

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

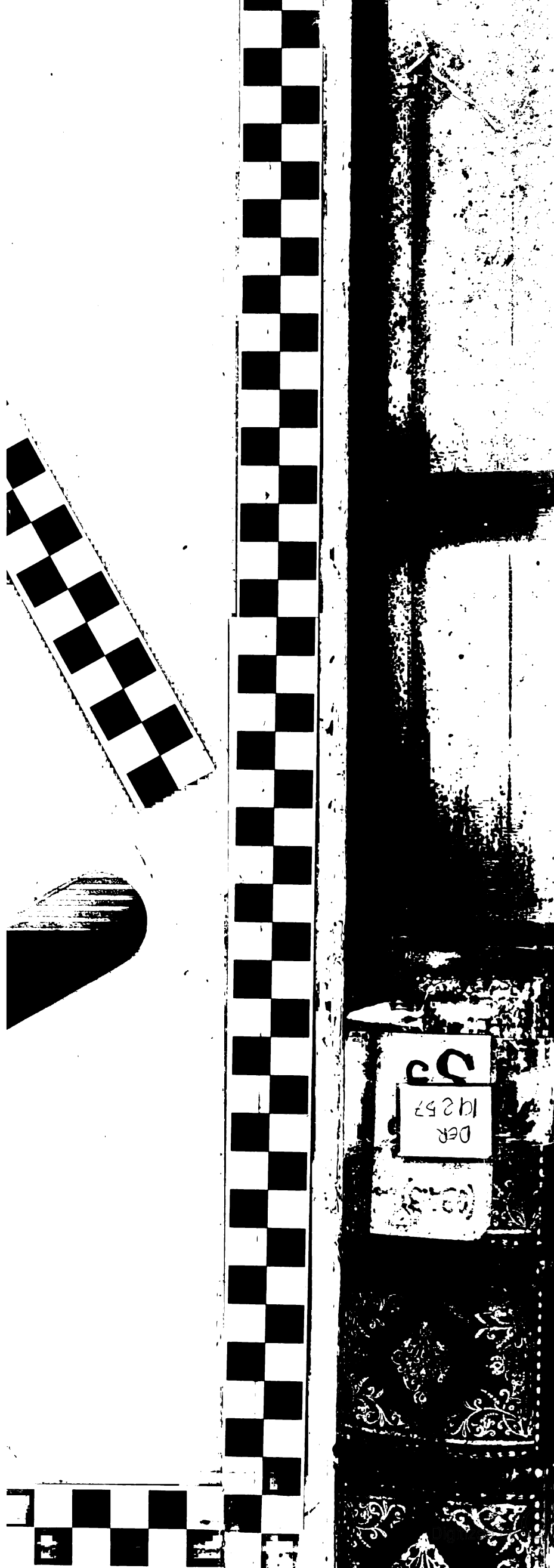
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

DER
19257
C

16-2.

BIBLIOTECA
COMPLUTENSE.
E. 64 c. 4 N. 12

12

DER
19257

RERUM ITALICARUM
SCRIPTORES
TOMUS NONUS.

THE
HOT

Engraved by Delin.

Girolamo Frezza scul. Roma con le de

XVIII-20

(09413) ∞
IX 1 B
S 5

D

51.472

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

AB ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ QUINGENTESIMO
AD MILLESIMUMQUINGENTESIMUM,

QUORUM POTISSIMA PARS NUNC PRIMUM IN LUCEM PRODIT

EX AMBROSIANÆ, ESTENSIS,

ALIARUMQUE INSIGNIUM

BIBLIOTHECARUM CODICIBUS.

LUDOVICUS ANTONIUS
MURATORIUS

SERENISSIMI DUCIS MUTINÆ BIBLIOTHECÆ PRÆFECTUS

Collegit, ordinavit, & Præfationibus auxit,

NONNULLOS IPSE, ALIOS VERO

MEDIOLANENSES PALATINI SOCII

*Ad MStorum Codicum fidem exactos, summoque labore, ac diligentia castigatos, variis Lectionibus,
& Notis tam editis veterum Eruditorum, quam novissimis auxere.*

ADDITIS

*Ad plenus Operis, & universæ Italicæ Historiæ ornamentum, novis Tabulis Geographicis,
& variis Langobardorum Regum, Imperatorum, aliorumque Principum Diplomatis,
quæ ab ipsis autographis describere licuit, vel nunc primum vulgatis,
vel emendatis, necnon antiquo Characterum specimen,
& Figuris Æneis.*

CUM INDICE LOCUPLETISSIMO.

TOMUS. NONUS.

Antonius Gregolini inv. et del.

Hieronymus Rossi sculp.

MEDIOLANI, MDCCXXVI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS PALATINÆ
IN REGIA CURIA.

SUPERIORUM FACULTATE.

X 533905744

SERENISSIMO. PRINCIPI.
ANTONIO. I.
FARNESIO.

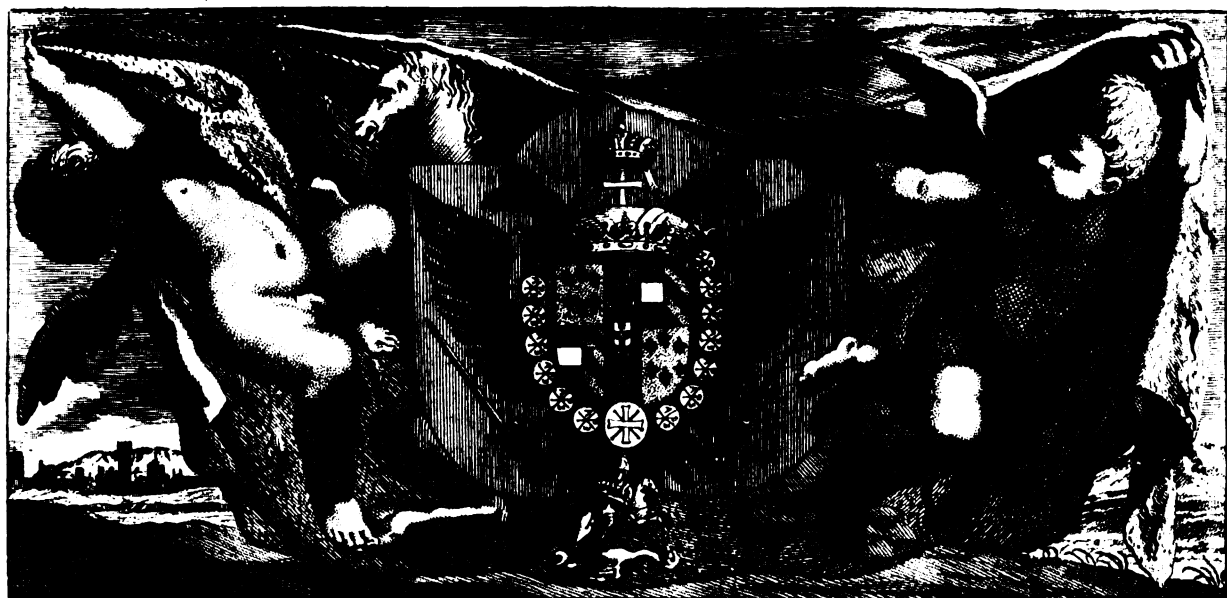
PARMAE. AC. PLACENTIAE. DUCI.

&c. &c. &c.

JUSTITIAE. PIETATISQUE. CULTORI.
LIBERALIUM. ARTIUM. PATRONO.
NOVO. BONIS. AVIBUS. AUGURATO. IMPERIO.
VITAM. ET. FOELICITATEM.
PRECANTES.

PALATINI. SOCI. MEDIOLANENSES.
IX. RERUM. ITALICARUM. TOMUM.
GRATULATIONIS. ET. OBSEQUI.
MONUMENTUM.

D. D. D.

SERENISSIMO PRINCIPI
A N T O N I O I.
 PARMÆ AC PLACENTIÆ DUCI &c.

PHILIPPUS ARGELATUS BONONIENSIS
 S. P. D.

*Restantissimam dignitatem, no-
 vumque imperium tuum, SE-
 RENISSIME PRINCEPS,
 alacres & lætæ frequentium
 populorum, & clientum accla-
 mationes auxisse propemodum
 cognoveris, & conceptam in animis hominum
 virtutum tuarum spem ab ipsa gratulantium
 fronte facile intellexeris; At, quod in tanta
 exultatione renuens & abnuens vix comprimere
 possis, adulationum illecebræ non rarè paten-*

tes bonorum honestis officiis aures sibi occupant, quod in ipso dominationis initio præ ceteris periculosum. Id animadvertentes Palatini Socii ab omni etiam debita laudatione abstinuimus, ut majorem gratiam apud modestissimum Principem iniremus ob sincerius & castigatius officium; sed, ne vacuum omnino, & ferme incivile vilesceret, gratulationi nostræ munus addidimus, quod sociali nomine Serenitati Tuæ humiliter offero, aptum, ni fallor, novo Principi, nobis literarum studiosis congruum, ac tempori, quo feliciter à Deo Opt. Max. in Principatum assumptus es, consentaneum: Historiarum scilicet Librum, qui Tomus IX. est Rerum Italicarum à Muratorio nostro collectarum, cujus à solo argumento comperies, quò mens nostra respexerit, cùm Serenissimo Nomini Tuo dicatum voluimus.

In eo siquidem res in Italia nostra gestæ per superiora tempora recensentur, & in iis præcipuè regionibus, quas imperio tuo regendas Divina nuper tradidit Providentia. Plura nostratium Principum domi forisque egregia facinora, & ne veritatem dissimulemus, plura etiam vitiorum monumenta servantur, queis in effrænes dominatores, suo, subditarumque gentium exitio degenerasse constat. Varia bonorum, malorumque fortuna, & varia etiam eorum imago diversis coloribus effingitur; nam raptus amore bonitatis, vel inflatus odio tyrannidis, excusso tormentorum metu, paullo liberius

rius. *Scriptorum stilus excurrit ; atque inde nosces quam sibi quisque famam, quibusque argumentis comparaverit : ad quod unice in hac vita Principibus viris maximè inbian- dum ; itaut usui futuram fore lectionem per- suasum habeamus, imò & gratam, cùm bo- nas iterum artes mente recolueris, quibus FARNESII in hanc sortem evecti sunt, quam diu servarunt, & servaturos imposterum San- ctissimos Principes ominamur. Ex horrore item immanis sevitiæ fructum accipies uberrimum ; atque inde manabit in subditas tibi gentes fe- licitas ea, quæ ab immortalitate nominis Tui divelli non potest.*

Habes itaque, PRINCEPS SERENISSI- ME ; velut in speculo aliorum imagines, ad quas tuam componas : eamque speciosissimam compositurum confide, si ad Majores Tuos re- spexeris, quos nostrorum testimonia Scriptorum meritis laudibus exornarunt, quorumque no- men remotissimas inter Nationes vivit adhuc illustrium factorum memoria, nec vivere desi- net, donec virtutibus honos habeatur. Quod si Serenitati Tue compertum re ipsa fuerit, à munere nostro Palatinorum Sociorum, meum- que in æternitatem Tui Nominis desiderium argue, & satius ducas reticentes nos laudes tuas, quas in privata fortuna eximia beni- gnitate, ac perpetuo in pauperes amore merui- sti ; ceteras quæ Te Principem decent posteris esse tradituros. Benigno interim patrocínio stu- dia

*dia nostra fove , ac me vitam & felicitatem
enixis à Deo precibus humilique obsequio pre-
cantem .*

*Dabam Mediolani IV. Idus Maji MDCC-
XXVII.*

E L E N C H U S

T O M I N O N I .

JACOBI A VARAGINE Archiepiscopi Genuensis Chronicon Genuense ab origine urbis ad Annum MCCXCVII. nunc primùm editum ex MSto Codice *Bibliothecæ Estensis*, & cum altero *Bibliothecæ Ambrosianæ* collatum. Pag. 1

STEPHANARDI DE VICOMERCATO Ordinis Prædic. Poëma de gestis in Civitate Mediolani sub Othone Vicecomite Archiepiscopo; antea editum Tom. III. Anecdotorum *Ludovici Antonii Muratorii*; nunc verò collatum cum antiquo MSto Codice *Bibliothecæ Ambrosianæ*, & novis adnotationibus ejusdem *Muratorii* illustratum. 57

RICOBALDI FERRARIENSIS Pomarium Ravennatis Ecclesiæ, sive Historia universalis ab Anno circiter DCC. usque ad Annum MCCXCVII. nuper edita à Clarissimo Viro *Jobanne Georgio Eccardo*; nunc verò ope Codicis *MSti Estensis* purgator, & auctior.

Accedit Compilatio historica ab initio Mundi ad Annum MCCCXIII. Auctore *Ricobaldo*, sive altero *Anonymo* Scriptore, qui tunc floruit, ab eodem *Eccardo* itidem evulgata. Denique Compilationis hujus continuatio succedit usque ad Annum MCCCCLXXIV. Auctore *Jobanne Philippo de Lignamine*. 97

CHRONICON Romanorum Imperatorum à Carolo M. usque ad Ottonem IV. latinè circiter Annum MCCXCVIII. à *Ricobaldo Ferrariense*, ut fertur, scriptum, post ducentos deinde annos à Comite *Matthæo Maria Bojardo* Ferrariense in Italicam linguam conversum, sive *Ricobaldo Ferrariensi* ab ipso suppositum, nunc primùm ex hujus versione, quæ sola superest, in publicum prodit ex MSto Codice *Classensis Cœnobii*. 279

HISTORIA *Dulcini Hæresiarchæ Novariensis* ab Anno MCCCIV. usque ad Annum MCCCVII. Auctore *Anonymo Synchrono* nunc primùm evulgatur è MSto Codice *Bibliothecæ Ambrosianæ*, unà cum nonnullis animadversionibus Clarissimi Viri *Josepb Antonii Saxii* eidem Bibliothecæ Præfecti. 423

ADDITAMENTUM ad Historiam F. *Dulcini Hæretici* ab Auctore *coæva* scriptum nunc primùm in lucem prodit ex altero MSto Codice *Bibliothecæ Ambrosianæ*. 443

DINI COMPAGNI Chronicon Florentinum Italica lingua scriptum ab Anno MCCLXXX. usque ad Annum MCCCXII. nunc primùm in lucem emergit ex MSto Codice Clarissimi Viri *Apostoli Zeni*. 463

SYNODUS PROVINCIALIS Pergami habita à *Cassano*, sive *Cassano* Archiepiscopo Mediolanensi Anno MCCCXI. ex MSto Codice *Bibliothecæ Ambrosianæ*. 539

CHRONICON *Fratri Francisci Pippini Bononiensis* Ordinis Prædicatorum ab Anno MCLXXVI. usque ad Annum circiter MCCCXIV. nunc primùm in lucem effertur ex MSto Codice *Bibliothecæ Estensis*. 581

CHRONICON PARMENSE ab Anno MXXXVIII. usque ad Ann. MCCCIX. Auctore *Anonymo Synchrono* nunc primùm in lucem prodit è MSto Codice *Bibliothecæ Estensis*. 755

RELATIO de itinere Italico Henrici VII. Imperatoris ab Anno MCCCX. usque ad Annum MCCCXIII. ad Clementem V. Papam, Auctore *Nicolao Episcopo* Tom. IX. b Bo-

Botrontinense, antea edita à Clarissimo Viro *Stephano Baluzio*; nunc autem in
Italicorum commodum recusa. 883

FERRETI VICENTINI Historia rerum in Italia gestarum ab Anno MCCL.
ad Annum usque MCCCXVIII. nunc primùm è *MSto Codice Vicentino* publici
juris facta. 935

FERRETI VICENTINI de Scaligerorum origine Poëma circiter Annum
MCCCXXIX. scriptum ad Canem Grandem Scaligerum Veronæ, Vicen-
tiæ, ac Patavii dominum, nunc primùm prodit ex *MSto Codice Vero-*
nensi. 1193

JOHANNIS DE CERMENATE Notarii Mediolanensis Historia de situ, ori-
gine, & cultoribus Ambrosianæ Urbis, ac de Mediolanensium gestis sub
Imperio Henrici VII. ab Anno MCCCVII. ad Annum MCCCXIII. 1221

VARIANTES LECTIONES, seu Supplementa ad Historiam *Johannis de Cer-*
menate deprompta ex Codice MSto pergameno *Comitum de Capitaneis*. 1293

INDEX Rerum, & Nominum. 1297

JACOBI
A VARAGINE
ARCHIEPISCOPI GENUENSIS
CHRONICON GENUENSE

Ab origine Urbis usque ad Annum MCCXCVII.

Nunc primùm editum

EX MANUSCRIPTO CODICE
BIBLIOTHECÆ ESTENSIS,
ET CUM ALTERO
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
COLLATUM.

THE GREAT

AMERICAN

REPUBLICAN PARTY

CONVENTION

AT THE CITY OF CHICAGO

ON WEDNESDAY

THE 15TH DAY OF SEPTEMBER

1860

AND

AT THE CITY OF PHOENIX

ON

3.

IN CHRONICON GENUENSE JACOBI DE VARAGINE PRAEFATIO LUDOVICI ANTONII MURATORII.

Auctor Chronici, quod nunc primum publicam in lucem effero, est *Jacobus a Varagine*, notum apud Eruditionis Ecclesiasticae cultores nomen. Vulgo is appellari consuevit *a Voragine*, eique cognomen hoc accessisse putat Johannes Trithemius, *ob divinarum Scripturarum crebras allegationes*, quasi Vorago sacrarum sententiarum foret. Ego ineptam hanc interpretationem puto, neque enim Jacobus *a Voragine*, sed *Vorago*, uti *Petrus Comestor*, dicendus fuisset. Sunt igitur, qui ipsum a *Viragine* appellandum potius contendant, hoc est a loco nativitatis suae, atque inter hos Vossius, & Caveus. Oudinus vero in Lib. de Scriptor. Eccles. cum aliis Jacobum *a Varagine* nuncupatum scribit, *ab Oppido, quod est in territoria Genuensium non longe a Genua situm*. Postremae huic sententiae acquiescendum puto. Imo certum est, a Patria agnomen hujusmodi inditum fuisse Jacobo, tum quod hic eorum temporum mos apud multos esset, tum quod Ordinem Religiosum ingresso Patria cognomen praebere consuevit. Certum item ex Leandro Alberto in Descript. Ital. Jacobo nostro Patriam fuisse *Varagium*, Oppidum a Savona decem passuum millibus distans versus Genuam euntibus. Oppidum autem illud nonnulli *Viraginem* quasi *Vicum Virginis* somniantes appellant; alii vero, & rectius *Varaginem*. Profecto *Varagium* Latine, & *Varaggio* Italice nuncupatur, atque hinc sequitur, appellandum Jacobum nostrum *de Varagine*: qua in sententia tanto magis subinde sum confirmatus, quod Anonymus Scriptor, cui debemus Chronicon MStum, adservatum in Estensi Bibliotheca, & elucubratum paucis post annis a Jacobi morte, hoc ipso Chronico Genuensi est usus, & non uno in loco appellat *Jacobum de Varagine*.

Ceterum notissimum est, Jacobum in Ordine Praedicatorum primo militasse, tum Anno 1292. ad Archiepiscopatum Genuensem fuisse evectum. Compertum quoque est, virtutes, ac potissimum Pietatem, in egregio hoc viro certasse, tantamque in eo Caritatem erga egenos & aegros fuisse, ut pingues Ecclesiae suae redditus fere omnes in eorum subsidium erogaret. Et haec quidem invidenda. Nam quod est ad ingenium & criterium hominis, quae exstant ab ipso conscripta, ut ut olim, Literis nimium languentibus, magno in honore forent, nunc certe, judicio cujuscumque cordati viri, parvi fiunt. hominemque arguunt laboris quidem non parcum, sed infelicem Eruditionis magistrum. Aequae ille nugae & fabulae, ac verum, utpote vir simplex, adoptabat, ut propterea ejus *Legenda Aurea*, sive *Speculum Sanctorum*, *ab homine oris ferrei*, & *plumbei cordis* scripta dicatur, ut Ludovici Vivis, & Melchioris Cani verbis utar. Famosum est, quod de ipso referunt Blondus, & Philippus Bergomas: nempe Bonifacium VIII. P. M. quum Jacobo, quem factioni Imperiali favere existimabat, sacros cineres die primo Quadragesimalis Jejunii porrigeret, in Jacobi oculos ipsum cinerem projecisse, pro consuetis verbis dicendo: *Memento, quia Gibellinus es, & cum Gibellinis tuis in pulverem redigeris*. Verum hoc fabulam sapit; & siquidem verum foret, censent Eruditi cautiores, id Porchetto Spinulae Jacobi in Archiepiscopatu Successori contingere potuisse. Et revera Porchettus in Bonifacii VIII. odium incurrit, ab Archiepiscopatu proinde dejectus quamquam postea restitutus. Ea insuper fuit Jacobi nostri humilitas, & pietas, ut ejus vitae ac moribus talia minime convenient; nempe is

4
non factionum, sed Pacis fautor perpetuo fuit, quam & ipse narrat se inter Genuenses dudum discordes restituisse.

Anno 1292. Archiepiscopum renunciatum fuisse diximus. Ipsum biennio post e vivis excessisse, auctor est Leander Albertus. Sed fallitur; id enim contigit Anno tantum 1298. Et sane Chronicon istud perduxit ad Annum usque 1297. Scribit autem ipse Jacobus, se Anno 1239. miram Solis Eclipsim vidisse, quum puer esset. Quare illius aetatem intelligas. Ordinem vero Praedicatorum ingressus est Anno 1244.

Quos Jacobus de Varagine Libros conscripserit, Trithemius, Possevinus, Caveus, & alii jam memorarunt. Memorat & ipse in fine Chronici hujus. Eos vero typis editos jam habebamus praeter *Chronicon Genuense*, & tamen prae ceteris dignum erat hoc Opus, quod in usum Eruditorum prodiret. Nam haec multa sunt, quae nobilissimam Urbem Genuam, ejusque Ecclesiae Diptycha illustrare possunt. Narrationi autem suae initium ille facit a Genua condita, eamque perducit ad Annum usque 1297. quo erumpere dissidia inter Bonifacium VIII. Papam, & Cardinales Columnenses, ab ipso memorata. Verum imperare mihi non potui, ut integrum Jacobi nostri Chronicon ederem. Quis enim tot gerras, fabulas, & saltationes extra chorum, quibus suam hanc Historiam, tituli immemor, bonus Scriptor infarcit, aequo animo legere sustineat? Atque haec fortasse causa, cur hucusque in tenebris latuerit, nullumque secundum parentem invenerit hic foetus. Itaque omissis ineptis aut superfluis rebus, ea tantum retinui, quae revera nobis hunc laborem, ejusque Auctorem commendare poterunt, qui tamen nonnullos Episcopos Genuenses omisit, nunc nobis in melioris Eruditionis luce positos cognitos. Et ne quis suspicetur, me impotenter in Chronicon hocce fuisse debacchatum, ita ut ea praetermiserim, quae meo quidem palato ingrata, alieno vero grata esse possint, additis pauculis Adnotationibus, certiolem feci quemcumque legentem de iis, quae sustuli, & causam apposui, cur ea sustulerim. In his autem, quae nunc eduntur, fides Jacobo nostro minime neganda, utpote qui & *Chronicon Communis Januae* citat, & *Capbarum*, qui fuit primus *Historiographus Communis Januae*, eorum quae scribit vadem laudat.

Monitos tandem Lectores volo, vix Chronicon hoc e manibus Auctoris exiisse, quum illud sibi comparare eorum temporum eruditi certarunt: tanta erat fama & existimatio Jacobi. Ac proinde animadvertas, eo fuisse usum Chronographum Anonymum supra laudatum, cujus Opus nondum editum, & in Estensi servatum, lucem per me videre sperat. Usus est & Gualvaneus de la Flamma, qui circiter Annum 1330. *Manipulum Florum* haec edendum conscripsit, & *Jacobum Genuensem* inter Auctores, qui sibi erant ad manus, enumerat. Ego vero ad hanc editionem exornandam adhibui Codicem MStum Bibliothecae Estensis. Quum tamen in illo aliquot folia desiderarentur, ea supplenda curavi a Codice MSto Ambrosianae Mediolanensis Bibliothecae. Quare gratiae omnium nomine habendae sunt doctissimo Viro *Josepbo Antonio Saxio*, eidem Bibliothecae Praefecto, qui & reliqua contulit cum Codice illo, ut sperandum sit, primam hanc editionem satis emendatam sese offerre posse Lectori.

And. Ant. Danti inuol.

C. Grandis Sc.

CHRONICA

D E

CIVITATE JANUENSI

E D I T A

A FRATRE JACOBO

DE VARAGINE

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM,

D E I G R A T I A

ARCHIEPISCOPO JANUENSE.

*Incipit tabula super Chronica Fratris Jacobi
de Varagine Archiepiscopi Januensis.*

Vangelica eruditione instrui-
mur, ne talentum intelligentiæ nobis à Deo creditum sub tempore, vel otio abscondamus, sed ad mensam Sacræ Scripturæ illud ponentes lucrū multiplicati fœ-
noris Domino reportemus; siquidem Dominus talenta sua multiplicantes remuneratur, servum verò à bono opere cessantem, ut inertem damnat. Quapropter quamquam Deo volente, vel saltem iplo permittente de secreto Claustris reducti simus ad publicum munus, non debemus tamen publicis actibus semper intendere, nec nos causis forensibus jugiter miscere; nec enim
Tom. IX.

A
conuenit rebus semper incumbere perituris, sed illa potius agere in terris, quorum fructus perseveret in cœlis, dicente Domino: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui manet in vitam æternam.* Expediit igitur interdum ad quietem mentis revertere, & quàm dulcis sit Dominus oculo mentis intendere, nonnumquam etiam utile est aliqua scripto mandare, quæ ad instructionem gentium, & ad eruditionem perveniant auditorum. Cogitantes igitur, & sedula meditatione volventes, quòd multæ Civitates sunt in Italia, de quibus antiqui Historiographi magnam faciunt mentionem, mirati sumus, quòd de Civitate Januensi tam inclyta, tam nobilissima, & potenti, satis modica ab ipsis initiis quasi nihil inveniatur. Expressam causam hujus esse credimus, quia Civitas Januensis, licet sit modò potens & maxima, ab antiquo tamen fuit satis parva & modica. Historiographi autem, qui ab antiquo quo scripserunt, non curaverunt de Castris, vel parvis Terris magnam facere mentionem, sed tantum Civitates magnas & formosas describere sunt conati. Nos igitur Historias Communis Januæ legentes, & ejusdem
B
Chro-

Chronicas revolventes, necnon & aliquorum Auctorum dicta scrutantes, de Civitate Januæ invenimus aliqua, quæ præfenti stilo judicavimus adnotanda. In quibus quidem Civitatis Januensis auctor & tempus exprimitur, ratio nominis exponitur, & multa alia utilia explicantur. Et quoniam mentionem fecimus de regimine, quo modò regitur & gubernatur Janua, ideo de regimine, & Rectoribus quædam posuimus generalia documenta, ubi etiam quædam memoratio generalis ponitur, per quam Cives utiliter instruuntur. In fine autem hujus operis nomina & tempora Episcoporum atque Archiepiscoporum posuimus, qui in Civitate Januæ usque ad tempora nostra præfuerunt. Et ut quilibet quod voluerit facilius invenire valeat, præsentem Chronicam in duodecim Partes, & Capitula plura duximus distinguendam.

P A R S I.

Prima pars continet, à quo Civitas Januæ fuit ædificata & constructa; & ista pars habet quatuor Capitula. In primo Capitulo ostenditur, qui fuerint primi ædificatores & fundatores Civitatum. In secundo Capitulo dicitur, quòd Janus primus Rex Italiæ Januam construxit & ædificavit. In tertio Capitulo dicitur, quòd Janus Civis Trojæ ipsam jam ædificatam ampliavit & melioravit. In quarto Capitulo dicitur, quòd Janus, qui erat Deus, & simulacrum Romanorum, olim in Janua colebatur.

A D N O T A T I O.

Tota hæc prima Pars prætermittitur; quæ enim heic habet Auctor, aut fabulosa sunt, aut ex eruditionis trivio petita. Nullius autem auctoritate nititur opinio de Jano fundatore, ac amplificatore Genuensis Urbis. Si tamen quisquam ingenium hominis hujus perspicere tantisper velit, legat quæ ille adfert Cap. III. Istud autem, scribit ille, quòd diximus de isto Jano Cive Trojæ scimus tantum per famam publicam & antiquam. Nos enim filii ista didicimus, & patres nostri à suis patribus ista similiter didicerunt. Et sic generatio hæc nota fecit generationi, & natio nationi, ut possimus dicere cum Propheta: Quanta mandavit Deus patribus nostris nota facere ea filiis, & cognoscat generatio altera, filii qui nascentur, & narra-bunt filiis suis. Moyses etiam dicit: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tui, & dicent tibi. Ista igitur etsi non inveniuntur in aliqua autentica Historia, inveniuntur tamen vera, etiam ex publica fama & antiqua. Ubi autem deest auctoritas, sufficit famæ celebritas &c.

P A R S II.

Secunda pars, in qua agitur de tempore constructionis Januæ, & ista pars habet tria Capitula. In primo ostenditur, quo tempore fuit condita. In secundo ostenditur, quo tempore fuit amplificata. In tertio ostenditur, quòd Janua fuit à Carthaginiensibus, sive ab Africanis destructa, sed à Romanis reparata, & quo tempore hoc fuit.

A D N O T A T I O.

Jam posito Jano fundatore Genuæ, non male infert Jacobus noster Cap. I. tempus ejus fun-

A dationis, quæ Romæ originem præcessit. Inquit autem: Ista ergo verissima & infallibilis opinio habetur manifestè, quòd à prima ædificatione Januæ usque ad præsens tempus, in quo currunt Anni Domini MCCXCV. fluxerunt anni duo millia DCCCXLI. Sed quis te certum fecit de Jano conditore Genuæ? Nutantibus fundamentis cetera ruinam minentur oportet. A Magone Carthaginiensi Genuam vastatam Anno ab U. C. DXXXIII. recte nos docet Jacobus, Livium rei Scriptorem laudans, cujus etiam reliqua verba adfert, ubi de Genua sermonem habet. Sed utramque paginam exinde noster implet, referens res gestas Annibalis, & Populi Romani. Hæc præstat ab optimis accipere, quam ab Historico ingenii teretis.

P A R S III.

Tertia pars continet, quare Janua tali nomine fuit vocata, & ista pars quatuor habet Capitula. In primo ponitur opinio illorum, qui dicunt quòd vocata est Janua tam à Jano, qui eam ædificavit, quàm à Jano Cive Trojæ, qui ipsam ampliavit. In secundo Capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt, quòd vocata est à Jano simulacro Romanorum, quòd antiquitus Januæ colebatur. In tertio Capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt, quòd vocata est Janua, ex eo quòd est porta & introitus in Lombardiam. In quarto Capitulo ponitur ratio, quare in omnibus Libris antiquis Genua nuncupatur.

A D N O T A T I O.

Ne heic quidem Historicus noster adfert nisi aut ineptias, aut eruditionem male consutam, extra chorum fere semper saltans, & ibi maxime, ubi Genuam a genibus vult appellatam. Inter cetera inquit: Genua non sunt reputata ad retrocedendum, nec ad subsistendum, sed ad ambulandum. Sunt quædam Civitates, quæ retrocesserunt. Aliæ Civitates in ea parvitate, sive quantitate, in qua cœperunt, in ea perstiterunt. Civitas autem Januensis non retrocessit, nec in sua parvitate retrocessit, sed semper ambulavit, quia de parva facta est magna, & de magna facta est maxima; & sic ambulavit, idest profecit; ideo meritò Genua vocari promeruit. Non rideat, qui potest, ingeniosam hominis ratiocinationem. Contra ferri potest, quòd ille ex Ugutione quodam habet: Dicit Ugutio in Libro Derivationum, quòd dicitur Janua, non tantum quia ibi erat Jani Idolum, & cultus ejus, sed etiam quia est Lombardiæ introitus. Nihilominus hæc nutant; nullus quippe veterum Januam appellavit hanc Urbem, sed quidem Genuam, quamquam ingruentibus Barbaris alterum nomen postea obtinuerit. Reliqua omittere satius visum est, utpote nullius momenti.

P A R S IV.

Quarta pars continet, quo tempore Civitas ad Fidem Christi fuit conversa. Et ista pars habet tria Capitula. In primo Capitulo ostenditur, quòd totus Mundus culturæ Idolatriæ serviebat. In secundo Capitulo ostenditur, quòd Janua fuit prima vel una de prioribus Civitatibus Italiæ, quæ ad Fidem Christi fuit conversa. In tertio Capitulo ostenditur idem per rationem.

AD-

ADNOTATIONES.

Contendit Historicus, primam in tota Italia, aut unam de prioribus Civitatibus, quæ Christi Fidem susceperunt, fuisse Genuam. At nullum dat testem rei tantæ. Nempe illustribus quibuscumque Urbibus Christo addictis in more fuit, sibi tribuere aut Apostolos, aut Apostolorum discipulos, qui inde statim Idolorum cultum disjecerint. Hinc laus Civitati, hinc posteris gloria. Facile profecto fuit seris seculis animo suo fabricare hujusmodi decus, tota licet antiquitate silente. Attamen laudat ille in hanc rem Legendam Sanctorum Nazarii & Celsi. Hæc certe non recens; sed incertum, an res certas ubique narret. Genuam nullis umquam Hæresum afflatibus vel leviter contaminatam vult noster. Non tam facile id quispiam demonstrat; sed ne contrarium quidem facile quisquam ostendat.

P A R S V.

Sequitur quinta pars, in qua agitur de triplici statu, quem secundum varietatem temporis habuit Civitas Januæ. Et ista pars habet tria Capitula. In primo Capitulo agitur, qualis & quanta fuit in statu suæ inchoationis. In secundo Capitulo ponitur, qualis & quanta fuerit in statu progressionis. In tertio Capitulo ponitur, quanta & qualis fuit, & est in statu suæ perfectionis.

CAPUT PRIMUM.

Quoniam nemo repente fit summus, & omnia magna incipiunt à parvis, & summa ab infimis: ideo Civitas Januensis à parvis incœpit, & de parvis ad magna profecit, & de magnis ad maxima pervenit. Fuit enim in triplici statu, scilicet inchoationis, progressionis, & perfectionis. In statu inchoationis fuit multum parva; in statu progressionis fuit satis magna; in statu perfectionis fuit, & est potens & maxima &c.

ADNOTATIO.

Pergit Jacobus exemplo naturalium, corporalium, & spiritualium ostendere, magna à parvis incipere, hoc est phaleris onerare chartam. Scholastica methodus has merces, hoc est has gerras invexit. Ingenue subinde scribit: Qualis autem, aut quanta Civitas Januensis fuerit in suo statu inchoationis, vel quid egerit, non pervenit ad nostram notitiam. Aliqua tamen de ipsa leguntur, per quæ ejus parvitas ab initio demonstratur. Nam Solinus non vocat eam Januam, sed Janicolam, volens ex hoc ejus innuere parvitatem. Titus Livius non vocat ipsam Civitatem, sed Oppidum.

C A P. II.

Postquam vidimus de statu inchoationis nostræ Civitatis, in quo statu fuit satis parva, videamus nunc de statu suæ progressionis, in quo statu fuit multum magna. Civitas namque Januæ postquam crescere incœpit, ad magnum statum pervenit, & magna, & magnifica, & victoriosa opera fecit. Et si vellemus

A omnia magnifica & victoriosa opera narrare, quæ fecit, postquam crescere incœpit, quæ quidem in Chronica Communis Januæ continentur, hoc nobis esset laboriosum, & opus esset de his nos scribere magnum librum. Et ideo tantum quatuor magnifica opera & victoriosa ponemus, quæ in Chronica Communis Januæ sunt conscripta. Quælibet enim Civitas tenetur Deo, sibi, amicis, & inimicis; nam tenetur exhibere Deo honorem, sibi procurare communem utilitatem, amicis exhibere consolationem, inimicis verò secundum regulam Evangelicam dare amorem. Sed homines mundani magis desiderant de suis inimicis habere victorias, quam eis impendere Caritatem operosam. Ideo ponemus hæc ad præsens unum opus victoriosum, quod fecit Civitas Januæ in statu suæ progressionis, quod quidem fuit ad Dei honorem. Aliud, quod fuit ad ipsius Civitatis magnam utilitatem. Tertium, quod fuit ad amicorum & Christianorum magnam consolationem. Quartum, quod fuit ad magnam Civitatis Januæ victoriam & exaltationem. Primò igitur ponamus factum victoriosum, quod fuit ad magnum Dei honorem: Si quidem hostes Christi, scilicet Saraceni Hierusalem detinebant, & ubi fuit crucifixus Christus, ibi adorabatur Machometus. Terra illa, quæ consecrata fuerat Sanguine Christi fœdabatur immundis operibus filiorum Diaboli: Sepulchrum, in quo pretiosum Corpus Christi jacuerat, in manibus peccatorum & hostium deditum erat. Quocirca Januenses animati, ut tantam injuriam Christi vindicarent, & Sepulchrum Christi de manibus Saracenorum eriperent, Galæas XL. fortiter armantes Hierusalem ceperunt, & Godofredum de Bulliono Regem constituerunt. Ceperunt quoque tunc Acharon, & Gibelletum minorem, Cersonam quoque, & Arzorum, & Tortosam. Capta autem fuit Hierusalem Anno Domini MXCIX. Cum verò ad Sepulchrum Domini accessissent, rogaverunt Christum, ut lumen de Cœlo eis mitteret, quod mitti aliis temporibus consuevit. Cum ergo sic orarent, visibiliter viderunt, quòd lumen de Cœlo descendit, & lampades XVI. quæ ibi dependebant extinctæ, illo igne divinitus sunt accensæ, & sic omnes Deo gratias retulerunt. Capharus autem, qui fuit primus gestorum Historiographus Communis Januæ, dicit se prædictæ captioni interfuisse, & supradictum lumen de Cœlo descendere, & lampades accensas conspexisse. Anno quoque sequenti armaverunt Januenses Galæas XXVI. & naves VI. & in Syriam perrexerunt, & mortuo Godofredo Rege Hierosolymitano Balduinum Ducem Lothoringiæ fratrem ipsius Godofredi Regem loco fratris constituerunt, & Cæsaream, & multas Civitates Saracenorum præliando ceperunt, in quibus Ecclesias Christi crescere fecerunt. Anno verò Domini MCVI. (1) Galæas XL. armantes in Syriam profecti sunt, & Tripolim, & Gibelletum majorem ceperunt, & Civitates illas Christi Ecclesis repleverunt.

E Fecit etiam Civitas Januæ in statu suæ progressionis quoddam aliud factum victoriosum, quod cessit ad ipsius Civitatis magnam utilitatem. Nam circa annos Domini DCCCCXXXIII. cum Januenses cum Galæis armatis ad quædam loca, ut dicitur, processissent, ecce Galææ plures Saracenorum de Africa venientes Civitatem Januæ hostiliter intraverunt, & Civitatem ipsam cum armis percurrentes magnam hominum cædem

(1) Codex Ambros. lalet Anno Domini MCVI. Tom. IX.

dem fecerunt. Ipsam quoque Civitatem thesauris & divitiis expoliaverunt; insuper parvulos & mulieres captivos & captivas ad suam patriam deducebant. Dum igitur recessissent, ecce Galæ Januenses ad Civitatem applicuerunt, & audientes casum tam tristem & dolorosum, inimicos accensis animis tamquam leones feroces sunt protinus infecuti. Saraceni autem in quadam Insula Sardiniae de Bufinariis, quæ Insula Meror (2) dicitur, residebant, ut spolia dividerent, & commestrationibus vacarent. Januenses ergo hostes viriliter sunt aggressi, & omnes gladio trucidarunt, unde usque hodie, sicut dicunt illi, qui viderunt, ibidem ostenditur acervus ossium occisorum in testimonium tantæ occisionis factæ. Quocirca Januenses recuperatis uxoribus, filiis, & thesauris Januam cum immenso gaudio redierunt. Ista autem tanta strages hominum, quæ à Saracenis in Janua facta fuit, præmonstrata fuit Januæ in quodam fonte converso in sanguinem, qui una die largissime emanavit in loco, qui usque hodie dicitur Fontanella, sicut infra dicitur de Theodulfo Episcopo nono.

Fecit & Civitas Januæ in statu progressionis suæ aliud factum victoriosum, quod fuit in magna Christianorum consolatione. Siquidem Antiochia Civitas à Saracenis fuerat capta, & Christianis ablata, de quo immenso dolore Ecclesia, & tota Christianitas fuit afflicta, tum quia erat Civitas nobilis & populosa, tum quia nomen Christianitatis ibi primò ortum habuit, tum quia B. Apostolus Petrus primò Cathedram Pontificalem ibi tenuit, & per VII. annos ibi sedit, tum quia corona & tonsura Clericorum ibi primò incoepit. Quocirca Summus Pontifex Januenses requisivit, ut ad recuperandam Civitatem Antiochiæ exercitum mitterent Galæarum. Januenses ergo Summo Pontifici obedientes Galæas XL. strenuè armantes in Syriam direxerunt. Anno verò Domini MXCIX. cum magno exercitu Gallicorum, & aliorum peregrinorum sub Duce Godefredo de Bulliono Antiochiam venientes ipsam potenter ceperunt, Deo magnas gratias referentes. Saraceni verò magno exercitu congregato Antiochiam redierunt, ipsam recuperare volentes; sed Januenses cum ceteris Christianis ipsos penitus fugaverunt, & sic Januenses cum victoria magna & immenso gaudio ad propria sunt reversi.

Fecit quoque Civitas Januensis in statu suæ progressionis aliud factum magnificum, quod ad magnam victoriam de hostibus ei cessit. Nam circa annos Domini MCCXX. (3) Januenses contra Pisanos Galæas XL. & gatas multas, & alia ligna potenter armaverunt, & per Arnum fluvium pergentes, & in terram descendentes, stentarium, & vexilla, & tentoria fixerunt, & exercitum Pisanorum confregerunt. Et sic Pisani territi cum eis composuerunt, promittentes quidquid Januenses peterent se facturos. Et quoniam Pisani multos Januenses in carcere detinebant, Januenses illuc accesserunt, & eos inde eduxerunt; & sic omnia, quæ voluerant ad libitum assecuti Januenses cum magna gloria redierunt.

C A P. III.

Postquam vidimus, qualis & quanta fuit Civitas Januensis in statu suæ inchoationis & progressionis, nunc restat videre, qualis & quanta fuit, & est in statu suæ perfectionis, in quo

(2) Cod. Ambros. habet Mentor.

A quidem statu fuit, & est potens & maxima. Istum autem statum credimus incoepisse ab illo tempore, circa quod fuit Archiepiscopali honore sublimata. Quod quidem fuit anno Domini MCXXXIII. & tunc etiam Civitas Januæ multum coepit crescere, & nomen suum ubique terrarum plurimum dilatare. Dignum enim fuit, ut tunc inciperet amplius sublimari, quando de Episcopali honore ad Archiepiscopalem meruit exaltari, ut sicut in ea crescere coepit spiritualis auctoritas, sic cresceret secularis potestas, & divitiis & potentia inciperet esse gloriosior, quæ facta fuerat Archiepiscopali dignitate sublimior. Ab illo igitur tempore divitiis & gloria multum crevit, & multum suam potentiam & dominium ampliavit, & in tantum crevit, quod suam potestatem experta est magnificentia Regum, gens Saracenorum, & Civitas Pisanorum, & quandoque etiam Venetorum. Ista autem ostendimus per antiqua exempla, quæ in Chronica Communis Januæ invenimus, veraci, ut credimus, stilo conscripta. Si enim omnia, quæ ibi de ista materia scripta sunt, vellemus hic scribere, possemus nimia prolixitate auditorum animos onerare. Ostendamus igitur, quomodo potentiam Civitatis Januæ Imperialis & Regalis magnificentia est experta. Si enim aliquando Reges, & Principes, vel Imperatores Ecclesiæ contradicere voluerunt, Januenses semper fide inconcussa, & devotione sedula Ecclesiæ adhererunt, non timentes potentiam Regum, non formidantes animositatem Principum, parvipendentes minas, & præcepta Imperatorum.

C Anno quidem MCLX. Fredericus Imperator Januam misit, ut solemnnes Ambaxatores cum pleno mandato faciendi quicquid præceperit, ad suam præsentiam mitterentur. Missi sunt Ambaxatores, non tamen, ut petebat, mandatum plenum habentes. Cum igitur venissent, petiit Imperator, ut Januenses sibi homagium facerent, fidelitatem jurarent, obsides sibi darent, tributa persolverent, & multa alia gravia postulabat. Quæ cum Ambaxatores audissent, insalutato hospite Januam redierunt, & omnia in Consilio retulerunt. Definitum est autem in Consilio, ut omnia, quæ Imperator postulabat, denegentur, sola tamen sibi fidelitas offeratur. Quod cum Imperator audisset, in iram & furorem maximum est excitatus, minans quòd ad Civitatem veniret potenter, & eam suæ dominationi subiceret. Januenses igitur viriliter se paraverunt, Civitatem muro cingentes, & alias fortilitias erigentes. Sed cum Imperator eorum constantiam audivisset, à suo proposito destitit, & sola fidelitate contentus fuit.

D Anno quoque Domini MCLXII. cum Alexander Tertius canonicè fuisset electus in Papam, Federicus Imperator quatuor alios Summos Pontifices per tyrannidem successivè eligi procuravit dicto Alexandro totis viribus se opponens, qui tamen omnes mala morte perierunt; sicut enim malè intraverunt, ita & malè exierunt: cujus rei causâ schisma inter Papam & Imperatorem longo tempore perduravit. Sed cum Alexander timore Imperatoris non posset in Urbe consistere, misit ad Januenses scribens, ut ipsum de manu Pharaonis eriperent, & ipsum Januam deportarent. Quocirca Januenses sex Galæas armaverunt, & ipsum Papam Alexandrum Januam deduxerunt, minas Imperatoris parvipendentes, dummodo Ecclesiæ deservire possent. Postea in Fran-

(3) Cod. Ambros. habet Annos Domini MCXXV. Galæas LXXX.

Franciam ipsum portaverunt. Qualiter autem Frederico Primo, & Octoni, & Conrado, & Frederico Secundo Imperatoribus ab Ecclesia excommunicatis, & Schismaticis Januenses totis viribus in favorem Ecclesie restiterint, sufficienter in Chronicis Communis Januæ, & Historiis omnia reperiuntur expressa.

Anno quoque Domini MCCXLIV. cum alius Fredericus Imperator Domnum Innocentium Papam Quartum in Sutrio teneret obsessum, Januenses Galæas XXIV. armaverunt, & eum de Civitate-Vetula accipientes, ipsum Papam Januam deduxerunt: quod quidem Imperatori displicuit vehementer, maxime cum sciret, quod dictus Innocentius Lugdunum pergeret, ut ibi Concilium celebraret, & ipsum ab Imperio deponeret, sicut ivit, & ipsum deposuit. Sed Januenses de ejus indignatione penitus non curaverunt.

Potentiam quoque Januæ experta est gens Saracenorum sæpe; nam famosas & magnas Civitates obsederunt, atque ceperunt, scilicet Armeniam & Tortosam, cum stolo maximo Galæarum, quas ceperunt Anno Domini MCCXLIV. (4) In captione enim Armeniæ habuerunt Januenses Galæas XLIV. (5) & naves multas. Capientes autem dictam Civitatem, ceperunt in ea XX. millia hominum, exceptis illis, qui fuerunt in proelio interfecti.

Sequenti verò Anno Tortosam accedentes potenter acceperunt. Seriam (6) quoque Civitatem Saracenorum famosam & populosam potenter obsederunt Anno Domini MCCXXXII. ubi fuerunt naves magnæ LII. minores verò XXX. Galæas quoque XX. & multa alia Ligna armata. Damiatam quoque Anno Domini MCCXX. adjuvantibus Francigenis, potenter ceperunt.

Potentiam etiam Januæ sæpe experta est Civitas Pisanorum; nam Januenses sæpe portum Pisanorum intraverunt, & turres funditus destruxerunt; Plumbinum quoque funditus destruxerunt, & mulieres, & parvulos Januam adduxerunt. Quid plura? Si vellemus omnes victorias enarrare, quas de Pisanis diversis temporibus Januenses habuerunt, fatigaremus calamum, & fortè legentibus faceremus fastidium, & auditorum gravaremus auditum. Atque ideo, qui ista scire desiderat, Chronicas Communis Januæ legant, ubi invenient omnia diligentius enarrata. Unum tamen opus victoriosum, quod nostris temporibus accidit, nolumus sub silentio præterire. Anno quidem Domini MCCXLIV. (7) Pisani Galæas XLII. & alia Ligna plura armaverunt, ut Riperiam Januæ percurrerent, & damna multa inferrent. Januenses verò contra ipsos Galæas XCVI. viriliter armaverunt, in quibus D. Ubertus Auriæ, qui tunc erat Capitaneus Communis Januæ, Admiratus fuit constitutus. XXXVI. istarum Galæarum per plures dies jam armatae fuerant, in quibus D. Benedictus Zacharias fuit Admiratus institutus, qui contra Pisanos in Sardiniam fuerat profectus. Et ecce cum suo stolo supervenit, & stolo D. Capitanei se conjunxit, & cum Galææ Januenses Galæas Pisanorum super portum Pisanum invenissent, eas potenter invadunt, ita quòd XXXIII. Galæas ceperunt, quibusdam aliis in mare demersis. Quanta autem strages & occisio Pisanorum ibi fuerit, compassio esset referre, & stupor audire. Numerus enim captivo-

rum, & occisorum ad decem millia, & ultra dicitur ascendisse. Januenses autem ex tali victoria nullam pompam, nec vanam gloriam ostenderunt, sed Dei magnalia laudaverunt, qui facit mirabilia magna solus.

De Civitate verò Venetiarum hoc dicendum est, quòd olim ipsi Veneti Januensibus plurima damna intulerant; & causa fuit, quòd Cives nostri, qui tunc temporis erant, minus providè considerantes, super Galæas suas gentem ponebant Lombardienfium artis nauticæ insciam, & marinis præliis inexpertam. Et cum sic indocti essent ad remigandum, ideo & ad pugnandum erant inutiles, & ad omnia opera exequenda inexperti & rudes. Tales meliùs sciunt terram scindere, quàm æquoreas undas fulcare, meliùs ducere curricula, quàm vasa gubernare marina. Tales languentes stomacho & dolore capitis circumventi malunt querulos gemitus emitte- re, quàm ad hostes vivaciter proclamare; malunt prostrati incumbere, quàm præliantis conflictus non languentia opera iustinare. Tales igitur homines circa bella pedestria occupentur, & ad prælia terrestria proficitantur; unumquisque enim homo in eo opere plus valet, in quo majus exercitium habet. Propterea Cives nostri moderni salubriori utentes consilio super Galæas & naves suas gentem non ponunt Lombardicam, non alienigenam, sed propriam atque domesticam, & ideo postmodum de Venetis, & Pisanis, & eorum Galæis pluries victoriam habuerunt.

Unum autem opus victoriosum ponamus, quod moderno tempore evenisse scimus. Anno quidem Domini MCCXCIV. dum quidam Mercatores de Janua ad partes Romanæ pergerent, intellexerunt quòd quædam Galææ Venetorum naves tres Januensium pretiosis mercibus onustas ceperunt, & multa alia gravamina in diversis locis Januensibus intulerunt. Erant autem Galææ Venetorum numero XXIV. (8) & ligna IV. quæ erant XL. (9) remigum. Galææ verò Mercatorum de Janua erant numero XVIII. & ligna duo numero LXXX. remigum. Dicti igitur Mercatores de Janua zelo patriæ animati apud Peyram onera sua deposuerunt, & nobilem virum D. Nicolaum Spinolam, qui ad Imperatorem Græcorum à Communi Januæ solemnibus nunciis fuerat destinatus, in suum Admiratum eligentes, ad ferendum auxilium fratribus suis profecti sunt. Priùs tamen per duos Fratres Minores ad Capitaneum Galæarum Venetorum miserunt, rogantes, quòd cum inter eos tregua esset, fratres suos, quos ceperant, cum rebus & navibus liberos dimitterent. Illi autem superbè nimium respondentes, & de sua multitudine confidentes ad expugnandas ipsas Galæas Januensium totis viribus properabant. Januenses autem prælium declinabant, maxime quia illi in majori numero nimis erant. Cum ergo Januenses cum suis Galæis in Layacio se recepissent, & viderent stolum Galæarum Venetorum contra se ad prælium præparare, à portu se elongaverunt, & ad se defendendum viriliter paraverunt. Et ecce accidit incredibilis victoria, & nostris temporibus inaudita, de Cælo, ut credimus, procurata, quia tam paucæ Galææ Januenses contra tantam Galæarum Venetarum multitudinem fortiter præliantes, omnes debellarunt, & XXX. (10) victoriosè ceperunt,

(4) Cod. Ambr. MCCXLVIII.

(5) Cod. Ambr. LXIV.

(6) Cod. Ambr. Setam.

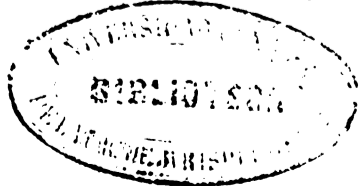
(7) Cod. Amb. habet Anno Domini MLXXXIII.

Galeas LXII.

(8) Cod. Ambr. numero XXVIII.

(9) Cod. Ambr. LXXX.

(10) Cod. Ambr. XXV.

runt, quæ omnes erant onustæ pretiosis mercibus; reliquæ autem fugæ præsidio evaserunt. In isto autem facto impletum est illud, quod dixit S. Judas Machabæus, prout in Libro Machabæorum habetur. Cùm enim qui erant ex parte Judæ, essent pauci, & hostes essent multi, volens dictus Judas paucos adjuvare, dixit eis: *Facile est concludi multos in manibus paucorum, & non est differentia in conspectu Dei Cæli liberare in multis, & in paucis. Ipsi veniunt ad nos in multitudine contumaci & superbia, ut disperdant nos; nos verò pugnabimus pro animabus nostris, & Dominus conteret eos ante faciem nostram.* Ista autem verba, quæ dicta fuerunt de illo prælio antiquo, dici possunt per omnia de isto prælio moderno. Illi enim erant multi; nostri verò pauci. Illi veniebant cum contumacia & superbia; nostri stabant pro justitia. Illi veniebant, ut spoliarent & disperderent; nostri fortiter stabant, ut se defenderent; & ideo facile fuit Deo multos in manibus paucorum concludere, quia non est differentia in conspectu Dei Cæli in multis vel paucis liberare. Cæterum ipsi Veneti ex supradicta strage tam miserabili, nimio dolore ac rabie perfunsi, conati sunt tantam suam verecundiam verbis & factis tegere, & quibusdam fictis coloribus palliare. Verbis quidem tegere voluerunt, quia ad diversas regiones propinquas & remotas scripsisse & meminisse dicunt, quòd jam nolebant in partibus Armeniæ seu Syriæ cum Januensibus configere, sed volebant eorum fines potenter invadere, portum violenter intrare, & ipsos triumphaliter debellare. Factis autem tegere voluerunt, quia ordinaverunt, ut nulli Veneti navigare debeant, sed omnes ad impugnationem Januæ vivaciter se disponant. Insuper conati sunt Catallanos & Siculos precibus & promissis contra Januenses sibi facere fœderatos. Tervisinos quoque, & Paduanos, ac etiam Ferrarienses, & Cremonenses, & ceteros juxta ripam Padi habitantes cœperunt in sui auxilium invocare, & nautas; & bellatores hinc inde conducere. Cœperunt quoque Galæas multas de novo construere, arma & cetera necessaria præparare. Videres tunc totam Civitatem Venetiarum rebus nauticis occupari, tumultibus repleri, & vociferationibus agitari; nam hinc erat strepitus artificum, ibi fragor armorum, illic clamor irrationabilium populorum. At Januenses talia audientes, continuo ad defensionem se viriliter accendunt, Galæas constituunt, arma præparant, & omnia rebus bellicis necessaria diligenti studio subministrant, non curantes cum aliquibus confederationem facere, non bellatores sive nautas aliunde conducere, non auxilium ab aliquibus mendicare, scientes, quòd per se ipsos sunt sufficientes hostibus resistere. Imò de ipsis nobiliter triumphare. Fecerunt igitur Januenses devietum, ne aliquò navigarent. Fecerunt & edictum, ut omnes Januenses, ubicumque sint, Januam revertantur, quamvis pauci dicantur fuisse reversi. Anno ergo Domini MCCXCV. de mense Januarii nobilem virum D. Ubertum Aurisæ Admiratum generalem constituunt, & ei omnia ordinandi & tractandi huic operi expedientia de Consilio Credentiæ plenam potestatem committunt; & quamvis Commune & aliqui Cives haberent plures Galæas, attamen Admiratus de Consilio Credentiæ multas alias Galæas constituit de novo construendas, ita quòd

A in universum habuerunt ducenta & amplius corpora Galæarum. Dum ista sic fierent, ecce ad aures Summi Pontificis Domini Bonifacii Octavi fama celeri deferente pervenit, quòd Januenses & Veneti grandes faciunt apparatus, ut mutuò se in mari inveniant, vires suas alternatim exercent, & mutua decertatione confligant. Summus autem Pontifex supradictus, videns istarum duarum Civitatum discordiam ad magnam totius Christianitatis cedere posse jacturam, & maximè ad impedimentum negotii Terræ Sanctæ, volens tantis obviare periculis, ad utramque Civitatem Legatos solemnes transmisit, mandans per literas Apostolicas, ut solemnes Ambassadors habentes plenum mandatum ad suam præsentiam transmittere non postponant; nam Januam Archiepiscopum Messanensem misit, Archiepiscopum verò Reginum Venetias destinavit, qui utique ad Civitates sibi injunctas de mense Martii pervenerunt. Mihi quoque mandavit, ut pro ipso negotio ad suam præsentiam festinarem; Episcopum verò Venetorum, qui ad Curiam iverat alia de causa, Summus Pontifex retinuerat ista de causa. Per eosdem etiam Legatos inter utramque Civitatem treguas indixit, quas usque ad Festum S. Johannis Baptistæ proximi venturi observandas mandavit sub pœna scilicet excommunicationis, quam ipso facto incurrere voluit transgressores. Electi sunt ergo duo Ambassadors Nobiles viri, scilicet D. Luchettus Gatiluxius, & D. Porchetus Salvaticus, & duo Jurisperiti, idest D. Manuel Olbergerius, & D. Petrus de Ugolino. Cùm ergo ad Summum Pontificem ivissemus, longus de pace seu tregua habitus extractatus; ibi enim moram trium mensium & amplius contraximus, tum quia Summus Pontifex circa pacem illustris Regis Siciliæ, & Siculorum fuerat utiliter occupatus, tum quia duo de Ambassadoribus Venetorum Venetias sunt reversi, qui tandem post diutinam expectationem ad Curiam redierunt. Sed quoniam dicti Ambassadors Venetorum sciebant de armamento tam inclyto, tam magnifico, tamque potenti, quod fieri videbatur per Januenses, ideo per quosdam modos latebrosos & occultos totis viribus laborabant, ut ipsum armamentum per Summum Pontificem deberet totaliter impediri, modò Summum Pontificem inducendo, ut tam Venetis, quàm Januensibus sub pœna excommunicationis præciperet, ut armamentum dimitterent, & sibi mutuò cum Galæis obviam non exirent; modò ipsi Summo Pontifici suadendo, ut treguas jam finitas usque ad Festum S. Michaelis auctoritate Apostolica confirmaret, sive prolongaret, ut sic armamentum Januensium non exiret. Sed quoniam dicit Salomon: *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum*, ideo Ambassadors Januensium oculati & pennati, idest sapientes & cauti eorum latebras detegebant, & eorum conatus ad nihilum redigebant. At Januenses videntes tam diu negotium in Curia Romana differri, & nihil ad effectum deduci, considerantes etiam, quòd treguæ per Summum Pontificem terminus assignatus jam erat elapsus, ideo ad complendum & perficiendum armamentum viriliter processerunt, Comitarias assignantes, vexilla distribuentes, stentarium cingentes, & super signa fieri facientes, ita quòd DCCC. (11) supersigna tam ferica, quàm deaurata fuisse dicantur multum brevi tempore præparata. Et tunc totam

Ci-

(11) Cod. Ambr. octo millia.

Civitatem Januensem vidisses júbilo immenso repleti, & totam Riperiam ad gaudium & lætitiā commoveri; nam aliqui incedebant feris floribus insigniti; alii armis fulgentibus adornati; omnes autem nimia exultatione repleti; sic enim omnes ad istam pugnationem properabant, tamquam si ad spolia dividenda pergerent, vel ad thesauros inveniendos concurrerent, vel ad nuptias properarent. Multi quoque qui remanere poterant, attamen ultro se offerebant, ac spontanei ibant, imò retineri non poterant. Sicut enim homines consueverunt cogi ire ad prælium, sic istos quodammodo oportebat cogi ut remanerent, à prælio magis freno retrahendi indigentes, quàm stimulo provocandi. Et quod erat mirabile, filius non erat contentus de patre, nec pater de filio, nec frater de fratre, sed filius patrem, & pater filium, frater fratrem alacritate mirabili sequebantur. In illo quoque stolo sive armamento tam inclyto fuit tota Nobilitas Civitatis, totus flos juventutis, tota electio Popularis, & tota Riperiæ multitudo. Utiuam sic prompti essemus & voluntarii ad Christi vindicandas injurias, sicut fumus ad nostras. Utinam sic gloriosum armamentum fuisset in recuperationem Terræ-Sanctæ conversum, quia omnes hostes Fidei Christianæ, qui tam magnificum stolum conspicerent, vires perderent, territi fugerent, & colla submitterent, sed spero in Deo, quòd alias faciemus pro Christo, quomodo fecisse videmur pro Mundo.

Quid multis moror? A die XV. Julii usque ad XV. Augusti Galææ CC. fuerunt armatæ cum magna gloria & triumpho. Placuit tamen D. Admirato, & Sapientibus, ut ad Galæas CLXV. reducerentur: quod & factum est. Ita tamen factum est, quòd nulla Galæa foret, quæ ad minus CCXX. armatos homines, ut communiter dicitur, non haberet. Aliæ tamen CCL. aliquæ verò CCC. habuisse dicuntur. Quicumque autem Nobilium probos viros de Civitate, vel Riperia super suam Galæam habere poterant, expensis & sumptibus non parcebant. In illo igitur stolo tam magnifico fuisse dicuntur XLV. millia bellatorum. Sed homines etiam in Civitate & Riperia remanserunt, qui si oportuisset Galæas adhuc armare XL. potuissent nobiliter, custodibus in Civitate & Riperia sufficientibus derelictis. Verùm quoniam Januenses intellexerunt, quòd Veneti multa verba ampullosa & jactantiæ plena protulerant, & per diversas regiones tam propinquas, quàm longinquas scripserant, se uique ad portum Januæ venturos esse cum maximo exercitu Galæarum, ut ibi potentiam suam ostenderent, & jura pariter demonstrarent; ideo ex parte Potestatis, Capitanei, & Sapientum Credentiæ Duci Venetiarum literæ directæ sunt inter cetera continentes, quòd videretur indecens, si Januenses permetterent exercitum Galæarum Venetorum tam longas semitas marinas percurrere, tantas æquoreas undas fulcare, tantam in navigando fatigationem assumere, ut scilicet usque ad portum Januensem navigando venirent: & ideo ei notum faciunt, quòd D. Ubertus Auriæ Admiratus cum stolo suo Galæarum usque in Siciliam eis obviam veniet, ut ibi eos aut inveniatur præsentem, aut expectet absentes, & tunc Veneti jura sua proferrent, & Januenses similiter jura sua producerent; & Deus, qui est secretorum cognitor, & virium omnium sapientissimus ponderator, utriusque partis jura judicii sui statera pondera-

bit, & unicuique jus suum reddet, prout justum esse perspexerit, & justitia flagitabit. Missis igitur literis supradictis, recessit de partibus Januæ cum suo stolo dictus D. Admiratus ad partes Siciliae profecturus, habens secum signum nostræ salutis, scilicet salutiferum & triumphale veræ Crucis vexillum. Inter hæc de Curia infecto negotio redivimus, & totum stolum Galæarum Januensium de Janua, & finibus recessisse invenimus. Cùm ergo D. Admiratus ad partes Siciliae pervenisset, vehementer cum toto stolo suo doluit, quòd ibi Venetos non invenit. Quocirca D. Admiratus tam in portu Messanæ, quàm alibi, per dies XVIII. eos expectavit, Siculis admirantibus, & præ admiratione stupentibus, & præ stupore quodammodo à se ipsis deficientibus de stolo Galæarum tam magnifico, tam inclyto, tam potenti. Sed certè satis diu expectare potuisset, quia de stolo Venetorum non erat vox aliqua nec sensus. Qui enim jactaverant venturos esse usque ad partes remotas Januæ, venire noluerunt usque ad partes viciniores Siculorum; & qui dixerunt quòd portum Januæ potenter intrarent, ipsi intra suum portum se viriliter incluserunt. Januenses ergo ulterius processissent, & gulfum Venetorum intrassent, nisi quòd tempus jam advenerat autumnale. Et quoniam tunc sæpe fieri temporis mutatio consuevit, ideo periculosa fuisset tam longa navigatio. Propter quod D. Admiratus cum suo stolo ad propria cum multa gloria est reversus, & à toto populo gloriosè susceptus, & à nobis præcedente salutiferæ Crucis vexillo cum immenso gaudio & triumpho est receptus. Ideoque ipsis Venetis convenire potest verbum sapientissimi Salomonis dicentis: *Nubes, ventus, & pluvia non sequentes, vir vanagloriosus promissa non implens*. Sæpe enim vidimus, quòd nubes magna emittens tonitrua, pluvias magnas comminatur, & tamen sæpe non facit quod minatur &c.

PARS VI.

Sexta pars continet, & tractat de seculari regimine Civitatis Januæ; & ista pars habet tria Capitula. In primo Capitulo dicitur, quòd Civitas Januæ fuit diverso regimine gubernata. In secundo Capitulo dicitur, quòd tutius est regi ab uno, quàm à multis, nisi ipsi sint in bono uniti. In tertio Capitulo ponitur periculum, quod provenit ex regimine malo, & utilitas, quæ provenit ex regimine bono.

CAP. I.

Civitas Januæ secundum temporum varietatem habuit Rectorum diversitatem. Nam primò eam rexerunt Consules, qui de ipsa Civitate annis singulis eligebantur, & multa facta victoriosa eorum temporibus fuerunt peracta. Duravit autem regimen Consulium usque ad Annos Domini MCLXXX. Verùm adhuc Civitas regebatur interpolatim modò per Consules, modò per Potestates, & hoc usque ad Annos Domini MCCXVI. ab illo enim tempore citra non fuerunt aliqui Consules de Communi, sed fuerunt semper de foris Potestates. Et primus Potestas fuit D. Manegoldus Civis Brixienis, Eligebantur etiam annis singulis octo Nobiles, ut Potestati adfisterent, & de eorum consilio Potestas se regeret. Duravit autem regimen Potestatum usque ad Annos Domini MCCLII. (12)

Po-

(12) Cod. Ambr. MCCLXX.

Ponere autem nomina Consulium, & Potestatum, nimis esset prolixum. Sed qui hæc scire desiderant, in Chronica Communis hoc inquirant. Post hoc autem electi sunt Capitanei, videlicet Nobiles viri D. Obertus Spinula, & D. Obertus Auriæ. Electus est quoque Abbas Populi, & Antiani; quamvis enim singulis annis Potestas aliquis eligeretur, penes tamen istos merum & mixtum Imperium remanebat. Duravit autem regimen Capitanei usque ad Annos Domini MCCLIV. (13) Tandem rediit regimen ad Potestates; Capitanei tamen de foris eliguntur. Abbas verò, & Antiani in suo regimine perseverant; & istud regimen nunc currit. Utrum autem istud regimen mutandum sit ulterius, ignoramus. Rogamus tamen Deum, ut si aliquando mutari debuerit, semper in melius permutteretur; sed nihil obest regi per Consules, vel Potestates, vel Capitaneos, vel Abbates, dummodo res publica bene regatur. Super hoc tamen possumus ponere tale exemplum, quod etiam S. Augustinus in parte tangit, videlicet, si aliquis homo habeat tres claves alicujus portæ, sive januæ, una quarum sit aurea, secunda argentea, tertia lignea. Respicendo enim ad pretiositatem materiæ, multo melius valet clavis aurea & argentea, quam lignea. Sed si lignea melius aperiret januam, melius valeret lignea, quam aurea & argentea, quantum scilicet ad officium aperiendi. Ponamus casum: tres homines sunt; unus multum est potens; iste est quasi clavis aurea. Alius multum est dives, vel sapiens; & iste est quasi clavis argentea. Alius est pauper, & conditionis infimæ; & iste est quasi clavis lignea. Certum est autem, quod quantum ad æstimationem Mundi, plus valent, & plus æstimantur potentes & divites, quam pauperes. Sed si pauperes melius & utilius rem publicam regant, quam potentes & divites, isti debent meliores reputari, quantum scilicet ad officium præsidendi &c. Nihil obest, per quoscumque Civitas nostra regatur. Si enim melius regitur per Consules, quam per Potestates, meliores sunt Consules. Si verò melius regitur per Potestates, quam per Consules, melius valent Potestates. Si autem melius & justius per Capitaneum & Abbates, melius valent isti, quam illi. Ille enim ad regimen semper est præferendus, qui ad regendum magis invenitur idoneus; in Rectore enim non est consideranda personæ qualitas, sed virtutum probitas, justitia, æquitas, matura discretio, cordis & animi magnitudo.

A D N O T A T I O.

Quæ sequuntur in laudem concordie, & vituperationem discordie, tanti non sunt, ut lectoribus propinanda videantur. Quare libens prætermitto.

P A R S VII.

Septima pars continet, quales debent esse Rectores Civitatum; & ista pars habet quatuor Capitula. In primo Capitulo ponitur, quod ipsi Rectores debent esse potentes, & magnanimes, ut sine timore judicent. In secundo Capitulo ponitur, quod debent esse Deum timentes. In tertio Capitulo ponitur, quod debent in se habere omnem virtutem. In quarto Capitulo ponitur, quod odio habeant omnem avaritiam & cupiditatem.

(13) Cod. Ambr. MCCLXXXI.

A D N O T A T I O.

Nihil heic habet Jacobus de Civitate sua. Generalia tantum tradit, & obviis Græcorum, & Romanorum Historiis petita, & quædam de Divinis Scripturis immiscet. Non hoc ab illo quærimus; meliora enim in mille aliis Libris prostant. Quare & hæc dimisimus.

P A R S VIII.

Octava pars continet, quales debent esse ipsi Cives, & habitatores Civitatum; & ista pars habet tria Capitula. In primo Capitulo ostenditur, quod ipsi Cives debent esse in consulendo discreti & maturi consilii. In secundo Capitulo, quod non debent esse vitiis subjecti, sed virtutibus exercitati. In tertio Capitulo continetur, quod debent esse publicæ rei maximi zelatores.

A D N O T A T I O.

Et heic nil aliud habetur, quam universalis, & male etiam consuta morum doctrina. Charta propterea parcendum. Qui forent & quales Genuæ Cives, gratum nobis fuisset audire. At ille quales esse debeant, unice ostendit, imo quales omnium Civitatum incolæ. Canat ille idcirco sibi, non nobis.

P A R S IX.

Nona pars continet de re familiari & domestica. Et ista pars habet sex Capitula. In primo Capitulo ponitur, qualis uxor sit ducenda, & qualiter cognosci possit, quæ sit bona, vel non. In secundo Capitulo ponitur, qualiter uxor sit custodienda. In tertio Capitulo ponitur, qualiter debeant se mutuo amare. In quarto Capitulo ponitur, quomodo debeant se pacifice habere. In quinto Capitulo ponitur, qualiter parentes se debent habere ad filios, & filii ad parentes. In sexto Capitulo ostenditur, qualiter Domini se debent habere ad famulos sive servos, & servi ad Dominos.

A D N O T A T I O.

Peritiores Magistros in hacce doctrina viri Genuenses & reliqui Cives invenient. Neque utilitas, neque delectatio nobis foret tam vulgaria, adeoque rudi stylo conscripta legere.

P A R S X.

Decima pars continet & tractat de spirituali regimine Civitatis Januæ. Et ista pars habet duo Capitula. In primo Capitulo ostenditur, quo tempore Civitas Januæ fuit Episcopali honore decorata. In secundo Capitulo ostenditur, quo tempore fuit Archiepiscopali dignitate sublimata.

C A P U T P R I M U M.

QUAMVIS per aliquam Historiam tempus non inveniamus expressum, quando Civitas Januæ habere meruerit Episcopatum, credimus tamen, quod quando Principes Apostolo-

stolorum Petrus & Paulus Romæ præsidebant , tunc Episcopali dignitate meruit decorari. Ratio autem , quæ nos movet ad hoc credendum , est ista . Constat enim , Apostolos habuisse istam consuetudinem , quòd quando aliquæ Civitates , vel aliqui de ipsis Civitatibus ad Fidem Christi veniebant , ipsi Apostoli mox eis Episcopum destinabant ; unde S. Petrus illis , qui fuerunt in Civitate Ravennæ , statim S. Apollinarem in Episcopum dedit . Marcus Evangelista illis , quos converterat apud Aquilegiam , S. Herma-coram Episcopum ordinavit . Illis autem , quos converterat apud Alexandriam , S. Amanum Episcopum assignavit . Sanctus quoque Paulus per omnes Civitates , quas convertibat , Episcopos ordinabat ; unde & Timotheum fecit Episcopum apud Ephesum , & Titum apud Cretam . Ostendimus autem supra per auctoritates & rationes , quòd Civitas prima Italiæ , vel una de prioribus , in qua Fides Christi fuit publicè recepta , & in qua primò Dei sacrificia publicè celebrata fuerunt , fuit Civitas Januæ . Fuit autem Civitas ista ad Fidem Christi conversa , ut supra dictum est , circa Annos Domini XXV. post Christi Passionem ; & isto tempore Principes Apostolorum Petrus & Paulus adhuc Romæ in carcere vivebant . Ideo satis credendum est , quòd B. Petrus , qui erat Papa , quando audivit Civitatem Januæ ad Fidem Christi conversam , ad ipsam Civitatem aliquem Episcopum destinavit . Si enim Apostoli ad Civitates conversas & remotas Episcopos mittebant , verisimile & probabile est , quòd ipsi Principes Apostolorum , qui erant Romæ , ad Civitatem Januæ ad Fidem Christi conversam , & satis vicinam , Episcopum transmiserint . Ista autem nostra ratio fulcitur , & roboratur per aliam rationem . Constat enim , quòd omnes Historiographi antiqui , qui ante Christi adventum scripserunt , quando volebant de Janua facere mentionem , non appellabant ipsam Civitatem , sed appellabant ipsam aut Janiculam , sicut Solinus , aut Oppidum , sicut Titus Livius . Postquam autem fuit conversa , Civitas est appellata , sicut patet in Legenda Sancti Nazarii , in qua Urbs , five Civitas nuncupatur . Nazarius verò Anno XXXV. vel circa post passionem Christi in Janua prædicavit , & ipsam Civitatem aut tunc ad Fidem Christi convertit , aut jam conversam in Fide confirmavit , sicut superius est ostensum . Ex tunc autem Civitas est vocata , & ideo videtur , quòd ex tunc fuerit Episcopali honore insignita ; nam propriè loquendo , Civitas non dicitur nisi quæ Episcopali honore decoratur . Nomina autem illorum primitivorum Episcoporum non inveniuntur expressa . Primus autem Episcopus , nomen cujus exprimitur , fuit Sanctus Valentinus , quem credimus extitisse circa Annos Domini DXXX. (14) sicut infra dicitur . Ante tamen Valentinum credimus alios Episcopos extitisse ; dicitur enim in Legenda Sancti Valentini , quòd mortuo Episcopo Januæ , electus est in Episcopum Sanctus Valentinus . Ex quo manifestè habetur , quòd ante Sanctum Valentinum jam erat in Janua Episcopus . Quot autem Episcopi istum Valentinum præcesserint , ignoramus , quia hoc scriptum nusquam invenire potuimus .

C A P. II.

MUtatio dexteræ Excelsi facta fuit , quando Episcopatus Januæ in Archiepiscopatum

mutari promeruit . Et hoc quidem fuit satis dignum & juri consonum , & consentaneum rationi . Sicut enim Civitas Januæ multis Civitatibus imperat , multis populis principatur , & nulli nisi Deo quo ad omnia , & Imperatori quo ad aliqua est subjecta , sic & decebat , ut ejus Archiepiscopus nullius Primatis esset Suffraganeus , nulli nisi Summo Pontifici esset subjectus , sed ipse in alios Episcopos suam jurisdictionem transfunderet , suam auctoritatem ostenderet . Videamus ergo quo tempore , & qua de causa Civitas Januæ Archiepiscopali dignitate fuit sublimata . Eo quidem tempore hoc fuit , quo electus est canonicè in Summum Pontificem Innocentius secundus , vir per omnia reverendus , contra quem quædam pars Cardinalium quendam Romanum nomine Petrum Leonis schismaticè elegit , & ipsum Anacletum appellavit , cui etiam Populus Romanus favorem & auxilium impendebat . Ipse quidem Anacletus totum thesaurum Ecclesiæ rapuit , & fautoribus suis dedit . Quapropter Innocentius propter potentiam illius Anacleti non valens in Urbe morari , super Galæas Januensium Januam est deductus , Anno scilicet Domini MCXXX. Iste enim Innocentius Papa inter ceteros Cardinales habebat quemdam Cardinalem magnæ prudentiæ & honestæ vitæ , cujus nomen Syrus dicebatur , & cum Sedes Januæ tunc vacaret , ipsum Januensem Episcopum ordinavit . Nec alicui incredibile videatur , quòd aliquis Cardinalis sit factus Episcopus Januæ , quia legimus pluries alibi similiter factum fuisse ; etenim Cardinales eo tempore non erant in tanto culmine , sicut modò cernuntur , sed quilibet Episcopus præferebatur cuilibet Presbytero vel Diacono Cardinali . Cum ergo D. Papa Innocentius moram aliquam in Janua contraxisset , Januenses Galæas armaverunt , & ipsum usque in Franciam deduxerunt , ubi circa duorum annorum spatium commoratus est , & tandem Januam reversus est . Anno à Nativitate Domini MCXXXII. ad preces ipsius Papæ Januenses solum Galæarum armaverunt , & ipsum Papam Romam portaverunt , ubi favore & auxilio Lotharii Imperatoris turres & fortilitia in Urbe ceperunt , & Anacletum tyrannicè intratum de Urbe penitus expellentes , Innocentium in sua Sede restituerunt . Romani autem hoc videntes , ad mandatum D. Papæ humiliter redierunt ; Januenses verò ad propria cum suo stolo Galæarum sunt reversi . Et quoniam tunc temporis erat guerra inter Januenses & Pisanos , D. Papa Cornetum ivit mandans Januensibus & Pisanis , ut suos Ambassatores solemnes ad se mitterent , qui plenam potestatem haberent . Cum ergo Ambassatores Cornetum venissent , dictus Papa Innocentius eos ad invicem concordavit . Misit etiam Syro Episcopo , ut ad suam præsentiam apud Cornetum accederet , intendens ipsum & Civitatem Januæ multipliciter honorare , propter multa & magna beneficia , quæ à Januensibus fuerat assecutus . Cum igitur dictus Syrus Cornetum venisset , D. Papa eum Archiepiscopum fecit , & Civitati Januæ Archiepiscopum eum concessit , Anno scilicet Domini MCXXXIII. Crucem quoque & pallium suprascripto Syro dedit . Insuper medietatem totius Insulæ Corficæ dedit in feudum Januensibus pro libra una auri annis singulis Romanæ Ecclesiæ persolvenda , quem tamen censum Lucius Papa postmodum Communi Januæ remisit de gratia speciali . Tres enim Episcopatus ,

(14) Cod. Ambr. DXL.
Tors. IX.

tus, qui erant in Corsica, & erant Suffraganei Archiepiscopi Pisani, Archiepiscopo Januensi dedit, & Suffraganeos ejus fecit, scilicet Episcopum Maranensem, Episcopum Nebiensem, & Episcopum Alerienssem. Dedit quoque Archiepiscopo Januensi alios Suffraganeos, scilicet Episcopum Bobiensem, & Episcopum Bruniatensem. Alexander verò Tertius Papa propter multa servitia, quæ à Januensibus receperat, Albigaunensem Episcopum fecit Januensis Archiepiscopi Suffraganeum. Innocentius autem Quartus Naulum in Civitatem convertit, & Episcopum sibi dedit. & ipse ut esset Suffraganeus Januensis Archiepiscopi ordinavit. Ex tunc ergo vocata est Provincia Januensis. Olim enim, sicut habetur in Historia Longobardorum, Janua erat de Provincia illa, quæ Alpes Cotiæ dicebatur. Fuit autem quidam Rex, qui Cotia nomen habuit, & in partibus istis regnavit, & ab illo Rege tota illa Provincia Alpes Cotiæ nomen accepit. Plinius autem Secundus dicit, quòd Janus fuit de Provincia Liguriæ. Iste Plinius fuit magnus doctor & Historiographus, (*& reliqua nihil ad rem facientia.*) Dicit igitur iste Plinius, quòd Provincia Liguriæ ex parte oræ maritimæ protendebatur à Vintimilio, & flumine Monilia usque Sigestrum, & flumen Marcæ, & dicit quòd in ista Provincia Liguriæ est Janua, & flumen Pulcifera. Facit etiam mentionem de Portu egregio Civitatis Lunensis, & qui modò est Portus Veneris, sed tunc Portus Lunensis vocabatur. Ibi etiam mentionem facit de Portu Dalfini, & de Portu Vadi. Saonæ autem nullam mentionem facit, quia credimus, quòd tunc temporis nondum erat ædificata, sed post destructionem Vadi fuit constructa. Sic igitur Civitas Januæ, quæ olim erat de Provincia, quæ dicebatur Alpes Cotiæ, vel de Provincia Liguriæ, postquam Archiepiscopatum habere meruit, de nulla Provincia extitit, sed ipsa per se cum sua Diocesi, & Suffraganeis, & Districtu, una Provincia facta fuit, & dicta est Provincia Januensis.

P A R S XI.

Undecima pars continet tempora, nomina, & ordines omnium Episcoporum, qui in Civitate Januæ fuisse leguntur; & ista pars tot Capitula habet, quot ibi ponuntur Episcoporum nomina.

C A P. I.

QUO autem tempore Civitas Januensis Episcopum habere incœpit, in superioribus nostram opinionem expressimus, scilicet quòd dum Romæ Petrus & Paulus Apostolorum Principes præsiderent, Janua Civitas Episcopali honore meruit decorari. Nomina autem illorum Episcoporum primitivorum, qui fuerunt usque ad Valentinum, ad nostram notitiam minimè pervenerunt; & ideo illis dimissis, solummodo Episcopos illos describemus, quorum nomina præcedentium Patrum ad nos scriptura mandavit. Unum tamen omittendum non est, quòd de omnibus Episcopis, qui fuerunt à Valentino usque ad Theodulfum, invenimus quidem nomina, sed tempora non potuimus invenire. Istud tamen pro certo scimus, quòd Sanctus Syrus, qui fuit Episcopus tertius, ante tempora S. Gregorii extitit, quia ipse Gregorius in Libro Dialogorum de Ecclesia S. Syri Episcopi Januensis expressam mentionem facit. Gregorius

A autem florebat circa Annos Domini DC. Per quantum autem tempus præcesserit Gregorium, ignoratur. Supponamus tamen, quòd saltem per annos XX. eum præcesserit; tunc enim dicere oportebit, quòd Valentinus, qui fuit Episcopus primus de illis, quorum nomina reperiuntur, cœpit circa Annos Domini DXXX. & Felix, qui fuit Episcopus Secundus, cœpit circa Annos Domini DLX. & Syrus, qui fuit Episcopus Tertius, cœpit circa Annos Domini DLXXX. Romulus, qui fuit Quartus Episcopus, cœpit circa Annos Domini DC. & secundum istam computationem Gregorius & Romulus eodem tempore floruerunt, ille Romæ, iste Januæ; & sicut diximus de prædecessoribus S. Romuli, ita & de successoribus est dicendum. Nam à Sancto Romulo usque ad Theodulfum non est aliud tempus de aliquo Episcopo expressum. Theodulfus autem cœpit circa Annos Domini DCCCXXX. & sic inter Romulum, quem supra ponimus incœpisse circa Annos Domini DC. & Theodulfum, qui cœpit circa Annos Domini DCCCXXX. inveniuntur fluxisse Anni CCCXXX. & tamen à Romulo ad Theodulfum exclusivè non nisi quinque Episcopi inveniuntur. Dividendo igitur æqualiter annos CCCXXX. inter quinque Episcopos, cuilibet ipsorum saltem annos LXVI. dari oportebit. Sed certè non est credendum, quòd quilibet ipsorum Episcoporum in Episcopatu per tot annos vixerit; & ideo est supponendum, vel quòd multi Episcopi à Romulo usque ad Theodulfum sunt prætermisisti, quorum nomina ex quadam negligentia non fuerint adnotata; vel quòd Ecclesia Januensis diversis temporibus per annos plures vacaverit, & anni vacationis non fuerint adnotati; vel fortè utrumque verum fuit. Sed si hoc, si illud, si utrumque verum fuerit, hoc tamen constat, quòd secundum computationem superius factam à Romulo usque ad Theodulfum Anni CCCXXX. fluxerunt, & ideo oportet, ut illi Anni inter illos Episcopos quinque dividantur, ut scilicet Anni LXVI. cuilibet dentur. Incipientes igitur à S. Valentino ceteros Episcopos subsequentes per ordinem describamus.

C A P. II.

VALentinus fuit Episcopus Primus de iis, quorum nomina leguntur. Cœpit autem circa Annos Domini DXL. Hoc autem dicimus, supponendo, quòd Syrus per annos XX. præcesserit Gregorium Papam; si enim per annos plures, quàm per XX. ipsum præcessit, tunc Valentinus antiquior fuerit, quàm hic describamus. Vixit ergo Valentinus in ætate, ut in ejus Legenda habetur, Annos LXXV. de quo inter cetera legitur, quòd dum quidem comederet, in ejus gutture os carniū sic inhæsit, ut illud nec retrahere, nec deglutire posset. Qui, dum mortis immineret periculum, ad S. Valentinum tota devotione cucurrit, & inter se voto facto protinus os illud projecit, & plenam sanitatem est affecutus. Puella etiam quædam dum esset clauda, & incedere non valeret, S. Valentino cum devotione maxima se commendavit, & ecce in nocte S. Valentinus sibi apparuit, & eam consolans & confortans, ipsam erexit, & integræ sanitati restituit. Circa hæc tempora duo fratres gemelli in Gallia clauerunt, scilicet S. Merialdus, & S. Gotaldus, qui una die gemelli fuerunt nati, una die Pontifices consecrati, una die mortui, una die à Christo assumti. Nec sunt ista fato, siue constel-

stellationibus attribuenda, sed divinæ ordinationi potius adscribenda. Stellæ enim &c.

ADNOTATIO.

Exspatiatur heic Scriptor noster in assertores Fati. Quid hoc quæso ad Historiam? Tum narrat Theophili Episcopi Siculi, qui se Diabolo dederat, casum; & Regis Theodorici gesta, tum Clodovæi baptismum, & Maumetis fraudes. O quam belle sic progreditur Historia Genuensis, quam perscribendam susceperat! Ignoscatur igitur nobis, quod hæc vulgaria ac inutilia in suis tenebris relinquamus.

C A P. III.

Felix Episcopus Secundus cœpit circa annos Domini DLX. vixit autem in ætate, sicut in ejus Legenda habetur, Annos LXVII. (15) Fuit autem Felix Magister S. Syri. Dum verò quadam die Missam celebraret, & Syrus sibi ministraret, vidit Syrus super caput Felicis flammam ignis descendentem, in qua etiam flamma dexteram Dei vidit radiare. Illa autem flamma erat Spiritus Sanctus, qui in specie ignis super caput Felicis descenderat. Sic enim super Apostolos descendisse constat. Dexteram autem Dei significabat virtutem & potentiam Dei, quæ illam hostiam, quam Felix sacrificabat, cœlesti benedictione sanctificabat. Circa hæc tempora visæ fuerunt faces igneæ, quæ bellum Longobardorum, & sanguinem in Italia fundendum repræsentabant, sicut dicit Gregorius in Homeliis. Albuinus enim, qui erat Rex Longobardorum &c.

ADNOTATIO.

Excurrit heic Jacobus noster in Alboini, & Rosmundæ facinora, tum in divisionem Italiae descriptam e Langobardorum Historia, & in laudem Theodolindæ. Denique aliarum mulierum, quæ aliquid præclari fecerint, encomium inopportunitum pertexit. Scilicet his facile Librum componas & infarcias. At ille nos minime heic habebit Lectores. Ad rem tantummodo facit, quod idem refert de Honorato Archiepiscopo Mediolanensi, qui Januam fugit, ut à facie Longobardorum, qui adhuc erant Pagani, securius confisteret.

C A P. IV.

Syrus Episcopus Tertius cœpit circa Annos Domini DLXX. (16) Iste fuit oriundus de Mulazana, & in loco suæ nativitatis nobilis Ecclesia est constructa. Iste in sua pueritia sanctè vivere cœpit, quod in juvenula, quam suscitavit, patet; in sua juventute & reliqua sui ætate sanctiùs vixit, quod patet per basilicum, quem interfecit; in sua morte sanctissimè finivit, quod patet per pannum sanguine tinctum, per quem multos infirmos sanavit. Iste suis meritis acquisivit Palatio Januæ Terram Sancti Romuli, & Cilinianæ cum omnibus pertinentiis & redditibus suis. Item acquisivit decimam Bisamnis usque ad flumen Sturlæ, & desuper stratam usque ad mare. Item decimam de Calignano tam de domnicatis, quàm de aliis locis. Item decimam de Ravecha à flumine usque ad mare per viam, quæ venit à Bisamne ante S. Marti-

(15) Cod. Ambr. LXXVII.
Tom. IX.

A num, & ante Hospitale S. Stephani usque ad portam Civitatis. Hujus corpus positum fuit in Basilica XII. Apostolorum, quæ modò dicitur Monasterium S. Syri, quia tunc ibi erat, ut creditur, Sedes Episcopalis. Mansit autem ibidem corpus prædictum usque ad tempora Landulfi Episcopi Undecimi, & quia translata est Sedes Episcopalis ad Ecclesiam S. Laurentii, voluit dictus Episcopus, ut Corpus S. Syri illuc transferretur, & repositum fuit in choro, ubi nunc est introitus Cancellarum. Facta autem fuit hæc translatio circa Annos Domini CMXX. Procedente autem tempore cum Ecclesia S. Laurentii per Gelasium Papam deberet consecrari, Otto Episcopus Decimus octavus Corpus S. Syri de loco Cancellarum sustulit, & subtus Altare ipsius Martyris venerabiliter collocavit. Ista translatio facta fuit circa Annos Domini MCXVII. Tempore quoque procedente, Bonifacius Archiepiscopus Tertius Corpus S. Syri de subtus Altare sustulit, & ipsum super Altare S. Laurentii in archa marmorea reverenter reposit. Ista translatio facta fuit Anno Domini MCLXXXVII. Nos quoque præfente Provinciali Concilio ad omnem ambiguitatem tollendam capsam ipsam aperuimus, & omnia S. Syri invenimus, prout infra titulo nostro dicitur. Ista revelatio facta fuit Anno Domini MCCXCIII. mensè Junii. Ejus quoque Legendam diligenti studio compilavimus, in qua miracula multa sunt posita, quæ à fide dignis audivimus, quæ quidem in veteri Legenda non erant conscripta. Circa hæc tempora Levigildus Rex Gothorum &c. Ea autem, quæ dictus S. Syrus in Episcopatu laudabiliter fecit, & miracula, quæ per eum Dominus operatus fuit, si quis scire voluerit, in Legenda sua perquirat, & ibi sufficienter ea inveniet recitata.

C A P. V.

Romulus Episcopus Quartus cœpit circa Annos Domini DC. Iste fuit homo magnæ sanctitatis, quoad Deum, magnæ honestatis, quoad se ipsum, & magnæ pietatis, quoad pauperes. Erat autem Villa quædam tunc juxta litus maris, quæ dicebatur Mauritiana, quæ B. Syro data fuerat pleno jure. Ad hanc Villam cum dictus Romulus quadam vice venisset, & ibi infirmatus fuisset, beato sine requievit ibidem, cujus corpus ibidem fuit venerabiliter tumulatum. Ad cujus sepulchrum crebra miracula fiebant; nam cœci visum, claudi gressum, leprosi mundationem, alii infirmi curationem recipiebant: propter quod incolæ regionis illius dictam Villam S. Romulum vocaverunt. Post verò multa tempora Saraceni & Africani terras maritimas invadentes illam Villam funditus destruxerunt, propter quod habitatores se ad montana reducentes, ut ab hostibus tuti essent, Castrum, quod nunc dicitur S. Romulus, ædificaverunt. Nondum tamen opportunitas occurrerat, per quam posset Ecclesia S. Romulo fabricari, & corpus suum transferri, & ideo corpus ejus remansit in Villa Mauritiana, donec per Sabatinum Episcopum ad Ecclesiam Januensem fuit translatum. Circa hæc tempora cum Sigebertus infans filius Dagoberti Regis &c.

CAP.

(16) Cod. Ambr. DLXXX.

C A P. VI.

Sabatinus Episcopus Quintus cœpit circa Annos Domini DCLVI. Iste transtulit Corpus S. Romuli de Villa Mauriana ad Ecclesiam Januensem; nam cum Saraceni Villam illam destruxissent, dictus Sabatinus Episcopus illuc perrexit, & Corpus S. Romuli Januam honorificè deduxit, & sub Altare S. Laurentii in capsâ marmorea venerabiliter collocavit. Conveniens quidem fuit, ut S. Romulus non nisi in Civitate sua requiesceret, ut ubi tres sui prædecessores S. Valentinus, S. Felix, & S. Syrus quiescebant, ipse quoque requiesceret cum eisdem. Isti quatuor Sancti sunt quadriga Dei, super quam Civitas Januæ exemplis regitur, doctrinis consulitur, & meritis fecundatur. Isti quatuor sunt venti Cœli, qui nos per mare hujus seculi navigantes à fluctibus protegunt, & à scopulis improvisis defendunt, & ad portum quietis æternæ perducunt. Isti sunt quatuor gemmæ Dei in corona Ecclesiæ Januensis collocatæ &c. Circa hæc tempora in Anglia Beda Doctor eximius, & Monachus perfectus floruit &c. Ejus corpus & ossa venerabilia post multum temporis Januam fuerunt delata, & in Monasterio S. Benigni de capite Faris sunt venerabiliter tumulata, ubi Festum solemne agitur, & in devotione multa habentur.

C A P. VII.

Viator Episcopus Sextus cœpit circa Annos Domini DCCXLII. Hujus tempore ossa B. Augustini Episcopi, procurante Rege Longobardorum nomine Liprando Christianissimo de Sardinia usque Januam sunt delata: quod cum audisset dictus Rex, sibi de Papiam usque Januam obviavit. Dum verò Rex vellet ipsa ossa Papiam facere deportari, in tantum ponderaverunt, quòd nullo modo levari à vectoribus potuerunt. Tunc Rex B. Augustino votum vovit, quòd si dimitteret se levari, & Papiam deduci, Ecclesiam in honorem suum in loco scilicet illo, ubi apud Januam fuerat hospitatus, faceret ædificari. Facto igitur voto statim illi, qui corpus deportabant, leviter levaverunt, & Rex votum suum fideliter adimplevit. At ubi modò sit ista Ecclesia, non invenitur, nec scitur. Quidam tamen dicunt, quòd est Ecclesia S. Thomæ; alii quòd est Ecclesia S. Theodoric; alii quòd est Palatium Archiepiscopi, quod est apud S. Silvestrum, ubi prædictus Rex fuerat hospitatus, & ideo Palatium illud construxit, & Capellam S. Augustini ibi ædificavit, quæ ibidem usque hodie perseverat. Circa hæc tempora Leo Imperator Imagines Christi &c.

C A P. VIII.

Dionisius Episcopus Septimus cœpit circa Annos Domini DCCLXXXVIII. Hujus Episcopi tempore Karolus Imperator in Civitate Januæ Synodum celebravit, sicut in gestis legitur ipsius Imperatoris. Quo tempore Desiderius Rex &c.

C A P. IX.

Sigibertus (17) Episcopus Octavus cœpit circa Annos Domini DCCCLXIX. Circa

(17) Cod. Ambr. Sigimbertus.

A tempora hujus Episcopi fuit quædam mulier scientiis multis prædita, & eloquentia præclara, quæ in habitu virili ad Curiam Romanam accessit &c.

A D N O T A T I O.

Johannæ Papissæ fabulam nunc putidam bonus hic homo tam bellam censuit, ut veluti gemmam Chronico suo insertam, quamquam sine ulla necessitate, voluerit. Nos progrediamur. In Codice Ambrosiano scriptum. Circa Annos Domini DCCCLXIII.

C A P. X.

Theodulfus Episcopus Nonus fuit. Ab ista autem Episcopo usque ad tempora nostra invenimus de omnibus Episcopis & Archiepiscopis annos & tempora, quibus præfuerunt. Invenimus enim partim ista ex Registro, quod in nostro Palatio conservatur, partim ex Chronicis Communis Januæ. Cœpit dictus Episcopus circa Annos Domini DCCCCXXX. & vixit in Episcopatu Annos XXXVIII. Tertio autem anno sui Episcopatus, scilicet Anno Domini DCCCCXXXIII. accidit in Civitate Januæ quoddam monstrum terribile, & dolorosum; nam sicut refert Philibertus in Chronica sua, & Vincentius in sua, fons sanguinis largissimè emanavit in Civitate Januæ, prædicens ipsius Civitatis futuram cædem pariter & ruinam. Nam eodem anno à Saracenis & Africanis Civitas fuit capta, & thesauris omnibus exspoliata, & occisorum sanguine cruentata; omnes enim præter mulieres & parvulos, & quosdam, qui se ad montana receperunt, interfecerunt, ipsis parvulis, & mulieribus in captivitatem deductis. Iste fons sanguinis emanavit in loco, qui dicitur nunc Fontanella; locus enim ille ab illo tali fonte sanguinis Fontanellæ nomen accepit. Qualiter autem mulieres, & parvulos, & thesauros postea recuperaverint, dictum est supra in Parte Quinta Capitulo Secundo. Circa hæc tempora cum Ludovicus, qui erat de genere Francorum, teneret Imperium, nec contra Longobardos Ecclesiam adjuvaret, Jus Imperii de Francis ad Theotonicos est translatum &c.

A D N O T A T I O.

Vide hominis supinam ignorantiam. Confundit cum translatione Imperii ad Germanos eam, quæ contigit de Græcis in Francos. Somniat quoque Ludovicum de genere Francorum tunc Imperatorem; sed & his charta impletur.

C A P. XI.

Lambertus (18) Episcopus Decimus cœpit circa Annos Domini DCCCLXVIII. & vixit in Episcopatu Annis XVII. Circa hæc tempora fuit quidam Papa, nomine Silvester, qui dum adhuc esset juvenis & in laicali habitu &c.

A D N O T A T I O.

Hæc erat olim apud nonnullos bonos Historicos consuetudo; quo plus narrationes fabulam sapiebant, illæ avidius arripiebantur, & tamquam

(18) MS. Ambr. Rambertus.

quam pura pura veritates repetebantur in Libris. Quæ de Silvestro isto Papa enarrantur, ad veterum fictiones sunt amandanda.

C A P. XII.

Landulfus Episcopus Undecimus cœpit circa Annos Domini DCCCCLXXXV. & vixit in Episcopatu Annos XXX. Iste transfudit Corpus S. Syri in Basilicam XII. Apostolorum, quæ hodie Monasterium S. Syri dicitur, ad Ecclesiam S. Laurentii Cathedralem, cujus Corpus repositum fuit in Choro ejusdem Ecclesie, ubi modò est introitus cancellarum. Causa autem quare ipsum transferre voluit, fuit duplex; una est, ut ipsum Corpus pretiosum securius in Ecclesia S. Laurentii conservaretur; tunc enim temporis Monasterium S. Syri erat extra muros Civitatis, & Saraceni & Africani sæpe cum Galæis veniebant, & Ecclesias spoliabant, & ideo ad Ecclesiam S. Laurentii tantus thesaurus translatus fuit, ut ibi magis esset securus. Secunda causa fuit, quòd cum S. Syrus fuisset Januensis Episcopus, dignum erat & magis conveniens, ut quiesceret in Ecclesia Episcopali, quam in Ecclesia Monachali. Circa hæc tempora fuit quidam Rex Francorum, nomine Robertus, Deo valde devotus, scientia & vita præclarus. Iste multas Sequentias, & Responsorioria ad honorem Sanctorum composuit; nam ut quidam dicunt, fecit Sequentiam, quæ incipit: *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*. Iste etiam Rex tantæ devotionis fuit, quòd sæpe Cappam sericam in choro deferebat, & chorum regebat. Cum verò quodam tempore quoddam Castrum suum, quod sibi rebellaverat, obsideret &c. Tempore istius Episcopi Landulfi, scilicet Anno Domini DCCCCLXXX. dicitur ædificata fuisse Ecclesia S. Mariæ de Vineis per Obertum Vicecomitem, & Guidonem de Carmadino.

C A P. XIII.

Johannes Episcopus XII. cœpit circa Annos Domini MXV. & vixit in Episcopatu Annos XXX. Tempore hujus Episcopi Ungari ad Fidem Christi conversi sunt per Gallam forem Henrici Imperatoris Stephano Regi Hungariæ in uxorem traditam &c.

C A P. XIV.

Conradus Episcopus XIII. cœpit circa Annos Domini MXLV. & vixit in Episcopatu Annos XX. Isti Conrado Episcopo confirmatum fuit Castrum S. Romuli, & Cecilianæ cum omnibus pertinentiis suis per nobilem virum Conradum Comitem Vintimilii, sicut patet per publicum Instrumentum, quod in Archiepiscopatus scrinio reservatur. Tempore hujus Episcopi fuit electus in Papam Alexander natione Mediolanensis, contra quem Episcopi Lombardi Parmensem Episcopum in Papam eligere conati sunt. Pisani autem illi Parmensi Episcopo intruso auxilium magnum dabant. Januenses verò Alexandro fideliter adhæserunt, qui Alexander postmodum pacificè Papatum obtinuit & possedit. Circa hæc tempora fuit Comitissa Matildis, quæ filiam B. Petri se vocans, Ecclesie contra Imperatorem adhæsit, & finè liberis decedens patrimonium suum su-

A per Altare B. Petri obtulit, unde usque hodie Patrimonium S. Petri vocatur. In ista sancta foemina completum est illud, quod dicitur in Ecclesiastico: Quia est mulier melior viro. Quamvis mulier fuerit, tamen virilem animum semper habuit, & Ecclesie devotissima fuit, & filium Imperatoris in maritum accipere recusavit pro eo, quòd Imperator contrarius Ecclesie videbatur. Si quis ejus Genealogiam scire desiderat, scire debet, quòd Sigefredus genuit Actonem, Acton genuit Thealdum, Thealdus autem genuit Bonifacium, Bonifacius genuit Comitissam Matildam. Ista autem cum viro suo filium genuisset, propter dolores, quos ibi sensit, noluit postea viro suo conjungi, & sic illo puero mortuo tota sua progenies finita fuit. Ista Comitissa multas Civitates in Lombardia habuit, scilicet Mantuam, Ferrariam, Mutinam, Regium, & Parmam, quæ finè herede decedens Ecclesiam Dei fecit heredem. Circa hæc tempora floruit Lanfrancus natione Papiensis Doctor eximius, & Magister Anselmus Doctor præcipuus. Iste Lanfrancus &c.

C A P. XV.

Albertus, sive Obertus XIV. Episcopus cœpit circa Annos Domini MLXV. & vixit in Episcopatu Annis XIX. Hujus Episcopi tempore Ildebrandus Prior Cluniacensis factus est Cardinalis, & postmodum in Franciam Legatus est directus. Iste tanti zeli fuit maximè contra Simoniacos, quòd eos ubique persequabatur. Verùm cum Archiepiscopus Ebrudunensis Simonie vitio depravatus esset, & per Simoniam intrasset &c.

C A P. XVI.

Conradus Episcopus XV. cœpit circa Annos Domini MLXXXIV. & vixit in Episcopatu annis VI. Hujus Episcopi tempore Ildebrandus, de quo supra dictum est, factus est Papa & Gregorius appellatus est. Iste Synodo celebrata excommunicavit omnes Clericos Occidentalis Ecclesie uxoratos, & concubinariorum, & eorum Missas penitus audiri interdixit, de quo tantum scandalum est exortum, ut nullius Hæresis tempore Sancta Ecclesia graviori schismate sit concussa, ita quòd fautores Henrici Imperatoris Guibertum Archiepiscopum Ravennæ Papam schismaticè creaverint, & Gregorium deposuerint. Pisani quoque Guiberto Schismatico totis viribus adhæserunt; Januenses verò Gregorio auxilium fideliter præbuerunt. Dictus verò Gregorius Henricum Imperatorem excommunicavit, & Guibertum perpetuo anathemate damnavit. Circa hæc tempora fuit quidam vir potens & dives, quem subito comedentem innumerabilis murium multitudo vallavit &c.

C A P. XVII.

Siriacus (19) Episcopus XVI. cœpit circa Annos Domini MXC. & vixit in Episcopatu Annis IX. Hujus Episcopi tempore mortuus est supradictus Papa Gregorius, & successit ei Papa Urbanus, qui Guibertum Archiepiscopum Ravennatem, qui Papatum usurpaverat, & Henricum Imperatorem, qui sibi favebat, excommunicavit, & in Franciam timore dicti Impera-

(19) MS. Ambr. Ciriacus.

peratoris fugit. Inde autem ad Januenses scripsit, & Legatum Januam destinavit, rogans eos tamquam filios Ecclesie & devotos, ut Terræ Sanctæ subvenirent; & cum aliæ Civitates auxilium denegarent, Januenses armaverunt tam navium, quam Galæarum exercitum copiosum, & in Syriam sunt profecti, habentes secum Galæas XL. ubi erant multi peregrini Cruce-signati, & multi Nobiles & Barones sub Godofredo de Bulliono Duce Lotharingæ, qui omnes Antiochiam perrexerunt, eam à Saracenis recuperare volentes. Sanctus autem Andreas Apostolus cuidam viro fideli, & devoto apparuit, dicens: *Veni, ostendam tibi Lanceam, cum qua perforatum fuit latus D. N. J. Christi. Ista Lanceam ante exercitum portabitis, & victoriam obtinebitis.* Cum ergo dictus vir locum ab Apostolo ostensum invenisset, Duci exercitus aliisque Principibus hoc studuit intimare. Ipsi ergo in loco illo fodientes, ipsam Lanceam invenerunt, qua inventa, tamquam certi de victoria ipsam Lanceam ante exercitum cum reverentia deportabant, & sic ad Antiochiam viriliter accedentes, ipsam de manibus Saracenum recuperaverunt; exercitum quoque magnum Saracenum, qui Antiochiam redierant, & ipsam obsidebant, debellaverunt. Ad præsens autem hoc dixisse sufficiat, quod quatuor modis ostenditur, quod illæ fuerunt Reliquiæ, quas Januenses de strania terra detulerunt, & fuerunt Reliquiæ S. Johannis Baptistæ. Et primò ostenditur scripturis, nam in multis Legendis antiquis S. Nicolai legitur, quod supradictæ Reliquiæ servabantur ibidem. Secundò hoc ostenditur juramentis; Monachi enim dictæ Ecclesie coram Januensibus juraverunt, quod à patribus suis, qui præcesserant, pro certo habebant, quod illæ erant Reliquiæ S. Johannis Baptistæ. Tertio hoc ostenditur miraculis, quæ quidem facta fuerunt, dum portarentur, & postquam fuerunt deportatæ. Quarto hoc ostenditur Privilegiis Apostolicæ Sedis; nam Alexander Papa Tertius, & Innocentius Quartus hoc suis Privilegiis approbarunt, scribentes per universas Provincias, quomodo Reliquiæ S. Johannis Baptistæ sunt Januæ, & hortantes, quod omnes illuc accedant, & Indulgentiam omnibus accedentibus largientes. Januenses cum ceteris peregrinis Saracenos penitus fugarunt, & sic ad propria redierunt Anno Domini MXCIX. Dum verò quædam naves Januensium ab expeditione Antiochiæ redirent, & ad Portum Patras applicuissent, iverunt Myream, quæ vulgariter dicitur Strenua-Terra, ubi Corpus S. Nicolai olim quiescebat, & ubi etiam Corpus S. Johannis Baptistæ servabatur. Januenses igitur Reliquias S. Johannis Baptistæ accipientes Januam deportaverunt; & quoniam dicitur in Historia translationis dictarum Sanctarum Reliquiarum, quod tunc Sedes Pontificalis vacabat, videtur quod deportatæ fuerint mortuo Ciriaco, & nondum electo vel confirmato Ayraldo, scilicet Anno Domini MXCIX. Sed quia nos, annuente Domino, specialem tractatum de translatione dictarum Reliquiarum S. Johannis Baptistæ facere intendimus, ideo sub compendio pertransimus.

CAP. XVIII.

AYraldus Guaracus Episcopus XVII. cœpit circa Annos Domini MXCIX. & vixit in Episcopatu Annis XVII. Anno verò ante hujus Episcopi electionem Januenses jam armaverant

A Galæas XL. cum quibus in Syriam profecti sunt, ceperuntque cum exercitu peregrinorum Hierusalem, & Acharon, & Gibelletum minorem, Antiochiam quoque illis temporibus, ut dictum est supra, ceperunt & Gesonam, Arcotum, & Tortosam, & Godofredum de Bulliono Regem Hierusalem creaverunt; ipse tamen ob humilitatem numquam voluit portare Coronam auream, ubi Christus portaverat Coronam spineam. His etiam temporibus Januenses ceperunt Baruchim, & Sidonem. Qualiter autem Januenses prædictis captionibus semper interfuerunt, & auxilium præbuerunt, scriptum erat literis aureis in tidina Sancti Sepulchri. In quibus etiam Civitatibus Januenses multa jura & Regalia habere consueverunt. Hujus Episcopi tempore, scilicet Anno Domini MCI. vas smeraldinum, quod vulgariter dicitur scutello S. Laurentii, fuit Januam deportatum. Videamus igitur, qualiter dictum vas fuit habitum, & ad Civitatem Januæ delatum.

B Anno quidem Domini MC. Januenses Galæas XXVI. & naves VI. in Syriam direxerunt, ubi etiam per totum illum annum moram fecerunt. Invento autem; quod Godofredus Rex Hierosolymitanus erat mortuus, elegerunt omnes Christiani Balduinum fratrem ejus in Regem. Dicitur autem Balduinus, & exercitus Januensium, & Galæarum, ceterorumque Christianorum, qui in partibus illis erant, ad Cæsaream Civitatem Saracenum audacter accesserunt, & potenter ipsam obsederunt, & triumphaliter ipsam ceperunt. Januenses quidem ad Portum Jopen venientes, & Galæas ad terram trahentes, cum ipso Rege Balduino, & cum Daberto Patriarcha Hierosolymitano, & universo Christianorum exercitu Cæsaream venerunt. Dicitur autem Patriarcha admonuit, ut sequenti die omnes communicarent præmissa confessione, & sic ad muros Civitatis ascenderunt. Quod cum factum fuisset, Consul Januensium nomine Guilielmus Malii scalam Galææ suæ ad murum adhibuit, & cum suis de Galæa ascendere cœpit; sed subito scala fracta fuit, & dictus Consul super muros solus remansit. Saraceni autem ferè omnes jam primum murum reliquerant, & ad secundum aufugerant. Tunc ille Consul quamdam turrim, quæ in muro erat, intravit, & fortiter exclamavit: *Ascendite, ascendite, quia nostra est Civitas;* quibus ascendentibus ad secundum murum Civitatis cucurrerunt, & Januenses per quamdam palmam, quæ muro adhærebat, murum ascenderunt, & sic Civitatem ceperunt. Patriarcha autem, & quidam Apostolicæ Sedis Legatus Muscheam majorem in honorem B. Petri Apostoli, & aliam in honorem Sancti Laurentii consecravit. Erat autem in prædicta Civitate vas quoddam smeraldinum inæstimabiliter pretiosum. Capta igitur Civitate prædicta à prædictis, de communi consensu tres partes omnium, quæ ceperant, facere voluerunt. In prima igitur parte supradictum vas smeraldinum assignaverunt; in secunda parte corpus Civitatis cum omnibus rebus immobilibus posuerunt; pro tertia verò parte totum thesaurum Civitatis, & omnia mobilia statuerunt. Ordinantes autem, ut Januenses, quoniam in captione Civitatis fuerant principales, partem illam acciperent, quam magis vellet, & reliquam partem haberet totus exercitus: Januenses, ceteris aliis partibus omisiss, vas illud smeraldinum pro sua parte acceperunt, & Januam cum multo gaudio deportaverunt. Quod autem illud vas sit verè lapis smeraldinus,

nus, testantur omnes gemmarii, qui illud viderunt, dicentes se numquam vidisse tam pretiosum smeraldinum. Istud etiam est manifestum per hoc, quod apud Cæsaream tanti pretii existimabatur, quod cum tota Civitate, vel cum toto thesauro Civitatis fuerit æqualiter æstimatum. Quomodo enim verisimile est, quod supradictum lapidem smeraldinum ad valorem totius Civitatis, vel totius thesauri Civitatis pro una parte æqualiter posuissent, nisi eis pro certo constitisset, quod verissimus smeraldinus esset? Est autem supradictus lapis smeraldinus tanti fulgoris, & tam mirabilis claritatis, quod omnes alii smeraldini, & ceteri lapides pretiosi juxta illum positi à suo fulgore deficiunt, & præ nimio illius splendore à sua claritate pallescunt. Est enim illud vas factum ad instar catini, unde vulgariter dicitur, quod fuit ille catinus, in quo Christus cum suis Discipulis in cœna comedit, de quo Christus dixit: *Qui intingit mecum manum in catino, hic me tradet.* Utrum autem hoc sit verum, ignoramus; sed quoniam Deo nihil est impossibile, ideo illud nec constanter asserimus, nec pertinaciter denegamus; qui enim hoc voluerit credere, non est redarguendus de levitate, & qui noluerit credere, non est reprehendendus de temeritate. Sed fortè aliqui objicient, & dicent, quod in omnibus factis suis Christus semper exemplum habuit maximæ Humilitatis; in catino autem smeraldino tam pretioso comedere non fuisset exemplum humilitatis præbere, sed quidem exemplum vanitatis dare. Sed ad istam quæstionem potest de facili responderi; certum est enim, quod cibos communes in catino smeraldino comedere esset quædam vanitas sive pompa; sed Agnum Paschalem & Sacramentalem, quem Christus in cœna cum Discipulis comedit, in catino aureo sive smeraldino comedere non fuisset pompa, sed devotio, & reverentia magna &c. Istud autem sub silentio prætermittendum non est, quod in quibusdam Libris Anglorum reperitur, quod quando Nicodemus Corpus Christi de Cruce deposuit, ejus sanguinem, qui adhuc recens erat, & ignominiosè dispersus fuerat, ipse recollegit in quodam vase smeraldino sibi à Deo divinitus præsentato, & illud vas dicti Angli in Libris suis Sanguinalia appellant. Illud autem vas Nicodemus cum multa reverentia custodivit. Tempore autem procedente Cæsaream fuit translatum, & tandem Januam est deductum. Dignum ergo fuit, ut illud vas esset pretiosum, in quo reponi debebat pretiosus thesaurus, scilicet Sanguis Jesu Christi &c. Quod autem illud vas non fuerit arte humana factum, sed divina virtute productum, intendimus ostendere duplici ratione. Una ratio est, quod si factum fuisset aliqua arte humana, videretur quod plura alia vasa similia debuissent in orbe fuisse aliquando fabricata. Sed à principio Mundi usque nunc simile opus non est inventum in toto orbe terrarum. Aliam rationem ad hoc probandum inducimus fortiolem. Constat enim, quod illud, quod producit natura, perfectius &c. *Reliqua omitto, quippe ex nugis Quodlibeticis tantum petita.*

Tempore verò istius Episcopi, scilicet Anno Domini MCXIII. Januenses Castrum Portus Veneris ædificaverunt. Scribitur autem corruptè, & profertur improprie, quando scilicet Portus Veneris vocatur; debet enim dici Portus Venerii à quodam Sancto, qui dicitur Venerius,

A |cujus corpus ibi prope, scilicet in Insula Tyri requiescit. Olim enim dicebatur Portus Lunæ, ex eo quod erat Portus Civitatis Lunæ, quæ modò funditus est destructa; sed portato illuc Corpore supradicti S. Venerii Portus Venerii est vocatus. Hoc tempore inventa est moneta denariorum, qui Bruneri dicebantur; prius enim Januenses Papiensibus utebantur. Tempore etiam hujus Episcopi Januenses Callari (20) ceperunt, & Domino suo, qui Marianus dicebatur, restituerunt, qui Communi Januæ fidelitatem fecit, & Ecclesiæ Januensi omni anno in signum Feudi unam libram auri dare promisit; & Paschalis Papa hoc per suum Privilegium roboravit. Tempore hujus Episcopi B. Bernardus Abbas Claravallensis vir nobilis genere, & scientia præclarus, & sanctitate conspicuus florebat. Iste Bernardus Doctor præcipuus mortuo Ayraldo in Janua, Episcopus est electus. Cum igitur nuncii solemnes missi de Janua decretum electionis sibi præsentassent, ipse non consensit, nec renuit, dicens, se non esse sui juris, sed Ordinis sui, & Summi Pontificis. Cum ergo Januenses ad Summum Pontificem pro confirmatione ivissent, noluit Summus Pontifex assentire ex eo, quod Ecclesiæ generali utilis & necessarius nimis erat. Iste Bernardus Epistolam pulcherrimam & dilectione plenam Januensibus destinavit, in qua omnes commendat de magna fide, & de multa ad Ecclesiam devotione, & de operibus pietatis, hortans eos, ut in his usque ad finem debeant perseverare, & taliter concludens: *Tolle perseverantiam: nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.*

C A P. XIX.

O Tto Episcopus XVIII. cœpit circa Annos Domini MCXVII. & vixit in Episcopatu annis tribus, & post mortem suam Episcopatus annis tribus vacavit. Iste fuit Abbas S. Victoris de Marsilia de Regali prosapia Franciæ generatus. Iste secundo anno sui Episcopatus Corpus S. Syri de loco cancellarum Chori S. Laurentii sustulit, & ipsum reverenter sub Altare ejusdem Martyris collocavit. Eodem quoque anno Papa Gelasius Januæ existens Ecclesiam S. Laurentii, præsentibus Episcopis Placentino, Astensi, Aquis, & pluribus aliis Prælatibus solemniter consecravit; multis autem Indulgentiis supradictus Papa ipsam Ecclesiam decoravit, & multis Privilegiis communivit. Quo autem tempore ipsa Ecclesia S. Laurentii constructa fuerit, vel quis eam primò ædificaverit, in nulla scriptura hoc potuimus invenire. Scimus autem pro certo, quod tempore Sabatini Episcopi, qui fuit Episcopus Tertius à S. Syro, jam erat constructa, quia legitur in Legenda S. Romuli, & in Registro nostri Palatii, quod ipse Sabatinus Corpus S. Romuli de Villa Mauriana sustulit, & sub Altare S. Laurentii venerabiliter collocavit. Si ergo tempore Sabatini Ecclesia S. Laurentii jam erat ædificata satis probabile est, quod tempore S. Syri erat constructa, maxime cum inter Sabatinum & S. Syrum non fuerit nisi S. Romulus. Sed ideo Corpus S. Syri non fuit in Ecclesia S. Laurentii sepultum, quia Sedes Pontificalis adhuc ibi non erat, sed erat in Basilica XII. Apostolorum, quæ modò dicitur Monasterium S. Syri. Credimus autem, quod opus tam sumtuosum & nobile

(20) Cod. Ambr. Galacii.

bile Ecclesiæ S. Laurentii fecerit Commune Januæ, & non persona aliqua specialis. Est autem Ecclesia ipsa S. Laurentii multæ sanctitatis, dignitatis, & auctoritatis. Tantæ sanctitatis est, quia multa Corpora Sanctorum ibi servantur, scilicet Corpus S. Johannis Baptistæ, SS. Syri, Felicis, & Romuli. Sunt & ibi Cruces tres, in quibus de Ligno Sanctæ Crucis magna portio habetur. Sunt & ibi multæ aliæ Reliquiæ pretiosæ, quas enumerare longum esset. Est etiam Ecclesia ipsa tantæ dignitatis, quia de ipsa multi Cardinales, & Summi Pontifices prodierunt, scilicet Dominus Innocentius Quartus, & Adrianus, qui omnes ambo de Comitibus Lavanæ extiterunt. Est etiam tantæ auctoritatis, quia tamquam Metropolitana in tota sua provincia obrinet principatum. Causa autem, quare dictus Gelasius Januam vênit, fuit ista. Ille enim Gelasius sine conscientia Imperatoris electus fuerat, nec ab ipso aliquem consensum voluit postulare, propter quæ Imperator indignatus quemdam Hispanum nomine Burdinum in Papali Sede constituit, & Benedictum ipsum vocavit. Gelasius autem Papa timore Imperatoris cum suis Cardinalibus Gajetam perrexit, & inde Januam Legatum misit, rogans Januenses, ut Galéas sibi mitterent, cum quibus Januam venire posset, & inde in Franciam proficisci valeret. Propter quod Januenses Galéas continuo armaverunt, & dictum Papam Gelasium Januam cum gaudio deduxerunt; Pisani verò è contrario Imperatori favebant, & Gelasio Papæ per omnia contrarii erant. Injustè autem & irrationabiliter iste Imperator contra Papam Gelasium motus fuit, quia scilicet Imperator super Pontificem prædictum jus aliquod non habet, sed potius Summus Pontifex super Imperatorem jurisdictionem justam exercet; examinat, examinatum confirmat, confirmatum verò coronat. Coronatur autem ipse Imperator tribus Coronis &c. Hujus Ottonis Episcopi tempore, scilicet Anno Domini MCXX. mota fuit gravis guerra inter Januenses, & Pisanos. Januenses igitur armaverunt Galéas LXX. (21) & naves portantes machinas, in quo exercitu magno ad viginti duo millia hominum & supra fuisse dicuntur. Euntes igitur Pisas per Arnium fluvium sic terruerunt exercitum Pisanorum, quòd Pisani de mense Septembris in Festo SS. Cornelii & Cypriani de lite Corsicæ pacem in voluntate Communis Januæ juraverunt; sed postmodum infideliter servarunt, pactum quoque Januenses destruxerunt. Sequenti autem anno jugum cum magno exercitu militum & peditum transeuntes Flaconem, Petram-Luxariam, & quædam alia Castra proeliando ceperunt. Castrum verò Voltabii ab Alberto Marchione Gavii emerunt.

C A P. XX.

Sigefredus (22) Episcopus XIX. cœpit circa Annos Domini MCXXIII. (23) & vixit in Episcopatu annis VI. & vacavit Episcopatus anno uno. Tempore hujus Episcopi fuit Papa Callistus, qui Pisanos tamquam Ecclesiæ rebelles excommunicavit. Insuper & Synodo vocata ibi synodaliter definitum, quòd Archiepiscopus Pisanus de consecratione Episcoporum Corsicæ nullatenus se intromitteret, & omnes Ecclesias

(21) Cod. Ambr. LXXX.

(22) MS. Ambr. Singemfredus.

(23) Cod. Ambr. MCXXXIII.

(24) Cod. Ambr. MCXXXIV.

A Insulæ Corsicæ ab ejus jurisdictione removit. Anno Domini MCXXIV. (24) cum naves vigintiduæ Pisanorum de Sardinia onustæ multis mercibus venirent, & Galéas alias pro sui securitate haberent septem Galéas Januensium ad eas properabant. Galéas autem Pisanorum hoc videntes, protinus territæ effugerunt; Galéas autem Januensium omnes naves illas ceperunt, & Januam deduxerunt. De tali captione & inaudita victoria mirati & stupefacti sunt universi. Tempore hujus Episcopi, scilicet anno MCXXV. (25) mota est iterum guerra dura inter Pisanos & Januenses. Quocirca Januenses armaverunt Galéas LXX. (26) & gathas XXXV. & naves quatuor machinas deferentes, & portum Pisanum intraverunt, deinde ad Civitatem per Arnium pergentes vexilla & tentoria in terra posuerunt, & exercitum Pisanorum, qui erat in terra, fregerunt. Pisani igitur omnia, quæ Januenses voluerunt, se facere promiserunt. Quocirca Januenses ad carceres properantes, & incarceratos suos accipientes, eos secum duxerunt; Castrum quoque Plumbinum ceperunt, & funditus destruxerunt, viros, mulieres, & pueros Januam secum ducentes. Prædictus Papa Callistus tandem cum Imperatore pacem fecit, & Benedictum Hispanum, qui Papatum usurpaverat, in Sutrio obedit, & captum versa facie à tergo camelo imposuit, habentem caudam cameli in manu pro fune, & vervecis pellem pro manto in manu, & sic ante se usque Romam ire fecit, & in carcere recludit, ubi etiam vitam finivit. Tam severam autem justitiam Deo non credimus placuisse; væ enim nobis, si tam severè Deus nostra crimina vindicaret. Judex enim debet crimina punire, sed tamen in ipsa punitione debet misericordiæ memor esse juxta illud: *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis*. Quamvis enim nimia misericordia habeat fatuitatem, & nimis severa justitia habeat crudelitatem, tutius est tamen de nimia misericordia, quàm de nimis severa justitia Deo reddere rationem. Tempore hujus Episcopi Sigifredi, scilicet Anno Domini MCXXV. (27) ædificata fuit Ecclesia Sancti Matthæi per Nobilem virum Martinum Auriæ, auctoritate & licentia Domni Honorii Papæ, qui Callisto successerat. Moderno autem tempore, scilicet Anno Domini MCCLXXVIII. Nobiles viri de Auriæ Ecclesiam suam illam antiquam destruxerunt, & pulchriorem in loco ulteriori ædificaverunt. Cum verò in tribuna Imago pulcherrima Christi ab antiquo depicta esset, dolentes si talis Imago deberet destrui, taliter sunt ingeniati, quòd illam trofimam (28) salvam & integram cum illa Imagine per brachia XXV. traxerunt, & eam in fundamento, ubi modò est, stabiliter collocarunt. Anno autem Domini MCXXIX. Januenses Galéas XVIII. contra Pisanos armantes, usque Messanam ad eos inquirendos iverunt, & cum Burgenses illi Pisanos adjuvarent, Januenses ipsos Pisanos & Burgenses extra Burgum Messanæ usque ad Palatium Regis expulerunt, & ibi navem unam mercibus pretiosis onustam ceperunt, & Januam deduxerunt.

P A R S XII.

Sequitur duodecima pars, in qua ponuntur nomina, tempora, & ordines omnium Archiepiscopo-

(25) Cod. Ambr. MCXXXV.

(26) Cod. Ambr. LXXX.

(27) Cod. Ambr. MCXXXV.

(28) Cod. Ambr. Cidfunam.

pisceporum, qui in Civitate Januensi usque ad nostra tempora extiterunt. Et ista pars habet tot Capitula, quot ibi ponuntur Archiepiscoporum nomina ipsorum. Igitur Archiepiscoporum nomina, & tempora per ordinem explicemus.

C A P. I.

Syrus Episcopus ultimus, & Archiepiscopus primus coepit circa Anno Domini MCXXX. & vixit in Episcopatu, & Archiepiscopatu annis XXXIII. Iste Syrus primus fuit Cardinalis, quem Innocentius Papa Secundus Januæ confitens, cum Sedes Episcopalis vacaret, in Januensem Episcopum consecravit. Cum autem dictus Innocentius à Januensibus in Franciam deductus fuisset, & inde Januam rediisset, pro tam magnis servitiis, quæ à Januensibus receperat, Archiepiscopatum eis dare promisit; & quia dictus Innocentius à Romanis fuerat expulsus, auxilio tamen Januensium in suam fuit Cathedralam restitutus, qui & dum Romam pergeret, Ecclesiam Portus Veneris consecravit. Restitutus igitur in sua Sede Innocentius, Cornutum ivit, & ibi inter Januenses, & Pisanos, pacem fecit; ibique consistens pro Syro Episcopo Januensi misit, & ibi Archiepiscopum fecit, & insignia Archiepiscopalia sibi dedit, scilicet Anno Domini MCXXXIII. Tres quoque Episcopatus in Insula Corsicæ, scilicet Maranensem, Nebiensem, & Aleriensem sibi supposuit. Duos autem Episcopos in partibus istis, scilicet Bobiensem, & Bruniacensem, in Suffraganeos dedit. Nam Episcopum Albigaunensem Archiepiscopo Januæ supposuit Alexander Tertius Papa; Naulensem verò supposuit Innocentius Quartus.

Tempore hujus Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCXXXIV. factæ sunt in Janua Compagniæ octo, cum primitus non essent nisi septem. Iste Archiepiscopus Syrus dedit Monasterio Sancti Benigni de Fructuaria Ecclesiam Sancti Benigni de Capite Pharis, quæ olim Ecclesia Sancti Pauli dicebatur, ita tamen, quòd Abbas semper de consilio, & assensu Archiepiscopali eligatur, & Archiepiscopus Monachos possit corrigere, & transferre. Et ista omnia per Privilegium Domini Innocentii Papæ Secundi confirmata fuerunt. Anno quoque Domini MCXXXV. Galæa XII. Januensium Buaciam iverunt, & multos Saracenos ibi ceperunt, & navem quoque unam magnam & divitem ibi ceperunt, & Januam duxerunt. De pecunia autem & thesauro ibi inventis quælibet illarum Galæarum libras DCC. Januenses habuisse dicuntur. Anno verò Domini MCXLIII. Galæa Januenses Montem-Pessulanum ceperunt, & Guilielmo de Monte-Pessulano, ad quem de jure spectabat, reddiderunt. Ipse autem Guilielmus Januenses in tota terra sua liberos fecit, & omnia vectigalia eis remisit, & fundicum Bruni, & Tholofæ eis dedit. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCXXXIX. moneta, quæ dicebatur Brunetorum, quæ tunc Januæ fiebat, cessata fuit; & Rex Conradus Teutonicus in Imperatorem electus monetam Januæ, quæ usque modò expenditur, Januensibus concessit, & Privilegium super hoc cum Bulla aurea eis dedit. Primò enim in Janua expendebantur Papienses, deinde Bruni, postea Bruneti, qui erant minores quàm Bruni, ultimò dicuntur Januini.

Tom. IX.

A Anno Domini MCXL. cum Vintimilienses rebellassent, iverunt illuc Januenses cum magno exercitu pedestri, equestri, & navali, & ipsam Civitatem per mare obsidentes potenter, eam ceperunt, & fidelitatem Januensibus tam illos de Civitate, quàm illos de Comitatu in perpetuum jurare fecerunt. Anno Domini MCXLVI. Januenses Galæas armaverunt XXV. & naves plures machinas portantes, & habentes milites centum cum equis ad prælium præparatis, & sic Majoricam perrexerunt, & per dies XXII. in ejus obsidione steterunt; sed superveniente hyeme Januam cum multis spoliis redierunt; totam autem illam Insulam percurrerunt, terras capiendò, Saracenos occidendo, & spolia auferendo.

B Anno Domini MCXLVIII. cum Saraceni de Armaria Christianis multas molestias inferrent, Januenses ad preces Summi Pontificis armaverunt Galæas LXIV. & naves cum aliis lignis CLXIII. & omnibus ad bellum necessariis præparatis, Armariam profecti sunt. Ad quorum auxilium Comes Barceionæ cum militibus suis venit. Tunc Januenses Galæas suas in plagia de Armaria traxerunt, & sic machinas, & gatas, & castella cingentes ad Civitatem perrexerunt, & multiplici conflictu facto, & multo sanguine hinc inde effuso, Januenses tandem victoriam habuerunt. Itaque illa die XX. millia Saracenorum occisa fuerunt, & decem millia inter pucros, & mulieres, Januam reducta fuerunt. Et sic peractâ victoriâ, Januenses cum Galæis & navibus Barceioniam venerunt, & Galæas, & naves ad terram trahentes, ibidem hyemaverunt, ubi Galæas & naves reficientes, & omnia necessaria ad bellum præparantes, cum Comite Barceionæ Tortosam venerunt, & in Calendis Julii flumen Tortosæ cum toto exercitu intraverunt. Tentoria igitur in terra figentes, & vexilla elevantes, & machinas, & gatas, & castella erigentes, ad Civitatem accesserunt, & multis præliis hinc inde congestis, tandem de mense Decembri Civitatem ceperunt. Omnium autem bonorum, quæ ibi inventa sunt, Januenses tertiam partem habuerunt; duas autem partes Comes cum suo exercitu exportavit: & sic Januenses, post triumphum duarum Civitatum, cum multa gloria Januam redierunt.

C Hujus etiam Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCLV. Federicus Imperator fidelitatem & obsides, & multa alia gravia à Januensibus postulavit. Quæ cum sibi denegata fuissent, in furorem magnum accensus est. Propterea viri, & mulieres, parvi, & magni, die ac nocte, ad faciendum muros, & fortilitias insistebant; & tantum infra octo dies de muro fecerunt, quantum infra unius anni spatium alia Civitas vix fecisset. Quod audiens Imperator à suo proposito destitit, & sola fidelitate contentus fuit. Ipsi autem muri fuerunt postmodum Anno Domini MCLIX. feliciter consummati, & infra spatium dierum LIII. perfecti. Est autem dictus murus Civitatis supra terram quinque millia quingenti XXII. pedes, in quibus etiam muris sunt merli mille septuaginta, qui sunt ad decorem, & ad murorum fortitudinem, & ad Civitatis, & Civium munitionem.

D Hujus etiam Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCLV. Januenses cum Imperatore Constantinopolitano pacem taliter firmaverunt, quòd Imperator promisit dare Communi Januæ annis singulis quingenta perpera, & duo pallia pretiosa, & Archiepiscopo Januæ similiter dare annis singulis LX. perpera, & unum pal-

pallium deauratum: quod quidem multo tempore fuit ab Imperatoribus observatum. Isto tempore Tertiarum ab Uxoribus sunt ablatae. Consuetudo enim erat Januarum, quod mortuo Marito Uxor habebat tertiam partem omnium bonorum Viri sui, sive haberet prolem, sive non haberet; & illud tale Jus Tertiarum, sive Tertia dicebatur. Quocirca isto tempore fuerunt ab Uxoribus ablatae; & quoniam de hoc mulieres graviter murmurabant, & gravatas se nimium reputabant: ideo, ut placarentur, ordinatum fuit, quod habeant antifactum.

Anno Domini MCLVIII. cum Mediolanenses Federico Imperatori resisterint, Imperator congregato magno exercitu tam Teotonicorum, quam Italicorum, Mediolanum obsedit. Mediolanenses autem territi ad mandata Imperatoris venerunt, & novem millia marcharum argenti sibi dederunt, & trecentos obsides sibi dare ad constitutum terminum juraverunt, & sic Imperator ab eorum obsidione recessit.

Hujus etiam Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCLXI. magnum Schisma in Ecclesia fuit, quod per annos XXIX. duravit; nam major & sanior pars Cardinalium elegit Alexandrum in Papam, virum per omnia reverendum; tres vero ex Cardinalibus quemdam ex se ipsis nomine Octavianum elegerunt, & Victorem ipsum vocaverunt. Quo in brevi defuncto, elegerunt alium, quem Paschalem appellaverunt. Quo subito mortuo, alium creaverunt, quem Callistum dixerunt. Quo similiter defuncto, elegerunt alium, quem Innocentium vocaverunt. Omnes isti quatuor a Papa Alexandro excommunicati mala morte perierunt. Januenses autem Domino Alexandro semper adhererunt; Pisani vero semper sibi contrarii steterunt. Imperator quoque Federicus illis quatuor Schismaticis adherens, & Alexandro contrarius semper fuit. Tandem dum longa guerra, inter Papam, & Imperatorem fieret, divino motu ad pacem & concordiam apud Venetias devenerunt. Cum autem Imperator se humiliter ad pedes Papae prostravisset, ut de tantis injuriis veniam peteret, Papa super collum Imperatoris pedem posuit, dicens: *Super aspitem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Cui Imperator dicitur respondisse: *Non tibi, sed Petro.* Non enim istam humiliationem facio tibi ratione tui, sed ratione Petri Apostoli.

Hoc etiam tempore, scilicet Anno Domini MCLXII. cum Mediolanenses Federico Imperatori iterum rebellassent, dictus Imperator maximo exercitu congregato Mediolanum per tres fere annos obsedit, & fame ac bello sic eos attrivit, quod in manu Imperatoris se totaliter posuerunt, Civitatem, & omnia mobilia, & immobilia, & personas in sua potestate ponentes. Imperator autem eis vitam pepercit, & mobilia, & immobilia eis restituit, Civitatem totam destruxit, & in quatuor Burgos eam divisit, & quemlibet Burgum per duo milliaria a se ipsis distare fecit.

C A P. II.

Hugo Archiepiscopus Secundus coepit circa Annos Domini MCLXIII. & vixit in Archiepiscopatu annis XXV. Iste prius fuit Archidiaconus, & postea electus est in Archiepiscopum. Iste fuit homo magnae sapientiae, & quamdam magnam discordiam, de qua multa homicidia sequuta fuerant, quae erant inter illos de

Avocatis, & illos de Castro, ad pacem reduxit. Iste dedit Capitulo Sancti Laurentii Ecclesiam Sancti Marci de Modulo, & Ecclesiam Sancti Salvatoris de Sarcano. Ad procuracionem istius Archiepiscopi Monasterium de Insula Gallinaria suppositum fuit Archiepiscopo Januensi. Hujus etiam Archiepiscopi tempore Clemens Papa Tertius concessit, & postea alii Summi Pontifices concesserunt, ut Archiepiscopus Januae habeat perpetuam largitionem, ut ultramarinam, quando illuc de octavo in octavum annum accedere volet cum aliquo Cardinali, vel Episcopo, ita tamen quod habeat ibi plenam auctoritatem, sicut Cardinalis Legatus habet; & de hoc plura Privilegia bullata in Archiepiscopatus Palatio restant.

Anno quoque Domini MCLXIV. Federicus Imperator Barrionem Judicem Arboriae ad petitionem Januensium Regem totius Insulae Sardiniae fecit, & ipsum Pisani contradicentibus in Regem apud Papiam coronavit, qui & Januensibus fidelitatem juravit, & in signum fidelitatis omni anno Communi Januae libras centum, & Archiepiscopo libram unam puri argenti dare promisit.

Anno vero Domini MCLXV. Pisani Galaeas XXV. armantes, Albinguam iverunt, & Civitatem capientes destruxerunt, & igne combusserunt. Quod cum vidissent Januenses, nimium doluerunt, & infra quatuor dies Galaeis XL. armatis ad persequendum Galaeas Pisatorum iverunt; sed altum mare petentes effugerunt. Verumtamen saeva tempestas eos invasit, ita quod Galaeae XIII. cum hominibus funeribus perierunt. Sequenti anno Judex Sardiniae de Callari Communi Januae, & Archiepiscopo fidelitatem juravit, & Communi Januae libras centum, Archiepiscopo libram unam optimi argenti dare promisit.

Tempore hujus Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCLXVIII. Alexandria de novo in Lombardia construitur, quae prius Caesarea dicebatur. Sed postea mutato nomine in honorem Alexandri Papae Alexandria est vocata. Dicitur enim Alexander Papa in partibus illis tunc consistentes favorem dedit, ut illa Civitas aedificaretur. Unde cum primo in honorem Imperatoris Caesarem appellassent, postmodum in honorem Papae Alexandriam vocaverunt: Dicitur autem Alexander Episcopi eis dedit; quo mortuo, Episcopum non habuerunt; sed illa Ecclesia subest Episcopo Aquensi. Quia vero Papienses Romanae Ecclesiae erant rebelles, ideo dicitur Alexander Papa Episcopum Papiensem Pallio, & Crucis dignitate, quibus antea utebatur, sententialiter spoliavit.

Anno Domini MCLXX. Pisani abstulerunt a Lucanis Castrum Mutronis; sed auxilio Januensium ipsum sequenti anno recuperaverunt, & ipsum a Pisani multum destructum tam Lucani, quam Januenses reaedificaverunt. Anno Domini MCLXXII. Oppizo Malaspina, qui erat Vassallus Archiepiscopi Januensis, & Maruellus filius ejus, qui erat Vassallus Communis Januae, congregaverunt circa CCCL. milites, & tria millia peditum, & Burgum Clavari, & Portum Sigeftri intraverunt. Quod cum a Januensibus scitum fuisset, terra & mari omnes unanimiter cucurrerunt. Quod cum dicitur Marchio audivisset, fugere voluit; sed vulneratus tandem & mortuus fuit; & multi capti, & detenti; reliqui vero fugae praesidio evaserunt.

Anno Domini MCLXXV. cum Mediolanenses, qui fuerant per Baronias dispersi, ad Civita-

vitatem suam rediissent, & fossatis, ac muris, & portis eam muniissent, Imperatori Federico, qui eos dispererat, displicuit vehementer. Ad hoc opus faciendum adjuverunt eos Brixienfes, Cumani, & multæ aliæ Civitates Lombardiæ. Imperator quoque Manuel multa perpera, & multa marmora eis misit. Tunc Imperator magno exercitû congregato, vênit Liguriam. Mediolanenses autem, Brixienfes, & Cumani pergentes contra ipsum de campo turpiter ejecerunt. Hoc etiam anno Pisani pacem Januensium fregerunt; ipsi enim cum exercitu Sardiniam ascendentes, omnes Januenses de toto Judicatu ejecerunt, & bonis omnibus eos exspoliaverunt: propter quod Januenses contra eos Galæas XX. armaverunt, & multa incommoda Pisani intulerunt: Castrum quoque Bonifacii, quod Pisani construxerant, ceperunt, & ipsum funditus destruxerunt.

Tempore hujus Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCLXXVII. Federicus Imperator inter Januenses pacem fecit, & medietatem totius Insulæ Sardinie Comuni Januæ dedit. Qui etiam Imperator cum Beatrice uxore sua, & Henrico filio suo Januam vênit, & ibi honorabiliter sunt recepti, Anno scilicet Domini MCLXXVIII. His temporibus filia Regis Angliæ, quæ data fuit in uxorem Regi Siciliæ, Januam rediit, & super Galæas Januensium ad Virum suum honorabiliter est deducta. Postmodum vênit Januam filia Regis Franciæ, ut filio Manuel Imperatoris Græcorum in conjugem copularetur, quæ similiter à Galæis Januensium ad Virum suum honorabiliter deducta fuit. Hujus etiam Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCLXXIX. celebratum est à Domino Alexandro Papa Tertio in Ecclesia Lateranensi Concilium generale, ad quod Concilium supradictus Archiepiscopus Hugo accessit, quem associaverunt Præpositus Sancti Laurentii, Magister Scholarum, & Nobiles viri Henricus Aurisæ, Ibelluonus de Camilla, Afaldus Solia, & Arduinus de Lavania, qui omnes plenam fidem & sufficientem probationem fecerunt Domino Papæ, & Cardinalibus, qualiter Reliquiæ Sancti Joannis Baptistæ fuerunt de Mirea Januam deportatæ. Propterea Papa statuit, & approbavit, quòd in Civitate Januæ Corpus Sancti Joannis Baptistæ habetur; mandans, quòd ejus revelatio solemniter celebretur; scribens etiam per diversas Provincias, quòd ad dictum Festum omnes conveniant, & venientibus Indulgentiam magnam fecit. Dicitur etiam Alexander Papa concessit Magistro Scholarum de Janua, & successoribus suis, ut mitra in magnis solemnitatibus possit uti. Albigaunensem quoque Episcopum Archiepiscopo Januensi supposuit, & suffraganeum ejus fecit.

Istius autem Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCLXXXIII. Crux Sancta, quæ dicitur Crux Hospitalis Sancti Lazari Januam est delata, & quidem eo tempore, quo Saladinus Jerusalem, & totum Regnum Syriæ cepit, excepta Civitate Tyri. Regem quoque Guidonem, qui tunc ibi regnabat, & Guilielmum Marchionem Montisferrati jam senem cum multis Baronibus in Damaschum duxit captivos, veram etiam Crucem, quæ dicitur Crux Sancti Lazari, occupavit. Quod cum audisset Conradus Marchio Montisferrati, qui erat apud Constantinopolim, in quadam navi Januensium in Syriam ivit, ut Civitatem Tyri defenderet. Quam quidem Civitatem dictus Marchio, adjuvantibus Januensibus potenter defendit, & ad

Tom. IX.

dictam veram Crucem recuperandam intendit. Propter quod dictus Marchio Conradus supradictam Crucem, quam à Saladino recuperaverat, Comuni Januæ pro magno munere destinavit.

C A P. III.

Bonifacius Archiepiscopus Tertius cœpit circa Annos Domini MCLXXXVIII. & vixit in Episcopatu annis XV. Iste fuit primò Cardinalis Diaconus, & postea in Archiepiscopum est electus. Iste Archiepiscopus primo anno sui Archiepiscopatus, præsentem Domino Petro Placentino titulo Sanctæ Cecilie Presbytero Cardinali Apostolicæ Sedis Legato, elevari fecit Corpus Sancti Syri de subter Altare Sancti Laurentii, & ipsum super Altare in archa venerabiliter collocari: ubi & Ossa Sancti Felicis, & Sancti Romuli in alia archa fuerunt inventa. Tempore hujus Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCLXXXVIII. Imperator Federicus cum ad partes ultramarinas cum ingenti exercitu pro Terræ Sanctæ recuperatione per terram pergeret, & in partibus Antiochiæ consistens fluvium Ferri satis parvum transfret, de equo cecidit, & ibi submersus fuit. Anno quoque Domini MCLXXXIX. venerunt Januam Philippus Rex Francorum, & Ricardus Rex Angliæ, & Dux Burgundiæ, & in succursum Terræ Sanctæ sunt profecti, cum quibus naves octoginta Januensium onustæ peregrinis de portu Januæ in Syriam perrexerunt.

Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCLXXXIX. desiderunt esse Consules in Civitate Januæ, pro eo quòd omnes ad Consulatum aspirabant, & hinc multæ invidiæ & odia in Civitate crescebant: propter quod voluerunt Cives regi potius per Potestatem; & ideo quemdam Civem Brixiensem nomine Manegoldum in Potestatem Januæ primitus elegerunt. Circa principium autem regiminis istius Potestatis illi de Castro Lanfranchum Piperem malitiosè occiderunt: propter quod dictus Potestas rubore & dolore perfulsus, parlamentum maximum congregavit, & armis militaribus indutus equum valenter ascendit, & ad domus malefactorum viriliter accedens expugnando eas cepit, & funditus destruxit.

Tempore istius Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCLXXXI. cum quidam nomine Tancredus fecisset se Regem Siciliæ, Januenses in servitium Henrici Imperatoris Galæas XXXIII. contra eum armaverunt. Anno quoque sequenti, & alio sequenti fuerunt in Civitate Januæ multa bella civilia, ita quòd homicidæ, & fures in Civitate dominabantur. Propter quod Consules regimen reassumerunt, deinde ipsum regimen dimiserunt; ideoque electus est in Potestatem Obertus de Allevano Nobilis Civis Papiensis, qui per suam sapientiam & industriam omnes seditiones & scandala removit, & omnes discordias ad pacem reduxit.

Hoc anno Henricus Imperator Januam vênit, petens à Januensibus auxilium, ut posset recuperare Siciliæ Regnum, multa & magna Januensibus promittens. Januenses igitur magnam stolum Galæarum in suum servitium armaverunt, & ipsum viriliter adjuverunt. In quo stolo fuit Admiratus supradictus Potestas Obertus, qui tamen illo anno obiit. Prædictus igitur Henricus Imperator confirmavit ob . . . Civitatem Siracusanam Januensibus cum omnibus suis pertinentiis per Privilegium aurea bulla

D 2

mu-

munitum. Castrum quoque Gavij eis confirmavit, & Podium Monathi eis dedit.

Tempore quoque istius Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCLXXXV. vera Crux Christi, quæ Sancta Crux antonomastice dicitur Januam est delata. Ipsam quidem Sanctam Crucem Patriarcha Jerololymitanus semper in præliis deserebat, & victoriam obtinebat. Accidit autem, peccatis exigentibus, quòd Saladinus Jerusalem cum Patriarcha, & Sanctam Crucem cepit. Tempore autem procedente cum Imperator Græcorum cum Saladino composuisset, remittebat dictus Saladinus ipsi Imperatori in quadam navi Crucem prædictam, quædam autem Galææ Januensium supradictam navem manu armata ceperunt; dum verò spolia dividerent, quidam Pisanus, nomine Fortis, Crucem illam latenter subripuit, & in Castro Bonifacii, quod olim Januenses destruxerant, sed ipsum reedificaverant, servandam reposuit. Postmodum autem Fortis supradictam Crucem accipiens, & de ejus virtute confidens, super mare tamquam super terram solidam ire cœpit; & dum putaret se fugere, & à Castro se elongare, nutu Dei in Castro subito se invenit. Postmodum autem tres naves, & quædam Galææ Januenses illud Castrum ceperunt: quod cernens dictus Fortis de virtute Sanctæ Crucis confidens ipsam pectori suo apposuit, & per mediòs hostes transiens de Castro exivit, & in quadam sylva se abscondit. Sed tandem ad Castrum rediit, & ipsam Crucem Communi Januæ dedit, & Civis Januæ effectus est: & sic Januenses Crucem illam accipientes Januam transmiserunt.

Circa etiam hæc tempora, scilicet Anno Domini MCLXXXVII. Drudus Marcellinus Civis Mediolanensis Potestas Januæ turre altiores fecit deprimi, & ad mensuram LXXX. pedum fecit redigi. Tempore hujus Potestatis ordinatum fuit, ut octo Nobiles semper eligerentur, qui Potestati adfisterent: quod usque ad tempora Capitaneorum observatum fuit; quamvis alibi legatur, quòd dicti octo Nobiles fuerunt primò electi sub Domino Rambertino de Lovarello Bononienfi tunc Potestate Januæ Anno scilicet Domini MCCXVIII. Iste Potestas, scilicet Dominus Drudus sequenti anno confirmatus fuit, & quia devietum erat, ne aliqui in Siciliam irent, & quidam Nobiles cum Galæis suis iverant, ideo dictus Potestas domos eorum destrui fecit. Cum autem illi rediissent, magna discordia inter ipsos, & Potestate exorta est, ita quòd auri sunt nocte ad domum Potestatis pontem erigere. Quod cum Potestas didicisset, statim summo mane parlamentum convocavit, & totum Populum armare fecit. Illi autem territi ad mandata Potestatis redierunt. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet ultimo anno, Commune Januæ emit Castrum de Gavio à Marchionibus, dans pro omnibus juribus, quæ ibi habebant, libras tria millia & ducentas. Ipsi autem Marchiones facti sunt Cives.

C A P. IV.

OTto natione Alexandrinus Archiepiscopus Quartus cœpit circa Annos Dom. MCCIII. & vixit in Archiepiscopatu annis XXXVI. Iste fuit primò Episcopus Bobiensis, qui dum fama, & virtutibus polleret, & reverenda canitie & maturitate præditus esset, ad Archiepiscopalem Cathedram est translatus. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet anno secundo Comes Flandrensis, & Bonifacius Marchio Montisfer-

A rati cum Duce Venetiarum Constantinopolim obsederunt, & tandem ipsam urbem ceperunt. Dictus autem Marchio Imperatorem cum Uxore & filiis ad Montemferratum misit, ut in custodia ibi reservaretur. Post captionem autem Constantinopolitanæ civitatis Sancta Crux, quæ dicitur Crux Sanctæ Helenæ, fuit Januam deportata. Dicitur autem Crux Sanctæ Helenæ, quia cum ipsa Sancta Helena Crucem Domini reperisset, partem ejus laminis argenteis & aureis, & margaritis ornavit, & Constantinopolim ad suum filium deportavit. Verum cum Veneti Crucem illam cum multis aliis Reliquiis Venetias transmitterent, contigit quòd quidam Civis Januensium, qui fuit de Fornariis nomine Dodeus, Galæas duas contra Venetos armaverat, ex eo quòd inter Januenses & Venetos tunc discordia erat. Dictus igitur Dodeus mox navem illam cepit, & illam Crucem Sanctam cum certis Reliquiis Januam deportavit, quam quidam Crucem Communi Januæ, & Ecclesiæ Sancti Laurentii magno munere dedit, ceteras autem Reliquias sibi retinuit, sperans aliquo tempore ab aliquo Principe pro ipsis remunerationem non modicam habiturum. Sed quoniam Deus noluit, quòd tanto thesauro Januæ Civitas spoliaretur, ideo post multum temporis ad Fratres Prædicatores eadem Reliquiæ, nobis procurantibus, devenerunt, quæ in Ecclesia ipsorum Fratrum cum multa reverentia reservantur, quas etiam nos fecimus duabus tabulis cum laminis argenteis venerabiliter collocari.

C Anno quoque Domini MCCV. Electus est in Potestatem Januæ nobilis Dominus Fulco de Castro, qui fuit primus & ultimus Potestas, qui de gremio Civitatis eligeretur. Tempore istius Archiepiscopi, mortuo Henrico Imperatore, Otto Dux Saxonie in Imperatorem est electus, & ab Innocentio Tertio solemniter coronatus, Anno scilicet Domini MCCVIII. Qui cum jura Ecclesiæ se defensurum jurasset, totum contrarium postmodum fecit. Insuper Campaniam intravit, & Capuam, deinde Neapolim fuit, volens contra Ecclesiæ voluntatem Regnum Apuliæ à Federico filio Henrici Imperatoris auferre. Propter quod Innocentius Tertius ipsum cum omnibus fautoribus suis excommunicavit, & crescente ejus contumacia eum deposuit, & Federicum Henrici procuravit filium eligi, Pisani verò in servitio dicti Imperatoris Ottonis Galæas XL. armaverunt, quas usque Neapolim miserunt. Januenses verò timore excommunicationis nullum sibi auxilium impendere voluerunt.

D Hoc etiam Anno Comes Almanus, & Comes Henricus de Malea Januenses natione cum navibus XX. Januensium, quæ de ultra mari veniebant, & cum Galæis quibusdam Siracusam iverunt, & eam potenter obsederunt, & triumphaliter ceperunt. Dictus autem Almanus factus est ibi Comes, & juravit Civitatem ipsam ad honorem Communis Januæ tenere, & singulis annis pallium unum super Altare Sancti Laurentii offerre. Sequenti Anno idem Comes Henricus Insulam Cretæ præliando cepit; postmodum Januam venit, & auxilium postulavit. Commune autem dedit sibi Galæas octo, & naves tres cum hominibus armatas, & tria millia librarum, & milites centum; & sic de Janua gaudens recessit, & multa prælia gessit. Ipse enim . . . præliando cepit, ubi & Rainerium Dandulo Capitaneum Venetorum cepit, & cautè emancipavit. Et quoniam dictus Federicus metu Pisanorum, qui Ottoni favebant, exire de Sicilia non audebat, Januenses ad preces Innocentii Papæ

Papæ Galéas armaverunt, & ipsum Januam deduxerunt, ubi ad expensas Communis per menses tres moram contraxit. Et quoniam Pisani Ecclesiæ rebelles erant, ideo dictus Innocentius ipsos omnibus Feudis, Privilegiis, & Dignitatibus spoliavit; Archiepiscopum quoque Pisanum juribus, quæ habebat in Insula Sardinia, sententialiter privavit. Tempore istius Ottonis Archiepiscopi celebratum est sub Innocentio Papa Tertio Concilium generale, Anno scilicet MCCXVI. ubi dicuntur interfuisse cum Patriarchis, Archiepiscopis, & Episcopis, & aliis Prælati ultra mille tercentos. Ad illud quoque Concilium supradictus Archiepiscopus Otto perrexit, & rediens suum Provinciale Concilium celebravit, ubi illa, quæ fuerant ordinata, exposuit, & servanda mandavit.

Tempore istius Archiepiscopi duo Ordines incoeperunt, scilicet Ordo Prædicatorum, & Minorum. Ordinem Minorum confirmavit Innocentius; Ordinem verò Prædicatorum confirmavit ejus Successor Honorius, Anno scilicet Domini MCCXVI. Innocentius quidem se confirmatum promiserat, sed eodem anno morte præventus implere non potuit quod promiserat. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCCXI. venit Januam quidam sagacissimus latro, qui ignorantibus custodibus in Ecclesia Sancti Laurentii intra crates, ubi repositæ sunt Cruces Dominicæ se abscondit, qui capsam, in qua dictæ Cruces servabantur, cum armis perforavit, & Januæ de Civitate exportavit. Cum autem hoc scitum fuit, magnus dolor cunctos invasit, & magna tristitia omnes absorbit. Missis tamen nunciis per loca diversa prædictus latro fuit captus, & sic Cruces recuperatæ fuerunt, gratias Deo agentibus universis. Prædictus verò latro ipsas Cruces cuidam Alexandrino nomine Nigro tradiderat reservandas, quas Commune Januæ dans ultra libras quingentas ab eo redemit.

Anno quoque Domini MCCXVIII. Otto Marchio de Carreto dedit liberè Communi Januæ Castrum Farii cum omnibus pertinentiis suis. Commune autem Januæ illud sibi in Feudum restituit, & fidelitatem Communi Januæ inde juravit. Sequenti verò Anno Januenses ædificaverunt Castrum Monachi, & turribus fortissimis & muris munierunt. Anno Domini MCCXVIII. homines de Capriata dederunt se Communi Januæ, & Commune Castrum illud accepit & munivit. Anno deinde MCCXX. capta fuit Damiatina Civitas Saracenorum ab exercitu Christianorum, ad quem exercitum Januenses Galéas X. miserunt. Circa hæc tempora, scilicet Anno Domini MCCXXI. orta est satis gravis controversia inter Archiepiscopum, & Commune Januæ; nam Commune videbatur in S. Romulo jura Archiepiscopatus indebitè usurpare: propter quod Archiepiscopus terram interdixit, & Papiam perrexit. Sed postmodum Papa Episcopo Parmensi, & Abbati de Tilieto causam commisit, qua definita Archiepiscopus in suam sedem rediit, & jura sua recuperavit. Anno prædicto Vintimilienses, qui Communi Januæ rebellaverant, discalceati, & cum funibus ad colla ad mercedem Communis Januæ venerunt. Anno Domini MCCXXII. de mense Augusti venit Januam quidam Theoticus nomine Nicolaus in habitu peregrini, quem sequebatur multitudo magna peregrinorum tam magnorum, quam parvorum, ac etiam infantum, & erat numerus eorum ultra septem millia, & omnes habebant sclyvinas Crucibus insignitas, & bur-

done, & scarfellas, dicentes, quòd mare debebat apud Januam sicari, & sic ipsi debebant in Hierusalem proficisci. Multi autem inter eos erant filii Nobilium, quos ipsi etiam cum meretricibus destinarunt. Placuit autem Januensibus, ut ipsi de Civitate recederent, tum quia credebant potius eos levitate duci, quam necessitate, tum quia timebant ne caristia in Civitatem ducerent, tum quia propter tantam multitudinem metuebant periculum Civitatis: maxime quia Imperator tunc Ecclesiæ rebellis erat, & Januenses contra Imperatorem Ecclesiæ adhærebant. Post modicum tempus totum istud negotium ad nihilum est redactum, quia super nihilum erat fundatum.

Anno Domini MCCXXII. in die Nativitatis Domini fuit Januæ, & in tota ferè Italia tam vehemens terræmotus, ut ædificia caderent, & terra in multis partibus scinderetur: propter quod homines Civitates deserebant, & in campis habitabant. Mortuo Honorio successit Gregorius Nonus, qui Librum Decretalium per Fratrem Raymundum de Ordine Prædicatorum Capellanum suum utiliter compilavit; deinde quoque S. Dominicum, & B. Franciscum, & S. Elisabeth prædictus Papa canonizavit. Anno Domini MCCXXVII. cum Savonenses, & Albiganenses Communi Januæ rebellassent, & Januenses contra eos magnum exercitum fecissent, venerunt tandem omnes cum Crucibus in manibus ad mandata Communis Januæ. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCCXXX. capti fuerunt piratæ quatuor, scilicet Recuperus de Portu Veneris, Guilielmus de Vintimilio, Durandus de Portu Veneris, & Fulcus de Murinello, qui omnes fuerunt suspendio adjudicati per D. Spinum Potestatem Januæ. Tanta autem multitudo maxime Dominorum ad plateam S. Laurentii venit, quæ volebat hos piratas liberari, quòd duci ad patibulum non valebant. Quocirca cum D. Potestas equum ascendisset, & huc & illuc discurreret, equus suus expavescens super lapides juxta lapides S. Laurentii eum portavit, & ibi cadens crus & coxam sibi fregit, de quo dolore mortuus est. Tandem illi quatuor piratæ fuerunt suspendi; duo autem ex illis, scilicet Recuperus, & Guilielmus, Reliquiis S. Johannis Baptistæ, quæ in Ecclesia S. Laurentii reservantur, se recommendaverunt, qui aliis jam defunctis mori per magnam horam non poterant, quousque Nuncius ad Civitatem venit, & hoc Potestati, qui adhuc non obierat, & Consilio nunciavit. Cumque Nuncius rediisset, adhuc vivi sunt reperti. Depositi ergo narraverunt, qualiter S. Johanni Baptistæ se recommendaverant, qui eos vivos conservaverat; & sic liberi totaliter sunt dimissi.

Anno Domini MCCXXXII. cum Januenses elegissent in Potestatem D. Paganum de Petrasanta Mediolanensem contra mandata Imperatoris, in tantum Imperator turbatus est, quòd omnes Januenses, qui erant in Regno capi fecit; & insuper Marefcalco suo, qui erat in partibus ultramarinis mandavit, ut omnes Januenses ibi caperentur. Sed Januenses decem Galéas, & naves duas illuc miserunt, & totum maris dominium habuerunt. Imperator autem postea omnes, quos in Regno capi fecerat, dimisit. Anno quoque Domini MCCXXXVII. Mediolanenses apud Curtem novam fuerunt per Federicum Imperatorem debellati, atque devicti, & multi Nobiles in Apuliam in captivitate ducti, ubi etiam suum Carrociū amiserunt.

runt. Sequenti Anno Vintimilienses, & Albiganenses, & Savonenses Communi Januæ rebel-
laverunt; Januenses autem Galéas XIV. arma-
tes Vintimilium iverunt, & in terram descen-
dentes Civitatem ceperunt. Hoc etiam anno
Imperator Federicus misit Januam suos Amba-
xatores cum suis literis petens sacramentum fi-
delitatis & homagium; sed Januenses penitus
tale sacramentum fidelitatis facere renuerunt,
& nuncios Imperatoris vacuos remiserunt. Tem-
pore hujus Archiepiscopi, scilicet Anno Domini
MCCXXXIX. fuit tanta eclipsis Solis, ut nulla
ætas meminerit tam magnam & tam tenebro-
sam aliquo tempore extitisse; Stellæ enim in die
apparebant, quemadmodum consueverunt nocte
in sereno aère apparere. Nos etiam, licet an-
nos tunc pueriles ageremus, ipsas tunc Stellas
in cœlo apparere conspeximus radiantes. Isto
eodem Anno supradictus Archiepiscopus Otto
reverendæ memoriæ & famæ fuit similiter eclip-
satus, qui lucem corporalem perdidit, sed lu-
cem cœlestem invenit.

C A P. V.

Johannes de Cucurno Archiepiscopus Quintus
cœpit circa Annos Domini MCCXXXIX. &
vixit in Archiepiscopatu annos XII. Iste erat
Archidiaconus Januensis, & unanimiter in Ar-
chiepiscopum est electus, qui post suam ele-
ctionem super Galæam armatam cum duobus
Ambaxatoribus Communis Januæ ad Curiam ivit,
ut munus consecrationis à Summo Pontifice ob-
tineret; qui tantam gratiam in conspectu Papæ
& Cardinalium reperit, quod propter honorem
Communis Januæ à Gregorio Papa Nono infra
tres dies fuit totaliter expeditus. Iste Archiepi-
scopus fuit multum literatus, & maximè in Arte
Medicinæ fuit valde peritus. Tempore hujus
Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCCXLI.
pars Imperialis, quæ erat Januæ, quæ diceba-
tur Mascarati, de Civitate recessit, & D. An-
faldus de Mari factus est Admiratus generalis
Federici Imperatoris. Supradictus autem Papa
Gregorius contra Federicum Imperatorem Ec-
clesiæ persecutorem Concilium convocavit; &
dum Prælati Romam super Galéas Januensium
ducerentur, supradictus Federicus latenter in
Regno & Pisis armare fecit multitudinem Ga-
léarum, & ipsos Prælatos cepit, & in carcerem
mancipavit. Quod cum Januenses audissent,
infra paucos dies Galéas LXXXVIII. (29) po-
tenter armaverunt, & ad inimicos perquiren-
dos & persequendos vivaciter profecti sunt.
Deinde dictus Federicus Romanorum Imperator
sic Romanos pecunia corrupit, quod ipsum Pa-
pam de Urbe volebant expellere, & Impera-
torem introducere. Quod Papa cernens capita
Apostolorum Petri & Pauli in gremio cepit, &
nudis pedibus cum Cardinalibus ea ad Eccle-
siam S. Petri Apostoli deportavit, & illuc Po-
pulum Romanum convocavit; ibique capita Apo-
stolorum nuda Populo cum lachrymis multis
ostendens, in tantum eos verbis furentibus ani-
mavit, quod ferè omnes contra Imperatorem
Cruce-signati fuerunt. Cumque Imperator circa
Romam cum exercitu consisteret, in brevi se
intraturum esse sperabat. Audiens autem tan-
tam Populi mutationem, inde recessit. Post cap-
tionem autem dictorum Prælatorum Galææ Im-
peratoris & Pisanorum sæpe in Riperiam Januæ
veniebant, & plures molestias inferebant. Pro-

(29) *Cod. Ambr. XLVIII.*
(30) *Cod. Ambr. MCCXLII.*

pter quod Januenses Galéas LXXXVI. arma-
tes, omnes illas Galéas taliter fugarunt, quod
ultra accedere non præsumserunt.

Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno
Domini MCCXLIII. (30) electus est in Papam
Dominus Sigembaldus de Comitibus Lavanæ,
& Innocentius Quartus appellatus est. Verum
cum à dicto Federico, & ejus militibus apud
Sutrium nimium arctaretur, Januenses Galéas
XXII. (31) armaverunt, & ipsum Januam cum
gaudio deduxerunt, Anno scilicet Domini
MCCXLIV. qui postmodum Lugdunum per ter-
ram perrexit, & ibi supradictum Federicum ab
Imperio deposuit. Iste Innocentius primus ordi-
navit, ut Cardinales capellos rubros deferrent.
Isto eodem anno, quo supradictus Papa Inno-
centius Januam venit, inspirante gratia Salva-
toris, Ordinem Prædicatorum intravimus, ubi
nostra adolescentia usque ad ætatem senilem fui-
mus enutriti, & maternis uberibus educati. Su-
pradictus autem Federicus Civitatem Parmen-
sem tam potenter obsedit, scilicet Anno Domini
MCCXLVIII. quod quamdam Civitatem juxta
illum ædificavit, quam Victoriæ appellavit.
Januenses autem in adjutorium Parmensium mul-
tos balistrarios destinarunt. Tandem idem Fe-
dericus inde turpiter fuit expulsus, & thesauris
omnibus exspoliatus; milites enim Parmenses,
& Placentini, & Mediolanenses, & balistrarii
Januenses, qui in Civitatem Parmæ convenerant,
in Victoriæ insultum fecerunt, ita quod Im-
perator cum toto exercitu suo fugit, & Cre-
monæ se recepit. Ibi autem fuerunt Coronæ
Imperiales, thesauri magni & pretiosi, de qui-
bus multi fuerunt valde ditati. Civitas autem,
quam fecerat, & Victoriæ vocaverat, fuit
totaliter dissipata. Imperator autem in Apuliam
vadens miserabili morte finivit. Eodem Anno
D. Ludovicus Rex Franciæ ad partes ultrama-
rinas transfretavit super naves & Galéas Janu-
ensium, habens in suo exercitu duos Januenses
Admiratos, scilicet D. Ugonem Lercarium, &
D. Jacobum de Levanto, qui quamvis Damia-
tam cepissent, fuit tamen postmodum à Sara-
cenis captus Rex, & multi Christiani capti &
vulnerati: propter quod Regina & ceteri Chri-
stiani, qui remanserant, Damiatam restituerunt,
& sic Regem recuperaverunt. Anno Domini
MCCXLIX. Rex Henricus filius Federici Impe-
ratoris à Bononiensibus fuit captus, & carceri
mancipatus, ubi per multos annos permanens
vitam finivit. Anno MCCLI. Savonenses, qui
rebellaverant, ad mandata Communis Januæ
venerunt, & Januenses, qui dicebantur Maska-
rati, restituti fuerunt. Et D. Innocentius Papa
Quartus de Lugduno rediens Januam est rever-
sus, & cum multa gloria receptus, qui per
Lombardiam transiens Ecclesiam S. Dominici
de Bononia consecravit, deinde in Apuliam est
profectus, & ibidem defunctus.

C A P. VI.

Gualterius de Vezano Archiepiscopus Sextus
cœpit Anno Domini MCCLIII. & vixit
in Archiepiscopatu annis XXI. & post mortem
suam vacavit Archiepiscopatus annis duobus.
Fuit autem Archiepiscopus factus per D. Inno-
centium Papam Quartum, cui multa familiari-
tate erat conjunctus; nam cum prius esset Ar-
chidiaconus Lunensis, fecit prædictus Papa ipsum
in Anconitana Marchia Marchionem, & post-
mo-

(31) *Cod. Ambr. XXV.*

modum de Archiepiscopatu Januæ providit eadem. Iste fuit homo magnæ honestatis, pietatis, & gratiæ; & licet esset nobilis genere, majorem tamen nobilitatem moribus præferbat. Fuit etiam in Jure peritus, & in omni virtute & bonitate conspicuus. Tantæ etiam famæ in Curia Romana fuit, quòd aliquando vacante Sede Apostolica magnus tractatus inter Cardinales est habitus, ut in Summum Pontificem eligeretur. Anno Domini MCCLVI. Marchio de Callari misit Communi Januæ, ut Galéas mitteret, & Castrum Callari armaret, quia Communi Januæ ipsum dare volebat. Missæ sunt ergo Galéas VI. & navis una cum multis bellatoribus, & balistrariis, & ipsum Castrum muniverunt. Et quoniam Pisani ipsum Castrum Callari molestabant, ideo Januenses Galéas XXIV. armaverunt, & Galéas octo Pisanorum, quæ ibi erant, ceperunt. Eodem Anno Januenses Galéas LXXXIV. armaverunt, & plures machinas paraverunt, & multos milites paraverunt, & Castrum Ullicis obsederunt, & ceperunt. Eodem etiam anno Galéas Januensium ceperunt naves sex Pisanorum.

Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCCLVII. Guilielmus Bochanigra factus est Capitaneus Populi Januensis, & tenuit dictum officium annis quinque. Anno autem secundo suæ Capitanariæ naves quatuor & Galéas XL. contra Venetos & Pisanos armavit, & in Acharon eas transmisit, in quibus D. Rubeus de la Turca fuit Admiratus. Sed quoniam improvidè fuerunt armatæ, quia gente Lombardica erant repletæ, ideo quod improvidè factum fuit, improvidè fuit finitum, quia Galéas XXVI. Januensium fuerunt amissæ. Tandem post longam discordiam compromiserunt partes in D. Alexandrum Papam Quartum, qui inter eos treguam indixit. Sed durante tregua Veneti & Pisani turrim nobilissimam & fortissimam, quam Januenses in Acharon ædificaverant, funditus destruxerunt. Iste Archiepiscopus impetravit à Sede Apostolica, quòd nullus Clericus Januensis Diocesis, maximè tempore guerræ, de districtu Januæ obtentu aliquarum literarum pro aliqua causa extrahi possit; & super hoc Privilegium in Archiepiscopali Palatio reservatur.

Tempore hujus Archiepiscopi, scilicet Anno Domini MCCLXI. per totam ferè Italiam facta fuit generalis verberatio; nam magni & parvi, nobiles & ignobiles, depositis vestibus nudi à cingulo supra, Civitates, Villas, & Castella sic processionaliter se verberantes ibant, Virginem gloriosam, & ceteros Sanctos cantilenis Angelicis implorantes. Horum quidam nobiles populares de Terdona Januam advenerunt, & cum per Civitatem se verberantes incederent, tamquam fatui & deliri deridebantur. Sed ecce subito nutu Dei tota Civitas est commota, ita quòd parvi & magni, nobiles & ignobiles die ac nocte de Ecclesia ad Ecclesiam se verberantes incedebant, & cantiones Angelicas, & celestes decantabant; & qui fuerant principiores in irridendo, fuerunt postea priores in se verberando. Multæ quoque inimicitia & guerræ novæ & antiquæ in Civitate Januæ, & ferè in tota Italia ad pacem & concordiam sunt reversæ five reductæ. Ista tanta devotio à quibusdam pauperibus & simplicibus in Tuscia fuit inventa, & per totam Italiam diffusa, & tam à parvis, quàm à magnis, tam à nobilibus, quàm ignobilibus observata. Ibant bini & bini per Civitatem se verberantes, præcedentibus Religiosis & Clericis cum Crucibus & vexillis.

A Multi quoque, qui homicidia commiserant, cum gladiis denudatis ad hostes ibant, & in eorum manibus gladios nudos ponebant, ut de ipsis vindictam acciperent sicut vellent. Sed illi gladios in terram projiciebant, & se ad pedes inimicorum prosternebant, flentibus & lachrymantibus cunctis, qui hoc videbant, propter devotionem, & cordis exultationem. Alii quoque verberabant se cum eis cum corrigiis ad hoc factis, aliqui cum spinis, aliqui cum manicis ferreis; & quod fuit mirabile, quamvis verberatio in media hyeme fieret, & homines nudi à cingulo supra, à mane usque ad horam tertiam pergerent, non est tamen inventum, quòd aliquis fuerit frigore afflictus. Sed prima die alacriter se verberabant, secunda die alacrius & facilius se verberabant. Nec mirum, si frigus exterius non sentiebant, quia vehemens ardor amoris, qui intus erat, ardens in mente, omne frigus exterius arcebat, quod erat in corpore.

B Hujus etiam Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCCLXIV. Stella comata apparuit trahens post se caudam maximam & ignitam, surgens à plaga Aquilonari & pergens ad plagam Orientalem. Inccepit autem apparere prima die Augusti, & per XL. dies continuè surgens apparuit. Istam comatam sæpe aspeximus, & mirabamur quidnam Deus per tam inauditum & insolitum portentum vellet innuere, & an per ipsum vellet aliquod grande futurum significare. In ipso autem anno datum est ab Ecclesia Karolo Comiti Provinciæ Regnum Sicilia & Apuliæ, qui Romam vadens Coronam accepit, & intrans Apuliam Manfredum natum quondam Federici Imperatoris, qui se Regem fecerat, & Ecclesiæ rebellaverat, in omnibus superavit. Processu autem temporis Conradinus nepos quondam Federici Imperatoris, adjuvantibus Pisanis, & ferè omnibus Gibellinis, cum magno exercitu venit Pisas, volens Apuliam violenter intrare, & de manu Karoli Regnum auferre. Cum verò omnes timerent, D. Clemens Papa, dum apud Viterbium in Ecclesia Fratrum Prædicatorum in Festo Pentecostes solemniter celebraret & prædicaret, & ego tunc Prior Provincialis Fratrum Prædicatorum Lombardiæ, ibidem occasione nostri Capituli generalis præsens essem, dixit publicè coram omnibus nobis, ne timeremus, quia scimus, quòd iste juvenis à malis hominibus sicut ovis ducitur ad mortem, & tali scientia hoc scimus, qua post articulos Fidei major non est. Quod quidem verbum in admirationem maximam nos induxit. Sed quòd illud verbum fuerit spiritu prolatum, patuit per effectum. Dum inde dictus Conradinus Apuliam intrasset, fuit à Rege Karolo cum toto suo exercitu superatus, & omnino devictus, & dictus Conradinus sententia capitali punitus.

C Anno Domini MCCLXVIII. Januenses armaverunt Galéas XXVII. ut irent in Acharon contra Venetos & Pisanos, in quibus Lanfrancus Barbarius fuit constitutus Admiratus. Veneti autem habebant Galéas XXIV. Erat autem prædictus Lanfrancus corde pavidus, & in rebus bellicis inexpertus; & ideo improvidentia magna fuit facere talem Admiratum; Ducem enim exercitus esse oportet magnanimum animo, providum corde, & corpore robustum. Ille igitur visis Galéis Venetorum apud Traponam toto fuit corde confectus, & viribus resolutus; & ideo super quamdam vachetam conficiens aufugit, & exercitum dereliquit, & sic

fic fugato Duce Galææ fuerunt dispersæ & captæ. Et quamvis imposita fuerit sibi proditio, nos tamen credimus in ipso magis fuisse vilitatem animi, quam proditionem. Istud verò cum à Januensibus scitum fuit, sinè mora Galæas XXV. armaverunt, in quibus D. Ubertum Auriæ Admiratum constituerunt. Ille ergo hostes ubique perquirens, tandem, quamdam Civitatem Venerorum, quæ est in Insula Cretæ, nomine Terram-novam, bellando cepit, & totam ferro, igne, & sanguine devastavit, & homines, quos ibi cepit, Januam captivos duxit. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCCLXX. facti sunt Capitanèi Populi Januæ viri nobiles D. Ubertus Spinola, & D. Ubertus Auriæ, & per Annos XXII. Capitanariam & regimen tenuerunt, excepto quòd dictus D. Ubertus Auriæ contra voluntatem populi in Anno XX. (32) resignavit; sed loco suo D. Conradus ejus filius institutus fuit, qui per annos septem officium Capitanèi gessit. Post autem hoc supradiçtus D. Gualterius Deo amabilis & hominibus gratiosus, dierum, virtutum, & bonorum operum plenus, ac bona senectute confectus, beato sine quievit, cujus fama odorifera remansit in Mundo, & anima bona regnat in Cœlo.

C A P. VII.

Bernardus natione Parmensis Archiepiscopus Septimus cœpit circa Annos Domini MCC-LXXV. & vixit in Archiepiscopatu Annos X. & post ejus mortem vacavit Archiepiscopatus Annis duobus. Hic primò fuit Narbonensis Archidiaconus, deinde in Marchia Anconitana fuit Marchio constitutus, tandem per D. Innocentium Papam Quartum fuit in Ecclesia Januensi in honore Archiepiscopali promotus. Hujus Archiepiscopi tempore, scilicet Anno Domini MCCLXXVIII. Pisani armaverunt Galæas LXXII. contra Januenses, non credentes quòd Januenses tot armare possent. Transferunt ergo per mare Januæ, volentes Riperiam devastare, sed non fuerunt ausi ad terram alicubi descendere, nec aliqua damna inferre. At Januenses cum hoc cognovissent, Galæas XCVI. viriliter armaverunt, & ad hostes persequendos, & inveniendos tam alacriter quam potenter profecti sunt. Cumque Galæas Pisanorum super portum Pisanum invenissent, audacter eas invadunt, ita quòd Galæas XXXIII. ceperunt, quibusdam earum in mare demersis, quibusdam verò turpiter fugatis, & sic Januam cum multo triumpho ad propria redierunt. Ab illo tempore citra Januenses Pisanos sic terruerunt, & domnaverunt, quòd usque nunc Galæas super portum eorum tenent, quæ ligna aliqua illuc intrare prohibent.

Iste Archiepiscopus fuit in Jure Canonico valde peritus, & in omnibus operibus suis multum sollicitus, & disertus; circa res quoque Archiepiscopatus promovendas fuit multum assiduus, & intentus; nam apud Januam Palatium Archiepiscopatus multum melioravit; apud Molazanam Palatium magnum & pulchrum construxit. Apud S. Romulum Palatium nobile per D. Gualterium inceptum ampliavit & melioravit, & multa alia bona opera fecit. Hic à D. Gerardo Sabinensi Episcopo, qui sibi attinebat, ad Romanam Curiam vocatus est, & dum speraret quòd deberet fieri Cardinalis, & per Ci-

vitatem Parmensem transfret, sensit se ibi graviter infirmari. Ideo, itinere illo dimisso, Januam non sinè magno corporis dispendio est reversus, malens in Civitate illa mori, ubi fuerat corporaliter generatus. Cum ergo Januam advenisset, & invalesceret morbus, per mortem Mundi de medio est sublatus, & honorabiliter tumulatus.

Circa hæc tempora electi fuerunt tres Cardinales in Summos Pontifices, quorum vita brevis extitit, & intra dies paucissimos finita fuit. Primus fuit Innocentius Quintus de Ordine Prædicatorum, qui sedit mensibus quinque. Iste fuit homo multum famosus, & in Theologia valde summus, qui etiam rexit Parisiis in Theologia multis annis. Iste specialem amorem ad Civitatem Januæ habuit, & pacem inter Regem Carolum, & ipsam Civitatem fecit. Alius fuit Adrianus de Comitibus Lavanæ, qui sedit mense uno & diebus paucis. Iste licet esset magnæ sapientiæ & experienciæ, tamen propter brevitate temporis nihil insigne vel notabile facere potuit. Gaudentibus autem de sua sublimitate parentibus & amicis, dixit eis: *Quare gaudetis? melius erat vobis unum Cardinalem vivum habere, quam Papam mortuum.* Post modicum verò temporis infirmitatem incurrit, & in pace quievit. Alius fuit Johannes natione Hispanus, qui sedit mensibus octo. Cum enim quamdam domum ædificari faceret, subito domo cadente eum occidit, & sic vitam finivit. De cujus morte modicum Ecclesiæ damnum fuit, quia licet scientia Physicali & naturali multum esset repletus, tamen discretione & sensu naturali multum erat vacuus.

C A P. VIII.

Opizo de Flisco de Comitibus Lavanæ cœpit regere Ecclesiam Januæ Anno Domini MCCLXXXVIII. & rexit eam annis tribus & dimidio. Iste fuit nepos D. Innocentii Papæ Quarti, & D. Adriani Papæ. Est enim magni honoris, & grande præconium, quod intra spatium XXXVI. annorum, vel circa, de domo sua duo Summi Pontifices prodierunt. Plures etiam Cardinales de domo eadem extiterunt. Supradiçtus ergo D. Innocentius prædictum D. Opizonem Patriarcham Antiochenum fecit, quem Patriarchatum multo tempore tenuit, & rexit, & in maxima dignitate ibi fuit. Tandem peccatis exigentibus Antiochena Civitas tam nobilis & famosa à Saracenis fuit capta, & omnia bona Patriarchatus occupata & devastata; & ideo oportuit dictum Patriarcham ad partes transmarinas transire. Ecclesia igitur Romana sibi compatiens; & ei providere volens, dedit sibi in curam Ecclesiam Tranensem; post multos autem annos commisit sibi in curam tam in spiritualibus quam in temporalibus Ecclesiam Januensem. Postmodum autem Commune Januæ ad D. Papam Nicolaum Quartum solemnnes Ambaxatores pro quibusdam negotiis Communis Januæ destinavit. Supradiçti autem Ambaxatores à Summo Pontifice humiliter postularunt, ut more solito eis Archiepiscopum concedere dignaretur. Summus ergo Pontifex petitioni ipsorum condescendere volens, supradiçto Patriarchæ sufficienter & honorabiliter providit, & Civitati Januæ Archiepiscopum concessit.

CAP.

(32) Cod. Ambr. XV.

CAP. IX.

FRater Jacobus de Varagine de Ordine Prædicatorum Archiepiscopus Octavus cœpit Anno Domini MCCXCII. & vivet quantum Deo placebit. Ille per D. Nicolaum Papam Quartum, qui fuit de Ordine Fratrum Minorum, Archiepiscopus est creatus, qui quidem Papa ipsum per suas literas ad suam præsentiam vocaverat, ut sibi consecrationis dignitatem impenderet, & Pallium sibi daret. Sed cum Romam in Dominica de Ramis Palmarum intrasset, reperit ipsum Summum Pontificem gravi & periculosa ægritudine laborantem, ita quod in Parasceve animam Deo reddidit, & sic credimus quod in cœleste palatium introivit. Collegium autem venerabile Cardinalium infra Octavas Paschæ Consistorium faciens, ordinavit, ut propter honorem Communis Januæ Archiepiscopus suus in brevi debeat expediri: propter quod in Octava Paschæ per venerabilem virum Patrem D. Latinum Ostiensem fuit consecratus, & in ipsa die, sive hebdomada, palliatus; & sic ad Civitatem suam cum gaudio est reversus, & à populo reverenter exceptus. Hic cum adhuc esset in Ordine suo, & postquam fuit in Archiepiscopatu, opera plura fecit. Nam *Legendas Sanctorum* non uno volumine compilavit, multa adjiciens in eisdem de Historia Tripartita, & Scholastica, & de Chronicis multorum Auctorum. Istius Operis Prologus sic incipit: *Adventus Domini &c.* Fecit etiam duo volumina *Sermonum de omnibus Sanctis*, quorum Festivitates per anni circulum ab Ecclesia celebrantur. Unum volumen est multum diffusum; aliud est magis breve & angustum. Utrumque volumen sic incipit: *Vestigia ejus secutus est pes meus.* Fecit etiam *Sermones de omnibus Evangelis Dominicalibus*, quæ per anni circulum ab Ecclesia leguntur, de quolibet Evangelio faciens tres Sermones ad honorem individue Trinitatis. Istud Opus post Prologum sic incipit: *Præpara te in occursum Dei tui Jerusalem &c.* Fecit etiam *Sermones de omnibus Evangelis*, quæ in singulis Feriis in Quadragesima leguntur, scilicet à quarta Feria Cinerum usque ad tertiam Feriam post Pascha, de quolibet Evangelio faciens duos Sermones. Istud Opus sic incipit: *Filia populi mei induere cilicio &c.* Fecit etiam Librum, qui dicitur *Mariæ*, qui totus est de B. Maria compositus, & secundum ordinem literarum Alphabeti distinctus. Ille Liber post Prologum sic incipit: *Abstinencia multiplex est &c.* Præsentem etiam *Chronicam* compilavit hoc secundo anno sui Pontificatus, scilicet Anno Domini MCCXCIII.

In Ecclesia S. Laurentii Provinciale Concilium celebravit, ubi interfuerunt Episcopus Albiganensis, Episcopus Brumacensis, Episcopus Naulensis, Episcopus Maranensis, & Episcopus Abiensis. Episcopus Bobiensis se excusavit infirmitate & senectute gravatus, suum tamen Procuratorem, & Syndicum destinavit. Episcopus verò Daciensis tunc vacabat. Interfuerunt verò Abbates Mitrati quamplures, scilicet Abbas S. Syri, Abbas S. Stephani, Abbas S. Fructuosi, Abbas de Tyro. Abbas verò de Borsono, & Abbas de Insula Gallinaria se excusaverunt infirmitate & senectute gravati, suos tamen Procuratores & Syndicos destinarunt. Interfuerunt etiam Præpositi, & Archipresbyteri, Præsules, & ceteri Ministri in multitudine copiosa. In ipso autem Concilio fuerunt multa utilia statu-

Tom. IX.

Ata, & multæ Constitutiones editæ, quæ usque hodie observantur. Ceterum quia inter aliquos dubitatio videbatur oriri, an corpus S. Syri esset in archa marmorea, quæ subtus Altare S. Laurentii est collocata, voluimus super hoc inquirere veritatem. Quocirca Concilio præsentem, & præsentibus Potestate, & Capitaneo, Abbate Populi, & multis aliis Nobilibus Civitatis Januæ, archam illam fecimus aperiri, ubi invenimus archam ligneam inclusam, & diligenter firmatam, quam aperientes ibi invenimus laminam plumbeam, & tabulam marmoream, & cedulam in pixide quadam repositam, & utrobique erat literis exaratum, quod in illa capsula S. Syri erant reposita. Nos etiam illam capsulam super Altare S. Laurentii deduci fecimus, & ibi nostris manibus inquirentes omnia ossa invenimus, quæ ad compositionem humani corporis requiruntur. Insuper post paucos dies adveniente ipsius S. Syri Festivitate, ipsam capsulam super magnum pulpitem Ecclesiæ S. Laurentii depositari fecimus, & ibi epitafia ossa populo ostendimus evidenter, quæ ab omnibus fuerunt cum maxima devotione visa, & suppliciter adorata. Ordinavimus autem, ut caput S. Syri in sacristia servetur, & in thecis argenteis includatur.

B Temporibus quoque nostris, scilicet Anno MCCXCIV. fuit quidam Eremita nomine Frater Petrus de Morono de partibus Abrutii, qui per XL. annos vitam eremiticam duxit, & erat homo magnæ abstinentiæ, sanctitatis, & famæ. Cum ergo Sedes Apostolica per annos duos & plures vacasset, & Cardinales concordari non possent, quadam die dum pro quodam negotio insimul essent congregati, istius Fratris Petri fama venit in medium. Tunc unus ex Cardinalibus dicitur tale verbum protulisse: *Quare non facimus istum Eremitam Papam?* Statimque in ipsum vota omnium sunt unita, & ipsum unanimiter elegerunt, & Cœlestinum vocaverunt. Ille dum per unam diem Aquilam pergeret, in exemplum humilitatis, postquam fuit Summus Pontifex, asinum equitavit. De Aquila vadens Neapolim noluit uti palafreno, sed humili asello. Ille Papa primo anno suæ creationis duodecim Cardinales fecit de plenitudine suæ potestatis; postmodum fecit alium, tempore & modo debito non servato, de plenitudine simplicitatis, Archiepiscopum Beneventanum, quem fecit Præsulem Cardinalem non temporibus institutum, nec de consilio Cardinalium, sed ad suggestionem aliquorum. Dabat etiam Dignitates, Prælaturas, officia, & beneficia, in quibus non sequebatur Curie consuetudinem, sed potius quorundam suggestionem, & suam rudem simplicitatem. Multa quoque alia faciebat, in quibus non sequebatur præcedentium Patrum vestigia, nec eorum statuta. Et quamvis non ex malitia, sed ex quadam simplicitate hæc faceret, tamen in magnum Ecclesiæ præjudicium redundabant. Quocirca ipse videns suam insufficientiam, & inexperientiam, salubri ductus consilio, Constitutionem fecit, quod si aliquis Papa insufficientis inveniretur, posset Papatum liberè resignare. Quo facto cum Papatum per sex menses vel circa retinisset, in Festo S. Lucæ liberè resignavit, & habitum Eremiticum reassumens ad suam solitudinem est reversus. Post cujus resignationem, scilicet in Vigilia Nativitatis Domini D. Bonifacius de Anagnino virtutis magnæ, scientiæ, & experientiæ, in Summum Pontificem est electus, & Bonifacius Octavus nominatus.

E

Qua-

Qualiter autem isto Anno Galææ XVIII. & duo ligna quorundam Mercatorum de Janua debellaverunt Galæas XXIV. (33) & quatuor ligna Venetorum, dictum est superius in Parte quinta Capitulo tertio.

Anno Domini MCCXCV. de mense Januarii facta est pax generalis & universalis in Civitate Januæ inter illos, qui dicebantur Mascarati, sive Gibellini, & illos, qui dicebantur Rampini, sive Guelfi. Inter quos quidem fuerant longo tempore maligno animo fuscitate multæ divisiones & periculosæ diffensiones, quæ quidem diffensiones, divisiones, & partialitates per Annos LX. (34) & amplius duraverant. Sed favente gratia Salvatoris omnes ad pacem & concordiam sunt redacti, ita quod facta est inter eos una societas, una fraternitas, & unum corpus. De quo tanta lætitia est secuta, quod tota Civitas fuit plena júbilo, plena tripudio, plena gaudio immenso. Nos quoque in publico Parlamento, in quo pax fuit inita, Pontificalibus induti propoluimus verbum Dei, & ibidem cum Clero nostro *Te Deum laudamus* cantavimus alta voce, habentes nobiscum quatuor miratos inter Episcopos & Abbates. Sumto verò prandio, tota militia nos sequente, Pontificalibus induti super palafrenum sindone coopertum per totam Civitatem nostram læti & gaudentes equitavimus, Dei benedictionem ac nostram omnibus largiendo, & Deo gratias referendo. In signum quoque lætitiæ de tam nobili & inclyta pace Commune Januæ nobilem virum D. Jacobum de Carcano Civem Mediolanensem tunc Potestatem Januæ Militem accinctum fecit, & ipsum multis honoribus & muneribus cumulavit. Sed quoniam in præfenti nulla bona sunt pura, quia pura bona sunt in Cælo, pura mala sunt in Inferno, bona verò & mala sunt mixta in hoc Mundo: ideo, proh dolor, cythara nostra versa est in luctum, & organum nostrum in vocem fletuum est mutatum. Eodem siquidem Anno de mense Decembris, quinta scilicet die post Natalem Domini, Civibus nostris de suprascripta pace congaudentibus, pacis æmulus, & humanæ pacis inimicus in tantam discordiam & tribulationem Cives nostros commovit, ut per vicos & plateas in manu armata conflige-

(33) Cod. Ambr. XXVIII.
(34) Cod. Ambr. LV.

rent; & diebus multis ad invicem hostiliter dimicaverunt. Ex quo secutæ sunt neces & vulnera multorum, domorum incendia, rerum exspoliatio & rapina. Et quoniam furor hostilis frenum non recipit, communis in tantum processit cæca turbatio, ut turrem S. Laurentii habere possent, quod ausi sunt in Ecclesia S. Laurentii ignem apponere, & ejus tectum totaliter concremare. Duravit autem tam periculosa feditio à quinta die post Natalem Domini usque ad diem septimam Februarii. Tandem creati sunt duo Capitanei, scilicet D. Conradus Spinula, & D. Conradus Aurizæ, & sic Civitas à præliis quievit; & Capitaneus, qui de foris eligebatur, fuit sublatus. De stolo autem glorioso & magnifico, quem Januenses Anno Domini MCCXCV. contra Venetos armaverunt, dictum est supra in Parte Quinta Capitulo Tertio. Sequenti verò Anno Veneti armaverunt stolum Galæarum, & Romaniam pergentes, quamdam Terram Januensium nomine Peram, quæ erat juxta Constantinopolim, omnino imunitam, ceperunt; & quamdam Terram DD. Benedicti & Manuelis Fratrum de Zachariis nomine Foziam destruxerunt. Anno quoque Domini MCCXCVI. (35) Veneti armaverunt Galæas LXV. Januenses verò armaverunt Galæas LXXV. Verum tamen Galæas Venetorum invenire minimè potuerunt; & quoniam Galæas Januensium falsò audissent, quod Galæas Venetorum Venetias redissent, ipsi quoque cum Galæis suis Januam sunt reversi. Quod cum audissent Galæas Venetorum, quæ latuerant, in Siciliam sunt profectæ, & plures naves Januensium, quæ ibi erant, ceperunt, & ignibus combusserunt, de quo fuit Januæ turbatio magna valde. Eodem Anno suprascriptus D. Bonifacius Papa propter quosdam graves excessus fecit contra illos de Columna tam Clericos, quam Laicos graves processus, & duos Cardinales de ipsis de Columna Cardinalatibus exspoliavit. Ipsi verò in quibusdam Civitatibus recluserunt se Ecclesiæ rebellantes; sed exercitus Ecclesiæ duas de ipsis Civitatibus cepit. Itaque illi in Civitate Prænestina, quæ dicitur esse fortissima, se receperunt.

(35) Cod. Ambr. MCCXCVII.

*Explicit Chronica de Civitate Januæ edita à Fratre Jacobo de Varagine
Ordinis Fratrum Predicatorum Dei gratiâ Archiepiscopo
Januæ. Deo gratias. Amen.*

STEPHANARDI
DE VICOMERCATO
ORDINIS PRÆDICATORUM
P O E M A
DE GESTIS
IN CIVITATE MEDIOLANI
S U B
OTHONE VICECOMITE
ARCHIEPISCOPO;

Antea editum Tom. III. Anecdotorum

LUDOVICI ANTONII MURATORII;

Nunc verò collatum cum antiquo MSto Codice

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ,

Et novis adnotationibus ejusdem Muratorii illustratum.

59

IN STEPHANARDI

DE VICOMERCATO

POEMA

DE GESTIS IN CIVITATE MEDIOLANI

PRÆFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORI.

OTho Vicecomes, cui potissimum suae magnitudinis & gloriae fundamenta debuit illustris Vicecomitum familia, ad Archiepiscopatum Mediolanensem evectus fuit Ann. Chr. 1262. Varia fortuna usus, multisque laboribus devoratis, sedem suam tandem An. 1277. & una cum ipsa imperium Mediolanensis Urbis obtinuit, postquam inde Turrianos cedere coëgit. Ejus mors in Annum 1292. Gualvano Flamma teste cadit, sed statuenda est in 1295 uti Corius in Historia Mediolanensi ostendit, relatis versibus ejus sepulcro sub Johanne Vicecomite Archiepiscopo inscriptis. Atque ea ipsa tempora fuere, quibus floruit Stephanardus de Vicomercato, cujus nunc Poëma Historicum damus de rebus gestis sub Othone Vicecomite usque ad memoratum Annum 1277. Scriptori huic Patria Mediolanum, familia de Vicomercato, quae & nunc inter Mediolanenses nobilitate sua conspicua est. Ordini Praedicatorum nomen dedit, atque Othoni Archiepiscopo carus, inter vivos desit esse Anno 1297.

Exstant Mediolani apud PP. Praedicatorum Conventus Gratiarum Chronica MSS. Fratris Ambrosii Taëgii antiqui Scriptoris, de quo mentionem facit Leander Albertus Lib. IV. de Viris illustr. Ord. Praedic. Haec autem ibi scripta inveni ad Annum Chr. 1296. *Dominus Otto Vicecomes Mediolanensis Archiepiscopus praebendam centum Florenorum constituit pro Lectore Majoris Ecclesiae Mediolani, quae lectio data fuit Fratribus nostris, & usque in praesens perseverat. Insituit autem dictus Dominus Archiepiscopus pro Lectore dictae Ecclesiae Fratrem Stephanardum de Vicomercato Mediolanensem, & obtinuit, qui legit Anno uno. Hic fuit in seculo honorabilis Clericus, & magnus praebendatus, & doctus, qui composuit Chronicam, & Summam Juris Civilis, & multa, quae sunt in Bibliotheca Conventus Mediolani D. Eustorgii. Fuit quoque dicti Domini Archiepiscopi amicissimus ac familiarissimus* Haec Taëgius, qui & Anno sequenti commemorat mortem Stephanardi.

Vidi insuper in Ambrosiana Bibliotheca Tractatum MS. *de irregularitate compilatum per Fratrem Stephanardum Ordinis Praedicatorum*. Ejus etiam nomen occurrit inter testes adhibitos in Processu MS. confecto propter caedem S. Petri Martyris Ord. Praedic. cujus fragmentum habetur in eadem Ambrosiana Bibliotheca, a Puricellio quoque memoratum. In Notis autem MSS. ad hanc ipsam Historiam, quam nunc edimus, Stephanardus alium libellum concinnasse dicitur Carmine Elegiaco. Ceterum praeter Paulum Morigiam Philippus Picinellius in Athenaeo Litterator. Mediolan. refert a Stephanardo compositum *Dialogum de Apprehensione, uti etiam Librum Periarchon Nominum, atque itidem Chronicon metricum super Lucam*, quae numquam vidi. De hoc eodem Auctore videndi Leander Albertus de Vir. illustr. Ord. Praedic. Antonius Possevinus in Apparatu Sacro, Johannes Jacobus Frisius in Bibliotheca, & laudatus Puricellius in Vita Laurentii Littæ pag. 217. ut alios omittam. Frater vero *Gualvanus de la Flamma* Ord. Praedic. celebris circiter Ann. Chr. 1330. Mediolanensium rerum Historicus, cujus Opera MSS. adservantur in memorata Ambrosiana Bibliotheca, saepe Stephanardum memorat, cujus etiam versus ex hac eadem Historia descriptos in *Manipulum Florum* derivavit. Et heic emendandus Paulus Jovius, cujus verba sunt in Vita Othonis Vicecomitis: *Refert Stephanardus Flamma, qui eam Historiam conscripsit* &c. ubi vides cum Gualvano

neo

neo Flamma confundi Stephanardum nostrum, quae res Gerardum Johannem Vossium Lib. 2. cap. 62. de Historicis Latinis in ancipiti posuit; num alius a *Stephanardo de Vicomercato* foret *Stephanardus ille Flamma*. Sed & ipse Vossius deceptus est, quum ibi scripsit, Manuscriptum Chronicorum Stephanardi exemplar esse apud V. Cl. Laurentium Pignorium, atque inscribi *Manipulum Florum*; nam Historia, cui hic titulus, non metrica, sed soluta oratione composita est, & Gualvaneum Flammam, non verò Stephanardum nostrum, Auctorem habuit, ut ostendemus, quum ipsum *Manipulum Florum* evulgabimus.

Quod restat, Stephanardo neque ingenium, neque eruditio defuerunt; quare ejus Historiam, quam ex Cod. MS. Bibliothecae Ambrosianae Lit. S. num. 35. descriptam iterum juris publici facio, non ingrati futuram puto, quamquam in calce mutilam; neque enim eorum temporum Scriptorem mihi reperias, qui res sub oculis suis in Insubria gestas uberius ac fidelius, quam Stephanardus, memoriae mandarit. Erant in MS. Codice lacunae quaedam, & sphalmata non pauca. Quae in oculos incurrebant, sustuli. Lectoris autem erit alia emendare, aut supplere, quibus inferre manum mihi non placuit. Notulas autem in postrema hac editione apposui, ut caliginosis quibusdam locis aliquid lucis afferrem. Quod si omnia illustranda suscepissem, quae parum perspicua sunt, toedio Lectoribus fortasse fuisset: ut autem gratior nova haec editio foret, curavi, ut hocce Poëma conferretur cum MSto antiquo eo Codice, quem a se repertum, cum in ordinem redigeret, indigestam MStorum molem Bibliothecae Ambrosianae, Clariss. Vir *Josepb Antonius Saxius* eidem Praefectus collocavit sub Litera O. num. 161. in quarto; ejusque Codicis adjumento, adnitente potissimum *Philippo Argelato* nostro, plura suppleta sunt, atque emendata.

S T E P H A N A R D I
 DE VICOMERCATO
 ORDINIS PRÆDICATORUM
 DE GESTIS
 IN CIVITATE MEDIOLANI
 S U B
 OTHONE VICECOMITE
 ARCHIEPISCOPO MEDIOLANENSI
 P O E M A.

P R O L O G U S.

*Incipit Liber Primus de gestis in Civitate
 Mediolani.*

AD posterorum cautelam gesta in Civitate Mediolanensi tempore Domini Othonis de Vicecomitibus tunc ejusdem Civitatis Archiepiscopi, per quem etiam magna fuerunt peracta negotia, cogitavi scribere metricè ad ornamentum operis; metri enim necessitas quamdam habet venustatem annexam. Nec declinavi à fundamento Historiæ, licet tantum quædam majora prosequar, omit- tens minora quamplurima, (a) arbitrans singula colligere vanum, & sine fructu. Aliqua etiam, tam poëtica, quam rhetoricae artis morem sequendo, addita sunt alicubi ornatus causa, non tamen veritati derogantia gestorum. Quoniam verò ex auditu ista percepi, quæ meo sunt explorata tempore, (1) nunc me longè distante, plus fortè aliquid, vel minus ad meam devenit notitiam. ideo sine præjudicio veritatis hæc scripta accipiat, qui legerit: quoniam in hoc Opusculo nec veritati detrudere intentio est, nec falsitati favere; fidelis enim scriptor velut æquus arbiter affectui privato renuntiare debet, & ipsis adhærere rebus. Ut autem subsequen- tium intelligentia se facilius offerat, profaica dicendorum brevis explicatio præmittitur.

In duos enim Libros opus divisi, quorum pri- mus continet ea, quæ ante conflictus sunt acta, licet in eo unus conflictus, qui inter Cremonen- ses, & Veronenses fuit in Insula Fulcherii, bre- viter percipitur (b). In secundo verò Libro plures describuntur pugnae, & aliqua etiam pauca, quæ pugnam ultimam secuta sunt, tan- guntur. In primo itaque Libro in principio prælibatio totius operis tangitur, cui invocatio, seu Divini auxilii imploratio annectitur. In pri-

(a) *MS. Ambr.* non solum difficile, verum etiam sine fructu.
 (1) *Scribe: tunc me.* In *MS. Ambr. O. leg. nec me.*
 (b) *MS. Ambr.* percurratur.

Amo paragrapho innuitur multiplex commenda- tio Civitatis Mediolani. In secundo paragrapho mutatione facta in pejus multiplex ejus mala conditio exprimitur, & maxime civile disci- dium ex ambitione aliquorum civium sibi ad- versorum, quærentium dominium in Civitate, quorum uni parti (2) Militia adhæret, alteri Populus. In tertio paragrapho prævalente po- pulo, & ejus Duce in Civitate, Cremona fœ- deratur populo Mediolanensi; sed Verona Mili- tiæ jungitur, cujus Princeps veniens in Militiæ Mediolanensis subsidium, transito fluvio Abdua, citò est regressus, insequentibus eum Mediola- nensibus; & pugnavit cum Cremonensibus ei obviantibus, & vulneratus & captus succubuit cum suo exercitu. Quo factò Militia Mediola- nensis patriis laribus cessit, & trans Abdiam fluvium fugit, quæ statim redire nitens in Ca- stro Tebiago nomine capta fuit, & in duro carcere reclusa. Qui autem Castrum non intra- verunt, ad loca secesserunt diversa. In quarto paragrapho describitur gemitus (c) eorum, qui capti fuerunt. In quinto paragrapho ponitur querela Auctoris hujus operis super sui generis ruina. In sexto paragrapho dicitur, quomo- do vacante Sede Metropolitana Dominus Otho de Vicecomitibus Civis Mediolanensis à Papa Urbano IV., duobus aliis exclusis, Ecclesiæ præficitur. Quo factò Prætor populi dominus in Civitate Mediolani, dolens de sui fratris amotione, castra, & possessiones Archiepisco- patus invadit. Sed dictus Dominus Otho Ar- chiepiscopus creatus jura repetit Ecclesiæ suæ à Papa Clemente IV. qui successit Urbano, qui etiam multum fervens fuit pro restitutione fa- cienda, & occupatores coram se citat. In septi- mo paragrapho præfati Clementis sublimatio à sorore carnali prophetice prævisa, & eidem prædicta, cum recommendatione Ordinis Fra- trum Prædicatorum, cui devota erat, inseritur. In octavo paragrapho Legatos de Mediolano ve-

(2) idest *Milites*, sive Nobiles Civitatis Mediola- nensis. *Populus* vero Plebem & ignobiles si- gnificat.
 (c) *MS. Ambr.* addit amicorum.

venisse ad Papam Clementem docetur, qui & licentiavit eisdem, nisi primo parère jurarent; qui hoc recusantes vadunt ad Regem Karolum dominum Apuliæ, qui ad eorum preces Legatum misit, qui pro eis intercederet apud Papam. Ipsi verò cum Legato Regis redeuntes, à Domino Papa sunt recepti, & audientia est eisdem concessa. In nono paragrapho ponitur Oratio Legati Regis pro Mediolanensibus. In decimo paragrapho Oratio Legati Communis Mediolani; & isti duo contra Dominum Archiepiscopum, & proscriptos de Mediolano loquuntur, quorum primus breviter se expedit, sed secundus prolixè obloquitur de eisdem. In undecimo textitur Oratio Domini Archiepiscopi, qui maximè intendit excusationi suæ, & proscriptorum, & aliquantulum contra Cives etiam de Mediolano aliqua allegat. In duodecimo paragrapho Oratio habetur Legati proscriptorum, qui maximè Cives de Mediolano accusat, & excusat proscriptos. In decimotertio paragrapho dicitur, quomodo concionibus quatuor præfatis coram Papa, & Cardinalibus recitatis, Dominus Papa non revocat sententias excommunicationis, & interdicti latas in Civitatem Mediolanensem, nisi Legati Communis Mediolani jurent obedire, qui cognita constantiâ Papæ juraverunt, & redierunt Mediolanum. In decimoquarto paragrapho subinfertur, quomodo Legatus Papæ sequitur Legatos redeuntes, qui veniens Mediolanum coram Civibus proponit mandata Papæ, quæ recepta fuerunt, & juramenta obedientiæ patrantur à Civibus per plateas. In decimoquinto paragrapho ponitur Oratio Legati Domini Papæ in Consilio generali recitata, in qua hortatur Cives ad amorem, & obedientiam Ecclesiæ, eos mirè laudans, & recipit juramenta, & relaxat omnes sententias in Commune Mediolani latas, & omnia jura Ecclesiæ Mediolanensis repetit, & recipit Domini Archiepiscopi nomine.

LIBER II.

IN secundo Libro multa describuntur bella. In primo paragrapho agitur de repullulatione iræ primatum Civitatis Mediolanensis contra Dominum Archiepiscopum, & contra eum injusto Statuto edito, cum iret per Placentiam Lugdunum ad Concilium generale sequens Papam Gregorium X., qui Archiepiscopus in reditu stetit Bugellæ in Diocesi Vercellensi, quia Papa rediens per Mediolanum noluit, quòd cum eo veniret. In secundo paragrapho narratur, quòd, Archiepiscopo stante Bugellæ, Comes Guifredus de Langusco, Potestas Proscriptorum, invasit cum proscripitis militibus Castrum Seprii, & arcem Engleræ cum Burgo; & descriptio continetur Castri Seprii, & Engleræ, & arcis ejus, & de exitu Civium Mediolanensium contra dictum Comitem, & conflictu factò juxta fluvium Guassam nomine, in quo conflictu Comes & multi de militibus proscripitis occisi fuerunt, & alii in fugam conversi, & multi capitis sententia plexi. In tertio paragrapho agitur de exhortatione, quam proscripiti

A milites faciunt Archiepiscopo, ut veniat, & ei eorum Principem esse placeat; & de responsione Archiepiscopi, & adventu ejus in Novariam, & inde in Castrum Seprii, & de exitu Mediolanensium contra Archiepiscopum, & expugnatione Castri, & de repulsa, & fuga Civium, & de fuga tandem Archiepiscopi, & suorum in Cumas, & inde in (*) Zuriugum. In quarto paragrapho agitur de adventu Archiepiscopi de Zuriugo in Canobium, & de præparatione classis contra hostes, & de bello navali habito juxta Zerminagam in Lacu Majori, & de victoria Archiepiscopi & suorum, & eorum reditu ad Archiepiscopum. In quinto paragrapho habetur de reparatione adhuc belli navalis, & de missione Symeonis de Locarno, quem Ducem fecit exercitus ad obsidionem Aronæ, & de adventu Domini Marchionis Montisferrati, & Novariensium, & militum proscriptorum, & Papiensium ad obsidionem eandem, his obsidentibus ex parte terræ, & Symeone ex parte Lacus; & de subita fuga Domini Marchionis, & exercitus ejus, & Symeonis, & exercitus ejus ad adventum, seu succursum Civium Mediolanensium, qui his, qui in Castro Aronæ erant obsessi, succurrebant; & de spoliatione, quam fecerunt obsessi egredientes post hostes, & recessu Symeonis ab obsidione, quæ erat ex parte Laci, & reditu Castrorum, & Locorum ad Civitatem, quæ rebellaverant; & item de intentione Symeonis, & studio ad bellum campestre, qui in navali succubuit cedendo ab Arona; & de exhortatione Archiepiscopi, quam facit ad socios suos proscriptos desolatos ex fuga. In sexto paragrapho recitatur de reditu Archiepiscopi cum militibus proscripitis in Novariam, & de ejus studio iterum ad reditum in patriam suam, & de lite orta in Cumis, & bello civili Cumano, & victoria partis Archiepiscopi. In septimo paragrapho de introitu Archiepiscopi in Cumas, & de subsidio ei à multis partibus veniente, de invasione plurium locorum Diocesis Mediolanensis à Comite Ricardo facta, Duce militum proscriptorum constituto, de ipsius Comitis reditu in Cumas. & de adventu ejus cum Archiepiscopo in Desum, & de prælio ibi factò, & victoria ibi obtenta, & captione hostium. In octavo paragrapho de exhortatione, & Oratione, quam fecit Dominus Archiepiscopus in introitu Civitatis post victoriam. In nono paragrapho de introitu ipso in Civitatem, & lætitia Civium, quam ostenderunt exeuntes obviam Domino Archiepiscopo. In decimo paragrapho agitur de quadam exclamatione contra instabilitatem fortunæ, & commendationem Virtutis, quæ caducis non innitur, sed semper manet. In duodecimo describitur laus virtuosæ, scilicet Johannis Baptistæ, qui fortunæ non innitens, sed virtuti, vivit adhuc in laudabili memoria hominum, & Herodes habitus est reprobus. Et hæc descriptio facta est per metrum Jambicum, quod maximè laudi convenit. Ultimo imponitur silentium ipsi Calliopæ, ut desistat, & gratias (d) referat, cujus ope hoc opus est expletum.

(*) *Tigurum*, sive *Zurigum* confugisse videtur Otho: sed rectius in carmine pro *Zuriugum* occurrit *Zurnigum*, de quo vide Notas. MS. Ambr.

legit pariter *Zurnigum*; & ita semper. (d) MS. Ambr. addit Deo.

I N C I P I T L I B E R
 D E G E S T I S
 I N C I V I T A T E M E D I O L A N I
 E D I T U S A F R A T R E
 S T E P H A N A R D O
 D E V I C O M E R C A T O
 D E O R D I N E F R A T R U M P R A E D I C A T O R U M .

§. I.

Etropolis lacrymas, civilis proelia litis, Præfulis exiliū dubium cedentis in orbem, Militiæ (3) reducis partum mucrone triumphum, Diva refer. Rupes vati Pegasea faveto.

Heroicis (4) cedant Elegi, quia fata relinquo In patrios bacchata lares. Nunc gesta supersunt Mæonio pangenda metro. Pete Musa Superni Numinis afflatum, vires aspiret amicas Quod (e) metro: fient & sic cudenda labori

A Pervia, Pierius percurret & obice moto Ardor opus, litus contingent vela secundo Flamine, pigra manus celerem vertetur in usum. Heroibus pollet populi fœcunda potentis Urbs nota, & felix, longoque celebris ab ævo Imperii quondam sedes, ac æmula juris, Lanea (5) sus medio, quam prætulit esse futuram Miram, visa loco, quo structor mœnia jecit, Nactaque prodigio est divino nomen ab ipso. Ipso sive situ medio annum condita, dives Quin etiam scatebris arentes irrigat agros Jugibus, ut gratos sic dent pro gramine flores, Deliciis miranda suis hæc plena decoris. Hanc tenuit forti Gallorum Marte juvenus, Tuscis (6) deletis, patriis prius ipsa fugata Sedibus, haud patiens fraterni pondera belli. Urbs honor Italiæ, Ligurisque potentia lævi, Ambrosii decorata fuit fulgoribus almis, Justitiæ fomes, cœlesti sedula cultu; Consilii radios Latium diffudit in omne, Urbibus (7) & reliquis solita est præbere ducatum Pru-

(3) Hoc est Nobilium Mediolanensium, quorum factio post diuturnum exilium, superata factione Populi sive Plebis, victrix Mediolanum regressa est.

(4) In margine Codicis MSti scriptum erat: Heroicis, idest metris Hexametris; quae sunt de Gestis Nobilium: Cedant Elegi; idest metra Hexametra & Pentametra, quae sunt de miseria, quae Auctor hujus Operis fecit in alio libello.

(e) MS. Amb. Qui.

(5) Accipe Glossam, ut ajunt, in ejusdem Codicis margine scriptam: Lanea, sicut dicit Isidorus Origin. Lib. 15. in loco, quo Mediolanum erat construendum, apparuit sus medio lanea; ex quo prodigio, quod apparuit, Civitas est dicta Mediolanum. Ipso sive, vel dicitur Mediolanum, quia est in medio duorum annium, scilicet Ticini & Abduæ sita.

(6) In margine Codicis additur: Tuscis deletis. Secundum Isidorum Galli propter dissidium habitum inter se quidam expulsi venerunt Mediolanum, & expulsis Tuicis, quos ibi invenerunt, habitaverunt ibidem.

(7) Haec etiam in margine adduntur: Urbibus, idest ex Mediolanensibus multi solent eligi in Potestates.

F

Prudentem, ingentes & opes effundere sumtu
Magnifico, cujus victricia signa rebelles
Auditis tremuere minis, aciemque coruscant
Armis innumero confertam milite florens (8).

§. II.

Ast (f) in ea fervent civilia jurgia, sævit
Nuper livor edax, tractant privata Coloni,
Et neglecta perit res publica; jura Tribuni
Esse putant facinus, exlex regnatque voluntas.
Succumbit ratio, cædes viget, atque rapina.
Justitium infelix Urbis dominatur in aula,
Diripit ambitio immeritos temeraria fasces,
Gurges avaritiæ nullo satiabilis haustu
Fundamenta quatit; titubant hinc mœnia, casum
Inclinata gravem quasi jam ruitura minantur.
Importuna sitis, quamvis se proluat auro
Toto, semper avet; discrimina nulla veretur
Gloria; dulce malum dominandi sæva cupido
Ad prærupta suos cives rapit, ardor ad ima
Præcipites quos sæpe facit lugubris honoris.
Liber adest aditus sceleri, correptio cedit,
Corruit excusso Superum reverentia collo,
Consilium perit, tuus est dementia princeps;
Vix ibi quid tutum est; sedes Aethrææ supernas
Secedens petiit; fraudes subiere, tumorque
Nulla fides veterum fidei, successit & atrox
Infrænisque loco prisca moderaminis ira.
Delituere sacræ leges, & jura, patrumque
Abstulit infelix claros oblivio mores.
Te super adduxit vecors inimicaque pacis
Ambitio cladem (9), populi quæsitæ potestas,
Quam quoque civili plures petiere tumultu.
Vix etenim patitur consors consortis honores:
Hinc Urbs concutitur, hinc bellis acta tabescit,
Dantur (10) & adversis ducibus confinia jussis
Contemtis; repetit populi sed mœnia Prætor (g)
Festinus, vicosque capit, non obviat ullus.

§. III.

Arma silent, sibimet Cremonæ sedere junxit (11);
Militiæ Verona favet, dominusque (12) vocatur
Ipsius, ad litem civilem milite septrus,
Metropolis (13) qui invasit agros. Concussa pavore
Corda tremunt Ligurum; vires animumque resumunt
At cives, acies ut norunt esse paratas,
Fulgentemque armis celeri succurrere gressu
Cremonam, arma petunt, egressi bella minantur.

(8) Non ita scripserit Stephanardus, sed Librarianus. Si mihi liceret, restituerem:

acisque coruscant
Armis innumero confertæ milite florent.

(f) MS. Amb. sic legit Gaudebat, sed ea civilia.

(9) Hoc est, populares ac ignobiles viri totum sibi regimen Urbis usurpare quaerunt. Quos tumultus, quas clades perpessa sit ipsa Romanorum Respublica ex ejusmodi aemulatione ac discordia Nobilium & Populi, compertum est Eruditis. Hac etiam de causa concussæ Seculo Christianæ Aerae XIII. pleraque Italiae Urbes, ac potissimum Mediolanensis, in cujus sinu pullulavit haec pestis vel ante duo secula, teste Landulpho Seniore Histor. Lib. II. Cap. XXVI. Tom. IV. Rerum Italicar.

(10) Hoc est, in exilium aguntur principes utriusque partis. *Mittere ad confinia* phrasin eorum temporum fuit. Martinus autem Turrianus, popularis factionis Praetor, profligatis adversariis, in Urbem receptus est. In margine MSti haec ita explicantur: *Dantur*, nam capita partium fuerunt extra Civitatem missa. Sed qui erat Praetor seu Dominus Populi, rediit ad Civitatem non observato mandato Communitatis, & cepit Urbem.

(g) MS. Amb. addit in margine idest Martinus.

(11) idest Populi Praetor cum Cremonensibus foedera percussit.

A Metropoli sed terga dedit Verona sequenti.
Cremonæ occurrit venienti; pila cohortes
Miscet oppositæ; cessit Verona, fugaque
Spem, Duce percusso, sola posuere salutis:
Non etenim dudum est cunctatū, Principe capto.
Confractas acies ut Miles vidit amicas
Metropolis, gratam gemebundus deserit Urbem,
Non hostile ferens robur, secessit & ultro
Ædibus à patriis, lacualem transiit amnem,
Abdua cui nomen: conatur protinus inde
Ad reditum; sed fata vetant. Capiuntur in arce
Nomine Tebiago (14) plures, quæ prominet undis
Lambri. Nobilium post prælia dura ligatos
Plaustra vehunt milites, clauduntur carcere duro;
Ignotas reliquos fatum divisit (h) in oras.
B Nec sævire (i) ferox ac implacabile semper
Ut cœpit miseris, sed nec desistere novit,
Ni tandem innumeris crassato cædibus ense.

§. IV.

Gaudent victores, mœror perfundit amicos
Victorum, tristes lachrymæ delubra frequentant
Liminibus devota sacris, ac oscula fundunt
Infantes (K) animi. Nunc illic pectora fundunt,
Flectunt inde genu, nec immerguntur (15) ad aras;
Pulsant vota Deos, & munera templa coronant.
Gaudia cessarunt miseris annalia fatis,
Læta juventutis jam non consortia florent,
Horrida mutata est jam serica vestis in arma,
C Prælia pro ludo fraterna parantur equestri.
Milites occidit mutæ jam splendor atroces
Gratus amicitia, patrii fomenta gemendi
Excidii; cessant jam Symbola (16); luctus in ædes
Funditur, ac risus lugubri fugit ab ore.
In te flagrantem pinum dejecit Erynnis,
Jamque Megera suæ demens nec immemor artis
Hospes adest, animi prisca furata rigorem,
Inde litigiosos vomuit clamosa tumultus.
Thesiphoneq; tuis ululavit mœnibus (l) ultrix.
Impia bacchatur nullo satiata cruore,
Implevit laniata comas gemebunda theatra
Flebilis Alecto. Turbantis Regna cometis (17)
Sidus signa dedit caudam fundentis ad Austrum,
Axe sub Arctoo visum, nam cladis amaræ
D Parte vel occidua micuit, quod nuper Ibero
Se mergens pelago, fumumque effudit Bois,
Prodigium majoris erat stragisque futuræ.

Pa-

(12) Scilicet Veronæ; crudelissimus nempe Eccelinus de Romano, cujus postrema acta & obitus heic breviter adumbrantur, Vide Rolandinum, Monachum Patavinum, ac alios Tom. VIII. Rerum Italicar. Haec ergo acta Anno 1259.

(13) Quo nomine sæpe Poeta Mediolanum significat.

(14) Est adhuc Castellum in montibus Briantinis, & Comitatu Mediolanensi. Ejus obsidio à Martino Turriano peracta pertinet ad Annum 1261.

(h) MS. Amb. dispersit.

(i) MS. Amb. Desævire.

(K) MS. Amb. mœrentes.

(15) Corruptus locus. In subsidium scriberem: *facie merguntur*.

(16) Hilares conventus, comestationes &c.

(l) MS. Amb. in ædibus.

(17) Immanem Cometerem Anno 1264. in coelo visum, tradunt Monachus Patavinus, Ricordanus Malaspina, Chronicon Regiense, Andreas Dandulus, Stero, alique Historici. Ricobaldus vero infra edendus, eum refert ad Annum 1265. & a se visum testatur. Hunc ergo prænuntium quoque calamitatum, quæ Mediolanensem Urbem afflixere, Stephanardus censuerit.

§. V.

Patria proh miserum læsisti vulnere grandi
Vatem (18), conspicuum quem fecit sæva ruina;
Exitio nam fama suo fit notior ejus;
Fulmineo nomen Capanei civit (m) ut ictu,
Progenies facta est sic hujus fabula vulgi,
Et pro cæde sua lucrum suscepit honoris.
Flebilis in læto patruelis flore juvenus
Languit, ac geminos hinc tu solatia fratres
Cara recidisti. Probitas ornaverat ambos,
Arridebat eis fallax fortuna, deditque
Præcipites, durò consumsit carcere. Cædit
Semper successus injusto vulnere livor;
Sævior exarsit postremò, patre peremto
Jam sene, quem mœror, quem jam confecerat
ævum,

Longaque pauperies, quem triste fugarat in urbes
Fatum, judicium quem tandem percudit atrox.
Cur in tam miseram gladium sævire senectam
Non puduit? Canos heu non miseratio juvit,
Non antiquus amor patriæ, non sudor amicæ
Militiæ exhibitus & juvenilibus armis;
Insulto nam nulla seni suffragia profunt.
Spiritus æthereas cujus subvectus in auras,
Luciferas, præstante Deo, conscenderat ædes (n).
Ultima fortunæ non fit sententia concors,
Dii faciant, fato felici tristitia cedant.

§. VI.

Interea Divo cùm Sedes alma vacaret
Metropolis, natu clarus suscepit honorem
Otho (19), flamineum quem prætulit Aula duo-
bus

Electis (20); sacris præfecit fascibus ipsum
Urbanus, qui tunc fastigia summa tenebat
Ecclesiæ. Præceps hinc laxis fertur habenis
Ira potens Urbis Prætoris (21), & occupat agros
Protinus Ecclesiæ. Fit vis, mensuraque juris
Præfuleum pro fratre suo culmenque negatum
Querit, sed votis obstat constantia Patrum.

§. VII.

Invasas Antistes opes, fructusque refundi
Otho petit raptos supplex. A sede citantur
Metropolis Cives, Quartus parèreque jussit
Clemens (22), justitia præinctus, fata synedris
Quem posuere sacris, quem justis secta Catonis
Extulit, huicque fidem faciunt responsa futuri
Numinis. Alma soror (23), studiis intenta su-
pernis,
Hæc prævisa refert. Fratrem vocat illa laborans
Extremo languore suum: Sermone (o) reconde,

(18) Hoc est, ipsum Poetam Stephanardum e nobili Familia de Vicomercato progenitum. Duos ejus fratres in obsidione Tebiagi captos carcer longus absumsit: ejus vero parenti seni ex Prætoris Mediolanensis sententia abscissum est caput. Tantam Populi sævitiem Poeta deplorat & arguit.

(m) MS. Amb. crevit.

(n) MS. Amb. conscendat in ædes.

(19) Vicecomes, a quo nobilis Familia potentiae suae exordium postea coepit. Uti prodit Catalogus Archiepiscoporum Mediolanensium editus part. II. Tom. I. Rer. Italicar. Leo Archiepiscopus obiit Anno MCLVII. die XIV. Octobris. Vacavit Sedes Annis IV. & IX. mensibus & VII. diebus. Igitur Otho ab Urbano IV. Papa Anno 1262. electus fuit Archiepiscopus, non autem Anno 1261., ut Corius, Ughellius, & longe ante eos Pipinus infra edendus, scripsere. Vide ejus Epitaphium apud ipsum Pipinum, unde Chronologia a me proposita confirmatur. Otho enim e vita excessit Anno 1295. die 3. Augusti, uti ex ipso Tom. IX.

A Inquit, quæ didici quondam lustrata superni
Luminis afflatu, longo celata sed ævo.
Consilium cœleste quidem reverentia servat
Interdum, fortasse suo ne vileat usu;
At tumultis tandem non id cum funere claudit,
Ne pereat divinus honos. Fastigia, frater,
Te complura manent; virtuste, fama que fasces
Efferet ad lætos; conscendes alta per almos
Ipse gradus, mores pariter cum numine crescent,
Virtutisque datos studio complebis honores.
Ordo (24) tibi bicolor doctrinæ semina spargens
Divæ carus erit. Superis hic sedulus offert
Obsequium gratum; cœlestia lumina vidi
Descendisse polo, subito lustrasseque sanctum
Ignem Cœlicolas, ac ipsos esse probatos:
B Ostendit famulos, & amoris plena calore
Almi divorum ferventia pectora Fratrum.
Phœbus & occiduas cùm jam contingeret undas,
Lucis adhuc terris splendore superstitite, cùm jam
Antiphonam devota cohors cantaret in unum
Virginis excelsæ, solito de more salutans
Christiferam Cœli Reginam, plebis asyllum,
Alma Dei genetrix coram me substitit, inquit:
A pedibus nostris discedere filia noli,
Inde chorum laudes lustravit utrumq; canentem,
Cuilibet inclinans, sancti reverenter amoris
Signa dat, & placidè, demisso vertice, laudis
Cantica dant Fratres, & vocibus æthera pulsan;
Inclinata caput grates & Virgo rependit.
C Singulus antidotum jubilans accepit honoris
Exhibiti, dum sic pia Mater visitat omnes.
Denique maturo gressu processit ad aram,
Et delata stetit paulisper lumina juxta;
Mox subito sedes petiit festina supernas,
Quam sequor affectu mira dulcedine fuso.
Visio cœlestis triduo me fovit eadem
Horâ, Virgineam curam testata Deique
Erga Cœlicolas locupletes munere Divum.
Ut pater his aderis, jugique fovebis amore
Illos, hos serva, numquam fiducia desit
His tua, jamdudum sincero pectore fovi,
Quos ego; cum cara sit idem tibi velle sorore.
Hæc germana tulit, mox jam non fata morantur
Prævisas offerre viro cœlestia Sedes.
D Claviger assumtus nutu non jura superno
Non munire potest, non impugnare rebelles;
Quem ratio, quem lexque regit, naturaq; format.
Ipsa rei, privatus amor, fortunaque cedit.
Nam nec honor, nec opes, nec vota domestica justis
Judicium avertunt, caris amplexibus hæret
Qui quoque justitiæ, puro quam prætulit auro.

§. VIII.

Urbis Legati veniunt ad limina (25) missi
Judicis ætherei, qui sunt à Sede repulsi,

Ni

Epitaphio pleniore apud Corium habetur.

(20) Nempe Raimundo Turriano Martini Turriani fratre (Calchus nepotem perperam censeo) & Huberto Septara in discordia electis, & a Summo Pontifice minime probatis.

E (21) Is fuit Martinus de la Turre, popularis factionis Princeps atque Defensor, qui Archiepiscopalia bona iratus invasit.

(22) Quartus Papa Anno 1265. electus; ac proinde quæ heic narrantur, post eum annum, ac potissimum Anno 1267. gesta sunt.

(23) Germana videlicet ipsius Clementis IV. quæ morti proxima Papatum fratri prædixit. Pontificis huius virtutes Historici concorditer extollunt. Sed qui hanc prædictionem enarrat, nondum vidi.

(o) MS. Amb. Germane.

(24) Scilicet Praedicatorum.

(25) Ad Curiam Pontificis, tunc Romæ agentis, missi fuere Anno 1267. Legati Urbis Mediolanensis a Napo Turriano, qui tunc Civitati præerat.

Ni parère velint; renuunt sed iussa penatum.
Sceptra petunt Caroli (26), quærunt Regisque
favorem.

Regia Majestas misit, qui numina flectat,
Legatum. Rediere simul, petiere synedras,
In quibus ima regens residet Clementia Præful.
Jam datur accessus, permiffa licentia fandi est;
Non concessa prius, tunc summus luce statuta
Convocat Antistes claros ad scepra penates.

§. IX.

Confedere patres (p)
Eminet æthereus. Caroli sic nuntius orfus
Hæc ait: O mundi Sol Clemens, vosque verendi
Patres, prima, quibus funduntur lumina Phœbi,
Aures contingat brevis hæc oratio sacras.
Sidera Phœbæis radiis perfusa superno
Infima vivificant dono, distincta per almos
Sic apicis probitas proceres hunc confovet orbem.
Urbi (27) vos igitur vestræ conferte fideli
Præsidium, superi doni ne sola sit expers.
Gratia præcellens, ac indelebilis ullo
Tempore, mente Patrum vivat, quam Sede jubente
Prona rulit parens dilectæ filia matri.
Nonne vias Regi gratas ad iussa paravit
Pontificis, multi discriminis immemor, unde
Contigit Ecclesiæ libertas? Apula Regna
E manibus direpta Ducis (q), sunt reddita
. . . . (r)

Italia quæfita toga est, hæc sola superstes
Subjiciet Ligures aulæ (28), servireque coget.
Non bene Metropolis gladios in viscera mergens
Propria nobilitas (f) cùm signa tyranni
Erigere in tanta vult formidabilis urbe,
Othoque præficitur. Cur Præful sanguinis alti
Sit, licet invito populo, qui nominis (29) exstat
Tanti, pro Superis qui semper tanta peregit?
Vota precesque Ducis sacris jam fundo potentis
Numinibus coram; Divæ Clementia Sedis
Metropolis precibus faveat, qui promptus in omni
Re parère tamen vobis est, hocque placebit
Illi, quod semper decreverit alma potestas,
Dum non posse neget fors, cui est velle paratum
Vestrum iussa dari Caroli complere proptat
Sedes, cui numquam deerit fiducia Regis.
Hæc ait, & precibus demisso vertice fedit.

§. X.

Alter Metropoli sic fatur missus (30) ab ipsa:
Orbis apex, cui astra favent, quem terra veretur,

(26) Provinciae Comitibus, qui favente Ecclesia Ro-
mana, dejectoque Manfredi, Regnum Apu-
liae ac Siciliae præcedenti Anno sibi subdi-
derat.

(p) *MS. Amb.*
Confedere Patres, ac terma claviger alma

(27) Mediolanensi, quae Interdicto premebatur, &
Carolo ad Regnum Siciliae conquirendum
viam aperuerat, inito foedere cum ipso.

(q) *MS. Amb. addit in margine* idest Manfredi.

(r) *MS. Amb. pressæ.*

(28) Videlicet Romanae. Urbi enim Mediolanensi
tanta erat potentia, ut Ligures Gibellinos
deicere, ac morigeros Romanae Sedi potuif-
se efficere dicatur.

(f) *MS. Amb. egit.*

(29) Hoc est Caroli Siciliae Regis, celeberrimi,
amici, ac potentis Principis vota ac preces
coram sacro hoc Senatu expono.

(30) A Mediolanensi Populo adversus Othonem Ar-
chiepiscopum, eique junctam Nobilium fa-
tionem.

(t) *MS. Amb. narrandaque plura filebo.*

(31) Scilicet Apostolicae Sedi, erga quam Mediola-
nenses tot signa fidei ac amoris antea dedere,
& pro qua contra Henricos & Fridericos tan-
ta constantia steterunt.

A Almi vosque Patres, consortes culminis alti,
Vera loquar, patiens dignatio præbeat ausum.
Longa quidem series brevibus conferta patere
Nescit, cura tamen refecare superflua solers
Nunc erit, o Superi, nar (t)
Metropolis Ligurum, clarum cui nomen ab ævo
Multo, Numinibus (31) sacris quæ semper adhæsit,
Sit memor Aula potens, quantos est passa labores.
Hostibus Ecclesiæ constanti lite rebellis
Quondam dira tulit, prisco quassataque numquam
Destitit a voto; nec enim olim matris amorem
Deseruit, majora pati pro jure tuendo
Ecclesiæ, numquam vitabit damna, sed unà
Vobiscum gaudere cupit, sentireque dira.

B Sors semper communis erit, nec habere putaret.
Lætos successus, si Numina diya jacerent.
Iussa libens explet Superum, decretaque servat,
Ut iussere Patres. Gallorum nonne manipulis
Pandit iter Sicula petentum (u) Regna, periculum
Contemnitque suum, quo fata dedere triumphum?
Nos (32) moveatque fides vos quædam pacta
tyranno (x)

C In propriam citius naturam ficta rediit,
Fœdere quæ rupto patrium revocavit amorem,
Non oblita sui moris compulsæ voluntas,
Cùm licet usque statum repetit matura vetustum
In scelus invisum. Nam nos timor impulit ingens.
Civibus infandis reliqui cùm dextra tyranni (33)
Se junxit, Syllam, nec non superasse Neronem
Sanguine qui fertur, ferro delavit iniquo.

D Hic pietatis inops: urbes populatus, & ipsas
Ingressus metas nostræ regionis, ut Urbis
Mœnia non modico tremerent concussa pavore,
Speravit populos Ligures vicisse, subacto
Robore Metropolis. Fuit obvia Cœlica virtus
Illi, libertas ne tunc Lombarda periret
Vulnere. Roma metus tanti non languit olim,
Vicinas Pœnus transcendit ut Annibal Alpes,
Innumero septus plena tyrone cohorte;
Cæsar ut Hesperis tumidus confedit in arvis
Agmine Gallorum comitatus in arma furente,
Nobilis Urbs quanti subito (y) percussa
Internis excisa dolis, nam vulnus amicum
Plura pericla parit, semper lethalius hærens.

E In patrias leges quod Cives arte profani
Commisere scelus vesani mente parentes (*)
Arfuras in tecta faces, patriamque laresque,
Igniferi dum castra viri, summæque rebellis
Aulæ, conducunt, nam nulla piacula poscent (34)
Hoc delere nefas: superat genus omne rigoris.
Non privata petunt hi, dum nituntur in Urbe
Tan-

(u) *MS. Amb. petent cum Regna.*

(32) Hæc tenebrosa. Scriberem:

Non moveatque fides vos quædam pacta Tyranno.
(sicut legitur in Ambr.)

scilicet, neque nobis objicite, quod cum Si-
ciliae Tyranno, & Ecclesiæ Romanae hoste
Manfredo (ita quidem opinor ego, hæsitans
tamen) aut cum Uberto Pelavicino Marchio-
ne, quoddam antea foedus inierimus. Nam
brevis, recepto Carolo Sedi Apostolicae filio,
antiquum & nos erga eam amorem ac stu-
dium resumimus.

(x) *MS. Amb. addit in margine* Marchioni Pellavi-
cino.

(33) Quo nomine certum est heic designari Ecceli-
num de Romano, immanissimum virum, qui
parum abfuit, quin sibi Mediolanum subjec-
ret. Hæc nota, ac proinde progredior.

(y) *MS. Amb. subito præventa* Quirite.

(*) Fortasse *vesana mente parantes.*

(34) Scribendum

----- *possent*

Hoc delere nefas -----
idest facinus a Gibellinis Mediolani Patriitiis
tentatum, qui Urbem sævissimo Eccelino pro-
dere cupiebant.

Tanta devicto soli regnare Senatu,
Non fatis id facinus juncti voluere tyranno,
Quem quoque reppulimus sceleri connectere
. . . . (z)

Tam pravos venia quis dignos judicet ausus?
Crimina quid tanta (a) meruere penates?
In patrios agros jurata quis arma fovebit?
Excidium civile pium sed censuit esse
Ambrosii (35) Successor, opum, non Urbis amator,
Natalis veterum non degener ipse suorum.
Illius in patrias semper conata ruinas
Est quoque progenies; damnato milite fultus
Nuper & ipse ruit civilia fustus in arva.
Arma sacrae movere manus, non fascibus apta
Nempe suis; ipsi maculam fuditque parentum
Impietas, potuit merito qua a Sede repelli.
Infames nec honor . . . (b) cum vota (*) sororis
Ecclesiae junxit comiti fideique rebelli.
Hinc exola dati plebs numen Praesulis horret
Ipsius adventum, potius pastore carere
Quae cupit, hostili quam se supponere curae.
Nobilitas (36) patriae tutrix, fortuna superno
Cui favit jussu, superumque intenta favori,
Zelatrix Fidei, quae debet munera tantis
Sumere pro meritis, Patres? Meruitne repelli
A pedibus sanctis? propelli tamque severo
Divorum gladio? merces haec debita tantis
Ergo viris? veteri patriae, fideique, Deumque
Pro cultu meritum numquid delebitur ingens?
Serpsit incautus licet illis error, at ipsi
Verberibus (37) poni patientia terga parantes,
Ut libet a matris numquam vellentur honore.

§. XI.

Haec ubi sic fatus sedit Legatus, utrinque
Inconculsa fides, alteraque murmura certant,
Majestas immota filet, sed fata recondit
Pectore caelesti. Mox supplex Otho sedili
Astitit Antistes veneranda voce penates
Alloquitur sacros: Vos, Orbis lumina, clari,
Inquit, & in varios nutantis regula Mundi
Casus justitiae, fautores lora (c)
In praecipuum hominum sermones exulis almæ
Suscipiant aures. Affectu condita semper
Urbs nativa fuit tenero, communis honorque
Estque dolor, cujus tantum mea portio major.
Hoc caput o utinam civiles tollere clades
Damnatum posset, totius vulnera litis
Exciperem laetus, sedarem jurgia cari
Ipse libens populi, juguli finita cruore

(z) *Cod. Amb.* crimen.(a) *MS. Amb.* oh fatius.

(35) Id est Otho Vicecomes, Nobilium factioni additus, neque degener a majoribus suis, qui ad perniciem Urbis semper anhelarunt, quum & ipse contra Cives nuper bella gesserit.

(b) *MS. Amb.* rædæ.

(*) Non solum Othonis parentes, veluti impietatis ac haereseos nota famosus, Orator Turrianus traducit, sed & illius Sororem insimulat, quae Comiti cuidam nupserrat, rebelli Ecclesiae ac Fidei.

(36) Id est, ea pars Nobilium, quae Mediolani degens patriam tuetur, & religione sua spectabilem ubique se praebet, num digna fuit, cujus Legati e Romana Curia pellerentur? Qui enim Nobiles proscripsi exulabant, ii fere omnes Capitanei, Valvaffores, & Archiepiscoporum Vassalli fuere.

(37) *Lego prout (& ita legitur in Ambr.)*(c) *MS. Amb.* libantum, melius labentum.(38) *Supplerem quod ullae, in Ambr. leg. quod urbis.*

(39) Oppidum insigne in ora Verbanum Lacus. Nunc subest Nobilissimae Borromaeorum Familiae, atque eo me saepe advexit Illustris. & Excell. Comes Carolus Borromaeus, Eques aurei Velleris, Magnatum Hispanicorum albo inscriptus, & pro Augustis. Caesare olim Prorex Neapolis, nunc autem in Italia Plenipotentarius, cujus erga me amorem ac beneficentiam, vir-

A

Devoti. Data non haec fors; injuria saltem
Nulla fuit. Quis sit laesus? nisi forte (38)
Non placuere mihi caedes, nec moenia quondam
Libera tam multis dominis servire, carebit
Quod numquam livore truci, qui femina belli
Profert civilis, semper merlere potentes
Quae populos; degit nam Principe tuta sub uno
Urbs omnis; si forte biceps, discissa fatiscit.
Nutat in oppositos odio succensa tumultus
Civili, casum citius tristemque minatur.
Hinc odisse feror recte patriam ne, salutem
Cujus ego totis amplector viribus exul?
Quid genus? Urbis onus nostrae si forte petatur
In testem, non plus ipsam delator amabit;
Non aliud mihi crimen erit, nisi forte quod olim
Paruerim Sedi, captis ut fascibus audax
Judicer oblati. Veniam concedite Patres,
Si qua tacenda loquor; potius me noscite laesum.
Cum petitur venerandus apex precibusq; minisq;
Aulaque dissentit juris vallata vigore,
Praesul & institutor per Sedem, protinus ipsos
Invadunt fructus, inhibent & nomen honoris.
Post modò sanguineas inhiant immittere palmas
In patrem, concessa mihi cum missus ab almo
Jura peto folio, nam spes irritat honoris
Irrita quaesiti livorem. Bella parantur,
Impigre castra struunt celeres, invador & ipse
Praesul. In Arona (39) conflagunt fasque nefasque.
Heu fas succubuit, quotiens Astraea ruinam
Sustinet (d), & numquam cedit quae more refurgit
Antae; praepes succisum pullulat ejus
Germen, & in frondes succrescere novit.
Deniq; conveniunt patres (40), Castrumq; reliqui
Concessum, mediat foedus, quia sedula certat
Impietas auro ferroque, sed acrius auro;
Nam foris insultus, intus sed munera pugnant.
Eruiatur Castrum, mox Oppida (41) cetera strage
Ecclesiae celeri sternuntur funditus, uno
Servato (42) colubris, idem (e) non incola novit.
Non arsere meis patrii popularibus agri;
Non in damna rui praedo; mea jura petebam.
Haec grandis mea culpa fuit, quod solus inermis
Non veni, fauces hostiles sanguine fuso
Ut sic implerem. Quid si vicina renitens
In juga Nobilitas dudum fugitiva per Orbem,
Conjugibus, natisque suis compassa volebat
Ad proprium remeare solum, num luctus eorum
Perpes erit? Crimen poenae piabitur umquam?
Sola quidem manuum nescit damnatio finem.
Acer in extinctos cives (43) heu proelia tandem
Mo-

B

C

D

E

tutesque egregias testari quidem possum, depraedicare satis non possum. Anno 1263. obfessa a Populo Mediolanensi Arona fuit, ac erepta Othoni Archiepiscopo.

(d) *MS. Amb.*

Sustinet at crebro recipit superata vigorem
Sternitur, & numquam &c.

(40) Lubentius legere *partes*, nempe obsidentium, & obsessorum (*ita leg. in Ambr.*)(41) Videlicet Angleria, Brebia, & alia in Verbanum tractu, & alibi subjecta ditioni Mediolanensium Antistitum. Castrum Aronae *eruitur*, id est exciditur.

(42) Hoc est, Vicecomitum Familiae, quae anguem in insignibus praefert. Quodnam vero Oppidum tunc evaserit iram Populi, incertum mihi est, si tamen Poeta hoc voluit; vereor enim, ne scripserit, nullum fuisse servatum.

(e) *MS. Amb.* id enim.

(43) Legatus Mediolanensis Populi antea Othoni objecerat:

— ipsi maculam fuditque parentum
Impietas, potuit merito qua a Sede repelli.
hoc est, notam quoque eidem Othoni inussit haereseos culpa, qua ejus parentes infecti fuerunt. Nunc ejusmodi infamiam a suis parentibus atque a Sorore Archiepiscopus amolitur. *MS. Ambr.* non cives legit, sed cineres.

Movit dehtor, fidei quos tramite lapsos
 Afferit. Eluxerit, quæ matrem condidit, urna,
 Quod postrema suæ conclusit tempora vitæ
 Relligio. Sed ego testis pro patre fideli.
 Non fuit errori quondam germana scelesto
 Tradita, sed generi claro sinè labe favoris.
 Non fuit (f) in patrem (44) tantum violenta
 potestas,
 Quin in (45) summa tuncet. Subiecto nonne
 Gygantum
 Terrarum spatio turris vestigia tentat
 Impugnare poli? sed tanto corruiit ausu.
 Proh (g) scelus, o superi, simili num strage carebit?
 Det pœnas meritas, vesania plexa rigorem
 Sentiât æthereum, similis ne prodeat error.
 Libera quæ totum currunt (46) rescripta per
 Orbem,
 Non audent intrare suam quondamque fidelem
 Metropolim; quid enim (*) perhibent edicta
 potentum?
 Ecclesiæ spoliantur opes, exactio crebra
 Nempe gravat Clerum, libertas debita cessit,
 Affixere pedes Clericorum (h) pondera ferri.
 Sermones cuperet longos injuria grandis,
 Pauca sed ex gravida fati hęc sint edita mole.
 Colligat ex serie prudentia diva minori
 Pressuras reliquas. Miseram defendite causam
 Exulis, o Patres; ausus compefcite diros.
 Vulnera fortunæ vestrum est injusta mederi.
 Hęc ait, & Patrum est ardor succensus ad almi
 Præfulis auxilium, prolataque crimina damnat.

§. XII.

Ultima proscripsi (47) ratio est, quo stante
 rogavit
 Orandi spatium: Tutum clementia reddit
 MeClemens, inquit, quamquam pavor irruat artus,
 Me tantis adstante viris. Expressit amorem
 Urbis non totum, quem semper gessit ad aulam,
 Oppositus sermo, potuit nam plura referre,
 Audeo sic fari, quoniam non ultima verax
 Pars est sermonis. Clades exercuit umquam
 Quis tam ferales dilecta Civis in Urbe?
 Aures nam vestræ nuper stupuere penatès
 Cædibus auditis, quæ Ditis femina, Cœlum
 Quas pavet, & tellus, quas commiserunt (i) parentes
 Urbis in interitum, & Regalis dedecus aulæ.
 O furor infelix, o quanta licentia! diri
 Ausus immites violant sacra, juraque calcant,
 Publica res premitur, communiã commoda
 vertunt
 In proprios usus, Clerique invaditur arvum.
 Concives vellens caret obice sæva voluntas,
 Ædificant turre alienis sumtibus altas,
 Diripiunt & opes, plebejo robore fulti,
 Lucra volunt soli, reliquis at damna refundunt;
 Consortes renuunt (48) soli dominantur, honores
 Usurpant soli, veteres bacchantur in urbis
 Fautores, alios cogunt exire paternis
 Ædibus, ac alios recludunt carcere tetro.

(f) *MS. Amb.* non furit.
 (44) Id est, in me spiritalem eorum patrem, atque
 Pastorem.
 (45) Hoc est, in ipsum Pontificem maximum.
 (g) *MS. Amb.* Par scelus.
 (46) Bullæ ac edicta Romani Pontificis.
 (*) Potius prohibent.
 (h) *MS. Amb.* Xporum.
 (47) Is unus erat e Patritiis Mediolanensibus, qui
 ab Urbe proscripsi in calamitates innumeras
 coniecti jam dudum fuerant.
 (i) *MS. Amb.* potentes.
 (48) Videlicet una Turrianorum familia.
 (*) Carceres Mediolanenses vivorum tenebrosa sepulcra appellat: sed quid heic obsequium?

A Exitii crudele genus, cum vita negatur,
 Et mors tarda venit, nam tetra vorago colonos
 Affligit miseros, dum lumen & aëra tollit,
 Publica dona viris etiam concessa nefandis,
 Quod (*) tegit obsequium vivos crudele sepulchrum.
 O stygiæ feritatis imago, stipendia p..... (K)
 Proscripsi opibus, nequeunt quæ reddere, cogunt
 Solvere captivos, prohibentque cibaria victis;
 Non licet & caris accedere; longa ministrat
 Chorda dapes; fertur fuso quandoque veneno;
 Purgamenta vetat feces (miserabile dictu)
 Naribus infestas emitti carcere foedo.
 Heu miseris vitæ solatia cuncta negantur,
 Lætitiæque loco spes mortis sola relicta
 B Est ipsis, dulcem quam fecit carceris horror.
 Hoc habet infelix oppressio muneris, atrum
 Ne metuat funus; præsentis deserit auras
 Usque libens, experisque metus. Hoc culmine
 gaudet
 Longa nimis series, non ingerat auribus almis
 Tœdia, materia est grandis, noscendaque vobis,
 Qui scelerum justa libratis pondera lance.
 Curribus imponunt eductos carcere demum
 Innocuos, luctus plenam vectantur ad Urbem.
 Tempore quid longo miseri meruere sepulti?
 Murmurat hinc gemitus, lachrymis ora inde
 rigantur,
 Mœsta dies tanti maculam polluta rigoris;
 Corda pavent, nullique audent obsistere cædi.
 C Attamen inducti populi cessere tribuni,
 Ne tribuat tanto sceleri præsentia robur.
 Vota metus reprimunt, conducunt æra scelestos
 Ac odium speciale, daturque licentia ferro,
 Curritur ad facinus, vibratur mucro, bipennis
 Illinc exeritur, plaustrique in frustra secantur.
 Murmura non resonant, non est audita querela,
 Seu vox; fata manent taciti postrema, nec ictus
 Declinant, gladiis ultro quin colla furori
 Nuda parant; nec enim revocans miseratio fer-
 rum,
 Excipiunt animo patiente volantia tela.
 Impetitur facies, hinc cervix, indeque vertex,
 Hinc feriunt guttur, illinc at brachia frangunt.
 Servato nullo fit sævior ordine cædes,
 D Victa jacet pietas, statuunt ferale macellum.
 Funera (49) quinque quidem decies & quatuor
 una
 Occubere truci Primatum cæsa furore,
 Quorum Diva (50) duos à mortis faucibus atræ
 Sors rapuit, cladis testes, & signa scelestæ.
 Alter ego quorum, quem cernitis, alta reduxit
 Exanimem virtus ad vitam, sæva referrem
 Hęc mox ut vobis, quibus est commissa superna
 Judicii censura, scelus ne impune lateret.
 Sanguine Nobilium diffuso terra madescens
 Lubricat, & rivi discurrent fluminis instar.
 O dolor immensus totam diffusus in Urbem,
 Visceraq; inconcussa manent! res magna dol... (l)
 cum miseris & eorum vulnere cædi.
 E Cur impune scelus par est? Junxere (51) tyranno
 Se

(K) *MS. Amb.* poscunt.
 (49) Calcho, Corio, & Jovio testibus, Anno 1266.
 immanem Patritiorum suorum carnificinam
 Mediolanum conspexit ac indoluit, Napo Tur-
 riano in eos furente, quod Paganinum fratris
 filium Vercellis Nobilium exulum cæsus ob-
 truncasset.
 (50) Scilicet Deipara Virgo, quæ unum Oratorem,
 atque alterum ejus socium, tam diræ caedi
 non sine prodigio eripuit.
 (l) *MS. Amb.* dolore
 Divaque cum &c.
 (51) Excusat Orator quosdam e Nobilibus, qui in
 partem Turrianorum secesserant, & Napoleo-
 ni sive Napo suam obstrinxerant fidem.

Se quoque damnati reliquo, junxereque dextram
Cives, prima fuit quorum connexio; junctus
Proscriptis focius patribus parère spondit.
Duratura fides nec erit fecus; illa salubri
Conditione caret civilis pactio, matris
Immemor Ecclesiae, contemnens (52) Sedis ho-
norem.

Obvia quæ tandem virtus intrare volenti
Moenia Militiæ gladio dilecta cruento?
Lædere nobilitas detractis noluit Urbem
Nam Dominis, patriæ libertas sola petita est.
Arguimur, quia dextra fuit data nostra tyranno,
Qui dimisit eos, cui verè foedere juncti
Inviso fuimus: (53) natos fecus ire necesse est
Rebus in ignotum vacuos cum matribus Orbem.
Si crimen, veniam tam tristia fata merentur;
Parcendum est; quem non placat miserabile
vulnus?

Numina nunc moveant clades, non flebilis error,
Quas non fama silet, quid enim nam crimina
clamant,
Murmura plura gemunt, violataque jura que-
runtur?

Civilis patitur timor omnia, viribus haustis
Nec fulcire potest illos promissa meatus
Libertas. Cùm tuta cohors data Regna petivit,
Gallica cùm Siculas acies transivit ad oras,
Montanæ (54) fuit Urbis opus, cui gratia dignè
Est reddenda.... (m) Comitibus quæ foedus inivit.
Regis & in faciem commissa protervia tanti
Obsequium vacuat, dum sic contemnitur ejus
Nuntius, enormis dum sic præsumitur ausus,
Dum sic bacchatur, dum sic discerpitur ordo
Juris, non illos retrahit reverentia Regis,
Aut amor, aut virtus, seu Regia magna potestas.
Non parvam maculam Siculæ invexere Co-
ronæ (n),

Quæ nota est cunctis, & vix debilis ullo
Tempore, dum titulus Regalis foverit illos.
O Patres, Urbi citiùs succurrite vestræ;
Non patet auxilium, pressuræ fluctus inundat,
Turbo furit validus, laxatur rima carinæ,
Pars immersa ratis periit, nutatque superstes,
Tempestate gravi casum concussa minatur.
Pœniteat sævos scelerum, tam perfida facta
Eventus solet iste sequi.

§. XIII.

Sic fatus, ut horror
Invadit gelidos artus, cum monstra perurgent
Cognita, suspensæ sic obstupere coronæ
Astantis populi, sic territa pectora Divum
Cladibus auditis, quas nullum noverit ævum.
Quem priùs æthereum (55) gladium vibraverat
Orbis
Claviger in cives fontes, patriæque rebelles
Non revocat, subeant aulæ nisi lora potentis.
Germine cùm tellus, & sidus luce carebit,
Pisce salum, ventis aer, seu flamma calore,
Summus apex Divum tunc non curabit honorem
Justitiæ, nec fautor erit, sed jura negabit.

(52) Romanæ, aut, si mavis, Ambrosianæ, cujus
Archiepiscopum ejurare cogebatur quicumque
Turrianis sese adjungebat.

(53) Si fecus factum fuisset, neque foedus cum Tur-
riano percussissemus, actum erat de liberis no-
stris, qui rebus omnibus spoliati, & e patria
pulsæ, panem emendicare in ignotis regionibus
coacti fuissent.

(54) Sed quaenam hæc Civitas, cui potius quam
Mediolanensibus tribuendus erat felix Galli-
carum copiarum transitus in Siciliam? Ego
nullum ferventiorum utiliorumve Carolo An-
degavensi in ea rerum difficultate novi, quam
Montisferrati Marchionem. Num de eo sub

Ut norunt constans & implacabile pectus
Pontificis Summi, Cives discrimina cernunt;
Corda pavent, patriis & se submittere jussis
Coguntur concussa metu, gladiique rigore
Ætherei; licet his fors prospera præbeat ausum,
Ambitione sua vires sensere minores.
Ut nubes oriens radius dispergit Eoas,
Aut Boreas subito vehementes diffugat imbres,
Sic timor in vanum rediit (o) probitatis ad
umbram,
Constantisque animi pereunt fastigia nutu.
Legati remanent (p), non illos æqua reduxit
Gloria, colla jugo referunt obnixa penatum.

§. XIV.

Nec mora, quos sequitur solio Legatus (56)
ab almo

Ad Ligures missus, domuit quos nulla potestas,
Non fortuna potens, & inexpugnabile fatum,
Non vis, colla sacris vinclet qui si (*) juga loris,
Ambrosii celeri petiit qui moenia gressu.
Concilium generale vocat, mandataque pandit
Præfulis ætherei. Secum delata salutis
Nuntia, grata piis animis, vincitura rebelles
Suscipiunt Cives, jussis & in æthera latus
Ascendit clamor, Sedi gaudetque subesse.
Uno conveniunt animo, non diffidet ullus,
Confluit Urbs subito, fit manè (q), & sacra
plateis

Juramenta fidem, quæ non exacta, sed ultro
Edita, parendi votum testantur amicæ
Aulæ. Sic etiam pacis civilis amorem
Ac reditus Patris, qui longis abfuit exul
Temporibus, lætantur oves, quia Pastor ovile est
Venturus nutrire suum, renovareque sacra
Et quia Divinæ solvenda silentia laudis.
Mox exacta datur vicinis Urbibus ipsi
Cautio Legato, fidei sit sponsio factæ,
Ut rata ne violent titubantes jussa Legati,
Postmodo facta sibi dirimant ne patria lora.
Hinc suppressa diu solvuntur Cantica; lætum
Dant delubra melos, mysteria diva colonis
Redduntur, sacras populi concursus in ædes
Fit quoque. Ceu longa liquidos desiderat haustus
Faux exusta siti, sic plebs diffunditur, hymnos,
Exhaustura novos; jubilus jam pullulat ingens,
Et prope jam finis speratur adesse malorum.
Ut suffusa genas lachrymis oppressa timore
Mater in interitu nati, complexa rigentes
Artus dilectos, oculisque cadentibus hærens,
Fribus exhaustum corpus repente calore
Anxia cùm sentit vitali cedere morbum,
Lumina necenti jam somno lassæ salubri,
Ad solitum vena callem redeunte tenoris,
Erigitur, speratque trucem vitare dolorem,
Reddendam citiùs priscae prolemque saluti,
Excutiturque prior facies, quæ nubila, plausus
Exerit & lætos; Sic Urbs civilibus armis
Pressa diu longo diri concussa pavore
Excidii, compassa suis & civibus actis,
Clade gravi gaudet, medicam non excutit artem
Quod

urbis *Montanæ* nomine, an de aliqua ejus
Civitate loquatur Poeta, discernere non ausim.

(m) *MS. Amb. magis.*

(n) *MS. Amb. Siculæ crexere Corona.*

(55) Anathemata ac Interdictum minime Clemens
IV. a Mediolanensium urbe tunc sustulit.

(o) *MS. Amb.*

Sic tumor in vanum cedit probitatis &c.

(p) *MS. Amb. remeant.*

(56) Quis ille fuerit, ex Cardinalium coetu selectus,
proditum in Annalibus Mediolanensium non
legi.

(*) *MS. Ambr. in margine vinclet quis injuga loris.*

(q) *MS. Amb. pro fit manè, legit firmant.*

Quod vulnus; coeunt dudum discissaque membra.
 Jam sperata salus ad gaudia corda reducit.
 Hæc ubi signa dari Legatus iussit in Urbe;
 Nobiliumque vocat pariter populique Senatum.
 Pace reformari sperantes mœnia Cives
 Confluxere cito gressu, quibus orsus ab ore
 Pendenti est populo sic fari.

§. XV.

Dedita sacris

Hæc aulæ (r) usque potens fama virtuteque fines
 Orbis ad extremum diffundit nomina præpes
 Libertas Ligurum, Patribus devotaque divis
 Extitit Urbs olim multis ornata triumphis.
 Consilii decor est ejus diffusus in omnem
 Italiam. Erepta (f) novis erroribus altè
 Corruit at nuper, morisque oblita vetusti
 Se dedit in præceps, patrios despexit honores,
 In caros bacchata sinus sua contulit arma
 Matris in opprobrium; radiis lustrata supernis
 Sed modò jam rediit. Deslet confusa priores
 Excessus. Plenis jam votis lora resumunt
 Ecclesiæ. Veteres jam læta reducit amores;
 Evigilant etenim lethali pressa sopore
 Lumina, præteritam superat nova gratia culpam.
 Vos ad iussa Patrum devotio magna paratos
 Reddidit. Ut cerno, nihil est jam ponderis ultra,
 Quod metuant animi devoti: Muneris ardor
 Divini grave nescit onus, sed dulcia sentit
 Omnia; præscus amor rediit, culturaque Divum.
 Jam quoque non vobis patriis parère molestum est
 Iussis, ad vitæ felix conversio callem
 Devia pestiferi erroris funesta relinquens.

(r) MS. Amb. Urbs.
 (f) MS. Amb. decepta.

A | En ego jam fidens vobis mandata refundo
 Præsulis eximii: video vos namque paternis
 Obsequiis promptos, patrem cognoscite vestrum
 Ottonem. Jubet hoc fas, & jus. Alta potestas
 Hoc quoque decrevit; ne sit fugitivus in Orbem
 Ulterius, statuere Patres. Ad sceptrum redibit
 Collatæ fedis; vos hinc parebitis illi.
 Vos hinc subjecti dignos reddetis honores,
 Prædia reddetis, concessaque jura tenebit
 Præsul, & in Clerum proscriptio facta linetur:
 Restituentur opes raptæ, fraudabitur ære
 Nemo suo. Non hinc Christos injuria lædet.
 Lex exacta meo fastis delebitur omnis
 Judicio, vestra si forsan matris honori
 Obviet, in reliquo libeat si plura jubere
 B | Tempore, libertas mihi sit servata. Loquutus
 Hæc filuit. Cives una favere jubenti.
 Ut jurata fides illos, & cautio iussa
 Edita junxerunt, his impiger omnia complens
 Legatus connectit opus, repetitaque jura
 Occupat Ecclesiæ. Traduntur jura petenti.
 Corrigit & fastos, ac liber redditus omnis
 Clerus, deletur proscriptio. Nulla molesta
 Jam lex, nulla premens exactio, nulla tyrannis
 In Clerum. Nondum sed pax sperata sequuta est
 Civilis, cujus jamjam fiducia major;
 Nescit enim subito conduci magna cicatrix,
 Et semper languoris iners est cura vetusti,
 Artis si medicæ morbum primordia grandis
 Non renuat cedens, pars est (t) parva salutis.
 C | Sic antiqua nequit dirimi, succensaque parvo
 Tempore lis turgens; opus est conamine longo,
 Spem parit ingentem; cujus conventio quamvis
 Cœperit ex illis, sed non heu vota sequuntur.

(t) MS. Amb. addit non.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

IN-

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

§. I.

PUllulat ira latens sub pectore, prodi-
tur ulcus
Exterius multis (a); iterato prisca
tumore
Turgēt enim labes, intra mentita sa-
lute[m],

Non externa prius sanie conducta cicatrix,
Sub cute sordenti recidiva panditur unda.
Agmine Lugdunum sacro properante penatum
Dum foret Antistes (57) summus, comitanisque
caterva

Urbe Placentina, sententia promitur atrox.
Metropolis statuunt Cives, ut præmia dentur
Plurima, lethali si vulnere decidat exul
Archipater, propriam præsumens visere sedem.
Dedecus hoc aulae est, grandisque injuria deni
Gregorii, tantum facinus qui fidere clauso
Dissimulat (58), legi metuens obsistere sævæ.
Deferit Italiam festinus, transmeat Alpes.
Axe sub Hesperio Rhodani pervenit ad undas,
Urbs quibus incumbit Lugdunum nomine, nuper
Acta (59) ubi divorum Patrum celebrata fuerunt.
In reditu celeri sequitur quem Præsul: at ille
Ipsius renuit comitatum, stare Bugellæ (*)
Elegit profugus, Seprii (60) se fudit in arva.

§. II.

Hinc Comes arma petens Gufredus (61) no-
mine, clara

Ortus progenie, cuneo vallatus & ense
Exule. Dux Equitis natali limine pulsi
Robore magnanimo, Castro confedit Aronæ
Hærenti (62) rivo, pariter quod lucis ab Urbe
Distat, & est humili locus hic suspensus in arcem
Aggere, ceu sedes illis quæ præminet (63) oris
Regia. Vasta latus communit utrumque vorago;
Clivus at à tergo præceps descendit in amnem.
A valvis aditus non arduus, atque veruſto

(a) MS. Ambr. mentis.

(57) Gregorius X. Papa, vir sanctitate morum ce-
lebris, electus Papa Anno 1271. quum ultra
duos annos Romana Ecclesia novum Pastorem
desiderasset.

(58) Jovius in Vita Othonis Vicecomitis tradit,
clandestinis consiliis conspiratum fuisse a Tur-
rianis in vitam ipsius Archiepiscopi: tum ad-
dit: Refert Stephanardus Flamma, qui eam
Historiam carmine conscripsit, Pontificem ipsum
(quod vix credibile est) nefarii consilii con-
scium fuisse. Fallitur Jovius, Stephanardum
de Vico Mercato confundens cum Gualvaneo
de la Flamma, cujus Historiam suo loco pro-
feram. Praeterea Stephanardus auctor est, non
clam, sed publico Mediolanensium edicto,
praemium propositum Othonem interficienti,
si quando is propriam visere sedem auderet.
Quod Gregorius Papa, opportuniora tempora
opperiens, tam execrabile decretum omnibus
notum, dissimularit, hoc est impunitum di-
miserit, Stephanardo id minime probatur.

(59) Concilium Oecumenicum Lugdunense celebra-
tum a Gregorio X. Anno 1274.

(*) Nunc Biella, Oppidum Vercellensis agri.

(60) Olim Comitatus postea Mediolanensi Urbi sub-
jectus. Multis pagis & Oppidis florens à Ti-
cino atque Olonna fluviis alluitur, & usque
ad Verbanum Lacum se protendit. Illuc Otho
bellum intulit Anno 1276. postquam e vivis
excessit Gregorius X. Papa.

(61) Hoc est Gothofredus, sive Godefridus Comes
de Langusco, vir spectatae nobilitatis, atque
Tom. IX.

A Frons ejus muro est olim munita, ruinam
Cujus congeries reficit nova. Protinus omnis
Plebs montana favet, parent & mœnia lati
Engleriae (64) vicina lacu; munitur & arcis
Præsidium. Ligures hæc quam tenere coloni
Urbs (65) antiqua fuit, antiquis diruta bellis,
Ipsa redacta solo, paucis contenta colono,
Nobilitatis habens priscae vestigia, servat
Delubra, quæ reficit, prope mœnia sparsa per
agros.

Cingitur Occiduis nunc (b), non Australibus undis.

A Borea erigitur collis, qui culmina præfert

Invia, murali quondam præcincta corona:

Hostibus est ullis vix expugnabile castrum.

Planities illi spectabilis hæret ab Euro,

B Inde tamen locus est valli munimine tutus.

Hæc loca bina tenet tutissima Miles ab Urbe

Pulsus, & his patrias ædes se visere sperat.

Hæc spatii nimius non dividit oppida jactus,

Auxilium sibi met properè que impendere possunt.

Urbs excita novis rumoribus exilit, ira

Infremuit, catulis ut sæva læna furore

Evehitur raptis. Micuerunt signa potentis

Metropolis, properat sonipes phaleratus, & armis

Contectus Miles, pariter vexilla Quiritis (66)

Germani pretio conducti ad bella feruntur.

Engleriam invadunt seu fraudis five favoris (c)

Auxilio: splendens gladius vibratur in hostes.

Pars Comitatus non dura ferens molimina Martis,

Innumero cedens equiti secessit in arcem.

C Fama leves tendens alas se tollit in auras,

Non contenta solo, Comitatus pervenit ad aures,

Engleriam captam esse, & amicos arce reclusos.

Tunc armis animoque potens Dux impiger agmen

Congerit, armatos Seprioque reliquit ephobos.

Castro, festinans obsessis Marte potenti

Subsidium præstare citum. Fit proximus undis

Stagni. Metropolis conspexit Præses ut hostes

Accessisse, parat promtas ad bella cohortes;

Obvius (67) egreditur, prope fit occurfus (d);

utrinque

Amnis

inter Ticinenses primates facile princeps.

(62) MS. Codicem Ambrosianum rursus consulendum curavi, ut quæ heic mihi vitiata videantur, restitui possent: sed nullum inde præsidium obvenit. Fortè paucis quod leucis ab Urbe.

(63) Adhuc Oppidum Aronæ arce in prærupto colle, five scopulo sita munitur, ubi Sanctus Carolus Borromaeus in lucem editus est.

(64) Ipsum quoque insigne Oppidum in opposita Verbanum Lacus ora situm, Stationa olim appellatum, inclytæ Borromaeorum ditioni superpositum. In verustissima Arce, quæ Oppido supereminet, infra a Stephanardo descripta, & cujus structuram nescio quibus tabulis Jovius ipsi Othoni tribuit, vidi ego superstitibus adhuc picturas, ipsius Othonis Archiepiscopi gesta referentes, rudes certe, quales nimirum rudis illa aetas ferebat.

(65) Apud Anonymum Ravennatem a Porcheronio editum Scationa Civitas memoratur. Scribendum Stationa, quo nomine a vetustis Rerum Mediolanensium Scriptoribus Angleria donata est.

(b) MS. Ambr. nec non.

(66) Hoc est Rodulphi tunc Romanorum Regis, quem sibi Napus Turrianus conciliaverat, atque ab eo validam Germanorum aciem impetrarat.

(c) MS. Ambr. pavoris.

(67) Proelium hoc ornate descriptum habes a Jovio & Sigonio ad Annum 1276. qui vix aliunde quam a Stephanardo nostro rem hauserunt. Calchum & Corium heic idonea veterum monumenta defecere.

(d) MS. Ambr. concursus.

G

Amnis erat medius, parvis qui labitur undis,
Sed nec ab Engleria spatium diffunditur ingens
Ad fluvium Guassam; dextras hortatur in hostes
Præses belligeras, cui est fiducia major
Teutonicus miles; series distincta, phalanga
Ordinat, umbones flavent, galeæque relucunt,
Expansæ fulgent Aquilæ, sonipesque furorem
Effiat, belligeroque tubæ spiramine clangunt.
Inde Comes patria proceres ad prælia voce
Proscriptos acuit, genus his proponit, & ædes,
Virtutesque patrum, felices Urbis honores.
Audaces equites animo congeffit in unum,
Ac pedites. Non sic acies hæc splenduit armis,
Impar & hæc numero, sed spe, quam robore
major;

Ipsa pericla cavens potuit nam cedere bellis,
Sed superare solet magni fiducia cordis
Consilium. Clamor subito miscetur utrinque,
Penè leves agitat nubes. Conflictus initur.
At latus adversæ Germanus tiro cohortis
Transiliens undas petiit; jam mixta geruntur
Prælia, desævit mucro, demittitur hasta,
Excipiunt ictus galeæ, configitur umbo.
Cæditur hinc miles, cadit alter & inde supinus;
Conferuere manus, lethalia spicula miscent;
Nunc hunc, nunc illum gladius consumit atroci
Vulnere, bacchantur Mavortia tela vicissim,
Armorumque fragor semotis funditur oris.
At Comes adversos cuneos ferit, atque laboris
Belligeri patiens sustentat pondera belli
Sævi, non hosti parcit, stragemque minatur.
Virtus tuta viri laxis audacter habenis
Obliquaque hasta medios prorumpit in hostes.
Lætu stratus eques postremo fata sopori
Junxit; sed Comitibus sonipes demeris in unda
Limosa cecidit; coram producitur hoste
Detentusque Comes, nomen qui nobile fassus
Confoditur subito diri mucrone furoris.
Tunc damnata cohors cessit, tam tristia cernens
Fata ducis, latebras quærit, campumque relinquit.
Est fuga divulgæ fiducia sola phalangi;
Pars defensa manu secessit in abdita diva,
Postmodo Novaria quæ se collegit in urbe.
Pars jacet in frutices, pars tristi fune ligatur,
Quos subduxit atrox capitis sententia luci.
Funera terna jacent decies, & quatuor icta
Guttore. Cladigeri maduerunt flumine campi
Sanguineo, Galerate (68), tui; sed in horrea
mœstæ

Luxuriant fruges, replentes aëra fletu
Ac gemitu lachrymis tantæ spectamine cædis.
Qui tenuere (69) suas redeunt ad mœnia Cives,
Victores gaudent, lætum referuntque triumphum.
Magnanimus Præsul mox linquens arva Bugellæ,
Vercellas petiit, dubiam suspensus in artem
Fortunæ, sperans post tristia fata beatos
Successus, nec enim novit fors fixa morari.

(68) Oppidum nunc Sepriensis provinciae caput. Illic non duo & viginti insignes Patritii, ut scribit Jovius, a crudeli victore capite multati, sed quatuor & triginta, uti Stephanardus heic testatur. Neque inter eos *Languscus ipse Dux*: quod voluit idem Jovius: ille enim vix captus in proelio & cognitus, subito confusus cecidit; sed quidem Theobaldus Othonis Archiepiscopi nepos, Matthæi Magni Vicecomitis pater: quod Poeta commemorat infra.

(69) Videlicet, qui lacrymas suas continuere, scilicet populares victores.

(e) MS. *Ambr.* ruit.

(70) Eam Patritiae gentis caedem innuit supra Stephanardus num. 49. Anno 1266. factam.

(71) Commissam ibi pugnam, Nobilium factioni infantam, Jovius recte describit. Corius autem rei gestae seriem tempusque confundit. Neque hæc Calchus satis novit.

§. III.

Advenit proscriptus eques, suffragia poscit,
Pontificemque rogat Damnata signa cohortis
Sumere: Divum opus est, inquit, quod convenit
almis

Hoc manibus macula purgare tyrannidis Urbem.
Justitium patriam oppressit, viduæque vagantur
Exulat incerto pupillus, & orphanus orbe,
Sacrata spoliantur opes, latique cruore
Rivi civili maduerunt fluminis instar.

Trina quidem cædes quasi bis centena peregit.
Funera nobilium: pars bello concidit atro,
Judicii pars falce fuit (e) concisa scelesti.
Proh dolor! Engleria, Vercellis (70), gesta
Carate (71)

Prælia tam diræ cladis fecere ruinam.
Mors infausta animum Gufredi tangat amici,
Infandi libeat juguli meminisse nepotis (72)
Cari. Nobilitas suspensis te manet armis;
Ipsa quidem patriæ te propter mœnia nutant,
Plebs cupit adventum Patris devota. Quid hæres?
Eja rumpe moras; te Coeli oracula poscunt,
Ad vetitam te fata vocant felicia Sedem.

Tunc Antistes ait: Fusi non sanguinis ultor
Esse volo; sacri non hoc patiuntur honores,
Fasces quippe jubent scelus omne remittere Divi.
Hæc vindicta mea est, cunctis ignoscere culpæ.

Ista Sacerdotis plena est victoria. Pacem
Exopto patriæ, cives viduasque reduci
Ad natale solum, primique ad jura redire
Urbem prisca status, & plenè libera reddi
Sacra. Paratus ero nostrum patrare Ducatum
Sic vobis. Numen pariter cœleste petamus,
Quod solet oppressis invictum ferre juvamen.

Non animos odium corrumpat: quisque virilis
Miles erit, quemquam (73) armigerum succen-
dat ad arma

Fas, propriique lares. Tunc jussit cuncta parari
Bellica. Novariam vènit, mox Oppida cepit
Plurima, qui (74) Seprii parva comitante co-
horte

Mœnibus Antistes vicinis sedit Aronæ;
Est etenim tutus locus hic, & nobile Castrum.
Ast ubi fama citis Urbi denuntiat alis

Præsulis adventum, Boreales insuper oras
Archipatri parere suo, reliquasque paratas
Ad Patris amplexus celeres: formidine pressi
Arma movent, & amica vocant suffragia Cives.

Hinc Cremona venit: succurrit Lauda repente:
Parmaque tirones mittit; vagulosque per arva
Ad prædam doctos equites dat Crema; Quiritis
Assistit mucro Germani Civibus audax.

Conductus pretio, Papiæ miles ab Urbe
Pulsus in auxilium, celer atque expertus in armis.
Metropolis phalcrata acies non defuit illis.
Planities vallata jacet, tentoria figunt
Non longo spatii jactu prope (75) mœnia. Fultus
Præ-

(72) Videlicet Theobaldi Vicecomitis, cujus filius Matthæus ex rebus fortiter sapienterque posita gestis magni titulum sibi conquistavit.

(73) Scribo *quemque*: idest, unicuique e vobis arma gerenti animos addit iusta causa, quæ vos armavit, & cupido ac spes propriae Patriæ recuperandæ.

(74) Lego *quæ Seprii*, hoc est Sepriensis Provinciae sunt. Aut *quin Seprii*, idest, quin etiam Seprii Oppidum paucis adhibitis copiis expugnavit.

(75) Corius, Jovius, Sigonius, & alii Scriptores, concordati calamo scribunt, ac ipse Poeta apertius in Praefatione, quam in Carmine, tradit, Seprium Castrum a Napo Turriano obsessum fuisse Anno 1276. ejusque acies tandem profligatas a Nobilibus proscriptis. Corius tamen rerum ac temporum seriem turbat.

Præful magnanimus non multo milite, forti
Spe tamen accincto, pedites congefſit agreſtes
Munitos animo, pro libertate paratos
In gladios & bella ſuas committere dextras.
Plebejos lorica viros non plurima textit
Ferrea, diploidis (76) contentos agmine (f) ſolo.
Circuit Antiftes ſolerti mœnia cura,
Et jubet excubias, vigili cuſtodeque ſervat
Caſtra. Trabes clauſere vias, ne callidus hoſtis
Irruat, ut requie ſolvuntur membra ſoporis,
Et ſubitò (77) madeant nocturno ſanguine feſſi.
Intrepidus celeri circumſpicit omnia motu
Præful, moxque dato promtos ad prælia ſigno
Convocat armatos, quos hortans voce paterna:
Hæc ait, o ſocii magnorum mole laborum
Preſſi, vos patriæ libertas, vos decus Urbis,
Vos natalis honos, Ligurum vos nobile germen,
Juſtitiaſ titulus moveat jam pectus ad arma.
Non habeat ſervos finè vulnere ſedulus hoſtis,
Non vos ſervabit civilis mucro retentos;
Cervices celeri tingentur ſanguine triftes.
Pro natis pugnare licet, pro conjuge cara,
Pro laribus, patriæque ſtatu, pro jure (g) paterno.
Geſta patrum moveant animos antiqua, timebat
Roboris Italici quos lata potentia, quorum
Grande fuit longo diffuſum nomen ab ævo.
Vos non degeneres thalami, non eſſeque prolem
Furtivi, non vos peregrino ſanguine (h) natos
Audax dextra prober. Patriæ probitatis imago
Teſtetur vos eſſe genus laudabile. Miles,
Quem mihi ſtravit (78) apex, veniat, mea ſigna
ſequatur.

Feudali ſi jure cupit gaudere, relinquat
Impia Caſtra, meis vexillis pareat: omnem
Falcibus antiquis privant mea juſſa rebellem.
Metropolis cuneos non multus transfuga (79)
miles

Se patris expoſitis fato belloque manipulis
Jungens deſeruit: anceps fortuna timerur;
In civile pavet (80) Civis ſe opponere robur.
Nititur interea montes invadere ſacri
Militiæ pars magna ducis, quo pæne relicto
In ſeriem jungunt (81) Cives, ad bella cohortes
Inſultum faciunt, ingens & ad æthera clamor
Tollitur, & tentant vacuatum irrupere Caſtrum.
Exteriora cadunt munimina, ſtrata furoris
Raptu. Tunc miles dubia ſub forte duellum
Singulus aggreditur; cadit hinc adverſus, & inde
Alter confoditur; ſtrages contrivit utroſque,
Qui ſteterant. Populus tandem confugit (82) in
arcem

Cuſtodire locum nitens, defendere vallum,
Impigra quod pugilum circumdat læta corona.
Spicula miſcentur, faxum hinc volat, inde ſagitta
Turbine rapta truci baliftæ (83) morte relicta

(76) Pro agmine lego infra tegmine, hoc eſt contentos ſolo tegmine diploidis. Italice dicemus in ſarſetto.

(f) MS. Ambr. tegmine.

(77) Hoc eſt, & ne diurnis laboribus feſſi milites, & ſomno noctu indulgentes, ab hoſte inſuliente trucidentur.

(g) MS. Ambr. rure.

(h) MS. Ambr. ſemine.

(78) Quem Archiepiſcopalis dignitas, Feudis collatis, fecit mihi vaſſallum.

(79) Ad ſe acciverat Otho quotquot Nobiles jure feudali ſibi adſtricti in adverſo Turrianorum exercitu militabant, aut Mediolani ſeſe continebant. Sed pauci ad eum ſe contulere fortunæ diſſidentes.

(80) Lego pavet.

(81) Ideſt Turrianæ ſive popularis factionis exercitus, ubi intellexit Caſtrum, detractis militibus, parum firmum eſſe & communium, ad illud oppugnandum ſe convertit.

(82) Ergo Oppidum captum, & in arcem Othonia-

A Lancea belligeris illinc excuſſa lacertis.
Hinc ruit armatus, valliſque crepidine ſtrati
Ima petunt, pugnax miles cadit inde ſoluto
Arcu, ſanguineus mucro deſævit utrinque.
Dum multo geritur bellum diſcrimine, curſu
Militiæ (84) cuneus celeri redit, atque repente
Currit in auxilium; reſonat tuba, ſigna coruſcant,
Incluſi gaudent, hoſtilia corda paveſcunt,
Archipaterque ſuos hortatur, currit ad arma
Quilibet, & vallum ſtævencia tela coronant.
Pontificiſque acies mox ut pervenit, equeſtris
Miles in arma fremit. Præceps dimiſit habenas,
In denſos agitur cuneos, quæritque per hoſtes
Tutus iter, pavidi ſubitò qui terga dederunt.
Incumbit gladius fugientibus, haſta perurget,
B Et ſonipes ſeſſore carens hinc inde vagatur.
Stratus eques rapidis pedibus calcatur equorum,
Alter inire fugam tentat ſudore pedeftri,
Ejectis latebras armis deſiderat alter,
Et pars caſa cadit, rediitque ad caſtra ſuperſtes.
Ceſſit eques (85) campis, convertit fræna furoris
Heu pubes oblita fui, gladiumque veretur
Militiæ ingentis, (i) nam ferrum ſanguine fumat
Cædibus impreſſum. Pietas commota paterna
Obviat, & jugulos fraterni ſanguinis (K) horret,
Civiles metuens clades, inteſta furenti
Militiæ occurrens opponit peçtora, tantæ
Bacchantes prohibet gladios inſiſtere cædi;
Ac odiis ad caſtra vocat civilibus actos,
Præcipites ne fraude ruant, in ſepta recludit.
C Reſtaurare jubet feſtino cuncta labore
Diruta, ſupponit ſacratos ipſe lacertos
Quin operi; largos aër licet eſſet in imbres
Denſatus, tonitrus crebros, & fulgura nubes
Funderet, hos animat, cuſtodes inſtruit, omne
Officium luſtrat, fit ſedulus omnia Præful.
Felix illa dies ingenti læta triumpho;
Sed timor invaſit victores luce ſequenti;
Plebs etiam montana truciſ diſcrimina pugna
Præteritaſ timuit; quærit concuſſa pavore
Devia, pars latebras, pars ſe convertit ad Alpes.
Nobilitas prohibere fugam conatur, & enſes
Exerit; Antiftes revocat, ſed transfuga claudit
Aures, præcipiti curſu quæritque ſalutem.
Plus valet enſe timor; vox ſacri Patris inanis
D Nil agit. Inde cohors omnis cum plebe (85)
fugatur,
Atque petit Cumas; valvæ clauduntur in Urbis
Introitu, renuunt profugos admittere Cives.
Dum rogat ingreſſum ſibi ſupplex O:to patere,
Hunc ſequitur foribus (87) referatis tota caterva,
In quam civilis ſubitò furor arſit, & urbem
Cogunt Cumani laſſos exire Quirites.
Quin alios ſpoliant, alii cæduntur, in ædes
Pars latet. Antiftes ſemotas ceſſit in Alpes,
Quem

ni ſe conferunt, quam ſubinde fortiter tuentur.

(83) Immo more.

(84) Hoc eſt Militum ſive Patritiorum.

(85) Equites Turriani.

(i) MS. Ambr. urgentis.

(K) MS. Ambr. vulneris.

(86) Concordes rerum Mediolanenſium Scriptores tradunt, altero proelio fuſas Othonis Præfulis copias. Poeta infortunium emollire videtur, multa reticens pro ſtudio ſuæ partiſ.

(87) Ergo emendandi Corius, Jovius, Sigonius, & alii, qui ſcribunt, Comenſes noluiſſe intra Urbem recipere fugientem Othonem, præbuiſſe tamen benigne & largiter commeatum, atque item ſarcinaria jumenta. Auctor eſt Stephanardus, cui debita major fides, referatis portis Archiepiſcopum cum ejus comitatu Comi receptum; tum concepto pavore à Comenſibus propter Mediolanenſis Populi minas, coactum inde abſcedere, ejuſque comites ſpoliatos ac caeſos.

Quem quoque Nobilitas stimulo concussa doloris
Flebilibus comitata oculis. Confedit in ipso
Zurnigi (88) Castro, valles sibi subdere nitens,
Ac montes. Populum legit non pluribus armis
Tectum; pars arcum lævâ, pars missile dextrâ
Vulgus inerme gerit, caput arcta casside pressum,
Cingitur ense femur; vix puri (1) pondere ferri
Quis tegitur, cordis tamen omnes robore freti,
Diplois at reliquos artus tegit, umbo sinistram.

§. IV.

Postmodo Canobium (89) Præful se contulit;
oris

Terricolis exire novus compellitur hospes.
Est fuga sola salus, ajunt, tecumque necesse est
Ædes deleri patrias, quas incola reddis
Infaustas. Frustra quid niteris omnia (m) legem
Non explere suam? fatorum cede furori.
Persequitur fortuna nocens tua numina; fatum
Te crudele premit, Superis tibi bella moventur.
Præful ait: languent ingenti membra labore,
Sed nec abire queunt, requie nisi fota levantur.
Sumere, vel biduo liceat contrafacta vigorem.
Concessere moram; lassæ reverentia Patris,
Est admissa loco, comitans exclusâ caterva est.
Interea precibus tentat placare colonos.
Pars ad amicitiam trahitur clandestina blandis
Promissis; occulta petit munimina statim;
Arma virosque vocat, clam nobile congregat agmen
Sedulus Antistes fufum per plana, per Alpes.
Nobilitas commenta sacri Pastoris obaudit,
Quæ citò belligero sociata est robore Patri,
Canobio, ingentis quod (90) stagni fluctibus hæret,
Ac montis radice sito de fonte Ticini
Quod scaturit, qui fit tandem (91) genitoris origo.
Antistes jam transtra parat, violata bipenne
Robora caduntur, classi remos & silva ministrat.
Rostra ligant clavi, sternuntur stagna carinis.
Protinus armorum ferrum laxatur ad usus.
Ad bellum navale rates asmavit ephœbis
Grandævisque simul. Residebat pervigil hostis
Englericæ; locus hic extremo littore stagni
Est situs, impulsus declivi tramite gurgis
Ad quem declinat; collecta classe propinqui
Littoris, armatis majori robore naves
Munit (92), plure quidem constravit remige
stagnum,
Amovit statione rates, fulcatque profundum
Gurgitis. Appropians vicinas contigit oras
Pontificis classi, statuitque adducere prædam.
Sed pelago ingentes (n) orbi quum Phœbus Ibero
Induxit tenebras, & nox jam fessa sopori
Membra daret, molles lectos armata caterva
Quærit, desertis ratibus, diffusa per ædes.
Noxia mollities nimis est, ac dissona bellis;
Prœlia peccus amant durum, patientque laboris,
Eventus dubios vigili quod præcavet astu.
Zerminaga (93) viris luxum laqueosque paravit;

(88) Subalpinus pagus inter Verbanum & Luganum
Lacus situm. *Orsenigo* eum Corius appellat.
Sed est *Giornigo* ad oram Ticini fluentis in
Verbanum. Hoc potius Stephanardo Zurni-
gum appellari putem.

(1) *MS. Ambr.* pluri.

(89) Insigne ac opulentum Oppidum ad oram Ver-
bani situm, cui nunc dominatur præstantissi-
ma ac potens Borromæorum familia.

(m) *MS. Ambr.* omina.

(90) Id est Lacus Verbani, nunc il *Lago Maggiore*.

(91) Ticinus amnis ex Alpibus Helvetiis cadens,
Verbanum Lacum præ ceteris fluviis illuc
confluentibus inflat. Emissæ deinde ex Ver-
bano aquæ rursus fluvium longe priori nobi-
liorem, ac apud Insabres celeberrimum, ef-
formant, cui itidem Ticinus nomen.

A Fama sed expansis errorem desulit alis
Pontifici, celeres qui naves invehit undis.
Currit ad arma; pedes subitò, milesque carinas
Implet; non illos patrii secernit honoris
Gratia; communes fasces, communeque bellum,
Communis labor est, & opus commune; nec ullus
Jussa manet. Remis pulsæ tremuere carinæ,
Per medias verruntur aquas; at celsior omni
Puppe preit reliquis armorum navis amictu
Resplendens commissa (94) Duci. Non verbere
grandi

Remorum fluxere rates, ne fortè sepultos
Somno sollicitet sonus: omni voce remissa
Ora silent, dulces non reddit fistula cantus,
Conticuere tubæ, vasto nec in æthere voces
Ullæ miscentur, condicta silentia nullum
B Admittunt strepitum. Mediis instructa gregatim
Fluctibus invehitur Neptuni lassâ per agros
Classis, & appropians hostilia robora quærit.
Humentes nec dum tenebras ejecerat Orbe
Oceano perlata dies, nec lampada Phœbus
Protulerat, Stygiis nec dum secesserat umbris,
Ut classis vicina fuit. Fragor undique motus
Tollitur, & classem præcisio fune repertam
Littore sejungunt, custodum pectora remis
Pulsant, emissis texerunt aëra telis.

Æra sonant, aucto clamoreque bella geruntur.
Hinc hostes in transtra cadunt, hinc cuspidè fixi
Puppibus exanimes hærent, hinc gurgite meritos
Accipit unda rubens, hostilis fitque sepulchrum
C Funeris; ac reliqui victrici fune ligantur.
Dum bello fluctus miscentur, & æthera voces
Turbant, armorum concussio littora replet.
Experrecta gravi somno dispersa juvenus
Per thalamos fugit, discussa nube soporis,
Arma petit, sed tempus abest; nam sedulus hostis
Pugnam dimisso ratibus custode pedestrem
Intentat, latebras, & lectos ense cruento
Perquirat, nudos invadit; sanguine rivi
Labuntur, sinè Rege cohors dispersa vagatur;
Est fuga communis cunctis fiducia vitæ.
Victores redeunt, & raptæ grandia classis
Lucra Patri referunt, & ovant, vicisseque stagni
Oppida totius fidunt. Mox esse paratos
D Omnes esse (o) jubet, clypeos galeasque ratesque
Instaurant, tersa lorica rubigine splendet.

§. V.

Copia conferitur navalis Simone classi
Præfecto, statuit cui cuncta negotia belli
Antistes, cui fidus erat; certaminis usu
Expertus siquidem longo, jugisque laboris.
Aronam (95) celeri jubet hunc invadere bello
Navali, jussis qui conferit agmina parens
Classica; signifera sublimi puppe resedit
Prætor, diducunt remos, dant carbasa ventis
Nautæ, sternuntur latè sic navibus undæ.
Fluctibus in mediis labuntur robora classis.

Cun-

E

(92) Præfectus Turrianorum navibus, & Anglericæ.

(n) *MS. Ambr.* Se pelago mergens orbi.

(93) Pagus in ora Verbani, non longe ab Insula ac
Turri Vitaliana, quæ non secus ac alie
amoenissimæ, ac Regio cultu exornatae In-
sulæ, illic sub ditione est Borromææ gentis.

(94) Hoc est, *Simoni Locarnati* e Muralta Familia,
qui navalibus Nobilium proscriptorum copiis
præerat. Ejus nomen infra Stephanardus
exerit.

(o) *MS. Amb.* Otto.

(95) Antea quam huic Oppido bellum inferretur,
Jovius, & ex eo Sigonius, tradunt receptam
ab Othone *Angleriam*. Silet Stephanardus, &
quidem, ut suspicor, rem commemoraturus,
si factam nosset.

Cunctas præcedit naves Prætoria puppis,
Planities & operata lacus navalibus alis
Remigis intumuit concussis verbere lymphis.
Aronam propero venit conamine Simon
Navigio fulvus grandi, virtute potenti.
Armigeris acies stetit undis classica iussu
Prætoris modico distans prope mœnia jactu;
Spes omnis perit clauso navalis ab hoste.
Milite belligero stipatus (96) Marchio promptè
Ferrato de Monte venit, milesque pedesque
Urbis Novariæ, juncta his (97) proscripitaq; virtus
Metropolis, nec non Papiæ nobile robur,
Qui cingunt lunare latus, quod collibus hæret;
Aggeris erecto tellus defossa coronat
Quod tumulo; crates densos imnexa fudesque
Pro muro paries stat ligneus. Arma corufci
Militis in gyro rutilant muniminis alti.
Una quidem claustris (p), clausa est pars altera
classe,

Nec patet egressus illis, & pabula defunt.
Munitus vallo locus est in littore stagni
Hic situs; hinc altè sceptrum supereminet arcis;
Miles ibi Germanus adest, montanaque turba
Metropolique equitum cuneus transmissus ab ipsa.
Pugna ferox agitur, nunc hinc, nunc inde feruntur
Exanimis; sed dira fames infestius angit
Obsessos, quos fata juvant, dum iuge redundat
Imbris diluvium, totusque resolvitur aër.
Effudit Neptunus opum sine lege suarum
Thesaurus, Euro laxas dimisit habenas
Eolus, ac Austro, Zephyro, Boreaquæ reclusis
Carcere, castra natant, cœno jacere jumenta,
Vixque boves alimenta trahunt, vix explicat alto
Seque luto sonipes. Clausis (98) civile propinquat
Robur in auxilium; metuuntur militis arma,
Metropolis grandis venientis copia plebis.
Marchio concutitur, turbantur castra pavore,
Celatufque timor densi velamine nimbi
Quærit ab obsessis cedens vitare periculum.
Nobilis (99) obstat eques, sperans munimine victo
Mox patriam proprioq; lares sine Marte subactos.
Nititur at frustra, subito nam castra leguntur,
Novariamque petunt macula suffusa pudoris.
Quoniam figæ ferunt imbelli victa timore?
Læta cohors inclusa diu petit arma, forasque
Egreditur; stimulis sonipes post terga cohortes
Impressis sequitur, quæ non revocantur ab hoste.
Indeque regrediens acies diffusa per agros
Spargitur, & rediit spoliis intenta relictis.
Subsidium fit præda famis, dimissa reducant
Plauftra, & lætitiæ voces tolluntur in altum.
Classis abit tristis, fit libera navibus unda,
Obsessæ plebis præciso fune carina
Per medios festur jam tuto remige fluctus.

Nec mora: Cuncta lacus Urbi mox litora
parent,
Et naves. Frustrata Ducis fiducia stagno
Cessit, campestri vult se committere fato.

(96) Guilielmus Montisferrati Marchio, vir quietis
impatiens, & bellicam fortunam sibi secun-
dam sæpe expertus, sed heic parum fortis,
ut infra proditur.

(97) Pro virtus proscripitorum, hoc est acies Medio-
lanensium Nobilium exulum.

(p) MS. Ambr. Castris.

(98) Hoc est Turrianæ factionis, Plebisque Medio-
lanensis exercitus.

(99) Quantis potuere viribus obstitere Patritii Me-
diolanenses, ne obsidio solveretur. Sed Re-
gulus Montisferrati tutiorem fugam censuit.
Jovius proelium atrox ibi commissum ita de-
scribit, quasi prospexit. Sigonius vero au-
tor est, Guilielmum nulla tentata pugna, fu-
gæ se commississe, neque sine ignavia nota.
Is cum Stephanardo facit.

(100) Rursus Otho in suam partem trahere Comen-
sis Populi animos nititur, quæ res ei prospere

A Jam remum mutare vacat tironis in hastam,
Ac Cumanorum (100) pulsat prece vota latenti,
Præsidioque novo sperat virtutis amicæ
Antistes, nullo belli discrimine motus,
Fortunam fufferre potens; solatur amicos;
Quos dolor oppressit, spes quorum languit; inquit:
Nostis an, o focii, dubii ludibria fati?
Humani est cursus semper mutabilis ordo.
Non idem fatis tenor est. Post dira sequuntur
Omnia (q) successus, emortua spesque virefcit.
Corda cadunt duris? passî graviora timetis?
Esse viros ultor scelerum patietur inultos?
Hostes, qui patriæ civili cæde foventur,
Non animos, frangat res ista. Resumite vires:
Jam vos ad proprias ædes remeare necesse est.

B

§. VI.

Hinc quoque Nobilitas (r) Patriis (r) con-
gesta sub alis
Cum Patre Novariam petiit, tentatque redire
Ad natale solum, cujus dulcedinis unquam
Immemor esse nequit. Mentem inclinare laborat
Præsulis (2) Antistes Cumani foedere. Pandit
Ingressum Cumis lis orta, & amica precantum
Sedulitas, & opus constantis Simonis, expers
Fraudis. Mox geritur bellum civile per urbem.
Archipatri pars una favet, pars altera civi
Hæret Metropolis. Cumanus Marte potenti
Bella (f) juvat Patris exulis. Arma fragores
Excitant, ictus crebescunt, omneque ferrum
Vulnere civili crassatum sanguine flavet.
Missile lethiferum, grave saxum, dira sagitta
Aère concurrunt; & nubis more nitentes
Pæne regunt radios, in cædes versa feruntur
Descensu sociata suo, sonus inde relictus
Vulnera vix superat. Turres armata coronat
Plebs altas, humilesque domos, ac robore vici
Sternuntur denso, pilis intexitur aër;
Ictibus arma sonant crebris percussa, caduntque
Plures, alternis impletur vocibus æther.
Vim belli non passa trucis, pars (3) denique cessit
Oppressis adversa viris, Patrique rebellis,
Omneque communi congestit robur in aula.
Munimen celeres tunc hostes denique cingunt:
Densus at ex alto lapidum demittitur imber,
Omne nocens jacitur, & spicula fulguris instar;
Cassis, & umbo (4) graves ac certos excipit ictus.
Sed labor ima petens structuræ solvere muri
Tentat compagem solidi, fossoria mergens,
Desuper exceptæ contemnit spicula cædis.
Fundamenta quatit aries suspensus in altum,
Impulsuque suo forti muralia frangit;
Denique fumiferis explentur prælia flammis,
Et bellatores captos munitio reddit.

C

D

§. VII.

E

re successit.

(q) MS. Ambr. Omina.

(r) Fortasse patriis, scilicet Archiepiscopi ipsius.

(r) MS. Ambr. Patriis.

(2) Videlicet Comensis, quem in suum foedus Otho
allexit, illuc ablegato Simone Locarnensi,
viro non minus ob militarem scientiam, quam
ob industriam præclaro. Comensi Ecclesiæ
tunc præerat Johannes ex Advocatorum gen-
te, Gibellinae factioni addictus.

(f) MS. Ambr. Præsul bella.

(3) Scilicet in certamine succubuit Comensis Popu-
li pars, quæ Othoni Archiepiscopo adversa-
batur, scilicet Virana factio, arque in Arcem
confugit.(4) In margine MSti legitur: *gruos ac crates* bel-
licæ artis machinamenta.
MS. Ambros. in textu legit *crates*.

§. VII.

Protinus adverſa bello virtute ſubacta
 Archipater Cumas conſerto venit equeſtri
 Robore, congeſſit peditumq; equitumq; catervas.
 Exul Nobilitas Aquilis (5) collecta ſub almīs
 Exulis eſt Patris, properat milesque Ticino
 Novarienſis eques, Cumani roboris ingens
 Virtus, lethiferas & turba accincta pharetras,
 Ricardusque (6) Comes venit, qui ſigna ducatu
 Sumto ſuſcepit profugæ dampnata cohortis.
 Nobilis huic ortus, genitus de ſtirpe Lomelli,
 Qui ſe montanæ fudit regionis in oras.
 Quamcitiſ Clavate (7) ſubeſt, ac mœnia
 Leuci (8),
 Vicinique lacus ſita littore caſtra patenti
 Oppida multa Duci parent; & plurima ſpondent
 Archipatris ſe ſigna ſequi, Comitique favere.
 Rumor it, atque ſtatim magnus fit in Urbe
 tumultus;
 Ingens civilis pugnæ ſuccenditur ardor,
 Fraternalque acies ad bellum utrinque parantur.
 Ad Patrem rediit Comitſ vexilla ſequuta
 Nobilitas Cumas, ſe ut pugnature manipulis
 Jungat Cumanis, uno mox agmine pergat
 Ut Præful. Phaleſata cohors at prodiit Urbe
 Ambroſii, Deſioque (9) ſterit. Civilis utrinque
 Sævit in arma furor; Procerum vexilla propin-
 quant,
 Archipatris Crux alma preit. Speculator ab alto
 Proſpicit, atque (10) Duci ſeſtinos nuntiat hoſtes
 Metropolis non eſſe procul, ſpirare furorem.
 Cives concuſſi tunc contremuere pavore;
 Attamen arma petunt, pugnaſ audacia textit
 Incuſſumque metum: clypei cervicibus hærent,
 Reſplendens galea obvolvitur caput, haſta vibratur,
 Enſiferique pedes equitis ſectuntur in orbem;
 Impatiens ſonipes phaleratus naribus iram
 Efflat, & hortantur pavidi ſe ad bella viciffim.
 Sanguinis oblitus naturæ foedera neſcit
 Quilibet, in fratrem convertit vulnera frater.
 Præviſ accedens Deſii prope mœnia Præful
 Pectus inerme gerit, & munitus mente virili,
 Magnanimus tanti Pater eſt discrimine belli
 Tutus, nuda fuit cui Crux protectio fortis:
 Humanæ non tam virtutis robore fidit,
 Quàm divæ, Patris cui ſpes innitur almi.
 Inſonere tubæ, voces tolluntur in altum,
 It fragor armorum diffuſus in aëra latè,
 Pæne ſoni nubes agitantur verbere denſæ.

- (5) Ex Gibellinae factionis uſu, in cujus inſignibus Aquila Imperialis viſebatur.
 (6) Nobiliſſimus Laumelli Comes, atque adeo Comes Palatinus apud Inſubres, quem infra Poeta ſcribit fratrem fuiſſe Godefridi de Langſco ſupra memorati, atque a Turrianis in pugna interemti.
 (7) Ita in MSto. Indicatur heic pagus ad Orientem Comi ſitus, nunc *Civate* ſeu *Civà*, prope Eupylum lacum in Praefectura Incini. Sed ſcribendum *Clivate*, ubi olim nobile Monachorum Monasterium, cujus eſt mentio apud Landulphum a Sancto Paulo, Cap. XIV. Hiſtor. Mediolan. Tom. V. Rer. Italicar.
 (8) Hoc eſt inſignis Oppidi in Larii Lacus ora, unde Abdua flumen emittitur.
 (9) Pagus, *Decimi* nomen ſortitus, quod decimo lapide a Mediolanenſi Urbe diſtet, nunc *Deſio*: ubi Otho Archiepiſcopus in adoleſcentia Praepoſituram, aut Canonicatum fuerat conſequutus.
 (10) Hoc eſt Napo, aut Franciſco Turriano, Mediolanenſis Populi ductori ac principi, aut Pontio Amato Praetori, qui & ipſe ad caſtra feſe contulerat. Sed animadvertendum eſt, ad pagum Decimum Turrianos fuiſſe cum imparibus copiis, ideoque facile oppreſſos.

A Curritur ad bellum, ſolvuntur turbine magno
 Baliftæ, lapides jaciuntur grandinis intar.
 Ad valli manibus correpunt culmina, molis
 Fragmine lethiferæ galeis clypeisque recepto;
 Hoſtili cedente viam mucrone pararunt
 Obice; terribili dant hoſtes terga furori.
 Aggeris expulſo munimine mœnia fortes
 Intranſ armati, pugnaſ concuſſus utrinque
 Fit truciſ, at cedunt adverſi (11) Præfulis almi.
 Agmine ſed redeunt converſo, pila vibrantes
 Incumbunt victi dorſis fugientibus. Acris
 Vi pugnaſ fugiunt victores, ſitque ruina.
 Aggeris à ſummo per præceps uſque deorſum.
 Hoſtis ab impulſu verſis cervicibus agmen
 In ſe compreſſum declivi labitur orbe.
 B Pugna ſub ancipiti fato committitur atrox.
 Enſibus in faciem exactis revocatur ad arcem
 Valli turba fugax; vice verſa mittit in hoſtes
 Spicula propulſos. Deſii diffunditur oris
 Alterius (12); fumo civilis ſanguinis exul
 Mucro madet; foditur primo certamine Re-
 ctor (13)
 Metropolis, claruſque cadit victoribus obſtans.
 Civis magnanima dudum virtute rebellis,
 Militiæ generiſque fuit decoratus honore,
 Hinc quoq; litigera princeps & in Urbe ſecundus.
 Milite cinguntur proſcripto mœnia; valvas
 Fregit Cumanæ plebis violenta ſecuris,
 Quæ Deſii vicis diſpergitur enſe cruento.
 Hic cadit, ille pedes tremulos ad vincula tendit,
 Hicque fugam quærit fruſtra concluſus in arcto,
 Nam vetuere fores obſtruſæ robore firmo.
 Conſilio periire ſuo, dum mœnia claudunt
 Cives, dum vallum nullo violabile firmant
 Ingenio, ſit opus proprium ſic carcer eorum:
 Sæpe ſagax in cæde ſua prudentia fiet
 Infelix hominis, quotiens deluſa perire:
 Auctores facit ipſa ſuos, traditque ruinæ!
 Scrutatur latebras quiſquis, ſolaque ſalute
 Contentus jacit arma pavens: fortuna ruina
 Involvit varia Cives. Prætorius (14) inde
 Plebis apex capitur, Dominus (15) qui primus
 in Urbe
 Exſtitit; ingenuæ quem ſtirpis gloria fecit
 Conſpicuum. Cæno jacet hic; Antifteſ amicè
 Quem petit, ingrediens diri discrimina belli,
 Quem patria pietate videns, oblitus amaræ
 Cædis, dilecti quam colla tulere nepotis (16),
 Infremuit, lachrymiſque genæ madore ſolutis.
 O fallax, inquit, quotiens fortuna revolvis
 Imis ſumma gradu: nam ſidera ſplendida tangens
 Vol-

- (11) Hoc eſt, adverſarii Othonis, fracto Decimi vallo ab Othonianis, recedunt.
 (12) Mendum heic latere video. Num *ulterius*? num *altera pars*? Suſpectum quoque mihi eſt quod ſequitur *fumo*. Compoſe interea hoc in loco cum Stephanardi narratione Jovianam; & fortaffe Jovium deprehendes ab hiſtoricæ veritate abſcedentem. Non apertis in campis pugnatum eſt, ſed intra Decimum, ubi Turriani incauti cum paucis militibus ab Othone ejuſque copiis intercepti fuere.
 (13) Franciſcum Turrianum Napi fratrem innuit, ſi quidquam video, Stephanardus; eum enim infra appellat *principem in Urbe ſecundum*, ſcilicet poſt Napum.
 (14) Non alium heic ſignificari unuſquiſque videt, quam Praetorem Populi Mediolanenſis, ſcilicet Pontium Amatum Cremonenſem. Jovius & ex eo Sigonius, imperterrite illum in pugna cæſum tradidere. Stephanardus tantummodo captum nobis exhibit.
 (15) Scilicet Napus, ſive Napuleo, ex clariffima familia de Turre, princeps Mediolanenſium, eorumque Antianus perpetuus ac Defenſor, uti ſcribit Auctor Chronici Regienſis, Tom. VIII. Rer. Italicar.
 (16) Theobaldi Vicecomitiſ.

Volvitur ecce luto: flos est tua gloria vanus.
Inde supervenit fraterni sanguinis ultor
Mucro nitens Comitum (17), petiit qui membra
secari

Hostis humi luteæ residentis, versus in iram,
Quod prohibet Præsul, sed eum finè vulnere
servat.

O bonitas immensa Patris, quæ sanguinis expers
Eximium victis putat indulgere triumphum!
Heu totum de Turre genus vel carcere (18)
squallet,

Aut periit (19) gladio, patulum vel oberrat (20)
in orbem,

Cujus fautores simili periere ruina.

Stirpis at infaustæ majores vincula stringunt
Ferreæ sex numero. Spoliis ditantur amici
Archipatris. Veniunt Legati strage peracta
Metropolis Desium, vexilla reducere Patris.

§. VIII.

Tunc Antistes ovans ingentis lucra triumphum
Numine lata ferens supero, festinat in Urbem,
Accedens natale solum. Mucrone cruento.
Læta acies multis olim conata periculis
Ad proprios remeare lares, comitatur herile
Vexillum. Jussit prope stare ad mœnia (1)
cohortes

Præsul, amor patriæ cuius præcordia caræ
Commovit, qui sic inquit: Jam vulnera cessent,
Sanguineo sudore madens jam mucro quiescat.
In fraterna rubet bacchans heu vulnera cædes,
Hinc trucis à gladii jugulis desistite: finis
Quæraturo bello civili: patria lucro
Sit satis hæc vestro, longo sperata labore.
Hactenus hanc veruit semper fortuna rebellis,
Quam modo corridens offert victricibus armis.
Jam furor, atque minæ, jam dira licentia ferri
Cedat, & ad lætos successus hoste subacto
Omne pax dudum adverso quæsitæ reducat
Victores. Felix, focii, victoria non est
Roboris hæc vestri, non armis parta, nec ense:
E Cælo micuit, vobis hanc fata dederunt
Legibus arcanis supero manantia nutu.

Ipsa manus opus est superæ; censura rebelles
Cœlestis stravit. Infanti parcite plebi,
Non ædes spoliatur inops, non horrea ditis:
Nullus lædatur, nullique injuria fiat
E populo, quem nos ulnis gestamus amoris,
Quem colimus, titulis dignis efferre volentes,
Cui fuit antiquo venerabile nomen ab ævo.
Conducatur (21) fraternus amor, quæ prisca tulistis,
Vulnera; præteritæ nullum meminisse jubemus
Offensæ, cuius felix oblivio iudex (22)
Optimus est: genus hoc vincendi nobile; clari
Nonne viri? fiet vester sic hostis amicus.
Irarum fructus humili sub pectore fervent
Omnibus infesti; cui non est longa potestas,
Nec fortuna favens, subiti discriminis expers
Non erit in Civis asper; propriæque ruinæ
Jam satis est; veniæ jam tempus; desinat omnis
Impetus, & pietas expellat amica furorem.
Hinc odii civilis atrox discedat acredo.
Num scelerum rabies caræ dominabitur Urbi?

(17) Id est Richardi Comitum Laumellensis, cuius frater Godefridus de Langusco Turrianorum gladiis ceciderat ad Angleriam.

(18) Napus, Carnevarius (quem Cavernam Jovius appellat) Lombardus, Musca, Guido, & Herceus, e sobole Turriana, inclusi a Comensibus in arce Baradella, perpetuo carceri sunt traditi: Sex in vincula conjectos infra Poeta testatur.

(19) Franciscus & Andreottus Turriani in proelio gladiis confossi.

A Discurrent vicis num rivi cæde rubentes?
Sanguinea num læta dies maculabitur unda?
Quid si tecta gemant? madeant si delubra fletu?
Sive lares ululent, & sparso crine marito
Exanimis conjux incumbat? sive parentes
Oscula pignoribus fundant mœrentia cæsis?
Num sceleri tanto Superum miscebitur ingens
Gratia? num tantis lachrymis, seu funere tristi
Gaudia lædentur dono concessa supero?
Non erit hoc, proceres, non hoc felicibus aptum
Fatis; vobiscum non hac comitabitur hora
Mœror in ingressu; non hæc sunt consona divis
Heroibus; nam vos vetus, & generosa propago
Edidit, & venia est semper conjuncta triumpho.

B Gratas jam tollat palmas ad sidera miles.
Lætetur tristem rugas posuisse vetustas
Fortunam, facies cuius placabilis ad vos
Arridet; renovata novis successibus ora
Nubila mutavit, veterem posuitque rigorem.
O Pietas immensa Dei, quæ ferrea tetri
Vincula cœlesti virtute resolvit Averni,
Tempore quo longo Proceres gemuere sepulti
Metropolis, sed jam referantur claustra doloris.
Extulit ad Cœlum jam vos sublime, nec ultra
Desinet (x) auxilium Superum, servata per ævum
Gratia si fuerit, memor aut si muneris hujus
Sit dampnatus eques, quem gloria tanta reducet.
Pacificè resonent fauces, donaria reddat
Quisque Deo, solvat laudes, ac oscula civi
Offerat, & dudum Respublica præssa levetur.
Jam tenor antiquus, patriæque modestia vestræ
Urbi reddatur; succedant jura profano
Justitio, propriis communia commoda lucris.
Exul in ambiguum redeat maturus orbem
Ad sedes Astræa suas, orbataque dudum
Gaudet aula potens ex nunc ornata decore
Justitiæ. Præsul sic fatus. Nemo resistit
Hortanti, monitis reverendi quilibet oris
Annuit, & votis patriis parere spondit.

§. IX.

D Submissos clamore cohors testatur alacri
Esse animos Patri, Dominoque, Ducique per omne
Ævum. Antistes ait: Victricia signa movete.
Victique mox celeri petierunt mœnia gressu,
Præsulis ad jussum victores ense recluso.
Mutatis animis jam non furor esse, nec ira
Cernitur in læsis; acclamant omnia pacem
Agmina. Felici pergunt sic omine, jam non
Bello: sic urbem properant invadere gratam.
Ante Patrem delata micant insignia Regis
Æterni; Crux alma nitens veneratur ab omni
Occurrente sibi populo, comitatur at ipsum
Nobilitas olim peregrinas exul in oras
Ad patriam revocata solum. Proh quanta cohortis
Læticia est reducis! Resonant hinc timpana, totus
Indequè concutitur æther clangore tubarum,
Et non ora silent lætas resoluta per odas.
E Urbs Patris adventu festino mota tumultu
Occurrit gaudens, miscetur sexus; & ætas.
Confluxere senex, juvenis, mulierque; sed agmen
Laudibus insistit devotum voce canora.

Re-

(20) Scilicet Godefridus, & Cassonus (Cassonum potius fuisse illius nomen puto, eum vero appellatum Cassanum a vulgo germani nominis corruptore) profugi se contulere ad Raimundum Turrianum Patriarcham Aquilejensem, eorum cognatum.

(1) MS. Ambr. prope mœnia stare cohortes.

(21) Id est vulneribus inducatur cicatrix, sive injuriarum ac irarum veterum memoria obliteretur.

(u) MS. Ambr. vindex.

(x) MS. Ambr. deseret.

Relligiosa cohors series distincta per almas
 Obvia, concentu modulaminis æthera læti
 Pulsat, & adveniens dilecta Præful in Urbe
 Suscipitur, visitque prius pia limina Sancti
 Ambrosii (22), fuditq; preces demersus ad aram.
 Grata tulit genibus flexis donaria miles.
 Mox Antistes adit speratam tempore longo
 Sedem, sicque domos reliqui petiere paternas.
 Præful at, ut veteri statuatur in ordine juris
 Publica res, fatagit, priscum revocentur ad usum
 Gaudia, Libertas, ac Symbola, ludus in unum
 Conveniunt. Posuere diem, celebremque Beatæ
 Agnetis (23), Cives redeuntes lege perenni,
 Qua micuit sperata diu victoria Cælo.
 Lex antiqua redit, pressuraque cessit ab Urbe.
 Æger ut effæto languet, mortemque minatur
 Corpore, quum labiū pallet, quum vena gravescit,
 Horrescit facies, oculi sternuntur, anhelum
 Urgetur pectus, requieque repente soporis
 Erigitur morbi matura labe, vetustum
 Motu rapta suo repetit natura tenorem:
 Sic Urbs prolixo languoris pressa dolore
 Crimine purgato, divæ relevata vigore
 Virtutis, fortique sui medicamine Patris
 Tendit ad antiqui cursum sanata tenoris.

§. X.

Quàm dubio fortuna gradu mortalia ludis!
 Heu quàm præcipites humana rotatur in orbes
 Conditio! Nunc summa petit, nunc mergitur
 unus (y).
 Vana quidem pereunt, transitque volatibus (z)
 ætas;
 Rebus enim nitens (a) robur ruit omne caducis.
 Sola manet Virtus puro rutilantior auro,
 Æthereos superat radios, Phœbæaque vincit
 Lumina, tota nitet divis splendoribus orta.

(22) Id est Basilicam Ambrosianam.

(23) Hoc est diem XXI. Januarii, quo celebris victoria, currente Anno 1277. parva est, subinde Mediolanenses solemnem habuere. Durant adhuc vestigia constitutæ festivitatis.

A | Huic quæ progenies? quod opus? quo pignore
 gaudet?

Aut quæ divitiæ? seu quo dotatur honore?

Est ejus sublimis honos, quo cetera demto

Virtutis titulo clari privantur & ipsi,

Dum (b) quoque sola decus probitas sibi vendicat istud.

Hæ quæ augentur opes exhaustæ pectore manant,

Hæ solæ comitantur herum, mors cetera perdit.

Huic cœlestis genus, quam mens enixa superna est,

Fonteque profiliens supero delabitur imis;

Mortales differre facit, quia clarior alter

Cui comes est reliquo, sinè qua non (c) quisque ferarum

Conditionis erit. Fiet distante decore

B | Nonne pecus virtutis homo? qui celsior astris,

Hac famulante, choris compar cœlestibus, altas

Aggreditur Deitatis opes, concorsque superni

Hæc animi sublime suis lucratur alumnis

Nomen, ut almorum numerentur in agmina Divûm.

Quàm felix hæc est proles, quàm plena decoris!

Temperies siquidem, quæ blandimenta coërcet

Carnis, metitur rerum Prudentia fines;

Altera Justitia est harum non infima consors.

Quid melius natura dedit? quid gratius? ortum

Siderea de sede trahit, velut Hespera fulget

In terris, etenim divinæ legis imago est,

Fœderis humani vinclum, morumque magistra

Expediens, rectumque docet, nihil utile quærit

C | Ipsa sibi, solers communem respicit usum;

Nam cunctis prodesse cupit, nullique nocere.

Ipsa parens legum, vigil est cohibere nocentes,

Illius ad nutum pigrescit nulla fororum.

At postrema malis nullis concussa, flagellis

Diris arridet, duro certamine gaudet.

O Genus electum, proles divina, superstes

Germen, quod numquam consumere tempora possunt!

(y) MS. Amb. imis.

(z) MS. Amb. volatilis.

(a) MS. Amb. Rebus & innitens.

(b) MS. Amb. Dir quoque.

(c) MS. Amb. sinè qua nam quisque.

*Reliqua desiderantur; quæ tamen nihil ad Historiam faciunt, ut patet
 ex summa capitum in Auctoris Prologo.*

**RICOBALDI
FERRARIENSIS**

POMARIUM RAVENNATIS ECCLESIAE,

S I V E

HISTORIA UNIVERSALIS

Ab Anno circiter DCC. usque ad Annum MCCXCVII.

Nuper edita

A CLARISSIMO VIRO

JOHANNE GEORGIO ECCARDO,

Nunc verò ope Codicis MSti Estensis purgator & auctior.

ACCEDIT

COMPILATIO HISTORICA

Ab initio Mundi usque ad Annum MCCCXIII.

AUCTORE RICOBALDO,

S I V E

ALTERO ANONYMO SCRIPTORE,

Qui tunc floruit.

AB EODEM ECCARDO ITIDEM EVULGATA.

D E N I Q U E

COMPILATIONIS HUIUS CONTINUATIO SUCCEDIT
USQUE AD ANNUM MCCCCLXXIV.

A U C T O R E

**JOHANNE PHILIPPO
DE LIGNAMINE.**

99

IN RICOBALDI POMARIUM PRAEFATIO LUDOVICI ANTONII MURATORI.

Ferrariam Urbem Patriam sortitus est Ricobaldus : tum Ravennam profectus ; ibi inter Metropolitanae Ecclesiae Canonicos fertur cooptatus. Floruit autem sub finem Seculi Tertii decimi, quum Historias suas perduxerit usque ad Annum 1298. Haec de illo habet doctissimus Ravennatum rerum Scriptor Hieronymus Rubeus Lib. VI. ad Ann. 1292.

*Gervasius Ricobaldus Ferrariensis, Canonicus Ravennas, hoc tempore, rerum Romanarum Ravennae scripsit Historiam, illiusque alio Libro Epitomen : in qua cum nonnulla tractet de Ecclesia Urbeque Ravennati, illi titulum ob id fecit Pomerium Ravennatis Ecclesiae. Adscribuntur autem ad calcem, Ravennatum nomina Archiepiscoporum : isque Liber hodie in Bibliotheca Vaticana manuscriptus habetur. Quibus tabulis fretus Ricobaldi nomini Gervasium addiderit Rubeus, eumque praeterea Ravennatis Ecclesiae Canonicum inscripserit, profecto ignorare me fateor. Vetusti Auctores, inter quos praecipue numerandus Gualvaneus de la Flamma, Ricobaldum dumtaxat nominant. Neque in MSto Codice Estensi, quo sum usus, aliter ejus nomen effertur. Nempe ibi legitur : *Compilatum est hoc Opus Anno Christi MCCLXXXVII. coeptum Februario, finitum infra mensem quintum, studio & labore Ricobaldi Ferrariensis, Anno Secundo Papatus Bonifacii VIII.* Ipsi Ricobaldo, ni fallor, tribuenda haec adnotatio ; ac propterea, nisi clariora argumenta adferantur, non faciet Rubeus, ut alio nomine, quam *Ricobaldi*, Scriptorem hunc appellem. Intelleximus, Rubeo teste, hujus Historiae MStum exemplar adservari in Vaticana Bibliotheca. Alterum, atque illud membranaceum in Serenissimi Ducis Mutinae Bibliotheca exstat. Praeterea monet Gerardus Johannes Vossius in praeclaro Opere de Hist. Latin. Lib. 2. Cap. 62. quum de Ricobaldo verba facit, ejusdem Libri exemplar MStum suo tempore existisse in Batavia penes Cl. V. Petrum Scriverium, qui & meditabatur editionem illius una cum Reginone, Sigeberto, aliisque melioris notae Chronologis. Sed nihil ille praestitit. Christophorus autem Sandius in Notis ad Vossium de Hist. Latin. num. 187. scribit, se nondum discere potuisse, *quo devenerit nobilis ille Codex ; additque, sibi a Johanne Georgio Graevio assertum, illum jam defuisse, quum Bibliotheca Scriveriana celeberrima, auctione publica divenderetur.* Sed ille in Bibliothecam Guelferbytanam, sive Vulphembitelensem, ut infra dicam, transit. Eiusdem quoque Historiae Codicem MStum etiamnum haberi in Bibliotheca Reginae Christinae ex Gallia deportatum, auctor est Henricus Wharton in Appendice ad Guilielmum Cave de Scriptorib. Ecclesiast. pag. 6.*

Pomarium inscripsi hoc Opus, non autem *Pomerium*, uti in Estensi Codice, immo & in Vaticano atque Scriveriano legitur. *Pomerium* enim (quod jam monuerant Scriverius & Vossius) ad significandum locum, *ubi pomi feruntur*, Latinum minime est, sed quidem *Pomarium*. Certe *Pomoerium* Latina vox est ; at instituta ad aliud significandum apud Latinos, quam quod Ricobaldus vellet. In Estensi Codice nota haec MSta adjecta olim fuit ad titulum Libri hujus, nescio utrum a Ricobaldo ipso, an ab alio auctore. *Pomerium vero dicitur hoc Opus duabus causis. Una, quia sicut Pomerium, quando conferitur, ex plantis ex aliis Pomeriis acceptis plantatur, ita hoc Opus ex multis scriptis aliorum Librorum conscriptum est. Secunda causa, quia sicut Pomeria sunt ad oblectamenta visus & gustus, ita hoc Opus editum ad oblectationem animi per fructus exemplorum Historiae, & ad jocunditatem & refectiorem animi per fructus exemplorum rerum gestarum. Nam jocundum est scire res gestas, & fructuosum est instrui per illas. Vides, quae Ricobaldo mens fuerit. Atqui, ut in eodem Codice Estensi adnotatur, manu tamen recentiori : *Qui hic scripsit, erravit, quia Pomarium scribere debuit, non Pomoerium ;**

aliud enim significat. Itaque licuerit mihi Libri Titulum, unicâ literâ immutatâ, ad mentem Ricobaldi ipsius emendare.

Suum vero Opus in sex partes Ricobaldus divisit. Prima ab Orbe condito exordium sumens, Reges antiquissimos variarum gentium exhibet. Secunda a nativitate Abrahae usque ad conditam Romam procedit. Tertia inde progreditur usque ad Christi Nativitatem. Quarta complectitur res gestas ab Imperio Caesaris Augusti ad tempora usque Ricobaldi ipsius. Quinta ad Geographiam spectat, & brevem exhibet descriptionem orbis terrarum. Tandem in Sexta breviter agit de sepulturis Sanctorum tum Veteris, tum Novi Testamenti, & de Romanis Pontificibus, & de Episcopis Antiochenis, Hierosolymitanis, Alexandrinis, & Ravennatibus, quorum exhibet nudum tantummodo Catalogum. En-totius Operis conspectum. Sed quo abiit, continuo petent Lectores, tot rerum, quas innuisti, farrago, quando Ricobaldum heic habemus ab octingentesimo ferme Anno Christianae Epochae loquentem, & quidem non multa? Ego, sit cum venia Lectorum, immo unius Ricobaldi, reliqua constantissime dimisi, non alia in publicum effrenda ratus, quàm quae heic habentur. Rudium praecipue temporum ille mos fuit (quod non semel monui), ut qui Historiam sibi conscribendam sumeret, ab orbis exordio ad sua usque tempora perduceret. Non immani Bibliotheca tunc opus erat, non immensus labor obeundus. Triginta, viginti, aut etiam decem praecedentes rerum antiquarum Scriptores satis suprque erant, ut aliquis eorum monumentis in usum suum translatis, Historiographus evaderet, & gloriam sibi apud mirabundum vulgus conquireret. Neque deerat gloria. Quum rari essent Codices Librariorum manu scripti, & caro constaret multos emere: homines paucarum literarum bene de se meritum Scriptorem illum arbitrabantur, qui tum veris, tum fabulosis narrationibus undique consarcinatis Librum novum exhiberet, multos ex antiquis complectentem. Et certe Ricobaldus se ea elucubrasse ait *quibusdam mediocriter literatis*. Verum nostris temporibus in tanta Scientiarum luce, in tam splendida Librorum copia, quotus quisque est, qui paululum sapiat, & ab Auctore Seculi XIII. Historiam veterum Hebraeorum & Romanorum petere velit atque ediscere? Rivulos lutulentos nemo amat, ubi fontes purissimos ad manum habet. Quare quod chartae pepercerim, atque inutilibus ipsam onerare noluerim, neminem puto fore, qui mihi succenseat. Et sane nihil in iis, quae praetermissi, occurrit, quod non millies in aliorum Historiis repetitum sit, & legere quisque quum velit, non possit in *Chronico Eusebii* (quod *Chronicam Beati Hieronymi Ricobaldus* appellat, & revera a Sancto Hieronymo Latio donatum, & ab ipso continuatum fuit) atque in *Libris Prosperi, Isidori, Eutropii, Pauli Diaconi, Rufini, Petri Trecentis* (hoc est Comestoris) *Pauli Orosii, & T. Livii Patavini*, quos Scriptores se sequutum fuisse Ricobaldus ipse fatetur. *Agnello* quoque Ravennate, cujus Historiam a Clariss. Bacchinio ex Estensi Codice editam, rursus edidi Tom. II. Collection. hujus, usus est Ricobaldus. Quemdam etiam *Miletum* memorat Historicum, ita scribens in Constantini Magni Vita: *Tradit Miletus in Catalogo suo Augustorum, quod hic ultimis vitae diebus ab Eusebio Episcopo Nicomediae baptizatus in Arrianum dogma delapsus est: quod non dicit is, qui Ecclesiasticam scripsit Historiam*. Nihil heic novi Miletus ipse adfert, quum ipsissima verba legantur apud Sanctum Hieronymum in Continuatione Chronici Eusebiani. Et quidem miror, cur Ricobaldus, omisso isto Chronico, quod ante oculos habuit, & saepe exscripsit, a recentiori Scriptore hanc de Baptismo Constantiniano laciniam petierit. Ceterum istius Mileti Historias laudat etiam Leander Albertus in Descriptione Mantuae: nisque etiam usus est Andreas Dandulus in suo Chronico elucubrando. Quod si fides Fortunato Ulmo habenda est in Historia Adventus Alexandri III. Papae, Miletus vixit post tempora Friderici I. Augusti.

Audiamus nunc Hieronymum Rubeum *Histor. Raven. Lib. 2. ad Ann. 451. pag. 110.* ubi de Attilae Hunnorum Regis adventu Ravennam loquitur: *De qua re Ricobaldus Ferrariensis, Ravennatis Ecclesiae Canonicus Cardinalis* (olim in aliquot Ecclesiis Cathedralibus eo ipso titulo Canonici utebantur) *gravissimus Historiarum Scriptor, eo Libro, quem Pomerium inscripsit. In adventu Attilae, inquit, de Ravenna sic legi in Commentario Pontificio ejus Urbis: Ravennae Attila hoc pacto pepercit. Johannes urbis illius Episcopus, sacris viris comitatus &c.* Ad haec aliquis dicat: en ut Ricobaldus, vel dum antiqua tempora describit, quaedam adfert, quae aliunde frustra sperentur. At monendi sunt Lectores, haec eadem occurrere in jam edito Agnelli supra memorati Libro Pontificali, quem Ricobaldus ipse laudat. Quod si Rubeus maluit heic Ricobaldi, quam Agnelli, fidem interponere, varietatis fortasse studio, non necessitate id fecit. Superest igitur, ut nemo suspicetur, sibi deperiisse aliquid ma-

magni momenti, quod quae in Ricobaldi Chronico Annum Christi DCCC. praecedunt, dimissa in membranis, publica luce minime donentur. Contra quae nunc evulgata Lector accipit, quamquam in Caroli Magni Vita, aliisque in locis quaedam e Romanensibus fabulis decerpta incautus admisceat, pretio suo atque utilitate non earent; atque illa praecipue, quae ad ipsius Ricobaldi tempora accedunt. Nullus quippe est tam ineptus Historiarum Scriptor, qui dum suae aetatis res gestas narrat, plurimum veri ad posteros non emittat. Ac proinde quanto pluris faciendus erit Ricobaldus, vir ingenio, stilo, gravitate, & diligentia, prout sua tempora ferebant, sat commendandus? Illa vero potissimum cum voluptate legentur, quae *de rudibus Italicorum* moribus ad Annum Christi MCCXXXIV. noster heic habet. Immo tanti federe veteres etiam Historici, qui post ipsum Ricobaldum florere, ut nonnulli haec ipsa in suos Libros eisdem verbis transtulerint, qualis fuit *Gualvanus de la Flamma* Mediolanensis in Chronico Majori, quod MStum Ambrosiana Bibliotheca servat, & alter *Anonymus*, cuius Opusculum ostendebat olim mihi nobilitate non minus quam eruditione Clarissimus Marchio Scipio Maphaeus Veronensis. Scripsit autem Gualvanus circiter Annum 1330. atque adeo paucis post Ricobaldum annis: quare intelligas, Ricobaldi foetum nostra non expectasse tempora, ut in honore haberetur.

Haec autem, atque alia praefatus jam pridem eram, quum pararem prolo Ricobaldum ex Estensi Codice depromptum; neque aliud ad emergendum ei restabat, nisi locus, quem Chronologicus ordo Auctorum, mihi quantum fieri potest, in Collectione ista servatus, poscebat. Quum ecce ad me deferuntur *Scriptores medi aevi* a Cl. Viro *Johanne Georgio Eccardo* collecti, ac duobus Tomis ante duos Annos, hoc est Anno 1723. Lipsiae editi, ad quorum conspectum e vestigio cognovi, praecipuum fuisse ab impigro viro consilium meum, atque evulgatum in summe commendando illius Opere Tom. I. pag. 1150. Ricobaldum ex Codice Scriveriano, qui nunc adservatur in Bibliotheca Serenissimi Ducis Guelferbytani. Postquam ergo mihi ab Amico celebri ereptum est bravium primi editoris, honorem tamen secundi mihi conquiram, rursus eundem Auctorem, & quidem cum aliquo foenore, edendo. Contuli enim cum MSto Codice Estensi editionem ipsam Eccardi, & haustas inde Variantes Lectiones, nonnullaque additamenta cum nova hac editione composui. Praefationem praeterea praeliminarem Ricobaldi, quae apud Eccardum desiderabatur, & partem quoque illam, in qua Ricobaldus Italicas Provincias descripsit, utpote non inutilem mercem, adjunxi, usque adeo ut sperem, meam hanc editionem tempore quidem, non autem utilitate posteriorem esse habendam. Quum vero scribat doctissimus Eccardus, se nescire, an supersit *Rerum Romanarum Historia*, quam Rubeus a Ricobaldo conscriptam, atque ad Annum circiter 1292. deductam testatur; monendus est mihi amicus vir, nihil aliud iis verbis a Rubeo designari, quam *Pomarium* ipsum Ricobaldi, cui, ut in lucem prodiret, obstetricias manus ambo porreximus. Alterum praeterea Opus, quod memoratum mihi is ait in Antiquitatib. Estens. pag. 79. & Ricobaldo revera tribuitur, longe diversum a Pomario, complectitur *Imperialem Historiam*, sive *Romanorum Caesarum Vitas*. Et quidem circiter Annum 1490. dum Annales Ferrarienses elucubraret Peregrinus Priscianus, Equestri Familia progenitus, & Vir aevo suo singulari commendatione dignus, ac propterea Officio *Conservatoris Jurium Ducalis Camerae, & Communis Ferrariae* donatus, multa adfert ex hoc Ricobaldi Opere, quibus Estensium Principum originem illustrari posse sibi persuadet. Eandem vero Historiam ubi intellexi ego e Latina in Italicam Linguam fuisse translata a viro magni nominis inter Italicos Poetas, videlicet a Comite Matthaeo Maria Bojardo Ferrariense circiter Annum 1475., nullo intermisso labore tamdiu perquisivi, ut eadem sim demum potitus. Sed quid de illa sentiendum sit (neque enim haecenus legitimi foetus notas in ea deprehendi) tunc Lector accipiet, quum evulgare decrevero. An autem sim evulgaturus, nondum statui, & adhuc in mente mea deliberatur.

Porro alterum Opus, nimirum *Compilationem* quamdam *Chronologicam*, ab origine Mundi usque ad Annum 1313. productam edidit supra laudatus Eccardus, eamque non secus atque *Pomarium*, Ricobaldo tribuit. Hanc ignorant Estenses membranae. Equidem suspensio pede progrediendum puto in asserenda Ricobaldo *Compilatione* hujusmodi. Potuit aliquis Ricobaldo posterior ex ipsius Ricobaldi Chronico breviato *Compilationem* hanc instruere, eique additis multis, ac praecipue aliquot Annorum mantissa adjecta, ipsam perducere usque ad Annum 1313. Quum enim Ricobaldus Anno 1297. suum Chronicon ad umbilicum duxisset ac evulgasset, ita ut ipsum in usum suum vertere jam coeperit Anno 1314. *Frater Franciscus*

Pi-

Pipinus Ord. Praedicat. uti ex hujus Historia infra edenda patebit: vix veri videtur simile, Ricobaldum ipsum Anno 1313. alterum Chronicon struxisse, in quod congefferit tantam praecedentis Chronici materiem, ne uno quidem verbo facto de ipso antecedente suo foetu. Accedit, quod quum ille jam *puer* Anno 1251. Innocentium IV. Papam Ferrariae sermonem ad Populum facientem viderit, uti ipse testatur, incertum est, an usque ad Annum 1313. vitam suam traxerit; & siquidem traxit, an aetate adeo ingravescente amplius ureretur cupidine contexendi Libros. Denique ne ipse quidem Codex, unde *Compilatio* haec desumpta dicitur, Ricobaldi nomen praefert; sed illud tantummodo apposuit idem Eccardus, conjectura ductus, quae tamen facile fallax esse potuerit. Quare mihi plane tutius videtur, hunc *Anonymum* potius, quam Ricobaldum appellare. Utcumque tamen sit, gratiae Clarissimo Eccardo habendae, quod Libellum in prima quidem parte nullius ferme usus, at in postrema perquam utilem tenebris eripuerit, mihi que viam straverit, ut in majus Italicae gentis commodum recuderem. *Compilationem* istam pone sequitur *Chronicon Johannis Philippi de Lignamine Messanensis, Equitis Siculi, & Typographi Romani*, quod Romae editum Anno 1474. & Sixto IV. Pont. Max. dicatum, cui *Familiaris* erat idem Johannes Philippus, supra laudatus Eccardus operae praetium duxit rursus aeneis typis consignare. Non contemnendam Opelam & ego libens amplexus heic subjiciam, ne quid depereat, quod aliqua ex parte ad Ricobaldum pertineat, aut pertinere credatur.

103

IN HISTORIAM RICOBALDI FERRARIENSIS

P R Æ F A T I O

J O H A N N I S G E O R G I I
E C C A R D I .

Ricobaldus Ferrariensis ex Hieronymi Rubei (lib. II. Hist. Ravennat.) indicio Ravennatis Ecclesie Canonice Cardinalis fuit, quanquam huic sententiae adversari videantur, quae paragrapho sequenti dicuntur. Idem Rubeus eundem lib. VI. Gervasii praenominatè donat his verbis: Gervasius Ricobaldus Ferrariensis, Canonicus Ravennas, hoc tempore (Anno 1292.) rerum Romanarum Ravennae scripsit historiam; illiusque alio libro Epitomen: in qua cum nonnulla tractet de Ecclesia urbeque Ravennate, illi titulum fecit, POMERIUM RAVENNATIS ECCLESIAE: adscribuntur autem ad calcem Ravennatum nomina Archiepiscoporum: isque hodie liber in Bibliotheca Vaticana manuscriptus habetur. Quae hic nominatur HISTORIA RERUM ROMANARUM usque ad annum 1292. producta, an adhuc supersit, nescitur. Citavera tamen eam sub nomine Chronici Galvanus Flamma, cujus historiae circa annum 1320. compositae MSae asserantur in Bibliotheca Ambrosiana, ac Peregrinus Priscianus in Annalibus Ferrariensibus & Estensibus anno 1490. conscriptis. Testatur quoque Cl. Muratorius Antiquit. Estens. Part. I. pag. 79. Casparum Sardum in Callaetanis MSis, in Bibliotheca Mutinensi extantibus, saepe inde excerpta produxisse. Idem asserit, haberi Chronici hujus versionem Italicam, olim à Comite Mattheo Maria Bojardo, auctore Poëmatum egregii Orlando innamorato dicti, confectam. Pomerium verò, sive rectius Pomarium Ricobaldi non solum in Vaticana Bibliotheca, sed etiam in Mutinensi & Guelferbytana extat, Vossius lib. II. de Historicis Latinis pag. 500. meminit etiam Codicis Scriveriani: Sed is ipse est, qui jam Guelferbyti cernitur, emptus ab Augusto Duce una cum aliis libris & Codicibus à Scriverio relictis. Nitidissime scriptum admirati saepius sumus, & opus, quod continet, digestum est in sex partes; Prima ab Orbe condito ad diluvium extenditur, & inde ad Abrabae nativitatem; altera progreditur usque ad conditam Romam; tertia ad natalem Christi, quarta continet historiam Caesarum, sed ita, ut subinde alia admisceat; quinta ex descriptione Orosii delineat Orbem terrarum; sexta recenset Pontifices Romanos; quibus addit Praesules quatuor illustrium Ecclesiarum, Antiochena, Hierosolymitana, Alexandrina, & Ravennatis. Nos inde excerptimus ex quarta parte Imperatores Germanico-Romanos à Carolo M. usque ad annum 1298. & sextam partem integram atque ad Pontificatum usque Clementis V. extensam. Finiente ergo Seculo XIII. opusculum de Imperatoribus, & ineunte XIV. illud de Pontificibus absolvit, & tunc jam ultra sexagesimum aetatis annum progressus fuit. Anno enim 1251. testatur ipse, se puerum vidisse Ferrariæ Innocentium Papam ad populum verba facientem, & ab eo tempore aut visa, aut à fide dignis audita recenset. Speciatim sub anno 1269. dicit, sibi circumstantias mortis Conradini & Friderici violentae, nec à Guidone de Sucaria facto approbatæ, relatas esse à Joachim Judice, qui in comitatu Guidonis fuerit, & omnia coram exactè viderit. In antiquioribus rebus fabulas sequioribus Scriptoribus communes habet, ex Pseudo-Turpino haustas de Caroli M. expeditione in Terram Sanctam, de Rolando & cæteris: Eginbardi vitam Caroli M. sub Alcuini nomine citat, quem errorem alicubi & Albericus commisit: Berengarios Reges quatuor in Italia facit, cum duo tantum fuerint: Henricum III. non filium Conradi Salici, sed generum, & filium Liutpaldi, à Cantarellorum hymnis fabulosis seductus, constituit, ut alia jam non attingam. Sed hæc compensantur iis, quae rectè dicta in sequentibus profert. In recensendis Pontificibus Romanis succinctior est. Post Bonifacium VIII. alius quidam Catalogum eorum usque ad Johannem XXIII. continuavit. Rectè igitur Raphaël Volateranus lib. XXI. Commentariorum Urbanorum scripsit, Ricobaldum vitam Pontificum ad annum 1300. perduxisse. Constantinopolitanos Patriarchas non exhibuit, quia illi non à temporibus Christi, sed demum sub Constantino Magno cæperunt. Episcoporum Antiochenorum, Hierosolymitanorum, & Alexandrinorum sola nomina ponit: Ravennatensibus verò Archiepiscopis brevem semper narratiunculam adjicit, eorumque recensionem usque ad Obizonem anno 1294. ordinatum persequitur. Is, qui posteriora apposuit, Obizonis rebus hæc verba præmisit: Usque ad hunc Obizonem scribit Ricobaldus.

Duo

Duo itaque opera habemus à Ricobaldo nota hætenus, quibus ego tertiam addo Compilationem Chronologicam ad annum usque 1312. productam. Habuimus eam è Codice papyraceo Bibliothecæ Berolinensis Regiæ, in quo Ivonis Carnotensis & Hugonis Floriacensis Chronicis subiecta erat. Author quidem se non nominat in ea, sed dicit solum; Se relicta non sponte genitalis foli dulcedine relegatum in urbe Ravenna degisse, & cum Canonicis Ecclesiæ majoris in choro ac eorum laribus frequenter conversatum: hic se in Archivio Ecclesiæ aliquando invenisse Chronica B. Hieronymi à nativitate Abraham ad tempus Honorii res gestas, virosque illustres enarrantia: hæc se excerptisse, multa addidisse, inseruisse, ac eadem continuasse usque ad tempus Henrici Augusti, qui obsesâ Brixiam eam obtinuerit, quod anno 1312. factum est. Omnia hic strictim saltem enarrantur; præcipua tamen ratio habetur rerum Ferrariensium & Ravennatensium, ut authorem Ferraria ortum, & Ravennæ degentem suspicari possit. Talis autem Ricobaldus fuit, qui tamen hic se Canonicum Ravennatensem fuisse non prodit; sed saltem se exulem in consortio Canonicorum Ravennatensium vixisse indicat, ut adeò eum Rubeus & alii non rectè Canonicum Ravennatem vocare videantur, nisi hanc dignitatem post annum 1312. & morti propinquus, nactus fuerit. In narratione de Imperatoribus & rebus sui temporis iisdem plerumque verbis utitur, quibus usus est in Pomerio suo, quod etiam unum authorem prodit. Mores de cætero Clericorum sua ætate viventium graviter taxat, & Cæsareis partibus favere videtur; unde credibile eum à Guehfs tunc adversus Gibellinos in Italia debaccabantibus Ferraria ejectum fuisse. Olim se Monasterium Nonantulanum invisisse refert alicubi, in Mutinensi agro situm, nec adeò procul Ferraria. Fini Compilationis Ricobaldinæ adjunxit quidam cogitata sua de natura Cometarum & earum significationibus, & occasione Cometæ, qui die 11. Februarii anno 1402. apparuerat. Quis ille sit nescitur: ipse tamen prodit, se tunc Vicarium in Mediolano existisse. Dum hæc scribo, incido in Chronicon Johannis Philippi de Lignamine Messanensis, Equitis Siculi, & Typographi Romani, Sixti IV. Summi Pontificis Familiaris, Romæ anno 1474. impressum, & Sixto IV. dedicatum. Philippus hic insinuat quidem illud ab alio conscriptum, à se verò auctum; sed quis ejus author sit, non indicat. Interim id idem omnino est cum nostra Compilationem, sed adeò vitiosè impressum, integrisque periodis, lineis & verbis truncatum, vitiosèque descriptum est, ut nihil ferè distinctè in eo intelligere possis. Grata itaque erit nostra editio iis, qui hisce libellis uti norunt.

Philippi interim de Lignamine continuationem Chronici hujus adjicimus ab anno 1316. usque ad annum 1469. extensam. Notatu dignum est, Philippum, qui & ipse Typographus erat, inventionem Typographiæ Jacobo Guttenbergio ejusque adjutori Fausto circa annum 1459. ascribere, eumque patria Argentinensem facere, sed Moguntia degentem.

PRÆFATIO RICOBALDI
AD MICHAELM
ARCHIDIACONUM RAVENNATIS ECCLESIAE

Ex Codice MS to Bibliothecae Estensis nunc primùm eruta.

Instantiæ tuæ, venerande Pater, ac Domine Michaël Sanctæ Ravennatis Ecclesiæ Archidiacone, abnuere nequeo, qui ut appetitui tuo satisfacias, me ad hoc impellis, ut quibusdam mediocriter literatis elucubrare studeam Chronicam Beati Hieronymi, opus quod in Archivo Ravennatis Ecclesiæ sorduerat obsoletum, tum quòd artificiosè contextum, tum quòd ejus scripturæ pervetustæ unaquæque lineola una dictio videretur. Itaque in primis operi aliqua memoriæ digna inferam, quæ legentium animos alliciant, dum leguntur; hoc enim mihi persuadendo persuades, operæ pretium fore, nos modernos, qui à priscis viris tanta multiplicium rerum emolumenta percepimus, posteritati aliquid utilitatis afferre. Quandoquidem majorum sumptibus & laboribus nostræ utilitati sunt Urbium mœnia, Basilicæ, ædes publicæ, derivationes fluminum, arborum fationes, & liberalium Artium monumenta. En, inquam, tuæ obtempero jussioni. Ceterùm quum ejus Codicis seriem intellectu difficilem, & ad transferendum membranarum dispendiosam viderem, seriei ordinem mutare decrevi, plura quæ non conferunt omittendo. Ex aliis quoque libris Historias habentibus speciosa messui, ut legentium menti florem, & fructum novum Opus afferret; fecique uti qui ex multis Pomariis potiora eligendo unum consevit. Si tandem quibus ex Pomariis ista delegerim, quæ consevi, percontaris, ajo ex Pomariis virorum præstantium Hieronymi, Prosperi, Mileti, Isidori, Eutropii, Pauli Diaconi, Rufini, Petri Trecensis, Pauli Orosii, & T. Livii Patavini, quorum celebre nomen habetur. Sanè nec erubescio animum tali occupasse labore, quum intueor tantos viros Christicolos Christicolarum duces hoc studio laborasse; nec perhorresco laborem, dum pareo suasioni tuæ, quia mihi duxi præceptum; & oblector, dum scribo, ac fio peritior in agendis negotiis, casus præteritorum contemplan. Ait enim Apostolus: *Quæcumque scripta sunt, ad doctrinam nostram sunt scripta.* Cato etiam morum Magister:

Multorum disce exemplo quæ facta sequaris,

Quæ fugias: vita est nobis aliena magistra.

Cicero quoque ait: *Rerum imperiti, qui uniuscujusque rei de rebusque gestis ponere exempla nequeunt, hi facillimè delabuntur in fraudem.* Antiqui sciunt, quid aliis acciderit: facile possunt ex alieno eventu suis rationibus providere. Hoc siquidem Opere tuo punctum omne habetur, nam utile miscet dulci. Proinde si qua eleganter dicta repereris, scito quòd non ex meo ingenio manaverunt; si qua verò ruditer dicta, mihi adscribito. Nec mirum, si non eleganter sunt dicta; tenuis est enim ingenii vena, & pluribus occupatum ad ea, quæ valuissem, defecit, quasi præcipiti, & præpropere studio scribendi. Sex igitur in partes scito præsens tuum Opus esse digestum, ut docibilibior sis ad totum. Prima namque à temporibus Adam, deinde à diluvio sub Noë usque ad natum Abraham, & ultimò Regnorum, & Regum successiones per ordinem chronicæ loquitur. Secunda ab Abraham nativitate usque ad Urbis Romæ conditæ tempora multiplicem Historiam, & tempora scribit. Tertia ab Urbe condita usque ad Christi Nativitatem aliis interfertis succinctè dicit Historiam. Quarta Romanorum Augustorum habet Historiam aliis speciosis innexis. Quinta Orbis Provinciarum descriptiones ponit, quod nonnihil opis affert legentibus Historias ad hauriendam rerum scientiam. Sexta Pontificum Romanorum successiones, & tempora ponit, ostendens quid insigne ab unoquoque eorum sit editum. Postea ponitur, quibus in locis quiescunt corpora Patrum tam novi, quàm veteris Testamenti. Ultimò ponit catalogum Pontificum quatuor Ecclesiarum illustrium, videlicet Ecclesiæ Antiochenæ, Ecclesiæ Hierosolymitanæ, Ecclesiæ Alexandrinæ, ac Ecclesiæ Ravennatis. Ecclesiæ autem Constantinopolitanæ Episcopi non ponuntur, nam ea Ecclesia tantum exaltata fuit temporibus Constantini, quum primùm fuerit absque aliarum Ecclesiarum primatu.

A creatione Mundi &c.

RICOBALDI FERRARIENSIS

HISTORIA

IMPERATORUM ROMANO-GERMANICORUM A CAROLO MAGNO

Usque ad Annum MCCXCVIII. producta.

Pipino primo ex Francis principe mortuo, Karulus Martellus ex concubina filius patri successit in principatu, vir armis strenuus, qui Saxones armis subegit, Lanfridum Alamannorum ducem devicit, Suevos & Bayverios debellavit, Eudonem etiam Aquitaniam Ducem superavit, Aquitaniam & Burgundiam sibi subiecit. Hic cum bellis vacaret, Ecclesias spoliavit, decimas militibus conferendo; cujus animam mox Sanctus Eleutherius Episcopus in inferno vidit torqueri. Ejus corpus apud Sanctum Dionysium conditum est, sed mox post tempora ejus sepulchro aperto nihil in eo inventum est, nisi quidam maximus serpens. Mortuo Karulo Martel-

Alo successit in principatu ejus, Karulus Magnus primogenitus & Pipinus Secundus; Karulus obtinuit in sortem Turingiam & Austriam, Pipinus vero Burgundiam & Provinciam. Karulus anno quinto principatus sui devotionis causa ad limina Apostolorum Romam profectus est. Ibi coram Papa Zacharia Mundo renuntians factus est Monachus & cessit in montem Sirati, factoque Cœnobio in honorem Sancti Siluri (1) & alio Monasterio Sancti Andreae non longè ab eo Monte, & bene dotatis illis, ibidem religiosè conversatus est; sed cum multi Francorum & Theotonicorum Romam venientes eum inquietarent, transivit ad Montem Cassinum ibique post laudabilem vitam quievit in Christo. (*)

Beo tempore claret Beatus Bonifacius Maguntinus Archiepiscopus, qui in silva Beetania (Buchonia) Cœnobium Vuldense fundavit in partibus Germaniæ, quod ceteris Monasteriis extat præclarior. Igitur Karulo à seculo abdicato, Pipinus Secundus frater ejus illi in principatu successit, qui propter ejus strenuitatem vice Ilderici Regis Francorum desidis & ignavi Regnum

omnium Apostolorum. Id Monasterium ex suis ditavit opibus, & ex aliis acquisivit; in quo MCC. Monachis pater fuit. Qui mox ad Pontificem Romanum profectus, inter cetera ab eo obtinuit Corpus Beati Silvestri Confessoris, quod in ea Ecclesia hodie conditum reservatur, ubi etiam Adriani Papæ, & Martyrum Senesii ac Theopompi Corpora in pace quiescunt.

(1) Codex Estensis Sancti Silverii. Scribe Silverii.

(*) In Codice Estensi additur.

DE MONASTERIO NONANTULANO.

Hoc tempore Anselmus Dux frater uxoris Regis Astulsi, relicto seculo & pompis ejus, agro Mutinensi Nonantulanum construxit Monasterium, & Ecclesiam ibi dedicavit ad honorem
Tom. IX.

gnum gubernabat, & major in aula præ aliis habebatur. Misit igitur ad Papam Zachariam, quis potius Rex esse deberet, an ille qui ocio deditus solo nomine regnabat, an ille, qui omne Regni onus portaret, cui Papa respondit, quòd potius regnare deberet, qui utilis Regno præesset. Mox Franci Rege suo Ilderico & uxore Monasterio inclusis, Pipinum sibi Regem constituunt, quem Sanctus Bonifacius Maguntinus Archiepiscopus jussu Papæ unxit in Regem. Mortuo Zacharia Papa Stephanus Secundus consecratur in Papam. Hujus tempore Astulfus Longobardorum Rex infestus omnibus per vallem Spoletinam Romam pervenit, loca venerabilia populatus est igne ac ferro, censum capitis ab unoquoque exigendo, Stephanus igitur Pipinum ex Francia vocat, tunc in principatu Romanorum Pipinus electus est. Compresso per Pipinum Astulfo, ut superius agitur, Pipinus in Franciam est regressus; sed mortuo Astulfo, ejus filius Desiderius Rex Longobardorum creatus est. Eo tempore corpus Beati Viti Martyris per Abbatem Sancti Dionysii nomine Fulcandum à Roma deferretur in Franciam. Finito bello Aquitanico, & in Arvernia, & Guasconia, moritur Pipinus, & apud Sanctum Dionysium tumulatur. An. Christi DCCLXVIII. Indictione sexta, cui Karulus Magnus ejus filius in Regno successit.

Constantinus Quintus Imperator convocata Synodo apud Constantinopolim depositiones imaginum jussit, & Ecclesiam maxime infestat, ita ut videretur Diocletiani quondam Imperatoris in persequendo Ecclesiam esse vicarius. Idem Constantinus cum Leone filio suo, & Pipino Rege Francorum, & Patricio Romanorum, ejusque filii Karulo & Karulomagno annis XVI. imperavit. His temporibus Imperator Constantinopolitanus solo nomine imperabat, quòd in Oriente & Meridie Saracenorum gens premebat Provincias; unde cum fideles ibi nomen Maumeti blasphemarent, maxima persecutione afflicti sunt & plurimi martyrio coronati. Regnante in Francia Karulo Adrianus Primus Roman. Pontifex propter molestias Desiderii Regis Longobardorum Karulum ad subsidium vocavit Ecclesie, Karulus copiosum in Italiam duxit exercitum, Desiderium in Papia obsessum in deditionem accepit; Regem, uxorem, liberos ac quosdam ejus proceres captos misit in Gallias. Cuncta, quæ Longobardi acceperant, Ecclesie suæ restituit. In cujus exercitu erant amicissimi sodales Amicus & Melius, quorum miri actus leguntur, qui apud Mortariam, ubi proelio conflixit Karulus, ceciderunt cum Longobardis pugnando. Capto Desiderio Rege terminatum est Regnum Longobardorum; nam demum (2) eum Regem habuerunt, quem Cæsares eis dederunt. Karulus mox Romam pergit, cujus instantia Papa Adrianus Synodum eorum Episcoporum (3) CCCLIII. habuit, qua Synodo concessum est jus Karulo eligendi Urbis Episcopum, & ordinandi Apostolicam Sedem, & diffinitum est Archiepiscopos & Episcopos per singulas Provincias ante consecrationem investituram ab ipso recipere, filii quoque ejus in Reges sunt uncti, Pipinus super Italiam, & Lodovicus super Aquitaniam. Sed mox Pipinus de conjuratione contra patrem facta convictus Monasterio intruditur, & ibi consecratur. Eo

(2) Cod. Estens. nam deinde eum.

(3) Cod. Estens. Synodum Episcoporum.

(4) Cod. Estens. Alchuinus Philosophus.

(5) Cod. Estens. Romam translatus fuerat, Roma

A tempore Alchinius (4) Philosophus præceptor Karuli illustris habetur, quorum opera studium Philosophiæ, quod à Græcis Romam translatus (5), Roma Parisios est translatus. Defuncto Adriano Papa, ut traditur, apud Spinam Lamberti agro Mutinensi, & ejus corpore secundum ejus dispositionem locato Monasterio Nonantulano, Leo illi successit, vir per omnia reverendus; cujus sublimationem propinqui prædecessoris ejus indignè ferentes, cum letanias majores ageret, contra eum populo concitato ei oculos eruerunt, & linguam præciderunt. At Deus illi linguam mirabili indulgentia visumque restituit; qui mox confugit ad Karulum, ille verò eum in sua sede restituit, & fontes punivit.

B Anno Nativitatis DCCLXXXIV. Romani populo suadente, & omnium assensu relicto Imperio Orientali, cujus sedes erat Constantinopoli, Imperatorias laudes Karulo acclamantes Cæsarem & Augustum appellant, qui mox per manus Papæ Leonis Tertii diadema suscepit. Tunc Imperium Romanum divisum est, ut Imperium Occidentale diceretur Romanorum, aliud verò Orientalium; nec de cetero est unitum; hoc verò cessit in Franciæ Reges, principem Karulo. Constantinus verò huic Imperio cedens in Oriente imperabat, qui, ut scriptum invenitur, excœcatus fuit à matre anno Christi DCCXCVI. quarta Indictione, qui mox annis sex supervixit. Irene verò mater ejus post hæc imperavit in Oriente, post eam Nicephorus, post illum Michael; sed de iis, qui post hos imperaverunt, in Oriente non fit sermo in catalogo Romanorum Augustorum.

C Leo Quarrus dictus Mccazarus (6) filius Constantini Quinti, imperavit annis quinque. Hic cum insaniret, concupivit cujusdam Ecclesie coronam habentem carbunculos, quam cum portaret capite, moritur febre correptus.

D Constantinus Sextus Leonis filius cum Irene matre sua imperavit annis decem. Hoc tempore quidam in via publica fodiens, arcam invenit lapideam, quam cum aperuisset, comperit cadaver consumtum, & literas sic dicentes: *Christus nascetur ex Maria Virgine, & credo in eum, sub Constantino, & Irene Imperatoribus o Sol iterum me videbis.* Constantinus post hæc matrem privavit Imperio, & annis septem regnavit, (7) Mater ejus foemineo stimolata dolore filium exoculavit, & sola quinque annis regnavit. Per hoc tempus Sol XXVII. diebus obscuratus non apparuit, ita ut multi dicerent propter excœcationem hoc accidere. Irene autem ut securius regnaret, oculos filiorum Constantini fecit evelli, ne quid mali adversus eam propter patris excœcationem, quam mors secuta fuerat, machinarentur.

E Taurutius Irene filius post matrem in Constantinopolim annis duobus regnavit.

Nicephorus Imperator in Constantinopolim post hæc annis VII. regnavit. Cujus tempore Imperium Orientale in nihilum est redactum.

Michael Imperator in Constantinopolim annis duobus regnavit, vir orthodoxus, amabilis omnibus, qui omnes, quos Nicephorus læserat, consolatus est, & omnes rectæ fidei adversarios conabatur extinguere. Hic verò tempore Lodovici imperavit, ut infra dicetur.

Anno Christ. Nat. DCCXCVI. quarta Indictio-

Parisios &c.

(6) Cod. Estens. dictus Methazarus.

(7) Cod. Estens. Annis septem regnavit, quinque sine misericordia solus regnavit. Mater &c.

Qione excœcarus est Constantinus Imperator, qui mox cœcus annis sex supervixit, matre imperante.

Sermo de divisione Imperii.

Quatuor regna maxima habuit præsens ævum primum in Oriente, quod dictum est Regnum Assyriorum sive Medorum seu Persarum, quæ gentes habitant regionem sitam inter Indum & Tygrim flumina, montem Caucasum & sinum Persicum maris Rubri. Secundum in Septentrione, quod dictum est Regnum Macedonum seu Græcorum; In quo monarcha fuit Alexander Philippi: Tertium fuit Karthaginensium in Meridie, qui post Græcos regnarunt, præsertim in Libia: Quartum Romanorum, quod fuit in Occidente, & hoc fuit robustius ac diuturnius aliis. Regnum hoc à populo Romano coeptum est, & auctum post Punica bella, & Macedonicum, Rep. Romana libera existente; post bellum civile inter Cæsarem & Pompejum, Cæsar victor se dominatorem fecit invito Senatu, quod Dictatura magistratus erat potestatis plenissimæ, nec se Cæsar ab illo officio abdicabat, quamobrem Cæsar è Senatorum conspiratione occisus, ut libertate solita potirentur, Marcus Antonius cum exercitibus Cæsaris, & favore plebis insurgens coepit persequi Cæsaris occisores, Senatus timens illum sibi adversum, illius coeptis obviare decrevit. Et consulto Octavianum nepotem Cæsaris & heredem, ut inter eos, qui ad vindictam Cæsaris studebant, esset dissidium, principem elegerunt. Octavianus igitur & Senatus judicaverunt Antonium hostem publicum, quod Senatus decreta calcaret, persequens Cæsaris occisores. Mortui Consulibus apud Mutinam (8) bellum inferebatur contra Antonium, Octavianu. principatum legionum accepit. Tandem operâ Lepidi, qui fuerat magister militum Cæsaris, Octavianu & Antonius in concordiam devenerunt. Et perditis occisoribus Cæsaris dividerunt inter se Romanum Imperium, ut Octavianus Occidentale, Antonius Orientale teneret Imperium. Mox discordantibus illis facti sunt hostes, Octavianus superato Antonio, & à se ipso occiso, Romam rediit an. XII. quàm fuerat princeps electus, tunc ei à populo & Senatu Romano collata est dignitas Augustalis, & est factus Monarcha: hoc est principium Romanorum Augustorum, & ab hoc alii nominati Augusti. Hactenus erat Cæsar Octavianus, nunc autem Augustus. Et majus est esse Augustum, quàm Cæsarem. Cæsar est ab exercitu Princeps electus, Augustus est, cui Senatus Romanus consensum & auctoritatem contulerit. Augustus Cæsarem potest creare, non Cæsar Augustum; & Augustus Augustum creare potest, ut Diocletianus Maximianum Augustum & Cæsares Galerium & Constantium: Augustus quoque successorem unum & plures Imperio instituebat, ut Augustus Tyberium, Tyberius Gajum, Theodosius filios, Tyberius Secundus Mauritium generum. Si Augustus successorem non reliquerat, aut culpis majorum descendentes ex genere Augustorum Romani respuebant, tunc exercitus eligebat Cæsarem, & Senatus, si sibi placebat, illum appellabat Augustum, & licet interdum duo vel plures essent Augusti, tamen Imperium unum erat; sed Augusti, ut facilius possent comprimere Barbaros Orientis, secundam à Roma Sedem posuerunt in Thraciæ urbe Constan-

(8) *Cod. Effenf.* apud Mutinam, ubi bellum &c.

tinopoli, & ibi plurimum habitabant; sed cùm temporibus primi Adriani Papæ Romanis pressis à Longobardis opem non ferrent Augusti in Oriente morantes, Romani consensu Imperatoris & operâ Pontificis Urbis, dividentes Imperium, sibi Imperatorem in Occidentis Imperio, quod dicitur Romanorum Imperium creaverunt. Et primò Karulo Pipini filio Franciæ Regi & in successores illius Imperialis dignitas est collata, & ab hoc tempore divisum est Imperium Romanum in duo Imperia, nec ulterius est unitum, & successit in Imperio proles Karuli usque in Lodovicum tertium Arnulphi filium; tunc illius ignaviâ hoc Imperium Occidentis partitum est aliquo tempore, ut aliqui imperarent in Gallia, aliqui in Italia, aliqui in Theotonia usque ad primum Othonem Theotonicum genere. Nam Theotonicis meritis eorum, deficientibus Francis & Italicis ad opem Ecclesiæ Romanæ, obtinuerunt jus & potestatem eligendi Augustum. Sed cùm olim de institutione succederet Imperator voluntate decedentis, nunc per electionem Procerum jus in hoc habentium Imperator eligitur. Quæsitum est horum duorum Imperiorum utrum dignius. Nam quidam dicunt, quod Orientis Imperium, quod potentiores Romani tunc Monarchæ eam portionem Imperii sibi præelegerunt potissimum; Occidentali parti renunciantes, & Augustus integer in Oriente remansit. Mea quidem sententia est, hoc Occidentale dignius illo fore, quippe Romanus populus & Senatus Imperium constituere Romanum; & ubi Roma & Senatus, ibi est stipes Imperii; In Constantinopoli verò est ramus. Occidentale Imperium pater est, Orientale est filius, & quod ex patre filius est, & non pater ex filio, pater dignius approbat (9) Occidentis sive Romanorum. Imperator populi & Senatus Romani ac Romani Pontificis auctoritate fultus est. Hic est stipes & radix Imperii. In Oriente est truncus, & ubi radix, ibi vigor; ramus à stipite cæsus arefcit, abscisso ramo viret stipes & pullulat; quamobrem hoc Orientali est dignius judicandum.

Karulus Magnus.

Anno Nativitate Christi DCCCII. anno verò octavo Pontificatus Leonis Tertii Papæ, qui sedit in Romana Sede primùm Anno Christi DCCXCIV. Karulus Magnus Imperio Romano potitus est & à Leone Tertio Papa coronatus est. Tunc divisum est Romanum Imperium, nec ulterius est unitum. Nam Karulus Romanorum Imperator est dictus, Constantinus verò sextus & ejus successores Orientalis Imperii Cæsares appellati sunt. Karulus antequam Imperator esset, Desiderium Regem Longobardorum, ut supra legitur, cepit. Ejus tempore fuerunt Comites Palatini Rotholodus ejus sororis filius & alii, de quibus gesta habentur, qui in Hispania perierunt. Karulus bis subegit Hispanos; Saxones subjugavit & gentem Germanorum: super Rhenum duos pontes construxit.

Romam pergens longè ab urbe milliaro pedes accessit in urbem, loca urbis venerabilia pedes visitavit, postes Ecclesiarum humiliter osculando, & munera larga largitus est. Omnia quæ pater suus Pipinus pro Ecclesia statuerat, confirmavit, addito Ducatu Spoleti. Hic etiam Terram-Sanctam à Saracenis occupatam, comitatus

(9) *Cod. Effenf.* dignius approbatur Occidentis, sive Romanorum, Imperator &c.

tatus Legatis Imperatoris & Patriarchæ Constantinopolitanorum, vendicavit cultui Christiano. Mox ad ipsum Imperatorem pervenit, qui Karulo aurum & gemmas multas obtulit. Sed eis spreto Karulus ab Imperatore solum voluit sacra donaria. Recepit itaque ab illo (10) partem etiam Crucis Dominicæ, Sudarium Domini, Camisiam Beatæ Mariæ, & Brachium Sancti Symeonis, quæ omnia secum derulit in Europam. Karulus barbam prolixam ad pectus ferebat, formoso corpore, visu ferus, octo pedum ejus fuit statura, facies ejus palmum & dimidium habebat, frons pedis unius. Equitem & equum uno ictu spada armatum dissecuit, quatuor ferramenta pedum equorum manibus extendebat. Militem armatum stantem super manum suam à terra ad caput sola manu velociter elevabat. Leporem integrum aut duas gallinas vel anserem una refectione edebat, parcus in potu raro ultra ternam vicem potabat in cœna, satis literis doctus, (11) in quibus per singulos studebat; Monasteria multa construxit. Inter quæ Ecclesia Beati Jacobi in Gallecia. Tot autem Monasteria construxit, quot est numerus literarum. In singulis eorum in crepidine seu fornice super altaria unum ex elementis aureum fecit impingi & primo quidem A. secundo B. tertio C. sicque de ceteris, propter quod potest discerni, quotum fuerit in construendo quolibet eorum Cœnobiorum. De hoc tanto viro mirabile dicitur, quod nullam duarum filiarum, quamdiu vixit, conjugio tradere voluit: dicebat se earum contubernio carere non posse, & ut Alcuinus ejus Doctor scribit de eo, licet aliàs felix esset, in hoc adversæ fortunæ malignitatem expertus est. Satis declarans quid super hoc vellet dicere, quod tamen Imperator ita dissimulavit, ac si de eo nulla haberetur suspicio, quamvis de eo multus sermo haberetur per homines. Unde quocumque iter faciebat eas sibi comites suæ protectionis (fumebat). Karulus primogenito filio suo Ludovico coronato & de Regno disposito moritur & Aquisgrani in Basilica Beatæ Mariæ, quam construxerat, sepelitur. Ante verò quàm moreretur advocatis Prælati, quos habere potuit, omnes thesauros suos tradidit per Ecclesias distribuendos. Mortuus est autem ætatis Anno LXXI. Quinto Kal. Febr. Anno regni Francorum XLVII. Italiæ subactæ Anno XLIII. Anno Imperii XIV. Scribit Torpinus Episcopus Remensis, quod in Castris Karuli dum esset in Hispania, Miles quidam moriens cuidam commilitoni propinquo suo in fide commisit, ut equos ejus & cum armis utensilia venderet, & pretia piè pauperibus erogaret. Acto funere ejus ille avaritia tentus sibi ea tenebat, cum autem pluries in somnis esset increpitus de perfidia, nec tamen ea, quæ malè tenebat vellet exhibere, ut in fide promiserat, de die à dæmonibus, omnibus videntibus, de Castris ereptus est, & licet clamaret in aère & dæmones rugitus ederent, absportatus est longè illinc. Ejus cadaver discerptum mox inventum est inde eminus spatium quatuor dietarum.

De adinventionibus Divini Officii.

Hujus Imperatoris tempore, eo suadente, omissum est Officium Ambrosianum, &

(10) *Cod. Estens.* ab illo partem Coronæ Domini, clavum unum passionis Domini, partem etiam &c.

(11) *Cod. Estens.* satis literis doctus, in quibus per singulos dies studebat. Monasteria &c.

A Gregorianum venit in usum. Nam Ambrosius moerore affectus persecutione Justinæ Augustæ matris Gratiani Augusti, Arrianæ, in solatium Ecclesiæ instituit Hymnos & Psalmos secundum morem Orientalium decantari, qui mos per ceteras repsit Ecclesias. Gregorius superveniens plura mutavit, demovit, & addidit: Sancti enim primi statim omnia ad decorem Ecclesiæ videre non potuerunt, sed diversi diversa addiderunt. Nam Missæ incœptio tres habuit varietates; prius enim à lectione inchoabatur, sicut Sabbato sacro adhuc. Post Cœlestinus Papa Psalmos ad introitum Missæ cantare instituit; Gregorius verò introitum Missæ in cantu ordinavit, & illum versum ex illo Psalmo, qui cantatur, cantari retinuit: Psalmos enim olim circa aram in modum coronæ circumstantes concorditer concinebant. Eoque dictus est chorus: Sed Flavianus & Theodorus: quod alternatim cantarentur, instituerunt, ab Ignatio hoc habentes, qui super hoc divinitus doctus fuit. Hieronymus Psalmos, Epistolas, Evangelia, & ex magna parte Officia Divina, & Nocturna præter cantum ordinavit. Gelasius & Gregorius orationes & cantus addiderunt & Lectionibus & Evangeliiis coaptaverunt. Gradualia, Tractus & Alleluja Ambrosius, Gelasius, & Gregorius ad Missam cantari instituerunt. Hilarius addidit ad Gloria in excelsis Deo, *Laudamus te*, & quæ sequuntur. Notherius Abbas Sancti Galli Sequentias pro neophytis (12) ipsius Abbatiae composuit. Sed Nicolaus Papa ad Missam eas cantari concessit. Hermannus Contractus Theotonicus fecit: *Rex Omnipotens, & Ave Maria, & Sancti Spiritus adsit nobis gratia*, & Antiphonam, *Alma Redemptoris & Symon Bariona*. Quidam scripsit, quod Robertus Rex Franciæ fecit *Sancti Spiritus nobis adsit gratia*. Petrus verò de Compostella Episcopus edidit *Salve Regina Maria* (13) &c.

Lodovicus regnat Annis XXV.

Anno Nativitatis Christi DCCCXVI. Lodovicus Karuli filius succedit Imperio, qui Annis XXV. imperavit. Hic duos fratres habuit, unum, qui Theotoniam regebat, alium qui Hispaniam; hos ambos sibi adversantes superavit (14), ultimo malo sine vitam finierunt. Ludovico tres nati fuerunt, scilicet Lotharius, cui Cæsari factio pater Italiam commisit regendam; Karulus Secundus filius à patre Aquitanæ Rex factus est, Lodovicum filium tertium Baviaræ & Germaniæ principari fecit. Hujus tempore in Territorio Tullensi puella annorum XII. post Sacram Communionem à Sacerdote in Pascha susceptam per menses sex pane & aqua; deinde ab omni cibo & potu per triennium abstinuit. Hujus tempore in Gallia ante solstitium æstivale orta tempestate cum grandine ingens fragmentum glaciæ de cœlo cecidit, cujus latitudo sex pedum & longitudo XV. altitudo duorum fuit. Huic Michaël Imperator Constantinopolitanus inter cetera manera misit Libros Beati Dionysii de Hierarchiis Angelorum in latinum translatos, qui cum gaudio sunt recepti, & ea nocte in ejus Ecclesia XIX. infirmi curati sunt.

Tempore Ludovici Clementissimi Principis Epi-

(12) *Cod. Estens.* pro nueniis (fort. solemnibus) ipse Alleluja primus composuit.

(13) *Cod. Estens.* Salve Regina &c.

(14) *Cod. Estens.* superavit, qui ultimo &c.

Episcopi & Clerici vestes exquisitas & auro tectas aliaque ornamenta secularia deposuerunt. Ludovicus Theophilum Aurelianensem (15) Episcopum falso accusatum Andegavis custodiæ mancipavit. Cum die Palmarum Clerus, & Imperator cum Processione pergerent, eò ubi erat domus custodiæ, idem Theophilus aperta fenestra, factoque silentio pulcherrimos illos versus à se editos præsentem Imperatorem cantavit scilicet. *Gloria laus & honor tibi sit Rex Christe &c.* qui in tantum Imperatori placuerunt, quòd eum absolvit à vinculis, & in propria Sede restituit. Moritur Ludovicus relictis tribus liberis Lothario, Karulo, & Lodovico.

Reg. Lotharius Primus Ann. XI.

Lotharius senior Lodovici filius patri succedit usurpando Imperium. Ejus fratres id ægrè ferentes, in eum armis contendunt & in pago Altifiodorensi proelio sunt congressi tanta strage utrinque acta, quòd ante in gente Francorum tanta non fuit; & cum attenuatis viribus adversariis eorum non possent resistere, post damna componunt, Regnum dividunt: Ludovicus obtinuit Germaniam, Karulus Franciam, Lotharius Italiam & partem Franciæ, quæ dicitur Lotharingia. Lotharius mox cum filio suo Ludovico Annis V. imperavit, Anno Imperii XV. partito inter filios regno, renuntiavit seculo, & in Prumia Monasterio suscepto habitu Monachali obdormivit in Christo. De cujus anima maxima inter Angelos & dæmones altercatio fuit, ita ut cunctis assistentibus corpus distrahi videretur; sed orationibus Monachorum dæmones fugati sunt. Anno IX. Imperii ejus, Corpus Beatæ Helenæ Matris Constantini majoris, quod Romæ in Ecclesiâ Sanctorum Marcellini & Petri conditum erat, in Franciam est translatum, & in Diocesi Remensi excolitur.

Reg. Ludovicus Secundus annis XXI. Anno Christi VIIICL.

Lodovicus Secundus Lotharii filius post patrem annis XXI. imperavit, qui à Sergio Secundo Papa coronatus est. Hujus tempore in Brixia Italiæ tribus diebus & totidem noctibus sanguis fertur de cælo pluuisse. Per idem tempus locustæ innumerabiles in Galliis apparuerunt alas senas habentes, senos pedes & dentes duos duriores lapillis, turmatim volantes, ut acies castrorum, spatium diurni itineris (16) & quatuor aut quinque milliùm per amplum extendentes omnia viridia herbarum & arborum devorantes, ad mare Britannicum tandem pervenientes ventorum flatibus immersæ sunt mari; sed cum fluctuum æstus cas rejecisset in litus, earum fœtore aërem corrumpunt, eoque tantæ internecionis lues subsecuta est, ut ferè tertiam hominum partem deleverit. Hujus Lodovici filius Karulus per tres dies in patris & optatum (conspectu) vexatus est dæmone, qui mox factus est, hoc sibi accidisse, quòd conjuraverat contra patrem. In Parochia quoque Maguntina malignus spiritus domorum parietes quasi malleis pulsans manifestè loquens, & discordias seminando, ad eò vexabat homines, quòd quòcunque intrasset, statim domus illa exurebatur, Presbyteris Letanias agentibus & aquam benedictam aspergentibus lapides jactabat, & ali-

(15) *Cod. Estens.* Aurelianensem &c.

(16) *Cod. Estens.* itineris in longum, & quatuor &c.

quos cruentabat, tandem confessus est, quòd dum aqua illa aspergeretur, latitabat sub cappa unius ex illis sacerdotibus sui familiaris, qui filiæ sui procuratoris stuprum intulerat. Per hæc tempora quidam Rex (Bulgarorum) ad Fidem conversus tantæ perfectionis fuit, ut, tradito regno primogenito, ipse Monasterio se dicarit; cum autem filius ejus Rex Gentilium cultum tenere cœpisset, pater re comperta habitum monachalem deposuit, & proscutus filium cepit, & effosis oculis eum trussit in carcerem. Mox regno tradito filio juniori habitum monachalem resumpsit. Sarraceni per Italiam discurrentes Ecclesiâ Beati Benedicti incenderunt tempore Johannis octavi Urbis Episcopi. Lodovicus in Italia moritur, cui patruus ejus Karulus successit Imperio.

Regnat Karulus Secundus anno I. mens. VIII. Anno Christi VIIICLXXI.

Karulus Secundus dictus Calvus primi Lodovici filius & frater Lotharii superioris successit Imperio, qui imperavit anno uno & mensibus novem. Hic Romam pergens, Johannem octavum Papam & Romanos placavit muneribus, à Papa (17) Imperium obtinuit. Multa in Italia & in Francia construxit Cœnobia, & demolita restauravit, ac largis possessionibus ampliavit. Ejus tempore Sarraceni pelluntur Sicilia.

Regn. Karulus Tertius ann. XII. Anno Christi VIIICLXXIII.

Karulus Tertius dictus Grossus vel Simplex succedit, qui regnavit annis XII. Hic anno secundo Imperii à Johanne VIII. Papa coronatur, qui Galliam & Germaniam possedit pacificè. Hujus tempore quinque millia Romanorum & ultra à Gallicis perimuntur. Anno Christi DCCCLXXXV. Rollo cum gente de Dania venit in locum, ubi nunc est Normandia. Karulus Simplex Rex Franciæ factò fœdere post bellum illis eam terram concessit, ac filiam suam Rollo in conjugem dedit, qui baptizatus est anno Christi DCCCC. & vocatus est Robertus: qui primus fuit Principum Romanorum, (18) qui obtinuerunt Apuliam, ex quibus fuit Robertus Guiscardus, qui vicit Alexium Imperatorem Constantinopolitanum in MLXXXVIII. Gregorio VIII. Papa.

Regnat Arnulphus annos XI. anno Christi VIIICLXXXV.

Arnulphus post, annis XI. imperavit, qui longa lue pediculorum correptus adjuvari non potuit, quin ab eis consumeretur. Arnulpho successit filius ejus Lodovicus, ad coronam tamen Imperii non pervenit.

Regnat Ludovicus Tertius ann. VI. Anno Christi VIIICLXXXVI.

Lodovicus Arnulphi filius, annis sex, vel quatuor, secundum alios, imperavit: hic coronatus non fuit Imperio, & ultimus fuit ex progenie Karuli & Pipini, qui regnavit in Francia & Imperium gubernavit. Hoc regnante translatum est Imperium ad Italicos & divisum est,

(17) *Cod. Estens.* muneribus: propter quod Imperium obtinuit.

(18) *Cod. Estens.* Principum Normannorum, qui &c.

est, ita ut aliqui in Italia, aliqui in Alamannia imperarent usque ad tempora primi Otthonis, qui utrobique imperavit Imperium solidando.

Imperat in Italia Berengarius Primus.

Berengarius Primus in Italia imperat annis quatuor, vel VI. secundum alios; hic in armis strenuus cum Romanis bellatus est. Hoc tempore à Guilielmo pio Principe Burgundiæ Cluniacense Monasterium est fundatum.

Conradus eo tempore in Alamannia annis septem imperavit. Hic inter Imperatores non ponitur, quòd benedictionem non habuit Papalem, nec in Italia imperavit. Hoc tempore Sarraceni Siciliam, Apuliam, & penè totam Italiam oppresserunt.

Berengarius annis duobus vel quatuor in Italia imperavit.

Henricus Saxo annis XVIII. in Alamannia imperavit, unde inter Imperatores non ponitur, quòd nec coronatus fuit à Papa, nec in Italia imperavit. Hoc tempore Spitigeus Dux Boemorum ad Fidem convertitur, qui religiosè, licèt Rex esset, conversatus est, cui successit in Ducatu filius ejus Hyenceslaus vir pollens justitia, in sanctitate conspicuus. Hunc frater ejus stimulatus invidia occidit anno primo Otthonis primi, & principatum fratris invasit. Ottho Imperator annis XIII. hunc persecutus est fratris ultione & cum magna ruina prostravit. Sanctus itaque Hyenceslaus unicus tantæ humilitatis fuit, licèt esset princeps & dominus, quòd cum uno servo clam de nocte ad primam silvam ibat, de qua lectis lignis ea propriis humeris ad fores viduarum relinquebat & pauperum. De agro quoque proprio spicas legebat, & granis propriis manibus, excussis ex eis hostias conficiebat, & per Ecclesias dispertiebatur humiliter. Hic post annos CCC. (19) suæ passionis, Regi Dacorum Henrico quiescenti per visum apparuit, eique cum suo genere mortis moriturum esse revelavit, præcipiens ei, ut in honorem ipsius, qui Hyenceslaus dicebatur, Monasterium faceret. Rex à somno confurgens, de visione stupefactus, de Sancto, de quo nunquam audiverat, ab Episcopis & aliis coepit exquirere, & audito, quòd fuisset Princeps Boemiæ, & à fratre occisus, coepit illi ad honorem illius, & nominis illius in Balba Cisterciensis Ordinis Monasterium magnis prædiis addotatum; sed antequam opus perficeret, fratre suo dicto Abel procurante, sicut revelaverat, (20) est peremptus.

Ugo Rex primus Franciæ, qui regnavit post descendentes à Karulo his temporibus in Galliis annis XXVII. imperavit. Hujus tempore Ungari usque in Hispaniam transferunt, armis omnia opprimendo.

Berengarius Tertius annis septem in Italia imperavit, cujus tempore fuit in Italia magnum schisma.

Lotharius Secundus annis imperavit duobus in Italia. Hujus tempore Sol factus est sanguineus; mox post paucos dies lucis hominum est secuta.

Berengarius Quartus in Italia cum Alberto filio annis undecim imperavit. Hic nimia feritate pressit Italiam, Davildamque (Adeleidam) uxorem Lotharii Imperatoris carceri inclusam servavit, quam mox Ottho primus Imperator à

(19) *Cod. Estens.* post annos CC.

(20) *Cod. Estens.* sicut Sanctus revelaverat.

A vinculis liberavit, eamque sibi conjugem accipiens Natalis Domini festum celebravit Papiæ; mox Ottho Berengario recepto in gratiam, ei Longobardiam restituit, exceptis Marchia Trevisina & Veronensium & Aquilegia. Deinde post modicum à Papa & Longobardis ad Ottho-nem Legati veniunt, de tyrannide Berengarii conquerentes. Ottho ergo pro corona Imperii Romam pergens à Longobardis reverenter excipitur, & in Bavariam relegato (Berengario) Romam profectus est; ubi à Papa, & à Romanis devotè recipitur. Hoc tempore duæ mulieres in Gualconia visæ sunt, unum corpus ab umbilico infra habentes, quarum altera dormiente, altera manducabat, nec tamen uno die defunctæ sunt vita.

Ottho Primus annis XII. Anno Christi DCCCCL.

Ottho Primus Henrici Regis superioris filius primus ex Theotonicorum gente Imperium Occidentis solus obtinuit, qui imperavit annis XII. Hoc imperante desierunt Italici imperare. Hic cum multa potentia in Saxonia regnasset, propter malum statum Papæ Johannis XII. à quibusdam Cardinalibus clam vocatus est, ut necessitati Romanæ Ecclesiæ subveniret, & Imperii gubernacula possessurus adiret. Iter ergo faciens per Longobardiam & Thusciam Romam pervenit, ubi à Papa & à populo in Urbe honorificè susceptus diadema Imperiale adeptus est, & multa donaria Ecclesiis est largitus.

Ottho Secundus regnat annis IX. Anno Christi DCCCCLXII.

Ottho Secundus superioris filius cum Otthone filio suo annis novem imperavit. Hic, dum Italici pacem sæpe violarent, Romam venit apud gradus Ecclesiæ Pontificibus & Proceribus grande paravit convivium, quibus epulantibus, latenter omnes cingi fecit armatis militibus, mox de violata sæpe pace querimoniam profert, & nomina eorum, qui fontes erant, fecit edici, quibus nominatis, statim eos decapitari fecit, alios epulari jussit. Ottho dum Græcos Calabria incautè prosequitur, amissis militibus, de navi exiliens evasit: mox collecto exercitu Beneventum obsedit, quo capto, Beati Bartholomæi Apostoli ossa inde asportavit, & in Insula collocavit in tumba, ut ea inde transferret in patriam. Sed eo ibi in brevi defuncto pretiosus thesaurus ossium Romæ remansit usque in diem præsentem. Hic Imperator bellicosus (21) adeò, ut sit nominatus Pallida mors Sarracenorum.

Regnat Ottho Tertius ann. XIX. Anno Christi DCCCCLXXI.

Ottho Tertius filius Otthonis Secundi imperavit à tempore Papæ Benedicti Sexti, usque ad tempora Silvestri Sexti (22) Papæ annis XIX. Hic Romam veniens à Papa Gregorio Quinto coronatus est. Mox ordinatâ Italiâ per Galliam in Saxoniam est reversus. Crescentius verò Romanorum Consul fugato Gregorio Papa Johannem Græcum Placentinum Episcopum pecuniosum ordinavit in Papam, quod audiens Imperator Romam cum furore re-

(21) *Cod. Estens.* bellicosus fuit & strenuus adeò, ut &c.

(22) *Cod. Estens.* Silvestri Secundi.

reversus, Crescentium tam diu in castro Sancti Angeli obsedit, quo usque castro & homine est potitus. Crescentium captum decapitavit. Ipsum verò Pontificem exoculatum prius, debilitatos & membris alios nobiles fontes secum traxit in Saxoniam, mox brevè migravit à seculo. Hic ob sui strenuitatem dicebatur Mirabilia Mundi. Hic, ut habetur in historiis, conjugem habuit, quæ cuidam Comiti Imperatoris voluit committeri. Ille aspernatus est scelus. Illa cœco furore stimulata in odium illius viro detulit, quòd eam ille ad turpitudinem sollicitabat, propter quod iussu Imperatoris decollatus est. Sed priusquam morti traderetur, rogavit uxorem, ut iudicio candentis ferri eum probet innocentem: adest dies, quo Imperator in auditorio se offert, pupillis & viduis audire delata; affuit & vidua, mariti caput habens in ulnis, quæsitque ab Imperatore, qua morte dignus esset, qui aliquem injustè occidisset. Qui respondit capitis abscissione; tu, inquit, es ille, qui virum meum innocentem uxoris tuæ suggestione occidi fecisti; ut me verum asserere comprobes, hoc candentis ferri iudicio approbabo; quod audiens Imperator obstupuit, & in manus foeminae, quod receperat, caput sepeliendum dedit, interventu tamen Pontificum & Procerum dierum decem, mox octo, tertio, septem, quarto, sex à vidua recepit inducias. Examinatà demum causâ, & veritate comperta, uxorem vitam vivam fecit igne cremari, pro sui verò redemptione viduæ quatuor castella exhibuit, & vocantur induciis dierum Decimum, Octavum, Septimum, & Sextum.

*Henricus Primus regn. ann. XII. mens. VI.
anno Christi DCCCCXCVII.*

Henricus Primus, Dux Bavarie, imperavit ann. XII. mens. sex, qui Imperium orsus est tempore Silvestri Secundi Urbis Episcopi usque ad tempus Benedicti Octavi Romani Episcopi. Hic Henricus Primus dictus est inter Imperatores, quòd superior Henricus non computatur inter Augustos; in regno autem Alamannie nominatur Secundus. Hujus tempore Luna visa est colore cruento. Hic Henricus sororem suam, nomine Gallam (Gisla) in conjugium dedit Regi Ungarie adhuc gentili, propter quod ipse Rex & ejus gens ad Christi Fidem conversi sunt; qui Rex Stephanus tantæ virtutis fuit, ut multorum miraculorum illustrem Deus illum reddiderit. Henricus verò Cæsar & ejus uxor Kunegundis virgines permanserunt, & vitam agentes cœlibem, fato concesserunt, post cujus initium annis duobus vacavit Imperium. Robertus Rex Francie vir Sanctus agnoscitur, quo orante in Ecclesia, muri castelli, quod obsidebat, corruerunt.

*Regn. Conradus Primus ann. XX. Anno
Christi MXIX.*

Conradus Primus Dux ex Francorum genere vir, nepos superioris Henrici successit Imperio, qui annos XX. imperavit. Hic pacem in terra servare cupiens, statuit: qui pacem violaret, capite puniretur. Hujus tempore visa est trabs ignea in cœlo miræ magnitudinis currere super Solem jam ad occasum vergentem, & in terram cadere. Hic Imperator quosdam Episcopos de Italia coniecit in vincula, & quòd Episco-

Apus Mediolanensis aufugerat, ejus civitatis igne consumpsit suburbia: die ergo Pentecostes, dum Imperator apud Romam coronaretur ad Missam, tam gravia tonitrua sunt audita, & fulgura visa sunt, ut aliqui mente excederent, aliqui spiritum exhalarent: Bruno Episcopus, Augusti familiaris, qui Missam celebrabat, & alii dixerunt, se Beatum Ambrosium tunc ibidem vidisse Imperatori fortiter comminantem. Hujus Augusti tempore Comes Lupulus iram Regis metuens cum uxore in silvæ tugurio latitabat, in qua silva, dum Imperator venaretur, nocte superveniente in eo tugurio cum oportuit hospitari, cui hospita prægnans, vicina partui, decenter, ut potuit, ministravit & lectulum stravit. Ea nocte mulier masculum peperit, Cæsar tertio vocem ad se venientem audivit hoc modo: *Conrade hic puer nunc genitus gener tuus erit. Mane ergo surgens duos armigeros sibi secretarios vocat. Ite, inquit, confestim & puerum illum de sinu matris ereptum per medium scindite, & illius cor mihi afferte.* Illi conciti Regis mandatum explere festinant, de sinu matris infantulum eripiunt, quem videntes elegantis vultus, miseria (23) moti ipsum super quandam arborem, ne à feris devoraretur, apponunt, & cor leporis Cæsari detulerunt. Ea die Dux quidam eâ iter faciens, quæ erat puer, audivit puerum vagientem, eum ad se portari imperat, & dum liberis orbus esset, illum nutrirè mandavit, confingens illum ex uxore progenitum, eumque vocavit Henricum. Igitur cum puer esset adultus, erat corpore elegans, ore facundus & omnibus gratus, quem Imperator tam prudentem & decorum videns à patre expetiit, ut illum sibi haberet ministeriis assistentem. Cum autem illum cunctis amabilem cerneret, & ab omnibus commendari, dubitare cœpit, ne hic esset ille, quem occidi præceperat, & qui post eum regnaret. Volens igitur his occurrere, manibus suis literas scribit uxori, in hunc modum: *In quantum vitam caram habes, mox ut literas istas receperis, puerum istum perimi facias.* Dum ergo puer literarum gerulus iter faciens, in quadam Ecclesia labore fessus quiesceret & dormiret super banchum decubans, locus, quo servabat literas, dependebat; Sacerdos curiosus loculum aperit, literas Regis sigillo signatas aperit atque legit, quas cum legisset, scelus obhorruit, & radens subtiliter, ubi dicebant: *hunc perimes;* scripsit sic: *Filiam nostram dabis;* abiit juvenis & literas Augustæ porrexit, quæ cum litera Imperatoris & sigillum vidisset, convocatis Principibus nuptias celebravit, & filiam illi matrimonio copulavit, quæ Aquis-grani celebratæ sunt; quæ cum Imperatori nunciata sunt, obstupuit, & sciscitatus ab armigeris rei veritatem & à Duce & Sacerdote & comperto omni negotio, ordinationi Dei non esse resistendum professus est, & mittens pro puero, in generum tenuit, & moriens Imperio successorem instituit. Loco autem silvæ, ubi fuit Henricus, mox constructum est Monasterium nobile, quod usque in hodiernum diem Urfana vocatur.

*Rom. Princ. Henricus Secundus regnat
an. XVII. Anno Christi MXXXIX.*

Henricus Secundus Conradi gener successit Imperio tempore Papæ Benedicti Noni, qui imperavit ann. XVII. secundum alios ann. XI.

(23) Cod. Estens. misericordia moti.

XI. Henricus omnes jocularos à Curia sua removit, & , quæ eis dari debebant, pauperibus erogabat. Hujus tempore Normanni Romam vi sunt ingressi. Eo quoque tempore Romæ corpus cujusdam Gygantis incorruptum inventum est, cujus vulneris hiatus fuerat quatuor pedum & semis, altitudo verò corporis altitudinem muri vincebat. Lucerna quoque ad caput ejus ardens inventa est, quæ flatu extingui non poterat, nec liquore, sed cum stilo factò foramine subter flammam, extincta est, per illud foramen aëre introducto. Ajunt quòd Turnus hunc occiderit, & hoc ipse erat epitaphium:

*Filius Evandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more suo jacet hic.*

Hoc tempore in Apulia erat statua marmorea circum caput habens circulum cum literis hujusmodi: *Kalendis Maji oriente Sole habeo caput aureum.* Quod quidam Sarracenus à Roberto Guiscardo captus intelligens quid loqueretur, in Kalendis Maji oriente Sole, termino migrante illius, thesaurum infinitum reperit, quem pro sui redemptione exhibuit. Hujus Henrici tempore fuit in Ecclesia magnum schisma, quòd tunc tres essent Romani Pontifices. Quidam tamen Gratianus Presbyter multa pecunia Papatum obtinuit. Dum Imperator pro hoc negotio Romam pergit, Gratianus ei occurrens auream illi coronam obtulit, Imperator convocata Synodo Gratianum de symonia convicit & illum aliis subdidit. In libro tamen Deoniti, (*alia manu superscriptum BONICI; an forte: Donizi seu Donnizonis*) quem misit ad Comitissam Mathildam, dicitur, quòd cum dictus Presbyter simplicitate ductus Pontificatum sibi per pecuniam acquisivisset, ut schismati obviaret, ipse mox errorem suum cognoscens, suadente Imperatore, se abdicavit officio.

*Henricus Tertius regnat annis XXXIX.
Anno Christi MLVI.*

Henricus Tertius superioris filius succedit Imperio, qui imperavit secundum quosdam annis XLVIII. Hujus tempore Bruno in Papam eligitur, qui Leo Nonus est dictus, qui dum iret ad sedem obtinendam, audivit voces Angelorum canentium: *Dicit Dominus Ego cogito cogitationes pacis.* Hic de multis Sanctis cantus composuit. Hoc tempore Lanfrancus prior Bocensis Anselmi Cantuariensis (24) magister, insignis doctor habetur, qui sibi in prioratu successit. Hoc tempore ossa Beati Nicolai ad Barensem urbem transferuntur. Hoc tempore quidam potens, dum sederet in convivio, repente à muribus impetitus est, quorum maxima multitudo nihil præter illum appetebant, sed cum à muribus defendi non posset, in pelagus ductus est navi, mures quoque ipsam navim insecuti sunt, & rodebant omnino; in terram tandem ductus totus à muribus dilaceratus est & consumptus. Hoc illi traditur evenisse propter ejus nimiam avaritiam. Nam annonam colligebat avidè & fervabat usque quo maximo vendebatur. Hic Henricus creditur fuisse genitor matris Comitissæ Mathildæ, quæ virgo aufugit à patre cum juvene, ex quo, qui nominatus est Bonifacius Marchio, ipsa concepit Mathildam. Imperator verò filiam suam marito promisit, & illi magna in Italia contulit, quibus mox Mathilda successit.

(24) *Cod. Estens.* Prior Beccensis, Anselmi Cantuariensis Magister &c.

(25) *Cod. Estens.* Anno Christi MCXI. Henricus Paschalem &c.

*Henricus IV. ann. XV. Anno
Christi MCCV.*

Henricus Quartus patri succedit, qui annos XV. imperavit, qui patrem suum cepit & mori fecit in vinculis. Ideo Dei judicio finè liberis decessit, cui successit Lotharius Dux Saxonie. Anno Christi MXCVI. Tempore Papæ Urbani Secundi Christicolæ Cruce-signati duce Boamundo trans mare profecti sunt per Constantinopolim & Nicæam. Anno MXCVIII. capta est Antiochia ab ipso exercitu Christiano. Anno sequente capta est urbs Jerusalem, quæ mox fuit in potestate Christolarum usque ad tempus Saladini Soldani, quam habuit anno Christi MCLXXXVI. & mansit usque in præsens tempus. Per hæc tempora fames & mortalitas ingruit toto Orbe.

Anno Christi MCI. Comitissa Mathilda obsedit Ferrariam, quæ mox post annum XIV. migravit à seculo. Temporibus dictæ Comitissæ Ildebrandus prior Cluniacensis (*imò Archidiaconus Rom.*) factus est Urbis Episcopus. Hic ante Papatum Apostolicæ Sedis Legatus apud Lugdunum Archiepiscopum Ebroniensem (*forte: Ebroinum*) de symonia miraculosè convicit. Nam cum idem Archiepiscopus omnes accusatores convinceret, nec posset convinci, Legatus imperavit, ut diceret *Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto*; dixit: *Patri & Filio*; sed Spiritui Sancto dicere non poterat; quippe quòd in Spiritum Sanctum peccaverat; qui mox peccatum suum confitens, ut privatus est officio, Spiritum Sanctum expedite nominavit. Hoc miraculum refert Bonizo (*forte Donizo*) in libro ad Comitissam Mathildam. Anno Christi MCVI. apparuit stella Cometes. Per hæc tempora Robertus Guiscardus vicit Alexium Imperatorem Constantinopolitanum. Anno Christi MXI. (25) Henricus Paschalem Papam cum tota Curia cepit & conjecit in vincula, quos cum dimisit, exegit ab eis Episcoporum investituram & Abbatum per baculum. Per hæc tempora Robertus Monachus cum aliis XXI. egredi de suo Monasterio pro voto, mutato habitu nigro in album, Monasterium Cistercii fundaverunt, ut vitam agerent arctiorem, qui Ordo à Deo auctus est in tantum, ut sub se habeat illud Monasterium Abbates mille ducentos & plures.

Anno Christi MCXV. moritur Comitissa Mathilda. Hoc tempore Beatus Bernardus cum fratribus germanis Monasterium est ingressus; & in patria Legiensis (26) porca porcellum enixa est faciem hominis habentem. Mortuo Henrico Quarto, Spiræ cum patre sepelitur, cui est istud epitaphium:

Filius hic, pater hic, avus hic, proavus jacet isthic.

*Lotharius IV. regnat annis XI. Anno
Christi MCX.*

Lotharius Quartus Dux Saxonie annis XI. imperavit, temporibus Honorii Secundi & Innocentii II. Urbis Episcoporum: hic zelo Dei & Ecclesie verus catholicus fuit, & Ecclesie advocatus. Hujus tempore in Francia tanta fuit siccitas, ut flumina, lacus, fontes, ut & putei sicarentur. Ignis quoque primas (27) (f. prunas) subintraverat, ut nec biennio, frigore, imbris vel alia posset

(26) *Cod. Estens.* & in Parochia Legiensis &c. cum patribus sepelitur.

(27) *Cod. Estens.* ignis quoque per rimas &c.

set arte extingui. In Hispania quoque mulier gemini monstrum corporis est enixa in speciebus diversis averfis vultibus sibi corpora celebrabant, (28) in parte anteriori facies hominis erat integro corpore & membrorum miro ordine tota compago; retro verò canis facies & integra proprietates corporis & membrorum. Post hæc tempora (29) Ordo Hospitalis Sancti Johannis Baptistæ in Jerusalem ordinatur. Anno Christi MCXXIV. Tyrus à Christianis est capta. Anno Christi MCXXVIII. ordinatus est Ordo Militum Sanctæ Mariæ de Templo per Honorium Secundum Papam, qui mox ab Eugenio Tertio Papa signum Crucis rubræ obtinuerunt Anno Christi MCXLVIII.

Conradus Secundus regnavit annis XV.

Conradus Secundus succedit Imperio, qui annis XV. Imperio potitus est, temporibus Pontificum Romanorum Innocentio Secundo, Coelestino Secundo, Lucio Secundo, Eugenio Tertio. Tempore dicti Conradi & Innocentii Secundi quidam magister Arnoldus in Urbe prædicavit, reprehendens superfluitates Clericorum, cujus dicta multi Optimates Romani laudabant: tandem à Clericis captus morte suspendii est damnatus. Eo quoque tempore fames validissima fuit in Orbe, ita ut parvus sextarius frumenti X. sol. grossis venum venderetur. Ascalonia urb. Palæstinæ à Christianis est capta. Anno Christi MCXXXIX. defunctus est Johannes de Temporibus, qui annis vixit CCCLXI. cum armiger fuerit Karuli Magni filii Pipini. His temporibus moritur Ugo de Sancto Victore doctor egregius, qui cum in ultimis esset, & vomitu lassaretur, Eucharistiam postulavit; Fratres ut ei satisfacerent, cum Dominicum Corpus propter vomitum ei dare non vellent, simplicem hostiam obtulerunt, quod ille cognoscens ait: *miseretur vestri Deus, cur mihi voluistis illudere? hic non est Dominus meus*: Fratres mox ei veram hostiam obtulerunt; cum verò videret illam non posse percipere, ait manibus sublevatis: *Ascendat filius ad Patrem & spiritus ad Deum. qui fecit illum*; interea spiritum emisit & Corpus Dominicum disparuit. Anno Christi MCXLVII. Hujus Imperatoris tempore Innocentius Papa Concilium Laterani habuit, Gilibertus quoque Porreëtanus magnus magister agnoscitur. Anno Christi MCXLVII. Conradus Imperator & Rex Franciæ pro voto trans mare profecti sunt. Anno MCXLVIII. Beatus Thomas Cantuariensis Archiepiscopus in Ecclesia apud Altare occiditur jussu Regis Angliæ. Eugenio Tertio Papa Urbe pulsus à Senatoribus, alio Papa suffecto, in Gallias est profectus, & Bernardum Monachum Cisterciensem ante se præmisit, qui viam Domini prædicabat, & mira multa Deus per illum agebat. Eugenio Tertio signum Crucis indulget Militibus Sanctæ Mariæ de Templo. Senatus Romanus innovatus est Anno Christi MCLI. Gratianus Monachus de Classa civitate Thuscæ natus Decretum composuit apud Bononiam Monasterio Sancti Felicis.

(28) *Cod. Estens.* corpora cohærebant &c.

(29) *Cod. Estens.* Per hæc tempora &c.

(30) *Cod. Estens.* Pontem Porcum invadunt, & tot à nona hora &c.

*Fridericus Primus regnat annis XXXVIII.
Anno Christi MCLVII.*

Fridericus Primus nepos Conradi succedit Imperio, qui annis XXXVII. imperavit, sedentibus in Sede Apostolica Eugenio Tertio, Anastasio Quarto, Adriano Quarto, Alexandro Tertio, & Lucio Tertio. Hic Imperator largus fuit & strenuus ac triumphator. Hic Spoleum destruxit & anno Christi MCLIII. Terdonam oppidum subvertit. Anno Christi MCLVI. inventus est Sanguis Domini Jesu Christi Mantuæ. MCLVIII. Cremonam urbem obtinuit, cujus plateam arari fecit, & Laudæ oppidum & Cremonam ædificavit. MCLXII. mense Martii Mediolanum subvertit cum LXXXII. millibus hominum. Alexander Tertius Papa Concilium contraxit. Contra Alexandrum Papam Octavianus Johannes Cremonensis Tituli Sancti Calixti & Johannes Strumensis successivè eliguntur in Papis, & Imperatoris fulciuntur favore: duravit hoc schisma annis XVIII. Infra quod tempus Theotonici, qui apud Tusculum pro Imperatore morabantur, Romanos apud pontem Porcam (31) invadunt & tot ab hora nona in vesperum cædunt, ut tot vix unquam ulla ætate occisi sint. Anno Christi MCLXX. moritur Rugerius Rex Siciliae & Argenta oppidum Ecclesiæ Ravennensis primùm à Ferrariensibus capitur. Anno Christi MCLXXI. Vicentia urbs magno incendio est cremata. MCLXXXI. moritur Emmanuel Imperator Constantinopolitanus. Per hæc tempora Petrus Lombardus territorio Navariæ (32) agnoscitur, clarus ingenio, qui librum Sententiarum composuit, vir peritus & humilis. Hic cum esset Episcopus Parisinus, quidam Optimates illius pagi, quo fuerat genitus, eum salutandi (32) cum matre illius, quam cum eis ducebant, Parisius sunt profecti; & quod mater pauperula erat, eam, ut decere opinabantur, vestibus ornaverunt, quibus illa ait: *Ego novi filium meum, qui non gaudebit hoc cultu*. Profecti ergo ad Episcopum Petrum, matrem offerunt, quam ille intuitus ait: *hæc mater mea non est; nam ego fui pauperula filius, & oculos avertit ab ea; mater tandem comitibus viæ dixit: Vobis dixi, novi filium meum, & mores ejus, date mihi, ut vestiar vestes solitas, tunc me noscet*. Resumpto ergo solito cultu ad filium reducit. At Petrus, ubi eam sic aspexit, ait: *Hæc mater mea est; hæc est pauperula mater, quæ me genuit, lactavit, fovit, & educavit, & surgens eam sinu suo suscepit, & se juxta fecit sedere*: Hic etiam Pauli epistolæ utiliter compilavit. Per hæc tempora Guilielmus de Marchesella agnoscitur vir princeps in populo Ferrariensi, qui pio voto Terram-Sanctam adivit; hic studiosus fuit ad opus majoris Ecclesiæ in Ferraria. Hic sine liberis obiit. Ex fratre ejus Thedelgardo superstes fuit filia Marchesella, quam fraude Petrus Traversaria de Ravenna de domo Sallinguerræ (eduxit) consilio adversariorum Sallinguerræ, & ex composito eam tradiderunt, virginem ferè octennem, Azoni Marchioni Estensi, qua habita Marchio hæreditatem illius adeptus est, & in Ferrariam venit capitaneus partis ejus, quæ foverat Guilielmum, qui Marchionibus adversarius fuerat. Obiit Marchesella ante tempus nuptiarum, ante tempus con-

(31) *Cod. Estens.* Territorio Novariæ agnoscitur clarus ingenio, qui &c.

(32) *Cod. Estens.* causa salutandi &c.

condendi testamentum. Joculi nobiles cives Ferrarienses, qui jure succedebant in hereditate, eam vendicare noluerunt, licet adutores haberent, contenti ut eam Marchiones haberent, & capitanei suae partis essent Ferrariae. Ejus Guilielmi habitatio fuit Ferrariae parochia Sancti Petri secus Padum: His temporibus visa sunt tres Lunae, & in medio signum Crucis, nec multo post tres Soles visi sunt. Per haec tempora Lucii Tertii Papae agnoscitur Petrus Comestor, qui Historias utriusque Testamenti utiliter digessit, libro, qui dicitur *Historia Scholastica*. His temporibus viri agnoscuntur illustres, scilicet Guilielmus Rex Siciliae, Philippus Rex Franciae, Ricardus Rex Angliae, Conradus Marchio Montis-ferrati. Tempore Alexandri Tertii Papae nimis aere motibus attrita sunt urbes Antiochia, Tripolis, & Damascus in Syria, in Sicilia Cathanensis urbs penitus est exerta, & ultra XX. milia hominum perierunt ea clade. Mare quoque ultra solitum concussum, ita quod in Sicilia quinque milia hominum sunt extincti. Anno Christi MCLXXXVI. Indiact. V. Saladinus civitatem Jerusalem in potestatem suam redegit, multis Christianis peremptis, & omni illa regione Palaestinae & Phoenicis potitus est, Acon & Babilin in deditionem habuit. Acon autem modico post obtinuerunt Christiani usque ad tempus everthionis ejus, MCCXCII. factae: Jerusalem autem usque ad praesens tempus non paruit Christianis. Fuit vero Saladinus Princeps Sarracenorum, vir sine Fide Catholica tantae praestantiae & virtutis, ut etiam ore Christicolarum inclutus habeatur, nec quisquam illi probitate praeratur, adeo fuit nobilis ingenii & praestantis. Per ea tempora nix alta fuit pedibus octo & ultra tempore Lucii Tertii; cujus etiam tempore dicitur fuisse Primas verficator egregius ultra humanum ingenium. Fridericus Primus transiens per Thraciam in subsidium Terrae-Sanctae flumine Fero (33) suffocatus interiit, relictis duobus filiis Henrico seu Friderico Secundo primogenito, & Philippo illo juniore. Per haec quoque praeterita tempora agnatus fuit Guilielmus de Marchesella Princeps Ferrariensis, cujus hereditas per filiam fratris illius Marchesellam devenit in Marchiones Estenses.

*Henricus Quintus regnat VII. annis mens. V.
Anno Christi MCXC.*

Henricus Quintus superioris filius succedit Imperio annis VIII. mens. V. Hic a quibusdam dicitur esse Fridericus Secundus. Hic a Coelestino tertio dicitur coronatus fuisse die secundo Pontificatus illius mensis Aprilis, feria secunda post Pascha, quo anno nono Kalendas Julii facta est Solis eclipsis ferè a tertia usque in nonam. Henricus iste Neapolim obsedit, sed morbis affecto exercitu inde discessit, & in Alemanniam est profectus. Mox anno Imperii IV. rediens totum regnum Siciliae subjugavit, rebelles poenis affectit, filium Tancredi Regis Siculorum cum matre & Margarito Rege Epirotarum secum in Germaniam traxit captivos. Mox Ecclesiae fuit infestus, eoque Innocentius Tertius, qui illi Coelestino successit, mortuo Henrico dedit operam, ne frater ejus Philippus illi succederet, sed praelegit Otthonem Ducem Saxoniae, eumque apud Aquasgrani fecit coronari in Regem. Hujus Henrici tempore tantae aeris tempestates fuerunt, quod nulla aetas tan-

(33) *Cod. Estens. flumine Ferro &c.*

Atas meminerit. Nam pluviae, tonitrua & fulgura crebra fuerunt, grando quadrangula ad quantitatem ovorum cum pluvia mixta de caelo occidit & vineas & segetes & arbores profligavit & homines plures occidit. Per haec quoque tempora Hugutio Episcopus Ferrariensis librum derivationum composuit. Hujus Innocentii Tertii tempore Concilium coactum est (in) Ecclesia, quae dicitur Constantiniana (Constantiniana, idest Laterana.) Hic aedificari fecit, ut ajunt, turrim mirabilem Romae, quae nunc dicitur Turris Comitum Johannis Pauli, sumptibus Ecclesiae. Ob cujus rei satisfactionem construi fecit Hospitale Sancti Spiritus Romae; renovavit etiam Ecclesiam Sancti Sixti. Composuit librum Decretalium, librum de miseria hominis, sermones: Huic scripsit Guafredus librum, qui dicitur *Poetria novella*, Orator Regis Angliae, & alium librum de Officialibus Romanae Curiae, qui incipit: *Pastor Apostolicus*.

Anno Christi MCKCVIII. moritur Henricus relicto filio Friderico, qui mox fuit inclutus Imperator. Anno MCCIV. urbs Constantinopolis capitur a Francis & a Venetis ac aliis Principibus petentibus Terram-Sanctam, Duce Balduino Comite Flandriae, qui mox fuit Imperator in ea.

*Otto IV. Dux Saxonum regnat annis II.
Anno Christi MCCIX.*

Ottho Quartus Dux Saxonum Romae in Ecclesia Beati Petri ab Innocentio Tertio coronatur Imperator, exacto juramento, ut jura Ecclesiae tueretur. Ipse vero ea die irritum habuit juramentum. Nam Romipetas spoliavit, & regnum Apuliae invasit contra voluntatem Ecclesiae, eoque statim anathemate percussus est, & Imperio est privatus, & ideo anni Imperii non computantur eidem, quia statim fuit privatus Imperio. Anno Christi MCCXI. Indictione nona Fridericus Henrici filius suffragio Ecclesiae a Principibus Alemanniae Imperator eligitur. Per haec tempora Elyzabeth filia Regis Ungariae, quae Langravii conjux fuerat, vita sanctissima, miraculis coruscavit, cujus meritis Deus mortuos suscitavit, & hominem natum caecum illuminavit, de cujus corpore usque in diem hodiernum oleum effluere dicitur. An. MCCXII. moritur Azo Estensis, qui sepultus est Monast. Vangadiciae, pago, qui dicitur Abbazia, Dioecesi Adriensi; hic Azzo primus fuit Marchionum Estensium, qui vi (34) principatum Ferrariae habuit. Nam huic nupserat Marchesella filia fratris Guilielmi de Marchesella viri optimi, Summatis in Ferraria. Eo quoque anno moritur Comes Sancti Bonifacii, pater Ricardi. Anno MCCXIII. Cremonenses proelio superant Mediolanenses. Anno MCCXIV. mortuo Innocentio Tertio Honorius Tertius ordinatur Urbis Episcopus. Anno MCCXV. Paduani turrim Baybae obsederunt, sed imperfecto opere inglorii sunt regressi. Anno MCCXVI. Ordo Praedicatorum coeptus est a Beato Dominico, & modico post Ordo Minorum a Beato Francisco subsecutus est. Anno MCCXX. a Christicolis capitur Damiatia, quae tertio anno sequente devenit in potestatem Sarracenorum.

Fri-

(34) *Cod. Estens. qui imprincipatum (ita ibi).*

Fridericus Secundus annis XXX. anno Christi MCCXX.

Fridericus Secundus Henrici Imperatoris filius anno Christi MCCXX. Romæ in Ecclesia Beati Petri ab Honorio Tertio coronatur, qui mox ann. XXX. regnavit. Hic insuper Rex erat Siciliae & Jerusalem ac Sueviae Dux. Anno sequente perdita est Damiatia, eam vendicantibus Sarracenis. Anno MCCXXII. apparuit stella cometes, & obiit Rex Franciæ Lodovicus, cui ejus filius alter Lodovicus successit, qui mox Sanctus est habitus. Anno MCCXXIII. die Natali Christi, horâ prandii, fuit ingens in Italia terræmotus, qui civitatem Brixiam vexavit possimum. Anno MCCXXIV. Marchio Estensis cum Mantuanis, & Ricardus Comes (35) cum Veronensibus castra posuerunt apud Ferrariam Pado medio existente. Acto de pace receptus est Comes cum Veronensibus in Ferrariam: Sed cum matronis dicerent qui eos habebant hospitio, *facite bonam cœnam, quod novas nuptias hac nocte habebitis*, Sallinguerra princeps alterius partis hoc audiens, jubet arma corripere. Veniens ergo manu armata in regione Occidentis, cum Veronensibus pugnam conserit, quos fugat, capit & spoliat, tunc Comes captus est apud Ecclesiam Sancti Johannis. Sallinguerræ conjux, cujus idem Comes privignus fuerat, eum suæ assumpsit tutelæ ac domum suam perduxit. Anno MCCXXVII. moritur Honorius, cui successit Gregorius Nonus. Eo anno magna in Italia fuit annonæ caritas. Orta inter Fridericum & Gregorium Papam discordia magnarum cladium fuit initium. Ajunt quidam hanc fuisse causam dissidii: Gregorius, ut ajunt, affinitatem cum Friderico contrahere voluit, ut ejus neptem pro filio suo Imperator assumeret, persuadere filiis non potuit, ut id eis placeret: Imperfectum ergo est inceptum. Papa Imperatori mandavit, ut cum exercitu succurreret Terræ Sanctæ; Imperator mandatum executus est; dum ageret contra (36) hostes Christi, Papa per Ducem suum quasi totam Apuliam de potestate illius eripuit, quo audito Imperator de treuguis cum Sarracenis composuit, & celeriter una galæa trans mare vectus recepit pauca oppida, quæ suis non paruerant adversariis. Mox omnem regionem recepit vel expugnat; dehinc fuit hostis Summi Pontificis. Anno MCCXXVIII. (37) Rex Castellæ Sarracenos pellit Hispania. Et Rex Arragonum armis obtinuit insulas Majoricam, Minoricam, ac Valentiam. Anno MCCXXXI. Fridericus Henricum filium suum primogenitum carcere trussit, quod (38) contra patrem res novas moliens, cum Papa tractaverat, abjecto patre, potiri Imperio, qui in carcere vitam finivit. Hoc quoque anno Beatus Antonius de Ordine Minorum defunctus est vita seculi, urbe Padua, ubi corpus ejus coruscat miraculis. Inter cetera Ego Ricobaldus Ferrariensis an. Christi MCCXLIII. (39) Paduæ aderam vesperis solennitatis, quando vir natus mutus, ut omnium civium erat assertio, dum orasset vesperis sub illius sepulchro, loquelam & auditum recepit, quem vidi & audivi loquentem; sed nesciebat loqui, nisi quod verba, quæ audierat, recitabat.

(35) *Cod. Estens.* Ricardus Comes de Sancto Bonifacio &c.

(36) *Cod. Estens.* dum bellum ageret contra Christi hostes.

(37) *Cod. Estens.* Anno MCCXXVIII.

A Anno MCCXXXII. Imperator transiens per Venetiam, in Forum-Julii cum Eccelino ibi foedus contraxit. Anno MCCXXXIII. Frater Johannes de Ordine Prædicatorum multos populos convenientes in unum, in agrum Brixie contraxit cum eorum Carrociis, & paces plures inter eos firmavit. Hic vir fuit plenâ gratiâ in sermone, ut facile homines quæ unque persuaderet, amplecterentur. In Montanis Bononiæ Italiæ visæ sunt duæ puellæ uno corpore infra umbilicum, quæ diversis diebus sunt mortuæ. Per hæc tempora Michaël Scottus agnoscitur Astrologus, Imperatoris Friderici familiaris, qui usum invenit armaturæ capitis, quæ dicitur Cervilegium. Anno MCCXXXIV. hyems fuit asperissima. Nam aruit Pinetum Ravennæ, ficus, vitæ, & olivæ. Plurimi anno sequente conviviz nuptiarum agentes vini defectu aquæ potum ponebant.

De rudibus moribus in Italia.

Per hujus Imperatoris tempora rudes erant in Italia ritus & mores; nam viri insulas de squamis ferreis capite gestabant insutas biretis, quas appellabant Majatas. In cœnis vir & uxor una manducabant paropside; usus incisoriorum lignorum non erat in mensis; unus vel duo scyphi in familia erant: nocte cœnantes lucernis vel facibus mensas illuminabant, facem tenente uno puerorum, vel servo; nam candelarum de sebo vel de cera usus non erat; Viri chlamydis pelliceis sinè operimento, vel lanceis sinè pellicibus & insulis de Pignolato utebantur; mulieres tunicis de Pignolato, & quando (40) veniebant ad nuptias viris suis & conjugatæ. Vires tunc erant cultus virorum & mulierum, aurum & argentum rarum vel nullum erat in vestibus, parcus quoque erat victus; plebeji homines ter in septimana carnibus recentibus vescabantur. Tunc prandio edebant olera cocta carnibus; cœnam autem ducebant ipsis carnibus frigidis reservatis; non omnibus erat usus vini ætate; modica denariorum summa se locupletes habebant. Parvæ tunc erant cellæ vinariæ, orca enim (41) ampla promptuariis contenti. Modica dote nubebant sceminæ, quod earum cultus erat parcissimus, virgines in domibus patrum tunica de Pignolato, quæ appellatur Sotatum & paludamento lineo, quod dicebant Xoccam, erant contentæ; ornatus capitis non pretiosus erat virginibus aut nuptis. Conjugatæ latis vittis tempora & genas sub mentum vittabant. Virorum tunc erat gloria esse in armis & equis commodos. Nobilium locupletum erat gloria turres habere, quo tempore urbes Italiæ singulæ multis turribus inclytæ visabantur, Anno MCCXXXV. Beatrix nata Aldrovandini Marchionis Estensis & Anconitani, Andree Regi Ungariæ jam grandævo matrimonio traditur. Anno sequenti moritur Rex, Uxor ejus habens in utero, in Alemanniam fugit, timens insidias privignorum. Ibi peperit filium, quem nominavit Andream; hic conjugio habuit neptem Pauli Traversarii de Ravenna, quæ moriens filium superstitem reliquit, qui patri præmortuus est. Idem Stephanus mox migravit Venetias, ibique conjugatus est Thomaxinæ de Murisinis, quæ illi peperit filium Andream nomine, qui hodie Un-

(38) *Cod. Estens.* in carcerem trussit, quia contra &c.

(39) *Cod. Estens.* Anno Christi MCCXCIII. &c.

(40) *Cod. Estens.* etiam quando veniebant ad nuptias viris suis conjugatæ.

(41) *Cod. Estens.* horrea non ampla, &c.

gariæ Regno potitur. Anno MCCXXXVI. Guidottus Parmensis, profapia de Carrigia, (42) Episcopus Mantuanus die Rogationum, dum cum populo esset in Ecclesia Beati Andreae secundum morem orando, ab Advocatis nobilibus viris Mantuæ est occisus, quamobrem urbe illa exterminati sunt, nec unquam ulterius sunt admissi, perpetuo exulantes. Anno sequente Imperator Vicentiam urbem in Venetia occupat & in Alemanniam transit. Anno MCCXXXVII. Imperator Alemannia rediens contra Mediolanenses duxit exercitum, quos fortiter expugnavit. Eorum rectorem filium Ducis Venetiæ familia Teupoulonum bello captum suspendio perdidit; Carrociū eorum captum Romam in signum victoriæ titulo tali transmisit:

Urbs decus orbis Ave, victus tibi destinor ave, Ave currus ab Augusto Friderico Cesare iusto, Fle Mediolanum, jam sentis spernere vanum, Imperii vires proprias tibi tollere vires;

Ergo triumphorum potes urbs memor esse priorum, Quos tibi mittebant Reges, qui bella gerebant.

Anno MCCXXXVIII. Imperator Brixiam obsidione cinxit, sed ea potiri nequivit. Eo etiam anno Eccelinus de Romano in Marchia Trevisii tyrannus obsedit Motagnanam (43) inde fuga discedente Azzone Marchione Estensi. Anno MCCXXXIX. in Burgundia Imperiali circiter quinque millia hominum suffocati sunt ruina unius montis ab aliis scissi, cujus partes per plura millia passuum per vallem unam dilapsæ sunt, & plurimas casas villiarum operuerunt. Tempore quoque hujus Imperatoris & Ferandi Regis Hispaniæ in Toletō Judæus quidam rupem faxeam comminuens pro vinea amplianda, in medio saxi concavitatem invenit, nulla apparente scissura, in qua concavitate librum reperit Psalterii magnitudine quasi folia lignea habentem scriptum literis Græcis, Hæbraicis, & Latinis. Loquebatur autem liber de triplici Mundo ab Adam usque ad Antichristum, cujusque Mundi proprietates loquendo: Principium verò tertii Mundi posuit, de Christo, sic dicens: In tertio Mundo filius Dei nascetur ex Virgine Maria & pro salute hominum patietur; quod ut Judæus percepit, cum tota domo sua Baptismate est renatus. In illo libro scriptum etiam erat, quòd tempore Ferandi Regis Castellæ, liber ille inveniri debebat. Simile inventum est tempore Constantini Quinti Imperatoris dicens: quòd quædam lamina aurea in Constantinopoli inventa est, in quodam sepulchro cum defuncto ibi jacente cum tali scripto: *Christus nascetur ex virgine & credo in eum.* Anno MCCXXXIX. Imperator Paduam venit, Papa autem Gregorius Nonus contra eum sententiam excommunicationis promulgat, & Proceres omnes absolvit à juramento fidelitatis, quod præstiterant Imperatori. Gregorium quoque de Monte-Longo Legatum constituit in Italia, ut totis nisibus Imperatori obsisteret. Imperator cum Eccelino & Sallinguerra confederatur, spreto Marchione Estensi & Comite Veronæ, quos prius habebat præcipuos. Hoc anno mense Junio feriâ sextâ, horâ nonâ Solis facta est eclipsis, & cælum diu visum est stellatum, ut horis nocturnis.

De obsidione Ferrariæ.

Anno Christi MCCXL. Gregorius Legatus Ecclesiæ, Dux Venetiæ, Bononienses,

(42) *Cod. Estens.* Guidottus Parmensis de profapia de Carrigia &c.

(43) *Cod. Estens.* Montagnanam &c.

A Mantuani & exules Ferrarienses obsederunt Ferrariam à Festo Purificationis usque ad primam hebdomadam Junii. Sallinguerra præsidio quintentorum equitum ab Imperatore datorum urbem eam tutabatur: diu proeliis actum est navalibus maximè & machinis. Seductus tandem Ugo de Kanbertis (44) in spem pacis dixit, omnino pacem habere velle, ne & segetes instantis anni perderet & præsidium parvum, quod habebat in Agris Castellulo. Cui Sallinguerra:

Nam & ego pacem præopto maturam, sed non eam, qua hostes superiores nobis freti tot præsidii inimicissimis hac urbe potiantur, eo animo, ut se victores putantes audeant impunè quodcunque ira, odium, aut libido perpetrandum

B*suasisset: (45) Ceterum si pares viribus nobis admitterentur in urbe concives exules, mihi non esset timori.* Tum ille, qui ab illo secundus esset in principatu in urbe, illectus pollicitationibus multis ab iis, quorum intererat, ut voti compotes essent, montes aureos polliceri: *Volo,* inquit, *prorsus hanc urbem pace gaudere.*

Cui Sallinguerra: *si hanc pacem præoptas, ego nec abnuere possum. Nam hostes potentissimi, plurimi civium cohabitantium hostibus animo faventes, tu, qui hactenus propugnator es, deficis: fiat igitur, sicut optas. Verum scire tibi expedit, quòd hujus pacis gladio mihi genitalia, tibi verò nares abscindis. Ego quidem genitalibus operimentum honestè præterdam. At*

C*tu deformata naso facie id operimento velare non poteris.* Acto igitur de fœdere, Sallinguerra venit in castra, stipulationibus pacta firman-
tur. Cùm mox Legatus cum ceteris agerent irrita promissa ducere, Azzo Marchio scelus perfidiæ horrens, detestabatur efficere aliquid contra fidem; cui Legatus persuasit, ut calcato honesto & juramento, amplecterentur quod utile sibi foret, ut scilicet urbe potiretur, illo excluso. Secundum igitur pacta Legatus, Dux Venetiæ, Potestas Bononiæ, & Azzo Marchio cum omni comitatu castrorum secum Sallinguerram jam octuagenarium quasi, ducunt in urbem, & atria ejus Sallinguerræ petunt directè, ut fidem servarent, qua promiserant, eum incolumem in domum suam traducere & servare. Cuncti igitur aula discumbunt, vina, ut moris est, miscuntur, fit aliquamdiu fermo festivus. Mox Paulus Traversaria surgit, orat, Sallinguerram in multis accusat; quo verbis finem dante, Sallinguerra mox surgit, purgatque se ab objectis: tum multi pedibus strepere, iterum & iterum, ut ne ille posset audiri; quod, ut Sallinguerra notavit, æger animo certus ad mō. (46) eo quod suspicabatur, locum fessionis petit; tamen omnes subfellia & aulam deferunt, secum ducunt Sallinguerram ad flumen, & navi eum Veneti imponentes traduxerunt Venetias, & carcere servant, ubi etiam vitam finivit. Ugo pacis suafor in urbe remansit, sed cùm post paucos dies consilii secretis non admitteretur, animo tabuit. Ruri tandem relegatur. Inde metu mortis abcessit & proscribitus, judicatus est hostis. Ceteri ejus factionis confortes consternati diffugiunt, aut supplices se regnantibus subjiciunt.

D
E Eo anno mense Augusto Fridericus Imperator Ravennam obtinuit, defuncto Paulo jam dicto. Anno MCCXLI. Fridericus Imperator obsedit Faventiam, quam tandem obtinuit. Eo anno mortuo Gregorio Papa, Cælestinus succedit, qui

(44) *Cod. Estens.* de Rambertis.

(45) *Cod. Estens.* perpetrandum suasisset.

(46) *Cod. Estens.* certus amodo de ea, &c.

qui dies paucos sedit Pontificatu, genſque Tartarorum Ungariam profligavit. Anno Chr. MCCXLII. Innocentius Quartus genere Januenſis Pontificatu eligitur ex Cardinali. Nam cùm quidam Imperatori congratularentur, eo quòd hic, qui eum favebat, ſublimatus eſſet Papatu, ægro vultu ait; *amicum perdidit; qui quondam mihi amicus fuit, adverſarius dirus erit.* Nec falſum locutus eſt; nam vix biennio latuit inter eos ſimultas, mox apertè inſenſi fuerunt in alterutrum. An. MCCXLIV. cùm jam Imperator duos ex Cardinalibus ſervaret in vinculis, Papa cùm in Italia Imperatori non poſſet obſiſtere, Januam petit, inde Lugdunum, quo Concilium convocavit. Imperator Cardinalibus aliquot & Curie Romanæ ad Concilium pergentibus tetendit mari inſidias, quos & cepit: Citatus igitur Imperator eo anno, ut perſonaliter aſſeſſet eo Concilio, ire contempſit. Anno Chriſti MCCXLV. Lugduni celebratur Concilium, quo contra Imperatorem fertur ſententia, qui tanquam malè de Fide ſentiens, privatur Imperio. Anno altero ſequenti Langravius Princeps in Alaman-
A
B
C
D
E

De obſidione Civitatis Parmæ.

Anno Chriſti MCCXLVIII. Fridericus maximo exercitu Parmam cinxit, ſtatuens animo eam urbem ſubvertere, unde in ſuburbis, ubi caſtra poſuerat, civitatem ſoſſi & vallo ædibusque conſtruxit, quam nominavit Victori-
am. Ducens animo, urbe Parmæ ſubverſa, eam inclytam & populofam facere multitudine civium urbis ſubverſæ. Ei maximè Cremonenſes erant ſubſidio. At Mantuani, Ferrarientes & ceteri, qui adverſabantur Friderico, Parmenſibus erant auxilio. Interea dum Fridericus ſolatio aucupii abeſſet à caſtris, cives Parmenſes uno agmine portis erumpunt. Novam civitatem impugnant, capiunt, diripiunt, & incendunt. In qua opima ſpolia habuerunt, Currum quoque Cremonenſium in eorum urbem traxerunt captivum. Fridericus viſo eminus fumo, & re comperta Cremonam auſugit.

Rex Hentius à Bononiensibus captus.

Anno Chriſti MCCXLIX. Bononiensès in agrum Mutinenſem duxerunt exercitum, Hentius Rex Sardinie Friderici filius ex concubina, de Cremona illò repentinum duxit equitatum, & modica requie laſſis equis indulta Mutinæ, Bononiensium petit exercitum, conſertâ itaque pugná Hentii exercitus vincitur. Ipſe Rex captus longâ carceris honeſtâ cuſtodia Bononiæ terminum vitæ dedit.

Capitur Damiatæ.

Eo anno Lodovicus Rex Franciæ cum Cruce-ſignatis trans mare ducto exercitu Damiatam urbem in deditioem accepit, quam anno ſequenti ipſe captus à Sarracenis pro redemptione ſui & ceterorum Sarracenis reſtituit, & domum reverſus eſt ſœdere adjuratus.

De morte Friderici.

Anno Chriſti MCCL. feſto Beatæ Lucie Virginis moritur Fridericus in Regno anno coronationis ejus XXX. ætatis ſuæ anno LVII. relictis liberis Conrado Rege, & duobus filiis Henrici ſui primogeniti carcere mortui, Hentio quoque Rege Sardinie incluſo carcere Bononiæ, & Manfredo Principe Tarentino, & alijs ſexus promiſcui. Fridericus ex prima conjuge genuit Henricum primogenitum jam prænominatum; ex ſecunda filia Regis Johannis Conradum genuit, propter quam regnum Jerofolymitanum habuit; ex tertia filia Regis Angliæ etiam ſobolem vidit; Ex ſore vero Marchionum Lanzonum ejus concubina Manfredum genuit, qui mox injuſtè regnavit.

De moribus & gloria Friderici.

Fuit autem Fridericus non procerus, obeſo corpore, ſubruffus, ſuper homines prudens, ſatis literatus, linguarum doctus, omnium artium mechanicarum, quibus animum advertit, artifex peritus. Aucupis avium maximè delectabatur, ſatis liberalis dignis, non profuſus donando, opibus exuberavit. Nam præter Imperii jura, Rex erat Siciliæ per genus maternum, Rex Jeruſalem per conjugem, Rex Alaman-
C
D
E

Imperii vacatio annis circiter XXIV.

Anno Chriſti MCCLI. vacavit Imperium annis circiter XXIV. uſque ad Pontificatum Gregorii Decimi. Igitur Innocentius Papa hoc anno cognita morte Friderici in Italiam venit divertens Januam, mox Mediolanum, menſe tandem Octobri feſto Beati Franciſci Ferrariam appulit, ubi, ut vidi puer, populo prædicavit, deinde per Bononiam in Thuſciam eſt profectus. Hoc anno Conradus Friderici proles Jeruſalem & Siciliæ Rex per Veronam de Alaman-
D
E

De obſidione Mantuæ & captatione Paduæ (47).

Anno Chriſti MCCLVI. Eccelinus de Romano inhumanus tyrannus, qui tunc dominabatur Veronæ, Vicentiæ, ac Paduæ, ad obſidendum Mantuam maximas copias traxit, cui auxilio erant Cremonenſes cum duce ſuo, Uberto Mar-

(47) Cod. Eſtenſ. & captione Paduæ.

Marchione Palavicino. In ea quoque obsidione (48) XI. millia Paduanorum in armis. Suburbia igitur Mantuæ igne populatur, & ferro. Interea Alexander Papa Philippum Ravennatem Archiepiscopum Legatum præfecit contra tyrannum, qui congregato exercitu Cruce-signatorum, Venetorum, Ferrariensium, & exulum, Paduam petit, levi impugnatione, qui præsidio ejus urbis relictus fuerat, urbem deserit, qua sine conflictu victor potitur exercitus die XI. exeunte Junio. Ea urbs summè opibus est exhausta. Eccelinus Mantuam obsidens, audito clam nuntio, repentè motis castris, Veronam traxit, exercitum XI. millium (49) virorum Paduanorum inermium in ædibus quiescentium capit, & carcere trudit. Mox omnes inedia & igne consumsit. Inde petiit Paduam, sed nihil profecit.

Anno Christi MCCLVII. festo Beati Simonis Apostoli maxima tempestas fuit mari, classis Clugiensis rediens de Marchia bonis multis onusta in portu Clugiæ est passa naufragium. Naves fractæ, opes perditæ, viris undis submersis. Eo anno Philippus Archiepiscopus Ravennensis Legatus Sedis Apostolicæ à Brixienfibus est urbe receptus, qui mox eorum fraude, Eccelino ea urbe recepto, captus apud Furrifellas (50) est, & in vincula trusus. Ipso quoque anno Laurentius Teupulo dux navalis exercitus Venetorum in mari cum exercitu Januensium configunt. Victor Venetus exercitus Januenses urbe Acon expellunt, & eorum turrem mirabilem à fundamentis evertunt.

Anno Christi MCCLVIII. Veneti apud Padum, districtum Ravennensium, Castellum de lignis construxerunt, quod ipsi Castellum Sancti Alberti appellant, ab aliis dicitur MacKamoy (51) situm eo loco, quo fluentum Capitis Urcei in Padum labitur longè à mari circiter quinque miliaria vel sex. Eo anno æstate fuit hominum magna mortalitas. Per hæc tempora moritur Accursius Legum commentator bonus, (52) natione Thuscus, urbe. Cui paucis annis supervixit Odofredus natione Bononiensis Jurisperitus Accursio non inferior. Hi ambo sepulti Bononiæ apud Fratrum Minorum Ecclesiam, quibus fabricatæ sunt in sepulchra pyramides speciosæ in operimentum mausolæi.

De morte Eccelini de Romano.

Anno MCCLIX. facta confœderatione contra Eccelinum tyrannum per Cremonenses, ducibus eorum Uberto Marchione Pellavicino, & Bosio de Duaria ex una parte, & Mantuanis, & Ferrariensibus, duce eorum Azzo Marchione Estensi ex altera. Eccelinus cum magno exercitu equite Mediolanum tendebat sibi promissum. Rediens ergo inde spe cassus ad flumen Adduam pervenit, sperans transitum facere per pontem, cui præsidium imposuerat: Pontem igitur invenit ab hostibus occupatum, & ibi prope numerosum exercitum Cremonensium, Mantuanorum ac Ferrariensium insidentem. Eccelinus tunc ibi pede spiculo fauciatur. Brixienfis equitatus, qui cum eo erat, primus flumen vadavit, die quarta exeunte Septembri. Mox confestim Eccelino relicto motis signis propero gressu aufugiunt, deinde Eccelinus equitatum per vadum trans flumen traducit, quibus

(48) *Cod. Estens.* Marchione Pelavicino. In ea quoque obsidione erant XI. millia &c.
(49) *Cod. Estens.* Veronam traxit exercitum. XI. millia virorum &c.
(50) *Cod. Estens.* apud Turrifellas &c.

hostes insequuntur. (53) Capitur Eccelinus clava ictus in capite, paucis post diebus moritur, & sepelitur apud Palatium Sulcim (54) territorio Cremonensi, cum jam annis XXXIV. in Marchia Trevisana tyrannidem exercuisset infamem. Hic ultra tyrannos sanguinarius fuit. Crudelis, fontes, & infantes nullis causis perdebant. Carceres plenos pueris & mulieribus singulis habebat in urbibus, parvulos excœcabat, & peremptis patribus, filios genitalibus privabat; fratrem ejus, quod pius esset, & illius immanitates horreret, carcere trusum peremit, sororis filium, qui nomen ejus gerebat, consumpsit in vinculis. Ejus impia acta vix sufficerent ad exponendum facundo poetæ. Horreo multitudine & magnitudine truculentia ejus de ipso amplius scribere, victus mole immanitatis illius.

De morte Alberici de Romano.

Anno Christi MCCLX. Albericus de Romano, Eccelini germanus, cum jam diu sævam tyrannidem exercuisset in Trevisio, adeo ut omnia abrasisset, cognita fratris nece, cum uxore & quatuor liberis in Castellum Sancti Zenonis aufugit. Paduani, Trevisini & Azzo Marchio Estensis obsidione cingunt castellum. Cum diu obsessum esset, & rebus inclusi deficerent: Ii, qui erant præsidio, loci deditorem faciunt, invito Alberico. Eductus ergo Albericus cum uxore & filiis, in ejus aspectu primò filii trucidantur, Matri tyrannæ vestes tenus inguina abscinduntur, ita ut obscœnæ partes paterent, demum rogo crematur cum filia. Ultimus Albericus pulsatus faciem membris natorum tantæ cladis spectator in frustra secatur. Judex quoque ejus affessor, scelerum illius adjutor, eodem calice est potatus: hic licet minùs debaccharetur in sanguinem innocentium, injustior tamen fratre ejus Eccelino asseritur. Nam nemo sub hujus tyrannide vivere potuit, nisi mendici, quibus non erat facultas patriam deserendi.

De verberamento hominum piè acto.

Eo anno inaudita novitas fuit per omnes Italiae partes. Nam omnes prima hyeme nudi longo agmine bini euntes tecto corpore infra umbilicum per urbes, vicos, & villas villicolæ incedebant, se flagellis & loris cædentes & psallentes Dei laudes & Beatæ Mariæ, clamitantes: Pax, pax. Eo infinitæ discordiæ & hostilitates pacatæ sunt; Mulieres in turmis hoc noctibus faciebant; sacrilegus habebatur quicumque id non ageret, sed post Januarium paulatim defecit ea novitas, quæ appellata est Verberamentum.

De clade Florentinorum apud Montem-apertum.

Anno Christi MCCLXI. Florentinis & Lucensibus cum maximis copiis euntibus ad subveniendum oppido Montalcino per agrum Senensium; Ipsi Senenses apud locum, qui dicitur Mons-apertus magnam cladem intulerunt. Gibellini tunc Florentia sunt potiti. Auxilio Senensibus erant equites Regis Manfredi, duce illis Comite Jordano, & exules Florentini in exercitu Florentinorum fuisse tunc dicuntur ad LX. ju-

(51) *Cod. Estens.* Marchamoy &c.
(52) *Cod. Estens.* Commentator Bononiæ &c.
(53) *Cod. Estens.* quibus hostes occurrunt. Eccelinum fugientem hostes insequuntur.
(54) *Cod. Estens.* Palatium Sulcini &c.

jumentorum (55), quæ appellant Salmarios. Eo anno Imperator Balduinus & Veneti de urbe Constantinopoli secesserunt. Alexander IV. Papa Viterbii moritur, cum jam annis sex & mensibus totidem sedisset. Eo quoque anno die octavo Octobris Ferrariæ magna seditio. Nam Ubalinus de Fontana & complices ea urbe pelluntur. Ipso anno festo Beati Nicolai audita sunt magna tonitrua. Anno Christi MCCLXIV. XVI. Februarii moritur Azzo Estensis, Marchio Ferrariæ, & ea urbe apud Minorum Ecclesiam est sepultus, in cujus funere, & qui (56) qui adversarii erant factione partium, non lachrymas aut gemitus continebant. Vir liberalis, innocens, tyrannidis inscius, quem summè pudebat quicquam postulantis non præbere. Cui successit Obizo filii filius, qui anno præcedente in uxorem duxit neptem Cardinalis Otthoboni de Flisco Januensis, nomine Jacominam. Hoc anno Alphonfus Rex Castellæ Sarracenos, qui in Hispaniam transferant, prælio sternit & superat. Ipso quoque anno festo Beatæ Lucie mense Decembri civitate Mutina seditio facta est, qua pars, quæ appellatur Grafulorum, est ea urbe extrusa.

De adventu Karuli Regis in Italiam.

Anno Christi MCCLXV. mense Januario Karulus Comes Provinciæ, frater Lodovici Regis Franciæ, vocatus ab Ecclesia Romana parvo comitatu navi per mare clam Romam appulit. Hoc anno magna fuit in Italia boum interitio. Mense Septembri diu apparuit stella cometes, quam vidi sæpissimè in aurora, in regione cœli, qua est Sol horâ tertiâ lucis, cui stellæ ab Occidente erat cauda fumea desinens in acutum, longitudine hastæ militis equitis. Eo anno mense Decembri exercitus Francorum duce Comite Flandriæ per Ferrariam transivit Bononiam, inde ad Karulum apud Urbem morantem.

De prælio inter Karulum & Manfredum.

Anno Christi MCCLXVI. primâ, sextâ feriâ mense Martii Karulus quondam Regis Franciæ filius & Manfredus Friderici Imperatoris proles, qui usurpatione Siciliæ regnum nactus est, apud Sanctum Germanum agro Beneventano acie pugnant, in ipso conflictu Comes de Caserto, & Thomas Comes de Certa (57) cum suis aciebus relicto Manfredi, ut compositum erat, licet Sororum Manfredi viri essent, à bello aufugiunt. Manfredus, cui persuadebatur, ut fugere consuleret: *potius*, inquit, *hodie volo mori Rex, quam vivere exul & miser*; & procedens cum suis fortissimis pugnando aliquamdiu hostibus obstitit. In ipsa pugna equus, cui insidebat Manfredus, transfixo pugione oculo, dolore insurgens super circumstantes equos deferretur. Rex ipse alio confossus pugione, equo delabatur, pedibusque equorum proteritur: dehinc pugna declinat. Victor Karulus hostes cædit & fugat, partâ victoriâ, cadavera spoliatur, edicto, ne quis cadavera sepeliat, donec de Manfredi aut vivo aut mortuo veritas haberetur. Tertia dehinc die cadaver Manfredi nudum à seruo suo indice monstratur. Allatum ergo in castra Karuli agnoscitur, & ignobili sepultura

(55) *Cod. Estens.* & exules Florentini. In exercitu Florentinorum fuisse dicuntur IX. millia jumentorum.

(56) *Cod. Estens.* etiam qui adversarii &c. non la-
Tom. IX.

Amandatur. Nam Rex Karulus jussit terrorem (58) (*fortè*: un terre, terræ elevationem) fieri secus Pontem Sancti Germani, & ibi ejus corpus condi, secundum ritum vilium hominum. Karulus confestim toto Regno potitus est, fortissimos pugnatores Manfredi, Comitem Jordanem, Petrum Alinum de Ubertis, Bernardum Castaneam captos prælio in Galliam dirigit. Ibi cum jamdiu carcere macerati essent, fugam de carcere meditati custodes occiderunt; fugientes ergo sunt comprehensi, & significato Regi negotio, Rex ipse mandavit, ut singulis pes unus & manus una abscinderetur & oculi evellerentur, quod cum factum esset, mortem sibi incidia consciverunt. Italici exinde Francorum uti cœperunt pugionibus hoc tempore, & enses obsoleti sunt.

De bello inter Karulum & Conradum.

Anno Christi MCCLXVII. ultimo Augusti Conradus Secundus Conradi filius, filii Friderici quondam Imperatoris, hæres ejus in regnis Jerosolymitano & Siculo cum exercitu Theotonicorum Veronam pervenit, & ea hyeme ibi mansit, tum Karulus Rex cum electo exercitu obsidione vallavit oppidum Thufciæ, quod Podium-Bonici dicitur. Eò se contulerant universi Optimates factionis Gibellinæ, cum obsessos fames & obsessores hyemis sævitia premeret, tandem actum est, ut milites inclusi cum equis & armis, & onni eorum suppellestile oppido dedito incolumes possent abcedere. Rex potitus est oppido, obsessi liberi sunt digressi. Eo anno Amatinus de Amatis cum complicitibus Cremonensibus, Legato agente, ea urbe pace recepti sunt, & Bosius de Duaria alterius partis Princeps cum suis ejus Legati operâ expulsi sunt, mense Febuario. Ipso anno die Resurrectionis mense Martio Guelfi de Florentia Gibellinos expellunt.

De prælio inter Karulum & Conradum Reges.

Anno Christi MCCLXVIII. Rex Conradus cum exercitu suo relicta Veronâ Papiam pervenit, mox Pisas per mare, Romam deinde. Ibi Henricus frater Regis Castellæ Urbis erat Senator. Hic cum prius Karulum multa pecuniæ ope & manus in prælium validæ plurimum adjuvisset, nec ei Rex Karulus creditam pecuniam redderet, nec promissa adimpleret, erga Karulum animum gerebat hostilem. Ergo Conradum confœderatur (59) in Karulum. Mensis ergo Augusti XXIII. die juxta flumen, quod campo Palatino proximum est, prælium conferunt, Conradus copiosior erat exercitus. Nam cum eo erant Theotonici, Romani, Lombardi, & Thufci; Karulus se numero imparem cernens, usus est artibus, delegit ergo ex communi exercitu suo equites quingentos probatissimos ad prælium conferendum præmittit. Arma quoque ejus & insignia induit quendam militem in acie præliantem. Confertâ pugna diu cædes utrinque asperrima; cæduntur tandem milites, Franci sternuntur, non valentes hostium impetum sustinere, ipse quoque vir regis armis ornatus notatus in acie ab Hispanis & eorum duce

crymas, sed gemitus &c.

(57) *Cod. Estens.* de Cerra &c.

(58) *Cod. Estens.* jussit fieri &c.

(59) *Cod. Estens.* Igitur Conrado confœderatur.

de Henrico occiditur, fufis hoftibus & proftatis, Conradi milites, maxime Germani diffunduntur ad prædam; Conradus in acie integra eminus prælii fpectator erat. Interea Karulus in Officio Miſſæ fupplex orabat, ubi verò ab iis, qui in ſpeculis montium erant, audivit fuas acies eſſe cæſas & ſtratas, cum quingentis optimis equitibus de monte digreditur, quod, ut hoſtes diffuſi viderunt, magno ſunt metu perculli videntes Karulum adventare, quem putabant interemptum in campo jacere. Karulus igitur diſperſos aggreditur; ſed cum tempus iſtaurandi acies non daretur, feſſi prælio & incompoſiti, licet numero plures, aciem integram & vegetorum virorum impetum ſubſtinere minime potuerunt. Conrado cum Karulo volenti configere oblatum eſt conſilium, ne ſe pugna committeret cum viris fortiſſimis, quos rerum deſperatio fortiore agebat, quàm id in ancipiti eſſet evenitu, ſed diſpoſitis rebus aliàs cum Rege multum in opere (60) congregaretur, à quo Siculi regni pars magna deſciverat. Conradus cum maxima parte ſui exercitus inde digreditur. Henricus Hiſpanus Urbis Senator prælio captus eſt integer. Karulus cruentam victoriam habuit. Nam penè omnis exercitus (61) prælio cecidit. Conradus igitur cum Duce Austriæ ac paucis nobilibus ſtatuit furtivo aditu in Regnum prodire, quod pro majori parte in Karulum ſe creſerat (62) (croiſaverat.) Præmittunt ergo nuntium ad caſtellum maritimum, qui conducat liburnam, qua vehantur in Regnum. Et quòd non parvi conductæ eſt navis, ſuſpicio fuit caſtelli domino, quòd magnæ fortunæ viri hanc forent aſcenduri; debiles ergo remiges eidem navì aſſignati ſunt, fortiore alia navigaturos ſervavit. Conradus cum comitibus plebejo habitu navim aſcendit, & in altum remigant, conſeſſim altera liburna, qua vehebatur caſtelli dominus ſubſequitur: nec mora, ut ad Primum appropinquant, imperat iſ remigibus, ut egrediantur conſeſſim. Conradus & ſocii ſciſcitantur quiſnam ſit iſ, in cuius poteſtatem pervenerint. Ut autem audiverunt eſſe de gente Romana, familia Francipantum, quæ quondam Friderici Imperatoris fuiſſet amiſſiſſima, clam illum aſſantur; hunc eſſe Conradum produunt, qui in paternum & avitum regnum poſſeſſurus accedat; orant, ne impediatur cœptum iter. Ipſe quoque adjuret, & cum eis veniat, præmia grandia poſſeſſurus, tum veteri amiſſiſſa, tum beneficio novo. Excluſis precibus prædo maris eos in caſtellum reducit, res diſfunditur. Karulus hoc comperto, illò cum ſuo parvò properat equitatu captos petit & recipit, ac inde abducit. Sunt qui dicant, per Pontificem & Cardinales, ut Conradus & ceteri in eorum poteſtatem & carcerem venirent, fuiſſe decretum. Clemens Quartus Karuli amiſſiſſimus tunc erat Urbis Epifcopus, quòd ne accideret Karulus ſategit. Convocat ergo Jurisperitos, quos conſulit, ſi Conradum & ceteros legitime poſſit morti damnare, allegans, quòd contra eum juſtum Regem arma moverint, & quòd Monafteria prædaverint, & quoddam ſuccenderint: diu de eo iudicio acto plurimorum erat ſententia, & maxime Guidonis de Sucaria eo tempore præſtantiffimi Legum Doctõris, Conradum non eſſe mortis reum; captum fugiendo à prælio, tum etiam quòd regnum, quòd paternum & fui

(60) *Cod. Eſtenſ.* quoniam id in ancipiti &c., cum Rege militum inope congregaretur.
 (61) *Cod. Eſtenſ.* Tunc penè omnis eius exercitus &c.
 (62) *Cod. Eſtenſ.* ſe creſerat. Præmittunt igitur &c.

juris credebat, armis peteret, ut eo poſſet potiri, & cum Karulus inſiſteret, ajens: *hi Monafteria incenderunt.* Reſpondebatur; *non conſtat, quòd hi juſſerint id fieri, cum ſape probant homines, qui caſtra ſequuntur, talibus oblectantur.* Quidam Jurisperitus hoc poſſe juſtè fieri, quòd Karulus allegabat, aſſeruit. Karulus hujus conſilium amplexus, Conradum & ceteros morti adidit. Ludente ergo ſchachis Conrado, ei deſertur Regis iudicium, & modicum temporis aſſignatur, ut animæ ſaluti poſſit conſulere. Condito igitur teſtamento & confeſſione acta, VI. Kalendas Novembr. urbe Neapoli in litus ducitur, mortis ſententia legitur, Conradus ſuperius veſtimentum exuit, & genibus flexis orato, cervicem licitori porrexit, hanc ultimam vocem edens: *ah genitrix! quàm profundis mæroris nuncium ex me ſuſcipies.* Dux Austriæ, ut vidit Conradi propinqui cervicem feriri, quanta potuit indignantis animæ voce rugitum emiſit, & doloris deſperatione, nec erga Deum culpam voluit profiteri: & cæſi ſunt deinde Dux Austriæ, Comes Gerardus de Piſis filius Galvagni Comitæ, quem Karulus, hujus rei ſpectator, juſſit in ſinu patris occidi, ultimo ipſe Galvagnus. Pauci ſpectatores lachrymas continebant, præſertim equites Franci, qui, quòd timebant minus, Regis Karuli deteſtabantur ſævitiem. Cadavera maris litore ſunt humata more cadaverum pelago ejectionum; nec licuit cuiquam religioſo ea cymiterio condere. Hæc ego, quæ ſcripſi, accepi à Joachimo Judice cive regio, (63) tunc in comitatu & familia jam dicti Guidonis de Sucaria, qui his præſens, ut dixit, ſe hæc audiviſſe & vidiſſe, mihi retexit. At verò hujus pii Karuli nutu, ſuperioris Karuli filii, ſuper illorum tumulos conſtructa eſt Eccleſia, quam fratres de Carmelo concelebrant. Hoc anno Tartari cum Sarracenis configunt in Parthia, & ſuperatis Sarracenis urbe Baldach ſunt potiti. Anno MCCLXIX. Karulus Rex Nuceriam obſidione in deditioem recepit. Tunc magni terræmotus & mons Anconæ ſciſſo in mare diſſolvit (64).

De exercitu apud Karthaginem.

Anno Chriſti MCCLXX. Rex Franciæ Ludovicus vir ſanctus, Rex Sicilia Karulus eius frater, Rex Navarra, & Rex Angliæ Odo bardus caſtra in litore Karthaginis poſuerunt, ut Tunitio potitentur. Ibi tandem Rex Franciæ ac Rex Navarra deceſſerunt, & maxima hominum interitio fuit in caſtris. Facta demum pactione & auro recepto à Barbaris diſceſſit exercitus Chriſtianus. In reditu circa portum Trapani naufragium triſte fuit, hominibus & navibus ponto merſis. Rex Angliæ à caſtris navigavit Acon ſubſidio Terræ-Sanctæ, ibique quaſi manſit triennio, qui mox cum Sarracenis acto de belli induciis per Italiam reſreſſus eſt eques. Eo anno menſe Julio moritur Aldigerius de Fontano (65), qui dominium Ferrariæ contulerat Obizoni. Eo menſe Feſto Beati Alexii, frater & filius ejus Aldigerii (66) ac plurimi potentes illius factionis res novas molientes, nec valentes efficere, Ferrariæ auſugerunt. Ipſo anno Autumno, Bononienses in portu Primarii territorio Ravennate, conſtruxere caſtellum. Veneti in altera ripa fluminis Padi caſtra ponentes machinis,

(63) *Cod. Eſtenſ.* à Joachino Judice cive Regino &c.
 (64) *Cod. Eſtenſ.* ſciſſus in mare diſſolvit.
 (65) *Cod. Eſtenſ.* de Fontana.
 (66) *Cod. Eſtenſ.* Aldigerii, Turcli, ac plurimi &c.

nis, ne id fieret, obstiterunt, post multos labores, cum viri, qui ibi erant praesidio, interirent, Bononienses opus imperfectum liquerunt. Per haec tempora viri illustres nominantur Magister Albertus Theoticus de Ordine Praedicatorum Philosophus in scripturis mirabilis; Thomas de Aquino ejus Ordinis ingenio & scientia alter Origenes; Bonaventura de Bagnareto, de Ordine Minorum, Generalis minister, vir magnae praestantiae, quem Gregorius X. in Cardinalatum ascivit, quo brevi tempore functus est.

Initium cladis Bononiae.

A Nno Christi MCCLXXII. seditio magna Bononiae, cum una partium secundum decretum suum, quod in petra scripserant, exercitum vellent ducere in Mutinenses, ut exules suos reciperent, quemadmodum actum fuerat tempore pacis praeteritae; & altera pertinaciter prohiberet; obtinuit tandem pars Jeremiarum & egit, ut petra illa, quae decretum continebat, de muro evulsa confringeretur omnino. Et Forlivienfes (67) visi sunt animo favere parti Lambertatorum, propositae sunt durae conditiones Forliviensibus in parendo communi Bononiensi; Forlivienfes potius bellum pati statuerunt, quam eas conditiones subire, cum servitutis jugum sibi viderentur (68). Igitur anno sequenti MCCLXXIII. pars Jeremiarum, altera parte obtinuit exercitum apud Forlivium sistere, ubi castris positus Rex Angliae Odovardus rediens Acon, dum iter per Italiam faceret, ad ea castra pervenit; qui, audita belli causa, de compositione tractavit, sed infecto abscessit negotio, cum nullo modo partes bellum agentes de foedere conveniretur (69).

Mantuae seditio.

E O anno mense Julii Mantuae magna seditio; factio, quae Marchioni favebat, extrusa; eoque mense, ultima hora diei ultimi, seditio magna Ferrariae inter Obizonem Marchionem, & Fontanenses; ea seditione periit Ubaldimus de Fontana, reliqui aufugerunt.

Rodulfus Comes eligitur Imperator, qui regnavit ann. XX.

A Nno Christi MCCLXXIV. Rodulfus Comes, Alamannus genere, eligitur Imperator, qui regnavit in Alamannia annos circiter XX. Hic Regem Boemiae sibi obstantem proelio superavit, quo etiam est occisus; ejus filio Rodulfus pacem reddidit, quem fecit & generum. Hic jura Imperii in Alamannia vendicavit. Fuit autem vir justus, simplex & Deum timens, civilis & parcus, quo mortuo in ejus locum eligitur Adulphus in regno.

De Concilio apud Lugdunum.

Gregorius Decimus ipso anno apud Lugdunum Concilium habuit, vir dignus Pontificatu Urbis, utpote justus. Inter cetera eo Concilio actum est, ut Christicolae Terram-Sanctam vendicarent cultui Christiano, ob hoc census maximus Ecclesiis indictus est per annos plurimos, ex quo inestimabilis argenti quantitas

A est congesta; Sed cum parvo post tempore fato concessisset, ea pecunia est expensa, ut successoribus placuit, ubi non dico. Hic Gregorius praestantes quatuor sapientia viros secundum ejus opinionem & consilium captum ad Cardinalatum ascivit, quorum consilio agebatur; scilicet quemdam Magistrum in Ordine Praedicatorum, qui sibi in Papatu successit; Magistrum Ordinis Minorum Fratrem Bonaventuram de Bagnareto; Magistrum Petrum Hispanum, qui mox Papatu est functus dictus Johannes XXI. Et quartum alium virum scientia aequè persimilem.

De exterminio Lambertatorum à concivibus Bononiae.

A Nno Christi MCCLXXIV. Bononiae dissidentibus partibus miserrima clades fuit. Nam pars Jeremiarum decreto suae urbis obtinuit, ut iterum urbem Forlivium obsiderent, & eorum currum in plateam adduxerunt: altera pars Lambertatorum ajebat non sic, sed potius exercitum debere duci in Mutinam, ut exules suos reciperent, sicut pacis foedere tenebantur. Hac causa bellum inter cives est captum XL. diebus continuis, die noctuque ferro, machinis, & igne pugnatum est; multi perempti, aedes plurimae succensae, vix quies dabatur ad somnum. Ipsae matronae succinctae pugnantibus ferebant suppetias. Plurimae tabescebant summa maestitia (70), cum hinc patrem & fratres, illinc virum & filios pugnantes viderent. Tribuni plebis tandem dolo decernunt, ut denique Optimates ex partibus conveniant in palatium, nec inde discedant, nisi rebus compositis. Vocati igitur decem & decem suo parent potestati. Ubi verò convenerunt, dimissi sunt decem ex factione Jeremiarum, reliqui decem retenti, inter quos erat ejus partis princeps, Castellanus de Andalais civis illustris. Pugna denuo instauratur. Convocant subsidia hi & illi: cum tandem impares essent Lambertacii, urbem deserunt & Faventiam fugiunt. Haec acta sunt mense Majo & Junio. Ejus Autumno anni pars victrix obsidione cinxit Faventiam machinis maxime oppugnantes, sed defensa urbe vi exulum Bononiensium, fuit negotium imperfectum. Bononienses domum tandem sunt regressi.

De clade Bononiensium apud Sanctum Proculum.

A Nno Christi MCCLXXV. mense Junio Bononienses cum eorum subsidiis ad populandos agros Faventiae maximum duxere exercitum. Eis Dux erat Malatesta de Arimino; Forlivienfes sibi ducem praefecerant Guidonem de Monteferetro, virum bellandi peritum. Ad defensionem ergo Faventiae properant: die ergo Beati Antonii Bononienses ultra pontem Sancti Proculi copias educunt, & missis populatoribus, qui falcebus fata secarent, acies equitum instructas in conspectu urbis duxerunt (71), peditum verò globus maximus illinc magna intercapedine aberat. Guido Dux Forliviensium & exulum Bononiensium copias longè numero impares ex urbe educit, aciem unam ex omni equitatu cum peditibus instruit, & in hostes procedit, quos ubi appropinquare viderunt stependarii equites locum deserunt. Ita metu confusus omnis equitatus fugae sibi consulit. Jam acies

(67) *Cod. Estens.* Et quia Livienfes &c.
(68) *Cod. Estens.* sibi viderent innecti &c.
(69) *Cod. Estens.* foedere convenirent.
Tom. IX.

(70) *Cod. Estens.* illinc virum &c.
(71) *Cod. Estens.* Urbis direxerunt &c.

acies populi Bononiensis adventabat; sed cum suos equites fugere viderent, sistunt gradum, hostes supervenientes petunt, ut prius se dedant, quam cæde periantur. Abnuunt deditio- nem facere. Conglobati igitur siti, metu, & mœrore tabescentes fixi persistebant; tum adductis ballistis sternuntur. Constipatione porro potius, quam ferro hostium sese conficiunt, inanes demum cum nec vires ad gladios vibrandos haberent, cœduntur: nulli illic hostilis humanitas, omnes devorat gladius. Potius fileo, ne narrando etiam hodie animi irritentur malè pacati, hostes ex hostium spoliis locupletati sunt. Eo anno Ravennæ seditio. Guido minor de Polenta præsidio sibi delato Arimino adversarios cives prævenit, & ejus urbis potitus est. Per hoc tempus Papa Nicolaus IV. fratrem suum Bertholdum de Ursinis Romanum in Romaniolam primum Comitem misit, ut pacaret provinciam, Latinum quoque Cardinalem & propinquum Legatum cum eo direxit; qui ea legatione decrevit, ut non liceret mulieribus per publicum incedere, nisi capite velo operto. Nam prius nurus, & matronæ vittis aut sericis funiculis crines compositæ per publicum incedebant.

Anno Christi MCCLXXIX. Exules Mediolani contra illos de Turri bellantes Franciscum de Turri apud oppidum, quod Desium dicitur, occiderunt, cujus caput abscissum, Mediolanum pilo, & per eam urbem portatum est, & ea die Mediolano potiti sunt, capti plurimis de Familia eorum, & in carcerem trusis. Reliqui aufugerunt. Per hæc tempora Anthonica (72) mulier Mutinensis ante annum ætatis ejus XL. filios XLII. peperit ex viro exule Mutinæ: decies & pluries gemellos peperit, pluries quaternos, interdum sex, interdum verò tres. Bonifacius Archiepiscopus Ravennensis inductis in Argentam Albertino & Guilielmo de Fontana exulibus Ferrariensibus contra Obizonem Marchionem bellum egit; post paucos menses pax acta est inter eos.

An. Christi MCCLXXIX. operâ Bertholdi primi Comitis, in Romaniola pro Ecclesia Romana pax immatura acta est inter Bononienses cives & exules, & in Bononiam sunt reducti. Eo anno post paucos menses, Vigilia scil. Natalis Domini, bellatum est Bononiæ in platea; diu Lambertatii obtinuerunt plateam pugnantibus viriliter; cedunt tandem multitudini prælium capefcenti. Fusi igitur diffugiunt urbe relicta, licet fortiter iterum vigerent. Plurimi diffugientium per concivium domos servati, & humanitate tractati, & ad loca tuta perducti. Anno MCCLXXX. facta est fovea & agger inter Argentam & agros de Confandolo à flumine Pado utque in paludes per millia passuum plurima. MCCLXXXI. Filia Roculfi Imperatoris nupta filio Regis Karuli transivit ad virum Ferraria. Veneti contra Anconitanos bellantur, mari eam urbem obsidentes, & machinis ex navibus eam urbem vexantes: pax tandem acta inter eos, postquam utroque belli pertoesum est.

Prælium apud Forlivium.

Anno Christi MCCLXXXII. Martino Tertio Papatu fungente, Johannes de Appia Co-

(72) *Cod. Estens.* Antonia mulier &c.
(73) *Cod. Estens.* In hoc prælio ceciderunt fortissimi bellatores. Ipse Johannes Comes &c.
(74) *Cod. Estens.* Ipso Anno MCCLXXXII. Siculi &c.

Ames in Romaniola Faventia inclytum congregavit exercitum. Nocte igitur præcedente Kalendas Majas in suburbium Forlivii, licet fossa & vallo munitum, traxit exercitum. Manè exeunt Forlivientes Duce Guidone de Monte-feretro, qui in acie communibus latebat in armis, altero milite cum suis armis exposito tunc perempto. Impletâ foveâ, quæ media erat inter acies adversas, pugna conferitur. Primo congressu utraque pars vincit & vincitur; pugna diu durissima fuit, tandem victores Forlivientes præda hostium potiti sunt. In hoc Johannes Comes (73) post strages suorum cum XXI. equitibus aufugiens campum deseruit & pervenit Faventiam. Ipso anno Siculi (74) à Rege Karulo desciverunt occisis omnibus Francis, qui erant in regno, Monachi quoque ejus gentis casum similem sunt experti. Mulieres Siculæ prægnantes ex Francis evacuatae sunt foetibus, ferro uteros dissecante, & Petrus Rex Arragonum in Siciliam est ingressus. Pisanus exercitus navali prælio mari Pisano à Januensibus superatus est, XIII. mille capti, III. mille verò in pugna perierunt ferro & undis. Anno Christi MCCLXXXIII. civitas Forlivium Comite Romaniolæ Johannes (75) de Appia, viro in armis strenuo & studio Papæ Martini, deditioem sui faciens, in potestatem Ecclesiæ cessit: fossa & aggeres æquati sunt, portarum postes ablatis; licentia de eo sunt Guido de Monte-feretro & Lambertatii exules Bononiæ.

C Ipso anno Gerardus de Camino invasit Tervisium & extruso adversario ejus Girando (76) de Castellis principe adversæ partis, dominio ejus urbis potitus est, tyrannus æquissimus & tolerabilis satis. Tunc in Romaniola & Lombardia magna boum interitio. Anno Christi MCCLXXXIV. Karulus princeps, filius Karuli Regis Siciliæ à Siculis captus est cum classe sua apud portum Neapolis, cum eo capta est magna Procerum multitudo & adducti in Siciliam. Servato ipso Karulo cum aliis novem, quos elegit arbitrio, reliqui Proceres numero CC. & ultra gladio cæsi sunt in vindictam Conradi Regis. (77) Multitudo plebeja classe cum eo capta malè perita est. Eo anno Veneti aquarum magna inundatio, naves per plateas ductæ, inde damna multa.

D Anno Christi MCCLXXXV. Rex Franciæ in Arragoniam duxit exercitum, & urbem Girundam vi cepit, fame tandem & lue muscarum quasi defecit exercitus. Ipse Rex Franciæ in castris morbo perit. Post medicum moritur Petrus Rex Arragonum parvo vulnere, quod in prælio habuit. Anno sequente mense Januarii, Rex Karulus morbo perit in regno ejus. Ajunt, quod mœrore rerum adversarum sibi ingruentium apocopata sit vita ejus; nam princeps Karuli (78) primogenitus, ejus captus ab hostibus tenebatur, thesauri & pecunia ejus in belli sumptus exhausti, CC. nobiles capti cum filio in vindictam necis Conradi Regis, quem occiderat ipse, gladio dissecati nunciati erant. Mense Martio sequente moritur Papa Martinus domitor Forlivii, cui successit Honorius Quartus, qui tribus annis Papatu est functus. Anno Chr. MCCLXXXVIII. Nicolaus Quartus in Papam eligitur, genere Esculanus, Ordine Minorum, cum jam diu Cardinalatu functus fuisset. Eo anno mense Decem-

(75) *Cod. Estens.* Johanne de Appia &c.
(76) *Cod. Estens.* Girardo de Castellis &c.
(77) *Cod. Estens.* quondam Conradi Regis &c.
(78) *Cod. Estens.* Nam Princeps Karulus primogenitus &c.

bri Obizo eligitur Mutinæ dominus . Anno fequenti Aretini apud Bibena (79) à Florentinis superantur proelio, ubi fortissimi viri perierunt, & Episcopus Aretinus ibi armatus occubuit . Anno Christi MCCXC. civitas Syriæ Tripolis à Sarracenis subvertitur, Christianis, qui ibi erant, cunctis peremtis . Eo anno Marchio Montisferrati ab Alexandrinis dolo capitur, & trusus carcere ibi veneno perit . Stephanus quoque de Divazano (80) Romanus, Comes Romaniolæ pro Ecclesia, Ravennæ captus est ab Eustasio (81) & Lamberto filiis Guidonis de Polenta, tunc Potestatis Florentiæ; servatus est in carcere ibi diu, donec habita iussione & remissione ab Apostolica Sede relaxatus (82).

De subversione Acon.

A Nno Christi MCCXCI. Civitas Acon à Sarracenis funditus est subversa, bello pertinaci jam victa, quam urbem infinita Barbarorum manus diebus XLII. sagittis & machinis impugnavit, Anno MCCXCII. Paduani apud flumen Aticen Castellum Baldum condiderunt. Anno Christi MCCXCIII. Obizo Estensis Marchio Ferrariæ moritur mense Februarii, postquam dominium tenuerat ann. XXIX. Anno Christi MCCCIV. (83) Paduani bellum moverunt Azoni Marchioni filio Obizonis, & pace facta obtinuerunt pagum Abbatiam & tertiam portionem Lendenariæ jure sibi cesso ab Aldrovandino filio tertio ipsius Obizonis Marchionis. Eo anno Coelestinus, vir anachorita, Papa eligitur, qui anno sequente, circa quadragesimam, ut liberius Deo vacaret, Papatu se abdicavit. In cujus locum eligitur Bonifacius VIII. qui hodie fedet.

Adolphus Rex Alamanniæ eligitur, qui hodie regnat.

A Nno Christi MCCXCV. Adolphus Comes, Alamannus genere, Rex Alamanniæ & Imperator eligitur, qui hodie regnat. Hoc anno morbo defecit Bononiæ magister Thadeus, Medicorum magister peritissimus, Thuscus natione,

(79) *Cod. Estens.* apud Bibenam &c.
 (80) *Cod. Estens.* de Dinazano &c.
 (81) *Cod. Estens.* ab Eustasio &c.
 (82) *Cod. Estens.* Sede relaxatus est.
 (83) *Cod. Estens.* A. C. MCCXCIV.
 (84) *Cod. Estens.* Ciuriacum &c.
 (85) *Cod. Estens.* Imolam occupavit &c. Mox ipsam Bononiam bello &c.

A & apud locum Minorum conditus est sepulchro. Anno MCCXCVI. Marchio Azzo expulsis Parma viris suæ partis, qui castellum Ciuriacum (84) habebant, ipsos Parmenses bello aggressus est, præstantibus Bononienibus opem Parmensibus sibi confederatis: ipse Marchio confederatur Nobilibus Romaniolæ, qui præerant Faventiæ, Forlivii, & Cesenæ, & eorum ope Imolam occupant, (85) ubi erat præsidium Bononienium. Mox ipsos Bononienfes bello aggressus est, & Bassanum (86) castellum quondam dirutum restauravit, quod eo anno Bononienfes obsidione in deditioem receperunt, abeuntibus cum equis & armis obsessis. Hoc tempore Guido Comes de Monteferetro, Dux bellorum strenuus, quondam contra Bononienfes Forliviensibus ductor belli, & Pisavorum post clades reparatorum (87), depositis honoribus sæculi, Minorum Ordinem ingressus est, ubi hodie militat in castris Francisci. Anno Christi MCCXCVII. magna Romæ seditio inter Bonifacium Papam & duos Cardinalium de Columna, quibus mandavit, ut pileos deponerent Cardinalatus insignia. Eos quoque, cum non parèrent, ac ceteros Clericos illius generis usque in quartam generationem privavit ecclesiasticis beneficiis & honore; Palatia quoque eorum dirui fecit in Urbe; Castella eorum impugnari fecit, & quæ vinci non potuerunt, perpeffa sunt populationem agrorum, hinc cædes in urbe & prælia. Nepam & Columnam postea obsidione subactas duces belli in deditioem receperunt (88). Hoc anno operâ ejus Bonifacii facta est pax inter Karulum Secundum Regem, & Regem Arragonum triplici nodo affinitatis hinc inde firmato.

C MCCXCVIII. Bonifacius Papa sextum librum Decretalium edidit, quo multa utilia sunt congesta. Oppidum Columna diu obsessum muris subfossis in deditioem habitum; liberatis obsessis, oppidum est subversum.

Hoc anno quarto die Julii Bonifacius Papa Karulum fratrem Philippi Regis Franciæ & filium alterius Philippi elegit & confirmavit dominum & Rectorem Romaniolæ, Marchiæ Anconæ, Ducatus Spoletani & Patrimonii Sancti Petri.

(86) *Cod. Estens.* Bazanum castellum &c.
 (87) *Cod. Estens.* post clades reparator &c.
 (88) *Cod. Estens.* receperunt. Eodem Anno Paduani falinas habere incipiunt. Bonifacius Papa canonizavit Ludovicum Regem Franciæ, qui interierat apud Carthaginem. Hoc Anno opera &c.

Explicit Historia Imperatorum Romano-Germanicorum.

147
R I C O B A L D I
148
F E R R A R I E N S I S
H I S T O R I A
P O N T I F I C U M R O M A N O R U M .

INCIPIT HISTORIA EPISCOPORUM
URBIS ROMÆ

SUCCESSORUM PETRI APOSTOLI VICARII CHRISTI ANNO XLV.

Petrus, Apostolus, Johannis filius, Provincia Galilee de vico Bethsaidæ in urbe Roma primus Episcopus fuit, ubi fedit annis XXV. mensibus VII. & diebus VIII. temporibus Claudii & Neronis Imperatorum; Coronatus est, ad martyrium (1) per crucem à Nerone anno Imperii ejus XIV. ætatis ejus anno LXX. & Romæ quiescit. Dum vivebat Ecclesiam Lino commendavit & Cleto, quos Episcopos ordinavit. Ipse verò prædicationi Verbi vacabat. In morte Cathedram commisit Clementi. Hic scripsit duas Epistolas, quæ Canonice nominantur, & Marcum filium suum probatissimum & auditorem de Evangelio instruxit. Ordinavit quoque Episcopos quinque, Presbyteros decem, & Diaconos septem.

Anno Christi LXX.

Linus, natione Thuscus, Esculano, fedit annis XI. vel IX. mensibus III. diebus XIII. Imperantibus Galba, mox Vespasiano & post Tito. Hic ex præcepto B. Petri constituit, ut mulieres Ecclesiam intrarent capite velato. Coronatus est Martyrio nono Kalendas Octobris & quiescit in Vaticano juxta Corpus B. Petri. Dicunt quidam, qui diligentius pericrutati sunt verum, quòd Linus & Cletus non sederunt Pontifices, sed ut Summi Pontificis coadjutores, quibus credidit in vita sua B. Petrus * unam Ecclesiarum credidit & rerum dispensationem. Ipse verò tamen (2) orationi & prædicationi vacabat. Imò propter tantam auctoritatem meruerunt in Catalogo poni Pontificum. Clementem verò ipse B. Petrus sibi successorem constituit.

Anno Christi LXXXI.

Cletus, natione Romanus Vico Patricio, fedit annis XII. mensibus I. diebus XI. Hic præcepto B. Petri XXI. Presbyteros ordinavit Romæ: sepultus est autem juxta Beatum Petrum VI. Kalendas Maji, & cessavit mox Episcopatus diebus XXXV. Hic Pontifex populus scribens approbat & commendat peregrinationes ad Sanctos, maximè ad limina Beatorum Petri & Pauli, addens, quòd validior ad salutem est Sancti Petri visitatio, quàm duorum annorum jejunium.

Anno Christi LXXX.

Clemens, natione Romanus, monte Celio, fedit annis IX. mens. II. dieb. X. imperantibus Domitiano, mox Nerva. Hic, quamvis à Petro esset electus, tamen coëgit Linam & Cletum ante se pontificari primus post Petrum per electionem, per gradum verò tertius. Unde ipse ad Beatum Jacobum epistolam Jerusalem scribens dixit: „ Symon Petrus tempore, „ quo vitæ suæ finem imminere sensit, in con- „ ventu Fratrum positus, apprehensa manu mea „ sic dixit: *Fratres hunc Clementem Episco- „ pum Urbis ordino, qui ab initio usque in „ finem comes in omnibus mihi fuit*. Cùmque „ ego ad pedes ejus procidens declamarem hono- „ rem cathedræ, respondit: *Tu peccati pe- „ riculum timens fugis cathedram; certus esto, „ quòd amplius peccas, qui populum Dei „ juvare cum possis, velut in fluctibus positum „ subterfugis; Tui tantummodo considerationem „ habens, & non quòd in commune expedit; „ providens.* „ Hujus corpus circa Cersanara, (3) ubi relegatus fuerat exilio, in mare Ponticum diu projectum jacuit: Tempore autem primi Nicolai Papæ Beatus Cyrillus Episcopus illud corpus Romam transtulit, & in Ecclesiam S. Clementis per Papam & populum Romanum honorificè conditum est, ubi & Beatus Cyrillus tumulatus est. Hic Clemens constituit, ut Cathedra Episcopalis in eminentiori loco statui debeat, ut in ea stans Episcopus omnes possit conspiciere, & ab omnibus circumspici.

Anno Christi LXXXIX.

Anaclerus, natione Græcus Atheniensis, fedit annis IX. mens. II. diebus X. & cessavit diebus III. imperante Trajano. Hic constituit, ut Clerus nec comam nutret nec barbam, & per Epistolam monuit omnes Fideles, ut Presbyteri præ ceteris honorentur, dicens: quòd Deo sacrificantes non debent vexari, sed portari atque ab omnibus venerari, & quòd Presbyteri, quatenus sacrificant (4) testes secum habeant, maximè Episcopi, ut Domini sacrificare perfectè probeatur. Hic composuit vitam Beati Petri, & juxta eum sepultus est.

Anno

(1) Cod. Estens. coronatus est autem martyrio.
(2) Cod. Estens. ipse verò tantum.
(3) Cod. Estens. circa Cersanam &c.

(4) Cod. Estens. quando sacrificant, testes secum habeant, maximè Episcopi, ut Domino &c.

Anno Christi CVIII.

Evaristus, natione Græcus, patre Judæo, nomine Juda de civitate Bethalem sedit annis IX. mensibus II. diebus V. & cessavit Episcopatus dies XVIII. imperante Trajano & post Adriano. Hic titulos Romæ divisit, & septem Diaconos ordinavit, qui custodirent prædicantem propter stylum veritatis, & constituit, ut conjugium publicè præsentibus parentibus fiat, & quod benedictionem à Sacerdote recipiant. Coronatus Martyrio apud B. Petrum quiescit.

Anno Christi CXIX.

Alexander Primus, natione Romanus, regione Capuanus, sedit annos X. menses VII. & cessavit diebus VII. imperante Ælio Adriano. Hic constituit aquam cum sale benedici & per domos aspergi. Hic addidit in Missa, *qui pridie quàm pateretur*, usque ad *Hoc est corpus meum*. Hic & constituit hostiam modicam ex azymo fieri.

Anno Christi CXXVII.

Sixtus, natione Romanus, de regione Vialata, sedit annos X. menses II. diem I. & cessat II. imperante Adriano & mox Antonino. Hic constituit dici in Missa: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth*; & constituit, ut ministeria sacra non tangantur, nisi à ministris, & ut mulier vasa altaris & pallia non tangat; & ut corporale non fiat ex serico, sed ex lino mundissimo non tincto, & quod quicumque Episcopus vocatus esset ad Sedem Apostolicam non reciperetur rediens (5) cum literis Papalibus. Decollatus extra portam Appiam, ubi Dominus apparuit Petro, quatenus quondam dixit: (6) *Domine quò vadis*. Ejus corpus juxta Beatum Petrum quiescit.

Anno Christi CXL.

Telephorus, natione Græcus, sedit an. XI. mens. III. dies XXII. & cessavit diebus VII. imperante Antonino. Hic constituit jejunium XL. dierum ante Pascha & in Natali Domini tres Missas dici secundum morem præsentem, & Missam celebrari ante tertiam, & in Missa dici hymnum scilicet: *Gloria in excelsis Deo &c.* Coronatus Martyrio juxta Beatum Petrum quiescit.

Anno Christi CLI.

Hygynus Atheniensis sedit annos IV. menses III. dies VI. & cessat dies III. imperante Antonino. Hic constituit, ut Patrinus vel Patrigna suscipiat levatum à fonte Baptismatis vel in Confirmatione, vel catheticatione (7) Clerum opposuit & distribuit gradus. Martyr apud B. Petrum quiescit.

Anno Christi CLV.

Pius, natione Italicus, urbe Aquilegia, sedit annos XIX. (8) & cessat dies XIV. imperante Antonio. Hic sanxit, ut Pascha Domini die Dominico celebretur. Nam aliquibus super hoc dubitantibus Angelus habitu pastorali apparuit Beato Hermeti, dicens ut dies Paschæ celebretur Dominico die, quod ipsi Episcopo

(5) *Cod. Estens.* non reciperetur rediens nisi cum &c.
 (6) *Cod. Estens.* Petro, quando dixit &c.
 (7) *Cod. Estens.* catechizatione, Clerum composuit, & distribuit gradus martyrio &c.
 (8) *Cod. Estens.* annis XIX. mensibus IV. diebus III. vel XXI. & cessavit dies XIV. impe-

A Urbis nuntiavit. Constituit etiam ut hæreticus Judæus suscipiatur, & baptizetur. Hoc tempore fuerunt duæ virgines Potentiana, & Praxedis. Hermes etiam tunc librum edidit Pastoralem. Jacet apud Beatum Petrum idem Pius.

Anno Christi CLXVI.

ANicetus, natione Syrus, sedit annos XI. menses IV. dies III. imperante Antonino & post Lucio Commodo. Hic constituit, ut Clerici coronas portent in modum sphaerulæ: ut Episcopus non sacretur, (9) nisi tres Episcopi affuerint, & quod, quando Archiepiscopus consecratur omnes Episcopi Provinciales ibi adsint, sicut omnes ei obedire tenentur. Appiâ viâ Cœmeterio Calisti quiescit.

Anno Christi CLXXVI.

Sother, natione Campanus, sedit an. IX. mens. III. diebus XXI. & cessat dies XXII. imperante Marco Antonino cum fratre suo Lucio Commodo. Hic constituit, ut nulla Monaca pallia sacra tangeret, nec incensum in Ecclesia poneret, & ut velum portarent, & ut uxor non habeatur legitima, nisi fuerit à Sacerdote benedicta, & à parentibus sollemniter tradita, & à Paranympis etiam custodita. Viâ Appiâ jacet Cœmeterio Calisti.

Anno Christi CLXXXV.

Eleutherius, natione Græcus, oppido Nicopolis, sedit an. XV. mens. III. dies II. & cessat VI. dies, imperante Commodo & post Ælio Pertinace & Severo. Hic constituit, ut nulla esca usuralis (10) Romanis & humana à Christianis repudiaretur, & Lucium Regem Britannæ Christianum fieri fecit. Coronatus Martyrio juxta Beatum Petrum quiescit.

Anno Christi CC.

Victor, natione Afer, sedit annis X. mens. II. diebus X. & cessat dies XII. imperante Pertinace Severo. Hic Concilium habuit in Alexandria Palæstinæ, ubi fuit Narcisus Patriarcha Jerusalem, & Theophilus Episcopus Cæsareæ, & ibi firmatum est Pascha debere celebrari die Dominico (11). Anno XIII. Lunâ Martii usque ad XXII. Aprilis, & constituit posse baptizari flumine, mari, vel fonte ob necessitatem. Juxta Beatum Petrum jacet.

Anno Christi CCX.

Zeferinus, natione Romanus, sedit an. IX. mens. VI. diebus X. imperante Severo, & post Antonino Caracalla. Hic constituit, ut in præsentia omnium Clericorum & Laicorum Fidelium quilibet annorum XII. vel plurium Eucharistiam die Paschæ accipiant, & quod omnia vasa altaris essent vitrea, vel stagnæ. Sepultus Cœmeterio Calisti.

Anno Christi CCXX.

Calistus, natione Romanus, sedit annis VI. mens. II. diebus X. imperante Macrino, & post Antonino & Alexandro. Hic constituit jejunia quatuor temporum, & fecit Basilicam Sanctæ Mariæ trans Tyberim. Sepultus viâ Aureliâ III. ab urbe milliario.

Anno

rante Antonino.
 (9) *Cod. Estens.* & ut Episcopus non sacretur, nisi tres Episcopi affuerint &c.
 (10) *Cod. Estens.* ut nulla esca usuralis &c.
 (11) *Cod. Estens.* die Dominico à decima quarta Luna Martii &c.

Anno Christi CCXXVII.

URbanus natione Romanus fedit a. IIII. mens. X. dies XI. & cessavit diebus XXX. imperante Alexandro. Hic constituit vasa Altaris esse debere aurea vel argentea, vel saltem stannea. (12) Hic multos nobiles ad Fidem convertit, inter quos Valerium sponsum beatæ Ciceriliæ, quos etiam ad martyrium perduxit. Viâ Appiâ cœmiterio Prætextati quiescit.

Anno Christi CCXXXV.

Pontianus natione Romanus fedit ann. IX. mens. V. dies II. & cessavit diebus X. imperante Maximino & post Gordiano. Hic in Sardinia exulavit, mox martyrio coronatus Cœmiterio Callisti.

Anno Christi CCXL.

Quidam scribit de Ordine Prædicatorum, quod Cyriacus Papa successit Pontiano, & fedit an. I. hebdomad. XI. mox renuntians officio cum beata Ursulina & XI. millibus virginibus coronatus est martyrio.

Anno Christi CCXL.

Anteros natione Græcus fedit an. XII. vel III. mens. I. dies XII. imperante Maximino. Hic gesta Martyrum fecit colligi per Notarios, & in Ecclesia recondi. Constituit etiam ut Episcopus ad aliam sedem posset transferri. Martyrio obiit, & jacet Callisti cœmiterio.

Anno Christi CCXLIII.

Fabianus natione Romanus fedit annos XIII. mens. XI. dies XI. & cessat dies VII. imperante Gordiano & post Philippo cum filio suo Philippo. Hic constituit sanctum Chrisma fieri ab Episcopo sancto die Cœnæ Domini. Regiones divisit Diaconorum, & per Notarios etiam gesta Martyrum invenit. Iste cum, Papa defuncto, inter Episcopos loqueretur de Episcopi Urbis electione, iubitò columba candida super caput ejus descendit de Cœlo dicens: Romæ ordinabis Clericos. (13) Laudabiliter gubernavit; post vitam laudabilem mox pro Fide à Decio decollatur, Cœmiterioque Callisti quiescit.

Anno Christi CCLVII.

Cornelius natione Romanus fedit ann. III. mens. II. dies X. imperante Decio. Hic constituit, ut Sacerdos, si vellet, pro certa causa possit jurare. Hic corpora Apostolorum de Catacumbis levavit, Paulum posuit via Hostiensis Persecutio VII. ubi decollatus est. Petrum verò juxta locum, ubi fuit crucifixus, inter corpora Sanctorum Episcoporum, in templum Apollinis, in monte aureo, in Vaticano, Palatio Neroniano. B. Agatha sub Decio martyr facta est.

Anno Christi CCLX.

Lucius natione Romanus fedit an. III. mens. III. imperante Gallo cum Volusiano. Hic

(12) *Cod. Etsenf.* Hic positus fuit in exilio Sardinia. Hic multos &c.

(13) *Cod. Etsenf.* Romæ Episcopus ordinaberis. Cle-Tom. IX.

A constituit, ut duo Presbyteri, & tres Diaconi semper sint cum Episcopo omni loco, propter testimonium Ecclesiasticum. Martyrio coronatur tempore Valerii, capitis truncatione.

Anno Christi CCLXIII.

Stephanus Primus natione Romanus fedit annos VI. mens. VII. dies II. imperante Valeriano cum Gallieno. Hic constituit Sacerdotes, & Levitas non uti vestimentis sacerdotalibus, ad usus communes; Decollatione martyr factus est, & sub Valeriano Cœmiterio Callisti quiescit.

Anno Christi CCLXVIII.

Sistus II. natione Græcus fedit an. II. mens. XI. dies VI. & cessavit dies XXII. Hic constituit Missam celebrari super altare. Hic cum Felicissimo, & Agapito Decio præsentati capite sunt puniti, quos B. Laurentius, & Hypolitus, & alii sunt secuti. Cœmiterio Callisti jacet.

Anno Christi CCLXX.

Dionysius ex Monacho fedit an. II. mens. II. & cessavit dies VIII. imperante Valeriano. Hic ordinavit & divisit Cœmiteria & Parochias Sacerdotibus & Levitis, & terminos Parochiis posuit, & quod quilibet esset contentus sua Parochia. Martyr cum aliis jacet.

Anno Christi CCLXXII.

Felix natione Romanus fedit an. IV. mens. III. dies XXV. Hic constituit Missam cantari super memoriam Martyrum. Jacet martyr Ecclesia, (14) quam fecerat, viâ Aureliâ ferè milliario ab Urbe.

Anno Christi CCLXXV.

Euticianus natione Tuscus fedit an. I. mens. I. diem I. Hic constituit uvæ & fruges benedici super altare: suis manibus sepelivit Martyres CCCXLII. Constituit, ut nullus Martyrem sepeliret absque dalmatica vel collobio. Martyr coronatus quiescit viâ Appiâ Cœmiterio Callisti: passus VIII. Kalendas Augusti.

Anno Christi CCLXXVII.

Gajus natione Dalmata ex genere Diocletiani, fedit an. XI. mens. IV. dies VIII. & cessavit dies XI. imperante Probo, mox Floriano, deinde Caro cum Carino filio, post Diocletiano & Maximiniano. Hic constituit, ut gradatim Clericus per ordines ascendat; & ut nemo Episcopum aut Clericum accuset apud Judices seculares. Sub Diocletiano martyr jacet Cœmiterio Callisti.

Anno Christi CCLXXXVIII.

Marcellinus natione Romanus fedit an. IX. mens. II. dies VI. & cessavit Episcopatus an. VII. mens. VI. dies XXV. imperante Diocletiano & Maximiniano. Hic compulsus à Diocletiano incensum diis posuit idolis. Mox Synodo facta in Campania poenituit coram Episcopo-

ricos laudabiliter &c.

(14) *Cod. Etsenf.* Jacet Martyr in Ecclesia.

scopis CLXXX. cinere caput asperus poenitentiam postulavit pro errato, dicens se obediturum quicquid mandaretur. Illi responsum est: absit, ut Summus Pontifex ab aliquo judicetur: Negasti tu, negavit & Petrus tuus Magister, & quis Apostolorum ausus est eum judicare? Sed egressus flevit amarè; tu ergo in te ipso corrige causam tuam, & ore proprio te ipsum judica. Ad hæc Marcellinus ob scelus, inquit, Idololatriæ me judico deponendum, & anathematizo etiam quicumque corpus meum traderit sepulturæ, & flens dixit: Heu me avarum aurum corrupit, & non possum Sacerdotio fungi. Sicque pergens ad Diocletianum confitens se Christianum esse, capitalem cum Claudio & Quirino accepit sententiam. Et iratus Diocletianus præcepit illius corpus non sepeliri in metum Christianorum. Cùmque illius corpus per dies XXX. inhumatum stetisset, nocte apparuit Petrus Apostolus Marcello, qui illi successit, qui dixit illi: Marcelle, quare corpus meum inhumatum non sepelis? Ego Petrus sum; & dedit intelligere, quòd de Marcellini corpore diceretur, & addidit: Nonne legisti, quòd qui se humiliat, exaltabitur? multum se humiliavit, qui se indignum sepultura judicavit; Vade igitur & sepeli eum juxta me, ut quos justificavit gratia, non dividat sepultura. Hoc tempore passus est apud Valentiam in Hispania Beatus Vincentius Levita.

Anno Christi CCC.

Marcellus natione Romanus regione Viata, sedit an. VI. mens. VIII. dies XXV. & cessavit dies XV. imperante Diocletiano cum Maximiniano, & post Gallerio. Hic constituit in Urbe Cardinalatus XV. vel XXV. propter hominum sepulturam & Baptismum tempore Maxentii. Passus est via Salaria.

Anno Christi CCCVII.

Eusebius natione Græcus ex Medico. Sedit an. II. mens. II. dies XXV. imperante Constantino. Hujus tempore inventa est Sancta Crux. Immo ipse instituit inventionem Crucis celebrari. Cœmeterio Callisti quiescit.

Anno Christi CCCXIX.

Melchides natione Afer sedit an. IV. mens. II. imperante Constantino. Hic constituit, ut nulla ratione die Dominico vel Jovis jejunium ageretur, quòd Pagani eos dies quasi sacrum jejunium celebrant.

Anno Christi CCCXXIII.

Silvester natione Romanus sedit ann. XXIII. menses X. dies II. & cessavit diebus XII. tempore Constantini. Hic in Nicea Bithiniæ congregavit Concilium. Ibi exposita est Fides Catholica, & multa sunt acta decreta. Hic constituit, ut nullus Laicus crimen Clerico inferre audeat, & ut Chrisma sanctum tantum ab Episcopo conficiatur, & ut Diaconus Dalmatica utens in Ecclesia linea pallia læva contegant; nec Clericus qualibet causa in Curia juret, nec ante Judicem cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia, & ut Sacrificium Altaris non

(15) *Cod. Epsens.* minorem Patre. Hic constituit, ut nullus Clericus ageret causam in publico in Ecclesia. His &c.

A in serico nec panno tincto, sed lineo terreno celebrari, sicut Corpus Domini in Syndone munda sepultum est. Hic baptizavit Constantinum Imperatorem; In Dei virtute à lepra mundavit. Hoc tempore Constantinus via Tyburtina ædificavit B. Laurentio Basilicam in agro Verano, & hoc tempore multi ad Fidem conversi, unde libertas data est Ecclesiæ. Cœmeterio Priscillæ sepultus fuit, cujus corpus nunc Monasterio Nonantulæ est conditum.

Anno Christi CCCXLVII.

Marcus natione Romanus sedit an. II. menses VII. dies XXI. & cessavit dies XX. imperante Constantio & fratribus. Hic constituit, ut Episcopus Hostiensis, qui Romanum Pontificem consecrat, pallio uteretur, & ut Symbolum in Missa alta voce cantaretur. Via ardeatina in Ecclesia; quam fecit, sepultus est.

Anno Christi CCCXLIX.

Julius natione Romanus sedit annos XV. menses II. dies VIII. & cessavit VIII. diebus imperante Constantio & fratribus. Hujus tempore celebrata est sacra Synodus apud Niceam Episcoporum CCCXVIII. qua damnata est hæresis Arriani, qui asserbat Filium minorem Patre. (15) His temporibus fuerunt B. Nicolaus Episcopus, Eusebius Episcopus, S. Hilarius Pictaviensis. B. Epiphanius & Grifogonus, Cosmus & Damianus gemelli florent, Julius Papa viâ Aureliâ Cœmeterio Calopodii jacet.

Anno Christi CCCLXIV.

Liberius natione Romanus sedit annos VI. menses III. dies IV. & cessavit diebus XXV. imperante Constantio. Hic constituit conjugium benedici à Sacerdote. Qui in exilium missus est à Constantio, quia hæresi Arrianæ noluit consentire. Clerus Romanus de consilio Liberii ordinaverunt Felicem in Papam venerabilem Presbyterum, quo celebrante Concilium invenit interesse duos Presbyteros Arriana lue infectos, & familiares Constantii Imperatoris, scilicet Ursatium & Valentem, quos de Concilio XLVIII. Episcoporum ejecit. Illi contra Felicem excitati operam dederunt cum Constantio, ut Liberius magis eis contentaneus de exilio revocaretur. Liberius verò Imperatori consentiens revocatus est. Imperator convocato Concilio cum Ursatio & Valente Felicem Catholicum de Papatu deponunt. Liberium verò Arrianis assentientem in Papatum restitunt, qui post Felicem Papatum tenuit annis quinque. Clerici multi Liberio contrarii passi sunt martyrium, præsertim Eusebius, qui Liberium Arrianum dicebat; Liberius sepultus est Cœmeterio Priscillæ.

Anno Christi CCCLXX.

Felix Secundus natione Romanus sedit an. I. menses III. dies II. imperante Constantio. (16) Hic declaravit Constantium esse hæreticum Arrianum, & secundò rebaptizatum ab Eusebio Nicomediæ Episcopo, propterea quod de Papatu ejectus capitis truncatione martyrio coronatus est, & via Aurelia est sepultus in Ecclesia, quam Presbyter construxerat.

Anno

(16) *Cod. Epsens.* Constantio. Hic constituit, ut si Episcopus accusatus fuerit, ad Concilium vocatus venire debeat. Hic declaravit &c.

Anno Christi CCCLXXI.

Damasus Hispanus natione sedit annos XVIII. menses III. dies XI. & cessavit XXXI. diebus imperante Juliano Apostata, post Joviano, post Valentiniano, post Valente ejus fratre, ultimo Gratiano, & Valentiniano Secundo, & Theodosio Primo. Hoc tempore B. Ambrosius Episcopus Mediolani ordinatur. Florent etiam tunc Basilius Cæsariensis; Gregorius Nazianzenus; B. Martinus. Hieronymus correxit Psalterium LXX. Interpretum, quod in omnibus Ecclesiis cantabatur. Damasus Papa rogatu Beati Hieronymi instituit, ut in fine Psalmorum diceretur in Ecclesia: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. Viâ Ardeatinâ quiescit cum matre & germanis in Ecclesia, quam fecit. Alii scripserunt, quod jacet in Ecclesia Sancti Petri. Ursinus Diaconus in tantam prorupit audaciam, ut contra Damasum se Urbis Episcopum faceret. Inde orta seditione magnæ cædes factæ sunt in Urbe & Ecclesiis.

Anno Christi CCCLXXXIX.

Siricius natione Romanus sedit ann. XV. mens. XI. dies XXV. & cessavit diebus XX. imperante Theodosio cum Honorio. Hic secundam Synodum congregavit apud Constantinopolim CCCL. Episcoporum. Hic constituit Manichæum (17) ad Ecclesiam non debere communicari, nisi in morte, & hæreticum per manus impositionem recipi, præsentem cuncta Ecclesia. Jacet Cœmeterio Priscillæ. Hoc tempore B. Hieronymus transtulit Bibliam de Hebræo in Latinum. Tunc Rufinus Presbyter Aquilegensis agnoscitur. In Castello Emaus nati sunt duo pueri uno corpore infra umbilicum, quorum uno dormiente alter comedebat, qui annis duobus vixerunt, & triduo alter alteri præmortuus est.

Anno Christi CCCCIV.

Anastasius natione Romanus sedit ann. III. dies X. imperantibus Archadio & Honorio. Hic constituit hominem membro carentem non fieri Clericum, & nullum Clericum ad superiores Ordines promoveri, nisi de licentia sui Episcopi; & quotiens Evangelium recitatur, Sacerdotes non federe sed stare, Romæ sepultus.

Anno Christi CCCCVI.

Innoentius Primus natione Albanus sedit annis XV. mens. II. diebus XII. imperante Archadio cum Honorio, & mox Theodosio secundo. Hic constituit natum de Christiano renasci Baptismate, & jejunium Sabbatho, quia Dominus positus erat Sepulchro & jejunaverunt Discipuli; & quod homo carens membro aliquo non possit Clericus fieri. Hic constituit Oleo consecrato uti ad infirmorum (18) non tantum Presbyteris sed & aliis Christianis. Hoc tempore B. Alexius vixit in carne.

Anno Christi CCCCXXI.

Zosimus natione Græcus sedit ann. I. mens. IX. & cessavit dies XXVI. imperantibus

(17) *Cod. Eßens.* Manichæum redeuntem ad Ecclesiam.

A Honorio & Theodosio Archadii filio. Hic constituit Cereum benedici in Pascha per Parochias; & Diaconos lævam rectam habere de palliis linostinis, & Clericum in publico non uti poculo, & quod nullus servus ullo modo Clericus fiat.

Anno Christi CCCCXXIII.

Bonifacius Primus natione Romanus sedit annos III. mens. VIII. dies VII. imperante Honorio & Theodosio, post eum Valentiniano genero suo. Hic constituit, ut nulla Monacha vel Mulier pallia sacrata tangeret, nec servum fieri Clericum, vel obnoxium Curie, vel cuiuslibet rei.

Anno Christi CCCCXXVII.

Coelestinus Primus natione Romanus sedit annis IX. mens. X. diebus XVII. & cessavit diebus XXI. imperantibus Theodosio II. & Valentiniano tertio genero suo, jacet Cœmeterio Priscillæ. Hic constituit, ut Psalmi David ante Sacrificium cantarentur, & Antiphonarium ex Psalmis, quod antea non fiebat; sed legebantur tantum Epistolæ Pauli & Evangelium. Hic misit S. Patricium filium. Chotes sororis S. Martini Turonensis in Hiberniam, & omnes ad Fidem convertit.

Anno Christi CCCCXXXVI.

Sistus Tertius natione Romanus sedit ann. IX. dies XXVIII. & cessavit dies XXII. imperante Theodosio II. Jacet juxta corpus B. Laurentii. Hic constituit, ut nullus Clericus in alterius Parochia ordinari præsumat.

Anno Christi CCCCXLV.

Leo Primus natione Thuscus sedit an. XXII. mense I. diebus XVII. imperante Theodosio & Valentiniano, & post Marriano. Jacet Ecclesiâ B. Petri. Hic tertiam Sacram Synodum Chalcedoniæ celebravit Episcoporum CC. & defendit contra Eutichen & Nestorium duas in Christo esse naturas. Hic scripsit ad Martianum Imperatorem Epistolas XII. ad Leonem Imperatorem Epistolas XIII. & ad multos alios Episcopos. Hic mitigavit Atilam, mox Gensericum Regem Vandalorum. Hujus Notarius fuit Beatus Prosper, mox Reginus Episcopus. Leonis Papæ natalis agitur Vigilia Apostolorum Petri & Pauli.

Anno Christi CCCCLXVI.

Hilarius natione Sardus sedit ann. VI. mens. III. dies X. & cessavit dies X. imperante Martiano, cum Valentiniano, & post Leone. Hic constituit, ut nullus Clericus investituras accipiat à Laicis; & confirmavit tres Synodos. Jacet ad Sanctum Laurentium. Hujus tempore in Britannia regnabat Arthurus, qui sua probitate ac benignitate Franciam, Flandriam, Norvegiam, Daciam & cæteras insulas ejus regionis suo scepro regebat. Idem in prælio vulneratus pro curando vulnere secessit in quandam Insulam, nec ultra apparuit.

Anno

(18) *Cod. Eßens.* uti ad usum infirmorum.

Anno Christi CCCCLXXII.

Simplicius natione Tiburtinus sedit ann. XV. mens. I. dies VII. & cessavit diebus VI. imperante Leone, & post Zenone. Hic constituit, ut nullus investituras à Laicis accipiat, nullus Pontifex successorem constituat. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri. Hoc tempore Merlinus propheta in Britannia natus est ex filia Regis Sanctimoniali, & incubo dæmone. Nam mater ejus filia Regis Metiæ inter Monachas degebat in Ecclesia Sancti Petri in urbe Kamuloduno, quæ asseruit se nunquam virum cognovisse, sed quidam in specie pulchra nimis ipsam frequenter deosculans & evanescens & rursus apparens & eam amplectens ipsam prægnantem reliquit. Cùm verò Rex Britannia miræ magnitudinis ædificium strueret, & nocte evanesceret quod die ædificabatur; admirans Rex responsum à Magis accepit, quòd ædificium non perficeret, nisi calx cum cruore unius nati sinè patre misceretur. Cùm autem talis quæreretur per Regnum, Merlinus puer ab alio puero secum contendente talis notificatur. Merlinus captus, Magos dixit esse mentitos, & ostendens sub terra voraginem dixit, ibi esse duos Dracones, qui opus demoliebantur, & ita inventum est. Propter quod Merlinus à morte evasit.

Anno Christi CCCCLXXXVIII.

Felix Tertius natione Romanus sedit an. VIII. mens. XI. dies XXVII. & cessavit diebus quinque. Imperante Zenone mox Anastasio. Jacet Ecclesiâ Beati Pauli. Hic constituit Ecclesias esse consecrandas (19), & damnavit Petrum Episcopum Alexandrinum & Achatium Episcopum Constantinopolitanum Eutichianistas. Hic etiam constituit, quòd accusato dandæ sunt induciæ, ut se possit defendere, & quòd accusatores & Judices tales sint, qui omni careant suspicione.

Anno Christi CCCXC.

Gelasius Primus natione Afer sedit ann. IV. menses IX. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri; qui sedit imperante Anastasio. Hic in Missa addidit: *verè dignum, & justum est &c.* Hymnos & libros composuit, sicut Ambrosius. Hujus tempore regnabat Theodoricus Rex Gothorum in Italia, & Boëtius florebat, & hoc tempore facta est inventio Cryptæ Sancti Michaëlis.

Anno Christi DI.

Anastasio Secundus natione Romanus sedit ann. II. mens. XI. dies XXIII. & cessavit diebus IX. imperante Anastasio. Jacet in Ecclesia Sancti Petri. Hic constituit, ut nullus Clericus omittat suum Officium propter iram vel rancorem, præter Missam. Tempore Theodorici Regis Gothorum fuit.

Anno Christi DIV.

Symmachus natione Sardus sedit ann. XV. m. VII. dies XXVII. & cessavit Episcopatus diebus VII. imperante Anastasio. Jacet in Ecclesia Sancti Petri. Hic constituit, ut diebus Dominicis, & solemnibus diceretur in Missa:

(19) *Cod. Effenf.* Ecclesias esse ab Episcopis consecrandas.

A *Gloria in excelsis Deo*, quod ante non fiebat. Hoc tempore Childericus Rex Franciæ propter insolentem vitam & luxuriosam de regno ejectus à suis octo annis mansit apud Basinum Regem Turogorum, quo revocato in domitium suum, Basina uxor Basini Regis secuta est illum Adoricum, qui eam accipiens in uxorem, ex ea genuit Clodovæum, qui mox baptizatus est per Sanctum Remigium, & effectus Christianissimus martyrio coronatus est. Beati verò Remigii filius fuit per Spiritum Sanctum Leonardus.

Anno Christi DXIX.

B Hormisda natione Campanus sedit ann. IX. dies XVII. & cessavit diebus VI. imperante Anastasio, post Justino. Et jacet Ecclesiâ Sancti Petri. Anastasius hæreticus hujus Nuncios ad se missos rejecit, & statim fulmine periit; mox missi ad Justinum Imperatorem, ab eo gratanter recepti sunt: unde Græcos, qui excommunicati erant, Papa absolvit, & bonus bona multa operatus est.

Anno Christi DXXVIII.

Johannes Primus natione Thuscus sedit ann. II. menses IX., & cessavit diebus octo, imperante Justino. Hunc Theodoricus fecit occidi, quòd eum Missum ad Imperatorem ipse Imperator devotè susceperat. Hoc tempore Boëtius occiditur, & Symmachus ejus socer Romanus illustris. Et Francia ad Fidem convertitur.

Anno Christi DXXX.

Felix Quartus natione Sabinus sedit annis IV. mens. II. dies XIII. & cessavit dies XLV. imperante Justiniano. Jacet Ecclesiâ Beati Petri. Hic atavus fuit Beati Gregorii Papæ magni Doctoris.

Anno Christi DXXXIV.

D Bonifacius Secundus natione Romanus sedit annis II. mens. III. & cessavit dies VI. tempore Justiniani & Athalarici, filii filia Theodorici Regis Gothorum. Hic constituit, ut Clerici sint divisi à Laicis, dum Missa celebratur. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri.

Anno Christi DXXXVI.

Johannes Secundus natione Romanus, qui Mercurius dicebatur, sedit ann. II. mens. III. dies VII. & cessavit diebus VII. imperante Justiniano, & tempore Athalarici. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri. Hic damnavit Anthemium Episcopum Arrianum. Huic Papæ Justinianus per Ypatium (20) Episcopum chirographo Fidem suam Catholicam misit. Hoc tempore florent Beati Benedictus & Maurus ejus discipulus.

Anno Christi DXXXVIII.

Agapitus Primus natione Romanus sedit menses XI. dies XVIII. Hic constituit Processiones fieri die Dominico. Hic missus est ad Justinianum à Theodato Rege Gothorum culpato, quòd occidi fecerat Amalasiuntam Reginam

(20) *Cod. Effenf.* per Ypatium & Demetrium Episcopos chirographo.

ginam matrem Athalarici, quæ eum in Regnum consociaverat, ut Imperatorem placaret. Imperator hujus precibus removit Anthemium ab Episcopatu Constantinopolitano; & Miennam subrogavit. Papa ibi mortuus est, & corpus ejus adductum Romam. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri.

Anno Christi DXXXIX.

Silverius natione Romanus ex patre Hormisda Episcopo fedit ann. I. mens. V. dies XI. Hic à Justiniano in Pontum fuit relegatus; quod revocare noluisset Anthemium hæreticum Episcopum depositum, ubi est confessor mortuus & sepultus.

Anno Christi DXL.

Vigilius natione Romanus fedit annis XVII. dies XXVI. & cessavit mens. III. & dies V. imperante Justiniano. Theodora Imperatrix faulrix Anthemii persecuta est Vigilium, & de mandato ejus ductus est Vigilius in Constantinopolim. Ibi cum Anthemium non vellet restituere, alapis cæsus, de Ecclesiâ Sanctæ Sophiæ, quò confugerat, est extractus, sed per gratiam populi Romani revocatus, & rediens Syracusis mortuus est; cujus corpus Romæ conditur viâ Salariâ apud Sanctum Marcellum. Hujus tempore Roma à Gothis est capta, & quinta Synodus facta contra Theodorum & alios, qui dicebant Christum solum hominem.

Anno Christi DLVII.

Pelagius Primus natione Romanus fedit ann. XI. mens. X. dies XVIII. & cessavit mens. III. & diebus XXV. imperante Justiniano. Hic constituit, ut Hæretici comprimerentur per Judices Seculares. Culpatus quoque de morte Vigili Papæ coram omni populo tacta Cruce Evangelio se purgavit. Hoc tempore Sanctus Brandanus in Scotia clarus habetur. Ossa quoque Beati Stephani Protomartyris Romam allata sunt, & locata cum corpore Beati Laurentii.

Anno Christi DLXVII.

Johannes Tertius natione Romanus fedit a. XII. m. XI. d. XXVI. & cessavit diebus XXXIII. imperante Justiniano & post Justino secundo. His temporibus Fortunatus Poëta vir ingenio & vita laudabilis de Italia Turonum veniens gesta Beati Martini Episcopi conscripsit, mox deum fuit Episcopus Pictavenus. Hoc tempore moritur Sanctus Maurus discipulus Beati Benedicti. Hoc etiam tempore claret Sanctus Germanus Episcopus Parisiensis, Johannes Papa cœmeteria constituit, & restauravit Ecclesiam Apostolorum, in qua corpus ejus est conditum.

Anno Christi DLXXVIII.

Benedictus Primus natione Romanus fedit a. III. mens. I. d. XIX. & cessavit menses III. & dies X. imperante Tiberio Secundo. Hujus tempore Longobardi in Italiam sunt ingressi, comitante multa fame & peste; quibus laboribus obiit idem Papa, qui Ecclesiâ Beati Petri quiescit.

(21) *Cod. Estens.* imperantē Mauritio cœpit sedere.

Anno Christi DLXXXI.

Pelagius Secundus natione Romanus fedit annos X. menses II. dies X. & cessavit menses VI. & dies XXV. Imperante Tiberio, & post Mauritio. Hic fecit domum suam Zenodochium pauperum. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri. Hujus tempore Tyberis in tantum intumuit, ut aquæ ascenderent muros Urbis, & secum traxerunt in mare innumerabiles serpentes cum ingenti Dracone, quibus mari nectis facta corruptione aëris multi perierunt; inter quos Papa; qui Beatum Gregorium suum Apocrisarium in Constantinopolim legaverat ad Augustum.

Anno Christi DXCI.

Gregorius Primus natione Romanus fedit annos XIII. mens. VI. dies X. & cessavit Episcopatus menses V. d. XVI. cœpit sedere (21) IV. Idus Martii. Hic Doctor eximius divinarum Scripturarum fuit, & Pontifex mansuetus. Hic fecit Homelias XL. Job & Ezechielem moraliter & mirè exposuit. Registrum Pastoralem scripsit pro eruditione Aureliani Episcopi Ravennatis. Dialogum etiam composuit. Primò Monachus domum suam fecit Monasterium. Ejus studio gens Anglorum ad Fidem conversa est. Addidit in Missa: *et dies nostros in pace dispone.* Et licet tantus scientia & sanctitate fuit, multos tamen adversarios habuit, maxime post mortem, adeò, ut propter detractionem ipsius, omnes libros ejus vellent facere cremari, nisi Petrus ejus Diaconus per Spiritum Sanctum, quem in Columbæ specie viderat super ipsum sedisse, libros scripsisse juramento, & mortis suæ, quam prædixit, termino, sive legendo (22) in publico Evangelium confirmasset. Jacet igitur in secretario Beati Petri.

Anno Christi DCV.

Sabinianus natione Thuscus fedit a. I. mens. V. dies IX. & cessavit m. I. & diebus XXV. imperante Phoca. Jacet Ecclesiâ Sancti Petri. Hic constituit, ut horæ diei per Ecclesias pulsarentur.

Anno Christi DCVII.

Bonifacius III. natione Romanus fedit mens. IX. d. XXI. Imperante Phoca. Hic constituit, ut vivente Episcopo, non eligat superstitem, & quod mundus pannus super Altare ponatur.

Anno Christi DCVIII.

Bonifacius IV. natione Marforum, de civitate Valeria fedit a. VI. mens. VIII. dies XII. Imperante Phoca. Hic obtinuit ab Imperatore, ut Romana Ecclesiâ caput haberetur omnium Ecclesiarum. Nam Ecclesiâ Constantinopolitana se primam scribebat. Hic etiam obtinuit ab Imperatore, ut templum Pantheon consecratur ad honorem Cybeles matris Deorum, ubi sæpe Christiani à Dæmonibus percutiebantur, consecraretur ad honorem Dei & Sanctorum, quod nunc dicitur Sancta Maria Rotunda. Consecravit igitur illud ad honorem Bea-

(22) *Cod. Estens.* scilicet legendo in, & infra. Jacet Gregorius in Secretario.

Beatae Mariae & omnium Sanctorum Kalendis Novembris, & constituit, ut ea die Pontifex Romanus ibi Missam celebret, & populus accipiat Corpus & Sanguinem Domini Jesu Christi, sicut in die Natalis Domini: & dies illa sit celebris Beatae Mariae & omnibus Sanctis, & populus Christianus festivitatem agat; sequenti verò die pro fidelibus defunctis quoque per omnes Ecclesias sacrificium fiat.

Anno Christi DCXV.

Deusdedit natione Romanus fedit a. III. dies XXI. & cessavit mens. I. diebus XXVI. imperante Eraclio. Hoc osculante leprosum, statim mundatus est idem leprosus. (23)

Anno Christi DCXVIII.

Bonifacius V. natione Campanus urbe Neapoli, fedit a. V. d. XIII. & cessavit mens. VI. diebus XIII. imperante Eraclio. Hic constituit, ut fures Ecclesiarum anathematizentur, & ut Acolythus reliquias Martyrum non audeat levare.

Anno Christi DCXXIII.

Honorius Primus natione Campanus fedit a. XIII. mens. XI. d. XVII. & cessavit m. VII. dies XVIII. imperante Eraclio. Hic constituit, ut omni Sabbatho procederent Letaniae ad Sanctum Petrum. Hoc tempore Sanctus Anastasius Monachus coronatur martyrio.

Anno Christi DCXXXVI.

Severus natione Romanus fedit a. II. & cessavit m. IV. d. XXVIII. imperante Eraclio. Hic fuit sanctus & benignus amator Cleri, ac pauperum. Jacet apud Ecclesiam Sancti Petri.

Anno Christi DCXXXVIII.

Johannes IV. natione à Dalmatia fedit an. I. mens. X. d. XIX. & cessavit mens. I. dies XLII. imperante Eraclio. Hic de Thesauris Ecclesiae multos captivos redemit, qui per Ystriam & Dalmatiam serviebant.

Anno Christi DCXL.

Theodorus Primus natione Graecus ex patre Theodorico Episcopo de civitate Jerusalem fedit a. VI. mens. V. dies XVIII. & cessavit diebus LII. imperante Constantino Tertio. (24) Hic dum Missam celebraret, Olybrii spatarius ab illo missus eum voluit occidere, sed ut ens levavit, statim factus est caecus. (*)

Anno Christi DCLIII.

Eugenius Primus natione Romanus fedit an. II. mens. IX. d. XXII. & cessavit mens.

(23) *Cod. Eftenf.* leprosus. Hic filius fuit Stephani Subdiaconi.

(24) *Cod. Eftenf.* imperante Constantino Tertio cum Heracleona fratre suo. Hic constituit benedictionem Cerei Sabbato Sancto.

(*) *Anno Christi DCXLVII.* Martinus Primus natione Tuscus, civitate Tuderina fedit ann. VI. mens. I. & cessavit diebus XXVIII. imperante Constantino III. Hic dum Missam &c.

(25) *Cod. Eftenf.* in Aureliana Diocesi.

(26) *Cod. Eftenf.* imperante Constantino IV. Hic fe-

uno, dies XXIX. imperante Constantino III. Hic in omnibus fuit bonus. Jacet Ecclesia Sancti Petri. His temporibus Ecclesia Ravennatensis Ecclesiae Romanae omnino non obediebat.

Anno Christi DCLVI.

Vitalianus Primus natione Campanus civitate Signensi, fedit an. XIV. menses VI. & cessavit mens. II. & diebus XIII. imperante Constantino III. Hic tantum Romanum composuit, & dulcifono organo concordavit. Hic Papa Ferrariae primum Episcopum contulit Marinum fratrem Cardinalem natione Romanum.

Anno Christi DCLXX.

Deodatus natione Romanus ex Monacho fedit a. IV. mens. II. dies V. imperante Constantino IV. filio Constantini Tertii. Hic tantae benignitatis fuit, ut omnem hominem ad se venientem consolatum dimitteret, & dum oscularetur leprosum statim mundatus est à lepra. Jacet apud Sanctum Petrum. Hujus tempore translatus est corpus Beati Benedicti à monte Casino ad coenobium Floriacenum in Aureliana ditone. (25)

Anno Christi DCLXXIII.

Donus natione Romanus fedit a. I. mens. V. d. X. & cessavit mens. II. diebus XV. imperante Constantino IV. (26) * Hoc sedente Ravennas, qui diu non obedierat Pontifici Romano, ad obedientiam Ecclesiae Romanae devenit, Theodato Archiepiscopo Ravennatensi; & defuncto Episcopo, Ravennatensis Electus in Curiam Romanam venerat, ordinandus ab Episcopo Romano. Hoc tempore sexta Synodus acta Constantinopoli est.

Anno Christi DCLXXVIII.

Leo Secundus natione Sículus fedit mens. X. dies XVII. & cessavit mensibus XI. diebus XXII. imperante Constantino IV. Hic fuit eruditus apprimè Graecis literis & Latinis eloquentissimus, qui constituit in Missa post *Agnus Dei* pacem dari inter Christianos.

Anno Christi DCLXXIX.

Benedictus natione Romanus fedit a. X. dies XII. & cessavit mensibus II. & diebus XV. imperante Constantino IV. Hic vita sanctus & bonus jacet apud Ecclesiam Sancti Petri.

Anno Christi DCLXXXIX.

Johannes V. natione Syrus urbe Antiochia, fedit an. I. dies IX. imperante Constantino IV.

cit locum ante Sanctum Petrum, qui dicitur Paradisus.

Anno Christi DCLXXV.

* Agatho natione Sículus fedit annis II. mensibus VI. diebus III. & cessavit anno I. mensibus VII. diebus XV. imperante Constantino IV. Hoc sedente Ecclesia Ravennas, quae diu non obedierat Pontifici Romano, ad obedientiam Ecclesiae Romanae devenit, Theodoro Archiepiscopo Ravennate, qui defuncto Episcopo Ravennate electus.

IV. (27)* Hic vita commendabilis jacet apud Sanctum Petrum.

Anno Christi DCXCI.

Sergius Primus natione Syrus urbe Antiochia, fedit a. IX. mens. VIII. d. XXIII. & cessavit mens. I. diebus XX. imperante Justiniano Secundo. (28)* Hic per Patricium Romanorum factus est Papa, unde aliqui eum non scribunt Papam propter malum introitum; & sequens Leo appellatur Leo Tertius etiam in Decreto.

Anno Christi DCCIII.

Johannes VI. natione Græcus fedit a. III. m. II. d. XXIII. & cessavit m. I. & d. XVIII. imperante Leone II. & Tiberio III. Post hic martyr jacet in Catacumbis Ecclesiæ S. Sebastiani.

Anno Christi DCCVI.

Johannes VII. natione Romanus fedit an. II. mens. VII. d. XXVII. & cessavit m. IX. imperante Tiberio III. Hic fuit scientia eruditus & facundus eloquio.

Anno Christi DCCVIII.

Silvius natione Romanus fed. d. XX. & cessavit m. VI. imperante Tiberio. Hujus tempore magnum schisma fuit in Ecclesia.

Anno Christi DCCVIII.

Constantinus natione Syrus fedit an. VII. d. XV. & cessavit d. XL. imperante ipso Tiberio, & post Justiniano iterum: jacet in Sancto Petro.

Anno Christi DCCXVI.

Gregorius Secundus natione Syrus fedit an. XVI. mens. II. dies XXII. & cessavit d. XXV. imperante Philippo Secundo, & post Anastasio Secundo, & post Theodosio Tertio, & post Leone Tertio, cum Constantino suo filio. Jacet Ecclesiâ S. Petri. Hic per Bonifacium Episcopum Maguntinum Germanos ad Fidem convertit, & constituit quintam feriam jejunari, ut quadragesimam, quod non ante fiebat.

Anno Christi DCCXXXII.

Gregorius III. natione Romanus fedit an. X. m. VIII. d. XXII. & cessavit diebus IX. imperante Leone, cum filio suo Constantino. (29) Hic cum Roma obsideretur à Rege Longobardorum misit navigio ad Karolum patrem Pipini claves Confessionis Beati Petri rogans, ut Romanam Ecclesiam liberaret à Longobardis.

(27) *Cod. Eftenf.* imperante Constantino IV. & cessavit diebus II.

Anno Christi DCXC.

* Conon natione Romanus fedit mensibus XI. diebus IX. & cessavit mense I. diebus XIX. imperante Constantino IV. Hic vita commendabilis.

(28) *Cod. Eftenf.* imperante Justiniano II. Hic vita laudabilis constituit dici in Missa ter *Agnus Dei*.

Anno Christi DCCXLII.

Zacharias natione Græcus fedit an. X. m. II. d. XV. & cessavit dies II. imperante Leone IV. cum filio suo Leone & Constantino VI. post cum Irene matre sua. Hic pacem fecit cum Longobardis, & librum Dialogorum transtulit in Latinum de Græco. Hic Karulum Magnum (Carolomannum) fratrem Pipini fecit Monachum, & eum misit in Casinense Cœnobium, ut Monachus fieret. Cui Monasterio dona & privilegia Apostolicæ Sedis contulit. Hujus monitione Rachis Rex Longobardorum cum uxore & filiis, relicto seculo, Monasterium est ingressus. Ad hunc Papam Monachi montis Casini adjuncto sibi fratre Karulo Magno Romam venerunt, rogantes Papam, quatenus Pipino Regi Francorum literas dirigeret, ut corpus Beati Benedicti, quod Floriacenses Monachi furtim habuerant, loco Casinensi restituerent. Rex Pipinus mandavit Monachis Florianæ, (30) ut illud restituerent jejunantibus & flentibus. Nuncii verò, qui corpus auferre debebant, sunt cœcitate percussi, & hoc cognito ibidem remansit. Zacharias Papa moritur omni virtute ornatus. Hoc tempore corpus Beatæ Mariæ Magdalænæ à Gerardo Comite Burgundiæ Virgiliatum (31) translatum est: quinque alii scribunt id esse apud Ephesum.

Anno Christi DCCLII.

Stephanus Secundus natione Romanus fedit a. V. mense uno diebus XXVIII. imperante Constantino V. (32) Hic ob infestationem Astulfi Regis Longobardorum pergens in Franciam unxit Pipinum in Regem Francorum, cui occurrit Pipinus pedes per tria millium passuum & officium stratoris exhibuit, illius equum per habenas dirigens usque in aulam suam. Hic ultimo anno sui Pontificatus Romanum Imperium in Francos transtulit, in personam Karuli filii Pipini, de qua translatione tangitur codice Decretalium.

Anno Christi DCCLVII.

Paulus natione Romanus fedit an. X. mens. I. & cessavit anno I. mens. I. imperante Constantino cum filio suo Leone. Hujus tempore S. Gengulfus in Burgundia claret, qui cum uxorem adulteram sprevisset, à Clerico adultero est occisus, qui miracula ejus, vita laudabili coruscabat, uxor ejus miraculis derogans ait: *si Gengulfus facit miracula, meus anus cantet*, id quidem mox completum est. Nam semper ea loquente anus ei cantabat.

DCCLXVII.

Constantinus Secundus natione Romanus fedit annum I. mens. I. imperante Constantino

Anno Christi DCC.

* Leo Tertius natione Romanus fedit annis II. mensibus XI. & cessavit mens. I. & diebus XVIII. imperante Justiniano II. Hic per Patricium &c.

(29) *Cod. Eftenf.* filio suo Constantino. Hic addidit in secreta; *vel quorum solemnitas hodie celebratur*. Hic cum Roma obsideretur.

(30) *Cod. Eftenf.* mandavit Monachis Floriacensibus.

(31) *Cod. Eftenf.* Burgundiæ Virgiliatum.

(32) *Cod. Eftenf.* imperante Constantino V. Cessavit mens. I. dies V. Hic ob &c.

tino VI. Hic ex laico subito factus Presbyter & tyrannica ambitione invalor magno scandalo Ecclesiæ fuit, sed zelo Fidelium ab Ecclesia est deturbatus.

DCCLXVIII.

Stephanus Tertius natione Sículus fedit an. III. mens. V. dies XXVIII. & cessavit diebus VIII. imperante Constantino VI. Pipinus moritur. Hic Papa convocata ex Gallia in Italia Synodo cuncta ordinata per Constantinum Papam exauctoravit præter Baptisma & Christma, & omnes per illum ordinatos degradavit.

DCCLXXI.

Adrianus I. natione Romanus fedit an. XXIII. mensibus IX. diebus XXVIII. & cessavit dies III. imperante Irene matre Constantini cum Leone filio ejus Constantini, & post Nicephoro, post Michaële. Hujus precibus Karulus vocatus obsedit Papiæ Regem Longobardorum Desiderium cum uxore & filiis, quos captivos duxit in Franciam. Inde Romam perrexit, & confirmavit Ecclesiæ omnia acta per Pipinum, addito etiam Ducatu Spoletino & Beneventano, propterea quod Romanus Patricius factus est. Hic Papa restauravit Ecclesiam S. Anastasii ad Aquam salvia, post incendium muros quoque & turre urbis Romæ ædificavit; portas æreas Beato Petro Papæ dedit. Hujus tempore celebrata est Constantinopoli VII. Synodus Episcoporum CCC. aliam quoque Synodum Romæ celebravit, præsentem Karulo, Episcoporum CLIII. & aliorum Prælatorum, qua Synodo datum fuit Karulo jus eligendi Pontificem Romanum & Sedem Apostolicam ordinandi, & ut Archi-Episcopi per omnes Provincias ab ipso Karulo investituras reciperent; & anathematizati sunt omnes huic decreto rebelles, nisi resipiscerent, & eorum bona confiscata. Hoc tempore claret Alcuinus Anglicus Philosophus non solum scientia, sed & vitæ honestate præclarus, qui præceptor Karuli persuasit eidem ab urbe Roma in Franciam Philosophiæ studium transferri, quod à Græcis fuerat Romam translatum. Alcuino Karulus Monasterium Domini Turronis (33) regendum commisit. Nam Monachi præteritæ Religionis obliti adeo deflexerant, quod sericis indumentis incedebant, & deauratis calceamentis, carnis oblectamentis vacando. Unde uno Monacho vidente duo Angeli dormitorium intrantes omnes Monachos extinxerunt, uno excepto, qui Angelos videbat, qui ne occideretur, sed ad pœnitentiam agenda reservaretur, vix ab Angelis obtinuit: post laudabilis Alcuinus ejus Monasterio tumultatus est (34).

DCCXCIII.

Leo III. natione Romanus fedit an. X. mens. V. dies XVI. & cessavit diebus III. Tunc Constantinus Sextus Imperator excœcatus est. Marmedus (35) Viennæ Episcopus ob imminentem cladem ante diem Ascensionis Domini per tres dies Letanias instituit. Leo Papa dum die S. Marci cum Litaniis, quas ipse consti-

(33) *Cod. Etsenf.* Karulus Monasterium Sancti Martini Turonensis.

(34) *Cod. Etsenf.* post vitam laudabilem Alcuinus ejus Monasterio tumultatus est.

(35) *Cod. Etsenf.* Mamertus Viennæ.

(36) *Cod. Etsenf.* fedit annis XVI. & cessavit mens.

tuera, ante Ascensionem ad S. Petrum pergeret, captus est & excœcatus, linguâ præcisâ; sed Deus illi reddidit loquelam & visum. Mox ad Karulum profectus in Franciam magno ab illo honore suscipitur. Inde Romam cum eo Rege devēnit, & facta est ex inimicis ejus vindicta. Idem Rex Karulus tunc ab eo coronatus est Imperiali diademate anno Christi DCCCII. Hic Papa fecit construi porticum S. Petri & civitatem Romam muris cinxit, propter Saracenum incursum.

DCCCXIV.

Stephanus IV. natione Romanus fedit mens. VIII. & cessavit diebus XVIII. Hic honorificè ab Imperatore Lodovico in Gallia susceptus est, & captivos multos per Franciam redimens Romam reversus ibi sepultus est Ecclesiâ Sancti Petri.

DCCCXV.

Paschalis Primus natione Romanus fedit an. VII. dies XVII. & cessavit diebus XVIII. Imperante Lodovico. Hic ante aditum ad corpus Sancti Petri ostia ærea & Altare construxit, & ibi corpus Sancti Sixti Primi recondit.

DCCCXXII.

Eugenius II. natione Romanus fedit an. IV. mens. VIII. imperante Lodovico. Hic per Laicos Romanos cœcatus est martyrio coronatus. Jacet etiam Ecclesiâ Sancti Petri.

DCCCXXVII.

Valentinus I. natione Romanus fedit dies XL. & cessavit d. III. Lodovico imperante.

DCCCXXVII.

Gregorius IV. natione Romanus fedit ann. XVI. (36) imperante Lodovico & post Lothario. Hujus tempore orta turbatione inter Christianos, quidam scelerati miserunt ad Soldanum Babiloniæ, ut in Italiam accederet, eam possessurus; propter quod Saraceni per portum Centuncellensem intrantes, ut locustæ impleverunt superficiem terræ. Roma oblecta capitur, Ecclesiâ B. Petri spoliatur, & equorum fit stabulum; omnis enim Thufcia in solitudinem redacta est. Tandem ad petitionem hujus Papæ Guido Marchio cum Longobardis veniens, post Lodovicum cum Gallicis, cum multa sanguinis Christianorum effusione fugati sunt. Ipsi etiam Saraceni Apuliam & Siciliam fuerant populati. (37) Hic Papa jacet Ecclesiâ Sancti Petri.

DCCCLIII.

Sergius II. natione Romanus fedit annos III. mens. II. (38) imperante Lothario. Hic vocabatur Os porci, unde mutatum est nomen abinde omnibus Romanis Episcopis. Hic Sergius Lotharium coronavit in Augustum.

Leo

VI. & dies VII.

(37) *Cod. Etsenf.* fuerant populati. Hic renovavit Ecclesiam Sancti Martii. Hic Papa &c.

(38) *Cod. Etsenf.* annos III. & mens. II. & cessavit menses duos, dies quindecim imperante.

DCCCXLVI.

Leo IV. natione Romanus fedit annis VIII. mensibus III. diebus V. (39) imperante Lothario & post suo filio Lodovico. Hujus tempore Adulphus Rex Anglorum, qui primus Angliæ obtinuit Monarchiam, devotionis causâ Romam veniens coram Leone Papa tributum obtulit Beato Petro de unaquaque domo annum nummum argenteum, & hoc tributum hodie perseverat. Hic ornatus multis virtutibus, vigiliis, & orationibus erat intentus, & Scripturarum sedulus percrutator. Hic à parentibus ob studia literarum positus fuit apud Monasterium S. Martini Confessoris, juxta Ecclesiam Beati Petri Apostoli. Hic non solum scientia, sed ut perfectus Monachus conversatione apparuit. Hunc mox Sergius Presbyterum faciens titulo Sanctorum quatuor assignavit, quo mortuo nec sepulto, omnis Clerus & Populus Romanus una voce Leonem in suum Pontificem elegerunt, qui factus Episcopus Romanus omnes Ecclesias, quas Saraceni deformaverant, honorificè restauravit. Hic pro Neapolitanis contra Saracenos orando fecit orationem: *Deus, cujus dextra Beatum Petrum ambulanti in fluctibus &c.* Saraceni autem, qui locupletati spoliis Italicis redibant in Africam, Ecclesiis expoliatis, in mari sunt merfi. Leo Papa moritur Romæ & sepelitur Ecclesiâ Sancti Petri, cujus festum agitur XVII. Calendas Augusti.

DCCCCLIV.

Post hunc Leonem Johannes Anglicus natione fedit an. II. mens. V. d. III. & Romæ mortuus est, & cessavit Episcopatus mense uno. Hic, ut asseritur, foemina fuit, & in puellari ætate à quodam suo amasio in habitu virili Athenis ducta sic in diversis scientiis profecit.

DCCCCLVI.

Benedictus III. natione Romanus fedit an. II. mens. V. & cessavit diebus XV. imperante Lodovico Secundo. Hic constituit Clericos honestè incedere. Jacet Ecclesiâ S. Petri.

DCCCCLIX.

Nicolaus Primus natione Romanus fedit annis IX. mensibus II. diebus XX. (40) imperante Ludovico II. Hic post Beatum Gregorium in Sede Romana parem non habuit, cujus orationem idem Ludovicus II. Imperator sua præsentia honoravit. Hujus tempore orta Colonia tempestate populo in Basilica confugiente, subito fulmen instar ignei draconis cecidit, scindens Basilicam, & tres homines diversis locis occidit, & sex semivivos reliquit (41). Tempore hujus Sanctus Cyrillus penè omnium Sclavorum Apostolus corpus Beati Clementis Papæ à Creso, ubi in mare Ponticum projectum fuerat, mari excitato Romam adduxit, quod per Papam & Romanos reconditum est Ecclesiâ Sancti Clementis, ubi idem Cyrillus mox sepelitur

(39) *Cod. Etsenf.* diebus V. & cessavit menses duos, dies quindecim, imperante.

(40) *Cod. Etsenf.* diebus XX. & cessavit diebus XV. imperante.

(41) *Cod. Etsenf.* reliquit. Hic constituit post mortem Papæ, quod Cardinales conveniant ad eligendum Papam. Tempore, & infra à Creioa. *Cod. Etsenf.* à Cersona, & infra mari Tom. IX.

A miraculis coruscando. Nicolaus Papa Ecclesiâ S. Petri tumulatur.

DCCCLXVIII.

Adrianus Secundus natione Romanus fedit an. V. imperante Lodovico Secundo. Hic post multa bona, quæ fecit, apud S. Petrum sepelitur.

DCCCLXXIII.

Johannes VIII. (42) fedit an. X. diebus V. imperante Karulo Secundo, & post Karulo Tertio. Hujus tempore Saraceni per Italiam discurrerent Ecclesiam Beati Benedicti in monte Casino sitam incenderunt.

DCCCLXXXIV.

Martinus Secundus fedit a. I. mens. V. & cessavit dieb. II. Karulo III. imperante. (43)

DCCCLXXXIV.

Adrianus Tertius natione Romanus fedit anno uno, mensibus IV. imperante Karulo III.

DCCCLXXXV.

Stephanus V. natione Romanus fedit an. VI. d. IX. & cessavit dies V. imperante Arnulfo. Hujus tempore timore Normannorum, qui Dacis sibi junctis populabantur Galliam, corpus Beati Martini de Turone Altrissiodorum est portatum, sed Monachis propter oblationes litigantibus, & ascribentibus suo Sancto miracula, quæ fiebant, pro determinatione Leprosus inter corpora illorum Sanctorum positus est, qui ea parte, qua cohærebat Beato Martino, curatus est, alia nocte aliam partem applicuerunt (44) corpori Beati Martini, & ab eodem est curatus. Non propter impotentiam Beati Germani, sed Martinum hospitem honoravit Germanus.

DCCCXCI.

Formosus Episcopus Portuensis fedit ann. V. mens. VII. & cessavit diebus II. imperante Arnulfo. Hic per picturas renovavit Ecclesiam Sancti Petri Apostolorum Principis. Hic aliquando timore Johannis Papæ fugiens Episcopatum Portuensem dereliquit, post verò cum revocatus redire noller, anathematizatus est. Sed post ad Papam in Galliam veniens, usque ad statum laicalem degradatus est. Insuper juravit, nec ad Episcopatum, nec Romam se venturum. Post à Martino secundo successore Johannis VIII. contra juramentum restitutus, non solum Romam reversus est, sed & Papatum suscepit; propter quod seditiones multæ fuerunt, ut infra agitur.

DCCCXCVI.

Bonifacius VI. natione Thuscus fedit diebus XV. imperante Lodovico III.

Ste-

excitato. *Cod. Etsenf.* mari exsiccato.

(42) *Cod. Etsenf.* Johannes VIII. natione Romanus fedit &c.

(43) *Cod. Etsenf.* Martinus II. natione Romanus fedit &c.

(44) *Cod. Etsenf.* aliam partem non curatam applicuerunt.

N

DCCCXCVI.

Stephanus VI. natione Romanus fedit an. I. mens. III. & cessavit diebus III. imperante Lodovico III. Hic à Formoso Papa ordinatus Episcopus Anagn. ipsum Formosum persecutus est, & omnes illius ordinationes irritas esse decrevit. Legitur etiam, quòd ipse corpus Formosi in Concilio positum, & Papali veste exutum induit laicali, & duobus digitis dextræ ejus abscissis manus ejus in Tyberim jactari præcepit.

DCCCXCVII.

Romanus natione Romanus fedit mens. III. dies XXII. imperante Lodovico Tertio.

DCCCXCVII.

Theodorus natione Romanus fedit diebus XX. imperante Lodovico III.

DCCCXCVII.

Johannes IX. fedit ann. II. dieb. XV. imperante Lodovico Tertio. Hic cum Romanis pugnavit. Synodum quoque Ravennæ habuit ad confirmandam Formosi ordinationem. Ubi reprobata est Synodus, quam Stephanus contra Formosum Papam fecit.

DCCCXCIX.

Benedictus IV. natione Romanus fedit ann. III. mens. II. & cessavit diebus VI. imperante Lodovico III.

DCCCCII.

Leo V. fedit dies XL. imperante Lodovico Tertio; post dies XL. præfulatus ejus, Christophorus ejus Presbyter hunc capiens & carcere tradens sibi rapuit præfulatum, qui cum ei mensibus septem præfuisset, à Sergio Papa deponitur, & in carcerem tanquam invalor recluditur.

DCCCCIII.

Christophorus (45) fedit menses VII. imperante Berengario Primo. Hic de Papatu ejectus factus est Monachus.

DCCCCIV.

Sergius Tertius Romanus natione fedit ann. VII. mens. III. dies XVI. & cessavit diebus VII. imperante Berengario Primo, post Conrado Alamanno. Hujus tempore Ecclesia Lateranensis corruit, quam Papa à fundamentis reparavit. Hic Sergius Diaconus à Papa Formoso reprobatus à Papatu, tandem Papa factus ad Francos se contulit, quorum auxilio Christophorum in vasorem Papatus incarcerans, Romam ingressus Papatum obtinuit & in ultionem suæ repulsa Formosum de sepulchro extractum & in Sede Pontificali Sacerdotaliter indutum decollari præcepit, & jactari in Tyberim. Omnes quoque Ordinationes per illum factas exauctoravit. Formosi corpus à Piscatoribus inventum & in

(45) *Cod. Est.* Christophorus natione Romanus fedit &c.

A Basilica Beati Petri positum, quædam imagines adorasse & venerabiliter salutasse palam omnibus visæ sunt.

DCCCCXI.

A Nastasius III. natione Romanus fedit ann. II. mens. II. & cessavit diebus II. imperante Berengario II.

DCCCCXIII.

Lando natione Romanus fedit mens. VI. & cessavit mens. I. imperante Berengario II.

DCCCCXIV.

Johannes X. fedit ann. XIII. menses II. dies III. imperante Henrico. Hic fuit filius Sergii Papæ & Episcopus Ecclesiæ Ravennatensis, qui invalor Ecclesiæ fuit, & depositus ab omni populo Ravennatensi. Hujus consilio & auxilio Saraceni, qui tunc in Italia dominabantur, primò prope Urbem victi sunt, demum ipse Papa cum Marchione Alberico intrans Apuliam contra Saracenos apud Garilianum dimicavit durissimo prælio, & in pugna obtinuit. Post victoriam à populo Romano cum gaudio sunt recepti, mox discordante cum illo Marchione Urbe depellitur.

DCCCCXXVII.

Leo VI. natione Romanus fedit mens. VII. dies XV. & cessavit dies X. imperante Henrico Theotonico.

DCCCCXXVIII.

Stephanus VII. natione Romanus fedit ann. II. mens. I. diebus XII. & cessavit diebus II. imperante Henrico Theotonico.

DCCCCXXX.

Johannes XI. natione Romanus fedit ann. IV. mens. X. dies XV. Hujus anno primo in Januensum Urbe fons olei largissimè effluxit, fortè portendens ipse cladem imminentem. Nam eodem anno à Saracenis ex Africa venientibus capta est, & hominibus atque thesauris exhausta.

DCCCCXXXV.

Leo VII. natione Romanus fedit ann. III. mens. VI. dies X. & cessavit mense uno, imperante Berengario Tertio, post Lothario.

DCCCCXXXVIII.

Stephanus VIII. fedit annos III. mens. IV. dies XV. & cessavit dies X. imperante Berengario III. post Lothario II.

DCCCCXLII.

Martinus III. natione Romanus fedit ann. III. mens. VI. dies XIV. & cessavit diebus III. imperante Berengario IV.

DCCCCXLVI.

Agapitus II. natione Romanus fedit ann. VIII. mens. VI. dies X. & cessavit dies XII. imperante Berengario IV. & post Ottone Primo. Hujus tempore Oddo Abbas Primus Monasterii Cluniacensis obdormivit in Christo.

DCCCCLIV.

Johannes XII. de regione Via-lata fedit ann. VII. mens. X. dies V. & cessavit dieb. XII. imperante Ottone Primo. (46)

DCCCCLXII.

Benedictus V. fedit mens. II. dies V. & cessavit diebus XX. imperante Ottone II. Hic vivente Johanne Papa à Romanis eligitur, propter quod Imperator Otto cum Romam obsideret, traditur Benedictus.

DCCCCLXII.

Leo VIII. fedit ann. I. mens. IV. & cessavit diebus VII. imperante Ottone II.

DCCCCLXIII.

Johannes XIII. fedit ann. VII. mens. XI. dies XV. & cessavit diebus XIII. imperante Ottone II. (47)

DCCCCLXX.

Benedictus VI. fedit ann. I. mens. VI. imperante Ottone II. & post Ottone III. (48)

DCCCCLXXII.

Donus fedit ann. II. mens. VI. imperante Ottone III.

DCCCCLXXIV.

Bonifacius VI. fedit mens. I. diebus XII. & cessavit diebus XX. imperante Ottone Tertio.

DCCCCLXXIV.

Benedictus VII. (49) fedit annos VIII. mens. VI. & cessavit diebus V. imperante Ottone Tertio. Hujus tempore in Remensi Ecclesia fuit Archiepiscopus vir honorabilis nomine Rodulfus profapia Karuli magni genitus, cujus genus regnare in Francia cessaverat. Nam Ugo prior extra genus Karuli regnavit in Francia. Ugo igitur Rodulfum odio habens, convocatis Episcopis allegans eum non esse legitimum deponi procuravit; Gilbertum verò Philosophum & Nigromanticum substituit. Quod Papa Romanus audiens Legatum misit, & Remis convocato Concilio Gilbertus deponitur, & Rudolphus restituitur. Gilbertus depositus ad Ottonem Tertium, quem erudierat, se contulit, & nacta opportunitate, primum Episcopum Ravenna-

(46) *Cod. Etsenf.* imperante Ottone Primo. Hic fuit filius Alberici Principis Romanorum.

(47) *Cod. Etsenf.* Ottone II. Hic fuit à Petro Præfecto captus, & in Castello S. Angeli incarceratus.

(48) *Cod. Etsenf.* Ottone III. Hic captus à Mario Tom. IX.

Atem, post Romanum Episcopum Diabolo instigante fieri procuravit, qui infra dictus est Silvester Secundus.

DCCCCLXXXII.

Johannes XIV. fedit mens. VIII. & cessavit diebus X. imperante Ottone III.

DCCCCLXXXIII.

Johannes XV. natione Romanus fedit mens. IV. & cessavit die I. imperante eodem.

DCCCCLXXXIII.

B **J**ohannes XVI. natione Romanus fedit ann. X. mens. II. dies X. & cessavit diebus XII. imperante Ottone III.

DCCCCXCIV.

Gregorius V. (50) fedit ann. II. mens. VI. & cessavit diebus XV. imperante Ottone III. Hic primò dictus Bruno ad instantiam ipsius Imperatoris factus est Papa, sed post Imperium Crescentius Consul Urbis Episcopum Placentinum de legatione cum magna pecunia redeuntem in Papatum instituit, sed hoc factum per Imperatorem mox est graviter vindicatum.

DCCCCXCVII.

Johannes XVII. fedit mens. X. & cessavit diebus XX. Hic natione Græcus Placentinus Episcopus, vivente Papa Gregorio per Consulem Urbis Papatum habuit, qui mox per Imperatorem exculatus est.

DCCCCXCVIII.

Silvester Secundus fedit ann. IV. mens. I. dies VIII. & cessavit diebus XXIII. imperante Ottone III. & post Henrico Primo. Hic natione Gallicus nomine proprio Gilbertus, mortuus fuit Romæ ad Sanctam Crucem in Jerusalem. Hic primum juvenis Cœnobii Floriacensis Monachus fuit, mox omisso Monachatu Diabolo fecit homagium, ut voti sui compos à Diabolo fieret, & Diaboli familiaris alloquio multum per ipsum obtinuit. Studuit itaque in Hispali Hispaniæ, & in tantum profecit in Nigromantia, quòd sua doctrina maximis placuit. Habuit quoque Ottonem Imperatorem discipulum & Robertum Regem Franciæ, qui inter alia composuit sequentia: *Sancti Spiritus adsit nobis gratia &c.* & Neothericum, qui mox fuit Archiepiscopus Senonensis. Cæterum idem Gilbertus nimium honores ambiebat. Diabolus verò eum voti compotem fecit. Fuit enim primò Archiepiscopus Remensis, post Ravennas, & tandem Urbis Episcopus. Et Papatu fungens quæsit à Diabolo, quamdiu viveret in Papatu? responsum habuit; quamdiu non celebraret in Jerusalem. Tunc valde gavifus, sperans multum à morte abesse, sicut multum longè aberat à voluntate peregrinationis in Jerusalem ultra mare. Cum autem in Quadragesima ad Ecclesiam,

Stephani, nocte Natalis Domini strangulatur. (49) *Cod. Etsenf.* Benedictus VII. natione Romanus fedit &c.

(50) *Cod. Etsenf.* Gregorius V. natione Sabinus fedit &c.

nam, quæ dicitur in Jerusalem apud Lateranum celebraret, per strepitum Dæmonum sensit mortem adesse. Suspirans igitur ingemuit; & licet esset sceleratissimus, de Dei misericordia non desperans coram omnibus peccatum suum confessus est, & membra omnia, quibus Diabolo obsequium fecerat, sibi iussit præcidi, & demum truncum corporis sui exanimem super biga poni, & quodcumque animalia illud perducerent, ibi sisterent, atque ibi sepeliretur; quod factum est. Sepultus est igitur in Lateranensi Ecclesia in misericordiæ signum, (51) cum ad transeuntes sepulchrum ipsius tam ex tumultu ossium, quam ex sudore præfagium est morituri Papæ; sicut eodem sepulchro est literis exaratum.

MIII.

Johannes XVIII. sedit mens. V. dies XXV. & cessavit diebus XIX. imperante Henrico Primo. Hic nihil constituit.

MIV.

Johannes XIX. Romanus natione sedit ann. V. & cessavit diebus XXX. imperante Henrico I. Hujus tempore floruit Robertus Rex Franciæ vita & scientia præclarus, qui tantæ devotionis fuit, quod in Festis in aliquo Monasterio propter Officium esse voluit, & non solum cum Monachis cantabat, sed etiam Capa soria erat indutus. Chorum regebat, unde cum quoddam Castellum obsideret, dimisso exercitu propter Festum Sancti Damiani Aurelianus venit, & cum ibi etiam chorum regeret, alta voce cantando *Agnus Dei*, genibus positus, muri Castellum, quod obsidebat, funditus corruerunt.

MIX.

Sergius IV. sedit ann. II. mens. IV. imperante Henrico I. Hic fuit vita laudabilis.

MXI.

Benedictus VIII. natione Tusculanus sedit ann. XII. & cessavit ann. I. imperante Henrico I. & post Conrado I. testante Petro Damiano, de Papatu fuit ejectus, & alius substitutus, propter quod fuit magnum schisma. Hunc Benedictum mortuum quidam Episcopus equo nigro insidentem vidit, & ait illi. Nonne tu es Benedictus Papa? qui respondit: Ego sum ille infelix. Et ille ait: qualiter tibi est? Graviter, inquit, torqueor, sed de misericordia Dei non despero, si mihi adiutorium præbeatur. Vade igitur ad successorem meum Johannem Papam, & dic ei, ut in tali theca summam pecuniæ accipiens in pauperes distribuat, quod quicquid antea per me datum est pauperibus, nihil mihi adjumento fuit, quia de rapinis fuit congestum; qui Episcopus fideliter explevit mandatum; & Episcopatu cedens Monasterium est ingressus.

MXXIII.

Johannes XX. sedit ann. IX. imperante Conrado I. Hujus tempore Almericus filius Sancti Stephani primi Regis Ungarorum virgo cum sponsa sua obiit miraculis coruscando.

(51) Cod. Estens. in memoriæ signum.

(52) Cod. Estens. spoliabantur quasi omnes. Eos Papa,

MXXXII.

Benedictus IX. natione Tusculanus sedit a. XIII. imperante Conrado, & post Henrico II. Iste ejectus est de Papatu, & factus est Sabiniensis Episcopus, qui infra vocatus est Silvester Tertius, & iste etiam ejectus, & Benedictus recuperavit Papatum; & iste mox ejectus est, & datus est Papatus Johanni Archipresbytero S. Johannis ante Portam Latinam, qui infra dictus est Gregorius VI. & hic, cum esset literarum rudis, alterum in Papam ad vices ecclesiastici officii exequendas secum consecrari fecit, qui cum multis non placeret, tertius superinducitur, qui solus vices duorum impleteret. Unus itaque contra duos Romam contendit, & eis Canonica & Imperiali censura depositis, Svidederum Bambergensem Episcopum, qui infra dictus est Clemens II. in Papatu per vim substituit, a quo Henricus Imperator coronatus est. Romanis illi promittentibus & jurantibus se sine ipsius consensu nunquam Romanum Pontificem electuros. Iste Benedictus nepos superioris Benedicti apparuit juxta molendinum cuidam in specie cujusdam monstruosi animalis, cujus caput & cauda erat asini, reliquum corpus ut ursus. Cumque conspiceret aufugeret, clamans monstrum post ipsum dixit. Noli me expavescere; scito me hominem fuisse, sicut tu es. Sed sic me represento, sicut olim infelix Papa bestialiter vixi.

MXXLV.

Silvester Tertius sedit diebus LVI. imperante Henrico II.

MXXLVI.

Gregorius VI. de S. Johanne ad Portam Latinam sedit a. II. m. VII. Hic cum Henrico Imperatore bellum habuit. Hunc Guilielmus dicit virum sanctum fuisse in suis Chronicis. Hujus tempore propter incuriam prædecessorum suorum peregrini Romam euntes a prædonibus spoliabantur. (52) Quare eos omnes Papa primò admonuit, mox excommunicavit, tertio quod contemtores erant, eis manum armatam opposuit. Et primò raptores ablatorum Sancti Petri aut penitus extinxit, aut fugavit. Occisis itaque raptoribus, prædia & oppida amissa vendicavit. Tunc omnes eum homicidam & sanguinarium Papam dicebant. Cardinales quoque, cum illi dies mortis instaret, indignum dixerunt esse in Beati Petri Ecclesia sepeliri, qui tot mortibus hominum sacerdotium foedasset. Tunc Papa resumpto spiritu eis longum sermonem dixit, asserens, eos stultè fuisse locutos, & se benefecisse, allegans illud, quod Ezechiel improperavit Sacerdotibus, qui se non opponebant murum pro domo Israël, & alia multa dixit, demum subdidit sic: cum mortuus fuero, corpus meum ante fores Ecclesiæ sistite, Januas quoque Ecclesiæ ferreis vectibus obfirmate, & si voluntate divina portæ aperientur corpus inferte, alioquin de ipso pro placito facite. Cum eo mortuo sic factum esset, turbo divinitus veniens portas Ecclesiæ firmatas non solum aperuit, sed cum magno fragore usque ad parietes deportavit.

Cle-

& infra ablatorum. Cod. Estens. oblationum.

MXLVIII.

Clemens V. (53) sedit mens. IX. imperante Henrico Secundo. Hic fuit inuasor Ecclesiæ, & per vim Papatum obtinuit, & cessavit diebus XX.

MXLIX.

Damasus II. sedit diebus XXVI. & cessavit diebus XI. imperante Henrico Tertio. Hic fuit inuasor Apostolicæ Sedis, & subito est defunctus.

MXLVIII.

Leo IX. genere Alamannus sedit a. V. m. II. d. VI. imperante eo Henrico.

MLIV.

Victor II. genere Alamannus sedit a. II. mensibus III. & cessavit diebus III. imperante ipso Henrico. Hic timore Imperiali factus est Papa, qui Synodum apud Florentiam celebravit, ubi multos Episcopos propter simoniam & fornicationem deposuit, mox in Galliam veniens ab Henrico Imperatore gloriose suscipitur.

MLVI.

Stephanus IX. sedit mens. XI. d. XXVIII. Hic natione Lotheringus, in Thuscia Florentiæ est sepultus, imperante Henrico Tertio.

MLVII.

Benedictus X. sedit m. XI. (54) Hic mitius nomine per vim factus Papa, mox sponte Papatui cessit.

MLVIII.

Nicolaus II. natione Burgundio sedit a. II. mens. VI. dies XXVI. & cessavit diebus X. imperante Henrico III. Hic primò Florentinus Episcopus apud Senam à Cardinalibus est electus concorditer, mox Romæ celebrando Concilium est defunctus.

MLX.

Alexander (55) natione Mediolanensis sedit a. XI. mens. VI. dies XXV. imperante Henrico Tertio. Hic cum esset Lucanus Episcopus, concorditer à Cardinalibus est electus. Contra hunc fuit Cadolus (56) bis Romam veniens, cum magno comitatu Papatum voluit obtinere, sed nequivit. Alexander deinde ad instantiam Henrici Imperatoris in Lombardiam devenit, & celebrato Mantuæ Concilio omnibus pacatis postquam venit Romam ibi defunctus est, & in Lateranensi Ecclesia tumulatus. Eo tempore Normanni, qui contra voluntatem Apostolicæ Sedis Apuliæ Regnum occupaverant, fines Campaniæ populantur, cum quibus ea causa congressi sunt bello Dux Spoletanus, Godo-

(53) *Cod. Estens.* Clemens II. sedit &c.

(54) *Cod. Estens.* sedit mens. IX. Hic Mincius nomine.

(55) *Cod. Estens.* Alexander Secundus natione &c.

(56) *Cod. Estens.* Cadolus, qui fuit Parmensis Episcopus, & ferè ab omnibus Episcopis Lom-

Afredus ac Comitissa Matilda aded potentissima, quòd etiam bello cum Imperatore certavit durissimo, quæ cum amplissimis possessionibus abundaret, totum suum patrimonium super Altare Sancti Petri obtulit, & hoc quòd obtulit usque in hodiernum diem dicitur Patrimonium Sancti Petri.

MLXVII.

Gregorius VII. sedit an. XII. mens. I. diebus IV. imperante Henrico III. Hic Thuscus natione captus est à Centhio nocte Natalis. Hujus tempore Henricus venit Romam primùm, & Robertus Guiscardus Romam intravit. Tunc magna fames & mortalitas. Papa mortuus est Salerni.

MLXXIX.

Victor III. sedit anno unò, diebus VIII. Hic proprio nomine vocatus est Desiderius Abbas Cassinensis. Hoc tempore incipit Ordo Cartusinus.

MLXXX.

Urbanus II. sedit an. XI. mens. IV. & cessavit diebus XVI. imperante Henrico III. Hujus tempore Dux Boarnundus cum Christianis recuperavit sepulchrum Christi anno Christi MXCVIII. (57) & castrum S. Angeli à Romanis est captum.

MXCI.

Paschalis II. sedit ann. XVIII. mens. V. diebus VIII. imperante Henrico III. & post Henrico IV. Hujus anno primo Comitissa Matilda obsedit Ferrariam. Henricus IV. Rex Theotonicorum cum magno exercitu venit in Thusciam, ut coronaretur Imperator. Mox bellum fuit inter eum & Papam. Unde Papam cum tota Curia cepit anno Christi MCXI. Ejus tempore scilicet anno MCVI. apparuit stella Cometes. Hic Papa Thuscus jacet Laterani.

MCXIII.

Gelasius Secundus natione Campanus urbe Gajeta sedit an. I. d. VI. & cessavit diebus XXIV. imperante Henrico IV. Hic propter Henricum IV. cum Cardinalibus Gajetam secessit, inde per mare pergens in Franciam pervenit in Caniacum vel Cluniacum, ibi obiit, & sepultus est.

MCXIV.

Calixtus II. Archiepiscopus Viennæ sedit an. V. mens. X. d. XIII. & cessavit diebus XXIV. (58) Henrico IV. imperante. Hic natione Burgundius, filius Comitis, in Cluniaco à Cardinalibus concorditer est electus. Burdinus quidam per Imperatorem factus fuerat Episcopus Urbis, qui audito adventu Papæ Calixti, in Sutrio se recepit, quæ obsessa, Papæ & Romani cum habuissent postum in camelo versa facie

bardiæ in Papam est electus. Asserebant enim Papam non debere eligi nisi de paradiso Italiæ. Cadolus bis Romam.

(57) *Cod. Estens.* Anno Christi MXCIX. & Castrum.

(58) *Cod. Estens.* cessavit dies V.

cie ad tergum, caudam etiam cameli pro fræno habentem duxerunt per publicum. Mox in arce Fumonis retrusus est, & Papa verò cum Imperatore concordato Laterani obiit.

MCIX.

Honorius II. fedit ann. V. mens. II. d. III. imperante Henrico IV. & post Lothario IV. Hic fuit patria Bononiensis. Hic devênit Aquilam urbem vocatus à Proceribus, ut eam tueretur à Rugerio Comite Siculo, qui juris est S. Petri. At Papa videns perfidiam Procerum, Rugerium recepit in gratiam, & facta fidelitate, ipsum Rugerium de Ducatu Apuliæ investivit. Hic per Legatum Cardinalem duos Patriarchas deposuit scilicet Aquilegiensem (59).... Hujus tempore Ordo S. Mariæ de Templo in Jerusalem ordinatur.

MCXXX.

Innoctentius II. natione Romanus fedit an. XIII. mens. VI. d. VIII. imperante Lothario, postea Conrado II. Jacet Laterani. Hoc tempore fuit maxima famas. Synodum etiam Romæ habuit hic Papa, qui contra Regem Siciliæ ducem Apuliæ duxit exercitum cum Romanis; sed ab Imperatore proditione captus est. Hujus tempore Magister Arnaldus patibulo suspensus est Romæ, quòd contra Clericos prædicabat, reprehendens eorum superfluitates & pompas.

MCXLIII.

Coelestinus II. fedit mens. V. d. XIII. imperante Conrado II. Laterani jacet.

MCXLIV.

Lucius II. natione Bononiensis fedit mens. VI. d. IV. (60) imperante Conrado. Jacet Laterani. Hic ante Presbyter Cardinalis Sanctæ Crucis totam Ecclesiã & Claustrum à fundamentis renovavit.

MCXLV.

Eugenius III. natione Pisanus fedit an. VIII. mens. IV. d. XX. imperante Conrado II. & post Friderico I. Hoc tempore anno Christi MCXLVII. Imperator Conradus & Rex Franciæ Cruce-signato exercitu transfretarunt.

MCLIV.

Anastasius IV. natione Romanus fedit anno uno, mens. IV. d. XXIV. & cessavit d. XX. (61) imperante Friderico. Hic apud Sanctam Mariam Rotundam Romæ construxit novum Palatium, & Ecclesiæ Laterani dedit pensantem (62) marchas XX. & alia plurima dona. Jacet ibidem petrifico (63) lapide.

MCLVI.

Adrianus IV. natione Anglicus fedit an. IV. & cessavit an. I. imperante Friderico I. Jacet in Vaticano. Hic primùm Episcopus Al-

(59) *Cod. Estens.* scilicet Aquilejensem & Venetum.
(60) *Cod. Estens.* fedit mens. XI. dies IV. imperante Conrado II.
(61) *Cod. Estens.* cessavit diebus XXIV.
(62) *Cod. Estens.* dedit Calicem pensantem.

Abianensis in legationem missus Cormatiam pro Verbi prædicatione, qui eam gentem barbaram de lege Dei instruxit.

MCLX.

Alexander III. natione Thuscus urbe Sene fedit an. XI. d. XI. (64) Hic Concilium Laterani habuit, aliud Turoni. Hic Fridericum Imperatorem Romanum & Emanuelem Imperatorem Constantinopolitanum & Guilielmum Regem Siculum & Lombardos ad concordiam revocavit. Post XX. annos suæ sedis fuerunt immensi terræ motus. Antiochia, Damascus, & Tripolis urbes Syriæ maximè sunt vexatæ. In Sicilia urbs Catanensis (65) penitus everfa, in qua perierunt homines ultra viginti millia: mare etiam concussum, unde quinque millia hominum sunt submersi. Hujus tempore maximum schisma fuit.

MCLXXXI.

Lucius III. natione Thuscus fedit an. IV. mens. II. d. XVIII. & cessavit diebus XVIII. imperante Friderico. Hujus tempore floruit Petrus Comestor, qui utriusque Testamenti historias ordinavit, & Primas versificator egregius. Hic Papa Veronæ obiit & ibi sepultus est.

MCLXXXV.

Urbanus III. natione Mediolanensis fedit an. I. mens. X. d. XXV. imperante Henrico V. Hujus tempore capta est Jerusalem per Saladinum Soldanum Anno Christi MCLXXXVI. quo dolore obiit Papa, & Ferrariæ jacet majori Ecclesia.

MCLXXXVI.

Gregorius VIII. natione Pisanus vel Beneventanus fedit an. I. d. XX. imperante Henrico filio Friderici. Hic zelando pro Terra Sancta pacem fecit inter Pisas & Januam. Pisis mortuus ibi jacet.

MCLXXXVII.

Clemens III. natione Romanus fedit an. III. d. XVI. imperante ipso Henrico. Hic ordinavit Claustrum apud Sanctum Laurentium foris muros Romæ, & Laterani fecit palatium altius & picturis ornatum; equum quoque circum (66) fecit fieri.

MCXC.

Coelestinus III. natione Romanus fedit an. VI. mens. IX. dies XI. Hic secundo die sui Pontificatus coronavit Henricum filium Friderici dictum à quibusdam Fridericum Secundum. Ugutio Episcopus Ferrariensis per hæc tempora librum derivationum edidit.

MCXCVII.

Innoctentius III. natione Campanus consecratus festo Cathedræ Sancti Petri, fedit ann. XVIII.

(63) *Cod. Estens.* porphyretico lapide.
(64) *Cod. Estens.* dies XI. & cessavit dies IX. Hic Concilium.
(65) *Cod. Estens.* Urbs Catanensis.
(66) *Cod. Estens.* equum quoque æreum.

XVIII. mens. IV. dies XXIV. imperante Henrico, & post Othone IV. Hic contruxit Hospitale S. Spiritus; renovavit Ecclesiam S. Sisti, Decretalium librum ordinavit, composuit librum de miseria hominis. Singulis Ecclesiis Romæ unam libram argenti contulit pro calicibus faciendis, ea conditione, quod eos vendere non liceat. Hic, ut dicitur, ædificari fecit in Urbe turrim omnium pulcherrimam, propter quod mox fecit jam dictum Hospitale. Huic scripsit Gualfredus Poëtriam novellam, hic etiam coronavit Othonem, & deposuit ejus excessibus (motus.) Hujus tempore capta est à Francis, & à Venetis Constantinopolis. Anno Pontificatus ejus XVII. Romæ celebravit Concilium generale pro subsidio Terræ-Sanctæ Prælatorum MCCXV. Obiit Perusii, & ibi sepultus est, & cessavit Papatu die una, civibus illius urbis ardentibus Cardinales ita, ut coacti elegerint Honorium.

MCCXVI.

Honorius III. natione Romanus sedit an. X. mens. VIII. dies XXIII. Othone deposito. Hic apud Sanctum Laurentium foris muros Romæ coronavit, * (67) & Fridericum Henrici filium Imperatorem Romanum in Ecclesia Beati Petri. Anno Christi MCCXX. Moxque eum invenit sibi adversarium, anathematizavit, & absolvit à fidelitate ipsius Barones. Honorius anno primo sui Pontificatus confirmavit Ordinem Prædicatorum procurante Beato Dominico Hispaniensis ejus Ordinis inventore. Nam Innocentius superior Papa, qui sibi in hoc fuerat durus habita visione, quod Beatus Dominicus Lateranensem Ecclesiam cadentem humeris sustentasset eum Ordinem confirmare voluit, sed morte præventus non potuit. Hujus tempore à Christianis capitur Damiana. Honorius Romæ moritur & sepelitur, apud Sanctam Mariam Majorem.

MCCXXVII.

Gregorius IX. natione Campanus sedit an. XIV. qui vocabatur Ugolinus Episcopus Hostiensis. Hic Sanctam Elisabeth filiam Regis Hungariæ, & uxorem Langravii Lotharingiæ canonizavit, ut Sanctam. Hic etiam sententiam latam contra Fridericum Imperatorem roboravit. Dum hic Romæ Concilium celebrare studet, aditus veniendi Romam terra marique ardentur, duo Cardinales & Prælati plurimi ad Concilium venientes à fautoribus Imperatoris capiuntur. Gregorius Urbe ab Imperatore obsessus, videns Romanos pronos ad Imperatoris obsequium, Processionem cum Clero faciens, capita Apostolorum gestando ab Ecclesia Lateranensi usque ad Sanctum Petrum, Romanorum animos ad se revocavit, ut penè omnes contra Fridericum crucem assumerent. Hoc audito Imperator ab Urbe procul abcessit. Gregorius tribulationibus tantis concussus anno Pontificatus sui XIV. mense Augusto Romæ obiit; Qui anno Christi MCCXXXIII. canonizavit Beatum Dominicum à confirmatione Ordinis anno XVIII. ab obitu ejus Sancti Dominici anno XI.

(67) *Cod. Estens.* Romæ coronavit Imperatorem Constantinopolitanum Petrum Comitem Altissiodorensis: coronavit etiam Fridericum, & infra. Moxque eum. *Cod. Estens.* Mox quia eum &c.

A

MCCXXLI.

Coelestinus IV. natione Mediolanensis sedit dies XVIII. & vacavit Episcopatus anno uno, mens. X. jam deposito Friderico Secundo filio Henrici. Hic Episcopus Sabinensis vita & scientia laudabilis, senex & infirmus electus citò moritur, & in Ecclesia Beati Petri sepelitur.

MCCXXLII.

B

Innocentius IV. natione Januensis sedit an. XI. mens. (68) Hic dum Cardinalis erat, fautor erat Friderici Imperatoris; cui cum nunciatum esset, amicum suum factum esse Papam, diu moestus tacuit; tandem ait: Amicum magnum perdidit, qui hæcenus mihi fuit amicus, at mox hostis erit: nec aliter dixit, quam evenit. Nam factus adversarius Friderico de Italia in Gallias perrexit, & Lugdunum convocavit Concilium, ubi Fridericum hostem Ecclesiæ pronuntiavit, & contra eum sententiam protulit, quo de Imperio deposito procuravit eligi Imperatorem Landgravium; quo brevi mortuo eligi fecit in ejus locum Guilielmum Comitem Olandiæ; qui etiam non diu ibi vixit. Mortuo Friderico Innocentius venit in Italiam transiens per Franciam Bononiam. (69) Inde cum pervenisset Neapolim, ibi moritur & sepelitur.

MCCLIV.

C

Alexander IV. natione Campanus sedit an. VI. mens. VI. & cessavit mens. III. dies IV. nemine imperante. Hic bellum gessit contra Manfredum filium non legitimum Friderici, qui usurpatione regnum tenebat Siciliæ. Hic Papa canonizavit Beatam Claram, quæ fuit Ordinis S. Damiani. Hujus Papæ tempore Electores Imperii in Alemannia dissidentes elegerunt alii Alfonsum Regem Castellæ, alii Ricardum Comitem Cornubiæ fratrem Regis Angliæ, & neuter Imperio est potitus. Hic Papa reprobavit duos pestiferos libellos, quorum unus damnabat religiosos eleemosynis viventes: alter verò asserebat, quod Evangelium Christi, & Novi Testamenti doctrina neminem ad perfectum perduxit, & evacuari debere, & debere inchoari doctrinam Joachim, quam conditor libri Evangelium æternum nominavit, totam perfectionem hominum salvandorum in illa ponendo. Hos libellos Alexander Viterbii * (70) & ibi in Ecclesia B. Laurentii rumulatur anno Christi MCCLXI.

MCCLXIII.

D

Urbanus IV. natione Gallicus sedit an. III. mens. I. dies IV. & cessavit mens. V. nemine imperante. Hic Concilio Cardinalium vocavit Karulum Comitem Provinciæ, fratrem Regis Franciæ Lodovici contra Manfredum, qui regnabat in Regno Siculo. Papa idem Perusii moritur & tumulatur.

MCCLXV.

E

Clemens IV. natione Provinciæ de Villa Sancti Egidii sedit an. III. mens. IX. d. XXI. &c.

(68) *Cod. Estens.* annis XI. mensibus VI. Hic dum &c.

(69) *Cod. Estens.* per Ferrariam, Bononiam.

(70) *Cod. Estens.* Alexander irritos & frivolos duxit. Alexander moritur Viterbii, & ibi &c.

& cessavit an. III. mens. II. d. X. Hic anno Christi MCCLXV. mortuus est Viterbii, & sepultus Prædicatorum Ecclesiâ. Hic primùm uxorem, & liberos habuit, qui erat verus Advocatus, & Jurisconsultus, mox Regis Franciæ Consiliarius. Is conjugē defuncta factus est Clericus, & primò propter laudabilem vitam fuit Episcopus Podiensis, mox Archi-Episcopus Narbonensis, post Sabiniensis Episcopus Cardinalis. Eo fungens officio ab Urbano Papa in Galliam legatus mittitur, ubi exercens legationis officium, mortuo Papa à Cardinalibus Episcopus Romanus abfens eligitur, cui ita præfuit, ut nullo digniori Episcopo ea ætate Ecclesia Romana gubernata sit penitus. Hoc sedente Karulus expugnavit, & occidit Conradinum Friderici cujusdam (71) Imperatoris nepotem, qui cum exercitu venerat ex Alemannia pro vendicando Regnum avitum Siciliae.

MCCLXXII.

Gregorius X. natione Placentinus sedit an. IV. dies X. (72) Hic dum esset in Terra-Sancta fidei devotione à Cardinalibus abfens eligitur. Hic vir timoratus & justus, qui quanto-cius potuit, ut Terræ-Sanctæ subveniretur, Lugduni Concilium congregavit, pro Passagio decimas ab Ecclesiis colligi fecit; Mox inde rediens morte præventus jacet Aritii. In eo Concilio affuerunt legati Græcorum, qui Symbolum cum Latinis concorditer cantaverunt. Affuerunt quoque Tartarorum legati, qui baptizati & concordati cum Papa ad propria sunt regressi.

MCCLXXVI.

Innocentius V. natione Burgundio sedit mens. V. & dies II. & cessavit diebus XVIII. Rodulfo Rege electo in Imperatorem. Hic de Ordine Prædicatorum Doctor fuit in Ordine & libros composuit; mox Archi-Episcopus Lugdunensis: demum à Gregorio X. factus est Cardinalis cum aliis tribus viris summæ præstantiæ. Innocentius Romæ moritur, & Laterani sepelitur.

MCCLXXVI.

Adrianus V. natione Januensis sedit diebus XXXIX. Romæ electus moritur Viterbii, & ibi sepelitur. Hic Cardinalis dicebatur Othobonus de Flisco, nepos Innocentii IV.

MCCLXXVII.

Johannes XXI. natione Hispanus sedit mens. VIII. dies I. & cessavit mens. VII. dies VII. Hic electus fuit Cardinalis à Gregorio X. Hic magnus Magister, in scientiis plus delectabatur, quàm omnibus reliquis in negotiis, cui nomen fuit Magister Petrus Hispanus, qui tractatus in Logica composuit. Dum hic longo vitæ spatio gauderet, quod sibi & affuturum jactabat, dumque novâ camerâ legeret, quam sibi circa palatium Viterbii paraverat, (73) eo præfente palatium corruit, & solus inter ligna & lapides attritus die quinto supervixit, & munus Sacramentis Ecclesiasticis migravit è seculo, & sepultus est Viterbii Ecclesiâ Sancti Laurentii.

(71) *Cod. Etsenf.* Friderici quondam Imperatoris &c.

(72) *Cod. Etsenf.* annis IV. dieb. X. & cessavit dies X. Hic dum &c.

(73) *Cod. Etsenf.* paraverat, repente &c.

MCCLXXVIII.

Nicolaus III. natione Romanus familia Ursinorum sedit a. (74) - - - Hic Cardinalis est dictus Gaytanus vir prudens, & summæ honestatis aspectu, multum studens ad amplificationem sui generis paterni.

MCCLXXXI.

Martinus IV. natione Gallicus sedit an. IV. Hic magnis sumptibus bellorum subegit Forlivium, & Guidonem de Monte Feretro Ducem Gibellinorum in Romaniola: multam quoque impensam fecit ex pecunia, quam paraverat Cardinalis, in levando caritatem annonæ, qua gravabantur ii, qui Curiam sequebantur, emens majoris, & vendens minoris. Obiit Perusii & ibi jacet.

MCCLXXXV.

Honorius IV. natione Romanus. Hic Cardinalis dictus est Jacobus Sabellius, pedibus ægrotus, ut nec ambularet, sedit an. III.

MCCLXXXVIII.

Nicolaus IV. natione Esculanus de Ordine Minorum sedit a. - - - Hic Minister Generalis ejus Ordinis factus est Cardinalis, Hieronymus nomine. Hujus tempore capta est Tripolis, & altero anno subversa est Acon urbes Syriæ. Hoc mortuo diu fuit vacatio.

MCCLXXXIV.

Coelestinus V. sedit minus anno uno. Hic vir Anachorita electus est à Cardinalibus in alius electione non convenientibus. Vir simplex & Deum timens, contemnens seculum & Deo studens placere: cum huic molestum esset fungi Papatu, cum talium rerum prudens non esset, de suæ conditionis statu querebatur, persuaso sibi tandem à quibusdam ex fratribus Cardinalibus, celebratâ Missâ coram populo, depositis insignis Pontificatus, se abdicavit officio & clam profectus est peregrè.

MCCLXXXV.

Bonifacius VIII. natione Campanus Anania oppido, sedit ann. - - - Hic Cardinalis dicebatur Benedictus, vir prudens in agendis negotiis. Hic multa irritavit à Coelestino acta, & constituit, ut Festa Apostolorum & Evangelistarum, & quatuor Doctorum Ecclesiæ, ut Paschalia celebrentur. Lodovicum Regem Franciæ, qui obiit apud Karthaginem, taxavit (addendum) Sanctorum catalogo. Celebritatem quoque instituit mense Junio fieri pro veneratione Corpus Domini nostri Jesu Christi. Composuit quoque inter Regem Karulum, & Regem Aragonum diu inimicos. Anno Christi MCCXCVIII. edidit sextum librum Decretalium. Eo quoque anno composuit inter Philip-pum Regem Franciæ, & Obdoardum Regem Angliæ. Karulum quoque fratrem Regis Franciæ elegit, & confirmavit in Dominum & Re-cto-

(74) *Cod. Etsenf.* sedit annis II. mens. VIII. diebus XXVII. & cessavit mens. VI. Hic Cardinalis dictus est Johannes Gajetanus.

ctorem Romanistæ (75), Ducatus Spoleti, Marchiæ Anconitanæ, & Patrimonii Sancti Petri.

Benedictus XI. Fratrum Prædicatorum de Trivixio obiit Perusii. (76)

Clemens V. Archiepiscopus Burdegallonensis de Guascogna transit Curiam Romanam ultra montes, & adhuc est ibi, & multa fecit. (77)

Johannes XXII. de Chaturfio obiit Avinione, multa fecit. (78)

Benedictus XII. de Ordine Cisterciensi obiit Avinione. (79)

Clemens VI. Monachus niger de Ordine Sancti Benedicti. (80)

Innocentius VI.

Urbanus V.

Gregorius XI.

Urbanus VI. Hujus tempore cœpit schisma.

Bonifacius IX.

Innocentius VII.

Gregorius XII.

Alexander V.

Johannes XXIII.

Catalogus Episcoporum Ecclesiæ Antiochena.

Petrus Apostolus.	Babyla.
Evodius.	Fabianus.
Ignatius.	Demetrianus.
Hero.	Paulus Samotenus.
Cornelius.	Domnus.
Hero.	Tymæus.
Theophilus.	Quirillus. seu <i>Cyrillus.</i>
Maximus.	Dorotheus.
Serapion.	Tyrannus.
Afclépiades.	Eudofio.
Filetus.	Meletius. (81)
Chabenus.	

Catalogus Episcoporum Ecclesiæ Hierosolymitana.

Jacobus frater Domini.	Judas. Hi omnes superiores ex Judæis fuerunt.
Simon Justus.	
Justus.	
Zachæus.	Marcus primus ex Gentibus.
Tobias.	
Benjamin.	Cassianus.
Johannes.	Publius.
Matthias.	Maximus.
Philippus.	Julianus.
Seneca.	Cajanus.
Justus.	Symmachus.
Levi.	Gajus.
Effren.	Julianus.
Joseph.	Capito.

(75) *Cod. Eftenf.* Rectorem Romanolæ &c.

(76) *Cod. Eftenf.* obiit Perusii. Tenuit menses octo. Clemens V. Archiepiscopus Burdegallonensis.

(77) *Cod. Eftenf.* multa fecit. Tenuit annis XII.

(78) *Cod. Eftenf.* multa fecit. Tenuit annis XVIII. mensibus III. diebus IV.

(79) *Cod. Eftenf.* Benedictus XII. de Ordine Cisterciensium obiit Avinione, annis octo.

(80) *Cod. Eftenf.* Sancti Benedicti, annis X.

Innocentius VI. annis X. mens. III. diebus VII.

Urbanus V. annis VIII. mens. I. diebus XXII.

Gregorius XI. annis VII. mens. II.

Urbanus VI.

Bonifacius IX. natione de Neapoli de Thomafellis, vir laicus, & tenuit Papatum per annos

MCCCCIV.

Innocentius VII. natione de Sermona, nomine suo proprio Cosma, erat Cardinalis Bononiæ. Electus fuit ad Papatum anno Dñi MCCCCIV.

Tom. IX.

A	Maximus.	Alexander.
	Antonius.	Mazabanes.
	Valens.	Nyrenius.
	Dulcianus.	Irenæus.
	Narcissus.	Gabdas.
	Dyus.	Hermo.
	Germanio.	Maximus.
	Gordius.	Cyrillus.
	Narcissus iterum.	Johannes.

Catalogus Episcoporum Ecclesiæ Alexandrina.

	Marcus Evangelista.	Maximus.
	Anianus.	Theonas.
	Abilius.	Petrus.
	Cerdon.	Achillas.
B	Primus.	Alexander.
	Justus.	Athanasius.
	Heumenes.	Georgius Arrianus nequam.
	Marcus.	Lutius.
	Celadion.	Dydimus.
	Agrippinus.	Petrus.
	Julianus.	Timotheus.
	Demetrius.	Theophilus.
	Heraclas.	
	Dionysius.	

Catalogus Episcoporum Ecclesiæ Ravennatis.

Apollinaris Antiochenus primus Episcopus missus à Petro Apostolo.

Aderitus à Beato Apollinare ordinatus est Presbyter: jacet Classi.

Eleucadius ordinatus Diaconus à Beato Apollinare. Hic cœntum edidit Ecclesiæ Ravennatis.

Martianus ordinatus Diaconus à Beato Apollinare, sepultus cum ipso Eleucadio extra muros Classis.

Calocerus miraculis insignis, utilis prædicatione, jacet Ecclesiâ Sancti Probi.

Proculus prædicator egregius jacet cum Calocero.

Probus per quem Deus sanabat languores. Jacet infra civitatem Classis.

Datus animarum Piscator.

Liberius Philosophus caritate plenus.

Agapitus eleemosynator.

Marcellinus vir justus.

Severus vir simplex; jacet Ecclesiâ sui nominis extra Classem. Hi omnes XI. electi fuerunt à Deo columba indice missa cœlitus, & requiescunt juxta Classem, vel extra eam regionem.

Liberius II. pater orphanorum.

Probus II. Angelos vidit expirans.

Florentius pater pauperum jacet Ecclesiâ Beatæ Petronillæ.

Liberius III. eloquens prædicator (82).

Ur-

de mense Octubri; & migravit à sæculo anno Domini MCCCCVI. die VI. Novembris.

MCCCCVI.

Gregorius XII. natione civitatis Venetiarum, & suo proprio nomine dictus Angelus de Cornero, Cardinalis Constantinopolitanus, electus fuit in Papam anno Domini MCCCCVI. die primo Decembris circa horam XVII.

(81) *Cod. Eftenf.* Meletius. Paulinus. Flavianus.

(82) *Cod. Eftenf.* prædicator in civitate Ravennæ, Archiepiscopus ejus, tempore Valentiniani. Qui Augustus occisus fuit à Ravennatibus extra Portam, non longè ad stadium tabulæ prope campum Coriandri; propter quod seditio magna fuit in Populo, & multi vulnerati in loco, ubi dicitur Puteus benedictus. Sepultus est dictus Liberius in Monasterio S. Pullionis, quod suis temporibus ædificatum fuit non longè à Porta Nova.

Ursus qui Ursianam &c.

O

Urfus, qui Urfianam fundavit Ecclesiam, quæ dicta est Anastasis i. e. sancta resurrectio.

Petrus fundator Ecclesiæ Petrianae, ubi fuerunt altaria Ecclesiastica.

Neon fundator Ecclesiæ S. Petri Majoris & Tricollis. Hic fuit tempore matris Gallæ Placidiae.

Exuperantius, cujus tempore facta est Ecclesia S. Agnetis, qua dormit.

Johannes, qui vidit Angelum. Hic XIV. Ecclesias acquisivit huic Ecclesiæ à Valentiniano Augusto filio Placidiae.

Petrus, Sanctus dictus (83), Ravennas, os aureum, jacet Imolæ majori Ecclesia.

Aurelianus jacet ubi Neon.

Ecclesius: hic ædificator Ecclesiæ S. Mariæ majoris; cujus tempore constructa est Ecclesia Sancti Vitalis Ravennæ, in qua expensi fuerunt XXVI. aureorum (84).

Urficinus; cujus tempore ædificata est Ecclesia Sancti Apollinaris in Classe: jacet Ecclesiâ Sancti Vitalis (85).

Maximianus Ecclesiarum fundator, consecravit Ecclesiam Classis. Jacet Ecclesiâ B. Andreae.

Agnellus. Hic acquisivit argenteam Ecclesiæ Ravennatenfis, ædificavit item Ecclesiam Sancti Georgii. Ejus tempore mortuus est Justinianus apud Constantinopolim. Ipse Agnellus jacet Ecclesiâ S. Agathæ Ravennæ.

Petrus Senior. Hic fundavit Ecclesiam Sancti Severi in Classe. Hujus tempore occupata est Venetia à Longobardis.

Johannes Romanus. Hic consummavit Ecclesiam Sancti Severi.

Maurinianus natione Romanus jacet Artechâ Ecclesiæ Classe.

Johannes Classensis jacet eadem Artechâ.

Johannes IV. Hic fuit tempore Phocæ Imperatoris, & Papæ Bonifacii.

Bonus. Bonus operibus, jacet Ecclesiâ Sancti Apollinaris in Classe.

Maurus. Hic excommunicatus à Papa eum etiam excommunicavit.

Reparatus. Hic non obedivit Episcopo Romano. Jacet Ecclesiâ Classis.

Theodorus; Homo plenus fallacia, mortuus gaudio omnium.

Damianus, per quem Deus mortuum resuscitavit; jacet in Ecclesia Classensi S. Apollinaris.

Felix prædicator optimus, jacet eadem Ecclesia.

Johannes V. humilis & sapiens cujus tempore corrui terræ motu Ecclesia Petriana: jacet in Ecclesia Classis cum aliis.

Sergius, qui sponsam habuit. Hujus tempore Zacharias Papa ivit in Franciam, petens auxilium à Pipino contra Astulfum Regem Longobardorum.

Leo, qui de ovili hoc fuit electus.

Johannes VI. jacet Artechâ Ecclesiæ Classis.

Gratiosus vir optimus. Hic Karulum Ravennæ prandio coluit. Prophetavit de iis, quæ acciderunt Ravennæ. Jacet Ecclesiâ Classis.

Johannes VII.

(83) *Cod. Estenf.* Petrus Secundus &c.

(84) *Cod. Estenf.* XXVI. millia solidorum aurorum.

(85) *Cod. Estenf.* Sancti Vitalis. Victor. Hic fecit Cyvorium argenteum super Altare Majoris Ecclesiæ. Jacet Ecclesia S. Vitalis. Maximianus &c.

(86) *Cod. Estenf.* Gebeardus. Hic ædificavit Ecclesiam Sancti Andreae in Ravenna. Hic dotavit &c.

(87) *Cod. Estenf.* An. Christi MCXLIV. Moises Vercellensis vir optime literatus, bonus Ecclesiæ Rector, obiit anno Christi MCLIV. anno secundo &c.

(88) *Cod. Estenf.* qui hodie viget: regit annis X. mens. IV.

Post istum fuit Reverendissimus Doctor Dominus Petrocinus Monachus Monasterii San-

Constantinus.

Petrus Bononienfis, qui rexit Ecclesiam annis XLVI.

Honestus.

Herbertus.

Johannes VIII.

Neomutus.

Federicus, anno, quo mortuus est Henricus Rex Maximus, primò venit in Italiam.

Arnaldus.

Eribertus.

Geboardus. (86) Hic dotavit Ecclesiam Pomposianam bonis pluribus, & in eadem quiescit.

Henricus.

Gibertus.

Gualterius vir religiosus, qui Ecclesiam rexit annis XXIV. obiit anno Christi MCLIV. (87) anno secundo Papæ Anastasii Quarti, anno tertio Federici Imperatoris, qui venit in Italiam.

Anselmus, qui pallium accepit ea die, qua Fridericus Imperator fuit coronatus Romæ in Ecclesia Sancti Petri ab Adriano IV. Papa. Hic Anastasius mortuus est principio obsidionis Mediolani.

Guido.

Guilhelmus II.

Geraldus.

Albertus.

Guilhelmus LXXIV.

Ægidius.

Guidotus LXXV.

Ubalduus.

Simeon obiit MCCXXVII.

Theodoricus vir corde & animo pulcher fuit tempore Friderici II. Imperatoris. Obiit anno Christi MCCXXXVIII.

Philippus electus Ecclesiæ Ferrariensis, vir strenuus. Hic Legatus Ecclesiæ Paduam de manu Eccelini eripuit. Obiit MCCLXX.

Bonifacius, profapia de Lavania, de Ordine Prædicatorum, vir summè facundus, qui bonæ & jura Ecclesiæ multum ampliavit. Jacet Ecclesia majori, prope altare Magdalenæ, quod construxit. Obiit Orioli pridie Nativitatis Christi MCCXCIV.

Usque ad hunc Obizonem scribit Ricobaldus.

Obizo natione Parmensis, & Episcopus ejus urbis vir literatus, & strenuus.

Post ipsum Raynaldus de Concoregio de Mediolano, Vir sanctus literatus & honestus.

Post istum fuit electus Raynaldus de Polenta, qui fuit per Hostasium ejus consanguineum interfectus.

Post istum fuit electus consecratus & confirmatus Dominus Aimericus de Castro Lucii, Cappellanus Domini Papæ, tunc Comes Romanolæ factus; postea Episcopus Carnotensis, & postea Cardinalis.

Post istum factus est Dominus Guido de Tripoli de Regio, vir nobilis, literatus; modicum vixit.

Post istum fuit Dominus Franciscus de Michele de Venetia: Postea translatus ad Archiepiscopatum Candiae in Insula Cretensi.

Post istum Dominus Nicolaus de Chanale de Pergamo translatus postmodum ad Archiepiscopatum Patratensem.

Post istum Frater Fortenerius de Ordine Minorum Ultramontanus, qui hodie viget. (88)

cti Bartholi de Ferraria, natione Ferrariensis; erat Auditor Sacri Palatii, annis VII. mens. V. diebus XXII.

Post istum fuit Reverendissimus ac Nobilis Dominus Pilleus de Prata Aquilejensis Diocesis, & postea successit in Cardinalatu Sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

Post istum fuit Reverendissimus Dominus Cosma natione Sermonensis; qui successit Cardinalis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ; & postea successit in Papatu anno Domini MCCCCV. & vocatus fuit Innocentius Papa.

Post istum fuit Reverendissimus Dominus Johannes natus de Sermona, nepos Domini Cosmæ supradicti, cui postea successit in Cardinalatu. Amen.

Addi-

Additamentum ex MSto Codice Bibliothecæ Eftensis.

De partibus Italiæ secundum scripta
Auctorum.

CAPUT PRIMUM.

ITalia olim à Græcis occupata, *Magna Græcia* appellata est, deinde à Rege Saturnio *Saturnia*: mox *Latium*, eo quòd idem Saturnus à Jove filio sedibus suis pulsus in ea latuit; postremò ab Italo Siculorum Rege ibi regnante *Italia* nominata est; cujus situs tam per longitudinem, quam per latitudinem à Favonio in Eurum extenditur; ab Oriente Mari Jonio jungitur, à Meridie Mari Tyrreno, ab Occasu Alpibus Apenninis, quibus adjacent Gallia Narbonensis, in qua est Massilia, & Bojorum regio, quæ Saboja nunc dicitur, & pars Gallia Comata seu Belgica. A Septentrione Alpes eadem Apenninas, quibus adjacent ea Gallia & Rhætia, donec in Sinum Liburnicum terminentur ipsæ Alpes. Terra hæc omnibus præstantior, quippe quasi medio Orbe posita est, aëre temperato, solo spatioso, & rerum utilium feraci, ut puta, annonæ, vini, olei, pomorum, ac salis; campis, montibus, & alpibus, spatiosa pabuli ubertate commodissima, ad pecora & greges alendos uberrima, & noxiis animalibus satis libera. Hæc fontibus, fluminibus, & speciosis lacubus abundat, paludibus ad pisces, silvis ad ligna. Hæc in visceribus montium suorum necessariis abundat metallis: hæc in sinu pelagorum Urbes habet in mari potentissimas & commodas, ut Januam, Pisas, Neapolim, Messenam, & alias urbes Siculas, Brundisium, Anconam, Ravennam, Venetias, & Aquilegiam. Hæc urbes classium ditissimæ ad ceteras terras maritimas subigendas portus commodissimos habent absque aliis portibus, quibus dominantur hæc urbes. Hæc Italia præstantibus equis est locuples, in hac mores cultiores, viri prudentes, bellicosi in armis speciosis, & strenui officinarum opifices, & in liberalibus artibus eruditi. In hac præter urbes maritimas nominatas, & præter ipsam Romam, Caput Orbis, sunt florentissimæ urbes; in Venetia Padua, Brixia, & Cremona; in Liguria Mediolanum & Ticinum; in Æmilia Placentia, Parma, & Bononia hortus amœnus; in regione Piceni Firmum, & Afculum; in Thuscia Florentia florida viris & opibus, Luca, & Sena; in Aurelia Perusum, Urbs-Vetus, Viterbium; in Campania Capua; in Samnio Beneventum. Hæc quoque Sanctorum Reliquiis præ ceteris inclyta, in qua Principum Apostolorum Petri, & Pauli Corpora requiescunt, Bartholomæi quoque Apostoli corpus in Urbe servatur: ibi illustres Martyres Stephanus & Laurentius: Virginis Agnetis etiam corpus. Venetiarum quoque urbs Marci corpore Evangelistæ letatur. Barum urbs corpore Nicolai, & Casinum corpore Benedicti Abbatis. Hæc quoque inclyta est corporibus quatuor præcipuorum Doctorum Ecclesiæ, & duorum Ordinum Prædicatorum, & Minorum. Nam Romæ quiescunt Gregorius & Hieronymus: Augustinus Papæ: Mediolani Ambrosius: Bononiæ Dominicus: & Franciscus Assisi. De ceteris Sanctis sileo, quos esse enumerare prolixum; quamvis prætereun-

Tom. IX.

Adum non sit prærogativæ donum gratiæ, quo Deus, in eligendo urbis Ravennæ Præsules undecim, Columba missa cœlitus indice, palam cunctis eam urbem peculiari gratia inclytavit, quod donum semel tantum urbi Romæ contulit in suo Episcopo Fabiano. Nunc de Italiæ partibus differatur, & primò à regione Orientis in latere Aquilonis.

De Istria.

CAP. II.

Prima hujus provinciæ Istria est, quæ habet ab Oriente Dalmatiam, quæ nunc Sclavonia dicitur, à Borea Pannoniam, quæ Hungaria nunc appellatur, ab Occidente Venetiam computat, à Meridie sinum Maris Adriatici. Hæc est ut plurimum montuosa: vino optimo, oleo, & pecoribus felix, viros incultos & rudes habet. Hæc provincia olim fuit diffusior. Habet intra se Polam urbem, & Trieste, & alia oppida. Hanc aliqui in Venetiam computarunt.

De Venetia.

CAP. III.

Secunda est Venetia, quæ his finibus terminatur, ab Oriente Istria, à Meridie Padi fluente, ab Occasu flumen Addua, à Septentrione Alpes Apenninæ, quibus Noricus adjacet. In hac sunt urbes inclytæ Aquilegia, Venetia, Padua, Tarvisium, Vicentia, Verona, Brixia, Pergamum, Cremona, Mantua, Ferraria, & Clugia, & alia plurima oppida. Hæc omnibus bonis abundat, & est hominum satis referta. Veneti enim interpretati sunt deliciofi.

De Liguria.

CAP. IV.

Tertia est Liguria, dicta à leguminibus, quibus abundat. Per hanc mediam labitur Padus. Hæc regio habet ab Oriente Venetias, & Æmiliam, ab Occiduo Alpes Apenninas, quæ adjacent Gallia Comata, à Meridie Alpes Apenninas, quæ adjacent Cottia, à Septentrione regio, quam quidam dixerunt esse duas Rhætias. Mihi videtur secundum Orosum & alios, esse eam regionem hominum, quos Subres nominant, affines Liguribus. In Liguriæ parte, quæ adjacet Venetiæ, est florentissima urbs Mediolanum, & alia oppida. In altera parte affini Æmiliæ est Ticinum, sive Pavia.

De Regione Subrium.

CAP. V.

Quarta provincia, quam fuisse Subrium dixi, habet ab Oriente Venetiam, ab Occidente Galliam, à Meridie Liguriam, à Septentrione Rhætiam, Apenninis montibus mediis. In hac Tridentum est, & alia oppida non multum illustria.

O 2

De

De Cottiarum Alpium Provincia.

C A P. VI.

Quinta, quæ appellatur Cottizæ Alpes, habet ab Occasu Galliam Narbonensem, in qua est Massilia, ab Oriente Thusciam, à Meridie Tyrrhenum Mare, à Septentrione Liguriam Ticini. Hæc regio montuosa continet Januam, & altas urbes plurimas. Hæc nunc dicitur Marchia Januensis.

De Thuscia.

C A P. VII.

Sexta est Thuscia, quæ habet ab Occiduo Cottias Alpes jam dictas, ab Oriente flumen Tiberim, qui per Romam labitur, à Meridie mare Tyrrhenum, à Septentrione versus Occidentem Æmiliam, Umbriam, & Aureliam. Hæc est lata regio, montuosa non multum, fecunda frugibus, viris abundat & pecuniis. Hæc habet Pisas, Flórentias, Lucam, Pistorium, Senam, & alia multa oppida populosa. Hujus etiam partes sunt Umbria, & Aurelia, de quibus dicitur.

De Umbria.

C A P. VIII.

Septima est Umbria, quæ montuosa est quasi tota, quæ in se habet Sarfinas, teste Hieronymo, & Montes Feltros, Urbinum, & Fossibrunum, ut vulgò loquamur ab Oriente; Aureliam ab Occidente, & Meridie Thusciam, à Septentrione Flaminiam & Picenum. Umbria dicta est, quia superfuit imbribus alicujus diluvii, unde Umbria quasi Imbria.

De Aurelia.

C A P. IX.

Octava Aurelia dicitur regio montuosa, in qua Perusium, Spoletum, & alia oppida plurima. Hæc habet ab Oriente Valeriam, ab Occidente Thusciam & Umbriam, à Septentrione Alpes, quibus adjacet Picenum, à Meridie Thusciam. Hæc ab Aurelio Præside dicta est Aurelia.

De Piceno.

C A P. X.

Nona Picenum à Pico ave, qui in signis Romanorum in ea regione insedit. Hæc habet ab Oriente Samnium medio flumine Piscaria, ab Occiduo Flaminiam, à Septentrione mare Adriacum, à Meridie Umbriam & Aureliam. In hac sunt Asculum, Firmum, Ancona, Fanum Fortunæ, & Pensaurum, & oppida plurima. Hæc rebus escalibus maximè abundat, quæ nunc Marchia Anconæ appellatur.

De Flaminia.

C A P. XI.

Decima Flaminia à Flaminio Præside, in qua sunt Ravenna, & quinque aliæ civitates,

Aut Faventia, Forum-Livii, Forum-Pompilii, Cæsena, & Cervia. De Arimino est in dubio; nam quidam Scriptores tradunt, eam Urbem à Romanis in Gallia conditam; & sic erit in Flaminia. Lucanus autem dicit, flumen Rubiconem, quod labitur inter Ariminum & Cæsenam, esse terminum inter Galliam & Ausoniam; & loquens de Rubicone sic ait

„ ----- & Gallica certus

„ Limes ab Ausoniis determinat arva colonis.

BAusoniam enim dicit regionem Italiæ, quæ habet Rubiconem ab Occiduo. Galliam verò dicit eam regionem Italiæ, in qua Liguria, Æmilia, & Flaminia sunt; & hæc Gallia Cisalpina vel Togata dicitur. In hac Flaminia metropolis est Ravenna, dicta quondam Pentapolis à quinque civitatibus, quibus præerat. Fines autem Flaminiz sunt hi: ab Oriente Picenum, ab Occiduo Æmilia, à Meridie Alpes mediæ inter eam & Umbriam, à Septentrione mari Adriatico terminatur. Hæc regio est uberrima cunctis bonis & frugibus, vino, oleo, pomis, piscibus, pecore, & sale. Hæc habet montes felices, campos per plana porrectos, flumina, mare, paludes, & silvas, & viros armorum peritos, & faciles configere prælio.

De Æmilia.

C A P. XII.

CUndecima est Æmilia ab Æmilio Præside olim recta. Ab Oriente Flaminia, ab Occiduo Liguria Ticini, à Meridie Alpes Apenninæ, quibus adjacet Thuscia, à Septentrione Padi fluenta. In hac sunt Placentia, Parma. Regium, Mutina, Bononia, & Imola, quæ quondam Cornelia dicebatur. Hæc est pulcherrima pars Orbis, & felix fructibus, & præstantia morum. In hac sunt montes commodi, plana feracia, & paludes ad pisces. In hac sunt viri regium cor habentes.

De Valeria.

C A P. XIII.

Duodecima est Valeria à Valerio Præside dicta, cui est Nursia annexa. Hæc inter Umbriam, Campaniam, & Picenum. In hac sunt Tibur, Reate, Amiternum, Marforum regio, & alia oppida multa, & Lacus Fucinus.

De Samnio.

C A P. XIV.

Tertiadecima est Samnium, in qua Beneventum est. Hæc habet à Septentrione mare Adriacum, à Meridie Campaniam, ab Occiduo Picenum, medio Piscaria flumine, ab Oriente Apuliam.

De Campania.

C A P. XV.

Quartadecima est Campania, quæ habet ab Oriente Lucaniam, à Meridie mare Tyrrhenum, ab Occiduo Thusciam, medio Tibri, à Septentrione Samnium. Hæc est regio speciosa, & culta præ cæteris, in qua sunt præcipuè Neapolis, & Capua: Roma quoque pro majori parte in hac sita est pars minor in Thuscia, Tiberino flumine terminante.

De

De Lucania.

CAP. XVI.

Quintadecima est Lucania, quæ est inter Campaniam & Calabriam, & mare Tyrrenum & Apuliam, in qua sunt Nuceria, & Sipontus.

De Apulia.

CAP. XVII.

Sextadecima est Apulia, in qua sunt Tarentum, Brundisium, & Barleta. Hæc habet ab Occiduo Samnium, à Meridie Lucaniam & Calabriam, ab Aquilone mare Adriacum.

De Calabria.

CAP. XVIII.

Septimadecima est Calabria, quæ parum culta est. Hæc mari Tyrreno & Adriaco terminatur ab Oriente & Meridie, ab Occiduo Lucania. In hac est Rhegium Urbs in regione, quæ Brutia dicitur.

De Sicilia.

CAP. XIX.

Decima octava est Sicilia, quæ modico freto à Calabria dividitur in ea parte qua habet Tauromitanos adversos Brutiis & Calabria, ubi est Rhegium, aliis partibus Jonio mare ad Orientem, & Tyrreno ad Meridiem & ad Occidentem ambitur.

De Sardinia.

CAP. XX.

Decima nona Sardinia traditur, licet prior sit Africa, quàm Italia. Hæc à Sardo filio Herculis est Sardinia nominata. Hæc omnibus partibus mari Tyrreno ambitur.

De Corsica.

CAP. XXI.

Vigesima est Corsica à Corso Duce suo sic dicta, undique cincta ipso freto. Hæc est inter Sardiniam & Italiam, longè brevior quàm Sardinia, montibus aspera & inculta.

De Hesperia.

CAP. XXII.

Sciendum est tamen, quòd quandoque Italia cum Hispania & Gallia Narbonensi appellatur Hesperia. Si tamen dicatur *ultima Hesperia*, de Hispania dicitur; si de *citeriori*, de Italia dicitur.

De Gallia.

CAP. XXIII.

Illud quoque sciendum est quòd ea pars Italia, quæ Gallia dicitur, in qua Liguria, Æmia, & Flaminia sunt, nominata est Gallia à Gallis Belgicis, qui eam regionem tenuerunt, & Urbes quatuor in ea condiderunt, scilicet Mediolanum, Ticinum, Pergamum, & Brixiam, fortè post urbis Romæ conditionem. Nam ipsi Galli missi à Rege eorum eam regionem occupaverant. Quum autem idem Rex in Italiam vellet ingredi cum exercitu, ut ea potiretur, Galli confederati contra Regem eorum in transitu Alpium obstiterunt. Rex verò non admittus turbatus regressus est in Regnum suum. Hi verò eam partem Italiae sibi vindicantes, in ea condiderunt divisas sedibus Mediolanum, Pergamum, Brixiam, & Ticinum.

De trium Galliarum differentia.

CAP. XXIV.

Illud etiam attendendum est, quòd tres sunt Galliae principales. Prima Gallia Italiae, quæ etiam dicitur Cisalpina, vel Gallia Togata. Secunda Gallia Transalpina, seu Braccata, quæ est inter Danubium à Septentrione & Rhenum flumen, & Alpes Apenninas à Meridie. Tertia dicitur frequentius Gallia, quæ dicitur Gallia Comata à brevi coma, vel Belgica, in qua plures Galliae nominantur. Hæc est inter Rhenum, Hispaniam, & Italiam, & Mare. Pars maritima dicitur Narbonensis, pars media Lugdunensis, alia Gallia Belgica apud Rhenum &c.

193
R I C O B A L D I
F E R R A R I E N S I S,

S I V E

ALTERIUS ANONYMI SCRIPTORIS
COMPILATIO CHRONOLOGICA

Usque ad Annum MCCCXII. producta.

CUm relicta non sponte genialis soli dulcedine in Urbe Ravenna relegatus degerem, & cum Canonicis Ecclesiæ majoris in choro ac eorum laribus conversarer frequenter, aliquando non vana curiositate perquisivi in ejus Archivio Ecclesiæ libros Divinarum Scripturarum, qui mihi essent in oblectamentum honestum, dum libros obsoletos volverem, venit in manus meas vetustissimus & obsoletus, visu mirabilis, cum serie invisa, cum literis plurimis coloribus scriptis. Hic erat liber dictus: *Chronica B. Hieronymi*. Difficile esset exprimere (quàm utilis) ad rerum veterum tempora indicanda. Ex libris Eusebii erat deductus, per tempora multa intactus manserat, ejus membranæ libri putruerant. Aperui illum & intuitum in eum legendo defixi, continebat multarum rerum & illustrium virorum tempora à nativitate Abraam usque ad tempus Honorii Imperatoris. Dolui rem tam dignam proborum cognitione virorum esse abditam ac perditam, ut thesaurus suffossus. Proposui ad publicam utilitatem, Opus Chronicum ordinare, non difficile intelligi, & scriptura breviter moderatum. Plura, quæ non expediebant sciri, præterivi, alia cognitione digna digessi quàm breviter, & cum ultra tempus Honorii Augusti nil poneret, ex aliis commentariis & libris historiarum multa addidi & inserui usque ad tempus Henrici Augusti, qui obsesâ Brixiam eam obtinuit, quod fuit millesimo trecentesimo XII.

Porro si in hoc opere apparuerit quid erratum, Lector nequaquam miretur; nam exemplaria ut plurimum depravata reperiuntur errore scriptorum; si in hoc quoque ipse erravi veniam posco; nam quanquam non scite, attamen egi fideliter.

De septem ætatibus Mundi.

Prima ætas Mundi incipit ab Adam, & durat usque ad Diluvium sub Noë, quæ continet Annos MMCCXLII.

Secunda incipit ab ipso Diluvio, & durat usque ad nativitatem Abraam, quæ continet annos DCCCCXLII.

Tertia incipit à nativitate Abraam & durat usque ad Moysem & exitum Israel de Ægypto habet annos DV.

Quarta incipit ab ipsius exitu & durat usque ad ædificationem Templi sub Salomone, quæ continet annos CCCCLXXIX.

Quinta incipit ab ipsa ædificatione & durat usque ad reædificationem Templi, factam post tempus captivitatis in Babylonem anno secundo Darii Regis Persarum, quæ ætas habet annos DXII.

A Sexta incipit ab ipsa reædificatione, & durat usque ad Baptismum seu prædicationem Christi, factam Anno XV. Imperii Tiberii Cæsaris, quæ durat annos DXLVIII.

Septima incipit ex tempore Baptismi Christi, & durat usque ad diem novissimum, tempus incognitum hominibus & Angelis.

Hæc divisio traditur à Beato Hieronymo: Beatus autem Augustinus in libro de Civitate Dei ponit principium quintæ ætatis in David usque ad Christum; Principium autem sextæ ætatis ponit in tempus Christi. Septimam ætatem dicit esse vitam æternam post diem judicii, meo judicio melius Augustinus ponit, quàm Hieronymus, quia sex ætates comparat sex diebus, quibus Deus operatus est in Mundo formandò, septima ætas Sabbato.

B A creatione Mundi usque ad Nativitatem Christi fiunt VMCLXXXIX.

A Diluvio Noë usque ad Nativitatem Christi Anni MMDCCLVII.

A nativitate Abraam usque ad nativitatem Christi Anni MMXV.

Ab exitu Israel de Ægypto usque ad Nativitatem Christi Anni MDX.

Ab ædificatione Templi per Salomonem usque ad Christi Nativitatem anni MCCCCI.

A reædificatione ejus Templi post captivitatem in Babyloniam usque ad Christi Nativitatem anni DXIX.

C A Baptismo Christi usque ad finem temporis, anni nobis infiniti, Deo tamen cogniti.

De temporibus primæ ætatis.

A Dam Anno XV. ætatis ejus genuit gemellos, scilicet Caym & sororem suam Calmanam, quæ & uxor ejus fuit.

Anno XXX. Adam genuit Abel & sororem ejus Delboram, mox ejus uxorem.

Anno Adam CXXX. Caym occidit Abel in terra promissionis, Caym ex uxore genuit Enoch, qui genuit Matusalem, qui genuit Lamech, iste primus Bigamiam induxit. Ejus uxores Oda & Sella.

D Lamech genuit ex Oda Jabel, qui artem musicam invénit, & genuit ex Sella Tubalcaym, qui artem ferrariam invénit.

Jabel ad sonum malleorum Tubalcaym, in eis delectatus, proportionem & consonantias in cantu invénit.

Hoc tempore inventa est ars sculpendi in laminis.

Noëma soror Tubalcaym artem variæ texturæ invénit.

De

De successionebus Adæ R.

A Dam Annorum CCXXX. genuit Seth.
 Seth annorum CCV. genuit Enos.
 Enos annorum CXC. genuit Caynam.
 Cayna annorum CLXX. genuit Malalael.
 Malalael annorum CXLV. genuit Jareth.
 Jareth annorum CLXXXII. genuit Enoch.
 Enoch autem CLXV. genuit Matusalem.
 Matusalem autem CLXVII. genuit Lamech
 quo tempore nati sunt Gigantes.
 Lamech annorum CLXXXVIII. genuit Noë
 qui anno ætatis suæ quingentesimo cœpit con-
 struere Arcam, in cujus constructione operatum
 est annis C.

De secunda Mundi ætate.

A Principio Mundi usque ad præfens Dilu-
 vium exacti sunt secundum LXX. Inter-
 pretes & secundum Græcos & Latinos anni
 MMCCXLII. aliter secundum Judæos.

Anno ætatis Noë DC. ingressus Noë cum
 uxore, filiis & nuribus Arcam secundum Dei
 mandatum, & eo anno egressus Arca, & fa-
 cti sunt omnes dies Noë DCCCCL. quo viven-
 te nati sunt ex eo virorum XXIII. millia &c.
 præter fœminas & parvos.

Filii Noë fuerunt Sem, Cham, Japhet.

Cham genuit Chus, qui genuit Nembroth, qui
 gigas Babylon construxit tempore Eber de se-
 mine Sem.

Generatio Cham Africam tenuit, ex quo gen-
 tes XXX.

Japhet genuit Zamer & alios, qui tenuerunt
 Europam & Plagam Septentrionis in Asia, à
 Tauro monte usque ad flumen Tanaym.

Super filios Japhet primus regnavit Sutonem,
 ex his gentes XV.

Sem genuit Arphaxat anno secundo post Di-
 luvium à quo Chaldæi.

Sem & genuit Asur, qui primus purpuram
 invenit, & unguenta crinium, de quo Assyrii &
 Chaldæi.

Arphaxat filius Sem cum esset annorum CXXX.
 genuit Caynam, & mox vixit annis CCCCXXX.

Cayna annorum CXXX. genuit Sala, mox
 vixit annis CCCCIII.

Sala annorum CXXX. genuit Eber, mox vi-
 xit annis CCC.

Eber annorum CXXXIII. genuit Phalech &
 supervixit annis CCLXX.

Tempore Eber ædificata est turris Babel, cu-
 jus altitudo passuum VMCLXXIII. quam ædi-
 ficavit Nembroth. Hic post linguarum confu-
 sionem ivit ad Persas, & eos docuit colere
 ignem. Phalech annis CXXX. genuit Ragau,
 mox vixit annis CCIX.

Hujus tempore primò constructa sunt Tem-
 pla & Dii Gentium coli cœperunt.

Ragau annis CXXXII. genuit Seruch. Hu-
 jus tempore exortum est Regnum primum Scy-
 tharum, in quo primus regnavit Tanaus.

Seruch annis CXXX. genuit Nachor: mox
 vixit annis CC.

Sub hoc exortum est Regnum Ægyptiorum,
 ubi primus Coges regnavit.

Nachor annis LXXIX. genuit Tharam.

Hoc tempore inchoat Regnum Assyriorum.
 Eis primus regnavit Belus annis LXV.

Inchoat etiam Regnum Siciniorum, eis pri-
 mus regnavit Acgilaus, à quo Acgilea dicta est,
 quæ mox dicta est Peloponefus.

A Tharam annorum LXX. genuit Abraam, Na-
 chor & Arram, patrem Loth.

Ex Sem filio Noë sunt gentes XXVII. quæ
 tenuerunt Asiam.

A Diluvio Noë usque ad nativitatem Abraam
 fiunt anni DCCCCXLII.

De tertia ætate Mundi.

A Braam natus ex Tharam anno XLII. Re-
 gni Nini Secundi Regis Assyriorum, qui
 regnavit post patrem annis LII.

Anno primo Abraam, in Græcia regnabat
 Sycionus Rex secundus * Europæ, post annum
 regni sui XXII.

B Ninus Rex Assyriorum dimicavit contra Zo-
 roastem Regem Bactrianorum Magum famo-
 sum.

Ninus post regnavit Assiriis annis LII.

Semiramis uxor Nini post virum regnavit
 annis XLII. hæc invenit usum brachiarum, re-
 gnum auxit, intravit in Indiam, muris etiam
 Babylonem construxit.

Hoc tempore Thebæi imperant in Ægypto.
 Abraam primam ætatem degit apud Chal-
 dæos ubi natus est.

Anno Abraam LXXV. facta est ei à Deo
 repromissio, ante legem datam Moyfi annis
 CCCCXXX.

Abraam anno ætatis ejus LXXXVII. genuit
 Ismaël ex Agar ancilla.

C Anno Abraam CIV. regio finis Arabiæ, quæ
 Pentapolis dicebatur à quinque urbibus, scili-
 cet Sodoma, Gomora, Adama, Seboym & Se-
 gor, incendio missò cœlitus propter peccata
 fœdæ libidinis perit. Ea regio nunc aquis sub-
 merfa est, & mare mortuum appellatur. In-
 fluit fluvius Jordanis in eum.

Anno Abraam CXXXVII. moritur Sara uxor
 ejus.

Tempore Abraam primus regnavit in Creta
 Cres indigena, à quo Cretenses dicti sunt.

Anno CLX. Abraam, qui & erat annus LX.
 Isaac, nascuntur ei gemelli: scilicet Esau &
 Jacob. His temporibus apud Argos regnavit
 Inacus, cujus filia fuit Io.

D Obiit Abraam anno ætatis suæ CLXXV. an-
 no Jacob & fratris ejus XV.

Anno Abraam CC. Esau annorum XL. dua-
 bus uxoribus copulatur, cujus focer Anna, filius
 Sebeon, primus fecit asinos commiscere equa-
 bus: unde muli nati sunt.

Niobe, primæ omnium mulierum mixtus est
 Jupiter, ut Græci dicunt, ex quibus natus est
 Apys, quem Ægyptii Seraphim nominarunt &
 coluerunt ut Deum.

Niobe ex Inaco genuit Foroneum, qui pri-
 mus leges & judicia constituit.

E Theffalus Græci filius regnavit in Theffalia.
 Virgo Minerva, quæ invenit lanificii artem.
 Ismaël, postquam vixit annis CXXXVII. mor-
 tuus multa prole relicta, Moyfes in heremo
 philosophabatur.

Cohoretas & Chorunbates primi in armis
 modulatum saltationem & modulationem repe-
 rerunt.

Diluvium in Theffalia sub Deucalione anno
 Abraham CCCCXC. & ante Urbem conditam
 annis CCCX.

Hoc tempore fuit incendium Phaëtontis.

Job vir patiens & Balaam Propheta agnoscun-
 tur.

De

De quarta etate Mundi.

A Nno Abraam DV. & à morte Joseph anno CXLIV. Moyses, cum esset annorum LXXX. in desertum eduxit populum de Ægypto. Aaron autem tunc erat annorum LXXXIII.

Moyses Kalendis Junii ascendit in Montem Synai die autem quinquageno ab exitu de Ægypto legem à Deo accepit.

Judæi literas & legem acceperunt.

Hoc tempore Cecrops, metu plagarum Ægypti, fugit in Græciam, & condidit Athenas, & primus bovem immolavit Jovi.

Ægyptus regnans eam Provinciam, quæ dicebatur Aëria, nominavit Ægyptum, quæ prius dicebatur Mezrayn.

Arcas filius Jovis & Calisto, Pelasgis in suam ditionem redactis, eorum provinciam Arcadium nominavit.

Moyses moritur anno Abraam DXLVI.

Josue illi succedit, & Terram promissionis ingreditur, fluxis à principio Mundi secundum LXX. Interpretes annis MMCCXXIX. secundum Judæos MMDL. secundum verò Bedam MMDXLIII.

Danaus per L. suas filias occidit L. filios fratris sui Ægypti conjugatos filiabus suis, Evandete solo relicto, qui post eum regnavit.

Bufris filius Libyæ filia Epaphi, filii Thelagoni & X. (annos) tyrannidem exercet juxta loca vicina Nilo.

Phœnis & Cadinus fratres transeunt è Thebis Ægypti in Syriam, à quo Phœnice dicta est Phœnix illa regio, in qua sunt Tyrus & Acon, quæ prius dicebatur Ptolomaida.

Europæ filia Phœnicis mixtus est Jupiter, quam mox Aristerius Rex Cretensium uxorem accipiens, ex ea genuit Minoem, Rhadamantum & Sarpedonem.

Pandemon filius Erictoyn, cujus filia fuerunt Prognès & Phylomela.

Dionysius qui dictus est Liber Pater, filius Semele, filia Cadmi, qui Thebis regnavit, agnoscitur; qui prius literas Græcas invenit, & usum vitis ad vinum. Alibi legitur Noë primo vitem plantasse.

Idæi Dactyli hoc tempore ferrum repereunt.

Erictonius Primus in Græcia junxit quadrigam, qui filius Dardani regnavit in Dardania. Damie mater Persei agnoscitur.

Pelops regnat apud Argos, à quo Pelopenfes vocati sunt.

Triptolemus cum longa navi, quæ vocata est serpens, frumenta ministrat.

Fabula Proserpinæ & Cerberi, qui fuit canis ingens Orci Regis Molossorum.

Hoc tempore inventa sunt mysteria.

Thebis regnat Amphyon & Zetus Cadmo expulso.

Phryxus & Elles fugiunt à Noverca, & fabula aurei velleris. In Dardania regnat Tros, à quo Trojani sunt dicti.

Tantalus Rex Phrygiorum rapuit Ganimedem filium Troji, Regis Dardaniorum, ut eo abuteretur.

Sycion regnavit Sycionia, quæ prius dicebatur Ægilea.

Pelops Ypodamiam duxit in uxorem.

De Perseo & Gorgone quæ fuit meretrix venustissima, ita ut eam videntes in eam intuitum figerent & quasi lapides amentes fierent.

Ion, vir fortissimus, à quo Iones.

A Amphion regnat Thebis. Europa capitur à Cretensibus, cui fuit insigne aries. Ilion condita ab Illo Rege.

Perseus, Crysis non sponte occiso, migravit ad Argos, & ibi regnavit.

Apollo artem Medicinæ invenit.

Dædalus faber agnoscitur.

Europa Agenoris filia rapitur: altera Europa filia fuit Phœnicis. Gedeon agnoscitur in Judæis.

Navigatio Jasonis pro aureo vellere in Colchos, in qua fuerunt Hercules, Castor & Pollux. Orphæus agnoscitur.

Lunis Magister Herculis clarus habetur, Medea à Cholchis discedit. Schytæ provocati à Vesoge Rege Ægypti tendunt in Ægyptum.

B Hercules occidit Ydrum, quæ fuit callidus Sophista.

Minotaurus fuit Judex Minois.

Minos mare obtinuit, bellum Laphytarum & Centaurorum.

Priamus regnat in Troja.

Androgeus dolo Athenis occiditur, exitiale bellum inter Cretenses & Athenienses morte Androgei ante Romam conditam anno DLX.

Minos in Creta leges constituit.

Theseus agnoscitur, qui Helenam rapuit quam fratres receperunt. Hercules Agonem Olympiadum constituit à quo usque ad primam Olympiadem supputantur anni CCCCXL.

C Corus & Cathago Tyrii transmigrant in Libiam, & condunt Carthaginem.

Atreus regnat Archis. Phædra amat Hyppolitum.

Hercules occidit Antæum.

Theseus fugit ab Athenis. Menelaus regnat Lacedæmoniis.

Fabula apri cal.

Agamemnon regnat.

Amazones contra Thebas bellant, hæ Ephesum Civitatem construxerunt secundum Orosium. Minos in Sicilia occiditur.

Alexander Paris rapuit Helenam.

De tempore captæ Trojæ.

A Nno Nativitatis Abraam DCCCXXXII. Troja capitur à Græcis ante Romam conditam annis CCCCXXX. secundum Hieronymum; secundum verò Solinum annis CCCCXXXIII.

Ab Ilion condita usque ad subversionem Trojæ anni CXXXV. Menelaus & Helena post Trojæ excidium diverterunt ad Regem Ægypti, nomine Tuoris, qui fuit maritus Achandræ, ait Homerus.

Carmentis mater Evandri literas Latinas invenit.

Sampson fortissimus in Judæa, qui populum rexit annis XX.

E Æneas in Italiam venit. Syrenes fuerunt meretrices, quæ sua venustate & verbis navigantes decipiebant.

Pyrrhus Achillis filius Delphis in templo Apollinis fraude Macharei Sacerdotis ab Oreste occiditur.

Hectoris filii Ilion receperunt posteris Athenensis expulsis, Heleno sibi auxilium ferente.

Hely Sacerdos populum Dei regit. Ascanius Albam condidit. Lavinia viduata Ænea nubit Melampodi, ex quo filium genuit.

Arca Testamenti perditur & moritur Hely Sacerdos. Samuel & Saul regnant.

In-

Incurfus Amazonum & Cymeriorum pariter in Afiam. David in Regem eligitur. Latinus Sylvius regnat in Alba. Salomon in Regno fuccedit.

De quinta etate Mundi.

Salomon anno regni fui quarto Templum Domino ædificare orfus eft annis triginta, & octo annis completum.

Ab exitu Ifraël de Ægypto, ufque ad hanc Templi constructionem, fiunt an. CCCCLXXIV. Thraces mare obtinent annis XIX.

Sybilla Erithræa agnofcitur. Sufachym Rex Ægypti Templum fpoliat. Roboan filius Salomonis regnat.

Tyberinus Rex Albanorum in flumine Albula fuffocatur, à quo mox nominatus eft Tybris. Agrippa regnat in Alba.

Homerus poëta agnofcitur. Rhodii mare obtinent annis XXIII.

Helias rapitur regnante Joram in Judæis. Frigenas f. Phryges mare obtinent annis XXV.

Zacharias Propheta occiditur.

Helyfæus Propheta moritur.

Cyprii mare obtinent annis XXXII.

Phœnices mare obtinent annis XLV.

Ultimus Rex Affiriorum Sardanapalus quo regnante capta eft Babylon, & fpoliata per ejus Præfectum Arbacem habens à conditione fua annos MCXLIV.

Anno Abraam MCXCVIII. finitum eft regnum Affyriorum, in quo regnaverunt Reges XXXVII. à Belo primo Rege & Sardanapalo ultimo.

Medorum Regnum inchoat, in quo regnatum eft per octo Reges annis CCXL. quorum ultimus fuit Aftyages, cui fuccellit Cyrus Rex Perfaram, qui regnare cœpit an. MCCCLVII. Abraam.

Igitur regno Affyriorum fuccellit regnum Medorum: cui fuccellit regnum Perfaram finitum in Dario Arfemi, quem Alexander fuperavit.

Post regnum Perfaram fuit regnum Alexandrinorum, quod habuit initium in Alexandro: cui fuccefferunt XI. Ptholomæi, unus post alium, & ultimò Cleopatra Regina, Ptholomæi foror, quæ fe Cæfari in concubitum dedit: mox Antonio in matrimonium fe copulavit. Finitum eft autem regnum Alexandrinorum tempore, quo Cæfar Octavius fuperavit Antonium & Cleopatram, anno XII. post necem Cæfaris Dictatoris. Ægyptus facta eft Provincia Romanorum & Cæfar Octavius nominatus eft Auguftus.

Lycurgus jura constituit Lacedæmoniis.

Efidorus illuftris habetur.

Sydon Achivus, primus pondera & menfuras invenit.

Phocas regnat Latinis. Prophetæ apud Judæos Ofeæ, Efaïas, Amos, & Jonas.

Olympias prima apud Latinos. Olympias autem continet annos M. erant autem ludii & non certamina.

A captivitate Trojæ, ufque ad primam Olympiadem fiunt anni CCCCVI.

A prima Olympiade, ufque ad Urbem conditam fiunt anni XXIV.

Ægyptii mare continent. Agnus locutus hoc tempore in Ægypto.

Lacedæmonii contra Meffenios pertinaciter bellant, obfidendo eos annis decem.

Romulus & Remus generantur.

Terey f. Tyrii Cyrenem condiderunt. *Con- Tom. IX.*

A ditor Bacchus, cui nomen Ariftoteles.

Prophetiffant Efaïas & alii.

Achas regnat in Judæa.

A modo tacebuntur anni Abraam, & anni urbis Romæ conditæ fupputabuntur.

De tempore urbis Romæ conditæ.

Anno nativitatis Abraham MCCLXII. anno quarto sextæ Olympiadis; anno tertio regni XI. Kalendas Maji, Parilibus, qui dies feftus erat, Roma conditur, à fratribus gemellis Romulo & Remo.

Romulus regnavit annis XXXVIII.

Milefii mare obtinent.

Romani rapiunt Sabinas anno XVIII.

Decem Tribus Hebræorum, qui erant apud Samariam, captivantur à Salmanafar, & ducuntur in montes Medorum. Thobias vir patiens agnofcitur.

Catania & Syracufa conditæ in Sicilia.

Cares obtinent mare.

Efaïas & alii tres prophetant.

Romulus moritur in campo Marcio.

Senatores anno uno regunt rempublicam.

De Numa Pompilio Augufto.

Numa Pompilius, genere Sabinus, regnavit annis XL.

Per hæc tempora conditæ funt hæ urbes.

Tarentum, in Apulia, Gela in Sicilia, Phafelus in Pamphilia, Cizicus Locris in Italia, Chalcædon in Afia. Sybilla Erophyra, quæ & Sanna dicta eft.

Annus in menses XII. diftinctus à Numa Pompilio.

Ordo Vestalium virginum cœptus Romæ.

Conglutinum ferri inventum à Glaucochio. Efaïas Propheta occiditur.

De Tullio Rege Tertio.

Tullius Hoftilius Rex III. regnavit annis XXII.

D Sybilla & Orophila. Archilochus poëta Græcus; Phalaris tyrannus in Sicilia his temporibus agnofcuntur. Lefegii mare obtinent annis XL.

Bizantium urbs condita in Thracia, quæ nunc dicitur Constantinopolis. Hyftrus condita in Ponto, Gelinus condita in Sicilia.

Zalcucus legumlator agnofcitur.

De Anco Rege Quarto.

Ancus Rex Quartus regnavit Romæ annis IV.

Draco legumlator agnofcitur in Græcia.

E Prophetant Hieremias, Olda mulier, & Sophonias apud Judæos.

Epidamius, quæ nunc dicitur Durachium, Cyrene, Abatro, Synope, Lypara, & Prufias urbes conditæ.

Thales Milefius unus ex VII. Sapientibus agnofcitur, naturalis & Aftrologus Philofophus, ut ait Beatus Auguftinus. Ejus auditor fuit Anaximander, hujus Anaximenes, Anaxagoras Lius (f. illius, vel hujus) Archelaus, ejus Socrates, illius Plato, ejus Ariftoteles. Hi fucceffivè fcholam tenuere, unus post alium.

De Tarquino Prisco Rege Quinto.

Tarquinius Priscus Rex Quintus Romæ regnavit annis XXXVII. Hic ædificavit Romæ Circum, & prior triumphavit.

Panætius primus in Sicilia tyrannidem exercet. Joachim regnat in Judæa, cujus anno tertio Nabuchodonosor Rex Babylonis Judæam capit, & vasa Templi aufert. Sappho & Alcæus poëta agnoscuntur.

Captivantur Hebræi in Babilonem, quæ duravit annis LXX. captivitas. Solon, Chylon & alii quinque Sapientes agnoscuntur.

Hujus Regis tempore conditæ sunt in Italia à Gallis Urbes, scilicet, Mediolanum, Brixia, Verona, Vicentia, Pergamus & Cumum, ut attestatur Trojus Pompejus, & Justinus; Placentia & Parma, ut attestatus est Livius. Daniel Propheta & tres pueri & Ezechiel agnoscuntur, Efydorus Hesiodus poëta clarus habetur. Thales Philosophus moritur, unus ex septem.

De Tullio Rege Sexto.

Tullius Servilius Rex Sextus regnavit annis XXXIV.

Romæ, censu acto, inventa sunt civium Romanorum LXXXIV. f. millia.

Daniel Interpretator scripturarum mysticarum quas vidit Balthasar Rex Babylonis in pariete scribi.

Solon & alii sapientes clarent.

Sappho mulier poëta agnoscitur.

Phalaris iterum tyrannizat in Sicilia.

Cyrus avum suum Astyagem superat & regnum transfert ad Persas.

De Tarquino Superbo.

Tarquinius Superbus Rex VII. regnavit Romæ XXXV. annis.

Ferecides historicus clarus habetur. Jesus filius Josadeth Pontifex maximus apud Judæos. Judith honesta, & Prophetæ Aggæus, Zacharias & Malachias noscuntur. Pythagoras Physicus agnoscitur. Cyrus regnat super Persas, Babylonem capit & spoliat ac subvertit; cujus ambitus stadiorum CDLXXX. murorum latitudo cubitorum L. altitudo verò CC. portæ æreæ centum. Cyrus superat Cræsum Regem Lydorum, & ei capto parcat. Regina Masegetarum Cyrum occidit, capite defecto. Hujus Regis tempore finitur captivitas Judæorum.

Cambyfes filius Cyri in Ægypto condidit novam Babyloniam. Inde regrediens ægrotus, mortuus est Damasci. Lucretia uxor Collatini Tarquini, rure oppressa à filio Tarquini Regis, prius conquesta de hoc patri & viro, statim se coram eis gladio peremit.

De sexta Ætate Mundi.

Anno Urbis conditæ CCXXXIV. qui est annus Abraam MCDXCVI. & est annus secundus Regis Darii Persarum, Templum Jerusalem reædificatur à Zorobabel; Licentia ædificandi Templum exordium habuit; consummatum est secundariò.

De rebus gestis à Romanis post Reges exactos.

Anno Urbis CCXLIV. expulsò Urbe Tarquino Rege, primi Consules facti sunt Ju-

Anus Brutus & Collatinus maritus Lucretiæ. Censu acto Romæ Cives CXV. millia.

Democritus philosophus.

Anaxagoras physicus.

Largius primus Dictator fuit, Spurius Cassius Magister militum.

Pythagoras moritur. Sophocles agnoscitur.

Anaxagoras moritur. Socrates nascitur. Solis facta defectio.

Esdras Sacerdos apud Judæos nascitur.

Virgo vestalis ob stuprum viva defossa.

Herodotus)

Zeus pictor) Græci, viri clari habentur.

Euripides)

B Anno Urbis CCLXXV. Darius Rex Persarum, qui Cyro successit, moritur: in regno ejus Xerxes filius Darii Rex Persarum succedit, qui traxit in Græciam de regno suo armatorum DCC. millia de auxiliis CCC. millia, & tamen victus rediit.

Anno Urbis CCCI. creati sunt Decem-viri remotis Consulibus: quo tempore Romani miserunt in Græciam legatos pro legibus habendis ab eis, & eas obtinuerunt.

Romæ iterum creati sunt Consules anno Urbis CCCIV.

Hyppocras medicus his temporibus & Democritus philosophus clari habentur.

Empedocles, Parmenides, Socrates, Zeno, Sophocles poëta agnoscitur. Pericles moritur.

C Plato nascitur.

Dionysius in Sicilia tyrannus sævit. Diogenes & Aristippus agnoscuntur.

Democritus moritur.

Xenophon Græcus agnoscitur. Solis facta defectio.

Athenienses uti cœperunt 24. literis. Gens Campana in Campania constituitur.

Ethna ignem ultra solitum emisit. Socrates bibit venenum. Plato philosophus agnoscitur.

D Galli Senones Romam capiunt & incendunt, excepto Capitolio. Justinus ponit, quòd Galli Senones, qui Romam incenderunt, condiderunt in Italia Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Pergamum, Tarentum, Vicentiam, Placentiam & Parmam. Rempubicam gerunt Tribuni militum sublatis Consulibus Romæ. Camillus Furius agnoscitur. Aristoteles philosophus floret. Demosthenes orator claret. Philippus Macedo regnat.

De rebus gestis, orto Alexandro.

Anno Urbis conditæ CDV. oritur Alexander, octavo anno regni patris. Plato moritur, post quem Academiam tenuit Speusippus.

E Romæ factò censu inventa sunt Civium Romanorum Capita CLX. millia. Romani apud Caudinas furcas à Samnitibus, idest, Beneventanis (nam olim Beneventum Sampaium vocatum est) ignominiam ferunt. Alexander patri succedit in regno. Alexander autem VII. sui regni anno condidit Alexandriam in Ægypto.

Papirius Cursor Romæ noratus est eligi dux belli contra Alexandrum, si cum eo bellandum esset. Alexander veneno periit, ob cujus mortem bellum cum illo cessatum est, nec ille eis devinctus est.

Ptholomæus Lagi illi succedit in Ægypto.

Appius Claudius Cæcus Romæ agnoscitur. Demetrius Græcus Phaleræus nominatur.

Onias Jadi filius apud Judæos.

Seleucus anno XII. regni sui Antiochiam condi-

di-

didit ; mox alias urbes : Laodiceam à nomine uxoris Seleuciam , Apameam , Edeffam & Pella. Simon cognomento Justus apud Judæos celebratur.

Censu factò Romæ virorum CCLXX. millia.

Curius Dentatus Consul Samnitas prostravit prælio.

Ptholomæus Philadelphus cum Romanis amicitiam jungit.

Bellum cœptum inter Romanos & Tarentinos quibus fuit auxilio Pyrrhus Rex Epyrotarum , de quo Trogus & Justinus plene explicant.

Divina Scriptura transfertur per LXXII. Interpretes studio Ptholomæi Philadelphi.

Fabricius secundò agnoscitur.

Curius Consul prælio superat Pyrrhum qui ex Italia cessit in Græciam.

Ariminum in Gallia

Beneventum in Samnio à Romanis conditæ , quod affirmat Magister historiæ scholasticæ.

Turris, quæ Farrum (Pharus) dicitur, condita ab ipso Ptholomæo juxta portum Alexandria: de cujus admiranda mirabilitate refert Plinius in libro suo de mirabilibus Mundi , dicens, illam super quatuor cancos vitreos in littore maris fundatam.

Anno Urbis CDLXXVIII. cœptum est primum bellum Punicum cum Romanis . Argentus nummus primum figuratus Romæ . Aratus Sicionius agnoscitur , de quo ait Cicero libro officiorum . Marcus Regulus bellatur contra Pœnos.

Romæ censu factò virorum CCXL. millium.

Ennius poëta , natus Tarenti , mox Romam transfertur.

Jesus Sirach librum , qui à vulgaribus mendaciter Salomoni attribuitur , Sapientiæ edidit , Simeone Oniæ filio Pontifice apud Judæos : Ymo Ecclesiasticum : cum librum Sapientiæ ediderit Philon , ut refert Hieronymus in ipsius libri prologo.

De bello Punico gesto ab Hannibale.

A Nno Urbis conditæ DXXIV. cœptum est bellum Punicum secundum cum Romanis , Hannibale duce Carthaginensium.

Nævius Comicus, Plautus ex Umbria scriptores agnoscuntur. Scipio, mox Africanus major: Lælius ejus amicissimus noti habentur. Masinissa mox Rex Numidiæ juvenis in Hispania contra Romanos bellat pro Pœnis . Pax data Carthaginensibus, victis à Romanis , jam bellantibus annis XVI.

Bellant Romani cum Macedonibus . Per hæc tempora viri agnoscuntur Antiochus Rex Syriæ , Apollonius Tyrius, Ennius poëta , Cæcilius comædus Mediolanensis , Terentius comædus Carthaginensis . Titus Livius tragædus . Marco Portio Catone Consule contra Antiochum Regem Syriæ bellant Romani.

Bononiam deducta est Colonia à Romanis ex civibus Latinis III. M. virorum : Equitibus data jugera septuagena , ceteris quinquagena . ager datus * Agalisbous captus custos ipsi expulerant . Hannibal fe veneno perimit in Babylonia, ne in manus Romanorum veniret . Scipio Africanus major relegatus obiit Lucerni . Mutinam & Parmam ex civibus Romanis , inde expulsis Italis , qui illas prius condiderant ante annos CCC. ut refert Titus Livius , Colonia ductæ à Romanis in Æmilia .

Æmilius Paulus Consul bello superat Persem Regem & capit.

Tmo. IX.

Bellum Punicum cœptum à Romanis.

Aristarchus grammaticus)
Paucinnus poëta) nominantur.

Carthago diruitur per Africanum . Hic natus ex genere Æmiliorum, adoptatus fuit à filio majoris Africani , nato per matrem ex Æmiliis.

Masinissa Rex Numidis amicus P. R. fenex moritur : qui hunc Africanum reliquit diviso rem regni inter filios . Censu factò Romæ virorum CCCXXII. millium .

Jonatha Machabæus)
Lucilius poëta) noscuntur.

Numantia subversa per Africanum secundum .

Simon Machabæus principatur post mortem Jonathæ . Scævola de Dalmatia triumphavit.

Carthago à Romanis restauratur anno urbis Romæ DCXXXVII.

Tarenti floret Varro philosophus & poëta . Bellant Romani contra Jugurtham Regem Numidiæ .

Furius poëta Cremonensis.

Lucretius poëta.

Pomponius Bononiensis scriptor Atellanarum .

Plocius Doctor Ciceronis docet in Rhetorica, & Cicero studet.

Scævola alter, qui fuit Pontifex maximus.

Sallustius historiarum scriptor.

Catullus poëta Veronensis.

Varro Narbonensis philosophus & poëta .

Quinticius togatorum scriptor.

Cajus Marius Consul septies.

Lucius Cornelius Sylla Dictator.

Pompejus magnus, viri clari per hæc tempora.

In Syria terræmotu factò perierunt homines CLXXM. urbes aliquæ subversæ . Tygrane Rege ejus provinciæ . Alexandra regnat apud Judæos.

Censu actò Romæ CCCCLXIV. millia .

Virgilius oritur Mantuæ pago qui dicitur Andes non longè à Mantua .

Marcus Porcius Cato Stoicus Philosophus, Horatius Flaccus Venusii oritur .

Catilina conjurat in patriam .

Titus Labienus oppidum Cingulli in Aufonia condidit suis expensis .

Cæsar exercitum ducit in Gallias .

Via Claudia ordinatur , qua transitur à Placentia Ariminum .

Titus Livius Patavii oritur de quo loquitur Beatus Hieronymus .

Messala Corvinus orator secundus .

Curio juris peritus secundus .

Bellum civile inter Cæsarem & Pompejum actum quadriennio .

Prælio commissò Alexandria inter Cæsarem & Ptholomæum , cremata est ibi Bibliotheca marina , quam Ptholomæus Philadelphus paraverat . Cato in Utica se occidit .

Cæsar occiditur à Bruto & Cassio & ab aliis vulneribus XXII. confossus in Curia in Capitolio Idibus Martiis . Cadaver ejus incineratum ; cinis mox condita est in vase æreo , quæ dicta est Julia ; quæ nunc vulgò dicitur Agulia .

Cæsare occiso & turbato statu reipublicæ , surrexerunt tres viri scilicet Cæsar Octavius , Marcus Antonius & Lepidus & diviserunt sibi principatum , & annis duodecim turbatus fuit status reipublicæ : quo tempore fuerunt quinque bella civilia usque ad monarchiam Augusti . Cicero relegatus occiditur ab homine , cui patronus fuerat opportunus : caput & dextra illius delata Antonio .

Ovidius Naso nascitur Peligni oppido Apuliz .

P 2

Lex

Lex Falcidia editur auctore Falcidio.

Sallustius moritur natus Amiterni. Varus poëta in Capadocia moritur.

Marcus Antonius qui sortitus fuerat cum Cæsare Octavio Imperium Orientis, superatus à Cæsare navali prælio apud Actium; mox etiam desertus à suis, in Ægypto desperatione rerum se ipsum occidit.

Cleopatra recepta à Cæsare Octavio, se occidit, positis aspidibus ad mammillas.

Ægyptus facta est provincia Romanorum quam primò pro Romanis rexit Cornelius Gallus, de quo ait Virgilius.

Cæsar Octavius creatur Augustus à populo Romano.

A Nno Urbis DCCXXII. octavo Idus Januarii Cæsar à populo Romano appellatus est Augustus, & ei totius Imperii Romani collata est monarchia annis XII. elapsis à nece Cæsaris; qui postquam Augustus est dictus, vixit annis XLIV. & ultra.

Censu acto Romæ inventa sunt civium Romanorum XLI. centena LXIV. millia.

Nicopolis civitas juxta Actium facta.

Apollodorus Philosophus, Præceptor Augusti.

Marcus Terentius Varro philosophus & poëta prope nonagenarius moritur. Cornelius Gallus Forojuliensis poëta moritur, qui primus pro Romanis rexit Ægyptum.

Legati Indorum in Hispania fœdus & amicitiam firmant cum Augusto, bellum gerente cum Cantabris.

Valerius Maximus scriptor agnoscitur.

Quintilius Cremonensis, Virgilio & Horatio contubernalis, moritur. Augustus factus est Pontifex maximus. Augustus per Drusum privignum suum subjecit Germanos.

Augustus per Tyberium privignum subjecit Armenios & Pannonios. Herodes pro Romanis regnat in Palæstina.

Virgilius Brundusii moritur: ejus ossa delata Neapolim; inde condita secundo milliario. Varus & Tucha poëtæ, Virgilio & Horatio contubernales, emendare cœperunt opus Æneidos sub ea lege, ut nihil adderent, sed demerent.

Æmilius Macer poëta Veronensis in Asia moritur.

Virgo MARIA nascitur, mater Domini.

Titus Livius scribit historiam Romanam.

Herodes ædificavit Cæsaream in honorem Augusti, quæ prius dicebatur turris Stratonis: Samariam restauravit, quam appellavit Sebastiam, idest Augustam.

Condidit Antydonam & Antypatram: Phaselum verò in nomine fratris sui, & Herodium in sui commemorationem, ubi sepulchra suæ domus.

De tempore Nativitatis Domini nostri JESU Christi.

A Nno ab Urbe condita DMCCLII. & à diluvio Noë annis MMCCCCLVII. & à nativitate Abrahæ annis MMXV. nascitur Dominus JESUS Christus in Bethlem Juda, anno à morte Cæsaris XLII. anno Imperii Cæsaris Augusti XXX.

Asinius Pollio orator & consularis, qui de Dalmatia triumpharat: moritur Tusculanæ anno ætatis suæ LXXX. de quo Virgilius in Bucolico.

Archelaus regnat post Herodem.

A Jesus puer septennis cum Matre Maria & Joseph de Ægypto rediit.

Censu factò Romæ per Augustum & Tyberium, inventa sunt civium Romanorum nonagies trecentena & LX. millia. Romæ fames gravis nimis, Solis facta defectio.

Augustus Atellæ moritur anno ætatis ejus LXXVI. Corpus ejus de Campania portatum Romam: sepultus in sepulchro, quod paraverat in campo Martio, quod dictum est Augusta.

Herodes Tetracha regnat Judæis.

De Tyberio Augusto.

B TYBERIUS Imperator Secundus imperavit annis XXIII. cœpit imperare anno Urbis DCCLXVII. & anno Nativitatis Christi XVI.

Titus Livius Patavinus historiographus Patavii moritur anno ætatis suæ LXXVII.

Ovidius Naso poëta eo anno moritur, relegatus in Scythiam: sepultus in oppido Thomos.

Urbes XIII. in Asia ceciderunt terræ motu magno concussæ.

Pilatus à Tiberio mittitur in Judæam.

Joannes filius Zachariæ prædicat in deserto & baptizat anno XV. Imperii hujus.

Principium ætatis VII. Mundi.

C ANNO XVI. Imperii Tiberii Augusti Dominus Jesus baptizatus à Joanne Zachariæ in Jordane, prædicare orsus est. Anno sequenti aquam mutavit in vinum, altero anno Joannes Baptista occiditur ab Herode. Dominus Jesus Christus sub Pontio Pilato Præside Judææ mortis crucis damnatur anno Imperii Tiberii XVIII.

Tunc Solis eclipsis maxima hora diei sexta, luna XV. secundum Judæos.

Eo anno Beatus Stephanus baptizatus est, Saulus convertitur ad Fidem Christi anno nati-
vitatatis XXXV. & Paulus vocatur.

Tiberius Imperator operam dedit, ut Christus coleretur ut Deus: sed Senatus suadente Donitiano Præfecto Tiberii prohibuit id fieri. Moritur Tiberius Cæsar in Campania anno Imperii ejus XXIII.

De Gajo Augusto.

G AJUS Caligula Imperator tertius annis ferè quatuor imperavit. Hic fuit filius Germanici, filii Drusi, fratris Tiberii Augusti.

Pilatus in multas incidens calamitates, se propria manu occidit. Philo Judæus, vir peritissimus, pro Judæis coram Gajo oravit.

Gajus Imperator à suis occiditur ejus malitia.

De Claudio Augusto.

E CLAUDIUS Imperator imperavit annis ferè XIV. hic fuit filius Drusi, & patruus Gaji.

Matthæus Apostolus Christi evangelium scripsit anno Christi XLII. anno sequenti Marcus evangelium suum scripsit. Petrus Apostolus Romam venit anno secundo Imperii Claudii, & ibi Episcopus fuit annis XXV. & ultra.

Anno quarto Imperii & anno nati-
vitatatis Abrahæ MLX. Claudius subegit Britanniam & triumphans rediit sexto mense, quam Roma discesserat.

Fames Romæ gravis nimis.

Agrippa Rex Judæorum moritur, cui successit filius ejus Agrippa.

Censu factò Romæ inventa sunt civium Ro-

ma-

manorum LXVIII. centena & XLIV. millia.
Ravennæ Porta aurea facta.

Palemon Vicentinus Doct̃or in grammatica docet Romæ.

Claudius Judæos pellit Roma.

Romæ fames gravissima. Jacobus Apostolus ab Agrippa occiditur.

Symon magus à Samaria venit Romam, cujus fuit discipulus Menander non eo inferior.

Hujus Imperatoris tempore in Arabia Avis phoenix apparuit, quæ vivit annis DC. magna, ut aquila, cristata, coloris rubri. Claudius veneno moritur anno ætatis ejus LIX. uxoris fraude.

De Nerone Augusto.

Domitius Nero Imperator quintus regnavit annis XIII. mensibus 8. hic fuit gener & privignus, filius adoptivus Claudii, filius Domitii & Agrippinæ, sororis Gaji Imperatoris.

Terræmotus & Solis eclipsis.

Nero matrem Agrippinam occidit.

Jacobus Apostolus frater Domini præcipitatur de Templo in Hierusalem, ejus urbis Episcopus.

Marcus Episcopus Alexandriæ martyrio vitam finivit.

Perfius poëta moritur anno XXIX.

Menaræus (Marcus Annæus) Lucanus Cordubensis poëta, in Pisoniana conjuratione deprehensus, ad secandas venas brachium medico præbuit.

Nero urbem inflammavit diebus sex & noctibus septem.

Antæus Seneca Cordubensis, Lucani patruus, incisione venarum & haustu veneni periit.

Junius Galo frater Senecæ egregius Declamator propria manu se occidit.

Tres urbes in Asia terræmotu corruerunt.

Nero decreto Senatus in expensas accepit centies centena millia annua & Octaviam uxorem occidit.

Flavius Josephus Judæus agnoscitur.

Petrus & Paulus Romæ martyrio coronantur anno ætatis Petri LXX. Nativitatis Christi LXV.

Linus urbis Episcopus post Petrum sedit annis XI.

Persecutio prima sub Nerone.

Urficinus medicus, & Vitalis Mediolanensis Ravennæ martyres.

Nero nocte fugit Roma metu Senatus, & in villa latitans, se propria manu confodit pugione.

De Galba Augusto.

Galba successit Imperio menses VII. qui ab Hispania Romam duxit Quintilianum, egregium Rhetorem.

Galba ab Othone occiditur.

De Othone Augusto.

Otho invadit Imperium, qui metu Vitellii se occidit. Vitellius invadit Romam: à militibus Vespasiani pugnando occiditur.

De Vespasiano Augusto.

Vespasianus Imperator annis X. imperavit. Titus filius ejus, relictus à patre obsidere Hierusalem, à fundamentis eam subvertit: ubi perierunt virorum undecies centena millia præter mulieres & parvulos, fame & gladio; reliqui venundati.

A Romæ Capitolium incensum.

Prodigia magna visa in Hierusalem, Stella cometa visa est ante everfionem, & vitula parata ad sacrificium, in manibus ministrorum enixa est agnam.

A Passione Christi, usque ad everfionem Hierusalem fiunt anni circiter XXXIX. Titus omnia ornamenta Templi Romam tulit & in Templo pacis locavit, ut ait Beatus Hieronymus.

Vespasianus & Titus filius simul in curru de Judæis triumphum egerunt: qui fuit inter præteritos centesimus & vigesimus.

Hoc tempore Jani portæ sexto ab Urbe condita clausæ sunt.

B Colossus erectus nithedos habens altitudines CCVII. turris ænea ad formam hominis. Tres urbes terræ motu ceciderunt.

Ruffus patricius à Beato Apollinare baptizatus est Ravennæ. Mox Episcopus Capuæ ordinatur.

De Tito Augusto.

Titus filius Vespasiani imperavit annis II. Cletus Urbis Episcopus ordinatur, qui sedit annis XII. & ultra.

De Domiciano Augusto.

C Domicianus Imperator fratri successit, qui regnavit annis XV. mensibus V. qui ædificavit Romæ templum, quod dictum est Pantheon, nunc verò dicitur Sancta Maria Rotunda. Quintilianus Rhetor, docens Romæ, primus salariatus ex publico.

Cornelia maxima Virginum Vestalium, convicta stupri, secundum legem viva defossa est.

Clemens Secundus Urbis Episcopus, qui sedit annis IX. & ultra.

Joseph Judæus Librum antiquitatum scripsit, tempore hujus Augusti.

Status poëta Tholosanus his temporibus scripsit. Juvenalis poëta Aquinas hoc tempore agnoscitur. Joannes Evangelista in oleum fervens mittitur Anno Christi XCVI. & ab hoc Domiciano relegatur in Pathmos.

D Domicianus Imperator occiditur à suis anno Imperii sui XVI.

Cletus Urbis Episcopus. Eutropius Episcopus in Galliis.

Nicomedes.

Dionysius Areopagita cum sociis, Lucianus, Beati Petri Discipulus, martyres persecutionis secundæ.

De Nerva Augusto.

Nerva Imperator regnavit annis & mensibus quatuor.

E Joannes Apostolus de exilio rediit.)
Ignatius Episcopus Antiochiæ.) noti
Policarpus Smirneus) haben-
Victorinus Episcopus.) tur.
Papias Episcopus Hierosolymitanus.)

De Trajano Augusto.

Trajanus Imperator regnavit annis XIX. & mensibus VI.

Joannes Apostolus dormivit in Domino, anno secundo Imperii Trajani.

Anacletus Episcopus Urbis ordinatur, qui sedit annis IX. & ultra; qui constituit quoddam Clerici

rici barbam & comam non nutrent.

Terræ motu in Asia factò quatuor urbes ceciderunt.

Simon Justus Apostolus, Episcopus Hierusalem, in Cruce complet martyrìum cùm jam esset annorum centum & ultra. Ignatius Episcopus Antiochiæ Romam ductus bestiis traditur.

Judæi exules per Orbem debacchantur & multas urbes infestant in Lybia, Ægypto & Cypro ac populantur: tandem à Trajano compressi sunt. Trajano Augusto Frontinus scripsit librum stratagematum. Juvenalis poeta in Scotia moritur, missus à Trajano invitus tribunus.

Evaristus Urbis Episcopus ordinatur, qui sedit annis IX. & ultra: qui constituit conjugium benedici à Sacerdote, & titulos Romæ divisit, & septem Diaconos ordinavit.

Plinius Secundus agnoscitur Veronensis, qui scripsit librum de naturali historia, continentem volumina triginta sex.

Trajanus scripsit Plinio suo Præfecto, ut Christianos non inquireret: oblatos verò secundum Decretum Senatus judicaret.

Decreto Senatus facta est hoc tempore persecutio tertia in Christianos.

Antiochia penè tota corruiit terræ motu.

Trajanus morbo extinctus est.

De Adriano Augusto.

Adrianus Imperator imperavit annis XXI. hic fuit filius Consobrinx Trajani, qui vir philosophus Judæos perdomuit annis III. Imperii sui.

Alexander Primus Urbis Episcopus ordinatur qui sedit annis X. & ultra; qui constituit aquam benedici & aspergi, & addidit in Missa; *qui pridie quàm pateretur &c.* usque ad hoc est *Corpus meum*; & constituit hostiam modicam ex azimo fieri.

Terræmotu factò Nicæa & Nicomedia corruerunt.

Julianus Jurisperitus agnoscitur. In Lybia Coloniz factæ metu Judæorum.

Palamon agnoscitur rhetor, Basilides, Hierarches Alexandriae. Aquila interpret agnoscitur.

Adrianus bello Judæos dissipat; reedificavit Hierusalem loco mutato, & eam Heliam nominavit. Mox morbo obiit apud Bajas. Thelesphorus Urbis Episcopus ordinatur, qui sedit annis XI. & ultra. Hic constituit jejunium XL. dierum ante Pascha, & in Natali Domini dici tres Missas, & Missam ante tertiam celebrari, & in Missa dici *Gloria in excelsis Deo*. Hujus Imperatoris tempore hi martyrio coronati sunt.

Alexander Papa.

Sixtus Papa, Eustasius & filii Faustinus & Julia, Seraphica Virgo Sabina.

De Antonio Pio Augusto.

Antonius Pius Imperator regnavit annis XXII. & ultra, hic gener fuit Adriani, vir justus & prudens.

Hyginus Urbis Episcopus ordinatur: sedit annis quatuor & ultra: qui constituit baptismum suscipi fonte à Patrino vel Patrino, & in confirmatione & catechizatione: Clerum composuit & gradus distribuit.

Valentinus & Cerdo Hæresiarchæ Romam venerunt. Policarpus Episcopus Romam venit, Hermes Librum Pastoralem composuit.

A Pius Urbis Episcopus sedit annis XIX. & ultra, qui constituit, Pascha celebrari die Dominico.

Galenus Medicus, Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

Justinus Christianus philosophus. Trogus Pompeus Hispanus historicus.

Ptholomæus Alexandrinus astrologus, qui vixit annis LXXXVIII. & librum Almagestum composuit.

Antonius Imperator annis LXXVII. morbo defecit.

De Antonio Vero Augusto.

Antonius Verus imperavit annis XIX. & Lucius frater ejus aliquot annis cum eo, quem consortem Imperii sibi fecit. Anicetus Urbis Episcopus sedit annis IX. & ultra, qui constituit, ut Clerici coronam portent in modum sphaerulæ.

Fronto Orator fuit Augusti hujus.

Policarpus & Pronus Martyres sunt.

Lues & pestilentia per Orbem.

Sother Episcopus Urbis sedit IX. & ultra, qui constituit Monachas velum gestare, & quòd uxor non habeatur legitima, nisi à parentibus tradita, & benedicta à Sacerdote, & à Paranympis custodita.

C Lues maxima per Orbem totum maximam hominum partem delevit.

Eleutherius Urbis Episcopus sedit annis XV. & ultra, qui constituit quòd nulla esca usualis, & rationalis à Christianis repudietur.

Smyrna urbs Asiæ terræmotu ruit: ideo data decennis immunitas. Martyres persecutionis quartæ.

Policarpus Episcopus, Alexander & Gajus, Germanicus, Justinus Philosophus, Epodius, Victor & Corona, Felicitas, & septem ejus filii. Antonius Verus morbo decessit.

De Commodò Augusto.

Commodus Imperator, superioris filius, regnavit annis XIII.

Hirenæus Episcopus Lugdunensis agnoscitur.

Romæ fulmen Capitolium arsit, & Bibliotheca publica & ædes vicinæ crematæ.

Incendio iterum factò Romæ, ædes Vestæ & pars magna Urbis solo æquatæ sunt incendio.

Commodus Imperator, omnibus incommodus, à suis militibus strangulatur.

Eleutherius Papa, Cœcilia Virgo, Symphorianus, Apollonius, Julianus Senatores.

Anastasius, Eusebius, Pontianus, Faustinus.

De Pertinace Augusto.

Pertinax Imperator regnavit mensibus sex: fraude Juliani Jurisperiti, nepotis superioris occiditur. Victor Urbis Episcopus sedit annis X. qui Concilium habuit Alexandriae, Narcisso Episcopo Hierusalem, & Theophilo Episcopo Casareæ, in quo firmatum fuit, Pascha debere celebrari die Dominico, à XIV. Luna Martii, usque ad XXII. Aprilis; & constituit, ob necessitatem posse aqua baptizari ubique.

De Severo Augusto.

Severus Afer Imperator regnavit annis XVII. vir probus.

Clemens Presbyter Alexandrinus, qui scripsit historias. Musianus philosophus Christianus, Tertullianus Afer. Origenes hoc tempore natus.

Anno XII. Imperii hujus, & anno Urbis Antiochiæ CCLI. inventum est, esse Annum Jubilæum.

Hujus Imperatoris tempore terminatum est per Papam Victorem de Pascha, ut supra agitur.

Quinta persecutio in Sanctos agitur hoc imperante Augusto.

Victor Papa.

Hieronimus Episcopus.

Perpetua & Felicitas.

Cepherinus Urbis Episcopus sedit annis IX. & ultra, qui constituit Christianum majorem XII. annis die Paschæ Eucharistiam sumere in conspectu omnium, & quod Calices essent vitrei vel saltem stannei.

Severus Imperator in Britannia moritur.

De Antonio Augusto.

Antonius Caracalla, superioris filius, regnavit annis VII. homo impatiens libidinis; qui Juliam novercam accepit in uxorem, à suis militibus mox occisus est.

De Macrino Augusto.

Macrinus Imperator regnavit annum I. qui tumultu militari cum filio apud Archelaidem occiditur. Romæ amphitheatrum incensum. Abgarus vir sanctus regnat Ædessa in Parthia.

De Aurelio Antonino Augusto.

Marcus Aurelius Antoninus imperavit annis quatuor.

Calixtus Urbis Episcopus sedit annis V. & ultra.

Hic constituit jejunia Quatuor Temporum & fecit Ecclesiam Sanctæ Mariæ trans Tyberim.

Nicopolis condita in Palæstina, quæ quondam dicebatur Emaus.

Julius Africanus, Scriptor temporum clarus.

Sabelius Heresiarches apparet.

Imperator cum matre occiditur.

De Alexandro Augusto.

Alexander Imperator regnavit annis XIII. cujus mater fuit Mammæa, Origenis devota.

Urbanus Primus Urbis Episcopus sedit annis quasi IX. qui constituit vasa Altaris esse aurea, vel argentea, vel saltem stannea, & convertit ad Fidem Christi sponsum Beatæ Cæciliæ, & alios plures nobiles. Sub hoc Papa cœpit Ecclesia prædia possidere, quia ante pauperibus accipiebant pecuniam tantum.

Ulpianus Jurisconsultus Alexandri fuit Assessor Augusti.

Pontianus Urbis Episcopus sedit annis V. & ultra qui exulavit in Sardinia. Quidam tradunt, quod huic successit quidam Cinacus (f. Cyriacus) qui non ponitur in numero Episcoporum Urbis, qui, ut dicunt, omisso officio Pontificatus cum Beata Ursulina & undecim Virginibus profectus, complevit martyrium: sed saltem hoc apparet. Nam Scriptores non exclu-

fissent talem virum à numero Pontificum Romanorum.

Item invenitur, Beatam Ursulinam esse passam tempore Actilæ, cujus tempore fuit Leo Papa, qui sedit anno Christi CCCCXL.

Alexander à suis militibus occiditur.

De Maximo Augusto.

Maximus Imperator regnavit annis III. qui contra Fidem Christi sextam persecutionem egit.

Nomina martyrum Pontianus & Antherus, Episcopi Urbis, Juliana Virgo.

De Gordiano Augusto.

Gordianus Imperator regnavit annis sex, hic jam portas aperuit, & Parthos feliciter superavit. Fraude Philippi occisus est non longe ab Euphrate fluvio. Ejus ossa delata *

Fabianus Urbis Episcopus ordinatur, columba indice missa cœlitus, qui sedit annis quasi XIII. Hic constituit secundum Chrisma confici de cœna Domini, & regiones divisit Diaconis, & gesta martyrum per notarios invenit. Origenes ejus discipulus Episcopus Ponti.

Julius Africanus scriptor temporum agnoscitur.

De Philippis Augustis.

Philippus & filius ejus Philippus imperaverunt annis VII.

Hic primus ex Imperatoribus fuit Christianus.

Anno quarto Imperii istius completus est annus millesimus ab Urbe condita. Hi ludi maximi Romæ.

Origenes sexagenarius scripsit epistolas Imperii & Severæ *

Hyerus Presbyter Alexandrinus, vir à primævo literatus, philosophus Christianus clarus.

Julius Africanus adhuc vivit.

Philippus pater Veronæ, Philippus filius Romæ fraude Decii occiditur.

De Decio Augusto.

Decius Imperator regnavit annis II. hujus uxor fuit Beata Triphonia martyr Christi tempore sequenti.

Cornelius Urbis Episcopus sedit annis tribus & ultra. Hic corpora Apostolorum condidit Romæ, ubi nunc sunt eorum Ecclesiæ. Sanctum Petrum in Vaticano Palatio Neroniano, ubi fuit templum Apollinis & Paulum via Hostiensi, ubi decollatus fuit.

Cyprianus Episcopus Carthaginensis agnoscitur & Beata Justina Virgo. Novatus Presbyter Cypriani, Romam missus, novum errorem induxit, dicens: lapsum in peccatum non posse resurgere. Septima persecutio in Christianos agitur.

Fabianus Papa, Cornelius Papa, Agatha Virgo, Nestor Episcopus. Abdon & Senen & Serapion. Decius moritur mersus palude.

De Gallo & Volusiano Augusto.

Gallus & Volusianus imperaverunt annis VII. Lucius Primus Urbis Episcopus sedit annis III.

In-

Ingens pestilentia per totum Orbem, ita ut Provincias hominibus vacuaverit. Cyprianus libros scripsit Sanctis.

Origenes obiit jam annorum LXXX. corpus ejus Tyri sepultum.

Philippus Episcopus, pater Sanctæ Eugeniz, Alexandriæ coronatur Martyrio. Hi Imperatores edicta Decii contra Sanctos prosequuntur, tandem occisi sunt.

De Valeriano & Decio Galieno Augustis.

Valerianus Galienus & Decius ejus filius re-
gnaverunt annis XV.

Stephanus Urbis Episcopus sedit annis qua-
tuor.

Cyprianus Episcopus Carthagenensis martyr factus. Sixtus Secundus Urbis Episcopus sedit annis quasi tribus.

Hic constituit Missam celebrari Altari.

Valerianus Imperator, spretis Christianis, magorum gaudet confortio.

Octava persecutio contra Christianos agitur. Lucius Papa, Stephanus Papa, Sixtus Papa, Laurentius Diaconus, Romanus miles.

Zeno Episcopus Veronensis.

Protus & Jacinthus Asterius Senator, trecen-
ti Martyres igne consumpti Carthagine.

Galienus Imperator, capto Valeriano patre suo, aspersis * pacem reddidit Christianis. Imperium laceratur à Barbaris, Paulus Samosathenus Episcopus Antiochiæ ordinatur, qui sedit annis duobus & ultra.

Hic ordinavit cimeteria, & parochias divisit, & jussit Clericos suis parochiis esse contentos, & terminum illis imposuit.

Felix Urbis Episcopus sedit annis duobus & ultra; qui constituit Missam cantari super memoriam Martyrum.

Dionysius Episcopus Alexandriæ obiit anno Imperii XII.

Galienus Imperator cum fratre suo Mediolani occiditur, fraude Ducis sui.

De Claudio Augusto.

Claudius Imperator regnavit annis duobus, vir optimus, morbo decessit.

Euticianus Urbis Episcopus sedit annis VIII. Constituit uvas & fruges benedici Altari.

De Quintilio Augusto.

Quintilius frater Claudii factus Cæsar à militibus, & à Senatu Augustus, post paucos dies occiditur, vir etiam fratri præferendus.

Dionysius Papa Manus * Martha & eorum filii Andifax & Abacum * Cirilla, filia Decii Cæsaris, Cæsarius & Julinus, Cæsarius & Presbyteri, Eusebius Monachus.

De Aureliano Augusto.

Aurelianus Imperator regnavit annis * & ultra vir strenuus & felix in bellis; fraude servi sui occisus fuit à ducibus suis deceptus asajo (à Serajo.) *

Hic Imperator prælium ad flumen Metaurum & Fanum Fortunæ *

Aurelianus usum carniū porcinarum induxit & capiti suo primus Augustorum Diadema imposuit & aurea veste est usus. Euticianus Papa.

Quirinus, Theodora soror Hermetis, martyres, Chonon & filius Tertulius, Sabianus mamas.

De Tacito Augusto.

Tacitus imperavit menses sex, postea occisus fuit in ponte.

Florianus in Imperio successit, tertio mense apud Tharsum occiditur.

De Probo Augusto.

Probus imperavit annis sex & ultra, vir illustri gloria militari fuit, qui Pannonios & Gallos vineas habere permisit.

Setta Manichæorum emergit.

Gajus Urbis Episcopus sedit annis XI. & ultra; hic constituit, ut Clericus gradatim per ordines * & ut nemo Sacerdotem vel Clericum accuset ante Judicem secularem.

De Caro Augusto.

Carus annis duobus imperavit. Cùm castrum, * apud flumen Tygridem ictu fulminis periit, filius Cari factus Cæsar, à socero suo ejus fraude occiditur, ut illi succederet. Miles strenuus in concione aprum occidit coram militibus, quemadmodum fraude generum occiderat, ut illi succederet.

Chrystantus & Daria, quorum corpora quiescunt Regii in Æmilia Claudii.

Claudius, & Hylaria uxor, & eorum filii Jason & Maurus Papias, Dioscorus, Claudianus, Serapion, Nicephorus.

De Diocletiano & Maximiano Augusto, & de Galerio, & Constantino Cæsaribus.

Diocletianus, Maximianus Herculeus Augusti.

Galerius Maximianus, Constantius, Cæsares sub Augustis.

Diocletianus cùm videret Imperium laceratum, primò sibi consortem Imperii fecit Maximianum Herculeum; postea Galerium & Constantinum Cæsares fecit.

Cùm pluribus annis imperassent, & decus Imperii satis recuperatum videretur: ipse Diocletianus & Maximianus Augusti substituerunt sibi in officio imperandi Galerium & Constantium, se ad vitam privatam tulerunt, de quo valde doluit Maximianus. Per istos Augustos & eorum Vicarios imperatum est annis XX. in quibus facta est decima persecutio contra Christianos, qualis nec ante, nec post fuit.

Hoc tempore apparuit quidam Perfes nomine Manes, qui nunc se Christum nunc se Paraclitum asserbat, qui etiam XII. discipulos habens, eos prædicando misit, suum disseminando errorem. Marcellinus Urbis Episcopus sedit annis VII. & ultra, qui metu Diocletiani posuit thura Diis: mox verò poenituit. Synodo facta in Campania coram CLXXX. Episcopis cinere se aspersit: propter quod Martyrium fecit.

Terræ motu facto apud Tyrum & Sydonem multa milia hominum perierunt.

Marcellus Urbis Episcopus sedit annis * & ultra, qui constituit in Urbe Cardinalatus XXV. vel XV. propter hominum sepulturam & Baptismum anno Imperii XIX. facta sunt edicta contra Christianos, & Sacræ Scripturæ incensæ sunt, & persecutio decima fuit aliis sævior.

Demissa Imperii administratione à Diocletiano & à Collega ejus, Galerius partem Imperii Orientalem administravit. Constantius Occidentis

tis partem. Sed vir optimus Italiam & Africam resignavit Galerio: ipse vero Hispanias & Gallias gubernavit illis contentus. Galerius persecutionem profequitur à superioribus coeptam, & Maximium Cæsarem fecit, qui etiam sævè persecutus est Sanctos. Galerius Dei judicio durissimis poenis vitam finivit.

Constantius Augustus in Occidente nulli Sancto fuit infestus, qui ex Helena genuit Constantinum.

Maxentius filius Maximiani Romæ factus est Cæsar. Etiam Sanctos Dei persecutus est, qui Beatam Katherinam occidit.

Licinius factus Imperator à Galerio. Etiam Sanctos Dei persecutus, cujus uxor filia fuit Constantii, & soror Constantini Magni. Nomina Martyrum.

Gajus Papa.

Marcellinus Papa.

Marcellus Papa.

Largus & Smaragdus.

Genesius.

Sergius & Bacchus.

Felix & Danctus, Cosmas & Damianus, Sebastianus.

Bonifacius.

Primus & Felicianus.

Pancratius.

Vitus & Modestus, Pantaleo, Vincentius Levita Hispanus, Eleutherius cum aliis innumeris Sanctis. XV. Martyres uno mense. Blaxius Episcopus.

Georgius Cappadox, Theodorus Menna *

Hermolaus, Grixogonius, Ruffus, Simplicius, Faustinus, Victor.

Mauricius cum aliis VI. Nomina Virginum Martyrum; Agnes, Barbara, Eufemia, Crescentia, Beatrix, Susanna, Romana, Anastasia, Theodoxia.

De Galerio Augusto.

Galerius idem post dictos viginti annos ascriptos Diocletiano, imperavit annis duobus: sub quo Maximianus Cæsar factus, Christi Sanctos persecutus est.

De Constantino Magno Augusto.

Constantinus, Constantii filius, imperavit annis XXXI. Hoc tempore Respublica Romæ sub quatuor Principibus: scilicet Constantino & Maxentio filiis Augustorum, & Licinio & Maximio novis hominibus, factis Cæsariibus.

Anno quinto Imperii exortum est bellum civile inter Constantinum & Maxentium. Tandem Maxentius suis fraudibus periit. Nam fraude pontem struxerat, ut Constantinus, illum ascendens, periret aquis. Sed Dei judicio dementatus, ipse super pontem ascendit & periit.

Eusebius Urbis Episcopus sedit annis tribus & ultra, qui constituit, nullo modo jejunari die Dominico, quia eo die Pagani jejunabant potissimum. Hic primus omnium Episcoporum Urbis à martyrio fuit alienus.

Constantinus Bausiam (Faustam) uxorem suam occidit. Sylvester Urbis Episcopus sedit annis XXIV. cujus tempore Imperator libertatem Ecclesiis dedit, & Romæ Ecclesias construxit.

Hoc tempore congregata est Synodus Nicæna, in qua Fides Catholica exposita est, idest, Tom. IX.

A factum fuit *Credo* majus, quod exponit *Credo* minus.

Eusebius Cæsariensis hucusque scripsit Historiam, ex qua Hieronymus suam Chronicam tenuit, quam ego potissimum imitatus sum. India ulterior & gens Hebræorum, quæ à Xepontico est, ad Fidem Christi conversa.

Bizantium urbs Thraciæ ampliatur à Constantino, quam suo nomine appellavit Constantinopolim. Hic à Beato Silvestro baptizatur.

Constantinus, data libertate Ecclesiis, templorum claudi iussit.

Dogma Donatistarum apparet. Oritur Hieronymus, mox Presbyter. Stella Cometa apparuit.

B Constantinus anno ætatis 66. bellum molens contra Persas, instituit Constantium filium absentem hæredem in Imperio Orientis: in reliqua instituit filios Constantem & Constantium & Dalmatium filium fratris ipsius.

De Constantio Augusto.

Constantius imperavit annis viginti quatuor, sed Dalmatius & Constantius aliquo tempore imperaverunt, mox occisi sunt.

Constantius verò factione Magnetii occisus est anno Imperii XVIII.

Constantius verò supervixit, & Imperium administravit solus. Marcus Urbis Episcopus sedit annis II. & ultra. Hic constituit Symbolum in missa alta voce cantari, & ut Episcopus Hostiensis, qui Romanum Pontificem consecrat, pallio uteretur.

Arrius errorem suum effudit.

Constantius Imperator, errore Arrii pollutus, Catholicos persequitur.

Anastasius Episcopus Alexandrinus persecutione vexatur ob Fidem.

Hilarius Episcopus clarus.

Julius Papa sedit annis XI. & ultra. Hic congregavit Synodum apud Nicæam Episcoporum CCCXVIII. inter quos fuit Beatus Nicolaus Episcopus Mirreorum: qua Synodo damnatus est error Arrii, qui assererat, Filium Patre minorem: in hac etiam Synodo decretum est à Clero Occidentis à conjugibus continere, & cœlibatum tenere.

D Terræ motus in Oriente plurimas urbes solo stravit.

Arrius ad opus naturæ pergens in Constantinopoli, viscera emisit crepans.

Beatus Nicolaus Episcopus Mirreorum)

Eusebius Episcopus Vercellensis) agnoscuntur.

Hilarius Episcopus Pictaviensis)

Epiphanius Episcopus Papiensis)

Liberius Papa sedit annis VI. & ultra, qui constituit, conjugium benedici à Sacerdote: qui missus est in exilium à Constantio, quia errori Arrii non consensit, anno Imperii XX. & Felix ordinatur à Clero.

E Felix Secundus Papa substituitur, qui sedit anno uno & ultra; qui declaravit, Constantium esse sectæ Arrianæ & rebaptizatum ab Eusebio Episcopo Nicomediæ: propter quod decapitatus est. Gallia Phylamium * Ariminensis perfidè ille * damnat.

Donatus grammaticus, doctor Hieronymi.

Evancius grammaticorum eximius.

Victorius rhetor Afer Romæ agnoscitur.

Synodus facta per Arrianos apud Ariminum, & alia Synodus apud Jeuciam (f. Seleuciam) Ysauriæ. Macedonius Catholicus Episcopus

Q

Con-

Constantinopoli pellitur. Beatus Antonius Monachus obiit annorum CV. cuius corpus Viennæ est, Macharius ejus discipulus claret.

Athanasius & Hilarius Episcopi celebres habentur.

Paulinus Episcopus Treverorum exulans in Phrygia obiit. Felix Papa & Eusebius Episcopi coronantur martyrio. Ecclesia magna Constantinopolitana dedicatur.

Catholici ubique ab Arrianis vexantur, Beatus Nicolaus Episcopus dormivit in Domino Anno Christi CCCLXIII. Liberius Papa iterum sedit occiso Felice Secundo, qui sibi successerat.

De Juliano Augusto.

Julianus imperavit anno uno & mensibus octo. Hic ex Clerico factus est Cæsar à Constantio suo patrueli & socero. Qui ad idolatriam versus, Christianos inlequitur magis blanditiis, quàm sævitia; qui statuit, Christianos non posse cingi militari cingulo, nec posse scholam tenere.

Julianus licentiam dedit Judæis in odium Christianorum, ut Templum in Hierusalem restaurarent: & cum jam opus cœpissent, virtute Dei nocte materia dissipata est, & signum Crucis in vestimentis Judæorum inventum est: propter quæ multi ad Fidem Christi conversi sunt.

Damasus Papa sedit annis XVIII. & ultra, qui rogatu Beati Hieronymi constituit, ut in fine psalmorum diceretur: *Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto &c.*

Hujus Damasi tempore fuerunt hi Episcopi Viri sancti & noti.

Mercurialis Episcopus Forolivienfis;
Bosilus Episcopus Foropompilii;
Gaudentius Episcopus Arimini;
Leo Episcopus Feretrans,
Marinus;

Hieronymus hoc tempore correxit Psalterium LXX. Interpretum.

Julianus Imperator dum siti laboraret ejus exercitus apud Ctesiphontem, à quodam profuga ductus est in deserta, ut aquam quæreret, sed à quodam milite ignoto lancea percussus per illa periit.

Hilarion Abbas agnoscitur.
Pigmenius Episcopus Doctor Juliani.
Quiriacus Episcopus.
Gordianus.
Donatus Episcopus.
Epimachus.
Gallicanus.
Sabiniana Virgo.
Joannes & Theodorus Presbyteri.

De Joviano Augusto.

Jovianus Imperator regnavit menses IX. Synodus Antiochiæ facta est.

De Valentino Augusto.

Valentinus imperavit annis XI. qui fratrem suum Valentem Imperii fecit consortem. Terræmotu facta per totum Orbem mare est litus egressum.

Vegetius renatus librum de re militari huic scripsit Augusto.

Ursinus Diaconus X. in tantam prorupit audaciam, ut se Papam faceret contra Damasum; propter quod multæ cædes in Urbe fuerunt. Valens Imperator baptizatur ab Eudoxio Epi-

Ascopo Arriano, & cum Catholicos vehementer persequeretur, à Valentiniano prohibitus est. Grando maxima in Constantinopoli, ita ut homines. - - -

Nicæa urbs terræmotu facta funditus est everfa. Hatalarius Rex Gothorum Christianos persequitur.

Eusebius Episcopus Vercellensis obiit.

Dydimus Alexandrinus multa commentatur pro Fide, qui sine visu corporeo literas didicit.

Bassianus Laudensis Episcopus ordinatus anno ætatis ejus LV.

Athanasius Episcopus Alexandrinus obiit, cui successit Petrus.

Ambrosius Mediolani Episcopus ordinatur. Chorus Aquiliensis Sanctus habetur.

B Valentinianus Augustus morbo apoplexiæ obiit.

De Valente Augusto.

Valens frater superioris, annis quatuor imperavit post fratrem, qui legem statim dedit, ut Monachi militarent.

Gens Hunnorum, idest Hungarorum, relictis eorum sedibus, Gothos sedibus suis expulit. Theodosius Pater Theodosii mox Augusti iussus decollari apud Africam Baptismum petiit, & habuit.

C Fotinus Hæresiarches errorem suum disseminat contra Christum. Apollinarius Hæresiarches apparuit.

Valens expugnatus à Gothis fugit saucius sagitta in casam vilem. Illustres Monachi in deserto erant tunc Nitriæ, Macharius & alter Macharius, Paulus, Ysidorus, Moyfes, Eraclides; Basilius Episcopus Cæsariensis, Gregorius & Petrus fratres Basili, Gregorius Nazianzenus agnoscuntur.

De Gratiano Augusto.

Gratianus filius Valentiniani Augusti imperavit annis VI. qui statim fratrem suum Valentinianum Imperii fecit consortem.

D Gratianus Theodosium virum sororis suæ Gallæ, Augustum fecit in Imperio Orientali, quod premebatur à Gothis.

Priscilianus Episcopus Galiciæ Hispaniæ errores Manichæorum disseminavit.

Martinus Episcopus Turonorum agnoscitur.

Athanasius Rex Gothorum, facta pace cum Theodosio Augusto, Constantinopoli moritur, cuius funeri Imperator honorem regium detulit.

Siricius Papa sedit annis XV. Hic Synodum congregavit apud Constantinopolim Patrum CCCL. contra Macedonium & Eudoxium: etiam Synodus appellata sexta Sancta Synodus & universalis. Hieronymus hujus Papæ tempore in Bibliam de Hebræo in Latinum transtulit.

E In Castello Emaus nati sunt pueri duo in uno corpore infra umbilicum, quorum uno dormiente alter edebat, alter alteri triduo præmoriatur.

Hieronymus Presbyter.

Martinus Episcopus Turonensis.

Arsenius Heremita agnoscuntur.

Maximus Dux exercitus Romanorum in Britannia, vocatus à militibus Gratiani (fit Augustus), qui fugiens occiditur apud Lugdunum.

De Valentiniano Augusto.

Valentinianus frater Gratiani regnavit annis VIII. post fratrem in Occidente, Theodosio imperante in Oriente.

Valentinianus mortuo fratre fugit ad Theodosium in Constantinopolim.

Theodosius cum exercitu venit in Italiam, & Maximum apud Aquilejam victum capite damnat, & restituit Valentinianum in Imperium Occidentis.

Præcilianus Hæreticus damnatur.

Joannes Anachorita futura prædicit; Augustinus in Fide proficit.

Claudianus poëta agnoscitur. Caput Joannis Baptistæ latum Constantinopolim. Valentinianus Secundus Imperator inventus est Viennæ suspendio mortuus.

De Theodosio Augusto.

Theodosius Imperator post mortem Valentiniani Secundi Augusti imperavit annis tribus, qui jam imperaverat annis XIV.

Theodosius cum exercitu venit in Italiam contra Eugenium, qui operâ Arbogastis Comitibus suspecti de nece Valentiniani amiserat Imperium; & consulto Joanne Anachorita Theodosius illos superat magis Dei virtute, quam armis; Eugenius captus interfectus est, Arbogastes se propria manu occidit.

Eo anno Theodosius Mediolani obiit, relictis Archadio & Honorio filiis Augustis & Placidia filia ejus ex Galla filia Valentiniani Majoris Patris Gratiani.

Obiit autem anno ætatis quinquagesimo.

Vidi ego in Ecclesia Sancti Laurentii, sacello, quod est apud Ravennam, sepulchrum nobile: juxta id in pavimento erat petra scripta literis celatis, dicens sic: THEODOSIUS IMPERATOR. Vidi & legi.

Ambrosius Episcopus Mediolani.

Hieronymus Presbyter.

Augustinus Episcopus Yponensis.

Martinus Episcopus Turonensis. Bassianus Episcopus Laudensis.

Paulus Orosius.

Joannes Chrysostronus.

Prudentius Vir poëta; hujus temporis viri.

De Archadio Augusto.

Archadius Theodosius filius Imperator in Oriente annis XIII. imperavit, fratre ejus Honorio in Occidente imperante.

Anno secundo Imperii Archadii Beatus Martinus migravit ad Dominum an. ætatis MLXXXVI.

Anno sequenti moritur Beatus Ambrosius. Hujus Imperatoris tempore Donatus Episcopus sputo oris occidit draconem, ad quem trahendum ad locum incendii octo juga boum fatigata sunt. Anastasius Papa sedit annis tribus, qui constituit hominem membro carentem non fieri Clericum, & nullum Clericum promoveri ad Ordines superiores, nisi ad licentiam sui Episcopi; & cum Evangelium legitur stare curvos Sacerdotes.

Gothi Alarico & Radagasio Ducibus in Italia regnant, Romani & Gothi pari clade in Italia pugnant. Innocentius Papa sedit annis XV. & ultra, qui constituit renasci Baptismate & jejunium Sabbato, & uti Oleo sancto ad infirmos laicos per Presbyteros. Beatus Alexius agnoscitur.

Tom. IX.

A Eudoxia Augusta imaginem suæ speciei erexit, & ad eam puellas & foeminas cantare fecit: & cum Joannes Chrysostronus Episcopus id argueret prædicando, ab Archadio Augusto pulsus est Sede sua: quamobrem Papa Innocentius eum excommunicavit.

Radagaisius Rex Gothorum in Thuscia apud Fesulas in monte concluditur cum --- Gothorum. Ipse capitur & occiditur; Gothi verò dissipantur, & vili pretio venduntur ut pecora.

Wandali transito Rheno Gallias occupant.

Constantius Comes vir Placidia transit in Gallias, missus ab Honorio Augusto.

B Arsenius agnoscitur Romæ. Mox vir Placidia, qui postquam annis XL. in aula Imperatoris fuit, factus Monachus annis XLV. vixit Heremita.

Prudentius Aurelius Clemens vir Catholicus, & poëta agnoscitur.

Archadius Imperator in Oriente, postquam annis XIII. imperavit, morbo defecit apud Constantinopolim, relicto ibi Imperatore filio suo Theodosio.

De Honorio Augusto.

Honorius Imperator, postquam imperavit cum Archadio fratre suo cum illius filio regnavit annis XV. in Occidentis Imperio. Wandali à Gothis capiuntur, spoliantur & incenduntur, & Placidia soror Honorii rapitur, adducitur inde, & paulò post moritur Rex Alaricus.

C Haytulphus factus Rex Gothorum Placidiam in conjugem accepit apud Forum-Cornelii, & Gothi in Gallias transeunt.

Burguziones partem Gallia Rheno propinquam obtinuerunt.

Pelagius Brito Hæresiarches apparet.

Haytulphus Rex Gothorum & maritus Placidia à suis ---

Vallia Rex Gothorum, facta pace cum Constantino Vicario Honorii, Placidiam restituit, quam ipse Constantinus in uxorem accepit, ex qua mox genuit Valentinianum & Honorium.

D Valentinianus nascitur Placidia filius sexto Nonas Julias.

Cosimus Papa ordinatur, qui sedit anno & ultra: hic Synodum habuit apud Carthaginem Episcoporum CCXIV. quo hæresis Pelagiana damnata est, contra eum Augustino agente. Hic Papa constituit Cereum benedici in Pascha per parochias & Diaconos levante*, servum etiam non fieri Clericum, & Clericum in publico non uti poculo (balneo.)

Bonifacius Papa sedit annis tribus & ultra, qui constituit neminem in Ecclesia ponere incensum, nisi ministrum; nec obnoxium Curia vel servum posse fieri Clericum.

E Constantius hoc anno pacem firmat cum Vallia Rege Gothorum, datâ eis ad habitandum Aquitaniâ cum aliis civitatibus vicinis. Honorius Imperator Constantium virum sororis suæ Placidia apud Ravennam fecit Augustum & Regem & Regni consortem, qui septimo mense post moritur, quinto anno nuptiarum Placidia.

Beatus Hieronymus hoc anno obiit pridie Kalendas Octobris, ætatis ejus anno XCIX.

Pharamundus primus Rex Francorum creatur ab illis per hæc tempora.

Placidia ab Honorio Italia pellitur, quæ cum filiis profecta est ad Theodosium Archadii filium in Constantinopoli imperantem.

Q 2

Coe

Coelestinus Papa sedit annis ferè X. qui constituit, ut Psalmi David ante Sacrificium cantarentur, & Antiphonarium ex psalmis, quod ante non fiebat, sed legebantur Epistolæ & Evangelium. Misit quoque Beatum Patricium filium Chotes fororis Beati Martini in Hiberniam, qui eos convertit.

Beatus Cassianus libros composuit.

Honorius Imperator Romæ occiditur; cujus tempore constructa est apud Ravennam * per eum in Cæsarea Ecclesia Beati Laurentii, juxta quam constructum fuit Sacellum elegans, in quo sunt mausolæ pretiosa ex marmore affabrè cælata, in quo quidem elegantiori corpus Theodosii Augusti esse, & literæ in petra scriptæ id testantur, quas legi.

De Theodosio Augusto.

Theodosius minor imperavit in Oriente post mortem Honorii patris.

Gens Wandalorum de Hispania transit in Africam anno Christi CCCXXVI.

Anno secundo Imperii à Theodosio Placidia datur Imperium Occidentis.

Nestorius Episcopus Constantinopolitanus novum errorem induxit prædicans Christum tamen esse ---

Placidia veniens in Occidentem, metu maris naufragii, Beato Joanni Evangelistæ Ecclesiam vovit, quam mox construi fecit Ravennæ.

Germanus Episcopus Altifiodorensis missus à Coelestino Papa ad Britannos Pelagiano errore (infectos) eos correxit ab eo errore. Augustinus Episcopus Yponensis dormivit in Domino anno Christi CCCXXIX. anno sequenti facta est Synodus per Coelestinum Papam apud Ephesum Patrum CC. & ultra, ibi hæreses Nestoriana & Pelagiana damnatæ sunt.

Ad Scotos in Christo credentes à Coelestino mittitur primus Episcopus Paladius. Sixtus III. Papa sedit annis 8. & ultra, qui Petrum Ravennatam ordinavit Ravennæ, Deo sibi indice per somnium.

Pax facta cum Wandalis, data eis ad habitandum aliqua parte Africæ.

Genfericus Rex Wandalorum Catholicos in Africa sævè persequitur.

Carthago à Wandalis capta, quæ fuit ditioris Romanæ & anno Christi CCCXXXVIII.

Leo Diaconus, secundus, absens ordinatus Papa sedit annis XXI. & ultra, hic quintam Synodum congregavit apud Chalcedonem CC. Patrum contra Euticius Episcopum Constantinopolis, & probatum est in Christo duas esse naturas, scilicet Dei & Hominis, hujus Leonis fuit Notarius Prosper Aquitanicus, mox Episcopus Reginus in Æmilia.

Gens Hunnorum Regibus suis Actila & Bella fratribus Thracias vastant.

Romæ terræmotus ingens stravit ædes.

Manichæos in Urbe latitantes Leo Papa persequitur, & damnat errorem.

Actila Rex Hunnorum fratrem suum Bellam occidit, ut solus regnaret.

Hujus Augusti tempore Diabolus in Creta in specie Moyse Judæis apparuit dicens, velle eos inducere in terram promissionis suam, * ingressi sunt, ut videbatur, apertam: multi undis perierunt, reliqui salvi ab undis Christo crediderunt.

Hujus Augusti tempore septem dormientes apud Ephesum surgunt à somno, qui annis CC. dormierant, à tempore scilicet Decii Imperatoris, & coram Theodosio Augusto & aliis sunt

A de Fide loquuti. Et iterum in Christo dormierunt anno Imperii istius Theodosii XXIV. Theodosius moritur in Constantinopoli, imperante in Occidente Valentiniano ejus confobriño & genero.

De Valentiniano III. Augusto.

Valentinianus Tertius imperavit in Occidente post mortem Theodosii annis V. cum jam ante imperasset cum illo annis XXV. Hic fuit Placidia filius. Tunc in Oriente imperabat post Theodosium Marcianus, qui cum hoc Valentiniano imperavit annis V. & post eum annis duobus.

B Actila Rex Hunnorum secum trahens gentes multas, scilicet Regem Gepidarum, Regem Gothorum, Marcomannos, Suevos, Quados, Erulos & Turcilingos pugnant in Gallia cum Eutio Duce Romanorum, & cum Rege Gothorum Aquitania, quibus erant auxilio Burgundiones, Franci cum Rege suo Merone (Merovæo) Halani, Saxones, Riparoli, Sarmatæ, & Armoritiani (Armorici), in qua pugna ceciderunt homines CLXXX. & Rex Gothorum Theodoricus. Actila tum superatus fuit.

C Actila superatus in Pannoniam rediit, & congregato majore exercitu venit in Italiam, & primo annis tribus obsedit Aquilejam, quam demum cepit & subvertit ann. Chr. CCCCLXXX. mox Actila per urbes Venetiæ (Liguria, Æmilia & Flamineæ, item Romandiola, quæ tres Provinciæ hodie Lombardia vocantur) debacchatur. Cum in reditu suo pervenisset, ubi Mincius fluvius intrat in Padum, Leo Papa illi advēnit, qui ab eo pacem totius Italiæ impetravit. Actila rediens in Pannonias & novæ conjugis agens nuptias nocte eruptione sanguinis suffocatus est, cujus arcus ea nocte fractus apparuit in somnis Marciano Augusto.

Germanus Episcopus Antifiodorensis.)
Lupus Episcopus in Gallia.) agnoscuntur.
Fulgentius Episcopus.)

D Valentinianus Imperator Romæ occiditur à militibus Eutii, quem principem occidi fecerat invidia, jam ante mortua Placidia matre, quæ obiit V. Kalendas Decembris.

De Marciano Augusto.

Marcianus Imperator regnat post Theodosium in Oriente annis V. regnavit post Valentinianum iterum annis II.

Genfericus Rex Wandalorum advectus ex Africa navibus, Romam capit & spoliat, cui Leo Papa occurrit humiliter, & eum aliquanto sedavit; inde Wandali transeuntes, Capuam & Nolam capiunt ac spoliant, homines inde captivos adducunt in Africam.

E Paulinus Nolæ Episcopus, cum omnia expendisset pro redemptione captivorum, non sustinens lachrymas unius viduæ flentis filium ductum Carthaginem, in Africam cum vidua est profectus, & se in permutationem filii viduæ captivi dedit, illo liberato. Cujus sanctitate demum cognita laxatus est cum suis captivis.

Gothi Aquitanici invadunt Hispanias.

Epiphanius Episcopus Ticini vir sanctus virtutibus habetur illustris.

In Colonia Agrippina XI. Virginum millia martyrio coronantur.

Martianus Imperator suorum conspiratione occi-

occiditur in Constantinopoli.

Eudoxia Augusta uxor quondam Valentiniani tertii de Hierusalem tulit Romam Reliquias protomartyris Stephani, & catenas, quibus catenatus fuit Petrus Apostolus.

Et quia Kalendis Augusti Romæ fiebat memoria victoriæ Octaviani Cæsaris de Antonio factæ apud Actium, ideo eo die fit festivitas Beati Petri de Vinculis.

De Leone Augusto.

Leo imperavit annis XVII. in Oriente morans, qui mox Leonem filium ejus Imperii fecit consortem.

Majorianus apud Ravennam invadit Imperium Occidentis, qui cum prope annis quatuor imperasset, occiditur non procul ab oppido Terdonensi.

Severus statim apud Ravennam Imperator efficitur, & appellatur Augustus, qui post annos quatuor Romæ obiit.

Hilarius Papa sedit annis sex & ultra: hic confirmavit tres Synodos. Arturus Rex Britannia tempore hujus Papæ & Imperatoris agnoscitur.

Olibrius à Leone Augusto Romam mittitur Imperator. Epiphanius Episcopus Ticini agnoscitur, Simplicius Papa sedit annis XV. & ultra. Merlinus Propheta agnoscitur. Prosper Reginus Episcopus agnoscitur, qui multos libros composuit, quos legi in Monasterio Nonantulano.

Mamertus Episcopus Viennensis agnoscitur, qui jejunium, & rogationes fieri triduo ante Ascensionem statuit. Hæresis Dioscori & Accephalorum emergit, cujus Auctor nescitur. His temporibus Euricus regnabat Wisigothis, idest Gothis Occidentis, qui Aquitaniam tenuerunt.

Ostrogothis verò, idest Gothis Orientis, regnabat Theodoricus Strabo, Triarii filius, qui runc ad quartum Urbis miliarium duxit exercitum, nulli tamen Romanorum infestus, qui in brevi obiit.

De Zenone Augusto.

Zeno Usaricus (Isauricus) gener Leonis imperavit annis XVI. iste, cum quæreret Leonem filium Leonis Augusti mala intentione, ut eum perderet, eum mater occultavit & Clericum fecit, qui vixit in Clericatu usque ad tempora Justinii Imperatoris. Per hæc tempora fuerunt viri famosi milites Tabulæ rotundæ, ut - - - Augustulus à Zenone mittitur in Italiam Imperator.

Odoacer Rex Erulorum cum ingenti exercitu intravit in Italiam, & eam possedit annis XIV. qui anno Christi CCCCLXXVIII. superavit prælio Augustulum, & Italia potitus est regnans Ravennæ. Beatus Severinus Odovacro venienti in Italiam futura prædixit.

Felix Tertius Papa sedit annis quasi novem, qui constituit Ecclesias consecrandas esse anno Nativitatis Christi CCCXCII.

Theodoricus Rex Ostrogothorum missus à Zenone Imperatore ad possidendam Italiam, postquam Odovacrum tribus annis obsederat, apud Ravennam ipsum Odovacrum cepit & occidit, ac totius Italiæ dominio potitus est annis ferè XL.

Epiphanius Episcopus Ticini, missus à Theodorico Rege in Gallias pro redimendis captivis, vim captivorum recepit ultra illos, qui pretio erant redempti.

A

Hunericus Rex Wandalorum Genferici filius in Africa Catholicos persequitur, Arrianus sectâ, Episcopos omnes suis sedibus depellit, multos excruciauit.

Corpus Beati Barnabæ Apostoli, & Evangelium Matthæi ejus stilo scriptum eo revelante reperta sunt. Boëtius vir nobilis Romanus studiis Philosophiæ floret.

Zeno Imperator Constantinopoli moritur.

De Anastasio Augusto.

Anastasio Zenonis gener regnavit annis XXVII. Gelasius Papa sedit annis IV. & ultra, qui condidit dici in Missa: *Verè dignum & justum est*; qui etiam Libros & Hymnos composuit.

Hoc tempore facta est inventio cryptæ Michaelis Archangeli.

Cassiodorus ex urbe Ravenna vir nobilis clarus habetur.

Anastasio Papa sedit annis tribus, qui constituit, ut nullus Clericus suum Officium propter rancorem omittat, præter Missam.

Symmachus Papa sedit annis XV. & ultra, qui constituit dici diebus solemnibus in Missa: *Gloria in excelsis Deo &c.* Romæ propter electionem Symmachi, & Laurentii tumultus fuerunt.

Turismundus Rex Wandalorum, alter Genferici filius, in Africa claudit Ecclesias Catholicorum fovens Arrianos. Episcopos CCXXIII. in Sardinia relegavit, quibus Symmachus Papa subveniebat in stipe.

Sigismundus Rex Burgundiæ hoc tempore construxit Monasterium in Burgundia Beato Mauricio, & Sociis Martyribus, & dotavit opibus b. b. b.

Ormisda Papa sedit annis IX. & ultra, anno Nativitatis Christi DXIX.

Hujus Nuncios Anastasii Imperatoris * Euticianus ad se missos rejecit; post paucos dies ipse Imperator ictus fulmine periit.

Post hæc tempora, quibus Theodoricus regnabat in Italia, ipse astrui fecit Ravennæ egregia opera, Gothicam turrin Palatii dirutam Anno Christi MCCXCV. Ecclesiam Beati Martini in Cælo-aureo, Ecclesiam Sanctæ Mariæ Rotundæ extra muros, quæ uno tegitur lapide, equum æreum cum equite, qui nunc est Papiæ, quem Carolus Rex Franciæ adduxit à Ravenna Papiam, ut portaret in Franciam.

Boëtius Philosophus.)
Cassiodorus.) agnoscuntur.

De Justino Augusto.

Justinus imperavit annis IX. qui fuit vir Catholicus. Ormisda misit Germanum Episcopum Capuanum, qui Justinum solidavit in Fide, quo facto jussit claudi Arrianorum Ecclesias eos persequentes.

Hildericus Rex Wandalorum filius Turismundi natus ex filia captiva Valentiniani Tertii abducta tempore, quo Romam ceperunt Wandalii, relicto errore avi & patris ad Fidem Catholicam convertitur, Ministris sua vestigia sequentibus; propter hoc Africa errores dimisit.

Boëtius Episcopus Romanus, sicut legi in quadam Chronica, metu Theodorici Regis, annis quatuor per Italiam latitavit, mox de nocte comprehensus territorio Mediolani jussu Theodorici Regis strangulatus est Papiæ, ubi sepulchrum ejus monstratur.

Bea-

Beatus Remigius Episcopus baptizavit Clodovæum Quintum Regem Francorum ex Regibus illis primum Christianum, & Francia ad Christi Fidem convertitur DXXV. Idem Remigius Episcopus baptizavit Beatum Leonardum. Beata Brigida Virgo in Scotia obiit. Joannes Papa fedit annis quasi tribus: hunc Theodoricus Rex legavit ad Justinum Imperatorem in Constantinopolim, ut operam daret cum Justino, ut desisteret Imperator à vexando Arrianos, quorum erat Rex - - - alioquin Italiam affligeret. Justinus Imperator (non) annuit petitioni Papæ, quem honorificè habuit & dimisit, propter quæ Theodoricus Joannem Papam ad se reverium in carcere fecit deficere, Symmachum quoque virum optimum Boëtii socerum fecit occidi. Item Theodoricus die XCVIII. à morte Joannis Papæ; subita morte præventus obiit, sepultus Pharo, quod est extra Ravennam uno tectum lapide, quod nunc dicitur Sancta Maria Rotunda. Justinus Imperator obiit, Justinianum filium sororis suæ sibi successorem instituit in Imperio.

De Justiniano Augusto.

Justinianus imperavit annis XXXVIII. Felix Quartus Papa fedit annis quatuor & ultra, hic avus fuit Gregorii Primi mox Papæ.

Athalaricus Rex Gothorum filius Amalafunthæ Reginae, filia quondam Theodorici Regis Gothorum, postquam annis quatuor in Italia regnavit, morbo periit; mater successit Amalafuntha, orba filio consortem Regni fecit secum Theodatum propinquum, virum literatum, qui mox eam fecit strangulari occultè in balneo, ut solus regnaret.

Bonifacius Secundus Papa fedit annis duobus & ultra, qui constituit, ut Clerici sint in Ecclesia divisi à Laicis, dum Missa cantatur.

Cassiodorus Patricius Ravennas claret.

Joannes Secundus Papa fedit annis duobus & ultra; hic Mercurius vocabatur.

Beatus Benedictus & Maurus ejus discipulus agnoscuntur.

Agapitus Papa fedit annis tribus & ultra: hic constituit Processiones fieri diebus Dominicis; hic à Theodato Rege accusatur de nece Reginae Amalafunthæ, missus est ad Justinianum Imperatorem, ut eum placaret; & Imperatorem lapsum in errorem Euticis solidavit in Fide.

Silverius Papa fedit anno uno & ultra, hic in Ponto relegatus obiit, quia Antonium Episcopum Constantinopolim noluit revocare.

Vigilius Papa fedit annis XVII. & ultra; hunc Theodoxia Augusta persecuta est, quia Antonium Patriarcham noluit revocare. Hujus Papæ tempore quinta Synodus facta est in Constantinopoli contra Theodorum. Justinianus Africam liberat à Wandalis per Belisarium Ducem. Carthago recepta, postquam Wandali eam possederant per annos XCVI. Roma à Gothis capta est. Totila Rex eorum parùm savus fuit. Gothi metu Belisarii Ducis Justiniani aufugiunt Roma.

Gens Longobardorum morans in Pannonia sub Albuino Rege fuit auxilio Romanis.

Tempore hujus Totilæ urbs, quæ nunc Venetia dicitur, esse cœpit ab his facta, qui de Venetia fugerant, metu Totilæ Regis & Gothorum.

Beatus Herculianus hoc tempore Perusii à Gothis occiditur.

Beatus Benedictus Abbas agnoscitur.

A Pelagius Papa fedit annis quatuor & ultra: hic constituit, ut Hæretici comprimantur per Judices seculares.

Propter pestem ingruentem in Constantinopolim, ordinata est Festivitas Purificationis Beatæ Mariæ, quæ nunc dicitur *Ypapanti*.

Beatus Remigius obiit.

Beatus Brendanus in Scotia agnoscitur.

Offa Beati Stephani Protomartyris Romam lata & locata cum corpore Beati Laurentii.

Justinianus Narsetem in Italiam misit, qui auxilio Longobardorum, quos vocavit ex Pannonia, Gothos Italia expulit, quorum tunc vires in Italia evanuerunt.

B Justinianus Imperator leges ordinavit in Digesta, Codicem edidit.

Ecclesiam quoque olim speciosissimam in Constantinopoli construi fecit, quam in honorem Christi, *Agian Sophiam* nominavit, idest Sanctam Sapientiam; Ecclesias etiam elegantes Ravennæ construxit, scilicet Ecclesiam Beati Vitalis in ea urbe, & Ecclesiam Beati Apollinaris in Classe. Joannes Tertius Papa fedit annis ferè XIII. hic constituit & ordinavit Cymiteria; & Apostolorum Ecclesiam Romæ restauravit.

Beatus Maurus Monachus obiit.

Beatus Germanus Episcopus Parisiensis.

Fortunatus poëta gesta Beati Martini versibus scripsit, mox factus est Episcopus Pictaviensis.

C Agnellus Archiepiscopus Ravennas Argentam suæ acquisivit Ecclesiæ.

Cassiodorus Monasterio degit.

Arator Diaconus poëta Apostolorum actus versibus scripsit. Priscianus Cæsariæ Capadociæ apud Constantinopolim Grammaticam in melius ordinavit. Stella cometa apparuit. Justinianus Imperator gloriosus defecit.

De Justino Augusto.

Justinus Secundus imperavit annis XI. hic nepos fuit Justiniani Augusti. Narfes sub isto Italiam liberavit à Gothis Longobardorum auxilio anno Christi DLXVIII. Indictione prima.

D Albuinus Rex Longobardorum venit in Italiam, & eam possedit, qui obiit anno Christi DLXXI. Indictione quarta. Longobardi Italiam possederunt annis CCVI.

Benedictus Papa fedit annis tribus & ultra, qui mox fatigatus laboribus & curis Longobardorum, qui Italiam premebant, morte defecit. Armeni ad Fidem veniunt.

Corpus Beati Barchi (f. Bartholomæi) de India latum in Lyparam, mox Beneventum. Ecclesia Sancti Severi extra Ravennam in Classe constructa.

Longobardi affligunt Italiam: inde fames immensa ubique. Longobardi Romam obsident.

E Mortuo Papa Benedicto Romæ, subrogatus est Pelagius Secundus sine consensu Imperatoris, quia propter obsidionem nuncius ad Imperatorem mitti non potuit.

Pelagius Secundus Papa fedit annis X. & ultra; hic legavit ad Imperatorem in Constantinopolim Gregorium Diaconum ejus Apocryfarium, virum jam sapientia & virtutibus illustrem.

De Tiberio Augusto.

Tiberius Imperator regnavit annis VII. vir justus & Catholicus fuit, Gothi Pagani facti sunt Christiani: Hæretici facti sunt Catholici.

lici. Tiberius moriens Mauritium generum in Imperio substituit.

De Mauritio Augusto.

Mauritius imperavit annis XIX. Bressillum Oppidum in Æmilia juxta Padum flumen à Longobardis evertitur Rege Authari in Italia. Romæ pestis inguinaria est sequuta: moritur Papa.

Gregorius Papa Primus sedit annis XIII. & ultra: quarto Idus Martii ordinatur.

Hoc tempore fraude Agyfulphi Regis Longobardorum concremata est tota Civitas Padua, mox statim diruta à Longobardis. Cives Paduæ permitti sunt abire habitatam Ravennam.

Eo tempore Longobardi Cremonam & Mantuam destruxerunt.

Gens Anglorum ad Fidem Christi convertitur.

Ecclesia Aquilejæ in duos Præfules ordinatur.

Festo Beatorum Gervasii & Protasii pax facta inter Romanos & Longobardos.

Theodelinda Regina ex Longobardis constructi fecit in Modoëtia agri Mediolanensis, quæ est abinde X. milliaria, Ecclesiam Beati Joannis Baptistæ.

Vestis Domini nostri Jesu Christi inconfutis invenitur in Saphath.

De Phoca Augusto.

Phocas imperavit annis quinque.

Gabinianus Papa sedit anno & ultra, qui constituit, ut horis determinatis diei ac noctis per Ecclesias pulsarentur campanæ, ut nunc est mos.

Bonifacius Tertius Papa sedit mensibus quasi X. hic constituit, vivo Episcopo, non eligatur successor, & quod mundus pannus. ---

Bonifacius Quartus Papa sedit annis VI. & ultra; hic imperavit, ut Ecclesia Romana caput esset omnium Ecclesiarum, & prius Constantinopolitana se primam scribebat.

Frigus immensum, lues, Uredo (fruges) à muribus consumptæ sunt: inde fames valuta * fuit messes.

De Eraclio Augusto.

ERaclius imperavit minus quinque annis. Cosroas Rex Persarum capit Jerusalem & Lignum Crucis Christi inde exportavit, quam Eraclius vendicavit.

Deusdedit Papa sedit annis III. & ultra anno Imperii V. & anno Christi DCXIV. Eraclius Imperator habens in uxorem privignam suam ydropicus moritur.

De Constantino Augusto.

Constantinus filius successit Imperator & annis quatuor post patrem suum imperavit, qui fraude Martinæ novercæ & Pyrrhi Patriarchæ veneno extinctus est.

De Eraclona Augusto.

ERaclonas cum matre Martina post fratrem annis duobus imperavit.

Bonifacius V. Papa sedit annis V. Rex Persarum operâ ejus uxoris baptizatur in Constantinopoli cum Persis LX.

De Constantino Augusto.

Constantinus alter regnavit annis XX. hic abscidit nasum Eraclonæ & linguam Martinæ novercæ. Honorius Papa sedit annis quasi XIII. qui constituit, ut omni Sabbatho Lætanæ ad Sanctum Petrum procederent.

Anastasius Monachus Martyr fit. Secta Sarracenorum emergit in Arabia; Severinus Papa sedit annis duobus vir justus in Deo.

Syfeustus Rex Gothorum multas civitates subditas in Hispania Imperio Romano occupavit: exinde exinanitum est Imperium Romanum.

Idem Rex gentem Judæorum in Hispania habitantem ad Fidem Christi convertit.

Isidorus Episcopus Hispalensis; Beatus Gallus Beati Columbani discipulus agnoscitur.

Joannes Quartus Papa sedit annis quasi duobus.

Theodorus Papa sedit annis quasi VI. hic constituit benedictionem cerei Sabbatho Sancto.

Hic Imperator obsedit Beneventum, sed voti compos non fuit: nam Grimoaldus Rex Longobardorum auxilium tulit filio suo Romoaldo ibi obsesso. Martinus Papa sedit annis VI. & ultra.

Spatarius missus ad eum occidendum spatâ levatâ excœcatus est. Eugenius Papa sedit annis tribus & mensibus IX. Hujus tempore Papæ Ecclesia Ravennæ non obediebat Ecclesiæ Romanæ. Vitalianus Papa sedit annis tribus & ultra. Hic tantum Romanum composuit. Marinum virum misit Episcopum primum (in) Ferrariam factam Civitatem.

Sarraceni construunt in Hierusalem Templum in loco, quo Salomon Rex primus construxerat.

Item Siciliam invadunt & spoliant.

Solis facta eclipsis Indictione VII.

Constantinus multis ornamentis spoliavit Romanam.

Operimentum æreum Pantheon ademit: idem in Sicilia à suis occiditur.

De Constantino Augusto.

Constantinus superioris filius imperavit annis XVII.

Deodatus Papa sedit annis IV. vir optimus, à quo nemo non consolatus abiit, qui osculo leprosum mundavit. Hujus Papæ tempore Corpus Beati Benedicti translatum est à Monte Casino ad Monasterium Floriacense in Dioecesi Aureliana. Donus Papa anno I. & ultra sedit.

Maurus Archiepiscopus Ravennæ & Reparatus ejus successor Romano Pontifici non parebant; sed alter alterum excommunicavit.

Agatho Papa sedit annis duobus & ultra; cum hoc Theodatus Episcopus Ravennæ in concordiam venit contra voluntatem Cleri Ravennatis.

Sexta Synodus universalis facta est tempore Agathonis apud Constantinopolim Episcoporum CL. contra Gregorium Patriarcham & alios Episcopos Orientis, qui dicebant in Christo unam esse voluntatem. Duo ex Cardinalibus pro Agathone affuerunt; Gregorius correctus, non alii; ea hæresis damnata est.

Damianus Episcopus Ticini utilem epistolam illi Concilio scripsit. Papiæ urbs Italiæ olim dicta Ticinum propter luem desolata est ita, ut herbedo per plateas esset, quia homines in agros secesserant. Leo Secundus Papa sedit annis III. & mensibus X. & ultra. Hic vir literis Græcis

cis & Latinis eruditus valde, constituit in Missa post *Agnus Dei* pacem dari in populo Ecclesiæ. Benedictus Secundus Papa sedit annis ferè tribus. Joannes V. Papa sedit anno uno & ultra. Conon Papa sedit ferè annis duobus. Beda Presbyter agnoscitur. Constantinus hic Imperator moritur.

De Justino Augusto.

Justinus filius Constantini patri succedit, qui imperavit annis X. hic Africam liberavit à Sarracenis.

Sergius Papa sedit annis IX. & ultra, qui constituit, in Missa dici *Agnus Dei*. Hujus tempore Concilium factum in Constantinopoli.

Leo Papa ordinatur per Patricium Romanorum, non per Ecclesiam, ideo non ponitur in Catalogo Pontificum Romanorum: sedit tamen quasi annis tribus; unde sequens Leo Papa Tertius dicitur. Africa occupatur à Sarracenis.

De Leone Augusto.

Leo imperavit annis tribus, qui Justinianum expulit Imperio, & filio ejus Tiberio naves abscedit.

Hoc tempore terræ motus maximi. Joannes VI. Papa sedit annis tribus & ultra: hic martyrio coronatus est.

De Tiberio Augusto.

Tiberius dictus Hismarus insurgens contra Leonem Imperatorem, illum de regno expulit. Synodus facta Aquilejæ contra Theodorum super eo * quo facta fuit olim tempore Justiniani Augusti & Vigilii Papæ, firmatum in ea fuit, ut Beata Maria Dei Mater. * Joannes VII. Papa sedit annis duobus & mensibus ferè VIII. sapientia plenus & eloquio.

De Justiniano Augusto.

Justinianus Imperator resumit Imperium, quo regnavit annis VI. hic Leonem, qui eum Imperio submoverat, ac Tiberium illius successorem & eorum complices cepit & occidit. Symsus Papa sedit dies XX. Tunc schisma magnum fuit in Ecclesia.

Constantinus Papa sedit annis VII. & ultra: hic reverenter fuit susceptus à Justiniano Augusto in Constantinopoli, & renovationes privilegiorum Ecclesiæ Romanæ ab illo impetravit.

De Philippico Augusto.

Philippicus imperavit anno uno & dimidio: hic epistolas pravi dogmatis scripsit Papæ Constantino, quæ ipretæ sunt, ideo idem Papa in porticu Sancti Petri pingi fecit Imagines, quæ continent gesta sex universalium Synodorum. Imperator sacras picturas deponi fecit. Philippicus ab Anastasio dejectus est Imperio, non occisus, sed privatus luminibus.

De Anastasio Augusto.

Anastasius annis tribus imperavit; hic per literas & Legatos misit Romam & contestatus est per eos, se sexti Concilii assertorem.

Pipinus Parvus moritur, qui genuit ex concubina sua Alpaide Karolum Martellum.

Gregorius Secundus Papa sedit annis XVI.

A & ultra usque ad tempus Leonis Tertii Imperatoris: hic per Bonifacium Maguntinum Germanos ad Fidem convertit, qui etiam constituit in sexta feria jejunari, ut quadragesima; nam ea die non abstinetur, ut nunc fit. Secundus, Ægidius Abbas, Cælareus Episcopus Arelatensis, Albinus Episcopus, Beda Presbyter agnoscitur.

De Theodosio Augusto.

Theodosius anno uno imperavit, hic contra Anastasium insurgens, eum proelio vicit apud Nicæam, & illi victo sacramento dato eum fecit ordinari Presbyterum, mox ubi in Constantinopolim pervenit, eum fecit ordinari Presbyterum reverenter erexit tabulam depositam à Philippico, in qua erant pictæ Synodi, loco restituens.

Diluvium Romæ propter aquas Tyberis, qui tam intumuit, ut in Via-lata ad hominis staturam & semi fuerit, duravit diebus VII. Lætanius ad Deum actum est & cessavit.

De Leone Isaurus Augusto.

Leo Isaurus imperavit annis XXV. Constantinum ejus filium fecit Imperii Principem; hic Imperator Imagines Sanctorum asportari fecit Roma Constantinopolim, & ibi igne cremari, & persecutiones fecit in eos, qui Sanctorum imagines pedibus non conculcabant.

C Sarraceni tribus annis obsederunt Constantinopolim: fame & frigore & peste intra eam urbem perierunt circiter CCC. tandem Civibus ad Deum clamantibus sunt liberati.

Sarraceni abeuntes mari naufragium passi sunt.

Gregorius Tertius Papa sedit annis quasi IX. Hic Viennam Archiepiscopatum fecit.

Hic Papa Romam obsidentibus Longobardis, misit per mare claves Confessionis Sancti Petri ad Karolum patrem Pipini, rogans, ut ab infestatione Longobardorum Ecclesiam liberaret.

Hoc tempore Syrus quidam pseudo-christus apparuit, qui multos Judæorum pervertit.

D Hoc tempore Sarraceni transitu mari angusto Hispanias occupant. Karolus Martellus filius Pipini post annos X. eis volentibus occupare Aquitaniam, occurrit exercitu, & commisso proelio ex Sarraceni occiderunt CCC. ex Francis verò MD. cecidere.

Leo Imperator mandavit Papæ Romano ac Italicis, ut imagines Sanctorum deponerent, sed hoc præceptum à Romanis, Ravennatibus & Venetiæ populis spretum, & nisi Papa prohibuisset, alium Imperatorem creassent.

Germanus Patriarcha non consentiens illi errori ab Imperatore sede sua privatur, Anastasius sufficitur.

E Luprandus Longobardorum Rex Ravennam obsidens oppidum Classem subvertit, Faventiam mox destruxit, qui corpus Beati Augustini de Sardinia in Italiam translatum Papiæ locavit.

Zacharias Papa sedit annis X. qui librum Dialogorum transtulit in latinum. Leo Imperator excruciat eos qui Sanctorum imagines venerantur.

De Constantino Augusto.

Constantinus Leonis filius regnavit annis XXV. qui dictus est Persequutor, quia patrem sævitia superavit, persequens Christianos & fovens magos, quorum artibus vacabat.

Be-

Beda Venerabilis obiit an. Chr. DCCXXXI. Karolomannus Pipini frater consilio Zachariæ Papæ relicto seculo factus est Monachus Monasterii Casinensis.

Rachis Longobardorum Rex monitis Zachariæ Papæ non solum destitit à vexando Italiam, sed factus est Monachus, & cum eo uxor & filii.

Beata Mariæ Magdalene corpus à Gerardo Comite Burgundiæ Virgiliacum translatum est.

Pipinus filius Karoli Martelli deposito Childerico Rege Franciæ propter ejus ignaviam constituitur Rex Franciæ consilio Zachariæ.

Ayftulphus Rex Longobardorum (residens) Papæ tributis premit Italiam.

Anselmus Dux frater uxoris Ayftulphi Regis, relicto seculo factus est Monachus, de suis opibus fundavit Monasterium Nonantulanum agro Mutinensi, titulo Apostolorum, ubi pater fuit CCC. Monachorum: illuc mox de Roma adduxit corpus B. Silvestri Papæ.

Stephanus Secundus Papa sedit annis V. & ultra, hic obinfestationem Ayftulphi Regis perrexit in Franciam ad Pipinum Regem, quem in Italiam induxit.

Pipinus in Italiam ingreditur cum exercitu, Ayftulphum superat, & acceptis obsidibus ab eo & juramento, quod non vexaret Ecclesiam, & juribus Ecclesiæ restitutis, recessit; sed irritam fidem fecit. Hic Papa Stephanus ultimo anno sui Pontificatus Imperium Romanum in Franciam transtulit in personam Pipini, filii Caroli, qui Pipinum in Regem unxerat primò.

Constantinus Imperator in Imperium Occidentis admittit socium Pipinum.

Paulus Papa sedit annis X. & ultra.

In Scythia congelatum est mare altum gelu cubit. XXX. nix desuper alta cubitis XX. in aliis quoque regionibus summum gelu.

De Leone Augusto. Anno Chr. DCCLIX.

Leo Macazarus patri successit, qui regnavit annis V. hic jam factus insanus, cum coronam unam dicatam uni Ecclesiæ capiti suo apponeret, moritur febre correptus.

Constantinus Secundus Papa sedit anno uno & ultra: hic de laico subito factus est Clericus, Papatum invasit, & Ecclesiæ scandalo fuit.

Stephanus Tertius Papa sedit annis tribus & ultra: hic convocata Synodo ex Gallia & Italia cuncta irritavit acta per Constantinum Papam præter Baptismum; degradavit etiam ordines.

Moritur Pipinus Rex Franciæ hujus Papæ tempore anno scilicet Christi DCCLXVIII.

De Constantino & Irene matre, & aliis Augustis usque ad Carolum.

Constantinus superioris Leonis filius cum matre sua Irene, & aliis usque ad Imperium Caroli Imperatoris imperaverunt annis XXX. & ultra: idem primò cum matre regnavit annis X. post hæc, matre sprete, annis VII. imperavit: Irene mater ejus occupat Imperium (cum Leone filio ejus Constantini) imperavit annis III. excecato filio suo Constantino; tunc Sol obscuratus est, ita ut naves per mare erraverint; & ut ipsa regnaret, filios filii sui fecit exoculari.

Taurucius Irenæ filius in Constantinopoli annis duobus regnavit.

Niceforus post illum annis VII. imperavit in Oriente; Michaël post illum successit, qui im-

Tom. IX.

peravit in Oriente; Karolo imperante in Occidente, & post eum Lodovico.

Adrianus Papa sedit annis XXIII. & mensibus X. & ultra, imperante Irene matre Constantini, & Leone filio ejus Constantino, & post Taurucio, Nicephoro, & post Michaelē.

Hic Papa turre & muros Urbis ædificavit & portas æreas Beato Petro dedit; idem Papa septimam Synodum celebravit Constantinopoli Episcoporum CCC.

Romæ quoque Synodus celebrata Episcoporum CLIII. qua data fuit potestas Carolo eligendi Episcopum Romanum & ordinandi Apostolicam Sedem, & ponendi Archi-Episcopos per Provincias suæ ditionis. Per hæc tempora Carolus Rex Franciæ, mox Imperator egregia facta operatus est in Hispania contra Sarracenos, ad quod bellum fuit anno Christi DCC-LXXVIII.

Karolus à populo Romano imperiales laudes audivit: per hæc tempora vices Imperatoris gerebat, antequam coronaretur à Papa Leone III.

Beatus Ægidius Abbas agnoscitur, cui Carolus confessus fuit omnia peccata, præter unum, quod Angelus dedit in scriptis Ægidio.

Anno Christi DCCLXXXV. mense Junio festo Beatorum Martyrum Viti & Modesti, fuit proelium in exitu Hispaniæ loco, qui dicitur Roncevalle, quo Rollandus & alii perierunt.

Per hæc tempora agnoscuntur duo amicissimi viri sodales Sanctus Melius & Amicus, qui perierunt proelio commisso cum Longobardis apud Mortariam.

Leo Tertius Papa sedit annis XX. & ultra: hic à Deo restitutus est membris, quibus mutilatus fuerat: hic Leo Lætanas trium dierum ante Ascensionem Domini instituit, quas Marmertus Episcopus Viennæ instituerat ob cladem imminentem. Porticum quoque Ecclesiæ Beati Petri construi fecit & Urbem melius cinxit muris, propter Sarracenorum incursum.

Anno Christi DCCXXVI. Indictione quarta excecatus fuit Constantinus Imperator à matre Irene, qui post vixit annis sex. Anno Christi DCCCI. Imperium pervenit ad Francos.

Anno sequenti Leo III. Papa VIII. anno sui Pontificatus Carolum Regem Franciæ, qui jam dudum Imperium Occidentis administraverat, consensu & autoritate Senatus & populi Romani Augustali diademate coronavit.

De divisione Imperii Romani.

Divisum est igitur Imperium Romanum in duos Augustos. Occidentale appellatum est Imperium Romanorum, cujus sedes est Roma: Orientale dictum est Imperium Constantinopolitanum, cujus sedes est propria urbs Constantinopolis, quæ dicta est Roma secunda, nec ulterius Romanum Imperium est unitum.

Sermo Imperii Romani, unde incœperit ortum.

Quatuor regna maxima habuit præsens ævum. Primum in Oriente, quod dictum est regnum Assyriorum sive Medorum seu Persarum, quæ gentes habitant regionem sitam inter Indum & Tygrim flumina, montem Caucasum, & sinum Persicum maris Rubei.

Secundum fuit in Septentrionem, quod dictum est Regnum Macedonum seu Græcorum, in quo Monarcha fuit Alexander Philippi.

Tertium fuit Carthaginense, sive in Meridie, qui post Græcos regnaverunt, præsertim in Lybia.

R

Quar-

Quartum Romanorum; quod fuit in Occidente, & hoc fuit robustum & diuturnum magis aliis.

Regnum à Populo Romano coeptum est & auctum post Punica bella & Macedonicum, Republica Romana libera existente: sed post bellum civile inter Cæsarem & Pompejum, Cæsar victor se Dictatorem fecit invito Senatu; quia dictatura Magistratus erat potestatis plenissima, nec se Cæsar ab illo officio abdicabat, quamobrem Cæsar est Senatorum conspiratione occisus, ut libertate solita potirentur.

Marcus Antonius cum exercitibus Cæsareis & favore plebis insurgens coepit persequi Cæsaris occisores.

Senatus timens Antonium eis adversum illum coeptis obviare decrevit, & consulto Gajum Octavium Cæsarem natum ex Atia filia Juliae sororis Julii Cæsaris, illius hæredem, ut inter eos, qui ad vindictam necis Cæsaris studebant, esset dissidium, Principem elegerunt Senatus; Antonium hostem publicum judicarunt, qui Senatus decreta calcaret persequens Cæsaris occisores.

Mortuis Consulibus apud Mutinam, ubi bellum inferebatur contra Antonium. Octavius Cæsar principatum legionum accepit: tandem operâ Lepidi, qui fuerat Magister militum Cæsaris Dictatoris, Cæsar Octavius & Antonius in concordiam devenerunt, & perditis occisori- bus Cæsaris, inter se Rempublicam Romanam diviserunt, ut Antonius in Asia, Octavius in Europa, & Lepidus in Lybia Principatus tenerent, mox discordantibus illis facti sunt hostes.

Anno XII. à nece Cæsaris Kalendis Sextilis, idest Augusti deserto apud Ægyptum Antonio à suis exercitibus confugientibus ad Cæsarem Octavium, Antonius se peremit rerum desperatione.

Octavius Cæsar Ægyptum obtinuit, Romam rediit, tunc ei à Senatu & Populo Romano Octavo Idus Januarii collata est summa potestas, & factus est Monarcha Princeps Romanus.

Nominatus est autem Dictator, Augustus, idest factus Augurio; nam ea, quæ fiebant tunc sine Augurio, vitio facta reputabantur. Dictator, hoc est, Imperator. Atque hoc est principium Romanorum Augustorum, ob hoc sunt alii nominati Augusti. Hactenus erat Cæsar Octavius, quia hæres Cæsaris institutus cum nomine Cæsaris fuit; nunc autem Augustus ob dignitatem collatam: & majus est esse Augustum, quam Cæsarem. Olim Cæsar dicebatur ab Augusto vel ab exercitu Princeps electus; sed Augustus, cui Senatus Romanus consensum & auctoritatem contulisset: Augustus Cæsarem creare poterat, non Cæsar Augustum, & Augustus Augustum creabat, ut Diocletianus Maximianum Augustum, & Cæsares Valerium & Constantinum.

Augustus quoque successores unum vel plures instituebat, ut prius Augustus Tiberium, Tiberius Gajum, Theodosius filios, Tiberius Secundus Mauricium generum, Carolus etiam Lodovicum.

Si Augustus successorem non reliquerat, aut culpæ majorum descendentes ex genere Augustorum respuebantur à Romanis, tunc exercitus eligebat Cæsarem, & Senatus, si sibi placebat, illum appellabat Augustum: & licet interdum duo vel plures essent Augusti, tamen Imperium unum erat.

Sed Augusti ut facilius possent comprimere

A Barbaros Orientis secundam à Roma sedem posuerunt in Thraciæ urbe Constantinopoli, & ibi plurimam habitabant.

Sed cum tempore Caroli Magni Regi Franciæ à Longobardis Italia & Romana Ecclesia premerentur, nec Augusti in Thracia morantes opem ferrent oppressis; Romani, consensu Imperatoris, & operâ Pontificum Romanorum, dividentes Imperium, Imperatorem sibi Occidentis Imperii creaverunt, quod dicitur Imperium Romanorum; & primum Karolo Pipini filio Regi Franciæ, & in successores illius dignitas est collata.

Leo Tertius Papa Romanum Imperatorem Carolum de Imperio coronavit.

B Successit in Imperio proles Karoli Lodovicus & cæteri usque ad Lodovicum Tertium filium Arnulphi, tunc illius ignaviâ hoc Imperium Occidentis partitum est aliquo tempore, ut aliqui imperarent in Italia, aliqui in Germania usque ad tempus primi Ottonis genere Germanici, qui fuit Augustus; nam deficientibus Francis & Italicis ad opem Ecclesiæ Romanæ (vocati sunt) Germani, quorum meritis ab Ecclesia Romana, & ab aliis jus in hoc habentibus obtinuerunt jus & potestatem eligendi Augustum. Verumtamen cum olim de institutione decedentis & voluntate succederetur in Imperium, nunc per electionem Procerum jus in hoc habentium Imperator eligitur.

C *Utrum dignius Imperium.*

Q *Uæsitum est horum duorum Imperiorum utrum dignius; nam quidam dicunt, quod Orientis Imperium, quia Imperatores Romani tunc Monarchæ portionem Imperii sibi elegerunt potissimam, Occidentali parti remittentes, & Augustus integer in Oriente remansit. Mea quidem sententia est hæc, Occidentale dignius illo fore, quippe Respublica & Senatus Imperium constituere Romanum & ubi Roma & Senatus, ibi est stipes Imperii: in Constantinopoli non est (nisi) ramus. Occidentale Imperium pater est, Orientale est filius; & quia ex patre filius est, non pater ex filio. Tanquam pater, dignius approbatur Occidentis sive Romanorum Imperium. Populi & Senatus Romani ac Pontificis Summi auctoritate fultus est hic stipes & radix Imperii; in Oriente est truncus: & ubi radix ibi vigor. Ramus à stipite cæsus arefcit, abscisso ramo viret stipes & pullulat. Quamobrem meâ sententiâ hoc Occidentale Imperium Orientali est dignius judicandum.*

Diviso Imperio in duas partes Karolus Rex Franciæ primus fuit Romanorum Imperator, & nominatus est Augustus.

E **K**arolus Pipini filius Rex Franciæ coronatus de Imperio à Leone III. Papa Anno Christi DCCCIII. vixit Imperator annis XIII. nam obiit anno DCCCXIV. Kalend. Februarii.

Post mortem patris Pipini Karolus regnavit in Francia cum fratre suo; mortuo fratre solus regnavit.

Anno Christi DCCLXXII. coepit regnare Karolus in Italia & regnavit annis XXXIII. cum jam ante regnasset in Francia annis VI. sed Anno Christi DCCCXV. Regnum Italiæ resignavit Pipino filio suo secundo, in quo regnavit annis VII.

Carolus tres habuit filios legitimos, scilicet Karolum primogenitum, Pipinum & Lodovicum, etiam filias tres Rotrudem, Borgam, & Gallam. Ejus mater Bertranda apud eum honorifice consenuit. Anno regni octavo obiit Mediolani Pipinus ejus filius, provinciâ Venetiâ subjugatâ. Bernardus ejus filius in locum patris substitutus à Karolo.

Anno Imperii XI. Karolus coronavit Lodovicum filium suum superstitem Corona Imperiali.

Anno Imperii IX. obiit Karolus primogenitus.

Karolus Imperator antequam Imperium esset adeptus maxima gessit: inter cætera vicit prælio Avaris, qui fuerunt Hunni, populus Aetila, habitantes in Pannonia & exspoliavit eos thesauris, quibus olim spoliaverant Italiam sub Aetila.

Karolus Alchimum Philosophum cum Studio de Roma Parisius transtulit, quod prius de Athenis fuerat translatum Romam.

Idem olim rediens de Hierusalem per Constantinopolim, spretis donariis sibi ab Imperatore oblatis, solum voluit ab eo sacra donaria, scilicet partem Coronæ Domini, clavum unum Passionis Christi, partem Crucis Domini, Sudarium Domini, quod Romæ divisit, Camisiam Beatæ Mariæ, & Brachium Beati Simonis, item equum æreum cum equite, qui erat Ravennæ, abstulit, ut portaretur in Franciam, nunc Paris.

Tempore ejus omisum est Officium Ambrosianum, & Gregorianum assumptum est.

Idem Karolus Monasterio Nonantulano contulit Bondenum, quod situm est in agro Ferrariensi, non longè à Pado fluvio.

Beatus Ægidius claret.

Guilielmus Dux ex Proceribus Karoli, constructo Monasterio fororibus suis Virginibus, illis bene invidens factus est Monachus humilis illius Cœnobii, ubi virtutibus coruscavit.

Lodovicus Primus patri successit, qui annis XXV. regnavit in Imperio. Stephanus Quartus fedit mensibus octo & ultra. Michaël Imperator in Constantinopoli Lodovico transmisit Libros Beati Dionysii de Hierarchiis Angelorum.

Theophilus Episcopus Aureoliensis invenit die Palmarum:

Gloria, laus, & honor tibi sit Rex Christe Redemptor.

Paschalis Papa fedit annis VII. Eugenius Secundus Papa fedit annis IV. mensibus VIII.

Valentinus Papa fedit XL. dies.

Gregorius Quartus Papa fedit annis XVI. imperante Lodovico & mox Lothario: hic constituit Februa * Defunctorum fieri die secundo Novembris.

Bernardus Rex Italiæ Pipini filius convictus conjurationis factæ contra Lodovicum Imperatorem suum patrum esse confcium, oculis, & vita privatur.

Rabanus vir doctus poëta fit Abbas Monasterii Fuldensis.

Soldanus vocatus à quibusdam Christianis seditionibus irritatis venit in Italiam cum exercitibus ut locustæ. Roma diu obsessa capitur. Ecclesia Beati Petri spoliatur & in ea stabulati sunt equi. Sicilia, Apulia, & Thuscia populatæ & in solitudinem actæ mox ope Lodovici & Guidonis Comitis cum multa sanguinis effusione Christianorum fugati sunt Sarraceni & Italia liberata est.

Tom. IX.

In Territorio Tullensi, puella annorum XII. post Sacram Communionem à Sacerdote sumptam per sex menses in pane & aqua abstinuit, deinde per triennium omni cibo & potu abstinuit.

Ante Solstitium æstivum, orta tempestate, cecidit fragmentum glaciei, cujus latitudo fuit sex pedum, longitudo quindecim, altitudo duorum.

De Lothario Augusto.

Lotharius Primus patri Lodovico successit & imperavit annis IX.

Georgius Secundus Papa fedit annis tribus & ultra, qui vocabatur Os porci, unde huic mutatum est nomen, & deinde omnibus Pontificibus Romanis: hic Lotharium coronavit, & Lodovicum filium Lotharii unxit in Regem Lombardorum.

Lotharius cum fratribus suis Karolo & Lodovico prælium magnum commisit, in quo utriusque fuit strages immensa, demum bello inter eos composito Lodovicus obtinuit Germaniam, Karolus Franciam, Lotharius Italiam, & partem Franciæ, quæ ab ipso dicta est Lotharingia.

Leo Quartus Papa fedit annis VIII. & ultra, tempore Lotharii, & Lodovici filii; hic Leo Ecclesias deformatas à Sarracenis restauravit, vir plenus sapientia & virtutibus, qui composuit Orationem: *Deus, cujus dextra Beatum Petrum &c.*

Hujus tempore Adulphus Rex Anglorum huic Papæ tributum obrulit, scilicet pro unaquaque domo annum nummum, quod hodie manet.

Anno IX. Imperii hujus Corpus Beatæ Helenæ, quæ Crucem invenit, à Roma translatum in Franciam.

Lotharius relicto filio & regno vita Monachali defunctus est.

De Ludovico Balbo Augusto.

Ludovicus Balbus Secundus patri suo successit in Imperio, qui regnavit annis XIX.

Joannes, qui scemina fuit, in Papatu fedit annis II. mensibus V. à quibusdam non ponitur in Catalogo.

In Brixia Italiæ tribus diebus, totidem noctibus sanguis pluit de Cælo; in Gallia innumera-biles locustæ apparuerunt senas alas habentes, senos pedes, dentes durissimo, volantes in aëre per spatium diurni itineris per longum & amplum spatium quatuor milliariorum; quo omnibus viridibus corrosis in mare Britannicum mersæ sunt; propter quod lues sequuta est aëre infecto ex cadaveribus earum in litus dejectarum, qua lue ferè pars tertia hominum extincta est.

Joannes Scotus Doctor eruditus rogatu hujus Imperatoris Libros Beati Dionysii de Hierarchiis de Græco transtulit in Latinum.

Benedictus III. Papa fedit annis duobus & mensibus VIII.

Karolus filius hujus Lodovici per tres dies coram omnibus à Dæmone est vexatus, qui mox confessus est, id sibi accidisse, quia conjurationem fecerat contra Principem.

Paulus Secundus Papa fedit annis duobus.

Stephanus Quintus Papa fedit annis V. & diebus XXVI. Nicolaus Papa fedit annis IX. & ultra: hic vir vita similis fuit Beato Gregorio, qui oratione sua benedixit Lodovico Imperatori.

R 2

Cor-

Corpus Beati Clementis à Beato Cyrillo translatum est Romam & per hunc Papam locatum in Ecclesia Beati Clementis.

Adrianus Secundus Papa sedit annis V. vir optimæ vitæ, hoc tempore Rex Franciæ (Bulgaricæ) habitum Monachalem assumpsit, cum verò ejus filius Rex cultum teneret Gentilium, Rex deposito habitu Monachali filium regno privavit & oculis, & tradito alteri filio regno Monachalem habitum resumpsit.

De Carolo Calvo Augusto.

Karolus Secundus dictus Calvus filius Ludovici Primi, & frater Lotharii imperavit ferè annis II.

Joannes VIII. Papa sedit annis X. & ultra: huic Papæ Carolus Secundus Romæ munera obtulit.

Idem Imperator in Francia, & in Italia construxit multa Cœnobia suis opibus, & deformata restauravit: Sarraceni per Italiam discurrentes Monasterium Beati Benedicti incenderunt situm Monte Casino, mox Italia pelluntur.

De Karolo Simplicè Augusto.

Karolus Tertius dicitur Simplex vel Grossus superioris filius, regnavit annis XII. qui anno secundo Imperii sui à Joanne Papa coronatus est, hic Imperator Galliam & Germaniam possedit in pace.

Martinus Secundus Papa sedit mensibus XVII. Adrianus Tertius Papa sedit mensibus XIV. Quinque millia Romanorum hoc tempore perimuntur à Gallis Anno Christi DCCCLXXXV.

Rollo cum gente de Dania venit in locum, ubi nunc est Normandia; Karolus Simplex Rex Franciæ post bellum, fœdere factò, illis eam terram concessit, ac filiam suam illi dedit in conjugem, qui baptizatus est Anno Christi DCCCC. & vocatus est Robertus; qui primus fuit Principum Normannorum, qui obtinuerunt Apuliam.

Hungari à Scythia veniunt & Pannonias occupant, ejectione Avaribus, qui fuerunt gentes Actilæ.

De Arnulpho Augusto.

Arnulphus imperavit annis XI. non tamen coronatus fuit de Imperio: hic longa pediculatorum peste correptus ex carnibus ejus scaturientium, adjuvari non potuit ultra, quin confumeretur ab illis.

Stephanus VI. Papa sedit annis VI. & ultra.

Hujus tempore Corpus Beati Martini timore Normannorum; qui Danis sibi conjunctis populabantur Galliam, Altissiodorum est portatum.

Formosus Papa sedit annis V. mensibus VII.

Hic picturas Ecclesiæ Beati Petri Apostoli renovavit.

De Lodovico Tertio Augusto.

Lodovicus Tertius patri succedit. Post aliquot annos Imperii dejectus fuit de regno Franciæ ab Hugone Magno Burgundione, qui regnavit illo ejectione; qui postea resumpsit Dominium. Propter hujus Lodovici ignaviam defecit regnum Romanorum & exinanitum est Imperium abhinc usque ad tempus Otthonis Primi de genere Saxonum.

Interim aliqui imperabant in Italia, aliqui in

Germania, nullus tamen eorum Corona Imperiali decoratus fuit.

Anno Christi DCCCCXXXV. defecit genus Karoli, quod duravit CXXI. Stephanus VII. Papa sedit anno I. & ultra: hic consilio factò irritavit omnia acta per Formosum Papam, à quo factus fuerat Episcopus, & in Concilio exui fecit corpus Formosi & indui veste Laicali, & duobus digitis dextræ illius abscissis, corpus in Tyberim jactari præcepit.

Hic Romanus Papa sedit quasi annis quatuor.

Theodorus Secundus Papa sedit dies XX.

Joannes IX. Papa sedit annis II. & ultra. Hic Synodum Ravennæ habuit, in qua reprobata est Synodus facta per Stephanum VII. & confirmata sunt quæ ordinaverat Papa Formosus.

Benedictus IV. Papa sedit annis tribus & ultra, Leo V. Papa sedit dies XL. qui mox à Christophoro suo Presbytero capitur & carcere trusus.

Sequentes septem Principes, qui sequuntur usque ad Otthonem Primum, non fuerunt Augusti, sed aliquam partem Imperii Occidentis administrabant, aut in Italia aut Germania.

De Berengario Augusto.

Berengarius Primus in Italia solum Imperium administravit annis quatuor vel sex. Christophorus inuasor Papatus mensibus VII. sedit, mox de Papatu dejectus; factus est Monachus à Sergio depositus.

Hoc tempore Monasterium Cluniacense à Guilielmo Vice-Comite Burgundiæ fundatum est.

Berengarius hic cum Romanis bellavit. Sergius Tertius Papa sedit annis VII. & ultra. Ecclesia Laterani corruit, quam Papa à fundamentis reparavit. Sergius ad Francos se contulit, & eorum auxilio Christophorum inuasorem Papatus incarceravit.

Idem exauctoravit ordinata per Formosum Papam, & corpus ejus tractum de sepulchro decollari fecit & jactari in Tiberim, quia olim Formosus hunc Diaconum à Papatu prohibuit, sed hoc corpus à marinis piscatoribus est reperiunt, & in Ecclesia Beati Petri positum, quod imagines salutarunt. Et sic indigni dignum tandem opprimere nequiverunt.

De Conrado Augusto.

Conradus in Germania administravit Imperium annis VII. coronatus non fuit, hic in obitu suo neglectis filiis suis, quia erant ignavi, adversarium suum, quia probus erat, Henricum filium Otthonis Ducis Saxonum sibi succedere in Imperio voluit.

Sarraceni hujus tempore Siciliam, Apuliam & penè totam Italiam oppresserunt.

Berengarius Secundus in Italia vices Imperii gessit annis IV.

Anastasius III. Papa sedit ann. II, & ultra.

Lando Papa sedit mensibus VI.

De Henrico non Augusto.

Henricus Saxo Otthonis filius in Germania imperavit, * Arca annis 18. secundum aliquos.

Spintigeus Dux Bohemorum ad Fidem convertitur Christi, cujus filius fuit Sanctus Vincislaus, propter ejus sanctitatem à fratre suo occisus.

Joannes X. Papa sedit annis XIII. & ultra: hic

hic fuit filius Sergii Papæ & Episcopus Ecclesiæ Ravennatis, quia invalor fuerat ab ea Sede expulſus. Hujus Papæ tempore Sarraceni, qui Italiam opprimebant, superati sunt prælio, & expulſi ex Apulia auxilio Alberici Marchionis.

Hujus temporibus Hungari, qui jam possidebant Pannonias, in Italiam intrant infesti eam populates.

Leo VI. Papa fedit mensibus VI. & ultra, Stephanus 8. Papa fedit annis duobus & ultra. Joannes XI. Papa fedit annis IV. mensibus X. & ultra; hujus anno primo in urbe Genua oleum largiter effluxit, forſan protendens cladem urbis illius; nam eo anno à Sarracenis venientibus de Africa navibus capta est, & hominibus ac theſauris exhausta.

Hungari Italiâ armis oppreſſâ etiam Galliam & Hispaniam oppreſſerunt. Hugo Magnus de Burgundia violenter regnat in Francia, ex quo prodierunt Reges Franciæ, qui nunc regnant.

Robertus Comes Andegaviæ de genere Saxonum à Normannis fuit occiſus; Ottho primogenitus ejus sine liberis est defunctus; Robertus alter filius occiſus fuit prælio conferto cum Karolo Simplice Rege Franciæ; Hugo Magnus Princeps in Burgundia, filius jam dicti Roberti occiſi, prælio commiſſo cum Karolo regnum Franciæ invaſit, & eo dejectus fuit; Hugo Capucius ejus filius vir juſtus mox legitime regnavit in Francia. Hic fuit Rex primus Franciæ ex eo genere, quod nunc regnat; ejus filius Robertus Rex Sanctus.

De Berengario III. non Augusto.

Berengarius Tertius in Italia annis VII. & ultra imperavit, cujus tempore fuit in Italia magnum ſchiſma. Leo VII. Papa fedit annis tribus mensibus VI. & ultra. Stephanus IX. Papa fedit annis tribus imperante hoc Berengario, poſt Lothario.

De Lothario Augusto.

Lotharius annis duobus in Italia regnat, cujus tempore Sol factus est sanguineus, mox poſt dies paucos lues in homines est ſequuta.

De Berengario Quarto.

Berengarius Quartus cum filio Alberto in Italia annis XI. imperavit. Hic oppreſſit Italiam, & diu Adeleidam uxorem Lotharii incluſam tenuit, quam Ottho Imperator, qui mox imperavit, in uxorem cepit. Martinus Tertius Papa fedit annis IV. & mensibus VI. & ultra. Agapitus Secundus Papa fedit annis VIII. & ultra. Hoc imperante, mox Otthone Augusto, Oddo primus Abbas Monasterii Cluniacenſis dormivit in Domino. Duæ mulieres in uno corpore ab umbelico infra viſæ ſunt in Gualconia: quarum altera dormiente, altera comedeat, nec una die obierunt.

De Otthone Primo Augusto.

Ottho Primus Henrici ſuperioris filius ex Saxonum genere Imperium Occidentis ſolus obtinuit, qui imperavit in Romano Imperio annis VII. Quo imperante deſierunt Italici imperare. Joannes XII. Papa fedit annis quaſi octo. Ottho Imperator in Saxonia morans vocatus à Joanne XII. Papa, ut veniret ſuccurrere Eccleſiæ Romanæ, Romam venit per Thuriam, Ro-

mæ cum gaudio est ſuſceptus ac coronatus, & multa donaria Eccleſiæ contulit.

De Otthone Secundo Augusto.

Ottho Secundus Imperator ſuperioris filius annis XI. imperavit vir armis ſtrenuus, Benedictus V. Papa fedit mensibus duobus & ultra: hic vivente Joanne Papa à Romanis eligitur Papa, propter quod cum Ottho Secundus Romam obſideret traditur Benedictus.

Leo VIII. Papa fedit mensibus XVI. & ultra. Joannes XIII. Papa fedit annis quaſi VIII.

Sanctus Adalbertus Episcopus Pragenſis natione Bohemus agnoſcitur; hic baptizavit Stephanum Regem Hungariæ, qui Sanctus Adalbertus in Polonia prædicando pro Fide martyrium fecit anno Chriſti DCCCLXXV.

Ottho Imperator Romæ apud gradus S. Petri Proceribus paravit convivium, quibus epulantibus, militibus ſuis clam paratis eductis, violatores pacis è convivio vocatos decapitari fecit, ceteros epulari in pace juſſit.

Ottho hic Beneventum obſedit & accepit, oſſa Beati Bartholomæi abſtulit, ut portaret in terram ſuam, ſed dum ea Romæ collocaret, ubi mortuus est, ibi verò oſſa manſerunt. Benedictus VI. Papa fedit mensibus XVIII. hic fuit ſtrangulatus nocte Natalis à Cynthio Stephani.

De Otthone Tertio Augusto.

Ottho Tertius Imperator ſuperioris filius imperavit annis XIX. hic ob ſui ſtrenuitatem dictus est Mirabilia-mundi. Domnus Secundus Papa fedit mensibus XVIII. & ultra. Bonifacius VII. Papa fedit menſe I. & ultra.

Benedictus VII. Papa fedit annis IX. & mensibus VI.

Anno tertio Imperii hujus moritur Hugo Capucius Rex Franciæ, primus Rex ex hoc genere, cui ſucceſſit Robertus ejus filius, vir ſanctus, qui regnavit in Francia annis XXIV.

Joannes XIV. Papa fedit mensibus VIII. Joannes XV. Papa fedit mensibus IV. Joannes XVI. Papa fedit annis X. mensibus VII. & ultra. Gregorius V. Papa fedit annis II. mensibus VI. hic ſuffragio Imperatoris electus est.

Ottho Tertius Imperator ab hoc Papa Romæ coronatus est, qui ordinatâ Italiâ in Saxoniam receſſit.

Creſcentius Conſul Romanus Gregorium Papam fugavit, & in ejus locum ſubſtituit Joannem Græcum Placentinum, hominem pecuniæ ſum à legatione redeuntem; hoc comperto, Ottho Romam rediit, & tam diu Creſcentium obſedit, & Caſtellum Sancti Angeli, donec obtinuit. Creſcentium captum decapitavit, illum Pontificem oculis privavit, & membris debilitavit, inde rediit in Saxoniam.

Joannes XVII. Papa memoratus fedit mensibus X.

Silveſter Secundus Papa fedit annis IV. & ultra, imperante Otthone Tertio, mox Henrico Augustis; hic fuit Monachus Floriacenſis, nigromanticus, qui ſuffragiis Diaboli, facto illi homagio, Papatum obtinuit: hic Doctor fuit Ottonis III. & Roberti Regis Franciæ viri ſancti: hic primò fuit Episcopus Remenſis, mox Episcopus Ravennenſis, & tandem Papa, qui mortuus est Romæ, celebrans in loco, qui dicitur Hieruſalem, qui pœnitens in morte, juſſit ſibi vivo abſcindi membra, quibus Diabolo obsequium fecerat.

Ot-

Ortho Imperator suggestione uxoris occidit unum Comitem falsò accusatum, quòd cum conjugè noluit commisceri, mox comperta veritate, conjugem suam Ortho igne cremari fecit, & uxori Comitis falsò occisi satisfecit.

Hoc Orthone mortuo vacavit Imperium annis multis.

Quidam scripserunt, quòd annis XXII; alius quòd an. XIV. Sarraceni Capuam obsederunt. Joannes XVIII. Papa fedit mensibus VI. Joannes XIX. Papa fedit annis V. Sergius Quartus Papa fedit annis duobus & ultra. Luna visà est cruenta. Orthone Imperatore mortuo fuit vacatio Imperii per annos XXII. quo tempore fuerunt aliqua scripta superius.

De Henrico Augusto.

Henricus Claudus Dux Bavarie imperavit annis XII. & mensibus VI. Robertus Rex Francie Secundus ex genere Hugonis Capeti, vir sanctus agnoscitur per hæc tempora, qui tam devotus fuit in Deum, ut cum Monachis cantaret Officium cappa indutus. Hic dum obfideret Castellum Festo Beati Damiani ivit ad Officium Monachorum, & eodem genibus flexis cantante *Agnus Dei, qui tollis peccata Mundi,* muri Castelli corruerunt.

Henricus Imperator Galliam (Gisellam) forem Stephano Regi Hungarie adhuc Gentili conjugavit, propter quod idem Rex & gens Hungara ad Christianam Fidem sunt conversi. Idem Rex Stephanus virtutibus fuit insignis, qui baptizatus fuit à Beato Adalberto Episcopo Polonie natione Bohemo.

Benedictus VIII. Papa fedit annis XII. imperante Henrico, post Conrado; hic de Papatu fuit ejectus, & alius substitutus. Hujus Benedicti anima visà fuit à quodam Sancto Episcopo malè torta in pœnis.

Sarraceni occupant Terram Sanctam.

Henricus Imperator & uxor ejus Cunegundis virgines permanerunt usque ad obitum: Henrico defuncto vacavit Imperium annis duobus & ultra.

De Conrado Augusto.

Conradus Primus Augustus, Dux, ex Francico genere vir, nepos superioris Henrici, successit in Imperio, qui annis XX. regnavit. Joannes XX. Papa fedit annis IX.

His temporibus Almarichus filius Stephani Regis Hungarie virgo (relictâ) sponsâ suâ obit, qui miraculis coruscavit. Robertus Rex Francie vir sanctus defunctus est, cui successit Henricus filius ejus, primogenito jam defuncto.

Trabs ignea miræ magnitudinis visà est currere per Solem. Hic Conradus occupatus venatione, hospitatus fuit in sylva, ubi Comes Lupoldus metu grandi cum uxore latitabat, vicinâ puerperâ, quæ ea nocte peperit puerum, de quo Imperator audivit vocem dicentem: *Conrade, hic puer gener tuus erit;* licet Imperator jussisset suis Ministris ut pueri cor ad eum ferrent.

Benedictus IX. Papa fedit annis XII. imperante Conrado, & mox Henrico. Hic fuit de Papatu ejectus, & subrogatus est Episcopus Sabinensis dictus Silvester Tertius: hic est etiam dejectus & Papatum recuperavit Benedictus.

Ipse etiam mox dejectus est & successit Gregorius VI.

De Henrico Augusto.

Henricus gener Conradi successit in Imperio, & regnavit annis XVII. Hic omnes jocularios à Curia sua submovit.

Normanni Romam capiunt.

Silvester Tertius Papa fedit dies LVI.

Gregorius VI. Papa fedit annis duobus & mensibus VII. Hic cum Henrico bellavit. Hic est ille Papa, qui armis compefcuit prædatores peregrinorum, cui in morte eligenti sepulchrum in Ecclesia Beati Petri, duxerunt Cardinales non esse eum dignum eo, qui vir sanguinum fuerit, quibus ait: *Clausis portis Ecclesie cadaver meum in loculo extra portas exponetis, & secundum Dei voluntatem fiet.* Quo factò aperti sunt postes Ecclesie & corpus inductum est. Clemens Secundus Papa fedit mensibus IX. Romæ cadaver inventum est Gigantis incorruptum, magnitudinis insolite, ita quòd excedebat in altitudine muro Romæ, habens vulneris hiatum quatuor pedum & semis, cui erat tale epitaphium:

Filius Evandri Pallas, quem lancea Turni Militis occidit, more suo jacet hic.

De Henrico Augusto.

Henricus dictus Secundus superioris filius successit Patri in Imperio, in quo fuit annis XLIX. Damasus Secundus Papa fedit 26. diebus. Leo Nonus Papa fedit annis V. & ultra. Victor Secundus Papa fedit annis duobus & ultra. Hic Florentie Synodum habuit, in qua multos Simoniacos & fornicatores exauctoravit, si hodie faceret hoc, multo exauctoraret.

Hoc tempore mures persecuti sunt quendam potentem avarum usque ad mare ad navem, in quam confugerat, & tandem illum occiderunt mures: erat namque absconfor annonæ. Hic Henricus Imperator, ut ajunt quidam, pater fuit matris Comitissæ Matildæ: nam filia Regis cum juvene Bonifacio nobili aufugit à patre Imperatore & nupsit illi, ex quo concepit Comitissam Matildam: mox Imperator pepercit filie ac genero, qui fuit Marchio Bonifacius, & ex juribus Imperii multa in Italia concessit filie & genero, in quibus Comitissa Matildis successit. Stephanus X. Papa fedit quasi anno uno: jacet Florentie. Benedictus X. per vim Papa factus fedit mensibus IX. sponte Papatum omisit. Lanfranchus primò Becensis, Magister Anselmi agnoscitur. Nicolaus Secundus Papa fedit annis duobus mensibus VI. & ultra: Romæ Concilium habuit. Alexander Secundus Papa fedit annis XI. mensibus quasi VII. contra hunc electus fuit Cadolus Parmensis Episcopus, volens per vim Papatum occupare, & illum per aliquod tempus occupavit. Hic Papa Concilium habuit Mantuæ.

Gregorius VII. Papa fedit annis XII. & ultra. Robertus Guiscardus Romam intravit, ubi fames tunc facta est & lues. Victor Tertius Papa fedit anno uno & ultra.

Ordo Carthusiensis inchoat. Urbanus Secundus Papa fedit annis XI. & ultra. Boamundus filius Roberti Guiscardi Dux Normannorum, qui tenebat Apuliam, cum exercitu Christiano trans mare profectus est, iter faciens per Constantinopolim.

Petrus Alphonfus agnoscitur, qui librum ***** anno Christi MXC. capta est urbs Nicæa à Christianis, Anno MXCIX. capta est Hieru-

rusalem. Ipso anno inventa est lancea, qua la-
rus Christi apertum fuit, Beato Andrea reve-
lante. Anselmus vir doctus agnoscitur.

Officium Beatæ Mariæ dici inchoat diebus
Sabbati & in horis. Godofredus de Bullione
Dux Burgundiæ Princeps in Hierusalem obiit
anno Christi MCCI. cui successit frater ejus
Balduinus.

Paschalis Secundus Papa sedit annis XVIII.
& mensibus V. Imperante Henrico Secundo Co-
mitissa Matilda obsedit Civitatem Ferrariam
anno Christi MCI.

De Henrico Tertio Augusto.

Henricus dictus Tertius patri succedit, qui
annis XVI. imperavit: hic patrem cepit
& tenuit usque in finem vitæ, ideo Dei iudicio
sinè prole obiit.

Henricus Imperator Paschalem Papam cum
Curia ejus cepit, & cum eum dimisit, exegit
investituras Prælatorum. Robertus Monachus
cum aliis XXI. Ordinem Cisterciensium inchoat.
Moritur Comitissa Matilda. Gelasius Secundus
Papa sedit anno uno, qui metu Henrici pergens
in Franciam, per mare pervenit in Monasterium
Cluniacense, ubi morbo defunctus est, ac se-
pultus in Parochia Legionensi. Porca porcellum
enixa est habentem hominis faciem.

Beatus Bernardus & Fratres Monachi fiunt.

Ordo Hospitalis inchoat in Hierusalem propter
peregrinos & infirmos. Calixtus Secundus Papa
sedit annis quasi VI. Hic Burdinum factum Pa-
pam per Henricum, obsessum subito cepit, qui
ductus est super tergum Cameli caudam pro
fræno tenens, mox arce inclusus.

Papa cum Imperatore in concordiam venit.
Hic Papa Episcopum Compostellensem Archie-
piscopum fecit.

Honorius Secundus Papa sedit annis quinque
& ultra. Imperante Henrico, mox Lothario,
Tyrus à Christianis capta. Balduinus Rex Hieru-
salem capitur à Sarracenis. Hic Papa Ruge-
rium Comitem, factâ concordia, tunc Princi-
pem Domini temporalis in Apulia per Pontifi-
ces Romanos, investivit de Ducatu Apuliæ.
Hugo de Sancto Victore agnoscitur.

Ordo militum Sanctæ Mariæ de Templo in-
choat in Hierusalem. Henricus Spiræ moritur,
cui est tale Epitaphium:

Filius hic, Pater hic, Avus hic, Proavus jacet isthic.

De Lothario non Augusto.

Lotharius Tertius Imperator annis XII. im-
peravit. Hic Dux Saxonie, vir Dei ami-
cus. In Francia tanta siccitas fuit, ut flumina,
fontes, lacus, penè putei siccarentur; & ignis
subterraneus, ut nec bienniò frigore, imbris
nec alia arte posset extingui.

In Hispania monstrum gemini corporis in an-
teriori parte hominis species integra, in poste-
riori verò canis facies cum membris.

Innocentius Secundus Papa sedit annis XIII.
mensibus VI. & ultra, imperante Lothario &
mox Conrado.

Synodus Romæ facta est. Magister Arnoldus
patibulo est suspensus, quia Clericorum super-
fluitates arguebat, quod nunc etiam fieret viro
justo talia prædicanti. Hic Papa Innocentius
confirmavit Regulam Hospitalis Sancti Joannis.
Idem Papa bellans contra Regem Siciliæ Ducem
Apuliæ, proditione capitur. Ecclesia maxima
Ferrariensis construitur.

Anno Christi MCXXXVI. defunctus est Jo-
annes dictus Bucadei de Temporibus (armiger)
quondam Caroli Magni. Vixerat tunc annis
CCCLXI. Hugo de Sancto Victore obiit. Ri-
chardus Magister Parisius.

De Conrado de Suevia Augusto.

Conradus Secundus de Suevia imperavit an-
nis XI.

Cælestinus Secundus Papa sedit quasi anno I.
Hic patriâ Bononiensis renovavit Ecclesiam San-
ctæ Crucis Romæ. Eugenius Tertius Papa sedit
annis VIII. & ultra, Conrado & Frederico impe-
rantibus. Hic Papa signum Crucis rubæ dedit
Ordini Templi. Anno Christi MCXXXVII.
Conradus Imperator & Rex Franciæ Lodovicus
cum exercitu Romanorum transfretarunt.

Beatus Bernardus Crucem prædicavit pro
Passagio. Idem Eugenius Papa Urbe à Senato-
ribus pulsus, dum iret in Gallias, Beatum Ber-
nardum præmisit. Gilbertus Porretanus Magi-
ster magnus agnoscitur. Liber Joannis Dama-
sceni de Græco in Latinum transfertur. Beatus
Thomas Archiepiscopus Cantuariensis jussu Re-
gis Angliæ in Ecclesia occiditur. Gratianus Mo-
nachus de Clussa civitate Thuscæ codicem De-
cretorum composuit Bononiæ in Monasterio San-
cti Felicis.

Obiit Conradus MCLII.

De Frederico Primo Augusto.

Fredericus Primus filius fratris Conradi de
genere Suevorum imperavit annis XXXII.
Hic coronatus fuit ab Eugenio Tertio, vir lar-
gus & strenuus & magnanimus. Hic Spoletum
prodigavit anno primo Imperii, post Mediola-
num, Terdonam & Cremonam funditus evertit
& Laudum reædificavit.

Anastasius IV. sedit anno I. mensibus IV. &
ultra. Imperator Terdonam destruxit. Adria-
nus IV. sedit annis V. Sanguis Christi inventus
est Mantuæ & in Ecclesia Beati Andreæ hono-
rificè & devotè reconditus.

Imperator Cremonam obtinuit bello, Laudi
oppidum ab eo est constructum anno Christi
MCLVIII. in Kalendis Augusti.

Abbas Joachim agnoscitur.

Magister Petrus Lombardus agnoscitur, qui
libros Sententiarum, & Glossas Plalterii, & Epi-
stolarum Beati Pauli composuit.

Corpora trium Magorum, olim de Perfide in
Constantinopolim translata, deinde Mediola-
num, inde per hunc Imperatorem in Coloniam
Agrippinam translata sunt.

Alexander Tertius Papa sedit annis XXI. &
ultra: hic Concilium habuit Laterani. Contra
hunc Papam electi fuerunt successivè tres, Osta-
vianus, mox Joannes tituli Sancti Calixti, post
Joannes, qui fulciebatur Imperatoris favore;
duravit autem hoc schisma per annos 18. inter
quod tempus gens jussu Imperatoris maximam
stragem Romanorum fecit.

Oppidum Alexandria in Liguria à Mediola-
nensibus, Placentinis, & Brixienfibus Papæ fa-
ventibus ædificatur, & nomen datum est in ho-
norem hujus Papæ Alexandri.

Et hoc tempore post cœpit ex hac discordia
primum semen, & denominatio partis Ecclesiæ
& Imperii, quæ postea in nomina Diabolica sci-
licet Guelfa & Gibellina Florentiæ baptizata
sunt.

Anno Christi MCLII. mense Martio Medio-
la-

lanum ab Imperatore subvertitur, cum LXXXII. virorum. * Rugerius Rex Siciliae moritur. Argenta à Ferrariensibus capitur.

Vicentia magno incendio crematur.

Hic Papa Fredericum Imperatorem, & Emanuellem Imperatorem Constantinopolis, Guilelmum Regem Siciliae, & Lombardos ad concordiam duxit. Emanuel Imperator Constantinopoli moritur.

In Syria nimis terrae motibus attrita sunt Antiochia, Damascus & Tripolis: in Sicilia Catania penitus eversa; millia 20. hominum perierunt eo terrae motu. In Sicilia mare ultra solum concussum est, V. millia hominum extincta.

His temporibus visae sunt tres Lunae simul & in medio signum Crucis, nec multo post tres Soles visi sunt. Lucius Tertius Papa sedit annis quatuor: hic Veronae quiescit. Petrus Comestor agnoscitur, qui utriusque Testamenti historias nexuit.

Primas Gallicus verficator eximius notus habetur. Nix alta pedibus octo & pluribus. Beatus Bernardus obiit an. Christi MCLXXX.

Gabriel de Camino primus Potestas Ravennae ibi mortuus & sepultus: nam hoc tempore urbes Italiae Consulibus regebantur.

Offa Beati Nicolai de Mirrea civitate translata sunt. An. Christi MCLXXXVII. Philippus Secundus Rex Franciae, Guilielmus Rex Siciliae, Richardus Rex Angliae, cujus operam Conradus Marchio Montisferrati occisus fuit ex invidia.

Anno Christi MCXCII.

Urbanus Tertius Papa sedit annis quasi duobus: Ejus corpus jacet Ferrariæ. Abbas Joachim de partibus Calabriae ad hunc Papam Veronam venit.

Anno Christi MCLXXXVI. Indictione quinta, Hierusalem & Terra-Sancta per Saladinum Soldanum Babyloniae occupata est; post modico tempore Acon, quae Ptholomais dicitur, à Christianis capta, quam tenuerunt usque ad tempus, quo fuit eversa in MCCXCI. Perdita est autem Terra Sancta occupata per Saladinum, postquam possessa fuit per Christianos per annos LXXXVII.

Urbanus jam dictus ejus cladis dolore Ferrariæ obiit, ibique jacet.

Fredericus Imperator petens Syriam ad subsidium Terrae Sanctae per Thraciam transivit in Asiam, qui dum lavaretur in fluvio Oronte, qui nunc * Ferrum dicitur, situm juxta Antiochiam, submersus undis periit.

De Henrico (Sexto) Augusto.

Henricus superioris filius, Imperator re-gnavit annis VIII. mensibus V. Hic à quibusdam dictus est Fredericus Secundus.

Conradus Marchio Monti ferrati fraude Richardi occiditur. Anno Christi MCXCII. obiit Saladinus Soldanus Babyloniae, vir praeclarus.

Gregorius VIII. Papa sedit uno mense; hic zelando pro Terra Sancta pacem composuit inter Januam & Pisas, inter quas prius longa & exitialis fuerat discordia, ibi obiit & quiescit.

Clemens III. Papa sedit annis III. & ultra; hic palatium Laterani exaltavit, & picturis ornavit, & ubi puteum ante equum æreum cum equite fieri fecit. Cremonenses in Padua suffocati.

Coelestinus Tertius Papa sedit annis VI. mensibus IX. & die: hic secundo die sui Pontificatus coronavit Romae Henricum feriâ secundâ post Pascha in Aprili. Eo anno IX. Kalendas

A Julias facta est Solis eclipsis ab hora tertia in nonam. Hugo natione Pisanus, Episcopus Ferrariensis agnoscitur, qui datus adjutor à Sede Apostolica Abbati Nonantulano homini prodigo & indigno ex libro Papiæ, qui illic est, librum Derivationum composuit.

Henricus Imperator Neapolim obsedit nec obtinuit: mox anno IV. Imperii rediens totum Regnum subjugavit, & filium Tancredi Regis Siciliae cum aliis multis in Germaniam traxit.

B Richardus Rex Angliae obsidendo * Castellum unum ictus sagitta moritur anno Christi MCXCIX. Innocentius Tertius Papa sedit annis XVIII. & mensibus IV. & diebus XXIV. imperante Henrico, mox Otthone. Henricus Imperator moritur anno Christi MCXCVII. Corpus B. Bassiani Laudensium Episcopi translatum fuit à civitate Laude veteri destructa ad civitatem novam Laudæ anno Christi MCC. die IV. Novembrii. Argenta capta à Ferrariensibus.

Tartarorum Regnum inchoat, qui occiso David filio Presbyteri Joannis Regnum dilataverunt. Ordo Prædicatorum inchoat sub hoc Papa; inde Ordo Minorum.

Anno Christi MCCIV. Constantinopolis capitur à Francis & à Venetis, duce exercitus Balduino Comite Flandriae, qui mox ibi imperavit post Alexium & Mariculphum MCC. Brangatinum castellum à Ferrariensibus conditum juxta Padum.

De Otthone Augusto.

Ottho Saxo Quartus imperavit annis duobus, quem coronavit Innocentius Tertius Papa in Urbe præstito juramento de Ecclesia defendenda, sed statim irritavit juramentum: nam Ecclesiam spoliavit, & Regnum Frederici invasit, ideo ab Ecclesia excommunicatus est.

Joannes Comes Breriniensis capta Jerusalem ibi Rex constituitur, acceptâ filiâ Conradi Regis, ex qua genuit filiam, quam habuit in conjugem mox Fredericus Imperator Secundus, ex qua genuit Conradum filium.

D Ottho Imperator jam exauctoratus Imperio conflixit in acie cum Philippo Rege Franciæ, à quo superatus est.

Anno Christi MCCXI. Indictione IX. Fredericus Henrici Imperatoris quondam filius suffragio Ecclesiæ à Principibus Germaniæ Imperator eligitur.

Azo Marchio Estensis superato ejus adversario Salviguerra, qui erat caput partis Imperii, intravit Ferrariam: tunc Ubaldus Archiepiscopus Ravennensis vendicavit Argentam à Vicario Otthonis eam tenente.

Azo Marchio Estensis obiit & sepultus est Monasterio Vagandiciæ.

Elisabet filia Regis Hungariæ viduata viro Landgravio, vitâ sanctissimâ noscitur.

E Cremonenses apud Castellum Leonem Mediolanenses superant prælio.

Innocentius anno Pontificatus sui XVII. Concilium habuit Romæ, ubi pro subsidio Terrae Sanctae convenerunt Prælati MCCXV. Hujus Papæ tempore constructum est Hospitale Sancti Spiritus: Operâ hujus turris speciosa Romæ constructa. Hic Papa composuit de miseria hominis.

Gualfredus Anglicus Doctor vir poëta agnoscitur, qui huic Papæ librum suum (qui dicitur Poëtria novella) præsentavit.

Anno Christi MCCXVI. moritur Innocentius Perusii.

Ho-

Honorius Tertius Papa die sequenti ordinatur, qui sedit annis X. mensibus IX. Hic coronavit de Imperio Constantinopolitano Petrum Comitem Altissiodorensis: Ordinem quoque Prædicatorum ceptum à Beato Dominico confirmavit. Damiana capta à Christianis,

De Friderico Secundo Augusto.

Fridericus Secundus Imperator ab Honorio coronatur Romæ in Ecclesia Beati Petri anno Christi MCC. Hic Dux fuit Sueviæ, filius Secundi Henrici: hujus mater fuit Constantia, filia Rugerii Regis Siciliae, Rex Hierusalem ex jure uxoris, qui imperavit annis XXX. festo Beatæ Luciae coronatus fuit, ipsa die revo-
luta anni XXX. obiit.

Damiana capta per Sarracenos. Beatus Dominicus obiit quinto Augusti, anno Christi MCCXXII.

Anno Christi MCCXXIII. die Natalis Domini terræmotus magnus fuit per Italiam totam.

Stella cometa apparuit,

Philippus Secundus Rex Franciæ obiit. Beatus Franciscus dormivit in Domino.

Faventini occiderunt unum Principem in eorum Territorio, quem credebant esse Imperatorem Fredericum.

Honorius Papa moritur; Lodovicus moritur Rex Franciæ, successit filius suus mox Sanctus.

Gregorius Nonus Papa sedit annis XIII. qui Beatam Elisabeth canonizavit, qui etiam cum Frederico Imperatore venit in discordiam.

Rex Castiliæ Sarracenos expulit Hispania, & Rex Arragoniæ obtinuit armis Insulas Majoricam & Minoricam, atque Valentiam.

Comes Richardus de Sancto Bonifacio Veronæ capitur in Palatio, & pars ejus expellitur. Portum & Lignatum subvertuntur.

Fredericus Imperator Henricum primogenitum suum contra eum res novas molientem suggestione Ecclesiæ cepit, & in carcere servavit, in quo tandem vitam finivit.

Eo anno Beatus Antonius de Ordine Minorum Paduæ in Christo dormivit. Beatum Dominicum Papa * Gregorius canonizavit ab obitu ejus anno XI.

Michaël Scottus Astrologus illustris, qui usum insulæ ferreæ, quæ dicitur Cervelaria, in capite gessit.

Sermo de Ritibus Antiquorum.

Per hujus Imperatoris tempora rudes erant in Italia ritus & more; nam viri insulas de squamis ferreis capite gestabant insutas biretis, quas appellabant Majatas. In cœnis vir & uxor una manducabant paropside: usus incisiorum ligneorum non erat in mensis: unus vel duo scyphi in familia erant: nocte cœnantes lucernis aut facibus mensas illuminabant, facem tenente uno puerorum vel servo: nam candelarum de sevo usus non erat. Viri chlamydis pellicis sine operimento vel laneis, sive pellibus & insulis de pignolato utebantur: Mulieres tunicis de pignolato, etiam quando nubebant, erant contentæ. Viles tunc erant cultus virorum & mulierum, aurum & argentum rarum vel nullum erat in vestibus. Victus erat parcissimus: plebei homines ter in septimana carnibus recentibus vesciebantur, tunc prandio edebant olera cocta in carnibus. Cœnam autem ducebant ipsis carnibus frigidis re-

Tom. IX.

A servatis: non omnibus erat usus vini ætate, modica denariorum summa se locupletes habebant. Parvæ tunc erant cellæ vinarie, horrea non ampla, promptuarii erant contenti. Modica dote nubebant foeminae, quia earum cultus erat parcissimus. Virgines in domibus parentum, tunica de pignolata, quæ appellatur Sotanium, & paludamento lineo, quod Socca dicebant, erant contentæ. Ornatus capitis non pretiosus erat virgini aut nuptæ. Conjugatæ latis vittis tempora & genas sub mentum vittabant, Virorum tunc erat gloria, esse in armis & equos esse commodos. Nobilium locupletum erat gloria turres habere. Quo tempore urbes Italiæ singulæ multis turribus inelytæ florebant.

B Per hæc tempora fuit homo in Sicilia nomine Nicolaus Piscis, qui in mari vixit, ut piscis, nec diu extra aquas esse poterat. Hic multa de secretis mari hominibus revelavit, post matris maledictionem sortem talem sortitus est.

Anno Christi MCCXXXIV. hyems ultra solitum asperrima. Aruit gelu pinetum Ravennæ.

Bindotus Episcopus Mantuanus die Rogationum in Ecclesia B. Andreae ab Advocatis nobilibus ejus urbis occisus est, propter quod exularunt perpetuo.

Fredericus Imperator proelio conferto Mediolanenses expugnat, cursum eorum Romam misit, filium Ducis Venetiarum eorum rectorem peremit suspendio.

C Idem Imperator Brixiam obsedit nec obtinuit. Contra Fredericum Imperatorem sententiam excommunicationis protulit Papa Gregorius.

Ipsa anno Solis eclipsis mense Junii horâ meridiana.

De Obsidione Ferrariæ.

Legatus Ecclesiæ Gregorius de Montelongo, Dux Venetiarum, populus Bononiæ, Mantuani, exules Ferrarienses expulsi obsederunt Ferrariam à festo Purificationis usque ad introitum Junii. Pace dolosa actum est, & omnes in ea urbe recepti sunt, ea die Salinguerra Princeps suæ partis Gibellinæ, qui obsessus fuerat, est captus & ductus Venetias, ibi in custodia vitam finivit, ejus sequaces ex urbe auferunt.

D Eo anno mortuo Paulo Transversario de Ravenna ipse Imperator Ravennam obtinuit. Tunc de Basilica S. Vitalis abstulit duas columnas de onice, & portari fecit in Regnum. Idem Imperator obsessam novem mensibus Faventiam obtinuit.

Cœlestinus Quartus Papa sedit diebus XVIII. * Sebastem quoque urbem sitam in Mesopotamia occupant & ditantur prædis. Innocentius Quartus natione Genuensis Papa sedit annis XI. & mensibus VI.

E Anno Christi MCCLV. Concilium celebratum est Lugduni, in quo Papa contra Imperatorem sententiam excommunicationis & depositionis tulit.

Anno sequente Landgravius electus Imperator suffragio Ecclesiæ contra Conradum filium Frederici Imperatoris duxit exercitum.

Alio anno sequente mortuo Landgravio eligitur Imperator Guilielmus Comes Olandiæ, qui in brevi à Frisonibus est occisus.

Fredericus Imperator Parmam obsedit, ibi in suburbio condidit civitatem, quam appellavit Victoriæ, quæ, ipso recedente, capta est à Parmensibus & incensa.

S

Hen-

Henricus Rex Sardiniae filius Frederici captus est à Bononiensibus agro Mutinae, qui servatus longa custodia carceris obiit anno MCC-LXXII.

Lodovicus Rex Franciae Lodovici filius Damiatam cepit: ipse verò mox à Sarracenis captus est, pro cuius redemptione Christianolæ Damiatam reddiderunt.

Fredericus Imperator festo Beatæ Luciae in castro Florentiolæ in Apulia morbo moritur, ætatis ejus anno LVII. relictis Conrado legitimo, & duobus liberis ex Henrico filio, qui carcere suo obierat, & Hencio naturali filio incluso Bononiæ, ac Manfredo Principe Tarentino naturali filio, qui mox in fraude regnavit, & aliis pluribus sexus promiscui.

Isti versus scripti sunt in sepulchro dicti Frederici Imperatoris, qui conditi sunt tempore suæ mortis:

*Annis millenis bis centum pentaque denis,
Dives mendicus decessit Rex Fredericus;
Illo namque die celebrantur festa Luciae;
Si probitas, sensus, virtutum copia, census,
Nobilitas orti possent obsistere morti,
Non foret extinctus Fredericus, qui jacet intus.*

De Vacatione diuturna Imperii.

Vacavit Imperium itaque circiter annis XXIV. usque ad tempus Papæ Gregorii Decimi; qui Concilium congregavit Lugduni.

Festo Beati Francisci idem Papa pervenit Ferrariam, ibi populo prædicavit.

Obiit Innocentius Papa anno MCCLIV. Alexander Quartus Papa sedit annis VII. mensibus VI. qui Beatam Claram canonizavit. Conradus Rex Siciliae veneno extinctus est fraude Manfredi ejus fratris, qui se Regem fecit Siciliae.

Eccelinus de Romano Dominator tunc Veronæ, Vicentiæ, ac Paduæ, Mantuam obsedit nec obtinuit, quo obsidente eam, Philippus Archiepiscopus Ravennensis Legatus Ecclesiæ cum exercitu Cruce-signatorum & aliis Paduam malè defensam (cepit). XIM. Paduanorum erant cum Eccelino apud Mantuam, quos quasi omnes igne consumpsit & carcere.

Guilielmus Rex Alamanniæ à Frisonibus occiditur, post quem in discordia eliguntur duo, scilicet Rex Hispaniæ Alphonfus & Richardus frater Regis Angliæ.

Veneti & Genuenses configunt mari, victores Veneti turrim Genuensium, quam in Acon habebant, funditus everterunt.

Veneti construunt Castellum de roboribus secus Padum, loco, qui dicitur ad Sanctum Albertum juris Ravennæ. Accursius natione Thuscus & Odofredus Bononiensis, viri Jurisperiti & legum commentatores, quorum corpora Bononiæ apud Minorum Ecclesiam pulchris mausoleis, optimis pyramidibus requiescunt.

Capitur Eccelinus de Romano apud flumen Padum (Abduam) vulneratus & mortuus sepelitur in Soncino.

Albericus frater ejus Eccelini, qui sævus tyrannus Trivisio fuerat, à Paduanis & Trivisinis & Vicentinis castello Sancti Zenonis obsessus à suis traditur, Tres filii coram eo trucidati, uxor cum filiabus igne crematæ; ipse mox tantæ cladis spectator gladiis secatur in frustra. Eo anno novitas in Italia tota fuit, quæ dicta est Verberamentum; nam populi nudi longo agmine per urbes & per villas incedentes loris terga verberabant. Eo anno paces multæ factæ sunt.

Urbanus Quartus Papa sedit annis tribus &

ultra: hic consilio Cardinalium contra Manfredum regnantem in Sicilia vocavit Karolum fratrem Regis Franciæ, Comitem Provinciæ, qui vocatus venit.

Florentini & Lucenses apud Montem-Aperum non longè à Sena ab ipsis Senensibus magnam cladem senserunt, dolo plurimorum Exercitus Florentini.

Baldunus Imperator & Veneti pelluntur urbe Constantinopoli.

Rex Hispaniæ Alphonfus proelio conterit Sarracenos. Pars Grafulforum Mutinæ Festo Beatæ Luciae expelluntur.

Azo Marchio moritur Ferrariæ. Clemens IV. Papa sedit annis tribus mensibus novem & ultra vir dignus officio.

Karolus Comes Provinciæ per mare Romam venit occultè mense Januarii, ejus exercitus per Italiam venit eo anno mense Decembris. Stella cometa diu apparuit.

Anno Christi MCCLXVI. mense Martii Karolus Manfredum superat proelio agro Beneventano, perit Manfredus in proelio, sepultus est apud pontem Sancti Germani.

Anno Christi sequenti in hyeme Conradus filius Conradi Regis Veronam venit cum exercitu Germanorum.

Rex Carolus tunc obsedit oppidum, quod dicitur Podium Boniti. Florentiam diu obsessam in deditionem accepit. Gibellini inclusi incolumes abierunt.

Eo anno Cremonæ pars Ecclesiæ recepta in pace operâ Legati Ecclesiæ, cuius fraude pars altera scilicet Gibellina est emissa.

Ipsò quoque anno, die Resurrectionis Domini, Guelphi Gibellinos expulerunt Florentia.

Anno Christi MCCLXVIII. Conradus proles Frederici Imperatoris cum Germanis, Thuscis, Romanis & Lombardis proelium commiserunt cum Karolo Rege certando de Regno Siciliae, quod alter possidebat datum ab Ecclesia, alter petebat, ut juris aviti & paterni. Karolus cruenta tamen victoria prævaluit in proelio. Henricus frater Regis Hispaniæ tunc Urbis Senator capitur.

Conradus ob juvenilem ætatem dictus Conradius inde abiit, & cum paucis tentans intrare, quod pro magna parte in Karolum secesserant, mare ingressus navi capitur & Karolo traditur, Neapolim ducitur; ibi Carolus contra eum tulit sententiam capitalem. Decapitatus ibi cum Duce Austriæ & aliis paucis Proceribus, ibi secus mare in tumulis conditi sunt.

Eo anno Tartari Sarracenos in Parthia superant, urbem Baldach in suam redigunt potestatem, eorum Pontifex maximus nomine Calipus (Caliphas) captus à viro suo suffocatur. Erat enim ei aurum inæstimabile, de quo in tanta necessitate belli expendere non est ausus, Carolus Rex Nuceriam obsessam cum Sarracenis obtinuit in pacto.

Anno Christi MCCLXX. Lodovicus Rex Franciæ vir Sanctus Rex Siciliae, Karolus ejus frater, Rex Angliæ Odoardus, & Rex Navarræ castra apud Carthaginem posuerunt, ibi lue innumeri perierunt, Obiit Rex Franciæ ac primogenitus ejus, & Rex Navarræ; mox auro capto à Sarracenis discessit exercitus.

Rex Angliæ inde profectus Acon pervenit, Eo anno mense Julio moritur Aldigerius de Fontana veneno extinctus fraude Obizonis, quem creaverat Marchionem: post dies paucos frater & filius illius Aldigerii volentes res novas (moliri) Ferraria urbe discesserunt exules &

& cum eis Tureli (Taurelli) & alii nobiles . Ipſo anno Bononienses juxta portum Primarii construxerunt castellum , quod ne perficeretur , impedivit exercitus Venetorum sedens in ad-versa parte fluminis Padi , machinis pugnando .

Frater Albertus Theutonicus , Frater Thomas de Aquino ambo de Ordine Prædicatorum , Frater Bonaventura de Bagnareto Ordinis Minorum mox Cardinalis : horum trium virorum opera literis data mira leguntur & pulchra .

Seditio magna Bononiæ & initium cladis ejus urbis fuit petra , quæ literis continebat decretum , quo tenebantur cives Mutinæ tenere in pace , expulsos reducere , studio Jeremiarum contra voluntatem Lambertatorum extrahitur & conteritur .

Rex Hencius carcere Bononiæ moritur , in Ecclesia Prædicatorum sepultus .

Gregorius X. Papa sedit annis IV. & ultra justus & Dei cultor fuit , qui ut succurreret Terræ Sanctæ Concilium congregavit Lugduni , constituit decimas ab Ecclesiis exigi pro ipſo negotio , quatuor summos viros Cardinales fecit in consilium sibi : non autem elegit propinquos aut amicos , ut plurimi faciunt cathedram tenentes .

Bononienses , licet invita parte Lambertatorum Forolivium obsederunt , nec obtinuerunt .

In Faventia Theobaldejus (f. Theobaldillus) introduxit Forolivienſes . Manfredi abierunt Faventia .

Bononiæ seditione partium igne , ferro , ac machinis pugnatum est per dies ultra XL. Demum Lambertatii , qui erant Gibellini , capto per dolum Principe ipsorum Castellano cum aliis IX. Primatibus ejus partis , cum viribus essent impares parti Jeremiarum , qui erant Guelfi , qui habendo suos Principes majora subsidia habebant , urbe Bononia sunt extrusi , ipſo anno par Jeremiarum obsedit Faventiam , quæ vi Lambertatorum est defensa .

De Rodolpho Comite facto Rege Germaniæ electo in Imperatorem .

Rodolphus Comes Rex Germanorum eligitur : vir justus & strenuus , qui regnavit annis quasi XX. Hic prælio conferto superavit Regem Boemiæ sibi obstantem , qui prælio occiditur , cujus filium Rodolphus non est persequutus , sed pace receptum eum sibi generum fecit . Anno Christi MCCLXXV. Beati Antonii mensis Junii Bononienses copioso exercitu transito ponte Sancti Proculi agrum Faventiæ populabantur , tunc Guido de Monteferetro Dux Lambertatorum exulum Faventinorum & Forolivienſium exeunt Faventia contra hostes . Stipendiarii equites Bononiæ statim aufugiunt , deinde omnis equitatus ante pugnam confertam : ibi fuga & cædes . Omnis peditatus Bononiæ à suis equitibus destitutus captus aut cæsus . Guido minor de Polenta eo anno occupavit Ravennam , exclusis adversariis ejus .

Innocentius Quintus Papa sedit mensibus V. & dieb. * , hic de Ordine Prædicatorum electus Cardinalis à Gregorio X. propter ejus præstantiam . Adrianus V. Papa sedit dies XXXIX. natione Genuensis .

Joannes XXI. Papa sedit mensibus VIII. Dei judicio palatium super eum corruit novum , nec nullum præter eum læsit ; non statim expiravit , sed potuit confiteri .

Nicolaus Tertius Papa sedit anno , hic pecuniam collectam ex decimis Ecclesiarum pro Pas-

Tom. IX.

A saggio expendit suo arbitrio . Construi fecit palatia maxima , & pomerium apud Ecclesiam Sancti Petri , ut Pontifices Romani delectatione ejus loci , & Curia ibi manerent .

Per hæc tempora Antonia foemina Mutinensis ante annum XL. ætatis ejus ex viro concepit filios XLII. Nam tantæ foecunditatis fuit , quod aliquando V. aliquando tres filios uno partu ederet , undecies autem gemellos edidit , tandem in partu defecit . Exules Vice-Comites Mediolani occiso apud Dexium oppidum Mediolani Francisco de Turri , ingressi sunt Mediolanum , Neapolio Princeps familiae de Turri , & aliqui alii sui generis capti , & carcere trusi , reliqui aufugerunt .

B Eo anno Lambertatii exules Bononiæ per Bertholdum de Urfinis primum Comitem Romaniolæ in Bononiam acerba pace inducti sunt . Ipſo anno , vigilia Natalis Domini , Lambertatii sentientes adversarios cives iniisse consilium de eos expellendo , primi plateam occupaverunt armis , demum cum viderent se destitutos ab aliquibus Jeremiis , qui spem dederant auxilii , Bononia aufugerunt : in eos non fuit sævitum cædibus , sed potius servati ab hominibus partis adversæ .

Facta est fossa per Ferrarienses inter Argentam villam Confandoli , quæ caput habet juxta Padum . Veneti navibus habendo machinam urbem Anconam maximè vexaverunt bellando .
C Martinus Quartus Papa sedit annis IV. & ultra : hic bello affixit in Romaniola Gibellinos . Sicilia à Carolo Rege defecit , omnibus Francis occisis , tam Religiosis , quàm Laicis .

Eo anno pugnatum est Kalendis Maji in suburbio Foro-livii per Joannem de Appia Comitem Romaniolæ , & Sequaces contra populum Forolivii , Duce eorum Guidone Comite de Monteferetro . Ibi cædes maxima fuit utriusque , tandem Forolivienſes victores fuerunt .

Forolivium urbs subacta est à Joanne de Appia Comite provinciae ejus . Fossæ urbis oppletæ sunt , & postes portarum ablati .

Karoli Regis Siciliae Karolus filius classe captus est à Siculis apud portum Neapolis cum multis Proceribus : omnes malè perditæ præter ipsum & alios novem per eum electos vitæ servatos . Genuensis classis apud portum Pisanum classem Pisanorum dissipat , XIV. millia hominum capta , III. millia necata .

Honorius Quartus Papa sedit annis tribus , & ultra .

Rex Franciæ Philippus in Aragoniam duxit exercitum , cepit urbem Zirundam , mox in ejus exercitu fuit tanta lues muscarum & fames , quod multitudo virorum & jumentorum periit , etiam ipse Rex ibi obiit .

Petrus Rex Aragonum eo anno moritur . Rex Siciliae Karolus mœrore rerum adversarum in regno suo moritur mense Januario : moritur etiam Papa Martinus mense Martio .

E Honorius III. Papa sedit annis tribus & ultra , genere Romanus . Nicolaus Quartus Papa sedit anno : hic fuit Minister Generalis Minorum , mox Cardinalis . Eo anno ante Festum Natalis Domini Opizo Estensis Marchio ipsius opera subdolo Dominus Mutinæ ordinatur .

Aretini apud Bibienam prælio maximo conferto à Florentinis expugnati sunt , ibi fuit cædes fortissimorum virorum utriusque partis . Episcopus Arecii eo prælio armatus cecidit , auctor periculi .

Civitas Tripolis in Syria à Sarracenis capta , incensa , & subversa præter parvulos & mulieres .

S 2

Mar-

Marchio Montisferrati ab Alexandrinis dolo captus est eo oppido, ibi etiam veneno extinctus est.

Eo anno Ravennæ Stephanus de Dinazano Romanus Comes Romaniolæ cum omni equitatu suo captus est à Polentensibus ejus urbis Principibus. Civitas Acon Syriæ XL. diebus pertinaciter proeliis impugnata, jam parte murorum dirupta, ab innumero Sarracenorum exercitu capitur, incenditur, & tota subvertitur.

Castrum Baldum apud flumen Athicen, construitur à Paduanis.

Opizo Marchio Dominator Ferrariæ, Mutinæ, & Rhegii fraude filiorum duorum in lecto strangulatur, quia tertio filio minori ætate sibi non inobediens Dominium Ferrariæ conferre parabat.

Paduani diruunt Arcem Estensem; Castella Cerrum & Calanem subvertunt in odium Azonis Estensis.

De Adulpho Rege Germaniæ electo Imperatore.

Adolphus genere Germanus Rex Germaniæ ordinatur, huic parère contempsit Adalbertus Dux Austriæ, filius Rodulphi quondam Regis Germaniæ. Cùm ad pugnam campestram Rex & Dux convenissent, Rex fortiter pugnando cecidit. Dux fuit superstes. Cœlestinus V. Papa fedit mensibus IX. vir Anachorita, qui mox, ut liberiùs vacaret Deo, Papatu abdicavit se, ac peregrè profectus est. Qui mox à Rege Carolo traditur successori suo, ac servatur cum clavi ab illo. * Demum ibi vitam finivit, ut ajunt.

Bonifacius VIII. Papa fedit annis X. Hic constituit Festa Apostolorum & Evangelistarum ac quatuor Doctorum Ecclesiæ, ut Paschalia celebrari, Librum VI. Decretalium edidit; Duos Cardinalium exauctoravit, scilicet Jacobum & Petrum de Columna, eorum munitiones & palatia in Urbe subvertit.

Eo anno Magister Thadæus medicorum Magister Bononiæ moritur.

Azo Marchio Dominator Mutinæ bello impetivit Bononientes, Bazanum reconstruxit; ejus operâ Kalendis Aprilis Imola occupata à Gibellinis, cum quibus societatem belli contra Bononientes firmavit. Guido Comes de Monteferetro quondam bellorum Dux strenuus abdicato seculo Ordinem Minorum ingreditur, in quo obiit.

Adolphus Rex Festo Beati Joannis Baptistæ cum Adalberto Duce Austriæ proelio congressus fortiter pugnando cecidit.

De Adalberto Rege Germaniæ.

Adalbertus Dux Austriæ, filius quondam Rodulphi Regis, Adulpho successit in Regno Germaniæ, quo regnavit annis X. Genuenses & Veneti mari Adriatico loco, qui dicitur Scuzola, proelio navali configunt, multi utriusque partis ferro perierunt & undis, Genuenses Victores, unde captivos & galéas plurimas duxerunt Genuam, quos captivos honestè tractarunt.

Anno sequente compositione facta conditionibus æquis captivi sunt restituti, & pax firmata.

Anno Christi MCCC. Bonifacius Papa celebritatem Veniæ instituit, quæ toto anno duravit, scilicet, ut quicumque verè pœnitens &

A confessus iret Romam & XV. diebus visitaret Ecclesias Petri & Pauli, omnium peccatorum veniam promeretur, ac si Terram-Sanctam visitaret, eo anno multitudo innumerabilis Romam conflavit.

Eo anno Mantuæ Guido Buticella de Bonacoffis expulsis patris suis de Mantua Principatum occupavit, annum * Pinamontem honestè contervavit custodia, quæ morte defecit.

Ipsò anno fructus arborum ultra soletum præmaturi; mente Aprili vidi rotas & cerasa edi, non tamen plenè matura, mense Julio bibi mustum ex uvis præcoquis.

B Tartari Armeniam occuparunt, urbes ceperunt, Saracenos mag * expugnarunt * impedimento deserti ab Ægypto abinuerunt. Stella cometes versùs Occidentem iparsis crinibus apparuit mense Decembri, quæ diu per Cœlum erravit.

Misit in Italiam Papa Bonifacius Karolum fratrem Regis Franciæ. Fama fuit, quòd ex jussu Papæ veniret compositor pacis civitatibus habentibus exules cives. Venit itaque Florentiam, ut pacis compositor ab imprudenti vulgo statim receptus protinus exules * Guelfi de parte, qui Nigrorum dicitur sunt secuti, invititis Guelfis Blanchis, ingressi sunt eam urbem. Karolus non obstitit. Post modicum tempus Blanchi eliminantur, reliqui remanserunt.

C Rex Franciæ Philippus copiosum exercitum duxit in Flandriam callidis artibus magis, quam viribus. Flandrenses Regi & suis cladem maximam intulerunt.

Innumeri equites, & Proceres Francorum perierunt incautè præcipitati in foveas intructas velatas cespitibus.

Tartari Syriam secundò ingressi eam ad votum populati sunt, mox inde egressi sunt.

Terræ motus in Creta permaximus aded concussit, ut aqua maris impulerit in Civitatem Candiam tanto impetu, quòd omnia ædificia stravit, omnes homines ferè occidit, mox aded retrocessit mare ex portu urbis, ut, ubi aqua profunda erat, tunc nulla videretur. Arenæ fundi maris oculis hominum patuerunt.

D Etiam totus sinus Adriaticus concussus est terræ motu eodem.

Bonifacius Papa in Anagnia ejus patria studio Regis Franciæ Philippi captus fuit, post paucos dies laxatus est, inde Romam venit, propter illatam injuriam tabescens animo moritur, apud Sanctum Petrum sepelitur in Ecclesia sepulchro sumptuosè, quòd sibi paraverat.

Benedictus XI. Papa ordinatur, qui fedit mensibus IX. vel id circiter: hic Legatum ex latere misit in Thusciam ad Crucem prædicandam.

Cùm per Legatum pax facta videretur, subito est rescissa fraude Florentinorum, quibus pax ipsa odiosa erat.

E Idem Papa extinguitur imposito adamante in ficu una ex illis, quæ sibi appositæ fuerant, quibus avidè vescabatur. Vacatio Apostolicæ Sedis fuit in annum sequentem. Bellant Paduani cum Venetis propter salinas, quas fieri impediabant Veneti Territorio Paduano sitas, juxta maris lacunas.

Clemens V. Papa ordinatur in Guafconia manens; hic Archiepiscopus Burdelensis natione Guafconus, assumpto Papatus officio ad se vocavit Cardinales & Curiam, duos Cardinales de Columna exauctoratos olim per Papam Bonifacium pristinæ restituit dignitati; Concilium vocavit Viennam, Templariorum Ordinem irritavit.

Con-

Confirmavit Henricum Imperatorem, in Urbe * Clericatum, ac per Cardinales, quibus commisit negotium, coronavit eum Imperatorem in Urbe. Pistorium diu obsessum à Florentinis & Lucensibus, tandem cum fame penè deperirent cives, per deditionem habent. Mœnia diruta sunt tota, exules inducti, eliminati sunt alii.

Zotus pictor eximius Florentinus agnoscitur; qualis in arte fuerit testantur opera facta per eum in Ecclesiis Minorum Assisi, Arimini, Paduæ, ac per ea, quæ pinxit Palatio Comitum Paduæ, & in Ecclesia Arenæ Paduæ.

Adversus Masæum Vicecomitem, Populi Mediolani Principem, Cremonenses, Placentini, Papienses & alii Populi urbium vicinarum Mediolano inierunt societatem belli, præfecto sibi duce belli Alberto de Scotis Placentino, quia pertæsum erat eos potentia ejus Masæi sibi formidolosi: junctis sibi illis de Turre, qui eo tempore exulabant, in agrum Mediolanensem copiosum duxerunt exercitum.

Temptatum est de conditionibus pacis, actum est demum, ut Masæus desineret principari, & reciperet exules. Confestim Turriani in Mediolanum irruunt, civitatem occupant, Masæo excluso: hoc Alberto de Scotis displicuit; sed fraudem emendare non valuit, cum aliis sociis belli placeret. Mutinæ populus tyrannidem Azonis Estensis perhorrens, cum omnibus sævus esset atque terribilis, à cervicibus suis jugum servitutis excussit; quo acto, populus Rhegii idem fecit, postridie arces, quæ in ipsis urbibus erant, ad præsidium servandæ tyrannidis confestim dirutæ sunt à populis avidis libertatis.

Bononiæ fuit rerum mutatio: nam orta seditione inter eos, qui libertatem publicam conservaverunt contra vexationes illatas ab Azone dominatore Mutinæ, à quo cædibus, igne, ac direptionibus sævitum est contra eos, qui auctores fuerant libertatis servatæ: itaque relegati ac proscripti cives, qui Azoni favorabiles visi fuerant, propugnatores populi contra Azonem creant sibi ad facinora unum ex plebe Beccarium, quem nominant Barixellum. Gibellini ac Guelfi, qui non erant complices, istis prævalentibus, sævè vexati sunt & exclusi.

Ecclesia Laterani concremata est funditus incendio vicino ex ædibus. Confestim ut restaurarent eam & viri & mulieres certatim devotis animis institerunt operi, opibus ac corporibus propriis adjuvando.

Terræmotus magnus Arimini ædificia multa concussit & scidit, quemdam etiam stravit in humum.

Azo Estensis tyrannus Ferrariæ in exitu mensis Januarii moritur. Frescus, quem tenuerat ut filium, ex pellice conjugata, favore aliquorum dominium Ferrariæ (obtinuit.) Rex Germaniæ Kalendis Maji à filiis fratris sui occiditur.

Magister & milites Fratrum Ordinis Sanctæ Mariæ de Templo delati à Philippo Rege Franciæ, quia turpiter vixerunt, capti sunt in Francia jussu Clementis Papæ, & eorum bona sequestrata sunt per Orbem.

Populus Ferrariæ auctore eorum Episcopo Guidone, jugum, quod subierant; pressuræ Marchionum de Este, à cervicibus suis excussit.

Frescus, qui Dominium Ferrariæ occupaverat, latitavit apud præsidium Venetorum, quod illuc vocaverat contra eos, qui adversus eum exercitum duxerant; arcem Castri Tedaldi tradidit Venetis. Cum populus Ferrariæ arcem peteret, nec daretur, orta est seditio. Subito

A Veneti irruentes ex arce regionem arci vicinam incendunt, mox navibus eorum descendunt per Padum, & ferè omnes naves civium incendio consumpserunt; bellum inde ortum est, utrimque spiculis certatur ac machinis: tandem secundo mense belli cœpti cives Ferrariæ contracti pacem exposcunt, quam Veneti superbe dederunt eis foedis conditionibus & iniquis, ut inter alias condiciones pacis arcem tenerent, ac burgum arci contiguum & regimen civitatis haberent.

B Anno sequenti, mense Aprilis pax scinditur, bellatur iterum, mense Augusto quidam ex Venetis nocte arcem deserunt atque aufugiunt. Mane facto, qui in arce remanserant, eam dederunt Legato Ecclesiæ, qui cum exercitu erat Ferrariæ, ipsam arcem, pontem, turrin, ac burgum occupat Legatus & munit.

C Inde exercitus ducitur ad obsidendum castellum Sancti Alberti situm secus Padum in pertinentiis Ravennæ, quod Veneti construxerant & tenebant, infra mensem castellum dederunt salvis inclusis personis: continuo spoliatur, incenditur atque diruitur.

Mensis Aprilis anni sequentis horâ nonâ dièi vel decimâ fuit Solis eclipsis non magna.

C Venetiis fuit nova rerum mutatio. Quirini cives nobiles, qui arcem Ferrariæ deseruerant, se civibus suis odiosos sentientes, pro eo dominium urbis suæ occupare sunt ausi, & occiso Duce cum Optimatibus adversæ factionis, cives adversos expellere aggrediuntur, sed deseruntur, à civibus occiduntur, alii complures urbe diffugiunt.

D Eo anno mense Julio orta seditione Ferrariæ inter cives in partes duas divisos, scilicet inter partem populi, quæ studium libertatis agebat, & inter partem, quæ Marchionibus favebat; quidam ex parte populi palatium majus, quod Marchionum fuerat, incenderunt, quia ex illo jaciebantur lapides in homines populi, qui * plamanebant: tandem per aliquos populares visum est sedare ac emendare quod gestum esset non bene. Agitur de concordia cum Nuntiis Ecclesiæ, qui erant in arce; actum est Priore Prædicatorum Fratrum mediatore, ut totius scandali esset oblivio, & populus Ecclesiæ parcat & emendet, si quid violatum est. Vocati sunt igitur à Nuntiis Ecclesiæ in arcem Officiales populi, & ex Optimatibus civitatis multitudo non parva, ut in arcem irent ad Nuntios Ecclesiæ ad condiciones concordia confirmanda.

Incauti cives arcem introeunt, quidam ingredi abnuerunt timentes, capti custodiuntur.

E Vocantur tunc Bononienses, Ecclesiæ Nuntii concurrunt confestim, civium domos ac Religiosorum indifferenter avarè diripiunt, plurimi civium metu Bononiensium clamantium, moriantur Gibellini, Urbe aufugiunt, ex civibus captis non dato spatio temporis ad confitendum peccata (post) sententiam mortis nudos educunt circiter 28. quos in platea communis furcis suspenderunt, ut fures, & diebus plurimis sic esse noluerunt ad tam triste spectaculum.

Multi ex iis, qui aufugerunt, proscripti sunt, & eorum bona Ecclesiæ confiscata; quidam etiam, qui abierant tempore seditionis etiam proscripti sunt, alii relegati divisim. Ab eis autem, qui inclusi servabantur in arce, sunt maximæ extorsiones nummorum factæ & laxati.

Quidam inclusi sunt carcere, & nihilominus extorsiones plurimæ factæ, ut carcere laxarentur, quibus etiam datâ pecuniâ fides promissa servata est.

Ipso

Ipſo quoque anno in Romaniola fuit rerum mutatio, poſtquam Guelfi Italiæ ſenſerunt Henricum Imperatorem electum in Italia venturum datâ operâ efficiunt, ut Provincia Romaniolæ per Summum Pontificem daretur Regi Roberto eam provinciam pace compoſituro.

Gibellini tunc in Imola, Faventia, Forolivio ac Britinorio prævalebant, in reliquis locis Guelfi.

Itaque Rex Robertus Præfectum ſuum miſit, qui Provinciam obtineret: vênit Præfectus, paruerunt omnes, credentes pace quietâ gaudere; reduxit Præfectus exules in omnes civitates, excepto dumtaxat Arimino, tunc viſa eſt prudentibus res ſuſpecta.

Parebant omnes Præfecto provinciæ, dummodo menturam æqualiter ſervaret. Guelfis odioſus eſt factus, data eſt opera apud Regem, ut hunc amoveret, alium ſurrogaret; ſic factum eſt, miſſus eſt alter, vir ſeverus, & alter. Hic Princeps Gibellinorum, alios cepit & trufit in carcerem, alios relegavit.

Gibellini conſternati diffugiunt, qui manſerunt alii oppreſſi calumniis, quidam occiſi, tota provincia in Guelforum poteſtate remanſit.

Caſtella etiam Gibellinorum erant, ut plurimum capta & dirupta, in * invictum tamen bacchanalium reducti fuerunt Gibellini per præfectum provinciæ.

De Henrico Auguſto.

Henricus Imperator electus menſe Decembris Anno Chriſti MCCCX. in Italia non cum multis vênit equitibus Papiam, mox Mediolanum intravit pacificè, exules Mediolani reduxit.

Principio anni ſequentis apud urbem Mediolani corona ferrea ſecundum morem coronatus eſt, reduxit exules in civitates ſuas, paruerunt ei omnes urbes Liguriæ præter paucas obedientes Regi Roberto. Reduxit in Brixiam Theobaldum Bruvatum hominem factioſum, atque, ut eum ſibi fidum ac benevolum faceret, paſſus eſt eum Theobaldum compatrem fieri in Baptiſmate filio Imperatoris noviter nato ac eum præ ceteris honoravit. Conſilium inierunt Florentini & Bononienses, ut obſtarent Henrico, qui exules reducebat in urbes.

Itaque impulerunt promiſſis omnes Principes partis Guelfæ, ne parerent Henrico, quem in prægnatorem vocabant, & cives Gibellinos ex urbibus pellerent, ſubito ubique rebellant.

Guidotus de Turri, qui Mediolanum Princeps oppreſſerat, temptat armis per inſidias Imperatorem opprimere, ipſe verò vi opprimitur & urbe illa expellitur.

Cremona expelluntur Gibellini, qui nuper redierant; Vicarius Imperatoris expellitur. Mantuæ Guelfi reducti conati ſunt expellere concives, verum ipſi expelluntur, armis expulſi. Brixie Theobaldus Brixatus, expulſis fraude concivibus, qui eum juffu Imperatoris pace receperant, Imperatori rebellat, ac omnes adverſarios Imperatoris recepit, obſequentes expellit. Imperator eos oppreſſit, qui Cremonam fecerunt; obſedit Imperator Brixiam exercitu maximo ferè menſibus V. Theobaldum fortuna in manus Imperatoris obtulit: invitatus, ut ſcriberet complicibus ſuis, ut Brixiam darent Imperatori: ſcripſit eis, ut urbem defenderent, quoniam oportebat Imperatorem proficiſci Romam pro ſuſcipiendo coronam: Literis receptis & lectis Theobaldus trahitur per exercitum, mox

A in quatuor partes corpus ejus partitur abſque capite, caput & ſingulæ partes diviſim altis trabibus in pacibus ſuſpenduntur menſe Septembri.

Brixia coacta omnium rerum penuria ditionem fecit: in eos Imperator non ſævit.

Eo anno Vicentia à Paduanis deſecit, ut à longinqua Paduanorum oppreſſione liberi forent.

Concilium à Clemente Papa in Gallias convocatur Viennam.

Henricus Imperator Gibertum de Corrigia ſibi fidum putans Regii præfecit Vicarium: Urbem quoque Parmæ fidei ſuæ commiſit; ditionem quoque Guaitalæ ei contulit.

B Compoſito ſtatu urbium Lombardiæ, ac Marchiæ Triviſinæ, cum pax eſſet ubique eorum locorum, Imperator cum copiis ſuis, inſtante tempore hyemali, proſectus eſt Genuam, ibi manſit uſque in ver anni ſequentis.

Interim Gibertus de Corrigia primò occultè adverſatus eſt Imperatori confederatus cum Florentinis, Bononicis, ac cæteris, qui adverſabantur principi Romano, & primò exules Cremonæ Guelfos adjuvit, ut in Cremonam intrarent.

Qua occupata, per adverſarios Imperatoris aperte Parmam ac Rhegium rebellavit; Paduani ab Imperatore deſecunt, ac hoſtes ſunt illius, Vicentiam impetendo.

C Rizardus de Canino Vicarius Imperatoris in Triviſio, quia obediebat in fide manens, fraude fratris ſui, * Guelforum de Padua occiſus eſt ab homine ignoto, qui ſtatim occiditur ab eo, cujus inductu homicidium fecerat.

Comes quoque Philipponus, qui Princeps Papiæ erat, & Guelfus, ab Imperatore deſecit.

De Henrico coronato Romæ.

Anno Chriſti MCCCXII. inſtante vere novo Principe Romano de Genua proſectus eſt Pias, inde Romam pervénit, plurimæ Urbis munitiones occupaverant Urſini, introducto Joanne fratre Regis Roberti.

D Imperator per vim Romam ingreditur, favore etiam eorum, qui illi parebant, intra moenia Urbis bellatur; omnes tandem munitiones ſibi obſidentes armis cepit, præter Caſtellum Sancti Angeli, & locum Beati Petri, quæ tenebant Urſini.

E Imperator tamen Feſto Pentecoſtes vel Aſcenſionis in Laterano, coronatus eſt per Cardinales, quibus commiſſum erat negotium à Summo Pontifice Clemente V. Dum quotidie bellaretur in Urbe, utrique parti Summus Pontifex juffit, ut Urbe abirent; paruerunt mandato. Henricus Auguſtus in Thuſciam veniens damna maxima intulit Peruſinis, pervénit Aratium, inde magnum Florentiæ duxit exercitum: obtinuit Caſtella, & poluit Florentiam in timore. Erant tunc Auguſto copiæ, ut ajunt, equitum mille quingentorum, ex Germania, peditum verò VI.

Florentinis verò erant equites cum auxiliis tria millia quingenti, peditum verò XL. millia, non tamen auſi ſunt ſe committere prælio ſignis collatis aliquando aggreſſi Imperatoris gentem, clade accepta, digreſſi ſunt inde.

Eo anno Concilium Viennæ ſolvitur, in quo inter cætera decreta exauctoratus eſt Ordo Militum Sanctæ Mariæ de Templo; ejus Ordinis bona collata ſunt per Summum Pontificem Ordini

dini Hospitalis Sancti Johannis Hierosolymitani, qui esset ubique terrarum, præterea quæ habebant in quatuor Regnis, Hispaniæ scilicet, Regno Castiliæ, Portugalliæ, Aragoniæ & Majoricano. Ipso etiam anno bellum infestum agitur inter Paduanos, factos adversarios Imperii, & inter Vicentinos, quos sustinebat Vicarius Augusti, idest Princeps Veronæ, cui nomen est Canis de Scala, vir juvenis acer & securus præliorum discrimine.

Hoc anno ferè per omnem Italiam maxima caritas annonæ, vini & escæ eunctorum, quæ permansit per annum: hominum etiam mortalitas maxima magis virorum, quam mulierum, magis etiam locupletum, quam egenorum.

Ipso anno mense Augusto Franciscus filius Opizonis quondam Marchionis de Este, postquam obtinere non valuit à Papa, ut constitueretur Vicarius in dominatu Ferrariæ, molitur est, ut vi aut fraude ejus urbis occuparet dominium. Molitionibus ejus consentiebant Guelfi vicinorum locorum. Præsentit hoc Dalmasius miles Catelanus illi præfectus ubi per Summum Pontificem; cum instaret tempus aggrediendi negotium, ipse Franciscus horâ meridiei causâ aucupii cum paucis inermibus exivit in agros.

Dalmasius portas civitatis claudi fecit præter unam, qua venturus erat Franciscus, illuc armatos misit, qui Franciscum ingredientem ad eum ducerent, si reniteretur, eum perimerent; interim convocato consilio paucorum civium, ejus Francisci fratrem Aldobrandinum & complices capi jussit & servari.

Introëunt portam urbis Francisco, dictum est ab eis, quibus datum erat negotium ejus rei, ut coram Dalmasio urbis Præfecto pro Summo Pontifice compareret; abnuat dicto Franciscus, ac gladium, quo cinctus erat, confestim exemit dicens; *quis mihi vim inferet?* cum fuste ferreo percussus est capite à fratre naturali Dalmasii. Tunc cæteri irruunt in eum, confoditur pugionibus, occiditur, expoliatur nudus; confossus est tragulis Catelanorum peditum vulneribus L. vel circiter.

Detestanda res agitur, nudum corpus in via juxta portam Leonis relinquitur, ibi mansit horis ferè duabus; habitâ licentiâ inde asportatur per Fratres Prædicatores; complices ejus diffugiunt, aliqui capti, qui suppositi supplicio confessi sunt consilia Francisci inita ad occupandum ejus civitatis dominium: ex eis quatuor damnantur suspendio, aliqui capti, aliqui proscripti, aliqui relegati.

Principio anni sequentis cum exercitu suo mansit Augustus apud Vicum, qui dicitur Sanctus Cassianus, distans à Florentia circiter VIII. millia passuum.

Hic locus versus Senam situs, commodus est habitaculis multis ac pulchris: ibi hyemando damna plurima intulit in agro Florentiæ, atque Senensium. Facto vere Podium Bonici restauravit pristino loco in monte. Hoc oppidum viris frequens olim destructum fuit à Karolo Primo Rege Siciliæ; deinde incolæ habitacula posuerunt in montis radicibus: nunc in cacumen montis est loco pristino restructum natura loci prætutum. MCCCCII. die XI. Februarii, quod fuit primum Sabbathum Quadragesimæ, apparuit stella vocata Cometa futurorum malorum prænuncia, habens caudam, seu potius comam à parte superiori, quæ apparuit per totam Quadragesimam augendo quotidie aliquatim comam, usque dum fuit ad mensuram

A unius perticæ & ultra: in Hebdomada autem Sancta per tres dies ejus coma mirabiliter crevit in modum flammæ longissimæ, ita ut prima die videretur esse brachiorum XXV. secunda die brachiorum ferè C. tertia verò brachiorum CC. & ultra; & ulterius non apparuit de nocte, sed postea apparuit de die per dies octo sequentes diem Mercurii Sanctum, apprensus juxta Solem, habens caudam, videbatur ab uno brachio usque ad duo brachia, nec Solis lumine obscurabatur, quia videretur; quæ admirationem & magnitudinem futurorum malorum & timorem intelligentibus intulit.

B DE natura autem Cometarum & earum significationibus sic ferè scriptum reperi per Doctores Philosophiæ, cum illum vidissem existens Vicarius in Mediolano; primò quòd Cometa, secundum Philosophum, est stella à materia exhalationis calidæ & siccæ & igne causata, & quòd Cometarum novem sunt species; & quandoque apparet magna, quandoque parva, quandoque habet comam circumquaque dispersam, quandoque ad unam partem tantum & tunc vocatur barbata; quandoque retro & tunc dicitur caudata; quandoque cauda ejus brevis est, quandoque valde longa & tunc talis vocatur trabis. Joannes verò Damascenus dicit, quòd tales stellæ non sunt ex his, quæ à principio genitæ sunt, sed divina jussione constituuntur, quæ peracto suo cursu dissolvuntur & sic miraculo è & naturaliter* fuit, quòd in eis nulla naturalis causa sit, item quòd omnes Cometæ universaliter significant malum, in quo concordant omnes Philosophi & Astrologi, ut habetur à Ptholemæo libro II. capitulo III. de hoc inquit Plinius Philosophus, quòd Cometa est terrificum sidus: & Virgilius sic ait:

Sanguinei lugubres rubent in nocte cometæ.

Et Claudianus Poëta:

Et numquam cælo spectatum impune cometam.

Item quòd Cometæ multa mala futura significant & prænunciant, & primò ventos aut magnitudine aut multitudine, de quo Statius sic scribit:

Ducunt aut ratibus ventos, aut urbibus hostes.

D Et hoc idem asserit Aristoteles quia pluries expertus est. Causa est, quia, cum, secundum Philosophum, sit ex exhalatione calida, denotant causam & magnam abundantiam talium exhalationum, quæ sunt magna causa ventorum. Secundò significant terræmotus, subversiones civitatum, & causa est, quia multitudo exhalationis est causa terræmotus; quoniam est inclusa in terra. Ponitur exemplum de duabus Insulis in mari per terræmotum submersis, de quibus Anaxagoras, Aristoteles, & Seneca referunt. Tertio significant inundationem aquarum, & hoc per aliquod accidens, non per se; quia per se significant siccitatem, cum sint ex exhalatione calida & ignea. Quarto significant per se simpliciter siccitatem, secundum Ptholemæum, ut prædictum est. Quintò significant sterilitatem & famem; uti dicit idem Ptholemæus in fine Centiloquii: causa est propter nimiam siccitatem & malam exhalationem talium aterantium, & terras disponentium ad herbas malas. Sextò denotant mortalitates & epidemias & mortes subitas & febres acutas, ut inquit Ptholemæus; est causa, quia in tali multitudine exhalationum sunt aliquæ venosæ & infectivæ, & tunc tota natura animantium est in magna colera, sequendo dispositionem temporis. Septimò significant contentiones, rixas &

& bella, & sunt res festini motus, quæ movent citò omnem spiritum, ut dicit Ptholomæus; est causâ, quia propter inordinationem temporum inordinantur complexiones, & accenditur colera, & homines fiunt magis iracundi. Octavò significant mutationes Regnorum & Dominiorum, quia tale quid sequitur ad guerras & bella, ut fuit tempore Cæsaris & Pompeji; unde Lucanus:

*Obliquas per inane faces, crinemque timendi,
Syderis & terris mutantem Regna cometem.*
Nonò significant destructiones scripturarum & mutationes legum, ut refert Seneca in libro de Naturalibus. Decimò significant mortes Princi-

pum; ut probat Al. per experientias multas. Aliqui tamen dicunt, quòd generaliter significant mortalitatem, sed magis Principum; alii autem, quòd habent super Principem quasdam speciales influentias, quas non habent super alios homines. Ultimò, quòd cometæ non significant per modum causæ, ut aliæ stellæ, nec habent naturalem influentiam, sed significant per modum effectus; unde aliæ stellæ per causam ipsam causant alios effectus, consequente quodam ordine; hi autem effectum ostendunt. Insuper per cometam significantur non de proximo, sed etiam de longo futura, & sic in effectu monstravit Cometa modò visus.

PHILIPPI DE LIGNAMINE CONTINUATIO CHRONICI RICOBALDINI

Ab anno MCCCXVI. usque ad an. MCCCCLXIX.

Anno Christi MCCCXVI.

Joannes XXII. Papa sedit annis XVIII. totus gloriosus fuit, quoad fuit, quæ in activa vita exercenda sunt: Constitutiones Clementis publicavit, & ad universalia studia misit: multos Sanctos canonizavit: Episcopatus pingues divisit contra plurimum beneficiorum, multa bona instituit; & Hæreticos præcipuo zelo damnavit. Declaravit edicto perpetuo hæreticum esse censendum asserere Christum & Apostolos nil habuisse in proprio, vel communi: Item affirmare in Christo ejusque Apostolis in his, quæ eos habuisse Sacra Scriptura testatur, nequaquam jus ipsis utendi competierit, nec illa donandi, aut ex ipsis alia acquirendi, erroneum & hæreticum.

De Ludovico IV. Imperatore.

Ludovicus IV. imperavit annis XXX. Hic fuit Dux Baviaræ, & coronationem Papæ contempsit: Quapropter ab eo depositus est, & multus sibi labor, & pericula succedebant.

Nixus est etiam scindere unitatem Ecclesiæ, & Fredericum Ducem Austriæ contra se Electum vicit, qui in contumacia ad finem durans, tandem Carolus contra eum eligitur, qui prævaluit, & Ludovicus equo lapsus subito moritur.

Ordo novorum militum in Portugallia contra Sarracenos instituitur per Joannem XXII.

Judæi comburuntur per totam Alamanniam, qui puteos, & fontes toxicaverunt.

Carolus IV. imperavit annis XXXI. qui fuit Rex Bohemiæ, vir prudens & astutus jussu Clementis fuit electus, adhuc vivente Ludovico, & quia humiliter Sancti Petri benedictionem ac Papæ coronationem expetiit, in omnibus bene directus fuit, & prævaluit contra omnes adversarios suos. Multa statuit, & præcipue Legem favorabilem pro personis & rebus spiritualibus, quæ Carolina dicitur: Moritur divitiis & gloria plenus: sepultus Pragæ.

Thomas de Aquino canonizatur Anno L. post obitum suum.

Thomas Episcopus Erfordensis canonizatur.

Ludovicus Tholosanus Episcopus canonizatur filius Regis Siciliæ Ordinis Minorum.

Pauperes de Lugduno, qui se dixerunt de tertia Regula Sancti Francisci tanquam Hæretici sunt combusti pluribus locis & vicibus cum suis articulis erroneis. Unus articulus fuit, quod Christus & Apostoli nihil habuerunt in proprio vel communi, & quia nullum jus habuerunt in his, quæ Scriptura dicit habuisse.

Schisma XXII. inter Joannem XXII. & quendam Petrum de Carbario Ordinis Minorum, causa fuit tyrannidis Ludovici. Sed hic Petrus venit ad pedes Joannis veniam petens, & obtinuit, tamen fuit conservatus ut hostis omnibus diebus vitæ suæ.

Joannes Mandevil Doctor Medicinæ, & mi-

Tom. IX.

Ales in armis, natione Anglicus, fuit circa hæc tempora, & mirabilem peregrinationem quasi totius Mundi perfecit, & scripsit eam tribus linguis. Sepultus Leodii.

Odericus vir Sanctus de Ordine Minorum in Asia & India evangelizando discurrit, miraculis clarus, & quatuor Sanctorum Martyrum corpora de civitate Hermes transtulit per mare ad superiorem Indiam in civitatem Carram non sine miraculis, & descripsit peregrinationem suam.

Begardi multi combusti sunt Parisius propter hæresim Pauperum, quia sub speciem boni mala suscitare conabantur.

Ventus magnus fuit, qui terram movit & undas, & ædificia subruit.

B Visio flebilis facta cuidam Heremita in præsentia Innocentii Papæ VI. adhuc Cardinalis, unde, ait, *vidi animam in infernum descendere, sicut nivem densissimam, in purgatorium sicut nivem rarissimam. Sed ad Paradisum tantum tres vidi animas introire Sancti illius Episcopi, & illius viduæ Romanæ, & illius Prioris Carthusiensis*, quæ omnia sic reperit vera: & maximam devotionem ad Sacrum Ordinem Carthusiensium deinceps habuit.

Aquarum inundatio fuit maxima non ex pluviis, sed ex scaturientium terræ venarum, damna fecit infinita toto Orbe.

Bellum inter Philippum Regem Franciæ, & Eduardum Regem Angliæ fuit, & tanta strages ut mare Fländrense aliquot diebus tinctum sanguine videretur.

C Pestilentia maximam fuit, ita quod vix vivi sufficiebant ad sepeliendum mortuos: & multæ villæ desertæ diu manserunt.

Jubilæus mutatur per Clementem de C. in L. (annos) propter brevitatem humanæ vitæ.

Portentum ignis in Cælo visum est, & à Philosophis vocatur Candela rotunda, & eodem anno MCCCLI. Circumflagellatores surrexerunt: hæc pestifera secta surrexit in superiori Alamannia & descendit ad inferiorem: demum ad partes Gallicanas: confluebant hujusmodi ex diversis doctis & indoctis, Nobiles cum ignobilibus: flagellabant autem se cum flagellis nodosis acubus infutis, & nisi Papa prohibuisset, multa mala attemptassent.

D Lector quidam Paulus negando Beatam Virginem conceptam fuisse sine originali peccato coram toto Clero in Cracovia cecidit, & expiravit in medio sermonis. Henricus de Hassia testatur.

Joanna Regina Franciæ virtuosissima & humillima, & ut creditur Sancta obiit.

Benedictus Papa XII. Tholosanus sedit annis VII. mens. III. dieb. XVII. & fuit Monachus Monasterii Bellensis Ordinis Cisterciensis, & vocabatur Jacobus de Furno ab infantia bonæ vitæ, & Magister in Theologia. Factus autem Papa reformavit Ordinem Sancti Benedicti & Cisterciensis, in quo necesse fuit. In largiendis

T

be-

beneficiis durus fuit, &, ne indignis conferrentur, Decretalem edidit, *Benedictus Deus in dom.*, & multos privavit; erat enim fervidus Fidei cum veritate zelator, & ob hoc multis minus carus: tantæ rigorositatis fuit, quod consanguineos vix cognoscere voluit, dicens Papam consanguineos non habere, & per eum declaratum est, quod animæ sanctæ, quæ nihil habent purgabile, primum statim, ut decedunt, faciem Dei vident, aliter sentire, aut dogmatizare esse hæreticum MCCCXXXIII.

Clemens VI. fedit annis X. mens. VI. dieb. XVI. Leonihensis fuit nomine & re totus virtuosus; multaque per Benedictum rigorosè facta mitigavit, & quosdam privatos restituit, laudabilis fuit rigor severitatis Benedicti, multò amabilior fuit benignitas Clementis; hic erat fermocinator egregius, & sermones multos collegit, nullum inconsolatum à se abire permisit.

Sanctus Ivo Britho Doctor Martyr canonizatur; qui fuit advocatus pauperum & Sancti Viti. Anno Christi MCCCXXXIII.

Innocentius VI. fedit annis X. Leoniensis fuit amator Religiosorum, & fecit fabricari in Regno Franciæ prope Sanctum Andream Monasterium Ordinis Carthusiensis, & multa privilegia eidem sancto Ordini concessit; ibidemque sepelitur, fuit Canonista maximus.

Wenzelaus Imperator imperavit annis XXIV. filius fuit prædicti Caroli Regis Bohemiæ, & adhuc patre vivente electus est in Regem, cum puer esset, sed non curavit de Imperio, & ideo post multas admonitiones tandem depositus fuit. Nobilem ejus indolem libidinosa vita polluit, & fuit finis ejus finè honore. Nimis enim degener erat à moribus & virtutibus sui genitoris: nec unquam Imperiali diademate coronatus; Paterna autem probitas in Sigismundum fratrem ejus transisse fertur.

Terræ motus fuerunt per diversa loca, & Basilea tota cecidit cum diversis castris in circuitu; tunc homines velut bestię in silvis commorantur, nec civitates intrare audent, bella etiam plura, & pestilentiæ, & fames fuerunt: Terraque in multis locis aquam albam & foetentem evomit, quæ castra & loca casui fortia dedit.

Tempora criminosa propter Hæreses & Sectas plures; & superbia, & iniquitas invaluit nimis; unde in libro Beatæ Brigidæ primo c. XLV. dicitur, quod secundum rigorem justitiæ Mundus meritò deberet perire, quia peior erat, quàm tempore diluvii, sed meritis Sanctorum misericordia parcat ei.

Urbanus Papa V. fedit annis VIII. fuit Abbas Massiliensis Ordinis Sancti Benedicti Decretorum Doctor, & Sanctus reputatur. Fecit Crucem prædicari contra Turchos, & passagium ordinavit, intoxicatus obiit; Ad ipsum Beata Brigida fuit missa à Christo pro confirmatione Regulæ: Brigida vidua sanctissima de Regno Sveciæ clara habetur, multas revelationes habuit informativas ad omnem statum Ecclesiæ; & Ordinem instituit, cujus ipsa Patrona est. Festum ejus agitur XXIII. Julii.

Ordo Salvatoris, qui vulgariter dicitur Ordo Beatæ Brigidæ circa hæc tempora inchoatur, cujus Regulæ ipsemet Salvator dictavit.

Joannes de Rupe-sciffa de Ordine Minorum prædixit futura de duobus Anti-Christis & desolatione terrarum & generali conculcatione Cleri, & reductione totius Orbis ad Fidem Christi, pluraque alia ante annum Domini MCCCCLXX. quæ dixit revelata à Domino Jesu, sed non evenerunt, & diu municulis tentus

grandia scripsit de futuris.

Caterina de Senis Virgo incomparabilis sanctitatis hoc tempore claruit, vitam ejus scripsit Raymundus Ordinis Prædicatorum confessor ejus, obiit anno Domini MCCCLXXX. Multum justificavit partem Urbani VI. dicendo eum esse indubitatum Papam. Habuit secum virginem filiam Beatæ Brigidæ, & alios plures utriusque sexus homines venerabiles MCCCL.

Gregorius Papa XI. fedit annis VIII. dictus fuit Petrus de Belforte Lenonicensis Diocesis obiit Romæ in pace Christi: post eum sequitur tribulatio, quam Dominus Beatæ Brigidæ præostendit propter peccata Clericorum.

Urbanus Papa VI. fedit annis XI. Qui electus fuit in Urbe propter vim Romanorum: sed Cardinales hoc metu fecerunt, quapropter fugientes ad urbem Fundorum dixerunt ipsum non esse Papam & elegerunt loco ejus Dominum Robertum de Gibennis eodem anno, qui dictus est Clemens VII.

Clemens VII. qui habitus est Papa ann. XV. Et hic oritur schisma XXII. omnium schismatum, quæ ante fuerunt pessimum: adeò enim perplexum fuit ut etiam doctissimi & bonæ conscientiæ viri non valerent discutere, cui magis esset adhærendum, fuit continuatum per annos XL. cum scandalo grandi totius Cleri & gravi jactura animarum, propter hæreses & alia devia, quæ tunc pullularunt, eo quod non esset disciplina in Ecclesia contra hujusmodi, & ideo ab isto Urbano VI. usque ad Martinum V. nescitur quis fuerit Papa.

Festum Visitationis instituitur ab Urbano VI. secundum formam Sacramenti Eucharistiæ propter impetrandam unionem merito Beatæ Mariæ Virginis.

Bonifacius IX. an. XV. eligitur Romæ loco Urbani, dictus fuit Petrus de Thomacellis & continuatur schisma MCCCLXXXVII.

Benedictus XIII. fedit annis XXII. electus fuit in Avinione in locum Clementis & dicebatur Petrus de Luna & perduravit usque ad Concilium Constantiense. Sed nec tunc quidem obedire voluit, & semper pertinax mansit moriens: tandem in Regno Aragoniæ jussit suis Cardinalibus, quod statim alium loco sui eligerent, & quod effecerunt, & idolum elevantes Clementem VIII. vocaverunt; sed nihil profecerunt.

Rupertus aliàs Ropertus imperavit annis IX. Dux Baviaræ fuit & Comes Palatinus Rheni vir justus & Catholicus coronatus à Bonifacio IX. Hic cum grandi exercitu Alamannorum intravit Italiam contra Joannem Ducem Galeaze: sed cum jactura gravi rediit dignus habitus, ut pro justitia pateretur.

Joannes Rusbroëth clarus habetur vir admodum devotus & illuminatus, multa scripta reliquit in Theutonico.

Hæresis perversa Joannis Wyclef in Anglia & Joannis Hus in Bohemia à Hieronymo de Praga pullulavit, & multos infecit, & sub habitu ovino lupinam crudelitatem abscondentes totum Ecclesiasticum statum subvertere nitentur, adjuvit eos tempus pessimum propter schisma.

Innocentius VII. fedit annis II. fuit electus Romæ, in locum Bonifacii: dicebatur autem Cosmarus de Aperusio.

Gregorius XII. fedit annis XII.

Sigismundus filius Caroli imperavit annis XXVII. fuit Rex Ungariæ, vir Christianissimus & humillimus adeò devotus, ut meritò

canonizari debuisset juxta quorundam piorum vota; hic afflictæ Ecclesiæ penè desolatæ sua mirabili sapientia & industria succurrit, nec in aliquo sibi ac suis pepercit, donec plena unio fieret, contra Turchos infideles. Novem bella habuit ubique triumphando. Quid ultra? quæ de Constantino, Theodosio, Carolo, Othone, cæterisque dignis Imperatoribus laude digna scribuntur, huic securè possunt applicari.

Cometa apparuit valde singularis Anno MCDVIII. & statim post Leodium cecidit XL. M. interfectis. Et Domini Pruteni contra Regem Poloniæ bellantes superati sunt, occisis XL. millibus.

Concilium Pisanum, in quo inchoata fuit materia de modo faciendæ unionis: duos enim deposuit, & tertium substituit, & sic pejor scissura facta est, quia non valuit exequi bonum, quod decrevit.

Bohemia vastatur atrociter per Sigismundum, & Principes Alamanniæ propter hæresim Hussitarum, & fuit Crux data, & prædicata contra eos.

Concilium Constantiense magnum, in quo Fides Christiana, quæ jam multis annis quasi titubare videbatur, fortiter exsurrexit: ibi schisma pessimum XL. annorum finitum est: ibi Hæreses damnatæ, & duo Hæresiarchæ, scilicet Joannes Hus & Hieronymus combusti fuerunt, & plura bona instituta. Determinavit etiam eadem Sancta Synodus, quod Concilium legitime congregatum, repræsentans universalem, potestatem habet immediate à Christo.

Franci in Turchia miserabilissimè ceciderunt, propter superbiam, quia noluerunt audire consilium Sigismundi, & captus fuit Dux Burgundiæ, aliis interfectis. Qui post infinitum sanguinem in Christianitate vidit juxta prælagium cujusdam Pagani Astrologi.

Itemque Joannes Dux Burgundiæ idem Regnum æquè laceravit, & ipse traditorie occiditur in conspectu Regis Franciæ statim post treugas initas, cum sacramentum divisum ambo sumissent, & sequuntur multa mala longo tempore: Tandem Dominus Cardinalis Sanctæ Crucis Ordinis Carthusiensis pacis modum inter eos reperit; sed Anglici noluerunt recipere: sed Burgundi tantum.

Alexander V. sedit anno uno. Græcus fuit electus in Consilio Pisano, dicebatur Petrus de Candia, & sic additum fuit schisma schismati: quia tres gerebant se pro Summis Pontificibus.

Joannes XXIII. sedit annis IV. dictus erat Balthasar de Coxa; qui successit Alexandro & primùm quidem bene inchoavit pro unione & fuit in Concilio Constantiensi: & obtulit cessionem Papatus: Sed post damnatus latenter fugit, & tamen nil profuit ei: Capitur tandem & sic cessit coactus; factus etiam Cardinalis sepultus Florentiæ, & hic schisma XXII. quod duravit annis XL. finit anno Christi MCDXIV.

Martinus Papa IV. Romanus sedit annis XIV. fuit electus per Concilium Constantiense, depositis aliis contendentibus, qui diu schisma tenuerunt. Hic fuit Papa potentissimus, super omnes dives, & Justitarius, plateas & stratas publicas securas reddidit, hæreticos delevit, multa bona patravit, & adjuvante sibi inclyto Principe Sigismundo pro Terra-sancta recuperanda, multos thesauros congregavit, sed morte præventus res impedita fuit. Et Concilium etiam brevè ante mortem congregari jussit in Basilea, Anno Christi MCDXXXVIII.

Eugenius IV. sedit annis XIV. Hic erat dictus Dominus Gabriel de Venetiis; Fuit ele-

Tom. IX.

ctus pacificè in Urbe, mortuo Martino, & indubitatus Papa. Sed postea breviter expulsus de Roma fuit ita, ut nudus fugeret: Item à Concilio Basiliensi citatus & etiam depositus fuit. Sed non curavit; & hic iterum oritur schisma, quod duravit usque ad mortem ejus. Qui favebant sibi, multa laude digna de eo dixerunt, qui adversabantur plura enormia sibi imposuerunt; tamen quicquid est, ante susceptam dignitatem fuit vir abstractæ vitæ & bonæ famæ: Ipse etiam Romam recuperavit adjutus à Venetis, & majorem obedientiam habuit.

Albertus Imperator imperavit anno I. Electus est Francfordiæ, MCCCCXXXVIII. die XVIII. Martii. Fuit Dux Austriæ & gener Sigismundi, & ideo assumptus fuit in Regem Bohemiæ & Ungariæ, propter filiam scilicet ejus, quia alium hæredem non reliquit, hic electus fuit in Regem Alamanniæ, sed statim intoxicatus obiit, tantaque virtute præditus & adeò pius, ut tota plebs diceret, quod Mundus ejus præsentia non esset dignus: reliquit unum filium parvulum, cui simile contigit, & duas filias.

Tres Soles hoc tempore visi sunt in cælo & sequitur statim triplex regimen in Ecclesia. Scilicet Eugenii, Concilii, & Neutralitatis. Item Anno Christi MCCCCXXXIII. fuit ventus maximus.

Concilium Basiliense, in quo multa bona instituta fuerant pro reformatione Ecclesiæ in capite & in membris habuit principium gloriosum & finem humilem & tribulatione plenum propter schisma. Mirabilis rerum eventus! Prævaluit Concilium Constantiense contra tres Papas, eos dejiciendo & quartum constituendo, cum tot haberet adversitates, & à nullo confirmatum fuit: Istud autem tanta auctoritate collectum & confirmatum, nec unum potuit vel in modico reducere ad normam sui propositi, imò est contra: processus ejus impeditus fuit ab uno. Ibi debile principium & finis gloriosus, hic contra schisma XXIII. inter Eugenium & Felicem duravit annis XVI. & fuit res satis nova & ante hæc tempora non audita, quia Concilium Basiliense deposuit Eugenium unicum & indubitatum Papam, & quod non fervaret decreta Concilii Constantiensis, ut dicebatur, nec obedire curavit Concilio Basiliensi, asserens magis econtra debere fieri. Unde oritur magna altercatio scribentium de hac materia pro, & contra. Una pars dicit Concilium esse supra Papam, alia pars dicit, quod non, sed Papa est supra Concilium. Felix Papa VI. sedit annos IX. eligitur MCCCCXXXIX. die XVII. Novembris. Eugenius depositus fuit X. Julii anno eodem. Iste felix fuit Dux Sabaudia Princeps devotus & fenex, vidit filios filiorum suorum, cum jam celebrem vitam duceret, electus est in Papam à Concilio Basiliensi, deposito Eugenio, & fuit schisma longo tempore, & non habuit magnam obedientiam, quia neutralitas subintravit: tandem defuncto Eugenio cessit: Nicolaus propter favorem unionis factus Legatus Franciæ, & Cardinalis Sabinianus Papa creatur.

Fredericus III. imperat annis Fuit Dux Austriæ electus in Regem Alamanniæ & diu distulit coronari à Papa propter schisma: Tandem facta unione, à Nicolao V. cum magna gloria Imperiali diademate extitit in Urbe coronatus: vir utique pacificus & quietus & patientiæ singularis, nec odiens Clerum: filiam quoque Regis Portugalliæ duxit in uxorem.

T 2

Con-

Constantinopolis capitur à Turchis, tradita per quendam Januentem, qui post triduum à Turcho constituitur Rex juxta promissum; & die IV. decollatur: multi Christiani trucidati sunt, innumerabiles venditi: Imperatoris corpus jam mortuum decapitatum fuit livore Turchi, & periit penè totaliter Fides in Græcia.

Ludovicus Arelatenfis Episcopus Cardinalis moritur: vir sanctæ vitæ ac miræ patientiæ, miraculis coruscans, singularis columna Concilii Basiliensis, cui diu præfedit.

Bernardinus Frater Minorum, qui novam reformationem inchoavit, moritur miraculis fulgens. Joannes de Capistrano discipulus Sancti Bernardini statim post obitum Sancti Bernardini præfuit novæ reformationi, miraculis claret, moritur MCCCCLVI. habitâ victoriâ contra Turchos.

Bella plura in diversis partibus diu continuata in Westphalia, in Roufcia, in Flandria, in Anglia, in Romania, in Suevia, in Maguntia: Anno Christi MCCCXLII.

Nicolaus V. sedit annis VIII. Electus est in Urbe loco Eugenii adhuc pendente schismate, paulatim ubique obtinuit obedientiam, mirantibus cunctis, quod vir humillimæ nationis sic prævaleret contra Ducem Sabaudia, qui fuit quasi affinis cunctis Principibus Christianitatis. Sed statim sequenti anno vivo rediit * cedente Felice, quia placuit Domino per abjecta Mundi glorificare nomen suum: Hic fuit Magister in Theologia totus activus, & in conceptu locuplex, multa diruta reedificavit, & grandem murum Romæ in circuitu palatii construxit, & moenia Romana reintegravit. Idem habuit annum Jubilæum anno MCCCCL. canonizavit Sanctum Bernardinum.

Calixtus III. sedit annis III. mens. V. Catalanus fuit, senex electus, & continuè infirmus: vir elemosynarius, adjutor pauperum nec potuit perficere suum zelum, quem contra Turchos concepit morte præveniente: Electus fuit anno Christi MCCCCLV. ipso die S. Sixti, in quo festum Transfigurationis instituit.

Anno uno elapso canonizavit Sanctum Vincentium: Festum autem Transfigurationis instituit pro gratiarum actione victoriæ miraculosæ factæ contra Turchum in Ungaria. Victoria miraculosa coelitus datur Christianis in Ungaria trans Danubium contra Turchum, & perdidit multos, & fugit turpiter timore hostium percussus, cum nemo eum persequeretur, sola manus Dei terruit eos in die Sancti Sixti anno Christi MCCCCLVI.

Joannes de Capistrano præfens fuit ibi, & provocavit populum trepidantem ad persequendum Infideles fugientes, & facta est ultio magna.

Cometa magna visa est, terræ motus magni in toto Sicilia Regno, & in Neapoli ædificia plura terræ motu sunt diruta.

Alfonfus Rex Aragoniæ & utriusque Sicilia vir Regno dignus, virtute præditus, & viros doctos honore & donis prosequabatur, liberalis, humanus, & affabilis diem suum obiit.

Æneas Silvii filius de nobili familia Piccolominum urbis Senæ ortus, vir eloquens & orator bonus, poëtaque laureatus; Imperatoris Legatus ante fuit, & in Concilio Basiliensi tractatum pro ejusdem auctoritate scripsit: Ejusdemque civitatis Episcopus, & Cardinalis Sanctæ Sabina: Romæ in Pontificem Maximum anno Christi MCCCCLVIII. XIV. Kalend. Septembris electus: Numerumque Pontificum ducentum

resimul decimum nonum sortitus, Pii Secunda nomen accepit.

Pius Secundus Papa sedit annis V. mens. XI. dies XXVI. idem Papa conventum Principum Christianorum ad consultandum de bello gerendo adversus Turchos Christiani Nominis hostes Mantuæ celebrandum indicit, & per mensem Januarium de sua Sede Roma discedens, eò spretis difficultatibus omnibus alacri animo sese confert.

Idem Regnum Neapolitanum, quod vulgò Siciliam citra Pharum nominatur, Ferdinando filio olim Alfonsi Regis Aragoniæ, ac ipsius Neapolis sub censu annuo XLVI. mill. aureorum tradit, & eundem per Legatum Apostolicum in Regem coronat, recepto Benevento in ditionem Ecclesiæ, quod à Patre ejus invitâ Ecclesiâ detinebatur.

Idem Mantuæ pridie Idus Julii Episcopus Protonotariis Romanæ Ecclesiæ publico decreto præferri sancit.

Jacobus cognomento Gutenberg, patriâ Argentinus, & quidam alter, cui nomen Justus, imprimendarum literarum in membranæ cum metallicis formis periti, trecentas cartas quisque eorum per diem facere innotescunt apud Maguntiam Germaniæ civitatem: Joannes quoque, Mentelinus nuncupatus, apud Argentinam ejusdem provinciæ civitatem, ac in eodem artificio peritus totidem cartas per diem imprimere agnoscitur.

Mantuæ ad Kal. Octobris in publico Christianorum confesso bellum triennale adversus Turchorum gentem unanimiter gerendum decernitur.

Secundo Kal. Januarii decretum est ad bellum adversus Turchos administrandum, ut Sacerdotes decimam, Judæi vigesimam, Populares trigessimam sui census partem Pontifici Maximo viritim pendant.

Quarto Nonas Januarii Bessarion Episcopus Tusculanus Cardinalis, cognomento Nicerius, in Germaniam provinciam bello furentem pacandæ gentis causâ, ductandæque eam adversus Turchos legatur.

Decimo quarto Kal. Februarii idem Pontifex rebus à se jam bene dispositis ad bellum Turcense gerendum, è Mantua solvens ad propria remeat, & apud Senam patriam suam pacandarum seditionum civilium causâ subsistens, illic per mensem Martium Cardinales quinque creat, inter quos Franciscum Piccolomineum Senensem suum nepotem Sancti Eustachii Diaconum.

Antonius Piccolomineus eques auratus hujus Cardinalis frater uxorem accepit Regis Ferdinandi filiam: Et Rex ipsum Ducem Melfensem constituit.

Anno Christi MCCCCLIX. Decimo quinto Kal. Aprilis Senæ ad primam horam noctis terra mota est. Olim sub Eugenio IV. Romano Pontifice unione facta inter Occidentalem & Orientalem Ecclesiam: cum eam tamen Præfules Ecclesiarum non fervarent, ecce Marcus Alexandria, & Joachim Antiochiæ, & Joachim Hierosolymorum Patriarchæ, ignorantia tenebris excussis, & Fidei lumine à Pio Secundo illustrati, per Legatum suum Moyssem, cognomento Gilbertum, ac Antiochenæ Ecclesiæ Archidiaconum quæcunque Romana Ecclesia tenet sese servaturos promittunt Senæ VI. Kal. Maji.

Decimo quinto Kal. Augusti ad horam diei decimam Sol ad mediam horam deficit per

men-

mensum Augustum: Sigismundus Dux Austriae ob id, quod Nicolaum Episcopum Brixensem Cardinalem S. Petri ad Vincula posita obsidione per injuriam ceperit: per publicam sententiam Pontificis à Ducatu deponitur.

Per mensum Septembrem Monabasia civitas Metropolitana in Peloponesso à Turchis oppressa Romanae Ecclesiae sese tradit.

In mense Novembre Sigismundus Pandulfi Arimini civitatis Romanae Ecclesiae Vicarius, novennio cessans à solutione census, Fidelium communione privatur.

Per eundem mensum ad horam septimam noctis terra mota est.

Per mensum Martium Genuenses excusso jugo Gallicae dominationis, in libertatem suam sese vindicant, & Prosperum Adurnum populi Ducem creant anno MCCCCLXI.

Decimo tertio Kal. Julii. Katerina patriam Senensis Tertii Ordinis Prædicatorum à Pio II. Pontifice Maximo Sanctorum Catalogo connumeratur anno Christi MCCCCLXI.

Per eundem mensum Genuenses pulso Prospero Adurno eorum Duce Ludovicum Campofregosum dominationem urbis usurpantem in Ducem recipiunt.

Per eundem mensum Carolus Rex Francorum extremum diem claudit: & Ludovicus ejus filius in Regnum succedit.

Per mensum Octobris Karulotta Regina Cypri à fratre spurio Regno pulsa, Romam ad Pontificem actutum contendit, & ejus hospitio benignissime excepta viribus Ecclesiae in Regnum reduci implorat.

In agro Romano apud Tolsam oppidum idem Pontifex aluminis fodinam exuberantissimam primus invenit instituitque.

Per eundem mensum Jacobus Mellinus natione Francus Hospitalariae domus Sancti Joannis Hierosolymitani Magni Magister, Rhodique Princeps, moritur, & in demortui locum Petrus Raymundi, cognomento Sacosta, & natione Aragonensis, sufficitur.

Quinto Kal. Decembris ad horam quintam noctis terra vehementer mota; Castellum Sancti Sani agri Aquilanae civitatis, ipsiusque civitatis bonam partem subvertit.

Decimoquinto Kal. Januarii idem Pontifex in Cardinales delegit Bartholomæum Archiepiscopum Ravennatem, cui in Titulum dat Ecclesiam Sancti Clementis. Item Jacobum Episcopum Papiensem, quem Sancti Chrisogoni Cardinalem nominat. Item Joannem Episcopum Atrebatensem, quem vocari jubet Cardinalem Tituli Sancti Martini in Montibus, Franciscum insuper Ludovici Mantuani Principis filium & Apostolicae Sedis Protonotarium, cujus Titulus est Ecclesia Sanctae Mariae Novae, eidem ejusdem Ordinis Protonotariorum Ludovicus de Libro natione Gallus associatur; Ecclesiam Sanctorum Petri & Marcellini in Titulum sortitus: inter hos etiam Episcopus Urgelensis conscriptus nominatur Tituli Ecclesiae Sancti ----

Anno Domini MCCCCLXII. XVI. Kal. Maji Ludovicus Francorum Rex pragmaticam sanctionem in regno ejus per seditionem adversus Romani Pontificis potestatem olim obortam, & à Patre suo Karulo longo tempore sustentatam prorsus à regni sui finibus eliminat, liberam Ecclesiastici Imperii potestatem Papae restitui mandans, Joanne Episcopo Atrebatense Legato Apostolico procurante.

Thomas Despotus Palaeologus Porphyrogenitus ex Patrarum urbe in Italiam commeans Tur-

A chorum obsidionem fugiens inde secum caput Andreae Apostoli Anconam devehit: & fideles Christianis obsequium præbens, per Alexandrum Cardinalem Sanctae Susannae Apostolicae Sedis Legatum illud Romam ad Pontificem dono transmittit X. Kal. Maji, maxima populorum comitante caterva.

Quinto Kal. Maji Sigismundus Pandulfi Malatestarum degener pro Romana Ecclesia Arimini Princeps, ob continuatam ab ineunte ætate flagitiorum multitudinem, ob spretam clavium Ecclesiae potestatem, & futurae vitae contemptum, & Sacramentorum parvipensionem ab omni potestate & dignitate deponitur, & cum Hæreticis deputatus æterno igni damnatur.

B Per mensum Aprilem Paschalis Maripetrus Venetorum Dux vita decedens Christoforum cognomento Morum à Senatu electum Potestatis successorem recipit.

Fanum urbs Flaminiae speciosissima à castris Ecclesiae diutius obsessa, ductu Nicolai Cardinalis Theanensis, Sigismundo Pandulfi Malatestarum degeneri homini de Hæresi damnato VII. Kalen. Octobris feliciter adimitur Anno Christi MCDLXIII.

Senogallia urbs vetus in Picentibus, cui idem Sigismundus dominabatur, ab eisdem castris, ejusdemque Nicolai Cardinalis Theanensis ductu obsessa, à præfato Sigismundo deficiens ultro per deditionem in potestatem Ecclesiae VIII. Idus Octobris devēnit.

C Idem Pontifex personalem protectionem adversus Mahimetem Turchorum Regem XI. Kal. Novembris indicit.

Paulus Campofregosus urbis Genuae Antistes ac alti cordis vir, Ludovicum etiam ejusdem gentilitatis hominem populico Ducem ducali dignitate spoliat, atque arrepta urbis dominatione ipse totius Reipublicae gubernacula suscipit.

D Joannes Comes Armenici in regno Franciae, in cujus ditione quadringenta oppida esse feruntur, rem cum sorore habet, ex eaque prolem suscipit: Inde à Pontifice, quo ei liceat sororem in uxorem habere poscit, repulsam acceptam, favore Ambrosio Gallico Episcopo Elesteni fictas literas quod optat continentem, ex Curia Pontificis furrupit: re cognita uterque, Comes scilicet à Rege, & Episcopus à Papa de gradu suo dejiciuntur.

Anno Christi MCCCCLXIV.

E Paulus Campofregosus gentis natus Genuae Archipræsul, qui superiori anno ejus urbis dominationem arripuerat, tantæ rei molem sustinere posse diffusus, urbem ipsam in Francisci Sfortiae Mediolanensis Ducis potestatem tradit.

Cosmas Medices Florentinus non solum in sua patria civis amplissimus, sed per totum Orbem Christianum maximarum divitiarum nomine clarissimus, Kal. Augusti decrepitis feliciter obiit. Idem Pontifex Maximus in Turcense bellum vadens ob iter Anconae XIX. Kal. Septembris diem claudit extremum, feditque annos quinque menses undecim & dies viginti sex.

Petrus Barbus, Venetus, Tituli Sancti Marci Presbyter Cardinalis Pontifex maximus creatus Paulum Secundum se vocari elegit III. Kal. Septembris die Jovis horam tertiam.

Paulus II. Papa sedit annis VI. mensibus XI. Jacobus Nicolai Piccinini filius Comes Castrinovi inclytus, magnique militaris equitatus Dux, atque

atque dominus omnibus Italiæ populis formidabilis, à Ferdinando Rege Neapolitano in convivium amicè accersitus, inter epulas, quasi esca allectus,prehenditur atque carceri mancipatus, ibidem incerto mortis genere interit VIII. Kal. Julii.

Conradus Suveynem, ac Arnoldus Panaroz, Udalricus Gallus, parte ex alia Theutones, librarii insignes, Romam venientes, primi imprimendorum librorum artem in Italiam introducere, trecentas cartas per diem imprimentes.

Deiphœbus in Romano agro Anguillariz domus haud parvi potentatus Princeps, ob suam atque paternam in Ecclesiam Romanam perfidiam, ab eadem Ecclesia septeno dierum spatium armorum omni ditioe exutus, Italiam extra profugit.

Petrus Medices Florentinus maximus in republica civis, ruri, in quo per ætatem diversabatur, ab æmulis concivibus trucidandus: qui ad id facinus patrandum circiter XVI. millia virorum alieni militis proprio sumptu clanculum comparaverant: re prius agnita in civitatem se proripit, ac ibidem die unico collectis ad domum suam supra XL. millia hominum, suæ factionis adversarios terrefacit, & eorum Principes ex Decreto publico perpetua proscriptione damnari obtinet: in quibus fuere Nicolaus Soderinus, Angelus Acciajulus eques, ac Dietisalvius Neronis, etiam eques cum quinque fratribus suis mense Octobre MCCCCLXVI.

Anno Christi MCCCCLXVI.

Franciscus Sfortia inclitus Mediolanensium Dux diem claudit extremum.

Et Galeatius Maria suus primogenitus eidem VIII. Nonas Martii succedit.

Anno Christi MCCCCLXVIII. Idem Pontifex Maximus pacem univerforum potentatum Italiæ invicem dissidentium conficit atque promulgat VII. Kal. Maji.

Maometh Amoranti filius Turchæ gentis potentissimus Princeps, Christianis omnibus formidabilis, Insulam Euboiam, quam nostra ætas Nigropontem nominat, aliquamdiu ab se obsessam, Venetis illi dominantibus eripit, mactato universo populo, quem in ea invenire potuit XIV. Kal. Julii.

Jorfovicus Bohemiz Rex à Pio Secundo Pontifice Maximo superioribus annis de hæresi juridicè condemnatus, à Paulo Secundo Pontifice Maximo successore sententiam exequente, regno spoliatur, capiturque simul cum filio suo Victorino, ac vinculis truditur, executionis hujusmodi ministerium gerente Matthia Pannoniz Rege inclyto, cui & in præmium factæ executionis ipsum Bohemicum Regnum ab Apostolica Sede dono tribuitur.

Cum dudum Bonifacius Papa VIII. plenariam peccatorum remissionem, quam nostra religio Jubilæum nominat, quolibet centesimo anno à Christi nativitate inchoando Christi-colarum generi fore erogandam sanciverit: Postmodumque Clemens Papa VI. hoc spatium ad quinquagesimum quemque annum restringendum duxerit, Urbanus subinde Papa VI. sic in sua obedientia nuncupatus propter humanæ vitæ brevitatem dictum quinquaginta annorum tempus, ad quemque trigessimum tertium annum coartaverit; Demum ætate nostra Paulus Venetus Papa II. propter nimiam humani generis caducitatem in vigintiquinque annos dictam plenariam Indul-

gentiam Christi Fidelibus tribuendam providentissimo decreto suo constituit. Est autem Jobil hæbraicè annus quinquagenarius, ut in Eusebio Hieronymi de temporibus scriptum invenimus.

Idem Papa omnes Italiæ Potentatus superioribus annis universalis pacis vinculo sua auctoritate invicem conciliatos; eosdem noviter percussis fœderis nexu magis atque magis devincit stringitque.

Idem Pontifex palatium Sancti Marci dirutum ibidem suâ impensâ pulcherrimè reædificare, ac Ecclesiam ejusdem ornare fecit.

Urbini ædes magnificentissimæ ejus urbis invicti Comitæ Frederici jussu atque impensa Pauli II. Pontificis Maximi temporibus inceptæ, nec dum consummatæ propter illarum ornatum ac magnitudinem.

Neapolio quoque Comes Taleacocii in Braciano sito non procul à lacu, ædes erexit, & ad usum bellicum, si acciderit, opere ac loci natura munitas & ad habitandum accomodatas. Sed neque magnificentia, neque hortorum amœnitate, neque aquæ-ductuum irrigatione, porticum, aularumque magnitudine his cedunt, quas construxit ædes in Vico Varronis Joannes de Ursinis Tranensis Archi-Episcopus & Abbas Farfensis: Namque si ad loci situm habitumque respexeris saluberrimas, si ad magnitudinem nullarum postremas, si ad ornatum atque structuram omnium pulcherrimas judicabis, loci verò ipsius natura atque arte inexpugnabiles, nulli unquam hostium pervias, Pontificibus, Regibus, Principibus, præclaris denique omni virtute viris semper patentes.

Anno Christi MCDLXIX.

Fredericus Imperator IV. semper Augustus Romam in habitu nigro devotionis causâ venit, cui idem Pontifex magnos imposuit honores.

Idem Pontifex postquam annos VI. & menses XI. Apostolicam Sedem gloriosissimè gubernavit, capitis profluvio in fauces distillante repente suffocatur VII. Kalend. Augusti, Anno Christi MCCCCLXXI.

Franciscus de Rovore patriâ Sagonensis, Frater ex Ordine Minorum, Theologiæ Professor sublimis, ejusdemque Ordinis fuit Generalis, deinde Cardinalis Tituli Sancti Petri ad Vincula, in Cardinalatus tempore illa egregia composuit opuscula de Sanguine Christi, de Potentia Dei, & de futuris contingentibus ab ipso Summo Pontifice sanctè præmeditata, graviter scripta, luculenter edita & appositè disputata, Romæ ad Apostolatus apicem Anno Christi MCCCCLXXI. V. Idus Augusti faciliter assumitur, pristinumque nomen suum in Sixtum IV. quod Papale nomen existit, mutat.

Sixtus Papa IV. dum ad Sanctum Joannem Lateranensem coronationis causâ ibat cum magna frequentia populi, inter eundem prope Ecclesiam Sancti Joannis Lateranensis ortâ discordiâ inter populum & milites, est ibi lapidibus & armis sævissime bellatum, cujus prælii causâ Summus Pontifex in maximo fuit periculo, tamen Divina providente clementia illæsus evasit.

Homo liberalissimus, suosque consanguineos liberaliter ornans, præsertim Lucissæ sorori suæ Matronæ dignissimæ, quæ è vita decessit sui Pontificatus anno primo, funus honorificum fieri fecit cum constructione tumuli magnifici in Basilica Sancti Petri.

Venere Romam ad præstandam ipsi obedientiam

tiam Oratores innumeri à Potentatibus destinati, præcipuè Rex Ferdinandus Joannem Protonotarium ejus filium claris Ducibus comitatum misit : pariter Dux Mediolanensis fratres ejus Ascanium Protonotarium, & Franciscum Sfortiam Ducem Barensem. Rex Ferdinandus suam filiam Leonardo de Ruere in uxorem collocavit. Hic Leonardus nepos hujus Sixti erat, qui ab ipso Præfectus Urbis & Dux Arciæ constitutus est : Fuit hic mirum in modum liberalissimus : unam Dispoti sororem, quæ ex stirpe Constantini erat, suo impendio curavit, ut Dux Russiæ in uxorem acciperet, & facta sunt sponsalia ejus in Basilica Sancti Petri.

Regem Ferdinandum liberavit pro sua liberalitate à censu annuo LX. millium Ducatorum. Idem tamen Rex, ut superiorem recognoscere videretur, equum album faleratum per Oratorem suum in die Sancti Petri post Missam solemnem Pontifici donabat coram Cardinalibus cum magna reverentia : Hujus Ferdinandi Regis Lionoram filiam, ac Matronam dignissimam, Herculis Ducis Ferrariæ uxorem magno honore & multis muneribus idem Pontifex profecutus est, dum ex Neapoli Ferrariam ibat : Nam per Cardinalem Sancti Sixti magnificè in Urbe fuit recepta & apud Sanctos Apostolos magna pompa & convivio celeberrimo est honorata per totam Pontificis ditionem : Hujus Sixti expensis ipsa cum omni ejus comitatu liberaliter recepta fuit.

Hujus autem Sixti tempore, ut Italiæ pacem habuerint, externarum tamen rerum bellis ac cladibus insignita sunt : Siquidem & Aragonenses bellum ingens adversum Galliæ Regem Mar-

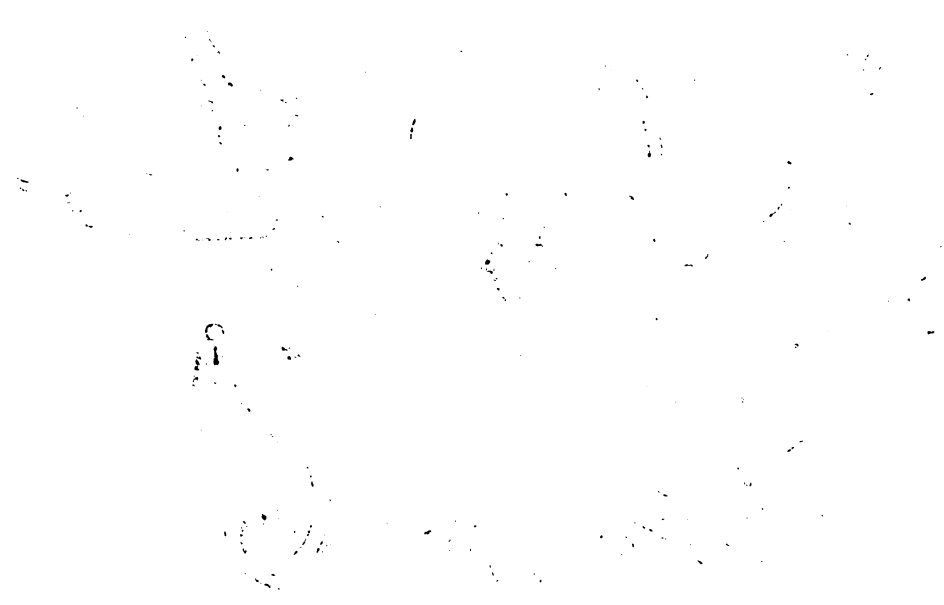
A te secundo gessere, & Joannes Rex Aragoniæ decrepitus, prudentissimus & invictissimus, ex diuturno bello, quod contra Joannem Ducem Andegavensium ad XII. annum protractum est variis utrinque acceptis, illatisque cladibus, Barchinonem recepit : & Siciliæ Rex Ferdinandus Joannem Aragonum Regis filium * accepta sorore Henrici Regis Castulonensium in matrimonium, amicitiam, fœdusque perpetuum cum Principe Castulonensium contraxit. Unde Regnum ipsum Castulonense Aragonum Regi jure debetur, si Rex Castulonensium omni spe careat stirpis virilis. Solus igitur superest Aragonum Princeps, qui tum fortunæ, tum corporis, tum animi bonis, tum totius Orbis terræ judicio Castulonensium regno dignus est, & habetur; licet illum ad longè majora, modò ei natura fatumque longiorem vitam tribuerit, fortuna genuerit, produxerit, educaverit.

B Idem Pontifex creavit Cardinales X. Pontem ruptum sua impensa reficere fecit : in Vaticano Hospitale Sancti Spiritus pulchro ædificio decorat, cujus fundamento primos lapides suis sacrosanctis manibus imposuit.

C Spoletum, Tudertum, & Castellum civitates sui Pontificatus anno III. per ejus nepotem Julianum Reverendissimum Cardinalem Tituli Sancti Petri ad Vincula Legatum plectuntur, ac à suis militibus deprædatæ fuerunt, propterea quòd inobedientes Sedi Apostolicæ fuere, & penè ab eadem Sede desciverant. Hujus dignissimi Pontificis, in cujus Pontificatus anno III. scimus alia præclara gesta, aliis, qui id cum majori re efficere poterunt, memoranda relinquo. Hic hujus temporis series terminum teneat.

F I N I S .

CHRONICON

ROMANORUM IMPERATORUM

A CAROLO MAGNO

USQUE

AD OTTONEM IV.

Latine circiter Annum MCCXCVIII.

A RICOBALDO FERRARIENSE,

UT FERTUR, SCRIPTUM,

POST DUCENTOS DEINDE ANNOS

A COMITE

MATTHÆO MARIA BOJARDO

FERRARIENSE

IN ITALICAM LINGUAM CONVERSUM,

SIVE

RICOBALDO FERRARIENSI

AB IP SO SUPPOSITUM,

Nunc primùm ex hujus versione, quæ sola superest,
in publicum prodit

EX MANUSCRIP TO CODICE

CLASSENSIS COENOBII.

Handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

1911

IN RICOBALDI
 FERRARIENSIS
 CHRONICON IMPERATORUM
 PRAEFATIO
 LUDOVICI ANTONII
 MURATORII.

Quis fuerit, & quo tempore vixerit *Ricobaldus Ferrariensis*, jam Lectorem monui in Praefatione ad illius *Pomarium*, quod tenebris ereptum nuper in lucem revocatum est. Ibi vero significabam, alterum quoque Opus ab eodem Scriptore concinnatum fuisse, videlicet *Chronicon Romanorum Imperatorum*, tunc mihi desideratum, quum ea scriberem. Perspectum enim erat mihi, non pauca illic haberi de Estensium Principum rebus, ut pote qui fragmenta ejus Libri jamdiu legeram, atque illius auctoritate usus fueram in contexendis Antiquitatibus Serenissimae Familiae Estensis. Quare nulli diligentiae peperci, ut integrum Librum, sicubi lateret ab injuria temporum illaesus, detegerem, mihique, immo & universae Literarum Reipublicae pararem. Bene accidit, quod Cl. Vir D. Petrus Cannetus Camaldulensis Abbas, cujus omnigenam eruditionem, multaque in me collata beneficia alibi depraedicavi, aliquam haec mihi opem tulerit, non Latinum quidem textum, qualem Ricobaldus reliquisse dicitur, sed Italicam Libri versionem, mihi pro more suo humanissime exhibens. Adservatur illa manu exarata in celeberrimi Classensis ac Ravennatis Monasterii Bibliotheca, quae velut parentem atque amplificatorem eundem agnoscit praestantissimum Literarum amatorem & cultorem Cannetum. Illuc autem inuenta est per ipsum ex dono Illustrissimi ac Reverendissimi Hieronymi Crispi nunc Archiepiscopi Ravennatis, cujus singularem pietatem ac dotes reliquas sacro Pastore dignissimas, quippe jamdiu notas, nihil est, quod ego commemorem. Canneto igitur exposcente Domnus Mariangelus Fiacchius Classensi Bibliothecae Praefectus, vir multa humanitate, multaque eruditione spectabilis, Codicem mihi describendum curavit; simulque studuit, ut Codici antigraphum exactissime responderet. Quod autem in Pomario Ricobaldi ipsius praestiti, nempe illud non descriptum ab ejus exordio, sed quidem a temporibus dumtaxat Caroli Magni edendo; id ipsum servatum volui in proferendo Ricobaldi *Chronico Imperiali*. Quae enim praecedunt, ab antiquioribus petenda sunt, quos & ipse Ricobaldus expilavit, hoc est Beda, Sigeberto, Mariano Scoto, & similibus: alioquin, ut saepe monui, si integros medii aevi Historicos Lectoribus propinare vellemus, utique aut spuria, aut inutili merce grandia volumina impleremus. Nam quis sustineat, a recentioribus Criticae plerumque imperitis, & vera aequae ac falsa praecipue ignorantia miscentibus, res gestas vetustissimorum Caesarum haurire, quum Saeculo longe feliciori nostro, Literisque jam tanta ingeniorum aemulatione excultis, fontes habeamus, hoc est Auctores synchronos, in quorum schola vera discere tam facile possumus, ac porro, si audimus prudentiam, debemus? En causam, quare ut aliorum, ita & Ricobaldi Opus interfecui. Si quis propterea de me conquaratur, spreataque a me & abjecta ultra desiderare pergat, pravitatem quaeso sui gustus accuset, non me arguat, meliora sibi suadentem, atque ministrantem.

Dixi me proferre alterum hoc Opus Ricobaldi; sed nunc addo, me numquam adeo ancipitem dubiumque fuisse, an evulgarem. Quae me absterrebant, rectius Lector intelliget, si ante edisseram, qui Italicam hanc Libri versionem instruxerit. Fuit is *Matthaeus Maria Bojardus*, Scandiani nobilis Oppidi in Regiensi agro Comes, vir celebratissimus ob Poëma vernaculo sermone conscriptum, atque inscriptum *l'Orlando Innamorato*, quod sibi continuandum postea suscepit Areostus altero celebriori Poëmate Rolandi furentis. In praestantissimi illius viri, egregi-

que Poëtae laudes non ego heic excurram, quum ejus fama inter Italicos potissimum jamdiu illustrem sibi comparaverit locum. Illud tantummodo monendi sunt Lectores, Bojardum apud Atestinos Principes, Ferrariae, Mutinae, Regio, aliisque locis dominantes, summo in honore fuisse, ac demum ad Regiensis Urbis praefecturam adscitum, Anno 1494. finem vivendi fecisse, uti testatur Philippus Rodius in Annal. Ferrar. MStis, & Cl. Vir Guido Pancirolius Lib. VI. Historiae Regiensis MStae, qui tamen illum *nimia benignitate reprehendendum, & plus componendis carminibus, quam vindicandis facinoribus aptum*, nobis ibidem pingit. Itaque Bojardus Ricobaldi Imperialem Historiam in Italicam Linguam convertit, eamque dicavit *Herculi I. Ferrariae Duci*. Quo Anno hanc ille spartam ornavit, non liquet: profecto necesse est, id praestiterit inter Annum 1471. quo Hercules Estensis regnare coepit, & Annum 1494. quo idem Scriptor e vivis abiit. Gaspar Sardi Historicus Ferrariensis in MSto Codice Bibliothecae Estensis singula, quae ad Atestinos Principes in Ricobaldi Libro spectabant, excerpfit, praefixo hoc titulo. *Annotazioni estratte per me Guasparo di Sardi, da Riccobaldo Istorico Ferrarese, e tradotto in Lingua volgare dal Conte Matteo Maria Boiardo, & inscrito allo Illustrissimo Duca Hercule di tal nome Primo, e Secondo Duca di Ferrara, e da me Guasparo Sardi accopiate l' Anno di Cristo 1541.*

His positis causam accipe nunc, quare ad hanc Historiam evulgandam reluctans venerim. Sunt heic fabulae innumerae, & vitiata temporum series passim. Vide quae de Carolo Calvo is habet: omnia fere cum veritate pugnant. Carolum Crasum inepte facit Calvi filium, & cum Carolo Simplice, Franciae Occidentalis Rege confundit, ei pacem tribuens cum Rhollone Normannorum Duce; & imperite ab ipso Rhollone genitos scribens Normannos Principes, qui postea Apuliam ac Siciliam sibi subjecere. De hisce etiam Normannis & Tancredo eorum Principe, ubi de Ludovico III. & subsequutis Augustis sermonem habet, multa narrat a nugarum propolis tantummodo excogitata, & anachronismis foede conspurcata. Res Berengarii I. & Guidonis heic nimis perturbatas fabulis intueare, atque ipsi Berengario contra fidem Historiae attributum filium Berengarium II. Pariterque Hugonem Arelatensem Italiae Regem, ejusque filium Lotharium videas alio plane aspectu descriptos, ac nobis germana Historia depingat. Praeterea Henricum inter Augustos Primum, coelitem catalogo postea additum, numquam Italiam ingressum fuisse, & nihil boni malive egisse scribit; quod quantum a veritate absit, vel tyrones in Historia norunt. De Eccelini quoque origine varia fabulatur; quamquam scribat, se ea hausisse *ex eorum veraci relatione, qui ipsum noverant*. Sed quid singula persequor? Citius Augiae stabulum, quam Ricobaldi Librum purgares. Neque is minus coecutit, quum de Seculorum remotiorum rebus gestis, quam quum de propiorum loquitur. Raynaldum prae ceteris Estensem Marchionem producit, militarium copiarum Ducem contra Fridericum I. Augustum: cujus tamen ne minimum quidem vestigium occurrit in antiquis Historiis, uti & neque in monumentis Archivi Estensis, quod jam in Antiquitatibus Estensibus innuebam. Quis ferat, mihi met ipsi tacite identidem ingeminabam, tantam errorum, fabularumque in uno Auctore colluivem? Libellum *de Origine Urbium Italiae* ab hoc eodem Auctore compositum, quem MStum vidi, ea de causa abjeci, quod undique fabulis scatentem deprehendi: cur mitius hunc habeam sidere non meliore natum? Accedit, quod Ricobaldus sperandus saltem erat meliora nobis tradere posse, quum ad tempora sua labeatur; solent enim tunc vel homunciones Historici volentes nolentes in verum impingere. Sed ecce ad priores Annos Ottonis IV. sive ad Annum 1200. subsistere hujus Scriptoris calamum (quod Sardi quoque supra memoratus in excerptis suis Anno 1541. scriptis se animadvertisse testatur ac dolet) ac proinde deteriora tantum Scriptoris hujus nobis servata fuere.

Sed quod me prae ceteris ad hunc Ricobaldi foetum non contemnendum modo, sed & cum diris ac indignatione ad malam crucem amandandum, paene impulit, illud fuit, quod interpret ipse Bojardus textui Ricobaldino, suaeque versionis aliquid de suo ingenio visus est mihi addidisse. Quae in Orientali expeditione egerit Richardus magnae Britanniae Rex Anno 1191. & sequenti, fusc heic descripta habes. Ibi vero, si fides Chronico huic, Rex ille primum instituit, ac in patriam reversus diligentius excoluit, nobilissimum Ordinem equestrem *Periscelidis*, sive *Garterii*, hoc est *de la Jartiere*. Atqui ex communi Scriptorum consensu institutio hujus Insignis Eduardo III. Angliae Regi tribuitur post Cressiacam victoriam, & ad Annum 1350. refertur, ante quod tempus constat Ricobaldum jamdiu vivere desiisse. Quei ergo Ricobaldus e vivis tamdiu sublatus tradere haec potuit? Igitur dicendum restat, Bojardum ingratiis, ac intolerando Anachronismo, assuisse hu-

hujusmodi laciniam Historiae Ricobaldinae, & sub illius Auctoris nomine rem nobis obtrusisse, plane, quod est ad institutionis tempus, falsam sive confictam. Legi veteres Historias Radulphi de Diceto, Rogerii de Hoveden, Johannis de Bromton, Henrici de Knyghton, Walteri Hemingford, sed praecipue *Itinerarium Regis Ricardi in terram Hierosolymorum* a Gaufrido Vinisauſ Auctore synchrono fuisse scriptum, aliosque veteres Anglicanae Historiae Scriptores, & ne ullum quidem verbum inchoati per Richardum Regem Ordinis hujus apud illos offendi. Quae res mihi gravioſam etiam suspitionem iniecit, nempe alia praeter haec à Bojardo eadem licentiâ in Ricobaldi narrationem fuisse invecſta, ut locus perpetuo dubitandi jam sit, num Ricobaldus, an Bojardus heic loquatur. Uno verbo, Romanensem Fabulam legere heic mihi videbar, & dignam Bojardo viro ad Poëtica figmenta composito, sed sylloge Historicâ minime dignam, quando heic tot in locis cum veris facta certant, congestaque sunt mirabilia sine ullo veritatis delectu, ad conciliandam unice Lectoribus voluptatem atque stuporem.

Contra pro isto foetu sustinendo haec mihi succurrebant, scilicet; fabulae quidem heic venditantur complures, & ingenti animo commenta nobis Ricobaldus non pauca obtrudit; attamen longe major fortasse videatur numerus rerum, quae veritate nituntur; immo aliqua in hoc Libro occurrunt, quae aliunde frustra speres; atque inter ipsas fabulas & anachronismos veritas ipsa non raro subluſcet. Vide in Ottone I. quae ille adfert de *Alberto Azzone Marchione Estensi*, ejusque filiis *Fulcone* atque *Hugone*. Errat profecto Ricobaldus haec referens ad Saeculum Christianae Aerae X. & ad Ottonis I. tempora, quum Saeculo tantum proxime sequenti contigerint, ut in Antiquitatibus Estensibus jam dudum ostendi. Attamen rem ipsam vidit ac memoravit Ricobaldus. Quod si minime is novit alterum ipsius Alberti Azzonis filium *Guelphonem Bavariae Ducem*, qui sub Germanico coelo, divulsus a fratribus, Regiam Familiam Brunsvicensium Ducum, nunc magnae Britanniae Regno imperantem, propagavit; illi ignoscendum est, circiter Annum 1295. scribenti, si non omnes exploratos habuit Atestinae Familiae Majores, atque ignoravit ex ea in Germaniam translatum fuisse furculum, qui altas ibi quoque radices egit. Reliqua omitto ad eosdem Estenses spectantia, quae is habet, cum Historicis monumentis a me productis conferenda. Accedit, quod Ricobaldo erant Auctores aliquot, quorum omnium fortasse ad nos monumenta non sunt perlata. Laudat ille *Albertum*, & *Alexandrum Theutonicos*, qui separatim quasi uno eodemque tempore *Historiam Alamannorum Caesarum composuerunt*. Tum *Librum Pontificalem*, hoc est Romanorum Pontificum Vitas, atque *Historiam Normannorum*. In Vita Henrici IV. sive V. Orientales Christianorum res describens, testem profert *Arnaldum Episcopum Tyri*, qui postremis temporibus interfuit in Oriente gestis, & elegantia quidem levi, sed multa cum perspicuitate ac fide *Historiam* hanc persequitur, ab ipso enim is compenaiose accepit, quae de ejusmodi rebus affert. Hunc infra *Raynaldum Archiepiscopum Tyri* appellat. Atqui omnino veri simile est, Guilielmum Tyri Episcopum heic designari: quod tamen aliis experimento facto decernendum relinquo. Tyri quoque obsidionem referens, explicat pacta tunc inita inter Balduinum Hierosolymorum Regem, & Genuenses, Venetos, atque Pisanos, quorum, subdit, *authenticum nos Venetiis vidimus*. Praeterea commemorat *Jacobum de Varagine*, qui quum circiter Annum 1294. Vitas scriberet Genuensium Episcoporum, in Collectione hac primum editas, eo nos deducit, ut intelligamus, post eum Annum scripta haec a Ricobaldo fuisse. Ex ipso autem Jacobo de Varagine desumpsit idem Ricobaldus narrationem de pretiosissimo Vase smaragdino Genuae adhuc adservato, quod ejus Urbis incolae putant, sive, ut noster ait, *fabulantur fuisse catinum Paschali coenae Salvatoris nostri appositum*. At Ricobaldus rectiori trutina utens, vas illud ab aliquo Saracenorum Regum Caesarem delatum ex partibus Orientalibus arbitratur. De celebri Comitissa Mathilde noster agit, ejus mortem ad Annum V. Lotharii III. referens, & quidem palmari anachronismo. Subdit, *Sigebertum* multa de ea tradere, *Martinum vero ejusdem Mathildis Capellanum* (Donizonem Monachum Canossinum significari heic intelligimus) *Vitam illius Carmine expressisse*. In Vita Friderici I. Ricobaldo memoratur *Vincentius*, qui ejusdem Friderici *Tthesaurarius* fuit, ejusque *Vitam scripsit*, sed eundem infra appellat *Bernardum Tthesaurarium*, qui bella a Friderico gesta in Saxonia & Suevia distincte literis tradidit. Sub Gregorio VIII. Romano Pontifice circiter annum 1187 sacram Italiae gentis expeditionem in Orientem Ricobaldus describit, & quot naves unaquaeque Civitas pararit enumerat, *Ecclesiasticum Catalogum* in fidem adhibens, ut jam perspiciamus, quid *Buza Cremonensium* fuerit apud Sichardum in Chronico a me supra edito. Erat etiam Ricobaldo scribenti ante oculos *Historia rerum a Christianis in Oriente gestarum*, cujus Auctor fuerat *Bernardus Tthesaurarius*, a quo infra ait con-

conscriptam fuisse singulari diligentia *Historiam gestorum Richardi Anglorum Regis* in Galliis. Denique in Praefatione Auctor est Bojardus, Ricobaldum, ad Saracenorum Historiam heic illustrandam, usum fuisse *quinque Libris Historiarum Arabicarum*, qui fortassis in Archivo Raveunatis Ecclesiae adservabantur.

Ex hisce Auctoribus fuerint aliqui fabulosi, qualis certe est *Pseudo-Turpinus* ille Archiepiscopus Remensis, cujus quoque Librum usurpatum a Ricobaldo monet in Praefatione Bojardus: attamen non omnia ex fabulis contexta continuo dicenda sunt, neque confictos universos hosce Scriptores quisquam affirmet. Immo id mihi suadebat, non temere statim negandam Historico huic fidem; nam quum *Bernardi Tbesaurarii* Historiam is memoret, haecenus ignotam, ac propterea suspitione falsi minime carentem: ego si non integram, certe ejus partem in vetusto Codice Bibliothecae Estensis reperi, eamque supra evulgavi: ut videas, non sine tabulis loquutum fuisse Ricobaldum, vel quum longe a vero abibat. Ad originem Ordinis *Periscelidis*, sive *de la Fartiere*, quod attinet, quid si recentiorum phalanx Polidorum Virgilium incaute sequuta, heic decepta est, & longe antiquior Eduardo III. fuerit illius institutio? Profecto non mihi sumere ausim difficilem quaestionem in meliori lumine collocare, eoque minus certis rerum monumentis decernere: attamen fat mihi sit dicere, jam nonnullos non solum fuisse subodoratos, sed etiam castigasse fabulam de arcessito à periscelide Comitissae Sarisburiensis Periscelidis aureae instituto Eduardi III. Regis temporibus. Sit mihi omnium testium loco Anonymus ille Eruditus, qui Anno 1706. Londini *integram Angliae Historiam* Anglica Lingua in tria volumina congeffit. Uti ex Actis Eruditorum Lipsiens. Ann. 1709. pag. 289. didici, Samuelem Danielem Anglicum Historicum hic Scriptor in errore versari ostendit, quod recantet Sarisburiensis Comitissae amores, quasi hinc ansam Eduardus III. arripuerit nobilis hujus Ordinis conficiendi; nam *uti ex ipsis Ordinis monumentis patet, repetenda est ejus origo a temporibus Richardi I. qui ad Ptolemaidem cum Barbaris certaturus praecipuos belli Duces fascia tibias ligari jussit, ut concordiae inter se ipsos, atque adeo & fortitudinis symbolum haberent.* Viden, ut haec hominis eruditi sententia cum Ricobaldo conveniat, quum tamen Ricobaldinum Chronicon Anglis, immo & Italicis haecenus ignotum fuerit? Ergo non solum a non abjiciendo Ricobaldo animadversio ista me retrahebat, sed etiam ad eum luci reddendum sollicitare videbatur, occurrentibus jam tandem in illius lucubratione, quamquam fabulis intermixtâ, nonnullis rerum praeteritarum monumentis, quae ab aliis omituntur.

Et haec quidem pro sustinendo hoc Libro in intimis meae mentis penetralibus infufurrabam. Proinde vicit consilium evulgandi, ut post me Lectoribus etiam subesset Criticae exercendae materies. Quod si de hoc foetu quid ego sentiendum putem perconteris, non dissimulabo, me eo potius abripi, ut opiner, integrum Chronicon ex officina Bojardi prodiisse, nihilque horum scriptum, & ne excogitatum quidem a Ricobaldo fuisse. Scilicet si non certo credere, saltem dubitare vehementissime cogor, Bojardum Poëtam, Poëticisque fictionibus ab ineunte aetate deditum, voluisse hunc ludum ludere Literariae Reipublicae, conficto Libro, cui Auctoris nomen existimationem, venerationem vero antiquitas conciliaret, multis itidem confictis, additisque rerum veritati, ut facilius in admirationem raperet Lectorem credulum, & fraudis prorsus ignarum. Certe *Pomarium Ricobaldi* a me editum veteres novere, inter quos potissimum *Gualvaneus de la Flamma* Mediolanensis & *Franciscus Pipinus* Bononiensis, ambo ex Ordine Praedicatorum, & paucis post Ricobaldi obitum annis Historiarum Scriptores, quas infra edendas curabo. Chronicon vero Imperiale Ricobaldi an quisquam ante Bojardum noverit, nondum animadverti. Sed & hujus Operis Latinum exemplar nullum superest, quum contra non unum Pomarii ostendere liceat: quae suspitionem augent, nullum umquam fuisse hujus Operis textum Latinum, sed unicum Italicum Bojardi, sub ementito Ricobaldi nomine proctum. Praeterea cum eodem Pomario conferenti Chronicon hoc Imperatorum, statim appareat, longe aliter sensit, & scripsisse multis in locis Auctorem Pomarii, & Chronici Auctorem, ita ut hinc potissimum subluere possit fictio Bojardi. Rationibus aliis parco, hoc unum repetiturus, nempe institutionem Ordinis Periscelidis sufficere posse ad detrahendam personam dubio Auctori. Nam ut ut supra viderimus, non deesse inter ipsos magnae Britanniae Scriptores, qui Richardum I. Regem, non vero Eduardum III. illius Auctorem fuisse contendunt; attamen contra alii sentiunt, iique gravissimi viri. Hac de re quum ego sermonem haberem cum Georgio Head nobili non minus quam erudito Anglo per Italiam peregrinanti, laudavit ille mihi sententiam Heliae Ashmole, qui Anno 1672. Londini edidit Anglica Lingua *Institutionem, Leges, ac Ritus nobilissimi*

fimi Ordinis Jartherii: Tum ad me illius verba misit excerpta ex Cap. V. Sect. I. quae heic adferre juvat. *Eduardus* (inquit ille) *Rex Angliae, & Franciae Tertius, Institutor primus fuit nobilissimi hujus Ordinis: & non solum in opinionem hanc consuit unanimis nostrorum exterorumque Scriptorum consensus, sed facile id etiam confirmari potest ex Regestis Ordinis ipsius*. Memorat etiam *Ashmole* gesta *Richardi I.* neque negat, quin ab eo in Orientalibus bellis, jussi fuerint selecti quidam milites nobiles fascia crus circumcingere, ut per ejusmodi insigne alacriores & conjunctiores ad proelia efficerentur. Verum simul contendit, nullo pacto ostendi posse, ab eo Rege ac tempore exordium sumsisse Equitum Ordinem peculiarem, cujus nemo veterum mentionem reliquit, & cujus a tempore tantum *Eduardi III.* fama, uti & institutio, originem agnoscit. Haec ille: quae quoties menti meae recurrunt, toties videre mihi videor *Bojardum* in fraude deprehensum, eique uni veluti germano Auctori has fabulas, hosce anachronismos, totumque hoc Chronicon esse tribuenda.

Quod reliquum est, Lectoribus per me liceat Librum hunc veluti Romanensem fabulam excipere, quamquam verae Historiae monumenta plerumque, & minime dubiam Imperatorum seriem contineat. Quod si cui placeat hanc quoque Historiis accensere, eamque eruditionis alicujus spe suscipere legendam, praedicentem me audiat, idque saepe reminiscatur, si umquam caute ad Historicos Libros accesserit, heic praecipue magna sibi esse circumspeditione utendum, ne fallatur. Scriptor enim incredibili confidentia somnia narrat, ac proinde res enarranti aliis Scriptoribus ignotas, aut aliter ab ipsis traditas, non esse saepe ac saepius adhibendam fidem; sed iudicium suspendendum, donec ad trutinam criticam ejus sententiae rite pensentur. Multa fortassis vera ille unus nobis servavit; sed dum viget metus ne falsa obtrudantur, prudentis erit nihil tamquam certum amplecti, quod a subleatae fidei Auctore unice pendeat. Praeterea dum narrationes quaedam palam fabulosae in oculos incurrent, norint Lectores, me eo etiam titulo Chronicon hocce producendum existimasse, ut heic unus aperiretur e fontibus, unde *Bojardus* ipse, ac *Areostus* mirabiles fabulas nonnullas, & antiquorum Principum nomina desumserit, quibus sua Poëmata saturarunt, majoremque exinde legentibus delectationem atque admirationem conciliarunt; neque enim ea confinxit, sed a vetustioribus accepit Chronici hujus Auctor. Exempli gratia, ex praestigiis adductos fuisse confictos illorum Heroas ad amorem, sive ad odium, in eorum Poëmatibus intueris. Vide, quid de *Carolo Magno* commentitia narratione habeat Scriptor hic noster in *Ottone IV.* ei fatuum in mulierculam, ac deinde in *Aquisgranensem Urbem*, amorem attributum scribens. Et quidem vetustum est figmentum; immo quum ipsum descripserim ex Chronico *MSto Redusii*, & ex antiquo Codice *MSto Bibliothecae Estensis*, cujus erit mihi sermo suo loco, fabellam ore patulo ridendam heic attexere juvat, quamquam diffiteri nolim, quin aliquod commento huic fundamentum praebuisse potuerit nota *Caroli M.* in libidinem proclivitas. Ita vero in *Estensi Codice* legitur:

Non autem praetereundum videtur silentio, sed hoc potius inferendum loco, de admirabili, immo verius monstruoso illo amore, quo Carolus sic adamavit unice concubinam, praestigiatus annuli cujusdam virtute; quum potissime subsecutum feratur, ex ipsius efficacia, Basilicam Sanctae Dei Genitricis Aquisgrani ab eodem fore constructam. Tanto siquidem in eam exarsit amore, tamque impudenter in illam prolapsus est, ut ipse vir, alias virilis & invictissimus, ab ea effoeminatus victus existerit; ita ut nec ullis inductionibus, ullisque eventibus potuerit ab ejus impudicis amplexibus cobiberi. Revera etenim sic ab ejus conversatione rapiebatur domestica, sicque per eam a regulato distrabebatur affectu, ut & Praelatos, Principes, affines, necessarios, domesticos, familiares, clientulos, atque servos, verum etiam antiquissimos & probatos sibi amicos, sine quibus nulla jucunda possessio, ejus amori postponeret, in hoc ipsam suae majestatis excellentiam multis obfuscans notis infamiae. Recusabat siquidem in hoc enormi amore Praelatorum monitiones, Principum suasiones, affinium instantias, domesticorum preces, & quorumlibet demum familiarium vota. Ipsa illius erat desiderium omne, requies sola, contubernium supremum, & cordis ac animi delectatio summa. Ipsa in ejus laboribus recreatio, in studiis meditatio, & demum in cunctis agendis ipsius operationum omnium finis. Ipsa dum abesset, ejus erat afflictio, & quum praesens assisteret, jucunditatum, voluptatumque sibi erat delectatio singularis: unde per haec & alia in eam vitae pariter & mortis suam fundaverat spem & fidem. Quumque tantum, tamque praeclarissimum Principem, qui Dei virtute per actus bellicos tam mirificos quam magnificos victoriosissimus, fortioribusque terribilis, Aquitanos, Langobardos, Saxones, Hispanos, Britannos, Bajoarios, Sclavos, aliasque Orbis nationes devicerat, earumque solus obtinuerat Monarchiam, (mirum dictu!) sic hujus mulierculae amor occupasset, ut omnis ejus virtus & gloria foret prostrata; ad huc tamen, morte eam licet tollente de medio, omnis nibilominus ipsius Imperatoris ac Regis majestatis honor & honesta-

bonestatis tenor ex insperato prorsus evanuit. Adeo enim amor formae, qui rationis oblivio est, & insaniae proximus, foedus quoque minimeque conveniens animo sapientis, qui & turbat consilia, & altos generososque spiritus effoeminat, ac etiam a sublimioribus cogitationibus ad humillimas detrabit, sic ipsum Imperatorem & Regem, virum utique perspicacem & inclytum, obcoecavit, sicque sui servilem virum tam imperiose effecit, ut ab ipsius concubinae, quantumcumque mortuae (proh nefas!) amplexibus nequaquam cobiberet severae cupidinis suae fraena: sed omni potius laxata, non lassata licentia, in ejusdem defunctae cadavere crudeli debaccando amore, fruendi, immo verius abutendi ea, nec humana nec ferali cupiditate flagrabat; & nec secus a mortua distrabi poterat, quam a viva. Jusserrat enim eam balsamo, pretiosissimisque condiri aromatibus, & in thalamo, ac si viveret, retinens ab ejus (pro pudor!) horrendis amplexibus non vacabat.

Interea Coloniensis Archiepiscopus, cui vitae merita apud Deum & homines plurimum suffragabantur, ex hac Imperatoris vesania, & infamiae tam probrosae piaculo, tactus dolore cordis intrinsecus, dum saepe ad Deum lacrymas compassionis effunderet, eo quod apud Imperatorem ipsum preces omnes cassas certo comperisset experimento, contigit tandem, quod dum quadam die sacra celebraret mysteria, & in ipsa obsecratione sacrosanctum Corpus Dominicum manibus contrectaret, orationem pro Principe specialem effudit, quatenus divina pietas eum ab hujusmodi illecebris ac spurcitiis revocaret, & consilium apponeret salutare. Statim autem viri Dei exaudita oratione, vocem hanc divinitus e coelo lapsam audivit: Sub lingua defunctae mulieris latet, quod Principem insano illaqueavit amore. Archiepiscopus vero ex hoc laetatus oraculo, nato sibi tempore, Imperatoris thalamum introivit; & perscrutatus diligenter in ore mulieris, parvulum anulum perditissimi amoris virtutem continentem invenit. Habebat siquidem in se gemmam insertam efficaciae hujus, ut quicumque possideret anulum, possideret & Carolum. Per illum namque Imperator ipse ad concubinam praefatam tam insano, ut dictum est,angebatur amore, ut non exspiraret in mortua ipse amor, dum illum etiam mortua possidebat. Accepit itaque Archiepiscopus anulum, & clam retinuit sibi ipsi. Quum autem post haec Imperator reversus esset ad thalamum, solito voluptatibus foedissimis potiturus, illico cessante causa cessavit affectus. Nam quum primum cadaver aspexit, illud statim stomachatus abhorruit, & sine mora ipsum mandavit humari. Quo dicto domestici ejus inaeestimabiliter gavisi, intrepide quod mandaverat effecerunt. Episcopum autem Imperator ipse tanto amore amplexus est, ut sine eo vivere, aut esse non posset. Quaecumque enim decernebat Episcopus tam super privatis rebus, quam publicis, illico exsequi sine repulsa mandabat. Quid plura? Se ipsum totum in eundem Episcopum converterat Imperator. Tandem vir summae discretionis Episcopus advertens, quod Imperator nimio & quodammodo inutili ad eum afficiebatur amore, nec non a publicis negotiis totus distrabebatur, timuit per haec divinam offensam incurrere, ignarus nequaquam, quod hoc ex annuli efficaciam contingebat. Igitur anulum ipsum latenter in coenosam & profundam valde paludem juxta Aquisgranam Civitatem, in qua tunc Imperator erat, projecit; sperans prorsus ex hoc Imperatorem ab hac posse peste sanari. Sed nec in lacunae profundo annuli efficaciam mira pariter & maligna est absorpta. Nam ex inpraemeditato Imperatoris animus distrabitur ad paludem, & totus ad illuc commorandum convertitur. Denique quantum fervoris erga locum ipsum in pectoris arca gestaret, toto declaravit annisu. Conductis enim ibidem artificibus & operariis multis, jussit terra & lapidibus repleti paludem. Quo facto Basilicam ibi, ut dictum est, Sanctae Dei Genitricis sumtu proprio, sumtuosoque opere construi fecit, in qua & vitae reliquae majorem conversationem habuit, & finis sui demum terminum dedit, corpusque suum ibi recondi mandavit. Ibi Regni sedem principalem instituit, & primae coronationis infulas a Regni successoribus assumi decrevit. Haec si cui discrepare videntur a vero, adhaereat fidei Historiae verioris. Non tamen fabulosum videri debet hujus efficaciam annuli. Legitur enim de Moise, ut refert Historiarum Magister, quod quum expugnatis & inclusis Aethiopibus in Civitate Saba regia, eos diutius obsedisset, Therbis filia Regis Aethiopum in Moysen ipsum oculos suos injecit, ut ex condito traderet ei Civitatem, si eam vellet ducere in uxorem; & ita factum est. Dum autem redire voluisset Moyses, non acquievit uxor. Proinde Moyses ipse tamquam vir astrorum peritus, duas imagines sculpsit in gemmis hujus efficaciam, ut altera memoriam, altera oblivionem conferret. Quumque parvulis annulis eas inseruisset, alteram scilicet oblivionis praebuit uxori, alteram ipse tulit: unde coepit mulier amoris viri oblivisci, & tandem Moyses regressus est libere in Aegyptum cum beneplacito uxoris suae. En ut fabulis, quamquam summe ridendis, olim oblectabantur vel graves viri; immo quo mirabiliores eas sentiebant, eo vehementius amplectebantur.

Postremo tandem loco rem non superfluum me facturum sum ratus, si nonnulla per Peregrinum Priscianum Ferrariensem olim ex hoc ipso Chronico excerpta suis locis subjungerem. Scribebat Priscianus circiter Annum 1495. floruitque eodem

dem tempore, quo Bojardus; sed potuit ille ex una Bojardi ipsius Italica narratione haec delibare. Illud constat, Historicos Ferrarienses, videlicet Priscianum ipsum, ambos Gyraldos, ambos Sardios, Pignam, & alios in suae Urbis, ac Estensis Familiae contexenda Historia, hunc prae ceteris creditum Ricobaldi foetum prae oculis habuisse, simulque censuisse ab ejus auctoritate ne digitum quidem sibi fore discedendum. Mihi in Antiquitatibus Estensibus alia electa est via, quae nimirum tutius ad veritatis sacraria duceret. Interea Lector quod heic laudandum est, si quid tamen est, benivole excipiat; quae vero deteriora sunt, benigne excuset. Postquam aliis licuit in censum illustrium Historiarum inferre Turpini fabulosam Historiam, licuerit & mihi Pseudo-Ricobaldum exerere, eique inter tot egregias Historias, veluti corvo inter olores suum locum dare.

Allo Illustrissimo & Eccellentissimo Signore

MESSER HERCULE

DUCA DI FERRARA, MODENA, E REGGIO,
CONTE DI ROIGO, MARCHESE
DI ESTI.

P R O L O G O

Nella Traduzione di Ricobaldo per Matteo Maria Bojardo.

Variamente, e con sentenze diverse è lodata da molti la Istoria, Illustrissimo mio Signore, come maestra di tutte le cose di pace, e di guerra per la copia delli accaduti esempli, nell'amministrazione degli antichi Principati. Sommamente tra gli altri la suole Vostra Eccellenza laudare, pruova assai bastevole a noi, ch'essa sia laudabile. Ma in questa medesima opinione sono ancora stati gloriosissimi Principi, i quali non solamente hanno fatto cose degne di memoria eterna, ma scrivendo eziandio hanno acquistata gloriosa fama. Et intra gli altri Lucio Lucullo, Asinio Pollione, Cornelio Nipote, Gajo Cesare, e il successore Ottaviano Augusto, & Elio Adriano scrissero Istoria, huomini degni di somma lode. Che se da laudare sono coloro, che danno memoria alle cose magnificamente fatte, e più quelli, da cui fatte sono: Come dobbiamo noi esaltare questi, che hanno meritata l'una e l'altra gloria? Aurelio Alessandro Vigesimo Imperatore di Roma hebbe la Istoria in tanta stima, che nel consiglio suo non erano ammessi quelli, che le passate cose non avessero lette, e provvedute. Ma questo scorgimento della vita umana, che fu presso agli antichi in tanto onore, & hor di nuovo degnamente estimato da Vostra Eccellenza, ha patito grandissimo detrimento nella ruina del Romano Imperio, in modo che nel millesimo anno trascorso da qua indietro essendo tramutata quasi tutta la terra in maniera diversa da quel ch'essere solea di nomi, di reggimenti, e di costumi, e non iscrivendo alcuno, è intravenuto, che non solamente ignoriamo le battaglie come siano passate, ma i nomi della propria Patria come siano cambiati ne è duro ad intendere. Nè come la Gallia Cisalpina, che hor'è Lombardia, habbia così cangiato nome, si fa da molti; nè come la Germania sia in Alagna tramutata, e Francia sia fatta di Gallia, sapiano rendere ragione molti huomini mezzanamente dotti nella nostra etade. Non è noto ad ogni huomo, come lo Imperio d'Italia in Grecia passasse; a' pochi, come di Grecia in Francia fosse diviso; a' pochissimi; come di Francia in Alagna fosse trasportato: di tanto male è stato cagione l'avversitate de' passati tempi. Imperocchè occupando i Barbari la Italia, e la Grecia, dove le lettere fioriano, cessò per molto reppo lo scrivere della Istoria insieme con le altre opere laudabili. Ma in questa ria fortuna, Ricobaldo Ferrarese, huomo nuovo, e da nuova Cittade provenuto, servò quella piccola favilla, che le cose quasi spente ha illuminato assai. Imperocchè cominciando dalla Romana Monarchia infino al tempo suo, che furono più che mille e trecento anni, ha trascorso tutto lo andamento dello Imperio, to-

gliendo dagli antichi le antiche cose, e le nuove da' moderni. Imperocchè seguendo nel principio Svetonio, Capitolino, Eutropio, e Marcellino, segue poi in quelle de' Saracini lo Alcorano di Maumeth, e i cinque Libri delle Istorie di Arabia. E nelle cose di Carlo Magno, e de' Francesi, segue Alcuino preettore di esso Carlo, che scrisse in Parigi, e Turpino Vescovo Remense assistente, e Consigliere di quello Imperatore. Ma le Istorie de' Goti, e Longobardi tradusse dalla Lingua loro fuor dallo archivio di Ravenna, dove stette il principato de' Barbari per lunga stagione. Così è ordito il sommario di Ricobaldo di cento tredici Imperatori, de' quali quarantatré ne furono in Italia da Ottaviano infino a Galerio; & in Constantinopoli quaranta sei da Costantino a Niceforo; otto in Francia da Henrico Sassone a Berengario Quarto; in Alemagna infino al tempo suo dicidotto da Otto Primo di Sanlogna ad Henrico Settimo. Sono di poi successi infino a' nostri giorni Carlo Quarto, Vincislao Primo, e Sigifmondo Primo, Alberto Secondo, e Federico Terzo, che oggi regna; La somma dunque di tutti i Romani Imperatori dieci & otto sopra cento. La successione de' quali mostrandola il nostro Ferratese, ho deliberato tradurre alla vulgar gente da Lingua Latina, acciocchè per conoscere delle passate cose, il quale è utilitate comune, più comunemente sia posseduta. E ad addrizzarlo a Vostra Eccellenza non mi ha tanto commosso la voluntade, e speranza di piacervi, come io desidero, e debbo desiderare, quanto il debito di non dare altrui quello, che esser debba di Vostra Signoria. Imperocchè oltrachè io con tutte le cose mie sia per obbligo di quella, fu Ricobaldo, da cui è tratta quest' Opera, di vostra Cittade; e buona parte del Libro è ripiena de' magnanimi gesti, e prudentissimi governi degli antichi vostri passati. Se le cose sue adunque si amano, e vedono volentieri, vederà volentieri Vostra Eccellenza questa, che veramente è sua: dalla quale se non averà diffusamente le Istorie con le concioni ornate, e i luoghi distinti, incolpi la ria stagione, quando scrisse il vostro Cittadino, la quale innanti al tempo de' Danti, e di Francesco Petrarca fu aliena in tutto dall' eleganza del parlare. Ma siccome gli antichi marmi, da Praxitele, o da Fidria tagliati, sogliono, troncati del capo, e delle braccia, essere ancora grati a chi li ritruova, per essere stati lungo tempo sconosciuti: così questa antica Istoria novellamente ritrovata, per la continenza delle molte cose, che in essa sono, senza altro ornamento può piacere a chi la legge.

Qui finisce la dedicazione del Traduttore, e subito comincia „ il primo „ Libro di Ricobaldo Ferrarese, nel quale si descrivono nella Istoria Imperiale que' Principi, che nella Cittade di Roma regnaron l'uno dopo „ l'altro successivamente incominciando da Ottaviano, che primo ottenne „ il nome di Augusto innanti al nascimento del nostro Redentore anni „ trentauno.

Anton. D. Crocchi inv. ed. del. l. n.

Io. Bapta Sincro sculp. Romæ

ISTORIA IMPERIALE

DI

RICOBALDO FERRARESE,

NELLA QUALE SI CONTIENE

La divisione dell' Imperio, e la successione de gl' Imperatori
dopo Carlo Magno, che primo ottenne l'Imperio
Occidentale.

CARLO MAGNO.

terano fu Carlo Re di Francia appellato Magno, e coronato di oro, e con pubblica voce di tutto il Popolo, e della nobiltà Romana fu salutato Cesare Augusto Imperatore. Nè per questo cessarono di nominarsi Cesari gli altri, che in Costantinopoli succedettero a Costantino Quinto, & alla Madre, che in questo tempo imperava. Ma per quello, che io comprenda, questo Occidentale è 'l vero Imperio. Imperochè senza Roma non puote essere il Romano Imperatore; e così il Pontefice in luogo del Senato, al quale al presente manca, lo costituisce, o conferma.

U diviso il Romano Imperio dalla fondazione di Roma anni mille e seicento cinquantatré, dalla Natività del nostro Redentore ottocento, nell' anno ottavo del Pontificato di Leone III. Nella Chiesa di La-

A Ma quello di Costantinopoli, siccome ramo dal suo tronco diviso, arido e secco è divenuto, succedendo in quello per volontà di chi regna, o per generazione, l'uno all'altro, e il figlio al padre, e l'uno all'altro parente. Abbenchè la medesima usanza si mantenesse ancora nello Occidentale fino alla morte del Secondo Federico, dopo la quale fu a' Germani concessa la Elezione Imperiale, la quale al presente si osserva.

B Della vita e costumi di Carlo non sappiamo come più veracemente potere scrivere, che interporre qui quello, che di lui scrisse Alcuino Filosofo istruttore del vivere di quel Re, e continuo conversatore di Casa sua; siccome esso medesimo nel prologo dichiara dicendo così:
„ La vita, e conversazione, e non piccola
„ parte delle cose fatte dal mio Signore Carlo
„ eccellentissimo, e meritamente gloriosissimo
„ Re, poichè l'animo m'induce a volere scri-
„ vere con quanta più brevità è stata possibile,
„ ho qui raccolto. E certamente a ciò narrare
„ m'induce ragionevol cagione, e per lo debi-
„ to dell'onore del Signor mio, e perchè altri
„ più veramente di me scrivere non le potea.
„ Imperochè, poichè io ebbi intelletto, sem-
„ pre sempre nella sua Corte è stata mia con-
„ versazione con esso Re, e co i suoi figliuoli,
„ con tanto onore da lui, che ancora al pre-
„ sen-

„ sente mi fa obbligato al suo morto corpo, &
 „ all' anima beata. Et ingrato certamente po-
 „ trei essere riputato, se i suoi magnanimi &
 „ illustri fatti da me (come dicono) con oc-
 „ culta fede provoduti, passassi con silenzio.
 Et altre cose dice Alcuino nel prologo: ma nel-
 la Istoria così comincia: „ La gente de' Me-
 „ roingi, della quale soleano i Franci i suoi
 „ Re creare, si crede esser mancata in Ilderico,
 „ il quale per comandamento di Stefano
 „ Papa fu deposto, e tofato fu nel Monastero
 „ rinchiuso. Nel suo luogo fu Pipino sostituito,
 „ il quale di Carlo Martello fu figliuolo; &
 „ avendo laudabilmente il Regno amministrato,
 „ fece fine alla vita, lasciando di se nel Re-
 „ gno due figliuoli: Carlo, che fu detto Magno,
 „ e Carlo Naymo, & ambidue per general
 „ convento de' Franci furono costituiti Regi,
 „ con questa condizione, che egli tra se con-
 „ cordevolmente il Regno partissero: e così
 „ fecero, e durò alcun tempo questa concordia
 „ con alcuna difficoltà.

„ Morto Carlo Naymo, la moglie di lui, e
 „ i figliuoli con alcuni de' Baroni fuggirono
 „ in Italia, non apparendo però alcuna cagio-
 „ ne, che ella dovesse temere del fratello del
 „ morto marito. Ella si ridusse a Desiderio Re
 „ de' Longobardi. Ma Carlo fu universalmente
 „ costituito Re da tutti i Franci.

„ Di tutte le guerre fatte da lui, la prima
 „ fu l'Aquitana cominciata dal Padre, nel
 „ principio della quale ebbe l'ajuto del fratel-
 „ lo: ma alla fine di tale aiurio privato non
 „ abbandonò l'impresa, ma con molto onore
 „ la trasse a fine. Imperochè egli costrinse
 „ Gnoaldo, il quale dopo la morte di Vaifero
 „ avea rinovata la guerra in Aquitania, a fug-
 „ gire in Guascogna: nè quivi ancora il lasciò
 „ dimorare. Ma minacciando guerra a Lupo
 „ Duca de' Guasconi, quando il suo ribello
 „ fuggitivo non gli rendesse, lo ebbe in sua
 „ possanza.

„ Finita questa guerra, e morto il suo fra-
 „ tello, a preghiera di Papa Adriano passò in
 „ Italia, e con lungo assedio prese in Pavia
 „ Desiderio Re de' Longobardi; e il suo figli-
 „ uolo Adalgisio non solo dal Regno, ma dall'
 „ Italia fece dipartire. Ruodgavfo Duca di
 „ Friuli uccise in battaglia, e tutta Italia sot-
 „ tomise al suo dominio, & a quella prepose
 „ Re Pipino suo figliuolo. Già era Desiderio
 „ con esilio perpetuo trasportato in Gallia. Do-
 „ po la guerra de' Longobardi, la Sassonesè,
 „ la quale era intermessa, fu ricominciata;
 „ della quale nè la più lunga, nè la più cru-
 „ dele fu fatta mai dalla Nazione Francese.
 „ I Sassoni dati al culto degl' Idoli contrario
 „ alla nostra Religione, non si vergognavano
 „ a rompere e violare ogni Divina & Umana
 „ legge. Per trentatré anni fu con essi guer-
 „ reggiato, non però continui; imperochè al-
 „ cuna volta ubbidienti, alcuna ribelli, ora la
 „ fede data osservavano, & ora la rompeano;
 „ spesso diedero ostadici, e spesso ancora vio-
 „ larono i Legati mandati a loro. Ma il Re
 „ costante nell' impresa sua, non guardando a
 „ spesa, nè a fatica, nè a pericolo, non li la-
 „ sciò mai senza pena de' delitti contra se
 „ commessi; e per se stesso, e per opera de' i
 „ suoi Capitani castigatili degnamente della lo-
 „ ro perfidia, li soggiogò interamente sotto la
 „ sua Signoria. Dieci mila di loro trasportò
 „ in Francia, & in Germania, facendoli ab-
 „ bandonare la infedele Religione, e farsi Cri-
 „ stiani.

A „ Furono fatte altre piccole guerre per la
 „ Germania in poco tempo in diversi luoghi,
 „ per le quali assicurò da tutte le parti il suo
 „ Regno; e disposta per tutto opportuna guar-
 „ dia, con quanto più apparato di guerra fu
 „ possibile si dispose d'assalire la Spagna; E
 „ soggiogati i monti Pirenei, e prese tutte le
 „ Terre, e Castella, dove egli si pose in cam-
 „ po, ritornava con l'esercito a salvamento
 „ nella patria, se non avesse convenuto esperi-
 „ mentare la perfidia de' Guasconi nella di-
 „ scesa del Pireneo. Imperochè andando l'eser-
 „ cito in lunga schiera e sottile disteso, come
 „ andare conveniva per la difficoltà del luogo
 „ stretto, i Guasconi per li aspri monti imbof-
 „ cati assalirono l'ultima schiera, la quale a
 „ guardia degl' impedimenti era deputata; e
 „ lanciandoli, e sagittandoli dal luogo supe-
 „ riore, li uccisero tutti fino ad uno, e invo-
 „ lati i carriaggi, con maravigliosa prestezza
 „ per le deserte montagne si disperfero. Era in
 „ ajuto a' Guasconi e la leggerezza dell' armi,
 „ e il sito del luogo a loro noto & opportuno;
 „ per lo contrario a' Francesi la grave arma-
 „ tura, che usavano, & il paese sconosciuto
 „ dava grandissima molestia. Furono in questa
 „ battaglia uccisi Girardo Preposto della men-
 „ sa Reale, & Anselmo Conte Palatino, e Ro-
 „ lando Prefetto del passo Britannico, & altri
 „ molti nobili Baroni. Nè di tanta ingiuria si
 „ potè al presente far vendetta; perochè i ne-
 „ mici disparvero con tanta prestezza, che ap-
 „ pena si potè intendere, che eglino fossero più
 „ al Mondo. Il Re tornato in Francia mosse
 „ guerra contra i Britanni, e soggiogollì. Que-
 „ sti sono Popoli abitanti in Occidente nel lito
 „ del mare Gallico.

C „ Chiamato poi in Italia a pigliare il nome,
 „ e la Corona Imperiale, partito da Roma,
 „ mosse guerra a' Beneventani. Ma Aragiso
 „ Duca loro mandò Rumoldo, e Grimoldo
 „ con molta pecunia contro all' Imperatore,
 „ promettendo di stare ad ogni sua ubbidienza;
 „ fulli per grandissima grazia concesso, che egli
 „ non avesse a venire al cospetto di Carlo Ma-
 „ gno. Il minore dei figliuoli fu per ostadico
 „ ritenuto, il maggiore rimandato. E tornato
 „ a Roma, e consumati quivi alcuni giorni nel-
 „ la venerazione de' santi luoghi, ritornò in
 „ Gallia. Presto fu poi cominciata la guerra
 „ dei Bajoari, ed incontinente finita. Era loro
 „ Duca Tassillo, la moglie del quale era figlia
 „ del Re Desiderio Longobardo. Incitato co-
 „ stui dalla Moglie mosse la guerra primiera-
 „ mente; ma come l'Imperatore con l'esercito
 „ ne' suoi confini si cominciò ad approssimare,
 „ supplichevolmente venuto a Carlo si rese alla
 „ sua volontà, e fulli concessa la propria Pro-
 „ vincia da essere per lui governata a nome
 „ dell' Imperio. Fu poi incontinente mossa guer-
 „ ra agli Sclavi Velatabi, i quali infestavano
 „ gli Aboriti confederati al Re Carlo; e furo-
 „ no in una sola battaglia così castigati, che
 „ più mai non bisognarono altro che parole per
 „ farli ubbidire. Segue la guerra grandissima
 „ di tutte, eccetto la Sassonica, la quale fu
 „ fatta contro agli Hunni Avari, che la Pan-
 „ nonia possedeano. La prima spedizione fece
 „ egli stesso; le altre per Pipino suo figliuolo;
 „ e per li Legati delle Provincie furono tratte
 „ a fine. Nell'ottavo anno dal suo comincia-
 „ mento fu questa impresa terminata; nella
 „ quale quante battaglie furono commesse, e
 „ quanto sangue vi fosse sparso, rodane fede
 „ la

„ la Pannonia al presente vota d'ogni abitato-
 „ re, e il luogo, dove erano gli Hunni, così
 „ deserto, che ancora non vi appare vestigio
 „ di umana abitazione. Tutta la pecunia e il
 „ tesoro per li passati tempi adunato da quella
 „ rubatrice generazione, fu da' Francesi in que-
 „ sta guerra acquistato, i quali poveri sino al
 „ presente, ritornarono tutti di Pannonia ric-
 „ chissimi: perochè tutto quello, che contro
 „ ragione aveano gli Hunni rapito a tutti i cir-
 „ costanti, fu loro ragionevolmente tolto da'
 „ nostri Cavalieri.

„ Due dei Conti Palatini morirono in questa
 „ guerra; dopo la quale seguirono la Boema-
 „ tica, e la Livonica; e l'una, e l'altra in po-
 „ co tempo terminarono sotto il conducimento
 „ del giovinetto Carlo figlio dell'Imperatore.
 „ L'ultima fu apparecchiata contro a quelli,
 „ che si chiamano Dani, i quali nel principio
 „ solo per rubatori di mare erano conosciuti,
 „ adesso con grande armata alle riviere di Gal-
 „ lia e di Germania erano spaventevoli. Era
 „ loro Re Godefrido, il quale nuovamente si
 „ avea soggiogati gli Aboriti, e di grande al-
 „ terezza insuperbito minacciava in breve ve-
 „ nire ad Aquisgrana, dove l'Imperatore adu-
 „ nava la sua gente. Crudelissima guerra si fa-
 „ rebbe incominciata: ma Godefrido fu ucciso
 „ da uno de' guardatori della sua persona.
 „ Queste sono le guerre, le quali il mio Si-
 „ gnore fece in quaranta sette anni (che tanti
 „ tennè il Regno) con somma prudenza e feli-
 „ cità. Et avvegnachè dal padre Pipino rice-
 „ vesse grande e potente il Regno di Francia,
 „ tanto notabilmente l'ebbe ad ampliare, che
 „ quasi il doppio gli soggiunse. Imperochè ol-
 „ tre a quello Stato, nel quale per eredità suc-
 „ cesse, sommesse a sua ubbidienza l'Aquita-
 „ nia, la Guascogna, e tutto il giogo del mon-
 „ te Pireneo infino al fiume Ibero, il quale na-
 „ scendo presso a Navarra, per li fertilissimi
 „ campi di Spagna correndo, sotto le mura di
 „ Dertosa, cade nel mare Balearico. Prese
 „ l'Italia tutta da Augusta Pretoria infino alla
 „ Calabria inferiore, la dove costa essere i
 „ confini de' Greci, e de' Beneventani. Sog-
 „ giogò la Sassonia, che non è piccola parte
 „ di Germania; l'una, e l'altra Pannonia, e la
 „ Dacia posta dall'altra ripa del Danubio,
 „ l'Istria, la Liburnia, e la Dalmazia, eccetto
 „ le maritime Città, le quali per amicizia, e
 „ patto fermato con l'Imperatore di Costanti-
 „ nopoli, lasciò nel suo governo. Tutte le bar-
 „ bare e fiere nazioni, le quali abitano tra il
 „ fiume della Sula, e il Reno, e tra l'Oceano,
 „ e'l Danubio, fece soggette e tributarie; del-
 „ le quali i Velatabi, Sorabi, Aboriti, Boe-
 „ mani furono vinti per battaglia, gli altri con
 „ terrore di guerra furono sottomessi. Ma non
 „ fu minore in pace la sua dignitate per molti
 „ Regi e Principi a se con amicizia collegati.
 „ Il Re d'Asturia e di Galecia ancora a' Sara-
 „ cini *Figliuolo* di Carlo Magno si scrivea; e
 „ con maggior sommissione quello di Scozia,
 „ che suo *Servo* si appellava.

„ Grande e precipua amicizia ebbe con Aro-
 „ ne Re di Persia, e da lui ebbe molti e pre-
 „ ziosi doni, e tra questi l'Elefante, che ancor
 „ veggiamo in Corte. Con gl'Imperatori di
 „ Costantinopoli, cioè Niceforo, e Michele,
 „ ebbe patti & amicizia, avegna che fosse so-
 „ pettosa pel preso nome di Cesare, si come
 „ egli cercasse di levar loro l'Imperio. Molte
 „ opere per bellezza e comodità notabili fece

A „ edificare, e tra l'altre la Basilica della Beata
 „ Vergine ad Aquisgrana, e due ponti sopra il
 „ Reno, l'uno in Colonia, l'altro a Magonza;
 „ diversi Palazzi e reali abitazioni in molte
 „ parti del Regno costruì; & altre ventitrè
 „ Chiese, l'ordine della costruzione delle quali
 „ si vede nella volta maggiore di ciascuna, es-
 „ sendo una lettera, cioè A. scolpita nella pri-
 „ ma, e nella seconda B. e C. nella terza; e
 „ così per l'ordinato numero infino all'ultima.
 „ In molti luoghi ordinò navilj & armate di
 „ mare per difesa del Regno; e grandissimo
 „ persecutore fu de' Corsari marini. Ma già
 „ mi voglio rivoltare alla sua più intrinseca e
 „ domestica vita. Dopo la morte del Padre
 „ partì il Regno col fratello, e con tanta pa-
 „ zienza sopportò la discordia e l'odio con esso,
 „ che pure una sola volta non fu visto di ciò
 „ turbato. Per esortazione della Madre tolse
 „ per moglie una figlia di Desiderio Re de'
 „ Longobardi, e repudiolla, nè si fa per qual
 „ cagione; e prese poi Ildegarda nata di pre-
 „ cipua nobiltà in Suevia, della quale ebbe tre
 „ figliuoli: ciò furono Carlo, Pipino, e Lodo-
 „ vico; & altrettante figliuole, Ruodtruda, e
 „ Berta, e Gisla: ebbe tre altre figliuole an-
 „ cora, Teoderada, Nilyde, e Bruodhaide.
 „ Due di queste di Frastata sua moglie, e la
 „ terza di una concubina, di cui non si fa il
 „ nome. Dopo la morte di Frastata, la quale
 „ dopo Ildegarda morta, avea tolta in matri-
 „ monio, prese per moglie Liurgarda di nazio-
 „ ne Alamannica, della quale non ebbe figli-
 „ uoli; & essendo ancor essa morta, ebbe tre
 „ concubine, Getsunda Sassonese, della quale
 „ ebbe una figliuola nomata Adaltruo; la se-
 „ conda si chiamò Regina, da cui son nati
 „ Drogone, & Ugo; la terza fu Hailid, della
 „ quale ebbe Teodorico. Sua Madre ebbe
 „ sempre in somma riverenza, e per tutto il
 „ tempo di sua vita fu seco concordevole, ec-
 „ cetto che nel divorzio fatto della prima mo-
 „ glie nata di Desiderio Longobardo. Essendo
 „ appresso di lui invecchiata, e morta, la po-
 „ se nel sepolcro di Pipino con molto onore.
 „ E suoi figliuoli, e maschi, e femmine volle
 „ che fossero eruditi nell'Arti liberali, nelle
 „ quali ancor esso prese molto diletto. I maschi
 „ nell'età conveniente volle che a cavalcare,
 „ & armeggiare fossero istrutti. Così le fem-
 „ mine in arte femminile, non permettendo tem-
 „ po ozioso nè all'uno, nè all'altro. La mor-
 „ te di questi figliuoli, de' quali due ne perse
 „ avanti la sua morte, portò con poca pazien-
 „ za, lasciandosi molto vincere al dolore, e
 „ facendo alcuni atti indegni di sapientissimo e
 „ magnanimo Re, come egli era. La morte
 „ di Adriano Papa pianse amaramente. E cer-
 „ tamente egli fu costante osservatore delle
 „ amicizie antiche, e facile ad acquistare le
 „ nuove. E figliuoli, e figlie amava tenera-
 „ mente; nè mai facea senza essi alcun viag-
 „ gio. Avanti gli cavalcavano i maschi, e die-
 „ tro le femmine, intorno alle quali un giro
 „ d'antiche Donne era posto alla lor cura. Et
 „ eran mezzane queste Donne tra esso Impera-
 „ tore, e i guardiani della sua persona. Erano
 „ tutte queste sue figlie bellissime; ma egli
 „ mai non ne volle maritar alcuna nè a' suoi,
 „ nè a' forestieri; nè fu senza sospizione, che
 „ oltra al dovere fossero da lui amate: huomo
 „ nelle altre cose felice, in questa esperimentò
 „ la malignità dell'avversa fortuna: la qual
 „ cosa portò egli con tanta poca avvertenza e
 „ „diti-

„ diffimulazione, come di ciò non fosse alcun
 „ sospetto avuto.
 „ Molte congiure contra di lui furono in di-
 „ versi tempi discoperte; e prima nella guerra
 „ presa contro gli Hunni in Pannonia, Pipino
 „ Re d'Italia, il quale in Bajoaria svernava,
 „ ebbe trattato con alcuni de' Baroni di occu-
 „ pare l'Imperio. I congiurati furono a morte
 „ puniti. Pipino chiuso nel Monasterio fu sa-
 „ crato Monaco. Le altre insidie furono di po-
 „ co momento, e però con silenzio le trapas-
 „ siamo. Amò questo Re, & onorò grande-
 „ mente i forestieri, i quali per caso, o per
 „ volontà nel suo Regno capitassero, & ebbe
 „ grandissima cura in riceverli, e trattarli ono-
 „ revolmente. Molto fu diligente nel servarsi
 „ fama di esser tenuto buono; celebrando le
 „ Chiese nei Matutini, nel Vespro, & in tutte
 „ le Ore, che il sacrificio fosse reso a Dio. Et
 „ ebbe grandissima cura, che fossero quì tutte
 „ le cose fatte con ornata cerimonia, spesse
 „ fiate ammonendo egli stesso i compositori di
 „ quelle. Così nell' eleganza dei Vasi, e nella
 „ bellezza delle Vesti Sacerdotali, e nella mon-
 „ dezza d'ogni sacrato velame volle avanzare
 „ tutti gli altri del Mondo. Del leggere, e del
 „ cantare, nel Coro emendò egli la disciplina,
 „ imponendovi nuova e bellissima regola, che
 „ al presente si usa. Imperochè in queste due
 „ cose era egli eccellentemente erudito, ave-
 „ gna che pubblicamente non leggesse mai, nè
 „ mai cantasse, se non con sommessa voce, &
 „ appena da' circostanti udita. Nel suo tempo,
 „ e persuasione di lui fu lasciato l'Uffizio Am-
 „ brosiano, e venne in uso quello di S. Grego-
 „ rio.

E poichè in questo parlare siamo caduti, ra-
 gioneremo, fuori di quello, che scrive Alcuino,
 alcuna cosa dell'aggiunzione dell'Uffizio Divi-
 no. Imperochè nella primitiva Chiesa non po-
 terono que' Santi Uomini ogni cosa incontinen-
 te ritrovare atta all'ornata celebrazione della
 Divina Maestà, ma diversi di cose diverse fu-
 rono inventori. Il Beato Ambrosio nella persecu-
 zione di Giustina Augusta, la quale era Ari-
 ana, istituì gl'Inni e Salmi secondo il costume
 degli Orientali, essere nella Chiesa cantati.
 Gregorio dapoi mutò molte cose: ordinando
 l'Introito della Messa col canto: e quel verso
 di quel Salmo, che si canta, ritenne a cantare:
 imperochè prima in forma di corona soleano i
 Salmi intorno all'Altare girando esser cantati:
 e da quì fu nominato il Coro. Ma Flaviano, e
 Teodoro istituirono, che fossero alternamente
 cantati. Geronimo i Salmi, le Pistole, gli
 Evangelii, e per la maggior parte gli Uffizj
 diurni e notturni ordinò, eccetto i canti. Gela-
 sio, e Gregorio le Orazioni, e Canti gli sog-
 giunsero, adattando le Lezioni agli Evangelii.
 E primieramente soleano le Messe dalla Lezio-
 ne esser cominciate, come ancora si usa il gior-
 no del Sabato Santo. I Graduali, e Trattati, &
 Alleluja Ambrosio e Gregorio parimente ordi-
 narono. Hilario vi giunse il *Gloria in excelsis*,
 & il *Laudamus*, e le altre parole che seguono.
 Hermanno Contratto di nazione Teutonico fece
 il *Rex omnipotens*, e la soggiunta dell'*Ave*
Maria, cioè: *ora pro nobis &c.* e l'Antifona
Alma Redemptoris. E Roberto Re di Francia:
Sancti Spiritus adst nobis gratia: e Pietro
 Vescovo di Compostella compose la *Salve Re-*
gina. Ma ritorniamo a quello che scrive Alcu-
 no di Carlo Magno.

„ Fu questo Re circa la elemosina, e sosten-

„ tazione verso i Poveri molto pietoso. Nè so-
 „ lo nella sua patria, o nel suo Regno, ma ol-
 „ tra mare in Siria, e Jerusalem, e in Egitto,
 „ e in Africa, ove egli intendeva la povertà
 „ de' Cristiani sotto la dominazione de' Sara-
 „ cini servire a Dio, mandava ogni anno quan-
 „ tità grandissima di pecunia per la loro ripa-
 „ razione. Sopra tutti gli altri santi luoghi di-
 „ votamente onorava la Chiesa del Beato San-
 „ Pietro a Roma, alla quale ancora fece spe-
 „ cialissimi doni di gran valuta. Infette con
 „ ogni cura e diligenza, che nel suo tempo
 „ Roma si abbellisse di edifizj pubblici e pri-
 „ vati. In questa Città fu quattro volte solo in
 „ tutto il tempo di suo Regno, che furono anni
 „ quarantasette. La cagione dell'ultima sua
 „ andata fu per lo mal trattamento, che ave-
 „ no i Romani fatto di Leone loro Pontefice,
 „ tanto che il costrinsero ad implorare la fede
 „ & ajuto dell'Imperatore; e venuto nella Città
 „ vi stette tutto il verno, nel qual tempo prese
 „ la corona, e il nome Imperiale. Alla qual
 „ cosa accettare contrastò tanto nel principio,
 „ che egli destinava non andare quel giorno in
 „ Chiesa (abbenchè fosse festevole, perochè
 „ era Domenica) se il comandamento del Pon-
 „ tefice non ve lo avesse fatto venire. Ma con
 „ grandissima pazienza sopportò poi l'invidia
 „ dei Romani Imperatori, che sdegnati, che
 „ Cesare si appellasse non cessavano nel princi-
 „ pio di parlare male di lui. Ezzo nella fine
 „ con sua magnanimità vinse la loro contuma-
 „ cia, mandando loro spesso Ambasciatori, e
 „ nelle pistole chiamandoli Fratelli, e facendo
 „ tutte le cose cortesemente, che potesse pen-
 „ sare esser loro grate.

Preso l'Imperio ebbe grande cura alla di-
 „ ritta creazione delle Leggi, giungendo, e
 „ minuendo secondo gli pareva la stagione del
 „ tempo comportare. Compose secondo l'anti-
 „ co di sua Nazione barbari Versi, nei quali si
 „ lodano i valorosi gesti degli antichi morti in
 „ battaglia, e faceali cantare nella sua Corte.
 „ Incominciò una Gramatica del suo Idioma;
 „ impose ai Venti dodici nomi, dove prima
 „ solo quattro ne aveano: & ad alcuni Mesi
 „ volle il nome mutare, ma non è servato.
 „ Nell'ultimo di sua vita essendo già di molti
 „ anni carico, chiamando a se Lodovico Re
 „ d'Aquitania, il quale solo dei figliuoli d'Ilde-
 „ garda sopravanzava, il fece consorte del Re-
 „ gno, & istituillo erede del nome Imperiale
 „ con generale assentimento di tutti i Baroni,
 „ e Principi di Francia, e postagli in capo la
 „ Corona Imperiale, volle che fosse appellato
 „ Augusto. Rimandatolo poi in Aquitania, esso
 „ restato ad Aquisgrana, per ogni giorno an-
 „ dando a caccia, come era usato, cadde in-
 „ fermo nelle calende di Novembre. Ma per-
 „ chè era usato a medicar sempre se stesso con
 „ astinenza di cibo, pigliava solo un poco di
 „ bevanda a sostentare la virtude: ma alla fe-
 „ bre sopraggiunse il dolore del lato, che i Gre-
 „ ci chiamano *Pleuresis*, e nel settimo giorno
 „ dopo questo dolore presa la Comunione, se
 „ ne morì negli anni di sua età settantadue,
 „ l'anno quarantefimosettimo, (poichè egli co-
 „ minciò a regnare alle quinte Calende di Fe-
 „ braro) nella terza ora del giorno, e fu se-
 „ pellito nella Chiesa, che egli ad Aquisgrana
 „ edificata si avea ad onore della Vergine Bea-
 „ ta. Fu grandissima pompa, e bellissima ceri-
 „ monia celebrata nella sua deposizione; e so-
 „ pra la sua sepoltura un'arco trionfale edifi-
 „ cato

„ cato con questo titolo : *Qui è conservata il*
 „ *Corpo del Beato Carlo Magno Cristianissimo*
 „ *Imperatore, il quale fece grande il Regno*
 „ *Francese, e per quarantaotto anni il governo*
 „ *felicemente*. Molti segni e prodigi apparvero
 „ inanzi al tempo di sua morte, i quali trapasso
 „ per cagion di brevitade.

Così facciamo fine alla Vita del valoroso Carlo Magno, per quanto scrive il Filosofo Alcuino, aggiungendo noi quello, che in una Cronica non inettamente scritta troviamo del corpo suo, e culto della persona : nella quale sono quasi queste parole.

„ Fu Carlo Magno di mezzana statura, e
 „ ben formata, di forza grandissima, e nelle
 „ mani precipuamente, imperochè tenendo un
 „ pomo con un solo dito, niuno ve lo potea le-
 „ vare. La vista ebbe chiara, con certa di-
 „ mostrazione del grandissimo animo, che avea:
 „ mangiava il più del tempo una sola fiata il
 „ giorno, cioè la sera : & in questa spesse vol-
 „ te una lepore intiera, o due galline; nel bere
 „ fu temperatissimo, perochè rare volte passa-
 „ va le due fiata. Calzatura portò sempre
 „ stretta, nel vestire tutti colori usava foschi,
 „ e sempre portava la spada cinta guarnita di
 „ oro. Gemme, nè altro ornamento d'oro non
 „ usò mai. Vasi ne' ministeri de' cibi suoi usa-
 „ va di argento puro, eccetto che beveva in
 „ oro, e rare volte nel tempo dell' estate in
 „ cristallo. „ Questo è quanto ritroviamo di
 questo Imperatore scritto verisimilmente. Impe-
 rochè di lui sono molte cose favoleggiate, le
 quali lasciando tutte, passeremo al Regno del
 secondo Imperatore Lodovico suo figliuolo.

LODOVICO I.

SI come ne mostrai di sopra, Lodovico figliuolo di Carlo Magno successe nell' Imperio negli anni di nostro Signore ottocento e sedeci: nel quale visse per anni venticinque. Avea costui due fratelli bastardi: Ugo, il quale regnava in Alemagna un bellissimo Regno alle ripe del Reno, e Teodorico, il quale governava quella parte di Spagna, che al Regno di Francia era soggetta. Teodorico nel principio negò l'ubbidienza al fratello: la qual cosa dissimulando Lodovico, e mostrando di non pigliar di questo molta cura, essendosi domesticato con lui, il prese nella Cittade Arelatense, dove lo avea dimandato a concilio per cose importanti a tutto l'Imperio; e mandatolo a Parigi, dove esso Imperatore tenea principal residenza, il fece porre in carcere, ove miseramente morì. Ma Ugo, il quale a questo Concilio avea diniegato di venire, fu con manifesta guerra assalito, & ingannato al fine dai Baroni del Regno, e dai popoli della Città, si come Teodorico, morì ancor' egli in prigione. Altre guerre non fec e questo Imperatore, il quale fu uomo molto nel gioso, negli uffizj divini, si come il padre, assiduo, nelle limosine liberale. Di faccia molto allegro, ma negli atti grandissima gravità dimostrava; parlava rado, e con poco accarezzamento. Clementissimo, & onestissimo in fatti, & in parole fu al pari di ciascuno altro Principe del Mondo. Hebbe tre figliuoli. Lotario primogenito, al quale commesse il Regno d'Italia: indizio manifesto, che dopo se lo destinava Imperatore. Carlo fu il secondo, al quale commesse la Provincia d'Aquitania; e il terzo Lodovico, al quale diede in Germania il Principato di Baviera sotto nome di Duca. E così

Tom. IX.

A ordinate tutte le cose del Regno nel quattordicesimo anno del suo Imperio, ne visse dodici dappoi con tranquillissima pace. Co i Re ultramarini; e con le nazioni forestiere mantenne molta domestichezza: & ebbe da Michele Imperatore di Constantinopoli molte venerabili reliquie del nostro Signore Gesù Cristo, & oltre a ciò i Libri del Beato Dionisio, che trattano delle Gerarchie degli Angeli tradutte da Greco in Latino: le quali cose furono con molta riverenza & allegrezza accettate; e quella notte furono nella Chiesa di San Dionisio, e nella Cappella Reale, dove le predette reliquie eran collocate, sanati diecinove infermi di diverse malattie. Altro non troviamo della vita di costui, eccetto due maravigliose cose nel suo tempo accadute, le quali, come da Turpino Vescovo rimase scritte le avemo trovate, così le ponemo. E la prima è maggiore: che nella Diocesi Tullense una fanciulla di età di anni dodici, dopo la santa Communione presa nel giorno di Pasqua, digiunò per sei mesi in pane & acqua, e dappoi da ogni cibo e bere tre anni si astenne. L'altra mirabil cosa è, che non molto lungi da Parigi, essendosi avanti al solstizio estivale levata una grandissima tempesta, cadde dal Cielo un pezzo di ghiaccio, la larghezza del quale era sei piedi, due all'altezza, e quindici la lunghezza. Morì Lodovico di età d'anni cinquantaotto, essendo per due anni di quartana molto estenuato, la quale radoppiandosi nell'autunno l'uccise alla fine. Nel regno de' figliuoli non volse fare alcuna disposizione abbenchè da ciascuno di essi molto fosse di ciò sollicitato.

LOTARIO I.

POi che fu morto Lodovico Imperatore negli anni di Cristo ottocento e quarantuno: Lotario, che de' figliuoli era il maggiore, si prese tutto il Regno di Francia e d'Italia insieme col nome Imperiale, si come cosa per l'età maggiore a lui dovuta. Ma Carlo secondo fratello con li Aquitani insieme, e Spagnoli, e l'altro minore germano Lodovico Duca di Baviera, seguitato dalla maggior parte delli Alemanni, gli mossero guerra insieme, dicendo eglino, dover' essere con equal parte tutto il Regno diviso, e così disporre la ragione divina & umana. Ma Lotario allegava all'incontro il costume di tutte le genti del Mondo, le quali negli onori cedono sempre alla più antica etade; & oltre di ciò il Regno d'Italia ad esso in vita dal Padre donato essere stato: apparente segno, lui essere all'Imperio designato, sotto il quale il Regno di Francia si contenea. Ma non terminarono la discordia queste parole & allegazioni dall'una e dall'altra parte proposte.

E Ma con l'arme, le quali tutte le differenze de' Regni, e degli Stati dijudicano, deliberarono tra se di terminarla. E quattro anni con molte battaglie fu la guerra mantenuta, nella quale fu quella grandissima, e crudele nel territorio Antisiodorense, dove l'uno e l'altro rimase confunto e disfatto; & incontinenti loro si cominciarono i popoli a ribellare, e grandissima parte de i Germani da Carlo Magno soggiogati, sotto la loro Signoria più non tornarono. Conoscendo dunque tardi il commesso male, insieme si accordarono, e divisero il Regno; & ottenne Lodovico quella parte di Germania, che restata era nella fede. Lotario l'Italia con Sicilia e Sardegna, e quella parte di Gallia, che dal suo nome si chiama Lotaringia. Il resto

Y di

di Francia a Carlo si rimase. Ma di comune assentimento il nome Imperiale al maggiore fratello Lotario fu concesso. Nel qual regnò anni cinque, e dispose per legge, che alcuno Stato non si potesse dividere, ma dell'uno nell'altro ne' primogeniti avesse intera successione, derogando espressamente alla legge de' Longobardi, la quale in contrario disponea. E così egli nel quinto anno del suo Regno chiamati i suoi figliuoli, che erano tre, con dolcissime parole lagrimando li ammonì ad essere insieme amorevoli e concordi; e fatto ai due minori giurare al maggiore fedeltà & obediienza, egli rinunciò al Mondo, e fattosi Monaco nel Monasterio di Promia, campò alcun mese. Et essendo morto, si dice essere stata grande altercazione tra gli Angioli, e i Demonj dell'anima sua in tal forma, che da tutti i Monaci era veduto il corpo quà e là tirato; e da alcuni di più santa vita erano visibilmente conosciuti gli Angioli buoni e rei insieme questionare. Ma in fine orando, e pregando i Monaci per lui, fu in Paradiso raccolto.

L'ultimo anno del suo Imperio, che fu di Cristo ottongentesimo quadragesimo nono, fu il Corpo di Santa Elena Madre del gran Costantino portato da Roma in Francia, e sepolto nella Chiesa de' Santi Marcellino e Pietro nella Diocesi Remense.

L O D O V I C O I I.

Lodovico Secondo primogenito di Lotario successe nell'Imperio negli anni di Gesù Cristo ottocento cinquanta, e fu coronato da Sergio Secondo Pontefice Romano. Nel principio del Regno suo apparvero segni terribili e spaventevoli a dimostrazione del grandissimo danno, che dovea l'Imperio, e la Santissima Fede Cristiana ricevere nel tempo suo. Imperochè in Italia nella Città di Brescia piovè tre giorni sangue dal Cielo; e fuori di stagione, cioè nel verno, furono coruscazioni, e tuoni, e saette di fuoco, che danneggiarono massimamente la Città di Roma. Ma in Francia locuste innumerabili apparvero, le quali aveano sei ale, e sei piedi, e due denti sì come ferro durissimi. Queste venendo verso mezzo giorno, con molto romore volavano; e tenea la loro schiera in lungo una giornata, e tre o quattro miglia di larghezza. Tutte le cose verdi dell'erbe, e degli alberi divorarono; e pervenute al mare Britannico, e sollevate dal vento Austro, e nel mezzo del camino combattute da Choro, si sommersero nel mare: & essendo ributtate dall'onde ai lidi del mare Gallico, con incredibile puzza infettarono l'aria; e seguì tanta mortalità di uomini, e di bestie, che appena la quarta parte dell'anime viventi sopravanzò in Francia. Nel fine del quarto anno dell'Imperio di Lodovico dopo tutti i sopradetti segni e disavventure, Belchaveth Soldano di Egitto a richiesta di alcuni scelerati Cristiani d'Italia, che con la Chiesa guerreggiavano, con grandissima armata, della quale non troviamo il numero in alcun'Autore, prese la Città di Centocelle, e di quivi sopra d'Italia diffuse, come una marina, innumerabile quantità di cavalieri, la quale per ogni giorno moltiplicava dalle parti d'Oriente, & entrarono in Toscana, che da' Longobardi prima dissipata, respirando sotto il Regno Francese alquanto incominciava a rilevare il capo, se da' Saraceni non fosse in questo tempo stata ridotta in estrema confusione.

A Nella descrizione di questa guerra Saracinesca bisognerebbe un'intero Libro per se sola; imperochè per anni cinquantaquattro, che furono da questo Lodovico a Berengario Secondo, che regnò nel tempo di Giovanni Decimo Pontefice Romano, imperando in Alemagna Enrico Primo, stettero in Italia oltre a trecentomila Saraceni, co i quali fu sempre combattuto da Italiani soli senza ajuto di alcuna forestiera nazione. Ma noi leggiermente, quanto basterà alla cognizione della cosa, ne toccheremo.

B Belchaveth, dappoi che Pisa fu da lui incendiata, entrato nelle parti mediterranee di Toscana, tutta con fuoco e ferro la distrusse; e giunto a Roma, le pose campo, e prese dal ponte di Adriano oltre al Tevere tutta la Città, e tenne per dispregio i suoi cavalli nella Chiesa di San Pietro, dove egli ancora sceleratissime cose in obbrobrio di nostra Religione fece pubblicamente fare. Ma sì come il Cielo volesse a tanto male contrastare, spesse piogge, orribili tempeste, e fulmini dal Cielo con gravissimo danno del suo esercito il fecero di quindi levare. Et entrato in Campania, meritamente distrusse Tribaldo Duca di Benevento, il quale in Italia condotto l'avea. Costui solo della stirpe de' Longobardi in Italia era restato, e guerreggiando con Santa Chiesa, avea condotti in Italia i Saraceni; e dappoi tardi pentito, co i Campani e Liburini si era accostato, i quali con ajuto de' Siciliani speravano di far resistenza a' Saraceni. Ma Belchaveth prese Benevento per battaglia, e divise per mezzo Tribaldo, facendolo sopra due altissimi travi sospendere. E presa dappoi Capoa, e Napoli, e in breve tutte le Città d'Italia, i popoli delle quali abbandonandole, per li monti nelle piccole Castellette si erano diversamente determinati, passò al fine in Sicilia, e quella interamente sommesse a sua giurisdizione.

C Era per questi tempi in Francia, & in Germania peste tanto orribile, che non solo la conversazione & il parlare infettava l'uno l'altro, ma la vista dell'infermo si credea esser cagione della morte de' riguardanti. Ma non ritenne questa calamitate lo Imperatore, che in Italia non passasse, il quale con due suoi fratelli, Carlo, a cui avea concesso il Ducato della Provincia Narbonese, e Bernardo, a cui concesse la parte Pedemontana d'Italia sotto nuovo titolo di Marchesato (imperochè *Marca* nella Lingua de' Franci significa Provincia) si oppose per quanto potea a' Saraceni. Non condusse seco l'Imperatore esercito per la sopradetta cagione della peste. Ma di Lombardia, e di Liguria, che già Riviera Genovese era appellata, adunò esercito assai numeroso. Imperochè l'una e l'altra di queste Provincie non era toccata dagli Infedeli. E passato in Toscana, con pochissima fatica ricuperò ciò, che da' Barbari era stato conquistato. Imperochè piccola parte di loro quivi era restata, ma ool loro Soldano in Sicilia per lo più erano passati: e già cominciavano a portar pena de' commessi mali: imperochè la peste inguinaria tra essi diffusa confuse di loro grandissima parte, e fu questo il quinto anno del loro passaggio in Italia. E morì tra gli altri il loro Principe Belchaveth, in luogo del quale elessero i Saraceni Ameth; e lasciato in Sicilia sufficiente presidio, ripassarono in Calabria, riportando seco la distruzione del paese con guerra, e dei corpi con la pestilenza. Ma Lodovico uscito di Roma acquistò Benevento, e Capoa poco appresso; e dodici anni con-

continui dapoi fu per lui contro a' Saracini guerreggiato, i quali fatto Napsli loro prima sedia di guerra, ebbero con l'Imperatore molte battaglie con diversa fortuna, nelle quali fu Carlo suo fratello ucciso. Nell' ultimo anno dei dodici infermato di quel male, che i Greci chiamano *Ptyhis*, si consumò a poco a poco e morì. Carlo fratello del padre, il quale per soprannome fu detto Calvo, in quel tempo passò in Italia in ajuto del nipote con esercito di sedici mila cavalieri, e dieci mila pedoni Francesi: e ritrovando l'Imperatore infermo, amministrò egli la guerra insieme con Bernardo contro ad Ameth Principe de' Mori. E morendo Lodovico a Capoa, fu altercazione tra esso Carlo, e Bernardo, per la successione dell' Imperio. Ma il Pontefice e Popolo Romano elessero Carlo, proferendosi lui con tutta la possanza del Regno di Francia di sostenere la guerra contro a' Saraceni: per la qual proferta fu di comune assentimento di tutta Italia, preposto al giovine Marchese, al quale rimase lo stato dal padre concessogli in Piemonte.

CARLO CALVO.

Carlo Secondo figliuolo del Primo Lodovico prese l'Imperio negli anni di Cristo ottocento settantuno, e rimandò in Francia in continente Carlo suo primogenito al governo del Regno; e dodici Conti Palatini, i quali novellamente avea creati, fece in Italia passare con esercito di quaranta mila pedoni, e quattordici mila cavalieri. Ma prima che giungessero in Italia, egli combattè con Saracini presso alla Città di Soffa, & uccise de' nemici dieciotto migliaia, e tra questi Ameth loro Principe. Si dice di mano dell' Imperatore esser ucciso. I Saracini ridotti a Napoli chiesero ajuto d'Egitto da Haliel, il quale dopo la morte di Belchaveth Soldano era creato in Babilonia Chalisso, non volendo più gli Egizj guerreggiare, ma nel governo di questo Chalisso, che viene a dire Sacerdote, governarsi in pace. E per questo denegarono ajuto a' Saracini d'Italia, i quali mancati di questa speranza ebbero in Affrica ricorso ad Agolante Re di quella Provincia, abbenchè seco nel tempo di Belchaveth loro Soldano avessero avute grandissime guerre per li confini di Affrica, e d'Egitto. Ma ora dimenticate le antiche ingiurie, per loro Signore lo elessero; e passò in Italia il secondo anno dell' Imperio di Carlo con ducento migliaia di cavalieri barbari, e con le mogli, delle quali avea molte, e co i figliuoli, come che perperuamente avesse Italia a possedere. E già di Francia erano i Conti in Italia passati col sopraddetto esercito, il quale oltre ad ogni opportuna e bellissima guarnigione da guerra, era della presenza di loro dodici adornato. Imperochè ciascuno di essi Conti e di persona grandissima, e di bella composizione di membra, e di nominatissima gagliardia era dotato. Furono molte battaglie commesse tra' Barbari, e Cristiani, sempre con vantaggio dell' Imperatore; e cedendo sempre i Saracini verso il mare, dove aveano la loro armata potentissima, alla fine con tutte le forze dell' una e dell' altra parte fu combattuto nelle montagne di Calabria, dove i nostri furono vittoriosi per lo vantaggio de' pedoni, de' quali i Saracini erano al tutto senza alcun piccol numero. E fu Agolante ucciso, & Almone suo maggior figliuolo, e cento quaranta migliaia di quella barbara gente; & oltre a

Tom. IX.

ventiquattro migliaia ne vennero cattivi; e tutte le terre d'Italia furono recuperate, eccetto le marittime per la grande armata, che aveano i Mori a tutte le riviere.

Ma ritornando Carlo in Francia con animo di venire con esercito terrestre e navale, che nel Genovese, e nell' Adriano avea istituito, per liberare al tutto Italia, morì a Mantova di veleno; lasciando erede nel Regno, e nell' Imperio Carlo suo figliuolo, il quale per soprannome era detto Semplice, e fu il suo corpo portato a Parigi, dove con grandissimo onore fu seppellito.

CARLO III.

Tenne Carlo Terzo dopo la morte del Padre l'Imperio anni tredici, nel quale tempo i Saracini ricuperarono la già perduta Italia, non essendo da questo Imperatore dato alcun soccorso. Imperochè uno nomato Rollo Duca di Dania con grandissima moltitudine di Germani passò in Francia, e tenne in guerra l'Imperatore infino all' ultimo anno di sua vita, avvenga che fossero uccisi nel primo passaggio oltre a quindici migliaia di questi Dani, i quali al presente Normanni sono appellati. Ma in questo tempo i Saracini di Affrica fatto Saba loro Almiral, che suona in Arabesco Principe del mare, e fatto dell' esercito terrestre Tumino Governatore, guastarono di là da Roma tutta Italia, uccidendo i Popoli, ardendo le Città, e diroccando le Chiese; e tra le altre quella del Beato Benedetto nel monte Cassino diruparono da fondamenti; & avrebbero fatto molto peggio, se Bernardo il Marchese non fosse ito a Roma con l'esercito de' Lombardi. I Veneziani ancora porsero grande ajuto, i quali con armata di sessanta navi lunghe sconfissero Saba ad Ancona, il quale assediava quella Città con istuolo di più che trecento navi. Ma si come di numero erano i Veneziani inferiori, così di grandezza de' navilj sopravanzavano: imperochè nell' armata loro erano sei navi, le quali aveano per ciascuna trecento combattitori, non essendo alcuna tra i Barbari, che passasse trenta. Fuggirono i Saracini da Ancona, ma con pochissimo danno per la leggerezza dei Legni loro, i quali mancando il vento non poterono da' nostri esser seguiti. Questa vittoria ebbero i Veneziani contro a' Saracini sotto il conducimento di Orso Particiaco loro Duce. Ma quello, che fece più giovamento, fu, che Michele per soprannome Ethyriarco, allora Imperatore di Costantinopoli, con armata di ducento navi lunghe passò in Sicilia, e confuse al tutto il resto dell' armata barbaresca, & acquistò grandissima parte dell' Isola, e passato alle riviere d'Italia, cacciò da molte parti i Saracini.

In questo tempo fu fermata pace tra Rollo Duca de' Normanni, e Carlo Imperatore, e fecesi con tutta la sua gente Cristiano, che era Gentile, e fu nomato Roberto; e diedegli l'Imperatore una sua figlia per moglie, & in dote quella parte di Francia, che Normandia si appella al presente. E fu costui il primo dei Duci Normanni, dal quale discese poi Tancredo primo dominatore di Puglia, come poco appresso mostreremo. Ma Carlo Semplice poco dopo la conclusa pace si morì, lasciando Arnolfo ultimamente da lui generato successore nel Regno, e nell' Imperio. Imperochè gli altri tre di più etade, cioè furono Lodovico, Lotario, e Carlo, erano morti avanti il padre senza alcuno erede.

Y 2

AR-

ARNOLFO.

Molto più di ammirazione porgerà a' Lettori la morte di questo Imperatore, che la vita; imperochè nel tempo di undici anni, che tenne l'Imperio, alcuna cosa non fece degna di ricordo; ma stando le tre parti del suo tempo in mensa con cibi esquisite, e vivande con grandissima cura apparecchiate, consumò tutta sua vita in bere e mangiare. Nè de' Saracini prese alcuna cura, i quali l'abbandonata Italia tempestavano, essendo implorato da Santa Chiesa, e da tutti gl' Italiani la fede sua, e il suo ajuto: ma egli di ciò niente curando, per divino giudizio, come stimar si puote, fece miserissima morte in questa forma. Una febre lenta, e quasi di fuori non sentita, circa a quattro mesi il tenne infermo, non abbandonando però egli gli usati disordini; e sopravvenendo l'estate, per tutta la persona fu cosperso da uno continuo scadore, si come da scabia suole provenire. Ma era questo diverso dagli altri, e maraviglioso in tale effetto, che ovunque gli fregasse, o rompesse con le unghie, scaturivano vermicelli come pidocchi; & in tanta quantità moltiplicavano, che non era alcun rimedio a separarli dalla persona. Et avuta a ciò ogni cura medicinale, che per gli uomini di quel tempo si sapeva, non vi fu riparo alcuno. Ma da quella ribalceria corroso, e lacerato in tutte le membra, se ne morì l'anno undecimo della sua assunzione all' Imperio, la quale era stata negli anni del Signore nostro ottocento novantacinque.

LODOVICO III.

Sotto Lodovico Terzo, che al padre successe nel Regno negli anni del Signore nostro ottocento novantasei, fu non solo l'Imperio, ma quasi tutto il Mondo conquassato; e perchè molti e grandissimi fatti furono tutti ad un tempo, di ciascuno toccheremo brevissimamente alcuna cosa. Gli Sclavi Popoli di Germania entrati in Pannonia, allora quasi vota di abitatori, per la distruzione degli Hunni, che possedere la soleano, per alcun tempo si posero quivi ad abitare con volontà di Michele Ethyriarco Imperatore di Costantinopoli. Ma il secondo anno del loro passaggio gli Ungari Popoli di Scitia abitanti al fiume Tanar, per gli Alhani vi calarono in Mesia, struggendo crudelmente tutti i paesi, dove passavano; e giunti in Pannonia ne cacciarono gli Sclavi, & in quella misera regione, in piccolo tempo da tanti Barbari tramutata, si posero ad abitare.

Ma gli Sclavi tra gl'Istri, e Dalmati, e Liburni, posero loro residenza, denominando quella parte dello Illyrico da se Sclavonia: & usò l'Imperatore di Costantinopoli della opera loro contra Saracini in Sicilia, & Italia. In queste parti furono le sopradette cose. Ma in Gallia Rodolfo Duca de' Borgognoni uomo di cuore grandissimo, e di arte sperimentata nelle guerre, per la tristezza di questo Lodovico, la quale in ogni cattivitate il padre Arnolfo avanzava, si dispose al conquisto d'Italia, & a questo medesimo era disposto ancora Ugo Duca Arelatense della progenie di Carlo. Imperochè nacque di Lodovico figliuolo del primo Lodovico Imperatore, e fratello di Lotario; e fu nella morte del padre cacciato di Germania, e venne a Carlo Secondo suo Zio, dal quale fu costituito

A Duca nella Cittade Arelatense. Era costui magnanimo, giovine, e disposto ad ogni grandissima cosa, offerendolegli il tempo: perlochè di passare al conquisto d'Italia era disposto. Misera Patria, la quale solea dominare le altrui nazioni, ora si come una preda pareva esposta a chiunque guadagnare se la volesse. Imperochè non solo questi due prenommati Signori ad occuparla si disponeano; ma Roberto Duca de' Normanni avendo due figliuoli Guiscardo, e Tancredo, al primogenito concesse il Ducato di Normandia, a Tancredo esercito di dieci mila cavalieri, e sei mila pedoni ad acquistare il Regno in Italia. Costui prima degli altri fece il passaggio. E prima si pose in Romagna, che avanti i tempi de' Longobardi Flaminia era appellata: ma guerreggiando essi contro Romani, nomavano Romagna questa regione, la quale con Ravenna suo capo faceva contro loro resistenza per lo nome Romano; per la qual cosa non forse senza ragione si potrebbe in essa Ferrara collocare, essendo posta o da Giovanni, o da Smaragdo Esarchi di Ravenna. In questa Romagna si pose Tancredo ad abitare, la quale occupò senza alcuna contradizione, essendo tutta Italia insieme con Santa Chiesa rivolta alla guerra de' Saracini. Ma Pandolfo, il quale in quel tempo era Principe di Capoa contro a Guaimaro Principe di Salerno guerreggiava; e cercò ajuto dal Normanno Tancredo, conducendolo per moneta al soldo suo; e così con tutto l'esercito passarono i Normanni ne' campi Liburini, i quali al presente (corrompendo i Barbari il vocabolo) Terra di Lavoro sono appellati.

Ma prima che più avanti passiamo, conviene ritornare a Rodolfo Duca di Borgogna, & ad Ugo Arelatense. Il Borgognone prima con esercito di quindici mila cavalieri e sei mila pedoni, prese guerra in Lombardia, per la quale rievocato Bernardo Marchese da Roma fece presa battaglia presso a Torino, e fu sconfitto, e morto: dopo la qual vittoria prese Rodolfo Milano incontinente, & in piccolo successo di tempo tutta Lombardia. Per la potenza del quale spaventati i Normanni, che in Romagna da Tancredo erano lasciati, passarono nella Marea Anconitana, la quale Piceno anticamente nominata si solea: ma come altra volta detto avemo, Marca è in Francese quella, che è Provincia in Latino; si che fu nella partizione d'Italia, la quale fece Carlo Imperatore, nominata questa Provincia da quella Cittade, che in essa era principale. Quivi si ridussero i Normanni ad abitare. Ma Ugo Arelatense, il quale già a passare in Italia era apparecchiato, da migliore fortuna fu ritenuto. Imperochè morendo Lodovico Terzo senza erede negli anni di Cristo mille e due, poichè l'Imperio vilmente sei anni tenuto avea, Ugo, che del sangue Reale era disceso, e con le armi in mano per l'apparechiata guerra Italiana si trovava, fu nel suo Regno di Francia sostituito. Ma incontinente fu l'Imperio diviso. Imperochè in Italia Berengario uomo di sommo ardire; nato per patria in Aquilea, non ostante la moltitudine de' Barbari, che Italia possedea, Imperatore si fece nominare: per simigliante modo Corrado grandissimo Duca in Suevia nominò se stesso Cesare, & Imperatore Romano, e richiesta in Germania l'ubbidienza Imperiale, da alcuni volontariamente, e da alcuni per forza la ottenne. Non fu costui però ascritto nel numero degl'Imperatori; e l'altro Corrado, che nel mille e diecinove fu eletto, si chiama Primo. In questo tempo gli Ungari pas-

fati

fati nella Provincia di Venezia sotto il conduci-
mento di Salodo lor Duca, distrussero Tréviso,
e fatte con molta fretta navette piccole coperte
di pelle per mancamento di pece, varcate le
lagune dell' Adriano assalirono la Città di Vene-
zia. Ma Pietro Tribuno allora Duce, avendo
molto prima la venuta de' Barbari presentita,
avea chiusa la Terra di muro dal rivo di Ca-
stello fino a Santa Maria in Jubanico, e ferrato
il canale maggiore con una catena di ferro: per
lo che ributtati i Barbari con molto loro danno
prefero Città nuova, e Clugia, e Capo d'ar-
gene, e tutte le disfecero; e quindi partiti con
quella medesima rovina entrati in Lombardia,
e sconfitti i Borgognoni, ed ucciso Rodolfo,
consumarono con grandissima crudeltà Milano,
e derobarono Pavia, infino a tanto che per Be-
rengario furono con arme e con tesoro repressi,
come seguiremo nell' Imperio suo, senza fare di
Corrado altra menzione, il quale in Alemagna
sette anni tenne l' Imperio.

B E R E N G A R I O I.

DA Augustolo, il quale fu cacciato da Odo-
cro Re degli Heruli, infino al tempo del
presente Berengario primo Imperatore, furono
quattrocento ventiquattro anni ne' quali stette
Italia governata da genti forestiere, or Greci,
or Barbari sotto nome d' Imperio.

Ma negli anni di Cristo 902. dopo la morte
di Lodovico Terzo, Berengario, il quale avea
nel tempo di Lotario primo, da cui fu nutrito,
militato in Gallia, & in Germania, e con vir-
tuoso nome, e con molto tesoro era nella Pa-
tria ritornato, radunato un' esercito di volonta-
rij Italiani, fu da loro chiamato Imperatore; &
avendo interamente obediienza dal fiume di Ab-
dua all' onde false, passato il fiume del Pò pre-
se Ravenna, e tutta la Romagna con piccola
turbazione: & era apparecchiato a passare nella
Marca Anconitana per cacciarne i Normanni,
quando fu indietro rivotato dal romore degli
Ungheri. Costoro, come si è detto, sotto Sa-
lodo lor Duca con settantasei migliaia di cava-
lieri fecero in Italia le cose narrate nel prece-
dente Capitolo. Da gravissimi pensieri era Be-
rengario stimolato, imperochè ai Barbari contra-
stare non potea, e di fuggirli si vergognava, e
l' incarico del nome Imperiale novellamente
preso in ogni strabocchevole cosa il precipita-
va: & addotti nella mente diversi partiti, que-
sto subitamente gli piacque. Guidone, il quale
una parte dell' esercito di Bernardo Marchese
solea governare, dopo la morte del suo Signo-
re con molti cavalieri, i quali il dominio de'
Borgognoni aspettavano, si trasferì a Giovanni
di quel nome Nono Pontefice Romano, e con-
tro a' Saracini militò per stipendio tra essi con-
venuto, del quale non essendo sodisfatto occu-
pò la Città di Spoleti, e di quella si faceva no-
minare Duca.

Berengario trattando con costui per Amba-
sciatori, il fece consorte nell' Imperio, e con-
dusselo contro agli Ungari a guerreggiare.
Avea Berengario cinquemila cavalieri, e deci-
mila pedoni, e Guido tremila pedoni, e duemila
cavalieri. Questa era tutta la gente, che l' af-
flitta e mal condotta Italia potea porre in cam-
po armata in questa ria fortuna: tanto mancata
da quello, che Plinio scrive nel terzo Libro
delle naturali Istorie, dove dice, che essendo
Consoli L. Emilio Paulo, e C. Statilio Regolo,
senza alcuno ajuto forestiero, e senza le genti

A Traspadane, armò Italia in un subito ottanta-
mila cavalieri, e settecentomila pedoni; ora a
gran pena settemila cavalieri, e tredicimila pe-
doni in tanto suo bisogno pose in campo. Be-
rengario venuto a Bologna, e per le radici dell'
Apennino conducendo l' esercito, il quale negli
aperti campi contro a tanta moltitudine di bar-
bari cavalieri non volea esporre, lasciando i
piani di Lombardia sempre a destra mano,
condusse l' esercito sotto Rovengone Castello
posto alla ripa del fiume della Nura. Gli Un-
gari, i quali di nuovo aveano Piacenza arsa e
distrutta, furiosamente usciti della presa Terra,
come a manifesta preda corsero con briglie ab-
bandonate a far battaglia co i due Imperatori,
& intrati per lo corso del fiume, il quale nel
B tempo, che era estivo, con poca acqua correa,
assalirono i nostri nel monte. Ma Berengario,
lasciato Guido a mezzo la costa con diecimila
pedoni a guardia dei loro steccati e carriaggi,
egli con tutti i cavalieri, e con tremila eletti-
simi pedoni assalì i disordinati nemici, e ribut-
tandoli con grandissima uccisione dal luogo su-
periore infino al letto del fiume, si raccolse con
piccolo dannaggio alle sue bandiere. Imperochè
nel piano si erano istaurati i Barbari, e per la
moltitudine loro cercavano di ferrarlo. In tutta
questa guerra non fu altra battaglia commessa,
attendendo solo l' Imperatore, che altro danno
non porgeffero al paese. Imperochè non erano
passati gli Ungari in Italia per abitare, ma solo
per preda, avendo in Pannonia lasciate le loro
famiglie, & ogni loro impedimento. Quindi
cominciò con loro a trattare, che d' Italia si
partissero, pagando loro alcuna quantità di mo-
neta, la quale variamente dagli Autori è posta
in numero. Quelli, che il manco pongono,
seimila marche d' argento dicono essere pagato;
e quelli, che il più pongono, sedicimila affer-
mano essere stata la convenzione. Questo è
certo, gli Ungari per danari a loro numerati
essersi d' Italia partiti. Nè passarono trè mesi
interi, che tra Berengario e Guido forse nuova
questione; e fu Guido ucciso nell' esercito, nè
si seppe da chi; & esso Berengario correndo a
cavallo dietro ad un cervo non lungi da Pavia,
D percolse un ginocchio ad un' arbore, e morì
spasimando.

Ma nel tempo che tenne l' Imperio, che fu-
rono anni fei, Tancredo Principe de' Norma-
ni, finito il tempo del soldo suo, il quale per
un' anno avea promesso a Pandolfo Principe di
Capoa, passò al servizio di Guaimaro Principe
di Salerno contro ad esso Pandolfo, e per opera
sua acquistò Guaimaro il dominio di Capoa. Il
terzo anno che egli era in Campania passato,
accadde, che Michele Ethyriarco chiese ajuto al
Principe Guaimaro contro a' Saracini, che, come è
detto, Sicilia possedeano, e fugli mandato Tan-
credo, e fu la virtù de' Normanni grandissima
in quella guerra.

E Ma l' invidia de' Greci fu maggiore, in simu-
landoli presso all' Imperatore di varj delitti, e
massimamente di prodizione: la qual cosa com-
presa da Tancredo, mostra a Dirosoro Maestro
de cavalieri dell' Imperatore, esser meglio per
quello verno a trasportare l' esercito in Italia per
non consumare al tutto Sicilia dalla lunga guer-
ra, e dalla crudeltà de' Barbari tanto afflitta;
& essendo secondo la sua persuasione trasporta-
to in Puglia, occupò di quella con le armi gran-
dissima parte. E fatto dalla Marca Anconitana
venire grandissima parte del suo popolo, edificò
la Città di Melfi in luogo alto, e dalla natura
affai

affai munito, e quivi dentro pose le sue femine, e fanciulli, & ogni impedimento. Ma l'Imperatore Michele passato in Italia con grandissima copia di gente commesse la battaglia co' Normanni alla riviera del fiume Auudio presso al Castello Olivente, dove furono i Greci sconfitti, e fuggì l'Imperatore tornando in Grecia con grandissimo vituperio. Di quindi sempre prosperarono le cose de' Normanni, come mostremo, secondo i tempi che fatte furono.

La Chiesa di Laterano in questo tempo, che fu negli anni di Cristo DCCCCVI. rovinò tutta da fondamenti, e fu con maravigliosa prestezza ristaurata da Sergio Terzo Pontefice Romano. Fu il morto Berengario uomo di molta prudenza militare, e di sua persona forte assai, destrissimo, ardito nelle battaglie, e ne' consigli astuto, di lettere egregiamente dotto, simulato molto nelle parole, & in ogni sua opera fraudolente. Di ogni brutta lussuria vituperato, liberale di sua ricchezza, e rattore dell'altrui; di animo immoderato, che sempre appetiva quelle cose, che fossero o difficilissime, o impossibili a fare. Morì d'età di anni quarantasei, lasciando dopo esso nell'Imperio erede un suo unico figliuolo dal suo nome medesimo appellato Berengario, e fulli dai soldati incontinente dopo la morte del padre giurata fedeltà, e nel tempo suo furono fatte quelle cose, delle quali faremo nel seguente Capitolo menzione.

B E R E N G A R I O I I.

Berengario Secondo successe al padre; e nel primo anno del suo Imperio morì in Alemagna Corrado, che in quella regione imperava, si come Ugo in Francia; e fu tra i Germani grande altercazione per succedere nella dignità Imperiale. Ma il Duca Henrico, il quale signoreggiava tutta la Sansogna, prese con armata possanza l'ubbidienza dell'Imperio. In questo tempo, essendo in Puglia i Normanni sotto Cogone figliuolo del già morto Tancredo, i Saracini dell'Affrica con armata di mille e settecento navi passarono in Italia sotto il conducimento di Sabala, e di Abel Cairtho suoi Armiragli, e posto in terra a Minturna, Cittade infino in quel tempo disfatta, esercito di cinquantamila cavalieri, e trentamila pedoni, in poco più di venti mesi occuparono tutta la riviera del mare da Cajeta a Reggio di Calabria, abbenchè da' Normanni, da' Greci, e da Italiani fosse fatto ogni possibile rimedio. Ma la loro grandissima potenza troppo sopravanzava la debilitade d'Italia; la quale oltre che frusta fosse da grandissimi mali, come si vede per le passate cose, era eziandio in se stessa tutta divisa. Imperochè la Lombardia, e Liguria, e Friuli al nuovo Imperatore erano obediienti. La parte Piemontana avea della Città d'Asti fattosi un Signore con barbarico nome di Marchese, & era costui nomato Alberico, il padre del quale conosciuto non era; ma la madre di Bernardo primo Marchese si credea pubblicamente essere nata per una donna di gentile schiatta, che in quella Terra segretamente fu sua concubina. Questo Alberico con Berengario guerreggiava, avendo ajuto da Ugo Re di Francia di sei mila cavalieri. L'Istria con Venezia per quel tempo all'Imperatore di Costantinopoli s'era ridotta. La Romagna all'Imperatore denegava ubbidienza, essendosi medesima a Santa Chiesa suggerita. La Marca overo Piceno da alcuni pochi Normanni era parte

posseduta, e parre signoreggiata. La Toscana variamente e dall'Imperio, e dalla Chiesa con civile dissensione era determinata. In Campagna, in Puglia, & in Calabria Normanni, e Greci, e Saracini diversamente possedeano. Ma Dio volendo porre fine a tanto male, negli anni di sua Natività novecento quattordici fece nella Sedia Apostolica esaltare Giovanni, che fu di quel nome Decimo, il quale incontinente pose ogni sua cura a cacciare i Saracini d'Italia, & a ciò fare prese quella via, senza la quale non potea giungere al fine del suo pensiero. Ciò fu di unire insieme pacificamente Italia; e prima entrato egli con Berengario in buonissimo accordo, compose ancora tra esso, e il Marchese; e a tutti fece pigliare per insegna le bandiere bianche con le Croci rosse, e giurare ogni loro possanza nella guerra de' Saracini. Ma mentre che il Pontefice in Lombardia dimorava, Abelcayto lasciando contro a' Normanni Sabala suo consorte, venuto alla foce del Tevere prese la Città d'Ostia, e venuto a Roma pose la Terra in istretto assedio, la qual cosa fece più affrettare l'esercito dall'Imperatore, e dal Marchese apparecchiato; & a grandissime giornate giunsero a Roma, e con poca fatica sconfissero i Saracini, essendo i nostri e di numero e di virtude superiori. Imperochè nell'esercito di Abelcayto erano venti mila pedoni, e venti mila cavalieri; ma col Pontefice Romano erano il Marchese Alberico con undici mila cavalieri, e quindici mila pedoni, e Berengario Imperatore con diecisette mila cavalieri, e di pedoni ventuno migliajo. La pazzia e temerità del Saracino ebbe ardire di aspettarli, ma con grave suo danno. Imperochè esso fu nella battaglia ucciso, e pochissima parte de' suoi la morte fuggirono. Cinquanta due giorni dopo questa battaglia, la quale fu a tre giorni di Maggio nel 917. fu commessa la seconda sopra al fiume di Gariliano, così da essi Saracini denominato, perochè Lyri in prima si appellava. Quivi fu Sabala sconfitto con esercito di trentamila cavalieri, e diecimila pedoni, e non ne sopravanzò la terza parte, che non fossero o presi, o morti; e con questi fuggì esso Armiraglio alla Città, che già Sinveffa era appellata, suo principale ricetracolo di guerra. Monte Dracone ha preso nome dopo la sua distruzione questa Terra, essendo di grande e buona Città ridotta in piccolo Castello. Di quindi addimandarono i Saracini ajuto novellamente di Affrica, il quale tepidamente fu loro mandato; imperochè le due battaglie in pochi giorni con pari disavventura da' Barbari commesse in Italia, aveano infino oltre al mare i Mori spaventati. Vennero in tre passaggi diecisette mila cavalieri, e quattordici mila pedoni. Ma molto più moltiplicarono le genti Italiane, imperochè avendo il Pontefice per bocca de' Sacerdoti donata Indulgenza e perdono di tutti i peccati a qualunque contro a' Saracini combattesse, non solo i Popoli delle Cittadi vennero alla guerra, ma le ville e i monti furono abbandonati dagli abitanti, e con un medesimo animo e volere armati, e disarmati, e vecchi, e fanciulli tutti insieme passarono in Campagna, e stimavasi questa moltitudine passare cento quaranta migliaja di uomini, ehi a piedi, chi a cavallo, secondo il potere e volontà di ciascuno. Erano insieme adunati per la Francia ancora, & Alemagna & Anglia, e per le ultime Isole dell'Oceano era sparfa la fama di questo perdono, per lo quale la maggior parte

te di Europa a questa guerra disponeasi. E già stavano i Saracini in pensiero di abbandonare la mal conosciuta Italia, quando i Napolitani ad un' ordinato giorno prese l' armi, uccisero tutti i Saracini, che nella Terra si trovarono, & in quella medesima ora e tempo i Puteolani fecero il simile: per la qual cosa disperato Sabala di più potere Italia possedere, dissece tutte le Terre, che egli avea in suo dominio, e prima Sinveffa, Formia, Linternò, Cuma, e Baja; e posta la preda, e i prigionieri sopra alle navi, distrusse con ferro e con fuoco gli edifizj, e tornossi in Affrica; e fu tutta l'Italia di quà lo Stretto Siciliano liberata da' Saracini negli anni della salute nostra novecento ventiquattro. Fu il vittorioso esercito con grandissima festa per tutte le parti d'Italia onorato. Ma fu questa allegrezza turbata per la morte dell' Imperatore, il quale avendo ad Itri cenato lietamente con Alberico il Marchese, la notte fu trovato subitamente morto, e benchè alcun segno di manifesto veleno in lui non apparisse, non fu sua morte senza gravissimo sospetto. Così morì Berengario, uomo in ogni prodezza di guerra pari, o superiore al padre; ma di ogni altra bontà e virtude in tutto di lui più glorioso; imperochè la sua fede fu grandissima, e diritta verso Dio, e verso gli uomini, l'animo tranquillo, e degnamente desideroso di onore; & alla sua bellezza, la quale era molta, conveniva una piacevolezza di parole, & accarezzevoli gesti, che egli usava con ogni maniera di persone. Il suo corpo fu sepolto a Laterano con grandissimo onore. Nel tempo di questa guerra era morto Cogone; & Unfredo suo fratello nel Contado era successo; & esso ancora, dappoi che furono i Saracini d'Italia cacciati, morì, lasciando l'altro fratello, cioè fu Godfredo successore. Fu ucciso ancora dai suoi medesimi Guaimaro Principe di Salerno; e quel Principato si prese Gisulfo Normanno pur figliuolo di Tancredo. Furono tutti i figliuoli di Tancredo dodici, di due mogli generati; del sesto di loro nacque Roberto Guiscardo, il quale fu quello, che primieramente ridusse le sette Provincie sotto quel nome che hanno al presente di Reame, e furono Samnio, Campania, Apulia, Lucania, e i Salentini, i Calabri, e Abruzzani. Ma queste cose mostreremo di sotto ne' luoghi suoi, ritornando al presente alle cose, che nell' Imperio seguirono.

BERENGARIO III.

NEgli anni della Natività di Cristo novecento ventotto dopo la morte di Berengario Secondo, successe il Terzo nell' Imperio paterno, il quale incontinentemente mosse guerra ad Alberico Marchese, come si dicea, per vendicare la morte del padre da lui ucciso a tradimento. Ma Alberico, il quale in possanza a lui era disuguale, richiese l'ajuto di Ugo Arelatense, allora Re & Imperatore in Francia, il quale due figliuoli avea: questi furono Lodovico, e Lotario.

Ritenuto adunque in Francia il primogenito Lodovico, mandò Lotario in Italia con esercito di quarantamila pedoni, e ventimila cavalieri; e cinque anni durò in Italia grandissima guerra, & in fine essendo dentro da Mantova l'Imperatore Berengario quasi assediato, fu il Marchese Alberico ucciso da una saetta in una leggier battaglia fra loro commessa. Nè per questo cessò la principata travaglia, ma essendo occupato

A da Lotario tutto il Ducato del morto Alberico, il quale dal fiume del Tanaro fino al torrente di Corono si diffondea, s'instaurò maggiore la guerra, per la quale fu necessario a Berengario partirsi d'Italia. Era in quel tempo a Pavia una donzella di maravigliosa bellezza, la quale per ragione a noi incerta possedeo in total dominio la Città di Pavia. Il suo nome fu Alundia. Costei dopo la partita di Berengario per matrimonio a Lotario si congiunse, e di quindi in poco tempo ebbe universale ubbidienza di quella parte d'Italia, che terminano i due fiumi da Settentrione, il Soncio, e la Macra da mezzo giorno. Successe in quell'anno, che fu novecento quaranta, la mala guerra tra' Veneziani, e Genovesi, Popoli, si come sono ancora al presente, in quel tempo i più potenti di tutti gli altri Italiani in mare.

B Pietro Candiano in quel tempo Doge di Venezia era uscito in persona del Golfo con cinquanta navi lunghe, che Galee per barbaro vocabolo erano nominate; & era passato all'Isola di Cipro, al conquisto della quale erano i Genovesi intenti. Per somigliante modo l'armata Genovese, che furono quaranta Galee, & otto grandissime navi, avea tenuto quel medesimo camino. Ma grandissima ventura dell'una, e dell'altra gente disturbò la loro battaglia. Imperochè per la morte di Teodoro Imperatore di Costantinopoli essendo tutta l'Istria, e la Dalmazia sottopra, il Duca de' Veneziani ritornò indietro, e prese Giustinopoli Città, Capo d'Istria. I Genovesi vagando pel mare d'Oriente cercavano in vano i loro nemici. Ma in quel tempo i Saracini di Affrica passato il mare con settanta navi presero la Città di Genoa per subita battaglia, e quella spogliarono d'ogni ricchezza, e grandissima parte del Popolo uccisero, e i fanciulli, e femmine tutti infino ad uno posero sopra le loro navi, e misero fuoco nella Terra, e ritornaronsi indietro; ma ebbero nel ritorno malissimo intoppo, imperochè l'armata Genovese, che di Levante ritornava, prese battaglia con loro, e sconfisseli, riportando la preda, e i cattivi suoi a casa. Morì da poi Ugo Rè di Francia negli anni di Cristo 941. lasciando Lodovico suo primogenito in Francia successore, & in Italia Lotario, il quale incontinentemente dopo la morte del padre assunse il culto Imperiale, e fessi nomare Cesare. Nel seguente anno fu gravissima peste, per la quale oltre i passati infortunj fu tutta Italia consumata, imperochè incominciando nella parte di Puglia infino a i monti, che dividono la Gallia da noi, si diffuse con tanta orribilità, che non solo gli uomini, e le bestie terrene, ma gli uccelli per tutti i campi morti si trovavano; e nel secondo anno, che fu di Cristo novecento quarantatré, morì Lotario a Moretia Castello edificato da Teodorico Rè de' Goti, essendo in quel tempo Aliunda in Pavia. Le quali cose sentendo Berengario, il quale in Germania nella Provincia d'Austria dimorava, subitamente in Italia si trasferì, e il quadragesimo giorno poi che ritornato era, morì in Verona di peste; lasciando di se il Quarto Berengario nell'Imperio, dal quale fu trasferito il titolo Imperiale in Germania.

BERENGARIO IV.

NEl tempo che Berengario Terzo dimorava in Germania, congiunse a Berengario Quarto suo figliuolo una fanciulla della nobile schiatta d'Austria nata di Alberto, che fu fratello

tello di Sigismondo allora Duca d'Austria; e passando in Italia, come si è detto, lasciò in Germania il figliuolo. E costui dopo la morte del padre ancor' egli venne in Italia, nella quale tenne l'Imperio per cinque anni. Nel novecento quarantacinque giunse a Verona, dove fu con sommo onore e riverenza ricevuto; ma Aliunda, dopo la morte del marito Lotario, non solo di Pavia, ma di grandissima parte di Lombardia si era insignorita, e denegava al nuovo Imperatore ubbidienza. Di qui forse la guerra, e fu Aliunda assediata in Pavia, e presa; al fine fu chiusa in prigione nella Rocca di quella Cittade. I Veneziani, i quali già per l'Istria, e grande parte della Dalmazia foggogata erano fatti potenti, non ubbidivano all'Imperatore, il quale non avendo armata, potea poco nuocere allo stato loro, che nell'onde false era collocato. Desideroso pure di foggogarli, mandò Alberto suo primogenito, ancora molto giovinetto, alla Città di Comacchio, e fatta dai luoghi d'intorno fabricare armata di trentacinque navi lunghe, incominciò coi Veneti la guerra. Berengario intanto prese Ravenna, e grandissima parte di Romagna; la qual cosa Agapito Secondo Pontefice Romano non volle comportare, essendo la Romagna di ragione di Santa Chiesa; e prima usando le armi divine, il fece pubblicare scomunicato; & essendo morto in Germania Henrico Sassone, fece eleggere Otto suo figliuolo, e confermò nell'Imperio d'Italia, confortandolo a venir con armi a mantenerlo. Passò l'Imperatore di Sanogna in Italia nel novecento quarantotto con esercito di ventiquattromila cavalieri, e quindici mila pedoni, e tutto quell'anno guerreggiò con Berengario, e prese Pavia, e tratta di carcere Aliunda, che fu maritata a Lotario, la prese lui per moglie. Alberto in questo medesimo tempo fu da' Veneziani sconfitto in mare, e furono prese undici navi de' Comacchiesi, e quattro ne furono sommerse e rotte. Alberto

(*) Peregrinus Priscianus, qui circiter Annum 1495. Annales Ferrarienses literis mandabat, hæc in Lib. VII. habet, uti ex ejus Codice MSto patet:

Qua signa, sive quibus insignibus & armis priori etiam tempore illo gloriosissima Domus Estensis usa fuerit.

Videntes nonnulli Illustrissimos Marchiones Estes quingentis jam & quinquaginta annis Monocerotem in Vexillis, Sigilloque ac ceteris actibus suis detulisse, facillime signum hoc illis proprium & prioribus etiam annis fuisse crediderunt. Sed uti Lib. VI. Historiæ pleno, ut ita loquamur, calamo scripsimus, Monocerote ipso Albertus Azzo Azzonis filius, Estensis Marchio, ab Otthone Primo donatus fuit. Anno namque Salutis nostræ Nonagesimo Quadragesimo Nono Ottho Primus ipse Berengario & Adalberto illius filio superatis & dejectis ab Italico Regno & Imperio, Italiaque tota potitus, quum tandem & patri & filio jam dictis non modo percussisset, sed Fori Julii, Longobardique totius, Verona & Aquilegia exceptis, regimen illis permisisset, in Saxoniamque rediret, & ex hoc Patavini, Veronensesque, primi rebellionis Italia promotores in Berengarium & Adalbertum, tribus facti, maximè dubitarent, quòd gravia etiam supplicia à Tyrannis jam dictis se passuros timerent (Paduanis ipsis ut tandem, & quidem miserabiliter, contigit) plurimique Populi utriusque Civitatis ob hoc in Saxoniam cum Otthone transirent, redituri cum Majestate sua (nam Italiam se recessurum sequenti Anno pollicebatur Imperator). Albertus Azzo & ipse maximè dubitavit, quum Euganeorum montium accolæ, & Padua Civitatem omnem in Otthonis favorem commovisset. Et quum Berengarius divis etiam minis ea

A sopra le navi degli Adriani leggierrissime sopra d'ogni maraviglia campò, fuggendo per la foce del Pò sopra al dosso della Spina, e dappoi a Ravenna dal Padre Berengario si ridusse. Ma i Veneziani, seguendo la vittoria, assalirono la Città di Comacchio gravemente spaventata per la novella rotta, e quella ridussero nello stato miserabile, nel quale ora si ritrova. Dalla qual calamitate smarriti gli Adriani si distolsero dall'Imperatore Berengario, accostandosi coi Veneziani; e per somigliante modo i Padoani, e Veronesi ad Otto, che in Pavia dimorava, diedero il dominio loro. Berengario da queste sventure sbattuto prese accordo col Sassone, lasciando a lui il nome Imperiale, e il dominio, che in Italia avea, riservando a se la Signoria del Forojulio, che Friuli corrottamente è nominato, e con questo la Città di Verona, e Padoa, & in somma quella parte di Lombardia, che dal fiume di Abdua dalla superiore rimane divisa. Ritornò Otto dappoi in Germania, menando seco Aliunda sua moglie, essendo universale Imperatore, imperochè per rinuncia in Italia ottenuto lo avea, e in Gallia Lodovico era l'anno avanti morto senza lasciare di se alcuno erede. Ma uno Ugo Ciapetta, il padre del quale essere stato beccajo si dicea, occupò il Regno Francese, nè però ebbe ardire di nominarsi Imperatore Romano. Di costui dipoi sono discesi i Reali di Francia, i quali sotto gli antichi & onorati nomi di Carli, e di Luigi oggidì governano quel potentissimo Reame. In questa parte dell'Istoria nostra ne pare da interporre quello, che visto abbiamo nelle Croniche antiche della Casa d'Este, avvenga che per fermezza di altro testimonio fermato non sia (*). Negli anni di Cristo novecento quarantanove Otto primo ritornò in Sassonia, avendo le Terre d'Italia tutte ridotte sotto il suo dominio, eccetto il Friuli, e la Lombardia Orientale la quale Marca Trevisana si appellava. E queste due Provincie lasciò liberamente in

signo-

D *tempore eum prosequeretur, repetens, Azzonem patrem Alberti Azzonis ipsius cum prægnante uxore Berengarii Tertii exilium patris sui in Germaniam sequutum fuisse, & eum Austria natum, sacroque Fonte lotum ab Sigismondo Duce fratre quondam Ducis Alberti sibi soceri educatum fuisse in Aula sua, & sic postea sibi bestem factum: Inveniam etenim Berengarius non erat, atrocem & immitem naturam, ingeniumque suum non modò Albertum Azzonem, sed domesticos suos ferè omnes sibi inimicos reddidisse. Otthonem igitur Primum Albertus Azzo Estensis Marchio in Saxoniam comitatur; quòd licet nobilissimi plures alii convenissent, nullus tamen Imperatori adeò gratus & carus fuit, uti Albertus Azzo. Nam præter Germanicam Linguam, quam Austria natus acquisiverat, & quoscumque alios quocumque etiam virtutum & laudum genere longè excellerebat, & in Hastiludiis, Trojanisque certaminibus, quibus Barbari se se summa cum delectatione exercebant, Imperialis Aula commilitones reliquos facillimè superabat. Quibus omnibus quum Imperator ipse maximè delectaretur, tantum amoris & gratia Italo nostro habuit, ut Aldam naturalem ei filiam sacratissimo illi connubio jungeret, Comitatumque omnem Fausburg in Saxoniam largiretur, & si Oppidum aliud prius etiam condonasset; quum induti ambo insigni eodem, aureo scilicet Monocerote, caelesti in campo, Regem Dacia Trojanò superassent ludo. Monocerotem igitur ipsum Domus Estensis Illustrissima, Alberti Azzonis laudabili victoria illa, & Imperiali dono pro signo deferret, Ricobaldo nobis teste in Berengarii Quarti jam dicti Vita, licet alii scribant, Otthonem & Albertum Azzonem, superato Dacia Rege (ut pacti erant) equis & insignibus, quæ Rex ille victus in certamine habuerat, acceptis, in victoria ipsius perpetuam memoriam pro signo suo postea detulisse.*

fignorio di Berengario, il quale per l'addictro era stato in Italia Imperatore. Ma i Padoani, e Veronesi, i quali della ribellione prima contro a detto Berengario erano stati promotori, e cagione, restarono malissimo contenti di esser soggetti a tal dominio. E molti di loro principali Cittadini passarono con Otto in Sassonia per non patir pena dell'oltraggio fatto al Signore, che nuovamente pigliar si doveano. Tra questi Alberto Azzo, che dal Castello di Calaone avea rivoltati gli abitatori de i monti Euganei, che ora si appellano Padoani, alle parti de' Sassonesi, sopra tutti gli altri avea da temere, perchè nominatamente era da Berengario minacciato. Imperochè Azzone padre del detto Alberto Azzo avea seguito l'esilio di Berengario Terzo in Germania con la moglie gravida, & era quivi in Austria nasciuto questo fanciullo, e levato dal Battesimo per Sigismondo Duca, era da poi cresciuto nella Corte insieme con questo Berengario Quarto, di cui ragioniamo; la cui perversa natura gli fece non solamente costui nemico, ma la più parte de i domestici suoi. Insieme adunque con Otto Primo andò Alberto Azzo in Sassonia, & avvenga che molti altri nobilissimi uomini andassero ancora con l'Imperatore, niuno fu a lui nella grazia pari, imperochè oltre alla Lingua Germanica, la quale esso in Austria perfettissimamente imparata avea, in ogni altra generazione di virtù era a tutti gl'Italiani superiore; e negli armeggiamenti barbarici, che Giostre e Torneamenti sono appellati, sempre mai sopra a tutti i Baroni di Corte era vincitore. Di queste cose molto si diletta Otto ancora, giovine e robusto molto di sua persona: e per questo ne prese tanta grazia l'Italiano, che meritò di avere Alda figlia naturale dell'Imperatore insieme con la Contea di Fausburgh in Sassonia; e già prima gli avea donato esso Imperatore un Castello, quando insieme con lui vestiti d'una insegna celestra col Lioncorno d'oro avea vinto il Torneamento contro al Re di Dacia. Queste cose in Germania si faceano. In Italia Berengario gittava fuori il conceputo sdegno contro a' Padoani, usando orribili & inudite crudeltadi ancora con questo nefando esempio, & appena da dover' essere scritto, cioè che i corpi de' morti figliuoli congiungeva a quelli de i vivi padri, e ligando mano con mano, e piede a piede, e dirittamente la bocca e gli occhi insieme: putrefacendosi il morto corpo, li faceva finire in questi miserabili abbracciamenti, essendo a vivi per forza posti in bocca alcuni cibi, che li sostentassero, acciochè convenissero durare in tanto affanno. Nè Alberto suo figliuolo, ancorchè giovinetto fosse, mostrava in quella età minore apparenza di crudeltà: ma tanto più a i soggetti Popoli odiosa, quanto di libidinosa lussuria era mescolata, in tal forma che qualunque fanciulla piaciuta gli fosse, al marito, o ad altra congiunta persona sempre la

A morte importava. Nel padre, e nel figliuolo era l'avarizia eguale, rubatrice dell'altrui, & avidamente riservatrice del suo. E con tanto odio di tutti quelli, che il conosceano, prese Berengario guerra contro a Santa Chiesa. Per la qual cosa Agapito Secondo allora Pontefice Romano mandò Gisulfo di nazione Normanno Principe di Salerno all'ajuto degli altri Normanni, i quali dentro alla Città d'Ancona erano da Berengario assediati, e fu sconfitto Gisulfo, e tutto l'esercito suo preso & ucciso, il quale era di dodici mila cavalieri, & otto mila pedoni; & esso gravemente ferito fuggì dalla battaglia. Con pari fortuna combatte Alberto con l'armata Veneziana, la quale al soccorfo degli Anconitani era venuta. E fu sconfitto Pietro Urseolo, il quale alcuni anni dappoi successe nel Ducato, essendo ucciso Pietro Candiano. Fu, dico, sconfitto costui con armata di ventotto navi lunghe, delle quali quattro ne vennero in possanza de' nemici intiere; & una fu rotta & affondata, le altre in Dalmazia ne fuggirono. Tolta per questo ogni speranza di soccorfo alla Città d'Ancona, fece volontaria dedizione, ponendosi a piacimento e libertà di Berengario, con la quale usò crudelmente; imperochè primieramente tutti i Normanni, che nella Terra si trovarono, furono uccisi, e femmine, e maschi: buona parte de i Cittadini per ischiavi venduti, e tutte le ricchezze, che portar via si potevano, furono date in preda a' cavalieri. A questa guerra successe la Perugia, la quale e per lo forte sito, e per la moltitudine de' valenti difensori sostenne arditamente l'impeto di Berengario. E già Otto Imperatore, chiamato dal Pontefice, per lo Ducato di Baviera in Friuli era giunto; all'incontro del quale si rivolse Berengario con molta temerità. Imperochè con esercito di dodici mila cavalieri, e sedecim mila pedoni fece battaglia co i Sassonesi, i quali ventotto migliaja di cavalieri, e quattordici mila pedoni aveano in campo. Fu combattuto non lungi dal Castello di Trisana sopra al fiume del Tagliamento, e fu con grandissima uccisione sconfitto Berengario, & egli preso, e il figliuolo Alberto ucciso. Da poi andò Otto a Roma, dove cessò a Santa Chiesa tutto quello, che per Carlo Magno, e per gli altri Imperatori gli era stato concesso; e fu legittimamente coronato a Laterano, e confermato nel Romano Imperio. E ritornando poi nella patria menò cattivo in Germania Berengario, dove miseramente finì la vita sua. Morì in questi tempi Gotfredo Duca de' Normanni, e nel Contado di Puglia successe Balegardo suo figlio, avvengachè ancora senza legittimo titolo fosse per loro quella Terra posseduta.

O T T O I.

E **O**tto (*) Primo figliuolo di Henrico Duca di Sassonia, & Imperatore in Germania, otten-

(*) *Adjicienda heic puto, quæ Latinis verbis ab hoc ipso Ricobaldi Cronico decerpfit ante annos 230. Peregrinus Priscianus, retulitque in suos Annales Ferrarienses, quorum partem inter MSSos Codices Estensis Bibliotheca adhuc servat. Ita ergo scribit ille Lib. VII.*

Quartum à nobis præmittendum necessarium fuit & est, quòd Ricobaldus in Vita Otthonis Primi scripsit, dicens: *Otto Primus Henrici Saxonie Ducis & Imperatoris in Germania filius, totum solus Occidentale Imperium obtinuit Anno Domini nostri Jesu Christi 950. Et prosperè prout Tom. IX.*

denterque supradicta gessit. In Italia venit, bis ab Agapito Pontifice in Berengarium vocatus, & ad Italia salutem, ac Romanæ Ecclesie, & ultimò ob Johannis Pontificis ejusdem nominis XII. malum regimen, Cardinalium Collegii precibus, ut Ecclesiasticam rem omnem reformaret, secum Nobilitatem eam omnem reducens, quæ in ejus discessu ex Italia in Saxoniam Majestatem suam comitata fuerat. Quorum pars major Veronensium & Paduanorum fuit. Et inter alios Albertus Azzo, de quo satis supra diximus, & à quo Marchionum Estensium progenies postea descendit. Qui patrii loci amore captus, ab ipso Imperatore obtinuit non solum parvum Calaonis Oppidum, in quo natus fuerat, sed Adestum quoque, Estum
Z nunc

ottenne solo tutto l'Imperio Occidentale negli anni del Signor Nostro Gesù Cristo novecento cinquanta, e fece con molta prosperità e prudenza le cose di sopra dette. Tre volte fu in Italia; la prima, e la seconda chiamato da Agapito contro a Berengario per la salute d'Italia, e della Romana Chiesa; la terza per lo mal governo di Giovanni Pontefice di quel nome duodecimo, addimandato dal Collegio de' Cardinali per riformare gli Ordini Ecclesiastici. Tutta la nobiltà degli uomini, la quale d'Italia nella sua prima partita se ne era gita con lui, rimeno nella patria, de' quali erano la parte maggiore Veronesi, e Padoani. E tra gli altri Alberto Azzo, del quale di sopra ragionato abbiamo, e da cui la progenie dei Marchesi Estensi è poi discesa, ritornò la seconda fiata con lui, e preso dall'amore del luogo nativo ottenne da esso Imperatore non solo il piccolo Castello di Calaone, dove nato era, ma Adeste, che Este al presente è nominato, sito nella radice del monte, il quale da Atila disfatto, in quel tempo a rifarsi incominciava. In questo Castello fu fatto il Capo del Marchesato di Alberto Azzo; e Montefelce, che prima fu Citade, e Montagnana da autore a noi incerto edificata, gli furono soggetti. E ritornato esso Alberto Azzo con l'Imperatore in Germania, non potè per alcun modo alla Moglie persuadere, che in Italia volesse abitare; e per questo restò egli a compiacimento di lei in Sassonia nel Contado di Fausburch, & ebbe di lei in un solo parto due figliuoli, e furono Folco il primo, & Ugo il secondo. E nell'anno ottavo dell'Imperio di Otto Primo ritornando in Italia vi fece dimora per dieci mesi nel Castello di Este. La qual cosa portando la Moglie con poca pazienza, fece investire all'Imperatore suo padre Folco primogenito del Contado di Fausburch, e questo contro alla volontà del marito. Imperochè Alberto Azzo ugualmente tutti due gli amava. Ma esso istituì erede solo nel Marchesato di Este Ugo il secondo figliuolo; e tre anni da poi, che fu l'undecimo dell'Imperio di Otto, rese l'anima a Dio nel Castello di Fausburch, lasciando i figliuoli eredi nel modo, che è di sopra mostrato. Restarono però ambidue in Sassonia fino al sesto anno del seguente Imperatore Otto Secondo, che Ugo venne in Italia, come narreremo nel luogo suo. Ma lasciando di loro al presente, ritorno alla nostra principale Istoria.

Il primo Otto, poichè le cose del suo Regno ebbe ottimamente in ogni luogo disposte, morì nell' Anno duodecimo dell' Imperio : uomo fu

nunc dictum, in radice montis situm, quod ab Atila dirutum, eo tempore reficiebatur. In hoc Oppido Marchionatus initium Alberto Azzoni datum fuit, subiectaque illi fuerunt Montis Siliensis, qui prius Civitas fuerat, & Montagnana, ab Auctore nobis haud noto edificata, Oppida. Et rediens Albertus Azzo in Germaniam cum Imperatore, nullo unquam modo uxori potuit persuadere, ut Italiam inhabitaret: quam ob rem ipse, ut illi morem gereret, Saxonia restitit in Comitatu Fauspurch, Et solo partu ex ea duos genuit filios, Fulcum scilicet Primum, & Ugonem Secundum, Et Otthonis Primi ipsius Imperii anno VIII. Italiam petens iterum, Esti moram traxit mensium decem. Quod agrè ferens uxor, ut Fulcum primogenitum Imperator ejus pater de Fauspurch Comitatu investiret procuravit: Contra tamen mariti voluntatem, qui ambos equali complectebatur dilectione, Quam ob rem Albertus Azzo Ugonem solum Marchionatus Estensis instituit heredem. Et tertio deinde sequenti Anno, qui fuit XI. Imperii Otthonis in Oppido Fauspurch Deo Omnipotenti reddidit animam, filiis modo

di statura maggiore, che la comune, bianco di pelo, e nel viso molto colorito, di vista allegra, e di apparenza mansueta, ma di voce orgogliosa e cruda. Nei cavalli, e nell'armi ebbe sua principal cura; ma grande l'ebbe ancora nell'adornamento della persona; nè altra cosa ci pare in costui degna di memoria, eccetto una, e ben grandissima, che nel fine della vita sua si ritrovavano nella sua Corte, e che da sua spesa erano sostenuti cinque mila uomini ornati dell'Ordine equestre, dignità molto da questo Imperatore onorata. Imperochè per esso primieramente fu vietato a ciascuno, che Cavaliere non fosse, il portare adornamento della persona, o oro in alcuna parte scoperto, dove prima solo la dorata cintura era vietata per istituzione di Giuliano Imperatore. E di questi cinque mila Cavalieri, di che fatto abbiamo menzione, erano più che le due parti forestieri, e di Francia assai, e d'Inghilterra molti, & alcuni di Spagna, & altri Italiani. Per le quali cose comprendiamo la sua Corte Reale dovere in apparenza essere stata uguale, e conforme a quella di ciascuno altro dei grandi Imperatori, che ne' passati tempi regnato aveano.

O T T O I I.

Otto Secondo negli anni di Cristo novecento sessantadue successe al padre nell'Imperio, & ebbe incontente per tutta la Germania universale ubbidienza. Ma in Italia essendo Benedetto Quinto Pontefice Romano, fu la sua dominazione denegata da alcune Provincie, e furono queste. Liguria primieramente nelle parti marittime sotto le leggi e governo di una sola Cittade si ridusse, e questa era Genoa. La Etruria Latina, la quale Campania, e Maritima di Roma si appellava, al Pontefice Romano prestava ubbidienza. L'altra Etruria, che Terra Tuscia, ovvero Toscana si dice, in alcune Cittadi all'Imperio, in alcune al Pontefice dava ubbidienza. L'Umbria, cioè il Ducato di Spoleti in tutto alla Chiesa era soggetto. Così il Piceno, Marca Anconitana denominato, e la Romagna, la quale fu appellata Flaminia anticamente. Ma la Gallia Cisalpina, cioè Lombardia, all'Imperatore dava ubbidienza intera insieme con l'Italia Traspadana, cioè Marca di Treviso, e con la Provincia d'Aquilea, che Friuli nominiamo, e con tutti i Veneti, eccetto solamente l'Isole, e la Città di Venezia, la quale con Istria a se soggetta sotto protezione dell'Imperio Orientale, nè a Benedetto Papa, nè ad Otto Imperatore ubbidiva. L'altre regioni

jam dicto heredibus institutis; qui simul tamen ad Sextum usque Annum Imperatoris sequentis Otthonis Secundi Saxonia permanferunt, in quo Italiam petiit Ugo, ut suo loco dicemus.

Quintum quod præmittitur, ejusdem Ricobaldi verba de adventu in Italiam Ugonis jam dicti. Scribit namque in Otthonis II. Vita, & in fine: In hoc secundo transitu Imperatoris in Italiam, qui fuit Anno VI. Imperii sui, cum eo venit Ugo Alberti Azzonis filius, Marchio Estensis, mortua jam superiori Anno Saxoniae Alda matre sua. Et fuit ab Otthone innovatus de Marchionatu Estensi, & paternis Feudis omnibus. Post quæ solemni stipulatione, quam & diebus nostris Marchiones ipsi penes se habere dicunt, renuntiavit Ugo omni juri, quod habere posset in Comitatu Fauspurch Saxonum. Et Fulcus pari modo in Marchionatu Esti, unus scilicet alteri. Et hoc pacto divisa fuit & bipartita Domus Estensis, quæ una & sola prius fuerat. Et eodem Auctore in ejusdem Otthonis Vita: Otto ipse in Imperium sublevatur Anno Domini nostri Jesu Christi 962.

ni d' Italia, le quali al presente sotto un vocabolo solo di Regno sono appellate, da varie genti erano in quel tempo usurpate. Imperochè Samnio, che al presente è Terra Aprucense, parte dalla Chiesa, parte da' Normanni, e parte da' Greci era posseduta. Da' Normanni era posseduta ancora Terra di Lavoro, che primamente Campania, & in alcuna parte Campo Liburino era appellata. Lucania all' Imperio di Costantinopoli era soggetta. La Puglia interamente a' Normanni. I Salentini, che al presente per Terra d' Idronto sono conosciuti, pure all' Imperio de' Greci ubbidivano; & a quel medesimo dominio la Calabria, eccetto piccola parte, che teneano i Saracini. A questi medesimi Saracini era l' Isola di Sicilia soggetta, eccetto la parte maritima d' Oriente, che i Greci possedeano. Corsica per Ademario Conte acquistata, a' Genovesi ubbidiva. Sardegna tutta quanta a' Saracini. Così era tutta Italia in se divisa. Per la qual cagione Otto Secondo deliberato di ridurla tutta unitamente sotto la sua ubbidienza, ordinò in Sassonia grandissimo esercito da tutta la Germania convocato, e il primo anno del suo Imperio passò in Italia con quaranta mila cavalieri, e dodici mila pedoni, nè in alcun luogo ebbe resistenza; e passando pacificamente per le Provincie a se soggette, ebbe ne' suoi ordine tanto moderato, che i pomi dagli alberi, nè pur l' erbe da' campi erano tolte senza volontà de' possessori. Tutta Toscana più presto per terrore, che per guerra a se sommesse con pochissimo danno della Provincia; nè volendo perdere molto tempo in altro luogo, dirizzò brevemente il suo viaggio a Roma, & affediò la Città, nella quale era il Pontefice Benedetto; e furono commesse alcune piccole battaglie tra il Popolo Romano, e l' Imperatore: ma per disuguaglianza del numero de' Cavalieri, sempre con danno de' Romani. Per la qual cosa in capo di due mesi si resero liberamente nell' arbitrio di Otto, dandoli in mano Benedetto Pontefice, il quale fece l' Imperatore deporre legittimamente. Imperochè per molte cagioni, che furono da sua parte nel Collegio addotte, questo Benedetto indebitamente il Papato possedea; e per questa massimamente, che non essendo appena compita la vita di Giovanni Duodecimo suo predecessore, egli si avea fatto eleggere. Privato adunque della dignità Pontificale Benedetto, fu Leone VIII. nel suo luogo sostituito; al quale diede l' Imperatore ogni ragione, che i passati Pontefici in Italia aver soleano; & esso prese la Corona dell' Imperio, per alcuni movimenti fatti in Germania dagli Ungari ritornò nella patria, poichè un' anno e mesi quattro in Italia era dimorato con grandissimo esercito, e con pochissimo danno di ciascuno. Gli Ungari, de' quali al presente, e poco inanti avemo fatto menzione, nella Provincia di Pannonia abitavano, & erano dalla Religione nostra discrepanti, imperochè gl' Idoli adoravano; per questo aveano continua guerra con le vicine nazioni; e gli Hunni, i quali quasi da loro all' ultima confunzione erano distrutti, erano al presente costretti a lasciare la nostra Fede per loro. Ma l' Imperatore ritornato in Germania, felicemente presso a Tribala li vinse in battaglia, e non è alcun dubbio, che soggiogati li avrebbe, se dai movimenti Italici non fosse stato rivocato. Imperochè dopo la sua partita Leone VIII. per sua cagione eletto Pontefice mandò Marino Sabellio Legato in Toscana, cacciando dalle Città non solamente quelli, che

Tom. IX.

A fossero dalla parte Imperiale, ma quelli, che l' Imperatore nominassero; e per somigliante modo nella Marca di Treviso, e nel Friuli, per lo Patriarca d' Aquilea era non solo la cura spirituale, ma il dominio intero della Provincia preso. Fu per questo sforzato l' Imperatore a ritornare in Italia, nella quale seco passarono il Duca d' Austria, e il Duca di Baviera; & a loro due fu l' impresa del Friuli commessa. Esso Otto, cacciato di Toscana il Legato Papale, ne andò a Roma, dove ricevuto pacificamente con tutti i suoi, si pose oltre al Tevere, avendo nella mole di Adriano e in San Pietro disposte le guardie opportune, e quivi cominciò col Pontefice, e col Popolo di Roma a trattare, B che un general Concilio fosse celebrato, nel quale l' unione d' Italia si avesse a riformare. Et essendosi a questo concordemente convenuto per ciascuno, da ogni parte delle Provincie Italiane erano venuti i Primate, e Capi delle Città, così Ecclesiastici, come Imperiali. A tutti questi insieme fece l' Imperatore apparecchiare un solennissimo convito sotto le scale di S. Pietro; e convocato quivi da Laterano il Papa, e tutti i Principi, e Baroni, che erano in Roma adunati, con sumtuosa pompa incominciò il convivio, nel mezzo del quale furono sprovvedutamente tutti i convitati cinti d' intorno di armate schiere, le quali con le bandiere levate da ogni canto apparvero subitamente. L' Imperatore levatosi, e dimandando con la mano di esser udito, fu ascoltato con quella udienda, che la paura permettea. Esso dolendosi della rotta pace, tanto più incolpava i violatori di quella, quanto più obbligati al nome Italiano per essere in quella patria generati, manco cura aveano della salute d' Italia; ma per loro pazzia faceano ogni qualche giorno passare le genti forestiere nella Provincia, le quali senza gravissimo danno di quella mai non si partivano. Ma quello che era peggio, il minuto popolo, e i buoni, i quali di ciò non aveano cagione alcuna, maggior pena ne portavano, che i disturbatori del buon governo d' altrui; avere perciò egli deliberato, quanto in se fosse, di medicare questa putrida infermitade, la quale con altro, che col ferro non si potea curare: e se forse ad alcuno paresse questo effetto immane e crudo, sapessero, la clemenza e mansuetudine in questo luogo usata, dover partorire in piccolo tempo orribile crudeltà. Imperochè volendo dappoi liberare il nome Italico da infamia di prodizione, abbisognerebbe ucciderli tutti quanti. Ora separando la macchiata parte dalla sana, poterli negli usati onori e ricchezze Italia conservare. Dovessero adunque tutti riguardare l' effetto di sua giustizia, e quando alcuno a loro congiunto o per amore, o per affinità fosse in questa disavventura accolto, facessero quel pensiero, che fanno coloro, che il piede, e la mano infistolita per conservazione delle altre membra si fanno col ferro dalla persona separare. Ultimamente con eccessivi giuramenti, & imprecazioni a se medesimo affermava, se da niuno odio ovvero passione commosso commettere la presente purgazione: ma per comune e general bene di tutta Italia. E dette queste parole, lasciando dagli occhi grosse lagrime, come tocco da pietà di quello, che a fare si avea, si trasse dal petto una poliza di membrana, nella quale erano scritti i nomi delle persone al supplizio destinate, che quivi tutti erano presenti: e per esecutori a ciò deputati furono decapitati incontenente in quella piazza tutti quanti con tanto poco

Z 2

tu-

tumulto, come se per ciascuno prima saputo si fosse. Leone in San Pietro fu accompagnato con tutto il Collegio, e il giorno seguente fu deposto, & in suo luogo Giovanni XIII. ordinato, il quale dapoi sette anni sedette nel Ponteficato.

Fatte a Roma queste cose, passò l'Imperatore con l'esercito in Calabria, & ebbe la guerra contro a' Greci l'anno settimo del suo Imperio. Nell' anno secondo della sua ritornata di Germania fatto fabricare l'armata a Pisa di quaranta navi lunghe, e mandato per terra de' suoi cavalieri le guarnite de' Sassonesi combattenti, e fatto volteggiare nel golfo, vi salì esso in persona; e fu sconfitto ad Ortona da Teodoro Capitano in mare di Michele Imperatore di Costantinopoli, e campò egli fuggendo per terra, avendo perduto tutto il naviglio, e gran parte dell' esercito suo. Ma poco dopo con la gente terrestre assalì Benevento, che teneano i Greci, e prese; e di quivi tolse il corpo del Beato Bartolomeo Apostolo per portarlo in Sassonia; ma morendo esso da poi a Roma, rimase dove collocato l'avea. Senza più battaglie fece tregua co' Greci, e co' Normanni, i quali insieme contra di lui si erano collegati, e prese la guerra contro a' Saracini, dai quali pareva, che i Greci, e Normanni avessero cercato aiuto contra di esso; nè compì l'anno, che in tutta Italia non rimase alcun Saracino; e ritornato a Roma fu con grandissimo onore ricevuto, & in pochi giorni di febre acuta morì. Questo fu il fine di Otto Secondo Sassone, Imperatore Romano, uomo di molta sagacità, e grandissima simulazione, di molta gagliardia, e di maggior crudeltade, il quale tre anni continui guerreggiò in Italia con prospera fortuna in terra, & in mare avversa. Nell' anno quinto del suo Imperio, il Popolo di Venezia volle deporre Pietro Candiano già buon tempo stato lor Duce, & essendo per questo nella Cittade sorta questione, essendosi esso Pietro, e il figliuolo, e suoi seguaci ridotti nel Palazzo, vi fu gittato il fuoco di pece e di solfo mescolato, per lo quale arse non solamente esso Palazzo, ma le Chiese di San Marco, e di San Teodoro, e di Santa Maria in Jubanico; e più che trecento case di cittadini da fondamenti furono consumate. Ma Pietro Urseolo, il quale a lui, che nell' incendio era perito, successe, fece tutti i predetti edifizj di subito ristaurare. Questa seconda fiata, che passò l'Imperatore in Italia, che fu l'anno sesto del suo Imperio, venne con esso Ugo figliuolo di Alberto Azzo Marchese d'Este, essendo l'anno avanti Alda sua genitrice morta in Sassonia; e fu per Otto Secondo nuovamente investito del Marchesato d'Este, e dei Feudi paterni; e da poi per solenne stipulazione, la quale dicono ancora i prefati Marchesi avere presso di se, rinunciò Ugo ad ogni ragione, che avere potesse nel Contado di Fausburgh in Sassonia; rinunziando Folco per somigliante modo a quanto pretendesse di ragione nel Marchesato d'Este. E così bipartitamente sono le due Case discese da una medesima origine, come di sotto ne i luoghi e tempi suoi faremo menzione.

O T T O III.

Otto Terzo figliuolo del Secondo tenne l'Imperio dal tempo del Ponteficato di Benedetto Sesto infino a quello di Silvestro Secondo. che furono anni dici nove. Fu coronato da Gre-

gorio Quinto; & ordinò in Italia le cose in somma tranquillità, e ritornò in Sassonia. Il principio del suo Regno fu nel novecento settantuno; nel quattordicesimo anno del quale fu coronato a Roma, come sopra è detto. Et essendo nella patria ritornato, sorsero in Italia novità, che il rivotarono. Imperochè il Popolo Romano secondo l'antico costume creò Console con assentimento comune Crescenzo, il quale forte di astuzia e di ardire non era inferiore ai passati Romani; ma di fortuna insieme con Roma medesima molto inferiore. Costui incontante cacciato Gregorio di Roma, che allora tenea il Papato, creò Pontefice Massimo Giovanni Greco, allora Vescovo Piacentino, il quale solamente della cura dell' anime, e della Religione spirituale si pigliava incarico, lasciando a Crescenzo, & a' Romani lo stato, il quale dai passati Imperatori a Santa Chiesa era stato contribuito; e così ridotta alcuna forma e dimostrazione dell' antica Signoria di Roma, dirizzarono a nome del Senato Ambasciatori a tutti i Popoli, e Città d'Italia, significando volere nelle usitate leggi e costumi governare i Popoli a se soggetti, confortandoli a stare uniti contro a' Barbari per la propria e comune utilidade, e per la gloria generale dell' Italica libertà, che conservare intendeano. Et ebbe tanta forza la riverenza dello antico nome Romano, che quasi da ogni parte ottennero volontaria ubbidienza; nè era questo principio di piccol momento, quando in Crescenzo fosse stata la fede e bontade uguale all' ardire. Imperochè vedendosi di privato Cittadino salito in tanta altura, deliberò fare a se quella dignità perpetua; & attenando di far questo con assentimento del Popolo, ebbe alcuni a sua volontà contrarianti; de' quali molti con finte cagioni furono da lui uccisi; & incominciò ad avere molti armati a guardia di sua persona; e nel disporre de i Giudicj, non se li approssimava alcuno, ma in cedole porgea scritta a ciascuno la querela sua. Ultimamente sopra la sepoltura di Adriano, la quale, come vediamo, è di opera grandissima costrutta, edificò un Castello, il quale per molti anni da lui fu Castello Crescenzo denominato; al presente dai Pontefici Romani posseduto, di Sant' Angelo è chiamato. Sospetto & odioso il faceano in Roma queste cose; ma per le Città d'Italia la superbia sua il faceva intollerabile; imperochè di continuo con molta lunghezza tra l' audienza denegata ai loro Legati, e le risposte superbe, al fine venivano. Pochissima clemenza nei delitti, e minore remunerazione nei meriti era usata; e già più per tema, che per amore o riverenza veniva da' Romani, e dagli altri Italici ubbidito. Diedero queste cose animo ad Otto Imperatore di ripassare a difendere sua ragione nell' Imperio, e con esercito di cinquantamila Barbari, de' quali oltre alle due parti erano cavalieri, nel decimosettimo anno del suo Imperio afflisse quasi universalmente Italia, essendo le Province, e le Città tra se divise. Ma Roma fu principalmente da lui spogliata e guasta; imperochè entrato in quella negli anni di Cristo novecento ottantanove, con pochissimo riguardo delle sante cose crudelmente la fece robare. Era Crescenzo nel Castello fuggito, e dato dai suoi medesimi nelle mani all' Imperatore, fu ucciso insieme con Giovanni Pontefice, che ordinato avea. Ma a Crescenzo fu tagliato il capo pubblicamente, e Giovanni, essendogli tratti gli occhi, morì di quella pena. Ciascun Romano, che

che o per antichità di sangue, o per alcuna virtù fosse nobile, fu trasportato cattivo in Germania; e per somigliante modo dall'altre Città Italiane furono tutti gli uomini stimati di alcuna dignità, condotti in Sassonia; de' quali molti morirono nelle prigioni Imperiali; molti nelle lontane Isole dell'Oceano relegati, misera vita lungamente menarono. Et esso Otto l'anno seguente a Roma soggiogata morì di quel dolore, che colico da' Medici è chiamato, non lasciando nè al Regno, nè all'Imperio successore alcuno. Esso fu di grandezza più che comune, bianco molto, di forza grandissima, d'ingegno aspro e barbarico: imperochè in tutti gli atti suoi e avarizia e crudeltà mescolate furono.

HENRICO I.

PER la morte di costui sorsero in Germania grandissime novità, aspirando ciascuno Principe Alemanno alla dignità Imperiale. Ma Enrico Duca di Baviera e per potenza d'affinitadi, e per sua propria virtù, che in quel tempo era nominatissima, fu eletto da' Germani Imperatore, e da Silvestro Secondo Pontefice Romano fu confermato; & esso per somigliante modo rinunciò al sopradetto Pontefice ogni ragione, che nel dominio di Roma si pretendesse di avere per l'acquistato titolo di Cesare. E tenne costui l'Imperio anni dodici, i quali con silenzio sono dagli Scrittori trapassati, non essendo in alcuna cosa riuscito in quello, che di lui avanti al Regno si aspettava. Nè alcun male, nè alcun bene fu per lui fatto; se forse non si potesse ragionevolmente dire: quel Principe certamente far male, quando il bene non faccia potendolo fare. Così adunque dall' Anno di Cristo 997. al mille e nove stette Enrico con Reveganda sua Moglie in vita celibe e separata, & ambidue, come si dice, vergini morirono. In quel tempo Stefano Primo Re Cristiano in Ungheria, e Bala sua Moglie, per cagione della quale alla nostra Religione ridotto si era, mostrarono grandissimi miracoli nella morte loro, e credibili veramente per la santa vita, che in se dimostrata aveano. E si come i Principi di quella stagione si dovestero tutti santificare, Roberto Re di Francia, il quale nel terzo grado da Ugo Ciapetta nel Regno Francese era successo, diede esempio di religiosissimo Principe, e tra le altre cose di lui si vide questa mirabile: che assediando esso il Castello di Ronciglione, nuovamente dagli Spagnoli occupato, e non volendo per questa guerra intermettere i Divini Uffizj, i quali nelle ore dalla Chiesa ordinate sempre nel cospetto suo si celebravano con cerimonia Reale, e con molta santità: miracolosamente cascarono le mura della Terra, mentre che lui il Divino Uffizio intanto ascoltava.

Fuora del proposito dell'Istoria furono queste cose nel tempo di Enrico Imperatore, il quale per tutto il tempo del Regno suo non fu in Italia mai; le Città della quale per la più parte dal passato Imperatore con abbandonata libertà si governavano, eccetto le Provincie di Apulia, e di Calabria, le quali sotto il governo de' Normanni da tanti mali erano esentate; e meglio a' Barbari sottoposte, che le altre dal negligente Imperatore lasciate, si manteneano.

CORRADO I.

NELL' Imperio, e nel Ducato di Baviera insieme, successe Corrado figliuolo di Carlo minor fratello del Re di Francia, nato per Madre di una Nipote del sopradetto Enrico; e non avendo altro Stato fermo in Francia, fermò in Baviera sua residenza negli anni di Cristo mille e nove. Fu costui da tutti i Principi Alemanni concordevolmente ubbidito, e statò alcune leggi, & una tra le altre, la quale capitalmente punisse i violatori della pace. Nell' anno quarto del suo Imperio venne in Italia, nel passaggio del quale apparve in Cielo per sedici notti continue un trave grandissimo di fuoco, il quale in Occidente al fine parve tramontare, là dove il Sole si corica. Le Città d'Italia in quel tempo ciascuna per se mezzo libere coi costumi consueti, e Leggi Romane se stesse governavano: ma in ciascuna per onore della Religione Cristiana tenea il Vescovo il primo luogo; e nel proporre le cose nel Consiglio, e nel determinare, la sua sentenza era la prima. Nè in Italia sola, ma in molte Città d'Alemagna ancora questo santissimo governo era trasferito, & insieme la libertà di ciascuna Cittade, il vivere tranquillo de' Popoli, e la Cristiana Fede si mantenea. Ma l'Imperatore, allo stato del quale non conveniva questa novità, passò, come è detto, in Italia, da molti Duci e Conti Alemanni accompagnato; & avvengachè con manifesta guerra non assalisse alcuna Cittade, pure apparea, che inimichevolmente in molte cose fossero trattate. Imperochè entrando in esse con le armate genti, ancorchè pacificamente fosse accettato, disponea i suoi Cavalieri nelle case de' Cittadini; e fatti principalmente i Vescovi pigliare, seco ligati li conducea; e molte rapine, e stupri dai Soldati suoi erano commessi, avvengachè acerbamente di ciò molte volte fossero puniti. In Verona sola stette fermo per quarantaquattro giorni; nelle altre Città non passava trè o quattro giorni sua residenza. Giunto a Milano gli fu l'entrare nella Terra proibito, avvengachè il Vescovo suo fosse per alcun mese avanti della Cittade fuggito via. Turbato l'Imperatore distrusse con fuoco tutti i Borghi, e Ville d'intorno; e non volendo differire il suo viaggio, che a Roma dirizzato avea, per Lombardia e Toscana senza alcuno ostacolo fece il suo passaggio. E giunto alla Cittade, avendo molti giorni avanti mandato il Duca d'Austria, gli uscì all'incontro il Pontefice con tutto il Clero, e il Popolo Romano disarmato, salutandolo Cesare Augusto Imperatore. Esso smontato a piede, onorò il Pontefice con grandissima riverenza, & accompagnato da lui smontò nel Palazzo di Laterano, e nel giorno di Pentecoste fu coronato per mano di Giovanni di quel nome Vigesimo tra i Romani Pontefici. Costui pochi giorni avanti per opera dell'Imperatore era in quella grandissima opera sublimato, e Benedetto Ottavo deposto, come si legge nell'Istoria de' Pontefici Romani. Mentre che la detta coronazione si celebrava, un grandissimo terremoto, e tuoni orribilissimi furono sentiti, cadendo dal Cielo spesse faette di fuoco; e Bruno Arcivescovo di Magonza, il quale la solenne Messa dicea, & era molto all'Imperatore amico e familiare, dicea fermamente avere quivi il Beato Ambrosio veduto, il quale all'Imperatore con turbata faccia minacciava. Questa medesima visione da mol-

molti altri ancora era confermata; & alcuni in tutto di quel terrore se ne morirono. Ritornò dapoi Corrado in Germania, dove morì, e fu a Spira sepellito, nè di se lasciò maschio figliuolo erede: ma un genero fatto per una sua figlia adottivo, di cui nel seguente Capitolo parleremo. Eſſo fu di bellissima apparenza, e signorile; amatore di giustizia, e molto fermo, e veritevole nelle parole e promesse sue: & era da lui spesse volte questa sentenza udita: Che ancora ad un vilissimo servo era brutta cosa il mentire; ma ad un Principe al tutto disconvenevole & aliena. Nel tempo suo Almerico figliuolo del Beato Stefano Re d'Ungheria morì con la sua Moglie vergine, per li meriti del quale mostrò Dio molti miracoli dopo la morte sua.

H E N R I C O I I.

LA Sede Imperiale per trè anni stette vuota di sua dignità dopo la morte del soprannominato Corrado: imperochè grandissima contenzione fu tra i Principi di Germania, cercando per se ciascuno quell'onorato luogo; & in fine nel Ducato del morto Corrado, e nell'Imperio insieme, successe Henrico Secondo, il quale per maraviglioso modo, come scritto si ritrova, gli divenne genero. E noi delle passate cose non possiamo rendere altro testimonio, che quello de gli Scrittori di quel tempo, avvenga che male verisimilmente abbiamo questo denotato, parendo forse a loro di aggrandire, e fare più illustre la schiatta degli Eretici, che alcuni anni tennero l'Imperio, quando per modo quasi miracoloso lo mostrassero aver avuto suo principio. Dicono adunque, il Conte Leopoldo fratello cugino del primo Henrico Imperatore, e Duca di Baviera, per tema di Corrado essersi nelle profonde selve con la sua Moglie nascosto, dove composta una piccola capanetta, poveramente si vivea. Accadde, che essendo Leopoldo della selva uscito per alcun suo bisogno, l'Imperatore in quel medesimo luogo per cagione di caccia era entrato, e seguendo egli stesso a piede un cane dietro alle pedate d'un porco selvatico si condusse nel grandissimo bosco, dove la Moglie di Leopoldo nella capanna dimorava, e quivi non molto di lungi ritrovò l'Imperatore il porco, & ucciselo, essendo al tutto di ogni compagnia, fuorchè del cane abbandonato; & essendo già la notte oscura, nè sapendo egli, dove si fosse, salito ad un'arbore, e veduto qui vicino il fuoco della piccola casetta, a quella n'andò subitamente. La Moglie del Conte gravida, e già al parto vicina, ministrò all'Imperatore la cena, e l'albergo, quanto meglio comportava la disposizione, dove si trovavano. E quasi nella mezza notte s'accrebbero a lei i dolori per figliare; e fu da Corrado Imperatore, il quale solo quivi si ritrovava, sovvenuta di quell'aiuto, che si seppe porgere per lui, al tutto di quel mistero ignaro e disusato. Essa partorì un maschio figlio, e partendosi avanti al giorno l'Imperatore, trè volte udì alle sue spalle una voce dicente: *Corrado, Corrado, questo figlio del tuo nemico Leopoldo ancora nel Regno ti fa successore*. La qual cosa udendo lui, e dispiacendogli assai, con ligatura di alcuna fronde segnò la strada di gire a quel luogo; e mandò due suoi segreti, che uccidessero il fanciullo, come minor vergogna gli fosse il comandar questo male, che farlo egli stesso. Andarono li due soldati, e mossi a pietà per la bellezza del fan-

ciullo, non eseguirono la commissione del loro Signore, & a lui mentirono averlo ucciso. E quel medesimo giorno un Conte della Provincia di Baviera, passando quivi, & udendo il fanciullo sopra d'un' albero lasciato dai due Ministri Imperiali, i quali dalla madre rapito l'avevano, e quivi lasciandolo, perchè egli stesso se ne morisse, il fece torre, e battezzato nominollo Henrico, nobilmente allevandolo, perochè altri figlj non avea, e questo dalla fortuna offertogli quasi come proprio nutriva. Crebbe il fanciullo, e fatto giovinetto d'incredibile bellezza, e gagliarda disposizione della persona, meritò di essere richiesto a servigi di Corrado; e venne nella Corte in grandissimo pregio per la virtù sua. Ora all'Imperatore molto in sogno fu rivelato, questo essere quel fanciullo, che egli avea commesso, che fosse ucciso; e ciò più ancora li persuadea il modo, nel quale sapea lui essere stato da quel Conte ritrovato. Ricercata adunque con tormento la cosa dai due soldati, fu quasi certificato questo esser quello proprio; e deliberato di forzare quello, che la fortuna disponea, essendo lui a Spira, mandò il giovinetto in Baviera alla Moglie, che quivi con una sua figlia già da marito dimorava; e di sua propria mano le scrisse, che segretamente il facesse uccidere. Cavalcando il giovine Henrico tutto solo, che così commissione avea, era nel mezzo del giorno grandissimo caldo, & invitato dal sonno in una deserta Chiesa presso al camino, si pose sopra ad un banco a dormire. Il Sacerdote di quella Capella dietro all'Altare ancor' esso dormiva, e svegliato vide il giovine, e tentato d'involarlo, se danari avesse, pianamente gli trasse la borsa di petto, nella quale era la lettera Imperiale. Quivi per divina volontà cambiando pensiero, deliberò di vedere quello, che la lettera dicesse, e visto il tutto, ne rifecce un'altra con quel proprio sigillo, contrafacendo nello scrivere la mano Imperiale. Ma rivolse al tutto la sentenza; imperochè all'Imperatrice commesse, che incontante la figlia ad Henrico donasse per sposa, e che le nozze, e il matrimonio fossero presto consumate. E così fu subitamente adempito. La qual cosa sentendo l'Imperatore, si dispose non contrariare più oltre alla divina volontà, e chiarito a tutti li Baroni all'Imperio soggetti, come la cosa fosse passata, l'istituì solennemente erede. E per dare a queste cose più fede, nel luogo della selva, dove Henrico nacque, fece un bellissimo Monastero edificare, il quale ancora al presente contiene dipinta nelli portici della Chiesa questa Istoria, che narrata abbiamo. Quella Abazia è nominata Ursana, & è lungi ad Aquisgrana per ventidue mila passi.

Così nacque il Secondo Henrico, & in questo modo nell'Imperio a Corrado successe negli anni di Cristo mille e trentadue, nel tempo del quale fu la Chiesa di Dio per grandissimo scisma gravemente flagellata. Imperochè Benedetto Nono fu dal Collegio de' Cardinali universalmente deposto, & in suo luogo sublimato il Vescovo di Sabina, il quale Silvestro Terzo si fece appellare; e dopo cinquantasei giorni costui ancora fu deposto, e ricuperò Benedetto la perdita dignità. Ma in poco tempo privato un'altra volta, fu costituito Giovanni Cardinale del titolo di S. Giovanni avanti la Porta Latina, che fu nel Ponteficale uffizio nominato Gregorio Sesto. Era costui di nazione Tuscolano, uomo ardito, e bellicoso, ma d'ogni dottrina vuoto & alieno.

Lasciando adunque la cura delle divine cerimonie, ad un'altro ordinato avea, che quelle esercitasse. Eſſo in perſona contro a' ladroni, che i pellegrini rubavano, e contro agl'infettatori dello Stato della Chieſa facea continua guerra. Ma da tale eſercizio fu a maggior' imprefa rivolto. Imperochè paſſato contro a lui l'Imperatore Henrico, nel ſecondo anno del ſuo Imperio, che pur' ancora era il ſecondo del Pontificato, il cacciò di Roma, ordinando eſſo Imperatore per forza Singerio Veſcovo Bambergenſe, il quale nel Papato Clemente Secondo ſi nominava. Ma prima che ciò foſſe per Henrico adempito, fu tra il Pontefice con l'ajuto de' Romani, e l'Imperatore lunga battaglia, dove ſi dice eſſer ſtati uccifi oltre a novemila Cittadini Romani. Et entrato vittorioſo Henrico nella Terra, e ordinato Sindegerio Pontefice, come ſopra è detto, volle promeſſa dal Popolo Romano, che non permetterebbero ordinare Papa alcuno, ſenza volontade & eſpreſſa licenza di lui; e molte Famiglie, che alla parte ſua favorito aveano, onorò egli con Baronaggi, e doni di molte Terre; e furono tra queſti i Colonneſi, e i Sabelli, antichiffimi Cittadini Romani. Dipoi ritornato in Alemagna, avendo di grandiffima parte d'Italia il dominio acquiſtato, morì a Spira, dove ancora è ſepellito. Fu Principe di molta giuſtizia, nemico d'ogni mollizie e laſcivia. Imperochè dalla Corte ſua rimoſſe tutti i Muſici e giocolatori di maniere diverſe, che appreſſo a Corrado erano ſtati in molta ſtima. Grandiffimo accumulatore fu di teſoro, & aſpro punitore contro a' delinquenti; e queſta natura ebbe lui dappoi che fu creato Imperatore. Imperochè quando nella Corte dimorava privato Cavaliere, ſopra tutti gli altri era feſtevole, liberale, e pietoſo: ora avendo dignità cambiata, avea tanto cambiato coſtume, che dove in quel tempo agli ſconofciuti paefi, e alle genti foreſtiere era il ſuo nome grato, al preſente dai più domeſtici era odiato. E tanto più, quanto della ſua Nazione come meraviglioſa e divina altieramente in pubblico ſi vantava. La qual ſuperbia ancora contro a Dio volle dimoſtrare, facendo deporre, e iſtituire il Romano Pontefice all'arbitrio e volontà ſua. Ma già di ſua vita abbiamo abbaſtanza ragionato, & è tempo di paſſare al Terzo Henrico, nell'Imperio del quale furono fatte coſe degne di memoria maggiore.

HENRICO III.

Henrico Terzo ancora giovinetto ſucceſſe al Padre negli anni di Criſto mille, e cinquanteſei, di cui molte coſe non ſono mandate a memoria; e quelle che ſi ritrovano favoleggiate al modo ſopradetto del Padre ſuo, ſono di poca fede appreſſo a noi. Ma nel ſuo tempo furono da Normanni fatte in Italia glorioſiſſime coſe, le quali narreremo con quella brevità, che baſti ad intendere chiaramente l'Iſtoria. E prima quello, che di eſſo Henrico troviamo nelle Croniche, vogliamo alquanto toccare. Scrivono i due Teutoni Alberto, e Aleſſandro, che ſeparatamente quaſi ad un tempo compoſero l'Iſtoria degli Alemanni Imperatori: queſto Henrico avere avuto trè figlj, uno maſchio, di cui ragioneremo nel ſeguente Capitolo, e due femmine. Ambe le donzelle per ſe ciascuna a tempi diverſi eſſere con due Cavalieri fuggite; delle quali la prima nell'Italia Piemontana per tema del Padre nelle ſelve eſſere coll'

A amante ſuo naſcoſta, il quale in ajuto di ſua vita ora tagliando legne, ora facendo carbone, che nelle circòſtanti Ville vendea, avere nei boſchi condotta la più parte di ſua vita. Partorì ſette figlj, da poi tutti Marcheſi: imperochè nella guerra Italica uſò l'Imperatore l'opera del Genero, perdonando alla figlia, & iſtituendo i nepoti in quella Provincia tutti Marcheſi. E il Monferrato, e il Canaveſe, e Saluzzo, e gli altri eſſere d'una medefima pianta germinati, & avere dall'Avolo loro Henrico Terzo, di cui ragioniamo, ampliffimi Privilegij di queſti Territorj, che al preſente ancora poſſedono. Per ſomigliante modo, ma con ventura maggiore, eſſerſi la ſeconda figlia ancor partita, della quale nacque unigenito Bonifacio dal predetto Imperatore iſtituito per Marcheſe di quella Provincia, che al preſente Patrimonio di San Pietro ſi appella. Ma eſſendofi nell'undecimo anno del ſuo Regno a lui tutta Italia ribellata, con ajuto dei due Generi, i quali con modo lungo da narrare, e male verifimile a credere, furono da lui conoſciuti, acquiſtò di quella grandiffima parte, & inveſtìne que' Marcheſi, de' quali abbiamo ſopra fatta menzione. Ma Bonifacio per propria virtù dopo la partita dell'Imperatore a ſe ſommeſſe la Lombardia con armi, e tennela tutto il tempo di ſua vita ſotto nome di Contado; nel quale poi ſucceſſe Matilda ſua unica figlia, della quale di ſotto ſcriveremo. Ma l'Imperatore tornato in Germania, dal ſuo proprio figliuolo Henrico Quarto fu preſo, e poſto in prigione dove finì miſeramente ſua vita, poichè l'Imperio ebbe trentanove anni tenuto. Queſto di lui è ſcritto dagli Autori ſopranominati. E nel tempo ſuo troviamo ſcritto nel Pontificale della Chieſa Romana, e nell'Iſtoria de' Normanni, diligentemente e con ſomma fede ſcritta queſta piccola Iſtorietta delle Provincie, che ora da noi Reame ſono appellate.

Benedetto Decimo, il quale per proprio nome Inicio era chiamato, ad iſtanza di Henrico Imperatore fu creato Pontefice per li Romani, contra la volontà del Collegio, e nove meſi dopo ridotto a penitenza, rinunciò egli ſteſſo il Pontificato nelle mani de' fratelli Cardinali, i quali crearono Nicolò Secondo di quel nome, di nazione Borgondio, uomo per ſapienza, e ſanta vita venerabile. I Baroni Romani preſe l'armi, con tutto il Collegio della Cittade il cacciarono. Eſſo ridottoſi ad Aquila Città poco tempo avanti nei Samniti, cioè Terra Apruſenſe, edificata, fece quivi dimandare in parlamento Roberto per ſopranome Guiſcardo, il quale di Tancredo diſceſo; tra tutti i Normanni di virtù, e di potenza tenea il principato, e fu tra loro quivi poſto, che tutta la Puglia ſotto giuſto titolo di Ducato a Roberto foſſe conceſſa, e quella medefima ragione in qualunque Provincia foſſe per lui in Italia acquiſtata, reſtituendo eſſo a Santa Chieſa Benevento, che in quel tempo era per lui poſſeduto; facendofi uomo Ligio al Sommo Pontefice; il quale è vocabolo di ſervitù più ſtretto aſſai, che Feudatario, o Vaſſallo. Indi incontinente con l'eſercito moſſo contro a' Baroni Romani, con molte battaglie li fece ubbidienti al loro Paſtore. Ma l'Imperatore Henrico, avvengachè tardi al ſoccorſo veniſſe, pure paſò in Italia, e ripreſe Roma, & aſſediò nel Caſtello di Sant' Angelo il Pontefice. All'ajuto del quale ritornò Roberto incontinente, e ſenza battaglia fu con l'Imperatore poſto, che un-

nuovo Concilio si avesse a celebrare, nel quale la voce di ciascun Vescovo per se valesse senza riguardo di titolo o di Cardinalato. Et essendo statuito, e celebrandosi, morì il Pontefice Nicolò; e la Setta dei Vescovi Oltramontani, che all' Imperatore favoriva, crearono Papa Alessandro Secondo, il quale undici anni e sei mesi tenne il Pontificato. Avvengachè i Vescovi Lombardi insieme si avessero separatamente un Pontefice creato, e questo era Candolo Parmegiano, e Vescovo di quella medesima Città. Ma celebrato a Mantova un Concilio, dove anche intervenne Henrico Terzo Imperatore, fu Candolo deposto, restando piena ubbidienza ad Alessandro. Ma Roberto Guiscardo dopo la liberazione del Pontefice Nicolò, ritornato in Puglia, con magnanimo cuore concesse tutta quella Provincia in dono al suo fratello Guglielmo, & esso con esercito passato in Calabria, in quel tempo dal Greco Imperatore posseduta, il quale più per sua perfidia e cattività era conosciuto, che per opera alcuna, che virtuosamente da lui fatta si ritrovi. Il suo nome fu Alessio, dispregiatore della gloria altrui, della sua tanto avido servatore, che nè a quelli di sua età, nè a quelli, che succedessero dappoi, lasciò in fatti o in parole una piccola scintilla. Di sue ricchezze fu molto avaro, ma di sua fede prodigo; imperochè con molti sacramenti affermandola, leggiermente e per piccola cagione la gittava per terra. E possedea questa bestia ancora in Italia Cittadi; e la Provincia di Calabria interamente. Roberto non avendo in quella regione alcun ridotto, edificò la Città di San Marco, dove stette il verno fermo; & uscendo alla novella primavera, fermatosi in campo alla riviera del fiume Mochato, presso all' acque calde, soggiogò li Cosentini, e Marcinarensi; e seguendo la vittoria per lo lido del mare Jonio, pervenne a Silatto, e pose il campo a Reggio. Questa Città dai Dirosfori dell' Imperatore Greco era guardata, che sono gli elettissimi pedoni di quella gente. E conosciuto Roberto non la potere per battaglia pigliare, vagando intorno, prese Leucastro, Maja, e Canelea. In questo tempo Ruggieri suo minor fratello, ma di bellezza, di gagliardia, e di virtù, non solo dei fratelli, ma di tutti gli uomini del suo tempo superiore, tenea il campo nel monte Vibonese, & acquistò la Valle delle Salinare, e molti altri luoghi in quel circuito. Esso edificò la Terra di Nicefola. Tutte queste cose gli furono dal fratello Guiscardo in libero dominio concesse; e per somigliante modo a Goffredo suo fratello ancora concesse Quilimaco, e tutta la regione Reatina, la quale al presente nell' Apruzzo si contiene. E ritornato alla offidione di Reggio, lo prese ultimamente per battaglia; nella quale mostrò di se Ruggieri grandissima virtù di gagliardia, e grande liberalità mostrò Guiscardo; imperochè quella Città li concesse in dono, e da lei si denominò poi Ruggieri in tutto il tempo di sua vita. Così avea tra fratelli lo Stato diviso Roberto. Esso però, di loro assentimento, di Apulia e di Calabria Duca si intitolava, e disponendo l' animo a maggiori cose, come dimostrò nella fine, la fortuna gli offerse il conquisto di Sicilia in questa forma. Bethumi per lo Soldano de Saracini l' Isola governava, & essendo in quella la fama di Ruggieri, che a Reggio dimorava, trapassata, con grandissimo nome della sua virtude, e piacevolezza, e gagliardia, e prudenza, e liberalità, la quale da lui oltre al suo piccolo potere era

A usata, eziandio verso di ogni Nazione straniera: si rivolsero a lui non solo gli animi de' Siciliani, ma de' Saracini ancora; nè d' altrui si ragionava non pure in Sicilia, ma per tutta la Barbaria d' Affrica, che di Ruggieri. Per questo temendo Bethumi di universale ribellione, e favorendo forse ancor lui, si come tutti gli altri, alla virtù di quel giovinetto, passato nascostamente il mare gli propose il modo di acquistare l' Isola. Ruggieri non indugiando la fortuna, che se gli offeriva, dato al fratello Guiscardo subito avviso, passò subitamente a Messina, e di subito la prese; e già gran parte dell' Isola col suo nome solo acquistata s' avea, quando gli altri fratelli fecero il passaggio con bellissima armata. E per non fare di questa impresa sola un' Istoria, in poco più di sedeci mesi pervenne tutta l' Isola in loro possanza, eccetto alcune parti montuose & aspre, che occupate da' Saracini, e da natura munite, furono impossibili ad esser vinte. Mandò Ruggieri, come si legge nel Pontificale Romano, ad Alessandro Secondo Papa quaranta Cameli della preda da' Saracini acquistata. Prospera ventura fu certamente quella di questi fratelli; imperochè per dieciotto anni continui senza alcuno sciagurato impedimento sempre furono vincitori: e fu l' ultimo di questi anni il millesimo e settuagesimo della salute Cristiana. Poco dopo essendo Alessandro sopraddetto morto fu senza assentimento dell' Imperatore creato Gregorio Settimo di quel nome. E ritornò Henrico ancora questa ultima fiata in Italia con grandissimo esercito. La mossa del quale sentendo il Pontefice, andato ad Aquino, e convocato Roberto, e i fratelli, concesse loro di nuovo, e confermò la concessione fatta per lo Secondo Pontefice Nicolò, investendoli ancora di tutte le Provincie di nuovo soggiogate, rinunciando esso Roberto ogni ragione, che egli avesse per ragione d' acquisto nella Marca d' Ancona. E così furono di quella Provincia i Normanni, che vi abitavano, tutti in Puglia e in Calabria trasferiti. E ritornato poi a Roma il Pontefice fu dall' Imperatore nella Cittade assediato; & avendo il Popolo ad Henrico aperte le porte, fuggì nel Castello di Sant' Angelo, dove aspettò il soccorso di Guiscardo, il quale con tutti i fratelli & esercito di tutte le Provincie loro, venne a Roma, dove fame grandissima e crudel peste ad un tratto i forestieri e Cittadini acerbamente consumava; per le quali difficoltà astretto Roberto a partirsi trasse del Castello il Pontefice, condusselo a Salerno, ove diede fine alla sua vita. Ritornò Henrico in Germania, dove, come sopra è detto fu dal figlio preso, & incarcerato. Ma Roberto Guiscardo, l' animo del quale sempre all' alte cose riguardava, destinò d' acquistarsi l' Imperio Costantinopolitano; & a questa impresa lo invitava la tristizia di Alessio già nella guerra Calabrese sperimentata. Comunicato adunque il consiglio, e le forze coi fratelli, con le loro persone, e con ogni suo sforzo passarono in Epiro; la qual Provincia nuovamente agli Albani era stata per Alessio concessa ad abitare. Questi erano Popoli dell' Asia da' Saracini cacciati, i quali contro a i Turchi aveano presa guerra, & ora nella regione appena conosciuta subitamente da' Normanni assaliti, fecero poca difesa. Preso Durazzo, per l' Acarnania, e per l' Etolia vittoriosamente si allargarono con tanto avventuroso incominciamento, che chiaramente dimostrava dovere conseguire ottimo effetto al grandissimo appa-

apparato, che fatto aveano. Imperochè l'esercito terrestre di dodici mila cavalieri, e ottomila pedoni si diceva, e la navale armata di settanta navi lunghe, e quaranta onerarie. Ma Guiscardo preso da febre per riscaldazione nel mese di Luglio nell'Isola di Cassioba si morì. Urbano Secondo, fatto Concilio a Melfi, fece investitura del paterno stato a Ruggieri suo maggior figliuolo, lasciando Sicilia, e l'altre Provincie a' fratelli di Roberto, come esso avea disposto. Era questo giovine Ruggieri restato in Italia per governo delle Provincie. L'altro minor fratello, il quale Boemondo fu nominato, avea in Grecia seguito il padre, e restato delle cose ultramarine e nuovamente soggiogate erede, e dell'armata insieme, e dell'esercito, si apparecchiava a tornare in Italia, richiedendo ancor parte di quella per dovuta eredità. Ma offertogli miglior ventura da Dio, lasciò quel proposito, come dimostreremo nel Capitolo seguente. Nel Regno di Sicilia rimase solo erede il suo Zio Ruggieri. Per opera di costoro furono le sante ossa del Beato Nicolò portate alla Città di Bari; nè altra cosa degna di memoria ci occorre nel tempo di questo Terzo Henrico.

HENRICO IV.

Henrico Quarto pose il padre in prigione negli anni di Cristo 1095. dove lo fece morire, & esso occupò l'Imperio, e lo Stato, che per quindici anni fu per lui posseduto. Esso per divina giustizia ebbe vita rabbiosa, e morte crudele, nè di se lasciò alcuno erede, e fu negli estranei il mal'acquistato Regno trasferito. Ma grandissima Istoria se ne oppone nell'Anno secondo del suo Imperio incominciata, la quale indegna della nostra brevitade, meriterebbe un Sallustio, un Livio a sua narrazione. Questo è il conquisto della Santa Terra d'Oriente da' Principi Cristiani veramente magnanimi e gloriosi con lunga guerra tratto a fine. Arnaldo Vescovo di Tiro, il quale negli ultimi tempi a molte di quelle cose si trovò presente, con poca eleganza, ma con molta dichiarazione e fedeltà, questa Istoria scrive, e da esso abbiamo noi sommariamente ritratto questo, di che facciamo menzione. Alessadro Secondo Pontefice Romano in Chiaramonte d'Alvernia ordinò un general Concilio, nel quale tutti i Principi Cristiani si avessero a ritrovare. E non fu Re, nè Signore, che al sacrosanto mandato non obbedisse, eccetto il sacrilego Imperatore. Fu quivi trattato di trar di mano a' Saracini il molto venerabile Sepolcro di Gesù Cristo. Imperochè pochi anni avanti volontariamente si erano alcuni Baroni, e compagnie di Cristiani a tal'impresa votati per le parole di un Pietro Eremita, il quale molto tempo era in que' santi luoghi dimorato. Ma costoro, ora da Ungari, ora da Greci, per le terre de' quali passavano, rubati, & uccisi, aveano dato debolè & infelice principio al glorioso fine, che seguir dovea. Al presente uniti insieme grandissimi Potentati d'Europa con l'Apostolico Legato si apparecchiaron al grandissimo passaggio; e furono Filippo fratello di Carlo Re di Francia con molti Signori di quella Provincia, fra' quali il Conte della Rocia, il Conte della Mancina, e il Conte di Campagna, e molti altri, il nome de' quali è glorioso in Cielo. Passarono ancora il Conte di Tolosa con ogni sua potenza; e di Alemagna il Conte di Fiandra, e quello di Olanda. E Godofredo Conte di Buglione, il quale tutta Lota-

Tom. IX.

A ringia possedea con due fratelli, abbandonando tutto il suo Stato alla divora impresa si dispose. Il Conte di Savoia per se stesso fece passaggio, e Bonifacio Marchese di Monferrato, che gran parte dell'Italia Piemontana possedea; e ultimamente Boemondo, di cui sopra abbiamo fatto menzione, accordato col fratello Ruggieri per mezzo del Pontefice Romano, e presa da lui gran somma di tesoro, cresciuto l'esercito, del quale abbiamo sopra scritto, passò ancora esso in Asia contro a' Saracini.

B Molti altri Popoli, e Prolati d'Alemagna accrebbero questo esercito, e piccoli Baroni, e privati Cavalieri, per salvazione dell'anime loro, e per onore mondano, passarono armati all'animosissima impresa. Al loro trasfretare in Asia erano due vie. L'una per Alemagna, & Ungheria, e Bulgaria, e Tracia con piccolo traghetto di mare per l'Ellesponto in Asia, e giù per Bittinia, e per Siria passare in Giudea. L'altra, montando ciascuno ne' più pressati lidi del mare alle sue Provincie ad un'ordinato luogo insieme congregarsi, e dirittamente addirizzarsi a Joppe, che Lapho corrottamente si appella, porto di Terra Santa. L'uno, e l'altro di questi passaggi avea molte difficoltà. Ma quello del mare, e per li cavalli, i quali pel lungo mareggiare fariano stati in tutto a guerra disutili, e per lo grande pericolo della fortuna, che in piccolo momento potea così grande e bella impresa guastare, fu abbandonato; e deliberati di più tosto sperimentare la fede degli Ungheri, e de' Greci, che quella del vento, presero il viaggio terrestre tutti quanti, eccetto Boemondo, che alla fede di Alessio Imperatore commettere non si volea, benchè con molta sicurezza di Privilegj fosse affidato.

D Esso, che l'armata sua avea, passò a Nicea Città di Bittinia al tempo, che gli altri ordinato aveano. Gli altri Baroni, e Francesi, e Alemanni in tre fiata separatamente passarono per lo sopradetto camino, per ogni luogo onorati, e maggiormente in Costantinopoli dall'Imperatore; e trattando con lui della guerra, che a prender si avea, stabilirono con esso per solenni capitoli, che l'Imperatore in Asia a spese sue li trasportasse per l'Ellesponto, il quale al presente Braccio di S. Giorgio si appella, e che di Grecia fossero le vettovaglie con l'armata Imperiale portate all'esercito, il quale per dovuto prezzo avesse a sodisfarle. Et in premio di questo beneficio tutto quello, che si acquistava dal fiume Cidno al mare Eufino, per l'Imperio Orientale fosse guadagnato; il resto di Asia per comune concordia tra i Principi di Ponente fosse disposto con dovuta ricognizione di esso Imperatore. Ma a questa composizione non fu Boemondo il Normanno, come sopra è detto, nè dappoi essendo a ciò richiesto, la volle approvare. Passò l'esercito Cristiano il mare negli anni di Cristo mille e novantasei, e congiunti con Boemondo posero assedio alla Città di Nicea.

E Arnaldo scrive, nell'esercito nostro essere stato settanta mila cavalieri, e cinquanta mila pedoni. Il Pontefice Romano, ottanta mila combattenti esser passati a quella impresa, espone. Ma potrebbe essere, che l'aiuto de' Greci, e de' Armeni, de' quali non fa menzione il Pontefice, avesse infino a quel numero l'esercito accresciuto. Ma è necessario, che alquanto intralasciamo l'Istoria, per chiarire in che forma, e sotto a cui governo in questo tempo l'Asia si ritrovasse, acciochè più chiaramente si abbia intelligenza delle cose, che narrar dobbiamo.

Aa

ITur-

I Turchi, i quali nel tempo del Quinto Costantino tutta l'Asia minore conquistata aveano, per alcun tempo insieme concordevoli tennero in grandissima gloria lo Stato loro. Ma nell'Anno del loro acquisto vigesimo settimo, che fu il terzo dell'Imperio del Sesto Costantino, tra se medesimi civilmente divisi mantennero lunga guerra per molto tempo, per la quale i Saracini di Persia, i quali dopo la morte di Noradino, Amoradino aveano creato Soldano per l'Armenia, tolsero a' Turchi la Provincia di Ponto, e poco dopo Bittinia, e tutto il lido del Mare Maggiore infino a Trabifonda; e preposero a queste Provincie Sara appellandolo Soldano di Alcoina, così nuovamente nominando l'acquisto paese per vocabolo a noi di senso sconosciuto. Ma negli Anni di Cristo novecento e cinque, che fu il terzo dell'Imperio di Berengario Primo, i predetti Saracini, essendo loro Soldano in Persia Alchavet, per la Siria inferiore tolsero a' Turchi Cilicia, e Tarso; e passati nell'Asia interiore presero Antiochia, & avrebbero cacciati di tutta la Provincia i Turchi, se la morte di Alchavet loro Soldano non li avesse impediti. Imperochè morendo esso, alcuni de' principali dell'oste tra loro partirono il guadagnato paese. E furono questi: Amorcaeto la Città di Antiochia con tutta quella parte dell'Asia, che al fiume Eufrate è rivolta; Sobal, Damasco con quella parte di Siria, che ancora dal suo nome si appella. La provincia di Giudea interamente a Dothebal fu concessa: e la Mesopotamia a Roay, dal nome del quale ancora al presente è quella Provincia denominata.

Gli Armeni, i quali, come ancora sono, erano Cristiani, presò il tempo in questo tumulto, dalla servitù de' Saracini si liberarono, tenendo tra essi il Principato coloro, che per nobiltà o virtù fossero degli altri superiori. Ma in Persia fu di nuovo ordinato Soldano Alman'or, il quale ebbe da i prenommati Principi Saracini intera ubbidienza, lasciando però a loro le occupate Terre in Signoria. Ma esso tutta Persia possedea, e Media, e Ircania, e Parthia, Aracosia, e Battria, e Paropaniso, e la Provincia di Aria, e dell'India citeriore grandissima parte. In queste Provincie erano a suo dominio soggette oltre a sei mila Città di grandezza e popolosità memorabile. L'Egitto sotto il governo di un Calisso si governava, e sotto lui una parte della deserta Arabia, e la Provincia di Palestina. In questa maniera governata si ritrovava l'Asia, quando da i Principi Occidentali, che comunemente Franchi furono chiamati, fu il primo passaggio fatto; abbenchè sotto altri Signori, succedendo l'uno all'altro fossero le Provincie pervenute, pure nel soprascritto modo erano divise e governate. Ora tornando alla nostra narrazione, la Città di Nicea fu da' Cristiani assediata, e nella prima battaglia presa, e data in mano al Legato di Alessio Imperatore, secondo i patti in Costantinopoli fermati. Era questa Terra del Soldano di Alcoina, contro del quale si era primamente la guerra incominciata per la malizia de' Greci, che per propria utilità voleano l'esercito mantenere di sopra al fiume del Cidno, per acquistare a se, e non alla santa Fede, le Terre de' Saracini; e negavano di voler le vettovaglie nel campo portare, se verso la Siria, e la Giudea si dirizzasse, prima che di tutta Alcoina fossero cacciati gl'Infedeli. Ma questo principalmente Boemondo contrastava, dicendo se non essere di sua patria partito per

A aggrandire l'Imperio di Costantinopoli, ma per ampliare la santa Fede di Gesù Cristo. Nè ad Alcoina, che nel Settentrione era posta, ma nell'umbilico dello Stato de' Saracini, qual'era la Terra di Giudea, doverli da loro fatica e fangue spendere; e se forse temessero delle vettovaglie per li Greci denegate patir sinistro, sapessero, la Siria e la Giudea, fertilissime Provincie e delicate, non essere abbisognevole di cose trasportate da i paesi altrui per mantenere ogni numeroso esercito, sicome la Bittinia e Ponto, dove al presente si conteneano, le quali Provincie di altro, che di freddura e sterilità non erano copiose. Ultimamente con animo grandissimo affermava, se solo, quando da altri non fosse seguito, aver deliberato di rivoltare le sue bandiere a mezzo giorno, e per Gesù Cristo vincere e morire, e non per Alessio Imperatore.

B Alla sentenza di Boemondo assentivano la maggior parte della minuta gente; e i Cavalieri, che al conquista del santo Sepolcro si erano votati, addimandavano di esser condotti alla Città di Gerusalem a fornire il loro pellegrinaggio, e negavano in questa Alcoina guerreggiare, la quale nella patria loro non aveano udita più mai nominare; & era nell'esercito grandissimo tumulto, dicendosi popolarmente, i Baroni per tesoro dall'Imperatore ricevuto mantenere la guerra contro al Soldano di Alcoina, & usar male il fangue e la fatica de' poveri Cavalieri, che a Dio votata l'aveano. I Baroni e principali dell'oste per le giurate convenzioni all'Imperatore con ogni potere impugnavano questa opinione; e l'Apostolico Legato, e Filippo fratello del Re di Francia, e il Conte di Tolosa, ne fecero pubblicamente nel campo molte fiute parole, mostrando grandissimo pericolo, quando tanti nemici, e sì potenti si lasciassero alle spalle: nè essere quella facilità di vettovaglie in Siria, e in Giudea, che altri dicea, paesi ameni, e più di giardini e di odorati fiori, che di erbe o di biade coltivati; essere da seguire, dove la fortuna mostrava vittoria, contro a' Saracini; nè essere quella via da abbandonare, la quale apriva Iddio al conquista di Asia.

C Queste ragioni non erano intese, ma a gran pena ascoltate dalla moltitudine, la quale, si come il più delle volte, sempre sta in sospetto di essere da' più saggi ingannata. E già tanto avanti era la cosa ridotta, che non solo da forestieri, ma da i proprj vassalli erano i Signori abbandonati. Per lo che, cambiato pensiero, deliberarono di entrare in Siria, e fatta scusa co i Greci Legati, che nel campo dimoravano, e da se licenziandoli, ne andarono dirittamente alla Città di Antiochia. Questa Terra è posta sopra al fiume Oronte, che al presente il Ferro viene appellato, e giace distesa alla costa del monte, avendo alla cima fortissimo castello, in guardia del quale è posto il ponte, dove il fiume si varca. Volge il circuito di tutte le mura ottomila passi, e di natural sito, e di opera manuale inespugnabile. Imperochè sopra alla ripa del Sasso, dove è la Città edificata, sono doppie mura con grossissime torri ad ogni cento passi; nè a quelle è alcuna salita, fuorchè in dieci luoghi a taglio di martello pianati, dove per altrettante parti in quella si entra, e se n' esce. Ma quivi davanti sono le torri duplicate con profondissimi fossi, che la porta, non che da offesa, ma da vista ricoprono. Sopra tutte le maraviglie di fortezza è il castello guarnito, il giro del quale mille passi volge, edificato con realissimi casamenti, da' quali tut-

tutta la Città si vede sotto l'occhio giacente. Teneano questa Cittade i discendenti di Amorchito, che nel tempo del passaggio furono due fratelli, l'uno de quali andò in Persia per aiuto al Soldano, l'altro con cinquanta mila cavalieri nella Terra si mise a difesa. Pervenuto quivi l'esercito Cristiano, divisero tra loro Principi l'assedio, e tutta la Terra intorno di fosso e di steccato circondarono; e spesse volte assaliti da Terrieri e di giorno e di notte, sempre con grande uccisione li rigittarono dentro le mura. Edificarono ancora sotto la Cittade un ponte di legno sopra al fiume Oronte, combattendo tutta fiata aspramente dall'una e dall'altra ripa. Più volte fu la Terra combattuta, ma con maggior danno de' nostri, che de' Saracini; e già dieci mesi era l'assedio durato, quando i Baroni proposero nell'oste di volerli di quivi dipartire, gittando tutta la colpa della male caduta impresa in Boemondo, il quale a voltarli in Siria li avea sollicitati. Ma come Iddio fosse nella mente di tutti i cavalieri, con ostinato proposito avea ciascuno per se deliberato di non partirsi vivo senza vittoria dall'assediate Terra; e sentendosi nell'oste il ragionamento del dipartirsi, quasi come una furia comune incominciarono da tutte le parti a combattere la forte Cittade, e continuando la notte col seguente giorno menarono la battaglia con suo grandissimo danno, e straccati alla fine, e morti molto di loro, e feriti per la più parte, agli alloggiamenti tornarono. Nè per questa si rivolsero d'opinione per abbandonare l'opera incominciata. Ma destinati per lungo assedio vincere la pruova, si fortificarono verso la Terra negli alloggiamenti loro, e molti cavalieri a Dio si votarono di mai non lasciare Antiochia, se non vinta. E stettero dopo quest'ultima grande battaglia tredici mesi, ne quali portarono maggior disagio assai di vettovaglie, che quelli, che nella Terra erano rinchiusi; imperochè in quella molto tempo avanti l'assedio fu provveduto. Ma di fuori, essendo ogni cosa consumata, erano li Cristiani in estrema necessitate, e non solamente i propri cavalli, ma le cortici degli alberi verdi, e le rame più tenere nell'acqua bollite, era il cibo di molti; e tanto potea la loro deliberata ostinazione, che ogni estrema necessit  pativano per vincere la pruova. Tra questa incredibile fatica venne nel campo fama, e verissimamente approvata, che il Soldano di Persia mandava in Antiochia quattrocento migliaia di cavalieri. Questa misera novella avea solo in se questo poco di conforto, che minor male pareva loro a morire combattendo contro a' Saracini di spada, che di fame.

Ma Iddio, il quale riguarda a i suoi devoti, porse rimedio opportuno al grandissimo bisogno, in questo modo. Erano in Antiochia molti Cristiani, i quali soggetti al dominio de' Saracini, nelle opere e nella difesa della Terra loro ubbidivano a quanto era comandato. Tra questi, due fratelli per vicenda a certo determinato giorno guardavano una delle Torri della Città da quella parte, dove Boemondo sua gente teneva. Costui tirato a maraviglia delle udite virt  di quel Principe, le quali ancor dentro della Terra i Saracini li faceano amare, deliberò quanto in lui fosse di farlo suo Signore; e scritto un piccolo breve in Greche lettere, delle quali era esso istruito, e legatolo ad una saetta, lo tirò fuori in maniera che a Boemondo fu portato. Esso con poche parole in minutissime lettere dimostrava, co-

Tom. IX.

A me per una fune dalla torre gittata riceveria nella torre quella gente, che a lui piaceffe. Ma tale beneficio non volere lui fare a tutto l'oste comunemente, nè a tutti i Baroni insieme, ma ad esso solo; e quando dagli altri non gli fosse il dominio della Terra conceduto, non volere tal'opera mandare ad effetto. Questa lettera nell'universal convento de' Baroni fu letta e preveduta, apportandola Boemondo, e chiedendo in dono per amore di Gesù Cristo a ciascuno la parte di questa presa Terra contingente; ma loro altresì pregavano lui, che non volesse questo male esempio nella loro compagnia porre, che alcuna cosa fosse divisa, prima che la Santa Terra tutta fosse acquistata, la quale dappoi o per rata, o per forte farebbe secondo il volere della più parte contribuita. Tutti il supplicavano, che egli avesse riguardo alle tante fatiche per loro in questo assedio durate, nè solo volesse il frutto di quelle pigliare, ma quella grazia, che a lui Dio proponeva, volesse con grandissimo suo onore a gli altri partecipare. Egli replicando affermava, non volere ingannare colui, che alla sua fede si commettesse; imperochè chiaramente mostrava sua volontà, come per la lettera veder poteano. Al fine discordanti dal Concilio si partirono, e già presso che l'altro mese era passato, quando fu fermamente inteso l'esercito di Persia sotto il conducimento di Corboram essere giunto al fiume Eufrate. In questo tempo avea Boemondo sempre mai tenuto l'amico suo in parole; & essendo la sopradetta novella de' Persiani nel campo giunta, & ogni cosa di terrore e spavento ripiena, addimandò di nuovo quello, che primamente addimandato avea. Gotofredo il Conte di Buglione primo di tutti gli altri la sua parte gli concesse in dono, e seguirono in quel medesimo proposito tutti i Baroni, eccetto il Conte di Tolosa, il quale mai per alcuna ragione non si lasciò convincere a cedere quello, che a lui della presa Terra appartenea.

Boemondo accettando la cessione altrui per solenne decreto, la seguente notte, che per ventura era fortita alla guardia dell'amico suo, pose ordine a quello, che far dovea nella quinta ora della notte. Il Cristiano entrato sopra alla torre col fratello, come far solea, entrò con esso suo fratello in parlamento per comprendere, qual fosse il pensiero suo in questo, che lui senza saputa sua trattato avea. Ma però non gli scopria averne fatta conclusione, ma solo del suo parere il domandava; e trovandolo in tutto a questo pensiero contrario, oppresso da incredibile melanconia, non sapea quello che si fare. Al fine deliberato d'ucciderlo, aspettava, che quello si addormentasse; e già la quinta, e la sesta ora della notte passata era, e quello pur non dormiva; & essendo stato con le genti armate Boemondo gran pezzo aspettando, credendosi gabato, d'ira, e di vergogna insieme era tutto confuso, e quasi di partirsi dal consegnato luogo deliberava, quando colui, avendo il fratello ucciso, gli diede il convenuto segno tra loro, e fattosi il Principe al fosso vicino, al quale sopra è fondato il forte muro, l'amico suo per una scala di corde, che quivi fuo con un filo avea tirata, discese, & scusandosi del tempo oltre al dovuto prolungato, gli narra, come il fratello ucciso avea. Allora fu più che prima la cosa sospettosa, non parendo verisimile ad alcuno, che costui contro al proprio fratello, per l'amore di uno appena da lui conosciuto, si fosse incrudelito. Esso rimontata

Aa 2

fu-

subitamente la torre, spiccò la testa al morto fratello, e gittolla tra loro a terra, pregandoli con bassa voce, che non volessero, che in vano tanto male avesse fatto per conseguir grandissimo bene. L'incisa testa non era da persona conosciuta, nè alle sue parole era alcuna fede prestata; e qualunque in compagnia di Boemondo era il più ardito, negava di volere alla torre montare. Esso alla fine, tratta la spada, signato della Croce, volle essere il primo a farli suo, avvegachè molti volessero avanti andare, poichè ebbero sua disposizione compresa. Esso montata la torre, e visto il troncato corpo, con ordinato cenno fece gli altri usò salire, e poste pianamente molte scale, ebbe seco oltre a mille eletti uomini de' suoi, i quali discesi ad una porta quivi vicina, l'apirono subitamente, e tolte dentro prima le schiere sue in ordinata battaglia, e dopo gli altri Signori, l'uno dopo l'altro con le bandiere spiegate, avanti che il giorno fosse ben chiaro, tutti nella Cittade entrarono. Grandissima parte de' Saracini nel castello, che da loro Caffero si dice, si salvarono; e molti per le caverne, che nelle case d'Antiochia sono spesse, si nascosero. Col nuovo giorno insieme cominciò in Antiochia la grande uccisione. Nè a quella si potè porre alcuna riparo, perciocchè quell'esercito di diverse nazioni congregato non ubbidiva ad alcuno principalmente, e pareva loro, che l'uccidere i Saracini fosse quella cosa, che per più corta via al Paradiso li avesse a condurre. Et oltre a ciò il conceputo sdegno per lo tanto disagio, che nel lungo assedio sostenuto aveano, pareva che alquanto si sfogasse nel distruggimento della nemica Terra. La Città della grandezza, che sopra detto abbiamo, era spessamente di bellissimi edifizj tutta abitata, e per la maggior parte da' Cristiani, i quali tutti quanti in questa ruina con Saracini insieme perirono, in tal forma che di trecento mila anime, che dentro ad essa erano stimate, e di cinquanta mila cavalieri Turchi & Arabi per la presente guerra in quella entrati, non ne sopravanzarono quaranta mila anime viventi, eccettuando quelli, che nella Rocca si salvarono, che circa a quindici mila furono stimati. I morti corpi degli uomini e femmine e fanciulli per tutte le strade dalle case gittati, si vedeano a cumuli grandissimi giacere; e decorreva il sangue umano verso le basse parti della Terra, come da un torrente per subita pioggia cresciuto; e durò quattro continui giorni questa ruina, continuando alla medesima follia le notti con tanta crudeltà, quanta si legga, o si ricordi in altra presa Terra. E certamente pareva, che la voce de' miseri uccisi, e l'orribile grido de' Barbari vincitori, da diversi idiomi mescolati, avesse i sensi e gli animi dementati, e rivolti in tutto da pietade; perchè altre volte vedere le femmine jugolate, e i fanciulli alla terra percossi, suole ancora a' nemici parere cosa despetta. Il quinto giorno intepidi l'opera crudele, e fu a Boemondo solennemente dato il titolo di Principe, e concessa la Terra tutta quanta, eccetto alcune torri, che per se avea il Conte di Tolosa guarnite dell' insegna sua, dicendo quella essere la parte, che a lui spettava. Ma fatica grandissima si apparecchia ancora, poichè il castello, che nella possanza de' nemici si ritrovava, non lasciava loro sicura speranza di mantenere la presa Terra, quando l'esercito Persiano soprapiungesse, sì come in poco tempo si aspettava. Menarono adunque dall' uno all' al-

A ltro muro della Cittade una perpetua fossa, la quale nel vivo sasso in più luoghi fu cavata sotto il castello, acciochè i Saracini di là usò in quella non avessero cavata; e sopra al margine del fosso fermarono di terra con grossi travi collegata un' argine di altezza di quaranta piedi, e la cima di quello con isteccati, e torri di legno fortificarono. Tutto l'esercito Cristiano ab abitare dentro alla Terra fu dispartito; e le antiche Chiese de' Cristiani, che in Templi de' Saracini erano ridotte, furono fatte monde, e riconsacrate al culto Divino. E principalmente quella del Beato San Pietro, la quale fu la prima Chiesa Cattedrale del Mondo; poichè in quella tenne esso Pietro la Sede Pontificale per anni sette, prima che a Roma venisse. L'edifizio era opera di Giustiniano primo Imperatore, di grandezza, e beltà conveniente alla dignità dell' edificatore. Quivi per lo Legato Apostolico fu uno Patriarca consacrato, e tutta la Terra fu con solenne processione lustrata e circuita.

B Chorboram il Capitano del Soldano di Persia, sentita la perdita della Cittade, e come ancora il Castello per Saracini si manteneva, a giornate maggiori giunse in Antiochia. Era ootitui Eunuco, e schiavo del Soldano, & al presente avea tanta potenza, che quattrocento migliaia di cavalieri ubbidivano a' suoi comandamenti. Quello, che è scritto della ricchezza di questo esercito, pare cosa a sogno somigliante. Imperochè si dice, oltre ducento mila cameli di preziose cose carichi averlo seguito, e i padiglioni, dove Chorboram si attendeva, tutti di seta, da fusti d'avorio essere stati sostenuti. Le armi di molti Persiani tutte d'oro, e di preziose gemme adornate, & altre cose incredibili a chi sia ignota la smisurata ricchezza d'Oriente. Questi Saracini alla Terra si accamparono, nel modo che prima si erano i Cristiani intorno a quella posti; nè cercarono per battaglia ottenerla, conoscendo la sua invincibile fortezza. Le vettovaglie a loro di tutta Siria, e di Asia & grandissime mandre di cameli erano portate. Ma dentro alla Cittade era fame intollerabile; nè quel rimedio, che di fuori usavano dell'erbe, e delle radici, ora li aiutava, essendo dentro rinchiusi, avvegachè i forci, e cani, & ogni sozza lordura da loro ia cibo fosse pigliata. Et a tanta estremitade erano venuti, che i guarnimenti de' cavalli, e le antiche pelli de' calzamenti bollite nell'acqua, e tagliate minute si mangiavano. Molti Cavalieri, e Baroni, che nelle patrie loro soleano di ogni cosa abbondare, di fame perirono. Gotofredo di Buglione molti ne sostenne, poichè nella presa della Cittade attese più a guadagnare vittovaglia, che tesoro, saviamente stimando quello, che intravenire dovea. Alla fine egli divenne bisognoso dell' ajuto altrui; nè per questo fu pentito di avere così la guadagnata preda dispersa. Imperochè uscito una notte a piede della Terra con alcuni valentissimi de' suoi, prese cinque cameli, e condusseli dentro della Città, & incontinenti ancora fra i poveri Cavalieri li dispartì. Questo non faceano gli altri Baroni, e massimamente il Conte di Tolosa, il quale in ogni cosa più degli altri era adagiato e potente; & avea ancora dodici grandissimi cavalli in casa sua, che servati si avea di sette mila, che oltre mare ne avea condotti: & era già il terzo mese dell' assedio, quando mandò a loro l'edio miracoloso ajuto.

Un Sacerdote Capellano del Conte di Tolosa

trè

trè continue notti vide in sogno il Signor nostro Gesù Cristo, che nella Chiesa di San Pietro gli mostrava un luogo, dove riposta era la Lancia, con la quale fu a lui il santissimo lato trafitto, e diceagli, che questo a' Prelati, & a' Baroni notificasse, perochè presa con debita fede e divozione la detta Lancia, poteano uscire contro a' Saracini alla battaglia, promettendo loro esso senza dubbio alcuno certa vittoria. Il Sacerdote timido non ardiva questo suo sogno manifestare ad altrui, temendo di ciò esser beffato. Ma apparendogli pure e la quarta, e la quinta volta fino alla settima, nella quale il minacciò di morte, e di dannazione, quando più oltre fosse a' suoi comandamenti ribelle: n'andò all' Arcivescovo di Colonia, che ancora esso era uno de' principali dell' esercito, e narrògli tutta sua visione. Era stimato questo Arcivescovo da tutti i Cristiani uomo santissimo, & era nell' oste in somma riputazione, imperochè oltre ad ogni suo potere avea il passaggio con molta gente fatto, & era di sua persona fortissimo combattitore. Costui riferita la cosa nel Consiglio, che per ogni giorno si radunava, col Cardinale di Santa Croce Legato Apostolico, e con tutti li Prelati, che molti ve ne avea nell' oste, apparati solennemente andarono al dimostrato luogo; e cavandosi per mano de' Principi la terra, ritrovarono la divotissima reliquia in panni sottili di seta, e di lino involta, ove incontinentemente fu il concorso grandissimo di tutta la moltitudine, e il Prelato Coloniese salito nel pulpito con ornate parole narrò agli Alemanni il grandissimo miracolo, a seguire animosamente la speranza, che Gesù Cristo loro promettea. Il medesimo dagli altri Prelati Latini, e Francesi, e Spagnoli era alle sue nazioni notificato; e per divina volontà fu loro nel cuore sì fortemente questa opinione impressa, che a gran pena fu la moltitudine contenuta, che allora incontinentemente non uscisse alla battaglia, avvengachè appena due ore del giorno sopravanzassero. Per tutta la Città s'udivano gridi in diverse favelle, chiedendo a Dio misericordia, e piangendo di dolcezza, come della già acquittata vittoria si rallegravano. Udivano di fuori i Saracini il grandissimo romore, e non sapeano la cagione; ma ogni cosa stimavano fuori che da' Cristiani esser assaliti; imperochè li aveano in molto dispregio; e pochi giorni avanti avendo Chorboram preso circa a trenta Cristiani, che dalla rabbiosa fame cacciati, erano della Terra usciti, li mandò prigionieri in Persia al Soldano, per mostrargli, quanto poco fossero li Franchi, che così nomavano tutti i Cristiani, da stimare. E questo dicea, perchè con vesti rotte, & armi rugginose, & oltre a ciò dalla fame abbattuti erano costoro, che cattivi mandati gli avea: per questo non poteano stimare, che mai uscissero a battaglia. Ma molto diverso era l'animo de' Cristiani da quello, che era stimato. Imperochè tutta la notte, ò vegghiando in pensiero di combattere, o dormendo quello medesimo sognavano. E più d'un' ora, prima che il Sole fosse sopra la terra uscito, tutti gli strumenti sonavano a battaglia; e già l'Arcivescovo di Colonia sopra ad un gran destriere armato si vedea, tenendo in mano la sacratissima Lancia, sopra la quale fu sparso il prezioso Sangue del nostro Redentore. D'intorno a lui tutti i Prelati, i quali dopo gli uffizj divini divotamente quella mattina celebrati, aveano i panni sacerdotali spogliati, e di ferro guarniti alla difesa della santa reliquia erano

A collocati. Similmente tutti i Principi, e Baroni con le sue genti in schiere separate distinti, dentro alla Terra si ordinarono. Rinaldo Vescovo di Tiro scrive, oltre a cento mila combattenti essere della Cittade usciti, tra' quali non vi avea quaranta uomini a cavallo, abbenchè oltre a settemila si trovassero nell' esercito dell' aurata insegna. Per questo deliberarono i Baroni di prender la battaglia alla ripa della montagna per non essere dalla molta cavalleria de' nemici conculcati; & uscirono per la porta al castello vicina in dieci parti separati per piccolo spazio l'una dall' altra distante; & a mezza costa del monte sopra il campo de' nemici si distesero. Chorboram, che sopra ad un letto nel suo padiglione giacea, facendo avanti a se con li timpani saltare alcune fanciulle dell' Etiopia, udendo li Cristiani esser usciti, disse ridendo: *Ora la fame caccia i topi dalle caverne*; e fece comandare agli Arabi Sabei, che dentro alla Cittade li ricacciafferò. Costoro poteano giungere al numero di settanta mila, tutti sagittarij vestiti di lino con lunghe bende al capo rivolte; cavalcavano dromedarj: questi sono cameli da due gibbi, i quali per la velocità hanno quel nome di leggerezza. Salirono questi Saracini il monte sopra alle bestie, che malagevolmente per gli sassi caminavano; ma con lamentevole voce davano annunzio a' loro Signori di ciò, che intervenire loro dovea. C Imperochè giunti alle nostre schiere, furono del monte furiosamente ributtati, & uccisi i dromedarj. Costoro in lunga veste a piedi niente si aiutavano; & erano per le balze del monte strabochevolmente gittati a terra e morti. Chorboram, il quale col solo spavento delle straniere genti pensò prima i Franchi cacciare, sentito il male avvenimento della prima battaglia, mandò in loro sussidio gli Assirj e Medi e Indiani, oltre a cento mila cavalieri, tutti d'oro, e di splendide vesti rilucenti. Costoro scontrarono coi Sabei, che fuggivano con tanta paura, che tra loro coi dromedarj si urtarono: dalla vista de' quali i cavalli smarriti diversamente si disperfero, nè da alcuno governo poteano esser contenuti, che davanti alla partita de' dromedarj non si dileguassero. E già era nel piano il cominciato involupamento mescolato, quando la santa Lancia in mezzo delle bandiere della Croce, seguendo le insegne degli altri Baroni, il monte discendea; e Chorboram pure allora dell' ombra uscito condusse i Persiani, e tutto il resto dell' esercito alla battaglia. I Cristiani, che ad uccidere i cavalli per comandamento de' loro Signori aveano incominciato, entrati nella spaventata, e già mezzo rotta moltitudine, per mezzo l'aperfero; & atterrate le loro bandiere, non fu a' Saracini alcun riparo; ma dissipati per le campagne, dai monti gittati, urtati nel fiume Oronte, per tutto erano uccisi, e Chorboram fra gli altri fu morto, e grandissima preda guadagnata, quanta appena stimar si potea, per essi vincitori, e vettovaglia massimamente, della quale più che d'altra cosa erano bisognosi. Ritornarono la sera nella Città con allegrezza maravigliosa, avendo tutto il campo spogliato delle ricchezze Persiane in tal maniera, che qualunque uscì la mattina più povero alla battaglia, ritornò la sera più ricco di ciascuno, che il giorno avanti in Antiochia solesse dimorare. E furono tanti vasi d'oro, e tante pietre di prezzo nella preda adunate, che non averebbero prima creduto il Mondo altrettante averne avute insieme.

In

In questa parte abbiamo alquanto fuori del costume nostro l'istoria dilatata, imperochè dilettevole a' Lettori l'avemo stimata, e perchè è l'ultima cosa al Mondo degnamente fatta, la qual meriti aver memoria eguale alle passate cose degli antichi. Ora con più brevità l'altre narrazioni restringeremo. Fu Antiochia presa dall'esercito Cristiano negli anni di Cristo mille e novanta otto nel vigesimo quarto di Dicembre. Il seguente anno fu Phargabasso sconfitto nel soprascritto modo a tre giorni di Marzo; e quell'anno medesimo ai dodici di Ottobre fu fatto il degnissimo, e veramente glorioso acquisto della Santa Città di Gerusalemme, e con pari ferezza alla soprascritta presa d'Antiochia tutti gli abitatori uccisi. Questa Città contiene nel giro delle novelle mura i santi luoghi, dove il Signor nostro Gesù Cristo fu passionato e crocifisso; & in ogni parte di quella, e patente, e rimota, si dimostrano santissimi vestigi dell'incominciamento di nostra Religione. Fu questa Terra combattuta, e vinta per forza, e il suo Re in essa morto; e dopo la universale uccisione tanto divotamente dai pellegrini cercata, e tante lagrime sparse nel venerabile Sepolcro di Dio, come esso novellamente in quello fosse stato riposto. Vollerò i Baroni nel principio partendo d'Antiochia accamparsi alla Città di Damasco capo di Siria, la quale come fu sempre, ancora è grandissima. Ma i Cavalieri dai paesi lontani venuti addimandavano di esser condotti a fornirò il loro pellegrinaggio al Santo Sepolcro. E per questo fu tralasciato il Regno di Damasco, che giace in Gerusalemme, & Antiochia, principal cagione di far perdere dappoi tutta la Terra d'Oriente dagli Occidentali molti anni posseduta. Imperochè per elezione di tutti i Baroni fu Gotofredo eletto Re di Gerusalemme, come colui, che in questa impresa con più virtude adoperato si fosse. Baldoino suo fratello richiesto da' Popoli di Mesopotamia, Roai al presente appellati, fu costituito loro Signore per assentimento di ciascuno sotto vocabolo di Conte. Costoro molto tempo avanti, cacciati i Saracini, sotto il governo di due fratelli Armeni si manteneano; e novellamente tirati dalla fama e dal nome de' Franchi, cacciati quelli, presero Baldoino per loro Signore; & essendo molti anni dopo Gotofredo senza figli morto, venne ad esso in mano il Regno di Gerusalemme, & a' descendenti suoi per molta etade successivamente. Per somigliante modo tenne in Antiochia il principato la schiatta di Bocondo, infino a tanto che tutti insieme da' Saracini ne furono spogliati nel mille e cento ottantotto con grandissima vergogna del nome Cristiano.

E questo basti al presente aver ragionato delle cose d'Asia, le quali mentre che in Oriente furono fatte, Henrico Imperatore, che di ciò niente curava, contro a Paschale Secondo Pontefice Romano condusse l'esercito in Italia. Erano con la Chiesa collegati Ruggieri Duca di Calabria, e Matilda Contessa di Lombardia. Ma con l'Imperatore tutti i Marchesi di Piemonte, eccetto quello di Monferrato, che oltramare era gito, aveano aderenza. Toscana, e tutte le Cittadi Italiane, che ad altrui non erano sottoposte, con l'Imperatore aspiravano. Nel mille e cento uno essendo i Ferraresi per la venuta dell'Imperatore sollevati, la Contessa Matilda da Cremona partita, con esercito navale pel fiume del Pò, e terrestre alla ripa, seguitando, pose campo alla Cittade, e in vin-

A tiquattro giorni la prese a patti; & alla parte superiore della Terra edificò subito un castello, e diecimila passi di sopra all'altra ripa del fiume cinse di muro e di larga fossa la Villa del Bondeno; e più suò il Monasterio di S. Salvatore, ripassando il fiume un'altra fiata, e quivi edificò il ponte, che al presente veggiamo: Due anni dopo venne Henrico in Italia, e nella Città di Venezia ricevuto con somma riverenza, per decreto a quella concessa, che ella avesse uso e potenza di Regno, e così la nominava egli un Reame, disponendo che ad alcuno soggetta non fosse. Nella sua entrata in Italia apparve la Stella cometa, segno manifesto il più delle volte, come dicono i Matematici, di mutazioni di Regni, e di Stato. Cinque anni continui durò in Italia questa guerra, nella quale fu dall'Imperatore preso in Toscana Paschale Secondo Pontefice Romano con molti Cardinali, e Prelati; e fu questo nel decimo anno del suo Imperio. Et uno Bordinò nominato fu creato Pontefice da esso Imperatore; ma dai Prelati nel Concilio fu costituito Gelasio Secondo, il quale per tema d'Henrico con tutta la Corte fuggì a Gaeta, e di quivi per mare, in Francia; e fermossi in Cluniaco terra di Borgogna, & in quel luogo morì. E fu dopo lui eletto Calisto Secondo Arcivescovo di Vienna, il quale era figlio del Conte di Cluniaco; e venne con esso in Italia il Duca di Borgogna, e molti Principi di Francia; e Burdino nella Città di Sutri si rinchiuse; & entrò in Roma pacificamente Calisto, essendo in Alemagna l'Imperatore. I Romani co i Principi Francesi presero Sutri per battaglia, e Burdino menarono per tutta Roma sopra ad un camelo con la faccia rivolta alla coda di quello, e dappoi lo incarcerarono nella Rocca di Fumone, dove finì la sua vita.

B
C
D
E
Henrico ritornò in Italia, & era per cominciare grandissima guerra. Ma ad istanza di Matilda Contessa fu tra loro la pace trattata, & in lei ogni discordia rimessa. Imperochè essendo all'Imperatore per attinenza congiunta, & al Pontefice per l'antica amicizia Ecclesiastica, fu per opportuno mezzo alla loro concordia ritrovata. Così nel duodecimo anno sopra a mille e cento di Cristo, nel Castello di Canossa nel territorio Regiense, a sette di Gennaio fu la pace stabilita tra i due Principi Cristiani, e chiese Henrico perdono a Calisto a nudo piede sopra la neve, che pel tempo, e pel luogo montuoso quivi era altissima. E partì con esso l'Italia, nel modo che Carlo Magno, e molti altri l'aveano prima divisa; & esso ottenne la investitura de' Vescovi, & Abbati pel bastone: la qual cosa concessa il Pontefice, non potendo altro fare. Ma tale concessione incontenente da' Successori revocata, si è al presente annichilata in tutto. Ritornò poi l'Imperatore in Germania, dove pochi mesi mantenne la vita, e fu seppelito nel sepolcro de' suoi antichi, al quale è sopra posto, non so con qual verità, l'epitaffio, che dice:

*In questa tomba il padre, e il figlio giace,
Con l'avo, e col proavo in santa pace.*

Fu questo Henrico di mezzana statura, e corpulento alquanto, candido di carnagione, e di lentigine nel volto cosperto, di pelo rosso con naso acuto e sottile, di guardatura stravolta, e di radi e mal composti denti. Ma più contrafatti assai erano i costumi, che la forma sua; imperochè crudele fu più, che alcuno serpente; e il padre, per usurparli lo Stato, e il figlio, che unico avea, per gelosia uccise.

Il padre in prigione fece strangolare, il figlio di propria mano col coltello. Fu di tanta avarizia, che mai non diede in dono cosa ad alcuno, che dapoi sempre non lo inimicasse acerbamente; mostrando per questo effetto, che mai non donava, se non da vergogna, o da urgente bisogno costretto. Di femmine tenea moltitudine in diverse Terre segregate, delle quali oltre a trenta fece uccidere per gelosia. E nel bere fu tanto dissoluto, che alcuna fiata dalla prima ora della notte alla prima del giorno tra il vino e le vivande tutto il tempo confumava. Per queste sceleraggini e nella vita e nella morte punillo Iddio; perochè sempre, vivendo, tutte le notti da orribile immagine nel sogno stimolato non pigliava alcuna quiete; ma ora dal letto pauroso forgea, ora riputando le spaventevoli visioni faceasi con lampade accese far la guardia d'intorno. Nè pel giorno più riposo avea; imperochè di natura sopra ad ogni bestia iracondo, era da ciascuno de' suoi ne' servigi mal soddisfatto. Et essendo negli ultimi anni di sua vita caduto nel male di podagra, e di arena nella vescica, stava e coi Medici, e coi ferventi suoi in continua rabbia, facendo essi alcuna volta e per tema, e per fretta il contrario di quello, che far doveano. All'ultimo essendo vicino alla morte, & avendo già il parlare perduto, ma non il senso, vide spezzare le arche sue, dove i tesori rinchiusi tenea; e volendosi levare, e non potendo, spirò in quell'angoscia miseramente; e fu in lui estinta tutta sua progenie, la quale per anni cento e quattordici successivamente l'Imperio avea tenuto.

LOTARIO III.

I Sassonesi, per li quali primieramente era l'Imperio in Germania passato, per l'occasione della morte di Henrico senza erede, ordinarono Lotario di quel nome Terzo Imperatore negli anni di Cristo mille e cento dodici, il quale e per la potenza che grande avea, e per la buona riputazione di sua natura, facilmente in Germania ottenne l'ubbidienza, e non molti anni dopo in Italia ancora, essendo da Innocenzio Secondo coronato in Laterano; & acciochè s'intenda alcuna cosa di lui, è da sapere, che essendo Ruggieri fratello di Boemondo morto in Calabria, poichè il Ducato ebbe tenuto per anni vinticinque, Guglielmo suo figlio gli fu successore, il quale ingannato da Alessio Imperatore di Costantinopoli per isperanza di dargli una sua figlia per Moglie, con molto tesoro, passò il mare a servizio di quell'Imperatore per guerreggiare contro ai Vallacchi, che a' confini di Bulgaria il molestavano; e non avendo esso Guglielmo figli, nè altro attinente, di cui si confidasse, raccomandò partendosi il suo Stato a Santa Chiesa. Ma Ruggieri figlio dell'altro Ruggieri, che primo fece il conquisto di Sicilia, dopo la sua partita, passò in Calabria, e prima ne occupò la metà, che pel Pontefice fosse dato alcuno aiuto; e furono queste cose nel tempo del passato Imperatore Henrico, dal quale essendo il Pontefice, che fu Calisto, vessato, non potè a quella difesa attendere, avvengachè sino a Benevento andasse con esercito tumultuariamente raccolto, dove da grandissima febre preso, fu dubbioso della vita riportato a Roma. Guglielmo avendo con molta disavventura e danno de' suoi combattuto in Bulgaria, e fallito dalla promessa del

A Greco Imperatore, ritornò con poca gente in Italia, e morì a Salerno in pochi giorni dopo la sua tornata, non lasciando di se alcuno erede. Ruggieri seguendo la fortuna, che a favorirlo pareva disposta, prese tutta Calabria, e tutta Puglia. E già non più Conte di Sicilia, ma Rè d'Italia si appellava. Onorio, il quale a Calisto successe, convenne questo comportare per la guerra, che con l'Imperatore impacciato il tenea. Ma essendo Henrico morto, e questo Lotario, come è detto, nello Imperio successo, il Secondo Innocenzio, il quale dopo Onorio tenea il Pontificato, più presto da volontaria ragione condotto, che da forza conveniente a tanta impresa, con un'esercito subitamente dalle Cittadi e Ville comandato, improvvisamente, e con maravigliosa celeritate assalì Ruggieri, che nel Castello di san Germano a diletto dimorava, non avendo del Pontefice alcun sospetto. Fu per forza il Castello pigliato, essendo la notte Ruggieri fuggito, e scampato da caccia, che avuto avea, al Castello Galluccio, al quale pose d'intorno Innocenzio strettissimo assedio. Ma Guglielmo suo figlio, che Duca di Calabria si appellava, venendo con l'esercito, prese il Pontefice, e tutti i Cardinali, avendo con pochissima fatica poste le sue genti in sconfitta. Ma verso i Sacerdoti fu somma onestade e riverenza usata, e liberati con sommissione fu loro perdonanza chiesta, & impetrata. Ma non per questo ottenne Ruggieri il titolo del Regno. Ma una parte de' Cardinali, che per questa presa segli erano amicati per la cortesia e benignitade a loro usata, crearono a sua istanza scismaticamente un'altro Pontefice figliuolo di Pietro Leone, il quale si nomò nel Pontificato Anacleto; e fu necessario ad Innocenzio a dispartirsi d'Italia pel favore, che l'avversario suo da Ruggieri avea; e salito nelle navi de' Genovesi, che a lui ubbidivano, passò in Francia. Ruggieri venuto a Roma, & adorato il falso Pontefice, ottenne da lui il titolo, che ancora disconvenientemente si usa, cioè dell'una e dell'altra Sicilia. Imperochè per gli antichi tempi, nè per alcuna cagione adventizia fu mai il nome di Sicilia di quà dallo Stretto.

D Trè anni dopo Innocenzio con l'armata de' Genovesi insieme con Lotario Imperatore passò in Italia, e con l'esercito ambidue i Principi maggiori de' Cristiani mossero guerra a Ruggieri, nelle forze del quale si era Anacleto ridotto; e spogliaronlo di tutto quello, che in Italia di quà da Reggio occupato s'avea, eccetto alcune marittime Città. Mentre che in Italia tra i Principi Cristiani in questo modo si guerreggiava, in Asia nelle parti oltramarine era nel Regno di Gerusalem successo Balduino al fratello Gotofredo; e fu il primo dopo il passaggio di quel Regno incoronato. Imperochè sempre negò Gotofredo volere in quel Reame Corona di oro portare, nel quale il Re del Cielo fosse stato di spine incoronato. Nel tempo di costui i Veneziani, i quali pochi anni avanti la Città d'Adria, da cui il mare Adriaco è denominato, aveano disfatta, e con maravigliosa felicità in mare e in terra le cose loro aggrandirono, deliberarono di servire un'anno intero alla Cristiana Fede con tutta l'armata in Asia contro a' Saracini. Quella medesima deliberazione aveano i Genovesi, e Pisani, Popoli ciascuno per se in mare potentissimi. Ma inimicizia tra loro inveterata da ciò fare li ritraeva: per la qual cosa si convennero per Legati, e fo-

solenni Ambasciatori avanti al Papa, e nella sua mano giurarono pace inviolabile & eterna, pigliando insieme il sacratissimo Corpo di Cristo tra loro unitamente diviso; e suffeguendo orribile anathema e maledizione del Pontefice al primo, che a sua cagione la collegata concordia dissolvesse, da poi negli anni di Cristo mille e cento vintiquattro a dieci giorni d'Aprile si unirono insieme con bellissima armata, la quale fu di cento trenta navi sottili, e venti grandissimi navigli, e passarono in Oriente. Baldoino per quel medesimo tempo insieme col Principe d'Antiochia andava in campo a Tiro con esercito terrestre di sedici mila cavalieri, e otto mila pedoni, e navale di venti navi sottili. Gli altri Principi Cristiani alcuni anni prima nelle loro patrie in Occidente si erano ritornati. Questi due, il Re, e il Principe, con molti pellegrini, che ogni anno signati della Croce per salute dell'anime faceano il passaggio, questa novella impresa aveano incominciata. La Città di Tiro fu anticamente di molta nominanza, e ancora per ricchezza, popolosità, e forte sito molto da pregiare. Imperochè essa è posta sotto le radici del monte Libano, separata dalla terra ferma per piccolo canale di mare, dal quale è ancora tutto il resto della Città cinta; e per questo appare da ogni oppugnatione sicura, imperochè dalle genti, che in terra stanno, non può essere offesa: & essendo di altissime torri intorno guarnita, non puote da navigli essere assalita senza lor grave danno. Ritenne ancora nella spirituale giurisdizione questa Terra grandissima dignità, imperochè in quella è dalla Chiesa il Patriarca ordinato, si come in Antiochia, e Gerusalemme; e sono i Suffraganei i Vescovi di Afsur, nelle antiche Scritture di molta nominanza, che Antipatria poi fu nominato in onore del padre d'Erode, e Cesarea capo di Palestina, la quale dall'antico Erode prese il nuovo nome di Cesarea, dove prima Torre di Stratone era appellata; e quello di Tolemaida, che al presente Alcon, ovvero Acri è nominata; così quello di Gibelete, e di Sidone, e di Berito nello spirituale dominio gli sono soggetti, e nel temporale soleano ubbidire. Questa Città fu dal grande Alessandro vinta per battaglia, e prima da Nabucodonosor Re de' Caldei; & al presente da Baldoino Re di Gerusalem, e dall'armata Italica assediata, co i Principi della quale si era il Re per solenni capitoli convenuto (l'autentico de' quali abbiamo noi in Venezia veduto) il quale in somma contiene, che a' Genovesi, a' Veneziani, e a' Pisani sia la terza parte della preda concessa; & in ogni maritima Terra di Giudea, Siria, Palestina, e d'Egitto, una Ruga, e come noi diciamo, Strada per ciascuna di loro, nella quale possano usare propri pesi, e misure, e leggi, e giudicj ancora tra loro medesimi con immunità d'ogni gravame, che si potesse imporre per cagione di guerra, o di altro impedimento del Regno; e debba pagare il Re trecento bisanzj Saracineschi a trè Uffiziali di queste nazioni, che loro chiamano Bajuli, che dimoreranno perpetuamente in Asia.

Questa gente così unita prese tutte le Città di sopra nominate, che a Tiro sono soggette, & aperfero verso il mare tutto il Ponente al Regno di Gerusalemme; & avvengachè in brevità stringiamo l'opera nostra, non ne pare di tacere, che nella presa di Cesarea fu ritrovato nel Tempio un vaso di smeraldo di rara bellezza, ma di grandezza maravigliosa e singolare. Imperochè il diametro del tondo suo eccede un

A | palmo grande dentro al voto, e il labro di mezza oncia di grossezza con otto quadrature eminate, e quattro prese della sua stessa pietra in lui tagliate. Questa gemma fu per Genovesi tolta in sorte per computo della preda a loro contingente della presa Terra, e puossi stimare, quanta ricchezza quivi fosse acquistata, quando il pregio di questo smeraldo sia quasi inestimabile; imperochè a ragione di peso comprendolo alli smeraldi di dieci carati, passerebbe la valuta di mille libre d'oro; confringendolo, dico, in tante particole, che ciascuna per se preponderasse al sopradetto peso. Ma così unito è cosa inestimabile, imperochè piccola parte sopra ad un'altra moltiplicata in un medesimo pezzo di preziosa pietra, viene grandemente da lapidarj stimata. Questa gemma tengono i Genovesi nella loro Chiesa maggiore con grandissimo riguardo, e con religione la fanno più venerabile, favoleggiando questo essere il Catino, nel quale il Signor nostro Gesù Cristo coi Discepoli celebrò la Cena Paschale. Ma noi stimiamo, questo vaso dai Re Saracini essere stato quivi apportato dalle parti Orientali. Fu questa Cesarea la prima Terra presa dalla nostra armata. L'ultima Tiro, la quale l'anno avanti da Baldoino assalita per mancanza di esercito navale fu abbandonata; al presente per mare, e per terra da ogni parte fu aspramente per venticinque giorni combattuta, nella quale il Califfo d'Egitto avea adunato in Acalonna undici mila pedoni, e venti mila cavalieri sotto il conducimento di un Franco Soldano Arabo nominato Aliel. Ma nel mare mandò un Armiraglio d'Egitto con istuolo di cinquecento vele. I Cristiani lasciarono l'assedio, e contro l'esercito terrestre andò il Franco Re col legno della Santa Croce tra le sue bandiere, e contro a Belfeth Armiraglio andarono gl'Italiani, e nell'alto mare dalla destra parte i Genovesi, i Veneti verso il lido, e i Pisani nel mezzo, tutti in ischiera diftesi a guisa d'una falce; e così come di numero erano inferiori, così d'armamenti, e di grandezze di navi avanzavano i Saracini, i quali in un giorno, e quasi ad una medesima ora furono in mare, e in terra sconfitti. E ritornati all'assedio, i Tirii da ogni speranza di ajuto abbandonati si refero, salvando le robe, e persone loro.

B
C
D
E
Ora tornando in Occidente, Lotario Imperatore dopo la guerra Italica ritornò in Germania, dove menò crudelissima guerra contro a' Boemi, i quali in Sassonia coi Polacchi & Ungari erano entrati. Fra queste fortissime Nazioni fu con grande orribilità combattuto, e sparso tanto sangue, quanto forse al conquisto di tutta l'Asia sarebbe bastato, quando così in servizio di Dio l'aveffero speso, come per superbia lo gittarono via. Nel quinto anno dell'Imperio di costui morì nel Castello del Bondeno la Contessa Matilda, della quale abbiamo di sopra narrato, e qui ancora ragioneremo alcuna cosa; perochè in que' tempi fu il nome suo grandissimo in Italia. La sua prima nazione vollero i discendenti derivare da Henrico Terzo Imperatore. Ma Sigiberto, che di lei scrive molte cose, e Martino suo Capellano, il quale in versi scrisse la Vita sua, dicono, uno Sigifredo nobile Cavaliere della Città di Lucca averfi in Parma e Reggio preso grandissimo credito, & acquistate molte ricchezze per sua virtude & industria; e di lui essere trè figli discesi, Sigifredo Secondo, Atto, e Gerardo, e costoro avere fuori di queste Cittadi edificati alcuni Castelli, tra quali
Atto

Atto nella diocesi Reggienne il Castello di Canossa avere fortificato, all'assedio del quale stette Berengario lunga stagione, e partissi vituperosamente, convencendo per l'impresa degli Ungari, che in Italia passarono, abbandonare l'assedio. Di questo Atto fu figliuolo, & erede Tedaldo, il quale ribellato contro al Quarto Berengario sostenne assedio di trè anni dentro a Canossa, e fu dipoi in sommo pregio presso ad Otto Imperatore di Sassonia, dal quale ottenne in Vicariato la Città di Parma, e di Reggio. Ma da Giovanni Duodecimo ottenne la Città di Ferrara. Costui edificò, dove si dice al Pò Lirene lungi da Mantova dieci mila passi una dignissima Abbazia, nella quale impose i Monaci sotto la Regola del Beato Benedetto. Di Guiglia sua moglie ebbe trè figli, Tedaldo, il quale fu Vescovo di Arezzo, Bonifacio padre di Matilda, e Corrado valentissimo Cavaliere. A costoro si ribellarono le Cittadi al padre ne' soprascritti titoli concesse. Eglino primieramente contro a' Reggiani combatterono nel luogo, che si dice Coviolo, ove fu Corrado ferito, e pochi giorni dopo morì, e sepolto a Canossa, dove ancora sotto una medesima pietra giaciono i corpi d'Ildegarda moglie di Atto fondatore di quel Castello, e Guiglia moglie di Tedaldo. Bonifacio dopo la morte del fratello prese moglie in Francia Beatrice della stirpe Reale, di cui generò trè figliuoli, Rodolfo, Federico, e Matilda, e i due primi morirono, essendo esso con Corrado di quel nome primo Imperatore contro a' Borgognoni a guerreggiare, nella quale impresa si legge di lui una risposta, non so se crudele, o severa si debba nominare: imperochè essendo presi nella battaglia molti Baroni di Borgogna, e volendoli i suoi con molto tesoro riscuotere, e facendo sopra ciò Corrado Imperatore consiglio, e chiedendo del suo parere a Bonifacio: rispose, non essere per oro da cangiare le cose, le quali col ferro fossero acquistate. Per questo a tutti i presi rubelli furono il naso, e le orecchie tagliate. Morirono, come è detto, Ridolfo, e Friderico ancora fanciulli, essendo lui fuori d'Italia; e lasciò unica erede Matilde.

Costei fu femmina d'ingegno grande, di mirabile ardire, e di fortuna maravigliosa, si come mostrano le cose, che di lei si leggono. Rimase in età di anni cinque, morto il Padre, e fu nutrita con somma diligenza da Beatrice sua madre. Imperochè oltre all'altre virtù, nella Lingua Francese, Teutonica, e Spagnola speditamente ragionava. Fu di graziosa beltà, la quale ancora sino agli ultimi anni di sua vita in lei fu conservata. Dieci anni campò Beatrice dietro a Bonifacio, nel qual tempo furono per lei due Monasteri fondati in Canossa, e Frassinoro: morì a Pisa, e là fu sepolta. Fu il matrimonio di Matilda da molti Principi Ultramontani con somma istanza cercato; imperochè oltre al grandissimo tesoro, che dagli antichi suoi lasciato possedea, grandissima giurisdizione in molte parti d'Italia si pretendea da i Pontefici, e Imperatori agli Attavi suoi per ragione di privilegi concessuta. Per la qual cosa i Principi bellicosi desiderando con qualche giusta cagione acquistarsi in Italia dominio, questa via cercavano; e questo ottenne Gottifredo Duca di Normandia, il quale passato in Italia soggiogò Parma e Reggio a suo dominio, & alcun tempo le rese con barbarica superbia: la quale non potendo Matilde comportare, come quella, che non ad ubbidire, ma a comandare era assueta,

Tom. IX.

A essendo a Bibianello fece entrare un suo fidelissimo allevato nella cloaca, dove il ventre si purga, il quale con un coltello avvelenato uccise il Duca, e fu incontante provveduto per Matilde in ogni parte dello Stato, e senza alcuna mutazione pacificamente l'ottenne. Per questo medesimo tempo fu risuscitata la maledetta discordia tra l'Imperio, e il Pontificato da Paschale Papa, la quale già prima da Gregorio Settimo incominciata, e da Vittore, & Urbano seguita, fu da costui precipuamente intesa. La cagione era questa, che l'Imperatore volea per la Investitura del bastone e dell'anello, conferire a' Prelati le Abbazie e Vescovati, siccome da Carlo Magno insino a quel tempo, che trapassava i trecento anni, aveano tutti gl'Imperatori usato di fare senza alcuna contradizione di settantatré Pontefici, che per quella età nella Cattedra di San Pietro erano seduti. Dall'altra parte pel Papa si allegava, questa concessione, la quale è contra la ragione divina, essere stata nulla, nè potersi concedere; e per questo fatto Sinodo generale, al quale però non intervenne l'Imperatore, sommesse ad anatema, & a maledizione qualunque da persona Laica pigliasse Ecclesiastica dignità: della qual cosa sono seguiti grandissimi scandali, principalmente in Italia, ajutando la malvagia natura di Henrico molto a questa novitate. Imperochè non volendo giustificare esso altramente sua ragione, passò armato in Italia, e prese il Pontefice, e tutta la Corte Romana: e creò egli Papa un suo Cappellano chiamato Burdino: e seguirono tutti gli Scismi di sopra narrati nella Vita di Henrico, ne i quali Matilde sempre a Santa Chiesa fu favorevole & amica. Et alla fine tra i due Principi condusse buona pace, come è scritto di sopra, & ottenne da esso Pontefice in vita sua per ragione di proprietà da Radicofano a Ceparano tutte le Terre, che da molti Pontefici a' suoi progenitori erano concesse; e questo nomò lei suo Patrimonio, e poco tempo dopo offerse la cessione di tutto quello Stato insieme col Ducato di Spoleti sopra all'altare di San Pietro. Dall'Imperatore ancora ottenne in Lombardia grandissima giurisdizione, e fu il suo nome conosciuto a i fini estremi di Europa; imperochè da Alessio Imperatore de' Greci ebbe solenni Ambasciatori con isquisitissimi doni; e i Principi di Russia, e di Norvegia, per tanto spazio di terra da lei divisi, mantennero sua amistade.

Essa Reale Corte mantenea, principalmente da molti e grandi Prelati frequentata; e tra i Baroni fu Welfo il più pregiato, il nome del quale ancora veggiamo al presente giunto sempre mai alle sottoscrizioni della Contessa. Costui insieme con Bertoldo Marchese di Este, e Rodolfo Conte di Gorizia, essendo lui Duca d'Austria, si fece ad Henrico Imperatore ribello, poichè Paschale ebbe il detto Henrico scomunicato, & assoluto dal giuramento di fedeltade ciascun suo Vassallo. Ma molta pena portò Welfo di sua ribellione, perchè in pochi giorni spogliato dello Stato suo, stette a servigi di Matilda, dove prima solea esser Signore. Fermata poi la pace tra le parti, come è detto, rimase pure il Ducato d'Austria a Sigismondo consobrino di Welfo, a cui Henrico concessò l'avea. E esso con alcuno stipendio dalla Chiesa assignatogli insieme con Matilde un tempo si stette, e poi in diverse parti d'Italia insino al tempo del primo Federico, come poco appresso esporremo. Ridolfo similmente del Contado di Gorizia spogliato, fu nel Castello di Nozania dall'Imperatore

Bb

asse-

assediate; e come reo di lesa maestade a lui si rese, e fu imprigionato in Germania, e di quindi fuggì, morendo poco dappoi miseramente. Solo Bertoldo rimase dalla furiosa ira dell'Imperatore illeso, il quale ne i patti della pace in Canossa fermata, rimase con lo Stato suo a Santa Chiesa soggetto. Nè solamente abbandonò gl'Imperiali decreti, che del Marchesato Estense lo intitolavano, ma tramutò l'insigne onoratamente a lui & a sua progenie da Otto concedute, ritornando di argento il Lioncorno d'oro, e nel campo sanguigno, dove primieramente nel celeste si dimostrava. Di tutti questi fautori Ecclesiastici era capo e guida Matilda, la quale ancorchè molte nobili Città possedesse, non ebbe mai in alcuna di quelle ferma residenza, nè pur lunga dimora. Ma in diverse Castella, ora negli alti monti, ora nelle profonde valli conducea la vita sua, stimando forse, che non solo per l'abito, ma per li gesti suoi si conoscesse appieno, che femmina fosse. Morì, come sopra è detto, nel Bondeno, avendo novellamente Mantova soggiogata, la quale sola di tutte le Città Lombarde contro a sua potenza per spazio di ventiquattro anni s'era mantenuta. Fu costituito per la Chiesa successore a lei Welfo: del che seguirono in Italia dannose novità, come esporremo nell'Imperio di Federico. Ella con grandissima divozione rese lo spirito a Dio; e di sua sepoltura è la cognizione incerta, avengachè i Frati da Pò Lirone mostrano una sepoltura di marmo candido, la quale crediamo noi da Tedaldo suo Avo essere costrutta, per quello che Sigiberto accuratissimo Scrittore di quel tempo ne dimostra. Molte altre cose di costei diversamente scritte si ritrovano; ma perchè sono fuora del proposito dell'Istoria nostra, abbiamo queste di sopra con brevità ristrette, acciochè a gran virtù non sia a' barbari attribuito, che al presente regnano in Italia, perchè già sono molti anni, che sua condizione è stata tale, che non solo i furiosi Francesi, e i feroci Alemanni, ma le femmine ancora la poteano tener soggiogata. Nel tempo di Lotario non troviamo altra cosa degna di memoria, eccetto l'ordine de' Cavalieri del Tempio, i quali dappoi nel mille e cento quaranta otto riceverono l'insigne della rossa Croce da Eugenio Terzo Pontefice Romano; e di questi Cavalieri nella seguente Istoria si farà molta menzione.

CORRADO II.

Corrado Secondo di questo nome Imperatore fu per una sorella di Henrico Augusto Nipote, e pretese con tutto l'animo all'Imperio nella morte sua, imperochè dello Stato in Germania rimase successore. Ma Lotario, come è sopra detto, col favore d'Innocenzio Pontefice, e di Filippo Re di Francia, l'ottenne; dopo la morte del quale lo assunse questo Corrado negli anni di Cristo mille e cento trentaotto, e non ebbe costui la Papale benedizione, nè fu di Roma coronato. Ma solo in Monza nella Chiesa di San Michele il coronò di ferro Anselmo Arcivescovo di Milano, predicando una nuova & inudita consuetudine, che in quel luogo dovea la primizia dell'Imperio con questa cerimonia incominciare. Già pullulava in Italia la discordia, che tra la Chiesa, e l'Imperio lungamente tuonato avea, & in breve dovea fulminare; imperochè Welfo preposto dalla Chiesa al governo di Lombardia, cacciava delle Città gli uomini, che alla parte Imperiale riguardassero, e fatto

A sospettoso per la venuta di Corrado in Italia, ogni parte con uccisioni e proscrizioni teneva impaurita. Ma in Alemagna fu un'altro Imperatore creato, il quale per la similitudine, che molto propria ad Henrico avea, suo figlio si stimava; & essendo Monaco, fu dagli emuli di Corrado tratto dell'Abazia, e creato Imperatore con l'ajuto de'Sassonesi. Occupò molta ubbidienza in Germania: per la qual cosa ritirato Corrado dalla spedizione Italica, lasciò Gibello Magontino suo Vicario in Lombardia al favore delle parti sue contro a Welfo. Effe con l'esercito ritornò nella patria, dove con arme debellò tutti i nemici suoi, facendo di nuovo ritornare Monaco il falso Imperatore Henrico: e furono queste cose ne' tempi di Celestino Secondo, e del secondo Lucio Pontefice, a i quali successe il Terzo Eugenio. Nel Pontificato del quale i Romani rinovarono il Senato loro, e crearono dittatore uno Giordano, il quale incontante prese l'ubbidienza di tutte le circostanti Città, e trasse fuori di Roma il Pontefice, ordinando, che la Sedia sua fosse nell'Abazia di Farfa con l'ubbidienza sola di alcune piccole Castellette ivi d'intorno. Ma effo non solo di Roma, ma d'Italia fece dipartenza, e passato in Francia fu con molta riverenza da Lodovico Settimo ricevuto, e celebrò pubblico Concilio nella Città di Orlens, nel quale fu convinto dal Beato Bernardo Abate di Chiaravalle Pietro Abailardo Eresiarca. **B** Non ricercò il Beatissimo Padre Eugenio in questo Concilio vendetta della ingiuria a lui fatta da' Romani, nè di essere nella prima Sede ridotto da i Principi Occidentali, ma chiese ajuto alla santa Fede di Gesù Cristo contro a' Saracini; & avendo Iddio posto nelle parole sue molta grazia e potenza, armò universalmente il Regno di Francia al sacratissimo passaggio insieme col Re suo, e maggior parte de'Duchi e Conti di quella nazione. Nè minor profitto fece in Germania il Beato Bernardo, mandato per somigliante cagione all'Imperatore, il quale predicando nella Città di Spira agli Alemanni, fu con tanta divozione a lui concorso, che il popolo per toccarlo si farebbe conculcando insieme con effo ucciso, se l'Imperatore proprio, che quivi era presente, nelle sue braccia non l'aveffe raccolto; facendo da i guardatori della sua persona rimuovere la turba, non senza grandissimo pericolo e fatica. In Francfort si vestì a bianco l'Imperatore con la Croce rossa, giurando pubblicamente il santo passaggio, e con lui quel medesimo giorno Spingeo Re di Polonia, Stefano Re d'Ungharia, Cobleo Re di Boemia, Alverico Re di Dacia, i quali per tal cagione con l'Imperatore si erano radunati; e tutti gli altri Principi Alemanni, e grandissimi Prelati pigliarono quel giorno il segno della santa Croce per opera del Beatissimo Bernardo.

C In questa forma i due potentissimi Principi de' Cristiani, seguiti quasi da tutte le forze d'Europa, alla grandissima impresa si prepararono. E concordemente ordinarono, che prima l'Imperatore per la parte di sopra di Germania, e di Ungharia, e di Tracia, varcasse l'Eleponto. Il Re di Francia dappoi per l'Italia, Dalmazia, Epiro, Acarnania, e per l'Achaja passato l'Arcipelago, entrasse in Asia. E questa divisione faceano per l'adunata moltitudine non solo di lingue, e di costumi tra se discrepanti, ma per la sua numerositate incomportabile a ciascuna Provincia per cagione delle vittovaglie. Imperochè nel Catalogo del Re di Francia, il quale al presente abbiamo appresso di noi,

noi, sono numerati in computo oltre a cinquantaquattro mila cavalieri, e trenta mila pedoni; e sappiamo di certo l'esercito dell'Imperatore due tanta gente avere in se contenuto. E certamente fu questa impresa chiarissimo esempio, non essere da porre la speranza nella potenza degli uomini, ma in Dio solo, il quale sdegnando la superba alterezza di questi Barbari, ridusse in vano la loro gonfiata & incomportabile elazione. Costoro si vantavano di fare rossi tutti i fiumi d'Oriente del sangue Saracino, e ricoprire tutta la Francia, e l'Alemagna dell'oro, e delle pietre preziose, che di Asia riportarebbero, e sdegnarono l'ajuto degli Spagnoli, e Italiani, nomando quelli mezzi Saracini, e questi mercatanti, & uomini civili. L'Imperatore Corrado adunque, secondo l'ordine sopra posto, per avere il transito libero per Bulgaria, e Tracia dall'Imperatore di Constantinopoli, e dappoi il passaggio in Asia sopra le navi de' Greci, fece promessa di guerreggiare tre mesi interi contro al Soldano di Aliconia, che in quel tempo molestava le parti di Trabisonda all'Imperatore soggette. Alli sedici di Maggio negli anni di Cristo mille e cento quarantasette passò il mare; e diede questo passaggio tanto terrore a' Saracini, che infino in Persia e in India passò la voce di questa paura. La moltitudine de' Franchi, che così nominano essi i Cristiani, si dicea esser tanto copiosa, che tutti i fiumi si consumavano nell'abbeverare i loro cavalli, e che per molte giornate era per ciascun verso la terra coperta di quell'immenso esercito di cavalieri, la grandezza de' quali molto avanzava quella degli altri Franchi, che veduti aveano. Ma della ferocità favoleggiavano cose terribili & inaudite, dicendo, che la carne umana così viva viva si pigliavano in cibo, e beveano il sangue delle ferite de' presi Saracini. La vista degli occhi loro essere nell'apparenza tanto orrenda, che impossibile fosse a riguardarli in faccia; & oltre a ciò, che tutti di ferro coperti non si poteano con alcuna forza overo ingegno offendere; e molte altre follie, che di grandissimo giovamento fariano state alla riputazione della presente guerra, quando la fortuna non avesse queste cose turbate. Imperochè il Soldano di Persia, che essi chiamano Almanzor, qual'è il maggiore di tutti i Principi d'Oriente, e tiene dignitate eguale all'Imperio tra noi, richiesto di ajuto dai Saracini di Soria, e massimamente da Dodequin Re di Damasco, mandò un suo Solcano, che di valentia non avea pari in tutto l'Oriente, con cinquanta mila cavalieri. Costui fu Noradino padre del pregiatissimo Saladino, di cui si farà nella seguente Istoria molta menzione. Giunse costui in Damasco, prima che l'Imperatore passasse in Bitinia; e sentito poi l'ordine della guerra addrizzarsi in Aliconia, esso ancora per li monti di Cappadocia a grandissime giornate entrò nella medesima regione; e quivi condusse la guerra con iscaltrimento maraviglioso. Imperochè faticando i nemici con lieve battaglia, ridusse l'esercito Cristiano nelle deserte pianure di Ponto, & assalendo quivi i faticosi & affamati cavalieri tre continui giorni con le saette, attese a guerreggiarli senza approssimarsi altramente alle loro schiere.

Il quarto giorno con grandissime voci timpanizzando assali da fronte e da costa gli Alemanni per trarre a fine la guerra con l'ultima battaglia, avendo in tre parti tutti i suoi divisi, i quali poteano giungere al numero di cento cinquanta mila cavalieri. I primi, che davanti

Tom. IX.

A ferirono nell'antiguardia Cristiana, la quale conducea allora il Re di Boemia, furono Turchi Karomani, e Circassi, Popoli Scitici, e nazioni indomite. Nella battaglia mezzana, dove erano le bandiere Imperiali, e la persona propria di Corrado, ferirono Lidi, e Suriani, e tutti gli Asiatici Saracini. La terza schiera di Noradino si stette ferma, la quale contro alla retroguardia, e al Re d'Hungaria era disposta. Costoro erano Persiani, & Elamiti, e molti Arabi, & alcuni Indiani venuti da Oriente con Noradino in compagnia. Stimava esso Noradino, che i Turchi nella lor giunta dovessero i Cristiani della prima schiera dissipare, già dal lungo affanno, e dalla sete sbattuti, & oltre a ciò da tre battaglie di saette venenati; ma i Boemi uomini ferocissimi non solo sostennero l'assalto de' Barbari, ma con grande ardore apersero la via dividendo per mezzo la nimica schiera, e poi al segno delle trombe, di nuovo insieme rinferati, richiusero tra loro, come in ferraglio molte migliaia di Turchi, e tutti infino ad uno gli uccisero, sostenendo tutta fiata d'intorno la battaglia dagli altri, i quali con ogni forza si provavano di rompere questa cinta per congiungersi coi suoi, che dentro erano intornati, le voci de quali morienti udivano, e quasi alcuna volta intendeano, tanto furono loro vicini. Dalla parte Australe, dove fu l'Imperatore assalito, ebbero ancora peggiore fortuna i Saracini; imperochè nel primo assalto non sostennero l'impeto de' Teutoni, e fuggendo dissipati per la campagna traevano a fine quel giorno la guerra con sua totale confusione, se Noradino, il quale da Ponente dovea gli Ungari assalire, non si fosse alla riscossa loro rivolto; & infino alla scura notte fu cruda battaglia mantenuta con molta uccisione dell'una, e dell'altra gente. Nell'apparire della luce incontente i Saracini di nuovo assalirono gli Alemanni, i quali però per tutta la passata notte non aveano le armi deposte, ma intorno a carri appoggiati agli scudi, a breve vicenda succedendo l'uno all'altro, aveano preso brevissimo riposo. Ma non fu in questo giorno, si come nel passato, strettamente combattuto. Imperochè i Saracini correndo da largo pel piano scoperto, con saette e con gridi molestavano solamente i Cristiani, i quali a piccol passo verso Bitinia ritornavano, & aveano li leggiermente armati in mezzo a se raccolti, e le carrette & ogni impedimento. Di fuora per ogni canto le armate schiere a' nemici stavano rivolte. E certamente pareva a' Saracini il proverbio, che usavano, verissimo, che in nostra lingua risuona: *I crudeli Franchi sono di semenza di ferro*. Imperochè nè lunga fatica, nè molto disagio rompere li potea. E la maraviglia facea maggiore l'animosa ostinazione di Corrado, il quale commesso avea sotto capital pena due cose: l'una, che fuori di schiera, quanto fosse lunga un'asta, non ardisse alcuno di uscire contro al nemico; l'altra, che alcun morto corpo di Cristiano non fosse in terra lasciato: per la qual cosa ciascun'ucciso sopra carri immantinentemente posto, era tra loro condotto. E tutto un giorno in questa angoscia, e grandissima parte dell'altro carrinò, fin' a tanto che negli abitati paesi sopra a Nicea tra gli alberi si condussero, e quivi cessò la tempesta del saettare de' Turchi, i quali non si confidando di condursi a stretta battaglia con gli Alemanni, che sperimentati aveano, ritornarono per li deserti addietro da mezza giornata presso alle radici del monte Cilis, dove aveano i cameli,

Bb 2

meli,

elli, e tutta la vettovaglia loro lasciata per la copia dell'acqua, che quivi da molte fontane deriva. Dell'esercito loro trovarono mancato oltre a sessanta mila. Quasi pari numero di cavalieri era nell'esercito Cristiano mancato; ma nei quattro giorni seguenti, ne mancarono più di ottanta mila per le ferite delle saette velenose, che senza alcun riparo uccideano.

Ritorno Corrado in Nicea, per molti giorni attese alla cura del suo lacerato esercito, facendo deliberazione di congiungersi col Re di Francia, il quale già passato avea il mare, e guidato da alcuni tali Armeni per li deserti paesi, avea ancor esso patito grandissimo disagio, essendosi l'esercito paciato di carne di cavalli, e di asini; e con ispeffi & improvvisi assalimenti di Saracini danneggiato, al fine si ridusse a Seleucia Città di Turchia, e quella prese per battaglia, e fecene poi dono al Principe d'Antiochia, allo Stato del quale era adiacente e vicina. Quivi s'unì l'uno, e l'altro esercito di Alemanni, e Francesi: e per convenzione fatta con Folco Quarto Re di Gerusalemme, deliberarono di assediare la Terra di Damasco. Questa è la più antica Città, che sopra alla terra si ritrova, per quanto nelle scritture si comprenda; & è capo di Siria, e molte fiato e per molto tempo è stata capo di Regno, come ancora era nella stagione, che dai Cristiani fu assalita. L'Arcivescovo di Tiro, il quale questa istoria scrive, dice l'impresa esser fallita per opera, anzi tradigione del Re di Gerusalemme, e dei Principi d'Oriente i quali non potendo addurre Corrado Imperatore, nè Lodovico Re di Francia a promessa di dar loro la presa Terra, ma afirmando essi di volere di concordia comune imporvi un Re Latino, scognati, che costoro, che in suo ajuto mostravano esser venuti, volessero per se stessi acquistare un Reame in Asia, condussero l'esercito nel più forte luogo della Cittade a combattere, dove Noradino, che già nella Terra era entrato, fecò maravigliosa difesa: perlochè disperati di trarre questa impresa a fine, ne andarono in campo ad Ascalona, la quale è l'ultima Città verso il mezzo di del Regno di Giudea ai confini d'Egitto, e dal Calisso d'Alessandria era posseduta. Questa Terra di armi e di uomini guarnita a maraviglia, fece tale resistenza, che con quella vergogna, che dall'assedio Damascino si erano levati, con quella medesima di quindi si partirono. E ritornò l'Imperatore a Costantinopoli con poca parte di quell'esercito, che in Asia condotto avea, e tornato nella patria in pochi mesi diede alla sua vita fine. Ebbe costui di tutta la Germania intera ubbidienza, e condusse tutti i Re circostanti oltre al mare seco, com'è sopra mostrato; & avvengachè con molta disavventura menasse questa grandissima impresa, non fu mai da alcuno di sua compagnia a sua colpa attribuito. Anzi quello che più è maraviglioso, nelle sue avversità fu dai suoi maggiormente temuto & onorato. E certamente si puote stimare di questo essere stata cagione la sua benigna natura, la quale ebbe tanto a compiacere altrui disposta, che nelle giostre e torneamenti, ne quali era la sua virtù notissima, e senza pari, molte fiato nel mezzo del giuoco si contenta dall'opera ben cominciata, acciochè ad alcun suo caro l'onorato pregio pervenisse. Ma un' esempio maggiore diremo di lui, e forse credibile a coloro, che le altre cose della sua più domestica vita intendere non ponno, per la nostra brevitate. Amava l'Imperatore nella

A Città di Argentina una fanciulla. Il Conte di Lorena giovane di grandissimo pregio, che in Corte dimorava, ancor'egli perditamente, & assai più, n'era acceso; & intendendo avere per rivale l'Imperatore, dolente a morte deliberava abbandonar la Corte per alcun tempo, per levarsi dall'animo questa follia. La qual cosa intendendo Corrado, e la cagione ancora, chiamatolo a sè con dolci parole, gli chiese di poter seco amare in compagnia, e negando lui questo conforzio essere incompatibile di così fatto concorrente, quale era sua Maestà, gli promise con giuramento, che mai da esso non averebbe ad ingiuria quello, che contro di lui per questo amore solamente faceffe. Così con molti giuochi & armeggiamenti, quasi come due pari cavalieri, conducevano la loro festevole differenzia; & essendo l'Imperatore in breve tempo divenuto in casa della fanciulla domestico, incominciò per l'amore del Conte a procurare, mostrando e agli attinenti e a lei, che tutto quello, che fatto avea, per compiacimento del suo amico era stato; & in somma con sua spesa condusse a fine il piacere, del quale il giovinetto Conte era in tutto fuor di speranza. Costui concesse a' Genovesi per Imperiali decreti molte dignità, e la moneta de' Genovini, che al presente si spende, cassando quella de' Brunetti da Henrico Quinto loro concessa; & avanti a quella spendeano i danari Papiensi, si come scrive Jacopo di Vafagine loro Arcivescovo. Et infin qui basti alla Vita di Corrado, delle opere pacifiche del quale molte cose lasciamo, per non fare di un solo Imperatore il nostro volume ripieno.

F E D E R I C O I.

Federico, il quale della barba rossa ebbe il cognome a lui popolarmente attribuito fu per un fratello nipote di Corrado; e negli anni del nostro Signor Gesù Cristo mille e cento cinquanta quattro successe nell'Imperio, e per spazii di trenta sette lo tenne. Nel qual tempo furono cose grandissime fatte, come ci sforzeremo di mostrare con quella brevità, che basti all'intelligenza de' Lettori, ritornando prima alle cose d'Italia, le quali nella narrazione delle ultramarine troncammo di sopra nella Vita di Corrado. Diciamo adunque che Welfo preposto in Lombardia per santa Chiesa ebbe nel suo governo contrasio Gibello Magontino lasciato per l'Imperatore general Vicario in Italia. Chi fosse Welfo assai è di sopra mostrato. Gibello di nobile schiatta per prodigalità degli antecessori divenuto povero, fu in Italia studente per alcun tempo, e fattò nella sua patria di Magonza illustre, e per l'antico sangue, e per la nuova virtù fu eletto Cancelliere in Boemia; & essendo pubblicamente in Concilio convinto di baratteria, fu per intercessione de' Boemi vietato dall'impetrato officio, e nel vicariato d'Italia, forse come disperata cura, mandato: Costoro due, si come era la vita loro di poco cuore, e fraudolente, così la loro differenza senza battaglia con dolose pratiche menarono; e per tutte le Città di Lombardia e di Toscana diversamente con lusinghe, e con minacce acquistaron chi alla Chiesa, chi all'Imperio amici e nemici. E durò tanto in Italia questa contenzione, quanto durò la vita loro in queste regioni, che fu di Welfo anni diciotto, e di Gibello quattordici. Quindi nacque la setta maledetta, che ancora dopo la morte de' Principi suoi oggidì man-

mantiene Italia in sé divisa dai due nomi, osservando eziandio con tanto studio la male incominciata parte. Non da Silla, e Mario, i quali benchè crudeli, e senza fede, pur furono illustri nelle guerre forestiere, si come nelle civili. Non da Pirro, nè da Annibale, de' quali l'un Greco, e l'altro Barbaro, nella inimicizia del nome Italico furono per molta virtù gloriosi. Misera regione, che il nome di due morti segue ancora, la vita de' quali senza vergogna non si potea seguire; L'uno per ribello dal suo Signore cacciato, l'altro nella sua patria dimesso, e nell'altrui mandato per cosa perduta. Morto Gibello nella Città di Bergamo, fu occultata la morte sua da' suoi fautori per alcun tempo. Welfo morì in Milano, & incominciò da poi apertamente con l'armi a scuoprire tra l'una, e l'altra Cittade, e medesimamente in esse tra l'uno, e l'altro Cittadino, la discordia negli animi concepita; & essendo Corrado lo Imperatore in Asia, i Guelfi, che così da Welfo si nominavano, gli Ecclesiastici molto accrebbero in Italia sua potenza, abbenchè ancora ostinatamente da' Gibellini fosse in molte parti la Imperial fede mantenuta. Ma l'animoisa testa sollevarono, quando s'intesero Federico essere a Corrado nell'Imperio successo, il quale ancorchè giovinetto fosse, per propria virtude avea i Norici, e i Svevi foggogati, e ventidue fiata con esercito raccolto fatto avea battaglia vittorioso; & avea combattendo singolarmente preso il Duca della grande Russia, il quale insieme coi Rutheni, e coi Comani Popoli di Sarmazia era in Suevia disceso: Queste cose avea egli fatte essendo Vicario dell'Imperio, mentre che Corrado oltra mare guerreggiava contro a' Saracini. Le quali cose avvegnachè siano grandissime, e degne di contribuire piena lode ad altrui, sono di Federico un cominciamento, e dimostrazione di quanto si dovea sperare di lui nell'Imperial governo, dove succedea. E però quello, che abbiamo a molti altri nel fine della Vita posto nella sua Istoria, preporremo, cioè la forma della persona, e la natura de' costumi suoi, acciò che avendosi quasi l'effigie davanti agli occhi, più si ponga di affezione nelle opere, che di lui narrate faranno.

Fu Federico di statura comune, e tale, che tra i piccoli fosse eminente, e tra i grandi molto non disparesse di qualitate. Le membra a maravigliosa proporzione ebbe composte con quella beltà, che possa convenire a forte e destro Cavaliere. La pelle ebbe in ciascun membro candida, & ogni pelo ancora nelle occulte parti della persona rosso. Il capo ebbe a forma ritonda raccolto alquanto; e nell'ultima sua etade lo deformò assai la perdita di molti capelli, si come nella giovinezza grandemente il faceano grazioso. Gli occhi ebbe bianchi, e dolci molto, e quieti, quando turbato non fosse; ma nell'ira scintillanti, e quasi di fuoco accesi si mostravano. Il naso, alquanto fuor del dovuto eminente con piccola curvatura, segnava nella faccia alcuna maestà. La bocca, il mento, e il collo, come da solenne pittore fossero immaginati, tutti erano a somma vaghezza ritratti, & a questa disposizione erano grandissime virtudi corrispondenti. Imperochè in lui fu la magnanimità tale, che dappoi non ha trovato simigliante, e con molti de' passati illustri si pareggia, e da pochi è superata la liberalità in esso; & Alessandro Re in questo si disuguaglia, che nel Macedone fu la fortuna maggiore, che nell'Alemanno. Così l'ardire dal me-

A desimo caso fu soverchiato pel duro intoppo, che nel fervore di sua giovinezza gli ruppe alquanto l'animooso corso. Fu ancora in molte cose di somma prudenza, ma di astuzia maggiore. Amatore di giustizia, dove desto d'onore non lo trasportasse. Mansueto ai Sudditi, e domestici, si come ai nemici fu terribile, e quasi implacabile. D'ira fu subitissima, e se forse con prudenza con qualche tempo la ricopriva, sempre al fine con incendio maggiore la rigettava. Le fatiche alcuna fiata a maraviglia tollerava; alcuna volta in molta delicatezza si dissolvea. Fu grandissimo cacciatore, e primieramente furono da lui portati in Italia gli uccelli, che mansueti in quell'esercizio si adoperano. Nè davanti a quel tempo si domesticava alcun' uccello a pigliar preda in questa regione. Nel fabricare nuovi armamenti, nel cavalcare, nel giocare in contesa di persona d'ingegno, o di fortuna prese grandissimo diletto; e brevemente, ebbe la natura disposta a fuggire l'ozio, e cercatrice di novitati e mutazioni.

B Costui nell'Imperio sublimato ordinò in Costanza un pubblico parlamento, nel quale apparvero i fiori della sua futura vita. Imperochè fatto quivi tutti i Prelati, e Principi di Cristianità convocare, che personalmente, o per Ambasciatori si congregassero: nelle porte della Chiesa maggiore fece un seggio addirizzare imperialmente addobbato, ne' gradi del quale, che di oro erano coperti, in lettere vermiglie si leggea, essere lecito a ciascuno porgere querele del suo Maggiore, di tutti i Baroni, e Conti, e Duchi, e nominatamente di molti Re, tra' quali di quel d'Inghilterra con grandissimo dispetto de' suoi Legati si leggea, avvegnachè eziandio tutti gli altri de' Cristiani, eccetto il Francese, vi fossero apposti. Qui sopra sedette l'Imperatore tre giorni, avendo davanti la spada denudata, e dentro alla cinta armati Sergenti. Il Re di Boemia armato, Giustiziere maggior dell'Imperio, e l'Arcivescovo di Colonia, e il Treverense Arcicancellieri, e l'Arcivescovo di Mogonza Protonotario a' suoi piedi inginocchiato. Il Conte Palatino, che in quel tempo era Ottone Duca di Lorena, era Auditore, e Preposto agl'Interpreti, & esponea le querele al Duca di Baviera allora grande Camerlengo dell'Imperio, che solo all'orecchia di Federico si potea accostare. E furono molte accuse preposte in iscritto e in voce, & a diversi Giudici delegate. Ma fuori della nazione Germanica non comparve alcuno, eccetto che l'ultimo giorno della gran Giustizia comparvero due uomini Lodigiani, i quali con due grandissime Croci di legno in collo s'inginocchiarono davanti al Tribunale, e con lagrimosa voce dimandarono d'esser uditi. E poichè per assentimento del Camerlengo appresso agli infini gradi furono condotti con ordinata orazione esposero, se essere uomini Cristiani, abbenchè a guisa d'Infedeli fossero da' loro vicini Milanesi reputati, i quali sotto spezie di Religione, la dovuta ubbidienza dell'Imperio impugnavano, e la misera Città di Lodi sotto tributo con grave servitude affiggevano. E con dolosa cavillazione allegavano, tutto il Mondo, e l'Imperio, e i Regni essere di Gesù Cristo, e per conseguenza dover essere soggetti al suo Vicario in terra. Ma che i Lodigiani, i quali sapeano essere il divino comandamento: quello, che è di Dio, rendere a Dio, e quello, che è di Cesare, a Cesare, aveano per un tempo la dovuta fede verso la Maestà Imperiale servata,

fin

fin tanto che per forza vinti in battaglia portavano indebita pena della buona lor' opera, & erano con lor' distruzione in essemplio agli altri pochi, che ancora in Italia riguardassero alla dignitate antica dell' Imperio. Eglino due, non già dalla patria mandati per Legati, la quale arbitrio di se stessa più non avea, ma come una piccola particella della deserta fetta Imperiale essere trasfuggiti a manifestargli, in che stima avessero i Milanefi sua magnanimità, la quale oltre al Danubio, e ai confini dell' Oceano i Barbari spaventava, quando dovendo essere ferri insieme con gli altri Italiani, delle Imperiali Città s' insignorivano, quasi per suo dispetto nel principio della sua sublimazione.

Fu attentamente per l' Imperatore ascoltata la querela de' Lodigiani, e fatta loro per interruzione risposta: le cose d' Italia essere a cuore all' Imperatore, il quale disponea le Città di quella regione mantenersi nelle usate libertà sotto l' ombra dell' Imperio; & alla affezionata fede del Popolo di Lodi di se benemerito, e dei passati Augusti, volere con subita provvisione dovutamente riparare. E fu quivi incontante ordinato uno Sicherio Conte del Reno, Legato a' Milanefi, i quali per operazione di Welso in quella Città lungamente commorato unitamente alle parti Ecclesiastiche aspiravano. Nè solamente se dall' Imperio sottraevano, ma a ciò fare costringeano i Popoli circostanti; e già Comaschi, e Lodigiani l' assedio, & espugnazione sostenuta aveano, e cacciati quelli, che si nominavano Gibellini, a suo arbitrio le governavano. La populosità di Milano era grande, & incomparabile a ciascuna Città di Lombardia; & essendo tutti d' una medesima volontà disposti a' comandamenti dell' Arcivescovo loro, davano terrore a tutti i circostanti; e i Pavesi, che più degli altri erano potenti, in continua discordia con loro menarono lunga guerra, e come prima intesero il parlamento in Costanza ordinato, mandarono per suoi Ambasciatori una chiave d' oro all' Imperatore, raccomandando se, e sua Città sotto sua protezione. I Lodigiani, udita la querela per li due Gibellini portata a Federico, mandarono ad iscusarsi a Milano, dicendo ciò non esser fatto di consentimento della Città; ma due uomini di niuna condizione tra loro avere temerariamente conquereato, i quali per tal delitto se stessi erano dalla patria banditi, e fatti rubelli. Ma già Sicherio Legato Imperiale a Lodi era giunto, ove timorosamente e quasi piangendo fu ricevuto, pregandolo i principali della Città, che a tanto pericolo di ultima distruzione non li volesse porre; e tergiversando le parole, mostrando ora fede all' Imperatore, ora tema de' Milanefi, istrussero l' animo del Legato a compassione del loro male, e volontà di vendicarli. Ma più a ciò l' incitò il bestial popolaccio di Milano, il quale, passando lui per la Terra, nella quale si sapea la cagione di sua venuta, con villane parole il beffavano; & avvengachè tutta fiata fosse onoratamente da molti Nobili della Città riverito & accompagnato, non si contenne dal dire: *Nella voce del Popolo si conosce la mente dello stato popolare.* Ma nel Concilio dappoi dovè molti della minuta plebe ancor' erano convocati, esponendo alteramente l' Ambasciata Imperiale, fu quasi per esser' ucciso; e partitosi senza alcuna conclusione, ritornò a Lodi, e quindi all' Imperatore. Ma i Lodigiani di ciò smarriti abbandonando per la maggior parte la Città, per tutte le circostanti Terre ne fuggirono; nè loro parca, che cosa

A alcuna li potesse da' Milanefi assicurare.

Ma nel medesimo anno l' Imperatore passò in Italia, avendo comandato un piccolo parlamento in Roncaglia, luogo posto tra Piacenza, e Cremona. E quivi furono gli Apostolici Legati di Adriano Quarto, i quali nel trattamento della pace la coronazione a Federico promettano; & oltre a ciò co' Milanefi il vollero concordare con tributo annuale di Marche mille d' Argento, e di sei mila per presente tassa. E fece dimostrazione Federico di adattarsi a tale composizione, e tutta fiata dalle circostanti Città pigliava il giuramento di fedeltà. Prima di tutti gli altri giurarono i Lodigiani, e Pavesi. Ma i Tortonesi, universalmente Guelfi, non solo non giurarono, ma nel predetto parlamento non mandarono alcuno Ambasciatore. L' Imperatore fattoli giuridicamente chiamare, & essendo contumaci, li sommesse a pubblico bando, minacciandoli, che non venendo al termine, che loro assegnava a chiedere perdono, darebbe quella Città in ruina. Quella medesima pena e minaccie proferse ancora contro agli Astesani, i quali per somigliante forma citati, in contumacia erano banditi. Diviso adunque l' esercito mandò in campo ad Asti il Duca di Sassonia, il Conte di Savoia, il Conte di Fiandra, il Marchese di Monferrato, il Conte di Baldrate, e il Conte di Moriena, sotto il conducimento di Henrico suo primogenito ancor fanciullo con esercito di undici mila cavalieri, e sette mila pedoni. Esso contro a' Tortonesi si dispose con esercito di dodici mila cavalieri, e cinque mila pedoni, nel quale erano il Duca d' Austria, il Duca di Baviera, il Marchese Brandeburgense, il Marchese di Merania, e molti Conti, e Baroni. E nel mese di Febraro, essendo ancora asprissimo il verno, si pose a Tortona in campo. Dentro a quella Città era Ugo Visconte con duecento cavalieri, e mille pedoni Milanefi, i quali in ogni maniera di difesa mostrarono di se molta virtude, e per due mesi mantennero la Città contro la ferocità degli Alemanni; & alla fine essendo quasi da ogni parte rotte le mura, e morti molti de' difensori, e più feriti, si resero, salvando le proprie persone con quelle vesti, che bastassero a coprire la loro nudità per quella fiata; & uscirono della Terra quattro mila pedoni, e duecento cinquanta cavalieri. Tutto l' altro popolo inerme, cioè vecchi, femmine, e fanciulli nel Castello di Sarzano erano ridotti, prevenendo il tempo dell' assedio. Tutti i feriti, o per altra cagione infermi fece l' Imperatore nel campo arrestare, e curare con somma pietà. A' Milanefi fece pel Caduceatore interdire il parlar' ad alcuno nel campo: indizio manifesto, che egli intendea di non avere pace con loro. L' esercito, che ad Asti era dirizzato, trovò la Città da ogni anima vivente abbandonata, il popolo della quale nella forte ripa, la quale Nono vien nominata, si era ridotto. Essi entrati nella deserta Terra, gittarono le mura, e grandissima parte de' privati edifizj distrussero con fuoco; & andati al passo di Nono, alcun mese indarno l' assediaron; e richiamati dall' Imperatore si congiunsero con lui a Tortona, avendo già essa la Città da fondamenti rovinata. Dove mostrarono i Pavesi l' animo grandemente contro a' Tortonesi infenso; imperochè contro alla Imperiale volontà congiunsero nella ruina della Terra le sacrate case, dalle quali si erano i barbari astenuti.

Federico con tutto il pensiero al viaggio di Roma s' affrettava, stimando lui il nome suo di

Ro-

Romano Imperatore esser vano, quando Roma non domasse. Questa Città già per anticc del Mondo dominatrice, ora sotto i Regi, ora sotto i Consoli, sotto gl' Imperatori, sotto i Pontefici, novellamente sotto nuovo governo si mantenea. Imperochè tutta quella parte, la quale di quà dal Tevere giace, sotto la Chiesa al Pontefice ubbidiva. L'antica Roma oltre al fiume in Rioni divisa, sotto primipilari, che essi nomavano Banderesi, in libertà si governava, eleggendo per ciascun' anno un Senatore, che civilmente, e criminalmente tra loro giudicasse. Fu a Piacenza, a Parma, e a Reggio l'Imperatore onoratamente ricevuto, e simigliantemente per Modena, e Bologna passò in Toscana; e giunto a Roma fu in San Pietro coronato per Adriano; e tenendo coi Romani tutta fiata pratica di pace, essi nel giorno di S. Giovanni Battista sacrilegamente l'assalirono, non portando a quel giorno alcuna riverenza, nel quale Federico la più parte del tempo ne' divini uffizj avea speso. Era Roma in molta popolosità cresciuta; e maggior ricchezza dai tempi del Terzo Henrico a questi, ne' quali era stata poco molestata da' Barbari; & afferma Vincenzo, il quale fu di questo Federico Tesoriere, e la sua Vita scrisse, essere quel giorno passato il ponte dell' Isola trenta mila pedoni de' Romani, e trè mila cavalieri. E nell' ora di terza assalirono l'Imperatore, il quale, come è detto, per la solennità di quel giorno in San Pietro ai divini uffizj intendea, avendo però in ordinate schiere i suoi divisi, si come ne' precedenti giorni sempre fatto avea. Fu la battaglia incominciata nel Vaticano con molta uccisione degli Alemanni, tra' quali fu ferito a morte il Duca d'Austria, e il Marchese di Merania ucciso. Costoro nell' antiguardia dell' esercito quel giorno erano preposti; e nella Chiesa di San Pietro, dove gl' Inni divotamente si cantavano, s'udiva il manifesto rumore della battaglia. Et in essa avanti all' Altare di San Giorgio s'armava l'Imperatore divotamente; e tutti gli altri Principi, e grandi Baroni, che negli uffizj divini l'aveano accompagnato, di fuori ne' portici di armi si guarnivano. Nè pertanto nella Chiesa cessavano gl' incominciati canti, e cerimonie per commissione dell' Imperatore; ma senza alcun tumulto quietamente nelle sante lodi si procedea. E già aveano i Romani molta speranza della vittoria, quando l'Imperatore dalla parte Occidentale di Janiculo scoperse loro addosso una schiera grandissima di cavalieri Saffonesi, la quale tutta insieme unita, con orribile idioma gridando parole minaccevoli, abbenchè non intese, furiosamente ferì tra i pedoni, e divise tutto il Romano esercito in due parti; & incominciò con molto tagliamento ad inclinarsi la battaglia contro a' Romani; & era già l'ora di Nona, quando si cominciarono verso il ponte a ritirare. Ma l'Imperatore seguendo la fortuna, li cacciò crudelmente con tanto danno, quanto poche volte in altre da' Romani Cittadini fosse sostenuto. Imperochè nelle antiche battaglie molti e più del nome Latino erano uccisi. Ma in questa di proprj Cittadini oltre a vinti migliaja furono crudelmente morti. E pianse teneramente Federico, mirando al basso la turba miserabile nel suo sangue rovesciata. E nel seguente giorno, disperandosi eglino di ogni perdono, mandò benignamente a confortarli, e diede loro quella pace, che vollero senza mutar loro una picciola particella di quello, che addimandarono.

A Mentre che in questa forma dimorava l'Imperatore a Roma, i Milanefi raccolto il disperfo Popolo di Tortona, nell'antica sede di nuovo il collocarono. Ma i Pavesi con ogni loro sforzo, e con l'ajuto del Marchese di Monferrato fecero loro grandissimo contrasto in tal forma, che avendo fuor di Tortona sconfitto l'esercito Milanese, il quale era di mille e cinquecento cavalieri, e quattromila pedoni, li costrinsero a ritirarsi dentro a Tortona, la quale aveano già assai fortificata, e spogliaronli di tutti i carriaggi. E nel dì seguente combatterono la Terra, & entrarono dentro al luogo, che al presente si appella la Torre bianca, facendo e del Popolo di Tortona, e de' Milanefi uccisione e cattività maravigliosa, la qual pure alquanto fu minuita per la sopravveniente notte. Sentita a Milano la trista novella, e fatto sopra ciò pubblico Consiglio; condussero al soldo loro per moneta Rinaldo Marchese d'Este, il quale a Bertoldo era successo. Era costui giovine di sua persona molto robusto, e nella guerra, che tra i Padoani, e Veronesi era stata, fu prima Capitano de' Padoani, e poi compositore della pace, stringendolo la tema de' barbari, che novellamente con l'Imperatore in Italia passavano; & era in ciascuna delle due Città in tanto onore, che i Popoli di quella a ciascuna guerra, & a ciascuna lega di pace avrebbe condotti secondo il suo piacere. Venne costui a Milano con esercito di varie parti per tesoro raccolto di quattro mila cavalieri, e sei mila pedoni; e per opera sua si confederarono con Milanefi i Bergomaschi, Bresciani, Vicentini, Veronesi, Padoani, Trevisani, e Veneziani, & infino al fiume di Lifoncio tutti i Popoli Friuliani. Per la qual cosa insuperbì i Milanefi, congregarono del loro popolo numeroso esercito, il quale col forestiero congiunto, sotto il conducimento di Rinaldo Marchese entrò in Lomellina, dove ebbero all'incontro Guglielmo Marchese di Monferrato al Castello di Viglevano. Costui con uno Conte Gonzone Capitano di trè mila cavalieri Alemanni, e con due mila cavalieri Savoini, e pari numero raccolto da altre Città, che all'Imperio favorivano in Lombardia, venne con le bandiere spiegate alla battaglia, con esercito di pedoni quasi infinito. E fu sconfitto, e perdette l'Imperial bandiera, e fu preso il Conte Gonzone, e gli Alemanni per la più parte uccisi. Dopo questa vittoria i Milanefi depredarono tutto il paese d'intorno, e con incendi, e rapine disertarono quasi tutta quella regione. Indi con l'animo adirato si vollero contro a' Lodigiani, imputando loro che avessero giurata fedeltà al barbaro Imperatore nemico del nome Italiano; e dimandavano, che senza alcuna eccezione tal giuramento rivocassero, facendosi a' Milanefi vassalli con sacramento di fedeltà di ciascuna testa da venti anni fino a cento. La qual cosa negavano i Lodigiani poter fare senza colpa di spergiuro e di tradigione; e sentendo come l'esercito s'apparecchiava per venirli ad assediare, con disperato proponimento si dipartirono dalla propria Città tutti quanti, abbandonando le antiche mura, e le amate abitazioni, con grandissimo pianto di femmine, e di fanciulli, e lasciarono quella Terra vota d'ogni anima vivente: esempio inaudito fino a quella etade. Tutti si ridussero nel Castello di Picighitone, il quale dall' acque del Serio, e d'Adda difeso, era atto a sostenere l'ostinata pruova, alla quale si apparecchiavano: e tutto questo in un sol giorno e notte mandarono ad effect-

effetto . Ma non potendo appena nello stesso luogo capire , mandarono molti del popolo più debole a Cremona . E non pertanto in quelli , che rimasero , si avventò orribile pestilenza , la quale oltre alle due parti li confuse . Ma i Milanesi condotto l'esercito nel Contado distrussero tutte le Ville , e Castelli d'intorno , e fecero gli abitanti servi contro al decreto delle Canoniche Leggi , e nell' abbandonate mura ancora incrudelirono , ardendo tutta la misera Cittade .

Erano a Federico queste cose notificate , & avvegachè con tutto l'animo alla vendetta fosse acceso , da nuova cagione era impedito . Imperochè ritornando con l'esercito in Lombardia , essendosi nella Valle di Toppino sotto Spoleti condotto , preso dal luogo ameno fece quivi ordinare tra' suoi Baroni quel giuoco d'armi barbarico , che Torneamento si dice , nel quale essendo l'Imperatore armato , e Beatrice che fu figlia di Lotario Imperatore sua Consorte , con molte donzelle , a tale spettacolo attese . Gli Spoletini subitamente sopra di loro armati scalarono , & uccisero sprovvedutamente alcuni cavalieri , e il Conte Ugo d'Alvernia giovinetto molto grato all' Imperatore , il quale di coppa nel bere lo serviva ; nè altra cagione mai seppe addurre di questo assalimento , fuori che d'alcuni alberi fruttiferi , che per fare la piazza , e lo steccato del giuoco furono tagliati . L'Imperatore terribilmente adirato condusse l'esercito intorno alla Cittade , e nel seguente giorno proferse loro pace , quando nel suo arbitrio si volessero liberamente commettere . Ma eglino , che dal fallo grande maggior crudeltà temeano , ogni accordo di pace negarono , assicurati dal forte sito della Terra , e dalle imprese di Lombardia , alle quali sapevano l'Imperatore essere inanimato . Per questo sdegnato più Federico , deliberò di vincerli in battaglia . Et avvegachè quivi non avesse mangani , nè petrarie , nè materia atta a farle , con pedestre assalimento incominciò dalla parte inferiore della Terra a combattere . E continuandola notte col giorno , avendo grandissima parte del muro rotta con travi , e con martelli , entrò il terzo giorno nella Cittade , e quella tutta tutta consumò con fuoco nella parte superiore , dove al presente è il Castello situato . Era in quel tempo un' antico Teatro , nel quale circa a due mila anime e maschi e femmine si erano servati ; e non avendo alcuna cosa , che pascere li potesse , si refero all' Imperatore : gli altri tutti erano uccisi , e cattivati . A costoro fu perdonato , e concessa la disfatta Cittade ad abitare per intercessione dell' Imperatrice . Di quindi partito l'Imperatore con l'animo contro i Milanesi mal disposto , ma più affai contro a Rinaldo Marchese , il quale , come si dicea , per suo disprezzo portava a contrasegna dell' Aquila nera una bianca nelle bandiere , e di lui pubblicamente parlava , nomandolo barbaro e crudele , & erasi in Lombardia fatto come capo della setta Guelfa al suo nemica . Ma quello , che molto era peggio , che le Città soprannominate nella Milanese lega per opera di questo Marchese erano contro di lui congiurate . Per queste & altre cagioni deliberò lasciare al presente l'impresa di Milano , e contro a' Veronesi , dove Rinaldo dimorava , la guerra incominciare . Mandato adunque Caduceatori alla Città di Verona vestiti di sua insegna , e con le dorate bolle al collo , denuncia loro pace , quando dal suo ribello Rinaldo si disciolgano , e guerra denuncia , quando con lui nella incominciata tradigio-

A ne vogliano perseverare . Era Rinaldo allora in Dalmazia , congregando esercito per danari novellamente dalla Lega ricevuti . Suo Vicario nella terra era Turifedo , uomo di molta virtù militare , ma d'ingegno aspro e crudo . Costui contro all'umana ragione di tutte le leggi , fece i Caduceatori spogliare , e troncato loro il naso , e la sommità del mento , tutti nudi li rimandò all'Imperatore . Nè altra ingiuria al pari di questa accese mai l'animo di Federico , come ne fece dimostrazione il seguente effetto . Imperochè non gli parendo , che l'esercito , che al presente in Italia avea , fosse bastevole alla presente impresa , fece ordinare in Germania quel gran passaggio , che poi si adoperò nella distruzione di Milano . Esso incontamente andato a Verona , costrinse dentro alla Città grandissima moltitudine da i circostanti paesi in quella raccolti , e fece di nuovo offerta di pace a' Cittadini , quando Turifedo con tutti i forestieri gli dessero in mano ; e negando essi questa condizione , propose di non avere più mai con loro alcun patto di pace , giurando ciò per la Beata Caterina , che era il suo grandissimo sacramento , sotto il titolo della quale era la sua Capella militare ordinata . E postosi intorno alla Città per sessanta giorni , vi tenne assedio , molestato con ispesi assalimenti da Turifedo . In questo tempo Rinaldo con la gente di Dalmazia , e d'Istria raccolte giunse in Italia , e dato con Turifedo ordine , che ad un' ordinato giorno uscisse alla battaglia , nel quale esso ancora l'Imperatore dovea assalire , confluì con Federico presso al fiume dell' Adice , e fu sconfitto , e perdette oltre alle due parti di sua gente , e fuggì insino ad Este , e con lui insieme Turifedo pel modo sopraddetto della Cittade uscito . Tutti i cavalieri e pedoni forestieri , che in Verona erano posti per difesa , fuggirono quel giorno fuori , o furono uccisi ; e rimase la misera Città senza difensori nell'ira dell' inimico ; e chiedendo tardi perdono , nè lo impetrando , si refero alla volontà dell'Imperatore ; il quale primieramente tutti i Cittadini maschi e femmine fece prigionieri , ogni loro sostanza diede in preda , mille uomini fece intorno alle mura della terra impendere , e a due mila fece il mento e il naso tagliare ; tutti gli altri o si riscossero per tesoro , o furono trasportati cattivi in Germania .

In quella stagione , che l'Imperatore in Italia dimorava , gli Ungari insieme co i Polacchi uniti , si fecero all'Imperio ribelli : la qual cosa indugiò ad Italia l'incominciata tempesta ; perochè Federico passò in Germania , e felicemente soggiogò di nuovo gli sfrenati barbari , vincendo quaranta ordinate battaglie in termine di mesi dicifette , delle quali oltre alle due parti furono campali , e le altre in espugnazione di fortissimi Castelli e Città . Ma non per questo avea il concepito sdegno contro a' Milanesi dimenticato ; perochè nel suo ragionar comune , se forse ad alcuno de' servi , o domestici volesse qualche male imprecare , soleva dire : *Se Dio ti doni la sventura , che Milano aspetta ; & era questa sua disposizione in Italia chiaramente conosciuta . Per la qual cosa i Milanesi posero ogni lor cura a sua difesa , congregando da ciascun luogo cavalieri e pedoni , e fabbricando armi , & assuefacendo a quelle la sua gioventude , & insieme con Rinaldo Marchese ordinando ogni riparo per loro salvazione . Negli anni dell' Incarnazione del Signor nostro mille e cento cinquantotto nel mese di Luglio passò l'Imperatore in Italia , & in sua compagnia il Re di Boe-*

Boemia, il Re di Dacia, e il Re di Norvegia, e condusse esercito di quaranta mila cavalieri, e quasi pari numero di pedoni; & essendo per tutte le Città senza molestia passato, Rinaldo, che dentro a Brescia con l'esercito dimorava, sprovvedutamente assalì il Re di Boemia, il quale nell'esercito Imperiale quel giorno precedea, e fattogli grandissimo danno, si ridusse subito nella Città. I Barbari ogni cosa nel Contado di Brescia disertarono con ferro e con fuoco; e pel forte sito della Terra si astennero da quell'assedio, deliberando Federico di lasciare ogni impresa per giungere a Milano. Et essendo giunto sopra al fiume d'Adda al ponte di Cassano, ritrovò Rinaldo all'opposta parte del ponte, perochè la notte il viaggio suo prevenuto avea; & avendo il passo a meraviglia fortificato, s'era posto in difesa di quello. Quivi fu per molte ore con saette e sassi di fronte combattuto; & essendosi alquanto la battaglia intepidita, alcuni Boemi alla ripa del fiume cavalcando per vedere, se alcun vado trovassero per varcare, nel luogo, che dicesi Corone, nell'acqua entrarono, essendo dall'una e dall'altra banda piane le ripe, e passarono, abbenchè alcuni dalla rapacità del fiume fossero sommersi; & incontenente con grandissimi gridi a bandiere levate si adirizzarono a Cassano. Rinaldo con tutto l'esercito si pose in fuga, lasciando il ponte; e passò l'Imperatore, facendo grandissima uccisione nella moltitudine de' villani, che quivi era raccolta. Ma tutti i cavalieri insieme col Marchese scamparono a Treccio, e di quindi si ridussero a Milano. L'Imperatore prese Treccio da Rinaldo abbandonato, e guarnitolo d'armi e di gente, si pose presso al fiume d'Ambro in campo ne' prati di Cassirago, dove il Marchese di Monferrato, e tutti gli ajuti delle Città, che all'Imperio favorivano, si congiunsero; & occupava questa moltitudine di barbari e Italiani dall'una e dall'altra ripa dell'Ambro, da Cassirago infino a Salariano. Il numero loro si dicea eccedere cento e venti mila combattitori. Vennero in questo luogo i Lodigiani in abito miserabile, da ogni parte, ove erano trasfuggiti, insieme raccolti, e con le mogli, e piccoli figliuoli avanti al padiglione dell'Imperatore stavano inginocchiati, chiedendo giustizia dall'ingiuria de' Milanesi. Et essendo due di loro introdotti all'Imperatore, esposero: la loro Città dal grande Pompeo con male augurio essere stata in quel luogo posta per ostare a' Milanesi, e a gli altri Galli continuamente nemici del nome Romano e dell'Imperio; e così per molte centinaia d'anni avere con lor calamitate il contrasto a loro commesso, mantenuto; e già trè fiato la spogliazione di tutti i loro beni, trè fiato la rovina di loro Cittade aver sostenuta. Per la qual cosa avere quel Popolo unitamente deliberato di cambiar sede, e non più Pompejani, ma Cesariani con più felice nome voler divenire; e concedendolo sua Maestà volere in più forte sito la Terra edificare, acciochè più lungamente potessero contra a i nemici dell'Imperio la fede mantenere. Questo ancora spettare a sua dignitate, acciochè l'immensa obbligazione, che a quella aveano, potessero alcuna volta per qualche merito retribuire. Imperochè essendo eglino poco degna cagione di far muovere sua Serenissima Maestà dalla patria con tanta armata gente, si poneano addosso grandissimo incarico di dover per quella patire ogni estremità: la qual cosa con somma fede, e con ogni maniera di giuramento affermavano di voler fare, quan-

Tom. IX.

A do li ponesse ad abitare in luogo forte. Et essendo per lo Imperatore molto benignamente risposto ad ogni parte di loro orazione, addimandarono per Imperial Decreto Monte Ghizone, dove la nuova Città di Lodi voleano fondare; e così nel soprascritto millesimo nel terzo di d'Agosto andò quivi l'Imperatore, & investì il Conte di Lodi, dandogli in mano una bandiera di quel monte, e designata la Città, donò al Popolo marche tremila d'argento, distribuendolo per capi, e duemila armature di uomini a piedi, e ducento da cavallo coi cavalli medesimi; e ritornossi quel medesimo dì nel campo.

B Pochi giorni fece quivi dimora per ordinare le cose, che all'assedio di Milano fossero necessarie; e quasi nel fine d'Agosto si appresentò alla Città con esercito di quarantaquattro mila cavalieri, & oltre a settanta mila pedoni, de' quali la più parte erano Alemanni, de' Boemi, de' Daciani, e Norvegi mescolati: gli altri raccolti dalle parti d'Italia, che all'Imperio favorivano. L'Imperatore s'alloggiò nella Chiesa d'Ognissanti, che tengono i Templari nel Broilo. Il Re di Boemia nel Monasterio di S. Dionigi, e quel di Dacia presso a quel di San Celso si pose in campo; e susseguentemente tra lui, e l'Imperatore si accampava il Re di Norvegia. Così fu la Città di Milano da trè Regi, e dall'Imperatore assediata, nella quale si ritrovavano del suo Popolo, e de' forestieri al soldo condotti oltre a cinquanta mila pedoni; e circa a sette mila a cavallo; & Uberto Conte di Sezza pregiatissimo Cavaliere, & Anselmo Conte di Mandello, che fu in questa guerra ucciso, e Rinaldo Marchese d'Este Governatore della gente forestiera, & Arderico Cassina Conte di Marthesana, il quale nelle guerre di Fiandra, e d'Inghilterra avea data grandissima pruova di sua virtù. Consoli della Cittade erano quell'anno Otto Visconte, Goffredo Mainero, Arderico da Bonate. Era Uberto da Pirovano Arcivescovo, Galdino Arcidiacono, & Algisio Cimiliarca; e sotto il governo di costoro fu la Città di Milano distrutta, & accesa, come qui presso mostreremo. Il primo giorno dell'assedio, essendo già il Sole presso all'ocaso, il Conte di Sezza con mille elettissimi cavalieri uscì della Porta Orientale, & assalì l'antiguardia dell'Imperatore, e mise nell'esercito grandissimo tumulto; e per somigliante modo contra i Boemi il Marchese Rinaldo; e contro a Daciani Arderico Cassina; e il Conte di Mandello contro a' Norvegi; e succedendo a loro fresco soccorso di cavalieri e pedoni della Città, mantennero stretta battaglia infino a notte scura. Il dì seguente nell'apparire del giorno Federico fece assalire la Torre, che si appella Arco Romano, la quale, per poco spazio dalla Porta distante, era di molti pedoni Milanesi guarnita. Ezzo Imperatore armato con l'insegne Imperiali sopra ad un grandissimo cavallo avanti alla Porta si oppose, avendo da ogni parte le turme de' suoi Baroni e Cavalieri nell'armi più pregiati. Egli era di sua persona fortissimo combattitore, & avido oltra modo a far dimostrazione di sua prodezza; e però nel cospetto della Città si pose a far battaglia, stimando bene, si come intravenne, che al soccorso della Torre dovessero i Milanesi uscire. Uberto Conte di Sezza, si come era di animo feroce, primieramente uscì della Cittade, e gli altri Capitani l'uno dopo l'altro successivamente. Dalle mura della Terra la vicina battaglia si scorgeva, e l'Arco Romano tutta fiata dagli Alemanni era combattuto.

Cc

Tut-

Tutto il Popolo della Cittade , e femmine , e fanciulli erano come all' ultimo bisogno apposti alle difese ; e tutti i Sacerdoti apparsi per la salute della patria pregavano Iddio , & il loro protettore Sant' Ambrogio . E girando intorno confortavano il popolo , & acquetavano il tumulto del pianto femminile , che per tutto universalmente suonava . Ma di fuora nel campo era rumore d'altra maniera , ove da tutte le parti erano le genti dell' Imperatore congregate , e la moltitudine de' Barbari premea addosso a' Milanefi , i quali per propria salute e liberta' disperatamente combatteano , vedendo sopra alle mura le mogli e i figli suoi , che a stupri degli Alemanni , & a servitu' della crudele nazione aveano a fogggiacere . E per questa ostinazione durò la battaglia gran parte del giorno con grave danno dell' una e dell' altra gente . Ma de' Milanefi maggiore affai ; imperochè oppressi dalla moltitudine de' Barbari cavalieri , convennero dar le spalle , e furono nella Terra rigettati con grande uccisione ; e fu quel giorno dall' Imperatore lodato Uberto Conte , molto ardito cavaliere .

Dentro alla Città si moltiplicò il lamento , e gli altri pianti per li morti , che di fuori erano restati , e per la moltitudine de' feriti , che dentro ritornava . L' Arco Romano fu preso dai Teutoni ; e quelli , che dentro vi erano , tutti uccisi ; e sopra a questa Torre , la quale ha tre grandissimi archi nel piede fece l' Imperatore addirizzare una pietrera , la quale nella Città dannosamente offendea , gittando dal luogo alto nelle case a se soggette . E stando in tanta calamitate e fatica la Città di Milano , i Piacentini , Bresciani , e gli altri confederati sollicitavano con molta istanza Adriano Pontefice a porgere ajuto alla Guelfa fazione , mostrando con molta evidenza , quanto potesse nuocere allo stato Ecclesiastico la perdita di Milano , e di tutti i Principi Guelfi , che in quella Cittade erano assediati . Promise ad essi il Pontefice nel termine di quaranta giorni di scomunicare l' Imperatore , dando loro ancora ferma speranza di far passare in Italia Lodovico Settimo Re di Francia . Ma queste cose furono da subita morte del Pontefice interrotte . Alla qual morte si ritrovarono il Conte Palatino , e il giovinetto Guido Conte di Blandrate , mandati a Roma dall' Imperatore per trattamenti di questa guerra . Costoro incontente sollicitando gli animi de' Cardinali , che a Federico favorivano , condussero il Collegio in scismatica divisione , e furono due Pontefici creati . Imperochè la parte maggiore creò uno Rolando grande Maestro nelle sacre Scritture ; e costui fu nomato Alessandro Terzo . Gli altri crearono uno Ottaviano , e questo si appellò Vittore ; e fu questo scisma per lunghezza di tempo il maggiore , che mai più abbia patito la Romana Chiesa . Favorivano a Vittore la Germania tutta quanta , e i Re di Settentrione con l' Imperatore insieme . Ad Alessandro il Re di Francia , quello d' Inghilterra , e tutta la Spagna dava ubbidienza . L' Italia , come in se medesima era divisa , così dall' uno all' altro vacillava , avvengachè Guglielmo Re dell' una e dell' altra Sicilia ad Alessandro fermamente ubbidisse , e da lui pigliasse il titolo del Regno . Vittore a Pavia celebrò il Concilio nella presenza dell' Imperatore , e qui vi si congregarono tutti i Principi , e Prelati Alemanni , e molti d' Italia ; e fu dannato Alessandro ; e i Sacerdoti , che come a Pontefice gli prestassero ubbidienza , furono dalla celebra-

A zione sospesi . Ma oggidì tutte le cose fatte in quel convento di Pavia sono dalla Chiesa universalmente dannate . Alessandro ancor' egli passato in Gallia fece la grande Sinodo a Ticrone , nella quale fu propalata quella decretale delle Usure , e vennevi il Beato Tommaso di Cantuaria a porgere querela di Henrico Secondo Re d' Inghilterra . Ma pel favore , che ebbe quel Re nel Concilio , non fu la cosa discussa , & esso poco dappoi fu nella Chiesa ucciso . Fu in questo Concilio dannato Vittore Papa ; l' Imperatore per Scismatico & Eretico scomunicato , e tutti i Regi , e Principi , che ubbidivano a Vittore , per somigliante modo dannati .

B Milano tra questi tempi era da tutto l' esercito dell' Imperatore assediato sotto il governo del Re di Boemia per l' assenza dell' Imperatore , che nel Concilio a Pavia si ritrovava . E già undici mesi erano in quella continuati , quando essendo il tempo molto caldo per la stagione dell' anno , gli alloggiamenti de' Barbari , che da fronde e di stipula erano fabbricati , prima dalle piogge del passato verno corrotti , e poi dal Sole estivo infiammati , aridi in tutto erano divenuti . I Milanefi armati col fuoco in mano uscirono dopo Nona da tre Porte della Cittade , e quelli tutti incendiarono . Nè vi si potè porre alcun riparo pel vento , che dall' una all' altra capanna la fiamma trasportava . E tutti i cavalieri della Cittade erano usciti , e con stretta battaglia tanto impedivano gli Alemanni , che al fuoco attendere non poteano . Nè fu la notte giunta , che fu tutto il campo de' Barbari consumato , e furono forzati a dilungarsi dalla Cittade , avendo pel lungo assedio ogni vicina materia consumata , con la quale si potesse un sol cavallo ricoprire . Fu il danno grandissimo , e inestimabile per le pietrerie , e mangani , & altre machine da guerra , che furono in questa uscita distrutte e guaste . E già Ruggieri nipotò di Guglielmo Re di Sicilia con l' Apostolico Legato era giunto in Toscana , seco conducendo esercito bellissimo . Dall' altra parte i Suevi novellamente rubellati all' Imperatore , con grandissima moltitudine di Bianchi , e di Comani , erano discesi nella Germania interiore , e con guerra crudelissima distruggeano tutta questa regione . E il Conte di Fiandra a suggestion del Re di Francia tutto il Reno con escursione tenea in preda . Dalle quali cose angustiato Federico deliberò di lasciar' Italia , e rivotò l' esercito insieme dispose fermissimi presidj nel Castello di Carcano , e di Treccio , e verso Germania prese il suo camino , facendo pensiero di passar l' Alpi al monte Jonio . Et essendo già sopra al Lago con tutto l' esercito accampato , i Milanefi con tutte le genti loro assalirono il Castello di Carcano . La qual cosa sentendo l' Imperatore , e disdegnato a meraviglia , che in tanto poca stima l' avessero , che la sua dipartenza d' Italia non aspettando , quasi davanti agli occhi erano giti il suo Castello a combattere , sollevato da ira grandissima , con tutto l' esercito diede volta , e per tutto il paese di Sezza , e Marthisana con foco , e con ferro incrudelendo s'addrizzò a Carcano . I Milanefi da necessità costretti di prendere la battaglia , avvengachè molto di numero fossero disuguali , ordinarono le loro schiere , dando quel giorno pieno arbitrio della battaglia a Rinaldo Marchese , il quale in questo modo l' esercito dispose in quattro parti . Nella prima erano tutti i Barbari , e forestieri per tesoro al soldo Milanese condotti con bandiere ventidue d' insegne diverse , & erano

erano di queste genti due condottieri, Turifedo il Polano, di cui è sopra ragionato, & Azzo figliuolo del detto Marchese, ancora molto giovanetto. Nella seconda schiera erano tutti i Milanesi e della Cittade, e del Contado sotto il conducimento di Uberto, di Anselmo, e di Arderico Conti con le loro bandiere, e col Carroccio del Popolo. Questo era un Carro tirato da dodici grandissimi cavalli, & era fabbricato con ruote oblique in forma, che rovesciar non si potea; & in mezzo di questo era conficcata un' altissima Antenna, sopra alla quale era la Croce dorata sopra ad una palla rotonda di ampio circuito, e dall' una e dall' altra banda pendeano due grandissimi pendagli tutti bianchi, e così di bianco tutto il Carro coi cavalli erano coperti. Nella terza schiera erano i Bresciani, Bergamaschi, Piacentini, e Cremonesi, novellamente venuti con le genti loro nell' assedio di Carcano; & erano costoro condotti da Messer Manfredo Suano, e da Messer Manfredo Scotto, e da Boso da Dovaria avolo del presente Boso pregiatissimo Cavaliere. Ciascune di queste Cittadi avea il suo Carroccio, avvengachè in una sola schiera tutti insieme fossero ordinati. Il Marchese ultimamente con grandissima compagnia de' suoi antichi cavalieri, e con l'ajuto de' Veronesi, Vicentini, e Padoani, e di tutto il Friuli, i Popoli del quale tutti quanti insieme si erano quivi uniti per distruggere queste due fortezze, che l'Imperatore lasciava in Italia di sua gente guarnite. Questa ultima schiera dopo il Colle, che soprasta a Carcano da Occidente, era nascosa negli spineti, e piccoli sterpi, che nascono in quella costa: Le altre tre schiere con tutti gli strumenti da battaglia con grandissime voci a piccol passo procedeano. Gli Alemanni in tre parti erano divisi. Nella prima, che eglino chiamano antiguardia era il Re di Boemia, che quel luogo per decreto Imperiale teneva in tutte le guerre. La seconda schiera da loro è nominata battaglia, & in questa era l'Imperatore coll' insegna del Dragone, qual' era la propria di sua sanguinità. Nella terza erano le insegne Imperiali con l'Aquila nera nell' oro sotto il governo di due Re di Dacia, e di Norvegia, con molti Duchi, e Conti, e grandissimi Signori. Et incominciossi la battaglia poco avanti al mezzo giorno, la quale stette dubbiosa per buono spazio di tempo. Ma essendo ferito nel campo il Re di Boemia di un sasso di fionda, trasportato quasi per morto, uscendogli sangue dal naso, e dalle orecchie, fu alquanto contro gli Alemanni del campo acquistato. E già la seconda schiera de' Milanesi affrettandosi alla battaglia con la prima si era congiunta, & uccidendo i cavalli a' Boemi, & incalzandoli nel luogo montuoso, li rimessero infino alla schiera di Federico. Ma così com' esso Imperatore si mosse, ecco la fortuna contro a' Milanesi parve si rivoltasse; & entrarono i cavalieri Alemanni tra loro pedoni, facendo grandissimo tagliamento, e fu ucciso Anselmo Conte di Mandello, uomo di sperimentata virtude, & Arderico Cassina ferito nel braccio manco, del quale sempre dappoi rimase attratto. Il Carroccio de' Milanesi fu gittato per terra, e l'antenna spezzata, e la palla con Croce fu rapita dagli Alemanni, nè si riebbe più mai. Ma i due Manfredi, e Boso da Dovaria con le loro genti alla cima del monte stavano fermati, & a loro tutti i fragmenti delle due prime schiere rifuggiro. L'Imperatore all' insuso per la costa indirizzò le sue bandiere, facendo comandare

Tom. IX.

A alla retroguardia, che appresso lo seguisse, avvengachè molto & in danno fosse da' suoi pregato, che egli temesse l'insidie Italiane, e stimasse il disvantaggio del luogo, a' cavalieri in tutto disatto. Il Marchese di Monferrato ancora affermava, questa non essere tutta la Guelfa gente, e che per anco non avea potuto scorgere le bandiere del Marchese d'Este. L'Imperatore rispose, che il ferro scopriva gl' inganni, e che se dal sito del luogo lo avanzavano i nemici, esso molto più di virtù loro avanzava; la bandiera del Marchese Rinaldo non essere comparsa, perchè forse dalla sua consueta leggerezza era cangiata, perchè la perfida sua pazzia ad ogni mutazione di vento l'animo con l'insegne cambiava: e con queste e molte altre ragioni confortando i suoi, si pose a salire il monte. Rinaldo, che in veste di vil Sergente sempre nella battaglia era stato, ritornato alla sua schiera la condusse nel fiume, volteggiando alle spalle de' nemici; & assalì la retroguardia, e molti Barbari uccise, e prese l'Imperial bandiera; e fu forza all' Imperatore volgere le spalle a' Bresciani, che il monte teneano; e cacciato da loro, che il luogo superiore teneano, giunse mezzo sconfitto nel piano; e rimeschiate insieme le due involuppate schiere, con disordinato tumulto misero se stesse in rovina, quà e là fuggendo dissipati. Circa a tre mila ne vennero prigioni, e quasi numero eguale furono gli uccisi: Oltre a due mila mancarono degl' Italiani.

C L'Imperatore con la maggior parte di sua gente si ridusse a Como, e gli altri suoi ne' luoghi circonvicini. Questa sola battaglia fece con avversa fortuna tra settanta sette, che infino a quel giorno fatte avea. Per questo deliberato di più non partirsi d'Italia senza vendetta di cotanto oltraggio, avvengachè le sopradette cose in Germania molto lo stringessero, ordinò di fermarsi quivi a Como, sapendo molto bene, che la moltitudine de' Popoli d'Italia congregata non potea lungamente insieme fuora delle sue Città dimorare; e così per lo Lago dai luoghi vicini provvedere di vettovaglia, e dai paesi di Germania ancora fattone condurre, deliberò di perdere avanti tutta l'Alemagna, e l'Imperio assieme, che di partirsi mai più, imputando questa ignominia, che accaduta gli era, alle genti Italiane, l'ajuto delle quali usava, com' è sopra detto. Nè gli fallì il pensiero. Imperochè non solamente i Popoli delle Città, che all' ajuto di Milano erano venuti, ritornarono alle proprie case, ma i forestieri, che con essi militavano, per cagione della preda Alemannica con loro turbati si dipartirono, e con questi Rinaldo Marchese principal tutela de' Guelfi. Uberto ancora, & Arderico Conti di Sezza, e di Marthesana, abbandonando la patria, all' Imperatore si aderirono, vedendo quella ridotta in governo del minuto Popolo, senza alcuna stima della Nobiltade, essere in breve per cadere al basso. Così da tanta vittoria peggiorò la cosa Milanese, e da somma esaltazione in estrema rovina si condusse per la disordinata superbia di quel Popolo, il quale senza riguardo alcuno i forestieri del guadagno comune con forza, e i Principi della gloria con villane parole spogliava. Fu in questo tempo celebrato a Lodi il secondo Concilio per Vittore Antipapa contro ad Alessandro. In questo molti Prelati d'Italia con esso Vittore cospiravano, e tra gli altri il Vescovo d'Adria, il quale per la distruzione di sua Cittade abitava nell' Isola dell' Adice, avendo quivi nel luogo detto le Rodigie,

Cc 2

un

un Castello fabbricato, il quale e per la difesa delle circostanti paludi, e pel corso del fiume, essendo luogo forte, in breve tempo fu popolosamente abitato, concorrendo da ogni parte vicina gli uomini, per fare se e le cose sue sicure dalla incursione de' Barbari, e dalle civili difensioni, dalle quali era Italia in questa stagione grandemente molestata.

Rinaldo Marchese, che sotto gli occhi avea la nuova Terra posta, imperochè dalla Rocca di Este le incominciate Torri, e le crescenti mura si vedeano, con repentino assalimento quella occupò, facendo ritornare il Vescovo nella sua prima sede Adriana. E mandato subito in Francia ad Alessandro Papa, ebbe conferma per Apostolica indulgenza di quello, che fatto avea. In questo tempo l'Imperatore ritornato a Milano, e turbato nell'assedio da spessi assalimenti del Popolo, menò quella fossa, che oggidì si dice la Cerchia intorno alla Terra, e con ispesse torri di legno e propugnacoli fece divieto alle loro uscite, e con molta custodia fece riguardo, che alcuna vettovaglia in quella non entrasse. E per questo in breve fu molta fame nella Città, per la quale i Milanesi cercando perdono da Federico, e non volendo esser alcuno accordo specificare, fuori solamente che nell'arbitrio suo liberamente si dessero: e quindi disperatamente uscirono ad assalire le forze del campo, e per tre ore ardentissimamente a quelle combatterono. L'Imperatore, che per quello spazio di tempo i suoi avea contenuti, lassatili subitamente da molte parti sopra il disordinato Popolo, incominciò orribile uccisione; e mescolatamente entrarono i Barbari con loro dentro alle porte; e quel giorno certamente si pigliava la Terra, se Federico col suono delle trombe non avesse i suoi fatto invocare. La cagione, perchè ciò facesse, è dubbiosa & ignota. Ma il seguente giorno uscirono della Città tutti i Consoli, e gli uomini più degni calzati con le cinture in collo, e col capo denudato, e davanti al padiglione Imperiale si presentarono. Erano questi cento per numero con pieno mandato del Popolo tutto quanto a disporre della Terra, robe, e persone, il loro piacere. Stette l'Imperatore per buon spazio di tempo, prima che udire li volesse, giocando tutta fiata a scacchi col Conte Marcoaldo de Ganbach, e finito il giuoco, mandò lo Arcivescovo di Colonia Cancelliere d'Italia con questa commissione ai Milanesi: la roba, le persone, e la Città di Milano essere per cagione di guerra nuovamente di sua Maestade, & anticamente per continuata possessione dei passati Imperatori, delle quali cose questa era sua determinata sentenza. La roba loro, ed ogni cosa mobile e privata e comune, donare in preda a i soldati suoi e coadjutori, che nella presente assidione si ritrovavano, eccettuando solamente quella, che in una sola fiata potevano sopra alla propria persona portarsi seco. Le persone de' Cittadini per sua clemenza liberare da servitù, se in tre giorni per tremila passi fossero dalla Città dilungati. Le mura & edifizj della quale tutti quanti a fuoco & a ruina commettere intendea. Passato questo termine, tutti quanti a morte & a servitù condannava, quando al suo mandato fossero contumaci. Parvero a gli Ambasciatori queste cose orribili, nè altro che pianto donavano in risposta di coranto male, infino a tanto che dal Caduceatore furono inibiti di più dimorare avanti all'alloggiamento Imperiale, ove inginocchiati in terra si sta-

vano piangendo. Il loro ritroso nella Città col viso lagrimoso diede manifesto indizio della male condotta cosa, & incominciò per tutto pianto universale: & avvengachè la manifesta cagione non si sapesse, risonavano in ogni luogo le voci lamentevoli, e le femmine per le strade scapigliate, e i fanciulli piangendo, & il Popolo qua e là correndo, ogni cosa di spavento ripiena aveano.

Ma poichè nella piazza della Chiesa maggiore fu la più parte della plebe congregata, Galdino Arcidiacono salito nel pulpito, espone le condizioni dall'Imperatore, non proferte, ma determinate, e con molte parole li conforta a tollerare con animo quieto il male, al quale necessariamente li costringe la fortuna. E così furono mandati a richiedere all'Imperatore cinque ale di cavalieri, che il misero Popolo, che della Terra usciva, difendessero da ingiuria, mentre si dipartivano; & impetratili uscirono in tre giorni di quella Città, computate per numero ottanta due migliaia di persone, femmine, fanciulli, e vecchi per la parte maggiore; imperochè nelle passate battaglie era il fiore della gioventù confunto. Questa moltitudine variamente spartita, a Bergamo, a Brescia, e parte nei circostanti Castelli si diffuse, avendo il più delle preziose cose, che portar fecero non poteano, sotto terra nascoste. Entrarono dappoi i Barbari nella Città abbandonata, ciascuno in quella parte, che fu ad essi per l'Imperatore ordinata, acciochè alcun rumore per cagione della preda non nascesse tra loro; e poichè dieci giorni fu in quella con tutto l'esercito dimorato, si partì, lasciando i Pavesi, e Lodigiani, che gli edifizj e pubblici, e privati infino a terra distruggero. Costoro con tanto animo e sollecitudine la comandata opera mandarono ad effetto, che in dieciotto giorni compirono quello, che appena in tre mesi si stimava potersi eseguire. Imperochè tutto il circuito e difesa delle mura, il quale più che cento cinquanta torri nel giro comprendeva, gittarono a terra, empiendo le fosse di quella rovina. Le case tutte quante con fuoco consumarono. Le Chiese e sacri luoghi per commissione dell'Imperatore rimasero illesi, eccetto che vollero gittare a terra il campanile della Chiesa maggiore, il quale tutte le torri d'Italia di grandezza avanzava. Dissiparono con la caduta di quello grandissima parte della Chiesa; e compito nel soprascritto termine queste cose, ritornarono all'Imperatore a Pavia, nè dove fu Milano, alcuna persona più abitava, fuori solamente Cherici, e Religiosi, i quali ancora per la più parte erano in Genova col loro Arcivescovo trasferiti. Solennissima festa celebrò l'Imperatore in Pavia con l'Imperatrice insieme, e in pubblico coronato, diede udiienza agli Oratori delle Città d'Italia. E furono tra gli altri i Piacentini condannati a gittare le mura della propria Città a terra, & uguagliare le fosse; e pagare per ciascun'anno dodici mila libbre di denari Milanesi alla Camera Imperiale, e pigliare quel Podestà, che fosse loro per l'Imperatore assegnato. I Bresciani diedero tutte le forze del suo Contado in mano all'Imperatore, e dieci mila libbre della soprascritta moneta si obligarono di pagare; e diedero per fidanza dei convenuti parti cinquanta Ostacchi eletti della loro Nobiltà, volendo più presto vedere trasportare parte di loro in Germania, che di tenere dentro alla Città barbaro Governatore.

Questo medesimo anno nel mese di Luglio l'Im-

l'Imperatore con l'esercito si appresentò a Bologna, e quella senza battaglia alcuna sottomise ad ubbidienza, & in questa medesima spedizione prese Imola, e Faenza, & in breve tempo tutta la Romagna. Ritornato a Bologna mandò Enrico suo primogenito contro a Veronesi, & altri Collegati, che nuovamente per istigazione di Rinaldo Marchese nuovo esercito congregavano. Il giovinetto postosi in campo a Garda, nella quale era Turisdo con fermo presidio del Marchese, spese indarno molto tempo e molta fatica de' suoi. In questo l'Imperatore alle opere di pace, & al giusto governo delle soggiogate Cittadi era tutto intento, correggendo le antiche leggi, e formando le nuove, che alla costumata vita fossero opportune e necessarie. Lo Studio Bolognese, poco avanti in quella Città per Enrico istituito, maraviglioso profitto fatto avea, e quattro grandissimi Dottori in se allora ritrovava: Martino, Ugo, Jacopo, e Bulgaro. Furono questi tutti insieme discepoli d'un antico Dottore Warzerio nominato; & era tanta la scienza loro, che alcuna disparità tra essi non si comprendea. Fu a costoro imposto la determinazione delle Regalie dell'Imperatore nella Provincia di Lombardia, e quelle ordinarono, si come al presente si osserva. E non mi pare di lasciar fuori di memoria quello, che tra Martino, e Bulgaro intravenne. Imperochè cavalcando tra loro due l'Imperatore alla riva del Reno Bolognese, dimandò loro, se legitimamente era tutto il Mondo suo: al quale Martino, che molto più di Bulgaro era pronto, rispose: tutto il Mondo in pieno dominio essere di sua Maestà. Bulgaro dicea: il Mondo essere suo, quanto alla protezione, ma quanto alla proprietade essere di ragione diversa. L'Imperatore ridendo nella loro controversia, fece presentare un bellissimo cavallo a Martino: la qual cosa Bulgaro con piacevoli parole riprese, dicendo: se l'equo iniquamente aver perduto, per aver detto, quello, che fosse equità. Da questo faceto parlare commosso l'Imperatore, fece presentare la fera a ciascun d'essi cento marche d'argento in vasi fabbricate; nè molto dopo credè Bulgaro Giudice maggiore della Imperial Corte.

Apparendo per questa dimora di Federico in Italia lui presso dall' amenità del paese non dovere più in Germania ritornare, perchè in quella estate fece edificare il Palazzo di Viglievano, e quello di Monza, e quello di Landriano, ove regalmente faceva le sue abitazioni adobbare: molti Principi de' suoi, e tutti i Re, che nel suo esercito dimoravano, licenziati tornarono nelle patrie loro. Il Castello di Garda da Enrico tutto fiato si assediava, e l'Imperatore, nel monte di San Colombano edificava il Castello, e di sotto il Borgo grande, il qual volle, che fosse appellato Città Imperiale. E sentendo, come Rinaldo Marchese veniva in sussidio a Turisdo, passò in ajuto del figlio; ma prima che giungesse trovò le sue genti sconfitte, e conoscendo l'esercito, che al presente avea, non essere bastevole al contrasto di Rinaldo, deliberò di passare in Germania, per ritornare dappoi con numero maggiore di gente. Nè questa sola cagione a ripatnare lo inducea, ma la ribellione de' Suevi impunita, avca dato addire a' Sassonesi di fare il somigliante, e l'esercito del Re Siciliano avea la più parte di Toscana a se sommessi. Perlochè deliberato di fare all'una e all'altra cosa riparo, nel mille e cento sessantaquattro al fine di Settembre ritor-

nò in Alemagna. Et è cosa manifesta, che con l'animo grandemente adirato si dipartisse; imperochè nel viaggio facendosi nella cena leggere, com'era sua usanza, & udendo una hata ne' gesti di Alessandro grandissima prosperità, quasi dolendo disse: *Beato Alessandro, che non vide Italia: felice me, se in Asia fossi trapassato.* Giunto in Germania sommesse il Duca di Sassonia al bando Imperiale. E sotto il condimento di Filippo suo figliuolo con l'ajuto del Re di Dacia soggiogò di nuovo i Suevi. Dieci continui anni furono in quelle guerre di Sassonia, e di Suevia spesi, e sono scritte ordinatamente da Bernardo Tesoriere, e noi per brevità quelle lasciamo, ritornando ai fatti d'Italia, nella quale, mentre che l'Imperatore fu fuori, succedettero mutamenti. Imperochè Vittore Antipapa morì in Lucca, e fu dai Cardinali in suo luogo sostituito uno Guido Cremasco, e nominossi Paschale, e col favore Imperiale, e de' Gibellini fu confermato nell'Apostolica Sede. Ma Alessandro sopra all'armata de' Gendvesi ritornò in Italia, e con l'ajuto de' Veneziani, e di tutti i Guelfi venne a pigliare l'abbandonata possessione del Pontificato. Molti Legati dall'una all'altra Città si mandavano, e l'assenza dell'Imperatore molto giovava alle pratiche de' Guelfi, ma più assai l'avarizia del Vescovo di Colonia, e la superbia di Ermanno Duca d'Haech, i quali Vicarij di Federico in Italia erano restati. Fecero insieme confederazione tutti i Popoli del Friuli, e di Lombardia, e di Romagna, eccettuata sola la Città di Lodi, e di Novara, le quali nè per minaccie, nè per lusinghe poterono esser condotti ad abbandonare la fede Imperiale. Tutti i Principi e Baroni nella medesima lega congiurarono, eccetto Corrado Marchese di Monferrato, Corrado Malaspina Marchese di Lunigiana, Uberto Conte di Sezza, & Arderico Conte di Marthesana. In Toscana alcune Città Guelfe, & alcune Gibelline nelle consuete affezioni si conservarono. Fu da' Guelfi ordinato di reedificare Milano, e però ad uno determinato giorno ragunato da ogni parte il Popolo, che da quella Città era partito, il condussero a Milano sotto protezione di esercito di tre mila cavalieri, e dieci mila pedoni, il quale tanto in quel luogo avesse a dimorare, che la Città fosse di steccato e di fosso si guarnita, che da un'impero repentino difendere si potesse. Fu l'Imperatore di questa edificazione avvifato; ma essendo allora dalle sopradette guerre impacciato, non vi potè porre alcun riparo. Ma negli anni di Cristo mille e cento sessantasette, che fu il terzo anno della guerra Sassonica, passò in Italia, lasciando il Re di Boemia Giustiziere dell'Imperio contro a' Sassonesi.

La principal cagione di questo passaggio fu la ribellione de' Romani, i quali aveano dentro accettato Alessandro, e cacciato Paschale, il quale a Viterbo ridotto si era, & aspettava l'assedio. L'esercito al presente dall'Imperatore tradotto di Germania fu di ventidue mila cavalieri, e dieci mila pedoni; nè fece cura di lasciarsi alle spalle molti nemici; e con dritto viaggio pervenne a Roma, e sconfisse in battaglia trenta mila pedoni Siciliani, & uccise Ruggeri loro Capitano nipote al Re Guglielmo, e sette continui giorni combattè la Chiesa di San Pietro, dove si erano i Romani fortificati con torri e castelli di legno maravigliosamente fabbricati, nei quali fece gittar Federico il fuoco greco, il quale è una polvere artificiosamente composta a sparger fiamma; e per questo in-

centio furono dissipate non solamente le predette difese, ma la Chiesa di Santa Maria, che si dicea dal Laborerio, posta avanti alle scale di San Pietro, infino a fondamenti si congiunse. Era in questa Capella una Imagine del nostro Salvatore tutta di oro, e quella del Beato Pietro, che pigliavano di pelo per ciascuna cento quaranta libbre: queste si consumarono, nè tra le rovine fu ritrovato l'oro liquefatto. Passò il fuoco nella Chiesa di San Pietro, & a grandissima fatica si difese. E coloro, che in quella erano per guardia posti, si resero all'Imperatore, e la prossima Domenica Paschale coi Cardinali fuoi in quella celebrò la Messa. Orribile pestilenza trattanto assalì l'esercito dell'Imperatore, la quale non da natura, ma da divina vendetta pareva, che miracolosamente procedesse; imperochè nello spazio di cinque giorni morirono oltre a sei mila di persone tra gli Alemanni. Nè oltre al Tevere, ove Papa Alessandro coi Romani, e con l'ajuto del Re di Sicilia dimorava, varcava la pestifera contagione, avvengachè ogni giorno con lievi battaglie insieme si rimescolassero. Morì quivi Federico Duca di Rotinburch consobrino dell'Imperatore, l'Arcivescovo di Colonia allora Cancelliere d'Italia; morì il Lantgravio, e il Camerlengo, che era Alberto Duca di Baviera; il Marchese Brandeburghese, e molti altri grandissimi Baroni. Dalla quale disavventura l'Imperatore sbattuto, ridusse di nuovo a Viterbo Paschale, e lasciandolo quivi con sufficiente guardia venne in Toscana; e dimorando quivi incominciò con segreti trattati a tentare gli animi delle Città di Lombardia, e primi di tutti gli altri i Pavesi ritornarono a sua divozione.

Per la qual cosa nel mille e cento sessantotto per le terre di Corrado Malaspina passò in Lombardia, e congregato in Pavia general parlamento sommesse al bando Imperiale tutte le Città, che contro a lui congiurato aveano, eccetto Pavia, & ordinò d'assediare la nuova Città, che in obbrobrio del suo nome si edificava. Questa era Alessandria, la quale i Milanefi, Bresciani, e Cremonesi, e Piacentini nel detto millesimo edificarono di concordia comune, conducendo delle famiglie per rata di ciascuna delle dette Terre ad abitare in essa, e disfecero quattro Castelli circonvicini, Gamondio, Marengo, Bergulio, e Rovereto; e nell'ultimo fondarono la nuova Terra, denominandola da Alessandro Pontefice nemico all'Imperatore, dal quale le fu il Vescovo contribuito. Il primo anno di sua edificazione fu dall'Imperatore assalita, l'esercito del quale avea distrutto & arso tutto il Contado di Milano in prima, e Rosate, & Abiate Grasso, e Magenta, e Corbetta, e molti altri Castelli rovinati. Ma Alessandria fu arditamente difesa da Anselmo Piacentino per soprano nome Medico, posto in quella con due mila cavalieri, e sei mila pedoni Francesi, e Spagnoli. Questi per otto mesi con grandissimo onore tenne la Terra difesa, fintanto che l'Imperatore o per fastidio e disperazione di più non ottenere, o per la disposizione, che egli mostrò di avere alla salute di sua anima, partitosi di quivi occupò il Castello di Voghera, dove fece poi alcuna dimora, trattando le cose, che di sotto narraremo, che grandissime furono per lui tratte a fine in questa forma.

Standosi a Voghera l'Imperatore, fu in Italia, e per tutto l'Occidente, diffusa la fama del pregiatissimo Saladino Soldano de' Saracini, contra il quale più non avea resistenza tutto quel

A santo Reame di Gerusalemme. Questa cosa ad incarico di tutti i Principi Occidentali, ma dell'Imperatore maggiormente, risonava; & oltre di ciò la fortuna sua, che nel principio si mostrò tanto focosa, pareva che a poco a poco tepida & oscura divenisse. Per questi medesimi giorni ancora morì a Viterbo Paschale, e fu in suo luogo sostituito Calisto, il quale trè anni, e sette mesi tenne contro ad Alessandro il Pontefice, e morì, succedendogli Innocenzio, il quale alcun mese ancor'egli mantenne lo scisma, sopravvivendo pure ancora Alessandro. E standosi tutta fiata l'Imperatore in Italia, trattava, si come apparea, di concordarsi con la Chiesa, se la temerità de' Cremonesi non l'avesse ad ira stimolato. Costoro essendo a Pavia banditi insieme con le altre Città Italiane, ove gittando l'Imperatore un guanto in terra, le avea tutte dannate alla pena de' gli spergiuri e de' rubelli, i Cremonesi contro ad esso Federico formarono pazzamente un processo, dandandolo come Tiranno & Eretico capitalmente & al fuoco; e fatta una immagine a sua similitudine, l'abbrugiarono nella piazza con grandissimo vituperio. Nè la loro temeritate impunita rimase. Imperochè circondati dall'esercito Imperiale, sostennero assedio di trè anni, e due mesi, e fu sconfitto Rinaldo Marchese d'Este, che al soccorso di loro con tutte le genti di Lombardia era venuto; & in fine presi per battaglia furono tutti uccisi, e cattivati; e la Città distrutta, e la piazza arata; e tutte le cose, che a sua eterna confunzione si potevano stimare, vi furono adoperate, & in tal forma, che a miracolo, non che a meraviglia si potevano stimare, come in tempo così breve sia quella Città rifatta nello stato, che ora vediamo.

Ritornò l'Imperatore a Voghera, & era già il settimo anno, che della patria sua partito con lenta felicità avea le soprascritte cose fatte in Italia, quando di Germania ebbe novella, i Suevi in tutto a piena ubbidienza del figliuolo Filippo esser ridotti, & il Duca di Sassonia in Inghilterra esser fuggito, e tutto il paese a sua giurisdizione acquistato. Era l'anno della nostra Redenzione millesimo centesimo, e settuagesimo quarto, quando l'Imperatore sollevato nell'animo per le accadute felicità, ordinò, che gli eserciti suoi vittoriosi fossero in Italia condotti dal Re di Dacia, e di Boemia. La qual cosa diede tanto terrore nelle parti nostre, che pareva ogni uomo desiderare, che la terra si aprisse per averli a nascondere; e molti Lombardi infino in Sicilia, e nell'Isole più lontane fuggirono. Alessandro il Pontefice fuggì a Venezia, desiderando di poter quietamente sua vita trapassare, & in quella Città fu onoratamente ricevuto. Quivi si apparecchiava ogni riparo alla sopravveniente tempesta, e il Marchese Estense avea tutti i Popoli delle regioni vicine armati, e grandissima moltitudine di forestieri per tesoro raccolta. L'esercito, che di Germania si aspettava, si dicea eccedere novanta migliaja di cavalieri, e cento quaranta migliaja di pedoni. Ma non si fa per qual cagione l'Imperatore cangiasse pensiero. Imperochè avendo Alessandro, come si è detto, abbandonata la Città di Roma, Innocenzio in essa entrato n'ebbe pacifica possessione. Ma l'Imperatore gli indirizzò suoi Legati, denunciandoli, come avea Alessandro per diritto Pontefice, e vero Vario di Cristo in terra, confortandolo ancor lui all'unione di Santa Chiesa, e deposizione del Pontefice. Innocenzio, che di altro sussidio, che dall'Imperiale sostenuta

nutò non era , facilmente a' suoi preghi s'inchina , e così nel 1177. fu in Venezia l'universale unione di Santa Chiesa con lui fermata ; e fu da Federico riconosciuto Alessandro per vero Pontefice ; & esso lui ri onobbe per legittimo Imperatore ; e furono tutti i bandi rivocati , che contro alle Città d'Italia , e contro a' Baroni erano pubblicati , facendo tra loro ferma & inviolabile pace & unione . Nel mille e cento ottanta da poi edificò il Castello di Crema . Morì questo anno Alessandro Pontefice , e Lucio di quel nome Terzo nell' Apostolica Sede successe , dopo al quale il Terzo Urbano nel mille e cento ottanta sei , nel tempo del quale si perdette in Asia il Santo Reame di Gerusalemme con grandissima ignominia del nome Cristiano ; & è bisogno di ritornare per questa Istoria Orientale nei tempi addietro passati per dar brevemente informazione di quella a' leggitori .

Fu mandato Noradino dal Soldano di Persia in Siria contro a Corrado , si come è sopra detto , il quale dopo molte imprese fatte con grandissimo onore contro a' Cristiani , morì in Damasco , lasciando di se due figliuoli , Saladino di etade e riputazione maggiore , e Safadino nel secondo grado di onore e di tempo . Era in quel tempo Re di Damasco Dodequino uomo antico , e di natura mansueta . In Egitto era Calisso Mubean quasi di costumi a questo conforme , ma di ricchezze quasi superiore a tutti i Principi del Mondo . In Gerusalemme regnava Amalarico figliuolo del terzo Baldoino , il qual Baldoino successe a Folco , di cui è sopra ragionato nella Vita di Corrado . Questo Amalarico era Principe bellicoso , nemico di riposo e di tranquilla vita , giovine di etade , e di cuore , che sempre le cose grandissime desiderava . Costui nel principio del Regno prese Ascalona per battaglia , avendo in terra e in mare sconthitti i Saracini di Muliano Calisso . Nel terzo anno del Regno suo entrò nella Terra d'Egitto , e con bellissimo esercito di cavalieri e pedoni assediò la Città di Damiatà , fortissima di sito , e d'ogni guarnimento da guerra benissimo adobbata . Muliano da due luoghi chiese ajuto . Dal Re di Damasco in Soria , & in Affrica dal Re di Nubia . Questo venne in persona con incredibile moltitudine di Libiani , e di Etiopi . Da Dodequino Re di Damasco fu mandato Saladino , della spesa del quale volentieri s'alleviava il vecchio Re di natura avaro . Costui dell' esercito paterno , e nuovamente da lui condotto , menò in Egitto quaranta mila cavalieri , e circa a venti migliaia di pedoni . Non avea Amalarico nell' esercito suo cinquanta mila combattenti chi a piede , e chi a cavallo ; & arditamente prese la battaglia contro al Re di Nubia , il quale oltre a quattrocento mila cavalieri in campo conducea : Ma Amalarico più volentieri con questa sfrenata moltitudine combatter voleva , che contro a Saladino , il quale i Turchi , e Soriani conducea , che altre volte coi Cristiani erano stati a fronte . Furono i Nubiani sconfitti , lasciandosi con inganni tirar nelle profonde paludi , che sono intorno a Damiatà , & intricati coi cavalli nel fango senza poter fare alcuna difesa , furono quasi tutti morti , e cattivati , e fuggì il Re con piccola parte di sua gente . Per questa rotta fu la pace trattata tra Muliano , & Amalarico , nella quale fu stabilito e fermo , che il Re di Gerusalemme tenesse Ascalona , e per ciascun' anno dal Re d'Egitto ricevesse cinquanta migliaia di Bisanzi Saracineschi , essendosi obbligato ad ogni impresa ,

A che contro a' Cristiani non fosse , il Re di Gerusalemme a servirlo con esercito di venti mila cavalieri , e dieci mila pedoni , la spesa e pagamento de' quali il Calisso per capitoli convenuti sodisfar dovea . Dopo la fermata pace giunse in Egitto il Saladino turbato a meraviglia , che la guerra non fosse seguita , perochè egli avea di se medesimo grandissima speranza , quando nelle cose nuove adoperar si potesse . Essendo adunque già d'Egitto i Cristiani partiti , esso con l'esercito suo occupò la Città d'Alessandria , e proibendo il navigare di quivi al Cairo , dava alla Provincia grandissimo disturbo e detrimento . Ritornò dunque Amalarico in Egitto , chiamato da Muliano , e tra lui e il Saladino si mantenne due anni continua guerra con diverse fortune di battaglia . Ma il Re di Nubia , il quale le ricchezze d'Egitto gustate avea , & insieme la focordia e pusillanimità di Muliano , con grandissimo esercito in quella Provincia fece ritorno , e giuntosi col Saladino , diede a Muliano tanto terrore , che i patti con Amalarico fece interrompere ; e convennero i Cristiani d'Egitto partirsi . E poco tempo dopo tra il Saladino , e gli Affricani di Nubia forse discordia , e venuti insieme a battaglia presso al Cairo , fu il Re di Nubia ucciso , e tutta sua gente dissipata e morta . Il Saladino fu creato Soldano d'Egitto , e gli fu concesso pieno arbitrio delle armi e della guerra sotto la Signoria di Muliano , il quale tutte le entrate del Regno avea a godersi , & a ministrare giustizia , e pacifico governo nella provincia . Ma questo medesimo anno il Saladino l'uccise nel castello del Cairo , dove era sua continua dimoranza ; e con l'ajuto dell' esercito forestiero s'insignorì di tutto il paese , servandosi pure il nome di Soldano ; nè dappoi è stato in Egitto alcun Calisso ; ma sotto i Soldani ancora si governa quella regione .

C
D
E
Co' passavano tra' Saracini le cose . In Gerusalemme morì il Franco Re Amalarico , e lasciò nel Regno successore un suo unico figliuolo , che fu il Quarto Baldoino . Non ebbe costui moglie , nè mai alcun figliuolo , e finì in esso la stirpe Reale . Imperochè per occulto giudizio di Dio fu leproso infino da giovinezza , ma di maravigliosa prudenza , e d'incredibile animosità , la quale essendo ignota al Saladino , si commosse a fargli guerra . Egli avea nella presa di Babilonia presso al Cairo ritrovato innumerabile tesoro dai passati Calissi nei pacifici tempi quivi congregato . Con quest' oro condusse di Arabia molti Cavalieri , e venne intorno ad Ascalona in campo , e fu commessa asprissima battaglia tra il Saladino , e il nuovo Re di Gerusalemme , dalla quale con pari danno si dispaciarono . Ma pure i Saracini abbandonarono l'assedio di Ascalona , & entrarono nella Siria So-boal , che al presente Terra del Crach per Gallico vocabolo è nominata , depredarono tutta la regione . Quivi ancora andò Baldoino a riscontrate , e furono gli Arabi con poco danno scacciati , e ritornarono in Egitto . Ma in questi tempi un valoroso Italo mosso da gloria , o da divoto amore della Cristiana Religione , fece il passaggio in Oriente . Era costui Guglielmo per soprannome Longaspada figliuolo del molto illustre Bomifacio Marchese di Monferrato , il quale insieme , col padre nelle guerre d'Italia militato avea ; e con Federico Imperatore contro a' Suevi e Sassonesi in Germania avea dato tal pruova di sua virtù , che tra tutti i Cristiani era stimato il più franco Cavaliere . Dalla nominata fama di costui commosso il Re Baldoino ,
gli

gli diede in dono nella sua prima giunta la Città di Joppe, la quale è Porto principale della Santa Terra; & in matrimonio gli congiunse Sibilia sua sorella, della quale nacque il Secondo Guglielmo, che fu Re dappoi di Gerusalemme. Dodequino Re di Damasco morì in questa stagione, non lasciando di se figlio, nè erede, e fu ad un tratto assalito il Regno da' Cristiani, e dal Saladino. Ma i Saracini liberamente nelle mani del Saladino si commessero, imperochè oltre alla Religione, che feco li congiungea, era in Damasco molto amato il Saladino, perchè in quella Cittade avea fatta lunga dimora, e con animo liberale e graziosa affabilitade avea a se tratti gli animi di tutti i Soriani.

Questo fu il principio alla perdita lagrimevole della Santa Terra. Imperochè il Regno di Gerusalemme fu da quello del Saladino quasi circondato, essendo l'Egitto, e Damasco sotto un solo Re congiunti; & entrò il Saladino nel Regno di Giudea con più di ducento mila cavalieri, & appresso a Sidone tra Tiro e Berito fu commessa la più orribile battaglia, che in Istoria si legga, resistendo da una parte la virtù de' Cristiani, & opprimendo dall'altra la moltitudine de' Saracini; e fuvì ucciso Guglielmo Longaspada, Balduino di Rames Contestabile maggiore del Regno, Lotario primogenito del Conte di Fiandra, che in quei giorni era passato in pellegrinaggio. Il gran Maestro del Tempio fu prigione, e Joncellino Signore di monte Gifarh, il giovinetto Honfroi nipote del vecchio Honfroi dal Torone, e molti altri Principi Cristiani, e furono condotti in Damasco prigioni. Ma de' Saracini fu intumerabile quantitate uccisa, e preso Safadino fratello del Saladino, e Miralucio suo figliuolo; e divise la notte la battaglia, la quale ancora molte ore nello scuro era durata. Il Saladino ebbe coi nostri ragionamento del cambio de' prigioni, & in questo fece per suoi Ambasciatori trattare tregua per alcun tempo. La cagione era, perchè il Regno di Persia, e tutte le regioni oltre all'Eufrate erano in grandissimo conquasso per la morte del loro Soldano, e per la discordia, che tra gli Amiragli era commossa. Il Saladino a quel grandissimo fatto aspirando, fece con Cristiani la tregua avidamente, e passato in Oriente fece cose maravigliose, le quali lasciamo, perchè sono fuori del proposito della nostra Istoria; & acquistò in due anni tutto il Regno di Persia, e grandissima parte dell'India, e sommesse al suo Imperio trentadue Nazioni di lingua e di costumi diverse, e vinse in questa guerra oltre a quaranta grandissime battaglie. In questi tempi dominava la Siria Dizobal, Rinaldo di Rames. In questa Provincia è posta la fortissima Terra del Crach. Questa Cittade è poco lontana al monte Sinai, e nominavasi anticamente la Pietra del Deserto. Balduino di quel nome Secondo Re di Gerusalemme la fece edificare, & è di sito e di opera inespugnabile. Al presente la possiede il Soldano, e quivi tutto il tesoro di Arabia raccolto vi conchiude. Rinaldo di questa Città dominatore, nel tempo delle tregue, prese alcuni mercatanti d'Egitto, che portavano oro in Damasco; & avendo da Balduino commissione di rendere la tolta preda, fu contumace, assicurato dalla fortezza della Terra sua, la quale era invincibile. Era allora il Saladino in Media Provincia distante alla Siria oltre a quaranta giornate, & intesa la depredazione de' mercatanti suoi, significò al Re Balduino la tregua esser disfatta, e congregato

A esercito grandissimo da tutto l'Oriente, in Siria fa ritorno.

B Era già il Re di Gerusalemme orribilmente dalla lepra infetto, & avea le orecchie, e il naso perduti, e cosa contrafatta nella vista si mostrava. Per la qual cosa convocati Principi del Regno di Gerusalemme, istituì suo erede Guglielmo ancor fanciullino, quale era restato di Guglielmo Longaspada Marchese di Monferrato; & a reggere il Regno nella tenera età del fanciullo istituì tutore il Conte Tripolitano, e Bailo del Reame, con questa condizione: che tutte le fortezze fossero in guardia de' Templarj, e degli Ospitalieri; la persona del fanciullo in cura della Madre, la quale già ad un Guido di Lusignano era rimaritata, povero Cavaliere, che soletto oltramare era passato, ma di molta prodezza e di beltà maggiore. Costui tenea la Città d'Acon datagli da Balduino a preghiera della sorella, e quivi fu il piccolo Re condotto, poichè solennemente fu in Gerusalemme coronato, e prese da tutti i Principi e Baroni il dovuto giuramento di fedeltà; nè molto dopo campò il Re Balduino, il quale avea pigliato l'abito de' Canonici Regolari nella Chiesa del Santo Sepolcro.

C Il Saladino giunse in Siria, & ebbe incontente Legati dal Conte di Tripoli per confermar le tregue, che furono col passato Re firmate, & allegando egli la presa de' mercatanti suoi, furono i loro danni sodisfatti. Rinaldo Conte del Crach lasciato fuori della tregua, e rimosso dall'aderenza del Re di Gerusalemme, ebbe incontente l'assedio dal Saladino, & a preghiere di una fanciulla sua figlia, la quale n'andò a parlare al Saracino fu dall'assedio liberato. Bonifazio Marchese di Monferrato, il quale fu fratello di Guglielmo Longaspada, udendo, come il nipote era coronato Re di Gerusalemme, lasciò lo Stato d'Italia in mano di Corrado suo primogenito, passò in Siria con bella compagnia di Cavalieri, e fu con grande onore ricevuto dal Conte di Tripoli, e dal giovinetto Re, datogli in dono il Castello di Santo Elia, il quale è distante da Gerusalemme sette mila passi sopra al fiume Giordano, luogo molto ameno, dove si dice quel Beato Profeta aver digiunato quaranta continui giorni. Poco dopo la giunta di questo Bonifazio morì il Re Guglielmo suo nipote in Acon; e di comune proponimento di tutti i Baroni fu stabilito, che in Tabaria si congregasse il Concilio generale, amministrando tutta fiata il Conte di Tripoli il Bailato del Regno, finchè dal Pontefice Romano, e dall'Imperatore insieme col parere del Re di Francia fosse alla santa Terra di un Re provveduto. Il corpo del morto fanciullo fu dato a Templarj, che lo portassero in Gerusalemme a seppellire. La madre Sibilia gli fece compagnia; e fattasi seguire dal Marito Conte di Acon con molti Cavalieri, espose dopo l'esequie agli uomini principali di Gerusalemme, il Regno per successione del figliuolo a lei spettare; & addusse il Patriarca, e il Maestro del Tempio a coronarla, avvengachè quivi fossero i Legati del Conte di Tripoli, e degli altri Baroni, che questo dissuadeano con molte ragioni. Ma il Patriarca era grandemente alla Regina affezionato, e il Maestro de' Templarj odiava iniquamente il Conte di Tripoli; e per questo chiusero le porte della Città per non essere da i Baroni impediti. La coronarono nella Chiesa del santo Sepolcro, & essa coronò Guido suo marito in quel medesimo luogo; e furono i Baroni mandati a richiedere per venire a giurare

la

la dovuta ubbidienza; e vennero solo due, Joncellino Conte di Berito, & uno Hunifredo marito di una sorella della Regina. Gli altri tutti quanti a Napoli ne andarono insieme col Conte di Tripoli: & era il Regno in questa forma in se diviso. La qual cosa sentendo il Saladino, con tutto l'esercito suo, il quale era grandissimo, entrò in Giudea: della qual cosa smarriti i Baroni tutti, universalmente si ridussero all'ubbidienza del Re Guido, eccetto solamente Baldoino Re di Rames, e Rinaldo suo fratello. Baldoino al suo figliuolo lo stato cesso avea, il quale dal Re il riconobbe. Rinaldo Conte del Crach al Saladino si era aderito. Gli altri, come si è detto, universalmente alla difesa del Regno si unirono. E fu ancora subitamente l'accordo trattato tra il Re, e il Conte di Tripoli per mezzo di Baliano di Belino Conte di Sidone, uomo di grandissima virtude e singolare prudenza; e nel Castello di San Giob venne il Re a scontrare il Conte, e smontò di cavallo ad abbracciarlo, e fu con somma allegrezza tra loro la pace fermata. Quel medesimo giorno, che fu la pace fermata, giunse nel soprascritto luogo il Principe d'Antiochia con quattro mila sceltissimi cavalieri, e due mila pedoni in ajuto al Re contro a' Saracini; & alla fonte di Sephor fu il Cristiano esercito congregato, il qual era di quaranta mila cavalieri, e otto mila pedoni, de' quali la maggior parte nuovamente dalle parti di Ponente era venuta, uomini di grandissima virtù, che per salute dell'anime loro e desiderio di acquistare onore, alla santa impresa erano passati.

Ma il Saladino, il quale col Conte di Tripoli molta pratica avea tenuta, sentito il concordo tra lui e il Re firmato, subitamente n'andò in campo a Tabaria con esercito di ducento mila cavalieri. In questa Cittade era la moglie e figli del predetto Conte, & ogni suo tesoro, e cosa più preziosa. La Contessa significò al marito, in che pericolo si ritrovasse, imperochè la Terra era vota di difensori, essendo tutti i cavalieri e pedoni col Conte nell'esercito; e furono le lettere nel Concilio lette; & universalmente giudicava ciascuno essere da foccorrere Tabaris. Ma il Conte con ornata orazione questo dissuadeva, dicendo a se venire doglia minore, se la moglie, e i figli erano cattivati, il suo tesoro rapito, e sua Cittade disfatta, che vedere la distruzione del Regno di Gerusalemme, la quale nella rovina sua ad ogni modo tutte queste cose confonderia. E mostrava certamente, che nel luogo aperto e campestre, dov'è situata la Città di Tabaria, non si potea si uramente combattere contro a tanta moltitudine di cavalieri. Erano ad esso queste cose più credute, che ad altrui, perchè contro a se medesimo le dicea; e però fu statuito, che il foccorso di Tabaria fosse lasciato. Ma il Maestro del Tempio, con cui molto nelle segrete cose il Re si consigliava, gli fece cambiar proponimento, dicendogli, il Conte per invidia della gloria sua questo proporgli, il quale con inudita malignità volesse la moglie e figli perdere per vergognare sua Maestade. Imperochè quando nella sua prima spedizione fosse la Città di Tabaria presa da' Saracini quasi avanti agli occhi dell'esercito suo, non più mai se gli potea levare questa nota di viltade. Altre fiata contro alla moltitudine de' Saracini aver la virtù de' Cristiani vinto delle battaglie; e finalmente lo indusse a mandare il bando nel campo, che ciascuno fosse armato, e seguisse il legno della santa Croce. I Baroni stu-

Tom. IX.

A pefatti di questa mutazione, al Real padiglione si congregarono, e trovarono il Re, che già si armava, e fu loro pel Caduceatore esposto, che ciascuno con le sue genti fosse ischierato; e presero quella sera il camino verso Tabaria, che da quel luogo per ispazio di cento sessantaotto stadj distava, e quasi al mezzo del camino la notte si accamparono. Il Saladino subitamente della loro mova avvisato, quasi a mezzo il camino nel luogo, il quale Keson si dice, li venne ad incontrare. In questo solo luogo acqua si ritrova dal fonte di Sephor a Tabaria. Questa occupò la sera il Saladino, prima che giunti fossero i Cristiani, e fermossi quivi in campo circondato di doppia fossa e di steccato. I Cristiani poco più di cinque stadj se gli accamparono vicini; e la mattina nell'apparir del giorno armati con le bandiere levate si appresentarono al campo de' Saracini disposti a far battaglia. La prima schiera conduceano il Conte di Tripoli, e il Principe d'Antiochia; & avean le insegne del Re d'Inghilterra per certa moneta da quel Re mandata in penitenza del Beato Santo Tommaso. La seconda il Maestro del Tempio, e Rinaldo Conte del Crach, il quale da Saladino era fuggito per non combattere contra i Cristiani; sotto la guardia loro era il Legno della santa Croce, e le sacre bandiere del santo Sepolcro. L'ultima schiera sotto Almerico fratello del Re Guido, gran Contestabile del Regno, & in questa le reali bandiere con la Croce d'oro erano collocate. La persona del Re quel giorno alla guardia del vero Legno della Croce era deputata. Ora, com'è detto, nell'aurora si appresentarono i Cristiani alla battaglia. Il Saladino fatto una parte de' suoi armare, li pose in difesa dello steccato. Gli altri volle, che ne' padiglioni si riposassero, aspettando il suo comandamento. Et era già l'ora di Nona passata, & il Sole ardentissimo sopra agli armati Cristiani isfavillava; perochè il Mese era di Agosto, & il luogo d'ogni ombra nudo non dava alcun riparo allo smisurato caldo. Nulla fonte, niun fiume, che gli affannati uomini e cavalli potesse ristorare. Era quivi intorno una sola fontana, che in tutto quel circuito si ritrova, la quale aveano i Saracini occupata; e stati fino all'ora soprascritta a rinfrescarsi, uscirono alla battaglia i freschi contro a gli affannati, e di moltitudine per li trè quarti superiore. Sconfissero l'esercito Cristiano, presero il Re, e la maggior parte dei Baroni; presero il Legno della Santa Croce, e molte altre Santissime Reliquie, e tutte le bandiere Cristiane. Il Conte di Tripoli fuggì dalla battaglia, & insieme col Principe d'Antiochia pervenne a Tiro, e quivi ancora si ridusse Baliano di Belino, che della battaglia era fuggito.

E Di questa vittoria fece il Saracino maravigliosa allegrezza, e fece subito a lato della fontana dirizzare un Tentorio pel Re di Gerusalemme di lunghezza di quattrocento piedi, & oltre a quaranta di latitudine, e regalmente il fece fervire con tutti i Baroni, che feco erano cattivi; & andollo la sera a visitare, facendolo sedere con tutti i suoi secondo la loro qualitate. Erano col Re prigionieri il Maestro del Tempio, il Maestro dell'Ospitale, Almerico suo germano Contestabile del Regno, Bonifazio Marchese di Monferrato, Joncellino Conte di Sidone, Gaufrido nipote del Re d'Inghilterra, e Rinaldo Conte del Crach, il quale come il Saladino ebbe veduto (poichè in vista il conosceva) quasi turbato nella faccia, il fece levare

D d

da

da sua presenza; e rasserenato poi nel viso si pose domesticamente tra i Signori Cristiani a sedere, e con essi per interprete ragionando della passata battaglia, con grandissimo onore di ciascuno di loro parlava. E volendosi già partire, fece portare alcun vaso di siruppo, perchè i Saracini non bevono vino per divieto di lor legge; e soprastando il Re a bere, forse come cosa sconosciuta, il Saladino istesso prestando gli fece la sicurezza del veleno. Il giorno, che seguì alla vittoria, fece il Re con gli altri cattivi condurre a Damasco, dove sotto onesta custodia furono guardati. E esso ritornò in campo a Tabaria; e la Contessa da ogni speranza d'ajuto abbandonata, gli rese la Terra; e quel dì medesimo gli apportarono quelli di Nazareth le chiavi. Prese poi Achon pure in dedizione, e venne in campo a Tiro, dove i cavalieri della battaglia fuggiti tutti erano congregati. Et essendo la Terra fortissima, e ben guarnita d'armi e difensori, lasciò al presente quell'assedio, e venne a Sidone, e quella prese, e Berito somigliantemente; & entrato nel Contado di Tripoli, prese la Città di Gibelet, e il Castello di Lelrotone. Il Conte partito da Tiro per mare, ne andò a Tripoli, e quivi ebbe Legati del Saladino, che gli dimandarono, che egli giurasse, e facesse al Popolo giurare quello, che promesso avea; e non volendo giurare i Cittadini, se la forma del giuramento espressa non era; & istando lui, che pur giurassero, addimandarono termine nella seguente mattina. La notte si ritrovò il Conte morto; & apparve nel corpo denudato lo stigma nuovamente impresso della circoncisione; imperochè i Saracini secondo l'antico precetto si circoncidono. Furono trovate le bandiere del Saladino ancora, e compreso per vero, che molto tempo avanti avesse con lui intelligenza.

Ora i Baroni, che in Tiro dimoravano, mandarono messi al Saladino, che si venisse la Terra a pigliare; ma i Cittadini, e la popolare gente a questo contrariava, dicendo di voler più presto morire, che nella servitù de' Saracini dimorar vivi. Una Nave de' Portughesi nuovamente nel porto arrivata, anche maggiore ardire loro donava. Imperochè essendo sopra a quella molti pregiati cavalieri, che di paese tanto lontano erano venuti volontariamente per far guerra con Saracini, davano di se a quelli di Tiro una grandissima speranza. Questa Nazione più di tutte le altre Spagnole di se presume, e baldanzosamente tanto parlava, che mostravano avere ardire di uscire in campo contro al Saladino, il quale, come è detto, ducento migliaia di cavalieri avea in campo; & essi circa a quaranta cavalieri, e ducento sessanta pedoni erano in tutto. Ma a questa speranza ne aggiunse il nostro Signore Iddio una maggiore a dar ajuto a quelli, che in lui solo aveano lor fede. Corrado Marchese di Monferato, a cui il padre Bonifazio lo Stato lasciato avea, come sopra è mostrato, lasciato ancor' egli il minor fratello a quel governo, con ogni suo potere si dispose al passaggio ultramarino; nè ebbe delle cose d'Oriente alcuna certezza insino ad Acri, dove fingendosi nave di mercatanti, da una barca di Saracini fu informato della presa del Re, e della perdita della maggior parte del Regno; e seppe ancora, come il Soldano a Tiro andare dovea, chiamato da' Baroni, che della battaglia erano fuggiti. Egli di grandissimo cuore non ebbe pensiero al tornare indietro, ma a Tiro, favoreggiando il ven-

to, giunse in poco d'ora, dove quasi come un Dio fu dal Popolo accettato; & avendo alcuna notizia del parlare Ispanico, i pellegrini di Portogallo si diedero al suo governo; e cacciati la notte della Città Baliano di Belino, e gli altri, che a' Saracini voleano la Terra dare, fu generalmente dal Popolo chiamato Signore di Tiro. E ritrovate nella rocca le bandiere del Saladino, rovesciate le fece a quelle torri impendere; e venendo i Saracini rimasero beffati della promessa, che i Baroni a loro fatta aveano. Per la qual cosa fece il Saladino menare nel campo il Marchese Bonifazio promettendo al figlio la libertà di quello con molto tesoro insieme, quando Tiro gli donasse, & in Italia volesse ritornare. E mostrando Corrado di volere non che il padre, ma se stesso perdere più presto, che gli uomini a sua fede commessi tradire, fece di quivi il Soldano dipartita, & accampossi intorno ad Ascalona Città fortissima, e quivi fece condurre il Re Guido, e patteggiato con gli Ascaloniti di lasciarli al fine di Marzo in libertade, ottenne la Terra, salvando le robe, e le persone loro. Questa dilazione di liberare il Re Guido era, perchè tra questo tempo sperava di acquistare la Città di Gerusalemme. E fu questo Re mandato a Napoli, dove la moglie per patto col Saladino firmato l'andò a ritrovare, perchè nel tempo dell'assedio non dovea dentro di Gerusalemme fare dimora. Questa Città di Napoli al Saladino era gratissima, e solea appellare la piccola Damasco. Di fontane e di giardini non ha il mondo un'altra tanto amena. Essa tra due piccoli monticelli è situata: l'uno Cain, l'altro Abel si chiama. Il primo è di ogni pianta nudo, & aspro in ogni sua pendice, da piccole pietre di molti colori tutto variato. L'altro di Cedri, & altri alberi eternamente verdi è tutto fronzuto. Qui ebbe il Re Guido, e Sibilìa sua moglie onestissima e piacevole prigione.

Ma al Saladino in Ascalona dimorante vennero Ambasciatori della Città di Gerusalemme, e furono davanti a lui introdotti nella festa feria nell'ora quasi che per noi consumò sua Passione il sommo Iddio; & allora di nuovo parò il Sole grandissima eclissi, e rimasero in discordia i Legati col Saladino; e parlando essi con grandissima alterezza lo addussero in ira, e giurò per lo Dio del Cielo, e per la gloria della spada sua, che mai non li accetteria se non per servi; e che tutti sotto le sue bandiere vendere li farebbe. Et accresciuto l'esercito suo in numero maggiore, ne andò la santa Città ad assediare, e pose il figlio Miralucio alla parte Occidentale dalla Casa degl' infermi insino alla Porta di San Stefano; & esso dalla Porta di Giofsat all'Abbazia di Monte Calvario avea tutta la Terra chiusa in forma, che senza grandissimo danno non poteano i Cristiani uscire. Et addirizzate le machine intorno intorno insino al numero di ducento settanta (che pare cosa incredibile) incominciò le mura a percuotere; e tutta fiata fece da Aquilone sotto terra cavare, e rovinò tra due torri tutte le difese di ducento piedi. Fu subitamente con terraglio, & ostacolo di grossi travi, riparato; e deliberava il Popolo armato la seguente notte uscire della Cittade, e combattendo contro a' Saracini morire con la spada in mano. Ma questo disperato ardire fu dal Patriarca ripreso, il quale nel pulpito predicando loro mostrava, che eglino resteriano colpevoli presso a Dio delle anime de' fanciullini, e delle femmine, e dell'altra turba

turba inerme, che nelle mani de' Saracini abbandonavano, morendo loro nella battaglia; Ma essere da cercare dal Saladino alcuno accordo, pel quale la libertà delle persone, e la salute dell'anime si conservasse. E così fu mandato fuori Baliano di Belino, pel quale promettea al Saladino di dargli liberamente la Città, & ogni cosa immobile, che in quella si ritrovassero, salvando solamente le persone, e la roba, che portar via si potesse. Et allegando esso il fatto giuramento, e stando insieme in controversia, la Terra tutta fiata si combattea; e i Saracini saliti dentro al rotto muro, sopra al nuovo riparo erano saliti, e già da dieci bandiere sopra a quello si vedeano in cima, e l'allegrezza degli Arabi con grandissimi gridi dimostrava la vittoria.

Allora il Saladino a Baliano disse, tarda essere stata la venuta sua, quando già era impossibile porre alla depredazione de' suoi soldati alcun riparo. Ma quasi in queste parole i Cristiani, che dentro erano in ordinata schiera, combattendo gittarono dal terraglio i Saracini, e cascarono con essi le gialle bandiere con molta rovina al piano; e sollevossi l'altro grido grandissimo dalla parte de' Cristiani. Il Saladino turbato fece da se partire Baliano, differendogli nel seguente giorno l'udienza; e ritornato, con pietosa orazione il commosse ad avere misericordia di quella miserabile moltitudine, e con lui statò, che tutto il Popolo maschi, e femmine fossero servi al Saladino; e che quaranta giorni avessero termine a liberarsi, pagando ciascuno, che l'età di quindici anni eccedesse, cinque bisanzj Saracineschi; e due femmine erano per un' uomo stimate, e due fanciulli per una femmina; & era questa eguale taglia a' poveri & a' ricchi. Seco fuori della Terra poteano armi portare, & ogni necessaria cosa. E tolsero tutti i tesori del Tempio, disfaccendo ancora la Tribuna d'oro, che stava sopra al Sepolcro per pagare la liberazione della povera gente, e della plebe impotente a riscuotersi. Et ordinate dall'una e dall'altra parte queste cose, mandò il Saladino i suoi Amiragli a prendere la Città. Era la festa feria, e quel giorno la festività di Santo Longario il dì secondo del Mese di Ottobre, & erano già passati anni ottantaotto, poichè i Cristiani presa l'aveano. La Torre di David fu da' Saracini guarnita, tutte le porte serrate, eccetto quella di David; e fatto il computo per ciascuna Parochia era mandato al Saladino il numerato tesoro secondo i patti; e gli assoluti, tutti ad uno ad uno per la Porta di David sotto le bandiere del Soldano uscivano. Ma il numero del popolo avanzava la possibilità del pagamento. Per la qual cosa il Saladino mosso a pietà fece per pubblico bando nella Terra gridare esser libero ciascuno, che quel giorno uscisse a fargli riverenza, & uscirono a grandissima furia tutto quel dì molta gente, e tutti gli altri pochi, che restati erano, furono per magnificenza del Saladino liberati: Et essendo già tutti usciti poco lontani al campo del Saladino, della sua sciagura con lamentevole voce si doleano: alle quali commosso il Saladino ordinò, che tutti fossero in tre parti divisi, e la prima a' Templarj & Ospitalieri diede in guardia; la seconda al Patriarca; la terza a Baliano; & a ciascuna di queste parti diede in dono venti mila Bisanzj Saracineschi per soccorso di loro vita infino che in Europa potessero passare. Oltre di ciò diede a ciascuno dei detti Conducitori grandissimi doni, e cento

Tom. IX.

A cavalieri per ciascuno, che sicuri li conduceessero; e nel seguente giorno mandò lor dietro duecento cameli per portare gl' infermi, e quelli, che fossero impotenti a camminare. E furono così da costoro molto umanamente accompagnati infino nel Contado di Tripoli, e di quindi si ritornarono i Saracini. Ma il Principe d'Antiochia, che dopo la morte del Conte di Tripoli possedea, non li volle dentro alla Terra ricettare, nè pur dare ad essi cibo per cambio di moneta, allegando, che quella moltitudine potrebbe quella Terra affamare. Grandissima ventura presentò loro alcune navi de' Genovesi, sopra le quali saliti, alle parti di Ponente furono trasportati; & era questa la prima schiera, che sotto i Templarj a Tripoli era venuta. Le altre due in Alessandria andate, furono benignamente dal Governatore del Soldano ricevute. Questi era Muledona figliuolo del Saladino ancora molto giovinetto, ma di liberalitate, & animo molto eccellente niente al padre dissimile. Costui infino al mese di Marzo tenne i miseri Cristiani illesi da ogni ingiuria, e con tanta umanità, che piacendogli una fanciulla Cristiana, e facendola addimandare a Baliano, e volendo esso donarla contro all' assentimento della madre, per modo alcuno non la volle accettare, se non pochi giorni dappoichè la fanciulla rimase in sua libertà per la morte materna, fu contenta d'essergli presentata. Giunsero al fine di Marzo in Alessandria Galee trenta otto di Pisani, e Veneziani, & alcuni altri navigli, sopra ai quali salirono i Cristiani; e fatto il patto del pagamento, ne restarono circa a due mila teste, che i danari del passaggio non aveano; e ciò sentendo Muledona, disse di non volere, che la gloria del padre suo restasse in alcuna parte scemata, e che egli voleva, che in Europa fossero tutti trasportati coloro, che di lui vincitore meritamente lodare si potessero; e convenutosi con Veneziani pagò loro il nolo per quelli, che abbandonati aveano avaramente per cosa perduta: e così fu in Ponente quella miserabil turba tutta trasportata. Rimase nella Città di Gerusalemme, poichè i Latini furono tutti partiti, Suriani, Jacobiti, Greci, Armeni, Georgiani, e Maronisti, & altre eretiche Sette di Cristiani, i quali con molto oro ottennero la Chiesa del Santo Sepolcro, & essi sotto annual tributo si obbligarono servi perpetui al Soldano. Tutte le campane della Città furono disfatte; il gran Tempio fu da' Saracini occupato, e la Croce detratta dalla cima di quello con molta irrisione fu nel fango strascinata. Tutte le mura del detto Tempio, le quali di marmo candido fabbricate sono, e il pavimento di materia somigliante costruito, furono di acqua di rose lavati, la quale, come scrive Vincenzio, fece il Saladino da Damasco sopra a molti cameli quivi portare. Egli il settimo giorno dopo la presa Terra là entrò vestito a bianco in abito trionfale, & iscalzato entrò nel Tempio, nominando quella magione del grande Iddio, che tanta potenza concessa gli avea. Di quindi uscito n'andò in campo a Tiro, dove furono quelle cose fatte, che seguendo l'istoria narremo; & al presente a seguir l'istoria di Federico ritorniamo.

Per tutte le parti d'Europa la dolorosa novella si diffuse, la Santa Città di Gerusalemme essere da' Saracini stata pigliata, tutti i Cristiani, che il passaggio fatto aveano da tutte le parti di Occidente, essere uccisi, il popolo della Terra tutto quanto cattivato col Re proprio, e

D d 2

con

con tutti i Baroni, e lagrimavasi pubblicamente per tutte le Città, come di privata sventura. Era biasimato Federico Imperatore, che non che al soccorso di quella Santa Provincia fosse andato, ma grandissima parte d'Europa avea con guerra tanto molestata, che i Baroni, e i privati Cavalieri non erano secondo il consueto costume oltra mare passati. Era biasimato ancora grandemente Filippo di quel nome Terzo Re di Francia, il quale prima con Henrico Secondo Re d'Inghilterra, e di poi con Riccardo suo figlio lunghissima guerra manteuta avea. I Principi medesimi di ciò vergognosi stimavano ogni popolare ragionamento, che segretamente vedessero fare, non dovere di altra cosa ragionare, che della vergogna loro. Urbano di quel nome Terzo Pontefice Romano, ebbe in Ferrara la certezza di tanto male, e preso da grandissimo dolore nel cuore morì piangendo di malinconia. Fu sepolto dopo l'Altare grande della Chiesa maggiore, dove ancora al presente dentro un' arca di marmo rosso giace. Fu costui di nazione Milanese, di progenie de' Crivelli, uomo molto pietoso, e di somma bontade. A lui successe Gregorio di quel nome Ottavo, il qual pose molta opera a concitare i Principi d'Occidente al soccorso delle parti ultramarine, promettendo l'assoluzione di tutte le penitenze a ciascuno, che il santo pellegrinaggio prendesse; e permise ancora a' Principi secolari, che egualmente e da Cherici, e da' Laici potessero le Decime riscuotere in sussidio del passaggio loro, e che le Giudaiche facultà, che da utere fossero provenute, secondo il parere de' Principi, potessero essere disposte a questa impresa. Per questo il Re di Francia, e quello d'Inghilterra insieme pacificati si votarono alla santa impresa, come mostreremo dappoi. Ma prima di tutti gli altri, e con possanza maggiore l'Imperatore Federico fece il grande passaggio, stimolato occultamente da generosa invidia della gloria del Saladino, la quale ogni giorno più moltiplicava; imperochè ogni sua industria e possanza pose nella divota spedizione.

Primieramente fatto coronare Henrico suo primogenito, e nominatolo Re de' Romani gli diede univèrsal governo di tutto l'Imperio. Filippo Duca di Suevia secondo suo figliuolo fece condusse, e il Re di Boemia grandissimo combattitore, il Re di Polonia, e quello d'Ungheria, e quello di Dacia. Fu tutta la somma del numerato esercito ottanta mila cavalieri, e cinquanta mila pedoni, i quali quasi ad uno ad uno furono di tutte le parti di Germania eletti; nè solo ne' Regni suoi, ma in tutte le Provincie Cristiane, ove fosse cavaliere alcuno di nominata prodezza, era al soldo Imperiale con danari cercato. Tutti quelli, che virtuosamente nelle passate guerre avessero seco militato, abbenchè per cagione di riposo dimeffi, furono costretti di nuovo a prender l'armi; e con tanto ordine dispole quell' esercito, che essendo di nazioni diverse composto, e di costumi e lingua separati, tutto insieme uniforme si mostrava; & è certissima cosa, abbenchè grande sia e maravigliosa, settanta migliaja di carrette essere in quel viaggio condotte, sopra le quali armi, vettovaglie, & ogni guarnimento di guerra si portava. Ad istanza sua, e di sua moneta armarono i Pisani Galee settanta, le quali nell' Arcipelago a suo servizio doveano entrare; & acciocchè distintamente si sappia, che gente con l'Imperatore entrassero in Asia, brevemente esporremo il loro Catalogo,

A Filippo Duca di Suevia con dieci mila cavalieri di quella Nazione, & undici mila pedoni ne venne prima; i cavalieri dalla parte anteriore sono di ferro coperti, e il capo di uno armamento di ferro, che essi nomano Hanonico guarnito; due spade, una piccola di due tagli, & una grande puntuta portano alla battaglia; & una lancia non molto lunga. I loro cavalli sono di grandissima forza, ma di forma mezzana; i pedoni, si come i cavalieri armati sono, ma le braccia hanno nude, e portano una piccola spada, & un' asta di sei piedi, sopra alla quale è quel ferro conficcato, che eglino chiamano Avech, che punge e taglia. Questa Nazione è ferocissima, e disprezzatrice della morte, vive di rapina, e continuamente sotto l'armi dimora.

B Il Re di Boemia condusse dodici mila cavalieri, & otto mila pedoni. Questi con cappelli di ferro in testa, e con loriche di ferro hanno la persona coperta; corte lancia hanno, e corte spade, e volentieri d'appresso combattono; gente animosa, nella battaglia molto pregiata. A questi sono quasi gli Ungari somiglianti; ma i loro cavalieri secondo l'antico costume di Scitia portano archi di nervo, e portano scudo, lancia, e spada, e solo il capo di ferro hanno guarnito; i loro cavalli sono grandissimi, e tolleranti di molta fatica. Di costoro insieme col Re loro passarono quindici mila cavalieri, e sette mila pedoni. Ma de' Poloni sedici mila cavalieri, e cinque mila pedoni vennero in aiuto, di ferro armati, e di lancia, e di spade; e il Re di Dacia con quattro mila cavalieri, e due mila pedoni. Questi di grande statura, e di animo maggiore nel modo degli Alemanni armati sono. Portano gli Alemanni armatura in capo, che appellano Barbuth, la quale ogni parte della faccia lor cuopre, eccetto gli occhi; indosso hanno torace di ferro, e le braccia similmente di ferro armate; lunghe spade portano, e corte lancia; furiosi sono, e di subita gagliardia. I loro pedoni per la maggior parte sono sagittarij, e gettano fatte corte e grosse con balestre di nervo fabbricate, contro alle quali non è alcuna armatura bastevole difesa. Di costoro tredici mila cavalieri, e dicinove mila pedoni furono con l'Imperatore in compagnia; nel numero de' quali erano computati ancora alcuni Italiani, & altri forestieri, i quali al soldo Imperiale erano eletti. Dieci migliaja di cavalieri Comani condusse ancora seco per moneta. Questi non portano guarnimento di ferro; ma in capo una copertura di pelo infeltrato; hanno scudi di cuojo, e l'arco, e la lancia lunga e sottile; i suoi cavalli sono di grandissima leggierezza; & essi nel faettare hanno maravigliosa esperienza; a tollerare il freddo, la fame, e la fatica hanno natura incomparabile.

C Con questo esercito nel mille e cento ottanta-nove passò l'Imperatore per Ungheria in Bulgaria Provincia sottoposta all' Imperio di Costantinopoli, nel quale in quel tempo regnava Chirsaco, di cui nella vita del seguente Imperatore ragioneremo, uomo fallace, e pieno d'inganni. Costui mostrando a Federico l'animo pacifico ordinò segretamente un' esercito di Bulgari, e di Blachi nel bosco Arvulio. Questa è una selva, che per ispazio di quattro giornate oltra ai monti di Bulgaria si distende. In questa tagliati gli alberi, & intraversate le uscite delle strade, si posero i Bulgari in aguato. Il loro conduttore era Michele Protosevasto fratello di Chirsaco. Federico scaltritamente conducea l'esercito suo, come quello, che della Greca perfidia

fidia male si confidava, e del radunato esercito avea avuta alcuna tentura; e scorgendo dal monte la grandissima selva, come prima fu nel piano, mandò avanti i Comani leggiermente armati a scoprire, se intorno a quella fossero alcune insidie collocate; e ritrovando nelle circostanti campagne fuori delle selva molte fiere, e massimamente salvatici porci, che sogliono gli uomini fuggire e gli abitati luoghi, ebbe per certo nella selva essere le nemiche genti ascose. Informatosi subitamente dalle guide del suo cammino, quale fosse il sito del luogo, ordinò le schiere in tal forma, che da ogni canto fossero da pedoni cinte, e tutte le carrette nel mezzo collocate, e certificati i suoi, i nemici essere nell'aguato, entrò sicuramente al suo campo; & essendo assaliti, messero i Bulgari in isconfitta con poca fatica, perchè di numero e di virtù molto gli avanzavano.

Quelli nella selva scamparono con poco danno, perchè non volse l'Imperatore, che fossero seguiti per la sconosciuta solitudine. Passata la grande bosaglia, ritrovò la Città di Filippopoli, e quella combattè quattro continui giorni, e prese la per battaglia, & uccise tutti gli abitanti, avvegachè fossero Cristiani, e tutta la Terra consumò con fuoco. Quivi vennero i Legati di Chirfaco, ma Federico non li volle ascoltare, e passò avanti alla Città d'Andrianopoli, quella prese per forza, e gli abitanti suoi, si come quelli di Filippopoli nel taglio della spada fece consumare. Venne quivi Chirfaco con esercito tumultuariamente da tutta Grecia raccolto, e fu sconfitto; & entrarono gli Alemanni nella Provincia di Tracia, disfacendo gli abitati luoghi, uccidendo gli uomini, e rovinando gli edifici tutti quanti; & apparecchiavasi Federico di presentarsi con tutto l'esercito a Costantinopoli; e non cessando Chirfaco di chiedere continuamente pace, l'Imperatore a preghiere dei quattro Regi, che seco erano votati al grande passaggio, gli rendè pace con queste condizioni, che il giorno seguente gli dovesse presentare dodici Ostadici, i quali esso nominava, & erano tra questi Alessio suo primogenito, e Michele Protosevasto suo fratello; ne' seguenti quindici giorni ne doveva presentare altri ventotto tutti eletti della Greca nobiltade. In pecunia numerata dovea al presente pagare cinque cento migliaia di Michelini. Questa era una moneta d'oro, la quale già un Imperatore Michele avea fatta scolpire, e da lui si nominava. Dieci mila Coroni di grano, e dieci mila Anfore di vino; e quello, che fu maggior cosa, dodici mila cavalli Traciani domati, e guaruiti di briglia e sella convenne nel termine di sessanta giorni presentare. E finito il pagamento delle soprascritte cose, dovea Federico restituire quelle Terre, che nell'Imperio di Grecia occupate avea. Essò in questo tempo sempre stette in Filippopoli, e fece l'armata Pisana passare in Elessponto, e per quindi, ov'è brevissimo il traghetto, passò in Asia. Quivi di rimpetto è posta la Città di Galipoli pure all'Imperio Orientale soggetta; più oltre è Filadelfia nei confini de' Turchi; & entrambe queste furono spogliate & arse per cagione di alcuni Alemanni, che uccisero nel paese da loro danneggiato.

Il Saladino, che il gran movimento de' Principi d'Occidente presentito avea, alla difesa con animo grandissimo si dispose. In Siria aspettava il Re di Francia, il quale con gl'Inglese congiunto, e con l'armata Genovese e Veneziana con esercito grandissimo dovea passare. Dalle

A parti Settentrionali sopra alla Turchia era già l'Imperatore passato; e gli Alemanni, e l'Asia tutta quanta di grandissimo terrore era ripiena. Onde esso Soldano con Legati avea commosse tutte le Nazioni di Scitia a calarsi in Asia contro all'Imperatore, e coi Turchi avea fermata confederazione. Questa generazione Turchesca in quattro parti tutta è divisa. Gl'inferiori, i quali l'Asia abitano, Turcomanni son nominati; & abitano dal mare Eufino a quello di Cilicia, tra il fiume Eufrate, e l'Arcipelago, tutta l'Asia minore; e sono i loro confini da Settentrione l'Imperio Costantinopolitano, mediante la Città di Trabifonda, da Mezzo giorno il Regno di Siria a Candeloro li contermina. Costoro depono l'antica feritade, e dalle mollizie d'Asia inviliti, nel vestire e nell'armi sono delicatamente adoperati; & abitano opulentissime Cittadi, e sono le maggiori e le principali Sebaste, & è Iconio, dov'è la sede del loro maggiore Soldano. D'ogni ricchezza, che la terra produca, sono copiosi; e di ciascuna, che con navigli portare si possa, abbondano. Imperochè da tre faccie hanno il mare in ogni banda portuoso. Diversa Provincia, e diversi costumi hanno da costoro i Turcobarj, i quali il paese de' Colchi, e quello degl'Iberi, cacciati gli antichi abitatori, hanno occupato. Costoro ogni commercio delle altre Nazioni hanno a schifo, nè lavorano la terra, nè di fruttifera pianta si dilettono; ma in pascoli è tutto il loro paese, il quale così godono sotto gli armenti, e sotto le greggie, delle quali più che altra generazione del Mondo sono abbondanti. I Turcogisti erano piccola parte di quella gente, e furono tutti consumati nella presente guerra, come narremo. Abitavano le aspre montagne di Cathaonia sopra alla Cappadocia, e soli di tutti i Turchi combatteano a' piedi. Ma i Turcosciti di tutti questi più aspri e feroci sono tenuti, i quali, cacciati i Basterni, sopra alla regione di Ponto sono abitanti. Questi sempre guerreggiando con gli Sciti ulteriori, nel cavalcare e nel factare hanno maravigliosa esperienza.

D Queste quattro genti per se ciascuna ebbero con Federico Imperatore guerra. I Turcomanni primieramente venuti appresso a Filadelfia, la quale avea Federico nuovamente distrutta, furono vinti con lieve battaglia, e fuggirono con poco danno, non essendo l'Imperatore disposto a seguirli per lo sconosciuto paese, temendo alcun'inganno. E procedendo nel suo viaggio avanti, nel terzo alloggiamento pose il campo nelle radici del monte Tauro, non molto lontano alla Città di Sebaste. Quivi i Turcobarj passato il fiume Halis, il quale dal monte predetto decorre nel mare maggiore, nel coricare del Sole assalirono con impeto grandissimo l'Imperatore. Essò, secondo che sempre era usato, circondato di carrette tutto l'esercito suo, sostenne il loro assalto, e poste le guardie opportune intorno di armati pedoni, fece comandare a' cavalieri, che sicuramente infino al nuovo giorno prendessero riposo. Nell'apparire della luce dentro al campo medesimo ordinò le schiere. I Suevoi nella fronte della battaglia; nella destra ala gli Ungari, Boemi, Polacchi, e Daciani; nella sinistra Teutoni, e Comani; & ispiegate le bandiere uscì con grandissimo rumore alla battaglia. Non erano assueti i selvatici Turcobarj a vedere le genti di ferro coperte, le quali al presente pel Sole, che nell'armi rilustrava, di cosa più maravigliosa dava dimostrazione; e le trombe, il numero delle quali era

tra' Cristiani copioso, con orribile stridore non solo le orecchie, ma l'animo loro battea. Essi dall' altra parte con Timpani, e con grandissime voci vennero alla battaglia; nè sostenendo l'impeto de' Suevi verso la riva del fiume Halis declinarono. Ma a quella banda erano collocati i Comani, i quali leggiermente armati sopra a' velocissimi cavalli, strettamente incalzati li teneano. Furono in questa battaglia uccisi de' Turcobarj circa a trenta mila; il resto della lor gente nella patria rifuggiti, non ebbe dappoi mai ardire di tener ferro contro agli Alemanni.

L'Imperatore di quivi per le montagne di Cappadocia entrò nella Provincia de' Turcogisti. Costoro ridotti nel monte Imela tutte le femmine e i fanciulli suoi, & ogni cosa, che portar vi si potea, con tutte le genti spedite vennero alla battaglia. Uomini erano sopra tutti gli altri velocissimi; da lontano con l'arco combatteano, e d'appresso con la lancia; usavano il dardo, usavano la fionda, e certa maniera d'asticciole ferrate, che appellano Falin, le quali aveano una lamina cubitale; e per la gravezza di quel ferro passavano ogni armatura. Nella Provincia loro cavavano sotto terra l'argento delle montagne. Di ferro aveano grandissima copia; pochi armenti, poche biade possedeano. Costoro combattendo furono per la più parte uccisi; gli altri rifuggiti nelle grotte del monte Imela; nè potendo di quivi essere detratti per l'asprezza de' cavati sassi, fece Federico apportare grandissima quantità di legni dalle circostanti selve tagliati, e portoli alle bocche delle caverne aspettando alla sera, che sempre in quel monte Austro spirava, v'impose dentro il fuoco. Erano le cavate spelonche a mezzo di tutte rivolte, e soffiando il sopradetto vento contro di loro, tutte di fumo si riempirono, morendo ogni anima vivente, che dentro a quelle si ritrovasse. In questi tempi i Turcosciti sollicitati dalle altre nazioni Turchesche, radunarono insieme oltre a cento mila uomini a cavallo. Sono costoro tutti cavalieri, e portano arco, e scudo, e lancia; di ardire grandissimo, e di velocitate invincibile. Questi uniti feco da quaranta migliaia di Circassi, Popoli conformi a loro di natura, di costumi, e d'armi, passato il fiume di Faside nelle antiche Istorie celebrato, entrarono nelle campagne di Cappadocia, sperando Federico discendente dalle montagne di Cathaonia riscontrare. In pochi giorni insieme appressati, mandarono a Federico i loro Ambasciatori, i quali esposero i Turcosciti non essere commossi a guerra contro di lui, se non per tema di essere nel loro paese assaliti, dove le mogli, e figliuoli, e gli armenti, che sono la loro ricchezza, nelle aperte campagne senza alcuna difesa dimorano; e per questo aver deliberato più presto nella altrui regione, che nella propria, la guerra trasportare. Ma se da lui fossero regalmente assicurati, nella patria pacificamente ritorneriano: la qual cosa facilmente impetrare si credeano, perchè non istimavano l'animo suo all'acquisto di tutto l'Oriente disposto, dovere a depredar le pecore e gli armenti far dimora. Con queste, e somiglianti parole addussero l'Imperatore a far pace con loro, e diedero ostadici, e giurarono secondo il loro costume, toccandosi gli occhi, e i denti con le dita; e partiti si dilungarono in tre giornate circa ad ottanta mila passi da quel luogo. Nel dì quarto con la susseguente notte aggiunta, ritornarono correndo tutto quanto quel camino, che in tre giorni fatto aveano. E

A quasi nell'ora quinta del giorno quinto alcuni Comani, che intorno a sopravvedere erano mandati, a corso pieno giunsero avanti a Federico, notificando quivi essere i nemici. Ezzo era nel padiglione rinferrato, mirando girifalchi, che di Comania nuovamente apportati gli erano; e fu dai Camerieri trepidamente, e con fretta entrato il tentorio più segreto, e con pallido viso annunciatogli i Turcosciti essere quivi. Ezzo ridendo disse: *male servono la fede, e peggio il vantaggio della battaglia fanno costoro, quando dati gli Ostadici ingannano, e stracchi contro a riposati combattere vogliono.* Incontinentemente fece pel campo con le trombe gridare, che alcuno non uscisse alla battaglia: ma ciascuno sotto le sue bandiere in ordine si stette quieto. E già in questo ordinare erano giunti i Barbari con incredibile rumore di timpani e voci; & alcuni, che fuori delle carrette trovarono, uccisero, & intorno alle fosse del campo dispartiti tanta copia di faette gittarono, che una ferrata tempesta assomigliava il loro cadere. Dalla destra banda del campo, il qual'era la porta Occidentale, uscì Federico, & insieme con lui il Re d'Ungheria coi pedoni in mezzo, e i cavalieri ne' lati; per modo somigliante ordinati il Re di Dacia, e quello di Boemia, e di Polonia, uscirono dalla porta Orientale. Tutti i Comani a mezzo giorno rivolti stavano il comandamento ad aspettare coi Suevi insieme, a' quali avea l'Imperatore dispartiti quasi tutti i cavalli Traciani, che dall'Imperatore di Costantinopoli ricevuti avea. Poco d'ora durò tra i Germani, e Turcosciti il contrasto. Imperochè essendo d'appresso assaliti, non poteano l'arco adoperare, e disarmati i coperti d'armi sostener non poteano. E così in abbandonata fuga si rivoltarono; nè pareva, che i loro cavalli la lunga giornata avessero corsa, ma con incredibile leggierezza dalle armate schiere si dilungarono. L'Imperatore fatto subitamente uscire i Suevi e Comani, con pari velocità seguirono la fuga loro, e con molta uccisione terminò questa battaglia. Imperochè circa a scesanta mila si dice dell'esercito loro essere mancati.

D Nella seguente mattina mosse Federico il campo, & entrò nella Cappadocia, e di quindi nelle pianure d'Iconio, ardendo e depredando si diffuse. Rostaino Soldano de' Turcomanni mandò il proprio figliuolo Legato all'Imperatore, proferendogli liberamente passaggio sicuro per tutte le Provincie di Turchia fino a Candeloro, che alla Siria confina, e vettovaglie per prezzo conveniente a tutto l'esercito; & ordinarono di venire insieme a parlamento per fermare le trattate convenzioni. Il luogo fu eletto nelle aperte campagne, dove occultare alcuna gente non si potea; e con trè mila cavalieri per ciascuno parimente nel giorno destinato convennero. Qui ragionando per interpreti alcuna cosa, & essendo l'Imperatore di tutte le armi guarnito, eccetto lo scudo, che al collo del cavallo calato avea, un Turco nascosamente il ferì nel braccio manco di una faetta, e dietro a quello faettando tutti quanti sopra a' nostri cavalieri, molti ne vennero, e voltate le spalle rifuggirono per cinque mila passi dai nostri cacciati. Quivi era tutto l'esercito loro imboscato, il quale uscito subitamente uccise tutti gli Alemanni; e se a fretta non avesse da principio fatto l'Imperatore nel campo ritorno, insieme con questi uccideano. Ezzo nel tentorio disarmato sentiva della faetta dolore intollerabile. Era quel ferro uncinato, nè ritrar si potea se non con larga forata, e come

come stimavano i Medici, di veneno era infettato; e cercandosi a ciò diversi remedj, i Turcomanni infino alle carrette del campo trascorsero, e sopra al tentorio proprio di Federico cadea la spessa pioggia delle saette. Eſſo ai Medici comandava, che ſubitamente tagliata la carne intorno detraeſſero la ſaetta, e il laſciaſſero alla battaglia andare. Ma eſſi or d'una coſa, or dell'altra dubitando, non ardivano di eſeguire il ſuo comandamento. Egli per queſto adirato, preſe la ſaetta come per forza la voſſe cavare, e ſenza alcuna violenza la traſſe fuori. Il Veſcovo Voziburgenſe, che era tra i Medici peritiſſimi ſingolare, e per fantità di vita molto ſtimato, primo di tutti all'armi cominciò a gridare dicendo, miracoloſamente, e per opera divina, eſſer così quella ſaetta uſcita. Era l'eſercito tutto quanto armato, e tra loro uſcì l'Imperatore ſopra ad un grandiffimo cavallo di tutte l'armi guarnito, e in un momento per tutto il campo il grido degli uomini, e il ſuono delle trombe fu ſentito; e quaſi come a vendetta del loro tradito Signore uſcirono da tutte le porte, e non aspettando appena il ſegno della battaglia, furioſamente aſſalirono i Turchi, i quali nel primo impeto voltarono le ſpalle, e furono molti di loro uccifi; ma la notte, che ſopraggiunſe, divietò la loro totale conſunzione.

L'Imperatore poſe ad Iconio l'afſedio. Queſta Città tra due monti è ſituata, e due fortiſſime rocche ha la cima di ciaſcuno di quelli; un muro perpetuo dall'una all'altra diſcende; e la Terra per ſpazio di quattro mila paſſi cinge intorno. Era il muro di groſſiſſime pietre, & avea latitudine di ſedici piedi; ma l'altezza in triplicata miſura era elevata. Spelſe torri avea ne' luoghi opportuni, le quali di altrettanto l'altezza del muro eccedeano. Dentro di belliffimi caſamenti era abitata, & intorno di giardini, e fontane avea delicato paeſe. Dentro a quella Terra era il figliuolo del Soldano con venti mila cavalieri, e dodici mila di quei pedoni faettarij, che eſſi appellano Gianizzeri. Il Popolo della Terra atto a diſefa eccedeava le dieci migliaja; ma ſono uomini tutti dati a mercanzia, e delle armi diuſati. Delle materie da' circocoſtanti giardini tagliate fece l'Imperatore molte macchine addirizzare, e diede alla Terra alcune battaglie. Il giorno quinto dell'afſedio fu dal Soldano aſſalito, e ſconfiſſe i Turchi con uccifione di più che vintiquattro migliaja di cavalieri; e ritornato a combattere Iconio, ſuccedendo le genti freſche alle aſſannate, il nono giorno poichè poſto in campo ſi era, la preſe; e queſta bella Città tra tutte quelle di Aſia più famoſa, fu con fuoco diſtrutta, tutto il Popolo uccifo, e le ricchezze, che in quella erano inestimabili, rapite. Nelle due Rocche ſi ſalvarono molta gente battagliaera inſieme con Aradino figliuolo del Soldano; & a queſte ancora l'Imperatore, partito l'eſercito, poſe afſedio.

Mentre che queſte coſe fatte furono per l'Imperatore, il Saladino di Geruſalemme partito, per mare e per terra la Città di Tiro combattea. Queſta Terra di ſito e d'opera fortiſſima, con maggior virtude ancora da Corrado Marchese di Monferrato, e dagli Spagnoli era diſefa. Tra queſti un cavaliere di nome e di progenie a noi ignoto gli altri ſopravanzava: le ſtorie il Cavaliere verde lo appellano dal colore di che veſtiva, e ſono di ſua gagliardia ſcritte coſe meraviglioſe. Molte volte uſcì coſtui contro all' infinito eſercito de' Saracini, e ſempre con molta gloria fece ritorno. In fine diſperato

A il Saladino di potere al preſente quella Terra acquiſtare, levato il campo, all'afſedio di Tripoli ſi diſpoſe. Gli Spagnoli in queſto tempo richieſti da i Cittadini del Crach, laſciato Tiro là n'andarono, e con iſpeſſe correrie tutta la Siria Sobal teneano in iſpavento: e tutte le genti, che di Egitto in Siria faceano paſſaggio, erano da loro aſſalite. Dalla qual coſa commoſſo il Saladino, mandò ad afſediarli Muledona ſuo figliuolo. I Portugheſi conoſcendo attentamente, dove il giovinetto fermaffe il ſuo tentorio, uſciti la notte con grandiffimo ardore, ma più meraviglioſa ventura, l'uccifero. Era coſtui de' figliuoli del Soldano, quello di minore età molto dal padre amato per ſua ſingolare virtù. La doglia del morto figlio, e l'oltraggio commoſſe il Saladino a laſciare ogni imprefa per venire al Crach; e con ogni maniera di macchine da guerra in vano gli diede oltre a duecento battaglie, e morirono in quell'afſedio oltre a venti migliaja di Saracini, avvengachè nella Terra non foſſe oltre a trecento Spagnoli, e circa a tre mila Cittadini. Due anni continuò queſto afſedio, nel qual tempo fece Federico le coſe ſopranarrate. Dentro alla Terra mancarono le vettovaglie, mentre che gli afſediati il foccorſo dell'Imperatore aspettavano; & eſſo da loro lontano più che venti giornate co i Turchi combattea. Alla fine li Cittadini del Crach contro alla volontà degli Spagnoli diedero la Terra in mano al Saladino, il quale introdùſſe in ontinente in quella parte della gente ſua con molta vettovaglia, e furono i Portugheſi ligati tutti quanti; e dato loro mangiare inſino al dì ſeguente, furono laſciati in prigione. Eſſi altro che la morte non iſperavano per Muledona, che uciſo aveano; & eſſendo avanti al Saladino aſſentati, e ſtando inginocchioni, li fece per interpreti confortare, che ſperaffero bene di lui, e perſuader loro, che con lui militaffero dando loro eſſo conveniente ſoldo. Egli piangendo riſpoſero eſſere della lontana regione partiti a combattere per la Criſtiana Fede, e che più preſto prenderiano la morte, che prendere l'armi contro di quella. Maravigliato il Saracino della loro coſtanza, annunziò loro libertade; e fatto quivi venire elettiſſimi cavalli liberamente tra loro li diſtribui; imperochè tutti i ſuoi nel lungo afſedio mangiati ſi aveano. Ma ſopra tutti gli altri era il Cavalier verde dal Soldano onorato; e con lui in compagnia cavalcava molte fiata delle coſe di Ponente, e de' coſtumi noſtri ragionando. La qual coſa i Saracini con grandiffima doglia tolleravano. E Saladino ſuo fratello gli aperſe il mormorare, che di ciò nell'eſercito ſi facea; e quaſi riprendendolo di ciò, che fatto avea verſo gli Spagnoli, gli dicea aver lui dato ardore e volontà a chiunque foſſe da lui afſediato, di contraſtargli inſino alla morte, dove con pena di queſti cattivi Spagnoli dovea dare agli altri ſpaventevole eſempio di non aspettare l'ultima dedizione. A coſtui riſpoſe il Soldano: *Se io foſſi, Saladino, deſideroſo di Regni e di Città, quello, che mi perſuadi faria; ma mia diſpoſizione è ſolo ad acquiſtare gloria, e non Provincie; nè forſe altra fiata mi caderà tanto annunzio di occuparla, quanto al preſente è accaduto, quando nè la morte del mio cariſſimo figliuolo, nè gli ſdegni ricevuti da coſtoro, nè il lungo afſedio mi contengono, che la loro virtù non ſia da me onorevolmente amata.* Licenziò dappoi gli Spagnoli, e ſicuramente in Tiro li fece accompagnare; e corſe la fama di queſta bonade per tutta

tutta l'Asia; e nella Città d'Iconio, dove Federico i due Castelli assediava, fu la novella apportata; nè fu riferita senza occulto dolore di Federico, il quale oltre a modo nascosamente la gloria del Saladino invidiava, in forma che essendo questo atto sopra scritto riferito da un suo giovine cameriere, lodando di ciò il Saladino: *Voglia Iddio (disse Federico) che così in battaglia io gli sia superiore, come nelle opere di pietà e di larghezza lo posso avanzare, perchè certamente nelle guerre la fortuna ha grandissima parte. Ma questi atti virtuosi nella disposizione, e volontà nostra stanno.* E commosso, come si crede, per questo deliberò ogni altra cosa lasciare per ritrovarsi col Saladino a fronte.

Lasciate le castella d'Iconio, non più per la Turchia, ma per l'Armenia, dove pacificamente passar potea, deliberò di prendere il suo cammino. Era tutto l'esercito suo della preda d'Iconio presa fatto ricchissimo; e grandissima quantità di cavalli aveano guadagnata in Cappadocia Provincia di tali armenti copiosissima. Per Licaonia e Pisidia passò i monti d'Armenia. I Popoli di quelle Provincie smarriti dalla ferezza de' Germani, tutte le vittovaglie dentro alle murate Cittadi, e Castelli ridotte aveano, e quelle con funi giù dalle mura calavano, non avendo ardire di pigliare con gli Alemanni alcun commercio. Et essendo già entrato nell'Armenia interiore, sopra alla ripa del fiume, che Caphin s'appella, dilettato dal paese ameno, e dalla chiarezza dell'acqua del fiume, con due giovinetti cavalieri si pose a nuotare. Egli era di quell'esercizio peritissimo, e solea in sua gioventude armato di lorica passare il Reno nuotando; e già col manco braccio legato il Danubio passato avea. Entrato, come è detto, nel fiume di Caphin, andò subito al fondo. Il Conte Alberico figlio del Conte Marcoaldo di Gambach, che con lui nuotava, volendolo aiutare, s'attaccò con esso, & ambidue perirono. Stimossi la natura di quell'acqua, la quale è frigidissima, avere con subito orrore i nervi attratti in quel morbo, che volgarmente Granfo s'appella. Fu da molti, che subito nel fiume si gettarono, cercato di dargli soccorso, nè si poté, e furono tratti l'Imperatore, e il Conte Alberico morti in su la ripa, e con pianto inestimabile di tutto quell'esercito. Così perì il magnanimo e trionfatore Federico, di cui abbiamo scritto Istoria tanto lunga da diverse parti raccolta. Imperochè di tutti quelli, che sono stati a nostra età prossimi, costui solo ha alcuna somiglianza avuta di vita e costumi degli antichi Imperatori. E noi nell'ultimo esempio di virtude abbiamo fatto volenterosa dimora. Fu la sua morte nell'anno dell'Imperio trigesimo settimo, di sua età quinquagesimo nono. Il suo corpo fu in Armenia sepolto nella Città di Selsina, e l'esequie trionfali con barbarica pompa furono celebrate. Da tutti i Regi e Baroni dell'oste fu concordemente eletto Principe e condottiere nell'esercito Filippo Duca di Suevia figliuolo del morto Imperatore; il quale uscito di Armenia ne' confini d'Antiochia sostenne grandissima disavventura; imperochè nel campo s'avventò tanta orribile pestilenza, che di cento trenta migliaja di persone, che quell'esercito comprendeva, sedici migliaja non ne sopravanzarono; e tra questi perì il valoroso Cobleo Re di Boemia, per virtù di battaglia, e fede verso Federico molto lodevole. Perì il Re d'Ungheria, e il Re di Dacia. Quello di Polonia quasi solo

A nella patria fece ritorno. Filippo Duca nell'assedio d'Acon pervenne, e ritornato dappoi nella patria fu ucciso, come si mostrerà nella seguente Istoria. Così perì quel bellissimo esercito, come si sdegnasse di sopravvivere al dignissimo capo, che in Asia tradotto l'avea. Molti attribuiscono la cagione di questa pestilenza all'abbondanza de' cibi, che in Armenia sono di frutti, e di carne copiosi, da' quali non si sapeano temperare i Germani. Ma noi non sappiamo a' fatti di questo valoroso Principe por fine; & è tempo, che così nell'Istoria dia luogo ad Henrico, come nella Vita e nell'Imperio diede.

B HENRICO V. detto il VI.

C Computando tra gl'Imperatori Henrico di Sassonia, che primo nella divisione dell'Imperio Occidentale ebbe il nome di Cesare in Alemagna, sarà questo Henrico il Sesto di quel nome. Costui fu figliuolo di Federico, e rimase governatore dell'Imperio nel passaggio, che il padre fece in Asia, e senza contratto alcuno in quello successe alla paterna morte, che fu negli anni di Cristo, mille e cento novanta; & incontinente mostrò ne' principj dell'Imperio ferma disposizione di passare in Asia; e ne i Regni di Boemia, di Ungheria, e di Dacia, fece provvisione di pacifico governo, aiutando i figliuoli de' morti Re nella quieta possessione di quelle Provincie; & ordinando in ogni parte esercito per combattere contro a' Saracini, la fortuna turbò sua buona disposizione in questa forma. Guglielmo Re di Sicilia ultimo dell'antica progenie de' Regi Normanni morì in Palermo, non lasciando di se alcun'erede. Una sola figliuola ebbe in tutta sua vita, e questa Monaca era divenuta; due nipoti nati de' fratelli di lui miseramente erano morti, e rimase così il Regno senza successore. Ma Celestino di quel nome Terzo Pontefice Romano in continente a Napoli si trasferì a pigliare la possessione del detto Regno, per molte cagioni antiche e nuove, che santa Chiesa in quello avere dovrebbe. Ma i Siciliani, che mal volentieri al governo Eclesiastico o si vedeano ridurre, crearono loro Re un Tancredo, il quale in Palermo privato abitava; & era al una credenza nel Popolo essere costui stato figlio di Ruggieri nipote del Re Guglielmo, il qual Ruggieri fu morto da Federico in battaglia, nè di ciò altra pruova, o conghiettura si avea, fuori che la madre di questo Tancredo fu già da esso Ruggieri lungamente amata. Costui creato Re nell'Isola, e passato con l'armata a Napoli, cacciò in breve il Papa di tutte le Provincie, che Guglielmo possedere solea, e per questa cagione Celestino chiamato a se Henrico, il persuadè dopo l'Imperiale coronazione ad occupare questo Reame; e per dargli di ciò alcun titolo con legitima ragione, fatta a se chiamare Costanza figliuola del Re Guglielmo, la quale, come è detto, era Monaca sacrata, la fece contro al suo volere rinunziare al voto di castitate, e maritolla ad Henrico, avvengachè essa già la nubile etade avesse varcata; imperochè l'anno quinquagesimo e sesto trapassava. Così fu fatta Imperatrice, e riconobbe da santa Chiesa il paterno Regno in Feudo con annuale ricognizione di diecimila marche d'argento l'anno; il quale poi per Innocenzio a tre mila fu ridotto. Andò l'Imperatore in campo a Napoli, dove Tancredo con tutte le genti di Sicilia ridotto si era, e furono tra gli Alemanni, e quelli del Regno varie bat-

battaglie in questa guerra; la quale fu terminata per una grandissima peste, che nell'esercito d'Henrico s'accese; e ritornossi con poca gente in Alemagna.

Ma nel quarto anno del suo Imperio ritornato con esercito maggiore in Italia, e con l'ajuto di tutte le Città Lombarde passò nel Regno con dicifette migliaia di cavalieri, e trenta mila pedoni; & era questo esercito tanto da i paterni diminuito pel numero de' cavalieri, che in Asia era perito. Tancredo di tutto il Regno dodici mila cavalieri, e ventimila pedoni raccolti aveva; e dalle parti d'Epiro mille cavalieri Albanesi ebbe in ajuto. Di qual luogo venissero questi Albanesi, e come qui si ponessero ad abitare, è di sopra narrato. Questi col Re loro Margaritone insieme furono sconfitti ad Averfa, dove ancor Tancredo insieme fu preso; & ambidue in Germania trasportati, morirono prigionieri. E così Henrico Imperatore primo de' Suevi ottenne il Regno Siciliano, essendo la stirpe de' Normanni estinta.

A questa buona fortuna diede grandissimo ajuto la debolezza, nella quale Italia si ritrovava in quel tempo, essendo tutto il fiore della gente bellicosa oltre al mare passato. Imperochè avendo il Saladino, come è sopra narrato, dopo la presa di Gerusalemme, assediata la città di Tiro, mandò il Marchese di Monferrato il Vescovo di quella in Ponente a chiedere ajuto a tutti i Cristiani. Gregorio Ottavo per tutte le Provincie concesse Indulgenza plenaria a chiunque passasse nella Terra santa; e commosse tutti i Cristiani di Ponente al dovuto soccorso. Ma primi di tutti gli altri, dopo l'Imperatore, passarono gl'Italiani, secondo che sono nell'Ecclesiastico catalogo ascritti in questa forma. Il Popolo di Venezia, computate le Città d'Istria, e di Dalmazia, che a loro ubbidivano, armarono Galee ottanta. Ravenesi una galea, & una Ferrarese, la quale condusse Guglielmo Marchese l'uomo principale della ferra Guelfa nella nostra Città. Dopo la morte del quale rimasero i Marchesi d'Este successori nella dignitate, e nella roba nell'ultimo anno dell'Imperio del primo Federico. Ma seguendo al presente l'incominciato scrivere, armarono Cesena, Rimini, e le altre Città Romagnole per se ciascuna una galea, le quali in tutto furono sette, e nel Porto d'Ancona tutta la Marca universalmente fece armata di venti galee. Ma la Terra Aprucese insieme con la Calabria si congiunse, e con tutto il resto del Reame Siciliano armarono in Brandizio settanta galee, sotto le bandiere del Re Guglielmo. Quindici ad Ostia ne furono per Santa Chiesa armate, nelle quali convennero tutte le Città, che al Papa ubbidivano. Due da' Senesi mandate in quel medesimo porto si adunarono. I Pisani con ajuto della pecunia Imperiale con settanta galee erano già in Levante passati; una ne venne da Lucca, & una per se solo Corrado Malaspina ne guarnì. I Genovesi non armarono galee; ma di ventidue grandissime navi fecero armata; e di Sardegna similmente sei, e di Corsica similmente ne vennero due, che insieme si unirono. Fu adunque l'armata Italiana di cento novantotto galee, e trenta grosse navi, non computando in essa i Pisani, che con tesoro forestiero erano ajutati. E portarono questi navigli oltre alla gente pel soldo deputata, otto mila cavalieri, e quattordici mila pedoni, di Lombardia e dalle altre parti mediterranee d'essa raccolti. E nel mille e cento novantatré, questa bellissima armata insieme si congiunse. Il Sala-

Tom. IX.

A dino dall'altra parte grandissima possanza aveva presa nel mare, avvengachè in piccoli navigli fosse la gente sua divisa, come è il costume de' Babilonesi. Ma la moltitudine delle navi pare incredibile; imperochè dalla parte sua furono numerate il giorno della battaglia sopra alla Licia, la quale è parte della minore Asia, iei cento vele; e ducento nella seconda armata presso ad Acri ne furono pigliate. Nel quarto decimo giorno di Luglio l'armata Cristiana sopra all'Isola di Creta salva si condusse, e quivi ebbero sentore, come Sinagone uno degli Amiragli del Saladino con ducento navi restava all'assedio di Tiro. Tutto il resto dell'armata verso la parte superiore di Siria si distendea. Per questo di Candia partiti, verso Cipri navigarono; & essendo quivi molti giorni dimorati per cagione, che vento alcuno non ispirava, dall'armata delle grosse navi spiccare non si voleano. E già presso ad un mese aveano in quella dimora speso, quando deliberarono di lasciar quivi l'armata Genovese co i navigli, che i cavalieri portavano, & essi innanzi un porto in Asia acquistare, dove con sicurezza potessero le armate genti porre in terra. Et avvisata per diritto cammino la Città d'Acon molto atta alla loro disposizione, a quella navigando s'inviarono.

B La quattordicesima notte del mese d'Agosto, spirando Austro fortemente, furono sopra all'Isola di Rodi sospinti. Il che sentendo i Saracini, che sopra all'armata dimoravano alla Licia, confidandosi della loro moltitudine, vennero nell'alto a prender battaglia. Tutto quello grandissimo stuolo da due Sarrapi del Saladino era governato. Simacoso, e Cathacoso, e ciascuno d'essi di trecento navi ubbidienza aveva. Così in guisa d'un semicircolo alla battaglia si ordinarono. L'uno, e l'altro capo della schiera loro circondava da ciascun lato la nostra armata, la quale sopra al mare in forma di un'Aquila con le ale aperte era difesa. Imperochè sedici grandi galee coi castelli di legno conduplicati erano a due a due opposte nella fronte della battaglia. Le prime sei erano del Re Guglielmo, due della Chiesa, & otto de' Veneziani. Dalla destra, e dalla manca banda di queste galee, sessanta sei galee per lato a guisa di due ale si stendeano; e cinquanta poste negli ultimi sussidj a quattro insieme faceano dimostrazione di lunga coda. Era il giorno, che la Vergine Madre del nostro Iddio nacque in terra, e nell'ora matutina il vento di Austro in Zeffiro cambiato contro a' Saracini forte spirava. Ma essi, come poco la Divina Potenza pregiavano, co' poco il vento curando vennero alla battaglia. L'armata Genovese il dì d'avanti per Austro navigando, poichè ebbe il diritto Ponente, con maravigliosa prestezza, ma ventura maggiore, nella quinta ora del giorno ebbe vista delle due armate, le quali già con orribile rumore insieme erano affrontate, e combatteasi dall'una e dall'altra parte con molta asperità. La forma, e la grandezza de' navigli, l'armatura, e la virtù de' combattenti erano ne' Cristiani di guari lunga maggiore; ma il numero dei Saracini era a tutte queste soverchio contrasto. Ma poichè quelle grandissime navi de' Genovesi con prospero vento sopraggiunsero nell'incominciata battaglia, quasi come da Dio mandate, ai nostri l'animo accrebbero, e la paura ai Saracini; e tutti quà e là si dileguarono, essendo molte delle loro navi affondate, molte prese, e molte spezzate. I due Sarrapi ad Acri scamparono con parte del lacera-

E c

to

to stuolo; gli altri, dove il vento o la fortuna li guidava, in rotta ne fuggirono: I nostri seguendo la vittoria, ad Acri ne andarono, dove i cavalieri, e buona parte della gente loro posero in terra.

Il sito di questa Cittade è di penisola; imperochè da tutte le parti; fuorchè da Settentrione, il mare la circonda, il quale da Mezzo di per istretta bocca entrando, trè stadj con via tortuosa sotto le mura della Terra apre un sicurissimo porto, e d'ogni numerosa armata capace. La via, per la quale da Settentrione alla Città si può andare per terra, ha di lunghezza pure trè stadj, & appresso alle mura nella strettezza di mezzo stadio si consuma. Quivi è la Rocca da trè gironi di pietre marmoree fabbricata; & evvi quella famosa Torre, che di altezza e di beltade avanza tutte quelle, che si veggono al Mondo dalle nostre genti; due altre di qualità minore alla bocca del Porto apposte; & una tra queste sopra a grandissima mole in mezzo al mare fondata. Dall' una all' altra di queste una catena si tira, la quale da stretta bocca del Porto chiude. Dentro a questo Porto si ferrarono la loro armata i Saracini per la disposizione del Saladino, il quale quella Cittade avea eletta per sedia, e capo della guerra, che contro a' pellegrini fare intendea. Imperochè altro Porto capace di tanta armata non si ritrova in tutto quanto il lido d'Oriente. E per questo d'elettissimi combattitori, e d'ogni maniera d'armamento era la Terra guarnita, e di tante vettovaglie ripiena, che molti anni potea l'assedio tollerare. Ma l'audacia degl' Italiani a questa pruova si pose, sperando ogni cosa difficile alla virtù loro dover cedere. Posero adunque in terra esercito di venticinque mila combattitori, tra' quali otto mila cavalieri erano annoverati, e diecisette mila pedoni per le due parti faettarj. Costoro con ingegni diversi, e con molta gagliardia combatterono venti fiate quella Città nello spazio di quarantadue giorni. Nel qual tempo il Saladino il fortissimo castello di Mergad assediava. Fu questo dopo la distruzione della Città di Anteradio edificato sopra ad una altissima rocca di montagna. Un valente Cavaliere nomato Guglielmo di Saciocolare il possedea. Avea costui avuto un servo Saracino, il quale da lui battezzato, e fatto libero, ogni sua cara cosa governava; e la persona, e la fortezza del suo Signore avea in mano. Con prodizione l'uccise la notte, & introdotti nel castello alcuni Saracini, fece grandissima crudeltade, uccidendo tutti i Cristiani, che in quello si ritrovarono; e fece sapere al Saladino, che venisse a prenderè da lui la forte Terra. Ma il Soldano percossè con la mano se stesso nel volto gridando: le opere sue non essere ancora tanto conosciute, che un traditore ardisse a pigliare seco commercio alcuno di legazione. E quivi incontente giurò per lo grande Iddio di fare giusta vendetta del tradito Cavaliere. Il messaggio dello schiavo fuggito dal campo annuncia nel castello, non solo il traditore, ma tutti quanti quelli, che senza licenza del Soldano fossero nella Terra venuti, essere a morte giudicati. Essi posti in questa disperazione si posero in difesa, avendo dentro a quella invincibile fortezza di armi e di vettovaglie grandissima copia. Ma poichè seppero lo schiavo solo essere alla pena richiesto, si resero, dando quello in mano al Saladino; poichè venti giorni in quell' assedio era dimorato, dove ebbe novelle della sconfitta delle navi sue, e dell' assedio di

A Acri. Ma nulla cosa dal primo proposito il potè rimuovere, deliberando di mandare suo giuramento ad effetto, e fece il servo in due parti segare, e con grandissimo esercito venne ad Acri per liberare dall' assedio quella Città.

B Ma i Cristiani, che per inadubitata opinione la sua venuta aspettavano, aveano intorno a se una fossa circondata, la quale con ciascun capo al mare contingea. Questa nove mila passi di giro comprendea; dentro a questa tra il loro esercito e la Cittade, una di cinque mila passi era condotta, la quale da mare a mare tutta quella Terra cingea d'intorno. Ciascuna di queste con altri teragli, e spessi steccati era fortificata; e furono entrambe in venti giorni con maravigliosa prestezza fornite, lavorando a quelle e giorno e notte senza intermissione non solo i remieri e sergenti di tutta l'armata; ma i Cavalieri, e Baroni, e Vescovi, e Prelati con le proprie persone vi posero ogni fatica. Et era già compiuto il grandissimo lavoriero, quando giunse il Saladino, il quale non si pose le nostre fortezze a combattere; ma con grandissima moltitudine de' suoi cinse l'esercito nostro, il quale così da' Saracini era circondato, come da essi era assediata la Terra. Era il Legato Apostolico governatore dell' esercito terrestre, e i navigli sotto i Duci loro sopra all' ancore stavano nel mare fermati. E fu combattuto da otto migliaia di cavalieri Italici, e diciette migliaia di pedoni, contro a cento mila cavalieri Saracini, che tanti ne avea il Saladino in campo, quattro volte in termine di due mesi; e sempre con grandissimo onor loro, e danno degl' Infedeli, si ridussero i nostri nelle Fortezze loro. Et era già il terzo mese dell' assedio incominciato, nè per le cave, che sotto terra erano fabbricate, nè per li molti assalti, che alle mura erano fatti; si potea la forte Città danneggiare; e fu nel campo trattato tra i principali di abbandonare il principiato assedio. Ma ragione alcuna non potè all' esercito persuadere, che l'incominciata impresa volessero abbandonare. Ma pubblicamente gridarono, loro non volere esser mostrati a dito dagli Alemanni, e da' Francesi, e dalle altre Nazioni Occidentali, che loro impropersero dicendo: *Ecco coloro, che ultimi di tutti i Cristiani girono al soccorso della Santa Terra, e senza avere altro fatto, che mirare il primo lido di Giudea, sono ignavamente nella patria ritornati.* Gissero pure le navi, dove più loro dilettasse, imperochè il loro proponimento era destinato, o di prendere la Città d'Acri, o tutti insieme intorno a quella morire.

D Fatta adunque nuova deliberazione, ordinarono di spartire l'armata Cristiana nei porti di Tripoli, e Tiro; imperochè nell' imminente inverno non potea nell' aperto mare, sicura da naufragio dimorare. Fornito adunque di vettovaglia l'esercito terrestre, quanta abbondevolmente sino al tempo nuovo bastasse, ai soprannominati porti ne andarono. E rimasero nell' assedio i veramente magnanimi Baroni; imperochè non la morte di Federico Imperatore, non la pestilenza consumatrice del Germanico esercito, nè il tardo passaggio dei Regi di Francia, e d'Inghilterra, che al seguente anno s'indugiarono, li potè ritrarre dall' animoso proposito. Essi ad un tempo contro a' difensori della Terra intorno alle alte mura combatteano; e di fuori contro alla innumerabile moltitudine di cavalieri faceano battaglia.

E Et era già il mese di Dicembre, e il Cielo oltre

oltre alla consuetudine di quella regione, umido, e freddo. Fu quell'anno molta pioggia, si fece la terra guazzosa, e gli alimenti per l'esercito lasciati dalla nostra armata, si corrupero dall'intemperanza dell'aria; e succrebbe nell'esercito Cristiano orribile fame, e susseguentemente morbo disenterico per la carne de' cavalli, e per l'acqua, che beveano in mancanza del vino; & era cosa crudelissima a vedere per ogni giorno la moltitudine, che sotto terra si ponea, morendo gli uomini valentissimi senza poter fare alla lor morte alcuna difesa. La qual cosa comprendendo il Saladino, il quale tuttavia intorno ad essi in campo dimorava, facendo a se dalle regioni circonvicine condurre le vettovaglie, mandò nel campo nostro le faette abbendate, le quali erano il segno, che per lui si dava di sicurezzza a qualunque nemico, o servo da se liberato; e con queste esponea, se avere misericordia alla loro sfortunata virtude, e però licenziarli, che a Tripoli e a Tiro sopra alle navi loro si potessero ridurre sicuramente, donando loro ancora secondo la sua usata benignità vettovaglie necessarie alla vita loro, per infino che nel mare fossero entrati. Furono i Legati, e le faette rimandate addietro con risposta, che l'antico e nuovo costume loro era di perdonare ad altrui, e di avere misericordia, non di acquistar perdono, e dimandare pietà; ma che poi che la Cittade avessero conquistata, & uniti con gli altri Cristiani di Europa potessero uscire di pari seco alla battaglia, trattariano allora seco de' patti della pace. Di questa arroganza si turbò acutamente il Saladino, dicendo essere gl'Italici sopra a gli altri Cristiani di malvagio proponimento, quando con tanto lor danno contrattavano alla clemenza e liberalità di lui. Così perseverò tutto il verno l'uno, e l'altro ostinatamente nell'assedio, con tanto disagio de' Cristiani per fame, e per peste, che niuna cosa più crudele, & orribile si potrebbe scrivere in Istoria. Nè pure da un'infimo pedone fu mai nell'esercito nostro lamentato di tanta dura sorte, ma ciascuno più focoso nella cominciata impresa si mostrava, e i più morendo confortavano gli altri a seguire l'ardito proponimento; e molti commetteano, che de' loro morti corpi fossero le fosse della Cittade atterrate. Et infino al mese di Marzo si condussero con questa calamitate; e l'armata de' Porti uscita, con nuova vettovaglia loro diede molto soccorso. Filippo Duca di Suevia, il quale nel Principato d'Antiochia dimorava coi frammenti dell'esercito paterno, non si potea con gl'Italici congiungere per l'esercito del Saladino, che il nostro, come è detto, dalle parti di terra intornoiava. Più aspramente era in questo tempo la Città combattuta per mare e per terra, e con pari virtù da' Saracini difesa.

Ma fu il Saladino in questa stagione da cosa grandissima rivotato. Questa fu la guerra d'Arabia, la quale oltre a tutte quelle, che da lui mai furono fatte, fu con molta gloria da esso tratta a fine. Primieramente gli Arabi Nabatei, i quali senza reggimento alcuno vivono negli aperti campi, si confederarono con lui; e dapoi veggendolo contro a' Cristiani impacciato, se gli fecero rubelli; e buona parte di Siria, e d'Egitto depredarono. Da questa medesima dolcezza di robare attratti gli Arabi Amabei, i quali nell'Arabia detta Petrera sono abitanti, con tutte le genti loro si diffusero in Siria; & avvengachè Safadino fratello del Soldano contra di loro fosse in campo con più di

Tom. IX.

A cento cinquanta migliaja di cavalieri, non avea alcun riparo. Imperochè il numero e la ferocia loro avanzava di gran lunga i Saracini. Per la qual cosa il Saladino lasciato Miralucio suo figlio ad Acri con l'esercito, andò con tre mila cavalieri solamente nel campo di Safadino, e come in lui solo fosse ogni speranza della vittoria, prese la battaglia contro a gli Arabi, i quali aveano esercito di trecento migliaja di cavalieri, e sconfisseli con molta uccisione, e fece cattive di quella nazione oltre a ducento migliaja d'anime. Imperochè questi Arabi aveano condotto seco nel campo i figliuoli, e le mogli, & ogni loro sostanza. Quelli, che della battaglia camparono, per molte giornate verso mezzo giorno fuggirono, & essendo nelle montagne della felice Arabia già ridotti, furono vietati d'entrare nella deliziosa Provincia con promesse di ajuto contro al Saladino di tutti gli altri Arabi. La qual cosa con subito apparecchiamento fu messa ad effetto, & uscirono di Arabia trecento migliaja di cavalieri, e combatterono contro al Saladino, l'esercito del quale forse di poco la dimidiata parte degli Arabi eccedeva. Ma con l'usata sua fortuna e virtù li sconfisse, e col favore di questa vittoria entrò nella delicata Provincia, la quale d'oro, di odori aromatici, e preziose pietre, e grosse e lustreggianti margarite avanza tutte le regioni, che sotto il Sole si veggano. Da tutte le parti, fuorchè da Settentrione, la circonda il mare; di porzione è quattro fiata d'Italia maggiore. Sono in essa annoverate quattro migliaja di Terre, di muri e torri circondate; & oltre a cento migliaja di Cafali, di spesse abitazioni e di molte anime frequentate. D'ogni maniera d'armenti, e di minuto gregge è la terra abbondante, e di cameli massimamente, dei quali quella gente mercantefca molto usa nel trasportare dall'uno all'altro paese le robe forestiere.

Fu questa ricca e popolosa Terra dal Saladino soggiogata tutta quanta in termine di mesi quattro: nel qual tempo i due potentissimi Re di Francia, e d'Inghilterra, fecero l'uno dopo l'altro i passaggi loro in questa forma. Il Re di Francia Filippo primieramente con grandissimo apparecchio prese il santo viaggio, e furono in sua compagnia Oddo Duca di Borgogna, Alardo Duca di Brettagna, Carlo Duca Arelatense, Filippo Conte di Fiandra, Teobaldo Conte di Campania, e il valoroso Cavaliere Henrico suo nipote, al quale poi rimase il dominio della santa Terra. Furonvi i Conti di Pittavia, e di Guascogna; il Conte di San Paolo, e quello di Chiaramonte; e in somma tutti i Principi, e Baroni, Vescovi, e Prelati del Regno Francese si destinarono alla benedetta impresa, eccetto solamente il Conte di San Martino, il quale insieme col Vescovo Remense fu al governo del Regno lasciato. Tutto il Franco esercito prosperamente insieme col Re suo giunse ad Acri nella Vigilia di Pasqua nell'anno dell'Incarnazione divina mille e cento novantauno, e discese in terra senza contrasto de' Saracini. E ricevuto dagl'Italici come un Angelo da Dio mandato, si pose nell'assedio, edificando il suo tentorio tanto alle mura della nemica Città vicino, che non che le faette de' Saracini, ma i sassi da mano gittati a quello giungeano; e fatto quivi addirizzare mangani e petrarie, per ogni giorno con molto ardire la Terra combattea. Et uscito alcuna fiata contro a Miralucio, con battaglie leggieri gli fece alcun danno. La venuta del Re Inglese fu più tarda per queste ca-

E c 2

gioni.

gioni. Essendo esso entrato in mare insieme col Duca di Calenzia suo fratello cugino, e il Duca delle Iotane Isole degli Orcadi, il Conte di Cornubia, e quello d'Islanda, & altri potentissimi Signori, giunse in Sicilia, dove una sorella di lui a Tancredo Re di quell' Isola era maritata. E di quindi con tutta l'armata sua, che potentissima era, dipartito al suo viaggio camminava. Ma questo ritardamento gli fu dalla fortuna gittato avanti. La Madre sua, la quale di malissimo volere la pace tra esso, e il Re di Francia patito avea, intendendo come ancora ne dovea parentela seguire per mezzo d'una Sorella del Francese, deliberava di sturbare tal cosa. Ottenne dal Re di Navarra la figlia, che di pulita bellezza si dicea eccedere tutte le Donzelle Occidentali, promettendo di conjugarla al Re Riccardo suo figliuolo, e con due galee insieme con la fanciulla giunse in Sicilia, e trovando di quivi l'armata Inglese già dispartita, seguendolo giunse in Cipri.

Chirfaco della Imperiale schiatta di Costantinopoli disceso, in quel tempo l'Isola possedea, il quale invaghito della preda delle due galee, con quattro, che esso ivi armate tenea, cacciò gl' Ispani tutto un giorno intero, & essendo a forza di remi campati, fecero il tutto sapere al Re Inglese; il quale adirato sopra a Cipri con tutta l'armata fece rivolta, lasciando l'impresa d'Acri per fornire la sua vendetta. In breve tempo occupò l'Isola tutta quanta, e prese Chirfaco con la moglie e figliuoli, che di poi ne vincoli tutti morirono; & avendo di quivi molta preda raccolta, il governo dell'Isola raccomandò a' Templarij, & ad essi medesimi pochi giorni dopo la concesse liberamente per prezzo di venticinquemila marche d'argento. E non molto dappoi loro la ritolse, e per duplicata forma la vendè a Guido Re di Gerusalemme.

Ma nel tempo, che in Cipri dimorarono gl' Inglese, l'altro esercito Cristiano con somma forza la Città d'Acri combattea. Filippo Duca di Suevia co i frammenti dell'esercito Alemanno giunse nel campo nostro con quindici mila cavalieri uomini valentissimi, e assueti a vincere i Saracini. Nè loro potè Miralucio l'entrata vietare, essendo quel giorno con grave battaglia assalito dal Re Filippo, e dagl' Italiani. Giunse dappoi Riccardo Re con tanta bella gente, che a' nostri diede ardire di pigliare contro a' Saracini battaglia universale, la quale nelle Calende di Luglio fu commessa. Di comune concordia dei Principi Cristiani furono le schiere il giorno avanti ordinate. Nella diritta fronte della battaglia, che ad Oriente uscìa, ottennero gli Alemanni il luogo loro; e dietro ad essi ne sussidj il Conte di Fiandra, e il Conte Palatino, e il Langravio di Turingia. Dall'una e l'altra banda di costoro erano i Francesi, in forma di due ale aperte in battaglia ordinati. A mezzo giorno nella destra mano sopra al Porto della Terra Oddo Duca di Borgogna con molti grandissimi Signori la schiera conducea; e da Settentrione il Re Filippo con sue Reali bandiere. Questa era la forma della Mezzana schiera, nella quale i pedoni dopo i cavallieri stavano collocati. Per mezzo stadio lontano al Duca di Borgogna sopra ad un piccoletto colle aveano gl' Inglese tutta la loro schiera distesa a guisa di una falce. co i faettarj nella fronte, la quale è la loro precipua bontà. Dall'altra banda, non molto al Re di Francia lontano, l'Apostolico Legato con tutti gl' Italici, dietro alla ripa d'un piccolo fiumicello, che quivi decorre,

era disteso co i pedoni avanti a' cavalieri, al modo Italico disposti. Il numero di tutto l'esercito si dicea di quarantacinque mila cavalieri, e circa ad ottanta mila pedoni. Diceasi, i Saracini avere in campo cento cinquanta mila cavalieri, i quali sotto Miralucio loro Armiraglio vennero alla battaglia; la quale con molto sangue e dubbiosa paura infino al mezzo del giorno fu dall'una e dall'altra gente mantenuta. E scrisse Rinaldo Arcivescovo di Tiro, aver' egli stesso veduto il Sole oscurato per la moltitudine delle faette, che dall'una e dall'altra parte si gittavano. Alla fine per divina misericordia fuggirono in rotta i Saracini, lasciando con molta preda ai nostri combattitori piena vittoria. Morirono in questa battaglia il valentissimo Conte di Campania, il Langravio di Turingia, il Conte Teobaldo di Guascogna, il Conte di Chiaramonte, e il Pirtavienese, il Conte di Fiandra; il quale non avendo altro erede, pervenne lo Stato al Conte di Haeno, che dappoi fu Imperatore Costantinopolitano. Dalla parte de' Saracini furono uccisi molti e valentissimi Amiragli, e molti fatti cattivi. E nelle terze Idi del predetto Mese fu l'inespugnabile Città di Acri dai nostri recuperata circa il terzo anno dappoi che fu cominciata ad assediare. Entrarono in quella l'Apostolico Legato, e i due Re, e tutti i Principi Cristiani, rendendola Simacoso, e Cathacoso due Satrapi del Saladino, poichè fu l'esercito loro sconfitto, che non isperando altro ajuto, falciano libere le persone loro, n'uscirono. Questo fine ebbe la lunga guerra di Acri.

Così passavano in Asia le cose de' Cristiani. Lo Imperatore Henrico per questo tempo in Sicilia dimorava più presto in parole mostrandole il passaggio fare, che con altro apparecchiamento da guerra. Imperochè nell'acquistato Reame con nuovi edifizj, e con giocondi esercizj di caccia con sommo diletto dimorava. In Palermo era il più della sua residenza, nè del resto d'Italia, che di civile dissensione tutta si lacerava, alcuna cura prese mai; come si vede nelle Croniche scritte di quella stagione, delle quali questo, che appresso narremo, abbiamo tratto della nostra Città Ferrarese. In essa, si come nelle altre, erano due sette, Guelfa, e Gibellina. Salinguerra di Torello tra' Gibellini, era il maggiore; tra' Guelfi Guglielmo Marchesella, il quale, si come sopra è mostrato, nel santo pellegrinaggio era passato, e per sua assenza era la nemica potenza di Salinguerra molto nella Terra cresciuta; e già i Roberti, Joculi, e Constaboli della patria fuggiti, nell' Isola di Rodigio abitavano, dove Azzo Marchese Estense per quel tempo dimorava. Era costui giovine di ardire e di virtude al padre non disuguale, e così ancora unica difesa e propugnacolo de' Guelfi. Costui nell'anno terzo d'Henrico Imperatore dissece da fondamenti il Castello della Fratta, edificato da Salinguerra nei confini dello Stato suo, dove fu grandissima uccisione de' Ferraresi; e col favore della vinta battaglia si apparecchiava a passare verso la nostra Città, se la fortuna non gli avesse miglior ventura apparecchiata. I Guelfi Veronesi sotto i Conti di San Bonifacio contra ai Monticoli Gibellini aveano crudele discordia mantenuta. Da questi chiamato Azzo Marchese, e per essere in quella Città molto amato per le paterne glorie e sue virtù, e per essere da molti valenti cavalieri e pedoni accompagnato, pervenne a Verona; e senza battaglia compose

tra le parti amichevole concordia, e fu di universale volontà chiamato Principe e Signore di quella Terra. Guglielmo Marchese per questi tempi tornato dall'impresa di Acri, e ritolto nella patria con molto onore; ritornò in quella i seguaci suoi, facendo esiliare a Mantova Salinguerra con molti Gibellini; e morì poco tempo dopo: uomo della sua età tra gl' illustri commemorato; imperochè per opera sua fu dato principio alla edificazione della Chiesa nostra maggiore. Esso fece la Città di mura circondare; edificò la Chiesa di Santa Maria in Betlemme, dov'è al presente il corpo suo seppellito; nei confini dell' Isola di Rodigio edificò il Castello dal suo nome denominato. Nè fu nelle opere di guerra minore: esso con una sola galea due ne combattè e prese de' Veneziani, che le foci del Pò guardar voleano. Fu la virtù sua lodata contro al Saladino, nella gran rotta data a' Saracini presso alla Licia. A sue preghiere & istanza fu la Città d'Ancona dall'assedio de' Veneziani liberata per l'Imperatore di Costantinopoli, & a lui poi in titolo contribuita nell'ultimo anno di sua etade, avvegachè mai per esso non fosse posseduta. Non ebbe questo uomo in sua vita alcun figliuolo; ma di Tedelgaudo suo fratello rimase una sola figlia per nome Marchesella, la quale in tutta l'eredità successe. La valuta della quale oltre a venticinque mila marche d'argento si apprezzava. Costei fu in Ravenna trasfuggita per Paolo Traverriario, che quivi tra' Guelfi era il maggiore; e per volontà di Almerico Juculo, a cui più che ad altrui era la fanciulla appartenente, fu per matrimonio congiunta ad Azzo Marchese, acciocchè costui per sua potenza e valore stimato facesse condegna resistenza a Salinguerra, e suoi seguaci Gibellini. Per questo venne primieramente in mano al Marchese Castel Guglielmo, e Ponticulo.

Salinguerra, il quale per la morte dell'avversario suo nuovamente in Ferrara era tornato, di nuovo fuggì, temendo la potenza del Marchese Estense; e passato in Sicilia ad Henrico Imperatore fece intendere, come per le paterne vestigie si destinava il giovine Azzo all'Imperiale ribellione. & aggravandolo gravemente nella prelenza d'Henrico, sì pel nome Guelfo a lui spiacente & odioso, sì per le antiche opere del padre, e sue, novellamente apprese contro a' Gibellini, gli concitò contro odio grandissimo. Ma il Marchese entrato in Ferrara, civilmente in quella si vivea, e con doni e con lusinghe attraendo a se l'animo de' popolari, tanto nella novella potenza era già firmato, che a cacciarlo fuori di quivi non più guerra civile, ma universale abbisognata farebbe. Nè più tra' Ferraresi alcuna menzione di Salinguerra veniva tenuta, il quale dalla patria lontano in Sicilia dimorando, l'animo non piegava mai dal pensiero, che al suo ritorno l'incitava. Nè i molti onori, che in quella Imperial Corte ricevea, nè i molti diletti, che sovente gli erano portati per la cortesia di quegli alti Baroni, i quali alla sventura, e all'esilio suo portavano compassione, il commossero già mai, che con tutto l'animo sempre non aspirasse al ritornare nella sua Casa, & a prendere vendetta del nemico suo: alla qual cosa fare la fortuna questa strada gli aperse. Romano piccolo Castelletto de' Cinomani gettò in quel tempo da se fuori una facella, la quale grandissima parte d'Italia pose in fuoco & in rovina: e ciò fu il dispietato Azzolino. Costui nacque per padre di un

A villano di stirpe e nome sconosciuto. La madre sua della schiatta da Camino, oggidì ancora illustre nelle parti Foroliviane. Questa essendo vedova divenuta per la morte di Messer Carlo da Romano, d'un ben membruto rustico invaghita creò questo figliuolo, il quale, si come noi abbiamo vera informazione da coloro, che il videro, fu di persona molto attamente formata, bruno nel viso, e di nerissimo pelo, che la sua feritade ancora nella faccia dimostrava. La forza sua, e la destrezza non ebbe in quel tempo uguaglianza. Ma l'ingegno sopra ad ogni Demonio ebbe scaltro, e di pessima prudenza dotato, e l'animo, che ogni guadagnata cosa sprezzava, alle maggiori sempre intendea. Costui ancor giovinetto con la madre, la quale per nuova impregnazione del medesimo villano, fu cacciata di casa del morto marito, pervenne a Treviso, dove tra' Gibellini Messer Anfoige da Camino suo Ciano teneva il principato. E fatto già in quella Città domestico, con molti giovini di sua età prese tanto favore nel Popolo, che a Messer Anfoige cominciò ad essere formidabile la sua potenza. Et avendo già deliberato con veleno levarlo d'avanti, non potè per la malizia di lui, che era tanta, che da ogni pericolo apposto si guardava. Al fine deliberato di farlo uccidere di coltello, e presapendo questo Azzolino pose la terra di Trevigi in grandissimo romore; & essendo dall'una e dall'altra parte tutto il Popolo armato, fu l'antico Messer Anfoige ucciso presso alla sua casa con molti suoi seguaci, & altri cacciati. Azzolino solo nella roba e Principato del morto vecchio successe. Quivi con orrende crudeltadi, e credibili appena, tanto si fece temere, che interamente la tirannide prese di quella Cittrade; & era già il suo nome palese nella presenza di Henrico Imperatore, e da lui con ingiusto titolo fatto Conte di Romano, essendo ancora, come oggidì sono, molti vivi della nobile schiatta, che quel Castello denominar soleano. Azzolino e pel favore dell'Imperatore, e per grandissimi tesori nella tirannia radunati, salito in superbia maggiore, si fece ad Azzo Marchese nemico, il quale in quel tempo Verona dominava, come di sopra è narrato; & avendo co i Monticuli spessi trattati di togliere Verona al Marchese, furono in fine essi Monticuli cacciati della Terra, e manifesta guerra forse tra i due Signori di Verona, e di Trevigi: la qual cosa come Salinguerra ebbe intesa, preso comiato dall'Imperatore, venne ad Azzolino, col favore del quale cacciò di nuovo i Guelfi di Ferrara. Per quel medesimo tempo occupò Azzolino la Città di Vicenza, e poco appresso Padova, Brescia, e Bergamo; e con inganni per trattati, e con forza per guerra, accrebbe grandemente sua condizione.

E Ora bisogna tornare all'istoria della santa Terra, poichè secondo il tempo abbiamo quella d'Italia condotta infino al millesimo centesimo e nonagesimo sesto anno della divina Incarnazione. Dopo la faticosa presa d'Acri, fu la Terra per pubblico assentimento agl'Italiani concessa, e tripartita tra' Genovesi, Veneziani, e Pisani, i quali ultimi di tutti gli altri Italici erano all'assedio pervenuti. Tra i Lombardi, e Siciliani furono divise la Terra del Giapho, e Berito guadagnate nella medesima impresa e poco tempo dopo vendute ad Henrico Conte di Campania. Tra i Francesi, Anglici, & Alemanni fu divisa la maravigliosa preda, che in Acri fu rapita, di argento, di oro, e di preziose cose in-

stimabile. Imperochè non solo il Saladino, ma tutti i suoi Satrapi, e grandi Amiragli aveano ogni lor tesoro in quella Terra deposto, come in firmissima & invincibile fortezza, la perdita della quale, e la sconfitta del figlio Miralucio gli furono annunciate in Arabia. E conoscendo la grandissima moltitudine de' Cristiani Occidentali in Asia discesa, & udendo; l'Imperatore apparecchiarsi (si come era la fama) a fare un nuovo passaggio, deliberò di adunare ogni sua possa all'ultimo bisogno. E dal lontano fiume dell'Indo fino al mare di Soria, e dagli estremi Sciti a gli Etiopi, congregò numero inestimabile di cavalieri e pedoni, quanto nè sotto Serse, nè altro uomo più mai furono congregati. Qui vi i neri Indiani con le saette intorno alle tempie legate si vedeano, e i bianchi Turchi, che tutta la posteriore parte dal capo aveano abrafata; diversamente da questi i Chitai abrafata aveano l'anteriore, fervendo di dietro doppia treccia, che alla cintura di sua lunghezza loro giungea. Vennero i Maurobj di Etiopia con la faccia mezza di minio, e mezza di gesso dipinta. Gli Assirj d'oro, e gli Arabi di preziose pietre rilucenti. Vennero i Nubiani quasi nudi in quella guerra. Vennero i Persi di lunga veste e sottile involuppati. Le quali generazioni e per numero, e per adobbamento sono chiaramente descritte da Rinaldo Arcivescovo di Tiro.

Giunse il Saladino in Giudea con sei cento migliaia di cavalieri, e numero di pedoni quasi infinito; e la seconda fiata vestito a bianco con diecimila in compagnia a tal modo vestiti sopra a' candidi cavalli entrò la santa Città di Gerusalemme, e fece nel gran Tempio divora preghiera a Dio, e a Maometto datore della sua Legge. L'esercito suo fuor della Terra accampato infino a Gibelet, & infino alle maritime parti di Jafet si distendea. E i cavalieri Parthi, Ircani, e Aracosj guidati da' Soriani per infino a Sidone, & a Berito, e infino all'esercito nostro appresso ad Acri corseggiando si distendeano. Il terrore di tanta moltitudine, e la fama del molto maggior numero, che dell'India, e dell'altre longinque regioni si radunava, dava a' Cristiani grandissimo spavento, e tale, che Filippo Re di Francia, come si dice, per tema invilito, fingendo di non comportare l'aria oltramarina, e spesso mostrandosi infermo, fece ritorno con molti Principi Francesi, lasciando in sua vece Oddo Duca di Borgogna con la parte maggiore della sua gente. Rimase l'ardito Riccardo Re d'Inghilterra con tutti i suoi, assicurato dal Re Francese per giuramento di non ricevere nello Stato suo nocimento alcuno, prima che cinquanta giorni nel suo Regno non fosse dimorato. Costui incontinentemente dopo la partita del Re di Francia con tutte le genti per mare, e per terra venne alla Città del Japho da Saphadino assediata, e sconfisse l'esercito de' Saracini con molta uccisione, & oltre a dodici mila di cattivi pose nelle navi; e fornita di molti armamenti, e cavalieri, e saettarj quella Città, si come tutte le altre di quella marina, che erano in possanza de' Cristiani; e lasciata la cura di tutta la Siria maritima a Corrado Marchese di Monferrato con armata di sessanta galee, esso Re con tutto il rimanente dello stuolo ne andò in campo ad Alcalona. Era questa Città, come fu sopra mostrato di sito & opera fortissima, e di pregiatissimi cavalieri Arabi fornita. Alsalay in quella era Governatore, uomo principale tra gli Amiragli del Saladino. Riccardo Re, posate in terra una parte di sua gente, incominciò da Orien-

A te in due luoghi la battaglia, sotto il conduci-
mento de' due gran Duci, di Suevia, e di Bor-
gogna. Ezzo dalla parte Occidentale, che al
lido marino è situata, combattea, avendo tutte
le navi maggiori addotte per due colligate, e
con antenne dall'uno albero all'altro edificati
altissimi propugnacoli, e soprapostivi i saettarj,
che le difese delle mura toglievano a' Saracini;
& appoggiate le scale, da quella parte entra-
rono la Città, la quale pareva ad ogni umana
forza invincibile. E nel primo assalto, il quale
per sei continue ore mai non fu intermesso, la
perdono gli Arabi. Questi nella faccia della
spada tutti furono uccisi insieme con Alsalay il
loro Amiraglio; tutta la Terra con fuoco distrut-
ta, & infino al piano le mura, e gli edificj con-
sumati. Di quindi subito partito, poichè ebbe
molta preda nelle navi riposta, si addirizzò per
diritto camino ad Alessandria, & a quella pose
strettissimo assedio. Questa Città fu dal grande
Alessandro in Egitto collocata, & è ancora tra
le principali di quella regione di maritimi com-
merci, e d'ogni mercatanzia molto frequentata.
Essendo l'esercito Cristiano in assai speranza di
ottenere la Terra, fu al Re nunciata la morte
di Corrado Marchese di Monferrato, il quale
per gli assassini del Vecchio dal Monte era stato
ucciso.

B Ora per dimostrare, chi fosse questo Vecchio
dal Monte, del quale tanto fra noi si ragiona,
è di bisogno interlasciare alquanto l'incomincia-
ta narrazione, alla quale poi subitamente ritor-
neremo. La progenie degli Arfacidi tenne nel
Regno de' Parthi molti anni l'Imperio, essendo
tutti i Re per uno proprio e medesimo vocabolo
Arfaci nominati; l'ultimo de' quali ancor
fanciullo da Pachoro suo schiavo tradito, fu
del Regno privato, e trasfuggito nel monte
Caucaso per un'altro suo servo Eunuco con
molto tesoro, procreò figliuoli, nominandoli
pure secondo il consueto costume reale Arfaci
tutti quanti. A lui, & a' suoi discendenti traf-
fuggirono molti cavalieri, e prodi uomini di
Parthia, alcuni per amore dell'antica Signoria,
& altri per odio della novella. E quivi sopra
ad un forte sasso edificarono un'alto castello
nominato il Monte. Molti anni dappoi essendo il
Regno de' Parthi da' Persiani distrutto, maggior
numero di gente assai al forte luogo si ricolse.
Ma essendo il Regno di Persia polcia accresciuto
nelle parti Settentrionali, dove le misere reli-
quie del nome Parthico stavano nascoste, furo-
no gli Arfacidi dal monte Caucazo cacciati, e
fuggendo con ogni loro famiglia e sostanza per-
vennero nelle ultime parti di Siria sopra alla
Città di Anterado, circa a trenta mila passi; e
quivi in un luogo di ripe altissime circondato,
si posero ad abitare; e crescendo dappoi in mol-
titudine maggiore mai non si mescolarono con
le Nazioni a se vicine per commercio di lin-
gua, nè congiunzione di persone; ma sempre
tennero costumi e leggi separate; & assaliti da
Cofdroa potentissimo Re di Persia, soli di tutti
gli altri abitanti in Siria si difesero, nè poterono
essere soggiogati; nè anco ai Califfi d'Egitto,
nè ai Re di Damasco, tra i Regni de' quali
erano posti, mai donarono ubbidienza. E quan-
do Haimar figliuolo di Caraph dominava
l'Egitto, che fu nel tempo di Maurizio Imperator,
manò la Reale stirpe degli Arfacidi; e
fu per loro fortizione de' principali eletto un
Cavaliere di sperimentata virtude, & di etade
antico, nominato Haradin. Ma essi per accre-
scere in lui dignità per la mutazione del nome,
lo

lo appellarono Alaodin, che in nostra Lingua Vecchio risuona; e così furono tutti i suoi discendenti nominati, non per l'etade, avvengachè sempre il maggiore nel Regno succedesse, ma parendo quel nome ai Sudditi più onorevole. Ebbero costoro ubbidienza più che mirabile dai soggetti loro; imperochè mandati in ogni parte del Mondo a certa morte, per ubbidire il commesso ministerio faceano cose incredibili. Eglino uccisero il molto valente giovine Hanisfredo figliuolo del Conte di Tripoli nel venerabil Tempio di Gerusalemme, mentre che egli adorava il sacrosanto Corpo del nostro Signore, essendo due di questi per commissione del Vecchio, cui questo giovine offeso avea, mandati alla sua morte. Con questo disperato ardore uccisero molti de' Templarj, venendo in abito di Maronisti, o di Armeni, o di altri Cristiani, che abitando l'Asia; e sapendo tutte le Lingue, si faceano familiari di coloro, che uccidere voleano, e mandavano loro sceleraggine ad effetto. Uccisero il Marchese di Monferrato, che dominava Tiro, e tutta la maritima di Giudea da' Franchi acquistata tenca in governo. Imperochè vennero due di questi assassini in guisa di Armeni nella Città di Tiro, dove molti di quella Nazione trafficavano, e clandestinamente ferirono il Marchese in mezzo della strada con coltelli avvelenati, essendosi a lui accostati, come gli volevano parlare. Ambidue furono presi, e confessarono aver fatto questo per comandamento del loro Signore; e furono pubblicamente in quattro parti smembrati. Per somigliante modo ancora vollero uccidere Odoardo Re d'Inghilterra; ma esso per molta sua prodezza si difese. Maraviglia maggiore è quella, che scrive Bernardo Tesoriere, che vide Henrico Conte di Campania cavalcando pel paese di questo Vecchio, avendo con lui pace. Scrive, il Conte aver veduta una torre candida sopra un altissimo colle, la cima della quale di giovanetti vestiti a bianco era intornata, e questi con timpani e flauti all'estremità del tavolato di quella torre con diletto saltavano. Et essendo le loro voci intermesse, il Vecchio parlando al Conte, disse di volergli mostrare, quale ubbidienza da' suoi sudditi avesse; e chiamato a nome uno di quelli, che sopra alla Torre dimoravano, gli comandò, che se stesso precipitasse; e dopo il primo subitamente chiamato il secondo, e il terzo, la comandata morte adempirono; e tutta fiata seguiva, se dalle preghiere del Conte non fosse stato proibito, al quale simile spettacolo dispiaceva. Questo scrive Bernardo Tesoriere, il quale ancora per dimostrare una cagione di questa ubbidienza, narra con poca verisimilitudine, questo Vecchio in una parte del Regno suo avere avuto un giardino, il luogo del quale an ora si vede, di circuito di sette mila passi tutto d'alti monti & inaccessibili circondato, fuori che da un luogo solo, il quale di muro altissimo è munito. Qui dentro alberi di molte maniere per tutto il tempo verdi con odoratissimi fiori e frutti di diversa fazione; esservi ancora bellissimi casamenti edificati di colorati marmi, e d'oro tutti risplendenti: fontane, che per alcun giorno or vino, or latte, & ora mele artificiosamente gittavano; & oltre a ciò di mansuetissimi animali, e per formositate a riguardanti piacevoli, tutto il chiuso circuito essere stato ripieno con varj ucelli insieme, che per vaghezza di penne, e per diversi canti rendeano il luogo molto più lieto. L'aria tutta e nelle case, e fuori con

A aromatici incendj soavissimo odore in ogni parte spirava. Erano queste cose guardate, e tenute in cura da fanciulle di scelta bellezza, e dottrina nell' arte Musica incomparabile, dalle voci delle quali con quelle de' dolci strumenti in parte risonava tutto il dilettevole giardino. Dentro a questa gioiosa prigione scrive il Tesoriere avere il Vecchio posti fanciulli, prima che la ferma memoria, e il naturale conoscimento fosse in loro, e con delicati cibi in sommo diletto facendoli allevare, di Lingue diverse, e di ogni buon' arte appartenente a guerra & a pace istruire li faceva; e poichè alla perfetta età fossero pervenuti, con medicata bevanda fattoli di quivi trarre, in una orribile prigione senza luce, e di cose fetide ripiena porre li faceva, e con molto disagio alcun giorno nutrirli; e da poi con quel medesimo beveraggio trattoli ancor di quivi, e fattoli a se venire loro persuadea, quello primo essere stato il Paradiso, nel quale licitamente furono accresciuti, vedendo esso Vecchio loro Signore alcuna fiata; e questo secondo luogo essere stato l'Inferno, nel quale fame, sete, e tenebre patito aveano. Questo Inferno di nuovo loro minacciava, quando a' suoi comandamenti fossero avversi; e il Paradiso loro promettea, quando quelli fidatamente, e senza alcuna paura adempissero; affermando loro, che qualunque in servizio di lui morisse, eternamente quel Paradiso possedea.

C E per questa cagione vuole Bernardo, così strabocchevolmente aver' appetita la morte gli assassini del Vecchio. Ma qual fosse il rispetto, che a ciò li movesse, chiaramente si comprende, non avere avuto Principe alcuno i soggetti suoi tanto alla morte preparati per suo comandamento, come ebbe questo Vecchio dal Monte; il quale, ancorchè piccolissimo Principato possedesse, (imperochè cento mila passi il suo Regno non volgea, e dentro non vi avea venticinque Terre murate) fu orribile a tutti i vicini, e fu il suo nome conosciuto in tutte le parti del Mondo; nè il Saladino Re potentissimo di tutti gli Orientali mai potè essere persuaso a fare con esso guerra; anzi concessè grandissima immunitade a' mercatanti di quella Nazione, che per Siria, e per Egitto liberamente ogni lor cosa traduceano. E durò questo governo, insino che da' Tartari furono distrutti insieme con gli altri Asiatici, come narremo dipoi.

Ma oramai è tempo di ritornare alla nostra tralasciata Istoria. Era Riccardo Re d'Inghilterra nell' assedio di Alessandria in Egitto, quando la morte del Marchese Corrado gli fu annunciata. La qual cosa grandemente dalla incominciata impresa il rimosse. Imperochè delle cose di Siria in tutto sicuro il faceva la mirabile prodezza d'esso Corrado, il quale in terra e in mare era tenuto il più savio Capitano, e il più ardito combattitore, che in quella stagione al mondo fosse nominato; & aveano di lui tanto terrore i Saracini, e tanta speranza i Cristiani, che sempre sotto il suo conducimento la battaglia per li nostri si pigliava contro a numero dupli ato di cavalieri. Per la sua morte fu necessario a Riccardo di ritornare con l'armata in Giudea. E pose in Tiro Henrico, che fu figliuolo a Teobaldo Conte di Campania. E stabilito ch'ebbe tutte quelle maritime Città di buona speranza; si pose ad impresa di troppo smisurato ardore; imperochè con l'esercito Cristiano, il quale al numero di ottanta mila combattenti giungere potea, deliberò di addirizzarsi alla

alla santa Città di Gerusalemme, essendo allora il Saladino in campo a Berito con più di quattrocento migliaia di cavalieri, & avendo esercito di più che duecento mila nelle parti di Palestina. Ma nulla cosa potè l'animoso Re spaventare, che egli non seguisse suo proponimento; & entrato con l'armata nel Porto del Japho, e ricevuti di Tiro e di Sidone tutti i cavalieri, che potè avere, con le bandiere levate verso Gerusalemme prese il cammino. Questo avea il Saladino presentito, e lasciato all'assedio di Berito il fratello Saphadino, esso con duecento mila cavalieri eletti, e con molti pedoni per le radici del monte Libano con incredibile celerità s'interpose all'esercito nostro; e nella mezza notte con molto spavento de' Cristiani incominciò la battaglia infino al giorno mantenuta, nello schiarire del quale furono con somma industria dall'uno e dall'altro de' valentissimi Principi le schiere ordinate. Il Saladino per più dare di terrore alle nostre genti con inusitate forme di combattenti, avea nella fronte della battaglia i Cithai collocati, e i Maurobj, mostri quasi dell'umana natura. I Cithai di Scitia con lunghissimo volto, e lunga chioma, con labbri gonfiati, & occhi sanguinosi, tutti sopra a' grandissimi cavalli vennero, di lance armati e di saette. I Maurobj d' Etiopia sopra a gli altri nerissimi, combatteano a piedi con archi inabili a tirare a tutte l'altre Nazioni. Essi sono di statura sopra agli uomini grandissimi, e di forza a quelle membra conveniente, di aspra voce, e bestiale; e per più contrarsarsi, la faccia mezza di bianco, e mezza di rosso colore portano dipinta. Costoro nella sinistra mano verso il monte erano schierati; alla destra i Cithai nel largo piano erano diffusi. Dopo questi, due altre schiere di pedoni e cavalieri mescolate, alle prime egual luogo teneano, & erano costoro Egizj e Soriani. E presso a questi nell'ultimo luogo le genti, di cui principalmente si confidava il Saladino. Cento migliaia di Turchi in quattro parti divisi, e circa a quaranta mila d'Ircani, & Aracosj in una sola schiera, la quale in traverso distesa, da spalle tutto l'esercito cingea. All'incontro di costoro le genti nostre di minor numero, ma di maggior valore, erano dall'Inglese Re ordinate. Nella destra mano contro ai Cithai Filippo il Duca di Suevia con tutti gli Alemanni, che prima col padre erano passati, e che novellamente erano aggiunti per commissione del suo fratello Henrico Imperatore, tra' quali erano più illustri Henrico Duca di Sassonia, Lipoldo Duca d'Austria, Hermano Duca di Braganza, il Langravio Duca di Turingia, Corrado Arivescovo di Magonza, Henrico di Calmedin Marescalco maggiore dell'Imperio, e molti altri grandissimi Baroni. Alla sinistra degli Alemanni contro ai Maurobj erano gl'Inglese collocati sotto il conduimento del Duca di Clarenza. Imperochè il Re loro tutto l'esercito governava interamente. Gli ajuti di Armenia, e i Greci, che volontariamente erano passati insieme con que' pochi Soriani, che in Cristo credeano, per trè stadj lontani sopra ad un piccoletto colle si stavano posti, sotto il conducimento del Principe d'Antiochia più presto a dimostrazione, che ad effetto di battaglia. Ma in sussidio degli Alemanni, & Inglese, erano per uno stadio loro posti alle spalle gl'Italici tutti quanti delle navi usciti; e con questi Dalmati, e Schiavoni, e molti Spagnoli, che volontariamente erano in Terra santa passati. L'ultima schiera sotto le bandiere del Re di

A Francia da Oddo Duca di Borgogna era condotta con tutti i Baroni e Principi Francesi. E sonavano dall'una e dall'altra parte gli strumenti da guerra con grandissimo rumore, & era il Saladino venuto avanti a tutte le sue schiere con alcuni scelti cavalieri per la battaglia provvedere; e fu da molti Cristiani conosciuto, e mostrato al Re Riccardo, persuadendogli impeto subitaneo contra di lui, se forse la ventura concedesse la morte, o presa di quella persona, nella quale consisteva la fortuna di quel giorno. Ma il Re niente a ciò attendendo, chiamati a se quattro suoi Caduceatori, che per moderno vocabolo si appellano Araldi, con un interprete Soriano li manda al Saladino con isfidamento di singolar battaglia tra loro due, e con tal condizione, che perdendo il Saladino, a' Cristiani rimanga in pace tutta la santa Terra di Giudea; e rimanendo esso Re perdente, sia lecito a' Cristiani di partirsi di tutta Siria, Giudea, e Palestina con ogni loro cosa mobile, lasciando a' Saracini tutte quelle Provincie liberamente. Rise il Saladino nelle parole di costoro, e fatto loro donare per ciascuno cento bisanzj d'oro li rimandò addietro senz'altra risposta, e fece incontenente prendere la battaglia.

B I Cithai con molti gridi assalirono gli Alemanni, animosamente incominciato crudelissimo assalto, nel quale fu ucciso il valentissimo Duca di Sassonia; & era da questa parte il Saladino, per favore del quale molto si amentava l'ardire a' Saracini, stringendo sempre le schiere degli Alemanni. Ma similmente contro a' Maurobj prevalea la virtù degl'Inglese per la presenza del valentissimo Re Riccardo, il quale avvengachè in tutti i suoi passati gesti fosse di somma prodezza reputato, pure quel giorno pareva in virtù più eccelsa sublimato. Esso avanti alla schiera de' suoi a piede combatteva, e così com'egli era di persona sopra a tutti gli altri eminente, così ancora di forza quasi più che umana, e d'incredibile agilitade era il superiore tra tante migliaia di gente, che quivi combatteano. Quella mattina, che fu il quarto e vigesimo giorno d'Aprile nelle divine cerimonie la Solennità del Beato San Giorgio celebrata avea, e sciolto il piccoletto legame, che sempre alla faretra portano gl'Inglese, alla manca gamba legato avea, e con medesima ligatura altri cavalieri di probata virtude avea insigniti con promessa fede di combattere quella giornata ad onore di Dio, e del Beato Cavaliere San Giorgio. E veramente parve opera divina quella, che quel giorno di se mostrarono questi Cavalieri. E furono molti Religiosi nell'oste, che affermarono avere il glorioso Santo veduto vestito a bianco con la vermiglia Croce cacciare i Saracini avanti al Re Riccardo. Questo è certissimo, che in tutta la battaglia mai non poterono la sua presenza sopportare i Maurobj, ma a lui si dileguavano d'avanti, come la polvere avanti il vento si dilegua. La qual cosa intendendo il Saladino, per la costa del monte più alta foccorse con venticinque migliaia di Turchi cavalieri. Et erano quivi da poco spazio disgiunte le persone de' due valentissimi Signori, che forse nel loro tempo non trovarono pari in tutto il circuito della terra. Il Duca di Clarenza, che dalla parte superiore della costa la battaglia manteneva, fu molto da' Turchi danneggiato, e farebbe maggior male intravenuto, se gl'Italici cavalieri con gl'Isparmi rimescolati, non avessero in quella parte foccorso

corso per mandato del Re , il quale non solamente di mirabile combattitore , ma di eletto Capitano quel giorno l'ufficio amministrava. La qual cosa si dice avere riguardata dal monte il Saladino con tanta meraviglia , che con parole ai suoi Satrapi , & Ammiragli affermava, questo Re Franco (che così il nomava egli) trascendere la natura umana di virtù militare. E s'è vedea dall' alto luogo le ordinate schiere de' Cristiani, le quali dal Sole riverberante nell' armi lustreggianti davano di se vista assai maggiore. E gli Alemanni dopo la partita del Saladino contro a' Cithai tutta fiata del campo acquistavano, & avrebbonli posti in ultima sconfitta, se per un'altra schiera di Turchi non fosse stato loro soccorso. Avea in questo tempo mandato il Re per un' Araldo a commettere al Duca di Borgogna , che entrasse coi Francesi alla battaglia , parendogli quasi i Saracini in volta; ma esso Duca non volle ubbidire, come si stima, invidioso alla gloria del Re Riccardo, temendo che dappoi senza alcuna menzione del nome Francese fosse la gloria di questa guerra agl' Inglese attribuita. Il Saladino lascianò le due schiere de' Turchi contro a' Cristiani affrontate , ritrasse a poco a poco i Cithai nel monte e i Maurobj ; & avendo preso luogo a' suoi sicuro, timpanizzando secondo il costume loro, con poco danno i Turchi a se raccolse. Riccardo Re, dell' inobbedienza Francese turbato non li seguì, ma fermati intorno a' suoi gli appuntati pali secondo il costume della sua patria, si stette fermo nel luogo, dove combattuto aveano.

Mancarono nell' esercito Cristiano circa a tre mila pedoni , e ducento cavalieri , fra' quali Henrico Duca di Sassonia , & Hermanno Duca di Braganza , che furono Alemanni ; e degl' Inglese il Conte di Cornubia , e molti altri valentissimi Baroni onoratamente morirono. Stimavasi essere nel campo uccisi della gente Saracina oltre a undici migliaja per la più parte Maurobj e Cithai ; & era ancora buona parte del giorno a mancare , quando fu intermessa la battaglia. E già presso alla sera mandò il Saladino nel campo nostro al Re un bellissimo destricre , e corrente a meraviglia , con guarnimento d'oro riccamente adobbato ; e di quindi fu tra loro incominciato trattamento di pace , la quale fu in questo effetto terminata. Una tregua per sette anni fu tra' Saracini e Cristiani firmata, rimanendo Tiro con alcuni castelli ad Henrico, che nacque per padre del Conte di Campagna, e per madre di una sorella di esso Riccardo Re. Le altre Terre marittime agl' Italicì , che acquistate le aveano. Il Principato d' Antiochia a Boamonte , che allora il possedea. Il Regno di Cipro ad Henrico , che fu fratello al Re Guido. L' Isola di Rodi a' Templarij. Tutto il rimanente di Giudea , e Palestina rimase al Saladino ; il quale vedendo quel Regno desolato per la lunga guerra , e i Baroni , che in quello dimorar soleano , in Ponente poveri volersi ritornare, mosso a pietà diede in dono a Baliano di Belino antico Cavaliere il castello di Caimon distante da Acri per cinque leghe. Donò la Città di Saretta , la Città di Cesarea , il castello di Caifas a diversi Baroni , che possedere le soleano , servando a se la decima parte di ogni loro rendita. Questo fine ebbe la lunga guerra , che fu contro al Saladino per molti anni mantenuta. E s'è per molte vittorie illustre , ma per clemenza e bontà magnificata, cadde in Damasco in grave infermità , la quale

Tom. IX.

A conoscendo esso mortale , fece il suo fratello Safadino a se chiamare , con tre suoi figliuoli insieme, Miralucio , Bufferio , e Noradino , e con questi quattordici giovanetti da lui nutriti secondo il barbaro costume in segrete delicatezze. Tra' quali era in dignitate Almanfino superiore, si come di molta bellezza gli altri avanzava , la quale solea impudicamente esso Saladino usare. Furono a questi giunti quattro Ammiragli , che grandissime cose sotto lui nelle guerre d'Oriente fatte aveano . E tra questi ventidue fu il grandissimo Imperio d'Oriente diviso, il quale in molti anni con grande virtude, e maggior fortuna di esso Saladino fu conquistato. A Safadino il Regno d'Egitto e di Palestina fu lasciato ; a Miralucio Damasco , e Giudea ; e dopo lunga guerra tra loro due rimase l'uno, e l'altro Reame a Safadino. Il Regno di Nalape fu a Bufferio concesso , e fugli poscia levato dal giovinetto Saladino figliuolo di Safadino. Nella Arabia Settentrionale rimase Noradino erede , il quale per sua virtù si fece dappoi grandissimo nelle parti d'Oriente. La felice Arabia rimase ad Almanfino , i successori del quale ancora la possedono in tre parti divisi. Le altre regioni , che lungo farebbe a narrare , e fuori del proposito nostro , parte alla nuova successione donarono ubbidienza , e parte furono ribelli ; e da crudele diffensione fu tutto l'Oriente determinato , come si toccherà in alcun luogo per la seguente Istoria. E s'è Saladino, poichè con molte parole gli ebbe tutti insieme con fraterno amore confortati, li fece per Damasco cavalcare l'uno dopo l'altro con le insegne e titoli de' donati Regni , precedendo le sue bandiere con timpani , & alte voci gridando : *Ecco il grandissimo Re d'Oriente muore , nè altro di lui rimane a noi miseri , che la sua gloriosa memoria*. A queste voci era da tutta la moltitudine piangendo risposto : *Moriamo noi ancora , moriamo miseri abbandonati*. E ritornati con questa pompa funerale ritrovarono esso Saladino alla morte molto appressato ; il quale nel fine di sua vita , si dice avere queste parole dette : molti giorni avere avuti nella sua vita piacevoli & allegri ; ma questo ultimo essere il più grato e dilettevole , nel quale egli avesse ventidue Regni grandissimi donati : e fatte aprire tutte le Reali porte del suo Palazzo in pubblica presenza volle spirare. E fu con tanta doglia la sua morte da ciascuno sentita , che i Saracini , e i suoi più intimi servitori si vergognavano d'esser soverchiati dal lamentare , che ne faceano i Cristiani , e coloro , che suoi nemici furono. Fu la sua morte nel mille e cento novantaquattro nelle terze None d'Agosto , la quale per una cometa , che in quel tempo grandissima apparve , si credè essere preannunciata.

Ritornossi nella patria Riccardo Re , e tutti gli altri Principi di Ponente , tra' quali forse intestina , e maledetta guerra ; tra il Re di Francia , e l'Inglese precipuamente , la quale per gli odj antichi novellamente risuscitata pose gran parte d'Europa in estrema rovina . Imperochè alla potenza del Re Filippo , che grandissima era , contrastava l'animosità , & astuzia di Riccardo Re, il quale tra le altre cose in quella travaglia appensate , quella compose , che essi appellano Carotera , cioè viene a dire , piccola Correggietta . Imperochè avendo nella battaglia contro al Saladino usata felicemente quella Insegna in adobbamento di molti Cavalieri : al presente in Francia sotto specie di religione fece nuova compagnia di Baroni con sacramento

F f

Stria-

stringendoli seco a fratellanza, perchè avendola donata a molti Principi, e Baroni Inglesi, la concedette ancora a molti Vassalli del Re Filippo. E furono questi i primi, che di quà dal mare la presero: Henrico Duca di Andegavia, Teobaldo giovinetto Conte di Campagna, Lodovico Conte di San Polo, Simone Conte di Monforte, Giovanni Conte di Nigella, Reginaldo Conte di Dompier; e tutti furono per rubelli posti nel bando Reale, avvengachè nel processo fosse per loro scusa interposta: che la nuova Inlegna della Correggietta solo a religione, e non a lega di guerra appartenea; e fu con lettere all'insegna soprapianto queste parole in lingua Gallica: *Ucciso sia, chi mal pensa*. Ma il Re Filippo con l'armi in mano contra di loro si pose ad eseguire ciò, che contro ad essi pel suo Consiglio fu sentenziato: e similmente a loro difesa si oppose il Re Riccardo, e lunga guerra menarono, e con maggior crudeltade affai, che contro a' Saracini fatto non avevano. Imperochè dall'uno e dall'altro furono senza alcun riguardo rapite le sacrate cose, & a Dio dedicate. Furono le Chiese rovinate, e i Sacerdoti uccisi. Ma quello, che ancora tra i più dissoluti Barbari suole essere osservato, uccisero i Legati, togliendo via il commercio di poter più mai avere ragionamento di pace tra loro e di concordia. E certamente, se il vero scrive Bernardo Tesoriere, grandissima colpa ne venne al Re Filippo; imperochè esso narra molte cortesie dal Re d'Inghilterra usate in quella impresa, e questa tra le altre: che avendo il Re di Francia novellamente cinto di mura la foresta di Vicenna presso alla Città di Parigi, Riccardo Re per tutta l'Inghilterra e Normandia raccolse quelle fiere vive, che furono possibili ad avere, e quelle in nave pel fiume di Sequana gli trasmise in dono. Ma qual fosse la cagione, che poi così insepelmente le efasperasse, non si comprende. Imperochè varcata ogni divina & umana legge in forma di rabbiosi animali insieme guerreggiarono. Della qual cosa lunga Istoria appare da esso Bernardo scritta con molta diligenza, al quale noi trasmettiamo i desiderosi di saperla, e ritorniamo alla nostra Istoria Imperiale.

Nell'anno penultimo dell'Imperio d'Henrico, che fu di Cristo millesimo centesimo nonagesimo settimo, fu la Cristiana Fede da una malvaggia volpe, e da una infensata pecora con nuove Eresie dilacerata, e furono il falso Almerico, il quale per canonica Decretale condannato & arso in Parigi affermava, che per questo si dicea fine di tutte le cose Iddio, perchè tutte in lui avevano a ritornare, & a prendere immutabile quiete, & un'individuo & incommutato in esso avevano a rimanere. Affermava ancora, niun peccato imputarsi a coloro, che fossero costituiti in Carità; per la qual cosa i suoi seguaci sotto specie di questa santa Carità disoneste cose con le altrui femmine commettevano. Costui medesimo tenne altre opinioni ancora dalla Cattolica Fede discrepanti, e fu dannato al fuoco, come sopra è narrato. L'altro Eretico fu con questo di un tempo, Giovanni Abate uomo di estrema simplicitade, e delirò nell'ultima vecchiezza, il quale o credendo, o simulando in se spirito Profetico, nell'ignorante volgo prese credito maraviglioso; e scrisse alcun Libretto, e tra gli altri contro a Pietro Lombardo quello dell'essenza della Trinitade, il quale per Innocenzio è dannato, come si vede nel decreto *Dammamus*. Questi furono i morbi della nostra Fede, a quelli porse il Signor nostro salutifera medicina pel

A Beato Domenico Calagorense, e pel suo fervido fervente Francesco d'Assisi; de' quali l'uno per santa dottrina, l'altro per pura santità mantennero la Chiesa Romana, che l'ultima rovina minacciava, incominciando con tanto fervore divino la benedetta impresa, che degli abiti novelli non solamente sono già centinaia di uomini vestiti, ma migliaia di luoghi ripieni. Nel seguente anno morì in Palermo Henrico Imperatore, lasciando di se Federico unigenito piccolo fanciullo nella guardia e tutela di Filippo Duca di Suevia suo germano; il quale nuovamente di Asia rivenuto in Alemagna Governatore dell'Imperio era costituito. La cura del Regno di Sicilia lasciò a Costanza Imperatrice, nel decesso della quale a Teobaldo Conte di Moravia Contestabile maggiore del Regno rimase il governo. Ma essa incontante dopo la morte del marito fece il figliuolo coronare con pubblico assentimento di tutti i Principi e Baroni, e pochi mesi dappoi rese l'anima a Dio: nel qual tempo furono nell'Imperio novità diverse, come narreremo nel seguente Capitolo.

O T T O N E I V.

G Randissime cose e nell'Imperio, e fuori, furono nei tempi, de' quali incominciamo a scrivere Istoria; imperochè essendo l'Imperatore Henrico morto, come sopra è mostrato, Innocenzo Terzo Pontefice Romano, a cui dispiaceva la successione Imperiale essere trasmessa per ereditade ad un fanciullino, & avendo forse ancora la stirpe del Barbarossa esosa, si come degli Ecclesiastici nemica, ordinò un'altro Imperatore; e questo fu Otto di quel nome Quarto, Duca di Sassonia; il padre del quale, per tradizione dannato, e fatto dell'Imperio rubello, era morto bandito in Inghilterra. Questo suo figliuolo avendo ottenuto dappoi per dono dal sopradetto Henrico Imperatore dopo la morte dell'altro Henrico Duca, tutta la Sassonia possedea, e fatto da molta potenza superbo, alzò le corna contro al figlio, e fratello di colui, che il Ducato concesso gli avea. Et essendo a molti Principi Alemanni per parentela & amicitia congiunto, prese la guerra contro al Duca di Suevia, il quale in Germania l'Imperio governava in vece del piccolo Federico suo nipote. Così essendo discissa l'Imperial dignità, la misera Provincia degli Alemanni e Teutoni tra se medesima si dilacerava, favoreggiando i Principi, e le libere Città diversamente chi all'uno, e chi all'altro de' nuovi Imperatori. Ma Otto massimamente ad ottenere la Città d'Aquisgrana pose ogni intendimento, imperochè tra quei Barbari è stimata questa Terra capo e residenza dell'Occidentale Imperio. In essa giace sepolto il corpo di Carlo Magno Imperatore, e da esso fu costrutta la Città, della cui edificazione scrivono favolosamente (per quanto noi crediamo) questo i Germani. Dicono, esso Re Carlo di una fanciulla tanto invaghito, che nè il pensiero, nè la persona potea da quella mai tenere lontano. Richefeldi danno il nome alla donzella, la quale per virtù d'uno incantato anello, avea a se tanto ritratto l'animo dell'Imperatore, che tutto dato a lei, ogni altra cosa e piccola, e che tutto trascurava; e per questa cagione gli Hunni, che sono appellati Avari, avere l'Ungaria, e la Boemia distrutte; e i Danniverti aver posto in confunzione tutto il lido Settentrionale di Germania e di Francia. Stando per questo tempo il bellicoso Principe nel

nel grembo dell' amata Richefeldi, e con rampogna grande di tutti i Cristiani, e rammarico maggiore di ogni suo più intimo, & amico, ogni cura dell' armi avea deposta. Ma o per piacere di Dio, o per opera di alcun' amico, che il deperduto Signore non potea patire, morì Richefeldi non senza sospetto di veleno, la quale con ismifurato dolore dal Re Carlo lamentata, così morta ancora per la virtù del fatato anello veniva amata dall' astratto Imperatore. Imperochè con aromatici liquori fatte le membra morte consolidare, degli usati adornamenti adobbata, nella camera continuo se la tenea, prendendo seco amorosi giuochi, & insensati diletti, e rinferrato in questo luogo solo il più del tempo spendea. Il Vescovo Coloniese, uomo di santissima vita con molta malinconia tanta sceleraggine tollerava, e vedendo, che nè preghi, nè ragione, nè comminazione di Cattolica pena, poteano da ciò l'Imperatore ritrarre, stimando (si come era) questa essere opera d'incantamento, entrato per occulto modo nella camera per disfare il morto corpo, trovò a quello sotto la lingua lo fatato anello, e postoselo in dito fece di quindi subita partita. Entrovvi dappoi il Re Carlo con animo già cambiato da quello, che esser solea, sì che nella prima giunta ebbe il corpo morto in grandissimo orrore, e fecelo seppellire. Ma tutto l'animo suo nel Vescovo era disposto; e fattolo a se venire, da lui non si dipartiva, si come la vita, & ogni suo bene da esso fosse dipenduto. Il vecchio Prelato, temendo che la cosa in peggio procedesse, entrato nel luogo di Aquis, ove al presente è la Città d'Aquisgrana, gittovvi dentro l'incantato anello, e subito in quel paludoso luogo fu ogni pensiero dell' Imperatore rivolto; e fattovi con molta fatica portare terra, nel mezzo vi edificò reale abitazione, e quella Chiesa maravigliosa della Beata Vergine, per adornamento della quale furono in parte Roma, e quasi tutta Ravenna di preziosi marmi spogliate. In questo luogo dappoi consumò Carlo Imperatore il rimanente di sua vita, e morto in questo medesimo luogo volle rimanere, & evvi sepolto.

E così dicono i Germani aver' avuto origine l'edificazione di quella Cittade; e per questo come capo dell' Imperio fu per alcun tempo riputata; & Otto Imperatore allora si credè legittimamente la dignitate avere, quando quella Terra ebbe ottenuta. Senza battaglia ottenne Colonia, avvengachè Nufa a lei vicina e soggetta avesse in vano con lungo assedio combattuta. E già tutto il Reno ad Otto donava ubbidienza: quando Filippo il Duca di Suevia pel medesimo viaggio, che Otto fatto avea, poco di sopra a Nufa si pose in campo con esercito di venti mila cavalieri, e trenta mila pedoni. Non era di numero molto disuguale l'esercito Ottoniano, nè di gente manco ardita, e però subitamente armati si affrontarono; e fu tra le due più feroci nazioni di Germania, Sassonesi, e Suevi tale battaglia, quale nè per Istoria venne udita, nè per memoria si racconta. Imperochè dalla festa ora dell' undecimo giorno d'Ottobre infino alla nona del duodecimo fu sempre combattuto senza intermissione; e per la luce del Sole, e per le tenebre della notte con molta uccisione dell' una e dell' altra gente durò la pugna crudele. Furono sconfitti i Sassonesi, e fuggì Otto Imperatore a morte piagato dentro a Nufa; la qual Terra dall' acque del Reno fortificata, e da valorosi combattenti di-

Tom. IX.

A feza, fece contro agli assalti de' Suevi maravigliosa pruova; perochè intorno a quella combattendo morirono oltre ad undici migliaja di pedoni e cavalieri; nè per questo si distolse il Duca Filippo dall' incominciata impresa; ma ad un tempo contro a' nemici, e contro all' asprissimo verno combattea. Et essendo già molti mesi nel faticoso assedio dimorato, fu ucciso per tradimento, dormendo nel suo letto la notte dal Landegravio, che in nostra lingua risuona Conte Palatino. Costui in Asia col Duca lungamente militato avea, e per lunga consuetudine era tra i più intimi e domestici riputato; e per piccolo sdegno preso di alcune parole villanamente dette verso di lui da esso Duca Filippo, l'uccise, come è detto. La morte del quale diede tanto di mutazione a questa dissidenza dell' Imperio, che allora parve Otto solo in quella dignitate essere firmato. Et incontante disciolto l'assedio, si dispose alla persecuzione del traditore Landegravio, e pigliatolo per battaglia dentro ad un suo fortissimo Castello, il fece dimembrare tutto vivo in quattro parti. Indi da tutti i Principi d'Alemagna, e da molte Città Italiche ebbe Legati a proferirgli dovuta ubbidienza. E dappoi nell' anno di Cristo millesimo ducentesimo nono venne primieramente in Italia, dove fece quelle cose, che di lui narremo, dopo che secondo l'ordine nostro, avremo le altre Istorie del suo tempo a quell' anno tirate.

C Dopo la morte del Saladino, per cagione a noi ignota forse guerra incontante tra Miralucio Re di Damasco, e Safadino Re di Egitto, nella quale essendo grandemente intricati: Henrico Conte di Campagna Re della santa Terra da' Cristiani designato, rotte le tregue congregò l'esercito contro a Safadino, avendo con Miralucio fatta nuova lega. Ma in questi giorni perì esso Miralucio per veleno; & Henrico essendo nel Castello di Caifas lontano ad Acri per quattro leghe Galliche, sedendo sopra ad una finestra a prendere l'aura notturna (imperochè era il tempo estivo, e per la disposizione di quel paese molto caldo) cadde all' indietro, nè per qual caso si seppe, morì incontante. Dalla morte di questi due ajutata la fortuna di Safadino, occupò il Regno di Damasco, e tutta la Siria interamente; e fatto pace con Bufferio, che il Regno di Halape possedea, addirizzato contro a' Cristiani, ne venne in campo a Jafet. Aveano i Baroni, che la Terra santa in quel tempo abitavano, dopo la morte di Henrico di Campagna ordinato loro Re Haymerico, il quale essendo stato ucciso Guidone suo fratello, in Cipri regnava. Costui non solamente la Terra di Jafet difese, ma pigliò con molta astuzia Berito; e mandato in Ponente a chiedere ajuto, secondo il consueto modo de' passaggi oltramarini, si dispose animosamente alla commessa difesa. Et essendo da trecento cavalieri Spagnoli accompagnato, molte fiata uscì, trascorrendo nelle parti di Giudea mediterranea, e con molta preda e maggior gloria alle marittime Città si raccoglieva. Safadino, che lungamente col fratello Saladino quella guerra sperimentata avea, il tutto poco stimava, fuori che la potenza de' Principi Occidentali insieme raccolta, la quale, come altre volte fatto avea, in Oriente unita passasse. E per questo mandò nelle marittime Città d'Italia suoi Ambasciatori per isturbare il passaggio, che per loro a fare si avesse, a quelle tre massimamente, che erano, siccome ancora sono, di navale

F f a

416

armata potentissime, Pisa, Genova, e Venezia, promettendo a mercatanti loro molta franchezza & immunitade in Alessandria, e negli altri Porti d'Egitto, e di Siria al suo Regno soggetti. Da' Genovesi e Pisani furono incontenente addietro rimandati; più lungamente stettero in Venezia, nè si potè intendere, quale concordia tra loro fosse firmata; ma l'effetto lo chiari dappoi. Imperochè molti Baroni, che sopra a' loro navigli doveano il passaggio fare, furono per opera loro divietati dal tanto pellegrinaggio, siccome qui appresso narremo.

Nell'anno dalla Natività di Cristo millesimo e ducentesimo, regnando Otto Quarto Imperatore, segnaronsi della Santa Croce per far passaggio molti Baroni, tra i quali Balduino Conte di Fiandra, Henrico Duca d'Angiò, Lodovico Conte di Guascogna, Stefano Conte della Pertica, e di San Paolo, Simone Conte di Monforte, Giovanni Conte di Nigella, Reginaldo Conte di Dompier, Guglielmo Marchese di Monferrato, e molti altri Baroni e Cavalieri; la maggior parte de' quali si dicea aver cotale impresa pigliata per tema di Filippo Re di Francia, del quale erano rubelli per avere contro di lui guerreggiato ad istanza del Re Inglese. Et essendo novellamente stato ucciso esso Re Riccardo di una faetta nella espugnazione di un piccolo Castelletto in Inghilterra, pareva il Re di Francia dovere essere nella guerra superiore, essendo a Riccardo nel Regno successo Giovanni suo fratello, che a lui di gran lunga nella virtù della battaglia non era somigliante. Ora quale si fosse la cagione, che a ciò commovesse gli animi de' soprannominati Signori, tutti quanti al divoto passaggio si apparecchiaron, e quello diversamente mandarono ad effetto; imperochè Reginaldo e Giovanni Conti di Dompier, e Nigella, montati sopra a navigli de' Frisoni, & entrati nello Stretto di Marocco insieme co i frati Spartari guerreggiarono alcun mese contro ai Saracini di Spagna, & invernatif poi a Marsiglia, nel nuovo tempo dell'anno seguente passarono in Giudea, dove trovarono le tregue per un'anno firmate tra Safadino, & Haymerico Governatore della santa Terra; nè avendo quivi che fare, andarono in Antiochia chiamati da Boemondo, il quale contra gli Armeni guerreggiava. Erano questi Armeni Cristiani, benchè Eretici, e sotto il governo di molti Signori erano divisi; e molta parte di loro ancora anticamente ai Principi di Antiochia era stata soggetta. Nuovamente da Boemondo furono tutti soggiogati, in ajuto del quale per moneta militarono i due Conti soprannominati, & ambidue di febre in quella regione perirono. Diversa fortuna da costoro ebbero gli altri Baroni, i quali insieme per terra vennero in Italia, essendosi per prezzo convenuti del passaggio co' Veneziani, i quali, come si stimava, corrotti dalla condizione di Safadino, molto li tennero in lungo; & essendo questi Baroni con tutti i loro eserciti quivi giunti, nè potendo la spesa comportare, imperochè aveano da dieci mila cavalieri, e quattordici mila pedoni, pigliarono co i Veneziani quelle condizioni, che poterono avere: e furono queste: che i Baroni fossero obbligati a guerreggiare contro ai Zaratini un'anno intero, ricevendo da' Veneziani soldo tra loro convenuto, e dappoi senza alcun prezzo fossero in Asia trasportati. Questa Città di Zara novellamente si era a' Veneziani fatta rubella, e con animo tanto infiammato si mostrava nemica, che atta pareva

A a sostenere lungamente la guerra. Ma altrimenti avvenne, imperochè la virtù de' pellegrini alla potenza de' Veneziani aggiunta, in manco di tre mesi la trasse a fine; e già pareva, che speditamente doveessero i Baroni al loro pellegrinaggio passare. Ma i Veneziani ora pigliando cagione dal verno, che era sopraggiunto, ora dolendosi di non poter vittovaglia trarre dalle vicine regioni per fornire l'armata, tiravano la cosa in lungo, infino a tanto che novella impresa fu loro posta avanti, alla quale di nuovo tirarono i pellegrini.

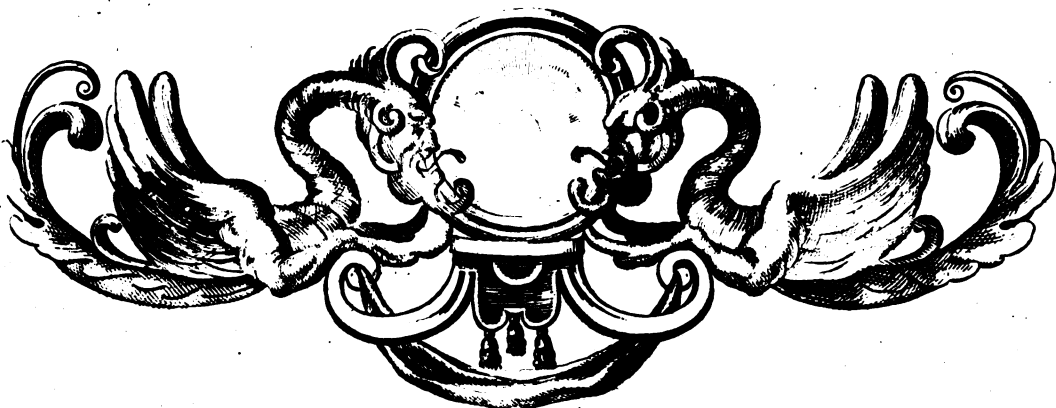
Questo fu l'Imperio di Costantinopoli da' Latini acquistato. Della qual cosa in questa forma scrive Bernardo Tesoriere: L'Oriente Imperio cangiandosi di uno in altro Imperatore, pervenne in mano ad Emanuele Principe nobile e virtuoso, e tra le altre sue lodi amatore molto de' Latini; imperochè la possanza dell'armi, e de' Magistrati tutta era in mano degli Occidentali; e ritrovandosi fedeli, in molto onore, e grandi ricchezze sublimati gli avea, in tal forma che dentro alla Città di Costantinopoli sedici mila casate si ritrovavano tutti Francesi, Alemanni, Italici, e Spagnoli, i quali tutti quanti e per istato con l'Imperatore, e per ricchezza nelle mercatanzie erano in molta riputazione. Oltra mare in Asia per lui governava la Provincia di Ponto un suo nipote, il cui nome era Andronico uomo di Greca frode, e di barbara crudeltà ripieno. Costui, morendo Emanuele Imperatore, fu al governo dell'Imperio deputato, & insieme alla cura di Alessio piccolo fanciullino, il quale da' Baroni era disegnato Imperatore nella paterna morte. Ma Andronico, si come è detto, di natura immane e fraudolente, fatto in Asia ogni apparecchio di guerra, passò con molto esercito in Europa, mostrando di volere i Latini di Costantinopoli cacciare, acciòchè lo Stato di Alessio suo nipote più si rendesse sicuro nelle mani de' Greci collocato. Giaume Conte di Algira uomo Spagnolo, che per sua molta virtù nelle guerre navali era infino a quel tempo stato Ammiraglio di Costantinopoli, ebbe di questa cosa parlamento con gli altri Latini; e fu tra loro deliberato di porsi sopra all'armate navali, e dappoi pigliare quel migliore accordo con Andronico, che ottenere poteffero; e dato effetto alla deliberazione, sopra a quarantacinque galee, che nel porto erano spedite, e navi sei Spagnuole nuovamente arrivate, salirono. Ma Andronico per lo Stretto di Propontide già passato, con molti cavalieri avea la Città ottenuta; & avendo i Latini mandati a lui alcuni Baroni per trattamento di pace, furono dalla Torre di Buccaleone gittati in mare: e subitamente per tutta la Città furono inquiriti i piccoli fanciulli, le femmine, e gli uomini di antica età da' Latini lasciati, e crudelmente uccisi. E corsero i Greci al porto con faette, e con fuoco, e con ogni tormento da guerra, e assalirono l'armata, gittando loro dalle mura addosso i lacerati corpi della turba Latina, che uccisa aveano; e molti altri con orrendo spettacolo per li piedi intorno a' merli aveano sospesi. Il Conte d'Algira non potendo sotto le alte Torri della Città la pugna mantenere, tiratosi con tutto lo stuolo in alto, fu per comune consentimento fatto generale Capitano de' Latini, e indirizzatosi a Tenedo Isola ricchissima tra tutte quelle, che l'Imperio possedea, la spogliò tutta quanta, uccidendo e femmine, e fanciulli senza alcuna pietà; nè solo le mura e gli edifizj consumò con

fuoco, ma le Ville, che di viti, e di ogni fruttifera pianta erano coltivate, distrusse col ferro. Nè meglio furono trattate e Scio, e Mitilene, Isole pure all'Imperio soggette; ma parimenti distrutte, e vote di abitanti furono lasciate. Nè da questa rovina furono le Isole sole consumate, ma tutte le Greche riviere, e lidi marini parimenti ardeano; e la Città di Atene già per anti. o grandissimo fatto, e in quei tempi assai grande ancora, e sotto a proprio Duca governata, fu in questa guerra da' Latini diroccata in tutto, nè altro vi rimase, che il nome solamente d'Atene, e i Borghi di Corinto, che al mare si distendeano. Le Città d'Achaja, che dalla loro anti. a Provincia il nome ritiene, furono medesimamente gittate a terra insieme con Calcide nella Isola Euboea. Nè per li miseri Greci si prendea a tanta sventura alcun riparo; imperochè già avea Andronico il suo nipote Alessio u. ciso, e l'Imperio usurpato, e per ogni giorno al uno de' più Nobili a se sospetto nella Città fatto uccidere. Et avrebbero per questa intestina diffensione de' Greci fatto i Latini il danno assai maggiore all'Imperio, se tra loro medesimi non fosse differenza nasciuta, della quale grandissima cagione all'avarizia del Capitano Catalano venne attribuita. Essi ritornarono in Ponente ricchissimi tutti della Greca preda.

Ma Andronico, siccome da quella paura liberato, più largamente il furore della sua crudeltà spandea, e con maggior cura alla persecuzione dell'Imperial stirpe di Emanuele intendea. Di questa casata an ora dimoravano in Costantinopoli due fratelli, Kirfaco, & Alessio, molto per quella nobiltade a' Greci venerabili, e più per loro virtù da essere temuti. Il maggiore, che la morte ognor vicina si vedea, con ajuto degli amici occupò il Castello di Buccaleone, il quale in Costantinopoli dalla parte del mare è situato, dimorando per quel tempo Andronico nell'altra fortezza, la qual posta di verso terra, Blanchernia vien nominata. Fu tra questi dentro alla Città civilmente combattuto, e fu Andronico preso, e vergognosamente con le pietre dal Popolo ucciso. Kirfaco ordinato Imperatore quello pacificamente governava, & avendo a se per matrimonio giunta Elisabetta figlia del Re d'Ungaria, & avutone un figlio Alessio nominato, il fratello suo, che pure Alessio ancor' egli si appellava, dentro ad una Abazia con tradimento il prese, e trattigli gli occhi, e postolo in carcere, occupò a se l'Im-

A perio. Fuggì l'Imperatrice in Ungaria al fratello per occulto modo, traducendo seco il figliuolo con molto tesoro. E furono queste cose fatte dall'anno secondo di Henrico Imperatore, che fu di Cristo millesimo centesimo nonagesimo secondo, infino al ducentesimo e primo, nel quale Otto Quarto tre anni già regnato avea: nel qual tempo aveano i Veneziani con l'ajuto de' pellegrini la Città di Zara conquistata. La fama de' quali essendo ad Elisabetta riportata in Ungaria, mandò suoi Ambasciatori al Doge di Venezia, che quivi era, & a' Baroni con molta proferta di tesoro, quando a restituire nell'Imperio il suo figliuolo volessero attendere. A questo fare si disposero incontante i Veneziani, e da loro furono ancora esortati & impulsati i pellegrini con promessa, che a loro fece Alessio Imperatore, che ottenendo Costantinopoli, con loro insieme farebbe il santo passaggio. Grandissima somma di moneta fu a questi Latini sborsata, che in Grecia passarono; e volteggiato il Peloponese per la Greca riviera a Costantinopoli si appresentarono, e dalla parte di terra i Baroni con loro cavalleria, e dalla maritima i Veneziani, posero la Terra in istretto assedio. Dentro era il fratricida Imperatore dalla coscienza istessa della sua sceleraggine spaventato, imperochè più di fede ne' Cittadini, che nei nemici, non avea: e per questo senza tentare altra battaglia fuggì alla Città d'Adrianopoli posta nella Tracia superiore, e di quindi cacciato fuggì in Comania, e nei popoli di Russia finì sua vita miseramente per servo venduto. Fu dentro a Costantinopoli ricevuto il giovinetto Alessio, e il cieco padre tratto di prigione. L'esercito de' Latini vicino al porto stava accampato; e trattandosi dentro alla Città d'imporre nel popolo nuova gravezza pel pagamento, che a' pellegrini donar si conveniva, per quanto era loro promesso per l'Imperatore, il quale per se era impotente a soddisfare: subitamente forse grandissimo tumulto, e fu il giovinetto insieme col padre ucciso; & uno, Mortulfo nominato, eletto Imperatore, quale subitamente uscito con tutti i Greci armati, assalì l'esercito de' Latini, i quali ritrovò in ordinate schiere aspettare la battaglia; perochè pianamente erano informati di quanto era fatto nella Cittade. Essi aveano da Ponente tutti i loro cavalieri.

Reliqua desiderantur.

HISTORIA
DULCINI HÆRESIARCHÆ
NOVARIENSIS

Ab Anno MCCCIV. usque ad Annum MCCCVII.

AUCTORE

ANONYMO SYNCHRONO,

Nunc primùm evulgatur

E MANUSCRIPTO CODICE

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ,

UNA CUM NONNULLIS ANIMADVERSIONIBUS

CLARISSIMI VIRI

JOSEPH ANTONII SAXII

EIDEM BIBLIOTHECÆ PRÆFECTI.

IN HISTORIAM⁴²⁵

DE REBUS GESTIS

DULCINI HAERESIARCHAE

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII
MURATORI.

DEbeo Opusculum istud Clarissimo viro *Josepho Antonio Saxio*, Ambrosianae Bibliothecae Praefecto, qui tot alia ad hanc ipsam Collectionem instruendam mihi pro sua humanitate ministravit, non minus hoc etiam titulo, quam suis editis Libris optime de re publica meritis. Invexerat olim in eandem Bibliothecam Lazarus Augustinus Cotta, Novariensis Jurisconsultus, & amicus meus singularis, quaecumque ad Historiam patriae suae spectantia longo studio sibi congesserat, inter quae Opusculum, quod nunc Clarissimi Saxii beneficio in publicum effero. Ejus Auctor Anonymus est; synchronum tamen facile agnoscamus, si narrationem rerum accuratam ac minutam consideremus, qualem efficere non solet, nisi qui loco & tempore a rebus gestis minime distat, aut parum distat. Aliqua tamen a recentiori Scriptore, nempe a Johanne Bonaccio Notario Triveriensi, in calce addita fuere, ut illic legitur; immo quis etiam omnia haec olim exscripserit, ibi adnotatum est hisce verbis. *Explicit Liber Fratris Dulcini Haeresiarchae, Gazzarorum haereticorum conductoris, existentis in monte Zebello loci Triverii, scriptus per me Philibertum Cuppam Bugellensem de Anno 1551. in mense Septembris ad gloriam Dei.*

Fuit autem Dulcini haeresis, ejusque sectariorum confluxus atque constantia, & omnium tandem expugnatio ac caedes, ejus momenti, ut jure & ipsa locum sibi in Italica Historia deposcant. Et quidem mentionem de eo fecere illorum temporum Scriptores, Bernardus Guidonis, cujus narrationem habes Tom. III. Italic. Rer. pag. 674. Johannes Villanus, Alvarus Pelagius, Nicolaus Eymericus, Bernardus Lucemburgensis, aliique non pauci; non autem Martinus Polonus, uti Odo-ricus Raynaldus parum caute affirmat in Annal. Ecclesiast. ad annum 1308. num. 9. Longe enim antea vivere, nedum scribere Historias desierat Martinus. Quare ejus Continuator rectius heic erat memorandus. *Gazzarorum* autem *Secta* a Scriptore nostro appellatur, quae Dulcinum tutorem habuit ac propagatorem. Neque enim parentem illius, sive Haeresiarcham, si accurate loqui volumus, appellare licet, quando haeresim eandem jam pridem disseminaverat *Gerardus Secarellus de Parma*, qui etiam fuerat *Rektor Sectae* ipsius ante Dulcinum, ut ex ipso Opusculo intelligere possumus, monuitque etiam Nicolaus Eymericus illius Seculi Auctor in Director. Inquisit. part. 2. quaest. 12. Adde, non novam quampiam haeresim a Dulcino fuisse procusam, quum nihil aliud perversae illius opiniones forent, quam aut antiquissima Gnosticorum & Manichaeorum deliria, aut Fraticellorum recentia. Multis jam ostendit celeberrimus Bossuetus in Histor. Variat. Haeres. pestem hanc numquam extinctam, & per secula multa vagatam in Europa, modo infecisse Italiam, modo Gallias, modo Britanniam, ac ceteras Christianorum provincias. Ejusmodi Haeretici olim *Catharos* se se appellabant, eorumque successores Seculo Christianae Aerae XIII. idem sibi nomen in Italia vendicavere, quod nempe easdem fere sententias adoptassent, suisque doctrinis, corporibus, & operibus, somniatam quamdam puritatem tribuerent. Adhuc legitur (& legi ego non semel) in Mercatorum Foro Mediolani lapis Oldrado Praetori Urbis positus circiter Annum 1233. in quo is laudatur non solum ob palatium publicum illic structum, sed etiam quod *Catharos, ut debuit, uxit, pro ussit*. Cathari ergo isti, progrediente tempore, ludibrii causâ, ut puto, *Gazzari*, seu *Gazari* vulgo nuncupati sunt; corrupto dedita opera indigno eorum nomine.

Tom. IX.

G g

Quod

Quod mirere, Dulcini ejusque sectatorum effusa licentia in abominandam quam-
 que libidinem a Scriptore hujus Opusculi minime inter ejus errores & crimina
 recensetur. Et sane horum hominum gentis & scelera plus aequo fama interdum
 onerare consuevit. Attamen quum Dulcinus ejusque schola principiis quibusdam
 uterentur, quae Gnosticis olim & Manichaeis fuere communia, & e quibus flue-
 bat impunitas ad omnia luxuriae inquinamenta, nemo neget, quin fides facile ha-
 bendâ sit supra Taudato Eymérico de iis scribenti: *omnia communia esse docebant,*
etiam uxores. Sanctus quoque Antoninus part. 3. tit. 21. Cap. 1. Bernardus Lucem-
 burgensis, Blondus, aliique idem confirmant. Numquam enim ad hosce Catholi-
 cae doctrinae novatores & corruptores tam studiose virorum ac mulierum turba
 confluit, quam quum sub specie pietatis libidini atque vitis porta recluditur.
 Anno 1307. uti heic diserte scriptum cernimus, contra Dulcinum Catholicae mi-
 litia arma praevaluisse, atque is eodem Anno & mense Junio suae temeritatis ac
 impietatis poenas dedit. In eam chronologiam consentiunt Corrus, Spondanus, &
 alii. Quare ejus mortem non satis recte Odoricus Raynaldus consignavit ad An-
 num 1308. quasi id Bernardus tradiderit; heic enim annum numerabat non a Na-
 tivitate, aut a Circumcisione Domini, sed quidem ab Incarnatione. Longius etiam
 a veritate deflexit Bzovius in Annal. Eccles. qui Dulcini occasum distulit usque
 ad Annum 1310. Sed pluribus Lectorem distingere nolo.

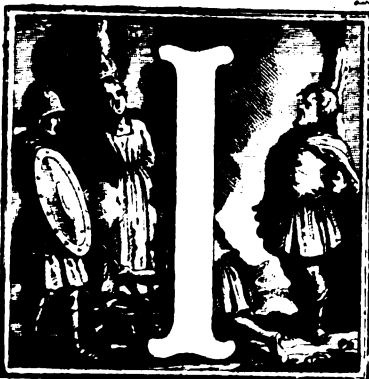

HISTORIA

FRATRIS DULCINI

HÆRESIARCHÆ.

Historia, sive Legenda nefandorum operum, & malorum gestorum perpetratorem per maledictum & pessimum Hæresiarcham Fratrem Dulcinum cum suis perfidis Sequacibus in Villa & loco Triveri, & aliis Villis ac locis circumstantibus, qui de Anno Domini millesimo trecentesimo sexto die septima mensis Martii vênit cum sua pestifera comitiva super quemdam montem existentem in montibus Triveri, qui tunc temporis dicebatur mons Zebelli; nunc verò quia in cacumine dicti montis post expulsionem dicti Dulcini & Sequacium ejus fuit constructum, fabricatum, & consecratum Sacellum, seu Oratorium unum ad laudem Dei, Beati Bernardi, & aliorum Sanctorum, appellatur mons Sancti Bernardi, quod nomen in perpetuum retinebit.

tem Zebellum (1) de Triverio Vercellensis Diœcesis. Quoniam magnitudo rei, quæ miraculosè & inexcogitatè provenerit, cum ab aliquibus enarratur, sæpissimè reddunt nos auditores dociles, benivolos, & attentos, nonnumquam & ipsos inducunt ut eorum tempora prudenter dispensent, memorando præterita, cogitando præsentia, & prævidendo futura, ut vitio-

IN Nomine Domini nostri Jesu Christi amen. Anno currente Millesimo trecentesimo sexto, die decima mensis Martii. Vênit perfidus Hæresiarcha frater Dulcinus nomine nuncupatus super mon-

Arum lubricis profulgentibus salubria capiant, & juxta vigilantium solertiam firmentur: idcirco ad honorem summæ & Individuæ Trinitatis opus aggrediar sub compendio compilatum narrare.

Intendens novitatem, quæ propter sui stupendam tam modernis, quàm posteris etiam memoriæ commendare, quæ quidem novitas vênit, existente venerabili Patre Domino Raynerio Pezzano (2) Advocato Episcopo Vercellensi; & ut ad species singulares descendam, est notabiliter sciendum, quòd præfatus venerabilis Pater Dominus Raynerius Episcopus Vercellensis gradatim ascendit ad omnes honores in Ecclesia Vercellensi, divina gratia suffragante. Nam primò in ætate juvenili fuit Clericus Ecclesiæ Vercellensis, demum Cantor, postmodum Thesaurarius, postea Præpositus, & subsequenter Archidiaconus dictæ Ecclesiæ. Et promotus fuit & honoratus precibus ad eum missis, non per eum porrectis, ad omnes hujusmodi dignitates, ita quòd quinquaginta annos & ultra, successivè

(1) *Rebellum* ubique appellat Carolus à Basilica Petri in sua Novaria facta.

(2) *Seu de Pezzano*. E familia quidem Avogadra, Tom. IX.

sed de *Valdengo* Rainerium afferunt Corbellinus & Cusanus in *Vitis Episcoporum Vercellensium*.

cessivè constitutus in dignitatibus antedictis, tenuit Ecclesiam in bono statu, pacificè & tranquillè, prout ejus opera manifestant clariùs per effectum, quod longum esset enarrare. Postmodum verò, defuncto bonæ memoriæ Domino Aymone Episcopo Vercellense, qui fuit de Vicecomitibus (3) de Auguita, in Anno Millesimo trecentesimo tertio, idem Dominus Raynerius Archidiaconus, inspiratione divina, concordi Capituli totius voluntate, nemine discrepante, fuit electus in Episcopum Vercellarum, juxta illud, quod legitur in Canone: *habebant unusquisque suum officium militiæ, in Ecclesia, in qua suam per omnia transegit ætatem*. Præsentata igitur electione sua præmissa Patri sanctissimo Bonifacio Papæ Octavo, idem Dominus Papa præmissum Episcopatum eidem Domino Raynerio instanti contulit de gratia speciali: Cum autem ipse Dominus Episcopus collatione facta, & suscepta, habitoque numine consecrationis, honorificè, sicut decet, Episcopatum ipsum in omni tranquillitate teneret: quidam frater (4) nomine Dulcinus, filius Presbyteri Julii de Tarecontano (5) Vallis Exolæ (6) Diocesis Novariensis, homo incognitus, Hæresarcha pestifimus, subitò & inopinatè cum quibusdam complicibus suis de remotis partibus (7) vènit in Diocesi Vercellenfi Anno Domini Millesimo trecentesimo quarto, & in locis Gatinaræ, & Serravallis, & aliis circumstantibus cœpit occultè & malitiosè conversare, & in ipsis locis quamplures tam mares, quàm scæminas seduxit, trahens ipsos ad falsa documenta, suam perniciosam sectam, & novam hæresim. Falsos errores, inexcogitabiles ac perditos laqueos, dogmatizare cœpit, fidelium, imò simplicium animas captivando. Et cum ipse frater Dulcinus cum quampluribus sequacibus esset in loco Serravallis, & intellexisset, quòd Inquisitores pravitatis hæreticæ cum persequerentur, auxiliando sibi quibusdam de dicto loco Serravallis, qui sibi assistebant, aufugit inde cum sua pestifera comitiva:

- (3) Etiam Aymonem hunc Avogadræ familiæ adscribunt nonnulli apud Corbellinum & Ughellum; incongruè tamen, cum è Vicecomitum stirpe illum prodisse affirmer Auctor noster, ætatem ejusdem tam proximè attingens.
- (4) Nullum sacrum Ordinem professus est Dulcinus, (quidquid Ripamontius scribat) sed Religiosam vitam sub rudi alboque habitu, & affectata severioris disciplinæ regula, ementitus est, ut ex Eymerico discimus.
- (5) Seu Tragontano Ossulæ vico.
- (6) Vallem Osclæ, olim dictam ab Oppido ejusdem nominis, quod Ptolomæus circa has Alpes statuit, Carolus à Basilica Petri testis est; nunc *Ossula* appellatur.
- (7) Per Dalmatiam ac Tridentinas Alpes propagasse primò Sectæ suæ errores Dulcinum, sed undique expulsam constituisse demum in Novariæ ac Vercellarum finibus, traditum ab aliquibus reperi.
- (8) De hac Carolus à Basilica Petri: „ Flumen Sicidæ & Vallis Sicidæ multis dicta est, sed „ malè. Nam Sefites antiquum nomen Plinius „ demonstrat, ex quo vernaculæ pronuntiatio- „ nis vitio, primò quidem Sefeda, ut in veteribus quibusdam scriptis reperi, deinde etiam „ Sefia, ut hodie dicitur, aut Sesium dictum „ est; nam & in veteribus scriptis sæpiùs hi „ montes Sefii appellantur. Fuisse verò videntur qui antiquum nomen ignorantes, & latinam rationem aliquam imperitè sequentes, Sicidam reddidere.
- (9) Honorii IV. anno MCCLXXXV. & Nicolai IV. anno MCCXC. contra pseudo-Apostolos, ut Eymericus narrat.
- (10) In Miscellaneis scriptis Novariensibus, quæ in Ambrosianam Bibliothecam intulit, mihi olim amore conjunctissimus, & Museo Nova-

ex quo graves processus facti fuerunt, & formati tam per Inquisitores hæreticorum, quàm per Dominum Potestatem Vercellarum, contra Rectorem Ecclesiæ Serravallis, & contra homines dicti loci Serravallis. Tandem condemnati fuerunt, eo quòd dicto Fratri Dulcino favorabiles fuerunt. Cùmque a dicto loco Serravallis aufugisset, reduxit se in Vallem Sicidam (8) Diocesis Novariensis in domo cujusdam rustici divitis, qui dicebatur Millanus Sola de loco Compartolii Diocesis Novariensis, sive Varallis, qui ipsum Dulcinum de longinquis partibus evocavit; ibique pluribus mensibus stetit cum pestifera comitiva. Ad quem Dulcinum homines & mulieres de diversis Mundi partibus veniebant auditum suas falsas prædicationes, & erronea documenta. Qui dubitando de persecutione, quæ fiebat tam contra eos, quàm contra Hæreticos & Infideles, recedendo ab inde, ductis se in dicto Millano Sola, & multis aliis personis de dicto loco Compartolii, aliisque locis circumstantibus cum omnibus eorum bonis, quas personas ipse Dulcinus traxerat ad suam falsam sectam, se reducerunt ad quemdam montem Diocesis Novariensis, ubi dicitur ad Balmara, ibique plures domus & mansiones construxerunt, & in ipso monte pluribus mensibus permanserunt. Et cùm magnus exercitus congregatus esset contra eos, (9) procurante præfato Domino Episcopo Vercellenfi, & Inquisitoribus Hæreticorum cum Bullis Apostolicis: (10) in quo exercitu erant multi de Diocesi Vercellenfi, quos idem Dominus Episcopus miserat pro exterminio dictæ sectæ, & defensione Fidei Catholicæ, ac populi Christiani: videntes ergo ipse Dulcinus, & sequaces sui, quòd non poterant se bene defendere ab exercitu prædicto Christianorum, nec Fidelibus resistere, qui eos persequerentur, arripuerunt fugam noctis tempore. Et cùm crederent, ipsos tamquam confusos & dispersos totaliter recessisse, illucque vel in partibus circumstantibus nullo modo & nullo tempore rever-

ros,

riensi edito celebris Lazarus Augustinus Cotta, Vol. IX. extat exemplum publici documenti confecti anno MCCCXV. die XXIV. Augusti, in Ecclesia Scopæ Diocesis Novariensis, in quo leguntur primores Viri Locorum ac Vallium finitimarum simul convenisse, tatisque Evangelii percussisse invicem fœdus, ut junctis viribus ineluctabile bellum Gazzaris intentarent: ita verò exorditur.

„ Dum placuit Deo liberare ferè totam Val- „ lem Sexiam inferiorem de Blandratorum tyrannide, iniqui hæretici Gazzari, eorum milites Vallem Magnam superiorem invaserunt, in montibus Vallis Raxæ se fortes fecerunt, & totam regionem raptis, excidiis, incendiis, & miseris sacrilegi adimpleverunt: Placuit S. Patri Clementi eadem cum novitate suæ exaltationis ad Papatum Indulgentiam publicare ad formam Cruciatæ contra Dulcinum, & sequaces: Hac de causa Homines, Populi, & super eos insignes familiæ, quæ propter factionum & bellorum calamitates, in hisce alpebus confugium & pacem quæsiverunt, in Concilio generali Ligam perpetuam simul tractaverunt, statuerunt, & deliberaverunt armis protequi istos nefandos devastatores unanimiter & concorditer usque ad ultimam sanguinis guttam, & hodierna die incipere obidionem & guerram quisquis secundum suum majus posse: Juraverunt supra Dei Evangelia unionem, sinceritatem, & constantiam, & guerram contra hostes istos perversos fidei, & libertatis destructores usque ad exterminium: Sequuntur nomina eorum, qui se juramento obstrinxerunt, additurque Tabellionis nomen: *Ego Jo. Montea Notarius publicus hoc Instrumentum rogavi, & juramentum à Contrahentibus accepi.*

ros, ipsi dolosi Hæretici ascenderunt super quemdam montem ibi proximum, & fortissimum, qui à nulla parte poterat expugnari, & appellatur Mons Parietis Calvæ, ibique convenerunt de diversis Mundi partibus homines & mulieres de secta ipsius Dulcini tot & tanti, quod fuerunt in numero mille quatuorcentum & ultra; quorum omnium ipse Dulcinus erat dominus & rector, & sibi in omnibus obediebant, & potius recepissent pœnam magnam, quam ejus mandata transgredi. Et ibi domus quamplures & habitacula construxerunt. Congregatâ verò hujusmodi pravâ sectâ in monte præmissio, cœperunt spoliare totam Terram à loco Varallis superiùs; & cum quadam vice venissent ad spoliandum, Potestas Varallis, & homines dicti loci, & locorum circumstantium dictæ Vallis Sicidæ, fuerunt ad resistendum ipsis hæreticis. Et ipsi canes pessimi, positis aliquibus ex ipsis in insidiis multis, irruerunt cum multitudine onerosa in ipsos Potestatem, & homines dictæ Vallis cum armis & lapidibus. Ibique plures homines occiderunt in conflictu, & alios quamplures ad dictum saxum Parietis Calvæ captivos duxerunt, & eos usque ad extremum suæ substantiæ redimi fecerunt. Inter quos captivus fuit Potestas præmissus, qui erat Novariensis, nobilis, & de genere Bruxatorum (11). Postea verò destruxerunt ferè omnes Terras & Villas, quæ erant à loco Varallis superiùs, Ecclesiasque spoliaverunt, & loca plurima igne succenderunt itaque in illa contrata ferè per decem milliaria pauci vel nulli habitabant; & remansit contrata illa derelicta, & gentes illius contratæ discurrerunt per alienas patrias mendicando. Et si illi pessimi canes inveniebant aliquos Christianos, aut eos occidebant, aut redimi faciebant. In personis ac bonis damna & offensiones quamplurimas intulerunt tam in Diœcesi Vercelleni, quam Novariensi. Post hæc & his similia accesserunt ad locum Triverii prava opera faciendo.

Tandem ad tantam famem & penuriam devenerunt, quod carnes murium, equorum, canum, & aliarum bestiarum brutarum, foenum coctum cum sepo comedebant etiam tempore Quadragesimæ. Et cum super dicto monte per annum & ultra stetissent, & habitassent, & ibi ulterius habitare non possent, quia fame & miseria multi ex eis moriebantur: ipsi pestiferi canes Dulcinus & sequaces in anno corrente Millesimo trecentesimo sexto die Jovis decima mensis Martii, relicti in dicto monte personis debilioribus, secesserunt ab infra, & transeuntes montes magnos, vias inexcogitabiles fecerunt per loca difficillima, & nives altissimas, noctis & tempore intraverunt Diœcesim Vercellentem, & ascenderunt super quemdam montem fortissimum, qui appellabatur Mons Zebellus, qui est super locum Triverii dictæ Diœcesis Vercellenis, nunc verò propter incolatum dictorum hæreticorum appellatur Mons Gazzarorum sive Fratris Dulcini. Et in adventu ipsorum Hæreticorum fuerunt; ut de communi creditum est opinione, & relatione ipsorum, mille & ultra,

A qui nulla victualia habebant, nisi fortè quædam frustra carniùm, & hujusmodi, quas secum tulerant, prout veraciter fuit repertum. In adventu autem ipsorum Hæreticorum descenderunt ipsi Gazzari ad Villam & Ecclesiam Triverii summo mane, de quo homines Triverii nullatenus advertebant, & improvisi erant; & exspoliaverunt Ecclesiam Triverii exportando calices, libros, & alia bona. Derobaverunt alias domus quamplures de Triverio, captivando quoque personas dicti loci; & totam prædam, quam capere potuerant, reduxerunt ad montem Zebellum superiùs nominatum, qui nunc dicitur Mons Gazzarorum sive Fratris Dulcini. Homines tamen Triverii tamquam stupefacti, & in lectis existentes, nullam defensionem fecerunt, sed ipsos sine aliqua infecutione redire permisissent. Postea verò congregati, & in se reversi, fecerunt rumorem, & pulsaverunt ad stremitam. (12) Quidam autem Juvenes de Moxo, pauci tamen, auditâ stremitâ cucurrerunt usque ad confinem Moxi, & Triverii, & reperientes triginta quatuor de melioribus ipsorum hæreticorum, quos Dulcinus posuerat in insidiis ad obviandum, & providendum, ne aliqui eos offendere possent, ipsos interfecerunt auxilio eorum de Triverio. Alii verò onerati spoliis & prædis, sive bonis derobatis, combustis quibusdam domibus, redierunt ad montem præmissum: Unde homines locorum circumstantium fuerunt valde stupefacti, & perterriti. Cum autem prædicta incontinenti ad aures præfati Reverendi Domini Episcopi Vercellarum devenissent, ipse tamquam bonus Pastor cogitans statim posse eos superare, & lupos à suo grege depellere, tum quia non habebant victualia, tum quia erant in montibus altissimis collocati, statim misit illuc maximas gentes de terris suis, & aliunde, causa capiendi, & destruendi pestiferos antedictos. Cumque ipsi sic essent obsessi in monte præmissio, videntes se quasi mortuos, irruerunt malitiosè cum armis & lapidibus in Christianos, qui venerant contra ipsos ad debellandum eos; ibique multos occiderunt, & alios multos ceperunt, quos redemptionem facere compulerunt; & sic multa victualia, & alia necessaria pro hujusmodi redemptionibus habuerunt. Carnes verò tota Quadragesima comedebant; semperque attentis erant, ut possent personas & bona Fidelium rapere & prædari. Super ipso autem monte fortalicium magnum, & domus multas fecerunt, & fodierunt quemdam fontem, qui erat in medio montis longè à fortalicio prædicto unum milliare vel circa, & ipsum ordinaverunt ad modum unius putei, & ipsum cum lapidibus magnis cooperuerunt; & fecerunt sub terra à cacumine montis prædicti usque ad dictum fontem iter unum, & ipsum etiam cooperuerunt, ne possent videri, neque capi à Fidelibus. Et à nemine expugnari poterant, nec aliquem hominem timebant, dummodo tamen haberent victualia.

Dominus autem Episcopus tamquam fortis athleta semper eorum superbiam contere cupiens, indefesso labore viriliter eis restitit; nam à prin-

(11) M. Aurelius Cusanus in Vita Rainerii Vercellenis Episcopi addit, Bruxatum hunc acerba morte à Dulcino sublatum, sed unde id hauserit minimè docet. Credibilis est dimissum è vinculis redemptionis lege cum cæteris, qui in hoc conflictu capti, pacta pecunia, in libertatem asserti narrantur; id enim suadebat ciborum penuria, qua summopere laborabant hæretici, ut ex tam nobili præda majus pretium emungerent. Certè Auctor noster, qui insana omnia extremæ crudelitatis illorum

vestigia tam sedulò relegit, de hac cæde profusus flet.

(12) Deest hoc vocabulum à Ducangii Glossario, aliisque vocum peregrinarum Lexicis, quæ evolvi. In aliquibus trans Padum Urbibus adhuc vox ista usurpatur, & designat frequentem illum æris campani sonitum, quo publico aliquo urgente periculo populus excitatur, ut arma capiat aut in subsidium accurrat, & vulgari sermone dicitur *sonare campana à morsello*.

à principio per menses quatuor vel circa in loco Moxi tenuit exercitum magnum de hominibus electis ad obviandum ipsis malignis, ne forte descenderent de dicto monte, daturi offensiones aliquibus Fidelibus, & ne deferrentur victualia aliqua eisdem, vel aliquæ mercaturæ, five etiam armaturæ. Et cum in Calendis Maji proximè sequentis quamdam maximam prædam facere cogitassent, prædicti Dulcinus, & sui sequaces de monte finxerunt se recedere quasi cum omnibus, qui ibi aderant; & præsentibus quibusdam carceratis dixerunt, quod non volebant amplius stare ibi, quia non habebant victualia. Et dimissis ibi paucis hominibus, exiit fortalicium cum maxima comitiva, & reductis carceratis in carcere, ipse latenter intravit fortalicium cum suis sequacibus, & per aliam portam intrantes se absconderunt, ne carcerati scire possent fraudem, quam cogitaverant & ordinaverant. Illi autem, qui remanserant cum pluribus carceratis, suaserunt ipsis carceratis, ut recederent, quia poenitebat eos de malis, quæ fecerant; & dixerunt ipsis carceratis: *Eatis ad Capitaneos exercituum Domini Episcopi Vercellensis, qui sunt Moxi, & dicatis eisdem, quod veniant huc cum tota sua gente, quia volumus sibi montem, & Castrum remittere, & sequi fratrem Dulcinum, & alios, qui hac nocte vobis videntibus recesserunt, quia victualia non habemus, & non possumus amplius hic manere.* Ipsi autem carcerati recesserunt cum licentia, & venerunt Moxum, narraveruntque Capitaneis, & hominibus exercituum Domini Episcopi prædicta, quæ sibi dixerant illi dolosi, & quæ viderant. Illi verò tamquam nimis creduli iverunt illuc super montem causa capiendi eum, & fortalicium, & causa debellandi expellendique illos canes pestiferos, sperando ipsos ut plurimum recessisse, prout narraverant carcerati. Et cum ibi tota nocte steterissent, & gravis pluvia cum frigore & grandine advenisset, fortalicium intrare dubitando, quia de prodicione timebant, cœperunt descendere costam, & regredi versùs Moxum. Tunc illi canes maledicti exeundo de insidiis descenderunt de monte, & irruerunt more Dæmonum in prædictos homines Domini Episcopi, & multos ex eis occiderunt, & alios ceperunt, quos redimere fecerunt ex confine; & sic de redemptionibus & spoliis, quæ ibi habuerunt, & lucrati fuerunt, multa victualia & alia necessaria habuerunt.

Præfatus igitur Dominus Episcopus ex hoc valde stupefactus misit, consilio Capitaneorum fuorum, & aliorum nobilium, & bonorum hominum, nuntios suos ad Summum Pontificem cum literis suis, causam prædictam explicando, qui gratiosè concessit suas Indulgentias plenarias omnibus Christi fidelibus, qui personaliter irent ad debellandum, & expugnandum dictos hæreticos, vel dare volentibus stipendia debita, & opportuna pugnare volentibus per mensem contra prædictos canes, ipsosque hæreticos condemnando, & anathematizando. Tunc præfatus Dominus Episcopus confusus de auxilio Dei, & Beati Eusebii Martyris, & literis Domini Papæ (13), quas ubique publicari fecit, paulò post capi fecit, & muniri quemdam alium montem

(13) Datis anno MCCC.V. ut in documento superius relato num. 11. legitur. Odoricus Raynaldus minimè eas recitat, nec annum designat, quo expeditæ fuere.

(14) „ Agger (est), seu Promurale ex fustibus parietum, liſque contextum; Italis *Stecato*, *Trincea*, ex

A cum maximo periculo, qui est à parte apposita dicti montis Zebelli, ibique fieri fecit bastitam (14) fortissimam, & pulcherrimam, in qua posuit primò mille & ducentos viros, & ultra. Et procuravit, quòd Commune Vercellarum, licet foret difficile, conduci fecit duas machinas ad dictam bastitam, qua, die noctuque trahebatur ad dictum fortalicium montis suprædicti; & multa damna intulerunt tam personis, quam domibus ibi constructis per ipsos Hæreticos. Commune verò Vercellarum, mediantebus Indulgentiis Apostolicis, & procurante prædicto Domino Episcopo, fecit similiter bastitam unam cum Villis circumstantibus in pede montis supraviam, quæ ducit ad Sellam Stavelli, ita quòd una propter aliam erat plus secura, & gentes utriusque bastitæ sese, cum expediebat, adjuvabant, & sibi, cum opus erat, succurrebant. Propterea idem Dominus Episcopus compatiens populo, licet esset antiquus (15), exercitum suum, & etiam exercitum Communis Vercellarum personaliter visitavit, confortando Dominum Potestatem Vercellarum, & ceteros homines utriusque exercitus, qui etiam multi de remotis partibus venerant ad tam grande spectaculum: de cujus adventu multi fuerunt congaudentes, & illi infelices pessimi Gazzari perterriti fuerunt miro modo. Et cum per homines dictorum exercituum tractaretur, quamdam aliam bastitam fieri contra prædictos canes super quodam alio monte apud Sellam Stavelli, quæ Sella habet pulchram, & magnam placiam (16) ad pugnandum inter partes ipsas, & ascenderunt ipsi Fideles ipsum montem, five Sellam Stavelli, ubi est iter satis pulchrum, & planum, videlicet causa muniendi ipsum montem, five Sellam, & faciendo ipsam bastitam prope Sellam Stavelli: ipsi perniciosi Gazzari fuerunt desuper, & irruerunt in dictas gentes Fidelium, & multi de utraque parte interfecti fuerunt, inter quos fuerunt mortui quinque ex Dominis Crepacorii, qui steterant ad gubernandum alium Montem, qui dicitur Sella Caulariæ. Multi igitur de utraque parte mortui, & multi vulnerati fuerunt, & projecti in quodam flumine, qui postea fuit nuncupatus rivus Carnaschus, eo quòd aqua illius fluminis erat rubra veluti sanguis propter corpora interfectorum & vulneratorum, quæ projecta fuerant in dicto flumine rivi Carnaschi, & discurrebat ipsa aqua rubra usque in alio flumine, quod dicitur Sesslera. Capitanei igitur, & exercitus Domini Episcopi, & Communis Vercellarum descenderunt versùs loca Moxi, Triverii, & Crepacorii; & dicti pestiferi canes sex alios montes ibi prope existentes de suis gentibus munierunt; qui loca circumstantia, personas, & bona, quando opportunitas eis aderat, destruebant, & super ipsis sex montibus magnas fecerunt bastitas, & magna fortalicia.

E Opera autem ipsorum Dulcini, & sequacium ejus erant abominabilia, & nefanda, & prædicationes eorum enormes, & hæretica dogmata ipsorum maledicta, & omnimodo contra normam Fidei Orthodoxæ. Ipse namque Dulcinus, dum steterisset super montibus antedictis, necnon dum stabat in Valle Sicida dixit, credit, docuit, & publicè prædicavit multis vicibus, & præ-

„ quo procul dubio vox Italica *Bastione* „. Ita in suo Lexico militari diligentissimè elaborato Carolus de Aquino Soc. Jesu verbo *Bastum*.

(15) Idest *annis gravis*.

(16) *Aream*, seu *planiciem*.

prædicari iussit, prout sponte confessus fuit, quod ipse, & sequaces sui poterant, & eis licitam erat suspendere, decapitare, mutilare, interficere homines, & personas locorum ob edictum Ecclesiæ Romanæ, necnon incendere, destruerè, capere, & compellere Christianos ad redemptionem, & hoc finè peccato.

Item derobare, carcerare, & quæcumque mala inferre Christianis, potius quàm mori fame, & destruerè eorum Fidem. Item quod status suus, & sequacium ejus erat perfectior & sanctior omni alio statu, qui esset in Ecclesiâ, quia patiebantur persecutionem.

Item, quod Episcopus poterat relinquere Episcopatum, Religiosus Religionem suam, Sacerdos Curam suam & Ecclesiam, vir uxorem suam, & uxor virum causâ sequendi sectam suam, & fidem.

Item, quod Clerici, Laici, Prælati, Religiosi, & quicumque ordinati in Ecclesiâ Dei in quocumque statu essent, ordine, vel dignitate, poterant, relicto eorum statu, liberè, & impunè transire ad eorum sectam, & eorum vitam tenere finè peccato; Immo verius cum melioratione eorum vitæ: quod absit à cordibus Fidelium.

Item, quod ipse Dulcinus intelligebat, quod ipse, & illi, qui sunt, vel tunc erant de ejus secta & congregatione rectè tenebant vitam, quam tenebant Apostoli primitivi Jesu Christi; & quod tenebant ipsam vitam per multa tempora præterita, quæ erant eorum tempore reformanda.

Item, quod non credebat, quod Dominus Papa posset excommunicare eos, pro eo, quod tenebant vitam Apostolicam. Et si Dominus Papa præceperit sibi & sociis suis sub excommunicationis pœna, quod relinquerent eorum sectam, & modum vivendi, quem tenebant, quod propterea eum non dimississent, nec vitam, quam tenebant, asserendo ipsam vitam esse Apostolicam; & quod in iis non esset obediendum Domino Papæ, etiam si vellet eos per censuram Ecclesiasticam cogere ad dimittendam vitam eorum, & modum vivendi, quem tenebant, & tenebant per tempora retroacta; consitendo nihilominus, quod Dominus Papa poterat facere decreta, & dignitates; habebat enim quemdam intellectum, & brevem opinionem suæ præmissæ vitæ; à qua nullo modo recedere volebat.

Item, quod Prælati, & Inquisitores hæreticæ pravitatis non poterant citare eos, vel excommunicare, eo quod tenebant dictam fidem; nec poterant cogere eos ad eam dimittendam; & hoc intendebat propter intellectum, quem habebat in quibusdam Scripturis Veteris Testamenti, asserens, quod non credebat, immo impossibile sibi videbatur, quod per aliquem possit sibi offendi, nec esse melior, vel verior sensus, vel intellectus, quàm esset suus, quem habebat in Scripturis superscriptis: quem intellectum asserere se non habere ab homine, vel propter hominem, sed per ejus maximam opinionem, & conceptionem cordis sui.

Item credidit, prædicavit, & docuit; quod Dominus Fedricus Rex Aragoniæ debebat ingredi Romam in anno Millesimo trecentesimo quinto in Festis Nativitatis, vel in mensè Martii proximè sequentis, & fieri Imperator per Romanos. Et licet non venerit in dictis terminis, tamen credebat eum adhuc venturum, & fieri Imperator ut supra. Et quod ipse Dominus Fedricus factus Imperator debebat facere novem Reges in Italia; qui Imperator, & Re-

ges debebant regnare tribus annis cum dimidio; & infra dictum tempus interficerent Dominum Papam, qui tunc esset, & multos Prælatos, & multos Ecclesiasticos, & Monachos, ac Prædicatores, Minores, & alios Religiosos; & esset maxima guerra; & eis, ac toti Ecclesiæ auferrent divitias, & dominium temporale, & reducerent universam terram ad Novum Testamentum; & postea eligeretur, ut esset unus Papa sanctus; & quod ipse Dulcinus esset ille Papa sanctus, si tunc viveret; & quod infra tres annos proximè venturos ipse Papa sanctus, & maxime ipse, si tunc viveret, recipiet tantam gratiam Spiritus Sancti cum multis aliis, quantum receperunt Apostoli Jesu Christi post Ascensionem ejus in die sancto Pentecostes; & quod ipse Papa sanctus, quem eum esse dicebat, erit ita sanctus, & tantæ perfectionis, sicuti & quantum fuit Sanctus Petrus Apostolus.

Item, quod intra dictos tres annos ipse Dulcinus, & sequaces sui prædicabunt adventum Antichristi; & quod ipse Antichristus veniret in hunc Mundum finitis dictis annis tribus cum dimidio; & postquam venisset, ipse Dulcinus, & sui sequaces transferrentur in Paradisum, in quo sunt Enoc, & Elias, & conservarentur illæsi à persecutione Antichristi; & quod tunc ipsi Enoc, & Elias descendent in terram ad prædicandum Antichristum, deinde interficerentur ab eo, vel ejus ministris, & sic regnaret idem Antichristus per plurima tempora. Eo verò Antichristo mortuo, ipse Dulcinus, qui tunc esset Papa sanctus, & sui sequaces reservati descendent in terram, & prædicabunt Fidem Christi rectam omnibus, & convertent eos, qui tunc erunt vivi, ad veram Fidem Jesu Christi.

Item dixit, prædicavit, & vult, quod illi de sua secta & congregatione, qui fuerunt à Prælati Ecclesiæ, & Inquisitoribus hæreticorum judicati hæretici, & relicti Judici Seculari, & postmodum combusti, & alii morti traditi sunt, & fuerunt salvati, si perseveraverunt usque in finem in doctrina & credulitate ipsius Dulcini, & quod iverunt ad Paradisum, vel statim ad Purgatorium: quod nequissimum est credere apud Fideles.

Item dixit, & confessus fuit; quod tribus vicibus fuit in manibus Inquisitorum hæreticæ pravitatis, & qualibet vice abrenuntiavit dictæ suæ sectæ iniquissimæ, & quod numquam servavit abrenuntiationes prædictas, nec servare intendit, sed præmissis abrenuntiationibus non obstantibus semper tenuit, & regit dictam sectam; & tamen propter hoc non incurrit aliquod perjurium, nec recognoscebat se fecisse in aliquo contra præmissa juramenta, quæ fecerat, nec credebat in hoc aliquatenus peccasse secundum opinionem suam miserrimam.

Item dixit, quod sunt jam anni quadraginta quatuor, in quibus cœpta erat hæc secta prædicta, & quod Gerardus Secarellus de Parma fuit rector dictæ sectæ; & ipse Dulcinus cum eo, & quod ipsi, & homines dictæ eorum sectæ erant missi à Deo ad reformandam Ecclesiam, quæ perierat per superbiam, avaritiam, luxuriam, & multa alia vitia; & specialiter ipsi Gerardus, & Dulcinus erant ordinati à Deo ad regendum & gubernandum dictam sectam; & hoc habebant per maximam, & malam opinionem cordis sui; & quod credebat, ipsum Gerardum esse salvum, licet fuerit condemnatus hæreticus, & combustus (17).

Item,

(17) Anno MCCC. XVIII. Julii testante Francisco

Pegna in Commentariis ad Emericum.

Item, quòd illi de sua comitiva osculabantur sibi pedes, ex eo quòd erat melior & sanctior quolibet homine Mundi; & quòd licebat sibi comedere carnes in tota Quadragesima in diebus Veneris, & Sabbati, ac in Vigiliis præceptis ab Ecclesia; & hoc sinè peccato, quia non habebant alia sufficientia ad edendum; & quòd perseveravit in hac vita, modo vivendi, credentia, doctrina, & secta, annis sexdecim elapsis.

Postquam igitur errores sectæ nequissimæ narrati sunt unà cum multis aliis malis superiùs enarratis, adhuc restant multa alia mala narranda, & explicanda, quæ per ipsos pessimos Gazzaros, & hæreticos fuerunt commissa & perpetrata.

Ipsi namque Gazzari dum erant in monte Triverii prædicto, multos de Fidelibus Jesu Christi suspendentur in furcis, inter quos fuit suspensus quidam puer parvulus innocens ætatis decem annorum vel circa. Item multos alios viros suspendentur, videntibus uxoribus, & parentibus, quia non volebant se redimere arbitrio prædictorum canum. Quosdam fame in carcere mori fecerunt; quibusdam mulieribus labia & nasum, quibusdam manus, aliis pedes amputaverunt. Cuidam mulieri prægnanti manum & brachium amputaverunt, quæ in crastino peperit super dicto monte, & fœtus natus statim periit sinè baptisate. Villas Moxi, Triverii, Cozzulæ, Flechiæ, & plures cantonos in Crepacorio, ac plures denuo in Mortilliano, & Curino totaliter destruxerunt, & combusserunt. In Ecclesia Triverii ignem posuerunt; Imagines, & picturas Ecclesiæ deformaverunt; lapides sacros de altaribus extraxerunt; statuas ligneas ad honorem Beatæ Mariæ Virginis fabricatæ brachium amputaverunt; libros, calices, ornamenta Ecclesiæ prædictæ omnia rapuerunt; demum diruerunt Campanile dicti loci Triverii, campanasque fregerunt; vasa Confraternitatis, & omnia bona Sacerdotis ceperunt; ipsasque res omnes sic raptas asportaverunt, ac reduxerunt ad montem superiùs memoratum, qui dicebatur mons Zebellus, nunc verò mons Gazzarorum.

In Ecclesia Moxi multa mala fecerunt; tentaverunt lapides de altari majori diruere; & mappam, quæ cooperiebat ipsum altare, exportare voluerunt, & multa alia bona; sed, volente Deo non potuerunt extrahere de altari. Campanile tamen, quod erat pulchrum, destruxerunt. Quid plura? Ipsi enim tot & tantas cædes, stragesque hominum, mutilationes membrorum, destructiones locorum, rapinas, prædas, proditones, & innumerabilia alia mala in personis rebusque Fidelium perpetrarunt, quòd calamus deficeret in scribendo, priusquam possent tot & tanta mala per eos commissa, & perpetrata singulariter enarrari, quoniam postquam fuit formatus Adam, nulla secta fuit in Mundo reperta tam execrabilis, tam abominabilis, tam horrenda, vel quæ tam modico tempore commiserit tot & tanta mala, & nefanda opera, prout ipsi commiserunt, ipse Dulcinus, & sequaces ejus, dum steterunt in montibus superscriptis. Et ad hæc mala facienda tam mulieres, quàm viri, erant promptæ pariter & recentes; immo sæpissimè mulieres vestimenta & arma virilia deferebant, ut per hoc major ipsorum exercitus appareret, hisque potiùs tuerentur. Et ideo homines Diocesis & Civitatis Vercellarum erant ita perterriti & tabefacti, quòd à facie ipsorum canum quantum poterant fugiebant; immo sæpissimè pauci de ipsis mul-

tos de Fidelibus persequebantur; & expugnabant usque ad mortem, & totaliter confundebant &c.

De mense verò Decembris proximè subsequentis Capitanei bastitæ Vercellarum, qui ibi erant in custodia, quadam nocte recesserunt, & bastitam cum tentoriis combusserunt; & bastita Domini Episcopi, quæ erat in monte prædicto aptè apposita contra præmissos nefandos Gazzaros, sola remansit; ibique erant homines Domini Episcopi septingenti vel ultra, in prædicta bastita in nivibus, & sinè victualibus, & cum periculo maximo. Itaque nullus valebat succurrere eis, nec accedere ad costam abique maximo discrimine personarum. Sed Diis volentibus præfati homines Domini Episcopi, transmissis

eis succursu per Dominum Episcopum necessario, ut expediebat, per cacumina montium, ubi erant nives, ipsi homines de dicta bastita Domini Episcopi fani & incolumes Divina gratia eos protegente, descenderunt ad locum Moxi, & alias Villas circumstantes. Tunc autem relictæ sunt omnino Villæ Triverii, Moxi, Cozzulæ, Flechiæ; & homines & mulieres prædictorum locorum cum eorum familiis sunt dispersi per civitates, & diocesium Vercellarum, quidam mendicando, quidam exercendo personas suas, & artem uniuscujusque, quidam verò evadendo, prout melius poterant. Tunc præfatus Dominus Episcopus considerans, quòd hyems erat, & prædicti hæretici pestiferi vivere non valebant dicto tempore in prædicto loco super monte sinè penuria: tum in loco Bedulii, tum in loco & territorio Moxi, & etiam super quodam monte, qui dicitur Rupella, tum in territorio Mortilliani, scilicet villis submissis Ecclesiæ Vercellarum, & dicto Domino Episcopo, & in montibus earum quinque bastitas fieri ordinavit, Christianorum undique confluentium suffragio mediante; & castra sua & fortalicia fecit melius solito muniri & custodiri; gentes suas tam per se, quàm per alios admonuit, & admonendo confortavit; consilia & auxilia opportuna eis dedit, quando-cumque vidit & credidit expediens, non parcendo in aliquo suis laboribus & expensis. Passus, vias, & itinera multa faciebat custodiri cum omni diligentia, ne dictis hæreticis victualia portarentur quovis modo, vel alia mercarentur, nec etiam aliunde eis suffragia, succursus, vel auxilia aliqua pervenirent: propter quod fuerunt adeò restricti ipsi Gazzari pessimi, quòd radices herbarum, & folia comedebant, si quæ tunc inveniebant.

Homines igitur Communitatis Moxi, ut possent obtinere victoriam contra maledictos Gazzaros, & defendere ac fervare Fidem Christianam, fecerunt votum Deo, & Beatæ Mariæ Virginis, quòd semper celebrarent solemniter festum in die Jovis sancta, quæ dicitur Cœna Domini. Et homines Triverii fecerunt pariter votum, prout supra, quòd semper celebrarent solemniter festum in Parasceve ob reverentiam Passionis Jesu Christi. Ipsi namque Gazzari voluntate Dei, precibus Domini Episcopi, & Fidelium Christianorum se inclinantis, devenerunt ad tantam miseriam, quòd quamplures eorum carnes tam humanas, quàm canum, & aliarum bestiarum comedebant; & quod est horribile ad dicendum, mortuo aliquo ipsorum Gazzarorum in bello, & hujusmodi, alii accipiebant carnem ejus, & ponebant ad coquendum, & comedebant propter penuriam & magnam famem. Et in tanta captivitate fuerunt restricti per tres menses & ultra, obsessi super dicto monte, quòd se-

semimortui duraverunt existendo in magna necessitate. Et multi ex eis moriebantur, quorum corpora partim comedebant vivi, & partim projiciebant in locis desertis dicti montis Zebelli, & feris & volucris comedenda.

De mense verò Martii proximè sequentis præfatus Dominus Episcopus ordinavit exercitum generalem in tota sua terra contra perfidos Gazzaros aatedictos, quia videbat terras suas ferè totas destructas esse, & homines dictorum locorum oportere mendicare. Et ideo confisu de divina clementia, ac subsidio Beati Eusebii, omniumque Sanctorum, volens tentare fortunam, fecit ipsos Gazzaros potentissimè semel & pluries in hebdomada sancta expugnari. Et in die Jovis sancta homines, qui pugnabant contra dictos Gazzaros, acceperunt bastitam, quæ erat apud locum, qui dicitur Stavellus; & in plana Stavelli duravit pugna quasi per totam diem Jovis sanctum; & magna pars ipsorum perfidorum interfecta fuit. Et etiam multi ex Christianis vulnerati fuerunt taliter, quòd multi infideles projecti fuerunt in quodam rivo, qui nunc dicitur Carnaschus; & asseritur, quòd aqua dicti rivi erat rubra veluti sanguis propter interfectos, qui ibidem projecti fuerunt. Tandem in die Jovis sancta prædicta, quæ fuit Anno Domini millesimo trecentesimo septimo, die decima tertia (18) superscripti mensis Martii, post longa proelia, multosque labores, dictus frater Dulcinus personaliter captus fuit super montibus Triverii unà cum Margarita de Trideno ejus socia, & Longino de Bergamo, qui erat de Cattaneis de Sero, vel de Sacco, & erant majores in dicta secta post ipsum Dulcinum: quos præfatus Dominus Episcopus desiderabat affectuosè vivos habere, ut pro meritis eorum præmia digna reciperent, qui tot malorum fuerunt auctores. Alique multi perfidi cum ipsis capti fuerunt, & captivati. Demum fortalicia, & castra eorum combusta, derupta, & dissipata fuerunt ipsa die. Ibiq; ipsa die plures quàm mille ex ipsis tum flammæ, tum in flumine submersi, ut præfertur, tum gladiis, & morte crudelissima morti dati fuerunt. Et sicut ipsi, qui de æterno Deo Patre, & Fide Catholica ludibria faciebant in ferro, fame, igne, peste, & omni miseria, in die Cœnæ Domini, ut præfertur, ad omne opprobrium, & mortem duram, crudelissimam, & turpissimam, prout demeruerunt, devenerunt. Dominus autem Episcopus præfatus habuit tantam lætitiã, & fuit tantum gaudium in civitate, & Diocesi Vercellarum de captione, & strage præmissorum, quòd vix posset lingua exprimere, & calamus denotare. Prædictorum autem exercituum Duces, & Capitanei fuerunt pro Domino Episcopo viri nobiles Dominus Jacobus, & Dominus Petrus de Quarenia, & Thomas de Casanova Advocatus.

Post captionem autem hujusmodi dictus Dulcinus unà cum præfato Longino in die Sabbati sancta in castro Bugellensi fuerunt præfato Domino Episcopo præsentati. Qui Dominus Episcopus ipsos cum fortibus compedibus manibus, collo, & pedibus ipsorum, jussu Summi Pontificis fecit diligenter custodiri in suis carceribus, expectans quòd præfatus Summus Pontifex Romanus, videlicet Dominus Clemens Papa Quintus, ordinaret, quid fieri debebat de eisdem,

A ad quem propter hoc suas literas destinavit. Quibus sic cum multis custodibus, & multis periculis, & expensis in carceribus custoditis per tres menses (19), vel circa, præfatus Dominus Papa suas literas destinavit, continentes, quòd ubi deliquorant, stipendia meritorum suorum reportarent.

B Tunc præfatus Dominus Episcopus convocatis Prælati, personis Religiosis Ecclesiasticis, & Laicis Jurisperitis quamplurimis, & habita diligenti deliberatione, maturoque consilio de præmissis, prædictos Dulcinum, Longinum, & Margaritam de Trideno tradidit judicio seculari. Itaque dicta Margarita prima fuit combusta super quadam columna alta posita in arena servi, & plantata ibi, & ordinata, ut ab omnibus videretur. Et ita combusta fuit præfente ipso Dulcino vidente comburi eam. Postmodum Dulcinus, & Longinus prædicti, ligatis manibus & pedibus ipsorum, super plaustrum positi, in loco alto, ut ab omnibus videri possent, positisque ante eorum conspectum vasibus igne plenis ordinatis ad calefaciendum tenabulas, & comburendum carnes ipsis, adhibitisque carnificibus, qui cum tenabulis ferri candentis carnes eorum laniabant, & frustatim in ignem ponebant, ductique fuerunt per plures vias, ut eorum pœna longior & gravior esset; & multi, qui læserant in perloni, & habere, videntes tantam stragem, talemque justitiã fieri de eisdem, consolationem habuerunt de vindicta pœnaque eorum, ut aliis transeat in exemplum, bonis ad lætitiã, malis verò ad supplicium, & totius sectæ prædictæ pavorem, detrimentum, & opprobrium sempiternum. Prædictæ autem pœnæ illatæ fuerunt prædictis Dulcino, & Longino in locis diversis, videlicet Dulcino in civitate Vercellarum, ipsum ducendo cum cruciatibus & tormentis superscriptis per vias, vicos, & plateas dictæ civitatis; Longino verò in loco Bugellæ. Et tamen nullus ipsorum, nec etiam dicta Margarita unquam voluerunt conveniri prece, sive pretio, nec alio quovis modo converti ad Dominum Jesum Christum, & ad veram Fidem Catholicam. Sed sic miserabiles in eorum pertinacia & cordis duritia perierunt.

C Igitur prædictus Dominus Episcopus, uti bonus Athleta Curie Domini nostri Jesu Christi, tot contulit dignitates & honores, cui etiam omnipotens Deus tantam gratiam contulit, ut præmissam hæresim, & rabidam dissiparet, cum numquam in Mundo visa fuerit similis in malitiis, astutiis, & crudelitatibus, vel audita; imitando vestigia Beatissimi Martyris, & patroni sui Eusebii, qui delevit hæresim Arianorum, qui tunc temporis regnabant, & Fidem Catholicam polluebant, damnabant, & quantum poterant expugnabant. Sic ipse Reverendus Dominus Episcopus Raynerius, qui fuit septuagesimus tertius à Beato Eusebio Episcopo memorato, cui post tam longa tempora meritò successit in loco pariter & Sede, prædictum Dulcinum hæresiarcham, suamque sectam tam abominabilem & nefandam, suosque complices & fautores, Deo dante, qui ipsos canes pestiferos in ejus manibus miraculosè conclusit, & meritis Beati Eusebii, extirpavit pariter, & contrivit, adèd quòd non est verisimile, quòd unquam perniciofa illa secta resurgat, cum sit sine capite, ac
de

(18) Legendum vigesima tertia, ut infra etiam scribitur, cum Pascha eo anno in XXVI. Martii incidit.

(19) Duo tantummodo menses & dies octo interje-
Tom. IX.

Et sunt à primo Dulcini carcere ad extremum ejusdem supplicium; captus namque die XXIII. Martii ignis pœna mulctatus est ad primum Junii, ut paulò post narratur.

de eis reperiantur (20) mortui & interfecti morte crudeli plures quam mille trecenti. Steterunt autem ipsi frater Dulcinus, & sui sequaces, postquam ascenderunt saxa superius nominata, super dicto monte Triverii, qui dicitur mons Zebellus, uno anno, & plus, quia ascenderunt anno currenti millesimo trecentesimo sexto, die Jovis decima mensis Martii; & sequenti anno, qui fuit millesimo trecentesimo septimo in eadem die Jovis sancta, quæ fuit vigesima tertia ejusdem mensis Martii capti, mortui, & devicti fuerunt, ac deducti ad opprobrium sempiternum.

Passus autem fuit prædictus Dulcinus hæresiarcha, ut supra, Anno præmissio Millesimo trecentesimo septimo, die prima mensis Junii; factaque fuit victoria & vindicta prædicta per Dominum Episcopum antedictum Pontificatus Sanctissimi Patris Domini Clementis Papæ, qui anno secundo eo existente in sua Curia in Civitate Avinionis, cujus idem Summus Pontifex erat Archiepiscopus, qui fuit ad summum Pontificatus apicem evocatus. Qui Summus Pontifex, quando de exterminio præfata sectæ, quam nimirum mirabiliter habebat exosam, compatiens doloribus, laboribus, & expensis, ac perditionibus personarum, & earum, quas perdiderant Dominus Episcopus prælibatus, sibi que tamquam bene merito, retribuere cupiens, qui tam fideliter, tam viriliter laboraverat in vinea Domini Sabaoth, multos honores, multasque gratias contulit (21) Domino Episcopo memorato, ac ejus obtentu prædictis Domino Jacobo, & Petro de Quarenia, Thomæ de Casanova Advocato, quos idem Dominus Episcopus ad præsentiam Summi Pontificis destinavit, eorum præmia recepturos, quia tamquam Capitanei ipsius Domini Episcopi præmissas operationes extiterant prædictorum bonorum, & multos labores in servitio sacrosanctæ Sedis Apostolicæ, & Fidei Orthodoxæ passi fuerant, procurantes, & personaliter existentes in exterminio præmissorum Hæreticorum, & in victoria prælibata. MCCCVI. die Jovis sancta mensis Martii decima prædictus frater Dulcinus hæresiarcha venit super montem Zebellum, qui est super montibus Triverii, cum perfidis sequacibus suis numero mille trecentum, vel circa; & sequenti anno die Jovis sancta, quæ fuit vigesima tertia mensis Martii captus, & detentus fuit cum suis pestiferis canibus sequacibus.

Item notandum est, quod expulso dicto Dulcino cum suis sequacibus de dicto monte Zebello, ut supra narratum est, Rectores Ecclesiarum longinqui, & alii Sacerdotes, qui conjurabant Dæmones, & spirituales nequitas propter grandinem, mittebant, ut fertur, & semper tritum fuit ab antiquo, ipsos malignos spiritus ad montem Gazzarorum, putantes dictum montem fore inhabitabilem, & ibi prope nullos homines habitare, & nullas esse terras habitabiles, & laboratas. Quapropter, seu aliâ causâ, quolibet anno multotiens ipse locus Triverii spoliabatur à grandinibus, & spiritibus malignis omnibus bonis campestribus, taliter quod parum vel nihil recolligebant, & ob id oportebat homines

(20) Hinc dilucidè colligitur scriptam fuisse hanc historiam eo tempore quo res gerebantur, cum de iis tanquam sibi præsentibus Auctor loquatur.

(21) Legi possunt in Ferrerio, & Ughello tria di-

A quamplures ipsius loci Triverii mendicare, & locum, ac terras suas relinquere, & absentari. Idcirco homines & Populus dicti loci Triverii divina inspiratione voverunt Omnipotenti Deo, & divo Bernardo, quod si à dictis grandinibus liberarentur, & cessarent spirituales nequitie eos spoliare bonis suis campestribus, quod in honorem Dei, & Sancti Bernardi facerent Sacellum unum, sive Giffertum in cacumine dicti montis Zebelli, postea dictus Gazzarorum, & nunc appellatur mons Sancti Bernardi; & dante, & favente Deo, factum, constructum, & ædificatum fuit dictum Sacellum in cacumine montis prædicti, inde consecratum cum duobus altaribus, & multis picturis, & imaginibus Beatæ Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum ad honorem Dei, deintus coopertumque lapidibus, & satis pulchrum, decens, & honorabile. Et in die festo Sancti Bernardi, quæ celebratur die decima quinta mensis Junii, populus Triverii, Moxi, Cofati, & Cozolæ ad dictum Sacellum cum suis Presbyteris sive Curatis, nec non cum vexillis & Crucibus annuatim in dicta die, videlicet una persona pro quolibet foco dictorum locorum, vadunt, & ascendunt devotè in processione. Et in eadem die ultra dictas processiones multi homines, & mulieres locorum Crepacorii, Cuzini, Mortilliani, & aliarum Villarum circumstantium vadunt & ascendunt devotè ad dictum Sacellum pro consequendis Indulgentiis ibidem à Summo Pontifice concessis & relaxatis, & pro accipienda caritate, quæ ibi annuatim distribuitur per homines ipsius loci Triverii. Ipsa namque die Sancti Bernardi in dicto Sacello multæ celebrantur Missæ, videlicet à Presbyteris, & Sacerdotibus Villarum suprascriptarum, qui ascendunt cum suis crucibus & vexillis ad dictum Sacellum ut supra, & Villa, & homines dicti loci Triverii non ex aliqua obligatione, sed sponte ex eorum devotione libera, & spontanea voluntate, distribuunt ibidem in cacumine dicti montis omni anno caritatem unam panis, videlicet panem unum ponderis libræ unius & ultra pro quolibet persona ibidem præsentè & existente. Et repertum est multotiens, & pluries, datum & distributum fuisse panes duo millia; & ultra, & numquam repertum fuit, datum fuisse minus panum mille & quatuor centum. Et deinde ultra præmissa ipse populus Triverii cum suis Curatis, vexillo, & Cruce, vadit & ascendit annuatim ter in processione ad dictum Sacellum, videlicet in diebus Sanctæ Annæ, Sanctæ Margaritæ, & Sancti Grati, videlicet una persona pro quolibet foco ipsius loci Triverii, in quibus diebus celebratur per Curatos prædictos Missa in dicto Sacello, & circumdatur cum populo ibidem assistente ipsum Sacellum processionaliter, & devotè portando in dicta circumdatione Imaginem Sancti Bernardi, quæ est in dicto Sacello, aliaque solemnità & necessaria faciendo, quorum hominum memoria non existat in contrarium.

Addita sunt suprascripta post Historiam suprascriptam fratris Dulcini per Dominum Johannem Bonacium Notarium publicum de Triverio. Quæ omnia notoria sunt & manifesta ad laudem & honorem Omnipotentis Dei.

plomata, quibus Clemens V. gratum animum suum ostendit erga tantum Catholicæ Fidei propugnatorem, simulque graves tam obstinati belli expensas munifica largitate pensavit.

ADDITAMENTUM
AD HISTORIAM
FRATRIS DULCINI
HÆRETICI
AB AUCTORE COÆVO SCRIPTUM
Nunc primùm in lucem prodit
EX ALTERO MANUSCRIPTO CODICE
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ.

Tom. IX.

H h 2

MUTATIONA TIO DA

MUTATIONA TIO DA

INDIA DE TAVARIA

INDIA DE TAVARIA

INDIA DE TAVARIA

INDIA DE TAVARIA

INDIA DE TAVARIA

INDIA DE TAVARIA

445

IN ADDITAMENTUM
AD HISTORIAM
DULCINI HAERETICI
MONITUM
LUDOVICI ANTONII
MURATORII.

Satis non fuit impenso Clarissimi Saxii studio in communem utilitatem ministrasse mihi Historiam Dulcini Haeretici, quam proxime evulgavi. Alterum quoque monumentum pervetustum ac utile nunc ille mihi supeditat, per quod eidem argumento lux major accedere possit. Atque hoc itidem Ambrosianae Bibliothecae debemus, cujus opem toties ad instruendam Historicam hanc Collectionem ego sensi. Quum vero supra monuerim, ex Manichaeorum praecipue Schola prodiisse ejus temporis Haereticos, unde Italia non modicum perturbata est, juvat nunc addere, in eadem Bibliotheca adservari manu exaratam lucubrationem de erroribus Catharorum una cum eorum confutatione. Auctorem quaeris? Dabo, qualem MStus Codex mihi obtulit, ubi hic titulus legitur: *Tractatus Magistri G. Pergamenfis contra Catharos & Pasagios, in quo eorum confunduntur errores auctoritatibus & argumentis*. Ita vero exorditur: *Inutili quidem, & perniciofa Scholafticarum quaestionum subtilitate postposita (hinc hominem discas) eas potius quaestiones & sententias, quae de rebus saluti necessariis sunt, quanta possumus diligentia pertractemus*. Tum errores istorum sigillatim aggreditur, atque iuter cetera haec habet: *Haereticus ergo, qui dicebatur antiquitus Manichaeus, nunc vero Catharus appellatur, hanc suam opinionem nititur confirmare, &c.* Infra tamen agnoscit, antiquorum Manichaeorum erroribus accessionem factam fuisse a recentibus *Catharis*, quorum Sectam uti & *Sectam Pasaginarum* intolerandis ac impiis dogmatibus adhaesisse evincit. Gasparinum Barzizium Bergomensem, cujus opera proxime praeteritis annis Romae evulgavit Illustris Abbas, & utriusque Signaturae Referendarius Joseph Alexander Furiettus, ne arbitrere Auctorem Theologici hujus tractatus. Longe enim ante Gasparinum, & quidem Seculo XIII. vixisse videtur hic Auctor. Alterum quoque Scriptorem eadem Ambrosiana Bibliotheca adservat perantiquum, & fortassis eodem Seculo, quo Bergomensis scripsit, in eisdem Haereticos pro Catholica Religione pugnantem. In MSto Codice hic est titulus: *Gregorii contra Manichaeos, qui Paterini dicuntur*. Exordium Libri tale est. *Pergente ad occidentum Mundo, & instantibus perditis temporibus, quibus multi discedentes a Fide &c.* Est autem disputatio inter Paterinum & Catholicum. Quis vero Gregorius iste fuerit, in praesentia investigare non vacat. Vides ergo, nihil aliud fuisse Catharos & Paterinos, quam germina Manichaeorum: Nunc autem quid de Opusculo ad Haeresim Dulcini spectante ad me scripserit Eruditissimus Saxius, Lector accipiat.

ILL.^{MO} AC DOCTISSIMO VIRO

LODOVICO ANTONIO MURATORIO

JOSEPH ANTONIUS SAXIUS

BIBLIOTHECAE AMBROSIANAE PRAEFECTUS

S. P. D.

„ **P**ost missum ad Te, Vir praeclearissime, Commentarium de iis, quae in profli-
 „ ganda Dulciniana haeresi contigere, alterum in Ambrosiana Bibliotheca
 „ sodicem manuscriptum offendi, nonnulla complectentem, quae veluti pre-
 „ tiola

„ tiosa antiquitatis ramenta , digna mihi visa sunt , ut a Te æquissimo veterum
 „ monumentorum æstimatore eidem opusculo adnecterentur. Cùm enim teterrima
 „ hæc lues è cineribus damnati Auctoris sui Gerardi Secarelli rediviva tanto
 „ strepitu ubique exarserit , ut occupatis celebrioribus Italiæ urbibus , à Nido-
 „ beato in expositione XXVIII. cantus Inferni Dantis enumeratis , nonnisi sacro
 „ indicto bello absumi potuerit , ejusque infamis memoria omnium ferme tum
 „ æquatum tum recentiorum scriptis fuerit consignata , nihil omittendum censui ,
 „ quod ad plenam ejus rei historiam in lucem nunc proferendam conducere vide-
 „ retur ; Præcipuè cùm exarata hæc sint a coævo auctore ætatem suam his ver-
 „ bis testante : *hoc anno quo hæc scripsi in Calendis Maji millesimo trecentesimo sextodecimo*
 „ *jam decem anni elapsi sunt , quòd illa tempora , de quibus dixerat (Dulcinus) transferunt ,*
 „ *& quæ futura in illis prædixerat , minimè evenerunt .* Nefaria Sectæ hujusmodi dog-
 „ mata nitidiùs prolixiusque hic enarrantur , quàm in tractatu de hæresibus à
 „ Guidone Episcopo Carmelita ejusdem Seculi auctore conscripto ; & quamvis
 „ conformia sint iis , quæ Nicolaus Eymericus recenset in Directorio Inquisi-
 „ torum p. II. q. XI. diversa tamen est in aliquibus Codicis nostri lectio , & Ma-
 „ nuscripto Cardinalis de Gambarà , quem Franciscus Pegna in Commentariis ad-
 „ ducit , fermè consentit . Quod peculiare est , tres ibidem asseruntur confectæ à
 „ Dulcino Epistolæ *ad Universos Christifideles* , quidve in gemina illarum continere-
 „ tur (nemine quem viderim id referente ,) per excerpta traditur , ut mireris
 „ versipelle improbi hujus novatoris ingenium , ad simplicium animarum perni-
 „ ciam Divinæ Scripturæ verba & calamum detorquentis . Quis fuerit hujus nar-
 „ rationis auctor , explorare non valui . Suspicio incidit num fortasse adscribenda
 „ foret Rainerio illi , qui priùs Sectariorum assecla , ejurata postmodum hæresi
 „ ad religiosissimum Fratrum Prædicatorum Ordinem transit ; ejusdem namque
 „ opusculum *de Catharis & Leonistis* , quod etiam in Bibliotheca maxima Patrum
 „ vol. XXV. Anissonianæ editionis legitur , continuato scriptionis ordine statim ,
 „ absque nomine auctoris , in Ambrosiano Manuscripto subjicitur : Attamen cùm
 „ illud repererim diversimode ac in editis exaratum , nec ætas Rainerii cum
 „ enunciato superiùs anno MCCCXVI. componi faciliè possit , in eam sententiam
 „ concessi , ut autem ab altero , qui Sacræ Inquisitionis Officio inserviret , di-
 „ gesta hæc omnia , atque è Rainerii libro mutuata , & adjecta quæ ad Sectarum
 „ varietatem ac dogmata dignoscenda pertinerent , ut faciliùs institui examen
 „ posset ; Inscribitur enim codex noster *Liber Constitutionum & practica S Officii In-*
 „ *quisitionis* , ejusque autographum asservari dicitur *in Bibliotheca Conventus & Mo-*
 „ *nasterii S. Mariæ supra Minervam Urbis Romæ* : quin immo additur in calce Reve-
 „ rendum in Christo Patrem Dominum Joannem de Medina Episcopum Astori-
 „ cen. Regis & Reginæ Hispaniarum apud Sedem Apostolicam Oratorem Anno
 „ Incarnationis Dominicæ MCDXCI. curasse ut sibi ejusdem Exemplar descri-
 „ beretur . Non ingrati me itaque operam Tibi præstitisse arbitror , dum ex
 „ hoc ipso fonte in vastum Opus Tuum hunc quoque rivulum derivavi ; Quanti
 „ enim emolumenti in re historica sit primigenia hujusmodi , quamvis tenuia su-
 „ periorum temporum fragmenta colligere ad sinceram veritatis faciem aperien-
 „ dam , eludendosque errores quibus recentium Scriptorum oscitantia antiquas
 „ historias infarcit & Te optime nosse , nec me difficile comprobare posse credi-
 „ derim . Unum subjiciam quod in Annalibus Mediolanensibus non sine stomacho
 „ perlegi . Ripamontius parte altera historiarum Ecclesiæ Mediolanensis de Dul-
 „ cino loquens hæc impigrè scribit *Homo Mediolanensis hic erat* , è suo insuper penu
 „ proferens monasticam inter sacra nostra Claustra vitam aggressum ibidem diu
 „ jacuisse , donec in apertam contumaciam erumpens atque inde profugus Sectæ
 „ suæ primordia iniret . At quis non videat propulsatam illico ab Urbe nostra
 „ hanc injuriam , quòd videlicet ex eadem tamquam natali solo , ferale hoc mon-
 „ strum emerferit , cùm oculis obversentur Dulcini ipsius Epistolæ , in quibus ille
 „ met sese *Novariensem* inscribit . Non absimili commento nobilissimam Torniellæ
 „ familiæ gentem deturpavit Gaudentius Merula Antiquit. Gallor. Cisalpin. libro
 „ primo cap. III. asserens ex eadem Dulcinum prodiiisse . Hanc quoque sædam
 „ labem detergant antiqua hæc à Te vulganda monumenta , in quibus concordi
 „ testimonio affirmatur Dulcinus , *Spurius filius Presbyteri Julii de Teracuntano Vallis*
 „ *Exolæ Diœcesis Novariensis homo incognitus &c.* Sed manum jam de tabula refero ,
 „ ne Te gravioribus curis occupatum inani hoc scripto ulterius detineam . Vale
 „ semper feliciùs Literarum ac Literatorum amor & decus .

ADDI.

447 448

ADDITAMENTUM

AD HISTORIAM

FRATRIS DULCINI

HÆRESIARCHÆ.

De Secta illorum, qui se dicunt esse de ordine Apostolorum, & asserunt se tenere vitam apostolicam, & evangelicam paupertatem, quando, & quomodo incepit, & qui fuerunt inventores ejus, & de erroribus dictæ Sectæ, ut sciant præsentis pariter & futuri, conscripta sunt quæ sequuntur.

A B anno itaque Domini millesimo ducentesimo sexagesimo citra (1) fuit quidam nomine Gerardus Segarelli de Parma in Lombardia, qui malo suo, & plurium aliorum emerit. Hic sub quadam similitudine perfectionis adinvenit quendam novum modum vivendi, & pœnitentiæ simulatæ, & suis pravis adventionibus, & privatis confabulationibus nonnullos sibi attraxit discipulos, & sequaces, faciendū conventicula cum eisdem paulatim, & latenter infundens virus pestiferum dogmatizans contra communem statum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tam Prælatorum, ac totius Cleri, quàm Religiosorum & omnium Ordinum, ac etiam Laicorum, sicut magis sequentia declarabunt. Novam doctrinam inferens suis auditoribus sub quadam picta, & fucata imagine sanctitatis ostendens se velle tenere, & sequi vitam, & viam Apostolorum, & sicut fecerunt ipsi Apostoli pœnitentiam prædicare, & docere populis viam novam, non attendens quòd semitæ antiquæ tutiores sunt, & salubres. Unde suos discipulos, & sequaces Apostolos nominavit, & eos voluit sic appellari, qui viverent sub nullius obedientiæ nisi solius Dei, sicut primi Apostoli Domini nostri Jesu Christi. Sectamque illam perniciosam suam non tantum auctoritate, quæ nulla erat, quàm temeritate, quam magnam habuit, instituit Apostolorum ordinem nominari, qui per Mundum discurrerent sicut pauperes mendicantes, & eleemosynis viventes, & prædicarent populis ubique. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Et quædam alia similia, quæ prima facie bona audientibus maximè simplicibus videbantur. Errores autem quamplures adinvenit de corde suo, quos suis sequacibus non palam, & publicè, sed occultè tenendos tradidit, & docendos. Et sic ab initio cum mantello sub quodam habitu palliato aliquando utentes soleis, aliquando nudis pedibus incedebant à communi conversatione Fidelium, & vita, & moribus dissidentes vitam perfectam, & apostolicam in se ipsis exterius tali habitu, tali gestu, & doctrinam evangeli-

A cam auditoribus tali ritu populis simulabant. Erat tamen re vera vita ipsorum infecta interiori, & exteriori abominabiliter impudica, & doctrina in suis occultis conventiculis tam hæretica, quàm insana. Unde ab initio sub tali Religionis pallio fuit occultata pestis ipsorum magna ex parte, quia non fuit qui talibus lupis sub vestimentis ovium venientibus se opponeret ex adverso. Cœperuntque simplices falsam sanctitatis ipsorum imaginem venerari, eisque favere, necnon eos eleemosynis refovere. Et sic multiplicati super numerum annis circiter viginti profecerunt in pejus. Nec tamen diutius latere sic potuit ipsorum dogma pestiferum, quin apud Catholicos comparuerit, & innotuerit paulatim, fueruntque à nonnullis suspecti habiti de hæresi & notati. (2) Cùmque post annos circiter viginti pervenisset ad aures Domini Honorii Papæ Quarti rumor malus sectæ illius, quam ipsi Apostolorum ordinem appellabant, eandem damnavit tanquam perniciosam, & ejus habitum pariter condemnavit, sicut in ejus literis Apostolicis continetur, quas ad universos Prælatos Ecclesiæ super hoc destinavit, tenorem hujusmodi continentes.

B „ **H**onorius Episcopus servus servorum Dei.
 „ Venerabilibus fratribus universis Patriar-
 „ chis, Archiepiscopis, & Episcopis, ac dile-
 „ ctis filiis Cathedralium Ecclesiarum Electis,
 „ & Vicariis eorundem, ad quos literæ istæ
 „ pervenerint, salutem, & Apostolicam bene-
 „ dictionem. Olim felicitis recordationis Grego-
 „ rius Papa Decimus prædecessor noster in Con-
 „ cilio Lugdunense omnes Religiones, & Ordines mendicantes adinventos post Generale Lateranense Concilium, qui nullam habuerunt confirmationem Sedis Apostolicæ (*) meruerunt, perpetuæ prohibitioni subjecit: & quantum processerat revocavit. Verum sicut ad nostri Apostolatus auditum, fama querula deferente pervenit, quidam qui post generale, & ante Lugdunense prædicta Concilia sub nomine Ordinis Apostolorum habitum novæ religionis assumpserant, quamquam nullam
 „ ante

(1) Ex Manuscripto Fr. Salimbeni de Adam eodem seculo historiam suam conscribentis conjicit Franciscus Pegna superius laudatus hæresis hujus initia incidisse in annum Dni MCCXLVI. Gerardi, seu Gherardini, ut eum vocat Salimbenus Segarelli vitam ibidem ex eodem

Auctore descriptam Lector invenis.
 (2) Opizo de S. Vitali Parmensis Episcopus circa annum MCCLXXX. Segarellum in vincula conjecit, sed ipso amentiam fingente, sexto post anno Urbe ac tota Diœcesi sua expulit.
 (*) Abundat hoc verbum meruerunt.

ante confirmationem Sedis Apostolicæ meruissent, prohibitionis & revocationis prædictæ temerarii præsumptores eundem habitum, seu ei consimilem sub eodem nomine, usque hodie deferentes. Quamplures etiam alii assumpto post dictum Lugdunense Concilium huiusmodi habitu per diversas Mundi partes mendicando discurrere non verentur, facientes ea, quæ non conveniunt in animarum suarum periculum, & grave scandalum plurimorum. Præsertim cum nonnulli pravitate hæreticæ vitio laborantes sub huiusmodi habitu asserantur inventi. Nos igitur volentes talium prævaricatorum insolentem audaciam refrenari, & prædictam non tam religionem, quam perniciosam sectam penitus aboleri, ne fortè mentes Fidelium simplices falsa sanctitatis eorum imagine seducantur, universitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus quoscumque de prædictis in vestris civitatibus, & diocesis inveniri contigerit ad deponendum huiusmodi habitum, monitione præmissa, per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita, compellatis: monentes eosdem, ut, si religiosam vitam ducere cupiunt, ad aliquam se transferant de Religionibus approbatis. Quod si aliqui eorum censuram prædictam contempserint, vos contra ipsos & pœna carceris, seu alia, prout expedire videritis, procedatis. Invocato adversus eos, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Ceterum ut prædicti eo facilius à sua insolentia compescantur, quo magis à Christi Fidelibus abjici se viderint, & contemni. Volumus nihilominus, quod huiusmodi processum nostrum vestrarum civitatum, & diocesum populis iteratis vicibus publicantes, ac facientes per aliquos publicari, eosdem populos auctoritate nostra moneatis, & inducatis attentè, ne aliquem de prædictis præfatum deferentibus habitum recipere præsumant hospitio, vel eis aliquas elemosynas largiantur, nec ad deferendum habitum ipsum, seu consimilem, impendant consilium, auxilium, vel favorem. Datum Romæ apud Sanctam Sabinam quinto Idus Martii sub anno Dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo octuagesimo quinto.

Post prædictas verò literas Apostolicas dicta secta perniciofa coepit dejici paulatim, & à Fidelibus evitari. Veruntamen quia longè latèque in diversis Mundi partibus se diffuderat, non potuit tempore præfati Domini Honorii Papæ totaliter extirpari, tum propter favorem simplicium, quem sibi acquisiverat, tum etiam propter incuriam circa hoc Prælatorum. Et quia non fuit eradicans manus, germinantes filii Belial multiplicati sunt, & creverunt præfato Gerardo ipsorum capite Hæresiarcha, & iniquo duce adhuc tunc superstite, & vivente. Cumque magis ac magis ipsorum error, & hæresis successivis temporibus panderetur, coeperunt Inquisitores hæreticæ pravitate auctoritate Sedis Apostolicæ in partibus Italiæ inquirere, & procedere contra eos. Præfatus tamen Gerardus duravit usque ad tempus Bonifacii Papæ VIII. plures habens discipulos erroris sui pariter & magistros: tandemque post quinquaginta ferè annos à primo sui initio computandos præfatus Gerardus studio, & sollicitudine Inquisitorum de Ordine Fratrum Prædicatorum in partibus Lombardiæ deprehensus est in hæresi, quam in

manibus plurium Inquisitorum abjuravit. Et tandem per Fratrem Manfredum de Parma Ordinis Prædicatorum Inquisitorem hæreticæ pravitate repertus est Gerardus per ipsius confessionem claram factam judicialiter coram ipso Inquisitore recidisse in hæresim abjuratam. Quo habito dictus Inquisitor de solemni consilio multorum sapientum utriusque Juris, & quamplurium Religiosorum, & Clericorum unanimi & concordi sententialiter tradidit dictum Gerardum apud Parmam brachio seculari tanquam Hæreticum relapsum. Et ibidem fuit datus flammis ignium, & combustus. Et multos utriusque sexus, quos dictus Gerardus habebat discipulos, & credentes, & vitæ suæ abominabilis & perfidæ sectatores, dictus Inquisitor cautè & sollicitè inquirendo, & puniendo diversis pœnis, ac procedendo contra eos acutè, & indefessè, illam diabolicam synagogam de dicta civitate & districtu potenter exterminando fugavit cum honore Dei, & exterminio prædictæ labis.

Exterminato autem de medio, & cremato præfato Gerardo Hæresiarcha, Dulcinus Novariensis Diocesis spurius filius Sacerdotis, unus ex discipulis præfati Gerardi successit eidem in magisterio erroris, & pravi dogmatis, factusque est caput, & vexillifer sectæ illius, & congregationis non tam apostolicæ, quam diabolicæ, erroresque erroribus addidit, & adjunct, sicut magis inferius apparebit. Ubi errores talium sub quodam compendio sunt collecti, ut detecti melius valeant à fidelibus evitari. Dictusque Dulcinus multa millia hominum (3) utriusque sexus, maximè in partibus Italiæ & Thuscæ, ac aliis vicinis regionibus longè latèque in sua secta, & hæresi adunavit. Quibus doctrinam tradidit pestiferam, & spiritum non tam prophetico, quam phanatico, & infano multa futura prædixit, asserens & confingens se habere revelationem à Deo, & spiritum intelligentiæ Prophetarum. In quibus omnibus inventus est falsus & mendax, & deceptorius, & deceptus cum sua Margarita maledica, & hæretica consorte in scelere, & errore, sicut magis sequentia declarabunt.

Scriptis autem præfatus Dulcinus Epistolas tres, quas intitulavit generaliter ad universos Christianos, & specialiter ad suos sequaces. In ipsis Epistolis suis de Scripturis Sanctis copiosè delirans, & simulans in exordio literarum suarum veram fidem Romanæ Ecclesiæ tenere. Cujus perfidiam consequenter pandit series earundem. Ex quarum duarum tenore, quas tenui, excerpto collegi sub compendio quæ sequuntur, missis aliis, brevitatis causâ, quæ ad rem minimè facere videbantur. Quarum una data, seu scripta fuit Anno Domini Millesimo trecentesimo in mense Augusti: in qua ipse Dulcinus in principio asserit illam suam congregationem spirituales esse, & propriam in proprio modo vivendi apostolico, & proprio nomine cum paupertate propria, & sinè vinculo obedientiæ exteriori, sed cum interiori tantum. Quam congregationem asserit in istis diebus novissimis à Deo pro salute animarum specialiter esse missam, & electam. Et illum qui præest super istam congregationem, videlicet se ipsum, quem vocat Fratrem Dulcinum à Deo specialiter esse missum, & electum cum revelationibus factis sibi de præsentibus, & futuris, quæ super bonos, & super malos asserit in proximo evenire ad aperiendum prophetias, & intelligentiam Scrip-

(3) Usque ad sex millia utriusque sexus à Dulcino

decepta cohabitasse tradit memoratus Pegna.

Scripturarum novi, & veteris Testamenti in temporibus istis novissimis. Item adversarios suos, & ministros Diaboli asserit esse Clericos seculares, cum multis de populo, & potentibus & tyrannis, & omnes Religiosos, specialiter Prædicatorum, & Minorum Ordinum, & etiam aliorum, qui ipsum Dulcinum & suos persequuntur, quia dictam sectam, quam vocat spiritualem, & apostolicam tenebant. Et hac de causa dicit se Dulcinum fugere, & latere à facie persequentium, sicut fecerunt sui antecessores dictæ congregationis usque ad tempus præfinitum, in quo ipse, & sui, ut dicit publicè apparebunt, & publicè prædicabunt, omnibus suis adversariis exterminatis. Item dicit, quòd omnes persecutores sui prædicti cum Prælati Ecclesiæ erant in brevi occidendi, & contumendi. Et qui ex eis essent residui, converterentur ad sectam suam, & unirentur ei, & tunc ipse, & sui in omnibus prævalerent.

Item distinguit quatuor status Sanctorum fuisse in propriis modis vivendi. In primo fuerunt Patres Veteris Testamenti, scilicet Patriarchæ, & Prophetæ, & alii Viri iusti usque ad adventum Christi; in quo statu laudabat bonum fuisse numerum eum multiplicandi genus humanum. Et quia in fine posteriores declinaverunt à statu spirituali, & bono priorum, ideo venit Christus ad sanandum infirmitatem illorum cum Apostolis & Discipulis suis, & imitatoribus ipsorum. Et iste fuit secundus status Sanctorum in alio proprio modo vivendi, qui fuerunt sicut medicina perfecta infirmitatis prioris populi, & ostenderunt veram Fidem per miracula, & humilitatem, & patientiam, & paupertatem, & castitatem, & alia bona exempla vitæ contra omnia illa, à quibus declinaverant illi, qui erant de priori statu, & in isto secundo statu melior fuit virginitas, & castitas, quàm matrimonium; item paupertas, quàm divitiæ, & sine proprio vivere, quàm possessiones habere, & duravit iste status usque ad tempus Beati Silvestri Papæ, & Constantini Imperatoris, & tunc posteriores declinaverunt à perfectione priorum. Tertius status cœpit à Sancto Silvestro tempore Constantini Imperatoris, in quo Gentiles cœperunt magis ac magis converti ad Fidem Christi generaliter. Et dum sic convertebantur, & non refrigerabantur in amore Dei, & proximi, melius fuit Sancto Silvestro Papæ, & aliis successoribus suis possessiones terrenas, & divitias suscipere, & habere, quàm paupertas apostolica; & melius fuit regere populum, quàm non regere ad tenendum ipsum sic & conservandum. Sed quando incœperunt populi refrigerari à caritate Dei, & proximi, & declinare à modo vivendi Sancti Silvestri, tunc melior fuit modus vivendi Beati Benedicti, quàm aliquis alius, quia in terrenis fuit strictior, & à temporali dominio magis separatus. Et tamen ita bonus erat tunc, ut dicit, modus bonorum Clericorum, qui tunc erant, sicut Monachorum, nisi quòd modus Clericorum bonorum secundum majorem partem numeri eorum erat in diminuendo, & Monachorum erat in multiplicando. Et quando Clerici, & Monachi quasi ex toto à caritate Dei, & proximi refrigerati fuerunt, & declinaverunt à priori statu suo, tunc melior fuit modus vivendi Sancti Francisci & Sancti Dominici, & magis strictus in possidendo res terrenas, & in dominio temporali magis quàm modus vivendi Beati Benedicti, & Monachorum, & quia modò est tempus in quo omnes tam Prælati, quàm Clerici, & Religiosi à caritate Dei, & proximi

Tom. IX.

A mi & refrigerati sunt, & declinaverunt, & status prædecessorum suorum melius fuit, & est reformare modum vivendi proprium Apostolicum, quàm aliquem alium modum vivendi tenere, & istum modum vivendi Apostolicum asserit missum esse à Deo in istis temporibus novissimis, & istum modum vivendi Apostolicum incœpit Frater Gerardus Parmensis à Deo dilectissimus, & durabit, & perseverabit usque ad finem sæculi, & fructificabit usque ad diem Judicii. Et iste est quartus, & ultimus status in proprio modo vivendi Apostolico, & differt à modo vivendi Sancti Francisci, & Sancti Dominici, quia vita illorum fuit multas habere domus, & illuc mendicata deferre. Sed nos, ait Dulcinus, nec domus habemus, nec etiam mendicata portare debemus. Et propter hoc vita nostra est major, & ultima omnibus medicina.

B Item dicit, quòd à Christo usque ad finem Mundi Ecclesia debebat facere multas mutationes. In primo debebat esse sicut & fuit bona, & virgo, & casta, & persecutiones passa, & hæc fuit usque ad Beatum Silvestrum, & Constantinum Imperatorem.

In secundo debebat esse, sicut & fuit, dives, & honorata, ipsa manente in bonitate, & castitate, & hæc fuit quandiu Clerici & Monachi, & omnes Religiosi perseveraverunt in suis modis vivendi, secundum exempla Sanctorum Silvestri, Benedicti, Dominici, & Francisci.

C In tertio debebat esse, sicut & est, verè malitiosa, dives, & honorata, & hæc est modò, ait Dulcinus, tempore quo prædicta scripsit, & durabit donec ipsi Clerici, Monachi, & omnes Religiosi sint morte crudelissima interempti. Quod in sequentibus ejusdem epistolæ asserit esse futurum in brevi. Videlicet infra tres annos à tempore, quo prædicta scripsit.

D In quarto debebat esse, sicut & jam esse incipit, bona, & pauper, & persecutiones passa in proprio modo vivendi Apostolico reformata. Ista quarta mutatio fuit incœpta per Fratrem Gerardum Parmensem, quem dicit à Deo dilectissimum, & perseverabit perfecta, & durabit, & fructificabit usque ad finem Mundi. Et ad quatuor prædictas mutationes confirmandas adducit verba Prophetiæ Isaiæ in fine Libri V. scribitur: *Lauda sterilis, quæ non parit &c.* usque ad illum locum: *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Et ita asserit se credere, & tenere. Item dicit, quòd persecutores ipsius Dulcini, & suorum occiderunt prædictum Fratrem Gerardum Parmensem incœptorem istius vitæ novissimæ reformatæ, & rectorem alium, scilicet se ipsum Dulcinum à Deo missum super congregationem prædictam cum intelligentia ad aperiendum Prophetias personis cum suis, & multis consequenter justificat se, & suos, & condemnat omnes alios.

E Item postmodum prædicit futura, asserens, quòd nisi eveniant illa, quæ prædicit, quæ asserit esse revelata sibi à Deo, quòd & ipse & sui reputentur mendaces, & alii, qui ipsum, & suos persequuntur, veraces, & etiam è converso.

Item circa medium epistolæ suæ usque ad finem profequitur de futuris infra proximè venturum tunc triennium adimplendis, dicens, quòd omnes Prælati Ecclesiæ, & ceteri Clerici à majori usque ad minorem, & omnes Monachi, & Monachæ, & Religiosi, & Religiosæ, & omnes Fratres, & Sorores Ordinum Prædicatorum, & Minorum, & Heremitarum, qui, ut ipse dicit, jam sunt declinati à modis vivendi prædecessorum

I i

suo-

suorum, qui sunt tertia mutatio Ecclesiae, quae superius est descripta, de quibus subdit ibidem plurima mala; necnon Bonifacius Octavus, qui tunc praerat Romanae Sedi, de quo similiter ibidem plurima mala subdit, adducens ad praedicta, & interpretans secundum suum pravum intellectum multa de Scripturis Prophetarum, & veteris, ac novi Testamenti, omnes, inquam, supradicti divino gladio exterminabuntur ab Imperatore relevato, & à Regibus novis factis per ipsum Imperatorem relevatum, & occidentur, & confumentur per universam terram. Imperatorem relevatum exponit, & asserit ibidem esse Fredericum Regem tunc Siciliae, filium quondam Petri Regis Aragonum. Qui Fredericus debet relevari in Imperatorem, & facere Reges novos, & Bonifacium Papam pugnando habere, & facere occidi cum aliis occidendis, & ad confirmandum praedicta adducit multa de Scripturis veteris, & novi Testamenti, interpretando, & exponendo de corde suo intellectu perverso. Et dicit, quod tunc omnes Christiani erunt positi in pace, & tunc erit unus Papa Sanctus à Deo missus mirabiliter & electus & non à Cardinalibus, quia tunc Cardinales omnes erunt occisi cum aliis. Et sub illo Papa erunt illi, qui sunt de statu suo apostolico, & etiam alii de Clericis, & Religiosis, qui unientur eis, qui divino auxilio à praedicto gladio fuerint liberati; & tunc accipient Spiritus Sancti gratiam, sicut acceperunt Apostoli in Ecclesia primitiva. Et inde fructificabunt in aliis usque ad finem Mundi, & praedictus Fredericus Rex Siciliae filius Petri Regis Aragonum Imperator relevatus, & ille Papa Sanctus post Bonifacium occisum per Imperatorem, & Reges illi novi facti per Imperatorem relevatum permanebunt usque ad Antichristum, qui in diebus illis apparebit & regnabit. Et ad confirmandum praedicta adducit multa de Scripturis tam Prophetarum, quam veteris & novi Testamenti, explanando, & applicando secundum suum intellectum alienum à veritate, & à communi expositione Sanctorum, & Doctorum. Et subdit ibidem, quod Frater Gerardus Parmensis praedictus, qui fuit occisus, fuit primus inceptor praedictae Congregationis novissimae, quam vocat Apostolicam, & ipse Frater Dulcinus Novariensis Dioecesis est secundus Rector dictae Congregationis, quae durabit, & fructificabit usque ad finem Mundi. Et ad confirmandum praedicta adducit Prophetias, & Scripturas veteris, & novi Testamenti plures, exponendo eas secundum suum pravum intellectum.

Item circa finem epistolae suae praedictae exponit de primis septem Angelis cum Ecclesiis suis, qui scribuntur in Apocalypsi, dicens, quod Angelus Ephesi fuit Beatus Benedictus, & Congregatio Monachorum fuit sua Ecclesia.

Item Angelus Pergami fuit Beatus Silvester Papa, & Clerici fuerunt sua Ecclesia.

Item Angelus Sardis fuit Beatus Franciscus, & Fratres Minores fuerunt sua Ecclesia.

Item Angelus Laodiciae fuit Beatus Dominicus, & Fratres Praedicatorum fuerunt sua Ecclesia.

Item Angelus Smirnae fuit Frater Gerardus Parmensis qui à supradictis pessimis fuit occisus.

Item Angelus Tyaturae est ipse Dulcinus Dioecesis Novariensis.

Item Angelus Philadelphiae erit praedictus Papa Sanctus, & istae tres Ecclesiae ultimae sunt ista Congregatio apostolica in istis novissimis diebus missa. Quod, sicut ibidem subdit, per tria bona, & per tria officia suorum Rectorum nominatur in tribus Ecclesiis.

Per primum bonum primi Rectoris officium incipitur & multiplicatur.

Per secundum bonum secundi Rectoris officium sublevatur, renovatur, & multiplicatur.

Et per tertium tertii officium per universum Mundum spargetur, & praedicabitur, & fructificabit. Et Fredericus Imperator relevatus regnabit, & imperabit per universum Mundum magis quam fecerit aliquis Imperator. Et durabit usque ad tempus Antichristi. De quo Antichristo, quando venturus sit manifestè cognoscere se asserit ibidem. Haec omnia excerpta sunt de prima Epistola praefati Dulcini, quae ab ipso fuit compilata, & confecta in mense Augusti Anno Domini Millesimo trecentesimo, sicut in fine ejusdem scribitur.

Ex secunda verò Epistola ejusdem Dulcini, quae facta fuit & missa Anno Domini Millesimo trecentesimo tertio in mense Decembris excerpta sunt quae sequuntur.

In primis nominat se ipsum Fratrem Dulcinum Novariensem Rectorem super omnes dictae Congregationis Apostolicae. Item sororem Margaritam praeter ceteris sibi dilectissimam, & Fratrem Longinum de Pergamo, & Fratrem Fredericum de Novaria, & Fratrem Albertum Tarentinum, & Fratrem Valdericum de Brixia discipulos, & ipsi, & multi alii viri, & mulieres plusquam centum consimiles supradictis, & alia multitudo Fratrum, & sororum ejusdem Congregationis in Italia plusquam centum consimiles supradictis, & alia multitudo Fratrum quatuor millia omnes invicem sine vinculo exterioris obedientiae, sed interioris tantum subjecti, & uniti, omnibus, ad quos praesentes literae pervenerint salutem. Item paulò post subdit, quod de novitatibus factis, & fiendis sub brevitate innotescit. In primis dicens, quod in istis diebus nostris, scilicet sub anno illo, quo praedictam Epistolam scripsit, seu misit sub Anno Domini Millesimo trecentesimo tertio quatuor Papae sunt descripti; duo boni, scilicet primus, & novissimus, & duo mali, scilicet secundus & tertius.

Primum Papam exponit, & dicit esse Coelestinum, qui cessit Papatui, de quo exponit prophetiam Isaiae, ubi dicitur. *Onus deserti maris*, ubi habetur de ascensione asini, & in Abdia Propheta de Fratre Jacob. Et in Apocalypsi de Angelo Pergami de servo Antiphiri.

Secundum verò Papam exponit, & dicit esse Bonifacium Octavum, qui successit Coelestino. Et illo anno, quo praedicta litera Dulcini fuit scripta, Bonifacius fuerat captus in mense Septembri, & obiit sequenti mense Octubri, de quo exponit quod scribitur in Isaia Propheta de ascensione Cameli, & Praeposito Templi, qui fecit sibi fieri monumentum & imaginem supra petram sicut esset viva, & in Abdia Prophetae delegato, & Esau, & in Zacharia Prophetae quasi in medio libri de pastore stulto, quod habebat brachium, & oculum dextrum, & exponit brachium esse & oculum ejus Carolum Primum Regem Siciliae, & Carolum Secundum filium ejusdem Regis, qui pro Papa contra Fredericum pugnaverunt. Tertium verò Papam dicit esse successorem Bonifacii Octavi, quem non nominat nomine proprio, sed de ipso exponit quod dicitur in Hieremia Propheta de Esau legato & infra de Babilone mag. . . . ubi dicitur *Ecce quasi Leo ascendet de superbia Jordanis & cetera*, & infra: *Quis erit electus?* idest post mortem Bonifacii de novo factus &c. quae sequuntur. Et exponit Leonem esse Fredericum Regem Siciliae, quem dicit esse venturum anno pro-

proximo tunc venturo Millesimo trecentesimo quarto super malitiosum Papam novum, & super Cardinales secum ad consumendum totam Romanam malitiosam Curiam, quam finaliter consumet. De isto etiam Papa exponit quod dicitur in Zacharia Propheta. *Finis venit; Venit finis super quatuor plagas terræ &c.*

Quartum verò Papam non nominat nomine proprio, quem asserit esse sanctum, & exponit de ipso quod dicitur in Isaia Propheta de cremato paxillo, & in Abdia dicitur in fine: *In monte Syon erit Salvator*; idest in Ecclesia erit unus Papa Sanctus, qui regnabit tunc, & in Ezechiele Propheta dicitur circa finem: *Va Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos &c.* Et ibi dicitur de montibus Israël quantas tribulationes debent pati pro Deo, & montes exponit, & dicit se ipsum esse, & suos. Et ipse Papa Quartus Sanctus erit, de quo dicitur in Apocalypsi de Angelo Philadelphie. Nec eligetur à Cardinalibus, quia à Frederico ipsi Cardinales cum tertio Papa novo capite eorum sunt consummati. Sed Frederico imperante & regnante eligetur à Deo, & tunc ipse Dulcinus, & sui de Congregatione Apostolica erunt liberati ubique. Et omnes spirituales, qui sunt in omnibus Ordinibus aliis, tunc unientur prædictæ Congregationi Apostolicæ, & recipient gratiam Spiritus Sancti, & sic renovabitur Ecclesia. Et tunc destructis malitiosis prædictis ipsi regnabunt, & fructificabunt usque ad finem Mundi. Et in tribus annis mercenariis, de quibus dicitur in Isaia Propheta, debent consumari illi mali, & mali tonsi, de quibus supra dixit, qui anni debent intelligi, & accipi sic.

Primus annus illorum trium fuit Millesimo trecentesimo tertio, in quo facta est desolatio super Regem Austri, idest super Bonifacium Papam.

Secundus annus est Millesimo trecentesimo quarto, in quo desolatio Cardinalium cum suo novo capite fiet.

Tertius annus illorum trium est Millesimo trecentesimo quinto, in quo circumquaque fiet desolatio omnium Clericorum, Monachorum & Monacharum, & Religiosorum aliorum, & Minorum, & Prædicatorum, & Heremitarum, qui in malitia usque illuc de malo in pejus perdurabunt, & hæc omnia fient per Fredericum Imperatorem Romanorum in illis duobus annis, scilicet Millesimo trecentesimo quinto. Et de prædictis, quod ita eveniant, dictus Dulcinus asserit se habere à Deo certissimam revelationem, & usque ad illud tempus dicit se latere propter persecutionem sui, & suorum. Sed tunc veniet in publicum, & publicè apparebunt. *Explicit excerptio de Epistolis Dulcini.*

Præmissa, & multa alia non tam vana, & fabulosa, quam erronea & insana in prædictis literis Dulcini continentur. Et hæc excerpta descripti, ut pateat præsentibus & futuris eorum falsitas, errorque, & insania, sicut experientia jam lapsi temporis luce clariùs declaravit. Quia hoc anno, quo hæc scripti in Kalendis Maji anno Domini Millesimo trecentesimo sexto decimo jam decem anni elapsi sunt, quod illa tempora, de quibus dixerat, transierunt, & quæ futura in ipsis prædixerat, minimè evenerunt, & expositio ac interpretatio & applicatio Scripturarum Sanctarum, quam ipse fecit in suis literis, omnino falsa est & insana, & à vera & communi sententia & expositione Sanctorum & Doctorum Ecclesie penitus aliena, & sic præfatus Dulcinus non tam falsus Propheta non quidem Dei, sed Diaboli, quam Hæresiarcha dementatus quamplu-

Tom. IX.

A res alios dementavit. Docuit sicut magister erroris hæreses, & errores. Hunc igitur de suis erroribus, & prædicti Gerardi Magistri sui, & sequacium eorundem consequenter videndum est, ut Catholicis pateat quos errores ipsi occultant, ut cautiùs detecti, & cogniti evitentur: & prædicta congregatio non quidem Apostolica, sed re vera Apostolica & Hæretica ubique Creditum de finibus penitus extirpetur.

Isti, qui sequuntur, errores sunt Gerardi Seguerelli Parmensis Hæretici damnati & combusti, & Dulcini Diocesis Novariensis successoris ipsius, & sequacium eorum. Qui Dulcinus similiter fuit Hæreticus damnatus & combustus, pro ut de erroribus apparet, & colligitur evidenter ex confessione dicti Gerardi, dum adhuc viveret, & quorundam discipulorum dicti Dulcini, qui postmodum ad Fidem conversi fuerunt, & ad obedientiam Romanæ Ecclesie redierunt.

I. In primis latenter dogmatizaverunt, & adhuc & quando & ubi possunt latentiùs & secretiùs dogmatizant, quod tota auctoritas à Domino Nostro Jesu Christo collata Romanæ Ecclesie est omnino evacuata, & jamdudum cessavit propter malitiam Prælatorum, & quod Ecclesia Romana, quam tenent Papa & Cardinales & Clerici & Religiosi, non est Ecclesia Dei, sed reprobata Ecclesia sine fructu.

II. Item, quod Ecclesia Romana est illa meretrix, quæ à Fide Christi apostatavit, de qua scribit Joannes in Apocalypsi.

III. Item, quod tota illa potestas spiritualis, quam Christus dedit Ecclesie ab initio, translata est in sectam illorum, qui dicuntur Apostoli, seu de ordine Apostolorum, quam sectam vocant Congregationem spiritualem à Deo missam & electam in istis novissimis diebus, & ipsi, & nulli alii habent potestatem, quam habuit Beatus Petrus Apostolus.

IV. Item, quod Gerardus Seguerelli de Parma prædictus fuit principium hujus sectæ & auctor, qui, ut Dulcinus dicit & asserit, fuit nova planta Dei pullulans in radice Fidei; in qua Deus cœpit reducere Ecclesiam suam ad conversationem, & perfectionem, & vitam, & statum, & paupertatem Ecclesie primitivæ in illo statu, in quo Christus commisit Ecclesiam Beato Petro Apostolo.

V. Item, ipsi soli, qui dicuntur Apostoli de prædicta secta seu Congregatione, sunt Ecclesia Dei, & sunt in illa perfectione, in qua fuerunt primi Apostoli Christi. Et ideo non tenentur alicui homini obedire, nec Summo Pontifici, nec alteri, quia eorum regula, quæ fuit immediatè à Christo, libera est & perfectissima vita.

VI. Item, quod nec Papa, nec aliquis alius potest eis præcipere quod deferant statum illum, seu vitam tantæ perfectionis, nec etiam potest eos excommunicare.

VII. Item, de quolibet statu & ordine potest quilibet licitè transire ad eorum vitam, & statum, seu ordinem, sive sit religionis sive secularis, ita quod vir sine consensu uxoris, & uxor sine consensu viri potest relinquere statum Matrimonii, & ordinem intrare ipsorum. Et quod nullus Prælati Ecclesie Romanæ potest separare Matrimonium, sed ipsi possunt.

VIII. Item, quod nullus de vita, seu statu, vel ordine ipsorum potest licitè intrare alium ordinem seu regulam, sine peccato mortali, nec potest se supponere obedientiæ hominis cujuscumque; quia hoc esset descendere à vita perfectissima ad minus perfectam.

li 2

IX.

IX. Item, quòd nullus potest salvari, nec intrare regnum Cœlorum, nisi sit de statu, seu ordine ipsorum; quia extra statum, seu ordinem illum deinceps nullus salvabitur.

X. Item, quòd omnes, qui persequuntur eos, peccant, & sunt in statu damnationis & perditionis.

XI. Item, quòd nullus Papa Romanæ Ecclesiæ potest aliquem absolvere à peccatis, nisi esset ita sanctus, sicut fuit Beatus Petrus Apostolus, vivendo in omnimoda paupertate sine proprio, & in humilitate, non fovendo guerras, nec aliquem persequendo, sed permittendo vivere quemlibet in sua libertate.

XII. Item, quòd omnes Prælati Romanæ Ecclesiæ tam majores, quam minores à tempore Sancti Silvestri, postquam declinaverunt à modo vivendi priorum Sanctorum, sunt prævaricatores & seductores, excepto Fratre Petro de Murrone, qui fuit Papa Cœlestinus appellatus.

XIII. Item, quòd omnes Ordines Religiosorum, & Sacerdotum, Subdiaconorum, & Prælatorum sunt ad Fidei Catholicæ detrimentum.

XIV. Item, quòd Laici non debent dare Decimas alicui Sacerdoti, seu Prælato Romanæ Ecclesiæ, qui non sit in tanta perfectione, & in tanta paupertate, in quanta fuerunt primi Apostoli, & ideo dicunt, quòd Decimæ non debent dari, nisi ipsis, qui dicuntur Apostoli, & sunt pauperes Christi.

XV. Item, quilibet homo & quælibet mulier nudi simul possunt licite jacere in uno & eodem lecto, & licite tangere mutuo unus alterum in omni parte sui, & osculari se invicem sine omni peccato; & conjungere ventrem suum cum ventre mulieris ad nudum, si quis stimuletur carnaliter, ut cesset tentatio, non est peccatum.

XVI. Item, quòd jacere cum muliere, & non committeri ex carnalitate majus est, quam resuscitare mortuum.

XVII. Item, quòd perfectior vita est vivere sine voto, quam cum voto.

XVIII. Item, quòd Ecclesia consecrata non plus valet ad orandum Deum, quam stabulum equorum, vel porcorum.

XIX. Item, quòd ita bene potest adorari Christus in nemoribus, sicut in Ecclesiis, vel melius.

XX. Item, quòd pro nulla causa, nec in aliquo casu debet homo jurare, nisi pro articulis Fidei, vel Præceptis Dei, & omnia alia possunt celari, & quantumcumque jurent dicere veritatem coram Prælati, seu Inquisitoribus, non tenentur respondere de aliquo alio, nec revelare doctrinam suam, seu errores suos, nec tenentur defendere verbo, sed semper corde tenere. Si tamen cogantur jurare metu mortis, in eo casu debent jurare verbo seu voce solum, & in mente tenere, quòd in nullo casu teneantur respondere veritatem, nisi de his, quæ verbaliter continentur in articulis Fidei, vel præceptis, & si de aliis requirantur, licet eis sine peccato mentiri, & veritatem suæ sectæ negare ore, dummodo solum teneant eam in corde, ad hoc ut evadant potestatem Inquisitorum, sed debent respondere inficiando vel negando, seu palliando quocumque modo possint pertransire. Si tamen non possent mortem evadere, tunc in tali casu debent aperte profiteri & defendere in omnibus & per omnia prædictam Doctrinam suam, & mori in ea patienter & constanter, &

nullatenus aliquos de fociis suis vel credentibus revelare.

Prædictos errores & quosdam alios, qui ex eis necesse est concluduntur, tenent, & dogmatizant crecentibus suis, non tamen publice, sed secrete; nec omnes insimul docent, sed paulatim, modò unum, modò alium, modò plures, sicut magis viderint opportunum, & communiter cum aliqua similitudine bonitatis vel pietatis, ut magis reddantur credibilia verba ipsorum. Et maxime præmittunt in persuasionibus suis apud Laicos quæcumque possunt dicere, & persuadere de mala vita Clericorum, & Prælatorum, & Religiosorum. Et dicunt, quòd Prælati, & Clerici, & Religiosi persequuntur eos ex invidia, quia dicunt & docent veritatem. Modus autem persuadendi & informandi ipsorum in principio, maxime publice, communiter talis est; dicunt enim: *vigilate & orate, quia bonum est hoc pro anima*; item dicunt *Pater noster, & Ave Maria, & Credo in Deum*, & cantant eundo per Villas; aliquando in plateis vel ubi inveniunt audientes: *pœnitentiam agite; appropinquabit regnum Cœlorum*, & aliquando cantant *Salve Regina*, & præterunt exteriùs quædam signa devotionis ad Deum, quæ prima facie videntur auditoribus bona & pia, ut sic magis alliciant audientes, & specialiter conantur ut appareant exteriùs hominibus pœnitentes, & vitam perfectam agentes.

Prædictus Dulcinus inter cetera dogmatizavit, asserens se habere spiritum Prophetiæ (& hoc) sibi fuisse revelatum à Deo, quòd sub anno Domini MCCCV. Fredericus Rex Siciliæ filius quondam Petri Regis Aragonum fieret Imperator, & tunc institueret decem Reges in Italia, & quòd occideret Papam, & omnes Cardinales, & omnes Prælatos Ecclesiæ, & omnes Religiosos, præter illos, qui fugerent ad sectam ipsius Dulcini & suorum, & tunc Dulcinus poneretur in Sede Beati Petri, & inciperet ipse & sui publice in Ecclesia dominari, quòd totum liquidò patet, & patuit esse falsum.

Item, quòd ipse Dulcinus, & sui sequaces solum, & nullus alius habebat Spiritum Sanctum sed primitus non ad robur, & ideo tunc occultè, & de nocte, & cum timore prædicabant; sed in anno prædicto, quando Fredericus esset constitutus Imperator, tunc ipsi erant recepturi tantam abundantiam Spiritus Sancti ad robur, quantam receperunt primi Apostoli Christi in die Pentecostes, & tunc deposito omni timore per totum Mundum magis publice prædicarent, ut converterent populos ad sectam, & vitam, & Congregationem suam Apostolicam, extra quam nullus deinceps potest salvari.

Item Dulcinus dogmatizavit, quòd Ecclesia habet, & habuit quatuor status.

Primus fuit bonus, & humilis, pauper, & persecutioni subjectus, & iste fuit tempore Christi, & Apostolorum.

Secundus fuit bonus status, honorabilis, & dives, & iste fuit tempore Beati Silvestri.

Tertius fuit, & est modò dives, avarus, fornicarius, honorabilis, & superbus, & ille status duravit, & durat modò.

Quartus est sicut primus, & iste incœpit à Gerardo Seguerelli de Parma, qui viam perfectionis Apostolicæ in istis diebus novissimis, & à Deo missus primus post Apostolos incœpit. Et erant quadraginta anni elapsi, tempore, quo prædictus Dulcinus prædicta dixit, & scripsit sub anno Domini millesimo trecentesimo vel circa; & hanc vitam Apostolicam tenent Dulcinus, &

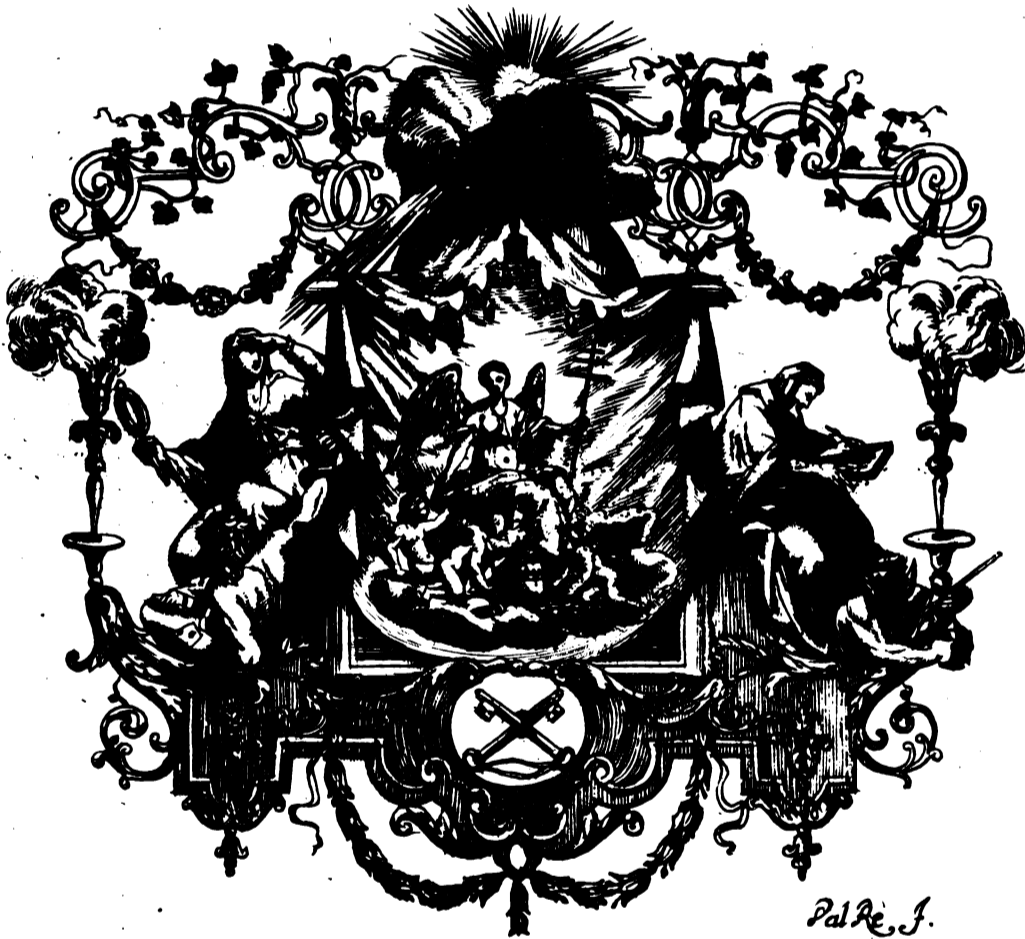
fus

sui sequaces, ut dicunt. Item prædictus Dulcinius habuit, & tenuit, & secum ducebat Amasiam nomine Margaritam, quam dicebat se tenere more sororis in Christo providè & honestè. Et quia fuit deprehensa esse gravida, ipse & sui asseruerunt esse gravidam de Spritu Sancto. Item simili modo discipuli, & sequaces Dulcini, qui se dicunt esse Apostolos, ut sæpius comperitum est, quòd ducebant secum Amasias, quas appellabant sorores in Christo, & cum eis jacebant in lectis, asserentes mendaciter, & fingentes se nullis carnis tentationibus molestari,

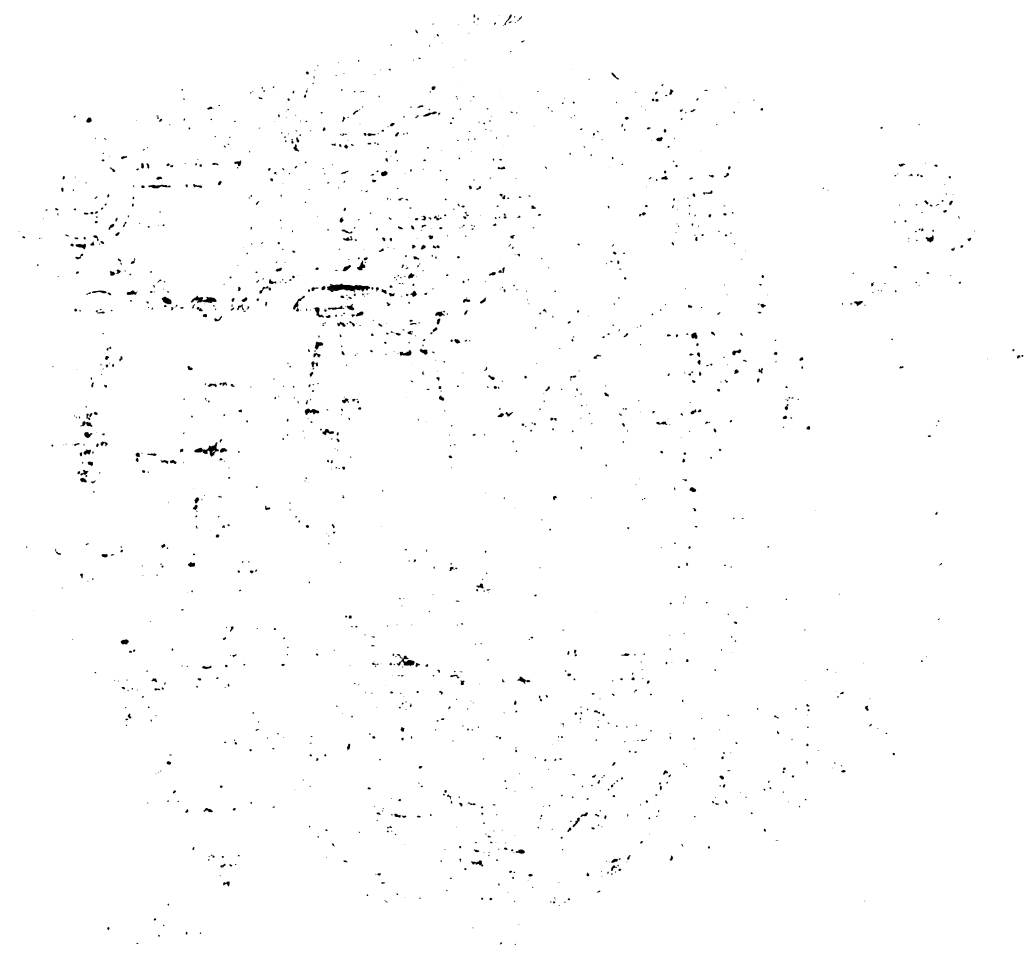
A Est autem valde difficile ipsos examinare, & veritatem contra eos invenire, pro eo maximè, quia quantumcumque juraverint in judicio se veritatem dicturos, nolunt tamen manifestè suam detegere falsitatem, nec suos errores publicè confiteri, nec directè respondere ad interrogata, sed palliatè & per astutias, & tergiversationes multas deviant, & mendaciis se juvant, & se ipsos contegunt, & obvolvunt, & ideo multum est ars necessaria contra ipsos, & industria inquirentis (*).

(*) Sequitur in MS. Modus eos inquirendi & exami-

nandi, sed hæc ad rem nostram non pertinent.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICS DEPARTMENT
RESEARCH REPORT
NO. 1000
1967

D I N I
COMPAGNI
CHRONICON FLORENTINUM
ITALICA LINGUA SCRIPTUM

Ab Anno MCCLXXX. usque ad Annum MCCCXII.

Nunc primum in lucem emergit

EX MANUSCRIPTO CODICE

CLARISSIMI VIRI

A P O S T O L I Z E N I .

THE UNIVERSITY OF

CHICAGO

LIBRARY

540 EAST DICKENS STREET

CHICAGO, ILL. 60607

TEL. 773-707-3000

FAX 773-707-3000

WWW.UIC.EDU

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

465

IN DINI COMPAGNI

CHRONICON FLORENTINUM

P R A E F A T I O

LUDOVICI ANTONII
MURATORII.

AD Annum usque 1281. Historiam Florentinam perduxit Ricordanus Malaspina, quem supra dedi. Bene cecidit, quod ab Anno praecedenti 1280. Patriae quoque suae res gestas scribere aggressus fuerit *Dinus Compagnus*, & is Florentinus, easque literis consignaverit usque ad Annum 1312. Haecenus vero paucis noti, & manu tantum exarati Florentiae latebant illius Commentarii, digni tamen supra multos, qui ab omnibus noscerentur atque legerentur. Et illorum quidem mentionem jamdiu fecerant Vocabularii Florentini Auctores, sive Academici Furfuracei, quum Auctoris hujus monumentis ad illustrandam Italicam Linguam uterentur. Quare vehementer optabam, ut hanc etiam Historiam, tamdiu desideratam, luce donare, atque huic Collectioni meae adjungere possem. Neque in irritum cessere vota & inquisitio mea. Ubi enim intellexit Cl. Vir Apostolus Zenus, Augustissimi Imperatoris CAROLI VI. Historiographus & Poëta, mihi paene spem omnem ereptam Operis aliunde impetrandi, lubentissime passus est, me ex suo labore in communem omnium utilitatem proficere. Nimirum paraverat ille sibi longe antea e Florentino Codice MSto idem Chronicon, editurus subinde, quum sibi liceret studia sua ad Historiam Italicam exornandam aliquando conferre. Immo ne quid ad sui antigraphi integritatem deesset, jamdiu collationem ejus faciendam curaverat cum vetusto MSto Codice Bibliothecae Strozianae Florentinae, atque cum altero, quem, adhuc nobilis gens Compagna Florentiae adservat. Aliis ergo curis & negotiis distentus Zenus, exemplar suum jam ipsi autographo paene aequandum, mecum liberaliter communicavit, illudque Vindobonae descriptum per Gherardum meum ad me misit. Accipiat ergo nunc Literaria Respublica foetum hunc, & quidem non vulgarem, quamquam vulgari Lingua lucubratum, cujus Auctorem *Dinum Compagnum* antea Lectori melius notum volo.

Fuit vir ille nescio an antiqua sanguinis nobilitate, certe ex honoribus ac dignitatibus, quas adeptus est, illustris: nam uti ipse memorat, Anno 1289. inter Seviro, quos Priores Reipublicae appellabant, connumeratus fuit. Tum Anno 1293. Vexillifer Justitiae delectus est, atque adeo ad supremum Patriae suae Magistratum evectus. Sunt ejus verba. *E io Dino Compagni ritrovandomi Gonfaloniere di Giustizia nel 1293. andai alle loro case, e de' loro Consorti, e quelle feci disfare secondo le Leggi.* Adhibitus quoque fuit Anno 1294. ad emendanda Urbis Statuta; ac deinde Anno 1301. inter Seviro, sive Priores, rursus cooptatus est. Scipio Admiratus in Histor. Florentin. ad Ann. 1289. & 1293. eadem Dini Compagni munera commemorat, quamquam ejus Historiam ignorasse videtur. Ex quibus intelligis, Scriptorem hunc non solum narrare quae suo tempore contigerunt, sed iis etiam interfuisse. Atque utinam pares multos haberemus: nemo enim plerumque fide dignior censendus est, aut saltem res gestas accuratius recensere potest, quam qui ad clavum Reipublicae sedens negotia describit, quae ipse obivit, aut sub oculis habuit. Hac de causa tanti facimus Julii Caesaris Commentarios, aliasque id genus Historias. Auctor vero est ipse Dinus, se juvenem Anno 1282. incitasse ad mutationem publici regiminis populares viros, simulque fatetur, *che per giovanezza non conosceva le pene delle Leggi.* Fortasse tunc ipse natus erat annos XX. aut XXV. ideoque Danti Aldigerio synchronus, Petrarcham & Boccaccium longe aetate praeivit. Ad Annum 1302. narrat is pulsus fuisse in exilium *Ser Petracco di Ser Parenzo dall' Ancisa.* Hic Petrarchae genitor fuit. Quamdiu Dinus vixerit, fortasse petas. Chronicon suum perduxit usque ad Annum 1312. sed ultra vivere perrexit, quum

ad Johannem XXII. Romanum Pontificem sit quaedam illius Oratio, ab Academicis Furfuraceis memorata, & Anno 1547. Florentiae edita a Francisco Donio una cum aliis orationibus Dantis, Petrarchae, & Boccaccii. Praeterea in calce Codicis, unde haec hausta fuere, legitur: *Mori Dino Compagni ad XXVI. di Febbrajo 1323. sepulto in Santa Trinità.* Quae si vera sunt, ut puto, annum mortis illius jam tenemus; & dolendum, quod non usque ad postremos suae vitae annos Historica monumenta produxerit. Fuerunt autem Dino Compagno sex liberi, ut mihi significavit per literas Cl. Vir. Salvinus Salvinus Canonicus Florentinus. Nempe ex Cecca sive Francisca Puccii Beneventi filia procreavit Tosam, Paulo Brunellesco nuptam, Magdalenam uxorem Girardi Boscoli, Dinam uxorem Johannis Cambii, Nicolaum maritum Dianae Ardinghellae, Ciangum maritum Elisabethae Marinae, & Bartholomaeum, qui sibi conjugem delegit Margaritam Nerii de Pazziis filiam. Ab isto Bartholomaeo per lineam rectam descendit illustris Familia Compagna nunc Taurini habitans, in qua Ferdinandus Comes Mombelli numeratur. Ex Guidone fratre Dini lineae duae propagatae sunt, quae Florentiae vigent, ibique tum Reipublicae, tum Ducum temporibus, praecipuis honoribus ac muneribus donatae fuerunt. Atque hinc ramus alter divulgus, & Pisasolini translatus, omnia illic nobilitatis signa servavit ac servat.

Ceterum si Dini Compagni Historiam componas cum antiquiore Ricordani Malaspinæ, & cum posteriore celebratissima Johannis Villani, quae inter vulgares Florentinas ex antiquitate supra ceteras commendantur, aliquid, ni fallor, in isto invenias, quo utrique praeferatur, ut mirer, Florentinos eruditos, quibus tantopere cordi est cum Patriae decus, tum Italicae Linguae cultura atque ornamentum, segnes hucusque fuisse in hoc foetu evulgando, & hanc mihi segetem reliquisse: Scilicet Dinus noster stili elegantia, ac rerum delectu, Malaspinæ ac Villano praecellere mihi videtur. Ad haec in illo quaedam verborum dictionumque puritas occurrit, usque adeo ut inter praecipuos Linguae nostrae Patres sit accensendus. Et eam quidem ob rem illo teste interdum usi sunt Vocabularii Florentini Auctores, ut supra ajebam. Neque mirum, quod Dinus tam ornate ac pudice sua literis consignaret; nam ut erat ingenio liberali a natura instructus, non levem Musis operam dedit: cujus etiam aliquot Italici versus exstant a Leone Allatio tenebris olim erepti, & luce donati. Hinc illi in loquendo & scribendo vel in prosa oratione facilitas, atque etiam elegantia: quae laus iis temporibus rara perquam fuit in utentibus Italica Lingua. An vero Dinus, cujus nomen ex *Aldobrandino* efformatum brevitatis causa putatur, Ghibellinae factioni addictus fuerit, decernere non ausim. Illud potius hinc manifeste colligas, hominem fuisse recti regiminis amatorem, & pacis suasorem perpetuum; & quamquam in Cives suos acerbis interdum querelis invehatur, non eum tamen extra orbitam rapit affectus, immo ubique zelum boni civis ostendit. Uno verbo, Florentia habet, unde sibi de hoc etiam Scriptore multum plaudat atque gloriatur.

CRONACA

D I

DINO COMPAGNI

DELLE COSE OCCORRENTI NE' TEMPI SUOI.

Le ricordanze dell' antiche Storie lungamente hanno stimolato la mente mia di scrivere i pericolosi advenimenti non prosperevoli, i quali ha sostenuti la Nobile Città figliuola di Roma molti anni, e specialmente nel tempo del Giubileo dell' anno 1300. Io scusandomi me medesimo, siccome insufficiente, credendo, che altri scrivesse, ho cessato di scrivere molti anni, tanto che moltiplicato pericolo e gli aspetti nocievoli, sì che non sono da tacere, propuosi di scrivere a utilità di coloro, che saranno Eredi de' precedenti anni, acciò che riconoscano i beneficj da Dio, il quale per tutti i tempi reggie e governa.

COMINCIA IL PRIMO LIBRO.

Ant. Orabj inv.

G. Rossi Sc.

che chiaramente non vidi, propuosi di scrivere secondo udienza. E perchè molti secondo le loro volontà corrotte trascorrono nel dire, & corrompono il vero, propuosi di scrivere secondo la maggior fama. E acciò che gli strani possano meglio intendere le cose advenute, dirò la forma della Nobile Città, la quale è nella Provincia di Toscana, e dedicata sotto il Segno di Marte, ricca, e larga d' Imperiale Fiume d'ac-

Tom. IX.

Quando io cominciai, propuosi di scrivere il vero delle cose certe, che io vidi e udi', però che furono cose notevoli, le quali ne' loro principj nullo le vide certamente come io; e quelle,

A qua dolce, il quale divide la Città quasi per mezzo, con temperata aria, guardata da nocivi venti, povera di terreno, abbondante di buoni frutti, con Cittadini prò d'armi, superbi, e discordevoli, e ricca di proibiti guadagni, dottata e temuta per sua grandezza dalle Terre vicine, più che amata.

Pisa è vicina a Firenze a miglia quaranta, Lucca a miglia quaranta, Pistoia a miglia venti, Bologna miglia cinquantotto, Arezzo miglia quaranta, Siena miglia trenta, Samminiatto verso Pisa miglia venti, Prato verso Pistoia a miglia dieci, Monte Accienico verso Bologna a miglia dieci, Fighine verso Arezzo miglia sedici, Poggibonzi in verso Siena a miglia sedici. Tutte le predette Terre con molte altre Castella e Ville, e da tutte le predette parti sono molti Nobili huomini, Conti, e Cattani, i quali l'amano più in discordia, che in pace, e ubidisconla più per paura, che per amore. La detta Città di Firenze è molto bene popolata, e generativa per la buona aria, e' Cit-

KK 2

ta-

radini bene costumati, e le Donne molto belle e adorne; i casamenti bellissimi; piena di molte bisognevoli Arti oltre all'altre Città d'Italia; per la qual cosa molti di lontani paesi la vengono a vedere, non per necessità, ma per bontà de' mestieri, e Arti, e bellezza, e ornamento della Città.

Piangano adunque i suoi Cittadini sopra loro, e sopra i loro figliuoli, i quali per loro superbia, e per loro malizia, e per gara d'uffici hanno così Nobile Città disfatta, e vituperate le Leggi, e barattati gli honori in picciol tempo, i quali i loro Antichi con molta fatica, e con lunghissimo tempo hanno acquistato; e aspettino la giustizia di Dio, la quale per molti segni promette loro male, siccome a colpevoli, i quali erano liberi da non potere essere soggiogati.

Dopo molti antichi mali per le discordie de' suoi Cittadini ricevuti, una ne fu generata nella detta Città, la quale divise tutti i suoi Cittadini in tal modo, che le due parti s'appellarono nimici per due nuovi nomi, cioè Guelfi e Ghibellini, e di ciò fu cagione in Firenze, che uno Nobile Giovane Cittadino chiamato Buondelmonte de' Buondelmonti havea promesso torre per sua Donna una figliuola di Messere Oderigo Giantruffetti. Passando di poi un giorno da Casa i Donati una gentile Donna, chiamata Madonna Aldruda, Donna di Messere Fortoguerro Donati, che havea due figliuole molto belle, stando a' balconi del suo Palagio, lo vide passare; e chiamòlo, e mostrògli una delle dette figliuole, e dissegli: *Chi hai tu tolta per moglie? Io ti serbava questa.* La quale guardando, molto gli piacque, e rispose: *Non posso altro ora mai.* A cui Madonna Aldruda disse: *Si puoi: che la pena pagherò io per te.* A cui Buondelmonte rispose: *E io la voglio;* e tolse la per Moglie, lasciando quella, che haveva tolta e giurata. Onde Messere Oderigo dolendosi ne co' parenti e amici suoi, deliberarono di vendicarsi, e di batterlo, e fargli vergogna. Il che sentendo gli Uberti, Nobilissima Famiglia, e potenti, e' suoi parenti, dissero, voleano fosse morto: che così sia grande l'odio della morte, come delle ferite. Cosa fatta capo ha; e ordinarono ucciderlo il dì menasse la Donna, e così feciono. Onde di tal morte i Cittadini se ne divisono, e trassonsi insieme i parentadi, e l'amistà d'amendue le parti, per modo che la detta divisione mai non finì. Onde nacquero molti scandoli, e incendi, e battaglie Cittadinesche. Ma perchè non è mia intenzione scrivere le cose antiche, perchè alcuna volta il vero non si ritrova, lascerò stare. Ma ho fatto questo principio per aprire la via a intendere, dove procedette in Firenze le maladette parti de' Guelfi e Ghibellini, e ritornemo alle cose furono ne' nostri tempi.

Nell' Anno della Incarnazione di Cristo 1280. reggendo in Firenze la parte Guelfa, essendo scacciati i Ghibellini, uscì d'una piccola fonte uno gran fiume, che fu d'una piccola discordia nella parte Guelfa una gran concordia con la parte Ghibellina. Che temendo i Guelfi tra loro, e sdegnando nelle loro raunate e ne' loro Consigli l'uno delle parole dell'altro, e temendo i più gravi ciò, che ne potea advenire, e ve' enaione apparire i segni di ciò, che temeano, perchè uno Nobile Cittadino Cavaliere, chiamato Messere Bonaccorso degli Adimari, Guelfo, e potente per la sua Casa, e ricco di possessioni, montò in superbia con altri grandi,

A che non riguardò a biasimo di parte, che a uno suo figliuolo Cavaliere detto Messere Forete diè per moglie una figliuola del Conte Guido Novello della Casa de' Conti Guidi, capo di parte Ghibellina. Onde i Guelfi dopo molti Consigli tenuti alla parte, pensarono pacificarli co' Ghibellini, che erano di fuori. E faviamente concordarono ridursi con loro a pace sotto il giogo della Chiesa, acciò che i legami fussono mantenuti dalla fortezza della Chiesa; e celatamente ordinarono, che il Papa fusse mezzo alla loro discordia. Il quale alla loro disposizione mandò Messere Frate Latino Cardinale in Firenze a richiedere di pace amendue le Parti. Il quale giunto domandò Sindachi di ciascuna parte, e che in lui compromettessono. E così feciono; e per vigore del compromesso sentenziò, che i Ghibellini tornassono in Firenze con molti patti e modo; e accordò tra loro gli Uffici di fuori; e al governo della Città ordinò quattordici Cittadini, cioè otto Guelfi, e sei Ghibellini; e a molte altre cose pose ordine e pace ad amendue le Parti, legandoli sotto la Chiesa di Roma. Le quali Leggi, e patti, e promesse se' s'riverere tra le Leggi principali della Città.

B La potente e superba Famiglia degli Uberti sentenziò, stette alcuno tempo a' confini con altri di loro parte; e dove fussono le loro famiglie, godere i loro beni come gli altri, e a quelli, che sostenevano lo incarico de' confini, fusse dato dal Comune per ristoro del suo esilio alcuni danari il dì, ma meno al non Cavaliere, che al Cavaliere.

C Stando amendue le parti nella Città, godendo i beneficj della pacie, i Guelfi, che erano più potenti, cominciarono di giorno in giorno a contrassare a' patti della pacie. Prima tolsono i salarj a' confinati, poi a chiamare gli Uffici senza ordine; e i confinati feciono rubelli; e tanto montò il soprastare, che levarono in tutto gli honori e beneficj a' Ghibellini, onde accrebbe tra loro la discordia. Onde alcuni pensando ciò, che ne potea advenire, furono con alcuni de' principali del Popolo, pregandoli ci poneffono rimedio, acciò che per discordia la Terra non perisse. Il perchè alcuni Popolari gustando le parole si porgieno, si raunarono insieme sei Cittadini Popolani, fra' quali io Dino Compagni fui, che per giovinezza non conosceva le pene delle Leggi, ma la purità dell'animo, e la cagione, che la Città veniva in mutamento. Parlai sopracciò, e tanto andammo convertendo Cittadini, che furono eletti tre Cittadini Capi dell'Arti, i quali ajutassono i Mercatanti e Artieri, dove bisognasse, i quali furono, Bartolo di Messere Iacopo de' Bardi, Salvi del Chiaro Girolami, e Rosso Bacherelli, e raunarono nella Chiesa di San Brocolo. E tanto crebbe la baldanza de' Popolani co' detti, vedendo che non erano contesi, e tanto gli riscaldarono le franche parole de' Cittadini, i quali parlavano della loro libertà, e delle ingiurie ricevute, e presono tanto ardire, che feciono Ordini e Leggi, che duro sarebbe stato di rimuoverle. Altre gran cose non feciono; ma del loro debile principio seron' assai. Il detto Ufficio fu creato per due mesi, i quali cominciarono a dì 15. di Giugno 1281. il quale finito se ne creò sei, uno per Settiero per due mesi, che cominciarono a dì 15. d'Agosto 1282. e chiamaronsi Prioni dell'Arti: E stettono rinchiusi nella Torre della Castagna appresso alla Badia, acciò non temessono le minaccie de'

potenti, e poteffono portare arme in perpetuo, e altri privilegi ebbono, e furono loro dati fei famigli, e fei berrovieri.

Le loro Leggi in effetto furono, che aveffono a guardare l'havere del Comune, e che le Signorie faceffono ragione a ciafcuno, e che i piccoli e impotenti non fuflono oppreffati da' Grandi e potenti. E tenendo queffa forma, era grande utilità del Popolo. Ma tofto fi mutò, perocchè i Cittadini, che entravano in quello Ufcio, non attendevano a obfervare le Leggi, ma ad corromperle. Se l'amico, o il parente loro, cadeva nelle pene, procuravano con le Signorie, e co' gli Ufcj a nafcondere le loro colpe, acciò che rimaneflono impuniti. Nè l'havere del Comune non guardavano, anzi trovavano modo, come meglio il poteffono rubare; e così della Camera del Comune molte pecunie traevano sotto protefto di meritare huomini l'haveffono fervito. Gl'impotenti non erano ajutati, ma i Grandi gli offendevano; e così i Popolani graffi, che erano negli Ufcj, e imparentati co' Grandi; e molti per pecunia erano difefi dalle pene del Comune, in che cadevano: onde i buoni Cittadini Popolani erano malcontenti, o biasimavan l'Ufcio de' Priori, perchè i Guelfi grandi erano Signori.

Arezo fi governava in quel tempo pe' Guelfi e Ghibellini per egual parte, e erano nel reggimento di pari, e giurata avieno tra loro ferma pace. Onde il Popolo fi levò, e feciono uno della Città di Lucca, che fi chiamava Priore, il quale conduffe il Popolo molto profpervolmente, e i Nobili coftrianea a ubidire le Leggi. I quali s'accordarono infieme, e ruppero il Popolo, e lui preffono, e mifono in una Citerna, e quivi morì.

I Guelfi d'Arezo erano ftimolati dalla parte Guelfa di Firenze di cercare di pigliare la Signoria; ma o che fare non lo faceffono, o non poteffono, i Ghibellini fe ne advidono, e cacciaronli fuori, i quali vennono a Firenze a dolerfi de' loro adverfari. Coloro, che li aveano configliati, gli ritengono, e preffongli ajutare. I Ghibellini nè per imbafciate, nè per minaccie aveffono da Firenze, non li accettarono; e richieffono gli Uberti, Pazi di Valdarno, e Ubertini, e l'Vefcovo, che fapea meglio gli Ufcj della Guerra, che della Chiefa, il quale era de' Pazi, huomo fuperbo, e di grande animo. Era prima caduta una differenza tra lui, e i Sanefi, per uno fuo Castello gli havean tolto, la quale era rimetta nella parte Guelfa di Firenze. E volendo la parte ajutare i Sanefi, e gli ufciti d'Arezo nimicando il Vefcovo, ingenerò gran difcordia tra i Fiorentini, e l'Vefcovo, e i Ghibellini, perchè ne seguì la terza guerra de' Fiorentini in Toscana, ne' 1189.

I Guelfi Fiorentini e potenti haveano gran voglia andare a ofte ad Arezo; ma a molt' altri Popolani non pareva, sì perchè diceano la imprela non effer giufta, e per fdegno haveano con loro degli Ufcj. Pur preffono a foldo uno Capitano chiamato Meffere Baldovino da Soppino con quattrocento cavalli; ma il Papa lo ritenne, e però non venne. Gli Aretini richieffono molti Nobili e potenti Ghibellini di Romagna, della Marca, e da Orvieto, e moftrovano gran franchezza di volere la battaglia, e acciavano a difendere la loro Città, e di prendere il vantaggio a' paffi. I Fiorentini richieffono i Piftolefi, i Lucchefi, i Bolognefi, i Sanefi, e Samminiatesi, e Mainardo da Sufinana gran Capitano, che avea per moglie una de' Tofinghi.

In quel tempo venne in Firenze il Re Carlo di Sicilia, che andava a Roma, il quale fu dal Comune honoratamente prefentato, e con palio, e armerie, e da' Guelfi fu richiefto d'uno Capitano con le infegne fue, il quale lafcio loro Meffere Amerigo di Nerbona, fuo Barone, e gentile huomo, giovane, e bellissimo del corpo, ma non molto fperfo in fatti d'Arme. Ma rimafe con lui uno antico Cavaliere fuo balio, e molti altri Cavalieri atti & esperti a guerra, e con gran foldo, e provvifione.

Il Vefcovo d'Arezo, come favio huomo, confiderando quel che advenire gli potea della guerra, cercava patteggiarfi co' Fiorentini, e ufcire con tutta la Stiatia fuo d'Arezo, e dar loro le fue Castella del Vefcovado in pegno, e per lo rendere e pe' fedeli volea l'anno Fiorini CCC. i quali gli prometteffe Meffere Vieti de' Cerchi ricchiffimo Cittadino. Ma i Signori, che erano in quel tempo, erano in gran difcordia, i quali furono Meffere Ruggieri da Quona Giudice, Meffere Jacopo da Certaldo Giudice, Bernardo di Meffere Manfredi Adimari, Pagno Bordoni, Dino Compagni Autore di queffa Cronaca, e Dino di Giovanni vocato Pecora, che furono da' dì 15. d'Aprile a dì 15. di Giugno 1189. La cagione della difcordia fu, che alcuni di loro voleano le Castella del Vefcovo, e fpezialmente Bibbiena bello e forte, alcuni non nè volevano la guerra, confiderando il male, che di quella segue. Pure in fine per tutti fi confentì di pigliarle, ma non per difarle; e d'accordo rimafono in Dino di Giovanni, perchè era buono e favio huomo, ne faceffe quanto gli pareffe. Il quale mandò per Meffere Durazo nuovamente fatto da lui Cavaliere, e in lui commife conchiudere il trattato col Vefcovo il meglio poteffe.

Il Vefcovo d'Arezo in quefto mezzo pensò, che fe confentiffe al trattato, farebbe traitore, e però raunò i principali di fuo parte, e quelli confortò prendeffono accordo co' Fiorentini, e che egli non volea perdere Bibbiena, e che ella fuffe afforzata e difefa; altrimenti prenderebbe accordo egli. Gli Aretini fdegnati per le parole fue, perchè ogni loro difegno fi rompeva; ordinavano di farlo uccidere, fe non che effere Guiglielmo de Pazi fuo Conforto, che era nel Configlio, diffe, che farebbe ftato molto contento, l'haveffono fatto, non l'havendo saputo; ma effendone richiefto, non lo confentirebbe; che non voleva effer micidiale del fanguine fuo. Allora deliberarono di pigliarla egli, e come disperati fanza altro configlio fi mifono in punto.

Sentitafi pe' Fiorentini la loro diliberazione, i Capitani e Governatori della guerra tennono configlio nella Chiefa di San Giovanni, per qual via fuffe il migliore andare, sì che fornire fi poteffe il campo di quel bifognaffe. Alcuni lodavano l'andata per Val d'Arno, acciò che andando per altra via gli Aretini non cavalcaffono quivi, e non ardeffono i cafamenti del Contado. Alcuni lodavano la via del Cafentino, dicendo, che quella era migliore via, affegnandone molte ragioni. Uno favio Vecchio chiamato Orlando da Chiufi, e Saffo da Murlo gran Castellani, temendo di loro deboli Castella, diedono per configlio fi pigliaffe quella via, dubitando, che fe altra via fi pigliaffe, non fuflono dagli Aretini difatte, che erano di lor Contado, e Meffere Rinaldo de Bostoli, che era degli ufciti d'Arezo, con loro s'accordò. Dicitofi vi furono affai. Le pallottole segrete fi diedono.

Vin-

Vinfesi l'andare per Casentino. Ma con tutto fusse più dubbiosa e pericolosa via, il meglio ne seguì.

Fatta tal diliberazione, i Fiorentini accolsero l'amistà, che feciono i Bolognesi con dugento cavalli; Lucchesi con dugento; Pistolesi con dugento: de' quali fu Capitano Messer Corso Donati Cavaliere Fiorentino; Mainardo da Sufinana con venti cavalli, e trecento Fanti a piè; Messere Malpiglio Ciccioni con venticinque; e Messere Barone Mangiadori da San Miniato, li Squarcialupi, e i Colligiani, e altre Castella di Valdelsa. Sì che fu il numero cavalli mille trecento, e assai pedoni.

Mossono le insegne al giorno ordinato i Fiorentini per andare in terra di nimici, e passarono per Casentino per male vie, ove se avessono trovati i nimici, arebbono ricevuto assai danno. Ma non volle Dio; e giunsono presso a Bibbiena, a uno luogo si chiama Campaldino, dove erano i nimici; e quivi si fermarono, e feciono una schiera. I Capitani della guerra misono i feditori alla fronte della schiera, e i Palvesi, col campo bianco, e giglio vermiglio, furono attellati dinanzi. Allora il Vescovo, che avea corta vista, domandò: *Quelle che mura sono? Fugli risposto: i Palvesi de' nimici.*

Messer Barone de' Mangiadori da Samminiatto, franco & esperto Cavaliere in fatti d'arme, raunati gli huomini d'arme disse loro: *Signori, le guerre di Toscana si solevano vincere per bene assalire; e non duravano, e pochi huomini vi moriano, che non era in uso l'ucciderli. Ora è mutato modo, e vinconsi per stare bene fermi: il perchè io vi consiglio, che voi stiate forti, e lasciateli assalire.* E così disposono di fare. Gli Aretini assalirono il Campo sì vigorosamente, e con tanta forza, che la schiera de' Fiorentini forte rinculò. La battaglia fu molto aspra e dura. Cavalieri novelli vi s'erano fatti dall'una parte e dall'altra. Messere Corso Donati con la brigata de' Pistolesi fedì i nimici per costa. Le quadrella piovevano. Gli Aretini n'avevan poche, & erano fediti per costa, onde erano scoperti. L'aria era coperta di nuvoli, la polvere era grandissima. I pedoni degli Aretini si mettevano carpone sotto i ventri de' cavalli con le coltella in mano, e sbudellavangli; e de' loro feditori trascorsono tanto, che nel mezzo della schiera furono morti molti di ciascuna parte. Molti quel dì, che erano stimati di grande prodezza, furono vili; e molti, di cui non si parlava, furono stimati. Assai pregio v'ebbe il Balio del Capitano, e fuvi morto. Fu fedito Messer Bindo del Baschiera Tosinghi, e così tornò a Firenze, ma fra' pochi dì morì. Della parte de' nimici fu morto il Vescovo, e Messere Guglielmo de' Pazi franco Cavaliere, Bonconte e Luccio da Montefeltri, e altri valenti huomini. Il Conte Guido non aspettò il fine, ma senza dare colpo di spada si partì. Molto bene provò Messere Vieri de' Cerchi, e uno suo figliuolo Cavaliere alla costa di se. Furono rotti gli Aretini, non per viltà, nè per poca prodezza, ma per lo soperchio de' nimici furono messi in caccia, uccidendoli. I soldati Fiorentini, che erano usi alle sconfitte, gli ammazzavano: i Villani non avevano pietà. Messere Talano Adimari, e i suoi si tornarono presto a loro stanza. Molti Popolani di Firenze, che avevano cavallate, stettono fermi;

A molti niente seppono, se non quando i nimici furon rotti. Non corsono ad Arezo con la vittoria, che si sperava con poca fatica l'arcbbono avuta.

Al Capitano, e a' giovani Cavalieri, che avevano bisogno di riposo, parve avere assai fatto di vincere, senza perseguitarli. Più Insegne ebbono di loro nimici, e molti prigionieri, e molti n'uccisono, che ne fu danno per tutta Toscana.

Fu la detta rotta a dì 11. di Giugno, il dì di San Bernaba, in uno luogo, che si chiama Campaldino presso a Poppi.

B Dopo detta vittoria non ritornarono però tutti i Guelfi in Arezo, ma alcuni si assicuraronno; a' quali fu detto, che se vi volevano stare, facestiono la loro volontà. Tra i Fiorentini e gli Aretini pace non si fe'; ma i Fiorentini stettono le Castella aveano prese, cioè Castiglione, Laterina, Civitella, Rondine, e più altre Castella; e alcuno se ne disfece. Dopo poco tempo i Fiorentini rimandarono gente d'arme a Arezo, e posonvi campo, e andaronovi due de' Priori; e il dì di San Giovanni vi feciono correre un palio, e combatterono la Terra, e arsono ciò, che trovarono in quel Contado. Di poi andarono a Bibbiena, e quella presono, e disfeciono le mura. Molto furono biasimati quelli due di tale andata, cioè de' Priori, perchè non era loro ufficio, ma di Gentili huomini usi alla guerra. Di poi se ne tornarono con poco frutto, perchè assai vi si consumò con affanni di persone.

C Ritornati i Cittadini in Firenze, si rese il Popolo alquanto anni in grande e potente stato: ma i Nobili e grandi Cittadini insuperbiti facevano molte ingiurie a' Popolani con batterli e con altre villanie. Onde molti buoni Cittadini Popolani, e Mercatanti, tra' quali fu un grande e potente Cittadino, savio, valente, e buono huomo, chiamato Giano della Bella, assai animoso, e di buona stirpe, a cui dispiaceano queste ingiurie, se ne fe' capo e guida; e con l'ajuto del Popolo, essendo nuovamente eletto de' Signori, che entrarono a dì 15. di Febrajo 1292. e co' suoi compagni, afforzarono il Popolo; e al loro ufficio de' Priori aggiunsono uno con la medesima balia, che gli altri, il quale chiamarono Gonfaloniere di Giustizia, e fu Baldo Ruffoli, per sesto di Porta di Duomo, a cui fusse dato un Gonfalone dell' arme del Popolo colla Croce rossa nel campo bianco, e mille Fanti tutti armati con la detta insegna o arme, che aveffono a esser presti a ogni richiesta del detto Gonfaloniere in piazza, o dove bisognasse. E fecesi Leggi, che si chiamarono Ordini della giustizia contro a' potenti, che faceffono oltraggi a' Popolani; e che l'uno consorto fusse tenuto per l'altro; e che i malifici si potessono provare per due testimoni di pubblica voce e fama. E deliberarono, che qualunque Famiglia haveffe avuto Cavaliere tra loro, tutti s'intendessono essere Grandi, e che non potessono essere de' Signori, ne' Gonfalonieri di Giustizia, nè de' loro Collegi. E furono in tutto le dette Famiglie (*). E ordinarono, che i Signori vecchi con certi a voti aveffono a eleggere i nuovi. E a queste cose legarono le ventiquattro Arti, dando a' loro Consoli alcuna balia. I maladetti Giudici cominciarono a interpretare quelle Leggi, le quali aveano dettate Messer Donato di Messere Alberto Ristori, Messere Ubertino dello

(*) trenta tre. Così dice in margine di mano del Marchese Lodovico Adimari in un Manoscritto

dello Stroza, e Messer Baldo Aghioni. E diceano, che dove il malificio si dovea punire con effetto, lo distendevano in danno dello avversario; e impaurivano i Rettori; e se l'offeso era Ghibellino, e il Giudice era Ghibellino; e per lo simile faceano i Guelfi. Gli huomini delle Famiglie non accusavano i loro consorti, per non cadere nelle pene. Pochi malificij si nascondevano, che da gli avversari non furono ritrovati. Molti ne furono puniti secondo la legge; e i primi, che vi caddono, furono i Galligai, che alcuno di loro fe' uno malificio in Francia in due figliuoli d'uno nominato Mercarante, che havea nome Ugolino Benivieni, che vennero a parole insieme, per le quali l'uno de' detti fratelli fu fedito da quello de' Galligai, che ne morì. E io Dino Compagni ritrovandomi Gonfaloniere di Giustizia nel 1293. andai alle loro case, e de' loro Consorti, e quelle feci disfare secondo le Leggi. Questo principio seguì a gli altri Gonfalonieri uno male uso, perchè se disfaceano secondo le Leggi, il Popolo dicea, che erano vili se non disfaceano bene affatto; e molti sformavano la giustizia per tema del Popolo. E intervenne, che uno figliuolo di Messere Bondelmonte havea commesso uno malificio di morte, gli furono disfatte le case per modo, che di poi ne fu ristorato.

Molto montò il rigoglio de' rei huomini, però che i grandi cadendo nelle pene erano puniti, però che i Rettori temeano le leggi, le quali voleano, che con effetto punivano. Questo effetto si distendea tanto, che dubitavano, se l'huomo accusato non fusse punito, che il Rettore non avesse difesa nessuna: il perchè niuno accusato rimaneva impunito. Onde i grandi fortemente si doleano delle leggi, e alli effecutori d'esse diceano: *Uno Caval corre, e da' della Coda nel viso a uno Popolano; o in una calca uno darà di petto senza malizia a uno altro; o più fanciulli di piccola età verranno a quistione. Gli huomini gli accuseranno. Debbono però costoro per sì piccole cose essere disfatti?*

Giano della Bella sopraddetto, huomo virile, e di grande animo, era tanto ardito, che difendeva quelle cose, che altri abbandonava; e parlava quelle, che altri taceva; e tutto faceva in favore della giustizia contro a' colpevoli; e tanto era temuto da' Rettori, che temeano di nascondere i malificij. I Grandi cominciarono a parlare contro a lui, minacciandolo, non per giustizia; ma per fare morire i suoi nemici il faceva, abominando lui, e le leggi. E dove si trovavano, minacciavano squartare i Popolani, che reggeano. Onde alcuni, che gli udirono, il rapportarono a' Popolani, i quali cominciarono a inacerbire, e per paura e sdegno innasprirono le leggi, sì che ciascuno stava in gelosia. Erano i principali del Popolo i Magalotti, però che sempre erano stati ajutatori del Popolo, & aveano gran seguito, e intorno a loro haveano molte schiatte, che con loro si raunavano d'uno animo, e più Artefici minuti con loro si ritraevano.

I Potenti Cittadini, i quali non tutti erano Nobili di sangue, ma per altri accidenti erano detti Grandi, per sdegno del Popolo molti modi trovarono per abatterlo, e mossono di campagna un franco e ardito Cavaliere, che avea nome Messer Gian di Celona, potente più, che leale, con alcune giuridizioni a lui date dallo Imperadore. E venne in Toscana patteggiato con grandi diferentie, e di volontà di Papa Bonifazio Ottavo nuovamente creato. Ebbe

A carte, e giuridizioni di Terre guadagnate, e tali vi posono il suggello per frangere, il Popolo di Firenze, che furono Messere Vieri de' Cerchi, e Nuto Marignolli, secondo disse Messer Piero Cane da Milano Procuratore del detto Messere Gian di Celona. Molti ordini dierono per uccidere il detto Giano, dicendo: *Percaffo il pastore, fieno disperse le pecore.*

Un giorno ordinarono di farlo assassinare. Poi se ne ritraffono per tema del Popolo. Poi per ingegno trovaron modo farlo morire con una sottile malizia, e dissero: *Egli è giusto: mettiamgli innanzi le rie opere de' Beccai, che sono huomini mal feraci, e mal disposti; tra' quali era uno chiamato Pecora gran Beccajo, sostenuto da' Tosinghi, il quale faceva la sua Arte con falsi modi, e nocivi alla Republica: era perseguitato dall' Arte, però che le sue malizie ufava senza timore; minacciava i Rettori, e gli Ufficiali, e profferevasi a mal fare con gran possa di huomini e d'arme.*

Quelli della congiura fatta contro a Giano, essendo sopra rinnovare le Leggi nella Chiesa d'Ognissanti, dissero a Giano: *Vedi l'opere de' Beccai quanto moltiplicano a mal fare; E Giano rispose: Perisca innanzi la Città, che ciò si sostenga. E procurava fare leggi sopra loro. E per simile diceano de' Giudici: Vedi? i Giudici minacciano i Rettori al Sindacato, e per paura traggano da loro le ingiuste grazie, e tengono le quistioni sospese anni tre o quattro; e sentenza di niuno piato si dà; e chi vuole perdere il piato di sua volontà, non può, tanta impigliano le ragioni e'l pagamento senza ordine. Giano giustamente scruciandosi sopra loro dicea: Facciansi leggi, che fieno freno a tanta malizia. E quando l'ebbono così acceso alla giustizia, segretamente mandavano a' Giudici, e a' Beccai, e a gli altri Artefici dicendo, che Giano li vituperava, e che faceva leggi contro a loro.*

Scoprissi la congiura fatta contro a Giano uno giorno, che io Dino era con alquanti di loro per raunarci in Ognissanti, e Giano sen' andava a spasso per l'Orto. Quelli della congiura fermavano una falsa legge, che tutti non la intendevano: Che si avesse per nimica ogni Città o Castello, che ritenesse alcuno sbandito nemico del Popolo. E questo feciono, però che la congiura era fatta con falsi Popolani per sbandeggiare Giano, e metterlo in odio del Popolo. I' conobbi la congiura, e dubitai, perchè faceano la legge senza gli altri compagni. Palesai a Giano la congiura fatta contro a lui, e mostrali, come lo faceano nimico del Popolo e delli Artefici, e che seguitando le leggi, il Popolo li si volgerebbe ad iosso, e che egli le lasciasse, e opponessesi con parole alla difesa; e così fece dicendo: *Per sca innanzi la Città, che tante opere rie si sostenzano.* Allora conobbe Giano chi lo tradiva, però che i congiurati non si poteano più coprire. I non colpevoli voleano esaminare i fatti, saviamente; ma Giano più ardito, che savio, gli minacciò fargli morire, e però si lasciò il seguire il fare le leggi, e con grande scandolo ci partimmo.

Rimasono quivi i congiurati contro a Giano, i quali furono Messere Palmieri di Messere Ugo Altoviti, Messer Baldo Aguglioni Giudici, Alberto di Messere Jacopo del Giudice, Noffo di Guido Bonafedi, e Arriguccio di Lapo Arrighi. I Notai Scrittori furono Ser Matteo Biliotti, e Ser Pino da Signa. Tutte le parole dette si ridissero assai peggiori, onde tutta la congiura s'avac-

s'avacciò d'ucciderlo , perchè temevano più l'opere sue , che lui.

I Grandi feciono loro Consiglio in San Jacopo Oltrarno , e quivi per tutti si disse , che Giano fusse morto. Poi si raunarono uno per casa , e fu il dicitore Messer Berto Frescobaldi , e disse , come *i cani del Popolo aveano tolti loro gli honori e gli uscj ; e non osavano entrare in Palagio ; i loro piati non possono sollicitare . Se battiamo un nostro Fante , siamo disfatti . E pertanto , Signori , io consiglio , che noi usciamo di questa servitù , prendiam l' arme , e corriamo sulla Piazza : uccidiamo amici e nimici del Popolo , quanti noi ne troviamo , sì che già mai noi , nè nostri figliuoli non siemo da loro soggiogati .*

Appresso si levò Messer Baldo della Tofa , e disse : *Signori , il consiglio del savio Cavaliere è buono , se non fusse di troppo rischio , perchè se nostro pensiero venisse manco , noi saremo tutti morti . Ma vinciamgli prima con ingegno , e scomuniamgli con parole piate , dicendo : I Ghibellini ci torranno la Terra , e loro e noi caceranno ; e che per Dio non lascino salire i Ghibellini in Signoria , e così scomunati conciamgli per modo , che mai più non si rilevino .* Il consiglio del Cavaliere piacque a tutti ; e ordinarono due per Contrada , che avessero a corrompere e scomunare il Popolo , e a infamare Giano , e tutti i Potenti del Popolo scostassono da lui per le ragion dette .

Così dissimulando i Cittadini , la Città era in gran discordia . Advenne , che in quelli dì Messer Corso Donati potente Cavaliere mandò alcuni fanti per fedire Messer Simone Galafrone suo consorto , e nella zuffa uno vi fu morto , e alcuni fediti . L'accusa si fe da amendue le parti , e però si convenia procedere secondo gli ordini della giustizia in ricevere le pruove e in punire . Il Processo venne innanzi al Podestà chiamato Messer Gian di Lucino Lombardo , Nobile Cavaliere , e di gran senno e bontà . E ricevendo il processo uno suo Giudice , e udendo i testimonj prodotti da amendue le parti , intese erano contro a Messer Corso , fece scrivere al Notajo per lo contrario , per modo che Messer Corso dovea essere assoluto , e Messer Simone condannato . Onde il Podestà essendo ingannato sciolse Messer Corso , e condannò Messer Simone . I Cittadini , che intesono il fatto , stimarono l'avesse fatto per pecunia , e che fosse nimico del Popolo ; e spezialmente gli adversarj di Messer Corso gridarono a una voce : *Muoia il Podestà ; al fuoco , al fuoco .* I primi cominciatori del furore furono Taldo della Bella , e Baldo dal Borgo , più per malivolenza aveano a Messer Corso , che per pietà dell'offesa giustizia . E tanto crebbe il furore , che il Popolo trasse al Palagio del Podestà con la stipa per ardergli la porta .

Giano , che era co' Priori , udendo el grido della gente disse : *Io voglio andare a campare il Podestà delle mani del Popolo ;* e montò a cavallo , credendo che il Popolo lo seguisse , e si ritraesse per le sue parole . Ma fu il contrario , che li volsono le lance per abatterlo del cavallo : il perchè si tornò a dietro . I Priori per piacere al Popolo scesono col Gonfalonieri in Piazza , credendo attutare il furore , e crebbe sì , che eglino arsono la Porta del Palagio , e rubarono i cavalli e arnesi del Podestà . Fuggì il Podestà in una Casa vicina ; la famiglia sua fu presa : gli Atti furono stracciati ; e chi fu malizioso , che avesse suo processo in Corte ,

andò a stracciarlo ; e a ciò procurò bene uno Giudice , che avea nome Messer Baldo dell' Ammirato , il quale avea molti adversarj , e stava in Corte con accuse e con piati ; e avendo processi contro , e temendo esser punito , fu tanto scalterito con suoi seguaci , che egli spezzò gli armarj , e stracciò gli Atti , per modo che mai non si trovarono . Molti feciono di strane cose in quel furore . Il Podestà , e la sua famiglia fu in gran fortuna , il quale avea menata seco la Donna , la quale era in Lombardia assai pregiata , e di grande bellezza , la quale col suo marito sentendo le grida del Popolo , chiamavano la morte , fuggendo per le case vicine , ove trovarono soccorio , essendo nascosi e celati .

Il dì seguente si raunò il Consiglio , e fu deliberato per onore della Città , che le cose rubate si rendessero al Podestà , e che del suo salario fusse pagato , e così si fe , e partissi .

La Città rimase in gran discordia . I Cittadini buoni biasimavano quello , che era fatto . Altri dava la colpa a Giano , cercando di cacciarlo , o farlo mal capitare . Altri dicea : *Poichè cominciato abbiamo , ardiamo il resto ;* e tanto il romore fu nella Terra , che accese gli animi di tutti contro a Giano , e a ciò consentirono i Magalotti suoi parenti , i quali lo consigliarono , che per cessare il furore del Popolo , per alquanti dì s'assentasse fuori della Terra . Il quale credendo al loro falso consiglio , si partì , e subito li fu dato bando , e condannato nell' avere e nella persona .

Scacciato Giano della Bella a dì 5. di Marzo 1294. e rubata la casa , e mezza disfatta , il Popolo minuto perdè ogni rigoglio e vigore , per non avere capo , nè a niente si mossono . I Cittadini chiamaro per Podestà uno , che era Capitano , e cominciarono ad accusare gli amici di Giano , e furono condannati alcuni , chi in lire D. e chi in lire M. e alcuni ne furono contumaci . Giano e suo lignaggio si partì del paese . I Cittadini rimasono in gran discordia . Chi il lodava , e chi il biasimava . Messer Giovan di Celano venuto ad petizione de' Grandi , volendo fornire ciò , che promesso avea , e acquistare ciò , che gli era stato promesso , domandava la paga sua di cavalli cinquecento , che feco avea menati . Fugli diniegata , essendogli detto , non avea atteso quello avea promesso . Il Cavaliere era di grande animo , andossene ad Arezo a gli adversarj de' Fiorentini , a' quali disse : *Signori , io son venuto in Toscana a petizione de' Guelfi : ecco le carte ; i patti mi niegano . Ond' io , e' miei compagni saremo con voi a dar loro morte come a nimici .* Onde gli Aretini , i Cortonesi ; e gli Ubertini li fecion' honore .

I Fiorentini sentendo questo , mandarono a Papa Bonifazio , pregandolo , che si inframettesse in fare tra loro accordo . E così fece , che giudicò i Fiorentini gli dieffino Fiorini ventimila , i quali gli dierono ; e rifatti suoi amici , vedendo , che gli Aretini si fidavano di lui , ordinarono con lui , che tornando ad Arezo si mostrasse nostro nimico , e che li conduceffe a torci Samminiato , che dicea appartenersi a lui per vigore d'Imperio , per lo quale era venuto , e aveane mandato . Ma uno , il quale sapea il segreto , il palesò per leggerezza d'animo , e per mostrare sapea le cose segrete , e colui , a cui lo disse , lo fece sapere a Messer Ceffo de' Lambertini . Onde gli Aretini lo sentirono , e al Cavaliere dierono licenza con tutta la sua gente .

I Signori , che cacciarono Giano della Bella , furo-

furono Lippo del Velluto, Banchino di Giovanni Beccajo, Gheri Paganetti, Bartolo Orlandini, Messere Andrea da Cerreto, Lotto del Migliore Guadagni, e Gherardo Lupicini Gonfaloniere di Giustizia, che entrarono a dì 15. di Febrajo 1294. Cominciarono i Cittadini accusare l'uno l'altro, e a condannarli, e a metterli in exilio, per modo che gli amici di Giano erano impauriti, e stavano fuggetti. I loro avversarj gli soprastavano con molto rigoglio, infamando Giano, e suoi seguaci di grande arroganza, dicendo, che avea messo scandalo in Pistoja, e arse Ville, e condannati molti, quando vi fu Rettore. Delle quali cose dovea avere corona, perchè avea puniti gli sbanditi e malfattori, i quali si raunavano senza temere le leggi; e il fare giustizia diceano lo faciea per tirannia. Molti diceano di lui male per viltà, e per piacere a' rei. Il gran Beccajo, che si chiamava il Pecora, huom di poca verità, seguaitore di male, lusinghiere, dissimulava in dire male di lui per compiacere a altri: corrompea i Popolani minuti, facea congiure; e era di tanta malizia, che mostrava a' Signori, che erano eletti, era per sua operazione: a molti promettea uficj, e con queste promesse gl'ingannava. Grande era del corpo, ardito, e sfacciato, e gran ciarlatore, e dicea palesemente, chi erano i congiurati contro a Giano, e che con loro si raunava in una volta sotterra; poco era costante, e più crudele, che giusto. Abominò Pacino Peruzzi huomo di buona fama, senza esserne richiesto. Aringava spesso ne' consigli, e diceva, che era egli quello, che gli avea liberati dal tiranno Giano, e che molte notti era ito con piccola lanterna conlegando il volere degli huomini per fare la congiura contro allui.

I pessimi Cittadini per loro scurtà chiamarono per loro Podestà Messere Monfiorito da Padova, povero Gentile huomo, acciò che come Tiranno punisse e facesse della ragione torto, e del torto ragione, come a loro pareffe. Il quale prestamente intese la volontà loro, e quella seguì, che absolvèa e condannava senza ragione, come a loro pareva. E tanta baldanza prese, che palesemente lui, e la sua famiglia vendevano la giustizia; E non ne schifavano prezo per piccolo o grande, che fusse; e venne in tanto abominio, che i Cittadini nol poterono sostenere, e feciono pigliar lui, e due suoi famigli, e feciollo collare, e per sua confessione seppono delle cose, che a molti Cittadini ne seguì vergogna assai, e assai pericolo; e venno in discordia, che l'uno volea fusse più collato e l'altro no. Uno di loro, che avea nome Piero Manzuolo, il fe un'altra volta tirar su: il perchè confessò avere ricevuta una testimonianza falsa per Messere Niccola Acciaiuoli, il perchè nol condannò, e funne fatto nota. Sentendolo Messere Nicola, ebbe paura non si palesasse più: ebbene consiglio con Messere Baldo Agugliani Giudice faga istimo, e suo Advocato, il quale diè modo avere gli Atti del Notajo per vederli, e rasene quella parte venia contro a Messere Niccola; e dubitando il Notajo degli Atti avea prestati, se erano tocchi, trovò il raso fatto. Accusòlli. Fu preso Messere Niccola, e condannato in lire CCC. Messer Baldo si fuggì, ma fu condannato in lire CC. e confinato per uno anno. In molta infamia caddono i Reggenti, e molti furono, che cercarono i malificj si trovassono, che ne furono mal contenti per esser colpevoli.

Tom. IX.

A Messere Monfiorito fu messo in prigione; più volte lo mandarono i Padovani a domandare; nollo vollono rendere per amore, ne per grazia. Poi si fuggì di prigione, perchè una moglie d'uno degli Arrigucci, che avea il marito in prigione, ove lui, fece fare lime sorde, e altri ferri, co' quali ruppono le prigioni, e andaronsi con Dio.

B La Città retta con poca giustizia cadde in nuovo periolo, perchè i Cittadini si cominciarono a dividere per gara d'Uficj, abominando l'uno l'altro. Intervenne, che una Famiglia, che si chiamavano i Cerchi, huomini di basso stato, ma buoni Mercatanti, e gran ricchi, e vestivano bene, e teneano molti famigli e cavalli, e aveano bella apparenza, alcuni di loro comperarono il Palagio de' Conti Guidi, che era presso alle case de' Pazi, e de' Donati, i quali erano più antichi di sangue, ma non sì ricchi. Onde veggendo i Cerchi salire in altezza, avendo murato e cresciuto il Palazzo, e tenendo gran vita, cominciarono avere i Donati grande odio contra loro; il quale crebbe assai, perchè Messere Corso Donati, Cavaliere di grande animo, essendogli morta la Moglie, ne ritolse un'altra, figliuola di Messere Acerito da Gaville, la quale era reda. Ma non contentendo i parenti di lei, perchè aspettavano quella reità, la madre della fanciulla, vedendolo bellissimo huomo, contro alla volontà degli altri conchiuse il parentado. I Cerchi parenti di Messer Neri da Gaville cominciarono a sdegnare, e a procurare non avesse la reità, ma pur per forza l'ebbe. Di che si generò molto scandolo, e pericolo per la Città e per speziali persone; e essendo alcuni giovani de' Cerchi sostenuti per una malleveria nel Cortile del Podestà, come è usanza, fu loro presentato uno migliaccio di Porco, del quale chi ne mangiò, ebbe pericolosa infermità, e alcuni ne morirono. Il perchè nella Città ne fu gran romore, perchè erano molto amati: del quale maleficio fu molto incolpato Messere Corso. Non si cercò il malificio, però che non si potea provare; ma l'odio pur crebbe di giorno in giorno, per modo che i Cerchi gli cominciarono a lasciare alle raunate della Parte, e accostarsi a' Popolani, e Reggenti, da' quali erano ben veduti, sì perchè erano huomini di buona condizione e humani, e sì perchè erano molto ferventi, per modo che da loro aveano quello che voleano, e simile da' Rettori; e molti Cittadini tirarono da loro, e fra gli altri Messere Lapo Salterelli, e Messere Donato Ristori Giudici, e altre potenti schiatte. I Ghibellini similmente gli amavano per la loro humanità, e perchè da loro traevano de' servigi, e non faceano ingiurie. Il Popolo minuto gli amava, perchè dispicque loro la congiura fatta contro a Giano. Molto furono consigliati e confortati di prendere la Signoria, che agevolmente l'arebbon' avuta per la loro bontà, ma mai non lo vollono consentire.

C Essendo molti Cittadini un giorno per seppellire una Donna morta nella Piazza de' Frescobaldi, e essendo l'uso della Terra a simili raunate i Cittadini sedere basso in su stuoje di giunchi, e i Cavalieri e Dottori su alto in sulle panche; e essendo a sedere i Donati, e i Cerchi in terra: quelli, che non erano Cavalieri, l'una parte al dirimpetto all'altra, uno o per racconciarsi i panni, o per altra cagione, si levò ritto. Gli avversarj per sospetto anche si levarono, e missono mano alle spade. Gli altri feciono il simile, e venno alla zuffa. Gli altri huomini,

L I

che

che v' erano , insieme li tramezzarono , e non li lasciarono azuffare . Non si potè tanto ammortare , che alle case de' Cerchi non andasse molta gente , la quale volentieri farebbe ita a ritrovare i Donati , se non che alcuni de' Cerchi nollo consentì . Uno Giovane gentile , figliuolo di Messere Cavalcante Cavalcanti nobile Cavaliere , chiamato Guido , cortese e ardito , ma sdegnoso e solitario , e intento allo studio , nimico di Messer Corso , avea più volte diliberato offenderlo . Messer Corso forte lo temea , perchè lo conosceva di grande animo , e cercò d'assassinarlo , andando Guido in pellegrinaggio a San Jacopo , e non gli venne fatto . Perchè tornato a Firenze , e sentendolo , inanimò molti giovani contro a lui , i quali li promisero esser in suo ajuto . Essendo un dì a cavallo con alcuni da Casa i Cerchi , con uno dardo in mano spronò il cavallo contro a Messer Corso , credendosi esser seguito da' Cerchi per farli trascorrere nella briga , e trascorrendo il cavallo lanciò il dardo , il quale andò in vano . Era quivi con Messer Corso Simone suo figliuolo , forte e ardito giovane , e Cecchino de' Bardi , e molti altri con le spade , e corserogli dietro , ma non lo giugnendo li gittarono de' sassi , e dalle finestre gliene furono gittati , per modo che fu ferito nella mano .

Cominciò per questo l'odio a moltiplicare , e Messer Corso molto sparlava di Messer Vieri , chiamandolo l'Asino di Porta , perchè era uomo bellissimo , ma di poca malizia , nè di bel parlare , e però spesso dicea : *Ha raghiato hoggi l'Asino di Porta* . E molto lo spregiava , e chiamava Guido (*) Cavicchia ; e così rapportavano i giullari , e specialmente uno , si chiamava Scampolino , che rapportava molto peggio non si dicea , perchè i Cerchi si movevano a briga co' Donati . I Cerchi non si moveano , ma minacciavano con l'amistà de' Pisani e degli Aretini . I Donati ne temeano , e diceano , che i Cerchi haveano fatta lega co' Ghibellini di Toscana , e tanto gl' infamarono , che venne a orecchi del Papa .

Sedeo in quel tempo nella Sedia di San Piero Papa Bonifazio VIII. , il quale fu di grande ardore , e alto ingegno , e guidava la Chiesa a suo modo , e abbassava chi non li consentia . Erano con lui suo' mercatanti gli Spini , Famiglia di Firenze ricca e potente , e per loro stava là Simone Gherardi uomo pratico in simile esercizio ; e con lui era uno figliuolo d'uno Affinatore d'ariento Fiorentino , si chiamava il Nero Cambi , uomo astuto , e di sottile ingegno , ma crudo e spiacevole . Il quale tanto aoperò col Papa per abbassare lo stato de' Cerchi , e de' loro seguaci , che mandò a Firenze Messere Frate Matteo d'Acquaparta Cardinale Portuense per pacificar' i Fiorentini , ma niente fece , perchè dalle parti non ebbe la commessione voleva , e però sdegnato si partì di Firenze .

Andando una Vilia di San Giovanni l'Arti (**) offerta , come era usanza , e essendo i Consoli innanzi , furono manomessi da certi Grandi , e battuti , dicendo loro : *Noi siamo quelli , che demo la sconfitta in Campaldino , e voi ci avete rimossi degli Uffici , e onori della nostra Città* . I Signori sdegnati ebbono consiglio da più Cittadini , e io Dino fui uno di quelli . E confinarono alcuni di ciascuna parte , cioè per

(*) Questo Guido nel Testo di Casa Compagni , dal Marchese Adimari in margine è chiamato Vieri .

A la parte de' Donati Messer Corso , e Sinibaldo Donati : Messer Rosso e Messer Rossellino della Tosa : Messere Giachinotto , e Messere Pazino de' Pazi : Messere Geri Spino ; Messere Porco Manieri , e loro Consorti al Castell della Pieve . E per la parte de' Cerchi Messer Gentile , e Messere Torrigiano , e Carbone de' Cerchi , Guido Cavalcanti , Baschiera della Tosa , Balduccio Adimari , Naldo Gherardini , e de' loro Consorti a Sarezano , i quali ubidirono , e andarono a' confini .

Quelli della parte de' Donati non si voleano partire , mostrando , che tra loro era congiura : I Rettori gli voleano condannare , e se non havevano ubidito , e avessero preso l'arme , quelli di avrebbon vinto la Terra , però che i Lucchesi di coscienza del Cardinale veniano in loro ajuto con grand' esercito d'uomini . Vedendo i Signori , che i Lucchesi veniano , scrissero loro , non fussino arditi entrare in su' loro terreno . E io mi trovai a scrivere le lettere ; e alle Villate si comandò , pigliassero i passi ; e per studio di Bartolo di Messere Jacopo de' Bardi tanto si procurò , che ubidirono .

Molto si palesò (***) a loro la volontà del Cardinale , che la pace , che egli cercava , era per abbassare la parte de' Cerchi , e inalzare la parte de' Donati : la quale volontà per molti intesa , dispicque assai ; e però si levò uno di non molto senno , il quale con uno balestro faettò uno quadrello alla finestra del Vecovado , dove era il Cardinale , il quale si ficcò nell'asse . E per paura si partì di quindi , e andò a stare Oltrarno a casa Messere Tommaso de' Mozzi per più sicurtà .

I Signori per rimediare allo sdegno avea ricevuto , gli presentarono Fiorini mille trecento nuovi ; e io gliel portai in una coppa d'ariento , e dissi : *Monsignore , non li disdegnate , perchè siano pochi , perchè senza i Consigli palesi non si può dare più moneta* . Rispose , gli avea cari , e molto li guardò ; e non li volle .

Perchè i giovani è più agevole a ingannare , che i vecchi , il Diavolo accrescitore de' mali si fece da una brigata di giovani , che cavalcavano insieme , i quali ritrovandosi insieme a ciena una sera di Calen di Maggio , montarono in tanta superbia , che pensarono scontrarsi nella brigata de' Cerchi , e contro a loro usare le mani e i ferri . In tal sera , che è il rinovamento della primavera , le Donne usano molto per le vicinanze i balli . I Giovani de' Cerchi si riscontrarono con la brigata de' Donati , tra quali era uno nipote di Messer Corso , e Bardellino de' Bardi , e Piero Spini , e altri loro compagni e seguaci , i quali assalirono la brigata de' Cerchi con armata mano , nel quale assalto fu tagliato il naso a Ricoverino de' Cerchi da uno masnadiere de' Donati , il quale si disse fu Piero Spini , e in casa sua rifuggirono . Il quale colpo fu la distruzione della nostra Città , perchè crebbe molto odio tra i Cittadini . I Cerchi non palesaron mai , chi si fusse , aspettando farne gran vendetta .

Diviseli la Città di nuovo ne' Grandi , Mezzani , e Piccolini ; e i Religiosi non si poterono difendere , che con l'animo non si dessono alle dette parti , chi a una , chi a una altra . Tutti i Ghibellini tennono co' Cerchi , perchè speravano avere da loro meno offesa , e tutti quelli , che erano dell' animo di Giano della Bella , però

(**) a offerere dice un' altro Testo .

(***) un' altro Testo dice allora .

rd che pareo loro , fuffeno ftati dolenti della fua cacciata . Fu ancora di loro parte Guido di Meflere Cavalcante Cavalcanti , perchè era nimico di Mefler Corso Donati . Naldo Gherardini , perchè era nimico de' Manieri parenti di Mefler Corso . Meflere Manetto Scali , e' fuoi Conforti , perchè erano parenti de' Cerchi . Mefler Lapo Salterelli loro parente . Mefler Berto Frescobaldi , perchè avea ricevuti da loro molti danari in preftanza . Mefler Goccia Adimari , per dif ordia avea co' Conforti . Bernardo di Meflere Manfredi Adimari , perchè era loro compagno . Mefler Biligiardo , e' l' Bafchiera , e Baldo della Tofa , per difpetto di Mefler Rosso loro Conforto , perchè da lui furono abbaffati degli onori . I Mozzi , i Cavalcanti , il Maggiorlato , e più altre famiglie , e Popolani tennono con loro .

Con la parte di Mefler Corso Donati tennono Mefler Rosso , Meflere Arrigo , Mefler Nepo , e Pinuccio dalla Tofa per grande ufanza e amicizia ; Mefler Gherardo Ventraja , Mefler Geri Spino , e fuoi Conforti , per l'offefa fatta ; Mefler Gherardo Sgrana , e Mefler Bindello per ufanza e amicizia ; Mefler Pazino de' Pazi , e fuoi Conforti . I Rossi , la maggior parte de' Bardi , i Bordoni , i Cerretani , i Borgorinaldi , il Manzuolo , il Pecora Beccajo , e molti altri . E di Popolani furono co' Cerchi Falconieri , Ruffoli , Orlandini , quelli della Botte , Angiolieri , Amuniti , quelli di Salvi del Chiaro Girolami , e molti altri Popolani grassi .

Effendo Mefler Corso Donati a' confini a Massa Trebara , gli ruppe , e andoffene a Roma , e non ubidì . Il perchè fu condannato nell' avere e nella perfona . E col Nero Cambi , che era compagno degli Spini in Corte , per mezzo di Mefler Jacopo Gaetani parente del Papa , e d'alcuni Coloniefi , con grande ftanzia pregavano il Papa volette rimediare , perchè la Parte Guelfa periva in Firenze , e che i Cerchi favoreggiavano i Ghibellini : per modo che il Papa fece citare Mefler Vieri de' Cerchi , il quale andò a Roma molto onorevolmente . Il Papa a pctizione degli Spini fuoi mercatanti , e de' fopradetti amici e parenti lo richiefe , facciffe pace con Mefler Corso : il che non volle consentire , moftando , non faceva contro a parte Guelfa : il perchè da lui fu licenziato , e partiffi .

La parte de' Cerchi , che era confinata , tornò a Firenze . Mefler Torrigiano , e Carbone , e Vieri di Mefler Ricovero de' Cerchi , Mefler Biligiardo dalla Tofa , e Carbone , e Naldo Gherardini , e Mefler Guido Scimia de' Cavalcanti , e gli altri di quella parte ftavano chetamente . Ma Mefler Geri Spini , Mefler Porco Manieri , Mefler Rosso dalla Tofa , Mefler Pazino de' Pazi , Sinibaldo di Mefler Simone Donati capi dell' altra parte , non contenti di loro tornata , co' loro seguaci fi raunarono un dì in Santa Trinita , diliberati di cacciare i Cerchi , e loro parte , e feciono gran configlio , affegnando molte falfe ragioni . E dopo lunga difputa Mefler Bondelmonte , favio e temperato Cavaliere , diffe , che era troppo gran rifchio , e che troppo male advenire ne potea , e che al prefente non fi fofferiffe . E a quefto configlio concorfe la maggior parte , però che Mefler Lapo Salterelli avea promeffo a Bartolo di Mefler Jacopo de' Bardi , a cui era data gran fede , le cofe fi acconcerbbono per buon modo , e fanza niente fare fi partirono .

Ritrovandomi in detto Configlio io Dino

Tom. IX.

A Compagni , difiderofo d'unità e pacie fra' Cittadini , avanti fi partiffono , difsi : Signori ; perchè volete voi confondere , e diffare una così buona Città ? Contro a chi volete pugnare ? contro a' vostri fratelli ? che vittoria avete ? Non altro , che pianto . Rifpofono , che il loro configlio non era , che per fpegnere fcandalo , e ftare in pacie .

Udito quefto m'accozzai con Lapo di Guaza Ulivieri , buono e leale Popolano , e infieme andamo a' Priori , e conducemovi alcuni erano ftati al detto Configlio ; e tra i Priori e loro fumo mezzani ; e con parole dolci raumiliamo i Signori . E Mefler Palmieri Altoviti , che allora era de' Signori , fortemente li riprefe fanza minaccie . Fu loro rifpofto , che di quella raunata niente più fi farebbe , e che alcuni Fanti , erano venuti a loro richiefta , fuffono lafcianti andare fanza effer' offesi : e così fu da' Signori Priori comandato .

B La Parte adverfa continuamente ftimolava la Signoria , gli puniffe , perchè aveano fatto contro a gli ordini della giuftizia per lo configlio tenuto in Santa Trinita per fare congiura contra il Reggimento .

C Ricercando il fegreto della congiura fi trovò , che il Conte da Battifolle mandava il figliuolo con fuoi fedeli e con armi a pctizione de' congiurati ; e trovaronfi lettere di Mefler Simone de' Bardi , per le quali scrivea faceffono fare gran quantità di pane , acciò che la gente , che veniva , aveffe da vivere : il perchè chiaramente fi comprefe la congiura ordinata per lo configlio tenuto in Santa Trinita ; onde il Conte , e 'l figliuolo , e Mefler Simone furono condannati in grave pena .

Scopertiffi gli odj e le malivolenzie d' amedue le Parti , ciafcuno procurava offendere l'altro . Ma troppo più baldanzosamente fi scopriano i Donati , che i Cerchi , nello fparlare , e di niente temeano .

D I Cerchi procuravano avere i Piftolefi dalla loro parte , i quali aveano data giuridizione a' Fiorentini , vi mandaffono Podetta e Capitano . E effendovi mandato Cantino di Meflere Amadore Cavalcanti per Capitano , huomo poco leale , ruppe una legge , aveano i Piftolefi , che era , che i loro Anziani fi eleggeffono per amedue le Parti loro , cioè Neri e Bianchi . Quefte due Parti Neri e Bianchi naquono da una famiglia , che fi chiamavano Cancellieri , che fi divide ; perchè alcuni più congiunti fi chiamarono Bianchi , e gli altri Neri , e così fu divifa tutta la Città , e così eleggevan gli Anziani .

Questo Cantino ruppe la loro legge , e fece chiamare tutti gli Anziani di Parte Bianca ; il quale effendone riprefo dicea per fua fcufo , averlo di comandamento da' Signori di Firenze , e non dicea la verità .

E I Piftolefi malcontenti viveano in gran tribulazioni , ingiuriandofi , e uccidendofi l'uno l'altro ; e da' Rettori erano fpeffo condannati , e male trattati a diritto e a torto . Fu loro tratti di mano molti danari , però che naturalmente i Piftolefi fono huomini difcordevoli , crudeli , e falvatichi . Meflere Ugo Tornaquinci Podetta di fimili condannazioni ne traffe Fiorini 3000 . , così molti altri Cittadini , che furono là Rettori .

Giano della Bella era ftato là Capitano , il quale lealmente li reffe ; ma crudele fu , perchè arfe a loro cafe di fuori , dove riteneano sbanditi , e non ubbidiano

In Pistoia era uno pericoloso Cavaliere della

Ll 2

par-

parte de' Cancellieri Neri, che avea nome Messer Simone da Pantano, huomo di meza statura, magro e bruno, spiatato, e crudele, rubatore, e fattore d'ogni male; e era con la parte di Messer Corso Donati. E con la parte aduersa era uno altro chiamato Messere Schiatta Amati, huom più vile, che savio, e meno crudele, il quale era parente de' Cerchi Bianchi.

In questo tempo i Fiorentini mandarono per Capitano a Pistoia Andrea Gherardini, il quale fu fatto Cavaliere, e in quel tempo li fu mostro, come i Lucchesi veniano a Pistoia per pigliare la Terra. Onde il detto Messere Andrea confinò molti Cittadini, i quali per suo comandamento non si vollono partire, anzi afforzarono, e cercarono di difendersi, credendo avere soccorso. E il detto Messer Simone invitò più suoi amici e fanti forestieri. Il Podestà assegnò loro termine a partire, e non ubidirono; onde sdegnò, e punìgli con l'arme e col fuoco, avendo avilo da Firenze; e i loro seguaci fece ribelli. Alcuni difsono, il detto Messere Andrea n'avea avuti Fiorini quattromila, e alcuni difsono gli furono dati dal Comune di Firenze per rispetto della nimicizia, ne avea acquistata.

Quanta bella, e utile Città, e abbondevole si confonde? Piangano i suoi Cittadini formati di bella statura oltre a' Toscani, possessori di così ricco Luogo, attorniato di belle fumane, e d'utili alpi, e di fini terreni, forti nell'armi, discordevoli, e salvatichi: il perchè tal Città fu quasi morta, però che ivi a picciol tempo si cambiò fortuna, e furono da' Fiorentini assediati, in tanto che davano la carne per cibo, e lasciavansi tagliare le membra per recare alla Terra victuaglia; e a tanto si condussono, che altro che pomi non mangiavano fino all'ultimo dì, a' quali Iddio glorioso provide, che per accordo furono ricevuti, no l' sappiendo i loro avversari, con patti fatti di loro salvezza, i quali osservati non furono, che, poichè l'ebbono avuta, le belle mura della Città furono dirupinate.

Cessata la pestilenza, e la crudeltà del tagliare i nasi alle Donne, che usciano della Terra per fame, e agli uomini tagliavano le mani,

A non perdonarono alla bellezza della Città, che come Villa disfatta rimase. Del loro assedio, e del loro pericolo e fame, e delli assalimenti, e delle prodezze, che feciono coloro, che dentro vi si rinchiusero, nè di loro belle Castella, che perderono per tradimento, non intendo scrivere, però che altri più certamente ne scriverà, il quale se con pietà le scriverà, farà gli uditori piangere dirottamente.

B Finito l'ufficio del detto Messere Andrea la Parte Bianca non sappiendosi reggere, perchè non avea capo, perchè i Cerchi si misavano non volere il nome della Signoria, più per viltà, che per pietà, perchè forte temeano i loro Adversari, chiamarono Messere Schiatta Amati de' Cancellieri Bianchi per loro Capitano di guerra, e dieronli tanta balia; che i Soldati rispondeano a lui; mandava i bandi da sua parte, e pene imponeva, e cavalcare contra i nemi i senza alcuno consiglio. Era il detto Cavaliere huomo piatoso, e temoroso. La guerra non gli piaceva, e tutto era contrario al suo Conforto Messer Simone da Pantano de' Cancellieri Neri.

C Non prese il detto Capitano la Città, come dovea; il per hè i Nimici nol temeano, i Soldati non erano pagati, danari non aveano, nè ardimiento da porne, e fortezza niuna non prese, e confinati non se e. Dicea parole minaccevoli, e faceva viste assai, ma con effetto nulla seguiva; e quelli che nol conosceano, gli teneano ricchi, e potenti, e savi, e per questo stavano in buona speranza. Ma i savi huomini diceano: *E' sono Mercatanti, e naturalmente sono vili, e i lor nimici sono maestri di guerra e crudeli huomini.* I nimici de' Cerchi cominciarono ad infamarli, a' Guelfi dicendo, che s'intendeano con li Aretini, e co' Pisani, e co' Ghibellini, e questo non era vero. E con molta gente si volsono loro contro, appognendo loro il falso, però che con loro niuno trattato aveano, nè loro amicizia; ma a chi ne li riprende, non lo negavano, credendo esserne più temuti, e con questo bartergli, dicendo: *E' ci temeranno più, dubitando che noi non ci accostiamo a loro; e i Ghibellini più ci ameranno, avendo speranza in noi.* E volendo i Cerchi signoreggiare, furono signoreggiati, come innanzi si dirà.

FINE DEL LIBRO PRIMO.

SECON-

SECONDO LIBRO

DELLA CRONACA

DI DINO COMPAGNI.

L Evatevi, o malvagi Cittadini pieni di f. andali, e pigliate il ferro e il fuoco con le vostre mani, e distendete le vostre malizie; palestate le vostre inique volontà, e i pessimi proponimenti: non penate più: andate e mettetevi in ruina le bellezze della vostra Città; spandete il sangue de' vostri fratelli: spogliatevi della fede e dello amore. Nieghi l'uno all'altro ajuto e servizio; seminate le vostre menzogne, le quali empieranno i granai de' vostri figliuoli; fate come la Silla nella Città di Roma, che tutti i mali, che esso fece in dieci anni, Mario in pochi di li vendicò. Credete voi, che la giustizia di Dio sia venuta meno? Pur quella del Mondo rende una per una. Guardate a' vostri antichi, se ricevettono merito nelle loro discordie: barattate gli onori, che ogliano acquistaron. Non v'indugiate miseri, che più si consuma un dì nella guerra, che molti anni non si guadagna in pace; e piccola è quella favilla, che a distruzione mena un gran Regno.

Divisi così i Cittadini di Firenze, cominciarono a infamare l'uno l'altro per le Terre vicine, e in Corte di Roma a Papa Bonifazio con false informazioni; e più pericolo feciono le parole falsamente dette in Firenze, che le punte de' ferri. Et tanto feciono col detto Papa, dicendo, che la Città tornava in mano de' Ghibellini, e che ella farebbe ritegno de' Colonesi, e la gran quantità di danari, mischiata con le false parole, che consigliato d'abbattere il rigoglio de' Fiorentini promise di prestare a' Guelfi Neri la gran potenza di Carlo di Valos de' Reali di Francia, il quale era partito di Francia per andare in Sicilia contra Federigo d'Araona; al qual scrisse lo volea fare paciaro in Toscana contra i discordanti della Chiesa. Fu il nome di detta commissione molto buono, ma il proponimento era contrario, perchè volea abbattere i Bianchi, e innalzare i Neri, e fare i Bianchi nemici della Casa di Francia, e della Chiesa.

Essendo già venuto Messer Carlo di Valos a Bologna, furono a lui Imbasciatori de' Neri di Firenze, usando queste parole: *Signore, merzè per Dio, noi siamo i Guelfi di Firenze, fedeli della Casa di Francia: per Dio prendi guardia di te, e della tua gente, perchè la nostra Città si re (*)*

Partiti gli Imbasciatori de' Neri, giunsono i Bianchi, i quali con grandissima reverenzia gli feciono molte proferte, come a loro Signore. Ma le maliziose parole poterono più in lui, che le vere, perchè li parve maggior segno d'amistà il dire: *Guarda come tu vai, che le proferte.* Fu consigliato, che venisse per lo cammino di Pistoia, per farlo venire in isdegno co' istolesi, i quali si maravigliarono, facesse la via di là, e per dubbio fornirono le porti della Città con celate arme, e con gente. I seminatori degli scandali li diceano: *Signore, non entrare in Pistoia, perchè e' ti prenderanno, però che egli*

A *hanno la Città segretamente armata, e sono huomini di grande ardire, e nemici della Casa di Francia.* E tanta paura li misono, che venno fuori di Pistoia per la via d'un piccolo fiumicello, mostrando contro a Pistoia mal talento. E qui s'adempìe la profezia d'un antico Villano, il quale lungo tempo innanzi avea detto: *Verrà di Ponente un Signore su per l'Ombroscello, il qual farà gran cose, il perchè gli animali, che portano le sowe, per cagione della sua venuta andranno su pelle come della Torre di Pistoia.*

B Passò Messer Carlo in Corte di Roma senza entrare in Firenze, e molto fu stimolato, e molti sospetti gli furono messi nell'animo. Il Signore non conoscea i Toscani, nè le malizie loro. Messer Mucciato Franzesi, Cavaliere di gran malizia, piccolo della persona, ma di grande animo, conoscea bene la malizia delle parole, erano dette al Signore; e perchè anche lui era corrotto, li confermava quello, che pe' seminatori degli scandoli gli era detto, che ogni dì gli erano dintorno.

C Aveano i Guelfi Bianchi Imbasciatori in Corte di Roma, e i Sanesi in loro compagnia, ma non erano intesi. Era tra loro alcuno nocivo uomo, fra' quali Messere Ubaldino Malavolti Giudice Saneze, pieno di gavillazioni, il quale ristette per cammino per addomandare giurisdizioni d'uno Castello, il quale tenevano i Fiorentini, dicendo che a lui appartenea, e tanto impedì a' compagni il cammino, che non giunsono a tempo.

Giunti li Imbasciatori in Roma, il Papa gli ebbe soli in camera, e disse loro in segreto: *Perchè siete voi così ostinati? humiliatevi a me; e io vi dico in verità, che io non ho altra intenzione, che di vostra pace. Tornate in dietro due di voi, e abbiano la mia benedizione, se procurano che sia ubidita la mia volontà.*

In questo stante furono in Firenze eletti i nuovi Signori, quasi di concordia d'amendue le parti, huomini non sospetti e buoni, di cui il Popolo minuto prese grande speranza, e così la Parte Bianca, perchè furono huomini uniti e senza baldanza, e aveano volontà d'accomunare gli Ufici, dicendo: *questo è l'ultima rimedio.*

D I loro avversari n'ebbero speranza, perchè gli conosceano huomini deboli e pacifici, i quali sotto spezie di pace credeano leggiermente poterli ingannare.

I Signori furono questi, che entrarono a dì 15. d'Ottobre 1301. Lapo del Pace Angolieri; Lippo di Falco Cambio; e io Dino Compagni; Girolamo di Salvi del Chiaro; Guccio Marinognoli; Vermiglio di Jacopo Alfani; e Piero Brandani Gonfaloniere di Giustizia. I quali, come furono tratti, n'andarono a Santa Croce, però che l'ufficio degli altri non era compiuto. I Guelfi Neri incontanente furono accordati andargli a vicitare a quattro, e a sei insieme, come a loro accadeva, e diceano: *Signori voi siete*

(*) Manca nell' Originale la fine.

siete buoni huomini, e di tali avea bisogno la nostra Città. Voi vedete la discordia de' Cittadini vostri. A voi la conviene pacificare, o la Città perirà. Voi sete quelli, che avete la ballia, e noi ad ciò fare vi proferiamo l' avere, e le persone di buono e leale animo. Risposi io Dino per commessione de' miei Compagni, e dissi: *Cari e fedeli Cittadini, le vostre profferte noi riceviamo volentieri, e cominciare vogliamo a usarle, e richiediamvi, che voi ci consigliate, e pognate l'animo a guisa, che la nostra Città debba posare.* E così perdemo il primo tempo, che non ardimo a chiudere le porti, nè a cessare l'udienza a' Cittadini, benchè di così false profferte dubitavamo, credendo, che la loro malizia coprisseno con loro falso parlare.

Demolero intendimento di trattar pace, quando si convenia arrotare i ferri, e cominciamoci da' Capitani della Parte Guelfa, i quali erano Messer Manetto Scali, e Messer Neri Giandonati, e dicemo loro: *Honorevoli Capitani, dimettete, e lasciate tutte l'altre cose, e solo v'operate di far pace nelle Parti della Chiesa, e l'ufficio nostro vi si dà interamente in ciò, che domanderete.*

Partironsi i Capitani molto allegri, e di buono animo, e cominciarono a convertire gli huomini, e dire parole di pietà. Sentendo questo i Neri, subito dissono, che questo era malizia e tradimento, e cominciarono a fuggir le parole.

Messer Manetto Scali ebbe tanto animo, che si mise ad cercar pace tra i Cerchi, e li Spini, e tutto fu riputato tradimento. La gente, che tenea co' Cerchi, ne prese viltà, dicendo: *Non è da darsi fatica, che pace s'ari.* E i loro avversari pensavano pur di compiere le loro malizie. Niuno argomento da guerra si fece, perchè non poteano pensare, che a altro, che a concordia si potesse venire, per più ragioni. La prima, per pietà di Parte, e per non dividere gli onori della Città. La seconda, perchè cagion non v'era altro che di discordia, perocchè le offese non erano ancora usate (*) tante, che concordia esser non vi dovesse raccumunando gli onori; ma pensarono, che coloro, che aveano fatta l'offesa, non potevano campare, se i Cerchi non fussono stati distrutti, e i loro seguaci; e questo male non si potea fare senza la distruzione della Terra: tanto era grande la loro potenza.

Ordinarono e procurarono i Guelfi Neri, che Messer Carlo di Valos, che era in Corte, venisse in Firenze; e fecesi il deposito pe' l' soldo suo, e de' suoi Cavalieri, di Fiorini settantamila, e condussonlo a Siena. E quando fu qui, mandò Ambasciadori a Firenze Messer Guglielmo Francioso Cherico, huomo disleale e cattivo, quantunque in apparenza paresse buono e benigno, e uno Cavaliere Provenzale, che era il contrario, con lettere del loro Signore.

Giunti in Firenze visitarono la Signoria con gran reverenzia, e domandarono parlare al gran Consiglio, che fu loro concesso, nel qual per loro parlò uno Advocato da Volterra, che con loro aveano, huomo falso e poco savio; e assai disordinatamente parlò, e disse, che il Sangue Reale di Francia era venuto in Toscana solamente per mettere pace nella Parte di Santa Chiesa, e per grande amore, che alla Città portava e a detta Parte; e che il Papa il mandava siccome Signore, che se ne potca ben fidare; però che il Sangue della Casa di Francia

(*) Forse *sute*.

A mai non tradì nè amico, nè nimico, il perchè dovesse loro piacere venisse a fare il suo ufficio.

Molti dicatori si levarono in piè, affocati per dire e magnificare Messer Carlo, e andarono alla Ringhiera tosto ciascuno per essere il primo. Ma i Signori niuno lasciarono parlare. Ma tanti furono, che gli Imbasciadori s'avidono, che la Parte, che volea Messer Carlo, era maggiore e più baldanzosa, che quella, che non lo voleva; e al loro Signore scrissono, che aveano inteso, che la Parte de' Donati era assai innalzata, e la parte de' Cerchi era assai abbassata.

I Signori dissono agli Imbasciadori, risponderbbono al loro Signore per ambasciata. E in tanto presono loro consiglio, perchè essendo la novità grande, niente voleano fare senza il consentimento de' loro Cittadini.

Richiesono adunque il Consiglio Generale della parte Guelfa, e delli settantadue mestieri d'Arti, i quali aveano tutti Consoli, e imposono loro, che ciascuno consigliasse per scrittura, se alla sua Arte piaceva, se Messer Carlo di Valos fusse lasciato venire in Firenze come paciaro. Tutti risposono a voce e per scrittura, fusse lasciato venire, e onorato fusse come Signore di nobile sangue; salvo i Fornai, che dissono, che nè ri avuto nè onorato fusse, perchè venia per distruggere la Città.

Mandaronsi gli Imbasciadori, e furon gran Cittadini di Popolo, dicendogli, che potea liberamente venire, commettendo loro, che da lui ricevevano lettere bollate, che non acquisterebbe contro a noi niuna giurisdizione, nè occuperebbe niuno honore della Città, nè per titolo d'Imperio, nè per altra cagione, nè le leggi della Città muterebbe nè l'uso. Il Dicitore fu Messer Donato d'Alberto Ristori con più altri Giudici in compagnia. Fu pregato il Cancelliere suo, che pregasse il Signore suo, che non venisse il dì d'Ognissanti, però che il Popolo minuto in tal dì fa ea festa co' i vini nuovi, e assai scandoli potrebbero incorrere, i quali con la malizia de' rei Cittadini potrebbero turbare la Città: il perchè deliberò venire la Domenica seguente, stimando, che per bene si facesse lo indugio.

Andarono gli Imbasciadori più per avere la lettera innanzi la sua venuta, che per altra cagione, avvisati, che se avere non si potesse, come promesso aveva, prendessono da lui riazidanza, e a Poggibonizi gli negassono il passo, il quale era ordinato d'afforzare per salvezza della Terra, e commissione n'ebbe di vietargli la vivanda Messer Bernardo de' Rossi, che era Vicario in questo tempo.

La lettera venne, e io la vidi, e feci copiare, e tennila fino alla venuta del Signore, e quando fu venuto, io lo domandai, se di sua volontà era scritta. Rispose: *sì certamente.*

E Quelli, che l'conduceano, s'affrettarono, e di Siena il trafrono quasi per forza, e donarongli Fiorini diciassettemila per avacciarlo, però che lui temea forte la furia de' Toscani, e veniva con gran riguardo. I conduttori lo confortavano, e la sua gente; e diceano *Signore, e sono vinti, e domandano indugio di tua venuta per alcuna malizia, e fanno congiure: e altre sospinte gli davano; ma congiura alcuna non si faceva.*

Stando le cose in questi termini, a me Dino venne un santo e onesto pensiero, immaginando:

do : *Questo Signore verrà , e tutti i Cittadini troverrà divisi : di che grande scandalo ne seguirà .* Pensai per lo ufficio , ch' io tenea , e per la buona volontà , che io sentia ne' miei compagni , di raunare molti buoni Cittadini nella Chiesa di San Giovanni , e così feci ; dove furono tutti gli Uficij , e quando mi parve tempo , dissi : *Cari e valenti Cittadini , i quali comunemente tutti prendeste il sacro baptesimo di questo fonte , la ragione vi sforza , e strigne ad amarvi come cari fratelli , e ancora perchè possedete la più nobile Città del Mondo . Tra voi è nato alcuno sdegno per gara d'Uficij , gli quali , come voi sapete , i miei compagni e io con sacramento v'abbiamo promesso d'accomunargli . Questo Signore viene , e conviensi onorare . Levate via i vostri sdegni , e fate pace tra voi , acciò che non vi trovi divisi . Levate tutte l'offese e ree volontà state tra voi di qui addietro ; siano perdonate e dimesse , per amore e bene della vostra Città ; e sopra questo sacro fonte , onde traeste il Santo Battesimo , giurate tra voi buona e perfetta pace , acciò che il Signore , che viene , truovi i Cittadini tutti uniti .* Ad queste parole tutti s'accordarono , e così feciono , toccando il Libro corporalmente , e giurarono at tenere buona pace e di conservare gli onori e giuridizion della Città ; e così fatto ci partimmo di quel luogo .

I malvagi Cittadini , che di tenerezza mostravano lagrime , e baciavano il Libro , e mostrarono più acceso animo , furono i principali alla distruzione della Città , de' quali non dirò il nome per honestà , ma non posso tacere il nome del primo , che fu cagion di fare seguir a gli altri , il quale fu il Rosso dello Strozza , furioso nella vista e nell' opere , principio degli altri , il quale poco poi portò il peso del sacramento .

Quelli , che haveano mal talento , dicevano , che la caritevole pace era trovata per inganno . Se nelle parole ebbe alcuna fraude , io non debbo patire le pene , benchè di buona intenzione ingiurioso merito non si debba ricevere . Di quel sacramento molte lacrime ho sparte , pensando quante anime ne sono dannate per la loro malizia .

Venne il detto Messer Carlo nella Città di Firenze Domenica adì 4. di Novembre 1301. e da' Cittadini fu molto honorato con palio e con armeggiatori . La gente comune perdè il vigore , la malizia si cominciò a stendere . Vennero i Lucchesi dicendo , che veniano a honorare il Signore . I Perugini con dugento cavalli . Messer Cante da Gobbio con molti Cavalieri Sanesi , e con molti altri , a sei , e a dieci per volta , avversarj de' Cerchi . A Malatestino , e a Mainardo da Sufinana non si negò l'entrata per non dispiacere al Signore , e ciascuno si mostrava amico : Sì che co' Cavalli di Messer Carlo , che erano ottocento , e con quelli de' Paesani d'at-

torno venuti vi si trovarono cavalli mille dugento al suo comandamento . Il Signore smontò in Casa i Frescobaldi . Affai fu pregato smontasse , dove il grande e honorato Re Carlo smontò , e tutti i grandi Signori , che nella Città veniano , però che lo spazio era grande , e il luogo sicuro ; ma i suoi conduttori non lasciarono , anzi providono afforzarli con lui oltr' Arno , imaginando , se noi perdiamo il resto della Città , qui rauneremo nostro sforzo .

A I Signori Priori eleffono quaranta (*) Cittadini d'amendue le parti , e con loro si consigliavano della salvezza della Terra , acciò che da niuna delle parti non fussono tenuti sospetti . Quelli , che aveano reo proponimento , non parlavano ; gli altri aveano perduto il vigore .

Baldino Falconieri huomo vile dicea : *Signori , io sto bene ; perch' io non dormia sicuro : mostrando viltà a' suoi avversarj , tenea la ringhiera impacciata mezzo il dì , e eravamo ne' più bassi tempi dell' anno .*

Messer Lapo Salterelli , il quale molto temea il Papa per l'aspro processo haveva fatto contro a lui , e per appoggiarsi co' suoi avversarj , pigliava la ringhiera , e biasimava i Signori , dicendo : *Voi guastate Firenze . Fate l'ufficio nuovo comune ; recate i confinati in Città ; e havea Messer Pazino de' Pazi in casa sua , che era confinato , confidandosi in lui , che lo scampasse , quando fusse tornato in stato .*

Alberto del Giudice ricco Popolano , maniconico e viziato , montava in ringhiera biasimando i Signori ; perchè non si affrettavano a fare i nuovi , e a fare tornare i confinati . Messer Lotteringo de Montefportoli dicea : *Signori , volete voi esser consigliati ? Fate l'ufficio nuovo ; ritornate i confinati a Città ; traete le Porti de' gangheri , ciò e se voi fate queste due cose , potete dire d'abbattere le chiusure delle Porti .*

C Io domandai Messere Andrea da Cerreto , favio Legista , d'antico Ghibellino fatto Guelfo Nero , se fare si potea ufficio nuovo senza offendere gli ordini della giustizia . Rispose , che non si potea fare ; e io , che n'era stato accusato , e appostomi ; che io havea offesi quegli ordini , proposimi osservargli , e non lasciare fare l'ufficio contro alle Leggi .

D In questo tempo tornarono i due Imbasciatori rimandati in dietro dal Papa , l'uno fu Maso di Messer Ruggierino Minerbetti falso Popolano , il quale non difendeva la sua volontà , ma seguiva quella d'altri : l'altro fu il Coraza da Signa , il quale tanto si riputava Guelfo , che appena credea , che nell' animo di niuno fusse altro che spenta , narrando le parole del Papa ; onde io a ritrarre sua imbasciata fui colpevole , missila ad indugio , e feci loro giurare credenza ; e non per malizia la indugiai . Appresso raunai sei savii Legisti , e fecila innanzi a loro ritrarre , e non lasciai consigliare di volontà de' miei compagni . Io propuosi , e consigliai , e presi il partito , che a questo Signore si volea ubidire , e che subito gli fusse scritto , che noi eravamo alla sua volontà , e che per noi addirizzare ci mandasse Messer Gentile da Montefiore Cardinale . (Intendi questo Signore per Papa , e non per Messer Carlo .)

E Colui , che le parole lusinghevoli da una mano usava , e dall' altra producea il Signore sopra noi , spiando chi era nella Città , lasciò le lusinghe , e usò le minacce . Uno falso Imbasciadore palesò la imbasciata , la quale non havevano potuto sentire . Simone Gherardini haveva loro scritto di Corte , che il Papa gli haveva detto : *Io non voglio perdere gli huomini per le femminelle .* I Guelfi Neri sopra ciò si consigliarono , e stimarono per queste parole , che gli Imbasciatori fussono d'accordo col Papa , dicendo : *Se e' sono d'accordo , noi siamo vacanti .* Pensarono di stare ad vedere , che consiglio i Priori prendessono dicendo : *Se e' prendono il no , noi siam morti : Se e' pigliano il sì ,*

pi-
i Cittadini .

(*) L'antico Testo di Casa Strozzi dice : *eleffono*

piogliamo noi i ferri, sì che da loro habbiamo quello, che havere se ne può: e così feciono. Incontanente che intesero, che al Papa per gli Rettori si ubbidiva, subito si armarono, e mettonsi a offendere la Città col fuoco e ferri, a consumare, e struggere la Città.

I Priori scrissono al Papa segretamente, ma tutto seppe la Parte Nera, però che quelli, che giurarono credenza, non la tennono. La Parte Nera haveva due Priori segreti di fuori, e durava il loro ufficio sei mesi, de' quali l'uno era Noffo Guidi, iniquo Popolano e crudele, perchè pessimamente aoperava per la sua Città, e havea in uso, che le cose facea in segreto, biasimava, e in palese ne biasimava i fattori, il perchè era tenuto di buona temperanza, e di mal fare traeva sustanza.

I Signori erano molto stimolati da' maggiori Cittadini, che faceffono nuovi Signori, benchè contro alla legge della giustizia fusse, perchè non era il tempo da eleggergli; accordamoci di chiamargli più per piata della Città, che per altra cagione; e nella Cappella di San Bernardo fui io in nome di tutto l'ufficio, e hebbivi molti Popolani i più potenti, perchè senza loro fare non si potea; ciò furono Cione Magalotti, Segna Angiolieri, Noffo Guidi per Parte Nera Messer Lapo Falconieri, Cece Canigiani, e 'l Coraza Ubaldini per Parte Bianca. E a loro humilmente parlai con gran tenerezza dello scampo della Città, dicendo: *Io voglio fare l'ufficio comune, da poi che per gara degli Ufici è tanta discordia.* Fummo d'accordo, e eleggemmo sei Cittadini comuni, trè de' Neri, e trè de' Bianchi. Il settimo, che dividere non si potea, eleggemmo di sì poco valore, che niuno ne dubitava; i quali scritti posì su l'Altare; e Noffo Guidi parlò, e disse: *Io dirò cosa, che tu mi terrai crudele Cittadino;* e io gli dissi, che tacesse; e pure parlò, e fu di tanta arroganza, che mi domandò, che mi piacesse far la loro parte nell'ufficio maggiore, che l'altra, che tanto fu a dire, quanto *disfà l'altra parte,* e me porre nel luogo di Giuda. E io gli risposi, che innanzi io facessi tanto tradimento, dare' i miei figliuoli a mangiare a' cani; e così da Collegio ci partimmo.

Messer Carlo di Valos ci faceva spesso invitare a mangiare; rispondevamgli, che per nostro sacramento la legge ci contrigne, che fare non lo potevamo. E ciò era vero, perchè fra noi stimavamo, che contro a nostra volontà ci harebbe ritenuti; ma pure un giorno ci trasse di Palagio dicendo, che a Santa Maria Novella fuori della Terra voleva parlamentare per bene de' Cittadini, e che piacesse alla Signoria esservi; ma perchè troppo sospetto mostrava il negarlo, deliberorno, che trè di noi vi andassimo, e gli altri rimanesson' in Palagio.

Messer Carlo fè armare la sua gente, e pose la alla guardia della Città alle Porti dentro e di fuori, però che i falsi Configlieri gli dissono, che dentro non potrebbero tornare, e che la Porta gli farebbe serrata; e sotto questo pretesto haveano pensato malvagiamente, che se la Signoria vi fusse ita tutta, di ucciderci fuori della Porta, e correr la Terra per loro; e ciò non venne loro fatto, perchè non ve ne andarono più che trè, a' quali niente disse, come colui che non volea parlare, ma sì uccidere.

Molti Cittadini si dolsono di noi per quella andata, parendo loro, che andassono al marti-

rio; e quando furono tornati, lodavano Dio, che da morte gli haveva scampati.

I Signori erano stimolati da ogni parte; i buoni diceano, che guardassono i beni loro, e la loro Città: i rei gli contendeano con quistioni; e tra le domande e le risposte il dì se ne andava. I Baroni di Messer Carlo gli occupavano con lunghe parole, e così viveano con affanno.

Venne a noi un santo huomo, un giorno celatamente, e chiuso, e pregocci, che di suo nome non parlassimo, e disse: *Signori, voi venite in gran tribulazione, e la vostra Città. Mandate a dire al Vescovo, faccia fare professione, e imponetegli che la non vada oltr' Arno; e del pericolo cesserà gran parte.* Costui fu huomo di santa vita, e di grande astinenza, e di gran fama per nome chiamato Frate Benedetto.

Seguitammo il suo consiglio, e molti ci scherzirono dicendo, che meglio era arrotare i ferri. Facemmo pe' Configli leggi aspre e forti, e demmo balia a' Rettori contro a chi facesse rissa o tumulto; e pene personali imponemmo; e che mettesse il ceppo e la manaia in piazza per punire i malifattori, che contrafaceffino. A Messer Schiatta Cancellieri Capitano di guerra crescemmo balia, e confortammo di ben fare, come che niente valse, però che i Messer, Famigli, e Berrovieri lo tradirono, e trovossi che venti Berrovieri de' loro doveano havere Fiorini mille, e uc idergli, i quali misono fuori del Palazzo. Molto si studiavano difendere la Città dalla malizia de' loro adversarij; ma niente giovò, perchè usaron modi pacifi, e voleano esser repenti e forti: Niente vale l'humiltà contro alla grande malizia. I Cittadini di parte Nera parlavano sopramano, dicendo: *Noi habbiamo uno Signore in casa: Il Papa è nostro Protettore; gli adversari nostri non sono guerniti nè da guerra, nè da pace; danari non hanno: i soldati non sono pagati.* Egliano haveano messo in ordine tutto ciò, che a guerra bisognava per accogliere tutte loro amità nel Sesto d'Oltrarno, nel quale ordinarono tenere Sanesi, Perugini, Lucchesi, Saminatefi, Volteranni, Sangimignanesi. Tutti i vicini havean corrotti, e havean pensato tenere il Ponte a Santa Trinita, e di rizzare su due Palagi alcuno edificio da gittare pietre, e haveano invitati molti Villani d'attorno, e tutti gli sbanditi di Firenze.

I Guelfi Bianchi non ardivano metterfi gente in casa, perchè i Priori gli minacciavano di punire, e chi raunata facesse; e così teneano in paura amici e nimici: Ma non doveano gli amici credere, che gli amici loro gli haveffono morti, perchè procurassono la salvezza di loro Città, benchè il comandamento fusse; ma non lasciarono tanto per tema della legge, quanto per l'avarizia (*); perchè a Messer Torrigiano de' Cerchi fu detto: *Fornitevi, e ditelo a glè amici vostri.*

I Neri conoscendo i nimici loro vili, e che haveano perduto il vigore, s'avacciarono di prendere la Terra; e uno Sabato a dì di Novembre s'armarono co' loro cavalli coverti, e cominiarono a seguire l'ordine dato. I Medici potenti Popolani assalirono e fedirono uno valoroso Popolano chiamato Orlanduccio Orlandi il dì passato Vespro, e lasciarono per morto. La gente s'armò a piè e a cavallo, e vennono al Palagio de' Priori, e uno valente Cittadino chia-

(*) Il Testo antico degli Strozzi dice: *per la ver-*

chiamato Catellina Raffacani disse: *Signori, voi sete traditi, e viene verso la notte, non pensate; mandate per le Vicherie, e domattina all'alba pugnate contro a' vostri avversari*. Il Podestà non mandò la sua famiglia a casa il malfattore, nè il Gonfaloniere della Giustizia non si mosse a punire il malificio, perchè havea tempo dieci dì.

Mandossi per le Vicherie, e vennono, e spiegarono le bandiere, e poi nascosamente andarono dal lato di Parte Nera, e al Comune non si appresentarono. Non fu chi confortasse la gente, che s'accogliesse al Palagio de' Signori, quantunque il Gonfalone della Giustizia fusse alle finestre. Traffonvi i Soldati, che non erano corrotti, e altre genti, i quali stando armati al Palagio erano alquanto (*) seguiti. Altri Cittadini ancora vi traffono a piè e a cavallo amici, e alcuni nimici per vedere, che effetto haveffono le cose.

I Signori non usi a guerra, occupati da molti, che voleano essere uditi, e in poco stante si fe notte. Il Podestà non vi mandò sua famiglia, nè non si armò; lasciò l'ufficio suo a' Priori: che potea andare alla Casa de' malfattori con arme e con fuoco e con ferri. La raunata gente non consigliò; Messere Schiatta Cancellieri Capitano non si fece innanzi ad operare, e contrastare a' nimici, perchè era huomo più atto a riposo e a pace, che a guerra, con tutto che pel volgare si dicesse, che si diè vanto d'uccidere Messer Carlo; ma non fu vero.

Venuta la notte la gente si cominciò a partire, e le loro case afforzarono con asserragliare le vie con legname, acciò che trascorrere non potesse la gente.

Messere Manetto Scali, nel quale la Parte Bianca havea gran fidanza, perchè era potente d'amici e di seguito, cominciò afforzare il suo Palagio, e fecevi edificj da gittar pietre. Gli Spini haveano il loro Palazzo grande incontro al suo, e eranvi provveduti essere forti, perchè sapeano bene, che quivi era bisogno riparare, per la gran potenza, che si stimava della Casa degli Scali.

In fra il detto tempo cominciarono le dette Parti a usare nuova malizia; che tra loro usavano parole amichevoli. Gli Spini diceano a gli Scali: *Deh perchè facciamo noi così? Noi siamo pure amici, e parenti, e tutti Guelfi: noi non habbiamo altra intenzione, che di levarci la catena di collo, che tiene il Popolo a voi, e a noi; e saremo maggiori che non siamo. Mercè per Dio. Siamo una cosa come noi dovemo essere*. E così feciono i Buondelmonti a' Gherardini, e i Bardi a' Mozi, e Messer Rosso della Tosa al Banchiera suo Consorto; e così feciono molti altri. Quelli, che riceveano tali parole, s'ammollavano nel cuore per pietà della parte; onde i loro seguaci invilirono. I Ghibellini credendo con sì fatta vista esser'ingannati e traditi da coloro, in cui si confidavano, tutti rimasono smarriti, sì che poca gente rimase fuori, altro che alcuni Artigiani, a cui commissono la guardia.

I Baroni di Messer Carlo, e il malvagio Cavaliere Messer Muciatto Franzesi, sempre stavano intorno a' Signori, di endo, che la guardia della Terra, e delle Porti si lasciasse a loro, e specialmente del Sesto d'Oltr'Arno; e che al loro Signore aspettava la guardia di quel Sesto, e che volea, che de' malfattori si facesse aspra

giustizia; e sotto questo nascondeano la loro malizia, che per acquistare più giurisdizione nella Terra il faceano.

Le chiave delle Porte gli furono negate, e le Porte d'Oltr'Arno gli furono raccomandate, e levati ne furono i Fiorentini, e furonvi messi i Franciosi, e Messer Guglielmo Cancelliere, e'l Maliscalco di Messer Carlo giurarono nelle mani a me Dino ricevente per lo Comune, e dirommi la fede del loro Signore, che riceveva la guardia della Terra sopra a se, e guardarla e tenerla a petizione della Signoria. E mai credetti, che uno tanto Signore, e della Casa Reale di Francia rompesse la sua fede, perchè passò piccola parte della seguente notte, che per la Porta, che noi gli demmo in guardia, diè l'entrata a Gherarduccio Buondelmonti, che havea bando, accompagnato con molti altri sbanditi.

I Signori domandati da uno valente Popolano, che havea nome Aglione di Giove Aglioni, e disse, *Signori, e' sarà bene a far r.fermar più forte la Porta a San Brancazio*. Fugli risposto, che la facesse fortificare come gli pareffe; e mandaronvi i Maestri con la loro bandiera. I Tornaquinci, potente schiatta, i quali erano bene guerniti di masnadieri, e d'amici, assalirono i detti Maestri, e fedarongli, e missongli in rotta; e alcuni Fanti, che erano nelle torri, per paura l'abbandonarono. Laonde i Priori per l'una novella e per l'altra vidono, che riparare non vi poteano; e questo seppono da uno, che fu preso una notte, il quale in forma d'uno venditore di spezie andava invitando le Case potenti, avisandoli, che innanzi giorno si doveffono armare; e così tutta loro speranza venne meno; e diliberarono, quando i Villani fossero venuti in loro soccorso, prendere la difesa; ma ciò venne fallito, che i malvagi Villani gli abbandonarono, e le loro insegne celavano, spiccandole dall'asti, e i loro famigli li tradirono. E i Gentili uomini da Luca essendo rubati da' Bordoni, e tolte loro le case, dove habitavano, si partirono, e non si fidarono, e molti soldati si volseno a servire i loro avversari. Il Podestà non prese arme, ma con parole andava procurando in ajuto di Messer Carlo di Valos.

Il giorno seguente i Baroni di Messer Carlo, e Messer Cante da Gobbio, e più altri furono a' Priori per occupare il giorno, e il loro proponimento con lunghe parole. Giuravan, che il loro Signore si tenea tradito, e ch'egli faciea armare i suoi Cavalieri, che piacesse loro la vendetta fusse grande, dicendo: *Tenete per fermo, che se il nostro Signore non ha cuore di vendicare il misfatto a vostro modo, fateci levare la testa*. E questo medesimo dicea il Podestà, che veniva da casa Messer Carlo, che glielie havea udito giurare di sua bocca, che e' farebbe impiccare Messer Corso Donati, il quale essendo sbandito, era entrato in Firenze la mattina con dodici compagni, venendo da Ognano, e passò Arno, e andò lungo le mura fino a San Piero Maggiore, il quale luogo non era guardato da' suoi avversari, e entrò nella Città come ardito e franco Cavaliere. Non giurò Messer Carlo il vero, perchè di sua saputa venne.

Entrato Messer Corso in Firenze, furono i Bianchi avisati della sua venuta, e con lo sforzo poterono, gli andarono incontro: ma quelli, che erano bene a cavallo, non ardirono a contrastargli; gli altri veggendosi abbandonati, si tira-

(*) Un Testo dice da alquanti.

tirarono adietro, per modo che Messer Corfo francamente prese le Cafe de' Cortizi da San Piero, e posevi su le sue bandiere, e ruppe le prigioni, per modo che gli incarcerati n'uscirono, e molta gente il seguì con grande sforzo. I Cerchi si rifuggirono nelle loro Cafe, stando con le Porti chiuse.

I Procuratori di tanto male falsamente si mossonno, e convertirono Messere Schiatta Cancellieri, e Messer Lapo Salterelli, i quali vennero a' Priori, e dissero: *Signori, voi vedete Messer Carlo molto crucciato, e vuole che la vendetta sia grande, e che'l Comune rimanga Signore. E per tanto a noi pare, che si eleggano d'amendue le parti i più potenti huomini, e mandinsi in sua custodia, e poi si faccia la esecuzione della vendetta grandissima.* Le parole erano di lunge dalla verità. Messer Lapo scrisse i nomi, Messere Schiatta comandò a tutti quelli, che erano scritti, che andassono a Messer Carlo per più riposo della Città. I Neri vi andarono con fidanza, e i Bianchi con temenza. Messer Carlo li fece guardare. I Neri lasciò partire, ma i Bianchi ritenne presì quella notte senza paglia e senza materasse, come huomini micidiali.

O buono Re Luigi, che tanto temesti Iddio! ove è la fede della Real Casa di Francia, caduta per mal consiglio, non temendo vergogna? O malvagi Consiglieri, che havete il sangue di così alta Corona fatto non soldato, ma affassinno, imprigionando i Cittadini a torto, e mancando della sua fede, e falsando il nome della Real Casa di Francia! Il Maestro Ruggieri girato alla detta Casa, essendo ito al suo Convento gli disse: *sotto di te perisce una Nobile Città: al quale rispose, che niente ne sapea.*

Ritenuti così i capi di Parte Bianca, la gente sbigottita si cominciò a dolere. I Priori comandarono, la campana grossa fusse sonata, la quale era sul loro Palagio, benchè niente giovò, perchè la gente sbigottita non trasse. Di Casa i Cerchi non uscì huomo a cavallo nè a piè armato. Solo Messer Goccio, e Messer Bindo Adimari, e loro fratelli e figliuoli vennero a Palagio, e non venendo altra gente ritornarono alle loro case, rimanendo la piazza abbandonata.

La sera apparì in Cielo un segno maraviglioso, il qual fu una Croce vermiglia sopra il Palagio de' Priori. Fu la sua lista ampia più che palmi uno e mezzo, e l'una linea era di lunghezza braccia venti in apparenza, e quella a traverso un poco minore; la quale durò per tanto spazio, quanto penasse un cavallo a correre due aringhi. Onde la gente, che la vide, e io, che chiaramente la vidi, potemmo comprendere, che Iddio era fortemente contro alla nostra Città crucciato.

Gli huomini, che temeano i loro avversari, si nascondeano per le case de' loro amici. L'uno nimico offendea l'altro; le case si cominciavano ad ardere, le ruberie si faceano, e fuggivano gli arnesi alle case degl'impotenti. I Neri potenti domandavano danari a' Bianchi. Maritavano le fanciulle a forza; uccideansi huomini; e quando una casa ardea forte, messer Carlo domandava: *Che fuoco è quello?* E eragli risposto, che era una capanna, quando era un ricco palazzo. E questo mal fare durò giorni sei, che così era ordinato. Il Contado ardea da ogni parte. I Priori per pietà della Città, vedendo multiplicare il mal fare, chiamarono merzè a molti Popolani potenti, pregandoli per Dio, haveffono pietà della loro Città, i quali niente

ne vollono fare e però lasciarono il Priorato.

Entrarono i nuovi Priori a di undici (*) Novembre 1301. e furono Baldo Ridolfi, Duccio di Gherardino Magalotti, Neri di Messer Jacopo Ardinghelli, Ammannato di Rota Beccanugi, Messere Andrea da Cerreto, Ricco di Ser Compagno de gli Albizi, e Tedice Manovelli Gonfaloniere di Giustizia, pessimi Popolani, e potenti nella loro parte; gli quali feciono leggi, che i Priori vecchi in niuno luogo si potessono raunare a pena della testa; e compiuti i sei di utili stabiliti a rubare; eleffono per Podesta Messer Cante Gabrielli da Gobbio, il quale riparò a molti mali, e a molte accuse, e molte ne consentì.

Uno Cavaliere della fomiglianza di Catellina Romano, ma più crudele di lui, gentile di sangue, bello del corpo, piacevole parlatore, adorno di belli costumi, sottile d'ingegno, con l'animo sempre intento a mal fare, col quale molti masnadieri si raunarono, e gran seguito havea, molte arfioni, e molte ruberie fece fare, e gran dannaggio a' Cerchi, e a' loro amici; molto havere guadagnò, e in grande altezza fali. Costui fu Messer Corfo Donati, che per sua superbia fu chiamato il Barone, che quando passava per la Terra, molti gridavano: *Viva il Barone*, e pareva la sua Terra: la vanagloria il guidava, e molti fervigi faceva.

Messer Carlo di Valos, Signore di grande e disordinata spesa, convenne palesasse la sua reatenzione, e cominciò a volere trarre danari da' Cittadini. Fece richiedere i Priori vecchi, i quali tanto havea pacificati e invitati a mangiare, e a cui havea promesso per sua fede e per sue lettere bollate di non abbattere gli ordini della Città, e non offendere le leggi municipali; volea da loro trarre danari, opponendo, gli haveano vietato il passo, e preso l'ufficio del Paciario; e offeso Parte Guelfa, e a Poggibonizi haveano cominciato a far bastia contro all'honore del Re di Francia, e suo. E così gli perseguitava per trarre danari. E Baldo Ridolfi de' nuovi Priori era mezzano, e dicea: *Vogliate più tosto dargli de' vostri danari, che andarne presi in Puglia.* Non ne dierono alcuno, perchè tanto crebbe il biasimo per la Città, che egli lasciò stare.

Era in Firenze un ricco Popolano e di gran bontà, chiamato per nome Rinuccio di Senno Rimucci, il quale avea molto honorato Messer Carlo a uno suo bel luogo, quando andava a uccellare co' suoi Baroni, il quale fece pigliare, e posegli di taglia Fiorini quattromila, o lo manderebbe preso in Puglia. Pur per preghiere di suoi amici lo lasciò per Fiorini ottocento, e per simil modo ritrasse molti danari.

Grandissimi mali feciono i Donati, i Rossi, i Tornaquinci, e i Bostichi: molta gente sforzarono e rubarono, e spezialmente i figliuoli di Cortemone Bostichi; i quali presono a guardare i beni d'uno loro amico ricco Popolano, chiamato Geri Rossini; e ebbono da lui per la guardatura Fiorini cento; e poi furono pagati, eglino il rubarono. Di che dolendosene, il padre loro gli disse, che delle sue possessioni gli darebbe tante delle sue Terre, e gli farebbe soddisfatto; e vollegli dare uno podere, havea a San Sepolcro, che valea più, che non gli haveano tolto; e volendo il sopra più, che valea, in danari contanti, Geri gli rispose: *Dunque vuoi tu, ch'io ti dia danari, accio che i figli-*

(*) Il Testo Strozzi dice otto.

figliuoli tuoi mi tolgano la terra? questo non voglio io fare, che farebbe mala menda. E così rimase.

Questi Bostichi feciono moltissimi mali, e continuarongli molto. Collavano gli uomini in casa loro, le quali erano in Mercato Nuovo nel mezzo della Città, e di mezzo di gli metteano al tormento, e volgarmente si dicea per la Terra: *Molte Corti ci sono*; e annoverando i luoghi, dove si dava tormento, si diceva: *A Casa i Bostichi in Mercato.*

Molti disonesti peccati si feciono di vergini femmine, rubar pupilli, e huomini impotenti spogliati de' loro beni, e cacciavangli della loro Città; e molti ordini feciono quelli che voleano e quanto e come. Molti furono accusati, e convenia loro confessare, haveano fatta congiura, quando non l'haveano fatta, e erano condannati in Fiorini mille per uno. E chi non si difendea, era accusato, e per contumace era condannato nell' haveere e nella persona. E chi ubidiva, pagava; e di poi accusati di nuove colpe eran cacciati di Firenze senza nulla pietà. Molti tesori si nascono in luoghi segreti: molte lingue si cambiarono in pochi giorni: molte villanie furono dette a Priori vecchi a gran torto pur da quegli, che poco innanzi gli aveano magnificati: molti gli vituperavano per piacere a gli avversari, e molti dispiaceri hebbono. E chi disse mal di loro, mentirono, perchè tutti furono disposti al bene comune, e all' honore della Repubblica. Ma il combattere non era utile, perchè i loro avversari erano pieni di speranza. Iddio gli favoreggiava. Il Papa gli aiutava. Messer Carlo haveano per campione; i nimici non temeano; sì che tra per la paura e per l'avarizia i Cerchi di niente si providono, e erano i principali della discordia; e per non dar mangiare a' Fanti, e per loro viltà niuna difesa nè riparo feciono nella loro cacciata; e essendone biasimati, e ripresi rispondeano, che temeano le leggi. E questo non era vero, però che venendo a' Signori Messer Torrigiano de' Cerchi per sapere di suo stato, fu da loro in mia presenza confortato, che si fornisse, e apparecchiasse alla difesa, e agli altri amici il diceffe, e che fusse valente huomo. Non lo feciono, però che per viltà mancò loro il cuore, onde i loro avversari ne presono ardire, e innalzarono, il perchè dierono le chiavi della Città a Messer Carlo.

O malvagi Cittadini procuratori della distruzione della vostra Città, dove l'avete condotta! e tu Ammannato di Rota Beccanugi disleale Cittadino iniquamente ti volgesti a' Priori, e con minaccie studiavi, le chiavi si dessono; guardate le vostre malizie a che ci anno condotto!

O tu Donato Alberti, che con fastidio facevi vivere i Cittadini: dove sono le tue arroganze, che ti nascondesti in una vile cucina di Nuto Marignolli? E tu Nuto Proposto e Anziano del Sesto tuo, che per animosità di parte Guelfa ti lasciasti ingannare!

O Messer Rosso della Tosa empi il tuo animo grande, che per haveere Signoria dicesti, che grande era la parte tua, e schiudesti i fratelli della parte loro.

O Messer Geri Spini empi l'animo tuo: diradica i Cerchi, acciò che possi delle fellonie tue viver sicuro.

O Messer Lapo Salterelli, minacciatore e battitore de' Rettori, che non ti serviano nelle tue quistioni: ove t'armasti? in casa i Pulci, stando nascosto?

Tom. IX.

A O Messer Berto Frescobaldi, che ti mostravi così amico de' Cerchi, e faceviti mezzano della quistione, per haveere da loro in presto Fiorini dodicimila, ove gli meritasti? ove comparisti?

O Messer Manetto Scali, che volevi esser tenuto sì grande e temuto, credendoti a ogni tempo rimanere Signore: ove prendesti l'arme? ove è il seguito tuo? ove sono gli cavalli converti? Lasciastiti sottomettere a coloro, che di niente erano tenuti appresso a te.

O voi Popolani, che desideravate gli ufici, e fucciavate gli honori, e occupavate i Palagi de' Rettori, ove fu la vostra difesa? nelle menzogne, simulando e dissimulando: biasimando gli amici, e lodando i nimici solamente per campare. Adunque piangete sopra voi, e sopra alla vostra Città.

C Molti nelle ric opere divennero grandi, i quali avanti nominati non erano; e nelle crudeli opere regnando, cacciarono molti Cittadini, e feciongli rubelli, e bandeggiarono nell' haveere e nella persona. Molte magioni guastarono, e molti ne puniano, secondo che tra loro era ordinato e scritto. Niuno ne campò, che non fusse punito. Non valse parentado, nè amistà; nè pena si potea minuire, nè cambiare a coloro, a cui determinate erano. Nuovi matrimoni niente valsero; ciascuno amico divenne nimico: i fratelli abbandonavano l'un l'altro; il figliuolo il padre; ogni amore, ogni humanità si spense. Molti ne mandarono in esilio di lunghe sessanta miglia dalla Città: molti gravi pesi imposono loro, e molte imposte, e molti danari tolsono loro. Molte ricchezze spensono; patto, pietà, nè mercè in niuno mai si trovò. Chi più diceano *muoiano, muoiano i traditori*, colui era il maggiore. Molti di Parte Bianca, e antichi Ghibellini per lunghi tempi, furono ricevuti da' Neri in compagnia loro, solo per mal fare, fra' quali fu Messer Berto Brunelleschi, Messer Giovanni Rusticelli, Messer Baldo d'Aguglione, e Messer Fazio da Signa, e più altri, i quali si dierono a distruggere i Bianchi; e oltre a gli altri Messere Andrea, e Messere Aldobrandino da Cerreto (che oggi si chiamano *Cerretani*) per antico d'origine Ghibellina, e diventarono di Parte Nera.

D Baschiera Tosinghi era uno giovane figliuolo d'uno partigiano Cavaliere nominato Messer Bindo del Baschiera, il quale molte persecuzioni sofferi per Parte Guelfa, e nel Castello di Fucecchio perdè un'occhio per uno quadrello gli venne, e nella battaglia con gli Aretini fu sedito e morì. Questo Baschiera rimase dopo il padre, dovendo haveere degli honori della Città, come giovane, che l' meritava, ne era privato, però che i maggiori di casa sua prendevano gli honori e l'utile per loro, e non gli accomunavano. Costui acceso nell' animo di parte Guelfa, quando la Terra si volse nella venuta di Messer Carlo, vigorosamente s'armò, e contro a' suoi consorti e avversari pugnava con fuoco e con ferri, con la compagnia de' Fanti, che avea seco.

E I Fanti, che il Comune havea a soldo di Romagna, vedendo perdere la Terra, l'abbandonarono, e andarono al Palagio per haveere le loro paghe, e chiesonle per haveere cagione di partirsi. I Priori accattarono Fiorini 100. da Baldone Angiolotti, e dierongli a' Fanti; e colui, che gli prestò, volle, i Fanti stessono appresso a lui per guardia della Casa sua; e così perdè il Baschiera i Fanti, che erano con lui.

M m 2

Di

Di tanto vigore fuffono stati; gli altri Cittadini di sua Parte, che non haurebbono perduto; ma vanamente pensarono, dandosi a credere non essere offesi.

Poichè Messer Carlo di Valos hebbe rimesso Parte Nera in Firenze, andò a Roma, e domandando danari al Papa, gli rispose, che l'aveva messo nel fonte dell' oro. Indi a pochi di si disse, che alcuni di Parte Bianca teneano trattato con Messer Piero Ferrante di Linguadoco Barone di Messer Carlo (*) per farlo uccidere. De' parti se ne trovarono, che dovea a loro petizione uccidere Messer Carlo. Il quale tornato da Corte, raunò in Firenze uno Consiglio segreto di diciasette Cittadini una notte, nel quale si trattò di far prendere certi, che nominavano colpevoli, e fare loro tagliare la testa. Il detto Consiglio si recò a minor numero, perchè se ne partirono sette, e ne rimasero dieci, e feciono, perchè i nominati fuggisson', e lasciasse la Terra.

Feciono cercare la notte segretamente Messer Goccia Adimari, e 'l figliuolo, e Messer Manetto Scali, che era a Calenzano, e andonne a Mangona, e poco poi Messer Muccio da Biserno soldato con gran masnada, e Messer Simone Cancellieri nimico di detto Messer Manetto giunsono a Calenzano, credendolo trovare, e cercando di lui, fino la paglia de' letti con ferri forarono.

Il giorno seguente Messer Carlo gli fece richiedere, e più altri, e per contumaci e per traditori gli condannò, e arse le loro case, e beni pubblicò in comune per l'ufficio del Paciaro. I quali beni Messer Manetti fece ricompere a' suoi compagni Fiorini cinque mila, acciò che i libri della Compagnia di Francia non gli facesse torre, e difesonsi per detta Compagnia.

Messer Giano di Messer Vieri de' Cerchi giovane Cavaliere era in Palagio di Messer Carlo, richiesto e dato in guardia a due Cavalieri Franciosi, che honestamente lo teneano per la Casa. Messer Paniccia degli Erri, e Messer Bertolone Freccobaldi sentendolo, andarono nel Palagio, che era loro, e misonsi tra il Cavaliere e le due guardie, parlando con loro, e a lui feciono cenno di partirsi, e così segretamente si partì. Difesi, che tolti gli harebbe danari assai, e poi la persona. Il simile advenne a più richiesti, che partiti erano, gli condannava nell' avere e nella persona, e i beni confiscava in Comune, per modo che dal Comune ebbe Fiorini ventiquattro mila. Egli finì tutto ciò, che egli haveva applicato sotto il titolo del Paciaro.

Del mese d'Aprile 1302. havendo fatti richiedere molti Cittadini Ghibellini e Guelfi di Parte Bianca, condannò gli Uberti, la Famiglia degli Scolari, de' Lambertini, degli Abati, Soldanieri, Rinaldeschi, Migliorelli, Tedaldini, e sbandì, e confinò tutta la Famiglia de' Cerchi: Messer Baldo, Messer Biligiardo, Baldo di Messer Talano, e Balchiera Tosinchi; Messer Goccio, e 'l figliuolo, Corso di Messer Forese, e Baldinaccio Adimari; Messer Vanni de' Mozi, Messer Manetto, e Vieri Scali; Naldo Gherardini; i Conti da Gangalandi; Messer Neri da Gaville; Messer Lapo Salterelli; Messer Donato di Messer Alberto Ristori; Orlanduccio Orlandi; Dante Aldighieri, che era Ambasciadore a Roma; i figliuoli di Lapo Arrighi;

(*) Queste parole non sono nelle altre Copie.

A i Ruffoli, gli Angelotti, gli Ammannati; Lapo del Biondo, e' figliuoli; Giovangiachetto Malispini; i Tedaldi; il Coraza Ubaldini, Ser Petracco di Ser Parenzo dall' Ancisa Notajo alle Riformagioni; Masino Cavalcanti, e alcuno suo Contorto; Messer Betto Gherardini; Donato, e Tegghia Finiguerra; Nuccio Galigai; e Tignoso de' Macci, e molti altri, che furono più di huomini secento, i quali andarono stentando per lo Mondo chi quà e chi là.

B Rimase la Signoria della Città a Messer Corso Donati, a Messer Rosso della Tosa, a Messer Pazino de' Pazi, a Messer Geri Spini, a Messer Betto Brunelleschi, a' Buondelmonti, a gli Agli, a' Tornaquinci, a parte de' Gianfigliuzzi, a' Bardi, a parte de' Freccobaldi, a' Rossi, a parte de' Nerli, a' Pulci, a' Bostichi, a' Magalotti, a' Manieri, a' Bisdomini, agli Uccellini, a' Bordoni, agli Strozzi, a' Rucellai, agli Acciaiuoli, agli Altoviti, agli Aldobrandini, a' Peruzzi, e a' Monaldi, a' Borgorinaldi, e' il fratello, a Palla Anselmi, a Manno Attaviani, al Nero Cambi, a Noffo Guidi, a Simone Gherardini, a Lapo Guazza, e a molti altri Cittadini e Contadini: de' quali niuno si può scusare, che non fusse guastatore della Città, e non possono dire, che alcuna necessità gli strignesse altro che superbia e gara degli Uficij, però che gli odj non eran tanti tra i Cittadini, che per guerra di loro la Città se ne fusse turbata, se i falsi Popolani non haveffono havuto l'animo corrotto a mal fare per guadagnare, anzi rubare, e per tenere gli Uficij della Città.

C Un Giovane chiamato Bertuccio de' Pulci tornato di Francia, trovando i suoi compagni sbandeggiati fuori della Terra, lasciò i suoi Consorti in Signoria, e co' suoi compagni stette fuori, e questo advenne per grande animo.

D Messere Schiatta Cancelliere Capitano, della cui Casa nacquono le due maladette Parti in Firenze, se ne tornò a Pistoia, e cominciò a armare, e fornire le Castella e specialmente il Montale della parte di Firenze, e Serravalle della parte di Lucca. La parte Nera di Firenze furono subito con Messer Carlo di Valos, inducendolo a prendere Pistoia, e promettendoli dargliene molti danari; e con questa intenzione vel feciono cavalcare con la sua gente assai male ordinata. La Città era forte, e di buone mura guernita, e di gran fossi, e di pro' Cittadini; e più volte vi fu menato, per modo che Mainardo da Sufinana più volte il riprese, dicendoli, che follemente andava; e per esser mal guidato a tempo di piove, si condusse ne' pantani se e sua gente in luogo, che se i Pistoiesi l'haveffono voluto, l'harebbono preso; ma temendo la sua grandezza, il lasciarono andare.

E I Fiorentini e Lucchesi posono l'assedio a Serravalle, sappiendo, non era fornito, perchè parlando Messere Schiatta con Messer Geri Spini, e con Messer Pazzino de' Pazzi più savi di lui, disse loro, non era fornito, onde il Castello si arrendè a' patti, salve le persone, i quali non furono loro attesi, perchè i Pistoiesi andarono presi.

Il Montale, per trattato tenea con chi v'era dentro Messer Pazzino de' Pazzi quivi vicino a Parugiano (**), fu dato per Fiorini tre mila, n'ebbono da' Fiorentini, e fu disfatto.

I nostri di Firenze volendo più tosto la Città guasta, che perdere la Signoria, partito Messer Car-

(**) Palugiano.

Carlo di Valos, che n'andò in Puglia per fare la guerra di Cicilia, si misono a distruggere i loro averfari in ogni modo.

I Bianchi n'andarono ad Arezo, dove era Podestà Ugucione della Fagiola antico Ghibellino, rilevato di basso stato, il quale corrotto da vana speranza, datagli da Papa Bonifazio di fare uno suo figliuolo Cardinale a sua petizione, fece loro tante ingiurie, convenne loro partirsi, e buona parte se n'andarono a Furlì dove era Vicario per la Chiesa Scarpetta degli Ordalaffi, Gentile huomo di Furlì.

A Parte Bianca e Ghibellina accozzarono molte orribili disavventure. Eglino haveano in Valdarno un Castello in Pian di Scò, nel quale era Carlino de' Pazzi con sessanta cavalli e pedoni assai. I Neri di Firenze vi posono l'assedio: difesi, che Carlino gli tradì per danari hebbe; il perchè i Neri vi misono le masnade loro, e presono gli huomini, e parte n'uccisono, e il resto feciono ricomperare, e fra gli altri uno figliuolo di Messer Donato di Messere Alberto Ristori, chiamato Alberto, feciono ricomperare lire trè mila; e due degli Scolari, e due Bolognesi, e uno de' Lambertini, e uno de' Migliorelli feciono impicare, e alcuni altri.

I Ghibellini, e' Bianchi, che erano rifuggiti in Siena, non si fidavano starvi, per una profezia, che dicea: *La Lupa puttanezia* (*). La quale, quando dava il passo, e quando il toglieva; e però deliberarono nonne starvi.

Con l'ajuto degli Ubaldini i Bianchi, e' Ghibellini cominciarono guerra in Mugello; ma prima vollono esser si uri di loro danari, e i Pisani gli sicurarono. Ma Vannuccio Buonconti Pisano tenea per moneta con Parte Nera; e però da lui niuno ajuto hebbono o favore.

Messer Tolosato degli Uberti tornato di Sardinia, sentendo questa discordia, s'acconciò co' Pisani, e soccorse Parte Ghibellina, e in Bologna e in Pistoia personalmente fu, e molti altri della Casa degli Uberti, i quali più di quaranta anni erano stati rubelli di loro patria, nè mai merzè nè misericordia trovarono, stando sempre fuori in grande stato; e mai non abbassarono di loro honore, però che sempre stettono con Re e con Signori, e a gran cose si dierono.

La parte Nera passò l'Alpe; Ville e Castella arsono, e furono nel Santerno nell'orto degli Ubaldini, e arsollo, e niuno con arme si levò alla difesa; che s'eglino haveffono tagliati pur de' legni, che v'erano, e messigli in terra, e intraverfati a gli stretti passi, de' loro adaverfari niuno se farebbe campato.

Ebbono i Bianchi una altra ria fortuna per semplicità d'uno Cittadino rubello di Firenze, chiamato Gherardino Diedati; il quale stando in Pisa, e confidandosi ne' Consorti suoi, scrisse loro, che i confinati stavano in speranza di mese in mese essere in Firenze per forza, e così scrisse a alcuno suo amico. Le lettere furono trovate: il perchè due giovani suoi nipoti, figliuoli di Finiguerra Diedati, e Masino Cavalcaati bel giovane furono presi, e tagliata loro la testa; e Tignoso de' Macci fu messo alla colla, e quivi morì; e fu tagliato il capo a uno de' Gherardini. Deh quanto fu la dolorosa madre de' due figliuoli ingannata! che con abbondanza di lagrime scapigliata in mezzo della via ginocchione si gittò in terra innanzi a Messere Andrea da Cerretto Giudice, pregandolo con

A le braccia in croce per Dio s'aoperasse. nello scampo de' suoi figliuoli, il quale rispose, che però andava a Palazzo, e di ciò fu mentitore, perchè andò per fargli morire. Pe' sopradetti malifici i Cittadini, che haveano speranza, che la Città si ripofasse, la perderono, però che fino a quel dì non era sparto fangue, il perchè la Città posare non dovesse.

La terza disavventura ebbono i Bianchi e' Ghibellini, la quale gli accomunò, e i due nomi si ridussero in uno per questa cagione, che essendo Folcieri da Calvoli Podestà di Firenze, i Bianchi chiamarono Scarpetta degli Ordalaffi loro Capitano, huomo giovane e temperato, nemico di Folcieri, e sotto lui raunarono loro sforzo, e vennero a Pulicciano appresso al Borgo a San Lorenzo, sperando avere Monte Accinico, edificato dal Cardinale degli Ubaldini Messere Attaviano con trè cerchi di mura. Quivi s'ingrossarono con loro amici, credendo prendere Pulicciano, e quindi venire alla Città.

Folcieri vi cavalcò con pochi cavalli. I Neri v'andarono con grande riguardo, i quali vedendo, che i nemici non assalirono il Podestà, che era con pochi, tagliarono i Ponti, e afforzaronsi, e presono quore ingrossandosi.

A' Bianchi pareva esser presi, e però si levarono male in ordine; e chi non fu presto a scampare, rimase, però che i Villani de' Conti d'attorno furono subito a' passi, e presonne e uccisonne molti.

Scarpetta con più altri de' maggiori rifuggirono in Monte Accinico. E fu l'esercito de' Bianchi e Ghibellini cavalli settecento, e pedoni quattromila; e quantunque la partita non fusse onorevole, fu più savia, che la venuta. Messer Donato Alberti tanto fu lento, che fu preso, e uno valente giovane nominato Nerlo di Messer Goccia Adimari, e due giovani degli Scolari e Nanni Ruffoli, fu morto da Chirico di Messer Pepo della Tosa.

Fu menato Messer Donato vilmente fu uno asino, con una gonnellina (**). d'uno Villano al Podestà, il quale quando il vide lo domandò: *Siete voi Messer Donato Alberti?* Rispose: *Io sono Donato: così ci fusse innanzi Andrea da Cerretto, e Niccola Acciajuoli, e Baldo d'Aguglione, e Jacopo da Certaldo, che hanno distrutta Firenze.* Allora lo pose alla colla, e accomandò la corda allo aspo, e così ve'l lasciò stare, e sè aprire le finestre e le porte del Palazzo, e fece richiedere molti Cittadini sotto altre cagioni, perchè vedessono lo strazio e la derisione facea di lui; e tanto procurò il Podestà, che gli fu concesso il tagliargli la testa. E questo fece, perchè la guerra gli era utile, e la pace dannosa; e così fece di tutti. E questa non fu giusta diliberazione: ma fu contro alle leggi comuni; però che i Cittadini cacciati volendo tornare in Casa loro, non debbono essere a morte dannati, e contro all' uso della guerra, che tenere gli dovean presi. E perchè i Guelfi Bianchi presi furono parimente morti co' Ghibellini, s'afficurarono insieme, che fino a quel dì sempre dubitarono, che di intero animo fussono con loro.

O Messer Donato, quanto la fortuna ti si volse in contrario, che prima ti presono il figliuolo, e ricomprastilo lire tremila, e te hanno decapitato? Chi te lo ha fatto? I Guelfi, che tu tanto amavi, e che in ogni tua diceria dicevi uno col-

(*) Cioè Siena è posta per la Lupa. Così dice il Manoscritto Strozzi.

(**) Gonnella dice il MS. Strozzi.

collonnello contro a' Ghibellini. Come ti potè esser tolto il nome di Guelfo per gli falsi volgari? Come da' Guelfi fusti giustiziato tra i Ghibellini? Chi tolse il nome a Balduccio Adimari, e al Baschiera Tosinghi d'esser Guelfi, che tanto i Padri loro feciono per parte Guelfa, che hebbe balia di torre e dare in picciol tempo? Chi i Ghibellini fuffono detti Guelfi, e i grandi Guelfi detti Ghibellini? Chi hebbe tal privilegio? Messer Rosso dalla Tosa e suoi seguaci, che niente operava ne' bisogni della parte, anzi nulla appo i padri di coloro, a cui il nome fu tolto. E però in ciò parlò bene un savio huomo Guelfissimo, vedendo fare Ghibellini per forza, il quale fu il Coraza Ubaldini da Signa, che disse: *E sono tanti gli huomini, che sono Ghibellini, e che vogliono essere, che il farne più per forza non è bene.*

Tanto crebbe la baldanza de' Neri, che si composono col Marchese di Ferrara di torre Bologna; e l'una delle due parti dentro, che erano amendue Guelfe, dovea assalire l'altra il dì della Pasqua di Resurreffo, cavalcandovi con secento cavalli, e con se'mila pedoni.

I Bianchi, che erano rifuggiti in Bologna, virilmente s'armarono, e feciono la mostra. I Neri temerono, e non assalirono. Il Marchese dissece l'armata, e i Neri si partirono, il perchè la condizione de' Bianchi migliorò in Bologna, e furonvi poi veduti volentieri, e i Neri tenuti per nimici. I Bolognesi feciono compagnia co' Romagnuoli dicendo, che il Marchese gli havea voluti tradire; e se fatto l'haveffe, harebbe confusa Romagna. In quella compagnia fu Forlì, e Faenza, e Bernardino da Potenza, e la parte Bianca di Firenze, e i Pistolesi, e il Conte Federigo da Montefeltro, e i Pisani.

Del mese di Giugno 1303. i detti congiurati feciono taglia di cinquecento cavalli, e feciono Capitano Messer Salinguerra da Ferrara. I Bianchi cavalcarono da Monte Accinico fino presso alla Lastra, ardendo ciò, che trovarono.

Gli Aretini racquistarono Castiglione, e l' Monte a San Sovino, e guastarono Laterina, che la teneano i Neri, i quali non la poterono foccorrere, perchè erano co' Lucchesi intorno a Pistoia, i quali sentendolo lasciarono i Lucchesi a guardia di Firenze, e co' Cavalieri del Marchese cavalcarono a Monte Varchi per foccorrere Laterina.

Raunaronsi gli Aretini co' Bianchi, e con gli amici loro di Romagna, e con soldati Pisani, e cavalcarono a Castiglione degli Ubertini, e e credettesi, che avistamento fusse di battaglia. Ma i Neri si partirono, e combatterono Castiglione Aretino, e ricevette danno di Fanti a piè, e di poi fornirono Montalcino e Laterina.

I Bianchi erano cavalli mille dugento, e pedoni assai; e mostrarono con gran vigore aspettare la battaglia, i quali furono ingannati da certi traditori, che da' lor nimici ricevettono moneta; e negarono la battaglia, mostrando, che a' Pisani non piacesse mettere in adventura la guerra, che sicura vincere si potea.

In Arezzo era Ugucione da Faggiuola, come è detto, che per alcune sue opere sospette fu rimosso dalla Signoria, e data al Conte Federigo figliuolo del buon Conte Guido da Montefeltro, di cui graziosa fama volò per tutto il Mondo, il quale venne ad Arezzo, e prese il governo, accompagnato da Ciappettino Ubertini.

Tornarono i Neri in Firenze, e poco di poi nacque tra di loro discordia, perchè Messer Rosso della Tosa, Messer Pazino de' Pazi, Messer Geri Spini col seguito del Popolo grasso, haveano la Signoria e gli honori della Città. Messer Corso Donati, il quale si tenea più degno di loro, non gli parendo havere la sua parte, valentissimo Cavaliere in tutte le cose, che operare volea, procurò d'abbassargli, e rompere l'ufficio de' Priori, e innalzare sè e' suoi seguaci; e cominciò a seminare discordie, e sotto colore di giustizia e di piatà dicea in questo modo.

I poveri huomini sono tribolati e spogliati di loro sustanzie con le imposte e con le Libbre, e alcuni se ne empiono le borse. Veggasi dove s'è gran somma di moneta è ita, che non se ne può esser tanta consumata nella guerra. E questo molto sollicitamente domandava innanzi a' Signori e ne' Consigli. La gente volentieri l'ascoltava, credendo che di buono animo lo dicesse; nondimeno pure amavano, che ciò si ricercasse.

L'altra parte non sapea, che si rispondere, però che l'ira e la superbia l'impediva. E tanto se'iono con gli Ufficiali che erano con loro, che determinarono, che delle forze e delle violenze e ruberie si ricercasse. I Giudici forestieri chiamarono Ragionieri, poi si ammollarono le parole; e i Popolani, che reggeano, per accattare benivolenzie ribandarono i confinati, che haveano ubbidito, a dì primo d'Agosto 1303.

Sciarra dalla Colonna in Sabato a dì 7. di Settembre 1303. entrò in Alagna Terra di Roma, con gente assai, e con quelli da Ceccano, e con uno Cavaliere, che era quivi per lo Re di Francia, e con la sua insegna, e con quella del Patrimonio, cioè delle Chiavi, ruppono la Sagrestia, e la Tesoreria del Papa, e tolseogli molto tesoro. Il Papa abbandonato dalla sua famiglia rimase preso. Difese, che Messer Francesco Orsini Cardinale vi fu in persona con molti Cittadini Romani; e tennesi fusse congiura fatta col Re di Francia, perchè il Papa s'ingegnava d'abbassarlo. E la guerra de' Fiamminghi fattagli contro si disse fu per sua dilibrazione, onde molti Franciosi perirono.

Il Re di Francia per questa cagione raunò in Parigi molti Maestri in Theologia e Baccellieri de' Frati Minori, e Predicatori, e d'altri Ordini, e quivi il fece pronunziare Eretico, e poi il fece ammunire accusandolo di molti orribili peccati. Il Papa era preso in Alagna; e senza fare alcuna difesa o scusa, fu menato a Roma, ove fu ferito nella testa, e dopo alcun dì arrabbiato si morì.

Della sua morte molti ne furono contenti allegri, perchè crudelmente reggea, e accendea guerre, disfacendo molta gente, e raunando assai tesoro; e specialmente se ne rallegrarono i Bianchi e Ghibellini, perchè era loro cordiale nimico. Ma i Neri se ne contristarono assai.

Del detto mese di Settembre i Bianchi e i Ghibellini di Firenze s'accozzarono con Messer Tolosato degli Uberti Nobile Cavaliere di Firenze, e valentissimo huom d'arme; e cavalcarono ad Arezzo con soldati Pisani. I Sanesi dierono loro il passo, perchè i Cittadini di Siena marciavano bene con ambe le parti; e quando sentivano i Bianchi forti, gli sbandiano; ma il bando era viziato, che non aggravava.

De.

Davano ajuto a' Neri nelle cavalcate, e mostravansi fratelli, e però parlò di loro una profezia, la quale fra' l'altre parole della guerra di Toscana dicea: *La Lupa puttana*: che per Lupa s'intende Siena. *Raunaronsi ad Arezzo* i Bianchi e Ghibellini di Firenze, Romagna, Pisa, e ogni loro altro amico, sì che in Calen di Novembre vi furono a cavallo.....

A | I Neri calcarono a Figline; e i Bianchi a cavallo scesono a Ganghereto. Gli Aretini vennero a Laterina, e afforzarono i passi, perchè vittuaglia non vi si mettesse. Il Castello si perde per fame e per discordia fu tra gli Aretini, però che in segreto i loro maggiori prendono prezzo, e lasciarono fornire.

FINE DEL SECONDO LIBRO.

TER-

TERZO LIBRO

DELLA CRONACA

DI DINO COMPAGNI.

Nostro Signore Iddio, il quale a tutte le cose provvede, volendo ristorare il Mondo di buono Pastore, provide alla necessità de' Cristiani, perchè chiamato fu nella sedia di San Piero Papa Benedetto nato di Trevigi, Frate Predicatore, e Priore Generale, huomo di pochi parenti e di picciolo sangue, costante e honesto, discreto e santo. Il Mondo si rallegrò di nuova luce. Cominciò a fare opere piate, perdonò a' Colonesi, e restituigli ne' beni. Nelle prime digiune fece due Cardinali, l'uno Inghilese; l'altro fu il Vescovo di Spuleti nato del Castello di Prato, e Frate Predicatore, chiamato Messer Niccolao, di piccoli parenti, ma di grande scienza, grazioso e savio, ma di progenie Ghibellina, di che molto si rallegrarono i Ghibellini, e' Bianchi, e tanto procurarono, che Papa Benedetto il mandò Paciario in Toscana.

Innanzi alla sua venuta si palesò una congiura ordinata da Messer Rosso della Tosa, il quale tutto ciò, che faceva e procurava nella Città era per havere la Signoria a guisa de' Signori di Lombardia; e molti guadagni lasciava, e molte paci faceva per havere gli animi de' gli huomini pronti a quello, desiderava.

Messer Corso Donati nonne scufava moneta. Ogniuno chi per paura, chi per minaccie gli dava del suo: non lo chiedeva, ma faceva sembante di volere. I due nimici si guardavano a' fianchi. Messer Rosso temea l'abbominio de' Toscani, se contro a Messer Corso avesse procurato. Temea i nimici di fuori, e procurava d'abbassargli, prima che a Messer Corso mostrasse sua nimistà; e temea il nome, che avea della parte, che il Popolo non si turbasse. Teneasi col Popolo grasso, però che erano le sue tanaglie, e pigliavano il ferro caldo. E Messer Corso per l'animo grande, che avea, alle picciole cose non attendeva, e non dichinava; e non avea l'amore di cotali Cittadini per sdegno. Sì che lasciando il Popolo grasso, co' Grandi si congiurò, mostrando molte ragioni, come eglino erano prigioni, e in servitù d'una gente di Popolani grassi, anzi cani, che gli signoreggiavano, e toglieansi gli honori per loro. E così parlando, raccolse tutti i gran Cittadini, che si teneano gravati, e tutti seguitarono, nella qual fu Messer Lottieri della Tosa Vescovo di Firenze, e Messer Baldo suo nipote, imperò che Messer Rossellino suo Consorto si tenea uno suo Castello e' fedeli, e non se ne ofava dolere, mentre che Papa Bonifazio visse. E furonvi i Rossi, i Bardi, i Lu cardesi, i Cavalanti, i Bustichi, i Giandonati, i Tornaquinci quasi tutti, i Manieri, e parte degli Adimari. E molti Popolani vi furono, e in tutti tra di Famiglie e Popolani furono trentadue i giurati; e diceano sopra il grano venuto di Puglia, che si dava per bocche al Popolo: *I Popolani sono gravati, e tolto il loro con le grandi imposte; e poi convien loro mangiare le stuoie;* dicendo, che le tagliavano nel grano, perchè la misura cresceffe.

A Il Popolo grasso cominciò a temere; gli amici di Messer Corso montarono, ma non tanto: che ne' configli, e nelle raunate smentivano Messer Corso. Molto il perseguitavano i Bordoni, che erano Popolani arditissimi e arroganti, e più volte lo smentirono, e non guardavano a maggioranza d'avversari, nè che advenire ne potesse. Del Comune traevano assai guadagno, e le lode gli formontavano; non però i seguaci di Messer Rosso gli lasciavano molestare. Possono in uno mese il grano, e Fiorini dodici mila, e feciono la Libra, e pesonne mille dugento cavalli, e Fiorini cinquanta per cavallo senza nulla piatà; e allora mandarono gente, e feciono un battifolle presso a Monte Accinco, e misonvi huomini a guardia.

B La congiura pure di Messer Corso parlando sopra mano, l'altra parte mandò pe' Lucchesi, i quali con parole mezzane credettono torre le Fortezze, tenea; e assegnatoli tempo a renderle, il condannarono, se non le desse a' Lucchesi. Messer Corso non volendosi lasciare forzare, richiese gli amici suoi, e molti sbanditi raccolse; e venne in suo ajuto Messer Neri da Lucardo valente huomo d'arme, e armato a cavallo venne in Piazza, e con balestra, e con fuoco combattè il Palagio de' Signori aspramente.

C L'altra parte, di cui era capo Messer Rosso della Tosa, insieme con la maggior parte de' Consorti, co' Pazi, Frescobaldi, Gherardini, Spini, e il Popolo, e molti Popolani vennero alla difesa del Palagio; e feciono gran zuffa, nella quale fu morto d'uno quadrello Messer Lotteringo Gherardini, che ne fu gran danno, che era valente molto.

Messer Rosso della Tosa, e i suoi seguaci chiamarono il nuovo uficio de' Priori, e misongli la notte in Palagio senza suoni di trombe o altri honori. I Serragli erano fatti per la Terra, e circa un mese stettono sotto l'arme.

D I Lucchesi, erano venuti in Firenze per mettere pace, hebbono gran balia dal Comune, e molto si scopersono i Grandi, e voleano si rompessono le leggi contra i Grandi. Raddoppiossi il numero de' Signori, e nondimeno la parte de' Grandi rimase in gran superbia e baldanza.

Accadde in quelli dì, che il Testa Tornaquinci, e un figliuolo di Bingieri suo Consorto in Mercato Vecchio fedironne, e per moeto lasciarono uno Popolano loro vi ino, e niuno ardia a soccorrerlo per tema di loro. Ma il Popolo rassicurato si crucciò, e con la insegna della giustizia armati andarono a Casa i Tornaquinci, e misono fuoco nel Palagio, e arsollo, e disferono per la loro baldanza.

Il Cardinale Nicolao da Prato segretamente domandato da' Bianchi e Ghibellini di Firenze a Papa Benedetto per Legato in Toscana, giunse in Firenze a dì 10. di Marzo 1303. e grandissimo honore gli fu fatto dal Popolo di Firenze con rami d'ulivo e con gran festa; e posato in Firenze alcun dì, trovando i Cittadini molto divisi, domandò balia dal Popolo di potere con-

stri-

strignere i Cittadini a pace, la quale fu concessa per fino a Calen di Maggio 1304. e poi prolungata per uno anno. E fece più paci tra' Cittadini dentro; ma di poi la gente raffreddò e molte gavillazioni si trovarono.

Il Vescovo di Firenze favoreggiava la pace, perchè con seco recava giustizia e dovizia, e a petizione del Cardinale si pacificò con Messer Rosso suo conforto, rifermò i Gonfaloni delle Compagnie; gli amici di Messer Corso n'ebbero parte, e egli fu chiamato Capitano di Parte. Ciascuno favoreggiava il Cardinale, e egli con speranza tanto gli umiliò con dolci parole, che gli lasciarono chiamare Sindachi, che furono per la parte dentro Messere Ubertino dello Strozza e Ser Bono da Ognano. E per la parte di fuori Messer Lapo Ricovero, e Ser Petracco di Ser Parenzo dall'Ancisa.

A dì 26. d'Aprile 1304. raunato il Popolo sulla Piazza di Santa Maria Novella nella presenza de' Signori, fatte molte paci, si baciaron in bocca per pace fatta; e contratti se ne fece, e puosono penea chi contra facesse; e con rami d'ulivo in mano pacificarono i Gherardini con gli Amieri. E tanto pareva, che la pace piacesse a ogni uno, che vegnendo quel dì una gran pioggia, niuno si partì, e non pareva la sentissono. I fuochi furono grandi: le Chiese sonavano, rallegrandosi ciascuno; ma il Palagio de' Gianfigliazi, che per le guerre faceva gran fuochi, la sera niente fece, e molto se ne parlò per li buoni: diceano non era degno di pace. Andavano le Compagnie del Popolo facendo gran festa sotto il nome del Cardinale con le insegne havute da lui in sulla Piazza di Santa Croce.

Messer Rosso della Tosa rimase con grande sdegno, però che troppo gli parve, che la pace fusse ita innanzi, a quello, che egli volea; e però pensò d'avacciare suo intendimento con gli altri suoi, però che a lui lasciavano fare, e a lui si mostravano amichevoli; e tutto faceano per avere Pistoia, della quale forte dubitavano, però che la teneano i loro avversari, e eravi dentro Messer Tolosato degli Uberti. E in tanto i Cavalieri e Pedoni de' Bianchi, tornando a Monte Accinico dal soccorso di Furlì, per questo i Guelfi dentro cominciarono a parlare viziatamente, e perturbare la pace. E dopo molte altre cose richiesono i Buondelmonti a pacificarsi con gli Uberti, onde molti consigli se ne fece per indugiarlo, che era cosa impossibile.

A dì 6. di Maggio MCCCIV. i Priori commisono nel Cardinale, e in quattro chiamati pe'l Papa a dare esecuzione alla pace universale, cioè a Messer Martino della Torre da Milano, a Messere Antonio da Fostierato da Lodi, a Messere Antonio de' Brusciati da Brescia, e a Messer Guidotto de' Bugni da Bergamo.

I contrarj alla volontà del Papa non volendo più sostenere il fascio del Cardinale, nè lasciare più abbarbicare la pace, feciono tanto con false parole, che rimosono il Cardinale di Firenze, dicendogli:

Monsignore, anzi che andiate più avanti con l'esecuzione della pacie, fateci certi, che Pistoia ubidisca; perchè facendo noi pace, e Pistoia rimanesse a' nostri avversari, noi saremo ingannati. E questo non diceano, perchè havendo Pistoia voleosono la pace, ma per prolungare il trattato della pace; e tanto con colorate parole il mossono, che a dì 8. di Maggio 1304. si partì di Firenze, e per la via di Campi albergò a un bel Riparo di Rinuccio di Senno Rinucci.

Tom. IX.

A L'altro di cavalcò a Prato, donde nato era, e dove mai non era stato, e quivi con molto honore, e gran dignità fu ricevuto, e con rami d'ulivo, e Cavalieri con bandiere, e stendardo di zendado. Il Popolo, e le Donne ornate, e le vie coperte, con balli, e con stromenti gridando: *Viva il Signore.* Ma tosto gliel'ambiarono in onta, siccome i Giudei feciono a Cristo, come di sotto si dirà.

B In quel dì cavalcò a Pistoia e parlò co' Maggiori e Reggenti della Terra; e con lui cavalcò Messer Geri Spini, il quale havea fatti gli arnesi credendo havere la Signoria della Terra, e furono da Messer Tolosato de' gli Uberti, e dal Popolo ricevuti con grande honore, e fugli data certa balia dal Popolo, ma non che desse la Città a altri. Il perchè vedendo, che la Terra si tenea con molti scalterimenti, perdè la speranza d'haverla, e però se ne ritornò in verso Prato, dove credendo potere entrare con la forza de' parenti e degli amici suoi, non potè.

C Sentendo ciò, che in Prato contro a lui era ordinato, di subito si partì, e ritornò a Firenze, e sbandì e scomunicò i Pratesi, e bandì loro la Croce addosso, dando perdono a chi contro a loro facesse danno alcuno; e i parenti e amici suoi furono disfatti e cacciati di Prato.

D Il Podestà di Firenze con le cavallate, e con soldati del Comune cavalcarono sul Contado di Prato, e schieraronsi nel greto di Bisenzio all'Olmo a Mezzano, e stettonvi fino a passata Nona. Di Prato usirono alcuni per trattare a' accordo, scusandosi al Cardinale, e profferendo fare ciò, che egli volea, tanto che cessaron' il furore, perchè molti ve ne erano, che volentieri harebbono dato loro il guaisto, e provatifi di vincere la Terra, ciò è quelli, che erano del volere del Cardinale.

E Gli altri capi di Parte Nera, e loro seguaci, molte parole diceano piene di scandolo, e stando schierati i Cavalieri, e fu presso che finita la guerra, tanto scandalo nacque tra quelle genti, il quale se fosse ito innanzi, i grandi e'l Popolo, a cui piaceva la pace, amici del Cardinale, ne harebbono havuto il migliore, secondo che le volontà si dimostravano, e quelli della Casa de' Cavalanti molto se ne mostravano favorevoli.

Partissi l'Oste, e venne a Campi, e quivi dimorò tutto quel dì. L'altro giorno si partì, però che il Cardinale si lasciò menare per le parole, credendo far' il meglio della pacie; ma i parenti suoi, che con onta ne furono cacciati, non tornarono in Prato, e non si fidarono, e poi furono fatti rubelli.

Attese il Cardinale ad avacciare la pacie, e a darvi esecuzione, e prese per consiglio per concordare le differenze di far venire de' Capi de' gli Usciti di fuori, e eleffene quattordici, i quali vennono a Firenze sotto licenzia e sicurtà, e stettono oltre Arno in Casa i Mozzi, e fecionvi chiuse di legname, e posonvi guardie per non potere essere offesi.

I nomi d'alcuni sono, Messere de' Conti da Gangalandi, Lapo di Messere Azzolino degli Uberti, Baschiera di Messer Bindo della Tosa, Baldinaccio Adimari, Giovanni de' Cerchi, e Naldo di Messer Lottino Gherardini, e più altri. E la Parte Nera, che erano in Firenze, i nomi d'alcuni, Messer Corso Donati, Messer Rosso della Tosa, Messer Pazino de' Pazi, Messer Geri Spini, Messer Maruccio Cavalcanti, Messer Betto Brunelleschi, e più altri.

Quando quelli di Parte Bianca vennono a Fi-

N n

rea-

renze, furon molto honorati dalla gente minuta. Molti antichi Ghibellini huomini e femine baciavano l'arme degli Uberti; e Lapo di Messere Azzolino fu molto guardato da' Grandi loro amici, perchè molti odii mortali havean quelli di Casa sua con molti Cittadini Guelfi.

Il Baschiera della Tosa fu anche molto honorato, e egli honorò Messer Rosso in parole e in vista; e grande speranza ne prese il Popolo, perchè i Bianchi, e Ghibellini si proposono lasciarsi menare a' Neri, e di consentire ciò che domandavano, acciò non haveffon cagion fuggire la pacie. Ma i Neri non havean voglia di pace; menarongli tanto con parole, che i Bianchi furono consigliati si riduceffono a Casa i Cavalcanti, e quivi farsi forti d'amici, e non lasciare la Città loro. E molti savi huomini diffono, che se fatto l'haveffono, erano vincitori. Ma mandarono messaggi a' Cavalcanti per parte del Cardinale, e di loro, a richiederli, i quali ne tennono consiglio, e accordaronsi non riceverli: il quale fu mal consiglio per loro, secondo i volgari, perchè gran danno venne sopra loro, e le lor Case, di fuoco e d'altre cose, come innanzi si dirà.

I Bianchi, da poi che da' Cavalcanti non furono ricevuti, e vedendo i dubbiosi sembianti de' loro avversari, e le parole, che usavano, furono consigliati, che si partiffono, e così feciono adì 8. di Giugno 1304. Il Cardinale rimase. Quelli, che volentieri non lo vedeano, feciono sembiante d'offenderlo; e una famiglia chiamata i Quaratesi vicini de' Mazi, e al Palagio dove abitava il Cardinale, feciono vista di saettarlo: il perchè dolendosene fu consigliato, si partisse; onde temendo si partì adì 9. di Giugno, lasciando la Terra in male stato, e andossene a Perugia, ove era il Papa.

I buoni Cittadini rimasono molto crucciati e disperati di pace. I Cavalcanti si dolcano, e molti altri; e tanto s'accesono gli animi, che la gente s'armò e cominciaronsi a offendere. Quelli della Tosa, e i Medici vennono armati in Mercato Vecchio con le balestra, saettando verso il Corso degli Adimari, e giù per Calimala; e uno Serraglio combatterono nel Corso, e abbattonlo, il quale era guardato da gente, che havea più animo a vendetta, che a pace.

Messer Rossellino della Tosa con sua brigata venne a Casa i Saffetti per mettervi fuoco; i Cavalcanti foccorffono, e altre genti; e in quello trarre Nerone Cavalcanti scontrò Messer Rossellino, al quale basò la lancia, e posegliela a petto per modo, che lo gittò da cavallo.

I Capi di Parte Nera haveano ordinato un fuoco lavorato, pensando bene, che a zuffa conveniano venire, e intesonsi con uno Ser Neri Abati Priore di San Piero Scheraggio, huomo reo e dissoluto, nimico de' suoi Consorti, al quale ordinarono, che mettesse il primo fuoco, e così mise adì 10. di Giugno 1304. in Casa i Consorti fuoi in Orto San Michele. Di Mercato Vecchio si saettò fuoco in Calimala, il quale multiplicò tanto per non esser difeso, che aggiunto col primo, arse molte Case, e Palagi, e Botteghe.

In Orto San Michele era una gran loggia con uno Oratorio di Nostra Donna, nel quale per divozione eran molte immagini di cera, nelle quali appreso il fuoco, aggiugnendovisi la caldezza dell'aria, arsono tutte le Case, che erano intorno a quel Luogo, e i fondachi di Calima-

la, e tutte le botteghe, che erano intorno a Mercato Vecchio fino in Mercato Nuovo, e le Case de' Cavalcanti, e in Vacchereccia, e in Porta Santa Maria fino al Ponte Vecchio, che si disse, arsono più che mille novecento magioni; e niuno rimedio vi si potè fare.

I ladri pubblicamente si metteano nel fuoco a rubare, e portarsene ciò, che poteano have-re, e niente era lor detto; e chi vedea portarne il suo, non osava domandarlo, perchè la Terra in ogni cosa era mal disposta.

I Cavalcanti quel dì perderono il cuore, e il fangue, vedendo ardere le loro Case, e Palagi; e Botteghe, le quali per le gran pignoni per lo stretto luogo gli teneano ricchi.

Molti Cittadini temendo il fuoco, isgombravano i loro arnesi in altro luogo, ove credeano, che dal fuoco suffono sicuri, il quale si stese tanto, che molti gli perdonono per volergli campare, e rimasono disfatti.

Acciò che di tal malificio si sappia il vero, e perchè cagione fu fatto detto fuoco, e dove, i Capi di Parte Nera (a fine di cacciare i Cavalcanti di quel luogo, i quali temeano, perchè erano ricchi e potenti) ordinarono il detto fuoco a Ognissanti, e era composto per modo, che quando ne cadea in terra, lasciava uno colore azzuro, il quale fuoco ne portò il detto Ser Neri Abati in una pentola, e miselo in Casa i Consorti, e Messer Rosso della Tosa, e altri li saettarono in Calimala.

Sinibaldo di Messer Corso Donati con un gran viluppo di detto fuoco a modo d'un torchio acceso venne per metterlo nelle Case de' Cavalcanti in Mercato Nuovo, e Boccaccio Adimari con suoi seguaci per Corso degli Adimari fino in Orto San Michele. I Cavalcanti si feciono loro incontro, e ripinfongli nel Corso, e tolson loro il serraglio, che havean fatto. Allora mison fuoco in Casa i Macci nella Corte delle Badesse.

Il Podestà della Terra con sua famiglia e con molti soldati venne in Mercato Nuovo, ma ajuto nè difensione alcuna non fece; guardavano il fuoco, e stavansi a cavallo, e davano impedimento per lo ingombrio faceano, che impedivano i Fanti, e gli andatori.

I Cavalcanti e molti altri guardavano il fuoco, e non hebbono tanto ardire, che andassono contro a' nimici, poi che il fuoco fu spento, che vincere gli poteano e rimanere signori. Ma Messere Maruccio Cavalcanti, e Messer Rinieri Lucardesi consigliarono, che prendessono le lumiere accese, e andassono a ardere le Case de' nimici, che haveano arse le loro: Non fu seguito tal consiglio, che se seguito l'haveffono, perchè niuna difensione facea l'altra parte, farebbono stati vincenti; ma tristi e dolenti se n'andarono alle Case de' parenti loro; e i nimici presono ardere, e cacciarongli della Terra; e chi andò a Ostina, chi alle Stinche a' loro possessioni, e molti a Siena, perchè da' Sanesi hebbono speranza di riconciliarli; e così passò il tempo, e non furono riconciliati, e da ciascun riputati vili.

Rimasono i Cittadini in Firenze smagati per lo pericoloso fuoco e sbigottiti, perchè non ardivano a lamentarsi di coloro, che messo ve l'haveano, perchè tirannescamente teneano il reggimento, con tutto che anche di loro arnesi affai ne perdesono quelli, che reggeano.

I Caporali de' Reggenti sappiendo di certo, che abbominati farebbono al Santo Padre, diliberarono andare a Perugia, dove era la Corte.

Quelli,

Quelli, che v'andarono, Messer Corso Donati, Messer Rosso della Tosa, Messer Pazzino de' Pazzi, Messer Geri Spini, Messer Betto Brunelleschi, con alcuni Lucchesi e Sanesi; credendosi con colorate parole e con danari e con forza d'amici annullare l'oltraggio fatto al Cardinale Legato, e Paciaro in Toscana, e la grande infamia, haveano del fuoco crudelissimamente messo nella Terra. Giunsono in Corte, dove cominciarono a seminare del seme portarono.

Adì 22. di Luglio 1304. morì in Perugia Papa Benedetto Undecimo di veleno, messo in fichi freschi, gli furono mandati.

Dimorando i detti in Perugia per gli Usciti di Firenze si fe un franco pensiero, che fu che celatamente invitarono tutti quelli di loro animo, che un giorno posto, doveffono esser tutti con armata mano in certo luogo; e si segretamente menarono il trattato, che quelli, che erano rimasi in Firenze, niente ne sentirono; e messo in ordine subito furono alla Lastra presso a Firenze a due miglia, con mille dugento huomini d'arme a cavallo, con sopravviste bianche, e furonvi Bolognesi, Romagnuoli, Aretini, e altri amici a cavallo e a piè.

Il grido fu grande per la Città: i Neri temeano forte i loro avversari, e cominciarono a dire parole humili, e molti se ne nascono ne' Munisteri, e molti si vestivano come Frati, per paura di loro nimici, che altro riparo non haveano, perchè non erano provveduti.

I Bianchi e Ghibellini stando alla Lastra, una notte molti loro amici della Città gli andarono a confortare del venire presto. Il tempo era di Luglio, il dì di Santa Maria Magdalena a dì 21. e il caldo grande, e la gente, che vi dovea essere, non v'era ancor tutta, però che i primi, che vennero, si scopersono due dì innanzi.

Messer Tolosato degli Uberti co' Pistolesi non era ancor giunto, perchè non era il dì deputato. I Cavalcanti, i Gherardini, i Lucardesi, gli Scolari di Val di Pesa non eran' ancora scesi; ma il Baschiera, che era quasi Capitano, vinto più da volontà, che da ragione, come giovane, vedendosi con bella gente, e molto incalzato, credendosi guadagnare il pregio della vittoria, chinò giù co' Cavalieri alla Terra, poichè scoperti si vedeano; e questo non dovean fare, perchè la notte era loro più amica, che'l dì, sì per lo calore del dì, e sì perchè gli amici farebbono iti a loro di notte della Terra, e i perchè ruppono il termine dato a gli amici loro, i quali non si scopersono, perchè non era l'ora determinata.

Vennero da San Gallo, e nel Casaggio del Vescovo si schierarono presso a San Marco, e con le Insegne bianche spiegate, e con ghirlande d'ulivo, e con le spade ignude gridando Pace, sanza far violenza o ruberia a alcuno.

Molto fu bello ad vedergli con segno di pace, stanco schierati. Il caldo era grande sì, che pareva, che l'aria ardesse. I loro corridori a piè e a cavallo si strinsono alla Città, e vennero alla Porta degli Spadai, credendo il Baschiera avervi amici, e entrarvi sanza contesa; e però non vennero ordinati con le scure, nè con l'armi da vincere la Porta. I Serragli del Borgo furono loro contesi; pur gli ruppono, e fedirono, e uccisono molti Gangalandesi, erano quivi alla guardia. Giunsono alla Porta, e per lo sportello molti entrarono nella Città. Quelli dentro, che haveano loro promesso, non attennoo loro

Tom. IX.

A patti, come furono i Pazzi, i Magalotti, e Messere Lambertuccio Frescobaldi, i quali erano con loro sdegnati, chi per oltraggi e onte ricevute, chi pe'l fuoco messo nella Città, e altre villanie loro fatte: anzi feciono loro contro per mostrarsi non colpevoli, e più si sforzavano d'offendergli, che gli altri, e con balestra attorno vennero faettando a Santa Reparata. Ma niente valea, se non fusse stato uno fuoco, che fu messo in uno Palagio allato alla Porta della Città, onde coloro, che già erano entrati nella Terra dubitarono esser traditi, e volsonsi indietro, e portaronsene lo sportello della Porta, e giunsono alla Schiera grossa, la quale non si movea, ma il fuoco forte crescea.

B Così stando, il Baschiera sentì, che quelli, che'l dovean favoreggiare, lo nimicavano; e però volse i cavalli, e tornò in dietro; e la speranza e l'allegrezza tornò loro in pianto; che i loro avversari vinti divennero vincitori, e presono cuore, come lions, e scorrendo gli seguiano, ma con grande riguardo. E i pedoni vinti dalla calura del Sole si gettavano per le vigne e per le case, nascondendosi, e molti ne trafelarono.

Il Baschiera si gittò nel Monasterio di San Domenico, e per forza ne trasse due sue Nipoti, che erano molto ricche, e menolle feco, e però Iddio gliene fece male.

A Casa Carlettino de' Pazzi rimasono molti Gentili huomini per ricogliere loro, e per danneggiare i loro nimici, che scorrevano loro dietro, e più non gli seguitarono.

C Poco lontano dalla Terra scontrarono Messer Tolosato degli Uberti, il quale co' Pistolesi veniva per essere al dì nominato: vollegli rivolgere, e non potè; il perchè con gran dolore se ne tornò in Pistoia, e ben conobbe, che la giovinezza del Baschiera gli tolse la Terra.

D Molti degli usciti ne furono morti, che si trovarono nascosti, e molti poveri infermi uccisono, i quali traevano dagli Spedali. Bolognesi e Aretini furon presi assai, e tutti gl'impiccarono. Ma quelli, che eran maliziosi, l'altro giorno levarono una falsa voce dicendo, che Messer Corso Donati, e Messer Cante de' Gabrielli da Gobbio haveano preso Arezzo per tradimento, onde i loro nimici ne dubitarono tanto, che ne perdettero il vigore, e non s'ardirono a muovere. E così si perdè la Città riguadagnata per gran fallo. E molti dissono, che da qualunque altra Porta fussono venuti, acquistavano la Città, che difenditori non haveano, se non alcuni giovani, che non fariano messi tanto innanzi, che perire potessono, come fece Gherarduccio di Messer Buondelmonte, che tanto gli seguì, che uno si volse in dietro, e aspettollo, e poscglì la lancia, e miselo in terra.

E Il pensiero degli usciti fu savio e vigoroso, ma folle fu la venuta, perchè fu troppo subita e innanzi al dì ordinato. Gli Aretini ne portarono del legno dello sportello, e i Bolognesi: che a grande onta se'l recaron' i Neri. Molte volte i tempi sono paragone de' gli huomini, i quali non per virtù, ma per loro volgari son grandi; e ciò si vide in quel giorno, che i Bianchi vennero alla Terra, che molti Cittadini mutarono lingua, abito, e modi; pur quelli, che superbamente soleano parlare, contro agli usciti, mutarono il parlare, dicendo per le Piazze e per gli altri luoghi, che degna cosa era, che tornassono nelle loro case; e questo facea dir loro la paura più che la volontà, o che la ragione; e molti ne fuggirono tra i Religiosi, non per humiltà, ma per cattiva e misera viltà, cre-

N n 2

cre-

credendo che la Terra si perdesse. Ma poi che i Bianchi si furono partiti, ricominciarono a usare le prime parole inique, accese, e mendaci.

La Divina giustizia, la quale molte volte punisce nascosamente, e toglie i buoni Pastori a' Popoli rei, che non ne son degni e dà loro quello, che meritano alla loro malizia, tolse loro Papa Benedetto. I Cardinali per volontà del Re di Francia e per industria de' Colonnese, elessero Messer Ramondo dal Gotto Arcivescovo di Bordea di Guascogna, di Giugno 1305. il quale si chiamò Papa Clemente Quinto, il quale non si partì d'oltramonti, e non venne a Roma, ma fu consecrato a Lyone del Rodano. Dissesi, che alla sua consecrazione rovinò il luogo, ove era, e che la corona gli cadde di capo, e che il Re di Francia non voleva si partisse di là. Più Cardinali Oltramontani fece a sua petizione, e ordinamenti di decime, e altre cose; ma richiesto pubblicasse Eretico Papa Bonifazio, mai il volle fare.

Il Cardinale Niccolao da Prato, che molto havea favoreggiato la sua elezione, era molto in sua grazia, e essendo stato Legato in Toscana, come è detto, havendo havuta balia da' Pistoiesi di chiamare Signoria sopra loro per quattro anni, acciò che egli avesse balia nel a pace di ciò, che di Pistoia si domandava: che Parte Nera voleva, che gli usciti Guelfi tornassero in Pistoia; dicendo: *Noi non faremo pace, se l'istioia non si racconcia, però che pacificati noi, i Ghibellini torrebbero Pistoia; perchè Messer Tolosato ne è Signore, e così saremo ingannati.* E Pistoia si diceva esser data alla Chiesa, e la promessa del Cardinale non valse, perchè di Firenze fu cacciato, come è detto.

Perduta i Neri ogni speranza d'havere Pistoia, deliberarono haverla per forza; e con l'ajuto de' Lucchesi vi vennon', e posonvi l'assedio, e afforzaronvisi, e steccaronla, e fecionvi bertesche speise con molte guardie.

La Città era nel piano, piccoletta, e ben murata, e merlata, con fortezze, e con Porte da guerra, e con gran fossi d'acqua, sì che per forza havere non si potea; ma attesono ad affamarla, perchè soccorso havere non potea. I Pisani loro amici gli ajutarono con danari, ma non con le persone. I Bolognesi erano poco loro amici.

I Neri elessero per loro Capitano di guerra Ruberto Duca di Calauria figliuolo primogenito del Re Carlo di Puglia, il quale venne in Firenze con trecento cavalli, e insieme co' Lucchesi vi stette buon pezzo a assedio, perchè i Pistoiesi huomini valenti della persona spesso usciano fuori alle mani co' nimici, e faceano di gran prodezze. Molti huomini uccisono, Contadini di Firenze, e di Lucca, e tenean la Terra con poca gente, perchè per povertà molti se ne erano usciti; e non pensando esser' assediati, non si providono di vittuaglia; e poi che l'assedio vi fu, non poterono: e però la fame gli affalia. Gli Ufficiali, che havean la guardia della vittuaglia, saviamente la sribuivano per modo segreto. Le femmine, e huomini di poco valore di notte passavano per lo campo nascosamente, e andavano per vittuaglia alla Sambuca, e altri luoghi, e d'altre Castella di verso Bologna, e agevolmente la conduceano in Pistoia. Il che sentendo i Fiorentini s'afforzarono da quella parte, per modo che poca ve ne poteano mettere, pur per moneta furtivamente vi se ne metteva, infino che il fosso non fu ri-

chiuso, e fatte le bertesche; e di poi più non vi se ne pote mettere, però che chi ve ne portava era preso, e tagliatogli il naso, e a chi i piedi. E per questo sbigottirono per modo, che niuno più vittuaglia mettervi non ardia.

I Signori e Governatori della Terra non la voleano abbandonare, si come huomini, che speravano difenderli. I Pisani gli ajutavano con danari, ma non con le persone. Messer Tolosato Uberti, e Agnolo di Messer Guglielmino Rettori per mancamento di vittuaglia ne mandarono fuori tutti i poveri, e fanciulli, e donne vedove, e quasi tutte l'altre donne di vile condizione.

Deh quanto fu questa crudelissima cosa a sostenere nell' animo de' Cittadini! Vederli condurre le loro donne alle porte della Città, e metterle nelle mani de' nimici, e ferrarle di fuori! E chi non havea di fuori potenti, o parenti, o che per gentilezza fosse ricolta, era da' nimici vituperata; e gli usciti di Pistoia, conoscendo le donne, e' figliuoli de' loro nimici, ne vituperarono assai; ma il Duca molte ne difese.

Il nuovo Papa Clemente Quinto a petizione del Cardinale Niccolao da Prato, comandò al Duca Ruberto, e a' Fiorentini si levassero dall' assedio di Pistoia. Il Duca ubbidì, e partissi. I Fiorentini vi rimasono, e elessero per Capitano Messer Cante de' Gabrielli da Gobbio, il quale niuna pietà havea de' Cittadini di Pistoia, i quali dentro alla Terra costringeano le lagrime, e non dimostravano le loro doglie, perchè vedeano, era di bisogno di così fare per non morire, sfogavansi contro a' loro avversarij; quando alcuno ne prendeano, crudelmente l'uccideano. Ma la gran pietà era di quelli, erano guastati nel campo, che co' piè mozzati gli ponieno a piè delle mura, acciò che i loro padri, fratelli, e figliuoli gli vedessono, e non gli poteano ricevere nè ajutare, perchè la Signoria non gli lasciava, acciò che gli altri non ne sbigottissono, nè non gli lasciavano di su le mura vedere da' loro parenti e amici. E così morivano i buoni Cittadini Pistoiesi, che da' nimici erano smozzicati, e cacciati verso la loro tribolata e afflitta Città.

Molta migliore condizione hebbe Soddoma, e Gomorra, e l'altre Terre, che profundarono in un punto, e morirono gli huomini, che non hebbono i Pistoiesi, morendo in così aspre pene. Quanto gli affalì l'ira di Dio! Quanti o quali peccati poteano havere a così repente giudicio! Quelli, che erano all' assedio di fuori, sosteneano male assai per lo tempo cattivo, e per lo male terreno, e per le spese grandi; e i loro Cittadini gravavano forte, e spogliavano i Ghibellini e Bianchi di moneta, per modo che molti ne consumarono.

E per havere moneta ordinarono uno modo molto fortile, che fu una taglia, che puosono a' Cittadini, che si chiama la Sega, e poneano a' Ghibellini e a Bianchi tanto per testa il dì. Ad alcuni lire tre, ad altri lire due, a chi lire una, secondo che pareva loro, che potesse sopportare. E così havea la sua taglia colui, che era a' confini, come chi era nella Città. E a tutti i padri, che haveano figliuoli da portare arme, feciono certa taglia, se fra di venti non si rappresentassino nell' oste. Mandavavi la Città a Sesti e a Mute di venti dì in venti dì. E tanto feciono i Fiorentini, e' Lucchesi, che molti loro Contadini distrussero tenendogli senza paga, però che erano poveri, e convenia loro stare coll'

toll' arme allo assedio di Pistoia.

I Governatori di Pistoia, che sapeano il segreto della vittuaglia, sempre la celavano, e a i forestieri, che servivano la Terra con arme, ne davano, e a gli altri utili huomini discretamente, come bisogno ne haveano, perchè si vedeano venire alla morte per fame.

Quelli, che sapeano la strettezza della vittuaglia, haveano duri partiti, e il loro pensiero era tenerli fino allo stremo, e allora dirlo al Popolo, e armarli tutti, come disperati gettarsi co' ferri in mano a dosso a' nimici, e diceano: *O noi morremo per niente, o forse mancherà loro il cuore, e nasconderannosi, e gitteransi in fuga, o in altri vili rimedj.* E così dilibero fare, quando al fine della vittuaglia si vedessono venire, e non lasciarono però la speranza dello scampo loro.

Significarono i Pistolesi al Cardinale da Prato la loro miseria, e a altri loro segreti amici di fuori, li quali per loro procuravano; e tanto feciono, che in Corte fu eletto Messer Napoleone Orsini Cardinale Legato in Toscana, e nel Patriarcato d'Aquilea, e ciò si fece per foccorrere Pistoia come Terra di Chiesa, il quale Cardinale subito si partì, e fra pochi dì giunse in Lombardia.

Iddio glorioso, il quale i peccatori batte e castiga, e in tutto non gli confonde, si mosse a pietà, e mandò nel cuore de' Fiorentini questo pensiero: *Questa Signore ne viene, e giunto dirà: Questa Terra è della Chiesa; e vorrà entrarvi, e noi verremo a scandolo con la Chiesa; e pensarono a venire a rimedj.*

Perchè le cose si temono più da lunge, che dappresso; e pensa l'huomo molte cose, si come quando una Fortezza, o uno Castello si fa, molti sono, che per diversi pensieri la temono; e poichè è fatta e compiuta, gli animi sono assicurati, e niente la temono: così da lunge temerono i Fiorentini il Cardinale, e dappresso poco il curarono; benchè ragionevolmente temere si dovea, sì per l'altezza della Chiesa, sì per la sua dignità, e sì perchè era grande in Roma, e sì per la grande amicizia, havea di Signori e di Comuni. E tanto temerono la sua venuta, che disposono cercare accordo in questo modo.

Che eglino hebbono uno savio e buono Frate di Santo Spirito, il quale mandarono a Pistoia a Messere de' Vergellesi de' principali Cittadini, assai suo amico, e parlando con lui, il Frate gli fece molte promesse speziali e generali per parte della Signoria di Firenze, profferendoli, la Terra rimarrebbe libera e salda nelle tue bellezze, e le persone salve e le loro Castella.

Quando il Cavaliere sentì questo, lo manifestò agli Anziani, i quali udendo il Frate, e la balia havea, con hiutono l'accordo non senza volontà di Dio, che le grandi e le pic iole cose dispone, e non volle in tutto disfare quella Città. O pietosa clemenza, come gli conducesti in extremo fine, che solo uno di haveano vittuaglia da vivere, e poi si convenia la morte per fame palesare a' Cittadini!

Di ciò sia tu Santissima Maestà in eterno lodata, che il pane, che mangiavano i buoni Cittadini, i porci l'harebbono sdegnato.

Fatto l'accordo, innanzi la venuta del Cardinale la Porta s'aperse a dì 10. d'Aprile 1306. e tal Cit adino vi fu, che per fame patita mangiò tanto, che egli scoppiò.

I Neri di Firenze presono la Terra, e non

A osservarono loro i parti; perchè tanto gli strinse la paura, che a loro non convenisse renderla, che subito senza alcuno intervallo gittarono le mura in terra, che erano bellissime.

Il Cardinale Legato, udite le novelle di Pistoia, fortemente si turbò, perchè si credea esser tale, che rimedio v'arebbe posto. Andossene a Bologna, e quivi fece sua residenza.

Parma, Reggio, e Modona s'erano rubellate dal Marchese di Ferrara, il quale per troppa tirannia facea loro, Iddio non lo volle più sostenere; che quando fu più innalzato, cadde, perchè havea tolto per moglie la figliuola del Re Carlo di Puglia, e perchè condiscendesse a dargliele, la comperò oltre al comune uso, e fecele di dota Modona e Reggio. Onde i suoi fratelli, e i Nobili Cittadini sdegnarono entrare in altrui fedeltà. E più vi s'aggiunse la nimistà d'uno potente Cavaliere di Parma, chiamato Messer Ghiberto, il quale il Marchese cercava cacciare per tradimento; ma il Cavaliere diè gran conforto a' Cittadini di quelle due Terre di rubellarsi, e con gente e con arme gli liberò di servitù.

C Stando il Legato in Bologna, i Bolognesi rivolti cacciarono fuori i loro nimici. Credette pacificarli. I Fiorentini con danaro e con conforto feciono tanto, che gli apposono colpa d'uno trattato, e di tradimento; e vilmente e con vergogna lo cacciarono di Bologna, e morto vi fu uno suo Capellano. Andò in Romagna per entrare in Furlì. I Fiorentini gliel negarono. Andossene ad Arezzo, e con lettere e imbasciate cercò humiliargli, e non potè.

Il Cardinale essendo in Arezzo, raunò gente assai, e fecevisi forte, perchè intese, che i Neri di Firenze v'andrebbero a oste. Vennevi in suo ajuto il Marchese della Marca, e molti Gentilhuomini di là, e molti Guelfi Bianchi e Ghibellini di Firenze, e molti cavalli da Roma, e da Pisa, e da molti Cherici di Lombardia, che in tutto si ragionava, che fussono cavalli dumila quattrocento scelti.

D Andaronvi i Neri di Firenze, ma con molto sospetto; ma non si avvicinarono ad Arezzo. Tennero la via in verso Siena, poi si rivoltarono per una montagna, e entrarono in su quel d'Arezzo, dove disfeciono molte Fortezze de' gli Ubertini. Al piano non discesono, perchè i passi poteano esser loro contesi. E battaglia non si prese, perchè i Neri forte ne dubitavano. I nimici loro confortavano il Cardinale, si pigliasse la battaglia, mostrando haveere gran vantaggio, e la vittoria certa. Il Cardinale mai no'l consentì, nè che andassono a prendere i passi, o torre loro vittuaglia al partire: e però i Neri senza alcuno dubbio o offesa se ne tornarono a Firenze.

E Molto fu biasimato il Cardinale dell'avergli lasciati andar sicuri, e per molti si disse, che l'havea fatto per danari, o per promessa, gli fusse fatta da loro d'ubbidirlo, e d'honorarlo, o vero che Messer Corso Donati gli haveffe promesso Fiorini 4000. e dargli la Terra, e egli venisse da quella parte con la sua gente per portergli levare da oste, e haveere i danari, e non gli dare la Terra.

La gente, che in ajuto erano venuti al Cardinale, sconfolati si partirono, perchè vedeano il partito vinto, e haveano speso assai senza alcuno frutto, credendosi acquistare la Terra loro, e mai si raunarono più.

I Neri beffando il Cardinale, cercarono per più vie vituperarlo, mostrando volergli ubbidire;

re ; e ritornati in Firenze vi mandarono Imbasciatori Messer Betto Brunelleschi, e Messer Geri Spini, i quali il faceano volgere e girare a lor modo, traendo da lui grazie, e pareano i Signori della sua Corte; e anco gli feciono mandare a' Signori un Frate Ubertino; e tanti modi e tante cagioni trovavano, e opponeano da un punto a un altro, che aspettarono i nuovi Signori, che speravano fuffino loro più favorevoli.

Alcuni diceano, che il Legato tenea i Neri giusti huomini, e fermamente dicea a gli amici, che pace sarebbe. Non fu mai femmina da' ruffiani incantata, e poi vituperata, come costui da quelli due Cavalieri; e del più giovane fu detto, che più sottilmente seguitava l'opera, tenendo il Cardinale a parole, seguendo trattato di pace, nel quale buon pezzo dimorarono per lo parlare celato, (*) che faceva

In fine per infamia data in Corte al Cardinale, fu rimosso dalla Legazione, e con poco honore andò a Roma.

I favi huomini s'avidono, che gl'Imbasciatori stavano in Arezzo per mettere scandolo tra gli Aretini; E Ugucione da Faggiuola co' Magalotti, e con molti Nobili seminarono tanta discordia in Arezzo, che come nimici stavano i potenti Ghibellini; ma pur poi s'attutarono.

Si come nasce il vermine nel saldo pomo, così tutte le cose, che sono create, a alcuno fine conviene che cagione sia in esse, che al lor fine termini. Fra i Gueffi Neri di Firenze per invidia e per avarizia una altra volta nacque grande scandolo, il quale fu, che Messer Corso Donati parendogli havere fatta più opera nel acquistare la Terra, gli pareva de' gli honori e de' gli utili havere piccola parte, o quasi nulla; però che Messer Rosso della Tosa, Messer Pazino de' Pazi, Messer Betto Brunelleschi, e Messer Geri Spini con loro seguaci di Popolo prendeano gli honori, servivano gli amici, e davano i risponsi, e faceano le grazie, e lui abbassavano: E così vennono in grande sdegno negli animi, e tanto crebbe, che venne in palese odio.

Messer Pazino de' Pazi fece un dì pigliare Messer Corso Donati per danari dovea havere da lui, molte villanie (**) insieme si diceano per volere la Signoria senza lui, perchè Messer Corso era di sì alto animo, e di tanta operazione, che ne temeano, e parte contentevole non credevano che dare gli si potesse.

Onde Messer Corso raccolse gente a se di molte guise; gran parte hebbe de' Grandi, però he odiavano i Popolani pe' forti ordimenti della giustizia fatti contro a loro, i quali promettea annullare; molti n'accolse, che speravano venire sì grandi con lui, che in Signoria rimarrebbero. E molti con belle parole, le quali affai bene colorava, e per la Terra diceva: *Costoro s'appropriano tutti gli honori; e noi altri che siamo Gentilhuomini e potenti, siamo costretti a farli. Costoro hanno gli sgharigli, i quali gli seguitano. Costoro hanno i falsi Popolani, e partonsi il tesoro, del quale noi come maggiori douremmo esser Signori.* E così svolse molti de' gli adversari, e recò a suo animo, de' quali furono i Medici, e Bordononi, i quali gli soleano esser nimici, e sostenitori di Messer Rosso della Tosa.

Quando rifatta hebbe sua congiura, cominciarono a parlare più superbamente nell'opre e ne' Consigli; e se niuno s'opponea loro,

(*) Il Teso MS. Strozzi dice per le parole celate.

gli faceano sembante di nimico; e tanto s'accese il fuoco, che di concordia della congiura i Medici, e i Bordononi, e altri a ciò ordinati assalirono lo Scambrilla per ucciderlo, e fedironlo nel viso in più luoghi, onde gli adversari tennon, che fatto fusse in loro dispetto. Molto il visitarono, e molte parole diffono; e guarito che fu, gli dierono Fanti alle spese del Comune, confortandolo, che gran vendetta ne facesse. Questo Scambrilla era potente della persona, e per l'amistà di coloro, cui egli seguiva; non era huomo di grande stato, che era stato soldato.

Crescendo l'odio per le superbe parole erano tra quelli della congiura, e gli altri, si cominciò per ogni parte a invitare gente e amici. I Bordononi haveano gran seguito da Carmignano, e da Pittoia, e dal Monte di Sotto, e da Taio di Messer Ridolfo grande uomo di Prato, e da gli huomini di sua Casa, e di suo animo, tanto che a' congiurati prestò grande aiuto. Messer Corso avea molto inanimati i Lucchesi, mostrando le rie opere de' suoi adversari, e i modi, che egli usavano, i quali veri o non veri, egli sapea ben colorare. Tornato in Firenze ordinò, che un giorno nominato fussono tutti armati, e andassono al Palagio de' Signori, e diceffono, che al tutto voleano, che Firenze haveffe altro reggimento, e con queste parole venire all'armi.

Messer Rosso, e' suoi seguaci sentirono le invitate, e le parole si diceano; e apparecchiate l'arme con irato animo tanto s'accesero col parlare, che non si poterono ritrarre dal furore. E una Domenica mattina andarono a' Signori, i quali raunarono il Consiglio, e presono l'arme, e feciono richiedere Messer Corso, e i figliuoli, e i Bordononi. La richiesta, e il bando si fecie a un tratto; e subito condannati, e il medesimo dì a furore di Popolo andarono a Casa Messer Corso, il quale alla Piazza di San Piero Maggiore s'afferragliò, e afforzò con molti Fanti, e corsonvi i Bordononi con gran seguito vigorosamente, e con Pennoni di loro arme.

Messer Corso era forte di gotte aggravato, e non potea aoperar l'arme, ma con la lingua confortava gli amici, lodando e inanimando coloro, che valentemente si portavano. Gente havea poca, che non era il dì ordinato.

Gli assalitori erano affai, perchè v'erano tutti i Gonfaloni del Popolo co' Soldati, e con gli sgarigli a i ferragli, e con balestra, pietre, e fuoco. I pochi Fanti di Messer Corso si difendeano vigorosamente con lance, balestra, e pietre, aspettando, che quelli della congiura veniffon' in loro favore, i quali erano i Bardi, i Frescobaldi, i Rossi, e quasi tutto il Sesto d'Oltrarno, i Tornaquinci, i Buondelmonti, salvo Messer Gherardo; ma niuno si mosse, nè fece vista. Messer Corso vedendo, che difendere non si potea, diliberò partirsi. I ferragli si ruppono; gli amici suoi si fuggivano per le case, e molti si mostravano essere degli altri, che eran di loro.

Messer Rosso, e Messer Pazino, e Messer Geri, e Pinaccio, e molti altri pugnavano vigorosamente a pie' e a cavallo. Piero, e Messer Guglielmino Spini, giovane Cavalier novello, armato alla Catalana, e Boccaccio Adimari, e' figliuoli, e alcun suo Consorto, seguitandoli forte giunsono Gherardo Bordononi alla Croce a Gorgo, assalironlo; lui cadde boccone; egli non

(**) MS. Strozzi parole villane.

smontati l'uccisero; e il figliuolo di Boccaccio gli tagliò la mano, e portossela a casa sua. Funne da alcuno biasimato, e disse, lo faceva, perchè Gherardo havea operato contro a loro, a petizione di Messer Tedice Adimari loro Conforto e cognato del detto Gherardo. I fratelli scamparono, e il padre rifuggì in Casa i Tornaguinci, che era vecchio.

Messer Corso infermo per le gotte fuggia verso la Badia di S. Salvi, dove già molti mali havea fatti, e fatti fare; gli sgarrigli il presono, e riconobbonlo, e volendolne menare si difendeva con belle parole, si come savio Cavaliere. In tanto sopravvenne uno giovane cognato del Mariscalco; stimolato da altri d'ucciderlo, nol volle fare; e ritornandosene in dietro vi fu rimandato, il quale la seconda volta gli diè d'una lancia Catelanefca nella gola, e uno altro colpo nel fianco, e cadde in terra. Alcuni Monaci nel portarono alla Badia, e quivi morì a dì 15. di Settembre 1307. e fu sepolto.

La gente cominciò a riposarsi, e molto si parlò della sua mala morte in varj modi, secondo l'amicizia e inimicizia; ma parlando il vero, la sua vita fu pericolosa, e la morte repressibile. Fu Cavaliere di grande animo e nome, gentile di sangue e di costumi, di corpo bellissimo fino alla sua vecchiezza, di bella forma con delicate fattezze, di pelo bianco; piacevole, savio, e ornato parlatore, e a gran cose sempre attendea; pratico e domestico di gran Signori, e di Nobili huomini, e di grande amista, e famoso per tutta Italia. Nemico fu de' Popoli, e de' Popolani, amato da' Manfredieri, pieno di maliziosi pensieri, reo e astuto. Morto fu da uno straniero soldato così vilmente; e ben seppono i Conforti chi l'uccise, che di subito da' suoi fu mandato via. Coloro, che uccidere lo feciono, furono Messer Rosso dalla Tosa, e Messer Pazino de' Pazi, che volgarmente per tutti si dicea; e tali il benediceano, e tali il contrario. Molti credettono, che i due detti Cavalieri l'haveffon morto; e io volendo ricercare il vero, diligentemente cercai, e trovai così esser vero.

La Santa Chiesa di Roma, la quale è madre de' Cristiani, quando i rei Pastori non la fanno errare, divenuta in bassezza per la reverenzia de' Fedeli minuita, richiese i Fiorentini e formò processo di scomunicazione, e sentenza diè contro a loro, e scomunicò gli Ufficiali, e intradisse (*) la Terra, e tolse l'Ufficio santo a' Secolari.

I Fiorentini mandaro Imbasciatori al Papa. Morì il Vescovo Lottieri della Tosa. Chiamato ne fu per simonia uno altro di vile nazione, animoso in parte Guelfa, e molto nel vulgo del Popolo, ma non di santa vita.

Molto ne fu biasimato il Papa, e a gran torto, perchè i mali Pastori sono alcuna volta conceduti da Dio pe' peccati del Popolo, secondo il Filosofo. Molto si procurò in Corte con promesse e con danari; altri hebbe le voci, e altri la moneta. Ma lui hebbe il Vescovado. Uno Calonaco fu eletto Vescovo da' Calonaci; Messer Rosso, e gli altri Neri lo favoreggiavano, perchè era di loro animo, pensando volgerlo a suo modo. Andò in Corte, e spese danari assai, e il Vescovado non ebbe.

Vacato lo Imperio per la morte di Federigo Secondo, coloro, che a Parte d'Imperio attendeano, tenuti sotto gravi pesti, e quasi venuti

meno in Toscana e in Sicilia, mutate le Signorie, la fama e le ricordanze dello Imperio quasi spente: lo' mperadore del Cielo provvide, e mandò nella mente del Papa e de' suoi Cardinali di riconoscere, come erano invilite le braccia di Santa Chiesa, che i suoi Fedeli quasi non la ubbidivano.

Il Re di Francia montato in superbia, perchè da lui era proceduta la morte di Papa Bonifazio, credendo che la sua forza da tutti fosse temuta, facendo per paura eleggere i Cardinali a suo modo, addomandò (**), che l'ossa di Papa Bonifazio fussono arse, e lui sentenziato per Eretico, tenendo il Papa quasi per forza, opponendo, e diserando i Giudici per torre la loro moneta, appognendo a' Templari eresia, minacciandogli, abbassando gli honori di Santa Chiesa. Sì che per molte cose rinovate nelle menti degli huomini, la Chiesa non era ubbidita; e non havendo braccio nè difenditore, pensarono fare uno Imperadore, huomo che fusse giusto, savio, e potente, figliuolo di Santa Chiesa, amatore della Fede, e andavano cercando chi di tanto honore fusse degno. E trovarono uno, che in Corte era assai dimorato, huomo savio, di nobile sangue, giusto, e famoso, di gran lealtà; prò d'arme, e di nobile schiatta, huomo di grande ingegno, e di gran temperanza; ciò è Arrigo Conte di Luzimburgo di Val di Reno della Magna, d'età d'anni quaranta, mezzano di persona, bel parlatore, e ben fazionato, un poco guercio.

Era stato questo Conte in Corte per procacciare uno grande Arcivescovado della Magna per un suo fratello, il quale havuto il detto beneficio si partì, il quale Arcivescovado havea una delle sette voci dello' mperio. L'altre voci per volontà di Dio s'accordarono, e eletto fu Imperadore, il quale per lunga vacanza dello Imperio quasi si riputò niente a poter essere.

Il Cardinale da Prato, il quale molto havea favoreggiata la elezione sua, credendo ajutare gli amici suoi, e gastigare i nimici, e gli avversari suoi, lasciò ogni altra speranza per minore, e attese all' alteza di costui. La cui elezione fu fatta a dì 16. di Luglio 1309. e la confermazione, e bollate le lettere il detto anno. Il quale eletto e confermato passò la montagna, giurato e promesso di venire per la Corona all' Agosto prossimo, come leale Signore volendo osservare suo sacramento, nel primo Consiglio fu offeso da' Fiorentini, perchè a' prieghi loro l'Arcivescovo di Maganza lo consigliava, che non passasse, e che gli bastava esser Re della Magna, mettendogli in gran dubbio e pericolo il passare in Italia.

Iddio onnipotente, il quale è guardia, e guida de' Principi, volle, la sua venuta fusse per abbattere e gastigare i Tiranni, che erano per Lombardia e per Toscana, infino a tanto, che ogni Tirannia fusse spenta. Fermossi l'animo dello Imperadore d'observare sua promessa, come Signore, che molto stimava la fede; e con pochi cavalli passò la montagna per le Terre del Conte di Savoia senza arme, imperò che il paese era sicuro; sì che al tempo giurato giunse in Asti, e là raccolse genti, e prese l'arme, e ammunì i suoi Cavalieri, e venne giù discendendo di Terra in Terra, mettendo pace, come fusse uno Agnolo di Dio, ricevendo la fedeltà fino presso a Milano; e fu molto impedito dal Re Ruberto, era in Lombardia.

Giun-

(*) Il MS. Strozzi dice *inteldisse*.

(**) *addomandando*.

Giunto lo Imperadore fu uno crocicchio di due vie, che l'una menava a Milano, l'altra a Pavia, uno Nobile Cavaliere, chiamato Messer Maffeo Visconti da Milano, alzò la mano, e disse: *Signore, questa mano ti può dare, e tor Milano. Vieni a Milano, dove sono gli amici miei, però che niuno ce la può torre. Se vai verso Pavia, tu perdi Milano.* Era Messer Maffeo stato più anni rubello di Milano, e era Capitano quasi di tutta Lombardia, huomo savio e astuto più, che leale. Di Milano era allora Capitano e Signore Messer Guidotto dalla Torre, leale Signore, ma non così savio. Quelli dalla Torre eranfi Gentilhuomini, e d'antica stirpe, e per loro arme portavan una Torre nella metà dello scudo dal lato ritto, e dall'altro lato due Griffi incrocicchiati, e eran nimici de' Visconti.

Il Signore mandò un suo Maliscalco a Milano, che era nato di quelli dalla Torre, e molte parole amichevoli usò con Messer Guidotto, mostrandoli la buona volontà del Signore; ma Messer Guidotto pur dubitava della sua venuta, e temea di perdere la Signoria, e non gli pareva per sua difesa pigliare la guerra. Fece tutti i suoi soldati vestire di partita di campo bianco, e una lista vermiglia; fece disfare molti Ponti di lunge dalla Terra.

Lo Imperadore con piano animo tenne il consiglio di Messer Maffeo Visconti, e dirizzossi verso Milano, e lasciò Pavia da man ritta.

Il Conte Filippone Signore di Pavia con gran benivolenza mostrava aspettarlo, e honorarlo in Pavia. Lo Imperadore tegnendo la via verso Milano, passò il Tesino a guado, e per lo distretto cavalcò senza contrasto.

I Milanefi gli vennero incontro. Messer Guidotto veggendo tutto il Popolo andargli incontro, si mosse anche lui, e quando fu appresso a lui, gittò in terra la bacchetta, e smontò in terra, e baciogli il piè, e come huomo incantato seguì il contrario del suo volere.

Con gran festa fu ricevuto dal Popolo in Milano, e pacificò Messer Guidotto, e Messer Maffeo insieme co' loro seguaci, e molte altre belle cose fece, e più parlamenti; e più lettere mandò nella Magna, havendo novelle, che l' suo figliuolo era coronato Re di Buemia, e havea preso Donna di nuovo, di che hebbe molta allegrezza.

Avea lo Imperadore per antica usanza di prendere la prima Corona a Moncia, ma per amore de' Milanefi, e per non tornare in dietro prese la Corona di Ferro lui, e la Donna sua in Milano nella Chiesa di Santo Ambrugio la mattina della Pasqua di Natale a dì 25. di Dicembre 1310. La quale Corona era di Ferro sottile a guisa di foglie d'alloro, forbita e lucida come spada, e con molte perle grosse, e altre pietre.

Grande e orrevole Corte tenne in Milano, e molti doni fece la Imperadrice la mattina di Calen di Gennaio 1310. (*) a i suoi Cavalieri. Parte Guelfa, o Ghibellina non volea udire ricordare. La falsa fama l'accusava a torto. I Ghibellini diceano: *E' non vuole vedere, se non Guelfi.* E i Guelfi diceano: *E' non accoglie, se non Ghibellini;* e così temeano l'un l'altro. I Guelfi non andavano più a lui, e i Ghibellini spesso lo visitavano, perchè n'aveano maggior bisogno. Per gl'incarichi dello Imperio portati pareva loro dovere avere migliore luogo; ma la volontà dello Imperadore era giustissima, per-

(*) Scrive tuttavia 1310. alla Fiorentina: che secon-

A chè ciascuno amava, ciascuno honorava, come suoi huomini.

Quivi vennero i Cremonesi a fare la fedeltà in parlamento con animo chiaro. Quivi i Genovesi, e presentarono, e per loro amore a gran festa mangiò in scodella d'oro. Il Conte Filippone stava in Corte; Messer Manfredi da Beccheria, Messere Antonio da Fosceraco Signore di Lodi, e altri Signori e Baroni di Lombardia gli stavano dinanzi.

La sua vita non era in sonare, nè in uccellare, nè in follazzi, ma in continui consigli, affettando i Vicari per le Terre, e a pacificare i discordanti.

B I Milanefi haveano stanziati danari per donare allo Imperadore, e a raunargli nel Consiglio hebbe rampogne tra quelli dentro, e gli usciti ritornati. Messer Guido havea due figliuoli, i quali si cominciavano a pentere di quanto il Padre havea fatto, e udivano le parole de' lamentatori di lor parte. Lo Imperadore fece uno pensiero di trarre alcuni dell'una parte e dell'altra de' più Potenti, e menarseli seco, e tali confinare.

C I figliuoli di Messer Mosca, che l'uno era Arcivescovo, cugini di Messer Guidotto, divenuti nimici per gara, il perchè lui li tenea in prigione, lo Imperadore gliene fece trarre, e rappacificogli insieme; ma i figliuoli di Messer Guidotto non reffono, e un di appensatamente richiesono loro amici, e ricominciato l'odio, in uno Consiglio si svillaneggiarono di parole, le quali ingrossarono per modo, che presono l'arme, e abbarraronsi nel guasto di quelli dalla Torre. Il romore fu grande. Il Maliscalco dello Imperadore vi trasse, Messer Galeazo figliuolo di Messer Maffeo Visconti e trasse a piè con lo Imperadore. Il Maliscalco andò al Serraglio con quaranta cavalli, e ruppelo, e la gente mise in fuga.

D Messer Guidotto era malato di gotte, fu trasportato in altra parte: Dissesi, che scampato era nelle forze del Dalfino. I figliuoli rifuggirono a un loro Castello presso a Como, e di lunge a Milano venti miglia. Tutti i loro arnesi furono rubati. E così si cambiò la festa; ma non l'amore dello Imperadore, perchè volle loro perdonare, ma non se ne fidarono; e allora cominciò a formontare Messer Maffeo Visconti, e quelli dalla Torre, e i loro amici abbassare. Il sospetto crebbe più, che l'odio. Lo Imperadore raccomandò la Terra a Messer Maffeo, e per Vicario vi lasciò Messer Niccolò Salimbeni da Siena, savio e virile Cavaliere, e adorno di belli costumi, magnanimo e largo donatore.

E Il nimico, che mai non dorme, ma sempre femina e ricoglie, mise discordia in cuore a' Nobili di Cremona di disubidire; e due fratelli figliuoli del Marchese Cavalcabò n'erano Signori; e Messer Souramonte degli Amati un savio Cavaliere quasi loro avversario per gara d'honori vi s'accordarono, e a ciò lettere de' Fiorentini e falsi instigamenti non mancarono, sicche gridarono contro allo Imperadore, e cacciarono il suo Vicario. Lo Imperadore ciò sentendo, non crucciofo, come huomo di grande animo, gli citò. Non l'ubbidirono, e ruppogli fede e saramento. I Fiorentini vi mandarono subito uno Ambasciadore per non lasciare spegnere il fuoco, il quale proferse loro ajuto di gente e di danari: il che i Cremonesi accettarono, e afforzarono la Terra.

Lo

do il computo comune dee qui intendersi per 1311.

Lo Imperadore cavalcò verso Cremona. Gli Ambasciatori di là gli furono a' piedi, dicendo, come non potean portare gl'incarichi, eran loro posti, e che eran poveri, e che sanza Vicario il voleano ubidire. Lo Imperadore non rispondendo, furono ammaestrati per lettere segrete, che se voleffono perdono, vi mandaffono assai de' buoni Cittadini a domandare merzè, perchè lo Imperadore volea honore. Mandaronne assai, e scalzi, e con niente in capo, in sola gonnella, con la coreggia in collo, e dinanzi a lui furono a domandare merzè, a' quali non parlò. Ma eglino sempre chieggendo perdono, lui sempre cavalcava verso la Città, e giunto trovò aperta la Porta, nella quale entrò, e ivi si fermò, e mise mano alla spada, e fuori la trasse, e sotto quella gli ricevette. I Grandi, e potenti colpevoli, e il Nobile Cavaliere Fiorentino Messer Rinieri Buondelmonti li Podestà si partirono, avanti che lo Imperadore venisse, il quale Podestà vi fu mandato per mantenergli contro allo Imperadore, il quale fece prendere tutti i Potenti, vi rimasono, e Messer Souramonte, che per troppo senno, o per troppa sicurtà non fuggì, e prender fece tutti coloro, che gli andarono a chiedere merzè, e ritenneli in prigione. La Terra riformò, la condannazione levò loro, e prigionieri mandò a Rimini.

Dimorando lo Imperadore in Cremona, i Bresciani, i quali havean fatti i suoi comandamenti, e ricevuto il suo Vicario Messer Tibaldo Bruciati, e Messer Maffeo di Maggio, capi ciascuno d'una parte, Messer Maffeo, che prima tenea la Terra per ubidire, dispose la Signoria nella volontà dello Imperadore.

Messer Tibaldo, che dallo Imperadore fu beneficiato, perchè prima andava captivando per Lombardia povero co' suoi seguaci, e da lui fu rimesso nella Città, il tradì; perchè mandando a Cremona pe' Cavalieri che venissino a ubidirlo, vi mandò della parte di Messer Maffeo tutti quelli haveano ubidito; il quale quando sene avide, mandò per alcuni nominatamente, i quali non vennono. Fecegli citare sotto termine e pena, e anche non vennono. Lo Imperadore intendendo la loro malizia, con pochi appresso uscì della camera, e fecefi cignere la spada, e dirizzossi col viso verso Brescia, e la mano pose alla spada, e mezza la trasse della guaina, e maladi la Città di Brescia, e riformò la Città di Cremona di Vicario.

A dì 12. di Maggio 1311. lo Imperadore con sua gente cavalcò a Brescia, e con gran parte de' Lombardi, e Conti, e Signori, e posevi l'assedio, perchè così fu consigliato, ch'ella non si potea tenere, perchè non erano provveduti di vittuaglia, e erano nella fine della ricolta; e veggendo il campo posto, la gente si arrenderà tosto; e se tu la lasci, tutta Lombardia è perduta, e tutti i tuoi contrari quivi faranno nido; e questa sia vettoria da fare tutti gli altri temere. Fermò l'assedio; mandò per Maestri; ordinò edificj, e cave coverte, e molti palesi segni fece da combattere. La Città era fortissima, e popolata di prò gente, e dal lato del monte avea una Fortezza; e tagliato il Poggio, la via non potea esser loro tolta d'andare a quella Fortezza. La Città era forte a combatterla. Quivi si stette un giorno, pensando assalirla di verso la Magna, però che havutala, la Città era vinta.

Messer Tibaldo volendo soccorrere andò là, e per giustizia di Dio il cavallo incespicò, e

cadde, e fu preso e menato allo Imperadore, della cui presura molto si rallegrò, e fattolo esaminare, in su uno cuojo di bue il fè strascinare intorno alla Città, e poi gli fè tagliare la testa, e il busto squartare, e gli altri presi fece impiccare.

Così incrudelirono quelli dentro in verso quelli di fuori, che quando ne pigliavano uno, lo ponieno in su' merli, acciò fuisse veduto, e ivi lo scorticavano, e grande iniquità mostravano; e se presi erano di quelli dentro, erano da quelli di fuori impiccati. E così con edificj e balestra dentro e di fuori guerreggiavano forte l'uno l'altro. La Città non si potea tanto strignere con assedio, che spie non v'entrassono, mandate da' Fiorentini, i quali con lettere gli confortavano, e mandavano danari.

Un giorno Messer Galerano, fratello dello Imperadore, grande di persona, bello del corpo, cavalcava intorno alla Terra per vederla sanza elmo in testa in uno giubbetto vermiglio. Il quale fu fedito d'un quadrello su' collo, per modo che pochi dì ne visse. Acconciarono alla guisa de' Signori, e a Verona fu portato, e quivi fu honorato di sepoltura. Molti Conti, Cavalieri, e Baroni vi morirono, Tedeschi, e Lombardi. Assai v'infermarono, perchè l'assedio durò fino a dì 18. di Settembre.

A dì 14. di Settembre 1311. perchè il luogo era disfagiato, e' caldo grande, la vittuaglia veniva di lunge, e Cavalieri erano gentili, e dentro alla Terra ne moriano assai di fame, e di disagio per le guardie, si convenia loro fare pe' sospetti grandi. Per mezzanità di tre Cardinali stati mandati dal Papa allo Imperadore, i quali furono Monsignore d'Ostia, Monsignore d'Albano, e Monsignore dal Fiesco si praticò accordo tra lo Imperadore e i Bresciani di dargli la Terra, salvo l'havere, e le persone, & arrenderonsi a' detti Cardinali.

Lo Imperadore entrò nella Terra, e attenne loro i patti. Fece disfare le mura, e alquanti Bresciani confinò, e dall'assedio si partì, con molti meno de' suoi Cavalieri, che vi morirono, e molti se ne tornarono indietro malati.

Partissi lo Imperadore da Brescia, e andonne a Pavia per una discordia nata tra quelli di Beccheria, e Messer Riccardino figliuolo del Conte Filippone, per cagione che morì il Vescovo di Pavia, e ciascuno volea la nuova elezione. E tanta fu, che quelli di Beccheria uccisero quattro de' loro avversari. Il Vicario con Messer Riccardino pugnarono con quelli di Beccheria per modo, che gli cacciarono fuori dalla Terra, e solsono loro le loro Castella di fuori.

Lo Imperadore parendogli havere perduto assai tempo, cavalcò in verso Genova, la quale tenea Messer Branca d'Oria, dove giunse a dì 21. d'Ottobre 1311. dal quale honoratamente fu ricevuto, e giurò ubidienza. Messer Obizino Spinola capo dell'altra parte, che era rubello, gli si fece innanzi e con gran riverenza l'honorò. Arbitrossi per li savi huomini, che la divisione delle due Parte lo facesse tanto honorare, perchè lo feciono a gara; ma i Genovesi di loro natura sono molto altieri e superbi, e discordanti fra loro, che il Re Carlo vecchio mai gli potè raccomandare, nè non si credette mai, che non che lo riceveffono per Signore per loro superbia, ma che gli dessono pure il passo, perchè i Cittadini sono sdegnosi, la riviera è aspra, i Tedeschi sono dimestichi con le Donne, i Genovesi ne sono ghignosi (*). Zuffa vi farà.

Id-

(*) Forse dee dire rignosi.

Iddio, che regge e governa i Principi e Popoli, gli ammaestrò, e inchinate le loro volontà laviamamente come nobili huomini l'honorarono, e ritennero in quella Città più mesi. Nel qual tempo la morte, la quale a niuno non perdona, nè per lungo termine; per volontà di Dio partì dal Mondo la Nobile Imperadrice con nobilissima fama di gran fantità, di vita honesta, ministra de' poveri di Cristo; la quale fu sepellita con grande honore a dì 12. di Novembre nella Chiesa Maggiore di Genova.

I Fiorentini in tutto gli si scopersono nimici, in procurare la ribellione delle Terre di Lombardia; corrupono per moneta e promesse con lettere Messer Ghiberto Signor di Parma, e dierongli Fiorini quindicimila, perchè tradisse lo Imperadore, e rubellasseli la Terra. Deh quanto male si mise a fare questo Cavaliere, il quale da lui havea ricevute di gran grazie in così poco tempo! Che donato gli havea il bel Castello di San Donnino, e uno altro nobile Castello, il quale tolse a' Cremonesi, e diè a lui, il qual Castello era sulla riva di Pò; e la bella Città di Reggio gli havea data in guardia, credendo che fusse fedele e leale Cavaliere; il quale armato sulla Piazza di Parma gridò: *Muoia lo Imperadore*. E il suo Vicario cacciò fuori della Terra, e i nimici accolse. Coprivasi con false parole, dicendo, che non per danari il faceva, ma perchè il Marchese Palavixino havea rimesso in Cremona, il quale tenea per suo nimico.

Premeano i Fiorentini i loro poveri Cittadini, togliendo loro la moneta, la quale spendeano in così fatte derrate; e tanto procurarono, che Messer Ghiberto rimise gli avversari dello Imperadore in Cremona, però che gli ritenea, e afforzò sulla riva di Pò. E un giorno cavalcò con lui Messer Galasso, che era alla guardia di Cremona in servizio de' Bresciani, forse con cento cavalli, e entrarono nella Terra, e tanti con loro se n'appoggiarono, che pochi fedeli dello Imperadore vi rimasono, a' quali convenne votare la Terra.

Messer Guidotto dalla Torre co' Cavalieri accolti di Toscana vi cavalcò. La Terra afforzarono di fossi e di palizzi. Il Conte Filippone contra lo Imperadore stava con animo irroso, e cercava parentado con Messer Ghiberto, e congiura, e lega. Gli usciti di Brescia si raunarono con loro, però che a quelli perdonò l'umiltà dello Imperadore, non perdonò Iddio, che la parte di Messer Tebaldo Bruciato, ricevuta il perdono dallo Imperadore, una altra volta gli volle ritorre la Terra; onde l'altra parte, havuto più tosto il soccorfo, con l'arme in mano, di Brescia e del Contado li cacciò. Deh quanta malizia multiplicò intra' Lombardi in picciol tempo in ucciderli tra loro, e rompere il fa ramento dato!

I Fiorentini, che erano in Firenze pieni di temenza e di paura, non attendeano a altro, che a corrompere i Signori de' Luoghi con promesse e con danari. I quali traevano da' miseri Cittadini, che per mantenere libertà se li lasciavano torre a poco a poco. Molti ne spesono in rie opere. La loro vita non era in altro che in simili cose.

I Signori feciono Messer segreti, fra' quali fu uno Frate Bartolomeo figliuolo d'uno Cambiatore, huomo astuto, usò in Inghilterra, e in sua giovanezza costumato, e di sottile ingegno.

A Mandaronlo in Corte a tentare il Papa e Cardinali, e con lettere, portò Messer Baldo Fini da Fighine, tentarono il Re di Francia, al quale disse il Cardinale d'Ostia: *Quanto grande ardimento è quello de' Fiorentini, che con loro dieci lendini ardiscono tentare ogni Signore!*

Al Papa mandarono due Ambasciatori, che furono Messer Pino de' Rossi, e Messer Gherardo Bostichi, due valenti Cavalieri. Molti danari furono loro sottratti, e molti ne perdettero, e dal Papa non hebbono cosa voleffono.

B Il Cardinale Pelagrù nato di Guascogna, nipote del Papa fu mandato Legato a Bologna, perchè essendo morto il Marchese di Ferrara, un suo figliuolo bastardo tenea la Terra; la quale non potendo tenere, si patteggiò co' Viniziani, e vendella loro, e per forza la presono, e tennonla. Messer Francesco da Este fratello del Marchese, insieme co' Bolognesi, e con Messer Orso degli Orsini di Roma, s'accostarono con la Chiesa. Il Cardinale andò a Ferrara, e da' Viniziani non fu ubidito: il perchè formò loro processo addosso, e condannogli. Bandì loro la Croce addosso, e di più luoghi v'andò assai gente contro per lo perdono, e per havere soldo. I Viniziani teneano una Fortezza in Ferrara, la quale il Marchese v'havea fatta, molto forte a guisa d'uno Cassero. I Viniziani vi vennono per acqua, e furonvi sconfitti e presi, e mortine assai, e fu sventurata fortuna per loro, che molto vilmente perdettero, perchè i Nobili, che v'erano, l'abbandonarono.

C Il Cardinale Pelagrù venne a Firenze, e con grandissimo honore fu ricevuto. Il Carroccio e gli armeggiatori gli andarono incontro fino allo Spedale di San Gallo; i Religiosi con la processione, i gran Popolani di quella parte a piè e a cavallo l'andarono ad honorare (*).

Giunse in Firenze, e i Fiorentini con lui molto si consigliarono, e bene lo informarono, come procuravano col Papa, che tardasse la venuta dello Imperadore, e pregaronlo ne'l confortasse, e così promise fare. Donaronli danari, i quali volentieri accettò, e di quelli riscosse la sua Legazione, e d'accordo con loro di Firenze partì.

D Andossene il Cardinale allo Imperadore, il quale sapea i ragionamenti, havea havuti co' Fiorentini, e però non gli mostrò gran benivolentia. Ritornossi al Papa, il quale confortandolo di quanto da' Fiorentini era pregato, gli tenea in speranza, tanto che da loro ritrasse molti danari; e questo faceano, perchè lo Imperadore si consumasse.

E Di trè Cardinali, havea mandati il Papa allo Imperadore, quando era ad assedio a Brescia, ne morì uno, cioè quello d'Albano, il quale venne infermo a Lucca, e morì quivi.

Il Vescovo di Leggie anche vi morì, grande amico dello Imperadore, al quale havea donato Rezzuolo, il quale è tra Reggio e Mantova, il quale i Mantovani di poi tolsono a colui, a cui era rimasto.

I due Ambasciatori Fiorentini, erano in Corte, vi moriron, e prima Messer Pino de' Rossi, e per premio di sua fatica furono fatti due suoi Consorti e parenti Cavalieri dal Popolo, e donato loro molti danari di quelli toglian' a' Ghibellini, e a' Bianchi; e con tutto che i Bianchi teneffono alcuna vestigia di parte Guelfa, erano da loro trattati, come cordiali nimici. Di poi morì Messer Gherardo, e non furono i suoi honora-

(*) Il MS. Strozzi dice *correggiare*.

norati nè di cavalleria , nè di danari , perchè non era stato così fedele come l'altro.

Quattro erano i Capi di questa discordia de' Neri , cioè Messer Rosso della Tosa , Messer Pazino de' Pazi , Messer Betto Brunelleschi , e Messer Geri Spini. Di poi vi se ne aggiunse due , cioè Messer Theghiaio Frescobaldi , e Messer Gherardo Ventraja huomo di poca fede.

Questi sei Cavalieri strinsono Folcieri Podestà di Firenze a tagliare la testa a Masino Cavalcanti , e a uno de' Gherardini. Costoro faceano fare i Priori a loro modo , e gli altri Uicij dentro e di fuori. Costoro liberavano e condannavano chi e' volevano , e davano le risposte , e faceano i servigi e' dispiaceri come voleano.

Messer Rosso della Tosa fu Cavaliere di grande animo , principio della discordia de' Fiorentini , nimico del Popolo , amico de' Tiranni. Questi fu quello , che la intera parte Guelfa di Firenze divise in Bianchi e Neri. Questi fu , che le discordie Cittadinesche accese : questi fu quello , che con sollicitudini , congiure , e promesse gli altri tenea sotto di se. Costui a Parte Nera fu molto leale , e i Bianchi perseguitò . Con costui si confidavano le Terre d'attorno di Parte Nera , e con lui haveano composizioni.

Costui aspettato da Dio lungo tempo , però che havea più che anni 75. uno di andando , uno Cane gli si attraversò tra' piè , e fecelo cadere per modo si ruppe il ginocchio , il quale infistellì ; e martoriandolo i Medici , di spasimo si morì , e con grande honore fu sepulto come a gran-Cittadino si richiedeva.

Lasciò due figliuoli Simone e Gottifredi , che dalla Parte furono fatti Cavalieri , e con loro un giovane loro parente chiamato Pinuccio , e molti danari furono donati loro ; e chiamavansi i Cavalieri del Filatojo , però che i danari , che si dierono loro , si toglievan alle povere femminelle , che filavan' a Filatojo.

Questi due Cavalieri suoi figliuoli , volendo tener gravità , per essere honorati , perchè pareva loro , che il padre e le sue opere il meritassono , cominciarono a calare , e Messer Pino a formontare , il quale in poco si fece grande.

I Fiorentini acciecati dal loro rigoglio , si misono contro allo Imperadore , non come savi e guerrieri , ma come rigogliosi , havendo lega co' Bolognesi , Sanesi , Lucchesi , e Volterrani , e Pratesi , e Colligiani , e con l'altre Castella di lor parte . I Pistolesi poveri , lassi , e di guerra affannati e distrutti , non teneano del tutto con loro , non perchè non fussono d'uno animo ; ma perchè vi metteano Podestà con sì grandi salari , che non poteano sostenere alle paghe , il perchè non harebbono potuto pagare la loro parte della taglia , però che pagavano al Maliscalco e a' suoi Fiorini XLVIII. mila l'anno , e teneansi per loro , acciò che i Fiorentini non v'entrassono.

I Lucchesi sempre haveano Ambasciadori in Corte dello Imperadore , e alcuna volta diceano d'ubidirgli , se concedesse loro lettere , che le Terre , tenieno dello Imperio , potessono tenere , e non vi rimettesse gli usciti . Lo Imperadore niuno patto fe' con loro , nè con altri , mà mandò Messer Luigi di Savoja e altri Ambasciadori in Toscana , i quali da' Lucchesi furono honoratamente ricevuti , e presentati di zendadi e altro . I Pratesi gli presentarono magnificamente ; e tutte l'altre Terre scusandosi

A erano in Lega co' Fiorentini.

Siena puttaneggiava , che in tutta questa guerra non tenne il passo a' nimici , nè dalla volontà de' Fiorentini in tutto si partì . I Bolognesi si tennono forte co' Fiorentini contra lo Imperadore , perchè temeano forte di lui . Molto s'afforzarono , e steccarono la Terra . Diffesi , che contro a lui non haveano difesa alcuna , perchè dalla Chiesa havea il passo . Ma perchè gli parve aspro cammino a entrare in Toscana , nol fece . Diffesi , che i Marchesi Malispini il voleano mettere per Lunigiana , e feciono acconciare le vie , e allargare ne gli stretti passi ; e se quindi fusse venuto , entrato farebbe tra i falsi fedeli . Ma Iddio l'ammaestrò .

B Andossene a Genova per venire a Pisa tutta d'animo e di parte d'Imperio , che più speranza hebbe della sua venuta , che niuna altra Città , e che Fiorini LX. mila gli mandò in Lombardia , e Fiorini LX. mila gli promise , quando fusse in Toscana , credendo riavere le sue Castella , e signoreggiare i suoi avversari ; quella , che la ricca spada in segno d'amore gli presentò ; quella , che delle sue prosperità festa e allegrezza facea ; quella , che più minacce per lui ricevea ; quella , che diritta porta per lui è sempre stata , e per li nuovi Signori , che venuti sono in Toscana per mare e per terra , e che a loro parte attendeano ; quella , che da' Fiorentini è molto riguardata , quando s'allegrano della prosperità d'Imperio .

C Giunse lo Imperadore a Pisa adì 6. di Marzo 1311. con trenta galee , dove fu con gran festa e allegrezza ricevuto , e honorato come loro Signore . I Fiorentini non vi mandarono Ambasciadori per non esser' in concordia i Cittadini . Una volta gli eleffono per mandarli , e poi non li mandarono , fidandosi più nella simonia , e in corrompere la Corte di Roma , che patteggiarsi con lui .

D Messer Luigi di Savoja mandato Ambasciadore in Toscana dallo Imperadore venne a Firenze , e fu poco honorato da' Nobili Cittadini , e feciono il contrario di quello doveano . Domandò che Ambasciadore si mandasse a honorarlo , e ubidirli come a loro Signore . Fu loro risposto per parte della Signoria da Messer Betto Brunelleschi : *Che mai per niuno Signore i Fiorentini inchinarono le corna .* E Imbasciadore non vi si mandò , che harebbono havuto da lui ogni buon patto ; perchè il maggior' impedimento , che haveffe , eran i Guelfi di Toscana .

E Partito l'Ambasciadore se ne tornò a Pisa , e i Fiorentini feciono fare un battifolle a Arezo , e ricominciarvi la guerra ; e in tutto si scopersono nimici dello Imperadore , chiamandolo Tiranno , e crudele , e che s'accostava co' Ghibellini , e i Guelfi non volea vedere ; e ne' bandi loro diceano : *a honore di Santa Chiesa , e morte del Re della Magna .* L'Aquile levarono dalle Porte , e dove erano intagliate o dipinte , ponendo pena a chi le dipignesse , o le dipinte non ne spignesse .

Lo Imperadore schernito da' Fiorentini si partì di Pisa , e andonne a Roma , dove giunse a dì (*) un di Maggio 1312. e honoratamente fu ricevuto come Signore , e messo nel luogo del Senatore ; e intendendo le ingiurie gli eran fatte da' Guelfi di Toscana , e trovando i Ghibellini , che con lui s'accostavan di buona volontà , mutò proposito , e accostossi con loro ; e verso

(*) Il MS. Strozzi dice a dì setto .

verso loro rivolse l'amore, e la benivolenza, che prima havea co' Guelfi, e proposesi di seguitargli, e d'ajutarli, e rimetterli in casa sua, e i Guelfi e' Neri tenere per nimici, e quelli perseguitare.

I Fiorentini sempre teneano Ambasciadori a piè del Re Ruberto, pregandolo, che con la sua gente offendesse lo Imperadore, promettendoli e dandoli danari assai.

Il Re Ruberto, come savio Signore e amico de' Fiorentini, promise loro d'ajutarli, e così fe, e allo Imperadore mostrava di confortare e amunire i Fiorentini, gli fussono ubidienti, come a loro Signore; e come senti, che lo Imperadore era a Roma, di subito vi mandò Messer Giovanni suo fratello con trecento cavalli, mostrando mandarlo per sua difesa e honore della sua Corona. Ma lo mandò, perchè s'intendesse con gli Orfini nimici dello Imperadore, per corrompere il Senato, e impedire la sua coronazione, che ben la 'ntese.

Mostrando il Re grande amore allo Imperadore, gli mandò suoi Ambasciadori a rallegrarsi della sua venuta, facendoli grandissime proferte, richieggendolo di parentado, e che gli mandava il fratello per honorare la sua coronazione, e per suo ajuto bisognando.

Rispose loro il savissimo Imperadore di sua bocca: *Tarde sono le profferte, del Re, e troppo tostana la venuta di Messer Giovanni*. Savia fu la Imperiale risposta, che bene intese la cagione di sua venuta. A dì primo d'Agosto 1312. fu incoronato in Roma Arrigo Conte di Lusimburgo Imperadore, e Re de' Romani, nella Chiesa di San Giovanni Laterano da Messer Niccolao Cardinale da Prato, e da Messer Luca dal Fiesco Cardinale da Genova, o da Messere Arnaldo Pelagrù Cardinale di Guascogna, di licenzia e mandato di Papa Clemente Quinto e de' suoi Cardinali.

La giustizia di Dio quanto fa laudare la sua Maestà, quando per nuovi miracoli dimostra a' minuti Popoli, che Iddio le loro ingiurie non dimentica, così molta pace dà a coloro nell'animo, che le ingiurie da' potenti ricevono, quando veggiono, che Iddio se ne ricorda, e come si conoscono aperre le vendette di Dio, quando egli ha molto indugiato e sofferto. Ma quando lo indugia, è per maggior punizione, e molti credono, che di mente uscito gli sia.

Messer Betto Brunelleschi, e la sua casa erano di progenie Ghibellina. Fu ricco di molte possessioni e d'havere; fu in grande infamia del Popolo, però che ne' tempi delle carestie ferrava il suo grano, dicendo: *O baronne tal pregio o non si venderà mai*. Molto trattava male i Bianchi e i Ghibellini senza niuna pietà per due cagioni: la prima per esser meglio creduto da quelli, che reggievano; l'altra perchè non aspettava mai di tal fallo misericordia. Molto era aoperato in ambascerie, perchè era buono Oratore. E famigliare fu assai con Papa Bonifazio; e con Messer Napoleone Orfino Cardinale, quando fu Legato in Toscana, fu molto dimestico, e tennelo a parole, togliendoli ogni speranza di mettere pace tra i Bianchi e i Neri di Firenze.

Questo Cavaliere fu in gran parte cagione della morte di Messer Corso Donati; e a tanto male s'era dato, che non curava nè Dio nè 'l Mondo, trattando accordo co' Donati, scusando se, e accusando altri. Un giorno giucando a' scacchi, due giovani de' Donati con altri loro compagni vennono a lui da casa sua, e fedironlo

di molte ferite per lo capo, per modo che lo lasciarono per morto. Ma un suo figliuolo fedè un figliuolo di Binchocho, per modo che pochi dì ne visse. Messer Betto alquanti dì stette, per modo che si credea campasse, ma dopo alquanti dì arrabbiato sanza penitenzia o soddisfazione a Dio e al Mondo, e con gran disgrazia di molti Cittadini, miseramente morì. Della cui morte molti se ne rallegrarono, perchè fu pessimo Cittadino.

Messer Pazino de' Pazi, uno de' quattro principali Governatori della Città, cercò pacie co' Donati per se e per Messer Pino, benchè poco fusse colpevole della morte di Messer Corso, perchè era stato grande suo amico, e d'altro non si curava. Ma i Cavalcanti, che era potente Famiglia, e circa sessanta huomini erano da portare arme, haveano molto in odio questi sei Cavalieri Governatori, i quali haveano stretto Folcieri Podestà a tagliare la testa a Masino Cavalcanti, e sanza dimostrazione alcuna il comportavano.

Un giorno sentendo il Passiera Cavalcanti, giovane di grande animo, che Messer Pazino era ito sul greto d'Arno da Santa Croce con uno Falcone, e con uno solo famiglio, montò a cavallo con alcuni compagni, e andarono a trovare, il quale come gli vide, cominciò a fuggire verso Arno, e seguitandolo con un'ancia gli passò le reni, e caduto nell'acqua gli segarono le vene, e fuggirono verso Val di Sieve, e così miseramente morì.

I Pazi e Donati s'armarono, e corsono al Palagio, e col Gonfalone della Giustizia, e con parte del Popolo corsono in Mercato Nuovo a Casa i Cavalcanti, e con stipa misono fuoco in tre loro Palagi, e volsonsi verso la Casa di Messer Brunetto, credendo l'haveffe fatto fare.

Messere Attaviano Cavalcanti soccorso fu da i figliuoli di Messer Pino, e da altri suoi amici, e feciono ferragli, e con cavalli e pedoni s'afforzarono per modo, niente feciono: che dentro al ferraglio era Messer Gottifredi, e Messer Simone della Tosa, il Testa Tornaquinci, e alcuni loro Consorti, e alcuni de' gli Scali, de' gli Ali, e de' Lucardesi, e di più altre Famiglie, che francamente gli difesono, fin che costretti furono di disfarsi.

Quietato il Popolo, i Pazi accusarono i Cavalcanti, de' quali ne furono condannati quarantotto nell'havere e nella persona. Messere Attaviano si rifuggì in uno Spedale a fidanza de' Rossi, di poi n'andò a Siena.

Di Messer Pazino rimasono più figliuoli, de' quali due furonne fatti Cavalieri dal Popolo, e due loro Consorti, e dati furono loro Fiorini tre mila, e quaranta Moggia di grano.

In quanto poco spazio di terreno sono morti cinque Cavalieri crudeli Cittadini, dove la giustizia si fa, e punisconsi i malifattori di mala morte, i quali furono

Messer Corso Donati, Messer Niccolao de' Cerchi, Messer Pazino de' Pazi, Gherardo Bordoni, e Simone di Messer Corso Donati. E di mala morte mancarono Messer Rosso della Tosa, e Messer Betto Brunelleschi, e de' loro errori furono puniti.

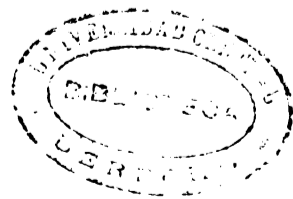
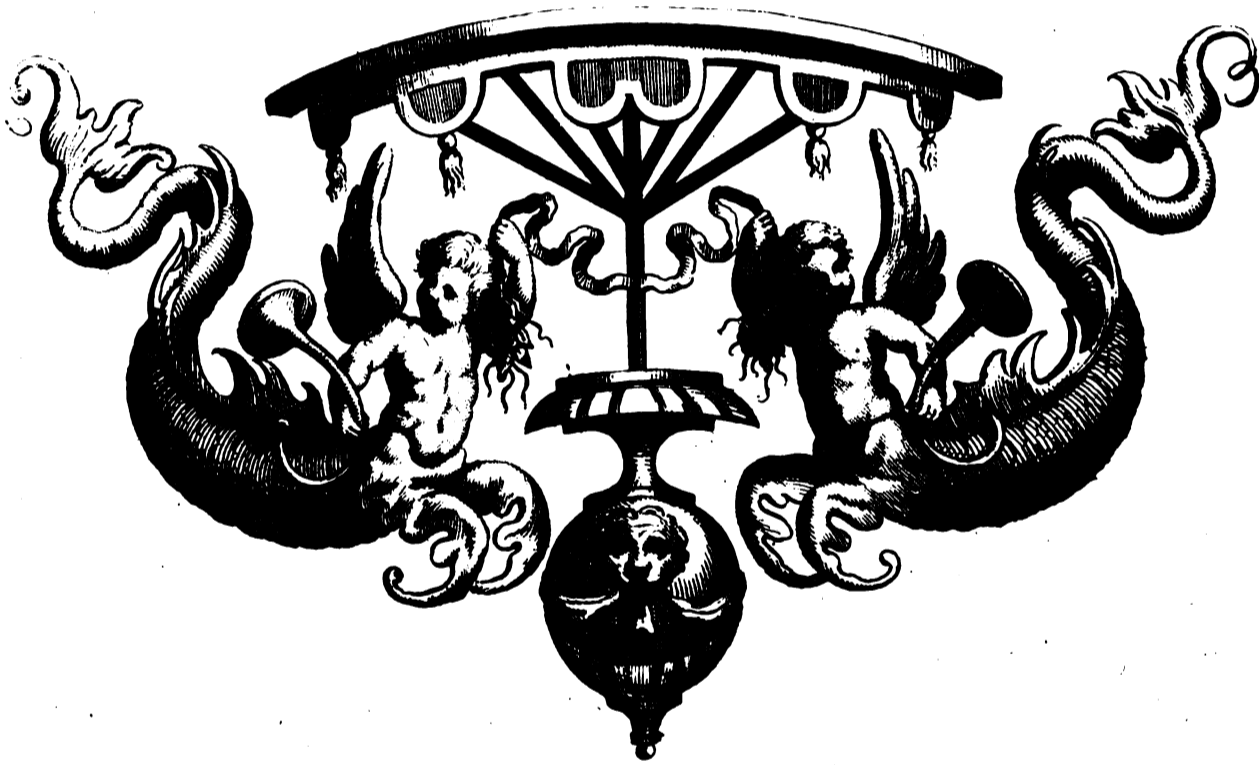
Messer Geri Spini sempre di poi stette in guardia, perchè furono ribanditi i Donati, e i loro seguaci, e i Bordoni con grande honore, a cui poco innanzi furono le Case disfatte dal Popolo con gran vergogna e danno loro.

Così sta la nostra Città tribolata; così stanno i nostri Cittadini ostinati a mal fare; e ciò che si fa l'uno di, si biasima l'altro. Solevano dire i savj huomini: *L'huomo savio non fa cosa che se ne pensa*. E in quella Città, e per quelli Cittadini non si fa cosa sì laudabile, che in contrario non si reputi e non si biasimi. Gli huomini vi si uccidono; il male per legge non si punisce. Ma come il malfattore ha degli ami-

A ci, o può moneta spendere, così è liberato dal malificio fatto.

O iniqui Cittadini, che tutto il Mondo avete corrotto e viziato di mali costumi, e falsi guadagni! Voi sete quelli, che nel Mondo avete messo ogni mal' uso: hora vi si ricomincia a rivolgere il Mondo a doffo. Lo Imperadore con le sue forze vi farà prendere, e rubare per mare e per terra.

FINE DELLA CRONACA DI DINO COMPAGNI.

**SYNODUS
PROVINCIALIS**

PERGAMI HABITA

**A CASTONO, five CASSONO
MEDIOLANI ARCHIEPISCOPO**

ANNO MCCCXI.

EX MANUSCRIPTO CODICE

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ.

20010112

1111011011

1111011011

0111011011

1111011011

1111011011

1111011011

1111011011

IN SYNODUM⁵⁴¹ PROVINCIALEM

HABITAM

SUB CASTONO ARCHIEPISCOPO

PRÆFATIO

LUDOVICI ANTONII

MURATORII.

DEdi in præcedente Tomo VIII. Synodum Provinciale, Mediolani ab Ottone Vicecomite Archiepiscopo celebratam. Alteram nunc Lector accipiat habitam ab eisdem Urbis Archiepiscopo Castono Turriano, decurrente Anno 1311. Equidem semper dubius fui, num *Cassonus*, an *Castonus* appellandus sit Archiepiscopus iste. *Cassonum* vulgo appellare consueverunt; neque a vero abhorret, nomen sive agnomen hoc in nomen conversum, primo ei attributum, atque ab eo susceptum, quum iis temporibus *Musca Turrianus*, *Butironus Bonacossa*, *Mastinus Scaliger*, aliaque huiusmodi in usu forent. Sed simul veri videtur simile, proprium ei nomen inditum fuisse *Castonum*, nunc *Gastone*, & postea corruptum; homini enim e Gallia originem ducenti Gallicum hoc nomen rectius convenit. Hanc autem Synodum legebam ego olim in MSto Codice X. 375. Bibliothecae Ambrosianae, atque inde exscriptam consueta sua humanitate Vir Clariss. Joseph Antonius Saxius, eidem Bibliothecae Praefectus, ad me misit, in commune commodum evulgandam. Possunt & ista non minus ad Ecclesiasticam, quam ad Secularem eorum temporum eruditionem aliquid conferre. Quod potissimum animadvertas velim, Cap. II. de honestate, ac habitu Clericorum, vetantur Clerici deferre *vestes virgulatas*, hoc est variis coloribus infectas, & veluti quibusdam virgis in longum vel in latum continuatis distinctas. *Vergato* ab Italica Lingua tunc usitatum ea significatione in antiquis libris occurrit, & a Vocabularii Furfuracei Collectoribus adferuntur etiam verba Summae Pisanellae in Italicum conversae, quae ita se habent: *E qualunque Cberico usa vestimento vergato, ovvero partito, pubblicamente senza cagione*. Ubi vides, idem vestium genus in Clericis improbari. Vetantur itidem in eadem Synodo *vestes de catabriato*, quas e Graecia adductas opinor, & ex serico confectas. Ughellius Tom. VII. Ital. Sacr. pag. 1275. primae edit. Chartam refert, ubi memorantur *quatuor syndones de seta, quarum una est de alia de catablattio*; nempe ex serico purpurei coloris. Fortassis & heic scribendum est *de catablatto*. Praeterea interdiciuntur *vestes de medietate, vel listatae*. Dubitare cogor, num scribendum heic sit *dimidiatae*, ut indicentur vestes non ad talos, sed ad genu tantum demissae. *Listatae* autem erant, quarum panno addebantur fasciolae seu institae coloris, a veste diversi, quales nunc intuemur in vestimentis paribus eorum, qui Principi aut Magnatibus famulantur, *staffieri* appellati; immo & ab ipsis divitibus adhibentur, panno superpositis fasciulis ex serico & argento. Additur in Synodo: *vel frixis* (deesse opinor *cum*) *aut maspilis argenteis, vel de metallo aliquo*. Vocabulo *frixorum* idem significatur, quod Italice *fregio*, idest limbus, a Latino, seu ut rectius loquar a Graeco, *Phrygio*, nunc *guarnizione*. Quid vero *maspili* fuerint, edocere nos possunt Constitutiones Johannis Archiepiscopi Nicosiensis Anni 1320. Cap. 4. apud Du-Cangium in Glossar. Latin. Haec ille de Canonicis statuit: *Ut nullus extra domum suam portet guarnachiam de ante scissam, seu apertam per terram; nec maspilos de argento seu auro, nisi de panno tantum aut osse*. Ergo voce hac designantur globuli illi, quibus ante pectus utraque pars vestium conjungitur, atque constringitur. *Bottoni* nos appellamus. Quod etiam in Rubr. penult. statuitur, scilicet nulli Canonice aut Praelatorum licere deferre *caputium ad formam, sicut vulgariter dicitur*,

citur, supra caput, sed circa collum, vel post collum, & biretum supra capita; pertinet ad dignoscendos eorum temporum mores; quum adhuc cernamus adhiberi caputia a sacris Praesulibus, quibus tamen capita cooperire non solent. Reliqua ad eruditionem spectantia per se colliget Lector. Nunc autem subdere opportunum duco quae ad me de hac Synodo perscripsit Doctissimus Saxius in Epistola sequenti.

CLARISSIMO AC DOCTISSIMO VIRO
LUDOVICO ANTONIO MURATORIO
JOSEPH ANTONIUS SAXIUS

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ PRÆFECTUS

S. P. D.

„ **E**N alterum amoris & obsequii erga te mei argumentum, Concilium nempe
 „ haëtenus typis ignotum, quod anno MCCCXI. ex universa provincia coa-
 „ ctum, Mediolani celebravit Archiepiscopus noster Castonus, seu Cassonus
 „ Turrianus. Obtigit ei sacrum in hac Metropoli Urbe regimen difficillimis illis
 „ temporibus, quibus Nobilium, ac Popularem intestinis dissidiis convulsa affli-
 „ ctaque jam Civitas, novo insuper malo laborabat, alterno videlicet pugnaci stu-
 „ dio partium, hinc Ecclesiae Romanae, inde Imperio faventium, quo universa
 „ penè scindebatur Italia, & Guelphae, ac Ghibellinae factionis, infaustum in hi-
 „ storiis nomen sortitum fuit. Postremae hujus acerrimum propugnatorem habe-
 „ bat Urbs nostra Matthæum Vicecomitem, virum opibus, potentia, & animo
 „ clarum, atque à Propatruo suo Ottone Archiepiscopo, partim vi, partim au-
 „ ctoritate, in Patria Principem constitutum, sed vario ita fortunae ludo exagita-
 „ tum, ut nunc in apicem sublatus latè populis jura indiceret, nunc in imum de-
 „ jectus, hominum quoque conspectum erubesceret, ac privatam exulem vitam
 „ in agresti domo pudori præferret. Ex adverso stabat Guido Turrianus Guelphae
 „ partis, quae in finitimis urbibus potior jam erat, non tam assecla, quam patro-
 „ nus, utpote qui genere spectabilis, & populi Mediolanensis favore subnixus,
 „ florentissimae hujus ditionis imperium tenebat. Hinc perpetuae similitudines inter
 „ clarissimas hasce Familias, quae tum antiquis odiis, tum mutua Mediolanensis
 „ Principatus invidia vehementius succensae, aded Civium animos sibi invicem
 „ partiebantur, ac colligabant, ut facile in bellicos tumultus exardescerent, mi-
 „ seramque hanc Urbem caedibus, rapinis, incendiisque subverterent. Nec à com-
 „ muni infortunii improba lege immunem fecit Castonum ipsum Turrianum Ar-
 „ chiepiscopalis suae dignitatis reverentia; cum enim à Pontificio Legato Bononiae
 „ agente evocatus foret ad bellum contra Venetos inferendum pro Ferrariensis
 „ Urbis obsidione solvenda, ed profectus cum valida militum manu, rem impi-
 „ grè aded gessit, ut fracto ab auxiliaribus copiis Veneto exercitu, victoria Pon-
 „ tificiis ex integro cesserit: sed redux in Patriam infensum sibi persensit consan-
 „ guineum suum Guidonem Turrianum, falsa prodicionis suspitione furentem, ac
 „ si Praesul ille in suscepto itinere foedus cum hostibus iniisset, turbulentaque
 „ consilia de imperio Mediolanensi eidem eripiendo secretò agitasset. Quo circa
 „ missi ex improvise milites, qui prohibitum Archiepiscopali palatio excedere An-
 „ tistitem, ibidem veluti in carcere detinerent; ejusdem fratres in vincula ad lon-
 „ ginquas arces abducti; nec cessatum à direptione, & injuriis, donec per amicos
 „ Proceres compositis dissidiis, extra Mediolanensis imperii fines Archiepiscopus
 „ ablegaretur. In hac perturbatissima rerum conditione qui foret Ecclesiasticae
 „ disciplinae cultus, quæve Sacrorum Canonum observantia metiri quilibet potest,
 „ cum nec Praesuli ipsi parceretur. Clamavit quidem è longinquo, Ecclesiae ac
 „ juris sui strenuus defensor Castonus, inflictâ per Legatum Apostolicum sacri
 „ anathematis poenâ in Ecclesiasticae immunitatis violatores, sed quis ex tanto
 „ remedio proventus, cum nemo esset, qui imperanti Turriano indictae censuræ
 „ feralem libellum auderent objicere, atque interim scelere triumphante effraenis
 „ ubique debaccharetur licentia? Adfuit tandem opportunus Imperatoris Henrici
 „ Lutzemburgici in hanc Urbem adventus; depresso siquidem Guidone, coacto-
 „ que ad pacis foedera cum Matthæo Vicecomite jam ad pristinam dignitatem re-
 „ viviscente, Castonus quoque Archiepiscopus, auctor præcipuus accelerandae Cæ-

„ sareæ

„ fareæ in Italiam expeditionis , non tam ab exilio revocatus ; sed in jura etiam
 „ splendoremque antiquum sacri muneris sui est restitutus . Hinc solenni peracta
 „ celebritate , qua in Templo Sancti Ambrosii VIII. Idus Januarias anni MCCCXI.
 „ ferrea Corona Henricum redimiverat , profectoque Romam versùs Cæsare , in
 „ id totus incubuit , ut concussam præterita calamitate Ecclesiam in primævum
 „ decus assereret , & deturpatos Cleri mores ad sanctioris disciplinæ leges compo-
 „ neret . Accitis itaque Pergamum ex universa Provincia Episcopis , III. Nonas
 „ Julias anni ejusdem , in Ecclesia S. Bartholomæi Synodum habuit , in qua una-
 „ nimi sacri cœtus consensu decreta condidit , quæ ad Te in præsens remitto , quæ-
 „ ve summam ubique Pastoralem sollicitudinem spirant , cùm malis omnibus oc-
 „ curratur , quibus tunc infici gregem suum dolens conspexerat , propulsata lon-
 „ giùs hæresi , indicta castigatiore Clericorum vita , restituto Ecclesiis cultu , vindicata denique à laicorum rapinis probrisque , bonorum ac personarum Deo ad-
 „ dictarum immunitate . Quod tamen peculiari adnotatione dignum mihi videtur ,
 „ id est , colligi ex hoc Concilio , quòd intactus adhuc in Metropoli nostra mos ille
 „ priscus vigeret , ut Regulares familiæ ordinario jure Episcopis subjicerentur .
 „ Clarissimus enim Thomassinus in aureo opere *De antiqua , & nova Ecclesiæ disci-*
 „ *plina* parte prima lib. III. cap. XXVIII. testimonia congerens ad hanc firman-
 „ dam superiorum temporum praxim , non ultra seculum decimum tertium pro-
 „ greditur . At in Mediolanensi provincia subsequente etiam seculo perdurasse do-
 „ cet hæc Synodus , in qua non modò de celebrando conventuali Sacro , Divinis
 „ peragendis Officiis , honestoque habitu gerendo in *Regularium* æquè ac *Secularium*
 „ *Collegiatis Ecclesiis* , de inviolato servando Monasteriorum , ac reliqui Cleri patri-
 „ monio , prædiisque , statutis pœnis indiscriminatim decernitur , sed ea etiam in-
 „ dicuntur , quæ interiorum Claustrum disciplinam spectant . Præcipitur enim pecu-
 „ liari Rubrica , ut *cujuslibet Monasterii domus , & Ecclesiæ Regularis Collegiæ Prælati*
 „ *personaliter per se ipsum , aut per alium cum suis Fratribus , & Conventus cum eo , & qua-*
 „ *libet Abbatissa , Priorissa , vel Ministra loci religiosi , ubi Abbatissa non fuerit , cum suis Mo-*
 „ *nialibus , & Sororibus bis ad minus in septimana tempore Quadragesimæ , & Adventus , re-*
 „ *liquo verò tempore saltem semel in hebdomada pro culpis , & excessibus Capitulum in loco de-*
 „ *bito celebrare studeant conventualiter &c.* : In Prælatos verò , seu Prælatas provinciæ
 „ id negligentes , aut subditos contumaces , per Antistitem , vel ejus Curiam fore
 „ *acriter procedendum* jubet , atque *interim voces eorum dormire* declarat . Seriùs ita-
 „ que in Ecclesia nostra inolevisse privilegia exemptionis Regularium credendum
 „ est . Cætera , quibus providere Concilium hoc studet , nequissimam temporum
 „ illorum conditionem respiciunt , cùm fervens undique inimicarum partium odium
 „ in turpes adèd conspirationes erumperet , ut nec tuti in Sede sua essent Antisti-
 „ tes , nec annuis Ecclesiastici sui census redditibus frui liberè possent . Quocirca
 „ frequens hîc legitur excommunicationis atque interdicti sententia , qua tam im-
 „ probum nefas intentantes feriuntur . An verò coërcendæ sacrilegæ hujusmodi li-
 „ centiæ satis id fuerit ; Tu in historiis nostris apprime versatus luculenter nove-
 „ ris . Castonus siquidem ipse non multò post de occupatis à Matthæo Vicecomite
 „ quamplurimis Terris , Arcibusque Archiepiscopalis ditionis conqueri debuit ,
 „ ejusque caput publicè prolatâ sententiâ sacris diris devovere , ut Corius narrat ,
 „ ac demum invalescentibus in dies turbis , solum vertere coactus est , tamdiu in
 „ exilio agens , quousque abdicata Mediolanensi insula à Joanne XXII. Aquilejen-
 „ sis Patriarcha renunciaretur .

„ Cur autem Castonus Archiepiscopus in Pergamensi , seu Bergomensi , ut præ-
 „ sens vocabulum est , Urbe Provinciam hanc Synodum celebrandam curaverit ,
 „ id fortasse in causa esse potuit , quòd nondum Mediolani in tuto res essent à
 „ Turrianorum insidiis , qui acceptæ injuriæ impatientes , & primam adhuc for-
 „ tunam animo occupantes nova undique moliebantur , nullumque non lapidem
 „ movebant , Corio teste , ut primævo splendori restituerentur . Pergamensis verò
 „ Civitas extra tumultus periculum videri poterat , cùm receptis in fidem iis po-
 „ pulis ab Henrico Imperatore ejusdem Urbis Præses institutus foret Lodovici
 „ Vicecomes .

„ Hæc occasione hujus Synodi proferenda censui , Lectori potiùs de rebus no-
 „ stris minimè conscio , quàm Tibi Viro Eruditissimo scribens . Utinam verò pri-
 „ mum ejusdem exemplar , quod in Archiepiscopalibus Archivis servatum olim
 „ memoriæ proditum reperi , nancisci in præsens licuisset ! Quandoquidem autem
 „ mihi eadem diligenter scrutanti minimè oblatum est , non ingratum Literariæ
 „ Republicæ reor ex Ambrosianæ Bibliothecæ apographo illam depromere , præ-
 „ cipuè cùm ejusdem mentionem apud neminem Scriptorum Patriæ nostræ repe-
 „ rerim , hoc unice dolens , subscriptiones Episcoporum in ipso desiderari . Tu inte-
 „ rim laborem hunc meum amicè amplectere , meque , ut facis , amare perge . Vale .

SYNODUS PROVINCIALIS HABITA AB ARCHIEPISCOPO CASTONO ANNO MCCCXI.

IN nomine Domini Amen. Radio Sacrae Scripturae militantis Ecclesiae illustrissimus illustrator ad Timotheum discipulum suum scribit: *Prædica verbum, in-
sta opportunè, importunè argue, obse-
ra, increpa, in omni patientia, & doctrina,
per hæc inducens & excitans Episcopalis gubernaculis præsidentes, qui Apostolorum in ipsa
Ecclesia typum gerunt ad executionem sui officii
Pastoralis, ut doctrinis, monitionibus, & cor-
rectionibus erga subditos cura sedula insistentes,
remedium salutare adhibeant, ne parati ad præ-
cipitum prolabantur, & ut prolapsi resipiscant
à vitiis ad virtutes. Quod quidem remedium
ut plurimum adhibetur novorum editione jurium,
monitiones & prohibitiones continentium, pœnas-
que condignas imponentium transgressionibus eo-
rumdem, necnon declaratione plerumque, & ad-
ditione antiquorum.* Sanè nos Castonus Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ Sanctæ Mediolanensis Ecclesiae Archiepiscopus, qui Mediolanensis Provinciae jure Metropolitano Divinâ providentiâ præsidemus, ipsius Apostoli monitis sive jussionibus prædictis salubribus adhærentes, ad correctionem morum, animarum salutem, Ecclesiarum profectum, & tuitionem Ecclesiasticæ libertatis, constitutiones quasdam, provisiones, & ordinationes salubres, universalem statum ipsius Provinciae contingentes, cum consilio Venerandorum Patrum Dominorum Episcoporum nostrorum Mediolanensis Ecclesiae Suffraganeorum, & nostri Provincialis Concilii, ac existentium in eodem disposuimus, intendimus edere tam providè, quàm consultè, ipsasque in ipso Concilio publicare, ac edimus, & publicè promulgamus, quibusdam additis, & mutatis, plerisque verò cubiis declaratis, & superfluis rescatis ex constitutionibus in Conciliis Provincialibus per nostros prædecessores hætenus publicatis, pro ut varietati, & circumstantiis temporum, & personarum novimus expedire, & constitutiones, & provisiones infra-scriptas, & in hoc Concilio promulgandas sub pœnis contentis in illis decrevimus, & præcipimus de cetero per nostram Civitatem & Diocesim, & Provinciam Mediolanensem, & degentes in illis inviolabiliter observari.

RUBRICA PRIMA.

*De Officialibus faciendis per Episcopos contra
Hæreticos, & de convocando eos, & alios
pro officio Hæreticæ pravitatis.*

Primò namque circa Hæreticorum exterminium totis viribus intendentes, & ad propagationem Fidei Orthodoxæ consultè providemus

A & salubriter præsentis approbatione Concilii ordinamus, quòd singuli Diocesani nostræ Mediolanensis Provinciae ad exterminandos Hæreticos credentes, receptatores, defensores, & fautores eorum de suis Civitatibus, & Diocesibus, per se & Officiales suos invigilent, & insistant sollicitè & attentè per singulas eorum Parochias annis singulis sæpius, ut expedire viderint, inquirentes solerter, an fama sit in illis aliquos ex hujusmodi pestiferis habitare, & contra nominatos, vel inventos, ut jus exegerit, procedentes, & ut in Officio Inquisitionis Hæreticæ pravitatis liberè & securius procedatur, statuimus, præsentis Concilio approbante, quòd tam in Civitate Mediolanensi, quàm in aliis Mediolanensis Provinciae, per Archipræsules, & Antistites singulos earumdem, aut per illorum vicè-gerentes, ipsis existentibus in remotis, eligantur, & assumantur, consideratis qualitate, & magnitudine Civitatis, & ipsarum personarum, aliqui viri, multi vel pauci, secundum Diocesani arbitrium, Catholici & Fideles ex habitantibus assidue in eadem in persecutores hujusmodi pestilentium personarum ad coadjuvandum Inquisitionis Officium Hæreticæ pravitatis per ipsos Antistites continuè exercendum, qui Diocæsano Archipræsuli seu Antistiti, & ejus Vicario circa ipsum Officium cum armis assistant, vadant, & redeant ad personas ipsas insequendas, capiendas, deducendas, & retinendas juxta ejusdem Diocesani, seu Vicarii jussionem, quotiens, & quandocumque fuerint requisiti, qui etiam jurent hæc omnia & singula, ipsumque Officium viriliter & fideliter exercere, & in illo dolum non committere, neque fraudem, ipsosque ad hæc electos, & assumptos, aut ipsorum aliquem præcipimus non debere, nec posse per aliquam personam Ecclesiasticam vel Secularem, aut universitatem, sive collegium in aliquo impediri directè, vel indirectè, vel aqualiter prohiberi, propter quod impedimentum vel prohibitionem ipsi Officio non possint assidue superesse, & ipsi Diocesano super hoc assistere requisiti, vel propter quod eis commissæ vel injungendæ, aut injunctæ super his valeant retardari. Personas verò cujuscumque dignitatis, vel conditionis extiterint attentantes, & contra aliquod præmissorum, scilicet impediendo directè, vel indirectè, vel prohibendo seu differre faciendo, ut superius prohibetur, si admoniti legitimè per ipsum Diocesano, vel Vicarium non desisterint, & quod fecerint, non revocaverint cum effectu, excommunicationis vinculo, auctoritate præsentis Concilii, innodamus, easque ut hæreticorum fautores haberi decernimus, & impedimentum præstantes Officio hæreticæ pravitatis. Huic etiam adjicimus sanctioni, ut omnes

nes & singuli, tam nobiles, quam populares, cujuscumque dignitatis fuerint, sive status; nec non Clerici, & Prælati, quotiescumque & quandoque per Dioecesanum proprium, aut ejus Vicarium fuerint legitimè requisiti pro consilio, auxilio, & favore sibi exhibendo in favorem Officii hæreticæ pravitatis, vel contra Hæreticos credentes, receptatores, fautores, vel defensores eorum, aut contra suspectos de hæresi, vel pro contingentibus ipsum negotium, seu in assistendo eisdem, vel ipsos associando, in præmissis obediant, & intendant monitionibus, requisitionibus, & præceptis. Quoslibet verò, qui dicta præmissa, vel aliquod præmissorum, qui legitimè requisiti se exhibuerint difficiles, vel rebelles, justo, & manifesto, & necessario impedimento cessante, ex nunc, præsentis Concilio approbante, excommunicationis vinculo decernimus subjacere, de qua si satisfaciendo legitimè postea moniti, secundum arbitrium Dioecesani proprii, vel ejus Vicarii juxta modum culpæ satisfacere fortè contempserint, ipsos ut fautores, & defensores Hæreticorum decernimus reputandos, & contra eos tamquam contra fautores hæreticorum fore per juris remedia procedendum; ad præmissorum quoque cognitionem & executionem procedi posse sancimus, sinè strepitu judicii & figura per ipsum Dioecesanum, vel ejus Vicarium generalem, seu per alium Judicem competentem.

R U B. II.

De honestate & habitu Clericorum, & ne se immisceant Secularibus.

Circa honestatem, & Clericorum habitum salubriter providemus, quòd omnes & singuli Clerici ac personæ Ecclesiasticæ Mediolanensis Provinciæ, Civitatis, & Dioecesis, tam præsentis temporis, quam futuri tonfuram & habitum deferant Clericales ordini suo, & statui competentes, vestes virgulas, seu de catabriato, de medietate, vel listatas, vel frisis, aut mappis argenteis, vel de metallo aliquo, aut vestem superiorem à summo usque deorsum totaliter scissam ante, seu infulam de seta, sive serico more laicali minimè deferentes. Deprehensos verò in aliquo crimine, vel excessu enormi in habitu laicali publicè incedentes, ex nunc pronunciamus, ut Clericos seu personas Ecclesiasticas, non teneri Curiam Ecclesiasticam in ipso crimine defensare. Clericus verò seu quavis persona Ecclesiastica mercationibus & negotiationibus, ut negotiator publicus se immiscens, illasque in persona propria exercens publicè, Divinis Officiis prætermisissis, vel aliàs ut laicus communiter se gerens, in suis bonis patrimonialibus, non gaudeat interim privilegio Clericali, nec ut Clericum in enormibus, dum in his excedit, teneatur Ecclesia defensare, cognitione tantum super hoc præcedente, quam ad Judicem Ecclesiasticum decernimus pertinere, non procedatur contra talem seu tales Clericos per Curiam Secularem, sed superferendum interim decernimus omni processui contra eos, alioquin in quoscumque Vicarios, Rectores, Potestates, seculares Judices, & quoscumque eorum ministros & executores Civitatis, Dioecesis, & Provinciæ Mediolanensis contrarium facientes excommunicationis sententiam promulgamus, præsentis constitutione sancimus, quòd aliquis Clericus, sive Ecclesiastica persona absque Dioecesani sui licentia officium publicum vel officiali-

Atatem alicujus secularis rectoris, seu Communitatis, seu Universitatis, Civitatis, Burgi, Castri, Loci, aut Parochiæ, seu Villæ in seculari Curia exercere, vel suscipere de cetero non præsumat, scilicet Consulatus, Tabellionatus, Gastaldia, Campariæ, Vicariatus, Vicedominatus, vel quovis alio nomine appelletur, seu Ecclesiasticis Officiis derelictis, vel Clericali postposita honestate ad cavalcatas, vel stipendia, seu seculares exercitus, & maximè non coactus cum armis publicè ut laicus accedere, & se talium immiscere cœtibus non præsumat, nisi in casibus à jure permissis. Delinquentem verò in aliquo præmissorum, aliquibus talibus se immiscentem excommunicationis sententia innodamus; hanc verò poenam ad alios, qui assumpserint arma cum aliquibus laicis pro suis juribus aut alicujus Ecclesiæ propriæ, seu pro sui defensione insultum expectantes, seu de licentia sui Antistitis, vel ejus Vicarii volumus non extendi.

R U B. III.

De armis non portandis, ludis vitandis, & aliis damnificandis.

Atendentes quòd privilegium Clericale non debet esse alicui cum fiducia delinquendi, statuimus, & firmamus, quòd nullus Clericus, seu persona Ecclesiastica in domibus Ecclesiæ, vel alibi ludum vel bescaziam retineat taxillorum, aut patiat per aliquem retineri, vel publicas mulieres exponentes pro quæstu publicè corpus suum, aut arma deferre præsumat per civitatem aliquam, aut suburbia adjacentia civitati, vel loca, in quibus habent domicilium, absque Antistitis, vel ejus Vicarii proprii licentia speciali; nisi ad villam, vel possessionem vadens, vel rediens ab eisdem, seu quemquam damnificare præsumat, vel violenter rebus suis, vel possessione aliqua alium spoliare, delinquentem verò in aliquo casuum prædictorum per Antistitem proprium, seu Vicarium ejus in tanta summa pecuniæ, & dummodo non ad poenam sanguinis, statuimus condemnandum, ipsi Antistiti pro ejus arbitrio persolvenda, & in pios usus convertenda, in quanta, & eo modo, quo damnaretur & puniretur, seu condemnari posset per illius civitatis Curiam secularem laicus sic excedens, non tamen propter hoc intelligimus privandi tales beneficiis Ecclesiasticis, & carceribus detinendi, & alias puniendi adimere Dioecesani propriis potestatem, & Vicariis eorumdem, si eis videbitur expedire.

R U B. IV.

Quòd Clerici non sint tutores vel curatores laicorum, nec patiantur conveniri coram Judice Seculari.

Inviolabiliter ordinamus, quòd nulla persona, Ecclesiastica, nisi in casibus à jure permissis fidejussoris, vel procuratoris officium exerceat seu tutoris, vel curatoris alicujus laici in Curia Seculari, absque Dioecesani, vel ejus Vicarii licentia, nec quenquam debentem gaudere Ecclesiastico privilegio, vel Clericali, conveniat seu trahat, vel trahi procuret super aliquo ad examen Judicis Secularis; trahens verò contra canonicas sanctiones, & Imperiales constitutiones à jure suo cadat, judicatumque non teneat, & Judex sit ex tunc iudicandi potestate privatus; exercentem verò aliquod officium præ-

dictorum contra constitutionem præsentem in centum solidos Papienses decernimus condemnandum, in pios usus ad arbitrium Ordinarii condemnandos.

R U B. V.

De celebratione Divinorum, & habitu habendo ipsa.

Providemus insuper & sancimus, quòd in qualibet Ecclesia Collegiata tam regulari, quàm seculari civitatis & diocesis, ac provinciæ Mediolanensis, in qua plures Clerici, seu Monachi, vel Canonici residebunt, Missa conventualis, justo impedimento cessante, pro ut dici convenit, horâ debitâ, diebus singulis in cantu, seu nota conventualiter celebretur, nec non Officia matutinalia, & vespertina, quòdque ad illa, & ceteras horas Canonicas, quas inibi præcipimus conventualiter celebrari, seculares Clerici, & Prælati conveniant cum superpelli-ccis seu capis; Religiosi verò in habitu suæ Regulæ competenti. In Ecclesiis verò Cathedralibus ipsis horis diurnis, & Missarum solemniam inter sint, aut discoperto capite, aut cum biretis in capite, ad modum laicorum capucis non habentes. Rectores quoque Parochialium Ecclesiarum non Collegiatarum diebus festivis, & sæpe in septimana per se, vel per alios, ubi per se non possunt, celebrare Missarum solemniam non omittant, & Parochianis suis in casibus à jure concessis, & cum expedierit, ministrare Ecclesiastica Sacramenta. Delinquentes verò, vel negligentés in præmissis per locorum Ordinarios puniantur. Irrefragabiliter ordinamus, quòd in qualibet Ecclesia nostræ civitatis, & diocesis, ac provinciæ Mediolanensis habente Parochiam Corpus Christi pro infirmis, Chrisma, & Oleum Sanctum, renovandum annuatim, sub clavi & firma custodia, & in vase, seu loco nitido non asportando de facili, assidue habeantur. Delinquentes verò vel negligentés in aliquo præmissorum per Ordinarium proprium, vel ejus Curiam in solidos quadraginta Papienses vice qualibet condemnentur ad pios usus ad arbitrium Judicis convertendos. Insuper aqua benedicta quotidie habeatur omni die Dominica renovanda.

R U B. VI.

De mulieribus, & filiis illegitimis non retinendis secum, vel concubinis.

Super continentia per Clericos observanda providè ordinamus, quòd nullus Clericorum regularium vel secularium civitatis, vel diocesis, sive provinciæ Mediolanensis, beneficium Ecclesiasticum obtinens, Vicarius aut Deputatus etiam in futurum, vel qui in Ordine sacro fuerit constitutus, in domibus contiguis vel connexis Ecclesiæ, vel secum in eadem habitatione mulierem aliquam retineat ad inibi habitandum, nisi fortè mulier illa fuerit non suspecta, vel in quarto gradu consanguinitatis, vel affinitatis illi conjuncta, seu conversa quinquagenaria, vel deinceps. Delinquentem verò in hæc in libras decem Papienses decernimus in pios usus ad Ordinarii arbitrium convertendas. Clericos quoque, ac Prælatos in quovis Ordine constitutos, qui beneficia Ecclesiastica obtinent, aut etiam obtinebunt, si focarias seu concubinas retineant in domibus Ecclesiarum, vel alibi manife-

Astè, Ecclesiasticis beneficiis per locorum Ordinarios, Canonica monitione præmissa, facienda, decrevimus perpetuò fore privatos, liberè personis aliis conferendis, excessu ipsorum notorio vel infamia publica existente; qui verò beneficium Ecclesiasticum non obtinuerint per Ecclesiasticam Curiam, dum habuerint publicè concubinas, non teneatur Ecclesia defendere, & aliàs per ipsam Curiam pœna pecuniaria, vel alia debita puniantur. Prælatum namque & Rectorem Ecclesiæ in libras decem Papienses, inferiorem verò Clericum in libras quinque Papienses decernimus in pios usus ad Ordinarii arbitrium dispensandas; qui filium illegitimum secum in eadem domo assidue, vel per octo dies permiserit habitare, aut sibi ad Altare aliquatenus ministrare

R U B. VII.

Quales debent esse promovendi ad dignitates, vel Ecclesias Parochiales.

Quamquam per Canones sit provisum, ne minus idonei ad beneficia Ecclesiastica assumantur, id tamen minus bene servatur in pluribus Ecclesiis, & à multis. Idcirco præsentis constitutione sancimus, quòd nullus eligatur de cetero, vel instituat, quomodolibet assumatur ad aliquam dignitatem alicujus Ecclesiæ Collegiatae seculari, vel regularis intra Civitatem, vel Diocesium, seu Provinciam nostras sitæ, qui non fuerit de legitimo matrimonio procreatus, & non attigerit vigesimum quintum annum, vel nisi fortè super his in casu dispensabili prius cum eo fuerit dispensatum, vel tali extiterit, qui bene legat, construat, & loqui literaliter noverit competenter. Ad regimen quoque Parochialis Ecclesiæ nullus aliquatenus assumatur, nisi bene legere noverit, & cantare, vel saltem legere & construere condecenter, in cantu aliquid informatus, & non attingens vigesimum quintum annum. Electio verò, collatio, institutio, & confirmatio, seu præsentatio à personis Ecclesiasticis facta, quas contra hæc in aliquo præmissorum contigerit attentari, ex nunc sint irritæ, & inanes, & electores, præsentatores, provisores, confirmatores, & instituentes sint illa vi e præsentis constitutionis auctoritate præsentandi, eligendi, providendi, confirmandi, & instituendi potestate privati, & ad superiorem proximum sit ipsa potestas totaliter devoluta, ipso facto: Confirmatoribus & institutoribus ac provisoribus temerariis, per loci Ordinarium pœna debita puniendis.

R U B. VIII.

De non recipiendo aliquam in Canonicum, beneficio non vacante.

Prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes statuimus, & firmamus, quòd alicujus Secularis Ecclesiæ Collegiatae, & non Collegiatae nostræ Civitatis, & Diocesis, vel Provinciæ Capitulum, seu Prælati, Canonici, vel Clerici sive Rector nullum, quantumcunque idoneum, sine licentia Diocesani proprii, vel auctoritate Sedis Apostolicæ, seu Legatorum ejusdem recipiant, eligant, vel admittant in suum, vel ipsius Ecclesiæ Canonicum vel Conclericum vel Confratrem ibi, beneficio non vacante, nec beneficium, seu præbendam vel Capellaniam aliquam ex redditibus vel bonis juri-

juribus ejusdem Ecclesie de novo creare præsumant, ipsius Diocæsani licentiã non obtentã, vel unam præbendam in duas dividere; quicquid enim contra præmissa, vel aliquod præmissorum contigerit attentari, ex nunc præsentis constitutione decernimus irritum, & inane, & dantes, & accipientes etiam, licet in aliqua sui parte, ex nunc in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus.

R U B. IX.

Quòd nullus beneficium assumat sine Canonica institutione.

CUm Ecclesiastica beneficia non debeant sine Canonica institutione detineri, statuto præsentis salubriter providemus, quòd nullus per violentiam vel simoniam, aut alias, sine institutione Canonica, vel per minas, seu per metum aliquibus inferendos, per se, vel per alium ad dignitatem, vel personatum, seu aliquod beneficium Ecclesiasticum, qualecunque fuerit, intra nostram Civitatem, vel Diocæsiam, seu Provinciam, patiatur vel consentiat tacitè, vel expressè, se eligi, vel institui, aut assumi quomodolibet, vel admitti, aut jura & redditus, five bona, seu viventis beneficium, qui non renuntiaverit illi sponte & legitime, aut privatus illo non fuerit per sententiam legitimam hominis, five juris, apprehendere vel occupare seu sibi usurpare, aut illius bona, vel redditus quovis titulo quæsito, vel colore præsumat de cetero Diocæsani proprii licentiã non interveniente, vel expresso consensu. Quemcunque verò contra hæc attentantem in posterum, in aliqua sui parte, ex tunc in ipso beneficio decernimus jus non habere; & si legitime admonitus per Diocæsianum proprium, vel etiam Vicarium, illud ex toto non dimiserit liberè, ad ipsum per se, vel per alium se non ingerendo ulterius ex nunc inhabilem judicamus ad quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum obtinendum; pœnis autem contra occupatores, invasores, & usurpatores bonorum Ecclesiasticorum semper salvis.

R U B. X.

De pœnis sustinentium interdictum Ecclesie propter collectam non solutam.

PLerumque contingit, quòd aliquæ Ecclesie tam Regulares, quàm Seculares diu subiacent Ecclesiastico interdicto propter negligentiam aliquorum Clericorum recusantium solvere partem ipsos contingentem; five ipsis impositam de collectis, procurationibus, honoribus, seu fodris, & sic Ecclesie Divinis officiis defraudantur propter illorum malitiam, & non sine Parochianorum scandalo, & jactura; quapropter omnes & singulos Clericos, & Prælatos tam Secularium, quàm Regularium Ecclesiarum; ac Rectores, & Ministros Hospitalium, & Piorum Locorum nostræ Provinciæ, Civitatis, & Diocæsif, propter quorum factum seu culpam, eo quòd non solverint hujusmodi portionem ipsorum singulos contingentem, seu eis impositam pro præbendis, vel portionibus, quas obtinent in eisdem, & quos impossibilitas non excusat, aut alia justa causa, de qua intra duos menses faciant plenam fidem, beneficiis, & rectoriis hujusmodi privamus perpetuò, si admoniti legitime & peremptoriè, ipso interdicto durante, per Diocæsianum, vel ejus Vicarium, passi fue-

Arint Ecclesias ipsas, seu Hospitalia, vel Pia Loca, ultra tres menses post monitionem eandem propter hæc Ecclesiastico interdicto subiacere, portionem ipsos contingentem five impositam ex ipsis collectis, seu fodris, vel oneribus non solventes: & hanc pœnam extendimus ad Prælatos, & Rectores Ecclesiarum non solventes pro ipsis Ecclesiis in totum, ubi ad ipsos pertinere talium solutio consuevit, si ipsos justa causa, five impossibilitas non excusat, de qua infra duos menses plenaria fiat fides, & ad illorum massarios & canevarios dispensatores reddituum, qui potestatem habuerint plenariam hæc solvendi; has quoque pœnas ad collectas hactenus impositas a tribus annis citra locum volumus vindicare. Illas etiam personas, quæ temeritate propria, Diocæsani, loci Ordinarii proprii, vel etiam Generalis Vicarii, seu Superioris ejusdem in hoc casu licentiã non obtentã Clerum Civitatis, & Diocæsif, aut majores ejusdem, vel majorem partem ipsius, vel eorum, ad præmissa præsumperint convocare, & convenientes ad talium personarum convocationem, excommunicationis vinculo decrevimus subiacere, cum ex talibus congregationibus conspirationes, & colligationes sæpe novimus evenire, ac de facto prorumpi ad multa, quæ scandalum pariunt, & periculum animabus, & locorum Ordinarii ex talibus condemnantur, & eadem Civitas videatur habere diversa capita quasi monstrum.

R U B. XI.

De pœnis occupantium vel invadentium res Ecclesiasticas, & spoliantium Ecclesias.

Effrenata cupiditas, quæ in plerisque adeò dominatur, quòd contra vetita usurpant & rapiunt aliena, nos vehementer impellit, ut ejus noxios appetitus, in quantum possumus, refrenemus. Ea propter sanctione præsentis ordinamus salubriter, quòd nulla persona Secularis, vel Ecclesiastica, Universitas, seu Collegium aliqua bona aut jura seu res pretiosas, thesaurum, five jurisdictiones, aut honores, feuda, seu jus decimandi aut eligendi, seu præsentandi, aut beneficia conferendi, seu pedalia conferendi ad quendam locum venerabilem nostræ Civitatis, & Diocæsif, five Provinciæ, Mediolanensis, vel ad aliquam Episcopalem Mensam dictæ Provinciæ, quovis modo vel titulo pertinentes, aut Ecclesiam aliquam, seu Hospitale, vel alium Pium Locum usurpare, vel invadere, seu occupare, aut rapere, vel occupata, seu usurpata, rapta, vel invasa detinere per se, vel per alium quovis modo præsumat, seu spoliare aliquem locum venerabilem dictæ Civitatis, aut Diocæsif, five Provinciæ Mediolanensis five ad Mensam Archiepiscopalem Mediolanensem, vel ad aliquam Episcopalem Mensam dictæ Provinciæ, seu aliam Ecclesiam, possessione, vel quasi alicujus prædictorum, seu jurisdictionum bonorum, jurium, vel honorum prædictorum, vel possessione juris percipiendi aliquas pensiones, seu census annuos, Decimas, vel affictus, five possessiones, vel quasi eligendi, five assumendi Potestates, Consules, vel alios Officiales alicujus terræ, burgi, castri, communantiæ, five loci, directè, aut etiam indirectè, vel ad ea quomodolibet dare auxilium, consilium, vel favorem; singulares verò personas, cujuscunque status vel conditionis extiterint, quæ attentave-

rint

rint contra præmissa in aliquo per se, vel per alium, aut expressè consenserint, vel fecerint, seu mandaverint attentari, ex nunc excommunicationis in his scriptis vinculo innodamus, necnon personas illas, quæ consuluerint, seu mandaverint, vel expressè consenserint quovis modo suo Pastori, sive Pontifici, vel alicui Ecclesiæ, sive Clerico, Rectori, aut Pio Loco de præmissorum aliquo, aut suis bonis, vel prædictorum aliquorum fructibus aut redditibus non integrè & liberè responderi absque auctoritate Judicis competentis, aut prohibuerint responderi; & si qui ex prædictis propter aliquod præmissorum alicubi denunciati, excommunicati excommunicationem eandem, post ipsam denunciationem per sex menses animo suo tenuerint indurato, in poenam ipsorum familiares eorum Ecclesiastico supponimus interdicto, mandantes eis Ecclesiarum aditum, & participationem Sacramentorum, & Divinorum etiam prohiberi, quousque liquidè apparuerit de absolutione hujusmodi transgressorum, & quòd ipsa excommunicatione durante & interdicto, familiarium prædictorum denegetur eis tam ipsis principalibus, quàm familiaribus in obitu ad aliorum terrorem, & ipsorum ruborem, Ecclesiastica sepultura. Clerici verò sine mandato Dioecesani proprii recipientes aliquem ex prædictis ad Ecclesiasticam sepulturam, vel qui interfuerint eidem, ipso facto per tres menses à Divinis Officiis sint suspensi. Insuper, si aliqui Clerici contra hujusmodi sanctæ nostræ constitutionis tenorem facere vel venire præsumperint occupando, vel invadendo ut supra, omnibus beneficiis, quæ infra nostram Provinciam obtinent, eos, præsentis Concilii auctoritate, privamus. Si verò Laici extitorint, omnibus feudis intra nostram Provinciam, jure patronatus, & honoribus, ab eis obtentis ab aliquibus Ecclesiis, vel Prælatibus, seu aliis piis locis decrevimus fore perpetuò privatos. Universitates verò, communitates, & collegia, quæ contra præmissa attentaverint, vel expressè consenserint, vel scienter attentari permiserint in aliqua sui parte, & jam facta cum effectu non prohibuerint infra decem dies, postquam venerint attentata, Ecclesiastico supponimus interdicto; & si ipsa universita, vel majores ipsius, vel Rectores requisiti per Dioecesanum, vel ejus Vicarium, legitimè super his ultra mensem attentata ipsa omiserint effectualiter emendare, & in statum pristinum reducere, seu reduci facere cum effectu, ad arbitrium ipsius Dioecesani, Civitatem sive locum vel Burgum, in qua universitas ipsa deget, interdicto Ecclesiastico decrevimus subjacere, interdicto inviolabiliter observando, quàm citò ipse Dioecesanus per se, vel per alium publicè protestatus fuerit se velle interdictum ipsum effectum habere, & amplius non suspensum, & illic vel Civitatibus, seu locis circumstantibus, vel alibi, ubi commodius fieri poterit, hoc mandaverit publicari, sed ante, & usque ad ipsam publicationem ipsum interdictum manere decrevimus in suspensio. Illos quoque, qui temeritate propria pluries etiam extra judicium requisiti solvere contempserint Archiepiscopali vel Episcopali mensæ prædictæ, seu Ecclesiæ, Monasterio, Conventui, Capitulo, vel alii pio loco, (modo) & tempore competenti, decimas, pensiones, census, honores, districtus, & jurisdictiones, vel præstationes annuas, vel affectus, in quorum possessione pacificè percipiendi, ipsa mensa, vel Ecclesia, Monasterium, Conventus, Capitulum, & pius locus ante requisitionem ipsam erat, nisi justa causa eos ex-

Tom. IX.

A cusaverit, de qua constet infra dies decem post ipsam requisitionem Dioecesani, legitimè ex nunc excommunicationis vinculo decrevimus innodatos. Ad prædictorum namque cognitionem, correctionem, & poenarum executionem statuimus, ex officio posse procedi de plano, & sine strepitu ordinis judiciarii & figura per quoscunque Judices competentes.

R U B. XII.

De poenis conspirantium contra suum Antistitem, vel consentientum, ut in Sede esse non possit, vel expellatur.

B **Q**Uamquam ad conjuratorum, & conspiratorum nequitiam reprimendam multa per Canones sint provisã; ipsorum tamen veritã nos cogit diversa remedia adhibere contra illorum callida figmenta, quæ conantur quotidie invenire. Ea propter constitutione præsentis statuente irrefragabiliter prohibemus, quòd aliqua persona Ecclesiastica vel Secularis, aut universitas, sive collegium, aut quivis nostræ Mediolanensis Civitatis, aut Dioecesis, sive Provinciæ conjurationem, aspirationem, colligationem, juramentum, seu obligationem, aut consilium, vel tractatum facere vel inire præsumat in exterminium, vel persecutionem, seu iacturam, vel mortem, aut expulsionem, captionem, vel derobationem, seu quietis vel status subversionem Antistitis proprii, vel Pastoris aut quomodolibet consentire, vel operam dare, quòd insultus fiat in eum, vel à Sede, seu Civitate propria temerè expellatur, vel quidquam fiat, aut ordinetur, seu dicatur, propter quod Pastor ipse habeat formidare in civitate ipsa, vel sua Dioecesi, ubi voluerit cum suis familiaribus residere, & jurisdictione sua uti liberè, & officio pastoralis, vel propter quod etiam Officialitates ejus, sive Vicarii, Vicariatum, & Officialitates eis commissos non possint liberè exercere, & quòd communitas aliqua, seu universitas, consilium, vel commune cujuscumque Civitatis nostræ Provinciæ, sive Mediolanensis, aut Dioecesis ejusdem, non permittat quicquam dici vel fieri, nec patiatur per aliquos de ipsa universitate seu Civitate, vel Dioecesi, vel ejus Rectorem, seu Majores, nec dicat vel faciat, per se ipsam, propter quod ejus Antistites, aut Archipræsul non possint in ea Civitate & Dioecesi, sive Sede propria residere securè, & ipse, & sui Officiales hac jurisdictione & officio uti liberè, & in totum; singulares verò personas contra hæc attentantes in aliquo præmissorum, si Clerici fuerint, aut Ecclesiasticæ personæ, ex nunc in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus, & beneficiis Ecclesiasticis, quæ intra nostram Provinciam obtinuerint, privamus perpetuò, aliis liberè conferendis, ipsosque inhabiles reddimus ad quævis beneficia Ecclesiastica obtinenda; si verò Laici fuerint, eisdem excommunicationis vinculo decrevimus subjacere, ipsosque in obitu privantes ex nunc Ecclesiastica sepultura, & Clericos, qui sepulturæ talium interfuerint, suspendimus à Divinis, ipsorum familiaribus, seu familiaribus, dicta excommunicatione durante, participatione Divinorum, & Sacramentorum interdicens in poenam hujusmodi damnatorum: Civitatem autem, ejusque suburbia, & singulares personas de ipsa Civitate & suburbiis, quæ per tres menses permiserint, aut passã fuerint Antistitem proprium exulare extra illam propter timorem, vel metum, seu minas

Q q

ali-

aliquorum, vel alicujus de ipsa Civitate, vel Diœcesi, aut aliquorum residentium in eadem, & ipsum Antistitem non revocaverint, ac sibi plene non caverint, aut providerint, de ipsius & suorum familiarium securitate, & indemnitate personarum & rerum, ac procuraverint cum effectu, ut in ipsa Civitate & Diœcesi, ut sibi placuerit, possit morari liberè & securè, & suum Officium exercere, & uti liberè bonis suis, & omnes Vicarii & Procuratores in Civitate ipsa liberè manere & securè, & sua Officia plene exercere, & per ipsam Diœcesim, ubi eis expedierit, postquam iste Antistes de ista Civitate sic exierit, & per suas literas, sive Nuncios in aliquibus Ecclesiis ipsius Civitatis vel Diœcesis, seu Civitatum circumadjacentium aliquarum, vel per se ipsum, mensibus prædictis elapsis, publicè protestatus fuerit, seu insinuari fecerit, & proponi, quòd in Civitate propria non audebat morari securè, nisi aliter sibi caveatur, ex nunc generaliter supponimus Ecclesiastico interdicto, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observando. Supradictas verò sententias & prolationes excommunicationum, interdicti statuimus & ordinamus per omnes Civitates, & Diœceses nostræ Provinciæ sæpissimè & in pluribus Ecclesiis publicari per quoslibet Episcopos, ipsorumque Officiales, aut ex parte ipsorum, & per quoscumque Clericos & Prælatos, qui super hæc ex parte ipsius Antistitis fuerint requisiti. Inobedientes quoque ac rebelles super his ab ingressu Ecclesiæ suspendimus in his scriptis. Illos quoque, qui postquam excommunicati propter præmissorum aliquod fuerint publicè nunciati, distulerint ultra annum ipsi Antistiti satisfacere de excessu, & absolutionem etiam obtinere, suspectos judicamus de hæretica pravitare, & tanquam (contra) suspectos de hæresi ipso anno elapso fore per Ecclesiam procedendum: & si prædicta Civitas, sive universitas per annum in ipso scelere duxerit persistendum, omnes Clerici & Religiosi cujuscumque Ordinis, vel dignitatis, seu conditionis existant, in detestationem tanti facinoris completo dicto anno infra duos menses proximos post dictum annum exeant, sive egrediantur de eadem Civitate, & ejus districtu, & Diœcesi, illuc, usque ad satisfactionem condignam, nullatenus reversuri; alioquin ipso facto singuli prædicti Clerici, & Religiosi sententiam excommunicationis incurrant, nisi per Antistitem ipsum fuerit eis terminus prorogatus. Ad præmissorum quoque cognitionem, executionem, & discussionem, & examinationem, de plano sine strepitu & figura judicii procedi posse decernimus per Diœcesanum proprium, & quemlibet Judicem competentem, præsentis Concilio approbante.

R U B. XIII.

De juramento præstando ab eo, qui inficiatur se Clericum detinere, vel rem Ecclesiasticam.

Sæpe contingit, quòd aliqui calliditate utentes Clericos & personas Ecclesiasticas detentas per eos, vel ipsorum consilio vel mandato inficiatur se illos minimè detinere, aut capi illos fecisse, vel bona, seu res Ecclesiasticas, quibus Clericum spoliarunt, se asserunt minimè habuisse, cum super ipsorum Clericorum relaxatione, aut eorum restitutione per Judicem Ecclesiasticum admonentur; propter quod plerumque facti probatione deficiente de suo dolo, & inficia-

A tione videntur commodum reportare. Ea propter ad hujusmodi malitias refrenandas statuimus, & firmamus, quòd contra quoslibet Judices, & Rectores, ac personas quascumque tam Ecclesiasticas, quam seculares inficientes se ipsos Clericos, & personas Ecclesiasticas ullatenus detinere, seu cepisse, vel res ipsas Ecclesiasticas minimè habuisse, postquam hæc ab eis per Judicem Ecclesiasticum requirantur, aut damnum attulerint Ecclesiis, seu Clericis super ipsius emendatione requisiti, vel injuriam minimè intulisse, per Curiam Ecclesiasticam, & per censuram Ecclesiasticam procedatur, ac si convicti & confessi essent super his, quæ inficiantur coram Judice competenti, si præstare voluerint sine dilatione ad arbitrium Ecclesiasticæ Curie solemniter & publicè juramentum, quòd Clericum illum, & personam Ecclesiasticam, aut rem Ecclesiæ, seu Clerici super cujus relaxatione, seu restitutione admonentur aut impetuntur, quòd in suam fortiam non habent, nec habuerunt, & quòd restituendi aliquam facultatem, seu quòd damnum vel injuriam super qua impetuntur per se, vel per alium nullatenus intulerunt, ipsoque juramento nequaquam obstante possit contra ipsum, & alium, qui Clericum & prædicta bona detinere dicatur, procedi per Ecclesiasticum Judicem ac si ipsius juramentum præstitum non fuisset.

R U B. XIV.

Quòd excommunicatus per unum Episcopum per omnes de Provincia denunciatur, & de penis inferentium minas excommunicatori, vel denunciatori.

Quanto excommunicationis vinculo innodati per plures Clericos nunciantur, & maxime in locis, quibus degunt vel traxerunt originem, tanto majori rubore confusi ad satisfactionem facilius inducuntur. Quapropter in præsentis Concilio inviolabiliter ordinamus, quòd cujuslibet civitatis Antistes ejusque Vicarius nostræ Mediolanensis Provinciæ per literas excommunicantis Pontificis, sive Diœcesani, excommunicatæ personæ aut officiales ejusdem super hoc humiliter requisitus omnes, & singulas personas excommunicationis vinculo innodatas & terras suppositas interdicto per sententiam vel constitutionem Præfulis ipsius, aut Vicarii requisitionem per Provincialis Concilii juxta ipsius requisitionem per Ecclesias propriæ Civitatis & Diœcesis sæpissimè denunciari faciat excommunicatas personas, & terras, vel loca interdicto fore suppositas per ipsum requirentem, sive constitutionem, ubi magis viderit expedire, super quibus denunciandis excommunicatis & interdictis fuerit per ipsum excommunicatoris vel Judicis nunciandorum literas requisitus in proprios subditos non obedientes ejus monitionibus super hæc censuram Ecclesiasticam exercendo, & quòd cessari faciat à Divinis in illa Ecclesia & Parochia Civitatis propriæ vel Diœcesis, quamdiu ibi moram contraxerint illi excommunicati vel interdicti, de quibus denunciandis contigerit sibi scribi, si super hoc fuerit requisitus. Antistitem verò hæc recusantem ab ingressu Ecclesiæ, durante inobedientia sua, ejusque officialem in his tepidum & remissum à Divinis officiis suspendimus in his scriptis. Quaslibet verò personas cujuscumque conditionis extiterint tam Ecclesiasticas, quam seculares, quæ impederint vel prohibuerint minis, terroribus, vel aliquo alio modo illas personas

sonas excommunicatas publicè nunciari fore loca alicui supposita Ecclesiastico interdicto, de quibus denunciandis, excommunicatis, vel interdictis per literas alicujus Antistitis, vel Vicarii ejus mandari contigerit, aut ipsis excommunicatoribus vel denunciatoribus seu excommunicationes ipsas, vel interdictum servantibus in personis vel rebus, aut in consanguineos vel amicos illorum propter hæc injurias vel damna & molestias irrogaverint, vel consenserint irrogari, excommunicationis vinculo de ernimus subjacere, à qua nullatenus absolvantur, nisi satisfecerint de tanta audacia & excessu, vel cautionem idoneam de satisfaciendo præstiterint juxta ipsius excommunicatoris arbitrium, nec tradantur Ecclesiasticæ sepulturæ, de qua satisfactione, & acquisitione, seu cautione apparere volumus publicum instrumentum ante absolutionem aut sepulturam ipsorum excommunicatorum hujusmodi præstandum. Illosque Clericos & Prælatos Civitatis, & Diocesis, vel Provinciæ Mediolanensis, qui pluries & per diversa dierum intervalla admoniti vel legitime requisiti per literas patentes, vel Nuncios publicos & juratos proprii Diocesis, vel ejus Vicarii denunciare ex parte ipsius juxta requisitiones ejusdem excommunicatas personas illas, super quarum denunciatione, ut præmittitur, admoniti fuerint, excommunicationis vinculo decernimus subjacere. Ad præmissorum quoque cognitionem, & poenarum executionem decernimus ex officio Judicum mero posse procedi de plano & sine strepitu ordinis judiciarii & figura.

R U B. XV.

De poenis illorum qui diu in excommunicatione permanserunt.

Quoniam contemnere Petri claves, & excommunicationes diutius sustinere non caret scrupulo hæreticæ pravitate, sanctione præsentis salubriter providemus ad hanc pertinaciam extirpandam, quæ intra nostram Provinciam Mediolanensem plurimum inolevit, quòd de cetero nulla Ecclesiastica vel secularis persona per annum unum excommunicationem majorem præsumat pertinaciter sustinere, quamlibet verò personam Ecclesiasticam, quæ per annum, postquam per Ecclesias aliquas, seu Ecclesiam excommunicata fuerit publicè nunciata, excommunicationem latam in eam per ejus ordinarium Judicem, quæ non fuerit legitima appellatione suspensa, animo sustinuerit pertinaciter ipsam excommunicationem & publicationem protinus non ignorans, omnibus beneficiis Ecclesiasticis, quæ intra ipsam pronunciationem obtinuerit spoliatur, aliis liberè conferendis; laicum verò, ut de persona Ecclesiastica præmissimus, ipsam excommunicationis sententiam ultra annum à die publicationis ejusdem pertinaciter sustinentem, decernimus fore suspectum de hæretica pravitate, & tamquam contra suspectum de hæresi contra eum debere procedi per Ecclesiasticum Judicem, & contra prædictas personas invocandum esse auxilium brachii secularis, ut eis per illud deputetur exilium, vel poena corporali, vel pecuniaria citra sanguinis effusionem vel necem per secularem Judicem infligatur juxta Ecclesiastici Judicis jussionem, & si ad id faciendum Judex ipse, vel Rector secularis inobediens fuerit vel rebellis, legitime requisitus, ex nunc decernimus ipso facto excommunicationis vinculo innodatum, ipsumque Judicem seu Rectorem secularem; illum etiam Clericum &

Tom. IX.

A. Prælatum, qui suspensus non perpetuò, sed ad tempus, vel usque ad satisfactionem condignam à beneficio Ecclesiastico, seu administratione, vel fructuum perceptione per suum Diocesanicum Antistitem, vel ejus Vicarium, sine alicujus constitutionis ejusdem, vel Provincialis auctoritate se ad illam sive illud ingesserit quovismodo, illa suspensione durante, ex nunc in libras decem Papienses in usus pios convertendas, Diocesis proprii Curie condemnamus. Quam si solvere contempserit, requisitus legitime per eundem, sive ipsius Vicarium generalem, excommunicationis vinculo innodamus, à qua, nisi solverit & satisfecerit de contemptu, nullatenus absolvatur, ad prædictorum namque cognitionem & executionem statimus posse procedi sine strepitu & figura ordinis judiciarii per Ecclesiasticam Curiam ex officio suo mero.

R U B. XVI.

De poenis illorum, qui secum ducunt armatos, vel arma portant contra inhibitionem specialem eis factam super hæc; & de poenis eorum, qui insultum faciunt contra Archiepiscopum suum, vel ejus Vicarium.

Plerumque Clericorum & personarum Ecclesiasticarum nostræ Mediolanensis Provinciæ, Civitatis, & Diocesis, pro ut fore novimus manifestum, in delatione armorum assidue & publicè contra monitiones generales, & constitutiones canonicas, & etiam Synodales in aliorum scandalum delectantur, nullà super hæc petita licentiâ vel obtentâ, & in comitiva seu caterva habenda quasi assidue armatorum ad innocentes plurimos opprimendos; aliqui verò tam Clerici, quam laici in Prælatos proprios & Officiales Antistitis proprii & Pastoris manus injicere gloriantur, & insultum cum armis facere in eosdem. Volentes igitur sic effrenatis sic assiduis temeritatibus obviare, quaslibet personas Ecclesiasticas, quæ publicè arma detulerint, super hæc monitione nominatim, specialiter & expressè, aut prohibetæ per Antistitem proprium, vel ejus Vicarium, vel alium super hæc jurisdictionem habentem, contra ipsam monitionem & prohibitionem specialem secum catervam duxerint armatam, monitione hujusmodi vilipensa, seu tales sibi associaverint, ex nunc excommunicationis vinculo innodamus, & si excommunicati super hæc legitime moniti de ipsa excommunicatione infra terminum eis præfixum satisfacere contempserint, & absolutionem etiam cum instantia petere, omni beneficio Ecclesiastico, quod infra nostram Provinciam, Civitatem, & Diocesim obtinuerint, privamus perpetuò, alii liberè conferendo: Et nihilominus pro tanto excessu usque ad satisfactionem condignam fore sub fida custodia decernimus detinendos. Diocesis quoque & eorum Visgerentes in licentia exhibenda super armis portandis, cum urgentem causam viderint, se exhibeant liberales, quoslibet verò tam laicos quam Clericos nostræ Provinciæ, Civitatis, & Diocesis, qui in proprium Prælatum, aut Vicarium aliquem Archiepiscopalis, sive Antistitis alicujus cum armis & sustibus manus injecerint violentas facto, consilio, vel mandato, aut insultum per se vel per alium fecerint in eundem, vel insidiam posuerint, prædictorum aliquod attentando, ex nunc in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus, & si Clerici fuerint, ipsos decernimus

Qq 2

fore

fore privandos omnibus beneficiis Ecclesiasticis, quæ intra nostram Provinciam obtinent, seu etiam obtinebunt, ac decernentes per longum Episcopus eos gravari, carceri mancipari: Si autem extiterint laici, præter excommunicationem prædictam, omnibus feudis & honoribus Ecclesiasticis, & emolumentis eisdem in poenam eorum decernimus perpetuò fore privatos, & si universitas, seu præfidentes eisdem, vel Rector, sive Dominus Civitatis, vel loci, in cujus Civitate, vel districtu, seu territorio prædictorum aliquod fuit perpetratum, requisiti & moniti legitime per ipsum Antistitem, vel ejus Vicarium, seu Nuncios, vel literas ejus, usque ad satisfactionem condignam transgressores hujusmodi cogere contempserint, aut procedere contra eos tam Clericos in hac parte, invocato in hoc auxilio brachii secularis, quam laicos juxta requisitionem Antistitis proprii, vel ejus Officialis, ex nunc elapso termino, seu terminis eisdem indultis ad facienda prædicta, Civitatem ipsam, ac locum, & suburbia Ecclesiastico supponimus interdicto, quod quidem interdictum, seu ipsam Civitatem sic fore suppositam interdicto prædicto ex causa prædicta, auctoritate præsentis Concilii, coram personis authenticis publicè protestetur, & nunciari vel publicari facere Antistes proprius sine dilatione, vel ejus Vicarius teneatur, cujus interdicti effectum usque ad protestationem & publicationem, seu nunciationem prædictam, ac ipsum interdictum fore suspensos, & fore interim in suspensio, quod immediate post eandem publicationem & protestationem inviolabiliter decernimus observandum.

R U B. XVII.

De electionibus non celebrandis, laicis existentibus intra locum, ubi celebratur electio.

Magistra rerum efficax experientia manifestat, quòd laici præfentes in electionum tractatu non permittunt eligentes plerumque habere liberum arbitrium eligendi, & eis incutientes timores inducunt ipsos ad eligendum personam, quas aliis nullatenus nominarent. Quapropter, ut morbus iste tepescat, & impressiones hujusmodi evitentur, præfenti decreto salubriter ordinamus, quòd, cum electio de aliquo Præbato alicujus Ecclesiæ regularis vel secularis, seu Monasterii, vel alterius pii loci Civitatis, vel Diœcesis, aut Provinciæ Mediolanensis debuerit celebrari, illi, ad quos spectat electio, qui voluerint, & potuerint interesse, die & hora ad eligendum præfixis, ad tractandum de electione, & ad eam celebrandam conveniant in aliquem locum ad hæc idoneum, & ante ipsum tractatum, & antequam ad hæc conveniant, omnes laicos de ipso loco, ejusque clausura licentient & expellant, & januis clausis, sive ostiis ipsius loci, nullis laicis præfentibus vel existentibus intra locum ipsum, uno vel duobus Notariis & testibus necessariis non suspectis dumtaxat exceptis pro scripturis conficiendis, ad tractatum ipsum, & ad electionem procedant legitime, & non ante aliis laicis non existentibus in eodem loco, ubi maximè electio celebratur; electionem verò, quæ aliter celebrari contigerit, ex nunc decernimus nullam esse, & illos eligentibus in tota ipsa vocatione ab eligendi potestate suspensos, ad quorum instantiam electionis tempore, seu paulò ante laici ipsi devenerint ad minas aliquas alicui inferendas; ex electione quippe aliqua jus aliquod electo de-

cernimus non acquiri, pro quo eligendo, dummodo non in fraudem, scilicet et ut ipsius eligendæ electio vitietur, alicui vel aliquibus minas, vel terrores, seu injuria fuerint irrogatæ, vel pro quo eligendo armorum multitudo, electionis tempore, accesserint ad locum, cui debet de Præbato idoneo provideri ad terrorem incutendum illis, ad quos electio pertinebit, aut propter quem eligendum eja. agnati, vel amici minas intulerint eligentium consanguineis vel propinquis, laicos verò se in electionum tractatibus immiscentes contra præmissa, vel aliquod præmissorum, excommunicationis sententia innodamus, & ad præmissorum omnium cognitionem, & discussionem decernimus sine strepitu & figura judicii de plano posse procedi, & de his fidem facere præsumptiones legitimas, seu probabiles conjecturas: hanc etiam constitutionem ad omnes electiones, postulationes, & provisiones à personis Ecclesiasticis faciendas extendimus, & locum volumus sibi per omnia vendicare.

R U B. XVIII.

De poena convenientium Clericos coram Judice seculari.

Præfentis constitutionis auctoritate firmamus, quòd nulla universitas secularis, vel Ecclesiastica, sive persona aliqua secularis quemquam Clericum, sive personam Ecclesiasticam gaudere debentem privilegio Ecclesiastico, aut etiam Clericali, accuset vel denunciât seu notificet de aliquo crimine vel excessu, aut inquiri procuret, seu conveniat, vel conventum retineat super aliquo facto seu causa in Curia seculari, causa reconventionis à jure permissæ dumtaxat excepta, singulares verò personæ contra hæc attentantes in aliqua sui parte, si monitæ non destiterint & satisfecerint, excommunicentur; universitas verò, & loca ipsarum supponantur Ecclesiastico interdicto, & contra ipsorum familias, si expedierit, procedatur ad ingressum prohibendum. Quæ quidem excommunicatio vel interdictum minimè relaxentur, postquam fuerint publicatæ, nisi prius tam parti quam Judici & Ecclesiæ de expensis, & ceteris fuerit integrè satisfactum. Rectores verò & Judices seculares, si moniti legitime per Ecclesiasticum Judicem, & per intervalla non destiterint à processu, & ipsum non fecerint cancellari, ex nunc decernimus excommunicationis vinculo subjacere.

R U B. XIX.

De criminibus indurentibus excommunicationem ipso facto.

ENormia crimina sunt poenis gravioribus ferienda; ea propter constitutione præfenti sub ostentatione divini judicii prohibemus, super hæc admonitionem generalem publicam, & peremptoriam in præfenti nostro Provinciali Concilio facientes, quòd aliqui, sive quisquam intra nostram Provinciam, Civitatem, vel Diœcesim, sponte homicidium facto, aut consilio, vel mandato, vel suggestione perpetrare de cetero non præsumat, aut malitiosè in damnum cujusquam ignem apponere per se, vel per alium in alterius messes, Ecclesias, seu domum, seu dolosè incendium committere, vel arsuram, aut Ecclesiam aliquam, sive ejus ostia, seu muros rumpere violenter, vel in ea sacrilegium perpetrare,

trare, seu depraedationem violentam facere, vel rapinam, aut permanere publicè in adulterio, vel incestu, sive cum muliere professa regularem observantiam rem carnalem committere inhonestam, vel scienter in aliqua causa, sive in alterius præjudicium falsum testimonium proferre, vel falsum in Judicio in damnum cujusque scienter facere vel procurare, seu suadere, vel consulere fieri Sacramentum, aut falsum conficere vel confici facere instrumentum aut sigillum alienum falsare, sive literas, vel falsari facere in dispendium alicujus, sive scienter falsis instrumentis uti in alterius damnum, sive literis vel sigillis, vel quicquam dare alicui ad comedendum, bibendum, vel potandum, aut quicquam aliud operari, propter quod non debeat concipi soboles, aut nasci, sive abortivum fieri, aut incantationes, sacrilegia, auguria, vel maleficia, quæ facturæ, sive præstigiæ vulgariter appellantur, vel invocationes dæmonum pro futuris vel jam commissis aliquibus præsciendis; contrafacientes, in aliquo præmissorum ex nunc in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus, ne non executores, seu fideicommissariorum decedentium, & ipsorum hæredes, qui ultra mensem post terminum sive terminos ab ipsis decedentibus constitutos, vel post obitum defunctorum intra menses novem, ubi terminus non fuerit à decedente appositus, distulerint solvere legata, vel judicata per ipsos decedentes ad pias causas, sive ad opera pietatis, vel consignare, ac solvere poenitentiaris aut officialibus super hæc per singulos Antistites in suis Civitatibus nostræ Provinciæ deputati, vel in posterum deputandis ea, quæ pro malè ablatis, incertis, vel ipsorum restitutione legari seu relinqui contigerit in futurum, vel hætenus sunt legata, à die publicationis præsentis intra legatis ipsis novem mensibus numerandis. Decernentes, quod ipsorum executorum ultra dictum tempus negligentium & hæredum defectus & negligentia in solvendis, & distribuendis prædictis, per ipsos Antistites suppleantur. Nihilominus contra ipsos fideicommissario, & hæredes, & ipsos Pontifice, & eorum officiales, ut prædicta solvantur compulsione omnimoda adhibenda, cum invocatione, si opus fuerit, brachii secularis. Statuimus quoque in præmissis, & ad cognitionem & agnitionem prædictorum posse procedi sinè strepitu & figura judiciarii ordinis ex officio mero per singulos Pontifices, & Vicarios eorundem; sub excommunicationis poena mandantes constitutionem præsentem, seu ejus substantiam, & effectum per Parochiales Ecclesias Civitatis nostræ, Provinciæ, & Diocesis in locis populosis ab ipsarum Prælati & Rectoribus singulis annis eorum suis Parochianis pluries publicari.

R U B. XX.

De juribus & jurisdictionibus Archiepiscopalibus, & Episcopalibus, & aliarum Ecclesiarum & Monasteriorum non minuendis.

Indemunitatibus tam Mediolanensis Ecclesiæ & Archiepiscopalis mensæ, quàm aliarum Ecclesiarum Cathedralium, & Episcopalium, & aliarum Ecclesiarum, Monasteriorum, & aliorum piorum locorum, mensarum Mediolanensis provinciæ, illarumque bonorum & jurium providere volentes, præsentis approbatione Concilii statuimus, & mandamus, quod nulla Universitas, Communitas, & Collegium Secularis vel

A Ecclesiastica, aliquam Villam, Communitatem, Castrum, Burgum, Terram, vel Locum, ipsi Archiepiscopatu, vel alicui Antistiti, vel alicui Ecclesiæ, Monasterio, sive loco pio provinciæ prædictæ, quoad jurisdictionem Episcopalem, vel honorem, & districtum subjectam, vel suppositam quovis modo, aut ejus subditos, vel prædictorum locorum, vel fideles, seu districtuales, vel in cujus subjectione, vel quasi possessione existat, rebellare, vel subtrahere à subjectione vel obedientia consueta quovis modo præsumat, aut juribus Archiepiscopalibus, vel Pontificalibus, seu alicui ex prælibatis Ecclesiis, sive mensis in juribus quovis modo, quoad proprietatem vel possessionem pertinentibus in tali

B Terra, Loco, Castro, vel Villa ad aliquam ex eisdem per se, vel per alios in aliquo derogare publicè vel occultè, aut molestiam irrogare, seu novitates aliquas vel statuta, ordinamenta, præcepta, vel mandata facere, vel fieri consentire in præjudicium ipsius Archiepiscopalis mensæ, vel alterius prædictorum, seu jurium, aut consuetudinum, aut possessionum illarum, sive dare directè vel indirectè, publicè vel occultè auxilium, consilium, vel favorem; singulares verò personas contra hæc attentantes tam Clericorum, quàm Laicorum in aliqua sui parte ex nunc excommunicationis vinculo innodamus; & si Clerici fuerint, omnibus beneficiis, bonis, dignitatibus, & juribus Ecclesiasticis, quæ obtinuerint infra nostram provinciam, decernimus perpetuò fore privandos, alii liberè conferendis. Si verò Laici fuerint, omnibus feudis, jure patrimoniatu, juribus, & honoribus, quæ ab Ecclesiis obtinuerint, privamus perpetuò, ad ipsas Ecclesias, à quibus illa obtinebant, liberè devolvendis, vel per eas aliis conferendis, ipsosque, nisi prius satisfecerint, privamus Ecclesiastica sepultura; si autem universitates fuerint facientes contra prædicta in aliquo præmissorum, vel major pars ipsarum universitatum, seu Rectores illarum, ex nunc loca & terras illarum decernimus subjacere Ecclesiastico interdicto, quod interdictum plenum decernimus sortiri effectum, & inviolabiliter observandum, quàm citò Archiepiscopali mensæ præsidens, vel antistes alius, ad quem prædicta pertinent per suas patentes literas fuerit publicè protestatus, & publicari fecerit seu nunciari per alias Ecclesias publicè civitatem, terram, seu locum ex causis prædictis, vel ipsarum altera, ex vigore decreti præsentis fore suppositam Ecclesiastico interdicto, & esse inviolabiliter observandum: ante verò, & usque ad publicationem & protestationem prædictas ipsum interdictum quoad effectum suspensum esse decernimus, & manere totaliter in suspenso. Ad præmissorum autem cognitionem & diffinitionem procedi volumus contra prædictos sinè strepitu judicii, & figura.

R U B. XXI.

De appellationibus & citationibus clandestinis.

Appellationes etiam aliquas & causas legittimas continentibus ab alicujus Judicis, Officialis Ecclesiastici, vel Prælati mandato, sententia, vel processu quisque per se, vel per alium, non interponant clandestinè vel latenter, sed appellare desiderans, Judicem requirat instanter, loco & tempore competenti procurans pro juribus, quod ad eum copia appellationis perveniat, vel ad ejus familiares, ubi Judicis

vel Prælati copia haberi nequiverit, quibus ipsam appellationem tradet in scriptis. Notarius verò, qui à positione ipsius appellationis debuerit conficere instrumentum, respõsionem, quam ad illam Judex ipse, vel Prælati fecerit, immediatè scribere teneatur post ipsam appellationem, & scribat ante appositionem signi sui, ita quòd ipsius Notarii signum sit post ipsam respõsionem, & non ante in instrumento de ipsa appellatione conficiendo per eum, si super hæc iussus fuerit ab ipso Judice vel Prælato. Notarium verò hæc recusantem, vel non observantem, & interponentes appellationes, eisquedantes super his expressum consilium, vel favorem contra præmissa, necnon citationes latenter vel clandestinè, seu fraudulenter fieri procurantes, ut non possint ad citandi notitiam pervenire in præjudicium aliquorum, in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus. Instrumenta contra hæc contenta & citationes decernentes penitus non valere.

RUB. XXII.

De regularibus raro convenientibus ad suscipiendas capitulariter disciplinas.

IN plerisque Religiosis domibus, sive locis abolendæ consuetudinis perversitas inolevit, ut degentes in eis vix quater in anno conveniant ad Capitulum ad suscipiendas pro culpis & excessibus secundum regularem observantiam disciplinas. Ea propter præsentis constitutione statuimus, quòd cujuslibet Monasterii domus, & Ecclesiæ Regularis Collegiatæ Prælati personaliter per se ipsum, aut per alium cum suis Fratribus & conventu, & ipsi cum eo, & quælibet Abbatissa, Priorissa, vel Ministra loci Religiosi, ubi Abbatissa non fuerit, cum suis Monialibus & Sororibus, bis ad minus in septimana, tempore Quadragesimæ, & Adventus, reliquo verò tempore, saltem semel in hebdomada, pro culpis & excessibus Capitulum in loco debito celebrare studeant conventualiter, & tenere, in quo revelatio, & discussio juxta Regulam fiat excessuum & culparum, & disciplinarum impositio pro eisdem, in quo Prælati seu Tenens vices loco ejus disciplinas imponat, & non alibi, ac poenitentias salutares in illis imponendis modum debitum non excedens; Illi verò, vel illæ, quibus ibi disciplinæ hujusmodi imponentur, eas sinè murmuratione suscipiant, & devotè adimpleant, alioquin eis disciplinæ hujusmodi duplicentur, & si ipsas omnino suscipere vel adimplere contempserint, Antistiti proprio, vel ejus Vicario talium pertinacia ex parte ipsius Prælati, vel Prælatæ, quàm citius esse poterit, nunciatur. Prælatos namque Regulares, & Prælatas nostræ Provinciæ in his in aliqua sui parte sæpiùs excedentes, vel tepidos, vel remissos, contra eos, tamquam contra negligentes in officio suo, per ipsum Antistitem, vel ejus Curiam decernimus, & contra subditos delinquentes in præmissis, tamquam contra inobedientes & protervos fore acriter procedendum. Et nihilominus eos sic permanentes usque ad satisfactionem condignam ad aliquos communes tractatus sui Capituli, vel conventus, sicut electiones, receptiones & similia, tam spiritualium, quàm temporalium decernimus minime admittendos, & voces eorum interim dormire.

RUB. XXIII.

De malè ablati incertis non disponendis sinè licentia Diocæsani proprii.

Considerantes, quòd plerique manus extendunt minus licitè ad ea, quæ non pertinent ad eosdem, suæ potestatis terminis non contenti, statuimus & sancimus in presenti Concilio super hæc, personas quascunque Religiosas Ecclesiasticas, & etiam Laicales publicè & peremptoriè admonentes, quòd de cetero aliqua malè ablata incerta, de quibus ignoratur, vel ignorabitur, quibus sit restitutio faciendaa, per se vel alio non distribuunt, vel dispensent, sive mandent vel procurent, vel consentiant per aliquem dispensari, aut illa sibi approprient, vel usurpent, sive pro ipsorum malè ablatorum restitutione legata sint hæctenus, vel in posterum relinquuntur, absque Archiepiscopalis, vel Antistitis proprii, seu ejus Vicarii in spiritualibus, aut alterius super hæc per ipsum Antistitem deputati expressè licentia, & consensu. Clericos verò Religiosos, & Seculares, qui exceßerint in præmissis, ab ingressu Ecclesiarum & celebratione Missarum suspendimus in his scriptis. Laicos verò, qui contra hæc exceßerint, usque ad satisfactionem condignam decernimus non admittendos ad Ecclesiastica Sacramenta, nec ad auditionem seu participationem etiam Divinorum.

RUB. XXIV.

De cautione recipienda ab usurario pro restitutione usurarum, & à quibus debet recipi.

Usurarum voraginem utriusque testamenti pagina reprobata, infra totam nostram Provinciam, Civitatem, & Diocæsion deprimecupientes, decernimus, & declaramus constitutione præsentis, omnes & singulos usurarios manifestos, quousque de usuris, prò ut patiuntur facultates eorum, plenariè satisfecerint, vel de satisfaciendo pro suarum juribus facultatum idoneam præstiterint cautionem, fore privatos communionem Altaris & Ecclesiastica sepultura, & ipsorum oblationes recipi non debere, ipsosque non debere absolvi per aliquem, & testamenta, quæ fecerint, non valere, sed esse irrita ipso jure; omnes etiam Religiosos & alios Clericos, qui hujusmodi usurariis communionem Altaris, idest Corpus vel Sanguinem Christi tradiderint, aut eorum oblationes receperint, seu eos ad Ecclesiasticam admiserint sepulturam, fore suspensos ab executione officii proprii Ecclesiastici, donec satisfecerint juxta Diocæsani proprii arbitrium. Decernimus quoque poenæ hujusmodi subiacere omnes Religiosos, & Clericos, qui tales usurarios absolverint, aut ad Altaris communionem admiserint sive testamentis aut sepulturæ interfuerint eorundem, aut eos receperint ad eandem, satisfactione plenaria non præmissa, vel non præstita de satisfaciendo idonea cautione: Tabelliones etiam de mutuis & contractibus usurariis vel in fraudem usurarum initis instrumenta conficientes scienter, eisdem, quibus usurarii, poenis subiaceant ipso facto. Ceterum in recipiendo ab usurariis poenitentibus, de restituendis usuris cautione prædicta, hanc statuimus formam haberi, & observari cautelam, ut ante omnia per

confessionem usurarii, vel librum seu libros rationum ejus, aut per testes sive instrumenta, vel aliquo alio modo fiat certa & manifesta, si poterit, receptarum quantitas usurarum, non earum tantum, quæ ab incertis, sed etiam, quæ à certis personis, (vel) universitatibus sunt extortæ; Si verò id non sit bene possibile, arbitretur & moderetur quantitatem hujusmodi, ac etiam taxet ille, qui ex vigore præsentis constitutionis receperit hujusmodi cautionem, secundum rectam conscientiam, ex fama, seu vicinorum testimoniis, aut ex conjecturis aliis verisimilibus informandam, quo facto promittat solemniter, & juret usurarius in manus ejus, qui, ut præmittitur, hanc receperit cautionem nomine Curie Archiepiscopalis, seu Episcopalis, intra cujus limites usurarius ipse degit, ut vice & nomine omnium, quorum interfit vel intererit, quòd ipse usurarius, si poterit per ipsum commodè, vel per alium, seu alios, & in præsentia Vicarii & Officialis dictæ Curie ad hæc deputati vel deputandi, aut alibi de expressa tantum licentia dictæ Curie sine difficultate quolibet de usuris à se receptis, & ab alio ejus nomine & à patre suo, ceterisque personis, quarum hæreditas ad ipsum pervenit, & de aliis malè ablatiis, & illicitè acquisitis, usque ad quantitatem ipsam taxatam & existimatam, & etiam majorem, si de majori constiterit, satisfaciet his, à quibus usuræ hujusmodi sint extortæ, & alia illicitè acquisita, aut eorum hæredibus si poterunt requiri, & quòd residuum taxatæ quantitatis, & aliorum malè ablatorum & illicitè acquisitionum per eos, de quibus non constabit, cui restitutio sit facienda, vel non inveniatur personæ aut hæredes eorum, quibus deberet restitui, liberè consignabit dicto Vicario, seu Officiali, pauperibus erogandum juxta beneplacitum dictæ Curie sine strepitu judicii & figura, & quòd nihil dicet, proponet, allegabit, vel faciet per se, vel per alium, propter quòd ipsius Curie processus sententiæ, vel præcepta impediuntur, vel quomodolibet retardentur circa usurarum ipsarum, & illicitè acquisitionum, speciali pacto se, & suos hæredes, & bona sua obligans ad prædicta firmiter observanda, & expressè renuntians specialiter, & generaliter omnibus exceptionibus, & juribus, & defensionibus, secundum voluntatem, & expressionem recipientis hujusmodi cautionem, & pro his attendendis & restitutione, ac assignatione, ut præmittitur, faciendis obliget omnia sua bona recipienti cautionem nomine dictæ Curie, & ille se constituat precario nomine à dicta Curia possidere omnimodam libertatem, & potestatem concedens ipsi Curie, & recipienti cautionem eandem pro ea apprehendendi, distrahendi, & alienandi de ipsis bonis liberè & impunè, auctoritate propria, & non obstante contradictione cujusque, quicquid & in quantum, & ubi voluerit ipsa Curia usque ad integram restitutionem, & satisfactionem prædictorum, & eorum occasione. Renunciet etiam ipse usurarius, & remittat usuras sibi promissas, & relaxet juramenta, & obligationes sibi factas pro eis solvendis, vel recipiendis. Insuper juret ipse usurarius, quòd libros & quaternos rationum suarum, & instrumenta usuraria, & in fraudem usurarum confecta, quæ habet & habebit, & habere poterit quovismodo, dabit, & consignabit per se, vel per alium dicto Vicario, vel ejus certo Nuncio absque dolo, & diminutione, sive subtractione aliqua faciendâ. Faciat etiam usurarius ipse per se, vel per alium ad arbitrium

A dicti Vicarii, seu Officialis depositum in totum, vel in partem de eo, quòd æstimatum fuerit, & taxatum pro usuris extortum, ut liberius restitutio fiat, quòd quidem in cautione ipsa præcipimus stipulati. Præterea ipse usurarius exhibeat, & det pignora, si poterit, vel saltem fidejussores idoneos pro prædictis omnibus observandis, qui ad prædicta unâ cum hæredibus ipsius usurarii, vel etiam sine eis eodem modo, & sub pœnis, & tenoribus prædictis se obligent principaliter, & in solidum, & sua bona, se constituentes principales debitores in prædictis, qui promittant se facturos, & curaturos cum effectu, quòd præmissa per ipsum usurarium observabuntur, & de suo resarcient, & attendent. Renunciantes Divi Adriani beneficio novarum constitutionum de fidejussoribus, & omni alii defensionem, & juri ad arbitrium recipientium cautionem eandem, ex speciali pacto, & præstantes, ut usurarius, simile juramentum; hæc autem statuimus fieri coram Sacerdote Parochiali, ubi degit usurarius, & testibus fide dignis ac Notario publico per dictam Curiam destinando, vel ejus mandato, qui recipiat dictas promissiones, obligationem, renunciationem, cautionem, & cetera supradicta, & de his conficiat publicum Instrumentum. Verùm si usurarius morte præventus usuras non mandavit restitui, & hanc cautionem præstare non potuit, si tantum signa contritionis in eo apparuerint manifesta, sibi non denegetur Ecclesiastica sepultura, hæredibus ejus, seu consanguineis, vel amicis præstantibus hujusmodi cautionem, secundum modum & formam, secundum quos usurarius ipse præstare, ut præmissimus, tenebatur, alioquin non recipiatur ad Ecclesiasticam sepulturam. Denique cautionem ipsam per prædictos præstandam recipiat Rector Parochialis Ecclesiæ, in qua usurarius habitabat tempore mortis suæ, vel Notarius publicus in Sacerdotis absentia, vel defectu. Sacerdos verò, qui ipsum contra præmissa tradiderit Ecclesiasticæ sepulturæ, suspensionis sententiam ab Ecclesiastico incurrat. Illos namque, quoad prædicta declaramus usurarios manifestos, de quibus per Parochiam, quam inhabitaverint, vel ubi morientur, fama publica fuerit, extorsisse usuras, aliquibus jurantibus etiam in absentia usurarii coram ipso Vicario, vel Sacerdote, illum usurarium extitisse, vel de quibus recepisse usuras per confessionem ipsorum, aut per idonea argumenta, seu alio legitimo modo apparebit. Præsentem verò constitutionem sub excommunicationis pœna præcipimus quemlibet Rectorem Parochialis Ecclesiæ, tam Civitatis Mediolanensis, quam aliarum Civitatum nostræ Provinciæ, necnon Prælatos Collegiatarum Ecclesiarum habentium Parochias Diocesis dictæ Provinciæ, & Burgorum usque ad quatuor menses recipere, & in suis Ecclesiis retinere, & Proplebanos seu Prælatos Plebium Capellanis Ecclesiarum Plebium suarum bis in anno plenariè recitare, ita quòd bis in anno forma prædicta plenius observetur. Et quòd ad hæc per Antistites quoslibet, vel ipsorum Officiales quarumcumque Civitatum, Terrarum, & Locorum super usuris eisdem usurariis solvendis, petendis, & exigendis contra quoscumque audientiam exhibentes, & compellentes aliquos ad solvendum usuras alicui statui municipalis, vel consuetudinis, quæ dicenda est potius corruptela vigore directè, & indirectè, cogendo aliquos ad pœnam aliquam persolvendam, vel ut tantam quantitatem pecuniæ debitores ipsis usurariis mutuent tanto tempore,

pore, quanto usurariorum pecuniam tenuerunt, vel fraudem aliam adhibentes excommunicationis sententia innodamus.

R U B. XXV.

De usuris erogandis pauperibus, quando non apparet quibus sunt restituenda.

Licet usurarum, & illicitè extortorum personis, à quibus extorta sunt, aut ipsorum hæredibus, illis non extantibus, sit restitutio faciendâ; quibus deficientibus, sunt pauperibus eroganda, hæc tantùm minus bene in pluribus observatur. Ea propter considerantes, quòd non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum; præsentî constitutione sancimus, pro salute decedentium, & viventium, quòd quando in cautione de restituendis illicitè acquisitis præstita vel præstanda, usurarum extortarum, & illicitè acceptorum perceptorum certa quantitas moderata fuerit vel taxata, & de illa restituenda promissio vel cautio facta fuerit, quòd postea tempore procedente expensis bonorum hæredis, vel fidejussorum ipsius usurarii, monitiones trinæ vel binæ, & edicta publica & peremptoria, sive præconizamenta per dierum intervalla competentia proponatur in illis competentibus terminis assignatis de mandato speciali, & ex parte Curie Antistitis illius Civitatis nostræ Provinciæ, in qua, vel in cujus Diocesi ipse Vicarius residebat per Ecclesias, seu Vicos, prout ipsi Curie videbitur expedire, ut omnes & singuli, à quibus ipse usurarius per usuras, vel alias illicitè aliquid extorsit, coram Vicario ipsius Antistitis infra terminos ipsos compareant, exposaturi quid, & quantum, & qua de causa ab eis extortum illicitè fuerit per eundem, ita ut ipsis fiat restitutio, prout fuerit faciendâ; ipsis verò terminis peremptoriè elapsis, quicquid superfuerit ad restituendum, seu residuum erit de ipsis usurariis, & aliis malè ablati ex ipsa quantitate taxata, seu expressa infra tres menses, postquam super hæc ex parte dictæ Curie hæredes ipsi, seu fidejussores fuerint requisiti in præsentia Vicarii dictæ Curie, & ubi fuerit ipsa Curia, seu Officiales ab ipsa Curia deputati, secundùm ejus providentiam, & jussionem, seu dispositionem pauperibus, & ad pias causas integrè erogentur per ipsos hæredes, seu fidejussores, & plenariè persolvantur, aut ipsi Vicario, vel Officiali assignentur, ut præmittitur, dispensandum. Ipsos namque hæredes, & fidejussores non observantes prædicta, seu obmittentes observari facere cum effectu, decernimus perjuros existere ac infames, & pœnas, ad quas se obligaverant in cautione, vel promissione prædictis, incurrere ipso facto; quarum pœnarum medietatem ex nunc seculari Curie Civitatis dicti Antistitis appli andam, aliam verò jubemus pauperibus erogari, si juxta mandatum Ecclesiasticæ Curie pœnas ipsas exegerit Curia secularis, & Ecclesiasticæ Curie consignaverit medietatem pauperibus erogandam, & prædicta per totam nostram Provinciam, Civitatem, & Diocesim non solum ad futura, sed etiam ad præterita, & quoad hæredes, & fidejussores defunctorum usurariorum, à quinque annis citra, extendi statuimus & jubemus, & sibi locum in ipsis per omnia vindicare.

R U B. XXVI.

De monitione faciendâ à Presbyteris pro legatis ad pias causas.

Animarum saluti volentes salubriter providere, statuimus, & sancimus, quòd Rectores, & Capellani Ecclesiarum nostræ Provinciæ, civitatis, & diocesis Mediolanensis, habentium Parochianos, sive Collegiatæ fuerint, sive non, singulis duobus mensibus, aut tribus saltem, semel in Ecclesiis suis monitionem publicè faciant & generalem, ex parte Antistitis proprii, sub excommunicationis pœna mandantes, quòd omnes & singuli Notarii, qui testamenta, codicillos, vel aliam scripturam fecerint hætenus, à quinque annis citra, vel facient in futurum super ultimis voluntatibus defunctorum, illa Vicario dicti Antistitis, seu Rectori, vel Capellano notificare debeant, & tradere transcripta in forma publica infra dies quindecim à monitione hujusmodi numerados super his, quæ relicta fuerint ad pias causas, & pro malè ablati incertis animarum salute, ac remedio peccatorum, ne diu remaneant insoluta de ipsis scripturis ab Ecclesiastica Curia solutionem pro modo Curie debitam recepturi: & quòd ipsi Rectores & Capellani Legata ipsa Ecclesiasticæ Curie, vel ejus Vicario, quanto citius commodè poterunt, debeant intimare, nec non pro malè ablati incertis infra dies quindecim, postquam ad notitiam quovis modo pervenerit eorundem. Alioquin Rectores, & Capellani prædicti per locorum Ordinarios puniantur, qui monitionem obmiserint, & notificationem Diocesanis, vel eorum Vicariis faciendam. Notarios verò, qui prædictis monitionibus, & requisitionibus non paruerint cum effectu, excommunicationis sententia innodamus.

R U B. XXVII.

De bannis contra Clericos, & statutis Laicorum examinandis per Episcopos.

Dum per felicis recordationis Venerabilem in Christo Patrem Dominum Gofredum, miseratione Divina Presbyterum Cardinalem tunc Apostolicæ Sedis Legatum in quibusdam partibus Lombardiæ, nec non per bonæ memoriæ quondam Ottonem prædecessorem nostrum quibusdam edictis, & statutis pro animarum salute, & conservatione Ecclesiasti æ libertatis, illa recensentes, & etiam innovantes in præsentî Concilio Provinciali statuimus, & providè ordinamus omnia banna, statuta, præcepta, & ordinamenta, quocumque nomine censeantur, hætenus facta, & quæ in posterum contigerit attentari per quoscumque Rectores, Universitates, Consiliarios, & Dominos temporales contra Deum, & Ecclesiasticam libertatem, vel personas Ecclesiasticas, seu contra Ecclesias, bona, & jura illarum, fore irrita ipso jure, & de ipsorum libris totaliter abolenda, nec aliquavoliter observanda; Transgressores autem decernimus excommunicationis vinculo subiacere, huic adjicimus sanctioni, quòd quælibet Universitas, & Commune nostræ Provinciæ in suo statutario ponere teneatur, quòd si aliquod statutum contra prædicta, ubi sit, vel imposterum conscriberur, Rectores, vel Universitates, seu aliqua, ad ejus absentiam minimè teneantur ex vigore alicujus promissionis, vel juramenti præstiti, vel præ-

præstandi. Ipsæque Universitates, Consilarii, Consules, & Rectores librum statutorum, vel statuta sua Antistiti proprio, & Archipræsuli, seu ejus Vicario eligendum, & examinandum annis singulis tradere teneantur in totum fideliter sine fraude, ut videri, & examinari possit, an ibi sit contra quicquid Ecclesiasticam libertatem, vel derogationem Fidei Orthodoxæ; quoties ex parte ipsius super hæc ipsi, vel Majores, seu Rectores Universitatis fuerint requisiti, & ad ejus monitionem emendent, & corrigant quicquid ibi fuerit contra Fidem Catholicam, vel in derogationem Ecclesiasticæ libertatis, seu in Ecclesiarum, & personarum Ecclesiasticarum præjudicium, & jacturam sive directè, aut etiam indirectè. Quod si facere contempserint, & ipsa Universitas Ecclesiastico subiaceat interdicto, & Rectores, & Consilarii, & Consules excommunicationis incurrant ipso facto sententiam. Ordinarii verò locorum prædicta exequi studeant, & se in prædictis non exhibeant negligentes. Oppressionibus, violentiis temerariis, & effrenatis, quas innocentes à nocentibus patiuntur assidue, occurrere, prout est possibile, cupientes statuimus, & sancimus præsentis approbatione Concilii, quòd aliqua persona civitatis, vel diocesis, aut provinciæ Mediolanensis, seu quæ degerit intra illas, Ecclesiastica, vel secularis, Universitas. Capitulum, vel Conventus absque Diocesani proprii, aut ejusdem Vicarii auctoritate, licentia, vel mandato, aut alterius Judicis competentis ex delegata aut ordinaria potestate, aliquem Archipræsulem, seu Pontificem, aut cujusvis Ecclesiæ, Monasterii, Hospitalis, aut alterius pii loci Prælatum, sive Clericum, vel Rectorem intra ipsas Civitates, Dioecesim, aut Provinciam, qui ad præsens est, postquam canonicè institutus fuerit ad eandem, vel possessionem obtinet ad præsens, vel obtinuerit pacificam auctoritate Judicis competentis ipsius dignitatis Ecclesiasticæ, Hospitalis, vel præbendæ, Monasterii, vel etiam pii loci, spoliare quomodolibet non præsumat illis, aut illarum perceptione, seu percipiendi ex ipsis redditus, & proventus in totum, vel ipsarum magna parte, nisi fortè ipse institutus, vel possessionem adeptus modo prædicto foret illa privatus perpetuò, vel declaratus per legitimam sententiam competentis Judicis, sive juris post legitimam institutionem, sive possessionis acquisitionem aut per se, aut per alium illi occultè, vel publicè timorem incurrere, seu minas, sive quidquam extra judicium dicere, facere, vel tractare propter quod verisimiliter timere habeat residere apud illum, vel necesse discedere ab eadem, neque præsumat quicquam facere vel tractare per se, vel per alium, seu alios aliquos adhærentes inducere, propter quod ipsi instituto vel possessori de illa, & ipsius juribus, & redditibus non respondeatur plenariè, sicut priùs neque inducere vel suggerere quibuscunque, & maximè subditis, vel hominibus etiam secularibus ipsius dignitatis, vel jurisdictioni ejus subjectis aut suppositis quovis modo, ut ipsi Prælati, Archipræsuli, vel Antistiti, vel Rectori non intendant, vel obediant, sicut priùs, seu ab ejus obedientia aliquatenus respiciant, vel ut conspirationem sive legem, vel conjunctionem, seu confederationem faciant de perseguendo, vel molestando eum, vel in sua possessione aliquatenus perturbando, aut de jurisdictione, statu, vel honore, aut quiete illius minuendis; quoslibet verò alicujus prædictorum temerarios transgressores tam Clericos, quàm

Tom. IX.

A Laicos, ex nunc auctoritate præsentis Concilii excommunicationis vinculo decernimus subiacere ac fore privatos, si Laici fuerint in obitu, nisi condignè satisfecerint, Ecclesiastica sepultura, ipsosque fore inhabiles ad beneficia Ecclesiastica obtinenda; si verò Clerici fuerint, eosdem, præter excommunicationem prædictam, omnibus beneficiis Ecclesiasticis, quæ obtinuerint, privamus perpetuò, aliis personis liberè conferendis. Universitatem verò, Capitulum & Conventum, quæ exceßerit in aliquo præmissorum, sive major pars ejus exceßerit, vel ejus Consilarii, vel Rectores, aut quæ non prohibuerit prædicta quàm citò poterit prohibere, certificatis vel requisitis ejus Rectoribus super his, Ecclesiastico supponimus interdicto, ex vigore præsentis Concilii, nec non terram, & locum ejusdem interdicto generaliter subiacere decernimus, si monita, vel ejus Rectores non emendaverit, & in totum sine fictione revocari non fecerit temerè innovata ab illa die in antea, qua etiam solus Diocesanus loci sine aliquorum requisitione, dixerit publicè, vel nunciaverit terram, & locum ex causa hujusmodi ex vigore præsentis Concilii interdictos. Ad cognitionem quoque, & executionem præmissorum, & in prædictis, per Diocesenum proprium, vel ejus Vicarium statuimus ex officio posse procedi de plano sine strepitu judicii & figura.

C R U B. XXVIII.

De subsidio faciendo Episcopo exulanti per illos de Provincia.

D E T si ad opera pietatis, & subjectiones impendendas quibuslibet Catholicis indigentibus, notis videlicet & ignotis ex Ecclesiarum redditibus, universi Clerici & Prælati obnoxii sint censendi; quanto fortius tenentur sibi ad invicem habentes egentibus mutuo subsidio subvenire, præsertim Sacerdotes & inferiores Prælati, qui discipulorum septuaginta duorum loca tenent subsidium habendum (si) egentes fuerint Pontificibus impartiri, qui Apostolorum typum gerunt in Ecclesia militante, & Episcopi Coepiscopis, & maximè Comprovincialibus ad hæc tenentur? omne quippe genus consuevit secundum naturam in suo congenere delectari & compati multum illi; sanè sicut ipsa magistra rerum efficax experientia manifestat, & nostris temporibus novimus sæpiùs accidisse intra Italicas partes, & præcipuè intra Mediolanensem provinciam, plerique Pontifices tum peste tyrannica, tum perfidia civium faciente, extra civitates & sedes proprias exularunt, bonis & redditibus Ecclesiasticis spoliati, quasi miserabiliter mendicantes; ea propter præsentis provinciali Concilio approbante providemus salubriter & sancimus ad exulantium Pontificum indigentiam sublevandam, & ad caritatem Clericorum mutuam & debitam conservandam, ac Cleri opprobrium abolendum, quòd si de cetero contigerit Archipræsulem Mediolanensem vel quemquam Antistitem Mediolanensis provinciæ suffraganeum extra civitatem & dioecesim propriam exulare propter tyrannicam pestem, sive aliquorum civium perfidiam, aut persecutionem populi sævientem, seu partialitates inibi vigentes, schisma, vel causam aliam consimilem, eo quòd non audeat, vel non possit in propria sede manere, & liberè officio suo fungi, quælibet alia civitas, locus & burgus, ejusque Clerus & Populus ejusdem provinciæ eundem ibi residere

R r

vo-

volentem teneantur benignè recipere ex parte ipsius requisiti, ipsumque dum resederit ibi caritative tractare, & ipse Metropolitanus, sive Antistes, ibi residens possit in illa Civitate, Burgo, vel Loco auctoritate præsentis Concilii jurisdictionem tam contentiosam, quam voluntariam in suos dumtaxat subditos, & Parochiam propriam, ac pro suis & Ecclesiarum suarum, Clericorum & Parochianorum suorum negotiis, & contra illos, ut expediens fuerit, exercere, & liberè illa uti, & quòd illius Civitatis, burgi & loci Dioecesanus, aut Capitulum Sede Vacante, seu illius Vi esgerens, si requisitus fuerit, eidem statim debeat licentiam impartiri super jurisdictione hujusmodi exercenda; alioquin ingressum Ecclesie ex vigore constitutionis præsentis ipso facto sibi noverit interdictum; Civitatem verò, locum & Burgum, ejusque Populum & universitatem, non recipientes eundem benignè, vel residere ibi minimè permittentes, aut se super hæc difficiles exhibentes, etiam si tantum Majores vel Rectores ipsius Civitatis fuerint in culpa, ex nunc usque ad satisfactionem condignam Ecclesiastico supponimus interdicto; Consiliarios, Consules & Rectores ejusdem in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus, dummodo ille burgus, vel locus sit talis, in quo ad ingrediendum & egrediendum, & hospitandum recipiantur communiter alii transeuntes, vel non sit talis, in quo non permittantur aliqui alienigenæ, vel paucissimi introire. Civitatem verò propter causam prædictam à receptione ipsius exulantis, & ibi residere volentis à dicta pœna non intelligimus excusari, quam pœnam ipsam Civitatem decernimus incurrere, quando ipse burgus, vel locus his inobediens ad jurisdictionem pertinet ipsius Civitatis de facto possidentis dominium super illum, ex quo sciens non purgaverit ejus culpam, quam quidem excommunicationem & interdictum per Dioecesanus loci, aut ejus Vicarium per se, vel per alios sæpissimè, & in multis locis publicari jubemus, & inviolabiliter præcipimus observari; quod si requisitus non fecerit, ab ingressu Ecclesie sit suspensus.

Præterea ut inter Comprovinciales Antistites individuae unionis vigere vinculum opere comprobetur, & erga ipsos foveri ab inferioribus filialis reverentia, dilectio intima, & fervor affectionis plenius declarentur, quemadmodum septuaginta duo discipuli Apostolos tamquam Patres prosequerentur sinceritate purissima; huic adjicimus sanctioni, quòd non solum ad exulantis Præfulis requisitionem ad Romanum Pontificem, ejusque Legatum, sed ad Principem etiam secularem ex parte omnium Comprovincialium Præfulum & ipsorum etiam Clericorum pro exponendis violentiis, quæ ipsi Antistiti exulanti inferuntur, & aliis in favorem ipsius requisitis, unus Nuncius providus & discretus, quem ipse Antistes ad hoc assumpserit cum ipsorum omnium literis transmittatur, non tamen possit ad eundem, quem elegerit, invitum compellere quoquomodo de communi collecta Comprovinciale, & expensis communibus eorundem ad certum terminum per Archiepiscopum deputandum solvenda, quæ collecta per Provinciam inter Coepiscopos & Cleros Provincie proportionaliter dividenda per Archiepiscopum, prout in solutione aliarum Ecclesiarum fieri consuevit, ac solvendum infra mensem, postquam per ipsum Antistitem fuerit requisita, ita tamen, quòd postquam semel missum fuerit pro prædictis, non teneantur ulterius Nuncium destinare: cui quidem Nuncio pro ipsius expensis qualibet

die quadraginta solidos Imperiales prætaxamus computatis dictis vulgaribus in eundo & reveundo, secundum locorum distantiam & temporis qualitatem. Pro stando verò sibi mensem tantummodo ordinamus; Pontifices verò, qui se difficiles vel negligentes exhibuerint in præmissis, ipsorumque Vicarios difficiles & negligentes se exhibentes suspendimus à Divinis; inferiores verò, qui solvendo partem eis impositam de prædictis, vel in aliis circa hæc malitiam exhibuerint, sive fraudem, in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus, & Capitula & Conventus in his scriptis delinquentia Ecclesiastico supponimus interdicto. Addentes insuper & firmantes præsentis approbatione Concilii, quòd ad instantiam ipsius exulantis Provinciales Præfules per se, vel per alios, quos ad hæc teneri & exequi sine difficultate post requisitionem ipsius immediatè decernimus, alias ex nunc ingressum Ecclesie noverint interdictum. Universitatem & Communitatem, ejusque Rectores Civitatis, sic exulare suum Antistitem vel Pontificem patientes ex ipsorum parte, & totius Cleri Provincie per idoneos Nuncios seu literas moneant & inducant, ut ipsum Metropolitanum suum, (seu) Pontificem exulantem infra mensem sibi reconciliare procurent, & sic providè ordinare, quòd illi de suis juribus & redditibus, ac dignitatis suæ respondeatur ad plenum, & quòd possit in propria Civitate securè & liberè redire, & ibi officio suo fungi; si verò ipsorum monitionibus infra ipsum mensem non paruerint cum effectu, vel cum ipso exulante non duxerint aliter componendum, ex nunc statuimus & sancimus, quòd singuli Dioecesani, aut gerentes vices eorum in suis Cathedralibus Ecclesiis, & in multis aliis sine dilatione monitionem ex parte sua, & ex vigore præsentis Concilii juxta requisitionem exulantis faciant per se, vel per alios generaliter publicam & peremptoriam, quòd aliqui de suis Civitatibus, & Dioecesibus culpabiles, quos ipse exulans duxerit nominandos, non recipiant in eisdem, vel eorum domibus, seu hospitibus de Civitate ipsius exulantis, in contra facientes excommunicationis sententiam promulgando, quos singulis diebus Dominicis, aliisque solemnitatibus faciant in specie excommunicatos in multis Ecclesiis publicè nunciari, exponendo, quòd illa Civitas est sacrilega, & Pastorum Ecclesie persecutrix, ac excommunicationem, & claves Ecclesie, & mandata ipsius salubria vilipendens, hosque tales transgressores constitutione præsentis suspendimus, post monitionem prædictam excommunicationis vinculo decernimus subjacere, nec non ad monitionem, & excommunicationem spiritualium & singularum personarum circa hæc delinquentium debere procedi per ipso Dioecesanos, si super hæc ex parte exulantis fuerint requisiti, ipsique prædicta negligentibus interdicens ingressum Ecclesie, & ipsorum Vicarios in his tepidos & remissos suspendimus à Divinis, stantes in singulis Conciliis Provincialibus prædicta omnia recitari, & plenam inquisitionem fieri, utrum per quoslibet observata fuerint omnia supra scripta, & culpabiles pœna durissima puniendos.

R U B. XXIX.

De casibus pœnitentialibus Episcopis reservatis, & referendis ad eos pro pœnitentia obtinenda.

Non solum in foro contentioso, sed etiam in foro pœnitentia nullus ligari potest à

NON

non suo iudice , vel absolvi , & quidam pœnitentiales casus existunt Pontificibus solummodo reservati , in quibus de iure inferioribus potestas non competit absolvendi . Ea propter , ne quicumque in Sacerdotio constitutus circa eos aliquem decipiat , vel potius semetipsum , præsenti constitutione sancimus , quòd nullus Presbyter inferior Episcopo , cuiuscumque dignitatis extiterit regularis , aut etiam secularis existens , absque auctoritate , & præsenti sui Archipræsulis , sive Pontificis , vel ejus Vicarii in spiritualibus , nisi super hæc Apostolicæ Sedis privilegio , aut consuetudine approbata , vel à jure fuerit præmunus ad infra scriptos casus pœnitentiales suam potestatem extendat , vel se aliquatenus intromittat de aliquibus in foro pœnitentiali , articulo mortis dumtaxat excepto , vel ipsorum aliquo absolvendis ; contra facientem verò Presbyterum secularem , vice qualibet in centum solidos Papienses Diœcesani Curia condempnamus in pios usus convertendos , & absolutionem talem , tamquam à non suo Iudice factam decernimus nullam esse , quos per singulos Antistites in suis constitutionibus Synodalibus inscribi volumus , & haberi .

Primò videlicet de excommunicato quacumque excommunicatione lata ab homine , constitutione aliqua , vel à jure .

II. De hæretico credente , vel fautore , vel participatore scienter hæretico , & eorum etiam defensore .

III. De committente in cœstum in tertio gradu , vel proximiori sanguinitatis , vel affinitatis .

IV. De muliere professâ regularem observantiam adulterium perpetrante .

V. De contrahente matrimonium de facto cum aliqua , prima uxore vivente , & etiam è converso .

VI. De suscipiente Ordinem Sacrum , vel Religionem intrante , invita uxore , post carnalem copulam subsecutam .

VII. De conjuge , qui in mortem alterius cum effectu fuerit machinatus .

VIII. De muliere ex alio viro filium concipiente , quem vir proprius filium credit esse suum , & tamquam proprium illum nutrierit , vel sibi partum supponentem alienum , & de ad hæc dantibus consilium , auxilium , vel favorem .

IX. De virginum vi oppressarum , vel raptarum defloratione .

X. De perimente prolem propriam studiosè , vel etiam negligenter .

XI. De procurante sceleritatem in aliqua , vel se ipsa quomodolibet , vel abortum .

XII. De perpetrante homicidium sponte , facto , præcepto , consilio , vel oratione , vel aliquo quovis modo .

XIII. De commutatione voti , vel ejus juramenti .

XIV. De his criminibus , quibus est gravis pœnitentia injungenda .

XV. De Simoniaco quovis modo , præterquam si mortalis fuerit simonia .

XVI. De illo , qui detinet illicitè beneficium Ecclesiasticum , vel bona Ecclesiastica sive jura .

XVII. De incendiariis , & famosis latronibus .

XVIII. De sacrilegium committente , & Ecclesiam publicè polluyente sanguinis , aut feminis effusione cujusquam .

XIX. De violatore Ecclesiasticæ libertatis .

XX. De tonsuratis , vel promotis ad Ordines per alienum Episcopum , suo Antistite non consulto .

XXI. De celebrante excommunicato , suspen-

Tom. IX.

A | so , aut etiam interdicto .

XXII. De Presbytero revelante peccatum in foro pœnitentiali sibi detectum .

XXIII. De celebrante cum sacris vestibus solemniter & publicè in Sacro Ordine , quem non habeat .

XXIV. De Clerico fornicatore publico , vel concubinario manifesto ; item de Clericis scienter recipientibus in Cœmeterio Ecclesiæ vel (ii) Ecclesia sepelientibus corpus scienter alicujus excommunicati , suspensi , vel etiam interdicti .

XXV. De abludente ostia sacro Oleo , vel Chrismate .

XXVI. De Sortilegis , Divinis , & Dæmonum invocatoribus .

B | XXVII. De falsum testimonium proferente , vel falsitatis , seu falsarii procurante instrumentum , literas , vel sigillum alienum in præjudicium alicujus .

XXVIII. De irrogante patri , vel matri enormem injuriam corporalem .

XXIX. De blasphemante publicè Deum , vel Sanctos ejusdem .

XXX. De suspensis , excommunicatis , vel interdictis , aut transgressoribus constitutionum Provincialium , vel Synodalium Antistitis cujuscumque .

C | Religiosos verò se intromittentes auctoritate propria de absolutione in aliquo casu prædictorum , cum propria careant , ab audientia confessionis suspendimus , usque ad satisfactionem condignam juxta Diœcesani arbitrium faciendam ; Vicarios verò in spiritualibus , sive Pœnitentiariorum , cuiusque Diœcesani in Sacerdotio constitutos pœnis & inhibitionibus præsentis constitutionis non intendimus alligatos , nisi expressè , & specialiter hæc uerint interdicta . Ceterum si committens aliquod de prædictis criminibus , vel delictis à Confessore monitus & inductus venire aliquo modo noluerit ad Diœcesanum proprium , vel ejus Vicarium in spiritualibus , sive Pœnitentiariorum Generalem pro obtinenda pœnitentia saluari ; Si peccatum ejus occultum fuerit , Confessor ipse quàm citius commodè fieri poterit , ipsius Diœcesani , vel Vicarii , seu Pœnitentiariorum exposcat consilium super illo . Si autem peccatum ipsum fuerit manifestum , peccator ipse venire præcisè ad dictum Antistitem , Vicarium , vel Pœnitentiariorum compellatur , nisi foret in mortis articulo constitutus , vel impedimento longi temporis , sive perpetui præpeditus , quo casu Confessor ipse dicti Præsulis , Vicarii , vel Pœnitentiariorum consilium requirere teneatur .

R U B. XXX.

De fide facienda institutionis post acquistam possessionem beneficii coram Diœcesano proprio , vel ejus Vicario .

E | Sæpe contingit , quòd aliqui minus canonicè , alii verò per eos , ad quos non pertinet , instituuntur de facto ad Ecclesias , & Præbendas ; plerique autem ad illas temeritate propria se intrudunt ; ea propter ignorantiam facti & eorum , quæ in facto consistunt , Diœcesanis locorum hæc ignorantibus , Ecclesiæ ipsæ per tales detinentur illicitè occupatæ . Quapropter volentes animarum periculis obviare , & institutiones illicitas corrigere , sicut de et , aditumque intrusionibus præcludere remediis opportunis , præsentis constitutione sancimus perpetuò valitura , quòd quicumque de cetero in Civitate , seu Diœcesi , vel Provincia Mediolanensi adipiscetur ,

R r 2

tur ,

tur, vel obtinuerit dignitatem, rectoriam, beneficium, vel præbendam alicujus Ecclesiæ Regularis vel Secularis, Monasterii, Hospitalis, vel alterius Pii Loci ab alio, quam à suo Diocæsano, Episcopo seu Archipræsule, sive etiam ab alio, quam ab ipso institutus vel confirmatus fuerit ad easdem, postquam ipsius Ecclesiæ, Dignitatis, Hospitalis, Rectoriæ, Beneficii, vel Præbendæ possessionem pacificam habuerit, vel per eum steterit, quo minus eam fuerit affecturus, quamvis de illa quæstionem in judicio patiat, faciat plenam fidem, infra mensem de sua institutione exhibens sui tituli & institutionis jura coram proprio Diocæsano, Pontifice, seu Archipræsule, aut ejus Vicario Generali inspicienda & examinanda per eum, & personaliter compareat coram eo, justo impedimento cessante, ut qualis sit institutus hujusmodi cognoscatur. Qui verò, legitimo & justo impedimento cessante, prædicta contempserit observare, à perceptione fructuum & administratione, usque ad facti factionem condignam, ipsius Dignitatis, Beneficii, Rectoriæ, & Præbendæ ex vigore præsentis Concilii sit suspensus. Et si per annum sic suspensus permanerit, ipsa Dignitate, Rectoria, Præbenda, & Beneficio perpetuò sic privatus alii personæ liberè conferenda, & ad conscribendum talium jurium productiones, & præsentationes, per singulos Diocæsanos deputari jubemus unum, vel duo: Notarios fide dignos, ceteris hæc conscribendi licentia interdicta, ne his fraus aliqua committatur.

R U B. XXXI.

De Apostatis non promovendis ad dignitates, vel Parochiales Ecclesias, seu alia Ecclesiastica beneficia.

EVagandi materiam à Religiosis quibuslibet nostræ Civitatis, ac Diocæsibus, & Provinciæ Mediolanensis amputare volentes, & apostasiæ vitium, in quantum possumus, extirpare, ac animarum saluti salubriter providere, præsentis nostro approbante Concilio statuimus, & sancimus, quod nullus Monachus, vel regularis Canonicus, seu alius regularis cujuscumque ordinis vel professionis existat, qui Monasterium vel locum, in quo morari deberet, & in ipso secundum regulam suam professionem Domino famulari, exierit, vel propter ejusdem defectus & vitia per Prælatum suum, & Fratres fortassis expulsus, aut temeritate propria, lasciviendi causa recedens, apostasiæ vitium incurrendo, quamdiu in eadem enormitate, & apostasia permanerit, eligatur, postuletur, præsentetur, sive nominetur ad aliquam dignitatem vel personatum Regularem vel Secularem, cum Cura vel sine Cura, sive Parochialem Ecclesiam, vel ad aliquod beneficium Ecclesiasticum, sive de ipso, vel eorum altero provideatur, vel conferatur eidem; alioquin omnes & singulas electiones, postulationes, præsentationes, nominationes, provisiones, & collationes, quæ contra præsentem constitutionem fieri contigerit, ipso facto ex nunc decernimus esse nullas, & ex ipsis electionibus, postulationibus, præsentationibus, nominationibus, provisionibus, & electionibus præfati personis nullum volumus jus acquiri, ipsosque, si eidem consentire, & eas prosequi præsumpserint, & à præsentatione non destiterint, per locorum Ordinarios legitime moniti, in his scriptis excommunicationis sententia innodamus.

R U B. XXXII.

De registris, & extimis faciendis de bonis Ecclesiarum, ut collectæ & onera equaliter persolvantur.

QUoniam, sicut experientia facti nos edocuit manifestè, in exigendis & solvendis taleis, & collectis, ac oneribus subeundis, quæ in nostra Civitate, Diocæsibus, & Provinciæ Mediolanensi imponi contingit tam per Legatos Sedis Apostolicæ, & ejus Nuncios, quam alias, Ecclesiæ, Monasteria, & alia Pia Loca, Clerici, & personæ Ecclesiasticæ plurimum aggravantur pro eo, quòd secundum facultatum potentiam inter ipsas Ecclesias, Monasteria, & alia Pia Loca, Clerico, & personas Ecclesiasticas non distribuuntur per illos, per quos est ipsa distributio faciendâ, sed potius indiscretè minus habenti in facultatibus plus ex ipsis, & plus habenti minus imponitur contra Canonicas sanctiones. Volentes itaque huic morbo salubriter providere, & scandali materiam à nostris subditis amovere, præsentis Concilio approbante sancimus, quòd quilibet Prælatus, Rector, Præpositus, Capitulum, & Conventus tam Regularis, quam Secularis, Ecclesiæ, Monasterii, Hospitalis, & alterius Pii Loci per nostram Civitatem, Diocæsibus, & Provinciæ constitutus, assumptus, aut etiam assumendus in posterum, etiam si Pontificali præfulgeat dignitate, inventarium, seu registrum de novo de bonis ad easdem Ecclesias, Monasteria, Capitula, & Conventus, & alia Pia Loca instantibus fideliter, & absque fraude seriatim infra sex menses à publicatione præsentis constitutionis facere teneatur, ipsumque inventarium seu registrum Archipræsuli, seu Antistiti proprio, vel ejus Vicario præsentare infra terminum prælibatum: ipse quoque Antistes teneatur, & debeat secundum inventarium hujusmodi, & vires & facultates locorum superius positorum unà cum aliquibus bonis viris expertis, quos de sua Civitate, & Diocæsibus duxerit assumendos æstimum facere bonorum & facultatum in eodem inventario positarum, ita quòd secundum æstimum, sive æstimationem prædictam collectarum & talearum fieri valeat distributio inter ipsos Rectores, Prælatos, Ecclesias, Monasteria, Capitula, & Conventus, & alia Pia Loca, cum ab eis fuerint persolvenda, prout magis vel minus ex ipso æstimo fuerit per loci Diocæsanos, vel ejus Vicarium faciendâ; de quibus registris & inventariis & taxationibus sive æstimis, quæ æstima infra alios sex menses prædictos immediatè sequentes per locorum Diocæsanos fieri volumus, & mandamus, librum conscribi manu publica per singulos Diocæsanos nostræ Provinciæ eorum expensis præsentis sanctione jubemus, ut ad ipsum, cum opus fuerit, valeant habere recursus. Pontifices autem, & eorum Vicarios, qui contra fecerint, vel in præmissis tepidi fuerint, vel remissi, à Divinis Officiis suspendimus in his scriptis. Prælatos verò, Rectores, & Clericos cujuscumque ordinis & conditionis existant, contrarium facientes, excommunicationis sententia innodamus. Capitula verò, & Conventus Ecclesiastico supponimus interdicto. Constitutionem præsentem tam ad Clericos præsentis temporis, quam futuri, decernentes sibi locum per omnia vindicare.

RUB.

R U B. XXXIII.

*De habitu honesto portando per Prælatos,
& Canonicos Cathedralium, ac Recto-
res Parochialium Ecclesiarum.*

Quia incompositio corporis incompositionem mentis indicat, propter quod quarundam vestium modus Clericalem modestiam dehonestat, præsentis Constitutione, sacri approbatione Concilii sancimus, statuimus, & firmamus, quod nullus Cathedralis Ecclesiæ Canonicus, seu Prælati, vel Rector regularis vel secularis Collegiæ, vel Parochialis Ecclesiæ, cujuscumque ordinis & conditionis existat, intra Civitatem, Diocesim, & Provinciam Mediolanensem constitutus capucium ad formam, sicut vulgariter dicitur, supra caput portare præsumat, sed circa collum, vel post collum portent capitium omnes & singuli supradicti, & birretum supra capita deferant, attonsis capillis, & decenti corona, ut sicut à Laicorum cœtu separati esse noscuntur, etiam ab ipsis vita, & moribus dividantur; alioquin contrarium facientes in viginti solidos Papienses pro qualibet vice in usus pios convertendos Antistitis proprii Curiæ condemnamus.

R U B. XXXIV.

*Contra seculares Potestates capientes Nuncios
Ecclesiasticæ Curiæ, & non permittentes
litteras ipsius Curiæ sibi portari.*

Detestandæ quorundam improbitatis Secularium Potestatum abufum non verentium capere in dispendium Ecclesiasticæ libertatis, & animarum suarum periculum Nuncios Ecclesiasticæ Curiæ, cum per eam ipsis Potestatibus Nuncios destinari contigit, ac etiam impedire, ut sibi literæ Ecclesiastici Judicis præsentari non possint, propter quæ Clericorum jugulationem, & rerum Ecclesiasticarum amissionem provenire, experiri didicimus, reprimere cupientes, præsentis valitura constitutione sancimus, sacro Concilio approbante, quod nullus deinceps Vicarius, Rector vel Potestas, vel Judex secularis quocumque nomine censeatur, cujuscumque status vel conditionis extiterit, Civitatis, Castri, Burgi, Villæ, vel Loci intra nostram Civitatem, Diocesim, & Provinciam constitutus, vel ipsorum locorum universitas Nuncios, sive Nuncium Archiepiscopalem vel Antistitem alicujus, seu alterius Ecclesiastici Judicis, vel ejus Curiæ, nostræ Provinciæ, capere vel capi facere aut mandare, seu permittere per Ministros ejus id fieri, seu in persona, vel bonis offendere quoquomodo præsumat, cum ad eos pro aliquibus literis præsentandis, vel ambasciatis faciendis per ipsos Archipræsulem, Antistitem, vel Ecclesiasticum Judicem fuerint destinati, nec impedire quovis modo, quin ipsi Nuncios possint ad eos pro prædictis accedere faciendis, & literas prædictorum Antistitem, & Judicem Ecclesiasticorum præsentare eisdem, alioquin in singulares personas quaslibet contrafacientes excommunicationis sententiam ferimus in his scriptis; universitatem verò, cujus omnis, vel major pars, vel consilarii contrafecerint, Ecclesiastico supponimus interdicto. Postquam autem Archipræsuli, sive Antistiti, vel alteri Ecclesiastico Judici contiterit de malitia præfata, & contemptu Vicarii, Rectoris, Potestatis, & Ministri superius posi-

Atorum, liceat eis ambaxatam, monitionem, litteras & processus, quos idem secularis Vicarius, sive Rector, sive Universitas, vel alii, ut superius expressum est, sibi fieri vel præsentari prohibuit, & quæ contra ea subsequenter fuerint facienda per Ecclesiasticum Judicem, dicta excommunicatione durante, publicare & publicari facere in suis Ecclesiis, vel aliis loco, seu loco vicinis, prout sibi fieri posse commodius visum fuerit expedire, & ipsæ monitiones, litteræ & processus, & earum poenæ sic arceant universitates easdem, & Judices seculares, ac alios suprascriptos, sicut eis præsentatæ, & factæ personaliter extitissent.

B Ut igitur circa constitutiones, provisiones, & ordinationes per nos Castonum Archiepiscopum supradictum, & jure Metropolitico Mediolanensis Provinciæ præfidentes editas consulte de consilio, & cum deliberatione nostri Provincialis Concilii in Civitate Pergami, videlicet in Ecclesia Sancti Bartholomæi Pergamensis, & in ipso Concilio solemniter publicatas ab omnibus Civitatibus, & Diocesibus Provinciæ Mediolanensis ad ipsarum observationum diligentius attendatur, statuimus & firmamus, quod ad illas observandas, & ad ea, quæ continentur in ipsis post sex menses à die publicationis ipsarum in præsentis Concilio numeranda districtius teneantur super ipsorum observatione, qua liber personas, Universitates, Collegia, Capitula, & Conventus perhibente ac publice admonentes.

C Constitutiones verò quascunque hæctenus editas per nostros prædecessores, ac ipsarum auctoritate, & contenta in eis præsentibus contrarias totaliter abrogamus. Alias verò præsentibus non contrarias in suo robore volumus permanere, mandantes ipsas inviolabiliter observari. Insuper nobis auctoritatem plenariam reservamus; constitutiones prædictas per nos editas, & in præsentis Concilio promulgatas interpretandi, declarandi, mutandi, & corrigendi, ac dispensandi contra illarum singulas, ubicumque, & quotiescumque nobis videbitur expedire. Nos tantum Diocesani Episcopi nostræ Ecclesiæ suffraganeis in suis Civitatibus, & Diocesibus, & cum subditis suis contra illas dispensandi per se, vel per alios in casu dispensabili non prohibito à jure communi, facultatem dispensandi, immo eis & eorum cuilibet facultatem dispensandi contra ipsas, & absolvendi eorum subditos ligatos per ipsas constitutiones ab excommunicationum, suspensionum, & interdicti, ac aliarum poenarum sententiis plenam & liberam concedimus potestatem; & ut circa hæc nulla possit ignorantia allegari, statuimus, & jubemus, quod singuli Diocesani Episcopi Mediolanensis Ecclesiæ Suffraganei, aut gerentes vices eorum per se, vel per alios usque ad menses quatuor proximo in forma publica de ipsis nostris constitutionibus copiam ab aliquo ex Notariis nostris recipere studeant, & habere, ut eorum subditis copiam facere possint quando-cumque: quarum copiam, sive exemplar transcriptum authenticum in pluribus Ecclesiis suarum Civitatum & Diocesum faciant exhiberi, ipsasque in suis Synodalibus Conciliis recitari, & ea, quæ continentur in ipsis, observari faciant diligenter. Volumus etiam, & mandamus eisdem Suffraganeis nostris, & eorum Vicariis, ut præfentes constitutiones nostras saltem semel in anno per suas Civitates, & Diocesim faciant publicari, mandantes de prædictis constitutionibus, & publicatione earum, ac aliis supradictis unum vel plura, per Gassanum Grilium, & Bullinum

limum de Nicolao Notarios nostros, ac ipforum quemlibet fieri instrumenta, quæ quidem instrumenta ad maiorem firmitatem mandamus nostri Sigilli munimine roborari.

Factæ fuerunt, editæ, & publicatæ, & promulgatæ constitutiones prædictæ, & alia omnia supradicta in loco supradicto per ipsum D. Castonum Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ Sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopum, & de mandato ipsius lectæ & recitatæ in præfato Concilio legitimè convocato & congregato, præsentibus Venerabilibus Patribus Dominis Cypriano Dei gratiâ Episcopo Pergamensi, & multis de Clero Pergamensi:

Abdono Dei gratiâ Episcopo Aquensi, & D. Roberto Vicecomite Archipresbytero & Procuratore Capituli, & DD. Matthæo Vicecomite Cimiliarcha, & Alberto de Busnate, ac Lombardo de la Turre pro se, & D. Rainoldo de la Turre, cujus est Procurator Ordinarius Ecclesiæ Mediolanensis, & multis Abbatibus, Præpositis, Prælatibus, & aliis personis Ecclesiasticis Civitatis, & Diocesis Mediolanensis,

Et præsentibus DD. Eusebio de Tronzano Vicario & Procuratore Ven. P. D. Uberti Dei gratiâ Episcopi Vercellensis, & D. Martino Archidiacono Vercellense Sindico & Procuratore Capituli Ecclesiæ Vercellensis, & universi Cleri Civitatis & Diocesi Vercellensis,

D. Francisco de Valperga Archipresbytero Plebis de Canoli Sindico & Procuratore Ven. P. D. Guidonis Episcopi Astensis, & Capituli Cathedralis Ecclesiæ, ac totius Cleri Civitatis, & Diocesis Astensis,

Et D. Philiberto Antonio Archipresbytero Plebis de Finario Sindico & Procuratore Ven. P. D. Jacobi Dei gratiâ Episcopi Saonensis, & Capituli Cathedralis Ecclesiæ, ac totius Cleri Civitatis, & Diocesis Saonensis,

Et Domino Petro de Vellate Sindico & Procuratore Ven. P. D. Ottonis Dei gratiâ Episcopi Vigintimiliensis, & Capituli Ecclesiæ Cathedralis, ac totius Cleri Civitatis, & Diocesis Vigintimiliensis,

Et D. Maffeo de Madiis Archidiacono Buxeti Procuratore Ven. P. D. Federici Dei gratiâ Episcopi Buxeti, cum Clerum mittere non potuisset, eo quod Civitas Buxeti est obsessa,

Et D. Eusebio de Trunzano Vicario D. Episcopi Novariensis, & Procuratore Cleri & Ci-

vitatis, & Diocesis Novariensis,

Et D. Gaudo de Colzinaria Canonico Terdonensi, Fratre Jacobo de Cagnano Monacho Monasterii Sancti Martini Marciani, & Petro de Sarzano Archipresbytero Plebis de Nicolardario Sindico & Procuratore Ven. P. D. Fratris Jacobi Episcopi Terdon. Capituli Ecclesiæ Cathedralis, & totius Cleri Civitatis & Diocesis Terdon.

Et Domino Moëtello de Benedictis Sindico & Procuratore Ven. P. D. B. Dei gratiâ Episcopi Cremonensis, & Capituli Cathedralis Ecclesiæ, ac totius Cleri Civitatis, & Diocesis Cremonensis,

Et D. Rastagio Vicario ac Sindico & Procuratore Ven. P. D. Fratris Raimundi Electi Albenfis,

Et D. Pas Archipresbytero Pagazani Vicario & Sindico ac Procuratore Ven. P. D. Egidii Dei gratiâ Laudensis Episcopi, & Capituli Ecclesiæ Cathedralis, ac totius Cleri Civitatis, & Diocesis Laudensis,

Et D. Archipresbytero Ecclesiæ Ipporediensis, ac Capituli Ecclesiæ Cathedralis, totiusque Cleri Civitatis, & Diocesis Ipporediensis,

Et D. Fratre Petro Abbate Monasterii Sancti Petri de Bergolia pro se, & Procuratorio nomine Archidiaconi & Capituli Alexandriæ,

Ipsumque DD. omnibus Episcopis, Vicariis, & Procuratoribus, & Sindicis Mediolanensis Provinciae, ac præfatis Ordinariis, superius nominatis, & multis aliis Clericis Civitatis, & Diocesis Mediolanensis ibi congregatis, & eisdem approbantibus, & consentientibus, & etiam ex parte dicti D. Archiepiscopi, mandato & licentia, monitione præmissa, quod si quis volebat ipsis constitutionibus in aliquo contradicere, vel non assentire, statim ante exitum Ecclesiæ se scribi faceret per unum ex Notariis suis ibi præsentibus, vel nomen suum daret in scriptis, ut contradictores discerni possint ab aliis: & nullo apparente ad faciendum scribi, & ad dandum in scriptis nomen suum, ut supra, diu super hæc omnibus expectatis.

Anno MCCCXI. Indictione Nona, V. mensis Julii, præsentibus Dominis Conrado de Camarino, Berardo de Arecio Vicario dicti D. Archiepiscopi, D. Tomaxino de Græcis Civitatis Pergamensis, & aliis multis ad hæc vocatis testibus & rogatis.

Desunt in MSto Ambrosiano subscriptiones Episcoporum

CHRONICON

F R A T R I S

FRANCISCI PIPINI

BONONIENSIS

ORDINIS PRÆDICATORUM

Ab Anno MCLXXVI. usque ad Annum circiter
MCCCXIV.

Nunc primùm in lucem effertur

EX MANUSCRIPTO CODICE

BIBLIOTHECÆ ESTENSIS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

5300 S. DICKINSON DRIVE

CHICAGO, ILLINOIS 60637

TEL: 773-936-3636

IN CHRONICON

FRATRIS

FRANCISCI PIPINI

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII

MURATORI. I.

Quis fuerit, & quae scripserit Frater *Franciscus Pipinus*, cujus Chronicon nunc sum primo evulgaturus, jam intellexerit Lector ex altera Praefatione mea ad *Bernardum Thesaurarium* in antecedente Tomo VII. editum. Sed nunc res poscit, ut quaedam heic repetam, eaque adjiciam, quae hominem non aliumde notum, sed memoria certe dignissimum, serae posteritati commendent. Fuit is patria Bononiensis, ibique in nobilissimo Coenobio Sancti Dominici nomen suum dedit Ordini Praedicatorum, atque ibi plerumque habitasse videtur. Familiam *Pipinam* illustrem fuisse in Foro Livii, animadverti. Qualis autem Bononiae foret, nondum deprehendi. Illud tamen mirum, ne unum quidem verbum de Pipino nostro factum a Leandro Alberto ejus conterraneo, atque ejusdem Ordinis Scriptore clarissimo, uti neque a Rovetta in Bibliotheca Praedicatorum. Nunc autem beneficio Bibliothecae Estensis, quae nonnullos ejus foetus manu vetustissima exaratos complectitur, Pipinum, ut ita dicam, vitae restituere licet. Vir ergo iste literarum studio enixe deditus, *de Vulgari*, hoc est de Venetorum Dialecto, in *Latinam Linguam convertit* Anno MCCCXX. aut citius, *Librum honorabilis & fidelis viri Domini Marci Pauli de Venetiis de conditionibus & consuetudinibus Orientalium regionum*. Codicem membranaceum hujus versionis, & fortassis autographum, Estensis Bibliotheca adservat. Hujus autem Libri, praeter antiquam editionem Venetam, alteram quoque habemus a Reinero Reineccio procuratam Anno 1585. atque ejus versionem Italicam Tarvisii editam Anno 1590. & a Ramusio inlatam in collectionem suam. Gerardus Johannes Vossius Lib. 2. cap. 60. de Historicis Latinis, Historiam Marci Pauli laudat; tum subdit, non defuisse *eadem aetate, qui saltem, ut possent, Latine verteret; hoc est semibarbare, ut istoc seculo solent*. Verum Pipinus Interpres, nescio an Vossio notus, a Marco Paulo non paucis annis abfuit, neque fortasse inter semibarbaros computandus, quamvis certe ad Latinae Linguae puritatem minime accedat. Ad haec Scriptor iste servavit nobis, Latinamque fecit Gallicam Historiam *Bernardi Thesaurarii de Acquisitione Terrae Sanctae*, quam ex Codice Estensi primum evulgavi in antecedente Tomo VII. Collectionis hujus. Occurrit etiam in laudata Bibliotheca Estensi MStus Codex complectens *gesta Alexandri Magni*: tum *gesta Julii Caesaris*; & demum *gesta Octaviani Imperatoris*, singula a male feriato quoppiam Seculorum rudium Auctore ad Romanensis fabulae morem descripta. Pone sequitur brevis, sed fabulosa, narratio de *aedificatione Urbis Mediolani*. Succedit in eodem Codice *Libellus sanitatis conservandae, factus & adinventus per probissimum virum Magistrum Taddaeum Artis Medicinae in Civitate Bononiae Doctorem*. Hunc Ricobaldus & Pipinus noster inter sui temporis Medicos eximios recensent. Tandem ibi legitur Itinerarium breve Auctoris nostri, ejus, ut opinor, manu scriptum, hunc titulum in fronte praefereus: *Ista sunt loca sacrae venerationis, quae ego Frater Franciscus Pipinus de Bononia Ordinis Fratrum Praedicatorum visitavi in mea peregrinatione, quam feci Anno MCCCXX*. Nempe Hierosolymam se tunc ille contulit, & inde Aegyptum, Syriam, & Constantinopolim religionis causa invisit, & quae religiosa loca sibi in ea peregrinatione occurrerunt, literis in eodem Libello mandavit.

Tom. IX.

S f

Quod

Quod est ad Chronicon nunc mihi primum in lucem efferendum, illud quoque habetur in vetustissimo Codice membranaceo Bibliothecae Estensis. Libri primi Capitulum primum illic est *de origine Regum Francorum, & eorum prosapia*, quorum seriem describit usque ad Carolum Magnum. Alterum Librum implent ipsius Caroli gesta. Tertium gesta Ludovici Pii. Quartum gesta Lotharii I. Augusti. Ac deinde procedit usque ad Librum XXII. ubi res gestas Friderici I. Imperatoris fufe recenset. Libris subinde subsequentibus reliquum Historiae digerit ad sua usque tempora, hoc est usque ad Henricum VII. Augustum, atque ad Annum circiter MCCCXIV. Sed mihi tantam Historiae molem palam facere minime visum est. Neque enim ad fontes nobis ignotos ille sua hausit; neque ea narrat, quae Eruditorum intersit veluti peregrina vulgari. Quae de Carolo Magno, ejusque filio Ludovico Pio, is tradit, omnia liberalissime testatur se excerptisse, immo iisdem interdum verbis descripsisse ex Historicis, quos enumerat inquiring: *Finit Historia de gestis Karoli Magni Francorum, & Longobardorum Regis, ac Imperatoris Romanorum, ex scriptis Egynardi, Hugonis (scilicet Flaviniacensis) Sigiberti, & Turpini Historiographorum*: nam & fabulas sub Turpini, sive Tilpini nomine evulgatas lubentissime pro eorum temporum more Pipinus excepit, iisque veluti gemmis narrationem suam infarsit. Legitur illic etiam Capitulum: *Qualiter Officium Ambrosianum miraculose fuit reservatum & corroboratum*. In fine vero subdit: *Haec collecta sunt de Ambrosiano Officio ex Chronico, quae habentur apud Mediolanum in Ecclesia Sancti Nazarii, & Archivis sunt tradita publicis*: scilicet ex Historia Mediolanensi Landulfi Senioris, quam publici juris feci Tomo IV. Rer. Italicar. & quae non uno in loco Scriptori huic appellatur *Cappia Landulfi*, quasi Chronico illi titulus foret *la gabbia di Landolfo*, quum unice scriptum fortassis illic fuerit *Copia Landulphi*. Hunc etiam Auctorem *Datum* interdum nominat, de quo multa habes in Praefatione ad eundem Landulphum. *Landulphum*, inquam, ille, & *Arnulfum* Historicos Mediolanenses, & ambos in Collectione ista evulgatos, saepe testes adducit, uti & *Chronicon Mediolanensium Archiepiscoporum*. Quae omnia sat produnt, Pipinum nostrum Mediolani fuisse diu versatum, & Historias ibi ab injuria temporum tunc immunes diligenter consuluisse. Ut etiam ostendat, Ludovicum II. Imperatorem Mediolani diem clausisse extremum, ac sepultum fuisse in Ecclesia Beati Ambrosii, Epitaphium illius adfert, jam Eruditis exploratum, haec addens: *Nam ibi quasi juxta Altare in muro ostenditur grandis lapis marmoreus, in quo literis uncialibus scriptum est Epitaphium versibus hexametris, & penitus perpolitis, Ludovici laudes, gestaque mirifica luculento compendio exprimentibus*. Agens etiam de Heriberto Archiepiscopo Mediolanense ait: *Hujus tempore aedificata est Ecclesia Sancti Sepulcri*; ea nempe, quam tempestate nostra incolit religiosissima Oblatorum Sancti Caroli Congregatio, illustre Mediolanensis Urbis ornamentum. Tum Pipinus subdit: *Hanc Ecclesiam circa Annos Domini MCCCX. muliercula quaedam annuis elemosynarum quaestibus intus & foris reparari & renovari fecit, tam opere lateritio, quam pictorio mirifice decorando. Hoc autem reparationis opus Dominico creditur factum auxilio, quum paupercula & anus mulier tanto se praeficiens operi, tantisque sumptibus, & modico tempore, illico compleri curarit. Est enim Ecclesiae fabrica maxima, non super terram solum habens aedificatos parietes, sed subterranea mirabilis structurae aedificia. Pro quo quidem consummando expendisse fertur de elemosynis acquisitis ultra quantitatem Librarum decem millium. Eodem tempore, scilicet Anno Domini MXLV. die XIII. Octobris consecrata fuit Ecclesia Sancti Satyri &c.* Hinc habes hominem Mediolanensium monumenta accurate perscrutatum, atque in ea Urbe minime hospitem, & *Archivo Sancti Nazarii*, ut ille non semel affirmat, praecipue usum.

Pergit Pipinus subsequentium Imperatorum gesta pertexere, & Romanorum Pontificum, Sanctorumque virorum, ac illustrium Regum vitas, modo paucis, modo multis persequi; sed omnia mutuatus ex *Helinando, Sigeberto, Martino Polono, & Wilhelmo* (scilicet Malmesburiensi) & praecipue e *Vincentio Belluacense*. Immo, si quid video, ne ipsi quidem Helinandus, & Guilielmus ad Pipini manus umquam devenere, eosque ille tantummodo novit ex ejusdem Belluacensis narratione, quem ubique ad verbum exscribit. Praeter hosce Auctores infra Pipinus laudat Librum, qui dicitur *Kappia Landulfi de Sancto Paulo*, quo tamen nomine etiam *Landulphum seniore* supra a me commemoratum designat, ex diversis duobus Scriptoribus in Collectione hac editis unum incaute efformans. Enarratis Henrici II. Augusti rebus addit: *Haec, quae dicta sunt de gestis hujus Henrici III. transumpta sunt ex Vincentio, qui sumpsit a Sigeberto, & ab Helinando, & Wilhelmo Chronographis. Excerpta sunt quoque a Chronica Martini Poloni, & ab Arnulfo in Libro, qui dicitur Cappia Landulfi*. Unde sua Pipinus hauserit, hinc dilucidius intelligimus: *Arnulfus* autem ab eo saepe laudatus, ille idem est, ac Mediolanensis Historicus, cui locus est factus in Collectionis

hujus

hujus Tomo IV. & quæ veteres conjungere solebant cum *Landulfi Senioris* Historia, pariter illic edita. Laudat etiam *Gotifridum*, videlicet Viterbiensem, & *Ricobaldum* in sua *Chronica*, quos itidem Collectio ista complectitur. Postquam vero de postremis Gregorii VII. Papæ gestis eadem ipsissima protulit, quæ in Historia Landulfi Senioris pag. 120. Tom. IV. Collection. hujus leguntur, ita scribit; *Haec sumta sunt ex Libro, qui Dacius nominatur, & Mediolani habetur*: quare jam evidentius eluceat, non alium antiquis fuisse *Datum* Mediolanensem, quam *Landulfum Seniore*, ut pluribus ostendi in Praefatione ad illius Chronicon. Ad haec *Jacobum de Varagine* in referendis Genuensium gestis non semel laudat, cujus Chronicon in hoc Tomo a me evulgatum habes. Res vero Friderici I. Augusti fuscè persequitur, sed omnia testatur se accepisse ab *Ottone Laudensi*, videlicet ab *Otonis Morenae* Historia, quæ in Tomo VI. Collectionis hujus evulgata jam fuit.

En quot fere & quales Historicos Pipinus noster coram se positos habuerit, dum a Carolo Magno ad Annum usque 1176. Historiam suam deduceret. Nihil ferme heic novi, nihil quod erudito Lectori spem faciat aliquam progressus; neque enim ille peregrinum quempiam Scriptorem adhibet; & si quis ex iis antehac ignotus fuit, profecto ex hac ipsa Collectione notissimus in posterum erit. Quæ quum ita sint, nihil amplius est, quod a me Lector petat, quare ab Anno 1176. dumtaxat usque ad finem *Chronicon Fratris Francisci Pipini* ediderim; cetera vero, quæ præcedunt, neglexerim, nullumque iis locum in hac Sylloge reliquerim. Non est facile committendum; ut inutili merce oneretur Lector atque papyrus; & quandoquidem primitivos Historiæ Scriptores, atque eosdem habemus, quos unice posteriores Historici duces habuere, quis, rogo, iis postpositis exemplaria amet & quaerat? Equidem me adeo rigidum antea præbere nolui, ut nullum hujusmodi confarcinatorem, sive honestum prædonem, ex antiquitate sua venerabilem, prodire siverim in Collectione ista: attamen in posterum majori freno uti mihi statutum est, ne moles Operis alioqui prægrandis ex supervacaneis excrescat. Et sane iis tantum, qui in antiquis Seculis describendis res adferunt non alibi traditas, neque aliumde expectandas, beneficium lucis debetur. Ad reliquam vero Pipiniani Chronici partem nunc mihi edendam quod attinet, ea deducitur ab Anno 1176. usque ad Annum circiter 1314. quo Auctor ipse florebat. Inde ego sustuli multa, quæ Pipinus iisdem verbis descriperat ex Historia Vincentii Belluacensis, atque ex supralaudato Marco Paulo Veneto de moribus Orientalium, Libris nempe jamdiu editis. Neque vero tanta severitate falcem heic adhibui, quin passus fuerim aliqua etiam desumta ex vulgatis Auctoribus, ac præsertim ex eodem Belluacense, rursus emergere. Interea nescio an mihi blandiar, certe me a temeritatis culpa ab futurum puto, si affirmem, partem hanc Historiæ non minus utilitati, quam delectationi legentibus esse futuram. Accedit, quod aliquot etiam eorum temporum monumenta Pipinus adfert, quibus suum erit in Historia pretium & laus, atque inter alia *Testamentum Friderici II. Augusti*. Illud ego ex hoc ipso Codice, cujus Auctorem nondum exquisieram, nedum detexeram, Anno 1712. laudaram in *Pleniori Expositione Jurium Imperialium ac Estensium in Comaculum* Cap. 23. pag. 183. Verum insurrexit paucos ante annos Jurisconsultus quidam Placentinus pag. 139. *Dissert. Historico-Politicae de Natura & qualitate Civitatum Placentiæ & Parmæ*, cui quum nihil aliud succurreret, quo se illius Imperatoris sententiæ eriperet, Testamentum ipsum, ipsumque Codicem Estensem quodam verborum involucro, fatis tamen aperte in dubium revocavit; hoc est non peritiam tantum, quam aliquantam in rebus & Codicibus antiquis mihi hætenus comparare studui, & porro mihi alii tribuunt, sed etiam fidem meam elevare, immo me falsi arcessere non dubitavit. Rationis loco illi fuit ad acerbam hujusmodi accusationem instruendam, ignotum Scriptoris nomen, immo inaccessus in Estensi Bibliotheca hujus Historiæ Codex; proinde fieri posse, ut is Liber, si peritorum examen subeat, falsi arguatur, & foetus deprehendatur *ab aliquo Assentatore, aut Impostore suppositus, qui rem, cujus indigebat, & factum Juri, non vero Jus factum, aptare voluerit*. Ita ille: cui si pro merito rei responsum facere vellem, eruditus quisque intelligit, quæ & quot mihi arma ad retundendam illius, ne gravius loquar, suspicionem male contextam rei veritas, & causæ fidentia ministrare potuissent. Attamen fatis superque mihi fuit, ac erit, eidem accusatori, viro ceteroqui doctissimo, quum Mutinâ post hæc transiret, Codicem ipsum Estensem, membranaceum, ac fortassis ipsius Pipini autographum, ostendisse, ubi ad unum apicem Friderici II. verba legebantur, quæ attuleram. Præterea postremas illas ejusdem Augusti tabulas, & una cum iisdem verbis, Jurisconsulto supra memorato molestis, ante me ediderat *P. Octavius Cajetanus* e Soc. Jesu in Isagoge ad Historiam Sacram Siculam. Tum ipsas cum vetusto Codi-

ce collatas recudit Cl. Vir *Jobannes Baptista Carusius* Tom. II. pag. 669. Bibliothecae Siculae Historicae. Denique eadem ipsissima occurrunt in Chronico Siciliae edito Anno 1717. per celeberrimos Viros *Edmundum Martene*, & *Ursinum Durand* Monachos Benedictinos e Congregatione Sancti Mauri Tom. III. Thesauri Anecd. pag. 13. cui Chronico in hac ipsa Collectione infra suus erit locus: ita ut jam meridiano sole clarius constet, quam inconsulte pugnet, qui hujusmodi jaculis pugnat, jaculis, inquam, non alienam cutem, sed intorquentis praecordia unice laedentibus.

Quod superest, Pipinus noster tolerabili stilo rem suam exsequitur, neque indigentem se prodit in perlustrandis Scriptoribus, unde suam narrationem contexuit. Sed is minime laudandus, quod postquam *Ricobaldum Ferrariensem*, cujus Chronicon hoc Tomo editum accepere Lectores, quamquam sibi notum, atque aequalem, manifesto plagio saepe expilavit, rarissime tamen hominem, per quem toties profecerat, laudavit. Erit otiosi Lectoris per se colligere, quae huc ex agro Ricobaldino congesta fuere: neque enim mihi quidquam ex iis expungere placuit. Quod si quaedam occurrant, quae Pipinus idem, vir certe religiosus ac pius, protulit sparsa in vulgus ab inimicis adversus quempiam Romanorum Pontificum, neminem censeo delicatum adeo atque morosum fore, ut ex hisce vel tantillum perturbetur; aut adeo levem, ut hinc sibi aliquid decrescat de obsequio, quod Catholici omnes erga parentem nostram Apostolicam Sedem profitemur. Qui Baronium, qui Bzovium, Raynaldum, aliosque legerit, in quorum Libris Summarum Pontificum gesta & controversiae traduntur, paria, immo graviora jam accepit, ipsaque non semel aut protrita, aut excusata conspexit. Denique veritatis amator numquam contendat, omnia summarum Potestatum gesta fuisse, qualia optandum erat, ut essent; & siquidem e recta via eorum aliquis exorbitavit, numquam exiget prudens rerum aestimator, ut vis veritati inferatur; sed amabit evulgari ea, quae parum probis metum famae incutiant, & reliquis exemplo sint, ut rectius agant. Ego interim Bononiensi Civitati gratulor, quod Pipinum luci dederit; Estensi vero Bibliothecae, quod ejus scripta nunc nobis donet, luce digna, & numquam in posterum fortasse peritura.

Anton. Cr. loc. ubi inu. ed. del.

Ios. Bapt. Sintes sculp.

CHRONICON

FRATRIS

FRANCISCI PIPINI

ORDINIS PRÆDICATORUM

INCIPIIT LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De Concordia inter Imperatorem & Alexandrum Papam.

Nno obumbrata Virgini MCLXXVI. timens Fridericus Imperator dominium perdere, propter Lombardorum concitatam rebellionem, & Papæ Alexandri succrescentē prosperitatem (superuixerat enim duobus jam dictis Papatu fungentibus contra eum) sollemnes ad eum Nuntios misit, & per eos cum ipso clam pactus est, apud Venetias colloquium statuendo; publicè quoque pacem inter se velle componere simulans. Fuerunt autem simul idem Imperator & Papa Alexander Venetiis anno dimidio, cum Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & Abbatibus, Comitibus, Marchionibus, aliisque Nobilibus. Postremò Anno Domini MCLXXVII. idem Alexander Fridericum pro Christianissimo Imperatore recepit, & consortem ejus Beatricem pro Serenissima Imperatrice Augusta, ac filium ipsorum Henricum in Regem, quum adhuc impubes esset. Demum Anno sequenti idem Imperator Lombardiam uenit, & intrans Mediolanum, demum Papiam accedens, postmodum Cremonam,

A nam, tandem Veronam adiit, & cum Papa Lucio, qui ibi aderat, & Alexandro successerat, diebus pluribus colloquium habuit. Post hæc uisitatis uicinia, Padua, & Trivisio, reuertens Veronam per Brixiam, Pergamum, Laude, Parmam, Rhegium, Mutinam, & Bononiam transiens, rediit Placentiam, Papiam, & Mediolanum, collectoque exercitu magno equitum & peditum, Mediolanum cum Carroccio, & trecentis equitibus Placentinis, & certis Pergami, Brixie, Veronæ, & Marchie equitibus, & cum equitibus & peditibus Alexandria, & quibusdam Novarie, Vercellarum, Terdonæ Parmensibus, Rheginis, Mutinensibus, Bononiensibus, Imolensibus, & Faventinis ad reedificandum Cremam mense Maio profectus est; quod Oppidum opportunè muniri mandavit, contra uoluntatem tamen Cremonensium, qui toto eorum nisu reedificationem ipsam impedire curabant. Ex quo quidem inter ipsum Imperatorem & Cremonenses ingens est suborta discordia.

CAP. II.

Qualiter Imperator Apuliam perrexit, & Henrico filio suo dedit uxorem.

C Mense autem Julio Imperator cum aliquot Theutonicis & Lombardis perrexit Apuliam, accepturus filiam Regis Willielmi, Constantiam nomine, Henrico suo filio in uxorem; pro cujus dote recepit ultra centum quinquaginta somarios auro & argento, pallis, & aliis pretiosis iocalibus onustus. Præfatam igitur Constantiam hyemæ sequenti, de mense scilicet Februa-

bruarii Anno Incarnat. Dominicæ MCLXXXVI. idem Henricus Friderici Imperatoris filius cum maximis sollempnitatibus desponsavit uxorem, & ambos idem Imperator coronis regalibus insignivit. His peractis præfatus Henricus cum magno exercitu versus Romam tendens, in Campaniam appulit propter discordiam, quam habebat cum Urbano Papa Lucii successore. Et multis irruptionibus & direptionibus loca ipsarum partium invasit & cepit. Fuitque illo Anno maxima siccatas, ita ut à festo Paschæ Resurrectionis usque ad festum Sancti Michaelis non pluerit. Acon quoque Civitas transmarina eo anno cum multis aliis Civitatibus capta est à Sarracenis. Mense Octobri præfatus Henricus Imperatoris filius in Lombardiam reversus, supra Comitem Savogensem duxit exercitum, & dum primò expugnasset Castrum, quod Velianum dicitur, illud solo evertit.

C A P. III.

Qualiter Imperator transmarinam Crucem accepit, & Bulgaros debellavit.

A Nno post hæc Christi gratiæ MCLXXXVIII. quum in Urbe flebiles pervenissent rumores super inestimabili detrimento Christianorum, qui peregrinationis voto dudum ex omnibus fere Occidentis partibus transfretaverant, ex eo quòd hostes Fidei Sarraceni sanctam civitatem Hierusalem, aliaque loca sancta, quæ peregrini multo labore & sanguinis amissione obtinuerant, invaserunt: Gregorius hujus nominis VIII. qui tunc Romanæ Cathedræ præsidebat, ad subventionem ejusdem Terræ-Sanctæ totis inhians animis, ad concitandos Principes, Populosque per Occidentis provincias tam Legatos, quam literas destinavit, qui cladem ipsam Orientalem exponant, & pœnarum abolitionem promittant Hierosolymam profecturis. Concessit insuper secularibus Principibus ad subsidium hujusmodi passagii, quòd possent ab eorum subditis licite decimas exigere. Crevit itaque ubique rumor lamentabilis de transmarinis partibus, & ingemiscebant Mundus; plerique de correctione vitæ attentius cogitabant; pluresque signo Crucis accepto ire Hierusalem proponebant. Fridericus igitur Imperator his animatus rumoribus, se transfretandi voto Crucis sancto caractere insignivit, nec non & Philippus hujus nominis III. Francorum, & Henricus hujus nominis II. Anglorum Reges. Multi præterea cum eis Archiepiscopi, Episcopi, Comites, Duces, & alii insignes viri. Sequenti verò Anno, qui fuit ejusdem Christi gratiæ MCLXXXIX. idem Imperator primus omnium ex iisdem Principibus Occidentis unà cum filio suo Friderico Duce Sueviæ, & exercitu perspicuo, de Theutonia egrediens, transmarinum iter arripuit; erant enim cum eo ferme, peditibus exceptis, sexaginta millia pugnatorum. Qui per Hungariam transiens, pacificè ac honorificè ab Hungarorum Rege exceptus est. Quum autem Imperator ipse ad Chirsacum Constantinopolitanum Imperatorem Legatos misisset, Episcopum videlicet Monasterii, & Comitem Robertum, ut ipse Constantinopolitanus Imperator pacificè illum reciperet, Constantinopolitanus ipse Legatos detinuit, misitque adversus eundem Imperatorem Fridericum ad introitum Bulgaricæ, qui ejus itinera præpedirent. Erat enim ibi nemus vastissimum, itinere dierum IV., & iter arctissimum. Præses verò Bulgaricæ quum adverteret, se contra Imperatoris Constantinopolitani mandatum reluctari non posse, iter suis eductis copiis dissi-

A pavit, & contra Romanum Imperatorem nemora struxit, in quorum exitu munitiones maximas faciens, se ad prælium præparavit. Imperator verò Fridericus quum per nemora maximo labore iter faceret, Dux eum Sueviæ ejus filius præcedebat cum exercitu copioso; qui quum invenisset hostium munitiones, pugna virili eas aggressus est, quibus strage maxima hostium expugnatis, illas solo evertit. Sic igitur Imperator Fridericus victis & invitis hostibus transiens per Bulgaricam, pervenit ad Civitatem, quæ Philippis dicitur, qua tandem expugnata, magnas in ea divitias adinvenit; ibique diebus octoginta quatuor moratus est. Postquam autem Constantinopolitanus Imperator agnovit, quòd Philippis capta esset, Legatos Friderici Imperatoris ad eum cum his verbis remisit: *Mandat tibi Romanorum Imperator Chirsacus, se permanere incolumem. Audivi te esse Philippis, propter quod per universam Imperii mei terram transitum tibi liberum concedo.* Misit etiam cum eisdem Legatis Nuntios suos, eorum itineris directores. Inter hæc Fridericus Imperator dimissa sui exercitus parte Philippis, post dies decem Andrinopolim occupavit. Turchi enim & Græci à facie ipsius fugientes reliquerunt Civitatem. Parte autem ibi exercitus dimissa, Philippis reversus est, ubi Domini Natalitia celebravit.

C A P. IV.

C *De prælio inter Imperatorem Græcorum, & filium Imperatoris Friderici Primi.*

MOrante igitur eodem Friderico Imperatore apud Philippis Civitatem, Kirsachus Græcorum Imperator, congregato exercitu ex Græcis & Turcis, misit eum per montana contra eundem Romanorum Imperatorem. Ipse verò Romanorum Imperator filium suum Sueviæ Ducem cum equitibus mille & nonnullis sagittariis adversus Kirsachi exercitum præmisit; contra quos strenuè præliatus, convertit eos in fugam, seque intra mœnia recluserunt. Dux autem equo descendens ipsa mœnia expugnavit, & tandem captis hostibus, eos gladio trucidavit. Duodecim tamen ex Turcis, apprehensa quadam munitione, mirabiliter resisterunt. Quos quum expugnare Dux non posset propter arduum loci situm, uno incendio conflagravit. Post dies verò septem Græcorum Imperator Legatos misit ad Romanum Imperatorem, offerens ei ultro se daturum liberum iter per ejus Imperium. Imperator verò Fridericus licet ad Civitatem Constantinopolis divertere affectaret, Græcis prælium illaturus, consilio tamen Principum recto itinere profectus est, transmarinum acceleraturus negotium. Acceptis igitur ab Imperatore Græcorum obsidibus duodecim, pervenit Gallipolim, & ibi transivit universus exercitus, venitque Philadelphiam. Quumque Dux Civitatis forum eis rerum venalium denegaret, Theutonici ex hoc moti Civitatem ipsam sunt prælio aggressi. Sed Dux quamquam esset accinctus ad prælium, agnitâ tamen Imperatoris potentia, forum Latinis concessit, & Romano Imperatori cum paucis permisit aditum Civitatis. Tandem Latinis conquerentibus, se à Græcis super rerum venditionibus nimium aggravari, lite ob hoc suborta, initum est prælium inter eos, & duobus simul diebus contra voluntatem Romani Imperatoris prælio sunt congressi. Dumque Græci Marte succumberent, coacti sunt se in urbe includere, & captis munitionibus, cum

Lati-

Latinis tamen de foro idoneo convenerunt. Porrigebant autem in fistarciis & calathis, sive canistris, victualia, quæ per funes demittebant, & in eisdem assumebant pecunias. Exiit post hæc Imperator Civitatem Philadelphiam; & quum Dux Civitatis ei reluctari non posset, pollicitus est illi assistere, deditque Nuntios, qui per nemora & montana forent ejus conductores exercitus. Itinere autem dierum trium victualia defecerunt.

C A P. V.

De progressu Imperatoris contra Soldanum.

Post hæc Imperator Turcos, Marios, Debarias, & Nagestes invenit. Hi Turci erant nullo detenti imperio, nullaque loca possidentes, sed in agris passim vagantes, maximum & indefinitum congregaverant exercitum, sperantes se posse Imperatoris exercitum superare. Imperator igitur cum eisdem hebdomadis quatuor, diebus noctibusque, congressus assidue, stragem eis mirabilem intulit, inter quos Admiratus quidam eorum Magister militiæ corruit. Rostagnus quoque ipsorum Turcorum Dominus in quodam montium cum infinito exercitu adversus Imperatorem occurrit, transitumque inhibuit. Quumque ad Imperatorem misisset, qui referrent, non se concessurum ei iter, nisi centum somarios auro argentoque onustos offerret, respondit Imperator, se grante aurum argentumque præbiturum, sed non nisi propria manu laturum. Inter hæc Soldani Nuntii, qui concomitabantur Imperatoris exercitum, affirmabant ei citò eum profecturum esse in terram Soldani, ita quòd hostilis gens ei adversari quicquam non posset. Tunc Admiratus quidam divino tactus numine ad Imperatorem accessit, dicens, se ei tutum iter ostendere, si manè præliaturus esset cum hostibus. In cujus assertione consilii amputationem proprii capitis exponebat. Fide itaque verbis ejus adhibita, Imperatoris exercitum idem Admiratus, omissa planicie, quam Turci occupaverant, ad montana deduxit. Quumque manè congressuri essent adversus Turcos, jussit Imperator, ut omnes propria confiterentur delicta, & eodem mane præmissis sagittariis invasit montana. Tandem commisso crudeli prælio, multisque corruentibus, Duceque vulnerato, quum pervenissent ad montis descensum, cujus loci iniquitate coacti sunt sarcinas alimentorum relinquere, trajecto monte, ductores itineris à Soldano missi ab Imperatore fugierunt. Quos Imperator & Dux diebus quindecim insequuti sunt, tantaque fame arctati sunt, quum victualia non invenirent, ut equinas carnes mandere cogerentur. Quumque agrestes Turchi opinarentur eos fame defecisse, accinxerunt se ad bellum, ut cum Latinis pugnarent. Imperator verò pugna commissa, magna eos virtute devicit. Multitudo maxima ex Turcis se in faucibus cujusdam rupis inclussit: quod advententes Theutonici, magna lignorum accensa strue, illos terribili incendio concremarunt. Deinde agrestes Turchi per diversa fugientes, exercitum Imperatoris insequi ulterius destiterunt.

C A P. VI.

De prælio Imperatoris contra filium Soldani.

Altera die Melechinus Soldani filius cum suo exercitu se Imperatori opponens, misit ad

A eum verba hujusmodi: *Revertere; quid enim facere putas, quum ego plura vexilla possideam, quàm tu milites habeas?* Et quum pervenisset Imperator ad pontem quemdam, Turchique à tergo & in faciem ejus essent, Dux præcedens, cum eis pugnam commisit atque devicit. Demum maxima & infinita Turchorum multitudo ex omni parte Latinorum vallavit exercitum, cum quibus itinere trium hebdomadum pugnaverunt, equorum carnibus solum vescentes. Quumque die una naturalis eis aqua deficeret, accersito quodam ex Turcis ipsorum captivo, interminati sunt sibi necem, ut aquæ locum ostenderet; qui mortis minas perhorrescens, aquam, falsam tamen, ostendit. Altera die castrametati sunt in campis Yconii. Tunc Soldanus misit ad Imperatorem Nuntios, quia inconsultè & fatuè intraverat terram ejus. Imperator verò misit ad eum, an vellet sibi rerum venalium forum concedere: & quum se id velle, respondisset, tanto tamen pretio singulæ res vendebantur, ut gentes Imperatoris iracundia motæ se contra eos ad pugnam disponerent. Tunc Wiziburgensis Episcopus feriâ VI. Pentecostis, in concione publica, quum esset jejunium Quatuor Temporum, hortatus est Christianos ad bellum, & ut se delictorum vera contritione ac confessione munirent, admonuit. Concessit insuper eis, ut carnes ipsa die comederent, quibus fortificati hostes Christiani nominis fortius debellarent. Afferuit quoque idem Episcopus, & nonnulli alii, se vidisse Beatum Georgium pugnantem horâ prælii contra hostes, propter quod universi votum emisissent ejus vigiliam jejunandi. Armati igitur ad pugnam, quum filius Soldani à tergo Imperatoris exercitum invasisset, Dux tamen Civitatem Yconii viriliter aggressus est, & eam expugnatam ac captam, universos ferè incolas, velut pecudes trucidavit. Imperator interea cum filio Soldani, qui à tergo exercitum invaserat, congressus atrociter, innumerabilem hostium multitudinem interemit, & cum Duce filio suo Civitatem ipsam intravit. Erat autem in ea municipium fortissimum valde, ad quod cum quibusdam Soldanus confugerat. Manè verò summa necessitate coactus, Imperatori obtulit se forum, quale vellet, pacificè collaturum; indicans etiam ex præmissis eventibus, quæ contra Imperatorem contigerant, mirabiliter se turbatum. Imperator igitur oblatis annuens, receptis à Soldano vigintiquatuor obsidibus, Civitatem egressus est, & inde ad quatuor millia passuum in pomeriis castra fixit, volens fugere corruptum aërem ex foetore cadaverum, quæ hostili impressione sepultura carebant. Percissi sunt etiam ibi Latini magnam equorum penuriam, quum eos fame coacti magna ex parte comedisent. Vendebatur enim eis à Turcis unus fonsipes centum Marchis; & quum Theuronici Fertoneum interdum exhiberent pro Marcha, delata est ad Imperatorem per Soldanum querela. Cui dum respondisset, quòd si forum rationabile Turci facerent, Theutonici bonam Marcham offerrent, tandem taxatio competens adhibita est, & querela sopita.

C A P. VII.

De morte ejusdem Friderici Imperatoris, & ejus forma & moribus.

Quum autem Imperator in manu potenti & extento brachio Soldanum & Turchos rebellantes domuisset, ibique de Civitatibus

bus multis gloriosissimè triumphasset, tandem in Armeniam profectus est, ubi dum supra ripam fluminis, quod Caliphim, aliàs Ferlim dicitur, castra posuisset stativa, delectatus amoena loca videre, quæ ultra flumen erant, dum illud vadaret, lapsus equo, & vix ab undis ereptus, paulò post naturæ concessit. Alibi legitur, flumen ipsum dictum esse Ferrum, quod juxta Antiochiam labitur, antiquitus vocatum Orontem. Hoc dum Imperator transvadasset, & epulis, aliisque delectatus solatiis, balneandi gratiâ accitis secum duobus commilitonibus, iterum introisset, natantem illum fluminis unda submersit, quem miles quidam equo accurrens vix semianimem erexit à flumine, ipsaque die vita defungitur, ex quo inestimabile damnum Christianis accessit. Corpus ejus cum magno luctu Principes apud Civitatem Salephim detulerunt, tribus diebus illud aromatibus regaliter condientes. Alibi legitur, quòd apud Tyrum delatum est à filio ejus, & ibidem sepultum, *ut ponit Martinus*. Fuit autem Imperator ipse Fridericus vir Christianissimus, bellorum omnium triumphator, animosus in infinitum, familiaris quibuslibet, victis clementissimus, obliviosus injuriæ, statura mediocris, corpore ruffus, lingua disertus, justitiæ & legum amator, eleemosynarum munificus, ferè fortunatus in cunctis, facie hilaris, ore venustus, ætate longævus, qui & corporis strenuitate non erat inferior, quàm ducatu. Huic in regendo exercitum successit præfatus filius ejus Sueviæ Dux, armis strenuissimus, quo per Armeniam eundem exercitum ducente, in confinio ipsius Armeniæ & Syriæ non longè ab Antiochia ingens plaga defævit in Alamanum exercitum, & vel propter intemperiem aëris, vel ciborum abundantiam, à quibus se temperare nescierunt, ferè omnes mortui sunt, ac si nollent capiti suo supervivere membra. Ipse autem Dux Sueviæ cum paucis ad obsidionem Acon devenit; ibique paucis diebus evolutis commune mortalium debitum solvit; qui fuit vir statura mediocris, longus facie, oculis magnis & nigris, capillo nigro, alti cordis, & ex filia quondam Lotharii Imperatoris ortus. *Scribit Martinus*, quòd defunctus est, dum Ptholemaidem obsideret. Fuerunt autem in ipso Imperatoris exercitu Dux Sueviæ, de quo dictum est, Dux Bertoldus Meraniæ, Episcopus Herbipolensis, Archiepiscopus opus Tarantianus, Episcopus Monasteriensis, Episcopus Passaviensis, Episcopus Ossiburgensis, Episcopus Missinensis, Episcopus Buellensis, Episcopus Basiliensis, Episcopus Leodicensis, Episcopus Wiziburgensis, Hermannus Mar hio de Baden, Fridericus de Bergilen, Conradus de Dornare, & Fridericus frater ejus, Gobertus & Pepo Comites, & alii multi, quos est enumerare superfluum, quum nulla sit memorandi ambitio, quos plurimos fuisse constat, & nullos. Successit autem huic Friderico in Imperio Rex Henricus filius ejus primogenitus, de quo infra suo loco dicetur. Sequitur de Romanis Pontificibus, Prælati, & Doctoribus, & Regibus ac viris illustribus, aliisque eventibus, quæ hujus Friderici temporibus contigerunt.

C A P. VIII.

De Anastasio Papa IV.

A Nastasius hujus nominis IV. imperante Friderico I. & Imperii ejus Anno primo, qui

(*) Vide Baronium in Annal. Eccles. ad Annum

A fuit Annus Domini MCLIII. in Romana Cathedra successit Eugenio, & sedit anno uno mensibus quatuor & diebus vigintiquatuor. Cessavit post eum Papatus diebus viginti. Hic fuit natione Romanus ex patre Benedicto, qui apud Sanctam Mariam Rotundam novum Palatium construxit. Dedit quoque Ecclesiæ Lateranensi calicem pulcherrimi operis pensantem viginti Marchas, & alia plura, ibique in tumba porphyretica tumulatus quiescit. Hujus tempore Beatus Bernardus venerandæ memoriæ Abbas Clarævallis, de cujus vita dictum est sub temporibus Henrici V. Imperatoris, beato sine quievit.

C A P. IX.

De Adriano Papa IV.

A drianus hujus nominis IV. imperante eodem Friderico I. Anno scilicet Imperii ejus secundo, qui fuit Annus Domini MCLIV. in Romana Cathedra cœpit præsidere. Sedit autem annis quatuor mensibus octo diebus vigintiocto, & cessavit Pontificatus diebus viginti: alibi scribitur, quòd fuit vacatio anni unius. Hic fuit natione Anglicus, prius vocatus Nicolaus; qui quum esset Episcopus Albanensis, in legatione Norvegiam missus est pro verbi Dei prædicatione. Ipse verò gentem illam barbaram in Lege divina diligenter instruxit. Post verò reditum ejus, defuncto Anastasio, in Papam est electus, & Fridericum Imperatorem coronavit in Basilica Sancti Petri. Urbem Romam propter unius Cardinalis vulnerationem usque ad satisfactionem condignam Ecclesiastico supposuit interdicto. Guilielmum Regem Sicilia tamquam sibi rebellem excommunicationis involvit sententia, qui postmodum absolutus homagium eidem Papæ fecit, & ab ipso Terram suscepit. Primus ex Romanis Pontificibus fuisse fertur, qui in Urbe Veteri cum Curia sua moram contraxit. Oppidum Gironem in Radicosano sub Beati Petri patrimonio fecit, & turribus munivit. Castrum etiam, & multas possessiones juxta Lacum Sanctæ Christinæ à Comitibus comparavit. Sepultus est in Vaticano in Basilica Sancti Petri juxta sepulchrum Eugenii Papæ. Hujus Adriani Papæ familiaris fuit Johannes Salisberiensis, & ipse quidem natione Anglicus, qui de eodem Adriano talia refert (*): *Audiivi Adrianum Papam dicentem, quòd Romano Pontifice nemo miserabilior est, conditione nulla miserior. Fatebatur enim in eadem Sede tantas miseras invenisse, ut facta collatione præsentium, tota antecedens amaritudo jucunditas & felicitas fuerit. Spinofam enim dicebat Cathedram Romani Pontificis, mantum acutissimis usquequaque confertum aculeis, tantæque molis, ut robustissimos premat, terat, & comminuat humeros. Coronam & phrygium clara meritò videri, quoniam ignea sunt, seque numquam à natali solo Angliæ malle exisse, aut in Claustro Beati Ruffi apud Valentiam perpetuò latuisse, quàm tantas intrasse angustias, nisi quòd divinæ dispensationi reluctari non auderet. Hoc etiam sæpissime mihi adjecit, quòd quum de gradu in gradum à Claustrali Clerico per omnia Officia in Summum Pontificem ascendisset, nihil unquam felicitatis, aut tranquillæ quietis vitæ priori adjectum est ab ascensu. Et ut verbis ejus utar; in incude, inquit, & malleo semper dilatavit me Dominus: sed*

1155. ubi hæc eadem refert.

sed oneri, quod infirmitati meae imposuit, si placet, supponat dexteram, quoniam mihi importabile est. Nanne misericordia dignus est, qui pro tanta pugnat miseria? Sit ditissimus qui electus est, sequenti die pauper erit, & infinitis ferè creditoribus tenebitur obligatus. Ambire ergo ad Summum Pontificem, & non sinè fraterno sanguine etiam ad illud ascendere, est & Romulo succedere in parricidiis, non Petro in pascendis ovibus. Bene ergo dicitur non tam nuncupativè, quàm etiam substantivè Summus Pontifex Servus Servorum. Serviat enim servis avaritiæ Romanis necesse est, adeò, us nisi servieris, fiat aut Expontifex, aut Exromanus.

C A P. X.

De Alexandro Papa III.

Alexander hujus nominis III. Adriano Papæ successit. Cœpit autem anno ejusdem Imperatoris Friderici sexto, Incarnationis verò Dominicæ MCLIX. & sedit annis XXI. mensibus VI. d. X. Hic prius vocatus est Rolandus Cancellarius, natione Thuscus, patria Senensis, ex patre Raynucio. Hujus electionis tempore, scilicet mortuo Adriano, facta est in Ecclesia Romana turbatio maxima. Cardinales enim ad invicem divisi duos elegerunt sibi Pontifices, hunc scilicet Rolandum Cancellarium, qui Alexander dictus est, & Octavianum, qui & Victor nuncupatus; ambos ex eorum Collegio, gravi schismate Ecclesiam Dei dirumpentes. Unde Proceres diversarum regionum turbati sunt. Quidam uni, quidam alteri adhæserunt. Imperator siquidem Fridericus cum suis Episcopis Octaviano, qui, ut dictum est, à sibi faventibus Victor est acclamatus; Rex verò Francorum Ludovicus hujus nominis VII. & Rex Angliæ Henricus hujus nominis II. Rolandum, qui & Alexander, in patrem & dominum susceperunt. Alexander iste anno secundo sui Pontificatus venit in Galliam, & à Regibus Francorum & Anglorum honorificè susceptus est; postmodum anno sequenti, qui fuit Annus Domini MCLXIII. Turonense ibi Concilium celebravit, in quo edita fuit Decretalis illa de Usurariis, *Quoniam in omnibus &c.* Porrò venit Senonis, & per annum & dimidium mansit ibi, & Ecclesiam Sanctæ Columbæ dedicavit, & in Ecclesia Sancti Stephani Altare Sancti Petri & Sancti Pauli consecravit. Ad hunc venit Senonis Sanctus Thomas Cantuariensis Archiepiscopus tunc exul ab Anglia, ferens secum consuetudines Regis Angliæ Henrici scriptas, propter quas exulabat, easdemque tenens in manibus, chartam explicatam & expansam ante pedes ejus posuit, dicens: *Ecce Sancte Pater, sacra, immo sacrilegæ consuetudines Regis Angliæ, Canonibus & Decretis, & ipsorum terrenorum Principum Legibus adversæ, pro quibus exilium sustinere cogimur. Ut eas sanctæ paternitati vestræ ostenderemus, & consilium super his haberemus, huc advenimus. Jubeat igitur, si placet, Sanctitas vestra, eas legi, & audiri. Quisquis enim ista audiverit, mirum est, si non tinniant ambæ aures ejus, audientes à Christianis contra legem Christianitatis agi, & damnatis Sanctorum Patrum venerandis institutis, novas & inauditas tyrannorum veterum præsumptas abusiones in Ecclesia introduci.* Hæc quum flexis genibus dixisset, & qui legebat postmodum primum pronuntiasset capitulum, cœpit venerandus Antistes contra propositum capitulum mirabiliter differere, &

Tom. IX.

A Regis in hoc intentionem plenius elucidare & detegere, ostendens & convincens decretis & legibus in quibus & in quantis quod pronuntiatum fuerat, Sanctorum Patrum Canonibus obviaret, quantumque discrimen Ecclesiæ Dei immineret, si Rex, quod intendebat, obtineret. Similiter & ad singula capitula, Papa libenter eum audiente. Cardinales verò, qui à Rege acceptâ pecuniâ partem ejus fovebant, multam sibi vexationem intulerunt, præcipuè Willelmus Papiensis, qui Regi erat amicitior & familiarior. Sed ad objecta vir venerabilis velut arnearum fila sinè difficultate vel solvebat, vel convincebat. Putabat quoque idem Willelmus, quòd Archiepiscopus non propria, sed aliena uteretur oratione; & unde posset eum à tramite sui sermonis deflectere, continuo eum ludibrio & confusione habebat. Quod Sanctus intelligens, Willelmum videlicet sibi ex directo opponi, aliquoties eum reciproco sermonis excursu ita suis intricavit & illaqueavit objectionibus, ut omnibus manifestum fieret, quòd non solum propriis uteretur viribus, & disertitudine, verum quòd insuperabilis esset ingenii & eloquentiæ. Tandem admirans Papa ejus sapientiam, vocavit eum ad se, & jubebat eum sedere juxta se, dicens: *Bene venis, frater carissime.* Quumque gaudens eum bene venisse sæpius repetisset, gratias ei agere cœpit, quòd sic Dei Ecclesiam defendisset, & consuetudines illas perpetuò damnavit. Vir igitur Domini Pontificum se contulit, & ibi habitum Monachalem concupivit, & accepit inter se æmulationis studia; cui Papa, dum ad eum misisset pro benedictione habitus, rescripsit sic inter cetera: *Misimus tibi, Frater dilecte, habitum, non qualem voluimus, sed qualem habuimus.* Anno post hæc Domini MCLXV. idem Alexander reversus Romam, cum honore recipitur, & anno septimo sequenti, qui fuit Annus Domini MCLXXV. Sanctum Thomam Martyrem præfatum Sanctorum adscripsit Catalogo. Sequenti Anno Fridericus Imperator abjurat schisma, quod per sexdecim annos duraverat, & publicè satisfacit, & cum Alexandro Papa pacem componit. Sicque depulso schismate unitas reformatur Ecclesiæ. Quum autem legatur, Ecclesiam Romanam multis schismatibus fuisse discissam, isto tamen nullum aut vehementius incanduit, aut diutius perseveravit. Nam decem & octo ferè annis irrepsit hoc schisma, in quibus contra hunc Alexandrum fuerunt quatuor successivè ad Pontificatum electi. Horum primus Octavianus, qui & Victor, de quo jam dictum est, qui vixit post electionem annis octo & mensibus octo. Secundus fuit Guido Cremenensis Presbyter Cardinalis, qui & Paschalis acclamatus est. Tertius Callixtus similiter Cardinalis, qui vixit annis tribus, & mensibus ferè quatuor. Quartus Innocentius. Anno autem Domini MCLXXVII. qui fuit hujus Alexandri annus XVIII. idem Papa Romæ celebravit Concilium, ubi ex diversis terrarum partibus factus est innumerabilis conventus tam Episcoporum, quàm etiam Abbatum. Hæc *Vincentius*. Sed *Martinus* scribit, quòd iste Alexander Fridericum Imperatorem Romanorum, & Emmanuelem Constantinopolitanum Imperatorem, & Guilielmum Siulum Regem, atque Lombardos ad concordiam revocavit; Papiensem Episcopum Crucis & Pallii dignitate privavit, eo quòd Friderico Imperatori tunc & ab antiquo Regibus persequutoribus Ecclesiæ adhæssisset. Hic etiam, quum omne Patrimonium Beati Petri, præter civitatem Urbevetanam, Terracinam, & Anagninam

T t

gniam ab Aquapendente usque Ceperanum, per Imperium & Schismaticos occupatum fuisse, in Franciam sive Gallias, ut dictum est, transivit, ibique celebrato Turonis sollempni Concilio, per mare ad Urbem veniens, quum Messanæ applicuisset, Guilielmus Siculorum Rex non solum ut Papam, sed etiam ipsum ut Dominum, à quo tenebat Regnum, recognoscens, eum debito honore prosequutus est. Hujus tempore nova Civitas à Mediolanensibus, Placentinis, & Cremonensibus in Papiensium odium in Liguria, sive Lombardia construitur, Cæsarea in honorem Imperatoris primò dicta, quæ ut famosior fieret, ab Alexandro Papa, qui ad ejus ædificationem adstiterat, & Episcopum illi dederat, Alexandria nuncupatur.

C A P. XI.

De Lucio Papa III. ex Chronicis.

Lucius hujus nominis III. in Romana Cathedra Alexandro successit, Anno Imperii Friderici primi vigesimo nono, Incarnationis verò Dominicæ MCLXXXII. Et sedit annis quatuor, mensibus duobus, & diebus decem & octo, & cessavit diebus octodecim. Hic fuit natione Thuscus, vocatus prius Humbaldus Ostiensis. Qui sui Pontificatus anno secundo ex Urbe perturbatur; multique ex suis excœcantur, mitrati super asinos averis vultibus ponuntur; & qui juraverant, * se Papæ taliter repræsentant. Ipse autem Papa Veronam pervenit, & ibi decedens, in Ecclesia Cathedrali, videlicet in Choro ejusdem, rubro tumulatus lapide requiescit. Hic etiam ipso anno auditâ famâ Petri Monoculi Abbatis Claravallensis, vocavit eum, & confessus ei peccata sua, Sacram Eucharistiam de manu ejus suscepit; & etiam habitum Cisterciensis Ordinis suscepisset, si vir Dei utique annuisset. Dedit tamen ei sumtus necessarios, unde Abbatiam unam illius Ordinis fecit. Inter ipsum quoque Lucium Papam, & Henricum Friderici Imperatoris filium primogenitum, similtas oritur, ita ut ipsi Papæ apud Veronam moranti quòdquam progrediendi facultas denegetur, & itinerantibus injuriæ plures inferantur. Hic est Lucius, de quo ille Versificator eximius & excellens Primas, qui eo tempore agnoscitur, hos versiculos edidisse fertur, qui tales sunt.

*Lucius est piscis, Rex & tyrannus aquarum,
A quo discordat Lucius iste parum.*

*Devorat hic homines, hic piscibus insidiatur:
Esurit hic semper; hic aliquando satur.*

*Amborum vitam si lanx æquata levaret,
Plus rationis habet, quam ratione caret.*

Alius invehens contra Veronam, quòd ibi sit defunctus, ait:

*Luca dedit lucem tibi, Luci, Pontificatum
Ostia, Papatum Roma, Verona mori.*

Quidam verò alius invektivam vertens in Lucam, sic ait:

*Immo Verona dedit lucis tibi gaudia; Roma
Exilium; curas Ostia; Luca mori.*

C A P. XII.

De Urbano Papa III.

Urbanus hujus nominis III. Lucio successit Anno Imperii Friderici XXXIII. Incarnationis verò Domini MCLXXXVI. & sedit anno uno, mensibus decem, diebus viginti quinque, & vacavit Sedes diebus tresdecim. Hic fuit na-

tionem Lombardus ex patria Mediolanensi, primò vocatus Ubertus, agnatione de Crivellis, ex Archiepiscopo Pontifex Romanus effectus. Quo pontificante capta est Sancta Civitas Hierusalem per Soldanum nomine Saladinum. Qui quum rem tam flebilem audivisset, nimis indoluit, & ex animi dolore languescens post breve decessit, atque in Civitate Ferraria, ad quam nuper advenerat de Verona, post Altare Majoris Ecclesiæ, lapide rubro tumulatus quievit.

C A P. XIII.

De Gregorio VIII. Papa.

Gregorius hujus nominis VIII. huic Urbano in Pontificatu successit Anno Domini MCLXXXVI. Imperii verò Friderici XXXV. & sedit mense uno, diebus viginti octo, & cessavit diebus viginti. Hic fuit natione Beneventanus; Vir quidem scientia literarum, facundiaque clarus, sed & puritate vitæ & integritate animi præclarior, suisque vehemens castigatior. In primis igitur ad subventionem Hierusalem totis inhiat animis, & ad concitandos Principes, Populosque per Occidentis Provincias, tam Legatos, quàm literas destinat, & qui cladem Orientalem exponant, & pœnarum absolutionem profecturis Hierusalem promittant. Sed, proh dolor! in suo mox exortu flos decorus exaruit; qui post duos menses apud Pisas moriens, quum inter ipsos Pisanos & Genuenses pacem pro zelo Terræ-Sanctæ composuisset, ibidem sepultus extitit.

C A P. XIV.

De Clemente Papa III.

Clemens hujus nominis III. defuncto Gregorio, in Apostolatus Cathedra provehitur Anno eodem, & sedit annis tribus, & diebus sexdecim. Hic fuit natione Romanus ex patre Johanne Scholari. Qui ordinavit Claustrum apud Sanctum Laurentium foris Muros Romæ, & Laterani Palatium altiùs construxit, & picturis ornavit. Equum quoque æreum fieri fecit. Sequitur de Doctoribus, qui eodem Friderico imperante etiam claruerunt.

C A P. XV.

De Abbate Joachim & scriptis ejus.

Joachim Abbas his temporibus, scilicet circa Annum Domini MCLXXXV. de Calabria partibus venit: ad Urbanum Papam hujus nominis III. morantem tunc apud Veronam venit. De quo scilicet Joachim fertur, quòd quum prius non multum ab homine doctore didicisset donum intelligentiæ divinitus acceptum adeò, ut facundè ac disertè quaslibet scripturarum difficultates, vel obscuritates enodaret. Dicebat itaque mysteria quædam Apocalypsis hæctenus latuisse; sed nunc in spiritu prophetiæ clarescere, sicut ex Opusculo, quod scripsit, legentibus liquet. Dicit enim, quòd sicut Scripturæ Veteris Testamenti quinque ætatum seculi ab Adam usque ad Christum decursarum Historias continent, sic Liber Apocalypsis ætatis sextæ, à Christo scilicet inchoandæ decursum exponit, ipsamque ætatem sextam in sex ætatulas dispertitam, easque singulas singulis hujus Libri periodis satis congruè designatas. Dicit hæc quoque revelata fuisse

fuisse in fine ætatis quintæ, atque in proximo sextam, in qua scilicet tribulationes varias multiplis esque pressuras perhibet emerfuras, sicut in aperitione sigilli & in sexti Libri periodo; ubi de ruina Babylonis agitur, patenter ostenditur. Id verò in Libello ejus præ ceteris notabile ac suspectum habetur, quòd Mundi definit terminum, & ita duas generationes, quæ juxta ipsam annos faciunt sexaginta millia, arbitratur implendum. Fertur itaque multa scripsisse, Librosque suos Papæ corrigendos obtulisse. Nam & in quibusdam errasse dicitur, & tamen ei multa de futuris referata referuntur. Unde & postea duobus Regibus, Franciæ scilicet, & Angliæ in itinere transmarino apud Messanam Urbem Siciliae hyemantibus idem Abba vocatus dixit, nondum liberationis Hierusalem adesse tempus. Super his autem, quæ scripsit de futuris temporibus, nos rerum incertarum præfagium convenit relinquere posteriorum judicio. Ceterum in expositione Hieremiæ ita scribit. „ Ab Anno Domini „ MCC. & ultra suspecta sunt mihi tempora, „ in quo novo ordine Samuelis exorto Ophni & „ Phinees Sacerdotes, & Pontifices Dei à Romanæ Reipublicæ Pinnipe captiventur; capiatur Arca Ecclesiæ; Heli quoque, idest Summus Pontifex corruat, & quasi alter Mardocheus sub Amani, in discrimine maneat agitata. Ipsam autem ruinam Ecclesiæ tales necesse est prædicare ac plangere, quibus voluntaria paupertas arrideat, & doctrinæ spiritualis ac vitæ puritas in futuræ tribulationis aculeis non obsistat. Tales ergo Doctores, tales Prophetæ mittendi sunt, qui non solum inferiores homines, sed & ipsos Pontifices & Prælatos fulgurent, & non palpent. Revelandi nimirum in proximos Doctores Prædicatoresque fideles, qui & terrena carnaliaque corda omni plaga percutiant, & elatis ac tumidis magistris silentium studiis suis ponant. Et licet ille ordo futurus ad obedientiam sit oriturus, tamen à Prophetis est prænuntiaus, & in Apostolicis Viris tertii temporis Ecclesiastici curius à Deo adeò cognitus & electus, in vulva spirituali Ecclesiæ ac perfectæ doctrinæ sanctificandus, acsi alius Benjamin filius, non tam doloris in poena, quam dextera, scilicet exultationis in gloria. Tales in proximo pariet generalis Ecclesiæ jam senescens; tales Rachel plorabit filios, à Rege impudenti facie, acsi ab altero Herode occidendo, qui propter eam dicti sunt dolores filiique contritionis. Spiritualis religio præ angustia temporis non poterit consolari; sed tamen & ipsi dextera filii dicuntur, quia una in eis, & pro eis Mater Ecclesiæ premittitur, inde de eis & cum eis æterna patria jundatur. Hi sunt fideles in vita, obedientes in pressura. Formatus est igitur ordo iste ad instar Hieremiæ in Ecclesiæ generali, ne quis eum de vitæ merito reprehendat, Puto etiam, quòd sicut olim Deus Patres elegit senes, secundò Apostolos minores, ita & nunc tertio pueros ad literam eligat propter eos, quibus vetera viluerunt, ad prædicandum scilicet Evangelium Regni, Prælati adulterantibus Regnum Dei. Et sicut olim per Moysen & Josue Dominus Cananæos Israelitis subjecit, ac per Paulum & Barnabam idolatras stravit, sic etiam nunc per duos Ordines futuros gentes incredulas subigat & convertat. „ Scripsit etiam super Isaiam, ubi prædixit mirabilia. Et de concordia Veteris & Novi Testamenti; Libellum etiam, qui inscribitur *de semine scriptu-*

Tom. IX.

A rarum, in quo videtur certis demonstrationibus seu rationibus seculi finem futurum sub ultima litera Alphabeti; & adscribit primæ annorum centenarium, & singulis aliis aliud centenarium superaddit. Primam quoque literam attribuit temporis conditionis Romæ, & literam H. ortui Salvatoris, qui fuit; & post septingentos annos ab ipsa condita Urbe, sicque literam ante primam A. ideo Romæ adscribit, quòd Urbs ipsa Linguae Latine noscitur esse caput. Edidit præterea Libellum contra Magistrum Petrum Lombardum *de Unitate, seu Essentia Trinitatis*, quem Innocentius Papa III. in Generali Concilio Lateranensi Romæ celebrato damnavit & reprobavit. Si quis verò sententiam vel doctrinam præfati Joachim in ea parte defendere vel approbare præsumserit, tamquam hæreticus ab omnibus confutetur. Dixit enim, quòd quædam summa res est Pater & Filius & Spiritus Sanctus, & illa non est generans, neque genita, nec procedens; unde non tam Trinitatem, quam quaternitatem astruebat in Deo. In nullo tamen idem Innocentius propter hæc Florentino Monasterio, cujus ipse Joachim institutor existit, voluit derogari, quoniam & regularis institutio est, & observantia salutaris, maxime quum idem Joachim omnia scripta sua eidem Papæ mandaverit, Apostolicæ Sedis judicio approbanda, seu etiam corrigenda, dictans Epistolam, quam propria manu conscripsit, in qua firmiter confitetur, se illam Fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia.

C A P. XVI.

De Magistro Gerardo Cremonensi & scriptis ejus.

Gerardus Lombardus, natione Cremonensis, magnus Linguae translator Arabicæ, imperante Friderico, Anno scilicet Domini MCLXXXVII. qui fuit Imperii ejusdem Friderici XXXIV. vita defungitur, septuaginta tres annos natus habens. Hic tam in Dialectica, quam Geometria, & tam in Philosophia, quam Physica, & nonnullis aliis Scientiis multa transtulit. Qui licet famæ gloriam spreverit, favorabiles laudes, & novas seculi pompas fugerit, nomenque suum nubes & inania captando noluerit dilatari, fructus tamen operum ejus per secula redolens, probitatem ipsius enunciat atque declarat. Is etiam quum bonis floreret temporalibus, bonorum tamen affluentia vel absentia ejus animum nec extulit, nec depressit; sed viriliter duplicem occursum fortunæ patiens, semper in eodem statu constantiæ permanebat. Carnis desiderii inimicando, solis spiritualibus adhærebat. Cunctis etiam præsentibus atque futuris prodesse laborabat, non immemor illius Ptholomæ: *quum fini appropinquas, bonum cum augmento operare*. Et quum ab ipsis infantia cunabulis in gremiis Philosophiæ educatus esset, & ad cujuslibet artis notitiam secundum Latinorum studium pervenisset, amore tamen Almagesti, quem apud Latinos minimè reperit, Toletum perrexit, ubi Libros cujuslibet facultatis in Arabico cernens, & Latinorum penuriam de ipsis, quam noverat, miserans, amore transferendi, Linguam edidit Arabicam; & sic de utroque, de scientia videlicet & idiomate confusus, de quamplurium facultatum Libris quoscumque voluit elegantiores Latinitati, tamquam dilectæ heredi, planius atque intelligibilius, quo ei pollere fuit, usque ad finem vitæ transmittere non cessavit.

T t 2

favit.

savit. Inter cetera, quæ transtulit, habentur in **A** Arte tam Physicæ, quàm aliarum facultatum, Libri septuaginta sex, inter quos Avicennæ, & Almagesti, Ptholomæi translatio tolemnis habetur. Sepultus est Cremonæ in Monasterio Sanctæ Lucie, ubi suorum Librorum Bibliothecam reliquit, ejus præclari ingenii specimen sempiternum.

C A P. XVII.

De Uberto Archiepiscopo Mediolani.

UBertus Mediolani Archiepiscopus his temporibus, Anno scilicet Domini MCLXV. imperante eodem Friderico, dum esset exulans pro Fide, apud Beneventum defunctus, & sepultus est in Ecclesia Sanctæ Sophiæ; qui sederat annis viginti. Hic enim fuit patria Mediolanensis, ex agnatione dicta de Pirovano, non infima quidem. Qui tempore illius damnosi schismatis, quod in Ecclesia Dei, imperante Friderico & Alexandro sedente, octodecim annis perniciosè incanduit, tamquam vir piissimus exulare potiùs eligens, quàm ab unitate Ecclesiæ discedere, ad Alexandrum hujus nominis III. quem Catholicum tenebat Papam, in multis periculis & metu accessit, memor prædecessorum Ambrosii, & Dionysii, qui quum multas Ariarum & Hæreticorum persecutiones paterentur, non pericula, non exilia, non temporalium rerum damna timuerunt, sed pro Fide usque ad sanguinem resistentes, morti & periculis exposuerunt. Erat autem idem Archiepiscopus sanè nobilis, sed sanctitate nobilior, moribus amabilis, pietate laudabilior, ætate venerandus, in pauperes largus, constans in tribulationibus, multisque pollens virtutibus. Sequuti sunt autem eum quidam ex fratribus, inter quos Christi Confessor Galdinus Archidiaconus, & Alghisus Cimeliarcha, qui postmodum alter post alterum Mediolanensem susceperunt regendam Ecclesiam.

C A P. XVIII.

De Sancto Galdino Archiepiscopo Mediolani.

GAldinus, natione Mediolanensis, ex prosapia Valvasorum de Sarra secretè ad Nugigiam Uberto Mediolanensi Archiepiscopo successit Anno Domini MCLXVI. imperante Friderico, & sedit annis decem.

C A P. XIX.

De Alghisio Archiepiscopo Mediolani.

ALghisus, natione Mediolanensis, prosapia de Pirovano, in Archiepiscopatu Mediolanensi Galdino successit, imperante Friderico, Anno Domini MCLXXVI. & sedit annis octo & mensibus ferè novem. Hic fuit Cimeliarcha Mediolanensis Ecclesiæ; qui tempore Ecclesiasticæ persecutions unà cum suprascripto prædecessore suo Galdino exulantem Ubertum Archiepiscopum sequutus est. Mediolani quiescit, in Ecclesia Hyemali sepultus.

C A P. XX.

De Uberto Archiepiscopo Mediolani.

UBertus, natione Mediolanensis, successit Alghisio, imperante Friderico, Anno Domini MCLXXXVI. & sedit annis duobus, mensibus quatuor, & diebus duobus. Fuit autem agnatione illorum de Crivellis; & dum esset Archidiaconus Mediolani, postea ex Archiepiscopatus dignitate ad Summum promorus Pontificatum, Urbanus est dictus.

C A P. XXI.

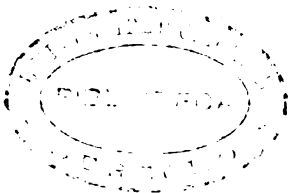
De Milone Archiepiscopo Mediolani.

Milo, assumpto ad Papatum Uberto, Archiepiscopatum Mediolanensem obtinuit, Anno Domini MCLXXXVI. & sedit annis sex, mensibus VIII. & diebus octo. Hic fuit agnatione de Cardano, & ex Episcopo Taurinensi & Archipresbytero Mediolanensi simul factus Archiepiscopus, & in Hyemali Ecclesia Mediolani sepultus.

C A P. XXII.

De Henrico Juniore Anglorum Rege, sub quo martyrizatus est Beatus Thomas.

Henicus Junior hujus nominis II. Dux Northmandiæ, & Angliæ Rex, hujus nominis II. imperante Friderico hujus nominis I. Anno scilicet ejusdem secundo, qui fuit Annus Domini MCLIV. regnare cœpit. Hic enim fuit filius Gaufridi Comitis Andegavensis, & Mathildis filiæ Senioris Henrici Anglorum Regis, qui fuit frater Willelmi Nothi. Ipsa enim Mathildis prius fuit uxor Henrici V. Imperatoris Romanorum, quam quum repudiasset, eidem Gaufrido Comiti nupsit, ex qua hunc Henricum Northmandiæ Ducem, postea Regem Angliæ procreavit. Mortuo autem Henrico eodem Seniore Anglorum Rege, Stephanus ex sorore nepos in Regno successit; sed Regni magna ex parte mutilatus, non multò post totam Northmanniam amisit. Nam præfata Mathildis ejusdem Regis Henrici Senioris filia, & Comitis Gaufridi, ut dictum est, conjunx, ope Ludovici VII. Francorum Regis Northmanniæ occupavit Ducatum, & in ipsa Anglia magnas ei molestias ac calamitates etiam suscitavit. Quem postmodum etiam Comitatum bellicis invasit comitibus; & dum illum obtinisset, pro fratre suo tamen Roberto Comite relaxavit. Accepit autem hic Henricus junior Gaufridi Andegaviæ Comitis filius Altenoridem filiam Senioris Willelmi Comitis Pictaviensis, uxorem, quæ à Ludovico præfato Francorum Rege, cujus uxor erat, zelotypiæ spiritu repudiata existerat. Ex hac autem Altenoride idem Henricus Comitis Gaufridi filius quaternam suscepit sobolem masculinam, Henricum videlicet, Ricardum, Johannem, & Gaufridum. Ex quibus Henricus, Ricardus & Johannes regnarunt in Anglia successivè. Gaufridus verò accepit Britanniæ Comitatum. Insuper & quatuor filias ex eadem genuit conjuge, quarum una tradita fuit Regi Castellæ, ex qua orta est Blanca Regina Francorum, uxor scilicet Ludovici Regis hujus nominis VIII. altera Imperatori Constantinopolitano Alexio, tertia Duci Saxonniæ, unde natus est Otto IV. Imperator, quarta

ta verò Tholosano Comiti, ex qua natus est Raymundus, cujus filiam postmodum accepit Alphonsus Pictaviensis Comes, frater ejusdem Ludovici Francorum Regis. Imperante autem eodem Friderico Primo, Anno videlicet secundo ejusdem, qui fuit Annus Domini MCLIV. facta pace cum Ludovico VII. Francorum Rege, mortuoque eodem Stephano Angliæ Rege, Henricus præfatus junior ipsam Angliam intrat, & Regni integritate potitus pacem antiquam reformat. Anno post hæc sexto, qui fuit Annus Incarnationis Domini MCLVIII. filia ejusdem Ludovici Regis datur filio ejusdem Henrici Regis Anglorum, ut inter eos pax reformata obnixius firmaretur. Post hæc idem Henricus Rex Angliæ, & Aquitanæ Dux, Anno Incarnationis Divinitatis MCLXI. eodem Friderico imperante venit contra Tholosam. Sed quum Rex Franciæ Ludovicus VII. eam intrasset ad defendendum eam, nolens suum dominum obfidere, recessit. Regnante autem isto Henrico juniore, Anno scilicet Dominicæ Incarnationis MCLXVI. qui fuit annus Imperii primi hujus Friderici XIII. completi sunt ab adventu Anglorum in Britanniam majorem Anni octingenti triginta, a Baptismate eorum sexcenti trigintaquatuor, ab introitu Northmannorum, Willemo scilicet notho Duce eorum, postea Angliæ Rege, centum. Idem quoque Henricus Junior Rex majorem filium suum Henricum generum Ludovici præfati Francorum Regis in odium Sancti Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi fecit in Regem consecrari per Rogerium Eboracensem Archiepiscopum, quod solum ad Cantuariensem Archiepiscopum pertinebat. Post hæc idem Henricus Anglorum Rex, Anno scilicet eodem, Beatum Thomam Cantuariensem Archiepiscopum exulari coactum ab exilio revocavit, & sicut Papæ Alexandro & Ludovico Francorum Regi placuit, & promiserat, pacem cum eo facturus, Missam cantari fecit pro Fidelibus, sciens quod ad illam pacem non daretur, quam ab Archiepiscopo volebat assumere. Anno verò Dominicæ Incarnationis MCLXXIII. Henricus Regis Anglorum Henrici filius contra patrem Northmanniam vastat, multique moriuntur. Sequenti quoque anno Civitas Rothomagum ab eodem Henrico novo Rege Anglorum, & à Ludovico VII. Rege Francorum, & Philippo Flandrensi Comite occupatur. Post hæc Anno Dominicæ Incarnationis MCLXXXIII. Henricus novus Angliæ Rex præfati Henrici junioris filius, & Ricardus fratres in Angliâ discordant, & patre Ricardi partem fovente, post paucos dies Henricus Ricardi frater moritur.

C A P. XXIII.

*De penitentia & excusatione sine innocentia
Henrici Regis super necem Beati Thomæ.*

Licet autem hujus sibi noxa criminis impingatur, ut ab ipsius Regis ministris impiis trucidatum eundem gloriosum Antistitem referatur, legitur tamen in *Historia Acquisitionis Terræ Sanctæ*, quod ipse Rex Henricus sceleris hujus penitentia ductus transfretare proponens, misit annis singulis post mortem ejusdem Archiepiscopi Thomæ thesauri sui partem non modicam. Qui dum in custodia esset Templariorum & Hospitaliariorum, urgente necessitate, à Guidone Rege Hierusalem deputatus est in stipendium militum peregrinorum, jubens, ut primipilarii Christiani exercitus, quibus thesaurus ipse assignatus fuerat, in eorum vexillis Anglo-

rum Regis Henrici deferrent insignia, sub cujus tunc stipendiis militabant. Petrus verò Blesensis Archidiaconus Bathoniensis in quadam Epistola scribens ad Panormitanum Archiepiscopum, qui ab eo de morte ejusdem Martyris sciscitabatur, sic inquit: „ De morte Beati Martyris queritis. „ Ego in verbo Domini, & in ordine Diaconi „ vobis dico, me nullo modo habere in conscientia, ipsum Regem Henricum hujus rei „ culpabilem existisse: hujusque fidem plenissimam vobis faciunt Theodinus Portuensis Episcopus, & Albertus Cancellarius, qui propter „ hoc in partibus nostris legatione fungentes „ exploraverunt, & cognoverunt innocentiam „ viri, atque sub umbra illius hoc à quibusdam „ attentatum fuisse, totamque hanc iniquitatem „ à Sanctuario processisse. Accepta siquidem „ ab eis canonica purgatione illius, illi de mandato Summi Pontificis publicè sententiaverunt, cum ab hoc crimine coram Deo & hominibus esse innocuum, & in quosdam Magnates, quorum malitiam in hac parte convicerant, notam infamiæ retorserunt. Illud quoque noveritis, Regem, gloriosum Martyrem „ in omnibus angustiis suis patronum habere „ præcipuum. Eadem siquidem die, qua primò „ tumulum Martyris visitavit, Regem Scotiæ „ persequutorem & impugnatorem fortissimum, „ captum vinculis & carceribus mancipavit. „ Continuatque deinceps favore successuum „ ope Martyris de universis hostibus gloriosissime „ triumphavit. Sciatis igitur certissime, „ quod caritatem illam, qua te olim Rex & „ Martyr mutuo dilexerunt, nec mors, nec „ gladius abolevit. Fortis est enim dilectio ut „ mors; & quum cetera transeant, caritas nunquam excidit. Hæc est porta speciosa, quæ „ in subversione Hierusalem integra & intacta „ permansit. Nam quum omnia evacuentur in „ morte, dilectio in morte non moritur, cujus „ fortitudinis mors succumbit. Regnum quidem „ Angliæ, quod adversus Regem Stephanum „ armis strenuissimum sudoribus obtinuerat bellicis, licet adolescentulus & contemptus, filii „ ejus consilio, & auxilio Regum ac Principum „ circumjacentium gravi seditione turbaverant; „ ipse autem destitutus suis, & ab extraneis „ impugnatus, illo succurrente, in cujus virtute „ te unus fugat decem millia, prevaluit univervis. „ Nam ut scribit Eduardus Anglorum Rex in quadam Epistola Papæ Bonifacii VIII. Guilielmus Rex Scotorum pro Regno Scotiæ, & David frater suus, & Comites & Barones Regni Scotiæ devenerunt homines Henrici filii primogeniti hujus Regis Anglorum Henrici Secundi in crastino coronationis prædicti Henrici primogeniti dicti Henrici Secundi Regis, patre ipso vivente, & fidelitatem ei juraverunt contra omnes homines, salva fidelitate debita patri viventi. Anno verò XX. regni Regis hujus Henrici Secundi dictus Guilielmus Scotorum Rex rebellare incipiens venit in Northumbriam cum exercitu magno, & exercuit in Populo stragem magnam. Cui occurrentes milites Comitatus Eboracensis apud Alnevvilz ipsum ceperunt, & dicto Henrico Regi Angliæ reddiderunt. Anno sequenti idem Guilielmus liberè abire permixsus. Postea apud Eboracum Anno eodem de consensu Prælatorum, Comitum, Baronum, Procerum, & aliorum Magnatum Regni Scotiæ Domino suo Regi Angliæ Henrico filio Mathildis Imperatricis prædicto, suis literis patentibus cavisse noscitur, quod ipse, & heredes & successores sui Reges Scotiæ, Episcopi, Abbates, Co-

Comites, Barones & alii homines Regni Scotiæ facerent Regibus Angliæ homagium, fidelitatem, & ligantiam ut legitimo Domino contra omnem hominem; & in signum subjectionis hujusmodi idem Guilielmus Rex Scotiæ capellum, lanceam, & fellam suos super Altare Ecclesiæ Beati Petri Eboracensi obtulit, quæ in eadem Ecclesia usque in hodiernum diem remanent & servantur.

C A P. XXIV.

De forma & moribus ejusdem Regis Angliæ Henrici.

Formam autem & mores ejusdem Angliæ Regis Henrici idem Petrus Bathoniensis Archidiaconus in eadem Epistola ad eundem Panormitanum Archiepiscopum sub hac descriptione transmisit. „ De David legitur ad commendationem decoris ejus, quoniam rufus erat. „ Vos autem Dominum Regem subrufum habetenus extitisse noveritis, nisi quod colorem hunc venerabilis senectus & superveniens canities aliquantulum alteravit. Statura ejus mediocris est, ut inter parvos magnus appareat, nec inter majores minimus videatur. Caput ejus sphericum est, tamquam sapientiæ magna sedes, & alti consilii speciale sacrarium. Ea verò est capitis quantitas, ut collo & toti corpori proportionali moderatione respondeat. Oculi ejus orbiculati sunt; dum pacati est animi, columbini, & simplices; sed dum in ira & turbatione cordi, quasi scintillantes igne & impetu fulminantes. Cæsaries ejus damna calvitiei non veretur. Superveniente autem artifice capillorum tonsura, leonina facies, quasi in quadrangulum se dilatat. Eminentia naris ad totius corporis venustatem naturali est moderatione propensa. Arcuati pedes, equestres tibiæ, thorax extensor; lacerti pugiles virum fortem, agilem, & audacem, denuntiant. In quodam tamen articulo pedis ejus pars unguis innascitur carni, atque in contumeliam totius pedis vehementer increfcit. Manus ejus quadam grossitie sua hominis incuriam protestantur; carum enim cultum prorsus negligit; nec unquam, nisi aves deferat, utitur chirothecis. Singulis diebus in Missis, in consiliis, & aliis publicis actionibus Regni à mane usque ad vesperras continuè stat in pedes; & licet tibiæ habeat, frequenti percussione calcitrantium equorum enormiter vulneratas, & lividas, nisi tamen equitet aut comedat, numquam sedet. Una die quatuor aut quinque ex urrit dietas, si opus est; & sic inimicorum machinamenta præveniens, artes eorum frequenter inopinata subitatione deludit. Ocreis sine plica, pileis sine fastu, & vestibus utitur expeditis. Vehemens amator nerrorum; dum cessat à proeliis in avibus & canibus se exercet. Caro siquidem ejus se mole pinguedinis enormiter onerasset, nisi quod ventris insolentiam jejuniis & exercitio domat, atque in ascendendo equum, & excurrendo levitatem adolescentiæ servans potentissimos ad laborem singulis ferè diebus itinerrando fatigat. Non enim sicut alii Reges in palatio suo jacet, sed per provincias currens explorat facta hominum, illos potissimè judi-

„ cans, quos constituit judices aliorum. Nemo „ eo argutior est in consiliis, in eloquio torrentior, securior in periculis, in prosperis timidior, constantior in adversis. Quem semel dilexit, vix deditigit; quem verò semel odio habuit, vix in gratiam familiaritatis admittit. Semper in ejus manibus sunt arcus & enses, venabula & sagittæ, nisi sit in consiliis aut in libris. Quoties enim potest à curis & à solitudinibus respirare, secreta se occupat lectione, aut in cuneo Clericorum aliquem nodum quæstionis laborat evolvere. Nam quum Rex vester bene literas noverit, longè literatior est Rex noster. Ego enim in literali scientia facultates utriusque cognovi. Scitis quòd Dominus Rex Siciliæ per annum discipulus meus fuit; & qui à vobis verificationis aut literatoris artis primitias habuerat, per industriam & sollicitudinem meam beneficium scientiæ plenioris obtinuit. Quam citò autem egressus sum Regnum, ipse libris abjectis ad otium se contulit palatinum. Veruntamen apud Dominum Regem Anglorum cotidiana ejus schola est literatissimorum conversatio jugis, & discussio quæstionum. Nullus Rege nostro est honestior in loquendo, in comedendo urbanior, temperatior in bibendo. Nullus magnificentior est in donis, ideoque quasi unguentum effusum est nomen ejus, & elemosynas illius enarrat omnis Ecclesia sanctorum. Rex noster pacificus, victoriosus in bellis, gloriosus in pace. Super omnia desiderabilia hujus Mundi zelatur & procurat pacem Populi sui. Ad pacem (*) Populi pertinet quicquid cogitat, quicquid loquitur, quicquid agit. Ut quiescat Populus suus, labores anxios & enormes incessanter assumit. Ad pacem Populi spectat, quòd Concilia vocat, quòd confirmat fœdera, quòd amicitias jungit, quòd superbos humiliat, quòd prælia minatur, quòd Principibus terrores immittit. Ad pacem Populi tendit illa immensitas pecuniarum, quam donat, quam recipit, quam congregat, quam dispartit. In muris, in propugnaculis, in munitionibus, in fossatis, in claustris ferarum & piscium, & in palatiorum ædificiis nullus subtilior, nullus magnificentior invenitur. Pater ejus potentissimus & nobilissimus Comes fines suos amplissimè dilatavit; sed iste patris facultatibus superaddens in fortitudine manus suæ Ducatum Northmanniæ, Ducatum Aquitaniæ, Ducatum Britanniæ, Regnum Angliæ, Regnum Scotiæ, Regnum Hiberniæ, Regnum Waliæ, paternæ magnificentiæ titulos inestimabiliter ampliavit. Nullus mansuetior est afflictis, nullus affabilior est pauperibus, nullus importabilior est superbis. Quædam enim divinitatis imagine semper studuit opprimere fastuosos, oppressos erigere, & adversus superbiam tumorem continuas persecutiones, & exitiales molestias suscitare. Quum autem juxta Regni consuetudinem in electionibus faciendis potissimas & potentissimas habeat partes, habuit tamen semper manus ab omni venalitate innoxias & immunes. Has & alias tam animi quam corporis sui dotes, quibus ipsum natura præ ceteris egregiè insignivit, tango summotenus, non describo. Meam enim profiteor insufficientiam, crederemque sudare sub tanta materia Tullium aut Mar-

(*) Hæc desiderantur in editione Epistolarum Petri Blesensis Epist. LXVI. edit. Moguntin. & in

Tom. XXIV. Biblioth. Patrum usque Ad pacem Populi tendit illa immensitas &c.

„nem. Illud sanè tantillum, quod de forma
 „ & moribus ejus ad instantiam vestram brevi-
 „ ter delibavi, mihi temeritati à pluribus ad-
 „ scribitur. Videbor enim aut onus importa-
 „ bile præsumsisse, aut plurimum de magnifi-
 „ centia tanti per invidiam recidisse. Ego ta-
 „ men vestræ serviens caritati, quod possum
 „ facio, & quod scio sinè invidia & detractio-
 „ ne vestræ petitioni communico; atque inter
 „ ceteros magnos viros, qui de laudibus Do-
 „ mini mei scribunt, ego cum paupere vidua
 „ minutum devotionis in gazophylacium mitto.
 Regnavit autem præfatus Henricus Anglorum
 Rex imperante Friderico I. annis trigintaquin-
 que. Sepultus est apud Fontem Everardi in
 Abbatia Monialium, multis à se reeditibus & muneribus ampliatus; eique successit filius ejus
 Ricardus Comes Pictaviensis.

C A P. XXV.

De Ricardo Rege Anglorum & gestis ejus.

Ricardus Anglorum Rex Henrico patri successit. Cœpit Anno Domini MCLXXXIX. imperante Friderico. Regnavit autem cum patre annis sex, & post mortem patris annis duodecim: fuitque annus ejusdem Friderici in Imperio XXXVI. Hic cum ipso Anno Gisorcium Castrum ingressus fuisset, totum flagravat incendio; & ad ipsius etiam ingressum pons ligneus sub pedibus ejus fractus, aliis omnibus liberè transcurrentibus, ita quòd cum equo cecidit in fossatum. Post paucos dies pax, quæ inter patrem ejus Regem Henricum, & Philippum Regem Franciæ fuerat interloquuta, inter ipsum Ricardum & Philippum est consummata. Cui Ricardus etiam tunc Philippus urbem Turonis, & Cenomannis reddidit pro pacis bono, & Castellum Radulphi cum toto feudo suo. Qua de causa Ricardus Rex Philippo eidem feudum Crariati totum perpetuò quietavit, & omnia feuda, quæ habebat in Avergnia. Post hæc idem Rex Ricardus in Angliam pergens, apud Civitatem Londres Regni coronam accepit, & recepto à suis homagio, commissâque Regni curâ Balivis, in Northmandiam vênit, ubi cum Rege Philippo colloquio habito postulavit ab eo inducias super matrimonio sororis ejusdem Philippi, quam sponderat accipere conjugem, assignatâ suæ excusationis causâ, quòd scilicet transfretationis in Terram-Sanctam votum emiserat, quòd se priùs impleturum velle dicebat. Pollicebatur tamen, quòd die octava post peregrinationis suæ reditum eam in uxorem acciperet, & coronaret Reginam. Quibus Rex Philippus annuens, & se velle similiter transfretare indicans, certum terminum, in quo iter arriperent, invicem statuerunt. Anno igitur sequenti Rex Ricardus cum sollempni Procerum agmine, sumto peregrinationis baculo atque pera apud Massiliam mare intravit, & inde discedens ad Insulam Siciliæ tendit, visurus sororem, quæ fuerat Regina Siciliæ, ac cogniturus de itinere Regis Philippi. Veniens autem Palermum, agnovit, Regem Philippum hybernatum perrexisse Messanam. Qui ibi navigans cum multo gaudio receptus est à Rege Philippo, & cum eo hibernavit ibidem, fundavitque in ea Civitate supra collem quemdam munitissimum Castrum nomine *Maçtegrison*, quod sonat in Latinum *Græcorum occisorum*. Hoc autem ideo fecit, ut suos tueretur, qui cum Tancredo Siciliæ Rege litem habuerant, quam tamen Philippus Rex communi pace di-

remit. Quumque Rex Philippus mare transfret, Rex tamen Ricardus usque ad mensem Augusti distulit; erat enim tunc Martius mensis. Commorante itaque eodem Ricardo apud Messanam, sororem suam Johannam rogavit, ut dote sua pretio distracta, eoque sibi pretio contributo, cum eo iter transmarinum arriperet, promittens ei, quòd in reversione sua egregio eam viro in matrimonium copularet. Ipsa igitur Regis requisitionibus annuens, Tancredo Regi Siciliæ dotulitium vendidit, & Regi fratri concessit, qui sibi promissa complevit, ut infra dicitur. Arripuit igitur iter Rex Angliæ per mare cum suis. Mater Regis interea, quæ in Comitatu Pictaviensi tunc erat, audito quòd Rex filius erat apud Messanam, nolens quòd sororem Philippi Regis Franciæ juxta promissum duceret in uxorem, rogavit Regem Navarræ, ut sororem suam eidem Ricardo apud Messanam hibernanti daret uxorem. Quòd quum Rex Navarræ annuisset matri Ricardi, acceptâ puellâ eam Messanam per terram conduxit. Sed quum filium non invenisset, commisit eam Johannæ sorori ejusdem Ricardi, quæ profectura erat post eum, ut prædictum est, quatenus eam secum duceret, & ex parte sua Regem rogaret, quòd eam susciperet in uxorem. Quo factò Regis mater in Comitatu Pictaviensi reversa est. Quumque Ricardi soror cum puella navigans appulisset Insulam Cypri, invenit fortè fratrem, & dum narrasset causam, cur puellam adduxerat, conquesta est etiam ei de Kirfaco Imperatore Cypri, qui fuit ex cognatione Emmanuelis Constantinopolitani Imperatoris, quòd navem ejus tentavit invadere, à quo discrimine ipsius fratris sui occurfus tutaverat.

His auditis Ricardus Rex contra Kirfachum vehementer commotus est animo, & dum ad Civitatem, quæ Limezon dicitur, navigans festinaret, ipse Kirfachus hoc cognito ejusdem Regis Angliæ potentiam timuit, adeò ut nudis etiam pedibus equum ascendens se cum suis fugam commiserit. Rex autem Ricardus ad litus descendens Civitatem cum incolis & omni supellectile cepit. Ibi etiam apud Monasterium, quod extra Civitatem erat, puellam Regis Navarræ filiam, quam sibi mater ejusdem Ricardi per Johannam sororem miserat, desponsavit uxorem. Post hæc Kirfachum insequutus, dum eum in quodam oppido dura obsidione arctasset, tandem vi eum cum uxore & filia ejus cepit, omnesque thesauros suos exportavit. Insulam verò de suis munitam reliquit, quam tamen sequenti Anno pro vigintiquinque millibus Marchis argenti Templariis venalem tradidit, & postmodum eis ablatam Guidoni quondam Hierosolymitano Regi iterum vendidit. Proficiscens igitur idem Ricardus Rex ad obsidionem urbis Acon, in qua jam Philippus Rex Francorum eum prævenerat, & Kirfachum cum conjugem & filia secum captivos ducens, qui postmodum in vinculis ejus decessit, obviam habuit navem unam Saladini, quæ ducebatur in succursum Acon Civitatis, miro modo munitam; erant enim in ea infinitæ phialæ plenæ igne Græco, & balistæ CCL. & arcuum, & armorum copia maxima; erantque in ea bellatores fortissimi; qui omnes à Rege Ricardo, & suis sunt interfecti, & navis contracta periit. Quum autem Rex ipse Ricardus appropinquasset Acon, Rex Franciæ Philippus, quamquam animo turbaretur, quòd ipse Ricardus contra fœdus initum Regis Navarræ filiam accepisset uxorem, id tamen dissimulans, obviam ei processit; tantumque in illius

illius adventu fertur humilitatis officium exhibuisse, ut equo desiliens ipsam Regis Angliæ sponsam in ulnas susceperit, & ex navi ad litus eam eduxerit. Igitur quum venissent ambo Reges, scilicet Ricardus & Philippus ad obsidionem Acon, venit & cum eisdem omnium incentiva malorum potentissima regina Discordia, & fedit in eorum medio cum sorore sua macilenta & livida scilicet Invidia, & tam ipsos Reges, quam totum Christianorum exercitum in diversas voluntates distraxit. Quum enim Francorum Regi pugna contra Acon placebat, Regi Anglico displicebat; & quod placebat Anglico, erat Franco molestum. Et in tantum hæc aucta est discordia, quod ferè inter se intestinum bellum moverunt, & inter ceteros Principes effusa est duorum Regum discordia. Porrò Rege Ricardo in assultibus Acon operante remissius, Rex Philippus ad murorum destructionem bene operatur, urbemque in tantum expugnavit, quod ad deductionem coëgit obsessos. Recepta est igitur Acon à Christianis, cujus captivos omnes æquali lance inter se Reges diviserunt. Rex Ricardus ex sua forte captivorum iussit quinquemillia decollari, retentis majoribus & ditioribus, à quibus pro redemptione innumeram pecuniæ summam accepit. Illos autem ideo decapitari iussit, quod Crucem dominicam, & captivos Christianos juxta promissum non reddiderunt. Civitatem Ascalonensem multi auri pretio Paganis petentibus funditus evertit. Japhet Civitatem ab obsidione Saladini liberavit; qua liberata dum Saladinus ipse Regem Ricardum quemdam supra collem inter suos pedes stantem vidisset, iussit statim per armigerum sibi equum transmitti, dicens, non decere tam sublimem virum tali loco inter suos sinè equo consistere; quem Rex gratanter accipiens, curialitatem ejus collaudans, gratias illi egit. Tantæ demum formidini à Sarracenis habitus est Rex Ricardus propter ejus fortia gesta, ut etiam dum infantes in ipsis vagirent cunabulis, matres sive nutrices eorum per Ricardum Anglorum Regem quiescere imperarent. Erat etiam illud jam tritum vulgi sermone proverbium, ut dum Sarracenus aliquis equum umbras abhorrentem calcaribus stimularet, his in eum verbis inveheret: *Cogitas ne in hunc rubum, sive cespitem, Ricardum Angliæ Regem confugisse?*

C A P. XXVI.

De captione ejusdem Regis.

Porrò præfatus Rex Ricardus advertens, quod pauci peregrini in partibus illis remanserunt, treugas cum Saladino composuit. Postmodum verò in Regnum suum redire disponens, (jam enim Rex Philippus recesserat, qui sibi juramento promiserat, quod infra quinquaginta dies, postquam in Franciam reversus esset, illius terræ non noceret) Henrico nepoti suo juveni Campaniæ Comiti exercitum suum tradidit, totamque terram transmarinam, quam tunc Christiani tenebant, ei dimisit; & ingressus mare, naufragium patiens, cum paucis evasit. Quidam autem Comes Matiniardus de Gorte, populisque regionis illius audito, quod in terra erat, ipsum insequuti sunt; eoque in fugam verso, milites octo de suis ceperunt. Sed & quum transiret per Episcopatum Calaburgensem, Fredericus quidam septem milites de suis cepit, eundemque Lopuldus Austriæ Dux, obferatâ fratâ, & positis ubique custodibus, inventum

A in domo despecta captivavit, & omnibus bonis spoliatum Henrico filio Friderici I. tunc jam patre defuncto imperanti, Anno scilicet Incarnationis Domini MCXCII. tradidit; à quo injustè per annum & dimidium detentus, multisque expensis & variis exactionibus gravatus, tandem datis ducentis millibus marchis argenti pro redemptione, per mare in Angliam transvectus est. Timebat enim transire per terram Francorum, quia Regem valde habebat offensum. *Hæc refert Vincentius in Speculo suo* de modo captionis Ricardi Angliæ Regis. Sed aliter scribitur in *Historia acquisitionis Terra-Sanctæ*; videlicet, quod dum Rex Ricardus classem transfretandi causâ in regnum suum parari iussisset, & ibi conjugem & sororem mitti, vocavit ad se Templi Magistrum, & nescio quo præfatio futuri casus sibi adversi rogavit eum, ut duos ex Fratribus Ordinis comites itineris ejus concederet, dicens hæsitacionem quamdam ejus animum titillare, quod aut occideretur, aut captivaretur in ipso itinere. Unde decreverat, ut quum mare transisset, assumto habitu ejusdem Ordinis esset cum eisdem Fratribus in Angliam profecturus. Quod quum Magister Ordinis annuisset, Rex vale dicto omnibus navem ascendit; sed die advesperascente de navi exivit, & galëam, in qua Fratres erant, intravit, relicta conjugem, sororem, reliquisque necessariis ejus. Nulla tamen sibi contra fatum cautela profuit; nam familiares inimicos, vitæque suæ insidiatores in ipsa galëa eo inscio excogitati sceleris secum duxit. Quumque Aquilegiam appulisset, quæ est in introitu Alemanniæ, à parte maris Græcorum descendit ad litus. Deinde per Alamaniam transiens, quum pervenisset in terram Ducis Austriæ, hospitatus est in quodam Oppido, in quo tunc Dux degebat. Tunc insidiatores necis illius clam ad Ducem profecti innotuerunt ei Regem Ricardum adesse. Quo audito Dux lætus effectus est: habebat enim Regem ipsum exosum, quia, ut fertur, Rex ipse apud Acon eundem Ducem contumeliosis dehonestaverat verbis. Statim igitur ad portas oppidi deputatis observatoribus armatos misit, qui Regem comprehenderent. Rex verò satellitum Ducis adventu præcognito, vili assumta toga, coquinam fertur intrasse, & capones ad prunas rotasse. Quum satellites Regem non agnoscerent, hi, qui vitæ ejus insidiabantur, Regem in coquina delitescere indicaverunt. Deprehensus igitur Rex Ricardus ad Ducem deductus est, & carceri mancipatus. Philippus autem Rex Franciæ, cognito quod Ricardus ipse à Duce Austriæ fuerat carceri adductus, sibi que aptum adesse tempus, quo latentia pectori vulnera ulcisceretur, collecto suorum exercitu Anno humiliationis MCXCIII. processit in Northmanniam, & Gisorcium cepit, & paulò post totum Vultasinum Normanicum, quod Rex injustè possidere dicebatur, & magnam Regni Angliæ partem igni supposuit. Cepit quoque urbem Ebroicam, & Novum-Burgum, & Vallem Ruolii, & alias plures munitiones tam in Northmannia, quam Angliæ Regno.

Ricardus inter hæc Rex Angliæ in captivitate tentus ab Austriæ Duce, Henricum Romanorum Imperatorem interpellari fecit, ut redemptionem ejus mandaret taxari, plus se dolere asserens, quod direptionibus & incurfionibus Rex Franciæ terram suam invadebat, quam quod tenebatur captivus. Imperator itaque tandem Duci mandavit, ut consilio Regis Franciæ redemptionem taxaret, quæ fuit ducentarum millium mar-

marcharum argenti, vel ut alii dicunt centum sexaginta millium marcharum. Qua pertoluta, & inter ipsos Imperatorem, Regem, & Ducem condivisa, Rex Ricardus restitutus est pristinae libertati. Fertur autem, Regem ipsum Ricardum, quum liber esset à carcere, quadam animositate Duci dixisse: *Non sic fuisset Regis taxanda redemptio; sed dum ipse & quicumque alius Rex redemptioni exponendus esset, deberet destrerio insidere, & lanceam in manibus ejus tradi; argenteos quosque tamdiu pro Regis redemptione persolveri, quousque posset equis cum Rege ad summam erectae lanceae contegi.* Egressus igitur à carceribus Rex Ricardus, vulnuique capitale gerens sub pectore, quod Philippus Rex Franciæ terras ejus non solum invaserat, sed & particeps existerat redemptionis illius, suum undique coadunavit exercitum; auxiliares sibi etiam requisivit amicos: novas amicitias & confederationes cum multis componens, & maximè cum Provinciæ Comitibus, & Balduino Flandriæ Comite, cum quo spe iale vulnus iniit, quousque ad recuperationem Terrarum, quas idem Rex Franciæ ambobus occupaverat, mutuis auxiliis se se juvarent. Nam Rex ipse Franciæ Balduino etiam Comiti Flandriæ Terras, quas in dotem sororis suæ acceperat, detinebat. Procuravit quoque Rex ipse Ricardus sibi reconciliare Principum Regni Franciæ corda, ita quod licet cordialiter essent in Regis Francorum obsequio, eorum tamen affectus Rex Angliæ possidebat. Quumque Anno Incarnationis Altissimi MCXCV. præfati Rex Ricardus & Comes Balduinus inchoatâ guerrâ cum eodem Philippo Rege Franciæ multis direptionibus terram ejus infestarent, quadam die discurrentibus eorum prædonibus ante civitatem Belluacensem, Episcopus civitatis cum multis egressus illos fugavit, donec fugati versis ad fugantes aspectibus prælium contra eos durissimum incoeperunt, ita ut victi demum victores fuerint, & fugantes capti. Alia die quadam dum Rex Franciæ apud Gisorcium esset, habens secum ferè milites octoginta, & per illius territorium equitaret, in Anglorum insidias se impedit. Quumque Francigenæ advertissent ibi eorum Regem incautè venisse, neque eos posse sine notabili obprobrio & magno damno retrocedere, rogaverunt Regem, ut solus versus Gisorcium festinaret. Quibus dum annuisset, Rex Angliæ è latibus cum suis egressus irruit super hostes, illosque includens, ex ipsis Francigenis nullus evasit. Rex verò Philippus, qui apud Gisorcium confugerat, hæc audiens infremuit animo tum contemplatione captivatorum militum suorum, tum ratione sibi improprietatis irrogati, ex quo iussit omnem suum exercitum congregari. Balduinus verò Flandrensis Comes ex Flandria egressus, terram Regis Philippi invasit, & Atrebatium, & Sanctum Omarum cepit. Post hæc procedens ad obsidionem Atrebatii, quum nil ibi proficeret, a nota obsidione per Franciæ Regnum discurrit, multis direptionibus illud infestans. Rex autem Franciæ ejus universo exercitu adunato contra Regem Anglorum processit hostiliter: Quumque vellent simul congregari, mediantibus Principibus treugas mutuo firmaverunt. Ipso autem treugarum tempore contigit, ut miles quidam in Regno Angliæ thesaurum sub terra absconditum inveniret. Quo cognito Rex Angliæ Ricardus misit ei, ut thesaurum inventum sibi consignare deberet. Miles verò ad Vicecomitem Lemovicensem confugiens, quum ambitiosè Regi responderet, di-

Tom. IX.

A cens se de fisco illius nihil habere, Rex indignatus ad obsidionem oppidi illius juxta Lemovicem properavit. Dum autem illud fortiter impugnet, mortem quoque oppidanis interminaretur, balistarius quidam ex improvise quadrelum transmittens vulnus Regi lethale inflixit. Rex verò statim illud ejiciens ab obsidione discessit, & post paucos dies mortuus apud Fontem-Eberardi fuit humatus regaliter. Cui frater ejus Johannes, qui *Sine-Terra* dicebatur, in Regno successit Anno humanatæ Divinitatis MCXCVIII.

C A P. XXVII.

B *De Philippo Rege Francorum hujus nominis III. & gestis ejus.*

C PHILIPPUS hujus nominis III. imperante Frederico I. regnavit in Francia. Hic Ludovici VII. Regis Franciæ filius, vivente adhuc patre, Romæ in Regem consecratur a Wilermo avunculo suo, de Archiepiscopatu Senonensi in Archiepiscopatum Remensem translato, adstante Rege Angliæ Henrico hujus nominis II. & ex una parte coronam super caput Regis Franciæ ex debita subjectione humiliter portante Anno Dominicæ Incarnationis MCLXXIX. die Omnium Sanctorum, qui fuit Annus ejusdem Frederici Imperatoris XXIX. Ludovici verò patris ipsius Philippi XXXIII. Alexandri verò Tertii Papæ XX. Er regnavit Annis XLIII. computatis duobus, quibus patri convixit. Idem etiam Philippus secundo Regni sui Anno, quo pater defunctus est, adhuc tamen eo vivente, secundo diadema sibi imposuit, & ejus uxorem Elisabetham Balduini filiam Comitis Haynoniensis, neptemque Comitis Flandriæ Philippi Magni, qui ea die, pro ut moris est, entem ante Regem honorificè portavit, à Guidone Remensi Archiepiscopo fecit inungi apud Sanctum Dionysium. Hic Philippus fortunatissimus fuit; nam Anno primo Regni sui bella contra eum insurgere cœperunt, de quibus ipse strenuè triumphavit. Postmodum simultatibus, idest fictis odiis, inter Principes Regni ortis, & conspiratione contra Regem facta, tandem ipse victor obtinuit. Ipso autem Regni sui Anno secundo, qui fuit Annus Domini MCLXXXI. apud Aurelianum, die Dominica circa Festum Beati Laurentii, Presbyter quidam celebrans paraverat duas hostias propter viaticum, & processerat usque ad orationem Dominicam: videt illam, quam manibus tenet, rubeo colore suffusam, & sanguinem ex ea inter digitos profluentem, eamque super Altare in tribus locis transposuit, ut in singulis, quantum ipsa continet, tantumdem sanguine purpureretur. Populus accurrit, miratur. Sacerdos illam fumit, quam ipse paraverat reponendam. Rex autem Philippus occurrit, & vidit hostiam in formam carnis vividæ, & super corporale sanguinis guttas, sive etiam notas, quum transponeretur hostia, ad modum hostiæ circulatas. Post modicum apud Castrum Carolam eadem hostia partim carnis, partim panis speciem resumferat, in Festo scilicet Omnium Sanctorum, dum, Priore celebrante & volente ipsam tripartire, frangi non potest, sed integra manens per medium est replicata; & mox pars una formam carnis induit, pars reliqua in pristina forma manet. Simile quid accidit apud Soronam Oppidum. Aliud quoque simile in territorio Windocinensi; apud Atrebatium quoque accidit idem. Hæc autem contigerunt

V u

runt propter hæresim in Vasconia pullulantem. Anno sequenti Philippus Comes Flandriæ, Otto Dux Burgundiæ, Willelmus Archiepiscopus Remensis & fratres ejus conspirant in ipsum Regem. Qui Rex per Brabantiones terram Comitis Stephani vastat, & Comes Flandriæ terram Regis. Henricus verò hujus nominis II. Rex Angliæ cum filio fert opem Regi. Illis autem mediis componitur inter partes.

C A P. XXVIII.

De Andronico Constantinopolitano, qualiter ad Imperium pervenit.

Andronicus, imperante Friderico I. Constantinopolitanum usurpat Imperium Anno Domini MCLXXXIII. qui fuit Annus ejusdem Imperatoris Friderici XXX. Hic autem Andronicus hoc modo Imperio se intrusit. Emmanuel enim Constantinopolitanus Imperator vir sanctissimus, & omni magnificentia præclarus, dum gravi correptus infirmitate decumberet, Imperii Principibus ad se vocatis, eos consuluit, cuienam posset viro fideli & idoneo filii sui Alexii tutelam, & Imperii gubernationem usque ad ipsius ætatem adultam committere. Omnibus autem in hoc convénit assensus, ut puer ipse traderetur Andronico, qui & tutelæ curam, & Imperii regimen administraret per omnia. Is enim erat eidem Emmanueli Imperatori post filium sanguinis linea proximior; quem tamen Imperator ipse Emmanuel, eo quòd Theodoram Reginam neptem suam, & ejusdem Andronici consanguineam, ac Balduini quondam Hierusalem Regis conjugem in terram secum Saracenorum ducens, dum esset apud Acon, turpi amore dilexerat, vinculis tenebat inclusum. Agnito igitur Principum voto, idem Imperator Emmanuel Andronicum jussit à carceribus eximi, & eum in gratiam suam recipiens, filium Alexium, Imperiumque post ejus mortem fideliter custodiendum commisit, Bajulumque constituit. Post hæc defunctus est Imperator Emmanuel Anno Domini MCLXXXII. qui dum vixit, Latinos dilexit, Latinamque uxorem duxit, & eidem filio suo Agnetem Ludovici VII. Francorum Regis filiam in uxorem accepit. Eo igitur mortuo, Andronicus ipse ex commissione Henrici Imperatoris puerum in tutelam, & Imperium in potestate sua recipiens, cupiditate regnandi allectus, rem nefandissimam est aggressus. Adscito enim sibi Scriba suo Angustio nomine clam puerum cepit, & sacro eum immittens (proh pudor!) parricida & fidei commissi violator effectus, submersit in mare. His etiam non contentus, quoscumque de sanguine ejusdem Emmanuelis in proprium grassatus sanguinem habere potuit, singillatim ad se vocari mandans, clam privavit luminibus. Quo peracto diadema suscepit Imperii. Quidam tamen ex genealogia ejusdem Emmanuelis, Kirsachus nomine, timens Andronici sævitiem, latenter aufugit ad Insulam Cypri, quem Cyprenses, eo quòd de stirpe ejusdem Emmanuelis erat, Imperatorem Insulæ præfecerunt, tradentes sibi Imperii diadema. Ipsum tamen Kirsachum Ricardus Anglorum Rex, dum transfretaret, cepit, & carceribus mancipavit cum conjugè & filia, qui & in vinculis defunctus est. Nam Kirsachus ipse navem, in qua erat soror dicti Regis, & filia quoque Regis Navarræ, uxor futura ejusdem Ricardi, quæ sequebantur eundem Regem

A Ricardum, tentaverat insequi; sed Rege Ricardo superveniente ejus impedit conatus.

C A P. XXIX.

Qualiter Kirsachus cepit Andronicum, occiso Scriba.

Andronicus itaque tam nefaria prodicione Constantinopolitanum adeptus Imperium, in tantam etiam prolapsus est lasciviam, ut non solum in Civium filias, verumetiam in ipsas Sanctimoniales, & Deo dicatas Virgines attentaverit stupra committere. Monasteria quoque & alia loca sacra profanans, propriis substantiis spoliabat. His igitur sceleribus cunctis infestus, singulorum odia incurrebat. Die autem quadam veniens ad eum Scriba ejus, quem in submersione juvenuli Imperatoris ad se clam in domesticum exsequutorem habuerat, ait: *Mi Domine Imperator, supersunt adhuc in hac urbe insidiarum contra te reliquæ. Est enim heic vir de genere Emmanuelis tui prædecessoris, homo ruffus & nequam, Kirsachus nomine, quem nisi exoculari vel captivari aut occidi mandaveris, scito tibi imminere tormenta.* Andronicus his auditis, ut erat ad funestias pro livis, statim Kirsachum ad se vocari mandavit; qui audito mandato consternatus est valde; & accito ad se fratre Alexio, & nonnullis domesticis intimavit eis mandatum Andronici, adjiciens se opinari, ideo requisitum esse, ut æmulorum suggestione vitam amitteret. Dumque fratrem & domesticos consulere, quid esset acturus, & responderent, ut se vocantem Imperatorem adiret, quem & ipsi sequerentur, inquit: *Licet mihi mortem imminere conspiciam, quod suadetis, implebo. Ne autem solus moriar, operam impendam pro viribus.* Quum autem Andronicus Imperator tunc apud Blacherniam confisteret, ipse Kirsachus accinctis sub vestibus armis equum ascendit, & concomitantibus eum Alexio fratre & domesticis ejus, ad Imperatorem profectus est. Est enim Blachernia mansio Imperialis, & in capite urbis Constantinopolitanæ de versus terram sita. Quum autem Kirsachus in angiportu, seu flexura viæ Scribam Andronici haberet obvium, quem sciebat vitæ suæ æmulum, videns, quòd divertere non poterat, exempto gladio caput ejus amputavit, & corpus ejus in frustra comminuit. Cujus cruore quidem resperfus, stimulo calcaribus equo, cum suis in urbem rediit, & manu gladium eodem sanguine rubricatum deferens vociferabat, dicens: *Sequimini me universi commilitones, & concives Constantinopolitani, quia hostem humani generis interfeci.* Et dum properaret ad alteram ædem Imperialem, quæ Bucca-Leonis dicitur, Constantinopolitani ex hoc admirati sequuti sunt eum; quumque ibidem pervenisset, arrepto omni thesauro; & diademate sibi imposito, jussit omnes in armis esse, proponens obsidere Blacherniam.

C A P. XXX.

De turpi nece Andronici.

Audiens autem Andronicus, quæ Kirsachus egerat, turbatus valde jussit suos in armis esse. Sed Kirsacho in manu potenti contra eum veniente, ipsi sese statim suis diffusis viribus, eidem Kirsacho dederunt. Tunc Kirsachus Andronicum in Bucca-Leonis jussit captivum deduci,

duci, excogitaturus interim, quali dignus foret supplicio affici, qui juveniculum Imperatorem Dominum suum fidei suæ commissum tam vili nece occidere præsumerat, & scelera quamplurima veritus non erat committere. Igitur paulò post Kirsachus Imperator Andronicum captivum coram se jubet adduci, & cunctis exuto vestibus restem alei spicis nudatam in coronæ modum capiti ejus imponi in figuram Crucis abraso: demum vili asellæ impositus, caudamque pro freno tenens per totam Civitatem Constantinopolis deductus est, probrosùm spectaculum omni genti. Tunc mulieres furore contra eum accensæ foemineo, intestinis jumentorum putridis, necnon sæcibus & urinis profilientes in ipsum, ejus faciem inquinabant. Hoc igitur modo Andronicus à mulieribus & Civibus Constantinopolitanis, coronam obprobrii deferens, conviciatus, & per urbem ignominiosè deductus, tandem urbe ejectus, relictus est judicio mulierum; quæ more canum, dum rabie efferati ad cadavera famelici veniunt, in ipsum scelestissimum hominem certatim irruentes, dentibus & unguibus discerpebant, credentes se posse salvari, si ex carnibus tantis infectis nequitiis manducarent. Dumque cadaver corrosionibus ac lacerationibus miris esset consumptum, ossa ejus etiam contriverunt. Alibi legitur, quòd ipsum Andronicum in compitis viarum apud Constantinopolim ad stipitem ligatum quasi signum ad sagittam propter immensa flagitia sua sagittari fecit. Hac itaque nece turpissima infamem vitam finivit Andronicus.

C A P. XXXI.

Qualiter Kirsachus assumpto Imperio exoculatur à fratre Alexio, qui & se intrudit Imperio.

Kirsachus igitur, assumpto in hunc modum Græcorum Imperio multis meritis, subditorum acquisivit amorem, eo maxime, quòd à sæva tyrannide Andronici & perfidia Scribæ ipsius sua eos magnanimitate eripuerat. Sed & in Abbatibus præcipuè dilectus est, quarum reformationi & conservationi summe vigilabat. Nullum enim erat Monasterium, quòd non sentiret munificam eju manum; in cujus rei signum Imago ejus ob devotionem mirificam in singulis Monasteriis portæ fastigio ponebatur. Quum autem tempore suscepti diadematis Consorte careret, ad Regem Hungariæ solennes Nuntios misit, ut Regis ejusdem sororem sibi tradi peterent in uxorem. Quod Rex libenter amplectens, tradita sorore, accepit eum Kirsachus in uxorem, & Imperatricem eam apud Constantinopolim coronavit. Genuit autem ex ea filium Alexium nomine. Quumque Imperator Kirsachus fratrem haberet Alexium nomine, ut dictum est, virum in armis strenuum, sed iniquum, totam ei potestatem Imperii, tamquam fratri carissimo tradidit, præter coronam & ipsius Imperii dignitatem. Qui tandem ambitionis invidia permotus potentioribus Imperii per donaria magna adstitit. Quadam autem die dum Imperator Kirsachus, terras Imperii visitans, in quamdam divertisset Abbatiam prope Philippis Civitatem (est enim Civitas distans à Constantinopoli diebus septem, in qua ortum habuit Alexander, & Paulus Apostolus partem Epistolarum conscripsit) diebus aliquot minutus sanguine moram ibi contraxit. Quod frater ejus Alexius intelligens, sciensque paucis inibi Imperatorem concomitari, accitis secum quibusdam satellitibus, ad Abba-

Tom. IX.

A tiam ipsam profectus, tamquam naturæ contrarius, & carnem suam ac sanguinem odio habens, Imperatorem Kirsachum fratrem suum cepit, & oculos sibi (pro dolor!) evelli mandavit. Quo in Abbatia dimisso, reversus est in Constantinopolim, ibique Imperii sibi arripuit diadema, jussitque ad se fratrem exoculatum adduci, & carceribus mancipari, vitæ sibi tamen faciens necessaria erogari. Imperatrix verò his cognitis ingemiscens, filium parvulum quibusdam militibus clam tradidit, fratri ejusdem imperatricis Regi Hungariæ deferendum. Alibi legitur, quòd puerum ipsum incarcerari præcepit: sed ille Dei intuitu de squallore carceris elapsus, à Græcis finibus ad sororem suam, & Philippum Regem Germaniæ sororium suum in Alamanniam proficiscens, cuidam stolio ex Francis in Italia occurrit.

C A P. XXXII.

Qualiter Kirsachi filius fuit in Imperio restitutus.

Quum autem Barones quidam Francorum, videlicet Balduinus Comes Flandrensis, Ludovicus Comes Blesensis, Stephanus Perticensis, Marchio de Monteferrato, & alii quamplures magni viri ac strenui bellatores pro liberatione Terræ Sanctæ transfretantes, Venetias pervenissent, competentes Nuntios idem puer destinavit, qui eis patri & filii lachrymabiliter causam proponerent, promittens etiam se daturum eis trigintatria millia Marcharum argenti, quibus Venetis tenebantur; necnon & pecuniam, quam pro navulo dederant, si ei succursum præberent; & quòd ipse puer cum virtute Imperii sui ad liberationem Terræ Sanctæ cum illis veniret, ac de silco suo etiam sufficienter exercitui necessaria ministraret; Ecclesiam quoque Constantinopolitanam Ecclesiæ Romanæ subderet, & uniret. Verum alibi legitur, quòd Comitibus Flandrensi & Blesensi centum millia Marcharum pro quolibet; Marchioni de Monteferrato, & Duci Venetiarum tantundem pro quolibet; Coniti Sancti Pauli quinquaginta millia; & quæ pro navulo dederant, persolveret; & quòd propriis sumtibus haberet in Terra promissionis milites quingentos per annos duos. Vocato igitur puero, & juramento ab eodem recepto, quòd promissa Nuntiorum impleret, statim ventis & mari se commiserunt, & navigantes Constantinopolim applicuerunt. Græci autem, qui de foris inventi sunt, Francorum audaciam intuentes, intra urbis moenia se se receperunt. Quumque per septem dies terra & mari Franci, Flaminghi, & Veneti urbem fortiter obsedissent, & frequenti varioque conflictu victoriam obrinerent, octava die Alexius Imperator egrediens cum sexaginta millibus, alibi triginta millibus equitibus, & infinita multitudine peditum armatorum ad dimicandum contra Latinos acies ordinavit. Latini verò, licet Græcorum respectu paucissimi, cum lætitia tamen congressum expectabant, quia securè de victoria confidebant. Quorum ille proditor ac tyrannus Alexius constantiam attendens, statim cum suis fugiens, intra muros illico se recepit, multis comminationibus, quòd in crastinum pugnaret asseverans. Sed nocte sequenti cum liberis & uxore, paucisque aliis aufugit. Porro sequenti die Franci urbem viriliter impugnaverunt, & cum scalis per muros ascendentes, intra muros inter Græcos se audacter præcipita-

V u 2

ve-

verunt, ac de illis non minimam stragem fecerunt. Audiens autem Dux Venetiarum, quod Francos Græcorum multitudo concluderat, eoque morti & exitio dabat, cum Venetis, & stolo suo viriliter ad succurrendum venit, inter quos ipse Dux licet senex, & debilis corpore, fortis tamen & fremens animo, primus galeatus Francis pugnantibus se adunxit, unde & Francis assumtis viribus ad pugnandum acerrimè recallescentibus, impio proditore Alexio cum hæreticis suis parvulos nostros rebaptizantibus fugato, Civitas capitur. Kirsachus pater adolescentis è carcere liberatur: statim in Palatio dominatur. Puer autem ipse tam in Ecclesia Majori, quam in Palatio Imperiali diademate solemniter coronatur. Qui adepto Imperio, sine mora, cuncta, quæ promiserat Francis, implevit, rogatque eos, ut tota hyeme proxima ibi morentur.

C A P. XXXIII.

De morte ipsius Alexii pueri.

Coronato itaque puero filio Kirsachi, Alexio nomine, rogat ipse Latinos, ut sint extra urbem ob discordias vitandas. Itaque Latini acquiescunt, & ex diverso interjacente portu in loco, ubi dicitur Turris Galathas Judæorum mansio, construunt sibi castra. Imperator classem incendere parat, quæ ipsum ad coronam adduxerat; at pars ejus succumbit in omnibus. Itaque Græci exosum eum jam habentes, Imperatorem sibi creant alium. Mittit ad nostros Morculphum sibi familiarem, qui jurat ex parte Imperatoris se traditurum eis Palatium Blacherniæ quasi pactionis obsidem. Accedit Marchio Montisferrati, ut recipiat illud, ipsique Marchioni illuditur. Morculphus revelat Græcis secretum de reddendo Palatio, & in odium Alexii statim attollitur Imperator, qui mox in Dominum dormientem manum mittens, eum incarcerat; & Nicolaum, qui apud Sanctam Sophiam Imperiales infulas sibi usurpaverat, similiter captum incarcerat. *Sic scribit Vincentius.* Sed *Historia de acquisitione Terra-Sanctæ* Scriptor ponit, quod Morculphus ipse, qui pueri Bajulus erat, clam nocte puerum ipsum Imperatorem & Dominum suum in Palatio Blacherniæ strangulavit; & tunc adimpletum fuisse dicitur somnium, quod paulò ante puer viderat Imperator. Somniaverat siquidem, se ab apro strangulari, qui ex materia cuprea apud Palatium Imperiale, quod Bucca-Leonis dicitur, habebatur. Qui licet visione terrefactus, apri effigiem jussisset in particulas conteri; nullâ tamen cautelâ etiam prævisum fatum potuit evitare. Ipse autem Morculphus, strangulato puero Imperatore, vitam ejus laqueo desperationis terminatam fuisse confingens, eumque sepeliri mandans, obieratis portis Civitatis, in Ecclesia Sanctæ Sophiæ suscepit Imperii diadema, & Nicolaum jam dictum, qui sibi Imperiales infulas usurpaverat, comprehensum mandavit occidi.

C A P. XXXIV.

Qualiter Morculphus Imperator fugatur, & Constantinopolis capitur.

Post hæc Kirsachus pater Alexii Imperatoris moritur. Clerus & Populus in perniciem Latinorum machinantur. Latini itaque terra frequenter marique impetuatur; sed Dei sunt

A virtute protecti. Quadam itaque die ad querendum victualia ex Latinis egrediuntur circiter mille, quibus occurrit Morculphus Imperator cum grandi multitudine, moxque fugit, & arma vexillumque cum icone Sanctæ Dei Genitricis, quam ante se deferri faciebat, projecit. Una enim nocte naves suas sexdecim alendit, & velis expansis in Latinas mittit; at cum multo labore Latinorum naves indemnes fuerunt, Domino protegente. Imperator quoque Morculphus cum Latinis colloquium petit; sed Dux Venetiarum respondit se loqui nolle cum proprii Domini detentore. Sequenti autem nocte in Palatio Blacherniæ Morculphus ipse Dominum suum necat, vitam ejus terminatam simulans laqueo, quem ipse confinxerat. Latini porrò insultum faciunt, sed prævalentibus Græcis machinas suas perdunt. Porrò duabus navibus colligatis, quæ appellabantur Paradisus, & Peregrina, primæ illarum scalæ muros attingunt. Itaque Latinis irrumpentibus urbs populosa capitur à paucis, Græcis in Palatiis fugientibus. Latini de assultu deliberant. Imperator Morculphus nocte fugit apud Judæos, & manè Græci Constantinum Imperatorem nominant; Latini verò pedites arma capiunt; Græci fugiunt; Palatia vacua deferuntur, & de spoliis eorum divites efficiuntur Latini. Morculphus caprus excæcatur, & de loco eminentissimo præcipitatus, ac per urbem tractus discerpitur. *In Historia de Acquisitione Terra-Sanctæ* habetur, quod dum Morculphus ipse fugiens apud Judæos turrem eminentissimam ascendisset, quidam ex Francis vir corde magnanimus illum evaginato gladio insequutus, post eum turrem ascendit, & necem illi interminans, ait: *Tu versute proditor, qui de statu infimo ad sublime ascenderas solium, statim ad exterminium deducéris.* Et hæc dicens, dum gladium elevasset, ut ei caput præcideret, Morculphus id advertens, nec habens quò diverteret, de cœnaculi fenestra se dedit præcipitem, sicque collisus miserabiliter exspiravit. Ex cujus morte turris ipsa nomen sortita in posterum *salus-Morculphi* usque in hodiernum dicitur. Cadaver illius lapidibus & ruderibus obrutum à Populo infamem meruit sepulturam. Capta est igitur hoc modo Constantinopolis à Latinis Anno Incarnati Verbi Dei MCCIV. Urbs quidem de Mundi majoribus una, in hac magnificentia prima. Cujus captioem etiam post plures dies plerique Civitatis incolæ non credebant, tum propter Civitatis fortitudinem, tum etiam propter antiquam, quam habebant, prophetiam; Prophetatum siquidem erat, quod deberet capi per Angelum, & ita eam capi per Angelum non credebant. Sed hostibus per murum, ubi Angelus pictus erat, Civitatem intrantibus, se deceptos incolæ per æquivocationem Angeli cognoverunt. Tunc Latini, qui Sancti Spiritus illustrati gratia in captione ejusdem urbis scutum Filii Dei apprehenderant, obtenta urbe ipsa, scutoque humani hostis apprehensio, statim ad Ecclesias & Monasteria tamquam prædæ famelici irreverenter discurrunt, & flammis ac rapinis quæque diripiunt. Ibi tunc avaritia mater cupidinum sic inter eos prævaluit, ut qui debebant prædam exponere in communi, eam in latibulis occultarent; tantumque ex hoc inter eos succrevit odium, totque diffidorum sunt abortæ querelæ, ut pauperes divitibus, & è contrario improperebant, quòd omnia occupassent. Ante enim, quàm ingrederentur Civitatem, inter se Latini conveniant, ut spolia quæque deberent in publicum

ex-

exhiberi, ita tamen quòd ex integro Veneti medietatem omnium possiderent, & quòd Ecclesiæ & Monasteria a præda forent immunia. Obtulit autem Venetiarum Dux, se expositurum in publicum ex omni spolia per Venetos acquisita quadringentas Marchas pro quolibet milite, ducentas verò pro quolibet Sacerdote & equite, centum verò pro unoquoque pedite. Franci tamen his acquiescere nolentes, in tantum rapinis grassati sunt, sicque eas distraxerunt, ut demum nonnisi Marchas viginti pro milite, & decem pro Sacerdote & equite, quinque verò pro pedite obvenirent. Post hæc urbem inter se dividiserunt, cujus dimidia pars à latere terræ Venetis, à litore verò reliqua sorte Francis obvenit. Facta itaque urbis & prædæ divisione, conventum est inter Latinos, ut Franci Imperatorem, Veneti verò Patriarcham eligerent; ita tamen, ut ipsi Veneti Imperatori electo quartam partem suæ medietatis, & Franci tantumdem à latere Bucchæ-Leonis remittere tenerentur. Franci igitur Balduinum Comitem Flandriæ Imperatorem eligunt, quo consecrato & coronato, divisisque terris & Insulis Constantinopoli adjacentibus inter Francos & Venetos, relictæque urbis custodiâ Balivis suis, Salonichum perrexit, investiturus de Regno ipso Marchionem de Monteferrato, qui tunc conjugem habebat relictam Kirsachi Imperatoris Constantinopolitani, Regisque Hungariæ sororem, ex qua Imperator ipse genuerat Alexium Imperatorem juveniculum, quem strangulaverat Morculphus incubator Imperii. Quumque Salonichum venisset, recepto ibi homagio, Regnum ipsum tradidit Marchioni, qui ex ipsa conjugis sua filium genuit, Regni etiam successorem. Distat autem Salonichum à Constantinopoli urbe dietis quinque. Idem quoque Imperator Balduinus multas Civitates recepit à Campanis, quas postmodum Gaufridus Villæ Harduin possedit. Hi. peractis reversus est Balduinus Constantinopolim, vênitque ad eum uxor ejus, quæ diebus quindecim supervixit.

C A P. XXXV.

Qualiter Andrinopolitanos Balduinus Imperator obsedit, & de eorum excusatione.

INter hæc Andrinopolitani, qui in partem ceterant Venetorum, quum ab ipsis Venetis pessimè tractarentur, tractatu um circumstantibus Civitatibus habito, Nuntios suos ad Regem Blancorum miserunt, sciscitatuos, an possent ejus habere subsidium. Quo eis pollicente, Andrinopolitani eos, qui pro Venetis ad Civitatis custodiam immorabantur, de Civitate ipsa eiecerunt. Quod quum Imperator Balduinus agnovisset, multum indoluit, & de assensu Ducis Venetiarum, nec non Ludovici Comitis Blesensis, aliorumque Primatum, decrevit Civitatem ipsam Andrinopolim, quæ primùm rebellionis cervicem erexerat, obsidere; eaque subactâ universos incolas & habitatores ipsius gladio sinè misericordia trucidare. Eductis igitur copiis omnibus, Imperator ipse ad obsidionem ejusdem Civitatis, quæ dietis quinque à Constantinopoli distat, profectus est; sed non multò post Rex quoque Blancorum Andrinopolitanis subsidio adfuit; qui dum multis incursionibus Latinorum exercitum infestaret, sollicitus si posset victualia eis subtrahere, Imperator Balduinus vallis & aggeribus jussit castra sua diligentissimè communiri. Misit quoque ad Henricum Pictaviensem Comitem fratrem suum, qui tunc Turcorum terram

A incurfabat, Legatos suos, ut eum omnibus copiis festinaret ad eum. Interim Andrinopolitani fide interposita ad Imperatorem in castris venerunt, ex quibus unus vice omnium in hæc verba loquutus est: „ Quum nos Andrinopolitani Civitates, tuæque Majestatis fidiissimi, qui ex tua „ salubri sanctaque promotione non absque inspirationis Divinæ edita interventu, festivis „ sumus gavisi applausibus, te proposuerimus „ perpetuò Dominum profiteri, non ab re admirari compellimur, cur tuam Civitatem, „ tuique Imperii fideles hostili manu opprimere „ tam subito advenisti. Nam si quid in Venetos „ egimus, tui adventus causa existit. Prius „ erat examine judicii discutiendum, utrum ne „ rationabiliter subesset causa, quæ nos ad id „ peragendum induxisset; quæ si rationi comperita fuisset adversa, requirendi eramus, ut „ debitam transgressionis satisfactionem impendere deberemus. Quod enim in eisdem Venetos peregrimus, non nos propria induxit „ vesania, sed illorum potius lascivia impulit, „ qui passim grassantes, in illicitis (proh pudor!) „ indifferenter voluptabantur in mares & foeminas. Quumque Dux illorum nefandissimos „ actus dissimularet corrigere, jugum domini, „ immo veriùs scelestissimæ tyrannidis excutere „ decrevimus, illud deinceps nulla sorte passuri. „ Tibi autem subjici volumus, & pro te tamquam ligii homines tuam hanc recognoscere „ Civitatem.

C A P. XXXVI.

De strage Latinorum, & qualiter Balduinus Imperator nusquam comparuit.

IMperator Balduinus, his auditis, communicato suorum consilio, rogavit Venetorum Ducem, quatenus pro quiete Latinorum & felici statu Imperii, irrogata dissimulans, vice hujus Civitatis commutationis titulo sibi aliam acceptaret. Quem quum suasioni suæ repugnantem comperisset, jussit aggredi Civitatem, & per occultas fossiones fundamenta murorum suffodi, & adminiculis lignorum fulciri. Quumque solum restaret ignem immittere, reversus est ad tentoria Imperator. Quumque omnes discumberent, Bianchi & Cumani, qui Andrinopolitanis auxilio venerant, cum impetu & clamore maximo usque ad vallum Latinorum irrumpunt, eos ad proelium provocantes. Quod audiens Ludovicus Blesensis Comes, ex irruptione hac in iram commotus, statim armis accinctus, accitisque secum Stephano Comite Perticensi, & Raynaldo de Monte Miralio, reliquisque militibus suis, vallum contra edictum Imperatoris egressus est. Edixerat enim Imperator, ut in nullum eventum quisquam vallum egrederetur. Dumque veloci equorum cursu Blancos & Cumanos fugientes insequeretur, & qui in castris erant, vociferarent ad arma, Imperator Balduinus audito clamore, subito apprehensis armis cum suis militibus post Comitem equitavit, relictâ exercitus custodiâ Campaniæ Senescalcho. Comes autem Ludovicus quum jam per quatuor leucas hostes fugasset, & in eorum insidias supervenisset, vertere cœpit gressum; sed nonnulli ex ipsis egressi insidiis ad cursum recentes insequuti sunt Comitem, quem in fuga deficientem ante Imperatoris adventum lethalibus eum vulneribus confoderunt, reliquis ejus comitibus interemtis. Quumque Imperatorem cum ducentis militibus electis accurrentem vidissent, ad suos properè sunt reversi.

Im-

Imperator verò procedens Ludovicum ipsum in campo jacentem semivivum comperit, reliquosque morte prostratos. Quo infelici eventu, dum supra Comitem magnis Imperator doloribus urgeretur, rogavit eum Comes voce, qua potuit, quatenus super jam mortuo mœrorem compefceret, & sui ipsius, Latinorumque misertus, reverteretur ad castra, quum Sol jam vergeret ad occasum, & de propinquo magnæ, in quas inciderat, laterent hostium copiæ. Imperator ad hæc respondens, se potius mortem subitum, quam ut virum tanti nominis campo relinqueret inultum, concito gressu, ultra progressus est. Quem quum Blanchi & Cumani advenientem vidissent, statim de latibus profilientes, veniunt ex adverso, belloque congregiuntur acerrimo. Sed dum Latini hostium potentiam sustinere non possent, paucis tandem militibus peditibusque fugæ præsidio evadentibus, reliqui, qui cum Imperatore Balduino advenerant, fuerunt gladiis hostium interempti. Veneti, qui Imperatorem sequebantur, viso suorum conflictu, mortisque sibi imminere discrimen, ad castra properè sunt reversi; quumque Duci & Marescallo Campaniæ infortunium, quod viderant, nuntiasent, clam omni eorum relicta supellectile, statim ab obsidione discedunt, Rodesiis properantes.

C A P. XXXVII.

Qualiter Henricus frater Balduini Imperator Constantinopolitanus efficitur, & de morte ipsius.

Quum autem hujus adversæ cladis Nuntius Constantinopolim advenisset, Latini, qui in urbe erant, nimirum contristati sunt valde. Tunc Comes de Bethune, & Cardinalis quidam, qui in urbe remanserant, Latinos in unum convocatos, quid in tam arduo agendum foret discrimine consuluerunt, hortatique sunt, ut ad defensionem Urbis se viriliter accingerent; nam pro unoquoque Latino erant centum in Urbe Græci. Communi tandem omnium consilio miserunt Nuntium apud Rodesiis Civitatem exploraturum, qualis suorum fuisset eventus, qui ab obsidione discesserant. Invênit autem ibi eos, nec non & Comitem Pictaviensem Henricum, qui post conflictum ibidem de terra Turorum advenerat. Quumque omnes, qui in Rodesiis erant, agnovissent, quod Blanchi & Cumani è regione discesserant, Constantinopolim advenerunt, & omnium assensu Henricum Pictaviensem Comitem Balivum Imperii elegerunt, ac sibi homagium præstiterunt, quousque s'irent, qualis fuisset finis Imperatoris Balduini. Hic autem Henricus Balivatum Imperii per annum tenuit, qui licet per Monachos & alios in diversis partibus Imperatorem Balduinum perquiri mandasset, nec unum solum, & nullum habere indicium potuit. Vênit enim, ad eum quidam dicens, quod Imperatorem ipsum ipse cum duobus comitibus furtivè distraxerat, & eum eisdem retentum in silva dimiserat. Unde Henricus Imperii Balivus Comitem Cononem de Bethuna tribus armatis Galæis ad silvam ipsam direxit; erat enim silva ipsa in litore magni maris. Comes igitur quum pervenisset ad silvam cum militibus suis, concomitante eo, qui rem indicaverat, vênit ad arborem, sub qua indicator ipse Imperatorem cum duobus comitibus se dixerat reliquisse. Nihil autem sub arbore repertum est, præter quàm panis & cæpæ reliquias. Et sic periculatoribus nihil reperien-

tibus ad propria reversis, Balduini Constantinopolitani Imperatoris exitus remansit incertus. Latini igitur quid de Imperatore Balduino contigisset incerti, eundem Henricum fratrem ipsius & Imperii Balivum Imperatorem efficiunt: qui dum Imperiales infulas assumsisset, partem terrarum Imperii recuperavit non minimam, quæ ab Imperii fidelitate defecerat; pacem cum Blanchis & Cumanis composuit, & Regis Blanchorum filiam accepit uxorem. Obtinuit quoque suâ industriâ totam terram Imperii usque ad Salonichum, & ipsum etiam Salonichi Regnum. De quo Conradum Marchionis Montisferrati filium superstitem investivit, & coronavit in Regem. Paucis post hæc diebus in eodem Regno morante, è vita excessit, & qui cum eo erant, Constantinopolim sunt reversi.

C A P. XXXVIII.

Qualiter Petrus Comes de Alencione Henrico successit, & in carcere obiit.

Defuncto igitur Henrico ipso Constantinopolitano Imperatore apud Salonichum, Latinorum Primores, qui in urbe ipsa erant, Legatos ad Petrum Comitem de Alencione miserunt in Franciam. Hic enim consanguineus erat Philippi hujus nominis III. Franciæ Regis, qui Comitissam de Namurro, sororem quondam Balduini & Henri i Constantinopolis Imperatorum, habebat in conjugem: qui unâ cum ejusdem conjugis Constantinopolim veniret, percepturus Imperii diadema. Ipse autem legatione percepta arripuit iter, & quum venisset Romam, coronationem ab Apostolico Innocentio sibi & conjugi procuravit. Post hæc Apuliam tendens, devênit Brandicium, ut inde in Constantinopolim transfret, cum quo pariter idem Apostolicus Cardinalem direxit. Quumque esset Brandicii, mare intrans, Durachium applicuit, cujus Terræ Dominus occurrens, honore multiplici eum recepit, eique fecit homagium; falsa autem suggestionem, ut rerum exitus declaravit, eundem Petrum Imperatorem induxit, ut per terram ejus transfret, Constantinopolim profecturus, dicens se facturum, quod ab omnibus terrigenis sibi præstaretur homagium, ex quo subsequi innuebat, nullam postmodum repulsam Imperio habiturum. Imperator igitur verbis allectus hujusmodi, posita conjugem in navi, eo quod portabat in utero, per terram Dura hii profectus, concomitante eum ejusdem Terræ Domino, quum ad oppidum munitissimum devenisset, idem Durachii Dominus eundem Imperatorem Petrum cum omni gente sub prodicione retinuit, & ex ipsa gente pluribus interfectis, Imperatorem Dominum suum carceri mancipavit, & cum eo Comitem Sanfuerre, qui in squallore carceris animas exhalarunt. Uxor autem ipsius Imperatoris Petri, cum Constantinopolim pervenisset, filium peperit, qui fuit postea Imperator. Ipsa verò paulò post defuncta est. Græci interea cognito quod Petrus Imperator fuerat à Domino Durachii cum gente sua captivatus, in rebellionem conversi sunt, & conspiratione facta cum terrarum incolis, qui Imperatori Henrico homagium fecerant, Imperii statum contra Latinos pervertere nitentur.

CAP. XXXIX.

Qualiter Henricus Comes de Namurro obtinuit Imperium, qui & viduam adamavit.

Latini autem his cognitis, Comiti de Namurro, qui ex Imperatrice genitus fuerat, solemnes direxerunt Nuntios, ut Constantinopolim festinanter accederet, suscepturus Imperium, cui succedebat de jure. Qui sub hac re consultus ire abnuit; fratrem tamen suum Henricum natu minorem illuc direxit; ut eum de ipso Imperio coronarent. Arrepto igitur Henricus itinere, transiit Hungariam visurus Reginam sororem ipsius, ut ipsius opitulante favore per Hungarorum & Blancorum Regna securus transiret. Quod & factum est. Quumque Constantinopolim pervenisset, suscepit ibi Imperii diademata. Non multum autem in Imperio ipso profecit, eo quod modicam armatorum manum conduxerat; & nisi Blanche, quorum amicitiam Henricus frater Balduini sibi nancisci curaverat, adstitissent, serè totum Imperium amisisset. Eo autem imperante quum uxorem non haberet, in amorem cujusdam viduæ, quæ filia fuerat Balduini de Villa-Nuda, prolapsus est, ita ut plus debito exardescens occultè eam desponsaverit in uxorem; eamque cum matre in Palatio retinens, sic raptus erat, ut distractus a ceteris ab ejus amplexibus nullatenus posset vacare. His cognitis Latinorum Primores turbati, & indignati pariter contra eum, noctâ sibi horâ, thalamum ejus ingressi sunt, & capientes matrem viduæ, mari eam submerserunt, viduæque nasum mutilantes, cæsariem etiam truncaverunt. Hoc autem improprio commotus animo Imperator, videns se in ultione deficere, mare intrans Romam perrexit, & Papæ Innocentio III. querelam rei hujus proposuit. Pontifex tandem Romanus verbis & donis ipsius animum mitigavit, & ut ad Imperium reverteretur, induxit. Eo autem redeunte Constantinopolim, dum per terram Gaufridi de Villa Hardoin, cujus filius uxorem habebat quondam Henrici Imperatoris fratris Balduini filiam, diverteret, languens in domo ipsius, debitum ibi naturæ persolvit.

CAP. XL.

Qualiter Johannes Hierusalem Rex apud Constantinopolim præficitur.

His igitur eventibus alternantibus tam discriminosi quam damnosis, viduato plurimum Constantinopolitano Imperio, & quantum ad Latinos, in nihilum serè redacto, non enim nisi solam Urbem cum supereminenti quodam Colle possidebant Latini, multi proponebant relicta Urbe discedere; quidam tamen animi magnificentioris & sanioris consilii suaserunt, Legatos ad Papam dirigere, quatenus procuratore ejus habere possent in Dominum & Constantinopolitanum Imperii Governatorem Comitem Brenensem, Terræ Hierosolymitanæ Regem, qui de partibus illis advenerat, cujus quidem circumspeditionis præsidio sperabant posse iterum Imperium reformare. Missi sunt itaque Legati ad eundem Papam, & Regem Johannem. Rex autem licet diu reluctaretur annuere, tandem precibus & promissis Papæ in-

A ductus, & desolationem Constantinopolitani Imperii à Latinis ægrè ferens, his conventionibus annuit proficisci, ut videlicet juvenculus, quem Comes de Alencione Petrus Imperator superstitem suum reliquerat, filiam ejusdem Regis Johannis acciperet in uxorem, & post assumtas Imperii infulas ipse cum ejus subditis sibi homagium exhiberet; & quod terra, quam ipse acquireret, quæ prædecessorum fuerat, in ditionem ipsius Imperatoris & ejus hæredum pervenire deberet. Quumque conventiones ipsæ Papæ & Latinis, qui apud Constantinopolim erant, placuissent, Rex Johannes profectus Venetias, mare ibi intravit, & deinde Constantinopolim appulit. Qui à Latinis honorificè susceptus, quum diebus aliquibus moram ibi contraxisset, puer Imperatoris quondam Petri filius filiam ejusdem Regis Johannis accepit uxorem. Quibus Imperialibus diadematis insignitis, idem Rex Johannes ab ipso Imperatore juvenculo & sibi subditis juxta conventiones initas recepit homagium, & super Imperii gubernatione fidelem curam adhibuit.

CAP. XLI.

De Guilielmo Rege Sicilia & gestis ejus.

Guilielmus Siculo-Regum Rex imperante Friderico I. in Sicilia regnat. Cœpit Anno ejusdem Friderici secundo, qui fuit Annus Domini MCLIV. nam ipso anno Princeps utilis ac strenuus & actibus clarus Rogerius Siciliae Rex post insignes de Sarracenis victorias atque terras recuperatas defunctus est; qui Guilielmum (*) hunc non se inferiorem, regni ac victoriarum successorem reliquit. Hic filiam Ricardi Regis Angliæ Johannam nomine duxit uxorem. Eo autem tempore, quo Alexius Kirfachum fratrem suum Constantinopolitanum Imperatorem exoculari fecit, & Imperium occupavit, idem Rex Guilielmus parata classe mirabili, misit in Græciam, volens ipsum Imperium obtinere. Peregrinos etiam, qui ad subsidium Terræ-Sanctæ transfretare volentes per ejus regnum transitum habebant, retineri mandavit, ut cum suis illos in Græciam mitteret: unde sequutum est, ut Christiani in bello, quod Guido Hierusalem Rex cum Saladino habuit, suorum paucitate defecerint, & idem Rex Hierusalem cum multis Principibus in manus incidit Saladini. Quum autem classis ejusdem Regis Guillelmi pervenisset in Græciam, Sicilientes magnis incursionibus Græcorum terras invadentes, Durachium & Salonichum ceperunt. Quibus munitis dum versùs Constantinopolim transirent, Græci eorum successibus se gaudere simulantes, ad Capitaneum classium accesserunt, rogantes eum, ut ad vindictam Imperatoris Kirfachi, quem frater ejus incubator Imperii exoculari fecerat, strenuè intenderet, super quo sibi assistere promiserunt. Tandem allestationibus variis, fictisque sermonibus suggererunt, ut per terram Constantinopolim accederet. Qui verbis eorum adhibita fide, dum Philippis Civitati hospitatus fuisset, quæ à Constantinopoli sex distat diebus, Græci ex condito una dierum simul ex pagis circumstantibus adunati, in ipso diei ortu Sicilientes invadunt, & eos mactantes ut pecudes, quosdam vinculis manciparunt, pauci tamen evaserunt. Post hæc Rex Willclmus pœnitentia ductus,

enim tantummodo agit de Guilielmo II. Primi filio.

(*) Ignorasse noster videtur Guilielmum II. Siciliae Regem, & Rogerii Regis filium; heic

ctus, quia causa fuerat detrimenti inestimabilis Terræ-Sanctæ, quum venisset ad eum Tyrensis Archiepiscopus, qui notificato sibi statu miserabili ejusdem Terræ, & quantum discriminis imminebat, nisi succurreretur celeriter, misit apud Tyrum Conrado Marchioni Montisferrati ejusdem Urbis Domino Galéas ducentas cum armatis militibus, & insuper jussit classem magnam parari, ut ipse etiam transfretaret. Sed interim Deo aliter disponente sublatus est à rebus humanis, nullo hærede superstite relicto masculo, unicâ tamen filiâ Constantiâ nomine, quam Henricus VI. accepit uxorem. Regnicolæ autem consanguineum ejus Tancredum Apuliæ Comitem sibi præferunt in Regem Anno Domini MCLXXXIX. de cujus gestis dicitur sub temporibus Henrici VI. Imperatoris.

C A P. XLII.

De nequitia Roberti de Botua.

Roberthus de Botua Anno Friderici I. Imperatoris secundo, vir omni plenus nequitia, nepotum suorum Castra ingressus, dolosè tyrannidem exercet in terra. Qui spiritu etiam zelotypiæ succensus, quemdam suum hominem factis fidelem cum alio viro & alia muliere intra domunculam comburendos jubet includi. Illi verò instar trium antiquorum puerorum de domo ardente & flamma super capita eorum in modum lucidæ nubis volitante, illæsi permanserunt; quos foras egressus quum persequeretur iniquus ille minister, cui dominus suus hoc facinus injunxerat, & evaginato gladio unum ex eis ferire voluisset, repenti quædam invisibilis persona retro eum per comam capitis apprehendit, & cum equo, cui infidebat, præcipitem in terram dedit. Unde & mox ad Sanctum Jacobum se iturum esse spondit. Sed & illi, quos propria conservavit innoentia, gratiam Dei non in vacuum recipientes, vitam tuam in melius mutaverunt.

C A P. XLIII.

De Rege Saladino & morte ejus.

Saladinus, Rege Turchorum Noradino, Anno scilicet Domini MCLXXIV. defuncto, ipse Saladinus genere humilis, consilio & armis strenuus, Regnum occupat. Exhæredat enim filios Noradini; Ægyptum aggreditur; Babylonem, & Cairam Regni caput pervadit; Regem, quem alii Molenem vocant, alii Caphany, perimit; omnem regiam stirpem exterminat, ac Regnum Syriæ & Ægypti sub una redigit potestate. Qui tandem apud Damascum Anno Domini MCXCIII. imperante Henrico VI. rebus excessit humanis. Quum autem sciret sibi mortem imminere, signiferum suum vocavit dicens: *Tu, qui soles ferre vexilla mea per bella, fer vexillum meum, scilicet panniculum vilem per totam Damascum super lanceam clamitando. Ecce Rex Orientis moriens non fert secum, nisi hoc pallium vile.* Et sic mortuus est. Huic enim successerunt duo filii sui, Saphadinus super Syriam, & Meralucius super Ægyptum. Verumtamen inter eosdem, & Saphadinum, qui fuerat Saladini frater, de Regno diutius concertatum est.

C A P. XLIV.

De quibusdam Archiepiscopis Mediolanensibus.

Alghisus Mediolanensis eligitur hoc tempore Archiepiscopus, Anno scilicet Domini MCLXXVI. Hic fuit origine Mediolanensis, ex stirpe illorum de Pirovano. Qui annis octo, mensibus novem Mediolanensem rexit Ecclesiam. Sepultus est in Ecclesia Hyemali. Cui successit Ubertus Anno Domini MCLXXXVI. qui fuit natione Mediolanensis ex progenie illorum de Crivellis. Erat enim Archidiaconus Mediolanensis. Qui quum Archiepiscopatum ipsum annis duobus & mensibus quatuor tenuisset, ad Summum Pontificatum evectus est, & mutato nomine dictus est Urbanus hujus nominis III. de quo dictum est supra sub Friderico Imperatore. Post quem Milo, natione de Cardano, Archiepiscopatum accepit, tenuitque annis sex & mensibus octo, qui fuit Archipresbyter Mediolani, & Episcopus Taurinensis simul & semel.

C A P. XLV.

De ceteris eventibus tempore Friderici.

Anno Imperatoris Friderici I. secundo Luna passa eclipsim XI. Kalend. Julii in posterioribus partibus Geminorum, qui fuit Annus Domini MCLIV.

Anno Domini MCLVI. signum Crucis apparuit in Luna.

Anno Domini MCLVII. tres Lunæ visæ sunt, & in medium signum Crucis.

CAnno Domini MCLIX. Nonis Septembris tres Soles visi sunt in parte Occidentali sed duobus paulatim deficientibus, Sol diei, qui medius erat, remansit usque ad occasum. Eodem anno Cumanum locum, qui Insula dicitur, situatum supra colliculum in lacu eorum, solo everterunt, decernentes, ut numquam reedificaretur: quod etiam Imperator pacto confirmavit. Erat quidem Oppidum munitissimum, & opulentissimum valde, cujus incolæ dira rebellionem sæpe Civitatem & Episcopatum Cumanum infestabant. Fuit præterea antiquitate locus insignis, & manus quondam Regum Langobardorum effugientibus asilum. Appellabatur enim in gestis Langobardorum Insula Cumacina. Quod oppidum diruit Ansprandus tutor Liutperthi Regis Langobardorum, imperante Justiniano II. circa Annos Domini DCC. Ipsi autem Insulani post aliquot annos everfionis à Cumanis factæ ædificaverunt, & habitaverunt locum, qui dicitur Vaream.

DAnno Domini MCLX. fit eclipsis Lunæ, & moritur Regina Franciæ uxor Ludovici VII. filia Imperatoris Hispaniæ. Hoc tempore miracula Beatæ Mariæ Virginis de Monte Amatoris, quæ habentur ex Mariali Libro, contigerunt.

EAnno Domini MCLXVI. completi sunt ab adventu Anglorum in Britanniam Majorem Anni octingenti triginta. A Baptismate eorum sexcenti triginta quatuor. Ab introitu Normannorum centum.

Anno Domini MCLXIX. qui fuit Annus Friderici Imperatoris XVI. in partibus Orientis & in Terra promissionis, exigentibus peccatis hominum, terræmotus multas Urbes, Ecclesias, Oppida, & Villas subruit, & innumera Populorum millia hians terra deglutivit, & ædificiorum casu morituros operuit. Inter ceteros, qui tam

tam repentino cadebant excidio, Hermannus quidam genere Memiensis, educatus Antiochiæ, quum esset in Castro Curtario, quod est de jure Patriarchatus Antiocheni, in Ecclesia Beati Petri, dum videret conuersiones, fulgura, tonitrua; & hiatus terræ ex his dumtaxat, qui erant in Ecclesia, plusquam centum quadraginta vivos deglutisset: ipse quoque collo tenus jam delapsus piissimam Matrem Domini apud Rochmador patrocinantem invocavit, & preces suas exaudiendas continuò sensit. Nam quum circumquaque morientes rugirent, & ad inferiora terræ ruerent, hic licet coarctaretur à terra, & pæne suffocaretur, auxilio Regina Virginum à terra extractus evasit vivus. Ante Nativitatem Apostolorum Petri & Pauli; circa horam sextam, contigit hoc opus horrendum. Eodem Anno in Sicilia Urbs Catania ante horam primam terræmotu subvertitur, & Episcopus & Clerus & Abbas de Mileto cum quadraginta Monachis, & omnis Populus circiter quindecim millia morte pereunt repentina. Plura etiam Castella in Sicilia ipsâ horâ cum innumerabili Populo concussa sunt.

Anno Domini MCLXXIII. acies igneæ apparuerunt in cœlo de nocte III. Idus Februarii. Henricus Regis Angliæ filius contra patrem vastat Nortmanniam, multique moriuntur.

Anno Domini MCLXXV. facta est eclipsis Solis horâ sextâ Idibus Decembris.

Anno Domini MCLXXIX. Alexander Papa Lateranense Concilium celebravit.

Anno Domini MCLXXX. Johannes Episcopus Carnotensis obiit, qui socius Sancti Thomæ Cantuariensis Vitam ipsius scripsit. Luna adhuc prima circa horam sextam apparet in festo Sancti Thomæ sidere perlucido eam comitante, nec multò etiam ab ea Ecclesia distante.

Anno Domini MCLXXXV. in media Quadragesima factus est terræmotus in Gothia, & in sequenti mense Aprilis eclipsis Lunæ particularis.

Anno Domini MCLXXXVI. Godefridus Comes Britannia, tertius filius Regis Anglorum, Parisius obiit, & in Ecclesia Beatæ Mariæ ante Altare, annuente Philippo, sepultus est.

Anno Domini MCLXXXVII. Saladinus totum sibi subjicit Orientem, à quo etiam capta est Hierusalem. Eodem Anno fuit eclipsis Lunæ pæne universalis VIII. Kalend. Aprilis. Eodem Anno, IV. Septembris capitur Acalon à Turchis. Ipsa die fit eclipsis Solis particularis in decimo octavo gradu Virginis, & duratione duabus horis apparuerunt etiam stellæ in die sicut in nocte.

Anno Domini MCLXXXVIII. secunda die Februarii fit eclipsis Lunæ universalis, horâ noctis quartâ, & duravit per tres horas. Item IV. Idus Februarii paulò ante auroram, serenissima nocte, visa est Luna usque ad terras in momento descendere; & factâ morulâ, quasi resumptis viribus iterum usque ad locum unde descenderat, paulatim ascendere. Eodem anno Fridericus Imperator Crucem accepit, qui fuit annus sui Imperii XXXV. Eodem anno Antisiodorum conflagratur, & urbs Trecentis comburitur, & Belluacum, Pruinum, & Carnotum miserabiliter inenduntur.

Anno Domini MCLXXXIX. Elisabet Philippi Regis Francorum uxor obiit.

CAP. XLVI.

Qualiter Marchiones Estenses potiti sunt rerum Ferrariæ.

Guillelmus cognomento Marchefello, filius Guillelmi, qui pio voto cum exercitu Christiano transfretavit, Princeps in Populo Ferrariensi per hæc tempora fuit. Hic sine liberis decessit; ex fratre cujus, nomine Aldegardo, superstes fuit virguncula, nomine Marchifella. Ordinaverat enim tradi conjugio in domum Taurelli patris Salinguerræ, viri præpotentis urbis Ferrariæ. Petrus Traversaria, Princeps in Ravenna factionis suæ, studio Optimatum de Ferrara, qui adversabantur Taurello, & foverant ipsum Guillelmum, fraude ipsam virginem abduxerunt Ravennam, & eam traderunt in conjugium uni Marchionum Estensium, nomine Obizoni, & ex eo hæreditatem puellæ ceperunt. Obiit puella ante tempus nuptiarum, testamento infecto. Joculi nobiles Cives Ferrariæ, nati ex sorore ipsorum Guillelmi & Aldegardi, jure succedentes in hæreditate, eam vindicare spreverunt, licet adjuutores haberent, & maluerunt Marchiones habere Principes suæ factionis, quam hæreditate potiri. Fertur tamen, hunc Guillelmum adversarium fuisse Marchionibus Estensibus, & propterea in conterminis eorum Castella construxisse contra Marchiones ipsos in agro Ferrariensi, ut apud Manerios, apud Ponticulum, in Paludibus apud Arcoadam.

CAP. XLVII.

De Primatè Versificatore eximio.

Primas Versificator egregius fuisse his temporibus traditur, scilicet imperante Friderico I. & maximè dum Lucius hujus nominis III. Papa Romanus sederet. Hujus ingenium fuit ultra humanum versificari elegantius, & repente, ex quo inter ceteros Versificatores vir ipse illustris habitus est eximius & excellens, cujus existant opera mira. Quòd autem temporibus Lucii Papæ fuerit, apparet, quòd dum ipse Primas Canonicus esset Aurelianensis, & idem Papa fuisset in Gallia, rogavit eum Primas super obtentu unius beneficii. Quem quum obaudientem invenisset, invehit his versibus contra eum.

*Lucius est piscis, Rex & tyrannus aquarum
A quo discordat &c. (quæ jam superius descripta habentur, ubi agitur de Lucio Papa.)*

Fertur quoque, quòd, dum in Curia Romana super ejus in arte versificandi ingenio an reliquos præcelleret, quæstio verteretur, dictum est, alium esse, qui longè eo in arte ipsa præcelleret. Dumque inter multos Prælatos & illiteratos viros de pluralitate & excellentia amborum amica tamen contentio verteretur, tamen ad hæc sopienda data fuit materia per Collegium Cardinalium Papæ mandato, ut super ea ambo versificari deberent. Erat autem materia breve, scilicet Compendium Novi & Veteris Testamenti. Qui igitur paucioribus eam comprehenderet versibus, ille haberetur eximius. Primas duobus; alius quatuor eam comprehendit versiculis. Hi autem fuerunt Primatis versus, qui intercalares dicuntur.

*Quos anguis tristi virus mulcedine pavit,
Hos sanguis Christi mirus dulcedine lavit.
Illos verò quatuor versus numquam reperi vel
audivi.*

Explicit Liber Primus.

INCIPIIT LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De initiis Imperii Henrici VI. & ejus conjugis.

Henricus hujus nominis Sextus, defuncto patre Friderico hujus nominis Primo, successit. Sumfit autem Imperium Anno ab Incarnatione Domini MCXCI. ab initio Mundi MMMMMCLIV. secundum Hebraicam veritatem, secundum verò Ecclesiam . . . Iste Henricus à patre suo Friderico Imperatore Italiae praeficitur, & uxorem duxit Constantiam filiam Rogerii Siciliae Regis, Anno Domini MCLXXXVI. qui fuit Annus Imperii dicti Friderici XXXIII. Pro cujus dote somario ferme centum quinquaginta auro, argento, & aliis pretiosis onustos accepit. Ipsum autem Henricum & Constantiam ejus conjugem idem Fridericus coronis regalibus insignivit. Post hæc idem Henricus cum magno exercitu Romam tendens, in Campaniam appulit ob discordiam, quæ inter patrem ejus & Urbanum Papam hujus nominis Tertium vertebatur; multisque irruptionibus ac direptionibus loca earum partium invasit, & cepit. Deinde in Lombardiam reversus, supra Comitem Savogensem duxit exercitum, & dum primò expugnasset Castrum, quod Vellejanum dicitur, solo illud evertit.

CAP. II.

Qualiter idem Imperator Apuliam, Calabriam, & Siciliam acquisivit.

Hunc Henricum Imperatorem Coelestinus Papa hujus nominis III. Anno sexto Regni sui in Imperatorem consecravit. Qui quum esset vir strenuus in agendis, acer in hostibus, & cum omnibus accedentibus ad eum largus & munificus (esset), totam Apuliam, Calabriam & Siciliam hoc modo suo Imperio subjugavit. Guilielmo namque Rege Siciliae absque hærede Anno Domini MCXC. defuncto, Siculi Tancredum Regem eorum instituerunt; quamquam ad Constantiam sororem quondam ipsius Regis Guilielmi, & uxorem praefati Henrici, Regnum ipsum esset jure hæreditario & fœdere etiam inito devolutum. Sed ad hæc Regni jura nanciscenda obfuit Henrico patris ejus Friderici absentia, qui ferè cum militibus universis Imperii Crucifignatis transfretationis arripuerat iter. In quo tamen itinere defuncto, & ipso Henrico, ut dictum est, coronato receptoque à fidelibus homagio, statuque Imperii in Alamanniae partibus in melius reformato, habita quoque grandi pecunia ex redemptione, quam Angliæ Rex Ricardus perfolverat, ab Austriae Duce, dum reverteretur à partibus ultramarinis in dolo detentus, copias universas eduxit in Apuliam profecturus. Qui Januam veniens, requisiti ab eo Januenses, in ejus auxilium magnum Galæarum stolium paraverunt, in cujus servitii recompensam idem Imperator Henricus Communi Januæ confirmavit Civitatem Syracusanam cum omnibus suis pertinentiis per Privilegium aurea bulla munitum. Castrum quoque Gavii eis confirmavit, & Podium Monachi eis dedit. Ante verò quam idem

A Imperator Henricus Alemannia esset egressus, contigit, Tancredum ipsius Siciliae Regem filium sibi æquivocum Regni instituisse successorem. Qui audito Henrici Imperatoris adventu, cum omnibus ejus copiis obviam ei progressus est. Quumque ambo exercitus apud Neapolim convenissent, inter se congressi sunt. Tandem Imperator cum suis victus succubuit: qui dum non multò post majori exercitu suas auxisset copias, interim tamen Siciliae Rex Tancredus universæ carnis viam ingressus est. Apuli verò Domino privati, Terram Apuliae & Calabriae eidem Imperatori Henrico tradiderunt, reluctante tamen viro quodam Insulæ præpotenti, qui nitebatur nepotem suum ad Regni solium promoveri; quem postmodum Imperator, Regno Siculorum obtento, tamquam sibi rebellem occidi & nepotem exoculari mandavit. *Hæc habentur ex Histor. acquisit. Terræ-Sanctæ, quam scripsit Bernardus Thesaurarius. Sed Martinus Polonus in Chronica sua scribit, quòd idem Henricus Anno I. suæ coronationis, qui fuit Annus sextus assumpti Regni Regnum Siciliae intrans, cepit totam Terram usque Neapolim, & ipsam urbem per quatuor menses obsedit, ibique ejus exercitum tanta lues invasit, quòd omnes ferè mortui sunt, sicque Imperator cum paucis languens ab obsidione discessit. Anno verò post hæc IV. sui Imperii iterum ibi rediens magnas eduxit copias, Regnumque totum Apuliae manu potenti subjungans, plurimos ibi rebelles diversis pœnis affecit. Tancredum Regis Tancredi filium cum matre sua Margarita & Rege Epirotarum secum in Germania captivos deduxit.*

CAP. III.

De morte hujus Henrici Imperatoris, & ejus Imperii dispositione.

Subjugato igitur hoc modo Siciliae Regno, idem Imperator Henricus classem magnam parari mandavit, eam in ultramarinis partibus ad Terræ-Sanctæ subsidium transmissurus. Misit quoque in Germaniam Nuntios, ut quicumque pio voto transfretare vellent, ad ipsius Terræ subsidium, sublimes videlicet & infimi, divites & pauperes, properarent ad ipsum, percepturi ab eo nauli & victualium impensas. Multi itaque Crucis assumpto caractere ex Germania prodeuntes ad Henricum Imperatorem transfretandi causâ venerunt, equitum ferme quatuor millia, peditum verò numeru innumerus erat. His autem Imperator in necessariis providens, Cancellarium Alemanniae exercitus eorum Capitaneum fecit, promisitque de Siciliae Regno non discessurum, quamdiu in partibus Terræ-Sanctæ confisterent, & quòd eis non deesset auxilio. Ille autem, in cujus manu consistunt Regum consilia, Imperatoris Augusti propositum angustiavit; nam Imperator ipse apud Panormum paulò post lecto decumbens, dum sibi mortem cerneret imminere, vocatis ad se Germaniae Primatibus, Theobaldo Apuliam & Calabriam gubernandam reliquit, donec filius ejus Fridericus ad ætatem pervenisset adultam. Hunc enim genuerat ex Constantia Rogerii Si ulorum quondam Regis filia Romanorum Imperatriæ. Cuidam alii Insulam Siciliae commendavit cum filio pariter & conjugē.

ge. Philippo verò fratri suo Suevis Duci curam commisit Imperii, quousque filius ejus Fridericus ad legitimam pervenisset ætatem. Quod eo fideliter gubernante, à quodam Milite in thalamo suo occisus est; quem postmodum Otto Imperator hujus nominis IV. trahi & suspendi mandavit. His ita dispositis Henricus Imperator in fata concessit, qui & Panormi in Majori Ecclesia Imperialibus exsequiis est sepultus. Quumque post eju. mortem anno revoluto Imperatrix Constantia ægritudinem validam incurrisset, accitis Prælati & Proceribus Imperii apud Messanam Civitatem illis innotuit, se vellet infantem Fridericum Imperiali diademate coronari, & ei à subditis homagium exhiberi, antequam ipsa à rebus eximeretur humanis, ut per hoc imminetia evitarentur discrimina. Prælati autem & Proceres, communicato inter eos consilio, responderunt, eos non irrationabiliter hæsitare, an puer filius ejus esset, quum tempore ortus ipsius ipsa concipiendi transcendisset ætatem. Quum autem Imperatrix post multa super fide hujus rei præstanda se in omnem eventum stare eorum judicio obtulisset, decretum est, ut Imperatrix jurejurando assereret, puerum ipsum alvo gestasse ex Imperatoris Henrici semine conceptum. Quo juramento ab Imperatrice præstito, receptus est puer in Imperatorem, & diademate insignitus. Paulò post Imperatrix è vita exessit. Post Innocentius Papa hujus nominis III. tres Cardinales in Siciliam misit, cum quibus etiam tres Regni Episcopi operam ducens diu in tutelam habuerunt, qui in multis partibus postea dictus est Apulias puer.

CAP. IV.

De seditione orta in Regno Siciliae.

Mortua igitur Imperatrice Constantia Primores Siciliae Regni Germanos, in quorum custodiam Regni curam Imperator contulerat, molestè ferentes, tandem multis seditionibus & insultibus hinc inde habitis, Germani secesserunt à Regno. Post hæc inter regnicolas subortæ sunt simultates & odia, ita ut implacabiliter se invicem persequentes, multis gravibusque direptionibus, ac frequentibus incursionibus Regnum dilacerant, ex quo variae calamitates regnicolis sunt inflictae. Duæ namque solum Civitates, Messana scilicet, & Panormum, & Oppidum Barletum in jus Regni manserunt. Civitatem Saragocensem acquisiverunt Pisani, quam postmodum Genuenses obsederunt, eamque ceperunt. Saraceni verò, qui in Regno Siciliae erant, sumtis animis ex hac discordi seditione Christianorum, simul conglobati se in quodam monte munitissimo communientes, multis incursionibus impetunt Christianos. Inter hæc Tan redi quondam Regis Siciliae filia, consilio Romani Pontificis Celestini hujus nominis III. & quorundam Primatum, in Campaniam pergens, Galtero Comiti de Brienne nupsit. Quo facto ipsa cum eodem Comite viro suo Urbem adit; quos Papa benignè suscipiens, dona illis multa contulit, suavitque ut Apulias terras intrantes, eam sibi procurarent acquirere, suum eis spondens auxilium, & Ecclesie Romanæ favorem. Galterus igitur cum conjuge sua Tancredi filia Apuliam profectus, receptus est gra-

anter ab Apulis, & magnam illi portionem terrarum Apulias tradiderunt. Theobaldus tamen, qui Fridericus Imperator Apuliam & Calabriam gubernandam reliquerat, magnarum copiarum potentia fretus, Comitem ipsum Galterum persequutus est; & tandem dum Comes ipse Galterus in obsidione cujusdam Civitatis confisteret, Theobaldus ipse cum aliquibus ex suis militibus nocte ad exercitum ipsius clam adveniens, latronis more tentorium ejus intravit, & ipsum Galterum Comitem interemit. Quod quum sui agnovissent, statim viribus & animis consternati ab obsidione discedunt; sicque Theobaldus terram recuperavit amissam. Hæc quæ dicta sunt de morte Henrici Imperatoris, & Imperii ac Regni dispositione, necnon & promotione Friderici pueri filii ejus ad Imperium, & seditione orta in Regno Siciliae, scribit Bernardus Thesaurarius in Libro acquisitionis & perditionis Terre-Sanctæ. Sequitur de Romanis Pontificibus, & aliis eventibus tempore hujus Henrici.

CAP. V.

De Papa Celestino Tertio.

Celestinus hujus nominis III. imperante Henrico VI. Romanam tenuit Cathedram. Sedit autem annis VI. mensibus VIII. diebus XI. Cœpit quoque Anno sexto Regni hujus Henrici, qui fuit Annus Domini MCXCI. Qui die Paschæ consecratus in Papam, secundo die coronavit in Imperatorem præfatum Henricum. Hic fuit natione Romanus, ex patre Petro Hugonis. Palatium apud Sanctum Petrum ædificavit.

CAP. VI.

De Papa Innocentio Tertio ex Chronicis.

Innocentius hujus nominis III. defuncto Celestino in Papatu successit. Sedit Annis XVIII. mensibus IV. diebus XXII. Imperante Henrico hujus nominis VI. Cœpit autem Anno ejusdem Henrici VIII. qui fuit Annus Domini MCXCVIII. Hic fuit natione Campanus, Castro Gavignano, ex patre Transmundo. Consecratus in Festo Cathedralis Sancti Petri. Hospitale Sancti (*) Spiritus construxit in Roma, & renovavit Ecclesiam Sancti Sixti. Librum Decretalium ordinavit. Librum de miseria humanæ conditionis, & Sermones nonnullos composuit, & multa alia gloriosa. Universis Ecclesiis Romæ libram unam argenti pro singulis calicibus dedit, illis videlicet, quæ calices argenteos non habebant, tali pacto, quòd eos vendere non possent. Ottonem IV. in Imperatorem coronavit, & postmodum deposuit. Hujus etiam Anno primo Pontificatus, XVII. Novembris, in Basilica Lateranensi, quæ Constantiniana dicitur, celebratum est Concilium Generale pro subsidio Terræ-Sanctæ, & pro statu universalis Ecclesie, & multa alia statuta sunt ibi promulgata; in quo fuerunt Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, alique Prælati numero mille trecenti quindecim. Abbatibus Joachimi Libellum, quem contra Magistrum Petrum Lombardum composuit, de Unitate seu essentia Trinitatis, sicut habetur in Decreto *Damnamus* &c. damnavit, & etiam Amalricum quemdam Carnotensem cum sua doctrina, sicut habetur in Decreto *Damnamus*. Hic Amalricus asseruit ideas, quæ sunt

quæ dicitur Comitis Johannis Pauli. Pro cujus rei piaculo construxit Hospitale jam dictum.

(*) In margine antiqua manu adnotatur: Fertur hunc Innocentium suis exhibuisse pecuniam, qua constructa est Turris sublimis Romæ, Tom. IX.

sunt in mente Divina, & creare & creari; quum secundum Augustinum, nihil nisi æternum atque incommutabile sit in mente Divina. Dixit etiam, quod ideo finis omnium rerum dicitur Deus, quia omnia reversura sunt in eum, ut in Deo immutabiliter quiescant, & unum individuum atque incommutabile in eo manebunt, & sicut alterius naturæ non est Abraam, alterius Isaac, sed unius ac ejusdem, sic dixit omnia esse unum Deum. Dixit enim, Deum esse essentiam omnium creaturarum, & esse omnium. Item dixit, quod sicut lux non videtur in se, sed in aëre, sic Deus nec ab Angelo, nec ab Homine videtur in se, sed in creaturis. Dixit etiam, quod in Caritate constitutis nullum peccatum imputabatur, unde sub corporali specie pietatis sequaces ejus omnem turpitudinem libere committebant. Afferuit præterea, quod si homo non peccasset, in duplicem sexum perditus non fuisset, nec generasset; sed eo modo, quo Sancti Angeli multiplicati sunt, multiplicati fuissent & homines, & quod post resurrectionem uterque sexu adunabitur, sicut, ut asserit, fuit prius in Creatione: talem dixit Christum fuisse post resurrectionem. Qui omnes errores inveniuntur in Libro, qui intitulatur *PeriPhysion*, qui ponitur inrer alios Libros Parisius condemnatos, & dicitur *Liber Amalrici*. Qui Amalricus fuit Parisius flammis incensus.

Hic etiam Innocentius Papa Regulam dedit Fratribus Tertii Ordinis Humiliatorum. Ante tamen, quam data esset eis Regula, Fratres ipsi longo tempore per se habitum assumerant, nondum scilicet apparentibus Prædicatoribus & Minoribus. Qui quidem Fratres Ordinis Tertii Fundatores fuerunt primi, & secundi Ordinis Humiliatorum. Dedit autem Innocentius iste eisdem Fratribus Regulam secundo Anno sui Pontificatus, qui fuit Annus Domini MCXCIX. Imperatoris verò Henri VI. ultimus. Ecclesiam Sanctæ Mariæ trans Tiberim tempore præfati Concilii consecravit. Demum, quum propter subventionem Terræ-Sanctæ inter Pisanos, Januenses, & Lombardos pacem facere intenderet, in itinere ad hoc constitutus, apud Perusium est defunctus, & in Ecclesia Sancti Laurentii tumulatus. Perusinis autem electionis causâ Cardinales strictissime arctantibus, cessavit Papatus solum per unum diem, electusque est Honorius hujus nominis III. Hujus temporibus duo inlyti Ordines scilicet Prædicatorum & Minorum initium habuerunt. Innocentius quoque iste, ut scribit Vincentius, misit in Franciam Legatum Petrum Capuensem Diaconum Cardinalem ad reformandam pacem inter Francorum & Anglorum Reges; quam tamen non potuit reformare: accepit tamen ab eis, interposita eorum fide, treugas quinquennales Anno Domini MCXCVIII. Huic quoque Innocentio Papæ, ut scribit idem, Petrus Aragonum Rex, Comes Barcinoniæ, & Dominus Montis-Pesulani Regnum suum obtulit Anno Domini MCCIII. imperante Ottone IV. illudque sibi ac successoribus suis in perpetuum pro redemptione animæ suæ, ac progenitorum suorum, constituit censualem, & annuatim de Camera ipsius Regis CCL. Marabutinz Apostolicæ Sedi reddantur, & ipse ac successores ejus eidem specialiter fideles & obnoxii teneantur. Hic etiam Papa Innocentius Anno Pontificatus sui XVII. qui fuit Annus Domini MCCVIII. Legatum in Franciam Gualonem Sanctæ Mariæ in Porticu Diaconum Cardinalem Jurisperitum misit Philippo Regi III. & omnibus Regni sui Principibus, mandans &

A præcipiens, ut cum magno exercitu terram Tholosanam, & Albigensem, ac Narbonensem, alique adjacentes invaderent, atque omnes hæreticos, qui eas occupaverant, delerent. Et si forte in via vel in bello morerentur, ab ipso Papa de omnibus peccatis à die nativitatis suæ contractis, de quibus confessi essent, absolventur. Multi itaque Cruce-signati Anno sequenti iter arripiunt contra Albigenes, eisque Comes adjungitur Tholosanus, quem absolverat idem Papa per Legatum. Biterris itaque capitur, omnesque pariter trucidantur, ita quod decem & septem millia hominum ferro & incendio pereunt. Idem quoque Innocentius Anno MCCIX. contra voluntatem Philippi Regis Francorum, & contradicentibus pro maxima parte Romanis, multis etiam ex Magnatibus Imperii dissentientibus, Ottonem hujus nominis IV. Imperatorem coronavit.

C A P. VII.

De Uberto Archiepiscopo Mediolanensi.

UBertus Mediolanensis Archiepiscopus hoc etiam tempore Mediolanensem regebat Ecclesiam. Hic fuit nativitate Mediolanensis ex profapia de Tertio, & erat Archipresbyter Modoëtiæ, quando ad Archiepiscopatum fuit assumptus. Cœpit præsidere Anno Domini MCXCVI. qui fuit Annus VI. ejusdem Henrici VI. seditque mensibus IX. & diebus V. sepultus in Ecclesia hyemali.

C A P. VIII.

De Philippo ejus successore.

PHilippus eidem Uberto in Archiepiscopatu successit, qui sedit Annis X. mensibus IV. diebus VII. Hic fuit natione Mediolanensis ex agnatione de Predebonis. Cœpit Anno Domini MCXCVII. Sepultus est in Tyvulna Clavallis.

C A P. IX.

De Bonifacio Archiepiscopo Januensi.

BOnifacius his temporibus Archiepiscopus Januensis elevari jussit Corpus Sancti Syri de subtus Altare Sancti Laurentii, & in arca marmorea super Altare venerabiliter collocavit, ubi etiam ossa Sancti Felicis, & Sancti Romuli in alia arca fuerunt inventa. Hic Archiepiscopus primò fuit Archidiaconus Januensis, vixitque in Archiepiscopatu annis XV. Cœpit Anno Domini MCLXXXVIII. Hujus tempore, scilicet Anno Domini MCXC. desierunt esse Consules in Civitate Januæ, pro eo quod omnes ad Consularum aspirabant; unde multa odia in Civitate ipsa inter cives succrescebant. Unde tunc primò cœperunt Potestates eligere. Fuit autem primus quidam Brixienfis nomine Manegoldus. Istius etiam Archiepiscopi tempore, scilicet Anno ultimo, Commune Januæ emit Castrum de Gavio à Marchionibus, datis sibi tribus millibus & ducentis Libris, & ipsos Marchiones in concives receperunt.

CAP. X.

De Hugucione Pisano.

Hugucio Pisanus Episcopus Ferrariensis per hæc tempora illustris habetur, qui *Librum Derivationum* utiliter digessit, non tamen ubique veracem, seu omnino perfectum.

CAP. XI.

*De ceteris eventibus hujus temporis
Henrici VI.*

Anno primo Imperii Henrici hujus, qui fuit Annus Domini MCXC. vigesimatertia Junii fuit eclipsis Solis in septimo gradu Cancri, & duravit per quatuor horas. Eodem Anno, III. Idus Julii Acon recepta est à Christianis post decursum ferè biennium ex quo cœpit obideri. Civitas Acalon multo auri pretio, Paganis petentibus, à Ricardo Angliæ Rege funditus evertitur. Philippus hujus nominis III. Francorum, qui Crucesignatus transfretaverat, hoc anno reversus est in Franciam. Eodem anno Fridge Idus Martii apud Nongentum in Pertico militum acies ex aère descendentes in terra visæ sunt, ibique facta inter se mirabili pugna subito evanuerunt. Porrò XX. die Novembris fuit eclipsis Lunæ duabus horis. Eodem anno Ricardus Anglorum Rex rediens de ultramarinis partibus, Lopoldus Austriæ Dux observatâ stratâ & positis ubique custodibus inventum in domo despecta captivavit. Tandem ducentis milibus Marchis argenti pro redemptione liberatus, in Angliam per mare transectus est. De his quæ supra sub temporibus Friderici I. ubi scripta sunt ejusdem Ricardi gesta. Anno Domini MCXCIV. Carnotum populosa Civitas exustione subita exarsit, illoque incendio insignis Ecclesia Beatæ Mariæ cum toto Claustro conflagravit & corruit, ubi Reliquiarum & hominum multitudo, & ornamentorum congeries immensa deperit. Eodem anno in pago Belluacensi inter Clarum-Montem, & Compenium, tantæ pluvie cum tonitruis fulminibus, & tempestatibus factæ sunt, quantas nulla memorat hominum antiquitas. Lapides enim ad quantitatem ovorum quadranguli mixti cum pluvia de Cælo cadentes, arbores & fructiferas vineas & segetes penitus destruxerunt. Villæ quoque in pluribus locis à fulminibus destructæ sunt & combustæ. Corvi etiam quamplures cum hujusmodi tempestate visi sunt in aère de loco ad locum volantes, & cum rostris vivos carbonem portantes & domos incendentes. Sed & utriusque sexus homines ictu fulminum interierunt, & alia multa horrenda eadem die monstrata sunt.

CAP. XII.

De Cruce Dominica.

Anno Domini MCXCV. Vera Crux Christi, quæ antonomasticè dicitur, Januam est delata. Ipsam quidem Crucem Sanctam Patriarcha Hierosolymitanus semper in proeliis deferebat, & obtinebat victoriam. Accidit etiam, peccatis exigentibus, quòd Saladinus Hierusalem cum Patriarcha & Sanctam Crucem accepit. Tempore autem procedente quum Imperator Græcorum cum Saladino composuisset,

A remittebat dictus Saladinus ipsi Imperatori Græcorum in quadam navi Crucem prædictam. Pisani navem manu armata ceperunt. Dum verò spolia dividerent, quidam Pisanus, nomine Fortis, Crucem illam latenter furrupuit, & in Castro Bonifacii, quod olim Januenses destruxerant, sed Pisani reedificaverant, servandam reposuit. Postmodum autem Januenses navibus & Galæis armatis dictum Castrum ceperunt. Quod cernens dictus Fortis, de virtute Sanctæ Crucis confidens, ipsam pectori suo apposuit, & per medios hostes securus transiens, de Castro exivit, & in quadam Insula se abscondit. Sed tandem ad Castrum rediens, ipsam Crucem Comuni Januæ dedit, & Civis Januæ effectus est. Dicitur etiam, quòd dictus Fortis sibi Crucem accipiens, & de ejus virtute confidens, supra mare tamquam supra terram solidam ire cœpit, & dum putaret se fugere, & se à Castro elongare, nutu Dei in Castro subito se invenit, & sic Januenses Crucem accipientes, Januam illam miserunt. *Hæc scribit de Cruce Dominica Jacobus de Varagine Archiepiscopus Januensis in Chronica sua.*

CAP. XIII.

De initio Imperii Ottonis IV. & gestis ipsius:

Otto hujus nominis IV. defuncto Henrico VI. accepit Imperium Anno Domini MCXCVIII. ab initio Mundi MMMMMCLX. secundum Hebraicam veritatem, secundum verò Ecclesiam MMMMMM. . . . & imperavit Annis Hic Otto Dux Saxonum, mortuo Panormi Henrico Imperatore, ad Imperium promotus est in hunc modum. Orta quidem dissensionem inter Alemanniæ Principes, una pars hunc elegit Ottonem, alia Philippum fratrem ejusdem Henrici Imperatoris, Sueviæ Ducem. Innocentius verò III. Papa huic Philippo adversatus est propter eundem Henricum Imperatorem fratrem ejus, quem dicebat in Regno Siciliæ contra Romanam Ecclesiam tyrannidem exercuisse, propter quod ipsum & omnes ejus fautores excommunicavit. Ottoni verò Duci Saxonie viriliter adhæsit, & eum Aquisgrani procuravit in Regem Alamanniæ coronari. Postmodum coronavit eum Romæ in Basilica Beati Petri, ut jura Ecclesiæ tueretur. *Hæc Martinus Polonus.* Scribit autem *Vincentius* in hunc modum: Philippus Dux Sueviæ frater Henrici quondam Imperatoris Anno Domini MCXCVIII. maximam partem Imperii obtinuit, contra quem Otto Dux Saxonie stetit, habens coadjutorem Regem Angliæ Ricardum avunculum suum, Comitemque Balduinum Flandrensem, & Archiepiscopum Coloniensem. Rex autem Francorum Philippus hujus nominis III. dicto Philippo Regi Alamanniæ Ducique Sueviæ confœderatus est, sperans per eum Comitem Flandriæ sibi subjicere, ac Regi Angliæ facilius posse resistere. Otto postmodum, Anno scilicet Domini MCCVI. cum eodem Philippo Duce Sueviæ de Imperio contendit, & deficientibus à se partibus, intra Coloniam constitit, nam ei sola tunc Colonia faverat; eamque Philippus Dux obiedit. Cives egrediuntur sed repelluntur, & Ottone fugato Colonia capitur. Anno post hæc secundo Comes quidam Palatinus, qui linguâ eorum dicitur Landgravius, idest Comes Palatii, Philippum Imperatorem interfecit: cujus uxor filia Chursac Imperatoris Græcorum præ dolore moritur. Huic enim Philippo, *ut scribit Bernardus Thesaur-*

faurarius, dum Henricus frater ejus apud Pannormum moreretur, curam commiserat Imperii. Et dum Otto contra eum de Imperio contendere, dicebat, se ideo Imperium gubernare, ut nepos ejus puer Fridericus Henrici Imperatoris filius illud possideret, quum ad ætatem legitimam pervenisset, sicut disposuerat pater ejus. Hujus quoque Philippi necem Otto ipse, ut se ab homicidii purgaret infamia, ultus est. Nam homicidam comprehendi jussit, & diu jumento tractum laqueo suspendi. Mortuo igitur Philippo, idem Otto, ut refert *Vincentius*, per industriam & auctoritatem Innocentii Papæ Imperium nititur obtinere. Ipse autem Innocentius Anno Domini MCCIX. contra voluntatem Philippi III. Francorum Regis, & contradicentibus pro maxima parte Romanis, multis etiam Magnatibus Imperii dissentientibus Ottonem Imperatorem coronavit. Cujus pater Dux scilicet Saxonie de crimine læsæ majestatis ad Imperatorem Friderico primo convictus, & universo Baronum Imperii judicio condemnatus atque à Ducatu fuerat in perpetuum dejectus.

In ipsa verò coronatione Papa jusjurandum exegit ab eo de Patrimonio & jure Beati Petri indemniter ipsi & Ecclesie Romanæ in pace dimittendo, & contra quoscumque defendendo. Quo facto contra juramentum venit ipso die. Propter hoc igitur, & propter quasdam expensas, quas ab Imperatore Romani ex debito petebant, & propter quasdam injurias, quas eis Theutonici irrogabant, orta discordia, Romani cum eis confixerunt, multique de Theutonicis occisi sunt; plurimum etiam eos damnificaverunt, ita ut quum de damnis sibi restitendis Imperator cum Romanis postmodum ageret, in illo bello se & mille & centum equos amisisse præter homines & alia diceret. Rediens autem inde, sicut dudum animo conceperat, Castra & munitiones occupavit, quæ scilicet juris Beati Petri erant, Radicofanum, Montem-Flasconis, ac pæne totam Romaniam. Inde transiens in Apuliam, oppugnavit Terram Friderici filii Imperatoris Henrici, cepitque multas urbes atque Castella in Regno Apulie. Missi igitur hinc inde Nuntiis, quum Imperator ea, quæ occupaverat, resignare nullatenus vellet; quin etiam à suis, quos in Castris posuerat, spoliari Romipetas faceret: Papa communicato Fratrum consilio excommunicationis sententiam promulgavit in eum. Deinde quum nec sic respicere vellet, sed magis Ecclesie rebus occuparet, ac Romipetarum iter impediret, omnes subditos ejus Papa à fidelitate ipsius absolvit, sub anathematis interminatione prohibens, ne quis eum in Imperatorem haberet aut nominaret. Sicque recesserunt ab eo Landgravius Thuringie, & Archiepiscopus Maguntinus, ac Treverensis, Duxque Austrie, & Rex Bohemie, multique alii tam Seculares, quam Ecclesiasticæ personæ. Ottone igitur auctoritate ejusdem Papæ Innocentii reprobato, & Imperii potestate privato, à Baronibus Alemannie, Philippi III. Francorum Regis consilio mediante, Fridericus Henrici quondam Imperatoris hujus nominis VI. filius, Anno Domini MCCXI. unanimiter in Imperatorem eligitur, rogantes ipsum Innocentium Papam, ut ejus confirmaret electionem. Qui licet satis vellet, quia tamen Ecclesiam Romanam semper gravitatem & maturitatem in novis rebus observare consuevit, dissimulabat, & quia etiam illam progeniem non amabat. Tandem de consilio, ut dictum est, Regis Philippi, à Baronibus vocatus Fridericus Romam venit, fuitque susceptus ho-

norificè à Romanis, adjuvantibus Bonifacio Marchione Montisferrati, Civibusque Papiensibus, & Cremonensibus, & omnibus ferè Lombardie Civitatibus. Transiens quoque etiam Alpes intravit Alemanniam, & venit Constantiam. Cujus adventum sciens Otto, sequutus est eum cum CC. Militibus; jamque præmiserat famulos & equos suos, in eandem urbem ipsa die venturus. Itaque quum jam ab urbe per tres leucas distaret, Otto viriliter cum suis repulsus est. Dicunt tamen, quòd si tunc Fridericus per tres horas moram fecisset, Alemanniam numquam intrasset. Otto igitur à Constantiensibus sic repulsus, accessit Brisach, à quo etiam, quia Theutonici cives illius oppidi contumeliis & injuriis afficiebant, eorumque filias & uxores violabant, non minore dedecore, quàm à Constantiis, est propulsus. Fridericus autem tam ab his, quàm ab aliis Imperii Baronibus est receptus.

C A P. XIV.

De pugna inter Ottonem, & Francos, & morte Ottonis.

Post hæc idem Otto Anno Domini MCCXIV. allectus à Johanne Angliæ Rege pecunia mediante, congregavit exercitum in Comitatu Hannonie, oppido Valentianæ in terra Ferrandi Balduini Flandrie Comitis. Fueruntque cum eo missi ab eodem Rege Johanne ad ejus stipendia Comites Bolonie, Salesberie, & Flandrie: Dux quoque Brabantie, cujus filiam idem Otto duxerat in uxorem; & multi alii Proceres & Comites de Alamannia, Hannonia, Brabantia, & Flandria. Rex autem Philippus Francorum hujus nominis III. congregatum movit exercitum, & ad urbem Tornacum pervenit. Otto verò cum suo exercitu venit ad Castrum, quod dicitur Morecharia, distans à Tornaco per sex miliaria. Recessit autem Rex de Tornaco, ut iret ad Insulam Castrum, & Otto cum exercitu suo sequutus est eum. Quum autem nuntiatum esset Philippo quòd Otto sequebatur eum, paratus ad pugnam Rex in prima belli fronte se posuit, cui lateratim multi strenui Proceres adharebant, virtute spectabiles, & in armis exercitati. Ab opposita parte stabat Imperator Otto agmine confertissimo, qui sibi pro Vexillo erexerat Aquilam deauratam super Draconem pendentem in pertica erecta in quadriga. Facto itaque pugna congressu, proelium ingens ex utraque parte committitur; quod cum ferventissime trium horarum spatio jam durasset, tandem totum belli pondus in Ferrandum cum suis versum est. Qui multis confossus vulneribus, & in terram prostratus, cum pluribus ejus militibus captivatus est. Otto cum acie sua non nisi contra Philippum & ejus aciem pugnavit. Ab utraque parte proelium virtute mirabili, & cadunt multi; Francorum tamen virtus prævaluit, repulsaque tota Ottonis acie, pervenerunt ad eum; & quum unus Militum Regis Ottonem ipsum per frenum apprehendisset, & eum à turba, qua confertus erat, extra habere non posset, alius Miles Girardus Strophæ cultellum in ejus pectus impegit, & propter armorum ejus densitatem ipsum lædere non valens, ictum reiteravit, & huic secundo ictui, caput equi, quod erat erectum & arduum, obviavit; & ideo cultellus mira fortitudine impulsus descendit in cerebrum per oculum equi receptus. Equus itaque lethaliter vulneratus se giravit, & versus illam partem Aquilam cum Carro dimissam, ac prædæ dispositam, tergum ver-

vertens à tergo recessit. Quo Rex viso ait suis: *hodie faciem ejus amplius non videbitis*. Quum igitur paululum processisset equus, labitur; & statim alius recens adducitur, in quem quum ascendisset, fugæ velociter se commisit. Carrus decerpitur, Draco frangitur, Aquila alis evulsis & contractis ad Philippum defertur. Otto (*) itaque à proelio fugiens unà cum Duce Irabantiæ perrexit in Alamanniam. Fridericus verò his cognitis contra eum copias suas eduxit. Quod Otto audiens, in Saxoniam apud fratrem confugit, quem Fridericus insequutus, eum in quodam Oppido obsedit, in quo idem Otto morbo languescens diem clausit extremum. Ante tamen, quàm moreretur, gravi arctatus obsidione, diadema cum sceptro & reliquis Imperialibus insigniis coactus est tradere Friderico.

C A P. XV.

De electione Philippi Ducis Sueviæ, & morte ejus.

Defuncto Henrico VI. Imperatore filio quondam Imperatoris Friderici I. Otto Dux Saxonum ab aliquibus Principibus Theutonicis in Regem Romanorum electus est; postmodum ab iis, quibus à Summo Pontifice indultum est, solemniter de ipsius Romani Pontificis, Innocentii videli et III., beneplacito, Aquisgrani coronatus. Philippus quoque Dux Sueviæ, frater quondam ejusdem Imperatoris Henrici, à quibusdam aliis Principibus in Regem similiter est electus, & coronatus, non tamen de consensu & voluntate Romani Pontificis. Unde inter ipsos Ottonem & Philippum inexorabilis discordia est suborta, quæ perniciofa & discriminosa multis ab obitu ejusdem Henrici (quæ fuit Anno Domini MCXCVIII.) usque ad Annum Domini MCCVIII. perduravit. Verùm quia Philippus ipse thesaurum maximum possidebat, quem frater ejus Imperator Henricus, dum esset in Regno Siciliae, in Alamanniam miserat, ferè omnes Principes tam Clericos, quàm Laicos, sibi adherentes habebat. Unde Ottonem potentior habebatur. Nec solum Philippus ipse ad se muneribus Principes traxit, verumetiam præfatus Innocentius Papa, qui dictum Philippum à principio exosum habuerat, & coronam ei dare recusaverat, audiens eum divitiis ac potentia prævalere, sive timore, sive pretio allectus, de Fratrum ipsius consilio promisit eidem conferre coronam. Anno itaque MCCVIII. mense Junii Patriarcham Aquilejensem Legatum pro coronatione ad ipsum Philippum transmisit, ut eam ad libitum susciperet. Quumque Placentiam veniens, in Theutonium proficisci festinaret, idem Philippus à quodam Priacipe Altigrano nomine in thalamo proprio, in quo jacebat infirmus, interfectus est Julio mense, eodem Patriarcha adhuc Mediolani existente. Hic enim Nobilis ideo hoc fecisse fertur, motus ira pariter & dolore, ac etiam improperio confusus, quòd ipse Philippus filiam, quam tradiderat filio ejusdem Nobilis in uxorem, indebitè abstulerat. Defuncto itaque Philippo, idem Otto Romanorum obtinuit dominium, & totius Alemanniæ potestatem accepit, cui etiam Principes, tam Clerici, quàm Laici, fidelitatem solemniter juraverunt. Post hæc mense Decembri Legati Civitatum Lombardiæ, scilicet Mediolani, Pla-

A centiæ, Papiæ, & Cremonæ, & aliarum multarum ad ipsum Ottonem in Alamanniam missi sunt. Qui mense Januario anni sequentis, qui fuit Annus Domini MCCIX. cum eodem Rege Ottonem solemne colloquium habuerunt. Eodem quoque Anno idem Otto cum magna Theutonicorum expeditione Lombardiam primitus intravit. Castrametatus est in Pischeriæ partibus, qui à Lombardorum Civitatibus milites petiit, cum eo pro sua coronatione profecturos ad Urbem. Quibus habitis Romam perrexit, & ab eodem Innocentio coronam accepit, diuque in Thusciam & in Romandiola moram contraxit. Anno verò sequenti Otto ipse Imperator venit Bononiam, Mutinam, Rhegium, atque Parmam, in qua colloquium statuit. Deinde venit Placentiam. Post hæc à singulis Civitatibus Lombardiæ habito militum subsidio in Apuliam copias suas eduxit. Qui obsessio Monte-Flascone, multiisque locis captis & destructis, Apuliam intravit, & plurimas Civitates, oppida, & loca partim armis, partim sponte cepit & habuit, & demum totam Apuliam superavit. Anno autem Domini MCCX. Averfam obsedit, & pacto eam obtinuit, similiter & Neapolim. Quumque Siciliam proficisci pararet, Legati de Alamannia, & Mediolano atque Placentia venientes ad eum, innotuerunt, Papam Innocentium, necnon quosdam Alemanniæ Principes, ac etiam Marchionem Estensem, necnon Cremonenses cum eorum sequacibus, Roglerium Fridericum quondam Henrici VI. filium, in Imperatorem elegerunt, sibi que promisisse dare coronam. Quo audito, Imperator precibus & admonitione eorum repatriare disposuit. Quumque in partibus Montis-Flasconis venisset, cum Nuntiis Papæ colloquium habuit, sperans posse invenire concordium. Sed quum nil proficeret, per Thusciam & Marchiam veniens, Lombardiam intravit, Anno videlicet MCCXI. Et quum venisset Placentiam, demum Laude applicuit, ibique colloquium ferè omnium Rectorum Civitatum Lombardiæ, Comitum, Marchionumque celebravit. Ad quod interesse contempsit Azo Estensis Marchio. Imperator verò sciens, Marchionem ipsum quædam sibi discriminosa tractare, statuit ei comparendi terminum coram eo, quem tamen postmodum contumacem Imperiali banno submisit. Deinde semotus Imperator Mediolanum accessit, ubi morâ dierum quindecim habitâ, demum Cûmas perrexit, Alemanniam profecturus.

C A P. XVI.

De ceteris eventibus sub tempore Ottonis.

Regina Hungariæ Anno primo Ottonis, Philippi III. Regis Franciæ soror, quum post mortem viri sui multo apparatu terras transmarinas peteret, jamque Ptolæmaidem appulisset, paulò post defuncta est. Sed & in eadem Urbe, iisdemque diebus Comes Trecentis Henricus nepos ejus, qui Rex in Terra-Sancta fuerat constitutus, dum in superiori cœnaculo palatii sui fenestræ innitendo se applicaret, miserabili præcipitio collapsus expirat. Cujus mater, nomine Maria, soror ejusdem Philippi Regis Francorum ex parte patris, & soror Ricardi Regis Angliæ ex parte matris erat, & Comitatum Campaniæ satis strenuè viriliterque regebat: quum de filii mor-

(*) *In margine additur.* Causa hujus proelii dicitur fuisse, quia dicebat Otto Philippum promisisse sibi se daturum Parisius, si aliquando

Otto ipse Imperium obtineret. Sed Philippus tam arduam quæstionem maluit belli judicio terminare.

morte, ac fororis suæ Reginae Hungariæ nuntium accepisset, nimis indoluit, & non multo post obiit; ejusque filius indolis egregiæ Theobaldus nomine in Comitatu succedit. Theobaldus iste ætatis annorum XXV. Anno Domini MCCI. obiit, & quia masculum heredem non habuit, Rex Philippus Francorum III. terram suam sub tutela recepit: unicam enim filiam habebat; sed postea natus est ei filius posthumus, ejus uxore tempore mortis prægnante.

C A P. XVII.

De Johanne Rege Anglorum.

Johannes Anglorum Rex hujus Ottonis tempore, Anno scilicet Regni ejusdem secundo, qui fuit Annus Domini MCXCIX. regere cepit. Mansit in Regno annis XVII. Hic dictus est Johannes Sinè-Terra, frater quondam Ricardi Angliæ Regis, cui defuncto sinè liberis successit in Regno. Hujus neptem, reformata pace inter ipsum & Philippum III. Franciæ Regem, Ludovicus ejusdem Francorum Regis unigenitus in uxorem duxit Anno Domini MCC. Fuit autem filia Regis Castellæ, pro quo matrimonio idem Rex Angliæ Johannes omnes munitiones, Urbes, & Castra, totamque terram, quam Rex Francorum ceperat, præfato Ludovico & heredibus suis quitavit: totam etiam terram cismarinam post decessum suum, si ipsum sinè herede mori legitime contingeret, eidem concessit. Anno sequenti idem Johannes in Franciam perrexit, quem idem Rex Philippus Parisius valde honorificè suscepit, eique munera pretiosa multa & varia dedit. Ipso etiam Anno inter Vernonem, & Insulam Andeliaci, cum Rege Angliæ colloquium habuit, subnovens eum tamquam hominem suum ligium, ut pro Comitatu Pictaviensi & Andegavensi, & pro Du atu Aquitaniæ post dies quindecim veniret Parisius, super his, quæ adversus eum proponeret, responsurus. Et quia non venit, Arturio filio Gaufridi Comitatum Britanniæ, necnon Pictaviensem & Andegavensem tradidit. Rex Johannes post hæc ipsum Arturium apud Mirabellum cepit, & ut fertur, latenter peremit. Super quo à Baronibus apud Regem Franciæ accusatus, cujus Vassallus erat, quum comparere nollet, post multas citationes per judicium Parium exheredatus est. Ceterum Johannes ipse Anno Domini MCCVI. Andegavis cepit, totamque destruxit. Porro Vicecomes Chaorcensis recedens à fidelitate Regis Francorum, confederatus est Regi Anglorum. Quo audito Rex Philippus in Pictaviam rediit, & Rege Anglorum apud Chaorcum existente, terram Vicecomitis destruxit. Tandem datis treugis Rex Johannes, exhaustis oculis, rediit in Angliam, & Rex Philippus in Franciam. Anno post hæc XIII. Regni ejusdem Johannis, qui fuit annus secundus Imperii Friderici II. & Incarnationis Domini MCCXIII. idem Johannes spontaneè de communi consilio Baronum suorum obtulit, & liberè concessit Deo, & Apostolis ejus Petro & Paulo, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Innocentio III. Papæ ejusque successoribus totum Regnum Angliæ, totumque Hiberniæ Regnum, cum omni jure ac pertinentiis suis pro remissione peccatorum suorum, ac totius sui generis vivorum ac defunctorum. Et fecit & juravit homagium pro prædictis Regnis Deo, ac prædictis Apostolis, & dicto Innocentio Papæ, ut ea de cetero tamquam Feodarius reci-

peret ac teneret ab ipso Papa ejusque successoribus. Ad cuju judicium statuit, ut de propriis redivibus prædictorum Regnorum pro omni servitio ac consuetudine, salvo per omnia denario Beati Petri, Ecclesia Romana mille Marchas percipiat annuatim, videlicet in festo Sancti Michaëlis quingentas, & in Pascha totidem: septingentas scilicet pro Regno Angliæ, & trecentas pro Regno Hiberniæ, salvis sibi & heredibus suis justitiis, & libertatibus, atque Regalibus suis.

Huic Regi Johanni Wilhelmus Rex Scotorum extra Civitatem Lincolnensem supra quemdam montem in conspectu omnis Populi fecit homagium, & juravit ei fidelitatem super Crucem Uberti tunc Cantuariensis Archiepiscopi, & eidem Johanni tamquam Domino suo per chartam suam concessit, quod Alexandrum filium suum sicut hominem suum ligium maritaret, promittendo firmiter, quod idem Guilielmus Rex, & Alexander filius suus Henrico filio Regis Angliæ Johannis tamquam ligio Domino suo contra omnes mortales fidem & fidelitatem teneret. A quo quidem Guilielmo, pro eo quod desponderat filiam suam Comiti Bononiæ præter ipsius Regis Johannis Domini sui assensum, pro transgressione & temeraria præsumptione, hujus debitam satisfactionem accepit. Demum Anno Domini MCCXIV. idem Johannes Angliæ Rex Urbem Andegavis, quam occupaverat, muro circumvallare cepit, & aridente fortuna quum in brevi supra dicta municipia obtinisset, Aquitanorum & Pictavorum auxilio, se de facili residuum terræ recuperare præsumens, Castrum, quod Rupes Monachi dicitur, obsedit. Ludovicus autem Philippi Francorum Regis filius congregatum exercitum movit, ut prædictis obsessis succurreret. Cujus adventum Johannes non sustinens, ab obsidione discessit. Anno post hæc Regni ejusdem Johannis XVII. qui fuit Annus Domini MCCXVI. idem Rex vita defungitur. At supra dictus Ludovicus, qui acceptis obsidibus ab Angliæ Baronibus, quando transfretaverat, præfato adhuc vivente & fugiente, eo mortuo liberavit eosdem, & confidens de Anglis, quos tempore Regis eos lethaliter persequentis ab imminente morte liberaverat, & quorum juratoriam cautionem habebat, cum paucis iterum in Angliam rediit. Tandem Ludovicus Rex, videns dolos Baronum Angliæ, & impedimenta portuum, quæ sibi paraverant, ac persequutionem totius Regni, præter Londoniam, contra se ipsum, ad pugnam diffinierat congregi cum Anglis; at ipsis devitantibus pugnam, facta oppositione, rediit in Franciam. Eidem autem Johanni Anglorum Regi filius ejus Henricus successit. De quo dicitur sub temporibus Friderici Secundi.

C A P. XVIII.

De Petro Rege Aragonum.

Petrus Rex Aragonum, Comes Barcinoniæ, & Dominus Montis-Pesulani, Anno Domini MCCIV. eodem Ottone imperante Regnum suum obtulit Innocentio Papæ hujus nominis III. illudque sibi ac successoribus suis in perpetuum pro remedio animæ suæ ac progenitorum suorum constituit censuale, & annuatim de Camera ipsius Regis CCL. Marabotiniæ Apostolicæ Sedi redduntur; & ipse ac successores ejusdem specialiter fideles & obnoxii teneantur.

CAP.

CAP. XIX.

De Uberto Mediolanensi Archiepiscopo.

UBertus Mediolanensis Archiepiscopus hoc tempore efficitur, Anno scilicet Domini MCCVII. qui sedit Annis IV. mensibus III. Hic ex agnatione de Pirovano Mediolanensis fuit origine, & Romæ Cardinalis. Obiit die Paschæ, sepultus in Hyemali Ecclesia juxta pulpitum, cui successit Gerardus de Sessa.

CAP. XX.

De Ottone Archiepiscopo Januensi.

OTto natione Alexandrinus hoc tempore, Anno scilicet Domini MCCVI. eligitur Januæ Archiepiscopus; qui vixit in Archiepiscopatu annis XXXVI. Hic prius fuit Episcopus Bobienfis, qui dum fama & virtutibus polleret, & reverenda canitie & maturitate præditus esset, ad hanc Archiepiscopalem Cathedram est translatus.

CAP. XXI.

De initio Ordinis Minorum.

ORdo alter nobilis Minorum eodem tempore, scilicet Anno Domini MCCVII. vel secundum alios MCCIX. per Beatum Franciscum virum humillimum à seculo abdicatum, ac Deo conjunctum inchoat. Qui hodie numero & scientia divinorum pollet in Orbe. Hunc postmodum Ordinem Honorius Papa hujus nominis III. Anno Domini MCCXVI. qui fuit annus Friderici II. Imperatoris quintus, confirmavit.

CAP. XXII.

De captione Syracusæ.

Syracusæ Civitas hoc tempore, Anno scilicet Domini MCCVIII. à Januensibus, ducibus Comite Alamanno, & Comite Henrico de Malta, natione Januensibus obsidetur & capitur. Dicitur enim Alamannus ibi factus est Comes, juravitque Civitatem ipsam Syracusanam tenere ad honorem Communis Januæ, & singulis annis Ecclesiæ Sancti Laurentii Januæ pallium unum offerre. Sequenti Anno idem Comes Henricus Insulam Creti præliando cepit. Suffultus etiam Januensium auxilio Raynerium Dandalum Venetiarum Ducem præliando cepit, & eum carceri mancipavit. Eodem etiam Anno Fridericus quondam Henrici VI. Imperatoris filius, qui metu Pisano Ottoni Imperatori faventium Siciliam egredi non audebat, patrocinantibus sibi Januensibus, in Civitatem ipsam Januæ venit, & sumptibus Communis mensibus ibi tribus moram contraxit: ipsos autem Pisanos, qui Ottoni adhærebant, Innocentius Papa hujus nominis III. omnibus feudis & privilegiis eorum privavit; & insuper Archiepiscopum Pisano primatu, quem in Insula Sardinia obtinebat, sententialiter amovit.

(*) *In margine adnotatur. Creatus fuit Imperator Fridericus in die Sancti Stephani; unde quidam: Christus veri, Cæsar bodie processit ad ortum. Jus utriusque movet occasum Solis ad ortum. Tom. IX.*

CAP. XXIII.

De initio Imperii Friderici Secundi.

Fridericus hujus nominis Secundus, Ottone ab Ecclesia reprobato, eligitur Imperator. Cœpit autem Anno Domini MCCXI. Mundi verò MMMMCLXXIV. secundum Ecclesiam, secundum verò Hebraicam veritatem MMMMCLXXIV. & imperavit annis XXXIX. Hic Fridericus patre genitus est Henrico VI. Imperatore, & matre Constantia Regis Siculorum Rogerii filia. Qui Ottone, ut superius dictum est, auctoritate Innocentii Papæ III. qui eum creaverat, reprobato, & Imperii collati potestate privato, à Baronibus Alamannia, Philippi III. Regis Francorum consilio mediante in Imperatorem unanimiter electus (*) est, rogantibus Papam, ut ejus confirmaret electionem. Qui licet satis vellet, quia tamen Ecclesia Romana semper gravitatem & maturitatem in novis rebus observare consuevit, dissimulabat, & etiam quia illam progeniem non amabat. Erat autem tunc Fridericus iste Sicilia Rex, quod Regnum sibi ex jure materno pervenerat. Sororem verò Regis Aragonum duxit uxorem, cum qua idem Aragonum Rex fratrem suum Provincia Comitem cum quingentis equitibus pro recuperanda Terra ejusdem Friderici transmisit, quam nonnulli ejus subditi in rebellionem conversi occupaverant. Cum quibus idem Fridericus totam terram, quæ inter Panormum & Messanam erat, recuperavit, cum ipsa etiam Urbe Messana, in qua Comes præfatus non multò post ultimum clausit diem. Inter hæc Romanus Pontifex Innocentius jam dictus quum per annum sustinisset, si Otto Imperator, quem ipse sententiis suis involverat, resipiscens ad cor rediret, & ingratitude exuens, suum cognosceret promotorem: tandem ejus pertinaciâ cognitâ, audito quòd Fridericus Sicilia Rex apud Messanam erat, & cum Aragonum Regis sorore contraxerat, significavit ei, quòd si posset Alamanniam proficisci, mitteret per Apostolica scripta Prælati Germaniæ, ut eum Aquigrani coronarent in Regem. Quo facto Romam venire deberet, recepturus Imperii diadema. His autem cognitis, Fridericus statim lætam classem parari fecit, & mare navigans Gajetam applicuit. Prius tamen incosius timens casus, filium suum ex conthorali sua genitum in Regem Siculorum solemniter coronavit. Moratus est autem diebus pluribus apud Gajetam, timens Regnicolarum insidias, qui ad ejus necem æmulatione perfida asperrabant. Misit itaque ad Genuenses, ut armatis galæis recepturi eum Gajetam venirent. Quod & factum est. Mansit itaque apud Januam mensibus septem (**), nec eam exivit aliquando: timebat enim Ottonem, cui Pisani favebant. Qui Otto, cognitis Papæ promissionibus, quas fecerat Friderico, ad omnes partes Thuscæ & longius Nuntios & exploratores miserat, qui magnis precibus inducerent, & muneribus multis allicerent terrarum incolas, ut ipsius Friderici transitum observarent.

CAP.

Sol bodie, Sol ortus veri, sub luce diei: Filius hic hominis, Filius ille Dei.

(**) *In margine mensibus tribus.*

Y y

C A P. XXIV.

De coronatione Friderici in Alamannia.

Philippus interea Rex Francorum hujus nominis III. audito Friderici adventu in Genuensi Civitate, profecturi Alemanniam ad suscipiendam Romani Regni coronam, quòdque Otto ipsius Philippi hostis Friderici processibus infidiabatur, hortatus est Genuenses per solemnes Legatos & literas, quòd ad expeditionem Friderici viriliter, celeriter, & efficaciter intenderent, ut posset Alemanniam proficisci, sperarentque ex hoc ab ipso Philippo digna pro meritis reportare. Procuratore igitur Genuensium cum Longobardis, maximè Bonifacio Marchione Montisferrati, Papiensibus, & Cremonensibus, idem Fridericus Alemanniam perrexit, & Aquilgrani coronatur in Regem. Qui post hæc statim Crucis insignitus caractere, transfretandi votum emisit in Terræ promissionis subsidium. Archiepiscopi quoque & Episcopi Germaniæ eidem ex mandato Apostolico adhæserunt. Magna etiam pars Regni, totaque Lotharingia. In exitu autem de Civitate Genuensi, concomitatus Legato Papæ, & Marchione Montisferrati, & Comite Sancti Bonifacii, & Papiensibus, & Cremonensibus Legatis, transivit per Montemferratum, & Alit Civitatem applicuit. Deinde Papiam veniens à Clero & Populo magnificè receptus est. Et quum vellent concomitantes cum Cremonam ducere, Mediolanenses & Placentini, qui Ottoni adhærebant, summè indignati fuerunt. Unde emissio Mediolanensium Carrocio, & eductis copiis omnibus, Mediolanenses & Placentini ad impediendum Friderici iter, sese in Episcopatu Laudensi ad Lambri transitum pararunt. Sed Cremonenses & Papienses, his cognitis, eorum copias nocte ducentes, quum Papiense Fridericum usque ad Lambrum conduxissent, Cremonenses ipsum Fridericum recipientes, Cremonam duxerunt. Qui inde secedens, & Mantuam pergens, demum Veronam perrexit. Revertentes autem Papienses, Mediolanenses ex latibulis eos aggressi sunt, & victores facti multo ex Papiensibus trucidarunt, & quamplures Mediolanum victos duxerunt. Unde tan Imperator, quam Cremonenses contra Mediolanitas odium immortale conceperunt; sed vindictam cautè distulerunt. At Mediolanitas, qui semper immortalis odio totum genus Friderici Magni persecuti sunt cum Papiansibus auxiliantibus, olim Turres & Urbem Cremonæ complanarunt, non expectaverunt sibi bellum inferri; sed exercitu congregato fines Cremonensium aggressi sunt. Sed & Cremonenses eductis copiis multò minoribus, juramento firmaverunt, quòd si congressus fieret, nullus eorum prædæ vel homini capiendo vacaret, sed agmine confecto & indissoluto cuneos hostium penetrarent. Quum autem esset dies Pentecostes, supplicaverunt Cremonenses, ut propter diem sanctum differetur pugna saltem in crastinum. Quod quum illi negarent, Papiansibus cum illis congressi sunt, & breviter de illis triumpharunt. Nec multò post Mediolanenses, recollectis viribus, fines Papiensium intraverunt, qui eductis copiis eos aggressi sunt; & licet Mediolanitas ad retardandum eorum impetum, ignem domibus & castris imposuissent, ipsi tamen per medios ignes cum furore transeuntes, eos ab obsidione fugaverunt, multos ex eis interficientes, & multos capiën-

A tes. Sic igitur Mediolanenses bis eo Anno victi sunt, qui fuit Annus Domini MCCXIII. qui Ottoni deposito assistebant.

C A P. XXV.

De ascensu Friderici in Alamanniam.

Fridericus autem Alamanniam pergens, ut dictum est, coronatur in Regem. Contigit autem, quòd post coronationem, dum esset in Lotharingia, quæ sibi adhæserat, comperit insinuatione Militis cujusdam, quòd tractatu ad mortem proditus instanti nocte debebat interimi. Quumque sceleris hujus patratores ignoraret, & familiares timeret inimicos, consilio ejusdem Militis ipsa nocte, cunctis remotis arbitris, juvenem quemdam in proprio lecto locavit. Ipse verò post thalami ostia se occultavit. Horà autem noctis, qua cuncta spirantia servant silentium, dum proditores thalamum Regis ingressi, puerum sopore lecto detentum invenissent, opinati Regem dormientem esse, funestis eum gladiis occiderunt. Rex verò Fridericus ex latibulo profiliens, ad Militem vitæ Regiæ servatorem ex conducto confugit: qui cum multis militibus rei observans eventum, Regem expectabat. Sicque Rex exitum tristem proditionis evasit. Noctis tamen residuo, & die sequenti rumor insonuit, Regem Fridericum fuisse peremptum. Quod dum ad aures Philippi Regis Francorum pervenisset, vehementer contristatus est, Ottonis potentiam perhorrescens, qui eundem Philippum, eo quòd Friderico favebat, nimium habebat exosum. Sed quum non post modicum innotuisset eidem Regi Friderici salutem, illud magno amplexus est gaudio. Post hæc Fridericus, mediante Metensi Episcopo, apud Vallem Coloris cum Ludovico filio Philippi Regis Francorum, & Regni ejusdem Magnatibus, concilium celebravit Anno supramemorato. Percusserunt autem inter se fœdus amicitiae perpetuum, sicut fuerat inter prædecessores eorum.

C A P. XXVI.

De coronatione Friderici in Alamannia.

Orto denique prælio inter Regem Franciæ Philippum, & Regem Angliæ, cui Otto favebat, contigit Francorum Regem potiri victoria; unde Otto à prælio fugiens unà cum Duce Brabantiae, dum reversus esset in Alamanniam, Fridericus his cognitis contra eum copias suas eduxit. Quod audiens Otto, in Saxoniam apud fratrem suum confugit, quem Fridericus etiam insequutus in quodam Oppido illum obsedit, ubi morbo languescens diem clausit extremum. Prius tamen ea obsidione arctatus Imperiales infulas tradidit Friderico. Hoc igitur modo Fridericus in amfractuoso suæ promotionis primordio gravibus exasperatus injuriis, & dolis intestinis afflicto, tandem felici fortuna Imperium est adeptus. Procedente autem tempore, dum Legati transmarinæ gentis ad eundem Apostolicum venissent, nuntiantes ei afflictiones & angustias, quibus Christiani opprimebantur à Sarracenis, & ejus implorantes subsidium, Romanus Pontifex Honorius per Apostolica scripta Christianos universos ad passagium invitavit. Misit quoque Friderico, qui tunc in Alamannia erat, quòd Romam veniret, recepturus Imperii diadema, & subsequenter transfretaturus ad Terræ promissionis subsidium. Impera-

perator igitur, commisso filio suo Henrico Alamannæ Regno, Romam venit, ibique cum conjugē sua Constantia in Basilica Sancti Petri coronationis suæ recepit insignia, ætatis ejus Anno XXVIII. festo Lucie, restitutis tamen prius Civitatibus & Oppidis, quæ Romanæ Ecclesiæ usurpaverat Otto. Post hæc dum Papa Imperatorem requireret, ut trans fretationis iter arriperet, exculavit se Imperator, tum quod multi erant in Regno Siciliae Sarraceni, quos, quum ab Africæ Rege haberent subsidia, Regno ipso volebat excludere, hæsitans ne, ipso absente, res novas molirentur Regnicolæ; tum quod Apuliam & Calabriam ac etiam Siciliam libero nondum possidebat dominio; rebellium adhuc grassante perfidia: quibus ritè dispositis, se transfretaturum spondit. Pergens itaque Imperator Apuliam, Capuam venit. Regni autem multi Proceres, cognito quod Imperator Imperii assumeret insulas, supplices ad eum venientes, Terras, quæ in eorum potestate erant, ei tradiderunt: multi verò ejus horrentes potentiam, secesserunt ad partes ultramarinas. Quidam Templariorum Ordinem assumerunt; nonnulli ab Imperatore suspendio traditi sunt. Sarracenos quoque, qui in Regno Siciliae erant, cepit, & mittens eos in Apuliam, fundata magna Civitate in litore maris, statuit ibi colonos, quorum genus ibidem & in aliis Apuliæ partibus usque hodie perseverat.

C A P. XXVII.

Qualiter Imperator Regis Hierusalem filiam duxit uxorem, & discordia inter eos.

INter hæc urgentibus negotiis transmarinis, Johanne Hierusalem Rex Apuliam appulit; cujus adventum Imperator Fridericus lætanter excipiens, multis eum honoravit muneribus Anno Domini MCCXXII. Contigit autem, Rege Johanne inibi moram contrahente, Imperatricem Constantiam vita defungi. Procurante verò Romano Pontifice, idem Rex Johannes filiam suam unicam Imperatori Friderico spondit uxorem, magnis singulorum applausibus. Diligebant enim summo amore se se ad invicem Imperator, & Rex. Post hæc dum Rex ipse Romam profecturus esset, Imperator concomitatus est eum, quos Papa Innocentius hujus nominis IV. qui Honorio successit, obviam eis Urbe egressus cum processione solemnī recepit. Quumque Rex Johannes statum miserabilem Regni Hierosolymitani Papæ narrasset, profectus est ad Regem Francorum, Anglorum, & Hispaniarum, à quibus honorificè receptus, consummatisque feli iter, quæ sibi incumbabant, ductaque in uxore Helisabet filia Regis Gallicie, ad Imperatorem Apuliam est reversus. Misitque pro filia, Imperatori matrimonio, ut sponderat, traditurus; quam, dum venisset, Imperator sequenti anno suscepit in conjugem, & Imperiali eam insigniens diademate, effecit Augustam. His tandem solemniter gestis, dum Imperator Hierosolymitanum Johannem Regem adhuc in Regno Siciliae comorantem unicè diligeret, & summo eum honore tractaret, contigit, procurante hominis inimico fatore discordiæ, qui zelatus est mutuum sinceritatis affectum Imperatoris & Regis, Imperatorem in Regis neptem, quæ filiam Imperatoris uxorem concomitata fuerat, oculos impudicos injicere, & demum illiciti amoris excandescēte flamma cupidinis, florem ejus virginitatis eripit; unde sequutum est, ut Im-

Tom. IX.

A peratricem exosam habuerit. Quadam autem die dum Rex Johannes Imperatricis thalamum, visurus filiam, introisset, reperit eam moerentem & tristem. Quo percontante moeroris causam, non sine lacrymis & cordis angustia Imperatoris viri sui scelus genitori Regi narravit. Quod Rex audiens, contristatus valde, blandis tamen verbis consolatus est filiam. Quumque Rex ipse Imperatorem adiret, & Imperator ei assurgens salutationis proferret alloquium, salutationem ejus respuit, & torvo eum vultu respiciens, furibundo sermone ait: *Non est mihi illius optatio grata salutis, cujus fidem probro sceleris macula infecit.* Interminatusque est sibi statim necem inferre, nisi eum propria conscientia retraheret à delicto. Imperator verò, his auditis, Regem suspectum habuit & exosum; præcepitque ei, ut Siciliae Regnum exiret, qui egressus Langobardiam intravit, ubi receptus est tanto honore, ut eidem Langobardi obrulerint Regni conferre coronam. Rex verò gratias de oblati & collati agen, dixit se ideo nolle in Regno aliquid innovare, quum id ad Imperatricem ejus filiam pertineret.

C A P. XXVIII.

Qualiter Imperator cum Rege reconciliatus est.

INterea Imperator tumefacto corde ex improperiis, quæ à Rege Johanne audierat, Imperatri em multis affecit verberibus atque minis, ut ferè abortiretur foetus, quem gestabat in alvo. Post hæc in quodam oppido eam recludi mandavit. Quum autem agnovit, Regem Johannem esse in partibus Lombardiae jussit eam educi de carcere, & tamquam legitimam eam tractavit; timens quoque, ne Rex ipse Johannes Terram ejus invaderet, sciens eum Romanos & Langobardos favorabiles habere, misit ad eum Legatos per eisdem, insinuans se velle ad eum supplicem ire, omnem sibi præstaturum super commissis emendam. Rex autem contemplatione filiae motus, animum suum pacavit, & Imperatoris legationem admisit. Tunc Imperator collectâ gentium copiâ venit in Lombardia, intendens etiam rebelles sibi subjicere Langobardos. Quumque ad Regem Johannem supplex accessisset, Rex omnem sibi indignationem remisit, & pacem inter ipsum & Langobardos composuit, hoc adjecto, quod Langobardi tenerentur mittere, quingentos equites in passagio ultramarino, duobus ibi annis eorum sumptibus moraturos. His denique compositis, Imperator in Apuliam remeavit, Rex verò in Bononia pingui remansit, quem non multo post Innocentius IV. ad se vocavit, & universum Patrimonium Beati Petri in custodiam ei tradidit, concedens ei, ut universos redditus ejusdem Patrimonii ad proprios sumtus haberet. Inter hæc Imperatrix Regis Johannis filia filium enixa est nomine Conradum, & paulò post vita ipsa defungitur, cujus morte cognita pater ejus Rex Johannes contristatus est valde, in hoc tamen consolationem aliquam resumens, quod superstitem reliquerat sobolem.

C A P. XXIX.

Qualiter Papa excommunicavit Imperatorem.

INnocentius verò Papa hujus nominis IV. advertens aptum tempus imminere Passagii, Imperatorem iteratò requisivit, ut transfretationis

Y y 2

tionis suæ arrepto itinere debitum peregrinationis exleret: alioquin quod iustum super hoc esset, decerneret. Tunc Imperator se profecturum velle respondit, & diem generalis passagii statuens, per omnes Provincias Romani Imperii misit edictum, ut omnes Cruce-signati apud Brundisium cum omnibus eorum copiis convenirent. Classem quoque maximam, & grandem apparatus victualium parari mandavit. Quumque peregrini universi convenissent Brundisium, & omnia essent parata, Imperator cum reliquis ventis se commisit & mari. Ipse tamen Imperator galëam intrans, & universos præcedens, quum nox advenisset, clam retrocessit Brundisium; sed reliqui rei hujus ignari navigantes, & secundum ventum habentes, duce Deo, paucis diebus Acon pertigerunt. Papa verò cognito, quòd retrocesserat Imperator, turbatus est valde; seque delutum reputans, & peregrinos deceptos, protulit in eum excommunicationis sententiam. Imperator autem ad Soldanum, ut fertur, Nuntios suos misit, facturos cum eo pacem percussam. Qui quum rediissent, ipse statim abique conscientia Papæ iter transfretationis arripuit. Descendens quoque in Insulam Cypri, moratus est inibi diebus aliquibus, misitque ad Soldanum Ægypti Mareicallum suum cum gente non pauca ut percussæ pacis tractatum compleret. Qui veniens Acon multa cum Nuntiis Soldani habuit clandestina colloquia. Christiani autem, qui in Acon erant, Nuntios ad Papam miserunt, Mareicalli tractatus & colloquia clandestina ei referentes. Moratus itaque diebus aliquot Imperator apud Insulam Cypri, quum Mareicallus ipsius nuntiasset ei, quæ apud Soldanum tractaverat, ipse statim mare intrans pertransivit Acon. Post hæc misit Nuntios solemnes ad Innocentium Papam, quòd eum ab excommunicationis sententia liberaret, promittens se numquam ad cismarinas partes regressurum, donec omnem promissionis Terram à Sarracenorum perfidia liberasset, & in Christianorum potentiam redegisset. Papa verò respondit, se nullatenus eum absoluturum, quum versipellem & subdolum eum esse recognosceret, & Christianorum Fidei discrepantem. Mandavit insuper Papa Prælati transmarinis, ne ejus consiliis interessent, nec se illius actibus immisce-
rent.

C A P. XXX.

De pace inter Imperatorem & Soldanum.

Soldanus autem agnitâ discordiâ, quæ inter Imperatorem, & Romanum Pontificem, nec non Templarios, ac Cives urbis Acon succreverat, misit Imperatori, quòd conventiones se um initas servare non poterat, quum propter mortem Corradini fratris sui terram pro libito non posset disponere. Quo indignatus Imperator, juramentum emisit, quòd nisi conventiones cum eo initas adimpleret, de omni eum Regno suo exterminare contenderet. Erat autem pacis percussæ tractatus hujusmodi. Soldanus tenebatur restituere Christianis universam terram Hierosolymitanam, quam Christiani possederant, excepto Krach de Monte Regali, & tribus aliis oppidis sitis in terra Tyri, & Sagittæ: quæ tria Castra retinebant quidam Saracenorum Proceres. Oppidum verò Krach adeò inexpugnabile erat, ut quorumlibet obsidentium perseverantiam derideret. Mille Sarraceni moraturi erant in Templo Hierusalem, ita tamen quòd Christiani peregrini liberè & sine tributo possent illud intrare.

A Liceret quoque Imperatori reedificare Civitates & oppida, quæ ruinam passa fuerant in Regno Hierosolymitano; nulla tamen de novo fundare. Similiter & Sarracenis licitum esset in sibi retentis. Treugæ quoque decennales servari deberent. Sub his tandem conventionibus pax firmata est inter Imperatorem & Soldanum. Universi autem Sarraceni Hierusalem exiverunt, iis, qui in Templo moraturi erant, dumtaxat exceptis. Imperator quoque Civitatem Sanctam introiens coronatus ipsa Domina de *Latare*, mansionem Salomonis, quæ Templariorum erat, Sarracenis ad habitandum concessit. Habebat enim Templarios in speciali exilio ex discordia Papæ. Regiam verò Domum, quæ Turris David, hospitandam Alamannis concessit. Misit præterea Imperator literas ad Papam, & etiam filio suo, qui tunc in Alamannia erat, & etiam Regi Franciæ, significans eis pacem, quam cum Soldano composuerat. Hanc autem pacem non acceptavit Papa; sed misit iteratò literas Prælati Ecclesiarum, ut Imperatoris sententiam super excommunicatione latam publicare iteratò deberent, asserens, pacem ipsam discriminosam fore Christianis, eo quòd Sarraceni retinuerant sibi Templum. Præterea mandavit Regi Johanni, ut terram Siculorum Regni velut propriam, & non ad Imperii jura spectantem sibi procuraret acquirere. Quo mandato illectus, multas invasit Civitates & oppida in detrimentum Imperatoris.

C A P. XXXI.

De discordia inter Imperatorem & Regem Johannem.

His agnitis Imperator, relicto Balivo suo in Hierusalem, transfretavit, & in Apuliam venit, & statim mansiones Templariorum cum omnibus bonis eorum sequestrari mandavit, & eos eliminari de Regno. Congregavit insuper copiosum exercitum, & contra Regem Johannem sibi adversantem processit, misitque filio suo, ut de Alamannia omnibus eductis copiis properaret ad eum. Rex verò Johannes, his cognitis, sentiens se non posse Imperatoris potentiam reluctari, misit ad Regem Franciæ Ludovicum VIII. ut sibi succurreret. Contraxerat enim olim cum patre ejus Philippo amicam notitiam. Misit autem ei Ludovicus Rex Franciæ Belluacensem Episcopum cum non parva equitum comitiva. Imperator tamen Fridericus omnem, quam invaserat terram Rex Johannes, recuperavit. Dux quoque Austriæ, qui cum Imperatoris filio de Alamannia venerat, Romam perrexit ad Papam, procuraturus inter ipsum & Imperatorem pacis concordium. Quumque Dux ipse ad annuendum pacis tractatui Papam invenisset difficilem, tandem per ipsum Ducem certâ pacis formâ compositâ, & eo spondente, quòd ipsam Imperator servaret, Papa annuente, missi sunt à Papa duo Cardinales ad Imperatorem; qui compositioni Ducis condescendentes, Duce ipso procurante, Imperator ab excommunicatione absolutus est, & inter ipsum & Papam reformata concordia. *Hæc ex Historia de Passagio ultramarino traducta sunt, quam composuit Bernardus Thesaurarius.* Per hæc autem & alia, quæ à diversis Scriptoribus recitantur, patet, inter ipsum Imperatorem Fridericum Secundum, & nonnullos Romanos Pontifices perni iofissimam Urbi & Orbi convaluisse discordiam. Nam Honorius Papa hujus nominis III. qui

qui Fridericum ipsum coronaverat Imperatorem, adhuc Ottone vivente, eundem tamquam sibi rebellem anathemati supposituit, & omnes Barones ab ejus fidelitate abolvit. Gregorius quoque IX. ejusdem successor, Honorii sententiam, quam idem Honorius contra Imperatorem ipsum fulminaverat, roboravit.

CAP. XXXII.

De discordia inter Imperatorem & Papam.

HÆc autem orta inter Imperatorem ipsum & Gregorium Papam discordia, magnarum cladum fuit initium. Suggestunt quidam, hanc fuisse inter eos causam dissidii. Gregorius, ut ajunt, cum Imperatore affinitatem contrahere voluit. Fridericus hoc ut filiis placeret, persuadere non potuit. Mandavit Imperatori Papa, ut cum exercitu succurreret Terræ Sanctæ. Exsequutus est Imperator mandatum. Quumque cum exercitu esset in Syria, Papa per Ducem suum pene totam Apuliam de potestate illius eripuit. Quo comperto Imperator cum Sarracenis inducias bello fecit, & celeriter actuaria navi vetus Italiam petit. Pauca oppida, quæ sibi in fide perstitierant, confestim recepit. Cetera in brevi in ditionem habuit, vel expugnavit. Dehinc hostis fuit Romani hujus Pontificis. Hæc causa suggeritur à quibusdam. Ceterum dissidii ab aliis dicitur. Ajunt enim, Fridericum adeptum Imperium, studio Rectorum Ecclesiæ & pacto tunc jurasse Ecclesiam fovere, & exercitum Christianum in Terram-Sanctam ipsummet adducere. Quum ille id agere tergiversando prorogaret diu & diu, mandatum habuit efficaciter à Papa, ut ad certum terminum trans mare exercitum duceret. Inventus, ut ajunt, transivit. Bello Sarracenis non fuit infestus, quin immo diu repertas literas ejus, & traditas Romano Pontifici, quibus apparebat, amicum eum factum esse Solvano, & clam eum fovere; eoque ejus Regnum in Apulia impetum esse à Duce missis à Papa. Talia adstruuntur utrinque. Scit Deus, quis justius induit arma. Demum Innocentius hujus nominis IV. Gregorio succedens, quum jam Imperator duos ex Cardinalibus fervaret in vinculis, nec in Italia posset Papa Imperatori obsistere, Genuam petiit, inde Lugdunum, quò Concilium Anno Domini MCCXLV. convocavit. Ad quod Imperator aliquot Cardinales, & Prælatos pergentes cepit, asserens eos ad insidias ejus niti. Tandem ad Concilium illud personaliter citatus, ut dicitur, ire contempsit. Unde Papa contra ipsum tulit sententiam, & tamquam de multis calumniarum, eum privavit Imperio, cujus sententiæ sequitur exemplum.

CAP. XXXIII.

Sententia depositionis lata in Fridericum II. Imperatorem.

Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi ad rei memoriam sempiternam. Ad Apostolicæ dignitatis &c. Sanè quum dira guerrarum commotio nonnullas professionis Christianæ provincias diutius afflixisset, nos ad Fridericum dictum Imperatorem, & Principem secularem, hujus dissensionis & tribulationis auctorem, à felicitatis recordationis Gregorio Papa prædecessore nostro pro suis excessibus anathematis vinculo innodatum, spe-

„ ciales Nuntios nostros, & magnæ auctoritatis
 „ viros, videlicet venerabiles fratres P. Aba-
 „ nensem, Guilielmum Sabinensem Episcopos,
 „ ac dilectum filium Willelmum Basilicæ duo-
 „ decim Apostolorum Presbyterum, Cardinales,
 „ qui salutem zelabantur ipsius, duximus desti-
 „ nandos; facientes sibi proponi per ipsos, quòd
 „ Nos & Fratres nostri, quantum in nobis
 „ erat, pacem per omnia secum habere, nec
 „ non cum omnibus hominibus optabamus. Pa-
 „ rati enim eramus sibi pacem, & tranquilli-
 „ tatem dare, ac Mundo etiam universo. Et
 „ quia Prælatorum, Clericorum, omniumque
 „ aliorum, quos detinebat captivos, & om-
 „ nium tam Clericorum, quàm Laicorum, quos
 „ ceperat in Galæis, restitutio poterat esse pa-
 „ cis plurimum inductiva, quum ut illos resti-
 „ tueret, hoc idem tam ipse, quàm Nuntii sui,
 „ antequam ad Apostolatus vocati essemus offi-
 „ cium, promisissent. Rogari & peti fecimus
 „ per eosdem, ac proponi insuper, quòd iidem
 „ pro nobis parati erant audire ac tractare pa-
 „ cem, ac etiam audire satisfactionem, quam
 „ vellet facere idem Princeps de omnibus, pro
 „ quibus erat vinculo excommunicationis ad-
 „ strictus; & offerri præterea, quòd si Ecclesia
 „ in aliquo contra debitum læserat, quòd non
 „ credebat, parata erat corrigere, ac in statum
 „ debitum reformare. Et si diceret ipse, quòd
 „ in nullo contra justitiam læserat, vel quòd
 „ Nos eum contra justitiam læsissemus, parati
 „ eramus vocare Reges, Prælatos, & Princi-
 „ pes tam Ecclesiasticos, quàm Seculares ad
 „ aliquem tutum locum, ubi per se vel solem-
 „ nes Nuntios convenirent. Eratque parata Ec-
 „ clesia de consilio Concilii sibi sati facere, si
 „ eum læsisset in aliquo, ac revocare senten-
 „ tiam, si quam contra ipsum injustè tulisset,
 „ & cum Dei mansuetudine & miseriordia,
 „ quantum cum Deo & honore suo fieri pote-
 „ rat, recipere de injuriis & offensis ipsi Eccle-
 „ siæ, siveque per eum irrogatis satisfactionem
 „ ab ipso. Volebat etiam Ecclesia omnes ami-
 „ cos suos sibi adherentes in pace ponere, ple-
 „ naque securitate gaudere, ut nunquam hac
 „ ratione & occasione possent aliquod persona-
 „ rum vel rerum subire discrimen. Et licet sic
 „ apud eum pro pace paternis monitis & pre-
 „ cum curarem insistere lenitate, idem tamen
 „ Pharaonis imitatus duritiam, & obrutans
 „ more aspidis aures suas, preces hujusmodi
 „ & monita elata obstinatione despexit.

Et infra:

„ Propter quod non valentes absque gravi
 „ Christi offensa ejus iniquitates amplius tole-
 „ rare, cogimur urgente Nos conscientia justè
 „ animadvertere in eundem. Sed & ut ad
 „ præsens de ceteris ejus sceleribus, quatuor
 „ gravissima, quæ nulla possunt tergiversatione
 „ celari, commisit. Dejeravit enim multotiens
 „ pacem quondam inter Ecclesiam reformatam
 „ & Imperium, temerè violando &c. & infra;
 „ perpetravit etiam sacrilegium, capi faciens
 „ Cardinales Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac alia-
 „ rum Ecclesiarum Prælatos & Clericos, Reli-
 „ giosos & Seculares, venientes ad Concilium,
 „ ad quod idem Prædecessor noster eos duxerat
 „ convocandos &c. & infra. De Hæresi quo-
 „ que non dubiis & levibus, sed evidentibus
 „ argumentis suspectus habetur &c. & infra:
 „ Præter hæc Regnum Sicilia, quòd est specia-
 „ le patrimonium Beati Petri, & quòd idem
 „ Princeps ab Apostolica Sede tenebat in Feu-
 „ dum, jam ad tantam in Clericis & Laicis

„ exi-

„ exinanitionem, servitutemque indegit, quod
 „ eis pæne penitus nihil habentibus, & omnibus
 „ exinde ferè probis ejectis, illos, qui reman-
 „ serunt ibidem, sub servili quasi conditione
 „ vivere, ac Romanam Ecclesiam, cujus sunt
 „ principaliter homines & vassalli, offendere
 „ multipli iter & hostiliter impugnare compel-
 „ lit. Possent etiam meritò reprehendi, quòd
 „ mille florenorum annuam pensionem, inquam
 „ pro eodem Regno ipsi Ecclesiæ Romanæ te-
 „ netur per novem annos & amplius solvere
 „ prætermisit. Nos itaque super præmissis &
 „ quampluribus aliis ejus nefandis excessibus,
 „ cum Fratribus nostris & Sacro Concilio deli-
 „ beratione præhabita diligenti, quum Jesu
 „ Christi vices, licet immeriti, teneamus in
 „ terris, nobisque in Beati Petri persona sit di-
 „ ctum: *Quodcumque ligaveris super terram,*
 „ *erit ligatum & in cælis, & quæcumque sol-*
 „ *veris super terram, solutum erit & in cæ-*
 „ *lis:* memoratum Principem, qui se Imperio,
 „ & Regnis, omnique honore & dignitate red-
 „ ditit tam indignum, quique propter suas ini-
 „ quitates ad eò ne regnet vel imperet, est
 „ abjectus, suis ligatum peccatis & abjectum,
 „ omnique honore & dignitate privatum à Do-
 „ mino ostendimus & denuntiamus, & nihilo-
 „ minus sententiando privamus. Omnes, qui ei
 „ juramento tenentur fidelitatis adstricti, à ju-
 „ ramento hujus perpetuò absolventes, auctori-
 „ tate Apostolica firmiter inhibendo, ne quis-
 „ quam de cetero sibi tamquam Imperatori vel
 „ Regi pareat, vel intendat; & decernendo
 „ quoslibet, qui deinceps ei velut Imperatori
 „ vel Regi consilium vel auxilium præstiterint,
 „ seu favorem, ipso facto excommunicationis
 „ vinculo subja ere. Illi autem, ad quos in eo-
 „ dem Imperio Imperatoris spectat electio, eli-
 „ gant liberè successorem. De præfato Siciliae
 „ Regno providere curabimus cum eorundem
 „ Fratrum nostrorum consilio, sicut videbitur
 „ expedire.

Exemplar autem Literarum, quas ad sui ex-
 culationem idem Fridericus Imperator super
 ipsa depositionis sententia lata in Concilio Lug-
 dunensi Anno Domini MCCXLV. Regi Franco-
 rum Ludovico hujus nominis IX. nunc ab Ec-
 clesia canonizato, misit, tale est.

C A P. XXXIV.

Excusatio Imperatoris ejusdem super ipsa sententia.

„ **E**T si causæ nostræ justitiam per vulgaris
 „ famæ præloquium, & multorum veridi-
 „ ca testimonia nuntiorum ad Serenitatis vestræ
 „ notitiam pervenisse credamus, quia tamen
 „ *Segnius irritant animum demissa per aurem,*
 „ *Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus*
 „ ipsam puram & nudam veritatem, proces-
 „ sus videlicet, quem erga nos hæcenus Sum-
 „ mi Pontifices habuerunt, vestro conspe-
 „ ctui præsentamus. Ad cujus inspectionem ple-
 „ nariam & attentam de tot temporibus & die-
 „ bu vestris negotiis deputatis unum sufficiens
 „ tempus & diem nobis affectio vestra conce-
 „ dat. Quod si licuerit diligenter attendere,
 „ consilia regia rectè considerent, si fuerit in
 „ prædecessoribus nostris rectitudinis zelus, si
 „ in nobis tot & tantis injuriis lacescit justa
 „ debuerat aut debeat defensio denegari; si
 „ demum Christi Vicarii Christi vices imple-
 „ verint, & si Petri successores ejus imitentur

„ exemplum. Considerent etiam quo jure cen-
 „ feri debeat processus hujusmodi contra nos
 „ habitus, vel quo nomine debeat nuncupari.
 „ Si dici sententia valeat, quam Judex incom-
 „ petens promulgavit; nam etsi nos nostræ Ca-
 „ tholicæ Fidei debito suggerente manifestissime
 „ fateamur, collatam à Domino Deo sacrosan-
 „ ctæ Romanæ Sedis Antistiti plenariam in spi-
 „ ritualibus potestatem, quantumcumque, quod
 „ absit, sit ille peccator, & quod in terra liga-
 „ verit, sit ligatum in cælis, & quod solverit,
 „ sit solutum, nusquam tamen legitur divina
 „ vel humana sibi lege concessum, quòd trans-
 „ ferre pro libito possit Imperium, aut de pu-
 „ niendo temporaliter in privatione Regnorum
 „ Regibus & Principibus judicare. Nam licet
 „ ad eum de jure & more majorum consecratio
 „ nostra pertineat, non magis ad ipsum deposi-
 „ tio seu remotio pertinet, quàm ad quoslibet
 „ Regnorum Episcopos, qui Reges suos, pro
 „ ut assolent, consecrant & inungunt. Vel esto
 „ sine præjudicio nostro, quòd habeat hujusmo-
 „ di potestatem, estne istud de plenitudine po-
 „ testatis ipsius, quòd nullo prorsus ordine juris
 „ servato, animadvertere possit in quoslibet,
 „ quos asserit suæ jurisdictioni subiectos? Pro-
 „ cessit enim contra nos nuper, ut dicitur, non
 „ per accusationis ordinem, quum nec accusa-
 „ tor comparuisset idoneus, legitimo denuncia-
 „ tore cessante, ne per inquisitionis modum,
 „ quam clamorosa insinuat non præcessit; quum
 „ etiam nullorum inquisitorum, & nullarum in-
 „ quisitionum nobis facta fuerit copia, si qui
 „ fortè fuerunt, quum nonnulli fuerint publicè
 „ per hujusmodi Judices ad inquisitionem addu-
 „ cti. Asserit enim omnia fore notoria, quæ
 „ nos notoria esse negamus, quum per legiti-
 „ mum testium numerum non probentur. Sic
 „ enim quilibet Judex per se posset solummodo
 „ asserendo notorium, ipse juris ordine quem-
 „ libet condemnare. Insurrexerunt in nos siqui-
 „ dem in Con ilio, si ut dicitur, aliqui testes
 „ iniqui, sed valde perpauca, quorum aliquos
 „ veluti Calimensem Episcopum, suis fratre vi-
 „ delicet & nepote per nos ex causa proditio-
 „ nis ad suspendium legitime condemnatis, of-
 „ fensa rationabilis nobis reddidit odiosum.
 „ Alios tamquam ex ultimis partibus Hispaniæ
 „ prodeunte, Tarraconensem scilicet, & Com-
 „ postellanum Antistites, negotiorum Italiæ ne-
 „ scios & ignaros, natalis zonæ longinquitas,
 „ & eorum venenosæ subornationis inductio no-
 „ stræ justitiæ fecit infestos. Sed & esto sine
 „ præjudicio nostro, quòd legitimi fuerint, sub-
 „ sistentibus testibus, actore, & judice, defuit
 „ reus, qui vel præsens, vel contumaciter ab-
 „ sens, secundum justitiam debuit condemnari.
 „ Citati namque fuimus in prædicatione sua,
 „ sicut audivimus, licet prorsus informiter;
 „ quòd ipsi citanti & aliis nullis omnino personis
 „ aut causis expressis facturi justitiam deberemus
 „ per nos vel responsales idoneos comparere.
 „ Præsentes profectò citati non fuimus, sed ex
 „ justis causis absentes, à quarum allegationi-
 „ bus nostri legitimi responsales fuere repulsi.
 „ Nec absentes contumaciter fuimus, quum
 „ præter id quòd nulla fuerit citatio, ut est di-
 „ ctum, & ideo, pro ut ordo juris exposulat,
 „ locum citatio non haberet. Contumaciam
 „ nostram Magister Thaddæus de Sueffa magis
 „ Curie nostræ Judex, fidelis noster, & plenæ
 „ procurationis mandatum excusat; cujus au-
 „ ctoritas, pro eo quòd fuerat criminale judi-
 „ cium, ad quòd frustra Procurator intervenit,
 „ nul-

„ nullatenus enervatur : quum ipsius citationis
 „ tenor, qui nos aut procuratores nostros exi-
 „ git, manifestè contrarium dedisset intelligi,
 „ videlicet quòd contra nos non criminaliter,
 „ sed civiliter fuisset agendum.
 „ Prædictis & omnibus absque nostro præju-
 „ dicio circumscriptis, dato sine præjudicio,
 „ quòd manifestè fuerimus contumaces, non est
 „ ita legitimæ contumaciæ poena, quòd dela-
 „ tus, aut accusatus, & contumax privato vel
 „ publico iudicio, nullo de sua causa discusso,
 „ per diffinitivam sententiam debeat condem-
 „ nari. Sunt etenim etiam & aliæ poenæ con-
 „ tumacium Civilibus Legibus & Canonibus in-
 „ talibus introductæ. Denique posito, quòd
 „ omnia prædicta juris præsidio fulciantur, licet
 „ irrefragabilia causæ nostræ deficiant, ipsius
 „ pronuntiationis tenor ipsam sententiam esse
 „ nullam ostendit, per quam non Procurator
 „ noster præsens, sed & nos absentes existimus
 „ condemnati. Quam ipso iure nullam esse sen-
 „ tentiam, Leges & jura quælibet manifeste
 „ declarant. Evidentes quoque processus, &
 „ præcedentes iniquitatem causæ notant, quas
 „ dicta sententia comprehendit: multiplex per-
 „ jurium videlicet de sacramento pacis præstito
 „ per nos, si ut asserit, non servato; præterea
 „ demania nostra per privilegia Divorum Au-
 „ gustorum & nostræ Ecclesiæ Romanæ conces-
 „ sa, violenter à nobis postmodum occupata;
 „ de Cardinalibus & Prælatibus captis, ad Con-
 „ cilium convocatis; de quibusdam Ecclesiis &
 „ Ecclesiarum Prælatibus, rebus, & Cleri is Re-
 „ gni nostri per Officiales de Regno nobis ab-
 „ sentibus violatis. A quibus omnibus nos in-
 „ corruptibilis veritas & publica monumenta
 „ defendunt, pro ut seriatim hæc omnia fida
 „ relatio latoris præsentium, ac ipsorum muni-
 „ mentorum tenor manifestissimè profitetur.
 „ Quamquam ad tam diræ sententiam poenæ, si
 „ tamen sententia dici potest, quæ contra nos
 „ præcipitata dignoscitur, in prædictis Venera-
 „ bilem Frisingensem Episcopum, dilectum
 „ Principem, Fratrem H. Magistrum Domus
 „ Sanctæ Mariæ Theutonicorum, & Magistrum
 „ Petrum de Vineis magnæ Curie nostræ Ju-
 „ dicem, dilectos fideles nostros, quos ultimò
 „ pro omnimoda consummatione pacis tractatæ
 „ ad Concilium mittebamur, saltem per tri-
 „ duum, ad multorum Nobilium & quamplu-
 „ rium Prælatorum instantiam Summus Pontifex
 „ noluit præstolari; non expectato etiam Ma-
 „ gistro Gualtero de Oera, Capellano, Nota-
 „ rio, & fidei nostro, qui de consententia Sum-
 „ mi Pontificis, & quorundam ex Fratribus ad
 „ nos missis per viginti dies expectari debuit.
 „ Nec fuit solummodo per biduum, quo tem-
 „ pore prædicti processus iniqui * Lugdunum
 „ distabat, ad multam Nobilium & quamplu-
 „ rium Prælatorum instantiam expectatus. Nec
 „ quod de cessatione Censuum adjicitur pro Re-
 „ gno Siciliae, nos ab ipsius Regni dominio vel
 „ jure seclatit; quem censum ante discordiam
 „ inter nos & Ecclesiam, absentes a Regno
 „ solvi mandavimus, pro ut literæ nostræ inter-
 „ rationes Rationalium inventæ manifestè de-
 „ clarant. & quem pro tempore suprascripto,
 „ Domino Deo teste, usque in præsentem diem
 „ credimus exsolutum, præsertim quum à no-
 „ bis nunquam exstiterit requisitus. Post discor-
 „ diam verò censum eundem consignatum Præ-
 „ latorum, & publicarum personarum sigillis
 „ apud Ædes sacras deponi mandavimus, &
 „ hodie depositum conservatur.

A „ Apparet nihilominus animosa & ampullosa
 „ non minus ex ipsius inflictæ poenæ severitate
 „ sententia, per quam Imperator Romani Im-
 „ perii auctor & Dominus lætæ Majestatis cri-
 „ mine dicitur condemnatus, per quam fit ri-
 „ diculosè legi subjectus, qui legibus omnibus
 „ Imperialibus est solutus. De quo temporales
 „ poenæ sumendæ, quum per temporalem or-
 „ dinem superiorem non habeat, nec sunt in
 „ homine, sed in Deo. Spirituales autem poe-
 „ nas per Sacerdotes nobis personas indicen-
 „ das tam pro contemptu clavium, quam pro
 „ aliis transgressionibus humanè pattatis nedum
 „ à Summo Pontifice, quem in spiritualibus
 „ Patrem nostrum & Dominum profitemur,
 „ si tamen nos in filium debita relatione co-
 „ gnoscatur, sed & per quemlibet Sacerdotem
 „ reverenter accipimus, & devotè servamus.
 „ Ex quibus omnibus manifestè liquet, quòd
 „ hi potius ignominiosè, quam justè habendos
 „ nos duxerunt de Catholica Fide suspectos,
 „ quam nos teste Summo Jure in omnibus &
 „ singulis ejusdem Articulis secundum univer-
 „ sals Ecclesiæ disciplinam & approbatam San-
 „ ctæ Ecclesiæ Synodum & Symbolum, firmi-
 „ ter credimus, & simpliciter confitemur. Ani-
 „ madvertat igitur industria Regia, si prædi-
 „ ctam nullam sententiam ipso iure, nullum
 „ processum servare, non minus in nostram,
 „ quam omnium Regum & Principum, ac qua-
 „ rumlibet temporalium dignitatum perniciem,
 „ debeamus. Advertat & aliud, qualis ex istis
 „ initiis exitus expectatur. A nobis incipitur,
 „ sed noveritis, quòd finietur in vobis; quia
 „ nostrâ potentia conculcatâ, resistantiam ali-
 „ quam non expectant. Vestram igitur justiti-
 „ am in causâ nostra tuentes, vobis & vestris
 „ heredibus à lege providere. Nec illud comi-
 „ timus, quin fidei vestræ constantiam ex con-
 „ fœderatione tractata nobiscum ad præsens
 „ fiducialiter requiramus, ut nedum adversario
 „ nostro, aut Nuntiis, aut Legatis ipsius oc-
 „ cultè vel publicè faveratis, quin nobis potius
 „ toto posse viriliter assistatis; nullum omnino
 „ Nuntium populum vestræ ditioni subjectum in
 „ dispendia nostra convertere molientem aliqua-
 „ tenus admittentes; pro certo scituri, quòd
 „ per nos, in quibus inchoata est tantæ teme-
 „ ritatis audacia, quæ ad depositionem nostram,
 „ velut cujuslibet Sacerdotis auctoritate suâ
 „ vim ditionis ostendit, taliter assistente nobis
 „ dextera Regis Regum, quem semper justitiâ
 „ committatur, istis præcipuis occurreretur, dum-
 „ modo se nobis illorum potentia non opponat,
 „ Regum & Principum scilicet, quos commu-
 „ niter causa nostra contingit, & quorum non
 „ minus vertitur interesse, quum nostrum, quòd
 „ vobis & aliis Orbis terræ nobilibus causam
 „ justî timoris in talibus nostrâ defensionem re-
 „ linquit. Inviti tamen hoc facimus teste Deo;
 „ sed necessariò provocati, veluti qui peste mul-
 „ tiplici Christianitatem nostris temporibus vi-
 „ demus attritam. Ad cujus auxilium unâ vo-
 „ biscum, pro ut etiam nuperrimè scripsimus,
 „ totis nos intendere viribus sperabamus. Re-
 „ quirat autem de manibus ejus hoc Dominus,
 „ qui tanto discrimini materiam subministrat.
 „ Datum Anno Incarnationis Dominicæ MCC-
 „ XLV. mensis Septembris . . III. Indictione,
 „ Imperii nostri Anno Regni Hierosoly-
 „ mitani Anno Siciliae verò
 „ De isto autem Innocentio idem Imperator fu-
 „ turorum quodam præfagio, quum quidam sibi
 „ congratularentur, quòd ille, cui faverat, publi-
 „ ma-

matus fuerat in Papatu, ægro vultu ait: *amicum perdidisti; qui quondam mihi amicus fuit, adversarius dirus erit*. Nec eum sefellit opinio; nam vix biennio latuit inter eos similtas. Mox alterutrum adversati sunt palam cum maximo Christianorum discrimine.

C A P. XXXV.

De infelicitate ejusdem in filiis.

Hunc etiam Fridericum Imperatorem, quamquam in filiorum sobole læta foris sibi arripit, in uno tamen eorum fuit infelicitè novercata. Nam Henricum primogenitum suum Anno Christi MCCXXIX. qui fuit Imperii ejus XVIII. carcere trussit, quia contra eum res novas moliens, tractaverat cum Gregorio Papa IX. abjecto patre potiri Imperio, quo carcere vitam finivit. Licet autem suis demeritis Henricus iste sic miserè occubuerit, Imperator tamen eo merito Regem imitatus David super Absalone primogenito, de ipsius sublacione paternum affectum non exiit, ut ejus sequens docet Epistola, quæ talis est. „ Misericordia pii Patris, & fœderis veri Judicis exuberante judicium, Henrici nostri primogeniti filii fatum lugere compellimur, lacrymarum ab intimis adducente natura diluvium, quas offensæ dolor justitiæ rigor intrinsecus firmabant. Mirabuntur forsitan diri Patres, invictum publicis hostibus Cæsarem dolore domestico potuisse convinci. Subiectus tamen cujuslibet Principis animus, quantumvis rigidæ naturæ dominantis imperio, quæ vires suas exercens in quoslibet, Reges & Cæsares non agnoscit. Fatemur, quod qui vivi Regis supplicatione flecti nequivimus, sumus ejusdem filii casu commoti. Sumus tamen eorum nec primi, nec ultimi, qui transgredientium filiorum detrimenta pertulerunt, & verò postmodum eorum funera deplorarunt. Luxit namque David primogenitum Absalonem, & in Pompeji generi sui fortunam & animam foci persequentis magnificus ille Julius Cæsar paternæ pietatis officio lacrymas non negavit. Nec dolor acerrimus ex transgressione conceptus, est parentibus efficax medicina doloris, quod in obitu filiorum natura perurgente non doleant contra naturam irreverenter offensi. Volentes igitur, & etiam non valentes circa prædicti filii nostri funus omittere quæ sunt patris, fidelitati vestræ præcipiendo mandamus, quod ejus exsequias cum omni devotione celebrantes, animam ejus cum decantatione Missarum & aliis Ecclesiasticis Sacramentis Divinæ misericordiæ commenderis, manifestis indicibus ostendentes, quod sicut in gaudiorum tripudiis exultatis, sic & doloribus nostris flebiliter condoletis. „ In alio quoque ejus filio etiam adversata est illi fortuna. Nam Anno Christi MCCXLIX. Bononienses in agrum Mutinensem duxerunt exercitum. Henricus verò Rex Sardinie Friderici Imperatoris filius ex concubina Cremonensi, illò repentino gressu & propero equitatum duxit, & modica requie lassus equis indulta Mutinæ, Bononiensium petit exercitum. Confertâ pugna Hencii exercitus in fugam convertitur: ipse Rex captus longâ, honestâ tamen, carceris custodiâ (*) à Bononiensibus servatur publico Palatio, in quo & terminum vitæ dedit.

(*) *In margine additur*. Hic cadit Epistola Friderici ad Bononienses, & responsio.

(**) Si quis de hac victoria plenius scire desiderat,

C A P. XXXVI.

De obsidione quarundam Civitatum Italiae.

Fridericus iste transiens per urbem Venetias Anno Christi MCCXXXIII. in Foro-Julii fœdus & amicitiam cum Ecellino de Romano Tyranno in Verona, Vicentia, & Padua sanxit. Sequenti anno Vicentiam occupat, & in Germaniam transit. Alio verò anno ipse Imperator de Germania in Italiam veniens, apud Curtem-Novam Mediolanenses bello impetit, & prælio fortiter expugnavit (**). Eorum Rectorem, scilicet filium Ducis Venetiarum de familia Teupulorum, bello captum suspendio perdidit; multos ex eis Nobiles in Apuliam captivavit. Currum eorum captum Romam in signum victoriæ titulo tali transmisit.

Urbs decus Orbis ave: victus tibi destinor ave Currus ab Augusto Friderico Cæsare iusto.

Fle Mediolanum; nam sentis spernere vanum, Imperii vires proprias tibi tollere vires.

Ergo triumphorum Urbs memor esse priorum, Quos tibi mittebant Reges, qui bella gerebant.

Anno verò Christi MCCXXXVIII. idem Imperator Civitatem Brixiam obsedit, & tamen voti sui compos non exstitit. Subsequenti quoque anno Paduam venit, & spretis Azzone Marchione Estensi, ac Rizardo Comite de Sancto Bonifacio Veronensi, fœdus & amicitiam cum Ecellino de Romano, atque Salinguerra de Ferraria sanxit. Gregorius Papa contra ipsum Imperatorem excommunicationis, ut dictum est, sententiam promulgavit: omnes Proceres à juramento fidelitati, quod Imperatori præstiterant, absolvit. Gregorium quoque de Monte-Longo in Italia Legatum constituit, ut in omnibus, conatibus Imperatoris obsisteret. Anno demum Christi MCCXLI. Imperator ipse Faventiam obsedit, qua tandem potitus est. Fertur duos cives ejusdem Urbis Hæreticorum sectæ clam nocte ad eum venisse, qui ab eo percontati quanam essent, aut quid afferrent, dixerunt: *Nos de numero bonorum hominum sumus tibi fideles in omnibus: quos quum sprevisset, dicitur respondisse: Utinam Rectores Ecclesiæ, qui mihi adversantur, sic rectè agerent, quemadmodum rectè credunt*. Anno verò Christi MCCXLV. Gregorius Papa Lugduni, ut dictum est, Concilium celebrans, Imperatorem citavit, & venire contemnentem privavit Imperio.

C A P. XXXVII.

Obsidio Parmæ.

Sequenti verò anno Landgravius in Germania Princeps operâ Ecclesiæ Romanæ electus Imperator, contra Conradum Friderici filium duxit exercitum. Qui anno altero fato concessit. Post quem eligitur Guilielmus Hollandiæ Comes, qui mox in brevi à Frixonibus est occisus. Fridericus verò Imperator de Apulia venit in Æmiliam, Civitati Parmæ infestus, quam Anno Christi MCCXLVIII. maximis copiis obsedit. In cujus suburbiis Civitatem condidit, quam Victoriam appellavit, statuens animo urbe Parmâ subversâ, eam, quam condiderat, inclytam & populosam facere, multitudine Civium urbis subvertendæ. Huic rei Cremonenses maximè erant

legat Epistolas, quas dictavit Petrus de Vinctis: *Exultet &c.* Et *Quia nostra nitor conscientia &c.*

erant subsidio. Ceterum Bononientes, Mantuani Ferrarientes, & ceteri, qui advertebantur Friderico, Parmensibus erant auxilio. Interea dum Fridericus solatio aucupii abesset à castris, & plurima pars Cremonensium repatriasset, priusquam alii successuri in locum ipsorum ad obsidionem venissent (murabantur enim per vices) Cives Parmenses uno agmine portas erumpunt, novam Civitatem impugnant, capiunt, diripiunt, incendunt. In qua opima spolia habuerunt, inter quæ Coronam Imperialem, quam usque ad Henrici VII. tempora servantes, eidem Henrico Imperatori in castris apud Brixiam obtulit per solemnes Nuntios illustris Dominus Ghibertus generosæ prosapiæ de Corrigha, Civitatis Parmæ Dominus generalis. Currum Cremonensium capiunt. Fridericus viso eminens fumo Cremonam aufugit.

C A P. XXXVIII.

De Legibus ab eodem Imperatore contra Hæreticos conditis.

Fridericus iste Secundus nonnullas contra Hæreticos severissimas condidit Leges, quas in volumine Codicis iussit annotari, ac in Statutariis sive Capitulariis Civitatum habentur à pluribus. In quibus Legibus Patarenos, Speronistas, Leonistas, Arianistas, Circumcisos, Passaginos, Josephinos, Cartanenses, Albanenses, Franciscos, Barmarolos, Commixtos, Waldenses, Bulgaros, Cornellos, Warmos, Orteolos, Cumillos de Aquanigra, & omnes Hæreticos utriusque sexus quocumque nomine censeantur, perpetua damnavit infamia, diffidavit, atque bannivit; & qui inventi fuerint sola suspitione notabiles, nisi ad mandatum Ecclesiæ venerint, tamquam infames & banniti ab omnibus habeantur. Et quod Potestates, Rectores, Consules &c. pro defensione Fidei præstent corporaliter juramentum, quod de terris suæ jurisdictioni subjectis universos hæreticos ab Ecclesia denotatos exterminare bona fide studebunt, alioquin pro non Rectoribus habeantur. Credentes præterea, receptatores, defensores, & fautores Hæreticorum bannivit; statuens, ut si quis postquam fuerit talium communionem notatus, satisfacere contemserit infra annum, ex tunc ipso jure sit factus infamis, & ad publica officia seu consilia nec ad testimonia admittatur. Sit etiam intestabilis, nec ad hæreditatis alicujus successionem accedat. Si Judex fuerit, sententia ejus nulla: Si Advocatus, ejus non admittatur patrocinium: Si Tabellio, ejus instrumenta nullius penitus sint momenti. Et quod domus Patarenorum, receptatorum, defensorum, & fautorum, sive ubi docuerint, vel ubi aliis manus imposuerint, destruantur, nullo umquam tempore reparandæ. Adjecit & alia multa in Catholicæ Fidei fulcimentum, quæ Legum ipsarum docet plenè contextus.

C A P. XXXIX.

De Magistro Petro de Vineis.

Petrus de Vineis, dictator floridissimus, hujus Secundi Friderici temporibus in Imperio claruit, de quo dictum est illud monasticum: *Hic redit in nihilum, qui fuit ante nihil.* Item & illud distichon: *Vinea per saltum &c.*

(*) In margine adnotatur: Est in tertia parte Operum Tom. IX.

A Ipse namque infimissimo genere ortus, utpote ex patre ignoto, & matre abjecta, mulieculam videlicet, quæ mendicando suam & filii vitam inopem miserè sustentabat, liberalibus tandem disciplinæ infudans, pauper & modicus, casu ad Imperatorem perductus, sacrum ejus Palatium ingenio ac successibus dives incoluit, tantumque processu temporis, ac Imperiali favore, dictandi arte, ac Juris Civilis peritia effloruit, ut ferè nulli sui temporis in eisdem facultatibus esset secundus. Contigitque, ut Imperatoris oculis ob hoc factus gratiosus & carus, magnæ Curiæ Protonotarius, Consiliarius, & Judex, ac in arcanis conscius sit effectus. Cujus quidem singularis familiaritatis apud Imperatorem fuit illud signum insignis, quod in Neapolitano Palatio, Imperatoris, & Petri effigies habebantur. Imperator in throno, Petrus in Cathedra residebat. Populus ad pedes Imperatoris procumbens, justitiam sibi in causis fieri his versibus innuebat.

Cæsar amor Legum, Friderice piissime Regum, Causarum telas nostras resolve querelas.

Imperator autem his aliis versibus ad hæc videbatur tale dare responsum.

Pro vestra lite Censorem juris adite:

Hic est; jura dabit, vel per me danda rogabit.

Vineæ cognomen Petrus Judex est sibi nomen.

C Imperatoris enim figura respiciens ad Populum, digito ad Petrum sermonem dirigere indicabat. Sed quum in honore esset Petrus, non intellexit; nam ex prodigionis nota, ut aliqui ferunt, ab Imperatore carceri trusus atque cæcatus, horrendo squallore miserè vitam finivit. Malè enim tractasse dicitur super discordia inter Imperatorem & Papam. Aliqui ad hanc infidelitatem perductum esse ferunt, quod nudatus Imperator thesauris suis ex ipsa discordia, ipsum Petrum magno thesauro privaverit. Nonnulli referunt, quod in vitula ejus arabat. Quanta autem qualiave ejus fuerint laudum præconia sequens docet Epistola, quam Magister Nicolaus dictator eximius compilavit, quæ talis est. *Dotis præclaros alumnos (*) &c.*

C A P. XL.

De morte ejusdem Friderici.

D Enique Anno Christi MCCL. festo Luciæ, qui fuit Annus coronationis ejusdem Friderici XXX. ætatis verò LVII. idem Fridericus morbo correptus moritur, Conrado Rege, & duobus filiis filii sui primogeniti Henrici carcere mortui, Henrico quoque Rege Sardinie carcere clauso apud Bononiam, Manfredo Principe Tarentino, & aliis sexus promissis relicti liberis. Compererat autem Fridericus ab Astrologis, se moriturum ad Portas-ferreas, quum pervenisset ad Oppidum nomen habens à Flore. Ultimo igitur vitæ ejus termino quum esset in Samnio ægrotus, oppido, cui nomen est Florentinum, stratum ei fuit cubile in thalamo juxta Turris parietes, quibus caput lecti hærebat; ostium Turris muro erat obstrusum, intus tamen postes ferrei persistebant. Jussit scrutari, qualis esset Turris introrsum. Relatum est in ea parte parietis, qua jacebat esse ostium obstrusum muro, ac postes ferreos, esse: hoc auditio meditari cœpit & dixit: *hic est locus mei finis jam mihi prædicti: sicut Dei voluntas: heic terminum vitæ dabo.* Non multò autem post

ris Epistola XLIV.

post eo inibi decedente, verificatum est, quod dixerat Imperator. Fuit autem non procerus, obæso corpore, subrufus, super homines prudens, satis literatus, linguarum doctus, omnium artium mechanicarum, quibus animum dederat, artifex peritus; aucupio falconum maximè oblectabatur. Satis liberalis dignis, non profusus in dando: opibus exuberavit; nam præter Imperii jura Rex erat Siciliae per genus maternum, ex Constantia videlicet Regis Rogerii filia genitus, Rex Hierusalem per Conjugem, Rex Alamanniae per electionem, Dux Sueviae jure Proavorum. Muliebrium amplexuum amator nimis; nam venustarum mulierum greges servabat: modicæ clementiæ in puniendo: beneficus in familiares dilectos, quos sibi plurimum perfidos esse comperiit; in prole inclutus. Ex prima conjugē Henricum primogenitum genuit jam nominatum. Ex secunda, filia Regis Hierosolymitani Johannis, Conradum genuit, propter quam, ut dictum est, Regnum Hierosolymitanum possedit. Ex tertia uxore, quæ filia fuit Anglorum Regis, sobolem vidit. Ex sorore verò Marchionum Lanzonum ejus concubina Manfredum genuit, qui fuit etiam paternæ incontinentiæ imitator. Ex concubina Cremonensi Hentium quoque filium habuit. Conradus inter ceteros alter Abfalon fuisse dicitur. Hentius in armis strenuus, & nobilis indolis, quem etiam omnes adversarii laudabilem virum testantur, & in sagittando mirabilis industriæ. Manfredus, qui regnans cunctos una & summa liberalitate respexit, Tito Vespasiani filio, ingenio in omnibus arguto & cunctis beneficio, jure posse conferri videtur. Epitaphium autem ejusdem Friderici in ipsius Mausoleo apicibus exaratum in Matrīci Panormitana constructum Basilica hujusmodi fuisse refertur.

*Si probitas sensus, virtutum copia, census,
Nobilitas orti possent resistere morti:*

Non foret extinctus Fridericus, qui jacet intus.

Quidam autem verificator eximius, volens nomini ejusdem Friderici alludere, ait:

*FRE fremit in Mundo, DE deprimit alta
profundo,*

RI jus rimatur, CUS cuspidis cuncta minatur.

Qualiter verò idem Fridericus de Imperio & Regnis suis disposuit, patet ex contextu voluntatis ejus extremæ, continentiae infra-scriptæ.

C A P. XLI.

Testamentum Friderici Imperatoris.

IN nomine Dei æterni, & Salvatoris nostri Domini Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejusdem MCCL. die XVII. mensis Decembris, VIII. Indictione &c. Primi parentis incauta transgressio sic posteris legem fatalis conditionis indixit, ut eam nec diluvii protinus ad pœnam effusio effrenis abduceret, nec vastitatis Baptismatis tam celebris unda liniret, quin fatalitatis eventus mortalibus senescentis sui parentis lascivia transgressionis in pœnam culpa transfusa, tamquam cicatrix ex vulnere, remaneret. Nos igitur Fridericus Secundus divina favente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, Hierusalem, & Siciliae Rex, memores conditionis humanæ, quam semper comitatur innata fragilitas, dum vitæ nobis instaret terminus, loquelæ & memoriæ in nobis integritate vigentibus, ægri corpore, sani mente, sic animæ nostræ consulendum providimus, sic de Imperio, & Regnis nostris duximus disponendum, ut rebus

humanis absumti vivere videamur, & filiis nostris, quibus nos divina clementia fovendavit, quos præsentis dispositione sub pœna benedictionis nostræ volumus esse contentos, ambitione sublata, omnis materia scandalii sopiatur.

Statuimus itaque, Conradum in Regem Romanorum electum, & Regni Hierosolymitani heredem dilectum filium nostrum nobis habere de Imperio & omnibus aliis pertinentiis, & quocumque modo acquisitis, & specialiter in Regno nostro Siciliae. Quem si decedere contigerit sine liberis, ei succedat Henricus filius noster. Quo defuncto sine liberis, succedat ei Manfredus filius noster.

Conrado autem morante in Alamannia, vel alibi extra Regnum, statuimus prædictum Manfredum Balivum prædicti Conradi in Italia, & specialiter in Regno Siciliae: dantes ei plenariam potestatem omnia faciendi, quæ persona nostra facere posset, si viveremus, videlicet in concedendis Terris, Castris, & Villis, parentelis, dignitatibus, beneficiis, & omnibus aliis juxta dispositionem suam, præter antiqua demania Regni Siciliae. Et quod Conradus & Henricus prædicti filii nostri, & eorum heredes omnia, quæ ipse fecerit, firma & rata teneant & observent.

Item concedimus & confirmamus dicto Manfredo filio nostro Principatum Tarentinum, videlicet à Porta Roseti usque ad ortum fluminis Brandani, cum Comitibus Montis-Caveosi, Tricarici, & Gravinae: tenditur ad maritimam Terræ Bari usque ad Polymanum cum tota maritima usque ad istam Portam Roseti, scilicet Civitatibus, Castris, Villis, pertinentiis, justitiis, & rationibus omnibus eidem honori pertinentibus, scilicet quæ de demanio in demanium, & quæ de servitiis in servitiis. Concedimus etiam, & confirmamus eidem, quicquid sibi in Imperio est à nostra Majestate concessum, ita tamen quod prædicta omnia à prædicto Conrado teneat, ac etiam recognoscat.

Item statuimus, quod Fridericus nepos noster habeat Ducatum Austriae, & Styriae, quos à prædicto Conrado teneat & recognoscat; cui Friderico judicamus pro expensis decem mille uncias auri.

Item statuimus, ut Henricus filius noster habeat Regnum Arelatense, vel Hierosolymitanum, quorum alterum dictus Conradus præfatum Henricum habere voluerit; cui Henrico judicamus pro expensis centum mille uncias auri.

Item statuimus mille uncias auri expendas pro salute animæ nostræ in subsidium Terræ-Sanctæ, secundum ordinationem dicti Conradi, & aliorum Nobilium Cruce-signatorum.

Item statuimus, quod omnia bona Militiæ Domus Templi, quæ Curia nostra tenet, restituantur eidem, ea scilicet, quæ de jure debent habere.

Item statuimus, quod homines Regni nostri sint liberi & exempti ab omnibus generalibus collectis, sicut consueverunt esse tempore Willielmi Regis Secundi consobrini nostri.

Item statuimus, quod Comites, Milites, & Barones, & alii Feudatarii Regni gaudeant juribus & rationibus suis, quæ consueverunt habere tempore Regis Willielmi in collectis & aliis.

Item

„ Item statuimus, ut Ecclesiæ Luceriæ & So-
 „ ræ, & si quæ aliæ læsæ sunt per Officiales
 „ nostros, reficiantur & restituantur.

„ Item statuimus, quòd tota Massaria nostra,
 „ quam habemus apud Sanctum Nicolaum de
 „ Offido, omnesque proventus ipsius deputen-
 „ tur ad reparationem & observationem Pon-
 „ tis ibi constructi vel construendi.

„ Item statuimus, ut omnes captivi in car-
 „ cere nostro detenti liberentur, præter illos
 „ de Regno, qui capti sunt ex prodicionis nota.

„ Item statuimus, quòd præfatus Manfredus
 „ filius noster omnibus benemeritis de familia
 „ nostra provideat vice nostra in Terris, Ca-
 „ stris, Villis, salvo demanio Regni Siciliae.
 „ Et Conradus, & Henricus prædicti filii no-
 „ stri, & heredes eorum ratum, & firmum ha-
 „ beant quidquid idem Manfredus super hoc
 „ duxerit faciendum.

„ Item volumus & mandamus, ut nullus de
 „ proditoribus Regni aliquo tempore reverti
 „ audeat in Regnum, vel nec aliqui de eorum
 „ genere succedere possint; immo heredes no-
 „ stri teneantur de eis vindictam fumere.

„ Item statuimus, quòd mercatoribus credi-
 „ toribus nostris debita exsolvantur.

„ Item statuimus, ut sacrosanctæ Romanæ
 „ Ecclesiæ matri nostræ restituantur omnia jura
 „ sua, salvo in omnibus & per omnia jure &
 „ honore Imperii, heredum nostrorum, & alio-
 „ rum nostrorum fidelium, & ipsa restituat jura
 „ Imperii.

„ Item statuimus, quòd si de præsentis infir-
 „ mitate nos mori contigerit, in Majori Eccle-
 „ sia Panormitana, in qua divi Imperatoris
 „ Henrici, & divæ Imperatrici Constantiæ pa-
 „ rentum nostrorum memoriæ recolendæ tumu-
 „ lata sunt corpora, corpus nostrum debeat se-
 „ peliri. Cui Ecclesiæ dimittimus uncias auri
 „ quingentas pro salute dictarum animarum
 „ parentum nostrorum, & nostræ, per manus
 „ Berardi Panormitani Archiepiscopi familiaris
 „ & fidelis nostri erogandas in reparatione
 „ ipsius.

„ Quæ acta sunt in præsentia ipsius Archie-
 „ piscopi, & Bertoldi Marchionis de Hoëm-
 „ bruch dilecti consanguinei & familiari nostri,
 „ Richardi Comitis Casertani dilecti generi no-
 „ stri, Petri Ruffi de Calabria Mariscalli nostri,
 „ Magistri Richardi de Monte-Nigro magnæ
 „ Curie nostræ Justitiarum, Magistri Johannis de
 „ Ydrunte, Fulconis Ruffi, Magistri Johannis
 „ de Procida, Magistri R. de Panormo Imperii
 „ & Regni nostri Siciliae magnæ Curie nostræ
 „ Judicis, & Magistri Nicolai de Brunduffo pu-
 „ blici Tabellionis Imperii, & Regni Siciliae,
 „ & Curie nostræ Notarii, nostrorum fidelium,
 „ quos præsentis dispositioni nostræ mandavimus
 „ interesse. Quam per Conradum filium & he-
 „ redem nostrum & alios successivè sub poena
 „ benedictionis nostræ tenaciter volumus obser-
 „ vari: alioquin nostra hereditate non gaudeant.
 „ Id autem omnibus fidelibus nostris præsentibus
 „ & futuris sub sacramento fidelitatis, quo
 „ nobis & heredibus nostris tenentur, injungi-
 „ mus, ut prædicta illibata teneant & obser-
 „ vent.

„ Præfens autem Testamentum & ultimam
 „ voluntatem nostram, quam robur & firmita-
 „ tem volumus obtinere, per prædictum Magi-
 „ strum N. scribi & Sacrosanctæ Crucis Chri-
 „ sti, & propriæ manus nostræ, & sigillo no-
 „ stro jussimus communiri.

Defunctus est post hæc apud Florentinum
 Tom. IX.

A Oppidum Apuliæ Fridericus, cujus mortem
 quum sui truculentis gemitibus nuntiaffent, per
 manus Berardi Panormitani Archiepiscopi in Ma-
 jori Panormitana Ecclesia cum Divis Augustis
 ejus parentibus, sicut disposuerat, honorificè
 tumulatum est corpus ejusdem.

C A P. XLII.

De Honorio Papa.

B HONORIUS hujus nominis III. Friderico II.
 imperante apud Perusium in Papam eli-
 gitur, Anno scilicet Domini MCCXVI. qui fuit
 Annus ejusdem Friderici V. Sedit autem annis
 X. mensibus VIII. diebus XXIII. Hic anno pri-
 mo sui Pontificatus Ordinem Prædicatorum con-
 firmavit, qui Henrici VI. Imperatoris temporibus
 inchoarat, Beato Dominico natione Hispano
 inventore ejusdem Ordinis procurante. Nam In-
 nocentius Papa Ordinem ipsum confirmare de-
 creverat, sed morte præventus non potuit. Ipse
 quoque Honorius in Basilica Sancti Petri præfa-
 tum Fridericum Imperatorem coronavit. Simi-
 liter & Petrum Comitem Altifiodorenses Con-
 stantinopolis Imperatorem apud Sanctum Lau-
 rentium foris murum. Ecclesiam Sancti Lau-
 rentii extra muros, & Ecclesiam, quæ dicitur
 Sancta Sanctorum, renovavit. Tribunam etiam,
 & anteriorem partem Sancti Pauli fecit; nec
 non & Domum Calæ Marii, & Ciborium Sancti
 Petri. Reædificavit quoque Ecclesiam Sanctæ
 Bibianæ. Fridericum Imperatorem jamdictum,
 qui & Rex Siciliae erat, tamquam sibi rebellem
 anathematizavit, & ejus Barone à fidelitate,
 quam sibi præstiterant, absolvit. Moritur autem
 idem Honorius Anno Domini MCCXXVII. &
 Romæ in Ecclesia Beatæ Mariæ Majoris sepe-
 litur.

C A P. XLIII.

De Gregorio Papa IX. ex Chronicis.

D GREGORIUS natione Campanus successit Ho-
 norio. Hic prius dictus est Ugolinus; &
 dum esset Ostiensis Episcopus, apud Septemso-
 lium fuit electus in Papam. Sedit autem annis
 XIV. eodem Secundo Friderico imperante. Iste
 Gregorius hujus nominis IX. Helisabeth filiam
 Regis Hungariæ relictam Lantgravii canonizavit,
 nec non & Beatum Dominicum, Prædicatorum
 Ordinis inventorem, innumeris miraculis corru-
 cantem, & Beatum Franciscum Minorum. Sen-
 tentiam, quam Honorio prædecessor suo contra
 Fridericum Imperatorem fulminaverat, roboravit.
 Quumque Concilium Romæ celebrare ni-
 teretur, & ab Imperatore Friderico viæ per
 terram & per mare arcerentur, duo Cardinales,
 scilicet Jacobus Prænestinensis Episcopus in Fran-
 ciam Legatus ab Honorio Papa, subsidii causa
 latenter missus, dum reverteretur, & Otto in
 Angliam ab eodem Papa directus, similiter re-
 diens, Petrus quoque de Collemedio Archiepi-
 scopus Rothomagensis, Abbates quoque Clu-
 niaci, Cistercii, & Clarævallis per mare ad
 Concilium venientes, ab Imperatori ejusdem
 fautoribus capiuntur. Hic etiam quum ab eodem
 Imperatore, qui tunc ex magna parte Patrimo-
 nium Ecclesiæ occupaverat, in Urbe obsideretur,
 videns etiam omnes pæne Romanos pecu-
 nia fore corruptos, excipiens capita Apostolorum,
 & processionem à Laterano usque ad San-
 ctum Petrum faciens, animos Romanorum sic

revocavit, ut ferè omnes contra Imperatorem Cruce signarentur. Quod Imperator, qui jam credebat se intraturum in Urbem, audiens timuit, & longè retrocessit ab Urbe. Deinde Gregorius Papa tantis tribulationibus concussus obiit Romæ Anno XIV. sui Pontificatus, mense Augusto, qui fuit Annus Domini MCCXL. Qui per Fratrem Raymundum Ordinis Prædicatorum Pœnitentiarum & Capellanum suum ex pluribus voluminibus Decretalium volumen unum compilavit, mandans ubique Doctoribus illo uti. Idem quoque Gregorius Regulam Fratrum Eremitarum habitantium in Monte Carmeli, quem Helias frequentasse legitur, ab Honorio III. approbatam confirmavit; & ne possessiones vel redditus reciperent, districtè eis prohibuit. Regulam autem eorum edidit Albertus Patriarcha Hierosolymitanus, scilicet ut singuli singulas habeant cellulas separatas, & cetera, quæ idem Pater eis tradidit observanda. Sed Anno Domini MCCXXXVIII. propter Paganorum insultus pulsi sunt ab illo loco, & per varias mundi regiones dispersi. Habitus eorum ab initio fuerunt mantelli barrati, quos tandem Honorii Papæ IV. tempore in Cappas albas commutarunt, circa scilicet Annum Domini MCC-LXXXV.

C A P. XLIV.

De Cœlestino IV. Papa, Mediolanensi origine.

Cœlestinus hujus nominis IV. defuncto Honorio, in Papatu successor ejus eligitur. Hic fuit natione Mediolanensi, prosapia illorum de Castellione, & dictus est prius Gaufridus; & erat tunc Cardinalis Episcopus Sabinensis. Sedit autem diebus XVII. & cessavit mensibus XX. & diebus XIV. Quumque esset vita & scientia laudabilis, senex & infirmus, citò moritur, & in Sancti Petri Ecclesia sepelitur.

C A P. XLV.

De Papa Innocentio IV. natione Januensi, ex Chronicis.

Innoentius hujus nominis IV. post Cœlestinum Romanus Pontifex eligitur, Anno scilicet Domini MCCXLIII. Friderico II. imperante. Hic Januensis natione, de Comitibus Lavanæ, dictus est prius Senebaldus; seditque XI. annis, mensibus VI. Qui non multo post electionem suam sedes Cardinalium plures ex longo tempore vacuas, Presbyteris quibusdam nominatis ex diversis mundi partibus evocatis, brevi temporis spatio replevit, & Ecclesiam Romanam à tempore Papæ Gregorii multis, ut fertur, debitis obligatam, per industriam suam exoneravit. Eodem Anno idem Papa perrexit in Franciam apud Lugdunum. Denique Anno Domini MCCXLV. in eadem Civitate Generale Concilium circa festum Apostolorum Petri & Pauli contra Fridericum Imperatorem convocavit, eumque ibidem tamquam schismaticum, & hostem Ecclesiæ condemnavit, Imperio ipsum privando; procuravitque, Landgravium Thuringiæ in Regem Alamanniæ eligi contra eum. Quo Anno IV. Regni sui vita privato, Guilielmum

(*) Idest Stanislaum.

(**) Hunc Papam prædicantem se puerum audivisse

A Hollandiæ Comitem similiter Regem fieri procuravit. Hic quoque Innocentius Lugduni canonizavit Sanctum Edmundum Confessorem, Cantuariensem Archiepiscopum; & apud Perusium Beatum Petrum Martyrem Ordinis Prædicatorum natione Veronensem, quem hæretici propter ipsius contra ipsos prædicationem inter Cumas & Mediolanum occiderunt. Canonizatus autem fuit Anno X. Pontificatus Innocentii prædicti, qui fuit Annus Domini MCCLIII. Canonizavit etiam Assisii Sanctum Stanglaph (*) Cracoviensem Episcopum, qui ab iniquo Principe fuerat interfectus. Hic constituit, ut Octava Nativitatis Beatæ Mariæ celebraretur in Ecclesia. Tandem mortuo Friderico, anno scilicet sequenti, qui fuit Annus Domini MCCLI. idem Innocentius in Italiam venit, & primò Januam natale ejus solum, deinde Padum transiens, Ferrariam intravit, ibique in festo Beati Francisci Populo prædicavit. (**) Inde profectus Bononiam, per Romandiolam tandem pervenit Neapolim cum magno exercitu. Sed post paululum ibi fato concessit, & sepelitur. Quo anno institutus est Ordo Fratrum de Pœnitentia Jesu Christi apud Massiliam de speciali mandato Innocentii ejusdem. Iste etiam Innocentius IV. ut scribit Jacobus de Varagine, Archiepiscopus Januensis, qui dicit se illo anno Prædicatorum Ordinem intrasse, quo idem Innocentius à Gallia Italiam repetens Januam venit, primus ut Cardinales pileos deferant ex rubro scarleto, instituit, hac de causa, ut recitari audivi à Domino Petro de Columna Cardinali. Nam antea universi Prælati tam in Romana Curia, quam alibi, nigros pileos indifferenter portabant. Contigit autem, quòd dum Flandriæ illustris Comitissa Curiam hujus Innocentii Papæ adiisset, quadam dierum obvium sibi habuit Abbatem quemdam. Quem dum advertisset fastuoso comœatu, opinata eum Cardinalem esse, reverenter eum salutavit. Alia verò die, cum uni ex Cardinalibus obviasset humiliter incedenti, longè eum minori reverentia exceptum salutavit, credens Abbatem, aut Priorem esse. Quumque à domesticis ejus Cardinalem eum esse fuisset edocta, statim errore cognito, eam puduit, & Papam adiens, hanc spe ialem gratiam impetravit, ut deinceps inter Cardinales & ceteros Prælatos discretio fieret, quòd videlicet ad dignitatis eorum evidentiam pileos ex scarleto Cardinales deferrent.

C A P. XLVI.

De quibusdam Archiepiscopis Mediolanensibus.

Gerardus ex progenie illorum de Sexa anno sequenti imperante eodem Friderico, qui fuit Annus Domini MCCXII. in Archiepiscopum Mediolani electus est, quum esset Electus Novariæ, & Apostolicæ Sedis Legatus: qui circa menses octo Mediolanensem rexit Ecclesiam: tamen electus fuit & non consecratus nec etiam confirmatus. Obiit autem Cremonæ.

Henricus de stirpe illorum de Setara Civitatis Mediolanensis sedit in Ecclesia Mediolanensi annis XVI. & mensibus X. Cœpit anno Domini MCCXIII. qui fuit Annus Friderici hujus II. Hujus anno sexto fundata est Ecclesia Sancti Andreæ de Vercellis, quam venerandus vir Guala de Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Car-

restatur Magister Ricobaldus Ferrariensis.

Cardinalis maximis & propriis impendiis constructui fecit. Hic Archiepiscopus consecravit Monachas Sancti Apollinaris, & Ecclesiam Hospitalis de Venra dedicavit. Consecravit etiam Ecclesiam Sancti Godoardi anno ultimo sui Pontificatus. Causavit etiam & obtinuit Episcopatum Cremonæ; Terram quoque Sanctam visitavit. Ja et ad Sanctum Naborem.

Guilielmus ex parentela de Rozolo post hunc in Archiepiscopatu successit, & sedit annis X. mensibus V. Cœpit Anno Domini MCCXXX. Hic prius erat Archidiaconus, fuitque valde castus, literatus, benignus. Misericors & prudens erat, & sepultus est in Ecclesia Clarevallensi.

C A P. XLVII.

De Passagio ultramarino, & ceteris eventibus.

A Nno Domini MCCXVII. qui fuit Annus Friderici II. Imperatoris VI. treuga Christianorum & Saracenorum expirante, in primo passagio generali post Concilium Lateranense congregatus est exercitus Domini in Acon copiosus cum tribus Regibus, scilicet Hierusalem, Hungariæ, & Cypri. Adfuit Dux Austriæ, & Dux Bavariz, & magna Militia Regni Theutonici, necnon & Prælati quamplurimi. De profectioe autem peregrinorum contra Damiatam & captione Hierusalem per Conradinum Turquizæ Soldanum, & miseria obfessorum in Damiatam, & captione ejusdem Urbis & civium ejus, strage & spoliatorum distributione, & aliis ibidem gestis in ipso Passagio, habetur in *Historia de Acquisitione Terræ Sanctæ*. Anno gratiæ Christi MCCXIX. Regina Civitatum Hierusalem, quæ videbatur inexpugnabiliter munita, destructa est à Corradino filio Saphadini foris & intus. Muri enim cum turribus redacti sunt in acervos lapidum, præter Templum Domini & Turrim David. De hac captione habetur in eadem Historia Acquisitionis Terræ Sanctæ. Anno Domini MCCXXI. Damiatam ad Saracenos pervenit. Anno Domini MCCXXII. apparuit stella crinita, & obiit Rex Franciæ Ludovicus hujus nominis VIII. cui filius ejus successit in Regno ejusdem nominis, qui postmodum canonizatus est. Anno Domini MCCXXIII. die Natalis Domini hora prandii fuit ingens in Italia terræmotu, ita ut ædificia caderent, & terra in multis partibus scinderetur, propter quod homines in campestribus habitabant. Hic autem terræmotus potissimum Brixiam concussit. Eodem anno Beatus Dominicus Fundator Ordinis Prædicatorum animam Deo reddidit. Anno sequenti Beatus Franciscus pater Minorum dato vitæ termino ad Christum pervenit.

Anno eodem scilicet Domini MCCXXIV. qui fuit Friderici XII. Marchio Estensis cum Mantuanis, & Ricciardus Comes de Sancto Bonifacio cum Veronensibus castra posuerunt apud Ferrariam Pado medio existente: acto tandem de pace recepti sunt obsidentes in eam Urbem. Veronenses recepti hospitio ausu temerario cœperunt dicere matronis hospitibus: *Facite bonam cœnam: novas nuptias hac nocte habebitis*, & etiam attræctare aliquas cœperunt, ad stupra parati. Vulgato hoc rumore, Salinguerra princeps, sive auctor alterius factionis, arma corripit suis jubet, hostes receptos aggreditur, expugnat, capit, & spoliat. Anno Domini MCCXXVII. Saonenses & Albinganenses facti sunt Communi Januæ rebelles; ductoque magno exercitu contra eos, deferentes in manibus cruces, vene-

A runt ad mandata Januensium. Anno Domini MCCXXVIII. Rex Castellæ Saracenos pellit ex Hispania, & Rex Aragonum armis obtinuit Insulas Baleares, Majoricam, Minoricam, atque Valentiam. Anno Domini MCCXXX. capti fuerunt piratæ quatuor pro Commune Januæ & eorum exigentibus demeritis omnes adjudicati suspendio. Quum autem ducerentur ad patibulum, tantaque convenisset ad spectaculum iudicii utriusque sexus hominum multitudo, ut qui eos conducebant, transire non possent, Potestas Civitatis Spinus nomine equum ascendit, & huc atque illuc discurrendo equus terrefactus juxta ostium majoris Ecclesiæ ascensorem portavit, qui supra lapidem cadens, fractis crure & femore, post modicum expiravit. Tandem ad patibulum piratis positus, duobus ex eis expirantibus, reliqui duo tamdiu supervixerunt suspensi, quousque relator miraculi ad Potestatem & Januenses pervenit. Quo audito catervatim discurrens Populus videre miraculum, adhuc viventes deposuerunt tyrannos, quorum unus dicebatur Recuperatus de Portu Veneri, & alius Wilelmus de Vintimillio. Hii autem narrarunt, qualiter cum summa devotione se voverant reliquiis Beati Johannis Baptiste, quæ habentur in matrice Ecclesia Januæ, & sic vivi fuerant reservati; sicque liberè sunt dimissi, cunctis stupentibus & Deum laudantibus in suo gloriosissimo Præcuratore. Hoc miraculum recitat Jacobus de Varagine Archiepiscopus Januensis in Chronica sua.

B Anno Domini MCCXXXII. Januenses elegerunt in eorum Potestatem Paganum de Petra Sancta civem Nobilem Mediolani contra mandatum Imperatoris Friderici. Quo indignatus iussit, omnes Januenses, qui in Regno Apuliæ & in partibus ultramarinis erant, capi; sed eos postmodum abire permisit, sentiens sibi Januenses per mare infestos. Anno Domini MCCXXXIII. Frater Johannes Ordinis Prædicatorum Populos plures convenientes in unum agrum Brixensem contraxit cum eorum carrociis, & paces plures inter eos firmavit; in labiis enim ejus fuit gratia multa diffusa, ut facilè homines quæcumque persuadebat, amplecterentur. Anno Domini MCCXXXV. Guidoctus Parmensis profapia de Corrigio Episcopus Mantuæ, die Rogationum in Ecclesia Beati Andreæ cæsus gladiis, & peremptus est iussu Advocatorum in ea Civitate potentum, quamobrem exterminati sunt à Populo universo; nec ultra reditus paruit, sed perpetuò exularunt. Anno Domini MCCXXXIX. in Burgundia Imperiali circiter quinque millia hominum suffocati sunt ruina unius montis ab aliis scissi, cujus partes per plura passuum millia per vallem unam delapsæ sunt, & plurimas casas villarum operuerunt. Eodem Anno hora diei septima mense Januario fuit tanta eclipsi Solis, quantam nulla ætas meminerit. Stellæ enim in coelo apparuerunt, quemadmodum nocte serena, quas se vidisse testatur Jacobus de Varagine tunc puer; quo etiam Anno defunctus est Otto natione Alexandrinus Archiepiscopus Januæ reverendæ memoriæ, & famæ præclaræ, quum sedisset annis XXXVI. in eodem Archiepiscopatu Januensi. Cui successit Johannes de Tino, qui sedit annis XII. quum esset Archidiaconus Januensis. Qui tantam in conspectu Papæ & Cardinalium gratiam invenit, ut infra tres dies sui adventus ad Curiam expediri meruerit. Fuit enim homo literatus valde, & maximè in arte Medicinæ multum peritus.

CAP.

C A P. XLVIII.

De Nicolao Pisce.

Nicolaus Piscis hoc etiam tempore in Regno Siciliae natus est. Hic enim, dum puer esset, delectabatur esse in aquis assiduus; cuius mater ob hoc indignata, maledictionem illi imprecata est, ut scilicet semper esse delectaretur in aquis, & extra eas non posset vivere; quod siquidem contigit, nam semper ex tunc in aquis maris vixit ut piscis. Diu extra aquas esse non poterat; nautis apparebat, & cum eis in navibus aliquandiu erat, maris æstus illis prædicens, & secreta quæ viderat in profundo. Anguillam maximum piscium esse dixit, & inter Siciliam & Calabriam pelagus profundissimum esse. Imperator Fridericus cum eo sermonem habuit, & projecto in fundo vase argenteo, institit illi, ut descenderet in profundum, ac vas illud afferret. Ille verò ait: *si descendero in profundum, non revertar*: Experiri tandem promisit; & quum descendisset, ultra non comparuit hominum vitui. Reminiscor, quòd dum puer essem, audire consuevi matres, dum puerulis vagientibus terrorem vellent in utero, hunc eis Nicolaum ad memoriam reducebant.

C A P. XLIX.

De rudibus in Italia ritibus.

Per hæc tempora rudes erant in Italia ritus & mores. Nam viri infulas de squammis ferreis capite gestabant infutas biretis, quas Majatas appellabant. In cœna vir & uxor una manducabant paropside. Usus incisorum ligneorum non erat in mensis. Unus vel duo scyphi erant ad potum in familia. Nocte cœnantes mensas faibus illustrabant, tenente facem uno puero vel seruo; nam candelarum de sepo vel de cera usus apud eos non erat. Viri chlamydis pelliceis sine operimento, vel lanceis sine pellis & infuli de pignolato utebantur. Feminae nubentes tunicis de pignolato vestiebantur. Viles tunc erant cultus virorum & feminarum. Aurum & argentum rarum, vel nullum erat in vestibus. Ciborum lautitiâ homines plebeji ter in septimana carnis recentibus vescabantur. Tunc prandio edebant olera vel legumina cum carnis cocta. Cœnam autem ducebant ipsis carnis reservatis. Non omnibus erat usus vini ætate. Modicâ numerorum summâ se locupletes reputabant. Parvæ tunc erant cellæ vinariæ. Horrea non ampla habebant, promptuariis contenti. Modica dote nubebant feminae, quia earum cultus tunc erat parcissimus. Virgines ante nuptias tunicâ de pignolato, quæ diebatur *sottanum*, & paludamento lineo, quod *soccam* dicebant, erant contentæ. Ornatus capitis non pretiosus erat virginibus. Matronæ vittis latis tempora & genas cum mento vitabant. Virorum gloria erat esse armis & equis locupletes. Nobilium locupletum gloria erat turres excelas habere, quo tempore Urbes Italiae turribus inclytæ visabantur. Nunc verò præfenti lasciviente ætate multa inhonestâ sunt inducta rebus pificis; verum plurima ad perniciem animarum. Mutata est enim parsimonia in lautitiam: vestimenta quoque materia & artificio exquisito, nimioque ornatu cernuntur. Illic argentum, aurum, margaritæ mirè fabricata, phrygia latissima, fulcimenta vestium serica, vel varia, pel-

A libus exoticis, idest peregrinis, idest pretiosis. Irritamenta gulæ non desunt. Vina peregrina bibuntur. Ferè omnes sunt potatores in publico. Obsonia sumtuosa. Eorum magistri coquinarii habentur in pretio magno. Omnia ad gulæ irritamenta & ambitionis quærentur. Ut his suppeditari possit, avaritia militat. Hinc usuræ, fraudes, rapinæ, expilationes, prædæ, contentiones in Republica. Vectigalia illicita, innocentium oppressiones, exterminia civium, relegationes locupletum. Verum deus noster est venter noster: pompis, quibus renuntiavimus in Baptismo, insitimus, facti adeò transfugæ ad hostem generis nostri. Bene autem Seneca morum cultor Libro Declamationum nostra tempora detestatur his verbis: ait enim: *In deterius quotidie res data est: omne enim certamen ad turpia. Torpent ecce ingenia desidiose juventutis, nec in alicujus rei honestæ labore vigilatur. Somnus & languor, ac somno & languore turpior malarum rerum industria invasit animos. Cantandi, saltandi quoque obscœna studia effeminatos tenent: capillum frangere, ad muliebres blanditias extenuare vocem, molliæ corporis certare cum feminis, & immundissimis se excolere munditiis nostrorum adolescentium specimen est.* Hac igitur morum discrepantia, sive mutati ne illorum sopitur assertio, qui antiquitati præferendos vel comparandò adstruunt esse modernos. Contra quos etiam Furius Albinus antiquitatis periti sententia potest adduci, quam recitat Macrobius Saturnalium Libro. *Vetustas quidam ait, nobis semper, si sapimus, adoranda est. Illa quippe secula sunt, quæ hoc Imperium (Romanum scilicet) vel sanguine, vel sudore nobis pepererunt, quod non nisi virtutum faceret ubertas. Sed quod fatendum est, in illa virtutum abundantia vitis quoque illa ætas non caruit. Divitiæ autem, ut ait Titus, avaritiam induxerunt & luxum.*

C A P. L.

De Michaële Scotto Astronomo.

Michaël Scottus Astronomiæ peritus hoc tempore agnoscitur, imperante juniore scilicet Friderico. Hic, ut fertur, quum comperisset se moriturum, lapillo certi ponderis parvi excogitavit novam capitis armaturam, quæ vulgò *cerebrerium* sive *cerobotarium* appellatur, quæ jugiter caput munitum habebat. Quadam autem die dum in Ecclesia hora sacrificii in ostensione videlicet sive elevatione Dominici Corpori caput ea munitione pro reverentia solita exuisset, lapillus fatalis in apertum ejus decidit, atque illud faucibus pufillum. Quo bilance pensato, & tanti ponderis invento, quanti timebat, certus mortis disposuit rebus suis, eoque vulnere post modicum fati legem implevit. Ejus igitur occasu, modo, quo dictum est, præcognito, verificatum in eo cernitur verbum Flavii Josephi disertissimi Historiographi, qui ait: *Fatum homines evitare non possunt, etiamsi præviderint.* Michaël iste dictus est spiritu prophetico clarruisse. Edidit enim versus, quibus quarundam Urbium Italiae ruinam, varioque prædixit eventus.

C A P. LI.

De obsidione Ferrariae & ejus ditione.

Anno Domini MCCXL. Gregorius de Monte-Longo Legatus in Italia à Gregorio IX. Papa

Papa constitutus, ut Imperatoris & fautorum ejus obviaret conatibus, nec non & Dux Venetiarum, ac Bononienfes, Mantuani, & exules Ferrarientes cum eorum Duce Azzone Marchione Estensi Ferrariam obsederunt. Anno enim præterito Imperator Fridericus Paduam veniens, spreto eodem Azzone, & Rizardo Comite Sancti Bonifacii, cum Ecellino de Romano, ac Salinguerra de Ferraria tanxerat fœdus. Manserunt autem in obsidione à Calendis Februarii usque ad Calendas Junii. Venetis autem obsidendæ Urbis alia suberat causa. Nam quum Veneti navi una lunga discurrerent per ora Padis, quibus mare ingreditur, & prohiberent naves peregrinas cum mercibus Ferrariam commeare, Salinguerra præsidio equitum quingentorum ab Imperatore datorum, & ferè universæ plebis Civitatis ejusdem, eam tutabatur. Diu impugnationibus, maximè navalibus, & machinis actum est. Nullæ erant in Civitate Balistæ. Plures ex potentibus Civitatis animo clam à Salinguerra ad hostes desciverant. Persuasum fuit Salinguerræ, ut aut trucidari sineret, aut vinculis arctari. Neutrum fieri voluit: erat enim vir quasi octogenarius, prudens in rebus. Erat quoque in ea Civitate vir ab eo secundus potentia Hugo de Rambertis factionis illius. Huic ab hostibus promissa sunt plurima. Quoniam si pax fieret, ipse utriusque factionis favore fultus præstaret ceteris. His fidem adhibens ait Salinguerræ, se prorsus pacis frui velle, ne fruges instantis anni perderet, & ut parvum præsidium, quod in oppidulo sui ruris locaverat, servaret incolumem. Cui ait Salinguerra: *Ego siquidem pacem præopto maturam; sed non eam, qua hostes nobis superiores, freti tot præsidii inimicissimis nobis, hac Urbe eo animo potiantur, ut se victores putantes, audeant impune quæcumque ira, odium, & libido suaserit perpetranda. Ceterum si concives exules viribus nobis pares admitterentur intus mœnia, mihi non essent timori.* Tunc ille, qui à Salinguerra in primatu secundus erat, maxima clientela, illectus pollicitis multis ab iis, quorum intererat, ut voti compotes essent, montes aureos polliceri; *Volo, inquit, omnino hanc Civitatem pace gaudere.* Cui Salinguerra: *Si hanc pacem præoptas, abnuere profectò nequeo: nam hostes potentissimi sunt extra mœnia. Plurimi quoque civium intus cohabitantium hostibus animo favent. Tu qui hætenus propugnator fuisti, nunc deficis. Fiat igitur, sicut optas. Verum hoc scito, quòd hujus pacis gladio mihi genitalia, tibi verò naves abscindis. Ego quidem genitalibus abscissis operimentum honestè præterendam. Tu verò faciei deformationem naso resecto velare non poteris.*

Acto igitur de pace, Salinguerra venit in castra, data fide reditus. De pace non concordatur. Rediit ille in Civitatem. Tunc obsidentes inter se ajunt: *Imprudenter egimus; retinendus erat vir iste. Agatur denuo, & quæcumque petat, promittantur. Pollicitis res nostræ non pereant. Conveniatur iterum, nec dimittatur, nisi nobis pateat Urbis ingressus.* Quum horum persuasor esset Gregorius de Monte-Longo Apostolicæ Sedis Legatus, quæ contra Deum, & bonos mores, ac jus gentium erant, Azzo Estensis Marchio scelus abhorrens, irritam fidem facere recusat. Cui nihilominus Legatus in fraudis conceptum totus exæstians, consulebat, ac persuadebat instanter, ut juramenti fide, ac honesto calcato, quod utile sibi foret, amplecteretur, ut solum posset urbe potiri, Salinguerra dumtaxat exclusio. Vocatur itaque iteratò Sa-

linguerra, fide ut prius data, ad dolosæ pacis compositionem in castra. Accessit. Quæ petiit, promittuntur. Firmantur promissa. Pactum fuit, ut Salinguerra cum suis in domo sua conservaretur conditionibus æquis, nec quidquam injuriæ cuiquam fieret: sed utraque pars æqua pace conviverent. Secundum igitur pacta Legatus, Dux Venetorum, Potestas Bononienfium, Azzo Marchio cum omni comitatu castrorum se cum Salinguerra in Civitatem perducunt, & atrium ejus petunt directè, ut fidem servare viderentur, qua promiserant eum incolumem in domum suam traducere & servare. Tandem à cunctis in aula discumbitur. Vinum de more miscetur. Fit aliquandiu sermo festivus ac jucundus. Mox Paulus Traversaria Princeps in Ravenna in conventu surgit, orat, auditur. Salinguerram in multis acculat. Quo finem verbis dante, surgit Salinguerra; ab objectis se purgat; illata refellit. Tunc multi iterum iterumque pedibus strepere incoeperunt, ne posset audiri. Quod ut Salinguerra vidit, animo æger & rabidus, certus de eo, quod sibi futurum suspicatus fuerat, locum sessioni petit. Tunc omnes sublellia & aulam deserunt. Secum Salinguerram ducunt ad flumen Padum. Veneti eum navi impositum traduxere Venetias, & carceri manciparunt, ubi terminum vitæ dedit. Hugo pacis suasor in Civitate remansit. Sed quum post paucos dies consiliis secretis non admitteretur, animo tabuit. Ruri tandem relegatus, inde metu necis abscessit. Ceteri ejus factionis consortes consternati diffugiunt. Quidam noctibus impetuntur. Non solum autem Hugo ipse in exilio dies malos consumsit, verum omnis ejus prosapia usque in præsentem diem natali solo privatur. Hæc autem contigerunt suasu Apostolicæ Sedis Legati Gregorii de Monte-Longo. Eo Anno Fridericus Urbem Ravennam obtinuit, defuncto Paulo Traversaria superius memorato. Eo Anno apud Cremonam facta est tempestas maxima, ceciditque lapis grandinis, in quo erat Crux & imago Salvatoris expressa, desuper quo literis aureis scriptum *Jesus Nazarenus Rex Judæorum*; & cecidit in Monasterio Sancti Gabrielis. Et de aqua in qua liquefactus est lapis, inunxerunt Monachi oculos cujusdam Fratris semicœci, qui statim clarè vidit.

CAP. LII.

De Leone Archiepiscopo Mediolanensi.

Leo Archiepiscopus Mediolanensis hoc Anno sedere cœpit, mansitque in Archiepiscopatu Annis XVI. mensibus IV. Hic fuit ex prosapia Valvasorum de Perego, natione Mediolanensis, & de Ordine Minorum ad Archiepiscopatum assumptus. Toto tempore animosus & optimus fermocinator, libertatis & nobilitatis custos; sepultus est in Ecclesia Sancti Salvatoris de Lignano.

CAP. LIII.

De destructione Hungariae.

Anno Domini MCCXLII. gens Tartarorum, occupatis Orientalibus partibus, & crudeliter subactis, in duo agmina se dividens, Hun-

Hungariam & Poloniam intraverunt, ubi campestri bello cum ipsis habito frater Regis Hungariæ, Dux Colomanus in Pannonia, & in Polonia Nobilis Dux Selecizæ Henricus occiditur. Reliquum verò vulgus tam in viris, quàm mulieribus, quos invenire potuerunt, in ore gladii exterminantes, sic Terras illas, maximè Hungariam, redegerunt in solitudinem, ut præ fame valida matres puerorum suorum carnibus vescerentur, & plerique pulvere cujusdam montis pro farina uterentur.

A

CAP. LIV.

De puero mirabili.

ANno Domini MCCXLVII. inter Lugdunum & Viennam super Rhodanum in villa, quæ dicitur Baohm, natus est puer habens barbam, caput, capillos, pecten, & virilia ad modum hominis trigenarii, & vixit circiter duos annos. Anno sequenti fuit Panormi terribilis terræmotus.

Explicit Liber Secundus.

INCIPIIT LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De initio Imperii Conradi Quarti.

Conradus, defuncto Friderico Imperatore hujus nominis II. patre suo, accepit Imperium, Anno scilicet Incarnationis Dominicæ MCCLI. qui fuit ab origine Mundi Annus Sexies millesimus ducentessimus octavus secundum Ecclesiam, secundum verò Hebraicam veritatem Quinquies millesimus Tenuitque illud annis ferme duobus, in arcu tamen & pharetra. Nam quum ortâ inter nonnullos Romanos Pontifices, & ipsum Imperatorem Fridericum, damnosæ contentions discordiâ, Innocentius Papa hujus nominis IV. depositionis in eumdem Fridericum sententiam protulisset in Concilio Lugdunensi, Anno scilicet Domini MCCXLV. qui fuit annus Imperii ejusdem Friderici XXXIV. Lantgravius Thuringiæ in Germania Princeps, operatione ejusdem Innocentii, eligitur Imperator Anno sequenti, & contra ipsum Conradum duxit exercitum. Demum Anno altero migravit à seculo. Post quem Wilhelmus Hollandiæ Comes eligitur Imperator, & Aquisgrani coronatur in Regem Alemanniæ. Sed Anno V. Regni sui à Frisonibus in Glaciè est occisus, qui fuit Annus Domini MCCLV. Quo mortuo, ut dictum est, quidam Alemanniæ Principes Ricardo fratri Regis Anglorum, quidam verò Regi Castellæ adhæserunt. Sed Ricardo prævalente, Aquisgrani in Regem Alemanniæ coronatur Anno Domini MCCLVI. Et hi tres imperiali benedictione caruerunt. Similiter & Conradus, qui tamen patre adhuc Friderico vivente & imperante, & de ipsius beneplacito, quamquam esset secundogenitus, post videlicet Henricum primogenitum suis demeritis simili ordinatione privatum, in Regem Romanorum, & futurum Imperatorem per Principes Imperii Electores apud Viennam fuit electus solemniter, cujus electionis tenor sequitur in hac forma.

CAP. II.

Electio Conradi in Romanorum Regem.

„ **E**Xspectatio gentium Jesus Christus, quem
 „ mittendum sæpe Prophetarum oracula
 „ prædixerunt, auferens sceptrum de Juda, &
 „ ligans ad vineam pullum suum, hoc est ad
 „ novæ plantationis Ecclesiam Romanum Im-
 „ perium alligans, & in ipsius clypeo tutelam
 „ nostræ Fidei positam, manifestissimè prælagi-
 „ vit. Probat hoc clariùs frequentium rerum
 „ eventus, interpretes cujuslibet, & probatio cer-
 „ ta prælagii, dum nedum Imperio patiente
 „ naufragium, sed mirante solummodo spumosis
 „ incurfibus procellarum, interdum Hærcsum
 „ germina, quæ materialis Imperii serra non
 „ refecat, in demolitionem vineæ Domini Sa-
 „ baoth perniciosè succrescunt. De inexcusabili
 „ itaque negligentiae vitio manifestissimè convin-
 „ citur, quòd tam nobile Fidei fulcimentum
 „ qualibet hominis provisione non adjuvat, sed
 „ conquati patitur, quasi Fidem non diligit,
 „ qui Fidei negligit armaturam. Nec tamen ad
 Tom. IX.

A „ quorumcumque Fidclium culpam aut notam
 „ justè reducit, sed illorum potissimè negli-
 „ gentia condemnatur, ad quos divina sententia
 „ seu morte major vis & auctoritas provisionis
 „ hujus pertinere noscuntur. Nam quamquam
 „ in urbi: initiis post memorabile Trojanorum
 „ exitium, & deletam tam inclytam Civitatem,
 „ apud illius congregationis patres summa Regni
 „ potestas & Imperialis creationis suffragium
 „ resideret: ex successivis tamen & continuis
 „ incrementis Imperii, postmodum calescente
 „ virtute, tantæ fortunæ fastigium apud unicam
 „ Civitatem, licet præ ceteris Regiam, non
 „ potuit contineri. Sed postquam etiam remo-
 „ tissimos terminos quadam girovaga peregrina-
 „ tione lustravit, tandem apud Germaniæ Prin-
 „ cipes, non minùs probabili, quàm necessaria
 „ ratione, permansit, ut ab illis origo prodiret
 „ Imperii, per quos ejusdem utilitas & defensio
 „ procurantur. Quum igitur nos Sigifridus Ma-
 „ guntinensis, Theodericus Treverensis, & Be-
 „ rardus Colonienfis Archiepiscopi, Gerbertus
 „ Bambergensis, Sigifridus Ratisponensis Impe-
 „ rialis Aulæ Cancellarius, Frisingensis, & Pa-
 „ taviensis Episcopi, Otto Palatinus Comes
 „ Rheni, Dux Baviariæ, Venceslaus Rex Bo-
 „ hemiæ, Henricus Lantgravius Thuringiæ, &
 „ B. Dux Carinthiæ Principes, qui circa hæc
 „ Romani Senatoris locum accepimus, qui pa-
 „ tres & Imperii lumina reputamur, coram tre-
 „ mendo Judice de cura tantæ villicationis opor-
 „ teat reddere rationem, nobiscum sollicita me-
 „ ditatione pensantes, quòd tantum negotium
 „ non tam sortis judicio, quàm industria provi-
 „ sionis indigeat; illud etiam diligentius atten-
 „ dentes, quòd post unius Regnantis occasum
 „ interstitium temporis inter prædecessoris obi-
 „ tum, & plenum dominium successoris, quod
 „ Interregnum antiquitus veteres appellabant,
 „ grande posset Imperio & Catholicæ Fidei
 „ maximum afferri discrimen, prævenire salu-
 „ brius tempus eligimus, quàm dispendium
 „ temporis expectare. Nam licet per vires,
 „ industriam, & labores excellentissimi Domini
 „ nostri Friderici Romanorum Imperatoris sem-
 „ per Augusti, Hierusalem & Siciliæ Regis,
 „ cujus vitam & Imperium cupimus, satis ad
 „ præfens Imperio sit provisum: quia tamen
 „ præminentia dignitatis longioris vitæ benefi-
 „ cium Regibus non concedit, præsentis vitæ
 „ lubricum meritò formidantes, ipso vivente
 „ salubriter & regnante feliciter, de Successo-
 „ ris nobis electione providimus, ne per ejus
 „ interitum justitia diminutionem status patere-
 „ tur, imperium, & tranquillitas interiret.
 „ Et quum de substituenda persona diligenti
 „ meditatione nobiscum & sollicitè pensaremus,
 „ præteritorum provisio salubre consilium præ-
 „ buit in futuris. Considerationibus etenim no-
 „ stris occurrit, qualiter Divi Cæsares progeni-
 „ tores Imperatoris ejusdem, qui longis retro
 „ temporibus Imperio præfuerunt, non solum
 „ ut domini, justitiæ solum in lytè tenuere, sed
 „ tamquam patres Imperii paternæ dilectionis
 „ zelum ad omnes & singulos habuerunt: qua-
 „ liter nec personarum periculis, nec rerum
 „ parcendo dispendiis, & plerumque per dura
 „ bellorum discrimina, Imperii nostri fines in
 „ citramarinis & transmarinis partibus produ-
 A a a „ xc-

„ xerunt : propter quod parentum laboribus
 „ fraudari filios nostri nolere majores . Nos
 „ ipsorum vestigiis laudabiliter inhærentes ,
 „ præsentem Imperatorem , quem in exaltatio-
 „ nem Romani nominis & dignitatis Augustæ
 „ prædecessorum suorum verum successorem
 „ agnoscimus , & filium experimur , in sobole
 „ sua simili retributione decrevimus honorare :
 „ ut dum filium ejus ex nunc in futurum Impe-
 „ ratorem nostrum post ejus mortem assumimus ,
 „ justè pro Imperio hæctenus laborasse se gau-
 „ deat , laboretque libentiùs amodo , velut la-
 „ borum suorum fructum non relicturus extra-
 „ neo , sed omni voto parentum filio paraturus .
 „ Sicque nos , inspirante nobis tam salubre con-
 „ silium gratia Summi Regis , ad voluntatem &
 „ preces ejusdem Domini nostri Imperatoris ,
 „ apud Viennam unanimiter vota nostra contu-
 „ limus in Conradum antedicti Domini Impe-
 „ ratoris filium , Regni Hierosolymitani legiti-
 „ mum successorem . Eligentes ipsum ibidem in
 „ Romanorum Regem , & in futurum Impera-
 „ torem nostrum , post obitum patris habend-
 „ dum ; ac etiam fide data eidem Domino Im-
 „ peratori sacramento firmavimus , quòd Con-
 „ radum præfatum à nobis in Regem electum
 „ post mortem prænominati patris sui Dominum
 „ & Imperatorem nostrum habebimus , eidem
 „ in omnibus , quæ ad Imperium & jus Im-
 „ perii pertinent intendentes ; sibi que jurabimus
 „ fidelitatem eidem , pro ut est moris & juris .
 „ Imperii sacramenta præstantes , ac ad obti-
 „ nendum solemniter Imperii diadema , sibi , pro
 „ ut de jure tenemur , consilium & auxilium
 „ impendemus . Et licet Henricum primogeni-
 „ tum suum pridem nobis in Regem simili pro-
 „ visione duxerimus eligendum ; quia tamen
 „ quum in honore foret , non intellexit , sed ab
 „ Aquilone sedem sibi constituens , contra pa-
 „ trem loco tanti regiminis se monstravit indi-
 „ gnum , justo patris iudicio , & ejus ultronea
 „ voluntate , quam sibi conscientia propriæ
 „ transgressionis ingessit , ab eodem Henrico
 „ sacramento soluti , quod de electione sua
 „ similiter feceramus , Henrico , Conradum
 „ velut David Sauli sancta deliberatione provi-
 „ dimus subrogandum . Ad cujus rei memoriam
 „ &c. Interfuerunt similiter Patriar-
 „ cha Aquilejensis & alii quamplures &c.

C A P. III.

*Epistola Conradi Regis , per quam Manfredo
 fratri suo ejus in Italiam
 adventum significat .*

Nuntiata igitur Conrado præfato sui geni-
 toris morte , dum esset in Germania , com-
 positis ibi Regni , & Imperii negotiis , ad partes
 Italiæ , & maxime in Regno Siciliæ venire dis-
 potuit . Quæ quidem adventum Manfredi fra-
 tri suo his literis nuntiavit .

„ Conradus Dei gratiâ in Romanorum Re-
 „ gem electus , semper Augustus , Hierusalem
 „ & Siciliæ Rex , carissimo fratri suo Manfredo
 „ Principi Tarentino , honoris Montis Sancti An-
 „ geli Domino , ac in eodem Siciliæ Regno suo
 „ Bajulo generali &c. Nuntiata nobis nuper in
 „ Germaniæ partibus , in quibus dirigente dex-
 „ tera Domini gressus nostros contra inimicos
 „ & rebelles Imperii omnia juxta votum &
 „ desiderium nostrum feliciter agebamus , ama-
 „ ra morte gloriosissimi & serenissimi Cæ-
 „ saris patris nostri , qui nec ante se sinu-

„ lem habuit , nec creditur habere sequen-
 „ tem , quantum & qualiter nos primùm , &
 „ deinde Principes , & alios Imperii Nobi-
 „ les & Magnates dolor inæstimabilis in intimis
 „ cordis affligerit , satis advertere fraternitas
 „ tua potest , quum non solum humana natura
 „ tam crudelem & irreparabilem casum lugeat ,
 „ verumetiam Ecclesia . Sanè quum divina po-
 „ tentia nos ex concessione paterna post mortem
 „ ipsius tam ad Imperii culmen , quàm ad Re-
 „ gni Siciliæ regimen duxerit erigendos , &
 „ te , & alios fratres nostros nobis reliquerit
 „ laborum nostrorum participes , & coniores
 „ honoris & oneris , ut in vobis velut in fratri-
 „ bus consolemur : fraternitatem tuam nolumus
 „ ignorare , quòd nos indicto statim generali col-
 „ loquio apud Augustam , ubi omnes Imperii
 „ Principes duximus evocandos , negotiis nostris
 „ & Imperii de ipsorum consilio salubriter ordi-
 „ natis , relictoque carissimo socero nostro Duce
 „ Baviaræ & Comite Palatino Rheni super om-
 „ nibus nostris & Imperii negotiis loco nostri ,
 „ ecce quòd cum celeritate & sine intermis-
 „ sione qualibet , continuatis dietis , partes Ita-
 „ liæ & Regni Siciliæ , quod inter alias omnes
 „ Terras est nostra hæreditas pretiosa , petere
 „ ordinavimus festinanter . Datum &c.

C A P. IV.

De Conrado Rege Sicilia , & ejus morte .

Denique idem Conradus Anno primo Regni
 assumti , qui fuit Annus Domini MCCLI.
 Germania egressus , per Veronam in Apuliam
 transivit navigio . Mox Anno Domini MCCLIII.
 Neapolim obsedit , qua expugnata , muros ejus
 funditus evertit . Sed quum potitus esset Regno
 Siciliæ , tandem duobus annis in Regno comple-
 tis , infirmitate correptus XIII. Kalend. Junii
 expiravit . Aliquorum fuit opinio , quòd exhibi-
 tione veneni fuerit extinctus . Qui filium Con-
 radinum nomine Regni successorem reliquit .

C A P. V.

*De Manfredi Rege Sicilia , qualiter Regnum
 accepit , & de Papæ processu contra eum .*

Manfredus Imperatoris Friderici Secundi
 ex concubina filius , Princeps Tarentinus ,
 honoris Montis Sancti Angeli Dominus , defuncto
 Conrado fratre suo Romanorum & Siciliæ Rege ,
 Regnum ipsum Siciliæ accepit , & XIII. annis
 regnavit . Hic fratre suo Conrado vivente in
 eodem Regno Siciliæ generali Bajulus erat ejus ,
 sicque ipso Conrado defuncto , & Conradino
 ejus filio , & in Regnis hærede , ut aliqui refe-
 runt , ab eodem Manfredi literis , & Nuntiis
 mendaciter publicato (erat enim tempore mor-
 tis patris sui Conradi in Alemannia) Siciliam ,
 Apuliam , Calabriam , & magnam partem Ita-
 liæ , dissidente ab eo Ecclesia , obtinuit , sibi que
 coronam assumpsit , quem Raynaldus Agrigentinus
 Episcopus in Regem iunxit . Quòd factum
 quia in præjudicium Ecclesiæ videbatur , Ale-
 xander Papa hujus nominis IV. graviter ferens ,
 primò ipsum Manfredum excommunicationis in-
 volvit sententia . Demum contra ipsum magnus ,
 sed in nullo proficiens , exercitus mittitur . Aggra-
 vans præterea idem Pontifex suos in eundem
 Manfredum processus , ipsum , eo quòd non so-
 lum Regnum Siciliæ , sed & Marchiam Anconi-
 tanam occupavit , nisi in certum tempus occu-
 pata

pata dimitteret Ecclesie Romanæ, anathematizavit, & quicquid circa Regni collationem actum extiterat, annullavit. Agrigentinum Episcopum, quia eum inunxit in Regem, & excommunicavit, & anathematizavit, & ab omni Episcopali dignitate omnique officio & beneficio finaliter & sententialiter deposuit, ac etiam degradavit. Surrentinum quoque Archiepiscopum, & Abbatem Montis Casini, ab Ecclesie Surrentinæ, & ab ejusdem Monasterii regimine, pro eo quod unctioni & coronationi interfuerunt, amovit. Salernitanum, Acherontinum, Montis-Regalis Archiepiscopos, qui eidem Manfredi coronam imposuerunt, ipsumque in Regni solio Panormi inthronizarunt & introduxerunt, similiter excommunicavit, & anathemati subiecit. Tandem Urbanus hujus nominis IV. Alexandri successor Anno Domini MCCLXIII. Carolo Comiti Provinciae fratri Ludovici IX. Francie Regis, quem postea Bononiae Papa canonizavit, ipsum Regnum Siciliae, ut illud à Manfredi eriperet, contulit. Carolus igitur Anno Domini MCCLXV. Mense Januario, jam composito cum Ecclesia Romana, ut dictum est, parvo comitatu, navi per mare clam appulit Romam, & foedus cum Ecclesia sanxit, factusque Romanorum Senator cruce-signatur. Eodem Anno mense Septembri cometes Stella tam notabilis apparuit, qualem antea se vidisse nullus tunc vivens meminerat. Ab Oriente enim cum magno fulgore fugens usque ad medium hemispherii versus Occidentem comam perlucidam protraheret. Quæ licet multa signa portenderet, ut subsequenter docebunt, eadem tamen nocte qua idem Urbanus Papa fatalem conditionem exsolvit, disparuit. Ab Occidente quoque erat ei cauda fumea definens in acutum longitudine hastæ militaris. Sequenti mense Decembris exercitus Francorum, duce Comite Flandriæ Carolo ejusdem genero, Ferrariam transiens perrexit Bononiam in auxilium Caroli, qui tunc in ea urbe degebat.

CAP. VI.

De prælio inter Manfredum, & Carolum, & morte Manfredi.

DEmum anno sequenti, qui fuit Annus Regni Manfredi XIII. & ultimus, Incarnationis verò Domini MCCLXVI. primâ sextâ feriâ mensis Martii, idem Carolus supranominatus à Clemente Papa hujus nominis IV. sucessore Urbani in Regem Siciliae coronatur. Qui postmodum Thufciam, Campaniam, Apuliam, Calabriam, Siciliam, & magnam partem Italiae sibi & Ecclesie subdidit. Manfredus igitur his cognitis, quod scilicet Papa Carolum Regem Siciliae ordinaverat, se contra eum parat ad prælium. Carolo verò suas educente copias in agro Beneventano, acie dire pugnatur. Dum pugna conferitur, Comes de Caserto, & Thomas Comes de Acerra, viri fororum Manfredi, eo relicto, ut compositum fuerat, cum suis aciebus prælio intentato aufugiunt. Manfredus, quum sibi persuaderetur, ut prælio cederet, & fuga sibi confuleret, *Malo, inquit, hodie mori Rex in acie, quam vivere exul & calamitosus.* Et procedens cum suis fortissimis pugnando, aliquandiu hostibus obstitit. Equus, cui infidebat, transfixo oculo pugione, insurgens dolore super circumstantes equos defertur. Rex ipse pugione illa & frontem confossus, equo delabatur, pedibus equorum proteritur. Dehinc pugna declinat. Victor Carolus hostes cædit & fugat. Par-

Tom. IX.

Atâ victoriâ cadavera spoliantur: edicto à Carolo, ne quis cadavera humet, quoadusque de Manfredi aut vivo aut mortuo veritas haberetur. Dehinc die tertia cadaver Manfredi à stratore equi ejus servato, ut conderet sepulturæ, nuntiatur Carolo ab illo, & ad sepulturam poscitur. Allatum in castra agnoscitur. Mox ignobili sepulturæ mandatur. Nam Carolus iussit scrobem fieri secus Pontem quemdam, ibique humari corpus ritu vilium hominum. In quo verè, quum non sit vindicta ad mortuos, generositati suæ idem Carolus plurimum derogavit. Scribit autem idem Carolus in quibusdam suis literis, quas Papæ Clementi hujus nominis IV. super hoc conflictu direxit, quod dum ipse Carolus audivisset, Manfredum ipsius hostem publicum à Sancto Germano per Terram-Laboris se transfuisse Beneventum, ipse Carolus per Aliphanos & Thelesinos campos contra ipsum Manfredum processit. Sicque die Veneris XXVI. mensis Februarii Anni Domini MCCLXVI. Nonæ Indictionis, ipse Carolus ad quemdam montem pervenit, unde subjectus & admodum patens campus ordinatas jam hostium acies ostendebat. Instructis igitur copiis & cuneis ex adverso ad pugnam processit. Et quum per magnam horam fuisset utrimque pugnatum, cedentibus duabus prioribus Manfredi aciebus, reliquæ se fugæ retro commiserunt. Facta est itaque ibidem hominum tanta strages, ut campus celaretur oculis ex superjacentium corporibus occisorum. Magnum quoque captivorum numerum ad carceres Caroli bellicus eventus adduxit, inter quos Jordanus, & Bartholomæus dictus Simplex, dicti Comites, eorumque fratres, necnon Petrus Asini de Uberti Florentinus Ghibellinæ factionis auctor. De Manfredi autem, quia verbo invalescente de casu ejusdem incerto, cujus etiam dextrarius, cui infidisse dicebatur, retentus extiterat, tandem inter mortuorum corpora investigari fecit Carolus, eumque repertum Ricardo Comiti Casertano, qui fidelis erat Carolo, & prædictis Jordano, & Bartholomæo captivis, aliisque, qui eum familiariter noverant & tractaverant, dum vivebat, fecit ostendi. Quo ab eis recognito, idem Carolus corpus ipsius cum quadam honorificentia, naturali pietate indutus, sepulturæ non tamen Ecclesiasticæ tradi fecit apud Pontem Valentinum extra moenia Beneventi.

DHac igitur parta victoria Carolus toto statim potitus est Regno. Quum autem Nobiles, qui in prælio ceciderant, scilicet Comites Jordanus, & Bartholomæus, & Petrus Asini, Manfredi quondam strenui pugnatore, quos Carolus captos prælio, ut dictum est, in Galliam direxerat, diu carcere macerati essent, fugam meditati custodes occiderunt. Fugientes igitur comprehensi sunt, & significato Carolo Regi negotio, mandavit, ut singulis sinistri pedes & manus dextræ abscinderentur, atque oculi evellerentur. Post hæc anno sequenti iussu prædicti Caroli decollantur. Alibi dicitur, quod mortem sibi inedia consciverunt. Hoc modo Manfredus vita privatur & Regno, qui dignitate spectabilis, divitiarum opulentia fecundus, solatiorum amoenitate jucundu, cunctos regnans una & summa liberalitate respexit, & qui in omnibus ingenio arguto & universis benefico, Tito Vespasiani Augusti filio visus fuit jure potuisse conferri. Ipse enim Titus virtutum omnium vir adeo fuit, ut deliciae humani generis diceretur. Manfredus iste in quadam sua epistola, quam scripsit Senatui, Populoque Roma-

Aaa 2 no,

no, probare nititur, quòd Romana Ecclesia non A
 habet se intromittere ad coronandum, seu dan-
 dum cuiquam Imperii diadema; sed tamen Urbs
 Roma maxima Mundi caput hoc tantum habet
 conferre auctoritate sui Senatus, Proconsulum,
 & Communis. Epistolæ autem tenor si incipit:
 „ Armonia cœlestis imperii suæ cunctipotentiæ
 „ folio singula concessit Papæ dispensationis ar-
 „ bitrio &c. *Et infra.* Cessent (*) itaque,
 „ cessent Romanæ Prælati Ecclesiæ falcem eo-
 „ rum mittere in segetem alienam. Quoniam
 „ non est eorum agere, quod dictum Cæsari
 „ reperitur: *Ecce do tibi meum imperium &*
 „ *gladii potestatem.* Quum & alibi scriptum
 „ sit: *quæ Dei sunt Deo: quæ autem sunt Cæ-*
 „ *saris, reddantur Cæsari.* Quamquam igitur B
 „ post mortem Divi Augusti progenitoris nostri
 „ contra Deum & justitiam hoc usurpare ten-
 „ taverint Romanæ Prælati Ecclesiæ, de piis
 „ impii, de sanctis iniqui, de pacificis bellici
 „ enormiter transformati, quum hoc non pos-
 „ sint nec debeant quoquo modo, ut factorum
 „ practica, & juris theoricæ comprobatur. Nam
 „ ille improvidus Constantinus tentans Sacerdo-
 „ tibus submittere alienum, nullius servitutis
 „ characterem imponere potuit futuris Impera-
 „ toribus, quibus solummodo judicare, non au-
 „ tem leges imponere concedit, Codice de...
 „ *Lege, Digna vox:* quum etiam par in pa-
 „ rem nullum imperium habeat, ut jure legi-
 „ tur Digestorum ff. *de arbitris l. nam & ma-*
 „ *gistratus.* Præterea quum Augustum ab au-
 „ gendò dici mandaverit legislator, jam dicto C
 „ Constantino donante, non autem, ut teneba-
 „ tur, Imperium adaugente, fuit donatio illa
 „ nulla, quum & juris alieni donatio in præju-
 „ dicitum domini, vel cujus interest, nullius ju-
 „ ris valletur auxilio, si Digestorum & Codi-
 „ cis volumina exquirantur. Verè quippe ve-
 „ locitati ventorum tradiderunt Romanæ Præ-
 „ lati Ecclesiæ vocem angelicam tunc dicentem:
 „ *Hodie diffusum est venenum in Ecclesia San-*
 „ *cta Dei &c.* Contra has probationes multa
 per Ecclesiam adducuntur, & sic inter Pontifi-
 catum & Imperium non absque maximo anima-
 rum & corporum detrimento grande & grave D
 subortum est dissidium Populo Christiano. Mihi
 autem videtur, salvâ semper cujusque superioris
 & prudentiori sententiâ, quòd hauc dissidii
 litem sacer ille sacrorum Canonum Codex satis
 patenter determinet XCVI. Distinctione. Inquit
 enim Nicolaus Papa: „ Quum ad verum ven-
 „ tum est, ultra sibi nec Imperator jura Ponti-
 „ ficatus arripuit, nec Pontifex nomen Impera-
 „ torum usurpavit. Quoniam illè mediator Dei
 „ & hominum homo Christus Jesus actibus pro-
 „ priis, & dignitatibus distinctis, officia Pote-
 „ statis utriusque discrevit propria, humilitate
 „ volens medicinali fursus efferri, non vana
 „ superbia in inferno demergi, ut & Christiani
 „ Imperatores pro æterna vita Pontificibus in-
 „ digereant, & Pontifices pro cursu temporalium E
 „ tantummodo rerum Imperialibus legibus ute-
 „ rentur, quatenus spiritualis actor à carnali-
 „ bus distaret incurfibus, & Deo militans mi-
 „ nimè secularibus se negotiis implicaret, ac vi-
 „ cissim non ille rebus Divinis præsidere videre-
 „ tur, qui esset negotiis secularibus implicatus.
 Sed de adventu Conradini in Italiam, & bello
 cum Carolo.....

(*) *Hoffis Pontificii hæc sunt verba, a quorundam similia
 Liantes Aligberius, & alii eisdem discordia-
 rum temporibus effudere. Porro legendi Bellar-*

C A P. VII.

*De adventu Conradini in Italiam, & prælio
 inter ipsum, & Carolum.*

C Onradinus, Conradi Regis filius ex Frideri-
 co Augusto, heres ejus in Regnis Hiero-
 solymitano & Siculo, Anno Christi MCCLXVII.
 cum exercitu Germanorum mente Augusto de-
 vênit Veronam, ibique duxit hyberna. Carolus
 interim Rex Siciliae oppidum Thufciæ, quod
 Podium Bonizi dicitur, arcta obsidione vallavit.
 Eò se contulerant universi Optimates factionis
 Ghibellinorum. Quumque obsessos fame & ob-
 fessores hyemis sævitia premeret, tandem actum
 est, ut inclusi cum equis & armis, & omnibus
 eorum utensilibus, oppido dedito, incolumes
 possent abscedere. Et si Rex Carolus potitus
 est oppido: obsessi liberè sunt digressi. Anno
 autem Christi MCCLXVIII. idem Conradinus
 relictâ Veronâ, per Papiam iter faciens, Pisas
 per mare pervênit cum magno exercitu Theu-
 tonicorum, Longobardorum, atque Thufcorum,
 volens Apuliam intrare, & de manu Caroli Re-
 gnum auferre. Quum verò ex tali adventu ad-
 versarii ejus timerent, fertur tunc temporis,
 Clementem Papam hujus nominis IV. dum in
 Ecclesia Fratrum Prædicatorum apud Viterbium
 in Festo Pentecostes celebraret ac prædicaret,
 publicè dixisse: *Ne timeatis, quia scimus, quòd
 iste juvenis à malis hominibus sicut ovis ducitur
 ad mortem, & tali scientia hoc scimus, quæ
 nost articulos Fidei major non est.* Quod qui-
 dam verbum audientes in multam admirationem
 deduxit, & se præsentem fuisse asserit Jacobus
 de Varagine Archiepiscopus Januensis, quum
 tunc esset Prior Provinciae Lombardiæ Ordinis
 antedicti. Igitur Conradinus cum suo exercitu
 Romam perveniens, quum more Imperiali fuis-
 set à Romanis receptus, associato sibi Senatore
 Urbis Henrico fratre Regis Castellæ, & quam-
 plurimis Romanis, contra Carolum Regem Apu-
 liam potenter intravit. Aderant & cum eodem
 Conradino viri strenui & illustres Dux Austriæ,
 Comes Girardus de Pisis, filius Comitis Galva-
 nei, cum Henrico filio suo, & idem Galvaneus,
 ac Conradinus de Antiochia. Henricus autem
 Regis Castellæ frater hac de causa contra Ca-
 rolum cum ipso Conradino confœderatus erat;
 nam quum prius Carolum contra Manfredum &
 ope manus, & multæ pecuniæ creditæ mutuo,
 adjuvisset, nec ei Carolus debitè responderet,
 erga eum animum gessit hostilem, & sic ad
 Conradinum se contulit. Moris igitur utrinque
 exercitibus, Conradinus cum suis inter Sculchu-
 læ & Charci montes in quadam planitie, Caro-
 lus verò in quodam colle prope Albam, qui per
 duo ferè millia inde distabat, sua castra fixe-
 runt. Die autem mensis Augusti XXIII. juxta
 flumen, quod inter utrumque decurrebat exer-
 citum, apud campum Palatinum aciebus occur-
 ritur, prælium confertur. Conradino copiosior
 erat exercitus, nam cum ipso erant Germani,
 Lombardi, Thufci, Romani, & quidam Hispani.
 Carolus igitur imparem se numero sentiens,
 usus est artibus. Delegit enim ex omni exercitu
 suo equites quingentos præstantiores ad pugnam:
 ceteros equites aciebus instructis ad prælium
 conferendum præmittit. Arma quoque ejus &
 insignia quemdam militem induit, eumque præ-
 misit

*minus, Baronius, Odoricus Raynaldus, ac in-
 numeri alii, qui Apostolica Sedis jura tuerentur.*

misit in acie pugnaturum. Conserta pugna diu cædes utrimque asperissima fuit. Cæduntur tandem, & sternuntur Franci, non valentes hostium impetum sustinere. Ipse quoque Miles, qui Regis armis erat insignis creditus esse Rex, notatus in acie ab Hispanis, & eorum Duce Henrico fratre Regis Castellæ perimitur. Fusis hostibus atque cæsi, Conradini milites, Germani præsertim, diffunduntur ad prædam. Conradinus in acie integra eminens prælii erat spectator. Interea Carolus in officio Sacrificii suppliciter orabat. Ubi verò ab his, qui erant in speculando rem, audivit acies suas fusas & cæsas, jam peracto Missæ officio cum manu quingentorum equitum, quos servaverat, de monte digreditur. Quòd ubi hostes ad prædam diffusi viderunt, magno metu percussi sunt, cernentes Carolum adventare composito gressu, quem intererant in campo jacere putabant. Carolus igitur dispersos aggreditur. Verum quum tempus reintegrandi acies hostibus non daretur, quippe fessi pugnando, & incompositi erant, licet numero superiores, aciem integram & vegetorum virorum impetum declinarunt. Conradino verò cum Carolo volenti configere datum est consilium, ne se pugnae committeret cum viris fortissimis, quos & rerum desperatio audaciores reddebat, quoniam id in ancipiti esset eventu. Sed dispositis rebus aliàs cum Rege militibus inope congregaretur, à quo plurima pars Regni Siculi jam desciverat, ejus fortunæ favendo. Conradinus igitur, amplexus consilium cum magna parte sui exercitus inde digreditur. Henricus Urbis Senator Regis Castellæ frater captus est integro prælio. Cruentam nimis licet victoriã, victor Carolus, campo tamen potitus est, nam pæne omnis ejus exercitus prælio cecidit.

C A P. VIII.

De fuga Conradini & ejus captione.

Conradinus cum Duce Austriæ ac paucis Nobilibus statuit furtivo aditu in Regnum prodire, quòd pro parte majori se in Carolum erexerat. Præmittit ergo nuntium ad Castellum maritimum, qui conducat Liburnam, idest navem negotiatorum, qua veheretur in Regnum. Et quia non parvo pretio conducta est navis, suspicio fuit Domino Castellæ, quòd magnæ fortunæ viri eam conscensuri essent. Debiles igitur remiges ipsi navi assignati sunt, validiores alia remigaturos servavit. Conradino & comites plebejo habitu navem conscendunt, & in altum remigant. Conscensim altera Liburna, qua Castellæ Dominus validioribus remigibus vehebatur, subsequitur; nec mora ad primam appropiunt. Imperat remigibus, ut statim regrediantur. Conradinus & Comites sciscitantur, quisnam sit iste, in cuius potestatem devenerunt. Ut autem audierunt, eum esse Romanæ gentis, quæ vulgò dicitur Frangipane, quæ quondam amicissima fuerat Friderici Augusti, clam asserunt, Conradinum in navi adesse, qui in paterno & avitum Regnum possessurus accedit, orantque Castellæ Dominum nomine Johannem, ne iter inceptum impediatur, sed potius adjuvet, & cum ei tendat, magna præmia habiturus. Exclusis precibus prædo navis Johannes eos in Castellum perducit. Quo comperto Carolus ibidem accelerat equitatu non magno. Captos petit & recipit, ac inde secum abducit. Sunt qui dicant, per Romanum Pontificem Clementem IV. Ca-

rolo amicissimum, ac per Cardinales fuisse decretum, ut Conradinus cum comitibus in carcerem veniret Ecclesiæ. Nam idem Clemens, ne ipse Conradinus sub Regni Siciliae titulo in præjudicium Regis Caroli Regium sibi nomen adscriberet, Anno secundo sui Pontificatus in Viterbiensi Ecclesia districtè inhibuerat, ne aliquis eidem sicut Regi scriberet, nec literas ab eo voluti à Rege reciperet, neve sub ipsius dominio vel regimine se subderent, & maxime Italici, neque faverent, sub pœna excommunicationis, si Laici essent; si verò Prælati, privationis dignitatum. Mandavit insuper memorato Conradino, ut de Verona & tota Italia cum omni gente sua discederet, nec de Imperio, vel Italia, & specialiter de Regno Siciliae se intromitteret: alioquin ipsum Regno Hierosolymitano privaret. Demum ipsum Conradinum in excommunicationis & alias latas in eum sententias incidisse denunciavit, & Regno Hierosolymitano privatum. Præterea Ludovici Ducem Bavarie, Comitem Tirolis, Bosium de Duaria, Manfredum Maletam Comitem Camerarium, Conradum, Fridericum illustris Regis Castellæ germanum, Guidonem Novellum, Fridericum Lanceam, Conradum de Antiochia, & ceteros, cujuscumque forent præminentie, dignitatis, ac status, quia contra ipsas sententias venire præsumserunt, denunciavit in easdem etiam incidisse.

C A P. IX.

De nece Conradini & comitum ejus.

Carolus autem, ne Conradinus & comites, quos à Johanne receperat, in carcerem Ecclesiæ devenirent, hoc modo, licet infesto, providit. Convocatis enim Jurisperitis consuluit eos, si Conradinum & ceteros captivos legitime posset neci damnare, allegans quòd contra eum justum Regem Siciliae arma moverint, quòdque Monasteria spoliaverint, & quædam succenderint. Diu igitur se consultoribus super his in diversa trahentibus, plurimorum tamen erat sententia, & præcipue Guidonis de Suzaria eo tempore præstantissimi Jurisperiti atque Doctoris, Conradinum non esse reum mortis captum fugiendo à prælio, tum etiam quòd Regnum, quòd jure avito & paterno suum esse credebat, armis peteret, ut eo posset potiri. Et quum Carolus insisteret, dicens: *Hi Monasteria incenderunt: respondebatur, non constat, quòd hi jusserint fieri, quum sæpe prophani homines, qui castra sequuntur, talibus oblectentur iniusti.* Quidam autem Jurisperitus, immo verius juris iniquus nomine Caroli Regis sublitus, multumque familiaris, divinam displicentiam Regiæ postponere complacencie, tremendumque superni Regis non pavefcens judicium, posse fieri justè quòd allegabat Carolus, consulendo asseruit. Hujus consilium atque sententiam, immo sævitiam amplexus Carolus, Conradinum & ceteros neci addixit. Dum igitur luderet calculis Conradinus, defertur sibi Caroli judicium, & modi um temporis assignatur, ut ipse & ejus comites possent salutem animarum consulere. Hæc autem apud Neapolim acta sunt. Condito igitur testamento, & confessione acta peccatorum, VI. Kalend. Octobris in litore ducti sunt neci damnati. Tunc mortis lætã severã sententiã, Conradinus vestimentum superius exiit, & quum flexis genibus orasset, cervicem porrexit carnifici, hanc ultimam vocem

cem edens : *ab genitrix , quæ profundi mar-
ris nuntium ex me suscipies ! Carnifex verò cer-
vicem ejus mucrone abscidit . Dux Austriæ , ut
Conradini propinqui cervicem feriri vidit , quan-
ta potuit indignantis animi voce rugitum emisit ,
& doloris desperationem , nec erga Deum cul-
pam voluit profiteri . Ipse igitur Dux , nec non
Comes Girardus de Pisis , filius Comitis Galva-
nei , quem Carolus hujus rei spectator jussit in
finu patris occidi , ultimò ipse Galvaneus ,
decapitati sunt Anno Dominicæ Incarnationis
MCCLXVIII . Henrico fratri Regis Castellæ
pepercit Carolus , quia voluit . Conradino de
Antiochia etiam vitam indulgit , respectum ha-
bens ad fratres Johannis Gaditani Cardinalis ,
quos idem Conradinus captivos tenebat . Pau-
ci spectatores hujus judicii lacrymas contine-
bant , præsertim equites Franci ; qui quoniam
minùs timebant , Caroli detestabantur sævi-
tiam . Cadavera litore sunt humata more eo-
rum , qui pelago necati sunt . Nec licuit cui-
quam Religioso ea cimiterio condere . In quo
Carolus ejus pertinax odium ostendit , nec esse
etiam adversùs à se casum hostem morte paca-
tum : quod , quum non sit ira ad mortuos , contra
bonos mores patuit exstitisse . Carolus tamen Se-
cundus ejusdem Caroli filius & successor super
sepulturas eorum Oratorium construi permisit ,
quod Fratres Ordinis Sanctæ Mariæ de Monte
Carmelo concelebrant . Hæc quæ de prælio isto
dicta sunt , scribit *Magister Ricobaldus Ferrar-
iensis Historiarum Scriptor diligens* , qui se au-
divisse testatur ea à Johanne Judice Cive Regi-
no , tunc in comitatu & familia jam dicti Gui-
donis de Suzaria , qui & præfens actis interfuit .
Nonnulla quoque ex aliis Chronicis addita sunt ,
& ex sententiis Papæ Clementis IV . & Epistolis
Caroli . Quidam autem lamentationis scribens
Epistolam , & mortem complangens hujus Con-
radini , sic inter cetera ait contra ipsum Caro-
lum invehens : *Illum enim quondam illustrem
Regem Conradinum Secundum , à patre secun-
dum numero vel cognomine , at omine non secun-
dum , ex Imperatorum antiquorum præcipua pro-
pagatum , causam rationabilem , quamvis infeli-
cibus auspiciis , prosequentem , non in prælio , non
in armis , non in ejus contrarium tunc intentum ,
verùm inermem , profugum , in Romana mari-
tima nequiter interceptum , post diutinum ejus
carcerem , post probrosa ludibria , post multas ex
eo factas ostentationes ad pompam , ut qui jam
eum abinde per Campaniam usque Neapolim
ignominiosè post se traxerat compeditum , contra
justitiam , immo quod est gravius , contra Deum ,
contra concessam pluries ei de mortis securitate
fiduciam , contra jus omne belli , contra consue-
tudinem à præcisis Majoribus approbatam , qui
neminem Regem , quem etiam armis cepissent ,
vita privandum providè statuerunt , inhumani-
ter & impiè trucidavit , ausus apocopare capite
nobilissimum ejus corpus .**

C A P . X .

*De Carolo seniore Sicilia Rege
ex Chronicis .*

Carolus igitur subacto , ut dictum est , in
prælio Rege Manfredo , & corruente ac
interfecto Conradino , nullo sibi adversante , Re-
gno Siculorum potitur , quum jam Regnum il-
lud duobus annis licèt in arcu & pharetra te-
nuisset , ab eo scilicet anno , quo fuit ab Urba-
no Papa hujus nominis IV . Rex ejusdem Siciliae

Aordinatus , ut in præcedentibus demonstratur ,
qui fuit Annus Domini MCCLXVI . Deinde ve-
rò illud tenuit Annis XVI . videlicet usque ad
Annum , quo Rex Aragonum Regnum illud in-
travit , qui fuit Annus Domini MCCLXXXII .
post quod Carolus adhuc supervixit Annis IV .
De his autem & aliis gestis ejusdem Caroli hæc
breviter subscribuntur . Nuceriam urbem Sara-
cenorum idem Carolus Anno sequenti , qui fuit
in Regno ejus IV . Incarnat. Domini MCCLXIX .
diu ab ipso obsessam in deditionem recepit hoc
pacto , ut singulis sextis Feriis nomine tributi
magnum pondus auri eidem Regi exhiberent .
Tunc maximi terræmotus , & Mons Anconæ
scissus in mare demersus est , quo concussu flu-
ctus usque in litus Liburniæ pervenerunt .
BSequenti Anno idem Carolus unà cum Rege Fran-
ciæ Ludovico viro sancto fratre suo , Rege
Navarræ , Rege Angliæ Eduardo , ab ipso Ca-
rolo vocati , castra in litora Carthaginis posue-
runt , ut Tunitio potirentur . Sed ibi Franciæ &
Navarræ Reges decesserunt . Tandem pactione ,
auro recepto à Barbaris , Christianorum inde
discessit exercitus . Porro deficientibus , qui Re-
gnum Siciliae ab extrinseco impeterent , Regni-
colis æris , & rerum , & collectarum onera in-
feruntur . Multi quoque proditoris notati crimi-
ne feveriter affliguntur . Stupra & adulteria in
Siculas committuntur à Francis . Quo injuriæ
genere plus ceteris Siculi ad vindictam animati ,
Cpotissime cum querelis eorum nec querelantibus
aditus pateret , nec auditionis janua præberetur ;
ex quo patrantibus hujusmodi scelera impunita-
te talium magis crescebat audacia , calamitosi
Siculi , ultionum eos Domino animante , festis
diebus Dominicæ Resurrectionis , Anno scilicet
Dominicæ Incarnationis MCCLXXXII . qui fuit
Annus Regni ejus XVI . ab ipso Rege Carolo
jugum excutientes , primò desciverunt , occisis
omnibus Francis , qui erant in Regno . Monachi
quoque ejusdem gentis casum similem experti
sunt . Mulieres etiam Siculæ , quæ ex Francis
conceperant , evacuatae sunt ferro dissectis uteris .
Petrus verò Arragonum Rex illustris , qui cum
classe sua erat in Africæ pelago , ibidem perve-
niens , Siciliam ingressus est , ejusque Regno po-
titus . Hujus autem rei novitatem tractasse ac
procurasse fertur multis periculis , sudoribus , ac
dispendiis vir sagax & perspicax Magister Jo-
hannes de Procida , olim Notarius , Physicus , &
Logotheta Regis Manfredi , calamitatum etiam
Siculorum Carolo ipso regnante non exspers :
cujus quidem tractatus seriem succinctam , tum
ad majorem Historiæ cognitionem , tum ad po-
sterorum exemplar , quòd scilicet vir ille corde
magnanimus , & animo constans , rem tantam
tamquam periculosam ausus est aggredi , per
abrupta videlicet montium , & devexa terrarum ,
per viarum angustias , per marinos fluctus , &
Dhominum insidias , dispendiis propriis & labori-
bus non parcendo , ut jugum excuteret servitu-
ti , tum ex quadam admiratione insolitæ rei ,
quòd scilicet in tractatu tam arduo fortuna ut
plurimum fallax sic arriserit uni viro .

C A P . XI .

*Qualiter tractatu Magistri Johannis de Procida
Rex Arragonum Sicilia Regnum obtinuit .*

Siculi , ut præfatum est , Carolo Rege super
eos nullo rebellionis obice regnante pro li-
bito , non solum exactionibus , & oneribus aliis
crebris & maximis opprimebantur , sed inexco-
gita-

gitatis etiam modis afflicti exilio damnabantur & neci. Et quod super omnia magis ignominiosum, & ideo gravius erat, in mulieres eorum libido Gallica indifferenter effundebatur. Quibus tandem cordibus tumidi, ad molientes novas res in Regno animos eorum disponunt. Tandem Magister Johannes de Procida, quem calamitates hujusmodi his afflictis adsciverant, advertens, utpote vir circumspicissimus, aptum excutiendæ servitutis tempus adesse, nactis sibi diebus & horis, cum nonnullis ex Primoribus Regni, quos magis ad novarum rerum molimina noverat proclives & avidos, clandestina sæpe colloquia iniit. Et tandem sicut erat vir prudens, & potens in opere & sermone, modico tempore multorum animos ad ejus propositum inclinavit. Nec obstabat nisi solum Romani Pontificis metus, quin disponerent in communem eventum jugum à se servitutis exequere. Tunc idem Johannes ad Papam Nicolaum hujus nominis III. perspicaci consilio clam iter arripuit nemine conscio. Noverat enim, Papam erga Regem Carolum animum genere aliqua nube respersum, licet occultè. Cujus rei causam nonnulli hanc fuisse asserunt, quod cum eo idem Rex recusaverat affinitatem contrahere; alii referunt, quod Regi arridente in Regno fortuna, cum modo debito non recognoscebat in Dominum, & ut dictum est, Regnicolas non tractabat ut subditos, sed ut servos. His igitur præconsideratis, non improvidè Magister Johannes, quum ante Papæ conspectum remotis arbitris venire curasset, post multam de statu Regni & aliis cum ipso Papa collationem habitam, ipsum ad ejus conceptum propositum animavit, utpote vir in cujus labiis loquendi gratia erat diffusa. Dixit enim inter cetera, quod sua procuratione ad laudem Dei, & honorem Sedis Apostolicæ Regnum ipsum Siciliæ in pacis & quietis pulchritudine reformaret, & quod ad hoc peragendum necessaria expediret. Unde Papa sibi in his prorsus assentire promisit, dummodo fide dignis indiciis eidem constaret, Primates Siculos in hoc esse voto conformes. Lætus itaque Johannes & impiger Siciliam est reversus, & quum revelasset tractatus consociis, quos apud Papam egerat, cœperunt in eorum confirmari proposito, & animosiores effici, suffulti assensu Romani Pontificis. Requirente autem Magistro Johanne, unusquisque eorum propriæ manus chirographum proprio roboratum sigillo, vel saltem ipsum sigillum eidem Johanni exhibuit in evidens testimonium, quod erant juxta Domini Papæ beneplacitum eidem Johanni super his, quæ diceret, & acturus esset, voto conformes, se se usque ad mortem opere completuros. His igitur signis Magister Johannes ad Papam non post multum temporis est reversus. Quæ quum Papa læto animo esset amplexus & percontaretur ab eo, quid opus esset negotio: *Tria*, inquit, *expediunt: scilicet tuus per Apostolica scripta consensus, pecunia, & milites bellicosi. Primum quum obtinero, ego reliqua procurabo.* Et quum modos ad hæc indicasset & vias, Papalis assensus obtinuit literas. Post hæc ad Petrum Arragonum Regem iter occultum arripuit. Hic enim filiam quondam Regis Manfredi habebat uxorem. Et quum apud ipsum Regem Arragonum pervenisset, secreta secum colloquia habuit, & tandem discussa prius Regia voluntate, an Siculorum Regnum vellet, & attentaret sibi acquirere quod juris conjugis erat, si fortunam in hoc haberet propitiam, & multo honore quondam Regum Manfredi & Conradini neces-

A ulcisci, ipsoque Rege id se libenter amplexurum respondente, Johannes cuncta, quæ gesserat, eidem Regi aperuit, promisitque se sufficientem habiturum pecuniam, si Rex ipso solum inveniret equites opportunos; ad quod tamen opus sibi esse literas Regales innuit, testificantes super omnibus, quæ condixerant, Regis assensum. Rex verò & equites se præparaturos dixit, & literas concessit.

C A P. XII.

De adventu ejus ad Constantinopolitannum Imperatorem.

B **H**is peractis Johannes à Rege discedens, continuatis diebus Constantinopolim ad Imperatorem perrexit. Huic enim Rex Carolus adversabatur, & quasdam jam invaserat Insulas, magnamque classem parabat, ut hostiliter Imperium ejus intraret. Qua consideratione diu ante Johannes ipse Imperatorem hunc adire proposuerat, non diffidens eum habere propitium in agendis. Quumque multa simul habuissent colloquia, & ad persequendum Carolum, Regnumque auferendum, suo eum voto reperisset conformem, dum possibilitas appareret, Johannes hoc posse fieri commodè inavit, dum tamen Imperator eidem in opportuna pecunia subveniret, seriemque tractatus aperuit. Quo cognito Imperator pollicitus est pecuniam necessariam se daturum. C Johannes verò factus de promisso securus, ad Regem Arragoniæ reverti festinat, & insinuavit ei quæ apud Imperatorem egerat, promisit ei Rex se opportunos equites habiturum. At ne Carolus ex præparamento hujusmodi sibi aliquid sinisteri suspicari posset, seu ex conjecturis aliquibus ad Regni sui tuitionem sibi aliquatenus providere, condictum est inter eos, quod Rex ipse fingeret, in Africam se adversus Saracenos classem velle parare, & tam mercenarios quam subditos & auxiliares equites sibi procurare; quod & fecit. Insuper etiam Romanum Pontificem requisivit, quod ad conterendos Christianæ Fidei hostes sibi assistere dignaretur. D Papa verò omnium conscius eidem Arragonum Regi certam pecuniæ summam transmisit. Igitur Rex ipse hac sumpta pecunia, & quam Constantinopolitanus pollicitus fuerat Imperator, & conductis equitibus opportunis, classeque parata, dum nonnulli jam adversus Saracenos fierent incurfus hostiles, & nec Carolus sibi aliquid suspicaretur machinatum adversi (tunc enim in Apulia morabatur) Magister Johannes in Siciliam adiit, & nactis sibi locis, temporibus, atque horis, quæcumque egerat, conspiratis suis indicavit. Postmodum verò diem certam apud singulos ordinavit, in qua universi cum eorum complicibus rem diu tractatam in lucem & partem producerent: universos Gallicos, qui in Regno erant, indifferenter & immisericorditer trucidando. E Qua etiam die Petrum Arragonum Regem Magister Johannes juxta suam ordinationem venturum in Regnum illis cum magna classe præmittit.

C A P. XIII.

De eade in Gallicos Siculorum defectione.

His igitur ritè dispositis, idem Johannes ad Regem Arragonum festinavit, & quum ei omnia intimasset, quæ apud primores Siculos fuerant ordinata, contigit denique, ut tractatibus fortuna in omnibus applaudente, fortita

fin.

singula sint effectum. Nam præordinata die tractatum conscii per Regni Civitates & oppida armis arreptis cum eorum complicibus, sequacibus, & fautoribus, in clamore & furore contra Gallicos debacchantes, non solum eos in ore gladii trucidarunt, sed etiam mulierum Sicularum, quæ ex eis conceperant, uteros aperientes, nondum natos lapidibus alliserunt, ne infesta eis soboles superesset in Regno. Rex quoque Arragonum Petrus, condita etiam die ex Africæ pelago cum omnibus copiis callido itinere Messanam applicuit adversus Gallicos cum suis familia peracturus. Hoc igitur modo Magistri Johannis sollicitudine non dormiente nec dormitante, Siculi à Rege Carolo desciverunt, Regi Arragonum adherentes. Qui & Regno ipso potitus est, & coronatus in Regem Anno, ut prædictum est, Dominicæ Incarnationis MCCLXXXII. diebus Paschalibus qui fuit annus, ex quo Carolus Regnum illud obtinuerat, sextus decimus.

C A P. XIV.

De processu Papæ contra Regem Arragonum.

Inter hæc autem defuncto Romano Pontifice Nicolao, qui ut dictum est, his tractatibus assenserat, Martinus hujus nominis IV. eidem Nicolao in sede, non in horum voto successit. Qui quum defectionem Sicularum à Carolo ægrè tulisset, & quòd Arragonum Rex erat Siciliae Regno potitus, contra eum, ut desisteret, & discederet, suos fecit processus, & tandem involutum excommunicationis sententiis Regno & omni eo, quod ab Ecclesia tenebat, privavit eundem. Regnum quoque ipsius Carolo filio Philippi IV. Regis Franciæ contulit occupandum, unde postmodum mala plurima sunt sequuta, & multus sanguis humanus effusus: fuitque Crux contra ipsum Regem Petrum, & Arragonense Regnum ex parte Sedis Apostolicæ prædicata, concessâ plenariâ indulgentiâ peccatorum. Carolus etiam his cognitis, mente attonitus, & animo stupefactus, ingemuit corde, ipsique Petro Arragonum investivas & comminatorias literas direxit, quòd præsumtuosum aditum & temerarium ejus excessum corrigens, se à Regno suo Siciliae absentaret. Earumdem autem literarum tenor subsequitur in hæc verba.

C A P. XV.

Epistola Caroli Regis Siciliae Petro Regi Arragonum, ut ab ejus Regno discedat.

„ **C**arolus (*) Dei gratiâ Rex Siciliae, Ducatus Apuliæ, Principatus Capuæ, Andagaviæ, Provinciæ, Forcalquerii Comes, Petro Filio quondam illustri viri Domini Regis Arragonum. Si de sanæ mentis consideratione librata lance justitiæ, tuum appendisses consilium, & si non ad fatuam mentis animadversionem te denuo inclinasses, profecto tuas rapidas manus more violenti prædonis ad Regnum nostrum Siciliae, quod cum multis bellicis angustiis & sanguinis effusione ab occupantium retentione retraximus, matre jubente & suadente Ecclesia, nulla honoris ac lucri affectione pertractus, aliquatenus convertisses. Sed veracissimè in tuemur, quòd tuum est infatuatum consilium,

(*) Num commentitiæ sint Literæ istæ Caroli & Petri Regum, Lectorum judicium esto. Mea sententia ridendum otiosi alicujus, ne dicam fatui, commentum in his continetur.

A „ dum tuam rapacem dexteram fuisti conatus
 „ extendere, ut capta præda, captisque spoliis
 „ exultares. Non consideravisti tu improbe
 „ nostræ Matris Ecclesiæ insuperabilem excellentiam, quæ habet cunctis nationibus imperare, & cui totus Orbis terrarum, & omnes obediunt creaturæ. Hæc est, in qua Christus fixit totius Christianæ Fidei fundamentum: hæc est, quam terra, pontus, æthera colunt, adorant & prædicant, & tenentur ei omnes, qui sub Sole sunt, reddere tributaria debita, & præstare obsequia capitibus inclinatæ. Non consideravisti celsitudinis nostræ potentiam, quæ altitudinem collium reddit ad plana, montium cacumina declinat ad infima, superborum elata cornua confundit & destruit, prava in directa convertit, & aspera in vias planas deducit. Et ne longè exempla petantur, considera demens, considera ad quid quondam Manfredi Principis Tarentini olim filii Friderici Imperatoris socii tui devenerit ingeniosa potentia, dum in campo Beneventano contra nos prælium attentasset. Ubi est ejus spectabilis dignitas? ubi divitiarum opulenta fecunditas? ubi solatorum & jocorum amœna jucunditas? Hæc omnia cum Regno & Principatu & cum toto suo dominio unus & mœstus dies subjecit, & ejecit; dum ausus fuit in campo belliger contra nostram potentiam apparere. Animadvertite animadvertite insane, ad quid Conradini affinis tui devenerit superbia: quomodo suus innumerofus exercitus nostro Marte prostratus est; & quomodo prædo in prædiis, recto judicio mortis patibulum invenisse, ac crudelissimum spiculatoris gladio passus fuisse supplicium diræ necis, Hæc te terrere debuissent insipiens. Dicis enim in corde tuo: non est Deus. Corruptus es abominabilis factus es gentibus, dum in talibus matrem offendis Ecclesiam, hostem te præparas ceteris Christianis. Spiritum misisti in coelum: ipsum in faciem tuam cadet. Omnis enim, qui se ultra sui staturam extendit, & superbo spiritu ad alta conscendit, ruinæ detrimentum attingit. Stultum namque & fatuum esse dignoscitur, aliquem contra majorem, & cui par esse non potest, contendere, & debilem cum armis assurgere contra fortem. Nam ei sua temeritas tristes parit eventus, & semper sua vota successibus caruerunt. Quare tibi præcipiendo præsentium tenore mandamus, quòd confestim lectis apicibus nostris, à Regno nostro Siciliae cum tua gente impropè discedas, & ab eo numquam ad illud reversurus te debeas absentare: alioquin nostra victricia lilia tam per mare quàm per terram sic hostiliter, sic potenter contra te & tuos complices dirigemus, quòd Deo dante, cujus res agitur, de te & tua gente, & de proditoribus nostris Regni Siciliae ac aliis exterminium faciemus, sic quòd væ illis erit, qui ad vasa non poterunt habere re recursum, & qui se non poterunt à potentia magnifici nostri exercitus absentare. His receptis ab Arragonum Rege literis, Regi Carolo in hanc formam responsum transmissit.

C A P.

sentia ridendum otiosi alicujus, ne dicam fatui, commentum in his continetur.

CAP. XVI.

Responsiva Regis Arragonum ad prædicta.

„ **P**etrus Dei gratiâ Arragoniæ & Siciliæ Rex
 „ Carolo Andagaviæ, Provinciæ, & Forcal-
 „ querii Comiti. De magna cordis tui arrogan-
 „ tia superba manavit epistola, quæ in singulis
 „ suis partibus cymbalis coruscationis visa est
 „ ignes evomere, fulgoris sagittas emittere, &
 „ atroces minas sermonibus eructare. Cujus
 „ epistolæ intellecto & considerato tenore, de
 „ nullius statera justitiæ ejus manabant loquelæ,
 „ sed omni humilitate vacua procellosas ampul-
 „ las, & minarum grandines exspargebat. Ve-
 „ rumtamen considerare debueras, quod nec
 „ leporinam imitamur naturam, quod perti-
 „ mescamus minas verborum tuorum, frondi-
 „ bus arboris leviores, nec meticulosarum ran-
 „ narum mores prosequimur, quæ quovis sono
 „ pusillo fugiunt, se in securis stagnorum suo-
 „ rum latebris receptantes. Citò enim vero
 „ experimento cognoscere poteris, si pedes no-
 „ stros convertemus in fugam, & si latebrosa
 „ receptacula repetemus. O quantæ occisionis
 „ strage primò terra madescet! O quanti san-
 „ guinis aspersione mare tingetur! Nam ipsius
 „ procellæ liquidæ tinctæ cruoris liquore per-
 „ emta corpora ad peregrina litora transporta-
 „ bunt. Et tunc si more bellorum in aliquo
 „ Arragones offendentur, quum sinè strage
 „ utriusque partis bella non possint procedere,
 „ speramus tamen in Deo, in quo totus noster
 „ cogitatus & anchora spei nostræ consistit, quod
 „ sic docebit manus nostras ad prælium, & di-
 „ gitos nostros fortificabit ad bellum, quod in-
 „ gemiscet, & dolebit Gallica natio de diro
 „ exterminio suæ gentis. Tristis erit Provincia,
 „ & sicut Rachel lugebit de occisione filiorum,
 „ dum non videbit eos sua sabbata venerari.
 „ Insons Apulus & Calaber ingemiscet, & La-
 „ tinis atque Græcis sonus in organum miseræ
 „ lamentationis erumpet. Tunc dicetur à singu-
 „ lis: beatæ sunt steriles, quæ non conceperunt,
 „ & maximè beatæ sunt, quæ nullum filium la-
 „ ctaverunt. Inflatus etiam tenor epistolæ tuæ
 „ præfatæ Regis Manfredi foci nostri nobilem
 „ potentiam fuisse tuo Marte præclusam, nec-
 „ non & Regis Conradi Secundi nostri affinis
 „ floridam adolescentiam spiculatoris gladio tuo
 „ protervo, & iniquo judicio fuisse destructam
 „ non sinè tui elatione spiritus te jactabat. Sed
 „ non consideras impie, quod unde credis ac-
 „ quirere gloriam, inde tibi infamiæ nomen as-
 „ surgit & periculum reservatur. Sanguis qui-
 „ dem ipsorum vociferat super terram. Justæ
 „ lacrymæ miserandæ matris Regis Conradi
 „ ascendentes ad æthera, jam cœli propullave-
 „ runt tribunal, & effusæ ante conspectum Ju-
 „ dicis & Regis, jam meruerunt exauditionem
 „ attingere. Ipse enim sanguinem justum judi-
 „ cat, & ulciscitur interemtorum filios inno-
 „ centum. Si tu verò Regem juvenem & ado-
 „ lescentem, & agnum sinè macula, sui Regni
 „ jura recuperare volentem, captum à te & ad
 „ occisionem ductum, tua falsa & feroci sen-
 „ tentia condemnatum turpiter occidisti: credis
 „ tam facinorosum scelus sinè pœna transire, &
 „ peccatum transcendere sic enorme? O nefas!
 „ quantum furor tuus à rationis tramite devia-
 „ vit, dum Regem captivum ad necis excidium
 „ tradidisti! O scelus nefandum! quis umquam
 „ Princeps captum Principem trucidavit? Nonne

Tom. IX.

A „ ille magnanimus Alexander Porum Indorum
 „ Regem captum in bello non occidit, sed po-
 „ tiùs conservavit? Et ne longè exempla petam-
 „ us: nonne tu, & magnificus quondam Rex
 „ Franciæ frater tuus, capti à Sarracenis implo-
 „ rantes ab eis misericordiam, fuistis misericor-
 „ diam consequuti? Tu verò Nerone neronior,
 „ & crudelior Sarracenis, innocentem agnum
 „ in tuo reclusum carcere mortis judicio subje-
 „ cisti, subvertendo Regum, Ducumque cle-
 „ mentiam in severitatis contrarium, & par-
 „ cendi genus in severæ ultionis mortem impiè
 „ pervertendo. Viri enim sanguinum & dolosi
 „ suos dies dimidiare non poterunt, & Regna
 „ diu non stabunt.

B „ Considera proterve, considera, quantam
 „ afflictionem Regnicolis miseris intulisti; non
 „ enim contentus eras indebitarum collectarum
 „ gravare oneribus, sed subtiles vias, & occa-
 „ siones tinctas colore mendacii invenire cona-
 „ tus es, per quas ipsos pro rebus reos faceres,
 „ & ab eis tamquam à barbaris aurum subtili-
 „ ter extorqueres, & quos puræ fidei tenebat
 „ integritas, ex mendaciorum maculabas infam-
 „ mia, ut ipsos divitiis spoliare. Demum in-
 „ differenter omnes proditorum nomine macu-
 „ labas, ut eorum substantiam tu infatigabilis
 „ usurarius usurpares. Post hæc eis insontibus
 „ diræ necis supplicium inferebas. Unum tamen
 „ nefandum, & cunctis nationibus odiosum ab

C „ horrida Gallicorum gente non absque tui
 „ judicio fuit commissum, quod proterva tua
 „ gens Gallica lectum miserorum Regnicola-
 „ rum non sinè magna & gravi eorum injuria
 „ violabat. Et dum pro vindicandis eorum in-
 „ juris, & puniendis hujus sceleris patratoribus
 „ ad te nitentur recurrere, aditus negabatur
 „ eisdem. Tu verò tamquam furdus, & ob-
 „ audiens non intendere vo es calamitosorum
 „ clamantium simulabas; & sic audacia sceleris
 „ indultis crescebat, & pullulabat undique li-
 „ centia tam nefandi criminis patratorum. Hæc
 „ & alia innumerabilia scelera de summo car-
 „ dine Deus ultionum respiciens, tuum, ut vera-
 „ citer credimus, dissipabit dominium: tuamque

D „ superbam potentiam deponet de sede, & no-
 „ stram humilitatem dignabitur exaltare. Nam
 „ semper Dominus injustas iras ultionis percutit
 „ gladio, nec virgam peccatorum super sor-
 „ tem justorum diu stare permittit, ne justis ex-
 „ tendant ad impia manus suas. Quid ergo im-
 „ pie tamquam tuba vocem tuam exaltas? Non
 „ desinis ab ira, non desinis? semper in tua su-
 „ perbia malignaris? Jam Regis nomen non
 „ habes dum Regnum amiseris. Hoc tibi acci-
 „ dit ex nutu divini spiraminis, Siculorum corda
 „ tangentis. Nec adhuc cognoscis improbe ca-
 „ sum tuum. Jam tua cadit superbia; nam su-
 „ perbis Deus resistit, & frangens elatorum
 „ cornua respicit mansuetudinem humilium ser-
 „ vientium. Justam namque causam fovemus;

E „ nam hereditaria jura Regni Siciliæ, Ducatus
 „ Apuliæ, & Capuæ Principatus, serenissimæ
 „ Domine uxoris nostræ filiæ quondam Regis
 „ Manfredi, & amitæ Regis Conradi prosequi-
 „ mur; ad cujus prosecutionem negotii jam
 „ Deus vias prosperas præparavit, suam in no-
 „ bis licet indignis auxiliatricem dexteram por-
 „ rigens, ut te Altissimo & cunctis gentibus
 „ odiosum evellamus, & radicitus confunda-
 „ mus. Et ne labores contra nos cum spernendo
 „ tuo exercitu properare; nos enim contra te
 „ sic mirificè, sic potenter, Deo nobis favente,
 „ cum exercitu nostro victorioso tam per mare

B b b

„ quàm

„ quàm per terras cum insigniis nostris victri-
 „ cibus veniemus, quòd te tuamque prolem &
 „ gentem de facie terræ delebimus, & leonem,
 „ qui pullos aquilæ interficiens deplumavit,
 „ nostro dracone sic interficiemus moribus to-
 „ xicatis, sic in nihilum reducemus, quòd non
 „ inveniatur de ipso memoria supra terram.
 „ Tunc scies & senties, quid Arragonum dex-
 „ tera valeat, quid tibi interitus Regum pro-
 „ fuerit, & effusio sanguinis innocentum.

C A P. XVII.

*Qualiter prælium conditum fuerit inter
Carolus & Petrum Reges.*

Non multò post præfatus Carolus adversus
 Petrum Arragonum Regem bellum mo-
 vit, eductisque copiis ad partes Siciliæ profe-
 ctus est, & obsesâ Messanâ, quum parum pro-
 fecisset, Calabriam reversus est. Nam Petrus
 Rex Arragonum denunciavit ei per literas, ut
 inde discederet. Formidabat enim hunc Petrum
 præ aliis Carolus. Eo autem existente in planum
 Sancti Martini belli pactum hujusmodi inter
 ipsum Carolus & præfatum Arragonum Regem
 initum est, quòd videlicet eorum quilibet cen-
 tum haberet Milites, quos vellet & posset, in
 plano Burdegalensi ad pugnandum ad invicem,
 scilicet centum contra centum, inter quos ipsi
 ambo Reges computari deberent; & qui victus
 esset, perpetuò haberetur infamis, & privatus
 honore ac nomine Regio deinceps foret, uno
 cliente contentus: non veniens etiam ad eam-
 dem diem sic paratus, pœnas similes ac perju-
 rium incurrebat. Sed hic tractatus effectu ca-
 ruit, quum non simul campo convenerint. Di-
 citur enim, quòd Carolus die & loco statutis
 affuit cum suis. De adventu autem Regis Ar-
 ragonum juxta conditum, seu bellicas pactio-
 nes, diversi diversa ferunt. Nonnulli dicunt,
 eum nocte, quæ diem bellicam præcedebat,
 Anni Domini MCCLXXXIV. Calendis Junii,
 cum suis militibus, & nonnullis personis authen-
 ticus in loco prælii advenisse, & quum diei au-
 rora confurgeret, factâ modicâ morâ ibidem
 protestatus est publicè qualiter se præsentaverat
 juxta conditum loco & die cum suis; sed legi-
 timis urgentibus ac imminentibus causis ampliùs
 morari cum tam modica gente non poterat sine
 personæ discrimine. Nam iisdem ferme diebus
 Princeps Tarentinus Carolus ejusdem Regis Car-
 oli filius de Francia venerat cum Atrebatensi,
 Boloniensi, Domini Martini, & Burgundiæ Co-
 mitibus, & aliis multis Nobilibus, qui dice-
 bantur ad Regis Francorum instantiam eidem
 insidias tetendisse. Alii ferunt, quòd nocte ipsa,
 ut dictum est, duobus conomitatus sodalibus
 fuit loquutus seniori Burdegalensi in loco privato
 & remoto, præterdicens, quòd propter Regis
 Franciæ timorem ibidem pactum servare non
 audebat. Ego in medio veritatem relinquo,
 quam Dominus novit. At iisdem temporibus
 præfatus Rex Arragonum per milites & merce-
 narios equites Regis Franciæ Philippi hujus no-
 minis IV. cum auxilio cujusdam nobilis de Ar-
 ragonia, Johannes nomine, cognomento Longus,
 qui rebellionis adversus Dominum suum caput
 erexerat, versus Navarram aggreditur, &
 multa castra occupantur, & multi ex Arrago-
 nensibus ceciderunt, Petro eodem absente, &
 sibi subsidium procurante ad Regni tuitionem.
 Idem etiam Philippus Rex Francorum Anno
 scilicet Domini MCCLXXXV. contra eundem

A Petrum Arragoniæ Regem usque Gironam duxit
 exercitum, è quo idem Philippus infirmus egre-
 diens, in Pirpiniano jura naturæ persolvit ætatis
 suæ anno XLII.

C A P. XVIII.

*De captione Principis Caroli Regis primogeniti
& strage suorum.*

Post hæc præfato Rege Siciliæ Carolo de
 Franciæ partibus per mare descendente, se
 transtulit versus Apuliam, cujus adventum scien-
 tes Siculi & Hispani in Messanæ partibus per
 mare potentiam habentes, cum vigintiseptem
 Galæis armatis & munitis venerunt per mare
 Neapolim, ut sua sagacitate possent ibidem ali-
 quos offendere ante Regis adventum. Et tam-
 dem per septem miliaria à Portu Neapolitano
 exeuntes ad pugnandum, tandem Princeps Sa-
 lernitanensis, filius Regis Caroli primogenitus,
 qui dimisso certis ex causis Comite Atrebatensi
 Roberto avunculo suo in Calabriam, illuc ve-
 nerat, motus & incitatus indicis & clamoribus
 hujus animositatis damnosæ, sumens insolitam
 audaciam, cum suis bellatoribus Galæas intra-
 vit, & præfatos inimicos aggrediens contra eos
 pugnavit viriliter cum paucis Galæis. Nam vi-
 ginti duæ reversæ sunt per fraudem nautarum
 Neapolim, in quibus erant Nobiles & strenui
 bellatores. Verùm idem Princeps cum suis re-
 manentibus captus est à Siculis & Hispanis non
 sine magna alterutrum occisione:

Expertusque fuit, quod non sit ludus in undis.
 Ductus est Princeps apud Messanam cum aliis
 novem Proceribus, quos elegit, & carceris cu-
 stodiæ mancipatus est. Reliqui Nobiles numero
 CC. & ultra gladio cæsi sunt in vindictam quon-
 dam Conradini occisi Neapoli. Quarto die se-
 quenti, Carolo veniente Neapolim, quosdam
 Neapolitanos, qui capto Principe spiritum dice-
 bantur rebellionis assumisse, quasi justius à suis
 sequacibus cruciari permisit. Acta sunt hæc
 Anno Domini MCCLXXXIV. Regina quoque
 Petri Arragonum Regis uxor, quæ & Manfredi
 Regis nata fuerat, feriâ sextâ denunciari jussit
 eidem Principi Carolo captivato, ut animæ con-
 suleret, subiturus necem, quam illius genitor
 Carolus Rex subire coegerat Regem Conradi-
 num apud Neapolim. Quo audito ait ille, se
 æquanimiter & lætè necem pati ea die, qua
 Dominus Jesus Dei Filius pro se mortem subie-
 rat. Quæ ut Reginæ delata sunt ait: *Et si ille
 causa divi æquanimiter moritur, ego etiam illius
 gratia, qui ea die passus est, ejus miserebor,*
 eumque jussit servari incolumem.

C A P. XIX.

*De morte Philippi Francorum, Petri Arrago-
num, & Caroli Siciliæ Regum.*

Philippus Rex Francorum IV. Anno Domini
 MCCLXXXV. factus hostis Petro Regi
 Arragonum suæ conjugis patri, quòd Siciliæ Re-
 gnum acceperat, & quòd ipse Philippus ab Ec-
 clesia Romana Regnum Arragoniæ sibi conces-
 sum erat, maximum in Arragoniam duxit exer-
 citum; urbem Girondam vi cepit; fame tam-
 dem & lue muscarum pæne totus defecit exer-
 citus. Ipse Rex Franciæ infirmus egrediens ab
 exercitu, in Pirpiniano morbo defecit. Nec
 multò post Petrus Arragonum Rex parvo vulne-
 re, quod in prælio habuit, animam exhalavit,
 vir

vir in armis prævalens, & astutus consilio, ac pugnator intrepidus. Qui duos reliquit filios Jacobum, & Fridericum. Sequenti anno quum Rex Carolus parato exercitu versus Calabriam se transfulisset, cupiens Civitatem obsidere Messanam, & quæ conceperat implere nequivisset, tandem mense Januario gravi ægitudine correptus est, quam tamen ægritudinem dissimulavit pro viribus, ne ejus adversarii animarentur exinde, sperans convalescere citò. Sed Deo aliter disponente, die VII. ejusdem mensis occubuit. Ferunt nonnulli, quòd moerore rerum urgentium ejus apocopata sit vita. Nam filius ejus Carolus captus, ut dictum est, à Rege Arragonum tenebatur. Thesauri & pecuniæ, quas filio reliquerat tendens in Galliam, in belli sumtus, rediens audivi exhaustos. Nobiles captos cum filio in vindictam Conradini, quem nece damnaverat, audiverat nece mulctandos. Ipse etiam, postquam ex Africa duxerat exercitum, congesto auro multo à Barbaris, & ex Regno summo apparatus armorum & classis paraverat, impetiturus bello Græcorum Imperium; sed excipientibus jugum ejus Siculis, ingruerunt sibi nimium res adversæ. Italicos enim parvipendebat illiberalis, & ingratus; obsequentibus sui indulgens, subjectos opprimens. Vir autem fuit prælio strenuus. Unum præ aliis formidavit, Petrum videlicet Regem Arragonum. Quo superveniente in Siciliam, dum ipse Carolus Messanam obsideret, & denuntiante Carolo eidem per literas, ut Regno Siculo cederet, quod juris conjugis erat, confestim deserto exercitu suo in Calabriam rediit. Reliquit autem, ut dictum est, filium sibi æquivocum tunc captivum, qui etiam genuit Robertum, qui in præsens regnat. Retentus est autem usque ad tempora Pontificatus Bonifacii Papæ, qui fuit Anno Domini MCCXCIV. quibus temporibus Carolus cognomento sine Terra, Philippi hujus nominis V. Francorum Regis filius, vocatus ab eodem Bonifacio ad recuperandum Siciliæ Regnum, pro armis pacem inter Jacobum Arragonum Regem, Petri sæpe dicti filium, ab hac tunc luce privati, & Ecclesiam Romanam composuit. In qua compositione actum est, quòd idem Jacobus Principem Carolum Caroli Regis jam defuncti filium relaxaret. Ipse verò Jacobus Regnum Arragonum, Fridericus verò frater ejusdem Jacobi Regnum Siciliæ, quibus ab Ecclesia genitor eorum privatus fuerat per Martinum Papam, licitè possiderent. Et ne idem Princeps Carolus Caroli filius, licet Regnum patris non possideret, prorsus à nomine Regio esset exclusus, Regem se Siciliæ intitulari deberet; Fridericus verò se Regem Trinacriæ appellaret. Quod & factum est. Pulchrè autem de tituli variatione in uno & eodem Regno decretum fuisse dignoscitur; nam ut antiquæ tradunt Historiæ, & Isidorus etymologicus testis est, Sicilia olim Trinacria dicta fuit, eo quòd trina acria, aut promontoria habeat, Pachinum, Pelorum, Lilibæum.

Expletis, ut succinctè præmittitur, gestis Conradii Romanorum Regis, Friderici Secundi Imperatoris filii, Manfredi, Conradini, & Caroli Siciliæ, Petrique Arragonum Regum super variis mutisque conflictationibus, ambitione & cupiditate regnandi, ac punitionibus peccatorum, gladio ultore divino, subsequitur de tyrannide Ezelini, qui fuit præfatis Regibus contemporaneus. Subsequenter deinde ponetur de Romanis Pontificibus, & ceteris eventibus ab

Tom. IX.

ipsum Conradii temporibus usque ad tempora Rodulphi Imperatoris.

C A P. XX.

De Ezelino de Romano.

EZelinus de Romano, qui per Lombardiam & Marchiam Tarvisinam inhumanam diu exercuit tyrannidem, imperante scilicet Friderico II. & regnantibus Conrado, Manfredo, & Conradino, moritur Anno Domini MCCLIX. De cujus gestis hæc pauca. Hic, ut habetur in Chronicis, Anno Domini MCCXXXVII. imperante Friderico Montagnanam Castellum obsedit. Post hæc cum eodem Imperatore Friderico fœdus & amicitiam firmavit, adjuncto Salinguerra Ferrariæ Domino. In qua amicitia, fœdereque Imperator ipse sprevit Azzonem Marchionem Estensem, & Ricardum Comitem Sancti Bonifacii de Verona. Quum autem idem Ezelinus Veronæ, Vicentiæ, ac Paduæ dominaretur, ad obsidendam Mantuam maximas copias traxit, Anno scilicet Domini MCCLVI. Cui erant auxilio Cremonenses cum Duce suo Uberto Marchione Pelavicino. In ea quoque expeditione erant in armis undecim millia Paduanorum. Suburbia igitur Mantuæ igne populatur & ferro. Interea Alexander Papa hujus nominis IV. Philippum Ravennatem Archiepiscopum contra Ezelinum Legatum constituit. Qui congregato exercitu Crucesignatorum Venetorum, Ferrariensium, & exulum Paduanorum, Paduam impetit levi impugnatione. Qui præsidio ejus Urbis præfectus fuerat urbem destituit; qua sine conflictu victor Crucesignatorum potitur exercitus die XX. Junii. Ea urbs direpta & exhausta opibus omnibus, quæ inde auferri potuerunt. Ezelinus Mantuam obsidens, ejus audito clam nuntio, repente motis castris Veronam traxit exercitum. Ibi undecim millia Paduanorum inermium ædibus quiescentium capit, & in carcerem trussit, quos tandem omnes inedia & igne consumpsit. Inde petit Paduam, sed nihil profecit. Sequenti anno Philippus jam dictus Archiepiscopus Ravennas, Apostolica Sedis Legatus, à Brixienti urbe admissus est. Qui mox eorum fraude ab Ezelino apud Turesellas captus est, & trusus in vincula. Tandem Anno Domini MCCLIX. facta est confœderatio contra eundem Ezelinum per Cremonenses, ducibus eorum Uberto Marchione Pelavicino, & Bosio de Duaria ex una parte, & Mantuanis & Ferrariensibus, duce eorum Marchione Estensi Azzone ex altera, hostes hostibus, Herodes Pilato, in perniciem Ezelini confœderati sunt. Hujus causa fuit potissima, quòd Ubertus Marchio Dux Cremonensium in perniciem Ezelini consensit, quòd obsequeretur Manfredo tunc Siciliæ Regi. Nam mortuo Conrado Rege, superstite filio infante Conradino in Germania, Manfredus vices Regni gerebat (datâ nequicquam operâ, extinguere veneno Conradii filium) literis & nuntiis fictis adstruxit Conradii filium esse defunctum. Et stimulo dolore ac fletu vestem pullam indutus est. Regem se constituit, & inclytè Regnum administravit. Ezelinus, qui Conradum dilexerat, comperto quòd natus Conradii vivebat, de cujus interitu audierat, lætus ait: *Vivit proles Conradii, & quàm citò adoleverit, ego ipse in possessione eum Regni aviti & paterni inducam, eiectis Manfredo Mugardo, qui regnat indebitè.* Eapropter Man-

Bbb 2

fre-

fredus Rex iussit Uberto Marchioni, ut ad Ezelini exterminium operam daret. Bofus etiam erat infestus Ezelino, quod eum apud Brixiam capere molitus fuerat, quando potiti sunt ea. Igitur Ezelinus cum ingenti exercitu equitum tendens Mediolanum per aliquos sibi promissum, flumen Adduam superavit, ponte munito praesidio. Insequitur hostium exercitus, & ad pontem perveniunt, quem occupant victo Ezelini praesidio. Rediens igitur Ezelinus, spe, quam conceperat, cassus, ad pontem contendit, sperans ea parte reditum facere. Pontem invenit ab hostibus occupatum, & ibi prope numerosas copias insidentes. Erant ibi Cremonenses, Mantuani, ac Ferrarienses cum eorum ducibus nominatis. Ezelinus dum ripas Adduae peragrat, vadum quaerens, pes ejus spiculo figitur. Equitatus Brixienis, qui cum eo erat, ipsius iussu primum flumen vadavit die XXVII. Septembris. Qui confestim superato amne motis signis propero gressu aufugit, Ezelino relicto. Ezelinus equitatum reliquum per vadum trans flumen traduxit, cui hostes occurrunt. Ezelinum inde fugientem insequuntur. Capitur Ezelinus clava ictus in capite. Paucis post diebus mederi recusans moritur, & sepelitur apud Sulcinj Palatium districtus Cremonensis, quum jam annis XXXIV. in Marchia Tarvisina exercuisset infamem ac detestabilem tyrannidem. Fuit enim ultra Tyrannos sanguinarius & crudelis. Sortes & infantes fictis causis neci dampnabat. Carceres repletos pueris & mulieribus singulis habebat in Urbibus: parvulos excocabat, & perremtis partibus genitalibus natis privabat. Quicumque locuples, vel prudens, & potens erat, hic conspirasse arguebatur. Fratrem suum vitrum piium ejus acta abhorrentem carcerem maceratum peremit. Sororis ejus filium sibi aequivocum in compedibus consumpsit. Ejus impia facta exponere non sufficeret etiam facundus poeta. Horreo magnitudinem truculentiae ipsius hilo retexere, quum sit nimia.

C A P. XXI.

De damnatione ipsius ex haeretica pravitate.

Praeterea, quod non tantum in eo fuit detestabilis, sed & damnosus, publice damnati haeretici fuit filius, haeticorum cognatus; eumque Christianae Fidei contrarium ac hostem ejus, religioni Christianae opera contraria manifestarunt. Unde Innocentius Papa hujus nominis IV. eundem Ezelinum factis contra eum multis processibus, & diuturna tolerantia, per sex videlicet annorum curricula, vocationis, expectationis, & longanimitatis abusum, sicut manifestum haeticum sententialiter judicavit, ipsum excommunicatum & anathematizatum cum damnatis haeticis judicando, adscripta illius damnationis stipendia receptorum. Quam sententiam idem Romanus Pontifex apud Lateranum tulit V. Idus Aprilis Pontificatus sui Anno XI. qui fuit Annus Domini MCCLIV. Regni vero Conradi nati Friderici Secundi Imperatoris Secundus & Ultimus. In qua quidem sententia ejusdem Ezelini valde detestatur tyrannidem, dicens *truculentam ipsius inhumani hominis rabiem, saevamque barbariem, quem dira malignitatis enormitas fecit insignem, & Mundo non incognita factorum atrocium multitudo spectabilem, humana societas noscitur pertulisse prorsus indignè. Qui sub humani vultus effigie bellualem animum retinens, Christiani sanguinis siti-*

A bundus & suis rigidus, alienis implacabilis, adversus communia humanitatis foedera bellum gessit. Cujus effera crudelitas sic in omnes exanduit, ut nec fortuna, nec vita pepercit etiam amicorum, nec sexum miseratus fuerit in quibuslibet, vel aetatem; nec alicujus Religionis vel Ordinis veneratus honorem, caecans parvulos innocentes, adultos nequiter perimens, diversis excogitatis in eos generibus tormentorum. Et quod probrosum est cogitare vel loqui, horrido sectionis impiae cultro tam feminas, ut dicitur, eunuchizare, quam mares, spem futurae proles occidens in superstitionibus occisorum, ut ex intentione quodammodo fiat eorum etiam, quos adhuc de lumbis natura non protulit homicida. Haec ex jam dicta sententia sunt collecta. Sequitur de Alberico ejus fratre altero Tyranno.

C A P. XXII.

De caede Alberici fratris Ezelini.

Albericus de Romano Ezelini germanus, quum jam diu saevam tyrannidem Tervisii exercuisset, adeo ut ipsa Civitas & hominibus, & opibus paene esset exhausta, cognita nece fratris, Anno Domini MCCLX. cum uxore & liberis quatuor in arcem Sancti Zenonis aufugit. Tarvisini, Paduani, & Azzo Marchio Estensis arcem obsidione cinxerunt. Quum diu inclusis rebus deficerent, ii qui erant loci praesidio dedicationem faciunt, invito Alberico. Erat cum eo vir Judex Consiliarius ejus, Jacominus de Tebaldis Civis Bononiensis. Hic operam civium suorum, qui in exercitu erant, obtinuerat, ut egredi possent impune. Petenti ei licentiam exeundi arcem ab Alberico, ipse respondit: *Epulaberis mecum dapibus, quas mecum parasti. Numquam enim mihi saevienti aut gerenti perperam pie persuasisti.* Ait ille: *Timebam non obsequi vobis.* Eductus est igitur Albericus cum uxore tyranna, & filiis, extra arcem in hostium castra, cujus os erat trunco ligni obstructum. In ejus conspectu primo filii ejus tres trucidantur: uxori tyrannae vestes tenus inguina abscinduntur, ita ut obscenae partes paterent: demum crematur rogo, & cum ea filia nubilis. Ultimus Albericus pulsatus faciem membri natorum tanta cladis spectator, in frustra dissectus est. Judex Consiliarius caesus est in partes minutas. Albericus licet minus debaccharetur olim in sanguine innocentum, Ezelino tamen fratre fuit injustior. Horum neces horrendas, sive futurum finem infauftum, in hoc Sancti Zenonis loco pronosticasse fertur quidam infans, qui per annos ferme septem ante hoc judicium, universam Marchiam Tarvisinam assiduus replebat clamoribus, talia verba repetens: *Ad Sanctum Zenonem exonerantur naves.* Sequitur de Romanis Pontificibus, qui successively praesederunt a tempore Conradi Regis Friderici filii usque ad Rodolphum Romanorum Regem, & de ceteris Praelatis & viris illustribus illorum temporum.

C A P. XXIII.

De Papa Alexandro hujus nominis IV. ex Chronicis.

Alexander, natione Campanus, de Civitate Anagninae, hujus nominis IV. regnante Conrado Romanorum Rege filio Friderici II. in Romano Pontificatu sedere coepit, Anno scilicet Domini MCCLIV. Sedit autem annis VII. mensibus

bus III. & cessavit mensibus III. Hic bellum gessit contra Manfredum, ejusdem Friderici filium, eo quod acceperat Siciliae Regnum, eumque deposuit. Duos pestiferos Libellos reprobavit, quorum unus damnabat Religiosos elemosynis viventes; alter vero assererat, quod Evangelium Christi & Novi Testamenti doctrina neminem ad perfectum perduxit, & evacuari debere doctrinam Joachim, quam conditor Libri Evangelium æternum nominavit, totam perfectionem hominum salvandorum in illa ponendo. Hos Libellos Papa jam dictus irritos duxit & frivolos. Alibi legitur, quod Evangelii & Novi Testamenti doctrina evacunda erat post MCCLX. annos, & in sexagesimo Anno debere inchoari doctrinam Joachim. Dicebatur etiam ibi, quod Sacramenta Novæ Legis in sexagesimo Anno evacuarentur. Quæ omnia & auctoritas Apostolica, & prædicti temporis experientia exiufflavit. Hic etiam Anagninæ canonizavit Beatam Claram, quæ fuit Ordinis Sancti Damiani, Moritur autem Viterbii, & in Ecclesia Sancti Laurentii tumulatur.

C A P. XXIV.

De Papa Urbano IV. ex Chronicis.

Urbanus hujus nominis IV. Alexandro successit. Cœpit Anno Domini MCCLXI. seditque annis III. & mense uno. Vacavit autem Sedes mensibus V. Alibi dicitur IX. Hic fuit natione Gallicus de Civitate Trecensi, prius vocatus Jacobus. Fuit Patriarcha Hierosolymitanus. Duas ordinationes fecit. Exercitum Saracenorum, quem Manfredus in Patrimonium Ecclesiæ miserat, per Crucesignatos fugavit. Comiti Provinciæ Carolo fratri Ludovici hujus nominis IX. Francorum Regis, consilio Cardinalium, Regnum Siciliae dedit, ut illud à Manfredi eriperet, Anno Domini MCCLXIII. Moritur tandem Perusii, & in Ecclesia Sancti Laurentii sepelitur.

C A P. XXV.

De Papa Clemente IV. ex Chronicis.

Clemens hujus nominis IV. eidem Urbano succ. effit. Cœpit autem Anno Domini MCCLXV. seditque anni III. mensibus IX. diebus XXI. & cessavit Papatus annis II. mensibus IX. Hic fuit natione Provincialis de Villa Sancti Ægidii, prius vocatus Guido. Fuit etiam primùm in matrimonio, & liberos habuit. Defuncta vero uxore factus est Clericus, qui primò Advocatus & Jurisconsultus famosus, mox Regis Franciæ Consiliarius, tandem propter ejus vitam laudabilem efficitur Podiensis Episcopus. Mox Archiepiscopus Narbonensis; deinde Sabinensis Episcopus Cardinalis. Quo fungens officio, ab Urbano Papa IV. in Angliam propter pacis reformationem Legatus mittitur, ubi agens legationis officium, mortuo Urbano, ipse absens à Cardinalibus Perusii in Papam eligitur. Qui Ecclesiæ ita præfuit, ut nullo digniori Episcopo ea ætate Ecclesia Romana sit gubernata. Nam jejuniis, vigiliis, & orationibus, ac aliis bonis operibus intentus fuit, multasque, quas tunc Ecclesia sustinebat, tribulationes Deus ejus meritis creditur extinxisse. Conradinum Regnis Hierusalem & Siciliae privavit sententia. Ipse etiam Viterbii canonizavit Sanctam Edvvigem quondam Duchissam Poloniæ miræ devotio-

nis viduam. Mortuus est Viterbii, & in Ecclesia Sancti Laurentii sepultus.

C A P. XXVI.

De Gregorio Papa X. ex Chronicis.

Gregorius hujus nominis X. Clementi successit. Cœpit Anno Domini MCCLXXII. & sedit Annis IV. mensibus VIII. diebus XV. Hic fuit natione Lombardus de Civitate Placentia ex prosapia Vice-omitum, prius vocatus Theobaldus; qui dum esset Leodiensis Archidiaconus, in Syriam devotionis causa adiit, & eo morante in ultramarinis partibus, ut dictum est, apud Acon, Cardinales, quorum vota jam duobus annis, novemque mensibus dissenserant in electione Pontificis, eis existentibus in Palatio Viterbiensi, tandem in Papam eum unanimiter elegerunt. Creditum est à multis, quod aliqui ex Cardinalibus opinarentur, eum esse defunctum, & ideo ut conclavim evaderent, consensisse: unde quidam;

*Gregorius Denu congregat omne genus:
Scandit per saltum subito Theobaldus in altum;
Ex odio Fratrum fit pater ipse patrum.*

Fertur etiam, quod quum nuntiata sibi electione Acon urbem exivisset, cismarinas ad partes venturus, fervore ductus spiritus ad Terræ-Sanctæ zelum, in qua diu fuerat peregrinus, versus urbem Acon manum extendens ait: *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui; si non proposuero Hierusalem in principio latitiae meæ.* Fuit autem vir timoratus & justus. Unam ordinationem quinque Episcoporum Cardinalium quamplurimum laudabilem fecit; quia viros honestos & valentes assumpsit. Anno etiam III. sui Pontificatus ad subsidium Terræ-Sanctæ procurandum, quam visitare personaliter intendebat, prout verbis jam expressis inauerat, Lugduni solemne Concilium celebravit, in quo Græcorum scilicet Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, Archiepiscopus Nicænus, & Magnus Logothetæ (duo alii perierunt in mari) & Tartarorum solemnes Nuntii affuerunt. Græci ad unitatem venire promiserunt ibidem: in signum cujus Spiritum Sanctum confessi sunt à Patre Filioque procedere, Symbolum in Concilio solemniter decantando. Nuntii verò Tartarorum intra Concilium baptizati, & cum Papa concordés ad propria redierunt. Numerus autem Prælatorum, qui fuerunt in ipso Concilio, quingenti Episcopi, sexaginta Abbates, & alii Prælati circa mille. Multa præterea utilia in eo Concilio sunt statuta, videlicet pro subsidio Terræ-Sanctæ, pro electione Summi Pontificis, pro statu Ecclesiæ universalis. Decimas pro passagio ab Ecclesiis colligi fecit. Rodulfus Romanorum Rex, & Philippus Francorum Rex hujus nominis V. cum multis Baronibus transfretandi voto Crucesignati sunt. Rediens mox à Concilio idem Romanus Pontifex, quum esset apud Aricium, vita defungitur Anno Domini MCCLXXVI. IV. Idus Januarii, ibique sepelitur: vir quidem miræ experientie in secularibus, nec intendens pecuniarum lucris, sed pauperum elemosynis, & qui ad Terræ-Sanctæ subventionem totis animis inhiabat, Gregorii VIII. Prædecessoris sui in hoc verè voto conformis. Sequitur de ceteris Prælati & Doctoribus horum temporum.

C A P. XXVII.

*De Ottone Archiepiscopo Mediolanensi
ex Chronicis.*

Otto natione Mediolanensis ex prosapia Vicecomitum Anno Domini MCCLXI. qui fuit Annus primus Pontificatus Urbani IV. Archiepiscopus Mediolanensis efficitur: qui sedit Annis XXXIII. diebus XVIII. Huic autem Archiepiscopatum contulit præfatus Urbanus ad instantiam Octaviani Cardinalis, cuius tunc erat Camerarius. Reservaverat enim sibi Papa Archiepiscopatum ipsum, decidendo discordem electionem factam de Raymundo Episcopo Cumanus, qui erat de prosapia Turrianorum, & tuit postmodum Aquilejensis Patriarcha, & quodam alio. Hic fuit vir prudentissimus, & constantissimus, & largus pauperibus, amator iustitiæ, & promotor Cleri, multumque reverens Religiosis Ordinibus paupertatis. In adversariis quoque expugnandis virtuosus & fortis, & etiam prostratis mitis & clemens. Nam quum Turrianorum prosapia dominaretur in Urbe Mediolani, & ipse cum Capitaneis & Valvasoribus exularet, in quo quidem exilio fuit Anni ferè contigit, quòd dum ipsi Turriani apud Burgum Dexium essent conficti, & multi ex eis occisi, multique capti, Neapoleo major ex Turrianis, & totius illius factionis caput & auctor, ad conspectum ejusdem Archiepiscopi fuit victus adductus; & quum ab eo injuriarum & offensionum remissionem & excommunicationis absolutionem, nec non de bonorum Ecclesiæ Mediolanensis invasione indulgentiam & remissionem expectaret, Archiepiscopus respondit, quòd injurias remittebat, & absolutionem impendebat super excommunicatione. De bonis autem non erat suum remittere, quæ sua non erant. Præbendam in Ecclesia Mediolanensi constituit pro Lectore Theologiæ de propriis impendiis redditus C. librarum in Anno, & hoc perpetuò. Matthæum ex jam dicta prosapia Vicecomitum, natum Theobaldi fratris ejusdem Archiepiscopi, non sine multa industria ad primum honoris gradum promovit; etenim operativa circumspèctione factus fuit Mediolanensis Capitaneus. Quod officium dum multis jam gessisset Annis, factus etiam fuit ab Adulfo, & demum ab Alberto Romanorum Regibus, eorum & Imperii Vicarius in partibus Lombardiæ, eidem committentes merum & mixtum Imperium, & omnem jurisdictionem ac potestatem, quæ eis in Imperio competebat, Regio nomine exercendas. Henricus præterea VII. Romanorum Imperator suum etiam in Mediolano Vicarium fecit; quo defuncto Universitas Mediolanensis eum præfecit in Dominum, nec non Civitates Pergami, Papiæ, Novariæ, Vercellarum, Alexandriæ, & Terdonæ. Capellam quoque in eadem Ecclesia hyemali Mediolanensi sub titulo Virginis Agnetis ordinavit, eamque dotavit largiter, constituens ibi proprium Sacerdotem: In qua & ipse in alto & condigno sepulcro rubro marmore quiescit, in quo etiam sculptis & deauratis apicibus Epitaphium versibus hexametris perpolitus legitur, quod tale est:

*Inclutus ille Pater, Patriæ lux, gloria patrum,
Fulgor iustitiæ, fidei basis, arca sapiæ,
Largitor veniæ, portus pietatis egenis,
Intrepidus pastor, quem moles nulla laborum*

(*) Apud Corium non leguntur hi duo versus.

(**) Adduntur ex Corio hi duo, qui in Mōio Eßens

A *Ardua devicit, populo latura quietem,
Ille prius Princeps & Præsul amabilis, in quem
Altus virtutum splendor convenerat omnis;
Clara Vicecomitum proles, Venerabilis Otto,
(*) Quo Mediolanum radiabas lampade tanta,
Nunc plange ademptum regia tota patrem.
O dolor, o vulnus! cinis hoc in marmore factus;
Christe pater vitæ, requiescat spiritus in te.
Annis undenis ter senis terque diebus
Præfuit Ecclesiæ Pastor bonus Ambrosianæ.
(**) Mille ducenteno quinto noviesque deceno
Quarto hic Augusti bis liquit gaudia Mundi.
Ex hoc patet, quantus hic vir fuerit in vita sua.
Huic successit Franciscus natione Parmensis.*

C A P. XXVIII.

De Galtero Archiepiscopo Januensi.

B *G*alterus de Vexano Januensis Archiepiscopus VI. his temporibus sedit annis XXI. Cœpit Anno Domini MCCLI. post cuius mortem vacavit Archiepiscopatus annis duobus. Hic factus fuit Archiepiscopus per Innocentium Papam hujus nominis IV. Anno scilicet ultimo Pontificatus ipsius, cui multa erat familiaritate conjunctus. Nam quum esset prius Archidiaconus Lunensis, fecit eum Papa in Anconitana Marchia Marchionem, & postmodum de Archiepiscopatu Januensi providit eidem. Fuit autem vir magnæ honestatis, pietatis, & gratiæ; & li èt esset nobilis genere, moribus tamen se nobiliorem effecit. Peritus quoque in Jure multa fuit virtute conspicuus, tantaque fama præclarus, ut aliquando Sede vacante tractatum sit inter Cardinales de ipsius assumenda persona. Ipse quoque à Sede Apostolica impetravit, ut nullus Cleri us Januensis Dioecesis, maximè tempore guerræ, possit de districtu Januensi obtentu aliquarum literarum extra suam Dioecesim aliqua causa citari. Tandem vir Deo amabilis, & hominibus graciosus, plenus bonorum dierum, & operum bono odore fragrans, beato sine quievit, Anno scilicet Domini MCCLXXIV. Cui successit Bernardus natione Parmensis. Ejus tempore, scilicet Anno Domini MCCLXX. facti sunt Capitanei Populi Januensis Nobiles viri Obertus Spinula, & Obertus de Auria, quod officium per annos XXII. exercuerunt, excepto quòd Obertus Auria contra vota Populi anno quintodecimo resignavit. Sed in locum ejus Conradus natus ipsius substitutus est, stetitque in eo officio annis septem. Ejus etiam tempore Januenses habuerunt guerram cum Pisanis & Venetis, qui XXVI. Galéas amiserunt. Armaverant enim naves IV. & Galéas XL. quas contra eosdem Pisanos & Venetos miserant Acon; & tunc erat Capitaneus Populi quidam Willelmus Buccanigra, qui tenuit Capitaneatum annis V. & cœpit Anno Domini MCCLVII. Admiratus classis hujus fuit Rubeus de la Turcha. Tandem post longam discordiam fecerunt partes compromissum in Dominum Papam Alexandrum hujus nominis IV. & durante treuga Pisani & Veneti Turrem excelsum & formosam, quam in Acon ædificaverant, Januenses solo everterunt.

CAP.

non leguntur.

CAP. XXIX.

De Accursio Legum Commentatore.

Accursius Legum Commentator apud Bononiam per hæc tempora moritur, Anno scilicet Domini MCCLVIII. Hic fuit genere Thuscus, oppido

CAP. XXX.

De Oddofrido, & scripturis eorum.

Oddofridus huic paucis supervixit annis, vir natione Bononiensis; & in Juris peritia Accursio non inferior. Hi ambo sepulti sunt Bononiæ apud Fratrum Minorum Ecclesiam; quibus constructæ sunt supra tumbas eorum in operimentum insignis speciosæ pyramides.

CAP. XXXI.

De morte Azonis Estensis Marchionis.

Azzo Marchio Estensis his etiam temporibus, Anno scilicet Domini MCCLXIV. sextodecimo Februarii Ferrariæ moritur. Apud Minorum Ecclesiam corpus ejus conditum est marmore rubro, in cujus funere etiam qui adversæ factionis erant, neque lachrymas nec gemitus continebant non fictos. Vir autem fuit liberalis, innocens tyrannidis istius: quem summè pudebat quemquam à se postulantem dimittere tristem, in hoc imitatus Titum Imperatorem.

CAP. XXXII.

De Alberto Theutonico.

Albertus Theutonicus Ordinis Prædicatorum, Philosophus, & in Scripturis mirabilis per hæc tempora vir illustris habetur.

CAP. XXXIII.

De Palæologo Imperatore Græcorum.

Palæologus Græcorum Imperator Anno Domini MCCLIX. Constantinopolim, quæ olim per Venetos & Gallicos capta fuerat, ut in Historia Andronici & Kirfachi Imperatorum legitur, quæ posita est sub Friderico Primo, prælio recuperavit. In alia Chronica habetur, quòd Anno MCCLXI. Balduinus Imperator & Veneti Urbem Constantinopolim succenderunt.

CAP. XXXIV.

De clade Florentinorum in Comitatu Senensi.

Florentini & Lucani Anno Domini MCCLXI. in Thufcia Italiæ mirabilem habuerunt eventum, nam quum confisi de suorum multitudine & fortitudine Comitatum Senensium intrassent, & Senenses freti auxilio Regis Manfredi Siciliæ, ipsis ad bellum obviam exivissent, Florentini & Lucani fraude suorum sunt decepti; nam in inchoatione primi conflictus præcipui inter Florentinos erant ad hostes accedentes, & in suos cum Senensibus plurimum sunt debacchati. Dicuntur autem de Florentinis tunc inter mortuos & captivos plusquam sex millia hominum cor-

Aruisse. Apud locum, à quo Monapertus dicitur, illata est clades: pars Ghibellina tunc posita est Urbe Florentiæ. Auxilio Senensibus erant equites Regis Manfredi, duce illis Comite Jordano, & exules Florentini. In exercitu Florentinorum fuisse dicuntur jumentorum, quæ appellantur salmarii, mille & sexaginta. Ferebant enim, præter impedimenta exercitus, escalia ad Castellum cujusdam subventionem, quod Montalcinum dicitur, Senensibus valde infestum. Post hæc Anno Domini MCCLVII. die Resurrectionis Dominicæ mense Martio pars Guelforum à Ghibellinis tunc dominantibus in Civitate Florentiæ recepta, mota seditione Ghibellinos expellit Florentia, quæ & usque in præsentem diem exulat ipsa Urbe.

CAP. XXXV.

De victoria Bohemorum ex Hungaris.

Rex Hungariæ Anno Domini MCCLX. pro quibusdam terris Regem Bohemiæ est aggressus, habens in exercitu suo diversarum Orientalium nationum & Paganorum circa quadraginta millia equitum. Cui Rex Bohemiæ cum centum millibus equitum, inter quos fertur habuisse mille equos ferreis coopertos phaleris, ad resistendum occurrit; & tunc in confinis Regnorum fuit prælium inchoatum. Ex collisione equorum & armorum tantus pulvis de terra surrexit, ut media die vix homo hominem cognoscere potuisset. Tandem Hungari Rege eorum graviter vulnerato terga vertentes, quum cedentes effugere festinarent, in quodam fluvio profundissimo, quo transeundum eis erat, præter alios occisos, circa quatuordecim millia hominum sunt submersa. Subsequenter Rege Bohemiæ victoriâ habitâ Hungariam intrante, Rex Hungariæ pacem quærit, terrasque, quæ causâ discordiæ fuerant, restituit, & in futuram amicitiam matrimonium confirmavit.

CAP. XXXVI.

De novitate Verberantium in Italia.

Eodem Anno Autumni tempore inaudita novitas fuit per omnem ferè Italiam, quæ à quibusdam infimis & simplicibus personis fuisse dicitur inchoata. Nam pæne omnes viri senes & juvenes, parvi & magni, brumali tempore nudi corpora infra tamen umbilicum recti verecundia, etiam pedes, longo agmine bini euntes per urbes & castella & pagos villicolæ vicatim incedebant, terga eorum flagellis ex nervibus, aliqui spinis, aliqui manicis ferreis cadentes, laudes Dominicas & Genitricis ejus psallentes, vexillis ante latis, & crucibus, ac per singula compita clamitantes *pax, pax*. Mulieres verò nostribus per vicos congregatim id faciebant. Et quamquam à primordio hujus piæ novitatis deliri & fatui à quibusdam sic se cædentes haberentur, tandem pia devotione crescente sacrilegus habebatur, quicumque id facere detrectasset. Ex hoc infinitæ discordiæ, ac hostilitates inter concives pacatæ sunt; nam qui homicidia commiserant, gladiis denudatis ad hostes ibant, & flexis genibus injuriatis ad vindictam sumendam offerebant: qua humiliatione compuncti & humiliati qui offensi erant, prostratis gladiis in fletu & lacrymis offensores suos pacis osculo amplexabantur. Tyranni tandem urbium editis & multis hanc devotissimam novitatem con-

compeſcuerunt. Quæ tamen uſque in hodiernum diem perdurat in hominibus, qui ſua Collegia piè fecerunt.

C A P. XXXVII.

De fuga Saracenorum ex Hispania.

Alphonſus Rex Caſtellæ iisdem temporibus, ſcilicet Anno Domini MCCLXIV. Saracenos, qui in Hiſpanias penetraverant, armis & prælio ſternit atque retruſit. Ipi enim Saraceni, procurante, ut fertur, Rege Granatæ tributario ipſius Regis Caſtellæ, in multitudine magna ex Africa per anguſtum mare intrantes Hiſpanias, magnam plagam in Chriſtianos exeruerunt, intendentes, quam olim perdidierant, recuperare Hiſpaniam. Sed illarum partium adunati Chriſtiani, & Cruce-ſignatorum ex diverſis partibus auxilio adjuti, licèt cum multo Chriſtianorum ſanguine, de Saracenis triumpharunt.

C A P. XXXVIII.

De Vetulo de Montanis domino Aſſaſſinorum.

Vetulus de Montanis infaſtæ quondam religionis, immo deluſionis, Aſſaſſidarum, ſive Aſſaſſinorum Abbas, ſeu Dominus, his temporibus, Anno ſcilicet Domini MCCLXII. à magno Tartarorum Orientalium Rege Alchui nomine cum omnibus ſatellitibus ſuis exterminatus, dominio & vita privatur. De cujus peſtifero exordio, doctrina, fide, moribus, atque ſine hæc pauca ex diverſis Libris Hiſtoricis traducta hoc à me loco breviter ſunt digeſta.

C A P. XXXIX.

De mirabili obedientia ſubditorum ipſius Domini.

IN Provincia Phœnicis, quæ & Tyrus, in qua ſunt Civitates Tyrus, & Sidon circa fines civitatis Anteradi, quæ nunc Tortoſa dicitur, diſtans ab Achon leucis XII. Populus quidam ſcopulis & montibus undique circumcluſus inhabitat, habens Caſtella decem fortiffima, & propter viarum anguſtias & rupes inacceſſibiles inexpugnabilia cum ſuburbanis, & vallibus omnium fructuum & frugum fertilitate fœcundiffimis, & amœnitate jucundis. Ii autem, qui Aſſaſſini dicebantur, XL. millia eſſe ferebantur. Habebant autem Dominum non per ſucceſſionem, ſed per electionem, qui Senex ſive Vetulus dicebatur, non tam ratione ætatis provectæ, quàm prudentiæ & dignitatis præeminentia. Locus autem, unde venerunt, eſt in Syria, in partibus videlicet Orientalibus valde remotis, verſus Civitatem Baldachenſem, & partes Perſidis provinciæ. Erant autem in tantum ſuo domino obedientes, ut nil ad eò eis grave eſſet, quod non hilari animo & ardenti voluntate ad ejus nutum perficerent. Unde quum Henricus Campaniæ Comes, qui fuit terræ Hieroſolymitanæ Dominus, dum compoſita per eum inter Armenos & Antiochenos pace, rogatus ab ipſo Vetulo, quòd per terram ſuam diverteret, vidit una dierum turrim excelsam deambulans cum eodem Vetulo, in cujus ſummitate juvenes albis tunicis inſidebant. Quumque interrogaret Vetulus, an Comes ſic obedientes haberet ſuos ſubditos, quemadmodum ipſe ſuos, intercipiens Comitatus respon-

ſum, duos ex juvenibus, qui ſupra turrim erant, ſigno noto vocavit; qui ſtatim ſe ſe de turri præcipitantes, collis ad terram corporibus, animas exhalarunt. Comes verò ſtupefactus aſſeruit, non ſic proſectò ſuos obedientes exiſtere, immo pæne ipſos nuntios *Dei habebat. Itaque Senex iſte, vir quidem religioſus, quamquam infaſtæ regulæ obſervator, magnum & amœnum viridarium Palatii marmoreis, muris perornatis operibus diverſis, polymitis coloribus, & cæaturis variis laqueatis, nec non muris, & antimuralibus circumcluſum. Erant autem muri teſtudineati, & intra teſtudines per fiſtulas conducebatur vinum, lac, mel, oleum, & aqua, quæ in medio viridarii oriebantur. Erant etiam intra ipſorum murorum teſtudines de omni genere cibi, & omni ſpecie veſtium: lecti quoque regales. In eodem etiam viridario omnis herbarum & arborum maneries habebatur; in quo nutriri & cuſtodiri mandabat filios ruſticorum ſuorum, ex quo primùm loqui didicerant, quouſque ad ætatem annorum XX. perveniſſent. Eligebat autem illos, quos aſpectus, actus, & inceſſus, quantumcumque juvenilis, audaciores præmonſtrabat futuros. Nutritii autem eorum in omni erant Lingua facundi, qui & ipſos pueros in omni idiomate inſtruebant, eoſque dogmatizabant, quòd ii ſoli ſalvarentur, qui adimplendo Vetuli mandata mortui eſſent, aſſerentes illum Dei eſſe Prophetam. In eo etiam viridario introducebantur puellæ ab ipſa infantia magis venuſtiores, quarumque ex aſpectu natura ad actus venereos proclivis eſſe videretur futura. Hæ doctæ pſallere, choreizare, ac melodiarum peritiæ, quæ ad aurium pertinent voluptatem, ſeu choreizandi induſtriâ, pſallendi agilitate, & cantandi ſuavitate puerorum demulcebant auditum, & ſpiritus in concupiſcibilibus incitabant. Ab ipſa quoque infantia prælectæ puellæ ad explendas puerorum voluptates uſque ad conceptionem in eodem viridario morabantur: poſt conceptionem verò ſtatim nocte illas Vetulus mandabat excludi. Dogmatizaverat præterea Vetulus gentem ſuam, quòd viridarium iſtud deliciarum erat Paradifus; de qua Mahometus in Alcorano ſuo Legem Saracenicam continente, dicit, quòd *ambulantes in Paradifum, habebunt mulieres venuſtis oculis, veluti margaritas fulgentes, ſui operis præmium. Quidquid ergo de pomis voluerint, obtinebunt; & quòd ibi ſunt flumina aquarum, in quibus nihil noxium eſt; flumina quoque lactis, cujus ſapor numquam deſicit; flumina etiam vini bibentium delectatio; & flumina mellis puriſſimi omnem dulcedinem ſuperantis.* Et ideo hoc viridarium plantari fecerat ad inſtar illius, de quo loquitur Mahometus; & continuè Alcoranum eis legi mandabat. Ceteris autem huius viridarii prohibebatur ingreſſus. Quum autem pueri, ut dictum eſt, in viridario nutriti ad annum XX. perveniſſent, data eis lethargica potione, extra viridarium portabantur, quos ad ſe Vetulus jubebat adduci. Quibus quum dixiſſet, quòd de Paradifo exiverant, in quadam eos turri faciebat includi, ubi ſerpentum & vermium aſpectu, magnoque eos jejunio macerabat. Dicebaturque eis, quòd ille erat horrendus locus Inferni, ex quo veriùs autumabant, ſe ſe de Paradifo exiſſe; ſentientes ſcilicet ſquallorem & horrorem tam diſſimillimi à viridario loci, & ſuſtinentes tam arctam cibi penuriam poſt lautiffimas epulas, in quibus fuerant enutriti. Quumque ad aliquem occidendum per Mundi partes eos man-

mandare volebat, nuntiari eis faciebat, quòd si volebant ex Inferno egredi, & in Paradisum reverti, ejus ad plenum voluntatem implerent. Quibus respondentibus, præsto eos adesse, dabat singulis tres cultellos, & ad interfectionem hominum ad quæcumque loca decreverat, cum ipsis se cultellis intrepidè exponebant, & morte neglecta satagebant per versutias & astutias Domini sui mandata complere. Promittebat enim eis propter hujusmodi exequutionem mandati, etiam si morerentur, longè eos majores delicias habituros sinè fine post mortem in patria sempiterna, quàm essent illæ, in quibus fuerant enutriti. Qui autem propter hoc tale mandatum Vetuli moriebantur, Martyres reputabantur à suis, & inter sanctos à Populo illo fatuo in multa reverentia habebantur. Parentes quoque eorum, qui occisi erant, ipse Senex multis & magnis ditabat muneribus. Si servi erant, liberi mittebantur abire.

Ab his igitur Assassinis, quos, ut dictum est, Vetulus sæpe mittebat ad vitam Magnatum & Nobilium intercipiendam, multi sunt occisi, etiam Reges, & Præsides. ac Magnates; inter quos treugarum tempore cum Sarracenis filium Tripolitani Comitis adolescentem spectabilem in Ecclesia Beatæ Mariæ apud Anteradam, sive Tortosam, ante Altare procumbentem nequiter occiderunt. Unde Militia Templi non cessavit eos persequi pro tam religiosa immunitate violata, donec humiliarentur usque ad servitutem tributum. Tria namque millia Byfantiorum annuatim Templariis solvere cogebantur. Conradum præterea Marchionem Montisferrati contra perfidos Sarracenos; in ultramarinis partibus tunc pugilem strenuum, Tyri Dominum, in eadem Civitate duo ex his biennio secum familiaritate contracta, & ejus facti asseclæ, funestis gladiis trucidarunt. Odoardum præterea Anglorum Regem illustrem: quum ad Terræ-Sanctæ subsidium transfretasset, ab uno horum Assassinorum, fingente secreta secum habere pandenda consilia, & ideo cum eodem Rege remotis arbitris reclusus in thalamo, gladio veneno infecto percussus fuit in humero. Qui tamen Rex licet, quum nil sibi tale referri metueret, stupidus esset effectus, resumtis tamen viribus & spiritu, ut erat corde magnanimus, & in opere strenuus, arrepto suppedaneo, in eum impexit, unde corruens expiravit. Rex autem quamquam ex vulnere brachii fuisset postmodum curatus, tamen in omni vita sua per temporum quædam interstitia tanto vulneris cruciatur dolore, quòd semper aliquid stillabat humidi, ut non nisi resecta cicatrice posset mederi. Et hoc virtute veneni contingebat, quo infectus fuerat gladius Assassinum. Hi autem homicidæ, sive sicarii, transfigurabant se in diversas species, & tum contra inferiores personas dedignabantur aliquid machinari. Ex talibus autem Vetulus iste indifferenter verebatur à cunctis, ita quòd Principes multi promissis tributis & donis ejus anii itiam captare curabant.

C A P. XL.

*Qualiter conversi ad Fidem iterum
recidivarunt.*

Hic etiam Vetulus super omnes alios Sarracenos cum omni gente sua Legem Mahometi, & ejus instituta diligenter & arctissime fervaverunt, usque ad tempora videlicet cujusdam Vetuli, qui naturali præditus ingenio, di-

Tom. IX.

A versarum scripturarum exercitatus studio, Christianorum Legem & Christi Evangelia cœpit cum omni diligentia legere & perscrutari, admirans miraculorum virtutem, & doctrinæ sanctitatem, ex quorum comparatione frivolum & irrationabilem cœpit abominari Mahometi doctrinam; & tandem veritatis lumine illustratus subditos suos artibus maledictæ Legis studuit paulatim revocare. Unde exhortatus est eos, & mandavit, quòd vinum cum modestia biberent, & carnes porcinas manducarent. Tandem verò post multas admonitiones, & varias ipsius Vetuli prædicationes, in hoc omnes concorditer consenserunt, quòd relictâ Mahometi perfidiâ, perceptâ Christi baptismi gratiâ efficerentur Christiani; ita tamen quòd ejusdem essent ditioris & libertatis, ut alii Christianorum Legi subiecti. Erant enim tunc temporis Fratibus Militiæ Templariorum tributarii, duo millia Byfantiorum eisdem annuatim persolventes pro securitate cujusdam Terræ suæ, quæ in confinio terræ prædictorum Fratrum sita erat, qui multas eis molestias occasione vicinitatis inferre consueverunt. Præfatus autem Assassinorum Dominus unum de familiaribus suis virum eloquentem, prudentem, & strenuum, de quo plurimum confidebat misit ad Regem Hierusalem. Rex autem legationis intellectâ causâ pro tanti Populi visitatione, & tot animarum à Diaboli laqueis liberatione Deo gratias agens, Nuntium Senis cum summo gaudio & honore magno recepit, & ipsum ad propria revertentem, ut Domino suo bonam Regis & Christianorum voluntatem & magnum desiderium nuntiaret, usque ad fines Regni sui deduci præcepit. Qui dum suos fines jam ferè ingressus Tripolim pertransisset, quidam ex Christianis, vir Belial & iniquus, Dei timorem ante oculos suos non proponens, hominem de regio ducatu & Fidei Christianorum sinceritate confidentem, improvisum nil sibi tale metuentem in detrimentum Christiani nominis, & maxime Orientalis Ecclesiæ, interfecit. Unde Populus ille, qui tamquam planta novella nondum plenè radicans erat in Fide, cum ira & magna indignatione à tam sancto proposito resiliivit. In uno igitur corporali homicidio proditor ille animas occidit innumeras.

C A P. XLI.

De morte & exterminio Vetuli, & gentis suæ.

Denique quum gens illa in sua reversi perfidia essent, & Dominus eorum has pessimas consuetudines exerceret, non solum in subditorum æternam perniciem, sed in Christianorum grande periculum atque dispendium: contigit, ultionum Domino faciente, quòd Anno, quo ipsa Deitas carnem pro nobis assumpsit MCCLXII. ut præmissum est, magnus Tartarorum Orientis Rex Alchui nomine, volens hanc nationem sibi subigere, eorum facinora execratus, quæ prorsus inhumana erant & cunctis nationibus perniciofa, adversus Vetulum copiosum misit exercitum. Princeps autem exercitus castrametatus est cum omni gente sua apud Oppidum, in quo morabatur Vetulus ipse. Mansit autem exercitus in obsidione ipsa annis tribus. Erat enim oppidum natura munitissimum, victualibusque refertum. Tandem ipsis victualibus obsessorum multitudini deficientibus, qui in eo erant, deditionem fecerunt. Potiti igitur Tartari oppido violentia famis, infamem illum Vetulum cum omnibus suis satellitibus, gladiis tru-

C c c

tru-

trucidarunt. Sicque Divino iudicio illius perfidæ gentis defecit nomen & genus, Tartaris exterminantibus universa.

C A P. XLII.

De mirabili puellæ jejunio.

Anno Domini MCCLXV. puella quædam in Claromonte annorum ferme XIV. per annum ab omni cibo abstinuit, sed post ad communem usum hominum rediit.

C A P. XLIII.

De pugionibus.

Anno Domini MCCLXVI. Italici exemplo Francorum pugionibus uti cœperunt, ensibus obsoletis.

C A P. XLIV.

De captione Antiochiæ.

Anno Domini MCCLXVII. Soldanus Babylonæ, Armeniâ vastatâ, Antiochiam unam de formosioribus Civitatibus Orbis cepit, & tam viris quàm mulieribus occisis & captis, ipsam in solitudinem redegit. Eodem anno prælium Caroli & Conradini.

C A P. XLV.

De exilio Uberti Pelavicini, & Bosii de Duvaria Cremonensis.

Amatinus de Amatis, princeps factionis alterius Cremonensium, anno eodem, quum longo tempore exules fuissent, principantibus in ea Uberto Marchione Pelavicino, & Bosio de Duvaria, procurante Legato Ecclesiæ, in ipsa Civitate recepti sunt. Nam dudum ipse Bosius, infidelium ejus consilio, ea Civitate licentiaverat ipsum Ubertum, ut ipse solus principaretur. Quo exacto, iidem, qui id sibi persuaserant, egerunt, quod Ecclesia Romana ibi misit Legatum pacem compositurum inter Cives & exules. Quum Legatus accersitus Cremonam venisset, subito conclamatum est de pace. Bosius obistere fuit impos. Admittuntur exules. Post demum excitata de industria seditione partium, Principes Civitati relegantur. Mox Amatinus cum suis revocatur. Bosius cum suis excluditur. Multi ex suis extruduntur Cremona: multi diffugiunt. Bosius, qui ingentes pecunias prosperando congefferat, in castello suo Rochetta summè munito se contulit, qui obsessus præsidio equitum quos conduxerat cum pecuniis abiit. Et tamdiu exul fuit, donec egens & decrepitis terminum vitæ dedit, hostibus & suæ factionis hominibus invitus per Italiam, quoniam auctor fuerat calamitatis eorum. Nam primum casus Ezelini de Romano causa fuit cum hostibus ejus, ut supra agitur. Et quum à Rege Manfredi recepisset pecunias, quibus expendendis in conducendo milites exercitui Francorum pergenti ad Carolum contra Manfredum transitum prohibere cum Uberto Marchione promiserat, eas pecunias non expendit, sed sibi servavit. Quapropter Rex Manfredus in eo sperans, inventus est imparatus copiis exercituum, eoque se cubuit. Denique ipsum etiam Ubertum Cremona, ut dictum est, fecit abire. Exu-

les quoque factionis amborum per Italiam vagi & profugi, & nonnulli alienarum Civitatum facti habitatores & cives usque ad mortem manserunt. Quorum etiam soboles usque ad adventum Imperatoris Henrici VII. in Italiam, quæ fuit Anno Domini MCCCXI. Cremonam patriam suam non vidit. Tunc enim ab ipso Imperatore introducti fuerunt ipsi exules Cremonenses XLIV. Anno expulsionis eorum. Ipso Anno pars Guelforum recepta pace à Ghibellinis, mota seditione, Ghibellinos expellunt Florentia, & usque in præsens exulant tempus.

C A P. XLVI.

De captione urbis Baldac, & morte Caliph.

Magnus Tartarorum Dominus Halau iisdem temporibus, Anno videlicet Domini MCLXVIII. collecto magno exercitu cum Sarracenis conflagit in Parthia, & superatis Sarracenis urbe Baldac potitus est. In qua Civitate summus eorum Sacerdos, quem Caliph appellant, Turrem habebat auro confertam. In ea quoque Civitate erant etiam Sarracenorum equites centum millia & amplius: peditum verò innumerabilis multitudo. Reperto autem thesauro Caliphi, aurum videlicet, & argentum, gemmæ, & alia suppellectilis pretiosa, quæ omnia in Turri ipsa congesta fuerant, Tartarorum Dominus vehementer obstupuit, motus incredibili quantitate thesauri, & statim ad se Caliphum jussit adduci, adversus quem talia invehens ait: *Quæ te avaritia detestanda in hanc adduxit miseriam, ut tanto ditatus thesauro tuam neglexeris defendere libertatem? Debueras profecto thesaurum illum profusissimis impensis contrahere genti tuæ, ut copiis opportunis Civitas referta tuam & eorum potuisset conservare salutem, præsciis etiam factus, quod capitales hostes tui contra te festinabant, hanc obsessuram Civitatem.* Cui ille stupidus & confusus respondit. *Non tulit animus ex ipso thesauro quicquam detrabere.* Tunc Rex Tartarorum ait: *Quia tu magis fuisti auri avidus, quàm tuæ salutis, ego nunc te auro replebo.* Itaque auro eliquato jussit os ejus oppleri. Sic tristem vitæ finem invenit, qui inani tristitia vixit. Alii referunt, quod eum in turri intra thesaurum proprium jussit includi, omni cibo privatum. Quarta autem die repertus est fame consumtus in tanta copia auri. Fuit itaque ultimus Caliphorum. Non enim post ipsum Sarraceni Caliphum aliquem habuerunt.

C A P. XLVII.

Qualiter Tartari subjugaverunt provinciam Mangi Duce Bajam.

Eodem Anno Cublay Magnus Cham, sive Rex Tartarorum, copiosum misit exercitum adversus provinciam nomine Mangi, præfecitque exercitui virum strenuum & insignem nomine Bajam Cingfan, quod nomen Bajan in lingua nostra sonat idem quod *centum o uli*. Volebat autem idem Tartarorum Rex, ut ipse exercitus illam sibi suppeditaret provinciam. Horum autem adventu, licet equitum & peditum classes innumerabiles haberent, Rex provinciæ non expavit, responso augurum animatus. Erat præterea provincia ista Mangi civitatibus & opibus potens & incluta, cujus Rex Faosur nomine divitiis & potentia Reges ceteros,

ros, excepto magno Cham, præcallebat. Verumtamen Regnicolæ rarò noverant arma tractare. Locorum tamen naturali munitione universa provincia tutabatur; & quamquam deliciosè viventes, lasciviis & voluptatibus dediti essent, Rex tamen justitiam summè colebat, & humanitatem fovebat immensam. Singulis enim annis ultra viginti mille infantes expositos Regiis impendiis nutriebat: puellas inopes ad nuptias convolantes dotabat. Quum igitur Bajam Præfectus exercitus Tartarorum provinciam ipsam intrasset, præmisit Nuntios ad Civitatem provincie ejusdem primam Carcangin nomine, quòd se Regi magno Tartarorum summitteret. Quibus negantibus processit ad aliam Civitatem, & deinde ad tertiam, quartam, & quintam. Et quum ab omnibus daretur repulsa, tandem intrepidus post se relinquere inimicos, progressus est ad sextam Civitatem, eamque viriliter expugnavit; qua subacta reliquæ Civitates consternatæ sunt. Ipse verò strenuè cum suo exercitu armis usus, tandem duodecim Civitates successivè subegit. Post hæc ad Metropolitanam Civitatem Quinsay nomine debellandam processit, in qua erat Regia sedes Provincie. Rex igitur Taofur, consternatus multitudine Tartarorum, eorum potentiam efferatam prævidit evadere; navem enim nocte conscendens aufugit, quem ex suis sequutæ sunt naves numero ferè mille, seque in inexpugnabiles Oceani Insulas contulerunt, ubi etiam Rex ipse vitæ suæ concessit. Regina verò, cognitâ viri sui fugâ, in sexu muliebri virilem gerens animum, suos ad defensionem hortata, quum tandem agnovisset Bajam Præfectum esse exercitui Tartarorum, quod nomen, ut dictum est, sonat *centum oculi*, recordata est verbis augurum, qui diu prædixerant, provinciam ipsam non nisi à viro centum oculorum superari posse. Volens igitur sibi & suis fataliâ evitare discrimina, cum ipso Bajam Præfecto exercitus composuit, & Regnum ipsum dominio Regis Tartarorum submitit. Quum autem Regina fuit ad Regem Tartarorum perducta, tractavit quidem eam, dum ipsa

A vixit, secundum exigentiam Regie dignitatis.

C A P. XLVIII.

De Armano, qui ut Sanctus Ferraria est combustus.

B **A**Rmannus, cui ut Sancto à Populo Ferrariensi per annos fermè XXX. delatus est honor, Anno Domini MCCLXIX. Ferrariæ obiit. Hujus autem corpus cum hac reverentia, ut dictum est, in matrici Ecclesia Ferrariensi specioso mausolæo conditum & tractatum. Tandem à Bonifacio Papa hujus nominis VIII. facta inquisitione super ejus vita per Inquisitores pravitatis hæreticæ Ordinis Prædicatorum, actum est opere Fratris Guidonis Inquisitoris, quòd ossa illius clam nocte combusta sunt, & sepulchrum diruptum. Hunc verò Fratrem Guidonem, quamquam Populo Ferrariensi invisum, sive odiosum, Benedictus successor Bonifacii Episcopum Ferrariensem ordinavit Anno I. sui Pontificatus, qui fuit Annus Domini MCCCIV.

C A P. XLIX.

De victoria Venetorum ex Januensibus.

C **A**Nno Domini MCCLXVIII. Januenses quum XXVII. Galæas præparassent ituræ Achon, Venetos cum Galæis XXIV. apud Trapanam obvios habuerunt. Tandem sive pusillanimitate Admirati, nomine Lanfranchus Borbinus, sive proditione ipsius, Januensium Galææ dispersæ ac captæ fuerunt. Ipse enim Admiratus scapham intrans, latenter aufugit. His cognitis Universitas Januensium XXV. Galæas præparari jussit, eisque Obertum Aurie Admiratum præfecit; qui adversus Venetos progrediens, Civitatem quamdam Venetorum apud Cretam, quæ dicitur Terra-Nova, bellando cepit, eamque ferro & igne consumpsit, & multos captivos Januam duxit.

Explicit Liber Tertius.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Philippo IV. Rege Francorum.

Philippus hujus nominis IV. Anno Domini MCCLXXI. Rhemis in Regem inungitur. Hic fuit Ludovici justii hujus nominis IX. Francorum Regis filius, qui quum cum patre suo ultimo transfretasset, corpus patris sui apud Tunicium in castris defuncti in Franciam detulit, tendens per Urbem-Veterem, per Florentiam, & Cremonam. Sepelivit autem patrem, fratrem, uxorem, & sororium Regem Navarrae Theobaldum, qui omnes in secundo itinere defuncti sunt. Unxit autem eum & coronavit in Regem Sueffionensis Episcopus, vacante tunc Sede Rhemensi. Uxor ejus fuit Helisabet Petri Regi Arragonum filia, qui postmodum Regnum accepit Siciliae; Ex qua genuit Philippum hujus nominis V. Regni successorem & Carolum Andegavensem Comitem. Hæc, ut dictum est, Helisabet Regina, dum reverteretur de passagio ultramarino, in ipso itinere defuncta est, Anno Domini MCCLXX. Post hanc verò Philippus ipse Rex aliam duxit uxorem, scilicet Margaritam Ducis Brabantiae filiam, ex qua genuit filium Ludovicum nomine, qui fuit postmodum Comes Ebroyensis, & filiam nomine Helisabet, quam postmodum Rex Angliæ senior Edoardus sibi matrimonio copulavit. Anno denique MCC-LXXXV. idem Rex Philippus eidem Petro Regi Arragonum factus hostis, cujus filiam habuerat in uxorem, ut prædictum est, volens sibi Regnum Arragoniæ, eidem ab Ecclesia concessum, vindicare, eo quòd Petrus ipse Siciliae Regnum acceperat, maximum in Arragoniam duxit exercitum, & urbem Girondam vi cepit. Fame tandem & lue muscarum pæne totus ejus defecit exercitus. Ipse verò ab exercitu suo infirmus digrediens, tandem in Pirpiniano morbo defecit Anno ætatis suæ XLII. Regni verò XV.

CAP. II.

De Eduardo Rege Anglorum.

Edwardus senior hujus nominis IV. Anno Domini MCCLXXII. Rex Angliæ coronatur. Hic Henrici quondam Anglorum Regis filius, quum adhuc patre vivente inter ipsum Henricum & Barones esset orta discordia, in qua idem Henricus & frater ejus Ricardus Rex Almanniæ, Edwardus & ceteri ejus filii capti fuerunt, ipse tamen Edwardus velocitate equi evasit, & cum ipsis Baronibus tandem confliens, patrem & avum clam liberavit. Simonem quoque de Monteforte Comitem Leycestriæ cum filio, cognato, & multis aliis interfecit. In cuius Simonis vindictam, quum Rex Franciæ Philippus hujus nominis IV. & Carolus Rex Siciliae de Tunicio redeuntes, apud Viterbium moram traherent, Guido de Monteforti filius ipsius Simonis Henricum filium præfati Ricardi Almanniæ Regis, qui causa orandi in templum venerat, ibi (quod dictu nefas est) vulnerat, & ex hinc tractum membratim lacerat Anno Domini MCCLXX.

CAP. III.

Qualiter Eduardus transfretavit Achon.

Edwardus iste unà cum Regibus Siciliae Carolo, Navarrae Theobaldo, Franciæ Philippo IV. in Terram Hierosolymitanam transfretare disponens, quum omnes Reges castra in litora Carthaginis possuissent, ut Tunicio potirentur, ibi tandem Rex Franciæ, & Rex Navarrae legem fatalis conditionis exsolverunt, fuitque ibi hominum interemptio magna. Tandem Christianorum discedens exercitus, dum rediret ad propria, circa Portum Trapani triste naufragium subiit. Rex verò Angliæ Eduardus à castris Tunicii navigavit Achon subsidio Terræ-Sanctæ. Mansit autem ibi triennio, & Turrim quamdam ibi construxit: quumque de induciis actum esset cum Sarracenis, per Italiam in Angliam reversus est eques.

CAP. IV.

Qualiter Eduardus fuit ab Assassinis percussus.

Sed quod non est silentio prætereundum, dum Rex ipse apud Acon moraretur, Vetulus de Montanis Arfacidarum Dominus misit unum ex Assassinis, sive satellitibus suis, ut eundem Regem occideret. Qui quum ad Regem ipsum occidendi causa venisset, finxit die quadam se cum Rege secreta habere colloquia. Rex autem nil adversi suspicatus, remotis arbitris, hunc satellitem recepit in thalamum. Ipse verò locum & horam nactum se cernens, exempto gladio veneno infecto, Regem percussit in humero. Rex verò statim se erigens, utpote vir magnanimus atque strenuus, arrepto suppedaneo, quum ferrum non haberet ad manum, in ficarium fortiter impegit, ita ut ad terram collisus occumberet. Post hæc licet Rex curatus esset ex vulnere, tamen semper dum vixit, cicatrix aliquid humidi spirans per temporum etiam interstitia virtute veneni sic doloribus Regem affligebat vulnus, ut non nisi iteratò secaretur cicatrix & mederetur, posset dolor ipse sedari.

CAP. V.

Qualiter Scoti recognoverunt eum in Dominum, & postea effectos rebelles subegit.

Ad hunc Regem Eduardum, ut ipse ait in quadam Epistola, quam misit Bonifacio Papa VIII. refert (cujus quidem originale ego ipse vidi & legi) vacante Regno Scotiæ per mortem Alexandri Regis Scotorum, & subsequenter per mortem Margaritæ Reginæ Scotiæ ejusdem Eduardi neptis, Episcopi, Abbates, atque Barones, & Communitates totius Regni Scotiæ ad ipsum Eduardum tamquam ad legitimum defensorem, Ducem, aurigam, Capitaneum, & Dominum capitalem, ejusdem Regni sic vacantis gratis & spontanea voluntate accedentes, ipsius Regis Eduardi, & progenitorum, ac antecessorum jus, nec non possessionem superioris & directi domini in Regno eodem, & ipsius Regni subjectionem ex certa scientia pure,

rè, simpliciter, & absolute recognoverunt; & præstitis sibi ab eisdem debitis & consuetis fidelitatum juramentis ac Civitatibus, Burgis, Villis, Castris in manu ipsius Regis traditis, ad custodiam ipsius Regni cunctos officiales deputavit. Postmodum verò diversæ personæ super successione in dictum Regnum Scotiæ jure hæreditario inter se contententes, & ad ipsum tamquam ad superiorem Dominum Regni Scotiæ accedentes, de voluntate & assensu expresso eorundem Johannem de Balliolo debite præfecit in Regem Scotorum. Qui postmodum Johannes, & Prælati, ac Barones, Communitates, ac ceteri incolæ Regni in exhæredationem ipsius Regis Eduardi & hæredum ipsius unanimiter conspirarunt, contra debitum homagii & fidelitatis juramentum; spretisque monitionibus & mandatis ipsius Regis Eduardi, idem Rex Johannes cum omni Regno ac nonnullis conductitiis se ad apparatus bellicos contra ipsum Eduardum exposuit, & hostilibus aggressibus ac incurfibus Anglorum Regnum invasit, & quasdam Villas deprædatus, eas consumpsit incendio. Captis quoque navibus Regni Angliæ cum ingenti exercitu Anglicis stragem dedit immensam. Monasteriorum quoque & Ecclesiarum inhumanè patravit incendia. Infantes in cunis, mulieres in puerperio decumbentes impia & atroci sævitia trucidando, & quod auditu horrendum est, à nonnullis mulieribus mamillæ atrociter sunt abscissæ. Clericulos in Scholis primas literas & Grammaticam addiscentes ad numerum circiter CC. obstructis Scholarum ostiis, igne supposito concremarunt. Tandem his & aliis innumeris injuriis & offensis Rex Angliæ stimulatus, bello legitimo contra ipsum Johannem indicto, adeò contra ipsum & gentem Scoticam extendit potentiæ suæ vires, ut brevi tempore subegerit Regnum ipsum. Quod idem Johannes sponte reddidit in manus ejusdem Eduardi, prodiones & scelera memorata coram ipso & Regni Angliæ Proceribus publicè recognoscens. Quo pacto idem Eduardus Prælatos, & Barones, & Communitates Regni Scotiæ ad regiam pacem suscepit, & in Civitatibus, Villis, ac locis Regni Officiales & Ministros instituit. Hanc autem epistolam ideo Papæ transmisit, ut per eam Papæ insinuaret, quod prælibatum Regnum Scotiæ tam ratione proprietatis, quam possessionis, ad Regem Anglorum pertinet pleno jure, supplicans Papæ, ut ex continentia epistolæ motu sui animi informato, fidem non adhiberet suggestionibus æmulorum, sed statum ejus ac jura regia haberet paternis affectibus commendata. Misit autem hanc Epistolam Anno Domini MCCC. Pontificatus ejusdem Bonifacii Anno septimo, Regni verò Eduardi vigesimo nono.

C A P. VI.

De initio Regni Angliæ.

Contexebat etiam in eadem Epistola, unde Regnum Britannia, quæ nunc Anglia dicitur, originem suumque exordium sumferat, in hunc modum. „ Sub temporibus Heli & Samuelis Prophetæ vir quidam strenuus & insignis Britus nomine de genere Trojanorum post excidium urbis Trojæ cum multis nobilibus Trojanorum applicuit in quamdam Insulam tunc Albion vocatam à gigantibus inhabitatam. Quibus sua & suorum devictis potentia & occisis, eam Insulam suo nomine, Britanniam, sociosque suos Britones, appella-

vit, & ædificavit Civitatem, quam Trinovantum nuncupavit, quæ modo Londonia nuncupatur. Et postea regnum suum tribus filiis suis divisit, scilicet Locrino primogenito illam partem, quæ tunc Albania à nomine Albanacti, nunc verò Scotia nuncupatur; & Cambrio filio minori partem illam nomine suo tunc Cambriam vocatam, quæ nunc Wallia vocitatur, reservata Locrino seniori Regia dignitate. Itaque biennio post mortem Bruti applicuit in Albania quidam Rex Hunnorum nomine Humber, & Albanactum fratrem Locrini occidit. Quo audito Locrinus Rex Britonum persequutus est eum; qui fugiens submersus est in flumine, quod de nomine suo Humber vocatur; & sic Albania, quæ & nunc Scotia dicitur, revertitur ad eundem Locrinum. Processu temporis duo filii Dumvalli Regis Britonum, scilicet Belinus, & Brenius, inter se patris Regnum dividerunt, ita quòd Belinus senior diadema Insulæ cum Britannia, Wallia, & Cornubia possideret; Brenius verò sub eo regnatus Scotiam acciperet. Petebat enim Trojana consuetudo, ut dignitas hæreditatis primogenito perveniret. Qualiter autem successivis temporibus Reges Britannia & maxime Arturus Princeps famosissimus, & succedentes Angliæ Reges in Insula prædicta, scilicet Eduardus dictus Senior filius Eluredi, Adelstanus, Edredus, Edgarus, Eduardus Martyr, Egelredus, Edmundus, Canutus, Willelmus Bastardus, Willelmus Ruffus, Henricus Primus, Mathildis ejus filia, Stephanus, Henricus Secundus, Henricus pater hujus Eduardi Scotiam sibi rebellem subegerint, & Scotos subjectos eis & submissos habuerint, per eandem Epistolam seriosè & luculenter ostendit.

Defunctus est Eduardus iste in senectute bona, vir adeò victoriarum felix, ut in omni proelio fortuna illi arriserit. Prudens quoque, constans, & munificus, Fideique Christianæ pugil assiduus. Corpore verò adeò procerus fuit, ut inter magnos etiam maximus appareret. Reliquit autem filium ejus nominis æquivocum, & Regni successorem.

C A P. VII.

De seditione & clade Bononiæ inter cives.

Eodem Anno scilicet MCCLXXII. Bononiæ magna est orta seditio, quum altera partium secundum decretum suum, quod in petra sculpsérant, exercitum vellent ducere in Mutinenses, quòd exules cives reciperent, ut fœdera pacis exstabant, & altera pertinaciter prohiberet. Obtinuit tandem pars Jeremiarum, qui ex Ferraria, Rhegio, Parma, & Cremona subsidia convocaverant in Mutinam; & egit, quòd petra illa, quæ decretum continebat, de muro evulsa confringeretur omnino; & quia Livientes nisi sunt favere animo parti Lambertatorum, propositæ sunt Livientibus duræ conditiones in parendo Communi Bononiæ, invitis Lambertatis. Livientes potius bellum pati statuerunt, quam eas conditiones subire, quum servitutis jugum sibi viderent innecti. Porro Anno sequenti factio Jeremiarum, invita altera parte obtinuit decreto, exercitum apud Livium sistere, ubi castris positus Rex Angliæ Eduardus rediens Acon, dum iter per Italiam faceret, ad ea castra pervenit: qui auditâ belli causâ, de compositione tractavit, sed infecto abscessit negotio, quum nullatenus partes bellum agentes de fœdere conven-

venirent. Tandem dissidentibus partibus obsessorum, domum regrediuntur. Aliquorum ex Lambertatiis fuit animus facere erumpere Livienfes in castra, & cum his cedere adversarios cives. Hoc prohibuit Castellanus princeps partis Lambertatiæ.

C A P. VIII.

De prima expulsionem partis Imperialis.

Altero Anno iterum Bononiæ dissidentibus partibus, seditio & miserima cædes fuit, atque incendia multa. Nam pars Jeremiarum decreto obtinuit, ut denuo Urbem Forlivium obsiderent. Altera pars adversa, quæ Lambertationum dicitur, obsistebant dicens: *Non Forlivium ducatur exercitus, sed Mutinam, quæ concives suos contra fœdera Urbe exclusit. Quos tunc cives induximus recipere, ab ea Civitate nunc exules opem nostram implorant; quibus nunc exulibus, tunc Mutinam obtinentibus juramento promissimus conservare & reducere, si quando ab istis tunc exulibus expellerentur.* Facto decreto obsidendi Forlivium Currus vexillifer in Plateam educitur. Seditio exoritur. Lambertatii Currum introducere, unde ductus fuerat, moliebantur. Hinc cives adversi obsistunt. His causis bellum inter cives cœptum est: quadraginta diebus continuis obsistunt: luce ac tenebris, ferro, machinis, & igne pugnatum est. Multi perempti utrinque: ædes plurimæ succensæ: quies nec ad somnum dabatur. Ipsæ matronæ succinctæ pugnantis ferebant suppetias; plurimæ summa animi ægritudine tabescebant, quum hinc viros & filios, inde patres & fratres pugnantes infestis alterutrum armis viderent. Utrinque à sociis & amicis implorantur subsidia. Parti Jeremiarum obsequiebantur complices ex Parma, Rhegio, Mutina, atque Ferraria, ex quibus urbibus pars Imperialis erat exclusa. Lambertatiis ad opem se paraverant Livienfes, atque Faventini. Nulla tamen subsidia agrum Bononiensium audebant attingere. Plurima pars Bononiensium Jeremiis favebant, & superiores erant numero multo societatum plebis pro illis agentis. Fraude res acta est. Simulato enim de belli depositione & concordia, actum est per Tribunos Plebis, quos Antianos vocant, ut deni ex potentioribus utriusque partis convenirent in Palatium publicum acturi de bono quietis. Vocantur utrique, adeunt. Erat partis Lambertationum princeps Castellanus de Andalays vir potens & dives, quem sua pars colebat ut ducem. Huic persuasum fuit, ne in Palatium iret, quum illic insidiæ agerentur. Parere reipublicæ voluit, ut tumultus & seditio sedarentur: adiit tandem cum suis decimus. Simul ac vero utrique deni in Palatium, Tribus armatæ, quæ Palatium armis tenebant, denos Optimates Jeremiarum domum dimitunt. Castellanus cum suis capiunt, & includunt. Pugna denuo instauratur: auxilia utrinque accersuntur, quæ quantocius accelerant. Verum quum Jeremiarum parti maxima venissent subsidia, & adversariorum auxilia non venirent, præhabito à suis metu eorum, qui capti erant, Lambertatii impares Urbe diffugiunt usque Faventiam, quam Civitatem eodem anno pars victrix obsidione cinxit. Machinis maximè pugnatum est, sed Urbe defensa fuit negotium imperfectum.

C A P. IX.

De clade Bononiensium ad Pontem Sancti Proculi.

Sequenti Anno, qui fuit Annus Domini MCC. LXXV. iterum Bononiensium cum eorum subsidii ad populandos Faventinorum agros maximum duxerunt exercitum. Eis dux erat Malatesta de Arimino. Exules Bononiensium cum Livienfis & Faventini sibi eo bello gerendo ducem præfecerant Guidonem de Montefeltro virum bellandi solertem. Ad defendendum igitur agrum Faventinum conveniunt universi factionis, quæ dicitur Imperialis, in regione Flaminia. Exercitus Bononiensium ultra Pontem Sancti Proculi, qui à Civitate abest tribus millibus passuum, copias educunt, & missis populatoribus acie equitum instructas in urbis ejus direxerunt conspectum. Peditum verò globus maximus illinc maxima intercapedine aberat. Guido adversæ partis dux, cum exulibus Bononiensibus, copias longè numero impares è Faventia educit ex omni equitatu & peditatu acie una in cuneum ducta in hostes præedit. Quos ubi stipendiarii equites Bononiensium appropinquare viderunt, locum trepidi deserunt: ita metu concussus omnis equitatus fugâ discedit. Jam acies peditum Bononiensium adventabat; & quum equites suos viderent præcipites fugere, sistunt gradum; hostes supervenientes his denuntiant, ut se prius dedant, quàm cæde perdantur. Abnuitur deditio. Conglobati igitur siti, metu, & mœrore tabescentes persistebant fixi. Tunc adductis balistis sternuntur. Confipatione porrò potiùs, quàm hostium ferro, sese conficiunt. Inanes demum, quum nec vires ad gladios vibrandos suppeterent, cæduntur ab hostibus exulibus: pauci servati, plurimi cæsi sunt. Victores ex victorum hostium spoliis locupletati.

C A P. X.

De dolosa pace Bononiensium, & exitio partis Imperialis.

Mox Anno Domini MCCLXXIX. operâ Bertholdi primi Comitis in Romandiola pro Ecclesia Romana pax immatura acta est inter cives & exules Bononiæ, & in Civitatem reducti sunt odiis non extinctis. Nam neuter alteros civis oculi intueri poterant. Agebant Lambertatii, ut Senatus Civitatis, qui modò dicitur Consilium, esset in eo statu, in quo fuerat antequam exilio cessissent, ut scilicet pars dimidia Senatus esset ex illis. Abnuebant alteri dicentes, Lambertatios non esse virorum & fortunarum censu compares eis. Sic dissidentibus utrisque utrinque res tentantur. Festo Nativitatis Domini statuta res erat ad facinus à factione Jeremiarum. Quod ut compertum est ab aliis, Vigiliâ Natalis rem præoccupant. Armis plateam Communis occupant Lambertatii, & adversarios ex ea diu prohibent, viriliter rem gerentes. Cedunt tandem multitudini hostium capeffentium pugnam. Fusi igitur relicta Urbe diffugiunt. Paucissimi cæsi alterutrum; plurimi diffugientium ad ædes concivium tutum habuere confugium, qui humanitate servati sunt; mox ad loca tuta perducti, & usque in præsentem diem factio illa exclusa vagatur exilio.

CAP.

CAP. XI.

Detestatio partium Guelfæ, & Ghibellinæ.

NAm per omnem ferè Italiam duæ partes adversæ, Guelfa scilicet & Ghibellina, quæ Imperii & Ecclesiæ velaminibus invidiosa nomina induere, altera alteram in malo superant. Guelfi dolis & perfidia, Ghibellini verò temeritate ac truculentia & ira. Hæ sunt factiones diabolicæ, & factiones adversæ, quæ sic in animis hominum serpunt, & innatæ convalescunt, ut etiam ferè nondum nati docti sint suos imitari. Hæ sunt discordiarum totius Italiæ seminarium, quæ provinciam ipsam suis adeò contagiiis infecerunt, ut quod est extremissimum à natura, ipse filius fiat seditiosus in patrem. Hæ sunt, quæ fuerunt & erunt populis majori exitio, quàm bella externa, quàm fames, quàm morbi, quæ publica mala, quàmque & alia, in nos Dei iras convertunt.

CAP. XII.

De morte Octaviani Cardinalis.

Octavianus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis his temporibus, Anno scilicet Domini MCCLXXII. vita defungitur. Hic quantis claruerit virtutibus in Ecclesia Dei, sequens ejus docet epitaphium, quod tale est: *Fuit quidem Presbyter Cardinalis Sanctæ Mariæ in Viaticata, de Civitate Florentiæ; vir stirpe, scientia, forma, pietate, moribus & vita insignis sepultus est.*

CAP. XIII.

De Ottone Archiepiscopo Mediolani.

Hujus familiaris & Camerarius fuit vir venerabilis Otto, prolapia Vicecomes de Mediolano, cujus interventu Urbanus Papa hujus nominis IV. Archiepiscopatum Mediolanensem concessit.

CAP. XIV.

De prælio apud Tartaros pro Regno Carajam.

Eodem Anno MCCLXXII. ortum est grande prælium apud Tartaros pro Regno Carajam & Vociam. Miserat enim magnus Cham Tartarorum Dominus quemdam ex Principibus suis nomine Nascardinum cum duodecim millibus equitum ad custodiam Regni Carajam. Erat autem vir prudentissimus, & ad prælia solers. Rex verò provinciæ Mien, quæ à provincia Carajam duabus dietis distat, cognito adventu Nascardini Præfecti exercitus magni Cham, timuit ne Regnum ejus invaderent. Magnas itaque eduxit copias, habuitque elephantorum duo millia, lignea castra ad pugnandum supra se ferentia, ita ut in unoquoque castro duodecim aut quindecim armati consisterent habiliter ad pugnandum. Fuerunt etiam in ejus exercitu equitum LX. millia & peditum armatorum Eductis igitur copiis apud urbem Vociam, quæ ab exercitu magni Cham tribus distabat dietis, Nascardinus hac cognita multitudine expavit; sed in suorum probitate fidens, pavorem dissimulavit, & instructis aciebus venit in planum urbis Vociam, hostes expectans. Erat autem

A non longè à loco nemus arboribus vastis & ipsifis valde condensum. Unde Nascardinus, vir bellorum doctus, arte non viribus putans vincere hostes numerosos in paucitate suorum, si eos ad nemus posset convertere, quamprimum Regem cum copiis suis advertit, acies præmisit ad prælium: sed quum equi Tartarorum elephantos conspexissent, tanto pavore consternati sunt, ut nullis stimulationibus possent ad progressum urgeri. Nondum enim magnus Cham habuerat in suis exercitibus elephantos. Tunc Tartari ad terram descendentes, ligatis equis ad arbores, pedes viriliter præliantur, tantaque in elephantos cæde baccharunt, ut præ mortis & vulnerum angustiis se se in fugam effrenam mitterent, & rapido cursu nemus intrantes vagi palantesque diffugerent, castella lignea inter nemoris condensitatem rumpentes. Tartari visâ elephantum fugâ statim equos ascendunt, & cum hostibus diro & satis communi Marte pugnarunt. Tandem utrinque multis cæsis & mortuis Rex Mien se cum suis convertit ad fugam, quos Tartari insequentes magna in eos cæde desæviunt. Postmodum ad elephantos conversi, ducentos ex eis ceperunt, reliqui beneficio nemoris evaserunt. Tunc primum magnus Cham elephantis uti cœpit in præliis.

CAP. XV.

De initio Imperii Rodulphi.

Rodolphus Comes Anesburch, genere Germanus, post diutinam vacationem Imperii circa partes Basileæ electus est in Regem Romanorum. Cœpit Anno Domini MCCLXXIII. ab origine Mundi sexmille CCXXXII. secundum Eccliam, & regnavit annos circiter XX. Hujus electionem Papa Gregorius hujus nominis X. approbavit in favorem Terræ-Sanctæ, ad quam plurimum anhelabat, & intendebat illuc personaliter proficisci. Ipse verò Rodolphus ad ejusdem Papæ petitionem Crucem transmarinam suscepit; cujus quidem devotionis affectum ad ipsum Romanum Pontificem, & matrem Ecclesiam, & ad Imperii Romani quietem, statumque prosperum, sequens docet Epistola, quæ talis est.

CAP. XVI.

Epistola Rodulphi missa per Italiam.

Rodolphus Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, Vicarius Sacri Romani Imperii. Fidelibus per Italiam constitutis, ad quorum notitiam præsentem literas venire contingerit, gratiam suam & omne bonum. Superni consilii sapientia, quæ secretum utique cæli girum sola cernit, intuitu incitati protoplasti in posteros prospiciens discrimina derivari, & quod est profluus cursus: omnis ad malam naturam, quæ vitiorum cernitur quodammodo imitatrix, immutata plurimumque humani generis patitur imbecillitas, nunc peste, nunc clade, nunc fluctibus bellicæ tempestatis involuta. Lunæ siquidem coruscantiâ jam diu subductâ de nostræ humilitatis emisphærio, condensata tenebrarum umbrosa caligine facta fuit nox, perosa oculis, pedum gressibus in offensam, quia transierunt bestia catervatim, vulpeculæ, apri de silva, singulares feræ depascentes Vincam Domini, catuli rugientes, ut caperent innocentes.

res. In medio etiam Ægypti summissa vertigine in oblivionem veritas venerat, & claves cœlestis clavigeri quodammodo factæ fuerunt contemtibiles, & libertatis Ecclesiæ pulchritudo contorpuit sribunda tyrannide conculcata. Sed Dei mediator & hominum, qui in ira misericordiam animi continere didicit, post multiplices diræ percussione angustias, quibus Orbis attritus commarcuit, quibus Christianæ compassionis est soluta junctura, scissurâ dispendiis agitatâ, sic afflictorum miserandæ miseræ Dominus noster Jesus Christus jam visus est fidelium lachrymas dextera gratiosæ consolationis abstergere, & singultuosorum lamenta lugubria prohibere. Disposuit enim in Apostolica Sede Gregorium Vicarium, virum secundum cor suum, veluti splendidissimum luminaris solaris sidus, injubilans præexcellentiâ, sanctitatis operibus, & justitiæ radiis præfulgentem, uti in nostra sublimatione mirabili arbitrari verisimiliter poterit quilibet fidus & æquus interpres pro... divino lunaris globi lunare fastigium, fluctumque hæcenus status Imperii nubila... deterfa universali expectationi fidelium luminarium utrorumque jucunda serenitas amodo clariùs & radiantius elucescat, ut restituatur Hierusalem, sicut fuerat in diebus antiquis, & ponendo ipsius dexteram quasi deliciæ & solitudinis in via * sicut ortus. Qualiter autem operationis divinæ mysterio, cujus occulta judicia, admiranti voce prophetica * imputantur abyssus, ut conscendamus ad Imperiale fastigium, fumus jam in Regni folio solidati, ad vestræ universitatis notitiam jam pridem celebris famæ præconio non ambigimus pervenisse.

A bono illo igitur patrefamiliâs protinus & instanter à nobis exigitur debitum, qui peregrè proficiscens suam familiam in temporalibus sollicitudini nostræ disposuit. Quinque talenta, quæ credidit, cogimur reddere duplicata; & vice reciproca nos excitant ad tributa fortunæ beatioris auspicia, ut ab eis, quos Romanæ ditionis Imperium suo locuplete gremio confovet, dignæ fidelitatis & obedientiæ debitum exigamus. Admirandum tamen utrumlibet conditionis est debitum, si subtiliter intueamur; citiùs solutio debitoribus emolumenta non minuit Augusti fidem, immo plus solventi crescit in commodum, quàm suscipienti proficiat in profectum; si tamen quum ipsius regiminis exequimur officium, ad vindictam malorum laudemque bonorum, & Imperialis honoris stipendia quærimus, quum clarifi amur in fama, & retributionis æternæ scilicet pulchritudine reficimur, dum proficiscimur in salute. Ipsius etiam justitiæ divinæ jussionis edictum, quæ sunt Cæsaris Cæsari persolvantur, recipienti plus commodi & honoris acquiritur; quàm non solventi vexationis & oneris aggravatur. Porro sedatis ad præsens in Regno Germaniæ bellicæ tempestatis erroribus, quibus idem Regnum per multa tempora exstitit quamplurimis calamitatum oppressione tribulatum, ecce convertimur ad Italiæ simultatis solvenda discrimina, & ejus intestini belli, rupturâ domesticâ rebus publicis turbatis, zizaniâ penitus extirpandam. Gladii flectentur in vomeres, & in falces lanceæ convertentur, in tranquillæ quietis amœnitate de cetero resflorente. Hinc est, quòd Legatos nostros solemnes, Rodulphum Curie nostræ Cancellarium, Fra-

A trem Beringerium Magistrum Hospitalis Sancti Johannis per Alamanniam, ac Beringerium Comitem de Urestinburg, exhibitorem præsentium, viros utique tam generositatis ingenuitate spectabiles, quàm honorum & morum prærogativa conspicuos, nec non fide, ac circumspèctione præsignes, ad vos tamquam matris Ecclesiæ & Imperii Romani fideles duximus præmittendos, ut viam ante faciem nostram strenuis dispositionibus præparent, ex parte nostri culminis vos saluent; de mora serenitatem nostram exculent; de nostro felici & festino adventu corda vestra lætificent; de fortunatis nostris auspiciis vos fœcundent; in devotionem Sanctæ matris Ecclesiæ, & ipsius Imperii vos corroborent; indevotos ad devotionem Imperii & veritatis viam alliciant modis, quibus convenit, atque trahant; & fidelitatis debita obedientiæ à vobis tamquam Imperii fidelibus & Sanctæ matris Ecclesiæ devotis filiis petant, & recipiant solita juramenta; singula & universa faciant, tractent, ordinent, & disponant, quæ de bono statu Imperii & salute fidelium, & devotorum ipsius noverint expedire, gratum & ratum habituri quidquid per ipsos factum, tractatum, ordinatum, seu gestum fuerit in præmissis. Vos igitur, in quibus vires & viriles animos peramica strenuitas propagatione gratuita derivavit, exurgere sequimini, & erigite mentes vestras ad contemplandum Imperii specimen & decorem. Vos quidem, ejusdem Imperii generosa possessio, vestrum agnoscite possessorem, ut Rex vester & rebellibus formidabilis, & vobis veniet placidus, & mansuetus.

Dat. Tuhugno VI. Idus Julii, III. Indictione, Regni nostri anno II.

Hujus tamen Epistolæ conceptus non pervenit ad partum, nam licet annis XX. ut dictum est, regnaverit, implicitus tamen in multiplicibus agendis in Regno Germaniæ, numquam, ut præmissis insinuabat literis, Regnum Italicum visitavit, nec diadema sumit Imperii. Fuit autem non præpotens Procerum, sed quia erat vir prudens in agendis, & in armis strenuus, justus, & Deum timens, civilis, & parvus, ideo fuit electus à Regni Proceribus, ad quos Romani Imperatoris spectat electio. Rex Bohemiæ potens, & pecuniæ nimis possessor, huic obedire contempsit, cum quo congressus prælio durissimo, mortuus est in acie Rex Bohemiæ, cujus filio Rex Rodolphus pacem reddidit, atque ei in matrimonio filiam copulavit. His Regni jura occupata vindicavit, qui interdum Fratri Alberti Philosophi de Ordine Prædicatorum genere Theutonici consilio utebatur. Tandem morbo terminum vitæ dedit. Fuit autem corpore procerus, affabilis, facundus, & strenuus, ac omni veste contentus. Sepultus est apud Pirram Civitatem Alsaciæ Anno Domini MCCXCI. in cujus locum Adulphus eligitur. Sequitur de Romanis Pontificibus huic Rodolpho Regi contemporaneis.

C A P. XVII.

De Papa Innocentio V. ex Chronicis.

Innocentius hujus nominis V. regnante Rodolpho sedit Romæ mensibus IV. & diebus II. & cessavit Papatus diebus XVIII. Cœpit Anno Domini MCCLXXVI. Hic fuit natione Burgundus de Tarantasia, primò vocatus Petrus, qui à pue-

pueritia in Ordine Prædicatorum existens, Doctor in sacra Scriptura eximius effectus est, mox in Archiepiscopum Lugduni, demum in Episcopum Ostiensem, Cardinalis factus à Gregorio Papa X. tandem in Summum Pontificem assumitur. Licet autem multa facere proposuisset, morte præventus nil notabile fecit. Mortuus est itaque Anno prædicto X. Kalendas Julii, & Romæ sepultus in Ecclesia Lateranensi.

C A P. XVIII.

De Papa Adriano V. ex Chronicis.

Adrianus hujus nominis V. eodem Anno in Papam electus sedit mense uno & diebus IX. Cessatio dierum XXVIII. Hic fuit natione Januensis, de agnatione Comitum de Flisco, sive de Lavania, vocatus primò Ottobonus, electusque fuit in Lateranensi Palatio. Erat autem tunc Diaconus Cardinalis Sancti Adriani, nepos Innocentii Papæ IV. ex fratre. Numquam fuit in Presbyterum ordinatus, præventus morte. Idem Innocentius Papa eum ad Cardinalatum promovit. Clemens quoque IV. Legatum eum misit in Angliam pro guerra, quæ ibi inter Barones & Regem exorta fuerat, sedanda. Mox ut Papa factus est, constitutionem, quam Gregorius X. in Concilio Lugdunensi de contritione Cardinalium propter electionem Summi Pontificis acceleranda ediderat, suspendit, proponens eam aliter ordinare; sed morte præventus constitutionem sic suspensam reliquit. Moritur Viterbii, & ibi sepelitur in Ecclesia Fratrum Minorum. De isto Adriano fertur, quòd amicis & propinquis de sua promotione gaudentibus dixit: *Quare gaudetis? melius erat vobis habere unum Cardinalem vivum, quàm Papam mortuum.*

C A P. XIX.

De Papa Johanne XXI. ex Chronicis.

Johannes hujus nominis XXI. eodem Anno in Papam eligitur & sedit mensibus VII. & cessavit mensibus VII. & diebus VII. Hic fuit natione Hispanus, primò vocatus Magister Petrus, vir literatus apprime. Magis oblectabatur quæstionibus scientiarum, quam negotiis Papatus, & quamquam magnus esset Philosophus, fuit tamen discretionem & naturali scientia vacuus; dumque lætus degeret spe longioris vitæ conceptæ, & novo cubiculo lectitaret solus in Palatio novo Viterbii, repente Palatium corruit, & solus tignis & lapidibus attritus XV. Maji. Diebus quinque supervixit, munitus tamen Sacramentis Ecclesiæ. Sepultus est autem in ea Civitate apud Ecclesiam Sancti Laurentii.

C A P. XX.

De Papa Nicolao III. ex Chronicis.

Nicolaus hujus nominis III. Johanni Papæ successit. Cœpit Anno Domini MCCLXXVII. regnante Rodulpho, & sedit annis II. mensibus VIII. & cessavit diebus XXVIII. Hic fuit natione Romanus de agnatione Ursinorum, prius vocatus Johannes Gaytanus, eratque tunc Diaconus Cardinalis Sancti Nicolai in carcere Tulliano. Vir prudens, & summæ honestatis aspectu. Magnopere hic studuit genus suum exaltare & locupletare, ut sui potentiores essent

Tom. IX.

A in Urbe, qui habitabant Regionem Sancti Petri. Summis sumptibus construxit Palatia, & Pomerium, quæ sunt circa Sanctum Petrum ex pecunia collecta de Decima proventuum universarum Ecclesiarum occasione Passagii, quod statuerat facere Gregorius X. Papa, ut ibi celebratis Curia Romanæ esset in vestibulis ædium propinquorum ejus. Bertholdum germanum suum ex prole Ursinorum in Romandiolam, ut pacaret eam, Comitem primum misit. Cardinalem quoque Latinum consanguinitate sibi propinquum Legatum cum eo direxit, qui in ea legatione multa in Provincia legationis suæ circa Ecclesiæ statum, & bonos mores decrevit, & inter cetera, ut non liceat mulieribus per publicum incedere, nisi capite peplo velato; nam prius vittis aut sericis funiculis crines compositæ publicè incedebant; tamen in multis honestatem suppeditavit lascivia. Castellum Surianum, quod Nobilium erat, ad jus Ecclesiæ Romanæ pertraxit, tamquam de bonis illorum, quos convinci fecit, ut hæreticos. Id Castellum maximis sumptibus reedificatum & pollens fratri suo Urso concessit. Tamen tempore mortis ejus quum monitus fuisset ab eo, qui ejus confessionem audivit, ut id restitueret dominis antiquis, mandavit fratri, ut id restitueret. At ille obstruxit aures, nec umquam restituit. In eodem Castro Suriano residens idem Papa, quod est prope Viterbium loquelâ perditâ subito moritur. Carolus Regem Siciliae à Vicariatu Thusciae certis ex causis amovit, & constitutiones fecit tam de electione Prælatorum, quàm Senatoris Urbis. Regulam Sancti Francisci Fratrum Minorum declaravit, ponens in ordine Decretalium. Ordinationem unam fecit novem Cardinalium. Parum ante promotionem suam Tiberi flumen in tantum excrevit, ut suos transcendens alveos (quod cunctis cernentibus erat formidini) supra altare Beatæ Mariæ Rotundæ per quatuor pedes & ampliùs ascenderit. In isto Romano Pontifice Nicolao III. Libellus, qui intitulatur *Incipit initium malorum*, habet exordium, & in ipso Libello ipse Pontifex, & nonnulli ejus successores variis modis sunt effigati cum obscurissimis subscriptionibus. Est enim Papa iste in habitu Pontificali habens scilicet mantum & mithram, & supra eam catuli ursi figuram; in manu Crucis signum, secus verò pedes sunt etiam duo catuli ursini, sursum quasi hærendo ad eum respicientes hinc & inde. Fertur à nonnullis. Abbatem Joachim Libelli hujus spiritu prophetico fuisse auctorem. Sepultus est idem Nicolaus apud Urbem in Ecclesia Sancti Petri, ubi supra lapidem monumenti sculpta cernitur ejus imago lapide perpolito cum epitaphio tali:

*Nostra tulere gravem præclari Solis eclipsim
Secula, quum rapuit mors impia te Nicolæ,
Papa sacer, cujus à sacro fonte Johannis
Nomen, & hac alma clarus genus existit:
unde*

*Largifluè divina manus dans plurima cunctis
Dona creaturis, tibi talia tanta tot uni
Contulit, ut posset erga te prodiga dici.
Qua virtute tuus animus, qua dote carebat?
Corpus & exterius tibi quid sors blanda ne-
gavit?*

*Sacra in te triplex quadruplexq; politica virtus
Fulsit, ut esse domus septenis fulsa columnis
Ritè putareris, sibi quam Sapientia struxit.
Corporis egregio decus adjecere decori
Mira pudicitia, graviumque decentia morum.
Qualis eras intus, foris elucebat, eratque*

Ddd

Ipsa

*Ipsa patens species probitatis imago latentis .
Te gradus evexit summus . Tibi copia rerum
Affluxit , meritosque tibi dedit Orbis honores .
Quæ latè diffusa tibi celeberrima fama
Nominis implevit ; sed te virtutibus almis
Vincebas , majorque tua tu laude fuisti .
Cujus honesta novis auxit præsentia famam .
O decus humani generis , quo Præsule felix
Splenduit Ecclesia , requievit Patria , risit
Roma , rigor vitium deprimens : promovit honesta .
Siccine te nobis te mors subtraxit amara ?
Heu nimium jactura gravis ! tamen haud sine
fructu .
Mors tua quippe docet , quàm sit mors ipsa
timenda ,
Quæ tibi non parcens , nulli se parcere clamat .
Pro meritis æterna sacris te vita coronet .
Amen .*

C A P . XXI .

De Papa Martino IV. ex Chronicis .

Martinus hujus nominis IV. defuncto Nicolao III. in Papatu successit, regnante Rodulpho. Cœpit Anno Domini MCCLXXXI. & sedit annis IV. mense I. diebus II. Cessavit diebus VIII. Hic fuit natione Gallicus de Civitate Turonis, prius vocatus Simon tituli Sanctæ Cæcilie Presbyter Cardinalis, Legatusque fuerat multis annis in Franciam. Fuit autem electus Viterbii, & consecratus in Urbe-Veteri. Urbanus Papa hujus nominis IV. eum ad Cardinalatum promovit. Ordinationem Cardinalium fecit, inter quos Domnum Petrum de Mediolano creavit Presbyterum Cardinalem ad titulum Sanctorum Marcellini & Petri. Hic Martinus fuit electus in Senatorem Urbis ad vitam, qui in loco sui instituit Carolum Regem Siciliæ Senatorem, & de familia ejusdem Regis existentis in Urbe-Veteri sumisit Milites ad regendum tam Patrimonium, quàm Campaniam, Marchiam, & Ducatum. In Romandiola verò destinavit Johannem de Appia cum soldariis Francigenis ferè octingentis contra Guidonem Montis-Feltri, qui terram Ecclesiæ tenebat in partibus illis, anno secundo sui Pontificatus. Qui Johannes Faventia equitum congregavit exercitum. Nocte igitur præcedente Calendas Majas in suburbium Forlivii, licet fossa & vallo munitum, traxit exercitum. Manè exeuntes Livientes Duce suo jam dicto Guidone, qui in acie communibus erat armis, nullis insignibus discretus à ceteris; exposuerat enim militem quemdam cum suis insignibus, qui & in pugna cæsus est. Impletâ igitur fossâ, quæ media erat inter utramque aciem, pugna conferitur. Primo progressu utraque pars vincit, & vincitur; nam fusi sunt equites Forlivientes, & in Urbe regressi plurimi; multique ex hostibus equites eos insequuti sunt, & carcerem etiam publicum frægerunt, & exsolverunt compeditos. Pedites verò partis externæ ipso congressu, abjectis hastis, præcipiti fuga trans fossam evadere moliti sunt; sed impredientibus alteris alteros, multi fossâ demersi, licet aquis vacua à supercadentibus sunt oppressi & mortui. Inter residuos pedites Forlivientes & equites Francos, qui cum Comite Johanne sisterant, pugna diu acris fuit. Alii sic scribunt, quòd Johannes ipse congregatis aciebus prima die Maji ordinavit tres turmas militum & unam peditum, stabiliens in burgo in facie civitatis Forlivii. Sed pars adversa tam per ipsam Portam, quàm alias diversimodè suos emi-

A sit bellatores, ut plus astutia quàm jure belli posset superare Johannem. Sicque factus est conflictus, in quo corruit idem Johannes, & alii plurimi fortissimique bellatores, præsertim ex equitibus Francis ferè quingenti. Tandem Forlivientes victores præda hostium sunt potiti. Alibi scribitur, quòd ipse Johannes rebus desperatis cum paucis maturo gressu discessit; cui abeunti Guido nullum ex suis occurrere voluit, quem nonnisi multa suorum cæde posset occidi vel capi. Vir quidem animo & corpore præstans. Qui, ut Ricobaldus Ferrariensis Historiographus se vidisse testatur, comitatus cuneo XXI. equitum, incolumis Faventiam rediit.

B Anno sequenti Papa Martinus in Romandiola exercitum instauravit, ipso Johanne duce exercitus, atque circum obsedit Forlivium. Cives autem ægrè resistebant, premente frumenti inopia; quo metu quidam ex civibus clam de urbis deditioe agere cœperunt. Quod ut Guido sensit, de Urbis deditioe, & salute sui & suorum egit. Facta est igitur deditio his conditionibus, quòd ipse Guido, & exules Bononieses incolumes cum armis & equis abierunt. Civitas in potestatem Romanæ Ecclesiæ cessit: fossæ & aggeres solo æquati sunt: portarum Urbis postes abacti sunt: cives aliqui relegati, aliqui sunt proscripsi. Alii dicunt, quòd idem Papa Guidonem de Monte-Forti virum strenuum in Romandiola misit, ut ejus præsentia confortarentur stipendiarii Papæ. Qui statim & civitates occupatas à Guidone de Monte-Feltro, eo restituyente, & jurante Ecclesiæ stare mandatis, ac se transferente ad locum sibi assignatum, obtinuit, totaque Romandiola Terra ad Papam mandata rediit, excepta Urbe-Veteri, quam idem Guido de Monteforte hostiliter est aggressus, eamque depopulatus est, & quinque Castra accepit. Petrum Regem Arragoniæ, qui Siciliæ Regnum acceperat, excommunicavit, & Regno deposuit, Arragoniamque supposuit interdicto; fuitque Crux contra Arragones prædicata. Regnum etiam Arragoniæ Carolo filio Regis Francorum concessit. Ex his autem multa mala sequuta sunt, & humanus multus sanguis effusus. Eodem tempore idem Papa apud Montem-Flaconem se transtulit. Perusini tunc contra ipsius Papæ inhibitionem supra Fulginates exercitum facientes, quidquid extra muros civitatis fuit, undique devastarunt, unde ab eo excommunicati fuerunt. Papa tandem Martinus audita Caroli morte lugubres cum Cardinalibus & Perusinis celebrandas dies hæredibus proscripsi Principis, nec non Atrebatensi Comiti viro strenuissimo, pro cujus industria Regnicolæ quamplures potius timore quàm fidelitate præstabant Gallicis obsequium, centum ferè millia Librarum Turonensium eidem Comiti destinavit. Parum post verò, die videlicet Resurrectionis, qui fuit in die Annuntiationis, postquam celebrasset, & refectionem sumisset, arripuit eum infirmitas occulta, ex qua licet se graviter pati diceret, Physici morbum ignorantes & causam, asserabant nullum esse in eo mortis indicium. Feriâ post hæc quartâ exsolvit debitum conditionis humanæ. Fertur à multis, quòd Papa iste multum avidus erat comedendi anguillas, & quòd ex earum comestione morbo correptus est. Nutriri quidem faciebat eas in lacte, & submergi in vino. Unde quidam huic rei alludere volens, ait:

*Gaudeant anguilla, quòd mortuus est homo ille,
Qui quasi morte reas excoriabat eas.*

E Iste etiam Romanus Pontifex in eodem Libello, cujus

cujus titulus, *Incipit initium malorum*, effigiat-
us est in Pontificali habitu, habens juxta se an-
guillæ figuram, & aviculam alis expansis mithræ
adhærentem, rostrumque protendentem ad os
anguillæ in dextera quoque defert vexillum.

C A P. XXII.

De Papa Honorio IV. ex Chronicis.

Honorius hujus nominis IV. Martino succes-
sit. Cœpit Anno Domini MCCLXXXV.
regnante Rodulpho, & sedit annis III. Hic fuit
natione Romanus ex progenie Sabellorum, prius
dictus Jacobus, tunc Diaconus Cardinalis. Ad
hunc autem eligendum concordēs fuerunt Car-
dinales prima die, qua simul convenerant ad
electionem futuri Pontificis celebrandam, licet
impotens ad id crederetur, & penitus inhabilis
famosè diceretur, nam pedibus erat ita ægrotus,
ut nec ambulare nec stare posset: manus autem
sic contractas habebat, ut digitos exceptis pol-
licibus unum ad alterum jungere non posset;
immo etiam carne superexcreſcente ferè unus
ab altero secerni non poterat. Et quum cele-
braret, ponebatur Corpus Domini inter ipsos
pollices, & quodam instrumento ligneo, quo
insidebat,olvebatur ad Populum. Tamen erat
sermone potens, ita ut multoties feratur dixisse:
*Si manibus, & pedibus sumus inhabiles, Lin-
gua tamen nostrum officium exsequimur.* Studuit
magnificari opibus suis, unde multum captor
pecuniarum erat: Nam quum quadam vice
esset cum Cardinalibus in Consistorio, habita fuit
mentio de quodam Abbate, qui diu pro confir-
matione sua in Curia fuerat; & quum Papa à
verbis diverteret, Benedictus Cardinalis, qui
fuit postea Papa dictus Bonifacius, fertur dixisse
quasi jocando: *Credo, Pater, in vobis illud
verificatum Evangelii. Quum exaltatus fuero
à terra, omnia traham ad me ipsum.* Hic statim
post electionem tam Comiti Atrebatensi in Apu-
lia viriliter militanti, quam ceteris stipendiariis
pro incertis partibus per Martinum Papam ordi-
natis, eos animosè confovendo, præstavit sti-
pandia, & animavit ad suscepta negotia sollicitè
protequenda. Mortuus est Romæ in die Cœnæ
Domini apud Sanctam Sabinam, & apud San-
ctum Petrum sepultus juxta sepulcrum Nicolai
Papæ III. Iste etiam Pontifex figuratur in eodem
Libello, qui intitulatur *Initium malorum*, in
hac forma. Sedet enim in cathedra, supra mi-
thram aquilam gestans, & manu dextera genu
innititur. Sinistro autem humero innixum est
animal, quod dicitur Rhinoceros, faciem diri-
gens in vultum ipsius Papæ.

C A P. XXIII.

De Papa Nicolao IV. ex Chronicis.

Nicolaus hujus nominis IV. Honorio de-
functo successit. Cœpit Anno Domini
MCCLXXXVIII. seditque Annis IV. Hic fuit
natione de Esculo Civitate Marchiæ Anconitanæ;
qui à pueritia Ordinem Minorum intrans, quum
esset Minister Provincialis, missus est per Papam
Gregorium X. ad Græcos pro Fide, cum quibus
ad Concilium Lugdunenſe pervenit; ibique fa-
ctus est Generalis Minister dicti Ordinis, vacan-
te ministerio per assumptionem Bonaventuræ de
Bagnareto ad Cardinalatum. Mox per Nicolaum
Papam III. factus est Cardinalis Presbyter tituli
Sanctæ Pudentianæ, tunc vocatus Frater Hiero-
Tom. IX.

Anymus. Tandem, ut dictum est, ad Papatum
assumitur. Iste ad petitionem Januensium Obi-
zonem profapia de Flisco de Comitibus Lavanis
nepotem Innocentii IV. & Adriani V. eis in Ar-
chiepiscopum concessit, quum esset Patriarcha
Antiochenus ab ipso Innocentio creatus. Sed
occupatâ Antiochiâ à Sarracenis, coactus erat
ad cismarinas regredi partes. Prius tamen fa-
ctus fuerat administrator Ecclesiæ Ravennatis.
Moritur idem Nicolaus Romæ, & sepultus est
in Ecclesia Sanctæ Mariæ Majoris juxta sepul-
crum Beati Hieronymi. Vir fuit multa honesta-
te, prudentia, & humilitate præditus. Colum-
nenſium de Urbe profapiam multum dilexit, &
eorum consiliis hæsit; unde fertur, quod dum
puerulus quidam, qui ferebatur habere spiritum
prophetiæ ex hoc ei familiaris esset, & de mul-
tis eum percontaretur, inter cetera percontatus
est Papa puerulum sic dicens: *Nicolaus Episco-
pus servus servorum Dei à quo regitur?* Et ille
statim respondit: *ab illis de la Columpna.* Iste
Romanus Pontifex etiam in eodem Libello, qui
intitulatur, *Incipit initium malorum*, describitur
in hunc modum. Est enim inclusus Colum-
næ, ita ut nonnisi caput appareat mithratum,
& ante se alias duas habet columnas, in qua-
rum una est caput avis, rostro sustinens nidum,
in quo est caput senis Clerici. Est etiam ibi
subscriptio talis. *Nicolaus Papa IV., confusio,
error concitabitur.* Sed de ceteris eventibus re-
gnante Rodulpho.

C A P. XXIV.

*De Bernardo Archiepiscopo Januensi, & ejus
successore Obizone.*

Bernardus his temporibus, Anno scilicet Do-
mini MCCLXXVI. ab Innocentio V. Papa
in Archiepiscopum Januensem promotus est. Hic
fuit natione Parmensis, & vixit in Archiepisco-
patu annis X. Vir in Jure Canonico valde peri-
tus, & in agendis sollicitus & discretus; multa-
que laudabilia & utilia in Archiepiscopatu gessit.
Moritur Januæ & ibidem quiescit. Huic succes-
sit Obizo de Flisco, de quo dictum est supra
sub Nicolao Papa IV.

C A P. XXV.

De dominio Guidonis de Polenta.

Guido Minor de Polenta Anno Domini
MCCLXXV. præsidio equitum sibi ab
Arimino delato, adversarios cives præpotentes
in Ravenna prævenit, & ipsius Urbis potitus est
dominio.

C A P. XXVI.

De femina fecundissima sobole.

Antonia mulier Mutinensis per hæc tempora
modum fecunditatis in prole egressa est;
nam ante annum XL. suæ ætatis quadraginta
duos peperit filios ex viro exule Mutinæ. Decies
& pluries gemellos emixa est: quaternos pluries:
sex interdum; aliquando ternos. Tantis puerper-
riis senectutem non sensit.

C A P. XXVII.

*De expulsiōe Nobilium de la Turre
ex Mediolano factō conflictu.*

Turriani tunc Mediolani primores cum complicibus eorum apud Dexium conflicti, Mediolano pulsi sunt Anno Christi MCCLXXVII. regnante Rodulpho, Pontificante Nicolao III. Papa. Exules enim Cumani factionis, quæ Rufcanorum dicitur, dum XIV. annis præstantiores ejusdem factionis apud Mediolanum ab ipsis Turrianis tenti fuissent captivi, bonæ memoriæ Johannes tunc Cumanus Episcopus profapia de Advocatis ex eadem Civitate Cumana oriundis, more boni pastoris, subditorum zelans quietem, Cives Cumanos intestinæ dissensionis puncturis afflicto, ad pacis reformavit quietem, & captivos alioque exules ad lares proprios curavit reducere. Tandem malitia hominum faciente, recidivantibus eisdem civibus, factio, quæ Viranorum dicitur, seditiosis incurfibus victa, exulare coacta est. Quumque Rufcanorum factio adversæ factionis timeret insidias, & potissimè Turrianorum abhorrerent potentiam, qui Vitatos fovebant, Othonem Archiepiscopum Mediolani profapia Vicecomitem, qui tunc erat cum Capitaneis & Valvassoribus factionis adversæ Turrianorum, in Civitate Cumana cum sequacibus ejus recipiunt. Demum Rufcani felicibus his animati successibus, confederatique cum eodem Archiepiscopo & complicibus suis decreverunt Mediolanum hostiliter accedere, debellaturi Turrianos. Quumque manu armata omnes apud Burgum Marliani Comitatus Mediolanensis venissent, Turriani concito congressu cum sequacibus eorum Burgum Dexium, quod à Mediolano decem millibus passuum distat, applicuerunt. Quo cognito Cumani, qui erant in Marliano, Desium festinant, distans inde tribus millibus passuum. Appropinquantibus autem ad hostes, prælium durissimum inchoatur. Tandem Burgo obtento Turriani cæduntur: multi ex eis mortui, multi que capti sunt. Corruit ibi vir nobilis & strenuus Franciscus Turrianæ profapiæ secundus in potentatu à Napoleone domus ejusdem. Caput ejus, ejectis in cæno intestinis, pilo sive lancea gestatum est à Ricardo Comite de Langusco in Mediolano. Deinde per Novariam & Vercellas ad ludibrii ostentationem Languscum delatum est. Similiter & caput Andriotti nepotis ejus. Hoc autem factum est ab ipso Comite Ricardo in vinclicam Comitatus Guisfredi consanguinei sui, qui dum esset ejusdem factionis Capitaneorum & Valvassorum Potestas, in quodam conflictu ab ipsis Turrianis pugione confossus exstiterat. Hoc modo exules Mediolani, scilicet Capitanei & Valvassores, subactis hostibus, Mediolano potiti sunt anno prædicto die Festo Agnetis, in quo exinde ipsi Capitanei & Valvassores annua solemnia peragunt. Ex captivis fuerunt Neapoleo suprædictus, Carnevalis frater ejus, Mufica, Guido filius dicti Francisci, qui postea fuit Mediolani Dominus, Arech, & Lombardus fratres, nepotes dicti Neapolionis, omnes ejusdem Turrianæ profapiæ. Qui ab his, quos dudum, ut dictum est, victos Mediolani tenebant, scilicet à Rufconibus servati sunt apud Castrum Baradellum juxta Cumas. Tandem Neapoleo, Carnevalis, & Lombardus famis inedia, & carceris squallore, spiritus exhalarunt. Reliqui à Lotherio principe factionis Rufcanorum (datâ pecuniâ per Raymundum, qui fuit Episcopus

A Cumanus, tunc Aquilejensis Patriarcha, Turrianæ prolapiæ) carceres evalerunt, & cum reliquis complicibus à Mediolano exularunt; ac ex eis plurimi sub umbra ejusdem Patriarchæ apud Aquilejam domicilium habuerunt utque ad Annum Domini MCCCII. quo Anno Matthæus Vicecomes, qui erat Capitaneus Mediolani, & Imperii Vicarius Generalis, quum jam dominium Mediolani, & ferè omnium Civitatum Lombardiæ superioris tenuisset, a sustinentibus, eorum fautoribus & complicibus, dum esset apud Trivivium cum exercitu suo restiturus hostibus, Alberto videlicet Scoto Placentiæ, Philippono Comiti de Langusco Papiæ, & Antonio de Fuxiraca Laudæ Dominis, qui adjunctis sibi Turrianis hostiliter Comitatum Mediolanensem intraverant, desertu à suis (quamquam stipendiarii pugnam capescerent) renuntiavit dominio in manibus hostium. Quo secedente, Turriani Mediolani dominio potiti sunt, exulante cum paucis Maphæo usque ad adventum Henrici Imperatoris.

C A P. XXVIII.

De translatione Corporis Magdalene.

Anno Domini MCCLXXX. qui fuit Annus ultimus Pontificatus Nicolai Papæ III. Carolus devotus Princeps Comes Provinciæ, postmodum Siciliæ Rex, relevavit, & transtulit gloriosum Corpus Sanctæ Mariæ Magdalene, repertum in tumulo marmoreo, quod erat in illo sancto Oratorio, in quo Sanctus Maximinus eam sepelivit, in villa sui nominis Maximina. Corpus itaque Sanctum memoratus Princeps collocavit in capsâ pretiosa, & caput seorsum in quadam pulcherrima theca ex argento, & auro, & lapidibus pretiosis, quas de industria prius fecerat fieri. Interfuere autem prædictæ translationi Narbonensis, Arelatensis, & Aquensis Archiepiscopi, & plures alii Episcopi, Abbates, & Religiosi, & plurimi Nobiles viri cum ipso Principe.

C A P. XXIX.

De monstruoso pisce marino.

Anno Domini MCCLXXXI. residente Papa Martino in Urbe-Veteri, Anno scilicet primo sui Pontificatus, piscis marinus in effigie leonis captus fuit in illa plaga marinæ, quæ sita est versùs Montem-Altum, & portatus apud ipsam Urbem-Veterem. Multitudo Curialium ad videndum monstrum hoc (nec mirum) confluebat: pellis enim ejus pilosa erat, pedes breves, cauda & caput leoninum, aures, & os inter dentes & linguam habebat. Quasi leo referebatur, ita quoque in ejus captione planctus horribiles emiserat; sicque multi pronostica futurorum exinde afferebant. Et ecce quod parum post in Regno Siciliæ Panormitani, excitato furore, Gallicos qui ibidem morabantur tam mares quam foeminas, senes ac juvenes occidentes, ut jam dictum est sub temporibus Caroli Regis Siciliæ, ab ipso Carolo desciverunt: deinde tota Sicilia rebellis effecta Petrum Regem Arragoniæ in suum defensore & Dominum vocaverunt. Hæc autem de Siciliæ Regno acta sunt Anno sequenti.

C A P.

C A P. XXX.

*De dominio Girardi de Camino in Urbe Tarvisio,
& nece filii.*

Girardus de Camino Anno Domini MCC-LXXXIII. seditione orta Tarvisii invasit eam Urbem, & extruso adversario suo Gerardo de Castellis adversæ partis principe, dominio hujus Urbis potitus est usque ad mortem, filio relicto Rizardo; tyrannus quidem æquissimus, ac tolerabilis satis. Quum autem filius ejus in dominio successisset, una dierum ludendo scachis, Wezilo fratre ejus, ut creditur, procurante, ab assassino occisus est, fratre & propinquis præsentibus, à quibus quum statim esset occisus, hoc verbum dicitur omisisse: *Non fuit istud in promisso actum.* Post hæc idem Wezelus à complicibus suis expulsus est patria.

C A P. XXXI.

De strage Pisanorum in mari, & captione eorum à Genuensibus.

Pisanus exercitus Anno Dom. MCCLXXXIV. regnante Rodulfo, navali proelio in mari Pisano à Genuensibus superatus est in hunc modum. Pisani enim Galæas LXXII. & alia ligna plura armaverant, ut Riperiam Januensem percurrentes hostiliter incursum & direptionibus invaderent. Quod præscientes Januenses Galæas XCVI. paraverunt, quibus Obertum Aurisæ tunc Capitaneum Populi Januensis Admiratum præfecerunt. Ex istis XCVI. Galæis Januensium per dies aliquot antea præparatis, XXXVI. contra ipsos Pisanos in Sardiniam conductæ fuerant, quibus Benedictus Zacharia constitutus fuerat Admiratus. Contigit autem casu fortuito, ut ambo Admirati, scilicet Obertus & Benedictus cum stoliis eorum simul se jungerent in Portu Pisano. Qui quum Pisanorum Galæas invenissent ibidem, illas potenter invadunt, & captis ex eis XXXIII. multæ aliæ fuerunt in mari submersæ. Quanta autem ibi strages & occisio Pisanorum ibi fuerit, compassio est referre, & stupor audire. Capti enim & adducti ad carceres Januæ fuerunt ex Pisanis tredecim millia; perierunt autem ter mille ferro & undis. Manserunt autem in captivitate annis XIV. Facta enim inter ipsos Genuenses & Pisanos pace, captivi jam dicti Pisanorum exhibiti sunt.

C A P. XXXII.

De inundatione magna in Venetiis.

Eodem Anno Carolus Caroli Regis Siciliae filius pater Roberti, qui nunc regnat, juxta Portum Neapolis captus est classe à Siculis, de quo supra in gestis patris dictum est. Eodem Anno in Urbe Venetiarum adeo intumuerunt aquæ maris, ut naves per eorum plateam sint actæ per aquas, ædes aquis immersæ, res corruptæ. Hoc autem fortè fuit futuræ pestis eorum præfagium, quæ contigit Anno decimo subsequenti. Philippus Rex Francia hujus nominis IV. Anno Domini MCCLXXXV. morbo apud Pirpinianum defecit, de quo supra dictum est. Non multò post Arragoniæ Rex Petrus parvulo vulnere occubuit. Carolus quoque Rex Siciliae anno sequenti morbo defecit. Martinus Papa IV. eodem anno moritur, de quibus dictum est supra.

C A P. XXXIII.

*De Obizone Marchione Estensi,
& filio ejus Azzone.*

Obizo Marchio Estensis Ferrariæ Dominus Anno Domini MCCLXXXVIII. studio Lanfranchi de Rangonibus, dissidentis à quibusdam concivibus, Dominus Mutinæ ordinatur in vita, actò inter conventiones, ut exules exularent, & ut filiam fratris sui Tobizæ conjugaret filio ipsius Obizonis Aldebrandino. Quod factum est. Ut verò ingressus est Mutinam, reduxit exules suæ partis, scilicet illos de Saxolo & complices: exules verò veteres, scilicet Grasulphos neglexit. Mox post paucos dies actum fuit Senatus sive Consilii eorum decretum, quòd idem Obizo factus est Dominus Mutinæ cum ejus successione: quod dominium in vita possedit, & post eum Azzo. Quo mortuo, nulloque legitimo herede relicto, exspiravit Marchionum dominium in urbe Mutina, quod assumit mortuo Henrico Imperatore Raynaldus de Bonacolis. Obizo iste accepit uxorem filiam Alberti de la Scala Capitanei Populi Veronæ, quo formidati Paduani, quum esset idem Albertus adversæ partis eorum princeps, Castellum Baldum anno sequenti construxerunt apud flumen Aticem. Anno tandem MCCXCIII. idem Obizo postquam Ferrariæ dominium annis IX. & XX. diebus obtinuerat, in ea Civitate Ferrariæ moritur. Reliquit autem filium primogenitum Azzonem dominii successorem, qui cum Paduano Populo guerram maximam habuit. Nam anno sequenti Paduani duo Castella in montibus sita Cerrum & Calæonum in deditioem habita diruerunt. Arcem Estensem usque ad solum æquarunt. Pace tandem facta Paduani obtinuerunt Pagum Abbatiam, & tertiam partem jurisdictionis Lendenariæ, cessam ei Populo ab Aldebrandino secundo trium filiorum Obizonis Marchionis. Postmodum Anno Domini MCCXCV. cœptum est bellum inter Parmenses, & ipsum Azzonem, qui Azzo anno altero sequenti, Bononiensibus adjuvantibus Parmenses ex foedere, bellum intulit.

C A P. XXXIV.

*De proelio Guelforum de Florentia
cum Aretinis Ghibellinis.*

Anno Domini MCCLXXXIX. congregatis maximis copiis Guelfi de Florentia in agrum Aretinum duxerunt exercitum. Ibi erant Ghibellini bellicosi, sed numero impares, quibus præerat Episcopus Aretinus, qui bellis & seditionibus semper fuerat oblectatus. Ejus nepos Willielmus, dux belli strenuissimus, congressum proelii declinari consuluit, quum hostes longè superiores numero essent, & viri in armis viriles. Hunc Episcopus increpuit ut trepidum proelii, & jussit pugnari, alioquin cum hostibus ipse componeret. Ille ab Episcopo arma Episcopi petiit, ne Episcopus in pugnam procederet; quæ quum indueret, repetiit ea Episcopus atque induit, venitque in aciem jam grandævus. Pugnatum est utrimque viriliter: multi cæsi: vix plures pauciores sustinuerunt acie penetrata: pauciores vincuntur, & cæduntur pugnando: victoribus non fuit in ruenta victoria. Cæderunt hoc proelio utrimque viri fortissimi, inter quos Boncomes Guidonis de Monte-Feltro filius.

Ce-

Cecidit etiam Episcopus, qui captus, ut per coronam clericatus cognitus est, quis esset denuntians, à captore cæsus est gladio. Hoc prælio opes partis Ghibellinæ & Aritii corruerunt.

C A P. XXXV.

De everfione urbis Tripolis.

Tripolis Syriæ Civitas An. Domini MCCXC. à Sarracenis subvertitur funditus, cunctis Christianis incolis peremtis, aut in captivatem ductis.

C A P. XXXVI.

De captione Stephani Comitis Romandiolæ.

Stephanus de Dinazano, vir Romanus, Comes Romandiolæ, eo anno Ravennæ captus est. Ipse enim pro Ecclesia Comes, & in Romandiolam missus à Papa Nicolao IV. qui nimium res Cardinalium de Columna Petri & Jacobi fovebat, Arimini statum immutavit. Primò hominem plebejum, strenuum tamen, pro libertate illius civitatis agentem, (obsequabatur enim Plebs illi) fictis causis cepit, & turpiter morte multavit immeritum. Malactam tunc exulem reduxit, cujus ope Cives oppressit. Quum Ravennam devenisset, ea potiri cogitavit, & excludere eos, qui præcrant, cujus urbis opportunitate opes quamaximas sperabat acquirere. Guidonis de Polenta tunc Potestati Florentiæ filii, ut viderunt ejusdem Stephani consilium, ex agris convocant viros, & nocte intromittunt Ravennam: mox occupatis viis in ore vehiculorum, Comitem manè aggrediuntur in ædibus Archiepiscopalibus habitantem. Ædes impugnantur: equites comites per vicos dispersi spoliantur armis & equis. Comes deditioem fecit. Captus est & cum eo filius, & carcere includuntur. Tandem habita remissione injuriæ ab eodem Papa Nicolao extrusus & liberatus est.

C A P. XXXVII.

De excidio urbis Acon.

Acon urbs Syriæ Phœnicis Anno Christi MCCXCI. regnante Rodulpho, anno videlicet Regni ejus XVII. Pontificatus verò Nicolai IV. anno III. ex quo verò primùm à Christianis sub Balduino Hierusalem post Godefridum Regem capta est, CLXXXVIII. everfa est funditus, occisis & captis ibidem plusquam triginta millibus personis utriusque sexus. Causam autem prodicionis hanc ajunt fuisse. Confluxerant in ea urbe multi pseudo-Christiani cruce-signati, propositâ veniâ peccatorum. Hi fœdis operibus in Civitate ipsa, ut priùs, intenti, cœlum non animum mutant, quotidie in lupanaribus & tabernis degebant, & venientes Acon Sarracenos cum mercimoniis offendebant. Ad eam urbem quum Soldanus Ægypti legatos misisset, & peractio negotio abirent, eos hujusmodi Christiani insequuti sunt, eosque captos spoliantes interfecerunt, & demum Acon reversi sunt. Quo comperto à Soldano, denunciavit his, qui in Acon urbe præcrant, ut aut malefactores sibi tradant, aut justè perimant. Hoc esse æquius visum est omnibus incolis. Cruce-signati numero multi huic obstiterunt, non se Sarracenos timere jactantes; propter quod Soldanus Ægypti tantum congregavit exercitum, quòd campum,

qui per sex millia passuum patet in urbis conspectu, implevit castris. Diebus XLII. urbem impugnavit, machinis muros diruit: ibi erant spicula more imbris. Urbs vi capta est, viri & foeminae præter juvenes peremti; ceteri abducti præter eos, qui confugerunt ad naves. Urbs spoliata, incensa, & subversa est. Nonnulli etiam ferunt, causam prodicionis fuisse multitudinem Dominorum, & diversitatem Nationum ibidem, quæ faciebant contrarietatem voluntatum.

C A P. XXXVIII.

De Fratре Jacobo de Varagine Archiepiscopo Januensi.

Jacobus de Varagine Anno Domini MCCXCII. à Nicolao Papa IV. factus est Archiepiscopus Januæ. Sedit annis VII. Hic fuit de Ordine Prædicatorum, qui multa utilia legentibus composuit. Compilavit enim in uno volumine Legendas Sanctorum. Fecit etiam duo Volumina Sermonum de omnibus Sanctis, & de omnibus Evangeliiis. Fecit quoque Librum, qui dicitur Marialis, totus de Beata Virgine compositus, & secundum ordinem Alphabeti distinctus.

C A P. XXXIX.

De initio Imperii Adulphi.

Adulphus Comes de Anaxove, genere Germanus, defuncto Rodulpho in Romanorum Regem eligitur; Cœpit Anno Domini MCCXCIV. qui fuit ab exordio Mundi sex mille CCLIV. Regnavit annis IV. tantum apud Theutonicos. Benedictionem enim Imperialem & Imperii coronam non habuit. Hic fuit vir in armis strenuus, atque magnanimus; cui Adalbertus Dux Austriæ Rodulphi quondam Regis Romanorum filius non obediens, contra eum etiam bellum suscepit. Congregato itaque exercitu hinc inde, idem Adulphus Rex cum eodem Adalberto Austriæ Duce, festo Beati Johannis Baptistæ prælio congressus est, pugnaveruntque simul. In qua pugna Adulphus Rex, magis viribus, quàm consilio usus rem gerens, occubuit, & sui convertuntur in fugam Anno Domini MCCXCVIII. præsidente tunc in Sede Romana famosi nominis Bonifacio Papa VIII. Adalbertus victor factus est illi successor in Regno, qui & ipse à nepote suo filio fratris sui occisus est. Rex iste Adulphus nobilem virum Matthæum Vicecomitem Capitaneum tunc Populi Mediolani, Cumarum, Novariæ, Vercellarum, Alexandriæ, & Terdonæ, per literas Regales patientes Regali Sigillo munitas Vicarium suum & Imperii in Lombardia provincia statuit, committens eidem Matthæo merum & mixtum imperium, & jurisdictionem omnem & potestatem eju nomine inibi exercendas. Quæ literæ datæ fuerunt XII. Kalend. Aprilis, Indictione VII. Anno Domini MCCXCIV. Regni ejus Anno secundo, unde videtur, quòd regnare incepit Anno Domini MCCXCIII: Sed de Romanis Pontificibus huic Adulpho contemporaneis.

C A P. XL.

De Cælestino V. Papa.

Celestinus hujus nominis V. regnante Adulpho in Papam eligitur. Cœpit Anno Domini

mini MCCXCIV. qui fuit Annus primus Regni ejusdem Adulphi; seditque mensibus V. & diebus V. & vacavit Sedes non per unam integram diem. Hic fuit conversatione Anachoreta, sive Eremita de Abrutio, oriundus prope Sulmonam provinciae Terræ-Laboris, vocatus prius Frater Petrus de Muro, de Ordine, qui à plerisque dicitur Sancti Damiani. Qui quasi Eremita debebat in magna austeritate vitæ. Vir quidem magnæ abstinentiæ & parsimoniæ, multos in eo ordine habens discipulos in illis circumvicinis partibus, quibus ipse præerat tamquam pater. Cujus electio sive promotio ad Papatum fuit tam miranda, quàm inopinata, & quasi tabula in Mundi teatro, quòd vir scilicet ex pauperrimo & humillimo statu tantis Prælati præfesset & Clericis. Inopinatè sanè fuit ad Papatum electus; quum enim Cardinales, mortuo Nicolao IV. Papa, se de Roma in Perusio transtulissent, & duobus annis sic fixi & in voluntatibus duri mansissent, quòd in unum convenire non possent, tandem die VII. Julii anni supradicti in hunc Fratrem Petrum, cujus famam sanctitatis, & odorem bonæ opinionis aliqui ex ipsis audierant, suos oculos dirigentes, ex improvise prius in ipsum pariter convenerunt, ipsumque communiter Perusii Romanum Pontificem elegerunt; miseruntque inde electionis decretum ad ipsum, qui tunc erat in partibus Apuliæ in suo habitaculo colens Deum. Postmodum accedentes ad eum, fuit in Civitate Aquila consecratus; deinde venit Neapolim, ubi cum Cardinalibus stetit, fecitque ordinationem unam Cardinalium satis magnam, ex quibus fuit Guilielmus Pergamensis titulo Sancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus Cardinalis.

Quumque esset vir simplex, Deum timens & diligens, sæculi contemptor, ac in rebus secularibus minis expertus, Theologiæ ac orationi magis deditus, molestum fuit ei fungi Papatu, quia etiam talium rerum imprudentem se sciebat; duodecim enim Cardinales fecit, & postmodum alium, scilicet Archiepiscopum Beneventanum, quem tempore, & modo non debito fecit Presbyterum Cardinalem de plenitudine simplicitatis. Alia etiam multa dando, scilicet dignitates, & prælaturas, officia, & beneficia non suis temporibus, & absque Cardinalium consilio ad quorundam suggestionem contra statuta prædecessorum suorum, & consuetudinem Curie Romanæ. Ad hæc etiam considerabat, quòd ob hæc à contemplatione divinarum animus ejus plurimum avertetur. Gemens igitur de suæ conditionis statu, persuasione sibi, ut nonnulli referunt, fraudulenter ab aliquibus Cardinalibus, maximè ab eo, qui sibi succedere studuit, & perfecit: elegit ipse abjectus esse in domo Domini, & habitare secum; unde in conspectu Cardinalium & Populi celebratâ prius Missâ in Vigilia Sanctæ Lucie anni ejusdem apud Neapolim resignavit Papatu oneri & honori, deponens ibidem Papatus insignia. & se exuens Papalibus ornamentis, exemplum tantæ humilitatis & abjectionis voluntariæ relinquens posteris, à nullis, ut reor, aut paucissimis imitandum. Unde non tam suam electionem, quàm resignationem admirati sunt universi. Fertur, ante Papatum & post miraculis claruisse. Quòd si dicatur miraculum, unde mirantur homines, quòd rarum est & insolitum evenire, miraculosa ejus resignatio Orbi proponitur in exemplum.

Hic igitur professionem suam fugere nolens, latere, & redire ad eremum disposuit, sicut prius. Clam igitur assumpto humili habitu, profectus est

A peregrè. Sed à Bonifacio, qui sequenti die, scilicet in festo Lucie, fuit in Papam electus, studiosè comprehensus in fuga, reducitur, & Abbatum Montis Casini in custodia traditur. Siquidem Bonifacius, quod sibi & Ecclesie accidere poterat, scandalum, si ab aliquibus memoratis Cœlestinus pro Papa deinceps haberetur, sic evitare voluit. Quòd quidem scandalum ex pluribus, quæ tempore ipsius Bonifacii facta fuerunt, visibiliter timebatur, maximè quòd aliquibus dubium videbatur, utrum Papa potuerit Papatu resignare, ex quo poterat schisma in Ecclesia generari. Super quo etiam Bonifacius ipse Constitutionem fecit expressam, quæ habetur in Sexto, quòd videlicet potuit Papa, & potest resignare Papatu. Verumtamen rarò videmus, quòd potentia hæc fortiatum effectum. Detentus igitur Cœlestinus apud Montem Casinum, non post multum latenter evasit. Unde Abbas velut improvidus in carcere trusus est apud Maltam in lacu Sanctæ Christinæ, ubi paucis diebus pane tribulationis & aqua amaritudinis supervixit afflictus. Cœlestinus autem transfretare disponens, in Apuliam venit; & quum ibi aliquot diebus propter maris æstum moram contraheret, cognito ab Apulis summa reverentia recipitur, & ad eum multis confluentibus devotè tractatur. Carolus verò primogenitus Caroli Secundi Regis, cognomento Martellus, mandante Patre, ut Papæ applauderet, detentum duxit apud Anagniam, ubi tunc Papa Bonifacius residebat, quem Bonifacius in Castro Sulmonis, quod est in Campania, carceri mancipavit, in quo terminum vitæ dedit IV. Calendas Junii.

C Eodem Anno idem Carolus cognomento Martellus, ejusque uxor animas exhalarunt. Fertur, quòd Bonifacius ipse, dum eum teneret in vinculis, una dierum ipsum visitavit, quæsitque ab eo, qualiter sibi esset. At ille inter cetera responsionis verba sic ait: *In Papatu ut vulpes subsisti: regnabis ut leo: morieris ut canis.* Nempe nec secus evenit. Sepultus est idem Cœlestinus in quodam Monasterio sui Ordinis, quod dicitur Sancti Antonini, videlicet in Ecclesia retro Altare Anno Domini MCCCII. vel III. Et quum, ut dictum est, in vita & post mortem ferretur clarere & claruisse miraculis, de ejus Canonizatione tempore Clementis Papæ V. apud venerabiles viros in Curia fuit sermo habitus de ejus Canonizatione, fuitque propositum aliquoties in Consistorio coram Papa publicè & privatim. Tandem fide de miraculis facta, sub nomine Sancti Petri Confessoris Sanctorum Confessorum Catalogo fuit annotatus Anno Domini MCCCXIII. à transitu ejus Anno X. vel XI. fuitque instituta ejus celebritas XIV. Calendas Junii, qua die transivit ex hoc Mundo. De eo etiam dicitur, quòd in Papatu adeò se gerebat despectum, ut vilem etiam equitaret asellum. Concessa quoque fuit in ipsius festivitatis die accedentibus ad ejus sepulcrum reverenter annuatim, ipsius suffragia petentibus, quinque annorum & quinque quadragenarum; accedentibus verò singulis Annis intra ejusdem festi octavam, unius anni, & unius quadragenæ de injuncta sibi pœnitentia indulgentia gratiosa. Iste in Libello, qui intulatur *Malorum initium*, est in figura Religiosi, habens videlicet cucullam, caput quoque clericali insignitum corona; falcem verò messoriam in manu dextra bajulat, & rosam in sinistra cum superscriptione hujusmodi: *Cœlestinus Papa V. Elatio, paupertas, obedientia, castitas, temperantia, gastrimargia.*

CAP.

CAP. XLI.

De Papa Bonifacio VIII. ex Chronicis.

Bonifacius hujus nominis VIII. abdicante se Cœlestino Papatus officio, ipse die sequenti in Papam eligitur. Cœpit Anno Domini MCCXCIV. Cœlestino suo prædecesore vivente, seditque Annis VIII. mensibus IX. vel secundum alios VI. Vacavit Sedes diebus X. Hic fuit natione Campanus de Anagnia Civitate, prius nominatus Benedictus Gaitanus, qui primò Notarius Papæ sub Innocentio V. & aliis gradatim ferè omnibus in Curia functus officiis, Diaconus Cardinalis titulo Sancti Nicolai in Carcere Tulliano, Papa Martino promovente, ac deinde Sancti Martini in Montibus Presbyter Cardinalis tunc erat. Electus est ipse non invitus, non gemens. Persuasor enim fertur abdicacionis Cœlestini, quum vir esset omnium callidissimus, & vafer in omnibus ac prudens, longa & assidua in agendis solitudine ac exercitatione. Multa irritavit acta per Cœlestinum. Statuit festa Apostolorum, & Evangelistarum, & Doctorum quatuor Ecclesiæ sub honore festi duplicis celebrari ab universali Ecclesia: quod ordinamentum fecit Anno primo sui Pontificatus. Anno verò Domini MCCXCVI. Villam Apamiensem in novam erexit Civitatem, primum in eadem Civitate Episcopum constituens.

Duos Cardinales Romanos Jacobum & Petrum de Columna decapellavit, ac deposuit, privans eos omni Cardinalatus titulo, commodo, & honore. Sequenti quoque Anno Constitutionem edidit decretalem contra eisdem, *Extra de Schismaticis, Ad succidendos*. Hos tamen successor ejus Benedictus XI. reconciliavit ad Ecclesiæ unitatem, non tamen restituit ipsos ad Cardinalatum, sed per hoc eos habilitavit. Sed Clemens V. ipsius Benedicti successor eos ad Cardinalatum restituit. Durissimè illos persecutus fuit Bonifacius ipse, & sine ulla misericordia eos exulare coëgit, dum vixit; fuitque tam severa persecutio, ut vix reperirent latibulum, quò effugerent manus ejus. Castra eorum & ædes diripuit. Nonnulla tradidit Urfinis, ut eis faceret hostes, & multa alia eis gravamina irrogavit. Venientes ad ejus miseriam supplices nigris vestibus, nudo scilicet capite & pedibus, & cingulos ad collum ferentes, ac de se ostentationem Populo facientes, spretis lachrymosis eorum confessionibus atque precibus, velut aspis furda, non est misertus eorum; unde & ipse postmodum non dormitantibus Columnensibus immisericordem & miserabilem habuit finem, ut infra dicitur. Ludovicum quondam Francorum Regem hujus nominis IX. transfactis jam ab ejus obitu Annis XXVII. & hoc prius multoties à prædecesoribus ventilato & discusso, canonizavit in Sanctum, III. Idus Augusti Anno Domini MCCXCVII. Sextum Librum Decretalium, opus quidem utile, quum in eo multa dilucidentur dubia & obscura, & de novo necessaria ordinentur, quæ consari, & ordinari fecit per tres solemnes & peritos viros, edidit, publicavitque prædicto Anno V. Nonas Martii, Pontificatus sui Anno IV. Celebritatem de Corpore Christi fieri instituit mense Junio.

Indulgentiam peccatorum plenam concessit Anno Domini MCCC. omnibus visitantibus limina Apostolorum Petri & Pauli Romæ, & facientibus ibi quindenam intra Annum centenarium; statuitque eandem Indulgentiam in omni

A Anno centenario ab omnibus visitantibus eadem sacra limina sic haberi. Unde factus est ad Urbem ipsam ex omni ferè natione Christiani Populi concursus mirabilis virorum pariter & mulierum, nobilium & plebejorum, ex quorum oblationibus Papa ipse maximam concessit pecuniam. Fuit autem hujusmodi Indulgentiæ forma.

„ **B**onifacius Episcopus servus servorum Dei.
 „ Ad certitudinem præsentium & memoriam futurorum. Antiquorum habet fida relatio, quòd accedentibus ad honorabilem Basilicam Principis Apostolorum de Urbe concessæ sunt remissiones magnæ, & Indulgentiæ peccatorum. Nos igitur, qui juxta officii nostri debitum salutem appetimus & procuramus libentius singulorum, hujusmodi remissiones & Indulgentias omnes & singulas ratas, & gratas habentes, ipsas auctoritate Apostolica confirmamus & approbamus, ac etiam innovamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Ut tamen Beatissimi Petrus & Paulus Apostoli eo amplius honorentur, quòd ipsorum Basilicæ de Urbe devotius fuerint à Fidelibus frequentatæ, & Fideles ipsi spiritualium largitione munerum ex hujusmodi frequentatione magis senserint se resectos: Nos de omnipotentis Dei misericordia & eorumdem Apostolorum ejus meritis & auctoritate confisi, de Fratrum nostrorum consilio, & Apostolicæ plenitudine potestatis, omnibus in præsentem Anno MCCC. à Festo Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi præterito proximè in hoato, & in quolibet Anno Centesimo sequuturo ad Basilicas ipsas accedentibus reverenter, verè pœnitentibus & confessis, vel qui verè pœnitebunt, & confitebuntur, in hujusmodi præsentem & quolibet Anno Centesimo sequuturo, non solum plenam & largiorem, immo plenissimam omnium suorum concedimus veniam peccatorum. Statuentes, ut qui voluerint hujusmodi Indulgentiæ à nobis concessæ fore participes, si fuerint Romani, ad minus XXX. diebus continuis, vel interpolatis, & saltem semel in die: si verò peregrini fuerint aut forenses, modo simili diebus XV. ad Basilicas easdem accedant. Unusquisque tamen plus merebitur, & Indulgentiam efficacius consequetur, qui Basilicas ipsas amplius & devotius frequentabit. Nulli ergo &c. Si quis autem &c.

„ Datum Laterani XIV. Kalend. Martii, Pontificatus nostri Anno VI.

„ Fecit præterea Concilium Romæ Kalendis Novembris MCCCIII. convocans omnes Prælatos, & Doctores Theologiæ & Juris Canonici ac Civiles, nec non Regnicolas de tota Francia & Franciæ Regno, omnibusque privilegiis & gratiis Regibus Francorum à Sede Apostolicæ indultis, simultate inter ipsum orta & Philippum hujus nominis V. Franciæ Regem, privavit eundem. Multis tandem coruscationibus contra Regem ipsum præviis, pluvia nulla apparuit fructum ferens. Successor quoque illius, Benedictus nomine, eidem Regi omnia restituit & concessit. Verumtamen Bonifacius ipse adeò erat contra Regem ipsum implacabili animo motus, ut in ipsius Regis odium fœdera inierit cum Adalberto Duce Austriæ tunc Rege Romanorum, ipsumque in Regem & in Imperatorem confirmaverit, eumque vocaverit Romam venturum, ac ab eo percepturum Imperii diadema, dissimulans qualiter admiserit Anno Quarto sui Pontifi-

tificatus Legatos ejusdem Adalberti Regis. Quibus, quum ei denuntiarent, Regem ipsum Adalbertum ad Romanam Sedem velle accedere, coronam de more sumturum, animosè responderat: illum non esse legitime electum, & indignum Imperio, quòd erga Dominum suum Adulphum olim Romanorum Regem scelere bellum acceperat, ac prodicione occiderat. Sedens etiam idem Bonifacius in folio armatus, cinctus ensẽm, & caput diadematum, stricto dextrâ capulo ensis accincti, dixerat: *Nonne possum Imperii jura tutari? ego sum Imperator.* Miserat etiam per Apostolica scripta omnibus Prælati Germaniæ, ut ipsi Adalberto hosti Ecclesiæ bellum inferrent. Sed novissimis subortis odiis, vetera fuerant abdicata; & nisi captione & morte fuisset præventus, licet mirabilia fecerit in vita sua, mirabiliora fecisset, quæ tamen in fine mirabiliter defecerunt. Fuit enim captus Anagninæ propria Civitate in Vigilia Nativitatis Virginis, quæ est dies VII. mensis Septembris; aurumque nimis sitiens, aurum ibidem perdidit & thesaurum. Simultatis autem causâ inter ipsum Papam, & Regem fuisse fertur hujusmodi.

Venientes siquidem Nuntios & Ambaxiatores Regis ejusdem ad Romanam Curiam ipse Bonifacius Papa interdum conviciis & verbis tumidis pertractabat, & inter cetera sciscitabatur ab eis, à quo Rex Regnum Franciæ teneret, & quòd prorsus erat expediens, ut vel à Papa, vel ab Imperatore illud recognosceret. Tandem post multa Regem ipsum privilegiis omnibus, ut dictum est, privavit, & Regem Adalbertum in Regem & Imperatorem confirmavit, Regnum Franciæ sicut & alia Regna eidem subjiciens. Rex verò Philippus ex his in supremam exandescens iram, Concilium omnium Prælatorum Regni Franciæ congregavit, ibique publicè asserendo proposuit, Bonifacium ipsum esse simoniacum, hæreticum, & homicidam, nec Papatus fungendi officio dignum, & sibi non esse parendum. Hæc autem omnia certis allegationibus & rationibus demonstrans, singulos accersivit Prælatos, eisquẽ præcepit, ne ipsi Bonifacio tamquam Papæ intenderent, aut obedirent, sed potiùs eum tamquam schismaticum, simoniacum & homicidam profusè evitarent, & quòd eidem Regi in hoc adhærent & assisterent fideliter & omni posse eorum. Super quibus etiam promissionem & juramentum exegit à singulis, ac etiam sub propriæ manus uniuscujusque subscriptione recepit, Archiepiscopo Burdegalensi dumtaxat excepto. Hic vocabatur Bertrandus de Gotho natione Vasco, cui ipse Bonifacius Archiepiscopatum Burdegalensem contulerat, & qui postea fuit Papa, vocatus Clemens V. Hic ob Regis timorem, à cujus voto in præmissis discrepabat, sumto militari habitu clam Regnum exiens ad Curiam Romanam properavit, in quo itinere, dum per Lombardiam transfret, veniens Ast, in Conventu Fratrum Prædicatorum divertit, ubi tunc erat Prior Frater Isnardus Papiensis, cui dum Archiepiscopus rem aperuisset, multa eum hospitalitate suscepit. Et demum quia se Regis indignationem timere dicebat, & ne ipsum in itinere intercipi faceret, idem Prior in habitu Fratrum usque ad loca tuta Archiepiscopum ipsum comiter & benignè conduxit, quem postmodum Archiepiscopus ipse Papa creatus collatæ hospitalitatis non immemor, nec ingratus, Antiochenum Patriarcham instituit, & postmodum Episcopatus Papiæ administrationem sibi concessit ad vitam.

Tom. IX.

A Quum autem pervenisset ad Papam, aliquandiu ibidem moram contrahens multam gratiam in conspectu Papæ, & Cardinalium, ac etiam affinium Papæ, notitiam & familiaritatem ac benivolentiam acquisivit. Mortuo tandem Papa Bonifacio, interventu quorundam Prælatorum & nobilium, restitutus est ad gratiam Regis Philippi, ex cujus postmodum interventu, & ex contracta familiaritate ac benivolentia Cardinalium & aliorum Curialium ad Papatum pervenit: à quo quum esset apud Viennam, ubi Concilium celebrabat, requisitum fuit ex parte dicti Regis cum instantia vehementi, quòd offa quondam Bonifacii Papæ exhumari faceret, & tamquam hæretici incendio tradi. Non tamen id fuit admissum certis ex causis. Qualiter autem Bonifacius ipse captus fuerit, paucis hic conferitur verbis.

B Die quidem prædicta mensis Septembris VII. Sarra de Columna, & Miles Regis Franciæ tractatu habito cum illis de Zeccano, de Albano, de Supino, de Structula, & pluribus aliis potentibus de Campania cum illis de Aginulfo, de Anagnia, & aliis terræ Nobilibus, paululum post mediam noctem introductis in Civitatem Anagninæ, ubi Papa residebat, clam omnibus militibus & peditibus, quos potuerant adunare, in maxima siquidem quantitate, insultum ex improvise fecerunt in Papam & in Nepotes ipsius. Quod quum Curiales & reliqui cives Anagninæ persensissent, viribus & animis contabuerunt, eo maxime quòd non solum omnes portæ Civitatis & passus, sed etiam aliquorum Cardinalium ædes subito fuerant per aggressores munitæ. Facto igitur proelio contra domos Papæ & Nepotum usque ad horam meridiei, & Papa ferè à suis omnibus derelicto, immo quasi omnibus familiaribus suis factis contra eum adversis, tandem Palatium ejus captum est, & omnes ejus Nepotes, excepto Francisco Cardinali, & Comite Fundi, qui clandestinè fugierunt. His cognitis Papa paucis eum concomitantibus dixit: *Aperite mihi portas camerae, quia volo pati martyrium pro Ecclesia Dei.* Et statim Cruce de vero Ligno coram oculis suis posita, apertis portis, dum aggressores cameram ingrederentur, invenerunt eum extenso collo supra Crucem. Quos dum vidisset, intrepidè ad eos loquutus ait: *Venite amputare mihi caput, quia martyrium pati volo.* Ipsi verò manus non injecerunt in eum, sed tamen in arcta eum detinuerunt custodia. Post hæc spoliaverunt Ecclesiæ thesaurum à Constantini tempore congregatum. Spoliaverunt etiam Petrum Hispanum, Theodericum de Urbe-Veteri, Fratrem Gentilem Cardinalem, ac Nepotes Papæ omnibus rebus eorum. Papam autem detinuerunt, multis eum conviciis laceffentes, quibus magnanimitatem & constantiam semper ostendit. Nepotes ejus ducti fuerunt ad ædes illorum de Aginulpho. Post hæc Lucas profapia de Flisco Cardinalis, cognito, quòd hujusmodi excessus Populo Anagninæ displicebant, quamvis ad eos perpetrandos nobiles sequuti fuissent ut pecudes, grandem conscendens equum cum universa ejus familia, multisque vexillis, auxilium popularium invocans, ad Palatium Papæ accessit, & quum magna Populi caterva sumtis armis eum sequuti fuissent, facto virili aggressu contra eos, qui detentum Papam conservabant, & alios, qui Urbem intraverant, ipsos de Civitate expulit, sicque Papa cum Nepotibus restitutus fuit pristinae libertati. Et Car-

E e e

dina-

dinales, qui fugerant, & omnes latitantes apparuerunt securi. Magna quoque thesauri Ecclesiæ dispersi portio recuperata fuit. Circa verò vesperarum horam, procurante Fratre Nicolao Episcopo Ostiensi, qui postea Papa factus dictus est Benedictus, Papa cum Cardinalibus colloquium habuit, & ad instantiam Populi pro reconciliatione Nobilium Anagninæ rogantis, mittens pro eis, misertus est eorum, & omnem remisit eis injuriam & offensam, ac etiam aliis, qui fuissent culpabiles de prædictis excessibus. Et hoc modo facta fuit pax inter Papam & Nepotes, ac Nobiles de Anagnia suprædictos.

Post hæc Romam veniens tricesima quinta die à captione sua in lecto doloris & amaritudinis, positus inter angustias spiritus, quum esset corde magnanimus, exspiravit V. Idus Octobris. Sequenti verò die fuit in tumulo, quem sibi vivens ex marmoreo lapide & opere sumtuoso præparari fecerat, positus in Ecclesia Sancti Petri. Alia die facies imaginis Beatæ Virginis, quæ ex candido marmore sculpta in testudine monumenti erat, nigerrima apparuit; & quòd divino contigerit miraculo, per hoc indicatur, quia postmodum albescere non potuit ulla appositione colorum. Morte sua verificatum patuit quòd prædixisse fertur Cœlestinus de eo, quum ad ipsum videndum in carcere accessisset; inquit enim: *in Papatum ut vulpes subisti, regnabis ut leo, morieris ut canis*. Fertur enim, quòd præ indignatione animi vehementi in ipsis mortis angustis brachia corrodebat, ut canis. Hic est Bonifacius, de quo Magister hos versus composuit.

*Nomina bina bona tibi sunt, nisi verteris illa;
Papa Bonifacius nunc, & quondam Benedictus
A te tibi nomen est bene fac, bene dic Benedicte.
Sed hæc convertens, male fac, male dic maledicte. (*)*

Hic est, qui Guidonem de Monte-Feltro strenuum ducem bellorum, quum abdicatis jam seculi pompis Ordinem Minorum fuisset ingressus, sollicitavit, ut deposito habitu dux belli esset contra Columnenses, & pollicitus fuit ei plurima, allegans ei, quòd multum mereretur obedientia sui, maxime quòd contra hæreticos ageret. Qui quum constantissime recusaret id se facturum, dicens, se Mundo renuntiasse, & jam esse grandævum, Papa respondit: *Doce me saltem hostes illos subigere, qui talium es peritus*. Tunc ille ait: *Plurima eis pollicemini: pauca observate*. Quod & fecit. Iste Bonifacius Papa figuratus est etiam in Libello, qui intitulatur *Intium malorum*, in hunc modum; mithram quidem habet & chlamydem, & post faciem duo capita crinita & redimita coronis. Est etiam ibidem vaccæ figura erecta, dentibus dextrum humerum ejus mordens; superscriptionem verò habet talem. *Bonifacius Papa VIII. Hypocri-
sorum destructor*. Sequitur de ceteris eventibus, quæ Adulfi Regis Romanorum & Bonifacii hujus Papæ temporibus contigerunt.

(*) Quam multa in hunc Pontificem conficta fuerint, neminem latet; Hujusmodi calumniarum solu-

C A P. XLII.

*De formidabili terræmotu apud Urbem Reate,
ubi erat Curia Papæ.*

HUJUS Papæ Bonifacii anno IV. qui fuit Annus Domini MCCXCVIII. eodem Papa ac universis Cardinalibus orto jam Sole convenientibus in unum ad Missarum solemniam in Majori Ecclesia Reatina, dum forent circumamicti Pontificalibus ornamentis, primâ Dominicâ de Adventu, in qua de more Romanæ Ecclesiæ cantatur Evangelium: *Erunt signa in Sole & Luna & Stellis, & in terris pressura gentium*: nullo turbati temporis imminente prælagio, ecce subito magnum immisit undique terræmotum, qui totius Civitatis ambitum & terræ concentrum concussionis malleo feriens, videbatur ipsam Ecclesiam totam in ruinam debere convertere, ac Civitatis ipsius abyssum eviscerare profundam. Unde multitudo, quæ in Ecclesia convenerat, perterrita & stupefacta mortaliter, ut imminenti vitaret periculi sortem, cursitat hinc inde per Ecclesiæ angulos, & semiviva ad tremulos muros cohæret. Tandem Summus Pontifex fursur erigens oculos, & manus in cœlum attollens, de folio surrexit, & conversis in fugam pedibus strâs cum toto Populo exivit illæsus. Et quia statim sub periculo erat Deum tentare, extra Civitatem ad loca declinavit minora. Sed audito, quòd multa & magna Civitatis ædificia corruerant, sub tecto pernoctare suspectus, sub patentis ætheris spatio trahere moram disposuit. Cardinales quoque nonnulli in campis ultra muros Civitatis castra metati sunt. Tandem Civitate quarta vice vibrata, reliqui, qui remanserant, attoniti è Civitate fugiunt pedites, non curantes domicellos habere præambulos phaleratos, non expectantes equos, nec capellos rememorantes suis imponi capitibus. En tota terra tremuit: casa quælibet ruinam minabatur: dispendium ululabat omnis caro, & omnis homo fugiebat; tota plangebatur vicinia; murmur in Populo reboabat, nihilque demum restabat, nisi *Deus in adiutorium, & Misere mei Deus*. Podium Vasconis à Civitate ipsa quinque miliaribus distans funditus eversum est, & in momento ultra CL. habitatores ipsius hujus ruinæ causa oppressit. Cives & habitatores Reatinæ Civitatis innumeros iustulit talis occasio. Hoc autem ideo rememoratione dignum est, & per consequens utile, ut si modernis temporibus simile contingeret, non tendant mortales pestem fugere, sed fugare; non de pedum levitate, sed de precum facultate confidant, illud semper Davidicum memoriæ retinentes: *Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumsero pennas meas diluculo & habitavero in extremis maris, non effugiam, Domine, manus tuas*.

C A P. XLIII.

De clade Venetorum apud Portum Layacii.

ANNO Domini MCCXCIV. qui fuit annus primus Regis Adulphi, dum quidam Januenses mercatores ad partes Romanæ pergerent cum XVIII. Galæis, & duobus Lignis octuaginta remi-

tionem vide apud Odoricum Raynaldum in ejus vita, & plures alios sanioris crâsis Scriptores.

migum, cognito quòd Veneti naves tres Januensium pretiosis onustas mercibus ceperant, & multa enormia in pluribus locis contra Januenses egerant, zelo patriæ animati, statim depositis mercibus apud Peiram, electo sibi in Admiratum nobili viro Nicolino Spinola, concivibus suis passis injuriam sunt profecti subsidio. Quumque duos Fratres Ordinis Minorum præmisissent ad Capitaneum Venetorum, quòd Januenses cum navibus & rebus eorum treugarum tempore captos dimitterent, Veneti in sua multitudine confidentes, habebant enim Galéas XXVIII. & Ligna IV. octuaginta remigum, non solum nolle restituere responderunt, sed ad expugnandas Januensium Galéas hostiliter properarunt. Quo cognito Januenses, quum pauciores essent hostibus, prælium declinantes, se in portu Layacii receperunt. At videntes stolium Galéarum Venetorum contra se properantium, accinxerunt viriliter se ad pugnam, elongati à portu. Et ecce victoria imperata Januensibus subsequuta est; nam diu acriter propugnato, debellati tandem & capti sunt Veneti, & XXV. ex Galéis eorum mercibus pretiosis onustis. Reliquæ tres fugæ præsidio evaserunt; qua strage Veneti confusi, & cordibus effecti timidi, conati sunt illatam injuriam emendare. Catalanos enim & Siculos, Tarvisinos & Paduanos, Ferrarienses & Cremonenses in eorum auxilium convocant precibus, & promissis sibi consöderare pertentant. Nautas & bellatores conducunt; Galéas de novo instruunt: arma & cetera necessaria bellicis actibus componunt, & præparant. At Januenses ex adverso opportunè se ad defendendum viriliter præparant. Inter hæc quum ad aures Papæ Bonifacii ista pervenissent, Legatos ad Civitatem Januæ & Venetiarum direxit, mandans etiam per literas Apostolicas, ut unaquæque Civitas Ambaxiatores ad eum cum pleno mandato dirigerent; treugas quoque inter utrasque Civitates indixit. Quumque ad Papæ venissent præsentiam, diu in Curia morati sunt; & quum Papa circa pacem Caroli II. & Siculorum esset plurimum occupatus, Veneti ad propria sunt reversi. Januenses quoque considerantes treugas expirasse, & negotium protelari, etiam recesserunt. Tandem post multos apparatus utriusque partis & legationes magnificorum verborum hinc inde directas, eorum tonitrua & coruscationes nullæ pluvie sunt sequutæ. Conradus Auriæ, & Conradus Spinola eodem tempore Anno scilicet Domini MCCXCV. creati sunt Capitanei Populi Januensis, unde seditio Civitatis extincta fuit, & quievit à præliis, in quibus fuerat mensibus ferme duobus. Sequenti Anno Veneti, congregato stolio Galéarum Peiram civitatem Januensium juxta Constantinopolim ceperunt, & Fogiam Benedicti & Emmanuelis de Zachariis Civium Januensium destruxerunt.

Magister Thaddæus Medicorum magister obiit Bononiæ hoc tempore, Anno videlicet Domini MCCXCIV. & apud Ecclesiam Fratrum Minorum conditus est sepulchro.

C A P. XLIV.

Qualiter Guido Comes de Monte-Feltro se seculo abdicavit.

Guido Comes de Monte-Feltro Anno Domini MCCXCVI. strenuus dux bellorum olim adversus Bononienses Forlivienfis conductor belli, & post Pisanorum clades rerum reparator eorum.
Tom. IX.

Arum, depositis honoribus seculi, Ordinem Beati Francisci ingressus est, in quo terminum vitæ dedit. Hunc cum instantia sollicitavit Papa Bonifacius, ut deposito habitu dux belli esset contra Columnenses Romanos, ut supra dictum est in gestis ejusdem Papæ.

C A P. XLV.

De seditione inter Papam & Columnenses.

Anno Domini MCCXCVII. magna Romæ seditio orta est inter Bonifacium Papam, & duos de Columna Cardinales Jacobum & Petrum, quibus mandavit, ut pileos deponerent Cardinalatus insignia, quos, quum non parerent, ac ceteros Clericos ejusdem generis privavit Ecclesiasticis beneficiis & honore. Palatia eorum in Urbe dirui fecit. Castella eorum impugnari jussit: victa, dirupta tradita sunt Urfinis, ut faceret eos Columnensibus hostes. Quæ subigi non potuerunt, passa sunt populationem agrorum. Seditionis causa & res diversimodè fortur, sed hæc verificatur testimonio majori. Orta siquidem dudum similitate gravi inter ipsum Bonifacium Papam tunc Cardinalem vocatum Benedictum, cognomine Gaitanum, & Jacobum ac Petrum de Columna Cardinales, ipse tunc Benedictus Cardinalis propter Columnensis prosapiæ sublimitatem & potentiam de pari non ausus contendere, & multa ob hæc convitia sub dissimulatione tolerans, tandem cum ipsis pacificatus est, & in amicitie robur fuerunt parentelæ contractæ. Semper tamen Benedictus ipse, utpote vir vaser & magni cordis occultum convitiarum gerebat in pectore vulnus, quod in temporis processu detexit. Nam promotus mirabili vafamento ad Apostolatus apicem per abdicationem Cœlestini, super qua promotione pariter Columnenses & Urfinos sibi habuit assistentes, quum tamen ad utrosque dispari voto afficeretur quamquam occultè, quum Cardinalatus fungeretur officio, cœpit tunc latentis dudum odii in Columnenses signa detegere. Nam licet promotionem ipsius ingenti fuissent amplexi lætitia, & maximis eam applausibus prævenissent, ipse nihilominus ut erat homo pertinax & implacabilis, nullis eos honoribus seu gratiis promovebat, sed novercaliter potius pertractabat. Quòd dum Columnenses hoc adverterent, & hi indiciis patenter cognoscerent sibi quæ in eum gesserant deperisse, cœperunt tumefactis animis in propatulo ejus ingratitude detestari. Sicque in eos indignatio animi efferbuit, ut ad reales offensiones ejus etiam manus injicerent. Sciarra quidem Columnensis prosapiæ, nacto sibi loco & tempore, thesaurum, quem idem Bonifacius ad se perducere faciebat, & quem in Cardinalatu congererat, manu violenta surripuit; cujus excessus causâ Bonifacius corde tumefactus in tantam excanduit iram, non solum adversum dictum Sciarram, verumetiam adversum præfatos Cardinales, & universam eorum stirpem, quòd processus jam dictos & alios durissimos fecerit, inferens in eisdem, dictos Cardinales de Columna fuisse omnium incentores. Ex quibus vulnera, cædes, direptiones, & alia infinita sunt mala sequuta.

C A P. XLVI.

De Eduardo V. Anglorum Rege.

EDuardus hujus nominis V. Anglorum Rex supradicto Anno regnare cœpit, regnavitque annis Hic fuit Eduardi IV. filius, vir fortissimus, corpore formosus, & similis multum patri, sed nimium capiti suo potius, quam aliis sapientioribus credens. Comitem Lincastrii, & Comitem Eufordis sibi rebellantes armis edomuit. Sed à pluribus fertur, quod Comitem Lincastrii sub spe deditiois ad eum venientem suscepit, & ei promissionis fœdus non servans, ipsum Comitatu deposuit, & postmodum vita privavit.

C A P. XLVII.

De Adalberto Duce Austriæ Rege Romanorum.

Adalbertus Dux Austriæ filius quond. Rodulphi Regis, mortuo Adulpho Rege, electus est ab Electoribus Imperii Aquigrani in Regem Romanorum Anno Domini MCCXCVIII. qui fuit ab origine Mundi secundum Ecclesiam sex millia CCLVII. & regnavit annis X. Hic, ut dictum est, Rodulphi quondam Regis Romanorum primogenitus fuit, qui quum Adulpho Regi prædecessori & tunc domino suo obedire contemneret, tandem bello contra eum suscepto, Adulphus magis viribus quam consilio uteas, prælio occubuit, & sic Adalbertus victor est electus in Regem. Qui Anno sequenti misit solemnes Legatos ad Bonifacium Papam nominis hujus VIII. denuntiantes, quod ad eum volebat accedere, ab Apostolica Sede coronam de more sumpturus; quibus Papa respondit, illum non esse electum legitime, & indignum Imperio, qui erga dominum suum scelere bellum cepit ac proditione occiderit. Et sedens in solio armatus & cinctus ens, habensque in capite Constantini diadema, stricto dextrâ capulo ensis accincti, ait: *Numquid ego Summus sum Pontifex? Nonne ista est Cathedra Petri? Nonne possum Imperii jura tutari? Ego sum Caesar: ego sum Imperator;* eosque talibus verbis dimisit. Deinde Episcopum Nepesinum, & successivè Episcopum Anonitanum Ordinis Minorum in Germania misit, per quos mandavit cunctis Præsulibus, ut bellum inferrent Adalberto indigno Electo, hosti Ecclesiæ. Quod & fecerunt. Sed ipse Adalbertus divisis copiis suis singulos Episcopos sibi bello infestos protrivit atque subegit. Postmodum gravi suborta discordia inter Regem Francorum Philippum hujus nominis V. & ipsum Papam Bonifacium, idem Papa cum eodem Adalberto fœdera iniit, eumque in Regem & Imperatorem confirmavit, eidem subjiciens Regnum Franciæ, si ut alia Regna, ac privans eundem Regem Philippum omnibus privilegiis & gratiis hæcenus per Sedem Apostolicam Regibus Francorum concessis. Quæ tamen postmodum Benedictus Papa ei restituit & concessit, vocavitque ipse Bonifacius eundem Adalbertum, ut ipse Romam veniret, Imperii ab eo diadema sumpturus. Attamen Papa interim captus fuit, & paulò post, quum relaxatus fuisset, dolore & angustia occubuit, & sic Adalbertus Imperiali benedictione & diademate caruit. Regnavitque tantum apud Theutonicos, qui & huic finem sortitus est. Erat ei nepos

A fratris sui filius, qui in Rheno necuit, nomine Qui quum Regem patruum multis precibus & assiduis flagitaret, ut paternæ substantiæ portionem sibi debitam jure naturæ concederet, & assignaret eidem, Rex nepotis preces verbis solum admittens, semper tamen protelabat effectum. Nepos tandem se suis semper frustrari petitionibus cernens, & quod nec legitimam, nec illegitimam hereditatis partem concedebat eidem, unde cogebatur non secundum sui status decentiam vivere, tactus dolore & indignatione pariter cordis intrinsecus, instinctu etiam quorundam Principum motus, quibus Rex erat invisus, quum avidissimus & importunus nimium esset in perquirendo & exigendo Regalia & Imperialia jura, cum nonnullis in necem patris conspiravit. Nactò itaque sibi loco & tempore, dum cum Rege equitaret supra Rhenum, conceptum animi dissimulans, & Rex navem intrasset, ut flumen transiret, ipse de industria cum conspiratis suis navi Regis se immisit. Equi quoque transvecti sunt. Quum autem ad aliam ripam fluminis attigissent, & egressi de navi Regem equum ascendentem fingeret se nepos in equo componere, exempto gladio Regem obruncat, quem corruentem ad terram ceteri entibus & equorum pedibus contriverunt; Anno Domini MCCCVIII. Kal. Maji. Hujusmodi autem Rege nece consumto, verificatum in eo apparet verbum illud Dominicum: *Qui gladio feriet, gladio peribit.* Occiderat enim, ut dictum est, Adulphum Regem & Dominum suum, contemnens ei parere. Occisus est autem & ipse à nepote, hereditatem debitam illi negans. Nepos ipse aufugit, & diu latuit exul & profugus. Tandem fato eum trahente apud Pisas cognitus captus est, & ad Henricum Imperatorem, qui ibi erat, perductus. Quo, Imperatore mandante, in vincula coniecto, & humiliatis in compedibus pedibus ejus, squallore carceris & animi tristitia non multum post ultimum clausit diem. Reliqui complices à filiis Regis & propinquis severe persequuti, tandem in quodam oppido comprehensi sunt, & gladiis trucidati. Hic Adalbertus Vicarium suum constituit in Lombardiæ provincia, nobilem virum Matthæum Vicecomitem Capitaneum Populi Mediolani, qui ab Adulpho similiter fuerat institutus. Sequitur de Romanis Pontificibus contemporaneis eidem Adalberto Regi.

C A P. XLVIII.

De Papa Benedicto XI. qui fuit de Ordine Prædicatorum ex Chronicis.

Benedictus hujus nominis XI. regnante Adalberto in Papam electus est. Cœpit Anno Regni ejusdem V. qui fuit Annus Domini MCCCIII. undecimo Kalend. Novembris, & sedit mensibus VIII. diebus XVII. vacavit verò Sedes mensibus X. diebus XXIX. Hic fuit natione Lombardus de Tervisio, prius vocatus Frater Nicolaus de Ordine Prædicatorum, qui humillimo loco natus, primò eruditus pueros in Grammatica. Alii dicunt, quod à primævo juventutis suæ Anno, scilicet XIV. Ordinem ipsum intravit, in quo religiosè enutritus & conversatus, Lector existit annis XIV. postmodum Prior Provincialis electus est in Lombardia, deinde Magister Generalis ejusdem Ordinis creatus, & de Magisterio in Cardinalem assumitur. Factus Episcopus Ostiensis, tandem ad Papatum promotus est. Sed dum Cardinalis esset,

misit eum Bonifacius Papa Legatum in Hungariam. Factus igitur Papa denunciavit excommunicatos publice, & in scriptis, & nominatim actores sceleris & captivæ prædecessoris sui Bonifacii, & generaliter omnes sui complices. Reconciliavit præterea ad Ecclesiasticam unitatem Jacobum & Petrum de Columna; non tamen restituit eos ad Cardinalatum, sed per hoc ipsos habilitavit, quos Bonifacius prædecessor ejus Cardinalatu privaverat. Simultatem quoque, quæ suborta fuerat inter Regem Franciæ Philippum hujus nominis V. & ipsum Papam Bonifacium, sedavit & extinxit, ac privilegia, quibus Regem privaverat ipse Bonifacius, eidem Regi restituit & concessit, sicut antiquitus, præsentibus Nuntiis ejusdem Regis in Consistorio Perusii Anno Domini MCCCIV. qui fuit annus sui Pontificatus II. Caritativus fuit multum, & in Papatus officio Fratribus sui Ordinis, ita ut ferè singulis Conventibus maxime Provinciæ Lombardiæ multa porrexerit subsidia caritatis. Duos sui Ordinis in Cardinalatu instituit, quorum unus Frater Nicolaus de Prato Episcopus Ostiensis. Et quum esset vir multis virtutibus præditus, unum tamen in eo notatum est, quod videlicet fuerit adeo pertinacissimæ conceptionis, ut quod semel de aliquo in se concepisset, sive in bonum, sive in malum, ab inde non posset avelli. Hic quum in prandio apud Perusium sicut primi temporis in magna quantitate manducasset, statim gravi correptus dolore ac ægritudine migravit à seculo. Fuit aliquorum opinio, quod sicut fuerint veneno infectæ. Sepultus est autem in Ecclesia Perusina Nonis Julii Anno Domini MCCCIV. Ejus effigies in Libro, qui intitulatur *Principium malorum*, talis est: mithratus quidem & chlamydatas ante se habet ursæ figuram, dextro ejus adhærentis lateri, quæ est sursum manus erecta & gemini catuli ubera ejus sugunt. Supra caput superscriptionem hanc habet: *Benedictus Papa IX.*

C A P. XLIX.

De Papa Clemente V. ex Chronicis.

Clemens hujus nominis V. regnante Adalberto in Papam Perusii eligitur Nonis Junii Anno Domini MCCCIV. qui fuit annus regni ejusdem Adalberti VII. & sedit annis VIII. mensibus X. diebus XV. & cessavit Papatus annis amplius quàm duobus. Hic fuit natione Vasco, de loco, qui Vinhandrian dicitur, Burdegalensis Diocesis, ex patre Beraudo Milite. Vocabatur autem prius Bertrandus de Goth, seu de Gotho, fueratque prius Convenarum Episcopus annis quinque, qui est in Valconia ex suffraganeis Archiepiscopi Auxitani. Exinde transtulit eum Bonifacius Papa VIII. ad Sedem Burdegalensem Anno Domini MCCXCIX. ubi jam sederat Archiepiscopus annis ferè sex. Recepto igitur suæ electionis decreto in Burdegalia sede sua XI. Kal. Augusti, vocari Clemens voluit & elegit, fuitque Lugduni consecratus eodem Anno, XVIII. Kalend. Decembris. Anno primo sui Pontificatus fecit unam ordinationem decem Cardinalium in Lugduno XVII. Kalend. Januarii, & ibi restituit ad Cardinalatum Jacobum & Petrum de Columna, quos deposuerat Bonifacius Papa, & postmodum Benedictus XI. habilitaverat ad Cardinalatum. Aliam ordinationem etiam fecit Cardinalium VIII. apud Avinionem Sabbato in jejunio quatuor Temporum

A Adventus MCCCXII. ex quibus assumptus fuit ad Cardinalatum Jacobus de Civitate Caturcho, tunc Avinioni Episcopus, qui postmodum factus Papa dictus est Johannes XXII. Aliam fecit de Cardinalibus quinque Anno Domini MCCCXIV.

B Henricum præterea Romanorum Imperatorem hujus nominis VII. & tunc Regem, mortuo Adalberto prædecessore suo, concorditer electum à Principibus in electione Romani Regis vocem habentibus, præsentato eidem Papæ Clementi electionis suæ decreto per solemnes Ambaxiatores Nuntios. & Procuratores Regis prædicti, Sigifridum videlicet Curientem Episcopum, Amadeum Sabaudia, Johannem Dalsini, Viennensem, & Albanensem, Comites, Guidonem de Flandria, Johannem Comitem de Saraponte, & Simonem de Narmilla Thesaurarium Metensem Anno sui Pontificatus IV. qui fuit An. Dom. MCCCIX. mense Julii, reputavit, nominavit, approbavit, decrevit, & declaravit Romanorum Regem justitia exigente, ac fore idoneum, sufficientem, & habilem ad dignitatem Imperialis celsitudinis obtinendam. Verum quum certis ex causis idem Papa non posset ad Urbem ad præmissorum exsequutionem personaliter se conferre, Arnaldo Sabinensi Apostolicæ Sedis Legato, Leonardo Albanensi, & Nicolao Ostiensi Episcopis, Francisco Sanctæ Lucie in Silice, & Lucæ Sanctæ Mariæ in Via-Lata Diaconis Cardinalibus, ipsius unctionis & coronationis exsequutionem commisit. Quod si non omnes exsequutioni possent interesse, quatuor, tres, duo, aut unus ex eis eam nihilominus exsequi possent. Tres autem ex Cardinalibus ipsis ipsum Henricum Imperatorem coronaverunt Romæ in Ecclesia Lateranensi, duobus aliis in itinere morte præventis. Sed quum inter nonnullos fuisset orta quæstio de loco dicentes, quod de more coronari debebat in Ecclesia Sancti Petri, ad quam tamen accedere non poterat ex seditione suborta in ea Urbe per quosdam eidem Imperatori rebelles, Papa ipse super his consultus per Apostolica scripta quæstionem & omne dubium diremit, dicens: *Placet & placuit: licet & licuit* scilicet apud Lateranum coronatio fieri. Celebrata fuit coronationis sollemnitas Anno Pontificatus ejusdem Clementis septimo in festo Apostolorum Petri & Pauli, qui fuit Annus Domini MCCCXI. Kalend. Octobris. Apud Viennam supra Rhodanum ordinavit Concilium, in quo residente Papa proposuit de agendis, videlicet de statu Ordinis Militiæ Templi, qui de infanda professione graviter culpabantur: item proposuit de passagio transmarino, necnon & de reformatione totius status Ecclesiæ, & conservatione Ecclesiasticæ libertatis. Fuit præterea in eodem Concilio ex parte Regis Franciæ Philippi hujus nominis V. per ipsius solemnes Nuntios requisitum, ut ossa quondam Bonifacii Papæ exhumerentur, & etiam cremarentur tamquam hæretici. Non tamen requisitio fuit admittenda, quæ ideo fuit proposita, quia Bonifacius ipse eidem Regi multum fuerat adversatus, unde & grandis inter eos fuerat oborta similtas, ut dictum est supra in gestis ejusdem Bonifacii.

E Sequenti verò mense Martii, Feriâ IV. in hebdomada Sancta, XI. Kalend. Aprilis Anno Domini MCCCXII. idem Papa in privato Consistorio Ordinem Templariorum cassavit, & penitus annullavit. Anno quoque sequenti in prædicto Concilio, celebrata secunda sessione, cassatio dicti Ordinis fuit publicè promulgata. Cassatus itaque & annullatus fuit Ordo ipse, & sublatus de medio Ordinum quantum ad statum & habitum

bitum atque nomen, anno ab ipsius Ordinis inchoatione CXCII. sive confirmatione ab Honorio Papa hujus nominis II. facta, Lothario II. imperante CLXXXIV. cujus restitutio soli Domino reservata. Causam autem privationis & cassationis dictorum Templariorum, & contra eos processum talem idem Clemens Papa suis literis assignavit, quas direxit Inquisitoribus hæreticæ pravitatis. Referebat siquidem in literis ipsis, fuisse ad aures Philippi Francorum Regis hujus nominis V. quod singuli Fratres ejusdem Ordinis in principio professionis eorum expressis verbis Dominum Jesum Christum abnegabant, & adorabant in suis Capitulis idolum, aliisque se nefariis immergebant, quæ narrando ruborem ingererent. Et tamen idem Rex in quibusdam suis literis expressit videlicet, quod in ipso ingressu sui que professione Ordinis ipsius Cruisixi eju imagine suis conspectibus præsentata ter abnegabant, & ter spuebant in eum. Postmodum quoque exuti vestibus, quas in seculari habitu deferebant, nudi in Visitatoris præsentia constituti, qui eos ad professionem recipiebat, primò in posteriori parte spinæ dorsi, secundò in umbilico, demum in ore, in humanæ dignitatis opprobrium, juxta profanum sui Ordinis ritum, deosculabantur ab ipso. Post hæc professionis suæ voto se obligabant, quod alter alteri illius horribilis & tremendi concubitus voto requisitus se exponeret absque repulsa. Rex autem Philippus de Prælatorum & Baronum Regni deliberatione solemnè, Magistrum majorem & alias singulares personas dicti Ordinis, quæ tunc erant in ejus Regno, una die excusâ & excogitatâ diligentiam capi fecit ad requisitionem Inquisitoris hæreticæ pravitatis in suo Regno Ecclesiæ judicio præsentandas, eorum bonis mobilibus & immobilibus diligenti custodiæ assignatis, si dictus Ordo convictus legitimè damnaretur, in Terræ-Sanctæ subsidium deputandis, alioquin fideliter pro ipso Ordine conservandis. Deinde præfatus Magister, præsentibus majoribus personis Ecclesiasticis Parisius, Magistris in Theologia & aliis, corruptionem erroris abnegationis Christi in Fratrum professionibus contra primam institutionem Ordinis, instigante Satana, palam & spontaneè est confessus. Quamplurimi etiam Præceptores, Majores, & Fratres dicti Ordinis ex diversis Regni Franciæ partibus, & aliqui etiam aliunde dicta scelera sunt confessi, veram tamen, & non simulatam se de commissis habere penitentiam asserentes, prout hic idem Papa per literas dicti Regis se accepisse asseruit. Nonnullos insuper Fratres ejusdem Ordinis magnæ generositatis & auctoritatis viros super pravitatem jam dicta præfatus Summus Pontifex personaliter examinare curavit, qui dictum facinus abnegationis Jesu Christi in ingressu dicti Ordinis à se ipsis commissum sponte confessi sunt plenariè coram ipso; & adjecit unus ex eis, vidisse se quemdam Nobilem in præsentia ducentorum dicti Ordinis Fratrum aut plurium, ex quibus centum vel circa Milites erant ultra mare, videlicet in Regno Cypri, per eundem Magistrum de Capitulo intra Terræ Templi receptum eodem Magistro jubente prædictum in sua receptione hæreticum facinus commississe. Ex præmissis itaque dictus Papa Clemens mandavit ipsis Inquisitoribus, quod prudenter, cautè, & secretè omnes & singulos Templarios provinciarum suarum, & alios, quos in sua quisque Inquisitor provincia reperiret capi facerent, & eorum bona mobilia & immobilia, quæ ad eos pervenirent, ejus &

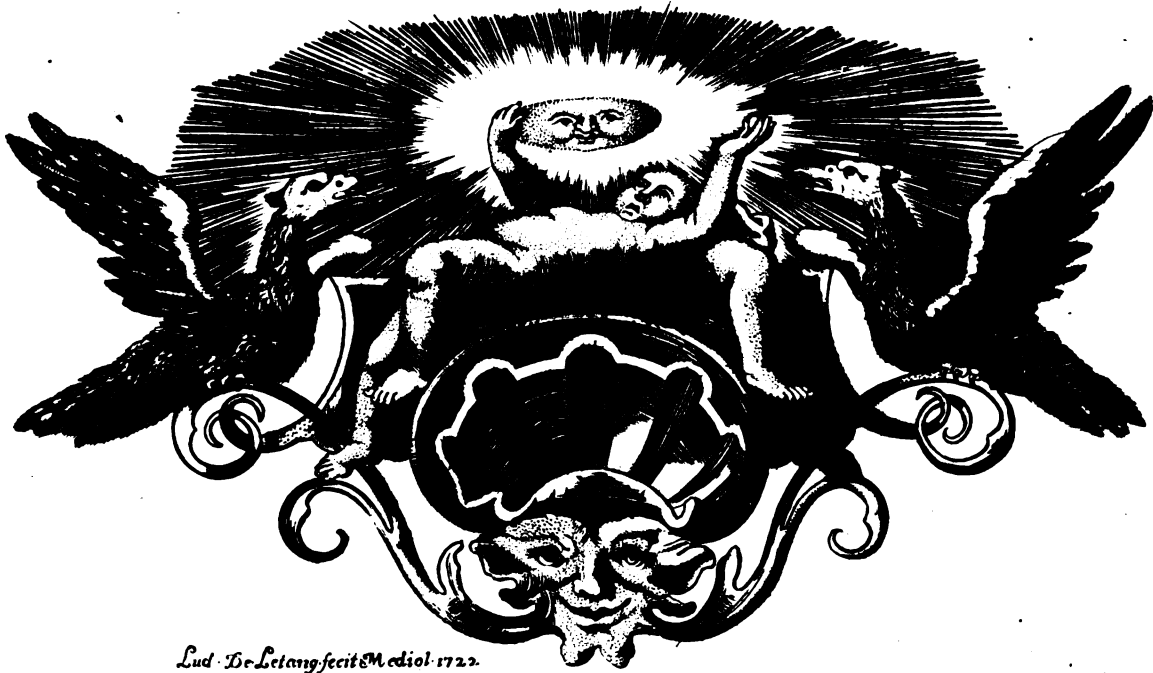
A | Apostolicæ Sedis nomine custodiri & etiam detineri. Capti igitur fuerunt virtute Regis Franciæ prædicti, taxatis bonis eorum, subito una die in Regno Franciæ, III. Idus Octobris, in Festo Sancti Eduardi, Anno Domini MCCCVII. qui fuit Annus ejusdem Clementis secundus, & combusti ex eisdem quinquaginta quatuor una die; alia die quatuor: postmodum in Silvanecto novem; alii cremati in mense Maji MCCCX. Bona ipsorum Templariorum Papa ipse Fratribus Hospitalis Sancti Johannis Hierosolymitani concessit, qui & hodie possident. Dicitur autem, Papam, & Regem ex bonis ipsis Florenos ducenta millia percepisse. Ceteri Fratres, qui persequentium manus potuerunt effugere, relicto habitu in Orbe vagantur. Horum autem novitas non solum fuit mirabilis, sed & ad credendum difficilis.

B | In præfato quoque Concilio idem Papa Clemens nonnullas constitutiones, quas cum pluribus aliis ordinari fecerat, promulgavit: in quarum una declaravit juramentum, quod ab Imperatore Henrico VII. eidem Papæ & Romanæ Ecclesiæ fuit præstitum, & ab ejus successoribus præstabitur, existere & censeri debere juramentum fidelitatis. In alia verò declaravit, sententiam & processum omnes, & quidquid ex eis sequutum est, latam & factos per dictum Imperatorem contra Robertum Siciliæ Regem, fuisse ac esse irritos & inanes. Ex his autem & aliis Constitutionibus decreverat fieri Librum unum, quem volebat Septimum Decretalium appellari. Verum quia Constitutiones illæ nondum erant formatæ ad plenum, nec excoctæ & limatæ ad purum, suspensæ sunt, donec ex more ad Studia generalia mitterentur, fuitque dicti Libri Septimi publicatio quasi biennio protelata, ut medio tempore singula limarentur. Postmodum in festo Beati Benedicti Anno Domini MCCCXIII. idem Papa in Carpentorate, ubi erat Curia, fecit prædictum Librum coram se in Consistorio publicari, coepitque Papa exinde ægrotare, unde postmodum obiit. Et sic Liber ille, ut moris est, non fuit missus ad Studia generalia, nec expositus communiter ad habendum, sed involutus remansit, usque ad futuri successoris dispositionem. Successor autem ipsius Clementis, scilicet Johannes hujus nominis XXII. Doctoribus & Scholaribus Avinione commorantibus, ubi & ipse tunc Curiam Romanam habebat, communicandum ab eis Librum ipsum sub Bulla transmisit, mandans, ut ex eo usuri de cetero essent in judiciis & in scholis, Anno scilicet secundo sui Pontificatus, qui fuit Annus Domini MCCCXVII. Kalend. Novembris. Cælestinum V. Papam, qui ante & post dictus est Frater Petrus de Murone, canonizavit Anno Domini MCCCXIII. Sublatus est tandem Clemens iste Papa ab humanæ sortis conditione XII. Kalend. Maji Anno Domini MCCCXIV. apud Rocham-Mauram, Castrum Regis Francorum supra Rhodanum. Fuitque inde corpus ejus reportatum apud Carpentorate, ubi erant Cardinales. Sequenti mense de Carpentorate exportatum fuit in Vasconiam patriam suam, & sepultum in Ecclesia à se electa, quæ dicitur Beatæ Mariæ de Fuzesta Diocesis Vasatensis, ubi paulò prius Canonicos instituerat seculares in Villula nimis insigni, sed satis sterili & exili. Et quamquam vivens torrentem possideret divitiarum, sic tamen à domesticis suis moriens etiam vestimentis nudatus est, ut unicum tantum palliolum reperitum sit, quo posset contegi corpus ejus, ut Religiōsi, qui tunc aderant, postmodum retulerunt.

runt. Fertur etiam, quòd ea nocte, qua mortuus est, sic fuit desertus ab omnibus, ut ex cereorum igne supra eum delapso pars corporis sit adusta. In vita tamen multum dilexit propinquos, & divitiis ac honoribus illos auxit. Contulit uni nepotum Comitatum Venusinum. Alium fecit Marchionem. Iste in Libro, qui intitulatur *Principium malorum*, suam etiam habet effigiem in hunc modum. Est enim chlamidatus &

A mithratus habens sub se vulpis figuram; supra cujus dorsum tria sunt ante faciem ejus erecta vexilla cum hac superscriptione. *Clemens Papa V.* Fuit autem vir magnanimus, auctor & cultor Romani Imperii, nec minus ceterorum Regum exaltator. Raros conventus cum Confratribus habens, locis abditis abstractus & solitarius mansit, ex quo fama contra ejus pudicitiam laboravit.

F I N I S.

Lud. De Letang fecit Mediol. 1722.

CHRONICON PARMENSE

Ab Anno MXXXVIII. usque ad Annum MCCCIX.

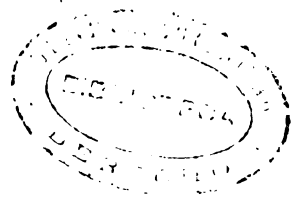
AUCTORE

ANONYMO SYNCHRONO

Nunc primùm in lucem prodit

E MANUSCRIPTO CODICE

BIBLIOTHECÆ ESTENSIS.

MODIMORSHO

ESHENMAE

... ..

... ..

OMIHEEAYE OMYVOMA

... ..

... ..

.SISHATE ENANTOLIE

157

IN CHRONICON
PARMENSE
PRAEFATIO
LUDOVICI ANTONII
MURATORII.

EX MSto Codice Estensis Bibliothecae nunc primum profero in lucem *Chronicon Parmense* ab Anno 1038. ad Annum usque 1309. deductum. Alterum ejusdem Historiae Codicem antiquiorem, & fortassis Auctoris manu scriptum, adservare dicuntur Monachi Benedictini in insigni Monasterio Parmensi Sancti Johannis. Atque inde, ut veri videtur simile, Frater Franciscus Bordonus, in *Thesouro Ecclesiae Parmensis*, de Gratia Episcopo agens, qui ab Anno 1224. ad Annum usque 1236. Cathedram Parmensem tenuit, nonnulla verba attulit. Laudat ipse *Indiculum suum MStum*: at ea ipsa in hocce eodem Chronico leguntur. Et quidem quanti facienda sit haec Historia, facile intelligas, quum non tantum res Parmensium, sed etiam finitimarum gentium complectatur illius Auctor, idque praestiterit laudabili quodam candore, & sine studio partium, omnium insuper, quae scribebat, satis se conscium prodens. Anonymus est Auctor; floruisse tamen ipsum puto sub finem Seculi XIII. & initium sequentis. Ea enim, quae de illis temporibus scribit, tamquam testis oculatus scripsisse videtur. Hinc autem potissimum deprehendas, quot motus ac turbines in universa Italia, & Langobardia praesertim, excitarint, atque foverint dirae Guelphorum & Gibellinorum factiones; & quamdiu *Societas Lombardorum* viguerit, jam sub Frederico I. Imperatore inchoata; & quae regiminis forma esset in Italicis Populis turbulentissimo Seculo Aerae Christianae XIII. In his ergo Annalibus Parmenses habebunt unde suam Historiam illustriorem faciant: habebunt & reliquae Langobardicae Civitates. Atque, ut uno tantum exemplo utar, narrat Parmensis Historicus Angelus celeberrimam obsidionem Parmae a Frederico II. Imperatore Anno 1247. institutam, eoque anno Civitatis Praeturam Philippo Vicedomino Placentino fuisse commissam, Sansovinum arguens, quasi in assentationem Corrigenis Familiae falso scripserit, munus hoc Gerardo de Corrigha eodem anno collatum. Falli Angelum, Sansovinum vero non ficta narrasse, Chronicon hoc testatur, quum Vicedominus Anno tantum sequenti Praetor Parmensis fuerit renuntiatus. Multa ad eam obsidionem spectantia ignoravit Angelus, quae hinc erant petenda, quum & in assignando die inlytae illius victoriae, quam Anno 1248. Guelphi de Frederico apud Parmam retulerunt, ab Historico nostro recentior iste Scriptor dissentiat.

Quod tamen mirum est, Chronicon istud Angelo notum fuisse videtur. Pagina enim 311. & 312. Histor. Parmens. memorat *Historias Parmenses extractas ex antiquo Libro, quem appellant de Canibus, ubi multa enarrantur ad Parmensem, aliasque Civitates spectantia*: atque ex eis nonnulla profert, quae ipsissimis verbis in Chronico nostro leguntur. Attamen conferenti multis aliis in locis cum Angeli Historia Chronicon istud, continuo apparebit, Angelum ejus usu ac monumentis caruisse. Nunc videndum superest, an Historiae hujus Auctor dicendus sit *Salimbenus Parmensis* a Vossio laudatus Lib. 2. Cap. 59. de Hist. Latin. Circa Annum 1280. (ita scribit ille) *Salimbenus de Salimbenis Parmensis Ordinis Minorum res suo tempore in Italia gestas literis committebat, plerisque etiam admixtis, quae ad Religionis studium pertinerent*. Salimbenum etiam Blondus in suis Historiis testem advocavit, & supra memoratus Angelus *Salimbenum Minoritam* Theologum & Historicum Parmensem cum in multis locis, tum ad Annum Christi 1285. laudat, ejusque testimonio utitur. Aetas quidem congruere possit; verum neque ea, quae Vossius scribit, neque pauca illa, quae ex Salimbeno Angelus refert, cum Chronico nostro consentiunt. Adde etiam Sigonium, cui minime ignota fuit Salimbeni Historia. Is enim Catalogum texens

Chronicorum MStorum, quibus est usus ad contexendam Historiam Regni Itali-
ci, inter alios his verbis Salimbenum nobis describit: *Parmae Chronicon Fratris Sa-*
limbeni Ordinis Minorum MStus ab Anno 1070. usque ad 1280. in quo non solum Parmae,
sed etiam totius Lombardiae res continentur. Verum Historia nunc mihi evulganda la-
tius excurrit, atque adeo diversa deprehenditur a Salimbeni Chronico, quod qui-
dem dolendum est aut excidisse, aut carceri alicui traditum, unde exsolvere mi-
serum mihi non liceat.

CHRONICON PARMENSE

Ab Anno MXXXVIII. usque ad Annum MCCCIX.

A Nno ab Incarnatione Domini MXXXVIII. Civitas Parmæ combusta fuit à Chonrado Rege.

In MLV. in festo Sancti Laurentii prædicta Civitas Parmæ Divino iudicio accensa est.

In MLXXVI. Rex Major Henricus venit Italiam, & ivit Canusiam ad Papam Ildeprandum, qui eum absolvit ab excommunicatione.

In MLXXXV. magna mortalitas hominum fuit per totam Italiam, & talis fames, quod mater comedebat filium. Et sextarium frumenti vendebatur tribus solidis Parmensibus, & sextarium speltræ duobus solidis Parmensibus.

In MXCVI. nono Aprilis in Depositione Sancti Ambrosii, visæ fuerunt in multis locis frequenter in illa nocte stellæ, quæ ceciderunt de cælo, & in Ascensione Domini, quæ fuit in illo & eodem anno, & in festivitate Sancti Ambrosii cecidit magna nix.

In MCIV. tertio die mensis Januarii, terræmotus fuit maximus in hoc Regno, & maxima pars Ecclesiæ Sanctæ Mariæ dirupta fuit in MCXVII.

In MCVI. Indictione XIV. Pridie Novembris, consecrata fuit Ecclesiæ Sanctæ Mariæ à Paschasio Papa.

In MCXXI. Cremonenses à Parmensibus capti fuerunt, & in captivitatem ducti numero MCCC.

In MCXXXI. in Brixillo magna pars Cremonensium ex majoribus capta fuit, & multi in Pado necati fuerunt.

In MCVIII. quinto Idus Maji in festo Sancti Mayoli Abbatis combustum fuit Castrum Burgense in parvo spatio unius diei à Populo Parmensibus.

A In MCLIX. Placentini obsidentes Castrum Galbani ferè omnes à Parmensibus capti & in carcere reclusi.

In MCLII. in festivitate Beati Agapiti, Parmenses equitaverunt super Reginos usque ad flumen Situlæ, devastantes & comburentes omnia, & in reditu fugaverunt eos usque ad muros Civitatis, & ceperunt ferè omnes. Item eodem anno in Vigilia Beati Matthæi Parmenses ceperunt & combusserunt Burgum Sancti Domnini, & omnes Burgenses in captivitatem duxerunt.

In MCLIII. in festo Sanctorum Johannis & Pauli, quod est quarto die ante festum Sancti Petri, Parmenses pugnaverunt contra Cremonenses & Placentinos ad Casalunculum, & multos ceperunt. Item eodem anno Parmenses pugnando ceperunt Turrim de Guastalla.

B In MCLV. Rex Fredericus posuit castra in ripa Taronis prope Ecclesiæ Sancti Nicolai die V. mensis Maji.

In MCLXVII. Placentini, Cremonenses, Brixenses, & Mantuani castrametati fuerunt in ripa Taronis. In festo Sancti Laurentii milites Parmenses pugnaverunt cum omnibus illis ab hora nona usque serò, & multos ex illis ceperunt.

In MCI. tempore Henrici Imperatoris fuit obfessa Ferraria.

In MCX. Henricus filius major Henrici exspoliavit omnes Ecclesias de thesauro.

C In MCXI. Imperator Henricus cepit Paschalem Papam.

In MCXV. obiit Comitissa Matelda.

In MCXVI. fuit maximus terræmotus per triginta dies in octava Sancti Johannis Evangelistæ, tertio die intrantis mensis Januarii.

In MCXXII. fuit ordinatio Chonradi Regis.

In MCXXXV. fuit Episcopatus Ferrariæ translatus ibi, ubi nunc est.

In MCXXXVIII. fuit maximum proelium inter Cremonam & Mediolanum.

In MCXLIX. Sanctus Thomas Archiepiscopus occisus fuit.

In MCLIII. Terdona destructa fuit à Friderico Imperatore.

In

In MCLVI. inventus fuit Sanguis Domini nostri Jesu Christi.

In MCLVIII. Cremona destructa fuit.

In MCLXII. Mediolanum destructum fuit ab Imperatore Friderico.

In MCLXVII. reversi sunt Mediolanenses ad patriam.

In MCLXX. obiit Rex & Arcenta capta fuit à Ferrariensibus. Et eodem anno Parmensis Consulatus in principio introitus, & in concordia Parmensis Consilii, promulgavit legem, & ordinamentum statuit super quartis & donationibus mulierum.

In MCLXXI. Venetia combusta fuit.

In MCLXXXVII. Saladinus perfidus Sarracenus cepit Civitatem Acri circa Sanctum Petrum; habuit veram Crucem Christi, & multas Civitates Christianorum; & eodem anno cepit Hierusalem Civitatem Sanctam.

In MCCVI. guerra incepta fuit inter Sarengueram & Dominum Marchionem Estensem.

In MCCVIII. in die Sancti Sixti, Dominus Soimellus, & Ziliolus, & Dominus Guizardus intraverunt Ferrariam cum parte Domini Sarengueræ, & per vim ceperunt eam.

In MCCX. Imperator Otto fuit Ferrariæ, & fecit pacem inter Dominum Marchionem & Dominum Sarengueram.

In MCCXI. exivit pars Domini Sarengueræ de Ferraria die Jovis primo mensis Maji.

In MCXLVII. Chonradus Imperator, & Rex Francorum perrexerunt in partibus ultramarinis contra Paganos.

In MCLVIII. Fridericus Imperator venit Mediolanum, & fixit ibi tentoria, & mansit ibi duos menses, & ædificavit Laudem in loco, qui dicitur Montegrave, semper devastando Episcopatum Mediolanensem in circuitu. Postea in quarto mense exercitus Mediolani fame constricti finè omni tenore venerunt ad Imperatorem Fridericum, & posuerunt arma sua ad pedes ejus, & Civitatem ei tradiderunt destruendam. Et destructa est Civitas prædicta ab Imperatore Friderico; & omnes aliæ Civitates Langobardæ ejus voluntati & imperio se subugarunt.

In MCLXXXIV. intrante mense Octobris Papa Lucius & Imperator Fridericus simul fuerunt Veronæ.

Anno Domini incœpit Ordo Cluniacensis, & Anno Domini MLXXXVI. incœpit Ordo Carthusiensis.

Anno Domini MC VIII. incœpit Ordo Cisterciensis. Anno Domini MCXX. incœpit Ordo Præmonstratensis.

Anno Domini MCC. incœpit Ordo Prædicatorum. Anno Domini MCCX. incœpit Ordo Minorum.

Item MCLXXVIII. per totam Italiam fuit tempus carum, quod dicebatur malum Mignochi, quia sextarium frumenti vendebatur quinque solidis Imperial. & sextarium speltæ duobus solidis Imperial. & omnes non valentes habere panem, comedebant radices herbarum salvaticarum. Et magna mortalitas eodem anno fuit.

In MCLXXX. flumen Taronis, & Parmæ, & Hentia miserunt se simul, & flumen Parmæ intravit in foveam, & de muro rupit, & de terralio diruit, & magna pars fovearum impleta fuit sequenti die post festum Sancti Matthæi.

In MCLXV. Dominus Maladobatus de Maladobatis, & Socii de Parma fuerunt Consules Parmæ. Dominus Niger Grassus de Mediolano fuit Potestas Parmæ in MCLXV. & in suo regimine fuit primum Carrociium nomine Crevaco-

rum. Et fuit Potestas per tres annos completos, & ab eo tempore retro nemo foresterius exitebat Potestas Parmæ. Et sextarium frumenti valebat quatuor solidos Imperial. denariorum, & plus: & sextarium speltæ duos solidos denariorum & plus. Et Imperiales Mediolanenses currebant per totam Italiam. Et in Vigilia Sancti Jacobi prædictus Niger in dicto suo regimine obiit, & ibi sepultus fuit cum maxima tristitia & honore, & obiit in MCLXXVIII.

In MCLXXIX. Dominus Ubertus Bafolus, & Dominus Maladobatus, & Socii de Parma fuerunt Consules.

In MCLXXXI. Dominus Ugo Arpini, & Guido Roglerii, Guido Baratus, Albertus Gili, & Albertus Tebaldi de Parma, fuerunt Consules. Et sequenti tempore fuit tempus ita carum, quod sextarium frumenti vendebatur quatuor solidos & quinque solidos Imperiales, & sextarium speltæ duos solidos Imperiales. Et immensa mortalitas hominum fuit his duobus annis in Civitate Parmæ, & alibi in multis locis, ita quod quatuor & quinque cadavera omni die per magnam partem dictorum duorum annorum erant in Ecclesia Majori Sanctæ Mariæ, & per multas alias Ecclesias Civitatis Parmæ, quique, octo, & decem, & plura ad sepeliendum per diem in una Ecclesia.

In MCLXXXII. Dominus Rolandus de Parma fuit Potestas Parmæ. Et eodem Anno in Kalendis Aprilis Parmenses equitaverunt cum Domino Meroello Marchione Malaspina ad Carpanetam, & præliando capta fuit cum quibusdam Consulibus Rhegii, & aliis majoribus & melioribus ipsius Civitatis, qui eam tueri volebant, & ducti sunt Parmam in carceribus.

In MCLXXXIII. Dominus Manfredus Baratus de Parma fuit Potestas. Et hoc Anno fuit facta Pax Constantiæ.

In MCLXXXIV. Dominus Gilius Bernardi, Bennate, & Socii de Parma fuerunt Consules.

In MCLXXXV. Dominus Rainerius de Gomola de Mutina fuit Potestas Parmæ. Et hoc Anno Dominus Fridericus Imperator reædificavit Cremam de mense Martii.

In MCLXXXVI. Dominus Paganus de Modolana de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et ipso Anno, die Dominico, VIII. Kalendas Februarii, Henricus Rex filius Imperatoris Friderici, celebravit nuptias suas apud Mediolanum, & ibidem cum uxore sua & patre coronatus est.

In MCLXXXVIII. Dominus Pelavicinus Marchio de Pelavicinis de Episcopatu Placentiæ fuit Potestas Parmæ. Et eo Anno Parmenses sconfixerunt Cremonam Casalunculi, quod est in terra circum Casalium Episcopatus Parmæ.

In MCLXXXIX. Dominus Ancellerius de Burgo de Cremona fuit Potestas Parmæ.

In MCXC. Dominus Albertus Barattus & Socii de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In MCXCI. Dominus Gerardus Vicedominus, & Dominus Jacobus Maffei, & Socii de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In MCXCII. Dominus Bernardus de Cornazano de Parma fuit Potestas Parmæ.

In MCXCIII. Dominus Guido de Rogleris, & Dominus Gerardus Rubeus, & Socii de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In MCXCIV. Dominus Azo de Guidabovis, & Dominus Odobertus de Uliveris, & Socii de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In MCXCV. Dominus Ramponus, & Oldezonus Guafconi de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In

In MCXCVI. Dominus Badius, & Jordanus de Sancto Michaële de Parma fuerunt Consules Parmæ. Et eo Anno inceptum fuit Baptisterium Majoris Ecclesiæ Parmæ Beatæ Mariæ.

In MCXCVII. Albertus de Porta, & Sighifredus Bernardi Rubei de Parma fuerunt Consules Parmæ. Et hoc Anno die Jovis VII. intransis Maji, Luna obiit in sero, habens colorem sanguineum & nigrum, & diu stetit hoc modo.

In MCXCVIII. Dominus Ancelerius de Burgo de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et in illo Anno factum fuit Castrum de Rivo Sanguinario. Et obiit dictus Dominus Potestas in Parma ad festum Sanctæ Mariæ, & honorificè ibi sepultus fuit. Et eodem Anno fuerunt electi Rolandus Rubeus, & Guido de Rogleris hinc ad Annum novum, & ab ipsis Kalendis Januarii usque ad annum.

In MCXCIX. Dominus Guido de Rogleris, & Rolandus Rubeus de Parma fuerunt Rectores Parmæ. Et in illo Anno fuit exercitus magnus de Burgo Sancti Domnini de quatuor Carrociis de mense Maji. Quia Parmenses cum Cremonensibus, Rheginis, & Mutinensibus, & eorum fautoribus erant ibi pro defendendo dictum Burgum Sancti Domnini à Placentinis, qui erant cum Mediolanensibus, Brixiensibus, Cumanis, Vercellensibus, Novariensibus, Astensibus, & Alexandrinis, & eorum fautoribus. Et quum propè eos venissent cum duobus Carrociis, summo diluculo de castris recesserunt, & vegetes, & multa alia dimiserunt. Quos Parmenses & Cremonenses sunt insequuti, & cum eis strumum incoeperunt & fecerunt, & circa CC. equites ceperunt, & Parmam captivos duxerunt.

In MCC. Dominus Gerardus de Vicedominis de Parma fuit Potestas Parmæ.

In MCCI. Dominus Rolandus Rubeus de Parma fuit Potestas Parmæ.

In MCCII. Dominus Guido Lupus Marchio de Parma fuit Potestas Parmæ.

In MCCIII. Dominus Matthæus de Corrigia fuit Potestas Parmæ.

In MCCIV. Dominus Belorus Boseti de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno fuit mortuus Ubertus Basolus.

In MCCV. Dominus Gerardus Vicedominus. Dominus Ambrosius de Henzola, & Dominus Thebaldus de Ficianis de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In MCCVI. Dominus Albertus de Dovaria de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et tunc fuit primus exercitus de Gonzaga.

In MCCVII. Dominus Roglerius Bracha de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et tunc nix magna Sanctæ Agathæ.

In MCCVIII. Dominus Farocius de Burgo de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et tunc Comune Parmæ fecit fieri moram, quæ est juxta Bechariam de capite Pontis à mane.

In MCCIX. Dominus Albertus Martellus Marchio de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et fuit suo tempore strumum Basoli.

In MCCX. Dominus Paganus Alberti Gili de Parma fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno Imperator Otto fecit concilium in Civitate Parmæ. Et tunc fovæ de Sancta Cruce fuerunt factæ & cavatæ.

In MCCXI. Dominus Conradus Munarius de Mutina fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno facta fuit pax Basoli. Et Moneta denariorum parvorum Parmensium primò facta fuit. Et Domus Fratrum Religionis veteris incepta fuit extra Portam Pediculosam.

In MCCXII. Dominus Albertus Tavernerius, Dominus Pronus de Tebaldis, Dominus Baldoinus Vicedominus, Dominus Ambrosius de Henzola, Dominus Johannes Brazolus, & Domafolus de Parma fuerunt Consules Parmæ.

In MCCXIII. Dominus Lambertinus Guidonis Buvali de Bononia fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno, die Dominico, secundo intransis mensis Junii fuit prælium de Castro Leone, quando Cremonenses habuerunt Carrociium de Mediolano. Et eodem Anno fuit exercitus de Ponte Dofuli. Communiter etiam venerunt ibi Parmam Mantuani, Ferrarienses, & Mutinenses ad obsidendum dictum Castrum occasione Domini Baldoini Vicedomini de Parma, qui erat Potestas Mantuæ tunc temporis, qui fuerat interfectus ab Albertino Nepote Salinguerræ, qui stabat in dicto Castro. Qui verò ceperunt dictum Castrum, & illud destruxerunt & combusserunt, & hoc fuit X. die Novembris.

In MCCXV. Dominus Robertus Pii de Mutina fuit Potestas Parmæ. Et in illo Anno ierunt Parmenses ad Castrum Novum de Placentia. Et eo Anno fuit facta battalia ad Castrum Cruviachi inter Petrum Guidonis Rogleris, & Dominum Rolandum Capitaneum de Nuegro.

In MCCXVI. Dominus Ysachus de Dovaria de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno Parmenses ierunt ad Pontem Nurum de Placentia, de Ponte retro de Bosco, & ibi fuit strumum, & altera pars fuit in fletu & dolore magno. Et hoc fuit à vespere usque serò. Et tunc Parmenses equitaverunt usque ad Montalem, & usque ad Domum Infirmorum. Et hoc fuit die Festo Decollationis Sancti Johannis Baptistæ. Item alia die sequenti milites Parmenses præliati fuerunt cum Placentinis, Laudensibus, Cremaschis, & Mediolanensibus juxta Pontem, qui est ad buccam Castris prope Fontanam, & multos ex illis ceperunt, & pauci de militibus Cremonæ præliati fuerunt. Et hoc fuit ab hora nona usque ad Vesperas, ad Pontem Nurum. Item eodem Anno Padum fuit congelatum. Et illo Anno die Sabbati IX. intransis Aprilis inceptum fuit batizari primò in Batisterio Parmæ de novo incepto, qui dies Sabbati erat die Sabbati Sancti ipso Anno.

In MCCXVII. Dominus Gabriel de Camino de Marchia Trevisana fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno fuit primus exercitus de Zovenalta in Episcopatu Cremonæ.

In MCCXVIII. Dominus Guido de Rhegio fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno fuit strumum de Zibello inter Mediolanum, Papienses, Placentinos, & suos sequaces ex una parte, Cremonenses, Parmenses, & Mutinenses ex alia. Et fuit prima dies Jovis Junii inceptum in hora nonæ, & duravit usque ad Vesperas; & multi de Mediolanensibus & suis sequacibus fuerunt capti & interfecti, & multi in carcere ducti ad Parmam. Et factò proelio prædicto venerunt Regini, & ideo dictum est postea *Auxilium Reginorum*.

In MCCXIX. Dominus Ponzamatus de Cremona fuit Potestas Parmæ.

In MCCXX. Dominus Niger Marianus de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et eo Anno factum fuit Castrum Mariani in Episcopatu Parmæ, & à pronomine Potestatis nominatum existit. Et eodem Anno Parmenses fuerunt secunda vice in servitium Reginorum, & exercitus de Gonzaga.

In MCCXXI. Dominus Torellus de Strata de Paptz fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno inceptum

tum fuit Palatium Communis ædificari, & ibi fuit positus Torellus lapideus nominatus à nomine Potestatis.

In MCCXXII. Dominus Brozardus de Burgo de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno fuit terramotus magnus per totam Italiam, & fuit in Nativitate Domini inter Sextam & Nonam, & homines fugiebant extra Civitatem, credentes se subito mori, & magna pars Brixie destructa fuit.

In MCCXXIII. Dominus Henricus de Avocatis de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et in illo tempore factæ fuerunt Scalæ Palatii Communis versus Portam Pediculolam, & versus Sanctum Petrum.

In MCCXXIV. Dominus Manfredus de Coronazano de Parma fuit Potestas Parmæ. Et hoc Anno obiit Dominus Oppizo Episcopus Parmæ.

In MCCXXV. Dominus Comes Ubertus de Ravaldesco de Brixia fuit Potestas Parmæ.

In MCCXXVI. Dominus Ubertus de Montemerlo de Terzona fuit Potestas Parmæ. Et tunc Imperator Fridericus venit Parmam primò, quum esset coronatus.

In MCCXXVII. Dominus Torellus de Strata de Pavia fuit Potestas Parmæ secunda vice. Eo Anno per totam Italiam fuit magna fames: nam de mense Maji sextarium frumenti valebat decem solidos Imperiales, & speltæ sex solidos Imperiales. Et in Civitate Bononiæ corba frumenti valebat XX. solidos Imperiales.

In MCCXXVIII. Dominus Comes Ubertus de Ravaldesco de Brixia fuit Potestas Parmæ secunda vice. Et illo die V. Octobris in Festo Sancti Herculiani, quum Bononienfes, Imolenses, Faventini, & universi Romagnoli, & Ferrarienses habentes secum mille equites de Lombardia, scilicet de Mediolano, de Placentia, de Brixia, & de eorum partibus, & aliquibus militibus de Florentia, qui venerant in eorum subsidium, venissent hostiliter ad obsidendum Castrum Bazani districtus Mutinæ, Parmenses cum Carrocio eorum habentes secum in suum auxilium mille equites, & quatuor mille pedites de Cremona, iverunt in auxilium Mutinensium, & dicti Castri Bazani. Et quum Bononienfes essent cum prædictis in dicto assedio, & multos ex Mutinensibus cepissent, & maxima damna eis intulissent, & inferrent quotidie, Parmenses cum suis super Stratam Claudiam equitaverunt cum Carrocio usque ad Rhenum, omnia incendio in districtu Bononiæ supponentes & devastantes. Quæ nova quum ad Bononienfes & suos supervenissent, & fumum & ignem viderent; dimisso assedio, versus Bononiam reversi sunt. Quo scito per Parmenses, ipsi in continenti Parmenses directis aciebus contra Bononienfes obviaverunt eis in Strata ad Sanctam Mariam in Strata, & ibi prælium arduum fuit inter ipsas partes, inceptum summo mane, & duravit usque ad primum somnum, ita quòd stella grossa de sero jam fuerat tramontata. Et tandem Bononienfes cum suis quasi omnes capti & mortui fuerunt. Mutinenses, qui erant capti, recuperati fuerunt. Similiter & Florentini, qui ibi erant, capti sunt & ducti in carceribus cum aliis. Et tunc ut ipsi Florentini dimitterentur, compositio facta fuit inter Parmam & Commune Florentiæ. Et Commune Florentiæ juravit & promisit de non querendo contra Commune Parmæ; & sic relaxati fuerunt dicti Florentini. Tres verò milites de Parma, qui transierant Rhenum, ibi per Bononienfes interfecti fuerunt.

In MCCXXIX. Dominus Cavalcabos de Cre-

mona fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno in Festo Sancti Olderici sturmmum & battalia magna fuit inter Bononienfes & Romagnolos & alios milites de Lombardia, qui cum eis erant ex una parte, & Parmenses & Mutinenses & suos sequaces ex alia. Et hoc fuit ad Sanctum Cæsareum districtus Mutinæ. Et inceptum fuit ante Vesperas, & duravit usque ad mediam noctem. Tandem Bononienfes cum suis conflicti fuerunt; & pro majori parte capti & ducti fuerunt in carceribus Parmam & Mutinam. Et Carrocium Bononiensium captum fuit, & strabucatum, & projectum fuit in quodam fossato, & coopertum de fraschi, & quod Mutinenses voluerunt ducere Mutinam, sed Parmenses noluerunt, immo prohibuerunt. Manganellas verò Bononiensium Parmam duxerunt, & gubernaverunt eas ad Ecclesiam Majorem. Item eodem Anno in Civitate Parmæ maximum sturmmum fuit in Galegana.

In MCCXXX. Dominus Henricus de Tintis de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno flumen Padi ita crevit, quòd fuit usque ad Gaynagum per totum. Item eo Anno focæ de Capite Pontis amplificatæ fuerunt. Item eo Anno de mense Junii Parmenses iverunt in servitium Populi Placentiæ ad guastandum Sanctum Laurentium, & Castrum Archuatum, quæ loca tenebant cum militibus Placentinis de discordia & guerra, quam simul habebant. Item eodem Anno Parmenses iverunt Pontremulum contra Malaspinos.

In MCCXXXI. Dominus Guielmus Amatus de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et eo Anno recuperata fuit Rocca Vallis Sazulinæ, & plenæ magnæ fuerunt, & Parmenses iverunt Pontremulum contra Malaspinos.

In MCCXXXII. Dominus Gerardus Manaria de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et eo anno fuit factus murus in glareâ Communis in ripa Parmæ à sero de subtus à Ponte lapidum, cujus memoria in quodam lapide marmoreo sculpta fuit cum manaria.

In MCCXXXIII. Dominus Ansaldo de Mari de Janua fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno factæ fuerunt Paces per Fratrem Gerardum de Mutina. Et statuta Communis emendata, & banniti omnes absoluti. Et Frater Cornetus venit Parmam; & omnes ibant post eum cum ramis arborum & candelis accensis, clamando: *Benedictus sit Pater: benedictus sit Filius: benedictus sit Spiritus Sanctus.* Et tunc fuit devotio Fratrum Prædicatorum. Et impletum fuit campum; & Milites & Populus & Dominiæ & aliæ mulieres portabant terram de glareâ ad implendum Borram, quæ erat valde magna juxta Eclesiam Fratrum Prædicatorum.

In MCCXXXIV. Dominus Raynerius de Monte Merlo de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et in illo Anno fuit sturmmum de Zovenolta: nam Placentini, Mediolanenses, & Brixienfes cum suis sequacibus; cum duobus suis Carrociis ex una parte, & Parmenses, Cremonenses, & Papienses cum duobus suis Carrociis ex alia, de mense Julii insimul præliati fuere in tantum quòd ambæ partes ita fessæ fuerunt, quòd nihil sibi prælii facere poterant insimul. Et tandem fecerunt treguam in campo post Vesperas. Et summo mane veniente ante diem Mediolanenses cum suis sequacibus retrocesserunt cum Carrociis suis. Et in dicto prælio mortui fuerunt Dominus Thomas de Zeticaldis, & unus illorum de Carena, & unus illorum de Sancto Michaele. Item eodem anno fuit hyems ita aspera, quòd vineæ, ficus,

ficus, & oliveta frigore sunt extincta.

In MCCXXXV. Dominus Raynaldus Mellioris de Florentia fuit Potestas Parmæ. Et illo anno fuit cavata Scultenna causâ destruendi Episcopatum Bononiæ. Sed hoc fuit potius in eorum utilitatem.

In MCCXXXVI. Dominus Ospinellus de Sommo de Cremona fuit Potestas Parmæ. Et in illo anno, die Dominico, XV. intrantis Septembris, Parmenses, Cremonenses, & quinquaginta milites de Mutina, & totidem de Regio iverunt in Episcopatum Brixie obviam Domino Friderico Imperatori, causâ ducendi eum in Lombardiam, non obstantibus Mediolanensibus, Brixiensibus, Bononiensibus, & Mantuanis cum suis sequacibus, qui erant castrametati ad Nigrizolum in Episcopatu Brixie contra ipsum Dominum Imperatorem, volentes eum prohibere venire in Lombardiam. Qui Dominus Imperator non obstantibus prædictis suis contrariis venit, & castrametatus est juxta Montem Clarum cum Cremonensibus & Parmensibus, qui ibi erant. Et alia die equitavit cum prædictis in Episcopatum Mantuæ & Brixie, devastando & comburendo prædictos Episcopatus non obstantibus prædictis. Et etiam ceperunt Marchariam, & multa Castra, & Villas devastaverunt ibidem. Et Parmenses fecerunt ibi unum Carrocium, & pueri clamabant post Pontem; *Chi to latte*. Item eodem anno quidam Clericus pro morte Gerardi Nauli pro sententia fuit coctus in una caldaria in Platea Communis posita; sed is primò per Dominum Episcopum Gratiam degradatus fuit ab omni Ordine & Officio Ecclesiastico. Item eodem Anno Dominus Imperator cum Cremonensibus, Parmensibus, Papiensibus, Mutinensibus, Reginis, & Veronensibus, cum Domino Yzolino, cum trabuchis & manganis cepit per vim Montem Clarum in Episcopatu Brixie, & diruerunt ipsum in totum. Deinde reversus est in Alemanniam; & postea venit tertio in Lombardiam. Item eodem anno obiit Dominus Episcopus Gratia, Episcopus Parmensis.

In MCCXXXVII. Dominus Nicolaus Adeldardi de Mutina fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno Dominus Fridericus Imperator cum Cremonensibus, Parmensibus, Mutinensibus, & Regiensibus, & cum suis fautoribus ivit in Episcopatum Brixie devastando & comburendo eos. Qui verò ivit etiam cum prædictis obviam Mediolanensibus & Brixiensibus & eorum fautoribus juxta Curtem Novam. Et coepit sturum & battalia cum prædictis: & eos rupit & fugavit; & Carrocium Mediolanensium eis abstulit, & eum misit Romam. Et de Mediolanensibus, Brixiensibus, & Placentinis capti fuerunt bene sex mille, qui omnes missi fuerunt in Apuliam. Et fuit exercitus Montis Clari. Et eo Anno Elephas venit Parmam.

In MCCXXXVIII. Dominus Gerardus Franciscus, & Dominus Gerardus de Corrigia de Parma, ambo fuerunt Potestates Parmæ. Et illo Anno fuit obsessa Brixia à Domino Friderico Imperatore. Et Dominus Papa Gregorius tunc existens, admonitione præmissa excommunicavit dictum Dominum Fridericum Imperatorem, qui deinde profectus est in Apuliam.

In MCCXXXIX. Dominus Comes Simon de Apulia fuit Potestas Parmæ pro Imperatore. Et illo Anno fuit rupta Bononia à Parmensibus & Mutinensibus apud Castrum Vignolæ, & fuerunt de Bononia capti duo mille sexcenti, & multi fuerunt necati in flumine Scultennæ. Et hoc fuit tempore Nundinarum Septembris, quando erant

Tom. IX.

A plenæ. Et tres de Parma fuerunt capti ultra Scultennam, scilicet Dominus Romanus Gualchi, Dominus Cornulus Notarius, Johannes Bonus Calzolarius viæ Sancti Quintini. Item eodem Anno die Veneris III. Junii circa Nonam apparuit Sol obscuratus ita quòd stellæ sicut de nocte videbantur. Item eodem Anno Castrum Plumati & Castrum Crevacorii districtus Bononiæ capta fuerunt à Parmensibus & Mutinensibus, & multi fuerunt ducti Parmam & Mutinam in carceribus; & dicta Castra destructa fuerunt in totum.

In MCCXL. Dominus Bonifacius de Gorzano de Mutina fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno fuit duellum adjudicatum inter Contrabonos de vicinia Sancti Vitalis.

B In MCCXLI. Dominus Testa de Aritio fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno fuit ædificatum Castrum Grondulæ ad expensas Pontremulensium. Item eodem Anno facta fuit pax inter Bononienses, Parmenses, & Mutinenses, ut carcerati ad propria undique redirent. Item isto Anno obiit Dominus Papa Gregorius IX.

C In MCCXLII. Dominus Ottolinus de Sommo de Cremona fuit Potestas Parmæ. Quo Anno Dominus Bertolus Tavernerius fecit percuti cum bastonis Dominum Senatiam de Henzola in Strata publica intra confines Plateæ Communis sub mala voluntate. Et illo Anno Vechietus interfecit Dominum Sturbarbatum de Oldezonibus sub Volta sua propria, & recuperavit in domo illorum de Henzola. Et hoc fuit occasione dictæ percussiois factæ in dictum Dominum Senatiam; nam dictus Vechietus non potuit interficere prædictum Dominum Bertolum propter bonam custodiam, quam faciebat, & magnam. Et fuit principium mali status Civitatis Parmæ. Et propter hoc multi milites Civitatis Parmæ se custodiebant cum armis. Et hoc anno Dominus Sinibaldus de Lavania Cardinalis factus fuit Papa, & appellatus Dominus Innocentius Papa IV. Et eodem Anno Turres & Portæ Pontremuli ex præcepto Domini Friderici Imperatoris, moti amore Communis Parmæ, inceptæ fuerunt destrui. Item eodem anno Episcopus Martinus Parmensis obiit.

D In MCCXLIII. Dominus Princivalus de Oria de Janua fuit Potestas Parmæ. Et illo anno carcerati de Bononia, qui erant Parmæ, quia Comune Bononiæ noluit observare pacta, quæ juraverat de relaxando illos de Parma, quos in carcere tenebat, positi fuerunt in carceribus in stichatis lignorum in glarea Communis de Puteo Rosghelli apud murum Parmæ ad cælum serenum, qui Bononienses fuerunt capti Vignolæ. Item illo Anno dictæ Turres & Portæ de Pontremulo expletæ fuerunt dirui, affirmando se dictus Potestas Communis Parmæ, & reputando sibi factum tortum, quod erat factum à Pontremulensibus contra Parmenses. Et ob hoc exercitus Parmæ, qui erat paratus ire contra Pontremulum, remansit; quod quidem ingeniosè factum fuit. Nam Dominus Ubertus Palavicinus, dum esset Vicarius Imperatoris in Lunixana, ivit de ejus mandato ad Villam Francham, & ibi finxit se esse graviter infirmum de persona, & misit pro omnibus Consiliariis de Pontremulo, qui velociter venerunt coram eo, qui ipsos omnes fecit carcerare, & tenuit donec dictæ Turres, & Portæ omnes diruptæ fuerunt; & sic adimpletum fuit. Item eodem Anno quasi in fine regiminis dicti Domini Potestatis dictus Dominus Potestas cum banderis & vexillis ivit levatis, & cum Populo universo cucurrit ad do-

Ggg mum

mum de Portonariis de Porta Pediculosa, & ipsam cepit, & destruxit in totum cum omnibus rebus ibi existentibus. Et hoc quia dicti de Portonariis acceperant de domo sua de Palatio Communis de fortia Communis & Potestatis eos, qui inculpabantur de morte Sozi Guidonis Amici.

In MCCXLIV. Dominus Guido Maratinus de Papia fuit Potestas Parmæ pro Imperatore. Quo anno Populus cucurrit ad domum Henrici Vaghi. Et Dominus Ugo de Sancto Vitale, qui tunc erat Potestas Mercatorum, fuit Capitaneus Populi per tres dies tantum tunc temporis, & infra tertium diem omnia fuerunt restituta per Commune Parmæ in denariis numeratis prædicto Domino Henrico. Et dictus Dominus Ugo fuit condemnatus in quatuor Libras Parmenses, quæ condemnatio fuit cassata & absoluta vi Populi, & fuit constitutum, quod Consules viciniarum & mesteriorum, qui ab inde retro non stabant ad Brevia ad consilia Communis, de cetero starent ad Brevia. Et quidquid Populus voluit, in totum habuit. Item eodem anno Fratres Prædicatores dimiserunt locum Sanctæ Mariæ Novæ, & venerunt ad standum in vicinia Sancti Pauli juxta foveam Communis. Item eodem anno Dominus Innocentius Papa IV. timore Imperatoris Friderici fugit ad Terras Regis Franciæ, & Curiam, & sedem suam fecit apud Lugdunum, & vocavit omnes Prælatos, & Generale Concilium celebravit. Et hoc anno facta fuit Campana magna Communis.

In MCCXLV. Dominus Thebaldus Franciscus pro Imperatore fuit Potestas Parmæ. Quo anno prædictus Dominus Fredericus Imperator cum suis hæredibus privatus fuit Corona Imperii perpetuo sicut Tyrannus Ecclesiæ à dicto Domino Innocentio in supradicto Concilio. Et quum Cardinales redibant à dicto Concilio, venientes per mare, fuerunt capti à Pisaniis, & ducti in carceribus Pisis. Item illo anno pars Ecclesiæ Civitatis Parmæ, scilicet Lupi, & illi de Corrigia, & Rubei, & alii quasi omnes timore Imperatoris exierunt Parma, & iverunt Placentiam. Et illo anno fuit focus de Sancto Salvatore die Sabbati Sancti, ex quo multæ domus fuerunt arse. Et illo anno in dicto Concilio per dictum Dominum Papam electus fuit in Regem Romanorum Dominus Langravius Rex Alamanniæ.

In MCCXLVI. Dominus Massinerius de Burgo de Cremona fuit Potestas Parmæ pro Imperatore per VII. menses, & IX. dies. Et Dominus Trenchia de Foliano pro eodem Imperatore fuit Potestas Parmæ per III. menses. Et Dominus Henricus Testa de Aritio pro eodem Imperatore fuit Potestas Parmæ eodem anno die IX. exeunte Octobri usque ad annum novum. Et dicto tempore illi de Sommo, qui erant Parmæ, fuerunt mortui in Platea Communitatis Parmæ malo modo. Item eodem anno fuit exercitus in Episcopatu Placentiæ apud Fosostam per Regem Henricum, Parmenses, & Cremonenses. Et ambulatorium, quod est in domum Domini Potestatis, & Palatium Communis factum fuit. Et tintinellum cum chorda auricalchi positum fuit ad Turrem Communis. Et tunc temporis dictus Imperator habebat in suo dominio Palatium & Turrim Episcopi, & tam in Civitate, quam extra percipiebat omnes redditus Episcopi, & magnas coltas imponebat Ecclesiis Civitatis & Episcopatus; & custodiebat diligenter omnes Turres Civitatis: & nemo audebat præsentare aliquas literas Papales sub pœna amissionis pedis & manus. Item eodem anno quum Dominus Gherardus Arcilis, Jacobus de Berreto, & Gibertus de

A Gente nolent obedire mandatis Imperatoris, fugerunt Placentiam & Mediolanum, & ibi cum Domino Gregorio de Montelongo Legato ibi pro Ecclesia ordinaverunt de intrando in Civitatem Parmæ, cum illis de parte Ecclesiæ, qui erant tunc extra.

In MCCXLVII. Dominus Henricus Testa de Aritio supradictus secunda vice fuit Potestas Parmæ. Quo anno incepta fuit guerra inter Parmam & Imperatorem prædictum; nam Domini Lupi, Domini de Corrigia, Domini de Rubeis, & alii Parmenses partis Ecclesiæ, qui erant extra, die Dominico, XVI. intrante Junio, fuerunt Parmam. Et quum venirent, dictus Potestas cum militibus Parmensibus partis Imperii, volens prohibere adventum eorum, obviam eis iverunt usque ultra Taronem. Et proelium fuit inter intrinsecos & extrinsecos; & tandem dictus Potestas & Dominus Manfredus de Cornazano, & Dominus Ugo de Manghirotis in ipso proelio mortui fuerunt, & sic omnes intrinseci in conflictu fuerunt. Et prædicti de parte Ecclesiæ redierunt, & tunc quum fuerunt in Platea Communis, Dominus Gerardus de Corrigia, qui aliter dicebatur Dominus Gerardus de Dentibus, ad vocem Populi factus fuit Potestas Parmæ, & habuit Palatium, Domum, & Turrim Communis, & omnes Turres Civitatis, & totam Civitatem in continenti in suo dominio. Et custodes, qui ibi erant pro Rege Henrico, expulsi. Qui Rex Henricus tunc erat in Episcopatu Brixie in obsidione cujusdam Castris.

C Quum is prædicta scivit, ignem misit in albergariis, & reversus est, & venit in Pratis de Blanconigro, & ibi in ripa Taronis castrametatus est. Similiter & quum Dominus Fridericus pater ejus, quondam Imperator, esset in itinere causâ capiendi Dominum Papam Innocentium, quum rediret à Concilio, vel aliter si potuisset, quum scivit prædicta eventa in Civitate Parmæ, venit cum suis sequacibus festinanter, & invenit sibi clausas Portas Civitatis; & castrametatus est juxta Civitatem per duas balestratas, affossando se circumquaque à latere de Capite Pontis. Quo etiam tempore Dominus Gregorius de Montelongo, qui erat Placentiæ pro Legato Ecclesiæ cum Domino Bernardo Rolandi Rubei, per montana, & cum mille militibus de melioribus Civitatis Mediolani, & cum CD. militibus de Placentia venit Parmam in auxilium Civitatis, & partis Ecclesiæ. Item eodem tempore in continenti Dominus Comes de Sancto Bonifacio cum militia Mantuæ venit in auxilium Civitatis Parmæ. Qui Mantuani magnam guerram facere incoeperunt, & fecerunt Cremonensibus, eundo per terram & aquam, comburendo & devastando omnia per Episcopatum Cremonæ usque ad Casalem-Majorem. Item similiter Dominus Marchio Estensis cum Ferrariensibus venit Parmam in auxilium Civitatis Parmæ & partis Ecclesiæ.

D Cui Domino Marchioni, sic stanti in Civitate Parmæ, accepta fuerunt duo Castra scilicet Est, & Calaon, per Dominum Ycelinum de Romano sive de Marca. Item similiter milites de Regio, qui erant extra pro parte Imperii, venerunt Parmam in succursum, ut & alii hinc inde multi & à multis partibus venerunt in succursum dictæ Civitatis Parmæ, & partis Ecclesiæ, & steterunt omnes, quousque fuit fossa ducta & murata pro defensione Civitatis. Et duæ Portæ quotidie armatæ stabant cum prædictis, & sine intervallo circæ & foveæ fiebant die noctuque, palancata, bitifreda, & alia necessaria ad defensionem, maximè à latere de Capite Pontis.

Et

Et erant Milites forenses, qui erant Parmæ, duo mille, & Milites Parmenses erant mille & ultra. Dominus verò Legatus præfatus semper remansit ad defensionem Civitatis. Et fuit obsessio talis, quòd nullus poterat exire de Civitate ab aliqua parte ultra dimidium milliare ad plus, sine maximo periculo haveris & personæ. Et non remansit aliquod Castrum ad mandata Communis, seu Villa, nisi Colurnium cum Civitate, & Ugolinus Domini Lanfranchi de Cornazano, & Alpefelle Domini Jacobi de Berzeto. Colurnium verò pro Commune Parmæ munitum fuit valde bene. Item eodem tempore Pars Imperii Mutinæ cepit & carceravit Cinquantinam Militum de Parma, qui pro Communi Parmæ tunc erant Mutinæ in eorum succursum, causâ colligendi blavas timore Bononienfium. Et ipso Milites omnes & omnes Scholares de Parma, qui tunc erant Mutinæ ad studendum cepit, & spoliavit omnibus equis, armis, libris, & rebus eorum. Deinde Milites, & Scholares, ligatos catenis ferreis manibus & pedibus, misit omnes in manibus dicti quondam Imperatoris. Et similiter pars Imperii de Rhegio idem fecit de omnibus militibus & peditibus de Parma, qui iverunt ad præcepta Imperatoris apud Cuvriachum, & de Cuvriacho usque ad Rhegium, & de Rhegio super Palatio Domini Episcopi. Qui tunc ibi fuerunt per Rheginos Imperiales capti, omnes numero LXXX. & plures fuerunt, & ligati transmissi ad dictum quondam Dominum Imperatorem; qui quidem fraudulenter à quibusdam Parmensibus decepti sunt, qui Domino Ugolino de Advocatis, qui tunc erat Potesta Mercatorum Civitatis Parmæ, cum omnibus mercatoribus Civitati Parmæ expressè promiserunt & juraverunt eos in Parmam reducere infra octo dies. Dicitur verò Dominus Imperator omnes eos in carceravit.

Item eodem tempore Milites de Parma sconficti fuerunt apud Fanum per Dominum Regem Henticum & Dominum Yzolinum de Romano. Et facta est fuga militum de Parma usque ad Monticulum, & de Monticulo usque ad Civitatem. Et de Parmensibus capti fuerunt LX. milites vel circa, & de forensibus fuerunt capti quamplures; mortui verò fuerunt XIV. quos omnes carceratos dicitur Dominus Rex duxit ad patrem Dominum Fridericum. & quos omnes ipse quondam Imperator crudeliter carceravit. Item dicto tempore sextarium frumenti valebat duobus solidis Imperialibus, & sextarium speltæ duodecim Imperialibus, & duodecim ova dabantur pro uno Imperiali. Item eodem tempore Dominus Blancardus de Blancardis quum esset pro Communi Parmæ Capitaneus Grondulæ, deceptus tradidit in manibus inimicorum, qui postea per manus eorum venit Parmam, & ad vocem Populi captus, & per prædictum Dominum Potestatem fuit decapitatus sententialiter in Platea Communis Parmæ. Item eodem tempore Dominus Albertus de Bono-Sgnoreto quum esset pro Communi Parmæ Capitaneus Belfortis, reddit ipsum in fortiam Domini Imperatoris, eo quòd Commune Parmæ noluit ipsum Dominum Albertum recipere apud Burgum Sancti Domnini ad standum cum banitis; quod quidem fuit valde blasmatum. Item eodem Anno Dominus Ubertus de Valosneria recuperavit & intravit Castrum Valosneriæ, & ipsum custodivit pro Communi; quod quidem utile magnum fuit pro Communi Parmæ. Et tunc Dominus Fridericus prædictus una die faciebat decapitari quatuor ex carceratis de Par-

Tom. IX.

A ma, scilicet duos milites, & duo Populares, & alia die duos, scilicet unum militem, & unum peditem, prope Civitatem per duas balestratas in Flazano de Religione veteri. Et nullus ex ipsis mortuis audebat aliquem portare in Civitate ex præcepto Domini Potestatis, & ex reformatione generalis Consilii, & Domini Legati; tamen per rebaldos portabantur ad domum Fontivivi, & ibi sepeliebantur, sicut Domino Abbati & Fratibus placebat. Et de Parma nullus sive Civis, sive forensis audebat mittere aliquem nuntium, servientem, vel mulierem ad carceres dicti Imperatoris, sive in castris ejus in pœna vitæ. Et super hoc stabant custodes ad Portas die noctuque. Similiter nullus audebat intrare Civitatem Parmæ, qui esset ex parte dicti Domini Friderici. Er multi fuerunt capti, qui veniebant privati in plaustris fœni, & palearum, & in vegetibus, aut in fondaceis. Et tormentati, confessi, combusti in glare Communis. Et multæ mulieres captæ, tormentatæ, & combustæ. Decapitati verò à prædicto Domino Friderico fuerunt numero X. vel XII. Carcerati verò prædicti omnes custodiebantur expensis Imperatoris solum per Apulienfes & Sarracenos, qui erant cum eo. Et quum omnes ducti forent prope Civitatem per duas balestratas, ut decapitarentur, Papienses, qui erant cum Imperatore, ab eo quæsierunt ex dono, quòd parceret omnibus aliis mortem; & quidem eis contulit multos. Et tunc carceratos habebat Dominus Imperator mille de Parma, tam de captis Mutinæ, & Rhegii, quàm Fani, & in aliis pluribus locis, Villis, & Castris. Et factâ gratiâ prædictâ ab Imperatore Papiensibus petentibus, potius Parmenses remanere vivos, quàm mortuos, quum mors illorum nihil valeret ad habendum Civitatem, nullus ex Parmensibus postea illa morte mortuus fuit; parentes namque eorum carceratorum de morte eorum gaudebant potius, quàm de vita. Papienses verò pro Communi Civitatis & districtus eorum juxta suum posse erant ibi cum Imperatore. Et etiam ibi erant cum ipso multæ aliæ Civitates & Episcopatus, & innumerabilis multitudo balestrariorum Sarracenorum tam equitum, quàm peditum. Et habebat ibi dictus Imperator decem millia militum cum innumerabili Populo diversarum Civitatum, & habebat custodes super Turrim de Horto, quæ est juxta Civitatem per duas balestratas. Carcerati verò sæpe & sæpius quamplurimi ex fœtore & terrore interficiebantur, & moriebantur in dictis carceribus. Et omni mane milites Domini Imperatoris veniebant ad glaream prope Religionem veterem, & stabant ibi sæpe serò expectantes, & custodientes Gualianas suas, quæ ibant quotidie per montana & planitiem usque ad Stratam Claudiam, & etiam usque Padum, comburentes & devastantes omnia quæ inveniebant, sed cum eis ducentes & asportantes cuppos, lateres, & alia ædificia domorum, ut suas domos de ipsis facerent in castris Domini Imperatoris juxta suum mandatum. Et alia die currebant usque Colurnium illud idem facientes; Et sic totum Episcopatum Parmæ in brevi destruxerunt & combusserunt.

Item eodem tempore fuit fames valida in Civitate Parmæ, ita quòd panis factus ex farina sementis lini comedebatur pro bono & optimo pane. Et fiebant turtæ in duabus crustis, quatuor, & quinque. Herbæ crudæ, radices, & fructus comedebantur ibi plenariè, & multi propter famem cum familiis eorum recedebant

Ggg 2

de

de Civitate, & ibant ad standum alibi. Item eo tempore Dominus Jacobus de Berzeto interfecit Dominum Andream de Borgarellis sub Palatio Communis, qui tunc erat Notarius Massarii Communis; propter quod Dominus Ugo de Adighenis cum Populo magno cucurrit ad domum dicti Domini Jacobi, & eum diruit, & expositavit in totum. Et tunc pro bono statu, & timore Imperatoris, ordinatum fuit, quod nullus de parte Ecclesie loqueretur cum dicto Domino Jacobo, immo facerent ei vivam guerram ubique terrarum. Et omnes, qui venerant de Placentia una cum Potestate & Domino Marchione Estense, Domino Comite de Sancto Bonifacio Reginis, atque toto Consilio generali, juraverunt, & firmaverunt, ipsum & suos heredes pro posse destruere. Unde bannitus cum suis filii & familiis extra Civitatem fugit. Et in pleno Consilio firmaverunt, quod heredes dicti Domini Andree haberent officium Notarie Potestatis hinc ad XX. Annos, & quod possint illud fieri facere per interpositam personam, secundum voluntatem eorum & amicorum suorum, donec ipsum per se facere possent, & scirent. De dicto rumore dictus Dominus Fridericus Imperator nihil scivit, nec scire potuit propter optimam custodiam, quae fiebat ad Portas, & maxime in Capite Pontis. Erant autem duae Portae Civitatis clausae versus partem illius ab adventu Domini Legati, & pontes etiam glareae optime custodiebantur, quapropter Imperator ea nescivit. Item eodem tempore Fridericus quondam Imperator retro cum suis aliquantulum se faciens, aedificavit Civitatem nomine Victoriam, & construxit Burgos, & domus muratas & cuppatas, faciens ibi circumquaque foveas magnas valde & palancata, bitifredos, & betreschas, & pontes levatores, & molendina ponens ibi in Canale de Navilio, qui erat consuetus venire ad Civitatem, & alia multa pro defensione dictae Civitatis suae. Et longitudo dictae Civitatis fuit a Strata Claudia usque ad Stratam de Fragnano, & erat prope Civitatem Parmae per quatuor balustratas, & habebant ibi Cremonenses Carrociium suum. Item eo tempore Dominus Octavianus Cardinalis de mandato Domini Papae cum magno exercitu, scilicet cum Mediolanensibus, Brixiensibus, Mantuanis, Ferrariensibus, & Venetianis venit super Tajatam, habens Navilium valde magnum. Ab alia vero parte Civitatis erat Rex Henricus cum Yzolino de Romano. Et duravit dictus exercitus per duos menses & plus. Item eo tempore domus & turre illorum de parte Imperii de Parma quotidie destruebantur, & de trabibus, casellis, & lateribus eorum fiebant munitiones Civitatis, ubi expediebat. Et molendina de brachii & equis, propter defectum aquarum & canalium, facta fuerunt per Civitatem, & pali spezzati, & strinati per omnes vicinias, contestas, & palancata. Item eodem tempore Mantuani & Ferrarienses venerunt per Padum, & duxerunt Parmam in magna quantitate frumentum, speltam, melicam, hordeum, salem, & alia victualia, quae deficiebant multum in Civitate. Item eo tempore Dominus Imperator quondam, uno mane in aurora Sabbati furtive venit ad Portam de Ulmo, & catenam projectam, cum grassis ferreis ad palancatum, de ipso destruxit tres perticas & plus. Quo rumore audito omnes cucurrerunt, & maxime Dominus Comes de Sancto Bonifacio, qui custodiebat illa nocte. Quare Imperiales nihil lucrati fuerunt; nam plurimi ex ipsis mortui fuerunt per balestrarios, qui erant super

A Portam de Ulmo. Item & tempore Rex Henricus cum militia valde magna & certa quantitate peditum ivit in obsidione Colurnii. Et sic stando, Parmenses una nocte privatim fecerunt unam Clusam in flumine Parmae, & totam aquam derivaverunt per fossata in albergarias, & exercitum dicti Regis. Unde propter cursus aquae abundantiam dictus Rex cum suis dimittens ibi plaustra & multa alia, summo mane subito aufugit, & discessit ab obsidione praedicta. Item eodem tempore magna mortalitas fuit in Civitate Parmae, ita quod saepe & saepius quatuor & plures sepeliebantur ad unam Ecclesiam. Dominus vero Papa Innocentius a principio usque ad finem vitae suae fecit omnia bona quaecumque potuit pro defensione Civitatis Parmae, & fuerunt bona & auxilia infinita & inestimabilia. Similiter Dominus Albertus de Flisco de domo dicti Domini Papae Comes Lavaniae multa fecit pro defensione Civitatis Parmae, mittens suis expensis multos balestrarios, & fieri faciens multos muros ad Civitatem. Nam & ipse suis expensis fecit fieri murum, qui est ad Pontem Galeriae de Domo Fratrum Praedicatorum usque ad Portam Sancti Bernabei, cum turrifino, quod est ibi prope dictam Portam. Item eodem Anno Dominus Lantgravius electus in Regem Romanorum diem clausit extremum.

In MCCXLVIII. Dominus Philippus Vicedominus de Placentia fuit Potestas Parmae. Et eo tempore Militia Parmae fuit sconficta apud Colliculum per Parmenses extrinsecos; sed quidam per Dei gratiam evaserunt. In qua sconficta Dominus Bernardus Rolandi Rubei fuit captus & mortuus ab ipsis extrinsecis. Et ipsa die pro morte ipsius fuerunt mortui quatuor ex majoribus partis Imperii, qui erant in carceribus Communis Parmae. Propter quod dictus Imperator quatuordecim ex carceratis Parmae, quos habebat, misit in Apuliam in carceribus. Item eodem tempore quadam die Sabbati Parmenses equitaverunt apud Fossam, quae est inter Hentiam & Parmam, & hoc quia Mantuani venerant cum navigio magno valde, & cum septem navibus incastellatis ibidem ad prohibendum Cremonenses facere quemdam Pontem, quem inceperant. Qui Mantuani contra voluntatem Cremonensium transierunt, & quum transissent, stando ibi per spatium modici temporis, omnes recesserunt, dimissis ibi septem navibus incastellatis, nullo rumore ibi facto, & nescita causa quare. Sed dictum fuit, prodicionem factam, vel hoc divino iudicio processisse. Et tunc Cremonenses expleverunt Pontem praedictum, faciendo ibi fortilitias, & quae voluerunt, ita quod nullus poterat venire a Mantua versus Parmam. Item eo tempore Dominus Fridericus praedictus venit ad Pontem superiorem fluminis Parmae, clamando *Johannes, Johannes*. Quo rumore audito omnes indifferenter masculi & foeminae cucurrerunt ad defensionem dicti Pontis, & viriliter defenderunt eum; quare is insalutato hospite reversus fuit ad Civitatem suam. Et tunc propterea catenae ferreae fuerunt positae pro Comuni ad Pontem superiorem & inferiorem ad majorem defensionem eorum. Item eodem Anno die Marti XIII. intrantis mensis Februarii, magna multitudo militum & peditum erant apud Colurnum propter timorem, & occasione Regis Henrici. Et alii, qui erant domi, omnes indifferenter invocato Jesu Christi nomine, armis verae poenitentiae praemuniti exiverunt, & iverunt ad Civitatem Victoriae praedictam, & eam per vim ceperunt, destruxerunt, & combus-

775
 bufferunt. Et dictus Imperator cum Cremonensibus & aliis suis secum sequacibus expulsus fuit. & exspoliatus de omnibus suis rebus. De Cremonensibus & aliis, qui ibi erant cum jam dicto Imperatore, capta fuerunt ultra tria milia. Numerus verò mortuorum fuit innumerabilis. Et Carrociū Cremonensium ibi per Parmenses habitum fuit & ductum & gubernatum in Baptistorio Parmæ. Et multa & inestimabilia bona, res, & divitiæ, & ornamenta tam auri, quam argenti, & destrariorum infinitorum habita ibi fuerunt, & Corona etiam Oloferni aurea cum gemmis pretiosis ibidem habita fuit per quemdam Parmensem nomine Curtopasum, quæ venit in Commune Parmæ. Et duravit fuga Imperatoris & suorum, qui evaserunt solum cum personis, usque ad Burgum Sancti Domnini, & de Burgo Sancti Domnini usque Cremonam sine aliqua mora. Et Potestas Parmæ, & Dominus Legatus, & Milites Parmenses persequuti fuerunt eo usque ad flumen Taronis; & multi ex Parmensibus transierunt dictum flumen per duo millia & ultra, & multos ex fugientibus ceperunt, & Parmam in carceribus duxerunt. Et tunc Civitas Parmæ non solum suos recuperavit captivos, sed etiam omnes, qui erant de parte Ecclesiæ per totam Italiam, & illos, qui fuerunt missi in Apuliam. In quo conflictu Marchio Lancea fuit captus, cujus viscera lethaliter fuerunt prostrata. Judex Thadæus de Suasa in captura prædicta remansit semivivus cum manibus amputatis. Item eodem Millefimo Dominus Guilielmus de Gholonga electus est in Regem Alamanniæ, & in futurum Imperatorem.

In MCCXLIX. Dominus Raynerius de Valbona de Faventia fuit Potestas Parmæ. Et eo anno fuit factus exercitus generalis per Commune Parmæ cum hominibus de Mantua apud Brixillum causâ ducendi Parmam bladum, & falem, & alia victualia. Et Castrum Brixilli fuit ædificatum & expletum. Et tunc Civitas Parmæ munita fuit à prædictis frumento, fale, & aliis victualibus. Item eodem anno dictus Imperator quondam cum maxima militia reversus fuit in loco Civitatis Victoræ, & ibi fecit magnum conflictum, & postea recessit. De quo reditu Parmenses multum timuerunt, credentes iptum velle reædificare dictam Civitatem. Et post modicum temporis ivit in Apuliam in suo malo nomine. Deo gratias; amen. Item eodem Anno Rex Henricus filius Imperatoris prædicti fuit captus per Bononenses & suos sequaces & ductus in carceribus Bononiæ, ubi stetit per XXII. annos & plures, & in ipsis carceribus diem clausit extremum. Et eodem anno Parmenses equitaverunt & combusserunt Burgos Civitatis Regii. Item eo anno Rex Franciæ Crucifignatus transivit mare in subsidium Terræ Sanctæ, & tunc recuperavit Damiatam.

In MCCL. Dominus Castellanus Domini Hostiæ de Bononia fuit Potestas Parmæ. Et illo anno Bononenses cum suo exercitu generali conduxerunt blavam, quam emerant mercatores de Parma, per planiciem prope Cuvriachum; & hoc malo velle Mutinensium, & Rheginorum, & aliorum inimicorum Communis Parmæ. Et ibi erant Parmenses cum suo exercitu generali expectantes dictam blavam; qui ambo exercitus simul se conjungentes cum vexillis & tubis cœperunt clamare *Pax, Pax*. Item eodem anno Parmenses fuerunt sconficti juxta Civitatem per Cremonenses & Parmenses extrinsecos partis Imperii, qui erant numero tria milia inter milites

776
 & pedites. Et multi ex Parmensibus necati fuerunt in foveis Civitatis. Et fuerunt Parmenses ducti captivi in Cremonam numero MDLXXV. mortui verò innumerabiles. Et Carrociū Parmensium nomine Blancardum, quod Parmenses secum duxerant, acceptum fuit per Cremonenses, & ductum Cremonam. Et prædicta fuerunt die Jovis XVIII. intrantis Augusti. Unde vocatus fuit postea in Parma dies ille ad memoriam *La mala Zobia*. Item tertia die adveniente Parmenses equitaverunt ad Castrum Mozau, ubi erat Dominus Alverius de Palude in obsedio, & audito a Parmensibus, quod Mintuani veniebant in succursum Civitatis Parmæ, festinanter cucurrerunt ad dictum Castrum. Et dictum Dominum Alverium cum suis sequacibus confixerunt, & eum de suis ceperunt, quos omnes captivos Parmam duxerunt in carceribus & XX. & plures interfecerunt. Item eodem anno Dominus Fridericus quondam Imperator prædictus existens Apuliæ obiit, & quidam dicebant de quodam fluxu ventris, & quidam quod Rex Manfredus ejus filius eum de quodam veneno mortifero tossicavit. Item eodem anno fuit focus de Sancto Bernabeo ita maximus, quod tota Contrata & vicinia prædicta, excepto Ecclesia & tota vicinia Sanctæ Trinitatis præter Ecclesiam, combusta fuit, & Burgum de Navilio usque ad Pontem de Bononia, qui ponitur etiam combustus fuit, & fuerunt domus arse numero CCCLXXIII. Item eodem anno Mediolanenses unâ cum Placentinis conduxerunt Parmam blavam, quam emerant Mercatores Communis Parmæ in partibus suis. Et hoc malo velle inimicorum.

In MCCLI. Dominus Manuellus Maji de Brixia fuit Potestas Parmæ. Et illo anno Castrum Brixilli captum fuit per Cremonenses; & Capitani & custodes & alii, qui ibi erant, capti fuerunt, & ducti Cremonam in carceribus.

In MCCLII. Dominus Raynerius de Calbulo de Faventia fuit Potestas Parmæ. Quo anno factus fuit exercitus generalis per Commune Parmæ apud Medexanum; Et in ipso exercitu fuit Dominus Gregorius de Montelongo Ecclesiæ Legatus, & Vicarius Domini Regis Guilielmi, & Militia Placentiæ. Et Dominus Ubertus Pelavicinus cum Cremonensibus & Parmensibus extrinsecis venit ibi in auxilio Castrum Medexani. Et tunc flumen Taronis propter pluvias crevit ita quod nullo modo poterat vadari; de quo quia Parmenses non erant nisi duæ portæ, timuerunt. Et sic stando ibi, adversarii confusi de ipso loco fugerunt, quibus videntibus Parmenses dictum Castrum per concordiam habuerunt. Item eo anno fuit obsessum Castrum Berteti à Parmensibus, in quo Castro erant banniti de Parma. Et dictum Castrum venit ad mandata Communis per concordiam; & dicti banniti afflati cum armis & rebus suis, quas portare potuerunt, exiverunt, & iverunt ad Burgum Sancti Domnini. Et eodem anno Castrum Miarum venit ad mandata Communis Parmæ, & Dominus Guido de Brixia fuit Capitaneus dicti Castrum.

In MCCLIII. Dominus Henricus de Motio de Mediolano fuit Potestas Parmæ. Et eo anno stando per modicum tempus in dicto regimine, rumor fuit in Civitate Parmæ inter partem Ecclesiæ occasione pacem faciendi cum Uberto Pelavicino & cum Parmensibus & Cremonensibus. Quæ pax ad dictum rumorem facta fuit inter prædictos. Et Dominus Ghibertus de Gente de Parma, qui fuit auctor dicti rumoris, factus fuit

fuit Potestas Parmæ, & Mercadantiæ usque ad sex annos. Et prædictus Dominus Henricus licentiatuſ fuit, & soluto sibi integrè de salario suo recessit. Item eodem tempore facta dicta pace & completa, ut supra dictum est, Castrum Brixilli, quod à Cremonensibus tenebatur, restitutum est Communi Parmæ, & banniti omnes undique absoluti, & carcerati omnes, qui erant Cremonæ, & Burgi Sancti Domini, de Parma, & Parmenses undique sunt relaxati, & fuerunt dicti carcerati, qui reversi fuerunt Parmam de Cremona, & Burgo, CCCXVIII. omnes alii verò mortui extiterant in dictis carceribus propter gravia tormenta & importabilia eis facta. Nam quotidie ponebantur ad cavallettos, & ad dexteras in modum Crucis pendentibus, & victualibus eis sæpius denegatis, & propter foetorem mortuorum, qui mortui de carceribus non extrahebantur nisi prius per vivos remanentes solveretur taxa eorum eis imposita, & panis eis non dabatur. Et sæpe vivi abscondebant panem & alia victualia in corporibus mortuorum, ne guardæ eorum sævissimi invenirent illa, quando carceres ferrabant. Et vocabantur dicti carceres, in quibus erant illi de parte Ecclesiæ, *Infernus*, & verè erant. Mortuis verò dabatur Padus pro sepulchro. Salarium verò primum dicti Potestatis fuit Librarum quingentarum quinque millium Imperialium. Postea verò fuit electus Potestas hinc ad decem Annos Potestas Populi & Mercadantiæ. Item eodem Anno Dominus Albertus de Sancto Vitale Electus Parmensis obiit in pace.

In MCCLIV. Dominus Ghibertus de Gente prædictus erat & fuit Potestas Parmæ. Et eodem anno die X. intrantis Junii, prædictus Dominus Ghibertus & ejus hæredes, fuit electus Potestas Parmæ usque ad decem annos. Et die Dominico XII. exeunte Junio deputatum sibi fuit salarium pro anno duo millia Librarum Imperialium. Et erat Potestas Communis & Populi & Mercadantiæ. Et pars Ecclesiæ timebat de eo ad mortem, & non audebant loqui simul ultra duo vel tres. Et habuit totam Civitatem & Episcopatum in suo dominio & potestate. Item eodem Anno, die X. intrantis Decembris apud Neapolim obiit Dominus Innocentius Papa IV., qui in articulo mortis existens, sæpe & pluries dicebat: *Domine, Domine, propter iniquitatem corripuisti hominem*. Et eodem Anno Dominus Alexander Papa IV. electus est in Papam.

In MCCLV. Dominus Ghibertus prædictus de Gente existens Potestas Parmæ. Quo Anno Rex Conradus filius Imperatoris obiit.

In MCCLVII. Dominus Ghibertus de Gente prædictus existens Potestas Parmæ fuit. Quo Anno Dominus Ubertus Pelavicus cœpit habere dominium Papiæ, & secundò Placentiæ. Et in isto Anno mortuus est in prælio Rex Guilielmus. Et tunc fuit divisio inter Electores de electione Imperatoris; nam quidam elegerunt Comitem Richardum fratrem Regis Angliæ, & quemdam Regem Castellæ. Sed Dominus Papa nullum ex ipsis noluit confirmare.

In MCCLVIII. Dominus Ghibertus de Gente prædictus existens Potestas Parmæ fuit. Quo tempore per totam Italiam fuit carum tempus; nam sextarium frumenti vendebatur octo solidos Imperiales, & omni die Sabbati claudebatur Platea Communis, & nullus audebat emere ultra unam minam, vel unum starium frumenti sub maxima pœna: super quibus erant in Platea Communis, & per totam Civitatem custodes

A deputati. Et Communia Villarum Episcopatus Parmæ cogebantur per Commune Parmæ accedere ad Civitatem quæcumque habebant ad vendendum in Platea Communis. Et erat regimen Potestatis, quòd si aliquis interfici batur ab aliquo, qui esset notus vel propinquus dicti Potestatis de parte Imperii, contra malefactorem nihil inveniebatur; sed quædam inquisitiones simulatè fiebant contra eum.

In MCCLIX. Dominus Ghibertus de Gente prædictus existens Potestas Parmæ fuit. Eo tempore Civitas Brixie capta à Domino Yzolino de Romano, & à Domino Uberto Pelavicino per fortiam & per tradimentum, ut dicebatur, & suo tempore mutavit bis monetam. Eodem anno contentio orta fuit inter Dominum Yzolinum de Romano & Dominum Ubertum Pelavicinum, ita quòd præliati fuerunt inter se, in quo prælio dictus Dominus Yzolinus per dictum Dominum Ubertum captus fuit, & in vinculis dicti Domini Uberti ductus & detentus vulneratus. Ex quibus vulneribus verè, ut dicebatur, post quatuor vel sex dies sine pœnitentia mortuus est, & sepultus in Soncino districtu Cremonæ. Item eodem Anno Porta de Sancto Michaële de Arcu & Porta Sanctæ Crucis factæ fuerunt de lapidibus & quadrellis. Item eodem Anno dictus Dominus Ghibertus de Gente, qui extiterat Potestas Parmæ per sex Annos & sex menses, depositus & remotus fuit à Potestaria dictæ Civitatis Parmæ de concordia duarum partium ex tractatu Domini Uberti Pelavicini, quia dictus Ghibertus noluit dicto Domino Uberto dare dominium, vel bailiam Civitatis Parmæ.

In MCCLX. Dominus Henghirame Franzelata de Pistorio fuit Potestas Parmæ. Et ipso Anno Porta de Sancto Bernabeo facta fuit. Item eodem Anno captus fuit, & terribili morte mortuus fuit Dominus Albricus de Romano unà cum uxore & sex filiis & duabus filiabus. Item eodem anno fuit scovaimentum magnum pro amore Dei in Parma, & in Rhegio, & Mutina, & alibi etiam per Lombardiam; & paces inter homines habentes guerras factæ sunt. Et illi de Rhegio & de Mutina venerunt Parmam ad se verberandum cum corrigiis & scopis, cum illis de Parma amore Dei, & in remissionem peccatorum. Et banniti de Parma absoluti occasione dictarum pacium. Et omnes Parmenses tam magni quàm parvi, cum Consulibus & vexillis Viciniarum, ibant per Civitatem se verberando, existentes omnes nudi à bragherio in sursum & excalceati. Et dictus Dominus Potestas se verberavit. Dominus verò Ubertus Pelavicinus & Cremonenses cum suis refutaverunt dictum scovaimentum & paces, & quia noluerunt benedictionem, elongabitur ab eis. Item eodem Anno discordia magna fuit inter Regem Hungariæ & Regem Bohemiæ. Item eodem Anno Florentini ultra septuaginta millia bellatorum fuerunt sconficti à Senensibus, & suis fautoribus, ex quibus Florentini capti fuerunt ultra septem millia, & mortui ultra decem millia.

In MCCLXI. Dominus Jacobus Buticella de Papia fuit Potestas Parmæ. Et eodem Anno facta fuit Porta de Sancto Francisco.

In MCCLXII. Dominus Albertus de Turri-zella de Papia fuit Potestas Parmæ. Et eodem Anno facta fuit Porta de Moneta cum domibus juxta illam Portam.

In MCCLXIII. Dominus Ugo de Savignano de Mutina fuit Potestas Parmæ. Eodem Anno discordia magna fuit in Civitate Parmæ inter partes Ecclesiæ & Imperii, de recipiendo Do-

mi-

minum Ubertum Pelavicinum in Parma, vel non. Et tandem ad concordiam & compositionem venerunt, quia Parmenses juraverunt & promiserunt, dictum Dominum Ubertum & ejus hæredes perpetuò à dextris & à sinistris adjuvare & manuteneere, & dare ei omni Anno mille libras Imperiales, scilicet medietatem ad Nativitatem Domini, & aliam medietatem ad Sanctum Petrum. Et dictus Dominus Ubertus juravit & promisit non venire Parmam absque consensu & voluntate Parmensium. Et quos denarios dictus Dominus Ubertus non habebat, sed amici ejus de Parma sub prætextu dicti Domini Uberti illos habebant & recipiebant, & inter se dividebant; quod in rossicum pluribus redundavit. Et tunc Civitas & Diocesis interdicta fuit. Item eodem Anno facta fuit domus seu Carcer Communis, quæ dicta fuit Camusina, super casamento quondam Domini Jacobi de Berzeto, in quo carcere coercerentur latrones pessimi & alii malefactores.

In MCCLXIV. Dominus Manfredus de Piis de Mutina, qui Camixanus dicitur, fuit Potestas Parmæ. Et illo Anno obiit Dominus Urbanus Papa IV. de mense Septembris. Et eodem Anno apparuit in cælo una Stella longa habens caudam longam per unam vel duas perticas, quæ videbatur quasi fumus. Item eodem Anno die Dominico intrante Decembri, Guelphi de Florentia & pars Ecclesiæ de Mutina expulerunt de Mutina partem Imperii. Et Marchio Estensis, & Comes de Sancto Bonifacio cum Ferrariensibus & Mantuanis Mutinam in auxilium partis Ecclesiæ intraverunt. Quorum occasione partes Civitatis Parmæ per totam hebdomadam steterunt armatæ, & quatuor utriusque partis electi fuerunt de melioribus Civitatis, qui viderent & examinarent de bono statu Civitatis. Qui superscripti stabant de die & de nocte super Palatium Communis. Die autem Jovis circa horam Nonam pugnaverunt partes inter se apud Sanctum Tiburtium, & apud domos Baldichinorum. Et tunc Farisei fuerunt derobati à parte Imperii: Et Dominus Jacobus Grossus Canonicus Parmensis cum multis militibus & peditibus ibant per Civitatem cum Crucibus Ecclesiarum cridando Pacem. Et Dominus Baldichinus, qui erat Capitaneus partis Imperii die Veneris sequenti circa Vesperas, & fuit III. exeunte Decembri, veniente die Sabbati, cum suis cepit expugnare in capite Pontis contra partem Ecclesiæ, & ad domos Rubeorum maximè. Et tunc fuit sturium ubique per totam Civitatem quasi per totam noctem in Porta Nova, & ad Voltam Oldecionorum, & ad domos Baldichinorum. Et combustæ fuerunt domus eorum, & tota pars Imperii conclusa fuit in Palatio Communis & subter, cum tabulis Cambiatorum, & ibi se custodiebant pulsando campanas Communis tota nocte. Et tandem pars Ecclesiæ obtinuit. Et de voluntate partium Dominus Ghibertus de Gente, & Dominus Jacobus Tabernerius de Parma, pro bono pacis facti fuerunt Potestates Parmæ. Et prædictus Dominus Manfredus de Piis Potestas Parmæ, & etiam Dominus Mathæus de Gorzano de Mutina electus & futurus Potestas Parmæ, fuerunt licentiati, & eis integraliter solum fuit de salariis eorum. Item eodem tempore fuit quidam canis in Burgo Sancti Johannis in Civitate Parmæ in domo illorum de Nauli, qui omni mane sicut audiebat cridare mortuos, in continenti incipiebat latrare, & vellent aut mollent illi de domo, oportebat quòd ostium ei aperiretur, & in continenti ibat

ad domum defuncti, & intrabat domum, & egrediebatur sæpe & sæpius, & expellebat omnia alia animalia de tota Contrata defuncti, & stabat ibi quasi per totam diem, intrando & exeundo domum. Et quum defunctus porrabatur ad Ecclesiam, ibat sub barra. Et hoc duravit per decem Annos continuos. Et multum omnes mirabantur. Et nullus audebat ei dicere vel facere malum. Et nominabatur ab omnibus *Canis Mortuorum*.

In MCCLXV. Dominus Ghibertus de Gente & Dominus Jacobus Tavernerius ambo de Parma, fuerunt Potestates Parmæ. Et ipso Anno & tempore factum fuit sacramentum per partes de Parma super Altare Sanctæ Mariæ Majoris Ecclesiæ Parmensis, de dicta pace manuteneda. Et isto Anno conflictus factus fuit inter Marchionem Montisferrati, & Ubertum de Scipiono nepotem Domini Uberti Pelavicini in Alexandria apud Nizzam, & capti fuerunt de illis dicti Domini Uberti de Scipiono quingenti equites. Item eodem Anno & tempore Dominus Carolus Comes Provinciæ electus per Ecclesiam in Regem Sicilia, cum sua gente ivit per mare Roman, & ibi investitus fuit de Corra. Item eodem tempore de mense Novembri multi milites & pedites & balestrarii de Francia & de ultramontanis partibus venerunt in Lombardiam, causâ cundi ad dictum Dominum Regem Carolum. Et ipsis congregatis cum Mediolanensibus & Pergamensibus, causâ faciendi transitum eorum per Lombardiam, Dominus Ubertus Pelavicinus cum Cremonensibus, & Dominus Boxius de Dovaria cum omnibus suis sequacibus & amicis, quos in illis partibus habere potuerunt, dimissa Civitate Brixie munita per eos, venerunt apud Soncinum causâ prohibendi transitum prædictorum. Qui Francisci viriliter transierunt contra voluntatem prædictorum prohibere volentium. Et transierunt omnes prædicti Francisci apud Portas Brixie, & sagittaverunt in Civitatem, & plures vulneraverunt. Et erant bene dicti Francisci sexaginta millia. Et hoc fuit die Mercurii IX. intrantis Decembris. Et si habuissent victualia, per vim cepissent Brixiam. Et ceperunt Palazolium per vim die Martis XV. intrante Decembri. Et venerunt ad Montem-Clarum, quod ceperunt, & Carpolam, & multa alia Castra, quæ omnia diviserunt. Et ibi erant castrametati in exercitu Dominus Comes de Sancto Bonifacio, & Marchio Estensis cum Mantuanis & Ferrariensibus, qui illuc venerant in eorum & dicti Regis auxilium. Et ibi ceperunt CCCC. cavalcatores & M. pedites ex illis Domini Uberti Pelavicini, & suorum de Cremona, & de aliunde. Quo facto Dominus Ubertus Pelavicinus & sui ad propria sunt reversi.

In MCCLXVI. Dominus Nicolaus de Bacileis pro parte Ecclesiæ & Dominus Andalò Andalò pro parte Imperii, ambo de Bononia fuerunt Potestates Parmæ. Et illo Anno Dominus Rex Carolus cum tota militia cepit ire versus Apuliam, & cepit Pontem de Ceperano. Et ivit de mense Februarii ad Sanctum Germanum, & eum cepit per vim, & multos Sarracenos de illis Manfredi Principis Tarentini, qui dicebatur Rex Apuliæ, cepit, & multa alia Castra & loca iverunt ad mandata dicti Domini Regis Caroli. Item eodem Anno quum ipse Dominus Rex Carolus audivisset, quòd dictus Dominus Manfredus cum octomillibus militibus ivisset de Capua Beneventum, ipse Dominus Rex Carolus ivit ad dictum locum equitando per XL. millia, trans-

transcundo montes & flumina, ita quod nimis fatigati erant. Et erat tunc dies Veneris XXVI. intrante Februario. Et tunc dictus Rex Carolus cum suis pugnavit cum dicto Rege Manfredo. In quo proelio dictus Rex Carolus obtinuit. Et dictus Rex Manfredus interfectus fuit cum suis, exceptis iis, qui per fugam evaserunt. Et ex illis dicti Regis Manfredi Comes Jordanus & multi alii Baroni capti fuerunt. Et Sarraceni de Nuceria venerunt ad mandata dicti Regis Caroli, quam quidem in quatuor partes divisit. Et die V. intrante Martio Comes Camerlengus dedit dicto Regi Carolo quatuor Coronas aureas, inter quas erat una quondam Domini Friderici Imperatoris, quæ inestimabilis erat. Et qui Rex Carolus abstulit illis de Nuceria equos & arma. Item eodem Anno in die Paschatis Resurrectionis Domini, qui tunc fuit IV. exeunte Martio, partes de Parma fuerunt ad arma, & pars Ecclesie obtinuit, & pars Imperii conficta & expulsa fuit per totam Civitatem; & scuta & arma partis Imperii, quæ erant facta ad alonum, arsa & destructa fuerunt. Et dictus rumor fuit elevatus in capite Pontis ad domum Contisæ à quibusdam de parte Domini Uberti Pelavicini in Vicinia Sancti Gervasii. Et fugerunt prædicti de parte Imperii per andronas; & nullus eorum audebat apparere. Et Volta de Guasconcinis, & Volta de Oldezonibus de Porta Nova combustæ fuerunt per illos de parte Ecclesie. Et tunc ascendit ignis in summitate Turris Rogleriorum in Carrubio in aidio Corvorum; de quo timuit pars Ecclesie, ne esset signum inimicorum. Die sequenti multi de parte dicti Uberti Pelavicini confinati fuerunt; & alia die sequenti redierunt, & habebant dicti de parte Domini Uberti Pelavicini arma ad alonos, qui dicta arma raspaverunt, qui non fuerant ad rumorem timore partis Ecclesie. Et illi de parte Ecclesie habebant arma ad Et duravit dicta robaria per tres dies. Die verò Dominico sequenti, quidam de parte dicti Domini Uberti Pelavicini intraverunt Burgum Sancti Domnini. Die verò Jovis VIII. intrantis Aprilis, prædicti Potestates ambo reversi sunt ad propria, eo quod eis fuit prohibitum facere inquisitionem & rogitum de prædictis robaria & rumore. Propter quod die Martis VI. intrante Majo, Dominus Johannes de Norengis cum aliis Anzianis Populi Parmæ, & aliis suis sociis, scilicet cum Potestatibus Beccariorum & Calzolariorum, & Domino Johanne Trocario, Advocatis Mercatorum, & Domino Baldo de Froa tunc Capitaneo Crusatorum, cum quatuor Consulibus Justitiæ, habuerunt regimen suum Parmæ, & rexerunt usque ad adventum sequentis Potestatis, qui venit Parmam die Sabbati de mense Maji. Dominus Albricus de Soardis de Pergamo fuit Potestas Parmæ dicto Anno subsequenti à prædictis electus usque ad Annum novum proximè venturum, ad exitum cujus per tres menses Dominus Jacobus de Porta fuit factus Capitaneus Populi. Et eo Anno tempore dicti Domini Albrici, die Lunæ I. mensis Augusti, pars Imperii intravit Colurnium, & Guardas, quæ ibi erant pro parte Ecclesie, ceperunt. Et die Mercurii proximè sequenti III. Augusti, dictus Dominus Potestas & Milites & Populus duarum Portarum cum certis militibus de Rhegio equitaverunt ad ipsum Castrum Colurnii, & ipsum expugnaverunt à duabus partibus, & ipsum per fortiam ceperunt, & omnes quos ibi invenerunt, Parmam captivos duxerunt, & multos occiderunt, & totum Colurnium com-

bufferunt, & quosdam de illis, qui prodiderant locum eis, per gulam suspenderunt, & quibusdam capita amputaverunt. Militia verò de Mutina tunc remansit ad custodiam Civitatis Parmæ, quia fessi ea die venerant Parmam à Mutina. Item eodem Anno & tempore fuit exercitus Parmensis ad Castrum de Monte Dalerio, sed propter maximum frigus & nivem & arduum tempus non bono modo recesserunt. Item eodem tempore multi de parte Domini Uberti Pelavicini, & de parte Imperii fuerunt sconfitti per illos de parte Ecclesie de Parma apud Viarolum, & ducti Parmam in carceribus. Eodem anno capta fuit domus Domine Ægidiolæ de Sancto Secundo; & Castrum Soragnæ, & Castrum de Nuceto. & multa alia bona facta fuerunt per partem Ecclesie de Parma tempore dicti Domini Albrici Potestatis Parmæ. Nam victoriosus homo fuit ipse Potestas. Item eo anno Dominus Ubertus Pelavicinus Dominus & Potestas Cremonæ fuit expulsus de ipso dominio per Dominum Boxium de Dovaria, & ivit Burgum Sancti Domnini.

In MCCLXVII. Dominus Albertus de Fontana de Placentia fuit Potestas Parmæ. Et ipso anno Parmenses iverunt in obsidione ad Burgum Sancti Domnini, & se posuerunt à latere superiori cum manganis & trabuchis. Item eodem anno Castrum Barghoni, & Castrum Tablani venerunt ad mandata Communitatis Parmæ, & Castrum de Alpefelle, & multa alia Castra devastata fuerunt in totum. Item eodem anno Dominus Aldigherius de Lasenata fuit tertius Capitaneus Populi Parmæ per sex menses. Item eodem tempore stando Parmenses in dicto absedio Burgi Sancti Domnini cum Mutinensibus & Rheginis aliquibus, auditum fuit quod Dominus Boxius de Dovaria, qui exierat de Cremona cum multis aliis, & volebat venire Cremonam, & intrare per fortiam, & exinde expellere Legatum, qui ibi erat pro Ecclesia Romana, & qui fecerat fieri pacem inter Cremonenses intrinsecos & extrinsecos, & reddiderat Capeletos in Cremonam, & Infutos de Placentia eodem Anno: Potestas Parmæ & milites omnes, dimisso Populo, cum militibus Mutinensibus & Rhegini rediere Parmam à dicto absedio, & eis associatis usque citra flumen Taronis equitaverunt Cremonam incontinenti, & festinanter quamcitiùs potuerunt. Et omnes de parte Domini Boxii de Dovaria expulerunt, & domos eorum funditus diruerunt. Cremonenses verò firmaverunt exercitum ad Rocham dicti Domini Boxii, quam habebat apud Olium, cum tallia militum de Parma. Item eodem Anno Dominus Andreas de Marano Civis Parmæ fuit quartus Capitaneus Populi Parmæ. Item eodem Anno Castrum de Monte-Palerio per vim captum fuit à Parmensibus, & funditus devastatum, & omnes, qui ibi inventi fuerunt in ipso Castro, ad arbores per gulam appensi fuerunt, exceptis tribus Nobilibus, quibus amputatum fuit scilicet caput. Item eodem Anno habitatores de Medexano, quasi omnes capti fuerunt ab extrinsecis Parmæ; & hoc ita evenit eis. Nam extrinseci diviserunt se in duas partes, una quarum habebat arma & insignia Communis Parmæ, & alia habebat insignia inimicorum. Et incœperunt inter se proeliari apud Medexanum per duas balestratas. Et una pars, scilicet illa, quæ habebat insignia inimicorum, cœpit fugere & se rumpe-re & dimittere equos & arma. Videntes autem prædicta dicti de Medexano, contra voluntatem Capitanei eorum, causâ lucrandi de equis & armis,

armis, exiverunt ad eos. Qui inimici incontinenti ceperunt omnes eos, & duxerunt ad Burgum Sancti Domnini in carceribus. Item eodem Anno Castrum de Parola Domini Uberti Pelavicini per vim captum & devastatum in totum, & arsum; & omnes qui fuerunt ibi habiti numero XXXVI. per gulam appensi fuerunt, & tres cum Capitaneo nomine Ubertino de Casalechio decapitati fuerunt. Item eodem Anno banniti, qui erant capti in Columnio, & qui erant in Turre Communis in carceribus, quadam nocte rupta Turri exiverunt, & aufugerunt omnes sani & salvi, & iverunt omnes ad Burgum Sancti Domnini, excepto uno de Niciis, qui se necavit in fovea de Sancta Cruce. Item eodem tempore Castrum Miani, & Castrum Ravarani, & Castrum de Curtizellis Marchionum, cum multis aliis venerunt ad mandata Communis Parmæ, & finaliter fuerunt destructa per Commune Parmæ.

In MCCLXVIII. Dominus Robertus de Robertis de Rhegio fuit Potestas Parmæ per primos sex menses. Et eo Anno Beroaria de Parma sconficta fuit apud Medexanum per extrinsecos, & mortui pro majori parte, & Dominus Ugo de Ferrapecoris eorum Capitaneus mortuus fuit, & Dominus Ugo de Peronis fuit ibi captus cum multis aliis. Dominus Andreas de Azonibus Civis Parmæ fuit quintus Capitaneus Populi Parmæ, electus per sex menses. Item eodem tempore Dominus Conradus de Montemagno de Pistorio datus à Domino Rege Carolo fuit Capitaneus foresterius Civitatis Parmæ, & fuit per totum Annum. Dominus Manfredus de Saxolo de Mutina fuit Potestas Parmæ eodem Anno per alios ultimos sex menses dicti Anni. Dicto Anno & tempore dictorum Dominorum Manfredi Potestatis, & Conradi Capitanei, fuit conductus exercitus Communis Parmæ ad Burgum Sancti Domnini, & dictus Potestas in dicto exercitu fuit, & regere incepit. Et ipsa die dederunt proelium dicto Castro, & in ipso exercitu erant bene triginta millia personarum. Item eodem Anno Campana Populi, quæ est super Campanile super scalis Palatii Communis, fuit posita versus serò. Item eodem Anno die XVI. intrantis Octobris, venit Parmam filia filii Ducis de Burgundia, quæ erat uxor dicti Regis Caroli, & in suo adventu ad Dei honorem & ejus factus fuit Miles Dominus Rolandus de Aldigheriis. Item eodem tempore & Anno die Dominico XXI. mensis Octobris Burgum Sancti Domnini venit ad mandata Communis & Populi Parmæ; & sic dicto tempore facta fuit pax inter Commune Parmæ & Parmenses intrinsecos ex una parte & Parmenses extrinsecos ex alia, & Burgum Sancti Domnini. Et dicta pax annunciata & publicata fuit die Mercurii XXIV. dicti mensis; & bona pacta fuerunt in Consilio generali Communis in Palatio Communis. Et in sero propter lætitiã in separatione Consilii super scalis Palatii fuit ita maxima Strica, quòd multi in ipsa necati & mortui fuerunt. Item eo Anno & tempore, die XIII. intrantis Novembris, idem Potestas & Capitaneus cum certis Sapientibus iverunt Burgum Sancti Domnini causã faciendi ibi unam fortitiam, quæ ex pactis factis in Pace ibi ad voluntatem partis Ecclesiæ fieri debebat. Et tunc posuerunt Dominum Ubertum Pelavicinum extra Burgum, associantes eum usque ad Castrum Varani. Et quum dicti Sapientes rediissent, existimantes ubi dicta fortitia melius fieri poterat pro parte Ecclesiæ, dixerunt se velle capere totum locum.

Tom. IX.

A) Quod quidem videntes Burgenfes, & sui Sapientes, incontinenti deliberato consilio Dominus Adegherius de Henzola, qui ibi jam erat Potestas pro Communi Parmæ, cum Sapientibus Burgi venit ad Ecclesiam Sancti Domnini coram Potestate & Capitaneo & Sapientibus Parmæ, & sponte, antequam vellent dictam fortitiam fieri, dederunt claves, & omnes fortitias dictæ Terræ, & se omnes cum majoribus dicto Domino Potestati & Capitaneo & Sapientibus de Parma, ut facerent de ipsa Terra & hominibus ad voluntatem Communis Parmæ, non obstantibus pactis Pacis & Privilegiis suis. Unde dicti Domini Potestas, Capitaneus, & Sapientes de Parma, considerantes, quòd semper dicta Terra suo posse obstabat Civitati Parmæ, considerantes etiam guerras solitas, & quæ in futurum accidere poterant, pro meliori statuerunt, ipsam Terram in totum destruere. Et sic per vicinias Civitatis & Villas Episcopatus divisione facta inter eos per presas & partes, finaliter destructa fuit. Et ordinatum fuit per Commune Parmæ, quòd numquam refici deberet, sed aburgari, & extendi versus Civitatem à fovea Castri usque ad Parolam, & in magnis bannis & pœnis; quod sic adimpletum fuit.

B) In MCCLXIX. Dominus Manfredus de Saxolo de Mutina fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus dicti Anni. Quo tempore dicta destructio etiam continuando tempus facta fuit & completa. Item eodem tempore Populus universus cum armis, tubis, & banderiis cucurrit ad Terram de Basiliganola ad domum dicti Bernabei Canini, & ejus domos, & arbores, vineas, & omnia bona destruxerunt. Et hoc occasione mortis Gerardi Grassi Notarii de Burgo Riolo Vicinæ Sancti Johannis. Item eodem tempore obiit Dominus Ubertus Pelavicinus in Castro illorum de Pelegino. Item eodem tempore Dominus Conradinus filius Domini Regis Conradi venit de Alamannia usque Veronam, & à Verona usque ad Papiam, & postea Pisas, & Romam, & deinde in Apuliam, ad instantiam Ghibellinorum, & partis Imperii de Thufcana, & de aliis partibus, causã recuperandi Apuliam. Et tunc dictus Rex Carolus cum gente sua venit obviam ei. Et habebat idem Dominus Conradinus innumerabilem multitudinem Baronum, Comitum, militum, peditum, & aliorum suorum. Et inito proelio inter ipsos Dominum Regem Carolum & suos ex una parte, & dictum Dominum Conradinum & suos ex altera, in eo proelio prædictus Dominus Conradinus captus fuit, & præsentatus dicto Domino Regi Carolo, qui post paucos dies fecit dictum Dominum Conradinum decapitari Neapoli. Et Dominus Henricus frater Regis de Castello captus fuit, & positus in carceribus. Confectus verò vivorum & mortuorum non fuit numerus. Dominus Oddo Belotus de Cortona fuit Capitaneus Populi per sex menses ultimos dicti Anni & temporis.

C) In MCCLXX. Dominus Gerardus Bojardus de Rhegio fuit Potestas Parmæ dicto Anno & millesimo per sex menses ultimos dicti Anni. Et prædictus Dominus Gerardus fuit Potestas Parmæ in MCCLXX. per totum illum Annum. Et eo Anno destructæ fuerunt Turres de Rogleriis, & domus Domini Giberti de Gente, & plurium aliorum. Item eodem tempore sextarium salis valebat in Parma XXIV. solidos Imperiales. Item eodem Anno Dominus Rex Franciæ, Dominus Rex Navarræ, Dominus Odoardus filius Regis Angliæ, & Dominus Rex Carolus,

H h h

rolus,

rolus, cum multis Baronibus, Comitibus, Militibus, & aliis transierunt per mare contra Regem Tunixi, in quo transitu prædicti Domini Reges Franciæ & Navarræ morte naturali obierunt, & multi alii. Et pax facta fuit inter prædictos Christianos & Sarracenos. Et multæ naves Christianorum prædictorum in reditu, quem faciebant cum magna gente in mari per tempus contrarium perierunt in portu Trapanæ. Dominus Scholagus de Cavalcantis de Florentia fuit Capitaneus Populi pro primis sex mensibus, & etiam pro secundis.

In MCCLXXI. Dominus Pelegrinus de Guidonibus de Mutina fuit Potestas Parmæ. Dominus Riboldus de Josano de Cremona fuit Capitaneus Populi primis sex mensibus. Eodem anno Dominus Rex Philippus Rex Franciæ de mense Martii, & Dominus Rex Carolus fuerunt Viterbii, ubi Cardinales erant pro Papa faciendo, qui steterant per biennium, quod se non poterant concordare, & procurabant ibi de novo Papa faciendo. Et quum propterea essent in Ecclesia Civitatis ejusdem, Comes de Monteforte, qui erat Vicarius in tota Thufcia pro Domino Rege Carolo, armata manu, & appensatè, tempore, quo Christi Corpus levabatur, interfecit filium Henrici quondam Regis Ricardi de Anglia, qui jam fuerat electus in Regem per Ecclesiam Romanam, & aufugit in Terris Comitibus Rubei de Maritima. Et ita non electo Papa, Dominus Rex Philippus cum suis reversus est Parmam die Mercurii primo Aprilis, & emendavit in Terra de Calerno quindecim domos, per suos ibi arfas, CC. Libras sponte & sua propria voluntate. Et die sequenti discessit, & faciebat multum honorificè deferri cum eo ossa Patris sui, & ossa fratris sui nomine Johannis Tristani, & ossa uxoris ipsius Regis in Franciam, qui obierant, ut supra scriptum est, in transitu, quem faciebant contra Tunixium. Item eodem anno existente Potestate Arimini Domino Giliola de Lasenata, idem Potestas cum Domino Malatesta expulerunt partem Imperii de Arimino, & Ugolinum de Ferro de Sello de Rhegio, qui ibi erat Capitaneus partis Imperii, & totam ipsam partem. Item eodem anno fuit carum tempus; & Commune Placentiæ dedit Parmæ magnum succursum de blava, ducendo eam per Padum & terram. Et Commune Cremonæ gratis & amore Communis Parmæ concessit, ut posset duci dicta blava per Padum ad voluntatem Parmensium. Et per Commune Parmæ solvebatur ducentibus blavam foresteriam in Parnia ad vendendum XII. Imperiales de stara frumenti, & VI. Imperiales de stara alterius blavæ, ultra pretium, quod vendebatur. Dominus Borgognonus Angusola de Placentia fuit Potestas Parmæ sex ultimis mensibus dicti anni. Dominus Lazarus Novellus de Luca fuit Capitaneus Populi eodem Anno. Et fuit magna carestia per totam Italiam. Et sextarium frumenti vendebatur X. solidos Imperiales in granariis, & XII. solidos Imperiales. Et Libra carniū recentium sinè sale XX. denarios Imperiales, & salitarum II. solidos Imperiales. Et tria ova dabantur pro uno Imperiali. Et pondus casei recentis octo solidos Imperiales. Item eodem anno in Calendis Septembris Dominus Thebaldus Vicecomes de Placentia electus fuit in Summum Pontificem, & nominatus fuit Dominus Gregorius Papa X. Item eo Anno Castrum de Corvaria districtus Rhegii, in quo erat unus ex filiis Domini Jacobi de Palude, & multi alii banniti, & proditores Com-

A munis Parmæ & Rhegii, fuit obsessum per Commune Parmæ & Commune Rhegii de mensibus Julii, Augusti, & Septembris. Et tandem venit ad præcepta, quum aquam non haberent. Qui affidati recesserunt cum personis, & avere eorum. Et totum Castrum destructum & dirupatum fuit. Et hoc per Dominum Episcopum Parmensem sagaciter & sapienter tractatum fuit, quia secundum documentum cujusdam antiqui hominis de contrata, aqua dicto Castro secretè subtracta fuit, & hoc nesciebatur per Parmenses & per Rheginos.

B In MCCLXXII. Dominus Nordius Bonæpartis de Tarvisio fuit Potestas Parmæ per Annum unum: qui Potestas in fine sui regiminis factus fuit de Fratribus Gaudentibus ad domum Fratrum Prædicatorum Parmensium. Dominus Antholinus de Rodelia de Rhegio pro primis sex mensibus dicti anni, & Dominus Rolandus de Albrigonibus, vel Rucinentis de Rhegio, pro sex sequentibus mensibus, fuerunt Capitanei Populi Parmæ. Item eodem anno Dominus Guido & Dominus Matthæus de Corrigia fuerunt expulsi de Potestaria & dominio Civitatis Mantuæ per quemdam eorum nepotem nomine Pinamontem de Bonacossis de Mantua. Qui Dominus de Corrigia dictum dominium per magnum tempus tenuerat. Et qui Dominus Pinamontes adhæsit parti Imperii, & duxit Veronenses in Mantuam, & de Mantua expulit quos voluit, & multa mala fecit. Item eodem anno C emtæ fuerunt domus Bocacciorum juxta Camusinam Communis ab angulo Magistri Rolandini Parmenghi usque ad angulum de Malgariis. Item eodem anno fuit maxima carestia in Civitate Parmæ, & sextarium frumenti vendebatur XII. solidos. Et tunc Commune Parmæ misit Communi Ferrariæ septem millia Librarum Imperialium pro tribus millibus modis blavæ. Et constitit sextarium conductum in Parma cum expensis XIII. solidos Imperiales. Et Commune Parmæ dabat starium dictæ blavæ Populo suo, & hominibus Episcopatus sui pro VI. solidis, & pro IV. solidis Imperialibus. Item eo anno orta fuit divisio inter Bononenses, ita quod quemdam lapidem, in quo per Commune habebant sculptum quoddam Privilegium, quo tenebantur ampliare Episcopatum suum versus Mutinam removerunt.

D In MCCLXXIII. Dominus Simon Donati de Florentia fuit Potestas Parmæ per unum annum. Et illo anno Commune Parmæ fecit fieri duo navilia, quæ nihil valuerunt, & multum constiterunt. Item eodem anno Dominus Gregorius Papa X. cum Cardinalibus suis, & aliis Prælatibus transivit per Parmam, causâ eundi Lugdunum ad quoddam Concilium, quod ibi fieri statuerat. Et hospitatus fuit ad Religionem Veterem. Item eodem anno sextarium frumenti valuit IV. solidos & dimidium. Item eodem anno facta fuit pro Communi una Campana grossa, & facta fuit ad domum Fratrum Prædicatorum. Item eo anno Dominus Odoardus Rex Anglicus veniendo de ultra mare, & redeundo ad partes suas, transivit per Civitatem Parmæ. Item eo anno Dominus Comes Rodolphus de Hasburgo fuit electus Imperator Romanorum per Principes Alamanniæ. Item eo anno, quum Dominus Potestas tormentaret Ubertinum de Pisse, contra quem inquirebat de certis equis, qui furati fuerant in hospitio suo, & quos invenerat in ripa Taronis, quidam populares focii dicti Ubertini ad rumorem projecerunt lapides ad domum Potestatis. Et bene

bene multi fuerunt banniti & condemnati ; & nihilominus dictus Ubertinus fuit tormentatus . Et dicebatur , quòd dictus Potestas illud fecit potius causâ habendi ad suam voluntatem unam ex filiabus dicti Ubertini , quæ pulcherrimæ erant , quàm alia causa rationabili . Item eo anno pondus casei ad Pascha venditum fuit XII. solidos Imperiales . Dominus Antonius de Bombetariis de Cremona pro primis sex mensibus fuit Capitaneus Civitatis & Populi Parmæ , & Dominus Ugolinus de Savignanò de Mutina pro secundis sex mensibus .

In MCCLXXIV. Dominus Rolandus de Albrigonibus de Rhegio fuit Potestas Parmæ per unum annum . Et eodem anno partes de Bononia Ecclesiæ & Imperii de mense Maji fuerunt præliatæ simul in Civitate , ardendo & spoliando se invicem . Et dictus Potestas , & militia Civitatis Parmæ , cum certa quantitate Populi , & aliquot militibus de Cremona , & de Rhegio , & cum Mutinensibus , iverunt usque ad Rhenum in auxilium partis Ecclesiæ Bononiensis . Et factâ inter ipsos aliquâ concordia , quæ modicum duravit , Parmenses & prædicti alii , sani & salvi ad propria redierunt . Et stando per paucos dies , dicta pars Ecclesiæ Bononiæ iteratò convocavit amicos suos , scilicet Parmenses , Regino , Mutinenses , Ferrarienses , & Florentinos ; & ita die II. intrante Junio circa horam tertiam ambæ dictæ partes incæperunt simul ad invicem præliari , & se offendere igne & ferro quantum poterant . Et tandem pars Ecclesiæ , quæ dicebatur Zeremiarum obtinuit , & partem Imperii , quæ dicebatur Lambertatorum , expulit de Civitate , & quosdam Magnates utriusque partis , quos in Palatio detinebant , liberaverunt , & relaxaverunt , scilicet illos de parte Ecclesiæ ; illos verò de parte Imperii in carceribus posuerunt . Et in dicto rumore Bononiense Capitaneum eorum , quem ante habebant , licentiaverunt , & Dominum Rolandinum Putalium Civem Parmæ in suam Potestatem elegerunt . Qui Dominus Rolandinus Potestas cum Bononiensibus & aliis suis amicis obsedit Faventiam usque ad Portas , in qua Civitate dicti Lambertatii se reduxerunt . Et etiam dicti Bononienses expulerunt partem Imperatoris de Imola , & Imolam de suis munierunt . Item eo anno dictus Dominus Gregorius Papa X. de Placentia , convocatis omnibus Prælati de toto Mundo Christianorum , congregavit & celebravit Generale Concilium Lugduni . Et ibi in ipso Concilio ordinatum fuit generale passagium ultra mare in subsidium Terræ-Sanctæ . Et quòd in dicti passagii auxilium omnes Ecclesiæ de Mundo solvere deberent decimam omnium reddituum suorum usque ad sex annos quolibet anno . Et fuit majus Concilium , quod numquam fuit . Et in eo fuerunt Græci ad accipiendum certa Sacramenta , & articula Fidei , in quibus errabant . Et fuit numerus dictorum foresteriorum , qui fuerunt ad Concilium prædictum , CLX. millia . Et magna mortalitas ibi fuit , & obierunt ibi plures Cardinales , & multi Prælati , & alii sinè numero . Et fuit ibi ordinatum , quòd nullus usurarius staret in sua Civitate , de quo Concilium nihil scivit . Item eodem anno Ambaxatores Græcorum transferunt per Parmam causâ eundi ad dictum Concilium pro certis articulis Fidei , in quibus errabant . Item in dicto Concilio dictus Dominus Rodulfus electus Imperator per Dominum Papam approbatus & confirmatus fuit . Dominus Datus de Canzeleris de Pistorio fuit

Tom. IX.

pro primis sex mensibus Capitaneus Populi Parmæ . Dominus Rodolfinus de Galatesio de Casena pro se undis sex mensibus dicti anni .

In MCCLXXV. Dominus Cleregatus de Monfelece de Padua fuit Potestas pro primis sex mensibus . Et eo anno de mense Februarii fuit nix magna & grossa per duo brachia & circa . Item eodem anno die XIII. intrante Junio prælium fuit apud Faventiam ad Pontem Sancti Proculi inter Bononienses intrinsecos habentes secum certos milites de Parma , de Mutina , & de Rhegio , & de aliis suis amicis ex una parte , & Faventinos , & Comitum Guidonem de Monte-Feltro , & Bononienses extrinsecos ex alia , in quo prælio conflicti fuerunt Bononienses intrinseci cum suis , de quibus Bononiensibus fuerunt capti & mortui quasi ter mille , & dimiserunt vexillum Carroci sui . Et postquam erant capti & ligati , interficiebantur ; & multa opprobria ibi sustinuerunt . Item eodem tempore sextarium frumenti valebat IV. solidos Imperiales . Dominus Oppezinus de Saxo-Ferrato pro primis sex mensibus dicti anni fuit Capitaneus Populi Parmæ . Dominus Johannes de Pescarolo de Cremona pro secundis sex mensibus . Item eodem anno strata de Porta Nova ab angulo Petri Montani usque ad angulum de Bergonciis , ampliata fuit à latere de sero dictæ stratæ . Dominus Conradus de Monte Magno de Pistorio fuit Potestas Parmæ per sex ultimos menses post Sanctum Petrum . Item eo tempore die V. intrantis Decembris , præfatus Dominus Papa Gregorius X. redeundo à supradicto Concilio cum Cardinalibus & Prælati pluribus , venit Parmam , & hospitatus fuit ad Palatium Domini Episcopi Parmensis , & ibi jacuit per unam noctem , & recessit mane adveniente . Item eodem anno Civitas Parmæ in publica concione more solito congregato cum vexillis & banderiis Communis & viciniarum omnium Civitatis , juraverunt mandata dicti Domini Papæ , & dicti Domini Rodulfi electi Imperatoris , & fidelitatem Nuntiis .

In MCCLXXVI. Dominus Azo de Manfredis de Rhegio fuit Potestas Parmæ pro primis sex mensibus ante Sanctum Petrum . Et ipso tempore frumentum valebat IV. solidos Imperiales . Item eodem anno de mense Januarii prædictus Dominus Gregorius Papa X. redeundo Romam à supradicto Concilio , quum fuit in Civitate Aretii , infirmatus in pace obiit , & ibi sepultus ad majorem Ecclesiam dictæ Civitatis Aretii . Et ibi Deus multa mirabilia ostendit ex devotione , in illuminando cæcos , & infirmos curando . Item eodem anno & mense Januarii , Cardinales elegerunt in Papam Magistrum Petrum Ostiensem de Ordine Fratrum Prædicatorum , & nominatus fuit Dominus Innocentius Papa V. Item eodem anno Rolandinus Testa , qui Curfus dicebatur , filius quondam Domini Guidonis Testa , interfecit Anselminum de Zesso sub Porticu Sancti Vitalis , in modum assassini , qui fuit captus in Monasterio Sancti Johannis apud Ecclesiam per famulos Potestatis . De quo certi Milites de Parma noluerunt fieri vindictam pro Communi ; & Populus vice dicti Potestatis in Vigilia Sancti Bernabei fecit dicto Rolandino amputari caput in Platea Communis in arengo more solito . Et tunc Milites , qui nolebant , iverunt ad Villas suas . Item eodem anno in Vigilia Sancti Johannis Baptistæ prædictus Dominus Innocentius Papa V. obiit apud Romam . Item & in ipsa Vigilia circa auroram diei venit in Civitatem Parmæ tam maxima inundatiō

Hhh 2 aqua-

aquarum propter multitudinem pluviarum, quod flumen Parmæ exivit de loco suo, & venit per Civitatem, & maximè per Stratam Claudiam à Sancto Gervasio usque ad foveas de Sancta Cruce, ita quod per ipsam stratam poterat navigari cum navibus. Et hoc similiter venit in Fefo Sancti Petri & Sancti Leonardi. Quod inauditum fuerat ab omnibus personis viventibus tunc. Et per alias Vicinias & Burgos Civitatis tam magna venit, quod domus, viæ, & stratæ fuerunt plenæ in pluribus locis: & omnia alia flumina Episcopatus Parmæ creverunt & exierunt de lectis suis, suffocando lina, fœna, & blavas. Et homines ascendebant arbores in Villis, & super domos, ut evaderent, credentes se necari occasione dictæ aquæ. Item eodem anno mense Martii pax inter Placentinos intrinsecos & extrinsecos facta est. Item eodem anno pax inter Januenses & Pisanos facta est inter intrinsecos & extrinsecos. Item eodem anno Dominus Gerardinus de Boschettis de Mutina fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex primos menses. Et eodem anno fuit magna mortalitas bestiarum. Dominus Philippus de Taxignano de Luca fuit Potestas Parmæ per sex ultimos menses post Sanctum Petrum dicti anni. Item eodem anno, die XI. intrantis Julii, Dominus Ottobonus de Fiesco Cardinalis fuit electus in Papam, & vocatus fuit Dominus Adrianus Papa V. & vixit in Pontificatu tantum circa XXXV. dies, & obiit in civitate Viterbii. Et post paucos dies Dominus Petrus Spagnolus fuit electus in Papam, & fuit nominatus Dominus Johannes Papa XXI. Fuerunt illo anno quatuor Papæ. Dominus Rustichellus de Canzelleriis de Pistorio eodem anno fuit Capitaneus Populi Parmensis per sex menses ultimos post Sanctum Petrum. Et illo anno in Vigilia Sancti Andreae venit magna nix, quæ stetit super terram usque ad Kalendas Aprilis. Et homines non potuerunt seminare legumina; & blavæ seminatae perierunt quasi omnes. Et fuit magnum & longum hyems & gelu; & pecudes quasi omnes mortuæ sunt per Episcopatum Parmæ. Et illo Anno valebat starium frumenti V. solidos Imperiales.

In MCCLXXVII. Dominus Maphæus de Mazis de Brixia fuit Potestas Parmæ per primos sex menses. Et illo Anno die XXI. Januarii fuit prælium inter Mediolanenses intrinsecos & extrinsecos apud Castrum, quod dicitur Decem, in Episcopatu Mediolani. Et pars extrinseca, quæ vocabatur Capitanei & Vavaffores, in dicto prælio obtinuit, & pars intrinsecorum, quæ dicebatur Dominorum de la Turre, conflixit. Et dicti de parte extrinseca venerunt, & intraverunt Mediolanum, & illos de la Turre quasi omnes ceperunt, & multos occiderunt, & pauci per fugam evaserunt, in quibus fuit mortuus Dominus Franciscus de la Turre, & duo alii de la Turre. Capti verò fuerunt Dominus Napolionus, Dominus Carnovalis, Dominus Lombardus, Dominus Musca, Dominus Rochus, & Dominus Guidetus, omnes de la Turre, qui omnes ducti fuerunt in carceribus à Cumanis in Castro Barelli. Dominus verò Cassonus de la Turre cum duobus aliis aufugerunt Cremonam. Item eodem Anno incepta fuit Doana Salis Communis Parmæ. Item eo Anno de mensibus Aprilis & Maji, Commune & Homines Papiæ obsederunt Castrum de Petra districtus Papiæ, in quo Castro erant Milites & Militia Papiæ, qui tunc tenebant partem Ecclesiæ. Et in auxilium Communis Papiæ fuerunt Mediolanenses

A cum Carrocio eorum, & Marchio Montis-Ferrati cum pluribus aliis Civitatibus. Et in auxilio dicti Castri & partis Ecclesiæ fuerunt Cremonenses, Populus & Milites cum tota Militia Civitatis Parmæ, & aliquot Militibus de Rhegio, & de Mutina, & de Brixia, & steterunt in Civitate Placentiæ in auxilio dicti Castri, & existentium in eo: tamen nihil fecerunt. Postea verò Mediolanenses & alii, qui erant in absedio, de dicto loco malo modo recesserunt, & ipsum Castrum non habuerunt. Item eodem Anno fuit maxima caritudo blavæ, ita quod sextarium frumenti positum fuit ad decem solidos Imperiales, & sextarium speltæ V. solidos Imperiales. Et secretè per Episcopatum vendebatur XX. solidos Imperiales sextarium frumenti. Et magna mortalitas hominum & foeminarum, & Militum fuit per Lombardiam & totam Italiam. Item eodem Anno fuit ampliata Strata Claudia de Porta Sanctæ Christinæ versùs meridiem à Porticu Sanctæ Christinæ usque ad Porticum Sancti Vitalis rectâ lineâ. Item eodem Anno Dominus Conradinus de Savignano de Mutina fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex menses ante Sanctum Petrum. Dominus Leonardus de Donatis de Cremona fuit Potestas Parmæ per sex menses post Sanctum Petrum. Et illo Anno fuit paucum bladum per totam Lombardiam, ita quod starium frumenti vendebatur XII. solidos Imperiales, & starium speltæ VI. solidos Imperiales. Et fuit magna mortalitas per totam Lombardiam. Item eodem Anno Domini Cardinales, qui erant tantum VII. quum se concordare non possent circa electionem Domini Papæ futuri, & fuerant discordes per sex menses, & plus, in Civitate Viterbii, fuerunt reclusi in Palatio Communis Viterbii, ut ipsam electionem facerent, & detenti propterea fuerunt per dictum Commune Viterbii. Item eodem Anno post Sanctum Michaëlem fuit magna abundantia aquarum, ita quod propterea nullo modo potuit seminari; unde multæ terræ remanserunt ad feminandum, & melicæ non potuerunt colligi nec sicari. Item eo Anno quidam banniti & malefactores Civitatis Parmæ & Cremonæ intraverunt Guastallam, ut exspoliant partem Ecclesiæ; & præliando ibi cum illis de dicta parte, Pegorarii de Castro Gualterio cum hominibus de contrata velociter cucurrerunt, & dictos malefactores pro majori parte ceperunt, qui requisiti à Commune Cremonæ, dati fuerunt ipsi Comuni, ut punirentur omnes, excepto uno, qui interfecerat Alexandrinum Nauli Civem Parmæ, qui ductus fuit Parmam, ubi dicta occasione ad instantiam filiorum quondam dicti Domini Alexandrini suspensus fuit per gulam. Et tunc Pino de Gente, sive Pinonus tamquam proditor, bannitus fuit per Commune Parmæ, & omnia sua bona intus & extra devastata fuerunt. Item eo Anno, die XV. intrante Novembri, pax fuit facta inter Militiam Papiæ, quæ erat extra Papiam, & Commune Cremonæ, & Homines de Alexandria ex una parte, & Commune Papiæ, & Marchionem Montisferrati ex alia: & carcerati fuerunt relaxati. Item eodem Anno de mense Novembri Potestas Parmæ cum tota militia Parmæ & cum certa quantitate militum de Rhegio & de Mutina, in servitium Bononiensium iverunt Imoliam, & ibi steterunt per XXXIII. dies. Et tunc pars Ecclesiæ de Forlivio exivit Civitate, & intravit Castra sua contra Commune Forlivi. Item eodem Anno Commune Parmæ misit Sarzanam ad ducendum frumentum eunt per Com-

Commune in Apulia. Item eodem Anno die Jovis VI. intrante Novembri, Dominus Johannes Gaytanus Cardinalis de Urfinis de Roma fuit electus in Summum Pontificem, & vocatus fuit Dominus Nicolaus Papa IV. Item eodem Anno Dominus Gerardus Blancus Civis Parmæ, & tunc Canonicus Parmensis, fuit factus Cardinalis Romæ ad titulum Basilicæ XII. Apostolorum Presbyter Cardinalis vocatus. Item eodem Anno sextarium frumenti valebat XI. sol. Imper. Item eodem Anno D. Cassonus de la Turre cum aliis de la Turre intraverunt in Civitatem Laudum de mense Junii. Et tunc Mediolanenses cum Carrocio eorum & Papienses per Commune cum Carrocio eorum cum suis sequacibus venerunt ad offendendum Laudum, & in absedio se posuerunt. Et tunc Dominus Patriarcha Aquilejensis, qui erat de Domo illorum de la Turre, cum multis militibus Furlanis, & aliis balcstremis, & Militia de Parma, & de Cremona, & de Rhegio, & de Mutina, iverunt Laudum in servitium illorum de la Turre. Et sic Mediolanenses cum suis recesserunt, & Parmenses cum suis sani & salvi ad propria sunt reversi. Item eodem Anno Dominus Meroëllus de Valofneria, Franciscus Cavaturta, & alii carcerati, qui erant in Camusina Communis, effugerunt de carceribus. Et factum fuit à custodibus per denarios: qua de causa securitates eorum custodum, qui erant XX. pro Communi Parmæ, banniti fuerunt & condemnati.

In MCCLXXVIII. Dominus Nicolaus de Brocha de Luca fuit Capitaneus Populi Parmæ ante Sanctum Petrum. Item eodem Anno & millesimo ordinatum fuit per Commune Parmæ, quod Pons de Galeria, & Pons Dominæ Ægidie super flumen Parmæ, qui erant, & per tempus præteritum extiterant de assidibus, fierent de lapidibus & quadrellis, & duæ moræ in utroque Ponte deberent fieri quolibet Anno, quousque essent completi ambo. Et sic duæ moræ in utroque Ponte dicto Anno & millesimo factæ fuerunt. Dominus Azo de Burgo de Cremona fuit Potestas Parmæ per sex menses post Sanctum Petrum. Et eo Anno de mense Augusti Dominus Marchio Montisferrati, & Mediolanenses cum toto suo posse venerunt ad guastandum Laudum. Et tunc Militia Parmæ cum certa quantitate peditum, & cum certa quantitate Reginorum & Mutinensium, & Cremonensium, universi incœperunt ire versus Laudum, & prædicti recesserunt de guasto. Item eodem Anno Dominus Potestas cum banderiis & vexillis levatis & tubis cum Populo universo, armata manu furore maximo, cucurrerunt Pratosellum ad domos illorum de Zello, quas domos cum omnibus rebus in eis existentibus combusserunt, & destruxerunt in totum. Et hoc fuit occasione mortis Francisci de Catena per eos factæ, & feratæ in Dominum Gerardum de Bosseto. Item eodem Anno valebat frumentum VI. sol. Imper.

In MCCLXXIX. Dominus Jacobus Vanutii de Assisio fuit Potestas Parmæ ante Sanctum Petrum. Et in illo Anno non venit nix in terra nisi semel in Quadragesima, quæ tantum duravit per unam diem. Et non fuit gelu in ipso hyeme. Et illo Anno fuit maxima abundantia blavæ. Item eodem Anno quidam bonu homo de Cremona, nomine Albertus, qui fuerat portator vini, sive Leonifer, obiit Cremonæ, & ad sepulturam ipsius apparuerunt magna mirabilia, ut dictum fuit. Quapropter maxima multitudo personarum ad hoc Cremonam iverunt. Et certi Brentatores de Parma, qui Cremonam ive-

runt propterea, quum fuerunt Parmæ, fecerunt depingi figuram ejus ad trofinam Ecclesiæ Sancti Petri in Platea Communis Parmæ. Ad quam figuram magna miracula dicta sunt fieri ad curandum infirmos. Et tota Civitas, Clerus, & Populus illuc iverunt. Et travachæ, & pavioni erant in Platea Communis, ubi jacebant infirmi, & ibi omni die Missa celebrabatur. Et hæc miracula inter alia fuerunt, quia omnes Mesterii de Parma à majore usque ad minorem iverunt ad dictam figuram cum palliis, & canellis; & oblationes maximæ per eos ibi factæ fuerunt, quæ bene valuerunt CCC. Libras Imperialium & ultra. Ex quibus emtæ fuerunt domus illorum de Malabanchis in Vicinia Sancti Stephani in Strata Claudia per Commune Parmæ, & Mesteria, & in ipsis ædificatum fuit Hospitale unum, quod fuit vocatum Hospitale Fratris Alberti, perpetuò ad honorem Dei duraturum ad subsidium pauperum, & pietatis, & hospitalitatis opera faciendum. Dominus Guilielmus Gralonus de Mutina fuit eo Anno Capitaneus Populi Parmæ per sex menses ante Sanctum Petrum. Et eo Anno valuit frumentum V. solidos Imperiales. Dominus Bertolinus de Madiis de Brixia fuit Capitaneus Populi Parmæ eodem Anno per sex menses post Sanctum Petrum. Dominus Jacobus de Rodelia de Rhegio fuit Potestas Parmæ eodem Anno per sex menses post Sanctum Petrum. Item eodem Anno Dominus Marchio Montisferrati, & Mediolanenses cum toto suo posse equitaverunt apud flumen Addæ, volentes dictum flumen trahere de lecto, ne veniret Laudum. Et hoc fuit de mensibus Julii & Augusti. Et prædictus Potestas Parmæ ivit cum tota militia, & certa quantitate peditum & equitum in servitio illorum de Laudo & illorum de la Turre, qui ibi erant cum Cremonensibus. Et tunc quum Potestas cum Militia Parmæ fuit Laudæ, dictus Dominus Marchio cum suo exercitu, cavamento dimisso, non bono modo recessit. Et tunc dictus Dominus Potestas cum Militia in civitate Laudum, & duo millia peditum de Parma in Terra de Pizo Guitoni districtus Cremonæ fecerunt Festum Beatæ Mariæ de Augusto. Et tunc ipso tempore Dominus Gerardus Blancus de Parma Cardinalis Romanus venit Parmam, & ibi dictum festum fecit. Item eodem Anno, die XIII. exeunte Octobri, quum per sententiam datam à Domino Inquisitore hæreticæ pravitatis quædam mulier nomine Todescha, uxor Ubertini Blancardi Albergatoris, de Vicinia Sancti Jacobi de Capite Pontis combureretur in glarea Communis extra Portam Capellinam, tamquam hæretica, quæ fuerat, pedissequa quondam Dominæ Olivæ de Fredulsi, quæ simul peccato Hæresis combusta extiterat; quidam mali homine instinctu diabolico instigati cucurrerunt ad domum Fratrum Prædicatorum, & ipsos per fortiam intraverunt, & expoliaverunt, & multos ex Fratribus perquisserunt, & vulneraverunt, & quemdam nomine Fratrem Jacobum de Ferrariis interfecerunt, qui erat homo annosus & virgo, ut dicebatur, & qui non videbat, & qui steterat in Ordine per XL. Annos & plus. Et prædicta prohiberi non potuerunt per bonos homines. Quæ de causa omnes Fratres mane adveniente cum Cruce levata recesserunt, & Civitatem exeuntes iverunt Florentiam ad Dominum Fratrem Latinum Cardinalem, & tunc Legatum Ecclesiæ in Lombardia, & qui erat ejusdem Ordinis, ad se conquerendum de prædicto accessu. Post quos Fratres Potestas, Capitaneus, An-

Antiani, & Canonici Parmensis Ecclesie, & multi alii boni homines iverunt continuo usque Rhegium, & de Rhegio Mutinam, & de Mutina Bononiam, semper instantes & supplicantes eidem Fratribus, quod placeret eis redire Parmam, & promittentes eis reficere domos & omnia damna restituere ad eorum libitum, & eorum nudo verbo credendo. Qui Fratres omnino recusaverunt. Sed protinus iverunt Florentiam ad dictum Dominum Legatum, ad accusandum Commune Parme de predictis, quod Commune nullam certe culpam habebat. Per Commune facta vero inquisitione de predictis malefactoribus, multi banniti & condemnati fuerunt, & quidam carcerati, & uni amputata fuit manus propter falsum testimonium, quod in predictis reddiderat. Et etiam domus omnes dictorum Fratrum integraliter per Commune Parme fuerunt restituta absque aliqua requisitione. Dicitur vero Legatus citari fecit Potestatem, Capitaneum, Antianos, & Consilium cum XII. ex melioribus Civitatis, & uno Syndico Legisperito cum pleno mandato, ut coram eo in Civitate Florentie comparerent ad certum terminum. Et tunc Dominus Bertolinus de Madiis de Brixia, qui tunc erat Capitaneus Populi Parmensis cum VI. Ambaxiatoribus & uno Syndico verè non habente plenum mandatum, & cum uno Notario iverunt Florentiam ad dictum Dominum Legatum ad excusandum Commune Parme. Qui Dominus Legatus nolens admittere excusationem eorum & Communis Parme, licentiavit eos, & postea excommunicavit & interdixit totam Civitatem, & Consiliarios excommunicavit; quæ die Lunæ XIV. intrante Decembri in Civitate Parme denunciata fuerunt. Et postea per Commune Parme quatuor Ambaxiatores missi fuerunt ad Dominum Papam pro dicta excusatione facienda. Qui habitam audientiam pro Comuni Parme nihil lucrati fuerunt, nisi quod Auditor eis datus fuit, qui Commune Parme de jure audire deberet. Et eo Anno valuit starium frumenti VIII. solidos Imperiales. Item eodem Anno Pax de Bononia inter Lambertatios & Zernulios facta fuit; & die Jovis III. intrante Septembri, Lambertatii redierunt Bononiam propter ipsam partem. Item eodem Anno die Jovis XIII. exeunte Decembri fuit principium cujusdam discordie inter Beccarios de Bononia. Et die Veneris sequenti in hora Nonæ Lambertatii cucurrerunt ad arma, & ad rumorem in Platea Communis pedestres, & equestres, & cum balestrariis percutiendo & interficiendo omnes de parte Zernuliorum, quos inveniebant. Et etiam ceperunt unam domum illorum de Lambertinis, & ipsam combufferunt. Et incontinenti Zernulii, qui de parte Ecclesie dicebantur, congregaverunt se simul & cucurrerunt ad arma pedestres & equestres, & proelium fecerunt contra Lambertatios, & de utraque parte multi mortui & vulnerati fuerunt. Tunc vero Lambertatii fuerunt expulsi per Zernulios de Civitate Bononiae, & domus eorum combustæ & devastatæ fuerunt, & robatæ per Zernulios. Et ea de causa Parmenses, Rhegini, & Mutinenses iverunt in auxilium dictorum Zernuliorum secundo, quod de sua extitit voluntate. Item eodem Anno cuilibet ex Pontibus de Galeria, & Dominæ Gilie facta fuit una mora, seu pila per Commune Parme. Item eodem Anno dictus Dominus Potestas cum Capitaneo Populi, & cum Capitaneo Societatum, & Antiani Mestriorum, & Populo universo, cum banderiis levatis & tubis cucurrerunt ad domos

A illorum de Putaleis, & ipsas diruerunt & destruxerunt in totum; & hoc occasione mortis Peterzoli Restani Calzolari de Vicinia Sancti Quintini, quem unus de Putaleis interfecerat. Et tunc Statuta Populi in suum favorem contra Nobiles & Potentes offendentes illos de Societate inceperunt fieri, & servari.

In MCCLXXX. Dominus Oddo de Oddis de Perugia fuit Potestas Parme per sex primos menses ante Sanctum Petrum. Dominus Jacobus Buticella de Pavia fuit Capitaneus Populi Parme dicto tempore. Item eodem Anno Castrum dictum de Cruce de Casadei inceptum fuit fieri per Commune Parme. Et una Porta versus Rhegium facta fuit, & elevata, & alia versus Parmam fuit fundata & elevata super terram; & magna privilegia & immunitates per Commune Parme facta fuerunt volentibus habitare ad dictum Castrum, quæ depicta & scripta fuerant in Palatio Communis. Dominus Manfredinus de Saxolo de Mutina fuit Potestas Parme eodem Anno per sex ultimos menses post Sanctum Petrum. Item eodem Anno Dominus Johannes Gaitanus Papa nominatus Dominus Nicolaus Papa IV. obiit non bono modo sine penitentia, ut dicebatur, & sepultus fuit in Castro Smiriani Episcopatus Viterbii in fine mensis Augusti. Item eodem Anno & tempore Bononienses amiserunt Faventiam, quam tenebant. Et Milites de Parma, qui ibant in auxilium dictorum Bononiensium, fecerunt festum Natalis Domini in Civitate Mutinae. Item eodem tempore flumen Padi taliter crevit propter multitudinem pluviarum & aliorum fluminum, quod exivit de lecto, & destruxit aggeres à latere Cremonæ, ita quod cooperuit terras ab utraque parte aqua, ita quod homines in domibus stare non poterant, sed fugiebant ad standum super domos & arbores. Et magna pars pullorum & bestiarum perierunt fame, & se necaverunt. Et fuit flumen Padi usque ad Pizum Episcopatus Parme, & stetit per multos dies antequam discederet. Item eodem Anno fuit tanta abundantia vini, quod vix poterat gubernari; & multæ vineæ dabantur ad vindemiandum ad medium, & mensura vini dabatur per octo Imperiales, & melius vinum dabatur pro XII. Imperialibus: mensura & starium frumenti valebat XXX. Imperiales. Item eodem Anno, die X. mensis Novembris, Dominus Thebaldellus de Acaris de Faventia dedit & tradidit civitatem Faventia Bononiensibus & illis de Imola, & Ravenna, & de Bagnacavallo. Qui Bononienses, & predicti alii partis Ecclesie intraverunt, & recuperaverunt civitatem Faventia, & expulerunt partem Imperii de eadem civitate, & tenuerunt eam postea pro parte Ecclesie. Et ea de causa Potestas Parme, & de Rhegio, & Potestas de Mutina, cum tota eorum militia equitaverunt in servitium dictorum Bononiensium, & fuerunt usque Imolam, & steterunt ibi per plures dies. Item eodem Anno flumen Taronis ita crevit in festo Sancti Martini, quod exivit de lecto, & intravit terras ab utraque parte fluminis, & magnum damnum ultra modum in domibus & terris illius contratæ intulit. Item eodem Anno Dominus Potestas cum banderiis & vexillis & cum universo Populo cucurrit ad domum Dominorum de Rubeis occasione mortis Gerardi de Marzolaria, & domos maleficorum funditus diruerunt. Dominus Gerardus de Bojardis civis Rhegii fuit Capitaneus Populi Parme. Eodem tempore & eodem Anno factæ fuerunt duæ moræ ad Pontem de Galeria, & una ad Pontem Dominæ Gi-

Giliae per Commune Parmæ. Et eodem tempore valebat starium frumenti XXX. Imperiales.

In MCCLXXXI. Dominus Anselmus de Rodengo de Brixia fuit Potestas Parmæ per sex menses ante Sanctum Petrum. Dominus Porexius de Adimaris de Florentia fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex menses primos ejusdem Anni. Item eodem Anno Dominus Simon de Turfia de Francia, qui erat Cardinalis ad titulum Sanctæ Cæcilie, fuit electus in Summum Pontificem, & fuit nominatus Dominus Martinus Papa IV. Item eodem Anno, die XXV. Maji, Domini de la Turre cum suis fuerunt sconficti per Mediolanenses intrinsecos. In quo conflictu flagellus fuit valde magnus & incredibilis, & mortui plures D. Et ibi mortui fuerunt Dominus Cassonus de la Turre, & Dominus Sturza de la Porta de Parma, qui tunc erat Potestas Laudi. Item eodem Anno fuit inceptum Palatium novum Communis ante Ecclesiam Sancti Vitalis, & Carcer, dictus Debitorum, factus sub ipso Palatio, & stationes sub eodem à latere Plateæ; & arma dictorum Dominorum Potestatis & Capitanei, & Societatis depicta ibi fuerunt. Item eodem Anno ampliata fuit strata Communis à plateis usque ad Sanctum Paulum versus serò. Item eodem Anno factæ fuerunt fornaces plures per Commune Parmæ, & in quolibet Plebatu Episcopatus facta fuit una ex parte illorum de Plebatu. Item eodem Anno fuerunt positi ad Portam Sanctæ Mariæ Majoris Ecclesiæ Parmensis duo leones lapidei marmorei, quorum unus est albus, & alter rubeus, ad honorem Beatæ Virginis, & decorem ipsius Ecclesiæ. Et tunc starium frumenti valebat IX. Imperiales. Dominus Guidotinus de Bonghis de Pergamo fuit Potestas Parmæ eodem Anno post Sanctum Petrum per ultimos menses. Dominus Guidochorius de Galutiis de Bononia fuit Capitaneus Populi per sex menses incipiendo ad Augustum. Item eodem tempore & Anno fuit carum tempus, ita quòd sextarium frumenti vendebatur VI. solidos Imperiales, & starium speltæ II. solidos Imperiales. Et tunc fuit ordinatum per Commune Parmæ quòd Dativum solveretur ducen-
tibus blavam de alieno Episcopatu, XVI. Imperiales de stario frumenti, & VIII. Imperiales de stario cujuslibet alterius bladi. Et ob hoc stabant Notarii pro Communi in Comarchis, qui faciebant publica instrumenta de dicto blado conducto de alieno Episcopatu. Et etiam fuit ordinatum, quòd quilibet habens valumentum CCC. Librarum, mutuaret Communi XX. solidos Imperiales pro dicto Datio solvendo, & ut melius bladum haberent pro subsidio Populi Parmæ. Item eodem Anno & mense Augusti factum fuit in civitate Parmæ & in Palatio Communis Parmensis generale Parlamentum omnium Civitatum, & Communium partis Ecclesiæ de Lombardia, in quo firmatum fuit de dando succursum militum omnium peditum Civitati Laudi, quoties casus contingeret. Item eodem Anno Dominus Marchio Montisferrati venit de Hispania cum D. militibus, & L. balestrariis ad equum, & totidem peditibus. Et factò dicto Parlamento, venit cum amicis suis in absedio Civitatis Laudi, & cum eo Mediolanenses cum Carrocio suo, & Vercellenses, Novarienses, Terdonenses, & Alexandrini. Similiter Papienses cum suo Carrocio venerunt sed non exierunt suum territorium, stando semper ad Sanctam Christinam. Item eodem anno, die Sabbati, VI. intrante Septembri Cremonenses & Parmenses reddiderunt sibi invicem Carrocia eorum, quæ

sibi tenebant. Et quodlibet Commune aptavit illud, quod habebat de novo. Et Cremonenses duxerunt Carrocium Parmense usque ad fossatum Parmensium, & Parmenses duxerunt Carrocium Cremonensium usque ad dictum locum, & ibi cum maximo gaudio reddiderunt sibi invicem dicta Carrocia. Manè verò Dominus Episcopus Parmensis cum universo Clero cum vexillis ivit, & cum magno gaudio iverunt obviam Carrocio Parmensi, quod vocabatur *Regolium* Parmæ, & ipsum duxerunt in Ecclesia Majori Sanctæ Mariæ Parmensis. Carrocium verò Cremonensium vocabatur *Gajardus*. Quod Carrocium Cremonensium Parmenses habuerunt in captione Victoriæ, & Cremonenses habuerunt illud Parmensium die Jovis mala. Et hoc totum factum fuit, quia Parmenses ibant quotidie, & ire debebant ad præsens, Cremonam in auxilium Cremonensium & Laudensium, ne ibi recordarentur de aliqua retroacta injuria, propter quam posset cessari sibi invicem dare auxilium, maximè in partem Ecclesiæ. Die verò Martis sequenti Dominus Episcopus, Dominus Potestas, & Dominus Capitaneus prædicti cum Militibus & Populo universo cum tubis & vexillis omnium Viciniarum & campanis omnibus Civitatis pulsatis, exerserunt dictum Carrocium de Ecclesia majori in Plateam ipsius Ecclesiæ cum magno gaudio & magnis arengariis, cau à eundi & ducendi ipsum Cremonam in subsidium Cremonensium & Laudensium, secundum quod jam ordinatum erat. Et tunc quum effet totum blancum, depicta fuit in eo Beata Virgo Maria cum aliis figuris.

Item eodem anno & mense Commune Parmæ generaliter, Milites, & Populus universaliter iverunt Cremonam in exercitum in auxilium Cremonensium & Laudensium. Et Cremonenses jam exiverant, & castrametati erant ad Pizum Guitonum eorum districtus. Parmenses verò post eos euntes, castrametati fuerunt in ripa Addæ in Terra, quæ dicitur Crota, per unum milliare vel circa apud Pizum Guitonum. Et fuerunt ibi in dicto exercitu C. Milites de Rhegio, & C. Milites de Mutina, & L. Milites Domini Marchionis Estensis, & CD. pedites de Mutina venerunt Cremonam, & ibi steterunt, expectantes, quòd Carrocium Parmense illuc duceretur. Die autem Veneris sequenti Marchio Montisferrati & Mediolanenses cum suis venerunt usque ad terras Laudi ad guastandum, sed nihil lucrati fuerunt, immo magnum damnum receperunt personarum & equorum; & factò guasto recesserunt ad propria. Et alia die adveniente Parmenses & Cremonenses cum suis amicis sani & salvi ad propria redierunt. Item eodem anno Civitas Forlivii circumquaque fuit guastata per Milites Ecclesiæ & Domini Regis Caroli, & Bononenses & suos amicos, & circumquaque combusta & destructa. Et nullus de Forlivio exire ausus fuit, & factò guasto prædicti sani & salvi ad propria sunt reversi. Item eodem anno completum fuit Palatium novum Communis Parmæ, quod est ante Ecclesiam Sancti Vitalis, de muris, & exterius depicta arma Potestatis, Capitanei, & Populi. Item eodem anno Dominus Boxius de Dovaria de Cremona intravit Cremam cum CCCC. militibus, & CCCC. peditibus, & inceptit guerram cum Cremonensibus. Et hoc fuit circa medium mensem Decembris. Et tunc Potestas Parmæ cum tota militia, & militia Placentiæ & Brixie venerunt Cremonam & munierunt Episcopatum Cremonensem & Castra sua. Item eodem Anno

sex-

sextarium frumenti valebat VI. & VII. solidos Imperiales ad Nativitatem Domini. Et fuit tempus in principio hyemis valde humidum cum pluviis multis. Deinde fuit intensum frigus cum multis nivibus. Item eodem tempore & Anno Dominus Papa excommunicavit Civitatem Forlivii; & omnes Fratres Religiosi, & Clerici de præcepto Domini Papæ exierunt Forlivo cum omnibus amicis suis, excommunicando eos majori excommunicatione. Et præceptum fuit per dictum Papam sub simili excommunicatione, quòd si aliquis haberet aliquod depositum ab aliquo de Forlivo, quòd illud revelaret Nuntiis Domini Papæ, alioquin solveret de suo proprio, & aliter non abolveretur in morte vel in vita. Et ob hoc assignati fuerunt Nuntiis Domini Papæ plures tribus millibus Librarum Imperialium. Et tunc per milites & alios, qui ibi erant pro Ecclesia Romana, ter omni septimana guastum fiebat circumquaque Forlivium. Et erant ibi pro ipsa Ecclesia mille guastatores cum securibus & manariis. Et multa alia damna tam spiritualiter, quàm temporaliter per ipsam Ecclesiam facta fuerunt contra Civitatem Forlivii. Et quum Ambasciatores Forlivii ivissent ad Curiam Romanam, & plenum non haberent mandatum, subito insalutato hospite de ipsa Curia recesserunt.

In MCCLXXXII. Dominus Ludovicus Comes de Sancto Bonifacio de Verona, qui erat de extrinsecis Veronæ, fuit Potestas Parmæ per primos sex menses dicti Anni ad Annum novum. Item Dominus Johannes de Bonvicinis de Taculis de Rhegio fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex primos menses dicti Anni, incipiendo à Februario. Item eodem Anno & tempore Palatium novum Communis, quod est ante Ecclesiam Sancti Vitalis, intus fuit completum de sedibus & banchis, & fuit depictum intus per totum. Et tunc Potestas, & Capitaneus, Antiani, & Primicerius, & alii incœperunt se congregare in dicto Palatio pro negotiis Communis. Item eodem Anno Laudenses & Mediolanenses composuerunt se simul, & concordiam inter se fecerunt tali pacto, quòd non debebant retinere bannitos unum Commune alterius ipsorum. Sed Laudenses non se ob hoc mutaverunt esse de parte Ecclesiæ, & se inter eos defendere non debebant. Item eodem Anno quidam Placentini de parte Imperii intraverunt Petram Scarmonam districtus Placentiæ, & ascendentes fuerunt quidam de Ufuardis & de Granellis. Et tunc Placentini unà cum Parmensibus obsederunt eos incontinenti, qui infra paucos dies venerunt ad præcepta Communis Placentiæ, & sic compositio inter eos fuit. Item eodem Anno factum fuit Parlamentum in civitate Cremonæ, in quo fuerunt Placentini, Parmenses, Rhegini, Mutinenses, Bononienses, Ferrarienses, & Brixienfes. Et inter eos ordinatum fuit, quòd talia Militum eorum continuò staret Cremonæ. Et sic adimpletum fuit & ordinatum, quòd Ambaxatores ipsarum civitatum irent ad Curiam Romanam. Item eodem anno fuit intensum frigus cum multis nivibus. Item eo anno frumentum venditum fuit starium VIII. solidos Imperiales, & speltæ V. solidos, melicæ VI. fabæ VIII. & cicerum IX. solidos Imperiales. Et tunc ampliatur fuit Datium pro Communi blava foresteriæ, ita quòd pro quolibet stario frumenti dabatur XX. denarii Imperiales, & pro quolibet stario alterius bladi X. Imperiales, & pro quolibet stario panis VIII. Imperiales. Propter quod magna quantitas bladi & panis venit Parmam, & mercato-

res habebant in Platea Communis domos de storiis pro blado tenendo; & pro Communi mille Libræ datæ fuerunt in blava foresteria. Et mercatores Communis undique iverunt pro blava acquirenda. Et una magna domus de storiis ibi in Platea facta fuit pro blava Communis reponenda. Et Commune Bononiæ cum Ambasciatoribus Communis Parmæ volebant cum Parmensibus dividere panem & vinum, quod habebant totum in Mundo. Item eodem Anno Dominus Boxius de Dovaria de extrinsecis Cremonæ intravit castrum Soncini Episcopatus Cremonæ. Quo audito à Parmensibus incontinenti Dominus Potestas cum omnibus militibus de Parma equitavit Cremonam die I. Februarii, & missum fuit pro Rheginis, Mutinensibus, & Bononiensibus, qui omnes incontinenti sine mora sequuti fuerunt Parmenses Cremonam. Similiter Placentini & Brixienfes omnes simul cum Cremonensibus equitaverunt versùs partes illas, loca & castra pro Communi Cremonæ muniendo. Item eo Anno post prædicta per tres dies, scilicet VIII. die Februarii, dictum fuit, castrum Riminenghi districtus Cremonæ voluit se contraire Cremonensibus, & recalcitravit. Item eodem tempore Ambaxatores omnium dictarum civitatum partis Ecclesiæ secundum quod ordinatum fuerat in dicto Parlamento iverunt ad Dominum Papam. Item eo tempore propter caritatem temporis, secundum quod ordinatum extitit per Concilia generalia Communis, quilibet potens accommodavit Communi pro blava emenda secundum quod volebant. Et provisiones fiebant in Consilio: & Syndicus Communis promittebat eis reddere quod præstabant; & ad hoc habitæ fuerunt CCC. Libræ Imperialium. Et Dominus Episcopus Parmensis cum universitate Clericorum donavit Communi C. Libras Imperialium. Et Dominus Ugo Rubeus Præpositus, & Dominus Brancaleo de Flisco Archidiaconus Parmensis Ecclesiæ accommodaverunt in omnibus C. Libras Imperialium Communi dicta de causa. Item eo Anno die Jovis facta dictus Dominus Potestas armata manu cum banderiis levatis, & cum Capitaneo Societatum, & Anziani Mesteriorum & Populi, cucurrit ad donum illorum de la Senaza, propter percussorem illatam per Gerardinum de la Senaza in Bonaventuram filium quondam Domini Butioni Baruffi, & ipsam domum funditus diruerunt. Item eo Anno Commune Parmæ misit Mutinam C. pedites de certis militibus, occasione mortis unius illorum de Savignano factæ in eum per unum de Guidotis. Et quia Milites de Mutina non trahebant ad Commune, sed ad partes, post paucos dies Commune Parmæ misit Mutinam alios C. pedites, cum XV. Ambaxatoribus, ad tres equos quilibet. Et tunc Potestas Mutinæ vigore prædictorum de Parma fecit decapitari illum de Guidotis, qui de prædictis inculpabatur, in Platea Communis Mutinæ, & multas & magnas condemnationes fecit in quosdam alios, & duas Turres dirui fecit usque ad fundamentum, & Milites omnes de Mutina confinavit ad Villas suas. Et Populus fremens fuit cum Potestate, & domus plures diruptæ, & multi alii banniti fuerunt ex utraque parte. Et hoc fuit initium mali status civitatis ejusdem, & diminutio partis Ecclesiæ.

Item eo tempore & anno, VIII. mensi: Aprilis, castrum Monteferii fuit furtivè quasi ablatum à quibusdam de parte Imperii una mane de voluntate & consensu Domini Pinamontis Potestatis Mantuæ, & habuerunt omnes pontes & bar-

barbacanum , & totum castrum , exceptâ Rochâ . Et audito ab eis , quòd Parmenses ibant ad eos , & quòd jam transierant Padum cum omnibus de Riveria , & de partibus illis , citò effugerunt ; & duo ex eis fuerunt capti , quorum unus decapitatus fuit Cremonæ & alter suspensus , & duo alii in aqua necati sunt , & qui dictum castrum intraverant , fuerunt numero LX . Item eo anno ampliata fuit Platea Communis à parte de subtus usque ad domum quondam Domini Prandonis Rubei , & à Via Nova Beccariorum , usque ad Viazolam de Ruffinis ; & omnes domus tenentes caput ad Plateam pro Communi æstimatæ fuerunt , ut pro Communi emerentur . Item eo Anno Cremonenses cum Parmensibus & aliis suis sequacibus iverunt ad castrum faciendum ad castrum Soncini , in quo erat Dominus Boxius de Dovaria cum bannitis & inimicis partis Ecclesiæ , & ad castrum Riminenghi . Dominus Matthæus de Corrigia , & Dominus Andreas de Morano Legum Doctor eodem anno fuerunt missi pro Ambaxatoribus Communis Parmæ ad Curiam Romanam , ad Dominum Papam ad impetrandum gratiam excommunicationis & interdicti , in qua erat Commune Parmæ pro Fratribus Prædicatoribus . Et ita gratiâ Dei , & eorum sensu , & auxilio Domini Gerardi Blanchi de Parma Cardinalis , civitas Parmæ , Commune , & Consilarii omnes absoluti fuerunt ab ipsa excommunicatione . Et Dominus Opizo Dei gratiâ tunc Episcopus primum ex commissione sibi facta à Sede Apostolica , prædictos Potestatem , Capitaneum , & Consilarios , & Commune absolvit & liberavit , præstito sacramento à Iudice Potestatis loco Potestatis tunc absentis , & ab aliis , de mandatis Ecclesiæ observandis , in manibus dicti Domini Episcopi Parmensis , & datis bonis securitatibus de parendo dictis mandatis , & quòd usque ad unum mensem proximè venientem Syndicus pro Communi legitime constitutus iret ad Dominum Papam ad audiendum sententiam ejus super prædictis , & ad parendum in totum . Et dicta absolutio facta fuit & publicata die I. Martii . Et Frater Rolandus de Guercinis constitutus fuit Syndicus ad prædicta , qui ad Curiam Romanam pro prædictis adimplendis profectus est , & ad se coram Summo Pontifice præsentandum . Sed nulla alia sententia facta fuit . Et Commune Parmæ solemnes Ambaxatores misit Bononiam ad rogandum Priorem Provinciale Fratrum Prædicatorum , qui ibi erat , ut placeret ei mittere Fratres suo Parmam ad Conventum eorum pro divinis Officiis celebrandis , & aliis solito more . Item eodem anno die I. Maji Dominus Comes Romagnæ quum ivisset unâ cum suis ad Burgum Forlivii , & ipsum Burgum , & Portam ipsius , & multas domos per fortiam habuisset , Forlivienfes & Comes Guido de Monte Felto obviaverunt prædictos , & eos finaliter sconfixerunt , interfecerunt , & captivaverunt quasi omnes , & duo millia & plures utriusque partis mortui fuerunt , ex quibus duæ partes fuerunt de illis Comitibus de Romagna . Item eodem tempore facti fuerunt certi cives de novo , numero XLII . & quidam dederunt Communi L. Libras Imperialium , quidam LX . & quidam LXX . Libras Imperialium , secundum quod promittebant , & secundum quod ordinatum fuerat per Commune . Item eodem anno , die II. intrante Junio , Dominus Marchio Montis-Ferrati hostiliter cum suis viribus , scilicet Astexanis , Novariensibus , Alexandrinis , Vercellensibus , Terdonensibus , Cumanis , & Papiensibus cum Carrocio suo &

Tom. IX.

A Populo universo , qui venerant usque Cremonam , & Mediolanensibus aliquibus , qui venerant cum suo Carrocio usque Vavri , & similiter CCCC. milites de Mediolanensibus , & quatuor mille pedites venerunt etiam , & duo mille pedites cum Carrocio suo remanserunt Vavri . Et dictus Dominus Marchio stetit ibi per VII. septimanas , dicens & affirmans , se cum prædictis velle venire ad gustandum Episcopatum Cremonæ usque ad Portas , & etiam civitatem . Cremonenses verò , hoc audito , pro Communi exierunt civitatem ante adventum dicti Marchionis , & castrametati fuerunt Paderni cum certa quantitate militum de Placentia , & cavalcatorum de Brixia , & cum CCC. balestrariis de Parma , qui ultra Padernum castrametati sunt in loco , qui dicitur Aqua-Longa , expectantes quòd dictus Marchio intraret Episcopatum Cremonæ . Parmenses verò undique amicos suos vocaverunt . Et festinanter Potestas Parmæ cum militibus omnibus die VIII. intrante Junio equitavit illuc in auxilium Cremonensium . Et militia Rhegii , Mutinæ , & Ferrariæ , & militia Placentiæ equitavit Padernum . Militia verò Brixiae cum Bertolotis suis equitavit ad castrum Urtii , quod est prope Soncinum : deinde venit Cremonam . Post verò omnes equitaverunt viriliter , & munierunt castra districtus Cremonæ , & iverunt prope Cremonam per duo parva milliaria , ubi erat dictus Marchio cum suis , & ibi diu steterunt , & trumbaverunt , & nemo exivit ad eos ; & sic redierunt ad albergarias suas sani & salvi . Dominus Garsonus de Garsonibus de Mutina fuit Potestas Parmæ eodem Anno ante Sanctum Petrum per sex menses ultimos ipsius Anni . Qui Potestas ivit in dictum exercitum Cremonam , & ubi erant milites Parmæ in exercitu ipso castrametati , incontinenti sicut intravit in ipsam Potestariam . Dicto verò tempore , & sic dicto exercitu durante , & completis quatuor septimanis , Parmenses & Placentini miserunt pro Carrociis suis , & pro Populis suis . Qui Populi Parmenses & Placentini cum Carrociis suis velociter iverunt Cremonam . Similiter Brixienfes miserunt pro sex millibus peditibus . Regini & Mutinenses similiter pro eorum Populo miserunt . Qui omnes festinanter iverunt Cremonam . Dominus Marchio Estensis requisitus ab Ambaxatoribus Parmensibus promisit eis personaliter & magnifice in ipsum exercitum venire . Similiter Commune Florentiæ , & aliarum Civitatum Thusciæ . Similiter & Dominus Comes de Romagna promisit illuc venire cum magna militum quantitate , & esse ibi , si proelium esse deberet , dummodo placeret Domino Papæ , quod sibi placere firmiter sperabat . Audiens autem prædicta dictus Dominus Marchio Montis-Ferrati , & sciens firmiter , quòd Mediolanenses nolebant intrare Episcopatum Cremonæ propter sacramentum & treguam , quam cum eis habebant , subito & non bono modo & infalutato hospite , die Dominico , XII. Julii recessit . Post verò tertium diem pars Ecclesiæ , scilicet prædicti Populi Parmensis , & alii , cum magno gaudio & honore sani & salvi ad propria remearunt . Et die Veneri XVII. Julii Carrocium Parmæ ductum fuit Parmam cum magno honore per Populum Parmæ , Rhegii , & Mutinæ , & gubernatum in Baptisterio Parmensi . Milites verò Parmæ cum Cremonensibus & cum Carrocio eorum intraverunt Zovenoltam , & ibi castrametati sunt . Deinde equitaverunt omni die ad castrum Soncini & Riminenghi , & integraliter usque ad

Iii

Por-

Portas destruxerunt & combusserunt; deinde sani & salvi ad propria redierunt.

Item eodem Anno, dum adhuc erant prædicti Parmenses milites & Populus in dicto exercitu, focus valde magnus fuit quadam nocte de Beccaria Sancti Georgii in domibus Guidonis Speltæ, & quatuor domus ex illo foco arse sunt. Et duravit à primo somno usque ad campanam diei. Et illa eadem nocte alia foca in Civitate Parmæ fuerunt, licet parva: ex quo maximus timor fuit in Civitate Parmæ, quia Parmenses non erant domi. Dominus Guidotus Archidiaconus de Cremona fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex menses ultimos inceptos ad Augustum. Item eodem Anno certa talia militum de Parma ivit in servitium Domini Papæ contra Forlivium. Item eodem tempore Rolandus de Marzolaria cum aliis carceratis, qui erant in carcere debitorum sub Palatio novo Communis, fracto ipso carcere, furtivè de eo aufugerunt, & omnes exiverunt, nisi unus solus, qui non potuit exire per foramen muri factum ab eis: & hoc fuit à latere Canalis Communis. Item eodem Anno pax & concordia facta fuit inter Mediolanenses & Cremonenses & Brixienfes; & Placentini fuerunt fidejussores utriusque partis. Item eo Anno ad Sanctam Mariam de Augusto Dominus Guielminus & Ugolinus fratres & filii quondam Domini Jacobini Rubei facti fuerunt Milites, & fuit maxima Curia & honorabilis. Et duravit bene unum mensem Curia de bagordis & aliis solatiis. Et boni homines de Parma & de Lombardia tam de Populo, quam de Militibus donaverunt robas ad dictam Curiam. Et dictus Dominus Guielminus duxit in uxorem quamdam Dominam de illis de Carraria de Padua nomine Dominam Donellam, & renuntiavit Canonicatum Parmæ, quem habebat. Et dictus Dominus Ugolinus duxit in uxorem Dominam Helenam filiam Domini Cavalcabovis Marchionis de Viraliana. Et Dominus Nicolaus de Flisco prædictis fratribus contulit Ordinem Militarem. Et tunc etiam prædicti Domini de Rubeis, & alii de Rubeis, & illi de Marzolaria fecerunt inter se pacem de guerra, quam simul habebant, & parentelas etiam plures inter se fecerunt pro ipa pace melius observanda. Item eodem Anno factæ fuerunt duæ moræ ad Pontem de Galeria à quolibet capite. Item eo Anno ordinatum fuit per Consilia generalia Communis Parmæ, quòd omnes Rustici, qui vellent solvere decimam bonorum suorum, fierent cives Parmæ, ita tamen quòd debebant in civitate stare, nec esse de Consilio. Et facti fuerunt circa tria millia cives. Et pro ipsa decima venerunt in Commune XI. millia Librarum Imperialium. Et malè fuit observatum pactum per Commune. Item eodem anno generale Parlamentum omnium amicorum partis Ecclesiæ Lombardiæ factum fuit Cremonæ. Item eo Anno Cremonenses recuperaverunt castrum Soncini, & Dominus Boxius de Dovaria recessit de ipso castro insalutato hospite, & ivit Cremam. Deinde recessit infirmus & tristis. Item eo Anno Dominus Rex Carolus amisit totam Siciliam, & Dominus Rex Aragonæ ad instantiam Baronum Siciliæ eam in suum dominium habuit, & venit illuc personaliter cum Catelanis, & tenuit eam. Et hoc fuit in civitate Panormi. Et ita evenit, quia euntibus Panormitanis ad unum eorum festum extra civitatem, ad quod ibant juxta morem cum Vexillis & cum Societatibus post prandium, quidam Francigena eques percussit de pede quemdam Panormitanum. Et incontinenti quasi vox de Cælo pro-

A cedens *morianur, moriantur Francisci*. Et sic dimisso festo omnes Francisci, qui erant ibi pro dicto Rege Carolo, mortui fuerunt crudelibus flagellis, & nulli seu pauci evaserunt. Et mane adveniente ita mortui fuerunt per totam Intulam Siciliæ indifferenter. Et Siciliani miserunt pro dicto Rege Aragonæ, quòd veniret ad accipiendum Siciliam. Et ita venit, & eam accepit in suam. Et sic orta fuit guerra inter Ecclesiam & dictum Dominum Regem Carolum ex una parte, & dictum Dominum Regem Aragonæ, & Sicilianos ex alia. Et super hoc ordinatum fuit per ipsos Reges facere simul proelium cum C. militibus ex utraque parte, & ipsis Dominis personaliter in plano Bordellæ, ad quem locum dictus Dominus Rex Carolus ivit; sed Dominus Papa non dimisit proelium, etiam excommunicando ipsum Regem, si iret ad ipsum proelium, & ob hoc remansit. Item eodem anno Dominus Robertus Comes Atrabatenfis dictus Concartese, eundo cum Comite Lanzono in auxilium dicti Regis Caroli, qui amisisset Siciliam, fecit transitum per Parmam cum magna quantitate militum tam equestrium, quam pedestrium. Dominus Comes de Romagna dicto anno cum militibus Domini Papæ discessit ab absedio castri Meldulæ propter caritatem magnam, & turpitudinem temporis. Item eodem anno emtæ fuerunt per Commune Parmæ domus, quæ tenebant caput ad Plateam novam à Beccaria parva usque ad Viazolam de Vernaciis; & inceptum est fieri fundamentum pro Communi ante illas domos, ut Palatium ibi fieret cum stationibus pro Mercatoribus. Item eodem anno de mense Novembri & Decembri usque ad Octavam Nativitatis Domini fuit tempus nubilosum & pluviosum; & fuerunt flumina magna valde. Et eo anno valebat starium frumenti VI. solidos Imperiales, melicæ III. Imperiales, speltæ II. solidos. Item eodem anno quasi in fine Decembris Dominus Otto de Vescontis Archiepiscopus Mediolanensis armata manu & potenti cum Populo & certis militibus ascendit Palatium Communis Mediolani, & Vicarium ibi existentem pro Domino Marchione Montisferrati, sive Potestatem expulit extra civitatem, & posuit ibi Dominum Jacobum de Sommoripa de Laude pro Potestate Mediolani. Deinde societatem contraxit cum Cremonensibus, Placentinis, Brixiensibus, & totam civitatem cum Episcopatu ad sua beneplacita & mandata habuit.

In MCCLXXXIII. Dominus Thebaldus de Brusatis de Brixia fuit Potestas Parmæ per sex menses dicti anni ad annum novum. In quo anno die V. Februarii in Festo Sanctæ Agathæ in Palatio Communis in Generali Consilio Communis & Populi Parmæ facta & jurata fuit tregua perpetualis & concordia inter Commune Parmæ & Commune Mantuæ. Et quælibet pars promisit alteri satisfacere de omnibus damnis, si qua dicerentur, à quo Deus avertat, sine strepitu iudicii, & in brevi tempore. Item eodem millesimo die VII. intrante Martio dictus Dominus Potestas cum Anzianis & Primiceriis, & Communis cum mille peditibus ad hæc deputatis, armata manu cum tubis & banderiis levatis ad sonum campanarum Communis cucurrit ad domum de Adigheriis, occasione mortis unius Correrii Communis, quem interfecerat Ubertinus filius quondam Domini Rolandi de Adigheriis, & domum pro parte malefactoris destruxerunt in totum. Item eo anno valebat starium

starium frumenti VII. solidos Imperiales, spel-
tæ XXVIII. denarios Imperiales, melicæ toti-
dem, fabæ V. solidos Imperiales. Item eo anno
civitas Cerviæ tradita fuit in manibus Domini
Comitis de Romagna, & hoc quia quidam Mi-
les de Terra fuit percussus per Potestatem Cer-
viæ, & ipse Potestas fuit mortuus. Item eodem
anno castrum Riminenghi districtus Cremonæ
venit ad præcepta Communis Cremonæ. Item
eo anno civitas Forlivii, Forlimpopuli, Cæfena,
& Berthenorium, cum omnibus suis castris &
fortitiis, veniebant districtæ ad mandata Domi-
ni Papæ, & suis obedire præceptis juraverunt.
Intellectus tamen eorum fuit, quod eos carce-
rare, seu interficere non deberet. Et tunc Do-
minus Guido de Montefeltro cum omnibus ban-
nitis cujuscumque civitatis, qui steterant contra
Ecclesiam, exivit de dictis civitatibus & castris
& locis cum equis & armis & rebus eorum af-
fidatis. Et hoc fuit, videlicet quia dicta civitas
fuerat obsessa per Comitem de Romagna cum
militibus, peditibus, & balistrariis Ecclesiæ,
& Domini Papæ, & vastata circumquaque;
unde timebant mori fame. Venerant ei ultra-
montani in servitium, & ad soldum Domini
Papæ in maxima quantitate, ut supradiçtum est.
Similiter Ecclesia, Parmenses, Regini, Muti-
nenses, Bononenses, Imolenses, & Faventini
venerant ad dictum absedum de mandato Do-
mini Papæ. Item eodem anno Parmenses in-
ceperunt reædificare castrum Grondulæ, quod fue-
rat destructum tempore civitatis Victoriæ à
Pontremulensibus. Item eodem tempore qui-
dam Cardinalis de mandato Domini Papæ ve-
nit in Romagnam, & muros & portas civitatis
Forlivii destruxit, & domos etiam quamplures
cum omnibus fortitiis ejusdem civitatis, & om-
nes Turres etiam diruit usque ad fundamenta.
Item castrum Meldulæ cum omnibus aliis castris
& fortitiis totius Episcopatus devastavit, &
etiam Cæfenam, Forlimpopulum, & castra Co-
mitatus de Montefeltro in omnibus & per om-
nia usque ad fundamenta diruit, & vastavit,
& multos homines de ipsis civitatibus & locis
in confinibus posuit. Item mortuos tempore dic-
tæ guerræ de sepulcris cavari & extrahi fecit,
& ossa eorum extra civitatem & loca ad fossa-
ta portari fecit propter excommunicationem,
quam Dominus Papa tulerat, & interdictum
occasione dictæ guerræ & eorum inobedientiæ.
Dominus Jacobus de Zoppo de Pergamo fuit
Potestas Parmæ eodem anno per sex ultimos
menses post Sanctum Petrum. Dominus Guiliel-
mus Leccafarina de Placentia fuit Capitaneus
Populi per sex ultimos menses inceptos ab Au-
gusto. Item eodem tempore facti sunt omnes
arcus, sive voltæ Pontis de Galeria, quæ fue-
runt numero octo, & incollatus, & planellatus
per Dei gratiam, & totus completus. Et con-
stitit in summa MDC. Libras Imperialium. Item
eo anno starium frumenti valebat V. solidos Im-
periales, & usque ad Nativitatem Domini fuit
tempus pluviosum, & sine frigore consueto.

In MCCLXXXIV. Dominus Cardinalis de
Tornaquincis de Florentia fuit Potestas Parmæ.
Dominus Bernardus Ranfredi de Luca fuit Ca-
pitaneus Populi Parmæ per sex primos menses
ejusdem anni. Item eodem anno Dominus Po-
testas cum armis & tubis & campanis pulsatis
& mille peditibus cum societate cucurrit ad do-
mum Gerardi de Sancto Marco, & ipsam di-
ruit, occasione cujusdam injuriæ dictæ & mina-
rum contra Franciscum Fini. Item eodem anno
Potestas cum mille peditibus de societate ar-

Tem. IX.

A mata manu cum banderiis & tubis & campanis
Communis pulsatis cucurrit ad domum Angher-
rii & Philipperii de la Senaza, & domum Tus-
chi de Henzola, & Mulazanum ad domum Car-
rocii de Palude; & ipsas domos cum omnibus
bonis devastaverunt. Et hoc fuit occasione in-
sultus, quem fecerant contra Dominum Bortum
Pontioni de Henzola, & etiam mortis filii ejus-
dem banniti Communis, quem interfecerant
malo modo. Item eodem anno Anziani Populi,
Primicerii Societatis Crusatorum, Octo Populi,
Capitaneus Societatum unà cum Anzianis Me-
steriorum & Artium civitatis Parmæ, jurave-
runt se ad invicem defendere, & manutenere
ad bonum & pacificum statum civitatis Parmæ.
B Quod quidem fuit quasi initium minorationis
status Societatis Crusatorum. Dominus Thoma-
xinus de Robertis de Rhegio fuit Potestas Parmæ
eodem anno per sex ultimos menses ejus-
dem anni post Sanctum Petrum; & fuit electus
per Anzianos & Primicerios & Capita Societa-
tum & Anzianos Mesteriorum & Populi Parmæ.
Dominus Myletus de Griffis de Brixia fuit Ca-
pitaneus Populi Parmæ per sex menses ultimos
ejusdem anni inceptos ab Augusto. Et eodem
anno Dominus Princeps de Apulia filius Regis
Caroli præliatus fuit in mari cum filio Domini
Petri de Aragona, qui Princeps cum IX. Ga-
læis captus fuit & ductus Messanam in carceri-
bus. Item eodem anno maxima discordia &
C rixa fuit inter civitatem Mutinæ, & illos de
parte Ecclesiæ. Et factæ sunt ibi inter eos duæ
partes una quarum dicebatur Boschetti, & alia
de Savignano. Et ob hoc bis centum pedites
de Parma iverunt Mutinam ad custodiam civi-
tatis. Item eo anno Turris Ecclesiæ Majoris
Parmæ fuit destructa, & postmodum de novo
fundata, & elevata super terram per unam per-
ticam. Item eodem anno civitas Terdonæ fuit
obsessa, & circumquaque devastata à Domino
Marchione Montisferrati non obstantibus ami-
cis. Item eodem anno per Commune Parmæ
factæ fuerunt Cohentii duæ Turres, scilicet ab
utraque parte Hentæ in ripa Padi, & duæ alie
de Coparmulis, scilicet ab utraque parte Parmæ
in ripa Padi, & una alia in Terra de Tur-
ricella in ripa Taronis & Padi ab ista parte in
districtu Parmæ. Et unum Bitifredum super
Pontem de Arzenoldo similiter factum fuit. Et
calzina dictarum Turrium fuit ducta per Padum
à civitate Laudi. Item eodem anno fuit calor
valde intensus, & sextarium frumenti valuit
tribus solidis Imperialibus. Item eodem anno
pars illorum de Boschettis de Mutina expulit
de civitate partem illorum de Savignano. &
ipso de omnibus suis bonis exspoliavit. Illi verò
de Savignano intraverunt Saxolum & Savigna-
num, & alia sua loca, & guerram maximam
fecerunt Boschettis, & illis de civitate Mutinæ,
& magna damna sibi invicem intulerunt. Et
E vix prælium fuit inter eos. Et dicti de Savi-
gnano semper obtinuerunt. Et centum de me-
lioribus illorum de Boschettis mortui sunt in di-
ctis præliis, & plures ducti & capti in carceri-
bus ad dicta loca. Et pauci illorum de Savi-
gnano capti vel mortui fuerunt: & dicti de Sa-
vignano expugnando invaserunt Magredam, &
alia loca multa. Item eodem anno ad postula-
tionem Parmensium factum fuit Parlamentum
in civitate Rhegii per civitates Societatis Lom-
bardiæ pro reducendo ipsos Mutinenses ad con-
cordiam & pacem. Et in dicto Parlamento
fuerunt ambæ dictæ duæ partes Mutinæ: Bos-
chetti verò noluerunt in aliquo obedire. Et

l i i 2

tunc

tunc firmatum fuit in dicto Parlamento non se intromittere de eis in offendendo vel in ferviendo, & non dando eis Potestatem, nec Capitaneum, imponendo certam poenam recipientibus Potestates vel Capitaneos eorum. Item eodem anno Regini de certis discordiis ortis inter eos, se simul concordati sunt cum sacramentis; & Parmenses cum sacramento facto in Consilio generali fideiussores fuerunt utriusque partis; & hoc factum est propter timorem Mutinensium.

Item eodem anno Dominus Capitaneus Populi Parmensis cum XII. Ambaxatoribus de Populo, & cum Ambaxatoribus aliarum civitatum Lombardiae iverunt Mutinam occasione faciendi pacem inter eos. Sed pars de Boschetti repudiavit & noluit. Similiter & quidam Cardinalis, quum esset Legatus pro Ecclesia in Lombardia voluit facere pacem, & misit pro ipsis partibus, & voluit, quod se deberent compromittere in ipsum; sed illi de Boschettis noluerunt se compromittere in dictum Cardinalem. Item eodem anno Dominus Marchio Montisferrati per traquentum quasi in aurora diei intravit, & habuit civitatem Terdonensem, & Episcopus dictae civitatis captus fuit & carceratus, & a quodam milite subito interfectus. Et in dicto introitu multi fuerunt mortui & spoliati. Item eodem anno Parmenses & Regini fecerunt simul parlamentum ad Casam Dei, ut dictos Mutinenses ad concordiam reducerent. Et in ipso Parlamento ambae partes fuerunt; sed pars de Boschettis noluit obedire. Item eo Anno Pisani conficti fuerunt a Januensibus in mari, in quo conflictu mortui innumerabiles fuerunt; capti vero fuerunt numero octo millia; qui omnes cum navibus & galis suis fuerunt ducti Januam in carceribus. Et sicut dictum fuit, dicti Pisani conficti fuerunt in eo loco maris, ubi ipsi ceperant Cardinales redeuntes a Concilio tempore privationis quondam Imperatoris Friderici, & quos Praelatos in carceribus duxerunt, & tenebant per magnum tempus. Item eodem Anno valebat frumentum III. solidos Imperiales. Item eodem Anno omnes de parte Imperii civitatis Parmae pronuntiati fuerunt esse potentes, & puniri debere per Potestates si offenderent aliquem de Societate Crustatorum; Et hoc ideo fuit, quia unus illorum de Paule, qui erant de parte Imperii, interfecerant quemdam nomine Bernocum de Pescara quondam mane venientem ad Doanam pro sale mensurando, & qui erat de Societate & homo senex. Item eo Anno quum Commune Parmae faceret conduci certam quantitatem salis de versus Bononiae Parmam, & conductores & vecturales non venirent per stratum rectam propter guerram Mutinensium, & venirent per contraram de Bazano districtus Mutinae, quae strata erat affidata ab utraque parte, pars intrinsecorum Mutinensium, scilicet Boschetti, habentes insignia illorum de Savignano, insultaverunt dictos carratores, & abstulerunt XXXII. paria boum cum plaustris & cum CXXVI. corribus salis, qui ducebatur Parmam per praedictos carratores. Et super hoc missi fuerunt Ambaxatores Mutinam pro dictis bovis, carris, & sale recuperando. Qui Mutinenses dixerunt, se velle respondere Parmae in Consilio generali; & eorum responso fuit nulla; sed error peior priore. Pro quo eis fuit per Commune Parmae datus certus terminus ad restituendum dictum salem. Item eodem Anno Domini de la Turre composuerunt se juvare cum Domino Marchione Montisferrati, faciendo depositum nomine, ut

A dicebatur, maximum, & etiam cum civitate Cumarum, ita quod die Martis XIII. exeunte mente Decembris praedicta civitas de Cumis extraxerunt de carceribus Baradelli, in quibus erant Dominus Mulca de la Turre, Dominus Arenchius de la Turre, & Dominus Antonius. Dominus Guicetus jam aufugerat de dictis carceribus, & venerat Parmam. Dominus vero Neapoleo, & Dominus Carnevalis, & Dominus Lombardus de la Turre in dictis carceribus mortui extiterunt. Et postea inceperunt dicti de Como guerram cum Mediolanensibus. Item eodem Anno Pons Dominae Giliae de Porta Nova expletus est, & consistit in summam MMDV. Libras & solidos VI. Imperiales, & hoc sine planellatione, & merlacione dicti Pontis per medietatem. Item eodem Anno die Jovis uno ante Natale, & in ipsa Nativitate, quae fuit in die Dominico, quasi in primo somno, audita sunt tonitrua valde magna, numquam a viventibus talia ipso tempore audita. Item eodem Anno mare ita crevit Januae & Venetiis, quod intravit per multas domos & stationes, propter quod Venetiani fuerunt in magno timore.

In MCCLXXXV. Dominus Albertus de Rosata de Pergamo fuit Potestas Parmae per sex primos mentes dicti Anni. Dominus Pinus Vernacii de Cremona fuit Capitaneus Populi Parmae eodem Anno primis sex mensibus inceperunt a Februario. Item eodem Anno in festo Epiphaniae Dominus Rex Carolus Rex Apuliae obiit in civitate Fozae, & sepultus fuit Neapoli ad Ecclesiam Archiepiscopatus; & ad sepulturam ejusdem isti verius scripti sunt:

Ecclesia clypeus jacet hic, Fideique trophaus.

Sed fuit ipse reus. Propitiare Deus:

Flet Lex Divina Karoli virtute supina,

Quae fuerat Domina dum vixit. & absq; ruina.

Item eodem Anno Dominus Papa praedictus obiit die XVI. Martii. Et eo Anno valuit stium frumenti III. solidos Imperiales. Item eodem Anno Potestas Parmae cum XII. Ambaxatoribus, & cum Ambaxatoribus Rhegii, Bononiensium, & Ferrariensium ivit Mutinam pro pace eorum facienda inter Aigonos, sed Aigoni intrinseci noluerunt. Item eodem Anno die ultimo mensis Martii praedicti electus fuit Dominus Papa, & vocatus fuit Dominus Honorius Papa IV. Item eo Anno Dominus Capitaneus Populi Parmae cum XII. Ambaxatoribus Populi & cum Ambaxatoribus Rhegii, Bononiae, & Ferrariae, iverunt iterato Mutinam pro pace sua facienda, & pro emendatione petenda salis, quem abstulerant Comuni Parmae in parte Bazani. Sed intrinseci de Boschettis noluerunt aliquid facere de praedictis. Item eo Anno facta est Domus magna cum stationibus Mercatorum juxta Plateam Communis a latere de supru, scilicet a Viazola de Ruffinis usque ad viam da Bc caria, & merlata atque depicta. Item eo Anno renovatum & ampliatum fuit fossatum Parmense inter Episcopatum Parmae & Cremonae. Et hoc fuit, ne victualia conducerentur extra Episcopatum Parmae. Et rupta fuit Via de Soragna, quae ibat in Episcopatum Cremonae. Item eo Anno aedificata & facta fuit Porta de Sancto Bernabeo, & fortitiae factae fuerunt in castro de Grondula, & una Porta facta fuit ad castrum de Casadei versus Rhegium. Et eodem Anno tres partes Pontis de Hentia in strata Claudia factae fuerunt de lapidibus & quadrellis, scilicet versus Rhegium. Item eodem Anno Dominus Rex Franciae armata manu intravit in Terras Domini Petri Regis Aragonae, ex quibus aliquas habuit expugnando, &

& aliquæ venerunt ad mandata ejusdem. Item eodem Anno Dominus Gerardus Rangonus de Mutina pro parte intrinseca de Boschetto, & Dominus Manfredinus de Saxolo pro parte extrinseca de Savignano, ad postulationem Communis Parmæ fecerunt quidquid potuerunt; sed pars Boschetorum repudiavit, petens magna & impossibilia valde. Item eo Anno dictus Dominus Potestas Parmæ armata manu cum MM. pedibus, banderis levatis, tubis, & campanis Communis pulsatis, ivit Monticulum ad domum Marchixii & Consortum de Monticulo, qui habuerant verba cum Gerardo Ansaldo vicinæ Sancti Bartholomæi de Strata Rupta, occasione Prioratus Sancti Bartholomæi de Strata Rupta, & ipsas domos diruerunt. Item eo Anno expletae fuerunt Turres in partes Riveriæ Padi, ibi factæ pro custodiendo victualia à Cremonensibus. Item eodem Anno Mutinenses intrinseci restituerunt Comuni Parmæ medietatem damni salis, boum, & carrorum, quæ supra abstulerant Comuni Parmæ Bazani, & de superfluo habuerunt pactum ad certum terminum determinatum. Dominus Bonavolta de Malavoltis de Bononia fuit Potestas Parmæ Anno eodem per sex ultimos menses. Dominus Liazarus de Liazaris de Pitoio fuit Capitaneus Populi Parmæ dictis ultimis mensibus. Eodem Anno itarium frumenti valuit V. solidos Imperiales, & optimi & sanissimi vini valuit mensura X. solidos Imperiales plaustrum legitimum. Eodem Anno Dominus Guido & Dominus Matthæus de Corrigia fratres iverunt Mutinam pro pace eorum faciendam; & facto inter eos compromisso per utramque partem, & datis ostaliis, tulerunt sententiam pacis inter ipsas partes. Sed pars de Boschetto non fuit iussa velle tenere dictam sententiam. Item eo Anno Dominus Rex Franciæ tam propter caritatem, quam mortalitatem hominum & animalium recessit de terris Domini Petri de Aragonia. Et in ipso discessu, scilicet die VIII. mensis Octobris, obdormivit in Domino. Item eo Anno Dominus Petrus de Aragonia prædictus exspiravit, scilicet die X. mensis Novembris, quia in quo lam proelio vulneratus fuit ad mortem. Et tunc in ipsa infirmitate accepit poenitentiam, & juravit mandata Ecclesiæ, & sepultus fuit in Caelonia. Et incontinenti Siciliani fecerunt in suum Regem Dominum Jacobum ejus filium mediocre quondam dicti Domini Petri, & eum coronaverunt, qui fuit valde victoriosissimus. Item eo Anno ex campanis Communis, scilicet magna, & una ex parvis, fractæ fuerunt, & ipso Anno factæ sunt de novo, quarum una parva facta fuit per Magistros de Parma ad Palatium de Arena, & fuit satis bona; magna verò facta fuit ibidem bis, sed nihil valuit. Unde tunc fuit missus Pisas pro quodam Magistro, qui venit Parmam, & fecit eam ad domum Fratrum Prædicatorum. Et eo Anno non fuit nix neque frigus aliquod.

In MCCLXXXVI. Dominus Thecla de Bodelmontibus de Florentia fuit Potestas per totum unum Annum. Dominus Guido de Luvifinis de Rhegio fuit Capitaneus Populi Parmæ per totum unum Annum prædictum. Item eodem Anno Aqua, quæ dicitur Rayghosa, posita fuit in fossato Parmesano cavato & ampliato tunc temporis. Item eo Anno fuit nix valde magna circa medium Februarium. Et sextarium frumenti valuit VI. solidos Imperiales. Item eo Anno Ambaxatores utriusque partis Mutinæ venerunt Parmam occasione sententiæ Dominorum de Corrigia, & super hoc credentiæ & consilia

quampura fecerunt. Sed pars de Boschetto repudiavit, & noluit stare ad voluntatem Communis Parmæ. Unde Ambaxatores subito intulato hospite de Parma recesserunt. Item eo Anno Commune Parmæ misit duos de Anzianis Populi cum duobus Ambaxatoribus Bononiam causâ discordiæ prædictorum de Mutina, ut Bononienses simul cum Parmensibus firmarent & facerent Societatem de novo propter dictam sententiam, & ut Mutinam ipsam servarent. Qui Bononienses facere noluerunt, dicentes, se nolle intromittere de factis Mutinensibus aliquo modo. Item eodem Anno Potestas Parmæ ivit Mutinam cum XII. Ambaxatoribus de Populo, & cum Anzianis, causâ componendi inter ipsos Mutinenses, ut dicti sententia mandaretur executioni in bona concordia & bona voluntate. Sed pars de Boschetto repudiavit. Item eodem Anno Commune Parmæ misit literas suas parti intrinsecorum de Boschetto de Mutina per quemdam Notarium, continentem, quod deberent suos Ambaxatores mittere Parmam instructos cum pleno mandato ad adimplendum quidquid vellet Commune Parmæ; alioquin inimicaret eos, & auxilium daret parti extrinsecorum de Saxolo & de Savignano. Qui de Boschetto pro nihilo habuerunt. Et tunc per Commune Parmæ datus fuit illis de Savignano & de Saxolo in Potestatem & Rectorem Dominus Bernardus de Ferro civis Parmæ, qui ivit ad dictum regim die ultimo Aprilis. Item eo tempore Pax Mediolani completa fuit in totum de voluntate partium, & Domini Archiepiscopi Mediolani. Item eo tempore Regini fuerunt in malo statu occasione mortis duorum fratrum de Canusio, qui mortui fuerunt per Scarabellum de Canusio assassinum & bannitum Rhegii. Et tunc Potestas Parmæ cum XII. Ambaxatoribus continuo ivit Rhegium occasione componendi ipsos, & nihil facere potuerunt. Et iterato quum redisset Parmam, rediit Rhegium dictus Dominus Potestas cum XX. aliis Ambaxatoribus occasione prædicta. Qui etiam tunc nihil facere potuerunt. Item eodem Anno pars de Boschetto intrinsecorum Mutinæ equitavit ad guastandum & trabucandum castrum de Livizano districtus Mutinæ, in quo erat pars illorum de Savignano cum quibusdam balisteriis de Parma, qui stabant in terra de Saxolo pro Comuni Parmæ, numero L. Et hoc scito à Parmensibus, pietate moti coeperunt viriliter avivare illam partem de Savignano. Et tunc Potestas Parmæ cum XL. militibus de melioribus civitatis, & cum aliis, qui voluerunt ire ad soldum equitavit in terram de Saxolo. Et hoc audito à parte de Boschetto, subito de loco prædicto Livizani discesserunt, & ad propria redierunt. Item eo tempore de mense Maji centum milites cum equo uno, & alii centum cum duobus equis, missi fuerunt per Commune Parmæ, & expensis dicti Communis in auxilium dictorum de Saxolo & suæ partis; quod totum fiebat causâ reducendi Boschetos ad pacem. Item eodem Anno in Pascha Pentecostes quidam banniti civitatis Rhegii proditores intraverunt Monasterium Sancti Prosperi de suprus, ut interficerent Abbatem dicti Monasterii, & eo non invento, dictum Monasterium spoliaverunt de omnibus rebus tam sacris, quam non sacris. Et tunc venit Nuncius Comuni Parmæ, quod Mutinenses cum suis sequacibus venerant Rhegium, & proeliabant cum custodibus Portarum, & quod Regini proeliabant ad invicem. Et incontinenti Dominus Potestas Parmæ cum tota militia & cum Populo Sanctæ Chri-

Christinæ & Portæ Novæ, equitavit usque ad Casam Dei, & ibi scita veritate, quæ erat solummodo de prædictis bannitis, occasione mortis quondam Domini Gherardi Bojardi, sequenti die ad propria redierunt. Item eo Anno ordinatum fuit per Commune Parmæ facere exercitum generalem contra Mutinenses intrinsecos, & cum posse amicorum Communis Parmæ.

Item eo Anno Ambaxatores Cremonæ, Brixia, & Placentiæ ad postulationem Communis Parmæ iverunt Mutinam, & eos rogaverunt, ut facerent pacem secundum velle Communis Parmæ. Quod si non fieret, certificarent eos ex parte suorum Communium, quod numquam deficerent facere voluntatem Communis Parmæ. Et Commune Mutinæ firmavit inter se mittere Ambaxatores suos cum Capitaneo suo Parmam cum pleno mandato pro pace facienda. Qui Capitaneus Mutinæ & Ambaxatores Mutinæ venerunt Parmam cum Ambaxatoribus Lombardiæ occasione prædicta. Et stando Parmæ multa consilia & multæ credentiæ factæ fuerunt, & in uno Consilio erant concordēs, & in alio discordēs. Et ita electi fuerunt Octo Sapientes, scilicet duo per Portam, qui deberent esse cum dictis Ambaxatoribus pro prædicta pace tractanda. Et interim Vexilla Communis Parmæ data fuerunt per Dominum Potestatem; & datis aliis Vexillis, Vexillum Beatæ Mariæ datum fuit Domino Guidoni de Corrigia. Et datus fuit terminus dictis Mutinensibus ad se concordandum. Qui viso, sicut dictum est, quod dictum Vexillum datum erat dicto Domino Guidoni, incontinenti, & ante terminum eis datum fuerunt concordēs. Et tunc fuit ordinatum, quod Ambaxatores Mutinenses utriusque partis irent, & redirent cum pleno mandato. Item eodem Anno de mense Junii Dominus Papa misit Communi Parmæ, quod comparere deberet coram eo causâ securitatis, quam fecerant penes Dominum Episcopum Parmensem occasione absolutionis excommunicationis, & interdicti lati in Commune Parmæ per Fratrem Latinum occasione Fratrum Prædicatorum. Item eo Anno Ambaxatores Mutinæ utriusque partis reversi sunt Parmam cum pleno mandato, & habito consilio de voluntate partium in Vigilia Sancti Petri confirmata est Pax inter prædictos in Consilio generali Communis Parmæ. Deo gratias, amen. Mane verò adveniente facta fuit concio in Platea Communis Parmæ more solito, in qua lecta fuerunt pacta & capitula dictæ pacis, & firmata per utramque partem vinculo juramenti, osculo pacis interveniente, ad honorem Dei, & Beatæ Mariæ Virginis matris ejus, & Beatorum Johannis Baptistæ, Hilarii Confessoris, & Beati Geminiani Confessoris, Patronorum Populi Parmensis & Mutinensis, quibus semper copiosas gratias referamus. Et eo Anno securitates Custodum carcerum Communis, qui erant in banno pro ipsis custodibus, jamdiu erat, ceperunt apud Cuvriachum prin ipalem suum, pro quo fidejusserant, & ipsum præsentaverunt in fortiam Dominorum Potestatis & Capitanei & Communis Parmæ. Qui Dominus Potestas, habito consilio Sapientum, fidejussores extraxit de bannis suis, & dictum principalem posuit in carcerem Camusinæ; & hoc ex vigore cujusdam Statuti Populi procurati ad eorum instantiam, in quo continetur, quod si quis fidejussisset penes Commune pro aliquo, & principalis præstaret, fidejussores essent à fidejussionibus totaliter absoluti. Item eo Anno Palatium novum Communis, quod est desuptus in Platea Communis fuit expletum quasi to-

tum præterquam in angulo à latere Beccariæ Sancti Georgii, qui diruerat. Item eodem Anno Pons de Hentia de Strata Claudia completus fuit præterquam de planellatura. Item eodem Anno Potestas Parmæ cum magna quantitate Sapientum de Parma ivit Mutinam, causâ reconciliandi illos de Saxolo cum illis de civitate, secundum quod ordinatum fuerat in Pace, & in compositione prædicta; & hoc fuit die Dominico intrante Augusto. Item eodem Anno quidam Cardinalis ivit per Parmam causâ eundi in Franciam ad ducendum Dominum Regem Franciæ in Apuliam, ut dicebat. Item eodem Anno, quasi in fine mensis Junii, Mutinenses intrinseci elegerunt Dominum Ugolinum filium quondam Domini Jacobini de Rubeis civem Parmæ in suum Rectorem, qui recusans ipsum regimen acceptare, compulsus fuit de Communi Parmæ. Et die Mercurii IX. Julii ivit Mutinam, & in ipsum regimen intravit. Item eo Anno Dominus Archiepiscopus Ravennæ transivit per Parmam causâ eundi ultra montes ad faciendum pacem inter Dominum Regem Franciæ & filium Domini Petri Aragonæ. Item eo Anno fuit magna mortalitas hominum & bestiarum in civitate & Episcopatu Parmæ, & maximè de bestiis minutis. Et non pluit quasi per totum mensem Martii, & usque ad medium Maji, propter quod homines multum timebant. Et eodem Anno non fuit nix neque frigus aliquod in civitate vel Episcopatu Parmæ. Et eo Anno scilicet post Sanctum Petrum starium frumenti valuit IV. solidos Imperiales.

In MCCLXXXVII. Dominus Barufaldinus de Lavalongo de Brixia fuit Potestas Parmæ pro primis sex mensibus ante Annum novum. Dominus Basacomadre de Basacomadris de Bonaonia fuit Capitaneus Populi Parmæ pro dictis primis sex mensibus inceptis ad Februarium. Item eodem Anno & tempore fuit nix valde magna usque ad bragherium in campis, & inceptit venire in festo Sancti Antonii & Sanctæ Liberatæ Virginis, & duravit usque ad finem mensis. Item eodem Anno Liber Societatis Crucifiguratorum, qui erat apud Dominum Capitaneum, fuit combustus in generali Concilio Communis, & hoc ideo contigit, quia multi in eo fuerunt reperti scripti indebite. Et hoc fuit die Veneris VI. intrante Februario. Et ob hoc fuit ordinatum, quod unus alius Liber de novo fieret ad exemplar illius, qui erat ad Sacristiam majoris Ecclesiæ, & qui deberet rubricari de cinabrio taliter quod nullus posset amplius addi. Et ante combustionem dicti Libri factus fuit unus alius Liber, in quo erant scripti filii illorum, qui erant scripti in dicto Libro, & illi, qui esse debebant scripti in Libro Societatis prædictæ, secundum reformationem Consiliorum, qui omnes scripti fuerunt in dicto Libro novo. Item eodem Anno, prima die Martii, fuit tempus nivofum & pluviosum, & ea die recessit dicta nix. Et quinto die ejusdem mensis fuit nix per totam terram per unam palmam grossam, & duravit per tres dies. Et fuit eo Anno intentum frigus in Octava Epiphaniæ, & duravit usque ad unum mensem. Item eo tempore dictus Dominus Potestas cum mille peditibus armatu manu, tubis, & campanis Communis pulsatis & banderis levatis cucurrit ad Terram de Flaviano, & ipsum locum diruit occasione mortis Henrici de Pereto & cujusdam alterius. Et Dominus Conradus Caninus & filii tunc interfecerant Carotum de Palude, & quemdam nomine Archipresbyterum de Fornovo. Qui Dominus

nus Conradus devastatus fuit de omnibus suis bonis. Item eodem Anno, die X. intrante Aprili pars dicta Soprana de Rhegio expulit de civitate Rhegii aliam partem dictam de supus, & ipsos de parte ipsa extpoliavit. Et hoc fuit ipsis ambabus partibus existentibus in magna concordia, & in magnis ludis. Et incontinenti Potestas Parmæ cum quatuor ex Anzianis & XX. Ambaxatoribus, cum tubis & honorificè iverunt Rhegium, qui nullam concordiam facere potuerunt. Et hoc scito à Mutinensibus, fuerunt in maximo timore & rumore, & maximè pars de Savignano, quæ intraverat civitatem pro Pace facta in civitate Parmæ de eis. Et tunc Potestas Parmæ cum quatuor Anzianis & XX. Ambaxatoribus, duobus tubatoribus, & uno Notario ivit pro Pace eorum tenenda & firmanda. Similiter & Potestas Bononiæ cum suis Ambaxatoribus. Et eo modo venit Potestas Cremonæ Mutinam, & quum sæpe & sæpius haberent malas responiones à Mutinensibus, in fine per Dei gratiam Dominus Archipresbyter Majoris Ecclesiæ Mutinensis cum toto Clero, & universis Religiosis cum dupleriis, & candelis accensis, cum Crucibus & thuribus devotissimè cum Brachio Beati Geminiani Patroni Mutinensis ivit in Palatium Communis Mutinæ, ubi erat Consilium modo solito congregatum cum omnibus Ambaxatoribus prædictis. Et tunc inspirante Domino juraverunt XXV. de majoribus Civitatis de voluntate ipsius Consilii, dictam pacem perpetuò tenere, & eam firmaverunt ad honorem Dei & Beati Geminiani, & totius cœlestis Curia. E tunc ibi remanserunt quatuor Ambaxatores cujuslibet civitatis pro parentelis inter ipsas partes faciendis & complendis. Et hoc fuit die Sabbati XII. exeunte Aprili. Item eo Anno de mense Aprilis completa fuit Campana Communis, & ducta in Plateam Communis, & ibi posita super unam Turrim de lignis ibi constructa & approbata bona. Item eo Anno Dominus Honorius Papa IV. obiit, & sepultus fuit Romæ. Et in eligendo alium Cardinales steterunt divisi per magnum tempus. Item eo Anno missi fuerunt Ambaxatores Communis Parmæ apud Rhegium ad Priorem Provinciale Fratrum Prædicatorum, qui ibi erat, ut ex parte Communis Parmæ supplicarent eidem, quòd ei placeret reducere Conventum Fratrum Prædicatorum Parmam. Et in auxilium dictorum Ambaxatorum & Communis Parmæ ad intercedendum pro eis fuerunt Domini Potestas, & Capitaneus, & XXIV. civitatis Rhegii. Qui Dominus Prior benignè eos recepit, & promisit facere quicquid petebant prædicti Ambaxatores Communis Parmæ.

Item eo Anno, die Vencris VII. exeunte Februario, Fratres Prædicatores de Parma reversi sunt Parmam cum magno gaudio & honore. Et eis iverunt obviam Dominus Episcopus Parmensis, Domini Potestas, Capitaneus, Anziani, & Primicerii, cum tubis Communis, & omnes Sacerdotes & Religiosi, & maxima multitudo hominum, recipientes eos cum maximis cantis & melodiis. Et ita associati fuerunt usque ad Ecclesiam Majorem. Et ibi tunc prædicaverunt dictus Prior Provincialis, & Dominus Episcopus Parmensis. Deinde associati fuerunt usque ad locum eorum. Et per Concilium extitit reformatum de dando eis CC. Libras Parmenses. Et ita factum est, & M. Libras Imperialium usque ad quinque Annos, scilicet CC. Libras quolibet Anno, pro Ecclesia facienda. Et statim incœperunt dari pro primo Anno. Et per Commune

A Parmæ factum fuit ibi unum convivium magnum valde, in quo pransi fuerunt cum ipsis Fratribus Potestas, Capitaneus, & Anziani. & multi alii ex parte Communis. Et incontinenti Fratres incœperunt facere fornacem & alia præparaverunt fortiter laborare pro dicta sua Ecclesia facienda & construenda. Item eo Anno Commune Parmæ fecit cavari foveas civitatis, scilicet à parte interiori XII. brachia, & à parte exteriori fecit fieri quoddam fossatum, & fuit hoc de mense Junii. Item eodem Anno die IV. intrante Junio, mesteria & artes civitatis Parmæ, omnia simul in pleno Consilio generali Communis, coram Potestate, & Capitaneo juraverunt se manutenere provisiones, quas fecerunt pro civitate manutenenda in bono statu, & hoc propter quosdam timores, qui erant in civitate, & neciebantur qui rumores incontinenti remanserunt. Item eo Anno Palatium Novum Communis versùs Sanctum Georgium, scilicet sponda, quæ diruerat, resecta fuit, & completa. Item eo tempore starium frumenti valuit IV solidos Imperiales; & ipso tempore Commune Parmæ habebat super dicto Palatio MC. modia. Item eo tempore in Vigilia Sancti Johannis Baptistæ filii Domini Petri de Aragonia venerunt cum navigio eorum usque ad Portum Neapolis, ibi existentibus Domino Gherardo de Parma Cardinali pro Legato Ecclesiæ in partibus illis, & Domino Roberto Comite Atrabatensi Bajolo filiorum quondam Domini Regis Caroli. Et sic exercitus & Galicæ dictorum filiorum Regis Caroli exiverunt ad eos, & inito proelio ibi in mari, exercitus dictorum filiorum Domini Petri de Aragonia obtinuit, & illos de parte filiorum Regis Caroli sconfixit, & fugavit in totum. In quo proelio mortui fuerunt ex ipsis partibus ambabus plusquam sex mille. Capti fuerunt ex illis filiorum Regis Caroli circa octo mille, inter quos fuerunt unus filius Comitis Flandriæ, Dominus Guido Comes de Monteforti, Dominus Raynaldus de Villa primogenitus Comitis Avelianensis, & Dominus Oddo Pellizonus cum multis aliis Comitibus & Baronibus numero XXXII. Galicæ armatæ captæ fuerunt XLII. & fundatæ fuerunt in mari V. Illæ verò, quæ evaserunt per fugam fuerunt IV. Et tunc tregua facta fuit inter ipsas partes à Festo Sancti Michaelis proximè venturo usque ad Annos IX. Et fuit ordinatum inter ipsas partes de faciendo parentelas inter eos, si & sicut placeret Ecclesiæ & Domino Regi Franciæ. Item eodem Anno die Sabbati, XVII. Maji, Pino filius quondam Domini Giberti de Gente à nepotibus suis filiis Domini Lombardini fratris dicti Pini in Terra de Campigine Episcopatus Parmæ interfectus fuit. Et quia dictus Pino erat bannitus Communis, Potestas nullam inquisitionem fecit de prædicta, nec officium aliquod. Dominus Robertus de la Croca de Pergamo fuit Potestas Parmæ eo Anno ultimis sex mensibus post Sanctum Petrum. Dominus Gerardus de Anzalis de Placentia fuit Capitaneus Populi dictis ultimis sex mensibus incœptis ab Augusto. Item eodem Anno factum fuit in summitate Turris Communis unum artificium de lignis pro Campana magna nova ponenda, quæ quum ibi fuisset posita, in tertia pulsatione fracta fuit. Item eo Anno quoddam Parlamentum civitatum Lombardiæ factum fuit in civitate Parmæ pro concordia Reginorum facienda. Sed pars intrinsecorum repudiavit. Item eo Anno quidam de Parma, nomine Niger de Pulis vocabatur, combustus fuit propter peccatum Sodomiticum,

Item

Item eo Anno factum fuit Palatium Notariorum per ipsos Notarios Parmæ in vicinia Sancti Vitalis. Item eo Anno inceptus fuit Pons Salariorum, & factæ sunt ibi septem moræ, & quinque voltæ. Et eo Anno flumen Parmæ diruit eas voltas. Item eo Anno incepta est Porta Sancti Ægidii, dicta Pegoloti, & facta usque ad voltam. Et sextarium frumenti valuit IV. solidos Imperiales, Item eo Anno, die Veneris V. Septembris, pars Mutinæ, quæ dicebatur pars de Savignano, unâ cum illis de Sessò, & multis aliis bannitis partis Imperii, & cum certa quantitate Beroariorum & Soldatorum de Mutina & de Verona, cum parte Reginorum extrinsecorum, venerunt armata manu furtivè ad Portam Bazovariam civitatis Mutinæ, & cœperunt prælium cum illis de parte intrinseca Mutinensium, rumpendo eis pacem, sed in fine nihil facere potuerunt, & fugientes iverunt Saxolum, & cum spoliaverunt, & combusserunt; deinde paulatim furtivè ad propria redierunt. Et hoc scito à Parmensibus die Sabbati veniente in Vesperis, die Dominico veniente, Potestas Parmæ equitavit in servitium civitatis Mutinæ cum C. militibus ad tres equos. Mutinenses verò ceperunt de Majoribus civitatis Mutinæ dictæ partis de Savignano, quos inculparos esse noverunt de dicto tractatu, quos per gulam suspendunt ad dictam Portam Bazoariam; qui suspensi fuerunt numero XXXII. & quos ceperunt de Mantuanis & Veronensibus, in carceribus posuerunt; Item eo Anno Parlamentum factum fuit in Castro-Franco Episcopatus Bononiæ per Ambaxatores Communis Bononiæ pro ipso Communi, & per Dominum Capitaneum Populi Parmæ & per Anzianos & Ambaxatores Populi Parmensis pro Communi Parmæ. Et quicquid firmaverunt, stantiatum & factum fuit per utrumque Commune. Item eo Anno duo assassini venerunt Parmam, causâ occidendi unum Reginum & unum Bononiensem, qui stabant Parmæ, qui capti fuerunt, & torti confessi sunt de dicto assassinatu, quem facere debebant. Et sic fuerunt appensi vivi ad ballatorium Communis, & steterunt ibi per unam horam. Postea verò fuerunt ducti super uno Carro ligati, & caro incidebatur eis de corporibus, & ita fuerunt ducti usque ad glaream Communis, ubi fuerunt cum capite in ferreis, & ita mortui. Et ille, qui eos misit, fuit bannitus tamquam assassinus. Et propterea in fine regiminis dictus Potestas finito regimine volens ire ad quoddam aliud regimen versùs Thusciam, ad quod electus erat, timuit ire per Rhegium, & ivit Bercetum. Et per Commune Parmæ fuit associatus ad ejus voluntatem. Similiter Dominus Gronerius de Croca de parentela dicti Potestatis, qui fuerat Judex Potestatis ad maleficia fuit associatus per Commune Parmæ usque Cremonam, à qua civitate erat electus in Capitaneum.

In MCCLXXXVIII. Dominus Franciscus Infrancelasta de Pistoria fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus. Dominus Jacobus de Palazzo de Mediolano fuit Capitaneus Populi Parmæ dicto Anno incipiente à Calendis Februarii. Item eodem Anno de mense Februarii Frater Hieronymus Magister Generalis Fratrum Minorum, qui erat de civitate Esculi, electus fuit in Papam, & vocatus fuit Dominus Nicolaus Papa IV. Et eo Anno starium frumenti valuit IV. solidos Imperiales. Dominus Fridericus de Sommoripa de Laude fuit Potestas Parmæ eodem Anno ultimis sex mensibus post Sanctum Petrum. Dominus Bonacosa de Basacomadris de Bononia

fuit Capitaneus Populi Parmæ ultimis sex mensibus dicti Anni. Item eo Anno de mense Julii Dominus Manfredus Marchio Malaspina intravit Burgum Pontremuli per fortiam, & Potestatem ibi existentem pro Communi Parmæ expulit. Et Dominus Petrus de Henrighetis cum fratribus, & multi alii de sua parte de Pontremulo effugientes venerunt Parmam. Et tunc dictus Dominus Manfredus misit Parmam, quòd quicquid fecerat, fecerat in servitium Communis Parmæ, & quòd omnis jurisdicção, quam haberet Commune Parmæ in dicta Terra Pontremuli, erat salva. Item eo tempore, die VI. exeunte Septembri, vocatis Reginis pro ambabus partibus, ut venirent Parmam ad se compromittendum in Commune Parmæ de guerra eorum, & ipsis se compromissis, Parmenses vocaverunt Bononienses & Cremonenses, ut essent cum eis ad dictam Pacem fieri faciendam, secundum voluntatem Communis Parmæ, Pax inter eos facta fuit, & jurata in Consilio generali Communis Parmæ. Et per Commune Parmæ missi fuerunt quingenti de Populo Rhegium pro custodia Rhegii. Castrum verò Sancti Stephani districtus Rhegii quia non poterat obsideri, quia est paludosum, non fuit in dicta Pace, quia noluit propter situm ejus, & quia firmiter Mantuani & Veronenses & alii banniti Lombardiæ partis Ecclesiæ dabant ei auxilium. Item eo Anno die Jovis IV. Octobris exeuntis, Domini de Savignano cum aliis bannitis de Mutina, cum D. equitibus intraverunt Savignanum, & eum reedificaverunt, & munierunt sine mora. Quo facto à Mutinensibus, velociter cucurrerunt illi, ut prohiberent si possent; & viso, quòd nihil facere poterant, fecerunt ibi prope unum Castrum pro custodia Civitatis & Episcopatus Mutinæ, deinde ad propria sunt reversi. Et fecerunt Dominum Oppizonem Marchionem Estensem dominum Ferrariæ dominum Civitatis & districtus Mutinæ ad vitam & ejus hæredes. Et Domini de Rangonibus dederunt unam ex Dominabus suis in uxorem Domino Aldebrandino filio dicti Domini Marchionis, dando pro dote ejusdem Dominium civitatis Mutinæ dicto Domino Marchioni. Qui Dominus Marchio misit illuc Vicarium suum, & dictum Dominium accepit, & postea reduxit illos de Savignano, & omnes extrinsecos in Mutinam cum Pace. Item eo Anno de mense Octobris Porta Pegoloti Burgi Sancti Ægidii fuit completa. Item eodem Anno Pons Salariorum fuit completus de mense Novembris. Item eo Anno Princeps Apuliæ exivit de carceribus, dans duos suos filios pro obsidibus cum sacramento revertendi, & facto deposito LX. millium unciarum auri. Item eo Anno starium frumenti valuit solidos Imperiales V. & mensura vini valuit VI. solidos Imperiales. Et hoc erat bonum, quia vinum non fuit in illo Anno. Et propter paucitatem vini & caritiam temporis, Commune faciebat vendi in certis paucis locis per civitatem ad minutum panem & vinum. E nullus ad magnum poenam audebat aliter vel alibi vendere, nisi Fratres deputati ad prædictum panem & vinum vendendum pro Communi.

In MCCLXXXIX. Dominus Anselmus de Rodengo de Brixia fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus. Dominus Antonius de Rebicis de Cremona fuit Capitaneus Populi eodem Anno dictis primis mensibus. Eo Anno à Nativitate Domini usque ad mensem Aprilis fuit frigus intensum. Et die XI. exeunte Martio ningit valde fortiter, ita quòd terra fuit tota cooperta. Et eodem

eodem Anno de mense Aprilis dictus Dominus Potestas cum M. peditibus de Societate, & aliis ad hoc deputatis, armata manu cucurrit ad Terram de Ancisfigha ad domos Domini Rolandi de Ancisfigha, & ipsas domos in totum dirui fecit. Et hoc fuit, quia fregerat quasdam molas Communitatis Ferrariorum de Parma. Item eo Anno die Sabbati XI. mensis Junii in festo Sancti Bernabei, Florentini per Commune unam cum Senensibus, Lucensibus, Pistoriensibus, & Pratenensibus, & cum aliis Guelfis de Thuscia sconfixerunt Aretinos & Ghibellinos de Thuscia. Et fuit dictum praelium in Episcopatu Florentiae in loco, ubi dicitur Casetina prope castrum Poppii, & etiam dicitur ibi Bibena. Et in dicto praelio de dictis Aretinis & Ghibellinis mortui fuerunt Dominus Episcopus Aretinus, Dominus Gilius Pazius de Florentia, & multi alii de Magnatibus Ghibellinis & Aretinis. Et bene fuerunt numero mille & plures. Captorum vero non fuit minus. Deinde Florentini equitaverunt circumquaque civitatem Aretii destruendo & comburendo totum Episcopatum Aretii, & omnia castra usque ad fundamenta vastantes. Quae castra sic dirupta fuerunt XLIV. Et ibi in ipso exercitu steterunt per duos menses. Deinde sani & hilares Florentiam redierunt. Et in dicto exercitu pro parte Florentinorum fuerunt tria Regimina de civitate Parmae. Quia Dominus Ugolinus Rubeus erat tunc Potestas & Rector Florentinorum. Et Dominus Thomasius de Henzola erat tunc Potestas Senensium, qui ambo cum ipsis Communibus in dicto exercitu interfuerunt viriliter. Dominus vero Antonius de Rogleriis tunc erat Potestas civitatis Pistoriae, qui Dominus Antonius propter miseriam & infirmitatem suam non fuit ad ipsum exercitum. Sed pro eo fuit Dominus Thomasius de Pavarano ejus Miles & socius cum militibus & Populo civitatis Pistoriae. Item eodem Anno Dominus Princeps Apuliae, qui exiverat de carceribus filiorum Petri de Aragonia, fuit per Dominum Papam electus in Regem Siciliae in civitate Aretii. Item eo Anno de mense Junii Dominus Marchio Montisferrati exercitum generalem fecit super Episcopatum Papiam, & cepit quamdam Terram nomine Rosajanam valde magnam. Et hoc scito a Papiensibus, equitaverunt generaliter pro Communi, ut dictam Terram recuperarent. Et stando ibidem, videntes quod se non poterant partire sine praelio, timore composuerunt cum dicto Domino Marchione, & fecerunt ipsum & ejus haeredes toto tempore vitae eorum Potestatem Papiam. Dominus Manfredinus de Beccaria tunc Capitaneus Populi Papiam invite hoc fecit. Sed Milites invidentes eidem propter ipsam Capitaneriam illud voluerunt, fecerunt, & adimpleverunt. Post modicum vero temporis Papienses usque ad mortem de praedictis doluerunt. Et ob hoc milites Mediolanenses cucurrerunt, & intraverunt Papiam per duas balestratas, sed nihil facere potuerunt. Et subito insalutato hospite sine damno aliquo ad propria remearunt. Et eodem Anno paulo post praedicta dictus Dominus Manfredinus cum aliquibus de Populo & paucis exivit Papiam, qui omnes exeuntes fuerunt banniti, & domus & bona sua devastata. Qui Dominus Manfredinus cum suis sequacibus intravit castrum Acutum, quod erat suum, & ipsum munivit custodibus, & victualibus, & postea ivit Mediolanum. Et tunc Mediolanenses, Cremonenses, Brixienenses, & Placentini juraverunt, & firmaverunt ipsum adjuvare, & de hoc fecerunt Par-

Tom. IX.

A lamentum in civitate Cremonae. Similiter & Januenses hoc fecerunt. Comes autem Sabaudiae cum omnibus suis sequacibus ab alia parte guerriabant cum dicto Domino Marchione. Dominus Thomasius Quirinus de Venetiis fuit Potestas Parmae eo anno ultimis sex mensibus post Sanctum Petrum. Dominus Bernabos Confalonarius de Placentia fuit Capitaneus Populi Parmae ejusdem anni ultimis sex mensibus. Item eo anno & tempore in principio Augusti castrum Sancti Stephani districtus Rhegii venit ad pacem cum Commune Rhegii; & sic illi, qui steterunt in ipso, Rhegium intraverunt cum pace, quae parum duravit.

B Item eo anno die VII. intrante Augusto, partes civitatis Rhegii diabolico spiritu instigatae simul quiescere non valentes cucurrerunt ad arma & ad praelium infimul. Et tunc Populus Rhegii viriliter se habentes, quum ibi esset pro eorum Rectore & Potestate Dominus Torellus de Torellis de Bononia, datus eisdem pro Commune Bononiae, & Dominus Andreas de Marano de Parma pro Capitaneo Populi eis datus a Communi Parmae, cucurrerunt in auxilium Rectorum eorum. Et ceperunt omnes Magnates eorum habentes castra & fortitias aliquas in Episcopatu suo, & ipsos detinuerunt in Palatio suo. Et incontinenti miserunt Parmam pro succursu. Et missi fuerunt ibi per Commune Parmae biscentum milites, qui tunc tenebantur per Commune Parmae cum Milite & Banderia Potestatis. Et die sequenti dictus Dominus Potestas cum centum militibus ad tres equos equitavit armata manu Rhegium, & stando ibi, & non bene valentes sedare rumores, miserunt Parmam pro Populo Parmae. Et sic incontinenti iverunt Rhegium hostiliter Populus Portae de Parma, & Portae Benedictae, & certae Societates Populi. Et hoc fuit in Vigilia Sancti Laurentii. Et tunc Populus Rhegii dederunt totum dominium civitatis Rhegii, & Episcopatus in manibus Potestatis Parmae, & Vexillum Sancti Prosperi, & claves Portarum & Palatiorum, & Vexillum & Sigillum Communis, & se ipsos. Qui Dominus Potestas incontinenti totum dominium civitatis & districtus accepit & habuit, & misit ad omnia loca & castra districtus Rhegii Custodes & Capitaneos de Populo Parmae. Et in die Sancti Laurentii populus praedictus de Parma ad rumorem cucurrit ad Plateam Communis Rhegii, & domos omnes illorum de Foliario, qui erant ibi, destruxerunt subito. Praedicti vero Magnates de Rhegio, & certi alii mercatores, Judices, & Notarii ducti fuerunt Parmam, & detenti per Mesteria & Artes Parmae; quorum una pars fuit detenta super Camusinam Communis, & alia super Palatio Novo Communis de Sancto Vitale cum ferreis. Populares vero fuerunt detenti super Palatio Novo de Platea, sine ferreis tamen; & steterunt ibi dictae duae Portae per XV. dies. Postea aliae duae Portae iverunt, & domos Domini Guidonis de Tripoli, quia non venit ad mandata, destruxerunt. Et postea Commune Parmae misit pro Bononiensibus & Cremonensibus, ut venirent Parmam pro pacificando ipsos Rheginos. Et sic Potestas Bononiae & Cremonae cum magna & honorabili societate Ambaxatorum venerunt Parmam, & sicut Deo placuit, in fine praedicti Rhegini pervenerunt ad pacem die Sabbati primo Octobris in Consilio, ipsam pacem osculo & juramento, ut decuit, confirmando in praesentia dictorum Potestatum Parmae, Bononiae, & Cremonae, & Ambaxatorum. Et sic die sequenti

KKK

rela-

relaxati fuerunt de dictis carceribus. Et certi Ambaxatores de qualibet dictarum civitatum iverunt secum Rhegium pro parentelis inter ipsas partes ineundis & complendis. Quæquidem pax canina fuit. Item eo tempore Dominus Guido de Tripoli de Rhegio castrum Razoli accepit furtivè Capitaneo & Custodibus de Parma, ibi pro Communi Parmæ existentibus. Et quum non posset habere Turrim, potuit ignem. Et quidam de Parma potius se comburi super ipsam dimiserunt, quàm se vellent reddere nec ipsam Turrim; sed omnino ipsam Turrim habuit propter dictum ignem. Et quia Custodes combusti fuerunt. Item eodem Millesimo in die Dominico in Vesperis, XIV. exeunte Novembri, pars de Rhegio, quæ dicebatur de subtus, cum parte Imperiali, scilicet cum illis de Sefso, incoepit proeliari cum adversa parte, quæ dicebatur pars desuper. Et circa mediam noctem dicta pars de subtus obtinuit & expulit aliam partem; qui fugientes intraverunt Herberiam, & in alia eorum loca. Et tunc pars, quæ remansit in civitate, derobavit alios in civitate, quantum plus potuit. Et pars, quæ exivit, derobavit per Episcopatum adversarios, quantum plus potuit. Et sic incoepa est iterum guerra maxima inter eos. Item eo anno Dominus Marchio Montisferrati, & Papienses fecerunt exercitum generalem ad castrum Montis-Acuti, & fecerunt circum circa ipsum exercitum unam bastiam, ne aliquis posset exire de ipso castro, vel illuc aliunde venire, qui ipsum exercitum offendere posset. Quo exercitu sic durante, Placentini cum maxima quantitate militum & peditum de Episcopatu suo quadam die insultaverunt, & per fortiam dictam bastiam fregerunt, & dictum exercitum fugaverunt, & multos ex Papiensibus interfecerunt, & multos ceperunt in auxilium existentium in dicto castro. Et sic incoepa fuit guerra inter Placentinos & Papienses. Item eo anno starium frumenti valuit IV. solidos Imperiales.

In MCCXC. Dominus Raynerius Domini Uguzoni de Bondelmontibus de Florentia fuit Potesta Parmæ primis sex mensibus. Dominus Johannes de Sommopizolis de Bononia fuit Capitaneus Populi Parmensis eodem anno primis sex mensibus incoeptis à Febuario. Et eo anno de mense Januarii ambæ partes de Rhegio, scilicet de subtus & desuper, & illi de Sefso vocaverunt, & elegerunt in eorum Dominum & Rectorem civitatis & districtus Rhegii perpetuò in se & in suos filios Dominum Oppizonem Marchionem Estensem, tunc Dominum Ferrariæ & Mutinæ. Qui Dominus Marchio simulatè dicens, se nolle dictum dominium acceptare finè beneplacito Parmensium misit Communi Parmæ suos Ambaxatores prædicta exponentes Communi Parmæ. Et habito generali Consilio, responsum fuit eis, quòd bene placebat Parmensibus. Et sic dictum dominium acceptavit, & personaliter venit Rhegium, & secum reduxit omnes extrinsecos in civitatem, & licentiavit omnes forenses extra civitatem cujuscumque partis, & ipsos tam timore quàm amore in pace reduxit, & stare fecit. Deinde rediit Ferrariam, & secum duxit XII. Rheginos de majoribus partium dimisso ibi in Rhegio quodam Vicario pro Rectore. Item eo anno de mense Januarii Dominus Marchio Montisferrati cum toto suo exfortio, videlicet cum Papiensibus, Terdonensibus, Alexandrinis, Novariensibus, Vercellenibus, & cum illis de Monteferrato venit super territorium Placentiæ, & venit usque ad castrum Fontanæ,

A & combussit multas domos, & sterit ibi duabus noctibus; postea recessit comburendo Burgum dicti castri Fontanæ. Item eo Anno de mense Martii Milites Placentiæ equitaverunt super Territorium Papiæ ad Linzascuni, & ipsum locum expugnaverunt, & per vim ceperunt, & totum castrum combusserunt, & multos homines desuper Turrim combusserunt, & multos ceperunt, & postea reversi sunt ad jacendum ad Vigum Marinum districtus Placentiæ. Item sequenti die equitaverunt ad castrum Castegnæ, & ad castrum Petræ districtus Papiæ, & multos homines ceperunt, & multas Villas combusserunt, & multas bestias habuerunt. Item & alia die sequenti equitaverunt ad castrum Rimiscalia, quod castrum venit ad mandata eorum, prius guasto recepto. Item eo anno Placentini cum navigio suo per Padum iverunt usque ad Pontem Papiæ, & ipsum Pontem expugnaverunt, & per vim ceperunt. Et eum duxerunt per XII. millia. Sed propter magnitudinem dicti Pontis & castra lignea, quæ erant super ipso, & fortitudinem temporis & ventorum tunc flantium, non potuerunt ducere eum usque Placentiam, & eum dimiserunt. Papienses verò, qui post ipsos veniebant, rehabuerunt ipsum Pontem, & ipsum destruxerunt, & non habuerunt postea Pontem in dicto loco. Et eo Anno facti fuerunt de mense Maji tres archoti lapidum in Turri majoris Ecclesiæ Parmensis. Item eo tempore Brixientes iverunt ad Turrem de Murse, quia Pergamenses tenebant Palazolum & ipsam Turrim per vim habuerunt. Et ibi fuit quoddam prælium inter Pergamenses & Brixientes. Et fraudulenter sub spe concordia & trattamenti concordia, Brixientes ceperunt multos de Populo Pergami, de quibus post paucos dies facta fuit pax inter eos, & capti relaxati fuerunt, & Turris prædicta remansit Communi Brixia. Item eo tempore, die II. Junii, dictus Dominus Potestas armata manu cum M. peditibus de Populo, more solito equitavit Coltarium ad domum Tortini de Turtis, & eam funditus diruerunt, occasione unius feruæ factæ per eum in una taberna, ut dicebatur, in Guidonem Ferrapecoram. Item eo anno Dominus Gerardus de Parma & Dominus Benedictus Gajetanus Cardinales ambo iverunt per partes Sarzanæ in Franciam pro Legatis Ecclesiæ. Item eodem anno de mense Maji, Placentini cum suis amicis, scilicet Mediolanensibus & aliis, fecerunt exercitum generalem pro eundo super Papiam; in quo exercitu fuerunt Placentini omnes pro Communi civitatis & Episcopatus, & Militia, & totus Populus civitatis Cremonæ, & CD. milites de Mediolano, & CCC. milites de Brixia. Et iverunt super Bardeleziam in confinibus Placentiæ & Papiæ. Et ibi steterunt per XV. dies, ita quòd non transierunt super territorium Papiæ, quia Cremonenses noluerunt transire super territorio Papiæ cum suo exercitu, sed equitaverunt una die ad castrum Castecii, & Burgum dicti castri per vim ceperunt, & combusserunt, & multos homines occiderunt, & ceperunt. Item & quadam alia die equitaverunt ad Burgum Bronni, & dictum locum expugnaverunt, & per vim ceperunt & combusserunt. Et in dicta expugnatione ex Cremonensibus perierunt plusquam C. Et postea infra paucos dies Cremonenses dixerunt, se velle discedere de dicto exercitu, quia Marchio Montisferrati se separaverat cum suo exercitu desuper terris Astensibus, pro veniendo illuc. Et sic totus exercitus tam Placentiæ, quàm Cremonæ voluntate & motu Cremonensium rediit Placentiam

tiam irato animo & furioso, & insalutato hospite magis cum opprobrio quam honore. Item post paucos dies inculpati fuerunt aliqui de Magnatibus Placentinis à Domino Alberto Scoto de Placentia de reversione dicti exercitus. Ob quam causam expulsi fuerunt de civitate Placentiæ Dominus Berninus de Palestrelis & fratres, & alii quatuor de domo sua, & Dominus Monachus Falgosius, & Ubertinus frater ejus, & Dominus Ubertus Rusti atius, & Raynerius ejus frater, & Dominus Ubertinus de Cario. Et positi fuerunt ad confinia longè à civitate Placentiæ per C. milliaria. Et tunc dictus Dominus Albertus Scotus factus fuit Anzianus perpetuus & Defensor, & Rector Mercadantiæ civitatis Placentiæ.

Item eo tempore Dominus Marchio Montisferrati fecit suum exercitum generalem cum toto suo exfortio super territorio Astense, devastando segetes, & omnia bona Astensium usque ad Portas civitatis per tres vices. Tandem Dominus Comes Savoliæ in auxilium Astensium venit cum MCC. militibus, & cum maxima quantitate peditum & balstrariorum, & cum Astensibus, & gente sua venit super Terras Marchionis prædicti, & Alexandriæ, ubi tunc erat ipse Marchio. Quod audiens ipse Marchio convocatis amicis suis, & cum Alexandrinis exivit Alexandria, & venit obviam prædictis, & fuit prope eos per tria milliaria, etiamsi minus valens esset cum eis ad campos, & præliari cum eis. Quo audito Dominus Comes prædictus cum Astensibus & gente sua exivit de campis, & reversus est in Astam. Et Dominus Marchio cum suis reversus est in Alexandriam, & sic nullum prælium fuit inter eos. Item dictus Dominus Potestas Parmæ in fine dicti sui regiminis syndicatus & condemnatus fuit per syndicos Communis in CCL. Libras Parmensium, quia condemnaverat Jacobinum Zamorem suo arbitrio absque voluntate Dominorum de Curia. Mercatores verò Parmenses fidejusserunt pro eo, & super se eum acceperunt & sanum & hilarem reddere fecerunt absque solutione facta de dicta condemnatione dicto Jacobino vel alii. Item eo tempore reformatum fuit de faciendo Portam de Sancto Matthia, & facti sunt apparatus & cavata fundamenta ejusdem. Item eo tempore sextarium frumenti valuit solidos Imperiales X. & mensura vini IV solidos Imperiales. Dominus Mazeldus de Griffis de Brixia fuit Potestas Parmæ eodem anno solitis sex mensibus dicti Anni post Sanctum Petrum. Dominus Martinus de Rizardis de Laude fuit Capitaneus Populi Parmæ dictis solitis sex mensibus incipiendo ab Augusto. Item eodem Anno, die Dominico, penultimo mensis Julii, quingenti viri de hominibus civitatis & Episcopatus Parmæ accepta Cruce pro eundo in subsidium Terræ-Sanctæ de ultra mare, congregati in glarea Communis Parmæ, bini & bini cum candelis & cereis accensis, venerunt ad majorem Ecclesiam Parmæ, & auditâ Missâ, & communicati, se moverunt causâ eundi in dictum subsidium, associati de Clericis & Religiosis usque ad Portam civitatis & plus. Quibus Crucesignatis Commune Parmæ donavit mille Libras Parmenses. Et eorum Capitaneus fuit Dominus Raymundus Baratus Rubeus. Et post paucos dies alii centum viri sequuti fuerunt prædictos, & solennitate, quæ supra. Item eo Anno Romani fecerunt Dominum Jacobum de Columna eorum Dominum, & per Romam duxerunt eum super currum more Imperatorum, & vocabant eum Cæsarem. Et fecerunt exerci-

Tom. IX.

Atum super Viterbium, & multis alias Terras, in quibus non sequuti sunt veile suum. Item eo Anno de mense Septembris duo exercitus facti fuerunt super districtum Mediolani super Tassinellum; unus quorum factus erat per Dominum Marchionem Montisferrati cum magna quantitate militum & peditum, & cum Dominis de la Turre cum toto eorum posse; & alius per Mediolanenses cum sodaderis suis, & certa quantitate Populi, & cum toto suo posse. Et ita duraverunt ambo dicti exercitus per IV. dies. Quo tempore dictis exercitibus sic stantibus, Placentini intraverunt super Episcopatum Papiæ, & guastaverunt & combusserunt multum de ipso districtu Papiæ. Quo audito, dictus Dominus Marchio cum suis discessit Papiam subito, & insalutato hospite non bono modo. Item eo Anno & mense dictus Dominus Marchio Montisferrati de Papiâ ivit in Alexandriam cum majori quantitate militum armatorum quam consueverat. Qui Alexandrini timentes de eo prodicionem factam, subito armata manu & potenti, quadam die Veneris, VIII. dicti mensis Septembris, ad rumorem Populi per fortiam ipsum Dominum Marchionem ceperunt & detinuerunt, & in civitatem posuerunt, & omnes suos tam equis quam armis spoliaverunt, & omnes adversarios cum Potestate extra civitatem expulerunt. Item eo tempore & mense Placentini cum certa quantitate amicorum equitaverunt in Episcopatum Papiæ & castrum Arenæ guastaverunt; deinde cum bono intellectu ad propria redierunt. Item eodem tempore de mense Octobris Forenses Papiæ cum omnibus aliis de Turre equitaverunt. Et tunc Populus Papiæ subito armata manu portas civitatis ceperunt, & suis custodibus munierunt. Deinde Potestatem & Capitaneum quos habebant, de civitate expulerunt, & incontinenti miserunt pro Domino Manfredino de Beccaria, qui velociter venit, & restitutus fuit in omni suo honore & dominio per Populum Papiæ, & in omnibus suis bonis. Illi verò de Petra & de Turre intraverunt duas eorum Rochas. Item eo Anno Comes, qui erat pro Ecclesia Romana in Romagna, captus fuit per illos de Polenta de Ravenna, & hoc quia volebat eos expellere de Ravenna, ut dicebatur. Item eo tempore Bononienfes ceperunt Imolam, & eam circumquaque splanaverunt. Et eo tempore valuit frumentum X. solidos Imperiales. Item eo tempore quidam viator de Francia transiens per Parmam, & sciens Campanam grossam Communis esse fractam, promisit Comuni dictam Campanam facere absque aliquo pretio, nisi esset bona, & laudaretur. Qui eam incepit & fecit.

In MCCXCI. Dominus Ungarus de Oddis de Perusio fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus dicti Anni. Dominus Lopus de Ughis de Pistorio fuit Capitaneus Populi Parmæ in dictis sex mensibus incepit à Februario. Et eo tempore Campana facta à dicto viatore laudata & approbata fuit pro bona, & sic datæ fuerunt eidem à Comuni Parmæ pro suo labore C. Libræ Imperiales. Et ultra Commune eidem fecit & donavit unam robam varam pretio X. Librarum Imperialium. Item eo Anno quidam filius naturalis Domini Marchionis Montisferrati, nomine Bonifacius captus fuit à Papiensibus. Item eo Anno, die Dominico, IV. excunte Februario, Dominus Bernabeus filius quondam Domini Lambertini de Bazano, arengatus per Consilium generale Communis Parmæ à Dominis Potestate & Capitaneo prædictis, factus fuit Miles more & so-

KKK 2

lem-

lenmitate solitis, & donatæ sibi fuerunt per Commune Parmæ C. Libræ Parmensium. Item eo Anno die Sabbati XVII. Martii, dictus Dominus Potestas armata manu more solito cum Capitibus Societatum, Anzianis Mesteriorum, & Dominis Octo, & cum mille peditibus ad hoc deputatis, iverunt Campizinem ad domum Domini Lombardini de Gente, & ipsam destruxerunt. Et hoc propter insultum factum per eum quondam Domino Terzacho de Marano. Item eo Anno Comes Romagnæ, pace facta cum illis de Polenta exivit de carceribus, in quibus eum tenebant. Item eo Anno, die Jovis X. exeunte Martio, Dominus Gerardus de Parma Cardinalis, vocatus Sabinensis, redeundo de Legatione sua de partibus Franciæ, Parmam venit, & valde honorificè receptus fuit à Populo Parmensi; & omnia vexilla & banderiæ Communis, Militum, & Populi, & omnium Viciniarum, & Artium, & Mesteriorum civitatis Parmæ, & omnes Milites, & totus Populus, Episcopus cum Clero, Religiosi, & ceteri omnes iverunt obviam ei. Et multi Domicelli bagordaverunt. Et in adventu ejus supradicta campana Communis, quæ erat adhuc in platea Communis super uno ædificio ligneo, dum sonaretur ad fogam, fracta fuit. Et expensis Communis portatum fuit ipsi Domino Cardinali desuper ipsum & equum suum unum pallium de scarlato. Et majores Milites civitatis Parmæ pedestres adestrabant eum per frænum, & super itaffas honorificè. Et sic ductus & associatus fuit usque ad Ecclesiam Majorem, & hospitatus fuit ad Episcopatum. Et stans in Parma per aliquot dies, donavit magna dona dictis Dominis Potestati & Capitaneo, & donavit sororibus de Sancto Dominico D. Libras Imperiales, & totidem Minoribus, & multa alia bona fecit. Item emit à Domino Episcopo Parmensi Terram de Amazzabove. Et fecit & ordinavit Beneficia Præpositi & Canonicorum Baptistarii Parmensis pro Divinis Officiis perpetuo celebrandis & dotavit eos multis possessionibus. Et dictam Terram de Amazzabove, quæ diu inculta extiterat, ad culturam redire fecit. Et incepit ædificare facere Ecclesiam, & domos multas in ipsa Terra. Item & libenter voluit facere fieri unam aliam campanam ad Ecclesiam Majorem, quæ dicta fuit Bajonum ex parte ipsius Domini Cardinalis. Item eo tempore quidam Asinus, Vergatus dictus, miracè factus, & variis coloribus naturaliter pilosus, & decoratus, transivit per Parmam, qui mittebatur Domino Regi Franciæ à Domino Rege Tartarorum, & erat selvaticus, ut dicebatur. Item eo tempore die Veneris XI. intrante Majo in Vesperis quidam terræmotus fuit in civitate Parmæ palam visus & sentitus à pluribus personis. Item eo Anno quædam murmuratio fuit in Parma, & sic quatuor Mesteria, scilicet Beccariorum, Ferrariorum, Calzolariorum, & Pelliciariorum, cum Judicibus & Notariis, & aliis Mesteriis civitatis, sacramentati simul fuerunt de se manutenendo; & factis certis provisionibus, incontinenti cessavit omne murmuramentum. Item eo Anno, die Dominico intrante Majo, civitas Acon de ultra mare, dicta Acree per fortiam capta fuit à Sarracenis, in qua captione multi & infiniti Christiani perierunt, & multi de Parma, & de aliis Terris Lombardiæ & Italiæ, qui ibi erant, vix evaserunt. Dominus Rex Cypri cum suis evasit. Dominus verò Patriarcha Hierusalem, dum intraret in navem, ut evaderet, propter nimiam multitudinem personarum intrare volentium in navem cum eo,

submersus est cum omnibus in mare, qui secum erant. Et multi de Parma redierunt Parmam. Dominus Jacobus de Rivola de Pergamo fuit Potestas Parmæ eodem Anno secundis sex mensibus post Sanctum Petrum. Dominus Henricus de Mezarulanis de Bononia fuit Capitaneus Populi Parmæ secundis sex mensibus incipiendo ab Augusto. Et eo Anno & tempore itarium frumenti valuit XIII. solidos Parmenses, & IV. solidos Imperiales circa festum omnium Sanctorum, & mensura vini VI. solidos. Item eodem Anno elevata est Turris Sanctæ Mariæ Majoris Ecclesiæ à cingulis lapidum sine archetis in sursum per multa brachia. Et factus est ibi quartus circulus, & sunt ibi quinque clavi ac lignamine roboris. Item eo Anno alius quidam Comes pro Ecclesia venit in Romagnam, & fecit omnes paces, & tenuit ibi D. Milites. Item eo Anno Dugaria, quæ vadit ex traverso glareæ Communis, facta fuit occasione Navilii Communis, & constitit Communi DCC. Libras Imperialium, de mensibus Septembris & Octobris. Et ordinatum fuit per Commune Parmæ de emendo molendina Dominorum de Ferrapecoris, quæ habebant in Navilio extra Portam Pontis de Bononia, quod in sequenti Anno adimpletum fuit, & constitit CCCLX. Libras Imperialium, & destructa fuerunt pro dicto Navilio complendo. Item eo Anno Dominus Bardelonus filius Domini Pinamontis de Bonacosis de Mantua expulit Dominum Carpium fratrem suum de dominio civitatis Mantuæ, & ipsum, & multos alios cepit & carceravit contra voluntatem dicti sui Patris. Et tunc dictus Dominus Bardelonus sacramentatus fuit cum Venetianis, Paduanis, & Bononiensibus, & fecit pacem cum Dominis de la Scala & Veronensibus. Eodem Anno Dominus Oppizo Marchio Estensis fecit in civitate Mutinæ in bucca Navilii unum castrum cum uno Palatio & IV. turribus, muratum circumquaque & affosatum cum pontibus levatoriis. Item eo Anno Porta de Sancto Matthia facta & completa fuit, & depositio Potestatum Villarum Episcopatus Parmæ. Item eo Anno menses Novembris & Decembris fuerunt pluviosi & nubilosi, & non fuit nix, neque intensum frigus. Item eodem Anno in Vigilia Nativitatis Domini, Dominus Comes Atrebatensis redeundo de Apulia, & eundo in Franciam, transitum fecit per Parmam cum D. militibus.

In MCCXCII. Dominus Teclia de Frescobaldis de Florentia fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus ad Annum novum. Dominus Baldoyus de Ugonibus de Brixia fuit Capitaneus Populi dictis sex mensibus inceptis à Februario. Et ipso Anno Dominus Maphæus Vicecomes de Mediolano, nepos Domini Archiepiscopi Mediolani, tunc Capitaneus Mediolani factus fuit Dominus civitatis Cumarum hinc ad V. Annos. Et tunc banniti civitatis ejusdem Cumarum de bannis suis & cum pace reversi sunt. Item eo Anno quidam boni viri de Populo Parmensi fuerunt additi in Libro Societatis Cruxatorum, approbati primò singuli per tres mutas Sapientum, & postea per Consilium Credentiæ Populi, & fuerunt MCCC. numero. Item eo Anno Dominus Marchio Montisferrati, nomine dictus Dominus Guilielmus Spadalonga, existens in carceribus in civitate Alexandriæ, obiit in pace, die VI. intrante Februario. Item eo Anno Dominus Comes Romagnæ expulsus fuit de civitate Forlivii, & capti fuerunt quidam ejus frater, & quidam ejus nepos, die III. intrante Februario. Cujus negotii auctores fuerunt Maghinardus de

de Faventia, & illi de Corbulo, de Forlivo, & ipsa civitas. Dominus Guido de Polenta de Ravenna, & Episcopus civitatis Rodulfus de Ravenna, cum eo tenere videntur, & civitates Castellæ, Arimini, Imolæ, & castra multa. Et eo Anno valuit frumentum XIII. solidos Parmenses. Eodem Anno de mense Martii campanæ primò fuerunt positæ super Turri nova Ecclesiæ Majoris. Item eo tempore ordinatum fuit per Commune Parmæ de faciendo duo millia Librarum Monetæ de Parmensibus parvis. Item eo Anno die Mercurii, II. intrante Aprilis, Dominus Nicolaus Papa IV. obiit. Et post modicum temporis Populus civitatis Firmi cum quibusdam aliis civitatibus de Marchia Anconitana devastavit, Civitatem-Novam de olivis & vineis, & unâ cum Anconitanis & Exinis, & ipsi cum eis guastaverunt multum de districtu Oximi, & multa loca & castra ipsius districtus habuerunt. Et eo Anno duo Senatores facti fuerunt Romæ, unus quorum fuit Dominus Stephanus de Columna, & alius quidam nepos Domini Matthæi Cardinalis. Item eo Anno Commune Florentiæ tam per terram, quàm per mare guastaverunt civitatem Pisarum usque ad civitatem per unum milliarium. Et in ipso exercitu fuerunt Januenses. Item eo Anno Romani præliati fuerunt simul de mense Februarii, & ipoliaverunt Ecclesias, & loca religiosa, & foresterios. Item eo Anno die Mercurii VIII. intrante Junio, banniti civitatis Cumarum intraverunt ipsam civitatem, & fugaverunt de ipsa civitate amicos Domini Episcopi Cumarum, quæ pars habuit recursum ad civitatem Mediolani. Dominus Fridericus Ponzonus de Cremona fuit Potestas Parmæ eodem Anno secundis sex mensibus ejusdem Anni post Sanctum Petrum. Dominus Bazanus Aroldus de Laude fuit Capitaneus Populi Parmæ secundis sex mensibus dicti Anni inceptis ab Augusto. Item eo Anno per Commune Parmæ fuit ordinatum, quòd Fratres de Claravalle debent esse Massarii Communis, & Massaroli Communis, & supstantes tam in civitate, quàm extra ad Doanam Salis & Salinæ Communis, & ad puteos, & ad faciendum fieri Salinam Communis, usque ad V. annos cum salario CC. Librarum Imperialium, & quolibet Anno. Et etiam ob hoc per Commune Parmæ fuit eis largita quarta pars poderis Domini Jacobi Tavernerii, quam sibi relliquerat in testamento suo. Item eo Anno quidam Notarius de Laude ad officium Navili Communis fuit Parmæ ad salariam. Item eo Anno non fuit intensum frigus & hyems fuit sicca, ut plurimum. Et starium frumenti valuit V. solidos Imperiales & IV.

In MCCXCIII. Dominus Marcus Justinianus de Venetiis fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus ad Annum novum. Dominus Guilielmus de Boxeto de Terdona fuit Capitaneus Populi Parmæ primis sex mensibus inceptis à Februario. Eodem millesimo in die Anni novi Dominus Episcopus Parmensis excommunicavit Potestatem Parmæ occasione cujusdam Clerici, qui erat in carceribus Communis occasione prodictionis Razoli. Item & ad dictum Annum novum Dominus Ubertus Borgarellus complevit officium suum Notariæ Potestatis, quòd tenuerat à guerra Imperatoris usque nunc, & qui Dominus Ubertus in ipso officio fuit omnibus benevolens, graciosus, & sapiens. Item eo Anno circa medium Februarii, Dominus Homo de Santis, sive de Lombarduciis de Cagiis fuit primus Syndicus Communis foresterius in civitate Parmæ. Item eo Anno Liber Societatis Cruxa-

torum & Populi Parmæ de consensu & concientia dicti Capitanei per Dondedeum ejus Notarium in pluribus locis falsificatus & cassus fuit, & nomina plurimorum rata fuerunt, & alia loco eorum scripta per Jacobinum Menclotti Notarium, qui propterea bannitus fuit & condemnatus pro falsitate. Item eo Anno dictus Dominus Potestas cum banderiis levatis, armata manu cum M. peditibus de Populo ad hoc deputatis & aliis, cucurrit Guardaxonum & Traverfetulum ad domum illorum de Baratis, & destruxerunt domos Dominorum Simonis, Gerardi, Sandrini, Johannis, & Ugolini, omnium de Baratis, occasione querimoniæ factæ de eis per Antolinum de Rondanaria. Item eo Anno in die carnisprivii rectè in prandio dictus Dominus Bazanus Aroldi Capitaneus propter timorem dictarum falsitatum inventarum in Libro Societatis, infalutato hospite, & non expectata sententia Syndici, recessit de civitate Parmæ, qui dies fuit die Martii intrante Februario. Qui Capitaneus fuit associatus ab amicis Domini Episcopi Parmensis. Item eo Anno die XVII. intrante Februario. Dominus Oppizo Marchio Estensis tunc Domini Ferrariæ & Mutinæ & Rhegii, viam universæ carnis ingressus est. Et tunc Dominus Azzo filius major quondam dicti Domini Oppizonis, factus & vocatus fuit de consensu fratrum suorum Dominus dictarum trium civitatum. Qui Dominus Azzo misit suos Ambaxatores, se se recommendando Comuni Parmæ. Et Commune Parmæ misit suos Ambaxatores Ferrariam ad condolendum se de patris ipsius morte, & reconciliandum ipsum & confratres ejus de ipsa morte. Dictum ei postea fuit, quòd dictus Dominus Oppizo in suo testamento reliquerat Ferrariam solam ipsi Domino Azzoni, & Mutinam Domino Aldobrandino alteri ejus filio, & Rhegium Domino Francitichino alteri ejus filio. Sed ut postea apparuit, dictum testamentum non sic mandatum fuit executioni. Item eodem Anno de Mense Martii dictus Dominus Potestas cum mille & aliis more solito cucurrit Torclaream ad domum Ægidioli Scorcæ, eamque destruxit, occasione injuriæ factæ per eum filio Careti. Item eo Anno die Jovis III. exeunte Februario Pontremulenses intrinseci intraverunt Burgum dictæ Terræ per vim, & Malaspini cum sua parte expulsi fuerunt de ipsa Terra, & magna pugna facta fuit inter ipsas partes cum manganis & trabuchis. Deinde venerunt ad pacem. Et tunc Pontremulenses dederunt se Comuni Lucæ, & Potestatem, quem solebant accipere de Parma, non plus acceperunt, sed à Comuni Lucæ. Et hoc pro eo quia Commune Parmæ noluit se intromittere de eis. Item eo Anno circa principium Junii Dominus Aldebrandinus filius quondam Domini Oppizonis Marchionis Estensis, timens de fratre suo Domino Azzone, aufugit de Ferraria, & ivit Bononiam, ubi benigne receptus fuit. Dictus verò Dominus Azzo incontinenti timens, ne dictus ejus frater intraret Mutinam, venit Mutinam, & eam valde bene munivit, & custodes ibi duplicavit, & bannivit ipsum, & Raugonos, & multos alios, qui recusaverunt ire ad ejus mandata. Item eo Anno quum dictus Dominus Marcus Justinianus Potestas existens in ipso regimine electus esset in Potestatem Cremonæ, & regimen ipsum acceperat de voluntate Consilii generalis, & ipsum oporteret ire Cremonam pro ipso regimine, & non posset habere parabolam aliter, quia debebat stare ad syndicatum, ipse associatus ab amicis Domini Episcopi ivit Cremonam

moniam sine stando ad Syndicatum; propter quod Dominus Homodeus factus tunc Syndicus Communis Parmæ citari fecit ipsum, & per contumaciam ipsum condempnavit in C. Libras in una parte, & in XXV. in alia parte propter contumaciam. Et eo tempore valuit stium frumenti III. solidis Imperialibus. Dominus Maxolus de Oddis de Perusio fuit Potestas Parmæ secundis sex mensibus dicti Anni post Sanctum Petrum. Dominus Philippus de Corvis de Bononia fuit Capitaneus Populi Parmæ secundis sex mensibus inceptis ab Augusto. Item eo Anno die X. intrante Julio circa horam Tertie tonitrua maxima fuerunt cum pluvia magna in civitate Parmæ, & in quatuor locis sagitta de celo percussit, & maxime in una domo Fratrum Humiliatorum in Capite Pontis plena feno, quam domum cum feno combussit, non obstante pluvia. Et homines cum aqua & cum aceto non poterant dictum ignem extinguere. Et eodem mense alia vice etiam percussit in una domo Fratrum de Columba de Placentia, quam domum cum magna quantitate blavæ combussit. Et eodem tempore maxima tempestas fuit in Episcopatu Cremonæ, & ita grossa, quod una balla dictæ tempestæ ponderabat III. Libris. Item eo Anno & mense, die XI. Julii, in civitate Pistorii incoeperunt maxima tonitrua & fulgura magna & fortissima, & duraverunt per XXIV. dies, & maximi & plurimi ibi fuerunt terræmotus, quorum occasione multæ domus Pistorii diruerunt, & multæ scissæ, & magagnatæ fuerunt. Et una pars majoris Ecclesiæ dictæ Terræ diruit. Et Capitaneus Turris dicti Communis, & multi homines mortui fuerunt dicta de causa. Et homines stabant extra civitatem ad tendas & travachas. Et una figura Beatæ Virginis Mariæ, quæ erat ad dictam Ecclesiam Majorem, tunc plurima miracula fecit, sanando infirmos & cæcos illuminando. Et fuit ibi magnum scovamentum, & multæ paces ibi tunc factæ fuerunt. Et erat tunc Potestas Pistorii Dominus Bonifacius Lupus de Parma. Item eo Anno dictus Dominus Potestas cum mille & aliis, armata manu, more solito cucurrit ad domum Domini Johannis de Nitiis, qui erat Frater Gaudens, & etiam Poltrenerii de Riccoldis; & hoc propter certas injurias per eos factas in aliquos scriptos in Libro Societatis. Item eo Anno inceptus fuit Pons de Sorbolo, ut fieret de lapidibus & quadrellis super flumen Hentæ. Et eo Anno valuit frumentum III. solidos Imperiales.

In MCCXCIV. Dominus Cursius donatus de Florentia fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus inceptis ad Annum novum. Dominus Torfardus de Bergonciis de Pergamo fuit Capitaneus Populi Parmæ dictis sex mensibus inceptis à Febuario. Item eo Anno de mense Martii, quidam nomine Jacobus de Canonica de Vicinia Sancti Johannis fuit interfectus in Terra de Ulmo Episcopatus Parmæ à quibusdam de dicta Terra de Ulmo, qui dicebantur esse ejus amici, & qui ipsum sepelierunt in uno suo campo in dicta Terra; & stetit sepultus, antequam sciretur, per viginti octo dies, & tandem venit in publicum. Et tunc Collegium Notariorum civitatis Parmæ, de quorum Collegio dictus Dominus Jacobus erat, volens scire voluntatem, qualiter mortuus fuerat, & à quibus, miserunt Anzianum eorum cum certis Notariis ad dictam Terram de Ulmo, & ceperunt duos ex malefactoribus, quos duxerunt Parmam in fortiam Communis. Quorum unus propterea appensus

A fuit per gulam, & alius, quia non manifestavit per aliqua tormenta, condempnatus fuit carcere perpetuo. Et Notarii invenerunt corpus in campo, ubi sepultus fuerat, & duci fecerunt Parmam, & sepeliri fecerunt ad Monasterium Sancti Johannis honorifice. Et plures alii banniti propterea fuerunt. Et iterum Notarii prædicti redierunt Ulmum, & domos, & arbores, vineas, & omnia bona bannitorum ipsa occasione destruxerunt. Et Palatium intus Communis sterit clausum, donec dicta vindicta per omnia facta fuit, & dicti Notarii sunt reversi. Item eo Anno de mense Aprilis dictus Dominus Potestas armata manu cum M. peditibus de Populo, & aliis deputatis datii, ivit Medexanum ad domum Manfredoci filii Domini Bertolini de Cornazano, & ad domum Ugolini filii quondam Uberti de Cornazano. Qui Ugolinus de Bocno di ebat. Et ipsas domos & bona eorum guastaverunt, occasione insultus facti per eos in Dominum Ubertum filium quondam Domini Lanfranchi de Cornazano. Item eo Anno incepta fuit guerra inter Dominum Azzonem Marchionem Estensem, & Dominum Francischinum fratrem ejus, & suos sequaces ex una parte, & Commune Paduæ ex alia. Et certi de Parma iverunt in servitium dicti Domini Marchionis & fratris. Et tandem venerunt ad pacem. Et dictus Dominus Marchio non bene habuit, quod intendebat. Nam castra sua, quæ in Mundo meliora habebat, in compositione dirupta fuerunt, scilicet Este, & Calalonum. Eodem anno de mense Maji, stium frumenti valuit duobus solidis, & denarium, & mensura vini optimi III. solidos Imperiales. Item eo Anno dictus Dominus Potestas cum M. de Populo & aliis de tallia deputatis, armata manu cucurrit more solito ad domos Ylarioli Pinacii & Borencati de la Senaza fratrum & filiorum quondam Domini Johannis de la Senaza, tam in Civitate, quam ad Villas eorum, & ipsas domos, & alia sua bona devastaverunt. Et hoc, quia dictus Borencatus interfecerat Dominum Bernardum Malabrancam. Item eo Anno inceptus fuit Pons de Tauro, qui est super Stratam Claudiam, fieri de quadrellis, lapidibus, & calcina; & fuit fundatus ad modum unius fundamenti, & sic ampli, ut erat Pons, & morræ super ipso fundamento elevatæ. Item eodem Anno morræ Pontis de Corbulo expletæ fuerunt. Item eodem Anno quatuor Hæretici, duo masculi & duo foeminae propter hæresim combusti fuerunt per Commune Parmæ; & qui se dicebant de Ordine Apostolorum. Item eo Anno quidam de Alzano, nomine Frater Gerardus Segarellus, qui dicebatur Dominus Fratrum Apostolorum, examinatus & inventus culpabilis in multis hæresis, & enormibus delictis, condempnatus fuit per Dominum Oppizonem Parmensem Episcopum perpetuo carcere puniendus. Item eo Anno Platea Communis de novo facta tota fuit per Commune Parmæ & planellata. Item eo tempore una Leona donata fuit Comuni Parmæ parvula, quæ postea allevata fuit, & tenta pro Comuni quousque vixit. Item eo Anno, die V. intrante Junio, Frater Petrus de Morono de Apulia electus fuit in Papam per omnes Cardinales, nemine discordante, & vocatus fuit Dominus Coelestinus Papa IV. Qui Papa equitavit asinum usque Aquilam, & ibi fecit XII. Cardinales. Dominus Florinus de Pontecarali de Brixia fuit Potestas Parmæ secundis sex mensibus dicti Anni post Sanctum Petrum. Dominus Albertonus de Doxino de Cremona fuit Capitaneus Populi Parmæ secundis sex mensibus

fibus incœptis ab Augusto. Item eo tempore quædam domus pro Communi Parmæ facta fuit retro domos Domini Capitanei, seu Camusini, pro Leona Communis tenenda cum custode ejusdem, & pascenda expensis Communis. Item eo Anno de mente Julii, prima die regiminis dicti Domini Potestatis, quasi inspiratione divina, elevati fuerunt clamores & percussiones lapidum, bancorum, & tabularum à pueris, & trencolis, & ab aliis hominibus stantibus in Platea Communis & circa, post quosdam, qui steterant primis sex mensibus dicti Anni Advocati Communis, & Consules Justitiæ Communis Parmæ, quorum aliqui non audebant apparere à Canale de Malocantono usque ad Sanctam Christinam, & à Beccaria de Sancto Georgio usque ad domos de Prandis. Et continuò sicut aliquis eorum apparebat, dictus clamor, & percussio lapidum levabatur post ipsos. Et ideo quia vendiderant justitiam pro denariis in condemnando innocentes, & in absolvendo culpabiles pro denariis, & pecunia. Et duraverunt dicti clamores, donec data fuit bailia Potestati inquirendi suo arbitrio contra eos, & donec capti & ligati fuerunt; & facta inquisitione contra eos tormentati fuerunt & confessi, & condemnati quilibet eorum, pro ut exigebat delictum, quidam minus; & restitutum personis totum, quod ab eis extorsissent, quod fuit plus quam condemnatio Communis. Et fuerunt in Palatio veteri Communis, & in domo Domini Potestatis depicti cum nominibus & pronomibus eorum, & castati ad tempus ab omnibus Officiis Communis Parmæ.

Item eo anno dictus Dominus Potestas cum M. de Populo, & aliis ad hoc deputatis, armata manu, ut moris est, cucurrit ad Terras de Guardafono & de Traverfetulo ad domos Dominorum de Baratis, & vastaverunt domos omnes, vineas, & ficus, & alia eorum bona, qui fuerunt numero octo. Et hoc quia interfecerant Ugolinum, & Antolinum de Rondanaria. Et hoc fuit de mense Augusti. Item eo anno Venetiani venientes de ultra mare cum XXX. Galæis, & mercadantia inestimabili, acceperunt per vim unam Galæam Januensium. Qui Januenses ira moti, sequuti fuerunt eos cum XVIII. Galæis usque ad Portum Laudacii; & ibi prælium durissimum fuit inter eos. In quo prælio Januenses obtinuerunt, & dictos Venetianos omnes cum Galæis eorum ceperunt, & captivos duxerunt omnes Januam exceptis mortuis. Et quum fuerunt Januæ, dimiserunt & relaxaverunt omnes, exceptis centum de melioribus, quos tenuerunt. Mortuorum verò non fuit numerus. Item eodem anno elevata fuit Turris Majoris Ecclesiæ à fenestris campanarum in sursum. Et facti sunt ibi archi peyti de lapidibus, & quatuor cantoni, & super quolibet unum capitellum cum pomis deauratis. Item eo anno parvæ nives fuerunt, & magna mortalitas pullorum, & sextarium frumenti valuit II. solidis, & pro majori parte temporis III. solidis Imperialibus. Item eodem anno, tempore nubilofo & pluviali, Magnanus de Cornazano bannitus Communis Parmæ pro maleficio, cum quibusdam aliis bannitis Communis Parmæ, & aliis numero XL. abstulit Communi Parmæ castrum Grondulæ. Et hoc scito à Communi, Commune misit illuc Militem Potestatis cum certis peditibus & balisteriis & equitibus, & cum hominibus Terrarum à Fornovo in sursum. Qui quum fuerunt ad locum, incontinenti præliari cœperunt cum dictis bannitis. Et dictus Magnanus

A interrogatus, si volebat reddere castrum, respondit quòd non, nisi sicut volebat Dominus Episcopus Parmensis, qui habebat claves pro se, & Domino Marchione Estense. Quo audito & intellecto à Communi Parmæ, Commune cridari fecit, si quis volebat soldum, darentur cuilibet duo solidi Imperiales pro die. Et iverunt mille pedites, & ultra, ad dictum locum. Qui quum fuerunt Berceti, dicti banniti quadam nocte dimisso loco effugerunt. Capitaneus verò cum duobus custodibus, qui ibi ante erant pro Communi, & unus ex bannitis capti fuerunt, & ducti Parmam, & trascinati ad caudas mulorum usque ad montales de Colio, & ibi fuerunt appensi per gulam. Dictus verò Magnanus & alii prædicti banniti depicti fuerunt in Palatio veteri Communis cum nominibus & pronomibus eorum, & banniti tamquam proditores Communis Parmæ. Et eodem tempore post aliquot dies quidam ex prædictis bannitis captus est per homines de Rocha, qui similiter ductus fuit in fortiam Communis, & trascinatus & appensus in eodem loco, qui vocabatur Specialis filius Johannis Specii. Item eo anno die XVI. exeunte Decembri, prædictus Dominus Cœlestinus Papa renunciavit Papatui, ordinato prius inter Cardinales de modo & forma successoris. Item eo anno magna abundantia aquarum fuit, ita quòd Terræ de Sacha, & de Sanguigna, Zella, Turricella, Colurni, Coparnuolis, Infula, Henzanum, Cohentium, & Amazabove, & aliæ multæ Terræ fuerunt sub aquis, ita quòd non habebant terram, & navigari poterat usque ad Gaynagum, & ad Ecclesiam de Mazzabove. Eodem anno Burgus de Terentio, & Ecclesia, & domus omnes dicti Burgi & Ecclesiæ per dilatatas maximas, quæ ibi fuerunt, destructæ & dilatatæ fuerunt de loco eorum longè satis & disruptæ. Item eodem anno in festivitate omnium Sanctorum Dominus Azzo Marchio Estensis unà cum Domino Francechino fratre suo congregavit in civitate Ferrariæ maximam & honorabilem Curiam omnium Procerum civitatum Lombardiæ de amicis suis, in qua Curia factus fuit Miles cum prædicto fratre suo per Dominum Gerardum de Camino Dominum Trevisi. Et ipse Dominus Azzo Miles factus incontinenti fecit alios LII. Milites suis propriis expensis, quamdiu fuerunt in civitate Ferrariæ, quorum singulis donavit duas vestes varas, unam de samito, quam donaverunt ad Curiam, & aliam de medietate, quam in se retinuerunt. Et de prædictis fuerunt quatuor de Parma, scilicet Dominus Petrus de Sancto Vitale, Dominus Johannes de Sancto Vitale, Dominus Gerardus de Henzola, & Dominus Christophorus de Marano. Quæ quidem Curia in Lombardia magna germinavit, cujus flores & fructus nondum finem habuerunt. Item eo anno in Vigilia Nativitatis Domini Dominus Benedictus Gaytanus Cardinalis electus fuit in Papam, & vocatus fuit Dominus Bonifacius Papa VIII. Qui Dominus Bonifacius Papa cepit Fratrem Petrum de Morono olim Papam prædecessorem suum, & eum detineri, & custodiri fecit, curialiter tamen, toto tempore vitæ ipsius Petri.

In MCCXCV. Dominus Umbertus quondam Domini Guarnerii de civitate Castelli fuit Potestas Parmæ ad annum novum. Dominus Taverna de Tolomeis de Sena fuit Capitaneus Populi Parmæ dicto anno incœpto à Februario. Item eo anno Dominus Bardelonus filius quondam Domini Pinamontis de Bonacosis de Mantua,

tua, extraxit fratrem suum & filium fratris de carceribus, & eos posuit in confinibus. Et duomillia bannitorum Communis Mantuæ extraxit de bannis, & conduxit in Mantuam, infringendo omnia Statuta loquentia contra bannitos. Et fuit in pace cum dictis Fratre, & Nepote suo. Item eo anno ad postulationem Cremonensium, Ambaxatores Communis Parmæ cum duobus Fratribus Prædicatoribus fecerunt Parlamentum in Terra de Brixillo & Portioli. Et expleto Parlamento Cremonenses in eorum Consilio firmaverunt, quod omnes mercadantiæ, quæ ducebantur ad Pontem de Cremona ad solvendum gabellam, ibi ulterius non ducerentur, dummodo solverent gabellam ad Pontem de Doxello. Item eo anno valuit frumentum scilicet starrum III. solidis & denariis Imperialibus VIII. usque ad Sanctum Petrum. Item eo anno Marchio Estensis abstulit Militibus de Rhegio omnia castra eorum Episcopatus Rhegii præter Rosenam, quæ est Domini Guidonis de Rhegio. Item eo anno Mediolanenses fecerunt quoddam castrum de lignamine in Laude-Vecchio contra voluntatem Laudensium, & Cremonensium, valde magnum, & mirabiliter fabricatum. Item eo anno Cremonenses fuerunt sconficti à Placentinis juxta castrum Malii, & de ipsis Cremonensibus capti fuerunt LX. vel circa. Item eo anno Cremonenses iverunt in obsidione Castri, quod dicitur Castilionum de Episcopatu Laudi, quod muraverant Mediolanenses. Quo scito Mediolanenses, Placentini, & Brixienfes venerunt magnificè in succursum dicti castri, & castrametati fuerunt juxta per IV. milliaria. Et hoc scito Cremonenses incontinenti recesserunt à dicto absedio, & intraverunt Laudum. Et tunc Mediolanenses cum suis venerunt Laudum per IV. balestratas, & etiam usque ad foveas, trombando & clamando: *Exite foras garulæ de Cremona, exite foras garulæ, & venite ad prælium.* Sed non fuerunt ausi exire. Mediolanenses verò sic steterunt usque ad meridiem; postea incolumes recesserunt. Dicti verò Cremonenses nocte veniente occultè & verècundose recesserunt. Et hæc fuerunt de mense Junii. Item eo anno de mense Junii Dominus Zentilis Domini Gualteroni, Judex de Firmo fuit Syndicus Communis Parmæ, & incæpit officium suum die XV. mensis Junii. Item eodem anno & tempore existentibus duabus partibus in Parma jamdiu ortis, scilicet pars Domini Episcopi, & pars Dominorum de Corrigia, dictus Dominus Episcopus excommunicavit dictum Dominum Potestatem, qui fecerat suspendi quemdam, qui dicebat se Conversum Monasterii Sancti Johannis, qui inculpabatur de nece unius mulieris. Et quam sententiam dictus Dominus Potestas tulerat de consilio Judicum civitatis Parmæ. Unde ipse Dominus Episcopus etiam excommunicavit Judices de Collegio & Notarios, qui adjuvabant Judices, cum multis aliis Mesteriis, de quibus erat in Parma magna contentio inter partes. Quibus de causis duo Ambaxatores cum uno Notario à parte Communis Parmæ, licet contra voluntatem illorum de parte Episcopi, ad Romanam Ecclesiam sive Curiam, ad defendendum dictum Dominum Potestatem & Collegium Judicum & Notariorum, & alios excommunicatos, missi fuerunt, & ad accusandum dictum Dominum Episcopum de certis operibus. Qui Ambaxatores fuerunt Dominus Gerardus de Botono Decretorum Doctor, & Dominus Petrus de Prandis Judice, ambo de Porta Nova, & Alotus de Aliotis

A Notarius. Sed nihil facere potuerunt, sicut Deus placuit. Et qui die IV. exeunte Junio se moverunt de Parma, & iverunt Anagniam, ubi tunc erat Curia, & ibi Anagninæ ambo dicti Ambaxatores naturali morte obierunt, de mense Augusti proximè venientis. Et dictus Notarius fecit testamentum eorum, & interfuit sepulturæ, & cum Dei auxilio rediit Parmam, sed non bene sanus, nec secum existentes. Ob quorum Ambaxatorum mortis compassionem & remunerationem Commune Parmæ succedente tempore, quo solum pars dictorum de Corrigia regebat, dedit filiis amborum dictorum Ambaxatorum officium Notarii Potestatis ad decem annos continuos. Item eodem tempore Dominus Ugolinus Rubeus filius quondam Domini Jacobini Rubei civis Parmæ fuit & erat Senator almæ Urbis Romæ, & ibi Romæ erat cum magna comitiva Militum, Judicum, Notariorum, Soldatorum, equestrium & pedestrium, & domicellorum, & aliorum familiarium, omnium de Parma pro majori parte. Dominus Bonifacius de Bonconiliis de Bononia fuit Potestas Parmæ propriis sex mensibus dicti anni in MCCXCV. sed non complevit. Dominus Gotius de Foro de Brixia fuit Capitaneus Populi dictis secundis sex mensibus incæptis ab Augusto, sed non complevit. Item eo anno & tempore factæ fuerunt quatuor morræ ad Pontem Taronis. Item eo anno factus fuit murus Communis de Sancta Maria Nova versus flumen Parmæ, & in capite de subrus unus Turrifinus. Item eo anno, die Dominico, ultimo exeunte Julio in Platea Communis Parmæ in plena concione jurata fuit Societas cum Bononiensibus, & postmodum firmatum fuit in Consilio generali Communis Parmæ, quod Ambaxatores utriusque Communis Parmæ & Bononiæ quolibet mense simul coadunari deberent, uno mense ad Castrum-Franchum, & alio ad Casam Dei, causâ providendi & ordinandi de meliori statu utriusque Communis & amicorum. Et simile juramentum fecerunt Bononienses in sua platea & civitate. Item eodem anno expletus fuit Pons de Sorbulo super flumen Hentiz. Item eodem tempore de mense Augusti Dominus Otto de Vicecomitibus Archiepiscopus Mediolani viam universæ carnis ingressus est. Item eo tempore dictus Dominus Potestas cum M. & aliis deputatis, ut moris est, cucurrit ad domum Domini Simonis de Anzelis in civitate & extra, & dictæ domus, & bona ejus destructa fuerunt, & condemnatus fuit in M. Libras, tamquam proditor cum quibusdam aliis de parte extrinseca, qui inculpati fuerunt de prodicione civitatis.

E Item eodem tempore Dominus Oppizo de Sancto Vitale Episcopus Parmensis electus fuit in Archiepiscopum Ravennæ; de quo per illos, qui erant de sua parte, magnum gaudium postea versum est in luctum. Item eodem Anno & tempore magni timores fuerunt in civitate Parmæ à parte in partem. Nam Marchio Estensis avivabat quantum poterat Dominum Episcopum & suam partem, ex quo pars Dominorum de Corrigia multum timebat, & magnæ custodiæ fiebant omni nocte per Populum unius Portæ & per vicinias. Et instigante diabolo dictum fuit, quod dictus Dominus Episcopus habebat guarnimenta in Palatio Episcopali; & sic dictus Dominus Potestas, licet nollet, quia erat de parte Episcopi, convocavit in Platea Communis duo millia de Populo Parmensi electa pro custodia Civitatis, & cum eis ivit ad Palatium Episcopi, ut ipsum munit

ret pro Communi . Et etiam Monasterium Sancti Johannis ; & quum fuerunt in Platea majoris Ecclesie , Potestas volebat intrare Palatium Episcopi ; unde Populus cum equo ipsum per fortiam portavit in Curiam Domini Episcopi , cridando : *Moriatur latro ; moriantur latrones de parte Imperii* , qui ibi esse dicebantur . Dicitur verò Episcopus timore perterritus , cum familia tota sua , de ipso Palatio descendit super scalas & ostium , quod est juxta molendinum suum de retro , & ivit ad Monasterium Sancti Johannis quam velocius potuit . Deinde equitavit ad Sanctam Eulalam , & ibi stetit per tres dies ; postea equitavit Rhegium , & hospitatus fuit in Burgo de Sancta Catherina in domo Johannis Chinani albergatoris , ubi stetit per tres dies vel circa ; postea ivit ad Monasterium Sancti Prosperi de Rhegio dicti de subtrus , ubi se præparavit , & ivit postea Ravennam ad Archiepiscopatum suum . Et prædictus cursus Populi , & recessus dicti Domini Episcopi de Parma fuit in Vigilia Sancti Bartholomæi de mense Augusti . Et tunc dictus Dominus Bonifacius Potestas licentiatus fuit cum tota familia ejus , & solum fuit sibi integrè de toto salario suo . Et missum fuit ex parte Communi Parmæ ad Commune Bononiæ , ut mitterent quem vellent Parmam pro Potestate . Et incontinenti miserunt Dominum Pelegrinum de Simonpizolis de Bononia . Qui venit Parmam die VII. exeunte Augusto , & ipso die regere incœpit , & dictus Potestas recessit . Dominus Pelegrinus de Simonpizolis de Bononia fuit Potestas Parmæ dicto Anno electus usque ad Annum novum , initium cujus fuit die VII. exeunte Augusto . Item eodem tempore prædictis de causis CC. milites ad tres equos , & D. pedites de Bononia venerunt Parmam in succursum Communi Parmæ . Item eo Anno omnes de parte Imperii extrinseci fuerunt positi ad confinia longè à Civitate per X. milliaria , & quatuor viginti ex ipsis fuerunt confinati longè à Civitate per L. milliaria . Et quidam de ipsa parte fuerunt banniti tamquam proditores Communi Parmæ . Item eodem tempore dictus Dominus Potestas armata manu cum M. de Populo & aliis deputatis , more solito cucurrit ad domos Guiellini & Abbatis de Rangonibus , & Niviloni de Pizo , & quorundam de Buceris , qui fuerunt tunc banniti perpetualiter pro prodicione civitatis . Et domos omnes & arbores & alia bona omnium prædictorum devastaverunt in Villis eorum , nam in civitate nihil habebant . Item eodem Anno dictus Dominus Potestas armata manu cum M. de Populo & aliis deputatis more solito cucurrit ad Terram de Pratofellis ad domos illorum de Zeffo , quas & omnia alia eorum bona totaliter guastaverunt , stando ibi per tres dies . Et hoc quia inculpati fuerunt de morte Albertini olim filii Domini Gerardi de Boxeto . Item eo tempore pars amicorum illorum de Turre expulsa fuit de civitate Brixie , & banniti & devastati intus & extra . Item eo Anno quædam domus , quam dictus Dominus Episcopus Parmensis fecerat fieri juxta Palatium suum ante domos Marsiliorum , per Commune destructa fuit . Item eo Anno Castrum Cuvriachi per Commune Parmæ fuit custoditum & apalancatum per homines de ultra Hentiam à strata in fursum . Item eo Anno supradictus Dominus olim Parmensis Episcopus confinatus fuit per Commune Parmæ per statutum Communi de novo factum contra eum . Item eo tempore Magister Johannes de Castro Archualdo districtus Placentie , existens tunc Capellanus Domini

Tom. IX.

A ni Cardinalis de Parma fuit electus in Episcopum Parmensem per Dominum Papam . Et hoc ad postulationem dicti Domini Cardinalis . Item eo Anno die IV. Novembris in generali Concilio Communi & Populi Parmæ , in quo fuerunt MCXVII. Consilarii , supradictus Dominus Goticus de Foro Capitaneus Populi Parmæ de voluntate dicti Concilii renuntiavit ipsum regimeam & Capitaneatum : & per Commune Parmæ sibi fuit integrè satisfactum de toto salario suo . Et incontinenti in eodem Consilio prædictus Dominus Pelegrinus Potestas factus & electus fuit in Capitaneum Populi Parmæ , ita quod fuit Potestas & Capitaneus uno & eodem tempore usque ad Annum novum . Et postea etiam fuit Capitaneus usque ad Kalendas Februarii proximi subsequenti . Et tunc etiam in eodem Consilio per dictos Consiliarios post prædicta , & per Dominum Potestatem prædictam & tunc Capitaneum , & per Anzianos omnes in concordia & nullo discordante , reformatum fuit , quod omnes banniti Communi Parmæ propter maleficia , cujuscumque conditionis essent , cancellarentur , & extraherentur de omnibus bannis & condemnationibus eorum gratis , scilicet illi de parte Ecclesie , & non alii . Et ita cancellati fuerunt omnes , solvendo tamen Communi pro quolibet bannito Libras V. Parmensium . Et carcerati omnes pro maleficio similiter relaxati fuerunt ; quod quidem si bonum fuit , Deus novit .

C Item eo tempore Dominus Ricardus de Camino filius Domini Gerardi de Camino Domini Trivisi , factus fuit Miles sic magnificè , quod numquam auditum fuerat de aliquo , qui sic fieret . Item eo Anno pax jurata fuit inter Dominum Regem Carolum & Dominum Fridericum de Aragonia de mense Augusti . Item eodem Anno Dominus Carolus Rex Hungarie & Uxor ejus in Civitate Neapoli obierunt , & dictum fuit , quod erant toxicati . Item eodem Anno & mense Decembris in fero ante diem Sancte Lucie , instigante diabolo ad destructionem Civitatis Parmæ & districtus , & Populi universaliter , dictum fuit , quod certa guarnimenta fiebant ad Monasterium Sancti Johannis , & ad domos aliorum Magnatorum Civitatis Parmæ . Qua de causa Potestas prædictus misit familiam suam ad cercandum de ipsis guarnimentis , quia ante reformatum jam fuerat per Consilia Communi solemniter , quod si qua guarnimenta fierent in aliqua domo Civitatis , destrui & dirui deberent usque ad fundamentum , cujuscumque essent , etiamsi esset Baptisterium Majoris Ecclesie , ad terrorem dictorum . Et quum irent ipsa nocte ad cercandum Monasterium Sancti Johannis , prohibitum fuit eis cercare ; immo ipsi de familia turpiter expulsi & fugati fuerunt cum lapidibus & balestris , & duo etiam ex familia fuerunt vulnerati . Qua familia reversa ad domum Potestatis , sonari fecit ipsa nocte ad campanellam Officialium , & convocavit Anzianos , & per eos provisum fuit superfedere usque manè . Manè verò factò , scilicet die Martis XIII. mensis prædicti Decembris , in quo die est Festum Sancte Lucie , quum intrasset Sathanas in corde hominum , dictus Dominus Potestas sonari fecit campanellam de cavalcare , & volens ire ad dictum Monasterium Sancti Johannis ad cercandum , & vindictam sumendum de prædictis excessibus , convocavit duo millia de Populo Parmæ , deputata & electa , jamdiu erat , pro talibus vindictis exsequendis unà cum Potestate . Et antequam con-

L 11

ve-

venirent dicti de Populo ad Potestatem in Platea Communis, illi, qui erant amici, & de parte Dominorum de Corrigia, omnes transferunt ad Potestatem. Sed illi qui erant amici, & de parte Episcopi transferunt ad domos Magnatorum dictæ partis Episcopi. Et sic D. Christophorus de Marano frater D. Abbatis S. Johannis, Capitaneus dictæ partis Episcopi in P. Nova cum suis sequacibus voluit venire ad Plateam, sed prohibitum fuit eidem juxta domos de Prandis in Vicinia S. Ambrosii à quibusdam, qui cum eo ibi proeliati fuerunt. Qui D. Christophorus cum suis in fugam se mittens exivit Civitatem per foveas de S. Christophoro. Dominus verò Johannes de Sancto Vitali Capitaneus ejusdem partis in Porta Sanctæ Christianæ cum suis sequacibus congregavit se pedes & eques in Carrubio sub volta Bantiorum. Dominus verò Abbas Sancti Johannis, Dominus Guilminus, Dominus Gerardus de Henzola, & filii, & nepotes cum suis equestres congregaverunt se ad Beccariam de Sancto Georgio Domini de la Porta & sui ad Porticum eorum, & Dominus Jacobinus de Rufinis cum eis ad angulum de Malocantono. Vexillifer Vexilli Sanctæ Mariæ, Dominus Guido de Corrigia cum ipso Vexillo, Dominus Ardegherius de la Senaza, Dominus Thomasius de Henzola, Dominus Guilminus Rubens, Dominus Guido de Rocheris, & sui sequaces irruerunt contra dictum Dominum Johannem, & existentes cum eo, & ipsos ruperunt & fugaverunt, qui exiverunt per Fossam de Ferradella & evaserunt. Postea verò irruerunt prædicti Dominus Guido & alii supranominati contra illos, qui erant ad Beccariam de Sancto Georgio, quos ruperunt & fugaverunt. Et omnes ii quamcitiùs potuerunt, effugerunt ab omni parte civitatis qua potuerunt. Monasterium verò Sancti Johannis exspoliatum fuit, & multæ robariæ nocte sequente factæ fuerunt ab illis de parte, quæ obtinuerat, illis de parte Episcopi, quæ sconsicta erat. Deo autem faciente nec unus solus mortuus fuit, nisi Dominus Albertus de Sancto Vitale pater dicti Domini Johannis. Dicti verò Domini de la Porta, & Dominus Jacobus de Rufinis, effugientes etiam evaserunt, sicut potuerunt. Et ipsi prædicti de parte Episcopi fugientes & expulsi de civitate modo prædicto, acceperunt Castrum de Cruce, & ipsum destruxerunt in totum. Deinde equitaverunt Cuvriachum, & cum auxilio illorum de Sexo & de Canusio & quorundam ex Capitaneis de Cuvriacho habuerunt, & Capitaneum & Custodes ibi existentes pro Communi Parmæ expulerunt, & ipsum locum munierunt, & tenuerunt postea cum auxilio Domini Marchionis Estensis. Qui Marchio sequenti die venit Mutinam causâ veniendi in eorum servitium, & qui bene sciebat de dicto tractatu, credens ob hoc habere dominium Civitatis Parmæ. Et tunc adimpletum est proverbium, quo dicitur: *tardè venerunt bubulci*; & aliud proverbium, quo dicitur: *qui nimis vult, totum perdit*. Item altera die adveniente, scilicet die Mercurii, multitudo maxima hominum, Villarum, & Terrarum prædicti Domini Guidonis de Corrigia & amicorum ejus: tam de citra Padum, quam ultra Padum venerunt Parmam in auxilium de *Viva chi vince*. Item in eodem die in Festo Sanctæ Lucie de Civitate Arimini pars Ghibellinorum expulsa fuit per bataliam. Et de Civitate Januæ pars illorum de Flisco expulsa fuit, & de Episcopatu Januæ. Item die Mercurii sequenti post ipsum festum prædicti expulsi & extrinseci de Parma cucurrerunt Episcopa-

tum ab illa parte desuper Stratam usque Colloretum, omnia vastando & ardendo & derobando. Item die Jovis sequenti Dominus Albertus Scotus Dominus Placentiæ quemdam suum nepotem bene, ut de vit, associatum misit in succursum Communis Parmæ. Et die sequenti Milites de Mediolano similiter Parmam venerunt in servitium Civitatis Parmæ. Et die Dominico sequenti C. Milites de Bononia venerunt Parmam in servitium Civitatis Parmæ. Item eodem tempore venerunt duo Ambaxatores de Cremona Parmam ad condolendum se de prædictis; sed nihil aliud fecerunt. Item eodem tempore de mense Decembris in die Nativitatis Domini, prædicti expulsi & extrinseci Parmæ cum auxilio Marchionis Estensis intraverunt in castrum de Cruce, quod ante destruxerant, comburendo, & ipsum refecerunt, & munierunt, & postea tenuerunt. Item eo tempore non fuit glacies nec nix, & sextarium frumenti valuit III. solidos & denarium. Item die sequenti post Nativitatem Ambaxatores de Bononia venerunt Parmam ad sciendum veritatem de prædictis. Et quum redirent Bononiam, firmatum fuit per Commune Bononiæ dare auxilium civitati Parmæ. Et hoc similiter firmatum fuit à Dominis Mediolani & Placentiæ & Communibus earum, quoties expediret.

In MCCXCVI. Dominus Albizo de Bondelmontibus de Florentia fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus ad Annum novum, sed non complevit. Item eodem Anno Commune Parmæ habuit & tenuit ad soldum Communis CCCL. soldatos ad equos & mille pedites cum balistis & lanceis longis. Et impositum fuit per Commune Parmæ unum mutuum octo millium Librarum Imperialium per Episcopatum, & quinque millium per Civitatem, & mutuum Clericis fuit impositum duo millium Librarum, & Tuscanis præstantibus ad pannum duo millium Librarum Imperialium usque ad Kalendas Aprilis persolvendum. Et sic addiscunt vacchellæ arare. Item eodem Anno in die Carnisprivii, Soldaderii Communis Parmæ equitaverunt versus Guardaxonum, & invenerunt inimicos, & ipsos sconfixerunt, & XL. ex eis ceperunt, & Parmam captivos duxerunt. Et habuerunt quinque Pennellos, & Insignia Marchionis Estensis cum tribus aliis banderis magnis, quarum una erat illorum de Sancto Vitale. Item eo tempore Commune Parmæ imposuit pro Communi MCC. equos & CC. equas. Item eo tempore C. milites de Placentia expensis Communis Placentiæ, & CC. milites de Mediolano expensis Communis Mediolani, & alii CC. milites de Bononia expensis Communis Bononiæ erant, & steterunt in civitate Parmæ, & in auxilium & servitium Communis Parmæ. Dominus Rodulfus de Graydanis de Bononia eodem Anno fuit Capitaneus Populi electus per sex menses. Item eo tempore pars de Cojonibus de civitate Pergami expulsa fuit. Item eo Anno die primo Aprilis, secreto tractatu prius habito, Marchio Estensis intravit Bazanum districtus Mutinæ, & ipsum refecit in odium Bononiensium. Et ipsa eadem die Maghinardus de Romagna cum soldatis & amicis dicti Marchionis abstulit Imolam Bononiensibus, in qua captione multi Bononienses mortui & capti fuerunt, qui erant ad custodiam Imolæ. Et sic incepta fuit guerra inter Commune Bononiæ & dictum Marchionem, quod valde utile fuit Parmensibus intrinsecis. Item eodem Millesimo de mense Januarii ordinata fuit Gabella per Commune Parmæ, quæ venit &

& dicta fuit de Bononia, & incepta fuit colligere. Item eo Anno Dominus Matthæus de Foliano de Rhegio cum aliis, qui exiverant Rhegium, in odium Marchionis Estensis intravit castrum Guertzolæ, & ipsum munivit. Item eo Anno Milites de Parma equitaverunt ad quatuor castella districtus Rhegii, plente celo per noctem totam, & diem, & ceperunt castrum, quod nominatur Mons Veclum, & in ipso habuerunt Dominum Franciscum de Fojano de Rhegio, quem Parmenses in carceribus duxerunt. Et post modicum tempus Dominus Johannes de Palude dedit in fortiam Communis Parmæ castrum, quod dicitur Montezane; qua de causa dictus Dominus Johannes fuit extractus de banno, in quo erat Communis Parmæ. Item eo tempore Rangoni, & alii extrinseci de Mutina in odium Marchionis Estensis, cum auxilio Bononiensium intraverunt Frignanum, & multas Terras habuerunt, & acceperunt dicto Marchioni in dicta contrata. Eo Anno Commune Bononiæ & Commune Parmæ, Commune Placentiæ, & Dominus Albertus Scotus Capitaneus Placentiæ, Commune Mediolani, & Dominus Maphæus Vicecomes Capitaneus Mediolani, Commune Brixie & extrinseci de Rhegio & de Mutina, contraxerunt inter se societatem contra Marchionem Estensem. Item eodem tempore Dominus Azzo Marchio Estensis cum toto suo posse, cum Rheginis, Mutinensibus, Ferrariensibus, Pergamentibus, & Laudensibus, & quibusdam extrinsecis Parmensibus venit Monticulum, & ipsam expugnavit; sed nihil ibi per Dei gratiam facere potuerunt, & nihil lucratus fuit, quia septem de suis melioribus mortui remanserunt. Qui Dominus Marchio misit Parmam per suas literas, quod erat ibi, & quod expectaret eos usque ad X. dies. Quod certe non fuit; inimo ipsa eadem die post Nonam recessit. Item eo Anno Frater Petrus de Morono olim Papa in fortia Domini Papæ obiit in Curia Romana die XXII. intrante Majo. Item eo tempore pars de Cojonibus intravit Pergamum, & alia pars expulsa fuit. Et eo Anno valuit frumenti starium solidos IV. Imperiales & V. denarios, & plus.

Dominus Rolandinus Scotus de Placentia eodem Anno die XV. intrante Junio fuit Potestas Parmæ electus per sex menses, & ea die regere incepit. Et prædictus Dominus Albizo Potestas sequenti die recessit, soluto sibi prius de toto salario suo curialiter. Et qui Dominus Rolandinus factus fuit Capitaneus guerræ, & Potestas usque ad Kalendas Januarii. Item eo tempore post paucos dies in introitu dicti Domini Potestatis equitavit ipse Dominus Potestas cum militia Parmæ in districtu Rhegii usque Rivalentam, spoliando, & ardendo totam contratam à Burgis civitatis Rhegii usque Rivalentam. Et ibi habita fuerunt MM. capita bestiarum. Item eo Anno post paucos dies prædictus Dominus Potestas cum militia equitavit in Episcopatum Rhegii ad Terram de Sancto Johanne in Gorgo. Et combusta fuerunt multa loca, quæ sicut fortilitate tenebantur in contratis prædictis; & magna præda bestiarum facta fuit & ducta Parmam, & plures capti & ducti. Et Johannes Guacius de Parma, qui erat captus, ipso jam capto, fuit interfectus ab uno illorum de la Senaza ejus inimico; quod bonum non fuit reputatum in honorem Potestatis & existentium cum eo. Item eo Anno Turris de Bibiano Episcopatus Rhegii capta fuit, & fortificata, quæ ibi erat, combusta, & homines, qui ibi erant, capti fuerunt à

Tom. IX.

A Parmensibus. Item eo Anno post paucos dies equitavit dictus Dominus Potestas cum militia versus Rhegium, & Rhegini cum sua militia equitabant ipsa die, & veniebant ad Bibianum. Quo scito à Parmensibus, incontinenti equitaverunt contra Rheginos, & contra Milites Marchionis, qui erant cum eis, & ipsos insultaverunt, & ruperunt & sconfixerunt; & plures ex ipsis Rheginis & Militibus Marchionis capti fuerunt & ducti Parmam in carceribus, inter quos fuerunt Dominus Guielminus de Canusio de Rhegio, Cante de Florentia Comestabilis quorundam Militum Domini Marchionis, & unus filius Domini Thebaldi Comestabilis quorundam aliorum Militum Domini Marchionis, & plures alii. Item eo Anno & tempore dictus Dominus Potestas Parmæ cum certis militibus & forestariis, soldatis ad suam postam, equitavit super Rhegium, & magnam prædam fecerunt prope Burgos Rhegii. Et dum redirent cum ipsa præda, & venirent intra Cuvriachum & castrum de Cruce, Parmenses extrinseci & milites Marchionis, qui erant in dictis castris venerunt contra dictos Dominum Potestatem & milites, qui cum eo erant, & prælium magnum fuit inter ipsas partes. Tandem dicti extrinseci & milites Marchionis & alii de dictis castris sconficti & rupti fuerunt, & in fugam & ruinam conversi per dictum Dominum Potestatem & milite de Parma prædictos. Ex quibus militibus Marchionis & hominibus dictorum castrorum fuerunt capti & Parmam in carceribus ducti, Jacobinus Domini Alexandri de Cuvriaco, Botefella de Cuvriaco, & frater & filius Domini Marcelli de Cuvriaco, & multi alii. Item eodem tempore Bononienses redeundo de quadam andata, quam fecerant in districtu Mutinæ contra Marchionem præliati fuerunt castrum Savignani districtus Mutinæ, & ipsum per fortiam habuerunt, & munierunt de suis, & munitum postea tenuerunt contra dictum Marchionem & Commune Mutinæ. Item eo tempore de mense Novembris quum per Sapientes Bononienses & Parmenses esset secretè ordinatum, quod uno eodem tempore Bononienses à suo latere venirent supra districtum Mutinæ, & Parmenses irent supra districtum Rhegii in exercitum; Bononienses bene exiverunt in exercitum, & posuerunt se in obsidione Bazani, habendo secum Dominos de Polenta, & de Malatestis, & multos alios Romaniolos ad pedem & ad cavallos, & multos soldados de Florentia, & steterunt in dicto absedio per unum mensem, & tandem dictum locum Bazani habuerunt salvis personis & rebus illorum, qui erant in dicto castro: quod castrum in se retinuerunt & retinent. Dominus verò Marchio cum toto suo posse, cum Rheginis, Mutinensibus, Ferrariensibus, Pergamentibus & aliis suis sequacibus, bene voluit succurrere existentibus in dicto castro; sed non potuit, quia Bononienses bene expectabant eum. Item eo tempore & mense, Parmenses volentes exire secundum ordinamentum prædictum, ut fecerant Bononienses, exiverunt in exercitum extra civitatem usque ad Pontem Hentia, & etiam ad Calernum, & ibi steterunt per octo dies, sine aliquid faciendo, quia semper die noctuque cecidit pluvia, ita quod nullo modo poterant facere aliquid. Mediolanenses & Placentini, qui erant in succursum Parmæ, nullo modo exire voluerunt propter dictum malum tempus, expectantes omni die idoneum tempus. Et viso quod nihil fiebat, reversi sunt omnes Parmam; Intentio eorum erat, omnes ire ad castrum de Cruce, vel ad Cuvriacum.

LII 2

cum.

cum. Eo tempore valuit starium frumenti IV. solidos & IV. denarios Imperiales.

In MCCXCVII. Dominus Bernardinus de Polenta de Ravenna fuit Potestas Parmæ ad Annum novum primis sex mensibus, & fuit Capitaneus Guetæ. Dominus Ubertus quondam Domini Guarnerii de civitate Castelli fuit Capitaneus Populi Parmæ electus per sex menses primos in dicto Anno. Item eo Anno prædictus Dominus Potestas cum militia tota equitavit versus Rhegium, & ultra ipsam civitatem inter Rhegium, & Erberiam, & concremare fecit per totam illam contratam. Et maxima præda ibi facta fuit. Et multi homines capti & ducti in carceribus Communis Parmæ; inter quos fuit captus Dominus Simon de Manfredis, qui aufugerat in quadam sua mota, & ductus Parmam in carceribus; quæ mota capta & combusta fuit, & erat in Terra Scazani. Item eo tempore equitavit dictus Dominus Potestas die V. Martii cum militia tota & certa quantitate peditum in districtum Rhegii ad S. Paulum; & habuerunt turrem Azolini de Canusio, & fortificias omnes dictæ Terræ. Et positi ibi fuerunt Custodes pro Communi Parmæ, & dictus locus fuit munitus. Et incontinenti ipsa die idem Dominus Potestas cum tota militia & cum dicto Azzolino iverunt ad castrum Montis Luzuli, quod castrum per Commune Parmæ habitum fuit & munitum. Et Capitaneus dicti loci, qui ibi erat pro Marchione, ductus fuit Parmam cum aliquibus existentibus in eodem, & alii omnes effugerunt, aut affidati recesserunt. Et pro dictis loci habendis habuit dictus Azzolinus à Communi Parmæ mille Florenos auri, & receptus fuit ad mandata Communis Parmæ um certis suis propinquis & amicis & fidelibus ad partem dicti Communis Parmæ, & positus ad Consilia generalia Communis & Populi, & in Libris Societatis. Item eo tempore Dominus Manuel de Valesneria cum multis bannitis & rebellibus Communis Parmæ intravit castrum Cornelii Domini Episcopi Parmensis, & ipsum tenuit & occupavit contra Commune Parmæ; ad quod castrum Commune misit incontinenti dictum Dominum Capitaneum Populi, & unum ex fociis Domini Potestatis cum Populo Portæ Sanctæ Christinæ, & cum certis militibus & soldatis. Qui quum fuerunt ad locum, expugnaverunt, & eum non habuerunt. Et Populus Portæ de Parma ivit, & prædicti Portæ Sanctæ Christinæ reversi sunt. Et dato prælio per illos de Porta de Parma, locum habuerunt, salvis & evadentibus personis & rebus eorum, qui erant in Castro. Populus verò Portæ Benedictæ eundo ad dictum exercitum, fuerunt usque ad Longhiranum, & non ultra. Et Populus Portæ Novæ fuit usque ad Mantalerum. Quo castro sic habito per Commune Parmæ, destructum & disruptum fuit in totum. Item eodem tempore factus est tractatus, & divina gratia faciente, pax & concordia facta fuit inter Dominum Azonem Marchionem Estensem & civitates ejus Ferrariam, Mutinam, & Rhegium ex una parte, & dictum Commune Parmæ ex altera. Et Dominus Guido de Corrigia omnino dictam pacem voluit, quum totum suum staret in gualto. Et Dominus Cavalcabos Marchio Vitelianæ de Cremona fuit arbiter dictæ paci. Verum fuit, quod displicuit aliquibus Magnatibus Parmæ; & illi de parte Episcopi, ad quorum instantiam dictus Dominus Marchio incœperat dictam guerram, non se bene contentaverunt de ipsa pace; nec etiam requisiti fuerunt ad hoc Bononienfes,

A Mediolanenses, & Placentini; sed ex parte Communis Parmæ Ambaxatores missi fuerunt ad ipsam Communia, ut non sibi reputarent ad malum. Et sic Bononienfes soli remanserunt in brigam cum dicto Domino Marchione. Carcerati verò undique utriusque partis liberè fuerunt relaxati. Sed illi de parte Episcopi non ob hoc redierunt Parmam, nec banniti nec confaati, qui erant ad confinia pro ipsa parte. Quæ quidem pax promulgata fuit in Terra de Cata Dei districtus Parmæ die ultimo Julii existente in regimine Domino Guasparo Potestate infra scripto.

Eodem anno finitis sex mensibus regiminis dicti Domini Bernardini de Polenta à Kalendis Julii, regimini Potestariæ commissum fuit dicto Domino Uberto Capitaneo, qui exercuit existens Capitaneus ipsam Potestariam civitatis Parmæ à Kalendis Julii usque in diem XXVIII. ejusdem mensis Julii dicti anni. Dictus verò Dominus Bernardinus cum honore maximo ad propria remeavit. Dominus Guaspar de Garbagnate de Mediolano fuit eodem anno Potestas Parmæ electus per sex menses. Qui regimen incepit die IX. mensis Julii dicti anni. Et qui Dominus Potestas datus & missus fuit per Dominum Maphæum Vicecomitem Capitaneum Mediolani, ad quem per Commune Parmæ fuit ipsa electio destinata, Dominus Raynerius de Bondelemontibus de Florentia fuit Capitaneus civitatis & Populi Parmæ per sex menses electus, initium cujus fuit in Kalendis Octobris.

C Item eodem tempore extrinseci & banniti civitatis Parmæ tam partis Imperii, quam Episcopi, quia pax prædicta non bene placebat eis, juraverunt in simul in odium Communis Parmæ, & partis tunc regentis in Parma & cogitaverunt proditoriè civitatem intrare. Et Manfredotus filius quondam Domini Bortolini de Cornazano consanguineus germanus Domini Guilielmi. & Ugolini de Rubeis, qui pro fidelissimo dictæ partis habebatur & tenebatur, licet Ghibellinus esset ab antiquo, tenebat cum eis, & erat caput tractatus, & auctor dictæ proditionis. Et existentibus tunc omnibus majoribus civitatis Parmæ cum Domino Maphæo Vicecomite ultra Mediolanum ad fociandum ipsum

D ad parlamentandum cum Marchione Monti ferati, ut dicebatur, prædicti banniti se congregaverunt, & venire voluerunt ad civitatem dicto modo. Sed Deus & Beata Virgo prohibuerunt, & pluit fortiter, & tractatus prædictus venit palam, ita quod certi rustici, qui jam venerant, fuerunt capti, & appensi per gulam. Et dictus Manfredotus, & multi alii banniti fuerunt tamquam proditores sui Communis, & domus ejus omnes & illorum de la Porta, & multorum aliorum fuerunt totaliter devastatæ. Et eo tempore prædicti banniti & rebelles Communis Parmæ utriusque partis tam Imperii quam Episcopi simul conjurati intraverunt in

E Montem Saxum, & ipsum munierunt in odium contra Commune Parmæ, & guerram Communi faciendo, sicut plus poterant. Item eo anno & tempore de mense Novembris dictus Dominus Potestas, Milites, & Soldati Communis cum Populo Portæ Benedictæ, & cum hominibus de ultra Taronem à Strata in sursum, exiverunt & iverunt in exercitum contra Montem Saxum, & perrexerunt illuc in Vigilia Sancti Martini, volentes se ponere in absedio dicti loci, & ipsum habere. Nocte verò veniente Sancti Martini à sero usque mane venit ita gravissimum tempus ventorum, grandinis, & pluviz, quod tendæ non poterant teneri, ita quod homines,

Mili-

Milites, & Populus, equi, & alia bestia fuerunt in periculo maximo moriendi; & nemo pedes vel eques poterat ire per terram. Quare mane facto Populus univertus de dicto exercitu absque alia ordinatione discessit, & venit Burgum Sancti Donini, deinde Parmam. Potestas verò & milites fuderunt vina, & bladum, & panem per terram, & steterunt aliquantulum post Populum, & redierunt & ipsi Parmam. Item eo anno dictus Dominus Potestas in fine sui regiminis ipse tractavit, & permessa fuit pax inter prædictum Commune Parmæ, & prædictos bannitos existentes in Monte Saxo, ad instantiam Domini Maphæi Vicecomitis Capitanei Mediolani, & Domini Alberti Scoti Domini civitatis Placentiæ.

In MCCXCVIII. eo tempore dictus Dominus Potestas de mense Januarii factus fuit Syndicus & Compromissarius ex parte Communis Parmæ ad compromittendum in Dominos suprascriptos Maphæum, & Albertum cum illis de parte Episcopi; quem Syndicatum fecit Aliotus Notarius etiam & compromissum. Eodem MCCXCVIII. Dominus Folcherius de Carbulo de Forlivio fuit Potestas Parmæ mense Januario electus per sex menses. Dominus Melius Marianus de Cremona fuit eodem anno Capitaneus Populi Parmæ electus per sex menses, initium cuius fuit in Calendis Aprilis. Et tempore dicti Domini Potestatis de mense Februarii factus fuit Syndicatus ex parte Communis ad compromittendum cum illis de parte Imperii in prædictos Dominum Maphæum & Albertum Scotum, quem Syndicatum fecit dictus Notarius, & compromissum. Item eodem tempore de mense Martii sententiæ latæ fuerunt in civitate Mediolani per dictos Dominos Arbitros inter Commune Parmæ & prædictos bannitos utriusque partis. Et sic tunc completa fuit dicta pax; & inter alia locus de Monte Saxo venit in Commune Parmæ, & per Commune Parmæ guastum fuit. Et illi de parte Imperii omnes iverunt ad confinia; & ducenti de parte Episcopi ad confinia etiam per dictam sententiam sunt positi, alii verò redierunt Parmam. Item eo tempore dictus Dominus Potestas cum mille de Populo, Anzianis Mesteriorum, Capitibus Societatum, & aliis Deputatis, more solito, armata manu cucurrit Bargonum, & domos, vineas, & arbores Dominorum de Bargono in totum destruxit; & hoc quia dicti Domini de Bargono intraverunt sua auctoritate in domos Salinarum Communis, & Fratres ibi existentes pro Communi exspoliaverunt; & etiam in Tablano multas domos destruxerunt. Item eodem Anno Ecclesia Monasterii Vallis Serenæ Ordinis Fratrum de Claravalle incepta fuit fieri & fundari juxta Ecclesiam Sancti Martini de Bozis de Strata Columnii expensis Domini Cardinalis de Parma. Dominus Raynerius Gatus de Viterbio eo Anno fuit Potestas Parmæ secundis sex mensibus, qui regere incoepit die XXIX. Julii. Item eodem Anno, & mense Augusti, Rolandinus de Marano inculpatus de quadam prodicione, quæ fiebat in civitate Parmæ, captus fuit, & in fortiam Communis ductus, & multa confessus fuit, quia affidatus fuit de morte. Propter quæ Dominus Bernardinus de la Porta bannitus fuit. Et Dominus Petrus de Sancto Vitale captus fuit, & Johannes Barifellus, & multi alii banniti capti fuerunt. Qui Dominus Johannes Barifellus positus ad tormenta mortuus fuit ad ipsa tormenta: & Dominus Petrus de Sancto Vitale acriter fuit tormentatus, qui nihil dixit. Sed quum certus Populus & pars, quæ regebat,

tam magnates, quam alii voluerunt cum mori, dictus verò Dominus Potestas, quum sibi non videretur, quòd deberet propterea mori de jure, insalutato hospite quadam nocte cum tota sua familia recessit de civitate & regimine prædicto. Mane verò facto, quod fuit die Jovis XXI. mensis Augusti, quum scitum fuit de dicto recessu Potestatis, inuito & convocato Consilio generali Communis, Dominus Melius Marianus Capitaneus prædictus factus fuit Potestas Parmæ primo per unum mensem, & postea usque ad Kalendas Januarii proximè venturi, ita quòd fuit Potestas & Capitaneus uno eodemque tempore. Dictus verò Dominus Melius videns voluntatem tunc regentium, tulit per sententiam, quòd dictus Dominus Petrus decapitaretur. Et sic in Platea Communis adjudicatum & executioni mandatum fuit incontinenti. Et sepultus fuit apud Ecclesiam Novam Fratrum Minorum in civitate Parmæ. Quæ quidem mors iusta non fuit. Dominus Henricus de Bernarduciis de Luca fuit eodem Anno Capitaneus Populi Parmæ per sex menses, initium cuius fuit in Calendis Octobris.

In MCCXCIX. Dominus Pinus de Rubcis de Florentia fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus dicti Anni, in cujus temporis principio multi latrones suspensi sunt per ejus sententiam. Item eo tempore centum milites de melioribus civitatis Parmæ ad duos equos expensis Communis iverunt Mediolanum in servitium & auxilium Domini Maphæi Vicecomitis Capitanei Mediolani, & steterunt ibi per duos menses. Dominus Dinadanus de Simonpizolis de Bononia eodem Anno fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex menses inceptos in Calendis Aprilis. Item eodem tempore frumentum erat carum, & vendebatur VII. solidis Imperialium, & usque in IX. & plus, ita quòd pro Communi dabatur datium conducentibus de alieno Episcopatu, & vendebatur certis diebus tantum in Platea Communis per majores & nobiliores Milites & Populares Civitatis Parmæ ad hæc deputatos per Commune Parmæ. Item eodem Anno & tempore de mense Junii in Vigilia Beati Johannis Baptistæ in hora Vesperarum, tonitruum & sagitta de cælo percussit in Turre Communis Parmæ, & pluribus partibus domorum Communis cum maximo igne & ardore & fulgoribus maximis, ita quòd, licet pluerit, Platea Communis visa est tota ardere. Et diruit dicta sagitta de Turre Communis unum ex merlis, & de angulo & de fenestris & de capitello lignaminis, quod est desuper ipsam Turrim, & unum ex colonellis marmoreis domus Potestatis, & capitellum marmoreum, super quo erat, & combussit totam chordam de auricalcho, quæ stabat ad tintinellum Communis, de quibus colonello, capitello, chorda, & aliis rebus guastis & combustis nihil profusus inveniri potuit. Dominus Gerardus de Gambarara fuit Potestas Parmæ eo Anno secundis sex mensibus ad Sanctum Petrum, qui stando ad ipsum regimen vocatus fuit in Potestatem Florentiæ, & licentiatu fuit per unum mensem ante exitum sui regiminis à Communi Parmæ, & ivit Florentiam, & dimisit Parmæ pro suo Vicario ad regimen ipsum complendum Dominum Mazalinum de Mazalis de Brixia, qui rexit pro eo usque ad finem sui regiminis. In cujus Vicarii tempore Magnanus de Cornazano maximus bannitus & rebellis Communis Parmæ captus fuit & ductus in fortiam Communis Parmæ, & amputatum fuit sibi caput in glareis Communis Parmæ juxta flu-

flumen Parmæ extra Portam Capelinam propter banna, in quibus erat, & multa mala opera facta per eum. Dominus Vannes sive Johannes Domini Leazari de Leazaris de Pistorio eodem Anno fuit Capitaneus Populi Parmæ incipiendo in Calendis Octobris.

In MCCC. Dominus Brodarius de Saxoferrato fuit Potestas Parmæ per sex menses dicti Anni ad annum novum. Qui stando in ipso regimine electus fuit Potestas Florentiæ. Qui licentiatas à Comuni Parmæ ante complementum sui regiminis, fuit ad regimen Florentiæ, dimissâ familiâ suâ in Parma, qui pro eo rexerunt usque ad complementum dictorum sex mensium. Dominus Dinus Venetiani de Opizis de Luca fuit Capitaneus Populi Parmæ eodem anno per sex menses inceptos in Kalendis Aprilis. Et eodem tempore banniti Communis Parmæ partis Imperii intraverunt contra Comune Parmæ in locum dictum Corniolum & Vallesellam, & ipsum locum munierunt. Quo scito dictus Dominus Capitaneus & unus ex sociis Domini Potestatis cum certis militibus & soldatis Communis, & cum Populo Portæ Novæ equitaverunt illuc cum hominibus Episcopatus absque parte, & antequam essent ad locum, prædicti banniti quadam nocte effugerunt, dimissis in ipso loco certis banderiis eorumdem; & ita nostri intraverunt locum prædictum, & fortilitas omnes quas fecerant, destruxerunt; deinde sani & salvi cum dictis banderiis & insigniis ad propria remeaverunt. Quæ quidem banderiæ & insigniæ fuerunt & steterunt appensæ per plures dies ad ballatorium Communis, quod est inter domum Potestatis & Palatium vetus Communis. Item eodem tempore facta fuit parentela inter Dominum Marchionem Azzonem Estensem & Fratrem, Dominos civitatum Ferrariæ, Mutinæ, & Rhegii, & Dominum Maphæum Vicecomitem Capitaneum & Dominum Mediolani. Quia quidam filius dicti Domini Maphæi nomine Galeaz accepit in uxorem Dominam Beatricem sororem dictorum Dominorum Marchionum Estensium. Et dictus Dominus Galeaz associatus magnificè à multis Militibus & Domicellis de Mediolano, Placentia, Pavia, Vercellis, Novaria, Cumis, Parma, & pluribus aliis ex amicis ejus Patris ivit per civitatem Parmæ ad civitatem Mutinæ. Et ibi factus fuit Miles cum pluribus aliis à dicto Domino Azzone Marchione Estense. Et desponsavit dictam Dominam in uxorem suam, & matrimonium, ut dictum extitit, consummavit, & rediit cum ea, & secum existentibus per Parmam. Et hospitatus fuit in civitate Parmæ stando & redeundo ad Palatium Domini Episcopi Parmensis. Et dicta Domina hospitata fuit ad domum Domini Ugolini Rubei filii quondam Domini Jacobi Rubei. In quorum adventu & reditu magnum festum & gaudium fuit, & solatium undique ab omnibus generaliter in civitate Parmæ. Et bagordaverunt multi ex Domicellis majoribus & nobilioribus civitatis Parmæ, qui induti & vestiti fuerunt per Commune Parmæ, & expensis Communis Parmæ de una roba vara integra quilibet eorum. Qui ex parte Communis iverunt, & redierunt cum dicto Domino Galeaz usque Mediolanum, & ibi donaverunt dictas robas suas ex parte Communis Parmæ. Ad quam Curiam etiam fuerunt ex parte dicti Domini Maphæi & filii, totidem de Bononiensibus, qui similiter vestiti expensis Communis Bononiæ de robis varis, venerunt cum eo, & iverunt per Parmam Mediolanum cum tubis argenteis & tubatoribus Com-

munis Bononiæ, & dictas robas etiam donaverunt ad Curiam prædictam. Ex parte verò dicti Domini Marchionis fuerunt Cremonenses, Pergamenies, Rhegini, Mutinenses, Ferrarienses, & multi alii maximum gaudium celebraverunt, ita quòd tota Lombardia pro majori parte sentivit de dictis nuptiis, & prædicta fuerunt de mense Junii. Item eo Anno MCCC. à principio Anni ipsius usque ad finem per Dominum Bonifacium Papam VIII. existentem tunc temporis facta & data fuit generalis Indulgentia omnium peccatorum omnibus verè pœnitentibus & confessis euntibus per ipsum Annum sive pedes sive eques, & per XV. dies stantibus Romæ, & singulis diebus semel ad minus visitantibus Ecclesias Sanctorum Petri & Pauli. Et hoc per Literas Papales solemnes publicatum fuit per maximam partem Christianorum. Propter quod multi & quasi infiniti de civitate & districtu Parmæ, masculi, foeminae, Clerici, Laici, Religiosi, Religiosæ, & Monachæ iverunt Romam; & de tota Lombardia, Fran ia, Burgundia, Alamannia, & de ceteris Provinciis & partibus ab omni parte Christianorum, infiniti Barones, Milites, & Dominæ magnæ, & ceteri sine numero utriusque sexus, & cujuslibet conditionis, status, ordinis, & dignitatis, iverunt Romam dicta de causa, Et singulis diebus videbatur, quòd iret unus exercitus generalis omnibus horis per Stratum Claudiam intus & extra. Et veniebant ipsi Barones & Dominæ de Francia, & de aliis longinquis partibus XL. & L. & pluribus cavalcaturis: & omnes domus Stratæ Claudie in civitate & extra, tam solita hospitia & tabernæ, quàm aliæ pro majori parte hospitabantur, & dabant cibum & potum pro denariis. Et quotidie erant plena hominibus & personis, & satis bona ubertas & derata erat de omnibus victualibus. Et per universum Orbem exivit sonus dictæ Indulgentiæ. Dominus Rubeus Domini Stephani de civitate Castellis eodem Anno fuit Potestas Parmæ ad Sanctum Petrum solitis sex mensibus. Item eodem tempore de mense Augusti venerabilis Pater Dominus Papinianus Dei gratiâ Parmensis Episcopus primò vênit Parmam, qui fuit de civitate Turini. Dominus Guielmus de Vingotio de Parma eodem Anno fuit Capitaneus per sex menses, initium cuius fuit in Kalendis Octobris.

In MCCC. Dominus Paulus Bruxatus de Brixia fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus ab Anno novo inceptis. Dominus Nicola de Peratio de Janua fuit Capitaneus Populi Parmæ dicto Millesimo, & ejus initium fuit in Kalendis Aprilis. Dominus Arnaldinus Judex quondam Domini Guielmi Capitanei fuit Judex pro Comuni Parmæ super custodia clausurarum & vinearum. Item eo tempore pars illorum de Soardis, & aliorum extrinsecorum civitatis Pergami, & Dominus Galeaz filius Domini Maphæi Vicecomitis Domini Mediolani cum tota foresteria sua tam militum quàm peditum, per fortiam, armata manu, cum prodicione tum facta ab amicis suis, qui erant in Pergamo, intraverunt Pergamum, & ipsam civitatem ceperunt, & expulerunt extra illos de Bonghis, & illos de Rivola, & eorum sequaces, & domos eorum funditus diruerunt, & exspoliaverunt, & maximæ robariæ ibi tunc factæ fuerunt. Dominus Guielmus de Guaschis de Alexandria fuit Potestas Parmæ ultimis sex mensibus ad Sanctum Petrum. Item eodem tempore de mense Julii in festo Sancti Jacobi Apostoli Dominus Carolus frater Domini Regis Franciæ, qui Dominus Carolus Sige-

Sine-Terra dicebatur, cum uxore ejus filia Imperatoris Constantinopolis, & filia quondam Domini Regis Caroli Hierusalem & Siciliae Regis, transivit per Parmam cum certis & non multis militibus, & cum magno arnese equorum & somariorum, & ivit ad Summum Pontificem, factus ab eo Marchio Marchiae Anconitanæ, Dux Vallis Spoleti, Comes Romaniolæ, Dominus Patrimonii, & Conservator pacis Thuscanae. Item eo tempore centum boni Milites de bonis civitatis Parmæ cum uno ex sociis Potestatis iverunt Mediolanum in servitium Domini Maphæi Vicecomitis, & steterunt ibi expensis Communis Parmæ cum duobus equis per quatuor menses & ultra. Dominus Nicola de Peratio prædictus factus & confirmatus fuit eodem Anno Capitaneus Populi per alios sex menses, initium cuius fuit in Kalendis Octobris. Item eodem tempore Dominus Carolus Sine-Terra prædictus cum Domino Cursio Donato & aliis suis sequacibus bannitis Communis Florentiæ intravit civitatem Florentiæ, & habuit dominium dictæ civitatis, & fecit fieri paces inter Florentinos, quæ parum duraverunt, quia in brevi tempore prædicta pars de Donatis expulit de civitate Florentiæ Dominos de Circlis & partem eorum. De quo quasi tota Thuscana fuit in briga. Item eo tempore Dominus Carolus Sine-Terra prædictus, & Florentini intrinseci fecerunt eorum exercitum ad civitatem Pistoriæ, & eam obfederant, quia dicti Pistorienses recusaverunt facere mandata Domini Caroli prædicti, & suos extrinsecos reducere domum, immo in totum se viriliter defenderunt.

In MCCCII. Dominus Guilielmus de Guaschis de Alexandria suprædictus iterum factus & confirmatus fuit Potestas Parmæ primis sex mensibus. Item eodem Anno die primo Martii venerabilis Pater Gerardus Blancus de Parma Cardinalis Romanæ Ecclesiæ, qui intitulabatur Dominus Episcopus Sabinensis, obiit in pace Romæ & sepultus fuit in Ecclesia Sancti Johannis Laterani ante Altare Beatæ Mariæ Magdalene sinè aliqua sepultura, quæ appareret supra terram. Item eodem Anno & tempore facta fuit per Commune Parmæ moneta de novo, & facta fuit in domo Dominorum de Mantellis in camera quondam Domini Oppizonis Domini Maysende. Et facti fuerunt denarii de argento, quorum unus valuit X. Imperiales primo tempore. Et Imperiales de novo, quorum unus valebat tribus Parmensibus parvis, qui numquam fuerunt in Parma, & etiam Parmenses parvi. Item eo tempore centum milites ad duos equos expensis Communis Parmæ de hominibus civitatis Parmæ iverunt Mediolanum in succursum Domini Maphæi Vicecomitis Capitanei Mediolani, & solum eis fuit à Commune per quatuor menses. Et iverunt Mantuam & Brixiam, quia non poterunt ire per aliam viam. Item eodem tempore Collegium Notariorum civitatis Parmæ transmutavit nomen Anziani suorum mensium, & vocaverunt eum in Præfulem dictæ Artis & Collegii, & fecerunt depingi Palatium eorum intus & extra. Dominus Guilielmus Beroë de Pergamo fuit eodem Anno Capitaneus Populi Parmæ per sex menses, initium cuius fuit in Kalendis Aprilis. Item eodem tempore pars extrinseca de Pergamo scilicet Bonghi & illi de Rivola, & alii sui sequaces intraverunt castrum Romani eorum districtus, & eum tenuerunt contra suam civitatem. Item eo tempore de mense Junii Cremonenses, Dominus Albertus Scotus Dominus Placentiæ, & Placentini, Dominus

Comes Philipponus Dominus Papiæ, & Papienses, Laudenses, Cremaschi, Novarientes, Vercellenses, Dominus Marchio Montisferrati, & Alexandrini, facta unione & societate simul & cum Dominis de la Turre & Pergamentibus extrinsecis, exiverunt in exercitum contra Dominum Maphæum Vicecomitem Capitaneum Mediolani, & posuerunt exercitum eorum in Terra de Sancto Martino districtus Laudi. Et dictus Dominus Maphæus exivit cum suo exercitu de Mediolano, & cum soldatis, quos habebat, venit usque ad Castrum, quod vocatur Melza, & ibi posuit suum exercitum. Et Dominus Galeaz ejus filius cum certis soldatis, & cum C. militibus de Parma, qui ibi erant in ejus succursum, remansit Mediolani pro custodia civitatis. Et tandem quia proditio erat jam ordinata in Mediolano contra ipsum Dominum Maphæum, Mediolanenses, qui remanserant in civitate, se opposuerunt dicto Domino Galeazo, & cum eo existentibus, & pugnaverunt cum eo, & expulerunt eum & existentes cum eo extra civitatem Mediolani, qui aufugit Pergamum. Et audito hoc à patre suo Domino Maphæo, ipse voluit succurrere dicto filio suo, sed non potuit. Et videns ipse Dominus Maphæus, quod non poterat resistere dictis adversariis suis, in instanti sinè aliquo proelio & sinè tenore deposuit in dicto exercitu dominium civitatis Mediolani, & baculum, sive matiam sui Capitaneatus, & se posuit in dictum Dominum Albertum Scotum. Et sic amisit dominium suum; & ductus est per ipsum Dominum Albertum Scotum sub magna custodia detentus usque in Placentia. Et exercitus forensium ex parte dicti Domini Maphæi non fuerunt permisi intrare Mediolanum, immo derobati fuerunt, & ad propria redierunt. De quo Domino Maphæo maximus dolor fuit in civitate Parmæ per bonos homines, & per partem Ecclesiæ, quæ regebat in civitate Parmæ. Et prædicta fuerunt die Mercurii XIII. mensis Junii. Et tunc castrum Sancti Columbani, quod erat dicti Domini Maphæi, destructum fuit. Post hæc dictus Dominus Maphæus fuit relaxatus, & venit ad Burgum Sancti Donini post aliquot dies. Domini autem de la Turre intraverunt Mediolanum cum omnibus suis amicis, & restituti sunt in omnibus suis bonis & juribus suis.

Item eo tempore post prædicta per aliquot dies pars Bonghorum & illorum de Rivola, & aliorum, qui erant extra Pergamum, intraverunt Pergamum, & ceperunt civitatem, & eam tenuerunt, & expellerunt Soardos & alios eorum sequaces. Item eo tempore castrum Montis Acuti districtus Papiæ destructum fuit. Item eodem tempore factum fuit per Commune Parmæ generale Æstimum per homines civitatis Parmæ per certas mutas Sapientum cujuslibet Portæ, & Viciniarum civitatis Parmæ ad arbitrium dicti Domini Capitanei. Et duæ Portæ fiebant per Potestatem Parmæ, aliæ duæ Portæ per Capitaneum; & muta Sapientum unius Portæ stabat ad Palatium Domini Episcopi, alia ad Monasterium Sancti Johannis, alia ad Palatium de Arena, & alia ad domum Religionis veteris, stando ibi de die & de nocte, & non discedendo, & nemo alius audebat loqui cum eis. Item eodem tempore imposta fuit per Commune Parmæ prima Colta ad Æstimum prædictum, duos Imperiales pro libra, ut vacchellæ arare addiscerent. Item eo tempore de mense Junii inceptum fuit fieri Corritorium super Baptisterio de columnellis lapideis. Dominus Bernar-

nardinus quondam Domini Guidonis de Cornia de Perusia eodem Anno fuit Potestas Parmæ ad Sanctum Petrum. In cuius tempore de mense Julii factum fuit in Civitate Placentiæ unum maximum Parlamentum, in quo fuerunt Placentini, Mediolanenses cum Dominis de la Turre, Papienses, Pergamenses intrinseci, Laudenses, Aitenenses, Novarienses, Vercellenses, Cremaschi, Cumani, Cremonenses, Alexandrini, & Bononienses. Et in ipso Parlamento inter alia data fuit baylia Domino Alberto Scotto Domino Placentiæ de reducendo omnes extrinsecos de Lombardia partis Ecclesiæ in eorum civitates tam per amorem, quam per fortiam. Unde certi Ambaxatores de dicta Liga fuerunt cum Ambaxatoribus Communis Parmæ apud Columbam diocesis Placentiæ. Et ibi fuit Parlamentum inter ipsos Ambaxatores, & ipsos Communis Parmæ: & in ipso parlamento de Columba prædicti Ambaxatores dictæ Ligæ ex parte dicti Domini Alberti Scoti & omnium de dicta Liga, quæsierunt, quòd Commune Parmæ deberet omnino reducere in Parmam partem Episcopi, quæ erat extra, & omnes de ipsa parte; & quòd Parmenses deberent esse secum in dicta Liga, & quòd reciperent DC. milites, quos imposuerant in talia dictæ Ligæ, in civitate Parmæ. Et postea ipsi omnes requirere dicebant se velle Dominum Marchionem Estensem, & dicere sibi, quòd omnino dimitteret Mutinam, & Rhegium; quod si faceret, bene quidem; sin autem, volebant secum guerriare, & omnino expellere eum de Mutina & Rhegio. Volentes, quòd Parmenses inciperent guerram cum dicto Domino Marchione. Responsio autem Ambaxatorum Communis Parmæ fuit, nihil facere de prædictis. Unde in reditu dictorum Ambaxatorum incontinenti fuerunt impositi per Commune Parmæ mille equi de imposta, sed non fuerunt assignati, & centum alii soldati cum equo & roncino quilibet conducti fuerunt per Commune Parmæ. Et ordinatum & inceptum fuit refici castrum Burgi Sancti Donini, & dictus locus Burgi fuit fortificatus, scilicet Ecclesia & Canonica, & domus Laborerii circumquaque cavata fuerunt per se, & Burgi similiter per se cum terraliis. Et incepta, & quasi completa fuit à Capite Burgi versus Parmam una Turris de quadrellis, lapidibus, & calcina, cum barbicanis & foveis per se, & aliis necessariis pro defensione dicti loci. Et etiam tunc fuit ordinatum de faciendo Ligam cum Domino Marchione Estense, & cum amicis suis de Lombardia, & de Marchia Trevisana, & de Tuscia, & cum omnibus, qui vellent esse in dicta Societate, licet hoc maximè bene hominibus displiceret; propter quæ fuit maximus timor in Parma de veniendo in brigam & guerram cum aliquo. Item eo tempore de mense Augusti Societas & Liga facta & jurata fuit inter Commune Parmæ & Dominum Azzonem Marchionem Estensem, & civitates ejusdem Ferrariam, Mutinam & Rhegium. Dominus Bertolinus quondam Domini Ugolini de Fojano de Rhegio eo Anno fuit Capitaneus Populi Parmæ per sex menses, initium cuius fuit in Kalendis Octobris die VIII. dicti mensis. Item eodem Anno venit pluvia aliqua per sex menses & plus. Item eodem tempore soluta fuit per homines civitatis Parmæ Colta prædicta prima imposita ad Æstimum, & fuit prima Colta, quæ unquam collecta fuit ad Æstimum in civitate Parmæ, licet invito.

In MCCCIII. Dominus Armaninus quondam

Domini Ugonis de Sommo de Cremona fuit Potestas Parmæ in primis sex mensibus. Quo tempore & Anno fuit magna caritudo blavi & omnium victualium. Et bene valebat frumentum XII. solidos Imperiales starium. Item eodem Anno bene per quatuor menses non venit pluvia vel nix, quæ balnearet terram; propter quod magna siccitas fuit, & multi putei civitatis Parmæ, & multa flumina tam Parmæ, Taronis, & Hentiæ, quam alia magno tempore steterunt sicca, & blavæ steterunt ad nascendum taliter, quòd vix viderentur super terram usque ad mensem Aprilis. Ob quod timor fuit de caristia & indigentia blavæ. Et fabæ fuerunt totaliter aræ ubique per Lombardiam. Sed frumenta & aliæ blavæ, satis bona & necta, Deo concedente fuerunt. Et magnæ processiones Clericorum & Laicorum circa civitatem factæ fuerunt cum Litanis, & Orationibus, & Reliquiis Sanctorum ad Deum pro pluvia postulanda. Et tandem de mense Maji in die festi Sancti Johannis ante Portam Latinam pluit per totam ipsam diem; de qua pluvia fuit magna, immo maxima lætitia omnibus & ubique. Dominus Bertolinus de Fojano prædictus eodem Anno fuit iterum confirmatus Capitaneus civitatis Parmæ per sex menses. Item eodem tempore de mensibus Aprilis & Junii, maximus timor fuit in Parma de veniendo in brigam & divisionem, quia quidam de magnis, ut dicebatur, volebant reducere partem Episcopi in civitate, & quidam volebant generaliter reducere omnes cujuslibet partis tam Episcopi quam Imperii, & quidam volebant aliquid de prædictis. Et in auxilio unius partis Milites & Populi civitatis Placentiæ veniebat, & fuit usque ad Florenzolam. Et Milites & Populus Domini Marchionis Estensis, & Mutinenses fuerunt usque ad Herberiam dicta de causa. Propter quæ duabus vicibus tota civitas Parmæ fuit in magno timore, & custodia de nocte multæ & magnæ factæ fuerunt; & fiebant per civitatem Parmæ, per Collegia, & Mesteria, & Societates, & Vicinias omnes civitatis Parmæ. Sed Domino concedente nihil malifuit tunc. Item eodem tempore ordinatum fuit per Commune Parmæ, quòd civitas Parmæ tota circumquaque muraretur; quod quidem nondum existit exequutum. Item eo tempore homines Episcopatus Parmæ, qui erant in foco Rusticorum, fuerunt positi in Æstimo, & æstimati fuerunt per Villas eorum, & ordinatum fuit, quòd deinceps solverent Coltas suas, & mutua per Æstimum. Item eo tempore murata fuit per Commune Parmæ Via, quæ erat inter Palatia & Camusinam Communis, ut essent securiores. Item eodem Anno & tempore propter prædicto timores data fuit baylia prædictis Dominis Potestati & Capitaneo per Consilia Communis Parmæ pacificandi simul omnes tam de Civitate quam de districtu Parmæ partis Ecclesiæ & regentis, habentes aliquas guerras vel discordias, & quòd compellere possent & deberent omnes ad dictas paces faciendum; propter quod multæ paces & concordiæ, & quasi omnes, de quibus sciri potuit, factæ fuerunt inter homines Civitatis & Episcopatus Parmæ, qui habuissent guerram vel inimicitiam simul. Item eodem Anno MCCCIII. Indictione I. post Sanctum Petrum Dominus Perolinus de Constantinis de Turre Longa de Trevisio fuit Potestas Parmæ per sex menses. Item eo tempore de dicto mense Julii tractata fuit pax inter Commune Parmæ, & extrinsecos de parte Episcopi. Unde quum Dominus Ghibertus de Corrigia

mo-

omnino vellet ipsam pacem cum suis amicis, propositum fuit in generali Consilio Communis Parmæ de ipsa pace facienda, & in ipso data fuit auctoritas & baylia duobus Advocati Mercatorum, Potestatibus quatuor Mesteriorum, Præfuli Notariorum, Anziano Judicum cum aliis quatuor Sapientibus per Portam. Qui habentes dictam auctoritatem deliberaverunt, quòd XXXIII. solùm ex extrinsecis dictæ partis Episcopi redirent Parmam, scilicet de confinatis; propter quod maximus rumor fuit, quia dictus Dominus Ghibertus & illi, qui volebant, quòd generaliter illi de dicta parte Episcopi omnes redirent, tam banniti, quàm confinati, non steterunt contenti de illa deliberatione; ita quòd nisi tunc ipsa horâ ivissent Parmam Dominus Cavalcabos de Vidariana, Dominus Supramonte de Amatis, Dominus Gilius de Perfico, & Dominus Armaninus de Sommo olim Potestas Parmæ de Cremona, rumor & proelium fuisset inter homines civitatis Parmæ. Qui Domini rumorem sedaverunt. Unde iteratò prædicta fuerunt posita in consilio. Et in ipso existit reformatum solemniter & unanimiter, quòd dicti Domini de Cremona plenam auctoritatem haberent super prædicta Pace, & etiam in omnibus aliis generaliter, quæ sibi viderentur utilia pro Communi Parmæ. Qui Domini incontinenti in dicto Consilio ordinarunt, quòd generaliter omnes, qui erant banniti vel confinati de parte Episcopi, liberè essent exempti, & cancellati de bannis & confinibus suis, & redirent Parmam, & restituti forent ad omnia sua bona & jura. Et etiam ordinarunt, quòd omnes banniti Communis Parmæ pro maleficio, cujuscumque maleficii habentes, vel qui haberent Pacem, cancellarentur de omnibus bannis & poenis suis liberè & gratis. Et hoc fuit in Vigilia Beati Jacobi Apostoli de dicto mense Julii. Item die sequenti, in die & Festo Beati Jacobi Apostoli in hora ante Tertiam, Dominus Anselmus de Marano Abbas Monasterii Sancti Johannis, & alii omnes de Marano, & Domini de Arcilibus, & Domini de Sancto Vitale, & Domini de la Porta, & alii omnes tam banniti, quàm confinati de dicta parte Episcopi, cum ghirlandis in capitibus redierunt Parmam sani, & salvi, & absque aliquo rumore. Verum fuit, quòd quidam de Parma non bene se contentaverunt de dicta Pace.

Item eodem die & Festo Sancti Jacobi post Nonam existente prædicto Domino Ghiberto de Corrigia filio quondam Domini Guidonis de Corrigia sub Porticu Sancti Vitalis cum multitudine magna amicorum suorum, & cum multis de prædictis, qui redierant, per multos eorum omnium cridatum fuit: *Vivat, Vivat, Vivat Dominus Ghibertus*. Et sic omnes alii existentes per Plateam currentes ad rumorem, omnes clamabant similiter: *Vivat, Vivat*. Et tandem dictus Dominus Ghibertus per fortiam portatus fuit in Palatio Veteri Communis clamantibus omnibus eodem modo: *Vivat, Vivat*. Et incontinenti factum, & sonatum fuit Consilium, & totum Palatium plenum omnino fuit de hominibus. Et in ipso Consilio factus & vocatus fuit dictus Dominus Ghibertus, Dominus & Defensor & Protector Civitatis, Communis, & Populi Parmæ & Conservator Pacis prædictæ. Et ibi in eodem Consilio investitus fuit de dicto dominio cum Vexillo Beatæ Mariæ, & Carroci, quod ibi deportatum fuit. Die verò sequenti in mane iteratò factum fuit aliud Consilium cum majori deliberatione, & in ipso etiam simi-

Tom. IX.

A liter fuit ordinatum & juratum & acceptatum fuit dictum dominium per dictum Dominum Ghibertum, & juratum fuit per omnes de Consilio ipsum Dominum Ghibertum manutene- & defendere in dicto dominio, & etiam ordinatum, quòd omnes prædicti, qui redierant, & alii omnes de dicta parte Episcopi, qui extracti fuissent de Consilio Communis & Societatis Parmæ, reponerentur ad ipsa Consilia, & loco mortuorum, filii eorum. Multi tamen de prædictis dolentes fuerunt, & propter prædicta Domini de Rubeis sponte exiverunt civitatem, & iverunt cum suis omnibus familiis ad loca & Villas eorum. Nulla tamen robaria, vel aliquis alius rumor fuit in civitate seu districtu Parmæ tunc. Item eodem Anno in partibus Marchiæ Anconitanæ & Romandiolæ in locis & civitatibus juxta mare, & in civitate Venetiarum, & in Sclavonia, magni & multi terræmotus fuerunt, ita quòd propter ipsos multæ Turres & domus ruinatæ fuerunt, maximè in Fano. & in Senogallia; & una civitas tota de Sclavonia ruinata fuit, & mare suffocavit eam. Item eo tempore Dominus Bonifacius Papa VIII. qui tunc erat Papa, in magno statu, existens Anagninæ, insultatus fuit ad Palatium suum per Dominos de Columna & suos amicos tam de Roma, quàm de Campania. Et sic Palatium captum fuit, & omnes amici & propinqui dicti Domini Papæ expulsi fuerunt de civitate Anagninæ, & multi mortui fuerunt. Tamen dictus Dominus Papa mortuus non fuit, quia nullus voluit eum tangere, sed tenebatur clausus in domo, qui exire non poterat. Et sic stetit per tres dies. Dominus verò Lucas de Flisco Cardinalis cum Populo civitatis Anagninæ cum armis surrexit in auxilium dicti Domini Papæ, & liberavit eum. Item eo tempore dictus Dominus Papa, dum veniret ab Anagnia Romam, in itinere iterum per illos de Columna insultatus fuit; & multi ex utraque parte mortui fuerunt. Sed Dominus Papa bene evasit, & vènit Romam. Tamen dictum fuit, quòd licèt evaderet de persona, non habebat bayliam aliquam eundi, sicut volebat. Qui Dominus Papa post paucos dies ex tristitia & dolore mortuus est & sepultus. Item eodem tempore Dominus Nicolaus Cardinalis, qui fuerat Frater Prædicatorum & fuerat de Trivixio, fuit factus Papa, & vocatus fuit Dominus Benedictus Papa XI. Item eo tempore Dominus Andriolus Domini Ugonis de Fano fuit Capitaneus Populi & Societatis Crucesignatorum Civitatis Parmæ, initium cujus Capitanei fuit in Kalendis Octobris & electus per sex menses. Item eo tempore de dicto mense Octobris Dominus Albertus Scotus de Placentia concordavit se cum Domino Maphæo Vicecomite, & filio, olim Domino & Capitaneo Mediolani; unde voluit procurare, quòd ipse Dominus Maphæus, & filius, redirent Mediolanum, & congregavit magnam quantitatem amicorum, & exivit Placentia cum ipsis. Sed nihil facere potuit. Ipse autem Dominus Albertus cum Alexandrinis & Terdonensibus exiverunt de Liga, de qua superius facta est mentio, & tenebant cum dicto Domino Maphæo & filio, & erant ex una parte. Domini verò de Turre cum Mediolanensibus, Pergamenensibus, Cremonensibus, Laudensibus, Cumanis, Cremaschis, Papiensibus, Vercellensibus, & Novariensibus erant ex alia parte. Mantuani verò & Veronenses volentes auxilium dare dicto Domino Maphæo, exiverunt extra, & fuerunt usque ad Terram de Ripa, ne Cremonenses exirent. Multi autem de Parma,

M m m

eo-

eorum propriis expensis equestres & pedestres in succursum dicti Domini Maphæi & filii: similiter & certi Milites Domini Marchionis Estensis; Per Commune verò Parmæ homines Episcopatus à Taro ultra iverunt tunc ad custodiam Civitatis Placentiæ. Quorum Capitaneus pro Communi fuit Dominus Oppizonus Domini Bernardini de Porta, & qui redierunt sani & salvi. Item eodem Anno tempore æstatis & ante & postea, bene quasi per unum Annum non pluit; ita quòd multi putei Civitatis & fontes siccati fuerunt, & blavæ steterunt ad nascendum usque ad mensem Maji. Quo Anno metitum non fuit, & nullus fuit, qui segaret prata, nisi illa, quæ poterant adaquari. Item eo tempore puteus de Platea cum rota factus fuit pro Communi in Platea Communis, & in eo loco ubi est, in quo loco jam ante fuerat alius puteus parvus. Item eo tempore die Dominico XV. Decembris Dominus Vannes sive Johannes de Liazaris de Pistorio fuit Potestas Parmæ electus usque ad Sanctum Petrum proximè venturum. Et ipsa die incœpit regimen suum; & qui jam electus erat in futurum Potestatem.

In MCCCIV. tempore Domini Vannis Potestatis prædicti, in die Beati Stephani post Nonam, Dominus Ugardus de Corrigia, natus olim Domini Jacobini de Corrigia, consanguineus prædicti Domini Ghiberti de Corrigia Defensoris, existens in camera ipsius Domini Ghiberti, interfectus fuit ab uno ex filiis quondam Domini Johannis de la Senaza, de quo maximus & plusquam maximus dolor fuit in civitate Parmæ. Propter quod banniti & expulsi fuerunt incontinenti de Civitate & Episcopatu Parmæ Dominus Ylariolus & Bernencatus fratres & filii quondam dicti Domini Johannis, Dominus Maxetus & Johannes fratres & filii quondam Domini Jacobini Guidonis Rubei de Henzola, Giliolus filius Domini Gerardini quondam Domini Adigherii de la Senaza; & omnia bona eorum & domus in Civitate & extra destructa fuerunt, & expulsi fuerunt de tota Lombardia. Et omnes inimici eorum, scilicet illi de Guazis, & de Malbranchis, qui erant banniti Communis, extracti fuerunt de bannis suis & redierunt Parmam. Et qui Domini de Senaza & de Henzola, erant de majoribus amicis & confamulantibus dicti Domini Ghiberti Defensoris. Et sic facti sunt inimici. Item eo tempore de mense Martii, Dominus Albertus Scotus de Placentia cum suo exercitu militum & peditum ivit contra Papienses. Qui Dominus Albertus misit Parmam pro succursu, & dati sibi fuerunt per Commune Parmæ centum milites cum duobus equis de soldatis forensibus Communis Parmæ, qui steterunt cum eo, & in ejus succursu bene per tres menses. Et eodem tempore Dominus Bartholomæus de la Scala obiit in pace, qui erat Capitaneus Veronæ. Eodem tempore Dominus Simon Comes de Canialto de Mantua tamen extrinsecus, & qui erat consanguineus germanus dicti Domini Ghiberti de Corrigia Defensoris prædicti, factus fuit Capitaneus Parmæ per sex menses incœptos in Kalendis Aprilis. Item eodem tempore de mense Maji in die Ascensionis Domini pars illorum de Solerio, quæ erat extra Civitatem Astensem, per fortiam intraverunt ipsam Civitatem Astensem, & alii eorum contrarii exiverunt de ipsa Civitate, qui Gotherii vocabantur. Item eodem Anno & tempore Papienses, Mediolanenses, Laudenses, & Marchio Montisferrati, Vercellenses, Novarienses, Cremaschi, Cumani, cum uno ex filiis Domini Al-

A berti Scoti, & cum aliis suis amicis venerunt in exercitum super Placentiam; & posuerunt se inter Castrum Sancti Johannis & civitatem in loco, ubi dicitur Fontana, & steterunt ibi per XX. dies cum infinito & maximo exercitu, devastantes Placentino: usque prope civitatem per tria milliaria & minus. Cremonenses verò erant in Terra de Montizellis districtus Cremonæ cum suo exercitu contra Placentinos. Mantuani & Veronenses fuerunt in Terra de Ripa ad prohibendum Cremonensibus ire ulterius super districtum Placentiæ. Parmenses verò in auxilio Domini Alberti Scoti in civitate Placentiæ, videlicet Dominus Mathæus de Corrigia frater dicti Domini Ghiberti cum CC. ex soldatis equitibus Communis, & omnibus militibus & hominibus civitatis Parmæ, habentibus equos vel equas, & duobus millibus peditum de ultra Tarone, & de districtu Portæ Novæ & Portæ de Parma iverunt Placentiam, & ibi steterunt ad custodiam Domini Alberti & civitatis, donec exercitus prædictus duravit. Nullus tamen tempore exercitus exivit Placentia, & sic exercitus prædictus discessit, & prædicti de Parma sani & salvi redierunt Parmam. Præterea Alexandrini, Tardonenses, & Astenses similiter fuerunt Placentiæ in ejus auxilium, & dicti Domini Alberti Scoti. Et etiam Dominus Galeaz filius Domini Maphæi Vicecomitis Capitanei olim Mediolani. Ipse verò Dominus Maphæus nesciebatur ubi esset. Nullum tamen prælium in prædictis fuit, cujus memoria sit habenda. Dominus Albertus Scotus quædam castra & forticias accepit Papiensibus, & quædam dimisit, & quædam detinuit. Item eodem tempore guerra & prælia magna fuerunt inter civitatem Venetiarum & civitatem Paduæ, occasione puteorum talis, & quarundam forticiarum quæ fiebant per Paduanos, & quæ Venetiani dicebant Paduanos non posse facere. In quibus locis prope Clozam ædificata & constructa fuit quædam Terra per Paduanos in odium Venetianorum, quæ Terra vocata est Janua parva. Item eodem anno & tempore in Marchia Anconitana, & in Provincia Romandiolæ maximæ guerra, & discordiæ fuerunt & prælia magna & tumultus quasi per singula loca. Item eodem anno & tempore pars illorum de Soardis, & de Cojonibus de Pergamo expulsa fuit de civitate Pergami, & illi de Bonghis & Rivola dominati fuerunt in dicta civitate. Item eo anno & tempore Dominus Papa volens providere super pacibus faciendis in civitatibus Florentiæ, & Pistorii, & aliis Terris de Thuscana, misit ad ipsas partes Thuscianæ quemdam Cardinalem Fratrem Prædicatorum, nomine Dominum Nicolaum pro Legato. Qui Legatus se it ipsas paces, sed parum duraverunt, ita quòd in brevi tempore prælium maximum fuit in civitate Pistorii, & in civitate Florentiæ, & in Prato. Tandem Dominus Cursus Donati cum suis, & ejus pars obtinuit in civitate Florentiæ, & in Prato; sed in Pistoria non. In quo prælio civitas Florentiæ quasi bene per dimidium civitatis in carioribus & melioribus domibus & Burgis civitatis Florentiæ combusta fuit, atque etiam domus Capitanei Communis & Contrata, quæ vocabatur Calamala, cum omnibus fondechis & mercationibus & drapperiis, & aliis mercadantiis, & rebus hominum civitatis Florentiæ. Et dictus Dominus Legatus vix evasit & effugit cum familia sua, & multi ex utraque parte mortui sunt. Item eo tempore Dominus Archiepiscopus

pus Ravennæ recuperavit per fortiam Terram de Arzenta, quam sibi per fortiam tenebat Dominus Azzo Marchio Estensis. Item eo tempore de mense Maji jurata fuit pax inter Dominum Papam & Dominum Regem Franciæ de discordia, quæ fuerat inter Dominum Papam proximum præcedentem & ipsum Dominum Regem Franciæ. Et ita restitutus fuit Rex Franciæ ad amorem Domini Papæ, & Sanctæ Ecclesiæ.

Item eodem tempore domus Fratrum de Claravalle, quæ erant in Burgo Plazolæ, datæ fuerunt per Dominum Papam Fratribus Prædicatoribus de Parma per contracambium domus Pontis Taronis de Strata Claudia, quæ cum omnibus suis juribus & possessionibus data fuit per ipsum Papam dictis Fratribus de Claravalle, quod valde displicuit Communi Parmæ. Item eodem anno unus illorum de la Porta accusatus fuit ab uno scripto in Libro Societatis ex forma Statutorum loquentium circa Potentes, & jurata fuit accusa. Propter quod mille deputati ad talia quæstia faciendâ & Magistri murorum & lignaminis iverunt cum Potestate, & Capitibus Societarum, & Anzianis Mesteriorum ad quæstum dictum dicti de Porta in Terra de Catali Barbato. Item eodem anno Dominus Umbertus quondam Domini Guarnerii de Castello, sive de Cortona, qui jam fuerat Potestas & Capitaneus civitatis Parmæ, iteratò fuit Potestas Parmæ post Sanctum Petrum electus per sex menses. Qui licet esset electus ad regimen post Sanctum Petrum, incoepit ejus regimen die XXIII. mensis Junii, quia supradictus prædecessor ejus Potestas licentiatuſ discessit à regimine civitatis Parmæ ipsa die, ita quòd Dominus Umbertus rexit pro complemento temporis ipsius prædicti. Item eodem anno Dominus Benedictus Papa prædictus obiit in civitate Perusii. Item eodem anno in civitate Placentiæ magnæ novitates fuerunt, & multi ex majoribus civitatis ejusdem voluerunt deponere Dominum Albertum Scotum, & cucurrerunt cum armis & equis ad plateam, cridentes; *Pax, Pax*. Tandem sustinere non potuerunt. Dicitur verò Dominus Albertus Scotus, & Potestas, & Capitaneus ejusdem civitatis cum suis Soldatis viriliter obsisterunt & obtinuerunt. In quorum ore duo ex domo Confaloniorum dictæ civitatis, qui fuerant ex inceptoribus dicti rumoris contra ipsum Dominum Albertum fuerunt mortui, & multi banniti, & confinati. Et tota forestaria civitatis Parmæ equitavit incontinenti Placentiam in succursum dicti Domini Alberti Scoti. Item eodem tempore de mense Septembris, Dominus Vesconte Pelavicinus rebellavit se & castrum Pelegrini, & Rocham de Bardi, & Turrem de Belvedere contra dictum Dominum Albertum Scotum, & civitatem Placentiæ. Propter quod Dominus Franciscus filius dicti Domini Alberti cum militibus & Populo Placentiæ iverunt in exercitum contra dictum Dominum Vesconte ad dictum castrum Pelegrini. In cujus succursum Dominus Ghibertus de Corrigia Defensor prædictus & Commune Parmæ misit in dictum exercitum Dominum Nicolaum de Foliano Cognatum suum pro Capitaneo exercitus cum toto Populo de ultra Tarone, & alio multo alterius districtus Parmæ, & cum duabus ex Mainatis soldatorum equestrium. Et steterunt ibi per XV. dies & plus, & nihil fecerunt. Quadam verò die in dicto exercitu ad quoddam azagementum, quod soldati hinc inde faciebant, Dominus Cazanus frater bastardus di-

Tom. IX.

cti Domini Vescontis interfectus fuit, & etiam Turris de Belvedere, quæ munita fuerat per dictum Vicecomitem, per Placentinos capta, & destructa fuit. Item eo anno de dicto mense Septembris die XXII. dicti mensis in hora mediæ noctis, seu matutinis Fratrum sonantibus, maximus terræmotus fuit in civitate & Episcopatu Parmæ, & alibi per Lombardiam & ultra, ita quòd palam auditus & sentitus fuit per homines, qui vigilabant. Item eodem tempore & mense post dictum terræmotum per aliquos dies Dominus Guido de Turre cum suis militibus de Mediolano, Dominus Comes Philipponus cum suis militibus de Pavia, Dominus Antonius de Fufirago cum Laudensibus, Vercellensibus, Pergamenſibus, & aliis de Liga sua, secreto tractatu præhabito, una die se congregaverunt in civitate Cremonæ. Et sic subito, quòd per Populum & alios bonos homines dictæ civitatis nihil scitum fuit, nisi quòd visi sunt in Cremona, & bene dictum est, octingenti boni milites & ultra. Et incontinenti ipsa die vel sequenti absque eo quòd defiderent Commune Placentiæ, ita quòd per ipsum Commune aliquid præsciretur, prædicti superius nominati cum Cremonensibus amicis eorum equitaverunt super districtum Placentiæ, & fuerunt usque ad portas Placentiæ, comburentes, quæstantes, & robantes totum districtum Placentinum ab illo latere, & sine numero fuit præda bestiarum & rerum, quam fecerunt, quia Placentini non se custodiebant à prædictis; & totus erat plenus districtus Placentinus ab illo latere. Propter quæ nova Potestas Parmæ, & Dominus Matthæus de Corrigia cum tota militia civitatis Parmæ equitaverunt usque ad Burgum Sancti Donini. Et Dominus Nicolaus de Foliano cum majori parte soldatorum equitum civitatis Parmæ equitavit, & fuit usque Florenzolam, & ibi steterunt, donec prædicti de Cremona, & alii dictæ suæ Ligæ superius nominati ad propria redierunt.

Item eodem tempore Soardi de Pergamo & alii extrinseci dictæ civitatis intraverunt castrum Martinenghi, ad quod castrum Pergamenses intrinseci cum Mediolanensibus, Laudensibus, Papiensibus, Cremonensibus, & aliis ex dicta sua Liga fecerunt exercitum & obsederunt ipsum castrum, & ibi per magnum tempus steterunt, sed nihil fecerunt in damnum dicti castri. Item eodem tempore in Thuscana multæ novitates fuerunt. Et extrinseci Florentiæ quadam die cum Bononiensibus volentes intrare Florentiam per fortiam, fuerunt ibi usque ad Portam Sancti Laurentii. Tandem nihil facere potuerunt, quia intrinseci Florentini se viriliter defenderunt, & expulerunt prædictos, ita quòd multi ex ipsis remanserunt ibi mortui. Item eodem tempore concordia facta fuit inter Venetias & Paduanos de prædicta discordia, de qua superius facta est mentio, quæ erat inter eos. Item eodem anno prædictus Dominus Simon de Cafalialto de Mantua fuit iteratò Capitaneus Populi Parmæ per alios sex menses. Item eodem anno de mense Novembri Comes Philipponus de Pavia cum militibus Paviæ, & cum soldatis dictæ Ligæ, cum Mediolanensibus, Cremonensibus, Pergamenſibus, Laudensibus, Vercellensibus, & Novariensibus, & aliis eorum sociis, & cum gente Marchionis Montisferrati, & cum Placentinis extrinsecis, & Dominus Vesconte Pelavicinus cum eis in exercitum venerunt contra Dominum Albertum Scotum, & civitatem Placentiæ, & coperunt Bo-

M m m 2

bium

bium & Rivalgarium districtus Placentiæ. Placentini verò existentes in civitate Placentiæ omnes pro majori parte voverunt se contra dictum Dominum Albertum Scotum eorum Dominum, volentes eum deponere de dominio suo. Unde Dominus Ghibertus de Corrigia Defensor prædictus cum tota militia Parmæ, & cum omnibus soldatis, equitibus & peditibus Communis Parmæ, & cum MM. hominum civitatis Parmæ equitavit Placentiam in succursum civitatis, Communis, & Mercatorum Placentinorum, & dicti Domini Alberti, ad prohibendum ne prædicti eorum inimici de dicta Liga per fortiam intrarent Placentiam, & ne robariæ ibi fierent. Qui Dominus Ghibertus & Parmenses videntes voluntatem Placentinorum, quòd omnino volebant deponere dictum Dominum Albertum Scotum, ipsum Dominum Albertum exire fecit Placentiam cum uno ex filiis, & aliis quibusdam de domo sua, & fecit eos venire Parmam, ubi recepti fuerunt. Et sic depositus fuit dictus Dominus Albertus Scotus. Dictus verò Dominus Ghibertus cum suis remansit per aliquot dies, dimissis ibi pro Rectore seu Potestate Civitatis, & Communis Placentiæ, Domino Conrado de Corrigia barbano suo, & Judicibus de Parma. Qui Dominus Ghibertus ad vocem quorundam de Placentia & hominum, quos secum habebat, vocaverunt, & fecerunt ipsum Dominum dictæ civitatis per V. annos; quod valde displicuit Populo Placentiæ, quia dicebant se nolle expulsi unum Dominum pro acquirendo alium de novo. Et continuo currerunt ad arma, eridantes universi de Placentia: *Populus, Populus*. Et sic dictus Dominus Ghibertus cum militia, quam secum habebat, de ipsa civitate recessit quam citius potuit, dimissis ibi peditibus, quos secum duxerat cum maximo tremore. Sed volente Deo nihil mali passi sunt dicti pedites de Parma. Et publice dicebatur quòd dictus Dominus Ghibertus extraxerat dictum Dominum Albertum de dominio suo, & de civitate cauâ habendi dictum dominium, quod minimè habuit, sed ipsam civitatem omnino dimisit in malo esse. Omnes verò Placentini, qui erant extra sive banniti sive confinati aliqua occasione, redierunt Placentiam & cancellati omnes fuerunt de eorum bannis & confinibus. Dictus verò Dominus Albertus cum uno ex filiis suis, scilicet Domino Francisco, cui jamdiu dederat dominium civitatis Placentiæ, & qua occasione alii ejus filii odebant eum, & quidam ejus senex nomine Dominus Petrus Mancasola, venerunt Parmam, & hospitati fuerunt ad Monasterium Sancti Johannis, ubi steterunt per aliquot dies. Postea recesserunt; sed non redierunt Placentiam. Alii verò filii dicti Domini Alberti iverunt Zavatarellum, & tandem exierunt de Zavatarello, & iverunt pro factis suis. Et post paucos dies dictus Dominus Albertus Scotus & filii, & dictus Dominus Petrus Mancasola & sui amici, banniti fuerunt de civitate Placentiæ, & domus eorum funditus destructæ sunt, & multi alii cives de Placentia, qui dicebantur amici dicti Domini Alberti, confinati fuerunt.

In MCCCV. Indictione III. Dominus Thebalus de Zazonibus de Sancto Miniato fuit Potestas Parmæ electus per sex menses, qui incepit regere ante Kalendas Januariæ per duos dies, quia prædecessor ejus licentiatus discesserat. Qua die penultima Decembris in pleno & magno consilio Communis & Populi Parmæ per Syndicos legitimos Communis Cremonæ & Par-

ma, jurata fuit Liga & fraternitas inter Commune Parmæ & Commune Cremonæ, & alia Communia civitatum Lombardiæ existentia in Liga & Societate cum Comuni Cremonæ, videlicet Mediolanensibus, Cremonensibus, Pergamenensibus, Laudensibus, Cremaschis, Cumanis, Vercellensibus, Novariensibus & Papiensibus. Item eodem Anno Dominus Azzo Marchio Estensis, Dominus Ferrariæ, Mutinæ & Rhegii fecit parentelam cum Domino Rege Carolo Rege Apuliæ, & accepit quamdam suam filiam in uxorem. Et duo Ambaxatores de majoribus civitatis Parmæ iverunt obviam dictæ Dominæ ex parte Communis Parmæ usque ad Senam. Et cum Domina fuit Mutinæ, multi Milites & Dominicelli de Parma iverunt illuc ad bagordandum, & multæ robæ donatæ fuerunt per illos de Parma tam per Dominum Defensorem quam per alios ad ipsam Curiam in Ferraria. Item eo Anno Dominus Nicolinus de Doxino de Cremona fuit Capitaneus Populi Parmæ, initium cujus fuit in Kalendis Aprilis, & rexit per VII. menses dictam Capitaneiam. Item eodem Anno Domini Cardinales quum essent in civitate Perusii pro Papa faciendo, & se concordare non possent, reclusi & detenti fuerunt per Populum Perusii, & custoditi per familiam Potestatis, & steterunt ibi per magnum tempus. Et tandem elegerunt in summum Pontificem Dominum Beltramem Archiepiscopum Bordellæ, qui vocatus fuit Dominus Clemens Papa V. Item eodem Millesimo & Anno Dominus Jacobus de Landriano de Mediolano fuit Potestas Parmæ ad Sanctum Petrum electus per sex menses. Item eodem tempore de mense Augusti in festo Sancti Dominici quum diceretur Parmæ, quòd Domini de Rubeis faciebant guernimenta Segalaræ, Dominus Ghibertus de Corrigia Defensor prædictus misit illuc quemdam suum famulum nomine Zanardum ad sciendum, si erat verum de dictis guernimentis. Qui quum ivisset & rediret, quidam bastardus dictorum de Rubeis, quem jam dictus Zanardus offenderat in via supra Segalaræ insidiatus est ei, & interfecit ipsum Zanardum. Et sic interfectus apportatus fuit Parmam. Et incontinenti ipsa die cursum fuit ad domos dictorum Dominorum de Rubeis per Bafolinum de Bafolis & alios de Populo Parmæ. Et impositus fuit ignis in ipsas. Die verò sequenti, scilicet die Veneris VI. dicti mensis Augusti, quo die est Festum Sancti Syxti, cursum est ad arma in pluribus partibus civitatis Parmæ, videlicet pars antiqua, quæ dicebatur Ecclesiæ, cum parte seu partibus dictis Imperii & Episcopi. Et tandem illi de dicta parte Ecclesiæ, qui ad arma cucurrerant, sustinere non potuerunt. Propter quod banniti fuerunt, tamquam subvertentes statum civitatis, Domini Guielminus & Ugolinus de Rubeis cum filiis omnibus naturalibus & aliis, & Jacobus quondam Domini Gherardi de Rubeis, & Domini Bonifacius & Rolandinus fratres de Lupis, & Lupus filius Domini Gerardi Lupi, Bonacursus de Rogleriis, & multi alii de ipsis & de aliis suis sequacibus. Et domus eorum de civitate pro Comuni venditæ fuerunt, & diruptæ funditus per emtores earum. Et fortè quinquaginta de Populo Parmense de parte Ecclesiæ confinati fuerunt. Propter quas novitates pars Imperii, & Episcopi visa sunt in altum extollere vocem suam. Et pars antiqua Ecclesiæ multum visa est deteriorare conditionem suam. Et multi de parte Imperii, qui ab antiquo erant banniti pro ipsa parte, redierunt Parmam, & restituti sunt

ad

ad sua bona, & extracti de bannis suis per Dominum Defensorem, & Commune Parmæ. De quo aliqui coluerunt, & aliqui sunt gavis. Item post prædicta de dicto mense Augusti, & propter prædicta dictus Dominus Potestas Parmæ cum militibus & soldatis omnibus equitibus & peditibus, & cum Populo universo Portæ de Parma, & Portæ Benedictæ, iverunt Colliculum, & Segalarium, & ad Nuvianum Rubeorum; hostiliter & indifferenter ruinæ & incendio posuerunt omnes domos & Palatia & fortitias & possessiones dictorum Dominorum de Rubeis in Colliculo, in Segalaria, & Nuviano, & aliis eorum Terris de dicta contrata. Ad quem exercitum Dominus Azzo Marchio Estensis misit in succursum Communis Parmæ & dicti Domini Defensoris quinquaginta milites ad duos equos de suis soldatis, quorum Capitaneus erat Comes de Sariana. Item eodem tempore quatuor Cardinales, dum irent in Franciam, seu in Provinciam, ad dictum Dominum Papam, quem de novo elegerant, fuerunt Parmæ: duo quorum hospitati fuerunt ad Monasterium Sancti Johannis, & alii duo ad Episcopatum. Unus quorum ibi in ipso Episcopatu obiit, & officio factio ad Ecclesiam Majorem eidem, postea portatus fuit ad Monasterium Cisterciensium, de quo Ordine erat.

Item eodem tempore quidam de civitate Parmæ, inter quos fuit Dominus Gerardus de Henzola Miles, & Paulus Ruffa Notarius, qui multum honorabantur à Domino Defensore, tractaverunt ipsum Dominum Defensorem deponere cum multis aliis, quorum ignota fuerunt nomina. Qui Dominus Gerardus & Paulus capti fuerunt, & positi in Camusinam Communis in carcerem. Et Dominus Azzo Marchio Estensis tenebat manus in dicto tractatu. Unde Dominus Gibertus Defensor incontinenti tractavit cum Bononiensibus, Mantuanis, & Veronensibus, & cum extrinsecis Mutinæ & Rheginis, & etiam cum quibusdam intrinsecis Mutinæ & Rhegii accipere Mutinam & Rhegium ipsi Domino Marchioni. Et factus fuit dictus tractatus ita secretè, quòd una die de mense Octobris Dominus Gibertus cum militibus & soldatis de Parma, & cum certa quantitate peditum fuerunt usque ad muros civitatis Rhegii, & multi fuerunt cum scalis ad ipsos muros causâ accipiendi Rhegium. Nihil tamen tunc facere potuerunt in capiendâ civitatem, sed Portam Burgi, quæ dicebatur Sancti Geminiani, & Turrem Episcopi per fortiam ceperunt, & in ipso Burgo de Sancta Caterina fuerunt. & nullum damnum ibi fecerunt alicui, nec in Mutelena, nec alibi. Portam verò prædictam destruxerunt, & Turrem Episcopi munierunt cum custodibus, & redierunt Parmam. Bononienses verò ipsa & eadem die venerunt à suo latere versus Mutinam, & ceperunt per fortiam Pontem Sancti Ambroxii, & domum Mansionis, quæ ibi erat prope, quam domum cum fortitia & Turre funditus diruerunt, & etiam usque ad Burgum medium Mutinæ fuerunt, capientes Portam extrinsecam Burgi, & ponentes igni & guasto omnia usque ad medium dicti Burgi. Et iverunt & posuerunt se in obsidionem Nonantulæ, & Villam & Burgum ceperunt. Monasterium verò cum fortia sua non potuerunt habere propter tempus hyemale. Mantuani verò & Veronenses ipsa die à latere de subtus equitaverunt usque Razolum ad prohibendum venire Cremonenses in auxilium dicti Domini Marchionis. Item etiam de dicto mense Octobris iteratò Dominus Gibertus cum militibus & soldatis Parmæ, & cum Populo Sanctæ Christinæ &

A Portæ Novæ cum MM. hominibus Portæ de Parma & Portæ Benedictæ, equitavit seu equitaverunt, & castrametati sunt ad Casam Dei, Callernum, & Gaydam, proponentes se nunquam movere, donec haberent Rhegium, & equitantes omni die usque ad civitatem, & intrantes Burgo circumquaque, nullum damnum alicui inferentes. Sed tempus, hyems, & pluvia non permisit. Et sic steterunt per XV. dies & redierunt Parmam. Item postea milites & soldati Marchionis venerunt in Episcopatum Parmæ, & fuerunt usque ad Sanctam Eulaliam, & multas domos dictæ contratæ & de Villa Cogorucii igni supposuerunt. Item eodem Anno Dominus Amicinus de Ponzonibus de Cremona fuit Capitaneus Populi Parmæ, electus per sex menses, initium cuius fuit in Kalendis Novembris. Item eodem Anno de mense Decembri, Rubei, & Lupi, & Scottæ banniti & rebelles Communis Parmæ cum suis sequacibus intraverunt Castrum Soranæ, & ipsum locum occupaverunt, & posuerunt in rebellionem Communis Parmæ. Quo ictu in civitate, incontinenti dictus Potestas, & Dominus Ghibertus Defensor cum omnibus soldatis equitibus & peditibus & cum omnibus militibus Communis Parmæ, & cum Populo universo Portæ de Parma & Portæ Benedictæ equitaverunt, & obsederunt dictum locum Soranæ, in quo absedio steterunt per XXII. dies, & plures fecerunt ibi in dicto absedio Vigiliam & Festum Nativitatis Domini, & diem Sancti Stephani. Die verò Sancti Johannis redierunt omnes, habito prius loco prædicto ad pactum, salvis personis & rebus eorum in ipso loco, per Dei gratiam sani & salvi. Item eodem tempore dicti exercitus majores prædictorum Dominorum de Rubeis & de Lupis iverunt ad componendum se cum Domino Azzone Marchione Estense. Et qui ante fuerunt inimici, & se cum eo concordati sunt. Qui Marchio eos recepit in civitate Rhegii, & ad eorum instantiam plures soldados equitare fecit de suis super districtum Parmæ, & maxime in Contratis dicti Domini Ghiberti, ponentes multas Domos incendio, ut facerent discedere dictum exercitum à dicto absedio; sed nihil ei profuit. Qui exercitus nunquam se divisit propter aliqua nova, donec locus primò habitus fuit, ut supra continetur. Item eodem tempore præscriptus Dominus Clemens Papa V. restituit Dominos Petrum & Jacobum de Columna olim Cardinales, quos Cardinalatu privaverat, & excommunicaverat supradictus Dominus Bonifacius Papa, ad ipsum officium & dignitatem Cardinalatus, & ipsos absolvit, & ad amorem suum & Romanæ Ecclesiæ in omnibus restituit, & reduxit.

D In MCCCVI. In nomine Domini, Indictione IV. Dominus Jacobus de Landriano prædictus iteratò fuit Potestas Parmæ ad Annum novum electus per sex menses. Eodem tempore de mense Januarii Dominus Ghibertus de Corrigia Defensor prædictus incedens & non desinens deponere prædictum Dominum Azzonem Marchionem Estensem de civitate Mutinæ & Rhegii, accepit & habuit in suo Domini Ghiberti dominio & fortia Terras multas, loca, & castra districtus Mutinæ & Rhegii. Inter quæ fuerunt Casale, Ganazetum, Carpum, Budrionum. Et tandem in dicto mense Januarii die XXVI. & XXVII. dicti mensis Januarii, primò de civitate Mutinæ, & secundò de civitate Rhegii, Vicecomites, Potestates, & soldati omnes, qui erant in Mutina & in Rhegio pro dicto Domino Marchione cum suis familijs per fortiam expulsi

pulsi fuerunt de ipsis civitatibus, & districtibus, & derobati, & plures vulnerati & interfecti. Et incontinenti dictus Dominus Ghibertus cum Potestate predicto, & cum soldatis & militibus Communis & Populi Parmæ iverunt Rhegium, & intraverunt Rhegium, & ibi steterunt plures dies. Et quidam Rhegini invidentes de dicto Domino Ghiberto, & visi cogitare malum contra ipsum Dominum Capitaneum Populi & milites Bononiæ, qui Rhegium venerant, cucurrerunt ad arma. Quare ipse Dominus Ghibertus cum suis cepit Plateam & domos Communis Rhegii, & in ipso cursu plures Rhegini mortui fuerunt. Et reverso Capitaneo & militibus Bononiensibus domum, & sedato rumore, Dominus Ghibertus ibi remansit, & dimisit civitatem in Communi & in pace. Verumtamen Domini de Canusio incontinenti exiverunt Rhegium, & non fuerunt amplius ausi ibi stare; immo iverunt ad castra sua districtus Rhegii, videlicet ad Zesium eorum castrum, & ad alia castra Monasterii de Canusio. Rhegini verò elegerunt in suum Potestatem per sex menses Dominum Matthæum de Corrigia fratrem dicti Domini Ghiberti, qui illuc ivit cum familia, & stetit ad ipsum regimen. Et dictus Dominus Ghibertus restituit Communi Rhegii Turrem Episcopi, & Budrionum, & quidquid abstulerat, propria voluntate. Mantuani verò & Veronenses venerunt ad castrum Razoli, & ipsum acceperunt per fortiam & munierunt suis custodibus, & ipsum tenuerunt, & adhuc tenent contra voluntatem Rheginorum, & tenere intendunt amodo in sempiternum, licet Rhegini doleant usque ad interiora. Item eodem tempore Dominus Ghibertus de Corrigia predictus dedit filiam suam in uxorem Domino Alboino de la Scala Domino Veronæ, & quæ Domina desponsata fuerat à Jacobino filio Domini Guielmini Rubei. Item dedit aliam quamdam suam filiam in uxorem Francisco filio Domini Passarini de Bonacofis de Mantua. Item dedit quamdam suam neptem filiam Nicolai de Fojano de Rhegio Domino Baylardino de Romarolo de Verona. Quæ omnestres Dominae simul una die de dicto mense Januarii cum magno triumpho equitaverunt, & iverunt ad maritum, associatæ à pluribus, & à majoribus civitatis Parmæ. Et exiverunt per Portam de Sancto Bernabeo, & iverunt per Colurnium, & de Casali Majore, quia per aliam viam ire non potuerunt, nam Marchio Estensis adhuc tenebat Rhegium & Mutinam. Sed in reditu illi, qui associaverant, expulso, ut dictum est, dicto Domino Marchione, bene redierunt per viam de Razolo & de Rhegio. De quibus parentelis illi de parte Imperii plurimum sunt gavisi, & è contrario pars Ecclesiæ doluit. Item eodem tempore & mense Januarii per XIII. dies continuos fuit arduum & immensum frigus, magis quam aliquis recordaretur, ita quod flumina omnia, valles, foveæ omnes indifferenter, & in omnibus partibus Lombardiæ congelaverunt, & flumen Padi in pluribus partibus congelavit, seu congelatum fuit, taliter quod super glaciem multæ personæ transiverunt ipsum, & naves nullæ transire poterant. Item eodem Anno de mense Februarii Societas & Liga jurata fuit inter Civitates & Communia Parmæ, Bononiæ, Mutinæ, Rhegii, Mantuæ, Veronæ, & Brixia. Et hoc fuit in civitate Bononiæ per Syndicos generales cujuslibet ipsarum civitatum. Et per Commune Bononiæ & alia predicta firmatum fuit facere guerram ipsi Domino Marchioni Estensi, & expellere eum de Ferraria.

A Item eodem Anno & mense Februarii, Bononienses cucurrerunt ad arma inter se sub voce partis Guelfæ, & partis Ghibellinæ, existente ibi in civitate Bononiæ Potestate Domino Simone Ferrapecora de Parma pro Domino Ghiberto de Corrigia predicto, cui direxerant ipsum regimen, & existente Capitaneo Populi Bononiæ Domino Lamberto de Lambertis de extrinsecis antiquis Ferrariæ. Et in ipso rumore duo magni, qui dicebantur partis Guelfæ, capti & detenti fuerunt, & carcerati, & non inventi culpabiles absoluti, & dimissi. Quare incontinenti Populus & milites & gens tota de Bononia indifferenter parvi & magni, dimissis armis, fuerunt ad ballandum, bagordandum, & cetera omnia gaudia faciendum. Item eodem tempore & post predicta per octo dies iterato predicti Bononienses fuerunt arma, & transferunt ad Plateam, & facta voce; *Moriantur Ghibellini, moriantur Ghibellini: Vivant, vivant Guelfi*, interfecerunt plures, qui dicebantur esse Ghibellini, seu favere Ghibellinis. Et ubique per totam civitatem & districtum Bononiensem omnes Ghibellini & faventes eis mortui & derobati & expulsi fuerunt. Similiter dictus Dominus Lambertus eorum Capitaneus cum tota sua familia expulsus turpiter fuit, & vix evasit à latere Potestatis, quia ipse Capitaneus dicebatur esse Ghibellinus. Et domus predictorum diricata fuerunt ubique. Inter quos fuit expulsus Dominus Dinadanus de Simonpizolis, Dominus Bonincontrius de Hospitali, Dominus Jacobus de Agnano; Dominus Romeus de Pepulis, & Dominus Bornius Samaritanus fuerunt capti, detenti & carcerati. Et postmodum cum magno gaudio fuerunt predicti Romeus & Bornius de dictis carceribus relaxati. Dictus verò Dominus Simon Ferrapecora Potestas, relicto regimine rediit Parmam, quem Bononienses predicti amore predicti Domini Ghiberti & Communis Parmæ libenter tenuissent, sed nullo modo voluit ibi amplius remanere. De quibus novitatibus pars Ecclesiæ est gavisa, & è contrario pars Imperii, & illi de Panico fuerunt banniti de civitate Bononiæ.

D Item eodem tempore de mense Aprilis X. die dicti mensis, civitas Pistorii, quæ diu & longo tempore obsessa fuerat à Lucanis & Florentinis, non valens se plus tenere propter predictos expulsos de Bononia, qui erant sui amici, & quia ipsa civitas Bononiæ, quæ ante defendebat, & adjuvabat ipsam civitatem Pistorii, non dabat ei auxilium vel succursum, immo contrarium, se in totum dedit & reddidit Florentinis & Lucanis. Qui Florentini & Lucani intrantes destruxerunt muros & forticias, & palatia civitatis Pistorii, & tenuerunt ipsam, & diviserunt inter se, mediam Florentinis, & mediam Lucanis. De quibus novitatibus pars Ecclesiæ gavisa fuit, & è contrario pars Imperii ingemuit.

E Item eodem tempore Dominus Neapoleo de Urfinis Cardinalis factus Legatus à Mediolano citra usque in Apuliam venit Parmam in die Sabbati Sancti, & fecit Pascha in Parma, & hospitatus fuit ad Episcopatum, & manè equitavit. Item eo tempore dictus Dominus Legatus ivit Bononiam, & stando ibi, quum non placeret, Bononienses subito irruerunt ad domum Episcopatus, ubi erat cum armis, & aufugit Imolam, & qui postea excommunicavit Bononienses, & privavit eos studio & Scholaribus & honore & dignitate civitatis & Rectorum. Et divisit Episcopatum Bononiæ dando medium Communi Mutinæ, & medium Communi Imola.

la. Item eodem tempore Bononienses sponte & voluntariè reddiderunt Pontem Sancti Ambrosii Mutinensibus, & desinerunt facere castrum & fortitiam, quam ibi incoeperant. Item eodem Anno Dominus Franciscus de Anguisolis de Placentia fuit Capitaneus Populi Parmæ electus per sex menses. Item eo tempore pars Ecclesiæ de Burgo Vallis Taronis expulit partem Imperii. Unde Placentini illuc equitaverunt, & posuerunt se in absedio loci. Et Commune Parmæ misit ad ipsum exercitum in succursum Placentinorum homines de ultra Tarone, & tandem ad concordiam pervenerunt. Item eodem Anno de mense Julii Simon filius dicti Domini Ghiberti de Corrigia duxit in uxorem filiam Domini Maphæi de Madiis de Brixia, nepotem Domini Episcopi Brixie, & Domini civitatis ejusdem, quæ Domina vocabatur Domina Canzeleria. Item eodem Anno Dominus Comes Bernardinus de Cunio de Faventia sive de Ravenna, fuit Potestas Parmæ electus per sex menses, quorum principium esse debebat in Kalendis Julii, sed rexit per XIII. dies ultimos mensis Junii, quia Potestas prædictus Dominus Jacobus de Landriano licentiatus recessit, & ivit ad regimen civitatis Laudi, à qua vocatus fuit in Potestatem. Item eodem tempore de mense Julii, Veronenses & Mantuani equitaverunt hostiliter Populum & Milites contra dictum Dominum Marchionem Estensem, ad quem exercitum Dominus Ghibertus de Corrigia misit CC. milites inter milites Communis & soldatos, & socium Potestatis cum tubatoribus Communis, qui iverunt usque prope Ferrariam, ponentes omnia incendio & ruinæ. Et fuerunt sic prope Ferrariam, quòd tubæ Communis Parmæ leviter auditiæ fuerunt in Ferraria. Et Marchio aliqua vice non exivit civitate, nec aliquem ex suis exire permisit. Item eodem tempore de mense Octobris, Placentini extrinseci Domini Alberti Scoti olim Domini Placentiæ intraverunt castrum Vigolem contra civitatem Placentiæ. Unde incontinenti Placentini hostiliter obsederunt locum, habentes à Comuni Parmæ CC. soldados equites, & totidem pedites, & homines de ultra Tarone. Et tandem habuerunt ipsum locum ad pacta, & postea ipsum destruxerunt. Item eodem Anno Commune Bononiæ fecit pacem & concordiam & ligam cum Domino Azzone Marchione Estense, & miserunt unà cum Florentinis & Lucanis magnam gentem Ferrariam in succursum dicti Domini Marchionis. Item eodem Anno de mense Octobris Veronenses & Mantuani iteratò hostiliter iverunt ad castrum Bragantini districtus Ferrariæ, & ipsum obsederunt, & tandem habuerunt locum, salvis personis loci. Item eo Anno die XXIII. Octobris dictus Dominus Comes Bernardinus de Cunio, Potestas Parmæ licentiatus fuit, & discessit à regimine civitatis Parmæ, & ivit Brixiam pro Potestate, ad quod regimen electus fuerat. Item eodem Anno de mense Octobris Dominus Thaddæus filius quondam Domini Azzonis de Manfredis de Rhegio electus fuit Potestas Parmæ, & venit incontinenti Parmam die XXVII. Octobris dicti mensis, & intravit regimen, & in publica concione more solito facta juravit facere regimen civitatis Parmæ usque ad Kalendas mensis Maji proximè venturi, & incepit regere dicta die. Item eo Anno Pontes de Coparmulis & de Cohentio super flumen Parmæ & flumen Hentia cum bitifredis & catenis ferreis ordinati sunt fieri per Commune Parmæ, & facti & com-

pleti inter Turres Communis, quæ sunt in dictis locis. Item eodem Anno Fratres, qui dicuntur Servi Beatæ Mariæ, primò venerunt ad standum in civitate Parmæ & habuerunt locum & Ecclesiam Fratrum, qui dicebantur Fratres de Sanis in Porta Sanctæ Christinæ in contrata de Pescaria in Vicinia Sancti Johannis. Et ibi primò habitaverunt, & steterunt, & locum, domum, & Ecclesiam successivis temporibus augmentaverunt. In MCCCVII. in nomine Domini, ad Annum novum dictus D. Thaddæus erat Potestas Parmæ, ut prædicitur. Et qui Potestas rexit pro Capitaneo Populi usque ad adventum sequentis Capitanei. Eo Anno & tempore quum per Commune Parmæ Capitaneum Populi non haberet, missus fuit ex parte Communis Parmæ ad Commune & Populum Civitatis Lucæ, quòd ipsum Commune Lucæ mitteret Parmam unum Capitaneum, quem vellent de Luca. Et sic Lucani miserunt Dominum Landum de Salomoncellis de Luca Parmam pro Capitaneo Populi. Qui Dominus Landus junxit Parmam die Martis VII. intrante Februario, quo die erat Carniævium. Et ipsa die juravit & incepit dictum regimen Capitaneatus Populi Parmæ usque ad sex menses proximos venturos. Item eodem Anno de mense Martii in civitate Mutinæ, quæ semper fuit in his partibus Lombardiæ exordium motionum, & novitatum origo, ex antiquis odiis partium, scilicet Guelfæ, & Ghibellinæ, nova pace novoque statu pacifico civitatis ejusdem orto propter expulsionem dicti Domini Azzonis Marchionis Estensis de ipsa civitate turbato, multæ novitates fuerunt. Nam Mutinenses non valentes simul quiescere, se noviter diviserunt. Quidam verò de Guidonis, & quidam de Boschettis & de Rangonibus cum certis suis sequacibus, dicentes se esse partis Guelfæ seu Ecclesiæ, sive Aygonorum antiquitus dictæ & vocatæ, spondam fecerunt contra illos, qui dicebantur ab antiquo partis de Grisulfis seu Imperii, sive Ghibellinis; cum quibus Grisulfis Domini de Saxolo, & de Grafonibus, & multi alii partis Ecclesiæ tenuerunt. Et sic ambæ partes multa guernimenta fecerunt. Et tandem quidam Archipresbyter dictus de Guidonis, secretè intravit castrum Finalis, & ipsum contra Commune Mutinæ occupavit. Et Domini de Nonantula venderunt castrum Nonantulæ Bononiensibus. Ad quod castrum Nonantulæ accesserunt Bononienses, & cum suis custodibus munierunt. Mutinenses verò hoc scito, cucurrerunt ad arma, & facta famâ quòd prædicti de Guidonis & de Boschettis, & alii sui sequaces existentes in Mutina adhæserant dicto Domino Marchioni Estensi & Bononiensibus, qui tunc erant unius voluntatis, iverunt ad domos eorum, & prævalentes per fortiam ceperunt eos, & in carceribus recluserunt. Quo scito in Parma, unus ex filiis Potestatis nomine Azzo cum certis ex militibus civibus Parmæ, & cum certis ex soldatis equestribus, die Dominico Olivarum XIX. Martii, quàm velocius Mutinam in servitium Communis Mutinæ cum equis & armis equitaverunt, & steterunt ibi quantum Comuni Mutinæ placuit. In Parmam verò multi soldati equestres Veronæ & Mantuæ ipso tempore & ipsarum novitatum occasione venerunt, & fecerunt festum Paschatis, & steterunt plures dies, inter quos multi Todeschi erant, de quo Parmenses dolabant. Item eodem Anno & tempore in civitate Parmæ tractatum fuit, ut dictum fuit, de ponendo Dominum Ghibertum de dominio suo; propter

ter

ter quòd quidam capti, & quidam tormentati, & quidam banniti, & quidam confinati fuerunt de civibus civitatis Parmæ, tam de Populo, quàm de Militibus, & multi soldati de Brixia, de Mantua, & de Verona venerunt Parmam in auxilium dicti Defensoris. Item eodem Anno & tempore Societas & Liga jurata fuit per Commune Parmæ cum Communibus & Dominis Brixie, Mantuæ, & Veronæ, & cum Communibus Mutinæ & Rhegii. Item eo Anno de mense Aprilis Domini de Rubeis & de Lupis & multi alii ex intrinsecis Parmæ intraverunt in Zessum voluntate Dominorum de Canusio, & se cum eis munierunt in dicto castro. Domini verò de Palude munierunt Corvariam & alia sua loca. Item eo Anno Dominus Rodulfus de Garsonibus de Mutina filius quondam Domini Guielmini de Garsonibus fuit post Dominum Thaddæum de Manfredis Potestas Parmæ. Qui Dominus Rodulfus venit Parmam die Dominico ultimo dicti mensis Aprilis, & ea die juravit more solito & incepit facere regimen & officium suum usque ad sex menses. Item eo Anno & mense Dominus Matthæus de Corrigia frater dicti Domini Ghiberti de ejus voluntate cum certis soldatis Communis Parmæ, & de militibus de Parma equestribus, & peditibus, iverunt, seu ivit ad dictum locum de Corvaria, & steterunt ibi per aliquot dies. Et una die, scilicet in die Ascensionis Domini, quæ fuit die IV. Maji, existentes prædicti ad quemdam locum districtus Rhegii in dictis partibus ad Terram, quæ dicitur Aquila, & volentes per fortiam intrare in ipsum locum, existentes in dicto loco viriliter se defenderunt, & tenuerunt locum, & ad ultimum quidam ex prædictis de Parma, & de soldatis Communis Parmæ mortui fuerunt, inter quos fuit quidam nomine Bergoncinus de Bergonciis valde amicissimus, & familiaris dicti Domini Ghiberti, & Cubicularius ipsius, de majoribus Civitatis Parmæ hoc tempore, de cujus morte multi doluerunt, & maximè dictus Dominus Defensor. Et multi alii vulnerati fuerunt. Unde dictus Dominus Matthæus & qui cum eo erant, Parmam redierunt, & antequam redirent, multas domos combufferunt in contrata de Zesso, & in contratis Dominorum de Palude. Item eo Anno Veronenses, Mantuani, & Brixienfes miserunt in succursum Communis Parmæ & dicti Defensoris maximam quantitatem militum & peditum soldatorum, qui iverunt in dictum exercitum, & steterunt in auxilium & societatem dicti Domini Matthæi. Item eo Anno Placentini non valentes simul quiescere, & semper in tumultu existentes, fecerunt duos Abbates sive Dominos civitatis Placentiæ, quorum unus fuit Dominus Lanzalottus Anguisfolus, & alter Dominus Velconte Pelavicinus, & quasi omnes magnos antiquos partis Ecclesiæ expulerunt de civitate & districtu Placentiæ, & multos banniverunt, & multos confinauerunt.

Item eo Anno quidam pessimus Hæreticus & Patarinus, nomine Frater Dulcinus, qui jam diu contra Ecclesiam Romanam, & Fidem Christianam steterat in certis locis arduis in districtu Vercellarum & Cumarum, cum omnibus suis sequacibus & locis captus fuit; & in fortiam Inquisitionis Hæreticæ pravitatis ductus & detentus. Item eo Anno caristia magna & defectus blavæ fuit in civitate Parmæ, maximè de mense Aprilis & Maji, & medii Junii, & valebat frumentum in Platea, quia sic ordinatum erat per Commune Parmæ, X. solidos Imperiales, & secretè per granarios XIV. solidos, &

vix inveniebatur. Et facta diligenti inquisitione de blava per civitatem & districtum per Sapientes ad hoc per Commune deputatos, non erat blava, quæ sufficeret hominibus de civitate tantum per medium mensem Maji. Et sic emta fuit per Commune Parmæ à Domino Botefella de Bonacosis Capiteo Mantuæ octocentum modia blavæ, medietas frumenti, & alia medietas speltæ, pro X. solidis Imperialibus, ad sextarium Mantuæ conductum in Terra Razoli, & quatuor solidos Imperiales starium speltæ. Et similiter emta fuit blada in maxima quantitate per Commune Parmæ à quibusdam de Pappia, de Laude, & de Placentia. Et fuit conducta ad Columbam de Placentia, & postea ad civitatem Parmæ. Nihilominus tamen multa caritudo erat, & indigentia blavæ, & vendebatur inter stratas, & dabatur ad plus cuilibet ementi una mina blavæ. Item eo Anno de mense Junii certus tractatus in civitate Parmæ factus de deponendo dictum Dominum Ghibertum de dominio suo præstitus fuit ab ipso Domino Ghiberto. Ex quo Dominus Ghibertus misit pro amicis suis & hominibus suis de Episcopatu Parmæ. Et subito quodam mane Dominus Anselmus de Marano Abbas Monasterii Sancti Johannis Parmæ cum omnibus de progenie sua dicta de Marano effugerunt de civitate Parmæ, & banniti fuerunt. Et quidam ex eis, qui ad mandata venerunt, confinati fuerunt. Dictus Dominus Abbas ignotus stetit per plures dies, & tandem inventus fuit in civitate Januæ, ubi mortuus est. Item prædictæ novitatis occasione plures de Populo Parmæ partis Ecclesiæ ab antiquo, numero XXVII. confinati fuerunt duarum Portarum Sarcana, & duarum Portarum Frumenti. Item eodem Anno & mense Pax facta fuit inter Dominum Ghibertum Defensorem prædictum & Commune Parmæ ex una parte, & Dominos de Palude bannitos Communis ex altera. Et sic reducti fuerunt ad amorem Communis & dicti Domini Ghiberti, & cancellati de bannis suis. Item eodem Anno & mense Dominus Gilius Storca, Rolandinus, & Cabruinus ejus filii venerunt ad mandata dicti Domini Ghiberti & Communis Parmæ, & sic venerunt Parmam, & restituti fuerunt ad bona sua. Item eodem Anno & mense dictus Dominus Potestas Parmæ, & dictus Dominus Ghibertus cum tota militia Communis & forestaria, equestres & pedestres, cum certis peditibus Episcopatus, equitaverunt ad Terram de Zesso districtus Rhegii, ubi erant Domini de Rubeis, & circumquaque locum guastaverunt, & facto guasto reversi sunt Parmam, in quo exercitu similiter Rhegini fuerunt. Item eo tempore Dominus Neapoleo de Urfinis Cardinalis, qui erat Imolæ, recessit de partibus Romaniolæ, & ivit Aretium. Bononenses verò plures cavalcatas fecerunt super Imolam, & multa damna & guasta eis fecerunt. Item eodem Anno Florentini, Lucani, & alii omnes Thuscani partis Guelfæ hostiliter & generaliter iverunt super Aretium, & fuerunt prope civitatem Aretii per quinque miliaria, incendio & ruinæ omnia supponentes, & multa castra & loca districtus Aretii capientes per fortiam & omnia devastantes. Item eo tempore Placentini iverunt in exercitum contra Terram de Bardi sui districtus. ad quem exercitum Dominus Ghibertus pro Comuni Parmæ misit C. pedites de illis Episcopatus cum uno Capiteo, & duas ex Masnatis equestribus ad custodiam civitatis Placentiæ, & in servitium Placentinorum. Item eo Anno de mense Junii Dominus Gerardus

dus de Henzola relaxatus fuit de carceribus
 Communis, ubi jamdiu steterat per dictum Do-
 minum Ghibertum. Et fuit positus ad confinia
 in civitate Brixia, acceptis ab eo pluribus fide-
 jussoribus de majoribus & ditioribus Popularibus
 civitatis Parmæ de stando ad confinia, & ad
 mandata dicti Domini Ghiberti & Communis
 Parmæ. Similiter & quidam de Populo nomine
 Paulus Ruffa Notarius, qui steterat in carceri-
 bus cum dicto Domino Gerardo de Henzola
 pro eodem facto, relaxatus fuit de carceribus.
 Item & Dominus Bernardinus de Henzola, qui
 erat bannitus, & qui steterat in rebellionem Com-
 munis, venit ad mandata Communis. Item eo-
 dem tempore de mense Julii, Dominus Potestas
 Parmæ cum militibus Communis Parmæ Portæ
 de Parma & Portæ Benedictæ, & cum soldatis
 Communis, & certis hominibus Episcopatus,
 hostiliter equitavit ad Terras, quæ tenebantur
 per Dominos de Canusio districtus Rhegii. Et
 Commune Rhegii similiter, & tandem supponen-
 do omnia incendio & guasto ad Terram de Pa-
 derno, & ad Felinam, & alia loca dictorum
 Dominorum, redierunt domum: Loca verò mi-
 nimè habuerunt. Item eodem anno de dicto men-
 se Julii extrinseci de Placentia auxilio amico-
 rum suorum de Mediolano, Laude, & Cremona
 fecerunt congregationes in Cremona, & subito
 venerunt, & ceperunt Monasterium de Colum-
 ba, & ibi morati sunt per aliquot dies. Pos-
 tea transferunt se in Terra de Monticellis di-
 strictus Cremonæ, & ibi steterunt, & postea
 munierunt locum, qui ibi est prope, qui dicitur
 Roncarolum districtus Placentiæ. Unde Pla-
 centini intrinseci miserunt Parmam pro succur-
 su. Et incontinenti sicut redierunt Parmenses de
 dicto exercitu de Rexana, omnes milites Com-
 munis Parmæ cum Mainatis de equo equitave-
 runt Placentiam, & steterunt ibi per XIV. dies,
 & antequam redirent, Dominus Ghibertus de
 Corrigia cum certis militibus Communis & sol-
 datis, qui remanserant, & cum MM. homini-
 bus de Populo civitatis Parmæ, equitaverunt,
 & iverunt ad Terram Burgi Sancti Donini.
 Et hoc fuit die Martis XVIII. dicti mensis Ju-
 lii. Et in hora primi somni dictus Dominus
 Ghibertus cum militibus equitavit ultra Floren-
 zolam, & usque ad Terram, quæ dicitur Fon-
 tana. Populus verò remansit ad Burgum Sancti
 Donini. In dicta autem Terra de Fontana Parmen-
 ses expectaverunt Placentinos intrinsecos,
 qui ibi se cum eis convenire debebant ad eun-
 dum pro expellendo Placentinos extrinsecos de
 dicta Terra de Roncarolo. Et tandem die
 Mercurii sequenti jam factâ magnâ horâ vene-
 runt, & non in magna quantitate. Et sic omnes
 Parmenses & Placentini iverunt ad dictum lo-
 cum Roncaroli. Sed ibi nihil fecerunt, immo
 ex immenso & intenso calore, qui tunc erat,
 & ex defectu aquæ, & quia locus est totus cam-
 pania, multi fuerunt in periculo mortis, ita
 quòd sine aliud facere oportuit recedere de ne-
 cessitate, & venire Florenzolam. Et multi de
 Placentinis ex calore & labore defecerunt, &
 mortui sunt, tam de Populo, quam de Militi-
 bus. Gratiâ autem Deo, nulli ex Parmensibus
 remanserunt. Sed ex prædictis causis multi &
 quasi omnes fuerunt in maximo periculo caloris
 & fitis & debilitatis. Et multi equi in magna
 quantitate similiter ibi fuerunt mortui. Et sic
 die Jovis sequenti Populus rediit Parmam, &
 die Veneris sequenti dictus Dominus Ghibertus
 cum militibus & soldatis redierunt Parmam sani
 & salvi. In qua cavalcata Dominus Saxolus de

Tom. IX.

A Saxolo Capitaneus Civitatis Rhegii cum militi-
 bus & soldatis Communis Rhegii numero L. ad
 duos equos, fuit semper cum dicto Domino
 Ghiberto. Similiter & certi Milites, & soldati
 equestres de civitate Mutinæ fuerunt usque ad
 Burgum Sancti Donini, veniendo in succursum
 civitatis Parmæ. Item tres ex Mainatis Com-
 munis Parmæ equitibus, numero LX. & plures
 iverunt & remanserunt cum Placentinis Placenti-
 æ ad defensionem eorum, & civitatis Placenti-
 æ. Item eodem anno & mense exercitus præ-
 dictus, quem Placentini fecerunt ad Terram de
 Bardi sine habendi locum, propter novitates
 exortas in civitate Placentiæ, non bono modo
 redierunt Placentiam.

B Item eodem anno & mense Castrum Archua-
 tum & Castrum Florenzolæ expulerunt omnes,
 qui ibi erant pro Communi Placentiæ. Et dicti
 de Castro Archuato receperunt in ipso benignè
 & honorificè Dominum Albertum Scotum, qui
 erat in contrata. Et hoc fuit in Vigilia Sancti
 Jacobi. Et expulerunt omnes suos contrarios
 extra, & plures interfecerunt. In Florenzola
 verò nullus alius rumor fuit. Sed Dominus Lu-
 pus de Lupis bannitus Communis Parmæ intra-
 vit illuc de voluntate illorum de dicto Castro,
 & ibi stetit cum certis aliis bannitis Communis
 Parmæ. Item in die Beati Jacobi dictus Domi-
 nus Albertus Scotus cum omnibus suis amicis &
 aliis omnibus, qui erant extra Placentiam, in-
 traverunt viriliter & potenter in civitate Pla-
 centiæ; & data fuit sibi una ex Portis. Unde
 incontinenti Potestas Placentiæ, qui erat de Ja-
 nua, & Capitaneus Populi, qui erat de Parma,
 scilicet Dominus Roglerinus de Servideis, &
 Dominus Benedictus de Zabulis de Parma, qui
 ibi erat pro Capiteo foresteriorum, & omnes
 soldati Communis Parmæ, qui ibi erant, &
 alii Communis Placentiæ, & Dominus Viceco-
 mes Pelavicinus, & Lanzalottus de Anguisolis,
 Abbates Communis Placentiæ, & Domini cum
 omnibus familiis & amicis suis effugerunt de ci-
 vitate Placentiæ, & reduxerunt se intra Bobium,
 & ad propria per terras & vias de Pellegrino.
 Potestas verò Parmæ cum militia civium & fo-
 resteriorum Communis Parmæ equitaverunt eun-
 do in succursum Communis Placentiæ, & fue-
 runt usque ad Burgum Sancti Donini, & non
 ultra. Sed tandem auxiliati sunt eis. De hoc
 autem ranghor, & timor fuit in civitate Parmæ,
 quum prædicta quibusdam placuerint, & quibus-
 dam non; quia nemo sciebat quid esset melius.
 Pars antiqua Ecclesiæ visa est lætari, & multi
 ex parte Episcopi, propter magna servitia ab
 eis jamdudum recepta à dicto Domino Alberto
 Scoto, tempore, quo erant extra Parmam. Sed
 pars nova, & pars Imperii non fuit gavisa.
 Banniti autem Communis Parmæ, Domini de
 Rubei, & de Lupis, & de aliis semper fuerunt
 cum Placentinis extrinsecis ad prædicta facien-
 dum, & cum eis, & eorum auxilio intraverunt
 Placentiam, & ipsi cum eis. Et dictum fuit in
 Parma, quòd conjuraverunt se cum dicto Do-
 mino Alberto Scoto, & aliis tunc Placentinis
 extrinsecis. Item eo Anno de mense Augusti in
 Vigilia Beatæ Mariæ, Dominus Henricus Dei
 gratiâ Episcopus Rheginus venit Parmam, &
 conciliavit majorem Ecclesiam Parmensem, quæ
 fuerat & steterat à Sancto Petro proximè præ-
 terito mensis Junii violata propter quoddam ma-
 lefium cum sanguine in ea factum in præsen-
 tia dicti Domini Ghiberti. Qui malefactor cap-
 tus fuit incontinenti, & sine aliqua mora fuit
 appensus per gulam in glareâ extra Portam Ca-

N n n

pell-

pellinam. Et dictus Dominus Episcopus Rheginus venit ad prædictam reconciliationem faciendam, quia Dominus Episcopus Parmensis indignatus erat, quod Dominus Ghibertus de Corrigia Defensor prædictus tenebat & habitabat domos Episcopatus, & noluit venire Parmam, sed stabat Colurni, & in aliis Terris sui Episcopatus extra civitatem Parmæ. Item eodem tempore, dicto mense Augusti, in partibus Romanolæ, pars illorum de Malatestis & de Carbullo, & suorum sequacium, in partibus Bretenorii conflicti fuerunt ab illis de Forlivio, & ab aliis Ghibellinis. In quo conflictu inter mortuos & captos fuerunt numero MM. & ultra inter pedites & equites ex prædictis dictæ partis de Malatestis, & sequacium. Item eo Anno de mense Augusti in Vigilia Sancti Bartholomæi juxta sero Potestas Parmæ, & prædictus Dominus Ghibertus cum tota militia civium, & omnes foldati equites & pedites, hostiliter equitaverunt contra Cremonam, & iverunt Brixillum. Et mane veniente Populus Portæ de Parma, & Portæ Novæ subsequuti fuerunt eos. Mantuani verò cum exercitu suo ipsa die jam venerant cum navigio eorum, & ceperant Pontem de Doxolo, & ipsum gaustaverunt. Et ita per aquam & per terram unà cum Mantuanis, & Mantuani cum Parmensibus ab isto latere totum districtum Cremonæ ruinæ & incendio posuerunt. Inter quas Terras arsas & gaustas fuerunt Doxolum cum Ponte, Monteforium, Vidaliana, Portiolum, Cafalem Majorem, Rivarolum, Tholardum, Vaygazola, Luzara; Gaustalla verò venit ad mandata dicti Defensoris, & per eum accepta fuit, & spanata de foveis, & disguardita, & deforzata in totum circumquaque. Et multæ aliæ Terræ destructæ fuerunt, & derobatæ, uti & Pomponescum etiam ad instantiam dicti Defensoris remeantis. Veronenses autem ipsa die exiverunt à suo latere versus Pladenam, & ipsam Terram Pladenæ per vim ceperunt & destruxerunt & combusserunt. Similiter Brixienfes à suo latere contra Cremonam fuerunt usque ad Rebechum, & ibi hostiliter steterunt, & usque in Burgos Cremonæ fuerunt, quotidie ardendo & devastando omnia. Et dictus exercitus duravit per septem dies. Et postea sani & salvi ad propria redierunt. Et prædicta facta fuerunt subito absque requisitione generalis Consilii Communis Parmæ propter mala supradicta opera, quæ Cremonenses sustinebant fieri per bannitos Communis Parmæ, quos tenebant in domo. Sed multi boni homines de Parma doluerunt de prædictis. Item eodem mense Augusto in die Sancti Bartholomæi, Dominus Guielminus de Foliano filius quondam Domini Francisci de Foliano de Rhégio, fuit Capitaneus Parmæ, & incepit regimen ipso die. Item eodem tempore & mense Comes Philipponus de Languxio, Dominus civitatis Papiæ, quum esset in exercitu in Contrata Montisferrati unà cum certis militibus de Mediolano & de Janua, & de amicis eorum, in succursum unius ex Comitibus de Salucio, qui se esse dicebat Marchionem Montisferrati, & qui occupavit certas Terras de dicta contrata, captus fuit, & conflictus per quemdam Græcum filium Imperatoris Constantinopolitani, & cujusdam filie quondam Marchionis Montisferrati, qui illum venerat ad accipiendum dictum Marchesaticum, quod dicebat sibi ex successione dictæ suæ matris pertinere. Item eodem tempore Brixillum, Colurnium, Sixia, Burgum Sancti Donini fortificata fuerunt propter guerram prædictam inceptam cum Cremonensibus.

A Item eo tempore duo Turizelli primò facti & levati fuerunt super Baptismo Ecclesiæ majoris cum colonellis, & cum pomis deauratis versus Palatium Episcopatus Parmæ. Item eodem tempore de mense Septembris dictum fuit, quod quidam tractatus secretè fiebat in Parma in favorem extrinsecorum contra dictum Dominum Ghibertum de Corrigia & statum suum. Propter quæ plures banniti fuerunt, & quidam capti & tormentati. Item eodem tempore de dicto mense Septembris Potestas civitatis Mediolani, Potestas civitatis Placentiæ, Potestas civitatis Cremonæ, cum Laudensibus, Papiensibus, & cum tota militia dictarum civitatum, & maxima peditum quantitate, hostiliter venerunt ad Burgum Sancti Donini, & combusserunt domos ultra Canonicam dicti loci in maxima quantitate; & in contrata de Soranea & de Roncolis multa incendio posuerunt, & eodem die recesserunt. Cum quibus Abbas Sancti Johannis de Parma, Dominus Guielminus de Rubeis, & Domini de Lupis, & alii extrinseci & banniti Parmæ venerunt. Propter quod Potestas Parmæ cum militibus Communis Parmæ & paucis foldatis equitavit usque ad flumen Taronis, & auditò quod prædicti recesserant, Parmam redierunt. Item eodem tempore & mense Dominus Marchio Estensis per Padum cum Navilio suo venit extra Mantuam & Veronam, & cepit omnes naves armatas Mantuanorum & Veronensium, & eas duci fecit Ferrariam. Item eo Anno Potestas Parmæ, & dictus Dominus Defensor cum militibus Communis & foldatis & multis peditibus de partibus de ultra Tarone, equitaverunt contra Cremonenses, & usque ad Pontem de Becho fuerunt, & omnia incendio posuerunt. Et iteratò redierunt alia vice dicto tempore, & fuerunt usque ad Poxemum Sancti Viti, omnia similiter supponentes incendio & ruinæ. Item eodem Anno Brixienfes multoties fuerunt super Episcopatum Cremonæ, & usque ad Pontem Vigum, & ipsum transierunt, & usque in Clausuras civitatis Cremonæ damna & incendia multa faciendo. Item eodem tempore die Dominico primo mensis Octobris, filii Domini Cavalcabovis Marchionis de Vidaliana cum magna multitudine Cremonensium & hominum de contratis suis & de Cafali Majori, venerunt Brixillum, & ibi desuper Brixillum descendunt in terram, credentes venire ad Terram Brixilli & ipsam capere. Brixillenses autem & certi foldati, qui erant ibi pro Commune Parmæ pro custodia dictæ Terræ, viriliter exiverunt ad eos, & proliati fuerunt cum eis, & multos ex eis ceperunt. Qui Cremonenses in fugam se miserunt in Padum, ita quod multi perierunt ibi ex ipsis Cremonensibus, & XXXIV. ex eis fuerunt ducti Parmam in carceribus, & multi alii capti, in secreto detenti, ut se redimerent. Item eodem tempore die Sabbati VII. Octobris juxta sero, & in nocte sequenti flumina civitatis Parmæ & districtus creverunt & venerunt sic magna, quod ut dicebatur à senioribus, nunquam sic fuerant. Et flumen Parmæ ita crevit, quod fuit super Mercatum, & implevit omnes domos de Burgo Pellacorum & de domo de Caphoriis, & de Mazalis, & totam illam contratam, & de Sancto Bernabeo, & Sancti Petri Ecclesiam, & in Capite Pontis omnes domos de Burgo de suptus, & de Sancto Spiritu, & de Sancta Maria Nova, & domos Fratrum Humiliatorum, & domum Fratrum de Marcerano. Et in ipsa contrata fuit Parma sic magna, quod fuit desuper voltas puteorum contratæ,

trata, ita quod puteos implevit. Et similiter de Sancta Cæcilia, de Sancta Maria Templi, & in Vicinia omnium Sanctorum, & Sanctæ Mariæ Burgi Tascherii, & Sancti Basilidis, & de Hospitale Rodulfi, ita quod poterat navigari. Item eo tempore Parmenses inceperunt facere fieri unum Pontem in Pado ad Terram Brixilli, & pro majori parte ipsum fecerunt. Sed non fuit completus; immo Padum ipsum dirupit & destruxit, quod erat factum.

Item eodem tempore die Sabbati XIV. Octobris, quum Jacobus de la Senaza & Palamedes filius naturalis Domini Guielmini de Rubeis cum certis aliis bannitis Communis Parmæ de majoribus venissent ad damnificandum ad Burgum Sancti Domini, obviaverunt certis Soldatis Communis Parmæ. Et inito simul prælio, dictus Jacobus & Palamedes, & plures alii capti fuerunt, & ducti Parmam cum banderis suis. Et banderiæ appensæ fuerunt ad ballatorium Palatii Communis. Et ipsi ducti fuerunt Guardaxonom in carceribus dicti Domini Ghiberti Defensoris prædicti. Item eo mense die Lunæ XVI. Octobris, flumina civitatis & Episcopatus, ut dictum est, iteratò similiter creverunt, & fecerunt similiter, ut dictum est, & per totam Lombardiam flumina sic magna fuerunt. Item eo tempore quum supradictus Dominus Rodulfus de Grasonibus Potestas Parmæ, finito prædicto mense Octobris prædictum suum regimen complevisset, & recessisset, & civitas Parmæ nullos Rectores inveniret, supradictus Dominus Guielmus de Foliano Capitaneus Populi factus fuit Potestas Parmæ, qui rexit pro Potestate, incipiens die I. Novembris usque in diem Lunæ XIII. ejusdem mensis, essendo etiam Capitaneus. Item eodem tempore, & prædicta die Lunæ XIII. Novembris, quidam Miles de civitate Senarum, qui redibat à regimine civitatis Brixie, ubi per sex menses steterat pro Potestate, cui nomen erat Dominus Gutius de Malavoltis, quum esset hospitatus in Burgo Sanctæ Christinæ cum tota sua familia, invitatus fuit, si volebat esse Potestas Parmæ. Et factò sibi magno salario, dictum & factum simul completum fuit. Et sic & tali modo electus fuit Potestas Parmæ usque ad Kalendas mensis Julii proximè venturi. Et eodem die venit ab hospitio, in quo erat, ad Palatium Communis pedes, associatus à pluribus bonis hominibus civitatis Parmæ, & ascendit Palatium, & scalas Palatii Domini Potestatis; & cum fuit in Palatio, intravit regimen, sine quod aliter sonaret Consilium vel Arcenhum, & eadem die regimen incepit. Item eo Anno Commune Venetiarum ad instantiam Marchionis Estensis, & Communium Cremonæ, Mediolani, Papiæ, & Bergomi, voluit & exposuit ducere Salem, & alias eorum mercationes per Padum, & transire fursum cum ipsis. Sed Commune Parmæ viriliter prohibuit, ne transirent. Et Commune Venetiarum multos Ambaxatores misit Parmam, ut permetterent ire naves eorum & mutam suam, dicendo quod iter Padi erat suum. Sed nihil eis factum fuit, seu provisum, per Commune Parmæ. De quo Cremonenses & prædicti alii sui sequaces Datium maximum habuerunt. Nam sextarium Salis tunc ob hanc prohibitionem valuit in Cremona & in aliis Terris & civitatibus, tres & quatuor Libras Imperialium, & non inveniebatur. Et propter hoc Zafranum, quod ducebatur pro festo Nativitatis, non inveniebatur ibi, nec haberi potuit. Item eodem Anno, & tempore de mense Decembris Cremonenses exiverunt contra Brixienfes, &

Tom. IX.

A Brixienfes contra Cremonenses, sed non per unam viam, in exercitum. In quem exercitum in succursum Communis Brixie Mantuani & Veronenses fuerunt. Et Miles, seu Socius Capitanei Parmæ cum CC. militibus Communis Parmæ, & totidem ex soldatis Communis Parmæ equitibus in servitium Brixienfium similiter fuerunt. In quo exercitu utraque pars multis in locis magna incendia & damna fecerunt. Et tunc Cremonenses transferunt locum & habuerunt Terram de Gaydo districtus Brixie, quia homines ipsius Terræ dederunt se Cremonensibus. Et ipsa munità de suis hominibus reversi sunt domum. Brixienfes verò ad dictam Terram Gaydi accesserunt, & eam recuperaverunt, & expulerunt custodes, qui ibi erant, & multos ceperunt, & majores ipsius Terræ duxerunt Brixiam, & condemnaverunt ipsos & Commune dictæ Terræ in XX. Libras Brixienfium. Et antequam relaxarent ipsos, rotam dictam condemnationem prædictam exegerunt. Parmenses verò, qui exiterant ibi per VII. septimanas, redierunt sani & salvi in Vigilia Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi Parmam.

In MCCCVIII. in nomine Domini, Indictione VI. erat Potestas Parmæ superscriptus Dominus Gucius de Malavoltis de Sena, ut prædictum est ad Annum novum. Eodem Millesimo de mense Januarii, Dominus Guido de la Turre de Mediolano electus & factus fuit Capitaneus Communis & Populi Mediolani usque ad unum Annum. Eodem Anno de mense Februarii, die Lunæ XIII. ejusdem mensis Dominus Anselmus de Marano Abbas Monasterii Sancti Johannis Parmensis rediit Parmam cum suis, qui recesserant cum eo, in pace & amore Communis Parmæ, & dicti Domini Ghiberti de Corrigia Defensoris. Eodem Anno de mense Februarii Dominus Azzo Marchio Estensis Dominus Ferrariæ, de quo multa supra dicuntur, obiit, & quidam ejus filius naturalis, nomine Dominus Freschus, vocatus & factus fuit Dominus Ferrariæ cum auxilio Populi Bononiæ, qui Ferrariam tunc iverunt. Eodem Anno Dominus Thedeschus de Taculis de Rhegio fuit Capitaneus Parmæ electus per sex menses, initium cujus fuit die primo Martii. Item eodem Millesimo de mense Martii die XXIV. ejusdem mensis Martii in Vigilia festivitatis Sanctæ Mariæ post Tertiam, quædam rixa facta fuit in Palatio Episcopatus, ubi dictus Dominus Ghibertus morabatur, inter quosdam ex majoribus conviventibus in Curia cum ipso Domino Ghiberto. Et tandem dictus Dominus Ghibertus sedavit ipsam rixam, & in ipsa sedatione parum fuit in manu vulneratus. Et ipsa rixâ sedatâ equitavit cum aliis omnibus ad solatium per civitatem. Et scito de ipsa rixa per civitatem, homines transferunt per Vicinias ad arma, ita quod in Capite Pontis & alibi partes transferunt ad loca sua seorsum, & juxta sero sequentis diei præliati fuerunt in Capite Pontis. Et illi de parte Imperii cum aliquibus de parte Episcopi prævaluerunt, & cucurrerunt ad domos illorum de parte Ecclesiæ. In quo cursu super Ponte Hospitalis Rodulfi fuit interfectus Andriolus de Guielmanis de Vicinia Sancti Gervasii, qui erat Ghibellinus, & unus alius filius Johannis Trovati de Vicinia Sanctæ Mariæ Burgi Tascherii, qui erat de parte Ecclesiæ. Et sic reversi sunt retro in Viciniam Sancti Jacobi de Capite Pontis, & posuerunt ignem in domibus illorum de Anzelis in dicta Vicinia, & in domibus Domini Johannis de Guarimbentis, & Domini Odovrandi Boconi, & ipsas derobaverunt & combusse-

N n n 2

buſſerunt. Et dictus Dominus Oddovrandus, qui erat ultra ſexaginta Annorum, dicti de parte Imperii ſegaverunt ei gulam. Et iterum ſero facti dicti Ghibellini reverſi ſunt in Viciniam Sanctæ Mariæ Burgi Talcherii, & poſuerunt ignem in domibus illorum de Sancto Nazaro, & illorum de Albinis, & eas derobaverunt in totum, & alios fugaverunt, & cazaverunt, & multos interfeerunt. Beccarii autem de Platea tenuerunt Stratam de Sancto Georgio, & multi eridabant; *Pax Pax: Populus Populus*: Et non permiferunt tunc ire ad domum Domini Defenſoris ad Palatium Episcopatus Dominum Saxolum de Saxolo de Mutina, qui erat Capitaneus omnium ſoldatorum. Tandem Dominus Ghibertus tranſiit ad Plateam cum Potestate, & Capitaneo, & familiis eorum, & ſoldatis equeſtribus, & pcedentibus ſuis, & aliis multis bonis amicis ſuis. Et una nocte muniti ſteterunt in Platea. In aliqua verò alia parte civitatis nulum malum fuit, niſi in Capite Pontis ſed omnes ſteterunt muniti per Vicinias ſuas uſque mane, quidam palam clamantes & dicentes: *Pax Pax, Populus, Populus*. Et tacentes rei exitum expectantes. Die verò ſequenti, ſcilicet die Martis XXVI. ejuſdem menſis Martii in hora IX. vel circa homines per totam civitatem Parmæ tranſierunt ad arma, ſtantes per Vicinias ſuas. Illi autem de Capite Pontis & pars Imperii & Episcopi & multi alii de aliis partibus cum amicis eorum cum armis & vexillis omnium Viciniarum de Capite Pontis per glaream Communis, ubi fit mercatum, venerunt contra illos de Sancto Bernabeo, & in ipſa glarea de domo Fratrum Prædicatorum proelium magnum fuit inter prædictos de Capite Pontis, & exiſtentes cum eis ex una parte, & illos de Sancto Bernabeo, & de Sancta Trinitate & ipſa contrata Cealia exceptatis quibuſdam de parte Imperii de ipſa contrata, qui erant à parte illorum de Capite Pontis. Et tandem durante proelio dictus Potestas Parmæ cum certis & majoribus civitatis & ſoldatis Communium equeſtribus venit ad rumorem. Qui fingentes ſe ſedere velle rumorem, proelium ſuadebant parti illorum de Capite Pontis. Propter quod pars illorum de Sancto Bernabeo ſubſtinere non potuit, immo in fugam ſe miſerunt, & exeuntes civitate effugerunt quò potuerunt. Illi autem de Capite Pontis ſcilicet partis Imperii, & Episcopi prævalentes, incendio poſuerunt omnes domos illorum de Guazardis & de Tardilevis, & vicinorum ſuorum ſtantium retro Eccleſiæ Sancti Barnabei pro majori parte. Et in ipſa Vicinia in Burgo Quartæ plures domos combufferunt & robaverunt in dicta Contrata, & plures vulnerati fuerunt. Dominus Ghibertus ſemper ſtetit in Platea cum aliis ſoldatis & Capitaneo & familia ejus & amicis ſuis pluribus. Et ipſa die quum rumor dictarum novitatum dici heſternæ inſonuiſſet in civitate Cremonæ, ubi erant Domini de Rubeis & Domini de Lupis cum aliis tunc extrinſecis & bannitis Communis Parmæ, ipſi Domini de Rubeis, & Lupi, & alii cum armis pedes & eques venerunt ipſa die ad civitatem Parmæ, & Potestas Cremonæ, cujus nomen Dominus Tygnacha de Paravicinis de Mediolano cum tota miſitia civitatis Cremonæ & quibuſdam ſoldatis extrinſecorum Brixie fuit uſque ad Viarolum, volentes venire ad civitatem. Sed audito per ſpicias, ſive eorum exploratores, quòd pars Ecclēſiæ & illi de Sancto Bernabeo, & de Capite Pontis perdiderant, redierunt retro ad Gugnum ultra Taronem, & ibi ſteterunt tota nocte.

A Prædicti autem Lupi & Rubei, & ſui ſequaces banniti extrinſeci Parmæ cum fortè XXX. bonis hominibus de Cremona, vel circa, inter quos erant duo filii dicti Domini Cavalcabovis Marchionis de Vidalliana, videlicet Dominus Guielmus & Jacobus, & ſoldati prædicti extrinſecorum de Brixia, venerunt ad Portam Sancti Hilarii, quæ illico aperta fuit eis per certos ſuos amicos, & poſtea venerunt ad Portam Sanctæ Crucis, quæ erat clauſa, & ipſam proeliati fuerunt. Dominus Ghibertus Defenſor prædictus, qui erat in Platea, ut prædicatur, audito quòd prædicti banniti erant ad Portam Sanctæ Crucis, & ipſam proeliabantur, incontinenti cum comitiva ſua venit illuc ad ipſam Portam, & quum vidit deſuper terraleo, quòd prædicti banniti erant pauci, juſſit aperiri dictam Portam. Quæ aperta tranſito ponte per modicum ſpatium proelium fuit maximum & arduum inter ipſas partes. Dominus Ghibertus cum ſuis ſuſtinere non valentes, revolverunt ſe retro fugientes verſus Plateam, & multi qui illuc venerant cum eo, in quibus confidebat, volverunt ſe contra eum & ſuos. Prædicti autem banniti ſecundantes eos uſque ad Plateam venerunt poſt eum. Et multi de Populo civitatis adhæſerunt prædictis Dominis de Lupis & de Rubeis, & cum armis poſt ipſos veniebant una cum eis clamantes: *Pax, Pax: Populus, Populus*. Quum autem ſcitum fuit per civitatem, quòd prædicti banniti erant in Platea, undique & maxime illi de Porta Nova, & Rolandinus Scorza cum hominibus ſuis, omnes tranſierunt armati ad Plateam, & in Platea proelium maximum fuit, in quo proelio multi ex utraque parte vulnerati & interfecti fuerunt. Tandem Dominus Ghibertus juxta ſero cum ſuis ſuſtinere non valens in fugam ſe miſit cum illis, qui accedere voluerunt ad ipſum, exeuntes civitate per foveas de Sancto Benedicto ipſe & frater ejus Dominus Marthæus, & familia & ſoldati omnes pedites & equites. Et prædicti Potestas & Capitaneus & familia eorum, & certi milites de Rhegio, qui jam venerant in ejus ſuccurſum, & pars ejus, & pars Imperii, & Episcopi pro majori parte omnes indifferenter evaſerunt, quò potuerunt. Et quidam Rhegium, quidam ad Caſtrum Novum illorum de Corrigia, & aliò effugerunt. Dominus Saxolus de Saxolo Capitaneus Generalis ſoldatorum captus fuit in Capite Pontis in quadam dugaria in Vicinia Sanctæ Cæciliæ, in quam effugerat, & datus fuit Domino Guielmino Rubeo, qui eum cum honore cuſtodiri fecit. Illi autem de Sancto Bernabeo & alii, qui, ut prædicatur, ante effugerant, audito dicto eventu & rumore, redierunt ad civitatem. Unde per totam civitatem magnæ robariæ fuerunt, & curſus, & vaſta magna fuerunt facta ad domos illorum de parte Imperii, & Episcopi, & multi ex eis mortui fuerunt. Et ita recuperavit pars Eccleſiæ ipſa die & ipſo ſero. Inſuper Ruſſici, qui venerant cum dicto Rolandino Scorza, & ab aliis partibus, & ribaldi, & aliæ viles perſonæ, aſcenderunt Palatia Communis Verus & Novum, & domos Potestatis, & Capitanei, & Gabellæ, & Judicis exactoris averis Communis, qui ſtabat in Palatio novo Communis, & omnes libros bannorum, & taſchas maleficiorum, & actorum novorum & veterum, & Reformationem Communis & Populi Parmæ, & condemnationum, exiſtentes ibi in ipſis domibus & Palatiis, fractis omnibus archibancis, univerſaliter abſtulerunt, & fregerunt, & dilacerarunt, & de

de fenestris in Plateam projecerunt ad modum nevolarum, ita quod tota platea erat plena de chartis laceratis. Et tali modo prædicti rustici cancellati sunt de suis bannis, & sua debita persolveunt. Robas verò dictorum Potestatis & Capitanei & familiæ eorum, & dicti Judicis, & arnese eorum spoliaverunt. Etiam multi alii cucurrerunt ad Palatium Episcopatus, ubi residebat idem Dominus Ghibertus cum familia sua, & similiter libros & alias scripturas ibi existentes & arnese & robas dicti Domini Ghiberti, & familiæ suæ totaliter spoliaverunt. Ipso autem sero dicti diei Potestas Beccariorum, Calzolariorum, Ferrariorum, & Pellizariorum, & Proconsul Notariorum loco Potestatis, banniri fecerunt, quod robariæ cessarent; & antequam discederent de domibus Potestatis ipso eodem sero elegerunt in Potestatem Parmæ ab inde usque ad sex menses Dominum Jacobum de Cavalcabobus de Cremona prædictum, qui venerat, ut prædicatur. Qui incontinenti incepit regere, & bannum imponere, quod robariæ & guasta cessarent: quod quidem malè factum fuit. Die autem sequenti, scilicet die Mercurii XXVII. dicti mensis Martii, Potestas Cremonæ & Milites Cremonenses, qui nocte præcedente existerant ad Grugnum, ut prædicatur, venerunt Parmam, & cum magno gaudio & honore visi & recepti fuerunt ab amicis, & steterunt in Parma per aliquot dies. Et stando sic, pluribus vicibus equitaverunt versus Castrum Novum illorum de Corrigia, ubi se reduserat dictus Dominus Ghibertus, & versus Campiginem, ubi se reduserat Dominus Matthæus frater ejus. Sed aliter nullum damnum fecerunt. Et postea Cremonam redierunt. Et per Commune Parmæ quatuor Tubatores Communis Cremonæ, qui venerant cum dictis suis Militibus, induci fuerunt de scarlato de una roba integra foderata, antequam redirent. Quidam verò ex ipsis Cremonensibus redierunt de Brixillo, & ipsam Terram Brixilli totaliter combusserunt; quod non bonum reputatum fuit. Prædictus autem Dominus Saxolus relaxatus fuit, & datus pro incontro Jacobi de la Senaza, & Palamini de Rubeis, & filii Domini Rizardi de Ruffinis; quia ut supra dictum est, erant Guardaxoni in carceribus dicti Domini Ghiberti: qui pro incontro dicti Domini Saxoli dati & relaxati fuerunt de ipsi carceribus.

Eodem tempore banniti & confinati, qui erant extra civitatem Parmæ, facti tempore dicti Domini Ghiberti, redierunt liberè & impune. Item eo tempore Dominus Bennus de Bchedellis de Bononia vocatus & electus fuit Capitaneus Populi Parmæ per VI. menses. Qui venit Parmam die Dominico XXVIII. mensis Aprilis. Et ea die incepit exercere officium suum. Item eodem tempore multi confinati facti fuerunt de parte Imperii & Episcopi, & missi extra civitatem & districtum Parmæ. Item eo tempore die Veneris III. mensis Maji, Populus Parmæ traxit ad arma ad Plateam Communis, crijando: *Vivat, vivat Populus, & Pars Guelfa*; & multi alii clamabant: *Moriantur Ghibellini, & Guelfi intraversati*. Et quidam cucurrerunt in domos Dominorum Thomasini & Oppizonis de Henzola, & illorum de Altermanis, & eas derobaverunt & in ipsis ignem miserunt. Et combustæ fuerunt ipsæ domus & plures aliæ circumvicinæ. Item eodem tempore & mense Mautuani & Veronenses venerunt per Padum Guastallam, & ipsam Terram totaliter combusserunt. Item eodem tempore prædictus Jacobus de la Senaza, habitâ licentiâ à

A Communi fortificavit Henzolam, & ipsum castrum affossavit, & spalancavit, & munivit de Bitesfredis, & Beltrichis, & aliis necessariis ad defensionem. Et incontinenti sicut ipsum locum fortificavit, dedignatus, ut dixit, quod redierant in civitatem Lariolus Burencatus, & Pimatus de la Senaza, qui ante fuerant banniti pro morte Domini Ugardi de Corrigia, ipse Jacobus concordavit cum Domino Ghiberto de Corrigia, & habito ab ipso auxilio & munimentis, rebellavit ipsum locum Henzolæ Communi Parmæ, & incepit currere, & comburere Episcopatum Parmæ per ipsas contratas. Item eodem tempore prædicti Dominus Thomasinus & Oppizo de Henzola, non obstante quod ipse Oppizo tenuisset manus ad expellendum dictum Dominum Ghibertum, & remansisset in civitate, dedignati de cursu prædicto superius sibi facto, cucurrerunt ad domos eorum, & igne in eis misso, intraverunt Pupillum, & ipsum Communi rebellaverunt cum auxilio dicti Domini Ghiberti. Item eodem tempore prædicti, qui exiverant de Parma, qui erant in Castro Novo dicti Domini Ghiberti, & in Pupilio, & in Henzola, & etiam desuper in Guardaxono, multoties de die & de nocte cucurrerunt per Terras, & Contratas Episcopatus versus civitatem, & alibi multa & multa comburendo, vastando, & rubando. Et è converso Potestas cum militibus & soldatis Parmæ & Populo equitavit versus dictas terras & castra, similiter incendia multa & guasta more solito faciendo. Eodem tempore quum ordinatum esset per Commune Parmæ exercitum facere generalem contra prædictos extrinsecos, & multa manghana & apparamenta fierent ad prædicta, quædam pertica magna cujusdam manghani, quæ steterat sub Palatio Communis à tempore guerræ Burgi Sancti Donini antiquæ citra, accepta fuisset de sub Palatio, & onerata esset super carro Communis in platea pro ducendo eam in glaream Communis ad quoddam manghanum ibi factum, antequam boves ducerentur pro ipsa pertica sic ducenda, pueri parvi de civitate multi ceperunt carrum per timonem, & absque bobus duxerunt ipsum carrum cum pertica usque in glaream Communis, semper currando & non demorando in aliquo loco: Et hoc fuit die Mercurii XV. mensis Madii. Item eodem Anno & tempore die Dominico IX. Junii in publica concione more solito data fuerunt Vexilla Vexilliferis Militum & balestrariorum & zappatorum, per dictum Dominum Potestatem, & per Capitaneum Populi data fuerunt Vexilla Vexilliferis Populi, & omnium Viciniarum civitatis per omnes Portas. Et die Lunæ sequenti X. die dicti mensis, prædicti Potestas & Capitaneus & Vexilliferi Militum & Populi, se moverunt, & exiverunt extra ad eundem in exercitum contra prædictos extrinsecos. Et iverunt ipsa die Sorbulum, & ibi se posuerunt. Et die Martis sequenti XI. dicti mensis Junii, Populus, & ceteri omnes generaliter cum carris & omnibus aliis necessariis iverunt post eos in ipsum exercitum sic generaliter, quod nunquam Populus Parmæ sic bene iverat. Die autem Mercurii sequenti XII. dicti mensis Junii, Potestas, Capitaneus, Milites, Populus, soldati, & omnes generaliter transferunt Pontem de Sorbulo, & iverunt Henzolam, & ibi in exercitum se miserunt contra Henzolam. Et die Martis prædicti XI. Junii, non obstante dicto exercitu, centum milites de civibus Parmæ, & CC. soldati equites, & centum soldati pedites de illis Com-

Communis Parmæ cum uno ex Sociis Potestatis, equitaverunt, & iverunt Cremonam in auxilium Cremonensium, ubi erant duæ Portæ Populi Mediolani cum tota militia Mediolani, & Papienses, Placentini, Vercellenses, Novarienses, Terdonenses, Cumani, Cremaschi, & Laudenses, generaliter in auxilium Cremonensium, causâ eundi supra Brixienfes. Et bene iverunt usque ad Terram, quæ dicitur Bina Nova, & Senegha in ripam Lolii. Et dixerunt se velle facere unum Pontem super Lolium, & ipsum transire, & ponere Brixienfes extrinsecos in Brixia. Sed nihil fecerunt. Brixienfes verò cum auxilio Mantuanorum & Veronensium, & aliorum suorum amicorum, viriliter se opposuerunt. Et nihil factò, omnes ad propria redierunt, ita quòd Parmenses redierunt Parmam die Martis XVIII. mensis Junii, & facti sunt in exercitum prædictum Henzola; nec parvum steterunt propter id quod sequitur.

Eodem tempore post prædicta immediatè Dominus Zefridinus de la Turre de Mediolano Capitaneus generalis soldatorum equitum dictæ Ligæ vènit Parmam cum CC. militibus causâ eundi in dictum exercitum, sed non iverunt propter id quod sequitur. Eodem tempore & de dicto mense die XIX. dicti mensis, in festo Sanctorum Gervasii & Protasii, prædictus Dominus Ghibertus de Corrigia, convocatis & congregatis undique amicis suis, tam partis Ecclesiæ, quàm partis Imperii, & aliis, & maxime partis Imperii, seu Ghibellinæ, secum in Castro Novo, inter quos fuerunt multi de Rhegio, & districtu per partem, & non per Commune, & Mutinenses omnes generaliter, Populus & Milites per Commune cum Capitaneo civitatis ejusdem, extrinseci, seu banniti civitatis Bononiæ, Comites de Panigo cum toto suo exsortio, Domini de Palude, banniti Communis Parmæ cum suis hominibus, & Dominus Francischinus Malaspina, olim Cognatus dicti Domini Ghiberti cum certis hominibus de Lunixana, & omnes alii utriusque partis, qui ad eum venire potuerunt, cum balistris, & armis, eques & pedes, & omnes soldati equites & pedites, qui exstiterant ad soldum dicti Domini Ghiberti, & Communis Parmæ tempore suæ Defensoriæ, & omnes Parmenses, qui cum eo expulsi erant de civitate Parmæ, & homines Terrarum suarum, vènit ad locum dicti exercitus cum prædictorum omnium comitiva, ordinatis aciebus eorum. Parmenses autem, qui erant in exercitu, Populus & Milites generaliter, & soldati Communis pedites & equites, hoc scito, armaverunt se, & Potestas, & Capitaneus, & Confalonerii militum & peditum & Viciniarum, & Potestates quatuor Mesteriorum, & Proconsul Notariorum civitatis Parmæ, qui ibi habebant banderiarum, & qui fecerant per ipsas Communitates multa talamata, & insignia eorum, quæ ibi habebant, suis aciebus ordinatis, iverunt contra dictum Dominum Ghibertum, & gentem suam, & inito prælio arduo & magno, tum quia Parmenses non erant bene unanimi voluntate, tum quia præliari noluerunt, Parmenses omnes, Populus & Milites & soldati omnes se ruperunt, & in fugam se miserunt, & conflicti & rupti fuerunt per dictum Dominum Ghibertum, & gentem suam. In quo conflictu multi ex Confaloneriis, & ex servitoribus mortui, infiniti vulnerati, bene centum de bonis civibus Parmæ mortui fuerunt, & multo plures mortui fuissent, nisi prædictus Dominus Ghibertus prohibuisset de civibus Parmæ. Et

A plures ducentis ex soldatis Lucanis, qui ibi erant ad soldum Communis Parmæ mortui fuerunt. Civium autem quidam numquam reperti fuerunt; quidam postea asportati fuerunt in civitatem, & sepulti, & multi in campo remanserunt per plures dies, & multi dejecti fuerunt in puteis sive pozacharis, qui erant in dicto exercitu. Et captorum, & carceratorum non fuit numerus. Quorum quidam fuerunt ducti ad Castrum Novum, quidam Pupiliam, quidam Campiginem, quidam Henzola, & quidam Guardaxonum, & plurimi per Mutinenses ducti fuerunt in districtum Mutinæ, & ibi detenti, donec se redemerunt, & quidam in Lunixana. Illi autem, qui per Commune Mutinæ sunt, accepti fuerunt per ipsum Commune, & custoditi, donec Pax facta fuit. In dicto exercitu remanserunt omnia manghana Communis, tendæ, & pavilioni Communis, & singularum personarum sine numero, plaustra, boves, res, & utensilia, & omnia, quæ ibi erant. Et multi per Stratam fugientes perierunt. In summa dici non posset, quanta fuit perdita absque periculo personarum Mutinensium, qui consueti erant se appellare fratres Parmensium, & è converso quidquid mali facere potuerunt, fecerunt. Et non fuit aliquis ex ipsis, qui non fieret dives de eo quod ibi abstulerunt, & de carceratis, quos ceperunt, & spoliaverunt, & coegerunt ipsos se redimere, antequam liberarent eos.

C Nam campum eis remansit, ita quòd potuerunt accipere & facere quodcumque voluerunt. Dominus autem Ghibertus cum suis Parmensibus, & aliis secum existentibus vènit post fugientes usque ad Portas Civitatis. Sed non intravit, quia dictus Dominus Zefredinus de la Turre cum dictis soldatis erat Parmæ, qui defenderunt Portas & Civitatem cum illis, qui remanserant domi. Dolor maximus, ploratus, & ululatus tunc fuit in civitate Parmæ. In reditu autem, quem faciebant dictus Dominus Ghibertus & sui, quoscumque de Parma inveniebant, capiebant iterum, & compellebant venire secum ad Castrum Novum, & ibi detenti fuerunt. Mantuani & Veronenses numero quinquaginta cum sequacibus non fuerunt ad prædicta cum dicto Domino Ghiberto, quia nondum reversi erant à dicto exercitu Brixienfium. Pauci Confalonerii, & insignia de illis Communis Parmæ, & de vicinis civitatis, immo quasi nulli evaserunt. Potestas & Capitaneus evaserunt cum personis, armis, & equis, quos secum habebant. Et sic dictus Dominus Ghibertus, & pars sua obtinuit dicta die. Dominus Guielminus de Rubeis, & Dominus Ugholinus de Rubeis erant in dicto exercitu. Sed Jacobinus filius dicti Domini Guielmi bene erat, & fuit captus & ductus Mutinam in carceribus, honorificè tamen detentus fuit usque ad pacem factam.

E Eodem tempore & anno & mense, die Veneris XXVIII. dicti mensis Junii, facta & jurata fuit pax generalissima in Consilio generali Communis & Populi Parmæ in Palatio veteri Communis inter Syndicum Communis Parmæ nomine ipsius Communis ex una parte, & Syndicum dicti Domini Ghiberti & partis prædictæ secum existentium ex alia. Propter quam pacem omnes banniti & extrinseci civitatis Parmæ, sive partis Imperii, & Episcopi, sive Domini Ghiberti prædicti, qui sive ab antiquo, sive noviter, sive tempore aliquo fuissent expulsi de Parma, sive occasione partis Malefardiæ, sive maleficiorum, sive alia occasione, cancellati, &

& exempti fuerunt de bannis suis, & confinati à confinibus absoluti, ita quòd omnes indifferenter fuerunt in dicta pace, & redire potuerunt liberè Parmam ad eorum voluntatem. Et dicta pacis Dominus Anselmus de Marano Abbas Sancti Johannis fuit tractator, auctor, factor, & exsequutor. Die autem Sabbati sequente die penultimo Junii in festo Sanctorum Petri & Pauli prædictus Dominus Ghibertus, & cum eo existentes, & omnes capti prædicti relaxati fuerunt, & redierunt Parmam. Et Dominus Manfredinus Pelavicinus filius quondam Domini Uberti Marchionis Pelavicini, & Domini de Palude, & alii omnes partis Imperii similiter Parmam redierunt. Eodem die Sabbati Dominus Jacobus Cavalcabos Potestas Parmæ, Dominus Bensus de Bechedellis Capitaneus Populi Parmæ, licentiatii fuerunt, & recesserunt ab ipsis regiminibus civitatis Parmæ, & per Commune Parmæ in pecunia numerata sibi solutum fuit de totis salariis eorum, & restitutum & emendatum fuit eis quicquid perdidierunt in dicto exercitu de Henzola. Eodem die Sabbati Dominus Zefredinus de la Turre de Mediolano prædictus, qui erat, ut prædicatur, Parmæ, cui remissum fuit regimen civitatis Parmæ ex forma capitulorum dictæ pacis, donec de Rectoribus provisum foret, tamquam Rector Communis Parmæ, & Potestas, & pro Capitaneo incepit regere, & rexit civitatem Parmæ, usque ad diem II. mensis Augusti proximè subsequens. Eodem die Sabbati factum fuit Consilium quadringentorum bonorum hominum civitatis Parmæ, omnium de Populo, quibus commissa fuit omnis baylia civitatis & districtus Parmæ. Et in dicto Consilio CCCC. qui habebant auctoritatem de omnibus negotiis civitatis, data fuit auctoritas & baylia Domino Anselmo de Marano Abbati Monasterii Sancti Johannis Parmensis, obligando Potestatem, & Capitaneum civitatis Parmæ, quum dictus Dominus Zefredinus de la Turre omnino diceret, quòd non staret Parmæ pro Potestate. Qui Dominus Abbas Dominum Sighifredum de Arzignano de Vicentia elegit in Potestatem Parmæ, & Dominum Andriolum Marchionem de Gavio de Janua in Capitaneum Populi Parmæ, qui ambo acceptaverunt dicta regimina. Item eo anno & tempore existente dicto Domino Zefredino de la Turre adhuc in dicto regimine Parmensium, die Veneris II. mensis Augusti, dictus Dominus Andriolus de Gavio Marchio de Janua venit Parmam cum tota sua familia, & more solito intravit in publica concione dictum Capitaneatum civitatis Parmæ, & regere incepit. Item eodem anno & mense, die Sabbati, III. mensis Augusti, summo mane, de conscientia omnium, Dominus Zefredinus de la Turre prædictus cum tota sua familia discessit de civitate & regimine Parmæ. Et eodem die Sabbati III. Augusti dicti anni in hora Nonæ Dominus Ghibertus de Corrigia cum soldatis suis, & cum omnibus suis amicis cucurrit ad Plateam armatus & eques. Et inis in pluribus locis civitatis proliis & rumoribus, inter multos illi de Rubeis, de Lupis, & de Henzola, & multi alii antiqui partis Ecclesiæ expulsi iverunt de civitate Parmæ, & domus eorum combustæ & derobatæ. Et robariæ magnæ, & homicidia, & alia mala facta sunt in civitate & districtu Parmæ per illos, qui dicebant se amicos Domini Ghiberti, & partis Imperii & Episcopi contra illos, qui dicebantur de parte Rubeorum & Luporum, licet essent partis Ecclesiæ; & contra omnes eorum amicos.

A Qui Domini de Rubeis, Lupis, & aliis suis sequacibus iverunt ad Terram Burgi Sancti Domini, ubi se reduxerunt. Quæ Terra Burgi Sancti Domini, & castrum de Mariano, & castrum de Berceto, data erant dictis Dominis, & eorum parti in dicta pace facta, de qua supra fit mentio, per forniam, sive capitula, seu sententiam dictæ pacis, pro securitate & securitate habitatione eorum. Sed modico elapso tempore illi de Berceto, & illi de Mariano non tenuerunt eos, immo expulerunt, & cum Comuni remansi in civitate Parmæ se tenuerunt ad mandata Communis. Item eodem mense & tempore prædicti etiam expulsi de civitate intraverunt Guarolam Monasterii Sancti Pauli, & in Torclariam, quæ quidem loca ambo, & dictam Terram de Burgo Sancti Domini munierunt, & incepit currere, & guerram facere secundum eorum posse contra civitatem & illos, qui remanserant in civitate. Item eo tempore propter dictas novitates ortas dictus Dominus Sighifredus de Arzignano de Vicentia, qui electus fuerat in Potestatem Parmæ, quum fuit in civitate Mantuæ, veniens ad dictum regimen, audito de dictis novitatibus, non venit ulterius, sed ad propria rediit cum sua familia. Item dictus Capitaneus non ulterius se intromisit de aliquo regimine faciendo; immo die Dominico IV. dicti mensis Augusti in Consilio generali Communis Parmæ denunciavit absque salario suo, & ipsum petiit, & mane adveniente cum sua familia discessit, & ad propria remavit absque salario. Item eodem anno mense Augusti die Lunæ V. facti fuerunt Rectores Parmæ, seu Potestates, quidam Judex de Placentia, seu de districtu, qui venerat cum dicto Capitaneo Parmæ pro suo Judice, cui nomen erat Dominus Jacobus de Stradella, & quidam alius Judex de Cremona de illis, qui venerant, & steterant cum dicto Domino Zefredino de la Turre, cujus nomen erat Dominus Gazapinus de Antignatis, qui ambo communiter rexerunt usque ad adventum subsequens Potestatis. Sed nihil timebantur, ita quòd non potuerunt prohibere infinitas robarias, violentias, extorsiones, furta, incendia, & homicidia, & alia mala infinita, quæ quotidie & indifferenter fiebant in civitate & extra, & fuerunt facta usque ad adventum subsequens Rectoris. Et habuit quilibet pro suo salario LX. Libras Imperialium, & habiti fuerunt, & steterunt loco

Item eodem Anno & mense, die Dominico XI. Augusti, in mane, Jacobus de la Senaza, qui tunc temporis stabat de Picha Rachelli, in domo Domini Antonii de Sulcio, existendo ibi in ipsa domo cum Adigherio de la Senaza patruo suo, Mastino de Sancto Vitale, & filio ejus Mastinello, & quodam Bastardo de la Senaza, dicto Giliolo, & pluribus aliis usque in novem, & quodam filio parvulo dicti Jacobi, omnes novem interfecti, mortui, & occisi fuerunt à pluribus; de quo fuit maximus dolor in civitate, & maximè de dicto Jacobo. Item eodem Anno & mense, die Lunæ, XII. Augusti, Dominus Paganinus Comes de Panico de Bononia de extrinsecis electus venit Parmam pro potestate; & ipsa die regere incepit, & fuit Potestas per sex menses. Item eo Anno & mense Dominus Ugolinus Domini Thaddæi de Manfredis de Rhegio electus fuit in Capitaneum Parmæ, & venit Parmam die XIX. mensis prædicti Augusti, & incepit regere. Item eodem Anno Pax Placentinorum facta fuit inter intrinsecos & extrinsecos, ita quòd illi, qui erant extra, redierunt Placentiam, & fe-

cerunt eorum Dominum usque ad V. Annos Dominum Guidonem de la Turre Capitaneum Mediolani, in quo se compromiserant. Qui illic venit, & dimissis ibi pro eo Potestate & Capiteo & soldatis equitibus & peditibus, rediit Mediolanum. Item eo Anno & tempore Domini de Stortis cum quibusdam aliis, qui cum eis erant Torclaræ, venerunt quadam nocte, & combusserunt Burgum extra Portam Novam de Religione Veteri. Item eodem Anno de mense Septembris, Commune Parmæ exivit in exercitum, scilicet duæ Portæ Populi, milites omnes, & soldati omnes equites & pedites, ad castrum Glarolæ, ubi erant quidam de Rubeis, & de amicis suis extrinsecis Parmæ. Et dato ibi prælio grandi & arduo, per fortiam die Veneris XIII. dicti mensis dictum castrum Glarolæ à Parmensibus intrinsecis captum fuit. Et capti fuerunt bene LX. & carcerati, inter quos fuit Lamorotus de Rubeis, Palaminus de Rubeis, naturales tamen, & Roglerius Baratus. Qui quatuor fuerunt ducti Guardaxonum in carceribus: alii Parmæ in carceribus remanserunt. Et plures occisi fuerunt, & castrum diruptum fuit tunc per Commune Parmæ. Item eodem tempore, & continuato dicto mense Septembris post prædicta de Glarola dictus exercitus Communis Parmæ ivit Torclaream, ubi Dominus Gilius Scorza, Rolandinus, & Cabrinus ejus filii, & multi alii boni viri de Populo Parmæ partis Ecclesiæ & de contratis se reduxerant, & faciebant guerram. Et tandem postis ibi manghanis & aliis apparatibus ad exercitum, steterunt Parmenses ibi in absedio dicti castri de Torclaream usque ad diem Mercurii mensis Octobris. Et quando Populus duarum Portarum steterat ibi per XV. dies, redibat, & Populus aliarum duarum Portarum ibat. Et tandem propter duritiam temporis hyemalis exercitus non bene stabat, ut volebant. Sed sicut Deo placuit, prædictus Rolandinus Scorza & alii secum existentes dederunt locum Communi, & fuerunt exempti de bannis suis, & redierunt in civitatem, & exercitus rediit Parmam. Item eo Anno & tempore Dominus Guido de la Turre de Mediolano, qui solum ad tempus erat Capitaneus Mediolani, factus fuit perpetuus. Item eodem Anno de mense Octobris Dominus Bernardus de Madiis Episcopus & Dominus Brixie obiit, & Dominus Maphæus de Madiis ejus frater factus fuit perpetuus Dominus civitatis Brixie. Item eo Anno & tempore Ferrarienses inter se motionem fecerunt, ita quod Venetiani cum navilio suo venerunt illuc, & Bononienses cum suo exercitu, & Paduani similiter, omnes volentes per se dictam civitatem Ferrariæ. Dominus verò Freschus filius naturalis dicti Domini Azzonis Marchionis Estensis, qui erat Dominus & Marchio loco patris, videns quod civitas non poterat tenere, & antiqui exititii de Ferraria venerant ad prædictam, scilicet Dominus Salinguerra de Salinguerris, Domini de Fontana, & Domini de Lambertis, cum suis amicis, de quibus multum timebat, dedit se & totam civitatem & districtum Ferrariæ Communi Venetiarum, & in suam defensionem. Et exinde habuit maximam & innumerabilem quantitatem Florenorum auri. Et prædicti Paduani & Bononienses ad propria redierunt, & vocari debebat Ferraria Venetia parva. Venetiani verò non considerato, quod Ferraria erat civitas Ecclesiæ, eam in suam acceperunt, & munierunt, & Potestatem & Capitaneum, & alios Rectores de suis ibi dimiserunt, reputantes eam alteram Vene-

tiam, & dicentes. Similiter Mantuani & Veronenses venerant, & libentissimè acceperunt dictam civitatem Ferrariæ, si eam habere potuissent. Item eodem Anno & tempore quidam ex prædictis intrinsecis Parmæ, qui iverant in Burgum Sancti Domnini, venerunt quadam nocte in Burgum Sancti Hilarii extra Portam Sanctæ Crucis, & combusserunt in magna quantitate dicti Burgi.

In MCCCIX. Indictione VII. die Mercurii V. Februarii, in festo Sanctæ Agathæ, jam multum sero facto, prope primum somnum, Dominus Petrus Mancasola de Placentia venit Parmam pro Potestate, electus per sex menses Potestas Parmæ, ita quod juravit regimen ad Ecclesiam majorem ad offerendum ipsa nocte in publica concione more solito ad lumen cereorum, & lumeriarum quamplurimum, & incontinenti incoepit regere. Item eodem Anno Dominus Ghibertus de Corrigia factus fuit Potestas Mercatorum, & Mercadantiæ civitatis Parmæ usque ad V. Annos. Item eodem Anno & tempore multi confinati & multi condemnati fuerunt per Commune Parmæ de parte Ecclesiæ prætextu partis Rubeorum, & multi inculpato fuerunt de certis tractatibus; propter quod evitabant mandata Communis. Item eodem Millefimo, & Anno, & de mense Maji, quia in civitate Placentiæ orta erat quædam divisio, dictus Dominus Petrus Mancasola Potestas Parmæ cum militia & soldatis equitibus Communis Parmæ subito equitaverunt Placentiam in succursum Domini Alberti Scoti & suorum amicorum. Nam dictus Dominus Petrus erat gener dicti Domini Alberti Scoti. Et de ipsa civitate Placentiæ expulsi fuerunt Rectores & soldati omnes qui ibi erant pro Domino Guidone de la Turre, & Dominus Veiconte Pelavicinus, & Dominus Ubertus de Cario, Dominus Lanzalotus de Anguisolis, Dominus Ubertus de Lando; & multi alii de Forgosis, & de aliis domibus magnorum, & Populi Placentiæ, cum eorum amicis reduxerunt se in certis suis Terris. Et prædictus Dominus Petrus Mancasola Potestas adhuc existens, ut prædicitur, in dicta sua civitate Placentiæ, unde erat, sicut Deo placuit, obiit in pace, ita quod non rediit Parmam. Alii verò milites & soldati sani & salvi redierunt. Item eodem Anno commissum fuit regimen Potestariæ civitatis Parmæ post mortem dicti Domini Petri Mancasolæ die XXII. mensis Maji Domino Bertolino de Turre, sive de Rodinis Judici de Rhegio, qui erat Parmæ cum dicto Domino Potestate pro ejus Judice & Assessore. Qui Dominus Bertolinus incoepit regere dicta die XXII. dicti mensis Maji, & rexit per totum ipsum mensem, & solutum fuit sibi per Commune Parmæ de toto salario filio dicti Domini Petri. Item eo Anno die Dominico I. Junii dictus Dominus Ugolinus de Manfredis Capitaneus electus fuit Potestas Parmæ, & essendo Capitaneus rexit usque in ipsum diem, & subsequenter usque in diem X. ejusdem mensis, quo die successor venit. Item eodem Anno in die Sancti Gervasii Dominus Oppizinus Spinula de Luculo Capitaneus, & Dominus civitatis Januæ, & pars sua expulsi fuerunt de civitate Januæ, & conflicti in prælio à Dominis de Grimaldis, & de Flisco, & aliis extrinsecis Januæ. Et in ipso conflictu quidam Civis Parmæ, qui vocabatur Dominus Antonius de Gualdinis, qui tunc erat Potestas Januæ, in ipso conflictu mortuus fuit. Et dicti Domini de Flisco, & de Grimaldis, qui steterant extra Januam bene XL. annis & plus, cum aliis

aliis eorum amicis reversi sunt Januam, qui dicebantur partis Ecclesiæ.

Item eodem tempore & Anno in civitate Ferrariæ Ferrarienses recusaverunt dominium Venetianorum, & miserunt ad Dominum Papam, quòd mitteret ad accipiendum civitatem tamquam Dominus. Et inito prælio in ipsa civitate, Rectores & amici existentes pro Venetianis non valentes resistere, reduxerunt se in castrum Tedaldum, quod est à capite dictæ civitatis. Et Venetiani cum navilio suo per aquam & per terram venerunt in absedio civitatis cum manganis & aliis apparatus. Bononienfes verò venerunt in auxilium Ferrariæ, & castrametati sunt ab alio latere Padi, & amanganabant Venetianos existentes cum suo exercitu in Pado cum navibus. Dominus Papa requisivit Venetianos, quòd redirent dictum castrum, & discederent, & amplius non se intromitterent de factis Ferrariæ. Qui Venetiani in totum recusaverunt; unde Dominus Papa misit in Lombardiam quemdam Cardinalem ejus nepotem, cujus nomen erat Dominus Arnaldus Pelagrua, qui per Parmam transivit de mense Junii, & ivit Bononiam, & de Bononia Ferrariam. Et facta excommunicatione majori de Venetianis, & prædicata Cruce & generali Indulgentia omnium peccatorum omnibus ire volentibus ad soldum dicti Domini Cardinalis & Ecclesiæ contra Venetianos, dictus Dominus Cardinalis congregavit maximam comitivam gentium, eques & pedes, de Clericis & Prælati Lombardiæ, de toto Communi Bononiæ generaliter, & de Romaniola, Marchia Anconitana, & de Terris Ecclesiæ, & Patrimoniis, Apuliæ, & Thuscæ. Exercitu durato per tres menses vel circa, tandem Venetiani conflicti & mortui fuerunt, & ne ati bene numero septem millium & plus. Et prædicti, qui erant in dicto castro Tedaldo, omnes occisi fuerunt, & dimisso navigio, & omnibus aliis rebus paratis per fugam evaserunt. Et Comes Raynaldus de Marcharia, qui tenebat cum Venetianis, occisus fuit. Et de prædictis Parmenses non se intromiserunt, & multi doluerunt. Et prædictus conflictus fuit de mense Augusti. Et eodem tempore dictus Dominus Legatus dictum suum & Ecclesiæ exercitum misit ad quoddam castrum, quod vocabatur Marcabos, quod situm erat fortissimum in ripa Padi in districtu Ravennæ juxta mare, quod tenebatur per Venetiano per fortiam, & per dictum castrum tenebant Lombardos in magna servitute pro mercatoribus. Et quod castrum, sicut Deo placuit, per exercitum dicti Domini Legati per fortiam captum fuit, & postea incontinenti in totum funditus diruptum. Item eodem tempore Fratres Templi per totum

Mundum depositi fuerunt per Sanctam Ecclesiam & Dominum Papam, quia inculpati fuerunt & verè de crimine hæresis, & quòd inter cetera negabant Crucifixum Dominum Jesum Christum, & spuebant super Cruce ejusdem in dedecus ejus & omnium Christianorum. Et ob hoc Dominus Archiepiscopus Ravennæ venit Parmam & ad alias Terras Lombardiæ ex commissione Sedis Apostolicæ ad sententiam excommunicationis & depositionis contra dictum Ordinem exequendam postea. Item eodem Anno Dominus Guielminus de Grasonibus de Mutina fuit Potestas Parmæ electus à die, quo venerat Parmam usque ad Kalendas Januarii proximas subsequentes. Qui venit Parmam die XVI. Junii, & die sequenti incepit regere die Martis XVII. ejusdem mensis Junii, & complevit tempus dicti regiminis. Item eodem Anno finito regimine Capitaneatus dicti Domini Ugolini de Manfredis Capitanei Parmæ, qui fuit per unum annum, quum Commune Parmæ Capitaneum non haberet, commissum fuit officium Capitanei prædicto Domino Jacobo de Stradella Judici de Placentia, qui erat tunc Parmæ pro Judice Gabellæ, & Salis Communis. Qui Dominus Jacobus pro Capitaneo rexit usque ad adventum Capitanei venturi. Item eodem Anno & tempore prædictus Dominus Potestas dedit in publica concione Vexilla Confalonierorum Populo & Confalonieriis causâ eundi in exercitum extra Burgum Sancti Donini. Item eodem Anno orta divisione inter Dominos de la Turre de Mediolano dictus Dominus Guido de la Turre Capitaneus Mediolani cepit Dominum Cassonum de la Turre Archiepiscopum Mediolani, & Dominum Paganinum fratrem suum, filios quondam de la Turre, & ipsos carceravit. De quo fuit postea ab Ecclesia excommunicatus. Item eodem Anno de Mense Septembris Dominus Alexander de Zancletinis de Brixia factus fuit Capitaneus Parmæ per sex menses, & venit Parmam die VIII. dicti mensis, & ea die cœpit regere. Item eodem Anno die XVI. Septembris generalis exercitus Civitatis & districtus Parmæ, Militum, Populi, & soldatorum se movit, & exivit contra Burgum Sancti Donini, & existentes ibidem. Et in auxilio Communis Parmæ in maxima quantitate soldatorum, equitum, & peditum, & balestrariorum de Verona, Mantua, Mutina, & Brixia fuerunt. & de Rhegio etiam. Qui omnes iverunt in dictum exercitum, & steterunt, & de Malaspinis etiam. Ad custodiam Civitatis non remanserunt nisi Antiani majores LXX. & minores XVIII. & CC. pedites de Mutina ad dictam custodiam expensis Communis.

F I N I S.

RELATIO

DE ITINERE ITALICO
HENRICI VII. IMPER.

Ab Anno MCCCX. usque ad Annum MCCCXIII.

A D

CLEMENTEM V. PAPAM,

AUCTORE

NICOLAO EPISCOPO BOTRONTINENSI

ANTEA EDITA

A CLARISSIMO VIRO

STEPHANO BALUZIO,

Nunc autem in Italicorum commodum recusa.

Handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible due to the high contrast of the scan. Some words are difficult to discern but appear to be arranged in several lines.

IN RELATIONEM
 NICOLAI EPISCOPI BOTRONTINENSIS
 DE ITINERE
 HENRICI VII. AUGUSTI
 PRAEFATIO
 LUDOVICI ANTONII
 MURATORII.

Dominicus Vandellius, Mutinensis Sacerdos, vir multiplicis eruditionis, & numquam fatigatus, cui accepta habeo Additamenta ad Chronicon Casauriense, edita Part. II. Tom. II. Collectionis hujus, quum Lutetiae Parisiorum peregrinationis causa ageret una cum Marchione Alphonso Fontanellio nostrate, juvene literarum studiosissimo, & spectatissimae virtutis, e Codice MSto Bibliothecae Christianissimi Regis mihi descripserat Opusculum hoc, opem humanissime conferente Johanne Boivinio ejusdem Bibliothecae Custode, Viro Clarissimo. Opinabatur ille, opinabar & ego, nondum luci redditam lucubrationem hanc, ac proinde bene de Italica Historia meriturum, qui eam e tenebris tandem eriperet. Verum subinde animadverti praereptam mihi ejusmodi gloriam. Celeberrimus enim Vir Stephanus Baluzius Anno 1693. Vitas Paparum Avenionensium evulgans ac illustrans, in calce Tomi II. pag. 1143. Opusculum ipsum eductum ex Codice 9920. Bibliothecae Regiae primus publici juris fecit. Attamen plane instituti mei ratio poscit, ut rursus idem per me editum inter Italicorum manus versari facilius incipiat. Auctorem titulus prodit *Nicolaum Episcopum Botrontinensem*, sive Botrontinum, Ordinis Praedicatorum, quem Henricus VII. Imperator summe carum habuit, ejusque opera est usus turbulentissimis iis ac difficillimis temporibus, quibus Italia tot intestinis factionibus lacerabatur Johannes de Cermenate in Historia, quam hic idem Tomus completitur, Cap. 62. haec ad Annum 1313. habet: *Nilominus (Henricus VII. Imperator) Legatos ad Papam mittit, scilicet Episcopum Tridentinum Cancellarium suum, Episcopum Barentinum & Comitem Sabaudiae, qui hujusmodi mandatum revocandi operam dent.* Ita ego olim edidi Tom. 2. Anecdotor. meorum, quum non aliam lectionem praeferebat Codex MStus quo utebar. At hinc jam intelligimus, apud Cermenatem scribendum esse *Episcopum Botrontinum*; qui ad Clementem V. Papam profectus, nondum completa legatione, ut opinor, insperatam mortem Henrici Augusti audivit, & paucos post dies aut menses Opusculum hoc perscripsit. Postremo fato functus est Henricus Anno 1313. festo die Sancti Bartholomaei, hoc est die 24. Augusti; Clemens autem proxime sequenti Anno 1314. Aprilis, die 20. Ergo quum haec a Botrontino Episcopo post Henrici VII. funus ad Clementem Papam adhuc viventem conscripta fuerint, pertinere consequenter dignoscuntur, aut ad postremos menses Anni 1313. aut ad priores insequentis.

Ceterum Opusculi hujus pretium non est, quod ego extollam, quum quisque legens sentire per se ipse possit. Scilicet Auctor & dignitate spectabilis, & ad intima ipsius Henrici Caesaris negotia adhibitus, rebus, quas narrat, interfuit, & non vulgare more Historicorum, rumores Populi colligebat, sed a se visa ac pertractata referebat. Optandum foret, ut plura hujusmodi veterum acta probe tantum conscii conscripsissent, nobisque reliquissent. Praetermittere autem nolo, mihi per Italiam olim peregrinanti conspecta fuisse in unum locum congesta plura monumenta ad Historiam Henrici VII. spectantia, atque inter cetera tabulas, easque authenticas sive autographas, Syndicatum omnium Civitatum atque Op-

pidorum, quae eundem Augustum susceperunt, atque agnovere Dominum, eique fidem suam jurejurando obstrinxerunt. Quod potissimum animadvertendam, ex iis monumentis elucebat; quae non solum Urbes, sed etiam Castella, Marchiones, & Comites, sui tunc juris essent, quaeve ab Imperatore starent, ita ut ad contexendam Historiam Italicam eorum temporum non infimus esse posset usus ejusmodi ruderum. Sed jam audiamus, quid in hoc Opusculum adnotarit doctissimus Baluzius.

Adnotatio Stephani Baluzii Viri Clarissimi.

Botrontum, sive Butbrotum Oppidum Corcyrae, uti vocatur in Libro Tertio Commentariorum Caesaris de Bello Civili, cujus celsam Arcem commendat Virgilius in Libro Quarto Aeneidos, Colonia fuit olim Populi Romani in ingressu Portus Pelodis, testimonio Strabonis, & Plinii. Botrontinam Urbem vocat Guilielmus Apuliensis. Auctor Anonymus Chronici Barenfis a Camillo Perogrino editi scribit Corfo, idest Corcyram & Botbronto captas fuisse Anno MLXXXI. a Roberto Duce Apuliae. Botrontum ergo Oppidulum est Epiri, sive Albaniae in litore maris Jonii, Episcopale sub Archiepiscopo Naupactensi.

Auctor istius Operis fuit citramontanus, & ut opinor, Germanus. Instituto Fratrum Praedicatorum se addixit. Inde factus est Episcopus Botrontinensis in Albania.

NICOLAI

EPISCOPI BOTRONTINENSIS

RELATIO

DE ITINERE ITALICO

HENRICI VII. IMPERATORIS

A D

CLEMENTEM V. PAPAM.

sis possum testimonio meæ conscientiæ melius recordari ad præsens.

In Taurino venit Rex Romanorum mense Octobris. Tunc cum eo pauci erant. Illuc venerunt Romani ad eum, qui in ambassata veniebant ad vestram Sanctitatem. Ibi omnes, qui in ambassata erant, ab eo honores receperunt, & munera, & aliqui eorum consilium suum intraverunt. Non credo, prout ego recordor, per verba eorum, quæ primò protulerunt, quòd intentionis pupuli Romani fuerit eos mittere ad petendum, quòd Sanctitas vestra alicui vel aliquibus committeret coronationem sui, sed quòd vos personaliter veniretis. Qui tamen in sua ambassata habebant unam generalem propositionem, quòd quicquid esset utile pro eorum

Anticissime Pater, infra scripta sūt, quæ acta sunt in Italia, postquam Dominus Imperator felicis recordationis montes transivit, prout ego Frater Nicolaus Dei, & vestri gratiā Episcopus Botrōntinensis

A ambassata facerent, si viderent quòd Sanctitas vestra se excusaret, quòd venire non possent propter plures rationes, quas possent allegare, ipsi de consilio Decani Treverensis, & meo velent petere, quòd alii vel aliis Sanctitas vestra coronationem committeret, & nos nomine dicti Regis hoc idem peteremus. Ista fuerunt in Taurino ordinata.

Et existente ibidem, in Mediolano, in Vercellis, & in omni Liga eorum, ordinatum fuit per eos, qui tunc dominabantur, sub pœna gravissima, quòd suum Episcopatum nullus exiret. Et hoc factum est malitiosè, ut publicè dicebatur, ne aliquis Guebelinus se jungeret ei, & ipse cum tan parva gente modicum posset facere. Et quòd hoc sit verum, satis apparet, quia Dominus Guido de Turre Priorem, & Superiorem Fratrum Prædicatorum Mediolanensium misit Spiram, significans ei, quòd Lauzanæ vellet sibi occurrere cum filiis suis, & mille armatorum, & quòd gentem non curaret adducere magnam, quia cum uno falcone sine armis ipsum duceret per totam Lombardiam. Dominus autem Rex, me præsentem, petivit hoc à prædictis Priore, & Superiore, utrum crederent, quòd Dominus Guido intenderet facere quòd mandabat. Responderunt in animas suas, quòd ita credebant. Dominus autem omnino verbis Fratrum confidens, specialiter cum unus

eorum diceret se esse suum Confessorem, sic in-
præparatus festinavit, credens quòd ista omnia
essent vera. Et ista fuit una causa, quia confi-
lium Domini Regis Franciæ, licet Sanctitati ve-
stræ tunc videretur expediens, minimè expe-
ctavit.

In illo loco Dominus Ricardus de Tiscionibus
de Vercellis expulsus, non obstante prohibitione,
quòd nullus suum Episcopatum exiret, vènit
cum centum armatis equitibus Taurinum, di-
cens publicè, quòd destructus erat, & sui, &
expulsus & confinatus propter partem Imperii,
& quòd sicut Domino suo de illo modico, quod
eis remanserat, paratus erat ei servire usque ad
mortem. Dominus Rex publicè sic respondit,
quòd compatiebatur ei multum, & suis; tamen
quòd propter suam partem hoc accidisset ei,
non credebat, cum ipse partem in Lombardia
non haberet; sed totum, nec partem vellet te-
nere in Lombardia; nec pro parte venerat, sed
pro toto. Ex isto verbo ferè omnes Guelfi fue-
runt consolati, & omnis homo dicto Regi be-
nedicebat.

Postea venerunt ad eum illuc Comes Philip-
ponus cum tota militia Papiensium, qui fuerunt,
ut audivi, plusquam quadringenti; Symon de
Advocatis de Vercellis cum ducentis Militibus
ad arma; & Dominus Antonius de Laude cum
centum armatis, & plus, ut dicebatur. Isti
tres post Dominum Guidonem de Turre in par-
te Guelpha dicebantur majores, prudentiores,
& domini suarum civitatum: Consilium istorum
fuit, quòd nullam partem expositam in aliqua
civitate reponeret, donec esset coronatus, &
quòd hoc pro meliori esset pluribus rationibus
ostendebant.

In eodem loco vènit Marchio Saluciarum,
circa centum armatos secum habens. Ibi voluit
jurare, & facere fidelitatem de suis bonis, quæ
ab Imperio tenebat. Dominus Rex ipsum noluit
recipere ad fidelitatem, quia fidelitatem
fecerat Regi Roberto, dum per Lombardiam
veniret de coronatione revertendo. Et istud
fuit suum motivum; quia parentelam intende-
bat facere cum eodem, noluit aliquid facere in
terris, & in hominibus, quæ tunc per Regem
Robertum tenebantur. Recordor ego de civi-
tate Albenfi, cui vestra Sanctitas literas sicut
& aliis civitatibus Lombardiæ, ut ei obedirent,
dirigebat, quòd ipse numquam voluit sustinere
quòd eis præsentarentur; ne, si obedirent, pos-
set aliqua novitas oriri inter eum, & Regem
Robertum, cui jam de mandato vestro dederat
licentiam, quòd non teneretur recipere feodum
suum usque ad certum tempus, de quo ad præ-
sens non recordor.

In eodem loco vènit Marchio Montisferrati
cum ducentis armatis, ut dicebatur. Præsentavit
se publicè ad faciendam fidelitatem de Mar-
chionatu. Dominus Rex noluit ibidem ipsum
recipere, quia Marchio Saluciarum dicebat,
quòd sibi de jure debebatur propter quædam,
quæ ab antiquo erant inter (*) eos, & quòd
ipse nihil juris habebat. Propter hoc, & quæ-
dam alia, ut sanius consilium haberet, & ne ni-
mis se præcipitaret in primis, pro tunc noluit
ipsum recipere ad fidelitatem.

Licet autem consilium Domini Comitis Phi-
lipponi, Antonii, & Symonis prædictorum Guel-
forum fuerit, quòd nullam partem introduceret
expulsam, donec coronaretur, consilium autem
aliorum, & specialiter Citramontanorum, fuit

(*) In margine Kierium.

contrarium. Unde Dominus de Taurino ivit in
Kierium, & ibi partem Guebelinam cum expul-
sam secum introduxit: quod fuit ad maximam
consolationem omnium expulsores Italiæ. Ibi
constituit Vicarium primum, quem fecit ve-
strum Militem, Dominum Hugolinum de Vic-
co; qui sic eos in bonis moribus nutritivè unà
cum aliis Vicariis, qui secuti sunt eum, quòd
usque in hodiernum diem in pace remanse-
runt.

Dicta terra dicitur Ecclesiæ Taurinensis esse
per Privilegia Imperatorum. Comes Sabaudia
dicit, quòd sua est per Privilegia Imperatorum.
Dominus Rex ipsam semper sibi retinuit propter
verba illius Populi, qui dicebat, quòd Federicus
condemnatus jam illa Privilegia dedit præ-
dictis Ecclesiæ Taurinensi & Comiti.

De Kierio vènit in Ast circa Festum Martini,
& secum partem expulsam introduxit, & fecit
pacem inter eos. Ibi fecit Vicarium Dominum
Nicolaum de Bonignoribus de Senis. Pace au-
tem facta inter eos, ibi primò percipit inten-
tionem Regis Roberti; quia licet fuerit publi-
cum, quòd cum eo societatem haberent, ut
unus alium juvaret secundum quædam pacta,
sine tamen alio juramento aliquo publico alicu-
jus fidelitatis, per duos magnos de Solario, qui
ante adventum suum dominabantur, fuit sibi
intimatum, & Instrumentum apportatum, quo-
modo Rege Roberto veniente de coronatione,
ipsi secretum juramentum sibi fecerunt sicut Do-
mino, & ipse eis; sed istud non debebat reve-
lari, donec Sanctitas vestra publicè ostenderet
affectum, quem ad eum habebatis, & quomo-
do voluntas vestra erat, quòd ipse cresceret in
Lombardia; & in brevi vos promiseratis sibi
ostendere per effectum, prout ego melius pos-
sum recordari. Ista fuit sententia verborum il-
lorum duorum de Solario; quos ego, si viderem,
cognoscerem, sed nomina ignoro. Præ-
sens fuit in istis Regina Fratres sui, Episcopus
Gebennensis, & ego. Dominus post recessum
illorum duorum mihi præcepit, quòd illud In-
strumentum ego comburerem: quod & feci.
Nolebat autem, quòd umquam posset ostendi,
ex quo unum esse debebant propter parentelam
futuram, & ipsum excusabat, dicens quòd filius
tam probi viri de sanguine Beati Ludovici na-
tus numquam faceret tale quid; sed fortè Con-
siliium suum potuit hoc facere.

In illo loco, diligenti & maturo consilio habi-
to de Marchionatu Montisferrati, cujus esset,
invènit quòd Marchio Saluciarum nullum jus
habebat. Licet autem inter ambos Marchiones,
qui ejusdem Domus fuerunt, fuerit ordinatum
per testamenta eorum, quòd si unum continge-
ret mori sine hærede, alius succederet, & Mar-
chio Montisferrati mortuus fuerit sine hærede
habens unam sororem, unde iste natus est, qui
jam Marchio est, ratione cujus dicebat se habe-
re jus, scilicet matris, quæ fuit soror ultimi Mar-
chionis, qui filiam Comitis Sabaudia habebat
in Uxorem; quia tamen in tam nobilibus feodis
sorores non succedunt, nec ordinatio potest fieri
aliqua sine consensu superioris, declaratum fuit
ibi per Regem, quòd neuter eorum habebat
jus, & quòd Marchionatus devenerat ad manum
dicti Regis. Et hoc fuit per omnes approbatum,
nullo apertè contradicente.

Tunc Dominus Rex volens placere Comiti
Philippono, & omnibus Guelphis, volens etiam
placere Domino Opizino de Luculo, cujus filiam ha-

habet in Uxorem, nunc Marchio, Marchionatum Montisferrati, qui iuste ad manus suas devenerat, de novo tradidit in feodum Marchioni illis diebus. Illa donatio omnibus Guebelinis in Lombardia displicuit, quia Marchio tunc tenebat cum Domino Guidone de la Turre, & Comite Philippono, & aliis Guelphis; & Marchio Saluciarum tenebat tunc, sicut & nunc, cum Guebelinis expulsis de Lombardia. Ab illo die semper Marchio Montisferrati pro Imperio & fidelibus Imperii fidelis est inventus.

In eodem loco venerunt ad eum Archiepiscopus Mediolanensis, & Dominus Mattheus Vicecomes, & Manfredus de Beccaria de Pavia, qui tunc erant expulsi. Ibi, prout recorder, juraverunt suum consilium isti tres, qui tunc Domino Guidoni de Turre & parti Guelphæ erant contrarii, & adhuc sunt, excepto Archiepiscopo. Tunc etiam superius nominati Comes Philipponus, & Symon Vercellensis, & Antonius de Laude Domini Regis consilium juraverunt, & fidelitatem fecerunt, & plures alii Prælati & Laici, quos nescio nominare; inter quos fuit Episcopus Astensis, Novariensis, & Taurinensis.

Ibidem Dominus Archiepiscopus Mediolanensis requisivit Dominum Regem, quod fratres suos tres, quos Guido de Turre plusquam per annum in carcere tenuerat, mandaret liberari. Dominus Rex mandavit illi quod ipsos liberaret. Quod tunc facere recusavit.

Ibidem Comes Philipponus invenit unum de Pavia, qui venerat ad Dominum suum. Et quia, ut prædixi, ipse & alii, qui potenter suas civitates tenebant, ante ingressum Regis in Lombardiam ordinaverant sub pœna gravi, quod nullum suum Episcopatum exiret, prædictum increpabat, quare contra ordinationem suam venisset, & Comitatum suum exivisset. Respondit, quod ad Dominum suum venisset. Tunc dictus Comes, postquam ipsum vituperaverat, mandavit fratri suo tunc Episcopo Papiensi, quod domos suas faceret sibi dirui, & vineas suas abscindere: quod & fecit. Postquam factum est, & Regi fuit intimatum, multi mirabantur, quod dicto Comiti parcebat sic, quod non solum ipsum de hoc non punivit, sed etiam sicut prius consiliarius fuit. Et in conscientia mea ego ex tunc minus in animo meo ipsum Regem reputavi, & quod ipse nunquam bene faceret iustitiam, nec de malis hominibus magnis studeret facere iustitiam: quod supra modum mihi displicebat.

Quæ facta sunt in Ast alia non bene recorder, licet plura, prout credo, facta fuerint, quia diu mansit post meum recessum ibidem. Ego autem illo die recessi de Ast cum magno Capellano vestro, cum literis, quas scitis. Quo die Dominus Cardinalis de Peregruo intravit.

Post meam reversionem suum recessum audivi de Ast in hunc modum. Plures de Lombardia, de Janua, tunc cum eo erant; & inter eos ipse vidit diversa consilia secundum diversitatem voluntatum. Modò quasi in centro illius contratæ Lombardiæ situatum est unum castrum, quod vocatur Vigevenum, distans de Mediolano, de Vercellis, de Pavia per viginti miliaria, & de Laude etiam. Illud castrum tunc tenebat Dominus Guido de Turre pro Communi Mediolanensi, & unus de suo sanguine erat ibi tunc Potestas. Per procurationem unius Medici, qui tunc ibi morabatur, notus postea & amicus Domini O. de Grandifono, quia ipsum curavit de magna infirmitate, quam tunc habuit in Aquabelle, dictum castrum Domino Regi latenter fuit promissum, ad quod recipiendum Dominum Hu-

Tom. IX.

gonem Delphini præmisit. Qui simul cum eo de Ast recedens, paucis timentibus, ipse per partem viæ, quæ vadit in Casale, cum Rege incedens, Domino Rege illa nocte veniente in Casale, dictus Dominus Hugo Vigevenum intravit, & Potestatem Domini Guidonis consanguineum cum suis bonis illæsum dimisit. Quo castro habito, omnes civitates circumquaque timuerunt. In Casali, cum in pace essent, nihil aliud fecit, nisi quod iuramentum fidelitatis ab eis recepit.

In Casali & ante, quia consilium prædictorum trium Philipponi, Symonis Vercellensis, & Antonii erat, ut prædixi, quod nullum extra positum secum intrmitteret; consilium autem aliorum erat contrarium, & voluntas Domini Regis cautè & secretè dictos tres custodiri faciebat, sic tamen quod ipsi ignorabant, nec quis advertebat, nisi illi, quibus erat commissa dicta custodia: de Casali volens recedere Rex, dictus Symon de Vercellis ibidem potens, & Dominus, rogabat, quod procederet: Dominus Rex noluit, non bene sperans de eo; sed ultra cum eo procedens versus Vercellas, Padum cum Somariis & curribus sine navigio transivit: quod omnibus Patriotis miraculum videbatur. Civitatem intravit Vercellensem, & expulsos secum adduxit. Ibidem unum Vicarium de Janua de Malofellis, qui Guelphi sunt, dimisit, consanguineum Domini Comitis Sabaudia. Ibique pace inter eos facta, & bona concordia, receptisque fidelitatibus Domini Episcopi, Nobilium, & Communis, versus Novariam direxit gressus suos.

In Novaria veniens, partem expulsam secum adduxit. In Novaria tunc dominabatur unus Guelphus Dominus Guillelmus nomine de Brusatis antiquus. Utrum sibi obviaverit, nescio bene, nisi usque in Vercellas, quia fuit antiquus, & debilis. Pace inter eos & concordia facta, quia Dominus Archiepiscopus Mediolanensis erat aliquantulum Domino Episcopo Vercellensi durus super consecratione sua, Dominus Rex & Regina ipsum Archiepiscopum rogaverunt, ut dictum Episcopum Vercellensem in præsentia eorum consecraret: quod & fecit in Ecclesia Fratrum Prædicatorum in Novaria. Qualem reverentiam sibi fecerunt, quæ dona dicto Episcopo dederunt Rex & Regina, & quas expensas fecerunt in dicto festo, quantum ad convivia & alia, ipse scit, cui factum est, & ipsi qui interfuerunt. Quomodo autem dictus Episcopus dicto Regi post suam consecrationem & honorem receptum ab eo sibi serviverit, & fidelitatem servaverit, insignia Regis Roberti in Vercellis posita, & in suo Hospitio specialiter, & per eum & suos, ut fama est, hoc ostendunt. Recorder incidentaliter, quod ante recessum meum de Pisis audivi ab Imperatore per paucos dies, quod in isto Mundo non erant duo Prælati magis ingrati quam Archiepiscopus Mediolanensis, & Episcopus Vercellensis, & quod inter omnia, quæ plus habebat cordi umquam Sanctitati vestræ supplicare circa facta Prælatorum, hoc erat, quod Sanctitas vestra sciret quid fecit pro istis duobus, & quid fecerunt contra eum.

Domino Rege in Novaria existente per aliquos dies, Dominus Guido de Turre tunc sibi misit Ambassiatores, primò quod veniret; per quos fratres Archiepiscopi Mediolanensis, quos antea non miserat, licet de Ast petivisset, liberos remisit. Ille fuit primus locus, qui solum à Mediolano distat per parvam dietam, ad quem misit, licet in civitate Spirensi misisset Priorem & Supporem Prædicatorum Mediolanensem,

P p p

quod

quòd citra Lauzanam sibi occurreret, prout superius est notatum. Mora missionis Nuntiorum Domini Guidonis de Turre ad Regem, secundum ea, quae mandaverat per fratres, satis in corde Regis posuit de suspitione, licet illis diebus parum ostenderet per effectum, cum semper, quantumcunque accusaretur per alios dictus Guido, per eum excusaretur. Quamvis de multis veris accusaretur, videlicet, quòd Domino Guillermo de Posterla, qui major est nobilis de Mediolano, negavit venire ad praesentiam Regis his diebus & pluribus, & quòd ipse terram muniverat armatis omnibus, quos habere poterat. Semper, quantumcunque accusaretur Domino Regi diceretur, ipsum publicè excusabat, & dicebat quibusdam ad partem suis amicis privatis, quòd Prior & Supprior praedicti Mediolanenses sibi dixerant in animas suas, quòd bona fide intendebat obedire, & nihil mali erat in corde suo circa eum.

De Novaria recedens, transivit Ticinum sine navigio: Quòd miraculum rustici de partibus dicebant, cum à centum annis non esset auditum, quòd sine navi per aliquem locum quis transiverit illam aquam. Mediolanum praecesserat Marascalcus Regis propter hospitia assignanda. Qui nullam bonam voluntatem videns in Domino Guidone, suo iudicio satis ingressum Domini Regis timuit in Mediolanum, in specialiter eum Palatium Communis dictus Guido nollet dimittere, qui ipsum inhabitabat, nec stipendiarios vellet licentiarum, qui erant in equis ferè mille. Quando in via literas recepit Marascaldi Dominus Rex de statu civitatis Mediolanensis, & voluntate Domini Guidonis & suorum, retraxit se aliquantulum extra viam, & praedicta in consilio proposuit. Pauci, iis auditis, fuerunt qui auerent bene ingressum suum consulere propter pericula proditoris, quae quasi in promptu videbantur. Suae voluntati acquiescens mandavit festinanter Marascalco, quòd proclamari faceret, quòd omnes sibi obviarent & sine armis, excepta familia Marascaldi. Tunc omnibus suis praecipit, quòd arma acciperent. Et sic festinavit, quòd dictus Guido, qui sibi obviabat sine armis, non bene per unum miliare potuit sibi obviare, ita citò civitati appropinquavit, cum pueris & familia decenti.

Intimaverunt autem aliquibus de consilio Regis quidam, quòd non obstante proclamatione Marascaldi, quòd nullus arma portaret stipendiarius vel civis sub poena gravi, sed omnes Regi obviarent sine armis in solemnitate qua deceret, quòd in una platea illorum de Turri equitum & peditum ferè decem milia armati fuerunt, & ibi dicebant, quòd non erat contra Regem, sed contra suos inimicos, videlicet Archiepiscopum & fratres suos, Dominum Matthaeum Vicecomitem, & suos sequaces. Propter quod in campis fuit ordinatum, quòd intrando civitatem Mediolanensem nullus iret ad hospitium sub poena gravi, nullus separaret se ab alio, donec Dominum Regem in suo hospitio posuissent, & licentiam haberent recedendi ad hospitia. Et hoc fuit Theotonicis gravissimum, quia tardè erat, & hospitium non habebant plures, nec aliquis erat securus. In hospitio Archiepiscopi descendit Rex, & ibi fuit per plures dies, donec Dominus Guido induci potuit, quòd Palatium Communis dimitteret. De hoc multi multa loquebantur contra Regem, quòd talia poterat sustinere.

Celebrato ibi solemniter die Nativitatis Domini Jesu Christi, in crastinum fecit pacem in-

ter Dominum Archiepiscopum, fratres suos, Dominum Matthaeum Vicecomitem praedictos, & Dominum Guidonem. In praesentia sui & multorum se invicem sunt amici ab iliter, utinam fideliter, otulati. Citò post, nescio quot diebus, sed scio quòd infra octavas Nativitatis Christi, in platea Communi, ante Sanctum Ambrosium, parata Sede decenti, vocatis omnibus civibus & forensibus, ipse in Sede Regali sedens, & ad pedes suos praedictos simul habens, unus Jurisperitus de mandato suo surrexit ostendens populo, quare venerat de suis partibus satis pulchrè, & quomodo suae intentionis erat nullam partem tenere, ubique ponere pacem, omnes expulsos introducere, & talia plura, quae populus cum magnis lacrymis praegaudia audiebat, dicens laudem Deo, & sibi secundum modum patriae supra modum. Specificavit etiam, & digito ostendit dictus Prolocutor unionem, pacem, & concordiam, quam fecerat alibi, & inter praedictos Dominos Archiepiscopum fratres suos Dominum Matthaeum, & Dominum Guidonem. Et omnia isti praedicti simul sedentes, & simul tenentes se in recessu, cum manibus afferebant, & tunc facta ostendebant. Hoc facto, Dominus Guido sponte Palatium Communis, quòd inhabitabat, Domino Regi dimisit, & Domina Regina remansit in Palatio Archiepiscopi.

Tunc temporis cives de Modoecia instabant, quòd Rex Modoeciam reverteretur ad Coronam Ferream recipiendam, cum ibi esset locus ab antiquis Regibus ordinatus. Dominus Rex habita matura deliberatione, & inspectis libris & Chronicis antiquis, invenit quòd dictus locus erat suae coronationis ferreae Mediolanum, & quòd Sanctus Ambrosius talem in tali loco, & plures Archiepiscopi Mediolanenses plures in tali vel tali loco coronarunt, & quia Mediolanum frequenter rebellavit Imperio, & Reges plures nesciebant, si audacter Mediolanum possent intrare ad recipiendam dictam Coronam Ferream propter rebellionem eorum frequentem & infidelitatem, deliberaverunt quòd quando Mediolanensem civitatem non possent pacificè intrare, quòd apud Modoeciam coronam reciperent, quae numquam Imperio rebellavit. Unde cum Dominus adhuc Modoeciam non intrasset, & in Mediolano pacificè esset receptus, injuriaretur ipsis, si alibi quam in Ecclesia Sancti Ambrosii suam Coronam ferream reciperet. Quòd ab omnibus, exceptis civibus de Modoecia, est unanimiter concordatum. Unde Dominus Rex diem Epiphaniae pro sua Corona Ferrea recipienda in Ecclesia Sancti Ambrosii elegit.

Post haec fuit visum honestum Consilio Mediolanensium, quòd aliqua curialitas fieret Regi. Et super hoc fuit vocatum Consilium Sapientum, inter quos fuerunt Dominus Guido, & Dominus Matthaeus. Omnes concordaverunt quòd aliquid sibi daretur. Sed de summa unus Nobilis Dominus Guillermus de Posterla dixit primò, quòd Regi darentur quadraginta millia florenorum. Dominus Matthaeus dixit, quòd bene erat dictum. Et plures alii concordabant. Adidit tamen unum, quòd aliquid daretur Dominæ Reginae pro curia sua tenenda, & dixit de decem millibus Florenorum. Et pluribus placuit. Tunc Dominus Guido dixit, quòd civitas erat potens, & dives, & quòd parum erat secundum indigentiam Domini. Unde videbatur ei, quòd non minus quam centum millia florenorum debeant; sibi habuit etiam sequaces suos plures. Ex istis statim inter Theotonicos & inter Consiliarios Domini fuit dictam & iudicatum, quòd Do-

Dominus malè fecerat, quòd umquam Dominum Matthæum intromiserat, & quòd jam minùs volebat de utilitate sua procurare in civitate Mediolanensi, quàm Dominus Guido de Turre, qui dominium perdebat. Alii autem dicebant aliud, quòd Dominus Guido sciens Populum gravatum per eum multum, & non voluntarium ad tantam pecuniam dandam, quia cum maximo gaudio Regem receperant, ut omnino vel rebellarent, vel gratiam ad eum perderent, fecit. Nos autem Citramontani, inter quos ego fui tunc, plus satis eramus contenti de Domino Guidone, & de sua procuracione magna, cum sciremus Regem & nos omnes satis indigere, quàm effemus de Domino Matthæo. Unde dicebamus communiter, quòd Dominus Matthæus ita modicum volebat ut daretur Regi ut gratiam Populi & favorem haberet. Scio, quòd de istis centum millibus florenorum Rex recepit quinquaginta millia sine solutione particulari alicujus hominis, quia ordinatores super hoc reditus & introitus civitatis vendiderunt ad certum tempus pro tali summa. Alia quinquaginta millia fuerunt posita per civitatem & Comitatum, & cum talibus rumoribus recollecta, quòd ego frequenter de domo Prædicatorum non audebam venire usque ad Palatium propter maledictiones & vituperia, quæ dicebant de Rege, & de nobis Citramontanis isti, qui ad solvendum cogebantur.

In die Epiphaniæ per Archiepiscopum Mediolanensem & Episcopum Vercellensem, quem ad hoc specialiter voluit habere tamquam suum Episcopum, qui sic tunc à Rege & Regina vocabatur, & pluribus aliis Prælatibus præsentibus tunc, Coronam Ferream in Ecclesia Beati Ambrosii suscepit. Eodem die centum & sexaginta milites novos fecit; inter quos fuerunt aliqui Citramontani, & plures Lombardi, omnes Guebelini, duobus vel tribus exceptis, videlicet Guiberto de Corrigia de Parma, & Ponsono de Ponsonis de Cremona, qui Guelphi erant. Et de hoc fuerunt multa judicia, cum Guelphi essent plures, quàm Guebellini. & ditiores & potentiores, quia tunc per manum Domini sui nolebant militari. Memoriam nominum istorum duorum habui, quia frequenter propter mirabiles prodiciones, quas fecerunt in Parma & Cremona suis civitatibus, quas procuraverunt rebellare, audivi eos nominare. Qui tot honores & commoditates à Domino Rege receperant in diversis locis, quomodo sine causa potuerunt talia facere?

Ad dictum diem omnes civitates fuerunt vocatæ per Sindicos, & omnes miserunt, & omnes fidelitatem juraverunt, exceptis Januensibus & Venetis, qui tunc, licet miserint, non juraverunt, & multa dixerunt, quæ malè retinui, quare non jurabant, & tamen Dominum suum Regem Romanorum recognoscebant. Unde nullam bonam causam scio, nisi quia sunt de quinta essentia, nec Deum, nec Ecclesiam, nec Imperatorem, nec Mare, nec Terram volunt; & ista suæ rationes innuebant.

Postea successivè infra mensem omnes civitates infra scriptas pacificavit, & partes expulsas intromisit, & Vicarios eis dedit, scilicet Cumanam, ubi partem Guebelinam intromisit; Brixiensem, ubi partem Guelpham intromisit; Mantuanam; ubi partem Guebelinam intromisit; Placentiam, ubi partem Guelpham intromisit; & sic de omnibus aliis à Bononia & supra; exceptâ Veronâ, in qua partem Guelpham voluit intromittere, sed Veronenses noluerunt ipsum

Tom. IX.

A Comitem de Sancto Bonifacio tunc præsentem in Mediolano recipere, qui caput Guelphorum in illa civitate Verona erat, dicente, quòd dictus Comes per Federicum erat privatus omnibus bonis suis tamquam proditor & rebellis, & de hoc justitiam petebant. Dictus Comes defendebat se, quòd Federicus, licet privaverit eum, non potuit, quia jam fuerat condemnatus. Alii dicebant, quòd non, & de hoc volebant facere fidem. Et dum sic litigarent ante perfectam declarationem, ista, quæ sequatur, per Dominum Regem fuerunt in consilio suo proposita.

B Proposuit Dominus Rex omnibus Citramontanis, & Ultramontanis, non solum suis Consiliariis, sed etiam pluribus aliis Sapientibus ad hoc vocatis, cum Deus, non ipse, per suam gratiam in Lombardia pacem posuisset, sic quòd omnes partes expulsæ ferè erant introductæ, & simul pacificè vivebant, & Vicariis suis obediabant, quis esset modus melior, cum ipse esset in procinctu eundi ad Coronam, conservandi Lombardiam in pace post suum recessum. Lombardi per se, Citramontani per se, convenerunt. Et postea voluit Rex, quòd simul essent. Et per se & simul omnes concordaverunt, quòd de omni civitate majores de utraque parte secum duceret, quia illi erant, qui faciebant brigam, & hoc cum expensis suarum civitatum; & quòd unus esset Vicarius Generalis cum magna gente stipendiariorum. Istud consilium Dominus Rex approbavit, & Dominum Comitem Sabaudia Vicarium generalem constituit, qui debebat habere mille quingentos equites armatos ad expensas omnium civitatum Lombardiae secundum ratam cujuslibet. Et ista stipendia recepit dictus Comes per aliquod tempus.

C De modo eligendi illos, qui dictum Regem ad suam Coronam debebant sequi, fuerunt multi multa dicentes, quæ longa essent enarrare. Sed finaliter in hoc devenerunt, quòd una pars eligeret aliam, videlicet Guelphi XXV. Guebellinos, & Guebellini XXV. Guelphos. Ordinarum enim erat, quòd quinquaginta de Mediolano Dominum Regem sequerentur. Per Guelphos electus est Dominus Matthæus Vicecomes & unus de suis filiis cum XXIII. aliis. Per Guebellinos electus fuit Dominus Guido de Turre & unus de filiis suis cum XXIII. aliis. Post aliquod intervallum videntes Guelphi, quòd ferè omnes, quantum ad capita eorum, de Mediolano recedebant, & plures Guebellini remanebant, quia plures intraverant, tunc Guebellini Mediolanum quantum ad capita quàm fuissent de Guelphis his diebus, reputabant se gravatos; & tunc rogaverunt Dominum quòd alius modus inveniretur eligendi, quia notabiliter gravabantur. Licet Dominus Rex non libenter mutaverit, tamen ad instantiam Comitis Sabaudia Vicarii Generalis; & aliorum Citramontanorum, qui plus Domino Guidoni favebant his diebus propter jam dicta, quàm Domino Matthæo, mutavit Dominus modum, & elegerunt aliter, ita quòd credebatur, quòd negotium bene stare. Domino disponente se ad recessum, pauci erant, qui libenter sequerentur. Guelphi non libenter dimittebant civitatem, sed semper timebant Dominum, nec de eo plenè confidebant. Guebellini, quia pauperes, & diu fuerant extra, non libenter sequebantur. Volebat tamen Dominus Rex, quòd venirent. Ex quo per eos & per alios fuerat consultum, nihil voluit mutare quin venirent. Tunc necesse fuit, quòd pecunia pararetur per modum dacia pro expen-

Ppp 2

is

sis eorum; item alia tallia, sive dacia pro expensis Vicarii generalis; item alia pro illis quinquaginta millibus florenorum, qui adhuc Domino Regi debebantur. Ista summa pecunie tanta pauperibus & divitibus imposta sic omnes commovit, quod nullus bene posset credere, nisi p.ærens fuisset. Tamen oportebat, quod pecunia pro omnibus prædictis solveretur. In ista commotione Dominus Guido excusavit se, propter infirmitatem quod venire cum Domino Rege non posset. Dominus excusationem non admisit, & hoc quia Medicum suum misit, & requisitus per juramentum, utrum haberet talem infirmitatem, propter quam esset merito excusandus de non veniendo, dixit quod non.

In ista tanta commotione accidit illa novitas, quæ imposta fuit Domino Guidoni, & hoc quia in domibus suis, & in sua contrata & pedites, & equites inventi sunt infiniti homines armati, & de domo sua principaliter & vicinia, exsentes contra Theonicos plures vulneraverunt. Item in alijs contratis longè remotis à sua, tamen de sua sequela, exiverunt armati pedites & equites, licet per plures dies esset proclamatum quod nullus italicus arma portaret sub poena gravi. Fuit tamen dictum Domino Regi, me præsentem & pluribus, quod Dominus Matthæus in illa novitate concordaverat, & de consilio suo factum erat totum, & quod filii sui erant armati cum filio Domini Guidonis. Et istud fuit motivum, quare credebatur, & hodie à multis creditur, quia dum ista novitas iniperet, plures erant cum equis istas per civitatem, & aliquos ego audivi clamantes. *Morantur Theonici omnes, pax est inter Dominum Guidonem, & Dominum Matthæum.* Et tunc post istas clamaciones omnes cives sunt armati. Tunc illa hora ego eram cum Rege, qui mandavit, quod Dominus Matthæus caperetur cum filiis. Ego autem, qui veniendi ad Regem de domo Prædicatorum, per domum Cancellarii transiveram, ubi dictum Dominum Matthæum cum uno filio suo dimiseram sine armis, dixi: *Domine, Dominum Matthæum in domo Cancellarii dimisi.* Nullus voluit mihi credere. Præcepit mihi Dominus, quod ego irem, & adducerem eum. Ivi cum maximo periculo, & ipsum adduxi ad capellam Domini. Tunc dixit mihi Dominus publicè, quod servitia feceram sibi; sed istud erat maximum, quia istum innocentem mandaverat capi ad eum interficiendum, si ego non fuisset, quia ab omnibus accusabatur, & adhuc etiam accusatur, & dicunt quod ipse consensit; sed quando vidit quod res non poterant fieri, ut credebat, propter festinationem nimiam Theoniconum armatorum, dimisit alios in briga, & se extra posuit. Ibi facta sunt multa mala, & infinita spolia, & multi mortui & vulnerati. Si justè, Deus scit. Fugit Dominus Guido in domo sua. Inter alia suspitione plena inventæ sunt sagittæ paratæ cum igne Græco, multæ & grossæ balistæ ad trahendum. Post illud periculum, quod satis magnum fuit, non multum post Cremona rebellavit projiciens partem unam & Vicarium extra civitatem. Hoc idem fecit Brixia & Crema. Sed Laude extra partem Guebelinam posuit, sed obediebat Vicario dicti Regis. Illis diebus dictus Rex dedit Comiti Philipponi Casale, Symoni de Vercellis mille libras Imperialium in fructibus in redditibus suis recipiendas in Vercellis: quod multum Guebelinis displicebat. Domino Guidoni tria millia ordinaverat dare, nisi etiam illa missa accidisset. De consilio istorum mis-

su: est Antonius de Laude ad istas tres civitates prædictas, quæ rebellaverant, tanquam prudentior inter alios Lombardos, & melior mediator. Illis etiam diebus missus fuit Episcopus Gebennensis in Paduam; ubi per eum inventæ sunt diversæ viæ, & quidam tractatus super quibusdam gratiis, quas percipiant Paduani. Et de hoc habuit Dominus Rex magnam pecuniam, sicut scio.

Post hæc Antonius de Laude reversus est de Brixia, Cremona, Crema, & Laude, quæ rebellaverant, in quibus nullam obedientiam invenit. Et sibi ab aliquibus fuit impositum, quod si benè laborasset & fideliter, quod ipsos de facili ad obedientiam reduxisset, quia nihil novum erat factum inter eos adhuc, nec causam habebant aliquam, nisi ratione novitatis in Mediolano factæ.

Post hæc Dominus Antonius petivit licentiam eundi in Laude: quæ licet partem Guebelinam expulisset, sicut & alia tres prædictæ, tamen adhuc Vicarium Regis tenebat & sibi obediebat. Dominus Rex non libenter dedit ei propter ea, quæ dicebantur de eo, & quia prudentior homo Lombardiæ. Tamen quia multi instabant, receptis fidejussoribus pro eo, quod ad talem diem reverteretur, licentia vit eum. Fidejussores sui fuerunt Comes Philipponus, & Dominus Symon de Vercellis. Ivit; & postquam steterat per unum diem Laude, tunc Laurentes Regis Vicarium ad suam procuracionem expulerunt. Transacto termino, quod non revertebatur, sed mandabat se esse captum, multis placuisset, quod Dominus Rex postuisset manus ad ostagia, scilicet Dominum Comitem Philipponum, & Symonem de Vercellis: quod facere recusavit. Et causa fuit, prout credo, quia tunc Comes Philipponus maximam displicentiam ostendebat de hoc, quod fecerat Dominus Guido gener suus, & tunc Regi multum fidelis videbatur.

Transactis quibusdam diebus, die quo vestri nuntii tunc electus Salaritanus, & Dominus Hugo Geraudi nunc Archiepiscopus & Episcopus, dum publicarent gratiam, quam Regi faciebatis super commissione suæ Coronationis, dictus Antonius cum quodam de Crema missi per suas civitates claves portarum earundem Domino Regi præsentaverunt, petentes misericordiam, & suam culpam recognoscentes. Claves de sua mandato Maraschalcus recepit, & dictum Antonium & alium custodiri fecit. Et licet eis tunc non pepercerit, tamen citò post ad preces vestrorum nuntiorum eis & civitatibus eorum sine aliqua poena indulsit.

Prædicta acta sunt circa finem Quadragesimæ. Et quia his diebus Mediolani divina non poterat audire propter interdictum positum per Dominum de Peregrue, & ipse à vestra Sanctitate privilegium habuit audiendi divina solemniter in omni loco ubi intraret, per aliquos dies ivit Papiam, & in Pascha ibi propter divina audienda peracto mandato humillimè, in domo Prædicatorum tenuit curiam suam, & illo die Comitem Philipponem, suum filium, & unum alium militavit, & post festum reversus est Mediolanum.

Et tunc, quia audiverat, quod Pergamenses non bene stabant, scripsit Vicario, quod illos electos XIV. qui debebant eum sequi ad Coronam, sibi mandaret. Antequam Vicarius litteras Domini Regis reciperet, cives Pergamenses in præsentia Vicarii sui firmaverant, quod nullus Theoniconum civitatem suam intraret, & quod

nullus eorum ad sequendum Regem ad suam Coronationem iret, & quod predicta per Vicarium Regi intimarentur. Post istam ordinationem Dominus Vicarius literas Regias recepit, quod sibi mitteret illos XIV. qui secum debabant ire ad Coronam. Et verissimile timeas de rebellionem civitatis, si dictas literas publicaret, tenuit eas, & Domino Regi mandavit ordinationem, quam fecerant, & quod non obstante tali litera sibi missa, quod iterum sibi scriberet, quod ad bonum & pacificum statum civitatis Pergamensis faceret quod sibi videretur expedientius. Habitâ secundâ literâ, primam primò legit civibus, & postea secundam; & gavissi civēs de secunda in pace tunc remanserunt.

In crastino Octavâ Paschæ de Mediolano recessit Dominus, & ivit Laude, dimisso Domino Nicolao de Bonignoribus Vicario, & expulsos secum introduxit, & etiam Dominum Antonium, & eis pepercit, licet videretur majoribus sui consilii, quod muros destrueret, & unum castrum de eis faceret ad expensas civitatis, ut subiecti per castrum tenerentur de cetero, vellet nollent: quod facere recusavit. Immo in nullo eos punivit. Si bene fecit, Deus scit. Sed non credo, quia facilitas sua veniâ timeo ne aliis daret exemplum non bene faciendi. Ibi Cremonenses, qui primò rebellaverant, miserunt claves civitatis, petentes gratiam & misericordiam. Nec per vestros nuntios, nec per suos consiliarios induci potuit, quod eis misericordiam promitteret, quia primi erant, qui rebellaverant. Tamen Regina piissima Domina, quæ claves civitatis receperat, & omnes de suo consilio dabant talem spem, quod laborarent secundum suum posse si, quod non debeant desperare. De illo loco recessi ego, & veni ad præsentiam vestræ sanctitatis pro dispensatione matrimonii Domini Guidonis Flandriæ. Unde quomodo civitatem Cremonensem intravit sine promissione gratiæ, quia simpliciter ad suam voluntatem se posuerunt, quomodo sibi obviantes, pluribus in camisiis & corrigiis per collum, quos ad carceres misit, quomodo mulieribus & parvulis clamantibus misericordiam miserant, quomodo portas & partem murorum destrui fecit, & domos illorum Marchionum de Tabiacabbo, qui fugerunt, & quorundam aliorum destrui fecit, & civitatem Comitatu privavit, licet postea reddiderit, nescirem loqui nisi ex auditu.

De Laude audivi quod Cremonam ivit, & introduxit secum expulsos, & eis pepercit in omnibus; nec intellexi, quod aliquid ibi fecerit aliud, nisi quod mandavit Pergamensibus, quod venirent ad eum, & ipsi tunc venire noluerunt.

In Cremona eo existente tunc nulli erant rebelles nisi Brixienfes; & prout intellexi, Brixienfes ad ordinationem illius Theobaldi, quem intromiserat, quia per Guebelinos Episcopum & suos consanguineos diu extra civitatem fecerunt, miserunt quosdam mediocres ad Regem dicentes, quod parati erant obedire, sic tamen quod Guebelini, quos extra posuerunt, non intrarent. Aliquibus videbatur magis expediens Domino dimittere sic Brixiam, & directè ire ad coronam, quia tempus tunc satis erat conveniens. Aliquibus videbatur contrarium. Et ut intellexi, & credo verum esse, Guebelini de Brixia Dominum Walerannum fratrem Regis informaverant, quod civitas infra quindecim caperetur, & quod si ipse posset ordinare, quod Rex poneret ibi exercitum, quod ipsi dicto Waleranno

dasent viginti millia florenorum. Tantum ipse laboravit cum quibusdam, quod missus fuit ibi primus cum magna gente, & postea Dominus Rex ipsum cum sua gente est secutus.

Postquam vestra sanctitas me licentiavit, antequam Brixiam venirem, multa mala fuerunt ibi facta, quæ ignoro. Ibi fuit Dominus Walerannus sagitta percussus, & postea sexta die mortuus. Ibi fuit ille proditor Theobaldus, quem Dominus intromiserat, ad cujus procuracionem civitas rebellaverat, per horribilem modum interfectus, & plures Theotonici per Brixienfes aflati, & plures ex utraque parte suspensi. Vix ab istis vel ab illis capiebatur persona, quæ non esset in periculo mortis.

Post hæc veni in Brixiam. Et jam Domini Cardinales, & Dominus Patriarcha pro pace laboraverant, sed nihil erat completum; & hoc, ut dicebant aliqui, quia Dominus Rex erat nimis durus; alii dicebant non, sed Brixienfes erant nimis superbi. Ego autem credo, quod nulla duritia erat in corde Regis, sed quia frater suus erat de novo mortuus & plures Theotonici horribili genere, si vitam sicut dimisit eis promississet, ut petebant, & Cardinales consulebant, & non venissent ad omnimodam voluntatem suam, major pars exercitus & ferè Theotonici omnes & amici mortuorum fuissent turbati contra ipsum; & meritò, quia omnibus constabat quod in Brixia ipsi, quando ista tractabantur, victualia non habebant, excepto vino, de quibus commodè per unum mensera vixissent. Et hoc latis apparuit, quando intravimus, de omni re comestibili modicum invenimus.

In eodem loco fuit Episcopus Albenfis frater Minor, & unus Archidiaconus ex parte Regis Roberti ad tractandum pacta, conditiones, & alia, quæ necessaria erant circa matrimonium filii sui & filia Regis Romanorum. Episcopus Leodiensis, & Episcopus Basiliensis fuerunt electi per Regem pro eo. Isti quatuor simul existentes juraverunt ad Sacrosancta Evangelia quod bona fide ipsi ordinarent sine cavillationibus aliquibus, & dominis suis consulerent in hoc facto, quæ essent pro meliori utriusque. Pluribus diebus simul fuerunt, & concordaverunt illas conditiones doris & aliorum, quæ requirebantur ad ista; sed quid, nescio, sed vidi quod consolati recedebant.

Interim fuit unus cursor veniens de Brixia, & vaden in Florentiam captus cum literis, quod Potestas Brixienfis, qui tunc erat Florentia, Pynus nomine, per familiam Domini Canis captus, quia Brixia tunc erat exercitu regio sic vallata, quod exire vel intrare non erat facile sine magno periculo. Literæ Regi fuerunt apportatæ. Ibi fuerunt in legendo eas Rex, Regina, Treverensis, Dominus Sabaudia, ego, & unus Clericus, qui vocatur, Magister Henricus de Jodonia juris professor. Possitati, Capitaneo, Executori justitiæ, Consilio, & Communi Florentia civitatis isti de Brixia scribebant, quod nullo modo obedirent, & quod ipsi eis citò succurrerent in pecunia. & scirent quod nullius rei indigerent, nisi florenorum pro stipendiariis solvendis; & miserent per illos Prædicatores, per quos eis aliam pecuniam miserant, vel per Minores.

Item scribebant, quod tali die tunc quatuor millia interfecerant Theotonicos, & tot magnos ceperant, & totum erat mendacium, & quod citò haberent victoriam de Rege, quia omnes sui recedebant. Modò Cardinales, qui se intromiserant de pace, dixerant Domino, quod ipsi

ipsi volebant obedire ei, dum tamen securi essent de vita, & quod bona intentione loquebantur; sed quia frater Regis mortuus fuerat, per eos hoc petebant.

Postquam Rex istam literam vidit & audivit, fuit totus melancholicus. Tunc dixit ei primò, & credo quòd Comes Sabaudie, quòd non curaret, quia isti erant homines, qui mendaciis & literis falsis totum Mundum revolvebant, & juvabant se talibus. Ut autem intentio eorum sciretur, non bona, sed perversa à Cardinalibus, per illos qui ibi erant presentes, deliberatum fuit, quòd bonum erat, quòd litera Domino Legato & aliis Cardinalibus portaretur, ut ipsi scirent, quo motu Brixienfes movebantur misericordiam petentes.

Et fuit concordatum, quòd ego sibi & aliis portarem. Tunc Dominus Legatus erat in quodam castro, quòd vocatur Succinum, distante ab exercitu per viginti milliaria parva, & alii erant in Cremona. Receptis literis illis de mandato Regis, illuc eundo & revertendo, dum essem quasi in medio viae, triginta homines in equis & bene trecenti homines pedites armati me cum familia acceperunt, & dum me ducerent ad quoddam castrum, quòd Brixienfes interiores tenebant, unde illi stipendiarii erant, qui me ceperant, quòd castrum à sinistris erat situatum inter exercitum & Succinum extra stratum publicam per octo milliaria, vulneraverunt aliquos de familia mea, & omnium manibus ligatis & ad terram positis, quærebant locum convenientem, ubi essent arbores ad eos suspendendum. His diebus ex utraque parte pauci accipiebantur, nisi per aliquem modum morerentur. Et dum me ducerent sic, major inter eos magis curialiter me associabat, ne ribaldi tunc aliquo modo me turbarent. Ab illo ego petivi, quare me ceperant, cum essem frater Prædicator, & Episcopus, & in via eundi ad Cardinales, & talia, & quòd ipsi essent excommunicati. Ipse sic mihi subridendo respondit, quòd securus essem, quòd ego non morerer; sed famulos meos non asscurabat, nec tamen morerentur, donec aliud mandatum haberent à Brixienfibus suis dominis, qui de diversis partibus nati propter stipendia serviebant eis, & oportebat eos obedire, dum essent stipendiarii eorum.

Postea addidit, quòd mandatum eorum habebant, quòd me caperent, qui literas eorum Florentiam missas mecum habebam, & ipsas portabam Cardinalibus legendas. Ego, qui literas habui in somario, satis timui, & statim percepi, quòd circa Regem erant aliqui proditores; cum tam pauci fuissent legendo primò illas literas, oportebat quòd unus ex illis vel Brixienfibus intimasset, vel alteri sine advertentia, qui hoc etiam eis mandasset. In illo castro, ad quod me ducebant, & unde erant, omnium victualium habebant abundantiam, vino excepto. Et quia flascones super unum de meis equis videbant, quærebant diligenter, si esset ibi vinum. Dixi quòd sic, & Warnachinum. Ipsi, qui diu fuerant sine vino, appetebant bibere supra modum. Tunc descendi de equo, & eis dedi unum flasconem, & alium retinui mihi. Feci somarium stare, quia vasa non habebamus ad bibendum. Et ibi acceptis quibusdam scyphis argenteis, dedi eis. Et dum biberent, ego petivi à famulo confectio-nem, & dedi eis. Et in ista occupatione literam illam in cophino accepi, eis ignorantibus, & eam in sinu meo posui. Postea sedens in equo tub cappa ipsam divisi minuratim, sicut melius

A potui, & sparsi valde cautè, ne illi, qui me sequebantur, adverterent. Postquam fuimus prope castrum, tunc me deposuerunt de equo curialiter, & corrigiam meam, & omnia quæ erant supra me, ubique quæsierunt; & nihil invenerunt valoris, nisi anulo. Totum mihi dimiserunt, quia non quærebant nisi literas. Sic fecerunt de omnibus sociis & famulis. Et postea somarium evacuaverunt de omnibus literis, quas Brixiam miserunt, quæ plures erant. Et nullis aliis rebus me spoliaverunt. Et sic exquisiti castrum intravimus cum receptione tali, quòd mulieres & parvuli clamabant, ad patibulum, ad patibulum. In domum Curati prope Ecclesiam duxerunt nos. Et de nostra pecunia nos & ipsi bene valebamus, sine vino tamen, quod non poterat haberi. De aliis rebus maximum forum erat. Tot & tanta lucrabantur continè illi de illo castro super exercitum Regis, quòd carnes unius bovis maximi dabant pro tribus Turonensibus, & unum roncinum pro quinque florenis, qui hodie valerent viginti florenos.

B Dominus Legatus, qui literam illam viderat, & transcribi fecerat in crastinum, dum irem in Cremonam ad ostendendum eam aliis Cardinalibus, de Succino recessit, & ad exercitum venit. Unde dum ego reverterer de Cremona ad ostendendum, ipsum non inveni in Succino. Et illo mane, quo de Succino recessi revertendo versùs exercitum, fui captus. Qui me tenebant, dederunt mihi licentiam, quòd unum de sociis meis ad exercitum mitterem unà cum nuncio eorum, qui omnes literas, quas nobis invenerant, Brixiam mittebant, ut ipse frater expeditionem nostram procuraret. Dominus Legatus, & Dominus Lucas statim quòd audierunt à nostro socio, me esse captum, nimis doluerunt, & eorum gratia incontinenti Brixiam miserunt pro nostra liberatione, & etiam personaliter in crastinum civitatem intraverunt, quòd non erat sine maximo dispendio eorum; & tantum laboraverunt quòd literas meæ expeditionis, familie, & rerum procuraverunt, licet cum maxima difficultate. Et multum me juvit cum laboribus eorum, quia illas literas non invenerunt inter nostras literas eis missas, cum eas, ut prædixi, destruxissem. Me existente in carcere, & nesciente quid fieret per Cardinales de mea expeditione, & supramodum timentem, quia, audiveram, quòd ille famulus eorum qui fuerat captus cum literis prædictis per gentem Domini Regis fuerat suspensus, cogitavi unum modum exeundi, & exivi antequam litera apporaretur, vel aliquid sciretur de mea expeditione, dimissis omnibus, videlicet socio, duobus nepotibus, & aliis familiaribus; & postquam venerunt literæ per Dominos Cardinales procuratæ, tunc omnes liberè sunt dimissi. Modus, per quem exivi fuit iste. Ego invitaveram omnes illos stipendiarios ad prandium; & feceram bene parari. Deficiebat nisi vinum. Modò quædam aqua dividebat illud castrum, in quo eram, quod vocabatur Pont de Vic, ab alio, quòd erat ultra aquam, & vocatur Rubech. Quod castrum Rubech per gentem Regis tenebatur, ubi erat abundantia vini. Aqua non erat meabilis sine navi. Ibi nobiscum erant duo fratres Prædicatores, quorum unus erat notus in loco & dilectus. Mensa posita, ego petivi licentiam cum illo fratre noto pro vino habendo eundi in Rubech. Deliberaverunt ipsi, ex quo socius meus ierat pro mea expeditione ad exercitum, & quòd alium somarium meum cum nepotibus meis, familia, & rebus dimittebam, quòd ego

re-

reverterem, & licentiaverunt me unam cum uno socio meo de fratribus illis, & navem paraverunt, & plura vasa ad vinum ponendum. His factis nullus scivit intentionem meam. Postquam fui ultra aquam, ivi ad castrum, & feci omnia vasa impleri de bono vino, & in navem reponi. Et tunc dixi castellano, quod non permetteret me recedere. Hoc feci, ne illi, qui remanserant, malè haberent. Alii hæc scientes credebant, quod violenter me teneret, & nullum malum nostris fecerunt, sed satis simul biberunt, & in crastinum eos omnes liberaverunt, quia venerunt literæ Cardinalium.

Post hæc fuit deliberatum in consilio Regis, quod litera Domini Legati videretur, & si ipse posset virtute suæ auctoritatis ponere sententiam excommunicationis contra illos, qui nolent obedire, quod requireretur. Ego missus ad Dominum Legatum. Copiam suæ literæ mihi dedit, quæ plenissima ad omnia ista facienda erat. Ipse mihi dixit secretè, & voluit quod Domino Regi dicerem, quomodo parum Italici curant de excommunicationibus alicubi. Et posuit exemplum de Florentinis, qui sententias Domini Ostiensis parum curaverunt. Item de Bononiensibus, qui sententias Domini Neapolensis vilipenderunt. Item Domini de Peregrue sententias Mediolanenses non curaverunt. Unde nisi gladius materialis eos ducat ratione timoris ad obedientiam, gladius spiritualis non. Unde non intendebat aliquam sententiam excommunicationis ponere super aliquos, nisi primò Sanctitatem vestram consuleret.

Non recordor de aliis magnæ memoriæ dignis ante Brixiam factis, postquam ibi fui reversus, nisi de uno quod mihi semper displicuit. Cardinales credo omnes, qui his diebus in Cremona & Succino morabantur propter sui majorem commoditatem, fuerunt frequenter rogati, & aliquando ego fui præsens, ab amicis & uxoris eorum, qui de Cremona obviam Domino Regi fuerant in camisiis cum corrigiis in collo, ut prædixi, quos antequam intraret Cremonam, misit ad carceres in diversis castris, quod Dominus Rex maritos suos, filios, & fratres de carceribus liberaret, quia plures jam erant mortui. Hanc supplicationem Dominus Legatus ex parte sua, qui erat in Succino, & alii Domini Cardinales, qui erant in Cremona, voluerunt quod ego facerem: quod ex affectu feci, scit Deus, licet nihil profecerim. Tunc postea ipsimet rogaverunt Dominum Regem, & nihil fecerunt. Quidam latenter & secretè, quos Deus confundat, nescio qui sunt illi, in capite Regis posuerunt, quod si ipse prædictos dimitteret, statim Cremona rebellaret, & quamdiu eos haberet, securus esset de civitate.

Et si unquam ipse in suo regimine malè fecit, meo iudicio debili, circa subditos, ibi fuit. Prædicti capti Cremonenses non erant majores suæ civitatis, quia majores noluerunt obedire, sed civitatem dimiserunt. Non erant pejores, sed iudicio omnium de melioribus. Per eosdem civitas erat ad obedientiam reversa, quia civitatem diligebant. Unde ut dicto Regi plus facerem de honore & reverentia, & ut provocarent eum ad majorem misericordiam, nudi in camisiis, ut prædixi, sibi obviantes & misericordiam pro sua civitate implorantes, de sua virtute præmium non bonum habuerunt. Ista fuit civitatis Cremonensis condemnatio. Nullus eorum perdidit vitam, neque membrum nec bannitus fuit, nec incarceratus. Condemnati sunt omnes simul in sexaginta millia florenorum. Per-

A diderunt Comitatum suum usque ad beneplacitum Regis, & portas suas cum aliquo muro adjacenti. Numquam propter aliquem clamorem meum & vituperia, quæ Domino Regi dixi frequenter, hoc facere potui, quod illi miseri carcerati possent liberè exire. Sed ad procuracionem cujusdam crudelissimi Judicis, qui erat in Cremona pro Rege procurator super Fisco rebellium, qui vocatur Magister Johannes de Castione (Thuscus est, crudelior homo, de quo audivi loqui, post Nerone) oportuit, quod ipsi maximam pecuniæ quantitatem solverent cameræ Regis, & sibi ratione custodiæ, non obstante quod ipsi suam ratam solvere debebant de illis sexaginta millibus florenorum, in quibus tota civitas erat condemnata. Scio, quod non poterant aliqui solvere; & quia ipse torquebat eos, fuerunt mortui. Alii, licet solvissent, tamen quia erant ultimum potentie, erant destructi. Et credo, quod istud gravamen contra Deum & justitiam meo iudicio fuit occasio, quare postea civitas rebellavit, & adhuc in rebellionem persistit.

B Excusare se non potuit Rex, quin ista sibi dixerim, & durius, & in præsentia illius crudelissimi Johannis. Sed ipse Johannes cum pluribus suis complicitibus tot & tanta mendacia, ut puto, contra prædictos dicebat, quod verba mea parum poterant eis proficere. Si Dominus Albanensis viveret, de hoc posset testimonium perhibere. Et etiam Dominus Legatus potest de aliquibus recordari.

C Post hoc intravit Brixiam Dominus Rex. Condemnati fuerunt in muris, & Comitatu privati, quod portæ portarentur Romam, & in una summa pecuniæ condemnati; quam omnes simul Guebelini, & Guelphi solverent; licet Guebelinis, qui expulsi fuerunt per alios, videretur esse contra justitiam, propter rebellionem, quod in tali summa condemnabantur. Quæ summa fuit, ut mihi videtur, sexaginta millia florenorum. Et quia Guebelini non rebellaverant, dicebant quod de tali summa ratione talis culpa non debebant aliquid solvere. Oportuit tamen, quod solverent suam partem. Postquam intravimus Brixiam, quod miraculum reputavi, numquam est auditum, quod unus percussus fuerit, vituperatus, vel læsus, licet præcedentia fuissent talia, quod sic transire non erat imaginabile, nisi cum gratia Dei. Civitate Brixienfi dimissa in pace, & muris pro parte destructis, ivit Cremonam, & postea Placentiam, nihil faciendo in istis, cum essent in pace. Postea ivit Papiam.

D Recordor adhuc, quod aliqua fecerat ante Brixiam, quæ si Deo placuerunt, non tamen omnibus hominibus; & scio quod mihi displicuerunt. Primum fuit, quod Domino Philippo Sabaudia ad petitionem, & procuracionem Comitatis Philipponi, & aliorum partis Guelphæ dominium dedit civitatis Papiensis, Vercellensis, & Novariensis. Et de hoc habere debuit viginti quinque millia florenorum, quæ pars Guelpha solvit, non ipse. Et tamdiu debebat dominium prædictorum tenere, donec Rex redderet sibi prædicta viginti quinque millia florenorum. Et ipse tunc tenebatur eis reddere. Secundum fuit, quod Domino Matthæo ad procuracionem Guebelinorum dedit dominium civitatis Mediolanensis. Et de hoc solvit quinquaginta millia florenorum. Et omni anno viginti quinque millia tenebatur Cameræ solvere. Nec poterat amoveri, nisi prius sibi restituerentur quinquaginta millia. Unde tunc, cum iste pauper

per fuerit, & Guebelini ipsum ad solvendum non juvabant, quia non multum abundabant, oportuit quod violenter à pauperibus extraheret. Tertium, quod Domino Guilberto de Corregia, qui erat unus tyrannus Guelphus, qui jam dominabatur in Parma, adhuc dedit sibi dominium in Rhegio. Utrum ad hoc pecuniam receperit, nescio; sed credo quod aliqui de suo consilio aliquid habuerunt. Quartum, quod alteri tyranno Guebelino Domino Cani de Verona, qui dominabatur in Verona, nec umquam partem Guelpham voluit intromittere propter rationem superius dictam, adhuc dedit sibi dominium in Vicentia. Et ista fuit causa, quare rebellaverunt Paduani. Quintum, quia alteri tyranno Domino Passerino de Mantua cum illo dominio civitatis Mantuæ dedit unius castri dominium optimi, cuius nomen ignoro ad præsens.

Item ante Brixiam Dominus Walerannus frater Regis de mandato Regis ivit subito in Pergamum. Accusati erant quidam, quod rebellare volebant, & civitas illa per eos, quia potentiores erant civitatis. His diebus civitas Pergamensis tenebat exercitum suum magnum ante Brixiam sicut faciebant aliæ civitates. Et propter hoc grave videbatur multis hoc credere, quod vellent rebellare. Tamen Regi per Vicarium Pergamensem, & per alios secretè fuit intimatum, quod illi, quos Dominus Walerannus cepit tunc, inter quos erant aliqui consanguinei Domini Guillelmi de Pergamo Cardinalis, volebant rebellare. Alii dicebant quod non; sed sui inimi idederunt dicto Waleranno pecuniam, ut ista faceret, prædicta prædictis imponentes. Quid sit veritatis, nescio. Unum scio, quod postquam ad preces vestras & multorum Cardinalium Dominus Rex ipsos liberavit, & ipsi juraverunt fideles esse in perpetuum, postea Domino existente in Thufcia, in quodam bello ante Succinum cum rebellibus Imperii existentes per Comitem Warnerum, & suam gentem aliqui mortui fuerunt, & aliqui capti de prædictis Pergamensibus.

Domino Rege in Papia existente, mortuus fuit ibi Dominus Guido Flandriæ, sed non sepultus propter interdictum, quod erat in loco, sed corpus suum fuit sepultum in Tortona.

Item ibi Domino Rege existente, mandavit Domino Mattheo Vicario in Mediolano, quod ad eum veniret. Venit, sed per Comitem Philipponem portæ fuerunt clausæ, nec permissus fuit intrare, licet Domino Regi multum displiceret. Extra portas stetit diu, videlicet duobus diebus, nec umquam potuit facere Rex quod ipsum permetteret intrare. Nos omnes Citramontani de Rege timebamus, quia paucos habebat secum Citramontanos; plures fuerant mortui ante Brixiam, & plures reversi ad partes. Pauci Guebelini erant tunc cum eo, quia omnes fessi de exercitu revertebantur ad propria, & jam erat magnum frigus. Fuit autem hoc per decem dies ante Festum omnium Sanctorum. Infra illos duos dies Guelphi multi fuerunt ibi congregati, ita quod in Papia securi non eramus, & tantum de Rege timuimus una nocte. Audiverant quidam religiosi confessores ab uxoribus quorundam de civitate Papiensi, quod tali nocte in lecto suo debebat interfici, & per lectum, ita quod oportuit una nocte Dominum Regem lectum suum mutare. Qua nocte visæ sunt quædam scalæ apportari & congiungi per quosdam circa domum. Et tamen totum oportebat dissimulare propter defectum

gentis. Bene videbatur Regi, quod ille Comes Philipponus, quando esset absens, parum faceret pro eo, qui præsens non poterat in sua civitate suos fervientes introducere. Tertia die dictus Vicarius Mediolanensis intravit cum paucis, & sine armis; & quibusdam Papiæ ordinatis ad pacem, licet ex tunc Rex non bene cogitaret de dicto Comite Philippone, recessit versus Terdonam, postea Januam. Quo die Dominus Pandulphus de Sabello vester Notarius, & ego vester humilis filius plenissimam auctoritatem habentes recipienti fidelitates civitatum, & omnium nobilium, præmiandi fideles, & inobedientes puniendi, prout nostrum statum deceret, Legati sui ivimus in Thufciam, primo versus Bononiam dirigentes gressus nostros, quia illa via erat rectior.

Quid Dominus Rex fecerit in Terdona, nescio. Audivi, quod expulso intromisit, & ibi inter partes pacem fecit. Quid in medio usque Januam, & quid in Janua, audivi, quod pacem fecit inter eos omnes, & quod Dominus Opifinus & alii expulsi de Janua reintraverunt, & inter eos fecit pacem. Audivi etiam, quod magnam pecuniam sibi dederunt, & dominum simpliciter ad viginti annos: quod in veritate erat suum, sed propter quædam privilegia eis concessa à prædecessoribus Imperatoribus & Regibus dictæ civitati dicunt quod non tenentur sibi servire per mare nisi ab Arelato usque ad castrum Sancti Angeli in Siciliam, & per terram inter dictos terminos prope litus maris ad duas dietas. Visum fuit Regi pro meliori, quod ad præsens sic dominium reciperet, sperans quod infra viginti annos totum posset recuperare. Interim ipse confirmabat eis privilegia sua, prout ritè & justè erant eis concessa à suis prædecessoribus.

Audivi etiam, quod in Janua venerunt nuntii Regis Roberti plenariam potestatem habentes confirmandi parentelam inter eos, prout ante Brixiam per Albensem Episcopum, & unum Archidiaconum ex una parte, & Episcopos Leodiensem & Basiliensem fuerat concordatum; & quod militia cotidie crescebat in Florentia, & sub vexillo Regis Roberti, quorum caput erat Dominus Degus Marscalcus ab eodem missus, ut ipsius Regis transitum impedirent versus Romam. Dominus Rex prædictos ambasciatores requisivit, quid vellent significare prædictæ militiæ Regis Roberti, quod de Thufcia recederent, ex quo inter eos parentela fieri debebat; honestum autem non videbatur, nec securum, quod milites sui & sub vexillo suo rebellibus suis darent auxilium, si inter eos debebat fieri talis amicitia. Dicti ambasciatores responderunt, quod mandatum non habebant ad hoc faciendum; venerant autem ad complendum parentelam, & de hoc erant parati. Post hoc fuit eis dictum, quod licet non fuerit eis præceptum, hoc fortè poterat esse causa oblivionis & inadvertentiæ, vel quia non erat certum de consummatione parentelæ, quod ipsi nomine suo illis, qui in Florentia erant, scriberent, quod ex quo parentela talis sit inter dictos Reges, quod non credunt Domino Regi Roberto displicere, si recederent, sed magis placere. Prædicti noluerunt facere, dicentes quod hoc non habebant in mandatis. Et quando literas, quas ipsi dicto Regi ex parte domini sui apportaverant Cancellarius ostendit, in quibus continebatur magna dilectio, voluntas, & desiderium veniendi Romam ad ipsum honorandum in sui coronatione, per hoc satis videbatur, quod dictus Rex Robertus non intendebat in medio ipsum impedire per suos, qui

qui in coronatione sua intendebat præsens esse. Satis fuit illis dictum. Sed facere noluerunt. Audivi postea à fide dignis, quòd postquam Rex Robertus scivit ista, dicti nuntii non fuerunt sibi familiares sicut ante, & quòd multum fuit turbatus contra eos, quòd talia, quæ erant suæ voluntatis, facere recusarunt. Sic recesserunt dicti nuntii imperfecto negotio, dicentes quòd suo domino integraliter totum referrent, & libenter facerent, quòd eidem videretur.

Ibidem mortua fuit Regina, & apud Minores sepulta.

Prima civitas, quæ postquam fuit Rex in Janua rebellis fuit, Astenfis.

Rege existente in Janua, Antonius de Laude, qui ulque illuc ipsum associaverat, sine licentia recedens, & propter hoc suspectus de multis, quæ facta sunt postea, in Vogueria castro Papiensium extrinsecorum transiens, per illos captus est, & adhuc detinetur.

Domino Rege existente in Janua, & timente de civitate Papiensi, mandavit Principi, quòd vigilaret ad custodiam dictæ civitatis. Dicitur Princeps occasione habita cujusdam castri Papiensis, quòd rebellaverat sibi, cujus fidejussor erat, quòd non rebellaret, Dominus Manfredus de Becharia, caput ibidem Guebellinorum, per dictum Principem captus est, & adhuc detinetur.

Dictus Princeps timens de Comite Philippone per ea, quæ videbat, dum suas nuptias celebraret de sorore Delphini, quam accepit, invitavit Comitem Philipponem & filium suum. Comes non venit, sed filius, quem dictus Princeps accepit, & adhuc captum tenet. De modo capiendi inculpatur à multis. Sed excusat se sic, quòd mandatum à Rege habuit quòd asscuraret se de civitate Papiensi, asscuracionem non videbat nisi per captionem Comitis Philipponi; & quia ipsum habere non poterat, cepit filium eo modo quo potuit, timens ne si civitas Papiensis perderetur, & patrem vel filium non acciperet, quòd sibi merito imponeretur.

Casale, quòd Dominus Rex dicto Comiti Philippono dederat in feodum, fuit primus locus, postquam Dominus Lombardiam exivit, qui rebellavit, & post civitas Astenfis. Et isti Regem Robertum dominum acceperunt. Post magnum intervallum temporis civitas Vercellenfis. Et hæc causam accepit, ut dicitur, propter quandam brigam, quæ fuit inter Comitem Warnerium, & Principem Dominum Philippum in Vercellis.

Postea Parma, Rhegium, & Cremona per Guibertum de Corregia, qui, ut dicitur, duodecim millia florenorum à Florentinis & Bononiensibus recepit.

Postea Padua; & motivum fuit dominium Domini Canis in Vincentia.

Aliqui istarum civitatum rebellaverunt Domino existente in Thusciam. Sed quia volo me expedire de Lombardia, cum de factis ibidem aliis nescirem plusquam ad præsens scripserim, ad nostram legationem nobis commissam revertor.

Post recessum Regis de Papia, eodem die Dominus Pandolphus & ego recessimus, & in Parma venimus. Dominus Guibertus de Corregia sciens nos esse Legatos in Thusciam, quia in consilio fuit, ubi de nobis fuit ordinatum, ad nos in Parma venire noluit, licet pro eo mandassemus. Postea venimus Rhegium, & postea Mutinam; ubi audivimus, quòd Dominus Guibertus de Corregia pacta fecerat pro duo-

Tom. IX.

decim millibus florenorum, quæ Florentini & liga eorum debebant solvere. Dum fuimus in burgo Sancti Domnini, in Bononiam mittere deliberavimus; & misimus unum Notarium Potestati & Regentibus, scribentes quòd nos tales cum literis Papalibus & Regiis sicut nuntii pacis ibamus in Thusciam, & quòd per Bononiam transire volebamus. Ipsi literis nostris lectis, post magnam deliberationem nostrum nuntium acceperunt, & ad carcerem miserunt. Ipse in carcere existens, sicut Romanus subtilis, per pecuniam, quam dedit uni, qui ipsum custodiebat recessit, & ad nos venit, ubi jam ad tria milliaria eramus prope Bononiam. In strata intellectis iis, quæ acta sunt circa eum, dimissâ Bononiâ à sinistris, per castrum Episcopi posuimus nos in Alpibus per viam horribilem, & de nocte multum tardè applicuimus ad unum castrum inter Florentiam & Bononiam in via recta, quòd castrum à Bononia distabat per septem milliaria. Ibidem inventientes totam militiam Florentinam, quantum ad stipendiarios, qui venerant Bononiam, Domino in Papia existente, timentes ne per Bononiam vel eorum Comitatum vellet transire. Et quando sciverunt, quòd versus Januam direxerat gressus suos, tunc in Florentiam revertebantur. Si Dominus Pandolphus & ego timuimus, Deus scit. Inquietissima nocte habita, mane cum prædictis surreximus, & deliberavimus pro meliori, quòd antequam poneremus nos cum talibus hominibus in via, quòd illi, qui præerat inter eos, diceremus statum nostrum, & ad quid in Thusciam ibamus, & quòd ipse ordinaret, quòd gens sua nos non offenderet. Factum est sic. Cum eis ivimus sine offensa, quòd satis fuit mirabile; & venimus secunda die in nocte prope Florentiam ad duo parva milliaria in quadam villa, quæ vocatur Lastre. Et antequam ibi veniremus, præmisimus illum Notarium, qui in Bononia fuerat captus ad Potestatem & Capitaneum & alios, qui regabant, quòd nos tales missi ad pacem eorum & utilitatem Thuscie cum literis vestris & Regis veniebamus, & quòd nobis providerent de hospitio. Prædicti nostris literis receptis vocaverunt consilium majus secundum modum civitatis Florentiæ, & ibi remanserunt usque ad occasum Solis. Nuntius noster de tanta mora attondiatus, qui etiam pro se ipso hospitium non habebat, recessit, dimisso ibi uno, ut si prædicti ipsum pro responsione facienda, quòd veniret pro eo ad tale hospitium. Citò postquam venit ad hospitium, illi consilium exiverunt, & quid deliberaverant nobis respondere facto ostenderunt. Præcones Civitatis illa hora satis tardè ad omnia loca civitatis ad quæ consueverunt clamaciones fieri ex parte prædictorum, qui regabant Florentiam, & qui vocati fuerunt, significarunt populo, quòd nos in tali loco eramus prope civitatem ad duo milliaria, nuntii & ambassiatores illius tyranni Regis Alemanniæ, qui in Lombardia partem Guelpham destruxerat quantum potuerat, & nunc in Thusciam descendebat per mare ad destruendum eos, & inimicos eorum introducendos, & nos, qui Clerici eramus, per terram præmittebat ad totam patriam subvertendam & sub umbra Ecclesiæ, cum Clerici essemus. Unde publicè tunc Dominum Regem banniverunt, nos, qui sui nuntii eramus, & quicumque cum vel nos offendere vellet, quòd posset impunè, sive in corpore offenderet, sive in rebus; & quòd certi erant quòd magnam pecuniam portabamus ad corrumpendum multos in Thusciam, & ad dandum Guebelinis. Noster

Q q q

nun-

nuntius hæc audiens timuit, nec ausus fuit ex tunc hospitium suum exire, nec per aliquem nobis istud intimare. Unus de Spinis antiquus, qui mercator Domini Honorii Papæ avunculi Domini Pandulphi fuerat, hæc audiens misit sibi literas omnia prædicta continentes apud Lastrem, ubi jam in nostris lectis dormiebamus, quando literæ venerunt. Surreximus, & quid eramus facturum ignorabamus. Reverti Bononiam & suum districtum, erat nobis periculum maximum, ut jam probaveramus. Aliam viam ignorabamus, nec erat secunda illa hora. Potestati & Capitaneo scripsimus (qui ambo nati erant de terris Ecclesiæ, unus de Radicophano, scilicet Potestas, alius de Marchia) omnia quæ expedienda nobis post talem clamorationem videbantur. Mane fecimus equos parari, & somas ligari. Et dum essemus in mensa semper expectantes nuntium nostrum & responsum Potestati, audivimus quod campana cum martello pulsabatur. Incontinenti vidimus totam stratam plenam armatorum peditum & equitum. Tunc domum nostram giraverunt. Postea ad scalam quidam de Maguelotis popularis pulcher homo volens ascendere incæpit clamare; Moriantur tales. Hospes diu gladio evaginato non dimittebat aliquem ascendere.

In illo tumultu somarii nostri & equi ferè omnes per prædictos ducti sunt. Tunc per diversa loca gradus ascenderunt, & ad cameram nostram venerunt cultellis evaginati. De nostris familiaribus tunc aliqui fugerunt, dimittentes se per fenestras cadere ad unum hortum; inter quos fuit socius meus frater Prædicator. Alii se præ timore mortis abscondentes sub lectis. Pauci tunc nobis remanserunt. Sed Deus, qui nos liberavit de manibus eorum, sic nos in cordibus confortavit, quod in mea conscientia numquam timui de me, licet magis essem in periculo quam alius. Dum hæc fierent, in civitate Florentina fuit tumultus. Quidam dicebant, quod malè erat factum sic nos banniendo, & specialiter Dominum Pandulphum, qui erat de Nobilioribus Urbis natus. Et hac de causa Potestas unum de sui Militibus natum de terris Ecclesiæ, & Capitaneus unum popularem miserunt ad nos. Et hoc fuit factum ad procuracionem prædicti mercatoris de Spinis, cujus nomen suum est Advocatus, sicut credo. Isti tres venerunt ad nos; & partem de equis, partem de somariis in via inventes, quia ad civitatem ducebantur, violenter de manibus eorum acceperunt, & nobis ipsos restituerunt cum iis verbis, quod quantum vitam nostram diligebamus, quod incontinenti recederemus, & quod ipsi laborarent quod omnia rehaberemus. Nos volumus eis exponere ambassiatam nostram: noluerunt audire; literas vestras ostendere: noluerunt videre. Quid plura? Rogavimus eos, quod nos permitterent de nocte transire per Florentiam, & nos bene custodirent, ne aliquid loqueremur. Negaverunt semper dicentes, quod in mandatis habebant, ut nos revertremur unde veniebamus. Ille antiquus Advocatus de Spinis dixerat nobis ad partem, quod nullo modo induceremur reverti per Bononiam vel suum districtum, quia jam erat eis mandatum, quod nos expulsi de Florentinorum districtu eramus, & quod de nobis facerent sicut de publicis hostibus, ut de cetero nullus auderet intrare. Nos vilitatem, miseriam, & fatuitatem Bononienfium cognoscens, diximus, quod si nos deberent interficere, numquam per Bononiam reverteremur. Deliberatione habita inter eos magna, posue-

runt nos per quamdam viam, quæ ibat ad terras Comitum Guidonum, qui habitant inter Bononiam, Romandiolam, & Aretium. Ibi undecim equi nostri remanserunt, & tres somarii. Dominus Pandulphus plus perdidit quam ego, & quia plura habebat perdere, & quia plures equos. Ego perdidit capellam meam, & quicquid in Mundo isto habui auri & argenti, excepto uno stilo argenteo, qui erat in tabulis meis ad corrigiam, & anulo in digito. Nec ipse, nec ego unquam postea habuimus de prædictis.

Altera die, quæ fuit Sanctorum Symonis & Judæ vigilia, in tertiis, prædicti tres dimiserunt nos in quodam oppido, in quo Florentini & Comes Tigrinus habebant dominium. Et in nocte dictus Comes Tigrinus duxit nos inter Alpes ad unum burgum suum, qui vocatur burgus Sancti Gaudentii, & mutuavit nobis equos, quot potuit, pro familia, quæ erat pedes. Postea ivimus cum eo ad alium locum; ubi ad nos venerunt duo fratres dicti Comitum Tigrini, videlicet Comes Tancredus, & Comes Bandinus. Postea invenimus quartum fratrem Comitum Rogerium. Isti omnes dicuntur de Comitibus Guidonibus, & sunt Comites Palatini; & ejusdem domus sunt Comes de Batefolle, & Comes Salvaticus. Item Comites de Romania omnes vocant se Comites Palatinos, & magnos redditus habent in Romandiola. Inter istos quidam sunt Guelphi, & illi sunt ditiores, videlicet Comes Salvaticus, & Comes de Batifolle, & Comes Bandinus. Omnes juraverunt nobis fidelitatem, & venire ad dominum suum personaliter, vel mittere, si impediti essent, statim quod esset in Thusciam, & ipsum associare ad coronam in illa decentia, in qua possent, secundum suas facultates. Isti omnes nos multum honoraverunt, & gaudenter receperunt, & plus Guelphi quam Guebelini, meo iudicio. Tamen non obstantibus fidelitatibus nullus de istis Guelphis venit ad eum in Thusciam, vel misit ad renovandum juramentum, sed dilationem petiverunt, & habuerunt usque ad terminum petitum; & in termino petito, jam Imperatore existente ante Florentiam, confederati sunt publice cum Florentinis, cum ipsis in Florentia existentes. Qui erant Guebelini inter istos, vel venerunt qui poterunt, vel miserunt, & cum eo fuerunt utique ad mortem suam.

Post receptionem juramenti & fidelitatis prædictorum Comitum venimus in terram Episcopi Aretini, qui erat frater germanus Comitum de Romana, unius de prædictis; qui multum nobis compatiens, duxit nos ad unum castrum suum, quod vocatur Civitella inter Aretium & Civitatem Senensem. Et hoc fuit in vigilia omnium Sanctorum. Ibi celebrato festo, dimisit nos sicut nobilis, totum castrum munitum de omnibus in manibus nostris dimittendo, ut de castro & de bonis faceremus nostram voluntatem; facto tamen prius juramento fidelitatis, prout tenebatur, de suis bonis temporalibus. Ibidem multa ordinavimus. Citavimus Florentinos & Senenses, & tantum fecimus, quod citatio fuit affixa ad eorum palatium. Postea ipsis contumacibus processimus secundum auctoritatem nobis missam ad multas poenas temporales contra eos, semper tamen servato ordine juris, de quo parum scio ego, sed socius noster Dominus Pandulphus in utroque jure multum est expertus, ut dicunt, qui jura noverunt, & ipsum audiverunt.

In eodem castro nos existentes, Aretinos, Cortonenses, illi de burgo Sancti Sepulcri, de Montepolitiano, de Lucignano, Sancti Savini, &

& illos de Civitate Clusina, illos de castro Plebis, & illos de Castilione Aretino citavimus ut per syndicos & procuratores comparerent, audiri & facturi, quæ eis auctoritate nobis commissa mandarem. Prædicti omnes miserunt, exceptis illis de castro Plebis, quos Perusini tenent. Omnes juraverunt fidelitatem, exceptis illis de burgo Sancti Sepulcri, qui petebant inducias usque ad mensem, dicentes, quod bona eorum pro majori parte erant inter mercatores Florentinos & in Florentia ad præsens. Unde dilationem petebant ad recolligendum, ne perderent prædicta. Illi etiam de Clusio petebant dilationem, si illi de Sancto Savino & de Lucigniano, quos Senenses tenebant, petebant dilationem. Nullis volumus dare; sed magnas comminationes eis fecimus, quod durissime contra eos procederemus, nisi nostris mandatis obedirent. Postea ivimus Aretium. Illi ad votum obediverunt. Ibi existentes citavimus Comites de Magone, qui morantur versùs Bononiam, inter quos aliqui sunt Guelphi, aliqui Guebelini, Comites de Montedolio, qui omnes sunt Guebelini, Marchiones plures, qui inter Aretium & Perusium morantur, quorum quidam sunt Guelphi, & quidam Guebelini, Hugutionem de Fajola, illos de Paxis, illos de Ubertis, illos de Petramala, & generaliter omnes & quemlibet per se, qui erant nobiles in districtu Florentino, Senensi, Aretino, & Clusino. Et credo, quod fuerunt plusquam quingenti. Item multa alia castra particularia, de quibus non recordor, pro majori parte omnes vel venerunt, & tunc juraverunt, vel miserunt, & tunc isti vel juraverunt publicè vel occultè. Aliqui non audebant publicè, quia statim fuissent destructi per inobedientes, cum omnes non haberent loca fortia. Et fortè, quod verius de pluribus credo, publicè volebant jurare, cum falsi essent & in corde suo inobedientes; sed jurabant occultè, ne si Dominus obedientiam haberet Civitatum majorum & magnorum Dominorum, quod ipsi postea, si non jurassent, destruerentur. Generaliter contra rebelles, & qui non venerant vel legitimè se excusaverant, posuimus graves pœnas ad terrorem. Postea venimus in Castilionem Aretinum. Ibi obediverunt ad votum, & multum nos honoraverunt. Deinde venimus Cortonam, qui multum nos honoraverunt, sed apertè vocato populo jurare noluerunt, licèt per syndicum jurassent. Quin primò eos citavimus, & in multis verbis nos tenuerunt sicut viri duplices, qui libenter non hoc faciebant. Excusabant se sic, quod statim postquam Perusini, Castellani, & illi de Augubio scirent quod jurassent, incontinenti ipsos destruerent; & hoc possent quando vellent, quia pauperes sunt & debiliores respectu prædictorum, & Aretini non diligunt eos. Unde supplicabant, quod eis daremus dilationem, donec Dominus Rex esset in Pisis. Quod fecimus, licèt non libenter. Sed quia eramus inter eos, oportuit quod in aliquo eis condescenderemus.

Ibidem existentes, illi, qui majores erant in Perusio, non Potestas vel Capitaneus, sed cives ditiores, quorum nomina non habeo in memoria, miserunt ad nos unum fratrem Minorem Gardianum in Civitate Castellana, quod libenter vellent quoquo modo inter eos & Dominum Regem esset pax & concordia, & quod ipsi unam summam pecuniæ ad præsens concordatam, & unam sibi darent annuatim pro illis castris, quæ fuerunt Imperii, & pro lacu Perusino, quæ nunc possident, licèt

Tom. IX.

A justè testimonio suæ conscientie prædicta tenerent, quia unus prædecessorum vestrorum prædicta, quæ tunc pacificè tenebant eis confirmavit, & de novo dedit. Et quod hoc posset facere ille vester prædecessor, dicebant quod privilegium Imperiale haberet sibi super hoc ab uno Imperatore concessum. Nos ista audientes respondimus, quod libenter ad pacem laboraremus, & specialiter in isto facto; sed scire volebamus quæ, quot, & quanto tempore prædicta tenuerunt, & videre copiam privilegii Papalis de hujusmodi confirmatione. Misimus unum fratrem Prædicatorem, illum, qui nunc accusatur falsè de intoxicatione Imperatoris, cum in partibus illis ab omnibus inter omnes Prædicatores esset magis Guebelinus, & à Guebelinis dilectus. Pluribus diebus stetit cum prædictis Perusinis semper promittentes sibi ostendere prædictum privilegium. Finaliter oportuit, quod recederet per eos licentiatus. Nihil sibi ostenderunt, quia, ut frater credebat, non habebant. Dixerunt sibi sic: *Recedatis, quia vos estis Guibelinus; & si jam populus, quia totus Guelphus est, sciret quod nostra privilegia vobis ostenderemus, miraretur, & de facili crederet, quod esset proditio per nos facienda. Nos prædictis Dominis Legatis mittemus quæ volunt videre.* Postea nec miserunt, nec se excusaverunt. Unde trufam reputavimus.

C Ibidem existentes, illos de burgo Sancti Sepulcri & plures alios condemnavimus, qui mandatis nostris volebant nisi sub conditionibus obedire.

Mortuâ Dominâ Reginâ in Janua, statim postquam Dominus Rex venit Pisas, mandavit nobis quod ad eum veniremus, & gentem quam possimus sibi adducere vel mittere mitteremus. Misimus plures Comites & nobiles. Postea nos cum Episcopo Aretino, & filio fratris sui cum pulcra gente posuimus nos in via, ordinatis tamen priùs quæ ordinanda erant in partibus illis, quomodo patria maneret in pace & secura, & quomodo de Civitatibus & Castris, quæ nobis obediverunt, sequerentur nos armati. pœnas ponendo in nolentes vel etiam infra certum tempus negligentes.

D Primo die postquam de Cortona recessimus, transeundo ante Castrum Plebis, quod nobis non obediverat, Clusium venimus, quæ sub manu Senensium erat. Bene nos recepit & honoravit; sed jurare noluit, timens, si juraret, quia statim Perusini & Senenses ipsos, inter quos sunt positi, destruerent; sed promittebant quod si Dominus mitteret militiam, vel veniret in Thusciam, & quod aliquantulum possent defendi, quod fidelitatem jurarent; & interim euntes ad eum & revertentes ad eum non offenderent, sed conducerent eos per suum districtum. Hoc accepavimus ab ipsis, quia aliud habere non potuimus, & nullos processus fecimus contra eos. Videbamus eorum bonam voluntatem, pauperatam & debilitatem suam, & potentiam & voluntatem malam Perusinorum & Senensium, inter quos prædicta Civitas est situata. Est etiam ibi passus, quem si ipsi non permisissent transire Aretinos, Cortonenses, & omnes illos qui fidelitatem nobis fecerant, nulla erat via, per quam nos vel ipsi ad civitatem Pisanam possimus ire. Adhuc antequam de Cortona recederemus, illi de Montepolitiano miserunt nobis literam apertam sub sigillo Communis, quod daremus eis spatium unius mensis, (quia) nimis Senenses timebant, & post mensem obedirent. Dedimus; sed non obediverunt, nec adhuc obediunt.

Qqq 2

Post

Post recessum de districtu Clusino, per terras Ecclesie versus Radicophanum & continuatis dietis applicuimus ad Sanctam Floram. Comites de Sancta Flora, qui sunt tres, libenter nos receperunt, & fidelitatem juraverunt, & semper pro Imperio inventi sunt fideles. Ibi mare intravimus, & equi nostri cum familia de nocte in magno periculo transiverunt per unam aquam prope civitatem Grossetanam, quam Senenses tenebant, & est situata prope mare. Applicuimus illo die nos per mare, & familia per terram ad quoddam Castrum Pisanorum, quod vocatur Castilio de Piscaria supra mare. Tunc fuimus securi, quia ibi incipit Comitatus Pisanorum, licet distet à civitate Pisana bene per tres dietas.

Venimus Pisas; & ibi inter alia relatione digna invenimus civitatem satis turbatam & commotam, & hoc propter dominium totum, quod ad se Dominus Rex acceperat, nihil volens eis servare de modo faciendi Ancianos & alios officiales secundum consuetudines antiquas, qui consueverant civitatem gubernare; sed unum Vicarium dedit eis de Ubaldinis. Tunc inveni in dicta Civitate unum fratrem Prædicatorem, qui vocatur frater Peregrinus, missum per Regem Fredericum. Quæ fuit illa prima ambassata, quam portavit, nescio. Audivi tamen quod Dominus Fredericus libenter vellet esse junctus Domino Regi per aliquam parentelam, & propter hoc venerat dictus frater. Cum dicto fratre missi fuerunt ad Regem Fredericum duo ex parte dicti Regis, unus nobilis de comitatu Florentino, qui vocatur Dominus Ubalduus de Ubaldinis frater Vicarii tunc Pisani, & quidam Miles Florentinus, qui vocatur Dominus Lambertus de Ciprianis. Et isti intentionem Domini Regis bonamque voluntatem, quam ad eum habebat, intimarunt.

His diebus illi de Columna, & Dominus Ludovicus de Sabaudia Senator Urbis significaverunt Regi statum Urbis, quomodo illi duo, quibus Capitolium dimiserat, sicut bonis & fidelibus, qui etiam fecerant juramentum de restituendo, reddere volebant, nisi primò haberent quatuor millia florenorum, quos expenderant in custodiendo, timentes etiam ne aliud lateret. Dominus Rex illa quatuor millia eis misit. Significaverunt etiam quomodo militia magna omni die ad Dominum Johannem fratrem Regis Roberti veniebat, & de barris factis ibidem, & de exercitu posito ante pontem de Mollen, & multa alia.

Dominus habito maturo consilio ordinavit, quod incontinenti Dominus Pandulphus, & Magister Johannes de Venestringue utriusque Juris professor, & frater Johannes Magister in Theologia de Pisis recederent cum plena potestate & auctoritate perficiendi & complendi parentelam inter dicti Regis Roberti filium & filiam Regis Romanorum. Tunc fuit quibusdam visum quod duo sufficerent ad prædicta faciendam, & quod Dominus Pandulphus & ego iremus ad Urbem ad tollenda omnia impedimenta, quæ possent esse in receptione jocunda coronationis dicti Regis. Visum etiam fuit, quod prædictis duobus fratri Johanni & Magistro Johanni daretur ambassata, sicut & nobis, ad Dominum Johannem fratrem Regis Roberti & ad Romanos, & quod ponerentur in litera. Factum est sic. Simul ivimus satis festinanter, scientes, quod Dominus Rex non multum tardaret post nos, nec etiam Domini Cardinales. Continuatis dietis, die Dominica ante festum

A Ascensionis Domini venimus Romam. Literis credentiae Domino Johanni datis, respondit nobis breviter, quod in crastinum veniremus, ipse pro suo consilio, quod erat in campis ante pontem de Mollen, mandaret, & tunc ante eos proponeremus, quæ ex parte Domini Regis Romanorum dicere haberemus. Manè fuimus ad eum reversi. Respondit nobis, quod adhuc non fuerat eis locutus, sed post dormitionem iret ad eos. Ivit, & nos ivimus; & fuit ibidem nobis dictum, quod non turbaremur de mora, quia in crastinum nobis responderent. Occupati satis erant, ut o ulis videbamus, quia continuè supra pontem & citra & machinis & balistis & gladiis conflegebant, & jam unam partem pontis acceperant. De quo multum dolebamus, quia plures ibi moriebantur, & ad tollenda hujusmodi veneramus. In crastinum, hoc est, die Martis ante Ascensionem, venimus, & ambassatam proposuimus, quæ nobis erat commissa sub literis credentiae. Et ut melius recordor, ista fuit, quod Dominus Rex Romanorum salutabat eum, & de adventu suo multum gaudebat, cum frater suus Rex Robertus ipsum misisset ad honorandum eum in sua coronatione, prout in literis quas dictus Dominus Rex Robertus Domino Regi Romanorum illis diebus miserat, plenius continebatur, & illas credo habere. Unde ipsum ex parte dicti Regis rogavimus, ut receptio sua in Urbem & coronatio pacificè sine briga posset fieri, quod laboraret unà nobiscum, qui propter hoc mittebamur, quomodo pax esset inter Urfinos & Columnenses; & si subito dicta pax fieri non posset, quod fieret treuga.

Item petivimus, quod gentem suam, quæ erat circa pontem de Mollen, faceret recedere, cum in brevi dictus Rex Romanorum unà cum Cardinalibus ad Urbem veniret, & quod Urbem intus & extra sic dispositam non libenter inveniret. Dulciter nos audivit, & sic respondit, quod juvenis erat, & Dominus Rex frater suus dederat sibi in mandatis, quando ab eo recessit, quod de consilio talium, qui cum eo erant, responderet & faceret quæ erant respondenda & facienda in omnibus, nisi ab eo haberet in mandatis. Assignaverunt nobis diem in crastinum vigilia Ascensionis. Venimus, & ipsum invenimus, sed consilium non, quia tunc erant circa pontem prædictum, ubi dabant durum bellum; & illo die dicebatur, quod pons prædictus per eos lucraretur. Rogavit nos dictus Dominus Johannes, quod in mane die Ascensionis effemus cum eo in prandio. & tunc indubitanter nobis responderet. Dicto die dictus Dominus Johannes prædictos Magistrum Johannem & fratrem Johannem conduci fecit versus Neapolim. Sibi enim dixerant expressè & de mandato Domini, quare ibant, quia ad complendum parentelam. Et istud movit Dominum Regem, quare prædicta sibi exprimeret, ut sicut juvenis, magis esset promptus ad ea, quæ requirebamus faciendam.

Invitationem Dominus Pandulphus, cum ipse plures invitasset, non retinuit, sed se excusavit; nec ego volui ibi esse sine eo. Dum effemus in prandio dicto die, plures de familia dicti Regis intraverunt, & ad nos directè venerunt, dicentes nobis, quod de suis sociis ante castrum Sancti Angeli, in quo erat Dominus Johannes hospitatus, aliqui erant per familiam ipsius interfecti, & aliqui capti. Dum hæc nobis narrarent, dictus Dominus Johannes mandavit nobis, quod veniremus in vesperis, & ipse nobis faceret responderi; & si nollemus ire propter distantiam, unum

unum locum medium assignavit nobis, ad quem ipse mitteret aliquos, qui nobis ex parte sua responderent. Domino Pandulpho non fuit visum nec mihi, propter commotionem, quæ erat in Urbe, quòd ad dictum locum veniremus; sed Domino Gentili de filiis Urbi, & Poncello suo consanguineo mandavimus, quòd illi, qui nobis debebant respondere, ad domum Domini Pandulphi venirent; nam decentius esset, quòd ipsi nuntii fratris Regis ad nos venirent, quàm nos ad eos iremus, qui eramus nuntii tanti Regis. Dominus Gentilis, & unus Episcopus de ordine fratrum Minorum, credo quòd vocabatur Episcopus Casertanus, & erat consiliarius Domini Johannis, ad domum Domini Pandulphi venerunt, & nobis ex parte dicti Domini Johannis responderunt per hunc modum: *Dominus Johannes frater Domini Regis Siciliae mittit nos ad vos, qui estis hic nuntii Regis Alemanniae, & qui ex parte dicti Regis literas credentiae sibi apportastis. Vos audivistis, & ad ea, quæ dixistis, sic respondet: Quòd verum est, quòd missus fuit ad Urbem ex parte fratris sui ad honorandum illum, qui vos huc misit. Postea habuit literas dicti fratris sui, in quibus sibi mandabat, quòd Regem prædictum in Urbem non permitteret intrare, nec ipsum coronam in Ecclesia beati Petri recipere; sed omne impedimentum, quòd posset sibi, & suis præstare, præstaret.* Propter quòd Domini fratris sui mandatis obediens significabat nobis, quòd ipsum Regem, qui nos miserat cum litteris credentiae, diffidabat, & omnes suos servitores, & nos duos, qui præsentem eramus. Unde sciremus, quòd non sustineret, quòd in Urbem intraret, sed ubicumque posset offenderet ipsum. Quantum ad aliud, sic nobis respondit, quòd pacem facere inter Urbinos & Columnenses vel treugam non faceret, quia Columnenses erant sui inimici, pacem volebat procurare eis vel treugam, sed ubique ipsos offendere. Quantum ad aliud, quòd rogabamus ex parte Domini nostri, quòd gentem suam, quæ erat ad pontem de Mollen, revocaret, dixerunt quòd revocare illam intendebat illo die, non propter preces suas, quia pro eis nihil faceret, sed propter suum melius: quòd & fecit. Post multa verba inter nos petivimus quòd ex quo diffidati eramus, quòd nos conducerent ad significandum hoc Regi Romanorum, quia sciebamus ipsum esse prope, & venire sine armis, non dubitans dictum Johannem esse suum inimicum, sed credens ipsum esse suum amicum; vel quòd magis nobis placebat, prædicto Regi significaret diffidationem per suos nuntios, & nos in Urbe nos custodiremus melius quàm possemus. Respondere, quòd sibi nullo modo significarent, sufficiebat, quòd nobis suam voluntatem intimassent, sed parati erant nos conduceret usque ad castrum de Insula. In crastinum cum Domino Gentili posuimus nos in via. Et antequam ad castrum veniremus, aliquos familiares Cardinalium in via per domum Domini Johannis captos invenimus & ligatos, quos Dominus Gentilis expedire fecit, & satis laboravit. Hoc fecit, ut credo, quia Dominos Cardinales diligebat & reverebatur, & quia nos sibi dicebamus, quòd ista erat proditio accipere gentem Regis Romanorum, antequam sibi significaretur diffidatio, & quòd Regales Franciæ numquam fecerunt tales proditiones. Castrum de Insula intravimus, ubi jam plures de familia Regis Romanorum invenimus, signantes hospitia, cum ibi Dominus Rex illa nocte in prædicto castro hospitari credidisset.

A Postquam infra fuimus, clausæ sunt portæ, & cum difficultate apertæ, quia statim exiverunt multi de familia Domini Johannis, qui in domibus armati latitabant, ad portas; & credo quòd nisi fuisset Domini Gentilis probitas & legalitas, quem timebant, quòd strages fuisset, antequam portam exivissemus, quia jam se illi, qui intraverant, credentes se esse perditos, ut desperati videntes portas clausas, volebant in alios irruere; sed benedictus Deus, & bonitas Domini Gentilis, omnes exivimus sine damno.

B Incontinenti post exitum castrum invenimus totam stratam plenam hominibus dicti Regis, inter quos pauci erant armati. Præcepimus eis, quòd non ultra procederent. Dominum Ostiensem inter Cardinales invenimus primò, quia primus erat. Postquam nos audivit, incœpit fortiter fugere & retrocedere, & satis nos fecit ridere, quantumcumque timeremus. Breviter invenimus Regem sine armis equitantem. Vocatis Dominis Cardinalibus, Prælatibus, & Principibus, prædicta per ordinem narravimus. Omnes mirabantur; & qui magis fuit durus ad credendum, fuit Rex, & hoc propter literas Regis Roberti recenter sibi missas, & propter quòd sui ambasciatores, qui ibant in Neapolim, dixerant sibi quare ibant. Videbatur sibi etiam, quòd si in mandatis habuisset prædicta, quòd nihil novi deberet attentare, donec scivisset intentionem fratris sui, auditis ambasciatoribus suis.

C Ibi pernoctavit in campis. Et mane Cardinales diviserunt se. Dominus Ostiensis cum Domino Pandulpho per terras Sororii sui iverunt. Dominus Legatus & Dominus Lucas per rectam viam, per quam nos veneramus. Dominus Rex & sua gens directè versùs pontem de Mollen aciebus ordinatis. Quando ad pontem venerunt, jam homines Domini Johannis illum locum ante pontem, ubi plusquam per mensem fuerant, dimiserant, munita una turri hominibus & balistis multum bene; nec aliquis supra pontem ascendere poterat, quin illi, qui in turri existerent, possent eum sagittare.

D Postquam Rex prope pontem fuit, qui in penultima acie venerat, nullus adhuc transverat. Exiverunt per pontem Sancti Angeli gentes Domini Johannis in pulcherrimis equis & armis, ita quòd omnes credebamus, quòd deberet esse pugna. Ibi facti sunt multi novi Milites. Ordinatis aciebus ad pugnam, viderunt, quòd alii in uno loco firmi stantes, & ultra non procedentes, mirabantur. Miserunt aliquos in cursoribus ad respiciendum locum, & invenerunt illi, quòd pratum Mollæ pulcrum erat medium & quædam vineæ inter eos, & unus rivus prope pratum, nec erat via nisi stricta, per quam pauci simul ire poterant. Postea deliberaverunt, quòd pontem transirent, credentes quòd cum ultimis, si bellare intenderent, bellarent. Incœperunt continuè transire, & alii de turri sagittare. Dictus Rex transivit quasi de mediis. Visum fuit Comiti Sabaudia seurum, quòd ipse in transitu cooperiret arma sua, quæ multum apparebant exterius propter aurum & gemmas. Et dicebat sibi istam rationem: *Domine, fortè in turri sunt balistæ tales, quæ projiciunt sagittas ita grossas, quòd possent vos armatum totum perforare.* Noluit, sed sic sibi respondit *Domine Comes, audivistis vos, quòd adhuc aliquis sit mortuus vel lethaliter vulneratus, qui pontem transiverit, licet plusquam duo millia sine armis transiverint?* Respondit, quòd non. *Et quare?* dixit Rex. *Deus custodit eos, & Deus*

Deus nos custodiet. Et sic transivit, & nos omnes cum eo. Non audivi, licet plures fuerint sagittati, quod aliquis homo mortuus fuerit. Equi plures fuerunt mortui.

Statim post Domini Regis ingressum in Urbem incœperunt bella, destructiones domorum, & multa alia mala. Gens Regis continuato insultu per duos vel tres dies turrim illam juxta pontem ceperunt, & omnes qui erant ibi, & credo quod se reddiderunt salvâ vitâ. Post paucos dies illi, qui tenebant Capitolium, de nocte ipsum dimiserunt, & gens Domini Johannis, ad quem illi iverant, intravit, habitâ pecuniâ ab eo, ut publicè dicebatur. Statim domum Fratrum Minorum prope Capitolium muniverunt de aliquibus eorum, ne per illum locum gravarentur. Gens Regis post hæc domum Fratrum Minorum violenter intravit & ut audivi, per consensum aliquorum Fratrum, quia aliter non potuissent sine damno. Quosdam de illis, qui locum muniverant, ceperunt, & alii in Capitolium fugerunt ad suos socios. Postea videntes, quod Populus Romanus cum Senatore parabant se ad dandum insultum contra Capitolium, quia multos de populo jam vulneraverant de balistis, trahentes per fenestras ad diversa loca, dimiserunt Capitolium, sic quod quilibet posset portare arma sua, & una vice quicquid posset cum armis portare. Factum est sic. Dominus Ludovicus Senator Dominum Nicolaum de Senis dimisit ibidem loco sui; quem etiam populus finito termino Senatoris habere voluit, prout ad præsen: recordor.

Quomodo Dominus Legatus & Dominus Lucas laboraverunt transeuntes ad Dominum Johannem pro pace, & nihil facere potuerunt, quomodo Dominus Rex in præsentia multorum in domo Domini Legati, ad quem venerat; ipsi Domino Legato, Domino Ostiensi, & Domino Lucæ obtulit, quod paratus erat, secundum quod vos volebatis, filiam suam dare filio Regis Roberti, & frater suus impedimentum removeret, quod sibi faciebat tenendo viam clausam ad Sanctum Petrum, breviter scribo, quia Dominus Legatus Sanctitati vestræ retulit, qui melius scit quam ego, & non solum hoc, sed omnia quæ facta sunt in Urbe.

Illis diebus reversus fuit frater Johannes de Lucido monte Magister in Theologia & Dominus Johannes de Venestingue utriusque Juris professor de Neapoli, & quid sibi respondit Rex Robertus super parentela faciendâ, quam sicut potestatem habentes sibi offerebant secundum conditiones & articulos, qui fuerunt ante Brixiam concordati, credo quod Dominus Legatus vobis dixit, quæ in scheda manu dicti Regis Roberti scripta continebantur, quæ volebat adimpleri, antequam ipse vellet facere parentelam, de quibus aliâ inter tractatores nulla erat facta mentio. Plura in scheda continebantur, de quibus non recordor. Recordor autem, quod volebat Vicarius Thulciæ esset ad vitam filius suus, & quod ipse Rex Robertus esset Admiraldus per mare & Vicarius in Lombardia ad aliquos annos, & multa talia, quæ nullo modo Rex Romanorum fecisset. Per hæc judicet Sanctitas vestra intentionem utriusque ad faciendum vel impediendum prædictam parentelam.

Illis diebus frequenter instabat Dominus Rex apud Cardinales, quod vellet ipsum coronare in Ecclesia Beati Johannis Lateranensis, ex quo ad Sanctum Petrum non per eum, sed per alios clausa erat via; & si ipsi vellet ire & ipsum

præcedere ad eorum Ecclesiam, ipse eos sequeretur. Domini Cardinales de hujusmodi impedimento dolentes, & continuè afflicti super strage & destructione Urbis, quæ continuè fiebat, non valentes apponere remedium, libenter ipsum alibi quam in Sancto Petro coronassent. Sed timebant, quod non possent virtute commissionis eis factæ. Et hoc sentiebant multi Clerici eorum, Clerici Domini Regis; & plures de Urbe ad hoc vocati sentiebant quod poterant, sicut etiam Sanctitas vestra declaravit.

Romanis aequaliter notis per Dominum Regem, & specialiter amicis Domini Neapoleonis, quos tales non invenerat, quales literæ Domini Cardinalis promittebant, tamen propter hoc, quod fecerant illi, qui pro pecunia Domini Johannis Capitolium reddiderunt, vocavit uno mane majores & nobiliores Urbis, qui secum tenebant, & servitores suos se reputabant, inter quos fuit Dominus Hanibal, & Dominus Theobaldus de Campo floris, qui consilium suum juraverunt in Taurino, illi de Sabello, & plures alii, quos nescio ad præsens nominare. Petivit ab eis, utrum vellet ipsum juvare & de quo, & quomodo. Responderunt ferè omnes, quod sic, tamen diversimode. Aliqui fuerunt, videlicet illi de Comite, quod eum non juvarent contra Regem Robertum, cum avus dicti Regis avum suum Militem fecisset, nec ipsum Regem Robertum vellet juvare contra eum in aliquo.

His diebus Rex Franciæ nobilibus Urbis literas direxerat supplicando, quod Regem Romanorum non juvarent contra Regem Robertum. Et hoc non erat secundum quod confœderationes inter eos in manibus vestris factæ sonabant.

Responso cujuslibet fuit scripta & in præsentia omnium lecta. Tunc dixit eis Dominus Rex quod multum eis regratiabatur, tamen volebat quod illud, quod promiserant, asscurassent, antequam recederent ab eo, & quod in præsentia omnium vellet operibus adimplere absque ulla mutatione prædictorum. Propter quod captos se reputaverunt. Quidam eorum pueros suos ponebant pro se ipsis obsides, quidam fratres suos, alii domos & castra & aliquam summam pecuniæ, de qua dabant fidejussores. Istud factum fuit: quare Dominus potuit tenere illam partem Urbis quam occupaverat & quare acquisivit magnam partem quam alii tenebant ante ista, Colisæum, Milicias, turrim de Comite, turrim Sancti Marci, montem illorum de Sabello, & multa alia palatia statim habuit in manu sua, per quæ illos tenebat, quorum erant, & de illis defendebat vicinos & propinquos offendebat.

Postquam omnes securitates dederant secundum suam possibilitatem & convenientiam, & ipsis dimissis, Dominus Hanibal, qui consilium Domini Regis juraverat in Taurino, frater etiam Domini Johannis, qui fuit unus, qui Capitolium pro pecunia reddiderat, Urbem exivit, & statim Dominus Johannes de Sabello post eum, publicè & apertè Domino Regi se opposentes, & Romanos, qui cum eo stabant offendentes, aquam de Urbe, per quam molendina, quæ sunt sub Sancta Sabina, molebant, subtrahendo. Unde moti Romani cum Theoronicis ad unum castrum, quod vocatur Caput bovis prope Urbem ad duo miliaria, quod castrum erat Domini Johannis de Sabello, cucurrerunt, & castrum, excepta arce, violenter acceperunt, & partem combusserunt. Et citò post custodes arcis non habentes succursum, facto uno pacto,

de

de quo non recordor, recesserunt. Tunc Dominus Rex arcem cum castro & aliis bonis sibi obligatis per Dominum Johannem de Sabello, qui promissum non tenuerat, sed contrarium fecerat sibi publicè opponendo, fratri suo Petro de Sabello, qui sororem Domini Petri de Columna habet in uxorem, pro illa summa pecuniæ, pro qua erant ista obligata si non teneret promissum dedit, & quòd prædicta teneret donec esset sibi satisfactum de prædicta summa pecuniæ, in qua erant sibi ista obligata. Quæ summa fuit, ut recordor, viginti millia marcarum argenti.

Dominus Theobaldus de Campofloris recessit post istos sine licentia Domini Regis. Tamen nunquam eum offendit vel Romanos; sed in castris suis pacificè se tenuit, quia bonus homo est & fidelis. Et credo quòd recessit propter brigam, quam habebant Columnenses cum eo; & quia tunc nimis sequebantur eos Theotonici, & diligebant propter servitia, quæ Domino eorum fecerant, timebat ne ipsum offenderent.

His diebus fecit pacem inter Præfectum Urbis, & illos de Columna, & Comitem Angulariæ. Numquam autem pacem facere potuit inter illos de Sabello, licet multum à principio laborasset propter amorem, quem habebat ad Dominum Pandulphum, cui multum tenebatur propter sua bona servitia.

His diebus Dominus Legatus expectabat unum nuntium ad vestram Sanctitatem missum ad sciendum vestram intentionem, utrum liceret eis alibi quàm in Sancto Petro Dominum Regem coronare, quia de hoc erant opiniones diverforum. Quidam dicebant, quòd sic. Propter quod moti Romani una die, qui jam alias rogaverant Cardinales, quòd Urbi compaterentur, quæ sic continuè destruebatur, cum furore venerunt ad Militias, ubi tunc Dominus Rex hospitabatur; & cum eo illa hora præsentés erant Domini Cardinales omnes. Satis timuimus illos rusticos insanos; & credo, quòd nisi fuisset Dominus Rex, qui illos quantum potuit mitigavit, pauci de Clericis fuissent securi de vita; Sed credo, quòd Dominus Rex nihil scivit, prout audivi hoc ab eo per juramentum affirmari. Sed si aliquis fuerit in culpa, plus crederemus de Domino Nicolao de Senis, qui tunc Capitolium pro Senatore tenebat, quàm de alio. Tamen nec in eum, nec in alium, quod sciverim, de tanto excessu fuit unquam facta per aliquem correctio, quia pro certa scitum non fuit.

Deinde Cardinales videntes commotionem populi & Urbis continuè destructionem, transactoque termino, quo famulus, qui ad vos venerat, reverti debuisset, in die Apostolorum Petri & Pauli electo per dictum Regem ipsum coronaverunt in Ecclesia Beati Johannis in Laterano, receptis juramentis & promissionibus ab eo, secundum quod in ordinario scribitur & in literis vestris continetur.

Post sui coronationem Dominum Symonem de Regalibus de Pistorio tunc suum Cambellanum unà cum quibusdam Militibus, qui ad Urbem venerunt, & fratri Peregrino ex parte Regis Frederici ad eum missis, misit in Siciliam. Et ut credo, isti primò de parentela facienda inter filium dicti Regis & filiam Imperatoris sunt locuti ad dictum Regem Fredericum, & de quibusdam pactis & confederationibus inter eos, de quibus modicum recordor ad præsens; tamen credo, quòd postea inter eos pro pueris eorum per procuratores in Roma parentela est

A jurata, & quantum ad dotem & ad omnia concordata.

Item recordor, quòd Dominus Imperator habuit de pecunia Regis Frederici unam summam magnam florenorum; & de illa Dominus Lucas & Dominus Ostiensis aliquid in Sicilia habuerunt propter suas expensas, quantum non recordor. Credo etiam, quia pacta erant inter eos, quòd unus tenebatur alium juvare in ista guerra, quam habebat Dominus contra Thuscos & contra Regem Robertum. Et credo, quòd post inceptiorem guerra contra Regem Robertum unus non poterat pacem facere sine alio, & quòd quamdiu guerra durabat inter eos, omni anno Rex Fredericus tenebatur ei dare quinquaginta millia florenorum, & de hoc quòd contra Regem Robertum justè acquirerent filii sui cum filia Imperatoris debebat habere unam partem, & multa talia. Ista pro certo nescio, quia modicum ad talia habebam cor; sed per intellecta à pluribus ista puto vera esse.

His diebus finito termino Senatoris, & Domino coronato, cum nec bella nec destructiones Urbis cessassent, populus unum de Militibus Domini, Burgundum natione, nomine Dominus Johannes de Savigney, Capitaneum elegerunt, qui Capitolium teneret, donec vestra Sanctitas de alio Senatore ordinaret. Et antequam ipsum elegerent, scio quòd Populus Dominum rogaverat, quòd vellet Capitolium committere alicui, donec de alio Senatore ordinaretis. Qui cum non debuisset nec potuisset de jure, facere recusavit. Credo etiam per ea, quæ audivi, quòd Populus Romanus Dominum Legatum rogavit, quòd eis provideret de aliquo Senatore, cum sine capite non bene viverent, & specialiter his diebus. Qui, ut intellexi, respondit quòd hoc non poterat, cum à Sanctitate vestra sibi nihil erat commissum.

Et quia Dominus Imperator & omnes sui fessi erant de mora in Urbe tanta, & plures eorum deficiebant in expensis, & nullus propter calores securus erat de vita, quilibet tendebat ad recessum. Romani videntes, quòd Dominus parabat se ad recessum, habita inter se deiberatione supplicaverunt ei, quòd vellet adhuc manere per aliquos dies, donec Dominus Johannes cum suis recessisset. Dicebant autem, quòd si recederet ante eum, quòd ipsi omnes erant in periculo & corporum & domorum, & quòd Dominus Johannes, ex quo ipsum non impediverat de corona, qui ad hoc venerat, quòd non staret, sed incontinenti recederet. Dominus Imperator excusabat se, & propter consuetudinem antiquam Imperatorum, qui recedunt coronam receptam, & propter multa alia, quæ clarè in suis hominibus apparebant, qui disponebant se ad recessum, sicut Dux Bavarie, & majores exercitus, qui nullo modo manere volebant, etiam si Dominus maneret, ut apparuit per effectum. Qui etiam prædicti reputabant se in periculo recedendo, & Dominum Imperatorem manendo, & hoc cum non essent tot homines, quòd si fieret divisio, quin omnes essent in periculo. Et tamen finaliter plus elegerunt periculum viæ, quàm calorem in Urbe, qui satis magni erant his diebus, & Dominum suum in illo periculo dimiserunt.

Dominus Imperator volens in aliquo Romanis satisfacere, ivit in Tyburim cum aliquibus de suis, paucis tamen ibi dimissis, quia pauci inveniebantur, qui vellent ibi remanere. Nec propter hoc bella cessaverunt, nec alii recesserunt. De Tybure Dux Bavarie, Dominus Ludo-

Ludovicus Sabaudia, Comes de Aydone, & multi alii magni viri cum eis recesserunt.

Post hæc literæ vestræ ad Dominos Cardinales venerunt; qui simul non erant, sed dispersi. Dominus Legatus erat prope Viterbium, & Dominus Lucas, & Dominus Ostiensis magis de ipsis remotus.

Habita inter eos collatione, venit Dominus Legatus & Dominus Lucas in Tyburim. Et literis vestræ Sanctitatis lectis Domino Imperatori in præsentia multorum reverendorum Dominorum, & cum reverentia intellectis, copiam sub sigillis eorum sibi dederunt. Antequam ad ea, quæ eis continerentur, & per Dominos Cardinales distinctè & maturè propositis responderet, nec rationem aliquam fecit, donec primò sapientes & Jurisperitos Urbis, quos meliores habere potuit, super prædictis audivit. Et tunc ipsos cum suis auditoribus copulavit, ordinans juramentum tunc inter illos, qui aliàs sibi juraverant renovari, & de novo facere, qui aliàs non fecerant quòd sibi veritatem consulerent, quid esset factururus, & ad quid tenebatur, secundùm ea quæ in literis vestris continebantur, & multa talia, quæ longa essent enarrare. Quid responderit, cum publicum fuerit, credo quòd Domini Cardinales ibidem existentes Sanctitati vestræ scripserunt, & etiam postquam ad præsentiam vestræ Sanctitatis venerunt retulerunt viva voce. Propter quòd breviter transeo. Nec in speciali de omnibus recordor. Habeo tamen memoriam de hoc, quòd prædicti Jurisperiti sibi dixerunt quòd in jure canonico & civili non inveniebant quòd Dominus Papa posset indicare treugam inter Imperatorem & Vassallum suum: quia si vassallus committat crimen læsæ majestatis, & Imperator, qui tenetur facere justitiam, velit eum punire, & Sanctitas vestra posset indicare treugam inter eos, ea ratione qua posset una vice, posset semper, & sic numquam sequeretur punitio de delicto: quòd est contra jus naturale & divinum. Addebant etiam, quòd Imperator & Rex Robertus non subjiciuntur Ecclesiæ æqualiter quantum ad temporalia: quia unus est defensor & Advocatus, nihil habens ab Ecclesia de temporalibus; alius est subditus & vassallus, suum Regnum ab Ecclesia habens. Dicebant adhuc, quòd si ut vassallum Ecclesiæ in temporalibus permetteret se du i per Sanctitatem vestram, quòd esset perjurus, cum jura Imperii diminueret; quæ tamen juravit non diminuere, sed augere. Unde cum treugæ per vestram Sanctitatem indictæ inter eos non durassent nisi per annum, non obstantibus iis, quæ à prædictis Clericis audiverat & multis aliis, quæ malè intelligere & minùs repetere scirem, deliberavit in animo suo, prout ab eo audivi in privato, & interim ad vestram Sanctitatem mittere, quamvis non potuerit ita citò, & propter defectum nuntiorum sufficientium, & propter quædam alia, quòd per totum annum in aliquo Regem Robertum non offenderet, ut magis ipsum diligeretis, & minùs Regem Robertum; quem non credebat abstinere quin offenderet eum, ubi posset, non obstantibus treugis per Sanctitatem vestram indictis. Et hoc bene in Lombardia & Thuscia apparet per effectum, in quibus dominium multarum Civitatum, castrorum, & villarum sibi accepit contra Deum & justitiam, & ubi potuit ipsum & suos in mari & in terra offendit, & post treugas.

Ibidem Columnensibus voluit dare tria millia florenorum in feodum: quòd recipere noluerunt, nisi primò scirent voluntatem suorum Dominorum Cardinalium.

Ibidem ipse fecit unam protestationem propter prædicta, quòd licet non intenderet ad præsens Regem Robertum sibi rebellem & hostem publicum offendere, tamen suæ intentionis non erat, cum in suorum discretorum consilio non inveniret, quòd ratione treugæ indictæ inter eos per vestram Sanctitatem ab offensione dicti Regis Roberti abstineret.

Ibidem Domini Cardinales ipsum requisiverunt, quòd vellet quædam juramenta facere, quæ in literis vestris de novo eis missis continebantur. Respondit, quòd non intendebat alia juramenta facere quàm fecisset ante sui coronationem, nec virtute literarum vestrarum tenebatur judicio suorum Jurisperitorum, quia vestra Sanctitas mandabat prædictis, quòd talia juramenta ab eo requirerent, antequam ipsum coronarent; quòd si nollet, ipsum non coronarent, & jam ipsum coronaverant, ideo minime tenebatur.

Post festum Beati Dominici, nescio quot diebus, contradicentibus omnibus de suo consilio, Romanis exceptis, reversus est Romam propter ea, quæ fiebant Romæ per gentem Domini Johannis. Timebamus, quòd si Romam revertetur, quòd Romani ipsum recedere non permetterent, donec Dominus Johannes recederet. Item si recedere vellet, quòd non posset sine maximo periculo, & quia paucos homines habebat, & quia per pontem de Mollen recedere eum oportebat; ubi si pars alia bonum cor habuisset, de facili impediisset in exitu pontis: quia ante pontem, ubi aliàs fuerant, subito poterant se congregare; per pontem non poterant quatuor homines simul exire. Item multi passus erant infra unum milliare à ponte, ubi decem boni homines tenuissent decem millia per unum diem antequam transire potuissent sine eorum maximo periculo. Propter quæ nullus nostrum concordabat, ut Romam revertetur. Ipse autem fidelissimus suos amicos Romanos, quos fideles invenerat, volens consolari in recessu, & in Deo confidens, nihil timens inimicos, Romam non cum magna societate est reversus; & ibi ad preces Romanorum, paucis de suis dimissis, ne si omnes duceret, alii majora mala fecissent, qui ibidem remanebant, de Roma recessit per illum pontem cum Dei adjutorio, nullum per inimicos habens impedimentum, versus Viterbium dirigens gressus suos. Primò venit Sutrium.

Ad præsens unam modicam digressionem facio. Antequam Dominus Imperator de Tybur recederet, Florentini pro se & sua liga timentes, ne Imperator in revertendo ipsos offenderet, sicut & fecit; miserunt unum, de quo plenè confidebant, ad consilium Domini Imperatoris ad inveniendum modos & vias pacis & tranquillitatis ipsorum. Iste missus vocabatur Ricardus Hugueti. Illi, qui mittebant eum, erant Dominus Gerius de Spinis, & Dominus Pifus de Tofa Florentini. Per plures dies dictus Ricardus cum consilio Domini Imperatoris secreto fuit, & recessit quasi totaliter in concordia à nobis secundùm intentionem illorum, qui eum miserant * dicebat se scire, promittens reverti in Urbem-veterem cum illis & quibusdam aliis ad omnia perficienda; & ibidem debebant quidam occurrere de consilio Domini Imperatoris majores ad aliquem diem certum infra mensem Augusti. Non venerunt, nec miserunt ad dictum diem prædicti, licet postea miserint. Secundùm veritatem antequam de Tybur recederemus ego credidi negotium esse factum per ea, quæ

quæ audiveram à prædicto Ricardo. Adhuc non cognoscebam Thufcos iis diebus.

De Viterbio placuit Domino ire Tudertum, licet omnibus Citramontanis displiceret propter devium. Quidam de illis partibus posuerunt in capite suo, quod si iret & eis regratiaretur de bona militia, quam ei sine debito, cum sint homines Ecclesiæ, cum propriis expensis per longum tempus miserant Romam in suum servitium, quod ipsum, qui tunc pecunia indigebat, honorarent, sicut fecerunt postea.

Ibidem Vicarius, qui erat in Marchia misit ad eum, ut literas conductus per totum Imperium ob vestram reverentiam sibi mitteret. Quod libenter fecit, licet à multis de partibus fuisset accusatus, quod non permisisset ire aliquos voluntarios de Marchia Romam in suum servitium, licet omnes contra eum ire volentes sine difficultate dimisisset.

De Tuderto intravimus Comitatum Perusinum. Nec recordor, me unum solum Citramontanum vidisse, cui placeret illa via, non compatiens Perusinis, quos unà cum Bononiensibus supra modum odiunt propter ea, quæ fecerunt contra Imperatorem, qui numquam in aliquo ipsos gravaverat, sed propter devium, quia quilibet tendebat reverti Pisas, & plures ad partes suas.

Dominus Imperator proprii capitis & proprii sensus in hoc & in multis aliis, qui non se regebat semper per consilium alicujus nisi per suum, sicut omnes qui in suis consiliis magis secretis fuerunt, frequenter sunt experti, in multis locis illum Comitatum destruxit, & multa damna bonorum temporalium eis intulit. Non credo, quod aliquis fuerit ibi mortuus, quia omnes fugerunt, exceptis illis de Marchano, qui omnes sunt inventi, quia primi, & omnes per ignem destructi & per spoliolum. Ibidem & in quibusdam aliis locis in dicto Comitatu fuerunt Tudertini, Spoletini, & Narnienses, non dolentes de illorum destructione, cum aliis, ut dicebant, fuissent per eos destructi. Immo scio, quod Domino Imperatori promiserunt omni die, quo vellet jacere in Comitatu Perusino mille florenos; sed quod habuerit non credo.

De Comitatu Perusino venimus Cortonam, ubi fuit Terricus de Villefon vester familiaris de una continua mortuus. Illi Imperatorem cum magno honore receperunt, & in præsentia totius populi fidelitatem sibi fecerunt per syndicos, rogantes ipsum ut eos ad cameram suam referret, ita quod nulli tenerentur servire nisi sibi. Quod facere noluit, & hoc quia in civitate Pisana, antequam ad Cortonam iret, per Episcopum Aretinum fuit sibi intimatum quod Cortona erat Ecclesiæ Aretinæ; & de hoc volebat facere fidem dictus Episcopus per privilegium Karoli Magni, qui eam Ecclesiæ Aretinæ dedit, & per confirmationem multorum aliorum Imperatorum. Antequam privilegia sua venirent, pro quibus miserat in Aretium, placuit Deo quod dictus Episcopus in Pisis finem universæ carnis est ingressus. Unde recordor quod Imperator præcepit fieri instrumentum, quod fidelitatem Cortonensium receperat salvo jure Ecclesiæ Aretinæ, nondum tamen sibi declarato nec ostenso.

De Cortona venimus Aretium, qui ipsum cum gaudio receperunt, & fidelitatem fecerunt. In illo loco ferè omnes renovaverunt juramenta, aliqui personaliter, aliqui per syndicos, qui Domino Pandulpho & mihi juraverant.

In Aretio publicaverunt processus, quos pu-

Tom. IX.

blicari mandastis in præsentia Imperatoris. Quidam Abbas Aretinus, & Præpositus Ecclesiæ, secundum quod Cardinales eis mandaverant, & Dominus Imperator cum reverentia audivit.

Utrum in civitate Tiburtina, vel in Cortona, vel in Aretio incœperint citationes Regis Roberti, & multarum personarum & civitatum rebellium non recordor; sed memoriam habeo, quando hoc in Roma tractabatur, quod Auditores sacri Palatii, de quorum consilio specialiter omnes tales processus fiebant, dixerunt Imperatori, quod initiare & mediare & terminare talia oportebat in terris Imperii.

Bene imaginor ego, quod in altero prædictorum locorum factæ sunt primò citationes ante Florentiam, & apud Sanctum Cassianum, ubi diu fuimus, & in Monte Imperiali diutius, factæ sunt multæ declarationes & dilationes, & talia hujusmodi necessaria, quæ ego ignoro; cum de jure numquam lectionem audiverim: de quo doleo multum.

In civitate Pisana Regis Roberti, & bonorum suorum, & civitatum multarum rebellium Imperii, nec non Comitum, Baronum, & multarum singularum personarum Imperii, & civitatum Ecclesiæ, qui fuerunt personaliter in Roma, in Lombardia, & in Thusciam contra Imperatorem, sententiæ diffinitivæ sunt datæ secundum qualitatem personarum & locorum & quantitatem culparum. Et omnia ista scripta publicè, & ab omnibus possunt videri.

In processibus prædictorum, diu antequam sententia daretur, voluit Imperator, quod sui Clerici ista tractantes, & in Bononiam & alibi in Thusciam, ubi literati viri reperiuntur, mitterentur ad videndum & æstimandum, si in prædictis vel in aliquo prædictorum esset aliquis defectus: quia si defectus propter negligentiam eorum, qui talia ordinabant fuisset inventus, promisit eis quod de vita & de honore eorum non essent securi. Ante sententiam affecerunt Imperatorem, quod in processibus nullus esset defectus, & hoc vellent secundum jura ante omnes Clericos Mundi sustinere.

Dominus, qui aliàs viderat eorum opinionem de coronatione sui possibili alibi quàm in Sancto Petro bonam, prout in literis vestris continetur quod licuit atque licet, licet plures Clerici Dominorum Cardinalium sentirent contrarium, non dubitavit quod in processibus esset defectus, ex quo per tantos & cum tanta diligentia erat examinatum, & cum tanto periculo eorum eis noto, si in eis defectus aliquis inveniretur.

Post hæc ipse motu justitiæ, sicut in mea conscientia credo, sententiam protulit, sed non simul de omnibus, nec in eodem die, licet in eadem civitate, prout mihi videtur ad præsens; & in mea conscientia adhuc sentio, quod audaciùs de majori & magnis executionem sententiæ fecisset, si potuisset, quam scripto & verbo protulerit, in hoc Deo credens placere. De minoribus & multitudine non credo propter suam maximam compassionem & misericordiam, quod de ipsis quantum ad omnia, si potuisset, executionem justitiæ fecisset; sed quantum ad aliqua credo.

De Aretio recessit Dominus Imperator circa festum Nativitatis Beatæ Virginis. Et prima nocte fuit in Comitatu Florentino ante castrum Montis Varchi. Homines castri manè fortissimè defenderunt se contra insultus Theonicorum. In vesperis duo fratres Prædicatores de conventu Florentino, quorum unus fuit de illo loco, & quidam cives Aretini habentes in dicto ca-

Rrr

stro

stro amicos, intraverunt ad eos, & eis pericula ostendentes, eos induxerunt ad obedientiam, quam in mane fecerunt, misericordiam Imperatoris deprecantes, quòd in corpore & in rebus vellet eis parcere; quòd & fecit.

Altero die vènit Imperator ad castrum Sancti Johannis. Et postquam viderunt illi de castro, quòd aqua quæ per villam transibat ab eis removebatur, nec impedire poterant aliquammodo ante eorum destructionem, mediantibus tamen quibusdam patriotis, castrum reddiderunt ad omnimodam voluntatem suam faciendam. Ibi erant circa quinquaginta nobiles bene in equis, stipendiarii Florentinorum natione Cathalani, ad custodiam castri missi, ignorantes voluntates eorum, quando Marscalcus intravit, & eos captos, dimissis equis eorum & armis indigentibus, ad Imperatorem adduxit: qui, licet plures instarent, quòd suspenderentur, quia meruerant ratione cujusdam ordinationis & proclamationis factæ quòd quicumque infra certum tempus cum suis rebellibus inveniretur ratione stipendii, quòd puniretur sicut rebellis & hostis. Item dicebant, quòd si illos primos captos suspenderet, nullus de eorum sociis auderet se ponere in alio castro firmo, & per hoc rebelles Thuscii sibi obedirent, qui solum in potentia & virtute Cathalanorum suorum stipendiariorum confidentes, non in semetipsis, qui miseri sunt in armis, contradicunt; nullo modo voluit sustinere quòd morerentur; sed ipsos cum aliis de illis partibus captos de Roma post se in magna miseria duci fecit; & in festo Nativitatis Christi ad preces mea & aliorum meliorum me eis compatientes, apud Sanctum Cassianum liberos dimisit. Non tamen eis bona, videlicet equos & arma, restituit; quia bene petitum fuit ab aliquibus melioribus, si vellet cum eo manere & sibi servire, qui causam contra Florentinos habebat, sicut serviebant Florentinis, qui nullam justam causam habebant, quia inobedientes domino suo erant: aliqui dixerunt quòd si, aliqui quòd non, cum essent subditi Regis Roberti, qui eos miserat. Postea ab aliquibus fuit dictum pro meliori, quòd nullus eorum teneatur.

Altera die vènit in Phiguino, pulcherrimo loco sine muris, quasi ab incolis dimisso propter timorem. Ibi pernoctavimus usque mane. Et tunc versus castrum Ancisæ fortissimum, in quo erat tota militia Florentiæ, post Tertiam venimus. Pons erat ibi super aquam nullo modo cum equo meabilem. Prope castrum super illum pontem & circa muros & portas erant Florentini armati pulcherrimè, & multi, & ut dicebatur, in duplo quàm nos; quia tunc in equis pauci eramus, & nulli pedites armati. Et quia non fuit via nec per aquam nec per pontem, nec bellare poterant, nisi illi de locis, ubi erant, descenderent, supra castrum per montem sine via, ubi non dicebatur per incolas, quòd aliquammodo possemus ascendere nec transire, ivimus, & prope castrum ex alia parte versus Florentiam venientes. Exiverunt illi de castro in cauda exercitus, & fuit ibi durus confictus nobilium, & multi mortui Cathalani & Florentini per gentem Imperatoris fuerunt. Et, ut ab omnibus postea fuit dictum, si fecisset ante dictum castrum Ancisæ, in quo tunc erat flos militiae Florentiæ & Thuscis in maximo numero hominum, ipse vicerat Florentiam, quia omnes boni erant ibi, & maximus numerus hominum, & locus strictus & malè de victualibus munitus.

Florentini exteriores dederunt sibi aliud con-

A filium, quòd directè Florentiam iret, & statim eam caperet, quia omnes, qui poterant eam defendere, erant in illo castro Ancisæ, sicut verum erat. Manè versus Florentiam ivit. Sed per aliam viam Florentini recesserunt scientes ultra aquam, quia pontem habebant, de nocte, & ante Imperatorem pervenerunt. Et tamen post eos ita citò vènit Imperator, quòd quando applicuimus ante Florentiam, scio quòd carnes inveniebantur ad ignem in ollis, & lecti facti, & nihil adhuc erat remotum; & hoc probavi in hospicio, in quo fui.

B Postquam venimus ante Florentiam, omnia mala, quæ per gentem Imperatoris potuerunt fieri in eorum districtu & territorio, facta & per ignem & per destructionem & per arborum suorum abscissionem.

Post paucos dies ab adventu suo Dominus Imperator fuit infirmus continua vel duplici tertiana, & de hoc erat dubitatio inter Medicos. Ibi primò incepit crescere in hominibus de partibus Thuscis & de Marchia. Non tamen unquam fuerunt tot in armis quin Florentini & eorum liga, quæ ibi convenerat tam de Thuscis, quàm Bononia, & Romandiola, & Marchia, de Perusio, & quibusdam aliis terris Ecclesiæ, pro uno, ut dicebatur, fuissent tres in bonis equis, & pro uno pedite armato decem armati vel plures.

C Ego recordor frequenter, quando Medici desperabant de Imperatore, plures, qui jam sibi serviverant, diu cum eorum expensis, volentes sibi providere in hyeme, receperunt licentiam ad tempus certum; & post eorum recessum, quia jam ad decem milliaria non inveniebantur victualia, oportebat cum magna committiva ire pro victualibus propter periculum, quòd aliquando, ut dicebant, qui talia scire debebant, non remanebant homines trecenti bene in equis ab aurora usque ad vesperas cum Imperatore periculosè sine infirmo. Et bene erat mirabile, nisi Dominus custodivisset Imperatorem cum suis, quomodo alii tot in numero & infra suam Civitatem potentes non majora damna faciebant aliis, cum tamen fere omni die non generaliter alibi exirent sed statim quòd inveniebant resistentes ad Civitatem revertebantur.

Ibi de Comitatu eorum & districtu ad obedientiam venerunt tam de valle de Seva, quàm de valle de Greva, & pluribus aliis contrariis versus Arnum plusquam quadraginta castra, & meo iudicio plus timore quàm amore. Timebant autem, ne spoliarentur per Theotonicos. Et postquam obediverant, erant securi, & veniebant ad exercitum, vendebantque bona sua in duplo quàm valerent.

E Domino Imperatore sic debili, iterum prædictus Ricardus Hugueti vènit ad exercitum missus per istos majores de Florentia ad tractandum de pace & concordia ut prius, excusans eo: quantum potuit, licet non bene, prædictos, quare non venerant vel miserant in Urbem veterem, prout promiserant; & reincepto tractatu de novo propter plures mutationes in prædictis, post plures dies quasi concordés omnes illi secretores de consilio cum prædicto Confessorem suum vocaverunt, ut ipsum induceret ad faciendum pro pace illud, quòd talibus, de quibus magis confidebat, pro meliori videbatur. Prædictus Confessor satis laboravit, sed parum profecit. Omnia, quæ volebat totum consilium habere, quæ possibilia erant & honesta eorum iudicio, à Thuscis rebellibus concedebantur, hoc

hoc excepto quòd in terras non intraret in ista novitate, sed bene Vicarium mitteret unum singularem quem petebant, de quo Domino Imperatori plus placebat quàm de alio Vicario. Sed nullo modo voluit consentire, nisi intraret, si vellet, dicens quòd gratiam & misericordiam haberemus ab eo pro ipsis quantum vellemus, salvo tamen honore suo, qui nullo modo esset in tali pacto, quòd necessitatus esset non posse intrare, si vellet, in suis Civitatibus; nec ipse iudicabat quòd sui rebelles quærent aliud nisi suum recessum ad tempus, postea de se illi impedirent eum ne intraret, quia introitus per istas partes sinè mari in Thuscìa satis sunt graves, & per mare non semper homo vadit quando vult, & magnam multitudinem simul per mare transire sumtuosum est multum.

Quando plura damna in illa parte non poterant fieri Florentinis, nec victualia amplius inveniebantur, quia in principio sicut fatui per ignem granum, & paleas, & per effusionem vinum & oleum destruxerant, in Vigilia omnium Sanctorum de illo campo recessit Imperator, & transivit aquam his diebus satis magnam de clara die; in quanto periculo, illi sciunt, qui viderunt. Si alii in aliquo cor habuissent, cum possent ad quamcumque partem voluissent cum eorum exfortio percutere, nec alia pars aliam poterat juvare, cum una esset citra aquam, alia extra, & alia infra, aqua fuit profunda, & transitus longissimus, & alveus altissimus, ita quòd iudicio transeuntium decem bonæ ballistæ super alveum existentes nos omnes impedivissent, quia à nobis non poterant offendi gladio vel lancea propter profunditatem aquæ prope alveum & ipsius alvei altitudinem. Deus voluit, quòd sic fieret, prout credo, quia illi sapientes Milites, qui prædicta consideraverunt, hoc semper timebant. Cum adhuc nullum remedium posset videre, vastando, comburendo aliam partem, ultra aquam fecimus festum omnium Sanctorum & animarum in uno castro illorum de Bardis pleno mulieribus nobilibus & infinitis divitiis de illa contrata. Mulieres nobiles illius societatis pro majori parte se, pueros, & bona eorum recollegerant propter loci fortitudinem; ubi erant muri altissimi, & fossatum latissimum & profundissimum, plures servitores locum custodientes cum multis balistis. Ad primam invasionem salvâ vitâ eorum castrum reddiderunt. Dominus Imperator voluit, quòd illas Dominas nobiles honesti viri eas ducerent de enter ad quæcumque loca ire vellent cum eorum pueris, qui de majoribus & ditioribus Florentiæ erant nati, & magis sibi in Civitate contrariis. Thuscis Guibelinis, qui pueros noscebant, displicuit de eorum liberatione, dicentes quòd credebant quòd si Dominus teneret pueros cum eorum matribus, mariti earum & patres eorum citò ad obedientiam venirent. Dominus nullo modo eos voluit retinere, sed liberos misit eos.

In crastino Animarum recessit Imperator de illo castro. Et post suum recessum statim ibi positus fuit ignis, tunc comburendo illam patriam usque ad Sanctum Cassianum prope Florentiam ad sex milliaria. Ibi posuit castra sua. Villa fuit valde bona & plena omnibus bonis. Ibi remansit usque post festum Epiphaniæ. Circa illum locum erant multa castra fortia. Aliqua combussit, aliqua retinuit, sicut Lucardum, ubi fiunt boni casei, & castrum Sanctæ Mariæ novellæ, in quo cepit dominum castri, postquam per aliquos dies se defenderant, qui vocatur Contardus filius Domini Johannis Filache. Di-

Tom. IX.

A citur quòd pater cum filio in terra Delphini & circa Rhodanum habent plusquam centum milia florenorum, & sunt de magnis hominibus Florentiæ. Plures Domino Imperatori consulebant, quòd de isto faceret iustitiam ad terram aliorum Florentinorum: quia si istum decapitaret, alii numquam audent se ponere in castris, timentes similem sententiam, si caperentur; & si non vellent se ponere in defensione castrorum, nunquam inveniretur stipendiarius, qui auderet se ponere, ex quo illi, quorum sunt castra, non audent, & sic de se illi omnia castra lucrarentur, quibus habitis, civitates nullo modo se tenerent. Misericordia motus Imperator, quia fuit pulcher juvenis, & multi quærebant mortem suam, ipsum extra carcerem dimisit, primò tamen positus duobus suis filiis obfidibus pro eo. Postquam exivit carcerem, fecit sibi fidelitatem, & Dominus indulxit sibi omnia, si fidelis inveniretur. Accepit licentiam eundi in Florentiam, credens eos inducere ad obedientiam, postquam eis conditionem Imperatoris narrasset, quomodo erat sanctus & misericors. Reverfus est, & nihil fecit. De quo doluit, ut dicebat. Plures voluissent obedire, sed quidam impediabant, fingentes multas literas, quas falsas ipse Dominus reputabat, missas eis de ista curia vestra, sed non de vestro consensu, dicebat, quomodo viriliter se tenerent, quia per vestram sanctitatem citò confortare eos procurarent. Isti mendaces, qui sic populum inducebant ut pacem nollent, pro confirmatione prædictorum Dominum Episcopum Florentinum in exemplum ponebant; qui de Conilio reverfus, & intentionem vestram sciens, erat de primis armatus cum suis Clericis, & plus confortabat eos publicè in sermonibus quòd nullo modo ipsi, qui erant liberi, ponerent se in servitutem, & cogitarent diligenter quid de ipsis facerent inimici eorum, dum intrarent Florentiam ipsis potentiores, ratione Theotomicorum, qui eos semper contra suo vicinos juvarent. Hæc & plura alia de Florentia diversis in exercitu scribebantur, quæ numquam credidit, sed falsa semper dixit, & quòd talia inveniebantur ad inducendum populum ut faciliùs pecuniam solveret; qui jam erat sic illis diebus gravatus, quòd pro defectu solutionis plures domus & magnæ continuè destruebantur. Et istud sentio ego in conscientia mea. Et hoc movet me. Cum semel unum fratrem Minorem de Florentia natum misi ad Episcopum Florentinum, & omnia prædicta secretè sub literis credentiæ, mandavi sibi quòd talia de eo dicebantur, & quòd ipse talia generaliter & publicè dicendo Curiam Romanam totam diffamabat, vos autem meritò contra eum turbari deberetis, qui eis & omnibus aliis Civitatibus vestras literas miseratis quòd obedi-
B rent, & quòd sanctitati vestræ ego prædicta significaveram. Tunc per dictum fratrem Minorem mihi mandavit, quòd numquam à vobis nec ab aliquo Cardinali aliquid de huiusmodi materia haberet in mandatis, nec pro, nec contra in dicto Concilio fuerat ab aliquo attentatum. Multa erant alia, circa quæ erat occupatus sinè istis. Subiunxit postea, quòd ipse erat Guelphus, & de Guelphis natus, & per eos promotus. Unde si eos diligebat, non debebam admirari; quia sciebat, quòd si Guebelini reverterentur & possent, quòd ipsum & domum suam destruerent. Prædicta ego retuli Domino; qui libenter audivit, & voluit, quòd ista publicarentur, ne talibus mendaciis crederent.

Multæ valles & plura Castra in ipsis illis die-

Rrr 2 bus

bus venerunt ad obedientiam, & personaliter in exercitu erant, & victualia adducebant, & plus iudicio meo timore quam amore, sicut postea apparuit per effectum: quia statim quod exercitus fuit ab eis elongatus, plures ex eis reversi sunt ad obedientiam Florentinorum.

His diebus Dominus Imperator dedit Comiti Sabaudia civitatem Astensem cum Comitatu, & omnia sua privilegia à suis prædecessoribus sibi vel suis data, sive essent Reges, sive Imperatores, confirmavit; & fecit eum Principem de novo, & approbavit quitationes, quas fecerunt nepotes sui, & pacta inter ipsos confirmavit, & si minù: iustè ipse ratione quacumque Comitatum possideret, confirmavit & de novo donavit.

In eodem etiam loco dedit Domino Roberto Flandria Casale in Lombardia in feodum, & utque ad valorem quatuor millium florenorum in redditibus magis prope locum illum.

In eodem loco pluribus Thuscis nobilibus plura dedit Castra in feodum, sic tamen quod esset ad beneplacitum suum & Imperii. Et hoc fecit de omni feodo, quod dedit alicui Italico, ubicumque fuerit, timens semper de eorum mutatione quantum ad fidelitatem propter ea, quæ videbat in multis aliis Comitibus & nobilibus, qui totum, quod habebant, ab Imperio tenebant, & fidelitatem Domino Pandulpho & mihi fecerant nomine Domini; & tamen tunc sicut nunc erant cum Florentinis. Unde quia oportebat ipsos privare via juris, dicebat Imperator, quod in donis, quæ Italicis daret, nolebat quod processus juris essent necessarii, ut magi ipsi ad infidelitatem inclinati timerent eorum bona perdere.

In eodem venit unus nobilis de Senis tunc Potestas Pistoriensis, & vocatur Binduchius de Salenbenis, vir eloquens, sicut recordor me vidisse secularem. Iste erat vir dives, dicens quod habebat auctoritatem ex parte totius ligæ Thuscis tractandi de pace, & si aliæ Civitates nolent pacta convenientia, ipse tamen volebat pro sua. Non credo, quod ipse tunc aliquid sciverit de alio tractatu, ut in verbis suis videbatur, quia plura petebat sic diversa ab aliis petitionibus concordatis, quod nobis constabat, quod Dominus ad talia nullo modo inclinaretur.

De illo loco recessit Dominus Robertus Flandria, & Dominus de Blanqueneham. Et licet haberent causas sufficientissimas, ut Domino prætendebant, tamen cum beneplacito Domini & licentia non recesserunt. Dicebat autem, quod cum esset in medio inimicorum suorum & in campis, ille non erat consanguineus suus bonus, qui ipsum in medio inimicorum suorum dimittebat, & in periculo tanto, & plura alia ostensiva, quod malè faciebant, quod ipsum sic dimittebant.

Ad alium locum venerunt Pisani in magno numero peditum & equitum, & de eodem loco recesserunt diu ante nos.

Postquam non inveniebantur plura victualia circa Sanctum Cassianum, Dominus Imperator recessit versus Podiobonizi inter Senas directè, & Florentiam, & Sanctum Miniatum, & ibi Montem, quem vocavit Imperialem, præcepit edificari, & per incolas habitari. Qui libenter hoc fecerunt, cum aliis ibi securi existentes, multis annis per Regem Karolum Castrum eorum fuisset destructum & per Florentinos condemnatum, quod amplius non habitaretur.

In eodem loco in castro Imperiali Dominus dedit Domino Henrico Flandria suo Mariscalco civitatem Laudensem cum Comitatu; & si

A non valeret decem millia florenorum in redditibus, volebat quod in locis propinquiorebus eidem assignarentur usque ad decem millia florenorum, & fecit eum Comitem Laudensem.

Ibidem Comiti de Foresio dedit castrum de Succino in Lombardia, & quatuor millia florenorum magis prope castrum assignandorum, si prædictum castrum non valeret.

Ibidem omnibus Militibus citramontanis, non Theotonicis, inter duo millia florenorum & trecentos. Ista fuerunt extrema, quia nullus habuit plusquam duo millia, & nullus minus quam trecentos. Dedit huiusmodi feodum secundum conditiones eorum.

B De huiusmodi feodis prædictis & Comites & alii tenebantur facere servitia Imperio secundum modum & formam, quam faciunt illi qui habent feoda talia in Regno, licet eis modus & forma gravis & dura videatur aliquibus, & pluribus assignavit ei in illis partibus castra & circa castra magis prope summam datam. Et quia non tot erant castra in sua obedientia, sicut Milites, eis assignavit de sua camera recipere annuatim, donec in Italia in aliquibus locis certis eis prædicta assignasset.

Omnibus Theotonicis Militibus, paucis exceptis, in Alemannia in suis partibus alias terras in feoda assignavit secundum conditiones & merita personarum.

C His diebus Senenses Augustinianos primò, postea Prædicatores, postea Fratres Ordinis Camuldulensis miserunt ad inveniendum aliquam viam pacis; & secundum ea, quæ petebant, nihil est consummatum. Tamen illi, qui tunc regerant, supplicaverunt Imperatori, quod me vellet mittere ad eos ad tractandum aliquam bonam viam. Et quia nolebant, quod apertè ego irem, sed occultè, Domino non placuit, cum non esset honor suus, ut dicebat. Literas plures habuerat de Senis, quod ad tractandum occultè nullum mitteret, si vellet pro se habere bona pacta, sed apertè quemcumque vellet mitteret, cum populus tunc pacem desideraret; si pax non fieret, ex quo gratiam Dominus Imperator eis volebat facere, & hoc publicè populo diceretur, quod omnes pacem impediens essent ad clamorem populi in periculo. Regentes noluerunt, quod apertè ego irem, timentes prædicta, & Imperator noluit quod ego irem occultè.

D His diebus prope Montem Imperialem ad unum milliare, ad duo, vel ad tria in tribus castris major pars stipendiariorum Thuscis erat, & propter offensionem gentis Imperatoris, quæ victualia de Cassulis venientia conducebat, illi, qui erant in castro Collis prope Sanctum Geminianum, in uno campo molli aliquos interfecerunt, & aliquos acceperunt; inter quos fuit unus Imperatoris consanguineus Dominus Aymo de Albomonte captus. Hac vice excepta, nec vidi nec audivi, quin ubique perderent Imperatoris rebelles. Ipsum suum consanguineum cum omnibus captis pro tribus millibus florenorum redemit Imperator. Mortui fuerunt inter omnes circa triginta, nullus tamen Miles.

E Et quia Quadragesima erat, & pisces non inveniebantur, & jam propter moram longam victualia malè, quia illi de illis tribus castris, qui fortè erant plures quam nos, destruebant illos, qui Imperatori obediebant, & nos alios, licet cum difficultate posset Imperator induci ad recedendum, tamen illud pro suis gentibus cõgiguit eum, quod cogit lupum aliquando de silva recedere. Jam enim sui iverant bis ante Senas, & totum erat apportatum, quicquid erat inven-

ventum pro victualibus.

Dimisso Monte Imperiali firmato lignis, & portis factis, & pluitquam mille hominibus habitantibus, pedites & equites tot dimisit, quot ad custodiam patriæ necessarii videbantur. Et licet de illo loco esset via eundi in Pisas sine periculo, tamen, quia longior erat quam recta, in qua erat maximum periculum, paucis videlicet nullis consentientibus per medium inimicorum per totum diem equitavit, hoc est, inter Sanctum Geminianum, castrum Florentinum, & Sanctum Miniatum, & quicquid combustibile invenit combussit, & in via unum castrum fortissimum accepit de districtu Sancti Miniatis. Incontinenti post illud castrum intravit Comitatum Pisanum. Tunc omnes fuerunt securi.

In omnibus locis prædictis, non solum Laicis, sed Clericis & Religiosis, maxima damna facta sunt de eorum bonis temporalibus contra Deum & justitiam. Et hoc generaliter fiebat per ribaldos, licet Dominus Imperator per me & alios Religiosos, qui talia videbamur, frequenter fuisset provocatus contra Marascalcum suum, quod de hujusmodi malefactoribus non faceret justitiam competentem. Unde frequenter fuit sibi dictum per me & quosdam alios, quod de officio divino, de quo erat sollicitus super omnes, quos in vita mea vidi, Dominus parum curaret, quando permittebat Ecclesias spoliari. Tunc plorans amarè mandabat pro Marascalcis, & fiebant proclamationes, & tallia & mutilationes multorum. Et tamen non obstantibus istis aliquem locum Ecclesiasticum non vidi alicubi in Thusciam in terris rebellium custoditum à prædictis, ut deceret. Ipse affligebatur, & clamabat contra suos officiales. Sed nihil erat. Tunc erant miseri Guibellini pauperes facti de novo per Guelphos, & plures Guelphi igniti & destructi per gentem suam. His diebus omnes exercitum sequentes, nescientes quò ire, & de vita dubitantes. Tunc etiam erant pauperes multi ribaldi citramontani & pessimi, qui nulli Ecclesiæ deferebant, si poterant spoliari. Et istud aliquando movebat eos, quia dum aliquando inter se & alios rebelles esset pugna, plures interficiebant Sacerdotes & Clericos. Et hoc probabatur quando denudabantur. Et plures capiebant vulneratos adducentes. Inter quos recordor, quod ego de uno sciens, quod erat captus in quodam insultu unius castri, potenter dictum castrum defendens, unde erat Plebanus, statim Dominus mandavit quod mitteretur ad suum Episcopum; & in mane, quia lethaleriter erat vulneratus, fuit mortuus.

In partibus illis meo iudicio Seculares sunt mali, & Clerici non sunt boni.

In Pisis Dominus Imperator venit circa medium Quadragesimæ. Et inter omnia quæ facta sunt ibi relatione digna, quantum recordor, ad præsens ista fuerunt.

Pluribus diebus de portu Pisano usque in Januam nullus audebat ire, quia galææ Regis Roberti, quæ jam aliquas terras in Corsica & in Sardinia Pisanorum destruxerant, mare taliter tenebant clausum, quod nullus sine periculo poterat ire, & plures de gente Imperatoris fuerunt per prædictas galæas & mortui & capti, postea redempti. Et ista, prout credo, fuit prima causa & primum motivum, quare Venetos & Januenses Dominus Imperator requisivit, ut de aliquo certo numero galæarum infra tale tempus, usque ad tale, hoc est, per spatium trium mensium, sibi vellent servire. Januenses viginti promiserunt. Veneti promiserunt libenter sibi

A servire, sed nesciebant quot possent ad dictum tempus, quo indigebat, propter armatam quam ipsi contra quosdam sibi rebelles faciebant his diebus, sed si pacem vel treugam vel victoriam haberent, totam suam armatam ad servitium Imperatoris offerebant.

Item Judicem Alboreæ ad preces aliquorum Pisanorum ipsum legitimavit quoad successionem. Qui legitimatus dedit sibi quindecim millia florenorum. Quibusdam videbatur, quod non poterat, quia de territorio Ecclesiæ erat. Finaliter tamen sui Clerici dicebant, quod poterat. Item in illa legitimatione remisit sibi offensam omnem, si aliquam contra eum commiserat, quia, ut dicitur, fratrem suum occiderat ut terram haberet. Sed quia justitia de fraticidio ad eum non pertinebat, cum esset homo ligius Ecclesiæ, poterat, ut dicebant illi, sibi remittere offensam contra eum commissam, non contra personam offensam, vel contra Ecclesiam.

Numquam Pisanis confirmare voluit sua privilegia ab aliis suis prædecessoribus data vel confirmata, nec aliquam gratiam vel privilegium unquam eis dare voluit. Et de hoc multi contra eum mirabantur, cum ipse ultra sexaginta millia florenorum, postquam primò factus fuit Rex Romanorum ab eis habuerit, vel pro ipso expenderint. Causa, quare confirmare numquam eorum privilegia voluit, fuit, quia ego & quidam alii, qui eorum privilegia videramus, sibi retulimus quòd in dictis privilegiis plura continebantur, quæ erant Ecclesiæ, sicut Sardinia tota, & una pars de Neapoli; & quædam alia, de quibus non recordor ad præsens.

Item in Pisis unum carceratum Guelphum nomine de illis Guelphis Comitibus natum qui castra eorum proditiosè Lucanis dederunt, licet propter delicta parentum à cunabulis captus fuisset, per me mandavit ipsum liberari. Quod supra quam dici possit omnibus Guebelinis & specialiter Pisanis displicuit. Nec propter hoc dimittere voluit quin innocentem liberaret.

Item in Pisis privilegia Januensium confirmavit, quæ in Janua confirmare noluit, salvo tamen jure Imperii & omnium aliorum. Januenses non fuerunt contenti de hujusmodi confirmatione. Aliam tamen confirmationem non habuerunt per eum.

In Pisis Domino Imperatore existente, iterum Senenses miserunt ad Imperatorem quòd me in quoddam castrum, quod vocatur Cassula, mitteret, & illi qui regebant civitatem Senensem illuc venirent asscurati per illos de castro primo, quia per gentem Imperatoris tenebatur. Dominus Imperator satis voluisset, quòd ego ivissem. Sed sine periculo non poteram propter civitatem Vulturnam, quæ erat in medio. Unde non ausus fui me in periculo ponere.

In Pisis, ut prædixi, Regem Robertum & multos alios Astenses, Papienses, & multas alias Civitates Italiæ propter crimen læsæ majestatis condemnavit.

In Pisis Lucani miserunt pro Archiepiscopo Pisano & pro me ad tractandum de pace. De licentia Imperatoris ivimus prope Civitatem Lucanam. Et ibi qui terram regebant ad nos venerunt, & multum nos honoraverunt, & in fine post multos tractatus consuluerunt pro meliori in dicto negotio, cum populus Lucanus esset superbus & fatuus, quòd gens Imperatoris super eos aliqua damna faceret. Tunc equitavit gens Imperatoris, & Petram-sanctam & Sarfanam & illas partes accepit.

Cum

Cum quanta reverentia in Pisis nuntios vestros, qui processu coram eo publicaverunt, & quomodo voluit quod ipsos honorarem, & in Civitate & per mare securos conducerem, quid responderit eis, & protestationem, quam ibi fecit, non solum Christiani Regis, sed Christianissimi Imperatoris, quia hic presentem habeo, personam vestram & Ecclesiam Romanam quanta reverentia & dilectione habebat ostendentem, & multa circa ista non scribo, credens probabiliter quod fratres vestri nuntii ordinatè & diffusè sanctitati vestræ retulerunt. Voluit etiam quod Vicarius Pisanus publicationem devotè audiret. Qui tamen, quando ad ipsum ivi ex parte sua, mihi sic respondit, quod in Sicilia duo alii fratres Prædicatores, quorum unus erat Sacerdos, alius Diaconus, portaverunt alias ex parte Domini Papæ literas, quorum unus fuit suspensus, & alius decapitatus, qui non ita bene meruerunt sicut isti. Tamen non obstantibus multis aliis ab eo tunc dictis, ipsos audivit devotius quàm credebam.

Pater Sancte, unum nolo omittere, quod audivi ab Imperatore, quando ab eo recessi. Petivi secretè, quod placeret mihi dicere, quid intendebat facere de tot galæis in mari existentibus, ex quo tales processus audiverat fieri contra regnum Apuliæ invadentes. Induxi tunc eum quantum potui, quod caveret summè de occasione quacumque, per quam Ecclesia Romana haberet causam ipsum offendendi directè vel indirectè. Et ad istam materiam multa sibi dixi. Tunc ridendo, & quasi me confortans, qui multum hoc timui, respondit: *Sitis consolatus. Nos audivimus consilium nostrorum Clericorum juratorum, utrum defendendo nos Deum offendamus, & utrum teneamur facere justitiam & delinquentes punire, ex quo Deum non offendimus prædicta faciendo, sed magis offenderemus ipsum contrarium facientes.* Pro certo nondum deliberavimus, utrum debeamus intrare regnum vel non, nec bene deliberare possumus, donec alios rumores habuerimus de Rege Frederico. Tunc ego subjunxi: *Et si ipse consulat, & vos intretis, Papa excommunicatum vos denunciabit, & postea procedet ad vestram depositionem, sicut factum fuit de Frederico, qui fuit ditior, nobilior, & potentior, & minores rebelles habuit, & plures amicos, tamen finaliter Ecclesia ipsum destruxit. Tunc dicebat: Si Deus pro*

nobis, nec Dominus Papa, nec Ecclesia destruet nos, ex quo Deum non offendimus. Bene faciemus pacem nostram cum Domino Papa, quia bene scimus suam intentionem. Diu est, & bene nobis per nostrum Camerarium Terrieum de Villefon mandavit illud, quod de nobis in corde habuit. Unde non timeatis, quia nos non timemus. Petivi pro gratia speciali, ut mihi illud diceret, & hoc propter meam maximam consolationem. Ista fuit intentio verborum suorum, Pater Sancte. Licet de verbo ad verbum non sint eadem verba, tamen certus sum, quod est eadem sententia, quod Sanctitas vestra à principio eum ita citò approbavit, licet multis displiceret & magnis, ita curialiter de Legato sibi providit, ut in Lombardia possent omnes videre affectum vestrum sincerum, quem ad suum magnificum statum habebatis, ut citius obedirent. Postea commissionem, quam petivit de sui coronatione, incontinenti habuit. Hæc omnia fecistis, ut in statu debito positus, superbia aliquorum per eum refrenaretur, quos jam nullus audet tangere propter ea, quæ facta sunt per eos, & adhuc possent similia & majora fieri, nisi essent humiliati. Modò quia fortuna non arrisit sibi in Italia, & omni die timebatur de statu suo, & quia pauper, & quia infinitos habens rebelles, oportuit de necessitate, quod vestram gratiam ab eo retraheretis, timentes probabiliter, quod si cum vestra gratia in displicentiam aliorum deficeret simpliciter, vel statum perderet aliquo modo, quin vobis & Ecclesiæ ex hoc maxima damna & incommoda evenirent. Unde dicebat, quod certus erat, quod si Regem Robertum justè & rationally bonis temporalibus privatum propter commissionem criminis læsæ majestatis decapitaret tamquam dignum, quod Sanctitati vestræ displicere non deberet, sed placere, & omnia, quæ sunt Ecclesiæ Romanæ, videlicet Regnum & quædam alia, ad manus vestras liberè recipere, & uni de vestro sanguine vel alteri nobili digno conferre, de quo vobis videretur.

Pater Sancte, testimonio conscientie mee alia ad præsens nescio relatione digna, nisi quod per salutem animæ meæ vobis dico, quod non credo quod aliquis vivat hodie inter Principes seculares, qui plus Deum diligat, & Ecclesiam Romanam, & omnem probum virum, quàm ipse faciebat.

F I N I S.

FERRETI
VICENTINI
HISTORIA
RERUM IN ITALIA GESTARUM

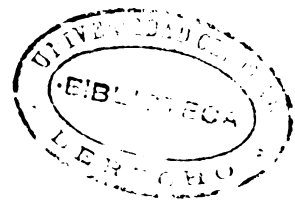
Ab Anno MCCL. ad Annum usque MCCCXVIII.

Nunc primum

E MANUSCRIPTO CODICE

V I C E N T I N O

PUBLICI JURIS FACTA.

THE
NATIONAL
ARCHIVES

RECORDS
ADMINISTRATION
DIVISION

UNITED STATES
DEPARTMENT OF THE INTERIOR

IN FERRETI VICENTINI HISTORIAM PRAEFATIO LUDOVICI ANTONII MURATORI.

Scriptoris hujus nomen multa cum laude jam Literario Orbi commendaverat Gerardus Johannes Vossius de Historic. Latin. Libri 3. part. 3. Cap. 9. pag. 794. cujus verba, ne actum agam, habere heic locum volo, ac potissimum quod quae ille de Ferreto refert, a Cl. Viro Felice Osio olim Oratoriae Artis in Patavino Gymnasio Interprete se accepisse gratus testatur. *Ferretus*, inquit, *Vicentinus*, *clara natus familia*, *eam facundia sua non paullo reddidit clariorem*. Quippe pollebat oratione vincita juxta ac soluta. Ac prius quidem Poësi nomen sibi peperit; postea animum appulit ad Historiam scribendam. Extrema ejus pueritia incidit in tempora Alberti Austriaci, unde ipse Historiae suae Lib. 2. ab gestis ejusce Imperatoris ad res Henrici VII. transiturus sic scribit: „ Haecenus rerum vetustarum, quae „ prius, quam nati essemus, quaeque post ortus nostri tempora, donec pueriliter „ ageremus, facta splendida, eademque sordida, memoriae digna conscripsimus. „ Nunc ea, quae pubescentibus nobis fatorum lege apud Italos acta sunt, laboris „ summi studio percurremus. „ Et paulo post cum dixisset, proditurum se, de quibus sibi „ magis constaret, ista subjungit. „ Defuncto itaque Alberto confestim Germaniae Prin- „ cipes, quibus potestas tradita est, pro statuendo Rege conveniunt. „ Quinque „ vero Historiarum Libros scripsit Ferretus, quos auspiciatur ab excessu Frederici II qui in An- „ num incidit 1250. atque eos ad Annum perducit 1317. ac propemodum universa exponit, quae „ per Europam contigere: maxime autem, quae Italia viderat, Lombardia in primis, & Mar- „ cbia Tarvisina. Opus de Nobilibus compluribus Familiis bene meritum, quae in eo commemo- „ rantur. Inscriptio ejus simplex admodum est in Codice manu exarato, quem Felix Osius habet „ beresicio perillustris & excellentissimi Jurisconsulti Francisci Caledonii Vacetini (legendum for- „ tasse Vicetini, sive Vicentini.) Est vero istiusmodi: „ Ferreti, Poëtae Vicentini, suo- „ rum & paulo ante actorum temporum Historia. „ Scriptori huic non parum debet „ Johannes Baptista Pajarinus, ut qui ex Historia ejus non pauca in suam derivavit. Felicis „ Osii de eo judicium est hujusmodi: tum Poëtam, tum Historicum esse elegantem ac disertum, „ ac plane iis accensendum, qui cum Francisco Petrarca, & aliis paucis ejus temporis literas „ instaurarint, deque Gothica barbarie triumphum duxerint.

Haec Vossius, quae mihi singulare desiderium incussere legendi, simulque edendi quaecumque Ferretus scripta reliquerat. Nullum ergo non movi lapidem, quo MStam Historiam illius invenirem. Et quidem maximae mihi habendae sunt gratiae Nobili Viro Michaëli Angelo Georgio, Equiti & Comiti Palatino, Civique Vicentino, cui commendationem multam apud Eruditos jam quaesivit Vita Comitum Camilli Silvestri V. Cl. ab ipso efformata ac edita: nam is tandem Ferratanae Historiae exemplar nactus, ad me summa humanitate deferendum curavit. Ingens me tum laetitia simul ac admiratio subiit, dum Scriptorem intime novi, cui vix parem & certe neminem superiorem aevo illo ostendas. Laudaveram antea *Albertinum Mussatum*, nempe Ferreti aequalem & amicum, in Praefatione ad ejus Opera infra edenda, quod non modico conatu Linguae Latinae dignitatem in Italia restituere inter primos incoeperit. Aequi bonique faciat nunc, quaeso, Mussatus ipse, si Vicentinum Historicum ei praeferam. Mussatum enim, ut ut stilo splendido, atque eleganti interdum utatur, saepe tamen asperum, salebrosum, & inaequalem deprehendas. Ad haec ille non stilo tantum, sed & rerum minutarum quisquiliis quandoque legentem fatigat. Contra Ferretus satis eleganti, & praeterea clariore ac venustiore stilo nullum non allicit; tum ea narrat, quae intentum Lectorem faciunt, eoque sapore narrat, ut eundem Lectorem ubique delectatio comitetur. Magna profecto laus Vicentinae Urbis, ejusque aevi, hujusmodi hominem ad Literarum ornamentum peperisse. Atque is documento

quoque est, quid familiaritas cum Musis emolumentum afferre possit; nam & iis ipsis Seculis (quibus tamen non levis barbaries & Literis & moribus adhuc inerat) virum illae effecerunt cum in Historia conscribenda, tum in Latinae Linguae usu adeo supra reliquos suae aetatis erectum atque expeditum: quo in studio, ut vides, ille Petrarcham praeivit.

Verum in tanta laude Scriptoris hujus, ejusque Historiae, habeo quod de mea, immo de publica fortuna conquerar. Exposcebat animus, consiliumque meum, quum me ad tot Historias congerendas atque evulgandas converti, purgatos semper castigatosque habere Codices; at nonnullas ex hisce Historiis opus mihi fuit emendosis iisque infidis Codicibus exprimere: qua in re de Librariorum ignavia atque ignorantia, quamquam irritis querelis, non semel exposculavi, quo saltem mihi excusationem apud eos quaererem, qui meliora exspectassent. Nunc mihi fatendum, idque moerens dico, me nusquam in tot difficultates conjectum, quam quum Ferreti Historiam publico usui destinavi. Scilicet ad me delatus Codex recenti manu exaratus, passim nomina ac verba corrupta exhibebat adeo infelici successu, ut quampluribus in locis vix sensum ullum, ne divinando quidem, exculpere possem. Substiti, iterumque amicos pulsavi, ut si quem emendatiorem textum reperirent, mihi suppeditarent. Alterum reapse Codicem eorum cura accepi, sed nihilo meliore fructu, quippe & is undique erroribus scatebat, immo deteriora interdum complectebatur, quam primus. Digna profecto erat Ferreti nostri Historia, quae quandoquidem temporis edacitatem fefellerat, & ad nostra usque tempora incolumis devenerat, non his vulneribus deformis in publicum diem prodiret. Sed quid ego haec? Ferreti Historia, qualemcumque fortunam sortita, certe producenda erat. Ego igitur, quod potui, crassiores Librarii errores sustuli; tum alia loca meditatione adhibita, quantum vacavit, restitui; quae vero ita foedata corruptaque inveni, ut aut nulla sensus germani vestigia apparerent, aut nonnisi audaciori conjectura reparari possent, ea satius duxi dimittere intacta, quam cogitationes meas forte pro Ferreti mercibus obtrudere legenti. Haec autem praefari libuit, quo Eruditi mature intelligant, non Ferreti Scriptoris elegantis culpa, neque mea edentis oscitantia corruptum aliquid heic occurrere, sed quidem purgati exemplaris inopia.

Redeo nunc ad Ferretum ipsum. Vicentina Urbs illi Patria: Familia vero, si fidere possumus titulo Codicis, quo sum usus, Ferreta fuit; nempe is *Ferretus de Ferretis* est appellatus; quamquam in ea potius opinione stem, non aliud ei fuisse nomen, quam *Ferretus de Vicentia*. Ipse penultimum versum Carminis de laudibus Canis Scaligeri, quod infra est evulgandum, his verbis concludit *Ferretus Auctor*; quare non solum unica T ejus nomen scribendum, sed penultima etiam brevi esse ferendum videtur. Ante Annum 1300. constat ipsum fuisse in lucem editum; scribit enim, se in Patria conspexisse Legatos Heinrici VII. Caesaris Anno 1309 quum pubertatem nondum excessisset: *Vidimusque, ait, illos, nondum facti puberes, in Senatu & coram Populo legationis suae modum exponere*. Haec satis ostendere videntur, Ferretum tunc Annos XIII. natum. Rursus in Praefatione mortem *Albertini Mussati* ille commemorat, quae quum Anno 1330. contigerit, facile intelligas, eo tempore huic Operi manum jam admovisse. Cetera praeclari viri acta tempus magna nocte involvit. Poëtices studio primum delectatus fuit, ut idem in Praefatione profiteretur, fidemque faciunt ejus Carmina, quae supersunt, atque heic edentur. Tum se ad Historiam contulit, Concivis sui cujusdam hortatu, quem *Vicentinorum optimum* appellat, & cui haec ipsa dicavit. Narrationem autem exorsus a Friderici II. obitu, eam perduxit, non ad Annum tantum 1317. ut Vossius scribit, sed ad insequentem Annum 1318. An integram ejus habeamus Historiam, id quidem incertum. Ille profecto longe plura scribenda susceperat, & scribere potuit. Postremae quoque Libri lineae, ex improvise intercisum sensum relinquentes, alia successisse indicant, quae jam exciderint.

Sed praeter Historiam quaedam alia Ferreti Opuscula numerabantur olim, quorum catalogum nobis dedit Johannes Baptista Pajarinus, antiquus Vicentinorum rerum Scriptor his verbis ex ejus Historia Latina petitis: *Fuit Ferretus, qui Canis grandis de la Scala heroico Carmine gesta scripsit. Hoc idem Opus infra publici juris nunc primum fiet. Scripsit & soluta oratione bella inter Patavos & Vicentinos: nempe Historiam, quam nunc primum luce donamus. Scripsit ad Priapejae Virgilii imitationem versus octuaginta duos. Scripsit de morte Dantis Poëtae Florentini heroico carmine versus centum & decem. Scripsit insuper ad Albertum (hoc est Albertinum) Mussatum Patavinum, Laureaque corona ornatum de morte Benevenuti Campesani versus quadraginta. Et multos alios versus scripsit. Haec Pajarinus, quae & ipse Vossius ab Osio accepta com-*

commemoravit. Eodem quoque Vossio monente novimus, Ferretum reliquisse *Versus XXV. ad Pulicem de Custozza Vicentinum Poëtam, de puero, qui natus erat Matthæo de Scedo. Item Carmen aliud in laudem Baylardini de Nogarolis Veronensis, Scaligeri affinis, cum instaurandam curavit nobilem Urbis portam, quam disjecerant Patavini.* Nostris temporibus vix alia Ferreti Carmina supersunt, quam quae ipse in *Canem Grandem Scaligerum*, atque in funus *Benevenuti Campesani* scripsit; aut certe haec una ad manus meas delata fuere, quae proinde edita haec volui, tum quod ad Historiam spectent, tum etiam ut hinc intelligatur, quale & in his foret illius hominis ingenium, pro conditione eorum temporum profecto summa laude dignum. Sed nescio quæ Vossium, virum alioqui praecellentissimum, memoria haec supine admodum defecerit. Vix enim Ferreti acta expedivit, ejusque versus *in excessum Benevenuti de Campesani, Poëtae Vicentini* laudavit, quum de Campesano agere continuo aggressus, in haec verba de eo loquitur: *Coetaneus huic (scilicet Ferreto) Beneventus de Campesani, qui carminibus suis funus & exsequias Ferreti celebravit.* Utique nisi velimus Campesanum e tumulo surrexisse, ut amici sui Ferreti funus ipse quoque laudaret, is praestare Ferreto vita functo ejusmodi officium non potuit, quando ipse Campesanus tamdiu praecesserat Amicum ad regna mortis, uti nos idem Vossius ante monuerat. Postremo autem fato sublatum fuisse Campesanum Anno 1313. constat ex ejusdem Ferreti versibus. Sed ut haec & aliud animadvertam, si Carmina illa cecinit Ferretus a recenti morte Campesani, ut fieri solet, atque omnino verisimile est, longe ante Annum 1300. natus videretur; eos enim versus vix ab adolescentis ingenio prodiisse dicas. Et tamen Auctor est idem Ferretus, Anno 1311. *Canem Grandem* Vicentia potitum, seque *puberem tunc effectum puerilibus ludis se se exercuisse.* Haec ille Lib. V. Praeterea commemorata ingenti clade a Genuensibus Anno 1298. illata Venetis in proelio navali ad Corcyram, subdit, ejus victoriae memoriam adhuc esse celebrem, quamquam *duo & triginta anni post summi laboris initium defluxere. Tunc enim aut infantiam agebamus, aut lactis ope destituti pueriles voces pulsato fingebamur auditu.* Quae verba hominem produunt Anno 1296. natum, & circiter Annum 1328. haec scribere aggressum. Praeter haec Vicentinus Codex *Orationem* mihi suppeditavit incerti Auctoris, quam etiam his additam volui. Ejus argumentum est in nuptias *Danielis de Ferreto, & Tuscanæ de Vulpe*, ibique fit excursus in laudes Ferreti nostri. Scilicet illic memoratur *Daniel Jacobi filius*: Jacobus vero aut filius aut nepos ejusdem Ferreti fuit. Quo tempore habita fuerit haec Oratio alii videant.

Animadvertent autem Lectores, non sine affectationis umbra Vicentiam appellari a Ferreto *Cimbriam*, ejusque Cives *Cimbricos*, uti & sub *Faefulanorum* nomine Florentinos, & sub *Picenorum* Pistorienses designari. Satius certe fuisset usitatis nominibus uti, quam incompertis; & potissimum quod haec a fabulosis Scriptoribus arcessita sint; illa vero non consuetudine solum, sed & veritate nitantur. Quod tamen acrius in legentium oculos incurret, censoriam virgam ubique Ferretus exercet, ad vituperandum culpandumque quemlibet facile pronus. Ullum vix ille Principem, & ne ipsos quidem Pontifices Maximos, a criminatione immunes dimittit. Omnes Tyranni, omnes malis artibus addicti, ac impotentes in populos, ejus calamo traducuntur. Et haec quidem audire Lectoribus plerisque gratum & delectabile; ac potissimum quod ille vitia ubique detestetur, virtutemque commendet: quod hominem probum, pravosque actus omnino perosum, ostendit. Verum illi temporum accuratius pensanda erat conditio; neque enim inter tot intestinas furialesque Urbium factiones, Populosque Italicos ad seditionem in dies proclives, & neque pacem aut libertatem servare, neque servitutem pati diu volentes, placidis remediis locus erat. *Canem Grandem Veronae Regulum*, exempli causa, criminatur, quod Vicentia potitus, nonnullos inde Cives in exilium egerit, gravibusque tributis Populum illum vexarit. Num secus fieri poterat Principi, bellum sustinere, & Urbem conquistam adversus Patavini Populi impetum tueri volenti? Et hic quidem ille Canis est, quem idem Poëta tot laudibus & singulari postea Poëmate ornavit, ut infra constabit. Paria dicenda sunt de *Azzone Marchione Estensi*, quem Ferretus, uti & reliquos ejus aevi Principes Langobardorum, Tyrannorum coetui accenset, ac potissimum quod ille e Mutinae Regique dominatione exciderit, non ob deformem saevitiam, facinoraque intoleranda, sed propter Bononien-sium hinc, & inde Parmensium, seu Guiberti de Corrigia invidiam & odium. Prudentis Lectoris erit aequiori judicio tum Ferreti narrationem atque sententias, tum illorum temporum difficultates, animorumque varios motus pensare. Monebo tandem, me singulis Libris rerum Epitomen, sive Summarium, ut appellant, praeposuisse, quo facilius Lectores intelligant, quae ibi argumenta pertractentur, habeantque veluti subsidiarium Indicem Operis universi.

FERRETI

VICENTINI

HISTORIA.

EJUSDEM PRÆFATIO.

corpore Virtute perficimus, meritò ab eadem, quæ rerum omnium magistra est, possumus justè redargui. Non enim ob hoc nati sumus, ut belluarum more degentes corporis voluptatibus obsequamur; sed ut Deo primùm, & nobis, deinde ceteris accuratè laborantes, bene agendo, & consulendo, laudabilem vitæ memoriã relinquamus. Quæ quidem non opibus, aut potentia decoratur, non rapinis, aut sordibus illustratur; sed in Lege Domini meditans Justus per virtutis semitam ambulando vivit in sæculum. Nec sibi quis unquam famæ pretium, nisi bonus, & sapiens acquisivit. Ignavus verò & scelestus in tenebris exultans, velut herbarum olea peribit. Cavendum est itaque, ne Vitiis adhærentes, Virtutis opera negligamus; Divinique muneris gratiam ignorantes, ad hæc, quæ perpetuanda sunt, videamur ingrati. Omnium namque beneficiorum, quæ nobis ad bene vivendi necessitatem, suffragante Divini Spiritus ope, sunt tradita, præstantissimum mihi esse videtur Literarum industria, per quam ea, quæ in Cælo, quæ in Terra sunt, sobriè investigando possumus intueri. Propter hanc quæ à Mundi

I citò labimur, aut repentè deficimus, Naturæ tamen humanæ fragilitatem increpare non decet. Dierum autem nostrorum, & vitæ breve spatium si desidiã potius & socordiã, quàm animi &

A principio usque ad nos tot multis retro temporibus effluxerunt nota sunt, & veluti præsentia forent, legentium oculis imprimuntur. Ob hanc etiam discimus, & docemus; resque nobiles, facta splendida, & memoratu digna conscribimus. Quis enim peregrè profecti, aut absentis amici, nisi per Literarum notas statum & secreta cordis intelligat? Quis commissa negotia, aut referenda multa menti suæ tam tenaciter imprimat, ut per temporis decurtum ea sine mendacii, aut erroris difficultate commemoret? Nulla quippe mens, nullus tam humano corpori est insitus intellectus, qui rerum omnium capax, etiam si perpetuò vita sufficiat, nisi fortè Divini Spiritus gratia spiraret, longæva & antiqua negotia possit mente apprehendere, & comprehensa memoriæ mentique servare? Tot namque tantisque pectus humanum assidue curis affligitur, quòd præsentibus rebus inhærens, dum futura considerat, præteritorum obliviscitur; quantumque elatus animus ad potentiam, & opes intentus, ceteris præesse desiderat, eo magis vitiorum labe depressus, continua quadam & insatiabili corporis & animi anxietate torquetur. Solus verò Sapiens & Justus divinarum & humanarum rerum scrutator, quantum Virtutes appetit honestas, investigatione delectatur assidua, & dum rectè vivit, tranquilla semper meditatione animi perfruitur. Tales olim fuisse Philosophos antiquorum declarat auctoritas, quorum in docendo, & in scribendo labor omnis, & exercitatio vigiliis & studiis sunt consumti. Equidem omnes naturaliter scire cupiunt; sed dum negligunt, noluisse videntur. Multi etiam dum aliorum scripta non intelligunt, ea vilipendunt; & eos ignorasse, se verò aiunt subtilius intelligere. Quòd si digna laus, & gloria sal-

saltem famæ scribentibus attribueretur, maximus illos studii impetus cum delectatione vexaret. Sed inanis & vacua beneficiorum apud modernos sapientia est, & sola divitiarum multitudo Virtute languente præponitur; nec quid quisque sentiat, aut sciat, sed quid aut possit, aut habeat, communi admiratione cenietur. Non tamen studium Virtutis adeo negligendum est, ut vitiorum labe depressi solum rebus mortalibus intendamus, sed ut rectè vivendo, & bene agendo, in vita pariter spectemur, & morte. Hac itaque ferè omnes Sapientia cultores fuere tam prompti, quorum quidam Philosophiam ipsam tam Naturalem, quam Communem, quidam Ethicam, quidam Poeticam Artem, aut Historiam suis explicuere documentis. Nos autem soli Poeticæ jugiter intendentes, factis in ea more nostro profecimus, quæ cum difficillima omnium sit propter..... ordinem conservandi, ad eam, quam omnes delectabilem & simul facilem esse dijudicant, brevi nos intervallo contulimus. Hæc quidem Historia est, quæ non scribentium solum, sed etiam legentium, atque audientium omnium animos ad se miro quodam allicit intellectu. Quid enim in hac refert, nisi ut Nobilium clara facta signantes, veris titulis ascribamus? Sic Patavinus Poëta & Historicus Albertinus Mussatus dum faciliorem partem Scientiæ assumeret, sui temporis gesta memoratu digna conscripsit, ab Henrico Septimo Romanorum Rege sui exordium laboris assumens. Fortè & alii in eadem materia versati fuere, quorum opus nondum palam est editum, tanta eventuum diutim accidit multitudo, nam imperfecta vulgo explicare non decet. Sed hic famæ avidus vix inceptum opus multis non tamen edidit, sed ostendit, in id tantum conti-

nuè vigilans, donec Annum ferè sexagesimum ducens apud Clugiam, quæ Venetiæ pars est, vitæ suæ cursum spirando peregit. Clarissimè quidem illum arbitramur scribere potuisse cum propter discreti animi sui profundum ingenium, cum propter Scripturarum multarum lectionem assiduam, tum etiam quia Reipublicæ salubriter consulendo multa vidit, & novit, quæ noscere, vel scire non omnibus licuisset. Nunc autem cum eundem vita defecerit, dignumque sit tam strenua facta, quanta nostris temporibus confluxere, celebri memoria decorari, statui-mus ea, quantum Divini Spiritus gratia suffragabitur, novis literis illustrare, ne si steriles in otio torpeamus, sacræ Virtutis opera destituisse videamur. Quid enim valet, nisi sæpius exerceatur ingenium? Languet quidem & rarò vilesceat in opere. Nec tantum seriem, quantum rei veritas iudicabitur, sed & tempus, & locum, quo certior fides sit Historiæ, conscribemus. Absit autem ab animis livor omnis, & odium; nec amor aut metus, quid falsum in mente suadeat. Nam dum rerum gestarum splendida facta percurramus, extra veri tramites ambulare non decet; nihil enim fictum aut molle sibi poscit Historia, nihil quod reprehensibile videatur. Præbe igitur nobis animum, o Sapientia, tenebrisque ignorantia depressis mentem nostram radio tui splendoris illumina. Tuque, Vicentinorum optime, cujus hortatu ad hoc opus impulsus sudore multo vigilare putavimus, ea, quæ auribus tuis percepta à Federico Secundo citra memoriæ digna credideris, facunda tui relatione sermonis edissere. Nam tibi & nobis pariter, si qua scribentibus laus deberetur, decus immensum series laboris hujus adjiciet.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

Conradus post Friderici II. mortem, ac deinde Manfredus Siciliae ac Apuliae Reges. Contra Manfredum accitus Carolus Andegavensis utroque Regno potitur, qui & Conradinum subinde atterit. Ludovici Francorum Regis Sancti infelix expeditio in Africam. Siciliam Petrus Aragoniae Rex sibi vindicat, unde graves cum Carolo Rege simultates ac bella, pace tandem composita. Rursus à Carolo nepotibus in arma itum adversus Fridericum Siculum, qui & à Jacobo fratre suo vexatur. Carolus sine Regno itidem in Siculum incitatus, ei tandem Romani Pontificis gratiam impetrat.

ANNO MCCL.

Post Federici Secundi Romanorum Regis interitum magna creandi Caesaris apud Germanos fuit orta contentio. Nam licet idem Augustus, cum inimicantis Ecclesiae, & adversantis fortunae spicula jam metueret, Conradum natum suum in Sede Caesarea sibi substituendum decrevisset, & voti sui compos tantae fastigio dignitatis fidelium suorum animos comperisset: tamen ipso denique rebus humanis adempto, & deficientibus Lantgravio Thuringiae Duce, ac Comite Hollandiae, quos Innocentius Quartus Romanus Antistes post memorati Federici depositionem in Adversarii sui exterminium ad Imperialis culminis fastigium provocaverat, maxima Tribunorum & Principum Alemanniae pro futuro Rege vexavit corda dissensio. Quorum nonnulli de Conrado malè judicantes, Castellae Regem, quidam autem Rizardum Cornubiæ Comitem Regis Angliae fratrem dignissimos Caesarei diadematis praedicabant. Effectumque est, ut dum tantae rei moles in discordia traheretur, Schisma non modicum inter Fidelium animos oriretur: quod sentiens Papa jam dictus, odio nondum extincto, quod olim in Federicum exercuit, in prolem ejus, & sanguinis sui reliquias saevire disposuit; paratoque exercitu Apuliam violenter intravit, ut Manfredum Siciliae Regis vice fungentem ex illa Sede deponeret; sed morte praeventus, antequam sperato desiderio potiretur, ibi vitalem spiritum exhalavit.

Post quem Alexander Quartus Praedecessoris sui votum perficere cupiens, contra memoratum Manfredum exercitum jam paratum summo restauravit impetu; sed frustra multorum copias armatorum effudit; nam repulsus dum potentem superare non posset, sterili destitit in proposito. Conradus autem jam adultus, & si mortuo patre vix metuendus esset, nec Imperialis praeminentiam dignitatis, ad quam se olim non ignorabat electum, magno fervore reposceret, Hierosolymitani tamen & Siculi Regni se legitimum successorem, & justum sciebat heredem. Ad quod dum summa ope niteretur, jam de Manfredi possessoris iniqui, & fratris infidi probitate diffidens, tam nobilem Orbis partem sibi jure debitam statuit, etiam invito fratre, revivere. Veritus itaque, ne Summus Antistes adhuc paternae memor injuriae in se rancore nondum digesto saeviret, transitumque ejus adversis hostibus impediret, eundem prius de motu proposito per suos Legatos edocuit, petivitque, quatenus iter expeditum sibi permetteretur, pollicitus numquam Ecclesiae Ducibus adversari.

A Quod intelligens Apostolicus, non tam avidus virum tantae indolis ad gremium Sacrae Matris jam perditum revocare, quam hostem suum capitalem cum hoste confringere, securus aditum illi data fide spondit.

Proinde Suaviae Dux, motis signis militaribus, & magna armatorum copia circumventus, citra Galliam Ligurum fines attigit, tandemque navalis praesidii ope functus Apuliam fidelium suorum industria potenter invasit; sed Neapolim sibi rebellem inventam, muris ejus in planum dirutis, turpi devinxit obsequio. Dum igitur ibi permanens, adversante Manfredo sibi, Regni sui gubernatione privaretur, nec illum minis aut precibus flectere, neque vi superare jam posset, dolore gravi compulsus, aegra coepit sui corporis invaliditudine laborare. Dumque salutis opifices potionem utilissimam ministrarent, veneno mixto, ut ajunt, perfidi fratris hortatu Conrado extinctus vita pariter, & Regno privatur.

Sed quid non suadet Regni scelerata cupido?

Quid non impatiens consortis dira potestas?

B Testis hujus est Fratrum Thebanorum crudelis Historia, Caesaris & Pompeji vetusta memoria, quos sola regnandi voluptas ad gloriae certamen erexit.

C Mortuo verò Conrado, superstes Manfredus Siciliam, & Calabriam sibi sub falsi Regis nomine mancipavit, regnavitque Annis ferè XII. donec Urbanus Papa Quartus Regnum illud tamquam ab hoste Sacrosanctae Matris Ecclesiae auferre cupiens, Saracenorum copias, quas idem sacrilegus in Patrimonium Beati Petri, & ejus captionem miserat, dexterae suae virtute prostravit. Deinde Federici & prolem, & omnes ejus successores indigesto rancore perosus, quum in eorum praecipitium, qualis sibi impetus inerat, saevire non posset, nequaquam ipso Manfredo potentiori Carolo, fratri Regi Francorum, ac Duci Provinciae Siciliae Regnum, & Apuliae Principatum, quod per mortem legitimi heredis Federici jam Ecclesiae dotibus applicaverat, brevi morae contulit intervallo.

D Accersitus igitur novus Rex, ad Apostolicae Sedis tribunal accessit, Regnique munus oblatus non renuit; & ne tantum ipse titulum, rem verò alter possideret injustè, Manfredum de hujusmodi dignitatis re gesta per suos Legatos admonuit, hortatus, quatenus Regni sui sceptrum sibi sponte permetteret: secus autem, suae indignationis pateretur aculeos. Sed ille velut taurus, qui saltus alienos, & pascua dudum occupans, in repulsorem adversum cornua superba jam dirigit, verba non humili sermone remisit.

De-

Denique Carolus utpote strenuus & acer in bello, dum ab hoste suo parum, aut nihil se obtinere putaret, litis eventum factis, non verbis, statuit decertare. Adjunctis itaque sibi Picardis, quos in belli discrimine fuerat non semel expertus, aliisque multis, quos aut Ecclesie cenius, aut benevolentia civilis addiderat, navigio vectus ad Urbem demum appulit. Ubi Praeses effectus Senatorias Curules biennio gubernavit.

Sed inter hujus temporis spatium in Manfredum clandestinè meditatus est, quibus illum dolis, aut vi à Regno posset ejicere; denique cum ipsum (ut saepe Principibus affolet) plerisque Nobilibus, tum propter invidiam, tum propter Regni metum, aut occultas fraudis insidias praesciret odiosum, ingenio potius, quam viribus superare disposuit. Nactus itaque Casertae Comitum favorem, qui ob susceptam injuriam Regis sui cupiebat interitum, per transitum Ziparani fluminis Apuliae fines nullo prohibente potenter invasit: quod sentiens Manfredus obviam ei maximas paravit copias armatorum. Carolus verò, cum sola Laboris Terra sceptro Regio potiretur, nec ultra pergere ei liceret, metuenti quidem munitas Urbes & Oppida bello superare non posse, ac saevientis hostis impetum vi repellere, ad Apostolicam Sedem pro subsidio implorando Legatos destinavit. Veritus itaque Summus Pontifex, ne pugil suus hosti subscriberet, Flandrensem Comitem, cujus jam robur & fidem expertus in arduis Ecclesia fuerat, non minus auro, quam precibus sollicitavit, quatenus ad opem Siciliae Regi Carolo ferendam iter jam festinaret inceptum, de Regni introitu non fictè significans. Hic, ubi novum Regem, quem magis benevolentiae zelo, quam affinitatis vinculo diligebat, Regni dati fines invasisse potenter accepit, ne quid ei sinistri occurreret, celerius ad expeditionem suscepti laboris properavit, tandemque Lombardiam & Thusciam peragrans, ad Amici cupitum pervenit amplexum. Ubi cum memoratus Manfredus jam maximum parasset exercitum, bellique dies fixus non procul instaret, tamen utpote fortis & audax, ac paternae non degener probitatis, haud dubitavit cum hoste pugnare; sed ante diem statutum depopulatorum impulsu, qui villas & agros latrociniis consumebant, proelium uterque suscepit. Nam utrinque castris ferme ter mille passuum distantibus intervallo, ex hastatis militibus Flandrensis militiae, non amplius quam centum usque ad Manfredi fixa discurrerunt tentoria. Quamobrem turbati hostes, suis undique copiis, in eo nullo ordine prolapsi sunt, & ex ipsis nonnullos gladiis trucidantes, dum ad repulsam feroces intenderent, demum usque ad Francorum castra nihil tale verentia pervenere. Tremefactus itaque Carolus potissimè, ne proditionis figura traderetur, commilitones suos ad arma sumenda sonis regalibus excitat, aciesque constructas è suis castris educit, & in Manfredi milites temerè discurrentes gladiatorum suorum signa convertit. Sic bellum utrinque magnum oritur; nam hi ad vindictam, illi verò ad repulsam trahebantur. Denique cum Manfredi exercitus nullo ordine procederet, adversusque hostis militia optimi Ducis industria regeretur, victor Carolus non sine magna suorum strage denuo triumphavit. Superatus autem Manfredus, cum paucis suorum reliquiis fugiendo Noceriam appulit, relictis belli machinis, & iis, quae Regem decet in castris opulentum assumere.

re. Deinde Ecclesiae pugil, nondum cupito fortunae blandientis fruitus obsequio, profugum hostem signis victricibus usque ad ingressum loci jam dicti avidè persecutus est, ipsumque profusis undique copiis intra illa moenia circumdedit. Sed obsessus Federici natus, dum parte nulla opem speraret, operiens maluit per virtutem mori, quam inter murorum latebras longae obsidionis mora torpere; aut ut sperabat utique, furto, aut fuga per medios hostes evadere. Egressus itaque paucis comitantibus strepitu equorum per agros suas excitavit excubias. Tantus inde clamor prodiit, quod Regis vigiles ad usque pervenit, qui scito Regem obsessum effugere, velocibus equis ad eundem per obliquos viarum anfractus pervenere; ubi tandem pugnatum est, donec gladio ferè omnes utrinque prociderent, & ni Flandrensis militia supervenisset, quae armorum tumultu belli locum advenerat, victor ibi Manfredus per fugam imminentis periculi casibus evasisset: sed oppressus ab his, tandem multis faucibus vulneribus inter maximos hostium globos viriliter occidit. Hoc quidem Dominicae Incarnationis Ducentesimo ac Millesimo LXV. Anno veterum scriptis fuisse, compertum est.

ANNO MCCLXV.

Mortuo itaque Manfredi, superstes Carolus Siciliae Regnum, & Apuliam, totamque Calabriam sibi novo iusto subiecit imperio. Annis ferè duobus sine controversia sceptrum tenuit, donec Conradinus memorati Conradi genitus, jam pubescentis aetatis lubrica viridi adolescentia circumspectus, & forma egregius, pro aviti diadematis recuperatione Siculum litus visere destinavit. Adjunctis verò sibi Vandalicis, & Suevis, Nobilium suorum hortatu primum è Tridentinis jugis Veronam accessit, deinde fidelium, & amicorum viribus sumtis, per Langobardorum fines, & Thusciam, demum venit ad Urbem, ubi mirabiliter per Henricum Regis Castellae fratrem, tunc & Romani Populi Senatorem, Regio more susceptus est. Sed ne vehementi correptus ab impetu ad hostis praecipitum inconsulte procederet, se suosque prius competentis morae dispendio equis & armis utilibus reficiens praeparavit; jugiter tamen conjurans in eum, quem dolendo Regni possessorem praedicabat injustum. Haec dum in Urbe geruntur, multi tam Nobiles, quam Plebeji, qui Federici, prolisque suae zelo fervebant, ad eum copiis maximis confluxere; nonnulli etiam odio, ac invidia promoti jam audentes convenerunt. Proh Mundi semper invidiosa felicitas, omniumque votis amara potentia, quae si cuique felix accesserit, necesse est illum livoris & odii fulmine percuti, & quanto sibi parem invidiam respuit eo magis superiorem praesse non patitur!

Cujus rei Carolus non ignarus, & si juvenem hostem temerè saevientem, Majoribus & Potentioribus suis jam sede projectis, nihil aut modicum timeret, tamen ne suapte fixus & hoste neglecto per ignaviam parti sibi Regni modamine privaretur, urbem & loca, quibus major periculi metus inerat, gentibus & armis fidelibus praemunivit. Nam dementis est rebus in arduis, & casibus fortunae subjectis, quemquam elatè despiciere. Postea verò quam Conradinus relictis equis, & Ministris, ac fidelium suorum copiis paratis, invadendo hostem tempus elegit, viditque omnes belli machinas jam paratas, & omnium suorum animos ardentem ad pugnam, illi-

Illico versus Regnum Apuliæ omine sinistro militaria signa promovit. Sed illi prius in fide fortunæ blandiens vultus arrisit; postremò autem gaudium in desolabilem convertit angustiam. Militans itaque Federici nepos in Carolum, non qua urbes munitas præsensit, aut qua hostes obice tenerentur, Regni cupiti fines invasit; sed unde timor custos aberat, loci opportunitate functus, in Abrutii montuosa prorupit: quod intelligens pugil Ecclesiæ versus eam partem acies & signa convertit, tenuisque castris hostibus sua castra disposuit; & ne pendens victoria longam traheretur ad moram, pugna diem & locum induciis brevibus statui cum hoste paciscitur.

Cum verò belli dies tremendus instaret, aciesque suas Dux uterque certa lege statueret, verus Regni possessor quemdam ex suis militibus Achilleo more Regis Gallici armis decoratum in fronte secundi cunei pro Rege constituit; ipse autem sub exigui collis anfractu cum maximo suorum cœtu longè delituit. Concurrentibus itaque primis utrimque manipulis orto jam Sole, tam acriter ab ipsis pugnatum est, ut usque ad sextam diei horam multis gladio interfectis, dum neuter cederet, sævi Martis prælium traheretur. Strenuus autem Australis, & scientiæ militaris Dux, cum suorum manus fessas diurno bello jam cerneret, stragemque timeret, recentibus viris illos subito restauravit, adversamque aciem, dum furoris sui rabiem pati nequirent, validis ictibus superavit. Sed alter exercitus Caroli, in quo fictus Rex sub aureo diademate militabat, motis signis ad opem sociis ferendam belli viso discrimine properabat, quem sui jam terga vertentes irrevocabili fuga obvium confregere. Sequentes verò hostes gladiis crudelibus multos peremerunt, captivosque quidem paucos servavere mancipio. Qui verò per fugam jugulis erepti, procul tantis abiere periculis. Conradinus isthinc omnes hostis sui copias meditatus confregisse, Regem etiam ipsum regalibus armis repertum occumbere, in bello vita defecisse, cum jam advesperasset, nihilque dehinc sibi metuendum fore putaret, militibus suis nullo ordine discurrentibus hostilia castra subire permisit, & opulentissimi Regis ampla spolia sibi corripere, è quibus nonnulli sudore multo flagrantes positis armis sub umbra populeæ corporis æstum blanda temperie recreabant, quidam faucii vulnera sua salutifero curabant medicamine; pars autem maxima prædæ avida sibi hostiles gazas equis, aut vehiculis subportabat; sicque ferè omnes prædæ spoliisque maximis insistebant.

Ut verò Rex callidus hostes inermes, ac temerè militantes, & rapinis jam intentos accepit, subito in eos fidis armatorum copiis circumventos irrupit. Illi autem ut quem bello perentum suspicati in se animoso impetu fure re viderunt, ignari dudum quis esset, acies suas frustra conati sunt è castris dispersas in globum revocare. Pauci quidem, quos instantis periculi metus angebat, ne quid per ignaviam sinistram accideret, circum Federici nepotem expositi, bellicas copias validis ictibus resumere. Sed diu pugnatum non est; nam pauci multos, & labore gravati recentes numquam aut rarò vincere consueverunt. Denuo Suevorum Dux cum impetum prædicti Regis pati non posset, in fugam paucis sequentibus est conversus. Victor autem Carolus vix hostium strage satur immensa, gaudio jucundus emicuit, prædamque & rapinas omnes suis militibus da-

Tom. IX.

A tor prodigus erogavit. Deinde Conradinum, cum de ipso sciscitaretur, num saucius, aut interfectus, aut à quovis medius foret oppressus, versus Campaniam sibi eripi per fugam accepit. Tum properè qui eum inquietis calcaribus sequantur, subita meditatione delegit, captosque sibi arctis in vinculis adducant, aut repugnantes gladio perimant, crudelis edicit. Hi utique avidi Regis sui mandata perficere, fugientem Conradi natum per nota vestigia persecuti, tandem quò latebat rus optimum devenere, ubi per incolas nequidquam pretio corruptos in Conradinum ipsum, & Nobiles aliquot manus iniecere violentas, ipsos quoque captivos velociter ad Regem adduxere. Rex autem ut hostem capitalem, nihil ei misertus, aspexit, gaudio repletus immenso ne ira sæviens langueret in mora, ipsum eundem Federici nepotem, & tantæ propaginis unicum stipitem, securi percussit. Nec solus quidem occubuit, sed & alios multos clara stirpe progenitos, eodem supplicio mulctari iussit. Et ne vivum hostem odisse, demortuum verò ingemiscere videretur, illustrium virorum cadavera in loco profano sine ullis statuit exequiis tumulari. At nullus ex hac tellure, de qua creatus est, non excisi marmoris, parive lapidis auro signati honore magis delectabitur. Necessè quidem est, idem ubique corrumpi, & in materiam propriam sine mora reverti. Considerandum verò nobis prorsus est, qua divinus animus & immortalis, donec carceri nostro contrahitur, quum revocatus fuerit, statione morabitur. Nam si virtutis, & bonæ actionis opere committitur, ubi quies sempiterna est, & beati gaudent in secula; vitiorum autem & sordidæ voluptatis labe gravatus, ubi dolor & fletus sunt, dignis cruciatibus semper arctabitur. Sic denique juvenis animosus, & tantæ propaginis unica & strenua scoboles, fatis sinistris interit. Sic Carolus superstes & victor, capitalium inimicorum excidio potitus, Siciliæ Regnum, & Apuliæ Principatum, Regis titulis jam tutus applicuit. Qui pacatis denuo Regni partibus, dum sibi securus nihil labefactari metueret, ad pacificandas Thuscæ partes pro amicorum subsidio meditabatur. Ibi quædam Fæsulano Populo quosdam rebelles, & inimicantia Oppida fide promissa vota persolvens domuit brevi temporis intervallo. Sed hæc quia non multum itrenua, inter ejus splendidiora facta Historice conscribi digna non videntur.

Denuo Siciliam & Apuliam repetens, per Nuntios fratris sui Ludovici Regis Franciæ, qui jam advenerant, dum itineris causam sciscitaretur, accepit ipsum eundem Francorum Regem ad recuperandas Terræ-Sanctæ partes, quas Infideles Saraceni in ignominiam Dominicæ Passionis & Crucis inhabitabant, prorsus intendere, & jam Sedis Apostolicæ Principem sibi benignum, ac Navarræ Regem cum multis Christianis fidelibus ad id opus sacrum favorabilibus votis applicuisse. Quod audiens frater pius, non illi, quem totis animi viribus diligebat, Nobili in Regno torpere, sed quatenus laudati propofiti vota perficeret, opes suas omnes & vires ei liberaliter daturum persuasit. Adjecto itaque brevi moræ spatio cum Ludovicus classem & arma jam parasset post divinum imploratum auxilium feliciter usque in Portum Carthagini transfretavit, ubi cum Hostibus Christianæ Fidei viriliter pugnans, Urbes & Loca multa victor intravit. Inde Tunicium, urbem maximam, viris & opibus circumseptam impugnare decrevit,

T t t

quæ

quæ velut princeps & aliarum Regina habetur, & ad resistendum jam Christi Militibus in se omnes sui Regni vires asciverat. Putabat Rex Christianissimus, cum hanc superasset, facile alias posse convincere; sed ah quam fallax, quam vana est cordis meditatio! Ille enim quum Exercitum suum circiter urbem opulentissimam castris dispositis erexisset, bellicque machinas, quibus illam superare credebat, Fabrorum ingenio construxisset, tantus in suorum membra languor irrupit, tanta æris turbata corruptio, ut quasi omnes ægritudine insanabili torquerentur; ipse etiam Rex dum doleret in suos, morbo depressus, sibi jam præmortuis duobus filiis, quos secum eduxerat, sublato etiam Albano Sacræ Sedis Cardinali Legato, tandem ibi viam universæ carnis arripuit. Præfectus verò Fidelis Militiæ Rex Navarriensis tam summorum Virorum jactura perterritus, Siciliæ Regi de tanta, & inestimabili strage, & præsertim de obitu dilectissimi sui germani per Literas & Legatos certius indicat. Hic ut exitium tantorum Principum intellexit, non minus ceterorum Fidelium, quam proprii fratris interitu condolens, veritus ne Christianorum copiæ sævientis fortunæ ministerio post sua vota deficerent, paratis equis & armis illico ad id loci, ubi Fidelis Exercitus militabat, navali præsidio studiosus accessit. Igitur Crucis Hostes, qui in se potentes Christianorum impetus sentiebant, indultia potius ac ingenio, quam viribus resistere cogitarunt. Erat namque collis secus urbem & castra, non saxis asper, aut rupibus metuendus, quem loci natura propter ejus ariditatem, velut litus maris, effecerat sterilem. Huc Saracenorum copiæ, quoties Auster flabat in Boream, sæpius ascendentes, novum molestiæ genus in Crucesignatos invenerunt; nam arenam vento suscitantes, exinde tanta pulveris nubes promovebat, ut Christifidelium oculos, & cetera capitis spiramina graviter eadem sæva nubes offenderet. Nec quidem hujus tormenti molestiam pati diu potuisset, nisi Divini Spiritus gratia suffragante imber maximus pulveris rabiem extinxisset. Hoc itaque Fidelium Exercitus metu liber, paratis belli machinis, & tormentis, quibus ad oppugnanda mœnia uti consuevimus, versus urbem illam acriter properabat. Metuens autem Tunicii Dux Christianorum robur & impetum pati non posse, cum hostibus pacisci celeriter destinavit; deinde Cruciferorum principes per Legatos suos evocat ad concordiam. Illi magis desuetæ regionis intemperiem, & æris turbati corruptionem, quam hostium suorum gladios verentes, ad hanc transactionis solidæ pactionem tandem inclinati manserunt; nam captivis omnibus hinc inde solutis effectum est, ut in Regno illo per Ministros Dei, & Christianæ Fidei cultores divina Mytheria celebrentur; Rex verò hujusce Regni in signum obsequii Siciliæ Regi Christianissimo semper annua tributa persolvat. Post hæc cum uterque Fidelium Dux, quid dehinc agendum foret hæsitaret, redeundum ne, an ad aliam salubriorem Saracenorum partem proficiscendum esset, Christianorum exercitus adeò propter adventum Eduardi Regis Angliæ, & Frisonum viris & armis repletus est, ut Asiam totam & Africam tanta diversarum gentium multitudo vincere debuisset; sed cum Legatus alter ab Apostolica Sede profectus longi itineris causâ in valetudine contracta arte Medica curaretur, tandem morbo increbescente migravit ad Dominum.

Terra etiam, quæ Sacra appellatur, quam

A invadere dicti Principes propofuerant, solito Duce carebat; nam Patriarcha ibi pro Ecclesiâ constitutus in peregrinorum desolatione jam morte defecerat. Ipsa quoque Sedes Apostolica, quæ Fidei nostræ robur in se continet, tunc suo Governatore vacabat. Sic denique Fidelium copiæ, cum spe Ducum suorum malè firmarentur, bono defecerunt in proposito, seque per fugam ab exercitu subtrahentes velociter abierunt. Fufis itaque sapientium Virorum in summo Rege copiis, Carolus Siciliæ Rex, dum gravibus esset curis anxius tam de Regno Francorum propter mortem fratris vacante, quam de acquisito sibi Regno Siciliæ, adjunctâ aliâ sui recessus causâ, versus Apuliam suum iter celeravit; semper enim ne illud inimicissimus sibi Petrus Aragonum Rex dolo aut furto subtraheret, metuebat. Nam is, dum Constantiam memorati Manfredi natam, quam sibi per Matrimonium copulaverat, deficiente linea tantæ sobolis, Regni Siculi fore justam heredem, & legitimam successorem prædicaret, semper ad ejus ditionem totis viribus intendebat. Ut ergo Trinacriæ Rex Fidelium reliquias, quæ adhuc in Saracenorum odium flagrabant, spe polliciti reditus & bonæ actionis persuasione firmavit, adjuncto sibi Rege Navarriæ, qui ex Africa rediens graviter ægrotabat, Siciliam tandem paucis comitantibus appulit; ubi memoratus æger cum sanari non posset, morte convictus mansit in Sicula regione sublimatus.

C Petrus autem Rex Aragonum non jam fictum sui rancoris odium exercebat in Carolum, sed satis palam ad ejus ruinam jugiter ferebatur; cujus rei Carolus non ignarus eundem non minus mutæ relationis habitu refovebat. Quod cum Sedis Apostolicæ Cardines, & Francorum apicem non lateret, dolentes tam summæ probitatis ac industriæ viros, quales eo tempore nullos fuisse didicimus, sævæ turbationis impetu, & malevolentæ gladio dividi, sæpe conati sunt illos vinculo caritatis, & amore puræ dilectionis amplecti. Sed frustra, ubi de potentia, de gloria, aut honoribus agitur, concordiaè minuter intervenit; nam humanæ mentis cupiditas tanta est, tam insatiabile desiderium, ut nisi potentior totum capiat, numquam à severitate desistat. Quumque Petrus hortatu Joannis à Procita spe hujusce Regni ardentius vexaretur, spondit ei, ut quoties aditum videret Siculæ Regionis, neglectâ potentiâ Caroli, subintraret. Persuasor autem utpote qui Carolum odio nimis habebat, quum ipsum propter Generi sui Balduini ab Imperio Constantinopolitano expulsionem, Palæologum, qui tunc regnabat, inimicissimum fore non dubitaret, ipsum eundem Palæologum, & Græcorum gentem amicis verbis aggreditur, admonens quatenus ab ira & potentia Caroli sibi prævideat, nam ille classem maximam adversus ipsum Romanæ Principem, ut in ea Sede Balduinum apponeret, tunc parabat. Cujus Palæologus metu compulsus supplicavit, ut si quid operis & consilii pro Regni sui tutela meditatus est, sibi leviter aperiret, seque id facturum fide pollicetur. Ille autem, qui jam in mente conceperat, quæ dicturus erat, ait: *Bone Rex, scio te Caroli viribus non posse resistere; sed si pecuniam & opes maximas mihi dederis, inveniam alterum, qui auro carens vires habet ad resistendum.* Latens Præses opulentus credidit ei, & aurea talenta dedit, quot in Carolum conjurans appetiit. Reversus idem hoc Aragonum Regi indicat, pecuniamque sumtam obrulit, pollicitus quantum opus fuerit ad rei meditatæ consummationem.

tionem prodigaliter exhibere.

Petrus munus oblatum accipiens jam persuasoris sui fidem & probitatem expertus, ipse sua potiri posse concepit; deinde navigium maximum apparans, quo carebat, ad Sedem Apostolicam persuasoris astu Legatos destinavit, opem exposcens ad id, quod contra Inimicos præmeditatè parabat. Ratus autem Summus Antistes illum contra Saracenos exercitum movere, quos sæpius in bello superaverat, rei petitiæ munus exhibuit; unde perficiendi opus conceptum sibi major crevit audacia.

Carolus autem de Regno suo semper metuens, ne quid finistrum accideret cum de hujusce apparatus valde magno ultra consuetas hostis sui facultates, magis timeret, anxius noscere, ad quam ille Orbis partem intenderet, relicto unigenito suo Carolo nato in Sede Regia vice patris, per Thusciam, & Longobardorum fines transiens, Francorum ad Regem studiosus accessit. Rogitavitque, ut idem Rex Regem Aragonum de proposito laboris sui sollicita investigatione perquirat. Qui dum sciscitantis Regis, quò intenderet, Literas accepisset, retulit, se ubi esset desiderium antiquorum velle proficisci; opemque suam ad hæc tamquam à Christianissimo Rege fiducialiter imploravit, à quo & certam auri quantitatem subsidii gratiâ supplex accepit.

Interea cum idem Petrus Rex Aragonum navigio jam parato, viris & armis præstolantibus diem belli, opportunitatem invadendi Siciliam fidelium suorum ope vidisset admotam, illico puppes omnes, & foros navium solvit à litore; tandemque navigio celeri functus Messinæ Portum feliciter attingit. Cui occurrentes tanti facinoris præcii Nobiles & Potentes Regni illius liberaliter se præbuere; nam ipsi jam Ducibus, & Præfectis à Carolo cum omnibus copiis suis gladio nequiter interfecit, hujusce Regni potentiam sibi per scelus mancipaverant. Sic Rex novus Nobili Siciliæ Regno, faventibus tam Nobilibus quam Plebeis, nullo sibi adversante, positus est.

Hæc autem ut Carolo nuntiata sunt, adeò gravis jacturæ dolorem accepit, ut vix illum suscepti quondam gaudii memoria delectaret. Confestim igitur de Apuliæ Principatu valde timens, versus eam Orbis partem celeravit, invenitque jam Natum & Proceres in consilio capiendi languentes. Ut ergo Principem suum advenisse viderunt, spe magna confidentes, in hostis sui Capitalis præcipitium magnanimitè clamaverunt. Carolus verò paratis armis & equis, Classe in Siculum litus cum exercitu magno prorupit, ibique juxta Messinam, ceterarum urbem nobilissimam, exosum hostem potenter obsedit. Cumque possessor violenter concurrere non auderet, illum, quem magis verebatur, de obsidione tanta viriliter increpat, velut dolere videretur de strage maxima Populorum, asserens fore melius, ut tanta res per duellum, quam bellum decideretur. Quod magnanimus Rex & audax non moleste intelligens, cum hoste pacificatur, ut apud Burdigalas Angliæ Civitatem opulentam lis hæc præfixa die per centum utrinque delectos ex equestri ordine pugiles terminaretur. Deinde uterque secessit, hic trahens suum exercitum in Apuliam, alter militans ad Aragonnes certamen inter statuti temporis spatium viris & armis decentibus præmuniti juxta decreti loci claustra denuntiant. Nec solum hoc tantorum Virorum certamen Trinacriam ipsam fama replevit, sed vix totum Orbem tantæ dimicatio-

Tom IX.

A nis stupor invasit. Quod sciens Rex Francorum de invictissimo sibi Carolo metuens, quatenus pugnantibus in certamine separaret, versus eam partem, ubi plurimum trahebatur, inclinavit. Petrus autem dum hoc sciret, veritus de dolo, Regi maximo suis literis indicavit, non decere, ut idem in externi Regni finibus oberraret, seque à tanti belli spectaculo contineat dehortatur. Cumque Rex ipse à proposito suo non desisteret, & locum, ubi pugna crudelis res agitari debebat, studiosius obiisset, appropinquante die statuta certaminis, Rex Aragonum Francorum astutias, & superbiam jam expertus, timuit illo interesse, ne dolo potius, quam hostis virtute succumberet. Sed ne fidem hosti datam fallere diceretur, sub amictu plebejo istuc venit ignotus, die qua pugil uterque prælium congredi ad invicem sibi polliciti sunt, & subiens per claustrum jam paratum, multis audientibus, advenisse se intra diem & locum statutum protestatur, non sic tamen ut debuit, quum propter Regis Francorum infidelitatem, qui rogatus non venire prorsus venit, dolo tradi metueret. Inde veloci equi cursu versus Regni sui partes correptus, inter fidelium suorum amplexum propter spem eorum securus acquievit. Carolus verò cum se fidem servasse, perjurum autem hostem se esse prætenderet, seque ob jusjurandum servatum absentantem hostem superasse fateretur, & illum velut victum & degenerem ausum non fuisse secum in certamine congredi, petiit quòd victus hostis ablatum sibi per fraudem Siciliæ Regnum jam dimitteret.

B Quamobrem negantem, & nolentem Regni gubernationem juxta pactiois statuta formam sponte dimittere, bini Reges amoris & sanguinis tanta fœderatione conjuncti, ut adeò major esse non possit, paratis equis & armis, & amicorum copiis infinitis, in Aragonum perjurum Regem, tamquam reum læsæ fidei, exercitum maximum perduxerunt, & inter Regni sui fines omnia ferro & igne depopulantes, usque ad urbem, in qua memoratus Petrus præsidens viriliter existerat, devenere, circiter sua castra passim disponentes, seque ibi mansuros, donec vi aut fame superatus hostis occumberet, stabili destinavere proposito. Sed quàm fallax sibi est humanæ curæ meditatio! quàm demens propositi nostri facilitas dum citra divinæ voluntatis arbitrium nobis futura subijcimus! Hi enim Reges Dei potentiam ignorant, sic iniquitatem facere meditantibus stabant; ipse autem, qui æternus est, & cui omnia subjacent, nequam illorum consilium alia meditatione subvertit. Nam dum castris sordentes, luxu ciborum malè abutentes, & interdum nimio labore gravati forent Duce: superbi, multis jam suorum novissimo labore correptis morbo, invaletudinem contrahentes in salutis ambiguo è castris suis cum omni exercitu secedere sunt coacti. Sed demum Rex Francorum, cum jam incurabilis esset ægritudo ejus, morte convictus est. Carolus autem dilectissimi consortis sui solutus in amplexu, desolatione maxima obrutus inter tanti doloris cruciatum fortis evasit, jugiter tamen inimicam sævientis fortunæ crudelitatem incusans. Ut verò morâ temporis dolor ejus paululum sedatus acquievit, diebus multis ad exequias consumptis, qualiter Regem decet efficere, in Provinciam, qua se titulo Comitis decorabat, tristis advēnit. Ubi contra Siculos exercitum statuens, Nato suo, qui Neapoli vices patris absentis Regio more supplebat, per sua scripta ac fidos Legatos edicit, ut & ipse classem, viros & arma pararet, & ex Apulia cum omnibus copiis

T t t a

mill.

militaribus Siciliam appetat; non ante tamen, quam belli dies statutus advenerit: ad id loci & ipse Genitor cum exercitu suo venire spopondit. Horum verò Petrus non infcius, paratam Classem, quam circa Siculum litus collocaverat, ac viris & armis repletam, usque Neapolim depopulandi rapiendive causâ, priusquam hostilem impetum pateretur, cautè dimisit; præfecitque huic militiæ virum summæ probitatis & ingenii nomine Rodigerius de Loria. Hic quum Apuliæ suæ violenter jam attigisset, demum usque litus Neapolitanum devénit: de quo indignatus jam adultus Caroli Regis natus unicus, utpote qui juventutis ardore flagrabat, ad resistendum hostibus se præter saniorum consilia, paternæ legis impatiens transgressor, objecit. Nec quidem qualis debuit, ad bellum modus aut ordo est servatus ab ipso; sed temerè percurrente in hostem, subito copiæ ipsius à cauto Ductore hostilis exercitus fusæ sunt, ubi tunc multis suorum gladio peremptis & captis, & ipse superatus adductus. Hoc autem, cum ad aures genitori sui fuisset delatum, qualis, & quantus dolor ipsum invaserit, nemo nisi sit fortè summæ dementiæ postulabit. Nam quum is sublato sibi Regni iactura graviter premeretur, gravisque defuncti Regis Francorum morte doleret, tertio a. huc illum jaculo feriens fortuna usque ad cordis secreta penetravit. Tunc velut amens fuga præcipiti Romam prius, deinde Apuliam metu comprehensam celeri navigio functus applicuit, ubi sinistram rei eventum studiosè perquirens, nati sui temeritatem verbis rigidis increpavit, magisque captivis, & telo fossis, quam unigenito suo compati visus est. Deinde quum in hostem capitalem jam sævire nequiret, vitam assiduo consumebat in luctu, donec senio vix confectus, tristem degens vitam miserabiliter terminavit. Sed ne Principatus Apuliæ generis sui Duce careret, Carolum Martelum nepotem suum ex captivo nato suo Carolo primo sumtum vice patris sui Regio diademate decoravit, ut si idem captivus carceris angore subtractus, aut imminentis fragilitati: vitio corruptus moreretur, natus ejus, licet puer adhuc, in Regno jam sibi parto succederet; custodes quoque & aliores eidem, qui nepotis & Regni curam haberent ex fidelibus suis aliquot Primates instituit, quos inter Comes Artensis, qui animi & corporis virtute pollebat. At victor Petrus, & superstes adhuc, ut inimicissimi sui fatum accepit, de morte ejus queri visus est, quasi non ipsum spirasse vellet; sed gaudio magno repletus probitatem ejus, cum jam sibi metuendus non esset, laudavit immense.

Carolus autem, & alios Nobiles, quos in vinculis arctaverat, quo tutius servarentur, usque ad Regnum Aragoniæ deferri iussit, ibique eos custodiri voluit, donec tumescentibus prius animis elati Duces, jam exorabiles ad concordiam post multam virorum stragem devenere placati. Sæpe enim fit, ut qui placari non vult, post suscepti dedecoris factum mansuescat in humilem. Interveniens itaque pacis auctoribus, inter quos Apostolicæ Sedis Princeps, suadentibus Francorum, ac Majoricæ, & Angliæ Regibus, & tantæ rei molem urgentibus, inique certis pactationibus pro fide servanda, iidem captivi, & liber ad concordiam nitentur. Sed quum tanta res subito terminari non posset, ac indecens videretur, eum, qui captus servabatur, pacisci cum libero, ne fortè se vi aut metu compulsus tumefactus objiceret, factum est, ut Carolus dato suæ Proles obside

A solveretur, liberque in Apuliam reverteretur, & ut ceteri, qui ob bellorum tumultum contracti in vinculis tenebantur, hinc & inde dimitterentur pristinae libertati.

B Carolus autem, qui mortuo jam Patre victoris judicium moruebat, pacis interpellationibus acquiescens, mandavit, quatenus Tarenti Princeps natus ejus Rubertus cum altero minore fratre suo utque Siciliam advecti, loco Patris mancipati premerentur. Nec quidem placuit, Primogenitum Carolum Martellum, qui prior ei succedebat in Regno, obsidis ignominia deturpari; Ludovicus verò secundo genitus ministerio Sacræ Religionis jugiter intendebat. Misus itaque Robertus & cum eo Nobles multi (quum jam alter germanus minor ægritudine laboraret) Siciliæ Regi violento pro patre suo carceri mancipatus est, & liber demum Carolus hosti jusjurandum servare coactus fidem spopondit, se contra victorem suum amplius non militare, & ea, quæ per pacis auctores stabilita fuerant, solemniter custodire. Deinde Apuliam repetens, Lombardiam, ac Thusciam peragravit, & tandem Romam profectus, Calabriæ fines deserens, Neapolim cum tota Prole, Domoque intravit, à qua ferè VII. Mensibus post navale proelium superatus absentaverat. Interea quum pacis amatores de concordia laborarent, Siculique Regni possessor jam adepti sibi victoriâ tumefactus, alteri ditissimam Insulam negare prorsus restituere, & super hoc potissimè uterque contenderet, quo facilius per corporum nexum fieret animorum conjunctio, factum est, quatenus Carolus natam suam Federico Petri primogenito, Petrus verò suam Robertocaptivo suo per matrimonium copularet, sicque Captivus liber reverteretur ad Patrem. Sperabatur enim ex mutua relatione conjugii tumentes Reges mitius posse convinci. Legatis itaque à Petro transmissis in Apuliam, proba mulier Federici conjux futura cecernitur, eique muneribus multi: ac honestatis dote præfulgens mittitur; quæ ut Siciliam felix advénit, consumtis ibi diebus octo circa regales epulas, & convivia manifesta, ipse Tarenti Princeps Robertus jam liber effectus, & Coniuge sua potitus, discessit à focero, secumque capitalis Hostis natam non turbatus advexit. Quos Pater ejus Carolus gratè suscipiens, pari honore dies multos genio celebravit. Sed ne latens odium, quod immeritò tacitus observabat, ullam avaritiæ labem cernentibus proderet, Nurui suæ cultum opulentissimum in signum piæ dilectionis donator prodigus erogavit, omnem jam rancoris extinctam in se demonstrando materiam: quapropter superbiorum Ducum invidiam, & tumescentem ipsorum superbiam ferè omnes pari iudicio quiescere præjudicabant, putantes dehinc pacem corporibus & animis pariter adipisci.

E Petrus autem jam de hoste converso nihil extra fidem datam malè cogitans, cum in senium non minus annis invalescentibus, quàm bellorum laboribus urgeretur, post biduum à nuptiis celebratis, Federico primogenito suo, jam ad Aragonem cupiens proficisci, Siciliæ Regnum peramabiliter commendavit, utque curam ejus habeat sollicita meditatione versutus imponit. Tunc de Nati probitate confusus feliciter abiit; sed dierum suorum gravitate compressus, morbo subveniente, tandem morte superatus occubuit, natum ipsius Jacobum Federico minorem Regni Governatorem digna institutione decernens. Quod ut Carolo significatum est, quamquam de capitali inimici sui fato inter mestis erga-

ergastulum gaudio duceretur immenso, tamen suæ in nuro aspectu & cœtu Procerum visus est ad lachrymas dolore compelli, tanti viri probitatem & industriam mirificè verbis laudabilibus profectus. Hæc inter dum idem Carolus rerum suarum curis sobriè vexaretur, primogenitum natum suum Carolum Martellum jam adultum ad Hungariæ partes, quibus Rege suo vacantibus eundem Sedes præfecerat Apostolica, ut Patri suo de re perditâ provideret, honoratè transmissit: ubi idem septennio potenter imperans, natis duobus relictis è conjugè, vitæ spatium feliciter terminavit. Ludovicus verò Sancti Francisci Regulæ dedicatus, Deo devotus, & vita laudabili serviebat, quem post lapsum vitæ suæ cursum Johannes XXII. Romanæ Sedis Antistes sub ætatis nostræ curriculo Sanctorum consortio dignum meritis reverenter adscripsit. Inde Robertum natum suum moribus conspicuum, & scientiæ studio laborantem, (quales nobilium liberos rarò comperimus,) Apuliæ Ducem fratrem verò ejus diebus paucioribus pubescentem Tarenti Principem jussit denuo vocari: Qui postquam Juventutis arma feliciter induere, (cùm de generi sui Federici violenta detentione Siculi Regni Carolus focer suus maximè turbaretur, volens quatenus sibi jure debitum, & violenter ablatum sponte remitteret) Patris sui cupiditatem votis considerabilibus suppleti diutius conabantur, poscentes, ut invito Patre possent id agere. Ille autem, utpote qui magnæ indolis, & strenuo Patre natus, rem tantam ac nobilem, & sibi per dolum ereptam cauto dedignabatur ab hoste, natis jam tumefactus adultis, id Regnum omnibus quibus posset reparare destinavit insidiis. Quumque jusjurandum à se promissum violare metueret, ne de perfidia criminaretur, exercitum maximum adversus generum Siciliam invasurum potenter instituit, in quo nobilibus multis & plebeis ex sua gente simul adjunctis, natos duos Apuliæ Ducem, & Tarenti Principem belli ducibus, & equitum Magistris omnibus regia dignitate præfecit. Mandavitque, quatenus cùm Siculum litus adiverint, bina castra exercitus contra hostem constituent, nec inde discedere, priusquam Regni sui detentorem injustum præcipitaverint è sede non merita.

Hi autem genitoris sui mandata æquo animo pariter verentes, & avidi votis ejus obsequi, diligenter copias jam paratas puppibus commendantes, per æquora ducti, tandem Messinæ Portum exultantes devenere. Ubi cùm hostis ad resistendum impotens, certamen cum eis assumere non auderet, passus est in suo litore puppes adversas non sponte subducere. Tunc animosi Duces Leviro suo causam adventus per Legatos significantes, quum audacter eis rem peritam prorsus restituere negaret, acriter querens, ipsos, & focerum contra pactiones olim factas perfidiis agere, seque paternæ legis memorem jusjurandum inviolabiliter custodire, virorum copias & arma telluri, puppibus relictis in tuto, credere, exercitusque duos secundum patris voluntatem secus Messinam, qua capitalis hostis latebat, unum inter litus maris, & Urbem Regalem, alterum juxta Drepani fines constituturè viriliter, in quo Tarenti Princeps Dux præfectus, paucis quos maluit secum adjunctis, majoris turbæ curam fratri neglecto hoste remisit.

Federicus autem, ut eos, pro quibus nihil tale verebatur, indissolubili Proles & Matrimonii vinculo tenaciter irretitus, tam inimicabili-

ter adversus se ipsum favire conspexit, ira vehementi promotus, non ideo de qua prolem jam susceperat, conjugem increpavit, sed in adversis fortiter militans, Fidelium animos junctos sibi comperiens, audax effectus in densas hostium acies sæpe satis expositus irruerat, multos gladio perimens, & unde venerat per id loci rediens, tutis se murorum latebris refundebat. Quod Tarenti Princeps non sine molestia ferens, dum fratrem suum, viribus & fama superare niteretur, ejusque moras ad bellum pati dedignaretur, iterum præter suorum voluntatem hostis de prælio committendo per Legatos certissimus explicat. Hic gloriæ avidus pugnam non renuit, sed cauto sermone pacificatur unus dimicare cum uno, quippe cum duobus concurrere non sit decens. Ille ut hostem aggredi prælium velle studiosus accepit, fratrem hoc latere disposuit, per invidiam ductus, ne partâ victoriâ, hoc tantum fraternis laudibus ascribatur. Temere igitur acies suas hostilibus longè pauciores, statuta die belli, præter scientiam fratris in globum acuens, dum ipsum nihil aut modicum vereretur, non diu memoratum hostem, virorum copiis circumventum expectans, eundem sibi viriliter resistentem vix proposito turbatus invenit, ubi acriter dimicatum est utrinque. Tandem Tarenti Princeps, suis suorum copiis, in bello succubuit, captivusque cum multis, quos amor sibi vinxerat, non vesana temeritas, intra tutum Messinæ vallum adducitur. Dux autem Apuliæ, ut fratrem ab hoste superatum accepit, non patienter id ferens, Procerum consilio functus, exercitum tuum illico revocavit, & cum puppibus recedens velociter Apuliam attigit, idemque patri fratris temeritatem, & suorum stragem tristissimè denuntiavit. Quod ut Carolus filio referente accepit, natis demeritiam, & robur ejus imprudens, æquè damnavit. Denique Regni sui fines ab hostium depopulationibus custodiendos non longa temporis statione decrevit, sed ad Apostolicam Sedem tamquam ad matrem optimam, cui de lugubri facta quereretur, veloci motu se corripuit, quam Bonifacius VIII post resignationem Celestini V. tunc magnificis conatibus obtinebat.

Hic ut Caroli tristem casum, & ejus querelam turbatus accepit, condolens secum, tam sinistri casus eventum in Ecclesiæ pugilem & alumnum crudeliter irruisse, ne dolor tantus grata consolatione careret, opem, & Pastoralis virgæ favorem adversus generi sui nequitiam liberaliter se daturum pollicitus est. Ille verò modicum consolatus, promissi favoris gratiam reverenter assumens, ad vindictam pro injuria suscepta jugiter intendebat; diuque secum medians, quibus ipse modis generum superare posset, hoc potissimum multis abjectis occurrit in animo. Sciebat enim, Jacobum hostis sui germanum jam fraternis invidere successibus, eoque rancoris & odii manifesto flagrare incendio; nam ea, quæ ad subvertendos animos etiam se diligentium potior causa subest, malorum omnium radix, & ubi de potentia, regnove, aut opibus agitur, effrenis superbit, dum solus parem habere non patitur, & omnia sibi cupit amplecti, illorum animos in litem adduxerat. Querebatur namque novus Dux Aragonum de perfidia Federici, asserens ipsum communis Regni privata possessione gaudere, rerumque suarum eundem partem optimam delegisse, ad quam & ipse natu minor vocabatur; alter autem pro se Siculi Regni moderationem sibi jure debitam tam Patris decreto, & uxoris dotibus,

tibus, quàm natalitiis juribus allegabat, nec minùs ad Patrimonialis suppelectilis portionem, cùm ad id tempus affuerit, sollicitis votis incedere.

Quamobrem superbi Duces, invidiæ pariter, & avaritiæ summa labe corrupti, fraternæ dilectionis zelum in odium hostiliter convertère. Carolus itaque hoc sciens, Apostolica secreta propalavit, & Jacobum tam precibus, quàm muneribus persuasit fore tentandum, ut ad Ecclesiæ Matris benignæ gremium sponte perveniens, in adversarios ejus & hostes opem & vires suas exponere non negaret, præmia adhuc dignissima pro meritis habiturus. Sic enim Federicum facile superari posse studiosus admouit, cujus secretum Papa consilium laudans, ad id prosequendum magnis conatibus dicebatur. Tunc Legatos suos Aragonum properè dirigit, qui Jacobo secreta sibi Legationis commissæ aperiant, persuadeantque sibi, quòd Ecclesiæ votis debitè subveniens, adversus hostes ejus auxilio non deficiat, pro hujusce meritis dona sibi grandia recepturus. Hic jam à Carolo certificatus de his, quæ Romanus volebat Antistes, retulit Legatis ad eum missis, æquum non esse, ut idem adversus fratrem suum hostiliter militaret; quòd si sacer Princeps Ecclesiæ ipsum ad hæc per Edicta verenda prorsus impellat, se licet invitum, Dei magis quàm Hominum offensam metuentem, necesse quidem esse favorabiliter obsequi. Cupiebat enim fratris ruinam; sed ut omnis objectio causa legitima vestiretur, compelli voluit, ut ad hoc invitum videretur accedere; gaudebat enim in fratris præcipitium, ejusque successibus invidens, Regno sibi negato etiam potiri meditabatur. Cujus rei non ignarus Sedis Apostolicæ Dux, Carolo suadente, statuit adversus Federicum binos exercitus, unum Caroli viribus sumtum, alterum quidem censu sacræ penus emptum: quibus Jacobum sæpe dictum præficiens tamquam virum summæ probitatis, ac Pastoralis Virgæ devotum, ei suis decretis explicuit, ut sumtis viribus Regni sui cum iis, quas Ecclesiæ sibi robur adjunxerat, in Federicum Siciliæ possessorem injustum militaret, ejusque superbiam modis omnibus quibus posset confringere niteretur, donec eumdem Apostolicæ Sedis disciplinæ subjiceret.

Quod Jacobus sponte suscipiens, paratis equis & armis, brevi moræ dispendio classem à Carolo sumtam, quia sibi modica erat, pelago dimisit, ubi gentem maximam collocans versùs Siciliæ Regnum prosperè militavit. Federicus autem hæc omnia præsciens, de perfidia fratris in admirationem adductus, vires suas ad resistendum jam paraverat, & ne pusillanimus hostem accelerantem metuere videretur, ei obviam juxta Regni sui fines puppibus suos exercitus eduxit. Hunc enim locum . . . esse perhibent, qui monitu eorum, quibus adhuc res nota est, nec prima pernotarunt. Ubi quidem cùm Jacobus classem suam potenter applicuisset, diebus paucis elabentibus in fratrem belli studiosus irrupit; & cùm acriter utrinque dimicaretur, Federicus, utpote qui pauciores virorum naviumque copias habebat, cognato Marte succubuit. Superatus denique puppe, qua præsidebat, celeri motu fugam arripuit, & versùs Siculi Regni partem, quòd tutior esset, nitebatur. Quem Rodigerius de Lauria, nunc sub Ecclesiæ vexillo superbians, dum fugientem temerè prospexisset, puppe sua jam insequi velociter properabat. Increpans verò Jacobus, licet fratris ruinam jam meditatus, ne ultra quod actum erat auderet,

A imperavit: ille autem majorem veritus iram, suo destitit à proposito, docuitque verbis, neminem fratres, semel incitato ad iram, sub altero favore diligere. Jacobus verò post factum de fratris sui jactura graviter dolens, statuit ne quis hostiliter Siculi Regni fines invaderet, simulans Regem victum jam pactionibus acquiescere. Demum fratri scriptis se poenitere significans, ne ulterius metuat de se simulavit, & ut disposuit, sic effectum est, ut Ecclesiæ pugil ab incepto desisteret. Dolens autem Romanæ Sedis Antistes, cùm jam superati hostis gaudio exultasset immenso, exercitum suum, quem immensis sumtibus, & labore paraverat, sic debilem retrahi, nec ad quod putabat profecisse, frequenter Procerum suorum consilio quid super his agendum sit, hæsitans petiit. Placuit itaque, ut Carolus sine Regno Materæ Comes, quem jam è Francorum finibus ad se per Apostolica scripta vocaverat, persuasione alterius Caroli rem tantam sævo Marte perficeret; nec dubitabat illum à proposito suo dividi, cujus fidem, & probitatem Regiæ Indolis, à qua processerat, titubans Petri Navicula fuerat in dubiis experta multoties. Hic jam Longobardorum fines transgressus, Thusciam potenter invaserat, ubi Nobilium popularium Fæfulanæ plebis rogatu pro sedanda discordia, quæ maxima eorum animos vexabat, diebus multis haud mansit invitus. Demum causas omnes intelligere voluit, & cur in litem traheretur, ab origine prioris odii callidè perstrutus est. Tunc mentis suæ conceptum severus Judex & rigidus Arbitrator explicans, non pacem in eos, sed gladium mittens, Partem Cirellorum, quæ foveri se putabat sub alarum suarum umbra perpetuò damnavit exilio, nonnullos ex his complicitum Avorum poenis afficiens, quam ob rem zizaniam plantula, quæ tunc facile providi Cultoris aqua falce meti poterat, adeò in Fæfulanis, & Picenis hortis increbuit, ut ab imo usque ad summum penetrans jam divelli non possit, & usque in hodiernum diem propagines multas à radice Friderici, subamputatis sarmentis, effuderit. Sciens autem hoc alter Carolus Apuliæ Possessor, doluit consanguinitatis suæ confortes tantum facinus perpetrasse, & in compartiales suos fœdere stabilis amicitiae sibi junctos sævitiam impetuosam tam crudeliter fulminasse. Hos quidem extollendos, alios verò deprimendos fore censebat; sed post factum serò poenitet, qui perfecti sceleris restauratione privatur. Dumque per Amicorum veniam, & bonorum procriptionem tollendam, ad eum usque Thusciam mittere destinavit Legatos suos; abeuntibus illis, & iter longo spatio jam ingressis, Fæfulanæ Gentis depopulatorem illinc decessisse, & versùs Urbem ad Apostolicam Sedem proficisci veraciter audierunt: sicque reversi sunt sterili deficientes in proposito. Hæc jam ut Apostolico nuntiata sunt, & ipse miseris exulibus, & Ecclesiæ Fidelibus compatiens, sævi Judicis perfidiam, & ignari Prætoris culpam graviter increpavit.

E Transiens autem Francigena magnanimus per loca multa sibi hostiliter adversantia usque Perusium, & Viterbium, inde per Vallem Spoletanam, tandem laboribus multis circumventus Romam applicuit, ubi non magnificè, ut putabat, exceptus est; cùmque idem Senatorias curules assumere sibi putaret, spe sua frustratus, doluit ad id Loci temerè devenisse. Ut ergo celer sacrum apicem adiit, illumque qua debuit verborum & actuum humanitate veneratus est,

se Catholicæ Fidei Zelatorem, & Pastoris sui mandatis paratum exposuit è patriis sedibus advenisse. Ille autem, quem prædiximus, magnanimus Bonifacius in Apostolorum Sede præfectus, versutus & prudens, cum hujusce hominis ope indigeret, de his, quæ in Tusciæ partibus egerat, ei nihil objiciens, verbis amicis & lepore multo suaviter, velut natum dilectissimum Jacob Esau, & paternæ gratiæ solum heredem, benignè suscepit; fidemque & constantiam ejus à vestigiis patrum suorum non degenerantis magnis laudibus decòravit; supplicavitque, quatenus in arduis Ecclesiæ rebus auxilio non deficiat. Pollicitus ei Carolus ad hoc venisse, sacramenti vinculo confirmavit. Deinde Apostolicus ea, quæ in Siciliae partibus acta contigerant, illi seriatim exposuit, voluitque tantam rem cordi suo tenaciter fixam ab eo peragi debere; sciebat enim virum summæ indolis & probitatis hæc posse. Adjecit & his, suæ stirpis Auctores pro Ecclesiæ statu fortiter dimicasse, & velut Dei pugiles nationes & gentes multas ad Catholicam Fidem adduxisse; & ut animum ejus ad hoc ardentius impelleret, dona grandia votis suis conformia post hoc exhibiturum se data fide sponndit. Carolus autem, etsi jam curis Papalibus aliena fallax in mente conceperat, tamen ne repugnare videretur, ad id onus liberaliter assumendum se reverenter Pastoralis virgæ sponndit.

Lætatus igitur in his, qui Siciliae detentorem injustum prorsus præcipitari volebat è sede, & classem illam, cui Jacobus Præfectus erat, & gentem maximam Ecclesiæ sumptibus emtam parari jussit, quam sic paratam, atque equis & armis munitam Carolo reddidit, & ut idem negotia sibi commissâ perficiat anxius exoravit. Hæc propter dona maxima pro mercede sumpturus accepit Carolus, & quid expediat conficius, turbas sumptas puppibus credidit, seque Ducem omnium constituens simul cum eis usque in Siculum litus, juxta Drepani fines feliciter transivit, ubi post puppes Portu collocatas, viros & equos omnes, præter Classis Magistros & Custodes, jussit telluri se credere. Deinde aciebus instructis, Urbes, & Oppida multa dietim, quarum pars tumultu belli superata, pars sponte dedita est, sibi cauta provisione subjecit, quas inter & quædam Oppida, quæ vulgò referri digna non sunt, fuisse didicimus. His terribus Federicus, dum quasi diffidens sibi auxiliatorem non haberet præter Regni sui vires, vix sponte succubuit; sed ut omnia tentans nihil inexploratum relinqueret, Carolo literas tacite dirigit, & cur ipse depopulator Regni sui fiat audaciter objicere; nec quidem causam scire, cum & ipse suæ stirpis, licet prole foeminea oriundus, dicatur, & successoribus ejus non invidus adversetur. Rogavit etiam, ut si per fœdus Summo Pontifici reconciliare potest, ipse nitatur. Audiens hæc Carolus, cum de Federici strage doleret, ne hoc Papalibus titulis accederet, eidem compati visus est, seque potius pacificum, quam depopulatorem nuncupari velle: quod si idem Federicus, prætermisissis rei fraudibus, gliscat justis pactionibus acquiescere, se velut medium nullius sceleris conficium sollicitare concordiam sponndet. Federicus autem se-

A cum colloquium celebrare super hæc cupere; nam os mutuo afflatu solertiùs conceptum, quam calamus exprimit. Placuit Carolo Federicum invisere, quem viribus & industria non inexpectata virtus sæpe laudabat. Statuta igitur die ad uniuscujusque contentum juxta Messinæ fines colloquium tenuerunt, ubi quæ dicta promissæ sunt, nulli præter eos scire fas est; nam remotis procul insidiis soli sine comite tacito convenere sermone.

B Inde Carolus Apostolico persuasit, ut idem de fidelium ruina ingemiscens, poenitentem hostem ad pietatis gremium provocaret, velletque quod cum Federico de concordia fideliter ageretur. Promisit ideo Pontifex Romanus, de fide ipsius nihil veritus in ambiguo quoque magis liceret, hujusce commissum literis suis stabilivit. Rursus Carolus & Federicus colloquium habentes, certis pactionibus litem decedentes transegerunt, de quibus infra, prout auditu percepimus, fiet mentio satis clara. Ut ergo Carolus ad ea, quæ sibi justa videbantur, hostem Ecclesiæ compulit, fide præstita exercitum suum ad litus revocavit, Urbisquæ & Oppida cetera, quas idem vi rapuerat Federico, restituit, deinde rediens voluit, ut Federicus Legatos solemnes ad Apostolicam Sedem pro reformatione eorum, quæ promissa sunt, sine mora dirigeret. Siculi Regni possessor simul cum eo viros providos plenum mandatum ferentes numero septem ad Cleri Præsidem fidelium suorum cetera legavit industria, ubi cum feliciter applicuissent, Carolo suadente, licet alter Carolus adversaretur invitus, præter sacri Pastoris conscientiam fœdustale per concordiam inierunt, effectumque est ut Federicus partem sibi Regnum Siciliae, donec vixerit, ab Ecclesia sine lite possideat; interimque auri aliquot talenta quolibet solis ambitu Fisco Papali tributaria pensione persolvat; cum verò justa proles defecerit, Regnum illud ad Ecclesiæ Principem sine contradictione aliqua transferatur. Et ne hostis Carolus nequam ad hæc laborasse quereretur, permissum est ei, ut Hierosolymitani, Siculique Regni titulum suis laudibus, quamquam illis privatus, adscribat; Federicus verò se Trinacriæ Ducem, & Siciliae Governatorem, non Regem, appellet. Talibus itaque pactionibus utrinque firmatis acquiescentes à Federico Legati, Siciliam repetentes pelago reversi sunt. Ob quam rem Federicus gaudio repletus immenso, convivii & commensationibus multis Fidelium cœtus delicatè cibavit, diesque multos jocis & jucundis histrionibus solemniter celebravit. Carolus verò in Urbe permanens, ab Apostolico de his, quæ per ipsum acta sunt, increpationes suscepit immensas; indignatusque Vir magnanimus, flagrantis animi sui impetum vix à cæde continuit; sed ne ira modum temperatæ virtutis excederet, præter scientiam Principis Sacerdotum discessit ab Urbe, & unde venerat per alios tramites in regionem suam properè reversus est. Post hæc quid in Apostolicum memoratum acciderit, itidem Carolo suadente, quatenus nos Divini Spiritus gratia fecundabit, sub alieno dicemus exordio. Refert nunc igitur, ut ad primordia suscepti laboris admodum celeriter redeamus.

Explicit Primus Liber Ferreti Poetæ Vicentini.

IN-

INCIPIIT LIBER SECUNDUS.

Post longa dissidia Adulphus de Nassavio Rex Romanorum salutatur, indignante nimium Alberto Austriaco. Hinc funesta inter ipsos odia. Cælestini V. in Romanum Pontificem electio, qui non multo post supremo munere cedit. Succedit Bonifacius VIII. Ejus acta in Columnenses. Tuscorum Populorum discordia à duabus Familiis Pistoriensibus orta. Florentinam Urbem exagitant, Curtio potissimum de Donatis præpotente, qui tandem cadit. Azzonis Estensis bellum contra Parmenses ac Bononienses. Bardilonus à fratre è Mantuæ dominatione dejicitur. Vicentinorum res afflictæ. Dirum prælium navale inter Venetos & Genuenses, primis succumbentibus. Alterum in Germania atrocissimum inter Albertum Austriacum, & Adulphum Cæsarem, qui cæsus occumbit. Deinde Alberto collati fasces Imperatorii, sed Bonifacio VIII. repugnante.

DEfuncto itaque Rodulpho memorato, magnus apud Germanos Principes rumor increbuit; hæsitabant enim, quem sibi denuo Regem efficerent. Multi quidem ad hoc Cæsareæ sublimitatis fastigium vehementi desiderio ferebantur, quos inter Venceslaus Bohemiæ Rex, Bavarie Dux, & Carinthiæ Tirolique Comes, impetu avidissimo competeabant. Nec minus jam adultus ex ipso Rodulpho natus Albertus, qui à Patre infulas Regales acceperat, totis conatibus æstuabat, ut in Augusta Sede suo felix heres Parenti succederet. Sed aliquid semper votis humanis accidit, raroque quod cupimus, sine labore, aut animi perturbatione contingit. Convenientibus igitur in unum Principibus Alemanniæ, qui decernendi Cæsarem potestatem habent, ut de Rege sibi dignissimo providerent, magnus inter ipsos tumultus, magna animorum dissimulatio variis studiis orta est. Nam priusquam illic, ubi loci congrua exigit opportunitas, pro futuro Cæsare convenissent, quidam ex ipsis jam pollicitis donis, aut pretio corrupti, quidam amore, vel odio ducti, quem potius consequantur mente conceperant. Favebant enim Archiepiscopus Colonienfis, & Treverensis Duci Saxonie, de cujus profapia olim bonæ memoriæ Otho Vir fama Illustris ad Germanos Romani Imperii Regimen transtulit. Palatinus verò Comes pro Venceslao cognato suo viriliter contendebat. Dux autem Bavarie, & Rex Bohemiæ, ne quis præter ipsos tolleretur Monarcha, verbis rigidis adversus Collegas suos utique decertabant; præsertim de Alberto malè judicantes, dum ob Imperium sui Genitoris, quem avara tabes & dolus in vitium deflectere, non cum dignum tantæ sublimitatis judicabant. Archiepiscopus autem Maguntinus vir fallax & versutus, nunc uni, modo alteri, ut omnium vota tacite intelligeret, obsequi videbatur. Sic cum sæpenumero ad examen hujusce rei dubii convenissent, nihil de his, quæ statuti temporis necessitas exigebat, votis effectuere disparibus; donec tumultus propter eorum iners decretum apud Germanos Duces rigidis verbis increbuit. Querebantur enim eos, ultra fixum terminum concessi arbitrii judicium distulisse, & stabile columen Imperii titubantis Fidelium animis labefactari, dum hi, quibus sobria meditatio permessa est, tam ambiguus subverterentur obloquiis. Nec desuit, qui adver-

A sùs eos magnificè æstuaret. Quamobrem iidem Cæsareæ creationis auctores suffragantium voces Nobilium, & vulgi vota intelligentes, ne propter insolens suæ mentis dissidium, nequaquam placandus in ipsos furor Plebejus infurget, metu perculsi, decrevere, ut paucis ad examen tantæ molis diebus superadditis; rursus deliberandi spatium præberetur, inter quod Cæsarem delectum à se Populo nunciarent. Ut ergo protelationis brevi spatio vel termino freti sunt, convenientes in unum prædicti Duces Alemanniæ litibus dudum certavere, donec placatis animi caloribus, quid justius, quidve utilius Reipublicæ suspensis vultibus intelligere statuerunt. Demum Colonie Præful senio jam maturus, & in ea constitutus ætate, quæ consilii capiendi perutilis est, non amplius suspendi vota Populorum oportere, sed cui potius faveat infit velo ius expedire; seque, quia consultus odio, vel amore trahi non debet, dignum Principem totis conatibus edere. Sic & ceteri prædicabant. Cum autem è multis res suspensa tantum duobus contracta mansisset, abeuntes donec ad id factum lex operosa vocaverit, diem præfixam statuere; qua post sobriæ digestionis examen Cæsarem suum sine moræ dispendio mantibus fateantur. Adduxerunt igitur Optimates primi, qui pro se, vel amicorum auxilio studiis paribus æstuabant, multi etiam ut assensu delectum provocarent; nonnulli quatenus decuriones ad expeditionem tantæ rei levibus tumultibus augerent. Ut ergo dies expectata pervenit, convenientes in unum Principes causa tantæ molis perficiendæ, & adversus se dudum litibus contenderent, tandem cum alter alteri ad supremos apices Alemanniæ favere dedignaretur, ad eos, quos mediocris generis & opum fortuna respexit, sermo dirigitur, quos inter Vir strenuus satis, & fortis, Adulphus de Nassavio, fama præclarus, gratior visus est; hujus enim regio Comitatus inter summam & infimam Alemanniam, si rectè perhibent, sita est inter Rhodanum, & Lemanum. Huic quidam non faventes, odio potius, vel invidiæ labe corrupti, rem Populis prodidere. Venit igitur ad hunc Nuntius properans, & rem lætus aperuit; qui nunquam speratæ, vel creditæ dignitatis spe ductus, dolens pariter, & gavisus obstupuit. Ferunt quippe eum tunc, dum ad id loci venisset, ubi mos erat Cæsarem deligi, quatenus Imperii Ducem primitiâ dactoraret, ludum alearum cum

Al-

Alberto Duce Austriae memorato, ut segne otium deleret, placidis exercere sermonibus.

Quod audiens praefatus Albertus, dum se illa, qua vix falli posse credebatur, frustratum spe cerneret, illico invidia adductus in Adolphum odii & rancoris summi labe provehitur. Ceteri autem, qui de Alberto male praedicebant, verentes ne idem ad huius dignitatis fastigium provocaretur, circum novum Caesarem jucundis applausibus exultabant. Quamobrem invidus Dux Austriae versus illum majoris odii concepit indignationes, & veluti sibi pollicitum decus arripuisset, tetram mentem & faciem induit. Deinde Maguntinum Praefulem verbis increpat, quod is sibi citra promissum inferenda voce defecerit. Ille autem utpote dolo versutus & fallax, non se, sed aliorum culpa accidisse hoc respondit. Nec quidem Adolphum iuste delictum esse, cum iudicii sui decretum ceteri inaudita voce neglexerint. Sic itaque vir dolosus flagrantem animosi Ducis impetum adeo verbis fallacibus acuit, ut idem acri dolore permotus, Procerum coetu stipatus, turbatusque post suam querelam apud Magistratus dolenter expositam ad suae regionis castra reverteretur. O pestilens & caritati prorsus inimica labe invidiae, quae dum se devorat, nulli compatitur, & in aliena felicitate semper absumitur. Discessit itaque vir magnanimus, & in Adolphum omne favitiae genus, quoad indigna praecipitaret, se se facturum tota mente disposuit.

Caesar vero non minus tantae dignitatis praemio exultans, quam ille dejectus, inter Fideles Imperii turmas nihil favientem verbis hostem animosus extimuit; sed ad ea, quae Regem decent, sobriè statuenda illico studiosus convertitur, quaeque Principi exhiberi solent, actu cupiens, ad extollendos Imperii fasces totus enititur; statuitque, ut ceteri, quos debitae fidelitatis obsequium sui Regis Aulam visere prorsus urgebat, ad hanc certo more spatio accedere maturarent, locum tamen eis certum suis scriptis assignans, ne errore devii Dominum suum negligere viderentur. Exiit itaque Edictum accedendi, quod ad usque Ducem Austriae superbum, & eos qui pari voto secum in scelus ardebant festinanter advenit. Erat enim & hic ob maximas à patre sumtas dignitates Caesareo subiectus Imperio. Sed is non ea, qua prudens, modestia circumventus, verbis rigidis furibundus excaudit, & in iracundiam prorumpens, ad opprobrium ejus, & laudis deturpationem, quod agebat esse temeritatem Iudex caecus increpavit, minaxque cur se audeat Regio mandato corripere, & in famulatum adducere, quem prorsus falso Regi se non debere dictabat, crudelis & horrendus eructat. Deinde certos sibi complices de huiusce ausu per suos Legatos incitat; quid opem non negantes ejus effrenem superbiam pollicitis juribus acuerunt.

Tunc in scelus excaudens Dux Caesari suae mentis impetum verbis sagacibus aperit, siquidem iusto Regi spondens obsequio non desistere, & si quis esset creatus Caesar, se illum esse non dubitare, nec in alterum debite potuisse transferri. Ait etiam, neminem supra se, praeter Coeli Principem, titulis decoratum, & qui temere repugnet, suos indignationis aculeos persensurum. Ob quam rem inflammatus Adolphus, licet nondum actu spiritus Regales induisset, cordis tamen ingenius probitate, & aemulorum instigatione productus, favientis Ducis impetum mutuis scriptis alterna vice expulit. Proinde tantus rumor excitatus est, tanta rabies & animo-

Tom. IX.

A rum dissimilitudo, ut in praecipitium alterius & necem alter flagraret; sicque sopitus Imperii Rector, & delectus Auriga permanfit, donec res in certamen adducta belli iudicio post morae spatium acquievit. Sed de hoc quidem, cum tempus affuerit, quod aura percepimus celeriter referemus.

De repudiatione Sacrae Sedis Coelestini V. & Bonifacii VIII. Papae, qui se ipsum elegit, ut infra.

B Hæc dum apud Germanos inconsulte geruntur, Petrus de Morono (quod Oppidum est in Abrutio) post Nicolaum IV. suadente Carolo Rege Neapolis, Romae Praefes creatus est. Hic quidem Coelestinus V. primò nuncupatus ex media plebe, satis discretus & prudens, cum honestatis & vitae magis, quam sapientiae titulis laudaretur, ad huiusce fastigii tribunal vocatus, non sponte confedit; dulce enim contemplari, & vitam solitariam ducere videbatur, nec inter Mundi strepitum aut fortunae lubricum posse jactari. Ut verò coactus chlamydem sacram induit, sceptrumque Pastorale suscepit, dubius & ignarus quid ageret, moderamen non solum exercuit, sed omnibus gratus existens, beneficia non negabat, neminem supprimens, vel extollens. Qui ut tutior esset, remque illius praesidio ageret, cuius studio C

Claves Sacras acceperat, in Apuliam proficiscitur, ubi primò patrum solum visitans, deinde juxta Neapolim habitare praelegit. Deinde cum assiduis curarum procellis, & agendorum occupatione premeretur, dolens tantae rei molem suscepisse, ab eorum coetu, qui Coelestem Januam à Cardine sustinent, se furtim subripuit.

Quarentes autem, ubi eorum Princeps esset, illum intra Templi claustra latentem invenerunt, qui silitantibus, cur se à Sede Apostolica profugus absentaverat, ait se desuetum, & senio jam confectum velle desistere, alique cedere, qui rem melius & tutius gerere valeat. Illi autem stupentes, & à mente fortè illum putantes alienum, ne vulgi fabula fieret, cum precibus & verbis sobriis vix convictum ad Sacrae Sedis tribunal protinus attraxere.

Quod prudens & astutus Benedictus Cajetanus mente concipiens, & ad id decus animum suum audacter extollens, illi se familiarem & gratum solito magis exhibuit, & ut perhibent, in obsequiis studiosum. Atque interea, dum saepe sibi laudatum vitae solitariae otium intelligeret, ritè iudicasse credebatur, ipsumque magis ceremoniis & Templorum Ministerio, quam rei susceptae vocitabat aptissimum: cuius persuasione major ei subibat impetus resignandi. Ferunt etiam & hunc virum dolosum, quatenus ad hoc illum flagrantius incitaret, dum somno excitatus noctu

E Deum contemplaretur, per foramen, quod arte fabricaverat, voce tenui saepe dixisse, se Coeli nuntium advenisse illi, ut illecebris falsi Mundi relictis, soli Deo servire disponderet. Quamobrem idem Papa degener & trepidus, ac in proposito concepto persistens, coram Fratrum suorum aspectu Claves Sacras sponte projecit, & chlamydem sacram exuens, honori sumto renuntiavit. Admirati verò Cardinales, num hunc vexaret dementia insolens, haesitabant quid agendum dehinc utilius videretur. Quos Benedictus alloquens, inquit, non desperandum esse, sed in Domino confidendum; nec quidem hoc absque divino nutu contingere potuisse, aut Roma-

Vuu

ne Sedes apices adeò sinere insanire, ut nesciat sibi de re utili providere. Erat quippe, ut modò diximus, versutus & prudens, qui quamquam ex humili stirpe productus, tamen ex animi industria egregiè ad Cardinis beneficium admotus, intra partes Anglici Regni, quatenus Regem Francorum Regi Anglico discordià sublatà pacis remedio applicaret, Legationis officio functus est. Unde facti decus, & aurum multum referens, jam spiritus elatos acceperat. Quæsitus itaque Cœlestinus à Fratibus, cur hoc velit: ait se tam propter senium, quàm ignaviam, rei tantæ non posse sufficere. Cui cùm instaret Ordo sacer, hoc indecens fore, & molestum valde, contraque ille stabilis in proposito repugnaret, deliberandi spatium imploravit. Ille autem, cùm nox fieret, furtim ex Aula prorumpens, navi creditus ad Cœnobium Fidelium suorum, quod juxta Montem Tremeus in Apuliæ finibus situm est, se clandestinè transtulit. Mane factò quærentes Pastorem suum non invenerunt.

Convenientes ergo in unum Cœli Cardines, quid tantæ rei magis expediat, se se dubii consulebant, è quibus Matthæus Rubeus primus in ordine, videndum prius esse, justum ne sit repudium, sacrivæ Constitutionibus alienum. Ad hæc quidam ajebant id fieri minimè potuisse, causa non satis æqua præcedente; nam omnem salutem, qui oneri tanto se subtrahit, negligere videtur, utque Fidelium spem molitur infirmare, dum longævus efficitur in salute. Alii verò, quibus hoc gaudium inerat, dum præstolarentur hujusce dignitatis apicem, illum quidem legitime potuisse, cùm diffideret in tanto deficere moderamine, & liberum fore suæ voluntatis arbitrium, quæ res cùm votis summis expeti soleat, non sine divino motu negligi valeat. Dixerunt quoque alii, de hoc disceptandum non esse, sed pro inveniendò Pastore suo; Legatos dirigi; & si vivit, ad Sedem pristinam retrahi debere. Sicque diversi varia judicia proferebant. Postea verò quàm hinc & hinc dubiis certavere sermonibus, colloquium decedentes, deliberando spatium petivere, ut sobrius, & limpidius tanta res agi posset in secreta mentis imagine.

Discedentes ergo ad recreationem membrorum quietis sollicitudinibus intendere. At versutus Cardio Cajeranus ad Matthæum clam se transferens, quid ipse vellet, statim percunctatus est; seque facilem ei ad obsequia, data fide, spondit. Hoc idem, ignorante Matthæo, Petro de Columna bilinguis & nequam persuasor sæpe prædixerat. Sciebat enim, hos invidiæ labe corruptos, & pares in odio de pari contendere. Hi autem non hujus obsequium favorabile rejecere, sed animo plaudentes læto dignas grates obtulere. Ut igitur bis & ter sacer Ordo convenit, quatenus hujusce repudii disuetum accidens in melius reformaret, & quid utilius, vel honestius foret eliceret: assurgens magnanimus vir Cajeranus verbis facundis exposuit, profugum & degenerem Cœlestinum repetendum non esse, nec de repudio ulterius dubitandum, cùm sponte, non alieno impulsu fecerit, sed proprio motu arbitrio; decernique oportere virum, qui magnificè rem gubernet, & Ecclesiæ Romanæ Sedem vigili tueatur industria; nec verbis tantum, aut calamo, sed interdum factis, & gladio decertandum esse. Quod intelligentes hi, qui de repudio hilares exultabant, justa locutum dixerunt; ceteri verò utile, sed non honestum ejus consilium, & adhuc opus esse meditationis intervallo. Hinc Cardio versutus & fallax ad Matthæum accedens persuasit ei, quatenus ad Apo-

stolicam Sedem quemquam deligi pateretur, quemve fieri mallet, ei certius indicaret. Ille autem reddidit, se facturum, cui fors justa contigerit, aut in quem fratrum suorum potius quiesceret arbitrium. Subdidit vir bilinguis, eundem ipsum rei hujus potestatem habere; seque id facturum, modò velit, & exprimat, quem decerni non abneget. Ad hæc vir prudens ait, consulto opus fore, sed si quid utile dixerit, vel proficuum, id pati promissit. Sic & à Petro, ceterisque, qui sublimiori gradu ferebantur, versutus persuasor accepit. Tunc Apuliæ Regem filis vocibus interpellans, cur patiat Sedem Apostolicam diu Duce vacare; sedulus increpat; quòd si velit pro se laborare, gratum in omnibus spondit favorabiliter exhibere. Cujus faciundiam & propositum tam audax. Rex fortis admirans, cùm ope Romani Præsulis indigeret, ad id suscipiendum onus animi sui vires intendens ad Cardines se contulit, ipsisque in colloquium adductis, quatenus de Summi Pontificis creatione provideant, precibus & minas inferuit. Illi autem Regis indignationem metuentes, vulgique mortis, ad expeditionem hujusce rei maturius intendebant. Ut ergo res in certamen traducta duobus tantum commissa penderet, neuterque eorum alterius, superbia corruptus, in obsequium cederet, hæsitantes ancipiti lite Cardines in secessum velut quisque socio gratior abierunt. Quibus scilicet Petrus primò se conferens, quem modò versutum diximus & fallacem, cur hæsitet admirari; nihilque metui oportere; nec dubitare persuasit, dum sibi arbitrium deligendi Pastoris eidem nulla animi tergiversatione permittat. Cui subridens vir magnæ auctoritatis inclutus, cùm ipsum facie hilari ac jucunda vidisset leporeque multo facetum, hujusce causam molis suo judicio terminandam sponte permisit. Deinde Matthæum adiens, illi blandus aspiravit, utque sibi rem committat, securus fido sermone pollicetur. Ille autem, hostem capitalem intuens, ut ipsam persuasori callido potestatem sensit permisisse, cùm de promissio consideret, & ipse permisit. Nactum itaque sibi arbitrium utriusque Cardio fallax, dum ad hæc fidem eorum adduxisset in testem, illico ne torperet in mora, chlamydem sacram cum Infula, & Baculo Pastoralis, ac Sedem pictam in medio jussit afferri. Deinde Judex sui, nihil molestum dubitans, sumta veste, & baculo, ac Corona Papali coram Fratrum suorum aspectu se ipsum Apostolico Titulo decoravit, seditque, & mandavit omnibus, ut debitum in omnibus veluti suo Principi famulatum protinus exhiberent. Obstupentes autem Cœli Cardines, potissimè hi, quos sibi Duces Sacer Ordo præfecerat, quid agerent ambiguis sollicitudinibus trahebantur; nec minor bilis, quàm ceterorum, Petri visceribus æstuebat. Unde idem subito ira correptus secessit ex agmine, deceptumque se dentibus fremens, & tacitus eructavit. Matthæus verò, ut judicium prolatum justitia decoraret, gratiorque fieret, Apostolicum Hymnum Angelicum, exultantibus sibi Fidelibus, concinens Deo laudes dignas Psalmorum decantatione peregit. Rumore audito, pauci laudantes dolosi Judicis temeritatem rigidis objectionibus arguebant. Multi quidem, impienter judicasse eum, dum sibi placuit, referabant. Rex autem cùm fidem ejus in re pollicita roboraret, prudentem illum affirmans, sibi gratum fore prodidit.

ANNO

ANNO MCCXCIV.

NOVUS autem Pontifex Urbis Romæ, cum Matthæi memorati complicumque suorum præsidio duceretur, die tertia sui iudicii Fratres ad consilium provocavit, voluitque, quatenus juxta Papales usus alieno vocabuli titulo signaretur. Convenientes igitur, ubi magnanimus Petri Suc effor sub Apostolica chlamyde venerabatur, dolens Petrus gaudium simulavit, idemque Scripturis Sacris editum nomen Bonifacii præsignavit, quod à Bonifacio Primo Pontifice sub VIII. nomine recensetur, vocatus fuit ex Benedicto Bonifacius, cujus vim vocis intelligentes infeli em exitum ab initio prædixere felici. Tunc idem ad ea, quæ Pastoralis cura tuenda sunt, magnificè ferebatur: quod invidi molestè ferentes ei obsequi indignatione concepti propositi ficto suspendio protraxere. Bonifacius verò cum maximè majori ope careret, Carolum accersivit, rogavitque ne sibi auxilio deficeret, neque molestum foret, si ipse abscederet; multa enim tunc instabant, quæ pro Carolo Siciliae detentore Romana Sedes peragenda statuerat, ideoque ad Urbem proficisci satius credebatur. Nam illic justius, ubi concessa potestas, sine vulgi fabula repugnaret. Favens Rex ejus precibus inclinatus abcessum invitè permisit.

Inde novus Pontifex post trimestrale spatium puppem conscendens, Urbem Romam celer advēnit, Lateranique consistens Sedem ibi constituit; ubi cum relatu Fidelium intelligeret, Cælestini repudium grave Populo, nonnullosque Columnensium impulsu, idem non justè potuisse fieri, increpabilibus verbis objicere, ni nova lege caveret, quam nondum editam posteritas ulla reperit, id fieri justè potuisse decrevit: in Lib. VI. Papalium Constitutionum, quo ut facilius innotesceret, legem hanc scribi iussit. Sed ne idem Cælestinus facti poenitens ad reintegrationem possessæ dignitatis ulterius incitari posset, litemve successori suo aut controversiam movere, iussit & statuit, ut è Cœnobio, in quo latebat, abstractus, ad Urbem vigiles custodes præmitterent. Perfecit ergo quod voluit, Carolo non prohibente. Ipsum verò Cælestinum, ut perhibent, violenter advectum intra Oppidum Sancti Angeli, Matthæo suadente, cum se furtim trahi cerneret, tandem morbo subeunte vita dissolvi passus est. Deinde cum magis sibi jam fideret, adversus Columnenses, suadentibus Urfinis, & Carolo, quo tutius regnaret, suæ indignationis gladium sævus exercuit, illisque quod in Dominum suum clam conjurassent, læsæ Majestatis crimen objecit. Qui ut sævitiam ejus, & impetum in ipsorum præcipitium tutius evitarent, apud Palæstrinæ Oppidum suum sub Aventino positum cum sequacibus suis latentes, ibi se rebus & armis tutos credentes, inviti Domino famulari negaverunt. Turbatus autem Bonifacius, quòd in contemptum Apostolicæ Sedis arma sumisissent, illico adversus rebelles suos bellum indixit, assumtisque viris & armis circi-

(*) Quæ hic habet Ferretus de Bonifacio VIII. & Guidone antea Montis-Feretri Comite, per vulgata jam sunt; eadem enim paucis ante Ferretum annis literis consignat Dantes Aligherius in suo Poemate Italico Cap. XXVII. Inferni, in quem locum prostant Commentarii Landini & Vellutelli. Sed probrosi hujus facinoris narrationi fidem adjungere nemo probus velit, quod facile confinxerint Bonifacii Pontificis æmuli, qui sanè non pauci fuerunt, aliaque de eo commenta sparsere. Ferretus hæc à Satyrico Poeta ambabus manibus Tom. IX.

A ter Oppidum hoc, ubi hostes sui repugnabant, longæ obsidionis castra disposuit, multumque cruoris utrinque dimicando cominus haustum est. Donec Apostolicus segenem moram increpans, quòd expugnati hostes diu non succumberent, eos dolis & astu, non viribus, superare jam statuit. Tunc Guidonem de Monteferetro, quem post magnum Francorum excidium, dum exularet, sub Regula Beati Francisci militare Libro superiori conscripsimus, sedulus advocat; sciebat quippe illum multa strenuè peragisse, & belli fraudes prudenter agnoscere. Illi itaque, quatenus voti sui desiderio potiretur, rem exponens, secretè consuluit, rogavitque ut si quo rebelles superare posset ingenio, ocyus explicaret, ad hoc munus dignissimum pro mercede sumturus. Cui Guido verenter obsequens ait, se præteritorum dolentem adeò poenituisse, ut Religioni Sacræ dedicatus ea, quæ Mundi strepitus exigit, ulterius fastidiret. Reddidit Apostolicus, se illi quæque perpetrati sceleris vitia benignè remittere; & si quod ex hoc crimen fieret poenitus remissurum. Sed ut idem, quamquam videretur invitus, rogatu sui Principis facilius traheretur, illum per obedientiæ vinculum adjuravit. Cui tandem precibus, ac polliciti muneris spe ductus, locum illum, ubi hostes inclusi repugnabant, visu lustrare petivit, ut si quidem vi inexpugnabilis esset, ingenio premeretur. Adiens igitur, ubi Exercitus Summi Præsulis frustra militabat, adjuncto secum Magistro Militum Summi Principis, muros & aggeres hujusce Oppidi undique circumspexit; utque hostium robur accepit, & belli causam, ad Apostolicum rediens citius advēnit, divitque, viribus non opus esse, sed arte certandum, quia locus foret insuperabilis. Ad hæc primus Antistes flagrantius instat, ut quoquo modo solertiùs id fieri posset indicaret. Spondit ille; sed priùs sceleris præteriti vinculo dissolvi, & perpetrandi criminis purgatione uti postulavit: quod Papa Cajetanus libenter efficiens, illum præteriti & futuris scelerum iniquitatibus libenter expurgavit (*). Post quæ Guido nequam consultu Apostolico persuasit, ut cum hostibus suis paciscens pollicitis non stare, & quo ad sibi prodesset, fidem servaret. Hostibus ergo ad pactionem vocatis restorationis gratiam Cœli janitor est pollicitus. Credentes autem, & falli non putantes, Oppidum tam nobile inimicorum gentibus humiliter tradidere. Unde illud:

*Lunga promessa con l'attender corto
Dantes Ti farà trionfar ne l'alto Seggio.*

Quæ Bonifacius intuens, non ampliùs de se ipso metuere mente disposuit. Deinde illis, qui diu hostes fuerant, trium dierum spatium benignè constituens, ut intra illud coram suo Principe devenirent, perpetrati criminis veniam habituri, læsus & memor injuriæ propinavit. Sed ii cum de pollicitis fiderent, & ad Sacrum Tribunal accedere destinarent, quidam secreti conscius (sive illud divina inspiratione suscepit, seu auribus arrectis sedulus perscrutator intellexit) eorum necem dolo prævisam ab Apostolico nuntia-

except, quippe & is ad maledicentiam pronus. A quo autem fonte hauserit hic Auctor universam ejusdem Pontificis Historiam, contumeliis ubique ac pænè maledictis contextam, conjicere poteris Lector ab illis verbis, quæ aliquando intermiscet, *dijudicant ferunt*; ea siquidem procul dubio indicant iniquos vulgi rumores corrupti à famosis, ut ajunt, libellis Columnensium Urbe depulsorum. Ceterùm illustres ipsius virtutes, & præclare gesta enarrant cœvi Scriptores apud Rainaldum, quæ vide.

tiavit; quamobrem metuentes de se, fugæ remedio Columnentes usi sunt, & in extremi Mundi partes abierunt, adversus quos Romanus Pontifex acriter procedens, tamquam læsæ Majestatis feos, & Ecclesiæ rebelles dignè multandos judicavit, eorumque bona proscriptioni subjecta, & Filco Papali applicanda; Petrum verò, & Jacobum, quibus à Cardine Sacer Ordo contigerat, in sui generis & personarum perpetuum dedecus ab Apostolica Sede privavit, eorum Titulos & Beneficia collata velut Ecclesiasticum censum aliis donator prodigus erogavit. Oppidum autem Palæstrinæ, quod olim sumtibus maximis constructum primus Auctor inexpugnabile fecerat, ne ulterius metum pariat, iolo prostratum æquari iussit. Sed non idem primus, vel extremus, qui dolo potestatem asciverit, vel accepta illos, à quibus metui se vult, morte vel exilio torqueat, vindictam de re injusta sumens, ut suo metu se urus infirmioribus imperet. Sed quid inde secutum est, cum locus exiget, Deo propitio conscribemus.

Guido autem post factum pœnitens morbo immani correptus est, quem Dantes Aldigerius Fæsulænorum eruditissimus in suis Canticis, quæ de Inferis scripsit, ob pertinax violandæ fidei documentum, inter umbras nocentes finxit sævis angi cruciatibus: nec quidem indebitè, cum ante commissum scelus veniam postulaverit. Hostilius itaque voti sui compos, jam magnanimos spiritus mente conceperat, delectabaturque, ut peragendis strenuè rebus novus & insolens casus ingrueret. Carolus verò, etsi Apostolico viris & armis non defuit, omnes tamen animi curas ad restaurationem Siculi Regni solertiùs advertabat, & tunc per suos Legatos Bonifacium alloquens, sedulus exoravit, quatenus ab Ecclesia sumtos fasces sinè obice possideret, quòdque ei oblatum, atque inservatum, redderet. Amicus Apostolicus, haud immemor accepti beneficii, preces ejus repulsa non privavit, Regique, cum viribus careret, thesaurum maximum Ecclesiæ sumtibus ministravit, & Claves Sacras, ac solvendi potestatem per vicissitudinem Ministrorum exhibuit. Quibus ille fretus, qui pro amisso Regno flagrabat, paratis equis & armis, ac Classe magna, natos suos Apuliæ Ducem Robertum, & Tarenti Principem, cum ipse jusjurandi vinculo irretitus fidem violare metueret, ad Siculi Regni partes celeriter destinavit. Sed sinistris fatorum eventibus, Deo permittente, longè à patris sui proposito decertarunt. Nam è duobus altero superato, ac meliùs mancipato, profugus alter sinè triumpho Neapolim relatus advēnit, ut de his quidem latius Libro superiore conscripsimus. Nunc ad ea, quæ per Thulciam & Lombardiam acta memoratu digna percepimus, motu cito provehimur.

Erat quippe jam Fæsulænorum gens adedè discordibus animi votis, & odii intestini labe corrupta, ut vix eorum omnis in ruinam labens evelli Sedes à stipite videretur. Primi quidem dissidii tanti feruntur auctores Picenæ (*hæc est Pistoriensis*) Urbis incolæ, qui impetuofos animorum factus sequi volentes, ad ultionem susceptæ injuriæ pertinaciter irruerunt. Ex auctoritate principes Cancellarii, quorum progenies ab antiquo stipite derivata multos in progenie palmites sui generis effuderat prolatata: sed Deo ingrati ob superbiam intolerabilem ex alta sede præcipites ceciderunt. Sic ille judicat misericors & justus, sic impios deprimit; & de Libro Vitæ semen eorum deletur extinctum. Nota enim adhuc factis est eorum vulgaris iniquitas,

A quam ne ulla temporis deleat multitudo, his putavimus æquum esse scriptis inferere. Nam inter Optimates loci hujus Cancellarii tunc viribus & opibus splendidiore habebantur, quorum duces primi Simon, & Guilielmus Amadoris nati, & Meus & Schiata jam extra lineam cognationis antiqua derivatione producti vix sextum agnati nis suæ gradum attigerant. Unde quatenus iidem moribus & probitate dispares, fama notiores essent, diversa sibi vocabula suo generi applicanda votis disparibus invexerunt pro Simone, & fratre ejus Guilielmo; nam quod iidem & ceteri de latere suo concepti fuscam cæsariem ostendebant, Nigri coloris prodiit appellatio. Meus autem, eo quòd ipse flavus cum tota prole niteret, se Album nominari iussit. Quæ igitur coloris diversitas major est, quàm ut Niger, & Albus? His quidem ut vox alterata repente animorum disparitates, sic diu rancor invidiæ motus induxit, donec eo suadente, qui ad nefas impiorum manus incitat, odium latens sævis explicavit eventibus. Hujus seriem ordo sic distinguit. Guilielmi natus Dorius juvenis animosus alearum ludo cum Vanne filio Mei semel intendens, dum ira flammatus ob taxillorum jactus iniquos verba aspera in colloquium dementer eructasset, offensusque Vannes consobrinum ejus fatuè loquentem monendo redarguisset, & ad hæc contumelias correctionis causa quasdam inferuisset, idem Dorius subiti furoris impatiens in Vannem gladium suum vecors extendit, ejusque manum, quam ferro metu capitis apponebat, illæso tamen pollice licet crudelis abscidit, fugaque correptus in æde patris secretò delituit. Saucius autem suæ manus jacturam molestè ferens, astantium cœtus clamore magno perterruit. Subito convenientes, quos aut arctæ cognationis affinitas, vel amicitie puritas dolere compulerat, amici casum lacrymis & gemitu dessevere. Deinde arma sumentes, subito impetu ad domum Mei, quatenus ad ultionem susceptæ injuriæ properaret, cœtu maximo convenere. Meus verò nati vulnus in corde ferens, vix spiritum dolore tanto moribundus emisit; sed ne dolor virtutem animi superaret, neve in sanguinem suum peccaret imprudens, modestas manus avidè continuit, natorumque ac nepotum flagrantis animos ab impetu revocavit, in se lugens sinistri casus eventum. Guilielmus autem rei hujus ignarus, auditio qualis natum ejus in confectis sui offensam casus impulerit, dolens subitus se ad eadem gressu cito proripuit, sciscitansque quid esset, sceleris auctorem Dorium fore comperit. Dubius igitur quid ageret, ne conscium hujusce criminis Meus fortè putaret, Schiata Patri offensæ germanum per nuntium fidelem alloquitur, dicens se in spiritu magis dolentem, quàm natus consobrinum suum ferro lacerasset, utque sortem digna sequatur ultio votis exposcere, ne inter ipsos ulla oriatur scintilla discordiæ; metuebat enim quod vitare nescivit. Ad hæc Schiata furori cedendum esse, sicque paulum manere, donec animi tumescentes moræ intervallo deposita feritate mitescerent. Avidus concordie Guilielmus, quatenus offensi confortis sui mitiùs placaret impetum æstuantem, ipsum sceleris auctorem natum ejus forma spectabilem, vinctum, & confusum ad ædem capitalis hostis sævus pater sponte legavit; putavit namque sic hujus iracundiam flecti posse, & in vindicta languescere, dum sic humilis & prostratus ad ultionem accederet. O infelix misericordia, & infelicio humilitas, quæ pro peccatis præmium, pro

pro Cruce tradidit salutis meritum! Dulce est enim ignoscere poenitenti, & non semper ad vindictam irrupere. Meus ut nati licetorem aspexit, vix impetum à cædo moderatus continuit; cepit itaque illum, & alios redire permisit; captum verò, ac ignosci supplican-tem, & lachrymis poenitere se prostantem, illico in stabulum trahi iussit, dextramque ejus, ut multi perhibent, apponi præsepi, appositamque, ut manum manu redimeret, violenter abscindi; abscissam quoque, ut errori crimen majus adderet, in itineris lubricum projici. Dorius autem, ut ex aula Judicis sævi prorupit, amputatam sibi manum læva comprehendens, magna-que miser heu voce clamans, tandem genitoris sui limen adit, mutilatumque brachium ferro, ac ipsam manum pariter obtruncatam deformis ostendens, coram patris aspectu tellure projecit. Proinde furor omnis excitatus in propaginem vetustæ sobolis insanivit, omnisque hujusce cognationis multitudo ad vindictam susceptæ læsionis propensius ferebatur. Tunc agnatos suos, & quos benevolentia cultus, aut socium foedus adjunxerat, ad arma sumenda vindex uterque nanciscitur, ad quos magnæ virorum copiarum votis disparibus confluxere. Plebs quoque, cum Proceres suos perosa semper sit, detestabilis iniquitatis malè acta corripiens, his, ut quisque notior, vel magis familiaris, adhæsit. Nec solum hæc labe, & pestis effera Picena moenia succendit, sed atique Florentiam, & Lucanos colles cursu velociore delata Thusciam omnem malignis infecit odiis.

Nam quidam Nigros pro injuria suscepta justè vindictam exegisse volebant, iisque quoad poterant viribus aut pronis animi votis faventes, eorum causam tuebantur; alii autem crudeles eorum fastus rigidis sermonibus increpantes, pro Albis pugnabant, eos injusta arma sumisse judicantes; pars neutrum capiens, utrumque damnabat. Primi ex Fæsulani Ducibus Verius, & Nicola de Circlis, Alborum partem, eo quia sanguinis affinitate propinqui, pertinaciter elegerunt, Simon verò de Donatis, & Curtius natus ejus Nigris adhærentes, se illis auxilio præbuere, ob quam rem tacitè serpens odium illorum animos adedò inextinguibili veneno corripuit, ut in ruinam Patriæ suæ culmen perniciosi cives everterent; at de his, cum locus exiget, infra tractabimus.

Historiam nunc Piconum Ducum & acta resumamus. Ut igitur Albus, & Niger tam disparibus animi votis, qualis colorum dissimilis æquivalentia, stirpis hujus gentem implacabilis odii peste supplevit, iisque vires in scelus addidit, se ad ultionem provocantes, novis cædibus nova vulnera suscitaverunt. Nec quisquam misericordia ductus cognato pepercit; quanto enim conjunctior, tanto tutior in agnatum sæviebat; neque judicium sui Prætoris verebatur, qui consortem ferro ipso truncasset; tunc enim justitia vires non habebat, sed in se ipsos sponte conversi injustitiam justis sequebantur ultionibus. Demum res adedò in discordiam producta est, ut pauci ex ipsis superstites in lite manerent, ii tamen mœrore depressi vix ob tristitiam tanti doloris absumti sunt. Perit itaque soboles antiquissima suis extincta nepotibus, quæ si primis aucta parentibus longi temporis spatio creverat, per discordiam parvo consumta prolabitur. Tunc furor, deficientibus primorum Ducibus, paulùm sedatus acquievit, donec iterum resumtis viribus insanivit. Demum potentior infirmiorum è patriis laribus expulsi, ob

quam rem tota illa Civitas in desolationem adducta, Plebi suæ graves intulit proditionis angustias, ac inde, ut perhibent, malorum omnium radix in Thusciam prodit.

Eadem etiam tunc Fæsulorum est comper- ta crudelitas, nam tumescentibus iis quibus genus à vetusta Progenie, inter divitiarum luxus, & corporis voluptatem rara animi virtute colebatur, magna apud ipsos animorum pariter inde orta est dissensio. Ex his primis Verius & Nicola de Circlis, & Curtius de Donatis natus ex patre Simone, qui ut alter altero potentior in Patria vocaretur, parem præcipitare nitebantur; & ne res tam temerè concepta sine causa prætereat, discors in mente propositum subito litis causam invenit. Redierat namque jam Curtius ad lares patrios ab Azone, cum quo diu manens dignitate summa procul à Patria sua dudum absentaverat; idem enim apud Tarvisum cum Gerardo de Camino loci hujus Præfecto ferè duobus Annis Collateralis militaverat, ubi thori sociam, quam ex profapia Circlorum duxerat, ægritudine consumtam amisit; sed fama retulit illam, marito potum ministrante veneno mixtum, extinctam periisse, ob quam rem rancor tacitus in odium amarissimum conversus est.

Hic enim dum semel inter Proceres more sodalicio ad cœnam federet, ab æde propria vas vino repletum afferri iussit, allatumque Verio Cognato suo in testimonium dilectionis primum exhiberi, quoque diligi fiducialius putaretur, ne quicquam nefandum dolo mixtum esset; pincernam ipsum tutum voluit oblato muneris haustum nihil dubitanti præsentando porrigere. Unde Verius, qua carere simulabat, indignatione promotus, non sic, ait, Sorori poculum ministrasse. Quod intelligens advena subdolos, eum oculis non amicis aspexit, verbisque sæpe non placidis increpuit. Cœna verò refecti non serenis vultibus abiere; rancor omnis dudum occultus in odium manifestum versus est, ut quo quisque sceleratior, eo magis alteri fieret nocendo promptior. Factum est itaque, ut, dum Curtius alteram adhuc thori sociam optaret, mulierem quamdam ex Ubertinorum progenie ortam præter cognatorum scientiam furtim duceret: quamobrem indignati Proceres, idque opprobrium sui generis molestè ferentes, jam actum panè retrahi volvere; litemque coram suo Præsule moventes, tamquam violatorem justitiae conjugii Curtium, & sacrilogii reum, in judicio convenere. His Verius & sui complices propter inimici sui capitalis ruinam adhærentes, animos pariter & opem voto favorabili ministrabant. Unde Curtius acriter indignatus in Verii nepotem sub ædis suæ porticum sedentem convicia multa rigidis verbis objecit, ac inter ipsas contumelias vix facti subiti minas inseruit. Ferunt tamen, eundem Verii nepotem paulò ante Curtii servum domum properantem in opprobrium Domini sui asperis sermonibus reprehendisse. Ea propter arma rapientes Circlorum juvenes animosi in ædes Donatorum, quæ suis oppositæ mediis per itineris spatium parvò distabant, subito convenere. ubi cum hostibus dimicando, pilis & gladiis diu acriter bellatum est; tandem cum nullis faucibus ab ejus sede secederent, ratus id leve crimen Curtius, quod ab hostibus susceperat, quatenus graviori delicto mulcarentur, servum eundem telo fossum ultra atrii sui vestibulum crudelis Dominus interemit; vociferansque multos ad id crudele spectaculum testes adduxit. Inde Prætorios Ma-

gistratus adiit, querelam suam dolenter exponens, nepotemque capitalis inimici, quod is servum suum in impetu facto peremerit, ferus incusat. Iustitiæ vero Minister ad ultionem Reipublicæ pro cive offenso flagitans, ut rem ipsam iustius perageret, eos quos de impetu criminatos sciebat, & potissime qui de morte servi, ad aulam Prætoris sui accersiri iussit. Verius igitur, ne contumax iudicium Patriæ negligere videretur, secum vocatis omnibus de gente sua, Præsidentem suum celer advēnit, eidemque retulit nefandi delatoris perfidiam, ipsum etiam sceleris commissi fuisse iuravit auctorem. Prætor illum, qui servum telo confecisse ferebatur, sibi retinens, ceteros cautione præstita abire permisit. Hoc sciens Curtius, quoad poterat, conabatur retentum in vinculis hostis sui nepotem morte falso damnare; & ne iudicaturus in ambiguo urgeretur, eundem mortis auctorem perjuris testibus indicavit. Quod Verium latens, ne sanguis ejus injustè funderetur, iterum ad aulam Prætoriam furibundus accessit, dixitque, non patiatum infontem dolo mulctari, quodque oculos suos in veritate dirigat, remque ipsam sobriè percunctetur exorat. Ad hoc Prætor, se quidem id facturum, si falso eum criminatum inveniat; sin minus, expedire, ut probato scelere reum mortis esse dijudicet. Reddidit Verius, se dolum legitime probaturum; idque veris testibus reprobavit. Inventum est itaque, Curtium ipsum, quo gravius hostem apud Magistratus offenderet, auctorem fuisse sceleris perpetrati. Ob quam rem metuens homicida perfidus iudicium ultionis, sponte in exilium abiit, Romamque proficiscens, Bonifacio memorato gratus efficitur, cui misertus Papa magnanimus, quod is eiectione Patria exulare cogere, Principatum exiguæ Provinciæ, quæ Massa nuncupatur, Thusciam inter & Romandiolæ fines appositam, quatenus eidem ope subveniat, prodigus fati donator contulit.

Demum effectus gratior Apostolico, persuasit, ut cum hoste capitali Verio de concordia pacisci dignaretur; dulcis namque amor Patriæ, & nemo circumscriptum Orbis sibi locum diligit. Annuens igitur votis hujus Summus Pontifex, Verium per literas suas ad se jubet accedere, qui ne claves sacras negligere diceretur, sumto Procerum cœtu ad urbem celer tandem applicuit; ubi significans Christi Vicario, se venisse, permisso ad eum aditu, qua debuit primum humilitate veneratus est. Sacerdos autem versutus illum avidis oculis visere simulavit, laudesque ei multas oris lepore contribuit, dignatus quoque illum accubitu, ut cautiùs falleret, penes Apostolicum latus sedere compulit. Deinde facundis sermonibus alloquens, quatenus Curtium diu sibi molestum ad amoris soliti benevolentiam restaurare patiatum, Vir maximus exoravit. Reddidit ille, Vir satis prudens & strenuus, se illum non odisse, & veniæ locum esse, ubi prius ille odium, & inimicitia quoque causam coram tanto Præsule fateatur. Ad hæc Curtius iussu Principis accersitus obtulit; cumque neuter discordiæ modum explicare vellet, in diem sequentem deliberandi causâ colloquium reiterare constituit; sed non ideo Vir astutus Urbis Pontifex doluit, Verio se tam benignum ostendisse. Conceperat jam mente ob discordiam illam posse Fæsulano Populum jugo suppressimere, & sic Thusciam ipsam servire defuetam tyrannico more comprehendere. Mane facto ad aulam Pastorem Duces uterque conve-

A niunt, quod Bonifacius irruens, Verio se magis familiarem ostendit, ipsumque manu ducens in secessum divertorii apud Petri Successorem cubare voluit fede contigua; tunc illum blandis sermonibus nunc docens, nunc increpans, nunc affatur clementer exorans, quatenus animi feritate deposita, Curtium diu à se perosum ad amoris integritatem restituat; hoc quidem esse Præceptoris Summi mandatum. Verius ad hæc, quæ prius dixerat repetens, nullam secum inimicitia labem fore reddidit; quod si ille verum dixerit, remissurum se spondit. Hoc Præsul summus Curtio referens, illum in priori proposito constantem, nec labefactari modicum Orator studiosus invenit; demum cum neuter mitesceret, utrumque dimisit. Horâ verò diei tertiâ epulis paratis Verium delicatè cibavit, sicque diebus multis advenam hospes benignus ferenti vultus hilaritate refecit. Demum sobriis curis, quibus potiusangebatur, digestis in pectore, nactus aptissimum tempus & locum, Verium acciri iussit. Venit properus frumulus, & in secreto confedit, cui Papa inter Orbis partes gratiorem sibi, & Ecclesiæ fore Thusciam, eamque præ ceteri pio retulit amore complecti, diffidumque valde molestum, quod nunc Thusciamangebatur; & quoad possit, cupidum se pacificare dis ordines animos viribus totis exposuit. Nec quidem hoc sine Principis moderamine arbitrabatur fieri posse, nam duce carentes Fæsulanos, odio vel amore corruptos, injustitiam vindictæ causâ prosequi ad id, ne res tanta labaret, curas omnes advertisse. Ait quoque de Anagnina solo patrio virum strenuum & iustum sibi familiarem adesse, quem ad placandos Thusciam Proceres, & tumentium fastus deprimendo, Ecclesiæ sumptibus mittere destinavit, si modò gratum id Populo Fæsulano, & Verio non molestum; nec dubitare quidem ad effectum vota perducere, si tamen idem patiens fieri non abneget. Spondit quoque ei munera pretiosa, quo faciliùs mentem ejus suis votis alliceret. Ille autem prudens, hoc impossibile sibi retulit, nec ad id superbas Thusciam gentes flecti posse, noverat enim gentiles animos servire defuetos omne jugum odisse. Subdidit Apostolicus, deliberandi spatium necessariò exigere, ut sobriè rem tantam libramine mentis excutiat. Discedens Verius jam non rum Pastorem, sed Lupum rapacem, tacitè iudicavit; æstuans quoque bilem in animo radicavit, quam jugiter augens, cum revocatus Papam adiit, quatenus ad hæc desiderii votum explicans, quid magis optet manifestus aperiat, se Patriam suam Libertate solita frui optare reddidit; neque mutasse propositum, aut si velit sibi licere, vel posse. Tunc magnanimus Pontifex ira correptus, id facturum se fide spondit, cordique multum sibi esse, ut Thusciam Partes tranquilla pace custodiat; deinde Verium blandè dimittens ad Patriam redire permisit.

E Post hæc Carolum Philippi Francorum Regis germanum ad Apostolicam Sedem jubet accedere, qui Ecclesiæ Principem suorum de more veritus, id patiente Philippo, sumtis viris & armis ad Urbem, Longobardorum fines, & Thusciam peragrans, tandem appulit. Ubi Summi Pontificis votum intelligens, quamquam Siculi Regni, id consobrino Carolo suo suadente, tunc lis inquieta urgebat, attamen quod Papæ valde gratum accepit, perficere quidem conatus est. Sumtis igitur viris & armis, atque Sedis Apostolicæ arbitrio, Rex pacificus iter idem relinquit, versus Thusciam partes proficiscitur. Primo Perusium adiens, Civitatem illam satis pa-

ificè uti sedulus scrutator invenit; plebiscita tamen ibi quædam condidit, & scandala in amorem convertit. Idem etiam apud Senas dies aliquot moratus efficit. Pacatis autem his, Fæsulanos, ubi major cura manebat, de adventu suo literis signatis edocuit, qui jam disparibus votis accersiti, & in tumultum prolapsi, quid potius eligendum suspensis cordibus hæsitabant. Multi quidem, præcipuè quibus pax & tranquilla animi sedes inerat, Ducem superbum non admitendum esse præjudicabant, præsentientes id Patriæ suæ stabilem labefactare concordiam. Vulgus autem infidum, cum semper novitate gaudet, primò Ducem profus admitti, Patriæque moderamen sibi tradi consulit. Vocatur igitur Dux pacificus properè Florentiam. Sub certa lege pactionis Rex perjurus applicuit, moderamenque loci hujus accipiens, prius mitem ac benignum se cunctis ostendit; tum simulatè vires audacter fumens, leges & edicta Populi suo mutavit arbitrio, libitumque pro justitia refovebat. Exulem Curtium, & perpetua proscriptione damnatum, absque vulgi consensu, ad Patriam revocavit, passus ut idem de hostibus suis vindictam assumeret. Ut autem Verius hostem capitalem advenisse pensavit, arma properè rapiens, se tueri viriliter destinavit. Curtius verò sumptu Principis infidi militiæ, in Verium & complices suos vim faciens, impetuosis irrupit; ubi prælium utrinque commissum est, in quo Nicola Verii germanus ferro faucibus occiditur. Pigellus de Pontinatiis vulneribus crebris cæsus effugit. Riconetus autem solum nasi apicem deformis amisit; capti verò Guilielmus Giani, Nepos Verii, Bertus Recuperii natus. Joannes Consilii, & Maximus veneno, ut perhibent, post dies paucos extincti sunt. Verius, & qui cum eo in bello superstites mansere, per fugam erepti sunt. Nec quidem Curtius victoriam felicem adeptus est; nam & idem hostium robur expertus non eos degeneres sine cruoris sui haustu perfidus exploravit. Cecidit quidem Simon natus ejus, vir bellicosus & acer. Guelphus ei consanguinitate propinquus, & alii multi de Plebe convincti. Foresius autem graviter faucibus vix in ipso prælio spiritum exhalavit, quem Prætor accipiens, cum jam Populus omnis in furorem erumperet, ut omnium amicos justa ultione placaret, decollari jussit. Verius itaque in exilium migrans cum sequacibus suis proscriptione perpetua damnatus irrevocabiler abiit; post quem omnes sibi adversantes ad gentes externas migrare sævus curavit cunctis flagitiis. At Curtius hoste dejecto, Patriam suam, id patiente Carolo, tres dies sibi corripuit, libitumque pro jure sequens, quosdam erigens, multos deprimens, gazas multas subito congregavit; effectusque adeo tumidus est, ut ferè omnibus intolerabilis videretur. Tanta igitur tunc animorum angustia, tot gentium labores, tot rapinæ, tot cædes Fæsulano Populo pervenere, ut vix omnis ex primævo splendore Sedes antiquissima laberetur, quia violenta Domini imperia nemo continuit.

Hæc intelligens Bonifacius, dum Pastoralia mandata transgressus Princeps nequam Apostolici votum actu contrario perfecisset, post quinque menstruales ambitus Carolum ad Sedem ipsam illico revocavit, ipsumque pro recuperatione Siculi Regni ad transmarina loca profecturum se velle hortatus est. Qui clementer Apostolico favere simulans, tum ut vereri Claves Sacras videretur, tum etiam ut consobrino suo opem afferret, sumtis equis & armis, ac Classe

parata Siculum litus tandem applicuit, ubi tellurem optatam ingressus Federico, qui post obitum Patris detentor injustus ab Ecclesia terebatur, graves locorum rapinas vir bellicosus intulit. Sed demum in caritatis fervore languens, cum hoste præter Romani Principis scientiam certa pactionis lege convénit; quomobrem ad Urbem reversus à Bonifacio increpationes multas accepit, quodque Thusciam pestibus magnis affixerit, adversatus semper piis votis, redarguitur. Dedignatus verò Carolus, flagrantem animi sui impetum vix à cæde continens, ab Urbe discessit, & ad propria remeavit.

Nunc cogimur materiam hanc lugubrem prosequentes, modicum temporis ab ordine deviare, ne resumentes actum per digressionem Lectoribus avidis tædium pariamus. Ut igitur Carolus Fæsulana mœnia revocatus dimisit pristina libertati, non ideo livor omnis, aut pestis effera ablata sunt; nam perniciosus vir Curtius, hostibus ejectis, jam metuendus & asper effectus, ne vulgi rabiem in se gravius incitaret, Patriæ suæ liberum status ambitum sub tyrannide simulabat, idque dolosis verbis in scelus pertinax Plebi suæ pseudocivis optare prædicabat. At Proceres, qui Ducibus impiis semper molesti sunt, metu deposito, non illum ulterius pati regnare, sed velle profus omne jugum abjicere retulerunt. Deinde res ad solitos Magistratus, Vulgo plaudente, committitur. Quod molestè ferens Curtius, portionem Nigram in mentem resumens, maximas virorum copias ad se beneficiorum spe revocavit, delectabaturque ab impiis & crudelibus inter clementes extolli. Hinc rapinæ, hinc cædes, hinc bonorum proscriptiones sequuntur sunt. Demum talibus trux & implacabilis Patriæ vastator indulgens, omnibus adeo molestus & odiosus efficitur, ut ii Nobiles, quos pridem sibi complices & dilectos habuerat, illum ob nequitiam manifestam odirent, & ejus intolerabiles fastus pati negarent. Sic denique eos iater, Deo permittente, discors animorum abusus exorta repente deserbuit. Hæc quidem annis ferè duobus clam latenti odio jugiter accensa, anno post Jubilæum in gravem discordiam patenter erumpunt. Ferunt namque, Curtium in Republicam, quatenus sibi privatè regnaret, pernicioso scelere conjurasse, & ne id improspere fieret, Ugutionem de Fagiola, cum quo per foedus Matrimonii jam sanguinis affinitatem contraxerat, sermonibus sollicitasse amicos, qui opem non negans Genero vires suas pollicitus est, quoties petierit, favorabiliter exhibere. Hic enim locis montuosis juxta Fæsulani soli, ac Romandiolæ fines Populo dominabatur exiguo, quæ quidem ora, ut perhibent, Massa Trabaria nuncupatur. Vir tamen probus & acer, ac obscuris Parentibus editus, majoribus tamen regnis in tempore functus est. Ut verò perpetrandi facinoris tempus, id Curtio significante, sensit advenisse, confestim viros & arma corripens, equitum scilicet numerum quatuorcentum & quinque decies; peditum verò termillia: versus Florentiam iter festinus aggreditur. Quod scientes ii, quos nequam Curtius odio refovebat, ne segnes mora perirent, Populo prius hostem de perfidia criminantur, deinde properè arma sumentes ad eadem Curtii impetuose feruntur. Ille autem viribus ad resistendum inferior, ne cæsus occumberet, equo celeri vectus fugam arripuit. At non est huic longius ire permissum; nam qui ardentius necem ejus flagitabant, cursu veloci fugientem infecuti sunt; illumque non procul à Pa-

Patriæ mœnibus juxta Cœnobium Abbatiz Sancti Salutii telis fossum crudeliter necavere. Quorum princeps, ut perhibent, Guilielmus de stirpe Spinorum gladio primus acuto ejus tergora perforavit cui quondam secum vinculo tenacis amoris irretito opem in dubiis non negaverat. In hunc etiam Pazzorum gens Nobilis, Frescobaldorum Optimates, Bondelmontium, & Cavalcantium, aliorumque, in quos truci deserviit invidia, aut quos prius & ipse dilexerat. Qui autem magis complices voti sui fuere conscii, è Patria projecti in exilium abiere; è quibus Dantes Aldigerius vir eruditissimus, odio, non culpa proscribitur. Falconerii, & Rubei in propagine sui generis numerosi, ne formidinem Plebi pariant, irrevocabiles exulare coacti. Eadem commotio Piconos Duces in fugam convertit, & usque Lucanos Colles accedens Interminellos, qui Gibolengæ partis terebantur auctores, patriis laribus exire compulsi: sicque locus omnibus iis pestibus afflictus vix in ruinam prolapsus est. Et hæc sobrie percunctantes, à viris gravioribus auditu percepimus, quæ etsi latius peracta, sub compendio tamen conscripta, quoad divina nobis inspiravit clementia, nisi fumus exprimere, ut ignorantes his scriptis intelligant, & audientes mirificè stupeant, sciantque posteri, rebus humanis lubricum semper instare momentum, & in Dei virtute cuncta produci. Nos verò cœpti laboris operam resumens, istinc ulterius procedamus.

Dicendum etiam est, quæ apud Æmilios his temporibus acta sunt. Defuncto namque Obbizione, primogenitus Azzo jam adultus patris sui felix heres gubernationem acceperat, Ferrariamque, Mutinam, & Rhegium paternæ subiectas ditioni, non ea, qua genitor pridem, benignitate fovebat, sed more tyrannico sæviebat. Nam idem, ut luxu voluptatibusque diurnis agitated gentiles fastus induit, & in sublime se provehi vidit, gravis & asper adeò factus est, ut vix tolerabilis ulli videretur. Primum enim Mutinam, quæ tunc Obbizione regnante viris & opibus repleta, satis tranquilla sede florebat, suis viribus spoliata evertit; semper etenim fuit formidolosa Tyrannis Procerum multitudo. Verebatur namque, quoties injustitiam rapinis aut cædibus exerceret, in infimum deprimi, qui ne in Dominum suum conjurare possent, jam in ipsos odio indelebili suscitato, multos à patriæ finibus exulare coëgit. E quibus Lanfrancus de Rangonibus, non minus animi virtute Nobilis, quam probus & audax, apud Lucanos colles relegari se passus est; ubi strenuè militans Pisanorum gentes sæpe validis superavit occurribus. Sed non eo dignus fuerat exilio; nam si beneficia vetusta reminisci volumus, præter id quod olim majores sui opere Ducibus Estensibus tradidere, vir idem exul regimen Urbis, & Mutinæ moderamen Obbizoni sponde præbuerat. Indigna quidem suscepti muneris retributio, qui ut tyrannidem exerceret, beneficium protinus à se amandavit. Pestis eadem Rheginos afflixit, multi quoque Nobiles proscriptione damnati sunt. Hæc inter vulgò tributa violenta trux creditor exigebat. Nec modus rapinis, aut cædibus, donec Matthæus de Corrigio Parmæ Præfectus sævo invidens, cum eodem belli discordiam nactus est; nam antea nullam, aut satis facilè favillam suscitaram accepimus. Deinde cum alter altero se potentiozem existimans, propositi sui vorum perficere cuperet, ad agrorum depopulationes & ædium incendia subito furore correpti nitentur. Azzo autem maxi-

A mis copiis circumventus, exercitum suum inter Parmensium fines adduxit, ubi pluribus diebus moratus, rapinis & bella spoliis satiatus, tandem hostem veritus, ad fida mœnia remeavit. Matthæus verò cum copias pauciores haberet, Bononienses, qui jam Azzonem odio refovebant, ad fœdus focii amoris per fidei vinculum compellavit; & quatenus eidem auxilio non deficiant, verbis supplicibus exoravit. Qui Matthæo favorabiliter annuentes, viros & arma confederationis lege dimiserunt. Idem & Lanfrancum jam sui exilii moram increpantem pollicitis maximis ad se persuasor sedulus revocavit; qui ne ulterius Domino violento pareat, se jam non Azzonis amicum, sed hostem capitalem ostendit, properantque viros stipendia merentes secum è Lucanis finibus numero centum adduxit, quos, prius quam Parmam accederet, in rebelles Matthæo primùm, deinde in gentem Azzonis expertus est. Nam cum Sartigliani Comes sub Azzone militiæ Dux inter Parmensium culta depopulator sævus acies direxisset, hocque Lanfrancus audisset, in hostes pro acie militans, eo, ubi furentes rapinis indulgebant, usque pervenit, quos audacter aggrediens, mixtis sibi Parmensibus, & Giberto Matthæi nato jam adulto, in fugam victor impulit, multosque telluri faucios linquentes, multos in vinculis coarctavit, è quibus militiæ principem captivum Matthæo tradidit. Sed hic cum ex Nobili profapia ortus, & Lanfranco foret notus in partibus Fæfulanis, hortatu ejus liber Azzoni dimittitur, qui beneficii non immemor post breve tempus Duces claros ad concordiam, pactionis lege vocavit. Suspensis igitur utrinque belli furoribus, tandem Pace sequestra mites animos assumsere.

Post hæc autem Azzo Bononiensibus valde suspectus, cum iidem Tyrannum urbi suæ inimicissimum vererentur, quo tutiores fierent, ab ejus insidiis juxta fines suæ Regionis excubiarum vigiliis, & aggerum latebris se credere statuerunt. Primumque Oppidum novum ære maximo construxere. Hoc autem molestè ferens Azzo Mutinæ Præfectus, cum & ipse Oppida multa suis in finibus possideret, ut se quoque tueretur, Savignanum, Plumatum, & Bazanum non procul ab altero muris & vallis tutissimis refici voluit: unde gravis eorum illico vexavit corda discussio. Facile est, tumentes animos ad iracundiam incitari; tanta namque est regnandis sitis, tanta pacis intolerantia, ut, dum ceteris præferri volumus, nemini parcamus. Ex hoc Bononienses inter, & Marchionem, diu latens odium suscitatum est. Primumque Bononiensium Duces ad arma sumenda vulgus animosum hortatibus impulerunt. Quod Marchio præsciens, ne timidus rem tantam peragere videretur, Oppida sua viris & armis ac necessariis utensilibus præmunivit, finesque custodiri jussit sollicitè. Bononienses verò moræ segnis impatientes, adversus Marchionem paratis sibi virorum copiis, & adjuncto Lanfranco, bellum indixere, secusque Bazanum exercitu furenti sua circiter castra disposuerunt, nec prius inde discedere, quam victa mœnia sibi pararint. Exardens autem Azzo ob illatam injuriam, illico Mutinam adiens, Populis suis audaciam intulit. Proinde Bononiensibus Legatos properè direxit: cur ei vim inferant admirari scriptis exposuit, & nec cedant, obfessumque locum deserant, in eos gladio truci sævire minatur, ad eorum nihilominus improprium acta Guidonis de Monteferetro rudibus figuris objiciens. Sed hujusce generis minas negligentes, illum mutuis exprobavere fer-

sermonibus, & ut nihil se timere jam videat, Lanfrancum, & cum eo copias armatorum multas, qui inter culta Mutinensia lævis æpopulationibus quæque diripiant, tenaci proposito dimisere. Tunc omnis exercitus in odium, & bello rabies effera gentes subactas ad arma promovit. Azzo itaque, cum se viribus imparem sciret, amicorum præsidia verbis mitibus imploravit, ad quem Patavorum alæ missæ, tum amoris & benevolentia causa, consanguinitatisque affinitate promotæ, tum ut stipendii mercedem exigant. Votis paribus confluxere Cimbrici, quibus Optimates, ut regnantibus Patavis, & Azzoni gratiores fierent, gentes suas comites addidere. Ut igitur Marchio vires amicas assumsit, effectus audacior exercitum suum paratis viris & armis instituit, iussisque curribus & vehiculis tentoria, & instrumenta quæque bellica subportari, deinde aciebus instructis versus hostilem locum signa promovit. Ferunt equidem, illum tunc equitum serè tria millia, pedum verò decem in globum numero congregasse. Cum ergo ab Aurora Sole jam in Occalum declinante ad ripas torrentis rapidi, qui Scultenna per incolas nuncupatur, tandem perventum esset, & à castris Bononiensium serè quinque millia passuum inde distarent, protinus signa manere belli Dux imperat, nec ultra provehi ob noctis intemperiem; secusque fluvium dispositis excubiis securè pernoctans, sereno se credidit. At caliginosus aër solutis imbris adeò ventorum rabie crepusculo subeunte desæviit, ut diluvium coeli cardo minari videretur; nec priusquam nox abiret, Euris ab Aquilone flare destitit, quam mane facta hora vix tertia lucis advenerat: unde torrens transibilis subitis tumefactus ab imbris, ex alveo in vicina culta furibundus exiit, multosque superbi Ducis aurigas, dum ipsi bobus & vehiculis ad transitum festinarent, in mediis verticibus incautè rotavit; multos quoque quiete & blando sopore membra fessa instaurantes, in ipsis aquarum absorbuere procellis. Dolens autem Marchio, quòd ad pugnam inter diem belli statutam ob fluvii rapacis metum proficisci nequiret, obsessisque castris opem inferre, vix spiritum projecit. Deinde cum serè currus omnes, ac utensilia quæque cum instrumentis bellicis ob fluminis voraginem subito amisisset, non ultra progredi deinde ausus est, sed rapinis ac sævis depopulationibus trux raptor intendens, sæpe hostium rusticanas domos igne consumens, agricolas miseros, & armenta magna mixtis gregibus ad sua castra violenter impulit. Denique cum assiduis imbris agrorum culta natarent, fluviique impetum quisque metueret, & reditum quærens vulgus jam claro murmure Ducem temerarium increparet, suorum veritus ope destitui, id urgente nimbo ætheris intemperie, reditum illis, dissuadente tamen Maghinardo de Sosenana militia suæ Præfecto, vix permisit. Sunt qui Azzonem tunc adversa sibi fata increpuisse dicitant, dolentemque in discessu lachrymas effudisse, cum necessariò cogeretur bellum sinè lite deponere. Alii autem existimant tristem vultum gaudium simulasse; quòdque coactus videretur, id satis pusillanimum patienter tolerasse. Utrum verò magis ipse exoptarit, ambiguum. Ferunt equidem, illum tres dies moratum, gentes suas ad fida mœnia reduxisse. At Bononiensium numerosus exercitus collis in apice residens, quem prius venientem auditu solo metuerat hostem, contumeliis abeuntem est sordidè persecutus, majorque ei pugnandi crevit auda-

Tom. IX.

A cia. Demum Oppida servantes Marchionales fideles, cum diu sui præsidium desperantes jam frustra præstolarentur, fame magis, quam hostium pugna compulsi, dum comestibile nihil eis superesset, post mensium novem ambitus obsessa mœnia victoribus tradidere; quæ Bononienses accipientes suis illa custodibus assignarunt, quæ usque in hodiernum diem servata sibi retinent, retentaque Mutinensibus habent invitis. Quamobrem vecors semper odium illos mutuo ad inferendas injurias, animorum prorsus soluta compage, vexavit, donec per modicum temporis interstitium, rancore paulum digesto, de concordia pepigerunt. Sed non ideo timidus Azzo susceptam ultionem injuriæ projecit ex animo, ad id, quoties possibilitas subiret, totis viribus emissurus. Frustra enim cum Principibus Populares Duces de fide conveniunt. Dehinc igitur abeuntes ulterius procedamus.

B Eadem tempestate Bardilonus, fratre deposito, Mantuam æquè privatim, ac publicè gubernabat, adeò ut sinè ullo limite dominans Populo, satis tolerabilis haberetur; semper enim servis, suis molesti sunt Domini. Cui nepotum primus Bottexella ex Joannino fratre suo primogenito sumtus, non minùs invidens, quàm ejus imperium malè devovens, in eum prorsus, quatenus Regni moderamen assumeret, concurrere disposuit. Deinde rus oblectandi causà citus adiens noctu Veronam comitante uno famulo rus accessit, ubi Albertum de la Scala patri suo quondam amicissimum fiducialiter alloquens, patru sui nefas detestabile criminatus est. Ait nempe, illum, ut nepotes excluderet, cum Azzone Ferrariæ Præfecto clam fœdus iniisse, & Mantuæ Governatorem spondidisse; se id minimè passurum, si modò illi auxilio non deficiat. Quod Albertus animo non neglectè concipiens, dum & sibi periculum maximum instare per facinus Bardilonis agnosceret, petenti vires & arma ad perficiendum animi sui votum fide spondidit. Discedens verò juvenis animosus, temporis opportunitatem rei hujusce adaptare distulit. Sic rediens denuo in Patriam celatus, patruo suo, quo tutius falleret, magis se gratum exhibuit.

D Inde multorum fidem expertus, eorum, qui stipendia merentur, benevolentiam assequi potissimè delectabatur. Quos ut sibi promptos ad obsequia quæque prævidit, Alberto tum affore tempus nuntiavit, qui properè armatorum manipulos Mantuam dirigens, duce eodem, qui facinus cogitarat, flagrantem juvenis impetum verbis amici edocuit, ne per ignaviam devius à proposito aberraret. Ille verò gaudio magno lætus exultans, gentes in obsequium paratas accepit, & sub Cœli tenebris militans, tandem intra suburbias sedes Patriæ citus appulit. Diluculo itaque rubescente, Custodes Portarum, unde patebat aditus, vectes & obstacula quæque jubet amovere, qui præstantes opem non malestè illius obtemperavere sermonibus.

E Demum egrediens usque in medium forum subito relatus est, ubi tumultum clamore excitans, eos, quos sibi fautores addiderat, in globum attraxit. Bardilonus verò levi somno correptus nondum è cubili prodierat, qui velut amens tandem è thoro receptus, cur fieret clamor admirans, è speculis intuens adversa sibi signa in ipso foro conspexit. Tunc properè clientes evocans, arma parari, & viribus resistere destinavit; sed frustra dolus vi repelli consuevit; nam qui alios fallit, versa poterit vice & ipse refelli. Ut ergo nepos infidus voti sui compotem ope multorum se vidit, ad ædem patru signa

X x x

signa direxit; qui veritus hostis ignoti rabiem, dum se ope illorum, quos amicos elegerat, destitui cerneret, clam ex Aula prorumpens, non habitu suo furtim profugus intra pauperis servi lupanar tutè delituit; sæpe enim Regibus tutum est inopiam simulare. Cum autem Bottexellam eum, qui præ ceteris de stirpe nepotibus gratissimus fuerat, suæ ruinæ nequam comperisset auctorem, vix spiritum dolore projecit. Deinde quatenus nepotem sibi benignum efficeret, cum eodem per secretos nuntios de Regno paciscitur. Sed rarissima est socialis gloria; nam quisque parem sibi respuit, dum superiorem in sede non vult. Ad hæc Dux novissimus se absque consorte denuo regnaturum exposuit, nihilque cum patruo debere velle, cum & idem germanum summi doli nequitia Regno privaverit; & ob id iustum fore simili fato periisse. Sed ne quis perfidiæ se ultorem sentiat, in exilium abire cogit. Qui ne furentis rabie crudeliter moreretur, irrevocabilis lares maternos exivit, & usque Clugiam delatus cum Azzone pro reditu conjuravit. Sed inanis spes longè à proposito deviauit. Inde menses quatuor moratus, ad Venetos se proripuit, ubi pedum insanabili morbo diu ægotans; tandem liber Patavii sedem in habitationem elegit; erat quippe tunc viris & opum jucunditate repleta, nec alter locus fama beatior: sperabat utique Procerum cœtibus se miscere, Nobiliumque familiaritates acquirere, unde posset armis nepotem è Regno deturbare, aut in illum potenter manus injicere. Advectus itaque Paduam non eo quo putabat modo à potentibus est susceptus; nam miser fortunæ telo jactatus, vix ulli gratus efficitur. Sed nec ille quidem moribus aut animi virtute conspicuus; nec etiam antiquum genus à Proavis illustribus derivabat. Sic demum peculii parte profusa, dum felicitatis sublata memoria gravius torquebatur, dolore potius, quàm morbi læsione comprehensus, Anno tertio sui exilii miserabiliter occidit; cujus cadaver apud Cœnobium Fratrum Minorum telluri superjecto lapide commendatur. At nepos ejus in sede metuendus & asper, patrui sui obitum gratanter accepit, nullasque sublato celebravit exequias, & sibi securus, solo adversante Taglino, sceptrum tyrannicum cum Fratribus duobus Raynaldo Passerino, & Butirone annis fermè VII. privatè continuavit. Post quem vita privatum major natu Passarinus moderamen accepit, qui annis quatuor & viginti cum germano suo inter varios Mundi strepitus sollicitè regnans, feliciter visus est Rempublicam gubernasse; sed idem exitum sui casus ignorans jam præmortuo fratre Butirone cum tota sui genitoris prole subito cædis impetu periit improvisus: quæ, quoties ordo temporis exiget, Deo dante laudabiliter stilo signabimus.

Refert nunc etiam infelicis Patriæ nostræ malè acta recolere, ut aliquid, donec locorum ordine trahimur, his perpetuæ descriptionis studiis inferamus. Nec quidem strenuè peractum quicquam, aut fama perspicuum, studiosè percepimus. Hæc enim Urbecula, quam Veteres nostri Cimbriam, Moderni Vicentiam falsis ominibus appellarunt, adeò tacitis invidiæ pestibus, & odii latentis æstu corripitur, ut in se vitiorum labe depressa rigidis semper laboribus torqueatur. Effeminati namque hujus incolæ rarè animi virtutibus quiescentes, ut famulando serviant, fœnus exercent, & in sola vix usurarum voragine delectantur; non enim militiam, non Olympiæ ludum exercent, non animorum aut cor-

porum exercitio, sed divitiarum multitudine jactari volunt, quamobrem rarè suæ stirpis heredes veteranos invenimus. Si quis verò his abstractus ad mores egregios laborare, aut probitate fulgere repertus est, in hunc æmulum omnis turba conjurans, velut in agnum lupi feroces usque sæviunt, donec eum falsis criminibus, & dolo projecerint. Testis hujus est actus recens facinus, nostris ferè temporibus perpetratum. Nam vir quidam æquè justus ac nobilis, nomine Beroaldus, ut impiorum scelera vitaret, jucundis & optimis muneribus fruebatur, cupiebatque, quatenus Patriæ suæ libertatem vindicare posset. Erat quidem tunc à Patavis oppressa, & in servitutem adducta, quam post lævam Eccelini tyrannidem Cimbricum vulgus ob suorum Procerum violenta tributa lege pacationis sponte tradiderat; semper enim plebs est suis invidiosa nobilibus, & eidem est amor servilis in Dominos. Hunc igitur, quia formidolosus erat iniquis Regnantibus, accusatione primorum nostræ gentis Cimbricus Præses, ut ajunt, pretio corruptus supplicii destinavit: Perfidia verò hujus auctores Morandum Verlatum, Gualdinellum Bixarium, & alios multos horum fautores accepimus, qui ob invidiam plebeji favoris in suæ Patriæ ruinam ac perniciem conjuraverunt. At ille magnanimus & insons objecti criminis, impiorum rabiem negligens, ne dudum sævirent in eum, dentibus propriis linguam abscidit; & ne ulterius falsum profiteri possent, inter ipsos pænè tortores vitam summo dolore projecit: magnum quippe posteris documentum. Unde eo permittente, qui justus est, gravis in eorum semen non sine Patriæ nostræ ruina contigit brevi temporis ultio, de quibus, cum ordo dictabit, patulè memorabimus. Post hæc autem adeò crudeliter perpetrata, sceleris hujus impatiens vir animosus, & acer, indolis clarissimæ oriundus Jordanus de Seratico, cujus genus, ut perhibent, ex matre Nympha productum, dum sororis suæ conjugem tam dilectissimum dolo necatum intelligeret, ut vindex justus fieret, sævosque tantæ cædis auctores telo perimeret, amicorum præsidio fideque, equo provectus sublimi, in medium forum copias paucorum adduxit, ubi hostium suorum præcipitium sitiens, spe concepta fraudatus, tandem ense furens inter impiorum globos eliditur, captus, & vinculis traditus, lictori suum caput cædendum exhibuit. Gravis hæc quidem Patriæ nostræ jactura, quæ duos adhuc summae probitatis viros, quales Africanum & Paulum tristis Roma memorabat, dolo necatos lugubris & squallens, tantis orbata Civibus, ingemiscit. Fuit & altera cæles non procul proxima; nam dissidentibus inter se labe superbiæ, quos idem genus à stipite produxerat, & in Valle Treffeni, quæ satis est ora fertilis agrorum opulentia, gentiumque multitudine, decoraverat. Cum iidem jam in propagines multas à Proavis derivati, benevolentiam in odium pervertissent, dividendi patrimonii causa latentem nequitiam excitaverunt. Rapiebat enim sibi quisque, nec consortis querela flestebatur; unde subito magnus in ipsos furor irrupit. Qui autem potentior fuit, infirmiore sui bonis spoliavit, vel privatum ejecit, quorum princeps Morandus Panemfacus Henricum consobrinum suum, & eos, qui ab Auctore Meliorantia cognominati sunt, è finibus agrorum proscriptione damnavit. Henricus verò, utpote acer, & stirpis suæ robur agnoscens, cum ejectum se, & bonis pri-

vatum avitis injuriam conciperet, in iracundiam prorumpens, clandestinè collem, qui Valdagnus deipicit, ubi turris primis fundata temporibus nullo custode servabatur, paucis sibi faventibus, citus invasit. Quod intelligens Morandus nequam, ne incautè periret, quòd is in Patriam conjurasset, Populo nuntiavit. Furens itaque vulgus exercitum illuc pro ære dimisit, & hostem temerè colli creditum aggeris munimine circumdedit; ipsumque diebus paucis superatum & victum in Patriam referens, capitali supplicio cum sequacibus mulctari iussit. Sæva quidem rabies cognatorum, dum ad offensam sui generis protrahuntur, neque ulla pestis major est, quoties læsus amor versatur in odium. Hæc de gloria Patriæ nostræ breviter attigimus, ut & posteris actorum scelus deferatur memoria. Numquam enim eadem Urbeacula dominabitur, numquam libertate potietur, donec venenum nequitiae suis Civibus inspirabit. Exuat igitur prius togam foemineam, & viriles animos induat, jugum ejiciat, ac servire desinat; tunc alii imperabit, quoties vitis soluta virtutibus acquiescet.

Istinc ab Euganeis Sedibus, nihil memorabile signantes, ad Illyricas clades feliciter transeamus. Etenim ob Venetorum stragem maximam satis adhuc notæ vulgò referuntur, quam Januensium robur, & virtus bellorum semper experta tumultibus, Duce Lampa de stirpe Auria, sinistris ominibus intulit. Sed ne longo seriem calamo protrahamus, ea, quæ recentior fama memorat, antiquis præponentes exordiis (multa enim de his à tempore cœpti rancoris possent literis illustrari) jugiter insistentes sobrii deferamus. Taceamus equidem, quis odium primus adjecerit, quis Populos dementes ad iracundiam temerè provocaverit. Sola enim hujusce pestis auctor iniqua superbia, quæ tumentes animos votis disparibus extollebat; unde licet, ut perhibent, satis leve crimen facili venia leniri possit, dum neuter humilis cederet, in odibiles prolatavit injurias. Proinde ad ultionem læsus intendens, graviore susceperat offensas; & sic denuo cruor modicus in fluentem rivum vindice gladio derivavit. Testis hujus est Libanus, Mons utilis Armeniæ, sub quo ad Jacium Urbem egregiam Januensis furor viginti puppes Venetorum gente pressas in ipso Portu violenter elisit, captasque, victis mare submersis, aut gladio peremptis, igne consumpsit. Tunc in impetum major ira prorumpens Venetorum mentem flagrantius exurebat, donec paulum sedata temporis interstitio mitius acquievit. Sed non ideo tota exulavit iniquitas; nam quo quisque cautior gravius læderet, injuriam opportuno tempore reservabat. Interea Veneti viris & armis refecti, pro ultione suscepti dedecoris æstuebant. Audientes itaque Januensium puppes per Euboicum mare transire, in eas classem violentam properè dimisere, & juxta litus Troicum invadentes, viros, & res ipsas, quas in spem lucri provehebant pelago, subdidere; puppes autem eorum infractas in ipso litore reliquere. Neque verò ulterius bellum cum hostibus ingredi ausi sunt; sed Piratarum more vagantes, nunc huc nunc illuc inermes ac improvisos, quos hostes vocabant, rebus suis spoliatis gladio necabant, aut æquore supprimebant. Januenses demum de hoc veris certificati rumoribus, cur in pelago læderentur more piratico, per Legatos questi sunt, sicque dehinc ab injuriis desistendum, modò Veneti velint, fide proferre: quòd si rem in certamen deduci malint,

Tom. IX.

A fatius esse bellum indicere, quàm prædonum ritu corripere. Ad hæc æstuans iracundia Venetorum: cum eis concordēs animos adhuc de linare propter actum recentis injuriæ; nec more piratico eos velle lædere, aut bellum modò mittere; sed rem suam quisque custodiat; cur se læsos dicant, ignorare Venetos, neque se ad ullam redhibitionem teneri. Redeuntes autem Legati hæc Senatui claro nuntiavere sermone, quod Januensium Duces molestè ferentes, decernunt tamen cautius fore nunc, si à depopulationibus rapinivæ desistant, atque ut ulterius lædant expectare, ne furore ducti injuriam propulsarent. Sic paululum prædæ vorax Populus acquievit, donec insidiis liber, quibus dudum sollicitus de reditu verebatur, gravius solito rapinas exigebat. Accidit quidem, ut à Patria sua procul deductus in altum Vir magnæ indolis Patritiorum decreto utque Peram, quæ juxta Constantinopolitanam regionem Januensibus favet, sedulus veheretur, cujus Classem puppibus geminis structam Venetorum quinque Ligna velocia, & ad fugam aptiora, crudeliter invaserunt, spoliisque violenter ablati vix Ducem ipsum multis peremptis ad locum destinatum accedere permiserunt. Hinc furor, qui dudum cinere tepido siluerat, in flammam exiens odium inextinguibile suscitavit: pertinax enim est, quæ lentè succenditur iracundia. Januenses itaque ad ultionem suæ injuriæ profus intendentes, Decurionibus in unum vocatis, adversus hostes bellum votis paribus indixere; neque id longè differendum, ne impetus justè sæviens in mora languesceret. Jussunt itaque illico Classem omnem litoribus suis subductam advehi, & tabulis & pice nova refici, & suis opportunitatibus innovari: deinde paratam viris & armis, ac bellicis instrumentis citò repleri, quæ sumptibus fisci, divitum thesauris expositis, subito factitata sunt. Tunc Ducem strenuum & acrem, qui ceteris præsit, deligere rati, tandem Virum nobilem ex Auria stirpe productum, & sæpe navalibus bellis expertum, nomine Lampa, ad id facinoris præmeditati, salubri consilio præfecere; qui coram verendis Patribus præsto veniens, legem ab ipsis sub hac forma suscepit: *Cogimur in Venetos arma justa vindice motu capere, ne Republicam gelidè foveamus. Si quidem nos in offensam sævis rapinis ac cædibus provocarunt; sed vim locus est repellere; ideo nunc, Juvenis animosè, quem Progenitorum tuorum ac sobolis clara fama commendat, acceptis viribus tuæ Patriæ hostium nostrorum effrenem superbiam conterere, eosque mutuis rapinis acer elide; adeò ut robur nostrum sentiant à Proavis non degenerare majoribus.* Ad hæc pugil exultans Republicam animo priorum more gestare; ipsamque viribus suis tutari velle, nec metuere pro servanda Patria vitam periculis totis exponere, malleque reddidit, se victorem in bello cadere, quàm victum & superstitem ex hostibus fugere. Dent modò vires & Classem, non timidè profecturum usque in Portus Adriacos, coram verendis Patribus fide spondit; & si rebelles in pelago non invenerit, navigio non desisteret, priusquam hostes in Sede sua ferro flammivæ relaserit. Quem post audaces sermones Patres conscripti dignè laudantes, non ipsum temerè prolabi ad tantæ gloriæ facinus, sed prudenter, monuere, nec quemquam fortè, quoties de gloria decertatur, negligendum; multosque olim neglectis hostibus per ignaviam deperiisse.

His itaque sobriè factitatis, Venetos tam

XXX 2

appa-

apparatus causa non latuit. Tunc Decurionibus in secretum vocatis Dux Illyricus causam aperuit, quoque statuendum adversus hostium robur videretur in medio protulit. Quorum qui jam ævo maturi, bellorum tumultus vitari prorsus hortabantur, satius cum hostibus de concordia pacisci, quam vincendo pugnare, dubioque litis eventus fore, ac rerum ignaros casus docere non semel experti. Quibus autem junior ætas, & animus calens ad cruoris haustum, degeneres metus abjici, & in hostes suos viriliter militari prorsus voluere. Proinde sæviorum consilio utentes, classem & arma parari, virosque stipendia merentes decerni sumptibus publicis illico statuere. Et ne res tanta Duce careat, Andream Dandolo Virum satis fama conspicuum, ceteris præponendum decernunt. Addidere quoque socios huic verò egregiæ sobolis, & in Patriæ suæ labefactatis rebus expertos, quorum consilio agenda quæque perficiat. His itaque sic decretis, Consilium dimisere, & ut cetera parentur, moras legnes tolli Dux imperat. Tunc puppes vix numero centum in pelagus dimissæ sunt. Viros hi pactis eruunt mercedibus: hi sagittas, & instrumenta quæque bellica navibus collocant; alii rudentes, & carbasa renovant; alii remos & transtra reficiunt; sicque omnis virorum industria circa apparatus tantos exercitio nitetur. Demum brevi mora sumptibus maximis cetera jussu Principum adeo peracta sunt, ut nunquam tot signis & armis floruerit Classis Illyrica. Januensium autem Lampa, profectus cum navigio fretus circa, Portus Sicanos versus Dalmatiam properabat: quod Venetorum Dux intelligens, paucis illuc horis accedere Classem jam paratam, & suos Portus anticipare persuadet; sed diu moratus, serò providit; nam prior Lampa jam Portus Illyricos remo velociore subjecerat, locumque satis egregium, quem Veteres Corcyram, indigenæ autem sermone vulgari Curculam appellant, vi corripuit, ubi sævis depopulationibus, igneve furens, jam non pavidum piratico more prædonem se ostendit. Tandem ad id Loci properans Adriaca classis apulit, quam cum hostis audax longè vidisset Portus jam comprehensos appetere, gentes sibi devotas è rapinis revocatas classem ascendere imperat, & in hostiles carinas proras dirigere. Ut ergo Illyricæ gentis Dux accessit, pelago puppes suas continens hosti nuntium cymba direxit, ut vel secedat, vel truci gladii rabiem victus expectet. Ille autem, se illuc venisse, non tam citò fuga cessurum, aut solis verbis arma se positurum reddidit. Inde bellum utrinque, nocte subveniente, in diem sequentem magnanimi distulere. Sed non adeo Januensis Dux cupiebat tam subito impetu ad pugnam accedere, sed usque in diem tertiam expectare; erat quippe tunc instans mane futuro Virginis Verbi Matris lux cunctis Fidelibus veneranda, in qua cruoris haustum Deo mitissimus abhorrebat. Suberat etiam altera moræ causa; nam ex puppibus suis, quas à Patriæ finibus numero quinque & septuaginta studiosus adduxerat, tres & decem pelago errantes nondum reviserat; metuebat namque cum hostium ratibus minori numero congregati, qui tantum quatuor pauciores centum portu subdlexerant. Demum luce postera redeunte ad bellum prorsus Duxes locis disparibus convenere. Hic in altum, qui posteros venerat; alter scelus litis captum puppes collocans, proras adversus hostem direxit; metuebat enim, ne retro per insidias incautè premeretur. In quem illico Dux Illyricus ratibus suis in globum ad-

A ductis impetum faciens, decem primùm rostra nostris inferere voluit, quibus obviam se tamen Lampa dimisit. Hinc bellum acre susceptum, hinc manus manibus infixa, nec jam spiculis vacuatis pharetris longè decertabatur, sed cominus gladiis & pilis mutua vulnera membris æstuantibus inferebantur. Demum cum Duxes utriusque pro se metuentes ad opem inferendam properarent, bellumque jam inceptum ferro decidere, pauciores Januensium puppes viris suis spoliata vim hostilem majori numero pati nequiverit; sed retro cedentes versus Ducem suum fugam capiunt; post quas adverso cursu velociores infrequentes, cum avidæ cruoris hastu, de seque fidentes nihil metuerent, usque in aciem, ubi prior immotus Lampa manebat, temerè corruere. Tunc in eas manus innumeræ convenere, dudumque pugnatum est, donec inter majori numero sibi oppositas se malè jactari sentientes, post multas virorum cædes retro abiere. Una tamen ex eis inter hostium globos eliditur, captaque, & viris spoliata adversus hostes munita paruit. Tunc nauticus clamor exoritur, majorque Januensibus crevit audacia. Venetus autem Præses ira fremens, propius accedere voluit, ne mora torpens bellum differret. Istinc puppes omnes ad pugnam incitata; hinc sagittæ, hinc tormenta quælibet in necem dimittuntur. Demum cominus utrinque deductis, non gladiis tantum, pilisve, sed remis ipsis, & navium instrumentis avido impetu certatum est. Sunt qui cæmentum à Lampa callidè subiturum in hostium oculos effusum pugnando referant: grave quidem tormenti genus, dum visum impedit, & manus ad tuitionem sui vultus deferri coërcet. Tantus itaque puppibus infitis cruor effusus est, tot cædes, tot vulnera manibus impiis producta sunt, ut vix calamus lacrymas scribendo contineat. Nondum tamen fortuna pendens alterutri magis favere videbatur; sed dubii casus tractabat eventus. Nam licet Lampa paucioribus navibus oppugnaret, illa gens viribus melior, & ponti periculis expertior habebatur; puppes autem Illyricæ Populos ab Euganeis rura colentes propter sordidi lucri mercedem attraxerant, qui maris ignotis citius procellis, pusillanimos titubantibus lignis se illico præcipitati verebantur. Pugnantibus itaque acriter his jam lux instans Sole declinante citra horam undecimam fugiebat, cum Januensium rates dudum pelagi sævitiam perpessæ, post multos animi labores tandem Duci suo feliciter appulere, qui licet earum desperaverat adventum, non ideo bellum timidè conferebat. Veneti autem, ut eas signis adversis accedentes conspexere, illico gelatis animis metum concepere, manusque languentes ad bellum factæ sunt. Quod ut Lampa ductor egregius prudenter agnovit, jussit ut venientes ad se puppes hostilium latera navium cursu festino percuterent: quo properè factò, subito omnis Venetorum Classis in ruinam disjecta successit. Tunc cædes, tunc vulnera sævis gladiis pertractantes in cruoris haustum impii nitentur. Hic primùm Schenella Tarvisinus Comes Venetis certa lege pactionis adjunctus, & ut vires suas acerrime experiretur in bellis, puppe qua Præses agebatur, crebris vulneribus faucibus pugnando defecit, & mari præceps obrutus piscibus esca dimittitur. Simili fato Saracus Gradonicus, vir claræ indolis, cæsus occubuit. Eadem fors Bazeam Maurocenum post lapsum Principem classis Illyricæ crudeliter tulit. Demum Menego Sclavo, qui Comestabilis Illyricæ gentis pro statuendo belli ordine præminebat, in fugam converso,

verio, ad puppem, in qua ductor primus aderat, Lampa ferrum applicuit. Hic pugna trucior, hic cædes maxima viris pugnantibus suscitata revixit. Hic victus Andreas Patriæ suæ vexillum sibi commendatum pronus amplectens, multorum gladiis trucidatus, tandem in sanguine spiritum vitalem effudit; sed non ideo signa Patriæ manibus comprehensa reliquit, nam moriens utque continuit, hastamque cruore suo rubefecit. At illum propter virtutis suæ robur pelago victor Lampa præcipitari negavit, illumque tumulare dignè constituens, usque Curculam cadaver deferri iussit, ibique marmoreo sarcophago venerabilibus exequiis commendari. Tunc hostibus superatis, suo cæso Principe, Lampa victor emicuit, qui classem omnem gentis Illyricæ pelago disiectam, remis virisque spoliatam apprehendens, Dalmatico litori triumphali more subduxit. Ubi ratiùm, captivorumque numerum studiosè recensens, puppes duas & octoginta, viros autem sexies mille, & totidem centum, superadditis quatuor & quinquaginta, calculis deductis invenit. Sed è puppibus præter has decem & quatuor fuga subtractæ, priusquam bellum desisteret, abire, tristo quidem Patriæ suæ novum fufis lacrymis allaturæ.

Sed neque Lampa tunc luculentam adèò vicloriam secutus est, ut qui suorum stragem non ignoraret maximam. Nam is ut veteres adhuc perhibent, majoris numeri cæsos è sua gente tristis explorator invenit. Fuere quippe prope millia septem, & quinquies centum, quos ad Patriam reducere nequivit Dalmaticis obrutos in procellis. Ut igitur victor Lampa diebus quatuor moratus in litore, secus Curculam captivos puppibus suis custodiendos imposuit, sauciosque omnes ab Illyricis separans vinculis coarctavit, sibi sui que providens cibus & quiete, demum classem omnem solvit à litore, versusque Patriam festinans ad litus Ragusium applicuit, ubi Præsidem urbis, qui Venetis subjectam arcto moderamine gubernabat, per Legatos alloquens, se victorem nuntiavit, secumque multos Illyricæ gentis captivos advehere, è quibus saucios centum septies illi pro totidem agris tradere modò velit, aliquos autem servare prædicavit; cui ille victorem elatum Deo invisum esse reddidit, nec sibi quicquam conferendum habere; quòd si fors aspera in Cives suos modò deservit, posse denuo felicibus votis resurgere. Inde Lampa secedens, hoc, quibus salutem vulnera gravia prorsus negabant, ne pondus inutile fierent, in litore sicco deposuit, ceteros verò in Patriam ferendos reservavit. Ut igitur Siculum litus applicuit, paucis diebus ibi moratus, membra defessa quiete blanda recreavit. Post verò triduum ponto secedens, gravibus ventorum fluctibus circumventus, tandem inter Patriæ fines citus appulit, ubi obviam excuntium turbam multam, quam amor ardens, aut propaginis arcæ nexus illuc properasse coegerat, gaudio repletus invenit, complectensque complexus lætitiâ mutuis auxit amplexibus. Tunc majori Classe proveniens, belli modum partæque victoriæ querentibus seriatim exposuit. Cæsorum, captivorumque numerum, quotque Duces pelago submersos reddidit. Demum Patriæ propinquans, tum omnem classem Civibus suis pressam hilari pompa exire conspexit, illumque mutuis tactibus aut pronis vultibus gratanter assumere, quibus reciproca vice dignas referens grates, tandem portu cupito potitus est. Deinde puppe citu egrediens in siccum ambulavit, ubi Populi Patriæ multitudinè stupefactus, hilari

A vultu & jucundo sermone ceteros verbo salutavit. Tunc ad Anlam publici fori, sequentè Populo, magnificè conveniens, coram venerandis Patribus pronus accessit, illisque captivos omnes, & spolia bello parta Civis optimi assignavit; nec suam quidem esse, sed Patriæ prædam adjecit. Illi autem victorem gratè suscipientes, dignis illum decorare muneribus, & Patriæ suæ fidelissimum habere coram omni Populo protestati sunt; & ne fama ejus ob tantam sibi partam victoriam ævo subeunte immemorabilis extingatur, illi Atrium sublime marmoreo gispose contextum ad perpetuam sui nominis gloriam construi sumptibus publicis statuere, in quo priorum more imaginibus propriis, & literis aureis, belli modum & causam, captivorum & ratiùm numerum cæso lapide imprimi mandavere. Nec obest adèò temporis lapsa vetustas, quin adhuc supra ipsum Atrii vestibulum, nisi fortè inter seditiones Urbis illius corruerit, res tota legi possit. Durabilis quippe est gloria, quæ à Virtute procedit; quòd autem per scelus acquiritur nomen, non laude, sed infamia dedecoris & ignominie deturpatur. Tunc ad ædem suam Lampa relato Populi jucundis plausibus, plebis Magistratus captivos omnes adductos carceris rigore damnavit, eosque iussit sollicitè custodiri; sed ne carceris longo squallore depereant, pecunia redimi posse concessit; puppes autem, & spolia quæque tradita fisco applicuere. Denique his gaudio exultantibus, Venetis autem in mœrorem adductis, furore pacato post irreparabilis jacturæ casum, intervenientibus hinc Mediolanensibus, inde Patavis, placati Duces de concordia pepigere; factumque est, ut captivi omnes libere dimitterentur, & ne ulterius in offensam protrahantur, auri pondus maximum pro noxa decrevere multandos, seque pacis auctores pro pactione servanda fidei robur in exequendis effecere judiciis. Sed non ideo latens rancor in odio violenter extinctus est; nam adhuc præteriti memores ad ultionem intendunt. Nec verusta rei hujusce quidem series, aut multum peregrina memoria. Nondum enim duo & triginta anni post summi laboris initium defluxere. Tunc enim aut infantiam agebamus, aut lactis ope destituti puerile voces pulsato fingebamur auditu; inde semper nobis tanta Venetorum strages peraudita est, quæ quoniam memoratu digna visa est, his æquum putavimus studiis nostris conscriptionis gratiâ inferere. Nunc ad ea quæ nos sollicitant, opportunitate temporis exigente, citò illabamur.

C Aggressi dudum Italicæ clades, factaque fordida Ligurum, Æmiliorumque Ducum tardiore stilo depinximus, neque strenuè neque magnificè peracta, non ut famæ decorem assequi velimus in hoc opere, sed ut ignorantibus aut scire querentibus causæ modum, fiat rudis instructio. Nunc Germaniam resumentes, superbiorum Ducum litem bello discussam ordine referamus; interest enim, ut ad operis suscepti propositum redeamus. Jam Adolphus Cæsarem induens ad sumendos Imperii fasces nitentur, sumtisque viribus fidelium suorum Alberto quem hostem habebat, suæ robur potentie cupiebat ostendere, in quem non minus Dux Australis savire flagitabat; nec idem segnis ad parandas sibi vires, ut properantem inimicum posset vi repellere. At sedulus de se metuens Præsul Maguntinus Albertum in mora torpentem verbis aggreditur, illumque, quòd bello segnis pavidum fingat, sermonibus increpat, hostemque metui non debere, cum major huic à

Re-

Regia indole probitas, divitiarum ampliores, & gentium multitudo; subdit quoque pro justitia cum injusto Principe decertari debere. His igitur animum Ducis adeo versutus Orator accendit, ut hostem praesto adesse cuperet; deinde suorum fidelium pro aere robur evocans, copias virorum multas paucis diebus assumpsit. Nec desides quidem conjugis ejus fuere germani Carinthiae Duces, & Tirolis Comites strenui, Leviro suo opem afferre. E duobus enim alter Henricus junior, Othone pro Regni sui gubernatione relicto, assumtis sibi viribus, quas juxta Ripas Aticis ab incolentibus debite poscit, ter mille galeatos equites Alberto secum adduxit. Albertus autem fidelium suorum multitudine circumventus, prope Regia signa promovit, secumque numerosum Exercitum trahens è confinibus sui Regni culta Moguntina tandem sedulus attingit; ubi diebus binis moratus, cum Praefule fallaci colloquium habuit.

At hostis Adulphus jam per dies quinque militans usque ad ripas Torrentis Rheni studiosus advenerat, secusque hujus litus, ne ultra temere ingrederetur, castra posuerat. Jamque locum fati pugnae habilem Marte feroci superaverat. Hic quidem locus Moguntinis arvis fertur esse contiguus: quod posteaquam Alberto, Praefuleque subdolo relatum est, prope ad tuendos fines hujusce regionis Australis exercitus militavit, citraque fluvii rapacis alveum opposito hosti castra disposuit. Tunc Adulphus hostem exultans cominus advenisse, saepe illum per Legatos suos ad deponendam animi obstinati nequitiam erga verum Caesarem incitavit; cui ille convitia reddens, non illum, sed se justum Orbis Principem affore praedicavit; & ni cedat, id per Duellum decidi cupere, ne virorum strages binorum Ducum oriatur ab impetu, fatiusque fore illi se cedere sponte, quam ferro pugnare. Ad haec Adulphus ira fremens, non amplius differendum sibi, sed quam sceptri competitor valeat experiri velle jam retulit; & ne magnifice locutum se pavere bello manus inferere putet, illi signum bellicum more Regio tradi iussit. Interea Ducibus nondum occurrentibus, cum belli dies statuenda restaret, Praeful Moguntinus, utpote dolosus & fallax, metuens Albertum viribus impari Adulpho non posse resistere, fidem perfidus exiit, seque Adulpho complicem addidit; & in Albertum clam conjurans ejus praecipitium flagitabat. Ignarus autem Albertus tanti sceleris, dum ad bellum viros aptaret, opem multam expectans sperabat à Praefule. Sunt qui illum pollicitis magnis, pretioque corruptum mutasse fidem existiment; nos vero fortunam potius, quam fidem, secutum fuisse; nam de se metuens, alterutri favere simulabat, ut altero securus potiretur, victoris solum fata respiciens. Nec enim Adulpho exigente, quo certius hujusce hominis perfidiam nosceret, n.ctu clandestine peragrans demum Adulphi castra subiit, illique fidem, quam saepe mutaverat, perjurio est servare pollicitus. Mane facto, dum sceleris auctor Regio tentorio latens, nondum emergeret, visus & cognitus est à nuntio Ducis Australis, qui prope Alberto significans, jam non ficta esse, quae de infido Praefule totiens acceperat, nuntiavit. Admiratus autem, & in stuporem adductus Dux Australis spem in metu simulavit, fugamque dissimulans, hora diei VI. viros & equos cibis refici, & arma parari studiosus imperat: quod suorum coetus admirans, cum belli dies fixa nondum instaret, cur arma tempestive pararet, murmure quarebat, nec minus

A. iussa tamen factitabat. Demum cum advesperasset, artibus omnium refectis, & equis paratis, subito gentes suas aciebus instructis in globum adduxit, cumque sciret Adulphi turbas avidè cibis paratis insistere, minimèque tunc promptiores ad arma; fugam versus Moguntina moenia, qua transferat, celer arripuit. Depositisque signis Regiis signa Praefulis infidi sustulit, quo tutius regionis sceleratae fines praeteriret. At sobrius in mensa de hoste semper cogitabat, quae in eum moliretur Adulphus. Audito namque illum fugam evadere, mensis illico remotis ad arma capienda festinus incedit, aciemque maximam virorum, qui velocibus equis adsistebant, ut expeditius fugam hostis arceant, prope dimisit. B. Denique omnem exercitum trans torrentem superbum velociter impulit. Jam Phoebus humilis ad Oceanum declinabat, cum acies prima sequentium fugientes cominus instans excepit. Vixque tunc à fluvio fixae constiteret, & ni tenebris nox diem tum subito operuisset, non in sequentem lucem Duces animosi bellum distulissent. Sic itaque utrinque paucis interemis, subveniente crepusculo, pugna dimittitur. Nec inde quies ulla viris contiguis nocturno tempore facta est pactis inducii, sed uterque de se metuens, ne incaute periret, donec lux redeat, vigili custodia servabatur. Soporem enim ab oculis eorum belli timor excusserat. Sole vero redeunte, cum Aurora rubesceret, magnus utrinque tubarum sonitus, & equorum nitritus oritur. C. Tunc ad bellum praei Duces accurrunt; paucis exceptis, qui cibo jejunè refectis (nam ventris appetitum metus fugaverat) ceteri in globum congregantur. At Dux Australis, ne timidus ob fugam externam suis gentibus videretur, metumque è mentibus omnium audacibus verbis expelleret, inter ipsas turmas orationem luculentam edidit, qua non tantum audaces, sed etiam pusillanimes ad bellum accendit. Praeterea ne quis suorum inter belli strepitum à signis suis distraheretur, quò tendat ignarus, arborem maximam, quae vacuis agris sola procul imminabat, ceteris locum stabilem fore decrevit, ibique omnes statuit congregari, ne temere fugientes ab hostibus laederentur. D. Adulphus vero jam acies suas pronus ad bellum acuebat, cupiebatque in hostem suum, quem parum timebat, cruentis manibus deservire.

Tunc aciebus instructis, utrinque clamor magnus extollitur, propensiusque primi occurrentes bellum acre suscitant. Hinc Henricus Tyrolis Comes sublimioribus equis proventus pro Leviro pugnans, certamen primus iniiit, aciemque primam Adulphi contra se dimissam tandem prostravit, ubi multis utrinque peremptis victor idem emicuit. Deinde effectus audacior, in alterum viribus resumtis à Leviro tenus irrumpit, quam & idem saevo Marte compressam, tandem sequentem turbam ense furibundus impulit; sed avidus pugnae nimis ultra progressus, inter globos virorum maximos vix temere occidit; unde retro abiens multis suorum relictis, aciem Leviri jam ad opem properantis festinus excussit. Tunc virorum manus manibus insitae; tunc gladii gladiis saevis mucronibus editi vulnera mutuis vulneribus effecere. Tunc ad pugnam animosi Duces exciti, quae belli casus exigat, viribus permisere. Hi utrinque fortuna dudum anceps, cui potius faveat, in ambiguo versata est. Donec Adulpho blandius spirans, illum victoria decorari velle infidelis ostendit. Hinc Albertus repulsus, dum hosti suo virorum copia major adesset, tandem fugam à bello se rapuit,

&

& ad arborem veniens, ubi errantes suorum turbas congregari decreverat, maximam suorum fidelium catervam de Duce suo metuentem illic studiosus invenit; distabat quippe à loco proelii ter mille passibus. Hic suis deposita casside, ut animos adderet, se norum ostendit, Leviroque adhærens, vix lacrymas dolore continuit. At Procerum hortatu correptus, ceteros ad se accersiri jussu Regio imperat, utque faucii graviter equos suos carentibus illis sociis grati tribuant Dux levi efficit; sicque ex omnibus ferè ter millia equitum, & tot militum congregavit; ex faucis verò infirmioribusve equis sedentibus multa millia convenere. Multi quidem inter acies ferro peremti jam occiderant. Hæc inter Adulphus hostem superatum ratus suis gladiis periisse, non ideo fugientis illius manipulos insequi voluit, putans eos non ultra fines Moguntini soli abire posse; malebat enim captivos in vinculis actare, quam pœnam in sanguinem convertere. Sic ergo passus gentem suam solutis aciebus castra vacua superati hostis ac edere, relictaque spolia, & auratas vestes, ac vasa pretiosa inde referre. Multi quidem exuvias, armaque splendida humeris supposita sibi paravere. Alii equos sessoribus suis carentes lacucis, aut astu doloso comprehendere; sic denique ferè omnes rapinis accensi prædæ studio strabantur; maxima namque sitis est, quæ cupidis insita mentibus immoderatè lucra desiderat. Confestim properans Albertus, ira magna succensus, eò tandem, ubi victor paucis comitatus manebat, exultans furibundus advēnit. Improvisus autem Cæsar, cum hostem, quem peremtum inter acies putabat, tam impetuosè insævientem aspexit, illico timorem mente concepit, dum suos amore prædæ distractos procul vidit abesse; sed eos qua potuit vocis dulcedine jussit acciri, ad quem pauci rapinis abstracti Ducis metu convenere. Ceteri verò sibi paratos exuviarum acervos furtim abeuntes servare instabant. Ah quàm difficile est animos rapinis intentos ad iter virtutis revocare! Tunc Dux Australis in Adulphum viriliter irruens, gladiis bellum inferit, acriterque pugnans denique, ubi Cæsar sub Regio vexillo fidelibus circumventus aderat, furens ense pervēnit. Hic bellum atrox, hic cruoris inclyti nocens effusio; non degeneres, non improbi, non pusillanimes hic certare, sed claris Orbi Proavis, & indolis egregiæ pugiles, altum genus ab origine trahentes. Ah quanta hic Ducum strages! quanta futura prolis jactura! quanta virorum perditio geminorum Ducum sævitia perit! Longa quidem nobis esset temporis mora cetera in numerum stilo redigere. Demum his acriter pugnantibus, Miles Henrico collateralis ex Tribu satis Nobili, clava, quam ferox agebat, Cæsaris galeam auro micantem ictu gravi percussit. Odoricus de Arcu è Tridentinis collibus fertur sceleris auctor, fama dictante. Quamobrem anceps Adulphus jubis equi procubuit; deinde Miles alter nobis incertus illum, cum jam amens factus esset ab ictu, præcipitem è sede compulit; idemque telluri obrutum Ducem occupans, guttur ejus gladio secans sævus licitor occidit. Sed vindex scelerum cœlestis potentia, hujusce nefas abhorrens, tantæ cæcis auctorem ex equo suo sponte projectum, dum guttur cæderet Ducis Egregii, inter sonipedum globos pedum pressuri jussit occumbere. Hoc quidem contigit, ut Annalibus editis scriptum legimus, Anno Dominicæ Nativitatis LXXXVII. post ducentos

tos & mille. XVII. Kal. Julii, Sole Leonem urgente. Tum etiam, ut ajunt, Stella crinita, quam Græci Cometam appellant, Cœlo visa est, quæ Regnorum subversiones indicat, ut vulgò refertur.

Defuncto itaque Cæsare subitus timor suorum mentes incussit, sed ex his, qui magnanimitate animi præstare, dedignantes se captivos viliter trahi, aut per fugam evadere, gladiis magis succumbere, quam bello secedere maluerunt. Pauci quidem anhelantibus equis, aut graviter faucis, abire; ceteri verò ab hostibus comprehensi vitam orantes, in vinculis arctati sunt, nec tamen in ex humili plebe, aut egenis orti parentibus, sed antiquis derivati stipitibus genus non obscurum à Proavis nobilibus protraxere. Fuere enim, ut perhibent, numero ferè sex millia, quos Albertus victor captivos seryari jussit; reliquos autem præter eos, qui bello cecidere, per fugam evadere passus est. Ex omnibus tamen infidum Antistitem studiosus capere flagitabat, quem cum unus Adulpho gratissimus Miles, dum & ipse fugeret, fugæ anxium conspexisset, ne perfidia debitam ultionem læso hoste vitaret, ipsum revertens Alberto captivum violenter adduxit. Cujus captione victor exultans illum properè Moguntiam revinctis manibus jussit educi, ubi ferreis catenis circumdatus sollicito carceri commendatur, donec in adventu Principis pœnæ modum ira vindex ad nefas inveniat. Applaudens itaque victor Australis diebus binis totidemque noctibus in agris, ubi hostis cæsus occubuit, ne quis resumtis viribus insidia iterum pareret, moratus est. Demum, Adulpho Regalibus exequiis tumultato, versùs Moguntina mœnia signa victricia direxit, cui obviam exiens omnis Populi multitudo flammatum in se Ducem ob injuriam capti Præfulis facundis sermonibus placavere; qui noxios tamen pœnis afficiens, insontibus se benignum exhibuit. Antistitem verò perfidum ob Religionis Sacræ titulum à vindice gladio, Deum veritus, liberavit; sed non ideo mortis genus omne vitavit, nam veneno, ut perhibent, potui mixto potius quam dolore illum loquax fama vulgò prædicavit extinctum. Ceteros autem illi ad scelus complices laquei feritate multavit. Deinde pacatis omnium militibus, & furore demisso, idem Moguntinis poscentibus Governatorem pro Regia Sede decrevit, Viennamque proficiscens, colloquium ibi solemne die præfixa constituit, quem ad locum Principes omnes Germaniæ Legatis fidelibus advocans, Regio jussu venire compulit, ubi die statuta magni è convenientes illum, cum sic fieri tumidus imperaret, Cæsarem Augustum, & Orbis Regem Primum coram omnibus decrevere. Multi quidem inviti metu victoris superbi favere coacti sunt. Hæc inter Cæsar gaudio lætatus immenso, epulas solemnes diebus multis celebravit, pavitque omnes suæ gentis Tetrarchas, & egregiæ indolis Proceres, ipsosque post dies octo consummatis equitiis, & ludis jocosis, ad propria redire permisit.

Decretum verò Cæsar Albertus hoc Populis omnibus suis Literis nuntiavit; sed primum id Apostolicæ Sedis Pastori per solemnes Legatos significare disposuit. Sedebat equidem tunc inter Apostolorum cœtus Petri Successor Bonifacius Papa magnanimus, qui cum Legatos ab Alberto venisse sedulus accepisset, eos intus in Aulæ locum secretiorem vocari jussit, coramque fratribus suis rem commissam in sermonem redigi voluit, quam cum auribus percepisset, hæsi-

tantibus illis, quid responderet, famulos pro-
perè jubet accersiri, utque gladium, & Diade-
ma citi afferant sedulus imperat, quibus præsto
allatis, idem lateri ensem, capiti verò Dia-
dema torvus imposuit. Deinde paululum mora-
tus affurgens, læva claves verendas, dextera
verò gladium micantem ostendit, vocemque ri-
gidam superbis oris hiatibus edidit verbis hujus-
modi: *Certum est vobis, Fratres dilectissimi,
Sedem Augustam suo Duce vacare, illumque,
qui justè debuit imperare, perfidi competitoris
nequitia dolisque peremptum esse, nec quemquam
ad id decus citra nostri favoris gratiam velle
produci. Miramur equidem, cur Albertus Ro-
manorum se Regem appellet, qui justè Regis &
Domini sui mortem sitiens, in eum manus vio-
lentas injecit, & ob hoc sibi Regium Titulum
nactus est. Putatne vigilem Orbis Pastorem in-
ter tot Mundi labores sopitum esse, an potentia
nostræ robur diu cognitum ignorare se fingit?
quidque nobis liceat, quodve possit auctoritas no-
stra, non videt? Debuit namque, priusquam
Cæsaris nomen indueret, nobis id solemniter in-
dicare, veniamque sceleris perpetrati devotè po-
scere, & tam sublimes apices hujus gradus hu-
militer exorare. Nam nemini licet absque Pa-
storali decreto illud sibi decus assumere; Permi-
sissimus utique gratis illi, si tamen eum virtus,
& animi robur dignum hujusce muneris osten-
disset. At profectò nec majestatis læsæ reus, nec
Legis nostræ contemtor Cæsaris Titulum sibi
gratia nostræ concessionis adscribet, nec idem
Italiam suis viribus fidens sub spe nostri favo-
ris adveniet. Ipse nunc apud Germanos imperet;
nos autem Latias Gentes potentia nostræ devotas
nutu nostro regaliter gubernabimus.*

His stupefacti sermonibus, dum illum tam
magnificè locutum post gestus desuetos Ecclesiæ
Pastoribus accepissent, nihil aliud referentes, ad
Albertum Legati celeres redierunt, quodque
viderint, audituque perceperint à Principe Sa-
cerdotum, in orationis seriem rede gere. Qui-
bus illico bilem excitans Dux Australis subito
in iram excandescens flammatus irrupit; deinde
properè sermones inopinatos eructans, velut
cordis flamma dictabat, se quidem ad Italos
prorsus profecturum edidit, pollicitus tamen
Cleri Principem superbum suis viribus tentare,
quidve possit Cæsar Romanus, an Pontifex, ex-
perturum brevis moræ dispendio. Sunt, qui il-
lum confestim ad arma diripienda Populos suos
excitasse dijudicent, utque Italiam citus adve-

A niens, donec ira gravius æstuabat, voti sui de-
siderio potiretur, temerè corruisse. Nos verò,
qui hominis hujus virtutem reatu didicimus,
non illum tam temerè in vitia illabi comperi-
mus, sed sobriè utentem, non finè animi mode-
ramine, aut prudentum consilio, ardua quæque
perficere. Non enim decet, ut qui virtute præ-
fertur, vitiis icelestis indulgeat; sic & poten-
tia dignitatem, non dignitas potentiam sequi
debet. Nunc verò, ne impiorum vestigiis de-
lapsi virtutibus obsequamur, sceptræ vi dolivse
comprehendimus, comprehensaque gladiis tue-
mur, & volumus. Igitur Albertus, ira licèt in-
terdum tumidus æstuarer, veritus pridem Dei
Religionem offendere, seque periculis arduis
dementer exponere, apud Germanos imperare
maluit, quàm Italiam adversante sibi Sacerdo-
tum Principe violenter appetere; sicque mis-
erorum Ligurum, Celtiberumque vota deludens,
dum ejus adventum flagitarent, circa suæ stir-
pis augmentum studiosus incubuit.

B At Bonifacius Romæ imperans, dum nemi-
nem sibi parem compati dignaretur, jam the-
sauris maximis opulentissimus, quos idem è pri-
mitiis Campani soli, Siculæve Regionis avidus
quæstor longè sibi paraverat, quosque totius
Orbis noxæ lavacrum petens Anno Jubilæo, ve-
luti Pastoris ejusdem tabellæ ubique polliceban-
tur adductæ, ad Apostolorum limina pronus ad-
vexit. Inde omnis Terræ Principum trux est
moderator effectus, sibi, suoque generi tantum
de gloria providens, ceteris dignitates, nisi qua-
les retinere non poterat, haud sponte prodigus
erogavit. Ausit quidem, Cæsarem mentiens;
nepoti suo Marchionis titulum tradere; alterum
verò Casertæ Comitem appellari iussit. Sicque
dignitates multas, quæ Regi Romano debitæ
sunt, ex arbitrio inter suæ stirpis propagines
viritim ipse distribuit. Deinde patrium solum,
quod Anagnia nuncupatur, ne quis præter ejus
sobolem in eo justè dominaretur, pretio vendi-
cavit, & eos, qui rem suam tradere auri repen-
sione inficiabantur, venundare cogebat, & ab
emtoire violento tributaria pactione redimere.
Nec solum hoc in Primates exercuit, sed &
Fisci commoda publica, ac venerabilium loco-
rum prædia ad suos ære interjecto transferri vo-
luit. Sed non ideo, licèt opibus multis abunda-
ret, eam, quæ solis moribus, & animo Nobili-
tas geritur, nec auri æstimatione pensatur, eam
sibi suoque generi potuit vindicare.

Explicit Liber Secundus.

IN-

INCIPIIT LIBER TERTIUS.

Philippi Francorum Regis bellum infaustum in Flandrenses, ejusque dissidia cum Bonifacio Papa, qui Anagnina captus ac liberatus, miserrime tandem morti succumbit. Benedicti XI. Papae electio, acta, & mors. Cui succedit Clemens V. sub quo Bonifacii VIII. memoria protecta, & Ordo Templariorum attritus. Maphai Vicecomitis acta Mediolani, ejusque dejectio, Turrianis praevalentibus. Sublato Alberto Sculigero Verona Regulo succedit Bartholomaeus, tum Alboinus. Hic bella gerit in Arzonem Estensem. Pistoriensium dissidia, eorumque Civitas à Florentinis obsessa. Pro ipsis contra Florentinos ac Bononienses frustra insurgit Clemens Papa. Debellati tandem se dedunt. Mutinensium delectio ab Arzone Estensi, uti & Regiensium. Brixienfis Urbis acta. Guibertus de Corrigia è Parmensi dominatione dejectus, & vi restitutus. Bellum inter Patavinos ac Venetos actum. Rizzardi de Camino Tarvisini Praesidis interitus. Arzoni Estensi morte sublato Ferrariae succedit Frescus. Insurgentibus in ipsum legitimis Estensibus, opem ei ferunt Veneti. Clementis Papae bellum in Frescum, & Venetos. Hostibus prostratis, illius Legatus Ferraria tandem potitur. Albertus Caesar à Nepote per prodicionem caesus.

Hæc inter Apostolicus Philippum Francorum Regem, dum inobediens esset, Pastoralis Virga percussit; nec quidem injustitia fretus est Papa magnanimus adversus eum, qui Regni sui primitias inficiabatur restituere; debuit enim in tempore munus concessum perfecto spatio revocare: cujus rei series ne posteros lateat, quam brevius hic subcinctè narrabitur. Inter Regalis Aulae thesauros, quibus à Carolo Primo suae stirpis successiva Progenies decoratam se memorat, Flandrensiurba solet esse gratissima; quæ gens effrenis cum in Dominum suum Calcaneum erigens legem Majorum reddere indignaretur, Francorum animos in odium suscitavit; eademque bellorum sæpe turbinibus expugnata, victori negata donademum coacta persolvit. Sed non ideo est parata victoria sine strage. Igitur cum longi temporis decursu debita negaret tributa respondere, in eos Philippus ira flammatus excanduit, quos sibi rebelles penitus nominavit. Demum exercitum maximum trahens usque Bruozidis locum, qui valle concava telluris optimæ fundatus est, violenter irrupit, ubi tentoria figens, tamdiu mansurum, donec hostes Marte superasset, jurjurando firmavit. At contra vir probus & audax Ugo Flandrensis militiæ Comes egregius non levior fuit in proposito velle resistere; aiebat utique liberum Populum intolerabilem Gallorum superbiam pati nequire, horumque jugum ferre non posse: sed quod olim servili opera præstitit, id vi compulsus contra jus & fas indebitè tribuisse. Sicque votis diversis cum Dux æstaret uterque, omnis in discordiam mota est Populi multitudo. Itaque pugnam ingressi, hic viribus, alter dolis resistere nitebantur. Demum Franci nimbo ætheris inclementiam negligentes, dum limo castra firmassent, sævis imbribus corporum ægritudines perpeffi sunt, adeo ut ipsi sonipedes cæno torpere cogentur. Non enim urbes, villas, aut oppida expugnare, non

Tom. IX.

A acies campo Rex tumidus deducere poterat, non vineas muris erigere, aut tormenti genus ullum in hostem adducere: tanta palustris soli mollities, tanta aëris intemperies, ut vix colles in valle natarent. At Flandrenses mœnibus tuti per navigantes sublatis excubiis securi manebant, Regemque superbum in castris sordentem conviciis increpabant. Quamobrem ira tumens Philippus acies movere Magistro militum, utque mœnia expugnet obsessa, trux imperat. Ille autem Domini jussa non sponte suscipiens, ne molestum sentiat, in globum armatos manipulos advocat, secusque murum producere nitebatur; sed tardior ad illos gressus, & iter nimium difficile equis factum est in arva limosa. Quod videntes Flandrensiurba mœnibus latitantes, illico in hostes pedibus humanis viriliter irruerunt; non enim mos est illis propter loci situm humentem equis impetere: unde tanta Francorum strages, tantus cruoris haustus affuit, ut vix omnes agri fuso natarent in sanguine. Denique cædibus lassati Flandrenses reliquias gentium superbi Regis insectati sunt, illumque majorum suorum auctoritate verentes, ne Caroli semen tamen opprimant, sponte abire permiserunt. Qui fuga se celeri, relictis equis ferè omnibus in limo, subripiens, usque ad fines Regni sui sub instante nocte pervenit, ibique suorum turbas errantes tutè substinuit.

C Tum ira graviter tumens Regni sui viros omnes ad arma sollicitat, edixitque ut utensilibus & bellicis instrumentis iterum resumtis, Flandrensiurba & arva igne ferroque depopularentur. Sed ad hæc pecunia grandi opus fore dicebat, qua viros stipendia poscentes vili mercede redimeret; nec ob id tamen Populos suos ad tributa Regia non debita sponte coercuit. Metuebat equidem vulgi favorem peculariis donis offendere; maluit enim pecuniam creditam à ditissimo quovis Principe vindicare, quam populares insueti census more violenter excutere. Inde seniorum consilio fretus ad Apo-

Apostolicum Legatos solemnes properè direxit, cuius opem in tanta belli causa negari sibi nequaquam verebatur. Sciebat etiam, opulentissimum Præsulem thesauros Ecclesie propter Fidelium præsidium congregare, & eos, quotiens tempus necessitatis incumberet, prodigè fundere. Abeuntes itaque Legati tandem iter longum emensi, ad Urbem delati sunt, ubi Bonifacium sobriis semper intentum vigiliis adeuntes, hæc illi pro Rege suo verba facundo protulere sermone: *Venimus huc, Pastor optime, Christianissimi Francorum Regis mandata ferentes, quæ repulsa privari, nec apud te negligi fides nostra non ambigit. Scimus equidem, id fama dictante, sinistrum belli sui fatum, dum Flandrensem fastus, negantes suo Regi parere, ad debitum justis obsequiis famulatum cogere niteretur, ad aures tuas diutius pervenisse, & quo ad decet Majestatem tuam condoluisse: sic enim fortuna instabilis rebus ludit humanis; sic vices nostras mutat, & temperat. At non ideo Rex fortis & potens lapsus est; sed erigitur, & audet, ac viribus resumptis & armis, adversus rebelles potentie suæ robur vult prorsus ostendere. Eget tamen tuæ benedictionis ope, thesaurorumque suæ Matris Ecclesie supplex opem exposcit, quibus viros & arma reficiens hostium cornua visor demet, & corrigat. Debet utique, suorum non immemor auctorum, qui Fidei Christianæ cultum summis auxere periculis, quoaque idem tuis numquam destitit promptus obsequiis. Hæc Bonifacius aure suscipiens, mentem jam precibus justis erectam tacitus fatigabat; quidque illi aptius tribueret grato munere recensēbat. Proinde Fratribus ad se vocatis, hujusmodi Legationis modum consultor secretus aperuit. Illi verò dubiis hæsitantes judiciis, velut cuique Rex gratior fuerat, votis consulere disparibus. Primus quidem Matthæus Urfinus sub Apostolico Cardo præcipuus, dum Philippum odio latenti collideret ob Columnensium latebras, quos sponere in tuto videbatur, non Regi meritam opem edidit, quum propter sui Regni augmentum, non Sanctæ Religionis, pugnam expeteret; si tamen Apostolico causam illius tueri sanctum est. ipsum opes multas & thesauros congregasse, quibus facillè non suo Regi subvenisset; idemque non molestum ceteris turbis esse, si quod est suum, aptè contribuat. Ut verò sedit Orator audax, assurgens Lucas Januensis ait: dignum fore Philippo in adversis suis clementer obsequi, nec quam opem exposcit, à divite Clero negandam: cum & idem in agendis pro Ecclesia promptus utique fuerit. nec remissus; & thesauros quidem multos adesse, quibus facillè Romanus Pontifex illi subveniat. Videndumque, ne Beneficiorum immemor Clerus manifesta notetur ingratitude; & si deficiat, Fidelium animos infirmare se sciat, & in fervore dilectionis tepescere. Neapoleo autem vir facundus, & audax, postquam hos sermones accepit, cum neutro conveniens, opem Regi debendam non esse locutum cautè redarguit, quòdque thesauros Ecclesie servans illi subveniat clara voce laudavit, nec quidem ex modicis Cleri horreis, sed coacervatis Ecclesie peculiis auxilium præstandum maturè proposuit; nec tarda manus succis egens opportunis medicinam præstolari differat, donec vulnus sanabile. Sciebat quippe, Bonifacium in avaritia laborare. Denum colloquio dimisso, Bonifacius animum jam inquietè fatigans, meditatus est non facillè, aut sine periculi metu fore, aurum, argentumve ad Philippum ex Urbe transferre, latronum insidias permetuens longa*

A Regnorum distantia. Proinde præter fratrum suorum assensum de primitiis Regni sui, quæ Romanæ cultoribus Ecclesie dabantur, Philippo statuit providere, ut infra certum tempus earum perceptione gaudens, finito spatio priori causæ restaurare pateretur. Sicque Legatis in secretiorem Aulam vocatis primitias omnes frugum Regni Francorum, ipsarumque usum per Apostolicas concessionem Philippo donator prodigus erogavit, eatenus ut post tres annos eadem in pristinum revocentur.

B His Legati donis functi ad Regem suum maturo acceleravere progressu, illumque jam ad hostes grandi profectum militia de his, quæ Apostolicus concessisset, placidis docuere sermonibus; qui gratè capiens munus oblatum in hostes alacrius perrexit. Sed & heic dum aeris inclementiam hyeme imbribus faviente pateretur, fortunam non minùs sibi molestam fore comperit; nam cædes multas, & suæ gentis captivitatem sæpe cernens, denique suadentibus suæ Majestatis custodibus, Guilielmo Regi Anglico, & Teobaldo Burgundiæ Comiti viris illustribus, hujusce controversiæ causam eorum arbitratu decidendam, Dux uterque vix sponte permisit. Solent quippe Reges, & Mundi Tetrarchæ tumentes animos non facillè ad prima deflectere; raroque mansuescit potentia, nisi victa superbia. Tunc Philippus excidia suorum multa perpeffus, paucos è Flandrensi gladiis secum eduxit, Regni sui mœnia repetens, litem hanc arbitris utrinque delectis decernendam imposuit, qui propter tumentium Ducum fastus intolerabiles de concordia pacifici nequientes, interpositis bellorum inducijs furentes gladios quiescere mandarunt, donec per temporis spatium discordiæ causam non ignorantes, quid justitia exigat inter ipsos suo arbitratu definiant.

C Interea gravis Apostolicum cura vexabat, dum Federicum Siciliæ possessorem violentum superare non posset. Nam hic Caroli Natos duos Apuliæ Ducem Robertum, & Tarenti Principem in finibus sui Regni castra moventes belli tumultu disjecerat: & ex eis alterum captivavit, alterum usque in pelagus fugando persecutus, vix evadere passus est; sed hunc tandem, Neapolim post breve spatium armis invadens, in ipso Portu captivum usque Siciliam victor adduxit, de quibus hic compendiosè tractamus, quia latius in priori Libro conscripsimus. Quamobrem Carolo, quem pia Mater Ecclesia dudum foverat, benignè compatiens, quatenus captivos redimeret, ac violentum Regni Siculi detentorem de sede projiceret, Philippo Regi Francorum Legato suos opem rogaturos, id Carolo poscente, direxit; qui Apostolici jussa non molestè suscipiens, Carolum Regis ipsius germanum, quem pro Ecclesie reformandis partibus in Tusciam legaverat, ad Apostolicum accedere Regis literis exoravit, & ut illius vota perficiat, sedulus Orator per-suasit. Sciebat quippe, non ea Pontifici grata, quæ apud Tuscos Legatus ipse peregerat. Itaque frater ad Urbem citò proficiscens idem exercitum, & puppes multas accipiens, in Siciliam transfretavit. Ubi quid idem perfidus egerit, pridem vobis conscriptum satis egregiè reliquimus. Potuit etenim Federicum volens ad restitutionem possessionis vi compellere, ipsumque resistere desperantem in vinculis arctare; sed nec Bonifacio gratum egit, nec idem Carolo gratior fuit: tanta latens animorum subversio eis inerat. Acceperat etiam Carolus superham

Ur-

Urbis Præfulem, à Philippo de primitiis sibi certa lege concessis, adventante termino, restitutionem exposcere, quas longiore spatio Rex cupidus usu capere destinaverat. Unde Legatis hinc inde remissis, persuadentibus concordia Ministris, dum invictus repugnaret, anni quarti tandem usum identidem protelavit; neque id ulterius se passurum per sacras Claves protestatus est. Carolus verò Cleri apicem perosus, ne illius vota sub spe concepta perficeret, Federico urbes & oppida, & quæque vi ablata restituit, finxitque illum ad obsequia Virgæ Pastoralis inniti, dolentemque poenitere, quod Ecclesiæ dudum hostis rebellasset, & pro se intercessurum fide spondit. Deinde certus Pacis agendæ, exercitum omnem pelago emenso, id quidem Apostolico ignorante, reduxit; Urbemque improvisus applicuit, ubi Bonifacium malè gratus adiens, non magnificè, velut ante sponderat, ab Apostolico susceptus est; sed ab illo vexatus contumelias multas accepit, ut vix impetuosis iracundiam temperans manus suas à cæde superbi Pontificis abstineret; sed ne virtus animi labe victa desiperet, ad fratrem rediens properè, quovis non impediante, discessit. Tunc Bonifacius de Philippo malè cogitans, ne primitias sibi concessas ulterius capere putet, priusquam anni circulus radiis solaribus concluderetur, Regi non fido Legatos suos aptè direxit, qui sub his verbis Legationis suæ modum cautius edidit.

Non tua nos ad te, Philippe, Majestas, sed Cleri Princeps optimus venire coircuit, dum rebus suis providens ea vult uti solertia, quæ sobrium Principem decet curis advertere. Nosti quidem, & ipse non negligit, primitiarum Regni tui usum in tempore tibi permissum, spatio instantis anni finito, ad verum Dominum necesse converti; quod dum ferè præsto sit, te vult prius certis anticipare sermonibus, ut si fortè signarum te dicas, eo nuntiante non dubites. Restat quidem ambitus Lunæ trinarius, quem tibi comparans, inde munus conditionale restituas. Ne putes denuo tibi precibus ullis adscribere. Fixum est enim illius cordi, non ultra tibi competere: quod si rem negas, flammatum erga te senties Apostolicum repetundarum actione iustissima. Hæc Philippus mente concipiens bilem jam tumidus incitabat. Nec modeste quidem, dum propositi sui tenax rem utilem relinquere indignabatur; utque furore accensus more Gallico in hæc verba prorupit, velut excandescens ira dictabat ab impetu: Si Cleri Princeps infidus vos ad Aula nostræ Tribunal legavit, istinc reduces ad illum cita suggestione remittimus, ut sciat nos arma sua præter Dei cultum non meture. Quod si quicquam parer molestum, veluti dabitur nobis, viribus resistemus. Non debuit enim munus concessum, priusquam jactura nostra refecti sponte reddamus, ipse repetere, si bene quid sit Magni Caroli Successor, quidve possit, sobria mente discutiat. Ite nunc, & illi nostra verba refert; quod tenemus, adhuc profusus tenere volumus, donec restitui dignum putabimus, ut non indigeat matris auxilio fidelis alumnus Ecclesiæ. Post hæc autem subito in rhalamum se rapiens, Legatos abire iussit, qui properè ad Urbem venientes tumidi Regis verba Apostolico retulere. Sed non minor Bonifacium sermonibus auditis ira vexavit, quàm Regem Legati furentes verbis implicitis effecere. Deinde anno perfecto Petri successor non oblitus quid in Philippum moliretur, illi quatenus primitias sibi in tempore concessas prorsus red-

Tom. IX.

A dat, per Apostolica scripta certus imperat; quod ni studeat factiscere, Claves sacras, quantæ sunt, humeris ejus imponere protestatus est. At non ideo Rex tumidus Sacræ Religionis custodem vereri dignatus, humilem se readicit; sed magis iracundiam excitans in eum, suis rescriptis propositum nequam edidit. Quamobrem Pontifex de Justitia meditans, Philippum, & ejus complices Sacræ Communionis interdico tenaciter innodavit, & ni certum infra temporis spatium Pastori suo devotè paruerit, anathematis supplicium certus expectet. Demum itaque cum nec reddere munus acceptum, nec ulla pacationis lege cum Apostolico Rex tumidus flecti vellet, non minus cornua erigens in adversum Principem ætuans Bonifacius illum, qui Claves sacras spernebat, in conspectu Fidei-
B limum truci judicio condemnavit, locumque Studio Liberalium Artium jam à tempore multo aptissimum, & lanificio congruum, ac gentibus, & divitiis opulentissimum, Doctrinæ cultu privavit. Post hæc autem cum Philippi potentiam dolose metueret, ne labatur vi captus, Carolum Neapolis Præfectum literis sollicitat, quatenus ad se gentem multam protrahens, Apostolicum ab artibus superbi Regis tueatur. Qui vetustam indolis suæ propaginem, & cognationis modum suis rescriptis exponens, reddidit se Philippo adversari non velle. Quapropter Bonifacius Carolum perosus, dum Ecclesiam magis gratam, quàm ejus stirpem fovere debuerit, illi immensos auri thesauros, quos pro paranda classe adversus Federicum mutuaverat, indignatus animosè repetiit, & ut reddat in eum Pastoralibus spondit favere remediis. Deinde Albertum Austriæ Ducem, quem paulò ante Cæsarem agnoscere noluerat, dum in Italiam proficisci negasset, per suos Legatos adscivit, utque citus adveniat, benignus Orator illi persuadet. Sunt, qui Federico Siciliæ detentori Legationem hujusmodi dettinasse dijudicent, qui adeò capitalis Ecclesiæ hostis fuerat, ut in eum tota Cleri potentia conjurasset; feruntque illum paratis armis & classe triduo post obitum Bonifacii litus Italicum applicuisse, & inde properè reversum, dum prodi metueret. Albertus verò cum nondum copias armatorum congregasset, audito Romæ Pontificem dolis extinctum, inter solitos sui Regni fines permanfit, nec descendit ad Italos.

D Demum itaque Rex graviter offensus, non ultra vindictam differri sustinuit. Noverat equidem Columnenses Bonifacium exosos à Patriæ finibus exulare, quorum Sarra vir audacissimus sub Neapoleonis fiducia, qui ex sorore sua illum cum germani quatuor Nepotem vocabat, apud Castrum Marini, quod juxta fines Campaniæ colitur, securus manebat. Hunc Rex perfidus nuntio festino ad se incitat, qui voluntatem illius cautè perquirens, ut in Bonifacii necem molliatur vi dolisque, persuadet. Gavifus ille de hostis sui præcipitio, quidquid in nefas possit, verbis amicis se factitare pollicetur. Rediens itaque ad oppidum suum, quid Philippus de Apostolico flagitaret, Neapoleoni literis indicat; sciebat enim Bonifacium huic molestum, licet secum socialis esset inhabitatio. Nam è fratribus suis Romæ Pontifex illum studiosè delegerat apud Anagniam manere, ne in soli Patrii sede relictus videretur ab illis. Hic Nepoti annuens, propositum Regium laudat, seque id ope sua facturum latenter exponit. Tunc ne Regis meditatio vana fieret, Raynaldum Xopinum inter Campanos illustres virum satis nobilem, & ad

Y y y z

ne-

nefas pronum, festinus accersit, illique rem parat, utque armatos clam congreget, sedulus orator imponit, aurum etiam argentumve ad virorum comparationem prodigus erogavit, pollicitus ad rem nihil deesse. Paruit ille, & ad Sarram se rapiens, pro patrandi scelere comitem illi se præbuit. Gavitus Sarra pro Avunculo scitum sibi invenisse, cum eo quid expediat facere contulit; visumque est, ut Stephanus Sarra germanus è Provincia, ubi ex bonis Uxoris degebat, properè vocaretur, utque à Philippo turbas fideles accipiens ad Sarram festinus accederet; Raynaldus verò fidas clientum cohortes inter Campaniam pretio donitque clam apparet, ut cum res factu operosa perveniet, in mora non langueat. Abiens itaque Sarra, fratre prius revocato, Regem inter Proceres suos tunc rebus agendis intentum diu expectatus invenit, hæsitantique, quidnam cum Apostolico ageret, sereno vultu nuntiavit, rem ipsam, quam mente conceperat, expeditionem exigere, seque ad id venire, ut Regis summi ministros accipiens, præmeditatum facinus inde perficeret. Quod Rex exoptabiliter audiens, licet abominabile sibi propter Dei cultum videretur, non ideo quatenus sibi complaceat votum suum peragere, destitit à proposito. Tunc Guilielmum de Nogarero Militiæ Regiæ Præfectum, & cum eo equites ferme trecentos galeatos adjunxit, qui Sarra Duce diebus aliquot festinantes tandem inter Campanos fines non hostili more tutis latebris devenere. Quod postquam Neapoleoni veris literis indicatum est, certum patrandi sceleris diem nepoti constituit, monuitque ut intra viros & arma sic pararet, ne, dum opportunitas temporis aderit, per ignaviam res imperfecta corruat. Noverat enim, Apostolicum de se metuentem sollicitæ se commendasse custodiæ, & inter Natalitii soli claustra cognatorum vigiliis se dedisse.

Ut igitur dies statuta pervenit, vir perfidus Domini sui præcipitium sciens, cum Aurora rubesceret, portarum claves, quas Sigonfredus de Busso Papæ Armiger strenuus servabat, fallax Minister iussit afferri, simulans id ab Apostolico noctis in tempore suscepisse. Credidit militiæ Præfectus, & moenia valvis referatis aperuit, hostibusque aditum ignarus præbuit. Tunc militiæ Dux adversæ Regiæ signa promovens Anagninam, comitantibus his, quos prædiximus, violenter irrupit. Inde ad Papæ Theatrum impetuosè corruens, eos, qui Pontificis salutem sub armorum feritate servabant, ante ipsum Theatri vestibulum modica cæde disperfit. Tunc in Aulam Pastoralem Sarra primum ingressus est, satellitum turbis circumventus, post quem illico Raynaldus memoratus, & cum eo multi, quos Campaniæ incolæ sibi studiosus asciverat. Bonifacius verò thoro, nondum egressus, propter strepitum, quem audierat, insolitum repente excitatus est, ad quem famuli prodeuntes hostilem catervam nuntiaverunt. Admiratus autem, quid esset, subito se pannis involvit, chlamydemque sacram, qua tutior esset, festinus accepit. Ut igitur tandem illuc, ubi latens, sed sine metu sedebat, januis vi subversis perventum est, omnis pretiosa suppellex protinus inde subrepta est. Vasa argentea, thesaurorum acervi immoderati ferè omnes rapinis intentos replevere. Sarra autem de hoste suo multum anxius ne fugeret, illum inter omnes Aulæ recessus quærens, comprehendere flagitabat; donec ad thalamum se reta loca perveniens, illum ante Aram flexis genibus studiosus invenit. Ingressus itaque, & cum eo turbæ multorum, non ideo illum cæde-

re, aut in eum manus injicere ausi sunt; sed vigili servandum custodia loci hujus commendare Primatibus. Qui ut Sarram agnovit, Raynaldumque Xopinum, quem equestris militiæ titulo decoraverat, ne moreretur gladiis obruncatus, supplex oravit. Deinde surgens apud thorum suum non aptè confedit. Tunc in eum multa convicia capitalis hostis adjecit, multique illum minis rigidis exprobravit; illumque, ne per fugam evaderet, Matthæi natis duobus ex profapia nobiliori hujus Patriæ tradidit custodiendum; qui ne offensam ullam pateretur, in tuto servavere solliciti. Illi autem, qui ob nefas perficiendum convenerant, prædonum more suppellectilia cuncta sibi diripuerunt. Ut verò Pontificis Aulam spoliis nobilibus prædati sunt, subito ad ædem Marchionis, quam Bonifacius grati nepoti Aulæ suæ proximam auro inulto contruxerat, furore multo corruere; sed ille clientum turba munitus in eos tela adversa direxit; cumque acriter utrinque pugnaretur, Marchio pavescens inter plebem intuens ex multis unum sibi familiarem agnovit, illique verbis mitibus blandiens persuasit, quatenus opem poscenti non negaret, utque compatriotas omnes ad amici tutelam accersat, supplex peroravit. Qui benevolentiam primævæ non immemor, amico leniter compatiens, Populi multitudinem ad arma sumenda animosis sermonibus impulit. Quamobrem Sarra Populorum furorem metuens, in Solis occasum prælium diremit, sicque Marchio se thesaurosque suos æde servata tutatus est.

At Sarra anxius multum, ne res imperfecta suis votis obesset, Neapoleonis industria oculis ad Pontificale Theatrum se contulit; ibique Bonifacium molliter adiens, illum jucundis sermonibus affatus est. Retulit quidem, illum in Columnenses nimis crudeliter deservisse, nec id genus inimicum ei fore, aut in ejus præcipitium conjurasse, sed invidorum compulsi inique Clerici Principem in semen nobile sævam rabiem protendisse. Quod si velit ignoscere, & ad priorem fortunam restaurare, pollicitus est devotæ fidelitatis obsequium, & salutem ejus viribus totis extollere. Ad hæc Bonifacius vitæ suæ periculum metuens, licet genus hoc exosus in ultimum foret, tamen ne moreretur cæsus gladiis satellitum, ignosciturum se illi, deterritque è Tribu sua ait, sique sibi modum tam nequam conjurationis aperiat, pollicitus est benignum se Columnensibus exhibere. Proinde Sarra facundus nocte subveniente delectatus est virum tam summæ auctoritatis reverenter alloqui, & placidis sermonibus sibi benignum efficere. *Non stupeat animus tuus. Pastor bone, si proscripius & exul immeritò hostis vindictam sui visus assumere; quisque enim ultionem acceptæ molitur injuriæ; nec quidem de te, licet forte merueris, cruorem haurire, aut pœnas exigere sævus disposui (scis enim id facere me potuisse) sed quatenus caros Penates, laresque patrios, quibus indignè privatus tot diebus erravi, ipse repeterem. Dulcis namque est amor Patriæ, & incundum inter suorum amplexus occumbere. Quinimmo scelerum consultores delere putabam, & ob id potissimè arma paravi; & tu idem hos non ignaros hujus sceleris profecto capis; sicut enim magis tuum interitum, quàm exules; & ii semper visus sunt metuentes de te, dum felici Sede manentes ambigunt à te posse corruere. Eja igitur misericors prudenter age; & Sacræ Religionis vexillum apprehendens, clavibus justis reos dejice, humiles exalta, superbos contere, & insontes clementer resove, si Deo placere studés in regione*

gione viventium. His placatus sermonibus Papa magnanimus, Virum tam summæ probitatis intuens, illi subito misertus est, ac spondit magna, quæ secretò promissa, nulli scire fas est. Sed non ideo Vir Sarra dolosus versuti Papæ verbis fidem adhibuit; sed ut cautius servaretur curas omnes advertit, donec tertia die Lucas Januensis, qui Bonifacio fidus semper comes affuerat, in Populo tumultum excitans, violentos Regis prædones ex Anagnia viribus impulit, sicque Papam tutum diebus octo servavit.

Octava verò die Papa excandescens summa iracundia, ut tutius imperaret, ad Urbem comitantibus multis per dietas tres vehiculo impositus tandem se corripuit. Quod Urfinorum primi Matthæus & Jacobus præcipientes, ne hostes Urbem intrarent, neve Bonifacius de ipsis malè conciperet, magna virorum copia fulti obviam exierunt, & Apostolicum adventantem inter se capientes; illum ad Sedem juxta Templum Apostolorum magno impetu perduxere. Ubi conveniens Cardinalium coetus injuriam Domino suo illatam valde molestè questi sunt, & ob vindictam ejus omnes rerum suarum copias exposituos se fide jurarunt. Bonifacius verò conceptum jam in mente rancorem tacite fervans, tumido vultu coram his vocibus cautis affatus est: *Necessè est, inquit, ut scandala veniant, vè tamen illi, per quem scandalum venit. Sic enim oportet fieri, ut Scriptura impleatur Divina; si quidem capti, & læsi fuimus, non culpâ nostrâ, nec sic fieri putabamus. Quid quòd & ipse Dominus noster Jesus Christus læsus & proditus ab eo, quem thesauris Fratrum suorum præfecerat, capi voluit & pati? Sed nos eo Duce nil patimur præter opproprium Pastoralis Excellentie, non tamen ut nostrum dici possit, sed eorum, qui Christianæ Fidei cultum habent; sed vindex Deus & iustus pro nobis aget ultionem ex merito.* Deinde verba perstringens, Matthæum, qui Neapoleoni proximus stabat, acie torva conspexit, & in thalamum se corripens quietis causâ, ceteros abire permisit. Matthæus autem vir versutus & prudens verba Papæ perplexa mente repetens, in se genisque suum læsum Pontificem flammatum fore concepit; sed ne periret incautus fidelium suorum principes in secretum convocans, monuit quatenus atrium Pontificis sollicitè custodirent, ne vel ille ad hostes pergere, aut dolosum quicumque in Urfinorum gentem machinari posset. Seduxit etiam sibi fidos clientes in Aula Pontificis, qui cautè scrutarentur, quid Papa statueret. Demum post triduum metu paulatim excusso, Bonifacius de Matthæo, suisque complicibus malè cogitans, quo ut lædere possit audaciùs, ad Lateranum inde transire disposuit; agebat enim locum illum Sole adhuc flagrante sibi jucundiorē esse, & voto suæ salutis aptissimum. At non ideo trans Tyberim proficisci parabat; sed quatenus Urfinorum dolos utrinque metuens, ab adibus eorū, quæ Templo præfato sunt proximæ, & ubi potenter dominantur, procul abiret; sciebat enim, Annibalenses in Laterano potentes esse, sub quorum fiducia tutum se abique metu sperabat, eo quòd Urfinos odirent, & Columnenses non diligerent, invidia prius urgente. Cum his tamen Columnenses, dum nondum cecidissent, foedus certum per Matrimonii copulam contraxere. Ut igitur fama magis increbuit Romæ, Pontificem parare ad Lateranum descendere, omnes luca petentes, illuc subito convenere: quod Matthæus non leviter ferens, ad Apostolicum comitanti-

A bus multis accessit, illique verba in hunc modum cautè disseruit: *Accepimus, Pater optime id fama dictante, ad Lateranum te velle descendere; & ob id miramur, cur tu graviter offensus è tuto in locum tibi suspectum accelerare desideres. Scis etenim Sedem hic securam, & tibi magis debitam esse, in qua præsidis amicorum fultus hostium jacula non vereare, & lædi non dubites. Quòd si illuc fortè prodieris, ubi nam qui te tueatur, qui opem ferat, quæso, studiosius aderit? Non illic nos fidos clientes, sed qui illa circum atria ades suas fundavere, malè tutus habebis; & si eos vocaveris, frustra illorum auxilium expectabis. Huc ergo venimus, qui meritò tecum cælestis Januæ Cardines nuncupamur, non minùs avidi scire, quàm dubii, quæ illuc causa te vehat; nam si justa sit, tecum in carcerem, & in crucem mitti volumus; sin minus, errantem Pastorem ad rectos tramites dirigere certi sumus, ne in devia pererrans incautè labatur. Debueras tamen, priusquam hoc certum mente conciperes, Fratrum tuorum judicio uti, & quid magis deceat sobriè perscrutari, ne sinistrum quid inde vel incongruum sequi possit, ubi summa quæri solet industria.*

Hæc Bonifacius aure protrahens, jam quid redderet mutuo sermone laborabat; tunc demum vultu jucundo latentis odii vota dissimulans, hos, qui advenerant, retro talibus verbis affatus est: *Si fama vos docuit Cleri Principem Laterani Sedem sibi verè destinasse, non fictè, non falsò locutam scitote. Nam illuc profectò adire volumus, avidi maxime salutis curam gerere. Quòd si sedes vobis hic prima censetur; non tamen ideo tollit, quin & aliò possimus interdum, cum libet, accedere. Nam libera nobis potestas à Deo permessa est, & nostræ mentis sumus effecti. Si venistis sciscitari causam nostræ itineris, ne ulterius in dubio laboretis, hæc est, quia sic nobis placet, sic nos delectat, sic nunc avido sedet in animo. Cur ergo debitum prius vobis hoc pandere, quàm concipere? cur judicium vestrum exposcere? Jam non agitur ob hoc de salute cuiuspiam, non de gestis Catholicæ Fidei; quotiens enim quicumque arduum sobriè tractandum accidet, tunc in judicium vos vocabimus; sed ex hoc nihil refert vestro opere vel consilio uti; ipsi enim sic nobis consulimus, sic providimus, sic agendum fore decrevimus. Istinc itaque ad locum illum in proximo Deo Duce feliciter ibimus. Non sic ibitis, (velut impetus suadebat) unâ Matthæus, & Neapoleo rigidis vocibus subdidere. Hinc junior Neapoleo in ira flagrantius ardens, verba jam incepta in seriem prosequutus est: *Non sic ibis, ut putas, Bonifaci; non enim patiemur, ne in te hostes nostri, aut tu cum eis in nos nefandè quicumque moliaris. Scimus equidem, scimus, cur tu illuc ire properes, cur extra protectionem nostram fugere inmitaris. Desine ergo à proposito, & in melius curas advertè. Et cur non ibimus, cur, cur, sæpe repetens Bonifacius, quis prohibebit, ne utamur libertate? Quis corporis nostri potestate abutetur? Videbimus, inquit, videbimus; experiiri iam libet.* Hæc & alia, velut excandescens ira suggerebat, eructans, in thalamum ab aspectu ipsorum se corripuit; ubi furore gravi vexatus vix amens effectus est. Illi autem, qui propositum Papæ mutare nitebantur, satellites suos, & Ministros armis suffultos circiter Aulam Pontificis distribuere; & nonnullos ex eis ostia quæque custodire jusserunt, ne latenter Papa versutus se sub-*

ripe-

riperet. Altera autem die mane facto Papa magnanimus sui propositi tenacissimus pictos thoros, & aulæ decora jussit imponi, & illuc quò ire parabat, in Lateranum perducì: quod fidi clientes, Domino suo imperanti satisfacere cupientes, solliciti nitebantur præstare. At Matthæus Jacobum, & Neapoleonem, & cum his Ministrorum copias magnas ad Aulam Pontificis destinavit, ut ne illum abire permittant viribus totis elaborent. Qui illuc properè accedentes, in secretiore ædis locum, ubi Papa manebat, subito devenere: quos ut ille acie torva conspexit, ad quid venissent tumidè fuscitavit. Illi ad hæc pro tuendo Principe suo, eo quòd in noctem ejus Rex Francorum satellites ad Urbem clandestinè destinasset: Subdidit Papa magnanimus se id non metuere, neque pro tutela sui illorum opem exposcere, & ut abeant inde gratissimum sibi esse. At non discessuros se tam subito, reddidere; quamobrem dolore magno flammatus Papa furibundus intremuit; putansque cur venissent, equos parari jussit, jam experturus, si iter suum viri nequam impedire præsumerent, & ne illum hoc simulare conciperent, chlamydem, & ea, quæ Papam decent, fulcimenta solemniter induit. Tunc Legati à Matthæo thalamum iterum ingredientes, non passuros se, ut Papa inde discedat, fide certissima spondunt. Quibus ille: *Cur mihi iter inhibetis liberum? cur vim nobis inferre vultis? nondum enim libertas erepta est, nondum captivi servamur. Videbimus ergo, quisnam arbitrio nostro fungi prohibebit. Videbis præsto*, inquit, Jacobus; *nam solus arcebo, ne vadas, quò pergere festinas.* Cui Bonifacius: *Ergo captivus ardebor, ut serviam, nec solita potiar libertate?* Iterum Jacobus ad hæc: *Captivum profecto te scias, ut famuleris nunc, qui toties imperasti; & non tuo, sed prorsus nostro parebis arbitrio.* Tunc Papa dolorem in ira concipiens, ora compressit, & velut amens effectus, illis exclusis, thalami ostium claudi jussit, ne quis ulterius introiret. Illi verò cum hora diei jam ad paratas epulas vocarentur, ne liber esset Pastoralis ædis egressus, fidis custodibus munivere. Bonifacius verò Ministris ex more parantibus, his vesci renuit; cui Joannes Campanus, quem longis retro temporibus fidelem dubiis in rebus expertus sociali more dilexerat, amicis vocibus persuasit, quatenus in adversis fortiter resistens inopinabilem sinistri casus eventum patienter toleraret, nec ut ille vellet desperare remedium, in eo confidens, qui dolentibus consolationem in se sperantibus benignè contribuit.

His aliisve sermonibus non illum adeò consolatus est, nec furentis animum placare potuit, ut verbis voces erumperent, ne dum cibus utilibus vesceretur; sed illum obliquo vultu respiciens dentibus dentes elisit, spumamque multam evomens dementis gestus explicuit. Non ille thorum quietis causâ, somno noctibus totis & diebus excusso, petere; non sedem pictis aulæis premere, sed vigil curas insomnes animo fatigatus facere visus est. Reminiscebatur equidem felices sui status honores, quibus nihil anxius est in memoriam adjectis. Torquebat & illum gravius apud ingratos beneficiorum suorum elapsa memoria, quòdque nulli miserabilis videretur. Præterea nunc undenam

A opem præstolaretur, dum Philippum à se lætum Oibis Principes metueret? Albertus etiam, quem prius Cæsarem nominari vetuerat, & post in Italiam suis literis exhortatus vocaverat, nondum copiis paratis, Germaniam suo regebat imperio. Federicus verò Siculi Regni possessor violentus de se metuens puppes litore congregabat, ut inde ad Apostolicum posset tutius accedere; sed nec dum quisque illi opem allaturus advenerat. Hæc Bonifacius in mente discutens dum consolationis medela careret, in desolationem tristissimus abiit. Demum igitur cum advesperasset, mensæ cibus frustra expositis, Papa jam natura infirmante vix stare poterat; sed dolor illum validior angebat, ut latius fureret. Nocte itaque subveniente dementior effectus: rabiem oculis proflagentibus & vultu retorto magis ostendit, non somnum, aut quietem ullam appetens, non epulas nobiles, quibus solpor excussus membris etiam ægotantibus solet acquiri. Sic ille furens nocte tora infanior paulatim fiebat. Donec, Aurora jubar suum extollente, fessus, impotens, & debilior factus est. Tunc famulos omnes, qui Domino suo compatiens valde dolebant, thalamum exire imperat, ipsumque Joannem Campanum, qui dudum repullâ caruerat, & sub omni pondere fuerat rectus & amicus fidelissimus, abire coërcuit, & solus sine ullo comite manens ostium pessulo clausit, solidoque firmavit munimine, adeò ut nulli liceret introire. Tunc huc & illuc furiosus obambulans, baculum, qui thoro procerus hærebatur, manu tollens elisum dentibus conterit, & spumis obtexit. Sunt qui illum baculo minutatim trito Belzebuth Inferorum Principem vocitasse dijudicent, eoque impellente Divini Numinis auxilium desperasse (*); nam ut doloris summi rabiem pati nequivit, Diabolico correptus à spiritu caput muro sævus incussit, canitiemque verendam capillorum & sacra lanuginis proprio sanguine madefecit. Deinde cum laqueo careret, inter thorum & stramen vultu supino tandem suffocatus occubuit.

Ministri verò sui, qui foris vigiles condolebant putantes illum somno correptum quiescere, tumultum & murmura quæque restinxerant; cumque hora diei fieret tertia, hæsitabant quid agendum potius esset. Nonnulli etiam ex ipsis apud ostii tabulas aure suspensâ venabantur, si qua vox inde ullo motu audito percipi posset; sed omnia intro silebant, nihilque audibile tractabatur. Satiùs adhuc etiam expectare visum est, putantes illum tristitia resolutum thoro quiescere. Ut igitur multum morati horam quasi Nonam adesse cognoverunt, malè suspicantes de Domino suo, strepitus crebris parietum verberibus effecerunt, ut pavefactus exurgeret, aut excitatus de strepitu interrogaret; sed non ideo quicquam auditum est. Tunc consilium ineuntes, hortatu Johannis ostio vi subverso, celeres introierunt, & luce admissa Dominum suum thoro turpiter jacentem invenerunt, illumque certatim crebris lacertorum amplexibus sufferentes à somno excutere certabant; sed frustra ad impossibile nitebantur. Ut igitur illum spiritu privatum cognoverunt, naresque, & pectus nullum anhelitum exhalare, multi lacrymas & gemitum effudere: quod satellites à Matthæo, nepotibusque suis in Aula Pontificis constituti

vi-

(*) Indignum hoc mendacium, ad denigrandos turpius Bonifacii mores ab hostibus ejusdem confectum, evertit auctoritas Jacobi Cardinalis S. Georgii ad Velum-aureum, qui Romæ degens eo tempore ereptum illum testatur edita

Catholicæ Fidei formula, & placida sanctæque morte. Recolat Lector ejus scripta Tomo III. hujus Collectionis fol. 660. quæque in adnotationibus adjecit Papebrochius.

videntes, illis confestim indicavere. Hi autem homines illius temeritatem valde stupentes, quòdque necis causam dedisset condolentes, secum questi sunt, & ad Aulam Papalem properè convenientes, Bonifacii cadaver fidis oculis cernere statuerunt: sed illud quidem jam rigens, & aspectu deformè, spumis adhuc ore fluentibus, vix cognitum, horrorem multum intuentibus faciebat. Deinde fama, quæ malo velociter gaudet, subito extinctum Bonifacium Populo nuntiavit, eademque discurrens per vicos & compita Urbem totam hac stupendi rumoris emulatione replevit. Tunc Clerus omnis, & Procerum multitudo, Populusque multus in Atrio Pontificis, Templique Apostolorum ante vestibulum, subito convenere, & defuncti cadaver pannis decentibus convolutum pheretropos imposuerunt; illudque in Templum venerabiliter deferentes, consummatis exequiis in Vaticano Basilicæ Sancti Petri de more vetusto telluri obrutæ mandavere marmore superjecto. Mortuus autem est Bonifacius Anno Tertio Domini- cæ Incarnationis post Tercentum & Mille, VI. Idus Octobris ætatis verò suæ LXXXVI. & vixit in Sede Apostolica Annis octo, & mensibus decem, velut in Sacris Annalibus scriptum invenimus.

Ecce Potentibus, Orbisque Dominantibus memorabile documentum, qui Deum non verentes omnia sub pedibus, ut libidini serviant, projecere. Hinc fraudes & doli, hinc Regnorum subversiones, hinc rapinæ, hinc Populorum cædes, & tributa violenta, pessumdata Virtute proveniunt. Hi, ut regnent, opibus polleant, solis voluptatibus gaudeant, pro Justitia vim, pro Pietate sævitiam, pro Legibus voluntaria documenta constituunt: quo fit, ut boni semper lateant, & premantur ab impiis. At neminem vulgò felicem nisi rectus vir se comperit; nec quemquam vita, sed finis laudabilis Deo & Homini- bus gratum ostendit. Ab hoc omnium judicium pendet, & caudæ vertex decore laudatur. Hic namque memoratus sæpe Bonifacius adeo fortuna blandiente, dum juvenis, dum vir, dumque senescit, in sublimi positus est, ut solus dives, potensve, & felicium felicissimus vocaretur, nec minus prudens, ac scientia decoratus, dum se sic extolli à sede infima providisset; sed jam vix senio ingressus in postremam senectam abiens, ubi vitæ nostræ metas natura disposuit, cum Deum viti magis propitium debuerit precibus, & devotis contemplationibus inclinare, ab eo prorsus devius factus est; cum sapientiæ suæ robur ostendere, demens insanit; cum suæ felicitatis modum in ultimis explicare, tunc miserimus omnium infeliciter occidit. O quam inanis, quam vacua hujus Mundi felicitas, quæ neque perpetua, nec stabilis est, & si blanditur cuiquam in supremo suæ jucunditatis extollit, ut illum inde præcipitem graviore lapsu mutabilis obruat! Sarra verò, qui sub Bonifacii spe in Urbe latebat, ut illum vita defunctum acciperet, licet in summo rancore vexatus odisset. tamen viri tanti jacturam existimans mœstus indoluit, & ne dolis comprehensus suis hostibus traderet, procul abiens, eò, ubi securus esset properè fugam arripuit.

Hæret hic calamus, & modica pridem dubitatione suspenditur: Debuimus equidem temporum ordines viris illustribus, & eadem acta ipsis temporibus adaptare, nisi causa prope justa fortasse impediatur; sed aptius visum est Romanorum Pontificum, qui citra Johannem XXII. eisdem temporibus post Bonifacii necem delecti

A sunt acta conscribere, quàm Italarum gestis stilo depictis, iterum Apostolica per cuiusque sui limitem signanda resumere. Nec refert multum, si retrogradi siemus, dummodo eadem sit materies operis, & earum personarum dignitate fulgentium; nempe enim peregrinationis hujusmodi erit his fortè jucundior, quos etiam Philosophorum scripta verenda sæpe fastidiunt. Defuncto itaque Bonifacio sæpe dicto, ceteri, quibus Cardio januæ Cœlestis infigitur, pro delegendo Cleri Principe conveniunt, ubi quid quisque sentiat, quove judicio nitatur, differendum usque ad aliquot dies, sobriisque discutiendum vigiliis decrevere: nam in arduis curæ vigil exigitur, & mora tunc utilis est: cumque omnis id mente discussisset, tunc iudicii sui secreta consultus aperiat. Nec minus Carolus Neapolis Præfectus, qui posteaquam Bonifacius à Sarra lætus esset, ad Urbem comitantibus filiis duobus, Roberto scilicet Apuliæ Duce, & Philippo Tarenti Principe, copiisque virorum multis accesserat, ne quis seditiosus tumidusque decerneretur Pontifex, anxius æstuabat. Venerat equidem tunc à Bonifacio vocitatus, dum in ipsum rancoris labe promorus, eo quòd in Philippo u Francorum Regem pro tutando Cleri Principe vires suas, & arma negasset, Pastoralium gladium injicere meditabatur. Vulgò tamen accepimus, Bonifacium ob hoc malè concepisse de Carolo, & cum Federico genero ipsius clandestinè conjurasse, ut si vellet, de Socero suo vindictam posset assumere. At non ideo passus est Federicus tantum nefas perficere, sed ut Apostolico gratus fieret novi obsequiis usque ad Ostiense litus puppe applicuit. Iterum ergo convenientibus in unum Papæ Cardinibus, dum quisque sanius laboraret, tandem re tanti operis in certamen discussa, Nicolaus Tarvisinus ex Prædicatorum Ordine Cardio decretus, Papa decernitur. Hic vir satis discretus inter Collegas suo scientia laudabatur, benignus, & mitis iurgia oderat, & pacem amabat. Hunc Bonifacius primis suæ dignitatis Annis, & cum eo Joannem de Murro Minorum Ordinis Doctorem præcipuum ad pacificandos Franciæ Reges, & Angliæ, qui gravi animorum discordia vexabantur, certa Legatione transmisit. Qui properè illuc profecti tumentium tandem Regum animos placidis sermonibus ad concordiam placavere; & ne resumtis iterum odiis læsa fide ad arma revocarentur, inter eos de contrahendis sponsalibus pepigere, idque fœdus indissolubilis conjugationis nodo retinere tentarunt. Qui postquam ad Urbem reversi, Papæ indicaverunt, tamquam munus amplissimum illi tradidissent, gavisus est, & ne tanti laboris præmium frustra sperarent, utrumque Cardinalium numero liberalis adscripsit, usque dignitates multas in Sede contribuit. Demum verò cum ferè Anno interjecto post hæc Carolus postulasset à Bonifacio, ut defuncto Hunnorum Rege Andreaxio absque virili prole, nepos ipsius ex primogenito suo Carolo Martello Rex decerneretur illi Populo; & apud Optimates illius Regni facillè perfecisset, à Sede Apostolica id literis indicantibus facillimè adeptus est. Utquo Rex optato non careret effectu, creatus hinc & hinc Hunnorum Rex, quos Hungaros nunc fama vulgaris appellat, Caroli nepos, qui & Carolus Uberrus ab Avo nominabatur, illuc ut Regnum capiat, & cum eo Nicolaus memoratus, qui Pastoralibus remediis compellat favere indignantes, maturo accessu dimittitur. Qui jam adversantibus sibi illius Regni Nobilibus, id per-

perfuadente Ognenzeverlao Bohemæ Rege, qui Othocarum ejus Natum adhuc puberem ad id Regnum destinaverat, inter fines regionis Australis sub fiducia Alberti secunda delituit tutela. Hic quidem uterque Avunculus fuerat nescius, cui potius obsequatur in Regno; servabat etiam Adeleitam Andreaxii natam unicam, ut illi, qui Regnum caperet, Matrimonii foedere copularet. Gratius tamen Othocarum fovebat in ipso cordis archivio, sed gratissimus alteri videbatur, Apostolicum sibi benignum efficere cupiens. Interea Ognenzeverlao vita defungitur, & Othocarus, qui apud Hungaros regnabat, mortuo Patre revocatur ad Regnum. Ubi demum igitur cæso gladiis Othocaro in ipso juventutis flore, Sororibus tamen duobus relictis, una cum Henrico Tirolis Comite conjugata, altera nondum viro matura, Carolo Uberto Regnum comprehendente, Albertus illi, qui superstes manserat, Adeleitam, quam diu servaverat, nuptiis celebratis adjunxit, coepitque tunc Nepoti favere liberis, adeo ut rebelles sibi ceteros subjugaret. Demum ergo revocatus Nicolaus, Rege novo prosperante, ad Urbem maturavit. Unde factus est Carolo gratior, quia Nepoti suo dux fidelis & prudens fuisset, eoque magis ipse viribus totis nisus est, ut Cardinalis Tarvisinus Papa decerneretur.

Decretus itaque Nicolaus ferè omnium assensu Cardinalium Romanus Pontifex, in Templo venerabili Apostolorum XIII. Kalend. Novembris, die quarta post obitum Bonifacii, in omnibus his, velut Papam decet, expertus, coram omni Populo jucundis stabilitur applausibus. Proinde diebus aliquot interjectis, quo celebranda solemnia diligentius peragere posset, apud Lateranum in Templo Sancti Johannis Kal. Novembris, assistentibus Cardinalibus, & Carolo cum duobus natis, ac Nobilium, & Populi multitudine, Missam solemniter celebratam, Papalem Insulam, quam olim, ut perhibent, Constantinus Beato Sylvestro concessit, capiti suo reverenter imposuit. Post libata verò Mysteria ad Sedem debitam comitantibus turbis reversus est.

Refert nunc equidem, ut Cardinalium, qui tunc januam Catholicæ Fidei sufferebant, nomina in seriem redigamus, ne avidè quærentes, qui tunc in Sede manebant, curis torqueantur inanibus. Erat quippe Matthæus Rubeus de Urfinis omnium primus, qui cum Bonifacii fastus sibi metueret, ejus præcipitum studiosus optavit. Nec minùs ex eadem progenie Neapoleo, vir animosus & sagax. Nepotes quoque Jacobus, Cajetanus, & Franciscus de Camposflorido, qui ne caderent, virum mente pacificum in Sede cupiebant. Ceteri etiam Joannes de Bocamatiis Romanus, Joannes Monachus Francigena, Petrus Hispanus, Guilielmus Parmensis, Franciscus Cajetanus de progenie Bonifacii, Theodericus de Urbe-Veteri, Leonardus Quercinus Campanus, Ardolphus Neapolitanus, Gentilis de Marchia Anconitana Ordinis Minorum, Rizardus Senensis, Lucas à Flisco Januensis, quem Bonifacius de captivitate liberavit, Leonardus de Ordine Cisterciensi, & Joannes de Murro Oppido Anconitano, sibi Ducem non seditiosum, non discordiæ fatorem volebant. Post hæc autem Carolus paucis diebus moratus in Urbe, quam regebat, Apuliam cita classe repetiit.

Nicolaus verò, qui se jam Benedictum XI. vocari statuerat, in Apostolica Sede

(*) Etiam memoriæ hujus Summi Pontificis injuriosus est hic auctor, cum tamen eundem non tam sanctitate, quam miraculis claruisse tra-

A receptus, rem sibi commissam sollicitè gubernabat, nec odio vel timore correptus in quemquam nisi justè ferebatur. Sed non ideo justitiam in grassantium capita auius est viriliter sequi; nam potentes, qui tunc Urbem suæ libidinis temperabant arbitrio satellitum gladiis circumventi, non illum in se leges suas extendere permittebant. Venerant etenim in Urbem Columnenses, externa proscriptione damnati, & armis se tuentes, claves sacras contemnere ausi sunt. Nonnulli etiam Proceres aliarum tribuum scelera multa, contempto Cleri Principe, factitabant. Unde idem Papa se inter tantos Mundi labores solitarium absque suæ indolis fideli præsidio malè jactari considerans, sedem à se desumptam esse mœstus indoluit; non enim Agnatos Cognatosve ex humili natus progenie, ad se accersendos habebat, non nepotes illos, quorum fiducia fretus auderet securus. Quamobrem licet cordi sibi esset omnia viriliter agere, tamen ne odio impiorum graviter premeretur, magnalia quæque peragenda gelidè refovebat. Nil ergo ab ipso, donec Papa spiravit, quicquam arduum, memoriave dignum auditu percipimus, nisi quòd suadentibus perfidiæ cultoribus, quatenus in Philippum Francorum Regem, Bonifacii actitatis inhærens, Anathematis gladium fulminaret, ab his se cautus moderator abstinuit. Sic & alia multa nefanda fuere, quæ nec rogatus impediēbat, nec audax increpator manifestè damnabat (*). Ut igitur hyeme nivibus & imbre consumpta ver floribus jucundum desit, Castoris & Pollucis sidus Phæbo egrediente, idem Papa memoratus Urbem exire disposuit, dixitque se usque Assisium, qui locus Oppidum est satis egregium in finibus Thulciæ, ob reverentiam Beati Francisci, cujus ibi cadaver marmore servatur impositum, penitus profecturum. Et cum ferè omnes Cardines nuncupati, iter longum prætententes, dissuaderent, proposito suo tenaciter inhære eo ille flagrantius æstuabat, non quia vehemens desiperet, sed tacita mente conceperat citra magnam Italiam apud Longobardos Sedem Apostolicam sibi statuere, ut & in posterum ibidem esset fortè mansura. Matthæus autem, qui semper dolis pectus armaverat, sumendi causam itineris corde præmeditans, inter fratres suos conceptum laudavit Papæ propositum, & ob id omnes suo Principi benignè fautores jucundis verbis hortatus est. Demum igitur Papa certus abire, paratis equis, & his, quæ vehiculo supportantur, sequentibus Cardinalibus cum maxima multitudine Urbem exivit, & primùm per dietas tres Viterbum applicuit. Inde ad Urbem-Veterem quatuor diebus accedens, non diu ibi moratus, Perusium supervectus curru adjecit, ubi à Populo reverenter susceptus ad Atrium Pontificale honore magno perducitur. Hæ enim Urbes usque ad fines Thulciæ protelatæ intra Ducatum Spoletanæ regionis Ecclesiæ Romanæ dotibus adscriptæ sunt. Hic Benedictus tunc se putans à gladiis impiorum, qui Urbis tyrannidem exercentes Pastoralia decreta negligebant, animo vires assumpsit. Et cum jam Populo Fæsulano per sua scripta mandasset, quatenus Verium de Circulis & ejus complices, quos à Patria sua violenter ejectos dudum injustis proscriptionibus exulare coegerat, ad proprias fineret Sedes quietè reverti; & Populus ille recusaret: eos tamquam Sacræ Legis contemtores, coram gentium multitu-

dat Bernardus Guidonis editus in hac Collectione Tomo III. fol. 672.

titudine magna, extra Fidelium communionem abstractos fore, & ni infra diem tertiam Pastori suo pareant, graviore poena mulstandos publice nuntiavit. Idem quoque delectatus est suorum prætentata Antecessorum officia in distribuendis iuste meritis viriliter exequi. Et ob hoc jam in Philippum Francorum Regem verenda parabat edicta: quod ut Regi secretis literis indicatum est, quoad potuit, nilus auri donis explicitis veneno Papam extinguere, ad hoc conficios Neapoleonem, ut perhibent, & Johannem Francigenam pollicitis asciscens, ne Apostolicum in se furentem molestiorem sentiat, eis ut opem ferant, Nuntiis fidelibus indicavit. Qui pollicitum munus pro perpetrando scelere cupientes, pincernas duos Papæ ministrantes pretio corrumpere; ex quibus, dum ficus jam maturos apponi mensæ Dominus imperasset, qui cibaria ministrabat, venenum his latenter immiscuit; quas cum Papa inscius avidè vorasset, non ideo properè defecit in prandio; sed usque in dies octo metas vitæ protendens, visceribus jam tabe consumptis profusio ventris languens in sede defecit. Nec quidem tunc pictos thoros suos premebat accubitu, sed inter Fidelium obsequia, & Pontificum devotos cantus pro se Deo supplicanti sedens in ligneo scabello subito spiritum exhalavit: cujus cadaver Clerus omnino veneranter assumens nobili pheretio impositum ad Templum Beati Dominici Prædicatorum Ordinis solemniter detulere: ibique celebratis exequiis post Aram Tabernaculi in sacrario telluri obrutum sublimavere. Defunctus autem est IV. Non. Julii Anno suæ ætatis quinto & sexagesimo, nec plus quam octo mensibus & diebus XVIII. Apostolica regnavit in Sede.

Detestabilis quidem est, & res perniciofa venenum, ac omni prorsus humanitati contraria, quæ solutis animi sensibus invisibiliter corpus extinguit, viscera nostra morsu rodit, & velut ignis medullas exurit; & dum venis serpit, vix est qui potenti medela subveniat. Sic enim vir ille fortissimus Jovi natus Alcides, ut Poëtarum scriptis refertur, propter ignaviam conjugis suæ infeliciter occidit. Sic Philippi Macedonis filius Alexander; sic Romanorum metus & strages sævus Annibal; sic etiam multi Orbis Principes, & prohi Tirones, quos nulli bellorum tumultus, nulla gladiatorum tormentorumque ruina patientes, aut hostibus terga vertentes effecere, latenti morbo subtrahi sunt. At nefandum hoc mortis genus impiis trucibusque Tyrannis debendum fore Plato refert. Nec iniquum, sed honestum esse, viros perfidos, & humanum cruorem sitientes vi dolivæ necare. Quales Dionysium Siracusanum, ferreumve Alexandrum, ac Phalarim tormentorum repertorem veterum fuisse testatur auctoritas, ne fiant longævi super terram. Sæpe etiam odio, vel invidia temerè ducti aconita, & noxios herbarum succos cibis ac potibus miscuere, ut dum latenter perimant, sceleris tanti credantur insontes, velut Pontia privignis suis, Medæa Theseo ministravit. Sed ille, qui scelerum iustus est Judex, & corda nostra scrutatur & renes, nullum latens scelus aut impunitum transire permittit; graviorque sit ultio, quotiens lentus poenam differt, moramque severitate compensat. At quidem nunc laboris incepti studio percurramus.

Ut igitur Benedictus vita privatus Cœlestem petivit Sedem spiritu, convenientes in unum cœtus Cardinalium pro futuro Cleri Principe, quòd ad id opus tam sæpe vocarentur ex debito, cum gemitu questu sunt, & magnam quidem defuncti

Tom. IX.

A Pastoris toti Mundo fore jacturam proteltati. Demum verò cum decernendi Pontificis Romani tempus instaret, idque propensius expediretur, quod cuique potissimum videretur in tempore discutiendum, totum stabili iudicio decrevere censendum. Inde omnes votis disparibus abeuntes ædos suas, & cubilia petivere. At versutus, de quo sæpe diximus, Matthæus, ut jam sibi, suæque stirpi provideat, ne cadat ignavia, animum in mente fatigans, se, vel ex nepotibus alterum Papam decerni magnificè statuit. Sic & ceteri, quid magis cupiant, sobriæ mentis libramine investigabant, donec iterum die fixa sacri Cardines in secreto Pontificalis Aulæ diversorio convenirent, ubi quisque iudicium sui cordis aperiens, dum odio vel amore potius traherentur, ad eò studiis variis laborabant, ut multa restantis operis differenda penderent. Quamobrem dudum verbis rigidis contendentes, dum nemo alteri, nisi certa spe motus, obsequi dignaretur, discordes abiire, & in locis diversis, velut quisque extra illa mœnia sedem invenerat, quietem sibi jucundi ruris oblectationibus præbuere. Hæc inter Jacobus de Columna, qui post acres Bonifacii morsus in se ac genus suum apud Perusium latuerat, longo damnatus exilio, dum nepotes ejus Sarram, & Stephanum, multosque à sua stirpe productos Urbem jam ingressos audiret, Petrum, qui pari sorte secum à Cardinalium cœtu depositus exulabat, è Patavis, ubi diu latuerat, secretis literis revocavit, ut ubi Patruus suus absque metu gaudebat, illuc & nepos jam securus accederet. Lætatus itaque Petrus fidis persuasionibus usque Perusium brevi spatio se corripuit, ubi quid agendum sibi cautius foret, sollicitis uterque curis meditatus est. Demum verò cum apud Cleri apices deligendi Pastoris causa traheretur in moram, magnumque eos inter gloriæ certamen esset, ad eò ut dissidentibus ipsis tanta res jam neglecta langueret, Petrus vir satis prudens Philippo Regi Francorum, quem à Bonifacio pariter damnatum sciebat, & suæ genti amicissimum, hujusce decreti suspensum iuis literis nuntiavit, & ut Rex idem ad hoc curas advertat, potissimè hortatus est, nec minus se facturum summa ope quod Regi gratum foret, fide sponndit. Inde Philippus illum auro pollicitisque magnis apud omnes laborantem precibus oneravit, quatenus voti sui desiderio potiatur, nec desistere, priusquam ardua gesta peregerit. Petrus itaque opulentissimi Regis spe ductus, omnes, quos aurum sitientes noverat, pollicitis donis corrumpere ausus est. Matthæus etiam, & Neapoleo de se fisci magnis conatibus nitentur, ut eorum alter statuatur in Sede, nihil veriti fratres suos metu aut amore sibi deesse. Carolus quoque Neapolis Præfectus, licet pro Siculi Regni redemptione vexaretur, in hoc tamen Amicorum obsequio promotus est. Æstuabant & alii Optimates Urbis, Principes multi, & Orbis Reges, ne Apostolicus fieret suis votis extraneus. At multum valet aurea persuasio, quæque constat in donis expectata fiducia. His igitur jactata procellis Petri Navicula, quæ ad Portum salutis vota Fidelium provehit, profecto ferè biennio sine Governatore permanfit. Donec Populus Perusinus hujusce rei tamdiu in discrimen Catholicæ Fidei protelatae tœdio graviter offensus, hos, qui tam vastæ puppi vela fato permiserant, in unum congregari mitibus verbis hortatus est. Cum ergo ad id loci, ubi ordo debitus exigebat, ceteri convenissent, & in certamen hujusce gloriæ nondum placatis

Z z z

vul-

vultibus mitiores, sæpenumero tumidi, pondus tam maximum non æquo libramine pependissent, idem Populus moræ jam impatiens, ne quid molestum ex hoc fieret Christo devotis, ædem, in qua convenerant, tecto sublato ætheri ostendere; victumque illis negantes, omnibus utensilibus privatos fore sponderunt. Qui ad hæc jam vi coacti animum advertentes, diebus multis vario certamine contendere: nam quisque ut sibi magis placeat, non ut incius ageret nitabatur. Demum ergo cum eorum nemo sibi Sedem compati dignaretur, ad externos deserere maluerunt. Quos inter Clemens tunc Burdegalenensis Episcopus de gente Vasconia, id auro Regio, donisque maximis exhortantibus, & Petri studio incessabili, præ ceteris in Apostolorum Sede plurimum assensu Papa decernitur. Quod postquam Petro de Columna, Patruoque suo per eos, qui munus pollicitum expectabant, fecretè nuntiatum est, illico avidi votum Regium perfici, id Philippo, Clementique primi suis literis indicavere: donec ille electus solemnibus Legatorum Ministris de hujusce dignitatis dono certificatus est. Tunc idem, licet in Anglica Regione Præsul esset, tamen Philippo gratissimus, eo quod à juventute familiaris exitisset, rem tanti ponderis sibi commissam properè nuntiavit. Quod Philippus præsciens reddidit, illum non metuere onus tantum aggredi; sed audere, & Regio uti præsidio. Tunc Legatis ab eo remissis fidelium consilio fretus iussit, quatenus Cardinalium turba omnis, & ceteri, quorum obsequio Papalis Sedes ambitur, illuc, ubi tunc aderat, maturis gressibus ambularent.

Quod edictum ii moleste suscipientes, rursus illum per Legatos illustres oravere, nullibi præterquam in Urbe sedem statuere, eisque non sine dispendio magno gravissimum fore, si tanta gentium multitudo trans Provinciam ex libera migraret Italia; labefactari etiam vota Fidelium, si Sedes Apostolica, ubi Pontifex Primus Deo dicatus infedit, ad alienam Orbis partem transferatur. Ad hæc Clemens Regia cultus industria reddidit, honestum fore, ut omnes Pastorem sequantur, ne idem deficiente suo grege Pastorem baculum in Gallorum comitatu assumat, prorsusque se velle, ut ad se omnis Cardinalium turba suspendio moræ brevis accedat. Ut igitur Papæ fixum in corde propositum cognovere, qui potuit celerius ad ipsum se proripuit. Petrus autem ad Philippum se contulit, ut pro se, stirpeve sua sollicitus intercederet. Ut igitur ferè omnes apud Burdegalum votis disparibus convenere, ibidem Clemens Papa decretus, utriusque Regis assensu post menses quatuor usque Pictavium tandem profectus, ibi sedem suam biennio moratus instituit. Hic locus antiquissimus, & vetustis fabricatus mœnibus in Aquitania Regione juxta fluvium, qui Clanum nuncupatur, fundatus est, satis fertilis, & divitiarum opulentia decoratus, Francorum Regi famulatur; ubi Philippo gratissimus, avidusque votis ejus favorabiliter obsequi, ad ea, quæ per Bonifacium gesta fuerant, curas omnes advertit; difficilius enim est Apostolica decreta tollere, quam statuere. Cumque suadentibus malè fide consultis, quatenus Bonifacio de Hæ-

(*) Supinè hic errat Ferretus, si ejus verba significant in aliquo læsam à Clemente V. famam Bonifacii VIII., cum totus Historicorum Chorus, & Acta Concilii Viennensis, aliaque Historiæ Ecclesiasticæ monumenta ab Odorico Rainaldo producta, certos nos faciant, nihil unquam emanasse adversus orthodoxam fidem Pontificis illius, immo criminibus impactis

A refi damnato, cetera contra Francorum Regem nefandis judiciis acta revocarentur in irritum; non passi sunt Ricardus Senensis vir magnæ auctoritatis, & opulentissimus, & Petrus Hispanus, prætendentes illud nequaquam sine injuria fieri posse, idque peritorum omnium, vulgique dissonum opinioni, si tantus Pontifex post fatum ejus tam abhorrendæ vitio turpitudinis offuscaretur. Addiderunt etiam, multa per eum illustria facta effectum carere, si sceleris tanti reus ita vocaretur; enim verò clarorum sæpe virorum fama odio aut invidia impiorum profanata, dum lingua spirituque privati tueri se nequeunt, apud improbos depravata est, ideoque post fata virtus pariter, & vitium magis patent, nisi crimen inferitur. Demum verò cum Pontifex magnus Philippi noxam, quam olim Bonifacius perosus in contumeliam Regiæ Dignitatis moleste susceperat, prorsus tollere destinasset, quoad potuit nixus est, ut si non justum, saltem æquum, & dignè factum videretur. Hoc judicio suo patefecit, ut Bonifacius in captione sola, nec ante vel post, Hæreticus (*) haberetur, sicque justè capi potuisse: & ob hoc cum neque in Christianissimum Francorum Regem nodosum Anathematis fulmen projicere quiverit, ipsum eundem Philippum prioribus Catholicæ Fidei restituit argumentis, & ab crimine objectorum liberum promulgavit. Deinde Jacobum, & Petrum de Columna, quia Cardinalium cœtu exules dudum rebus omnibus privati latuerant, ad apicem pristinæ Dignitatis restauravit; nec minùs ceteros, qui in Bonifacium conjuraverant, à vinculo maledictionis Apostolicæ liberavit. Si tamen id dobuerit agere, cum potuerit, decernat ille, qui justus est Judex, & nulla fallitur tergiversatione lædentium.

Post hæc autem rebus aliis, quot Mundi climata suggerunt, multum intentus, ea potius vexabatur animi molestia, quam cordi Regis infixam retro multis annis agnoverat. Sciebat quippe, illum Hierosolymitani Templi Duces non vereri, & eorum Ordinem Religionis Sacræ prævaricatorem potissimum detestari. Igitur postquam delatio nefandi criminis, quæ dudum etiam sedente Bonifacio conceptui versabatur, apud Clementem suscepta est, Pictavi adhuc sedens, inquisitione solemnè adversus eos de rei veritate scrutari conatus est. Crimabantur namque Ordinis tanti apices, & eorum ceteri studiis annexi, quod licet ipsi pro Fide Catholica ad recuperationem Terræ Sacræ, quæ Saracenis, & Paganis incolitur, continuè bellis acriter dimicarent, viderenturque Christi pugiles, tamen in ipso Ordinis ingressu detestabilem quidem & ab omni prorsus honestate segregatum errorem committebant, eo maxime, quod ingrediens omnis, priusquam cucullam assumat, Christum pro nobis passum & mortuum negabat, coramque venerandæ Crucis aspectu se incredulum profitens, rigidis contumeliis profanabat. O crimen intolerabile! o genus hominum detestabile! o perditionis horrendæ materies! & sic dum unum & verum Deum turpiter execrari nitabantur, id scelus per assumptæ Religionis habitum detegi non putabant. Quod

Apo-

ejus memoriam fuisse absolutam. Istud adeo certum, ut vix credam, Ferretum id ignorasse, atque aliter scripsisse, quam veritas habeat. Fortasse post illa verba in captione sola aliquid desideratur. Alioqui ridendam rem traderet Historicus, scribens eum non ante, nec post captivum Hæreticum fuisse, sed tantummodo in ipso captivum momento.

Apostolicus, Regis memorati, multorumque Orbis Principum indignatione suscipiens, ne tantum tamque abhorrendum nefas silentio prætereat, solemnnes Nuntios suos Berengarium, & Stephanum Presbyteros, & Landulphum Diaconos Cardinales à Principibus & Magistris dicti Ordinis sciscitatos de veritate hujus criminis, quod jam ipsi Papæ per Inquisitorem suum hæreticæ pravitate in Francia scriptis, & processibus veris manifestum erat, studiosè legavit; utque ab his (cùm à Papæ præsentia se in valetudinis aut nequitie causâ surriperent) per jusjurandum inquirerent, an objecta in ipsos, & quæ per confessionem aliquot suorum Confratrum acceperant, vera essent. Ad quæ in eorum animas respondentes, objecta adversus eos & eorum Ordinem, omnia & pleraque alia perpetrasse spontaneo motu facti sunt, uti de his in processu tantæ causæ scriptum fore comperimus. Quamobrem idem Clemens, accersitis undique Terrarum Prælati ad se Concilii faciendi causâ, in solemnibus Resurrectionis Dominicæ diebus, tertio jam sui Pontificatus Anno apud Valentiam, quæ Provinciæ Civitas satis egregia est, Synodum universam celebravit, in qua multis ab eo sobriè discussis, hoc, quod diu cordi fixum tenaciter hærebat, in Templariorum Ordinem damnationi telum protulit ob nefandissimi scelus criminis, eosque suppelletilibus, & bonorum omnium usu privatos æterna proscriptione damnavit, utque capientium servi fiant, & multis pœnis affecti pereant, ubique mandavit. Quamobrem licet ceteris atrox judicium videretur, attamen Sedis Apostolicæ Decreta profitentes, sui Pastoris Legem servare nisi sunt. Capiuntur itaque, dimisso Concilio, omnes Templariorum turbæ; sed in Francia ac Provincia primùm capti, & spoliati rebus suis, carceri mancipantur; tum diu vinculis retentos pædoris squalorisve rigidi angustia peremit. Sic & in toto Orbe Christiano actum est. Atrium etiam mirabile, quod Princeps eorum Apollonis juxta Parisum civitatem ære magno construxerat, Philippo contribuitur. Sunt etiam, qui pretiosissima vasa, resque pretio magno nobiles illum accepisse dijudicent. Cetera verò præter ea, quæ fiscalibus tributis, aut Ministrorum laboribus debita pervenerunt, his qui se Beati Joannis Baptistæ famulus in assumpta militiæ suæ Regula profitentur, Apostolica censura traduntur. Si qui autem ex Templariorum cœtu manumissi, aut per fugam abstracti evadere potuerunt, projecto Religionis suæ habitu, ministeriis plebejis ignoti, aut artibus illiberalibus se dederunt. Nonnulli etiam ex parentibus clarissimis orti, dum transfugæ laboribus multis & periculis dudum expositi, vitæ tædium magnificis animorum nobilium conatibus vilipenderent, ultro se gentibus edidere, adjurantes se objecti criminis prorsus infantes. Ex quibus vir quidam audax & animosus, ut auditu comperimus, cùm ad Clementem ex Neapoli vi adductus coram impavidus astitisset, suppliciumque ei multum Papa minaretur, odio accensus: *Non, inquit, te, Clemens injuste, arcet, qui dum mihi mortem minitaris, quæ Deo me gratum offert injustis suppliciis interentum, sed tu timere debes, quos potius judicio ultionis, quàm justitiæ zelo damnasti, & quos ante Tribunal Sacrum in die novissima tristis invenies, coram tremendo Judice tuæ villicationis causam editurus. Nec tunc flammam iracundia te verebor, aut rigidum pio sermone placabo; sed & tu idem, qui judicasti me,*

Tom. IX.

A *ab eo judicaberis. Talibus itaque Papa offensus, diebus illum multis in custodia servatum, tandem igne absumendum fore, eo quòd ex Principibus nefandi Ordinis non minùs sacrilegus Deum, quàm Pastorem pertinax offendisset, postrema judicii sui lege mandavit. Qui damnandum se flammæ cruciatibus, cùm præsto esset, intelligens, nihil territus, aut in mortis supplicio vultu dejectus, sed audax & fortis, voce magna clamavit: *Audi Papa trux, & meos sermones intellige: Ego quidem ab hoc nefando tuo judicio ad Deum vivum & verum, quæ est in Cælis, appello, teque admono, ut intra diem & annum coram eo pariter cum Philippo tanti sceleris auctore comparere studeas, meis objectionibus responsurus, tuæque excusationis causam editurus.* Deinde obtulit, & magnificè supplicium tulit; nihilque molle aut effœminaturn ostendit. Mirabile quidem & stupendum, quòd ille Prophetiam edidit, & ex Fide propositum fumens mirabilem in operibus suis Deum invenit. Nam uterque, Philippus & Clemens, priusquam Anni circulus ageretur, vitalem spiritum effudere. Papa quidem morbo languens defecit. Rex autem, dum feras in venatione sequeretur, ab apro graviter faucius, tandem insanabili vulnere iter universæ carnis invenit: quod quantum gentibus incredibile, tantum nobis possibile visum est. At non ideo postremum hoc Historiæ pro rei veritate conscripsimus, ut auctoritate nostra posteris evangelizetur; sed velut fama dictavit, dignum his misceri fore putavimus. Nam ea, quæ à longè sunt, mente concipi, non oculis subjici queunt. Et quidem hæc Fidelibus jactura maxima fuit, dum tot pugiles Christi, qui numero supra XV. millia Virorum capita notabantur, propter tam horrendi facinoris crimen, tam sævæ perditionis incurrere judicium. Nec ideo quamquam hujusce rigor edicti ab imperitia vulgi damnetur, putandum est, tam salubrem, tamque Deo gratum Pastorem odio vel prece corruptum à justitia declinasse; nam omnia bene & sapienter ab eo gesta nemo mentis integer ambigit.*

D Satis adhuc Romanorum Acta Pontificum laboriosè tractantes, dudum illis institimus. Igitur Italorum clades ab eo, quem prædiximus, Jubilæo, unde longius quàm putavimus, temporis ordine devii fuimus, feliciter resumentes, quid in eos suis Ducibus de Regno certantibus molestè contigerit, Deo duce, filo breviorè signabimus. Nec quidem hæc scriptis ullis edita apud tot Viros illustres auditu comperimus, nisi quòd recens memoria adhuc vulgi sermonibus reservavit. Extinctis verò linguis, quæ ab oculis suis vera locutæ sunt, istinc prorsus lethæa sequetur oblivio, nisi fortè felix scribentium perpetuabit auctoritas. Nescimus tamen, ubi rerum tantarum series superstitiosè tractabitur; rarissimi quippe onus tam grave tentare conati sunt; nam vix ullus, aut modicus labor est, ubi mens delectatur in opere; verum ubi animus torpet, eadem summi laboris perfectio est, & corporis dissipatio. Et in hoc potissimum Ars Poëtica est, cujus est verborum mensuram & pondus inspicere, ut aptè confideant, in qua nos etiam jucunda sæpe delectati sumus infania; nec tamen, ne Philosophorum judiciis derogetur, hujusmodi scientia contemnenda est. Nam quis Poëtas egregios, summi viros ingenii, & sapientiæ amatores fuisse jam dubitet, qui ut scribendo delectandi causam inveniant, veris facta componunt, & eadem certis pedum mensuris adaptantes brevissimo

Zzz 2 vcc-

verborum ornatu in seriem redigunt? Potuissent nampe Maro, & Statio, ac discreta Nasonis industria Philosophica multa conscribere, nisi sui virtutem ingenii tenuioribus voluissent argumentis ostendere. Et is quidem labor arduus est, aced ut paucissimi delectentur in illo. Quod si merces, & qui olim à Mecœnate dabatur honor, studia sequeretur, major scribentium turba nobis esset. At sola in divitiis, & potentia consistit gloriæ multitudo, & cura his omnis advertitur. Populo venerabiles & timendi sunt, quibus opulentia major est. Sed vilissima est illorum meditatio, qui ut congregent totis viribus enituntur, nescii quibus parent, navigent, vel ædificent. Laborandum verò prorsus est, ut virtutem, quæ Deo nos offert, summa ope colentes bene agendo vitia comprimamus, & quam quærimus vitæ laudabilem memoriam, clarissimis gestis adepti in cœlesti Patria collocemur. At quidem istinc sumti laboris conscribendo prosequimur intentum.

Si relata nobis multorum dicta bene didicimus, primo post Jubilæum Anno Maphæus Vicecomes Mediolani Præfectus, adversantibus sibi Turrianis jam in Patria sua dudum exilibus, & Alberto Scotto, qui Placentiæ dominabatur, potentia sua privatus, & è laribus avitis violenter ejectus exulare compellitur: semper enim fluctuat humanæ vitæ conditio, & eadem instabilis fortunæ famulatur imperio. Nunc enim humiles exultat, nunc summos deprimit, felices in luctum detrudit, lugentes ad risum provocat, nunc torquet aut fovet rebus caducis annexos. Cujus rei seriem, ut ignorantibus clarissime pateat, quo brevius id posse continget, his felicis memoriæ scriptis pertinaciter inferemus. Placatis namque grassantium inter Parmenses, Bononienses, & Azzonem Ferrariæ Satrapam turbinibus animorum, bellique tumultu cessante, omnis Azzonis cura, omnisque animi meditatio in tollendis Ducum superioris Lombardiæ fœderibus, qui de benevolentia pepigerant, avidissimo impetu ferebatur. Nec deerat suis votis occasio; ostendebat enim, sibi Parmenses favere, contra Albertum præcipuè, dum bello à se superabiles non dubitarat tutatum fuisse, sicque eorum Regno privatum penitus extitisse. Quamobrem zizaniam semen infandum, quo invidi semper utuntur, eos inter viribus totis seminare disposuit. Sciebat quippe, tunc memoratum Albertum, faventibus sibi Philippone Papiam detinente, & Antonio de Fixirago Laudis Præfecto, Cremonensibusque, ac finitimis inde Populis in sublimiori gradu positum, non ideo Maphæo gratissimum fore, eo quod atrox pestis invidiæ, quæ felices latenter vorat, illos vexaret in odium; sed nequaquam, quoniam sævæ tyrannidis pari vitio laborabant, Populis suis desides visi sunt; uterque enim sua, qua poterat, tuebatur industria. Hunc pro desponsanda Sorore sua Beatrice, quæ inter cœtaneas virgo satis pudica, & forma decora ferebatur, unum ex natis Alberti per Nuntios secretos cautis sermonibus interpellat, & Azzonis probitatem, ejusque vetustum genus à Proavis illustribus derivatum inspiciens, licet id non in animo gratum, stabilique fixum proposito concepisset, tamen ut gloriæ potius, quam meditandi moræ certus adscriberet, quid placeat editurus, brevi distulit intervallo. Interea gaudio lætatus immenso Maphæum, quatenus illi potentiæ suæ modum, quantique æstimeretur inter Proceres, ex hoc magis ostendat, ad locum secretum inter fines suos consilii capiundi causa studiosus accersit, ubi so-

bre convenientes, dum utilibus verbis sermonem dirigerent, hæc quæ ab Azzone conjugii causâ suscepisset, Maphæo jam non prudens consultor aperuit. Qui periculum sibi imminens illico meditatus, non persuadens hujusce fœderis modum, sed illi manifestis dissuadet argumentis. Unde idem in se receptus, ut sobriè cuncta discuteret, factò moram invenit. Maphæus autem versutus & prudens, ut tantæ indolis nurum sibi pareret, Azzonemque vinculo conjugii tenacissimo ad fœdus amicitiae provocet, illi solemnes Legatos repente direxit, qui Ferrariam usque profecti, Marchionem sui causam itineris sciscitantem, cur advenerint, placidis sermonibus alloquuntur. Quos ille gratus accipiens, sua jam certus vota peragere, dierum paucorum meditando causâ moram assumpsit, nequaquam passus Legatos inde discedere. Post paucos verò dies his in locum secretioris Aulæ vocatis, primum de Maphæi statu, ejusque natis sobriè percunctatus, inquit, propositum sibi conjugium, quo Maphæo fiat conjunctior, fore gratissimum; idque, ne effectu res careret, ultro se facturum data fide spondit. Illi verò Domini sui mandatum habentes pro Galeatio primogenito cum Marchionis Sorore sponsalibus certis pacti sunt; deinde egregiis donati muneribus abeuntes fœdus initum cum Azzone expectanti retulere Maphæo. Qui ne factò moram adjiciat, brevi tempore jugales nuptias solemniter celebravit. Sic Beatrix Obizzonis nata, decora, & forma spectabilis, ejusque ferè ætatis, qua virgines pudicitiae magnæ laudantur, Galeatium virum agnovit, illique thædis non adversa justis adhæsit. Quod postquam Alberto manifestè compertum est, admiratus tantam perfidi viri Maphæi nequitiam, illico bilem animo suscitavit; inde flagrantius ira accensus vix impetum temerè subeuntem forti moderamine temperavit; sed tandem secum de ertatus vitium tam nequam rigida virtute compescuit, odiumque cauto vultu dissimulans, ultionis modum aprissimo tempore reservavit.

Tunc brevi temporis interstitio, faventibus sibi Philippone, & Antonio, ac Turrianis exilibus, qui jam ab Aquileja Sede Veronam profecti Laudem appulerant, Petrum Viscontem Maphæi Patruum, quem illi sciebat exosum ob Regni cupidinem, literis secretis ascivit, utque in nepotem secum conjuret perfidus certum jurandum accipit, cum quo & Petrus Rusconus Comi Præfectus, eique illius gener gratus adhæsit. Post quæ conflato fidelium mercenariorum exercitu magno cum jam Petrus è patria discessisset, quatenus nepotis odium fugeret, illique gravius offensam infereret, præsentiens Maphæus Patruum minas, illum jam montancis Collibus abditum dolo cepit, & usque Mediolanum violenter adduxit, ubi cum mentem ejus pollicitis ullis nequaquam placare posset, in carcerem detruendi jussit, & sollicitè custodiri. Albertus verò sciens, Petrum jam captum esse, magis intumuit, sumtisque virorum copiis ad numerum viginti millium, è Laude progrediens versùs Mediolani Civitatem signa direxit, multumque die una profectus, usque ad fluvium, qui Lamber nuncupatur, cum Sol jam pronus occideret, ibi pernoctans sua castra disposuit. Maphæus autem, quamvis bello deficeret, ne timidus hostis videatur, acies suas usque Melignanum, qui à Patria sua decem millia passibus longè distabat, obviam repente produxit, ubi cum utrinque pactis inducii bellum traheretur in moram, secretè ad Maphæum progrediens hostis Albertus, illum pari dolo, & falsis pollicitis multum affatus, cre-

credentem & falli minimè veritum studiosè decipit; nam illi persuasit, quatenus sceptro deposito Turrianos exules ad lares patrios reverti fineret, nihilque illis adversatus, hinc & inde animorum rancore projecto, iugo Patriam liberaret; nec metuere, illos ulterius sibi minas aut periculum incutere, cum neque illis ideo fiat altior sedes in Regno, nec moderamen latius, nisi demum vicissitudinaria lege contingat, Civisque cum Cive rem Populi perageret. Nec verebitur quempiam, donec togatus iustitiam meditabitur. His Maphæus sermonibus paulum sedatus, dum quid agendum sibi potius voluaret, dubiumque futuri belli consideraret eventum, subito præter amicorum scientiam, quod diu privatè sceptrum habuerat, Alberto, quem fallere non putabat, dum illi per iurandum se fidei obsidem spondidisset, liberaliter tradidit. Inde etiam, ubi exercitum suum supra millia XV. Virorum capita congregaverat, discedere turmas iussit; & Alberto se credens, donec cum exulibus sibi adversantibus pacto de fœdere conveniret, secum manere non dubitavit. Ferunt tamen illum cum hostibus pugnam avidius anhelasse, nisi plebeji favoris obsequio destitui se putasset. Nam instabilis vulgi benevolentia est, & huiusce pertinax odium. Neesse quidem est, ut qui Populo dominatur, invisus fiat, & identidem pietate exclusa displiceat. Nec valuit quidem illi Azzo suam opem tribuere, cum neque animus, neque tantum robur adesset. Tamen ne Maphæus à se destitui quereretur, usque Cremam suorum cohortes adduxit, ubi nihil manens, post sceptrum depositum, rediens Ferrariam, Cremonensis civitatis incolas in tumultum excitavit, ut si togati, aut plebis multitudo, quæ nondum tota ab exercitu memorato redierat, nequaquam ei adversaretur, tyrannide illam sua opprimeret. Sed cauta Procerum industria illum, prius multis tamen suorum detruncatis, abire permittit, eo quòd ignorantiam errore perfidus simulasset. Itaque protelatis præter spem concordie diebus, dum quereretur Maphæus rem ipsam in longum nimis protrahi, discessurus, non habuit qui eum abire permitteret, sed modeste servatus jam famulans, imperio est privatus. Tunc se libertate privatum agnoscens, eaque, quam vix putabat, fide projectum, illico natos, qui Patriam adhuc patri servabant, literis admonet quatenus suppellestilia & vasa pretiosa in tuto reponentes, profugio celeri se commendent, & hostium manus violentas, necem eorum sitientes effugiant. Hi verò patris utile consilium non aspernati, subitis equorum gressibus extra patrios lares in exilium abiere. Galeatius quidem Pergamum cum equitibus mercede conductis ducentum numero celer appetit, alii autem germani Marcus & Luchinus nondum facti puberes cum matre timida sub amicorum fiducia latitantes, demum ad extraneos brevi perfugere. Postea verò quam Maphæus illusum se novit hostibus jam Mediolanum introeuntibus, spe diffusus omni, Placentiam, id Alberto volente, profectus est, ubi mensibus binis moratus tandem inter Brixie fines apud Isidis lacum ab Amico vocatus non deliciosè delituit. Inde Veronam accedens trium lapsus annorum dum Bartholomæo de la Scala, qui tunc defuncto patre regnabat, ingratum se sciret, Baylardini hortatu Nogarolæ rus, quod Mantuæ finibus continum sedet, velut in tuto confidenter annis quinque miser habitator incoluit, donec respirantibus melioris fortunæ zephyris Patriam re-

A petens in sede sublimior factus est. Turriani verò procul hoste dejecto, Patriæ moderamen capientes, ceteros Maphæo complices ad exilium rigidis cruciatibus impulere; ex quibus trucior Musca magis in eos sævitiam exercebat; sed inde morte præventus paululum dominatus est, post quem Guido sceptrum suscipiens, mitior in cives, tyrannica tamen rabie multotiens vexabatur. Nec tunc modus erat exactio num; ipse etiam nimium tumidus omnem Patriæ gubernationem consortis impatiens sibi contribuit. Unde Procerum in se convertit invidiam; sed vulgo quidem benignus satis apparuit, dum illi mellitis scivit verbis cautè blandiri. Sic igitur annis ferme decem regnare sibi feliciter visus est. Demum sub Henrico VII. Cæsare è sublimi sede prolapsus, sceptro, Patriaque privatur, & cum tota suorum stirpe damnatur exilio. Sed stupet omnium discreta peritia, cur hæc viris, opibusque, & ferè omnium, quæ citra Galliam sunt, civitatum opulentissima tyrannicis semper angoribus se premi, & libertate numquam potiri voluerit: nam & illam vix putant alteram esse Romam, nec indignè. Sed impia Procerum rabies & effrenis Regni libido, quæ semper infimos opprimit, mites dissipat, truces fovet, hæc in sanguine primorum delicias quærit, ac plebem artificio magis intentam iugo subijcit, & servire cogit, ut turpiter imperet.

C Eodem anno Albertus de la Scala Veronæ Præfectus, cum annis uno & triginta post eadem fratris sui Mastini satis feliciter regnasset, iam in sævitiam protendens, morbo tandem absumtus occidit, cui primogenitus Bartholomæus, adulto nondum Alboino, & Cane Magno pubescente, successit in Regno. Hunc tamen formidolosus pater, ut à potentibus fieri assolet, ne agnatorum invidia nati caderent, priusquam ægrotaret, Populo suo Principem fore decrevit. Qui virtutem animi, & stirpis suæ robur agnoscens, adhuc eo superstitie Patriæ moderamen assumpsit, & ut solus regnaret, plebis favorem, stipendiaque merentium vultu blando adscivit. Primum quidem armis decoratus, cohorte fidelium accepta, Bottefellam Mantuæ præfecit, Bardilono dominante deposito, & Taglino fratre suo, qui cum Azzone per fœdus nitebatur adijungi (nec tum illi tertius & vigesimus annus advenerat) unde perfectis desiderii votis, ad sua se recepit, ut libro superiore depinximus. Post hæc cum Maphæus Mediolani Præfectus Turrianorum impetum, faventibus illis Longobardorum Ducibus, valde metueret, & ne incautus periret, opem amicorum studiosè implorasset, quos inter Alberti fidem totiens expertus, nequaquam sibi deficere suspicabatur, non passus est id Bartholomæus, sed prohibuit, patre non adversante, ne vires speratas jam non sibi gratis acciperet. Nec quidem sivit, quod ille sperabat, ut gens sua illuc simularet profecturam, sed potius Turrianis aditum per Veronæ moenia liberalis exhibuit: quòd ferè omnibus stuporem induxit; nam præter animorum benevolentiam, & pollicitam mutuæ pactio nis fidem in idem velle, jam Alboinus Maphæi natam legitime duxerat. Sed rancoris ianati pertinax odium huiusce rei causam ferunt, eo quòd Maphæus præter Alberti scientiam cum Azzone memorato sociales nuptias celebrasset. At ille destitutum se videns, potius quòd in fallo fortunæ sævientis traheretur remis & carbaso spoliata ejus puppis, quam quòd blandientibus molliter zephyris ficto faventium obsequio deprimeretur, gratulabatur. Itaque cecidit vir satis probus,

bus, & audax, sed identidem eximio lapsu in superioris rotæ culmen post breve tempus elatus est. Iterumque Scalæ apices benevolentia prima, pactique foederis vinculo amplexus, & hinc iterum odiosus in aliis Borea sæviante procellis destitutus est. At de his quidem, cum ordo temporis exiget, prolixè tractabimus. Bartholomæus igitur, patre defuncto, Patriæ gubernationem paucis annis obtinuit; nam & idem dum ex adolescentia juvenesceret, natis duobus uno ex legitima, altero ex concubina relictis, morbo graviter languens expiravit. Post quem Alboinus natu major sceptrum accipiens, jam non Maphæi, sed Guiberti Parmensis gener, primorum ritu in paterna sede præficitur. Sed non ideo multa præclara, factorum cursu impediēte, ab eo gesta didicimus, nisi quòd foederis pacti servator, & eorum, quorum se conjunctionis vel benevolentiae causâ complicem sciebat, non exili: adjutor, vires & opes suas liberaliter effundebat.

Proinde Guibertum memoratum, qui adversantibus sibi Rubeis, & ceteris Parmæ ducibus, non tantum è sede depositus, quam diu privatè tenuerat, sed extra lares avitos projectus exulabat, ad priores dignitatis gradus, non sine Parmensi Populi strage magna victrici gladio restauravit. Idemque post magnum Azzonis impetum in Mantuæ finibus apud Serravallem remoratus est, cum inde relictis machinis, & bellicis instrumentis Passarinus Bottesellæ Præfecti germanus metu fugisset, eodem Præfecto Cremonenses agros sumtis ab Alboino viris & armis hostiliter depopulante, non passus acceptam ab antiquo hoste injuriam absque ultione transire; & nactus belli tempus, annuente ipso Mantuæ Præside, puppes multas illuc è Benaco gurgite per undas Mintii celer advexit, multasque à Bottesella paratas invenit, quas inter una pugna aptissima Lupus, altera cursu velocior Regina nuncupabatur. Quas cum è Mantos fatidicæ mœnibus in Padum deduci magister equitum imperasset, non exitum felicem ideo fortitæ sunt. Nam Azzonis industriâ, priusquam Ferrariæ litus attingerent, viris suis & armis destitutæ, ferè omnes captæ & in prædam ductæ sunt, pauca verò in fugam conversæ Portus patris advenerunt; unde gravem rerum jacturam, & præsumti facinoris contumeliam Dux uterque molestè sustinuit. Demum verò flammatus Alboinus cum ad obsidendum Hostiliæ oppidum Azzo suas gentes hostiliter direxisset, tutatus locum inexpugnabilem, brevis moræ dispendio exercitum suum in Azzonem direxit, adjunctisque sibi Mantuæ viribus circiter Brigantini turrata mœnia sua castra disposuit, ubi Azzonis superbiam & vires ejus nequaquam metuens, dum ibi mensibus ferme tribus ob castri rebellionem, rapinis & depopulationibus agrorum intentus, proposito tenaci mansisset, tandem convicti tutissimi loci custodes ob ciborum penuriam, ultro se victaque mœnia Alboino patris foederibus tradidere. Ferunt nempe illos sui opem Domini præstolantes, cum victu carent, horrida quoque animalia, priusquam victi cederent, avidè vorasse, hisque consumtis, non bello, sed fame superatos molestè paruisse. At non ideo vir impius & avidus cruoris Azzo illis, dum coram eo se recepissent, adjurantes, fame, non pugna convictos, & usque apud mortis januam creditum eis locum servasse, misertus est; sed eos, quibus rem suam commiserat, oculis, & dextera, lævoque pede truncari jussit, ut furore succensus

A in eorum tormentis inde susceptam placaret injuriam. Molesta est semper quidem humanitati sævitia, cum sine justitiæ libra gladius furoris accipitur; nec tutum est Dominantibus adhærere, his præcipuè, quorum libertas nondum obsequiis irretita servare dignetur. Nam Potentes à famulis munus gratè suscipiunt; si verò desistant, prioris obliti muneris suscepti, nullam beneficiis gratiam rependunt; quòd si contra eorum judicium peccatur, velut ira furens impellit, servus afficitur. Victor denique Alboinus muros, & aggeres omnes, nequid ulterius sibi molestum inde contingat, solo æquari jussit, & exercitum suum revocans properè Veronam accessit, ubi satis feliciter imperans annis sex moderamen obtinuit. Donec vita privatus Cane Magno in agendis à Patre fascibus totam hereditatis antiquæ portionem absque lite reliquit. Quid igitur illi post hæc Deo permittente contigerit, quotiens operis ordo dictabit, stilo prolixiore signabimus.

B Nunc quanta Pistoriensibus calamitas, quanta bellorum molestia finistris futurorum eventibus acciderit, his ferè temporibus, cum Clemens Romæ Pontifex decretus esset, hujusce conscriptionis nostræ studiis æquum depingi fore patavimus; non quia res jucunda auditum excitet, sed stupenda nimis, & horrida fortè legentibus compatientiam doloris afferet. Cum igitur Alborum pars dudum exul è patriis laribus violenter rejecta apud Lucanos colles Annis ferme tribus delituisset, adversantibus Nigris, quos Fæfulanorum gens, Curtio de Donatis expulso, eo quòd in Patria sua seditionem egisset, promissis obsequiis refovebat; iidem exules avidi dulcia patrii soli arva repetere, totis animi & corporis viribus nitebantur, quo ad possent desiderii sui vota peragere. Nam omnes ad hoc impetuosis curis accendimur, & quod vi prohibitum est, flagrantius peroptamus. Demum ergo faventibus eis, quos benevolentiae aut amicitiae studiis sibi tenaciter irretiverant, promissis animis clandestinè urbis suæ introitu potiti sunt. Ubi ejectis violenter hostibus non sine eorum strage magna, moderamen accipiunt. Hujus conaminis princeps Tesolutus de Ubertis, vir obscurè natus, & inter Albos Fæfulanæ gentis probus & audax, qui ob invidiam è Patria violenter ejectus cum exulibus portionis ejusdem militabat; & huic quoque pari generis indole natus Schiatta de Cancellariis inter parentes clarissimè natus adhæsit. Sed hic demum post menses quinque obsidionis magnæ cum Nigrorum vota magis fovet, è Patria clam prolapsus adversus obsidione pressos in hostium Castris fidus & probus usque ad tempus captionis militavit. Quamobrem offensi graviter Fæfulani primitus suis viribus conati sunt, si potuissent, exules Amicos primis sedibus restaurare; cumque nequirent, ad hoc socias urbes, eisque certo foedere conjunctas, auxilio petivere; itemque Carolum Neapoli regnantem, eo quòd illis amicissimus esset, pro viris & armis augentis per Legatos suos orant. Qui licet reparandi Siciliae Regni curis anxii torqueretur, non ideo Fæfulanorum preces repulsa neglexit, sed itidem natum ejus Robertum Apuliæ Ducem cum maxima armatorum cohorte usque Florentiam liberaliter transmisit, qui properè exercitum suum congregatis Amicorum viribus per Picenos agros producentes, circiter Pistorii urbem infelicissimam castra hostiliter posuere. Nec modus tunc rapinis, agrorumque sævis depopulationibus; nam subito agricolarum oves, ruraque omnia igui

igni ferrove consumferunt. Hic enim locus est, ut Veterum dicta perhibent, & Crispinæ Romanæ Historiæ scripta testantur, ubi L. Catilina, Marco Tullio Cicerone, & Cajo Antonio Consulibus, in Patriam Anno Urbis conditæ DCXCI. nefandè conjurans, cum Marco Petrejo à tribunis misso pro tuenda Republica acriter dimicavit, victusque & telo fossus in prælio scelestis hujus regionis turbis ad nefas hortantibus dignè periit. At ii, quibus urbs obsessa vigili custodia servabatur, Lucanorum viribus paucis, Pisanorumve inanibus votis adjuti, negantes aditum hostibus patere, se quibus poterant viribus magnificè tuebantur. Sed frustra paucorum copiarum manus multas sustinent, dum turbis maximis opprimuntur. Ut ergo Dux belli repugnantes tam viriliter vidit obsessos, nec vi eos, aut illius tormentorum generibus posse convinci, aggerem magnum telluris obrutæ circum illa mœnia fieri statuit, solosque Portarum aditus sollicitè custodiri, ne quid ulterius vel opem visere, aut utensilibus munire præsumeret, utque intra pugnantibus animi caderent. Tunc bellum atrox utrinque indictum est: & si quis in pugna deprehensus vi dolere fuerit, membris detruncatis, aut vita ludibrio privabatur. Neminem pietas aut carcer spe tribui servabat; undique cædes, undique belli ruina furore accenso crudeliter imminebat.

Hæc igitur tam sæva Fæsulorum obsidio ad Clementem famæ rumoribus delata est: quod ille molettè accipiens, suadentibus multis è numero Cardinalium, sed potissimum Rizzardo Senensi, qui Alborum partem favorabili complectebatur obsequio, Ducibus Magistratibusque Populi Fæsulani Pastoralibus mandavit edictis, quatenus exercitum suum revocantes Pistorium obsidione liberarent, Legatosque suos ad Sedem Apostolicam destinarent, dicturos furoris sui causam, ut si justè arma sumissent, ab eo, cujus est, favorem exigant, & ultionis acre judicium; sin minus, fulmen violentæ temeritatis expectent. Nec eis licere, præter sui Pastoris arbitrium, cuique bellum indicere, aut manus violentas in quemcumque injicere. His talibusque moniti argumentis, non ideo furentes à proposito suo flammatis animis destiterunt, sed atrocius comminantes, rebellibus suis bellum sævius inferebant. Ob quam rem Clemens Carolo nuntiavit, ut natum suum, quem ad opem Fæsulani inferendam studiosè legaverat, velocius revocaret: quod si peragere neglexerit, se Pastorem sciat accepturum injuriam. Quod ille facere cupiens, ne in indignatione Summi Præsulis ex culpa maneat, natum, qui adhuc in castris sævienti Populi militabat, ad se redire compulit. At non ideo Fæsulorum animi imbecilliores facti sunt, sed majorem equitum turbam è Bononiensibus acquirentes, numquam se inde discessuros, priusquam superatos hostes apprehenderint, & victa mœnia in ruinam adjiciant, certis fœderibus adjurarunt. Unde Clemens ira magis accensus, eo quod illi Papalia negligentes edicta atrocius furerent, Anathematis arctioris jaculo illos velut Ecclesiæ rebelles, qui pariter Bonifacii Papæ, ac Benedicti judicia spernentes, à conjunctione Fidelium abstrahi se passi fuerant, suadentibus ad hæc Fratribus, tenaciter innodavit. Bononienses, quibus edixerat per scripta solemnia, ut vires suas è Fæsulorum exercitu revocarent, eo quod Domini sui jussa neglexerant, minori pœna mulctabatur; utque hoc Papæ valde molestum agnoscant, Neapolonem virum prudentem, & è cœtu Car-

A dinalium non mediocrem, ad Italicas partes pro tollendis bellorum excessibus, & placandis discordiæ tumultibus, utque inobedientes meritis pœnæ tormentis afficiat, studiosè legavit; sed potissimum quatenus Fæsulanos, Bononiensesve Pastoralis virga percutiens, eos tubmotis belli machinis ab obsessis mœnibus Pistoriensis urbis discedere coarctaret. Qui tandem illuc è finibus longinquis advectus, Romandiolam prius celer advēnit, ubi juxta Cornelli Castrum, quod Imolas appellant, diebus aliquot moratus, tandem Bononiam, eis tacitè repugnantibus, audax ingressus est. Tunc se ab Apostolica Sede profectum, itinerisque causam exponens, eos nunc blandis, nunc rigidis sermonibus allocutus est; utque Fæsulani complices à proposito priore desistant, in eos sævientem Legatum agnoscant, seque illuc obvenisse, & ab Apostolico mandatum solemniter suscepisse. Cui plebs, Magistratusve se justis tutantes argumentis ob antiquæ fœdus benevolentia, jusjurandivæ pollicitam fidem Fæsulanis, nequaquam desistere protestati sunt, aut locias vires illis inficiari posse. Quod audiens trux Legatus, subito in iracundiam sermone prorumpit, eisque comminatus est, nisi jussis Apostolicæ Sedis obtemperant, Pastoralis stipite percuti, ac in ultionem læsæ Majestatis adduci. Rursus hi furentes, Populi suggestione compulsi, Legato trucia in eos supplicia comminanti respondent se amicissimis dudum Fæsulanis nequaquam velle deficere, quinimmo majores illis virorum copias ad superandos Pistoriensis temerè adversantes, quam celeriter destinare audacissimo impetu pollicentur.

Quamobrem offensus valde Legatus verba in ipsos aspera, minasque Regias vix furibundus objecit; confestimque, velut fremens ira dictabat, in plebem superbam, ejusque Satrapos Apostolici fulmen Edicti festinabat injicere; sed furentis Populi, qui jam ad diripienda è penatibus arma passim vagabatur, metu profugus, ex urbe molesta clam se corripuit, & utque Faventiam assiduo equorum cursu citus advēnit, ubi famulos suos, qui pro supportanda suppellectile post Domini sui inopinatum egressum anxii renanserant, diutius expectavit; sed frustra; nam furens Populi multitudo, quæ in atrio ad ædem Legati convenerat, dum eum sibi per fugam ereptum vidit, in ministros ejus gladios converterunt, multosque ex ipsis minutatim trucidantes, totam illius suppellectilem, & vasa pretiosa, velut quisque ad diripiendum potentior, propriis usibus manifesto potiri aucti sunt latrocinio. Quod postquam Legato indicatum est, subito in iracundiam prorumpens, versus Apostolicam Sedem festino progressu acceleravit, ubi tandem maturè receptus, quid à Bononiensium Magistratibus, & Plebs susceperat, Papæ de tam festino regressu admiranti feriatim exposuit. Quod ille moleste suscipiens, non impunitum quidem tantæ temeritatis crimen prætermittere tulit. Continuo igitur Fratribus sui in Aulam secretiorem accersitis; ipsum Neapolonem, quid in Legatione sibi commissæ perfecit, coram omnibus palam edere compulit. Proinde omnium assensu ad ulciscendam Apostolicæ Sedis offensam totis conatibus favire in Bononienses sancitum est, quantum id justitia suadebit. Qui moniti, requisitive sæpids, quatenus coram Cleri Principe super objectis adversus eos ob crimen læsæ Majestatis irent responsuri, & præfixi temporis spatio tuitionem sui erroris professuri, non ideo illuc proficisci dignati sunt, sed edictis Apostolicis

dicis repugnantes, auro pollicitivae donis nonnullos ex Curiae apicibus in suam tutelam alligere praemeditati sunt. Sed eorum cogitatio evanuit. Etenim ab Apostolico eadem Civitas Artium studiis Liberalium, quae diutius servaverat, mercimoniisque ac beneficiis demum, quae ab Ecclesia Romana quondam acceperat, privata, postremo novissimum anathematis gladium expectabat. Sed interjecto temporis spatio, in cuius mora vix digesti ranoris oblivio trahebatur, Legatos solemnnes ad Atria pro venia impetranda Bononienses Proceres dirigunt, qui tandem placatis Papae justis odiis, Fratrumque suorum, leni sermone veniam a miti Principe nacti sunt; sed non absque dignae multationis pondere id munus in Patriam retulere. At non ideo, ut jam praelibatae saevitatis primordia resumamus, Faesulanis suo tenaces in proposito a Pistoriensium obsidione defecere, idque onus avidius supportantes vallum custodia vigili commendatum circiter obfessa moenia tutius servavere; unde inclusi jam gravi penuria depressi sexum imbecillum ad arma primitus, deinde infirmiore aetate senum puerorumque excludere rati sunt, e quibus mulieres quaedam haud ex infima progenie in castris hostilibus deprehensae, manibus abscissis, & apicibus nasi deformes effictae, retro progredi compulsae sunt. Ut igitur Pistorienses tam rigidae sementis Faesulanorum cognoverunt nationem, metu percussi, cum nemo liber eorum foret in captivitate redactus, post decem & octo mensium tempus elapsum, jam utensilibus privati rebus, de concordia cum hostibus pepigere, ut moenibus ultro exhibitis quisque securus abiret: Passi sunt, id Faesulanorum Duces, jam longae moram obsidionis increpantes. Sic ergo Pistorienses, qui ferventius bellum tulerant, relicto Faesulanis victoribus patrio solo, iterum exulare coacti sunt. Unde Faesulanorum greges infani ob graves obsidii longi sumtus, jacturamque rerum suarum in reliquos captae urbis atrociter saevire conceperunt. Demum ergo post Procerum fugam, vix omnis Populus exiens ad alienigenas transmigravit, qui vero manserunt vilissima plebs, & vulgus, servitiis victorum suorum fabriles operas tribuerunt. Si denique placatis animi furoribus, & Pistoriensium urbe in fidem accepta, Faesulanorum exercitus victor ad Patriam remeavit. Sed victa urbs & civibus suis spoliata, quorum copia satis ei inerat, tum hostium metu, tum exilio sponte suscepto, ne Populo famuletur infano, in desolationem abiit, & quae se jactabat, opibus potentiave, ac coetu Procerum suorum, tunc pauper & extremis est afflicta malis brevi tempore. Sic equidem intestina bella, sic animorum turba furentium, dum nemo sibi compatitur; veterum exemplis efficiunt. Istinc igitur ulterius procedamus.

Per idem tempus Azzo Estensis Marchio, vir aequè potens ac nobilis, dum felix sui patris Obizzonis tribus dominaretur urbibus, una relictâ, duas eodem fato tristis amisit. Nam Mutinam, & Rhegium, quas Annis ferè tribus & decem post obitum patris tyrannico more possederat, excitatis earum Populis ad libertatem, non amplius titulis suae Dominationis adscripsit; nihil enim violentum fit perpetuum. Idem enim ejectis urbium illarum Proceribus, caesisque, & supplicio affectis Plebis Magistratibus, ad solam pecuniarum exactionem, quibus modus non fuit, bonorumque proscriptioes avidus intendebat, quo nihil tyrannis formidolosius esse potest. Idem etiam quo sibi tutius dominaretur, dum

A fastus magnanimosque Mutinensium impetus vereretur, metumque metu libraret, mirabile oppidum muris valloque septum intra Mutinæ aggeres labore multo construxit, cujus ambitus magnam nobilissimae urbis portionem destruxit; sed non ideo voti sui desiderium consecutus est. Ut igitur Deo permittente Populus audax animos viriles assumpsit, jugumque rigidi Azzonis abjicere ratus est, suadentibus etiam aliquot ex Primoribus, quos inter Saxolus juvenis audacissimus praeminebat, subito Patriam suam e juribus Azzonis eripuit. Nec quidem hujusce modum libertatis adeptum possumus praetermittere, cum animi potius, quam corporis virtute pro patrio solo pugnarent. Notum quippe est, urbem illam opulentam, & inter Aemilianos ambitus non minus egregiam, quae licet angusta loci modici moenibus conclusa sit, tamen longinquis finibus agrorum ad vicinas urbes extenditur. Haec strenuos etiam viros, & probos, animique gloria decoratos gignit, quorum satis ampla familia vulgo refertur. Hic etiam locus est, ubi Marcus Antonius ab Octaviano, cum adhuc junior esset, Panfa & Hirtio Consulibus superatus effugit; ubi Consules gemini bello interfecti, Octaviano superstitite, ad decorem urbis eodem tumulo positi jacuerunt. Azzonis itaque milites mercede conducti, cum idem Ferrariam, quae illi gratior Sedes habebatur, voluptatibus ludisque Veneris indulgeret, ad loci commissi vigiliam diligentius insisterent, nec Populi vim metuebant doli ignari. Saxolus ergo ex adolescentia furens, cum se clarissima ortum indole a Proavis cognosceret, servitutis impatiens, indignatusque ob illatam socio suo molesti percussoris injuriam, accersitis undique sodalibus, multisque ex plebe non infima, in gentem Azzonis saevitandum statuit, dum potestas eis a Deo permessa, & opportunitas facti posceret. Cui facile obtemperantes ad conjurationem vocati, eo quod pari aetate flagrantis odio Azzonem haberent, se ad perficiendum hoc facinus complices sponderunt.

D Nec longum tempus adepti, ne fato moram adjicerent, neve per ignaviam abique meditationis libra in onus perirent, dies paucos in suspendio protraxerunt. Convenientisque iterum die praefixa apud aedem Gentilis plebeji, qui licet Saxolo generis impar esset, attamen animi & corporis industria non minor inter coetaneos putabatur (hunc, quem diximus, magnanimus adolescens non tam aedium suarum proximitatis causâ, quae in eodem vico pendebat, quam morum & probitatis gratiâ sibi gratum effecerat) ab hoc documentum accipiunt, quatenus per vicos omnes & calles aqua effunderetur, quae propter hyemis rigorem instantis in massam coagulata lubrica fieret, adeo quod nec equis, humanisque pedibus pervia esset; ac proinde paratis fidelium cohortibus viarum anfractus sollicitè custodirentur, ne quis ex stipendio conductis in globum conveniret, ostiaque, & portarum aditus cujuscumque mercenarii Azzonis obice clauderentur. Id placuit assensibus omnium, & ut tertia die in diluculo prodeant ad id opus, pollicita fide constituunt. Saxolus autem licet id prorsus facere concupisset, non tamen patrem suum Manfredum latere voluit. Erat hic nempe Azzoni valde gratus, & militiam suam Dux, creditam sibi Patriam ex fide servabat; quod posteaquam secretè natus aperuit, mox illi stupor magnus advēnit, cur tam animosus, & temerè labens in impetum natus esset. Deinde

comminatus est, ni se à conceptu retrahat, graves illi pœnas se daturum. At non ideo iussa patris extimuit, sed magis excandescens retulit, se prorsus id facinus perfecturum; nec quicquam vereri, si pro Patriæ libertate in pugna defecerit. Tristis iterum, eo quòd unicum suæ felicitatis heredem ex legitimo thoro suscepisset, ne si adversante fortuna malè recidat, proditiōnis reus judicaretur, minas & verbera trux genitor nato pollicetur, seque id Azzoni confestim indicaturum, ni à proposito priore desistat. Ad hæc Saxolus, agnoscens patris ardorem immensum, qui supra quàm patris est, eum diligebat: *Non poteris, ait, hæc, care genitor, Tyranno savissimo indicare; tempus enim prope est, & in aurora noctis instantis Populi tumultum audies, qui Patriam suam restaurabit pristina libertati;* discessitque, & ad stabulum jumentorum se corripens, equos annona saturos, paratosque suis phaleris ipse recensuit. Tunc famulis imperat, ut, cum opportunitas aderit, matutino adventante, eos frœnis, apparatibusque suis citi muniant. Deinde ad cubile profectus est, ubi somni modica quiete refectis artubus, armis se fulgentibus induit, flagitabatque ut præsto esset horæ tempus expediens, nimiumque morari questus est. Proinde ne socii thoris somno proditi torpeant, per nuntium fidelem clam excitari iussit; utque paratis armis & equis vigiles opportunum tempus expectent, certi officia sua exequi properent, sedulus Princeps innititur. At pater ejus in somnis animo cuncta revolvens, quid potius agat dubius ignorat; verebatur enim, nempe Azzonis gladium, sui que status ancipitem fortunam, si id non prohibeat. Sed major illum promebat angustia, si nato privari per ignaviam pateretur. Postremò fidem amor superavit, maluitque Patriæ libertatem, quàm Tyranno servire.

Ut igitur hora noctis dudum expectata pervenit, subito animosus Adolescens equum ascendit, accersitque sociis, & fidelium copiis magnis, in medium forum Plebis signis palam expositis festinus advénit; ad quem Populus omnis magno tumultu conveniens libertatem suæ Patriæ acutis vocibus clamitabat. Denique excitati Marchionis equites mercenarii, Urbisque Præfectus, ad arma capienda festini conabantur; qui doli ignari ædibus prodeuntes super glaciem levi massa præcipites lubricis equorum pedibus cadebant; qui verò casu liberati, aut rursus equis impositi ad ædem sui cunei properabant, in ipsis viarum anfractibus faucii, vel interfecti manerunt. Nonnulli etiam inter suas ædes inclusi, dum illis exitus non pateret, quia vectibus aut obice tenebantur, frustra se armis infitos gemuerunt, cum nequaquam opem afferre valerent. Pauci verò in globum adducti ad ædem Manfredi, qui vices gerebat Azzonis, advenientes, dum plebem in foro clamantem impugnare viriliter auderent, non passus est Manfredus id fieri; dicebat namque Populi furorem se negligere, ni exterius opem præstolaretur; pauciores quoque copias ad pugnandum se habere; nec dubitandum quidem, si urbis aditum tantum custodiæ reservarent. Proinde cohortibus, quæ ad eum convenerant, in aciem deductis, mœnia lustrans circumvixit, foranique Populo reliquit infano. Tunc summotis procul stipendiariorum gladiis, major vulgo crevit audacia, & usque in atrium Præfecti à turbis irruiat, ubi valvis hostiliter referatis vix captum Præsidem à cæde furens Populus liberavit. Demum impulsu mercenariorum Azzonis, postea-

Tom. IX.

A quam Manfredus urbis claustra longo circuitu examinavit, ad forum properans signa direxit. Ut ergo cominus perventum est, aditus omnes, unde iter erat, ab infestis Populi turbis occupatos invénit. Præterea vicos glacie abditos intro similes ratus est in equorum lubricum arte dolive sic paratos esse. Miratus quoque est in Adolescentibus tanti fraudes ingenii, cum gentem suam in globum advocans, quæ ad eum modicis fluxerat copiis, *Non, inquit, tutum est nobis cum Plebe gladiis dimicare; nam furor immensus eos incitat, majoresque illis vires adsunt, & crevit audacia; nec quidem est, quòd paribus copiis occurramus, cum perambulare non possimus: tanta nos in lubricum præcipites fraus gelu perducit: paciscique satius videretur cum Populo, quàm sub dubio Marte pugnare.* Ad hæc viri quidam ingenui, Marchioni valde pro acceptis donis obnoxii, dimicandum prorsus esse censuerunt, nec vereri vulgi rabiem, cum vilis turba foret bello & armorum studiis imperita. His accensis vocibus, in plebem irruere properabant; quos ut vidit strenuus Adolescens, productis in aciem fidelium copiis adversus clientes mercede conductos, ipsumque genitorem suum pila direxit. Quem ut Plebi complicem agnovere Azzonis ære conducti, id rati Manfredum statuisse, de concordia paciscendum fore protestati sunt. Sicque dimissis ad Saxolum Nuntiis, placuit ut stipendia merentes, armis abjectis, nulla rerum suarum jactura læderentur. Abierunt ergo ea pactionis lege, suadente Manfredo; nec jam quisquam pro Azzonis capite dimicabat. Tunc vendicatis patriæ suæ loris Populi gubernationem accepit, castrumque ab Azzone constructum Plebis ministris resignavit: donec illud paucis diebus solo prostratum æquari iussit. Post hæc exulibus, præter eos, qui Gibolengæ partis Duces vocabantur, ad lares patrios revocatis, plebiscita reficiunt, Leges novas, & Edicta constituunt, & in publicum omnia redigunt. Tam nempe privati Ducis fuerat his molesta subversio, ut metu percussi Rempublicam servare conentur, & ut regnent, petulantia rerum imbuti minores opprimunt, dolos fraudibus inferunt, vim legibus addunt, & pro libidine omnia faciunt. Hæc etiam urbecula Bononiæ semper moribus ulceratur, & cum minor sit, à majore semper opprimitur. Hæc duo quàm malè conveniant, sic in pari fato perambulant.

Rhegini verò, qui Azzonem non minùs molestum habebant, audito, proximam eis Mutinæ civitatem Populi libertatem vendicasse, altera die, priusquam adhuc sperassent, jam subitis armorum tumultibus in foro conveniunt, omnesque pronis animis libertatem Patriæ fidentes, Prætorem ipsum, qui pro Azzone regebat, ex Atrio projecerunt, fiscumque jam omnem arripiunt, & nulli jam servire constituunt. Mercenarii verò equites pro stipendio conducti, ut Populum tam avidè furentem ad exuendum servitutis jugum cognovere, haud ignari, cur tam insolentes auderent, non obviam prodire, sed armis & pugna desistere rati sunt. Metuenda quidem nimis est, & periculis infita furentis Populi rabies, quotiens movetur ad imperum. Sic itaque, die vix una & eadem, binis civitatibus Azzo privatus est: qui si itidem justè regnans sævitia caruisset, nec violentum quicquam perfidus intulisset, non trux, non auri cupidus Rempubliam gubernasset, fortè tot urbes egregias suis perpetuasset heredibus. At tyrannicè vivens non fratres, non sui generis

A a a a

com-

confortes benevolentia naturali complexus est. Ipse quidem omnia metuens, neminem in fide suscepit, ipsosque germanos Franciscum, & Aldrovandinum iisdem parentibus genitos, ut solus regnaret, exulare compulit, Ferrariamque sua ditioe premebat. Quamobrem justus scele- rum vindex in eum, non sine clade magna vulgi Ferrariensis, iudicium acre permisit, cuius facti seriem, quotiens ordo temporis exiget, huic laboris immensi studio conscribemus.

Eadem tempestate Bernardus Episcopus Brixiensis, vir æquè prudens & nobilis, Patriam suam privatim ac publicè gubernabat; nam Populi favorem adeptus, factus elisit, coëgitque nonnullos Optimates à mœnibus exulare, ne in tumultum prodeuntes arma susciperent, Rempublicamve in discrimen temerariis ausibus excitarent. E quibus Brusadorum, Vexilliferorumque genus ejectum, eo quòd omnium audacissimum foret, primùm exulavit; suos autem, qui ex Madiis nuncupantur, & his complices, grato fovit amplexu. Hic quamquam privatus in Sede videretur, plebejus esse maluit, & Senatam augere, quàm ærarii spoliis ex bonorum proscriptione sibi pro petulantia uti. Iustitiæ enim verò pius cultor fuit, severus fidei servator, cunctis benignus, & in re facienda cautus Pontifex, sobrius, & parcus satis, partialis multùm, & in proposito tenax. Hic quo tutius regnaret, ad de-orem Patriæ muralibus novis & cæmento vetusta mœnia renovavit; propugnacula quoque multa, ac turres pugnae aptas circum muri coronam fabricavit; valvas quoque, ac portarum aditus, supra quàm Lombardorum mos sit, mirabili construxit opere. Pacem, non bellum voluit; unde urbs hæc nobilissima quàm brevi tempore viribus & opibus dives abundaverit, hæcenus recens fama commemorat. Sicque annis ferè decem sub Præfule Republica mirabiliter adolevit; post quem vita defunctum Maphæus hujus prior natu germanus moderamen assumpsit; sed hic magis bellicosus & audax famæ gloriam quæsit in armis. Junctus enim Alboino tunc Veronæ Præfule Bottesella immanior, eo quòd in ultionem susceptæ injuriæ avidus æstuabat, collatis armatorum copiis in Cremonenses agros exercitum duxit, ubi igne ferrove ac rapinis indulgens, rusticana ferè omnia depopulatus est; vixque ipsam urbem, in qua Plebs togata lanificio magis, quàm Marte assueta, multis millibus recensetur, paucorum viribus expugnasset, nisi quòd inde Azzonis metu, qui Passarino è Serravallis Oppido juxta Padum, ubi custos à fratre suo Bottesella pavidus resistebat, impetuoso Marte fugaverat, ne ulterius Mantuæ fines excederet, abire compulsus est. Sed non ideo potens Marchio, licet copiis multis, quas à Socero suo Carolo Apuliæ Rege acceperat, circumventus esset, ultra progredi ausus est. Nec tamen illic sine bello mansisset, si locus ille pervius sicco limite, non lacunis & palustribus foret ulvis abditus. Diebus tamen paucis moratus, Hostiliæ castrum, quòd circa Padum adversis illi turribus eminebat, pugna tentare conatus est. Frustra tamen rediens mapalia quædam stipulis tecta flammis absumsit. Demum ergo, cum nec hostibus bellum inferre, aut illos lædere graviori jactura posset, consumto Serravallis ambitu, & Ponte succenso, Ferrariam festinus adiit. Sed non multum post hæc Alboinus ad ultionem susceptæ properavit injuriæ; nam acceptis socialis amicitia turbis à Passarino primo, qui post Bottesellæ funus Patriæ moderamen acceperat, Bricantini castrum, quòd Marchio valde gratum

A habebat, tandem viribus, & fame superatum solo prostravit. Sed, quoniam de hoc supra quicquam attigimus, non ultra progredimur.

B Alter etiam belli calus apud Parmam his ferme diebus accessit; nam Guibertus de Corrigha hujusce urbis Præflectus egregiè cum oblectandi causâ rus patriam advenisset, ignarus sinistri fati, à Populo suo id suadentibus Procerum ausibus, quorum Princeps Joannes Quiricus Guiberti gener avidus impulerat, præterquam ratus fuerat, exclusus est. Qui magna vexatus iracundia, cum nequaquam ullo pactiois fœdere prioris fortunæ seudem resumere posset, vi dolivæ laborandum esse decrevit. Sed vir astutus & prudens, nullo mentis ingenio, nullo verborum lepore, pollicitivè magnis, adversantis sibi Populi rabiem placare valuit; metuebant namque illius furorem ob injuriæ susceptæ pondus, recolentes etiam, quibus sæpe supplicii usus sit; potiri quoque se libertate, quam adepti fuerant, non tyrannico ulterius famulari hero prædicabant. Tunc ne facto moram adjiciant, utque sui voti cupiditatem exhauriant, quem Dominum abnegabant, nec quidem non velle, sed ad extremum facere putent, quominus idem regnet, exercitu vires tuas ostensuri proviliunt, & è mœnibus patriis exeuntes, usque ad Oppidum Inzolæ, ubi itidem Guibertus tutis latebris se crediderat, castra moventes, circiter hunc locum turbas vigiles distribuerunt. Distat quidem à Patria novem millibus passuum: quòd ille videns, seque angustia loci, Populique furentis obsidione comprehensum, ne tamen in manus hostium incidat, cautus mente disposuit. Denique cum viribus impar esset, metueretque Plebis acre iudicium, si intro sævire liceat, id genero suo Alboino, qui tunc Brixiam inferendæ opis causâ celer adierat, per suas literas nuntiavit; qui properè focero vires & arma dirigens, non ideo Maphæum repugnantem evertit. Hic quoque generi copias gratè suscipiens, ab Alberto Scotto cohortes præstolabatur amicas; sed nequaquam potitus est. Uterque eâ, quæ de Regno, & de gloria certantibus inest, benevolentia ducebatur. Ut igitur opportunis ad opem remediis se circumventum putavit, subito in hostes, qui nihil tale verebantur, irrupit; proinde primas equitum turmas primo die jecit imperu. Nec dum quidem utrinque pugnatum est; nam fufis dementis Populi Ducibus, cetera multitudo fugæ conversa est, præsertim qui equis velocibus insistebant, aut robur majus levibus membris jumenta tribuerat, qui bellum nempe atrox validius sustinere debuerat. Hos tamen Guiberti milites cruoris avidi cursu velociore persecuti, usque ad aggeres Patriæ gladiis pilivæ cæciderunt. Reliqui verò, qui nec per fugam correpti terga verterrunt, nec veniam ab impio Domino postulare dignati sunt, inter ipsas acies telis fossi sunt. Quamobrem tanta strages Parmensis Populi tunc facta est, ut usque in hodiernam diem fama servetur; sæviebant namque atrocissimi mercede conducti, ut Domino mage placerent; nec his modus ullus, aut parcendi mensura, donec Guibertus vulgo suo tandem misertus est. Ceteri, qui nec cæde, nec fuga correpti, in vinculis servati sunt; ex faucibus magna pars periit. Ferunt igitur, captivorum, caëtorumque numerum supra millia quinque virorum capita in bello defecisse. Tristis ergo Patria luctibus fœmineisque ululatus resonans & querelis, vix resumtis animis, nullo adversante, servata permanit. Post hæc cum victor Guibertus Populo majores clades sponderet, ni restaurari se pateretur, suadentibus

bus concordiae ministris, sub certa lege pactionis idem Parmam, placata modicum Plebis rabie, more civis ingressus est. Captivi quoque liberi fiunt, & cetera in priorem statum rediguntur. Ut igitur introitu potitus est, non eo major quisquam illi se parem facere ausus est. Tunc genero, cujus ope potens foret in Patria, natæque precibus gratum se satis exhibuit. Aliquos tamen ex Populi grege, eo quod sceleris principes, licet gladiis, latenter tamen, cædi voluit; sicque gubernationem suæ Patriæ iterum regnans privatus arripuit; seque, ut tutius stare, tribus Brixæ, Veronæ, Mantuæque Præfectis complicem per certum foedus exhibuit. Unde superioris Lombardiæ Ducibus stupor magnus affuit, & eos inter odium maximum suscitatum est, cupiebatque quisque lædere. Quamobrem tota Longobardorum nobilis regio in animorum dissidium vertebatur, multumque bellorum tumultibus utrinque actum est, donec adventante Henrico Cæsare VII. aliis fortunæ motibus eadem Provincia, Orbisque totus labefactatus ingemit.

Isdem temporibus magna Patavis, Venetisque discordia tumidis animorum jurgiis orta est. Et quidem hos arma injuste sumfisse, apud sobrios, virosque modestia graves compertum emicuit. Nam sola furentes Populos rebus secundis petulantes vectigalium novorum ambitio, & loci propinquitas ad bella concitavit; nec defuit his odii latentis occasio. Patavi etenim luxu divitiarum, jucundique fortunæ plausibus elati, dum per otium molle effœminari se dicerent, in augendis Patriæ suæ finibus elaborandum, nec ulterius tolerandum, à Venetis vim suis rebus inferri; quodque eorum violenta detinuit occupatio, totis viribus acquirendum fore decreverunt. Ad hæc plebitica vocati sunt Plebis Magistratus, & inanis Populi multitudo, qui velut æstuans dictabat impetus, fieri prorsus densis vocibus clamitabant. Nempe vesana est vulgi latrantis opinio, cum imperitè judicium profert rebus incognitis. Quid enim huic cum virtute, cum prudentia? quid temperatum, aut forte est? Vendant Opifices, emantque merces fordidæ, Fabri incudes feriant, & ceteri illibera- lium cultores Artium sua lucra provideant; non se gravibus optimisque Viris, quotiens de virtute agitur, stolidi inferant; quod non intelligunt, discutere nolint, nec velut putant id bonum esse fateantur. At continentes, sobriique auscultent, quibus agendorum felix cognitio inest; non facile arma sumere in quempiam esse putent; gravis enim est belli jactura, ideoque nullum, nisi justâ & magnâ causâ, sumendum fore bellum animi integritate dijudicent. Igitur decreto Senatus ex Equestri ordine Jordanus de Vigontia, & Jacobus Guernerius mittuntur ad id loci, ubi res agenda opportunitatem quæ- rebat; qui operariis, fossoribusque ex agro promotis magnum aggerem telluris obrutæ, legionibus & castris adhibitis, in acervum effecerunt. Hoc enim opus fines suæ Patriæ claudere, & id loci contiguitate dirimere prædicabant. Sed alia latens causa suberat; nam cum latis convallibus aquarumque decursibus stagnum ingens apud Patavorum fines Clugiæque Portu extremos, quod Veneti longissimis temporum spatiis occupatum possederant, hinc inde cohæserit, rati sunt Antenorides salem ex aqua illa & a ris temperie, vicinorum more, conficere. ut exinde tam sibi, quam suo fisco complacent. Quod Veneti non minus cauti rerum suarum provisores crebro auditu percipientes, repente

Tcm. IX.

A solemnnes Legatos Patavium dirigunt, admirantes cur in finibus utriusque Regni opus insolitum, præter quàm rati fuerint, injustè moluntur: quod si quid novum parabant, vocandos esse prius, quibus sedes contermina jacet, eademque finium regendorum vexat occasio, ut fortè iis propulsetur ærumna. Ad hoc Patavi, nihil cum Venetis agendum, molendumve novum decrevisse, cujus causâ & iidem lædi se queri possint, sibi que licere fines suos indagare septos ambire absque illorum documento. Tunc Legati retro abeuntes Decurionibus suis rem ordine pandunt, quodque Patavi furentes verbis addiderant. Sed non ideo subitis ausibus ducti sunt. Nam sobriè discutientes quid agendum potius foret, seniores, potioresque consulunt, utque res in certamen minimè transeat, totis viribus enituntur. Interea Patavi secundarum rerum luxu, gloriæque cupidine ducti, opus initum consummantes, jam areas patentes, instrumentaque salis coagulo opportuna paraverunt. Tum Veneti, patefactis hostium dolis, rursus Legatos suos Patavis dimittunt, qui apud Plebis Magistratus, & Præsidem suæ Patriæ causam edisserant. Ut igitur ad id loci perventum, accersitis Reipublicæ Tribunis & Magistratibus in Prætorii vestibulo, Venetorum Legati hujusmodi vocibus cur advenerint, causam facundo sermone depromunt: *Non decet rebus in certamen adductis inniti, priusquam æqui discusserit libra judicii, ne fortè res modica in grandem controversiam accendatur. Scelestum quoque sit, quotiens re media nostris elicimus dolis fraudes inserere; præsertim cum de Regni finibus agitur. Quod si de statu vel gloria dissidium interfit, nulla animi tolerantia vel modestia, sed expositis viribus certandum est. Igitur viri egregii, quos immensa novarum rerum vexat ambitio, vitandos ducite bellorum casus ambiguos, ne secundis votis elati Deos infestos habeatis. Siquidem finibus in vestris litus ambitum cupitis extendere, nequaquam graves ob id Venetos invenietis, licet vocandi tamen fuerint, & primitus limite certo docendi. Sed dirus latet anguis in herba, dum maritimo Portu carentes ex aqua nostra salem studio insolito conficere laboratis: quod quidem præcipuum Majoris nostri, qui ex gente vestra modicum telluris in amplam stationem condiderunt, eis debitum munus lege naturæ longè retro temporibus habuere; ut qui fertilis soli cultu privantur, hac saltem dote magna referti, vitales cibos mutuo questu reciperent. Quid ergo juvat prodere opus nostrum? quid propagines vestræ indolis lædere, cum ab Antenore, & nos trahamus gentis nostræ primordia? Simite igitur nos quietè vivere, beneficiaque veterum auctoritate concessa uti absque molestia. Ceterum vim vi propulsa- bimus, bella ense & gladiis conficemus, totumque robur Illyricum, & Martialem thesaurum vacua- bimus, priusquam talibus patiamur rapinis in ludibrium protrahi violenter.*

His Patavum Duces, Populique Magistratus accensi sermonibus, inquirunt: *Non sufficit nobis Antenorem stipiti vestro Principem dicere, aut nostræ gentis originem habuisse, si privatam sedem eligitis, ut & legem inde commodi gratiâ statuatis. Nec ob id vestrum est condere legem, quæ ut ut alteri noceat, suo proffit auctori. Sed à quo Rege, vel Principe hoc constat indultum? Qua veterum lege vobis assumitis Salis coagulum, ut alteri non eodem titulo debeatur? Cur in finibus Patriæ nostræ id fieri prohibetis, quod vestrum non est? Judicate etiam merces*

Aaaa 2

ve-

venales, aut forum nobis non esse, omniaque
nudi vestro servire. Non sic, velut fortè am-
bigitis, vota nostra solventur; nec nobis velut
mari imperabitis; nulla quoque hic vectigalia
capietis, ut famulas vobis operas præbeamus.
Sed equidem utile simul & jucundum nobis emo-
lumentum intra fines Patriæ nostræ perficere,
vini quoque repugnantibus addere, donec potens va-
lebit audacia. Nec dolis perfidiave certabimus,
sed ense justo, ferrique duritie emulorum cor-
rua confringemus.

Talibus igitur aliisve dictis, veluti imperum
suggerens iracundia sub odii latentis velamento
flagrabat, qua Artificum Duces calefacti inho-
nestis vocum tumultibus loquebantur, abeuntes
Venetum Legati, iterque remetientes obliquum
citra puppe in Patriam delati sunt; ubi accersis
Reipublicæ Patribus conscriptis, Decurioni-
busque, quibus arcana primùm deteguntur, suæ
Legationis modum, quidve retro ab illis ira
succensis acceperint, compendiosè coram ape-
riunt. Quamobrem non minùs flagrantes tumi-
dive Marchitæ, Majorum vulgiquè favore pro-
ducti, adversus Patavos arma iusta sumenda de-
cernunt; & ne facto moram adjiciant, confes-
tim puppes & instrumenta bellica parari jubent,
ac utriusque pugnae magis aptos eliciunt. Erat
quippe tunc illis Petrus Gradonicus Dux Prior,
& patrii currus auriga, vir satis prudens, & fa-
cundus, sed hortator tardus, in bello strenuus,
& audax pugnator, multa qui pro Patria clarè
gesserat, donec in senium tendens ad gubernatum
accessit moderator egregius: Hic Patavis,
priusquam hostilis fieret invasio, secretis literis
nuntiavit, ut ni à proposito priore desistant,
Venetorum iram in se sentient, ne fortè dicant
incautè pullari; dieque præfixa admonuit, qua
exire ad pugnam magna cohorte decreverat.
Sed non ideo Patavi minas inanes veriti sunt,
ac providè, flagrantius belli ardore correpti,
aggerem nondum opere suo perfectum, ne ho-
stium lædantur ab impetu, vallo cratibusque
densis, sub quibus tutè spiculis sagittisque, ac
missilibus pugnandum sit, muniri constituunt;
viresque rebus secundis amicas ante spatium fixæ
lucis asciscunt, quas Rizzardus de Camino Tar-
visii Præf. ctus mille viris auxit armatis. Vicen-
tini quoque, eo quòd dudum Patavis per socia-
le fœdus adhæserant, tyrannicoque moderamine
premebantur, magnas suorum copias ultra sua-
rum virium facultates coacti sunt mittere.

Ut igitur Patavis advenæ multi è finitimis
Locis confluxere, confestim assumtis ex ampla
Populi multitudine cohortibus, & juvenum ma-
nipulis, eò, ubi locus pugnae instabat, tumultu
maximo convenere, subvectis quoque tentoriis,
ac bellicis instrumentis, castra demum tenus ag-
geris vallo in sicco litore posuere; & ne quid
sinistrorum ignavè accidat, vigili rem custodia
servare nituntur. His Præf. ctus Rossinus Præto-
ris Rosselli natus, Adolescens probus & audax,
Simeon quoque de Vico Aggeris Patavinus ple-
bejo præficiuntur assensu. At contra non desides
Venetorum alæ puppibus multis adverso Portu
conveniunt, quas viribus suis tantùm, non aliunde
turpi quæstu paratis, emittunt. His
nobilitatis mediæ non obscuri generis stipite
derivatus, belli Dux efficitur, qui mox pugnae
locum attingens, Patavis se rebellantem osten-
dit, & ne quid effoeminatum molle inferat,
in ipso furoris impetu audaces Venetorum tur-
mas versùs hostiles manipulos jussit occurrere,
non ideo ut manus infereret, sed potissimùm
quatenus metu Patavos ad arma compelleret.

A Diebus itaque paucis in moram adjectis, quos
inter utraque cohors vires suas elicere valuit,
Illyrici Dux agminis, quem aggerem Patavi
vallo ingenti constructum viribus superari time-
bant, ingenio primùm penetrare ratus est. Pro-
inde inclinatis aquarum decursibus, quæ à mari
usque huc protelata certo telluris obice tene-
bantur, sub instantis noctis tempore, quo litus
suum abundantius æquorum ventosis procellis
pullatur, circiter locum tellure suppressum la-
cuna increvit, adeò ut puppibus facile pervius
esset. Mane itaque redeunte, prudens Ductor
puppes, & viros apparat, aggeremque citus
invadit, & facile capit; nam qui Patavi locum
servare debuerant, somno vinoque proiti in
fugam conversi sunt. Pauci verò virtutem agen-
tes, telis effossi, aut in aquam præcipites, occi-
dère. Sed cum prorsus Antenorides Venetos ir-
ruentes è mœnibus suis pellere niterentur, (non-
dum enim locus ille ab his totus deprehensus
extiterat) gentem suam illuc festinare compel-
lunt; sed illos Veneti jam aquarum fiducia po-
titi facili labore compellunt, vallumque & ma-
chinas omnes igni flammisque dedere. Hæc qui-
dem victoria modico cruoris hauitu parta Ve-
netis audaciam & vultum intulit; quamobrem
Rossinus, & alter Patavini Dux exercitus, ira
ex causa descendente flammati, ne Veneti pup-
pibus suis ulteriores ripas attingant, balisti,
aliique tormentorum generibus prohibere co-
nantur. C Hic gravis pilorum missiliumque pugna
viribus alternis emicuit; sed horum maior Ve-
netis exstat industria; nam ex calybe puro spi-
cula digito longiora, quibus acies obtusa nodè
instar est, fabricantes, nullo clypei armorumve
obice retinentur. Patavi autem ex ferro solido
ad modum tenuis clavi vix tunicas ipsas armis
superimpositas suis sagittis penetrabant. Unde
maxima eorum strage, Venetorum pilis nequa-
quam frustra cadentibus, diutim sequebatur.
Paulatim igitur retro prolapsi à ripa stagni no-
centis Patavorum Duces procul exulabant, ma-
chinasque multas tormentis aptas oblitè in litore
sicco destituunt. Quas Veneti non per ignaviam
desides flammis admotis adurunt; quotiesque
cum hostibus manibus insisti ad pugnam aptè
conveniunt, continuis pilorum missilibus mortes
& vulnera Patavis inferunt. Sicque omnes in-
bello facile defecissent. Quod posteaquam belli
Duces agnovere, nequaquam ulterius decertan-
dum fore cum Venetis sagittarum impetu sta-
tuunt. Quòd si rem cominus gladiis gerere li-
ceat, id sancire demum velint, ut victoria æquo
Marte relucent. At ii, quibus certa belli præ-
rogativa suberat, in tuto manere potius, nullo-
que dubio fortis discrimini se committere ausi
sunt. Prudens enim suæ mentis libram exami-
nat, & quod certum est, nunquam iudicio am-
biguitatis exponit. Denique placatis flagrantium
Patavorum animis, magnâ belli jacturâ, turpi-
que suæ cupiditatis ingloriâ, celeri cursu pactis
induciis in Patriam suam reversi sunt. Donec
paulatim furor immoderatus ferens vultibus ac-
quievit. At victor claram belli lau-
dem Venetis, suoque generi perennem famam
memorabilis intulit.

Post hæc autem, modico temporis lapsu Riz-
zardus memoratus Tarvisii Præf. ctus, qui post
obitum genitoris sui Girardi, graves cum Petro
de Urbe tunc Sedis Aquilejensis Patriarcha, ob
finitimos contermini soli limites, acceperat ini-
micitias, dum uterque gentem suam ad tuitio-
nem Castrorum, quæ juxta Liventis ripas tran-
situm prohibent, studiosè mississent, lugubrem
fini-

sinistri belli tulit eventum. Nam ex suis plerique telis faucii in proelio cecidere, paucis vero per fugam elapsis, ceteri aut aquis submersi, aut in captivitatem adducti sunt. Unde idem Præfectus amicorum suorum opem ulciscendi causâ nactus, equitumque mercenariorum turbam magnam adsciscens, quatenus hosti suo nocereat, ad hoc curas omnes studiosus advertit. Demum cum ex Patriarchæ clientibus, quos sibi magis pollicitis caros effecerat, clam conjurans, eorum hortatu usque Utinum noctis intemperie profectus est, ubi valvis reſeratis exceptus, vix inde subito tumultu patefactis dolis, vi repulſus evasit. Gravis hæc quippe illi jactura multum cædecoris intulit, sed tandem impotens cum Patriarcha memorato de concordia pactus est.

Refert nunc equidem, id ordine temporis gestorumque memorabilium fato poscente, Ferrariensium calamitates, eorumque graves motus depingendo conscribere: hæ enim ob culpam Azzonis Præfecti sui in plebis meritum, Deo permittente, accidere visæ sunt. Nam sæpe vulgus luit delicta nobilium, & filii parentum uvas acerbis comederunt. Azzo nempe jure scelestus & fallax, dum unicum sibi natum ex illicito thori concubitu suscepisset, post se regnaturum in patria Sede concepit, illumque, quo tutius sibi heredem efficeret, à Clemente V. Papa legitimæ successionis munere functus est. Qui ne cujuscumque sociali fœdere læderetur, omnia in pejus trahens, fratres suos Aldrovandinum, & Franciscum ob hoc è patrio solo exulare coercuit. Aldrovandinus itaque, vir satis humilis, numquam bellis expertus, eo quod illi visus oculorum obtusus vix cominus discernerebat, apud Bononiam sedem quietam elegit. Franciscus verò, animosus & audax, dum se malè jactari cautus agnosceret, ad Policini litus applicuit, ubi Rhodigium, aliaque circumstantia loca assumtis fidelium copiis acer invadens, graves Azzoni molestias sævus intulit. Denique cum Azzo illuc exercitum magnum dimisisset, viribus inferior germanus locum illum non sponte destituit; seque ad amicorum præsidia molestè corripuit, nunc apud Patavium, nunc apud Tarvisium manens, jugulo semper fratris intentus. Interea cum Azzo annis ferme decem & septem post obitum patris sui satis felici sorte regnasset, jam ægrotans gravi morbo depressus, natum ejus unicum jam adultum, cui Frescus prænomen impositum fuerat, languens asciscit, illique Patriæ moderamen commendans, suppellectilibus omnis, divitiarumque suarum universum heredem instituit; utque tutius regnet, mirabile Castrum Thedaldi aggere magno, murisque septem juxta ripas permeantis Eridani, quod Obizzo olim inter urbis mœnia fabricari mandaverat, servandum vigili custodia tradidit; monuitque ut Franciscum, & Aldrovandinum hostes suos fore credat, neve illos modis ullis urbem intrare permittat. Tunc Medicorum fretus consilio, qui jam salutem ejus, nil operantibus succis, aut poculis datis, desperabant, ad ultimum balnea Patavino solo calentia quærit, quasitæque fidelium comitivâ humeris subvectus applicuit. Quæ diebus multis humefactus, cum nihil ei prodesſent, patrium Estensem locum celer adit; ubi denique morbo ingravescente, dum mors debitum suum exigere posceret, vita privatus membrorum omnium mole dirigit. Cujus cadaver usque Ferrariam puppe vectum natus, fama potius, quam pietate permotus, paratis solemniter exequiis, feralibusque donis, magnificè tumulo commendavit. Nihil enim

A mors Potentum minas veretur, nulloque metu precibusve illa prostrahitur. Hoc quidem cum nobilibus commune plebs habet, ut ingenuus pariter & servus vita privetur. Post hæc illico se Dominum appellans, cum urbis potestatem jam paternis monitis apprehendisset, omnia nutui suo subjacere disposuit, legesque, & plebiscita nova, & mores multos præter suetam opinionem instituit, multa quoque tuitionis causâ cavis aggeribus, vel reſectis mœnibus fabricavit. Sed frustra vigilat custos humanus, ubi Dominus non custodiat Civitatem. Ut ergo fama defunctum significans Azzonem magis increbuit, Franciscus memoratus, qui curis anxii vexabatur, quatenus Ferrariæ moderamen, & sibi jure debitam sedem heres assumeret, priusquam frater ejus moreretur ægrotans, id alteri fratri Aldrovandino secretis nuntians literis persuasit, audendum fore, nunc exilio sublato in Patriam viriliter irrumpere, debitumque regimen de manu perfidi possessoris auferre, priusquam spurrius indignæ sublimationis sedem accipiat. Qui licet oculorum albedine premeretur, aded ut acies suas nequaquam procul agnosceret, mente tamen integer, satis discreta pollebat industria, fratri persuasit tentandum prius, si ullo pactio nis genere cum nepote de Regno convenire posset. Quem cum literis, Legatisque fidelibus prætentasset, inanis sermo ejus factus est, profuitque nihil verba direxisse; quinimo contumelias in eum nepos objecit, ipsumque Patricidam vocavit, patris sui necem improperans. Nam apud quosdam fama gravis increbuit, dum apud Estem Azzo reparandæ salutis causâ langueret, fratremque ad se pro venia impetranda hortatu Nicolai de Lucio accersiri mandasset, truci impietate germanum blandiri simulantem, fratris gulam manibus utriusque complectendo suffocasse, eo magis ut illi citus in Regno succederet, memorque injuriarum ultionem exposceret. Itidem ergo Franciscus ex improprio nepotis adjecto bilem multam excitans, jam non verbis, sed actis in spurium regnantem furere destinavit. Proinde conflatis paucorum turbis, iterum Policinum litus invadit, paratisque sibi gentibus illis, & locis, graves nepoti minas ferro flammisque, ni illum in sede recipiat, pollicetur. At Frescus viribus auroque potentior comminantem sibi patrum parum timens rigidis verbis increpuit. Quamobrem exul Marchio flagrantis ira succensus, cum conatus ejus sterilis fieret, alia superandum via fore nepotem ratus est. Inde Venetiam primùm, deinde Ravennam appetens apud Guidonem de Polenta Præfectum, eo quod illi animo fideique junctissimus foret, dies multos studiosè permanſit; expositæque viæ causâ, quidve moliatu ejectionis hospes ab hospite suo voti desiderio fruitur. Hinc ne facta moram adjiciat, vires omnes amicas, pretioque conductas adsciscit. Ipse etiam Marchio ex urbe Levirum suum Gentilem ex profapia Ursinorum nobilissima, quem valde diligebat, literis secretis accivit, qui Sorori virum magnis curarum fluctibus angere noscens, opemque illi valde necessariam, quo ad potuit, festinus viros & arma paravit.

Interea Ferrariensis Populus, Azzone defuncto, cum jam auderet metu deposito, sumtis animis libertatem, qua dudum caruerat, vindicare conatur. Hinc Jacobus de Boccampanibus, vir satis egregius, principem se gessit, & seditionis auctorem, ad quem omnis Populi multitudo congregata tumultum edidit, armisque sumtis in violentum Dominum manus injecit.

At

At ille Rainaldi de Marcharia Mantuani ope fretus, qui mercenarios ejus equites Dux regebat, Populi manipulos temerè pugnantés superavit, paucisque gladio interfectis, aliquotve supplicio gravi damnatis, multos ejecit. Unde metuendus nimium infido factus est Populo. Post hæc verò cum Franciscus memoratus magnam virorum turbam amicorum suorum ope conlisset, peditum ferè duorum millium, equitum autem centum, præter eos, quos Gentilis Ursinus ex Urbe conduxerat, puppibus se credens Padum ingreditur, adversisque nititur procellis usque Ferrariam in nepotem accedere. Qui properè, scito patrum hostiliter adventare, navem maximam, quam ex Mantuanorum reliquiis captam Azzo servaverat, viris replevit; eosque ubi procul ab urbe pressa tribus ferme millibus passuum angustis aquis inimicus instabat, repente dimittit. Ea propter Franciscus in transitu præmeditato turbatus, solum occupat, ruraque & agros rusticanos invadit; multique ad illum exules confluxere. Resumptis itaque à Populo animis, iterum ad seditionem promotus est; non tamen ut arma subito caperet, sed de Domino graves sermones tumidus eructabat: Unde idem Præfectus non minus Plebis furentis, quam Patrum sui imperum veritus, à Venetis opem imploravit, ea fœderis pactione, quatenus & ipse cum imperantibus regnet, illamque Patriam viribus suis tueantur & sumptibus. Quod si itidem mallet Venetiam proficisci, magnum ab eis auri pondus suscipiat. Per fœdus igitur certum Civitate venundata, Veneti pro subsidio implorato illuc sexcenta virorum capita balistis fulta dimittunt. Sed in nondum cum Fresco regimen obtinuerunt. Nam Gentile memorato cum Ravennatibus, & Lamberto de Polenta Suburbium inferius clam ingresso, Franciscoque Marchione ex Rhodigini Policini litore conflatis mille peditum turbis cum Galeatio Maphæi primogenito sororis conjugæ Patriam adeunte, susceptoque inter murorum ambitum Antistite suo Guidone Vicentino, qui Populi sui libertatem rursus flagitabat, ad seditionem vulgus omne corripitur. Nam impatientis Domini vulgus est, idemque rerum novarum semper ambitione protrahitur, maxime ut Patriæ liberatio fiat. Vir benignus & Religione fuer Guido Vicentinus, qui à Nicolao Papa memorato tam Ferrariæ Præsul, quam Bononiæ Præfectus decretus fuerat cum Antistite illius Civitatis Nuntios solemnes ad Clementem Papam Quintum direxit, eo maxime ut speciale munus thesauri Romanæ Ecclesiæ urbem Ferrariam dudum tyrannis oppressam, nunc ditione nova submissam, Sædæ Sedis dotibus applicaret, neve ulterius injustis Dominis promeretur. Post hæc autem erecto Crucis vexillo, sequentibus turbis Clericorum, Laicorumque multis, usque Ferrariam noctu citus advénit, quem cum Populus adventantem, libertatisque dulce nomen prædicantem acceperit, subito arma corripens, Præsule admisso pugnam excitat, & in Dominum suum, Venetolque regentes irruunt. Illi verò Plebis furorem metuentes, fuga ducti inter aggerem, vallumque, quos circiter Thedaldi Castrum tuitionis causâ fabricari voluerant, se recipiunt. In hoc quidem telluris ambitu non minima urbis portio disjecta est, & in captivitate adducta; denique inter aggeres omnis Freschi Venetorumque multitudo contrahitur, locique tutissimi mœnibus creanti sollicitis vigiliarum excubiis illum custodire nituntur. Sed non hoc animorum dissidium

A absque multorum strage provénit; nam sæpe pugnantibus his cum Plebe audacissima, plerique telis faucii, utrinque vita defuncti sunt. Tunc Populus liber exultans pulso Domino, Patriam suam publicis Legibus gubernabant; Præsulemque suum honore miro verentes, illum in agendis omnibus consultabant. Quo persuadente; alio sublato, Franciscus Marchio inter muros velut civis admittitur, cujus præsentiam, dolosque vulgus metuens, ne quicquam privatum ille moliri posset, exules omnes, qui ob Azzonis, transgressorumve suorum edictum longis retro temporibus proscriptione damnati fuerant, revocare voluerunt, quos inter illustres viri Salinguerra, Rampertusve è proavis antiquissimis genus non obscurum trahentes gaudio lætati magno, patrios lares adeunt. Fresco autem, & ceteri complices, è Patria illa oriundi, quorum princeps Franciscus de Menabobus extitit, Decurionum assensu, Plebisque jussu, perpetua proscriptione damnantur. Sic ergo Populus liber Rempublicam non sine magno mentis turbine gubernabat. Post verò tempus modicum Veneti nimium rebus secundis elati, avidique Portus vicinos acquirere, Fresco valde impellente, & conclamante, legem pacti fœderis servari debere, negligique non posse, virum ex ampla familia, satis egregium, cui nomen Joannes Superantio fuit, cum magna classe, viris armisque fulta, Ferrariam studiosè dimittunt, qui blandis sermonibus minisque furentem Populum ad jugum prioris status impellat, utque patiatur Venetos cum Domino suo per fœdus adungi. Hic tandem superatis Padi fluctibus, Frescum, qui tutissimis Thedaldi mœnibus formidolosus manebat advénit. Miratus igitur loci magnitudinem, urbisque decorem non modicum Venetis fulcimentum, gaudio valde magno lætatus est, destinataque animo Cives suos ad captionem Patriæ hujus accendere. Deinde Populi Magistratus accersit, editque, ni Dominos suos potentes Venetos ad gubernationem accipiant, fœdusque cum Fresco initum servant, graves ab illis pœnas se duros agnoscat. Quibus furentis Populi Duces dedecus illi magnum rigidis verbis objiciunt, nequaquam Venetorum servos fieri adjurantes. Legatus autem Venetus effrenem vulgi rabiem metuens, medios inter sermones Thedaldum cito gressu repetit, paulumque moratus, post dies octo patrium litus accessit, ubi vocatis Patribus conscriptis, quæ gesta dictaque in medium aperit, quidve illis expediat, rem inceptam perfici laudans, non molestus persuasor exponit. Priusquam igitur Decurionum cœtus ab aula discederet, sancitum est illis, Ferrariam omnibus modis vindicare, & ditioni suæ prorsus vi dolosive subijcere, & ad hanc thesauros omnes, & viros effundere.

E Protinus itaque fœderibus cum Fresco stabili pactione firmatis, Veneti stipendia magna disponunt, virosque & arma pecuniarum muneribus certis alliciunt, & ut turbam maximam congregent, profusis omnibus Fiscis nituntur pecuniis. At Populus Ferrariæ libertatem, qua dudum caruerat, servare avidus, ne nobiles ab exilio revocati quicquam nocivum Plebi moliantur, ad custodiendos Patriæ fines accuratè dimittunt, municipiorumque illis servandorum claustra distribuunt. Effectum verò est, ut Franciscus, & Salinguerra, eo quòd inimicissimi forent, Massamque inferiorem æquè servarent, ideo per impatientiam tumidis animorum rancoribus suscitata mutuis se vulneribus cæderent, aut ab hostibus cæderentur. Magnum quippe nobiles intr

inter & vulgus semper est odium; & quæ corporum, eadem est disparitas animorum; nam alterum genus parem respuit, alterum superiorem habere non patitur. Jam Veneti paratis virorum manipulis, & Classe magna, in puppibus gentes locant, hæcque Ferrariam destinant, armis facibusque fultas, ut lædant. Præfæcti duo Johannes memoratus, & Vitalis Michael exercitus hujus Duces, Patrum decreto, censentur; qui posteaquam litus celeres attigerunt, subductis navibus ante castrum vestibulum tutis se mœnibus credere, subeuntisque noctis in tempore somno fessos artus recrearunt. Altera autem die, cum Sol jam radios super terram emitteret, Venetorum mercede conducti accensis facibus multis è castro prodeunt, & impetu magno in civitatem ipsam violenter irruunt, ædes omnes, qua transeunt, ignibus corripientes. Nec juvat suppellestem aut vasa ulla rapere, sed cetera flammis consumere. Profugi autem incolæ subito vulgus ad arma excitant; multi quidem suis rebus intenti spiculis perire, puerique ac genus imbecille fœmineum, dum amore suarum ædium tenerentur, improvisti vel impotentes fugæ ignibus absumuntur. Evagans igitur flamma vorax, supra quàm ducentum tecta ex opulentissimis in cinerem vertit, donec apud theatrum muris altissimis septum ascendens in favilla extincta defecit. Populus autem ira magna flammatus, dum sic Patriam suam malè jactari cerneret, in foro conveniens, quid agat metu percussus ignorat; verebatur namque tyrannicis falli dolis, & in servitutem rursus incurrere, dum hostium Ducisque vires & potentiam nullis opem inferentibus repellere vi posse desperabat. Forum tamen ipsum, & Prætoris Aulam servare disposuit, satiisque vult liberum mori, quàm manente vita servire. Vocatis denique Tribunis Plebis, quid agendum potius studiosi consultant; fixumque est, ad furentes Venetorum Duces Legatos tres ex Senatus decreto mittere, qui cur illi Patriam incenderint, bellumque tam acre sævientes intulerint, sollicitè perscrutantur, & de interponendis induciis paciscantur, donec de concordia fuerit sobriè utrinque discussum. Mittuntur ergo tres ex Plebe media, inferiorive, quos Patrum decrevit auctoritas, qui ad Oppidum permeantes nuntium primitus eò dirigunt, ut acceptâ fiduciâ Venetorum Principes ad colloquium evocent, tum per jusjurandum fide pollicita securi Thedaldum intrant, & coram Ducibus memoratis adducti de jactura sua tam graviter illata queruntur, curque in eos flammæ, bellumque moverint sciscitantur. Ad hæc Johannes Superantio, vir eloquens multum, cautus fati, queritur, quòd Populus ille de Domino suo malè decreverit, repugnetque cum ipso ac Venetis per sociale fœdus adjungi, & graves pœnas, ferrum flammæque minatus est. Legatus verò Plebis illum modò mollibus verbis placare, modò pollicitis magnis corrumpere nihil est; ille autem Fabricius alter, nullo mobilis auro, urbem totam flammis accendere pollicetur, ni vulgus illi se dederit. Metu percussi tres viri inducias poscunt, ut inde pactiones, & fœdera diligentibus caveant. Permittit illis Venetus; iique ad Plebem redeunt, & cuncta in seriem, animoque hostium acres & minas exponunt. Rursus Plebs tumultum excitat, morique potius quàm jugum subire, vult.

At senior longævus mentis integer inquit: *Durum est, cives, conditionis vestræ Problema. An Liberi moriamur, an Servi vivamus, consulto quarimus. Libertas quidem jucunda est*

A *res, si modò eam tueri possimus; sed quis opem ferat? Bononiensis quidem quanta proximior, tanto nobis odio gravior est. Patavus valde molestus est, à quo Azzones, & Obbizo, Estenseque genus omne derivati sunt. Mutina verò, & Rhegium urbes exigue semper curis sollicitis, & jugo dissensionis premuntur. At Venetia viris, & opibus repleta nos quærit, polliceturque nobis per certum fœdus adjungi. Scio quia dominari velit: at quomodo prohibeamus? neque vires, neque industria nobis est. Hæc præterea Patriam nostram violenter invasit, minaturque ferrum, & ignes, nec veretur repelli posse, dum tuto loco consistit. Credo equidem satius esse, ne penitus servire cogamur, per fœdus illis adjungi, quàm pugnando malè vincere.*

B *Vix ille verba finierat, cum plerique juvenes animosè dementem illum, nimisque audentem appellant; nonnulli etiam gladios capulis apponentes necem illi minantur; sed veneranda senectus, & quod Patriæ suæ rem semper sollicitè gessit, illum vulgi rabie liberavit. Post hunc alter assurgens ætatis mediæ vir, plebejus magis quàm nobilis, ex utroque tamen sanguine genus trahens, utile ait senile consilium, & magnum in eo fore pondus pro rerum experientia. Subdidit, Venetos mitius regnatos, quàm si ad unum imperium transferatur, negans in multitudine tyrannidem fingi posse, aut bellum vix utile, quod nullius opem præstolaretur. Quòd si Patriam incendi patiantur, non ideo libertatè vendicatos se sciant. His mitior Populi furor effectus modicum acquievit, donec ex plebe infima, mediave nonnulli, quibus artificio laboriosa vita perducitur, belli periculum metuentes, de concordia pacisci cum Venetis prorsus instituunt. Difficillima quidem res est sævientis Populi vota dissolvere, ejusque flagrantis animos ab impetu revocare. At vulgus facile terretur, quotiens potens illum vexat, aut mulcet industria. Sic denique permittente Populo, rursus Legati redeunt, paciscunturque cum Venetorum Ducibus certo legis fœdere, ut Venetus moderamen capiat, resque in tranquillo maneat; sed præsertim omni vacet rapax pecuniarum exactio. Placuit utrinque fœderibus stare. Præficiatur itaque Vitalis Michael, Johannes verò in Patriam exultans remeavit. Qui autem certa lege pactionis gubernationem accepit, primum blandè, deum paulatim trucior effectus, circa muniendi castrum fulcimentum omnes Fiscis thesauris consumens, gravibus plebem tributis angebat; unde subito in eum omnis vulgi multitudo detestabile odium generavit.*

Interea dum ille mensibus ferme sex privatè regnasset, accedentes ab Apostolica Sede Legati duo Arnoldus Tutelensis Abbas, & Onuphrius de Trebis tandem longum iter emensi, usque Bononiam pervenere. Ubi prius suæ Legationis modum referentes, quid venerint, postulante, Ferrarienses patulis scriptis edocent. Admissi igitur præter Gubernatoris patientiam, Ferrariam adeunt, Populique Magistratus in secretum alliciunt, utque illis pareant pro Sacra Sede scriptis manifestis imperant. Ad hæc illi gratè se facturos, si modò libertas detur, edisserunt. Tunc audito Plebis Magistratu, Vitalem pro Venetis dominantem facundè compellant, atque ut civitatem Ferrariam, ejusque ambitum illis tradat, præceptis admonent Pastoralibus. Ille verò sermonibus blandis flagrantis in impetu suo Legatos demulxit, civibusque suis, priusquam responsum traderet, sollicitus indicavit; accepitque verba verbis reddere, ac rem ipsam

ipsam audacter & sobriè custodire. Legati igitur, ut vident officium eis permissum nequaquam impediri, illi quatenus abeat, finatque Loci comprehensi moderamen adjiciunt. Negavit ille, ac Venetis certa fœderis lege urbem adjunctam scriptis ostendit. Deinde rebus in controversiam adductis, dum huic, Venetisque sæpitis Pastoralibus objecissent argumentis, quatenus Ferrariæ Sedem Papæ dimitterent, fixamque illis diem statuissent, inter quam mandatis obtemperantes non repugnent: quòd si negent factiscere, Interdicti poenam incursum se sciant. Nequaquam illi parere dignati sunt, sed molestius repugnantes Sacri Pastoris edicta negligere visi sunt. Quamobrem Legati ira succenti, dum paginæ ab ipsis editæ nihil prodesse, ipsos Venetos, eorumque Duces Petrum Gradonicum non scriptis, sed certiore verbi sermone præsentialiter aggredi, remque omnem in seriem audacter exponere, & ni ab incepto desistant, Pastorales minas inferere rati sunt. Ex amobus igitur ætate Prælaturaque major Abbas Tutelenis Venetiam adiit, & accitis citò Decurionibus, Populique Magistratibus, rem totam, curque advenerit, satis facundus Orator exponit; subditque, ni Papæ Legatis obtemperent, graves poenas se duros non ambigant; multaque verba trucida addit, quibus blandiri nequaquam videatur. At priusquam in sermone desineret, plerique animosi juvenes luxu rerum secundarum elati, verbis in mediis obstrepere; nonnulli etiam, ut perhibent rei memores in hunc lapillos projicientes, contemta virtute Pastoralis Disciplinæ, multis illum opprobriis offenderunt, adeò ut ille inauditus ad locum reverti cogeretur. Deinde reversus uterque apud Bononiam omnia dicta gestave cum Venetis Clementi per literas suas celeriter destinant.

Ille verò admiratus Venetiam tam effrenem, tamque temerè plebem ejus audentem, confestim fratres in unum vocat, illisque totam rem pandit, quidve statuendum ulterius sobria deliberatione consultat. Ad hæc vir magnanimus, & gravis alloquio, haud ex Cardinibus inferior Neapoleo, memor eorum, quæ à Populo Bononienfi contumeliosè susceperat, in Venetos Pastoralibus Edictis repugnantes justè agendum prorsus, eosque digno supplicio mulctandos fore persuadet, ne si pertinax illorum error parere recuset, impuniti transeant, Clavesque Sacras neglecto Pastore contemnant. Huic omnis turba veneranda concors, magnificè locutum fuisse collaudat, viribusque totis innitendum ut rebellium furor perdomitus acquiescat. Clemens igitur ne factò moram adjiciat, repentè adversum hostes Ecclesiæ Venetos, eorumque Duces, & nefandi conaminis Principes, gladium acuit, illosque quatenus in diem certam suæ noxæ tuitionem exponant, legitimis ciet induciis. Hi ex decreto Senatus Legatos solemnes destinant, ubi Papa sedebat, non ut venia crimen tollant, sed potissimum quatenus auro donisve magnis judicium acre subvertant. At sterilis eorum labor evanuit, nihilque labefactari valuit. Severà constantiâ profectis retro Legatis, non ideo Veneti Papæ propositum scientes à cœpto destititè; sed pertinacius nequitiam accendentes majoribus nisi sunt viribus adversari. Clemens autem jam consummatis omnibus, quæ judicii libram exigunt, in Cœna Domini juxta Pontificale Theatrum Avenioni, ubi tunc sedebat, in Venetos Majestatis suæ virgam extendit, eosque tactu gravi percussit. Damnavit enim, & velut reos læsæ Potentiæ judicavit; beneficia quoque,

A ac privilegia per Romanam Ecclesiam ab olim tradita revocavit; & ut capientium servi fiant, rebus omnibus spoliati absque reatu, decrevit. Alimenta etiam mercimonialiaque pondera illuc advehi subducive prohibuit; mandavitque, ut ceterorum Fidelium odiis premantur, cujus rei seriem patentibus literis per Orbem Terrarum indicavit. Post hæc ne frustra judicium transeat, desitque vindex justitiæ, Arnaldum Pelagruam virum magnæ probitatis & industriæ ad Italicas partes accuratè legat, qui assumtis Fidelium copiis, Pastorales vires gerens, in Venetos gentium omnium odia viresque incitet, veniamque noxarum suarum dignè pœnitentibus, & pro Ecclesia pugnantibus, certus promissor indulgeat. Hic è Curia progressus montium jurga superans, ad Longobardos primùm vènit, & juxta Placentiam diebus aliquot moratus, Legationis suæ modum coram Nobilium Populique multitudine, curque advenerit, satis facundus Orator exposuit. Quamobrem multi crimen suum tollere cupientes, affixo pectoribus Crucis signo, illum devotè secuti sunt. Deinde Parmam accedens, idem fecit. Quas autem urbes iter accelerans adire non potuit, solemnibus scriptis edocet, utque in eis Præsules, ceterique Duces vulgo referant magni Pastoris Edictum, sollicitus imperat. Parent equidem omnes, & quo ad possunt, vota Fidelium adversus Venetorum proterviam excidiumque conatibus studiosis alliciunt. Unde maxima gentium multitudo spe polliciti præmii ad Legatum celeriter se proripuit. At idem jam Mutinam, Rhegiumque transgressus, usque Bononiam citus appulerat, ubi magnificè sumtus à Populo, illic Fidelium turbas omnes congregavit: est quippe locus ille Ferrariensi conterminus, ubi res expedienda sævis ensibus agebatur.

Primùm igitur Præsules civitatum, quæ Venetis contiguæ sedent, Apostolicis scriptis accersit, quatenus acceptis Fidelium cohortibus ad se properent, quos inter Paganus Patavinus Antistes, Altigradus Vicentinus ad illum maturè profecti, Diœcesanorum supra tria virorum millia juxta Ferrariam convenere. Guido autem Ferrariæ Præsul, benignus & vaser, priusquam Legatus Ferrariam applicaret, illic diebus multis adventantem Dominum expectabat, Populumque suum, projectis Venetorum manipulis, & Prætoze Vitale, ope auxiliantis Ecclesiæ refovebat. Unde hostes Patriam suam irrumpere cupientes, adversis telorum ictibus sæpe repulerant. Vitalis autem ex Senatus decreto Venetiam se transtulit, ubi relatis his, quæ fecerat, dixeratque, alterum pro servandis Thedaldi mœnibus dimitti perorat. Igitur Veneti non ignari eorum, quæ in eos Papa moliretur offensus, curque Legatum Pelagruam è gremio Pastoralis dimiserit, ut gentes maximas & arma parent, rursus stipendia petentes alliciunt; præterea cuneos quinque ex ampla Populi familia accuratè constituunt; singulaque virorum millia illis annectunt, utque citi Ferrariam adeant, puppibus remisque commendant, quorum Jacobus Quirinus probitate ferocior, claroque Nobilium sanguine ortus, principatum obrinens, ad accelerandum iter festinavit, diebusque binis aquis subvectus locum tandem optatum advènit, ubi subductis litori puppibus mœnia commendata ingreditur. Sed cum in his Frescus se nimium pro libidine molestum ingereret, vexatus Princeps memoratus, dum res tota Patrum decreto sibi deberetur, iræ impatiens Frescum clava percussit. At ille prohibitus satellitum

tur-

turbis pari modo vindictam exigere, dolore magno correptus puppem ascendit, Venetiamque se properè transtulit, ubi querelâ depositâ apud Magistratus plebis, dum nequaquam ulcisci permitteretur, gravi morbo serpente ob tristitiam desolabilem diebus paucis absumentus expiravit. At Jacobus memoratus, sociique commendata Thedaldi mœnia sollicitis tuebantur excubiis, plerumque adversus irruentes Cruciferorum turbas, referatis valvarum claustris, hostiliter ferebantur; nam magnæ Fidelium alæ jam ex Antenoridæ finibus Ferrariam gentibus auxerant; unde Populus resumtis animi viribus magis audebat, lætabaturque hostes appetere. Hæc inter, Legatus potens, conflatis virorum copiis, dum pertinaciam Venetorum modis ullis revocare non posset, jam decidendam ferro litem aggreditur. Primumque turmas omnes bello paratas Ferrariam proficisci citus imperat. Multum illis Bononiæ Populus virium addit; octies namque mille viros umbonibus abditos, balistive, atque sagittis fultos, armat, tormentorumque pondera magna, quibus castrî mœnia conterantur, post eos dimittit. Sed adversus hos fortuna parum prosperis processit eventibus; nam cum ii jussu litore appulissent, secus Padi ripas castra disponunt, indignantes tecta subire, post verò triduum aciebus instructis, Turrim, quæ castrî pontem trans aquas tutabatur, dum facile superare putant, invadunt, clamoremque magnum tollentes hostibus metum inferre cogitant. Veneti autem cominus eos accedere passi sunt, tensisque spiculorum impulsibus, ut aggerem tangi viderunt, sagittas, saxaque conjiciunt. Unde Bononiensium alæ telorum nocentium jactu repulsæ in fugam convertuntur; sed ex his multi peremti, nonnulli graviter faucii, cum insanabilia fierent vulnera, tandem languore supremo defuncti sunt. Deinde repente victores puppibus citis elapsi, tormenta quælibet Bononiensium in prædam comprehensa producunt, classemque multam Ferrariensis Populi litore creditam ignibus assumsere.

Dolens autem Legatus, infelicem jacturæ tantæ casum, ob suæ gentis ignaviam accidisse, omnia sollicitè custodiri jussit præsertim castrî fines, patulosque illius exitus, unde hostes in se populantium more assueverant irrupere; decrevitque eos fame facilius superari posse, quàm gladio. Sed ne telluris spe illis sublata, aquis fidentes obstare possent, subito trans fluminis lati ripas pontem construi imperat, ut gressus inde regressusque sit; sub ipso quoque trabibus acernis, & multo robore, ne puppis ulla transeat, claudi voluit; atque magnificè constructam lignis machinam Francisco Marchioni, Salin-guerræ tradit servandam, militiamque omnem his commendat, ut transitum potentiùs tueantur. Nec minùs alteram fluvii partem, quæ trans oppidum illi declives aquarum lapsus fuggerat, septis arboribus obstruit, ut inde hostes nec fugere, neque opem prætolari se putent. Priusquam tamen opus hoc sudore multo, rebusque magis consummaretur, Jacobus memoratus per fugam evadere ratus est. Noctu igitur, dum vigiles excitantur, furtim egressus cymba se versùs Mantuani soli fines inde proripuit: quod posteaquam luce adveniente sociis patuit, animi in posterum, & vires languere; nam assiduus pugnæ impetus illis instabat. Quamobrem diffisi locum tutari posse, dum in se gentes undique irruere cernerent, noctis tempore, quo blandior quies membris serpit humanis, è castro prodeunt, furtimque egredi-

Tom. IX.

A properant; sed locorum ignari, aggerumque, qui tellure obruta iter impediabant, circum fluvii litora vagabantur, si puppibus, aut quovis evadere daretur remedio. At sollicitè Legati potentis excubiæ, dum frequenter obsessi loci ambitum circumunt, voces & murmur insolitum, pedumque crebros ambitus audiere. Passim igitur oculos circumferentes ad Lunæ radios, hostes è castro prodeunt, & fugam transitu quærentes agnoverunt. Confestim clamore facto, turbæ omnes fidelium excitantur, & auditâ tumultus causâ, è castris nullo ordine prodeunt, & loco quolibet circumeunt; hostes profugos occupant, illosque gladiis cædunt. Pauci nempe (tanta è fuga voluntas) viribus usi sunt, sed ii tandem non ignavè peremti; reliqui verò ex Thedaldo progressi, quorum supra quàm trium millium numerus extitit, gladiis cæsi, aut aquis submersi sunt; rari verò per fugam elapsi mortis periculum evasere. Tanta quidem strages fuit, tanta cruoris effusio, ut aquæ pariter alveus, tellus omnis, & ripa stagnantis sanguinis more rubesceret. Tunc victorum manus cædibus tantis defessæ sunt; tunc Luna in sereno micans rubicundo vultu cruoris instar futuram stragem infidelium Cælo testata est, adeò ut super Terram tenebræ factæ sint. Nec quidem captivus ullus veniâ imploratâ servatus auro se redemit: tanta etenim victoris rabies, tanta ultionis ambitio, ut omnis pariter ignavus & prudens necaretur. Nec pertœsum est talibus ministeriis usque in lucem gladios insomnes agi. Hæc latitantes in ripis Eridani, virgultisque ac arundinibus tectos, quærentibus prodidit: nec minus ii cædem passi sunt. Nonnulli tamen, priusquam effoderentur, salutem in aquis sperantes, sponte submersi sunt. Sic igitur ferè omnes, qui è castro prodire, cæsi turpiter occubuerunt telluri. Sed eorum cadavera quæque, ne fortè putrefacta aërem inficiant, in acervum congregari, & in imum fossæ telluris præcipitari, gaudens Legatus imperat, desuperque solum obstrui: circa quod jussi operis ministerium etiam muliebre genus decoratum vestibis sufferens magnas inter glebas laxo gremio sponte convénit. Fuere nempe, ut ajunt, duo millia virorum capita, trecentum & quadraginta quatuor, præter eos, qui sub aquis latuere demersi, gladiis cæsa, & pecudum more sublata.

Quamobrem inter Thedaldi vicina mœnia servati suorum casum infelicem dolentes, non abiisse longiùs gavisi sunt. Ex his tamen, velut quisque sibi magis fidebat, dum spe omni se privatos agnoscerent, furtim progredi nitentur, donec paucis intro manentibus, dum audentis Legati turbas impetumque ferocem posse pati desperarent, referatis Loci valvis, & submotis claustrorum vestibibus sponte in apertum prodeunt, nihilque repugnantes aditum hostibus patiuntur. Unde omnes subito Cruciferorum manus in optatum locum irruunt, capiuntque, & suppellectilia quæque ac bellica intrumenta diripiunt. Tanta quidem prædæ sitis, tanta victoriæ gloria fuit, ut oblito cædis officio Venetorum alæ per medios hostes effugerent. At non ideo certis per fugam salus patuit; nam qui postremò ad locum veniunt, fugientes hostes invadunt, illosque gladiis cædunt. Lambertus verò de Polenta cum cæde abhorreret, captivos multos ad numerum septingentorum puppe reponens, illos in prædam ducebat. Sed Bononiensium turbæ ob ultionem injuriæ susceptæ flagrantis, puppem insiliunt, captivosque omnes ferro cædentes aquis demergunt, quos inter

B b b b

Co-

Comes illustris Marchariæ Raynaldus Mantuanus telis fossus obruitur, multique cum eo Nobiles & egregii, qui laribus suis violenter eiectioni in castris turpi quæstu degebant. Servatus autem ex illis restitit Angelus de Molino, qui cum ex euneis quatuor post Jacobum Quirinum major haberetur, itidemque in contemptum Apostolici à primordio belli novissimi effigiem Papalem arundinibus, stipulive contextam desuper pannis galeroque & ceteris ornamentis involutam fabricasse ferretur, illamque diutius malo suæ puppis appensam flammis tandem assumptam Fidelium oculis objecisse, jussu Legati cymbæ impositus, circumque straminibus ac sulphure septus, & igne ligno succenso in Padum dimittitur, ubi coram omnium aspectu pari supplicio cum ipsa lignorum fabrica flammis assumptus est. Tunc Venetorum robur depressum, tunc cornua contracta defecere adversum Ecclesiæ pugiles; sicque ferè omnes eorum turbæ gladiis, aut aquæ vorticibus correptæ sunt. Proh quantus mœror, quantus desilentium ululatus, quanta matrum planctio apud Venetiam, fama in rebescente, provenerit, vix posset quis lingua depromere! Legatus itaque victor castrum apprehendens in eo sedem suam turè constituit, apprehensosque multos sceleris auctores, eo quod Venetis se complices addidissent, multumque illis consilio & opere valuissent, laquei feritate multavit, oramque suæ ditionis, quam in finibus Ravennæ Veneti dudum possederant, impugnari jussit, gentemque suam illuc gratè dimisit, ubi diebus paucis obsessam, victamque, & metu potius quam viribus superatam, loci munitionem telluri obrutam diruerunt. Qui verò illam servabant, cum in fidem accepti de vita pepigissent, liberi dimittuntur. Gavissus ergo Legatus gaudio valde magno, eo quod victoria potitus foret, mensibus duobus apud Ferrariam moratus circa reformandos Magistratus, & Populi mores, Thedaldi castrum obrui funditus imperat, saxaque & lapides inde subvehi, ne in pristinum refici, aut numquam timori possit esse. Populum etiam Ecclesiæ famulari jurejurando admisso coarctat, illicque Præsidem constituit, qui temporaliter justitiam hinc beneficiis, hinc meritis exercent poenis. Nec minùs equites mercenarios, peditesque pro servanda civitate statuit. Inde omnibus in seriem compositis versùs Bononiam iter aggrediens, ad Papalem Sedem quàm citius se proripuit, ubi à Clemente magnificè susceptus, inter summos Ecclesiæ apices ob gestæ rei gloriam clarissimus reputatur. Hæc de Venetorum lapsu propter assumpta in contemptum Apostolicæ Sedis cornua, inter magnificè gesta temporibus lapsis nobis edita ab auctore non ficto didicimus; quæ quoniam valde magna nobis digna memoratu visa sunt, his laboris nostri scriptis æquum putavimus inferi. Nec quidem procul ab eo distant tempore, cujus causa opus tantum aggressi sumus. Nam nono Dominicæ Incarnationis Anno post Trecentos & Mille hujus belli casus affuit. Henrici verò Septimi Cæsaris, à quo mente concepimus exordium operis nostri sumere, sequenti Anno fuit motus ad Italos; sed retro prolapsa facta cum memoriæ dignissima viderentur, prætermittere nequimus.

Nunc eò usque pervenimus, ubi mare notum intrantes velis latioribus securius transfretabimus. Priusquam tamen hoc in litore tenacem jaciamus anchoram, dicendum est, quid Alberto Austriæ Duci, cum Annis octo & mensibus septem fasces Cæsareos occupasset, in ipso

A vitæ novissimo contigit exitu, quisve cædis suæ auctor temerè ductus, curvè gladium acceperit in Principem tantum. Deinde ulterius evagantes, Henrici memorati illustria facta, Deo auxiliante, narrabimus. Ideoque ad Albertum sermo dirigitur. Hic quidem Dux, prudens satis, & strenuus cum neque Bonifacium Papam VIII. neque Benedictum, aut Clementem V. benignè sibi aspirantes comperisset, Italiam negligens, apud Germanos Imperium gessit; multumque suis natis, & generi profuit Cæsarem induisse. Sed quia nihil adeò felix, quod non idem sollicitum, sæpe cum Johanne nepote suo, & Haymerico, jam morte tumulato fratre superscripto, maximam dividendi Patrimonii causâ litem habuit, quam cum nemo decidere propter impatientiam Regis de justitia vellet, tandem certa fœderis pactione de concordia transigere, passusque vix est Albertus, metuens filiorum inopiam, modicam vendicati soli portionem nepoti concedere: Ah quàm ignava est parentum pietas, quæ ut pecuniam & opes natis congreget, virtutem negligit ac doctrinam! Hinc eiectionis nepos invisus è lare patrio ignotam cogitur regionem assumere. Ut igitur pubertatem exiit adolescens, armaque & virilem animum induit, vexatus ex multo modicum accepisse, æmulo quoque stimulis sæpe compulsus, de patruo infido malè concepit, optabatque votis aptissimum ultionis tempus adesse, donec idem nepoti blanditias illaturus, quatenus flagrantem ab impetu retrahat, illum ad se literis secretis adsciscit. Johannes autem, licet patruum odio multum habens, ejus tamen imperiis obsequens, ad eum citus se proripuit, qui nepotem blandiùs solito mitibus verbis allocutus, jucundo vultu, manibusque suscepit expositis, & in secretioris Aulæ diversorio penes Cæsarem federe compulit. Admiratus Johannes patruum tam humanum, tamque familiarem, longè solito nefas mente concepit. Sciscitatur ergo ab eo Cæsar, quid cum Populis suis agat, quæ degat industria, curque ab Aula dudum se contineat. Ad hæc ille: Populis suis satis gratum, sed * eo propter Ducis impatientiam molestum fore se reddidit; nam gravis est, quod Dominum non vult, si regnare compellitur, malleque apud patruum famulari, quàm in externis locis imperando servire. Illi autem inquit Albertus pietatem inesse, dum patris germanum debite vereretur; utque mitius eum placet, eo se profecturum oblectandi causâ spondit. Gavissus nepos spem in voto coniciens, precibus illum humilibus oneravit; quoque Cæsarem opulentè suscipiat, redeundi libertatem implorat.

Permisit ergo Cæsar causa necessitatis urgente. Hic dum epulas, magnificosque rerum luxus parare pergit, in ædem satellites allicit, monetque, quatenus sibi fideliter obsequentes, quem mori jusserit gladiis cædant. Pollicentur hilares facere quod Dominus imperet, collaudat enim quisque Principem fide magna in angustiis rebus expertum. Deinde illos juxta Rheni litus, ubi in Portu tenditur è puppe progressus inter exigui loci latebras insidiis locat; ipse autem ad patruum celer diebus paucis accessit. Cæsar verò nepotis adventum sciens, paratis equis, & turba modica, quo se magis familiarem ostenderet, futurorum ignarus, iter arripuit. Ut ergo perventum est ad alveum Rheni, cujus unda liquefactis aucta nivibus imperuosè ferebatur, subductis in litore puppibus navem Cæsar ascendit, nepotemque cum fociis tenuis sedere voluit. Ceteri verò partim equis per

fluvii litus agrosque subvecti sunt. Denique velocior fluvii meatus ad optatum loci Portum, urgentibus nautis, proram impulit, ubi paratis equis in litore Albertus jam fato properans, priusquam turbæ venissent, cum nepote litus ingreditur. Nec procul inde cesserat, cum satellites è virgultis magno impetu prodeuntes in eum corruunt, quos ut metuens vidit, in nepotem conversus frustra spem mente concepit; nam ille perfidus Cæsarem appetens, primum ejus gladio latus aperuit; deinde alter, quem turbis infestis præfecerat, ignarus, quem lædaret, verticem clava percutit. Indignatus verò nepos infidus, quemquam de hoste præter se vindictam assumere, ceteros obstare imperat, solusque nefas tantum perficiens, crebris vulneribus patrum nihil tale veritum solo tandem prostratum interimit. Sunt & qui ferunt, illum inter ipsos vulnere ictus graves Cæsari malefactorum suorum contumelias objecisse, & ob id atrocius præter indolis avitæ memoriam desavisse. Perpetrato denique scelere cum impiis clientibus se inde celeri fuga subtraxit. Qui autem Albertum secuti fuerant, ut inopinatum cædis ejus eventum procul conspexere, clamorem extollentes & gemitus, trans fluminis alveum se corripunt. Sed nequaquam advenisse profuit, ut opem Domino suo ferrent, aut tanti sceleris ultionem exigenter; nam defunctus ille cæsusque turpiter humi jacebat, parricidatum procul per fugam evaserat: Repentè igitur Alberti natis infelicem sui genitoris exitum literis nuntiarunt: quod postquam illi stupentes dolentesve per iter acceperunt, cædisque modum, & auctorem sciscitantes cognoverunt, subito Fridericus, & Lipoldus natorum primi,

A multis comitantibus, eò veniunt, ubi genitorem suum turpiter cæsum vulneribus videntes, pietate magna promoti lacrymas multas, & gemitus effudere. Deinde cum satis luxisse visum est, superpositis aulæis obtexere cadaver, accersitisque suæ regionis Templorum custodibus, diluculo sequentis diei consummatis solemniter exequiis, illud magnificè tumulatum telluri obrutæ mandavere. Templumque ibi subito constructi thesauris apertis instituunt, quod brevi temporis mora confectum, Cisterciensium Ordini servandum tradidere. Post hæc autem omnis illorum cura, omni que conatus in sceleris auctorem ulciscendi causâ ferebatur; nam in hoc natorum pietas paternum amorem potissimum superat. Confestim ergo, quam Johannes detinebat, Regionem furialiter appetunt; cumque illum longinquiùs profectum reperire non possent, eadem ejus ignibus consumsere, multoque satellitum pœnis afficientes, quod à patre suo Johanni nequam traditum fuerat, sibi vendicant; iisque perfectis Viennam, ubi Regalis Sedes Alberto fuerat, repente proveniunt, Magistratusque, & urbes à patre relictas nati quinque in ditionem accipiunt, & thesauris magnis, quos ille paraverat, congaudentes opulentiarum secundarum potiti sunt. Ut ergo defunctum Cæsarem fama velox per Orbem nuntiavit, magnus apud omnes stupor invasit ob ejus cædem, multique super eum judicantes perfidiam nepotis increpabant; plerique illum dignè peremptum, eo quòd nepotem malè foveret; sed ferè cetera Procerum multitudo Germaniæ odii, vel invidiæ labe corrupta, Cæsarem gladiis occubuisse lætata est.

Explicit Liber Tertius.

INCIPIIT LIBER QUARTUS.

Henricus VII. Cæsar electus in Italiam descendere parat. Longobardie status, & Principum consilia in Regem adventantem. De Bobemie Regno coram Cæsare disputatum, qui tandem Italiam ingressus pacificè Mediolani conquiescit. Legati plures ad ipsum confluunt. Guido Turrianus à Maphæo Vicecomite deceptus in Augustum seditionem movet, & victus cum suis exulare cogitur. Brixie motus, & aversio à Cæsare. Passarinus & Butironus constituti Mantuæ Vicarii. Patavine Reipublicæ Legati ad Henricum. Vicentinorum conjuratio, ut Patavinum jugum excutiant. Cremoenses ab Henrico deficiunt, tum frustra supplices ab ipso graviter castigati. Vicentini in libertatem se erigunt. Brixia rebellis ab Augusto obsessa. Patavini eundem ære dato sibi devinciunt. Thebalus Brixianorum Primas in teterrima Patriæ obsidione interemptus. Contra cadit Valerianus Cæsaris frater. Inani eventu ad pacem sollicitati Brixenses à Legatis Pontificiis. Pestilentia in exercitum Cæsaris illapsa, cui tandem se dedunt Brixenses. E Placentiæ dominatione dejectus Albertus Scottus.

Hactenus rerum veterarum, quæ priusquam nati essemus, quæve post ortus nostri tempora, donec pueriliter ageremus, facta sunt, splendida, eademque sordida, memoria digna conscripsimus. Nunc ea, quæ pubescentibus nobis factorum lege apud Italos facta sunt, laboris summi studio percurramus. Et quidem his certius fidei robur veris literis judicantes, non fictum quicquam, nec rogarum, aut favore conceptum, ut placeamus, scripsisse profiteamur; nullis etenim deturpari velamentis debet Historia. Hic namque Poëtarum mos est, qui ut placeant veris ficta componunt; conscriptores verò magnificarum rerum veritatem meram sequi debent, non odio vel amore corrupti, ne fortè legentium fides traduci videatur ineptè. At cur fingat Historicus quisquam, causa me latet; neque enim apud Principes nostros tanti est sapientia, ut per virtutis semitam ambulantes fama se decorari velint; sed voluptatibus solis indulgentes justos odio supprimunt, & impios blandè foventes extollunt. Quòd si docti studiorum mercedem acciperent, major Scriptorum copia nobis esset: nunc in divitiis honor omnis exquiruntur. Aggredimur ergo viriliter opus mente conceptum, solamque rerum gestarum, nullis seducti affectibus, veritatem prosequamur. Multi enim ad id sufferendum onus in Patria nostra se contulere: sed agendorum occupatione obrepti ab hujusmodi curarum anxietate destitute, nimium quippe in acquirendis opibus, retinendisque divitiis superstitione versati. Vesana quidem mentis ambitio est, quæ virtutum meritis perpetuari non vult. Laudatur utique probitas, & ab ipsis etiam improbis Justitia commendatur; at non ultra rei fructus provenit, ut esurientibus dapes veniant, sitiensibus potus, aut nudis amictus: unde fit ut Sapientia brevi tempore pereat. Qui verò studiis sponte versati sunt, nullam præter gloriæ spem manentes, suo delectantur in opere, cujus fama merces, decorisque fuit expectatio, quæ & à virtute procedit. Si verò scelere dolivè parta

A Orbi resonet, opprobrium sui auctoris quotiens refert, & memoriam sævi nominis judicat: Et profectò si labor, qui maximus est, dum corpus pariter & animus exercentur, delectatione sua careat, omnem Sapientiæ fabricam tolli necesse est penitus. Nec justè quidem, si quis in opere parum progrediatur, increpabitur; satis enim est tanti ponderis sarcinam tentasse. Itaque redeunt, quis Cæsar post Alberti necem delectus à Patribus Italiam potenter invaserit, quidve apud Longobardos primùm, deinde Augustam petens Sedem in Urbe retroque progrediens is fecerit, aut quis exitus illi contigerit, quàm id celerius poterimus Deo Duce signabimus.

B Defuncto itaque Alberto, confestim Germaniæ Principes, quibus potestas tradita est, pro constituendo sibi Rege conveniunt; cumque sobrii molis tantæ curam superstitione gerentes primorum hortatu compulsive sæpe numeros convenissent, multumque illis justis strenuque Principis eligendi, qui ad regendos Imperii fasces avidus niteretur, cura vigil inesset, tandem multis Germaniæ Ducibus, ne quid indiscussum maneat, menti occurrentibus, præ ceteris Hainricus Lutzburgensis Comes assensu claro decernitur. Fridericus quidem Alberti memorati natus, Bavarique Dux Rodolphus, quoad potuere, nisi sunt hujusce dignitatis titulum sibi vindicare; sed re in certamen adducta,

C ut neuter invidia laboraret, Hainrico ferè omnium Principum judicio contigit. Hic enim, licet ambobus potentia opibusve inferior haberetur, non ideo animi corporisve minor, illi virebat industria. Nam ex clara satis prosapia ortus, inter ceteros bello strenuus, & consilio prudens valde putabatur. Huic Dux Brabantie Margaretam natam ejus, dum pubes foret, matrimonio copulavit, qui & illi ad obtinendos Augustæ sedis apices multum valuit. Sed de his, quoniam à Patavino Poëta & Historico Albertino Muxato diffusè conscriptum est, compendiosè tractabimus. Potuit enim ille pro Patria sua Legatus ad Cæsarem omnia sui generis primordia, quæ nos latent, ad unguem per-

percrutari, & ea manifestè differere. Scripsit itaque, primùm ab origine hujus exordium sui laboris assumens, non quod oculis nostris editum, sed fama velut dictat, accepimus: *Lucemburgi Oppidum est Francorum fines ab Germanis dirimens &c.* Ut autem Cæsar decretus de more Principum Aquisgrani locum attigit, assumpturus primam argentei Diadematis infulam, perfectis his, quæ Augustum Principem decent, assistentibus Procerum turbis, circa reformandos Imperii fasces, eorumque distributionem, curas omnes advertit. In quo rerum examine Johannes memoratus ab eodem Patria sua, utpote reus læsæ Majestatis, bonorumque omnium proscriptione damnatur. Quæ cum Fisco Cæsareo prorsus applicari vellet, non passi sunt Fridericus, & Lipoldus ex Alberto Primogeniti; id absque injuria fieri posse præcedentes, & Parricidam ipsum nullam in bonis avi patriive portionem capere debuisse. Nec deerat, cujus patrocinio causa sua apud Cæsarem foveretur. Ideoque factum est, ut moræ dispendio tanta res sobrium mentis libramen acciperet. Post hæc Proceres perempti cineres Alberti, qui procul ab Cæsarem Divorum urnis illo reconditus solo, ubi prostratus occubuit, inhonestè vacabant, ad Imperiale Templum Sancti Dionysii advehi curant. Iidemque ejus ossa argenteo pheretra condita post celebratas exequias humeris suis imponentes, & usque ad sarcophagum deferentes, telluri obrutæ commendare satagunt: memorati enim Lipoldus, & fratres, invidia magna ducti, sic patrii fieri reliquiis pertinaciter orant; nam & illum Cæsarem fuisse, defunctumque sub Augusto nomine prædicant. His adversatus Rex novus, Alberti cadaver inter Divorum sepulcra, eo quod idem bello suum Dominum injustè superaverit, retrahi abnegat. Novissimè autem cum nequaquam immeritis novi funeris dignaretur instaurare exequias, multis denique precibus oneratus, ceteros Alberti natos eorum, quæ ab avo quondam, patreque susceperant, universos heredes fore decrevit, iisque maximum Augustæ clementiæ donum contribuisse ratus est. At non ideo adolescentibus precibus destitit, donec placatus Cæsar, putrescentem jam, quin imo marcidum Alberti truncum, Cæsareas ad urnas adduci compatitur; sed non illum pari honore dignatus est; nam plumbeum pheretrum accipiens, non alio metallo decorari voluit, nec se illi supposit, & nihil aliud quàm feralibus adesse mysteriis tulit.

Dum hæc illic manifestè geruntur, accersitis undique ab Rhodano inter Gallicos fines, Germaniamque ipsam Magistratibus, Cæsar memoratus, Patresque conscripti consilium ineunt, quidve circa reformandas Imperii partes agendum, sobriis curis eliciunt. Placuit namque primùm hoc Clementi Sedis Apostolicæ Præfecto, qui tunc Avinioni sedebat, secretis literis indicare, illiusque patientiæ modum agnoscere. Sed prius id Philippo Francorum Regi fuerat indicatum, qui cum Henricum primævo suæ ætatis flore gratum haberet, effecit, ut Apostolicus illi benignum se redderet. Deinde Legatos ad Italica Regna profecturos accuratè decernunt, qui Cæsaris adventum Populis nuntient, illumque ad Augustam sedem, pacatis primùm Longobardorum dissidiis, properantem magnificis admitti paratibus imperent. Delecti quidem octo Legationis viri, quorum duo Antistites venerandi, Constantiensis scilicet & Basiliensis, alii verò Juris peritissimi, aut militia, claræve in-

A dolis generositate decorabiles. Hi suæ Legationis modum patentibus scriptis accipientes, ad Longobardos primùm citis acceleravere progressibus, ubi ceteras Ligurum Æmiliorumque sedes, & è Gallicis jugis in planum Apenninum inter & pontum constructas Illyricum singulariter adeuntes, adventantem illis Cæsarem nuntiant, utque Dominum suum veneranter excipiant, patentibus scriptis edicunt. Obstupuerunt valde omnes Longobardorum catervæ, quæ post Fridericum nullis Cæsaris paruerant argumentis; præcipuè tamen semper Tyrannorum formido sollicita, quorum pressuris tota vix dolens agebatur Italia. Erat quippe tunc violentus Mediolani Dux Guido de la Turre, illamque trux Sedem post lapsum Maphæi octo ferme annos tyrannide sæva possederat; nec minùs etiam Pergamum recens tyrannis oppræsserat. Vercellas autem & Novariam Simeon da Colubiano pari modo premebat; Placentiam Albertus Scortus; Papiam Philipponus; Comum Martinus Lavetarius; Parmam Guibertus de Corrigia; Mantuam Raynaldus Passarinus; Veronam Albuinus Canis; Vicentiam Patavi; Tarvisium verò Rizzardus de Camino non multùm trux moderatus habebat; Brixiam Maphæus de Mazis post germanum suum Beraldum Præsulem gloriosum; Cremonæ verò vulgus interdum, sed Proceres multùm privato dominabantur impetu, quorum primi Jacobus, & Guilielmus de Cavalcabobus Principatum servabant. Laudem, Cremamque Antonius de Fixiratico detinebat; Mutina quoque, & Rhegium nunc Guiberti, nunc Bononiensium metu sollicitæ, suis manebant Populis circumscriptæ. Sola Bononia inter fines Æmilios Plebem suam jugo vacantem habebat. Venetia quoque, & Patavium apud Illyricum litus, ubi ferunt Anthenora post Troicum excidium urbes primùm construxisse, tranquilla pace florebant. Ferrariam, & Romandiolam potentia Ducis Apuliæ sub Apostolico supprimebat. Florentia autem lanificio multùm intendens, & Procerum fastus abhorrens, multis ejectis, vulgus suum regnare constituit. Lucani autem, & Pisani Populum dominari alternis viribus permittebant. In quibus autem Plebs mage valuit, Potentes exilio, aut relegationis multa damnati sunt. Quibus verò tyrannica rabies fuit, bonis ejectis, omnia sollicita erant, mentesque anxietate angebantur obnoxiiis, utique formidolosa status sui conditione, ne subito corruant, dolisque, quibus potissimè utuntur, decepti in laqueum suum cadant.

E Ex omnibus autem Guido memoratus valde Cæsaris adventum perosus, eo quod idem potentia prævalebat, Philipponem, & Albertum, Simonemque, & Antonium, quos pari vitio tyrannidis refovebat, quid agendum tanto rerum discrimine anxius consultor exquirat. Qui sibi primùm, deinde amico metuentes, post sobrium mentis examen conveniendum esse decernunt. Sed non his latens deerat invidia; nam qui se sublimiorem oderat, illum corruere votis optabat. Hæc est labes, quæ semper impios devorat, labes iniqua, quæ malos torquet, & afficit. Convenerunt denique Principes quinque apud Laudem, ibique sobriè percunctantes, quid imminente periculo cautius peragendum foret, demum utile visum est alios inferioris Lombardiæ Duces pertentare, ut si liceat venient Cæsari obviam resistere, auxiliares vires parent; sin minùs, & suam agi posse causam existimet timoris meditatio, brevem capiundæ consilii moram trahentes, nequaquam tenacæ edic.

edisserunt. Hinc anxii magis memorati quinque Duces, dum ad scelus tyrannicum complices non haberent, ex se salubrem sui status opem redimere destinant. Malebat equidem Antonius Augustum venientem prorsus excludi, illique totis viribus adversari: quod & Guidoni, Simonique visum est. Philipponi verò, thesauris apertis Germanum Principem placandum esse. At neutrum Albertus laudans, ingenio potius, quam viribus auroque innitendum dicitur, qualis est servilis amor in Dominum, qualive Populus tyrannum suum benevolentia refovet. Præterea non ignorabat effrenem vulgi exultantis ambitum, Cæsarem votis supplicibus prooptare: ob quam rem à Populo se destitui verebatur infido. Sciebat quoque, Cæsarem nullis auri tributis, nullave pactione tardari posse; unde admittendum benignè illum, admissumque dolis necandum, aut vi repellendum, facilius persuasit. Ad hæc post discussum mentis libramen ceteri assensere, remque tacitam adhibentes, tenaci vinculo fœderis irretiti ad sedes suas properè redeunt. Interea Legati ab Augusto Rege dimissi, Germaniam, Galliamque linquentes, Longobardiam primum ineunt; ceteris Populis Regis sui mandatum edisserunt, spemque faventibus, metum autem & minas graves adversantibus pollicentur. Unde Plebs omnis Italiæ, quæ novis semper trahi Ducibus quærit, lege factorum alterna venientem Cæsarem jam manifestis optabat applausibus. Contra qui tyrannicis illam pressuris angebant, dolentes multum sedis suæ præcipitium metuebant. Venerunt quoque Legati nobiles nostram ad usque Patriam, quam tunc à Patavis longè retro depressam antea memoravimus; vidimusque illos, nondum facti puberes, in Senatu & coram Populo Legationis suæ modum exponere. Quamobrem omnes turbæ gaudio valde magno exultantes iusti Regis adventum præstolari visæ sunt metu deposito; semper enim vulgus novis trahi fatis exultat. Sic etiam Patavis ipsis indicatum est. Ut igitur apud omnes Italos, certa Legatorum Romani Principis oratione, sonus exiit, ceteri tyrannidem exercentes metu magno depressi sunt, multumque pro capiendis sæpe consiliis agitantur, sed potissimum superioris Lombardiæ Duces, quibus primus Cæsaris impetus imminabat. Cùmque rursus Guido Turrianus fidem eorum pro vitandis sui Regni periculis intentasset, negavit illi Philipponus se complicem fieri, protestatus, Cæsarem benignum, gratumque sibi suscipiendum prorsus esse. Idem quoque Simon, & Albertus edisserunt. Solus Antonius Guidonis metu sperabat; neque enim iis, benevolentiam quamquam animo fingerent, sincera cordis dilectio fuit, nam tacita rancoris labe, velut multum potentibus assolet, præcipitium mutua vice flagrabant. Guido autem iracundia vexatus sociorum inconstantiam increpat, quòdque major in locupletiori Aula casus instabat, graviori solitudine torquebatur. Unde Cremonenses ad opus invitat; sed Populi fidem veritus inanem, Maphæum Brixie Præfectum de fide sollicitat. Idem quoque Albuino, Passarinoque, & Guiberto indicat, qui nequaquam illum benignè foventes, eo quòd sub alternis vexarentur odiis, Guidoni se complices fieri negaverunt. Unde itidem graviter turbatus in spiritu, se ipsum negligens, horum sedes prorsus lapsuras post se consolatus agnovit. Destinatur igitur Cæsarem benignè suscipere, non veritus ceteris Longobardis apud illum potentia opibusve præcedere. Sic & ceteri jucunda spe ducti gratiores fieri non dubitant, & quisque, ut stet, cadentemque al-

terum ut videat, curis sollicitis angitur. O quanta est Tyrannorum perfidia! quanta Potentum vesana cupiditas! quibus nulla fides, nulla stabilitas, nullus benevolentiae locus est; qui ut præfint ceteris, atque imperent, neminem diligunt, aut justè fovent, solis cadibus aut rapinis intenti. Sed diuturnus eis labor, nec status perpetuus, donec iudicio divino confringuntur.

Dum hæc apud Longobardos anxii sollicitudinibus agitantur, Cæsar memoratus iter accelerans, Proceres omnes Germaniæ Duces ad se vocat, ut parent equos, & arma, Regemque suum sequantur Augustum imperat. Priusquam tamen consummarentur iussa Regis, hæc inter ceteras animo cura potissima visa est. Nam apud illum manens Hainricus Tirolis Comes, & Carinthiæ Dux cum nobilibus Bohemiæ, eo quòd ab illis è Regno suo se violenter expulsus quebatur, controversiam studiosus agebat, polcebatque ab Augusto, quatenus se debitam restauraret ad sedem. Ex adverso autem reponebatur, Hainricum Regis titulum posuisse cum Regno; nam licet idem Othocari Primogenitam legitime duxerit, defunctam quippe marito Regni decus abstulisse, idque deberi germanæ superstiti jure professi sunt. Hæc causa Peritorum facundia sæpe & multum coram Augusto ventilata (nequaquam enim de Regno paupere certabatur) dubiis legum pendebat iudiciis. Nam ritè primogenitam fuisse Reginam, & ab ea conjugem Regem, vix dubium emergebat. Unde Cæsar rem tantam sobriè discutiendam protrahere rarus est, donec eadem limpide juris nodo relapsa apud viros graves patebit, aut Procerum interventu bonorum lege pactionis terminabitur. At molestè tulit Henricus fato moram adjici, ne spes sua dudum protelata sterilis fieret; sæpe enim fit ut, quod ardentius prooptamus, seriùs aut rarò capiamus, huiusque præfaga mens est, quotiens spem timoris anxietas occupat. Hæc inter Augustus fœderi hortatu ductus pro desponsanda Regina Bohemiæ, quæ post obitum germanæ nubilus annos tum decem & septem impleverat, primogenito suo Johanni Bertoldum virginis avunculum, eo quòd illi cura Regni omnis instabat, secretò allicit, oratque, quatenus cum Duce Carinthiæ de concordia pacificatur, sinatque illum Bohemos regere, & conjugis sororem viro jungere, ut inde tollatur omnis zizaniam controversia. Hæc illi reddidit flammatus ira Bertoldus: nequaquam se cum Tirolis Comite pacem agere posse, malleque neptem suam Cæsari commendare, curamque illi sui connubii mittere, quo Regnum accipiat. Pactus est igitur cum eo virginem primogenito suo Johanni nuptialibus votis tradere, id exhortante Amadeo Sabaudia Comite. At non ideo confestim Cæsar fato prolapsus annuit; sed sobriè peragenda quæque discutiens, Tirolis Comitem accersiri iussit, utque ille rem arduam modestè ferat, hortatur, velitque super ea bonorum arbitrio virorum amicè decidi. Quibus ipse placatus Cæsari vices suas liberaliter tradidit. Cæsar autem arbitrium Brabantia Ducis, Comitique Sabaudia commendavit, qui cum Bertoldo prius de sponsalibus neptis suæ paciscentes, rem Carinthiæ Duci secretè aperiunt, utque patiatu controversiam tolli, seque Regno privatum exui, precibus pollicitis quam multis hortantur. Ille verò cum molestus ex hoc dudum fieret, denique mitibus verbis, speque retributionis magna convictus liti cessit, & virginem Bohemiæ Reginam primogenito Cæsaris Johanni copulari non adversatus est. Unde Germanorum de more Principum,

pum, Regina vir Rex appellatur, & sceptrum accepit. Sed hic quamquam minor annis ferme sexdecim, patrio tamen spiritu roboratus viriliter gessit, dejectisque crassantium fastibus, iustitia splendidus, & prudentia doctus, probitate magna, animique virtute inter Europæ fines clarus habetur.

His itaque perfectis cum Cæsar suis rebus intentus vota Principum, eorumque, qui ex Italia profugi metu Tyrannorum exulare cogebantur, nimium protelaret, paratis ad iter turbis, Idibus Novembris Dominicæ Nativitatis anno trecentesimo decimo & millesimo civitatem Laufanæ feliciter egressus est, primum juga Galliæ superans, Sansiam transiens, denique apud Lacum, quem vulgò Imbriam vocant, & in devexo colle Ligures despicit, celer applicat. Ubi dies sex pro manendis sequentum turbis sobriè moratus, Præfecto vice Regia Nicolao Senensi, qui ob invidiam dudum à Patria sua ejectus violenter, ad Cæsarem jam pervenerat, moderamen commendat. Appulerant quoque Legati Pisanorum, Regem suum magnificè prosequentes. Inde se transferens in extremum limitem Longobardorum finium, qua Gallia non procul dirimitur, citus advēnit. Hinc Senones, Cimbrique quondam Romam furialiter invaserunt, & Aste relicto Taurinum invadit. Ibi propter loci commoditatem, eo quòd juxta Leviri fines tutus, Liguribusque proximus foret, dies multos moratus est, ad quem multorum alæ nobilium Italorum confluentes, spe boni suspensum adhuc Cæsarem, quid denuo ageret, mitibus verbis hortantur, utque prorsus Italiam appetat, conformesque urbes Tyrannis oppressas libertati restituat supplices postulant. E quibus Maphæus Mediolanensis Vicecomes, vir magnæ industriæ, eo quòd Annis octo Turrianorum mole depressus exilium pateretur indignè, ingentes Cæsari conatus addit. Vēnit quoque Philipponus Papiensis cum magna equitum caterva, se gratum Cæsari exhibens, ut inde retro mercedem libertatis accipiat. Obizzonus de Spinulis Januensis exul, reditum sperans in Patriam, quibus potuit comitatus accessit. Multi etiam è Thuscæ partibus, Æmiliisque finibus votis paribus confluxere, quorum nomina in feriem posse dirigi negat vocabulorum ignota confusio.

Refert nunc, ut sequentes Cæsarem Barones, quibus majoris præminentis fama claruit, nuncupamus. Amadeus quidem Sabaudis Comes, Augusto gratissimus, eo quòd idem vir probus & nobilis, conjugisque suæ sororem duxisset, habebatur; sed eo magis gravior Balduinus Archiepiscopus Treverensis, Gualeranus quoque miles strenuus, Cæsaris utriusque germani. Theobaldus etiam de Barci Leodiensis Episcopus, illi prima consanguinitatis agnatione conjunctus, qui Cæsarem summi zelo fervoris complectentes, & sponte comitati, nullis illum fortunæ tumultibus relictum deserunt. Reliqui verò debitis fidelitatis obsequiis, aut stipendiorum mercede conducti socii se laboribus addiderunt; è quibus Guido, Hugoque, Delphini Viennæ nuncupati, quatuor centum equites conduxerunt. Philippus de Sabaudia Lacedæmonis Princeps centum; Rodolphus Brabantis Dux trecentos; Guido Namurcensis Comes centum; Lipoldus verò Dux Austriæ vir impetuosis & audax quingentos, eo quòd ille cum fratribus à Cæsare gratuitum beneficentiæ munus confortis sui Johannis proscriptione susceperant; Johannes Fredus Comes de Ligna centum; Henricus verò

A Flandrensis, quos potuit trans Rhenum stipendiis magnis adduxit: ideoque militiæ hujus à Cæsare Princeps effectus est. Venerunt quoque in subsidium viri multi Religione verendi, quos inter Episcopus Gebennensis, Constantiensis, & Basiliensis, Abbas de Guisemborch, & reliqui, quorum numerus me latet, magnis armatorum catervis ducti sunt. Ex omnibus igitur in gregem collectis quinque millium capita virorum Cæsarem habuisse deprehensum est. Postea verò quàm turbas ad se confluentes aspexit, revocato Nicolao de Bonsegoribus Senensi, quem apud Imbriam præfecerat, iter citus ingreditur, & per dietas VII. Augustam, Vercellas perveniens Novariam appulit, ubi priusquam accederet, Simon de Colubiano, qui Vercellas dudum privatè tenuerat, susceptis exulibus, Regi paruit. Idem quoque Novarienses fecerunt Optimates. Guido verò Turrianus Mediolani detentor, ut Cæsarem tam citò adventantem accepit, cum nequaquam fideret viribus illi resistere, Legatos suos inde direxit, & Augusto quam diu possederat, molestè Patriam pollicetur invitus. Tum ipse Guido memoratus, agnatos omnes nobilibus pannorum velamentis fultos, phalerisque decoris oblectos secum trahens, obviam procul exivit, equoque prolapsus, genu flexo Cæsarem reverenter excipit; Patriam quoque pulchram opibus, virisque repletam, & suæ quæque contribuit. Cæsar verò illum vultu sereno suscipiens, lateri suo comitem sedere compulit; deinde fide data, acceptaque rerum, Pisanorum alas, quæ sequebantur Augustum, Mediolanum adire jussit, Aymericumque Flandrensem militiæ Regiæ Præfectum, qui locum occupet, postea dimittit. Sequenti verò diluculo ipse concomitantibus Procerum turbis, & Guidone, urbem, quæ apud Ligures altera Roma perhibetur, Populi magnis exceptus applausibus, lætus ingreditur. Hoc XI. Kal. Januarii Anno sui Regni secundo fuisse comperimus. Hic Atrii Pontificalis locum sibi Sedem elegit; erat quippe latum, & tectis magnificis decoratum. Priusquam tamen ingressus pateret, exules omnes, qui ob partiales discordias ejecti fuerant, restaurari jussit. secumque Castonum de la Turre Episcopum Mediolanensem, qui propter Guidonis sævitiam exulabat, & Maphæum Vicecomitem, id non ignorante Guidone, in Patriam duxit, post quem illico ceteros sibi complices revocavit. Positus itaque Cæsar apud Templum Cathedrale, quietemque ibi agens, non ideo torpore deses effectus est, sed animum sobriis curis jugiter exercens sollicitè ferebatur. Cumque dies Orbi veneranda, qua Deus & Homo natus ex Virginis utero prodiit, paucis diebus instaret, de more Principum gentes suas pavit egregiè, illoque Proceres Longobardorum, qui multi jam ad Cæsarem supplices venerant, discubere. Interfuit etiam Guido memoratus, & alter ab exilio revocatus Maphæus, quos depositis animorum odiis invicem blandis verbis conciliare parabat. At Guido trux, quatenus apud Augustum magis præesset, thesauris apertis magna illi dona contribuit; præterea Collaterales ejus, Sabaudis Comitem, & Nicolaum Senensem auro pollicitisque muneribus sibi valde benignos effecerat. Gualeranus autem Regis frater utrumque pari vice fovebat; non enim ille avaritiam, sed in decorem germani justitiam sequebatur.

Hæc inter ceteri Longobardorum Duces jam Cæsarem votis pronis adiverant, aut adire paraverant; exierat nempe ab eo jam edictum, dum

dum adhuc Novariam coleret, ut ceteri fidelium Legati tertio Nonas Januarii apud Mediolanum convenirent, qui sumturum Cæsarem Diadematis ferrei decus aspiciant. Nec in his segnior visus est Antonius Laudis Præfectus, nam Guidoni tenax animo, eodem Cæsari se modò tradit. Albertus quoque Scottus per Legatos Placentiam exhibet; nondum enim res, quibus Augustum decorare parat, sedulus dispendio moræ conflaverat. Guibertus quoque de Corrigia Legatos eò direxit, Parmamque desponder. Idem etiam Passarinus, Albuinusque faciunt. Maphæus verò Brixie Præfectus præfentialiter adiit; noverat enim capitalem hostem suum Thebaldum de Bruxatis Cæsari familiarem esse, adeò ut dignaretur illi per fœdus Baptismatis obsequii populariter inferi. Fridericus etiam Cojonus, & Albertus Soardus Bergomensium Optimates Patriam suam tradunt. Cum Episcopus Præfecti germanus, qui usque Germaniam Cæsari Legatos dimisit; Franciscus verò de la Mirandola, eo quòd Imperii calore flagrabat, Mutinam; Guido Savina Rhegium: quas urbes è jugo trucidis Azzonis Populi virtus recenti gladio liberaverat. Cremonenses autem, eo quòd illa civitas Populi multitudine circumspecta disparibus animorum votis agebatur, novissimi Cæsarem adeunt, primique tumultum rebelles suscitant; denique tamen metu potius quàm benignitate promoti, Legatos eò dirigunt, quorum præstantior, populoque gravior, Supramons Amatus, vir prudens & magnificus, Cæsari Patriam spondet. Reliquæ verò urbes juxta Vnetiam positæ sub Patavo potenti inter tot tantisque motus fatorum manebant prædestinatum eventum. At Fæfulani, Æmilique, quibus Bononia, Florentiave urbes maximæ præ ceteris inferuntur, nulla Cæsarem vereri suggestionem dignati sunt; ideoque magis illi clandestinè tacitis insidiis adversantes rebellant. Exules verò, qui ab ipsis suæ dulcis Patriæ finibus ob partiales æmulorum rancores dudum absentaverant, ad Augustum spe magna se corripunt. E quibus Brancaleo de Andalojo, Paganus de Panico, Thadæus de Ubertis, Lappus Farinata, Simon Philippi ex vetusta prosapia oriundi, multis illum precibus onerabant. Hos Cæsar, reliquosque, quibus egregia morum discretio reverendis gestibus nobilitatis signa manifesta palàm ostendebat, nullo partium nefandarum amore ductus, justis animi cultibus refovebat. Nec quidem, ut ajunt, quisquam eo justior, clementiorve, aut prudentia major inter Germanorum Ducum apices tunc inventus est; qui si perfidiam Italicorum inexpertus agnovisset, doloque vitasset, meritò labentes Imperii partes, depressoque tyrannide Populos in salubrem stationis libertatem reformasset. At credulus, benignus, illos obsequiis refovens, in laqueum eorum vix improvisè cecidit. Igitur acceptis in se urbibus memoratis, eorumque Ducibus, per singulas idem Augustus viros egregios, qui pro Regia Majestate illis præfint, accuratè legavit, voluitque ut omnia pristinæ libertati restaurentur, ceterique, quos odium, aut partialis invidia è patrii laribus violenter eiecerat, penates suos exilio sublato repetant. Dimissus quippe apud Mutinam Lappus Farinata Fæfulanorum exulum vir clarissimus, Veronam Johannes Zeno de Pisis, Brixiam Albertus de Roviglione, apud verò Cremonam Johannes de Castilione Lucensis exul Præses affuit vice Regia. Cum quibus & exules multi in sedes suas revocati moenia Patria subierunt. Ex Mantuanis pri-

A mi Saracinus, & Bertonus nati Banglini de prosapia Bonacalorum, Cortesia Comes de Casalealto, Veneticusque de Gafaris, viri strenui, & plerique tam populares, quàm plebeji. Multi etiam apud Cæsarem metu capitalium inimicorum, donec idem tumentes adhuc animorum rancores compositionis lege placaverit, permanserunt, è quibus Vinciguerra Comes Veronensis, vir magnæ indolis, Patriæ exilio longævo transfuga, metu Procerum de la Scala, qui diu Patriam illam dudum tenuerant, nequaquam eò proficisci ausus est. Idem Manfredus de Beccaria Papiensi, & Guilielmo de Rubeis Parmensi tutius visum est. Thebaldus quoque de Bruxadis Brixienfis exul Cæsaris fiduciam expectabat; verùm ille recenter eiectus majores spiritus, quòd complices multos haberet, ausu magno sumferat. Quem, licèt Maphæo viri hujus scelus experto restaurandum nequaquam fore videretur, Cæsar tamen quemquam justè fovens, in Patriam suam restitui prorsus voluit. Nec minùs Marchio Palavicinus, quique propter lapsum agnati sui Bosonis de Dovaria eiecti fuerant, Cremonam invititis Optimatibus adierunt. Idem etiam exules Mantuani, repugnante Passarino, fortiti sunt.

B Dum hæc illic geruntur, suscepto quoque Modoëtiae diademate ferreo in Epiphaniæ Fæsto, assistentibus Procerum turbis, Castonoque Mediolani Præsule, Cæsar reformatis Italiae partibus ad Urbem citus destinat maturare progressum. Sed longè votis suis concepta spes abfuit; nam Guido memoratus, ceterique, quibus violentæ tyrannidis Regna fuerant justè sublata, in Regem suum dolos clandestinè fabricant; indignabantur enim subesse, qui aliis consueverant imperare. Quamobrem Guido præfatus, ne Cæsari, quem odio habebat, assiduis in Aula Regia blandiri cogeretur obsequiis, agrum se simulat. Nati autem ejus Simon, & Franciscus Regem comitabantur prodeuntem. At versutus Maphæus Vicecomes, Guidonis potentiam veritus, ne si fortè Cæsare abeunte illi moderamen attingat, nefas animo concipit abhorrendum. Dolebat quippe, hostem capitalem Cæsari gratum esse, nullumque illi perfidiæ scelus, quo Majestatis læsæ reus criminaretur, contigisse. Unde properè ad illum clam se conferens, submotis arbitris, inquit illi, salubrem morbi causam, modò velit, se daturum. Admiratus autem Guido, cur ille tum improvisus advenerit, non hunc sibi Medicum, sed Deum esse respondit. At ille, *Scio, te, inquit, ea, de qua & ego premo, animi ægritudine laborare; quòd si placet fidem fide servare, meque tecum in Patria degere, Cæsarem vi dolisque superabimus; nec deerit Regni promissa fiducia.* Guido autem vir prudens satis, nequaquam in Dominum suum de perfidia se cogitasse reddidit. Adjurans ille fidei testem jusjurandum adhibuit, non fraudes inferere. His labefactata Guidonis constantia Maphæo cordis sui secretum temerè aperuit, seque illi complicem ad patrandum scelus conceptum non fictus promissor exhibuit. Denique societati mutua suggestionem pollicitæ per jusjurandum fidei robur annectunt. Discessit itaque Maphæus voti sui compos, natumque ejus Galeatium natis Guidonis sodalitis amore conjunxit, ut inde facinus imperuosis juvenum caloribus absque moræ dispendio patrari posset. Ignarus verò Cæsar futurorum, blandam adolescentium familiaritatem collaudans, illos parentum factus, rancoresque sævos posuisse gratatur. Guido autem, cujus animus semper anxia sollicitudine

dine torquebatur, putans hostem cum hoste confringere, illico Antonium Laudensem per nuntium secretum adsciscit, illique pollicitum Maphæo fœdus aperuit. Increpat ille Guidonis ignaviam, cur hosti credat; Guido verò, se minime arbitrari Maphæum dolos inferere, cum prior ipse sponderit, fidemque jurisjurandi vinculo servandam irretiverit; præterea post ejectionem Cæsarem, illum quoque necandum fore, aut proscriptione damnandum. His vecors Antonius amicè ductus, metuens fidei gravitatem offendere, quamquam invitus, annuit, multoque fautores sedulus quæsitò invenit, è quibus primi Simon Vercellinus, Albertus Scottus, Philipponus Papiensis sceleris persecutores, plerique etiam, quorum vocabula me latent, complices se dedere. Rursum igitur Maphæus ad Guidonem rediens perficiendæ rei modum inquit. Visumque satius utrique est, ut tumultu per Turrianos excitato ceteri hujus conscii illò se referant, utque omnes in Cæsaris gentem ruant. Galeatius verò Regis armatos, qui in suburbanis locis manebant, valvis obductis excludat, neminemque inde sinat forum appetere. Sic denique Cæsarem facilè superandum Maphæus protestatus est. Hoc illi valde placuit, nec Guidoni tunc mentis obtusæ molestum extitit; frustra etenim fatis obsistitur, quotiens lapsum è summo exigunt; nam inter secreta Divinæ Sapientiæ humanum desipit ingenium, premiturque idem fusca caligine. Quis ergo viri hujus perfidiam abneget? quis detestabile crimen, & abhorrendum nefas? Qui hostem errare dolis impulit, persuasitque fidem fallere sub alternæ fidei velamento? Piget me conscribere rem dolis armatam; sed necesse est prorsus id fieri, ut in seriem istinc procedat Historia.

Adventante ergo luce præfixa, quo tumultus fieri debuit, noctu Maphæus Cæsarem adiit, illique Guidonis conceptum scelus exposuit. Cæsar verò stupens, dolensve pariter, quòd vir tantus in erroris labem temerè fluxerit, priusquam lux fieret, ne improvisus corruat, Sabaudia Comitem acciri iussit, illique rem aperit, permisitque, ut quid agendum videretur, ipse perficiat. Repente Comes providus rem sibi expediendam assumens, Cæsaris metum ipse levavit. discessitque, & Henricum Flandrensem excitans, mercenarios equites clam parari iussit. Deinde mane factò cum Simon Guidonis natus in vico, ubi Turrianorum ædes insunt profapiae suæ confortes, præmeditatieque sceleris fautores in cœtum congregari faceret, ut inde armis furentes forum invaderent, præoccupans locum Comes strenuus sequentes manipulos in globum traxit. Quod posteaquam Simoni nuntiatum est, nondum diffidens, si Galeatius promissa servaverit, rem inceptam expeditius nitebatur perficere; nondumque congregatis suorum turmis audacter in hos, qui à Comite missi explorandi causâ fuerant, ferox irrupit, multique faucibus in suos retro viriliter impulit. Henricus verò prodire visus, majores secum copias trahens, eò ubi Turrianorum alæ frequentabant, celerappulit, quem Simon audax, cum jam differendum ulterius non esset, improvise occupat. Tum res gladiis geritur, multumque cruoris vicibus alternis per vulnerum crebros ictus effunditur, multique perempti jaculis missilibus, quæ famulorum manus è speculis summis ædium dimittebant. Hæc inter Galeatius voti sui compos, Regis gentem, quam exclusurum se pollicitus fuerat, anxio cursu inquietus admisit, illamque usque ad Turrianorum ædes palam diri-

Tom. IX.

A gens, in forum venit. Guido autem in circuitu sui atrii cum multis latens, equo sublimi provectus exivit, cumque dimicantes procul aspiceret, relatum est ei, Galeatium sub vexillo Regis juxta forum adesse. Illico stupens Guido jam detectam Maphæi perfidiam increpat, & apud sui generis propagines hujusce temeritatis se ignarum dissimulans, protervus inclamat, utque arma ponentes bello cedant minis incertis edicit. Illi verò flagrantis adolescentiæ ducti verecundia, ne victi metu cedere dicantur, majori hostibus impetu resistebant, donec adveniens probus Comes, id suggerente Galeatio, Guidoni viso proclamavit: cur tantus fieret tumultus armorum in Patria. His Guido magis se anxium ostendens, in suos inermis irrupit, illosque verbis rigidis, verberibusque cædens, retro abire coëruit. Sed cum in ædes suas reverti properaret, jam illas, supportabilia quæque diripientes, Germanorum Latinorumque turbæ festinis incursibus occupant; & has quidem illorsum Galeatius sævus impulerat. Tunc Guido proditum se videns, assumtis his, quibus cura animi propensior imminabat, in fugam conversus abiit; nec valuit quicquam Comitis exhortantis clamor, ut reditum sumeret; desperavit enim benignum sibi Cæsarem fieri posse. At non ultra hinc illum, Comite id prohibente, secutæ sunt Regis alæ; nam ut prædiximus, huic gratus, benignusque fuerat. Præterea nec dum præmeditati sceleris modum intellexerat. Ejecto igitur Guidone cum turba magna, confestim Duce Galeatio Comes ad Turrianorum ædes accessit, quas latronum de more turba jam multa rapinis intenta violenter invaserat; parabatque suppellectilem omnem in sarcinam deductam abstrahere: Nec quidem frumenta, aut res esu aptas, sed vasa pretiosa, thoroque pictos, & aulæa conflaverant; nonnullæ etiam mulieres ornatus vestesque, & anictus ex humeris fugientium detraxere. Obscœna quidem, & intolerabilis depopulatorum, quæ lævitia, quæ fœmineo sexui non parcat, nec ætati. Hæc vir probus sinistrum Guidonis calum ingemiscens deferri prohibuit, custodesque fidos rebus imponit; utque mulieribus vis nulla inferatur, nullumque cum eis adsit consortium, mitis imperat. Hinc retrocedens ad Cæsarem se proripuit, quem jam thoro erectum, & curis nutantem invenit; suberat enim hæc animi pressura validior, quòd vir magnus & potens, spe cuius alios Lombardiæ Proceres benevolentia complecti putabat, sic temerè aberrasset. Vocatis itaque ad se Principibus, quorum consilio fretus peragenda factitabat, quid in Guidonem denuo molendum sit, sobrius Consultor inquit. Ad hæc illis judicia diversa; consentibus postremò, hunc Majestatis læsæ reum esse discernitur. Nec destitit his Maphæus sedulus exhortationis obsequium præbere. Tunc Guido vocatus per vicos Patriæ, quatenus infra diem coram Regia Majestate proveniat, objecti sceleris crimen liniturus, in contumacia pertinax factus est, unde Augusta censura damnatus rebus omnibus spoliatur, Fisco namque Regio pretiosa. Ceteri verò suppellectilem omnem, velut quisque potentior fuit, prædonum more diripiunt. Post hæc ædes labore magno constructas igne ferrove solo prosternunt. Quamobrem Guido ab extremis Patriæ finibus, ubi juxta Pagum, qui nuncupatur, clam latuerat, repente se conferens Cremonam adiit, ibi commiter susceptus (nam & hæc civitas Regni jam

C c c c

ino-

inobediens effecta Præsidentem suum abire compulerat) apud Marchiones de Cavalcabobus hospitalitatis beneficio potitus est.

Eadem die, qua Guido repulsus abcessit, Antonius Laudensis de se metuens, Regem abnegat. Expulsis igitur utrinque Regiis Prætoribus, hisque, qui ab exilio revocati fuerant, hi talibus aures Augustas novis percutiunt. Nec multum post hoc Brixienfes in dissidium excitati, id suggerente Theobaldo de Bruxatis, Maphæum de Maziis, tresque secum ex compartialibus Optimates captivos apprehendunt, pulsoque Alberto Prætoe suo, Regi parère indignantur. His gravius Rex offensus majori curarum anxietate torquetur, quidve agendum sit denuo hæsitat. Philipponus verò Papiensis, & Albertus Scottus nulla rebellionis signa facientes, apud patrios lares nullis adversantibus quietè manebant. Cæsar itaque tot inter rerum anfractus quid potius eligat ignarus, commilitones majores asciscit, remque illis totam edisserens (nam & illos jam clara fama docuerat) qua nunc agendum apud Longobardos sit versutia, dubius consultor inquit. Ad hæc vir magnanimus Sabaudia Comes verbis nequaquam decertandum fore, sed experiendum, quid Germania, Galliave possit in Ligurem insidum, cui nec major virtus innata; nec clementem in hunc Regem dolis manifestis ignoscere, sed ignibus ferrove omnia depopulaturum, & proscriptiones, exilia, & mortes daturum esse; seque non omnibus benignum, sed trucem inhumanumque vultum ostendere. Sic enim Fridericum retro Longobardorum perfidiam expertum egisse retulit. Hoc pæne omnibus utile consilium visum est. Sed Pontifex verendus Germanus Cæsarem mitem ferumque per vices alternas fieri juxta rerum formas persuasit, gladioque interdum, sed astu sæpe cum Liguribus, Æmiliisque pugnandum; nec decere Principem injustitia uti, sicque pariter utraque hominis virtute laborandum. Extemplo Cæsar, Senatu dimisso, Valerianum fratrem ejus Brixiam dimittit qui perscrutatus dissidii causam, Thebaldum, suosque complices ad Regiam fidelitatem revocet, Patriamque illam tumultibus fluctuantem in quiete confirmet. Procedens ille jussu Regio, quingentos armatorum socios secum duxit; cumque tandem ad Vicum, quem Urcios appellant, ventum esset, præmissis ab eo Legatis usque Brixiam retro suscepit: non ultra adeundum perficiendi spe voti, sed edendum esse quid velit. Ille verò introitum Urbis appetens repulsa privatur. Tunc ad colloquium ex Optimatibus plures vocat, Thebaldum præcipuè, quosque Patriæ suæ primos sciebat. Venerunt ergo ex Plebe media quatuor satis discreti, cum quibus dum quod optaret perficere non daretur, factum est tamen ut captivos redimeret, secumque usque Mediolanum adduceret. Suberat & altera schismatis causa, quæ Mantos ex urbe processit; nam Passarinus, fraterque Butironus, qui post defunctum Bottesellam annis ferme tribus Principatum moleste tenuerant, successu eis Lappo Farinata vice Regia, adductisque in Patriam exulibus, quos memorati fratres sui Patris longum exulare coegerant, quod illi secum civiliter degerent, moleste ferebant; nec minùs illis, quamquam ignoscere simulassent, capitales hostes exoffi præcipitium illorum stiebant. Accidit nempe, ut dum alter alteri clanculum dolos vimque moliatur, subito fieret tumultus in Populo. Hunc enim Passarinus suscitandum vir astutus, ignaro auctore, statuerat; sed ficta vox apud Vulgi querelas insonuit, relegatos in Patriam arma

A fumere. Confestim igitur pars utramque sumtis armis in globum hinc inde conflatur. Hi Plebis multæ auxilio fulti, eo quòd in Populo nihil atrox exercuissent, exilio prisco miserabiles invadunt, mercenariorum quoque stipendia quarrentium, quos dudum sanguine plebejo foverant, copiis magnis adjuti, Ferrariensium præcipuè, quorum multæ post Azzonis obitum turbæ illuc confluerant. Nec obsistit Lappi reverentia Præfidis, quin Exulum manus violenter ejecta rursus Penatibus suis cedere cogeretur; priusquam tamen egrederentur, multi gladiis utrinque telisque confossi sunt.

B Hæc ad Cæsarem delata aures ejus animumque vexabant; sciscitans ergo quis auctor dissidii fuerit, acceptum est illi, Lappo indicante, Exules primùm arma sumsisse: sic enim ille à Passarino dictæ rei ignarus acceperat, nec deerat hujus rei persuasor, qui apud Regem militabat, Passarinumque dilectioni: miro complecteretur ardore. Fuit hic Baylardinus Veronensis, vir magnæ industriæ, pro Ducibus cognatisque Albuino, & Cane Legatus ad Cæsarem, ne illi, qui semper, Patresque sui decus Imperiale devotis venerati fuerant obsequiis, solito careant Regno supplicaturus. His aliisque turbatus Cæsar, agendis semper intentus, quamquam vorantis solemnitas Carnisprivii præsto esset, non distulit tantis rebus intendere. Pulsabant nempe illum hinc Exules Thusci, Longobardique, quòd spes eorum jam mora langueret. Hinc reformandarum decoquens ardor Italiae Urbium, ad quas animi curas omnes adverterat. Instabat quoque multum superque Diadematis suscipiendi causa, ut iter ad Urbem maturis acceleraret progressibus. Subierat & altera pensæ materies, quam stipendia petentes pro lapsi mercede temporis tumultuosis questibus moverant, pro quibus repente sedandis Cæsar pecunia carens (valde enim metuebat tumultum fieri) Maphæum ad se vocat, plerosque etiam ex Optimatibus, qui jam Maphæo post lapsum invisit Guidonis studiis certis adhæserant; edixitque ut è Patria sua grandes æris acervos pro solvendis stipendiis creditis parent. Illi, sed Maphæus præcipuè, avidi Regia jussa perficere, ex omni Plebis Populique multitudine distributos thesauros acquirunt, Regique tradunt: sic & querela mercenariorum modicum extincta quievit. Per hos dies Passarinus & frater Beraldum ex profapia sua ortum, qui Cæsari Mantuanorum Exulum scelus exponat, quive pro eis Mantuæ præsidatum auro pollicito nanciscatur, accuratè dimittunt. Hic querelâ depositâ Regem jam tributis magnis intentum per interpellatores asciscit, ut si velit illi Patriæ suæ regimen tradere, magnum Fisco Regio auri pondus se daturum sponndit; facileque nactus est quod postulavit. Sed averfantes sibi agnatos invenit; nam cum Regiis suffultus edictis Patriam ingredi vellet, exclusus ab illis, inopinatum tulit perfidiæ suæ eventum. Hi verò, ne Rex pollicitis carens vexaretur, majores illi, concesso præsidatu, census, id operante Bailardino memorato, contribuunt, factique sunt Passarinus, & Butironus Mantuæ Præfecti vice Regia. Nec minùs Veronæ Duces egregii Albuinus & Canis Patriæ suæ moderamen, quam Genitor amborum Albertus, ipsique post illum multis retro temporibus privatè tenuerant, donis pollicitisque magnis, Legato suo id factitante, jam non Tyranni, sed Ministri Regii accipiunt. Tunc primùm Cæsar pretio corruptus perfidisque suorum hortatibus fasces Magistratusque omnes venum exposuit. Tunc & Patavi nimium rebus secundis elati

elati Legatos duos, non quòd Cæsari parère cuperent, sed explorandi causâ, ne incautè pe-
reant, studiosè dirigunt. Fuere ii è Patribus
Senatuque delecti Antonius de Vicoaggeris Ju-
dex, & Albertinus Muxatus, nondum Poëtæ ti-
tulo decoratus, qui Mediolanum profecti Sabau-
diæ Comitem pro se patrocinari apud Cæsarem
oravere. Hinc rem totam differentes, peti-
tum est illis, ut scilicet legibus, moribusque con-
suetis vivere liceat, Prætores eligere, civitati-
que Vicentiæ Regio nutu imperare. Super hæc
indulta scriptaque habuere. Quòd si Regias Pa-
tentes auro redimere voluissent, quàm facile
impetrare ab eo potuere. Sed non his quicquam
à Patribus mandatum, præter investigationis
modum exequi. Cùm igitur hæc sobriè pertra-
ctantes apud Curiam Regis diebus ferme XXX.
morati, discessum habuissent, in Patriam relati
quæ dicta gesta in Senatu retulere. Decre-
tum est itaque Cæsari nequaquam parendum,
priusquam hoc Papæ indicatum fuerit, veluti
extiterat; nam urbem illam Ecclesiæ subnixam
ajebant, nihilque civibus licere absque noxæ
periculo. Rursus delecti quatuor Legati Avinio-
nem profecturi, qui Apostolico rem exponant,
sciscitenturque ejus arbitrium. Fuere hi Ansel-
mus, & Rolandus Guarnerinus ex Equestri Or-
dine, Barritus de Lingua Vaccæ, & Johannes
de Vigontia ambo Juris peritissimi. Qui conse-
ssim iter captantes pro Patria hoc onus immen-
sum absque molestia subiere.

Interea Vicentinorum Primates sub Patavo
annis sex & quadraginta jugum mite perpeffi,
cùm jam libertatem vindicare cuperent, ad-
ventantis spe Cæsari magna producti, intestina
clam consilia conjurationesque multifariam me-
tu solliciti peragebant; cùmque multum & sæpe
ob id convenissent, suspensis omnia judiciis per-
tractantes (nam valde his Patavorum formido-
losa erat potentia) ecce vir prudens, & facun-
dus Sigonfredus Ganzera Cypro delatus Regis
sui mandata ferens ad Apostolicam Sedem pro-
perabat. Jamque Illyricos ventum erat in por-
tus, cum Patavis exosus per Vicentiæ fines, unde
ortum traxerat, exilio damnatus injusto, transi-
tum facere metuebat; molestum quippe illi erat
directos calles, relinquere; jucundum præterea
superque delectabile Patriam suam, qua lustris
ferme quatuor absentaverat, in propria visere.
His jactatus genero suo Bugamanti de Prothis,
quid cupiat, metuarve, scriptis indicat, qui
properè ad focerum rescripta dirigens, nullum
illi merum incumbere, securumque inde transi-
tum patère hortatus est. Sciebat nempe, illum
intonisæ diu lanuginis velamento, canitieque de-
formem, invisum quoque longi per tempus exi-
lii, ipsis etiam civibus ignotum esse. Sic geni-
ri filius hortatu Paduam celer advenit, Galli-
cumque Idioma proferens, nativo deposito,
quærentibus nomen ejus subticuit, Legationis
tamen suæ causam edidit. Inde procedens Nun-
tio ad Generum præmissso, apud Coloniam Quar-
tessoli, quæ distat ab urbe Vicentina ter mille
passibus, exeuntem illi obviam generum multis
concomitantibus invénit, à quibus comiter ex-
ceptus, iter resumens, per Patriam suam nullâ
stationis morâ factâ transivit; ultraque progressi
eives illum usque ad extremos contigui soli fines
comitati sunt. Ac non in tanto viæ lapsu steri-
les illis sermones fuerunt; de Patriæ namque li-
bertate actitatum est, quove modo conatus op-
eratum fortiatum effectum, ille promptum avidum-
que se offerens, modò velint cives, clara voce
æspundet. Ad hæc quoque, Domini sui negle-

Tom. IX.

A cto mandato, Veronæ mansurum per triduum
& ultra, donec illis suæ devotionis vota de-
promserit. Tanta denique repatriandi dulcedo
illum invaserat, ut omnibus se periculis libera-
lem exponeret. Abiens vale dicto processit: illi
autem Vicentiam rediere. Tunc ii clandestina
rursus consilia conjurationis resumserunt, solito-
que frequentius. Sed hos tamen formido magna
premebat; desueti enim virtute res agere, solis
quæstibus & rapinis intenti erant. Hæsitantibus
verò illis, quomodo præmeditatum facinus ag-
grediantur (multi namque jam subtrahi cupiebant,
propositoque desistere) sic inquit vir audax
Jacobus Verlati, quem major perficiendi fa-
cinoris ob susceptæ quamdam ultionis injuriam
vexabat impetus: *Non decet, socii, civesque,
rem tantam jam cæptam sic in suspensio relin-
quere, nosque metu libertatem, quam nemo nisi
prudens optavit, ignavè negligere. Dulce nam-
que & jucundum est pro Patria mori; nec vos
hujusce rei jam insontes credite; sufficit enim
semel conjurasse. Quòd si pœna vobis paratur
debita, nihil proficit vota retrahere. Eja viri-
liter agamus; Deo fatisque rem promissam pro-
sequamur audacter. Si tantum nos una deducet
voluntas, dolisque carens fides illæsa, profectò
quod venamur habebimus.* Hic omnes recti vires
animumque sumere, placuitque nullo pavente
cœpta peragere. Polliciti igitur per jusjurandum
fidei robor non lædere, secreta suæ opinionis
conscripta sub arcanis sigillorum pressuris con-
dita, per Nuntium fidelem expectanti Veronæ
Legato properè dirigunt. Qui mentem civium
suorum intelligens per indices literarum notas
ad Cæsarem, neglecto Legationis officio, pro-
peravit. Jamque Cæsar post Laudis resumtionem
dolis habitam, Cremonam iracundia ve-
xatus aggredi properabat, quam cùm Primates
ejus, hortatu Guidonis de la Turre, Bononien-
sumque, ac Fæsulorum impulsibus, Regi
subnixam in scelus revocassent, non ideo per-
tinaces cœpto mansere, diffidentes illam ab im-
petu Regio tutari posse. Sed hæc quatenus pa-
teant in seriem describenda sunt.

Cæsar Mediolani sedem adhuc tenens, Lon-
gobardorum versutias destinat pari vice refel-
lere, nec vi tantum, sed dolis interdum astuque
cornua eorum molesta confringere. Vexabat
illum Antonii de Frixiratico, quam non puta-
bat, constans perfidia; sed eo magis post The-
baldum de Bruxadis scelus infandum Cremonen-
sum ignavia pertinax. Altera quoque suberat
Diadematis in Urbe sumendi causa, quæ Cæsa-
rem à movendis bellorum arcebat induciis. Nam
præfixam suæ coronationis metam in Festo As-
sumtionis Beatæ Mariæ Virginis XVIII. Kal.
Septembris à Clemente Papa indicante Bosiolo
Parmensè Sedis Apostolicæ Nuntio, statutam,
acceperat. Quæ cùm vix præsto esset, quatenus
Rex vocatus justè imperaret, donec Papa beni-
gnus respirabat, citum ad Urbem destinat ma-
turare progressum. Sed longè nimium spes di-
stat à votis; nam quod aspernans negligebat,
vitare non potuit. Sobrio igitur fretus consilio
Antonium memoratum, Philipponumque de
Langusco, Guilielmum, & Ja obum de Caval-
cabobus, ac Thebaldum Brixiensem cum ceteris
suorum compl. cibus ad colloquium maturius
accerfit. Quò progressi Philipponus, Antonius-
que fiduciam erroris sui protestati sunt, ceteri
de se metuentes accessum negavere. Rex itaque
unum ex multis tantum venatus, Antonio re-
deundi spe sublata, illum minis arduis, ni Pa-
tria sua Cæsari tradatur, se suppliciiis affectu-

Cccc 2

rum

rum pollicetur. Coactusque præter fidem Antonius civitatem Laudis Regi tradens, illam à suis excipi jussit; potitusque sic est Cæsar urbe memorata. Quod Guido Turrianus intelligens, lætatus multum, jam Cremonensium Proceres validioribus Cæsaræ perfidiæ argumentis ad rebellionem magis propulsare, ipsumque Populum variis affectibus hæstantem accendere, magisque ac multum per dies instare. Sed hos modicum erigens, denique tepescentes agnovit. Diffusus ergo ipem in his ponere, assumpto clam Fratrum Minorum habitu, solo comitatus famulo Brixiam se corripuit, rectumque noti fidelis ingressus, Thebaldum cum tribus fervore partiali complicibus ad se vocavit, quibus adhibitis se jam non mentiens, voce gestuque manifestans, Thebaldo, quem priusquam caderet, benignè foverat exultantem, de constantia eorum erga Cæsarem cautis sermonibus percunctatus est. Ii, nondum stabili faveantve, repugnantve proposito destinasse, visuri prius Cremonensium exitus, reponunt. Quos cum à fixo mentis conceptu nequaquam verbis ullis posset remove, retro abiens Cremonam repetiit; deinde paucis diebus moratus Parmam cum natis accessit, Rhegiumque pertransiens & Mutinam, Bononiam usque se transtulit. Nonnulli tamen ex profapia sua (octuaginta virorum capita in se numerum recensabat) juvenes animosi promontorium in finibus Cumæi soli positum, quod Montem-Orphanum vocant, quatenus in tuto resideant, voti paribus adierunt. Multi etiam in exilium abiere.

Jam Cæsar Cremonensibus metuentior magis atque magis effectus, ut nihil intentatum relinquat, rursus admonens, illosque ad Augustam revocans clementiam, ne scripta jam negligent, Valeranum Regis fratrem ad hos dimittit, qui cum paucis tandem exceptus in Senatu Cæsaris mandatum exposuit. Nec multum sermonem ejus innata jovit facundia; nam militantes in armis rarissimè liberalibus Scientiis sunt docti. Hæc orationis summa brevissima, ut Regi pareant, aut mœnibus inclusi se tueantur. Quamobrem Populus omnis Plebisque Magistratus in seditionem excitati, tumultuosos vexantur dissidiis; nam vulgus ferè omne justo Regi parendum esse censebat, primates verò ex Populi grege multi resistendum. Damnabant nempe Regis gesta, ejusque turbas ab ignominia quæstus. Unde subitus acceptis armis furor excitatus est, velut quemque ducebat impetus. Valeranus autem metuens inter gladios vulgi sævientis ignavè cadere, citus abscessit, Regique Cremonensium facta, gesta dictaque retulit. Cæsar ergo Longobardorum perfidiam, simultatemque & inconstantiam damnans, in hos sævire profusus destinat. Tunc Maphæo Mediolani Præfecto Vice Regia relicto sequentibus armatorum manipulis versùs urbem jam molestum iter accelerat. Cremonenses verò Cæsaris flagrantem iracundiam atque in eos impetum non ignari, jam se muris, vallisque credere metuentes, Regem placandum suscipiendumque benignè disponunt. At Marchiones Jacobus, & Guilielmus, ceterique optimatum hortatu, quorum civitas memorata Regem negaverat, vulgi rabiem veriti, ne fortè ob hoc, quatenus Rex placaretur, vinciti tradantur in exilium, velut quemque fors rulit, sponte abierant. Bostolus itaque memoratus inter Ligures Æmiliosque sodalitiis hospitalitatisve causâ multum agnitus, magnæ dilectionis typo ductus, miserisque ob futuras clades piè compatiens, ad Cæsarem pro Cremonensibus inter-

A cessorem, nullo impellente, se contulit. Oravitque, quatenus devotos, poenitentesque illos placatus Cæsar benignè suscipiat; cui licet flammatus non annuit, pro his tamen supplicare non prohibuit. Repente igitur idem Apostolica Sedis Nuntius, haud ignorante Rege, Cremonam advēnit, hæsitanteique, quonam modo Cæsarem offensum mitius placarent Plebis Magistratus invēnit. Sancitum namque is erat jam illi penitus obsequi. Hos ad fidelitatem Regis hortatu promotos, nec jam titubantes edocuit, quatenus venienti Regi funereis velati chlamydis, capite tecto, extra Patriæ vallos cum olivarum ramis occurrant, veniam pacemque ab offenso Principe supplicantes: quod & illis effectum est.

B Nam cum Cæsar non amplius quam ipatio tremille passuum magnis armatorum stipatus caterivi urbe distaret ab illa, jam non dubius illos sibi parituros, indice Bostolo, ecce occurrens illi Populi multitudo palmis obrecti ad sylvæ instar, habituque misero induti, velut dictaverat Bostolus obviam prodire. Plerique tamen ex his ad numerum sexaginta, quos superioris mediæque Plebis vetusta generis propago, aut innata virorum industria Reipublicæ Magistratibus dignè præfecerat, præmeditati criminis non insontes, laqueis gulæ dispositis, supplices Cæsarem flexis genibus orare. Ille autem concepti rancoris bile nondum digesta, subito illos, quos non ignorabat nefandæ rebellionis expertos, comprehendit jussit, vincitque & vehiculis turpiter superpositos per municipia distribui, ac soli itè custodiri; tegmentumque nobile, quod aure pretiosisque rebus mirificè contextum, hastilibus quatuor superpositum, sub quo Regem in Patriam deducerent, rigidè aspernans, eo operiri indignatus est. Inde ad urbem maturans truculentus Rex omnibus eximio pavori fuit; Tribunalque conscendens, accersitis ad se his, quos Legum rigores, & jura nosse constabat, Cremonenses læsæ Majestatis reos dijudicans, muros, civitatisque hujusce mœnia funditus prosternenda, honores, & Privilegia quæque ab olim indulta in irritum revocari jussit; neminem ex his liberum, sed Romani Principis servum, colonosque & suburbana rura civitati non parere voluit. Ardua quoque Turris in foro prisca fundata temporibus ad urbis decorem, superposita cuprei Leonis effigie, rescindenda fuerat, nisi Cæsar precibus Augustæ placatus propositum revocasset. Desitumque est, illa pro Populo placante, ab agrorum depopulationibus, ædiumque multarum subversionibus, & cæde non modica. Tunc Cæsar nimium sævus, asperque judicatus est, aliis justus, misericorsve, quod in hos truciora non egisset; sed profecto si mitius cum his rem tractasset, veniæque locus, ut noxam benignitas superasset, ceteri Ligurum Populi eo liberius pio Regi se dedissent: decet enim Cæsarem clementem esse, prostratosque & veniam poscentes gremio pietatis excipere.

E Nunc refert gestorum seriem prosequentes, priusquam Brixianorum excidium referamus, infausam Patriæ nostræ liberationem laxiore stilo conscribere. Sigonfredus itaque memoratus, neglecto legationis officio (tanta illum repatriandi cupido trahebat) Cæsaris Aulam ingressus, Theobaldum Leodiensem Episcopum, eo quod jam notus illi fuerat, sermonibus blandis alloquitur, quid petat, quidve studiosus advenerit, in seriem explicans. Ille Cæsari gratissimus, arcanique sui scrutator obloquii, rem pandit auditam, retroque accipit, perficiendum Legati propositum. Sciebat nempe Cæsar Patavos, pol-

pollicitæ fidei transgressores, moras expetere. Commissa res tanta Præsuli egregio velocitatem polcebat, unde idem, cum nequaquam illi procul à Rege abeundum esset, Aymoni Episcopo Gebennensi, Gratoni que Domino Clariatii viro strenuo catervas armatorum multas tradit, edicitque ut Legato Vicentinorum Duce, quorsum ille præcedens eos adduxerit, non ingrati sequantur. Abeuntes illi Vanizeno de Pisis, qui paululum Veronæ præfuerat, redeunti ad Sedem Regiam occurrunt, inhibentesque regredi, Veronam diebus paucis adveniunt, ubi triduum morati, donec res expedienda videretur, equosque & viros quietè reficiant, id Albuino, Carnique subsidiis imploratis aperiunt. Qui gaudio valde magno exultantes, eo quòd Patavos odirent, præsidia magna pollicentur. Denique Vicentini, quibus Patriæ libertas vendicanda fuerat, illuc perfidos nuntios gressibus citis mittunt, vixque illis transitus usque Veronam tutus. Nam dum Resurrectionis Dominicæ gaudia celebrarentur Paschalia, tanta imbrum multitudo perruptis Cœli cataractis fluxit in terras, ut iterum diluvium fides humana metueret. Subito namque omnes fluviorum alvei superatis ripis ad eò intumuerunt, ut ceteros viarum anfractus, agrosque sub aquis mergeret. Nec vanum indigenis prodigium, cum præscia futurorum Divina Majestas tristem Patavis, Vicentinisque, & toti Marchiæ Tarvisanæ significaret eventum. Vixque nisi quod fatorum ordo præposterus aberrat, Deum prohibentem, docentemque hos ab incepto desistere, si fas est, ausim dicere. At non ideo pestiferi cives in proposito desecere; nam accersitis ex Urbe marmorea Regis manipulis, Cypri Duce Legato, manè Jovis XVI. Kal. Aprilis sublatis Aquilarum vexillis in forum armati prodeunt, victoremque Cæsarem invocantes tumultum excitant. Unde Prætor Johannaes de Vigontia, qui è Patavis dimissus tunc Rempublicam gubernabat, stratis erumpens, auditâ tumultus causâ multum vexatus obstupuit. Etenim transmissa Regis ala noctu properans confestim coactis in unum turbis perpatentes aditus Portænovæ, qua civitas infelix inspicit Aquilonem, in forum erumpit: cum quibus & Canis memoratus, ignaro fratre, tamquam ad pollicitum sibi sceptrum se comitem intulit. Mox cives nefandi, è quibus Macabranum de Vivario, Jacobum Verlarum, Guidonem Bixarium, Salomonem de Marano, Petrum de Prothis seditionis principes intelleximus, assumtis animi viribus Prætorem ex Atrio vi minisque detrahunt; nulloque adversante, superpositis Cæsareis signis turris invaditur. Ceterum Patavi, quos pro servandis Vicentiæ mœnibus majori solito cœtu Patria sua destinaverat, metu perculsi, locum, qui dicitur Insula, inter ipsa mœnia versùs Orientem plagam muris arduis septum apprehendunt. Sed nequaquam his crediti tutari se ausi sunt. Nam licet valvis deductis inexpugnabiles forent, vix ullo impellente fugam arripiunt, multique trans fluvii alveum, qui Bachillio nuncupatur, loco contiguo abire properantes, dum multum imbribus tumuisset, præcipites merfi sunt: tantum enim illos pavor invasit, tanta cordis ignavia, ut primo impetu bello cederent, hostibusque patentem locum sponte sinerent. Vidimus enim hoc, & certum conscribimus; nam ædes nostra his muris ingentibus est spatio brevi contigua.

(*) Fati, & Deorum vocabula frequenter utitur hic auctor; Catholicum tamen scias, ut hæc eadem historia abundè testatur. Sed dum ele-

A Sic igitur civitas Vicentiæ, priusquam fieret hora lucis tertia, ab hostibus capta, & superatis Patavorum turmis Augusti potentiâ insignita. Nec stupendum quidem, si pusillanimes bello desueti pugna cessere; nam longa pace desides arma non norant, non classica bellorumve strepitus audire soliti. Tanta nempe fuerat tranquillitatis quies, tanta paci amœna jucunditas, ut Patavos, Vicentinosque tunc in sublimi felicitatis orbe positos dijudicet vulgaris opinio. Capti igitur Paduani, rebus suis spoliati, celeres dimittuntur; nonnulli tamen vinculis adjecti, pauci verò faucii, aut telis confossi manserunt. Hæc ut Paduam tristi nuntio referente delata, repente Populus stupens, dolensve pariter bacchantium ritu arma suscipiunt, nulloque ordine prodeuntes ad usque Barbani Pontem, qui vicus est juxta fines utriusque soli positus, laxatis habenis accelerant, ubi tumentibus fluvii rapacis undis gressum coërcentes, quorsum securus pateat transitus, studiosè perquirunt. Hos namque ingens vexabat impetus, quo ad possent, quam nec dum putabant urbem suis concivibus destitutam tueri, viresque illis auxiliares addere, atque improborum delere proterviam. At occurrens illis quidam ex Plebe non media, solo amictu lineo, sic loquax infit: *Quid ultra Cives? Jam istinc progredi non expedit: omnia dimissa, nihilque præter captivos relinquitur, quod nostrum sit.* His stupefacti sermonibus Paduanorum Duces, multis hujusce facinoris testes adhibitis, retro cessere, Paduamque ululatibus, ac querelis repletam delati, Prætorium incunt, ubi vocatis Decurionum mille Patribus, quid ulterius statuendum peragendumve sit accuratè consultant. At frustra repugnantibus fatis quicquam humana molitur industria; nihil enim est virtute conspicuum, famavo dignum, quod Deis invitis efficiatur. (*) Altera verò fortis conditio nostrates agebat; nam æquè omnes Primorum clarissimi, Plebisque vulgus ignobile, futurorum ignari, gaudio valde magno lætabantur; plerique tamen ævo maturi, rerumque lapsarum experientia docti, nefandam id Patriæ facinus detestabile arbitrati, judicium Populi damnare. E quibus vir facundus & prudens Henricus de Ravasino, Morandusque Panensachus ex illustri prosapia ortus, ambo virtute conspicui, dum Patavorum sceptrum laudarent, metuerentque tumultus Plebeji dissidium, per fugam sese corripunt. Ceterum sinistra Morandum fors tulit; captus namque cum primogenito suo, grandi mulctatur pecunia, & procul à finibus Patriæ relegatur. Alter autem sponte abiens in exilium apud Patavos sedem elegit; neuter tamen in Patriam revocatus, aliena tellure procubuit. Altigradus quoque Præsul benignus & sapiens, dum è Patavo delectus Aula Pontificalem Annis ferme sex possedisset, metu profugus sub ignoto celatus discessit habitu. Plerique etiam deformes, aut specie ficta, clam inde prodeunt: tantus namque in Patavos odii rancor confestim accenditur, tanta impetus flagrantis excandescens libido, ut solo Patavi agnomine quisquam hostis diceretur. Hoc nempe his ex violento, quod dudum tenerant, processit imperio; semper enim servis molesti sunt Domini. Jucundum igitur hujusce libertatis initium Vicentinis fuit, at longè dissimilis nube fatorum eventus, qui rerum prolapser-

quentiæ laudem intemperantiùs affectar, in poeticam persæpe phrasim, formulasque delabitur.

certificatus emicuit. Primum namque Patavi furentibus vexari animis trans fines suos impetuosè progressi, inter Vicentinorum limites cædes, rapinaeque depopulationibus sævis intenti, succensis ædibus peregere. Nec minùs iis par alterna vice refertur injuria. Sic utrinque graffantes ad ultionem Populi lædere satagebant, donec placatis modicum turbinibus animorum, incendio, rapinaque desitum est. Vicentiæ Prætor effectus vice Regia Vanni Zeno de Pisis memoratus, qui post discessum Episcopi Gebennensis, Canisque Magni, rationem ponderis tanti suscipiens, Cæsarem pretiosis aureis muneribus ob beneficii retributionem accepti donandum hortatur, utque itidem illam Patriam à Patavorum incurfibus tueatur benignus. Constat ergo grandis repente pecunia Fisco Regio applicanda, quam Nobiles, Plebeique (tanta hos libertatis suæ delectabat imago) vix ullis questibus recensitam Augusto per Legatos dimittere. Hoc Regi tributum, licet exile foret, juvamento tamen cessit.

Cæsar autem Cremonæ persistens, dum Brixianorum proterviam, offensasque pertinaces prorsus ulcisci, eosque plectere destinasset, ad obsidendum hos, vocatis undique fidelium copiis, festinus aggreditur. Dispositis itaque circiter castris in planum, colles etiam præclusis viarum tramitibus desuper occupat. Venere itaque distinctis virorum ordinibus civitates, Mediolanum, Novaria, Vercellæ, Cumæ, Pavia, Laudum, Cremona, supremæque nonnulli Proceres Lombardiæ; inferioris autem Verona, Mantua cum maximis copiis armatorum. Brixientes verò, priusquam Cæsar in eos exercitum dimisisset, Cremonensium supplicis moniti, sævo nequaquam Cæsari parendum fore constituunt. Præfecto igitur Thebaldo de Bruxatis viro magnanimo, ad resistendum unanimes fiunt; nec deerat suadens impulsor Scelus his nempe Fæfulani Bononiensesque polli itis viribus ingerentes, erga Cæsarem eatenus intruserunt, longo quatenus apud Brixiam bello confectus, & procul, in hos sævire desistat. Tunc collectis undique satis intempestivis, granoque veteri, opportuna quæque usibus humanis adduci reponique intra mœnia studiosis curis efficiunt. Deinde præclusis ad aditum ceterorum valvis, infirmiores ætate sexuve, retentis pugnae dumtaxat habilibus, egredi mœnibus coegerunt. Primum itaque Cæsar extrinsecus depopulanda omnia, diripiendaque igne ferrove decrevit; aptivos, & armenta quæque vi rapta capientum esse, nullaque pactione redempto in vinculis servari. Proinde suorum aciebus instructis muros adversos balistarum tormentorumve omnium generibus impetit. Nec minùs ipse ab hostibus inclusis nunc sagittis, nunc exterioribus bellis impetitur. Cùmque parum aut nihil hos tutis muros latebris occultos posset ad pugnam arcescere, satius visum est Cæsari solerti machinarum artificio, aut longa obsidii mora rerum penuria domitos superare. At non ideo, quamquam Brixianorum impetuofam temeritatem multum vereretur, exterius incumbentes rerum aliarum curas his agitatibus procellis ignavè neglexit, sed in agendis promptior, sollicitusque petentibus omnibus aures, seque valde benignum exhibuit. Assistebant illi quippe comites fidelissimi, fratres ambo, Sabaudia Comites, & ceteri Gallorum Germanorumque Proceres gravitate verendi, quibus post Cæsarem magis Imperialis supportatio culminis imminabat. Tunc quoque consors thori fidelissima, vitæque sola-

men Marghareta concomitata est, quam nullis labefactatam adversis, nullo fractam rerum turbine, nullisque sublatam jucundis reperit inconstantia. Numquam hæc, quatenus vir sæviat blandita, molestave fuit, sed iratum fulminantemque justè persæpe placavit. Deorum sacris intenta; vigiles semper aris ignes pro sospite marito felicique servabat. Inter has rerum capedines plerique Cæsaris potentiam admirantes, metuenteseve post superatos Brixianorum fastus se bellis impeti, sponte promoti ad illum defecere. E quibus Guibertus de Corrigia, veluti ante detinuit Patriæ suæ præsidatum, censu dato ab Cæsare vendicavit. Eodem Rizardus de Cammino, æris contributione magna, Tarvisii, Feltri, Belluni Præturam nactus est. Paduani quoque, dum sola eorum civitas post deletam Brixiam bellis excidenda restaret, metu percussis jam Cæsari parendum esse decernunt. Hujusce persuasor decreti Gebennensis Episcopus, qui lapsos è Regio sinu Patavos beneficentiæ priorè restaurare solerti ingenio nitebatur. Scripsit nempe is, Cæsarem, benignum, gratum reddi posse, facileque impetrandum quicquid placuerit, si modò urbs pareat; pro his quoque se intercessurum boni more patroni pollicitus est. His motus Paduæ Populus jam consilia persuasionesque Muxati, sociique collaudans, & cùm pridem vehementi distractus ignavia hæsitaret, jam tandem imperitiam Vulgi detestans, obsequendum Regi prorsus esse voluit; hocque Episcopo per literas indicant. Æstuans ille pro augendis Imperii fascibus, properè Regio jussu Vicentiam se contulit, & juxta fines utriusque soli Patavos ad colloquium allicit; quò posteaquam est utrinque perventum, sacundis illos verbis ad Regis favorem hortatur; spondetque se omnia facturum, si tamen parcant. Ad hæc illi, parituros se, si modò legibus consuetudinibusque suis uti liceat, protestati sunt. Porro illud fieri vix adjurans Episcopus, Legatos ad Cæsarem dirigit cum pleno mandato, idque celeriter suadet. Discedens ergo præcibus oneratus est, quatenus Bacchilionis fluvium, quem Vicentini in Paduanorum offensam jacturamque gravem ex consueto prisca meatus alveo deflectentes in alterum, Paduam labi non sinunt, in pristinum restaurari faciat. Pollicitus id factiscere, hinc inde vale dicto, Vicentiam rediit, ubi vocatis ad se Tribunis Plebis cœtuque nobilium rem à Patavis quæsitam exposuit, utque Vicentia fluentum per Euganeos Campos labens non impediat, Regia vice minas edicit. Quod cùm illi constanter sæpe negassent se facturos, nam Patavi jam capitales hostes adjudicati fuerant, flammatus Præful iracundia reddidit prorsus id fieri oportere. Unde subito in clamorem, adactis repugnantibus, vox hæc ad aures vulgi usque pervenit. Excitatus repente furor Populi armis resumtis ad Aulam Pontificalem impetu magno concurritur, & ni Præfulis gens ad turrim vastam, quæ desuper imminet, aggressa pilis missilibusque aditum prohibuisset irruentibus turbis, profectò Gebennensis Pontifex inter furentes vulgi gladios cæsus occubuisset. Ceterum Proceres nostri, quibus tanti crimen erroris primum debebatur, placatis furentium animis, excitatum campo composuere tumultum, sicque ipsis blandientibus sæva cæde desitum est. Hæc Patavis nuntiata magnam perficiendi voti spem ob injuriam Præfulis addidere. Confestim ergo delectos in Senatu viros sex, è militari scilicet ordine Henricum de Scrovegnis virum locupletem, ex Plebejo, A. de Rogatis, ex Juristis

Balearium de Brognachis, & Antonium de Leo, memoratosque Muxatum, & Antonium de Vicoaggeris sub Aymonis fiducia ad Cæsarem direxere. Qui properè iter fumentes, cum per Vicentiam ob recens animorum dissidium peragrare metuerent, indignarenturque preces effundere, quibus consueverant imperare, Bononiam longiore tractu denique adeunt, quibus (Populo fremente, hos ad exosum sibi Principem illorsum iter parare) priusquam ingrederentur urbem populosam, distantibus adhuc quinque millibus passuum, ultra progredi ex Plebiscitis inhibutum est. Sed brevis moræ dispendio, Patavis hoc benignè implorantibus, hæc Legatis transire permissum est, ex his tamen milite ægrotante, Plebeoque causis imminentibus occupato, reliqui ad Augusti castra inde profecti sunt. Ubi Aymonis ductu fretique consilio, geminos Regis fratres, Sabaudiaque Comitem pro se apud Cæsarem patrocinari blandis sermonibus oravere; qui Paduæ magnificentiam scientes Regi obnoxiam Fidelium conatibus prodesse multum, & rebellibus metum addere posse, pro his se supplicaturos despondent. Quare factum est, ut Cæsar vocatis Legatis Paduanorum suæ Legationis modum benigno auditu perceperit. Iustus igitur sociorum hortatu Muxatus coram Mundi Principe commissam Patriæ suæ normam Orator facundus edidit. Fine orationis habito, Cæsar semotis inde Legatis, triduo maturè deliberans, composites voti sui Legatos Regiâ munificentia ad Patriam redire permisit. Hisque concessis muneribus scripta patentia, Regiæ Bullæ signata munimine, quo certior fides adsit, omnibus exhibet, qui in Patriam referentes jucundo reditu à Populo exultante magnificis plausibus excepti sunt. Congregatis ergo Decurionibus in Senatu, vulgarisque in propatulo Regiæ Majestatis Edictis, quibus potissimè decursus aquarum per solitos alveos versus Paduam nequaquam per Vicentinos impediri legebatur insertum, tantus ad æthera clamor, tanta vocum identitas sublata est, ut omnes pariter invictissimum, justum, & benignum clamitarent. Sicque nullo adversante civitas Paduæ Augusto obnoxia & Imperio fidelis effecta est, quæ post sævam Eccelini tyrannidem nulli privato famulans jugum nullum perpeffa adhuc fuerat. Continuo in Prætorii cristatis apicibus vestibuloque ipso depictæ Aquilæ, verenda Romani Principis signa, eademque supra urbis aditus imago refulsit. Hinc quoque Præses effectus vice Regiæ Gerardus de Inzola Parmensis, vir satis prudens, & strenuus qui non dudum ob violatam à Patavis fidem præsidatum obtinuit. Pro tantis itaque meritis, proque Regiâ munificentia, Paduani suafione illorum, qui pro illis intercesserant, aureorum millia centum, præter ea, quæ pro pollicitis donis, proque impensis exhausta sunt, Regis Fisco votis avidis applicavere.

His Cæsar acceptis, vultu jucundo magnum Patavorum exenium, hosque re non ingratos laudavit. Deinde militibus quæque distribuens, ad pugnam munificus largitor Populos omnes hortatur. Tunc nondum flavescentibus satis mense Majo Idibus jam profectis, falces dimitunt, & intempestivam messem depopulantibus sævis exercent equis pabulum, & stramine nunc recta, nunc cubilia facientes. Neque horum inclementia plantis vitibusque pepercerat, sed omnia succisa, deletaque inter castrorum limites, quantumcumque procul undique ter mille passuum quantitas exulabat à mœnibus. Cæsar

A igitur hostes superare intentus, avidusque, donec Populi recentes ad pugnam laboribus desidiaque nondum affecti languebant, opus ingens pugnaeque nimis accommodum more Gallico lignis acervatis è robore fabricari iussit. Hanc Itali machinam latino sermone *Vineam* appellant: sub faccis umbone protectis ad usque mœnia rotis mobilibus pertrahitur, ut arietibus inde crebris, aut gradu supremo muros impetat cominus, vel exsuperet. At neque segnior Thebaldus opportuna bello remedia, opportunaque sibi prævidere, cum circiter urbis aggeres omnia tuta fore cerneret. Hinc rupem arduam mœnibus contiguam, qua collis desuper in planum extenditur, ubi quondam lateribus cœmentoque sollicitè custodiri apertius visum est. Constructa ergo lignorum fabrica, rupibus montanis erigitur, quò Præfectus urbis visendi causâ translatus (inde enim Cæsaris castra ejusque acies omnes spectare poterat) nunc Cæsariensium motus, pugnae modum, nunc illorum numerum alta recenserebat è specula. Cum semel igitur huc sinistro casu Præfectus triginta ferme comitatus hastati, ab hostium ala, quæ inter collem, & urbem obsessam clanculum iter apprehenderat, circumventus est. Ubi dum acriter pugnaretur, utrinque superatus, tandem Thebaldus vulneribus quinque graviter faucibus telluri procumbit, semianimis ore resupino, ne forte agnitus apprehenderetur, spiritum exhalans cadaver fore dissimulat. Sed proh fata! hic indice famulo (notum illi quondam ac domesticum fama dictabat) à Germanis clamore magno in castra protrahitur, Cæsarique veluti præda ingens, munusve magnificum exhibetur; quem ille torvis oculis intuens, viri tanti noxam pertinacisque motus animi, doluit tam lævis factorum deberi suppliciiis. Convictus, fastusque, lætæ Majestatis reus, Augusta pro illo frustra supplicante, irati Regis examine morti damnatur; sed morte gravior pœna, ignominiosusque moriendi modus. Nam primò corio bovino impositus est, ut spirans adhuc pœna diutius fervaretur, tum quatuor onagrorum caudis annexis circum castra protrahitur, deinde quadri-parte lacertis pedibusque hinc inde ferisum divulsis jumentorum tractibus quatuor, Populorum turbis iterum post fata eludendus dono traditur. Caput verò Germanis servatum hastis superponitur, infixumque apici non procul à mœnibus Brixiensibus ostentatur. Viscera sparsim solo projecta post, canum abhorrentibus morsibus, tandem ignibus absumuntur.

Hicque infelix Thebaldi fuit exitus. At non ideo mœnibus tutis inclusi agrè belli strepitum trepidis animis pertulere; sed magis in dies resumptis viribus se tollentes, neglecto Thebaldi funere, captivos omnes, quos in vinculis servabant, laqueis ad murorum propugnacula pendere. Sic uni centum ferme umbras de more prisco litantes debitam sibi ultionem visi sunt meritò redemisse. Proinde quatuor ex Optimatibus Præfectis præminentia superioris insignia, ut tota civitas pareat, contributis clavibus super omnes Portas Populi decreto permittuntur. Hinc audentius Populo tumultibus interius oppugnatum, aut procul è mœnibus in hostes frequentius solito proruptum est. Nec minùs ab his Cæsaris castra subitis armorum impulsibus, quàm ab illo vexati inter murorum latebras, nunc sagittis, nunc tormentorum machinis impetuntur. Hos inter rerum actus protracta in dies ferme triginta pendens victoria, jam magno utrinque constabat; sed eo longè graviori dam-

damno, irreparabilique jactura Cæsari constitit
 sinistris fatorum eventibus. Jamque lugubrem
 conscriptionis nostræ materiam, strenuque viri
 Regis germani, in quo tota bellorum spes, to-
 ta fiducia victoriæ manebat, casum infelicem
 calamo invito percurrimus. Iste enim non ad-
 versis occidit pugnando vulneribus, non viribus
 inferior, equove prostratus, sed ignaro suæ cæ-
 dis auctore procul lethale vulnus accepit. Sta-
 tuerat nempe ligneam machinam secus muros
 volubili rotarum orbe producere, ut cominus
 hostes gladio peteret, aut muros crebro perver-
 teret ariete; effectumque est ut invitis Brixien-
 sibus tenus fovearum aggeribus in occasum Solis
 vinea figeretur, quam sequenti diluculo trans-
 vehi ad opinatum locum vir bellicosus optabat.
 Mane factò, priusquam luceceret, intrinsecor-
 um ala valvis apertis aggressa, telis facibusque
 accensis irrumpit. & fabricam mœnibus suis
 minitantem flammis admotis, pulsa Cæsarien-
 sium turba, urere nititur. Proinde tumultus ca-
 strâ incitat, & ad visos ignes subito quemque
 densis clamoribus ciet. Discurritur ergo castris
 relictis undique, & ad ferendam opem pro ex-
 tinguendis ignibus quisquis enititur. Clamor
 tantus ad Valerianum pervenit, qui confestim
 anxius, ne quid sinistrum neglectumque Cæsa-
 rianensibus accidat, ut erat paucis obtectus ar-
 mis, ignavè, fatoque sinistro proVectus, eo festi-
 nus accedit. Et heu proh dolor! sagitta muris
 acriter demissa strenui militis guttur lethali vul-
 nere percussit. Reversus autem in castra saucius
 Regis frater, dum foret vulnus immedicabile,
 diebus paucis vitalem spiritum exhalavit, cujus
 cadaver Alboinus Veronæ Præfectus à Rege
 postcens ad instar doni maximi illuc vehiculis
 deferri, & juxta Cœnobium Prædicatorum ma-
 gnificis humari exequiis superposito marmore
 commendavit. Hic casus exercitus omnes Ger-
 manorum Longobardorumque ad lacrymas impu-
 lit. At Cæsar interiùs lugens, nullam vultu
 tanti doloris indaginem vir fortis ostendit, ad
 quem Proceres, dissimulato funeris cultu exte-
 riùs invitati tacitum in castris justitium diutius
 habuere. Mirabile quidem, quàm id constanter
 Augustus patienterque tulerit. Auditus tamen,
 si famæ creditur, moderatos fletus latenter ef-
 fundere, interque acres gemitus nefandum Lon-
 gobardorum genus, detestabilemque perfidiam
 ferro impiisque suppliciis excidendam prorsus
 dixisse, nullique ignoscendum. Ulteriùs haud
 supplicationi locum esse destinat. Ergo castris
 nequaquam discedere, priusquam rebelles hos-
 tes, urbemque nefandam ferro flammisque de-
 leverit, & ad hoc vires omnes, Cæsareosque
 fascis, & quicquid Gallia, Germaniaque po-
 test, expositurum se protestatus est. Deinde tha-
 lamo progressus, superstiti germano, Comitique
 Sabaudia fixum mente propositum in Longo-
 bardorum necem edidit, qui Regi compati-
 entes obsequio miti conceptum meditationis suæ
 sobriis effatibus collaudarunt. Tunc memores
 breve sumendi Diadematis tempus instare, idque
 præoccupatum citra spem ob Brixianorum per-
 tinaces injurias, longique moras obsidii, Apo-
 stolico supplicandum fore decernunt, ut cog-
 nita moræ tantæ causâ in tempus congruum coro-
 nationis prorogetur instantia, sinatque quàm
 primum Cæsareis votis aderit opportunitas. Mit-
 titur ergo ex Principibus ævo maturior Basiliensis
 Episcopus, qui Avinionem usque profectus, Papæ
 Cæsari, sinistros fatorum eventus, utque ille
 Brixianorum perfidiam prorsus incurvare puta-
 verit, in seriem explicat, oratque quatenus ope

A non deficiens coronationis tempus protelari, do-
 nec se ad id facultas adaptaverit, patiatur non
 molestus: quod faciliè vir disertus, miserante
 Papa, velut imploravit precibus, nactus est.
 Utque itidem primum Clementem, Cæsarique
 benignum sciat, confestim Papa quatuor ex la-
 tere iuo Cardines, qui Augusto vires animum-
 que parent, utque illi Diadema in Urbe sugge-
 rant, accuratè decrevit. Fuere hi nempe Ar-
 naldus de Frangeriis Sabinensis, Nicolaus Ve-
 letrensis atque Ostiensis Episcopus, Leonardus
 Quercinus Albanus, Lucaique de Flisco Januen-
 sis Diaconus Cardinalis, qui ad Regem Roma-
 norum citra Appennini juga ardua properantes,
 demum in castris ejus sollicitis gressibus applicue-
 re; ubi comiter excepti magnum Cæsari gau-
 dium afferentes, coronationis obsequium juxta
 suæ optionis modum in tempus opportunum pol-
 liciti sunt, rebellibus verò metum poenæ majo-
 rem intulerunt. Exultans igitur Cæsar tantorum
 virorum applausibus grates multas Apostolico re-
 ferens, hos magnificis epularum profusionibus
 in castris aluit; cumque dies octo mansissent,
 rati pium esse dissides ad concordiam animorum
 revocare, perfringere Brixienensium pertinaciam
 demollireque persuasionebus manifestis, Cæsare
 patiente, nituntur, qui & si non permisit, ne-
 quaquam tamen prohibuit. Ingressi itaque mœ-
 nia duo ex illis, Sabinensis scilicet, & Albanus,
 ab occurrenti Populo verenter excepti, sequen-
 tibus turbis in Atrium producti sunt, ubi con-
 gregatis Tribunis Plebis, & Magistratibus, vul-
 gique multitudine magna, alter Cardinalium
 orationem hujusmodi habuit.

B
 C
 D
 E
*Mira quidem, imò stupenda res est apud Cleri
 Principem ceterosque Mundi Reges, cur urbs hæc
 tam fecunda, tam nobilis, in Ecclesia sacrosan-
 ctæ contemptum, cui devota semper & famularis
 paruit, justissimi Cæsaris iter ad Diadema pro-
 perantis, adverso Marte facta rebellis, impe-
 diat. At quænam hæc, o cives, ignavia? quis
 animi pertinax impetus? quænam vos ad hoc
 nefas cordis cæcitas impulit? Nescitis hunc, ut
 Imperii robur augeat, jubar illustret, & la-
 bentis Italiae circulum erigat, exules reparet,
 noxios retrudat, justitiam exerceat, in Italiam
 descendisse? Vultis ne divinum edictum reselle-
 re, ut quod est Cæsaris Cæsari non tradatur?
 Vultis duorum alterum Luminare tenebris con-
 dere? non enim absque altero offendi potest hic
 Papæ nostro gratus, & benignus Rex, qui venit
 in nomine Domini. Eja ergo ponite truces ani-
 mos, & pertinaciam omnem exuite, mitemque
 Dominum blandè placaturi veniam exorate; pius
 enim est, & misericors, nosque pro vobis suppli-
 cantes illum, quamvis adversum vos flamma-
 tum sentiamus, ignosciturum despondemus.
 Verùm si pertinaces ignaviam potius, quàm con-
 siliū sanioris lucem secuti pugnare mavultis,
 cædes, excidia, flammæ, incendia, & labo-
 res arduos, demum Patriæ vestræ ruinam expe-
 ctate. Neque profectò illi dudum poteritis bel-
 lando resistere. Ut ergo facundus confedit Ora-
 tor, vota omnium suspensis mentibus adhætere,
 quidve potius eligant inter spem metumque du-
 bii tacitis mussant alloquiis; donec Pinus de Ver-
 nariis Cremonensis exul, tunc Aulae Prætoris
 Moderator, assurgens jussu Tribuni Plebis hæsi-
 tantes vulgi animos hujusmodi verbis erexit.*

*Nolite admirari, viri illustres, verendique
 cælestis Januæ Cardines, nec ad aliquem stupor
 hinc transeat, si cives hi prudentia magna vi-
 ribusque quondam experti, Gallicum hunc, qui
 se Cæsarem justum falsò neminat, ab eorum
 sui-*

Anibus arcere cupiunt. Non enim illum Deo gratum, Papæque nostro Sanctissimo commendat ulla discretio, cum neque per virtutem in agendis justitia se conformet, nec apud viros illustres bonis actibus polleat, cupidus & avarus. Respiciate, quaeso, ad rapinas & tributa, quæ vir illustris, ceteris inhibens, omnia sibi contulit, unde Præsidatus, & Potestates, & Plebiscita quæque venundans, impiis Populorum tortoribus, & Tyrannis sævis accepto ære permisit; quibus nullum sub Cælo flagitiosius hominum genus est; nam labores piorum manducant, & in lacrymis pauperum exultantes solis intenti voluptatibus delectantur. Hoc Mediolanum, Parma, Mantua, Verona, multæque aliæ urbes egregiæ circum fora proclamant. Nos igitur, qui liberi sumus, huic nos, conjuges, natos tam ignavi trademus, ut liberos pretio suscepto servos efficiamus? Nequaquam. Hercle Populus iste mori liber mavult, quàm malè vivendo servire. Hic est etiam vir, qui se pium & justum jactando præfingit, nefanda olim Federici schismata, partialis effectus, inter Italos suscitavit, dum Guelfos abhorrens, Gibellinos extollit. Hos, licet justè quipiam fortassis ejecti fuerint, revocari prorsus imperans, & alios in spem trahens, exilia dein proscriptionesque pati cogit. At quid plura? Nihil honestum, aut cum virtute efficitur, ubi avaritia detestanda labes intervenit. Præterea quod unicum restat solamen afflictis? Poterit hic Populus sperare veniam? Supplex humi sternetur, adorabit penitens, & misericordiam expectabit ab impio? Sed hoc edocet recens vicinaque Cremonensium dementia, qui Regis superbi inclementiam nescientes, post crimen exile veniam sperantes, captivi majoribus adhuc servantur flagitiis. Quòd si nequam ejus propositum incurvare spe vana fixi putatis, huicque Populo in vanum promittitis, oro desistite. Non enim votis vestris res optata perveniet. Testetur ille, qui pro Cremonensibus mercedis hujus perfidiam factò ipso tunc expertus agnovit. At nos Sanctissimi Papæ, & Domini nostri Cardines verendi, hanc Patriam Deo, Sacrosanctæque obnoxiam Ecclesiæ, si libet, accipite, utque vultis efficitur. Non enim gloria nobis ex hoc debetur. Vestrum sit decus, vestra sit fama. Ceterum si onus tantum subire respuitis, daturque nobis libera obsequendi facultas, profectò huic nequaquam Regi parere volumus, sed armis viribusque resistere. Sunt enim nobis multi, animique præstantes, nec desunt corporum alimenta, quæ si post semestre spatium duratura longi obsidii morâ deficient, horrida quæque usuique negata, demum conjuges, liberosque vorabimus; postremò nos è muris altis præcipites, aut gladiis cæsi, vel cultro, vel laqueo, vel veneno, quotve modis mors paratur, priusquam huic serviamus, sponte vitam haud projiciemus inviti.

His erecti omnium animi jam non murmure tacito, sed manifestis applausere sermonibus. Plerique etiam non ex Plebe infima clamore magno Prætoris sui dicta sic votis omnium fixa conceptaque protestati sunt. Quamobrem stupefacti Sedis Apostolicæ Cardines, dum Brixianorum pertinaciam, eosque tam unanimes cernerent, conventu dimisso, ex Atrio delapsi ad Ædem Pontificalem transire parabant, ut sumtâ cœnâ noctu quietem agerent; sed rogatu Tribuni Plebis, ut omnia sobriè perscrutentur, Cæsari veraciter edenda, penus, & horrea, ubi tritici vini que multitudo maxima recondita servabatur, ac utensilium omnium apparatus, præsentialiter adierunt, videruntque singulatim quæque suos

Tom. IX.

A distributa per ordines. Unde Populum illum non immeritò prudenter egisse in tanto belli discrimine secum arbitrati sunt; nec penuria longa affici posse; muliebresque quoque voces arrectis auribus per vicos & pulpita, non minùs hoc genus Cæsari molestum percepere. Demum Sole ad occasum declinante, cœna hospitioque potiti sunt. In crastino autem, orto jam Sole, turba stipati magna, valvis egrediuntur, Cæsarem adeunt, audita, visaque omnia illi in feriem referunt. Augustus ideo vultu gestuque nequaquam promotus, spem simulans, magno interius dolore supprimitur. Torquebat nempo illum Diadematis sumendi mora ob nequitiam Longobardorum præter spem adjuncta, sed eo gravius, ne si cum hostibus ulla pactio legis conveniat, superatus vulgi opinione iudicetur, summissumque ac pavidum Cæsarem belli metu compulsum ferant discessisse. Suberat & altera labefactati cordis anxietas, quòd Populi dudum in castris morati jam longi tœdio premebantur obsidii, clamque se inde rapientes, neglecto Regis edicto, furtim abibant. Præterea sciebat hos molestius hyemem pati posse, quàm æstatis calorem, quæ jam Autumno subeunte fugiebat; nam tunc impossibile imbribus, solutis nivibus, sciebat loci stationem esse.

B His jactatus Cæsar animi pressuris, equo subvectus per castra, visendi causâ, Cardines secum ducit, ut suorum languentes impetus ad pugnam audentius erigat, deinde sumto cibo horâ pæne sextâ, paratis Vandalorum, Italorumque copiis & armis, hostes impeti telis imperat; unde gravis utrinque Mars excitatus est; at multis hinc inde fau. iis subeuntes Cæsaris alæ in castra revertuntur. Sequenti verò luce rursus paratis armatorum manipulis urbs obsessâ viris invaditur; neque obstitit præceps fovearum indagò, nam usque secus muros vi Cæsariensibus itum est: tanta namque hos vincendi abeundi que cupido premebat, multum superque longi belli tœdium, ut libentes summis vitam periculis exponerent. At mœnibus non segniter hostis inclusus interdum portis erumpere, alasque nimium accedentes cominus cedere, aut sub murorum vestibulo pugnantes nunc saxis, nunc sudibus, aut demissis pilis obtundere. Fit utrinque cædes ardua; sed gravior in exteriores ripis hærentes, nihil aut parum vineis proficientibus, telorum grando dimittitur. Vix itaque viris animosis ad bellum lux ipsa suffecit. Cum ergo advesperasset, fessis debilitatisque membris revocati sunt à belli Duce, atque in castris refectioni matutinum expectabant pugnae conventum. Legati autem Apostolicæ Sedis, ut qui tumentes utrinque viros ad eadem nefandi jugulis conspexerunt, Religione prohibente tantum nefas subijcere oculis, id Cæsare patiente, diluculo castris cessere, Cremonamque se conferentes, incertum belli finem sub quietis otio manere destinant. Jamque aër flagrantibus Leonis radiis, Sole in Virginem declinante, perustus, multumque imbribus defuetis pestilens aded effectus est, ut vix omnes castris militantes ægritudine laborarent; nec Plebeji tantum, quibus modica deliciarum copia inerat, sed Duces ipsi, Procerumque Primores, quibus nulla fuit ciborum angustia. Primum hæc labes Gallis, atque Germanis influxit. Deinde Italos, quamquam his modestior vini haustus, epularumque ordo magis sobrius esset, latenter invasit. Nec mirum, si Gallos primum, qui sub Arctoo axe procul à solaribus nati radiis, æstum glacie temperant, nunc desuetæ regionis intemperiem sufferentes

D d d

pe-

pestilens æther oppressit. Sed & sub cœlo Italico nati, primisque temporibus educi, non minus serpente morbo periere. His obfuit multum infectus cadaverum humanorum, equorumque tenus castris olfactus, ex tabe conceptus, dum non procul extra stationes reponuntur. Multi namque humatore carentes in mediis relictis agris, volucres ferasque pavere, nonnulli etiam in ipsis castris tellure modicum obruta defossi sunt; quique alterum tumulavit, luco sequenti & ipse pari officio functus est. Nec jam sepulchris locus aptus manebat: tam repletus erat terræ sinus undique. Nullæ his exequiæ, nulli Sacerdotales chori, aut pia obsequia devotis orationibus affuere, vixque ullæ lacrymæ, gemitusque auditi sunt: hoc frequens ministerium in humanis cadaveribus omni cura vacabat. Sic clam nihil proficiente Medicorum ope, labefactatus aer venis inserpit, unde lethalis morbus usque ad medullas languore tacito pertransiens, ægrotantes paucis diebus absumsit. Hæc incredibilis pernicietas, quam Epidemiam vocant, tot Cæsarienses fato dedit, tot viros strenuos, ignobilesque sine cæde prostravit, ut vix defunctorum numerus superstitum in castris æquavit. Ex Ducibus namque Primatibusque Gallorum morbo periere septuaginta, vel plures; ex hastatis militibus Germanici Italicique Idionatis supra millia septem; ex levis armaturæ peditibus Plebeque infima numerus infinitus; sed hic cum recenseri non posset, viginti millium deductus est. Occidit quoque eo Anno memoratus Vir Illustris sed è castris procul, nam morbo correptus dum apud Cæsarem manens de salute metueret, Gebennas adduci in Iectica voluit. At morte præventus morbo nimium ingravescente apud Iporegiam vita deficit. Leopoldus quoque Dux Austriæ, vir impetuus & audax, aëris corrupti metuens intemperiem, jam languore depressus usque Veronam primum delatus est, inde ad primam sedem maturus accessit. Multi etiam gravi morbo languentes in ipsis viarum defecere tramitibus.

His Cæsar circumventus fatorum angustiis, quid agat dubius, quibusque Deos placet infectos cæremoniarum cultibus, anceps ignorat. Urubat namque illum germani dolor perempti, quodque suorum necem morbo immedicabili jugiter cerneret. Nec minus Augusta, dolentis viri pietate permota, vigiles aris ignes, sedulumque thuris odorem votivis precibus adolebat. nullumque pro sospite Coniuge Numen intentatum est. Nam nocturnæ vigiliæ, incessabiles mysteriorum voces, & vota diurna, nullis illam deliciis, aut vestium ornatibus indulgere senserunt. Proinde factum est, ut omnia in solitudinem traherentur. Ipse quoque Cæsar tacito ore convictus vix peragendis in tanto rerum turbine vacabat intentus. At superstes germanus, Sabaudicæ Comes, secretorum ignari, ut Cæsarem tam dejectum, tamque submissum conspexere, labefactatam animi sui virtutem modis increpantes adversis, sobriis illam hortatibus erexerunt. Quamobrem facie jucunda dissimulans, quo premebatur interitus, dolorem obtexit, multumque & sæpe castra circuens audere suos hortatus est. Hos inter rerum anfractus Canis Veronensis, qui jam ægrotanti germano ad Patriam Regio nutu remisso, recenti equitum peditumque in castris ala successerat, magnum Cæsari solamen vir bellicosus attulit. Nam sæpe mœnibus hostes inclusos viriliter impetens, jam belli mora defessos diuturnis illos incurfibus fatigabat. Unde ceteri manipuli Po-

A pulorum, viri hujusce robur admirantes, vires, animosque pariter resumere è quibus gratè susceptis binos Amadeo Sabaudicæ Comiti, totidem Guidoni Flandrensi militiæ suæ Duci munificus tradens, reliquos sibi servavit. Ex vero igitur gaudio turbæ omnes hostilia frequentius mœnia, veluti Cæsare lætato magis auderent, sævis oppetere conatibus; unde vix pugnam sufferentes inclusi tam in ambiguo spem metu comprehensam reliquere. Transivit namque clades è castris ad aggeres, ita ut non modica pars morbo interiret, præcipue qui penuria rerum affecti, aut sedulo labore defessi vigiliarum excubiis premebantur. Ceterorum virorum turba superstes ne morbo caderet, otia, neglecto Patriæ suæ edicto, quærebat; factumque est, ut ad pugnam pauci jaculis lætis occurrerent. Cæsar autem horum ignarus, quæ fiebant intrinsecus, cum jam Populos Longobardorum oblidii longa mora defesso: è castris abire cerneret, vixque se, Gallis Germanisque tantum dumtaxat exceptis, destitutum agnosceret: acersitis ad se Principibus arcani consilii, bellum id sumtum erga Brixienfes strenuo Sabaudicæ Duci commendare disposuit; illique turmas ad id opus perficiendum opportunas, conferentibus etiam vires auxiliares urbibus jam subnixis, addidit, ut dum bellum illud strenue ageretur, victique hostes utensilium penuria sponte se traderent, ipse interim placatis Thuscicæ, aliarumque nationum diffidiis ad Urbem accedens Diademate Regio potiretur. Sciebat namque, Apostolicæ Sedis Legatos id votis avidis præstolantes moræ tœdium intolerabiliter sustinere. Hoc apud omnes judicatum utile; parabatque jam Cæsar hujusce propositi modum exequi, cum vir prudens, & decorus industria, Lucas de Fliseo Januensis ex Cardinalibus memoratis, virtute nequaquam inferior, seu Divino monitus instinctu, sive Fratrum compulsus hortatu, vel quod idem præ ceteris utpote Longobardorum gente clarissimus, hanc sibi decidendam prorsus litem agnosceret, castra repetiit, Cæsarique conceptum suæ mentis aperiens, non repugnante eo, neque palam permittente, Brixiam, præmissis tamen induciis, ingressus est. Ubi tumentes primum animos, effrenemque vecordiam Populi jam mitescere sentiens, placidis hos affatur alloquiis: Patriam suam stare, neque flammis, aut ferro scindi patiantur, utque Cæsari ultro se dedant, sedulus Orator admonuit, seque ad id factis endum, modò rem arbitrati suo commissam non molestè linquant, accuratè pollicetur. Nec dubitare, ignoscendi adhuc locum esse, flammatumque Cæsarem benignum reddi posse.

His igitur, virique tanti auctoritate fusi, Brixienfium Optimates, Populique Magistratus, tam rerum penuria, quàm belli quoque tractu defessi, cujus initium VI. Idus Maji, finem verò XII. Kal. Octobris conscriptum Annalibus fuisse comperimus, Lucæ Cardinali se Patriamque suam liberè permittentes, vitas oravere. Flammi ferroque abstinendum, & ab exilii proscriptione prorsus desistendum, noxâ remissâ, rursus protestatus Lucas, fide suscepta ad Cæsarem exiit, illique pro paciscendis cum hoste comitiis Brixiam se ingressum inquit, utque itidem non molestus patiat, validis persuadet argumentis. Assumendi scilicet Diadematis tempus instare, nec differri ulterius oportere; expectantes præterea urbes Regis sui desidiâ increpare, quodque magis pensandum, in castris se vix destitutum agnoscere. Quamobrem suorum fretus con-

filiò

Olio Cæsar, Cardinali rem expediendam secretè
 permisit; in propatulo autem nihil spondens,
 nisi quantum Augustæ congrueret Excellentie,
 suo tamen arbitrio factiscenda quæque reservans.
 Lucas verò de Cæsare nihil metuens, quòdque
 illum secreti conscii Proceres Cardinali obsecu-
 rorum in omnibus promiserant, rursus ad intrin-
 secos adit, & ab his peragenda omnia arbitra-
 tu suo velut à Rege nactum se edidit, nullo re-
 pugnanter, potestatem accepit, Cæsarique pandit,
 & rem illo nequaquam adversante, cum
 Sabaudie Comite Flandrensique Duce perficit.
 Tanta namque illum rei perficiendæ cupido du-
 xit, ut Cæsarem nutui suo stare, nec fallere
 illum, aut votis suis alienum fieri credens, ne-
 quaquam ambigeret. Sed ipso facto Gallorum
 fidem expertus, pacta verso intellectu percussa,
 seque deceptum in secretis questus est. Nam
 noxam remitti, nihilque grave tribuendum,
 moenia nequaquam diruenda, & qui hostes fue-
 rant, ad benevolentiam admitti ferebatur. Con-
 summatis igitur pactionis alternæ foederibus,
 Cæsar Sabaudie Comitem, & Guidonem me-
 moratum, cum magna militiæ suæ caterva val-
 yis apertis molestæ Urbis intro dimittit; ipse
 autem manens in castris per solito portarum
 aditus ingredi abnegans, non nisi apertis ruina
 muris, quantum semis balistæ jactus amplecti-
 tur, cum Regina pariter Urbem adit, exulibus
 qui pulsi ante fuerant circumventus. Cui ob-
 viam prodeuntes Populi turbæ cum ramis Oli-
 varum veniam implorantes, trucem illum, ma-
 laque in eos concepturum ex vultus indagine
 præominati sunt. Ad Atrium itaque magno de-
 latus applausu, sumto cibo circa deprimendos
 Brixianorum fastus consilium inquit; confestimque
 mutatis rostrorum ordinibus, plebiscitiisque de-
 cis, mores alios, legesque servandas instituit,
 ipsaque moenia circum circa deprimi, & excisa
 cum fragmentis suis in foveas obrui imperat,
 ut inde liber omnibus pateat aditus, nihilque
 ulterius resistere valeant. Delectis quoque ex
 Optimatibus Guelphæ partis olim Thebaldi com-
 plicibus ad numerum sexaginta, quorum primo-
 res hi Florenus de Poncarali, Corradinus de
 Confaloneriis, Gulielmus ejus frater, Ubertanus
 de Salio, plerique alii, quorum vocabula præ-
 termittimus, hos Regem quòcumque pergeret
 secururos edicit. Paucis quoque moratus die-
 bus, utcumque propere valuit, pro statuendo
 apud Papiam generali Concilio, singula famu-
 lantium Populorum urbes, quatenus solemnes eò
 Legatos inter diem præximam studiosè dirigant,
 Regiis Literis allicit. Ubi circa reformandas
 Italiæ citerioris partes, auditis singulorum que-
 relis, sobriè commissio hujusce urbis moderami-
 ne Galeotto de Malaspinis strenuo, per Soncini
 tramitem Cremonam maturo progressu repetiit,
 ubi patulis Brixianorum questibus graviter of-
 fensus, eo quòd læsos se citra pollicitum Car-
 dinalis foedus quererentur, non minùs ploratu
 fletibusque mulierum pro captivis suis devotè
 supplicantium molestè percussus est. Tandem
 Regina pro his jugiter intercedente, dum inter
 tot lacrymas & ipsa modicum oculos pietate
 mota defudisset, captivos omnes, qui per mu-
 nicipia Rimenengi, Castri-Leonis, & alia Loca
 distributi jussu Regio in vinculis servabantur,
 relaxari jussit. Tum ob graves illius in subitò
 parandi census exactione pressuras, novaque
 leges, quibus uti volebat, orta inter Cremon-
 enses, & ipsum dissidii causa affuit. Unde ferè
 omnes longo carceris pædove soluti sunt. Ex
 clara quidem profapia memorabiles hi Sovra-
 Tom. IX.

A mons Amatus, Cazinus Gazontus, Gerardus Jo-
 fanus, Masinarius Laudensis, Symbaldus de Bur-
 go, Guiferius de Summo-Vereno. Multi que
 præter hos obscurè nati, ut ajunt, apud Castrum
 Leonis extincti sunt; ex Plebejis verò supra
 quàm trecenti, quos Galeottus Regia vice Præ-
 fectus, dum apud Brixiam Cæsar in castris es-
 set, Gibellinorum hortatu dolo capi, & vincu-
 lis arctari jussit, dolore magno, fameque con-
 sumti turpiter defecere.

B Inde Cæsar Cremonensium perfidiam detesta-
 tus, cum statutum tempus Concilii vix præsto
 esset, relicto Præside Soffredo Pistoriense, se-
 quentibus Cardinalibus versùs Placentiam di-
 gressus iter arripit, cumque penes ter mille
 passuum ferme spatium ventum esset, Placentini
 obviam prodeuntes Regem suum flexis genibus
 adorantes, libertatem Patriæ suæ votis avidis
 petiere. Introque illum applausu magno ducen-
 tes, Albertum Scottum de sæva tyrannide cri-
 minati sunt, quòdque ille longo tempore Popu-
 lum gravibus nunc bellorum, nuac æris, nunc
 cædis immeritè suppliciiis affecisset. Cæsar ve-
 rum sobriè percunctatus, dum componendarum
 tranquillè rerum mora privaretur, majorisque
 dissidii propter varia civium vota causam agno-
 sceret, rem hæc alio discutiendam loco sus-
 pendens, Alberto Præfectura privato, Petro
 Delmesa Veronensi gubernationem tradit, ju-
 betque, ut itidem Albertus Regem quòcumque
 sequatur. Qui spe sua frustratus digredientem
 Cæsarem usque ad Papiæ fines sequitur, sed ob-
 lata sibi in Patriam libertate, Oppida quæ prius
 violenter occupaverat, citus adit, potissime Ar-
 quati locum magna fovearum, aggerumque in-
 dagine circumventum, ubi se tutum sciens, vi-
 ris telisque fulcitus, inde bellum atrox Patriæ
 movit intrepidus, agrosque depopulatus, & ædes
 sævis ignibus, & rapinis, hostis ex plebiscito,
 reulque mortis adjudicatus est, donec medico
 temporis intervallo, Petro sublato, Galeatius
 Maphæi natus moderamen accipit. Hic Alber-
 to minas inferens, metumque addens, in loca
 tradat oppressa, obsidium pertinax, mortemque,
 & suæ gentis exterminium pollietur. Pavens
 D Albertus id Maphæo per literas indicat; me-
 mor enim familiaritatis vetustæ non illum sibi
 deficere cogitabat. At versutus Maphæus haud
 injuriarum oblitus dolis hunc opprimere desti-
 nat. Suadet igitur, ut Galeatio nequaquam pa-
 reat, sed in tuto residens pacem cum civibus
 agat, nec ulterius depopuletur agros, aut igni-
 bus ædes absumat; nato verò, quid potius in
 hostem capitalem agendum sit, clandestinè im-
 perat; edicit nempe, ut vir molestus vi dolisve
 prorsus occumbat. Galeatius namque sibi Pa-
 trem exosum simulans, eo quòd in Albertum
 malè conciperet, exercitum parat, circiterque
 oppidum memoratum repente producit, ubi ba-
 listis, & machinis, omnique genere tormentorum
 E hostem impellens, multis sæpe illum occurribus
 terruit; nam usque aggeres, nequaquam impedi-
 entibus fovearum cupidinibus, itum est. Quamobrem
 pusillanimus Albertus, viribus jam ingravescen-
 te senio diffidens locum tutari posse, hostem ad
 colloquium allicit, illumque blandis sermonibus
 alloquens, cur in se neglecto, genitoris edicto
 nitatur, modestè increpat, probati quondam
 amoris & beneficiorum memoriam ad crimen
 objiciens. Ad hæc Galeatius commissam sibi
 Placentiæ sedem in pace servare, hostesque è
 finibus repellere, vel faventes ad Plebis gra-
 tiam restituere; cum Alberto causam ob anti-
 quam cum Patre benevolentiam benignè se
 D d d d 2 velle

velle agere, si prius locum sponte dederit, nec inde secedere, priusquam oppidum vendicaret, per iuramentum pollicetur. Albertus vero, quo ad potuit, nisus est flagrantis animosi juvenis impetum à fero mentis conceptu divertere, multa illum versutia, multisque illum probabilibus argumentis impellens; sed nequaquam illum labefactare valuit. Hoc tamen præter spem studiosè nanciscitur, ut resignato primùm oppido, in Patriam brevi temporis intervallo, donec Populi seditio acquieverit, redeundi facultas sibi adsit: Adquiescens igitur Galeatio sub spe polliciti fœderis, metu potius, quam animi benevolentia, cessit. Albertus locum rerum omnium opulentia decorum, sed Bacchi frequentius, juniori Tyranno concedit; ipse verò cum natis duobus Mediolanum adit, ut apud Maphæum memoratum interea natum sibi benignum efficiat, velitque, etiam Placentinis adversantibus, illum in Patria sua civiliter degeret. Sed longè amoto sæpe spes exulat, quodque magis cupimus rarò vel numquam assequimur. Albertus itaque revocari se putans, post semestrem spatium intolerabilius moram increpat, Maphæumque desidem in amici reditu vocat, sollicitansque frequentius nunc precibus, nunc rigidis sermonibus ulcerat, Ille verò sui voti compos, quòd ab hoste capitali nunc ultionem exigeret, blandis affatibus excandescens ira demulcet, neque graves illi moras fieri suadet, donec tractabilis natus rebus in quiete compositis mitius vocem patris audiat. Neque dubitari, illum spe sua frustrari posse, aut aliqua utensilium penuria affici, thesauris omnibus, ut libet, apertis. Sed nequaquam his viri flagrantis impetum placare valens, inanibus illum spei longinquæ pascebat affectibus, Interdum etiam se,

A ut solando magis hostem confirmaret, per septennium memorabat à patrio solo rebus omnibus spoliatum miserabiliter exulasse. Quod animo concipiens Albertus, perplexa licet verba subjicit intellectui, novitque præteriti memor, Maphæum sibi latenter illudere. Deinde consolationis remedium non inveniens, Maphæo clam ignaro Mediolanum deserit, & Cremonam olim sibi complicem paribus votis animi celer adit, ubi à Primoribus ægrè susceptus, iisque potissimum, quibus fortuna stante rebus secundis gratissimus fuerat, morbo venis serpente, seu labore viæ, seu ætatis annosæ defectu, sive quod potius credibile est, summi doloris angustia, dum se tam dejectum, tamque depressum agnosceret, paucis diebus absumtus, aliena tellure procubuit. Ex hoc quippe magnum posteris documentum elicitur, quamque Divina virtus rebus præsit humanis, dum vir tantus olim metuendus, ac viribus magnis opibusque præstantior inter Populorum Duces blandiente fortuna, nunc subito lapsus in imum, eadem sæviente, nulli miserabilis infelicitèr occidit: digna quidem patratorem scelèrum ultio, quibus semper abusus erga Patriam agnatosque suos, fidem, pietatemque numquam coluit, & ut Regno potiretur, trux in omnes, perfidus, & inconstans præ ceteris appellatus est. Talis nempe Tyrannorum est mos, ut Populos gravibus semper pecuniarum exactionibus torqueant, legesque sacras diripiant, bonos lædant, impio foveant, omnia ex libidine jubeant, solis delitiis & voluptatibus dediti. Quid plura? nihil his justum, nihil rectum, aut pium efficitur virtute neglecta; meritò igitur horum traditur infelix exitus, dum flagitiosa semper fuit à Deo detestata conditio.

B

C

Explicit Liber Quartus.

INCIPIIT LIBER QUINTUS.

Henricus VII. Concilium Papiæ habet, tum Genuam profectus magno plausu excipitur, ibique Potentum lites componit. Multi ad eum Legati, sed peste in Urbem ingruente Augusta diem postremum obit. Varii Romanorum, Thuscorum & Longobardorum motus, plerique adversus Casurem. Genuensium querelis permotus Henricus Pisas tandem se confert, ubi perduelles Imperii palam damnat. Per Thusciam progressus Romam pervenit, & obstantibus ei Roberti Apuliæ Regis copiis, multa ibi proelia gerit. In Lateranensi Basilica Imperialem Coronam suscipit. Bellum in Urbe continuatur. Inde tandem Casar digreditur, & debellatis in itinere aliquot castellis apud Florentiam sibi adversantem consistit. Ingens utrinque armorum apparatus, dimissa obsidione versùs Senas se convertit, expeditionem urgens in Apuliæ Regem. Tum ægritudine corporis correptus apud Bonconventum gravi rerum vicissitudine moritur.

Digressi modicum è calle directo per devios temporum ordines nequam senis proterviam, ejuque fata novissima his operis nostri scriptis inseruimus, ne fortè rurius exigente rerum ferie alio conscribere loco necessitas urgeret, & ne felix tanto luxu rerum secundarum nequaquam lapsus aut nimium præcipitatus lege fatali, iterumque fortassis in apicem rotæ volubilis alterna vice restaurandus esse putaretur, nisi repente ignominiosus vitæ finis manifesta fati demonstratione pateret. Aptius quippe visum est, caput, & pedes, membraque omnia simul ostendi, quàm variis locis & tempore dividi. Nunc Casaris transitum in Papiam feliciter resumentes, quid inde discedens apud Januam, & Pisas, demumque Urbem ingressus potenter egerit, retroque cedens functus primum Diademate Regio non sinè magna suorum strage, quot quantisque laboribus Thuscos appulerit, quave inde tellure cursum vitæ peregerit, Deo nobis propitio in seriem conscribemus.

Casar itaque Papiam fugi motu profectus à Philippino, ceterisque Primoribus ex Plebe magnificè susceptus, applausibus in Atrium ducitur; ubi colloquium solemne habiturus, vix promulgato edicto Legatos omnes parentium Populorum accersit, sigillatim omnes in unum convenere. Adstantibus autem Sedis Apostolicæ Cardinalibus, Johannes de Cancellariis Januensis, vir eximie auctoritatis & facundiæ, Casare jubente, Orationem hujusmodi placidis verborum affectibus edidit.

Magna, Quirites, Virique conspicui, extrema Regem hunc vestrum pro reformandis Italia partibus vexat ambitio, multumque hætenus, quo ad potuit, pro extirpandis delendisque rebellum pertinaciis, consilio & opere usas est, nec dum tamen valuit animi sui votum, impediens fati, ad plenum exequi. At profecto fluens ex Cælo justitia ultorem hunc impiarum dabit in Terris, auctoresque ipsos scelerum in diem virtute prosternet, dum locus & tempus magis accommodum viribus resumptis affuerit. Primum tamen ne vos lateat, migrandum esse ad Urbem Diadema Regum assumpturus, necessitate id urgente, disposuit; nam Cardines ab Apostolica Sede profecti, ultra præfixam Coronationis diem moram increpantes commissum illis

A officium nimis protrahi queruntur. Præterea gentes alias gravibus dissidiis, pressurisque affectas Regem suum superstitione novimus cupere, ipsumque titulo Regio decoratum fortius imperaturum, formidolosumque magis Populis fieri, ut Regia jussa non negligant. Sicque prudentum consilio stabilitum prorsus est, nihil apud fideles innovare velle, sed sollicitam omnibus curam circa grassantium perfidiam adhibere, ne quid sinistrum accidat, donec itidem Rex mature regressus advenerit. Proinde omnes Legati pro patriis rebus agentes sub arcanis scripturarum votis, quid unicuique magis expediat, poscant, quidve utilius videatur Cancellario Regis exhibeant, super quibus sobriè ab Augusto discussis, quid potius velit esse, singulatim per rescripta sua edet. Rursusque omnes luce tertia in eadem Sede conveniant audituri Regiæ censura Decretum.

B. Hæc ab illo prolixius edita. Assurgens autem memoratus Ostiensis Cardinalis à latere Regio, facundo multum eloquio mirificè laudans, probabilibus argumentis vota omnium exhortatus est. Demum conventu dimisso ceteri abiire suspensis animis hæsitantes, quid pro se utile quisque meditetur, poscatque à Rege suo fieri. Horum numerus, ut ajunt, non paucior octuaginta interfuere, nempe Legati ferè civitatum omnium Liguriæ, Æmiliæ, atque Venetiæ, è quibus memorabiles hæc Iporegia, Chierium, Ast, Novaria, Vercellæ, Mediolanum, Cumæ, Pergamum, Brixia, Cremona, Placentia, Papiæ, Parma, Rhegium, Mutina, Verona, Mantua, Vicentia, Padua, Tarvisium. Bononienses autem, & Fæfulani, eo quòd Regem invisum odio haberent, eò Legatos suos indignati sunt mittere. Illucescente ergo die præfixa eadem omnes, qua nudius tertius, sedè convenientes, Rege imperante, consistunt, ubi singulorum scriptis ad Tribunal delatis, acceptisque, Orator idem Johannes jussu Regio rursus inquit: Casarem valde lætatunt in scriptis fidelium voluntatibus, pro quibus fidem eorum constantiamque collaudans, grate inde debitas referebat; prorsusque cordi sibi fore super omnium commodis, quàm primum temporis opportunitas adierit, consultè providere; verum ad id propter varia imminencia gravissimis laboribus peragenda tunc factò locum non esse, sed accom-

com-

commodari aptis rerum eventibus, nullique desperandum, sed in Domino confidendum, qui subsectorum vota intuens profectò cupitum efficiet portum attingere.

His aliisque hortati, agrè lætati, tacitis secum mustitantes tumultibus infremuerunt, cum Regem extra Longobardorum fines maturius quàm rati fuerant jam abire parantem agnoscerent, præcipuè quos violenta Tyrannorum potentia exulare coegerat, dum in spem hucusque producti jam manifesta se perfidia fraudari quererentur à Rege. Ex his nempe fama clariores Manfredus de Beccaria Papiensis, Guilielmus de Rubeis Parmensis, Vinciguerra Comes Veronensis, Antonius de Fixiratico Laudensis, & plerique alii obscuris orti parentibus, crebris vociferantes querelis, non modò Cæsaris, sed Assistentium etiam plectebant auditum. Quibus Rex benignè satis orsus eloquio, quo ad potuit, verbis mitibus spem pollicitus est; illicoque inde se referens horà diei ferè nonà epulatus Papiæ, moderamen Ludovico de Sabaudia viro strenuo commendavit.

Post hæc maturè abiens, sequente Procerum turba, usque Terdonam dietis binis profectus est. Priusquam tamen Papiam linqueret, ceteros urbium memoratarum Proceres, quatenus intra diem certum viris armisque suffulti Regem suum usque sequantur ad Urbem, & apud Januam convenient, literis secretis accersit, inter quos Guibertum Parmensem, cujus perfidiam sæpe detestatus, nequaquam illum constantem esse vix dubitans, potissimùm appetebat. Canem quoque Veronensem, eo quòd idem juvenis animosus, & Imperii zelator optimus videbatur, nonnullos etiam ex aliis vocavit urbibus, quos sciebat opibus & potentia præfulgere, quosve putabat facillè prævaricatores res pacificas in dissidium trahere. Ex omnibus tamen pauci Regis obtemperavere mandatis. Exules verò, qui hæcenus spem mente contraxerant, Regis perfidiam detestantes, ulterius illum sequi abnegant. Solus autem Laudensis Antonius nondum spe privatus, quam auro censu pollicito, intercedente pro eo Sabaudie Comite, falli non putabat, post Regis gressum Terdonam applicuit; ubi responso accepto, cum repulsam intelligeret, secum fremens, ignaro Rege, discessit; rediensque Papiam à colonis Vogleri rursus Manfredi de Beccaria valde complicibus captus est, & in vincula coniectus. Hic cum pro redemptione sua magnum auri pondus pactus esset, non tulit Manfredus memoratus jam Maphæo partialis typo benevolentie circumscriptus; sciebat quippe, hoc amico molestum fieri, cujus hostem non ignorabat capitalem esse. Maphæum itaque de captivitate hujusce viri docet, qui valde lætatus, properè hoc Cæsari indicat, permittente eo, captivum à Manfredi accipit, vincumque compedibus arctis in carcerem mitti jubet, ac sollicitè custodiri. Potitus ergo Cæsar exigua civitate Terdonæ, non multum ibi moræ contraxit; sed in hoc doloris magni causam invenit. Nam vir acer, & strenuus militiæ quondam Cæsareæ Dux Guido Flandrensis eo, quem in castris apud Brixiam ob aeris intemperiem venis hauserat, diu languens morbo ingravescente correptus est, exequiisque magnificis & cæremoniarum luctifico decore subhumatus. Cæsare verò apud Terdonam manente, Januenses jam de transitu Regis certiorati, Legatos solemnes eò dirigunt, qui seduli illum comitantes gressibus securum aditum spondeant, indicentque quàm facilius transeundum

A fit illorum per ignotos viarum anfractus, & jugatu alpera

Demum peractis his, quæ apud Terdonam expedienda Cæsari visa sunt, inde iter assumens, per arduos Gabii colles itidem Rex post dies binos in planum descendit, Januamque appetens, illuc tandem applicuit, ubi Populo magnificis applausibus occurrente, supra quàm ulli credibile videatur, præviis Tubicinum, Histriorumque turbis, introducit. Festiva dies illa Jovis XII. Kal. Novembris solemnibus agitata tripudiis, omnes Cæsari Januensium thesaurum aperuit. Nam inter urbis aditus, quò Cæsar iturus erat, omnes viarum lapsus, desuper stratis aulæis, purpura nitens obtexit; præterea turbæ omnes indutæ novis amictibus, auro gemmisque nitentibus obviam processere. Nobiles quidem seorsum à Plebe, pars equis subvecti adolescentes suos in hastiludiis militantes præmisere; qui verò profecti Abbatem Populi turbis maximis circumventum comitati sunt. At partem Auriorum foventes Populo immisceri dedignantur, solique in globum adducti, novis vestium ornatumque coloris ejusdem ante vestibulum Cathedralis Ecclesiæ non ultra progressi Regem venientem admittunt, ibique illum debitis venerantes obsequiis se se, suaque ei liberaliter offerunt. Fuere hi nempe, ut ajunt, è stirpe Auria, suisque complicibus ferme virorum mille capita, qui partem Spinolorum exosi, his mixtim inferi dedignantur, Plebique vilissimæ, Regi potentiam suam sic ostendere ausi sunt. Cæsar verò sub umbra nobilissimæ purpuræ desuper tectus cum Regina pari honore sequente in Atrium Pontificis adductus est, ubi luxu rerum utensilium ædes omnes expensis fiscalibus abundabant, ad quem visendum tam nobiles, quàm Plebeji undique confluentes advenere: sicque dies illa solis obtutibus quietique data, nullius frugi sub actione pertransiit. Sequenti verò luce Præfectus urbis, & Abbas Populi de more vetusto, veluti jam fuerat, ex Plebiscito sancitum, maximis comitati turbis Cæsarem adveniunt, illique Patriæ suæ regimen tradentes, omnia suo nutui liberales absque aliqua novorum foederum pactione subjiiciunt: quod ille gratò suscipiens blandis eorum industriam commendavit affatibus. Verùm ne ignavia ab inconsulto viderentur tradita, persuasit, quatenus per jusjurandum fides pollicita quàm legitime fieret; sicque effectum est, Rege volente; nam delectus quidem Plebis mediæ, singulorum causam editurus. decreto Senatus coram Rege memorato, adstantibus Procerum suorum turbis, & Populi multitudine, in Vico publico juxta Aulæ suæ vestibulum subnixam Cæsari fidelitatem cum juramenti vinculo pollicitus est. Post hæc litium dissidiis, quæ multifariam ob novum urbis regimen justo Principi commendatum Augustis auribus infremebant, curam impendere festinabat; erant namque multis variisque modis temporum lapsu securæ. Ex omnibus tamen, quæ inter Aurias, & Spinolas vertebatur, ardua magis difficiliorque paratu controversa. Nam cum hæc urbs nefandarum ab olim Gib lengæ, Guelphæve Partium accensa schismatibus, in contentionem maximam traheretur, ejectis vi Guelphis, his duabus nobilium profapiis diripienda succubuit; brevique temporis lapsu potièda permansit. His igitur rerum luxu secundarum elatis, dum fieret paris contentio, subitis Respublica tumultibus eversa est. Duo tamen seditionis Principes fuere; ex Spinolis Opizinus, ex Auriis Barnabas. Hi cum opulencia

tia magna fulti, ut Potentes se crederent, & alter præfset alteri, dolos vimque parabant; sicque cædibus & rapinis tota res agebatur, donec prudentior Barnabas germani sui Conradi, suorumque complicum fretus consilio, Guelphis admissis, Opizinum violenter ejecit, hicque dudum exul tunc in Patriam à Cæsare restauratus advenerat. Quamobrem Barnabam Opizinus, & sui de spoliatione fiscalis thesauri criminabantur, quòdque ille hostibus admissis Imperii, & præcipuè functus viribus Regis Caroli zelatoris Majestatis Augustæ, per tyrannidem urbem oppressisset. E contra verò adversus Opizinum ferebatur, illum Rempublicam in dissidium vertere nisum esse, & generi Marchionis Montisferrati admissò præsidio, Auris expulsis, Patriæ flammam perniciemque parasse; hostemque adjudicatum, quòd ex temeritate præsumpta rem Populi, suis legibus de more vetusto non gubernasset, inficiabaturque Barnabas se rapinas aut prædam ex ærario coacervasse. His altercationibus Cæsar offensus, quòd inter electioris animi stirpes contentio maxima suscitaretur (nam neque tantum has duas prolapsas gravis causa vexabat, sed ferè omnes, quibus tumentes animos Proavorum gesta nobilium, aut immensæ divitiæ suggererant) litem hanc decidendam viro strenuo Sabaudia Comiti delegavit. Ipse verò, quamquam inde rebus maturè compositis digredi concepisset, propositum distulit in tempus habile, donec pacatis horum dissidiis res in tranquillo statu permaneat. Percunctatus itaque, ut patentiùs reo cupata Potentum fastus elidat, Abbate Populi, ei relicto tantum superlacionis vocabulo, permissi quondam arbitrii potestate privavit, quosque satellites pro sui tuitione fovebat, abire coërcuit. Præfectum quoque de more veterum rudibus institutis amovit, sibi que auctoritatem vendicans, omnia pro libito factiscendi, mulctandi, ignoscendi, Vicarium pro se decrevit Gibertum de Aspramonte, agnationis suæ virum egregium, illique annuum tributum sexaginta millium Florenorum auri constituit, Legesque non ex Plebiscito, sed Cæsari decreto servabat, mores consuetudinesque innovans, desueta voluit instituta servari.

Interea Longobardorum Duces literis Cæsareis accersiti, quid agant dubii, variis curarum sollicitudinibus angebantur. Adiere tamen illuc pauci, quos accepti merces beneficii meritum recipere suggererat, quive petitos sibi factes vindicare cupiebant. Inter hos Canis Veronensis, fama præclarior, majori comitum turba ad Cæsarem ocior se proripuit; sed idem post dies XV. ob nunciatum funus germani sui Alboini, quem graviter ægotantem iussit Regis obtemperaturus, in ambiguo vitæ discrimine liquerat, Augusto permittente, decessit, inquietusque diebus quinque Veronam se proripuit, semianimemque fratrem inveniens, die sequenti vita privatum magnificis tumulavit obsequiis, potitusque est Patriæ suæ, nullo adversante, præsidatu. Accessere etiam Marchiones Salutiarum, & ex Malaspinis viri duo egregii famosique apud colles oppidaque montana inter Longobardorum fines, Thufcorumque recessus. Luchinus quoque junior Maphæi Vicecomitis natus, concomitantibus multis, accessit. Plerique etiam clara indole suæ stirpis editi, quos exilium, aut Regni spes ambitiosa premebat, sponte secuti sunt. Nec quidem Legati memoratarum urbium gressus Augustos devii, (tantus illos officii commissi metus angebat) temerè reliquere; sed usque in Januam, quamquam hos

A gravis labor urgeret, Cæsarem comitati, magnas æris impenias rerum suarum profluvio queiebantur. Fuere inter alios quatuor è Patria nostra delecti, quorum nobilitas gradu prior: Sigonfredus de Arzignano vir Equæstris Ordinis, factiosus & audax; ex Plebe media, quamquam ævo maturior, Martius Bossus, multum se effrens per ignaviam; reliqui duo inferioris prosapia adolescentibus egregii, locupletibus orti parentibus. Nec tamen illos Decurionum Senatus elegit, sed improbi jam in scelus nitentes, qui Cives omnia subvertère; effectumque est, sic ferentibus fatis, ut ex adolescentibus alter ætate junior Ferrarius Guidonis de Lanzade natus, unicum parentibus solamen, apud Januam gravi morbo deficeret. E Patavis totidem numero illorum transmissi sunt, Rolandus scilicet de Plaziola, vir impetuosis & loquax, Jacobus de Alvarotis moribus & vita discretior, ambo tamen juris peritissimi, Johannes Henricus de Capitevacca, memoratusque Albertinus Muxatus nondum Poëta dictus in Populo. De Verona Nicolaus de Altomanno, Bonmesius Paganotus pro Patria sua Cæsarem persecuti sunt; reliquique, quorum vocabula nobis ignota istic præmittimus. Cæsar igitur apud Januam residens pro componendi in ea rebus, præsertim Spinoiarum & Auriorum controversiis, multas animi gravedines sinistro fatorum eventu perpessus est; nam infecto tam saluberrimi climatis æthere oblatentes inter Germano, Gallicoque viscerum corruptelas, cujus initium apud Brixiam morbo venis serpente processit; maxima horum turba membris languescentibus occidit. Nec pepercit mors impia sexui vel ætati, nam in ipsa quoque Augusta vires experiundo exemplar humanæ vitæ certissimum patefecit. Corrupta ergo membrorum compagine ob laboris assidui tolerantiam, eadem magni Principis conjux diebus paucis lucem exivit, cujus cadaver nitenti purpura circumdatum, de more Regio imposita vertici aurea Corona, apud Cœnobium Minorum Fratrum, sequente Nobilium turba, depositum juxta Aræ Sacræ Tabernaculum in sarcophago publico tellure obruta subhumatur. Tunc dies celebris verendaque Lucie festo Idibus Decembris instabat vix anni cursu perfecto è Gallicis jugis egressa. Ex hoc Cæsar paululum vultu turbatus, nullas tamen in patulo lacrymas foris effudit, interiùs verò thori sociam deflens, quam primis optavit, supremis eandem casti amoris tædis exarsit, quia sola contentum thalamo fidem servasse apud omnes putatum est. Hæc cladis etiam in Januenses ipsos transiens, multos letho prostravit; nec valuit saluberrimi quondam ætheris clima purissimum; incredibilis enim viscerum contagio aded illic increbuit, ut vix omnes interirent; ideoque effectum est, ut Clerus omnis cum Antistite suo Deum, quem sibi infestum putabant, hymnis & cantibus circumiter moenia urbis expiant; nec apud Veteres incolas par excidium visum est nunquam, vel relatum.

His Cæsar multum dolore anxius, curisque sollicitus (nam pauci ex multorum grege supererant) quid agat dubius obversatur. Venere igitur ad illum visendi gratiâ Pisanorum Legati, cum ad Patriam suam accessurum maturior concepissent, ne spes admissa labaret, quatuor & viginti industria magna decori, quorum princeps, ut ajunt, Comes Facius Gerardi natus egregii, cujus uxorem, (velut deleta nondum refert memoria) superato Romanorum Rege Corradino, Carolus Sicilia Rex pari supplicio mul-

multari iussit. Hi Regi suo fiscales thesauros, & publica æquè tradentes omnia nutui suo paritura despondent, orantes illum, quatenus citis gressibus Pisas adeat, utque aptius iter peragat, galéas octo pro supportandis equis & viris, in portum subvehunt. Multas præterea rebus utensilibus onerarias illo statuunt naves, quæ victum suppetant; mansere nempe in portu Pisano secus Januam Regem manentes ferme menses duos, ut ajunt, donec spes votis accessit. His quoque diebus à Roberto Neapolis Rege transmissus Legatus . . . Rizardus sedulo curiu pervénit, qui à Cæsare jucundo vultu susceptus varia vulgi judicia per vicos suscitavit. Quidam enim venisse illum pro nuptialibus inter utroque Reges fœderibus insunt; quidam, ut Cæsari metum suscitans, quid inde mediteretur studiosus intelligat, ob eamque causam pacta vix ulli ferenda postulasse. Arcana tamen hæc prorsus incognita Plebi, donec increbescente fama Robertum eundem cum Urfinorum favore Urbis loca tutissima suis viribus anticipasse relatum est; eoque germanum ejus Johannem cum maxima virorum manu destinasse. Idque diu vix creditum, Sarra de Columna indicante, tunc Cæsari patuit; quamobrem Rizardus memoratus pavore concepto maris discrimen negligens, præter Cæsaris scientiam puppe delabatur, Apuliamque repetens ad Dominum proficiscitur. Nec procul istinc festinus accessit Galvanus Lanzea, vir egregius, Friderici Regionis Siculæ possessoris vaser Legatus, qui galéis duabus Portum attingens Cæsarem regalibus primùm muneribus opulenter donavit, demum ad illum se conferens, secretò rem sibi commissam aperuit, quam vulgi judicio minus cognitam pauci ex Secretariis Regiæ Aulæ intellexerunt. Verùm de sponsalibus contrahendis habita mentio super aliis majori excussis examine præterivit, satis enim apud omnes agnatum est, quæ inter hos Duces benevolentia, qualis amicitia status esset. Igitur uterque nisus est apud Cæsarem de opportuno sibi remedio providere; gratior tamen Fridericus longa suorum statione nisus est, quòdque idem Augusto vires socians & arma pronanciscendo Urbis aditu pollicitus est.

Interea rebus sic fluctuantibus ecce Sarra de Columna, vir factiosus & audax, ex Urbe proveniens ad Cæsarem se proripuit, illique persuadet maturum illuc accelerare progressum; gentem Roberti Regis Apuliæ, Senatorias jam curules, Urbisque loca munitissima, Urfinis adjunctis, retulit occupasse; maturèque repugnandi opus esse, priusquam hostes sibi mœnia quæque subjiciant. Unde Cæsar Cardinalium Procerumque suorum fretus consilio, Ludovicum de Sabaudia, virum satis illustrem, pro anticipandis locorum opportunitatibus, utque Populi favorem adeptus Regi venienti iter expediat, ad Urbem properè dimisit. Qui puppem ingrediens, versùs Pisas remis incubuit; sed nimium tempestate maris adactus, vix naufragio depressus in maritima loca, quæ sub Comite Sanctæ Floris, Aquilas verente, demum evasit; unde comiter susceptus inde ad Urbem festinus accessit. Noverat enim vicos, & viarum quælibet compita, in qua Senatorius Præses paulò ante regnaverat, multumque illi valuit: quam sibi famam bonis actionibus, & animi virtute paraverat. Nova quoque de Lombardiæ partibus Cæsari nuntiata vix primò credita, denique veris auctoribus, & referente fama, compertum est, omnia clandestinis turbati motibus. Guelphos suscitatis partialium viribus in Gibellinos

A atrociter sævire; Guibertum quoque de Corrigia, Florentinis, Bononiensibusque per sociale fœdus admissis, nova cum Guidone de la Turre sponsalia pepigisse; Philipponem quoque de Langusco horum impulsibus, resumto sibi Patriæ suæ Præsidatu, Roberti Regis gentem adscivisse in Gibellinorum necem, & præcipitium. Ob eamque causam Brixientes in Mazios conjurasse, sed illos cautè prævisos, admoto Pergamentium subsidio, Goffredique apud Cremonam Regia vice Præfecti, cum quo Galeatus Maphæi primogenitus manu potenti se contulit, Guelphos cædibus contrivisse, pluribusque necatis multos in exilium compulisse. Nec multum post hæc Marchiones de Cavalcabobus, ejectosque Cremonenses, apud oppidum Casalis-Majoris latitantes, Cremonam egressis Goffredo, Galeatioque præfatis, in prædam furtim amicis intro faventibus irrupisse, factamque illam civitatem Imperio rebellem, admissis hostibus, & Guidone Turriano, qui non modicum Maphæum Mediolani Præfectum metu perculit. Quamobrem Cæsar in agendis pertinax, Guarnerium de Ottemborch, virum inter Gallos valde strenuum, properè transmisit illorsum, qui Placentiam primùm appetens, ubi meru Alberti Scotti omnia sollicita erant, nequaquam intro admissus nisi certa fœderis pactione, scilicet paucis concomitantibus ineat, iracundia tumens retro ad Cæsarem, dedignatus admitti, se proripuit. Longobardia verò maximis fatorum tumultibus labefactata, velut alio fortassis loco gestorum series explicabitur, bellis, & rapinis insedit.

Rursum Cæsar accepit, Thuscæ urbes in illum nefanda moliri, Populosque Senarum, Perusur, Lucæ, Pistorii, & Florentiæ, certa fœderum pactione inita, parare iter ejus suis gentibus impedire; eò ob idque missum à Roberto Rege Degonem militiæ suæ Ducem, qui jam apud locum, qui Sarzanum nuncupatur, in finibus Lucani soli cum equitibus quingentis appulerat, ut inde Cæsari transitum prohiberet. His circumventus Cæsar magna curarum sollicitudine premitur; illum etiam exhausti æris pecunia multum angebat, quòd Curiam solitis epularum profusionibus non alebat; quòdque stipendia poscentes mercenarii sui, dilato eis per semestrem spatium tributo, pro esculentis & poculentis rebus vim Januensibus inferebant. Unde assiduis Cæsaris aures querelis impetebantur, tum etiam quòd latrocinia prædæque pati nolentem plebem crebris pecuniarum exactioibus in se furere metuebant. Nec jam occultè, sed palàm audiri questus Populi, Cæsaris adventum, seque tam pronos in admittendo illum detestantis, quòdque olim Friderici de Scoph copias magnas paucis fudissent, hunc verò Regulum per ignaviam temerè ducti nullo obice suscepissent. Addebatur his præterea, divitem potentemque maris & terræ Patriam suam jam mercimonis, remigioque privatam propter vicinorum metum, & potissimè Roberti Regis, unde in Apuliam negabatur accessus. Talibus invalescens dietim rumor questibus Cæsarem metu perculit, ne fortè Populus in furorem adactus subitò illum tumultu flammatus oppeteret; periculosum namque vulgi impetum, cum sævire cœpit, expectare. Priusquam igitur flamma in rogam ex stipulis permearet, exactioibus æris modicum suspensis, Leodiensem Episcopum, & Henricum Flandrensem, Pisas pro implorando pecuniarum subsidio vice Regia properè dimisit, ubi calentibus multum animis Pisanorum ad Regis obsequia grandem inde thesaurum citis manibus Januam

nuam retulere; quo viritim distributo inter Cæsaris mercenarios violentæ modicum rapinæ, quæ vulgo assidue fiebant, quievere.

Inter hos rerum anfractus Johannes memoratus Alberti de Austria nepos, qui ejus etiam Parricida, Cæsaris decreto, reus mortis adjudicatus fuerat, suadente, ut ajunt, Rodulpho Bavarie Duce, inopem censu magno Regem placaturus usque Januam se proripuit, qui cum diebus multis ferme latitans ab Aula Regia se continuisset, tandem spe magna ductus, Rege luce quadam epulis indulgente, coram se obtulit, pronusque ad pedes prostratus veniam postulavit, pro se referens, ob violentum injustumque Patruum imperium temerè juventutis lubrico ductum, illius exitium perpetrasse, & pro tollenda tanti reatus multa se Regem copiis suis ad Urbem, retroque passim securum despondens, orabat ignosci. Quem Cæsar suspensus primùm, deinde torvis oculis intuens, abire jussit, utque post epulas redcat sermonibus blandis hortatus est; doluit nempe illum advenisse, quem non ambigebat justo damnandum fore supplicio. Sciebat etiam ex alta ortum indole, formaque venustum, ad extollendos Majestatis suæ apices valde opportunum auxiliares vires addere posse: sed intro agnatorum suorum pertinax odium nulla pietate placandum justos Cæsaris metus, ne fortè differre judicii gladium sumere pusillanimus censeatur, fortiore actione suggererat. Verebatur nempe, præter famæ vulgaris arbitratum, Friderici de Austria, germanorumque quatuor fastus potentes elidere, qui quamquam tunc abessent propter Leopoldi morbum ingravescentem, nondum ad ædes patrias à castris ante Brixiam delatum, Henricum tamen ex primogenitis duobus alterum ad Cæsarem cum magna virorum ala mittere frequentabant. His Cæsar circumventus, justus maluit esse, quam pius. Johannem itaque versutus invenit; sed hic post Regis discessum Friderici factiosis hortatibus, auroque dato, creditur veneno peremptus occubuisse; nulla enim de ipso fama, nullus exitus sui rumor alterius certo auctore auditus est.

Jam Pisano Legati gravibus moræ dispensiis suspensum iter Cæsaris increpantes, quòdque magnis puppes impensis litus alienum frustra servarent, propensioribus Regem sollicitudinibus de transitu versùs Pisas orabant, multisque illum donis ac pollicitis onerantes, præcipuè de eorum illi munus, quod quidem his memorandum scriptis dignè visum est, maximis æris profusionibus, manuumque laboribus consummatum prodigaliter offerunt. Erat quippe tentorium pannis nobilissimis auro gemisque contextum; desuperque radians pretioso constructa metallo Aquilæ stabat effigies. Hoc, ut ajunt, inter stativas sex millium capax virorum vulgi judicio censebatur. Sed admirabilis pretii æstimatio stuporem omnibus inducebat; nullum enim eo opulentiùs, nullum Cæsareis votis donum aptius putatum est. Cæsar itaque ad digressum properans, pacatis Auriorum, & Spinolarum quibuscumque dissidiis, Populi Januensis favorem hortatus erga se, suppellestem, vasque omnia navibus imponi jussit. Quod cum palam edictum certis pateret, Legati, qui ex urbibus Cisalpinis eò profecti manebant, dum se puppibus advehi dubitarent, sicque in Januensem manus destituti Cæsaris odia malè perpeti crederent, iter devium anticipantes versùs Lucanos colles eriguntur, ut inde Pisas equis subvecti permearent. Hac Cæsari transeundum

Tom. IX.

A fuerat; sed tutius visum est pelago, quam terræ periculis se credere. Aderat enim, ut prædiximus, Dego Roberti Regis armiger cum Thufcorum, Longobardorumque copiis, ut Augusti iter arctum inter colles obstrueret. Pauci tamen ex Legatis Pisas adiere, nam major eorum numerus furtim Cæsarem destitutum linquentes abire, præcipuè qui è Longobardis advenerant. Brixienfes autem primi, audito, compartiales suos, qui in Patria manserant, Maziorum impulsibus violenter ejectos, necatosque plures iniquè, non sine Cardinalis Januensis assensu, Cæsare prorsus ignorante, secedunt; versùsque Placentiam iter primum remetientes, denique apud locum, qui Zavatarellus nuncupatur, in crepusculo devenere, ubi hospitio conaue potiti, dum illucesceret, digredique festinant, rustici indignè in hos malè concipientes propter velocem itineris fugam, quos Cæsari fore ingratos non ambigebant, singulos captos, rebusque & literis spoliatos abire nequaquam permittunt; tandem precibus victi æreque dato, retentis equis & armis, liberos sinunt. Qui pede loca ita aspera peragrantes in planum denique pervenere; tuncque inter Cremonæ fines casu perducti sunt ad oppidum Cafalis Majoris, in quo Marchiones de Cavalcobobus confertis Guelphorum subsidiis, exulumque suorum, Patriæ suæ bellum rapinis & cadibus inferebant, donec post dies paucos egressis in prædam noctu Goffredo & Galeatio Maphæi nato, qui pro Cæsare Cremonam detinebant, iidem Marchiones sociis ad hoc Brixienfis, dum & ipsi prædam sinerent acceptam vacuam Regis copiis, Cremonam properè corruunt, carptimque nullis prohibentibus ineuntes urbis suæ mœnibus potiti sunt: quod non modicum partialibus suis solamen in adversariorum metum accidit. Nam huc exules omnes à Cæsare se trahentes, in Gibellinorum exitium undecumque conveniunt. Huc etiam se contulit Guido Turrianus, Bononiensium, & Parmensium favorem nactus, ut inde sumtis amicorum viribus Patriæ suæ dominationem, pulso Maphæo, vi doloque resumeret. Sed frustra illum cura talis erexit, nam hoste suo Mediolanum vigili cautoque moderamine sub Augusto servante, itidem Guido memoratus gravi morbo serpente vitalem spiritum exhalavit, cujus inopinatum funus grande Turrianis exulibus præcipitium, Maphæo autem lætitiæ causam dedit eximiam. Nec quidem modicum tristatus est Philipponus Papiensis, Guibertus de Corrigia, Guidonem summæ probitatis & industriæ virum in tanto rerum actu sibi defecisse, cujus spe, ablata quæque vendicari posse fidebant. Non ideo tamen in proposito defecere. Sed quid ulterius ab his actum sit, alio conscribi loco putavimus, quatenus Cæsaris acta sub uno suarum rerum glutino concludamus. Nunc ergo hujus iter in seriem producat.

E Cæsare adhuc Januam opprimente, equosque & suppellestem collocante, ut inde Pisas citus appeteret, omnes ferè Longobardorum copias, quæ ad illum debite fluxerant, Rege ignaro discessere. Solutus Luchinus Maphæi natus cum paucis iter Regis concomitatus est; Legati quoque Paduanorum, quamquam Rege non adversante, tamen ægrè permittente, impetratis ab eo rescriptis super decursus aquarum, quæ à Vicentinis per solitos labi non sinebantur alveos versùs Paduam, fragmentis arborum tellurisque & faxorum mole stagnantes, patrios fines læti repetiere. Ut ergo parata omnia Cæsar ad iter ex-

E e e

pe-

perendum vidit, compositis in Janua rebus, utcumque valuit, paucis sequentibus illum, puppes invadit; sed non plura cum eo quam virorum octingenta ferme capita maris periculum subiere. Multi namque ex Gallis Germanisque sequentibus ægritudine laborantes jam defecerant. Ex Proceribus nempe superstites Amadeus Sabaudie Comes, Balduinus Episcopus Regis frater, Theobaldus Leodiensis Antistes, Henricus Flandrensis militie Regie Præfectus, Rodolphus Bavarie Dux, Jofredus de Lignazo, paucique alii fama celebres manserant. Hi comites, Regisque tutela; præterea Cardinales memorati, Ostiensis scilicet & Januensis, Regem comitati sunt; Albanensis verò jam morbo correptus apud Lucam vita defecerat. Triduo igitur maris procellis remigio superatis, denique Pisas appulit, ubi occurrentibus ei turbis optimatum Pisanorum, exulumque, quos Thuscia nefandarum schismate Partium detestabilis, hortatibus impiorum ejecerat, Regem suum præsentialiter visere spe redeundi in patrias sedes adire coegerat. Extra mœnia usque ad locum Sancti Petri in Gradu, qui locus inde quatuor mille passibus distat, Cæsar supra quàm credibile sit magnificis susceptus applausibus à Populo ei obviam prodeunte gratanter excipitur; nec minùs hilares Plebis alæ pannis novis ornatae, instrumentorum modis, ac vocum jubilis applaudentes, gratari visæ sunt in adventu Regis Augusti; nam ferè sexus omnis & ætas grege facto obviam exire visi sunt. Sic Cæsar purpura gemmis auroque micante supertectus introducitur octavo Idus Februarii Nativitatis jam Anno Dominicæ duodecimo trecentesimo, & milleno, qui apud Pontificale Theatrum Sedem eligens lautis epularum profusionibus gentem suam pavit. Huic Plebs, Populusque omnis divitem Patriam terra marique potentem liberè tradentes, se suaque mutuis promptis obsequiis obtulere, viresque omnes & thesauros suos pro augendis Imperii fastibus pollicentur: quod ille non minus gratè suscipiens, urbis curam regimenque sibi vendicavit, statuitque ut amoto Præside alter præficeretur vice Regia; Plebiscita, Legesque multas ex consuetudine innovavit, & multas decedit, novasque superaddidit morum formas, ararii que peculium ingens longis retro temporibus, magnoque labore partum, exhausto penu rapax prædo abstulit. Quamobrem Populi Magistratus ira tumescere vexatus, dum viribus ultionem exigere non daretur, in Regis contemptum verba multum ignominiosa furialiter eructavit. Unde Cæsar modicum turbatus, horum recordiam plectens exigua disciplinæ mitis castigatione multavit, tantumque illis permissam Officii potestatem tollens alios ad idem Patriæ decu: commendabiles subrogavit, rursusque jussit solitis legibus de more vetusto Rempublicam gubernare, veritus non inanem Populi furor in se oliosò rancore convertere. Difficile quidem est vulgi flagrantem, cum sævire cœpit, placare impetum, eoque magis timendum est, cum in furor adactus odio suo Principem habet; nescit enim flammatum ira mitescere, priusquam fatiatum ultionem peregrisse putaverit. Ideoque tutius est diligi, quàm timeri, Justis namque recta sequentes nemini injuriam. rapinis ullis aut violentis actionibus, inferunt: sic Deo & Hominibus grati quietem agunt, & semen eorum augebitur. Impii autem per sævitiam rapinas, latrocinia, bonorum proscriptiones, cædes, exilia, Populorum spolia, violentaque tributa, voluptates ex libidine potius

A animique petulantia colunt, quàm virtute. Sed velut olera herbarum decident, & tamquam vas figuli confringentur, qui metu diligi volunt, vim inferunt, Regna subvertunt, Pacem turbant, bella, dissidia, intestinasque factiones Populis inferunt, ut violenter imperent, & sibi quæque diripiant. Hic Tyrannorum mos est, quibus nulla pietas, nulla fides, nulla virtus inest, omnia suspecta, metuque sollicita; nihil stabile, aut perpetuum, semper est anxia sui status, ac vitæ conditio.

B Paulisper igitur sedata vulgi rabie. compositisque rebus, Cæsar in agendis sollicitus, cum dietim increbescens fama jam non fictum loqueretur Guibertum de Corrigha, Philipponemque de Langusco, Bononiensibus, Thuscisque per sociale fœdus annexos unà cum partis Guelphæ fautoribus Longobardie Civitates Imperio devotas bellis & rapinis assiduis violenter impetere, eosque neglecto Cæsaris scepro rebelles in contemptum Augustæ Majestatis effectos esse: ne ignavæ temeritatis cornua jam suscepta protensius erigant, & Cæsaris gladium debitæ ultionis disciplina vereantur, in hos justis libram judicii vindex acuit. Contextoque erroris sui codice, quatenus inter decem & octo dierum spatium, ob læsæ noxam Majestatis criminati coram Rege præsto veniant, pro se tuitionem legitimam dicturi; Aulæ suæ postibus jussit affigi. Cujus edicto non solum Guiberti nomen inferum, sed & generi sui Joannis Quirici, Opizique de Unziola virorum clarissimæ indolis. Præterea Civitatem Parmæ, Rhegii, Florentiæ, Lucæ, ceterasque his in perniciem Regis complices literis iisdem admonuit, quasi exilem Regis potentiam nihil aut parum timerent, & in absentes tamquam rebelles Imperii hostes, ac læsæ Majestatis reos Cæsar judicium pertulit. Actum hoc Pisas sexto Idus Aprilis in horto Cossi & Gaddi de Gambaçurtis, ubi sæpe Rex cum Proceribus suis ardua gesta tractare sueverat. Ad hunc visendum Thuscia ferè omnes proscripti, exilioque damnati, distinctis Profapiarum ordinibus accesserant, inter quos memorabiles hi

D Episcopus Aretinus ex stirpe Simon Philippus Pistoriensis, Castrucius de Interminellis Lucanus Civis, Thadæus de Ubertis Fæfulanus, Ugutio de Fagiola, Fredericus de Montefeltro, viri probissimi, plerique alii obscure orti, quos potius invidiæ labæ ex laribus avitis, quàm fortunæ casus ejecit. Hi Cæsarem confertis fautorem copiis præsentialiter adeunt, viresque suas suppellectilemque omnem illi liberaliter spondent, orantque quatenus illos intra patrias ædes restauraret ortis & pius; quos blandè mitibus verbis affarus, spem conceptam animique robur erexit. Jam ad Urbis transitum Cæsar intendens Pisanorum copias armis fultas parari voluit, ut inde numerum eorum visu recensens, quos sibi opportunos aptosque magis crederet, Regio arbitrato deligeret. Primum enim equites phaleris decoros, galeisque radiantibus, & loriceis oblectos ordine longo procedentes ante sui Theatri vestibulum in globum adduci jussit; hique mille virorum capita judicio multorum putati sunt. Deinde peditum alas pari ordine subsequentes fixo conspexit obtutu, juvenitque multum Patriam illam sibi devotam tot virorum greges coacervasse; fuere nempe, ut ajunt, millia quatuor balistas ferentium, sex millia gladiatorum lanceas umbonesque gerentium; levis autem armaturæ Plebis numerus infinitus. Per hos dies tumultus in Patria illa magnus armorum excitatus est; nam cum omnia epu-

epularum vinique luxu in libidinem traherentur, Balduinique Treverensis Regis germani clientes per vicos noctu choreas magnis vocum cantibus ducerent, famulis Sabaudiae Comitis casu reperitis, eodem actu desipientibus, dum utraque in globum turba convenisset, culpa quidam satis levi compulsus, alterum animosè manu percussit. Ille verò, cujus facies læsa fuerat, lædentem gladio sauciavit; quamobrem omnes in furorem adacti nudatis ensibus bellum incitant, in quo prostrati telisque confossi sunt nonnulli, saucii ferè omnes. Ex hoc clamor immensus ad Regis Aulam delatus, illum è strato exire compulit; quifnamve strepitus vocum percunctatus intelligens, superstites, sauciosque capi, & in carcerem mitti iussit. Denique post dies paucos, intercedentibus utrisque Ducibus memoratis, obliti injuriarum clientes, sibique invicem ignoscences, initoque pacis foedere, Rege volente, dimittuntur. Altera etiam turbinis causa his ferè diebus accessit, quæ Regem, Procereque suos tritari fecit; nam memoratus Aretinus Præsul, vir prudens & strenuus, qui cum magno comitum cœtu ad Regem se contulerat, magna illi auxilia viresque daturus, utpote devotus semper Imperio, labore viæ, cursuque inquieto permeans æger factus XII. Kalendas Maji vita defecit. Hic quidem magnum Cæsari præsidium, solamenque ad augendos Imperii fasces in Thusciam potissimum valiturum putabatur; sed citra senii metus morbo correptus binos ex fratre nepotes miræ probitatis adolescentes thesaurorum suorum heredes Cæsari commendavit. Post hæc Cæsar, rebus, utcumque valuit, in tranquillo compositis, temporisque opportunitate maturum exigente discessum, paratis ad iter virorum turbis de transitu suo in patulum omnibus indicat. Confertis ergo Januensium, Thusciorumque exulum, & Germanorum copiis in unum, suadentibus quoque Apostolicæ Sedis Legatis ad Urbem citos maturare progressus, Cæsar Pisas linquens, gubernationem hujusce urbis Francisco Comiti de Ubaldinis, viro satis strenuo, recommendat. Deinde properè Optimates aliquot, mediæque plebis viros dignitate conspicuos ducentum numero secum trahens, urbem hanc nequaquam ulterius visurus. VI. Kalendas Majas egreditur; primusque motus ejus apud locum, qui Vigale nuncupatur ad Pisanorum fines quietis portum elegit. Hoc oppidum in colle vasto fundatum litoribus imminet, unde maris æquor immensum non procul aspicitur, Insulæque multæ nobiles Pisis subnixæ, quamquam eminus patent, quarum memorabiles hæc, Corsica, ubi solum fertile, opumque multitudo favos dulces superabundantibus mellis copiis præbet. Sardinia tritico divitiisque opulentissima; Elba ferro, calybeque optimo incredibiliter copiosa. Inter has etiam quædam steriles, vixque ullis habitatae cultoribus, quia frugi non sunt, fama nec celebres. Ad litus tamen Plombinum, statio nautis opportuna, confidet, qui locus viris multis opibusque repletus, à nonnullis Pisanorum inter thesauros habetur.

Hac Augustus transiens, cum per Thusciam rebellium metu securus illi aditus non pateret, multumque dolis aut vi inter angustos viarum calles ignavè lædi metueret, per loca maritima iter dirigit. Ut igitur ventum est apud locum, quem indigenæ Castilionem appellant, juxta Pisani soli metas biduo gentem suam præstolatus, cum jam hostiles aditurum se locos cognosceret, quietem agens pernoctatus est. Luce verò

Tom. IX.

A
B
C
D
E
tertia confertis in unum copiis, has blandis sermonibus alloquens, vires animosque audax ductor accendit, iussitque equos & arma confestim parari. Ipse etiam thoracem, & clypeum sumens, ceteris ut quid mage faciendum sit exemplum palam exhibuit. Deinde aciem ferme quatuor centum virorum secum ducens primus egreditur; ceteros verò Sabaudiae Comiti commendans pari gressu Cæsarem secuturos edicit; putabat nempe, hostiles turbas Umbronis transitum prohibitoras obviam pervenisse, qui fluvius è montanis jugis sub Grosseti mœnibus in planum defluens sæpe imbris magnis, aut nivibus solutis impetuoso torrente labitur; quamobrem amnis metuendus non sine naufragii metu præcipitis superatur. Jamque huc ventum à Cæsare, & ecce prævius illi nuntius, Senenses aufugisse, nihilque ad transitum obstare retulit. Gaudens, dolensve pariter, sine obice facilem transitum esse, ultra progreditur; exactaque ibi morâ, quantum epulis indulgeret, horâ jam sextâ in agris quietem peragit. Refectis denique viris & equis procedit ulterius, donec in planum means quinque millibus ferme passuum procul à Senis, Nicolai de Bonfegnoribus hortatu, gradum pressit. Sequebatur verò illum non longè Sabaudiae Comes strenuus, & Regis germanus Treverensis Antistes, alæque Germanorum, & Italorum mixtim procedentes; quifque enim, quo ad potuit, anteire visus est; probissimi autem Gallorum Optimates Cæsarem stipantes, illi debitas obsequiorum vices jugi patrocinio comites tribuunt, inter quos memorabiles hi, Theobaldus de Barre Leodiensi Præsul, Rodolphus Bavariæ Dux, Goffredus de Lignazo, Comes de Oettingen, Comes de Calcineborch, plerique alii viri strenui. His audens Cæsar, mapalibus se rufficanis credens, otia noctu contraxit; diluculoque hortatu memorati Nicolai depopulari agros ædesque permittit; sicque apud mœnia Senensia itum est, unde captivi ruricolæ, armenta, gregesque multi arva pascentes ad Regia castra violenter impulsæ sunt. At non ideo mœnibus inclusi bello se credere ausi; metuebant nempe intestinas factiones, dolosque nefandos, ne quid per ignaviam malè accideret. Post rapinas verò sumtas, aliaque spolia, Cæsar ad iter sedulus Thusciae fines maturè peragrans, denique Viterbum in Calendis Majis feliciter appulit, ubi quadriduo moratus est, donec maniplos suos avidè præstolaretur. Et ecce occurrentes ei alæ virorum maximæ, quæ à Manfredi Urbis Præfesto, acceptis fautorum copiis, missæ ad Regem prodeunt, quarum adventu non parva Cæsariensibus crevit audacia.

Hinc brevis ad Urbem accessus. Quid apud Romam igitur facilè quæsitur intelligit. Relatum est nempe, Johannem Roberti Regis germanum, faventibus sibi Ursinis, cum gente maxima locos bellis aptos munire, Urbisque claustra servare, præsertim unde aditus Cæsari necessariò fieret: huncque Pontis Mollis transitum, quem ferme ter mille passibus ab Urbe distantem murisque septum Stephanus & Sarra Colummensium Optimates callidè anticipatum Augusto servabant, totis viribus impugnare; interque Urbis mœnia dissensiones graves & tumultus disparibus vulgi judiciis excitari; Ludovicumque de Sabaudia maximis labefactari periculis. Quamobrem Cæsar maturè pervolans, eò denique pervenit. Sed jam hostis Johannes Cæsaris adventum formidans copias suas retro abire coercens, relictis tantum viris XL. pro tutione

Eeee 2

tione

zione loci, quem Tripizon vocant, ubi Turris vasta in oppositum memorati Pontis non procul imminabat, in tuto Sancti Angeli Oppido se creditur. Cæsar verò turmas hostiles præterquam fuerat ratus abiisse tristatus, trans pontem libens memoratum nullo adversante se corripit. Jam nox tenebris Cælum oppresserat, unde in agris mediis pernoctare coactus quietis remedia, utcumque valuit, novus hospes invenit.

Obstabat nempe Tripizonis Arx metuenda, sub cuius eundem cacumine prorsus fuerat. Nec tamen inde absque jactura suorum transitum est; multi namque spiculorum jactibus à longe faucii medicorum opem necessariò petiere. In sequenti autem diluculo Cæsar concomitantibus fidelium turbis, ac Stephano, & Sarra memoratis, occurreateque ei ex Urbe Populi cœtu magno, Urbem Romanam dudum votis optatam feliciter ingressus est. Lux illa soli Domino dedicata Nonas Majas irrepsit. Hic primum ad Lateranum accedens, sedem ibi tutâ statione decrevit, verenterque susceptus à Clero de more priùco, velut Canonicus Beati Johannis Templum pellicio desuper tectus, biretoque verticem protegente fultus, ingreditur; peractisque Hymnorum jubilis gaudio valde magno exultans, paratis epulis vescitur. Repletus verò cibus mox in peragendis æstans, Proceres suos consultor maturus allicit, quibus hortantibus, Treverensis Antistes, & Robertus Flandrensis pro expugnanda superandave Tripizonis Turri, quæ iter impediabat, dimittuntur. Hi Regis jussu sumtis virorum cohortibus ad id loci properè veniunt, & in agris, quibus nudius tertius Cæsaris alæ pernoctarant, castra disponunt, factoque impetu in Johannis satellites ære conductos, qui Turrim missilibus variisque tormentorum generibus tutabantur, pugna prima vix locum exceperunt. Denique tamen, cum secundi tumultus etiam vim repulissent, adjecto his maturè præsidio propter copias multas illorum à Johanne transmissas, confecto prælio, multisque utrinque cæsis & faucis, Regis gens victrix emicat. Cetera verò Johannis turba, quæ victa pugna succubuit, in fugam conversa est; ex ea tamen quinque armis decoris insignes in ipsa fuga peremti, duo etiam graviter faucii paululum post mortalem spiritum projecere. Qui verò Turrim servabant, opem desperantes, ultro se locumque Cæsariensibus dederunt. Hac potitus victoria Cæsar, gaudio valde magno exultans, suis audaciam ingerit; demum ad deprimendos hostium fastus, superandave locorum claustra, quæ per Urbem multifariam, id Johanne, Ursiniisque factitantibus, servabantur, curas omnes advertit. Erant nempe multa per viarum anfractus, qua Cæsari transeundum fuerat in Jovis Arcem, sed hæc tumidis aggerum globis, fragmentis paucis omissis, occupat. Sola Turris vasta apud Templum Sancti Marci desuper eminens modicum obstitit; sed in sequentem diem, priusquam advesperasset, victa succubuit. Restabat ultimus militiarum superandus à Cæsare locus, unde in Capitolii Sedem patet ingressus. Hunc Ludovicus de Sabaudia, dum Senator esset, Rizardo ex profapia Ursinorum, & Johanni de Annibaldis viris strenuis servandum commendaverat lege pactio- nis, ut venientem Cæsarem nequaquam adversari benignè suscipiant. Sed hi Johannem foventes, Cæsaris signa perosi, illum prorsus excludi pertinaces in proposito volvere. Cum ergo Cæsar obsidatos horum animos erga se, possentis nullisque blanditiis mulcere non posset, locumque

A inexpugnabilis videretur, dolis & astu decertandum fore decrevit: licet enim vim vi repellere, fraudesque & versutos scelerum auctores paribus dolis elidere. Protractâ ergo pusillum morâ in capiendis ad hæc consiliis, Cæsar Annibalem Johannis militiam servantis germanum literis facetus accersit, rogans quatenus ad se veniat metu vacuus. Ille nihil de Rege scelestum concipiens, ad illum se maturè proripuit, quem blandè primùm Rex allocutus, cur indebitè sibi adversetur, curque venientem Romanorum Principem non admittat, ab illo dona multa, potentiamque, ut libet, sumpturus, utque locum benignè dedat, hortatur. Ad hæc ille, Cæsarem non adire, multumque frugi sibi esse, si sedem nanciscatur; nihil adversari, sed facturum se spondit; in petitis autem ademptam sibi prorsus libertatem, quam à fratre suo vindicare oportebit, innitique ad summum ut & ipse, sociisque locum occupantes Cæsari non molestè faveant. Cumque post hæc ad discessum properaret, non passus abire Cæsar illum custodiæ mancipavit, demumque vinculis arctavit, & cum eo Proceres aliquot Romanorum, quibus elatior in facinus animos putabat inesse; brevemque his dierum metam statuens, ni locum intra lucem præfixam sibi dedant, cruce mortemque trux minatur: quod Annibal germano suo indicans literis secretis, ne moriendum sit ei tam ludibriosè deposcit. Atrox ille primum, magnanimumque robur induens, dum sic à Rege infesto perperam agi cerneret, perfidiam ejus detestans, nequaquam captivum à morte fratrem redimere concepit. Adventante autem luce præfixa, dum fraterna flagitia, necemque ignominiosam mente revolveret, illoque privari, quem valde superque diligebat, feritatem omnem protinus exiit, piusque quam fortis esse maluit. Ultra igitur præter Johannis Roberti germani scientiam pro redemptione fratris sui Cæsari locum tradit, quem ille mox gentibus occupans citus invadit; nec dum enim Capitolii Sedes adeunda sine Marte fuerat. Hanc nempe Rizardus & Johannes memorati ex Arce Militiarum elapsi maximis virorum copiis maturè fulciant. Restabat quoque alter superandus primùm locus Capitolio vix conterminus, quem Minorum Sacra Religio Virgini Matri Verbi constructo Templo dicavit. In hunc viris armisque munitum Regiæ pugnantibus alæ viriliter prodeunt, facilèque bello superatum cæsis hostibus occupant; plerique tamen è Cæsariensibus faucii jaculis, paucis elapsis diebus, salutari voto potiti sunt. Per hos dies maxima virorum cohors è Thuscia ad Johannem Roberti germanum delata pervenit, in qua mille virorum capita pedites & equites putati sunt. His dux effectus Comes de Biserno cap talis Pisanorum hostis in Vico-lato, qui Canuganum nuncupatur, cum Regiæ gente prælium init; dudumque res gladiis acta est, donec horâ diei jam sextâ victor Cæsar emicuit; peremti namque Thuscorum multi, captique bello confecto, reliqui verò per fugam evasere. E captivis insignes Comes memoratus, plerique alii nobiles obicure orti in vinculis adacti sunt. Cohortes autem Regiæ hostium terga sequentes ædes multas, propugnaculaque bellis apta flammis impositis obruunt; cum quibus & multa virorum capita, desuper telis armata ut Cæsarem repellant, ignibus abolerentur; sicque incendio passim evagante usque in locum, qui Minerva nuncupatur, ubi Prædicatorum sacer Ordo devotis Hymnorum jubilis ante Aras Deo pfallit, victoribus

ribus applaudentibus, itum. Quamobrem tantus Johannem & Rizardum pavor invasit, ut se tutari diffidentes, cum jam vineas, aliaque belli tormenta ad expugnandam Capitolii Arcem paratas viderent, furtim inde se proriperent, relictisque paucis, qui eandem vitam per foedus orantes ultro cessere, locus ille quondam Jovi veterum ritu dedicatus, à Cæsare, Sede relicta, facile captus sit.

Hac Cæsar Sede positus de more vetusto curules suis Ducibus innovans, beneficia quæque distribuit, inter quæ Ludovicum de Sabaudia memoratum, quo pridem Senatoris Titulo functus erat, identidem restauravit. Johannes autem germanus trans Tyberis alveum magnam Urbis partem favore Urfinorum opprimens, dum & idem copiis fultus maximis tutissimum Sancti Angeli Oppidum muris altissimis circumdatum obtineret, sæpe Cæsarienses subitis bellorum tumultibus impetebat; nec minus ipse ab his pullatus post sævas gladiatorum cædes profugus agebatur. Nullum tamen his campestro bellum, nulla prælii definitio indicta; respuit enim Johannes cominus decertare. Interdum tamen more prædonum è moenibus clam prorumpens in Cæsarienses improvisus irruit, factaque cæde acceptave, retro per fugam evadit; unde Regis alæ in furorem accensæ, dum ad arma sæpe accitæ, parum aut nihil profecissent, hostes ad bellum dolis & astu allicere destinant, ut infidiis retro positis redeundi libertas sit adempta. Nec mora: Sabaudia Comes, paratis ad pugnam manipulis, cohortem virorum egregiam usque ad stativas hostium, quibus iter obstructum fuerat, cursu cito dimittit, qui iussa factiscentes ab hostibus circumventi prælium ineunt; cumque Johannis gens suis opem latura in globum erumperet, non segnior Dux Regiæ turbæ copias suas eò dirigit; sicque utrinque acriter dimicatur, in quo belli certamine Johannis alæ velut prius retro diffugiunt; insequentes verò Cæsarienses usque ad Oppidana claustra has à tergo lædunt; tantus enim vincendi fuit ardor, ut quo temerè ruerent obliviscerentur. In hos ergo altera Johannis cohors, quam semper ad auxilium inferendum paratam habebat, furibunda prorupit, facileque utpote fessos, & locorum ignaros brevi Marte confudit. Qui superstites nec cæsi, nec capti versùs alæ suorum fugientes, impellentibus hostibus, tamen evadunt; & jam Dux belli memoratus copias virorum magnas parari jusserat, ut infidias ex conceptu fixo disponeret. Ut ergo ad se dimissos malè impelli, & in fugam versos aspexit, laxis habenis in hostes corruit, hosque tandem viribus impares, numeroque pauciores facile superat, profugos cædens usque ad Tyberis alveum secutus est; ubi paratas à Johanne rursus copias videns, in has velut leo acer impetuose prosiliit; puduit namque retro fugere. Hic acre bellum, hic pugna atrox cœpta est; huc Cæsaris Duces ferè omnes Marte conveniunt. Non has ordo ullus acies cornibus instructis ascivit, sed in globum adactæ, velut casus tulit, quæque conferuntur. Gravis hæc belli cædes, in qua probissimi, acrelque viri, supra quam credibile sit, gladiis perempti cecidere. Ex Cæsariensibus memorabiles hi, Theobaldus de Barre Leodiensis Episcopus, vir prudens & strenuus, Regis agnatus, Joannes de Cont Episcopi custos, M. Abbas de Guisemborch, Petrus de Sabaudia Senatoris germanus, plerique alii obscuræ indolis, qui non degeneres in fuga prostrati, sed inter confertissimos

A hostes cæsi sunt. Multi etiam locorum ignari; & viarum errore traducti, satellitibus circumventi perimuntur. In hac Cæsar pugna gravi suorum cæde vix superatus retro acies venire compulit. At non ideo Johannes absque magna suorum strage victor emicat; cæsi enim multi, faucisque insanabiliter, inter quos fama celebres Laurentius Johannis Statii natus ex profapia Urfinorum, agnomine autem de Campo-Florido, adolescens audax & strenuus. Gentilis Urfinus in crure lethale vulnus accepit; ignobilium verò cæsorum utrinque numerus ducentorum recensetur.

B Cùm igitur jam advesperasset, prælium dirimitur. Lux illa Veneris VII. Kal. Junii, quæ tumentes Ducum animos maxima irarum vexatione conterruit. Stephanus de Columna, & frater ejus, ceterique Romani, qui ad Regem coetu magno confluerant, illi spem audaciamque magnam suggerunt. Legati verò Apostolicæ Sedis Cæsarem fidis comitati gressibus, ut illum à Johanne, fautoribusque Urfinis, malè jactari vident, sinistrorum mole successuum compatientes, hinc placaturo; blandis affatibus hostes mente concipiunt, satiusque fore Augusto pactis foedera, quam armis bella tentare. Ambiguus namque fatorum est casus, incertumque, ubi fata confidant. Properè igitur, Rege non advesante, Johanni memorato, complicibusque, Gentili memorato propter illatum vulnus ægrotanti, Ponzello, & Ponzelleto ex eadem Urfinorum Profapia viris Illustribus, scripta dirigunt; utque Cæsari non advesentur, patianturque illum in Basilica Templi Apostolorum Diadema sumere, instanter orant. Persuadent etiam per foedus pacem exquiri, ad hoc inducias utrinque constitui, armisque desini, donec pactum fuerit de concordia, id suggerente Papa, noxas omnes hinc inde remitti; & ni factiscant, Apostolicum, à quo transmissio: se ad Principis coronationem dicitabant, prorsus offendi. Præterea Romanum in eos Populum sumtis armis pro Rege suo favire velle indicabant, nihilque obstare præter Augusti clementiam. Multa quoque ad benevolentiam foedus congruentia justissimis argumentis inscripta sunt. Sed hæc, Cardinaliumque tributam facultatem, viri magnifici elati animis aspernantes, nihil retro, quid potiùs eligant, dignati sunt scribere. Unde hi non modicum ira vexati, quæ in Urbe geruntur, Apostolico indicant. At Cæsar flagrantius æstuans, vocatis ad se Principibus consilii capiendi causâ in Vicopublico ante Capitolii vestibulum coetus omnes Romanorum Populi congregari jussit, quorum numerus supra quàm decem millium virorum putatus est. Hic per Nicolaum Senensem oratione facunda ceteros edocet, Urfinos, fautoresque suos trans Tyberim habitantes, viribus à Johanne sumtis nimis obstare; hosque in tuto latentes vix superari posse; cumque negent Cæsarem in Basilica coronari de more veterum, & nequaquam hortantibus Apostolicæ Sedis Legatis responsum dedisse, nedum obtemperare dignato fore; sic ergo in agendis abjectâ clementiâ desuetis remediis providendum, hocque apud consultos Regiæ Aulæ sancitum, ut omnes, qui hæctenus suggestione rebellium Cæsarem negaverunt, intra diem præfixam ad Aquilas se proripiant metu securi; qui verò pertinaces cœpta peregerint, sævitiem, bellique ruinam expectent. His aliisque hortatus, clamore magno lætitiâ suscitât, prorsusque hostes impeti sumtis armis exposcit. Quod in tempus habile differens provida Regis industria, primùm Transyberinos ad

ad signa Regia claro edicto vocari iussit; paucitamen illò sponte se transferunt. Et jam ex Primoribus quidam advenerant, in ambiguo fatorum impulsu discrimine, quorum fama clarissimi Ursius adolescens gloriosus ex prosapia Ursinorum, Petrus de Monte-Nigro, vir factiosus & audax, Rizardus de Annibaldis, qui post deductionem Militiarum nequaquam ad Johannem reverti ausus est. Hi ad Cæsarem sponte prolapsi magnum illi præsidium audaciamque ingerunt, quibus dum hortatu omnium locus Sancti Angeli memoratus ab hoste comprehensus bello expectendus esset, singulas Plebis acies studiosè commendans in pugnam laceffit. Sed frustra Rex Germanus locum inexpugnabilem impetens, cohortes armatas duxit, nihilque bello proficiens hostibus audaciam intulit, unde ii viribus animisque resumptis in sequentem diem Cæsaris alas gladiis expugnantes, multos letho dant, plerisque captivos in Arcem ducunt. Cæsar itaque ratus hostium vires esse nimium potentes, utraque pollicitos dies coronationis obsequium protrahi, cum jam victori fato diffideret, accersendos Apostolicæ Sedis Legatos pro missi consummatione mandati superstitione disponit; hocque per Proceres Romanorum esse implorandum, ne idem metu compelli putetur; exigitque, ut dum in Basilica Apostolorum Regio Diademate fulciri non sinitur, saltem alio quovis loco intra Urbis mœnia voti spem capiat.

Quamobrem ex Regis decreto Decemviri auctoritate digna verendi legantur ad Cardines, qui eorum iudicium perscrutati, quid de Rege moliantur intelligant. Sed hæc non brevibus dierum motibus peragenda, cum res in tenui juris ænigmate probabilibus utrinque probaretur argumentis, in moram protrahere suspenduntur. In quo temporum lapsu dierum ferme XV. dum rursus erumpentibus in se hostibus magnam suorum stragem Rex dolens ex improvise conspexisset (in quo belli insultu Stephanus etiam Columnensis, magnum Regis solamen, arundine crus læsum vix lethali vulnere pertulit) majori instantis doloris anxietate vexatus, Regio potiri Diademate nititur. Neque illi sinistris fatis oppresso redeuntibus ex Siculis Legati partibus Simon Philippus Pistoriensis, Vanni Zeno Pisanus, Ubaldinus de Castello imperfectis commissæ Legationis votis multum gaudii retulere. Hi namque transmissi pro sponsalibus inter utrumque Regem contrahendis, adducto secum Manfredo de Claramonte, nihil aut parum profecere. His etiam diebus Luna Solis Eclipsim passa est, nam orbe perfecto, exulatis procul nubibus, ad instar cruoris rubens, demum parte dimidia tenebris obfuscata lucem amisit: quod apud Augures magnum Orbi prodigium nuntiasse futuras clades putatum est. Igitur Legatis à se ad Cardines reditum differentibus, fremente Populo Regis sui votum malè perfici, rursus delectos XXI. viros illò dimittit, qui Cardinalium vota scrutantes sic prorsus fieri, id volente Senatu, significent, præstantque juri consonum, quotiens Romanus Princeps è Sede vi pellitur, aliam in Urbe posse sua sponte deligere. Ad hæc etiam Leges persuasorias applicent, quæ sacris Justiniani Digestis de eo quod certo loco per commune, & de Officio delegati Lege statuimus, ut eos &c. clarissime rediguntur. Cumque hi apud Militias, ubi Cardinales sedem habebant, rem inexpeditam perficere nequirent, obstantibus horum repulsis, quibus se nullo Cæsarem loco, præterquam in Apostolorum Basilica, coronaturo dictabant; sicque à Papa fore sancitum, priusquam

A legarentur; ob idque ad illum pro libertate huiusmodi rei vendicanda literas direxisse, præstolatosque dudum Papæ responsum, nec dum habuisse: rursus delecti à Populo quatuor ad id loci conveniunt, sed neque hi Cardinalium minis ullis, precibusve, aut pollicitis tenax menti propositum divertere. Quamobrem Populus subito in furorem actus resumptis armis in Cardines irruit, circiterque Aulam clamorem attollens, ni Regis sui iussa expediant, eodem gladiis comminantur. Et profectò, ut ajunt, ni Rex idem ad Populum exiens immanem trucemque miti placasset alloquio, duriora accidissent: nescit enim furentis Populi rabies misericorditer agere. Denique hi metu magno perculsi fixam dierum octo metam implorantes, ut ni inter huiusmodi temporis spatium à Papa quid sumserint, post hoc Regis vota perficiant, id Rege non adversante, faciliter obtinent; decretumque est jurejurando in proximo Apostolorum Festo tertio Calendas Julias Regem Diademate suo potiri. His contenti Rex, Populusque placantur.

B Appropinquante verò die statuta, cum jam omnia ad expediendum coronationis obsequium parata forent, iudem Rex apud Sanctæ Sabine locum, unde ad Lateranum brevior tutiorque via vel semita sibi visa est, sedem eligit; pernoctansque diluculo, candidis ornatus vestibus, & crine soluto perambulans trans Collem Aventinum, denique ad Pontem de la Forma gradu sollicito, ibi juxta Cæsarem sanctiones, Populique normam, Republicam tueri, Legesque servare pollicitus est. Inde paululum moratus versus Lateranum iter arripuit, cui collaterales viri duo egregii pecuniam auream, argenteamve passim diffundentes per vicos, & pulpita jaciebant; ex quo deprehensum est, Cæsarem prodigum liberalem fore omnibus oportere. Sicque à Rege in Templum Beati Johannis in Laterano denique ventum est, quò postquam studiosus applicuit, Nicolaus de Prato Ostiensis & Velitrensis Episcopus, Cardinalis, Apostolicæ Sedis Legatus à Latere perveniens, Missam in Apostolorum laudibus celebrem exorditur, cui ministrantes Arnaldus, & Lucas memorati cum Clero, solemnibus vocum jubilis pariter concinunt. Jamque post Angelorum Canticum, & Evangelistæ sacri paginam Symbolum decantaverant: & ecce Sacerdos memoratus bicipitem Mitram nivei coloris accipiens, Cæsare pronis genibus coram eo flexo, capiti ejus reverenter imposuit: deinde protinus aureum Diadema superponens, obsequio Ministrorum adjutus illi Pomum aureum sinistra, Sceptrum verò Regium in dextera obtulit; cujus Pomi apicem Crux eodem fabricata metallo desuper obumbrabat. Priusquam tamen Sceptrum acciperet, ensen vagina solutum ter acerrimè vibrans, hunc, clypeumque solido auro perfectum Altari deponit. Hæc non vana apud prudentes dona existimantur; figura enim hujus est, ut in Pomi glutino unus Deus, & una Fides Religione sacra versetur. Quidam verò Terræ Orbem in manu sui Principis, cui famulari necesse sit, non ineptè discernunt. In Sceptri verò forma gubernatio, & potentia; in diademate autem juxta & Imperialis præminencia, quibus iudicet, nuncupatur. Consummato itaque obsequii Divini Mysterio, Cæsar ex Templo discedens per eundem viæ lapsum, concomitantibus Procerum manipulis, eò, unde motum fecerat, accuratè revertitur. Hic dies multum Populo solemnis, maximas convivarum turbas opulentissimis viscerationum deliciis pavit. Proinde Vulgus exultans, cui venalibus emolumentum

tum in rebus valde profuit, jucunda ducens solatia, choreas ordine longo circum Atria protrahit. Epulatus itaque Rex in conspectu Nobilium, sedentibus lateri Cardinalibus, demum fumto cibo in agendis pertinax, vix lucem illam, hoc est III. Calendas Julii Petro Paulove veterum Religione dicatam animi tranquillitate producit. Post hæc Manfredus de Claramonte à Friderico Siciliæ Possessore rescripta patentia super nuptialibus cum Henrico foederibus amodo consummandis accepit; factumque est ut die septima post Regi Coronationem Henricus de Flandria Cæsaris Procurator, Manfredus verò Domini sui memorati, solida inter Petrum Friderici Primogenitum, Beatricemve Augusti natam, sponsalia per jusjurandum alternatim pollicerentur; idque coram Cæsare, Nobiliumque cœtu maximo in Aula juxta Cœnobium Sanctæ Sabinæ jugalibus perfici tædis tempore debito statuunt: quæ res Cæsari valde grata lætitiâ intulit. Sicque contractis utrinque futuræ cognationis sponsalibus, non segnior dilectionis mutæ, opisque necessitatibus inferendæ pacto illi intervenit. Hic enim Fridericus Cæsaris armiger in maritimis partibus Regiâ censurâ præficitur, quodque bello paraverit ex hostium spoliis suum fore decernit. Sciebat nempe illum Roberti capitalem inimicum in præcipitium ejus multum ardescere. Dimissis autem cohortibus, & Manfredo, cœnâ factâ, jam Rex Procerum suorum affatibus gravem illis moram in Urbe fieri studiosus intelligit, quodque bellis assiduis fatigati rerum penuria, & aëris desueti calore corporum gravedinem paterentur, jam ad discessum promptus exaudit. Tunc Cardinalibus accersitis pacem cum hostibus querit, ut Populus sub armis defessus demum quietem agat, sedulus Orator, non tamen ut victus Cæsar putetur Urbem metu relinquere. Proinde hi Johannem literis secretis monent, quatenus ad eum migrandi facultas Legatis Apostolicæ Sedis pateat. Qui haud ignarus libertatis petitiæ meditator, in fratris arbitrium quæque transferens, moræ causam invenit, respuitque cum illis mutui sermonis vicem allicere: quod Cæsari nuntiatum magnum illi rancoris tœdium suscitât. Extemplo itaque vocatis ad se Populi cœtibus, ante Capitolii vestibulum conventu habito, per Nicolaum Senensem Orationem hujuscemodi edidit.

Scitis, astantes Nobilium turbæ, tuque Popule liber, quantis retro laboribus Rex vester affectus, sudore quanto, & ingenti bellorum discrimine, denique Urbem advenerit, quibusve adversantibus Diadema tandem Regium feliciter sumserit; nec vos latet, quot quantisque claudibus, & pressuris ingens laceffitur Italia, qua partim Imperio devota, partim adversa, gravibus undique ruinis impetitur. His inclusi mœnibus hostes adsunt; exterius quoque amuli minantur; sed potissimum Thusci rebelles, qui Roberti Regis præstolati auxilium Cæsarem in Urbe convictum superaturos se prædicant. His quidem Augustus vester obviam prodeuntibus prorsus occurrere putat, ni eorum cautior virtus impediat; non enim hos qui mœnibus crediti sunt, potuit hæcenus ad arma trahere. Jam Sedem Cæsaream nequaquam defessus appetiit, jam Diademate Regio potitus Sceptrum tulit, nihilque restat necessariò peragendum præter Orbi quietem addere. Sed hæc Urbs potissimum illi velut tenax anchora fixa est, ut victis fugatisque hostibus tranquilla potiatur libertate: quod licet præsto non sit non contrariâ fortunâ, Deo utique propitio, fiet. Ceterum fatis, Mundique fragore

A *vota impediens, non nimis assueta Germanis exterisque gentibus loci hujus regio morbos ægritudinesque ardentibus solis radiis comminatur. Aer quidem vapore jam infectus accenso, vix salubres sentiens ventorum spiritus, tabescit: unde præstat imminentiâ vitare pericula, quàm ignarè deficere. Sic ferè omnes Cæsaris Proceres clamitant Urbem exire, & salutifera loca appetere, ut membra labore defessa reficiant. Sic Cæsar suorum querela convictus factificere optat. Priusquam tamen Urbem exeat, vobis hoc pandens clara voce significat, ne fortè illum procul abeuntem metu putetis fugam arripere. At non ideo desperandum est, nam Rex vester fortis & potens, viribus resumptis*

B *fidelium vota jucundis restaurabit applausibus.*

His Populus, Plebsque omnis prehearsa sermonibus, jam non tacitis questibus, sed claro murmure nequam Cæsaris propositum detestatur. Infit enim, Urbem gravibus bellorum insidiis in ruinam labi, si Rex suus desolatam sic destituat; & præcipuè fideles omnes hæcenus spe vana proditos in hostium manus incidere; satque Cæsari fore, si Urbem Urbium in quiete adjiciat, quæ Cæsarem Sedes & Orbis Regina merito dicitur, quod si desueti ætheris intemperiem veretur, non procul migrandum esse. Distat quidem hinc non amplius quàm sex decies mille passibus Tybur, salubris valde civitas, in qua residens æstivos valde calores vitare poterit, donec Autumno subeante aër salutiferos Aquilonis spiritus exhalabit. Cæsar hæc patulis capiens auribus, vulgi querelam intelligit: cui ne fiat molestus ob fugam, obsequi spondet.

C Sed commilitones fugæ avidi, quatenus bellorum discrimina vitent, & in salubriori climate quietem agant, prorsus abire deposcunt. Ex omnibus tamen ardentior Sabaudia Comes, qui jam cum hoste pactas dicitabat inducias in proximis Augusti Kalendis finem exigere. Denique Plebis questus, quàm Procerum suorum, mage veritus Cæsar, in Urbe mansurum se spondet. Audiit nempe, hostem conventu habito post Regis discessum reliquas fidelium ædes flammis adurere velle, ipsosque gladiis necaturum. Magna quidem & insatiabilis est Germanorum ambitio in exigendis nimium tributis, ac in rapinis intenta. Tunc delectis ex Populo viris novem, qui ex totidem Tetrarchis Romæ deservientibus grandem æris acervum

D Gallorum superbia modicum placatur. Cæsar itaque fixo manendi proposito apud Militias Sedem accipit. Ibi rursum vocatis ad se turbis, & concione habita, coram assurgens Stephanus de Columna, laudibusque multis Regem decorans, adventum ejus Urbi, totique Populo valde opportunum fuisse prædicat; nec alio potuisse modo cum hostibus suis pacem exquiri, cum quibus nulla pactationis foedera, nullus amicitia locus inveniri potuit; protestatus etiam pronis hos animis, donisque pollicitis placare nequivisse, sicque Regem exorandum fore, res quietè compositas, priusquam discedat, contractâ morâ dimittere, ne fortè Optimatum viribus Plebs optima insolenter oppressa ob susceptum Cæsarem ingemiscat.

E Hæc rogatu Populi edita Cæsaris propositum audacibus roboravere sermonibus, reddiditque benignis affatibus, se prorsus Urbi mansurum, nec ante discedero, priusquam Populus, Plebsque omnis quietem cum hoste suo pactis habeat induciis. Ut ergo Gallorum Duces nequaquam illum Urbe discessurum vident, querentes in moram trahi, præter Regis arbitrium multiabeunt,

abeunt, ex quibus fama conspicui Ludovicus de Sabaudia, & Delphinus de Vienna, nec fegnior Ostiensis Cardinalis invito Augusto Urbe egreditur. At non ideo Cæsar in tantis fatorum tumultibus contracta virtute animi labitur, sed magis atque magis in diem spe magna ductus audaciam concipit, Urbem sollicitè custodiri jubet, bellica instrumenta reficere, gentes in turbam contrahi. Præterea quicquid strenui Ducis est sedulus perficit. Dum hæc igitur ab eo geruntur, ecce vir audax & nobilis Janicho Romæ ortus, qui Cæsari pridem obnoxius illum negarat infidus, sumtis armis, & turba modica hostili more corruens ad Urbem aditum, qui Porta Dacia nuncupatur, furialiter venit, ubi ædes multas flammis urens subportabilia quæque diripuit. Demum mora brevi contracta Lateranensem Urbem Januam impetuofus aggreditur, ostiique valvas clausas impellens, Rizardum de Annibaldis memoratum ad pugnam clamore laceffit: hic namque sub Cæsare militans Columnensium votis adhæserat. Moratur igitur paululum ante Januam multa verba in Regis contemptum eructat, minaturque hostem, quem prætolari nequaquam vult. . . . Jam hoc Cæsari nuntiatum ad arma manipulos incitat, equoque confestim subvectus belli Dux Henricus Flandrensis, sociique Stephanus & Rizardus memorati, cohortibus secum adductis, clamitantisque foris hostem audacter impetunt. Sed ille jam fuga veloci correptus abierat. Post quem mox celeri cursu procedentes Cæsaris alæ utique ad oppida Johanni faventia hostilem civem insequuntur; ex quo magna pars metu disiecta inter Capitis-Bovis mœnia, quod oppidum Bonifacius Papa Octavus construi fecerat, tutè se recipit, parsque longiori viæ lapsu servata est. Cum ergo gens Cæsaris fugientes Johannis alas nequaquam lædere posset, illico circiter oppidum hoc aciebus instructis bellum paratur, & cœptâ utrinque pugna, dum ad usque aggeres denique ventum esset, superato vallo ab tertia ferme hora, priusquam advesperasset, Henricus victor hunc locum violenter ingreditur; ubi multis hostium cæsis captivos paucos, sed secum spolia plura adducit. Priusquam tamen illò rediret, mœnia flammis, & vallum absumi jubet, quod eo volente actum est prope. Regressus autem in Urbem, priusquam acies dimitteret, ædes multas, quas idem . . . apud Sanctæ Sabinæ Templum ex opulentia parentum habebat, incendio surripit, quæ non modica hereditatis suæ jactura ab incolis omnibus putata est. Hæc ab Henrico magnificè acta, cum stupenda Cæsari viderentur, ob amici decus insigne singula visu percunctaturus præsentialiter adit, laudat suorum vires, & hostium ausus detestatur ignavos.

Post hæc igitur cum bellum rursus atrox excitaretur in Urbe, iterumque cum hostibus resumenda necessariò arma essent, Cæsar Populo suo Ducem, eo frequenter poscente, statuere destinat. Delectus igitur, Johannes Savellus, fidus Henrici Flandrensis memorati comes, & socius, vir æquè probus, & audax, Cæsaris decreto Populo Romano præficitur, ut quoties iusserit, arma suscipiat, & in hostes, utcumque res opportuna fuerit, impetuose labatur. Jam Cæsar veritus ob calentes nimium Solis radios Leone flagrante Romam colere, ubi pestilens aër vaporibus infectis accensus graves jam corporibus humanis ægritudines ministrabat, Urbe egreditur; relictisque Duce Populi memorato, & Henrico Flandrensi cum equitibus quatuor-

A centum pro Sedis Augustæ tutela, Tyburim celer adit, ubi satis à Populo magnificè susceptus stationem elegit. Hæc Urbs exigui ambitus è colle pendens salubres ventorum spiritus procul accipit, nec minùs aquæ gelidæ è fontibus vivis scaturientes passim effluunt. Huc Cæsar adventus XII. Kalendas mensis Augusti otium capit, Procereque suos pari modo quiescere jubet. Sed ex his quietem abnegans Rodolphus Bavaricæ Dux, eo quòd illum abeundi causa iustissima multum superque confestim urgebat, Rege præscio, ad Alemanniæ partes accedit, quem multa Germanorum cohors fugæ avida pro visendis larium suorum penatibus, Cæsare profus ignorante, secuta est. In hac Cæsaris quiete fortuna modicum illi blandè spirans exultationis jucundæ gaudium tulit; nam cum Robertus Apuliæ Rex magnas equitum turmas ad fratrem ejus Johannem ex implorato ei præsidio destinaret, conatus hujuscæ præscius Johannes de Zechano, Sarræ, Stephanoque gratus avunculus, qui apud Campaniam Cæsaris fautor potens habebatur, acceptis suorum cohortibus, & gente Cæsarea, invisam sibi Roberti gentem in arcto viæ transitu juxta Tipherni fines occupat, hancque improviò acer invadens, denique viribus suis victor emicans subdit: in quo belli certamine tercentis in captivitatem adductis vix totidem gladio peremptos letho dedit. Hoc Cæsari nuntiato, magnam illi lætitiâ valde tulit, hosti verò Johanni in desolationem & cordis ejulatum accessit. Nec minùs hunc infelicem fatorum eventum prætolati, dudum pressam Roberti opem Tiphernum desistere colentes. Sed non ideo post hæc intra mediæ Urbis viscera pugna deficit, nam Johannis mercenarii ære conducti, ut nec ignavia, nec tristitia depressi putentur, prædonum more subito corruunt, ædibus ignem apponunt, bellum clamore excitant; quamobrem sæpe gladiis peracta cædes, aut crebris vulneribus dimicatum est. Denique suadentibus de . . . interpellatoribus apud geminos belli Principes pacti: ad tempus induciis pugnare desitum est. Igitur Cæsar Urbem accuratè regressus, jam bello sopito, & auri tributis exultans, apud Lateranum Sedem accipit. Venerat nempe Legatus à Friderico, vir æquè prudens & nobilis, magnum auri pondus Cæsari tradens pro virium apparatu, rebusque usui pretio redimendis. Compositis itaque modicum belli dissidiis, Cæsar ad egressum profus intendens, vocatis ad se Columnensibus, & Populi Ducibus, inquit, necessariò illi abeundum fore, ut expectantes Terræ, Marisque nationes visò Rege corroboret, Tuscorumque pertinaciam, quam non ambigebat in se cohortes maximas adscivisse, contractis eorum cornibus obruat. Nec ideo gratam sibi Urbem destitui, sed illam viribus totis amplecti, ut ne quid sinistrum fidelibus accidat; sperare tamen post pactas inducias cum hostibus de pace fœdus esse; quòd si res in dissidium denuo retrahatur, copias multas Romæ mansuras pro tutela Sedis Augustæ, priusquam abeat, decrevisse. Nec longè Cæsarem profecturum, cum in sola multis gravibusque concussa curis Italia agere primum expediat, quæ Rege suo carens Tyrannorum cruciatibus, & jugo nefando semper oppressa torquetur. Multa quoque addidit placidis Rex facundus affatibus, ut spem addens horum animis metum excuteret. His Stephanus sui que complices ut fixum Regi profus abeundi cognovere propositum, nisi paululum blandis labefactare sermonibus, dum frustra tentarent, il-

lius

lius conceptum laudant, hortanturque Italicas partes visere; nec metuendum ei fore Sedem Augustam ignavè negligi, aut cum hostibus, si bellum moveant, pavido Marte certari, nihilque pensi habere quid Roma sua gerat, si modo ad exterarum gentes victor emittet. Proinde Cæsar, decretis Stephano, Sarræque quatercentum equitibus, & Populi Duci memorato, XIII. Kalendas Septembris urbem Romam nunquam denuo revisurus egreditur; & dum Ponte Molli transfret, hostiles catervæ, collibus propinquis adductæ, dum Regis discessu plauderent, nequaquam ei obstare in transitu auferunt.

Abiens ergo turbis sequentibus luce, dum advesperasset, Sutrium appulit, ubi cœna, somnoque refectus, altera die Viterbum demum applicuit. Hic Populum sibi valde gratum habuit, nam diebus quinque moratus in se pronos omnium conatus agnovit; cumque discessum pararet multorum vidit oculos lacrymis profusis madescere. Hinc iter haud moleste resumens, Tudertum petit, multumque, ibi triduo moratus, otii capit. Hic rogatus à Populo, quatenus Perusium Tudertinis ingratum, eo quod de Regni finibus contentio sæpe fieret, justis belli tormentis impeteret, majori cura vexatus petitis obsequi renuit; quomobrem idem Populus tumultum excitans abeuntem clausis januis Cæsarem temerè impedit. At non ideo Rex tumefactus, (sciebat nempe hos per ignaviam deliquisse) abire prorsus expetit; tunc reclusis inde valvis egrediens finitimos Perusini soli calles invadit; Huic iter impediens aggeribus valloque septum Marsani potens obstitit oppidum, quod ille in diem sequentem acri bello superans, cæsis, captivæ oppidanis flammis absumit; deinde Castilionis mœnia, penes ripas inde labentis stagni præcipites eminentia gravi prælio impetit, castrisque dispositis, circiter vicina rura, ædesque omnes sævis populationibus & rapinis dissipat. Demumque locum ipsum vi superat, & igne consumit. Digressus inde, Perusinis nequaquam impediens, Cortonam adit; luce verò sequenti, quam Imperio semper devotam audierat, civitatem Aretii, plaudente Populo, gratè susceptus ingreditur, in qua biduo moratus, compositis modicum, utcumque valuit, in otio rebus, fidelitatem à Populo Rex volens accipit, quam & illi de Sancto Sepulcro, (qui locus in Hetruriæ partibus dudum Cæsari rebellis fuerat) placato Regi per jusjurandum polliciti sunt. Jam Cæsar Fæsulæ rebelles votis impetiturus, non procul hinc contiguus utrinque soli finibus esse gratatur. Tunc arma parans, migrandum hinc fore cautiùs, aciebusque celeriter instructis in hostiles agros exit impavidus; primumque apud locum, qui Mons Vargus nuncupatur, castra disponit. Hic Fæsulæ cohortibus mercede conductis, indigenisque suis pro finium tutela servabatur: quem Cæsar prætereire dedignatus, quatenus hostibus suis jacturam efficiat, bello impetit, ædesque omnes extra mœnia positas flammis adurit; cumque valla & aggeres, jam Sole ad Oceanum declinante, transire nequiret, sequenti luce, paratis machinis, & tormentorum generibus Marte locum invadit; vixque tunc transitum est agere in crepidine ducto, sed usque in crepusculum pugna contracta nox prælium dirimit. Mane autem factò oppidani vim metuentes, cum jam suorum pauci præter saucios, aut jaculis peremptos bello superessent, Cæsari locum sponte dedunt. His ignoscens Rex benignus noxam remittit, jubetque ut rapinis nullis, aut cæde

Tom. IX.

A laudantur. Deinde castellum Sancti Johannis, quod hinc ferme passibus ter mille distabat, adductis secum cohortibus petit. Hoc rusticorū agrorum vicinorum propter Regis metum, subportatis intra suppellectilibus suis, per fugam invaserant, quo per lacunæ instar aqua circumdato tutari se putant. Sed Cæsar in agendis providus, ut aquis fidentes post acre bellum videret, stagnantes inde latius educere cauto parat ingenio: quod Oppidani præscientes, cum nequaquam obstare fiderent ficis aggeribus, certa foederum pactione Regi se tradunt. Inde Cæsar brevi mora contracta digrediens, cum in ædibus rusticanis metu ignis noctu quietem agere nolleret, in agris ipsis sub arborum frondibus otium capit; nec dum enim, Sole Libram premente, calor diurnus noctis temperiem demferat. Figinique Pagum linquens, denique locum, qui nuncupatur Incisa pervenit. Hic à Fæsulano dimissi Populo DCC. numero hastati milites, qui Cæsaris iter impediunt in angustiis viarum anfractibus, quantum balistæ jactus exhalat, è mœnibus prodeunt; quos Rex strenuus aciebus instructis petens, dum cominus adeundi facultas non daretur, præstolatos eos per duas horas, quatenus ad bellum è colle in planum descenderent, quid agendum ulterius commilitones suos prudens consultor inquit. Decretum igitur est post varia multorum judicia, per rectos adversus Florentiam colles adeundum prorsus, nec loca quælibet expugnare. Hoc Cæsar fretus consilio locum nullo Marte petitum deserit, ultraque progressus in planum vix procul hinc mille passibus venit, ubi vestigia sustens, quatenus turbas omnes in unum adducat, sequentes eminens hostium catervas aspicit. Quæ dum adventassent, ut Cæsarienses à tergo læderent, Comes Sanctæ-Floris de Majano, qui jam ad Augustum auxiliariis copiis se receperat, dum novissimæ Dux turbæ curam gereret, versis signis in hostes truculentus redit. Sed hi Marte brevi resistentes, superveniente Henrico de Flandria Regiæ militiæ Præfecto, in fugam abeunt, tutisque oppidi latebris se recipiunt. Cecidere tamen ex his circiter LX. virorum capita, ex Regiis verò copiis circiter decem. Memorabile quidem visum nobis est audacissimi robur equitis, qui Cæsaris manipulos linquens, ut victorem hunc faceret, fugientem ex acie adversa vexilliferum usque ad ipsa secutus mœnia, denique mutuo fossus vulnere cadens, illum etiam equo labentem pari cæde mori compulit, his scriptis inferere: quod si vocabula horum nota fierent, majori prorsus fama niterentur.

His peractis, cum jam labor horaque diei cœnæ apta quietem optaret, in agris ipsis Cæsar pernoctatus, cibo somnoque membra reficit. Jam Fæsulana Plebs, Populusque crebris percussis tumultibus, dum adventantem cominus Regem rumoribus ortis audiret, quid agat dubia spe consultat. Præerat huic Deigo memoratus à Roberto Rege dimissus, qui vires animumque in tanto rerum discrimine suggererat; hic delectos ad certamen viros acuens in globum contrahit, minaturque Cæsaris alas, urbem Florentiam impetentes, adverso Marte confringere; sed rarò vel numquam verbosis gestibus acta conveniunt. Increbescens verò fama, Cæsarem secundis fatorum occuribus Tusciam peragrarè, jamque devictis locorum sedibus Fæsulanos colles impetere, ceteræ fidelium copiæ in Hetruriæ finibus exulantes, paratis equis & armis illi complices se reddunt, quos inter fama cla-

F f f f

rissi-

rissimus Fridericus cum fratre suo Sperantia, natolim Comitis Guidonis de Monteferetro, concomitantibus multis, adveniunt. Ugutio quoque de Fagiola, vir acer & strenuus, quas potuit vires adduxit. Horum numerus trecentorum cataphractorum equitum putatus est. Confluxere etiam in Cæsaris castra Proceres multi patriis laribus ob dilectum Imperii nomen violenter eiectioni. His Cæsar fretus, dum vires satis sibi aptas, cerneret, majoribus spem votis trahens, iter assumens versus Florentiam, nullâ inde morâ, studiosus accelerat; utque hostem non dubitet Plebs invisa, sævis cuncta populatibus & rapinis vastat, igne etiam supposito. Hinc ad Patriam fugientes agricolæ proVectis armentis, & suppellecilibus suis, adventum Cæsaris præsto esse testantur; quos velut cladis futuræ augures Dego rigidis verbis increpans, assumtis quinque & viginti focis, ut Populo metum excuteret, inermis Urbem egreditur; cumque oblectandi causâ per agros vagaretur, jam procul à mœnibus per mille passus ventum esset, Cæsar ipse fulgentibus armis obiectus, dum acies suas, forte centum delectis in cursu quinquaginta stadiorum præcederet, hostilem turmam aspiciens, sublato ense prolabitur. Dego autem veloci fuga correptus in urbem pavescens aufugit. At non ideo Cæsar vestigia relegit, sed ultra progrediens apud Sancti Salvii Templum, qui locus à Fæfulanis mœnibus brevi spatio distat, sedem accipit. Hic confertis suorum copiis clangore tubarum magno, vocumque tumultibus adesse Cæsarem manifestè testantur; præterea in apice Templi patentis Aquilas, ut eminus inde conspici possint, figi jubet. Sole itaque occidente castra disponit, quæ in ambitum telluris fossæ producta inter stativas affixis tentoriis, & depositis sarcinis construuntur. Fæfulani verò terrore magno percussi confestim arma diripiunt, & muros viris coronant, & omnia sollicitè custodiri jubent. Post hæc Populo fremente obsidium pati, distinctis virorum ordinibus, Dego militiæ princeps degener, quamquam vetustæ formæ spectabilis, urbem egreditur, aciesque suas sub valli munimine locat, jubetque pedites aggerem exterioris ripæ conscendere. Erant quippe, ut ajunt, supra quàm credibile sit millia terdecies virorum capita; quos postquam egressus ad bellum Rex suspicatus est, confestim arma capiens suos manipulos in globum evocat; proinde aciebus instructis in hos iter convertit. At vulgus infidum Cæsaris alas radiantibus galearum comis procul aspiciens, solo visu metum concipit, retroque abiens in tutum se locat. Dolens Augustus turmas hostiles abiisse, nec jam cum his cruento Marte bellum geri posse, velut leo secum fremens, ad usque ultiores aggerum ripas pervenit, tentans si quem exterius pugnae avidum posset evellere. Sed inde sagittarum jactu repulsus, quantum balista pilum extendit, signa Regia manere imperat. Hic in Fæfulanæ Plebis contemptum mercenarios æro conductos singulatim numerari jubet, ut si quis fortè metu subtractus, aut quavis causa absit, haud ignoret; sicque omnes percunctatus solerti cura, numeroque recenset. Cum igitur advesperasset, neminique clausis proruptum mœnibus foret, sine Marte ullo castra repetiit. Hoc quidem magnificè actum apud strenuos iudicatum est, ut Cæsar impavidus urbem hanc opibus virisque potentissimam paucis adjutus copiis in pugnam lacerasset, obsidiique longi mora depresso. Plerique verò non tam conspiciuum dignum memoria putant; nam qui to-

tum sibi Terrarum Orbem subigere debuit, viros, bellis assuetos, fugæque nescios, adversus Plebem lanificio intentam securus adducere potuit. Præterea intestinas factionum similitudines, odia versute latentia compartialiumque varia in peragendis vota, nihil in Populo strenuè perficiendum decrevere.

Sic itaque Cæsar in castris manens bellum acre nunc agrorum depopulationibus, nunc sævis armentorum rapinis, & ædium flammis movet; dumque his metuendus instaret, ecce Johannes de Savegnago, qui Urbanus Senator curules sub Augusto possederat, inde fugatus ab hostibus, permittente Sarra, tunc castris appulit. Sed hic, cum Regis alas sibi commissas à Perusinis finibus duceret, ab hostibus improvisè circumventus acriter dimisit, hosque viriliter superans, permittente fato, minoribus copiis victor effudit; quosque captivos in vinculis dedit, usque Cortonam trahens, Populo custodiendos tradit. Ceterum in transitu juxta Montem-Politianum onagros multos cum ipsis rerum sarcinis prædonum incurfu spoliato amisit. Hæc in castra delatus transfuga idem Cæsari refert. Dolens verò Cæsar Urbis imperium amisisse, in Robertum Apuliæ Regem, cujus instinctu omnia fiebant, malè concipit. Deinde acrius in Fæfulanos bellum movens, sufferenda quæque, diripere, prædari, ædes rusticanas flammis urere, & cuncta in ruinam trahi jubet; sciebat nempe hanc dilectam nimis urbem Roberto esse, in qua vires & arma ejus sæpe locaverat. Huc igitur alas virorum magnas ex Catalonia mercede conductas pro tuendis adversus Cæsarem Fæfulanis Robertus memoratus destinavit; impellitque Thusciam omnem, & Romandiolam nunc precibus, nunc censu dato, vires auxiliares ad opem dimittere. Bononiam præcipuè, quæ compartialis benevolentia fœderis adjuncta sibi primitus fuerat; ex hac nempe tercenti contubernalium equites, peditumve numerus mille Populi decreto Fæfulas diriguntur. Nec minùs Romandiola ipsa, & præcipuè Ariminenses, & Ravennates, quibus major victoriæ Augusti metus inerat, delectis virorum manipulis opitulantur. Sciebant nempe post victos Fæfulanos sævientem in eos Cæsarem directo calle profecturum esse: Ipse quoque Guibertus de Corrigia his animum audaciamque pollicitis magnis sufficit. Patavi etiam, qui jam Cæsarem abnegant, licet assiduis belli tumultibus, adversus Canem Veronensem arma sumissent, copias non magnas edirigunt. Sic itaque confertis undique turbis mœnia ipsa Fæfulanorum vix tot virorum capacem ambitum habuere, quos supra quàm octoginta mille capita prudentum experientia fore putatum est. At non ideo, quamquam longè minoribus Cæsar copiis dispar esset, his ad bellum erumpere ausum est; sed intra mœnia ipsa latenter Duci imperio, sollicitis nocte luceque vigillum excubiis claustra servabant. Hoc quidem agebat Dego memoratus Regiæ Dux turbæ, Roberti decreto fixum inesse, ut nequam cum Gallis Germanisque congredierentur ad pugnam. Sæpe tamen prorumpentibus partim turbis, quæ summo pugnandi fervore trahebantur, admotis totidem castrorum viris, sub ipsis pavidæ urbis non procul aggeribus dimicatum est, ex quo belli certamine alternis fatorum casibus utraque gens modico cruore lapsa exiisse fertur; sed gravior in Fæfulanos cædes jugiter visa est. Erant quippe sollicitis inclusi mœnibus juvenes animosi, quibus labor armorum valde gratus, indignabaturque otium age-

re.

re. Sic ne longo moræ tædio affecti per diffidium torpeant, in castra impetum facientes, ad arma diripienda exercitum fuscitant, occurrentibusque contra nunc gladiis, nunc missilibus certamen initiant: unde ob frequens sæpe initi proelii ministerium quædam perfecti jam pudoris matronæ, virginibus in turbam accersitis, bellum atrox in celsis murorum propugnaculis despiciere ausæ sunt, hincque Cæsaris affixa tentoria, nobiliumque Procerum signa patentia digito certatim ostendere: tanta enim visendi fuit amœnitas, ut sæpe familiarium oblitæ negotiorum in sterili otium peragerent. Nec tamen hæc pugna absque multorum strage per dies effecta est.

At Cæsar ut desides ad pugnam Fæsulanos videt, circiter ipsa moenia ferro flammisque cuncta depopulari jubet: quapropter exigua Fæsulanorum turba trecentorum ferè numero in apicem collis pro tuendis ab hostium incurfu ædibus se transfert, in quam Germani furialiter irumpentes, denique sub brevi Marte superant; nec valla montis rupe, aut suis tutati, plerisque ferme peremptis, aut captis, pauci sugam evadunt. Hæc modica vulgi strages ceteris immensum pavoris metum addit. Ut igitur, nullis extra prorumpentibus, nihil ad votum Cæsari perficere visum est, hyeme jam horrida subeunte, Phœbo Pithonis pharetram urgente, procul à moenibus eundum fore statuit. Noctu ergo priusquam matutinus Lucifer oriretur, suppelletilibus rerumque sarcinis ad iter paratis, exercitum movet, deinde trans Arni labentis alveum primas Italorum copias mittit: cumque tenebris luce nondum excussis declives aquarum ripæ metum inferrent, accensis igne facibus iter quaeritur. Nec furtim inde digressus est; tantus namque lituorum, & tubarum clangor, tanta tumultus vocumque disparitas, tanta lampadum multitudo fuit; ut & muris collibusque ipsis, nedum moenia servantibus, abiens Cæsar manifestè pateret. At non ideo pavidi, reclusis valvarum aditibus, post terga Cæsarem læsuri prorumpere ausi sunt. Superato denique fluminis gurgite apud locum Sancto Cassiano Religione vetusta dicatum, unde etiam nomen assumpsit, nullo læsus hostium impulsu celer appulit. Hic sarcinas deponi, fixaque humi tentoria inter stativas posita erigi jubet; sed in ædibus magna virorum pars sedem accipit. Hinc Fæsulas octies mille passibus, Senas verò ferè bis totidem calle directo per colles aditur; hac quoque Pisæ breviori spatio distantes statutos onagros, currusque suos utensilium pondera sufferentes ad Cæsaris castra dimittunt. Functus itaque Cæsar opportunitate loci sedem accipit, jubetque ut depopulatis agrorum cultibus omnia ferro flammisque hostiliter rapta in ruinam trahantur; sicque eo jubente perficitur. Fæsulani autem ædium suarum, rusticanaque turbæ jacturam desentes, non ideo capitalem propinquo Marte hostem impetere ausi sunt. Cæsar in castris manens Natalitia Verbi solemnia Anno jam altero subeunte verenter colit, totamque hyemem, & veris tempus in ipiens perficit. Italici jam Duces, Gallique multi tædio longo obsidionis affecti discedere quaerunt; jam ipse Cæsar sumptibus magnis, victualiumque penuria vexatus, cum nihil bello proficeret, consilio primum fretus, contractis in unum manipulis abcedere quaerit. Inde iter assumens versùs Pisas sibi multum gratas Idibus Aprilis biduo accelerans, tandem eò pervenit, ubi à Populo non tam magnificè, velut pridem, susceptus est.

Hic nempe Populus maximis auri tributis, la-

Tom. IX

A borumque pressuris exhaustum defessumque se nimis prædicabat; nequaquam tamen invisum sibi Principem è moenibus suis repellere ausus est. Potitus Rex fede quietæ, in expediendis negotiorum vicissitudinibus circumfertur; major tamen huic in rebellium suorum proterviam læviendi ardor inerat; sed potissimè in eum, cujus impulsu omnia, velut prædiximus, æstuabant. Tunc properè, Januensibus in seditionem concitatis, Ugutionem de Fagiola virum acrem & strenuum eò dimittit, sublatoque Guilielmo de Aspramonte illis præficit, qui extemplo desævians fontes multos meritis dignè suppliciiis rigidus Prætor afficit, diffidiumque omne, placatæ vulgi rabie, temperat. Cæsar verò adversùs Robertum iudicii sui fulgur acuens, tunc veluti pessimum Imperii hostem, & læsæ Majestatis reum damnat, privatumque Regio semper titulo, hisque, quibus ab Ecclesia Romana dotatum se fascibus prædicabat, Imperiali auctoritate decrevit, mortisque demum rigido mulctandum fore supplicio. Guibertum quoque de Corrigia, qui Fæsulanorum persuasionibus arcanis vota fovérat, pari necandum poena statuit, qua Theobaldus Brixienfis ante patrios muros laceratus occubuit. Hic etiam Patavos, Canis Veronenfis hortatu, cum quibus apud Vicentiam bellum acre gerebat, ob nefandæ criminis rebellionis majorum de more condemnat.

C Interea memor eorum, quæ cum Friderico Siciliae detentore pro futuris natæ sponsalibus peragenda prorsus instabant, ne polliciti transgressor foederis jusjurandum violet, dilectum sibi æqua mente germanum Archipræfulem Balduinum ad Gallicas partes dimittit, edicitque, ut Beatricem ipsius Regis natam pro consummandis amodo nuptiis cum viro celeriter regrediens secum advehat; jubeatque, quatenus Primogenitus Cæsaris natus Johannes Bohemæ Rex, vocatis ad se Germanorum Principibus, gentes multas adsciscat, descendatque prorsus in Italiam, maturum genitori suo præsidium illaturus. Hæc Balduinus à Rege commissa referens, properè Galliam petit; utque Cæsari jussa peragat, sedulus studet. Sed frustra id factificare visus est; nam præveniente inopinati casus fato, priusquam reditum faceret, Cæsar occubuit. Nec minùs æstuans Fridericus in Roberti necem pactas cum Augusto nuptias exequi flagitat. Hic Legatum eundem, qui de sponsalibus pepigit, rursus Cæsarem adire compulit, ut si velit in Apuliam proficisci, classem paret, despondens ad hæc omnes Siculi Regni thesauros, & vires. His Cæsar gratus, pari voto Robertum lædere cupiens, puppes, armaque in Apuli soli transitum parare spondet, omniaque factificare annuit, quibus hostem è fede præcipitet; sicque his pariter flagrantibus decretum est, expedienda quæque inter Kalendas Septembris fieri; tum æquè apud Ostiæ litus Rex uterque conveniat, ubi Terræ Marique in exosum Apuliæ Regem liberior aditus patet. Post hæc Manfredus ad Fridericum maturè rediens, audita, relataque illi in seriem pandit. Quamobrem puppes è Siculis undique litoribus intra tutos Drepani sinus locari jubet, hasque remis & cæmento refici ut æquoris undas tutius subeant; nec minùs viros, & arma festinus parat. Delectæ ergo hinc quatuordecim numero in litore subvehuntur. Nec segnior Augustus factificenda expedit; apud namque Pisæ litus viginti præstantes robore galéas, secus autem Januam (eo quòd major copia navium inerat) bis totidem parat; viros hinc remis, hinc pugna aptos mercede pollicita redimit, rudentes &

Ffff 2

car-

carbasa novat; vetusta reficit; & opportuna quæque remigio supplet. Pro tantis ergo paratibus pecuniam è fiscalibus magnam donis congregat, quæ non sine Populorum injuria querelave maxima redimi potuit.

Dum hæc à Cæsare superstitiosè geruntur, ecce languor modicus, seu laboris assidui exercitio, sive immoderato ætheris calore promotus in Augusta viscera pedetentim irrepit, quem Medicorum industria summa ope vita est opportunis effugare remediis. Hæc, ut ajunt, torrentium materies humorum ab epatis vitio procedens dolore caput læsit, unde cibus extenuatis, & vino lymphato continens æger salutem quærebat; debuit tamen judicio peritorum cruor ex venis haustus phlebotomiam pati, nisi quòd flagrans Leoni æstus sortem hanc Medicam inhibere docebat. Placatus itaque modicum intestinus calor febrem demulsit, vixque Cæsar gravitatem membrum inesse palpabat; sed cum hæc flagrans inter materies supervacuis viscerum humoribus egredi poteret, in coagulum abiens, eaque inter inguen, & cruris genu parte secessit, & tumefacta valde ad instar tuberis apostema pestilens induit. Ex hoc medicorum industria satis fidit, eo quòd re solubilis ægritudo purgativis herbarum succis videbatur; sed non ideo ægrotantem Augustum abire prorsus quærentem, quatenus locum ab utroque Rege statutum fidei servator anticipet, salubrem Pisæ sedem relinquere voluit. Cumque prorsus instaret, adveniente luce præfixa, neglecta medentium ope, equum ascendit, signaque adduci, & ceteros sequi Cæsarem manipulos jubet. Repentè igitur turbæ omnes, Rege imperante, paratis equis & armis haud molestè jussis obtemperant. Egressus inde Cæsar versùs Senarum urbem signa convertit, jamque longum iter emensus, apud Castilionis Oppidum, cum advesperasset, cibo, somnoque refici patitur. Mane factò abiens per Umbronis alveum, nullo adversante, transfertur. Tunc Grosseti urbiculum transiens, denique inter Senenses fines advectus, juxta Bonconventi Pagum, qui locus à mœnibus per undecim millia passuum fermè distat, castra disponit. Hic hortatu Nicolai de Bonignoribus, qui Plebem inter, & nobiles, tumultuosam fore seditionem aiebat, moram contrahit, ut si posset hanc sibi vendicare urbem, vi dolivè ullis præteraret; sed densior illi nervorum pulsus, somnusque gravis febrem nondum venis excussam indicans, Physicorum opem accersit. Tuber quoque in dies adauctum ad instar ignis rubens quævis remedia negligere videbatur; sicque duplici calor intrinsecus fomite procedens sensim incenditur. Quamobrem hæsitantes medici quid potius agant, suspensis animi curis difficili versantur ænigmate; deerat nempe iis librorum facultas, rerumque omnium, quibus Hippocratis, Galenive documenta uti persuadent, quæ suppellex castra non sequitur. Præterea flagrantis ardor ætheris repugnabat artem imitari. At non ideo rapinis, sævisque agrorum depopulationibus, Cæsare ægrotante, desitum est; nam greges, armenta que omnia in prædam advecta, & ædes rusticanae suppositis flammis absumptæ sunt. Denique coalescente inter memoratæ urbis ambitum dissidio pertinaci, horum conficius, amico indice, Nicolaus, adeundum esse nunc penitus illò Cæsarem docet, qui singulari benevolentia typo ductus, ut quem in laboribus & periculis summis fidelem expertus agnovit, in Patriis denum laribus restauraret, morbo neglecto præter Medicorum arbitrium arma induit, equoque sublatus, confertis in globum maniplis,

A versùs mœnia jam in tumultum excitata gressus dirigit, cumque ad exteriores aggerum ripas nullo adversante perventum esset, patère aditum putans, signa continet. Sed intro vulgus, Procerique, audito Cæsarem furore magno adventantem præsto esse, metu perculsi truces animos ponunt, jamque pacatis seditionum auctoribus pro tuendis Patriæ suæ mœnibus concordés exierant, quos ut telis, tormentorumque generibus ad tutelam paratos Cæsar aspexit, nec superabiles intra Patrios sinus esse, dum ad pugnam lacerati nequaquam erumperent, spe sua frustratus repente signa relegit: in quo rancoris fulgore potentia quævis agrorum fata ædesque omnes turmæ depopulatæ sunt. Deinde castra repetit,

B & jam repentino motu diuturnique laboris æstu flagrans, gelidas pleno scypho aquas sitibundus hausit, thoroque lapsus ardorem sedare nititur. Sed febris immensa geminis aucta caloribus subito membrum irrepit: unde accersitis ad se Medicæ Artis opitulaturibus remedia quærit; arebat namque guttur anhelis pulmonis flatu, nec satis jam poterat humectari. dolor etiam immensus caput urgebat, unde cibus abhorrens solum aquæ nectar exposcit. Cum ergo Sole occidente nox fieret gravior, quies excusso somno nulla adest, & amentia semper ora, æstuanque magis pectus quietere non sinunt. Mane factò convenientes Medici urinam inspicunt, eaque densior solito rubiginem magnam ostendens, febrem gravissimam continuis horis adesse testatur. Hinc capiti dolor immensus vix illud erigi patitur. Tunc farinam ordeaceam modicè sumi statuunt, sed in castris hæc suppellex inveniri non potuit; nec quidem æstu... instante venis haurire cruorem Medicalia permittunt documenta. Ignari igitur quid agant potius, succis herbarum gelidis ardorem sedare nituntur; at frustra tentantes linquunt. Adventante autem luce tertia, cum nequaquam ulla prodesse remedia, æstuan magis ac magis in dies ardor accenditur, unde secretorum confici de salute ejus diffidentes, Comiti Sabaudia ceterisque Ducibus rem pandunt, providendumque fore maturius, Catholicis illum indui Sacramentis hortantur. Hæc Procerum cœtus intelligens, quid agendum ulterius in tanto rerum discrimine menti volutat. Denique rogatus Sabaudia Comes, ut qui gratior Cæsari foret, ægrum adit, paululumque solatus novissima illum sumere Sacramenta compositis verbis hortatur. Cæsar verò mentis suæ compos id fieri prorsus exoptans, Sacerdotis industriam petit, ad quem delatus... vir auctoritatis eximia, sub Regula Beati Dominici militans, confessum reatus & novæ Cæsarem, ac devotè penitentem, concessa piè veniam, benignis verborum affatibus levavit. Post quæ igitur accersitis ad se Germanorum Ducibus magnanimo Cæsar alloquio novissimæ voluntatis suæ Codicem in scriptis redegit, singulatim quæque coram omnibus patefaciens, demum natos turbasque omnes iis commendans, assumpto verentissimè Sacrosancto Divini Verbi Sacramento non multum post hæc morbo in septemdiem protelato vitalem spiritum tradens suæ debitum carnis exsolvit, hocque velut Annalibus scriptum invenimus Dominicæ Nativitatis Anno XIII milleno trecenteno X. Kalendas Septembris. Cujus cadaver Germani maximis lacrymarum profluvio pheretro imponentes, adusque Pisas delatum apud Cathedralis Templi locum magnificis subhumatum exequiis tumulant.

Debuit namque hoc in Prædicatorum Cœnobio

bio Fratrum dignè reponi, nisi quòd dolosa inter Germanos lingua, nobis prorsus ignota, Sacerdotem in ipsa venenum Hostia confectum ministrantem scienter perpetrasse edidit, ob eamque causam subitò Cæsarem, priusquam ægritudo posceret, emigrasse. Unde multi in furorem adacti inter Religionis hujusce claustra impetuosè tumultibus irruentes, nonnullos metu Regulares secretis thalami cubilibus latitantes, quosdam verò ante ipsas Templi aras ensibus occupant, crebrisque vulneribus letho dedunt, sic propter has cædes exequias Domini placaturi. Sed ah nequam hujusce Auctor sceleris, detestabilisque fidei violatæ sacrilegium, qui dolum in tam venerabili præcipuoque latere rerulit Sacramento, qui Deum, in ore cuius nunquam inventus est dolus, pati nefas tantum secumque immiseri posse credidit! Nemo enim, nisi fortè sit impius, aut in Hæresi pertinax, Christi Corpus & Sanguinem lædere meditabitur; si verò quisquam indignus assumerit, hic se judicans valde peccabit in spiritu. Defuncto igitur Cæsare subitus per omnes Thuscis partes rumor increbuit, deinde fama crebrius invalescente, ad extremos Italiæ Populos delatus est. Ex hoc dolentibus apud Pisas Germanis, & his, quos Gibellinæ partis zelus urebat, aut qui in exilium adacti spe Cæsaris patrio regredi lares optabant, magna Senenses, Fæfulanosve, ac ceteras urbes pari voto flagrantis exultationis, & gaudii replevit amœnitas; sed præcipuè Robertum, cuius virtutem jam pavor tantus invaserat, ut viribus suis, Regnoque diffidens, audito Cæsarem classem multam parantem in se irruere, vix Apuliam metu profugus sponte reliquit. Fridericus verò Siciliæ Possessor cum jam quaterdeni æquora puppibus permearet, denique apud Cajetam litus applicuit, ubi Cæsaris obitum sedulus scrutator intelligens, dolore magno perculsus, versùs Pisas iter accelerat, hucque classe cita proventus in Portum tendit, ubi

A) à Comite Sabaudis ceterisque Germanis, ac Pisanorum Ducibus, gratanter acceptus, urbem mœstam ingreditur. Hic Regii funeris causam modumque sciscitans cum lacrymis pariter questus effundit; deinde Germanorum Duces ad perficiendum Cæsaris votum propositum persuadens Orator exposcit, seque laboris & viæ comitem nullis moveri turbinibus pollicetur; nec multum in expediendis moræ rebus inesse; nam puppes, & arma, omniaque ad hæc jam parata, ante Cæsaris obitum fore prædicat. His tabefacti modicum Germanorum Proceres, denique in curas adacti, Germaniam, à qua periculis multis, & laboribus affecti præter spem nimium absentaverant, prorsus repetere destinant, nec ulterius apud Italos bellum gerere. B) Pifani quoque ob Regis suscepti famulatum, illatamque finitimis Regnis offensam pavidi, ne si fortè Gallorum turba omnis abscedat ab hostium incursum lædantur, stipendia his magna polliciti sunt; non enim hos Friderici propositum assequi delectabat; verebantur namque Roberti potentiam in se truciùs desævire, si classe virisque Fridericum juvent. Sic ergo Siciliæ Rex, Pifasque Populus spe sua frustrati, abeuntes in Germaniam Duces mœsti queruntur. Fridericus quoque inopinatum Cæsaris obitum, quòdque maximum auri pondus in reficiendis virorum turbis, & classe illi paranda creditum amisisset, tacitis questibus ingemiscens, Siculum litus vento blandius aspirante repetiit. Sed hic post breve tempus à Roberto hujusce temeritatis crimen vix superatus sensit. Qui verò Cæsaris castra mercede magna conducti sequebantur, à Pifanis ære pollicito retenti sunt, quorum numerus octies virorum capita centum continere putatus est. His verò cum Dux non esset idoneus, & qui Rempublicam gubernaret, revocatus à Janua vir acer & strenuus Ugutio de Fagiola Populi decreto præficitur. C)

Explicit Liber Quintus.

IN.

INCIPIIT LIBER SEXTUS.

Langobardorum Principum acta post mortem Henrici Augusti . Maphæi Vicecomitis potentia in urbes finitimas dilatatur . Papiæ , Placentiæ , Parmæ , Brixia , Mutinæ , aliarumque civitatum varia fortuna . Canis Scaliger Vicentia potitur . Hinc Patavini Populi ira & arma in illum . Cædes & præda mutua , & belli non una fluctuatio . Rixardus de Camino Tarvisii Regulus per conjurationem interemptus . Memorabilis Patavinorum apparatus in Canem , & multa in Vicentinum ac Veronensem agrum excursionones . Nicolaus de Lucio ab ipsis deficit . Petrus de Altichino populari tumultu à Carrariensibus confoditur . Rursus Patavini in Veronensem agrum irruunt . Tum improvise Vicentiæ civitatis Suburbium intrant . Mirabili victoria Canis rapide accurrens eorum exercitum fundit . Pax denique tot tumultibus finem facit . Robertus Apuliæ Rex Siciliam invadit , sed Friderici Aragonensis industria , & maris ira victus , ad pacem & ipse trahitur . Maphæus Vicecomes Cremonam ac Vercellas sibi vindicat . Parmæ , Rhegii , ac Mutinæ acta .

Refert nunc , ut gesta Cæsaris memorati jam in seriem conscripta retro liuquentes , Longobardorum clades , illatumque Patriæ nostræ bellum à Patavis in seriem redigamus . Et quidem hæc , quamquam non magnificè acta , neque memoria digna esse dicantur , tamen sic exigentibus fatorum doctrinis , ut postera non ignoret ætas , quo ad pusillum fiat capax ingenium , novis literis illustrabit . Quod si fortassis rude Codicis nostri opus , indignumque fama videbitur , non ideo redarguendus est hujusce Auctoris Historiæ , cur se tantis ausis conscribendis inferere ; non enim hic labor exiguus , aut indecorus sumendus est ; profitemur nempe magnis hæc etiam agitanda Philosophorum studiis , inque Ciceronis officina discussa materie , formam modumque recipere debuisse ; sed rarissimus horum est numerus , qui laborem in otio , & studium in deliciis optare velint . Nec mirum , cum neglecta virtute , omnes ad libidinem , ad opes , ad gloriam impetu ferantur . Si quis verò famam , quæ nisi bonis acquiri potest , honesto vitæ cultu , moribusque optimis parare voluerit , is vulgo neglectus , non ideo præmium ex laude suscipiet . Satis ergo est , si de Populo multo unus invenitur , qui papyros in volumen annectens , saltem velit relatas sibi fabellas irridendo conscribere . Jam enim vitus est agere , quod ferè omnes in studiis aspernantur . Historiam verò in seriem conscribentes , difficillimum quidem opus aggressi sunt , quod non sinè maximo animi & corporis labore perficitur . Et nullus mage arduus , intolerabiliorve labor , ubi membra pariter & ingenium exercentur , à quo si contemplandi delectatio ipsa tollitur , quæ sola famæ gloriæve cupiditate producta suum laboris præmium manet , nullam profectò mentis industriam in scriptis redigi posse compertum est . Ea namque potiti sunt Græci , & Latini , quorum memoria patentibus libris adhuc celebris prædicatur ; quæ autem vi , dolisve , pessimisque rerum actionibus fama nuncupatur , ea prorsus infamia , sui que Auctoris contumelia est . Cedamus ergo his , qui ut scire videantur , studere negligunt , nec

A gaudent onus assumere , quod facile laturos se prædicant , delectemurque in rebus fama conspicuis , quotiens nobis ab agendorum occupatione vacabit , ne si fortè quietem in otio desideræ prætentemus , ignavè studio memorabilium rerum defuisse queramur .

B Nunc apud Longobardos gesta , dum Cæsar ad Urbem properaret , feliciter resumemus , priusquam aliò feramur , compendiosè tractabimus . Maphæo igitur Mediolani præstatum gubernante , dum illum Turrianorum grex magnus , ceterique his complices ad summum odirent , Guido Turrianus apud Cremonam ægrè militans nunc Proceres , nunc Plebis Optimates Patriæ , literis aut nuntiis secretis ad conjurationem allicit , omnia pertentans , si posset primis sedibus restaurari . Sed frustra vitus est , nam cædibus & rapinis violenter insitens in se ferè omnium indignationem manifestè convertit . Ut ergo nequaquam id moliri præsentit , dolore magno vexatus denique languens effectus est . Egrotans itaque , dum solari non posset , priusquam anni circulum exul mergeret , morbo nimium ingravescente , infeliciter occubuit , thesaurorumque suorum , & suppellectilis omnis natos suos Simonem , & Franciscum heredes instituit . Hoc Maphæo delatum lætitiæ immensam tulit . Tunc ille , ut tutius regnet , ceteris gratus , omnia Reipublicæ munera in medium ponit , & fasces , thesaurosque distribuens , velut cuique congruum fuit , providus erogator confert . Sic Populi benevolentiam sibi conciliat , Turrianos verò omnibus detestabiles facit . Hi cum multi superessent , & ferè omnes adolescentes egregii , Patriæ suæ bellum indicentes , quo ad potuere , visi sunt nunc clandestinis intro factionibus , nunc sævis agrorum depopulationibus sibi sedem pristinam vindicare , donec hostium incurfu comprehensis quibusdam ex ipsis , ceteri metu percussi in exilium abiere .

C Nec minùs Philipponus de Langusco , pulso Regis Præsidi , quæ primùm potitus fuerat , Papiæ sedem occupat . Hic Maphæum exosus , eo quòd animi voto uterque dispares , multumque Turrianis benevolentia cordis annexos , sed Alberto Scotto præcipuè , flagrabat ; unde ad bellum

lum citatus Placentiam amico vindicare vi dolique parat. In tantis igitur conatibus Guibertus de Corrigia sibi compartialem literis secretis allicit, qui metu Regis oppressus erat, eique clam consiliis audaciam ingerit, docetque ut Robertum Apuliæ Regem præsidii causâ postulet, à quo repente vires accipiens, apud Tortonam dimissos à Roberto manipulos locat; cumque post triduum confertis in unum turbis, versus Placentiam noctu peragrasset, putans urbem hanc furtim ingredi, ipse sua frustratus inde revertitur. Tunc in ipso reditu Comitum de Salebrus, qui à Cæsare dimissus pro Fidelium tutela, Placentiam adire properabat, fortè invenit, in quem subito impetum faciens copias omnes adducit. At ille utpote magnanimus, & fugæ nescius, secum ferme comites centum trahens, impavidus in Philipponis gentem viriliter irruit, multisque cæsis & faucis, denique confecto pilis equo telluri obrutus surgit, cumque multum gladio dimicasset, jam longo Marte defessus in capturam urgetur, & usque Papiam advectus carceri mancipatur. Ex hoc turbatus Maphæus, quid agat potius meditatur. Confestim ergo Cæsari hæc pandens, qui tunc apud Pisas maturè ad Urbem iturus omnia parabat, animum virefque accipit. Tunc civitati Laudi, quam in ambiguis semel expertam fati noverat valde opportunam esse, Soncinumque oppidum Comiti de Foragio ab Cæsare donatum censu magno nanciscitur, Cumasque in deditionem accipit. Interea dimissus ab Augusto Guarnerius de Ortomborch, vir bellicosus & audax, Placentiam citus advenit; quem cum prius ægrè susceptum Optimates sollicitè ab urbe abire compulissent, de Alberto nimium veriti, nunc Maphæo volente benignè suscipiunt. Cumque res jam ad bellum pronas Maphæus agnosceret, veritus ne quid finitrum per ignaviam cedat, amoto Petro del Mesa Veronense, Galeatium primogenitum suum Placentinis præficit. Hic sumtis à Patre copiis Albertum Scottum vi dolive in exilium abire compulit, qui tandem juxta Cremam, ut prædiximus, vitæ suæ tempora perficit. Deinde Philipponem amici vindictam exigentem, cum itidem sinistro fatorum casu secus Placentiam profectus multas secum copias adduxisset, dolo superatum vinculis tradit, patrique suo usque Mediolanum dimittit, ubi quem rebus feliciter stantibus Antonium Laudensem amicè dilexerat, in eodem carceris ergastulo apud eum depositus invenit. Nec multum post hæc Papiam, quæ Rizardino Philipponi nato commendata servabatur, clandestinè ingressus, illam patriis titulis vendicat, in quo urbis introitu dum itidem Rizardinus vir bellicosus & acer improvisè hostibus occurrisset, ab his denique faucibus equo prostratus viriliter occidit. Quod posteaquam Philippono, indice famulo, constitit, vix dolore tanto vitam projecit. Simon quoque de Colubiano Vercellinus dum & ipse cum Tizionibus, quos in Patriam jam ab Cæsare restauratos ad summum oderat, in dissidium traheretur, divisus bipartitim mœnibus in directo fluminis alveo superatus, inventusque post tempus exiguum apud Duces memoratos sollicitè custodiendus attrahitur. Sic Maphæus felicibus potitus eventibus, quos maxime verebatur Longobardorum Proceres in captivitate victor adducit. Nimium pridem adversa illi fors fuerat, quæ stantem in summa rotæ usque ad imum præcipitans vix destituit; sed aspirans feliciter in altiori sublato cacumine rursus advexit. Hic enim natis quatuor ado-

A lefcentibus miræ probitatis, imbecillioris. . . . totidem, prædato hostium suorum spolia victor tulit, decemque urbium, priusquam moreretur, Gubernatorem se novit. Cremona quidem illi novissimè accessit, quam post Guilielmi Cavalcabò viri audacissimi fatum infelix apud Soncinum, ortâ jam inter Ponzones, & Guilielmi agnatos discordiâ, licet urbs hæc Passarino jam tradita ægrè servaretur, per industriam Ponzini obtinuit, eique natum suum Luchinum præfecit. Hæc quidem urbs auspice Virgilio cum miseram appellat, adeò profugis inde civibus destituta erat, ut in extremo miseræ gradu videretur ejecta. Nullæ quippe Colonæ circum manentes, nulla per agros fata victum suæ Patriæ ministrabant; sed omnia nunc flammis, nunc rapinis depopulata nihil perferebant; quæ verò oppida servabantur, Patriæ bellum atrox inferebant. Sic Populus, qui quondam tot Innumerabilibus fremebat virorum copiis, vix modicam efficiens turbam, in arcto contractam urbem brevi replebat angustia. Hoc Primates, Nobiliumque rancor consortis impatiens, variis animi votis efficiunt; semperque Plebs misera Potentum noxas eluit.

B In hoc rerum procinctu Guibertus de Corrigia metu Populi Parmensis, quem sæva tyrannide, maximisque pecuniarum exactionibus opprimebat, ne cum Guilielmo de Rubeis exule clam conjuretur, illum admitti destinat; contractaque animi voto cum eo certa fœderis pactione, Magdalenam Guilielmi natam in conjugio sumit. Sic revocatus iocer in Patriam Plebis applausu, sedem vetustam accipit; memor autem injuriarum, generique perficiæ, post lapsum biennium ad id facinus complices, rem agitantibus Johanne Quircio, Gerardoque de Inzola, tumultu excitato in plebe Patriæ libertatem parat. Quamobrem Guibertus Populi furorè metuens cum multis amicorum copiis se circumventum aspiceret, metu profugus Patriam linquit, & in tuto Castilionis ambitu inter Parmensis soli fines se recipiens, quietem agere absque horum controversia contentus est. Passarinus quoque Mantuæ Præfectus Mutinam, idem factitantibus Gibellinæ partis Ducibus, metu hostium, quos in exilium abire coggerant, neve in servitutem adacti Bononiensis vulgi jugum infestum molestè perferant, in deditionem accipit; quam mercenariis virorum copiis fulciens tyrannide solita opprimit. Soli Rhegini inter tot bellorum anfractus libertate Populi magnificè potiuntur. Bononia verò sollicitis, Augusto nondum procul amoto, curis æstuans, modò Fæfulanis, nunc Cremonensibus vires animosque suggerit. At Canis Veronæ Præfectus, defuncto fratre suo Alboino, Patriæ solus moderamen accipit, cumque illi magna nanciscendi finitimæ regionis Principatum vexaret ambitio, quoad potuit, visus est modis omnibus vindicare. Neque tamen Brixiam capere ausus est; hanc Mazones, hisque complices, pulsus Guelphæ partis Ducibus, detinentes, non ideo tutè sollicita mœnia privati urgebant. Erat nempe his molesta vulgi seditio, quæ pro exulibus suis bellum Patriæ inferentibus sæpe numero vexabatur, donec suadentibus concordia ministris sub certa lege fœderum omnes in Patriam revocantur. Sed hi perperam agentes, fidem, quam per jusjurandum servare polliciti sunt, nequiter violant; nam cum res in tranquillo compositæ pace frui viderentur, non passi sunt Guelphæ partis Duces perfidi, Mazones sequacesve suos per fœdus intum in Patria degere. Excitato

tato namque ad tumultum Populo, clamantis vox audita est, Gibellinos in ruinam Patriæ, præcipitiumque Plebis conjurasse. Quamobrem factionis hujus ignari, dum jugulis turbas omnes intentas cernerent, ultro abeuntes per fugam mœnibus egrediuntur, & per municipia collibus Patriæ affixa distributi bellum maximum hostibus intulere. His memoratus Canis, Maphæusve Mediolani Præfectus sæpe vires auxiliares contribuunt, ut si possent, Guelphis superatis, vi aut dolis introeant; sed nequaquam, id prætentantes, nacti sunt. Colonias tamen ipsas, rusticorumque armenta & greges, ac suppellectilem omnem in prædam ducentes, nunc ferro, nunc armis circiter Patriæ ambitum metu sollicitæ omnia hostiliter depopulati sunt, adeò ut sola mœnia Guelphis, Plebique vilissimæ vix bene custodita sufficerent: digna quidem perfidæ gentis & vulgi disparibus animi votis æstuantis à cœlo demissa ultio, quæ nunc cladibus intrinsecus excitatis, nunc belli exterioris turbine, opulentiam omnem, quæ dissidii materies fuit, modico temporis lapsu contraxit, nec tamen truces horum fastus perfidiamque perdomuit. Sed hæc hæctenus, nam plura notanda ab his acta conscribenda pervenient.

Canis itaque ad præsidatum Vicentiæ, quam, velut prædiximus, è jugo Paduanorum Cæsareis comes manipulis liberam fecerat, vigili cura, totoque animo pronus intendens, quos sibi pollicitis magnis, animique voto gratos effecerat, ex urbe ipsa secretò allicit, ab hisque, ut ajunt, quid cupiant, molianturve cautus inquirat. Proinde nefas eorum intra concipiens, eo quòd Civium stragem suorum Plebisque fasces optarent, perficere pollicetur. Gavisi valde id prorsus fieri suadent, orantque, quatenus res mature procedat. Hoc à Cæsare tunc apud Pisas per transitum ad Urbem innitentem censu dato facile impetrarunt. Quidam nefandos ad patrandum scelus Cives sigilla falsò edita cum patentibus scriptis ad Cæsarem delata putant fabricasse, quòdque ille suspicans hoc Proceribus Vicentinis, totique Populo valde gratum, liberalem Canem tunc nulla investigatione præfecerit. Quomodo autem cumque processerit, nobis hoc prorsus ignotum; nam vix puberes tunc effecti, puerilibus adhuc ludis pilam exercebamus. Præfecto igitur Cane rumor inter Plebis aures intonuit. Pars igitur, Patavorum metu compressa, Ducem Canem esse flagitat; pars verò rursus jugo supprimi dubitans, admitti nequaquam illum eructat. Unde subito vocatis ad se plerisque Optimatum, priusquam res in dissidium verteretur, precibus pollicitisque magnis sub frequentia occurrentis vulgi, nullo adversante, Canis inducitur, & in Atrio publico Sedem accipiens à Cæsare constitutus Præses nuncupatur. Hoc nempe XI. Nonas Martii duodecimo trecentesimo & milleno Anno Dominicæ Incarnationis fuisse constat. Discedens ergo Aldrigettus de Castrobarco, qui per menstruos octies lapsus præsidatum tenuerat, gubernationem urbis huic tradit, multumque visus est Cani, quem valde diligebat, in tantis affectibus obsequi. Hic mercenarios secum clientes variis ortos regionibus, differentisque Idiomatis stipendio magno conduxit, ex quibus subito mores, honeste vivendi modus, & cultus in Patria nostra pariter cum fortuna mutati sunt. Tunc stupra, voluptatesque, & versuta dolis ingenia ab his proveniunt; nec pietas, nec fides ulla, sed in vitium proni actus eorum ex libidine magis ferebantur ad impetum. Hoc ut Patavis nuntiatum,

A continuò vulgus vehementi stupore compulsum odium suscitatur, & in furorem accenditur; sed eo magis, referentibus novi schismatis auctoribus, eundem Canem Paduæ quoque Præfectum se jactare; unde concussis novo rancore Patavorum animis extemplo Cæsareum nomen, Regiaque omnis reverentia ab his usurpantur, detestabilique fit votis omnium adversa Imperialis præminentia Majestatis. Cùm ergo suspensis passim animis Populus quid agat certiùs dubitaret, subito in furorem adactus Atrium scandit, & collectis in unum Tribunis Plebis discutendum super his quidnam utilius foret Placiola edixit. Assurgens itaque Rolandus de Placiola, ut mentes omnium erga Cæsarem molestas agnovit, abnegandum prorsus Augustum, utpote fallacem, & clara voce suadet, quòdque ille rerum inops, & paucorum copiis circumventus, nequaquam ulterius vires augebit; omniaque ex Plebiscito juxta vetustas Legum sanctiones in pristinum revocari; nec pacem, aut ullam fœderis pactiorem cum Vicentinis habere, sed vi, dolisque in eos utendum esse, donec superato Cane ad suetum Patavorum regimen adacti fuerint. Post quem Albertinus Muxatus, ut qui Cæsari gratissimus fuerat, differendum potius in tempus habilo, nec præsto Regem adhuc superstitem valentemque jam temerè negligendum esse, furorique cedendum, donec pedetentim res suis votis accedat. Talibus itaque Plebis furor accensus vix in illum impetu subito corrui; & ni fortè reverentia Præsidis obstitisset, numquam isce Orator Poëtæ nomen sibi vendicasset. Sancitum igitur ex Decreto Senatus, perfido Regi nequaquam ulterius obtemperandum, omniaque ad vetustos Populi mores reducenda esse. Tunc Aquilarum effigies, quæ in Atrii vestibulo, summisque murorum fastigiis depictæ fuerant, repente cum ipso pariter cæmento diripiuntur, ne qua in posterum signa cerni possint. Sic & passim & totis urbis appenditiis vulgi mandato effectum est, Præsesque Gerardus de Inzola, qui hæctenus Regis vices palam gesserat, mutato officii vocabulo in asuetum Potestatis nomen à Plebe decernitur. Sed hæc prudentibus viris mature detestata, qui Patriæ suæ cladem omine sinistro prædixere; nonnulli etiam Optimates, etsi non hæc factiscenda hortati sunt, non ideo benefacta laudaverunt. Post hæc tumescentibus utrinque animis paulatim furor accenditur; tunc simultates odiaque detecta sunt.

Patavi verò, qui ultionem capitalis hostis ardentius flagitabant, ut jam bellum, non pacem exquirere videantur, dimissis usque Bassanum mercenariis clientibus, inde sævis depopulationibus rem nefandam initiant. Nam hi citra fluvium Brentæ hostiliter irrumpentes, in rusticanas Vicentini soli Colonias violenter irruunt, & omnia in prædam trahentes, suppositis ædes flammis expilant. Hoc fumus, profugique incolæ Cani repente nunciant. Quamobrem dolens, gaudensque pariter, ab his bellicum coepisse impetum, & quia adolescens animosus & acer Patavis vires suas ostendere flagitabat, prudentum consilio fretus restauranda quæque in prædam adducta, ædesque reficiendas, primò per scripta sua Patavos docet. Hi versutis ignaros se questibus dictitantes, mercenariorum temeritatem increpant. Sed non ideo student ablata restitui: quod in aliquot protelatum dies, dum frustra verbis ageretur, jamquæ hinc exactæ minæ mutua vice tumescerent, rursus iidem clientes, Patavis volentibus, Angara-

al Pagum, solo dirimente fluvio Bexano conterminum, igne consumunt, & in prædam diripienda quæque intro advehunt. Quamobrem Canis excandescens repente bilem excitat, & dimissis mercenariorum manipulis in Paduanorum Colonias, pari modo rapinis & incendio potitur. Tunc excussa utrinque fœdera, concordiaque omnis futura compago, tunc in furorem bellicum excitata utrinque rabies effera Populorum, omnisque sub armis ætas bello opportuna tegitur. Nec arduum fuit umbones aut pila deferre; quadraginta etenim ferme annos pace potiti, diffidium tumultusque fieri adolescentes virique avidis votis optabant. Extemplo itaque citatis ad bella Populis, ruricolæ primi, sublatis armentis & suppellecilibus sævo Marte læduntur, qui verò impetu magno primò nec læsi, nec capti sunt, supportabilia quæque in Patriam suam trahentes in tuto locari se student. Vidimus nempe agricolas timidos longo vehiculorum ordine suppellecilem vasaque omnia festinanter adducere, matresque natos suos nunc gremio, nunc humeris anxie ob metum deferentes, sub ipsis ædium nostrarum porticibus accubare. Hunc belli modum in castris assueti docuere, ut cæsis captisque agricolis, direptisque horum copiis, ædes omnes incendio dissipentur. Ita quotiens per impios à Cane conductos ære mercenarios vidimus agrestium Patavorum turbas manibus post terga vinctis in Patriam nostram captivas protrahi, hæque gravibus pœnis affectas, donec pretio dato se redimerent. Sic & Patavi horumque mercenarii in Vicentinos agricolas crudeliter peragunt. Sed quid hi terram aratro vertere, segetesque & vineas assueti colere, agreste virorum genus, talibus meruere lædi proterviis? Cur hi potentum noxa, tumentumque animorum rancores eluunt? Non sic agi debuit, si pietas sacra prævaleat. In tanto igitur diffidii fremitu Patavi Martinum Canem ex civibus suis delectum, apud Camisani oppidum inter Vicentini soli fines, quò & ille agris suis intentus ædem tutam sibi struxerat, accuratè præficiunt, ut inde non ampliùs quàm septem millibus ferme passibus distans Vicentinis bellum atrox inferret. Non molestus ergo assumtâ virorum turbâ, hoc avidè perficit. Hic omnes ruralium Colonias, quæ inter fluvii Ticalis ambitum, & Patriam nostram usque ad Patavorum limites protelantur, sævis rapinis, incendioque vastat. Quamobrem Canis ira vexatus noctu turbis assumtis locum invadit, putans illum furtim ingredi, aut maturo prælio superare. At nequaquam perficit, nam præcipitibus aggerum ripis, & palustribus alveis fundatus, ambitum negavit ingressum. Hinc reversus Canis post dies paucos Dimitrium ingenuis ortum parentibus apud Celvaresii Coloniam intra modicum telluris obrutæ, ædibus ejus valloque septum, facile superat, captumque usque Vicentiam duxit, ubi deliciis quondam fuetus angore carceris miserabiliter occidit. Canis verò modica functus victoria, sævior in Patavos furit, assiduis multum rapinis & ædium populatibus exigente tamen opportunitatis causa relicto nepote suo Friderico Præsidi, Veronam proficiscitur. Patavi autem accensis in hunc odiis avidiùs æstuant, in dies vigilare, nitique, si possent, optatam Vicentiæ Sedem videlicetque in pristinum vindicare. Ad hæc quidam ex Optimatibus Patriæ nostræ pollicitis magnis hortati, qui jugo sævæ tyrannidis opprimi se putantes, eorum quoque Cane confœderatos sciebant votis avidis ultionem exigere, Padua-

Tom. IX.

A norum petitis annuunt, conjurantque, ut Patavis rursum per fœdus admissis, Canem ipsum complicesque illi compatriotas aut cædant, aut moenibus violenter ejectos procul arceant: sic enim tunc fama frequens vulgo dictabat.

Adveniente ergo die statuta, Paduani sumtis armatorum manipulis, directo calle Vicentiam petunt; cùmque his juxta Quartixoli Pontem, ubi constructum trabibus ædificium, quod Italica gens Birefredum vocant, desuper imminebat, denique ventum esset, restaretque transeundus Tisini alveus, nuntio referente Præsidi memorato, confestim pro tutela Pontis, utque venientes repellantur hostes, armatos mercenariorum manipulos, Civiumque alas ad id loci Præses dimittit. Necdum celeres Pontem advenerant, & ecce phalanges Paduanorum obviam superato flumine procedentes in hos ruunt, cœptoque prælio multi gladiis faucii fodiuntur, inter quos fama celebres Conradus de Vivario, Tivifolus de Repetis, Montorius Mascarellus, Gerardus de Prothis, & Nicolaus de Lulchis, ambo adolescentes egregii, plerique alii; quorum vocabula prætermittimus; captivi verò pauci advehuntur, è quibus non obicure orti duo Albertus Morcabruni de Vivario natus, & Petri de Trissino; ceteri verò Populares. Qui autem neque capti, neque interfecti, profugio celeri intra suburbana vallorum claustra servantur. Patavi ergo, cùm ulterius partâ victoriâ procedere non auderent, felici ingressu Paduam repetunt. Hæc ut Cane nuntiata sunt, subito Vicentiam citus advēnit, ubi res omnes in ambiguo belli discrimine labefactatas inveniens, audax Præfectus animos intulit, multumque sinistris fatorum eventibus ingemiscens, dolet primo impetu defecisse. Deinde relictis paululum viribus, qui fervore partialis benevolentia huic pridem adhæserant, præficique illum accuratè nisi sunt, alterius zelatores partis de perfidia criminantur. Quamobrem capti multi, sævisque tormentorum pœnis affecti, denique laqueis vento suspensi ignominiosè plectuntur. Inter quos memorabiles germani duo Gualdinellus, & Marcabrunus Colzadii iisdem parentibus orti, Bonacosa de Marano vir satis egregius, & Jacobus Piciga juvenis in utroque Juris dogmate gloriosus. Priusquam tamen hi crudeliter multarentur, plerique, ut ajunt, facinoris conscii ob metum adolescentis Tyranni, impiorumque Civium, sponte Patriam linquunt, velut Sigonfredus de Arsignano, Henricus de Malacapelis, equestris uterque Ordinis, & Raynaldus Verlatus vir suæ stirpis, assumto ad inferos Jacobo, magnanimitate præclarior, tunc hortatu perfidorum in Cives suos, pietate sublata, grassantium, & reliqui, quos decus, aut Patriæ reverentia Populis gratos efficit, in exilium profcribuntur, quorum pars maxima revocari desperans ad hostes Paduanos ultro se transfert.

E Ejectis igitur ferè omnibus bonis, quatuor non ampliùs lupis laceranda commendatur à Præfecto Respublica, quorum vetusta nobilitate superior Marcabrunus de Vivario, ad hoc complices nefas, Guidonem Bixarium, Petrum de Prothis, & Bugamantem ejusdem prosapiae socios habuit. Sub his etiam fautores multi factitandum id prorsus hortatibus suasere continuis. Tunc excussa Populi libertas; Legesque, & Plebiscita in sceleratorum optione decretæ; incessabilis summaque æris exactio. Nec modus huic, nam multifariam, ingenioque omni, locupletum dona violenta, exulumque spolia, demumque suppellecilia ipsa in medio subhastata

G g g g

foro,

foro, in pretium rediguntur. Nec minus prædia Fisco, quam dedita venundantur. Sicque omnia in vitium sævæ tyrannidis abeunt, ut ex libidine magis, animique petulantia gubernarétur.

At Patavi Vicentinorum cladibus exultantes, ne desides in bello videantur, conflato grandi exercitu è Baxiano progressi, Marosticæ Coloniam impetunt, quam aggeribus valloque præcinctam diebus quinque machinis, pilorumque genere omni hostiliter impugnantes, luce sexta patente in decessum collis ingressu denique superant. Oppido autem in apice montis servato, cum nequaquam superandum esset, direptis armentis, & suppellectile omni, cetera flammis impositis absumuntur. Depopulatis quoque ruralibus vicina statione contiguus Paduam repetunt. Canis verò acer & strenuus adolescens, dum ad illatæ ultionem injuriæ intenderet, compartialium opem nactus amicorum, grandem satis conflatur exercitum, & usque in planum juxta colles Euganeos castra promovet, ubi deductis aciebus Rovoloni Pagum collibus fundatum post sævam pridem rapinam igne destruit; deinde finitimas agrorum Colonias pari vastat excidio. Triduo sævis instans populatibus Vicentiam redit, neque enim pares vires & copias Paduanorum exercitui habuit; satis autem fuit illi cœtes centum equites perfectis viribus ascivisse. Indignati ex hoc Patavi valde inter se dudum similitates & odia exercentes, jam patulis bilem effudère rancoribus. Guilielmus quidem Novellus vir egregius, eo quòd Gibellinæ partis princeps vulgò ferebatur, Primorum hortatu à satellitibus circumventus, in ipso Prætorii vestibulo gladiis trucidatur. Quamobrem ceteri ex hoc impetu hostes judicati, partim metu diffugiunt, partim in exilium dimissi procul abeunt. Sicque regimen illud in se divisum variis animorum fluctibus agitur. Primi nempe ad Rempublicam regendam sub spe utilitatis assumuntur, Tiso de Campo Sancti Petri vir nobilis, multum dilectus à Populo, Macaruffus, & frater ejus Barnabas, Petrus de Altichino vir plebejus, plerique alii in hostis contemptum Guelphæ partis zelo flagrant. Sancitum est ergo, suadentibus his, & Populi Magistratibus, omnes Patavorum vires in glutinum accersendo conferre, & usque Vicentiam mercenariorum omnium, Populique gregem sumtis armis ad bella dirigere, ut vel prælio superatus campestri, vel intra mœnia convictus hostis sedem relinquat. Repentè igitur, confertis in unum manipulis, castra movent, & promptis ad iter aciebus Vicentiam petunt; cumque his negaretur ingressus, juxta Tisinæ alveum in ipso nemore, quod non amplius quam mille bis passibus nostra distat à Patria, stationem eligunt, ubi dispositis in ambitum castris, cœtus omnis intra stativorum limites certos adducunt. Hoc ut Cani nuntiatum est, in agendis sedulus, vigiles pro reservandis mœnibus decernit excubias; ipse etiam ab otio continens, quid agat potius, contubernales suos in dubiis hæsitans sciscitatur. Jam ad illum multum Paduanorum exules prona mente confluerant, inter quos memorabiles hi Rainaldus & Gaboardus de Scrovignis adolescenter locupletissimi, Traversus de Delesmaninis juvenis animosus & acer, & plerique alii. Dum ergo hoc animo volutaret, ecce adveniens ab furis opimi Colonia, quam apud Custodiæ colles, ubi mons cavus gelidas auras eructat, intra alveum fluvii labentis, & collem indigenæ fundaverant, advenisse Patavos fluvium transire parantes nuntius refert. Confestim ex hoc Ca-

nis ira succensus, acceptis mercenariorum turbis, illorum accedit, utque temerè ductos, partim ligneum ædificium Ponti desuper imminens oppugnare, partim ad umbras arborum Phœbo in geminis æstuante otium quærere hostes agnovit, extemplo in eos furialiter irruens oppugnantes primùm audax invadit, hosque facile superans, crebris armorum ictibus occupat. Qui verò faucii nec dum occubuerant, per fugæ remedium se tutantes in agrorum latebris defecere, aut in alveo bifurcati amnis præcipientes submerguntur. Nec desitum est profugos cædere usque fixa prope tentoria. Potuit tunc nempe victor Canis castra hostilia spoliare, sique ædes suburbanas invisæ urbis novisset, exercitum omnem usque tenus aggeribus invasisse; at retroveniens, ne qua per insidias premeretur ignavia, occurrentes sibi hostes letho prostravit; sed maxima horum turba in aquis præcipiti saltu demersa, ut jugulum vitaret, in imo fluminis alveo suffocatur. Si quis verò nauta tranare potuit è ripis impetitus à ruralibus Canem sequentibus denique saucius pilo in mediis undis obruitur. Hæc nempe strages supra quam virorum quatuorcentum numero putata, magnam Cani suffecit audaciam; neque enim ille in tanto turbarum hostilium excidio ex suis fama conspicuum quemquam amisit, excepto Lucio Sego proprio vocabulo, pronomen verò Panzetta, qui ex alta Schenellarum progenie derivatus è Patavo, quamquam vetusto Primorum damnatus exilio, progenitum se jactabat.

Confesto igitur prælio Canis modica exultans victoria, cito regressu Vicentiam petit. Patavi verò de strage suorum intelligentes, ne quid ignavè sinistrum accidat, cum jam advesperasset, revocatis à vallo suburbano manipulis, intra quod pugnando viriliter facile ingredi putabant, tentoria celeres adeunt. & cœna, modicoque refecti somno, priusquam crastina lux albesceret, præmissis onagrorum sarcinis, vehiculorumque quadrigis, non procul hinc noctu castra summovent, & juxta vetustum fluminis alveum, ubi Paduam, priusquam obstrueretur, brevi labens Euganeos cultus ambibat, exiguumque Serulæ Pagum, accuratè disponunt. Summa illis nempe cura fuit alveum recenter obstrusum per solitos riparum meatus Paduam aggere moto dirigere. Sed frustra id factiscere nisi sunt; nam Canis extemplo copias suas illorum citato cursu destinat, & in plano citerioris ripæ ex opposito copiarum hostilium castra disponit, munitque aggerem sagittis & vallo, ne Patavi voto potiantur optato. Hic locus, veluti à majoribus nostris est traditum, sæpe numero Vicentinos & Paduanos ad arma furialiter impulit; nec sinè cæde, Populique utriusque jactura lis hæc bello decidenda pervenit. Cujus causam, etsi vulgò pateat, externos tamen latuisse volumus. Inter multos variosque amnes intra Vicentini soli gremium, declivibus hinc inde fontium rivulis permeantes, duo famosi in Patriam suam reflexi opportunitatem aquarum copiosè ministrant. quorum alter Retronus, alter Bachillio famâ nuncupatur. Hi vix æquales in undis, usuque optimo, per ipsa urbis viscera divisi illabuntur, nec procul à mœnibus, quinimo juxta murorum claustra mixtis in alveum eundem aquis veterum fabricatione junguntur, deinde ad extrema producti versùs meridiem plagam maturo lapsu scaturiunt. Priusquam ergo memoratum locum permeando deveniant, alterum minoris famæ fluvium, qui Tisina nuncupatur, ex obliquo suscipiunt, ubi secus col-

lem

lem exiguum vetustis retro temporibus crescens alveus bifurcatur, partimque Paduam labens per rura Montis-Gaudii fertur, partim verò juxta ripas Bericani montis circiter Lucii colles paludem efficit. Hunc Patavi, dum Vicentiam opprimerent, saxi, & cæmento testudinci operis magna sollicitudine obstruunt, ad eò ut aqua velut stagnum languens tota versùs Paduam flueret. Hanc igitur saxorum fabricam Vicentini post accensum in Patavos odium furialiter destruunt, perque vetustum fluminis alveum aquas reflectentes, alterum hostibus ministrantem lignis & virgultis, omnique saxorum genere, supposito telluris acervo, ne quis inde labatur humor, impediunt; novamque inde foream fabricantes lacunar omne dissolvunt.

Hunc ergo locum Patavi, eo quòd inter Patriæ suæ viscera aquæ penuriam sentiebant, deductis virium suarum copiis pertinaciter occupant. Cane autem viriliter adventante, cum propositum exequi non daretur, in iracundiam promoti, sæpe aggerem, murumque subitis bellorum impulsibus, nunc sagittis, nunc missilibus hostiliter impetunt; sed iidem repulsi frustra queruntur prætentasse; ideoque statuunt, ut admissis undique fidelium copiis bellum acre viriliter ineant, viribusque suis molestum Canem in præceps obruant. Coacti igitur senes puberesque omnes jussu Præsidis è Patavio ad castra deveniunt, numerumque suorum, non vires augment. Huc quoque Rizardus de Camino Tarvisii Præfectus, eo quòd Patavos in ambiguis rerum suarum fati benignos compererat, agnatum ejus Tolbertum cum hastatis centum equitibus, trecentis verò peditibus accuratè destinat; sed iste Præfectus non multum posthac incautè peremptus occubuit, cujus necem ne posteris lateat, compendiosè dictabimus. Primogenitus namque post Gerardi patris sui obitum moderamen accepit, atque is nulla Tyranni vestigia sequens, Plebi suæ gratus habebatur. At nimium veneris actibus insistens, dum pudicæ conjugis Altinerii de Azzonibus forma captus insaniret, nec prece pretiove ullo virtutem ejus labefactare posset, viro suo ex legitima fati causa patrii laribus se absentante, quam optabat vi dolisque adulterare compellit. Hæc verò post nequam commissum omnia viro suo per nuntium fideliter aperit; maluit nempe se ipsam perdere, quàm nefas tantum pavidè subtricare.

Vir autem pudicitiam conjugis laudans, quibus potuit blanditiis illam solatur, monetque ut cuncta dissimulans, nihil in propatulo edat. Ut ergo rediit mansurus in Patriam, quem summum oderat, prudens fingit hostem diligere, remque ipsam Rambaldo Comiti, utpote viro strenuo, civique optimo in seriem pandit. Dolens ille, amici verecundiam blandis sermonibus levat, & ultionis remedio delendam fore hortatur injuriam. Ipse etiam natæ pari contumelia vexabatur. Decretum est itaque, Rizardum profusè interim; ad hoc etiam facinus perpetrandum plerique Nobiles socialibus se complices viribus offerunt. Reperto denique satellite, qui ob pactum magni auri pondo ab his ostensum sibi quemquam jugulet, Rizardum ipsum ludo alearum nimis intentum, exhortante clam cum immitibus ceteris Altinerio, securi percutit, caputque hujus magno vulnere graviter lædit, in quem Comes memoratus, ceterique facinoris conscii furialiter irruentes, illico gladiis satellitem sævis obruncant; hocque pium benevolentiae videbatur obsequium, ut pro Domino cæde mutua vindictam exigerent. Sed

Tom. IX.

A versutius actum est, ne itidem licet ignavus patrati sceleris auctores, rem omnem pandens, vulgo detegeret. Sicque saucius diebus paucis absumtus est, & urbs Tarvisii, Populo libertatem adepto, servire destitit. Cremonenses etiam jam Patavis per socium fœdus obnixi auxiliares vires benignè dimittunt. Ipse verò Franciscus Estensis Marchio, ut qui ex Antenoreo se ortum sanguine veterum primordia recen memorabat, quique pulsus à fratre Patavos in adversis fati sibi valde gratos invenit, huc in propria maturus accedit. Refectus itaque Paduanorum exercitus tantis amicorum copiis, tubarum clangore magno, ac jubilis vocum exultat; potuit nempe tot viribus in unum conflatis Longobardos omnes Marte superare; nam supra quàm millia virorum quinquaginta putatus est numerus, equorum verò decem millia. In hoc etiam viri illustres multi, bellorumque industria experti, & plerique ex Paduanis auctoritate primores. Hi Tiso memoratus, Jacobus de Carraria cum nepote suo Nicolao adolescente egregio, qui patris Ubertini pedibus ægrotantis vires supplebat, Nicolaus de Lucio, Albertinus de Castronovo, uterque ex alta Maltraversorum progenie, Macaruffus cum germanis duobus: plerique alii in capiendis consiliis discreti, & prudentes. Ex adventitiis Viaciguerra Comes Sancti Bonifacii, & Piscarefius cum plerisque ex Patria sua Verona exulibus, Cortesio Comes Mantuanus, & Franceschinus de Riva, Albertus de Rovogloni, Guilielmi de Castro-Barco nepos, qui de stupro conjugis avunculi criminatus meruit exulare; multique è Lombardia profugi odio accensi rancoris Guelphæ partis igne flagrantes Patavis adhærent mercede pollicita. Plerique etiam Vicentinorum exilio recenti à Cane projecti, quatenus de hoste ultionem assument, ad invisos se Patavos transferunt; è quibus primores hi Morandus de Trifino, Sigonfredus de Arzignano, Henricus de Malacapellis, uterque militia decorati, Zagninus Teupolus cum natis duobus egregiis. Rainaldus Verlatus, Bonincontrus de Bravis; nam alteri duo Henricus Ravasinus vir prudentissimus & facundus, ac Bonmassarius à Colle consilio meliores Paduæ manserant. Ex stipendio autem conducti, & in castris degere solita multitudo magna confluit, quorum fama clarissimi duo, Bertrame Guilelmus, alterque Guilelmus Ermanus ex Angliæ partibus stipendia profecuti.

His verò viris Patavorum exercitus dives, non tantum modicas Canis alas, arctumque fluminis alveum superare debuit, sed ipsas quoque urbes Veronam, & Vicentiam funditus extirpare. Scriptum est autem: *Ubi multitudo, ibi confusio*. Compulsis itaque in dissidium Primoribus, nihil hic magnificè, aut actum strenuè comperitur; nam suadentibus Jacobo memorato, Nicolaoque de Lucio deductis machinis trans fluvium eundem esse, non passi sunt. Tiso, & Macaruffus, ne hunc laudis titulum Carrariensibus ascribi posset, in tempus habile rem differendam censuerunt, donec putrescens aquæ stantis lacunar injecta forde, æstuque caloris exercitum omnem discedere compulit. Inde castris procul adductis non amplius quàm ter mille passibus, rursus stativis in ambitum fixis trans fluvium in oppositum ruris Casteneduli castra disponunt, ubi machinas, tormenta que bellica pro superando fluvio fabricare cœsentes, donec perfectum opus fuerit, plerumque sagittis, ac missilibus ripas posteriores invadunt. Sed contra Canis exercitus copiis paucis adjutus adversantes longè Pa-

Gggg 2

tavos

tavos spiculis terret emissis; nec quicquam hinc inde actum diebus multis est fama conspicuum. Igitur consummata ferè operis magni strue, Tiso, in quem Populi favor omnis, bellicue fiducia manifestè constabat, gravi morbo correptus in Patriam pro salutis nanciscendæ remedio lectica subvehitur; sed paucis diebus absumtus vita deficit. Quamobrem diffidens vulgi copia se proelio immiscere, jam deliciis blandis assueta, caloris æstus, cibique indecori alimenta fastidens, abire poscebat; hocque magis votum explicuit, quòd in Patavos (five hoc ætheris intemperie, seu flagrantibus Phœbi radiis, aut quod mage puto, labore desueto contigit) maximè horum turba membris infirmantibus ægritudine laborabat. Nec diu morbus instans protelatur; sed diebus paucis ægros absumit. Hic metus exercitum omnem contrahere persuasit; priusquam tamen retro procederent Montisgaudii collem inter utriusque soli fines maturè dispositum ligneis machinis fulciunt, ut inde bellum suæ minitaretur Patriæ; constat enim hunc locum Vicentiæ thesauris implicitum, quem paulò ante à Civibus nostris munitum urgente metu in cineres supposito igne consumtum nostra ætas vidisse commemorat.

Reversis denuo Paduam hostibus non minor inopinati morbi clades Civibus nostris inserpsit; nam ferè omnes in Patriam relati morbo defecere; ipsa quoque mœnia languentium turbis infecta alios paribus membrorum vitiis tabefaciebant. Vix tunc sepulturis locus inventus est. Interiere quidem tam nobiles, quàm Plebeji (nam nihil est his cum Plebe communius) inter quos memorabiles hi ob facinorum notam suorum perfidiam Marcabrunus de Vivario, Guido Bissarius, Guilielmus de Prothis, plerique alii pari vitio laborantes. Nec minùs ruricolæ metu profugi, dum ædes suas, sataque, & suppellectilem sævis apertas depopulationibus quererentur, in otio desides pari clade absumuntur. Sic denique Patria nostra suis viduata Civibus paucorum auxilio suffraganda relinquitur. Tunc Canis Patavorum viribus multùm inferior, cum exercitum in hos conflare non posset, nunc deductis furtim copiis hostiles procul distantes Colonias sævus invadit, igne ferrove omnia vastans, captivos agricolas armentaque in prædam adducit; & quamquam exterius bellum inferret, multùmque laboribus insudaret; non minùs intra mœnia Populum continuis pecuniarum exactio-nibus fatigabat. Tunc Dux novus, adolescentisque gloriæ cupidus, contubernalium suorum consilia secutus, omnia ex libidine factitabat. Prætermittimus igitur, quatenus Veronenses, Vicentinosque violentis auri rapinis affecerit; nam hoc tolerabile; sic enim plerumque fit discrimine bellorum ambiguo. At querendum est nobis de moribus, vitæque horum impudica, qui mercede conducti sordidis nos infecero criminibus. Tunc partialis ambitus, fœdaque animorum voluntas mentis iniquæ conceptum acuit. Hinc discussa benevolentia fœdera, fides læsa, privatum fœcus excultum, rapinæ, furta in pretium devenere. Nihil amabile, nihilque decorum, aut his iustum efficitur. Hinc Gibellinus agnatum suum, quatenus placeat, exosus in imum detrusit; factumque est Guelphi nomen omnibus detestabile. Hujus schismatis auctor præcipuus quidam qui è Patria sua non minùs, ut ajunt, ob perfidiæ crimen ejectus, quàm partialis furoris odio, dum Rempublicam gubernaret, à pietate alienus, cum virtute nihil exercuit. Hic dissidium, factiososque conatus inter Cives eructans, nescian-

A da quæque molitus est: sed hæc hæc haftenus.

Interea vix sopito bellorum tumultu, Patavi, ut ajunt, hortatu Nicolai de Lucio, qui ob celebratas pridem cum Bailardino nuptias Populo Paduano suspectus habebatur (acceperat enim pro Guidone nato suo Viridam neptem Canis in conjugem) ex unde exercitum postremò contraxerant, militiam omnem illorum noctu dimittunt, subvecta que puppe, ac lignis, trabibusque multis ad amnis memorati ripas accedunt; cumque nullus citra impediret, subvecta in aquas turbam virorum magnam transvehi jubet. Gaudentes verò mercenarii clientes in hostili ripa se depositos, jam ad perficiendum facinus sumtis armis celeres illabuntur. Cum verò ventum esset ad Pontem Ruri Casteneduli, qui à paucis agrestibus servabatur, hos sopore blando tumulatos furtim occupant, cæcosque in alveum fluminis præcipitantes socios vocant. Confestim itaque adductis trabibus Pons, qui semiruptus accessum negabat, fabricorum arte perficitur, per quem Patavorum alæ traducta, priusquam ruralibus patefieret, jam copias multas adsciverant. Deinde transeuntibus Patavorum agminibus, subito rumor inquilinis advertitur; utque certum ab exploratoribus patet, repente suppellectilem omnem, resque ductu failes, & armenta collibus montanis attrahunt, pueros matresque in antris delitescere suadentes; ipsi quoque ruricolæ per juga celsa metu discurrunt; factumque est ut ceteræ virorum turbæ armis projectis amentes viderentur. Hoc Vicentinis nuntiatum grandem illis tristitiam intulit; cumque Canis abesset tunc Veronam delatus, quidam ex mercenariis clientibus jussu Gallasini Prætoris ad id loci Marte dimittuntur; sed hi ab occurrentibus Patavorum manipulis vi repulsi non sine cade redeunt. Patavi igitur trans fluvium advecti Colonias omnes intra fluvium, collesque dispositas extemplo occupant; sed præcipuum his, juxta Longaris Pagum copias pro servandis castris in cœtum contrahere visum est. Apud verò Custodiæ Rus optimum ferè omnes Paduanorum Proceres, quibus in otio summa voluptas curæ fuit, quierem agunt. Hic mons cavus arte in foramen longum productus, viros multos, resque supportabiles intro servabat; quem cum Patavi expugnare non possent, hujus accessum fascibus adjectis, sarmentorumque frequentia obstruere minitantes, denique inclusos certa fœderum pactione liberos dimittunt; sed intro conflata suppellectile, vasaque omnia in prædam adducentes viritum distribuunt. Vina autem recentia, quæ torrentis æstu caloris servari consueta blandum pariebant haustum, ob penuriam antehac perdita sitientibus nequaquam potum ministrabant. His frumenta in horreis deposita, uvæque palmitibus suis pendulæ jam Sole in Virgine adurente, in dulciorem gustum procedentes alimenta suggerunt. Nec deerant ædes vasis repletæ, ceteraque suppellectilis ornamenta; nihil enim horum villici fugientes adducere potuerunt. Interea Patavi aquæ inopes intra mœnia, accersitis undique fossoribus declivem fluminis alveum per solitas inde ripas tellure obruta dirigunt; plerumque etiam incurfibus serio instantes, usque tenus Bericanis collibus supportabilia quæque in prædam adducentes, cetera flammis adurunt.

Canis verò è Patria sua relatus, cum sinistris fatorum casibus tristaretur, in apicem montis, qui Patavorum castris imminabat, desuper extemplo labens, nequaquam hos lædere potens retro properat, multùmque sollicitis vigil mœnibus instans omnia custodiri latè decrevit. Patavi autem pro-

ducto

ducto in amnem solito fluvio, decisis primùm à stipite fœcundis vinearum plantis, faucibusque circiter ad usque liber pinguis arboribus, postremò ædibus accensis faces immittunt, omniaque sævis depopulationibus absumentes castra movent, & juxta opulentissimam Barbarani Coloniam rursum insidunt, parique damno culta hujus afficiunt. Sed oppidum colli imminens vetustis fundatum à Patribus, ut quod Marte illud superare crederent, hic dies multos manere compulit; cùmque acriter pugnando incolæ resisterent, summotis castris abeunt, & secus Aureliani Pagum moram contrahunt. A tergo autem ceteras ruralium ædes, quas iter peragrando transferant, ignibus vastant, quarum hic ordo perhibetur. Longare primùm juxta ripam fluminis; deinde Custodia, inter colles ab Arcto condita, Linsignanum inter rupes montium ab Oriente, detegit aditum; Castenedulum verùm collibus modicis superpositum feliciores auras à meridie fuscipit. Nantum in valle detrusum vix paludem in se contrahit; Moxanum autem in arduo collis apice positum incolas suos labore viæ plerumque afficit. Barbaranum in geminas divisum oras à colle in planum descendit; Zauxanum monte circumductum à Vespere intempestivas umbras assumit. Præterea Gramonam, tresque nobiles satis Pagos vallis paludi nimium opportuna inter colles hos servans, his bellorum tumultibus sævè diripitur. Hæc quidem Patriæ nostræ ora fertilior, in qua triticum, vinaque optima, & Palladis liquor abundanter proveniunt frugi maximo æstimata, gravem Civibus nostris inde jacturam attulit. At Patavi spoliis multis, luxuque secundarum rerum hilares, apud Aurelianum manentes circumstantia villicorum jugera, ac suppellectilem omnem vi trahentes in ruinam, quæque diripiunt; delati inde ad Pojanæ gremium, quod palustri ulva circumdatus trepidè servabatur, facile locum occupant, cæsibusque custodibus flammis tradunt. Deinde usque Lunicum hostiliter procedentes cùm moenia muris, valloque septa ingredi non daretur, absumtis igne succenso mapalibus, quæ in ambitu exterioris Coloniam destituta exstabant, vestigia relegunt, & oram depopulantes apud Montagnanam exercitum contrahunt. Ceterùm Lunicenses profapiam Comitum Sancti Bonifacii affectuosius colentes obsequiis, ultro prodeunt, & Dominum suum ex corde secuti Patrius exulare Penatibus passi non sunt. Interea Canis iracundia magna vexatus, dum obviam his impar exire metueret, Patavorum rura secus Brentæ fluvium sita truculentus invadit, eaque rapax ingressus paribus belli excidiis vastat, inter quæ nobilem Curtaroduli Pagum viriliter superans, omnia igne, ferrove depopulatus est. Nec in tanto dissidii tumultu mulierculis, puerisque imbecillibus indultum est; sed sana ipsa, verendæque Templorum aræ spoliantur, quæque sublimibus affixa fastigiis horas nuntiant tintinnabula non illæsa, nunc frustis congesta deprimuntur. Imò Calices sacri, librorum sarcina, pretiosumque quidquid repertum est, reverentiâ procul abjectâ, in prædam adducuntur.

Post hæc Patavi nimium rebus secundis elati, contracto in Patriam exercitu, ne per ignaviam desides blandiente fortuna in otio torpeant, dies octo ferme morati rursus in prædam aggrediuntur; Baxianumque provecti mense Septembri Libra jam dies noctisque labentibus horis æquantem, trans Pontem Brentæ tenuis illabentis erumpunt; & ductis Populi mercenariorumque manipulis in planum exeunt; eisque vires suggerunt Communitas Bononiæ, Fæsulaniq; & Guccello

A de Camino, vix post patris obitum relictus in Patria. Denique igitur his hostiliter erumpentibus apud Villaverlæ Coloniam, non amplius septem millibus passuum à Vicentina urbe distantem, Sole occidente perventum est; ubi castris maturè dispositis noctis quietem accipiunt. Mane facto in ultiores villicorum Pagos subito percurrentes, armenta quælibet, suppellectilemque omnem, & rucolas ipsos in fuga comprehensos in prædam attrahunt, multisque diebus rapinis instant, ac depopulationibus sævis igne succenso per ædes & mapalia insæviant, donec ferè omnes inter montium ambitus ipsamque urbem ad Aquilonem fundatæ Coloniam in ruinam eversæ sunt. Inter quas hæc fama celebres, Maladum, Scledum, Thienæ, Brigantium, multaque aliæ virorum capaces; nec tamen his furor contentus est. Cùmque frustra tentassent, retroque iter flecterent, cetera ferro igneque diripiunt. Hic Canis animum erigens in hos erumpere destinat; sed pusillanimes contubernaliu suorum duces metu magno perducti, illum aggredi velle dissuadent; verebantur namque ex otio deliciisque, bellorum sudoribus affici, qui Venereæ libidinis obscœna petulantia uti, ac Populos suos pecuniarum exactione torqueri magniloquis suadebant hortatibus. Ut igitur Patavi agros ædesque villicorum omnes depopulati sunt, retro abeuntes in Patriam suam, nullo adversante, deveniunt. At Canis bilem excitans, quidnam potius agendum mente volutat; querebatur namque, hostes infelicem hanc Patriam sævis depopulationibus & rapinis ferè circum vastasse, restareque versùs quartam ferme ambitus partem. tribus Marte sævo dirutis, absumendam supplicio pari, nec se hostiles audere fines invadere, nisi subito prædonum more, aut impetu repentino. Sunt qui illum inter impares bellorum tumultus urbem hanc auro suscepto Patavis linquere voluisse suspicentur; sed vana prorsus hæc opinio, nam gloriæ cupidus, eaque, quam Tyranni venantur, libidine imperium suum augere flagrabat.

D Interea Nicolaus de Lucio vir æquè nobilis & potens, dum à Populo suo ob fœdus cum Bailardino initum suspectus haberetur, metueretque, ne æmulorum hortatu in rabiem vulgus adactum in se desæviant, apud Lucii Collem suæ Patriæ hucusque servatum tutandi causâ sedem accipit. Hic à Cane sæpe, Bailardinoque sæpe numero labefactatus, denique horum hortatibus pollicitisque magnificis acquiescens, Patriam suam abnegat, Canique adhærens, sponte locum aquis valloque septum tradit. Quamobrem Canis mercenarii ære conducti, Patavinique exules illorum transmissi Colonias multas juxta Colles Vendæ, Bzonisque, & Cinthi vetustè fundatas sævis rapinis & igne diripiunt. Ex hoc Patavorum Duces valde offensi, & nequam ejus perfidiam detestantes, pro servandis finitimorum cultis agrorum ad Estensem copias suas Pagum maturè dimittunt, ipsumque Nicolaum velut Civem perfidum, Patriæque suæ proditorem, & reum mortis damnant, utque penatibus privetur avitis, ædem suam repente solo prosterunt, & ob perpetuam tanti sceleris memoriam, in excelso Atrii publici spectaculo proditoris effigiem depingi jubent, cùmque illa, Collateralis suasorisque tantæ perfidiæ imago Antonii de Curtarodulo pariter depicta vulgo deponitur. Hæc enim de more veterum in testimonium Virtutis & Gloriæ famosæ decus inscriptis à vertice titulis consuetudo servabatur, quæ

quæ huic in contemptus sui nominis, & obliquam vitiorum labem pervenit. Post hæc Patavi grandem constantes exercitum, constructis inter navium foros vineis bello aptis, per aquas inde labentes usque Lucium sequentibus turbis advehunt, multumque utrinque acriter dimicatum est, vixque Patavi victores locum Marte superant; sed Sole in oceanum declinante vi repulsi in castra redeunt. In sequentem verò diem Canis, audito locum à Patavis expugnatum, vixque Marte primò convictum, maturè illum virorum copiis fulcit. Nicolaum quoque, eo quòd formidolosus in manus hostium cadere ac opprimi verebatur, obviam exiens usque Vicentiam secum adduxit. Jamque hyems Phœbo sagittas Chironis urgente brumalibus horis irreperat, cùm Canis admissò Nicolao audax magis effectus, graviore Patavos Marte impetiturus, à Maphæo Mediolani Præfecto, Passarinoque sibi per sociale fœdus adjunctis, opem exposcit; cui properè copiis auxiliariis obsequentes turbas dimittunt. Venit nempe Luchinus Maphæi natus junior à Patre transmissus, cumque eo Guarnerius Comes apud Longobardos à Cæsare, secum equites ferme ducentum trahens. E Mantua verò Butironus Passarini germanus equites centum, pedites verò quingentos adduxit. Venere quoque Veronenses Ibernii, sed Plebis vilissimæ turba major, lanificio magis quàm armis intenta. Nec dum Canis has turbas præstolatus est. Ut ergo omnes in globum contraxit, Camisani locum vix Martino absentante destitutum celer invadit. Oppidani verò tumultu magno excitati, cùm Aurora rubesceret, confestim arma diripiunt, locumque balistis & sudibus, omnique telorum genere festinant tutari; sed frustra id factiscere nisi sunt; nam lacunar aquæ stagnantis ad instar circumductum ob gelu immensi frigoris glacie stabili coagulatum fecerat, adeò ut præter ultiores ripas transitus inde securus esset. Transmissi itaque Canis manipuli per aquarum superficiem siccis pedibus lacum audacter invadunt, in quos oppidanis, sæpe turbas dirimente spatio modico, irruentibus, ut hos trans ripas adductos conspexere, languentibus paululum dextris prælium ineunt; deinde verò prolapsi facilè se superari sentiunt; nec quisquam è Canis gente præter Guarnerii Vexilliferum ex illo Marte cecidit. Hic enim dum festinus signa Domini sui transferre cuperet, gravibus obiectis armis, glacie læsa in imum obruitur, undisque correptus nullo opem ferente suffocatur. Quamobrem Guarnerius ira succensus captivos omnes Oppidanos in prædam donatos à Cane suscipit, hosque ob illatæ ultionem injuriæ laqueis pendit. Superato denique loco non parum Vicentinis molesto, direptis omnibus, quæ supportari vel advehi potuerunt, Canis hunc suppositis intro flammis expilat. Proinde victor exultans, revocatis inde copiis Lucium festinus in diem sequentem applicuit, ubi trans fluminis alveum audacter erumpens Patavos apud Estensem Pagum pro servandis Regni sui finibus manentes cursoribus præmissis ad bellum ciet, cùmque ii manus conferere non auderent, Cinthi moenia colli vetustè fundata destrui jubet, multasque inter colles depopulatus Colonias, igne ferrove vastat, sed præcipuè Bocconi Oppidum, quod Albertinus de Castronovo Nicolai de Lucio agnatus, turribus vastis ingentique muro circumdatum Patria sufferente, servabat, Marte sævo impetit; hocque tandem ex ignavia pusillanisque Ducis imprudentia vi superat, victumque illum secum attrahit. Hic dies tres

A moratus, Exercitum trahens, Vicentiam citus repetit. Perfectis igitur his magna Patavos bilis accendit, destinataque Populus universus vi dolisque proditoris sedem antiquam prorsus erueret; unde Canis præfecto jam Nicolao apud Pergamum vice Augusta, ubi ad se vocatus Bailardinus pridem sceptrum tenuerat, Lucii Pagum, ædesque omnes, quas erga Paduanorum robur tutari posse desperabat, subvectis flammis absumens sponte destituit.

B Et jam vere subeunte dissidentibus inter se Patavis, eo quòd Tifone mortuo, ejectoque Nicolao, res tota Macaruffis occupanda videbatur, quibus obnixus avidè Petrus de Altichino vir æquè præclarus audaciam suggerit, non passi sunt Carrariensium Primores suæ indolis potentiam tam ignavè suppressi. Cùmque multum alterutro discindenda Patria conatu in diffidium traheretur, ex Carrariensibus animosi valde adolescentes duo Nicolaus & Oppizo Petrum memoratum, ejusque Prolem adultam prorsus cedere destinant. Sed hos non una, nec eadem cædis causa produxit. Hunc quidem alta suæ indolis propago confortis impatiens, quæ superiorem nequaquam pati dignatur, alterum verò susceptæ digestus nondum rancor injuriæ, dum sororem in stupro comprehensam viro suo jugulari persuasit, qui & alteram diviti Plebejo germanam nuptiis adjunctam imparibus cum adultero junctam fraternis impiis manibus trucidavit. His permoti juvenes argumentis, ad hocce nefas, turbis sociorum implicitis properantes Petrum in occurribus impetuosis invadunt, illumque juxta fori limites gladiis circumventum vulneribus crebris fauciant. Denique tamen elapsus per fugam equi velocis in Atrium Pontificale se recipit. Extemplo igitur factus est tumultus in Populo, conveniuntque omnes armis susceptis in foro, ubi Nicolaus adolescens memoratus, jam sublato Populi vexillo Patriæ libertatem clamitabat; ignarum verò quid agat vulgus dubiis hæsitat incertæ actionis eventibus. Macaruffus verò, sui que complices paventibus animis eò conveniunt, sciscitanturque diffidii quænam occasio; quos ut vidit Nicolaus, Marte in eos lapsurus fuerat, nisi medium se conferens Paganus de la Torre Paduanorum Antistes tumentes ad cædem animos benigno placasset alloquio. Primi etiam Carrariensium Jacobus & Ubertinus hujusce tumultus ignaros se simulant, rem prorsus in tranquillo referre suadent. Effectum est ergo, Pagano hortante, ut Macaruffus inde discederet; visum est namque, eo amoto facilius furorem Plebis sedari posse. Et jam nati tres Petri memorati, Pax prior, & Frassa (sic proprio, vel appellativo nominati vocabulo) metu magno perculsi ad Patrem ingrediente, eodem Præfulis Archivio latebant; quod audiens nuntio referente Nicolaus, forum adhuc cum Plebe custodiens, relictis suorum turbis ad Aulam Pontificalem maturè se confert, ubi capitales Plebis hostes accuratè postulans, dum Pontifex inficiaretur exhibere, ni tradat repenti, jugulum cædemque trux illi minatur. Formidolosus itaque Antistes poscenti quamquam invitus Petrum, natosque tres lacrymabiliter tradit, quos extemplo ad forum ignominiosè protractos, satellites jam ad cædem parati gladiis in frustra trucidant, primoque natos adolescentes coram ipso genitoris obtuitu, deinde cæsis membratim his, novissimè Petrum infelicem canibus edendum in vico projiciunt. Nec tamen his contenti truces animi, sed ædem miseri sævis spoliata rapinis, & prole fugata, & qua

qua superstiti, vastari iubent. Hæc Civis non parum egregii suscepta ultio haud merito Carrariensium fastus modicè placavit; nec ex Plebiscito quicquam præter reformandæ pacis editum est. Tunc Macaruffus vereri magis Populi furorem, benevolentiam nancisci studet, multumque germanis duobus adhærens Reipublicæ plurimum prodesse nititur; interdum etiam in agendi se præferens, quidnam statuatur agnoscens, optimique de more Civis labore summo ac vigiliis quietem excutiebat. Nec minus Carrarienses publicis uti muneribus, remque suo obtemperaturam arbitrio quærunt, quamque ille nimium fovebat Guelphorum partem, fictis neutræ opinionis studiis abhorreere simulant. Sic igitur in diffidium abiens Antenoris vetusta progenies gubernanda tribus mansit; sed Hostis formido sui, Plebisque favor ambiguus erga Rempublicam animos quamquam timentes erexit.

Placatis itaque modicè rebus, utcumque prudentum auctoritas mage voluit, ne Canis hos desides putet, ad verus illum Patavi flagrantes adhuc exercitum parant; constatisque in unum copiis, circiter Kalendas Junias è mœnibus prodeunt, & juxta Montagnanæ oppidum secus Veronæ metas antiquè fundatum, denique biduo applicant, ubi prætolati turbas omnes, vehiculorumque sarcinas, Vinciguerra Comite belli Duce, in crastinum signa dirigunt, Coloniamque mœnibus vastis non procul potentem post terga linquentes, denuo aciebus instructis Arculas non vitem Ibernæ regionis Pagum, dum jam advesperasset, maturè subeunt, ubi castra firmantes, depopulatis undique rusticorum agris, cædibusque succensis, Veronam calle directo adire properant. Cùmque ripas Alponis nullo adversante transissent, perventumque jam esset sub Monte aureo non procul ab urbe illa, Comes memoratus inde exul patrios intuens lares, quibus longum absuit, lacrymans solvit, paululumque moratus, dum spem frustra conciperet, vestis signis ad castra revertitur; sed vestigia relegendi Colonias omnes tam rupibus, quam plano fundatas, subductis flammis expilat, gregesque multos, & armenta, agrorumque incolæ miseris in prædam trahit, inter quas hæc memorabiles valde nuncupantur: Illaxium, Colognola, Suavium, Montecleda, Monsforti, pleræque aliæ. Ex hoc Canis ad curam animum origens, ne quid finistrum per ignaviam accidat, aut Veronæ Populus in tumultum adactus exulem compatriotam, jugo Canis abjecto, valvis reclusis admittat, multum tristari visus est; sed de nepotis Friderici, quem ad gubernationem Patriæ suæ præfecerat, constantia filius metum extenuat. Patavi ergo depopulatis Veronensium agris, cùm trans Athesim nivibus auctum solutis iter non esset, apud Montebellum Vicentini soli gressus firmant. Huc Canis, ut quid agat nepos in Patria breviori spatio sciscitaretur, fortè mercenarios equite secum non ultra progredi ausus adduxerat; in quem Patavorum aliquot veloci cursu præmissi, quatenus locum anticipent, subito currunt. Hic bellum atrox repente ortum est; in quo saucii cæsi que multi utrinque, sed major Patavorum compertus est numerus; neuter tamen victor emicuit. Supervenientibus autem sine ordine Patavis Canis abire compellitur. Tunc biduo morati reliquias ferè omnes villi orum Patriæ nostræ flammis absumunt. Nulla tamen his in divites Arsignani, Tressenique valles ituris repugnavit occasio; sed Deo volente, seu precibus Morandi Sigonfredique Vicentinorum exulum, ac generis primor-

A dia sui trahentium, tum etiam quia longo bello defessi patrios adire lares optabant, sine jactura prætereunt. Monticuli tamen, Creatii, & Brendularum Pagos, dum transitum illuc facerent, modicis flammis elidunt. Cùmque ad Meledi collem brevi mora perventum esset, inde vehiculos, exercitumque omnem producentes, rursus Barbarani oppidum tormentis imperunt; cùmque frustra tentassent, inde alveum obtrusi iterum Fluminis cava tellure confestim aperiunt, & Patavinum per solitas ripas labi faciunt; utque denuo impediri nequeat, aggerem arduum cum valli munimine juxta Fluminis hiatum construere destinant. Jamque id opus cœperant fabrilis industria, cùm locum tutari posse diffidentes, imperfectum linquunt, & vulgo moram increpante, Paduam redeunt.

B Nec multum posthac auditus est rumor Francisci Marchionis Estensis, qui dum apud Ferrariam superioris more civis securè quietem ageret, à Dalmasio viro nefando culpide longa trajectus occubuit; quamobrem nati ejus, & conjux honestissima, sponte in exilium abeuntes apud Rhodigium sedem accipiunt. Relatum est etiam, Philippum Francorum Regem, qui venustate corporis per antonomasiam Pulcher vocabatur, tunc in venatione ab apro molari percussum transmigrasse diebus paucis, cui natu major Ludovicus, è tribus ab eo genitis, successit in Regno. Hic Philippus, priusquam obiret, Nurus duas in stupro deprehensas cum ipsis adulteris crudeli supplicio peremit. Alteram verò, quia vir ejus Barulus pudicam comprobavit, vix in claustro degere passus est. Hic etiam, sororem ejus Angliæ Regi nuptam viro suo bellum indicare voluit, captumque illum in carcere detrudi, donec Regnum nato coactus traderet. Postremò Templariorum Ordinem malè fovens, hunc Clementi Papæ Quinto persuasionibus suis fecit ingratum, adeò ut per Apostolicam censuram Ordo ille numerosus nunquam restaurandus in infimum laberetur. Sed hæc superiori Libro depinximus. Henricus etiam VII. Cæsar eodem tempore, velut superscriptum est, diem suum obiit; nunc quid Patavi cum Cane Veronense pugnano fecerint resumamus.

C Dum igitur annus alter post tertium & decimum ante Calendas serperet Januarias, Patavi rursum conflato exercitu, Pantaleonem de Buzzacarinis Civem satis strenuum ad depopulandum Veronensium agros trans Athesim maturè dimittunt; qui Patriæ suæ iussa non molestè peragens, ponte constructo, colonias multas flammis expilat; armenta, gregesque hostili more diripiens in prædam attrahit. Hic novissimus Paduanorum exercitus in Canem feliciter prodiit. Canis verò ad ultionem prorsus intendens, diebus sacris ante Resurrectionis festum, accersitis ad se compartialium Longobardorum viribus, conductisque è Karinthia galeatis mercede magna quinquaginta, & centum equitibus, Apunum petit; cùmque noctu quietem exposceret. ædibus igne clam, ut ferunt, succensis, oppositos in agros ordine nullo exit. Tunc proditum se, ignavèque superatum extimuit; sed viriliter maniplos omnes in globum contrahens lucem diei futuram expectat. Cùm ergo Aurora rubesceret, aciebus instructis versus Patavium, unde hostibus obviam iter esset, audacter incedit, nulloque adversante pontem, qui medio Fluminis imminet opere magno constructus apud Tencarolæ vicum, hostiliter impetit; sed nequaquam illum suo Marte superans, spiculorum jactu repulsus, hora brevi discessit. Deinde apud

apud Montisgaudii collem exercitum contrahens castra disponit. Hic Patavi, velut ante conscriptum, vineas ac turrata moenia robore facto, trabibusque multis in apice montis fabricaverant, ut inde breviori tramite in Vicentinos agros saevius depopulationibus vagarentur; potissimumque quatenus apertum Fluminis alveum longè despicerent; utque locus bello insuperabilis fieret, turbas multas in eo constituerunt. Tunc Antonius de Malitiis Paduanus ex stirpe satis egregia decreto Populi primus oppidi curam habebat, cumque eo stipendiarii quinquaginta mercede conducti intra latebant. Hi dum Canis impetum vereri se dicerent, nec locum primo Marte tutari posse, praeter scientiam Ducis, pollicitis magnis labefactati oppidum ipsum, Ducemque suum captum luce tertia Cani tradunt. Hac igitur modica functus victoria, locum ipsum intra Vicentiae limites positum, dum adversus robur Paduanorum servare metueret, flammis absumi jubet, Vicentiamque captivos multos attrahens citus repetit. In tanto igitur bellorum fremitu numquam Patavi Canem Marte saevo furentem mutuis incursibus impetere ausi sunt.

Hac priusquam Parascae lux expectata fieret, cum praesto jam esset, à Cane magna effecta sunt; rursusque illum post festum solemne in Patavos egredi putatum est. Sed facta est vulgi palam profitentis opinio inanis. Et ecce his diebus fama in rebescente relatum est per vicos & pulpita, Clementem Sedis Apostolicae Principem novissimum vitae suae cursum peregrisse apud Lugdunum anno jam Pontificatus sui octavo, VII. Calendas Majas quartodecimo trecentesimo & milleno Dominicæ Incarnationis anno. Hic cum natione Vasco, ortus in loco, qui Viandrar Diocesis Burdegalensis appellatur, cum populari nuncuparetur vocabulo Beltrandus Gasconus . . . Episcopus esset, per Bonifacium Papam Octavum ad Burdegalensem translatus Sedem post obitum Benedicti Papæ in Apostolorum Sede praefectus est, voluitque Clemens à Clemente Primo, Quintus successivè appellari. Sedit autem annis octo, mensibus decem, & diebus quindecim; creatus enim Papa anno quinto post trecentos & mille, quinto Idus Junii, velut Annalibus sacris conscriptum invenimus. Quo defuncto propter Cardinalium dissidentes animos, instantiamque Ludovici Francorum Regis, Robertique Apuliae Ducis jam patre praemortuo ad Regnum profecti, aliorumque Orbis Principum Curiam dissolutam diebus multis Sede Apostolica suo Duce vacavit; donec digestis omnium votis alter, de quo infra dicendum est, denique Papa creatus Cleri moderamen accepit.

Post hac Patavi, dum rursus obruso Fluminis memorati alveo aquae penuriam molestè perferrent, ne ulterius Vicentinorum abuti controversia cogantur, è Timavo non procul illabente undas declivibus ripis accipiunt. Sed opus ingens labore arduo perfici summa prorsus ambitio necessitatis urgebat. Proinde ergo accersitis undique rusticis longo tractu humum effodi jubent, effectumque est denuo fabricantibus ingenio Peritis, multumque ac super industriis, ut aquarum rivus è Timavo scaturiens in Patavum laberetur, urbsque tota humentibus circum liquoribus potiretur. Ne tamen arva lignibus fodientes agricolas, unde alveus tellure cavus obruta ducebatur, Canis alæ possent facto impetu lædere Paduani circiter castra producentes, hostiliter exeunt, vigilesque dies, &

noctes sponte perpeffi, fossores suos tutè custodiunt, donec opere consummato illos abire permittunt. Priusquam tamen Patavorum manipuli armis obtecti moenia subirent, ad reficiendos Aponi vallos aggeremque illò festinanter accedunt, Turrimque satis arduam Templi ad instar propugnaculi muniunt, circiterque aggeres binos ducunt, virosque multos, ac bellica instrumenta collocant, ne rursus Cane intro sperandum sit, inque ipsos agricolas saeviendum. Deinde perfecto labore noctu acies per aggeres trahentes, denique Vicentiam applicant; vixque tunc inopinato labentes cursu suburbium Sancti Petri aggeribus magnis, valloque circumductum improvise custode introeunt, nisi quòd procedentes manipuli, aditum verentes, dolis putatis tumultum incitant, ob quem subito Canis arma corripens, Bailardinusque de Nogarolis jam Praefectus ab illo ad tuitionem suae urbis confestim erumpunt. Cum dimicatum jaculis utrinque missis acer fuisset, repulsi tamen Patavi patrios lares adeunt. Hinc bellum atrox clangens vix sopitum mensibus tribus raris praedonum occuribus visum est. Nam adedò Coloniae inter Vicentinos, & Patavos fines pridem omnes ignibus longævoque belli excidio neglectae sunt, ut solis feris habitabiles forent, agrorumque jugera tot aratris exulta steriles inde myricas, & gramen inexpugnabile proferebant; nemorum quoque Sylvani ab nimium densis impediri grexibus arboribus querebantur. Si quis verò rus suum visendi gratiâ è moenibus ignavè prorupit, aut ab hostibus captus, aut lupis esca factus est. Jamque deficientibus agrorum depopulationibus & rapinis, non saepe numero, velut pridem, hinc inde proruptum est. Sed hac armorum quies, simulataque furoris pacati rabies, Patavorum dolos ingeniosis imaginibus acuebat; utque hostem capitalis odii fallere, Vicentinae illi moenia per nefas auferre possit, his Exules Vicentini, quorum numerus latior praeter fidem introeundi spem suggerebat, idque probabilibus satis argumentis recensendo modum indicant. Avidi ergo Canem lædere, hæc suspensi intelligunt, conscriptorumque Patrum edicto corroborant, clamque omnia parari, ne quid fama loquax edoceat, intra jubent. Sciebant quippe, Canem ipsum ob urgentem peragendorum opportunitatem dies multos apud Veronam mansisse, Bailardinumque memoratum, cujus fidem saepe expertus probarat, ad Karinthiae Ducem Othonem implorandæ opis gratiâ studiosè legasse; soloque Vicentiam Antonio Bailardini germano vices fraternas gerente custodiri. Cumque omnia sibi feliciter obsequi viderentur, in peragendis facile votis conceptæ libidinis noctu quinto Calendas Octobris finitris fatis erumpunt; hosque, qui aditum in Vicentina claustra polliciti fuerant, cum fidis peditum cohortibus maturè praemittunt, qui ad aggeres suburbanarum ædium Sancti Petri denique procedentes, sequentis copias Vulgi, equitumque Paduanorum alas dudum praestolati sunt. Deinde Duce belli mandante Poncino Cremonensi Paduae urbis Praefecto terras aggerem sopitis vigilum oculis carptim introeunt, vallumque, quâ pateat turbis sequentibus aditus, telluri prosternunt. Admissi intro pedites Poncino rem pandunt, qui properè mercenarios in globum equites usque Pontem aggeris trahens praesto his se adesse nunciat. Confestim ergo depulsi caesisque custodibus, qui propugnaculum Ponti imminens ignavè servabant, strato in imum Ponte, Poncinus celer ingreditur. Nec dum Lucifer Caelo radians lu-

lucem syderibus pulsus attulerat.

Ingressu itaque nullo adversante potitus, id sequenti Populo Paduano applausibus jucundis significat; quamobrem somno, viæque labore defides Patavi protinus torpore deposito vires assument. Sed non ideo maturior his progressus: tanta vehiculorum, farcinas armaque sua deferentium cura substitit, ut absque his, velut mercimonium imbelles sequeretur, ne quaque anxii festinarent. At Poncinus in agendis pertinax, productis in aciem manipulis, victum facile suburbium occupat, parcens tamen illi. Vanni Scorvegianus de Pisis militiæ conductæ Dux, occurrentes Canis phalanges vi repellit. Nec mora, vix facto diluculo victores Patavi totos suburbii sinus invadunt. Tunc quid agendum ulterius, vocatos ad se Populi Magistratus Poncinus maturè consultat, visumque est Paduanis utilius à cæde rapinaque abstinendum prorsus, nec quemquam ex suburbanis lædi. Exiit ergo Edictum voce Præconis, nullam victis inferri molestiam, unde pavidæ in cunabulis pueros educantes, positis jam querelis, matres reponunt, suppellestemque omnem jam latebris occultandam stare permittunt; utque Patavi mitius agant, rebus suis esculentis poculentisque ultro prodigijs effusionibus onerant, orantque quatenus piè agentes neminem lædant. In tanto igitur belli discrimine Antonius de Nogarolis Præfecti vices germani obtinens, scito Patavos in suburbium irrepsisse, confestim Cani Nuntium dirigit, qui omnia in seriem explicans opem in amibiguis poscat. Tum mercenariis equitibus ferme ducentis forum occupat, aditusque omnes pavidæ urbis, utcumque valuit, viris ac telis maturè suffulcit, præcipuè tamen Turres binas, ipsumque oppidum, quod olim Patavi, dum feliciter gubernarent, juxta fluminis alveum, ipsumque suburbium, dirimente fluvio construi fecerant: unde spiculorum grando frequens in Patavos facile dirigi poterat. Hinc repulsi hostes balistarum formidine tecta subeunt, & viarum anfractus, quibus miseræ urbis aditus directo calle non procul aspicitur, stratis trans citraque lanceis sollicitè custodiunt. Ipsi etiam occupatis in opposito murorum ædibus delitescentes sub tutis latebris spiculorum intro sagittas dirigunt. Unde faucii plerique mœnia reliquere. At hæc Antonius maturo prævidens remedio, ignibus impositis cremat, ne ulterius hinc metuendum sit. Visus est quoque plures suburbii domos flammis urere, ut hinc Patavis metu ignis egrediendum esset; sed impotens voto deficit. Ceterùm Patavi viso igne, dum & aliis impositum ædibus mente conciperent, paululum extimescere visi sunt. Quamobrem Poncinus, & Vanni, & plerique alii Patavorum Primores consilium ineunt, ut quidnam agendum potius accuratè discernant. Tunc in globum adducti juxta Pontem, ubi triangulus est in vico, per quem directo calle Paduam tenditur, à sagittariis turres servantibus missilium jactu terrefacti sunt; retroque procedentes diverforium vicinæ domus invadunt. Ex ipsis tamen infelicior Morandus Panensæccus Vicentinorum exulum strenuissimus, qui capiendis semper in consilijs accersebatur, jaculo lanceæ adinstar juxta virile membrum saucius post fugam diebus paucis absumentus lethali vulnere occidit. At non ideo Patavorum Senatus, quamquam viri strenui casum condolerent. cœpto destitit in proposito. Tum consultantibus multifariam Patribus, denique Vanni exhortante decretum est, suburbio prorsus cedendum, resque omnes supportabiles in

Tom. IX.

A prædam ducendas esse; nullamque (dumtaxat suburbanis) inferendam hæctenus violentiam, nisi qui è mœnibus egressi cum Patavis bellum gerant; vallumque solo sternendum; foveas XXX. passuum æquandas fore spatium; cominusque in exterioribus agris castra in seriem disponenda, ut quotiens ingredi libeat, liber aditus pateat. Hoc infaustis utile visum est Plebiscitis. Utilius tamen fuerat multorum judicio suburbii claustra servare, aditusque omnes è mœnibus obice magno violenter obstruere; priusquam bellum Cani confertis virorum manipulis indiceret. Sed Divina humanorum actuum virtus præscia, quam futurorum caligo non latet, inopinatarum rerum paravit eventus, multumque Patavis cœpto dissimilis sortita est.

B Igitur Poncino mandante turbæ omnes ad exitum properantes suburbii tectis erumpunt. Ægrè tamen his jussa Præsidis sui, querelis palam editis, observantur, adeò ut nullus jucundæ voci concentus, nulla victoriæ tantæ præludia lætitiæ restarentur. Tunc omnia in spem pridem conceptam pavore quodam intercipi visa sunt, quemque ægrotare Canem fama dictaverat, præsto adesse concipiunt. Nonnulli tamen adolescentes avidè rapinis intenti paventium ornatus mulierum, resque pretiosas valde furto diripiunt; plerique etiam incoestæ libidinis conjugatas, solutasque virgines secretis violare thalamis nisi sunt. Sed inter hæc scelera horrendum illud magis facinus detestabilisque propositi, ut Dei Religione neglecta claustris inclusas Moniales vi corripere, Sanctuaria quoque Aris imposita talibus spolijs exultantes atraherent. Profecto his ob illatam præter fœdus injuriam Dei vindex judicium supervenit. Nec quidem ipse Vanni jam in senium tendens manus à præda infontes abstinuit; passus est enim clientes suos multa subtrahere; fortè & Poncinus, ut suorum querelas abjiciat, conniventibus hæc oculis vidisse dissimulat. Egressi autem in agros Patavi pars subductis vehiculorum farcinis quietis locum orditur, pars epulis intenta horâ diei ferme quartâ sub umbris arborum pransura discubuit. Nonnulli etiam noctis hesternæ somno proditi viæque labore defessi, sopiti ad umbras pectore supino sternunt: tanta nempe his in mercenariorum Duce spes inerat, ut illi curas omnes commendati exercitus sine rent; nec quisquam ulterius ordo armorum vigillumque Patavis observatus est. At sæpe ignotis res nostras liberiore voto committimus. Vanni ergo rapinis intentus, dum commissarii valli servandi curam ignavè gereret, non quid sinistris fatorum casibus accidere possit, ratus est; absentem enim hostem, aut thoro ægrè recubantem, nequaquam venturum putabat. Attramen paucis secum collatis ad signa, vestibulum interioris valli, propugnaculique aditum reservabat, utque rapinis intenti maturè prædam educerent, ingressus omnes capti suburbii incendio subjicit. Poncinus verò, cui major belli cura inerat, castra disponere stativorumque modum, singula lustrans, ne quid ex ignavia sinistrum accidat custodire; nam Petrus Braymontis Catelanorum Dux à Cane conductus in exterioribus hortorum cultibus Patavorum alas lædere cupiebat; isque facto impetu sæpe manus cum Patavorum mercenariis occurrens inferuit, non ut bellum cominus gereret, sed more lupi prædam venaretur. Accidit tamen, dum simul imperum faceret, sub galea improvisè lædi, guttureque faucium lanceæ ictu abire, hocque vulnere post dies paucos absumentum.

H h h h

In-

Interior autem Patriæ nostræ sinus, quamquam murorum indagine circumductus, non ideo, metum excussit, par enim capræ urbis imago visa est. Hinc mulierum ploratus, amentiumque senum, & puerorum vociferantes querelæ; hinc virorum adolescentiumque corpora arma protegi nesciebant, quique bellis semper assueti militare, pavore magno circumducti vix arma deferre poterant; pallor namque hos vultu demisso pavidos fore testabatur. Nec solum mœnibus nostris metuendum erat; sed & Concivibus capti suburbii condolentes, hinc agnatos, hinc familiares nostros, velut quisque amore notior, deslebamus. Jamque lucis horâ pæne septimâ, Sole cœli cardinem adeunte, ecce Canis tot votis optatus, tribus dumtaxat terga sequentibus, celer applicuit, vixque tunc paucis agnitus, nam arcu pharetraque succinctus Medorum ritu jumentum sublime rusticanis phaleris decoratum fessor urgebat. Mirabile enim, quinimo stupendum valde, quod idem tam ocior, tamque celerimus, iter longum triginta mille passuum horis quatuor metatus, volucris instar advenerit. Constat, illum, dum pransurus lymphis manus abstergeret, dimissum ab Antonio nuntium suscepisse, confestimque dimissis epulis solo Andriotti exiguique meri haustu refectum equo insiluisse. Cum ergo festinans Montisbelli Pagum attingeret, equumque defessum calcariibus repugnare sensisset, non aspernatus est indecorum villici jumentum ad iter intentum ascendere. Ut ergo illum advenisse rumor nuntiavit exiguus, vix primò creditus, deinde fama, frequentius referente certo auctore, pedetentim irrepit. Tunc spes erectis pusillum animis metum excussit, sollicitaque curis anxiiis Patria in hostes cœpit audere. Nec mora: Canis ira vexatus, accersitisque contubernalibus pretio conductis, equo magno, qui è Bailardini stabulo coram adductus fræna lambebat, armis obtectus insiluit, sequentibusque ferme quinquaginta Equitibus in suburbium jam Patavis destitutum referatis valvis egreditur. Cumque directo calle per ædes flammis impositis transire nequiret, secus vallum permeans, denique ad propugnaculum, unde Liseriæ Pagum aditur, cetera lustrando pervenit. Ubi non multum procul visis Patavorum signis vestigia cita continuit; deinde ultra progrediens, dum cominus advenisset, irruentibus in illum turbis hostium magnis retro celer aufugit, & usque foveam, quæ suburbium Pusterlæ dirimit, moderato cursu destitit. Hic labore fessus, æstuque sitibundus potum exquirens, ex uterulo ligneo vini modicum hausit. Ut igitur agnitus ab his, qui citra foveam Patavis transitum prohiberi maneant, illico transvectis sine ordine turbis suorum circumventus est. Venere quoque è mœnibus acres viri multi, audito Cane cum hostibus immisceri. E Vicentinis etiam plerique, inter quos Vivaldus Brugnolus acer adolescens ad Canem affectuosè se contulit. Nec segnes quidem Petri Braymontis focii, suo jam Duce ex congressu in Patavos saucio, illorum devenere. Canis itaque suorum tam libenti obsequio lætatus gaudium concipit, adversusque hostes modico gressu procedens, juxta valli interioris vestibulum, si quemque ex aggere lapsum, temerèque vagantem possit elidere, oculis circumductis examinat. Distabant quidem eminus ad balistæ jactum modicæ Patavorum catervæ, in quibus Poncinus cum Patavis multis prosterendi valli, deprimendique aggeris cura iutus, spatii molem fortè metabatur; nec quos videbat hostes contra in globum adduci metuebat.

A Huic tamen ex frequenti multorum relatu Canem advenisse constabat; sed incredibilis vulgi rumor, itinerisque longi spatium, quodque ille ægrotare ferebatur, fidem excussit. Vanni quoque militiæ Dux, cui omnis belli cura, exercitusque fiducia commendata fuerat, neglectis hostium viribus, lacero agmine paucos secum attraxerat; reliqui pridem intenti anticipandis castrorum locis haud procul aberant.

Ut igitur Canis turbis fidelibus circumventus, Patavos tam ignavè labentes agnovit, animum erigens victoriæ spem intra concipit. Audierat nempe, parvas virorum turbas sæpe universos Exercituum globos magnis viribus confudisse. Deinde suos paucis verbis hortatos, signaculo

B Crucis à fronte deducto, in hostes laxis habenis excurrit, cujus imperum plerique mercenariorum Proceres obviam congressi adversis viribus excipere. Tunc gladiis res geritur. Poncinus verò, & qui cum illo Patavi exterius profugi, bellum his faciunt. Impares denuo viribus Paduani Canis imperum non tulere. Cumque omnes in globum adducti, faucis jam cæsisque multis ad exitum valli properarent, Albertinus Muxatus equo intra Pontis capedinem lapsus, ne peditibus sequentium equorum depressus occumbat, è Ponto illo vulneribus jam septem faucis in foveam sponte se projicit, ubi à peditibus Canem sequentibus frustra reluctans captivus adducitur. Ex templo namque Canis resumtis animi viribus ad

C Pontis aditum se transferens, fuis Paduanorum cohortibus, signa sua in altum jubet erigi, ensesque rutilo cruore pollutum trux vibrat. Ut ergo Pontis è specula titubantes metu Patavos videt, paucosque in aciem coeuntes, signis excussis properè in hos Vivaldum Brugnolum exhortatus dimittit, qui equum calcariibus lævis ad cursum urgens, obstantes in globum turmas facile disjecit. Cumque cornipedem retinere habenis nequiret, deductum fortè in extremo via currum improvisus obtundit, præcepque collabens sub equi pondere (proh dolor) à gladiatoris satellitibus obtruncatur. Tunc Canis in apertum Paduanorum globum excurrans, facile hos pugna superat, unde in fugam versi cedentibus terga indefensa præbent. Restitit in viæ medio fugientibus, spem audaciamque Civibus suggerens, Barnabas Macaruffus, qui paucis concomitantibus adversus Canem bellum acre orditus est. Sed denique sublata ei è vertice galea, fossaque pilis sonipede, clava læsus humi procubuit, cum quo & plerique cæsi sunt. Hinc Canis, nullo adversante per viæ lapsum excurrans, fugientes à tergo Patavos gladiis cedit, multosque humi prostratos finit o cidere; sublata enim his erat, fossatis utrinque à via lata deductis, in agros transeundi facultas. Qui verò ad umbras arborum quietem agebant, repente in fugam conversi latebras quarunt. Pars ad lucum iter agens per ignotos viarum egressus, ut quemque fors tulit, aufugiunt. Pars somno cibiisque graves & mero, positis tellure armis, quid agat nescia, per agrorum claustra vagabantur. Plerique tamen Vicentinis immixti suos, mutato idiomate, feroces impellunt. At Canis fugientes Patavos truci gladio insequens, ceteros obtruncari jubet. Donec Jacobus de Carraria cum nepotibus, paucisque comitantibus, dum vitam supplex oraret, captivum accipit, illumque custodiendum contubernalibus suis tradit, ultraque progressus Vannem mercenariorum Equitum Ducem, detecto vertice galea carentem, pari benignitate comprehendit; non enim Canis trux ultor, aut cruoris avidus fuit. Ut igitur eo sic Patavos impellente ad

Quar-

Quartixoli Pontem ventum est, cum nullos hostium ante contingeret, retro iter assumens versis signis Jacobum memoratum, ipsumque Vannem, & plerisque alios insignes secum in urbem ducit. At populares turbæ per ignotos agrorum calles fugæ remedio discurrentes in hostium manus tandem incidere. Pars lucum, qui non procul aberat, gressibus petens, inter sentes vepresque latebris occultis secreta delituit; plerique tamen per directos viarum calles hinc Paduam, hinc Baxanum, aut Cittadellam, aut Montes Euganeos, velut quemque fors tulit, magnanimi petiere. Qui verò illucescente die nec capti nec saucii latebris abditi noctem votis instantem obtinere, dum erumperent ad iter festini, vigiles ad prædam hostes in mediis viarum tramitibus inveniunt, à quibus capti in vinculis arctantur; delitescentes autem in virgultis & frondibus, dum cibo potuque carerent, fame compulsi, victoribus se querentibus sponte dedunt. Neque tantum virilis sexus in prædam erumpit, sed ipse feminae ad instar viraginum in cœtum adactæ fugientes Paduanos comprehendere ausæ sunt. Inventum est etiam, nonnullos, admissis per nemus molossis, latentes Patavorum turbas detexisse, sicque multos triduo ambitu comprehendisse. In quorum rerum anfractu Poncinus, ut ferunt, vepribus delitescens, duobus se palam levis armaturæ peditibus sponte offerens, ab his pacto auri pondo, si Paduam secum adducerent, illò juxta polliciti modum silenti nocte comitatus est. Qui excussis metu Patavis non modicum in afflictis rebus solamen extitit.

Ex captis itaque Paduanis conscriptus in seriem, recensitque numerus septingenta ferme virorum capita præter insignes, quo prædæ avidi ob spem æris polliciti latebris abdidere, productis calculorum summis fuisse compertum est. Qui cum intra Vicentinos carceres latè servari nequirent, fune connexi per horrendum lapsis imbribus callem Veronam protrahuntur, ibique arctè servantur. Jacobus verò memoratus, & nepos ejus Marsilius de Rubeis Parmensis, Vannis Scorvegianus in Aula Canis custodiendi satis honestè reponuntur. Albertinus verò Muxatus, qui Gregorio de Poyana in sortem captivus cesserat, apud eum vulneribus septem curandus, Cane volente, permanfit. Ad quem visendum sæpe victor dignatus accedere; sui que contubernaes procacibus illi verbis, quam id jucundius potuere, mutua vice illudentes, non imprudentiùs acceperunt. Nondum enim ille lauro hederæque virenti sub Poëtæ titulo decoratus coronam attulerat; nec dum etiam Historia illi edita, Ezerinique Tragœdia, quam postea jam Poëta vocatus in propatulo edidit. Digna quidem huic tanti honoris retributio, qui Reipublicæ negotia vigili cura pertractans, assiduoque animi & corporis exercitio indefessus gesta Cæsaris Henrici, Italarumque clades magna conscriptorum indagine studiosus in seriem compilavit. Meritò igitur vir magni ingenii, prudentiaque & fœundia circumscriptus, Poëtæ titulum sola animi virtute sortitus est. Non enim ex claris ortus parentibus opes ab his, aut honores in Patria sua felix successor habuit; sed ex Plebe infima ortum se sciens, inter Patrios Coniulares, jucundaque Paduanæ urbis munera à Tribunis Plebis, & Populi Magistratibus meruit recenseri. Felix ergo Patria, felixque concivibus optimis, dum laboris tanti mercedem famæ celebris pretium, multaque splendida à Fisci liberalitate donatus attulit. Inter saucios verò Patavos agniti Rolandus de Placiola, &

Tom. IX.

A Johannes de Partenopeo, uterque Juris periti; plerique alii ex Plebe media, quos Canis Veronam jam prudenter attrahi voluit. Cæsi prostratique quadraginta ferme numero, sed Popularium acervus major, è quibus ferme pars altera à satellite quodam Cani obsequente, ut cæsi fratris ultionem exigeret, vincula comprehensaque gladio impio detruncata est. Proh pudor! captivum hostem, superatum, & irrepugnantem viliter cedere. Sic enim ille germanum posse reviviscere, aut justas illi fusi cruoris exequias præbere conceperat. Hoc nempe Canis nefas perauditum abhorruit, jussitque ut hujusce auctor procul ab Aula diutiùs absentaret. Confertis igitur Paduanorum manipulis, auditum est magnam vehiculorum, curruumque cohortem oneratorum à bubulcis impellentibus ad exercitum, in medio viæ subductis bobus, destitutam esse, ad quos Vicentiam pertrahendos Canis repente fidelium turbas dimittit. Maxima quidem rerum pretiosæque suppellestilis æstimatio, quas Patavi delitiis assueti quadrigis advehendas post se commendaverant. Hic pateras, scyphosque aureos, & lectisternia cum fulcris, pannisque nobilibus, vinaque Cretica, cum antidotorum diversis speciebus sub fidis cophinorum claustris incluserant: tanta horum imprudens vesania, tanta despecti Canis superba temeritas, ut etiam ipsa arma carrucis inserta reliquerint; non enim bellum, sed otia quæsituros se putabant; sæpe enim fit, ut neglecta paucorum cohors multorum imprudentes coetus virili Marte disjiciat. Nec jam incredibilis vetustarum rerum memoria, quæ Patavorum manus sæpe multa virorum millia fudisse tradit, modernorum opinione censetur; velut Machabæorum fortissimum Judam, Pœnum Annibalem, Julium Cæsarem in Historiis peregrinis accepimus, si Canem magnanimum præ ceteris vix dolore confusum paucissimâ suorum turbâ numerosos Paduanorum manipulos facile superarit. Neque igitur hos dolis, aut astu, ingeniosive fraudibus in arctum obstruens, fudit, sed viribus suis, eorumque vecordia, qui vinci voluere, non vincere. Quod si Patavi prudenter egissent, idemque hos Patriæ suæ amor votis paribus affecisset, profectò non tantum Canem ipsum, sed Longobardos etiam adverso Marte debellaturi fuerant.

In tantis igitur blandientis fortunæ successibus Canis exultans, properè his, quos sibi per mutuum benevolentiaæ foedus asciverat, gaudium victoriae singularis per scripta significat, oratque, quatenus dimissis ad se auxiliariis cohortibus opem non negent; tuncque potiundæ sibi Paduæ tempus præsto affore, si amicorum viribus suffultum se viderit. Ad quem Passarinus Mantuæ Præfectus ob felicem amici successum gaudio valde magno congratulans, in diem tertiam, comitantibus equitum, peditumque suorum turbis, maturus applicuit. Nec multum segnior Guilielmus de Castrobarco, neposque ejus Aldrigettus luce quinta sequentibus turbis adveniunt. Ipse etiam Guibertus de Corrigia jam Parmæ sedibus Patriis violenter ejectus, ut Cani, quem votis animi fovebat alternis, jucunda felicitate congaudeat, illorsum sponte se transfert. Nicolaus quoque de Lucio è Pergamo revocatus, inopinabilisque facti serie stupefactus, ad visendum fidis oculis compatriotas, cum quibus olim, cum Patria incolumis staret, Republicam gubernabat, Vicentiam citus advēnit. Veronenses etiam delectissimorum manipulis, quotquot ad arma, sexu vel ætate non impediēte, habiles existimati sunt, illo acciti conveniunt.

H h h h 2

Nec

Nec minus Vicecomes Maphæus natorum alterum pro amici subsidio cum ala suorum destinasset, si Dalphini de Vienna impetum excepturus vires satis amplas, ad pugnamque suffecturas, habuisset; sed jam proximus illum metus amicorum opem urgebat exoptere; fueratque Canis vocandus ad hoc, nisi causa instans Paduanorum excusasset. Interea Paduani, qui urbem luctu multo metuque magno concussam cum Antistite suo Pagano, Clerique Ordine custodiebant, rebus omnibus in desolamen abeuntibus, quid agant nescii, aubiis mentibus hæsitant. Ut ergo Poncinum advenisse relatum est, modicum lætati, Prætorem suum in solita sede præficiunt, animisque retumtis mœnia prorsus excubiis diurnis nocturnisque sollicitè custodiendam decernunt, Civisque è manibus hostium reversos intra recipi; hosque sinistros fatorum eventus amicis Tarvisinis, Bononiensibus, & Fæsulanis literarum notis pandere; nuncque præsidii maturandi opus fore, ne desperatis Padua votis Cani servire cogatur. Confectum igitur Tarvisini pedites tercentum, equites autem ferme octuaginta Paduam destinant. Bononienses verò, quàm id celerius Populi favor decrevit, equites centum, pedites autem ferme quingentos illo dirigunt. Quamobrem Patavi suscitatis in spem rebus audaciam pavidis mentibus ingerunt. Tunc ne quid in exterioribus municipiis sinistrum accidat. muniendos Baxani, Cittadellæ, Monti-silicis, & . . . sinus, omniaque latè ac sollicitè custodiri statuunt. Iturus tamen in eos Canis hostiliter fuerat, in Patavium ambiguis concussum fatis, si posset, introitu quovis modo frui tentaturus. Sed è Cœlo dimissus imber aquarum uberrimus, fluviorum alveos, aggerumque ripas omnes adeò pluvia in terras manante replevit, ut lacunæ instar omnes convalium agri sub aquis mersi æquoris faciem imitarentur, vixque tunc alterum diluvii metum instare Orbi per ruptas Cœli cataractas, continuato dierum multarum spatio, putatum est. In hæc igitur nimborum intemperie Canis, ejulque contubernales nunc seriis, nunc ludis intenti, tecta frequentius incolebant, ipsumque Jacobum (eo quòd ille vir clarissimæ indolis foret, magnumque Patriæ suæ decus) applausibus his jucundis alliciunt, ut curis interdum anxiiis per oblectamen abstractus animi solitudines recreet. At ille suæ Patriæ memor, nullis intentum jocis animum habens, pudibundo vultu inter hos vocum cantus a iri respuit ad quem tristitia vix dejectum solaturi verbis utilibus Guilhelmus, & Passarinus memorati sæpe introeunt. Hi enim senio vix confecti multa retro instabilis fortunæ monumenta didicerant, multumque his pensi inerat, quid in tantis Cani successibus potiùs expediret. Accidit ergo, ut alearum intenti ludo, post lapsa solatia seriis utilibusque sermonibus curam impenderent, tuncque belli finem victoriam fore probabilibus conjicerent argumentis. Ad hæc vaser Jacobus subdit, multos victoria uti nescire, nimiumque successibus filios sæpe præcipites obruisse. Talibus igitur verborum hiatibus Vanni Scorigianus de factitanda inter Canem & Patavos concordia sermones inserit: quibus arrectas utrinque aures cautè pendentes, id prorsus cum Canem moliendum fore, quamprimum facultas aderit, mente concipiunt; neque enim à Jacobo molestè accepta sunt. Digressi itaque istinc Guilhelmus, & Passarinus ad Canem se referunt, illique blandius obsequentes, quidnam tractandis de pace fœderibus animo sedeat prudenter edisserunt; quos illico torvis intuens oculis, non

A qua debuit oris modestia oblocutus abiecit. Facile quidem ac pertinax virum est, nec ullis posse fatis adverti, illum victâ Pauvâ uti posse. In sequentem verò diem Canis sobrie noctu vigilis excitatus, his blandè acquiescens, rem illorum arbitrio factitanam permittit. Rursum ergo Jacobum adeunt, Vannemque curis hæsitantem, quid de pace sentiat, interpellant. Ille apud socium differens libertatis potiundæ locum affore prorsus hortatur; sicque Jacobo annuente significatum est Patavis, cum Canem pacis fœdera iniri posse. Quamobrem Decurionum cœtus, Patriciique Consulares in unum vocati, quid de statuendis cum Canem fœderibus, an bello uti malint, iudiciis alternis edisserant. Macaruffus namque perempti germani casum deslens, ultionis opportunitatem in gladio flammatus optabat; quique amissam querebantur vehiculis suppellectilem, seque vix fuga prolapsos in hostium ærumnis refici cupiebant. Ubertinus verò Jacobo adhærens, eadem propaginis suæ dignitate fretus, non minus captivi jacturam cognati, querens, verba tristia coram Patribus eructabat, maximumque Patriæ periculum imminere, si Jacobus, ceterique in captionem adacti neglecta pace corruant: unde disparibus animorum votis is cum clamore intra Prætoris ædem extollitur. Dimisso itaque Senatu, hæc properè Ubertinus Jacobo per scripta significat, qui paululum bilem excitans, tunc avidus factitandum prorsus cum Canem amicitiam mente concipit. Deinde vocatis ad se pro Canem interpellatoribus, adeundi in Patriam facultatem, obside dato fidei servatore per jusjurandum, optavit. Pro se quoque sistendo ejus nepos vadis factus est, id patruo imperante. Egressus itaque Jacobus Canis Aula, denique Patavium citus applicat, ubi occurrente sibi Populo gratè susceptus in atrium Præsidii post reviso lares adducitur, coramque Patribus conscriptis, & Populi Magistratibus suæ iudicium mentis aperuit, factitandamque prorsus cum Canem pacem validis argumentis hortatus est; neque ulterius fortunæ mendaci instandum, fidendumve, cum nimium atrox jam in Patavorum stragem sinistris fatis accesserit. Præterea convictos Marte degeneri Patavos nequaquam ulterius cum Canem bellum assumere impares oportere: quòd si bello uti malint, captivorum Civium cruces, tormentaque, & ærumnas intolerabiles imminere. Quibus latè explicatis, universus cœtus fœderibus cum hoste tractandis annuit. Erat quippe Jacobus in Patria sua Civis Populo valde gratus, Plebique gratissimus, cujus auctoritas Reipublicæ in arduis sæpe rebus multum valuit. Præterea non obscuris ortum parentibus se sciens, & agnatis cognatisque multis suffultum, opes, divitiasque multas acervo suæ felicitatis addebat. Decretum est ergo à Plebiscitis, & Magistratibus, ut de concordia prorsus cum Canem agatur, sicque Dei nutu diebus paucis hinc inde pacis fœdera pertractata sunt; nam captivis omnibus mutua vice relaxatis, cetera in pristinum restaurantur, fitque ut omnis belli tumultus quietis animorum votis abscederet. Præterea ne quis in alterum vi dolive ulterius malè cogitet, viginti millium argenti marcharum transgressori fœderis initi pœnam addunt. Pro his quoque Venetiæ Communitas, ut metu pœnæ utrinque fides facta servetur, vadis efficitur. Hæc quidem urbs aquarum indagine circumdata, lanificiis, quæstibusque liberalibus multum intenta est, & divitias ex alienis partibus domum advehit; sola etenim ab Apennini colli-

collibus, qua Illyricum mare, Adriacosque fluctus Longobardia despicit, libera meruit appellari, quæ Civibus optimis, bonarum rerum actione iustulata tyranno Regi parere non patitur, factiones abhorret, & scelera detestatur. His ergo, Venetorum interventu, decretis utrinque foederibus belli materies sublata est, incendiisque & rapinis omnibus desitum est. Tunc rusticani agrorum fossores metu posito rura celeres adeunt, continuoque agris exultis sub Arcturo, dum Phœbus jam Chelam urgeret, artris, ligonibusque insistent, ædesque virgultis palustribus, & stramine contextas, qualia pecudum tecta locis sylvestribus, ordiuntur. Tanta quippe illos patriorum larium cupido vexabat, ut neglectis urbanis mœnibus agros mallent rastris effodere, hyememque futuram sub exiguis pati mapalibus. Deinde paululum vendicatis armentis latiores segetum manipulos ex agris legunt, ædes construunt, & solitis exerceri larius parant. Dulce quidem est, & votis humanis jucundum nimis posse natalitiis larius degere, resque primæva mente complexas feliciter gubernare.

Eadem quoque tempestate Robertus Apulæ Rex in Levirum suum Fridericum Siciliæ detentorem moleste flammatus, cum illum ob susceptam à patre per nefas injuriam summum odiret, conflato grandi virorum exercitu, & classe magna Siculum litus invadit, juxtaque Drepani Portus in plano castra disponens, obsidium parat. Nec tamen, ut ajunt, hæc urbs illi superabilis visa est; facilius enim posse alias mœnibus infirmiores paucioribus impugnare viribus præsciebat; sed hanc plerique non ex Plebe infima Cives, simulato erga Carolum & prolem ejus initi amoris foedere, præstitisque apud Bononiam pollicitæ fidei pignoribus ex cara familia, denuo tradere pacti sunt: non enim his dolum inesse agnovit imprudens. Credens itaque voto suo nulla fatorum potiri molestia, spe magna ductus illorsum accedit. Hæc nempe à Friderico prudenter, ut hostis impetum viribus impar dolis retundat, acta sunt; isce enim Robertum in se arma parantem sciens, cum Siculæ regionis fines longè latèque tutari posse diffideret, ignarus quo potissimum litore numerosa classis fidenda esset, apud Drepanum vires hostis impetuosi fumere destinat. Coëgit enim minis & precibus, quosdam Primores ex hac urbe Legatos clam Roberto dimittere, eique mœnia Drepanensia per foedus inquit polliceri; utque fidem deesse non ambigat, obsides eorum natos in tuto deponendos ejus arbitrio fore. Nil ergo veritus Rex, fallique non ambigens, illò exercitum trahit, juxtaque litus circiter mille passus procul in plano castra disponit. Fridericus verò jam Regis propositum sciens, locum gentibus suis munit, ut insuperabilis hosti fiat. Sed nequaquam illum Robertus inoccupare destinat; opinabatur enim illos sibi pollicitis non deesse, quibus se crediderat; non enim id repente post cœptum obsidium, sed apto quamprimum tempore citra trimestre spatium factituros prorsus se sponderant. Donec itaque laboreretur hoc tempus, quamquam Roberto animus protelari videretur, raro in obsessos Cives furenti Populo itum est, hocque modestè, ne Fridericus de his malè concipiat; agrorumque depopulationibus, & rapinis, ædiumque sævis incendiis, nisi quòd victum & pabula equis necessaria ministrabat, Regio jussu desitum est. Molestum quippe fuerat ei speratæ urbis sinus, finesque sævis vastare populatibus. Interea la-

A bentibus æquè diebus, præfixum præsto vix spatium adesse cœperat, cum Robertus inclusis, quos fideles putaverat, secretò nuntium dirigit; hosque de mora increpans rem non anticipasse segnes exponit, utque in promisso perstent sedulus orat, minasque addit. Illi verò sinistram quid præter spem accidisse versutis argumentis adjurant, utque Rex in spe securus maneat, pollicitis certis hortantur. Credidit ergo Rex, inopinatum aliquid rem turbasse, tuncque fatiscuncta permittit. Fridericus verò fines suos latè custodiens, omnia sollicitè servari jubet; sed quam votis potissimum fovet, Messinam armis replet, hucque Classem omnem attrahens, in portu locat; optabat namque posse hostem non tantum fallere, sed etiam lædere. Et ecce altera præfixæ lucis meta, quam inclusi Roberto speranti accuratè sponderant, post menstruum lapsum advenerat. Rursum igitur Rex turbatus minas inferit, ut maturè pollicitum foedus expediant. Ad hæc illi nondum possibilitati locum affuisse protestantur, prorsusque factituros, sublata timoris radice omni, se spondent. Nec dum Rex spem animo ponit; labefactam tamen, certum inter & dubium, concipit; tanta etenim depositorum fides pignorum menti adhæserat, ut falli nequaquam metueret. Jamque gravis exercitum mora, hyeme in hunc sæviente, ad objurgationes, impropriumque Regis converterat, vixque nullis affecti laboribus in otio desides castra servabant. Querebantur namque, inter vallos castrorumque stativa voluptatibus fordidisque epularum viscerationibus torpere, nullisque stipendiis aut belli gloria hostes ad pugnam posse laceffere; vixque jam hos metus aut reverentia sui Ducis frangebant.

C Et ecce subitus ventorum cœlique fragor immensus, & grando lapsis ab Arctoo imbribus in imum decidit, litusque omne Drepani replet nimbus. Jamque in hostem Fridericus parata Classe magna erumpere frequentabat; sed Ponti furor adversis illum procellis Roberti Classem negat impetere; nec remis arteve uti datum est. Tanta etenim ventorum potentia votis obstitit, ut cominus ire non posset. Desitum est ergo manus conferere, altero Ducum invito. Robertus autem cum pelago bellum atrox tulit, nam summotis rabidis ventorum procellis, vix Classis ejus in se contrafacta in ipso Portu lacero remige deperiit. Nec Ponti furor noctis in tempore desitit, priusquam ille triginta puppes solutis nare tabulis diluculo videns per æquor ingemuit. Quòd si Fridericus in illum ventis patientibus irrumpere potuisset, profectò Robertus à Leviro superatus suorum stragem, seque trans maris sinus advectum temerè doluisset. Ut ergo placata maris ventorumque rabie æquor stratum tumescere desitit, Robertus Diis invitis cedens, Levirum per pacis interpellatores foederibus allicit; qui licet hostem exofus foret, veritus tamen ejus potentiam, ne bellum ulterius metuat, cum Rege paciscitur. Vénit ergo Fridericus in castra Roberti, positaque omni vultus & animi feritate, Regi blanditur, illumque cauto sermone alloquens pacem orat; utque mitius tumidum Regis animum placet, primogenitum ejus, Regiæ sororis natum, coram Ducibus verendis antantem tradit, quem avunculus tactu modesto amplectens, laxo gremio accipit. Erat quippe jam pubes, forma decorus, staturæ autem robur, quam ætas exigeret, more honesti, disciplinæque conformes, illum ex alta indole genitum testabantur. Hic, ut

ut ajunt, post dulces Regis amplexus, ad patrem oculos dirigens, sciscitanti Regi quidnam à se optaret; non illum diligere, ideo quòd Siculi Regni futuram spem nepoti suo tollere conaretur, magnanimus edidit. Quamobrem turbatus adhuc Rex se dolis & astu in voto detecisse, nepotem oculis fixis inructur, animique robur laudans, conceptum odii rancorem ex animo ponit, & cum Leviro fœdera pacis sobriè tractans, quæ pridem indignatus nequaquam auditu percepisset, fieri, dum gratus maneat, benigne compatitur. Sicque protractis quinquennii induciis Robertus classem & exercitum omnem contrahens, Neapolim cito remige repetit. Fridericus verò victum hostem dolis contudisse lætatus, cum pubere nato securus in Siculo Regno permanfit. Iſce pubes Henrici Septimi Cæsaris futurus gener, ni mors illum, sicut ante depinximus, maturè prævenisset, post temporis lapsum adultus Elifabeth Othonis Karinthiæ Ducis primogenitam à patre ejus Henrico legitime duxit, de qua prolem sexus utriusque suscipiens, felix pater successor Regnum accepit. Nec multum dispar, ut ajunt, viribus & industria ab avo suo Petro, unde nomen in cunis habuit, justitia pariter, ac pietate benignus, Populo suo grauilimus dictus est. Etenim consilio prudens, in bello strenuus, liberalitate munificus, in adquirendis, fundendisque opibus parcus, moribus fenex, nihil injucundum, aut inficetum tulit. Præterea voluptatem, petulantiaque ritus indecoros aspernatus est. Quid enim turpius, quid viro mollius, quàm adolescentem, dum laboribus & sudore virtutem assequi debet, in libidine, voluptateque versari? Hæc prorsus ætas ab otio, desidieque multum arcenda est, ne languori se dedat. Quid autem honestum, quid utile, decorumve parare voluptuosa poterit adolescentia, quæ commestrationibus & ebrietatibus semper intenta, numquam virtutem aut bonos mores excoluit? Laudentur Gentilium liberi, quibus nulla Liberalium Artium doctrina, nulla disciplina forma, nullus fandi tacendive modus à parentibus suis traditus est? Regnent hi, gubernent, Rempublicam tueantur, curis intendant & vigilis, qui somnum, famem, sitimque perpeti desueverunt, qui vestes pretiosas, scyphos argenteos, & delectabile quicquid summis votis appetere nisi sunt? Non enim tales Paulos, Scipiones, Gajos, Catones, ceterosque, qui magnificis Patriam seque gestibus ornare, fuisse comperimus. At cur desides voluptuosive damnandi sunt penes summos gravesque viros? His nempe Regna, opes, honores, potentia, ceterique rerum luxus manifestè debentur; qui verò justitiam, pietatem, & bonas Artes colunt, rarò vel numquam præmia digna suscipiunt. Sed hæc hæctenus. Nunc cœpti operis propositum resumamus.

Interea pacatis Regum animis, depositaque protervia, & modicum grassantis odii dissimulato rancore, magnus inter Longobardos furor accensus, mentes omnium in ruinam dissidiumque compulerat; nec jam pacis, concordiaque locus his erat. Nam Vicecomes Maphæus Mediolani Præfectus, quam recens ab Henrico VII. Cæsare Patriæ Sedem resumto moderamine vir cautus acceperat, captivatis jam suæ felicitatis hostibus Antonio & Philippone, urbes alias, nationesque ditioni suæ obnoxias impellere conabatur. Jamque Placentiam, Laudum, Novariam, Terdonam, & Pergamum, oppidaque multa inter Cremonensium fines nunc viribus,

A nunc dolis, & astu vendicaverat. Sed nequam his satur animus majores famæ titulos suis addere fatis optabat; adversabantur nempe huic Parma, Cremona, & Papiæ, votis alternis diffidentes. Hisque Robertus Neapolis Rex, Florentia, Bononia, vires animosque magnis ausibus fuggerebant. Quamobrem ceteri Longobardorum Duces variis studiis decertantes, magnam Populis nunc bellorum, nunc æris petiti molestiam rapinis assiduis inferebant. Hæc sola ora Orbis, tellusque Nobilis, Regis impatiens tyrannide opprimi gaudet, numquamque libera, fervire, quàm imperare mavult, Ducibusque parère impiis, quàm justè gubernari. Proinde Maphæus dum blandientibus sibi fatis, quos odio capitali premebat, vi dolisve afficere moliretur, potissimè Guilielmum de Cavalcabobus Cremonæ Præfectum magnæ probitatis, & audaciæ virum, opprimere ratus est. Sciebat nempe illum, ut Suncini oppidum jam Maphæi viribus occupatum vendicare posset, summis votis inniti. Passus est ergo, Guilielmum hujusce loci aditum nocturnis insidiis introire; eoque properè Guarnerium Cæsareæ militiæ Ducem vigili cura dimittens, improvisum bellis hostem potentior occupat. Qui cum longè copiis impar esset, denique superatus hosti victum se tradit. Hunc verò Dux atrox, dum captivum, galeaque carentem attrahit in claustrum, clava detectum caput elidit. Nec mora: vir probus in imum labens, eliso cerebro diebus binis absumitur. Urbs autem infelix, amisso lugubris pugile, Ludovico, ceterisque Guilielmi nepotibus gubernanda tuendaque pervenit. Sed hi, ejecto vi Poncino, eo quòd idem non minoribus ortum se parentibus jactans, parem cum his Sedem habere vellet in Patria, post acre Canis excidium Veronensis, dum locum tutari posse diffident, Maphæo nimium impetente, civitatem ipsam civibus exhaustam, rerumque penuria nimis implicitam Passarino, Butironove Mantuæ Præfectis sponte dedunt. Quam illi ægrè fatis adversis occupantes, post semestre spatium vix neglectam furtim amissam destituunt. Nam Poncinus memoratus apud Maphæum delitescens, assumtis ab eo manipulis noctu muros Patrios arietibus perforans moenia irrepit, pulsisque hostibus victor Patriæ moderamen tutelamque Maphæo tradit. Unde magnus hos inter, Passarinumque, odii rancor ex invidia est excitatus. Et jam Papiæ Sedem antiquis fundatam temporibus Maphæus idem vi dolisque sibi vindicarat, quam dum captivato Philippone de Langusco Rizardinus hujusce natus, adolescens acer & strenuus, magnificè tueretur, fraudis ignarus ab revertentibus Maphæi turbis, unde Ticini alveus intra fluebat, horum gladiis in medio foro viriliter obtruncatus occubuit. Nec profuit illi Roberti copias prætolari, quas è Valentia celeri motu pridem asciverat; neque illum Guibertus de Corrigia jam sede depositus, metuque profugus, astu viribusque suis tutari valuit. Sola Vercellarum civitas tota Maphæo debenda restabat, quam dirimens modicus intro labens fluvius, hinc Ticionibus Imperiali voti zelo flagrantibus, inde Advocatis de Colubiano Guelphæ partis Optimatibus, rescindenda facillè præbuit. Hos Maphæus auxiliariibus copiis, illos Robertus tardo præsidio alternis ignibus refovebant. Et jam Ugo de Balsio, vir acer & strenuus, quem Robertus Apuliæ Rex è Provincia sub titulo Præfidatus, ab Apostolica Sede Duce vacante, pro suffragandis Longobardorum Guelphis accuratè dimiserat, dum

dum idem in Maphæum cum quingentis ferme hastatis equitibus clam erumpere destinasset, à Luchino Maphæi nato juxta civitatem ab Alexandro Papa conditam insidias moliente, apud Bassignanæ vicum in collis improvise necatus est. Post quem vix perfecto biennio, Guelphis adhuc Vercellarum partem detinentibus, Robertus idem, cui deprimendorum Imperialis voti Ducum fervor maximus inerat, Philippum de Valois Caroli finè Regno natum, id volente Ludovico Francorum Rege, ad restaurandam Turrianorum Sedem fictis suasionibus exhortatus est. Qui demum urbem partim obsessam cum septingentis ferme hastatis ingrediens, dum ei Marcus Maphæi natus adolescens strenuus cum mille quingentis equitibus, sex millibus verò armaturæ levis peditibus occurrit, cum eo colloquium in agris habens, spe sua propositoque frustratus, paucos dies moratus vestigia relegit. Quamobrem desperantibus Turrianis, hisque complicibus, Maphæo natisque major crevit audacia. Hinc tamen fama celer increbuit, Philippum memoratum pretio degeneri corruptum in hostes aciem convertere noluisse; sicque tributis susceptis, nullo Marte iter ad Gallicos tramites direxisse. Nec multum post hæc cæsis victisque Vercellarum Guelphis, tota hujusce urbis compago Maphæi sceptrum sub tyrannide pertulit. Priusquam igitur Anni sex perfecto spatio laborarentur post Maphæi reditum, ferè omnis Lombardia superior gubernanda illi, cum viribus & potentia, tum astu ingenioque cessit. Unde Turriani spe omni posita jam in exilium abeuntes, per Orbis diffusos calles defuetosque abeunt. E quibus magna cohors Patavium abiens, eo quòd illic vir illustis Paganus, ex eadem profapia genitus, non modò boni Præsulis, sed optimi Ducis, & Consulti nomen habebat, quique itidem consilio prudens, & bonus in opere putabatur, stipendiis militaribus acquievit. Denique ad majus Tribunal post Castoni obitum sub Clemente Papa vocatus, Aquilejensis moderamen Sedis accepit, ubi vocatis ad se nepotibus, agnatisque, & ex cognatione sua genitis, felicem factis exulibus locum contribuit. At Simon ejus nepos ex Guidone natus, vir acer & strenuus, contempto Patriarchalis quietis torpore, bellis assiduis, Martisque sudoribus affici voluit, nunc Bononiam, nunc Florentiam, ubi densior ar-

A morum globus inerat, stipendia securus exposcens: sic enim gloria militaris erigitur, laboribusque magnis fama, non luku & otio vendicatur.

Quæ autem trans Padum inter fines Æmilios positæ urbes, suis obnoxia Ducibus, non sine rerum suarum ac prioris status excidio everse sunt. Parma equidem, Duce Guiberto, Rubeorum potentia violenter ejecta, Plebis suæ Populique legibus obtemperatura corripitur. Rhegium quoque, Gibellinis exclusis, post favam Azzonis tyrannidem, Optimatibus suis gubernandum cessit, qui dietim pergebant Magistratus, aut Populi Plebiscita condere, fasces in medio distribuere, remque publicam sine privato commodo tueri. Hæc quidem urbecula, ut mihi videtur, magnanimo suorum civium ductu composita, inter immensos Orbis fatorumque strepitus, quieta satis, lustro bis acto, Sede permansit. At Mutina, quæ semper inconstans, bellisque sævis ob dissides Procerum factus nullo suffragante diripitur, dum Francisco de la Mirandula Cæsaris memorati jussu vix perfecto biennio servaretur, metu magno sollicita Guelphis exulibus in Patriam ferro flammisque minitantibus, cui cedat, in ambiguo hæsitat. Sed Passarino potissimum adherere visum est; metuebat namque Bononiam ob vetustum crassantis odii rancorem, vicinæque telluris dissidium sceptrum deposcere, ne tenax injuriam Plebis injuria in sanguine, violentisque tributis ultionem exigeret. Nec tamen id præter Canis Veronensis, Maphæique patientiam, eo quòd Imperialis voti Francisco complices hæserant, effectum est. Pactis itaque foederis initi legibus, ne Gibellinis ulterius in exilium sub admisso Præside migrandum sit, infelix Mutinæ civitas Passarino Mantuæ Præsecto gubernanda custodiendave traditur. At longè fides pollicitis abfuit; nam paulum refovens exhibitæ sibi urbis auctores, donec naenia valloque aggerum indagine circumductos suis copiis fulciret, qua functus semper tyrannide intro sævire incipit, primumque hos versutis ejiciens dolis, ne ulterius metuendum sit, civibus bonis exhaustam Sedem occupat. Tunc rapinis, spoliisque magnis, & assiduis æris exactionibus nullus modus, mensurave. Franciscus verò, ne exulare se putet, Veronæ Prætor efficitur.

Explicit Liber Sextus.

IN-

INCIPIIT LIBER SEPTIMUS.

Pisa, & Luca Ugutioni de Fagiola subduntur. Qui Montem Catinum obsidione premens, in se Florentinorum, Guelpborumque ceterorum, ac Roberti Apuli arma concitat, eosque memorabili praelio profligat. At hic subinde à Principatu dejectus exulare cogitur. Forum-Livii Ordclaphi sibi vindicant. Henricus Tarvisinus Eremita magna sanctitatis opinione decedit. Johannis XXII. Papæ electio, ejusque acta ante Pontificatum. Fridericus Austriacus, & Ludovicus Bavarus, discordi electione Reges Romanorum creati. Ferraria, revocatis Marchionibus Estensibus, Roberti Apuli jugum excutit. Vicentini cum Patavinis quibusdam conjurati in Canem Veronensem, ab ipso opprimuntur. Tum Montem Silicem, Montagnanam, ac alia Castella idem occupat, pacemque dat Patavinis. Jacobus Carrariensis Patavii Dominus conclamatur. Canis consilium de occupando Tarvisio. Genuensis urbis intestina discordia.

Istinc Longobardorum ærumnas prætermittentes, trans Colles Apennini, & montium apices in Thusciam laxo fræno migrabimus. Nec quidem hæc, unde progredi volumus, oblivionis lubrico transeunda sunt; magna etenim magnificèque gesta, virium concussione magnarum, Posteritati stuporem fortassis afferent. Sed jam sedulè conscribentes facti seriem explicemus. Defuncto itaque Henrico Septimo Cæsare magna Fæsulanis, Robertoque jucunditas animorum secundis votis accessit; at non ideo sublata omnis sollicitæ curæ formido, dum Pisæ Cæsareis ignitæ caloribus sub Ugutione de Fagiola viro strenuo reliquas Thuscicæ gentes Guelp hæ partis odirent, multumque illis ferro depopulatibusque sævis adversarentur, atque Aretina Plebs paribus votis obnixa eodem animi zelo flagraret. Sed Ugutionis memorati prudentia, hujusque robur indomitum, ac Germanorum Gallorumque suffragia, quos Cæsare mortuo Pisanorum industria ære magno conduxerat, majorem Fæsulanis metum addebant, ne vi dolivæ incautè succumberent. Quamobrem degeneris animi Præfectum à Roberto, quamquam forma conspicuus esset, aspernantes, ab eodem Rege Principem studiosi deposcunt. Qui ne Amicorum suffragiis tardus vocitetur, juxta suæ opinionis modum adolescentem miræ probitatis Petrum Tempesta Regis germanum cum centum quater equitibus in Thusciam dirigit. Hic apud Fæsulas sedem eligens quid potius factitandum pro statu fidelium percunctatus est, visumque illis majus in Lucanis mœnibus ob vicinas brevi spatio Pisas periculum imminere. Unde Guelp hos properèiciens, quibus Lucæ civitas, Gibellinis ejectis, sollicitè regebatur, accensis in robur animis, pollicitoque ad vires suffragio, Gerardum his de Sancto Lupido virum satis egregium præficit. At non ideo exules in finibus soli patrii latitantes Oppidorum fiducia, nunc rapinis, nunc incendio, depopulatibusque desistunt; sed majoribus adaecti furoribus impetus truciores in Patriam faciunt: quod Plebs, Populique rabies molestè ferens pacem cum exulibus per vicos & pulpita metu posito clamitant; vixque ho furor ad arma subitus impulit. Dux itaque Plebis impetum metuens, pro Gibellinis restaurandis obsequitur: effectumque est certa lege fœderis,

A ut omnia in pristinum restituta, nullis odia reminiscentibus, ceteros suis rebus adjiciant. Luxque illa celebris Evangelistæ Marco dicata VII. Calendas Majas XIV. Dominicæ Incarnationis Anno post CCC. & mille, quo pulsi è patriis laribus Gibellini, pacatis animorum rancoribus, Lucam subiere. Inter quos putata sunt Virorum Illustrium capita ferme ducenta; sed major Interminellorum numerus, qui vetustam parentum sobolem animi pariter & corporis virtute fulciebat. At brevis hæc, suscitato rursus furore, concordia; nam cum prædiorum ædiumque possessores injusti fructus ætate pendentes veris Dominis tradere negarent, hisque pertinax multum superque oberfaretur injuria, non passi sunt reduces injustè tam lædi, in quibus Primores seditionis Johannes Parghia ex Interminellis natu major, & æquè celebris, secundo tamen adolesentior & magis illustris Castrucius ex eadem profapia, rem cœptam viribus ingenioque perficit. Iste enim dum se, complicesque suos malè jactari cerneret, implorato clam ab Ugutione præsidio, admissisque è Pisa mille virorum copiis, Guelp his denique paucis gladio interemis sauciisque, victor evasit. Profugi ergo in exilium abeuntes partim Fuscechium, partim Florentiam relictis penatibus abiire. Nonnulli etiam, quod in devexo Catini montis Colle Oppidum eminet, improvisò subeuntes, citatis ad arma complicibus, Gibolengos facti prioris ignaros inde pari tumultu violenter ejiciunt, captoque Præsede Guerrucio de Quartezanis, & usque Fæsulas in vinculis adducto, locum viriliter occupant. Hæc nempe, vix actis in quiete mensibus binis, XVII. Calendas Julii relatu multorum fuisse comperimus.

B Quamobrem indignatus Regis frater, Fæsulanive, gentibus suis locum muniunt, suadentque, quatenus Patriæ suæ, Gibellinisque hostibus bellum inferant. Adjectis igitur animis tanto præsidio, sævis jugiter rapinis & depopulatibus infestebant. Ex hoc afflicti Gibellinorum Duces, qui mœnia Lucæ servabant, metuque magno perculsi, cum Regias in se vires, Florentinorumque rabiem converti cernerent, rati utile tutumque fore Pisanis adjungi per fœdus amicitia, illis se, Patriamque sponte dedunt. His Ugutio memoratus Pisæ Præfectus natum ejus Franciscum Prætorem designat; cumque inter

Mon-

Montis Catini Oppidum profugos exules superare non possēt, eo quōd idem locus vasto aggere murisque septus non procul à patrio solo plusquam XV. millibus passuum adversis viribus resistebat, ne ultra in Cives, villicosque suos quovis Marte desæviant, paratis armatorum manipulis exercitum contrahit, circiterque locum castra disponens obsidio premit; destinataque æstate jam media, autumnum hyememque in agris perpeti, donec vi dolisque superatos hostes effuderit. Huc Nono Calendas Augusti primū advenisse tunc referunt. At contra mœnibus valloque securi Guelphorum Primores telis, jaculisque, & omni tormentorum suffulti præsidio, se tutantur. Nec deerat hisannonæ, utensiliumque rerum pro semestri lapsu, eoque magis, opportuna commoditas. Sed grave est obsidium patientibus interdicta quietis libertas ex intolerabili bellorum frequentia. His Regis frater, Fæsulanique opem pollicentes, animos & robur adjiciunt. Accersitis itaque amicorum præsiidiis, è Thuscia primū, quæ partialibus prompta votis mille virorum copiis ocyus suffragata est; tardius verò è Bononia, Paduaque vires assumptæ sunt; sed confertis in unum maximis præter spem omnium turbis, non ideo in Ugutionis alas proruptum est. Egressi tamen è mœnibus Fæsulani aciebus instructis illorsum accedere simulant, rati, hostes metu profugos è castris abscedere. At contra vir probus Ugutio in agris exiens, horum impetum excepturus, obviam prodit. Supererant nempe illi Germanorum reliquiæ, quas Cæsar memoratus apud Fæsulas triumphator habuerat, velut ante depinximus; unde Fæsulani degeneres revocatis præsto manipulis intra tutas murorum latebras se recipiunt. Deinde quid agendum potius hæsitantes, prudentum consilio freti, post lapsam hyemem Roberto periculum suis rebus instare per Legatos nuntiant, utque locum obsidio longo vix presum auxiliariis copiis redimat, pulsus hostibus, orant. Qui properè, curis licet arduis angere, fidere illos hortatur, nec longo opem adesse pollicetur; utque rem ipsam majori voto perficiat, certiusque fidelium animos & robur ad obsequia compellat, germanum alterum Tarenti Principem Philippum, concomitantibus mille & ducentis equitibus, & nato pubere Carolo, ad Thuscorum præsidia destinat. Ocyus tamen venturus fuerat, nisi quatruiduana illum febris longo dierum spatio domuisset; quæ nec dum quoque veris tempore medicalibus discesserat documentis. Missio igitur Principe, magna Fæsulani complicibusque suis crevit audacia, multumque obsessis spei præsidium tulit. At non ideo pavens Ugutio castra summovit, sed acrius instare, ac bellare nunc missilibus, & jaculis, omnique tormentorum genere visus est. Et jam locum tutantes utensilium penuriâ rerum affecti, suorum dudum auxilia præstolati, vix posse redimi desperabant. Fortassis etiam protelata nimium spe, ni Patriæ reverentia, pudorque dedecoris obtutisset, victum hostibus sponte locum liquissent.

Demum ætate jam cœpta nequaquam obsidium ulterius se pati posse, fame prorsus urgente, Fæsulani denuntiant, quibus Regius moderator intra mensis unius spatium opem laturum se spondens, illos ad resistendum suasionibus blandis erexit. Proinde Perusium, Senas, Pistorium, ceterasque Thuscæ urbes sibi per certum amicitiae fœdus obnoxias, arma, viresque Fæsulani addere ad elidendum hostem hortatur. Bononiamque, & Romandiolam, omnes-

Tom. IX.

A que suæ Partis zelatores diem his præfixam destinandæ opis significans, ad bellum cum Ugutione sumendum ciet. Nec multum post hæc delectis virorum manipulis ceteræ complicum turbæ, poscentibus opem Fæsulani, maturo præsidio suffragatæ sunt. Interea vir probus Ugutio non minùs amicorum vires adsciscens, Cani Veronensi primū, deinde Maphæo, Passarinoque citra montium juga, nequam in se Fæsulani proterviam confertis irruere manipulis per scripta significat, atque ut opem in tantis dubii fati casibus benignè afferant studiosus implorat. Ex his Passarinus ocyor, eo quōd Mutinam detinens Lucani finibus soli conterminus aderat, periculum sibi magnum imminere ratus, si Ugutionis vota deficerent, equites centum properè dimittit. Canis verò Paduanorum adhuc perfidiam veritus, in dies multos præsidium suum contrahens, post belli ruinam tardos armatorum cœtus lentè dirigit; sed à Maphæo nullum tunc Pisanorum Duci suffragium fore dimissum accepimus. Etenim illi maximus metus, Regni periculum ob Francorum turmas jam apud Vercellas sub Philippo Caroli finè Regno nato delitescens, instabat. Cui primogenitus Galeaz, Marcusque adolescens acerrimus cum maximis virorum copiis occurrentes, denique Dux memoratus, dum spe sua frustratum se nosceret, astu pollicitisque magnis convictus ad sua se retulit. Aretinorum favor in Ugutionis præsidium vires addit. Multi quoque nobiles è maritimis, Lunensibusque collibus, quos Imperialis ardor urebat, in Fæsulani cædem arma sumere. Nonnulli etiam Optimates hujusce voti complices, quibus Florentia, Pistorium, Senæ, ceteræque Guelphorum gentes exilium necemque spondebant, maturè conveniunt. Jamque confertis utrinque copiis, Princeps Tarentinus exercitum suum contrahens, sublatis utensilium rerum sarcinis, extra Fæsulas infelix egreditur, primūque Fuscèchii claustra subiens VI. Idus Augusti quietem ibi diebus sex agens, turbas suas præstolatus est. Nec tamen intra mœnia conclusi omnes; non enim locus ille tot millium capax virorum, brevi contractus ambitu, in agros exire turbas omnes compulit. Putata sunt namque (ut ajunt) sexaginta (*fortasse triginta, ut habent alii*) virorum millia Fæsulani votis obnoxia, tunc in Ugutionis necem conjurasse. Deinde sumtis ægrè signis usque in planum Cicinæ dies binos, totidemque noctes, deductis in ambitum castris, moratus est. Luce verò XV. Kal. Septembris memoratus Princeps in agris juxta Torrentem, à quo vallis Nebula nuncupatur, castra disponit. Exiguus inde mille passuum ferme digressus obsessa procul mœnia dirimit. Tunc audere magis obsidio pressi, acriusque resistere, nec pacem cum hostibus optare, fatorum ignari.

E At contra vir probus Ugutio nihil formidare, hostes parvi pendere, secundis fatibus insistere: tanta etenim illi sui roboris, fideliumque Germanorum fuggerebat audere fiducia, ut victoriam semper mente conciperet. Nec deerant huic, quamquam numerus equitum paucior, amplæ satis vires ad proelium. Ex Pisanis namque pretioque conductis supra quam septuaginta (*viginti scribendum reor; ita enim ceteri alii*) peditum millia, equites verò ter mille, non plures habuit. Princeps autem secus Nebulæ fluentum insidens, quatenus mœnibus obsessis inclusos ope reficiat, hostesve relidat, aut in fugam hos dedat, viribus totis enititur; sicque

I i i

dies

dies decem frustra nisus, votum nequaquam animi perficit. Ut ergo ipse sua se decipi videt, periculumque rebus instare, semitas omnes, obstruataque viarum pulpita, unde ad obsessos facilius eundem sit, cura vigili percunctatus est. Sed cum ingredi clam providi Ducis industriam negaretur, palam aciebus instructis, ferroque minaci per medios hostes transire destinat. Proinde ratus est superiorem obsessi loci Vallem, quæ Cucenelli Sylva per incolas nuncupatur, maturis anticipare tyronibus, ut inde tutius opem obsessis addere, hostesque relidere valeat. Jamque sarcinas, & supportabilia quæque pondera vehiculis onagrorumque clunibus imponi fecerat; nec minus aula distenta, stativorumque ordines, & tormentorum genera quævis curribus credita deferri jubet. Hos tamen supportabilium rerum cœtus, ne hostium atrocibus incautè rapiantur, mercenariorum phalanges præbant; hisque pro æquandis agrorum crepidinibus, qua transeundum directius erat, præcedentibus fossorum lignonibus cura præmittitur. Post quæ primorum vestigia, cum diluculo surgens aurora rubesceret, delectorum catervis juvenum circumdatur, in quibus & nepos ejus Carolus Principis natus, multique è Provincia magnæ benevolentia zelo conducti, aciebus instructis lentè procedunt. Hos autem Princeps memoratus, dum æger armis indui nollet, concomitantibus Fæfulanis, Senensibusque, ac reliquis, quibus capiendi major consilii, quam armatorum industria inerat, non multum longè profequitur. Circiter autem hos acies peditum ordine distributæ, modò citi, modò tardi, velut quemque celeritas tulit, pedetentim adeunt. Jamque locum in devexo vallis, unde modicus ferè alveus castra dirimebat, perventum est, cum providus in agendis Ugutio iter hostium mente concipiens, ne locum anticipent, qua transeundum esse prævidit, obvias suorum copias maturè dimittit. Qui nec manus inferentes cominus, paululum distantibus jaculorum minis procedentium gressus impediunt. Nec procul multum Franciscus Ugutionis natus, adolescens acer & strenuus, sequentibus illum contubernibus Cæsaris memorati, exulibusque Thuscæ Gibellinis, quos ardens in hostes impetus accendebat, plerisque etiam Pisanis, Lucanis, & Aretinis, quorum vocabula prorsus ignota nos latent, trans fluvium lentè procedens, aciem Petri Tempeste sollicitis curis examinat, ut si cautus in illum malè aciem ducentem irruere, aut improvisò negligentem possit opprimere, non temerè audeat. Denique cum Ugutio nimium festinus superiores mercenariorum fossorumque alas impeti vellet, jam alteri nato suo Nerio rem faciendam obnixis lateri peditum catervis imponit. Visumque illi tutius, ut alter natus pugnantem fronte prima germano vires adderet; sed Francisco medias hostium catervas, quibus robur immensum, bellique fiducia inerat, prætentare utilius fuit. Cum ergo brevis inter utraque turmas, balistæ quantum jactus exhalat, accessus instaret, visisque cominus hostibus, Petrus Tempesta officio boni Ducis uti vellet, ne quid per ignaviam sinistrum accidat, quo sublimis ferebatur, sive illum calcaribus sævis adactum furor animosus, seu fors sinistra casus impulerit, inter cornu primi frontem tumescentes equi clunes convertere nitentur. At sonipes contemptis furens habenis in obliquum versus suos impetere visus est. Hujusce autem omnis haud ignarus Franciscus, extemplo in hostes clamore sublato acer excurrit; piloque primum

A dimicans, continuò ense nudato bellum inferat.

Hic gravis exorta cominus pugna, hic cædes virorum crudelissima, in qua Duces primi utrinque occidunt. Franciscus etenim galea spoliatus, inter confertissimas acies temporis faucii vulnus præsentit; unde tanta cruoris effusio manabat, ut visu pariter, audituque careret. Admiratus ergo seorsum abscessit, paululumque respirans, consumto vitali calore, non procul istinc telluri obrutus expiravit. Et jam Petrus vulneribus quinque fossus, & in humum equo præruptus occiderat. Nonnulli etiam ex contubernibus, delectisque suis, quos ob turelam sui corporis prima fronte locaverat, tunc cæsi pereunt. Solus ex his Ubertus Caroli custos,

B dum puberem adhuc in rei militaris disciplina ex acie illæsum subtrahere niteretur, prælium magnum ingressus gladio dimicat, in quem maxima Germanorum cohors confestim irruens, denique illum post multos gladiatorum ictus equo prosternunt. Tunc signa Regia in unum depressa telluri obruta sunt; tunc spes omnis sublata victoria Fæfulanos ceteros in fugam converti docet. Hinc Carolus viso, quem diligens verebatur, Magistro humi recumbere, paucis concomitantibus abire festinat; sed in hunc equitum, levisque armaturæ peditum turba frequens irruit; ignarusque quò fugiat, cavis agrorum limitibus iter impediens, facile opprimitur, brevique Marte (proh dolor!) adolescens egregius fugiendo perimitur. Nec minùs Ugutio cum altero Francisci germano jam primas mercenariorum fossorumque alas vi fuderat. Confesto itaque prælio ceteræ Principis copiarum in fugam abeunt. Ipse quoque belli Dux, cum nondum pugnae initæ proximis, quid anceps fortuna sibi pareret, hæsitans occurrisset, sinistra fati certior fugam arripuit, versusque colles, quò fors tulit, paucis sequentibus equum angit.

C Tunc victoris manus ad cædem paratæ omnes ferro perimunt; nec libuit parcere, nisi pridem jugulis, cruoreque multo crassatum fuerat. At victa cohors, positis ultro armis, aufugere tentat, donec violenter oppressa cæde multa, aut captivitati reservata protrahitur. Trucior tamen exulum Fæfulanorum, hisque complicum turba, quos partialis furor ad nefas impulerat; sed ex his quidam unà cum Francisco pugna defecere. Nec quidem, cum cæsa ferme decem millium virorum cadavera inter agros Ugutio cerneret, pietate motus in hos lacrymas solvit; nati tamen funus oculis madidis deflens, dolorem ingemiscendo depressit. Tanta etenim illum victoriae jucundæ ambibat amœnitas, ut animi moerorem facile præteriret. Sævior utique, magisque truculentus ad cædem visus est, sic putans nato gratas exequias solvere, si fuso sanguine ultionem exigeret, multasque pro una vita effunderet. Transeamus igitur, quanta sævitia, quantoque cruoris haustu victoriam sibi paraverit; ex his tamen major pars spiculis, sagittive læsa eminus, aut equorum pedibus attrita cecidit. Multi quoque dum fugæ remedio latebras peterent, ignari locorum in ulva quadam stagnantis aquæ submersi sunt. Pauci denique capti, dum pæne mille numero ad usque Pisas fune arctati provehuntur: in quibus illustres hi, Ubertus Principis Armiger . . . de Lanzofa Florentinus Tethrarcha, Bertoldus de Sancto Miniato uterque Fæfulanæ militiæ Duces. Reliqui verò fuga correpti, hinc & hinc, velut quemque fors tulit, in tuto se recipiunt. Captivi verò censu magno redempti post trimestre spatium Ugutionis tolerantia ad lares patrios redeunt.

D

E

Ma-

Magna igitur victoria functus Ugutio nati corpus peremti, paucorumque Nobilium usque Pisas deferri jubet, ibique magnifice tumulari. Ex hostium verò caesorum acervis bina dumtaxat illustrium cadavera, Petri scilicet, & Caroli, eo quòd iidem Regia stirpe progeniti, solemnibus delata pompis inter Pisæ sinus magnificis tumulavit exequiis. Deinde conflatis hostium rapinis, & in prædam adductis, victor urbem gaudio exultantem, quam pridem gubernabat, maturè regreditur. At quis adductas Fæfulanorum sarcinas, vasæque splendida, aureos scyphos, vestesque pretiosas onagris superpositas, (ut arma linguamus.) bellique tormenta varia in pretium redigat? Difficillima quidem hujusce ælimatio prædæ: tanta etenim Tuscorum ambitio, & petulantia fuit voluptati deserviens, ut secum tapetos aulaeque comta cum paludamentis, & mollibus lectisterniis, ac fulcra depicta, suppellectilemque nobilem utensilium vehiculis, quasi rus oblectandi causâ peterent, multi protraxerint. Sed omnia in prædam congesta solis cessere petentibus. Ut ergo rumor inter Fæfulas auditus increbuit, continuo ululatus, vocumque ingens clamor, & manuum verbera per vicos & pulpita, hæc patrem, aut natum, altera virum, illa germanum deslet. Nec mora: Urbs tota in luctum mœroremque cessit. Ah quam lux illa Johanni Baptistæ ob Decollationis suæ memoriam sacrata IV. Kalendas Septembris XV. Anno Incarnati Verbi post trecentos & mille, Fæfulano Populo infelix adversa que nimium visa est! Quæ ut numquam oblivionis lubricum sentiat intra cordis penetralia, velut sacris consuevit Annalibus, depicta longum latèque morabitur. Nec minùs fama velox id Roberto properè indicat, qui peremti factum germani, nepotisque deslens, Principis ignaviam detestatur, illumque è Fæfulanis maturè sedibus revocat. At victor Ugutio successibus nimium secundis exultans, tumidus, asperque nimis effectus, in odium Procerum Pisanorum mora brevi secessit; idque labes animi sordida, inexpletaque auri cupido, dum solus prædam advectam, captivorumque pretium omnino posceret impudenter, effecit. Detestandum etenim abhorrendumque nimis avaritiæ crimen apud honestos graveque viros, quæ omnem vitæ nostræ societatem, nemini compatiens, tollit, nec sibi, nec alteri prodest. Hæc solos locupletes, atriaque Potentum inficit. Hos vectigalia, latrocinia, rapinæ delectant, nihilque honestum, aut cum virtute agitur. Priusquam verò castris abcederet, trux victor obsessis, nihil locum dedant, supplicia, mortemque minatur; quibus spò omni diffisis, quòd Patriæ fidem jusjurandumque servassent, ignoscendum fore decrevit. Egressi itaque Oppidum victori tradunt, & fiduciâ rerum exhibitâ sponte abeunt. Post hæc Nerium cum ala decenti Lucam dimittens pro servandis accuratè mœnibus, illi præficit, qui peremti loco germani succedens moderamen accepit. Ipse autem Ugutio Pisas adiens, qua pridem consuevit, sede præficitur, cui secundis fatorum occuribus, captivorumque pretio tumescenti, solis indulgere voluptatibus, commestrationibus, & viscerationum apparatibus cura laborque primus. Epicureorum acta sequi maluit, libidineque potiùs & petulantia uti, quàm parcè modestèque degere, sicque parsimoniam detestans, omnia proaigus effundebat. Sed idem, velut paulò ante depinximus, Optimatibus, Populoque nimium molestus ob nefandas ejus exactiones, intolerabilem-

Tom. IX.

A que animosi fastus proterviam, ante perfectum octies menstruæ Lunæ spatium pulsus, Regnoque privatus, ad Longobardorum stipendia egens pervenit, cujus rei traditam nobis ab Auctore non ficto, sermone jam in seriem explicabimus. Inter Lucanos Ugutioni Primates ob partialem voti Cæsarei zelum gratos, laudabilis virtutum morum strenuus & prudens ex Interminellorum profapia Castrucius non obscure ortus gratissimus habebatur; quem cum eidem Præfectus apud Lunicensis Pagos pro tutandis finium suorum ingressibus præfecisset, Populos multos illi, oppidaque montana subjecit. Denique tyrannidem in animo fingens, trucius in hos sævire incipit, præsertim quibus nulla timoris suspicio inerat. Accidit ergo, ut satis ob levem delicti causam agnatus illi, familiarisque multum, inter agrestium manus, læsumque Plebis villicæ agrum, gladiis trajectus occumberet; quamobrem furibundus, impetuque subito correptus in iracundiam ad susceptæ ultionem injuriæ nimium atrox, impiusque prorupit. Passus est ergo triginta sexus utriusque capita satellitum suorum gladiis perimi: quod Ugutioni delatum graves illi, quamquam amici nomen induceret, ob imperii feritatem ultionis curas adjecit. Vexatus denique ira, Nerio per scripta latentia jubet, ut si Castrucium ad se venire contingeret, in tuto supprimat. Venit ille non diu moratus, putans Ugutionem verbis placatum crimen hoc benevolentia gratiâ negligere, sed Lucanus Præses Patris iussa exequens, nihil talem veritum homicidam vinculis arctat, ipsumque sollicitè servandum custodia minax tradit; deinde properè rem expeditam parenti indicat. Ille custodiendum fida cura, donec sobriè quid agendum statuat ulterius, responsum dirigit. Interea Pisanorum primi Ugutionis factum detestati, dum illi nequaquam obsequi dignarentur, ejicere prorsus de sede, aut vi necare illum destinant. Compositis igitur ad nefas patrandum multorum impetibus, è quibus principes duo hi, Facius & Nerius ex vetusta Comitum propagine geniti, plerique alii etiam ex Optimatibus, Populique grege, quàm primum his facultas adfuerit, in molestum ingratumque Præsidem continuo sævire conjurant. Et ecce nuntius à Lucæ finibus Pisam afferens, Levirum Castrucii quemdam cum maxima virorum cohorte pro captivi redemptione Lucam impetere disserit: quamobrem flammatus Ugutio properè mercenariorum manipulos pro nati tutela illorum incitat; sed inanis rumor mendacem probavit Auctorem. Sunt qui Castrucium Pisanis complicem prædestinati facinoris conscium putent; nam pro se multos hortatu precibusque apud Præsidem inuitentes habuit. Anxius Præses justitiam pietatemve magis colat suspensis animi iudiciis hæsitat. Ignarus ergo futurorum, quolevius agnatos captivi placet, remque benignus Plebe mitescere componat, Lucam adit, ubi res omnes, natique regimen sobriè percunctatus, qua liberrimè aptius è vinculis laxet amicum, opportunitatem quærit. In dies verò ferme moratus, dum res nondum expedienda videretur, appropinquante Parasceve Festo sollemnes ibi epulas celebraturus apparat. Fortassis, ut ajunt, captivum suis tunc donare paraverat. At Pisanis aptissima perficiendi facinoris opportunitas visa est. Corruptis ergo jam censu pollicito mercenariorum agminibus, quæ Ugutio pro servandis mœnibus accuratè dimiserat, Sabbato ante diem Festum, quo tacitis diebus binis ob venerandam Dominicæ Passionis

lii 2

me-

memoriam, lætitiæ tinnitus erumpunt, forum invadunt, Populique signa pandentes libertatem clamitant. Ob quem claro vocum fragore tumultum, quidam ex Ugutionis contubernalibus, tequente mercenariorum turba; obviam procedunt; sed vi repressi, fusique non sine cæde, cruorisque haustu, inde abeunt. Victor ergo Populus, Plebique lætabunda Patriam suam pristinae libertati redigunt. Quod simul ac Ugutioni vero indice patuit, bilem excitans, pro reparando sibi moderamine accitis mercenariorum manipulis Pisam adire parat, sed insidias veritus, fallique metuens, binas tantum alas illorum dimittit, quæ frustra, parumque nitentes, dum resistere non daretur, Lucam redeunt. Tristis ergo pro sede relicta, rebusque suis . . . distributis, quid agat dubius secum volunt; hinc enim Pisanos jam molestos, inde nocuos Fæfulanorum gladios veretur. Placuit denique, visumque utile captivum dimitti; idque properè facit, suadetque, quatenus beneficii memor in tanto rerum turbine sibi adhærere non abneget. Ille prorsus ad ultionem intendens, jam tempus affore speratum gratulatur, verbisque blandis grates referens, nequaquam illi metuendum despondet. Proinde abiens agnatos cognatorumque turbam secretò allicit, hortaturque, quatenus exolum ferumque è mœnibus suis Ugutionem depellant, & Guelphis dudum ejectis regimen jure debitum restituatur, recusantemque perimi, ni ultro abcedat, prorsus abjurat. Parent ovantes, opeisque & vires facto despondent.

Noctu igitur mœnia lustrantes portarum aditus muniant, gentibusque fidis, & Populo muros fulciunt: quod Ugutioni mane facto relatum, se non ulterius regnaturum agnovit. Priusquam igitur tumultus fieret, seque periculo formidolosus exponeret, ad se Castrucium, Lucæque Primates allicit. Orant illi, quatenus sui rerumque fiducia fretus ultro abeat. Qui properè sarcinas tuas onagris imponens, comitante nato, fidisque clientibus Lucam deserit, inde permeans Æmilios agros triduo perductus est. Denique Passarino Mantuæ Præfecto fugæ causam nuntians apud Mutinam, eo permittente, stationem accipit. Erat quippe tunc Bononiensibus Passarinus valde molestus, ut fida semper custodia, curisque sollicitis Mutinam servans sinistrum quicquam semper in fato metueret. Passus ergo Ugutionem hic profugum sistere, illum stipendia mereri constituit. En quàm inanis fallaxque Mundi potentia, quæ nec perpetuari, neque felicitatem potest humanis rebus addicere. Quanta fortunæ vis est, quæ nunc deprimit, nunc extollit: Etenim ille, qui tot quondam Populis virisque superbus imperabat, tot urbes oppidaque ditioni suæ regnando subjecerat, qui totiens bello victor triumphum duxerat, opulentus, potensque nimium, nunc pulsus est egens, vixque senio confectus aliena querere stipendia, quasque totiens aspernatus fuerat preces effundere cogitur. Sic enim humanis illudit dira fors vicibus, sic superbos conterit, sic rerum exitus mutat, & corrigit. Pulso itaque Ugutione, Pisa Primatibus Populoque suo gubernanda, Lucæ verò civitas Castrucii memorati, eo quòd itidem ex Primoribus strenuus mage venustiorque ferebatur, tyrannidem per tulit.

Isdem pæne temporibus Cechus de Ordelaphis è Forlivio nobilis exul, dum captivi sortem doleret, & germani sui quibus illum è carcere liberet, curis anxii premeretur, hocque

A molestius, quàm bonorum rapinas exiliumque ferret, amicorum fidem nactus, intra sollicitæ sinus Patriæ ligneo vase conditus, quo vina reponi solent, temerè adducendum bubulco vehiculum ducenti se credit. Qui ædem amici, villico ignorante, furtim ingressus, clamque ibi dies octo moratus, accersitos ad se fideles & complices ad rebellionem incitat, utque Patriæ libertatem vendicent, nihilumque Roberto pareant ulterius, precibus fidis hortatur; nec dubitare, metumve concipere suadet; omnia prosperè factitanda promittit. His tandem erecti, vires ad perficiendum suæ voluntatis arbitrium spondent: unde conflatis agrestium copiis, Populique favore, facto tumultu, Cechus palam editus forum invadit, facileque copias Roberti è mœnibus vi repellit. Functus ergo victoria, qua pridem sede potitus, Plebis voto præficitur. Hic Patriam excubiis metuque sollicitam, quamquam hostium insidiis circumventus, magnanima prudens servat industria, donec germanum, in ambitu Castrici Cari juxta fines patrios duris compedibus vinctum, censu magno redimit. Nunc etiam pretio vendicatum, utpote qui maximis antea rebus, magnificè gestis famam sibi pepererat, priori sede restaurat; sed idem longo carceris pædore, animique desidia læsus, morbo carptim venis serpente, priusquam anni circulus perfecto spatio versaretur, vita deficit. Quod non modicus fratri agnatisque suis, tum inæstimabili peremti hominis jactura, tum æris exhibiti pretio amisso, dolor fuit. Post cujus obitum Cechus idem Patriam servans, promptum fati Populi favorem ob illicitos Roberti questus facile comperit, urbemque illam in Romandiolæ visceribus conditam viriliter occupat.

Eadem quoque tempestate dum Canem inter & Paravos nec dum rancore sublato, Pax ficta, crassantibus ad nefas, quotiens fallere detur, animis putaretur utrinque, apud Tarvisium Religiosi viri, jejuniis bonorumque operum actione clarissimi, stupenda res accidit. Isce quidem, ut ajunt, Henricus nomine, de Vandalis ortum trahens, dum sæpe Occiduas Eoasque plagas, urbemque interdum ob venerandos Dei & Sanctorum cultus pro venia, suorumque criminum lavacro repetisset, denique patrias reversurus ad ædes, per Tarvisi callem, unde iter directius, progredi destinat. Ubi modico languore compressus, priusquam ordiatur accessum, juxta Cœnobium quondam Pauperum pro reparanda salute dies aliquot mansit; cui piorum manus obsequio miti, medicamentis utilibus, rerumque necessitudine prompta suffragata sunt. Sed non adeò facile jam senescens mora brevi reficitur. Potitus ergo salute, dum magnus adhuc labor, longumque illi viæ spatium permeandi in Patriam sedem instaret, quietem agere ibi maluit, quàm Orbem peregrè rursus lustrando revisere. Notus itaque multis, quibus præcipuè major sacræ Religionis ambitio, quosque flagrans majestatis glutino caritas semper accendit, quatenus Deo psallens precumque justorum contemplatione jugiter vacet, locum angustia brevi productum extra suburbanas ædes sibi sponte decernit. Qui denique vigiliis, corporisque afflictionibus, & annis jam ætate ingruvelcentibus, post annos XV. suscepti Eremiti spiritum Deo commendans vita defecit. Tunc à mulierculis, quæ ei ministrabant, dum spiritum languens exhalaret, candidam super eum columbam ter volasse, visamque ab illo abscedere, nuntiatum est. Hæc vox in plures elapsa, subitò ad vulgi credulas aures transit.

Nec

Nec mora: totum fama urbis ambitum replet. Confestim ergo ad visendum, piæque contemplandum Eremitæ cadaver Plebs Populusque pariter adeunt; genibus quoque pronis adorantes velut Sacrum Numen, humi procidunt, utque venerabile magis appareat, accensis circiter lampadibus, ceræque & thuris olphatibus lustrant. Ipse quoque Cleri Prin. eps, concomitantibus Mysterii Divini turbis, Cruce prævia, illorsum accedit. Qui verò cæci, claudi, aut quovis naturæ defectu membrorum vitio torquebantur, ut meritis hujus à Deo votivæ salutis dona percipiant, si pedibus ambulare nequibant piorum humeris subvecti, juxta verendum cadaver deponuntur; è quibus nonnulli torturis, dolereque magno affecti, distensa virtute hujus membra, denique positis grabatulis, veluti vulgò editum est, retulere. Quidam humeris, laceratisve, & manibus pridem læsi, posito utiles morbo effecti sunt. Sed ex cæcis paucos lumen adeptos vidisse Cœlum, famam dictare comperimus. His ergo ad tumultum, famæque strepitum excitatis, subitus repente ad finitimos rumor erupit, ac miratæ Venetorum turbæ, Padua, Vicentia, Forjulii oppida cuncta, & quæ trans Athesim; Padumque gentes usque sub Apennino habitant, ad visendum in terris Numen, cœtu magno conveniunt. Nec curribus, onagriive sufferendos se credunt, sed pedibus nudis sponte progressi; pectora renisque flagello percutiunt. Jamque ne humo compositum ex corruptibili compage cadaver marcidis putrefactum membris oleat, utque sacro venerabile magis loco ceteris prodeat, ligneo inclusum pheretro ad Cathedrale noctu Templum advehitur, sursumque in specula eminens, stativis circiter positis, ne cominus ire liceat, spectabile omnibus patet. Sub cujus velamine pictis aulæis circumducto residentes infirmi, cæcique, & qui salutis optabile munus justis precibus expectabant, eminus verò paululum circumstans Populi Plebisque numerus infinitus, advenarum quoque turbæ maximæ consistebant, ingemiscentibus, clamitantibusque ægris, Deo p allentes, taciteque preces, & vota fundentes, si quemquam morbo sanari per gratiam intueantur. In tanto igitur vulgi fremitu sunt, qui Eremitam hunc Sanctorum Catalogo numerari dignum dicere ausi sunt. Quamobrem depicta protinus hujus effigies in Templi vestibulo, deinde per alias Templorum ædes adinstar hujus visenda cæmento conferitur. Nec mora: omnis hanc capit angulus illius urbis, & semita; sed haud effigie sola contenti; etenim quam vivus Cratem vimine rigido contextam desuper stratus somno fovebat, quoque renes & ilia flagello sæpe pulsabat, quoque pectus caute tundens duro verberare impetebat, secus illam colore ficto depromunt. Et ne ejus ignota sit imago, lateatve quempiam, hinc titulum, BEATUS HENRICUS, inscribunt. Redeuntes in Patriam advenæ sciscitantibus, quidnam de Sancto illo viderint, majora fictis verbis, quam fama dicitur, vidisse perjurant. Illam quoque, quam Tarvisii depictam memores concepere, pari modo in Templis patriis imaginem pingi jubent. Unde major hinc cæremoniarum thurisque reverentia à supplice Populo fiebat. Eadem quoque loripedum tortura gravis, vitioque naturæ laborantium frequentia ad vicina permeasse loca, Patriamque nostram, visa est. Vidimus namque, audituque percepimus, multos dolore magno querentes læsa nimium crura, precibus anxii instituisse, idque sudor, & ge-

A mitus, ac tortura gravis fieri testabantur; nemo tamen voto potitus suo nostris oculis conspiciendus advēnit. Hæc paulatim fama, quæ pridem subito cœperat, jam finitimos, Italiamque omnem ab Apennino usque ad litus Adriacum fremitu magno concusserat, evanescere incipit; nec longum quidem morata fidem amittit. Pauci admodum tantæ illum devotionis dignum fuisse prædicant, ut Sanctus vocitari meruerit. Sed hoc Deo non humanis eliciendum judiciis prætermittimus. Tarvisium quoque, quod pridem funeri exequiisque feralibus tumulto Eremitæ religiosè operam dedit, dispari modo reverentia fideque Sanctum adhuc inter vulgus appellat. Hæc stupenda res omnibus, dum invisibiliter dolore torqueri multos salutem optantes innotuit. Sed cur id, quoque numine contigit, in ambigua disceptatione vulgi resumitur. Quidam reverendi precibus Eremitæ Deum primo permotum, ulterius votis obsequi dedignatum ob malorum perfidiam suspicantur; nonnulli veneficio, arteque Dæmonum id perpetratum fuisse nefas adjurant. At quid vulgi procacibus mage verbis infideat, postrema dicat opinio.

B Tunc & Apostolica suo Duce carens, Clemente sublato, Sedes quempiam bonorum actione operum in se præfici cupiebat; etenim biennio ferme neglecta destitui querebatur; nec magna res invidia, competitoribusque multis carebat. Neapoleo quidem vir clarissimæ indolis, & prudentiæ, Cardinalium ferè primus pro avunculo suo apud Burdigalas Præsule laborabat. Petrus verò Columnensis ætate, officioque Confratrum celeberrimus, quid magis optet versutis protegebat alloquiis; nondum enim qui Columnenses inter & Ursinos dudum revixit, rancor abierat. Philippus quoque alterius Philippi natus, Francorum Rex, pro Antistite suo jugiter intercedens, hunc præfici nitus est. At prudentior, callidusque multum Robertus Apuliæ moderator, quem sub Clemente Papa V. inter Cardines numerari, familiarem, Patrique domesticum nimirum, Jacobum de Cadurca, virum licet aspectu deformem Zachæi instar. literis tamen divinis & humanis imbutum, pridem suaserat, in Apostolica Sede constituendum prorsus sobria mente decrevit. Sperabat utique sic hostem suum, Regni Siculi detentorem, qui jam hostis Romanæ Ecclesiæ judicatus erat, posse detrudere. Subierat quoque huic altera versutia tantæ opinionis, quatenus Pisanos exosos, Longobardorumque Tyrannos, sed Maphæum potissimè, clavibus sacris elidat. His permotus affectibus secretis animi sui votum huic literis indicat, utque perficere studeat, per fas nefasque supplex hortatur. Pollicitus quoque illi magnum auri pondus inter Cardines erogandum, ne frustratus precibus imitatur. Nec segnis quò Cardinalium cœtus pro constituendo sibi Duce convenerat, Nuntium prudentia decoratum, scriptaque dirigit, sed Neapoleoni primùm, cujus sæpe fidem expertus, amicum fore compererat. Legatus itaque Regis nunc precibus, pollicitisque magnis multorum judicia clam subvertit; nec prius destitit Neapoleonis industria, quam Domini sui votum studiosus institor perficit.

E Denique igitur cum res tribus debenda potissimum videretur, idque jam sobrio mentis examinis apud Cardines tunc Avinioni residentes dubia cunctatim libra penderet, invalescentibus Roberti fautoribus, plurimum Jacobo votorum accedit. Restabat novissimum Petri judicium, hæ-

hæsitans, cui potius obsequatur; non enim Neapoleonis avunculum præfici cupiebat, suadens nequaquam utile virum ex clara prosapia sumendum esse, sed ex Plebe, Populove saltem, cujus mitior animus, suorum fastus majorum sequi desuetus, modestè placari sciat. Itaque posteaquam omnes sui arbitrii votum edisseruerit, qui dignior præelectus identidem vitæ modestia animique prudentia inter ceteros visus est, hunc meritò Apostolicum decerni persuadet. Conscitum ergo Jacobum memoratum, quamquam idem honestè repugnasset, Hymno Angelico jubilis vocum edito, Sacra jam Chlamyde circumdatum manenti vulgo Papam à se decretum ostendunt. Qui benignè Sedem accipiens se Johannem XXII. nuncupari voluit. Isce quidem, velut accepimus, ex Cadurca gente, patreque plebejo ortum trahens, dum pubes effectus in adolescentiam laberetur, avunculo duce, qui tenui mercimonio lucris intentus aliena spe fora tentabat, Neapolim proficiscitur, ubi Caroli Theatrum, locupletissimamque viris urbem, & omnium rerum copia luxuriantem aspiciens, Patriæ suæ lares, inopiamque detestatur. Et jam Grammaticalibus, Dialecticisve, priusquam adolesceret, documentis imbutus, superioribus doceri Scientiarum dogmatibus peroptabat. Percunctaturus itaque, quo pauper Scholaris loco resideat, ad quemdam Minorum Ordinis Sacerdotem aspectu prælaturaque venerabilem fortè se contulit, cui Patriam suam, vortique propositum secretò detegens, quid agat potius supplex consultor opem exposcit. Misertus illi vir pius, utpote qui scientiæ virtutisque doctrinis imbutus, propositum adolescentis miti persuasione collaudat. sperareque illum hortatur in Domino; nec se tardum fallacemque illi consulto, opeve ministrum despondet. Gavivus valde, post biduum virum eundem repetit, quidve benignus idem decreverit, studiosè percunctatur. Ille adolescentis ingenium, morumque industriam admiratus, Minorum Regulam ingredi hunc versutis optat alloquiis; sed honestè repugnantem apud Regiæ disciplinæ Magistrum inter natos Regis, quibus famulans obsequatur, si modò res voto suo cedat, deponere hunc totis viribus pollicetur. Effectum est ergo, ut Scholaris egenus post paucos dies, suadente caritatis Magistro, apud Regiæ Magistrum sobolis discipulus fieret; qui studio Liberalium Artium multum intentus, Sacros Canonice Scripturæ Codices contemplatus est; nec puduit Regis natos ab hoc auditis bis aut ter repetere lectiones. Tunc etenim placuit Carolo liberos suos scientiarum doctrinis erudiri: quod apud Orbis Principes, Gentiliumque mores numquam vel rarò contingit; aspernantur namque, qua totus micat Orbis, Literarum industriam, quibus non solum Potentes, sed ex Plebe ima progeniti, sæpe in apices summos provehuntur. Dolis enim versutiaque mentis delectati, ad hoc unum ut regno, rapinisque, aut locupletum vestigialibus luxuriarentur, animo curaque etiam omni accenduntur. Hac Jacobus doctrina peritus, ad civilia quoque Legum Decreta docilis valde se confert; vixque panem habens, adeò ut & ipse Doctòr memoraretur, brevi tempore perficit. Proinde jam Cleri titulo insignitus, Rege non molesto, beneficia multa inter Ecclesiarum ordines capit. Idem quoque, licet venustate deformis, non minus prudens, quam ingeniosus, inter dubios rerum anfractus inventus est. Quamobrem duce Magistro sæpe inter ambiguas litium vices exercitatus, gloriosum tenui sub ænigmate decus ac-

A cepit; peragendaque Regis edicto apud ædiles, quæve trans Regnum apud viros illustres legatione dictanda, jam Regi notissimus expedit; factusque Arcanorum interpres, Aulæ curas ac onus brevi tempore suscipit. Pro quibus ad Francorum sæpe Regem, Apostolicum sapius, Principesque Orbis multos facundus Orator à Carolo Legatus accessit. Cùmque illum ob grata beneficiorum obsequia Rex idem sublime provehi cuperet, sub Bonifacio Papa Octavo soli Frigidienfis Antistitem decerni studet; qua sede potitus, non ideo Caroli Aulam deserit; non enim hunc inter * Campaniæ fines locum cultu magno superstitiosus inhabitat. Erat quippe hujus litoris vapor infectus, nec salubris, utensilium copia inops, & angusta loci commoditas. Huc semel adductus quam citius rebus benignè dispositis Neapolim repetit. Sed hæc inter fortunæ jucunda, Carolo vita privato, Robertus Regia sede præficitur, cui Jacobus velut pridem in Aula Patria gratus obsequitur, sicque quinquennio apud Neapolim peragenda quæque vir prudens sobriè discurret, donec Rex junior ob imminentem in Provincia metum, Regni que solliciti curas apud Lugdunum pro sciscitantibus famæ relatibus hunc accuratè dimittit. Qui jam admisso post obitum Bonifacii, Benedictive ad Apostolicam Sedem Clemente V. dum Avinionensis Sede: Præfulis morte vacaret, ratus se haud difficiliter huic præfici, si modò Papa id Roberto gratum intelligat, literas, ut ajunt, Rege ignaro, proculque manente, in seriem conficit, hæcque Regiâ impressâ Bullâ Papæ destinat. Unde Regis vorum benignè perficiens, hunc pridem loci Frigidienfis Episcopum, nunc Avinioni delectum Antistitem superiori sede decernit. Ignarus dudum Rex, cur inops Præful tam sublime provectus, quæve Clementis patientia tam brevi mora surrexerit, urgente peragendorum necessitate ad Papam se confert; cùmque multis sobriè discussis seria quædam sub honesto ritu protraheret. Clemens Regi pro dilecto suo tunc Avinioni Episcopo preces admisisse refert. Cujus verba admiratus Rex, dum Amici crimen temerè proditum mente revolveret, subtercere maluit, quàm pudorem ejus manifestè detegere; & grates inde referens, aula citus abscedit: quod honestè Jacobo increpans, non illum ulterius talia ausurum redarguit. Ad hæc ille Domini sui fidem expertus, se sic ulterius provehi posse, nimiumque prodesse infit audaçter. Quamobrem Clementi Rex illum avidius commendans, ad obsequia incitat. Is ergo Papæ non molestus Avinione residens, ubi jam Curia tota manebat, litium controversiarumque auditor assiduus, nunc Patronus, nunc Judex, defnitorque justus examinat. Etenim, velut ante depinximus, valde Juris utriusque peritus, in ambiguis causarum judicii Orator bonus, & ingenio acutissimus, cunctorum opinione censetur. Ex quo Papam nunc orandi, nunc patrociniandi, aut capiundi sapius consilii gratiâ præsentialiter adiens, gratissimus illi nimium, familiarisque factus est brevi tempore. Igitur emergentibus in ambiguum binis potissimum causis, quæ ob earum difficiles exitus, judicii que pondus arduum totius ferè Cleri poscebant examen, cùm Papa prudentum consilio definiendas promulgandasque has inter omnium auditus optaret, apud Viennam, quæ juxta Rhodanum sedet, Concilium Generale constituit; sed pridem huc Prælatos Ecclesiarum Pastoralis Baculo ciens intra diem præfixam convenire jubet. In hoc quidem conventu ii omnes præsertim inerant, quos, ut ajunt, Francorum Rex

Rex Philippus odio potius quam justitiæ zelo permotus Papæ suaserat. Cupiebat namque Rex idem, nec dum placatus post Bonifacii Octavi necem, ab se statutam juxta votum animi ultionem satis meritam, ut ludibrio servata, flammis ossa illius malè defuncti cremarentur. Alterum quoque Templariorum Ordinis Præceptorum crimen Idololatriæ nefandum justo plectendum judicio restabat. Proinde Jacobus magnam scripturarum indaginem Papæ jussu contemplan, quid magis accommodum votis omnium, quidve juris opportunitati mage conveniat, in archivio mentis locat, coramque omnibus ad Synodum accersitis mirabiliter explicat. Cujus judicio Romanus Pontifex acquiescens totusque Templariorum Ordo deprimitur, & ossa Bonifacii præter ludibrium intacta servantur. Dimisso itaque conventu, Papa Sedem, quam Avinioni fore decreverat, citus repetit, & ne Jacobo beneficiorum immemor fiat ingratus, utpote qui ex industria animi, mira que scientiarum profunditate, laborumque vigiliis bene meruerat, inter Cardinalium cœtus illum ascribit; factusque est secretorum conficius, & capiundarum in ambiguis celeritatem absque dolo consultus. Sicque paulatim ad summa permeans, Clemente vita privato, velut depinximus, in Apostolorum Sede præficitur. Hocque sexto decimo Verbi Incarnati Anno post trecentos & mille, nono Kalendas Septembris fuisse comperimus.

Hocce temporis lapsu dum Sedes Augusta post obitum Henrici Septimi Duce careret, nimiumque apud Germaniæ Principes pro statuendo sibi Rege mora detestabilis fieret, novissimè duobus res ferro dirimenda relinquitur, ex quibus potentia viriumque copiis tumentior Fridericus de Austria, avo, patreque Alberto in iracundiam vexatus, quasi Regnum ex successione majorum sibi debitum prorsus exoptat; adversusque indole non obscura præclarior Ludovicus Baviaræ Dux eadem Sede constitui ardens, trux competitor emicat. Multumque ambobus agnati, cognatique, & fidei nexibus irretiti, studio jugiter, quo ad voti desiderium suppleant, totis viribus inniuntur. Pro Austriæ nempe Duce Hunnorum Rex Philippus, & Karinthiæ Dux Henricus æquè favebant. Pro altero verò Bohemiæ Rex Johannes, & Aynaldi Comes vir clarissimus haud impari sollicitudine torquebantur; quisque enim suum, quibus poterat, amicum laudibus extollebat. Denique apud Septem-viros, quibus decernendi Romanorum Ducem longis retro potestas est permessa temporibus, his definienda permittitur. Sed ex his quosdam Fridericus, cum perficere votum posse diffideret, auro pollicito, precibusque corruperat; sciebat namque se Ducibus Germanorumque Regnis ob Martis impetum sæpe molestum fuisse, præterea Cæsares duos ex stirpe sua memorans, quatuorque probos iisdem parentibus fratres thesauris magnis adjiciens, trux nimium, avidusque gloriæ, timeri, quam diligere maluit. Cum ergo Regis Augusti decernendi facultate fungentes paribus voti iudiciis convenissent, neutroque major vocum numerus favorem adderet, restabat septimus Bohemiæ Regis assensus, qui quotiens dissidens paribus sex votis auctores invenit, Lege vetusta, cui potius cadat, disparitate vocum exigitur. His denique, sive factorum instinctu, seu mole criminum expiandorum urgente, nequaquam sibi compatiens, Rex Bohemiæ necessariò poscitur. Hic altera votorum disparitas ex improvise Regni certamine suscitatur. Johannes nempe non se minus Regem Bohemiæ, quam justum Regni

A possessorem dote conjugis prædicans, Ludovico cessit. Henricus verò Tirolis Comes Johannis temeritatem increpans, eo quòd idem falsò se Regem efficeret, se (licet Regno vi dolisque privatus careat) ut primogenitiæ sponsus olim Regiæ, verum possidere titulum jactans, Friderico fororis suæ nato, quamquam alteri consanguinitatis gradus proximior, blandus obsequitur. Proinde delectus uterque, neuter tamen alteri timidus acquiescit. Distinguendum fuerat peritorum iudiciis, quis Bohemiæ Rex jure certior, si Ducis Australis patientia tolerasset; sed tanta illum effrænis vehementia animi, tanta fastus impetuosi duxit inanitas, ut spretis æqui legibus, vi ferroque vincere, quam pace mallet. Jamque se Cæsarem nuncupans, sic apud omnes conditionis suæ Populos censeretur. At Ludovicus mitior definitam prudentum iudicio litem expectans, nec dum Johannis assensu fretus, se Regem vocitari passus est; mallebat namque justè, quam violenter sceptrum corripere. Nec tamen illum metus, aut degener animi pavor oppressit; audebat nempe, si justa fors illi favorit, commissum Imperii regimen prorsus assumere, idque viribus totis & gladio viriliter tueri, nec metu, minisve cedere. Quamobrem neutro alteri compatiens, citatis in odium, animique rancorem Ducibus, res tanta duobus non sine bello, virorumque strage maxima, vacuis agris discutienda permansit. De qua, quotiens successivi temporis ordo dictabit, Deo salutis auctore propitio, in seriem redigemus: nunc ad alia Longobardorum facta pergamus.

C Eodem Anno Ferrariæ civitas, quam post Venetorum stragem, ærumnasque, Romanæ Pastor Ecclesiæ sibi victor asciverat, dum eadem post Dalmasii nequam discessum Restauo viro impiissimo gubernanda cessisset, rursus Marchionibus Estensibus vendicata in antiquam probatamque dominationem iterum recidit. Hanc enim Restaurus quidam nomine ex Catelanorum gentibus à Roberto dimissus, idiomatis sui copiis ducentorum ferme capitum suffragantibus, biennio, mensibusque septem trux moderator oppresserat. Cujus impatiens vulgi furor, duce Rainaldo de Boccampianibus, viro in Populo satis egregio, cum plerisque complicitibus, libertatem prorsus sumere destinat. Habito igitur clam apud Rhodigium colloquio cum Rainaldo, & Opizzone Aldevrandini natis, qui Concivibus Patavis non molesti, juxta memorati loci Padum delitescentes in spem versabantur, & statuto die præfixo tumultus excitandi, auxiliares his copias pollicentur. Nec mora: subitus vocum fremitus arma clamitans pro dirimenda duorum, qui medio foro bellum acre moverant, pugna, illorsum excurritur. Rainaldus quoque jam armis obtectus, sequentibus illum Vulgi, Populique turbis, audax profilit, in quem Restaurus, sui que mercede conducti, viriliter irruens, facile repulsus ædem repetit, quam Plebis numquam placatura rabies subito cursu impetens, ceteros, qui æde latebant, gladiis trucidat. Ipse verò moderator cum paucis turrim vastam, quæ foro imminerebat, tutus ascendit, quem cum pilis missilibusque tutantem se lædere cominus non daretur, constructis prope tabularum umbonibus, cratiumque tegminibus tenuis adeunt, excisamque bipennis & ferro murorum struem funditus eruunt; sub cujus lapsu Dux ipse cum ceteris præceps obteritur, tandemque fragmentorum medio repertus, frustratim cæsus canum morsibus dilacerandus per vicos & pulpita circumfertur. Reliqui verò contubernalium chori in mediis viarum

rum anfractibus, aut ædium suarum latebris trucidantur. Nec furor impius ætati, sexuique promotus ulli parcat; sed eodem omnes à Plebe comprehensi interitu occidunt. Pauci verò per fugam, aut latebras evasere. Hæc digna nempe ultio impiorum, hæc cædes Tyrannorum, quibus nihil rectum, nihil cum virtute bonum efficitur; quibus miserorum angustia, laborque summo voluptas est, non ut donent, sed ut rapiant. His vectigalia, locupletumque proscriptiones, piorum exilia; continuaque æris exactio semper placet. Sic enim Dei iudicio semen eorum peribit, & velut olera herbarum citò defluet. Jamque ad Opizzonem, Rainaldumque destinatus, quæ dicta gestave, Nuntius celeri cursu retulerat; qui properè Amicorum suffulti præfidiis, Ferrariam celeriter adeunt, ubi occurrente Populo comiter suscepti, vires amicas, Civiumque bonorum more præsidium pollicentur, deinde Patriæ moderamen adepti, mitius quàm credibile fieret jugum imponunt, donec mercenariorum suffraganeas vires adepti patrios ab olim factus accipiunt.

In hoc pæne rerum prociñctu Canis Veronæ Præfectus, Brixientium intrinsecorum perfidiam nimis exosus, Gibellinis ejectis, eo quòd pari voto flagraret, ad depopulandos illorum agros ædesque rusticanas exercitum contrahit; primumque ad usque urbem invisam, suffragantibus illi memoratis Exulibus, acer excurrit, ubi castra disponens, prorumpentibus sæpe turbis, in terras aggerum limites bellum movet, in quo peremptis, sauciisque multis, reliqui metu compressi intra vallos latebras petunt. Ut igitur hujusce urbis introitu potiri nequit, expilatis agrorum omnium ædiumque tectis igne ferrove, denique apud Lonadi Pagum alas reducens stationem accipit, Oppidumque Colli modico immittens expugnare prorsus, sibi vindicare disponit. Accersitis itaque peditum mille è Verona, Vicentiaque maniplis; advestisque machinis, & omni tormentorum genere mœnia hæc muris valloque circumdata viriliter impetit. Quamobrem ira flammatus locum superare prorsus, nec inde abscedere, priusquam vindicavit, mente concipit; & jam Ugutionem de Fagiola, quem apud Passarinum militare prædiximus, secum pollicitis magnis adsciverat. Dum ergo in castris pæne fordesceret, putans sic convictum statione longa locum vi dolisque capere, plerique concivium è Plebe media libertatem Patriæ anhelantes, ausu temerario ignavè perducti, adversus Canem cum Patavis foedus ineunt, suffraganeasque ab illis vires implorant. Quibus Macaruffus vir famæ cupidus, utque Cani molestus magis noceat, faventibus exulum Vicentinorum turbis, animos suggerit. Horum conscius, Auctorque primus, ut ajunt, Nicola Vicentinus, Albertus de Yzza vir æquè popularis, & prudens, qui non magis creditæ sibi pecuniæ, quàm libertatis zelo productus, hocce nefas aggredditur. Hunc plerique Plebis mediæ orti collegæ, sociive gravibus æris exacti rapinis, intolerabilique Patriæ jactura compulsi, temerè adeunt; quibus ille spem, magna que rerum præmia spondens, ad perficiendum prorsus animi propositum erigit. Deinde Macaruffo, Primoribusque Vicentinorum exulibus rem modumque in feriem explicans, audere persuadet; qui hostem elidere avidi multa factiscere pollicentur. Igitur per suburbanum Baricæ callem, unde liberior in Patriam aditus competere visus est, iter sumere destinant; sed hoc pridem benignitate custodis, qui claustra servabat, nau-

ciscendum fore decernunt. Adit ergo blandis illum sermonibus, primumque de Patriæ statu, quid optet, Albertus studiosè percunctatur. Ad hæc perfidus ille quid petat inquit; alter rem aperit, & mercede multa illum in spe donat. Ad hæc versutus fallaxque deliberandi spatium petit. Isque animo volvens post multa tandem animi judicia Bailardino apud Vicentiam pro Cane Præfecto sermones hos prodit. Hic rem sub arcano taciturnitatis sigillo custodiri jubens, exhortari facinus, cunctaque gratis factitanda, sed edenda prius illi cautè, permittit; exinde Cani nefandos literis ausus secretis aperit, quidve statuerit, utileque magis fidus levirum edocet. Gavivus ille, suos hostes posse relidere, Bailardino perficiendi curam facinoris linquit; quorum ignarus Albertus, dum perfidus illi Custos, Mutius de Germanis nuncupatus, benignè polliceretur obsequium, laudaretque ausus tanti propositum, secretò Patavium adit, refertque omnia ad nutum parata, sed celeritate opus esse. Cum ergo futurorum ignari exules dolos metuerent, fidem Custodis datis obsidibus petunt. Reversus ille hoc sociis pandit, viroque perfido; nec ob id imperfecta res linquitur; passus est nempe Mutius idem hortatu Bailardini primogenitum suum apud urbem Antenoris pro fide servanda deponere. Idem Albertus, complicumque multis datis pignoribus faciunt. O virum nequam, perfidiaque summa detestabilem! qui ut Tyranno complaceat, scelusque perficiat, natum proprium paterni oblitus amoris apud incognitos Paduanorum Proceres credere patitur. Proinde datis obsidibus, præfixaque luce, qua in Vicentinos aggeres migrandum fuerat, proditor secretorum Mutius, pollicitæque per jusjurandum fidei violator, cetera Bailardino refert. Ille verò Cani nuntium dirigens, rem ordine disserit.

Interea Macaruffus, Vicentini exules, quorum primus Henricus de Malcapellis, Bonmasfarius à Colle, Guzonus Hantozzus, plerique alii adolescentes egregii rem factitandam prorsus accuratè decernunt; utque perfectius votis potiti propositum capiant, Vinciguerram Sancti Bonifacii Comitem, Piscarenumque Viros Illustres è Verona quondam sub Alberto de la Scala proscriptione longa damnatos, precibus fidei alliciunt. Qui hostem capitalem nimium perosi, vires his auxiliares pollicentur. Cumque his è Ferraria, Mantua, Cremonave, aliisque Lombardiæ, Romandiolæ, Thus iæve Regnis, quos Paduani stipendiorum mercede conduxerant, turba Procerum multa confluit. Sed hoc quidem facinus non omnes latuit; nam Carrarienses in Macaruffi præcipitium partialis rancoris odio, parique controversia Regni æquè flagrantes, ut noceant, gratos in Canem conatus approbant, hisque complices dissimulato rancore se dedunt. At omnia Cani, Macaruffo ignorante, significant. Cum ergo lux infelix præfixo tenuis spatio proxima fieret, Canis haud horum infcius, docente Præsede memorato, exercitum suum contrahens, Veronam citus repetit. Inde confestim abscedens sequente luce usque in Vicentinos agros denique pervenit. Hic Ugutione relicto, sequentes in globum alas contrahi, eoque mansuras, donec acciri jubebit, cautus imperat: ipse intra mœnia vix ulli cognitus inde se recipit, & apud Bailardinum vigilans, quid potius agendum consulit. Ferendum nempe, hostes primum admitti valvis apertis, nihilque silenti nocte clamorem strepitumque movendum, ne facinoris conscii patefactum scelus rati, per fugam,

gam, aut latebras rem impediunt. Utilius quidem hoc fore collaudant, sicque servandum usque in auroram edisserunt. Infausti verò exulum Vicentinorum, Veronensiumque manipuli, conflatis secum turbis equitum ferme centum, peditum verò ducentorum, hortatu Macaruffi, Procerumque multorum versùs oppidum Montisfilicis, profecturi Ferrariam (sic enim ficta dicebatur fama) iter assumunt, quos, ut ajunt, Nicolaus de Carraria Ubertini natus suffraganeus quinquaginta peditum choris extra patrios aggeres mille passuum quater numero comitatus est. Inde hortatibus hos, fidesque viribus ad iter impellens, se à tergo non procul secuturum pollicetur. Ignari igitur exules, quid hic cum Cane molitur. propositum iter expediunt, & Apodunum directo calle petentes, in Aquilonem signa convertunt. Teaebris jam noctis instantibus trans Celvaresii Pagum vadentes, denique Pontem, qui Custodiæ Rus lapsu modici fluentis è plano dirimit, occupatum jam præmissis clientibus facile superant; deinde Vicentiam calle directo sinistris gressibus petunt. Ut igitur apud Bericanum, quod inter collem, & fluvium arcto satis calle suburbium jacet, infaustis agminibus ventum est, perfidus obviam Mutius per claustra, quæ servabat, exiens, jam intra mœnia cohortibus irrependum fore vir scelestus hortatur; hisque obice moto parentes aditus tradit. Futurorum autem ignari, credentesque falli non posse, inter prima suburbii mœnia se recipiunt; & quidam ex armaturæ levis peditibus urbis murum, unde labentem exterius amnem despiciunt, temerè occupat. Erat quippe vetustis olim fundatus à Patribus, propugnaculis nullis in coronam adductis, paulùm altior tellure contigua, unde istinc commodius in urbem progredi posse visum est. Sunt qui multos ex illis inter mœnia hinc prorupisse sinistris fatis adjudicent. Equestris autem phalanx ad valvæ aditum tensis pilis objectum introitum operiebatur; sed spe votisque frustra accersitis à Cane suorum manipulis brevi mora repellitur. Hic nempe, ut hostes præsto affore sensit, reclusa urbis antica, contubernalium turbas emittit, qui cum in adversam viriliter aciem gladiis irruere festinarent, improvisis lancearum ictibus levis armaturæ peditum subito reprimuntur; quos simul ac vir probus Ugutio paventes aspexit, equo nequaquam misertus, duces hostium primus aggreditur; post quem Canis ipse, Collateraliumque pars maxima. Hic acre bellum utrimque coeptum exoritur, sed paulùm instans citò dirimitur; lancearii namque impetu equorum obruti facile cedunt. Equites verò copias extra urbem maximas plus quam rati fuerant in se confluere videntes, mente proditos se esse concipiunt. Nec mora: ægrè luctantibus animi pariter gladiique laxantur; sed nondum fugæ locus aptior. Dum ergo repressi facile ex angusto viæ tramite in latiore suburbii partem dimicando appulissent, divulso agmine vulnera, cædesque tunc sentiunt; paululum itaque resistentes bello cedunt. Hinc multis gladio peremptis, faucibusque, qui postremo aciem sequebantur, versis habenis eò, unde venerant, fugam intentant. Qui verò primæ frontis cornu locati fuerant, vi gladiisque prostrati, in ædes vicinas aufugiunt, & latebras poscentes, nunc humilibus lectisterniis, nunc sordidis cubilibus (tanta mortis formido inest) delitescere patiuntur.

At Canis furens victoriæ sitibundus fugientes insequitur, in quo fugæ lapsu multos perimit. Guzonus quidem Nantoi à Patria, vir obscure

Tom. IX.

A natus, in ipso suburbani aggeris exitu vulneribus multis faucibus cœno obrutus mansit. Zambonettus quoque ex Martino Cane Patavii editus, pugnando clava gravi mactatus occubuit. Extra verò non procul plerique cæsi, inter quos agnitus de Perialtis vir æquè Popularis, ac strenuus, Marcabrunus quoque de Theupolo, juvenis animosus, & acer, pluribus circumventus occiditur. Nec fugæ modus; nam ad usque Paduanos (tanta illi inerat victoriæ cupiditas) delatus agros Canis, Piscarefium suæ matris agnatum denique occupat, captivumque trahit. Et jam cruoris avidi, spoliisque intenti mercenariorum chori, è tectis suburbanis ad fluvii transitum properantes miseros, in numerum prædamque censabant. Cùm Canis à fuga cædeque revertens, hos ceterosque fune arctatos intra mœnia duci jubebat; unde cupidi jussa factiscentes, omnia singulatim tecta scrutantur, multosque latebris abditos palam attrahunt, quos inter Vinciguerra Sancti Bonifacii Comes Illustris, primùm ignotus plebeis insuitur. Quàm primùm ergo prodente ministro agitur, ad Canem hilari tractu coram advehitur; sed lethali vulnere tali, ubi tibiam fecat, modicè læsus, post dies viginti morbo insanabili defunctus occubuit. Ex Vicentinorum autem exulum multi in captionem adaecti comprehenduntur, quorum primi memorabileque Guionus memoratus, Riprandus de Marano, Constantius Pagani, Albertus de Colzade, Antonius Melioris, Hippocratis Galenive doctrina perfectus, plerique alii Nobiles, Plebeique; nam multi quidem fluvio innitentes mediis in aquis obruti natando deficiunt. Ex profugis verò Henricus de Malcapellis trans fluvium equo forti subvectus, suffragante illi, ut ajunt, ruricolæ voti ministerio, denique ad Patavos relatus evasit. Bonmassarius autem in medio fluminis impetu lapsus suffocatur; nec tamen hujus cadaver inventum; sed sic numquam post hac visus, defecisse putatus est. Qui verò intra mœnia facinus tantum aggressi, prodente Mutio, arma sumserant, paucis inter confertissimos mercenariorum, Plebisque globos egressis, ministro indice, occupantur, & in carcerem detrusi suppliciis, pœnæque servantur. Ceteri per fugam securi, rebus Patriaque privati, perpetuo damnantur exilio. Ut igitur Canis victoria potitus, multum exultans hoste in imum præcipite, optabilibus desiderii sui votis agnovit se functum, in Patavos culpæ crimen adjicit; marcarum argenti millium viginti pro pœna violati fœderis apud Venetos fidei promissæ custodes querelam exponit, postulatque, quatenus Pacis transgressor, eo quòd in se manipulos injustè dimiserit, dignè mulctetur. Ad hæc Patavi nequaquam se, facinoris complices, fœdera violasse abnegant; quinimo Canem Euganeos invasisse agros hostiliter; rapinisque multa in prædam queruntur attraxisse. Unde in controversiam res adducta sobrio discutienda judicio vix sopita relinquitur. Denique Canis captivis exulibus Veronam dimissis, Piscarefioque cum nato illiciti thori apud Vicentiam vinculis arctato, reliquos proditi sceleris principes duos & quinquaginta diris suppliciis affectos, laqueis collafrangentibus, vento denique pendidit. Albertus quidem memoratus, eo quòd facinoris princeps, supplicium primus tulit; post quem Bartholomæus à Digito juvenis vater, Antoniusque Salvaginatius, Andreas de Liazarario vir ex equestri Ordine, Benevenuto Bellini, Bonaventura Ravagnani, duoque alii ex plebe humili pari supplicio à Cane plectuntur. Hi nempe, ut ajunt,

KKKK

Pa-

Patriæ libertatem optantes, ludibrium mortisque poenam forti animo perpeffi sunt. Qui verò rem scelestus malè prodidit, à Cane donatus, & ex inope factus est locuples, odiosus tamen omnibus ac detestabilis, ut & ipsi castra sequentes ipsum abominarentur. Hæc nefandorum merces, & Tyrannorum præmia, quæ solis impiis, & in nefas crassantibus, avidè bonorum exitium clademque urgentibus debentur. Ex hoc metu sollicita urbs nimium, pavidique omnes suorum Concivium proscriptiones exiliaque pensantes, in ruinam stragemque trahi cuncta suspicantur; sed mitescens Canis feritate deposita multorum ignaviæ, temeritatique pepercit. Lux illa Pentecostes XI. Kalendas Junii memorabilis, longum Patriæ nostræ conscribenda Annalibus, exules Vicentinos irreparabili jactura delevit. Tunc Canis Ugutionem, ut Patavis verendus metum addat, ne ulterius in se malè conjurent, amoto Bailardino, Prætorem designat, illique moderamen apud Vicentiam & Iceptra permittit.

Proinde minas in Patavos, quibus elidat, dolos vimque parat. Etenim jam bis à se fusos nihil aut parum veretur; præterea sciens odium, quo Carrariensis profapia, Macaruffusve quadam paris intolerantia vexabantur, unde magnus in Plebe tumultus fiebat, facilis spem trahit. Oderat nempe vulgus Macaruffum, ideo quòd violatæ fœderis auctor in Canem exules transfisset, contraque Carrariensium versutia nequaquam hujus conscia videretur, donec consummato cum Machone fœdere occupandi Montis-filicis Pagi vir impetuofus conjurat. Hinc, sive ficta, seu certum testata, Nicolaum Ubertini natum cum Cane fœdus iniisse fama dictabat. Tum Canis lædere avidus, Machonem quemdam nomine pollicitis magnis ad se allicit, poscitque, quatenus memoratum oppidum sibi tradat, qui posteaquam hoc Carrariensibus molestum nequaquam fieri ratus est, rem perfici facile spondet. Et jam Veronæ Præfectus Henricus Goritiæ Comitem satis strenuum ad se per Belluni, Feltrive colles, Tridentinaque juga cum armatorum ala ducentorum voto potiturus adsciverat, quibus Guezelo de Camino Rizardi germanus transitum præbens se complicem tanti conaminis exhibet. Conflatis igitur apud Veronam copiis, cum lux perficiendi facinoris tandem instaret, exiens Canis, sequentibus à tergo manipulis Leonicum invadit: inde Aureliani Barbaranique colles citra exsuperans, jam inter Vicentinos adductus, denique Moxani Pontem, qui trans Bachilionis, Retronisque alveum, tabulis suppositis hinc inde non procul Paduæ fines arcebat, festinus applicat. Ubi Ugutionem Vicentiæ Præfectum paululum moratus operiens, equitum peditumque turbis post se vocatis, in ulteriorem ripam sub Occiduo Phœbo pertransit, quem ceterorum phalanges, seu contubernaliū, mercenariorumque turmæ mox secutæ sunt. Hinc colles Patavinos aggressus Duce prævio silenti nocte ruralium ædes procul meat, ne fortè canum latratus, aut quispiam substractis armentis querens Paduanis advenisse hostes conjunctet. Nec frigus intensum, glaciæve gelu concreta properantem retinuit, donec Tituli, Carbonariæque, ac nobilem Arquadæ situm præteriens, apud Montis-filicis planum in auroræ surgentis ortu citus descendit, cui præviis nuntiis jam doctus obviam Machonus prodiens incustoditum loci aditum facile tradit. Conflatis ergo in globum manipulis, hunc Canis viriliter occupat, primosque cursores, deinde opem al-

A laturas præsto turbas immittit. Ipse verò cominus sequens signa, densaque catervas secum atrahit, locumque, petentibus incolis, nihilumque resistentibus copiis, victor adversante nullo sibi vendicat. Hoc ad Patavos celeri nuntio delatum, priusquam Sol Coelo rubesceret, magnum his dolorem pariterque metum addit. Ut ergo vix pridem creditur, mox paulatim crebrescens rumor invaluit, accersitis in Senatum Decurionibus, Populique Magistratibus, confestim quid magis in tantis expediat, dubii consultant. Prætor omnes sollicitæ urbis aditus custodiri jubet, imminentibusque providendum periculis, ne quid per ignaviam sinistrum accidat, vir bonus censet; nuncque amicorum suffragia expetenda esse commemorat. Paretur huic; utique visum, sub armis Populum frementem, delectis paucorum turbis, quibus servandæ Patriæ cura major insit, foro secedere, ne fortè in tumultum furis vexatus quisquam malè desipiat. In his autem sobriè peragendis Macaruffus obsequio jugi frequens, quo pridem fretus, benignum vulgi favorem nanciscitur; exiit namque vox in Plebem, hocce dedecus, illatamque à Cane molestiam negligentia Jacobi de Carraria, cui locus ille servandus vulgi centura parebat, quam alio repentino casu, infeliciter contigisse: unde non leve murmur fiebat in Populo, sed ob metum, ejusque potentiam lævire desitum est.

C Interea Canis votis jucundis oppidanos, qui mœnia colli summo fundata Patriæ decreto servabant, nunc precibus, nunc minis excutens, denuo post lucem quintam patientibus his locum accipit. Nec mora: conflatis in aciem manipulis ad Estem Coloniam nobilem brevi spatio tendit; sed priusquam illorsum accederet, vallum incolæ femirutum, machinasque festini reficiunt, & hostem capitalem jaculis, missiliumque tormentis repellere destinant. Ut igitur Canis eò impetuofus applicuit, cœpta utrinque est pugna, unde paratior locus ingressui vitus est, & protracto pœne in sextam diei horam bello, faucioque Cane sagitta levi, crus ubi pedem annectit, retro acies cedere jubentur. At qui ex mercenariis secus collem, ubi nulla stagnantis aquæ tuitio aderat, superato aggeris munimine violenter introeunt, protinus clamore sublato vicisse testantur, sociosque plautu magno cientes, ingredi properè suadent. Ut igitur quinquaginta circiter introitu potiti sunt, scalæ vexillum fursum ostendunt; & in globum adacti, in tutantes adhuc vallum indigenas laxi habenis excurrunt. Perculsi ergo metu coloni facile aggerem linquentes, hinc inde defugiunt, & natos dulces, solosque penatum comites secum advehentes, in Polixinum litus, expositis jam ad fugam ratibus se recipiunt. Nonnulli tamen equis subvecti Montagnanæ Pagum festino cursu petiere. Nec mora: ceteræ utriusque sexus turbæ, relictis patrii soli tectis, & suppellectile numerosa, cum lacrymis, gemituque abeunt. Ceterum Canis phalanges intro sævientes, lo.i pridem aditum occupant, stratoque in ulteriorem Ponte ripam socios hortatibus fidis alliciunt. Proinde nullo adversante forum invadunt, & hostibus procul addictis, ædes tectaque custode nullo servata inveniunt, ubi vina optima, Cereremque, & vasa pretiosa, ac suppellectilem multifariam ornatui ac voluptatibus aptam redundare gavisi sunt. Nec dum Patavis bello in quinquennium protracto tanta rerum jactura, tantusve finister pudor victoriæ contigit. At ne seignior Canis frustra secundos casus acciverit, pro-

protinus Legatos suos usque fertilem Montagnanæ Pagum dimittit, & ni locum properè tradant, bellum atrox minatur. Oppidani ergo Rus colentes jam Estensium gravi sorte perculsi, regimen ultro, locique mœnia Cani sponte dedunt, ad quæ tenaciter occupanda Bailardinum illò properè destinant, qui blandis omnia sermonibus anticipans pro Cane divitem Montagnanæ Coloniam suscipit. Hæc postquam à Cane tam viriliter acta sunt, rursus ad castra prima exercitum omnem contrahit; sed cum aliquot rapinis intentos apud Estensia tecta cerneret, arduumque secedere, omnia protinus flammis absumi jubet. Confestim ergo ministri iussa Domini factiscentes ignem tectis imponunt. Nec mora: invalescens flamma subito ædes amplexa expilat. Consumitur igitur Colonia nobilis trium millium hominum ferme capax, quæ ad urbis instar viros hinc gestibus, elegantiaque morum decoros, hinc quæstui, victualiumque studio aptos, aut agris rupibusque assiduo cultu deditos peperit. Deinde Canis graviores Patavis injurias illaturus, Henricum Tirolis Comitem pro destinandis ad se galeatis centum equitibus orat, qui brevi temporis lapsu mercede magna conductos juxta suæ formam optionis accipit.

At Patavi vix sollicitis diffisi mœnibus, ne spem ultro negligere videantur, Oldericum de Cucania inter extremos Forijulii limites fama satis celebrem ære magno conducunt, qui duo & sexaginta virorum coetu præditus, decreto Populi, Paduæ tutelam sibi nanciscitur: quod Carrariensibus, ut ajunt, molestum nimis. Succedentibus itaque ex voto rebus, Canis omnem, signis amotis, exercitum usque in Terræ-Duræ planum, qui Pagus à Padua sex ferme passuum millibus distat, properè ducit, ubi diebus octo moratus, donec in Sacci Plebatum erumpat, imbrium frigorisque inclementiam perpessus est. Ut ergo fautorum spe ductus in moram protrahi comperit, ad fluminis alveum, unde transeundum, prorsus armatorum phalanges dimittit. Primus itaque contubernalium Nicolaus ab Equis vir impetuose prolapsus, ut mage Cani placeat, paucis à tergo sequentibus fluvium transit, cui obstitentes agrestium chori, coeptâ utrinque pugna, denique illum improvidè telis confodiunt. Ad hanc solliciti cædem alii ripam maturè occupant; quare Patavi superato fluvio facilè cedunt, profugique ad extremos limites tecta, suppellectilemque omnem hostibus linquunt. Hic gazam inestimabilem, utensiliumque prædam rerum divitem Canis invenit; hic gleba fertilis, Cereris copiam nobilem, gregibus armentisque pabulum abundè ministrat, adeò ut nullibi par reperire fas sit. Hic quoque celsior jumentorum proceritas admirabilis provenit. Eò itaque delatus, planitiem, quam Plebatum Sacci indigenæ vocant, hostiliter occupat. Inde ne Patavi finistrum quicquam moliri parent, juxta Sancto dicatum Nicolao Pontem, unde iter ad Patavos fluvio directum secante callem, acies suas & castra primò disponit; ceteræ verò Populorum mitescentes copię, quibus belli rigor ingratus, per contiguos distributæ pagos in otia versabantur rerumque omnium luxu compositæ vescendi modum exquirunt. Tunc panis, vini que optimi sola vexante penuria, capram per massa triticea, aut vitulum pro asse prodigus tradit: tanta etenim pullorum, anatumque, & quadrupedum copia fuit, ut hæc vescentibus nimum fastidirent. Denique igitur pane sublato cum questus fieret revocati ad suos penates coloni atrita grani duritie avidos fatiant. Interea Pata-

1 em. IX.

A vi vix desperatis rebus lugubres, cum Cane pacisci de concordia quærunt, ad quem Legati pridem viri duo colloquium in castris statuunt; cumque variis hinc inde sermonum altercationibus foret sæpe certatum, denique patientibus Paduæ Magistratibus, Montis-silicis, Montagnanæve Pagos nobiles Cani permittendos fore, quamdiu spiraverit, ea pactionis lege censetur, ut inde transitus pateat, ubi Turris fluvii Pontem Estensis vasta despicit, Oppidumque Castrum Baldi tenus Alari gurgite illi servandum pro fidei pignore obfes traditur. His ægrè Canis fœderibus acquiescens, demuo suadentibus arcanorum conscis, de Pace agi permittit. Nec mora; Proceres quatuor Patavorum primi, decreto Populi pro statuendis cum Cane induciis castra subeunt, è quibus Pantaleonem de Buzzacarinis, Macaruffum Rolandum de Placiola Legationis primores accepimus. Ab his ergo conscriptis utrinque chyrographis memoratos in deditorem Pagos Canis accepit, ea pactionis lege, ut quam diu vixerit, repetendi fas non sit; parique modo Castrum Baldi mœnia, quæ retro Patavis custodita servabantur, nactus est. His iraque denuo peractis, mensibus ferme geminis victor Canis confertos in globum manipulos revocat, utque hinc finibus Patavini soli relictis abscedant, properè jubet. Ipse quoque deductis inde in prædam armentis, sed jumentorum præcipuè, quibus patrias ruralium suorum Colonias replere longum optaverat, cito progressu Veronam perit. Sed hæc quamquam visu decora, proceritatisque summæ, mutato loci situ, pabulique dulcedine, brevi degenerant.

Hinc patuit, quanto flagrantius Carrarienses Heros Scaliger foverit, quantumque illi molestum Macarufforum complicumque genus omne fuerit; nam expilatis horum Colonis, succensisque igne supposito ædibus, quales sunt Urbana Prætoria, Carrariensium intactas nihiloque læsas per rura quæque præterit: quod Populo metum, pariterque odium in hos Proceres addidit. At hi ne ulterius metuendum sibi propter Canem sit, eo quòd Macaruffus Plebis favorem nancisci moliebatur, in hunc fraudes vimque parant. Quamobrem, priusquam gladiis hostilibus cæsus occumbat, sponte Patrios reviviscens numquam nisi miser lares egreditur; & cum natis quatuor jam adultis Ferrariam adit; ubi Rainaldo, quem sibi pactis nuptiis Generum, licet exilii tunc curis anxius futurorum imprudens elegerat, fugæ causam aperit, suadetque quòd Polixinum litus, in quo Pagi nobiles Rhodigium, Lendenaria, & plerique alii ultra citraque fluentem Athesim à Patavis dudum detentum, sibi que justè debitum, vendicet: quòd & ille annuentibus fratribus Regni consortibus maturus in rem suam arbiter efficit. Exturbatum Paduæ vulgus dentibus fremens, Canis perfidiam detestatur, putatque illum hocce nefas Marchionibus suasisse. Tunc Carrariensibus, ejecto Macaruffo complicibusque, facilè sibi Patriæ suæ Principatum posse nancisci visum est; suscitatoque famæ mendacis typo, Cani obsequendum prorsus, Macaruffo id factitante, palam referunt: unde citatis ad se Populi Magistratibus, de constituendo sibi Principe, qui Rempublicam foveat, tueaturque, censendum fore destinant. Continuo igitur vocati Decuriones, quorum in ambiguis consilio uti factiscendarum opportunitas rerum urgebat, facto coetu conveniunt; quidve pro tuendis Patriæ finibus, ablatorumque vendicatione magis expediat,

KKKK 2

diat, dubiè consultantès inquirent. Postquam dudum sobria mente discussa variis animorum iudiciis hæsitarent, eloquens vir Rolandus de Placiola, qua pridem sæpe vehementia ductus fuerat, in medium constitit. *Et quid opus est verbis, Civis, inquit præsto salubre nobis, Patriæque remedium, Experti namque Plebiscitis abutimur, resque nostra in ruinam cedit, nisi prævisa nos meditatio relevet. Experiamur namque, si privatis legibus melior sors futura sit. Et quidem omnia Principem sibi decernunt, capiti enim cetera membra deseruiunt; animalia ducem habent. Orbis Terra se iusto Regi pareat, cædes, bella, rapinæ, & fœda quæque relatu desinerent. Jam & nos moasti hæc sequamur exempla, Decernamus igitur è græmia nostræ nobis Principem, qui solus omnium curas exsoluat, qui suo Rempublicam moderetur arbitrio, Leges statuatur, Edicta innovet, vetusta destruat, rerumque nostrarum fiat Dominus, & Protector.* His suspensi vocibus auditores obrutu mutuo paululum hæsitantes, dum sententiam huius nemo destrueret, facile acquiescunt. Nec mora: Carrariensium fautoribus, qui docti, rogative consilium inierant. hoc gerendum à Jacobo onus dignè proditur; ad quorum suffragium plerique conscii vocibus amicis id prorsus factiscendum fore clamitant. Præsens ergo Jacobus in medium quasi coactus attrahitur, plausuque omnium Paduæ Princeps, non eo, quo pridem, missis in arctam pixidem plumbeis de more calculis, decreta Populi sancire ius fuerat, sed vocum assensu decernitur. Proinde fidelium cœtu circumventus in Atrium, ubi iam turbæ Plebis magnæ convenerant, proceræ compositionis formâ inter omnes conspicendus venit. Expositis itaque per Rolandum coram universitate Populi sermonibus, quidve super Jacobum res tanta opere consilioque ac viribus tuenda acciderit, adjectis quoque probabilium adversæ fortunæ argumentis, rem omnibus optandam suadet, hortarumque perficit. Sic denique Jacobus post sævam Eccelini tyrannidem primus Paduanorum Monarcha vocatus est. At non ideo præfectus isce, prudens satis, & æquus, morumque rigida honestate præclarus, nimium se efferebat, sed Plebi gratus, moderamen capit, omniaque in seriem prævisa opportunitate locorum & temporum maturè disponit; nec dolos, aut vim mente concipiens, boni Civis, & pii Prædis animum induit. Et ne Canis in se violentiam quæquam mediteretur cum illo benevolentiam fœdus inire destinaret, utque tutius Patriam foveat, huic magnum auri pondo menstrui collatione tributis despondet. Id autem avari mentem hostis ad modicum flexit. Sic denique inter hos de concordia pactum est, quæ non in longum protelata brevi moræ spatio Canis intolerantia defecit. His denique Ducibus colloquium vicissim habito apud Montis Euganei colles, qui passuum ferme parium inter Patavium, & Vicentiam æquo limite distant fidei pignus per iurandum accipiunt; auxiliariis quoque turbis, quotiens opus aderit, suffragaturos se ad invicem pollicentur. Tunc primum Jacobus post captivationem suam Canem prope contempxit; deinde ad sedes suas uterque regrediens, agricolis, terræque fossoribus spem maximam in excolendis sulcis tutè nuntiant. Non tamen ab illicitis æris exactionibus, aut bonorum proscriptionibus desitum est.

Hinc Canis Regni avidus, quas bello superet afficiatque Urbes, irrequietus exposcit; nec in Longobardos, eo quod Amicis subditi, aut

A aquarum mole, locorumve distantia tuti, quicquam molitur; sed Illyricos sinus, Antenori-dumque fines summa spe sitiens, ad hos animum, ingeniumque convertit. Padua etenim sibi fatorum lege debenda prorsus videbatur; sed pridem Tarvisi mœnia altu capiunda necessariò visa sunt, quæ cum ejecto viribus Primorum Guezelone de Camino pacis amœnitate florebant. Invidens itaque, dolensve Scalæ decus, urbem hæc viris & opibus bene agendo refici, dolis vique opprimere flagitat. Fuere tunc plerique Crives ex hac, qui nefandis rerum suarum profusionibus semper intenti in præcipitium Patriæ suæ, quo rapinas exerceant, summo impetu trahebantur; quos inter seditionis principes Antonius, & Nicolaus de Roverio cum Cane latentibus scripturarum votis amicitiam contrahunt. His complices, scelerisque tanti fautores se ultro exhibent Guilielmus de Valnico, vir factiosus & audax, Guezello de Monfumo, adolecens voluptuosus & Franciscus de Morgano, vir æquè plebejus, & nobilis, & plerique alii, quibus aliena rapere, bonorumque afficere fortunæ pudori non fuit. Sed his nequaquam subvertendi potestas aderat, cum nec vires, aut opes copiosæ sufficerent. Rati igitur quemquam ex Optimatibus ad se pollicitis magnis allicere, Articum Tempestam, ex illustri satis Advocatorum protapia ortum, subdolis capiunt verborum affatibus; isce enim licet claris parentibus editus, non ideo prudens, aut strenuus multum putabatur. At Guezello ejus germanus adolescentior, huic probitate superior, & animi virtute præstantior, Patriæ bonum optabat. Sed alter natu major Plebiscita contemnens, eo quod vectigal publici boni diu occupatum à se Fisco deberi sancitum fuerat, in Plebis exitium ulciscendi, lædendique genus omne sæva mente conceperat. Præterea illum jam sermones rigidos eructantem, Margarita de Morgano thori focia à germano suo pridem monita, rogatave, nefas sui propositi ad perficiendum blândi persuasionibus accendit; Hæsitantem quoque metu, dum aggredi tantum facinus dubitaret, ad audendum validis incitat argumentis. Denuo igitur conjugis suæ votum perficere acquiescens, præter germani conscientiam, detestandis ob scelus meditatatum auctoribus obsecuturum se ultro pollicetur. Hæc Cani nuntiata, ut animi desiderium perfici jam posse cogitat. lætitiâ pariter & gaudium attulere. Tunc majoribus hos pollicitis incitans, rem præsto factiscendam temporis opportunitate persuadet. Sunt qui illum pretiosâ mulieri memoratæ dona per secreta nuntiorum sarcinas transmisisse arbitrentur; quamobrem viri famosi repente amore succensa, quem nunquam vidit, procul exardet; etenim pronus, & in vitium valde fœmineus sexus, semper nimium, aut modicum pergens, numquam in medio virtutis erigitur.

E Interea Maphæus Mediolani Præfectus, dum Roberti vires, qui jam ejectis Auriorum, Spinolarumve turbis favore Grimaldorum Januam occupaverat, propter loci vicinitatem metum animo concipit; idque Cani, & Passarino prævidendum fore significat; & ne per ignaviam, aut hoste neglecto finistrum quicquam accidat, resistendum imminentibus periculis docet. Denique post multa variis argumentis hinc inde discussa, satius visum est Ducibus, hortatu Ugu-tionis de Fagiola, quemquam ex se Principem constituere, cui bellorum impetum prima insit assumendi aut vitandi potestas, jubeatque quicquid factiscendum videbitur, utque jubenti complicitum

plicum turba omnis pareat: Canis ergo plausu magno decernitur, deinde exilibus memoratis apud Savonam residentibus Legatos dirigere placuit, ut si cum Ducibus Lombardiae socialis benevolentiae foedus inire velint, auxiliariis se copiis suffragandos esse non dubitent. Annuunt exules, Patriaeque bellum indicere destinant. Inde classem virosque apparant; & ad id loci, ubi tota spes inerat, motis signis repente deveniunt. Nec procul à moenibus castra, stativarumque fulcimenta, sed in apice collis, qui moenia contiguo litore despicit, tellure obruta reponuntur. Ad horum suffragium Maphæus mercenariorum equitum, quingentorumque peditum phalanges dimittit; hisque Marcum ex natis magis strenuum acrem Ducem instituit. Passarinus quoque multos ex mercenariis suis illorum destinat. Canis verò, ut qui Longobardorum principem Ducem se jactabat, minoribus virium copiis communi censu, prope suffragatus est. Ex hoc stupefacti Januenses intrinseci subito arma diripiunt, & in hostiles turmas erumpere cupientes referatis Portarum valvis egredi moliantur; sed viribus hostium male repressi, non sine strage moenia repetunt. Deinde saevior belli modus, & animorum tumor ulcisci prorsus exardens, nulli denuo parcendum esse, sed omnes in eadem trahi fixa lege disponit. Quamobrem rapinis agrorumque

A depopulationibus omnia ruralium culta, aedesque fecus litus aequoreum flammis absunt, & corrunt. Stupendum etenim visum est, tam nobilem, tamve potentem viris & opibus urbem, paucis armatorum copiis adeo oppressam, ut solus pelagi, ceteris hostium prohibitis mole, aditus liber pateret. Est hic locus in convexa eminentis collis rupe ad Austrum, & Eurum, cujus moenia propter urbis angustiam in longum secus collem, & litus magni è protelantur; multae verò in convallibus montium Coloniae, Pagique feraces, Palladeque repletae deserviunt. Sed haec solus Mare Adriaticum jugi classe percurrens ex longinquis Scytharum, Graecorumve finibus pretiosa mercimoniorum vehicula patriis rebus adjungit.

B Quamobrem opulentissima brevi tempore Civitas multorum copiis effecta, tumidos, nimiumque sublimes rerum omnium luxu viros peperit. Dum ergo post Henrici Septimi Caesaris obitum solis Auris gubernanda pareret, Grimaldorumve, ac complicum suorum multis ejectis, denuo hi auctore Roberto per certum foedus admissi, patrias sedes invadunt, & ne ulterius exilio ququam Cives afficiat, munio fidei robore spondent. Sed parcere nescia malorum omnium radix tumentes eorum animos ad ultionem fictis incitat argumentis: unde post lapsum brevis
Anni

Reliqua desiderantur.

FERRETUS VICENTINUS

P O Ë T A .

DE MORTE

BENEVENUTI CAMPESANI

POËTÆ VICENTINI.

VOs, quibus Aonii fas est sub rupibus antri
Pierios latices, & amœni pocula saxi
Lambere, & insanas calamo mulcere sorores,

Quæ calidum vacuis spirant Heliconæ medullis,
Flete, precor, magni fœvus lacrymabile vatis
Campigenæ, quem mors crudelis ab agmine nostro
Abstulit, & lævæ damnavit lumina nocti.

Nec tantum lacrymis pateat dolor iste profusus,
Sed laniate genas manibus, laniate capillos,
Et percussa sonent libratis pectora pugnis,
Et nox mœsta trahat gemitu suspiria longo.
Sic illum flere Deæ, quas accolit humor
Pierio de fonte labans, & rupe sub alta

Tristia cum lacrymis cecinerunt carmina fufis.
Nec modus his, nam quæq; sua in morte querelas
Dixit, & humentes ederas lacrymare coëgit.

Ipse etiam vates Cyrrhæo conditus antro
Flevit, & assuetam sensit sub cortice laurum
Triste queri, Tripodasque solo genuisse cadentes.
Et facer Aonio lucus, revolutaque fontis
Pocula, quæ vires reparant, & quicquid in illo
Numinis est, auxere suas tot fietibus undas.

Sic nos flere decet, quibus est permiffa potestas
Has colere, & nutu vestro comprehendere sedes.
Nec solum lacrymis dolor hic sedandus obortis,
Sed calamo, qui voce sonos impulsus agrestes
Edat, & adductos tendat sub pollice, nervos.

Inde ut concordēs dabit ad nova carmina voces
Plectrum ingens, & mœsta dolet jam fistula tangi,
Dic vates, quicumque manu resonabile buxum
Accipis, & tales Cœlo diffunde querelas.

O Dea, quæ nostræ decidis tempora vitæ,
Et facis in propriam verti mortalia sedem,
Seu Dea, seu nostris serpens velut aura medullis,
Languorem, & primo finem disponis ab ortu,
Quicquid id es, Divis tantum permiffa potestas,
* Nec pietas, nec certa fides, sed cuncta resolvit

In nihilum, & soli licet hac evadere menti:
Tu Reges, & Regna trahis, Procereq; Ducesque,
Et Decios, eademque humiles justissima Codros,
Tu Dominos, servosque simul, nec majus* habetis
Par cum Plebe Duces, * quam certo fine teneri,
Sed tamen humanas sæviffima vitas

Interdum rapis, & magnum factura dolorem,
Regna novas, vacuasque suis tot civibus urbes.

At saltem egregio potuisti parcere vati,
Impia, quem mortu pressisti læva recenti,
Vitalesque suo rapuisti corpore sensus.

Heu quantis erat ille micans virtutibus! heu quot
Moribus, atque suos decoravit laudibus ortus!
Nam decus, & vatum Princeps, & gloria fontis
Pierii, quem docta cohors nunc mœsta sororum
Molliter Aonii puerum nutrit in antris.

A Hic, quem flava modos plectro graviore superbos
Calliope docuit, quo non præstantior alter
Novit Apollineo citharam pulsare sub Emo,
Non Flaccus, non ipse Pater Dux carminis alti
Mæonius, non bella canens civilia, nec qui
Fraternas acies cecinit, neque Naso jocosus,
Bina pharetrati docuit qui tela furoris.
Quid tamen, ut longis percurram ambagibus
omnes,

Demorer ad laudes? Non si mihi guttura linguis
Tercentum resonent. nec si mihi spiritus illis *
Sufficiat, sit quanta hominis jactura peremti,
Luce, neque adjunctis possem narrare tenebris;
Sed quæcumque meos vis est diffusa per artus
Vatis Apollinei, quicquid te Diva magistro
B Mens didicit, potuitq; tuis comprehendere dictis,
Et quæ pura fides, animo dum vita manebat,
Illa eadem morti, ac tibi se debere fatentur,
Et cupiunt memori semper te credere famæ.
Nec dubita, nam si quid agunt, aut carmina
possunt

Pieria discussa cheli, non gloria scriptis
Parta tuis, non fama micans neglecta peribit;
Nec patiar tacitis illam torpere * reiatas,
Sed quantum potero memori virtute juvabo.
Nunc, soror Urania, nostro comes alma labori,
Carmina per totum defer jam vatibus Orbem,
Et propera, dum fama nitens clamore secundo
Emicat, ac odio nondum est percussa latenti.
Dic, cytharas, teretesque levi sub pectine chordas

C Intendant, & morte gravi cecidisse querantur
Campigenam, referantque suas cum carmine
laudes,

Ac memori dignum fama virtutibus aptent.
Inde parent mecum exequias, & tristia dona
Carminibusq; novis decorent lugubre sepulcrum,
Ut signata brevi titulo vocet urna * patentem,
Et doceat positum qua sit tellure cadaver.
Cognitus ut tumulo fuerit locus ille reperto,
Fortè legens mediis fundet suspiria verbis,
Et lacrymas dabit hinc tantæ pietatis imago.
Hunc tantis fulgere virum virtutibus, & tot
Laudibus, ac tantum peperisse Poëmata vatem
Laudabit, precibusque Deos orabit, & istis
Impellet votis animam Cœloque beabit.

D Accipe nunc titulum, magni fortasse doloris
Solamen, rigidoque libens da carmina saxo.
Hoc tua longinquum memorabit facta per ævum,
Perpetuumque tibi famæ servabit honorem,
Quodque tibi meritis mors abstulit impia, reddet.
Tu quoque de multis titulo signanda perenni
Arbitrio potiora tuo mea carmina, vates,
Elige, quæ meritam referant per singula famam.

Idem

Idem in eundem.

Hic jacet Aonii cultor venerabilis antri,
 Hic decus & vatum Princeps, hic gloria fontis
 Pegasei, quem Diva potens virtutibus aptum
 Abstulit, & sævæ damnavit lumina morti.
 At victura diu servat præconia fama.
 Vivit adhuc; vivetque diu memorabile nomen
 Campigenæ, si parta valet tam fama perennis
 Vivere, se quantum mortalibus inserit actis.

Idem in eundem.

Proh dolor! & vatis gravior jactura peremti!
 Hic exangue jacet corpus tellure recenti,
 Cui decus Aonium miris Heliconæ colenti
 Haustibus esse suum vatem dedit ore potenti.
 At fera mors nostræ semper contraria menti
 Abstulit, & Parcæ rapiunt sua stamina vitæ,
 Fama tamen nullo morsu vitiata nocenti
 Vivit, eritque diu nomen venerabile genti.

Idem in eundem.

Mille trecentenis decies geminaverat Annum
 Tertius, è nitidæ post quam de Virginis alvo
 Induit humanam Proles Divina figuram;
 Et tunc levis Hyems post femina farris humati
 Autumno primas fundebat ab æthere brumas,
 Nonaque ab imbre suum jam ducere Cynthia
 mensē
 Cœperat, & longas superaddere noctibus horas,

A Noxque Jovis Veneri * tunc mane futurum
 Tertia quadridui sperabat lumine Phœbi.
 Tu quoque lædentes postremo verbere chelas
 Phœbe premens geminum radiis Chironæ petebas:
 Cùm fera mors, ullis numquam placanda rogatis,
 Campigenam egregium vitæ spoliavit amore,
 Et sua perpetuo damnavit lumina somno;
 Cui tepidum licuit totis Heliconæ medullis
 Haurire, & tumidas calamo mulcere Camœnas.
 Quo neque Pierio quisquam præstantior œstro
 Carmen Apollinea fundebat dulcius æde,
 Nec quisquam major cytharam pulsare, canentem
 Facta Deum, justive fuit præstantior, * æquè.
 Nil valere tamen rigidæ pia carmina morti,
 Nil precibus mixti cantus, quin impia metam
 Cogeret ante datam vitæ consumere Parcas
 Stamina, perfecto nondum sed debita fuso.
 B Proh dolor! heu quantos rapuit crudelis honores!
 Quale decus, quantumque tua subtraxit ab urbe
 Sæva virum, tu Cimbre scies, qui sæpe solebas
 Laudibus, & sterili jactare Poëmata ludo.
 Fama tamen nullum vivet peritura per ævum,
 Dignaque perpetuis fulgebit gloria scriptis.

Idem de eodem.

Hic situs est vates toto celeberrimus Orbe,
 Et jacet egregii corpus inane viri.
 Qui dum vitæ suos peragebat sensibus artus,
 Dulcia Pieriis carmina fudit aquis
 At quia præcipiti rapuit mors impia tractu,
 Vivet inextinctis laudibus ipse diu.

FERRETUS VICENTINUS
 AD MUSSATUM PATAVINUM
 DE MORTE
 BENEVENUTI CAMPESANI
 VICENTINI POËTÆ

T Ristis ab æthereo nec jam delapsa
 meatu
 Fama per Euganeas Trojani Antenor
 noris arces
 Retulit, egregium morti occubuisse
 Poëtam,

Cui Cognomen avis *Campus* dedit, & *Bene* nomen
 Cum *enio*, Patriaque fuit fat magnus in illa,
 Qua retro *pene fluens Patavo delabitur amnis.
 O Sacer Aoniæ Princeps, & gloria silvæ,
 Cur finis indecori vatem marcere sepulcro,
 Illum, qui toto micuit clarissimus Orbe?
 Carminibus si Musse negas laudare peremti
 Facta viri, meritumque suæ decus addere famæ,
 Quis sibi digna satís calamo præconia reddet?
 Quis laudare illum poterit, quis Carmina saxo
 Mandabit, laudes titulis æquantia justis?
 Solus enim tenues meditaris arundine Musas,
 Solus habes quodcumque latex Heliconis amœni
 Ferre potest, quicquidve datur sub Apollinis antro.
 Tu quoque perpetuam rebus dare carmine famam
 Et potes, & nosti, Latæ qui bella ruinæ
 Gesta sub Arctoo scripsisti Cæsare vates.
 Forsan & extremi cum luce novissimus ævi
 Te premet illa dies, & funere merget acerbo,
 Par tibi fiet honos, & erit qui carmine dignum

A Audeat emerita titulum tibi reddere famæ.
 Quis tamen exangues animos, defunctaque vita
 Corpora post cineres iterum se velle referri
 Crederet, atque suas in longum vivere laudes?
 Non minùs Elysiis, quàm Mundo, gloria campis
 Clara vivit, nam quæque priùs dum vita manebat,
 Illa eadem sequitur virtus post fata sepultos,
 Et secura manet Cœlo, nec Judicis æqui
 Ora timet, meriti deposcens præmia facti.
 Quantum Mæonius gaudet sua carmina vates
 Laudari! quantum variis se Naso libellis!
 Et quantum exultas Virgili laude perenni!
 Quisquis ad hunc agitur studiis, dum vivit, & aura
B Vescitur, atque suis famam cupit addere factis.
 Quæ tamen id faciet virtus? Hæc omnia possunt
 Carmina, quæ rudibus renovant antiqua figuris.
 Nec vacat exemplis veterum nova pagina rerum:
 Scis bene. Nunc primi repetens vestigia census,
 Unde iter incœpi, si te labor iste gerendis
 Tam gravat, ut nequeas longis insistere verbis,
 Saltem pauca suis facientia laudibus ede
 Carmina, quæ titulo decorent lugubre sepulcrum,
 Cognitus ut tumuli pateat locus, & sacer ille
 Inter honoratas positum se sentiat urnas.
 Fac properè quodcumque velis: sic ferreus orat
 Uncus, avens fessam portu jam sistere puppim.

ORATIO ANONYMI

IN NUPTIAS

DANIELIS FERRETI.

Numquam magis incalescit in laudes desiderium meum, quam cum dicendum est de virtutibus ac laudibus alicujus præclari atque excellentis ingenii, vel cum ejus stirpem exornare contingit: quia nihil extimo, in rebus humanis præclaro atque excellenti ingenio comparari posse; nam virtus ingenii, ut inquit Crispus, clara æternaque habetur. Quare hodierna die exultat animus meus his nuptiis, quibus simul uniuntur nobilis & pudica virgo Tuscana à Vulpe, cujus avus maternus Antonius Anzolellus inter Clarissimos Italiæ Juris-Consultos numerabatur, & nobilis atque ornatissimus adolescens Daniel de Ferreto, egregia proles illius insignis atque excellentis viri Ferreti, qui eleganti ac perpetuo stylo scripsit Historiam temporum suorum, & ætatum paulò præcedentium de rebus gestis in his nostris Regionibus, atque Provinciis. Attingit eleganti carmine res gestas Scaligerorum Principum, sub quibus floruit ipse Ferretus, ipsique gratissimus fuit ob ingenii excellentiam, gravitatem morum, vitæ integritatem atque honestatem; Hæc est egregia clarissimaque nobilitas, quæ ingenii excellentia parta est. Nam præclara ingenia Poëtarum, & Historiæ Scriptorum & sibi nominis immortalitatem parant, & ceterorum virtutes posteritati, atque memoriæ consecrare possunt, ut eleganter inquit Ovidius: (*ex Ponto Lib. IV. Epist. V. II.*)

Et modò, Cæsar, avum, quem virtus addidit astris,

Sacrarunt aliqua carmina parte tuum.

Nonne longè superat, ac præstat, nobiliorisque viri esse censendum est, dies ac noctes frui colloquio illorum virorum, qui tibi referant mores, ac res gestas vetustissimorum Regum, ac Populorum, qui rectos ac præstantes in vita mores ostendant, qui doceant aptè, ornate, distinctèque loqui, quam canibus circumdare saltus, auritosque sequi lepores, atque inter indotatos ac feros agricolas ducere vitam? Illi itaque viri, quibus hæc cœlestia dona virtutis atque ingenii contigerunt, veram nobilitatem sunt affecti, quandoquidem per eximiam virtutem se notissimos, unde oritur nobilitatis nomen, reddiderunt non tantum ætate sua, sed & apud Posteror; & aliis per immortalia scripta nobilitatem, atque notitiam cum immortalitate no-

Aminis donare potuerunt. Quid enim gratius nobilibus animis, urbibus, ac Populis esse solet, quam extare memoriam de virtutibus majorum suorum? Credo vos viros nobilissimos affici miro amore memoriæ Ferreti, cum legitis ejus Historiam, qua continetur, majores vestros fortissimos, atque magnanimos viros pugnantes pro mœnibus, ac Templis, pro honore, ac libertate hujus civitatis, multis gravissimisque vulneribus confectos cecidisse? quod accidit Anno Christi MCCCXIII. quia non potest anima gloriosius exire de corpore, quam per vulnera accepta vel pro mœnibus Patriæ cœlestis, quæ est Fides Jesu Christi, vel pro defensione, ac libertate Patriæ terrenæ. Fateor me amore affici, & nomini Ferreti Scriptoris illius Historiæ, & ejus posteritati, cum lego in illa acie atavum meum, cujus nomen ego refero, pro decore ac libertate hujus civitatis spiritum ac sanguinem effudisse. Gratulor itaque tibi, Daniel carissime, quòd tibi proposita sunt clarissimorum exempla virtutum, quòd à Ferreto descenderis, qui Poëtæ atque Historiographi nomen summa cum laude promeruit; quòd imitaris vestigia genitoris tui Jacobi, qui suo præstanti ingenio, virtute, integritate, fide, ac peritia singulari nobilitatem sibi à suis majoribus traditam fideliter fervat, atque custodit; qui sui animi nobilitatem declaravit his nuptiis, quia te matrimonio jungi voluit cum nobilissima virgine Tuscana à Vulpe, cujus est insignis ex utroque Parente nobilitas. Nata enim ex matre Gentili, quæ orta ex nobili familia de Anzolellis, atque ex præstantissimo Juris-Consulto Antonio genitore, cunctis matronalibus virtutibus ornata est; cujus omnes sermones, omnesque vitæ partes, honestatis & modestiæ reliquis sponsis præbent exemplar, eruntque in posterum filiis, filiabusque suis exempla virtutum. Nata est in familia à Vulpe, quæ inter veteres, ac nobiles hujus civitatis familias numeratur, in qua Familia, Patrum, atque majorum nostrorum memoria plurimi insignes, ac præstantes cives, ac viri equestri dignitate fulserunt. Has itaque nuptias undique decora nobilitate fulgentes mecum celebrare faventes, ac Deum pariter precemur, ut super ipsos conjuges manum suæ largitatis ac benedictionis aperiat, faciatque ex hoc connubio nasci prolem suis clarissimis progenitoribus similem.

F I N I S.

FERRETI

VICENTINI

DE SCALIGERORUM ORIGINE

POËMA

CIRCITER ANNUM MCCCXXIX. SCRIPTUM

A D

CANEM GRANDIEM

SCALIGERUM

VERONÆ, VICENTIÆ, AC PATAVII DOMINUM,

Nunc primùm prodit

EX MANUSCRIPTO CODICE

VERONENSI:

The first part of the document
 discusses the general principles
 of the system and its
 objectives. It is intended to
 provide a clear understanding
 of the scope and purpose of
 the project. The following
 sections will describe the
 various components and
 their interrelationships.

The second part of the document
 details the specific methods
 and procedures used in the
 study. This section is
 organized into several
 sub-sections, each
 addressing a different
 aspect of the methodology.
 The third part of the
 document presents the
 results of the study and
 discusses their implications.
 The final section provides
 a summary of the findings
 and offers conclusions
 based on the evidence.

IN FERRETI VICENTINI¹¹⁹⁵

P O È M A

DE ORIGINE GENTIS SCALIGERAE

P R A E F A T I O

L U D O V I C I A N T O N I I

M U R A T O R I I.

Quis Ferretus fuerit, qua aetate vixerit, quaeve tum soluta oratione, tum metro scripta reliquerit, jam supra differui in Praefatione ad illius Historiam. Ibi vero Pajarinum veterem Vicentinarum rerum Scriptorem testem attuli scribentem, ab eodem Ferreto literis consignata fuisse *Canis Grandis de la Scala Heroico Carmine gesta*. Proinde me incessit desiderium vehemens Carminis hujus, tum ut reliquis Ferreti foetibus adderem, tum etiam ut Scaligerorum Principum celebratissimum genus & aetate, si aliqua ex parte possem, in Collectione hac illustrarem. Supra spem inquisitioni meae exitus felix respondit; quippe me voti compotem fecit celeberrimum Veronensis Urbis nostra hac tempestate decus *Marchio Scipio Maffaeus*, ille nempe, qui Literarum dignitatem in Italia eruditus Operibus suis tueri, ac inter primos augere pergit, dignus qui ad Taurinensem Aulam adscisceretur a Victorio Amedeo Rege, honoris ac studiorum causa. Is ergo adinvento MSto Codice in Veronensi Bibliotheca, quam ornatissimus & egregius Vir *Jobannes Saibantus* a multis annis generosa animi contentione illic instruit, Ferreti Carmen descriptum ad me deferendum curavit. Equidem optassem ad haec edenda Codicem castigatorem; facile enim delirant, ac delinquent indocti Amanuenses, sed potissimum ubi Poëtarum abstrusam eloquutionem describendam sumunt. Attamen non adeo haec depravata senties, ut fastidium Lectoribus ingerere possint.

Ferreti stilus Lucanum, Statium, & Claudianum redolet. Ampullosae apud illum phrasae, ac verba non pauca; numerus in versibus ad illorum Musicam varietate carentem compositus. Ignoscendum autem homini, qui Seculo rudi & nondum exulto, Poëtam Latinum egit, si elegantia, si perspicuitate interdum caret, si Grammaticorum eruditionem interserit, si inanibus parergis Lectorem detinet. Magnum fuit eo tempore tales etiam versus condidisse. Quoto autem Anno haec scripserit Ferretus, aliquis percontetur. Non excedunt ejus versus occupatam a Cane Grandi Vicentinam Urbem, atque adeo Annum 1311. Reliqua Principis hujus gesta Poëta aliis Ferretus canenda relinquit, subdens:

*Tot restant & tanta novo dicenda relatu,
Magne, tibi, quae post habitos tua facta triumphos
Clara micant, ut vir &c.*

Quae indicant cetera, post annos multos a Cane Grandi peracta. Immo ejus infantiam describens, praedicat eidem Patavii, & conterminorum locorum, Tarvisique acquisitionem.

Et Patavus, Venetique omnis tibi serviet ora &c.

Contigere haec Anno 1328. Et quidem Lib. III. aperte Ferretus prodit, tunc Patavium Cane Grandi paruisse, quum scribat

*immensum qui maximus Orbem
Nunc quatis, & Pbrygii reparas Antenoris Urbem.*

Constat autem, vix a deditone Tarvisii Canem morte sublatum fuisse, hoc est Anno 1329. ac propterea aut Anno 1328. aut proxime sequenti, vivente profecto egregio Principe illo, Ferretus haec cecinit, qui revera infeliciter vatem egit in praedicenda diuturniori vita Heroi suo. Verum non bene assequor, quei Poëta in Carminis calce edicat, se non ultra canere velle, eo quod sibi *labens animus, & junior aetas fessa jacet*. Anno 1328. is annum saltem aetatis suae trigesimum attigerat. Poëtae tot annos nato videant alii an bene sedeat excusatio juvenilis aetatis.

FERRETI VICENTINI

P O Æ T Æ

DE SCALIGERORUM ORIGINE

EROICUM INCIPIT

IN LAUDEM

CANIS GRANDIS.

LIBER PRIMUS.

R Upis in Aoniæ scopulis celeberrima Divam
Pallas, Olympiacis numen venerabile terris,
Cujus ope horribiles deserta Gorgonis angues

Acrifionides oculis spectavit, & idem
Hæc impunè tulit, potuitque resistere saxo:
Nunc mihi, dum primos in carmine molior ausus,
Magnanimum refer, alma, Canem, qui marmoris urbe

Clarus avis, atavisque suis, & nobile jactans
Scaligera de stirpe genus, se prodit ab alta
Insignis virtute patrum; sed maxima longè
Illi parva suis accessit fama triumphis.

Ille canendus adest nobis, operique recepto
Limes erit, placidusque labor; nam divite vena
Carmen ad Iliacas tot direxere ruinas

Grajugenumque Duces, & in Hectore tantus amato
Æacidæque fuit vatium favor, ut sua dudum
Incluta Pieris memoretur gloria scriptis.

At ibi quem magnis decorat gens Itala factis,
Quem stupet immenso quidquid complectitur orbe,

Nullus adhuc paulo discussa Poëmata cantu
Tradidit, aut meritos in te jactavit honores.
Quid vatium facis alma cohors? quam carmine dignam

Materiam expectas? Numquam majoribus ultro
Te studiis miscere velis, nec iniqua vocabis
Præmia, non sterilem neglectaque rere laborem.

Ecce tibi placidas præbet vir maximus aures
Dignaturque legi. Quis enim nisi respuet amens
In se perpetui convertere signa decoris,

Nec sibi mansurum nomen velit? Ah mihi quantus
Impetus & tantas amor est expromere laudes
Diva potens, quamquam trepido jam fixa pavore
Mens rudis in primo vereatur debile motu

Deficere, & primis succumbere turpiter actis.
Audebo tamen, & tumidum transire per æquor
Haud metuam, si Phœbe tuo me fonte potabis,
Ingentique meum supplebis numine pectus.

Cur non ingenio quicquam meditabor, & illud
Audax perpetua tradam memorabile chartæ?
Tradam equidem: tu tantum animo mea vota
benigno

Dirige, teque meis facilem, precor, ausibus adde;
Ac fer opem, & tanto nunquam desiste labori,
Cui præsens debetur opus. Quo limite primum
Ingrediar, quæ prima meis signanda figuris

A Materies erit? aut ubi te per devia sistam
Præmeditare labor? Jam jam de faucibus exit
Vox mea, & obstantes temerè hinc diverberet
auras.

Principio laudanda tuæ primordia vitæ
Expediam memorans, & primis ordiar annis.
Promtior inde tuas majori carmine vires

Fortè canam, partosque tibi per bella triumphos,
Magne Canis; neque cuncta mihi dicenda tuorum
Facta Patrum, memorare tuas ad singula laudes
Sudor erit, satis estque tuis insistere factis,

Postera ne dubio, quæcumque novabitur ætas,
Quis sit, & unde potens, aut se quibus implicet oris
Adriaci Maris inter aquas, interque rapacem,
Eridanum, qua magna viros Europa feroces

B Educat, aut quantos habuit Dux iste parentes,
Nesciat, hoc dudum suspensa errore trahatur.
Quamquam animus sub mente labet, mensque
horreat audax,

Expediam tamen, & tactu brevior docebo.
Urbs antiqua, suis tellus opulenta colonis,
Colle sub est modico, tardus quò signa Bootes
Vertit Hyperborea numquam cessurus ab Ursa.

Hinc detecta loci facies calet, unde ruetur
Flagrantem devexa polum, nullique cadente
Aut fragante die, colles huic solibus obstant.

Hanc circum, medioque rapax torrente superbo
Ambit Athes, qui sæpe suis tumefactus ab undis
Ardenti sub Sole nives cum montibus altis
Disjicit; aut subitos ventorum occuribus imbres

C Sydus agit geminum, rapido vicina meatu
Culta trahit, pecudesque inter stabula ipsa ferasque
Præcipiti super anne rotat; vix, cum furit, illi,
Qui secat Jonias Ægeis fluctibus undas,

Obvius exesis obstaret rupibus Isthmos.
Hoc fundata loco Divis Verona secundis
Plana sedet; quam si primo repetamus ab ortu,
Longa nimis series, at non auctore sereno,

Aut Latio decoranda minis nec dum manet, isto
Sub Duce plebejas inter mirabitur urbes,
Quam tot contiguas famosæ amplexibus arces
Circumeunt, & sæpe nimis tetigisse queruntur.

Hinc tua progenies, hinc claræ stirpis origo,
Scaligerique Duces, hinc cœcis orta latebris
Nobilitas, generisque tui veneranda propago.
Inde vetus soboles Heroum maxime fluxit

D Certa tibi quem clara domus probitasque parentum
Extollit virtute magis, quam divite cultu.
Hæc domu, hæc contra fuit antiquissima sedes
Gentis Julæ, dum res fortuna secundas

Suf-

Sufficeret, faverentque suis pia Numina votis.
 Ut verò ancipites Orbis Regina tumultus
 Sensit, & in toto paruit discordia Mundo,
 Protinus Æmiliis Breno sævissimus oris
 Rupit amicitiaæ foedus, promissaque Regni
 Pacta sui, meliusque sibi regnare putavit,
 Quàm Latiaæ fervire togæ; quodq; ipsa tributum,
 Dives ad Augustos mittebat. victa penates
 Gallia, vi rapuit; cùmque illud jure petitem
 Romani Proceres magno cum scœnore reddi
 Pace suaderent: *nostrum est, quodcumque tenemus;*
Talis lege nova mos est regnare Suevis;
Et tali didicere modo. Si bella paratis,
Sive inferre minas, nos ense tuebimur isto.
 Sic ait, ostendens gladium; vix inde paventes
 Legati evasere fuga. Sed prima Senatium
 Fama malo gaudens docuit, quàm dicta referrent,
 Quisve ferox illis tumido sermone Tyrannus
 Reddidit; unde gravis Populum (quamquam
 altera belli
 Causa foret) subitas injuria movit ad iras.
 Magna sed hæc Latio cessit jactura triumpho
 Sanguinis Aufonii, scelus hoc ut Marte coactum
 Perderet, & victis iterum submitteret armis.
 Hæc contra multis (nec primus & ultimus iste)
 Mœnia cesserunt Ducibus, quos summa verustas
 Impedit & nostris gravis addere sarcina metris.
 Nec tamen hinc omnes (quamquam labor ar-
 duus obstat,) Præterisse velim. Solum concede, nec ultra,
 Unum, Musa, virum, si vis ut ab ordine cœptum
 Pergat opus, & levibus properent nova carbasa
 ventis.

Impia non longis referam tua crimina verbis,
 Ecceline ferox; sceleris neque tota peracti
 Nunc dicenda mihi rabies, neque carmina factis
 Spondeo multa tuis: satis est tua fama superstes,
 Per medium comperta nefas. Proh quanta superbo
 Sævities animo, quantus furor, atraque mentis
 Umbra fuit! quot morte Duces, quot cæde po-
 tentes

Damnasti, & gravibus pœnis tormenta dedisti,
 Aut tuus effecit Domino mandante satelles!
 Scit bene multifido gens circumfusa Timavo,
 Exul ubi Euganeos adductus ab æquore colles
 Troicus Antenor, Patriæ post divitis ignes,
 Mœnia constituit Patavum, quibus explicat ignem
 Marchia dives agris, & fertilis ubere glebæ.
 Senferat ante tuum plebs Tarvisina furorem,
 Pressa dolo, genus unde tuum & natalis origo
 Certa fuit. Vidi ipse locum, quo celsa parentum
 Atria non multis steterant affixa columnis;
 Non tamen hæc Pharii domus ambitiosa Philippi,
 Qualia vel Latia fuerant Capitolia Romæ,
 Cæsareique lares. Modico tumet aggere collis,
 Monte minor; vicina loco tutissima sedes
 Baxani, quam non Cereris, sed ad orgia Bacchi
 Præcipuam juxta labens latus irrigat imum
 Brenta rapax. Hæc prima tuæ cunabula gentis
 Detinuit sævi generis fidissima custos.

At non illa tuis viles dedit ausibus iras,
 Degeneresque metus animo, licet obruta paucis
 Jugera vomeribus teneat. Si Diva superbum
 Nereis Æacidem fecit, si more paterno
 Ingentes animos natis Gradive dedisti:
 Sic sua pampineis circumdatus ora racemis
 Addere majores potuisse colentibus ausus
 Creditur ille Deus, cujus materna peregit
 Tempora, qui spatium Cœli meritur & annos.
 Jam tua finitimas discurrens fama per urbes
 Creverat, & latè Populos terrore premebat,
 Et jam capta tuis parcebat Marchia signis
 Cæsaris imperio. cùm res moderata secundas,
 Quæ solet elatis totiens obfistere rebus,

A Mutavit fortuna vices, paulumque morari
 Cœpit, & assueti longum promittere votis.
 Prima fides certis patuit tibi cognita factis
 Gente Bianorea, quæ cum tua signa negaret
 Velle sequi, & clausis dominum te admittere
 portis,

Aggere tuta suo, & latis circumdata fossis
 In gyrum stagnantis aquæ, te Marte furentem
 Crudelesque minas, & inania verba moventem
 Reppulit. Hæc illa est olim, quam Thebais urbem
 Construxisse suo famosam nomine vates
 Dicitur. Illa sui fugiens connubia Regni
 Jam matura thoris, coitus exosa viriles,
 Ac Venerem, & natum, sacrasque jugalibus aras

Liquit ovans, positis patriæ moderamen habenis,
 B Securamque sibi toto quæsivit in Orbe,
 Vim metuens, sedem: donec telluris opimæ
 In gremium delata, suis à finibus exul,
 Venit, ubi tardis errans amplexibus hæret
 Mintius, & paucos circumdat arundine campos.

Illic visa sibi tutas habuisse latebras
 Constitit, & Populis per devia rura vocatis,
 Mœnia constituit, quæ non adeunda per omnes
 Acta vias, nec puppe forent trananda minaci.
 Inde celer versis referens tua signa manipulis,
 Miratus simili numquam doluisse repulsa,
 Hæc fatis debere tuis, Superisque putasti,
 Iratusque sibi, quod non tua vota secundent,

Concepisti animis furias, rabiemque furoris
 C Indomiti: ceu clausa lupus per ovilia cernens,
 Quos ferus incautis ovium custodibus agnos
 Sperabat rapuisse sibi, dum non licet ire
 Cominus, aut stabulis intro sævire reclusis,
 Irarum stimulos, jam spe delusus inani,
 Concipit, atque dolens tutos in ovilibus hædos,
 Tristis abit, tandemque suum petit impigeran-
 trum.

Talibus interea furiis agitated iniquos
 Versabas in mente dolos, hostique futurum
 Exitium crudele nimis. Sed Diva Potestas,
 Humanas intra curas rerumque meatus
 Præcisa, quæ nullo cohibetur foedere, certas
 Fatorum mutare vices, ac cetera versat
 Sponte sua, & cœlo terras dominatur in omnes,
 Propositis inimica tuis, scelerique nefando

D Obstitit, atque aliis causam produxit ab actis.
 Namque repentino delatus ab æthere cursu
 Seu volucrum pennis, aut acris turbine venti,
 Qualiter Æolio Boreas emittitur antro,
 Venit anhelanti referens tibi nuntius ore,
 Amissam Patavi sedem, tutumque rebelles
 Invasisse locum, & portas habuisse patentes.

Ah quantum auditus rumor tulit ille dolorem!
 Et quantos animo gemitus! Tibi dira vocanti
 Numina, & Infernas nimium potuisse Sorores,
 In dubiis adversa malis & turbine rerum
 Dissimulare licet, cùm fors premit ægra potentes
 Regnorum dominos, ne si labefacta sinistris

E Mens titubet factis, Populis favor occidat amens,
 Nec servire velint, cùm sit timuisse timendum
 Viderit ipse suum posito moderamine Regem.
 At tibi collectus per tantos denique motus,
 Spem vultu simulans, tacito sub corde dolorem
 Pressisti, modicam ostendens his vocibus iram.

Quis tam ficta nocens nobis conventa referre
 Persuasit tibi? Quis nostros malè visus honores
 Tale novum docuit? Num tu temerarius auctor,
 Serve loquax, sceleris? dic dic. Te scimus, & ista
 Verba carere fide. Cur nam mentiris, & audeas
 Perjuro sermone loqui? Dabis improbe pœnas,
 Et tibi pro meritis verborum præmia dædis
 Digna feres. Pede multatus jam seignior istinc
 Ito procul. Didicit monitus: nocet ardua multum
 Sæpe fides, dominisque graves prædicere casus.

Inte-

Interea rapidis illabens ocyor undis
 Alter ab alterius curſu prævenerat, & jam
 Tertius, inde eadem multi vulgata ferentes.
 Credita res tandem variis auctoribus, acres
 Moverat irarum ſtimulos, ſubitamque furoris
 Expliciti rabiem. Tunc protinus arma capeffens,
 Caſtra movere jubes ſamulos mercedibus emtos,
 Et propius tua ſigna ſequi; ſic impiger omnes
 Præcipitas. Tunc ante nefas meditatatus iniquum
 Perficere, & ſummum vindex placare dolorem,
 Impius ipſe capi pateris bis quinque virorum
 Millia, quos eadem Patavi clariffima Sedes
 Tot natis exhausta ſuis, tot prole nepotum
 Fecerat armorum comites, ſociosque laborum.
 Deinde petens illam votis gravioribus urbem,
 Captivos ruta juſſiſti ſede locandos,
 Et fido cuſtode premi, dum victa recumbant
 Mœnia, & invictis iterum ſummiferis armis.

At nimum properas: non ſic, veſane, cupitis
 DI faciles rebus. Semper vorat improba mentem
 Spes avidam, rariſque ſolet crebreſcere votis.
 Senſit prima ſuum rapido per mœnia lapſu
 Adveniffe Ducem plebs Vicentina, nec unquam
 Tam triſtem, nec tam rigido ſquallore notatum
 Viderat, haud tanti cauſas ignara doloris.
 Protinus inde trahi ſuetos ad bella clientes,
 Bellorumque minas, & quæ tormenta rebelles
 Perterrere ſolent, & latas frangere turres,
 Adduci poſt ſigna jubes. Jamque alta videre
 Mœnia contigerat, tutoque ſub aggere foſſas,
 Præcipites juvenumque manus ad bella paratas,
 Fœmineumque viris mixtum genus, ordine certo
 Murorum in latebris, pars grandia volvere ſaxa,
 Aut torquere graves bellis propioribus haſtas.
 Pars intenta leves arcu ſtridente ſagittas
 Mittere; pila movent alii, fundæque rotandas
 Illaqueant alii glandes, circumque volutant
 Tempora. Sic ſtudio fervens animoſa virorum
 Undique mixta cohors telis intenta manebat,
 Sic Patriam, ſic Regna ſuæ tutarier urbis.
 Non ſecus audaces ſuperatis Cæſar Iberis
 Maſſiliæ gentes circum ſua mœnia vidit
 Tela parata ſuis vibrare minantia pilis.
 Ut verò intrepidam vidisti cominus urbem
 Negligere impavidis jam jam tua juſſa miniſtris
 Expertis vi primùm aditus, & fœdere certo,
 Deinde minis. Sed dura virum nec corda nec
 aures

Implicuere tuæ ſcleratae pectore voces.
 Inde prius multis paſſus convicia verbis,
 Triſtis abis, & mota jubes in caſtra reverti
 Agmina. Quis tantum facili virtute dolorem
 Diſſimulare queat? Reduci tamen obvia quæque
 Corripuens, armenta, greges, & quidquid agelli
 Cultor habet: miſeros ſemper premit enſe colonos
 Mars ferus, & ſubitam primi ſenſere ruinam,
 Se quotiens tumidis infert diſcordia Regnis.
 At te, quæ tantis dejectum caſibus ante
 Viderat, illa eadem Patavis, & ab hoſte reverſum
 Excipit urbs poſitis inter ſua mœnia caſtris.
 Non impune quidem tanti jactura doloris
 Affuit, aut illi pravo ſtetit impia ſævi
 Ira Ducis. Nam quæ cupidis amplexibus olim
 Foverat, & dolci gaudens nutritiv amore,
 Heroum meminit vidiffe cadavera turpi
 In medio detrunca foro. Proh debita merces
 Obſequiis, meritisque labor! Tu nempe furentem
 Talibus atque aliis fatiaſti cædibus iram.

Non externa quidem Scythicove latentia Ponto,
 Aut Lybici peregrina ſoli tua crimina facta,
 Cimbri, cano, genus unde meum & natalis origo,
 Unde mihi patria eſt. O fatis ſemper iniquis
 O triſti fundata loco, bona mœnia numquam
 Servili caritura jugo, neque tabe nocentis

Tom. IX.

A Invidiæ! Vos hinc Patavus premit, inde modoſto
 Poplite lenis Athex, qualis depreſſa duobus
 Agna lupis, geminoſve inter proſtrata leones
 Cervæ cadit, quam nunc morſu, modoſ fauciat
 alter

Unguibus, inque vicem rapiunt, ſi fortior illam
 Occupat, & ſocio prædam negat improbus auctor.
 Ut lenita parum rigido de pectore ceſſit
 Ira ferox, paulumque tuus jam cæde peracta
 Elanguens in corde dolor miteſcere cœpit,
 Sollicitum revocans animum, jam rebus agendis
 Mentis in arcano tecum ſermone trahebas,
 Præcipites rerum motus vitæque labores

B Humanæ, Regniſque graves à culmine lapſus,
 Perpetuumque decus numquam, mortique gra-
 vatum

Omne genus, ſuperaque bonos in ſede locandos,
 Inque ima tellure malos. Sic conſcia tecum
 Divino percuſſa metu, mens ſacra docebat.
 Tanta ſed in latebris vitiorum perdita moles
 Obſtitit, & levium flagrans ſitis improba rerum,
 Omnis ut in præceps ſtimulis agitatus iniquis
 Langueret pietatis amor. Jam ſceptra tenere
 Multa juvat; gladioque truci ſævire per omnes,
 Qui tibi fas, gratumque nefas, & cuncta licere
 Poſſe negant. Suberat tanti memorata doloris
 Cauſa recens, graviorque novæ jactura repulſæ.
 Protinus in furias ſubita vexatus ab ira,

C Mota jubes ſuetos bellis tua ſigna clientes
 Inde ſequi, Patavique dolens ablata relinquis
 Mœnia: ſtat fixum cordi inſtaurare furorem,
 Et luere immeritas à te ſine vindice pœnas
 Polydamantæos Phrygia cum ſtirpe nepotes.

Talibus intentum curis, ſclerique labantem
 Excipit aſſueto famulans Verona tumultu.
 Nec mora, Lethæas ne mens levis hauriat undas,
 Propoſitumque nefas animo cadat, impius omnes
 Captivos, quos Euganeis à finibus olim
 Servilis nunc verſus amor ſocia agmina bellis
 Fecerat, in varias damnaſti occumbere mortes.
 Quorum pars gladio cecidit percuſſa furenti,
 Pars laqueis; ſed magna virum langore ſupremo
 Carceris in tenebris periit; pars cetera flammis
 Et conſumta rogo. Paucis lenita pepercit
 Ira ferox: ſic interiit miſerabile vulgus
 Auctoris Phrygii, ſic ſors premit aſpera multos
 Inſontes; ſic cognati delicta parentum
 Sæpe luunt; hac lege ſacer dijudicat Ordo.

D Ut verò immenſam fatiaſti cædibus iram,
 Placatusque furor poſt crimina tanta quievit,
 Pronus ad Heſperios, vicinaque Pergama ſaſces
 Intentos animi motus, & lumina pandis,
 Si qua doli poſſes, aut diri ſemina belli
 Inſerere, aut populis pacem turbare quietis.
 Sed tamen ante alias, quas nunc Ligur implicat
 urbes,

Una placet, fortis retinens cognomina Brixi,
 Quæ tibi, victa dolis, & iniquo numine tandem
 Succubuit, Dominique tulit mandata ſuperbi.
 Deinde putans alios facili virtute rebelles
 Exſuperare, illam moliris fraudibus urbem,
 Cui bicolor, mediamque gerens in tergore lanam,
 Sus fœcunda ſuis ſub eodem vellere natis
 Nomen ab invento primùm dedit indica monſtro.
 Quam celer expoſitis cupiens invadere fatis,
 Caſtra moves, tecumque Duces ſociatus heriles
 Trans Aduam tua ſigna geris: ſic fata ferebant
 Auſa repentinos tecum concludere fines.

E At contra intrepidus medios adverſa per agros
 Agmina bina trahens, claro Martinus ab ortu
 Turrigera proliſ, valido te Marte fugatum
 Reppulit, inque cavo ſuperatum fluminis alveo
 Occupat. Extremæ prohibebat litora ripæ
 Plebe Cremona potens; jam nec pugnare, nec ulla

M m m m

Par-

Parte fugam simulare licet: dumq; anxius omnem
 Conciperes in corde metum, gravis ecce sinistram
 Missa pedem tenui trajecit arundine stridens
 Tragula, deinde caput fracto collisa cerebro
 Clava, tuum subitas oculis in morte latebras
 Attulit. Heu magnis olim decorate triumphis,
 Alterius nunc præda, tuo compressus ab hoste
 Duceris, & tutam Suncini raptus ad arcem
 Deposuit non vile, dato custode, fuisti.
 Illic summa ferunt peragentem tristia, nullis
 Incaluisse cibus, avidumque occumbere morti
 Oblatas sprevisse dapes, Medicæque paratam
 Artis opem, tumidumque oculis, & fronte superba
 Execrasse Deos omnes, ac mitia Cæli
 Numina, & inferno tantum debere parenti
 Quod superest. Tandem absumentis jam viribus,
 imò

Commendata Jovi totiens, ablata refugit
 Umbra ferox, stygiaque haud indignata tenebras
 Sponte subit, multumq; illis valet improba Regnis.
 At brevis impositum tumulo premit urna cadaver.
 Labitur interea vicinas fama per urbes
 Inde alias, primùmque Duces aggressa verendos,
 Talibus intentas vulgi rumoribus aures
 Allicit, & rigidum bello cecidisse Tyrannum
 Jam studiosa refert. Tantis stupet anxia dictis
 Turba dolens, vixque ausa negat; prostrasse ti-
 mendum

Fata virum pars esse putat, tacitoque recondit
 Pectore, & ut rata sint votis ea dicta precatur
 Numina magna Deum. Quæ dum mage flagitat
 ardens,

Ne sit inane, tamen metuit. Sic lubrica mentes
 Spes trahit humanas avidis contraria votis.
 At non vana fides dubiis suspensa relatis
 Albrico fuit, aut fictis malè credita verbis.
 Certa quidem facti series sibi visa repente,
 Et tremor admonuit, subitoque impressa medullas
 Solliciti formido status, nec prælia tantum
 Germani confusa sui, sed cæde cruenta
 Ipsum inter medios nullis parentibus hostes
 Occubuisse neci, & gelidis malè concipit umbris,
 Et dubitare nequit: nondum illum fama peremtum
 Dixerat. Ah quoties pestis præfaga futuræ
 Mens hominis, dum multa levi sub imagine versat,
 Fit vates sibi vera minis; quodque ipsa veretur,
 Ante oculos manet assiduum, semperque timoris
 In pœnis stat prona fides. Jam certior aures
 Pulsabat modico discurrens fama relatu,
 Cum sibi diffidens, post fratri vana peremti
 Præsidia, oppressam Tarvisi protinus urbem
 Deseruit, tutamque jugo Zenonis in arcem
 It profugus, natisque suis, & prole recepta
 Cum focii consortè thori se credidit altis
 Murorum latebris, populi ne dira furentis
 Impetuosa nimis rabies sæviret in illum,
 Progeniemque suam. Sed quis vitare ruinas
 Prævisosque Deis lapsus, aut vertere posset
 Fatorum leges divino robore fixas?
 Protinus armorum furis, bellique tumultu
 Excitat ultrices scelerum quas implicat urbes
 Marchia, tunc paribus coeunt ardentia votis
 Agmina, nec summas metuunt invadere turre,
 Aut ferro pulsare gravi. Stat cæde cruenta
 Tam nocuum delere genus; jam miles, aperto
 Effusus campo, nitidis fulgebat in armis,
 Et pedes ipse levi montis super ardua cursu
 Nitebatur ovans, tectusque umbone sinistram,
 Ibat ut obsessum muris comprehenderet hostem.
 Difficilis tamen ante labor, paulùmque morata est
 Ingressi fortuna loci; sed Numina tandem
 Permiserunt aditum, captamque irrupit in arcem
 Victor, & oppressum vinculis cum prole nocenti
 Albricum trahit in medios heu turpiter hostes.

A Hic finis fatorum ejus, stirpisque nefandæ
 Exitium crudele fuit: deleta propago
 Nobilis interiit, nullo reparabilis ævo.

L I B E R II.

L I B E R II.
 L I B E R A jam sævis Ducibus cum prole pe-
 remtis
 Marchia, solemnes Divum pro munere pompas
 Constituit, vigilesque sacris Altaribus ignes.
 Nec magis hac epulis vulgo genialibus ulla
 Illuxit celebranda dies, cum cæsus utorque
 Occubuit. Primi juvenes duxere choreas,
 Et pueri, mixtique senes, hilaresque puellæ.
 Vix melior primis Latio servata sub annis
 Cessit, Aventinæ cum furta latentia silvæ
 Prædonemque ipsum cæcis eduxit ab antris
 Alcides, aut cum levibus jam maxima cæptis
 Roma fugam voluit Regis celebrare Superbi.
 Jam reduces patriam repetunt, proscripsum, &
 exul,
 Et dulces subiere lares; jam Marchia felix
 Pace fruebatur; posito jam quisque timore
 Audebat sua vota sequi, nullique satelles
 Formidatus erat; jam plebs, & nobile vulgus
 Lege pari medios æquabant limite fasces,
 Privatumque nihil fuerat. Sed rebus opimis
 Blanda quies, numquamque satis moderata voluptas
 Persuasere viris luxum, mollesque rapinæ
 Accendere animos opibus, focique potestas
 Impatiens, avidique simul sitis improba Regni,
 Turbavere pias discordi fœdere leges.
 Inde minæ, libitumque; volens scelus omne nefasque,
 Et taciti subiere doli. Jam publica quisque
 Corripiebat atrox, & se privatus agebat
 Inter opes, majorque humilem finè lege premebat,
 Impius infantes, & plebi noxia semper
 Vis Procerum, & quæcumque; solent turbare quietas
 Fata vices. At sola mali præfaga futuri
 Præteritique memor subitos Verona tumultus
 Præmetuens, ne fortè ruat, neve occidat amens,
 Instantes neglecta metus, summumque periculum
 His animum advertit, primùmque; ar. ere verendos
 Nobilium fastus, & classica sæva, ferosque
 Impietate Duces, & quæ solet ima labare
 Rem Populi, servare magis moderamine certo
 Destinatus, æquoreo veluti cum nauta profundo
 Expositus zephyris aperit sua vela secundis,
 Remigiumque illis Pelagi securus, & omnem
 Artis opem linquit: donec surgentibus undis,
 Et spumante salo rapidos videt æquoris imbres,
 Ventorumque minas, & mille pericula ponti
 Irruere in puppim: tunc protinus alta carinæ
 Cornua, cumque suo deponit carbasa malo,
 Ne pereat, remisque suis incumbere mavult,
 Et clavo sperare dato, quam fidere velis.
 Quæritur interea, quis tanti pondera fati
 Ferre queat, patriæque; datas regat acer habenas,
 Cujus ab humano numquam polluta cruore
 Dextra sit, & nullo quondam violata metallo
 Sacra fides; & qui Populi rem protegat æquis
 Legibus, ac tumidos Procerum decline t honores;
 Quem non ullus amor moveat, neque lurida tabes
 Invidiæ, non fraus odii perjura latentis;
 Sit justus, mitisque ferox, nec degener armis
 Bella gerat, pacemque suis inquirat ab actis.
 Sis felix, Dominique leves patiaris habenas,
 Et celebris longum maneat tua fama per ævum,
 Libera Plebs.
 Quæ talem tibi sponte Ducem, non ullius astu,
 Non impulsâ metu, sed res prævisa futuras
 Fecisti. Plausu Populi, & plaudente Senatu,
 Eligitur pius Albertus, quo justior alter
 Nec major pietate fuit, neque moribus ullus
 Cla-

Clarius, aut virtute magis, nec ab indole tanta.
 Ille ubi delectus Populi clamore refulsit,
 Cogitur ad regimen Patriæ, velut agnus ad aram;
 Quem circum Jovis interpres, comitesq; sacrorum
 Ire repugnantem magno conamine ducunt.
 At non elatus, tantove superbus honore
 Intumuit, rigidive fuit sermonibus asper;
 Nec mores fortuna suos, neque casibus ullis
 Mutavit natura situm; nec defuit umquam
 Idem animo; semper rectus stetit ille sub omni
 Pondere, nec cupido rerum flagravit amore.
 Publica vix tandem, causa meliore coactus,
 Fræna capit; primum vacuas supplere curules
 Consulibus, numerumque pii spectare Senatus
 Cura fuit; leges, & plebiscita, forumque
 Pacifico fervare statu; remque omnibus æquam
 Dividere, & Patriæ multum vigilare cadenti.
 Principio trepidos ad publica munera Cives
 Sollicitat, nullique pio dehinc esse timendum
 Spondet, & ut nequis noceat, majorve minorem
 Opprimat, aut rigidis insurgant aspera verbis
 Jurgia, neve furens aut vi stuprove pudorem
 Fœmineum intentet quisquam, justissimus auctor
 Constituit, pœnamque metu cum legibus addit.
 Deinde vices rerum certo domat ordine. Jamque
 Omnia tranquillo fervebant leniter usu,
 Effera cum populis semper rebusque quietis
 Nobilitas, Procerumque tumor, quos impia Regni
 Ambitio vexat, curisque intorquet amaris,
 In Civem rediere suum, Regemque Ducemque
 Injustis odere animis. Tunc quisque nefandis
 Implicitus sua corda dolis, conjurat in illum,
 Disponitque necem. Tanto suspensa paratu
 Dudum turba ferox mansit, qua morte recumbat,
 Quæque nefas aditu fubeant, non tabe veneni,
 Non illum nocuis extinguere cautiùs herbis,
 Non arcu, jaculoque levi terrere, nec aula
 Præcipitare sua: placet hunc invadere ferro
 Cominus, & manibus jugulum tentare cruentis,
 Ut videat, se quisque neget regnare potentes,
 Quid valeant ad sceptrâ manus, & Nobile robur
 Quantum cum vulgo profit. Sed tristia cædis
 Molimenta virum, & icelus atra mente repostum
 In fratrem venere tuum, qui fortibus actis
 Jure pari tecum patriæ moderamen habebat.
 At tu mente facer, clara Præfectus in urbe
 Fatidicæ Mantos, tantum evasisse periculum
 Nescius, & turpi germanum occumbere letho,
 Namque illum tantis ignarum casibus acres
 Jam dederant in morte viri per vulnera mille,
 Tunc aberas, Patriaque procul tellure vacabas.
 Sic volvere diem sortes, sic itamina dudum
 Fatali suspensa colo, pietate Sororum,
 Maximus ut nasci posset, qui fortibus armis
 Incluta magnanimi superaret fama parentis.
 Rumor ut offensas auditus perculit aures,
 Non lacrymas oculis, non ullas voce querelas
 Edidit, aut genitu fudit suspiria crebro,
 Sed fronte læta parum, tantum obtestata dolorem
 Pronior insolitos rediit virtutis amores.
 Nec mora: jam metuens Plebi, Regnoque, sibique,
 Ne Procerum scelerata manus sæviret in ipsum,
 Vulgus, & infestis premeret sua colla ministris
 Flatibus Eoliis, & aperto fulminis æthere
 Ocior, ad trepidam desertur marmoris urbem.
 Illis implicitas magno terrore catervas
 Incertas errare locis, multosque latentes,
 Spemque metumque inter dubios, quid fata
 minentur
 Invenit, & tantæ lugere pericula cædis.
 Ut venisse Ducem sensit, Plebs ægra dolorem
 Protinus excutiens, accepto robore, vires,
 Audacesque animo motus cum mente resumit
 Turba frequens; circumque illi clamore feruntur:

Tom. IX.

A Qualiter in summa pascentes rupe capellas
 Aut procul in vacuis agris si fortè reliquit
 Pastor oves, canibusque illas, pecorumque ma-
 gistris
 Permisit, sensere lupi, positoque timore
 Inde gregis regem furto rapuere, nec illum
 Aut pecus, aut acres audent auferre molossi,
 Qui simul ac pecudes, & pascuâ nota revisit
 Dux bonus, intrepidi balant cum matribus agni,
 Exultantque canes, & inertia membra reponunt
 Magnanimi crebrisque cient latratibus hoïtes.
 At postquam cineres tumulo compressit amatos,
 Dignaque justa libens, & tristia vota peregit,
 Acrior infontes justa defævit ab ira,
 Suppliciumque pati voluit, quos sola nefandi
 Criminis atra lues maculis infecit apertis.
 B Et quamvis frater judex, tamen existit æquus,
 Atque ultor scelerum, nullo violatus amore
 Diffugere metu pauci, quibus improba cædis
 Sævities manifesta fuit. Non Apulus illos,
 Non maris Euboici litus, neque pervia syrtis
 Exceptos potuere suis celare latebris.
 Tristibus interea resoluta pectore curis
 Paulatim immentum minuit vindicta dolorem.
 Jamque metu vacuus, Plebi dilectus amatæ,
 Solus agens, patriam tranquilla pace fovebat.
 Felix, si Procerum numquam meditata fuisset
 Mens scelus, & fratrem numquam luxisset adem-
 tum.
 C Omnia contigerant felicia; namque potius
 Conjugio Viridis nymphæ, quam cultibus illi
 Junxit amor primis, & sexu dives utroque
 Natorum, turbaque potens surgente nepotum,
 Non raptas fervabat opes, sed parcus abundans
 Optima fundebat luxu quæcumque modesto,
 Quodque dedit, nulla voluit mercede remitti.
 At non dum genitus patrio sub amore latebas
 Magne Canis, nec adhuc miserum peregrinus in
 Orbem
 Exieras, aut membrorum compago tuorum
 Juncta simul; nam quæ nostræ dispendia vitæ
 Fata tenent, rerumque potens, & præcius ordo
 Distulerant natale tuum, dum certus inesset
 Sideribus stellisque vagis ad signa meatus,
 Et polus alternis inspirans motibus ignem
 D Æthereum, terræque liquor commixtus in unam
 Congrueret massam, nec ab his desisteret auctor
 Optimus, altrices fundens per membra calores.
 Ecce dies felix, & lux instabat amati
 Temporis, adventusque tui generosa propago,
 Quodque tuo quondam vates infana parenti
 Fatorum admonitu certo prædixerat ore,
 Poscebat natura potens. Tibi, Scaliger, heros
 Natus erit, qui te superet majoribus actis,
 Hostilesque premet, ferro parcente, catervas,
 Acer, & iudomitus, claramque Antenore sedem
 Imperio reget, & patrios augebit honores.
 Casibus exultans dubiis vix credidit, & jam
 Omnia concordēs spondebant sidera lapsus.
 Namque potens Cœlo fidus fulgore paternum
 E Juppiter igne novo, & radiis superabat acutis,
 Gradivumque suo Maja fatus igne premebat,
 Et Venus in roseis stabat formosa quadrigis;
 Quæque diem, noctemque suis duo signa reducunt
 Luminibus, Cœloque micant alterna, serenum
 Induxere jubar; plenoque per æthera cornu
 Ibat, & adversum fratri soror abstulit Orbem.
 Tu quoque semiviri metuens Chironis iniquum
 Sidus & horrentes læturo verberare chelas,
 Phœbe, Cleoneum, Cancro fugiente, Leonem
 Tunc ingressus eras; neque enim tibi gratius ullum
 Signorum pecus est; nam te flagrante, nocentes
 Haud queritur radios, nec iners tua iussa recusat
 Ferre libens; stat læsa ferox, & parcere mitis

M m m m 2

Bel-

Bellua, cum gemini Divum pietate parentes
 Nocte thoro excepti, placidi post tempora somni
 Indulsero pares Veneri; non ut vaga multos
 Sæpe libido agitat, prolis sed amœna futuræ
 Causa fuit, tuque ut posses jam maxime nasci.
 At tua post dulces Veneris sopita labores
 Mater in amplexu cari diffusa mariti
 Membra fovebat ovans, blandaq; in imagine somni
 Visa sibi est peperisse Canem, qui fortibus armis
 Terrebatque suis totum latratibus Orbem.
 Illum etiam medios vibrantem tela per hostes
 Cernebat, summæque gradus attollere Scalæ.
 Territa pro tantis ingens matrona latebris
 Expavit, subitaque suum formidine pectus
 Cum gemitu trahit, & rigidos pavor excitat artus,
 Inque virum tremefacta ruit, quem sobria curis
 Intentum gravibus vigili mens corde premebat.
 Conjugis attonitæ fidum scrutatus amorem,
 Cur trepidet, causamque metus rogat: illa petenti
 Visa refert, qualemque suis contraria votis
 Eviderit somno partum. Tunc omine fausto
 Vir bonus has fudit placido de pectore voces:
*Pone metum, Conjux nostri fidissima custos
 Sola thori, nam te partu majoris alumni
 Dignatur Superum pietas, & ab æthere summo
 Cedit honos, generique meo fortuna paratur,
 Auspiciis prævisa bonis, nisi carmina vatium
 Irrita, nec vani jam me docuere parentes.
 Ignoras quid fata parent; tu mente benigna
 Quidquid id est studiosa feres; nec tollere fœtum,
 Cum dederit Lucina, pave, tactuque beato
 Exonerare volet maturo pondere ventrem.
 Talibus illa viri dictis à mente resurgens
 Subjicit: ò nostræ decens, & spes unica vitæ,
 Solamenque mali, nihil est quod ferre recusam,
 Haud invita mori, si sors ferat; ipsa calentes
 Sponte rogi flammæ, aut qua vada cæca
 timendum*
*Effruiunt annem præceps, & amara subibo
 Exulibus tormenta tuis, ut magne potentem
 Te faciam, celerique Deo cum prole beatum,
 Omnia perpetiar: tantum mea visa secundent
 Dii faciles, uterique mei sit amœna propago.*
 Dixerat, & lacrymis vocem impredientibus, imum
 Pressa thorum, lateri dextro resoluta quievit.
 At pius exultans genitor, timidusque sinistram
 Ne quid eat, celer è tepido sua membra cubili
 Corripit, intentus Superis, & rebus agendis,
 Utque erat impatiens somni, meruensq; Deorum,
 Constitit ante sacrum Jovis, & sic poplite fixo
 Pronus humi precibus supplex exivit in istis.

LIBER III.

Jupiter omnipotens, Cæli moderator, & ima
 Telluris, stygiique lacus, qui stagna profunda
 Lata maris, terræq; globum metiris, & astra,
 Qui Patris, & Nati speciem cum Flamine sacro
 Solus habes, nec forma triplex, sed Trinus & idem
 Integer es, vultuque Deus spectaris in uno,
 Idem perpetui residens in culmine throni,
 Principiis & sine carens, & ab æthere summo
 Cuncta videns, quem nulla dies, aut lapsa vetustas,
 Nec series annosa latet, tibi quodque futurum
 Ante oculos positum est, & idem præscire laborat
 Humanum frustra ingenium, nisi prodere certis
 Auspiciis Pater ante velis, nec vertitur ordo
 Fatorum: si te colui, semperque putavi
 Mente piæ, si pura fides, & prompta voluntas
 Speravit prodesse Deum, nunc annue votis
 Dive meis, dextroque libens precor omine firma,
 Quod mihi mens suadet, prolique intende futuræ;
 Progeniemque novam, quæ me, patriosque penates,
 Et genus egregium superet majoribus actis

A Bellipotens, neque vana mea da conjugis esse
 Visa precor; monstri tantum gravis absit imago,
 Cum pariet. Tuque alma parens, & filia nati
 Certa tui, Materque & Virgo puerpera, Cæli
 Janua, quæ precibus semper deflectere justis,
 Redde mihi facilem natum, vultuque benigno
 Grata fave, propiusque meis accède rogatis.
 Finierat, jamque orta dies, & clara rubebat
 Purpureis aurora rotis, Phœboque sequente
 Lucifer ex alto Cælum imperiosus habebat,
 Astra fugans, blandæque suos avis improba Niso
 Tempestiva sonos alti de culmine tecti
 Exultans in luce dabat, circumque volantes
 Fundebant alacres cantus Pandione natæ,
 Tunc primùm mirata suam Philomena sororem
B Tam dulces iterare modos, magnique doloris
 Oblitam rigidi scelus excusare mariti.
 At præcæl horribico detestans gaudia cantu
 Nictimene, dubiumque canens in litore Cornix
 Absuit, & dirum semper mortalibus omen
 Bubonis vox rauca ferens, & quæque volatu
 Noctivago delirat avis, pia tecta refugit.
 Jam quater exhausto nocturna lampade cornu
 Evacuata suum toriens proiuxerat Orbem
 Cynthia, cum Nais generoso semine prægnans
 Jam certum monstrabat onus, tumidoque latentem
 Vix utero fœtum, & gremio capiebat onusto.
 Obstupuit fœcunda parens, cur tantus inesset
 Visceribus tumor, aut gravida quis motus in alvo
 Desuetus: timuit magici contagia morbi,
C Concubitusque thori dubios, aut semine multo
 Concepisse duos: nullus tamen occupat horror
 Attonitam, nec plus æquo gravis accidit illi
 Sarcina, non roseos infecit pallida vultus,
 Aut macie est rugata cutis, neque torva reluxit
 Sidereis oculis, & vix tumuere pupillæ,
 Quæque solet gravidas nimium vexare puellas
 Ambitio, & crudis intendere fructibus ardens
 Impetus, atque avidæ torrentes viscera flammæ
 Deseruere leves moderatis usibus artus.
 Non illi sopor, aut gravibus corrupta medullis.
 Blanda quies: non ore cibos, aut vina repugnat
 Sumere: frons eadem, solitosque in pectore gestus
 Mansit, & egregii species formosa decoris.
 Labitur interea profugis iterata quadrigis
D Multa dies lucemque pari statione remittit
 Post tenebras, noviesque suum jam Diva triformis
 Auxerat alterno producens cornua vultu.
 Jamque Dionei relegens confinia mensis
 Phœbus Agenorei torrebat viscera Tauri,
 Cum prope maturum perfecto semine fœtum
 Felicisque diem partus præsensit adesse
 Nympha virens, famulisque operi de more paratis
 Marmoreum ingreditur thalamum jam nocte fu-
 gata,
 Et subeunte die, modicoque agitata labore
 Deposuit gravitatis onus, peperitque virilem
 Ex utero fœtum; qui postquam vagiit infans
 Editus, & magnam vagitu terruit aulam
 Virginis obsequio facili, natoque recepto
E Functæ parens, gaudensque simul, vix ægra levavit
 Membra thoro, nullum partu sensisse dolorem
 Visa sibi; sed cauta suo monituque sororum
 Ante cibus reficit ventrem, blandoque sopore
 Instaurat vires; & quamvis aure notasset
 Vagitum humanas solitum comprehendere voces,
 Ipsa tamen secum metuit, ne prodita somni
 Effet imago sui, monstrumque operosa tulisset,
 Quale soporifera vidit conterrita nocte.
 Mox jubet afferri natum, quem sedula nutrix
 Prima ministrarum niveis jam provida vittis
 Celatum, & tepidis susceptum molliter undis
 Poscenti dedit. At illum jam luctus, & ingens
 Vagitu clamor solitis invaserat annis,
 Qui

Qui simul ac matrem vultu conspexit amico,
 Obtulit, vitamque oculis lustravit apertis
 Miranti similis; subito & nova gaudia risu
 Testatur, velut inde suos agnosceret ortus.
 Obstupuit gavisâ parens, cur tantus in illo
 Et vigor, & magnos species diffusa per artus,
 Quæ frons læta nimis, patrique simillimus esset
 Illa suos laudat vultus, formæque decorem,
 Nec saturare potest dulces in imagine visus,
 Ut verò ancipites posuit de corde timores
 Nympha virens, viditque suum certissima natum
 Humanam in speciem, tunc illum lacte calenti
 Mandat ali, quod jam nutrix delecta parabat
 Uberibus pressura suis; vix tactus ab illa
 Vagiiit, & clauso talem indignatus alumnam
 Ore fugit, nec degeneres vult lambere mammas;
 Maternis iterum tacuit porrectus in ulnis,
 Atque iterum fixis matrem cognovit ocellis
 Exiguus puer, immensum qui maximus Orbem
 Nunc quatis, & Phrygii reparas Antenoris urbem.
 Blanditur, natoque sinus, & pectora monstrat
 Illa suo: risit gaudens, maternaque sensit
 Ubera, quæ cupido sugens alterna palato
 Lactis opem traxit; primisque alimenta sub annis
 Inde tulit. Tunc egregiam circumspicit ædem
 Jam satur, atque oculis lustrat per singula fixis,
 Miraturque trabes, & mille coloribus actos
 Exteriùs muros, fulvumque in vestibus aurum,
 Et pictos in sede thoros. Jam lenis ocellos
 Noctis in accessu & Phœbo languente sub undis
 Oceani, sopor explicitis irrepserrat alis,
 Et matrem famulasque pio jam somnus habebat
 Obsequio fessas, primo cum tempore noctis
 Quo solet humanis major se fundere membris
 Blanda quies, venere Deæ, quibus omnia fato
 Debentur, nostræque tenent dispendia vitæ.
 Quarum quæ triplici referentem stamina nexu
 Bajulat una colum: *Primis ego debita fatis
 Sorte Deum tibi do, pueris prælate superbis,
 Felices in luce moras, & dulcia vitæ
 Tempora; te magnus semper venerabitur Orbis,
 Te Ligares, Bardique comis in pectora longis,
 Quæque colit rapidis labentem molliter undis
 Eridanum, gens blanda satis, tua signa timebit,
 Et Patavus, Venetique omnis tibi serviet ora,
 Olim quam Phrygiæ post diruta Pergama Trojæ
 Condidit Antenor, Patriæ qui proditus arcem
 Per medios fugit Danaos, atque incola primus
 Dicitur his habitasse locis. Sed Marte feroci
 Hanc prius, & latos igni populabere campos,
 Donec prona tuis dudum adversata favebit
 Imperiis, servire volens, & inire subibit
 Sponte jugum; sic Tarvisi contermina sedes
 Se dabit exultans domino favisse potenti.
 Forsitan Adriacis inter vada rauca procellis,
 Illyricisque sinus, gelidasve Aquilonibus alpes,
 Quæ nunc frugiferis dives jacet Insula campis,
 Magnus ubi Scyricum perquirens Julius Orbem
 Instituit commune Forum tibi læta vacabit,
 Accedetque tuis tam nobilis ora trophæis,
 Si te cura feret tantis insistere rebus,
 Et labor indomitus. Nec res erit ardua vires
 Ostendisse tuas in apertis milite campis.
 Dixerat; ac tereti producens stamina fuso
 Fatali deprensa colo, sic talibus inquit
 Orsa modis: Ego, quæ Procerum, Regumque,
 Ducumque,
 Atque humilis producto dies & secula vulgi
 Lege pia, nullique licet pervertere nostrum
 Arbitrium, nec quid Divum sacer exigat Ordo
 Mortali præscire datum est, aut frangere causas,
 Spondeo multa tuis felicia tempora fatis,
 Magne puer. Neque te paucis inimica diebus
 Persequar: in longos ducam tua fila recessus,*

A *Et vitæ monumenta tuæ. Tu discute, quantus
 Vivendi sit blandus amor, ne fortè repensans
 Nostra sub adversis feralia dona tributis
 Devoveas natale tuum; tamen acre subibis
 Sollicitæ regionis iter: sic lege Deorum
 Sancitum est, ut magna læens delicta parentum
 Laomedontæ solvas perjuriam gentis.
 Hæc ego Parcarum Lachesis comes una tuarum
 Pollicor tibi, juste puer, majusque parari
 Prædico virtute decus, nisi summa potestas
 Impedit, aut mihi ficta refert non verus Apollo.
 Tertia jam celeres dabat in sermone loquelas
 Atropos, & verbis repetens exhibat in istis:
 Si tibi, nate puer, tantos dignatur honores
 Rex Superum, nostræque jubent accedere sortes*
 B *Felices in luce moras, cur improba vates
 Fata moror prævisa Deis? Non dulce negabo
 Obsequium, nec sæva nimis tua fila recidam
 Funeris ante diem, neque pollice dicar acerbo
 Extinxisse caput tam nobile, sola mearum
 Crudelis, discorsque animis & lege sororum
 Non sic nostra solent alternas rebus agendis
 Fundere regna vices: una est eademque voluntas
 Fixa tribus. Vivas etiam tu munere nostro
 Dive puer, tibi certa meum promitto favorem,
 Et tardas ad fata manus: non stamina levi
 Fusa colo, neque fila brevi statione recludam,
 Longa sed in senium dabitur tibi gratior ætas,
 Longævusque dies, quantum sinit ardua tellus,
 Commixtusque liquor calido contrarius igni,
 Quique alit interiùs junctos compagibus artus
 Cœlestis vigor, aut quantum vixisse pigebit.
 Heu heu quàm miserâ nimum sitis anxiosa vitæ
 Delirat, quotiens profugos à morte recessus
 Expetit, & longos votis gravioribus annos,
 Perpetuumque cupit Mundi tolerare labores.
 Devovet ille Deos, nec quantum intelligit amens
 Præscit* ævi, quàm sollicitis sit plena latebris
 Ista dies, quantus supera qui præsidet arce
 Juppiter, aut summi quàm vasta potentia Cali.
 At tu mente sacer cupies quodcumque necesse est,
 Fasque homini, nec degeneres in tempora questus
 Concipies. Satis est paucos virtutis in umbra
 Exegisse dies; at longos turpiter annos
 Crudelis fovet, & sceleri malè vivitur ævo
 Utaris sinè labe tuo: surgentibus annis
 Consurget pietatis opus; non sceptrâ tenenti
 Sævities, non injustæ vis apta rapinæ,
 Non auri sceleratus amor, neque dira placebit
 Fraus tibi, sed magnis virtus exercita rebus,
 Justitiæ decor, & Pietas, armata severis
 Legibus, invictique animi servata juvabit
 Alma fides. Te, cum profugos exhibis in hostes,
 Non furor, aut acris pendens victoria belli
 Præcipitem trahat; & modico polluta cruore
 Sit mitis parcendo manus. Producere lethum
 Degeneris, victumque pii est servare nocentem.
 Tu tamen, extremos quamvis tibi spondeat annos
 Nostra cohors, longæque paret confinia vitæ,
 Regnorum ancipites casus, bellique tumultum
 Magne time, nec te cunctis expone periculis.
 Multorum prævisa salus; nam sæpe repugnant
 Discordes in lege vices, & fallitur ordo
 Fatorum, quotiens nostræ temerarius auctor
 Sortis eget, vetitumque bibit de cortice succum.
 Finierat, faciliq; trahens cunabula motu,
 Exaudis hæc verba puer? Num suscipis, inquit,
 Quæ tibi dona damus? Tunc lumina concitus
 infans
 Sustulit, & modico testatus gaudia risu
 Annuat, his visus capitis movisse cacumen.
 Talibus excusso nimum perterrita somno
 Expavit matrona potens, quæ turba sororum
 Effet, & humanas dudum meditata figuras,
 Quam*

Quam vocet ignorat. Cultus tamen ipsa decoros,
 Sidereosque genis oculos, formæque nitorem
 Miratur, comitesque putat venisse sacrorum;
 Et quantum studiosa cupit cognoscere, tantum
 Nota minus facies, & cognita nomina fiunt.
 Tunc magis extimuit, natumque animosa relato
 Occulit amplexu, quam sic affata Dearum
 Prima comes: *Ne furta time, dulcisve rapinam
 Depositi; non hæc nostri suscepta laboris
 Cura fuit pia, nec tales ad sacra venimus.
 Non pius ex alto Divum Rex misit Olympo.
 Causa via puer iste tuus, quem fata secundis
 Ominibus servare parant, & tollere, quantum
 Sanctio nostra sinet. Nec tu præscire labora
 Majestas quid summa velit: quæ diximus, illi
 Scire datum; sed cum nato gaudebis adulto,
 Tunc tibi certa scies, felixque vocabere mater,
 Non hæc mortalis facies, neque Colchidis arte
 Proditur turba sumus: nobis Divina potestas
 Insita mortales operoso sidere cursus
 Disponit, rerumque vices trahit ordine certo.
 Nos cohibet tamen, aut fieri vult ipsa nocere
 Quæ venit ventura solo, Jovis arguit omne
 Imperium, vertique nequit quod summa potestas
 Esse jubet. Heu te falli sub imagine ficta
 Nympha time: nos turba sumus, quæ clausa
 sub ista*

*Fata colo, vitas hominum stata iura tenemus
 Lege pia. Simul ipsa colum, fusique relapsum
 Pondus, & adductos ter circum stamina nexu:
 Ostendit. Simul ora deæ, vultusque sororum
 Evanuere oculis Nymphæ: stetit, æquore qualis
 Navita fulmineo quem mille tonitrua Cælo
 Incutiunt, aut qualis apes, quam sæpe lacerti
 Effigies umbrosa quatit; vixque obfuit illi
 Corde pavor: tantum meruit natoque, sibique
 Fida parens. At cum reduci se mente recepit,
 Felice ad vota Deos, operisque laborem
 Exorat, tacitoque libens hæc pectore condit.*

LIBER IV.

EXcitatur interea Patavos jam sæva trahentes
 Bella furor, majorque animis & mente superba
 Ira fremit, quæ post habitum sopita triumphum
 Ut cecidit gravibus turrata Colonia muris
 Marte Phrygum, quibus Euganei fluit unda
 Timavi,

Languēbat, mitesque viris dabat ægra furores.
 Nam qualis Thebana nurus cum sacra Lizo
 Digna facit, visasque ciet clamore sorores,
 Et gravis Ogygio bacchatur squallida ritu,
 Talis ab insano vates oppressa tumultu
 Per medios agitur cœtus, cursusque viarum,
 Et tali sermone refert: *quid Dardana pubes,
 Hæctoreum genus, & magnos à stirpe parentes
 Incassum neglecta vocas? Jam clara propago
 Scaligeros erexit Avos, & nobile germen
 Venit ab his, cujus manibus petiere rapinas
 Et nocuas in tecta faces; hic alter Achilles,
 Hic iterum Phrygios superabit Marte nepotes.
 Illum etiam multos adversum sponte per annos
 Prona tibi Regem efficies, & mite subibis
 Illius imperium, quotiens ego fœdera cerno
 Pacta sibi, læsamque fidem. Nunc ægra juvenus
 Tolle moras, bellumque para, dum proditus infans
 Vagat adhuc tener in cunis, atque ubera lactat,
 Nec vires habet. Egregium cum prole nocenti
 Perde genus, dirumque tibi cape, dum potes, hostem.
 Talibus illa furens dictis in pectora vulgi
 Invidiam, tacitumque serit cum tabe venenum.
 Inde latens odium, positam quoque fuscitat iram,
 Atque animos ad bella truces, & inertia Troum
 Membra quatit, monitisque illos accendit amaris.*

A Scinditur ambiguo tandem vesana tumultu
 Plebs Antenoreos referens ab origine factus,
 Certatimque omnes vario sermone trahuntur.
 Namque alii, quibus ægra dabat jam corda senectus,
 Arma viris lumenda negant, & cruda reponi
 Hinc odia, ac sævas moderato pectore flammæ
 Persuadent, pacique datos servare penates,
 Et laribus torpere suis, cumque hoste pacisci
 Tranquillos in luce dies. Pars magna popelli,
 Plena mero, multumque ferens in pectore Bacchum
 Increpat hos, penitusque novæ servanda Sybillæ
 Dicta monent; neque enim tales sine numine voces
 Effudisse illam referunt. Dum magna loquuntur
 Verba, nimis acuunt animos, & fortia jactant
 Viribus acta suis, ferrum, flammæque minantur.
B At Proceres, majorque gradus, quo alta superbit
 Dives origo Patrum, faciles ad Regna decusque
 Assensere animis Populi, bellumque nefandum
 Marmoreo statuere Duci. Jam plebis & omne
 Nobilium genus, hinc juvenes, hinc firma senectus
 In medio coiere foro, nitidisque sub armis
 Emicuisse juvat. Primi data signa tulerunt
 Armorum bellicæ Duces; subit inde libenti
 Vectus equo miles, levibusque onerata sagittis
 Turba nocens pedes hinc sequitur, clypeataque
 multis

Agmina densa viris, Siculo velut acta colono
 Luxuriosa seges mediis turgescit in arvis.
 In medio cristata cohors, Populique fidelis
 Ardet amor, cui Berta suis provecta quadrigis
C Argumentum ingens palmæ, facilisque juvamen
 Præsidii servanda datur. Stat fixa supino
 Robore trabs, folioque super fundata superbo,
 Casibus in dubiis fides consulta. Quaternis
 Vecta rotis trahitur. facili conamine, moles
 Quam circum delecta manus, vulgique corona
 Plaudit ovans, fidoque datum custode tuentur
 Depositem, quotiens belli furor impius urget
 Irarum stimulos pugnae, coit omnis in unum
 Turba frequens, circumque illi clamore feruntur.
 At velut Italiæ volucres cum cardine verso
 Æolis aula fremit, raucoque superbus hiatu
 Fundit Hyperboreas non lenis Aquarius urnas,
 Riphæasve nives Auster quatit æthere ab alto,
 Denfantur simul, & facta tamen ordine cœtu,
D Servandum aspiciunt Regem, ne turbidus illi
 Obsit ab imbre polus, laxis modò protegit alis
 Quæ potuit, servansque Ducem sperare videtur.
 Hic olim decus, & Populis venerabile sacrum
 Currus erat, quem sæpe trahens procul hoste
 fugato

Victor ad egregios Divum spolia ampla penates
 Perduxit, Temploque locans hæc prodidit alto.
 Jam procul Euganeis Patavorum exercitus ingens
 Mœnibus exierat, latisque ardebat in agris
 Armorum decor, & fulva sub casside miles.
 Jam juvenum delecta manus, nullique coacti,
 Nonnulli venere senes, & mixta sub illis
 Pubertas animosa viris; vix mater euntem
 Impedit amplexu natum; gemit altera fratrem
E Imbelli fugisse toga: stat tanta cupido
 Scaligerum delere genus. Jam proximus urbi
 Adventabat eques Phrygius, quam dulci bus undis
 Pæne fluens retro secat hinc, rigat inde Bachillus
 Fontibus ex geminis; at cum sua mœnia linquunt
 Non procul à muris, uno duo flumina tractu
 Conveniunt, miscentque duos in fluctibus amnes.
 Hi fama indecores tantum sua nomina celant
 Mitis Athes, vastaque means de rupe Timavus,
 Quos inter velut agna duos urbs parva leones
 Victa jacet, mutatque duces alterna superbos.
 Hanc Patavus subit, & magno plebs fessa tumultu,
 Ingentemque trahunt secum moderamine currum.
 Postquam epulis somnoque datam sub nocte
 quietem

Com-

Composuere viri membris facilesque labori
Assumere animos; celeri producta rotatu
Signa movet gravibus moles operosa rapinis,
Ac jubet hinc acies, & classica sæva moveri.
Tunc alacres exire parant, & Sole recepto
Laomedontiadae foribus mittuntur apertis,
Inde iter ad trepidam convertunt marmoris
urbem,

Quæ tibi nunc patrios servat defensa penates,
Magne Canis, claramque refert ab origine gentem.
Quò properas vesana manus? quò te furor amens
Præcipitem trahit immensum pulsare cacumen
Indolis egregiæ? Nescis ignara futurum
Quid tibi fata parent. Hac est de stirpe vocandus
Dux tibi, quem misero nondum pater optimus
Orbi

Prodidit, illius fati melioribus ortum
Certus agens hic, quem cunis vagire superbis
Nunc vates infana canit, germanus & illo
Fratre minor: tam fata suis sunt aspera votis.
Jamque fatigatis humili sub Sole maniplis,
Ventum erat in planum, flavas ubi pulsat arenas
Cultor inops, sterileque rotat sub pulvere glebas,
Gratior hospitibus sedes, quam molliter Alpo
Uberibus fecundat aquis. Hic fessa reponi
Signa jubet, tardamque gravi sub pondere molem
Dux prior, inque novis tentoria figere ripis
Hortatur, sociosque levi moderamine tractat.
At vigil infomes jam dudum pectore curas
Involvens pater Albertus, quibus ipse furentes
Dardanidas lenire modis, ac flectere posset
Aspera corda Phrygum, & belli vitare ruinam,
Nunc hinc nunc illinc mentem quatit, iccta securi
Qualis acer primive operi labefacta supremo
In dubio est qua parte cadat. Nam viribus impar
Oppugnare Phrygas, bellumque attollere contra
Innumeras acies, ardensque in proelia vulgus
Inde manere, truces gladios hostemque superbum
Posse pati timet, & patrias tutariæ arces.
Hinc fraudes cœcosque dolos molitur, & omne
Insidum genus. At tantis obflare periculis
Is neque vi, nec fraude potest; scit quantus
in auro

Est vigor, & Phrygiæ qualis solet urere mentes
Ambitus. Heu nimium præceptis ad blanda cupido
Nos trahit & votis nunquam satiabilis hæret
Humanis, Hæc visa placet tutissima Regno
Materies: tunc ingenti promotus ab ira
Ductores belli summos Procereque verendos
Pollicitis onerat donis, atque aggerat auro,
Utque citi redeant placidis sermonibus orat.
Illi exultantes, spoliis auroque recepto
Castra movent, reperuntque suos cum plebe penates.
Non ego te molles olim Ceneia jactus
Mirantem arguerim, nec quæ tibi poma rotabat
Hippomanes legisse palam; nam fexus, & ardens
Visceribus persuasit amor, neque divite nimbo
Corruptam Acrisii natam pluvioque metallo;
Sed magis atque magis mirer fortissima Teucrum
Pectora, & ingentes animos, quibus ardua
quondam

Graiorum virtus bello vix acta bilivstri
Obstitit, obscœnis animum infecisse tributis.
Heus ubi te, venerande puer, post tanta reliqui
Scripta vagus, traxique tuas ab origine laudes?
Da veniam, nunc cœpta libens exorsa refumo,
Teque tuosque meo cum carmine prosequor ortus.
Interdum veterata novis servare figuris
Acta licet.

Jam tibi signiferis occurrens motibus annis
Creverat, & natale tuum signabat uterque
Consul, ab incepto repetens sua tempora Regno,
Cum festina tuis accedens gloria membris
Signa dedit manifesta fide; nam plurimus hærens

A In vultu pater egregium dedit ipse nitorem,
Purpureatque in fronte genas, & tempore parvo
Mira lacertorum moles, humerique, manusque
Desueto crevere modo; non verba ligatis
Imperfecta sonis, sed jam intellecta loquaci
Ore dabas; jam tota tibi deprensa supellex
Nominibus certis, & nota vocabula rerum:
Tu medios inter Procere, & lauta vocatus
Prandia, jam noti semper genitoris adibas:
Ora prius, fixisque illum scrutatus ocellis,
Quid velit, in patrium flagrabas semper amorem
Et coram astabas vultu venerabilis illo,
Imperiis parere volens. Jam tertia messis
Venerat, & ter musta suis stillata racemis
Spumabant impressa cadis, cum major adultis
Incaluit virtus membris; non suppara cœcis
Facta magisteriis, neque fuso baltheus auro
Grata tibi, non quæ tenues distinguit amictus
Zona nitens, calathive leves: juvat arma videre
Cristatasque jubis galeas, ensesque micantem,
Aut spumantis equi cursum. Non terruit aures
Tibia, non stridor lituum, clangorque tubarum,
Timpanave, aut bellis aptus sonus æris acuti.
Tu quotiens fletu puerili more dolebas,
Diceris his tacuisse sonis; non dulcia tantum
Verba, nec infusa materna voce juvabant
Blanditiæ, quantum strepitus Cybelejaque mater
Ideis pulsata jugis. Jam mollia tœdet
Jussa pati, jam fœmineas exosus habenas,
Te celerem ad patrios monitus, coetusque viriles
C Sponte rapis, docilemque novis te moribus offers.
At pater egregius pueriles concipit ausus,
Et se um admirans tacita sub mente volutat,
Quanta tui virtus animi, quam nobile robur,
Quantus in ingenio vigor est, quam blanda tuorum
Membrorum moles, ipatio ut superaddita parvo
Vis festina tuis increverit ardua membris.
Jam stupet, & tali gaudens lætatur alumno,
Mente Deum intrans; neque enim sine numine talem
Progeniem venisse putat; memor inde notati
Temporis, excusso cum Coniux territa somno
Rettulit horrendum dictu, & mirabile monstrum
Visa sibi peperisse Canem, qui magnus & acer
Incurreret totum validis latratibus Orbem.
Omnia propositis firmat solemnibus votis,
D Impositumque prius nomen tibi mutat, & addit,
Magnus ut hinc dicere Canis, nam consona rebus
Nomina sæpe solent veras prædicere causas.
Tu puer ad patrios semper tua lumina vultus
Flectebas, quotiens illum domus ampla tenebat,
Hærebas lateri comes, & qua leniter ibat,
Tu quoque; & interdum gremio comprehensus amato
Dulcia purpureis figebas oscula labris.
Nec minus ille tuis exultat moribus ardens
Plus æqua gravitate pater; nam mollia tecum
Otia sæpe trahens, secessit ab agmine fido
Nobilium, ludisque movens puerile jocosis
Certamen, nunc te rapido contendere cursu
Invitat, teretemque pilam pulsare rotatis
Ictibus, aut agiles jactu versare lapillos.
E Sive ætate pares animoso brachia nexu
Inferuere tibi, vires hortatur, & urget
Fallere jam, fraudesque docet, præque omnibus unum
Te laudat, fratresque tuos superasse fatetur.
Exin te geminis susceptum molliter ulnis
Amplexu fovet, & magnum testatur amorem
Dulcibus obsequiis. Et jam puer omnibus æquè
Invidiosus eras; nam quantum Lucifer astris
Gratior est Phœbo, cunctis quam Delia silvis
Ante leves Satyros, tam tu præstantior illis.
His te fama refert annis, cum septima nondum
Horrea frugiferis impleisset messibus æstas,
Virtutis monstrasse palam nova signa futuræ.
Nam semel immensos auri visurus acervos,
Se-

Secreto quos ipse loco pater ante locarat,
 Utile propositum Regnis, & tuta supellex,
 Sobrius ad curas huc te comitante subibat.
 Utque suum vidit fido custode teneri
 Depositem, nullumque illi constare periculum,
Has tibi certus opes ad grandia facta reservo,
Nate, ait, o spes prima mei. Si tollere quicquam
Nunc amor est, plenisque juvat discedere pugnis,
Eja tolle libens, non ulla in verba minasque
Exibo trux, nec rigidis dabo verbera palmis.
Hæc tua sunt, olim magno mihi parta labore
Dona, puer. Risisse ferunt, ac rore modesto
 Inguinis aspersisse, velut despexerit illas.
 Sunt qui te parvas contemto munere gazas
 Magnanimum sprevisse putant, & paupere tecto
 Angustos dixisse lares, patriumque cubile
 Vix uni fatis esse viro; pars fortia laudat
 Pectora, & in tantis robur puerile tributis
 Contemtor felix, & opum parcissime custos,
 Quem neque blanda fames auri, neque dira cupido
 Obruit in teneris annis. Quo carmine primum
 Quo satis ore tuas referam sine crimine laudes?
 Non mihi si centum linguarum, totidem ora, caputque
 Sibila tot vibrare datum, tot reddere voces
 Quorve Medusæ sinuantur guttura monstro,
 Sufficerem narrare tuas ad singula dotes.
 Septimus interea membris irrepserat annus,
 Magne, tuis, cum jam focis jam fratribus æquus
 Vertice jam latis ostendens brachia nervis,
 Exertosque thoris humeros, exire parabas
 Longius è patriis tectis, ac tota videre
 Mœnia, & interdum muris post terga relictis
 Urbe tenus, virides circumdare flexibus agros,
 Qualiter implumes avium super arbore fetus
 Comprensî nido servantur, plumea donec
 Sylva tegit, pennisque datis contextitur omne
 Remigium alarum, mox ut volitare per auras
 Incaluit membris animus, viresque receptæ,
 Exiliunt alacres nido, primumque propinquis
 Insidunt ramis, & stipite blandus in imo
 Fit motus, donec pennis audacia venit
 Fida satis: tunc præcipiti se more parentum
 Longius obliquant jactu, tandemque per omnes
 Ætheris ausa vias, volucris sibi quæque vagatur.
 Non aliter Patriæ jam dudum creditus aulae
 Desuetum agnoscens robur puerilibus annis,
 Et tua jam validi vestigia figere plantis,
 Optabas procul ire vagus, nunc gressibus imis,
 Nunc agili provectus equo, jam doctus habenas
 Flectere, & interdum talis urgere furentem.
 At pater egregius pro te magis anxia semper
 Corda gerens, ne quid fatis sua vota finitris
 Læderet, aut anceps per mille pericula casus,
 Dat Chirona tibi, qualem tulit acer Achilles,
 Cum puer Hemonio latuit servatus in antro,
 Qui te dum teneris esses flectendus ab annis
 Virtutis sub lege domet, quibus optet honestas
 Moribus alma coli (nec enim fit major in ullo
 Nobilitas) quibus apta sonis jam lingua loquatur,
 Quo taceat frænata modo, qua mente reponas
 Iratos animi motus, qua turbidus iras
 Temperie pacare scias, doceatque sub armis
 Militiam, & duros Martis tolerare labores.
 Hic prius alipedum cursus tibi monstrat equorum,
 Præcipitique leves saltu, quo flectere giro,
 Quo lentos urgere modo, quibus addere lora
 Conveniat, quæ frænâ magis, ut stringat habenas
 Læva pares. Hi: cum libuit decurrere campo,
 Primus equum movet, aut blando moderamine
 tecum
 Insequitur lætos comites. Sic sævus in hostes
 Ibis alumne potens, profugos sic ense rebelles
 Magne premet; sic hasta tuis quassata lacertis
 Conteret adversas acies. Hæc doctus euntem

A Intentumque monet, verbis teque urget amicis,
 Telorum vitare minas, & fortia duro
 Milite bella pati, quotiens levis ingruet ætas.
 Nec minus interdum studiis te mollibus aptat,
 Nam modo præcipites saltu perfringere fossas
 Imperat, aut volitare levi per florida curiu
 Æquora, & audentem laudat, fociisque moratis
 Invidiam ferit expositæ post præmia palmæ.
 Nunc arcum pharetraque leves, ac flexile cornu
 In medio jubet afferri, & dum sæpe tetendit,
 Te quoque vult, facilique docet conamine flecti,
 Quoque modo Parthus, Medusæ, aut dextra
 Geloni
 Incurvat, quo Sauromates sua pila remittat
 Ense carens, qua funda jacet Balearis habena.
 B Hic & Olympiæ monstrat tibi prælia pugnae,
 Atque Erycis rigidos immani pondere cestus
 Monstrat, opus magni Alcidae, quibus ille su-
 perbum
 Viribus Antheum exhaustit, quo vulnere Nessum
 Tardavit; missamque sequi jubet inde sagittam
 Montis in aëros colles, aut ima relabi
 Per juga: sic duro assuescens tua membra labori;
 Talibus intentus monitis, & nobile cultu
 Ostendens animi robur, non ægra Magistri
 Jussa capis, semper veritus fecisse molestum.
 Jam gravis amplexu jam vertice fratribus æquus
 Annua jam geminis referens duo tempora lustris,
 Optabas majora sequi custode remoto;
 Imberbis tamen, ac puerilem exutus amictum
 C Pubertate tenus, nec dum tibi fortiter ætas
 Venerat armorum, aut belli tentare tumultus,
 Cum pater egregius fatis ablatus iniquis
 Occidit invalida nec dum cogente senecta.
 Felix ille quidem, & sacræ Virtutis amator
 Præcipuus, quem nulla bonis fortuna secundis
 Extulit, aut tristi pressit mœrore solum.
 Cura domus, regimenque loci tunc Bartholomæo
 Traditur. Ille tribus major, primumque parenti
 Progenitus, tibi sceptrâ negans, & prævius ortu
 Altuboinus erat: neuter tamen alta sequutus,
 Illustres quamvis animæ, vultuque verendi
 Majestate sua. Tantum contraria votis
 Fata suis, cupidæque fuit spes irrita mentis.
 Tristior amissio postquam genitore parumper
 E Oblitus mœstos satiasti fletibus orbes,
 Assuetos iterum monitus, iterumque resumis
 Jurgia blanda libens, jam notis viribus audax
 Jam membris & mole nitens, si flammeus ensis
 Aut gravis hasta fuit valido torquenda lacerto.
 Sive movendus erat curvato umbone molaris,
 Aut equus acre furens ferro domitandus acuto,
 Is ludus, requiesque tibi; nec figere cervos
 Auritosve sequi lepores stridente sagitta,
 Aut timidas telo imbelli prosternere damas
 Cura fuit, sed si qua jugis inventa læna,
 Aut aper excussus canibus, seu pulsa cubili
 Unguibus Ursa nocens, aut foeta Lycaonis uxor
 Cum catulis metuenda suis, sive horrida tigris
 Occurrit. Tibi blanda quies, & gloria dulcis
 E Visa per aëros montes, atque invia saxa,
 Quo fugitur per plana, levi discurrere saltu.
 Ipse etiam lato gestans venabula ferro
 Terribiles clamore feras, & vulnere crebro
 Usque premens; donec jugulis ictuque supremo
 Procubuerit solo, prædaque potitus abisti.
 Quas studiosus aves, quæ non armenta dedisti
 Capta neci, transire libet, paulumque morari
 Inter opes animi. Nam pubescentibus annis
 Jam roseas signante genas lanugine prima
 Mater obit; dehinc magna tuos infusa per artus
 Vis stetit, & claro probitas auctore refulsit.
 Jam non hasta gravis, jam non puerilibus armis,
 Aut vacua pugnare manu, simulacraque belli
 Sum-

Sumta juvant, fractæque novis concurribus hastæ
 Et galeæ, validoque ensis collisus ab ictu,
 Sive celer mediis producis equiria campis
 Agmen agens equitum, seu tunc longinq; sequutus
 Pila trahis, seu te rapidis tulit ocior Euris
 Acer equus, mediufve inter Procereſque Ducesque
 Sobria verbofis ſermonibus orſa retractas,
 Omnia te decuere magis. Nec moribus alter
 Aut tibi par virtute fuit. Jam torſerat orbis
 Annorum cœleſte jubar, ter ſenaque meſſis
 Venerat, incipientique gradu levioſe juventus
 Jam tibi nota Venus, gremio jam lapſus honeſtæ
 Conjugis, in modicos illam parciffimus uſus
 Arcebas. Jam ſceptra tenens germanus in arcto
 Marmoris horrebat tumulto, cui forte benigna
 Succellit major natu, teque aggere vitæ
 Dux prior, Ogygias non quali foedere Thebas
 Rexit Echionius depulſo fratre tyrannus.
 Quo duce qua bifidus præter vada lurida Mantus
 Labitur Eridanus, ſummisſque Oſtilia muris
 Emicat, adverſi cecidit munimine belli
 Bricantinus apex. At tu jam longa perous
 Otia, jam patriis queſtus torpere theatris,
 Quærebas exire procul, vacuoſque per agros
 Bellantes urgere viros, & Marte cruento
 Hoſtiles intrare caſas, ac viribus uti,
 Qualiter Eleus ſonipes, quem gramine læto
 Depaſtum anguſto ſervavit carcere dudum
 Cura vigil, donec rudibus viſ optima membris
 Adveniat, tumeantque novo de ſanguine venæ,
 Ardet abire procul ſtabulis, & tergore preſſo
 Fræna pati, vacuoque levis concurrere campo.
 Vix illum ducis ira ſui, vix dulcia tactu
 Blandimenta tenent; at ſi ſonus æris acuti
 Auditufve ingens clamor, ſtrepitufque ſuorum,
 Exultat, pedibuſque ſolum domat, arctaq; tandem
 Vincla ferox ſolvit, tumiduſque repagula laxat.
 Sic tua jam validis conſurgens viribus ætas
 Magnanimos ciet hinc auſus, hinc provocat iram,
 Perſuadetque graves belli perferre tumultus,
 Et clypeo galeave premi, ſi retulit oris
 Rumor in extremis claſſes aut arma parari,
 Totus in his amor eſt; etenim reverentia fratris
 Obſtat eas; ſed prona magis virtutibus hæſit
 Imperuoſa diu monitis frenata voluntas.
 Interea celeri repetens vaga ſigna rotatu
 Sex quater exactis faſtorum menſibus Orbes
 Obruit aſtriferos Phœbus, totienſque reſumſit
 Aſtriferi per Regna poli, cùm major adultis
 Viſ animoſa ſubit membris, miroque læcerti
 Concrevere pares tactu, & caput ardua cervix
 Extulerat, ſummos aptum tolerare labores,
 Flavaque jam croceum ſumens inoſa colorem
 Cæſaries, & purpureas umbroſa tegebat
 Barba genas; nec jam poterat plus otia ſegnīs
 Lenta pati, nunc bella ciens, hoſtemq; propinquum
 Supplicibus votis, & rapta armenta querentes
 Agricolas, vacuiſque audire penatibus ædes
 Igne rapi, & flavos ſævis populatibus agros
 Optabas ſpectare libens, occurrere contra
 Quo liceat, profugoſque ſequi poſt terga rebelles.
 Talibus inſtabas curis animoſus. Et ecce
 Miſſus ab Arctoīs impleſat ſedibus omnem
 Italiam, Ligurumque vagas rumoribus aures
 Nuncius ore ferens, Romanum in Principe ſummo
 Adventare Ducem, motiſque expoſcere ſignis
 Cæſareos illum faſces, & debita Regna.
 Nec mora: jam Ticinum, mediæque ingentia lænæ
 Mœnia Romuleus veniens inſererat heros;
 Jam Ligures, longoque omnes formidine Bardos
 Terruerant Auguſta novis ingreſſibus acta;
 At tua non tanto percuffit corda tumultu
 Ægra pavor, non fama Ducis, neq; viſa timendos

A Majestas pulſare Duces. Stat tanta futuri
 Spes Regni, mentifque vigor, dum quiſq; timetur,
 Solus magnanimos in pectore concipis auſus,
 Non minus exultans, quàm bellicus ære ſonoro
 Gaudet equus, crebroque animoſpiramine tollit.
 Hinc primùm mora ne qua tuis inimica rogatis
 Obſtaret, neu pollicitos jam tardet honores
 Spes votis agitata tuis, promiſſaque Regna
 Parcarum à monitu, ſacrum & venerabile nomen
 Imperii ſemper veritus, tum more parentum
 Cæſareas Aquilas, ignaro fratre, ſequutus
 Vicentina diu Patavis oppreſſa ſuperbis
 Regna petis, quæ tam facili compreſſa labore,
 Ut jam quiſque puter tibi debita jura, tuumque
 Suppoſita virtute decus; nam ſola paventes
 B Dardanidas, tumidoſq; olim, dum blanda ſaveret
 Littoribus levis aura ſuis Aquilone ſecundo,
 Terruit ancipiti diſcurrens fama tumultu.
 Nec furor ille gravis, nec multo parta cruore
 Laus tibi, ſed profugos depellens ſedibus hoſtes,
 Victor in egregia manſiſti debitus urbe.
 Hoc decus, iſta tuis acceſſit prima triumphis
 Gloria, & aſſumtis primùm tibi contigit annis
 Partus honor. Jam vera dabant ambage ſoluta
 Carmina pii vates, jam res audita probabat
 Argumenta Patrum, nec iners tua fama jacebat
 Incipiens majora ſequi. Quid feceris iſtinc
 Sit merces, aliifque labor; nam rebus agendis
 Sollicitum me cura vocat, jamque objicit hauſtu
 C Pierio luſiſſe ſatis; nec pectora tantum
 Carminibus laſſata novis tolerare laborem
 Noſtra valent, ſi clara tuæ primordia vitæ,
 Et puerile decus, cecinique ab origine laudes
 Hactenus. Inſanas alius nunc mente ſorores
 Concipiat, vigiletque tuis ſtudioſus in actis,
 Tot reſtant, & tanta novo dicenda relatu,
 Magne, tibi, quæ poſt habitos tua facta triumphos
 Clara micant, ut vix Stygii deſcriptor Averni,
 Qui profugum Æneam patriis à ſedibus olim
 Poſt Aſiæ cineres, tot tempeſtatibus actum
 Explicuit, Latiæve tonans tuba maxima Romæ,
 Quæ ſocerum armavit genero, quiq; impia fratrem
 Bella ſub alterni diſcuſſit foedere Regni,
 Poſſent digna tuis præconia reddere factis.
 Nunc mihi dum labens animus, dum junior ætas
 D Feſſa jacet, metuitque oneri ſuccumbere tanto,
 Da veniam, vatiſque novo concede quietam
 Saltem animi ſedem; nam tu, licet arduus iſte
 Sit labor, in noſtris ſemper venerabere metris.
 Jam ratis inſano dudum laſſata profundo
 Vela trahit, viſoque cupit requieſcere portu,
 Ante tamen quàm ſe rapidis comprehendat ab hamis
 Ancora, quam ſlave puppem ſubducat arenæ,
 Hoſpitis acceſſu dubitat cui tuta reſidat,
 Quo duce magnificos adeat ſecura penates,
 Nec remis malè fiſa ſuis in littore demens
 Hæreat, aut mediis pereat neglecta procellis,
 Quis tibi nunc, Palinure timens, cùm tecta ſubibis,
 Occurret, cui tenſa dabis jam digna reponi
 Carbaſa, cui puppem, deſeſſaque brachia, teque
 E Commendare putas, cujus ſperata favore
 Præmia digna feres? Illum ſecurus adito,
 Quem virtus experta juvat, quem ditat honeſtis
 Moribus ingenioque pari moderamine Pallas,
 Ille tibi pius hoſpes erit, teque impiger aula
 Magnanimi componet heri, famæque petitum
 Nomen, & emeriti pignus dabit ille laboris.
 Tu modò, cui vatium reſtat tutela piorum,
 Inclyte Mœcenas, animi fiducia noſtri,
 Suſcipe, & hoſpicio non dedignare peracti
 Dux operis ſignare viam, qua Ferretus Auctor
 Invidioſus agat placidam ſinè nube quietem.

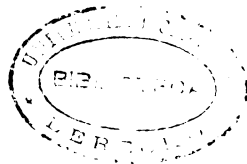
JOHANNIS
DE CERMENATE
NOTARII MEDIOLANENSIS
HISTORIA

DE SITU, ORIGINE, ET CULTORIBUS
AMBROSIANÆ URBIS.

A C

DE MEDIOLANENSIVM GESTIS
SUB IMPERIO
HENRICI SEPTIMI

Ab Anno MCCCVII. ad Annum MCCCXIII.

STIMULATED

ENERGY

SYSTEMS

ALSO

THE

OF

STUDIED

OF

LIMITED

APPROXIMATE

IN JOHANNIS
DE CERMENATE
HISTORIAM
PRAEFATIO
LUDOVICI ANTONII
MURATORII.

Historiam hanc Anno 1698. primus ego e tenebris in lucem protuli Tom. II. pag. 31. Anecdotorum meorum, dignam plane, quae rursus in Collectionem nostram inferatur. Ejus Auctor *Johannes de Cermenate*, patria Mediolanensis, Arte Notarius, cujus perspecta prudentia in rebus agendis, simulque doctrina, ipsum Patriae carum effecere, ubi etiam ad publica negotia adhibitus Syndicum Reipublicae Mediolanensis egit. Postquam Cap. 46. Warnerium ab Henrico VII. Caesare generalem Langobardiae Vicarium constitutum scripsit, haec addit: *Ad illum Laude morantem legantur per Commune Mediolani Franciscus de Garbagnate, & Adoardus de Pirovano, & Ego ut Syndicus.* Quibus ex verbis intelligas, Cermenatensem floruisse, & scripsisse circiter Annum 1310., eaque retulisse, quae sub ejus oculis versabantur. Sed & in Praefatione se tractaturum ait *de Serenissimi, ac mirabilis Principis Henrici de Lucimburgo, quem primum nostra aetate Imperatorem vidimus, in Italiam adventu.* Castonum quoque de la Turre nunc *Archiepiscopum* appellat, ut alia loca omittam: quae omnia aetatem hominis luculentissime produunt. Illum vero adhuc in vivis fuisse circiter Annum 1330 ex *Manipulo Florum* Gualvanei de la Flamma, qui in hac ipsa Collectione occurret, facile evincere possumus. Scribebat per ea tempora Gualvaneus, enumeransque Historicos, quibus ad suam illam Historiam contexendam usus fuerat, inter ceteros Libros commemorat *Titum Livium apud Johannem de Cermenate* adservatum. Tum in *Politia Novella*, quam ante nonnullos annos promulgaverat, haec addit: *Apud Johannem de Cermenate Liber T. Livii, Chronica Jacobi de Laude de Historiis Laudensium contra Mediolanenses. Quaedam Historia Legati ad Matthaeum Viccomitem. Registrum Communitatis Civitatis Mediolani.* Ergo, quum haec scriberet Gualvaneus, Cermenatensis noster adhuc vivebat.

Iisdem quoque temporibus floruit Albertinus Mussatus Patavinae urbis cum Civis, tum Historicus praecellens. Ejus stilum, atque eloquentiam commendaverunt alii, commendavi & ego in Praefatione ad eundem in Tomo sequenti edenda, qui nempe Franciscum Petrarcham praecesserit in restituendo Italiae Latinarum Literarum splendore. Sed nunc mihi dicendum, Johanni de Cermenate Mediolanensi Civi ejusmodi gloriam potiori jure adscribendam, quemadmodum etiam de Ferreto Vicentino praefabar. In Mussato habes stilum non raro asperum, ac salebrosam, verbis a Latinorum elegantia longe interdum abhorrentibus. Contra in Cermenatensi perspicuum plerumque dicendi genus, in quo gravitas numquam desideratur, & laudabilis Latinitatis sapor fere ubique deprehenditur. Ceterum quum Tomo Primo Anecdotorum hanc Historiam edidi, deerant in exemplari, quo utebar, lacinae duae non exigui momenti. Verum procedente tempore cura Lazari Augustini Cottae doctissimi ac amicissimi Viri factum est, ut ne illa quidem pars desideraretur. Quare supplementum ex alio integro exemplari depromptum subinde editi Tomo IV. pag. 211. Anecdotorum: quae omnia simul conjuncta in nupera hac editione rursus prodibunt. Haec autem non repetam, quae de genere mortis Henrici Septimi Augusti in Prolegomenis ad hunc ipsum Librum adnotavi; haec enim ex Anecdotis

dotis meis petet, qui volet. Unum addere sufficiat, non solum Johannem XXII. Pontificem Maximum literis suis ubique evulgatis instituisse, ut calumpnia Ordini Praedicatorum infecta de veneno eidem Caesari in sacris propinato destrueretur (quod Gualvanus Flamma eorum temporum Scriptor memoriae tradidit); sed etiam Johannem Regem Bohemiae ejusdem Henrici filium Anno 1346. suas patentes Literas dedisse, quibus execrandum illum, atque injustum rumorem penitus filere jussit. Haec literas habes apud Cl. V. Leibnitium in Codice Jur. Gentium, Part. 1. n. 87.

JOHANNIS

DE CERMENATE

NOTARII MEDIOLANENSIS

HISTORIA.

PRÆFATIO.

MUltis naturæ dotibus, atque gratiis hominem divina potentia decoratum ceteris animantibus dominari voluit, dum profunda rationis radice humanis solum mentibus insita cunctis sub Sole viventibus nobilior factus est. Cui proprium eloquentiæ beneficium concessum est, quæ dum discreta sit, velut omnium rerum domina efficit, ut uberius ipsius rationis vigor proficit, per quam multa percipiuntur ignota, & præcepta eadem ignorantibus ministrantur. Hujus eloquentiæ beneficio succurrimus persæpe miseris, hortantes, consolantesque territos, & afflictos, pulchra etiam oratione superbos sæpissime refrænantes, & quos sentimus iracundiæ nimis pronos. Hujusmodi tamen miseriæ humanorum vitiorum remedia plus prodesse videmus, si non modò præsentibus, verum etiam posteris, velut ante oculos sculpta, notabilibus mandentur exemplis, utpote per scripturam, quæ unica scientiarum, atque artium liberalium fidelis custos est, ac rerum gestarum memoriam servat. Si præterea corrigere nequit, nec mutare, consulere tamen futuris rebus potest. Cùm itaque antiquorum præclaris operum studiis usus, multis eorum scrutatis undique libris, præviâ gratiâ Dei, aliquando profecerim, ut dignè redargui possim, ac dici alieni semper scrutator operis, nihil reponeus, aut posteris perlaborans; quæ occurrerunt præ oculis relatu digna decrevi, prout gesta sunt, describere. Ea quidem Lectoribus multum prodesse suspicor, nam dum rerum, atque hominum eventus examinant, atque cernunt, quid vitent, quidve sequantur, ibidem exemplo capiunt. Verum ne me ignarum modicitatis ingenii mei fortè Lectores putent, dum viribus majora promitto, protestor, volui plures ad hoc inducere aptiores, si potuissem. Ne itaque tam monstruosæ rerum moles, quas testis ætas nostra vidit, quasque ipsa horribilis, & nova rerum enormitas mirabiles, ac relatu dignas effecit, pereant imò vivant memoria, rem arduam aggredior, non sinè præsumptione tantum opus sumens, onus scilicet viribus impar meis, verum spero, quem inconditus sermo meus à lectione rejiciet, ipsa miranda rerum novitas quadam delectatione aliquando poterit provocare Lectorem. Dignum itaque, atque aptum narrandis rebus principium quærens, diuque hæsitans suspensio mentis calamo, tandem de Serenissimi, ac mirabilis Principis Henrici de Lucimborgo, quem primum nostra ætate Imperatorem vidimus, in Italiam adventu imprimis tractare aptius visum est, qui magnam scribendæ causam nobis dedit. Verum priusquam initium narrandi faciam, Ambrosianæ Urbis situm, originem, & vicina sibi loca ab initio, & per tempora successiva exponere paucis libet. Cujus Urbis angustias, & labores, saltem quos ipsi vidimus, mandare posteris volumus in exemplum.

CAPUT PRIMUM.

Vmultis exceptimus documentis, Tubal nepos Noë ex tertio filio ejus Japhet, qui Hispanos, & Italos genuit, natus primus per ora maris Venetiarum veniens hanc partem Europæ,

Aquam appellamus Italiam, intravit, & Urbem constituit, quam à ratibus, vento, & navibus, quibus ministrantibus iter ejus illuc venerat, Ravennam dixit. Cujus filius Subrex per Liguriæ campos veniens hunc sibi gratum situm visitans inter Ticenum, & Addam, elegit sedem, Urbem ædificans, quam suo nomine Subriam appellavit, ut Papias meminit. Ab hac Subriæ Civitate tota postmodum contrata inter utrumque flumen Subria dicta fuit, ut ex dictis Sycardi, & Eutropii colligitur. Hoc nominis signum per Ticeni litora adhuc Ambrosianus ager tenet, licet corrupto vocabulo de Subria in Seprium mutato sæpius sono linguæ reductum sit

fit illud nomen. Nam Noë, qui secundum Eustodiam, & Graphiam aureæ Urbis cum duobus filiis suis post diluuium natis per mare navigans non longè à loco, ubi nunc Roma est, Italiam intrans Urbem statuit, quam suo nomine dixit: Noë Hebraicam, & deinde Saturnus Græcam linguam his Italiæ partibus attulere. Postmodum verò regnante in Italia Latino ipse Saturni post multa tempora successore, quem nunc tenemus, Latinus sermo nobis datus est, qui à Principe Latino ipsum nomen sumsit. Verum ante Latini sermonis originem Tuscos ex Asia in Italiam profectos accipio, ut ex T. Livii dictis, atque alijs antiquis historiis colligi mihi posse videtur. Nam, ut idem testatur Livius, Tuscorum opes ante Romanum Imperium aded latæ, magnificæque fuere, ac terra, marique patuere, ut inter utrumque mare cuncta tenerent, Superum scilicet, atque Inferum, quibus Italia Insulæ modo cingitur. Quantum etiam Hetrusci potuerint, utriusque maris nomina argumento sunt. Nam alterum communi vocabulo Tuscum, alterum Atriacum ab Atria Tuscorum Colonia vocaverunt Italicae gentes. Hæc ipsa maria à Græcis Tyrrhenum, & Atriacum appellata sunt. Hi autem Tusci primum quod inter Appenninum montem, & inferum mare agri situm est, positis ibi duodenis urbibus occuparunt, deinde totidem Urbes inter Padum, & Alpes, quarum primordia fuerunt Tuscorum Coloniae illuc missæ, à se conditas possidentes, & Liguriam, & cetera loca circumstantia, excepto angulo Venetorum, qui sinum maris colunt, usque ad Alpes Gallicas, atque Germanicas tenuere, donec regnante Prisco Tarquinio Romæ inde Gallica gente vi pulsi sunt: Nam ut ipse Livius meminit lib. 5. primæ Dec. eo tempore Celtarum, quæ tertia pars est Galliæ, penes Bituriges summa Imperii erat. Hi Celtico Regem dabant; Ex quibus nomine Ambigatus tunc Rex erat virtute, ac fortuna tum sua, tum publica præpollens, in cuius Imperio Gallia aded frugum, atque hominum fertilis fuit, ut abundantem populi multitudinem haud facillè regendam videns, eo jam senescente exonerare prægravante turba regnum voluit. Cujus rei causa impigros juvenes Bellovesum, & Segovesum sororis filios ad se vocans, eos se missurum dixit, in quas Dii dedissent auguriis sedes; quantum ipsi vellent numerum hominum excirent, ne qua gens arcere advenientes posset. Tunc Segoveso fortibus Hernici saltus dati, Belloveso verò latiore in Italiam fortes dederunt viam. Hic quod populis admodum regio abundabat, Bituriges, Arnenos, Senones, Eduos, Ambares, Carnutes, & Aulercos excivit, profectus ingenti multitudine peditum, equitumque in Transalpinos venit. Alpes inde oppositæ erant, easque insuperabiles existimabant, quippe nondum ulla inde via fuerat, quod continens memoria foret, nisi, si credere fabulis lubet, Hercule jam superatas fuisse dicebantur. Cum itaque ut septos altitudinis montium teneret Gallos, circumspicere quoniam per juncta Cælo juga in alium Orbem terrarum transire viderentur, jurasse dicuntur, ut quem primum, in terram egressi occuparent locum, patentibus silvis, communirent. Per Taurinos, Juliæque Alps saltus transcenderunt, fisisque acie Tuscis haud procul à flumine Ticino, cum, in quo conscenderant, agrum Subriam appellari audissent, cognomine Insubribus pago Eduorum, ibi omnes sequentes loci condidere Urbem Mediolanum appellantes. Alia

A fabinde manus Germanorum scilicet Boji Titonio Duce vestigia priorum secuta, eodem saltu, favente Belloveso, cum transcendissent Alpes, ubi nunc Brixia, & Verona Urbes sunt, locos tenuere. Confidunt post Salunii, quippe antiquam gentem lævos Ligures incolentes circa Ticinum amnem Appenninum, deinde Boji, Liguresque transgressi, cum jam inter Padum, & Alpes omnia tenerent, Pado ratibus trajecto, non Hetruscos modò, sed etiam Umbros agro pellunt. Intra Appenninum tamen sese tenere.

CAP. II.

B Post hos longo temporis intervallo Duce Brenno Senones in Italiam venisse comperio, quos dulcedine frugum, & maxime vini, quemdam Clusinum nomine Aruntem provocasse ferunt ira corruptæ uxoris Alucimene, cujus ipse Arons tutor fuerat, cum ipse juvenis aded potens foret, nec ipsius injuriæ ultio, neque pœna expeti posset, nisi externa vis quaesita foret. Hic Arons transeuntibus Alpes Gallis ad expugnandum Clusium dux, atque auctor fuit. Clusini novo bello territi, cum multitudinem, atque novas formas hominum cernerent, & genus armorum, audirentque sæpe Tuscorum acies inter Padum, & Alpes ab ipsis fufas, licet nullum foedus, aut societatis jus cum Romanis eis foret, nisi quod Veientes consanguineos adversus populum Romanum non defendissent, Legatos tamen Romam, qui auxilium peterent, misere. De auxilio nihil impetratum est. Legati missi, qui Senatus, ac populi Romani nomine agerent cum Gallis, ne à quibus nullam injuriam accepissent, socios populi Romani, & amicos oppugnarent; Romanis eos quoque bello, si res cogat, tuendos esse. Sed melius visum, bellum, si posset, amoveri, & Gallos novam gentem pace potius quam armis cognosci. Mitis legatio, ni perferoces Legatos, Barbarisque magis, quam Romanis similes habuisset. Quibus postquam mandata ediderunt in Consilio Gallorum responsum datum fuit: Etsi novum nomen Romanorum audiant, tamen credere viros fortes esse, quorum auxilium à Clusinis in re trepidâ imploratum, & quoniam legatione adversus se maluerint, quam armis tueri socios, nec se quidem pacem, quam illi afferant, aspernari, si Gallis egentibus agro, quem latius possideant, quem colant, Clusini partem finium concedant, aliter pacem impetrari non posse, & responsum coram Romanis accipere velle, & si negetur ager coram eisdem Romanis dimicaturus, ut nunciare possint domi, quantum Galli virtute ceteros mortales præstarent. Quodnam id jus esset agrum à possessoribus petere, aut minari arma Romanis quaerentibus, & quid in Hetruria Gallis rei esset, cum Galli in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse ferociter dicerent, accensis utrinque animis ad arma discurritur, & prælium confertur. Ibi jam urgentibus Romanam urbem fati Legati contra jus gentium arma capiunt. Nec id clam esse potuit, cum ante signa Tuscorum tres nobilissimi Legati gentis Fabiæ Romanæ juventutis fortissimi pugnarent, Tantum eminebat temerarius armorum vigor, plerumque consilii immemor. Quin etiam Q. Fabius unus ex Romanis Legatis evectus extra aciem equo quendam ex ducibus Gallorum ferociter in ipsa signa Hetruscorum incurfantem perlatum transfixum hasta occidit, spoliaque ejus legentem agnovere Galli; illico tota acie Romanum Legatum esse signum Gallis datum est. Omis.

Omissa inde in Clusinos irā receptui canunt, minantes Romanis. Erant ex Gallis, qui illico Romam eundem censerent. Vicere seniores, ut Legati prius mitterentur questum postulatumque, ut pro jure gentium violato Fabii dederentur. Legati Gallorum cum, sicut erant, mandata exposuissent Senatui, nec factum placebat Fabiorum, & jus postulare Barbari videbantur. Sed ad cernendum quid juris erat in viris tantæ nobilitatis obstabat ambitio. Itaque ne penes Senatores culpa esset, si quid inde finistrum accideret, cognitionem de postulatis Gallorum ad populum rejecerunt, ubi tanto plus gratia, & opes valere, ut quorum de poena agebatur, Tribuni militum Consulari potestate in sequentem annum creati sunt. Quo facto haud secus quam dignum erat infensi Galli bellum propalam nunciantes ad suos redeunt, eosque relatis incitant. Tunc postquam acceperunt ulterius honore collato violatoribus juris humani legationem suam elisam esse, flagrantis ira, cujus impatiens est illa gens, consecim signis convulsis, citato agmine iter aggrediuntur, ad quorum prætereuntium raptim tumultum cum territæ urbes ad arma concurrerent, fugaque agrestium fieret, Romam se ire magno clamore significabant.

CAP. III.

AT Fabii, & qui Tribuni militum secum creati erant, qui erant numero sex, ut fit ex pravis initiis, nullo utili consilio capto, nullo sociorum, aut amicorum auxilio expectato, imò nec fortè requisito, sic eos præcipites agebat commissi criminis furor, ut non minùs temerè conductu eorum pugnatum sit, quam sua legatione peractum. Nam estenuantes etiam famam belli, subito ac tumultuario exercitu in occursum hostium tendunt ad decimum tertium lapidem parum infra viam Tiberinam, ubi cum multitudinem hostium cernerent, sua paucitate perculsi, extenuatis in cornua copiis, ne circumveniri multitudine hostium possent, frontem tamen æquare nequeuntibus, contra hostium acies se exponunt. Primo impetu Romanorum acies fusa, quorum cum nihil apud Duces, nec milites soliti ordinis foret, pavor, & fuga animos occuparat, tanta eorum oblivio fuit, ut major pars Vehios hostium Urbem, cum Tiberis arceret, quin Romam recto itinere ad conjuges, ac liberos fugerent. Qui autem hostis gladium à tergo insequentis, & fluminis undas evasere, plerique, imò major pars incolumis Vehios profugit. Unde non modò præsidii quicquam, sed ne quidem nunciis Romam missus est. A dextero cornu quod procul à flumine, & magis sub monte steterant, Romam omnes petiere. Et nec clausis etiam portis Urbis, inane Capitolium confugerunt. Ubi, captâ, & incendio positâ reliquâ Româ, obsidione sola juvenus, quæ de conflictu Romam evaserat, turpiter clausa fuit, senibus mortem potiùs eligentibus, quam obsessorum inopiam augere. Gladiis datis hæc juvenus confumta foret, ac perditum nomen Romæ, nisi postmodum prudentis, & egregii Camilli, qui tunc invidia Civium XV. millibus gravis seris damnatus exulabat ab Urbe, virtute, confusus Barbaris liberata, & ingratis civibus Urbs reddita foret. Tunc cum in Capitolio obsessi adèd fame, ac morbo affecti, & stationibus, ac vigiliis superati, ut obruerent infirmum corpus arma, se auro redimebant, si fortuna sivistet, utpote si fidelis Camilli parumper tardasset even-

Tom. IX.

Atum. Qui superveniens oblatum aurum fœdæ redemptionis pretium in statera jam positum de medio auferri, & Gallos summoveri jussit, allegantes sese pactos esse, quibus eam pactionem ratam esse negavit. Quæ postquam ipse Dictator creatus foret (Dictator etenim creatus fuerat exul, & absens injussu suo ab inferioris juris Magistratu) denunciavit Gallis, ut ad proelium se expedirent, & duobus proeliis commissis adèd utroque fusos affixit Gallos, ut vix superesset nunciis, ut refert Livius memoratus.

CAP. IV.

B**H**I Galli, ut ex his æstimo, priusquam Clusium, ac Romam accederent, Mediolanum jam dirutum renovarunt, Ticinum civitatem, quæ nunc Pavia vocatur, fundarunt, Brixiam ædificarunt, etenim à Brenno dicta fuit Brixia. Verùm alios scripsisse reperio ipsum Brennum à Romanis confusum in Sueviam rediisse, & post multos annos resumtis viribus in Italiam iterum cum maxima armatorum copia veniens Mediolanum, & plures urbes Italiae, quas primo ejus adventu, priusquam cum Romanis contulisset vires, destruxerat, quasi penitus reparavit, pluresque de novo construxisse ferunt ad impugnandum iterum Romanos frustra rediens. Unde Gothofredus
... *Nunc arma tonat Dux Breno creatq; Veronam.*
Nam quasi Veh Roma dicta Verona sonas.
Brixia fundatur, Ticina Pavia paratur,
Et Mediolanum Breno sat agente novatur.

CAP. V.

D**E**X his autem, quæ recitat T. Livius de adventu Gallorum in Italiam tractans, colligi potest ducentorum annorum fuisse spatium inter adventum Bellovesi, qui de Subria Mediolanum fecit, & Brenni qui Mediolanum renovavit, & Papiam fundavit, ut dictum est. Deinde post multa tempora recentissimi advenarum Longobardi unâ cum Alboyno Rege suo Italiam accessere, qui totam ferè Italiam primitus occuparunt, sed demum intra fines hujus tractus terræ, quam nunc Lombardiam dicimus, sese tenuere, à quibus hæc contrata ipsum Lombardie nomen sumsit. Hanc gentem Ybor, & Ayo-nes cum Gambara matre sua de Scatinavia, quæ est in finibus Germaniæ juxta Oceanum, eorum primi Duces cum parvulis, & uxoribus attraxere, quibus necessitas exilii ductis fortibus evenerat, ut ceteris minor inopia victus foret. Nam ipsa regio tunc tanta erat gentis multitudine populata, ut nec terrarum fructus sufficerent alere tantam gentem. Nec mirum cum ipsa contrata sub Arcto sita, à Solis æstu remota, ideoque alendis corporibus hominum apta plus quam ceteris germinans, Germania dicta sit.
E**H**i Germanici postmodum in itinere à longibardis, sive à longis barbis Longobardi dicti sunt. Nam per multos annos, ac per multas hominum ætates sub pluribus Ducibus, sive Regibus successivè incertis sedibus vagabundi, priusquam ad Italiam pervenirent, decem de se Reges successivè habuerunt, quorum decimus fuit robustissimus Alboynus, de quo dixi. Post quem plures in Italia regnaverunt Reges, quorum plerumque fuerunt sedes intra Ticinum, & Addam, aliquando Mediolani, sed plerumque Papiæ. cum inter utrumque fluvium eo tempore nullæ aliæ urbes forent. Hæc de Urbis nostræ situ, atque incolis dicta, quæ etiam timeo ne

O o o o

Le-

Lectori radium dederint, sufficient. Scribere enim magnifici Imperatoris Henrici gesta promisi. Verum ut debitus honor detur rebus, priusquam de tanto Principe sermonem teneamus, faciam ne velut illotis manibus ad læta convivium discumbentes rudicitate nimis redarguamur. Prefaci placet in hunc modum.

CAP. VI.

Humanum genus tanta utriusque parentis vitio fragilitate laborat, ut ejus misera conditio prona naturaliter, & labilis ad peccandum non modò ad conservationem, verum etiam ad esse sui exigat, ut sancto, & iusto regimini supponatur, quo correctis vitiis, ac depulsis erroribus salubriter in pace quiescat. Inde duo luminaria Mundo divina videntur provisione statuta, ne qua sui parte destituta regimine titubet compositio tam nobilis creaturæ, Papalis scilicet dignitas, & Imperialis potestas, quibus terrarum Orbis universitas tam in spiritualibus, quam temporalibus gubernatur. Neque ullo jure quisquam ab his subtrahere sese putet, cum ceteris animalibus, quibus nullum inest rationis regimen, ad nostrum, ut puto, urgente natura solummodo documentum habere principem, & sub ipso timere datum sit, ut apertè videmus. Nonne pecudum tremor Leonem sibi Regem esse demonstrat? Aquilam pavent aves ut Dominam. In apibus asseritur esse rector unus, quem etiam vulgò ipsarum esse Principem appellamus. Itaque natura omni arte solentior cuncta animalia præter hominem præesse, ac subesse docet. Solus homo, sicut expedit, imperare, aut parère nesciens, requiescere nescit in pace. Verum cujus sit ille defectus, aut unde prodeat tam lethiferi causa mali nescio, sed à Regnante, ut videmus, plerumque procedit, qui ad conservandam justitiam, sine qua nihil rectè agitur, eminenti loco locatus plerumque deficiens vitio, vel defectu suo indignus efficitur, & indignitate despicitur. Estne in avibus Aquilam, in bestiis Leone nobilior? Cur inter homines, qui ceteris præesse desiderat, ut veneratione dignus sit, virtute ceteros non excellit? Saltem omni carens iniquitatis aculeo Princeps apum exemplo sit, ut neminem iratus lædat. Procedit etiam à subditis, quos morum discordia nimium turbat, aliquando causa mali. Nam nulla profectò pax, aut concordia erit in populo, quem uniformitas voluntatum vinculo justitiæ colligata non excitat ad studium communis boni, quæ sola exprimitur uniformi motu. & dependet ab unitate voluntatum populi. Hæc verò unitas humani generis bene disposita non nisi per justum Principem, & Monarcham feliciter perducitur in effectum, qui suis sacris legibus subditos ordinet, & disponat, quæ si servantur ad unguem, vincula sunt societatis humanæ. Quis itaque Princeps quovis nomine censeatur, aut quamvis Mundi partem inhabitet, si se hominem animal rationale fatetur, negabit se iusto Romanorum Imperio rationabiliter fore subjectum, quorum si gesta revolve totius Mundi principatum, quod Imperium appellamus, liquet sibi cœlitus fore concessum, & per duellum utpote iusto bello partum.

CAP. VII.

Hoc autem imperandi Mundo jus populus Romanus, à quo partum diutius fuerat, & possessum, in unum contulit, in personam

A scilicet Julii Cæsaris, & eum Imperatorem nominans Monarcham, & Principem Mundi fecit. Unus igitur Creator omnium Deus est, unus Papa, & unicus Imperator, cui ab ore divino præcipitur tributum dari. Hujus dignitatis electio, atque Sedes Romani Imperii tempore Constantini Imperatoris ad Græcos translatae sunt, qui gravi morbo lepræ intercessione B. Silvestri Pontificis liberatus ad eam partem Græciæ accessit, ubi conditam à se urbem Constantinopolim appellavit. Inde in Germaniam eam electionem legimus auctoritate Sedis Apostolicæ devolutam Græcorum ignaviâ, dum eorum subsidia frustra literis, ac legationibus implorantem Ecclesiam sævientem Astulphum Longobardorum Regem persequi, & opprimere passi sunt. Cujus inimicitiam Carolus Magnus agrè ferens, seque ad partes Italas transferens propulsare curavit. Qui Germanorum primus ob id meritum Romanorum suscepit Imperium. Indignè etenim Superis visum est gentibus imperare, qui subditorum injurias propulsare non audent, quique dum tyrannorum lævientium monstra Mundo regnare sufferunt, ceteros innocentes perdunt. Nonne omnis potestas desuper constituta est, ut ejus potentia, & virtute mutuis inter subditos sublati injuriis populus conquiescat sub sacris legibus vivens, quas sine Reipub. malo violare nequit ulla subdita potestas? Nec justum puto arbitrium violandi leges dari, cum metu cupiditatis, quæ possunt scriptis legibus terminari non sint ullis iudicibus relinquenda. Unde autem, aut qua de causa hujusmodi dignitatis electio ad septem Principes Alamanniæ pervenerit, non cognovi, utpote Archiepiscopos Maguntinum, Coloniensem, Trevirensis, Comitem Rheni; Ducem Saxonis, Marchionem Brandeburgensem, & Regem Bohemiæ, qui olim Ducis titulum habebat. Hic tamen non est vocandus, ut dicitur, nisi cum ceteri discordant.

CAP. VIII.

Cum itaque post claræ memoriæ obitum Regis Alberti vacaret Imperium, & præfati Electores hujusmodi prosequendæ electionis causâ convenientes in unum inter se dissiderent, Philippus Rex Francorum in spem Imperialis dignitatis adductus, precibus, nec non Pontificis, & quorumlibet amicorum intercessionibus Electores sollicitare cœpit, de quorum numero illi erant, quibus tantæ dignitatis jura, & jurisdictionis honorem obtinere animus, & amplior cura fuit. Ceteros, quos precibus, aut donis, aut spe illectos curare senserunt favorem Regis, adorti rogare cœperunt, ne qui suimet favoris, honorisve promptiores forent aliis concedant, idque si tantum Gallorum Rex obtineat, occupandi deinceps jus Imperii initium Gallicæ nationi fore dicentes. Cumque inter ceteros, quos tetigerat favor Regis, Archiepiscopus Treverensis tenacior foret propositi, & durior ad placandum, in ipso negotio tanto imminente periculo haud temerè provisum est. Nam Electores confestim, ut reprimatur omnino Gallici Regis mentio apud Archiepiscopum supradictum, quod, ut creditur, expectabat, Theotonum nominant cariorem sibi.

CAP. IX.

Itaque Henricum Comitem de Lucimburg fratrem ipsius Archiepiscopi Treverensis non tam strenuitate morum, ac virtute animi dignum,

gnum, licet fortunæ viribus, & potentia plerique Principibus Germaniæ impar foret, cuncti cognito periculo unanimes elegerunt. Qui ipso Anno à Nativitate Domini MCCCVIII. apud Aquisgranum solemniter coronatus est. Hic admodum magnanimus quamplurimum prædecessorum suorum vestigia minimè secutus est, quorum nostra ætate nullus aureum, neque ferreum diadema suscepit, imò sola argentea corona contenti sexaginta & plurium annorum tempore intra Theutones sese tenuerunt, licet plerisque prædecessorum Regum multo major thesauri copia foret, atque earum rerum, quibus magna parari possunt.

C A P. X.

Verè igitur Henricus iste magnanimus post paucos dies electione suscepta, secum inquirens: Nonne Romanorum Rex intitolor, & Augustus; convocatis Principibus, quorum ad hoc assensum habere voluit, Comitem Sabaudia, Delphinum de Vienna, Guidonem Comitum Flandriæ filium, & cum his Venerabilem Episcopum de Tuora, legavit ad Papam, qui ubi almam Curiam accessere, quæ tunc erat in Civitate Avinione, illico venerabilis Hostiensis Cardinalis, nec non Sancti Patris Oddonis de Graddifono juvamine freti, à Summo Pontifice, qui tunc erat Papa Clemens, clementer exauditi, ab eodem liberum in Italiam, deinde Romam præfati Regis impetrarunt accessum. In cujus comitiva idem Summus Pontifex quatuor Cardinales, qui vice sui eidem Romæ coronam darent, destinare promisit. Deinde Rex ipse incommutabilis propositi sui constans solemniter Legatos undique per Italiam destinavit suum felicem nunciantes adventum: Cujus rei causâ Episcopus Constantiæ Mediolanum venit, & in pleno Palatio majori, quod Palatium novum nos Mediolanenses appellamus, præfente Guidone de la Turre Capiteo & Bregadino de S. Nazario Potestate Communitatis, & Populi Mediolani inde plurimum odiosis, hujus Regis Henrici, pulchra admodum, & acceptabili oratione proposita, nunciavit adventum, ipsum afferens: Aquisgrani corona argentea in præsentia, & de voluntate Principum Alamaniæ solemniter coronatum, deinde sumturum ferreum diadema in territorio Mediolani ab Archiepiscopo vestro. Quod, inquit, clarissimi cives significat, quòd sicut per ferrum, & instrumenta ferrea cetera metalla domantur, sic per salubre consilium, nec non præclaram armorum potentiam, & virtutem Italicorum præcipuè Mediolanensium domare debet Imperator, & subigere ceteras nationes. Vos ne, inquit, Mediolanenses, qui immediatè subestis Imperio, omni alio servitutis jugo liberi deeritis? vestrumne favorem subtrahetis, quin tam justus, & clementissimus Princeps vester tertium Romæ aureum diadema suscipiat, ut eo ipso qui Romano more vivimus, & quasi domestici, & familiares Imperii Romani sumus, jurisdictionem habeamus in omnes gentes Mundi? Nonne hæc quidem potestas à Deo est? Negabiturne Romanum Imperium à Deo stabilitum, ac etiam ore Prophetico nunciatum fore, quod expositio Danielis super somnio Nabuchodonosor publicè manifestat, qui statua caput aureum, quam somnians viderat, Chaldæorum, pectus argenteum Græcorum, tibias ferreas Romanorum Imperium portendere nunciavit. Inducamini itaque, inquit, recipere Dominum vestrum æquatis passibus, &

Tom. IX.

Astratis, & resectis pontibus, bonis, ac præambulis factis itineribus parate viam Domini. Moneo insuper, inquit, cunctos Comites, & Barones, ac Satellites suos, nec non etiam univeros, qui jure tenentur Imperio, ut se præparent, sicut decet, & cum senserint adventum Domini sui, ad pedes montium sibi veniant hilares in occursum.

C A P. XI.

AD hæc Bonifacius de Fara Jurista ipsius Guidonis præ ceteris familiaris, & domesticus consultor tanti Principis legationem, tum ipsius destinantis reverentia, tum etiam auctoritate Legati, longa præfatione afferens maximam, & verendam esse respondit: Quæ maxima sunt, ea, inquit, maximam deliberationem volunt; ex quo non præfentialiter his, quæ tanti ponderis, & momenti sunt, respondendum esse censeo, verum deliberato consilio responderi. Quid autem postmodum, aut si quid responsum parum mihi constat. Verum citò multis indiciis patuit hujus adventum Principis infestissimum Guidonis voluntati fore, nam primò occultè, tacitisque comminationibus Civibus inhibere cœpit, deinde publicè per frequentes armatos complices, & satellites suos per vicos, & plateas cunctis Civibus minari, ne de adventu Romanorum Regis sermonem teneant. Imò plerique civium, ac Nobilium Comitatus Mediolani cum paratis equis, & armis, ac nobili juvenum comitiva agendi honoris causâ in Italiæ finibus occurrere tunc parabant Regi, summo studio honorificare cupientes adventum ejus, quorum iter minantis Guidonis superbus, & terribilis furor tenuit.

C A P. XII.

Interim Primores Guelficæ factionis Lombardiæ Mediolanum vocati in aula Guidonis de la Turre conveniunt, ut super tanto rerum eventu, si fortuna consentiat, aliqua salubris consilio captetur via. Verum ibi nihil pro re agitur, imò discrepantes in consilio quisquam pro se arguit, pluraque jurgis, quàm consiliis pluribus diebus tempus terunt. Cujus rei primus auctor fuit Comes Philippo de Languscho, qui tunc Papiæ regnantis Nobilium factionis primus, & rector erat. Hic se Satellitem Regis vocat, seque ac domum ejus multis Imperialibus donis, & gratiis decoratum afferens, minimè, inquit, Domino meo rebellis esse volo. Hæc audita vox Comitum insolens animi plerisque visa est. Quippe si per se nihil sollicitudinis gerere generum ejus Guidonem solliciti timoris non modicam causam sibi fore credebant. Cujus obtinendi dominatus in adventu Regis parum spei erat. Stupentibus itaque ceteris Antonius de Fixiraga, in cujus cura, & potestate Laudensis Civitas erat, licet absque titulo privatus viveret civis in urbe sua: Postquam nihil, inquit, ad id cujus gratiæ vocati sumus agi video, ipso, de quo minimè dubitabam, impediendo, per se quisque agat. Quæremus & nos in Aula Regis locum. Tunc verò Gulielmum Cavalcabovem, cujus Cremonæ pollebat auctoritas, nobilitate gentis, nec non divitiarum, & amicorum copia, & cum eo Simonem Advocatum de Collobiano suæ partis principem in Vercellis, accepimus in eo colloquio ad propositum Comitum summovendum frustra plurimum laborasse, multis inductis causis, periculosum afferentes hujus Regis adventum, cui affirmabat de facili posse resisti, dum ad re-

O o o o 2 sisten-

sistendum unanimes sint, qui ex nobis præesse volunt vicinis suis.

C A P. XIII.

AT Guido de la Turre, quem stimulus ambitionis exagitat, hac inani, & longa Consultorum disceptatione fessus de consilio præcepit abire vociferans: Quid hoc video, cur non concorditer quicumque unum capitis consilium? Ad mortem, video, præcipiti saltu nos urget insania. Iratum quidem existimo, atque infestum nobis Deum, qui primum nobis consilium aufert, deinde dubito, ne deteriora sequantur. Itaque more Pacchantis per ampla fertur atria, totam circueus aulam incerto passu, itque reditque sapiens in communi sermonem referens, deinde interiora ædium repetens, murmurans sibi soli: Quid mihi, inquit, cum Henrico illo Theutonico, quem asserunt huc accedere turbare quietum statum meum? contraxitne genitor meus secum? teneorne sibi pacto? ignoro. Hunc hominem non cognovi, neque umquam vidi. Deinde agitateduque hujus furoris verberare fatigatus Collaterales suos, qui pavidi turbatum Dominum dejecto sequuntur vultu, ad se vocat, quibus: dicite, inquit, tenemur Henrico de Lucimborgh nescio Theutonico, vel Allobrogo? Quid nobis umquam contulit, unde ullo jure vendicet, quæ tenemus? Non desuit, ut sit in aula Principum, Tyrannici verbi assertor, imò uno ore omnes, nihil, inquiunt; cur non igitur jura nostra defendimus?

C A P. XIV.

TAndem hi Guelphorum Ligurum Principes nullo, ut fertur, per commune colloquium fundato proposito inconsulti domum redeunt. Sunt qui asserunt Comitum Philipponem, Simonem advocatum, Antonium de Fixiraga, & Gulielmum Cavalcabovem, quos supra memoravi, nullis, aut paucis aliis adhibitis, cum præfato Guidone priusquam Mediolano discederent, alia captasse consilia, quem velut solandi causam agrum curis adierant, ipsumque in cubiculari camera solitarium, & insanientem Comes Philippo, cui ceteri negotium dederant, tali sermone aggressus est.

C A P. XV.

TEmpus est, inquit, Guido discretè agere, ne post factum poenitendum sit. Itaque quoniam an si resistere expediat, an obedire Regi, quidque tutius, aut utilius nobis sit, adhuc incertum est, id prius explorandum est, quam executione uti. Satis opportunitatis fortuna in hoc saltem fida nobis dedit. Si viri sumus, neque consilii, neque facti tempus deerit nobis. Citati sumus cuncti Principes Lombardorum, ut occurramus adventum Regis, saltem cum superatis Alpibus Astensem descendat in agrum. Ibi mus videre, ac sapere mores Regis. Si ad eum faciles erunt nobis aditus, brevi perpendemus, an duri, aut molles sint nobis animi motus ejus, adhæreatne hostibus nostris, an sentiat quid opportunitatis, & obsequii conferre possimus sibi. Quibus exploratis satis opportunum consilium, ac deliberandi tempus erit nobis. Interim intentis amicorum, atque sociorum subsidiis juxta ea, quæ scripserimus Mediolani, pro re, ac tempore curetur vobis. Nos autem apud Regem curabimus, ne vos absentia suspectum habeat:

Desunt folia duo in exemplari.
fieri docet. Hæcque, inquit, ut assero, cum tetigeritis Mediolanensem agrum videbitis manifestè. Itaque vadato Pado paucis diebus Novariam venit, Ligurum, præcipuè Ambrosianæ gentis explorans mores, ac studia voluntatum, pluribus diebus moram traxit. Deinde trajecto Ticeno multis vadis, sic etenim hyemali frigore contractis aquis cuncta flumina viam dabant Regi, continuè læta signa Nobilium Comitatus nostri, deinde popularium Urbis turmæ læto fremitu venientium in occursum Regis apparere, qui inclinatis signis ante pedes Regis sese sibi liberaliter obtulere. Rex itaque promissa Matthæi non vana, quinimo jam certa esse videns, illo die, si tempus sineret, aut dies spatium daret, properasset ad Urbem. Sed quia propinquantibus jam vesperis aer nimium spissus nivis jam cœperat obscurari, in loco Mazenta, qui eo ipso merito factus est Burgus, hospitium petit. Postero die, qui velut tanti Ducis adventum sentiens clarior præterito longè fuit, processit ad urbem, cui priusquam medium iter capiat, innumerabiles Nobilium, nec non antiquæ gentis popularium familiæ magnis turmis in occursum veniunt. Guido de la Turre ultimus post omnem plebis turmam obviam Regi non solum Civibus, quinimo cunctis mortalibus iratus venit, heu quam invitus, quamque etiam vitæ suæ odiosus jam propinquo urbi Domino suo trahitur in occursum, qui impediente superbia timore mixta nec Regem, ut hostem repulit, nec ut Dominum naturalem, si ut tenebatur, admisit. Veruntamen quoad potuit nec superbi fastus morem oblitus est, nam licet à circumstantibus doceretur, ac etiam, ut æquum erat, cerneret cuncta Procerum signa ante Imperiales Aquilas humiliter inclinata poni, ausus est tamen veniens in occursum Regi supra verticem ejus pati sua signa altè ferri, quæ usque ad faciem Principis taliter ferebantur, ni non minor suo furor Theutonum indignantium eadem manu deferentis demta turpiter dejecissent in limum. Attamen jam propinquus Regi ad terram equo desiliens osculatus est pedem ejus, à quo benigno tandem vultu receptus est. Cujus temeritati, ac superbiæ Rex satis clementer indulgens: Amodo, inquit, Guido pacificus, & fidelis sis, & quem negare nefas est, dominum recognosce.

C A P. XVII.

ITaque Ambrosianam urbem intrat Rex die Mercurii XXIII. Decembris, qui illius anni à Nativitate Domini sumentis initium penultimus dies fuit. Ibi denuo convocatis undique Italicis Baronibus, nec non solemnibus nunciis Civitatum quæcumque partium studia sequerentur, die Epiphaniæ in Eclesia B. Ambrosii Confessoris nostri à Castone de la Turre Archiepiscopo Mediolanensi in Regem Italiæ unctus ferreo diademate coronatus est. Deinde multis inter Italicos antiquis, atque recentibus subito sedatis odiis, ac inhibente clementia tanti Regis, cujus simplex animus totaliter aspirabat dare pacem Mundo, paucis diebus ut sibi visum est compositis partibus, tota etenim Lombardia subito absque ulla armorum vi in Regis deditioem, & obedientiam sponte venisse videtur, Alexandria & Alba dumtaxat exceptis, quarum urbium fides, aut ulla deditio ex parte Regis minimè requisita est. Credo quòd ambæ Regi Roberto erant deditæ, qui illum ipsum Henricum

eum Romanorum Regem in Dominum recognoscere, & sibi ut superiori obedire promiserat.

CAP. XVIII.

ULtima tamen Urbium Lombardiæ non sine causa in compositionem, atque in dedicationem Regis venit Brixia. Nam Matthæus de Madiis, qui Gibellinæ factionis Princeps ipsa regnabat in urbe non præsentiam Regis, sed calidi hostis sui Tebaldi de Brusadis insidias timens non ad radices montium Taurinum, non Ast, non Vercellas, non Novariam, verum cunctis serior Mediolanum ad Regem jam post citationes plurimas expectatione fessum venit. Hic Tebaldu subdolu, & cum sibi expedire videat, semper simulare, ac dissimulare aptus, & si quando ullius fortunæ casus sibi magni patrandi sceleris tempus aptum dederit, nil unquam intentatum liquens, primus tamen Guelphorum morantis Italiam Regis pedes amplexus est, exilii sui finem supplici voce rogans. Hoc sensit Rector Brixia, imò etiam certis exploratoribus suis, nec non amicorum literis, atque nunciis perceperat Regem annuisse precibus hostis sui, quippe certus erat animus Regis ubique sine ullo discrimine suis Civibus integras urbes facere. Cujus rei causam non modico pavore percussus jam cunctis sedatis partibus Lombardiæ invitatus comparuit, & tristis, ac vultu nubilus ad conspectum Regis, ibique Tebaldu frequentis perfidiæ, ac proditionis accusans, plurima sæpius rupti fœderis, ac violatæ pacis documenta publica projecit Principis ante pedes. Fredericos Gibellinos ad ejus mensam crudeliter cæcos narrat, inter quos novum generum nominans, nec viduare, inquit, filiam suam timuit, quam dolosum, ac pestiferum pignus pacis dederat Frederico juveni magister iste scelerum, ac pessimus proditorum, quos terra sustinet. Quis Ligurum nescit, quos machinavit, & fecit tractatus innumeros, subitos insultus, ac patratas vicinorum cædes contra juratam pacis fœdera, quorum scriptura nondum erat sicca. Cui Rex: & nos injurias, & offensas tulimus, à quibus postmodum in suam gratiam redeuntibus beneficiis victi sumus, & quos ut hostes odimus, pia mente colimus velut fratres. Detis tandem, quæsumus similiter & vos mutuis injuriis, & offensis, & profecto vestris quoque Deus dabit finem malis. Ad hæc Principis verba obtulit, ac utcumque sedatus est quilibet Brixienis. Verum compositis Ducibus in vultu varius color fuit. Arrisit itaque fortuna multum Regi tanta quiete Ligurum, tam subito prosperans adventum ejus. Verum brevi tempore facta nubila invidit nimium sibi, imò totius Italicæ gentis bono, dum plerique nefandi Ligures, & Lombardi, etiam quos ex profriptis exulibus suarum terrarum incolas, atque Cives se erat clementia Regis, perjuri, ac rebelles facti sunt, ut, si expectes Lector, tibi suo loco per ordinem diligenter exponam.

CAP. XIX.

AT ubi applicuit Mediolanum Rex, ut dixi, cujus urbis cives non graves, neque duri, sed multum (quin imò quasi natura nimium) faciles regendi sunt, quippe cuicumque imperio etiam injusto parent, illico Joannem de la Calcea Gallicum natione nobilem, indoctum tamen, atque incultum virum in ipsa Vicarium suum fecit, qui fatuitate, ac vitiis suis vix completo

Al mense velut inhabilis, & indignus à dignitate remotus est, & ut contentus taceat in solutione magni temporis, tamquam gesti regiminis sui, à quo absolvitur, pecunia à Comuni nostro sibi perfoluta est, quasi dono data. Et sic demtus honor in proprio commodo compensatus est. Sed neque ipsius Rectoris nostri licet rudis abdicatio multum utilis mihi fuisse videtur; imò Civibus alter error priore deterior subsecutus est; nam Rex alium urbis nostræ Vicarium dedit, qui multo magis pestifer nobis fuit, utpote Thuscum, qui Senensis urbis patriæ suæ exul erat. Hic Nicolaus de Bonignoribus nomine cujusdam societatis negotiatorum magister, atque Rector fuerat, in cujus manu, atque custodia illa Communitas deficiens, & penitus dissoluta nulli ex creditoribus respondebat. Nicolaus iste pestifer morbus urbis nostræ, cum in sede dignitatis fuit, non Vicarii more, aut Rectoris cujusvis cives tractare coepit, imò sæpe velut principalis sine superiore tyrannus pro modica, & lævi causa graves, & aliquando capitales poenas minitans adeo timidos cives fecit, ut cuncta utcumque gravia, cunctis etiam ultra quam fas sit obedientibus, obtineret. Hoc stolido Civium timore, ut mihi videtur, perditæ est diu desideratæ libertatis spes. Nam ut fit novo imminente tumultu sæpe Urbis leges fiunt per bonos, & electos viros. Jam scriptis legibus, quas Statuta Communis dicimus, quibus æquo jure viveretur in urbe, iste Nicolaus arrogans, & superbus, jam cuncta quæ gesserant doctus, ipsarum legum conditores ad se vocans eis velut ignarum rerum inquit: Quid libertatis, & arbitrii vestris legibus auctum est nobis? Deinde ut vidit Paganum de la Turre Muschæ filium, cui velut amico neque ipsius ordinis minimo attribuendi sibi liberæ potestatis, & iniquæ jurisdictionis in cives curam commiserat, amplius dissimulare nequit inquiens: Paganine quæ promiseras facere noluisti. Nullum arbitrium, nullamque potestatem dedistis mihi. Cui in ipsius Pagani, atque omnium sociorum excusatione providus Jurista Stephanus de Vicomercato respondens dixit: Eget ne libertate, vel arbitrio, cui totius legis terrenæ conditor noster Dominus Rex omnem quam habet jurisdictionem, & vices suas commisit totaliter in urbe nostra, & nos similiter quantam habet in nos libertatem, & arbitrium Dominus Mundi, tantam damus tibi? Neque Paganus in hoc negotio, quæ voluit, fecit, cui soli non licuit leges condere. At ille: Intelligo te, inquit, Stephane. Certè quid me teneat, rubecule nequam, nescio, quin te acephalum videri faciam, idque tibi accidet sine mora, nisi statim antequam pedem mutes, ut præcepta mea serves dederis mihi vadem librarum X. mill. Cunctis solido pavore percussis, ac stupentibus velut uno verbo jugulari possint, solus Paganus de la Turre socir dictum laudans, ac sævientis iram molliens inquit, socium pro cunctis haud aliter quam justè dixisse, neque quæ dixit plus quam sua, ac sociorum verba esse, & merito si inde periculi quicquam sequatur, quod absurdum est, sua cuique nostrum ejus discriminis portio captanda est. Verum omnis vobis tamquam Domino obedientia exhibenda est, & præsto sodalis vadei sum, deinde ceteri sese offerunt. Receptis itaque ob nullam causam vadibus indignatus, seu veriùs iram fingens tumidis naribus in trepidos, ac degeneres tantæ urbis Cives tonat inquiens: *Nisi statueritis cum tanta libertate arbitrium mihi, ut nullis tenear legibus quod-*

quodcumque volam, ac mandavero, ratum sit, & verba mea vestras rumpant leges, nullumque provocationis remedium habeatis, Cives contra edicta mea, sentietis quid aliquando recalcitrantes contra stimulum consequuntur. Accingite vos justitiæ vestræ, & obedientiæ penitus eos parate. Summe, inquit, an vobis videor esse deterior his, qui hætenus hic regnaverunt, quibus semper arbitrium & libertatem in res, & personas vestras ultro velut de consuetudine contulistis? Ac licet non quod volebat, tamen plus quam juris tribuere dignum erat, obtinuit, idque paucis subsequens diebus effectum est, dum stolidæ & inanes nimium timentur minæ. Quæ jam relinquatur propinquæ libertatis via? Nam ut terribilem minantis vultum fugiant, novum addunt Statutis nostri Capitulum, quo cavetur, quod iste Nicolaus nullis nostris legibus teneatur, quod licet perdendæ libertatis initium foret, nihilo tamen animos percussit populi, aut ullius tumultus causa fuit. Verum vilissima res pecunia sollicito murmure primò tumultum, & iram populi suscitans, tum seditionis, nec non Regi, ac nobis magnæ cladis causa fuit.

C A P. XX.

Hic etenim Rex noster magnanimus erat, & omnium virtutum dives. pecunia, & auro nimium pauper, nihil nisi Italicis adjutus propositi agere omnino valebat. Convocatis itaque utriusque factionis Mediolani primoribus, & Magnatibus, propositaque eis necessitate Regis, subveniri sibi non nisi sua sponte petitum est. Verum ante ora omnium intercessor Regis erat penes se Scriptorem tenens cui nota, inquit, quid tantæ urbis Cives offerre volunt Regi.

C A P. XXI.

Hoc loco, ut antiquus nobis mos est, nec sapienter promissum est Regi, ex qua promissione nec urbis nostræ, nec Regis conditio, ut mihi videtur, salubriter tractata est, sprete undique honestate, sine qua nusquam erit utilitas, neque salus. Nam ubi hujus gratiæ rei Principum urbis Concilium congregatum est, quibus quid dignum dono Regis foret dicere facultas data est, præsentem tamen, ac sollicitante Regio nuncio, cujus præsentiam velut degeneres fortius æquo timent, inter eos diu silentium fuit. Tandem cum expectaretur hujus promissor muneris, nullo quid offerendum sit nunciante, nobilem & honestum Civem Guillelmum de Pusterla inter ceteros minus ambitione suspectum spectant, atque quid super hoc dignum sit dictum excitant. Cumque inde se excusaret, hujus rei onus, & civium invidiam fugiens, cuncti uno ore clamantes dixerunt: *Dicat Guillelmus, cujus dictum nemo corrigat, sed quod dixerit ratum sit.* Tandem diu rogatus, nihil præfatus, paucis verbis, ut sui moris erat, florenos L. mill. Regi dono dari dixit. Cuncti assentire videbantur, verum Matthæus Vicecomes addens dixit, & Regiæ donandum esse satis videtur idoneum, cui saltem X. mille floreni dentur. Cujus audito sermone Guido de la Turre calorem nimis pronus, cui neque iram occultare umquam animus aptus fuit, adulationis vitium in tanto cive suspicans, atque inde indignationis causam sumens: *hicne, inquit, est mos honesti Civis, est ne decorum ultra communem omnium assensum velle alicui aris largitione nomen libertatis sumere?* Deinde Concilio abiens: *cur non, in-*

Aquit, *C. millia cunctis dentur? hic numerus completus est.* Hunc sermonem immurmurans, ac sæpius iterans velut inde pulsus vadit, paucis suæ factionis, quæ tunc plus popularium. quam nobilium multitudinæ nostra vigeat ira urbe, de cœtu moris, qui secum abeunt non claro murmure laudantes iram suam. Ceteri Guillelmi primum dictum frustra laudant, atque affirmant. Verum stolidi Guidonis promissio, utcumque facta quia major, per nuncios Regis scripta est, deinde sibi tamquam solemnem in scriptis datur. Quæ postmodum nullis querelis, nullis precibus civium apud Regem retractari potuit, aut ullatenus mitigari, imò tota cum maxima difficultate soluta est. Cujus rei causâ nobilium, atque popularium, sed fortius mediæ plebis murmur in Regem surgit, cujus pauperies in conferendo non modicum gravata est. Nam ubi ipsius tanti muneris recuperatio postmodum tractabatur in Generali concilio cujusdam vilis & imprudentis civis Napaleoli more dicto, statutum fuit, ut ultra XXV. & infra X. florenos auri nemini civium imponi posset.

C A P. XXII.

Tunc primùm Rex fortè mussantis populi murmur timens centum obsides ex primoribus civitatis poposcit nobilis comitivæ gratiâ secum usque Romam deducere. Quod ubi publicatum est, ipsique obsides nominati primùm popularibus, qui civilis belli tædio fessi erant, admodum gratum fuit. Nam tanta plerisque, qui nominati erant, urgebat ambitio, ut nimium grave foret eis in urbe sua æquo jure vivere. Neque, cum ceteris divitiis, & honoribus præstent, contenti sunt ut nec inferant, nec patiantur injuriam, verum eos injuriis, atque damnis impunè semper premunt, qui sibi usui sunt. Itaque per cunctos urbis angulos exultat vulgus, atque omnis popularium cœtus lætari cœpit, inquit: *Abeant à nobis longè qui delirant, ac semper in urbe dissident nostro damno;* cumque in dies magis magisque hæc obsidum electio, quam nobilem comitivam appellari voluit Rex, procedere videretur, ipso instante Rege, eo magis ceteri congratulantur Cives, eorum libertatem, ac concordiam hoc ipso restitutam fore dicentes: Verum cum plerique ex nominatis ne tam longi itineris comites Regis fierent, de cœtu, ac conspectu hominum subtracti, quorum absentia in dies magis notabatur in foro, nunciati forent Regi, citatique plurimi minimè comparerent, eum non immeritò sollicitum, atque anxium reddunt. Duorum tamen juvenum ex eo numero obsidum sibi nunciata consilia ægrius tulit Rex, scilicet Galeaz Vicecomitis, & Francischini de la Turre, quorum alter Matthæi, alter Guidonis, qui in Urbe regnaverant, filius erat. Hi nescio patrum consensu, vel dissenso extra Portam Ticinensem in pratis non longè à ponte Credario unâ contra Regem colloquia habuisse dicuntur. Verum quia remotis à se arbitris quid dixerint, quidve tractaverint, referentibus parum fidei adhibitum est. Id tamen neque suspitione caruit, nam cum ab hoc discederent colloquio, in signum fidei dexteram accepisse, ac dedisse feruntur, quodque videri, ac satis manifestè perpendi potuit. Quid enim tam adversæ factionis primorum juvenum solitarium colloquium? quid tam rebellibus, & hostibus junctis dextris data fides circumstantium famulorum interpretantibus animis aliud significare poterat, quam contra nimis odiosam Ger-

manici Principis sibi vim parantis potentiam nova consilia sumi? Verum cui certa fides adhiberi possit tam vulgatæ rei nullus auctor fuit. Sed fortuna, cujus ordo est cuncta confundere, si suæ dentur curæ etiam cum prope disposita videantur, hæc quoque forent consilia juvenum tecta, manu volvens ab insidiis subito Regem salvum fecit; nam Francischinus de colloquio rediens, priusquam genitori, quæ gesserat cum nova comite, nunciaret, adeo læto vultu ambigua, quæ notabantur verba jaciens aperuit se, ut non modò comitum, verum etiam famulorum inferior turba domus concordiam Principum utriusque factionis non solum in Aula ejus prædicet, sed variis sermonibus cunctos Urbis vicos replet. Galeaz verò cuncta simulare, & dissimulare doctior quippe moribus, & ætate perfectior nullum inde suis nec lingua, nec vultu notabile signum dedit. Quod ubi percepit Guido, nato quæ cum Galeaz tractaverat in colloquio sibi referenti sæpius dixisse ferunt: *Solertior in colloquio, ac rerum peritior tecum fuit, plus te sciet.*

C A P. XXIII.

Interim consensu Principum utriusque partis plerique obsidum Regem adeunt, seque affirmant, nec non ceteros collectos æquo animo secum iter facere, dum communi ære digna stipendia dentur, idque solum hortari coeperunt, ne suis stipendiis contra jus, & æquum secum militare cogantur. At id quod requirebant nec jure negari, nec facile obtineri posse sciebant, nam nec Rex stipendia sibi conferre volebat, nec populus contributionibus fatigatus, ac pæne exhaustus, ea, nisi cogeretur, de communi tribui minimè consentiret. Attamen insidias, ut puto, non perpendens Rex: *Iusta*, inquit, *petitis; verum per communem vestram id fieri volumus*, atque illico Nicolaum Vicarium suum vocans, negotium illud committit sibi, qui vocato Senatu, quod Consilium Generale dicitur, rem, prout erat, exponens, executionem habere postulat. Verum si Senatorum avaritia, quibus grave stipendium id videbatur, si suæ factionis principe quisque corruptus foret, id frustra petatum est, quod agrè nimium tulit Rex, sed multo ægrius, quia à mane usque ad octavam inde nullum in Senatu responsum datum est. Nam Nicolaus perditis in Senatu prius multis in orando verbis, ne Domino suo illuderet, dum res Communis agitur abnegando responsum, de Senatu abiens ad Regem adiit, cui: *Mutum Senatum*, inquit, *sedentem in Palatio clausum teneo*. Deinde exposita, prout erat, se dixisse ferunt: *Iube Domine captivos esse, qui sui Principis comites esse nolunt. Jam utriusque factionis Principes, non te auctore, verum inscio, concordem quid subditus Domino teneatur nesciunt, quinimo in tua majestatis potentiam sæviunt. Sensisti Galeaz, & Francischinum ad colloquia convenisse, quorum consilia non scire licet; quæ igitur conspirationis signa, aut argumenta querenda sunt? Quid ingratae urbis tuo damno pacem queris? Hi, vides, stolidi cives sunt, numquam integra civitate Principem habere volunt. Eorum libertas, atque vita in tua manu sita est. Retineri, atque illico, dum siveris, gladiis dari possunt, qui principes seditionis sunt. Nonne evidenter patet malignantium pravum opus, qui indignè criminanda Majestatis tuæ occasionem querunt? Ad hæc non degener, sed alto, ac tanto Principe*

A dignum responsum dedit Rex: *Non suspensionis arbitrio, Nicolaus, judicandum est, non omnino spiritu credendum est. Non temerè, ne peniteat, quicquam agere Regem decet. Nec dubitamus, bona fide procedis, sed & nos exploratores per urbis angulos, atque vicos misimus. Referendarios habemus. Pauci infima plebis, qui Turrianas domos colunt, de conspiratione loquuntur, ceteri illius rei ignotos sese faciunt. In nobilitate parte, quæ Matthæum amicum nostrum sequitur, minimè suspensionis signa vidimus: Alia certiora tuis argumenta in tanto negotio querenda sunt. Vade, cunctosque licentis. Jejuni sunt. Nemo in Senatu retentus sit. Liberi abeant quisque domum. Utriusque Civis fides brevi nota erit nobis, & separabitur à bono pravus.*

C A P. XXIV.

Hac igitur benignitate Regis nulla ad propositum responsione facta, de palatio stolidi, & inconsulta discedit turba ipsamet taciturnitate sese vendens. Inde ut sit pluribus ignorantibus casum, sub damno crevit temeritas, & audacia; nam paulò post, priusquam ipsius hebdomadæ foret finis, subitè armandi militis ex industria captâ causâ, magna Theutonum turba in Brolio Mediolani in armis, & equis fuit, simulans, ut fertur, nescio quem miserum, suisque meritis dignum iudicio ignis duci. Hoc autem non temerè, imò consulte actum est, ut hi velut firma acies ceteris urbem discurrentibus subsidio pro castris forent. Deinde ad arma discurrere ceteros Regis milites subito per hospitium nunciatum est. Verum in ipso primo tumultu destinantur nuncii Regis armati in equis, qui per urbem Domos Principum, & Magnorum Civium visitent, haud temerè explorantes, qui Civium in armis sint, quive publicè, quive occultè arma parent. Hi primùm Matthæi, deinde Guidonis domum visitant; Verum priusquam Matthæi domum propinquassent, hoc sibi nunciato, Ludovicum Vicecomitem cum aliquot juvenibus, qui invito, ac inhibente Matthæo paratis in Curia equis arma sumserant, in secreta ædium cum equis claudit, & ipse cum paucis in vacua sede porticus togatus ejus rei ignorum sese gerens, ubi per patentes porticus in spatiosam Curiam exploratores Regis intrantes vidit, velut interruptis circumstantium sermonibus sedato vultu eos quieta sede surgens recepit, vinum afferrè clamitans, velut ignarus, quid visitent, querentive, rogat. Qui ubi insidiarum, ac machinamenti nullum signum vident, oculorum potius quàm atrium opiniosè stantes, Matthæum, & complices ejus insontes vocant, atque illico citatis equis ad Turrianas domos ruunt, ubi tumultu, atque armis omnia plena reperiunt. Attamen nondum frequentes suæ factionis turmæ convenerant; nam hoc ipso falluntur perniciosè nimium Turrianæ partis duces, qui non eam diem, sed posteram, ut dicitur, ordinaverant ad tumultum. Verum tamen, ut subita poscebat res, nihil inapigrè actum est; nam cognito primi tumultus motu per primos cursus Theutonum illi, quos ego in foro promptos lingua videram de primorum juvenum, & Galeaz, & Francischini conspiratione loquentes, discurrere urbis vicos visi, illico ad arma suscitant vicinos suos, & quos possunt subdolis, & fictis verbis ad Turrianas partes mittunt, dicentes: *patine vultis ulterius injurias Theutonum, quos Duce nostri, qui unum facti sunt,*

sunt, amplius pati nolunt? Apparebant etiam Guelphicæ factionis nuncii, ut instructi erant, falso jurantes, se Galeaz Vicecomitem, & Francischinum de la Turre nunc nunc vidisse armatos in Turrianis Vastis, ipsosque data, acceptaque osculo pacis fide in Theutones unâ armis ruere. Hæc narrantes dicebant, deinde: *quid agitur? non verbis, sed factis opus est: ad arma ad arma, deleantur Barbari: concordia civium facta est.* Pauci neutrius factionis communem patriæ statum affectantes, decepti secum vadunt, at plerique de parte Nobilium hæsitantes, quid novum audiant, mirantur. *Concordia Civium admodum grata est nobis,* inquit; *sed hæc nobis nova res est.* Deinde ut sit sedato aliquantulum animo secum inquit: *Nonne hi, qui subito pacem nobis nunciant, satellites, ac sequaces Turriana Domus sunt? Non sunt primi factionis sua? & nos sequacos sumus? Cur non & nos hæc novimus? Nemo partis nostræ concordiam ducum nunciat.* Itaque de parte nobilium rari sunt, qui tumultum adeant, cum eam rem in Turrianis Vastis armis gerentiant, sed quisque viciniam suam armatus tenet. Verum misera vicinia Braydæ Quercii nunc intra fines Portæ novæ sita, seu quia Vastis affinis, seu nimium studiosa Turrianae partis foret, vicinos suos temerè ad tumultum misit. A ceteris etiam ipsius Portæ vicis subito raptis armis ruitur in latis Vastis, quorum pauci sine vulnere redierunt domum.

C A P. XXV.

ERant eo tempore in nobili familia de Petra-Sancta non plures, quam duo, qui Turrianae partis studia sequerentur, Rizardus scilicet, & Philippus fratres. Cetera totius stirpis multitudo partem nobilium secuta fuerat ab antiquo, & nunc eandem in Gibellinum nomen mutatam ceteri sequebantur, etiam Franciscus, & Guido ipsorum Rizardi, & Philippi ex alia matre fratres. Nam Bonacosa plebei divitis quondam Zarri de Surlaqua nata Zarini fratris successione superba, qui captus in conflictu, quo Casso de la Turre cecidit, in carcere morbo sumto sine liberis vita functus hanc germanam suam sui æris divitem fecerat. Horum Rizardi, & Philippi mater erat. Hæc germanam uterinam solum nobiliori domo natam habuerat, utpote de stirpe antiqua de Rhaude, quæ quia utroque parente nobilis, ut sola genitoris hæres, Napoleonis nurus, utpote filio ejus Muschæ uxor accepta est. Inde Castonus nunc Archiepiscopus, & ceteri fratres eju, quorum mentio facta est, nati sunt. Hi post mortem matris, quæ decessit exul, in patriam reducti nescio quo pacto quave ratione, eos Rizardum, & Philippum non modò ad dilectionem sui, domusque suæ, verum etiam ad ardentia Turrianae factionis studia mirabiliter attraxere, cunctis agnatis, fratribusque suis veteris nobilium partis consilia sequentibus more patrum. Hos Rizardum, & Philippum novam, pestiferamque sibi partem sequi plerique ab imperiosa matre coactos esse ferunt. Quid carius possideri, aut possidendum intolerabilius expectari potest, quam divitis mulieris census, quem ea superstitite nunquam pacificè possidebis? Rizardus præclaræ formæ juvenis multæ virtutis docte florens, quæ juvenili ætate semper gratior fuit, multum vicinis suis, ac Civibus amabatur. Hic etiam, quorum juventute mirabilis Rector, ac Potestas fuerat, Florentinis, Senensibus, Luca-

nis, Pergamensibus admodum gratus fuerat ubique magnificè sese gerens celebre nomen fecerat. Ipsos itaque Rizardum, & Philippum plerique ex agnatis, ac vicinis suis creduli nimium, civili nunciata concordia, armati contra Theutonos usque ad Turriana Vasta secuti sunt. Verum ubi ibidem nullam biveram, nullaque Gibellina signa vident, Bellinus, & Colombinus de Petra-Sancta illico se deceptos vocant, ac primi flexis frænis redeunt domum; Idem ceteri Gibellinae factionis fecerunt.

C A P. XXVI.

CUM igitur de cunctis partibus Portæ Novæ illuc tumultuosè curritur. Zonfredus de la Turre, cui cujusvis quærentis in Urbe dominatum semper displicuit ambitio, clamore audito excussus, quo dormiebat, aut aliquantulum alteratus quiescebat lecto, ad speculam sese trahit, quanta voce potuit clamitans: *Heu quid vos hic coitis insani? Hinc abite, nec tardetis, abite. Quæ temerè sumpsistis arma deponite, quibus vestra urgente insania, heu, non modò vestram, quinimo meam, cunctorumque unâ Civium necem quaritis.* Hæc ita frustra vociferante Zonfredo, dumque instantis pavore mali, injustique doloris angustia stimulante, totum se dilacerat, & è specula prospicit Theutonos rapido venientes ausu.

C A P. XXVII.

Johannes de la Calcea, quem supra memoravi, deinde Henricus de Flandria *Marescalcus* Regis, primi ad tumultum magna equitum manu veniunt, & porticum. nec non plateam S. Fidelis celeri cursu transeunt; Verum in ipso Vastorum aditu capientes campum, sistunt gradum, ibique in adversa Vastorum parte frequentibus conspectis hostibus in agmine sese cogunt, dum utrinque subita venientium expectant subsidia. Ex Theutonis pauci cum balistis tensis, sive suâmet, sive suorum licentiâ Ducum in medium prodeunt adversus hostium sagittantes globum. Ut fit in frequenti agmine sæpe paucis sagittantibus subitus pavor unâ omnes turbat. Itaque Turriani modicum volatilis ferri periculum vitare volentes in extremam bellicæ cladis sortem ruunt. Nam dum ex aperto, ac nimium patenti sagittis loco post Templum S. Benedicti sinistro lateri proximum reducere sese volunt, ubi undique succurrentes expectare tutius visum est, Theutoni fugere eos rati, citatis equis, ac nudatis ensibus nudatum clypeis incurfant dextrum latus hostium, eosque turbant, & subito in veram fugam vertunt. Ibi magna peditum strages fuit. Francischinus, & Simoninus Guidonis filii suæ salutis magis, quam languentis in lecto patris memores, de tumultu, cujus auctores fuerant, citatis equis cum paucis sese subtrahunt, & per Braydam Guerzii, ubi phalerati vectoris sui pendentia resecat, atque jacit sua quisque picta terga bovis inutile onus fugæ, per Pusterlam S. Marci Urbe exeunt, & Montis-Orphani fessis equis tutam arcem petunt, ac ceteri equites quæ quisque venerat, aut quæ liberior, paratiorque fuga visa est, citatis equis tendunt. Plures tamen equitum, in quorum numero fuit de Bernadigio Ottonis filius nuper ex adversa factione Turrianus factus, in conflictu cæsi sunt. Rizardus etiam, & Philippus fratres de Petra-Sancta dum ingruentium impetum frustra sustinere conantur, tardè

tardè memores fugæ fuisse videntur; nam Philippus equo stratus semivivus diu inter cadavera plebis spoliatus armis, atque nudus jacuit duro solo. Rizardus inde tardior ab instantium furioso impetu utcumque subtractus, relicto equo hostibus, pedes in Guidonis domum evasit, ruitor factus clausâ portâ, deinde invalidi Guidonis lectum petit, cui haud modicum opportunus vênit, nuncians sibi miserrimum casum suum. *Hinc prorsus*, inquit, *abeundum est. Hosticus furor post tuorum terga gladio ruit.* Non plura inquiens invalidum è lecto tollit, quem transacto vicino muro per hortalia Monasterii Horoni in Monialium interiora domus secum defert, ubi Guido nec se nimia vicinitate tutum putat, imò inde per multorum posteriora sediminum in domum Fratris Jacobi de Bechaloe Religiosi militis B. Virginis gloriose translatus est, quæ domus distantia loci quærentibus ipsum minùs suspecta erat. Tarda peditum turba latius cæditur, & Commune urbis crimen luit.

CAP. XXVIII.

AT Matthæum celeri, atque utili consilio usum in tanto rerum turbine multo spe felicior fortuna secuta est. Nam primo armorum fremitu, primisque horrifonis Civium vocibus ad arma clamantium auditis, non solitæ calliditatis oblitus, Galeaz primogenito suo, ne arma capiat mandans, per posteriora domus in propinquum Episcopi Tridentini hospitium, qui tunc erat Regis Cancellarius, properè paucis comitantibus inermis tendit, cui: *At Regem quaeso*, inquit, *mecum venies, ad cuius nutum vivere, atque mori paratus sum; nam sine te furibundos insultus eorum, qui vota mea nesciunt, timens nunc meum Dominum non accedo.* Itaque comite Cancellario Matthæus per frequentem turbam Theutonum, trepidam tunc custodiam Regis ad ipsum Regem togatus vênit, quo habitu reddita spe, cuncti undique gratulantes Matthæum fidelem amicum vocant.

CAP. XXIX.

AT ubi Rex Matthæum vidit, quem in se conspirasse acceperat assertionem multorum, ejus præsentia lætatus, cujus horrebat absentiam; *Matthæe*, inquit, *ubinam Galeaz filius tuus, quem quidem infestum nobis dicunt? Et tu hæstisti in fide titubans, sed fortius obloquitur contra te vulgus, nam conspirasse dicere in Dominum, & reconciliatorem tuum communicando consilia cum his, quos nobis infestos fecimus causâ tui. Cur tam tardus huc venisti? Nonne dudum armorum fremitus totam urbem movit? At ille: Summe Regum, inquit, tuâ clementiâ sum quod sum, & qui me sequitur, semper erit tecum, quibus quodcumque jusseris non exequi nefas est. Quod potui, audito tumultu, ut ocius huc accederem tutus fui; sed ne tuis gentibus nescientibus vota Civium ad te veniens insultarer, vicinum hospitium Cancellarii prius per posteriora domus accessi, obsecrans, atque instans sibi, ut se comitem ad vos mihi tutum iter faceret, quippe præsens audit, & innocuæ veram causam moræ novit. At Cancellarius benignè suscipiens amici causam, eum ab initio novitatis ad se fuisse asserit, & opportunam, atque creditam dilationis causam dicit, utpote Principis moram. Interim Galeaz contra mandatum patris arma capiens, ac proximis sequaces suos ad arma provocans cum*

Tom. IX.

Amagna turba ad nobilem Plateam de la Peicinâ sese tulit, ea namque ceteris partibus urbis plenior Gibellinis, ac etiam armis, & equis opulentior semper fuit, ibique frequentibus turmis sequaces partis nobilium P. Ticinensis properè glomerantur in unum, quid primùm agant ignari; nam stolidus furor Theutonum paucis placet, quibus velut à natura evenit amicitias suis pravis moribus ubique præcipuè per Italiam confundere, cujus contratæ incolas suo damno nimium spernunt, quod vacationis Imperii per tot tempora maximam, imò solam causam puto: heu quòd antiqua, & fida Imperialis aulæ hospitia pravus ordo Germanicus à se pellit culpa sui. Cùm itaque de cunctis partibus portarum **B**Vercellinæ, & Ticinensis ad Viperina signa concurrirur, dumque jam ibi frequenti agmine factò Galeaz, & qui secum erant, versus propinquum vicum, quem vulgò *Curiam Ducis* dicimus, frontem darent, ibi sollicitam Germanorum turbam vident, quippe quoscumque in armis cives timent. Tunc Boschinus Mantegacius nuper beneficio Regis de exule factus civis, ut paventium animos Germanorum firmet, de suorum agmine (nullo, quod eum compositorem, aut nuncium esse significet, signo dato) ad eos solus tendit. Contra quem iratus Theotonus hostiliter eum accedere ratus, nudo ense sponte vênit. Verùm Boschinus illico de vertice galeam tollens civiliter, ac blando vultu ad eum tendens, se suum probat amicum: deinde secum ad sociorum turbas pergit, quos omnes per paratos interpretes illico securos, & multum lætos fecit, docens, Galeaz Matthæi filium, cunctos etiam, quos armatos vident, Regi fideles fore: *cujus beneficio cuncti cum familiis nostris*, inquit, *olim dispersi in dulcem patriam reducti sumus. Sinite, volumus, atque pacati in armis sumus, vobis, atque nobis, & nostris rebus dare subsidium.* Itaque his actis illico Galeaz, & qui cum eo convenerant, congratulantur. Reddita sibi mente Theotoni, & junctis fide dextris uno agmine unâ equitant per amplam stratam S. Thomæ usque ad latum vicum veteris pontis Portæ Cumanæ. Anteibat Galeaz cum Episcopo illius agminis Germano duce. Cui, *quidnam*, inquit Galeaz, *nobis agendum est, dicite.* At ille: *Scitis*, inquit, *Ducem Austriae cum omni turba ejus, quæ non modica est gentis nostræ, non intra urbis mœnia, verum etiam extra urbis muros juxta Canonium S. Simpliciani Portæ Cumanæ foris hospitia fare. Hi clausis foribus ad nos introire, ac nobis subsidio esse nequeunt.* Tunc * Guelphorum circumstantiam vis pontis veteris amplum locum occupat, ibidem relictis peditibus Cresone Crivello, cujus Turrianæ nurus vinculum Johanni filio ejus nupta nunquam sedavit animum, quippe nimis infidet alta mente cæsi patris injuria prope ripam Guasæ. Galeaz ad Portam Cumanam tendit, & panditâ portâ quingentos præfati Ducis Austriae equites introducit. Qui urbem intrarunt, dominum suum solum quærunt: ipsum, suamque salutem, aut discrimen illico scire volunt. Hic enim Dux primus puber paulò ante tumultus initium paucis comitatus alumnis, quibus eum genitrix mandarat alendum in armis, visitans hospitium Regis, & inde rediens (heu miseræ genitrici) pane à crudeli fato innocens puer ereptus est: nam juxta communem porticum S. Marcellini temerè volat lancea inermis pueri crudeliter latus petens. Sed fidelis bailus, velut subito factò-amens, ocius occurrens inermis, & ipse pronò corpore

P p p p

ni-

nimum servum capit telum. O præclara, & utilis modò fides! ò grata Deo virtus! Qui fideliter protexit Dominum suum, à Domino cuncta merito cernente servatus est, cujus fortis manus venientem hastam torquens per summa vestimentorum fidelis militis, omnem periculosi corporis locum vitans, innocens rexit ferrum. Pluribus itaque, qui viderant, asserentibus saluum Ducem, unà omnes læti ad veteris pontis locum veniunt. Ibi Creso Crivellus antiquis, & novis offensionibus, & injuriis turbidus, ac patriæ cædis non immemor, quem Turrianus gladius percusserat ad flumen Guasæ, multis referentibus, confusos Guelphos, atque Turrianos Vastis victos fore, percipit. Quod Galeaz & Theutonius secum redeuntibus nunciat, alta voce vociferans, delendam ubique per urbem Ghelficam gentem censeo. Cujus vocem laudant Theutoni, ac nudos ostentantes gladios, *sinite*, inquit, *his gladiis utiliter rem vestram geri; ut securi in urbe semper sitis, provideatis semel vobis*. Tum Barbarorum dictum cuncti probant etiam stolidi Cives nostri. Solus in ea turba Principum junior Galeaz, Dei, atque hominum ea die memor fuisse videtur. Nam primùm sermone blando alloquens, Cresonis iram mitigat: deinde cunctis audientibus: *locus*, inquit, *certaminis ante omnia visitandus est; ibi quod periculi, atque ambigui est, de medio tollendum, ac seditionis Duces, sicubi reperiantur, gladio puniendos puto*. Omni itaque agmine ad Turriana Vasta ruitur: ibi ex Turrianis sequacibus plerisque cæsis, ac rubicundo solo stratis, per fugam ceteros evasisse, reperiunt, per plenas domos Theutonius prædam quærentibus plusquam cædem. Spoliabantur non modò Guidonis agnatum, atque sequacium ejus, verùm etiam innocentium vicinæ nimidum miseris Turrianis domus juxta Turriana Vasta. Miserum certaminis locum habitabat dives, & popularis familia de Segazonibus, qui conductores, ac studiosi Gallicæ, & Britannicæ lanæ erant negotiatores. Horum domos adductis de Gallia, aut permutata lana drappis plenas Theutonum manus occupat vi, & violatis famulis cunctas domos: capiunt claves, & qui intus sunt jure belli sua esse volunt: nec ullo Galeazii dicto, aut facto illius boni Civis pacificam innocentis familiæ domum testantis inde prædo Barbarus educi voluit, nocentibus innocuo rebus suis, aut qui secum erant, aliorumve bonorum Civium de horum popularium domo minimè bellicosa, omnique causa seditionis ignara, divitiis ac rebus suis sibi nocentibus, deduci valere hi prædones Barbari: imò pluribus diebus non modico rerum damno claves domus tenuit prædo, donec continuò crescere sua damna videns tam pacificus Civis noster auro redimeret, quæ remanserant in domo sua utpote reliquias prædæ.

Erat tunc Mediolani Paganus de la Turre Episcopus Paduanus innocentis Zonfredi frater, qui primi tumultus vocibus stupefactus, illi o apicem, & baculum pastorales fumens in Ecclesiastici Pastoris habitu ante germani sui portas ædium reverendus stetit, aliquot piè circumstantibus pacificis Gibellinis, & cui sacræ Religionis, & circumstantium reverentia vix sua * vita, boni fratris domo penitus spoliata. Interea Matthæus consensu Regis tumultus loca visitans, tollendi injurias, ac sedandi prædas gratiâ, domum dilecti civis Fratris Jacobi de Beccalò Virginis Gloriosæ militis petit, ignarus, quid ibi latitet. Ubi nunc divitis Guidonis superbia, qui patria urbe vivere æquo jure nesciens, nunc dum ple-

A beji civis domi latitans volantium stridorem avium timet, Matthæi Vicecomitis famulis pulsantibus stridentes domus fores sentit? ad quas currit ille sedulus, & fidelis Frater Jacobus, nullius servi domus fidens: qui patefactis portis Matthæum licet amicum videns, non pro se, sed pro deposito præsentiam ejus timuit, ac tantùm utcumque timore presso, satis claro vultu, inquit: *Quid vultis, quidve quæritis à domo vestra?* At ille: *nihil nisi, ut domus, & quæ in ea sunt, dum possumus, secura sint*. Deinde paratos in armis famulos ostentans offert, quos secum teneat præsidii causâ domus. Cui ille inquit: *Nec præsidium vestrum repudio, nam scio præsto erit, nec dubito, si necesse erit. Verùm illico vestrâ operâ sedabitur (existimo) furor iste, & omnis innocens civis securus erit. Ite, nullum discrimen cunctos defendentibus cives vestros, & bonum vobis fuit, erit*. Etenim verbum illud subitum, ac cunctis notandum civibus, si animu nobis foret ratus. Nam tunc primùm hæc prospera in tam periculoso rerum discrimine, aspirante fortuna, Theutonius furor effrænis factu: exultat nimis, & licentiùs in quoslibet cives sævire cœpit. Itaque non modò eorum, qui arma sumpserant contra Regem, spoliantur domus, verùm etiam innocentum, & imò eorum, quorum studium Turriani nominis, ac suæ factionis extiterat odiosum. Hujus rei non modica causa fuit pestifer invidiæ morbus inter cives tunc nimidum perdita caritate laborans: nam ob præva, quæ diutiùs in urbe fuerant, partium studia multis veteribus, ac novis offensionibus, & injuriis multorum, ut fit, mutuo datis, apto (ut sibi visum est) tempore suscitantur odia; inde neque verso pollice multorum Barbaris signantur domus. Hæc adeò crevit pestis, ut plerique, qui ad suorum civium spolia causam dederant, suscitatis deinde in eos prædonibus spoliarentur. Sic sæpe digna meritis præmia mortalibus reddit Deus. O vilissimi vilium cives, quos canina nimidum rabies vexat. Saltem vos moveant ridiculi prædonum risus. D Ridet Theutonius, & omnis Barbarus amentia vestra, qua utitur; gaudens. Offendere, non tegere potestis vicinos vestros: non Matthæi, & qui injuriam ægrè ferunt, operâ tollitur illa pestis: quippe cum se opponere Theutonius non audeant, protectione parum profunt. Utrum instantia, qua possunt, ad Regem, & ejus Principes, atque humili intercessione proficiunt. Quippe nec ipse Matthæus, qui præ ceteris erat civibus, ac Gibellinæ partis primus, se in urbe tenere nequit, & innocens vivere domi suæ. Nam post paucos dies Matthæus in Astam, Galeaz filius ejus Tarvisium jussu Regis in exilium pergunt. Verùm sibi plurimùm nocuit invidia, atque plurimorum pavor: nam Magnatibus Gibellinis ejus crescens potentia aut odiosa nimis fuit, aut pavoris causa. Nam plerique eorum olim cum ipso Matthæo magna vi regnante militantes, facta in castris conspiratione cum hostibus justa Melitium, adeò procuraverant casum ejus, ut eorum opera sub specie tractandæ pacis in manus Alberti Scotti (quem Comes Philippo de Langusco, & Antonius de Fixiraga contra eum incitaverant) traditus ex Domino urbis suæ, ac magnæ partis Liguriæ, factus sit exul usque ad hujus Regis adventum. Reliqui verò dum mente recolligunt, & examinant regnantium morem, specialiter in urbe nostra, ne ejus potentia libertatem civium occupet, timent. Sed brevi tempore operosi curâ Francisci de Garbagnate, omni suspicione Regis pror-

prorsus dempta, eum maxima, ac solerti sollicitudine, uterque in patriam, ac Regis gratiam revocatus est. Nam plerique eorum, qui Matthæum ambitionis vitio accusaverant, apud Regem nec sua vitia occultare valuerunt, quin ipsius Francisci opera, atque iudicio Rex perpenderet, eos etiam neglecto Reipublicæ ac communis boni studio, pro se quemquam, ac pro sua magnitudine laborare. Quo fit, ut ubi sic vivitur, quod vitio civium commune bonum propriæ utilitati postponitur, potentiores, qui etiam præ ceteris vicinis suis molestius servitutis iugum ferunt, tyrannicum imperium in urbe provocent. Nam dum impune more suo proximos inferiores premunt, humiles populares etiam invitos ad creandum Dominum ex primoribus urbis cogunt, de quo licet, ut fit, simulent, non confidunt, ut saltem pravorum civium injuriis sub quoque regimine vivant tuti, unicum potius, quam plures, volentes Dominum.

At Matthæus per literas Regis exilii liber factus in patriam rediens Papiam venit, quò visendi gratiâ antiqua Imperialis urbis mœnia venisse Regem senserat: ibique benigno Regis vultu receptus sperare cœpit intentum suum. Nam cum discumberet ante Regis faciem, oblato sibi primo Regis ferculo, puer Lupoldus Austriæ Dux (in quo Matthæus magnam spem præsidii gerebat) signum, inquit alta voce clamitans, *Matthæe, tibi matura promotionis nuncio*. Quid hic moror? quid amplius super his hoc loco differendum est, nisi quod puer iste, ut apparebit inferius, veridicus, & verus vates fuit? Ad alia transeundum est, ut hæc aptius nobis occurrant.

Interim fama volax pulsi Guidonis nuncia undique variis rumoribus per Italiam sparsa multos mortalium sollicitos, ac nimium pavoris plenos fecit, quorum plerique varia intentione rebelles fiunt Regi. Verùm illa nova seditio (pessima res) non modò Regi, imò etiam cunctis ejus subditis prius tres Ligurum, ac proximas urbes nobis monuit, Laudam scilicet, Cremonam, & Brixiam. Sed astu callidi Antonii de Frixiraga, qui de cœtu Consilii Regii Laudam armatus fugerat, ille prius scrutatâ annonâ, nec non per Laudensia horrea modico bladi reposito, consilium rebellionis temerè sumptum ponit, & Comitibus spe, ejus literis, ac nunciis, & sub fide data fretus Mediolanum veniens præfata Laudensis urbis claves ad pedes Regi prostratus offert: & non reverentia, neque cupidine pacis motus, sed urbem ad longæ stationis obsidionem minimè dispositam, atque paratam sentiens dixit: *peccavi, fateor, Domine, miserere mei; urbis dominium cape*. Idem Bassanus ejus frater, & Antonius de l'Acqua, & quamplures, quos majoris fidei causâ secum Laudam duxerat, supplici voce ferunt. At Rex indignatus nullam faciem, aut vocem miseris supplicantibus dedit. Tunc Comes Sabaudia non miserorum causam deserens, ubi Italiae fines tetigit Rex, seu quæstu, ut fit, seu conscientia, consilioque Regis per industriam (hic Guelfico semper favit) ad Reginae Cameram post Regem tendit, Antonium de Frixiraga quasi pavore perditum secum trahens. At ubi clemens Regina signo per Comitem cognatum suum dato Antonium vultu confusum vidit, benigno mota spiritu, ac miseris compatiens suo more, inquit Viro: *Domine mi, miserere, queso revertentis amici, & cunctis mortalibus certum spei signum dabis*. Tunc sumpto animo venales preces reparat, ac spe opportunus, infestusque

Tom. IX.

A nimium Gibellinis Comes. Hinc utriusque non una intentione rogantis prece victus Rex, inquit: *Antoni, tota Ligurum in te fallit opinio, dum te partialibus studiis deditum, obstinatumque perverso vocabulo contumacem vocant. Deplorabimus item fidem tuam: attende, si quam hinc tam libera voce dedis, atque paratam, apertamque nobis asseris, Civitas de facto detur nobis, non salvus modò, verumetiam in aula nostra electus eris: quòd si aliter, certè pro meritis dignam pœnam dabis*. Deinde Henricum de Flandria Marescalum ad se vocari iussit, cui cuncta prius docto negotium dat, commendans sibi Antonium de l'Acqua, & Bassanum de Frixiraga, qui unà secum veniant, ac dum pateant Laudensis urbis aditus, obsides sint. Itaque cum magno equitatu ad urbem Laudensem properans haud longè à portis Henricus sistit iter suum, unde portas clausa, muros armatis viris plenos sentit. Tunc electa arbore, qua illico miserè pendant vades exutis superioris togæ vestibibus, *festinate*, inquit vadibus, *nuncium bonum, & fidum nobis mittite, cui, si qua vobis est in urbe fides, detur qui nunciet, vos, atque alterum Antonium, & qui cum eo Mediolani in aula Regis sunt, ni vestrae urbis mœnia illico patefiant, passuros horrida mortis casum, nuncientque, Laudensem agrum incendio futurum*. Nec plura inquires, jam ad famulos versus, *injicitor amborum laqueum collo*. At Antonius de l'Acqua in tam arcto, atque extremo casu nec sui immemor, nec desertor fuit, inquires: *Marescale, non hac intrabis urbem via: opinione sua fallitur, quicumque putat intentum Regis exequi morte nostra. Non sic panditur ulla vobis porta: quin imò cuncti civium animi clauduntur vobis, cum senserint casum nostrum, & spe salutis seposita, priusquam de deditioe loquantur, cuncta extrema pati volent; armatos etenim per muros cives cernitis: eos non aspera, & furiosa crudelitas, sed magnanima clementia revocabit ab armis. Credite, inquit, mihi, licet miseris minima fides detur: nullo præter me nuncio in hac parte opus est: profectò sine me mittitur quilibet alius frustra. Ego autem solus (quisquis fortuna casus ferat, utcumque respondeant cives) in potestatem vestram rediturus (placeat modò) vadam explere mandatum, ac voluntatem Regis queo*. His itaque, quæ verè similitudinem continebant, dictis, data fide, dimissus properè in urbem Antonius venit: cunctos cives incurans, amplexansque, plerisque spem vultu simulans, bonam Regis voluntatem nunciat, cunctosque uno, ac generali sermone lætificans, eis sperandi causam dabat: alios utpote domesticos, & familiares lacrymans, suum, & suorum extremum casum docet. Tandem cunctis familiaribus, proximis, & amicis precibus oneratus, ac suâ cuique datâ curâ, in jam frequentis Senatus pavidam turbam vadit, ibique hujusmodi verba habuisse dicitur. *Post pestiferum, inquit, Cives, quibus cuncta scire licet, Guidonis de la Torre, & filiorum suorum casum, quos, si vera fateri volumus, non Rex, sed sua temeritas expulit urbe sua, temerè rebellionis arma sumimus contra Regem, more catuli à longè latrantis ad agrum, quem solo sentit odore, & venientem expectare non audet. Deinde post tam stolidam audaciam vestram tardè, & fortè frustra, nisi inveniissetis amicos querentes consilium rebus vestris, examinare voluistis, quid intra mœnia victus eras, & aliarum rerum, quæ hostem in statione minantem timere minimè patiuntur, quarum rerum modicum in-*

Pppp 2

veni-

venistis, quo territi ad iratum nobis Regem nos nuncios destinastis purgandi criminis causâ. Periculum caute indignationis maximo cum pavore subivimus, & amici nostri Comitum Sabaudia comitum freti iratum Regis vultum vidimus, & unâ cum tanto intercessore veniam orantes, frustra irato Principi obtulimus urbem, & urbis jura. Ille præsentia nostra offensus, imò eo loco pulsus indignationem augens, torvo vultu vadit immurmurans serâa nobis. Itaque dum in tanto, & tam tristi discrimine laboramus, & dum quisque nostrum sese reputat in extremo vitæ scum, fortuna, quæ nec semper miseros linquit, paulum aspirans nobis, ad Regina cameram dirigit gressus Regis, quò per amicum nobis Comitem introducti, iterum miseriarum, ac lacrymarum pleni fundimur ante pedes Regis, ubi dum more suo pro nobis spargit preces Comes, Regina clemens, & semper pia, miseros sedula prece suscepit, & relevat miseriam, ac prope perditam causam nostram. Atamen Rex primum gravia, & nimium horrenda nobis verba jacit, & velut nobis increpans, sed fortius Antonio de Fixiraga inconstantia crimen imputat. Deinde serenus, ac subito placidior vultu factus, moneo vos, inquit, debitæ fidei memores, ac deinceps commodo vestro constantes sitis; deinde dum promissæ fidei idem semper simus; multa promisit nobis bona; & contra multa minatus est nobis; verum multo fortius Antonio de Fixiraga, cui: Experiemur, inquit, fidem tuam: ni urbem promissam nobis dederint cives, tuique complices, nostræ genti, quam hic à longè nobis deditam, & paratam nobis asseris, pro meritis pœnas dignas dabis. Verum si dedita nobis Civitas in te adhuc fidem sperari dederit, non modò salvus, verumetiam in aula electus eris. Interea Henricus Marefcalcus ad se vocatus venit, cui Bassanum de Fixiraga, meque secum custodiendos tradidit. His tecum vadibus, inquit, accedas urbem Laudæ, & si quid rebellionis invenies, fac ambo pendeant laqueo in conspectu rebellium prope portas, deinde captis, caesisque colonis Laudensem agrum undique incendio ponas; quid de hoc Antonio, & reliquis proditoribus fiat, per hujus incendii signum significans nobis statim. Itaque, Cives, vestram, ac nostram scitis conditionem: igitur si indigna, ac misera vestrorum legatorum mors, quos non Regis, verum sententia vestra necat, nullius vestrum mentes mollit, vos saltem moveat proximis, ac certus casus famis, quæ vobis obsessis jam prima, & subita malorum comes aderit. Esto quòd multi jam clarissimi viri, & nos similiter pro populo moriamur, dum hoc sine crimine vestro fieri possit, & saltem dum certa maneat vobis aliqua salutis via, dicite quæso, unde novum apparuit consilium tam salubre vobis, crevitque hac nocte, quæ heri vacua reliquimus, in horreis granum? Redibo, quoniam ita sedet animo vestro, aliis Legatis vestris certus comes necis. Sustinebitisne tristem abeuntis faciem ad tam deforme patibulum more latronis, quòd non merui? Sed video, placet vobis peccato vestro peream cum cæteris, quos perdit sola fraus vestra. Credite tamen in extremis, mihi, vaticinor moriens: hæc erit vobis post magnam pestem famis præambulum vestræ necis. Ac creditis vos veniam meruisse post mortem nostram, si rebellionem vestram moriamur? Nulla causa nostri, nisi forte pro causa simplicitas imputetur nobis. At si vobis incredulis nulla Regiæ promissionis boni restat spes, in ipsius saltem Prin-

A cipis consorte thori sperare licet, cujus benigna vox nos in aula sua liberavit à nimio Regis furore: deinde suaviter nobis jam sua intercessione securis, inquit: Recipite beneficia Regis, quæ, si vultis, vobis parata sunt. nusquam decrit favor noster. Unde nescio emergat amplius vobis timoris causa, neque quicquam molesti inferant milites Regii timendum est. Nam editum Regis sciunt, ut omni domo libera, & rebus hospitem salvis, mercato vivant, quippe florenorum Mediolanensium pleni ad vos veniunt. Exponite per vicis venalia, quibus egent, & implete bursas vestras nummis. Deinde largas fundens lacrymas (post stuporem) ultimum verbum dixit. Deliberate, malitis potius cum tanto discrimine vestro mortem nostram, quàm vos vestro commodo nobiscum salvos esse? His lacrymis cives victi pandunt Theutonis urbis portas. Tum omnes introducuntur extorres, & antiquorum exulum natorum nati, quorum plerique nesciunt domos suas.

B At ubi Rex deditam urbem recepit, exercitum, quem contra Laudenses edixerat, illico atque instantius pacari iussit, Cremonensibus, ac Brixienfibus publicè hostibus nunciatis, quorum nova defectio exagitat nimium mentem ejus. Itaque iterata præconis voce edicitur in foro justitium, tabernas claufas, quas stationes vocamus, victualia pacata, atque vehicula intra urbem coram Officialibus ad hoc deputatis præsentari, cunctosque, qui per ætatem arma ferre possunt, equis, & armis illico paratos esse. Tunc tanta ex agris in urbem plaustrorum copia introducta est, ut non modò fóra, & alia loca communia, verum Cœnobiorum; & aliarum religiosarum domorum spatia plaustris illico plena fiunt. Quippe ad hoc conferunt Burgorum, atque Oppidorum Communia, quibus obsequio Regis, quòd insolita, atque nova res est, immunitas, & antiqua privilegia nihil profunt, quin vehicularia obsequia, grave semper onus rusticis villarum, præstare cogantur. Verum hoc tempore solito durius, ac maximo cunctorum Burgenfium, Oppidanorum, ac rusticorum damno illud onus fuit; nam Theutoni postquam urbem undique vehiculis plenam vident, non modò militibus ferendi victualis causa, verum ipsa plaustra pro usu, & obsequio militantium in Castris Civium certo ordine distribui more nostro, nec non Ducibus, & præelectis Germanicæ gentis dari singuli viam quaestus nacti, undique per Civitatem prædabundi cum bobus plaustra capiunt, neque more solito ullus ordo dari potuit plaustris, quin rusticorum magna pars priusquam rediret exercitus, Theutonum violentia perderet boves suos. Quippe nullus timor, aut reverentia eos tenuit, quin verberatis bubulcis, ac maximè eis imposito pavore magnis minis à se retentos boves venderent, aut edendos mactarent.

C A P. XXX.

E Itaque celebrato Paschate Mediolani, præmissa equitatu magno, ac mercenariis pedibus Rex processit Laudem, ubi contra Cives publicos defectionis crimine, reos, quin ipsius criminis auctores nihil sævitum est asperè. Utinam in vos, miserrimi Cremonenses eodem crimine noxii, tam clementer Dominus noster agat, ut ceteris timentibus adventum ejus sperandi detur occasio. Verum Valeranus frater Regis in ipsa urbe Laude, ignobili, ac vili factus,

sto, nec se digno, nimium Regio detraxit honori. Hic ubi hospitium intravit Jacobi Dardani pacifici hominis, & honesti, non ut hospitem, verum ipsum tractavit ut hostem. Nam illico reperta est Aquila olim Imperialis, ut puto, reverentia in secretis ædium muro picta, laqueo carbone picto turpiter pendens latronis more, vanum ac stolidum opus, ut fertur, famuli Cremonensium legatorum Guelficæ partis, qui paulò ante ibidem hospitio fuerant. Hoc garrulus adulator suo nunciando Domino, ac velut sævum, ac periculosum ostendens facinus ille servus nequam: *vide, inquit, Domine mi Guelfici hospitis nostri perfidia magnum signum.* Hoc igitur ridiculo crimine apud quemlibet magnanimum ignarus hospes, indignè ac sævè pertrahitur in obscurum, ac turpem carceris locum, ubi hoc crimine innocens Civis asseritur vitæ reus, demum testantibus vicinis suis ipsum honestum virum, nec more agnatorum suorum unquam partium studiis deditum, mediantibus quingentis florenis, bonæ famæ viri donatur vita.

CAP. XXXI.

INterea cum undique deditæ urbes, atque Oppida festinarum exercituum Mediolanensem magnis apparatibus sequerentur versus Cremonensem agrum non uno itinere properantes, Rex illi o Cremonam tendit dimisso Laude idoneo subsidio Gentis, ut in urbe reconciliatos exules, qui longo exilio velut advenæ facti cuncta pavebant, mente confirmet. Verum ut tutiores sint, Antonium de Fixiraga, & plerosque suæ factionis Principes velut sibi caros, ac consilio suo uti volens, ubilibet secum esse jubet. Quid itaque Cremonæ actum sit differam.

CAP. XXXII.

IN Cremona cunctis Gibellinis olim pulsas, Guelfica potentia adeo senuerat, ut novæ partes, invidia prosperis ac lætis rebus ortæ, jam maximis odiis pullularent. Nam cum multæ nationum stirpes in ipsa Guelfica parte, nimia exulum patientia securam pacem dante, opibus, atque gloria inter Ligures claruissent, duæ ceteris familiæ potentia, & nobilitate præstant, Cavalcaboves scilicet, & Amati. Quarum principes familiarum diversis moribus viventibus in urbe, odiis ac seditionibus prope laborabant, utpote Guillelmus Cavalcabos, & Supramons de Amatis. Uterque inter nobiles clarus, amabilis, & gloriosus erat. Verum multitudini, & plerisque ex Magnatibus, qui commune bonum summo studio curabant Supramons carior fuit, quippe à juventute publicola bonis moribus, ac Reipub. utilis habebatur. Contra Guillelmus, quem divitiarum copia superbum, ac magni fastus, reddidit, turbatæ justitiæ judicia plerumque confundens, hæc sibi licere, ac se unum in urbe plus ceteris posse, dum sæva impunè suadet, gloriosum, ac decorum stolidè reputabat. Cujus rei causâ invisus erat popularibus. Verumtamen unâ cum plerisque sequacibus suis cuncta impunè sæva gerentibus, sine titulo, maximo Reipub. damno regnabat in urbe. Sic enim, aut parum dissimulans ejus progenitores velut suo more viventes olim, periculum quandoque turbatæ Reipub. ac seditionis causam dederant. Hujus mali humilis multitudo, ac plerique honesti ordinis populares (Supramonsis adolescentulis olim favore

A freti, haud temerè aliquando aliquod habuere remedium, legem ferentes, qua maxima moderatione non urbs velut exulibus, & proscriptionis, sed nimia urbis frequentatio, atque mora Primoribus, imò credo singulis familiæ Cavalcabovum interdicta erat. Cujus legis obsequio dum Cavalcaboves oppidis, ac dulcibus agris suis, quorum magna eis copia erat, magnificè vitam agunt, diu tranquilla pace velut integra floruit Cremona. Jam Gibellinis extorribus omni in urbem suam reditus spe posita, oblitaque dulcedine patriæ, quiescentibus alienis terris, donec mutata partium conditione Mediolani, & plerarumque vicinarum urbium, status, ac vivendi mores, turbatis studio partium rebus, mutati sunt, & Cremonæ multitudo timere cepit potentiam hominum plus quam legum. Nam ubi Matthæus Vicecomes, qui usque ad eum diem ceteris propior Regi rexerat, cunctis ferè Liguribus, quorum plerosque maximis beneficiis placasse debuerat, etiam domesticis, & proximis suis, quos maximis explebat divitiis, temerè, sed non impunè id procurantibus, Melzico campo confusus, nullo commissio Marte, sua nescio virtute, vel ignavia, sine ullo suorum vulnere integer reprocessit. Et Turriana Domus illico fortuna volente de exule facta Civis Ambrosianæ urbis dominium cepit, prius quam opinabatur ipsius novitatis stolidus auctor Petrus Vicecomes, & cum eo magna pars Nobilium æmula, ac sui impatiens boni, rerum justo, ac Divino judicio accidisse reor, quod stolidæ pars Nobilium Mediolani hunc temerarium secuta ducem, illico quod gesserat recognovit suodamno, quorum quisque post tanti Principis depositionem regere, aut cum maxima licentia regnantibus adhærere credebant. Hi postquam delusos, ac sua spe frustratos se vident, contra Turrianam domum, ut sit, ad se redeuntes secundò conspirare ceperunt. Contra verò ut perpenderunt Turriani suæ factionis vires, ut sui moris antiqui erat, in unum contrahere, ac fortificare ceperunt. Tunc itaque robotandæ Guelficæ partis causâ præfato Guillelmo Cavalcabovi, & ceteris ipsius aliæ stirpis, ut puto, Guidonis de la Turre operâ, & conditiõ legis, de qua supra diximus, Cremonæ sublata est, quod ipsius urbis Civium maximæ cladis initium fuit. Hic Guillelmus Cavalcabos, ubi adventum Regis percipit, eorum, quæ cum Guidone de la Turre eum tractasse creditur, intrinsicè conscientia sævè tactus, ac in se odium Regis metiens, ipsum expectare non audens, ex urbe profugit, cujus fugam frequens turba sequitur suæ sectæ stolidæ rebellionis, ac patriæ suæ totius causâ mali.

CAP. XXXIII.

E**A**T Supramons cum plerisque magnatibus, & magnis popularibus, quorum mentibus, licet Guelficæ factionis forent, iniquitas, ac dolus satis minor inerat, tanti Principis clementiam suis existimans prævalere delictis perlitum miserando habitu, quippe laqueis ad collum positus, cuncti uno agmine pergentes quarerant præsentiam Regis, ad quem juxta Padernum, qui locus decem millibus passuum Cremona distabat, procul in agris visum tendunt, & ante pedes sui Rectoris profusi lacrymis vitam petunt, etiam vicinis hostibus miserandi. O fida Regni comes clementia quam citò Regem nostrum deseris! Heu jam sine te non modico damno tardum faciet iter Romam. Hi pri-

primùm miserrimi Cremonenses te pulsa, Regis mentem sentiunt, nam sese dedentium humiles, ac despectos vultus, & habitum, flexo in lævum vertice videre respuens, precatus humiles, nec non duos notura lapides Supramontis verba non audit. Qui illico sævæ Theutonum custodia dantur, donec per municipia sævis carceribus destinentur, in quibus nobilis, atque innocens Supramons cum plerisque hujus miseriæ focus indignum suis moribus finem fecit.

C A P. XXXIV.

ITaque ad Urbem turbidus procedit Rex, atque obvium pallium, quod honoris causâ supra verticem ejus Cives cum maxima reverentia ferre voluerunt, respuit, ceteris honoribus per Cremonenses reverentiæ causâ oblatis omnino spreto, iratus etiam mœnibus urbis cum magno exercitu Mediolanensium, paucis tamen Cremonæ exulibus, imò veriùs exilio natis, Comitatus Cremonam intrat, quorum Jacobus de in exilio negotiando factus dives Princeps efficitur, & Gibellinæ partis caput, non nobilitate tamen generis, sed defectu hominum factionis suæ, quæ antiqui exilii vetustate consumpta erat. Hic in exilio quàm in patria urbe reductus beator, ac tutior fuit. Tunc pro solis mercimoniis itinerum sola pericula metuebat, nunc urbe seditionis plena dum frustra renovare nititur oblitum veteris factionis nomen, in dies crescit diffidens sollicitudo vitæ. Nondum adventaverant ceteri Ligures, & Lombardi moniti, quos ibi expectare voluit priusquam Brixiam versùs tendat. Primùm itaque mutilatis etiam innocentium Civium turribus, & mœnibus urbis dirutis communis rebellionis pœna solvitur. Jam ommissis veteribus nova fugitivis Cremonensibus allegantur crimina, quæ imperio Regis spreto contra à se reconciliatos exules commissa sunt, quo fit ut faciliùs impetretur injuriarum licentia, præcipuè contra eos, qui apparere non audent; nam Jacobus de & cum eo pauci, qui patribus, atque avis antiqua seditione Cremona olim pulsus in exilio, ut dictum est, nati erant, beneficio Regis nuper recepti, deinde pulso Guidone de la Turre in Lombardia Guelficæ factionis principe, iratis inde Cremonensibus Guelfis sui Guidonis injuriam ulciscens, non sine injuria Regis pulsi Regem ipsum ferociùs exhortantur in quoslibet, sicut volunt, fiuntque, ut sæpe fit, absentia non dolosa plerique innocentes novæ seditionis auctores. Laxatur itaque nimium odiis manus, ac vindictæ nimia libertas datur. Innocentium etiam spoliatur domus, quippe falsas (nec deest occasio) fingit iras prædo. Tandem atque illico quilibet sequens castra miles, naturâ prædo avidus indifferenter discurrens urbis domos, cuncta undique replet tumultibus, & lamentis. Vix tardo Regis edicto, ac plurimorum pœna extinguitur ille pessimus ardor prædæ. Malè considerasti Rex quod omnis terrarum populus nunc examinat acta tua; in conspectu es omnium. Serpere debuerat in mentem tuam primi Cæsaris indefecta clementia, in quem tantum nunquam committi potuit, quin ad veniam paratior semper foret. Saltem non immemor esse debueras doctrinæ Salvatoris nostri docentis Petrum, qui promissis sibi Regni Cælorum clavibus in superbiam elatus, septies peccanti velle præcludere videbatur Regnum Cæli. Cui inquit Dominus: imò si septuagies septies peccaverit (quasi hunc numerum pro

A infinito ponens) recipias ipsum. Verùm quia non doceris Henrice prædecessorum monitis, nec exemplis, documentum eris posteris, & exemplum, quos instrues tuo damno. Nam brevi perpendes quid confidenter regnantis clementiæ oblivio nocuit tibi, quæve inde tibi, tuisque fidelibus pestis ventura sit agnosces. Discite Principes terræ in subditos, & quoslibet delinquentes aliquando non quod meruerint, sed quod vobis dignum sit statuere.

C A P. XXXV.

REx subito exercitu congregato paucis diebus Cremonæ moram traxit, deinde versus Brixiam tendit, sed in itinere non quos repudiet obvios Brixienfium honores, aut ulla reverentiæ signa usquam videt. Verùm procedens clausas urbis portas reperit, & Guelficis signis, armisque rebellibus plenos muros. Agnosce Henrice quid egeris, ad te conversum Supramontem, & criminis pœnitentem carceris pœna damnans? Tunc contra te clausisti portas, & armaisti Cives Brixie, peremisti militiam tuam. Profecto priusquam potiaris urbe, gentes, quæ tibi serviunt ante muros Brixie, more diu stantis aquæ longa in statione languerunt morbo. Hoc tibi soli impures. Certè Civitas ista altis turribus, murisque ac fossis vallata inexpugnabilis est, frustra etiam expectare possumus, quòd Tebaldu Brusadus patefactis portis Domino suo veniat humilis in occursum, qui non modò Cremonenses, verumetiam cunctos Italicos sceleris, ac perfidiæ studio vicit, & nuper ex devio exule, nec reditum in patriam sperans te jubente factus Civis, pulsus qui tibi urbem dederant, vicinis suis, qui eum receperant tuo jussu, rebellem, ac læsæ Majestatis reum sese fecit. Peccavit in te Dominum suum Cremonensis Guelfus, nec non Brixienfis Tebaldu uterque criminis reus est. Verùm Cremonensis spreto imperio, quem receperat alterum à quo beneficio tuo receptus fuerat vicinum suum expulit; sperabitne veniam Tebaldu post tantum scelus, auditâ Supramonti datâ carceris pœnâ?

C A P. XXXVI.

REx juxta Brixiam in statione sex mensibus fuit. Parum ibi memorabilis pugnæ commissum est, verùm repentinis incursionibus aliquando etiam à primoribus temerè pugnatum est. De mense Majo, quo mortalium horrea plerumque vacuantur, ante muros castra sita sunt, & in urbe omne per planum iter illico clausum est. Verùm quæ radicibus Montium facies urbis sedet, libera obsidione fuit. Inde per occultos tramites famelicæ semper Vallis Camonicæ jejunos pastor pecudum relicto grege, victualibus, quibus poterat, clam urbem visitans obsessis sperandi causam dedit, ut hostis stationis tœdio vincant. Dum itaque Tebaldu, cui hujus Vallis iter curæ nimium fuit, vicinum urbis montem visitat præsidio muniendum, ne inde insultus frequentantibus iter vallis fiat à Theutonibus, ultra quàm credibile fuerat serpentes equis suis undique per devia montem, subito unâ cum his, qui secum erant, circumventus modica in defensione accessus peractâ pugna pluribus receptis vulneribus, equo prostratus est. Plerique comitum ejus ibi cæsi, pauci ut fortuna finit per devia montis utcumque fugiant. Jam incognito Tebaldo victor Theotonus recedebat, cum qui spoliandi causâ re-

remanerant, inter cadavera adhuc vivum cognovere Tebaldum frustra sperantem se moribundum fingere, qui illico ad Regem pertractus antiqua crimina, quæ non minus novis publica sibi allegabantur in causa, prodere iussus nobiles Fredericos Vallis Canonice olim ex antiquis hostibus connubiis secum partos convivas in domo ejus post fercula pro fructibus oblatis gladiis peremptos narrat, inter quos novum generum novæ compositionis pignus consilio fidæ conjugis spreto cæcum nominat; etenim more vulgaris famæ narrabat vulgus Tebaldi filiam nobili juveni de Fredericis nuptam lacrymantem dixisse cum viro, cum ab ea discederet ad lethifera pergens convivia: *ne accedas; insidias timeo; patris convivium, inquit, mihi nimium suspecta sunt.*

CAP. XXXVII.

ITaque cognitis etiam à se novis, antiquisque sceleribus, quæ tam ore vulgi nota jam erant: *Satis est, inquit Rex; Jam cum senescas Tebalde indocilem te existimo fidem fœderaque servare. Hujus antiqui, atque inveterati perfidiæ morbi plenus absque dubio insanabilis es. Nonne sine ulla difficultate, nulla armorum vi, aut comminatione, solo jussu nostro à vicinis tuis non immeritò, imò justissimè renitentibus te causa tui, in patriam urbem receptus es jam sine exilio factus senex. Quid tibi profuerat Guidonis de la Turre, ac ceterorum tuæ factiōnis Ligurum toties experta, & fatigata potentia, quorum frequenti præsidio frustra usus nunquam tuâ nequitia perditum statum tuum recuperare potuisti, etiam cum Brixia nondum vallata foret muro. Nonne Majones (sic vocantur adversarii tui) in quorum familia te exule regnabat Clericus, & Laicus utrumque gladium valida manu tenens, nobis suadentibus, atque jubentibus ultro te tuosque sequaces receperunt in socios, atque Cives, seque humiliantes æquo jure tecum vivere passi sunt? Nunc itaque pro tam recenti gratia atque beneficio nobis, atque vicinis tuis diabolico more usus retribuere ausus es pro bono malum, & spreto Deo, & Sanctis suis, quos jurasti, Sacramenti litera nondum sicca, qui te pio pacis osculo amplexum præ oculis nostris intra se receperunt nefande Judas proditor expulisti. Humano tamen generi documento eris, ut promissam fidem teneant; penam debitam insigne posteris exemplum dabis.* Deinde jubente Rege, atque inde sententiâ in scriptis prius latâ, turpiter post equi caudam tractus primum castra circuit, dein ut animum inconstantem, inertemque habuerat, atque nusquam integrum, sic fœdo pulvere versatum corpus ejus in frustra divisum est, data cuilibet manuum, atque pedum corporis sua parte. Caput quoque abicissum, & cetera membra viri spectaculo ante muros Brixie sita sunt. Nec propterea amisso Duce Brixienfes de deditiōne eloqui, neque audire volunt. Quippe ad defensionem urbis nullius operis, aut disciplinæ militaris defuit ordo. Nam magnæ auctoritatis, atque ejusdem velle Civium, atque exulum illa Civitas plena erat, qui majore suo, quàm Regis damno sese intra muros diutiùs tenuere, crebris, ac subitis eruptionibus, atque insultibus turbantes sæpe Regis exercitum, contenti cuncta extrema, atque dura pati, dum victoriam hostibus caram vendant, quorum intentum fortuna ad nutum juvit; nam exeuntibus sæpe Brixienfibus, & sæpiùs qui præsidio urbis erant exilibus, & pro-

A scriptis Mediolani ad irritamenta certaminum, quæ licet ea gerentibus periculosa, ac sæpe perniciofa sint, parum victoriæ, aut momenti bellicis rebus afferre solent, Valeranus frater Regis robustissimus juvenis, & in armis strenuus, ubi ingravescente pugna subitò densis hostibus suos nimium premi videt, ut erat non armatus, ut tunc pugna ignarus erat, sed fortè superveniens à multis Theutonicæ juventutis comitatus solatii gratiâ more suo visitans castra, arrepto repente, qui lateri infidebat, gladio, sociis subsequens in frequentem pugnantium hostium turbam ruit, & dum hostes in fugam versos temerè insequitur, nimium prope muros sagittâ de summis mœnibus urbis missa ipsum periculoso patentis gulæ loco ferit, quo vulnere post paucos dies moritur.

CAP. XXXVIII.

ITaque Rex nimis tœdio moræ quos reconciliarat hostiliter retinentibus iter suum in castris semper odiosus extiterat, nunc auctâ injuriâ nece fratris incitatus infensior factus pugnam mœnibus urbis inferre parat, atque dispositis pugnacibus turmis, ut quæque suis locis urbem aggredi paratæ erant, cunctos in iram exhortans, memoratis offensionibus, & injuriis Imperii, atque suis, rogat ut taliter in hostes pugnare velint, quòd de proditoribus sua virtute subactis ultio digna fiat: *Si digna, inquit finiens, aut debita suis meritis sumi potest, qui nullam etiam suis commodis sponte promissam fidem servare sciunt.* Hæc paratas armis circumens turmas, & plerisque procerum suæ gentis necem fratris memorans, qui, quas ipse tenet, lacrymas immenso rore fundunt.

CAP. XXXIX.

Mons erat arduus, & rotundus sua altitudine sefectus à reliqua mole montium, qui longo tractu, atque ambitu Canonice Vallis circumant. Hic tumulus in summo spatiosus, vicinus, atque alto vertice supereminens urbi ab Oriente ipsius defendebat introitum, etiam & accessum, quem si Rex, ut potuerat, occupasset priùs quàm ipsum armassent hostes vallo atque fossa, ac continuo tractu ipsius vallatæ fossæ ipsam junxissent urbi montem, proculdubio non diu in rebellione steterissent. Itaque dato pugnandi ordine, paratis ad pugnam turmis, Mediolanenses cum plerisque sagittariis Januensibus, aliquot equitibus gentis Theutonicæ dimissis procul in campo equis secum tendentibus ad radices dicti montis tendunt, atque inter urbem, & ipsius summitatem montis medium aggrediuntur Vallum, ibique acriter instantes pugna ambigam rem hostium fecere, qui nullo obice muri, sed solo ligneo vallo, & sicca fossa tuti in extremo necessitatis casu locum ipsum suæ virtuti commissum defendere, aut ibi vitam dare voluerunt. Quippe ibi tamquam loco suspecto juventus delecta ad repellendam vim hostium locata erat. Dum itaque ibi lethalibus sagittis Januensium undique volantibus more grandinis jam pavesceret ad vallum turba defensoribus assiduâ pugna fessis, ac prope deficientibus, multis etiam eorum vulneribus jam affectis ab alta Turre, ubi media urbe totius speculator pugnae haud temerè deputatus erat, prout res posceret, daturus signa, inclinaturus ad Orientem versus, si titubaret vallum, vela, ut illico non modò auxiliares armati in-

me-

medio urbis stantes, ubi daretur signum, præsidio current, verum ab omni parte urbis festino gressu ad vallum tendens cujusque generis turba ad ipsius loci defensionem contra hostes jam vallum lacerare conantes glomeratur in unum. Ibi nostris jam diu victoriâ mente conceptâ prope hostile vallum, in quo loco pugnantibus dira, atque lethalis committitur pugna maximo utriusque partis damno.

C A P. XL.

JAmque Alboinus de la Scala, & Cangrandis frater ejus cum suis Veronensibus, & mercenariis militibus ab altero montis latere pugnantes, dum locus ille inexpugnabilis sibi fore videtur, signo receptui dato ad sua castra redibant. Et dum qui locum defenderant cedentibus hostibus illudentes lætis clamoribus cœlum pulsant, geminatique per Echo vocibus vicini Vallibus resultant montes frequentes nuncii ad eos veniunt, qui interruptis pavore vocibus in tam vano lætantium tumultu signis, ut fileant, manu datis, vix auditi nunciant, hostes ab altera parte montis superatis jam fossis, ac prope lacerato vallo contra jam fessos Cives ruere, ibique maximo urbis periculo laborari. Hæc plurimi nunciantes: *parum, inquit, vestra proderit hic facta defensio, ni festino gressu properetis ad vallum, quod modò defensoribus nimium fessis titubans vidimus. Properetis itaque, inquit, dum noster est iste dies, & ut modò quos cedentes cernimus, atque hinc pulsos hostes, sic ipsa virtute alios repellatis. Neu patriæ parentum, conjugum, ac liberorum vestrorum hodie sitis immemores.* Cunctis itaque tanto discrimine trepidantibus dimisso ibi idoneo gentis præsidio, ne, si hostes redintegrare pugnam audeant, periculum inferre possint. Illico ut signat ab alta Turre custos, contra Mediolanenses, & reliquos pulsantes vallum rapido cursu tendunt, ubi hostes, quos præfato clamore, quem suorum prospero successu factum fuisse crediderant, lætatos instare cœperunt, maximo cum labore rejiciunt, multoque cruoris sparso plurimos vallo pellunt, pluresque ad ima fossæ ruentes sepeliunt faxis. Tunc egregius, atque fidelis Rebella de Grimaldis licet domi suæ Guelfus cum suis Januensibus sagittariis, quorum Dux, atque Rector erat, cunctos abeuntes alta voce redarguens, increpanque; dum paucis frustra pugnantibus hostile vallum prodesse potuit, stetit tandem invitus, dolens, ac præ nimio dolore torum se dilacerans, cunctorum ultimus à pugna recessit, cujus mora atque sagittantium suorum ope nostrorum plurimi evadunt fossis.

C A P. XLI.

AT non impunè licet frustra pugnaverunt Mediolanenses eo die; nam post paucos dies dum Nellus de Massa vetus familiaris, & amicus Matthæi Vicecomitis, & propterea tunc inter Conestabiles mercenariorum equitum Mediolani præelectus, & in bellicis rebus gerendis semper primus, commissâ sibi quadam nocte custodiâ ante portam ne inde ab hostibus irrupcio fieret, lecto se dedisset securo somno dormiens, Brixienfes uno agmine facti armati subito per ipsam portam ruunt, & proxima Mediolanensium castra ingredienti, quodcumque pergunt, recentis offensæ memores,

A ferro, & igne occupant, multosque fomno graves cædunt, atque omnia tumultu terrent. Verum plus pavoris, quàm periculi faciunt. Namque dum fluentem rivulum per media Mediolanensium castra transire pauci audent; cum circa tentoria Matthæi Vicecomitis pro se frequentes armatos currentes utcumque raptis armis tentant, pavent, ne si adversæ fortunæ casus eos retro ferre gressus cogat, ipsius rivuli lethali-ter occupentur in passu. Itaque multis partibus incendio posito citra rivum, his, quibus negotium commissum erat properè discurrentibus finè ullo suorum periculo in urbem sese recipiunt vociferantes: *Accipite Mediolanenses digna præmia pugne vestræ. Nusquam sinè vobis minimè timebamus, pugnando periculum nobis factum est.*

C A P. XLII.

AT postquam Rex videt nihil pugna profici, tunc vindictæ sola fame fidens intra mœnia amplioribus fossis, ac longo ante castra vallo ductis esurientes hostes claudens diuturnæ stationis signum dedit. Obsessos etiam velut hostes judicatos, etiam si extra mœnia fame pulsi comprehendantur, necari iussit, ne fuga pauperum reliquorum minuatur inopia. Cùmque intrinseci Brixienfes quoscumque exeuntes illico ab hostibus retineri, atque laqueo suspensos in conspectu ante portas urbis necari cernerent, non tamen sustinere famelici expulsionem inutilis plebis minuere inopiam suam, nam id sibi nimium crudele, atque inhumanum visum est. Hoc maximum pietatis, & charitatis signum fuit, & mutasse reor sententiam superni Judicis, qui neminem compatiens patitur malè mori. Nam demum cùm ad declivium ætas foret, superante jam spatio noctis diem, & utriusque partis rebus laborantibus, & afflictis mediatorem diligeret obsidens pariter, & obsessus, quippe in exercitu quotidie cadit morbo miles, & in urbe omnium crescit inopia, & externæ opis minuitur spes, undique tam etiam in urbe, quàm in castris pullulat illa pestis morbi, sed fortius ubi Germanicus miles tendit, dum meridiani durante æstus usque ad medium noctis impatiens, nudus omni rejecto velamine matutinas auras recipit, quas gelidi, ac nivosi montes Vallis Camonicæ illâ horâ perfiant, inde initium morbi fuisse ferunt. Itaque in Regis castra opportuni cunctis veniunt Cardinales Legati Ostiensis, Albanensis, & Lucas de Flisco, quos Summus Pontifex destinabat Romam, ubi à Francisco de Campo-Floris similiter Cardinali, & Legato expectabantur, imposituri aureum diadema Regi. Hi pro rebellibus inclusis, velut miseris compatiens, Oratores illico facti, & tractandæ pacis auctores modicam Regis invenere repulsam scientes, quod obsessam semper comes invasisset urbem famas, exterius tamen dicta alia vigeat pestis morbi exercitus primores visitans. His itaque intercessoribus donatur vita miseris, & salvis rebus Civium, & qui urbis præsidio erant, in rebelles muros fertur pœna, coronâ urbis demtâ. Attamen Rex ad sedandâ Civium odia, & delendâ partium studia, summpere illico laboravit. Quibus utcumque compositis, illicò Papiam tendit, ubi aded nudatus milite repertus est, ut Comitibus Philipponis de Langusco, ac suæ factionis Prin ipum ambiguum fidem timuisse credatur. Nam Matthæus Vicecomes, quem in Castris Rex existens juxta Bri-

Brixiam Mediolani Vicarium suum fecerat, cum equitibus Mediolani, & magno conductorum equitum, & peditum numero Papiam veniens, non modò comitandi Regis causâ, sed ne quis audendi contra eum animum fumeret, clausis foribus adire nequit Regem, contra quem Comes Philippo portas urbis claudi fecit asserens Regi, quòd non sui honoris causâ venit, imò, inquit, *laccessitus est hostis meus à Manfredò de Beccaria, ejusque sequacibus noviter introductis, qui more suo urbem seditionibus turbare volunt. Cui Rex velit, nolitve, annuisse dicitur, dissimulans quòd inhibere non audeat.* Postero die absque ulla conductorum militum comitiva, impetratâ licentiâ, in urbem ad præsentiam Regis Matthæus venit. Ibi ipsius urbis partibus utcumque compositis, inanis, ac plena fraudis pax facta fuit, quæ post recessum Regis illico violata est. Rex licet tardè cognoscens moram nusquam, præcipuè in Lombardia, utilem fuisse, subitum iter versus Januam cepit, sed prius suadente, ut puto, Comite Sabaudia, Philippum nepotem suum, qui solo titulo Achajæ Princeps erat, Papiæ, Vercellarum, Novariæ, ac Pedemontis Vicarium fecit. Hic Philippus Comiti Philipponi, & ceteris adhærens Guelfis, quos harum, atque aliarum urbium potuit, Domino suo Regi rebelles fecit. Novaria in fide, ac Gibellini nominis constantia spreto sinistrante Vicario semper stetit. Tunc Papiæ Brixienfi morbo moritur magnanimus Guido Comitis Flandriæ filius, qui non primus ætate, licet cunctis fratribus virtute superior, contra sævientem Philippum Francorum Regem multa præclara belli facta gesserat, defendens patrium solum non sibi, sed Roberto fratri suo, & indigna captivitate patrem post multorum Regis procerum necem liberans, laudabilem pro se, pro superbi Regis parte degenerem obrinuit pacem. Hic non Papiæ, ne quibus interdicta erat Civitas illa Ecclesiasticis obsequiis careat, tantæ indolis, ac virtutis Princeps, verum Terdonæ, quo decuit honore sepultus est. Post cujus exequias Rex illico Januam tendit, ubi summo studio interponentibus favorem suum Bernabovè de Auria, & Opizino de Spinolis, & ceteris eorum agnatis partis Gibellinæ Principibus à cunctis Civibus honorificè susceptus est, ibique superveniente Bavariæ Duce, & de pluribus Italiae partibus, & aliunde in subsidium comitiva, consumptam, ac prope perditam militiam reparavit. Verum ibi irrecuperabile damnum passus est, sanctissimæ confortis morte, cujus transitum plorant pauperes, quibus sæpissimè suis manibus ministrabat in mensa: lugent Proceres, & Magnates, quibus honores, & dignitates, atque ipsum horum datorem Regem conciliabat: lugent qui intercessione Domine reconciliati sunt, & qui reconciliari sperabant suis precibus inimici. Verum ut fit, in tam cunctis amaro Reginæ transitu sua quisque potius (etiam Rex) damna lugent. Neque hic Reginæ transitus pro se, aut sui causâ lugendus erat, cum ipsa terrestrem coronam relinquens transferit ad cœlestem. Sed à summo ad infimum plerique mortalium cujusque generis nimium pestiferum sentient suæ mortis damnum. Quis amodo tam piè, tam misericorditer, ut hæc, miserorum causas apud Regem suscipiet? quis reos, quis rebelles, quis miseros contumaces tanta confidentia reducet ad Regis fidem? Neque h'c loci filere possum ridiculum illud civis nostri Rizardi de Marliano, qui libros Sibyllinos antiquitus servatos habebat in domo, qui affirmabat, Re-

Tom. IX.

A: gem moriturum; priusquam Janua decederet: ubi inde abiisse, & Pisas venisse rescivit, eos ut falsos projecit in ignem, inquit: *amplius non fallar à vobis*, non fortè propheticum illud intelligens sana mente, nec considerans, quòd tam pia, & clemens Regina decesserat, cujus fons clementiæ roborabat, & conservabat Regnum viri, sine qua moritur omne Regnum. Ego autem vivum Regem sine Regno nunquam vidi.

B Dum itaque Rex noster Januæ moram trahit simpliciter ambulans, & bona fide pacem appetens cum Rege Roberto, ad quam procurandam Summus Pontifex operam suam dabat, dum tanti mediatoris opera, & autoritate confidit, ipsum Regem Robertum, sicut jam alios, ad solennia consecrationis suæ amicabiliter convitavit, suscitans canem dormientem. Nam Robertus iste susceptis literis Regis nostri, ipsius successus in Lombardia nimium agrè ferens, ac videns, quòd sibi nihil profuerant in Lombardia jacta seditionis semina, aut ullius Guelphicæ factionis opera, quin ille, quem solo odio, quòd in eum occultè gerit, extimat inimicum, jam prope sit, ut aureum diadema suscipiat, ad impediendum ipsum Regis nostri propositum, Romam illico destinat Johannem fratrem suum cum quatuor centum equitibus, falsò tamen testificans Regi, quòd ipsum destinat ad solennia coronationis suæ, cum ad id, ut desiderabat, personaliter interesse non posset. Johannes iste ubi Romæ fuit, illico pecuniam fratris per potentes Romanos sparsit, ut potuit; sed primùm Urfinos, & partem Guelpham, in quorum potestate erat Basilica S. Petri (ubi ab antiquo coronantur Reges) sibi fidos, ac sui consilii participes statim fecit, multis tamen promissionibus sollicitans Colonnenses, si eos corrumpere posset ullo modo. Eis tamen intentum suum aperire non audet, ac eisdem proponit, ut non impediant Dominum amicabilem operam dare, ut eos cum Urfinis componat. At postquam sensit, Colonnenses in fide Regis constantes nullis subdolis verbis, neque promissionibus in propositum suum trahi, illico bellum sumpsit contra eos, cunctis procurans viribus pellere ipsos Urbe.

D Hæc ubi sensit Rex, Regi Roberto statim scripsit, quòd multum mirabatur de hujusmodi fratris sui novitate. Qui rescripsit, quòd non miserat fratrem suum in rebellionem, neque ut obstaret coronationi suæ, sed ut ad ipsius coronationis solennia convivium afforet honoris causâ, asserens, nullam novitatem fieri Romæ causâ sui: imò, inquit, suscitata sunt inter Romanos antiquarum seditionum semina more suo. Quodcumque scribitur, Romanorum Rex nihil mali suspicans omnino credit, & in pura, ac fida simplicitate constantis animi cuncta ferens, & gerens, nec propterea tractatum Clementis Papæ respuit, qui matrimonii copulâ jamdiu ventilatâ vinculum dilectionis, & pacis proponebat inter Reges: cujus rei causâ Conradus Lanzia Federici Siciliæ Regis Nuncius tunc Januam frustra venit eam Regis nostri filiam, cujus per Pontificem tractabatur matrimonium, petens pro Petro ipsius Siculi Regis filio.

E Erat tunc Januæ Ludovicus de Sabaudia, qui ab initio rerum præcursor, ac Legatus Regis, Romæ fuerat, ibique mira alacritate receptus, atque ob reverentiam Regis Senator Urbis factus rexerat per tempus certum: Deinde dimisso, qui populum regeret vice sui Jacobo de Ambalis, in castra Regis venerat juxta Brixiam. Hunc (frequentantibus Colonnensium nunciis Januam

Q q q q

ve-

venientibus, requirentibus subsidium, ac celerem adventum Regis Romam, non ut guerrificet, verum ut civiles motus componat) misit, cui non ultra quinquaginta equitum Germanorum comitivam dedit, nil aliud suspicans, nisi quod paucitate licitorum Judices, & Vicarii, quo ibidem Ludovicus in Urbe dimiserat, hos Urbis tumultus sedare non possent. At Ludovicus Romæ cuncta rebellionis plena, & suos Vicarios corruptos reperit, qui nullius divini, aut humani juris, aut fidei memores, neque juramenti, quod præstiterant, gerentes animum rebellionis contra Regem, nec Vicariatam, nec Capitolium Ludovico reddere voluerunt.

Interim Rex de Janua Pisas venit, maris iter tenens, cunctis itineribus terrestribus operâ Guelphorum clausis. Jamque erat annus Domini MCCCXII. ibique Pisano populo admodum gratus duorum mensium spatium moram traxit, nulla contra rebelles Thufcos novitate suscepta belli, salvo quod voluntate Regis per Marchiones Malaspinas bellum Lucais indictum, atque susceptum est. Ibi frequentibus nunciis referentibus, publicus famæ rumor Pisanam urbem replet, dictum Johannem fratrem Regis Roberti federe hostiliter cum exercitu ante Pontem-Mollem, quem sub ponte Tiberis tenebant Colonnenses, atque unicum in Urbe transitum servabant Regi. Nunciatur etiam, ipsum pontem multis insulibus, multis machinis, & bellicis instrumentis continue tentari. At tamen Rex noster adversus Regem Robertum nihil suspicatur, & simulantem hostem sentit, quodcumque sibi significatum fuerat, credit. Verum Stephanus de la Colonna vicinorum suorum artis, & operum non ignarus sponte (non tamen dissentiente Rege) properavit ad Urbem, ut si viam viderit, prava Guelphorum conamina reprimat, & tumultus Urbis tollat. Insuper Rex non spernens tractatum pacis, imò ipsius pacis auctori complacere cupiens Papæ, priusquam de Civitate Pisana decederet, ex Secretariis suis contrahendi dicti matrimonii causâ ad Robertum Regem misit, eum Siculo Regi præferens pacis causâ. Misit etiam duos Episcopos, qui Romæ significent adventum ejus, præcipue dicto Johanni, quique regratiantur eidem, quod Romam venerit ad solennia coronationis suæ. Verum amicabiliter requirentes ab eo, ut ob reverentiam, & amorem sui à Colonnensium obsidione recedat, & omnis animus seditiois deponatur, & pestiferum opus belli debeat, indictis treguis saltem usque ad diem coronationis suæ, significans, quod nullum ibi Romæ, aut alibi animum partialem habebat, intendens, sumpto ibi Imperiali Diademate, de consilio, & benevolentia fratris sui ibidem operam pacis dare.

Interea Rex fideles Pisas linquens, ipsius urbis civium opibus fretus, multumque Italico milite roboratus, celeri, ac continuo itinere die primo Maji Viterbium venit, multos Guelphorum passus incustoditos transiens, multo tamen mortalium labore frustra munitos. Grossetinum enim Guelphus ad vicini fluminis ripam adventanti Regi, quem plusquam mortem timet, non audet, ut minabatur, obviare, ubi quinquaginta retinere potuissent plusquam millenos

Hæc ubi (præsentibus Cardinalibus, qui secum erant) nunciata sunt Regi, illico in plano campo castra locari iussit: deinde proximâ aurorâ diei, signis canentibus, in acies vocat, atque instruit gentem suam. Cardinales verò ubi Germanicam gentem raptis confestim signis, & ar-

mis citato agmine iter aggredi versus Urbem vident, Regem tractantibus, atque suis intercessionibus fatigatum, atque ira fortiter mutatum de campo abeuntes linquunt. At Rex properans ad pontem, hostem non invenit, cum quo ibi manus pugnae avidas conferat: verum nec ab hoste transitu relictus est totus liber. Nam ante Regis transitum faciendum locus Colonnensium erat, quem natura satis, & antiquorum arce munitum vulgus Erupitionem nominat, & Saracenorum opus esse dicebat. Hunc locum hostes, durante obsidione pontis, proximum occupant, ac præsidio armatorum præcipue sagittariorum plenum, cum recederent ab obsidione, dimiserant, ne saltem volatili ferro Regis transitum impedirent. At dum Rex examinat in transitu per certam viam nimium sagittis hostium proximum periculum, & detrimentum gentis suæ, excitat ad passum ægro animo.

CAP. XLIII.

Interea Comes Philippo de Langusco, sprete pace Regis, quam jurandi religione firmaverat, Manfredum de Beccaria adversæ sibi factionis Principem cepit, dum perfidiæ studio vincere, quam vinci mavult; Deinde quemque suspectum aut carcere, aut exilio velut novis semper criminibus reum faciens damnat. Quibus præfati Philippi de Sabaudia auctoritas, ac concessa sibi à Rege potestas parum profuit, qui nullius violentiæ, aut cuiusvis malitiæ studio partium in Gibellinos factæ turbator fuit, imò etiam eum tanti sceleris, spreto honore regiminis, conscium fuisse ferunt. Hic namque Philippus post recessum Regis, prius etiam quam Rex Januam attingeret, illico Papiæ, Vercellarum, & Novariæ, quas urbes Rex suæ curæ commiserat, Guefos attollere, Gibellinos opprimere totis viribus cœpit. Cujus rei causâ, ubi Rex Januæ fuit, frequentes nuncii ad eum veniunt ipsum Philippum magnis querimoniis accusantes, ejusque operâ afferunt in Liguria, ac tota Lombardia summo studio rebelles Gueforum partes surgere. Verum his nunciis Rex primum parum fidei dedit; dum Comes Sabaudia eum Philippum nepotem suum protegit, & dignitatis honorem favore sui datum conciliare nititur. Nam ipse Comes more suo Gueforum causam fovens in aurbus Regis subdit inquit: *Domine mi, Matthæum quemdam in Mediolano præesse voluisti, non immerito vicinis urbibus odiosum; Hujus Matthæi, non vestri nominis odio in Lombardia rebellica novitates fiunt.* His, aut parum dissimilibus jactis sermonibus per aulam Regis, Comes Sabaudia non sine magna Lombardorum clade aliquandiu in ambiguum Regem tenuit. Nam post paucos dies priusquam Rex Janua discederet, Gullielmus Cavalcabos, quem prædixi exilium potius elegisse, quam Supramontis concivis sui in deditioe socium esse, dum crebris excursionibus in agrum Cremonensem populationibus, & incendiis bellum gerit. dumque circa exitum mensis Januarii forte non procul ab urbe cum paucis equitibus prædatum venit, suæ factionis Civis cognitis signis ad eum securus currit, inquit, *Gullielme, exilium tuum plerique Civium non minus te ipso ægre ferimus. Verè ægrius, quàm temere, ac frustra incendiis, populationibus agrorum, ac rusticana prædia, te, tuosque fatigas, & qui te desiderant, Cremonensium invidiam quæris.* His verbis eum increpans: *Convoca, deinde inquit, Gullielme socios tuos, & sine mora per propinquam*

quam nobis portam illico, si volueris, patentem ingredi urbem tutus, ac patriam tuam percipe. Qui ad portam stationem faciunt custodia causa amici sunt. Neminem resistens inuenies. Ne timeas. Conduham militum turbam, equitum, atque peditum Galeaz Vicecomes in expeditionem urbe procul misit, qui urbe nostra magna regnat invidia, inuisus cunctis civibus. Timefne qui in exilio nati, quique Germanico Rege suadente nisi partis nostra principibus prius captis, aut expulsis urbem intrare timebant, quorum in urbe nulla factio est; quippe diversis locis nati, nutritique vix inter se noti sunt, hique pro duce Jacobum de divitem mercatorem habent, qui ubilibet quam Cremona notior est? quos ultra hos cives hujus ducis sequaces existimas, precipue cum te intra muros urbis senserint? At Gullielmus nominatis custodibus portae urbis, in quorum fide fidit, unum ex eis eligens, atque sibi nominans, huic, inquit, adhaerere negotium prodas, & secum perficienda rei celerem curam habeas. Propera, dic, venio, nec in hujus rei deliberatione, si ulla adsit mora, prosperum, securumve nobis aliquid esse potest. Hic pro consilio celeritas, & in sola celeritate nostrae salutis via sita est. Deinde signo dato sociis circa se positus: sequimini me, inquit, quinimo, fortunam, quae hodie multum propitia nobis facta est. Itaque cum paucis non numero caturum, non clam, sed palam, clara luce urbem intravit. Eum, ut cognitus est, illico multitudo populi captis armis sequitur. Pauci Jacobum de sequuntur armati, cum quibus audito tumultu ad publicam plateam urbis pergit, ibique cum plerisque locum ipsum retinere conantibus equo strato occiditur. Galeaz Vicecomes ibi pro Rege Vicarius tumultum audiens, ejus rei causam nunciantes arguit, eosque timidos vocans, adeo capere arma distulit, quod jam propinquas minantis vulgi voces intelligit. Tunc sed tarde dissimulationis oblitus repente arma capit, & modica stipatus equitum manu ad clamantium voces tendens undique hostilibus armis plenas urbis stratas videt, statimque inter minantia tela clausus sensit frustra sese niti. Itaque celeri consilio capto inde utcumque divellitur, & per minantes Civium turmas vadens integer per Portas Cremonam linquit, cui Ughettus de la Campana Conestabulis, & locii, quibus nemo impunè obviam venit, ferro viam faciunt.

CAP. XLIV.

Tunc quaecumque in Lombardia urbes Regi dedita fuerant, in quibus pars Guelforum potentior erat, spretis Vicariis, omnique Magistratu Regis, aut violenter pulsas una cum Civibus Gibellinis, & quos suspectos habebant, Guelfi coepere contra Regem surgere sese dantes Ugoni de Bauserno, qui pro Rege Roberto in Lombardia Guelficas fovebat partes. Pulso Galeaz Vicecomite Cremona illico Turrianis, aliisque dispersis exulibus, & cuiusque Civitatis Lombardiae profugis plena fuit, & Passarinus de la Turre ibidem Rector efficitur.

CAP. XLV.

Hæc ubi Rex Henricus sensit, mutato consilio in Lombardiam Comitem Varnerium Theutonicum misit, Virum in armis expertum, cui in tota Lombardia titulum Generalis Vicariatus dedit, non propterea tamen Phi-

Tom. IX.

lippum de Sabaudia sua potestate minuens, nec reliquos, quos urbibus constituerat, revocans. Hic Comes primùm applicuit Laude, ibique sedem eligens Gibellinorum consilium vocat, cunctis mandans, ut Legatos, & Syndicum ad se mandent tractaturos secum negotium agendi belli contra hostes. Ad quem legantur per Comune Mediolani Franciscus de Garbagnate, & Adoardus de Pirovano, & ego, ut Syndicus. Ceteros taceo, ne nimium morer. Qui postquam convenere, postulant ab eo quisque ut rebellibus suis bellum ferat. Exules verò, à quibus exultat, urbes expugnari, aut obsideri volunt. Quorum Fredericus de Archidiaconis mandata coexulum Cremonæ ferens, praesentibus aliis Ambaxatoribus, & Syndicis, multis rationibus, & argumentis docet de facili Cremonam recuperari posse, & ad Regis mandata trahi. Sic Papienses, sic alii exules urbes, quibus exulant, sola agrorum populatione, imò etiam dummodo id minetur, recuperari posse asserunt. His contentione pluribus, & diversis consiliis tempus tenent, nec dum quid agendum sit, terminatum est, dum quisque legatorum precipue exulum attentivè pro se arguit, non communi sed propria utilitate laborans. Tandem Franciscus de Garbagnate huic contentioni finem dedit, inquiens.

CAP. XLVI.

V Ideo equidem vos, ac quorum mandata fertis promptos animos habere contra hostes, qui Lombardia, ac totius Italiae statum turbare nituntur, quique impedire satagunt nostri Regis jura. Verùm omnis conditio belli praesertim nostra, quae inter partes pendet, postulat, ut non modo semel, imò continua deliberatio fiat. Nec quid agendum sit heic terminari securum puto, cum nova quotidie pullulent jure belli, quae paucis arbitris determinanda sunt. Rarò etenim, quae in negotiis bellicis diu deliberata manent, suum sortiuntur effectum, quibus multa maxime temporis intervalla nocere possunt. Fiat itaque censeo frequens deliberatio in factis nostris, ubi in dies pullulas frequens, & subitus casus belli. Praeterea cum quo hic nostri Dux belli consilium habeat, saltem unum ex primoribus nostris sibi dandum puto, cui maxima cura sit hostium conditiones, & alia scire. Hi duo plenam exequendi potestatem habeant. Nunc itaque vobis non modo utilem, imò necessarium nomino, quoniam quin & vos necum in sententia sitis non dubito, Matthæum scilicet Vicecomitem. Quis alius hostium facta novit? Quis insidias hostibus tendere studium ponit? Hic speculatores, ac referendarios per hostium domos tenet, hic tractatum tempora executionis expectat. Demum suis vivimus oculis, quicumque Gibellina factionis sumus. Cuncti Francisci dictis obmutescunt, & quae dixerat vera esse fatentur; quippe eo tempore Matthæus cunctorum exulum Gibellinorum unicus reconciliator erat, quæ unus cunctas amicorum, ac sociorum factiones, & impensas pro parte Gibellina in partibus Lombardiae tunc ferebat. Hæc itaque cuncti laudamus Syndici. Comes Varnerius illico venit ad Coenobium Fratrum Humiliatorum de Viboldo, ibique colloquium habuit cum Matthæo secum deliberans quid agendum sit. Verùm & hostibus sua consilia sunt; nam Passarinus de la Turre Potestas Cremonæ, ac Gullielmus Cavalcabos cum parte de Fondutis tractatu habito

Q 999 2

post

Post paucos dies Soncinum oppidum multum di-
ves occupant.

C A P. XLVII.

Angulus in extremo oppidi muro surgebat
in arcem, hic nempe locus natura, & ar-
te munitus modico præsidio tutus erat, Gibelli-
nisque subsidiis aditum servabat in oppidum,
quod proditoribus oppidanis, & Guelficis in-
sularibus maxima pavoris causa erat, ideoque im-
mense, ac lati operis una nocte construnt mu-
rum siccum, hostilis impetus obstaculum nimis
vile. Hinc nuncius ad Matthæum Mediolanum
venit, ibidem ut res erant, nec non per ceteras
Gibellinorum urbes nuncians. Itaque Comes
Varnerius, qui tunc Brixie erat cum modica
suorum Germanorum, ac Brixientium equitum
comitiva, & à Mediolano Cresso de Crivellis,
qui mercenarios equites Mediolani secum ducit,
absque mora illuc tendunt, & ante Portas op-
pidi per burgos exteriores in varias stationes
iparsi nullo vallo, neque ulla fossa tuti temerè
sefe locant: Nam sunt qui asserunt Passarimum
de la Turre, ut distantibus Castris dispersos hos-
tes vidit, contra eos erumpere voluisse, erupit-
sotque in Gullielmus Cavalcabos fidera, & Geor-
mantie suas figuras scrutatus sortes, illa die
suspecta timuisset casum suum, & milites jam
exire paratos intra mœnia tenuisset, inquires:
*Propinqua nobis subsidia sunt, quibus tutius pu-
gnare possitis.*

C A P. XLVIII.

AT Gullielmus vitare nequit, quem casum
dabant fata. Nam dum, utraque pars ex-
pectat subsidia, Cremona, quam Mediolanum
propinquior, & qua præcognita, ac deliberata
noverat paratior subsidia suis Ducibus quasi ul-
tima posse destinare parabat, non modò pro ob-
tinendo, quod occupaverant oppido, verum
etiam ut æquo campo cum hostibus esse possent,
ac secum pugnare, si fortuna sinat, totius Civi-
tatis effortium tam peditum, quam equitum so-
ciorum etiam expectans undiquè requisita subsi-
dia tunc præmittebat expeditorum peditum
quantas conducere potuerat multis diebus tur-
mas. Interim unus ex nunciis, qui destinati fue-
rant explorare quid Cremonæ pararet hostica
gens Guelforum peditum, quos Cremona conde-
xerat, temerè venientium in itinere strepitum,
ac tumultum sentit, & cognitis à longè hostium
signis; ad Comitem Varnerium, & Cressonem
Crivellum redit referens ea hostium subsidia jam
prope esse. Dum autem consulitur, quid agen-
dum sit, Cresso indomitus armis fenex vocife-
rat alta voce: *Quid inertes moram trahimus?
ad eos; ad eos, versus venientium hostium iter
dextera manu minitans.* Tunc Comes Varne-
rius, nostræ linguæ rudis, Cressonis vocem, &
actum, non intelligens quid ferat interrogat, &
ab interprete intentum Cressonis intelligens,
probitatem ejus laudat, & maxima exultatio-
ne: *per fidem meam & factum erit;* inquires.
signum tubis dari iussit. Itaque cum omni equi-
tatu adversus tam propinquos hostes in Gulliel-
mi subsidium venientes celeri passu tenditur,
quos improvise de subito impetu fusos ad libi-
tum victor cædit. Paucos fuga salvos fecit,
nam nulla parte fuga eis tuta est latis campis.
Captis itaque & ad libitum deletis hostibus,
signo deinde receptui dato Comes rursus Sonci-
num tendit: cujus muros frequentium hostium

A jam tamen percepta novitate paventium plenos
vidit. At illi ut nota suorum signa, ut captivos
videre tarpiter per terram trahi, deinde confu-
sos vulneribus captivorum civium vultus antè
exultantium hostium acies duci, illico suæ pe-
stis certi, gelatis pavore animis confusi sunt,
& perditæ pavore consilio nullum pugnandi, aut
fugiendi ordinem habuere, imò quisque sibi con-
sultit. Porta oppidi, quæ versùs Cremonam res-
picit, patebat subsidium expectans, quam me-
dium itagui spatium à subito hostium impetu
defendebat. Hinc Passarinus de la Turre inter
pugnam, atque fugam dubius exit. Executem
plerique secuti sunt. Illi autem ut imparem ho-
stibus milicam numero, atque animo videt, ti-
menisque ne in offensi Cressonis manus cadat,
qua tutior fuga visa est, viam tenet. Eum mi-
nime persequuntur nostri equites, sed potius ad
patefactam oppidi Portam, per quam frequen-
tes hostes fugiunt, rapido cursu tendunt, & qui-
bus possunt viam fugæ claudunt. Qui verò tar-
di contra hostium occursum fugam minime tu-
tam putant, versis equorum frenis iterum Ca-
strum petunt. Hos issequentes nostri dum ce-
dentium xerga cædunt, per eandem Portam
mixti secum vadunt. Jam qui in arce tam op-
portuni insultus, quam præsidii causâ erant,
percepto rumore victoriæ, subito medium muri
siccæ obstaculum ad solum fundunt. Tunc cun-
ctis sequacibus Gullielmi Cavalcabovis, qui
equo armatus hostibus introitum inhibere para-
bat, adeo crevit pavor, ut ne quidem animum
ad pugnam liberum, neque fugæ memorem ca-
perent. Gullielmus pristinae virtutis, ac suæ di-
gnitatis memor, ut Comitem Varnerium, ac
sua signa intra muros videt, paucis eum sequen-
tibus occurrit sibi, quem jam frequens turba
Theutonum receptum gladiis sternunt. Ceteri
per domos fugiunt, ubi quisque dejectis armis
vita securus fuit, exceptis qui proditoris acto-
res fuerant; nullus quippe locus proditori tutus
est. Venturinus Fondutus in Soncino Guelficæ
partis Princeps, qui ipsius novitatis actor fuerat,
duorum filiorum patrium crimen luentium me-
dius laqueo pendens tristem vitam dedit. Hi
intra mœnia, ceteri sequaces sui extra pomeria
necati sunt. In alios oppidanos minor levitia
fuit; nam aux precibus, aut pecunia de mani-
bus Theutonum liberati sunt.

C A P. XLIX.

AT Gullielmi necè Guelficæ pars Cremonæ
adeo domita est, ut urbem, ac se intra
urbis muros vix tutos putent. Dum subito Gui-
donis de la Turre obitu stupet omnis Guelfus.
Hic Guido exilii sui finem imponere saltem post
mortem ratus Cremonæ moriens, frustra tamen
dixit: *Si Fratres Ordinis Minorum Mediolani
corpus meum posuerint in Ecclesia sua in mar-
moreo loco, ubi propositus requiescere, habeant
florenos mille.* Cui ut vivo, sic & mortuo in
patriam accessus, minime concessus est; nam
Fratribus Minoribus id petentibus Matthæo ne-
gatum est, qui eos Fratres increpans: *Vultis-
ne, inquit, excommunicati corpus Mediolanum
ferre?*

C A P. L.

Interea Vercellis seditio inter Cives mota il-
luc suscitatur Philippum de Sabaudia, qui ut
ipsum urbis Communisque Rector eò venisse fe-
rens compositionis causâ, non talis à Tizonibus,

eorumque sequacibus creditus est, sed suspectus. Qui illuc Comitem Varnerium illico sequentibus literis, atque nunciis provocarunt. In cuius adventu non urbis seditio tollitur, sed novatur; nam, ut creditur, ex proposito ortâ rixâ inter familiares utriusque Ducis, utrinque subito cum tumultu captis armis Varnerii familia potentior fuit, & spoliato hospitio Philippi, ipse relictis equis, & armis, ac prope nudus milite in castrum Advocatorum, quod tumultus tempore à suo urbis latere situm tutum receptaculum cunctis suæ factionis erat, vitæ consulens fugit. Hic Philippus Comiti viribus imparem sentiens se, dum paratas contra se magnas Mediolanensium armatorum copias sentit, Vercellas linquit, & Papiam redit. Deinde post paucos dies Taurinum ivit, quam urbem Amadeus patruus ejus pro usurpato à se Comitatu Sabaudia ipsi Philippo pertinente successione jure eidem dederat possidendam cum aliquot oppidis in Pedemontio sitis; relictus etenim erat Philippus iste pupillus ipsius patris tutelæ, qui sibi met Comitatus jura tutatus est. Hic Philippus sentiens Gibellinos Ligures, ac totius fere Lombardiae contra eos ejus prava consilia, atque machinamenta percepisse, ac ipsum Comitem Varnerium horum omnium instructum esse, deinceps omni spe in suis partibus domiandi posita, solo salario suo percipiendo saltem à Papiensibus curam dedit, & celebrandi nuptias gratiâ contracto matrimonio filii, quorundam nobilium Papiensium comitivam petiit, habuitque usque Taurinum, quos ibi retinuit velut obsides, donec pecunia sui salarii sibi destinata fuit. In quibus obsidibus fuit Ricardinus.

Heic desunt aliquot folia.

similis fuit. Invalidi senes trementi manu cujusque generis tela ministrant natis. Tandem oppidani ultima illa necessitate totius etiam utriusque sexus gentis viribus resistentes primo hostium impetu sese, murosque defendunt; pugnam tamen non audent expectare secundam, sed oppidum Imperatori dedunt. Postero die ad oppidum S. Johannis venit, quod captivatis XL. Castellanis equitibus mercenariis, quorum Constabilis coesus est, salvis incolis in deditionem receptum est. At Florentini cum sociis, & amicis, quorum supra facta est mentio, ad ripas fluminis Arni celeri gressu tendunt, ad Ancisam XII. mill. passuum Florentia distantem, ibique hostium transitum inhibere conantur ad passus. Exercitus Imperatoris Figium tendit, ubi non amplius una nocte moram eo traxit. Manè inde iter rapiens ad Arnium venit, quò integrum hostem frequens nuncius jam venisse nunciat, ut iter Imperatoris, quem Florentiam properare sentiant, ad iniquos angustosque passus auferant. At ubi Marschalchus Regis Roberti, qui tunc Guelficum regebat exercitum, gentem Imperatoris appropinquare sentit, signo dato cunctos ordines in acies ducit haud longè à fluminis ripa, ubi hostium transitum aptius impedire queat. Verùm ubi hoste spreto flumine undique facto vado per anfractus viarum iniquos transeuntes passus vident, Thusci primo expeditorum impetu concussi, deinde modica pugna turbati, laceratique in fuga salutem quaerunt, ac propinquum oppidum Ancisam multis per campos caesis petunt, nec se primis moenibus tutos putant, imò in summam arcem oppidi continuâ fugâ tendunt. Guelforum plures in fuga, quàm in acie cecidere, multi capti sunt, licet Gibellini parum fugientes persecuti sint. Imò positus hostibus in conflictu castra ponunt prope ripam

A Arni. Sunt qui afferunt Imperatorem Thuscorum rebellionem eo die finem dedisse, si usque Ancisam persecutus fuisset hostium fugam, aut si iter properasset ad urbem illico post conflictum.

C A P. LI.

A T Florentini ubi exercitum hostium ad ripam fluminis pernoctare sentiant, nullo ordine, imò potius fugæ modo Florentiam tendunt. Sequenti die Imperator versus Florentiam tendens cum exercitu ante muros ipsius urbis sedit juxta Ecclesiam S. Salvi supra Arnium, in quo exercitu computatis Aretinis, aliisque Thuscis suæ factionis, & aliquot nobilibus Italicis erant non ultra equites MCC. & cujusque generis pedites VIII. millia, qui tamen urbem Florentiam cum tot prænominatorum Guelforum praesidio obsidione premebat. Nulla etiam tempore noctis quasi custodia in castris facta; imò etiam tanto in despectu habebantur Guelfi, quòd magna pars equitum, & expeditorum peditum per agrum Florentinum longinqua pace plenum, ac diu antea bellicæ populationis ignarum quotidie discurrebat ad prædam, dum præcipuè exercitui necessaria victualia quaerunt. Cujus rei causâ tanta jumentorum, & cujusque generis pecorum in exercitu copia erat, ut pro florenno uno venderet prædo bovem, nec reperiebat emptorem. Nec mirum; quis enim in exercitu mercator esse velit, ubi ad prædam tam libera patet via? Quo fit, ut pro minimis etiam pro duobus calcementis corii bovem in permutatione daret prædo. Neque in exercitu serica vestimenta desunt scortis alteriusve generis ornamenta Etruriae puellis rapta. Vinum, bladum, & oleum, tanta horum erat copia pro minimis prout prædoni opportuna sunt in exercitu ad libitum cuique dabantur. Hæc omnia Florentinorum damna, & quæ ante oculos volitabant miseræ, oppidis, villis, ac magnis vicis fumantibus, populatisque viridariis, eos tantis praesidiis stipatos ad conferendum in acie manus minimè provocarunt. Quippe intra moenia trepidantium tumultus civium magnus erat, dum maximè timent, ne insultet hostis muros.

C A P. LII.

D Um sic exultat Germanicus miles, totusque exercitus Gibellinis hostica præda gaudens, fortuna in prosperis sæpe minax mutati vultus signum dedit subita corporis infirmitate Imperatorem visitans. Cujus lectum illico stipant Medici, nec ullus tam Hippocras, aut Galenus ipsum salutis certum reddit. Verùm fortuna ipsa ambiguos semper ac cæcos gressus, subitoseque regressus faciens nimidum fallaciter in humanos casus ludit, ecce dum sperare facit Guelfos plus in morte Principis, quàm in pugna, citò blanda Gibellinis rediens sibi parumper aspirare visa est, insperata scintilla vigoris jam fere perditos infirmæ corporis mirabiliter sensus reddens. At ubi sedatis morbi viribus proceres restitutum sibi principem sentiant, ad ipsum conveniunt Archiepis opus Trevirensis frater ejus, Comes Sabaudia, & Henricus de Flandria Marschalchus, quibus Imperatoris casus pensatis periculis exercitus sollicitam mentem fecerat. Hi pro re pauca ferunt Domino supplicantes, ut mutari campum fineret, ac sese cum exercitu reduceret in agrum Aretinum, ubi cuncta pro se, & gentibus suis salva, atque opportuna

tuna fore dicebant. At ille his nimium incaluit verbis, ac tandem: *Fallimur, inquit, & dum in vos confidimus, spes nostra nimium vana fuit. Hucusque credidimus, nobis deficientibus vos obtinuisse victoriam contra hostes, & dum vivimus, à proposito desistitis pecorum more vilium quæque pericula metientes*: Hæc velut increpitans accensus ira inquit, se adeò turbans, ut recidivam faciens iterum dubius fuerit vitæ. Tandem post paucos dies sumta valetudine victualium penuria, quorum paulò ante castra undique plena erant, campum mutare coactus est, nam consumtis undique viribus, Arni tanta aquarum inundatio superatis undique fluvialibus ripis fuit, ut per campos prope cuncta natarent. Cujus rei causâ nullum furmentariis præcipuè Aretinis, quorum ope sustentabatur exercitus, ad castra liberum iter erat. Igitur per iniquos passus districtus Comitum Guidorum exercitus rediit ad flumen Arnem, ibique dum vadabile fiat, castra metatus est. Post paucos dies trajecto flumine in justum alveum jam contracto securus, atque liber exercitus versùs S. Miniatum tendit, licet in transitu Florentinus amicorum, sociorumque præsidio integer haud procul in acies dispositus pugnam transeuntibus minatus est. Illa itaque die Imperatoris castra juxta ripam fluminis, quod vocatur *Evia*, sita sunt. At Florentini locorum gnari cum equitibus MD. & X. mill. peditum repente Montem S. Mariæ occupant, qui supereminet castra exercitus Gibellini. Unde more grandinis sagittantes castra turbare nituntur. Hæc sentiens Imperator jussit Fredericum Comitem Montis-Feltri, qui præerat Italicis in exercitu, ut captis armis infestum montem liberet. Deinde Theutonis circumstantibus velut secum murmurans, & signa questus vultu gerens, inquit: *Si, ut fui, forem Comes de Lucimborgh, non eminens hoc monte supra caput stare hostis*. Qui audiunt, reliquis signo dato, illico captis armis sequuntur Comitem, & Italicam gentem suam. Itaque nullâ morâ factâ Germani Comite prævio armati per ardui montis devia undique factâ viâ serpunt, quos ejicere poterat modica etiam mulierum turba. At Florentini ubi serpentes montem hostes vident stupefacti lacero agmine fugam capiunt, quorum terga cædunt Theutoni, & Italici Gibellini. Multi cæsi, multique Guelforum capti sunt. Ignominia tamen major clade fuit.

C A P. LIII.

Postero die Imperatoris castra haud procul ab oppido S. Bassiani, qui locus non amplius quinque millibus passuum Florentia distat, sita sunt. Tunc miles relictis ferè castris undique per hostilem agrum prædabundus currit, villæ & oppida in circuitu latè fumant, nullis circumstantium immunibus hujus cladis, nisi qui celeriter sese dedunt pleni victualium occurrentes, quibus imperatur, ut eorum, quæ exercitui opportuna sunt, continuum mercatum ferant. Imperator positus castris gentem suam in plures partes partitus, partem Archiepiscopum Tervirensensem sequi jussit, cui inquit: Perge ad castrum S. Mariæ Novellæ. Deinde aliam militum copiam Mareschalco dedit, qui absque mora Passignanum tendit. Verùm neuter introitum fecit portas reperiens clausas, & muros rebellibus armis densos. Uterque hostiliter quod potuit fecit populationibus, & incendiis hostibus iram suam vendens. Tandem vastatis agris ad expugnanda oppida redeunt, quæ æquè alia

A armorum vi capiunt. Interim Imperator exercitum gentibus fortificare volens Comitem Montis-Feltri Pisas misit statuens eum ipsius Civitatis Vicarium, qui statim cum Pisanis ad exercitum veniens, quingentos equites, & decem millia peditum secum duxit, quibus longior quam existimabatur in castris statio adeò tædium fecit, præcipuè quibus vacuis buris pecunia etiam necessario sumtui deerat, ut plerique, suâ non alicujus superioris licentiâ castris abeuntes domum, ab hostibus in itinere capti sunt. Ea captivorum multitudo plus rusticorum, quàm civium Pisanorum fuit, & sunt qui asserant hujusmodi captivos fuisse plus quàm mille.

C A P. LIV.

EO tempore Robertus Comitis Flandriæ filius in exercitu Imperatoris erat, qui impetratâ repatriandi licentiâ cum XL. armatis abiens Pisas insultum hostium, qui cum Carrocio duce suo in castrò Florentino præsidii causâ erant, maximo labore sustulit, quos etiam numero CL. equites cum quingentis peditibus tandem acriter resistendo fudit, dicto Carrocio graviter vulnerato, & pluribus insultantium in campo cæsis. Eo die Robertus iste iter suum faciens, priusquam perveniret Pisas, in alias quamplures hostium turmas incidisse fertur, quibus acriter resistens plusquam honoris, ignominie atque cladis liquit. Dum itaque, ut prædixi, vastantur Guelforum agri populationibus & incendiis, Casale oppidum frequentibus incolis cultum multum Florentinis carum in deditioem venit. Introductis Mareschalco, & Frederico Comite Montis-Feltri, quos patefactis portis oppidani cum septingentis equitibus sponte recipiunt. Distat autem locus ille Florentia XV. mill. passuum spatio, quod ubi sensere Guelfi, quorum supra facta est mentio, illico ad parte collis, & S. Geminiani cum exercitu celeri gressum tendunt, quæ duo oppida inter Casale, & exercitum Imperatoris ferè medio itinere sita sunt, ne Casalenses cum victualibus ad exercitum inde iter faciant, inhibere volentes, ibique Mareschalco, & Comiti Frederico, quique cum eis Casale oppidum ceperant, ne ad exercitum redeant, obsidere iter credunt. At illi tractâ ad libitum Casali morâ dandi ordinem rebus causâ, cum solis equitibus DCC., cum quibus venerant, redeuntes equitant, quò hostes venisse sibi nunciatum est. Non contenti pro castris sese in aciem explicare, quinimo etiam illatis signis procedentes ad portas collis multitudinem hostium obsessæ gentis more clausam ad pugnam frustra vocant. Tandem fessis cantu tubis, nullisque hostium egredientibus, ad exercitum æquo passu tendunt. Postero die odiosum nimiam morâ campum linquit ad burgum Podii Bonizi festinus tendens.

C A P. LV.

Locus autem ille, dum in Italia Imperii celeberrime nomen fuit, dumque in Thuscia valuit factio Gibellina nobilium incolarum frequens erat. Verùm æquatis dudum solo mœnibus nunc sola restat transeuntibus rupes nota, quam etfi tenaci fronde tectam viator sæpe digito, ut signum antiquæ arcis, monstrat. Nam vacante Imperio, quod sæpe accidit longo temporis intervallo, ex quo in pauperem Germaniam Imperii jus recessit, dum electus Theutonus imperare Mundo nesciens ad solemnia coronationis sue

suæ nequit, imò verè nescit accedere, non modò vicus iste, verùm etiam pleraque oppida, dum antiquam Imperii fidem servare volunt, quas stolidus miles Theutonius, aliufve Principis Curiam sequens vicinis urbibus regnante Imperio injurias tulit, luunt. Diris itaque belli cladibus, aut longa obsidione subacta non modò istud, verùm plura alia oppida tumidis post receptas injurias Guelfis diruta sunt. Imperator illico hujus vici mœnia refici statuit, primumque lapidem operi procerum astante corona imposuit, & novo oppido novum nomen dedit, inquit: *Mons Imperialis à modo vocetur iste locus.*

CAP. LVI.

INterea dum expeditorum equitum ingens turba à quadam scorta redeunt, ad quam præsidii causâ Imperator eos miserat, quibus duces dederat Comitem de S. Flore, Aymonem de Biamont, & Bindum de Balchis, Guelfi, qui unâ cum Comite Romandiolæ in oppido Colle præsidio positi erant, ubi eos inde transeuntes vident, dimissis intra mœnia ad portas terricolis armatis, qui præsto subsidio sibi forent, versùs eos velut impetum facturi tendunt. Contra quos Theutoni pugna avidi temerè citatis equis rapido cursu ruunt, venientium versùs se hostium passim incursum expectare nolentes. At ipsi dolo, non metu paulatim pugna cedunt, atque inter fugam, pugnamque dubios sese monstrantes pedem retulere, donec hostes temerè insequentes in declives fossas traxere, quæ haud procul muris oppidi, ubi latebant, insidiæ erant. Tunc patefactis portis erupit recens miles, & signo dato in hostes unâ cum his, qui simulata fuga cesserant, integram pugnam. Haud mora: Theutoni iniquo pugnantibus loco conficti sunt, & ex eis circa XL. cæsi. Captus cum paucis Aymo de Biamont unus ex ducibus supradictis, qui plurimum Imperatori carus erat tum virtute animi, quæ hominem Deo, atque hominibus gratum reddit, tum sanguinis proximitate.

CAP. LVII.

HÆc ubi in exercitu nunciata sunt, mœsto murmure undique fremuerunt castra. Imperator illico cunctos proceres suos ad se vocat, atque hujus rei causâ turbatus cunctis iratum sese fecit, inquit: *Meritis nostris, non aliâ causâ ruimus, & pericula in dies majora timere cogimur, quæ dignè debita sunt nobis, si ulla mortalium cura Deum tangit, aut si nos respicit de celo justitia. Nec nos qui nimiam dissimulationis patientiâ injusta geri patimur, immunes, imò nostri criminis rei sumus. Nonne innocentes ladi? injustas, atque crudeles prædas agi sensimus? eoque animo, atque modo in Christicolæ, quemadmodum in Saracenis bellum agi? Quinimo pacatos, ac data fide nobis deditos spoliastis, & quod inhumanius est, plerique vestrum sedulos, atque blandos hospites tractastis ut hostes. Nonne confusions digni sumus, qui tanta patimur injustè geri? Verè Deus ex alto quos crudeliter, & injustè premitis, miserorum voces audiens, eorumque querulam causam, quam relinquimus, suscipiens, brevi præcludet viam factis nostris, sic enim vaticinari nobis licet, quippe si abjecimus arma justitiæ, quæ amplius nobis tuta erunt? Quam aliam esse causam creditis cur tot temporum intervalis, ex quo nobis Germanicis concessum est, vacavit Imperium, nisi quòd Isalos, qui dum ju-*

Astum regnet Imperium, ab omni tributo liberi sunt rationabiliter, & immunes, antecessores nostri pressere durius quàm Tyranni? Injurias etiam ipsas castra nostra sequentes inferunt, ut tenebantur, minimè propulsantes. Et ideo qui pressuras, & injurias passi sunt, & quibus postmodum narratur injuria, nati, atque natorum nati Germanicum vacare, quàm regnare malunt. Quiescite igitur, quæsumus, ab injuriis, & clementer agite, & nihil malignum aderit factis vestris, sed cuncta prospera nobis cedent. Post paucos dies dictus Aymo tribus millibus florenis redemptus est.

CAP. LVIII.

B**E**O tempore dum fortuna probat vires suas, mirabilis pugna in partibus illis commissa est, ubi paucitas multitudinem militum superavit. Trecenti namque Florentini cum peditibus prope DCCC. de Vulterris venientes Gibellinorum equitum parvam turbam versùs S. Cassianum tendentem cernunt, quos haud temerè non ultra LX. existimarunt. Erant enim Theutonici XL. & XII. exules Florentini, quos, ubi propinquarunt, in eos paucitate spretos maximo clamore laxatis frænis curruunt. Exules, tribus dumtaxat exceptis, incurfantium multitudine pavescit, timentes etiam proscriptionis poenam, citatis equis illico terga dantes, socios in discrimine Martis linquant. At illi in dexteris, & sola armorum spe fisi, non modò incurfantes hostes sustinere parant; verumetiam stristo agmine factò unâ in hostes fulminis more ruunt, eosque dirimunt, atque fundunt. Ignominiosa Guelforum equitum turba primo impetu turbata in fugam ruit, quorum quinque nobiles Florentiæ Cives hostium impetum sustinere volentes hostilibus gladiis cæsi sunt. Alter nomine Zampoglone de Cornaquinno hostibus sese dedens dejectis armis capitur. Ceteri citatis equis fugiunt. Onerantes Theutoni captivos, equos, & arma, atque alia cæsorum spolia ostentantes in castra redeunt.

CAP. LIX.

D**N**Am stolidæ gens Germaniæ naturâ nimium prædæ avida, ac disciplinæ militaris ignara ulli hominum parcere nescia, dum vicinas villas, atque magnos vicos, quos superabiles pugna reperit, etiam pacatos, atque deditos spoliast, & quod prædæ superest incendio ponit, latè vacuos undique cultoribus agros fecit. Cujus rei causâ victualis penuria adedò in exercitu Imperatoris crevit, quòd locum Castris mutare coactus est. Itaque Monnis Bonizi nomine, ac mœnibus renovatis circa initium veris inde Pisanum tendit. Ibi retribuens militibus, quam potuit recuperare pecuniam, secum partitus est. Deinde Pisanum, ac Januensem portus armatæ classis plenos esse jubet. Nuncios in Alamaniam misit ad Feudatarios, cunctosque fideles suos, filium quoque Bohemiæ Regem sollicitans, ut accitis undique gentibus unâ in Italia ad se celeres armati veniant. Amicos, atque deditos undique per Lombardiam fuscitans literis, atque nunciis; ut equitum subsidium omni conamine citius ferant sibi, Fredericum Siciliae Regem sollicitat, significans intentum suum ut armatæ classis, ac militum celerem faciat apparatus, ut quæ intra se consilia conceperant exequantur. Nam cunctis viribus terra marique Regem Robertum aggredi, Apuliamque hostiliter occupare de-

decreverant. Ipsum namque Robertum, priusquam discederet Pisis, omni regno, omnique jure, atque privilegio honoris, & dignitatis privans contra ipsum velut rebellem, & proditorem Imperii, extremi supplicii sententiam tulit, si quo tempore in manus ejus inciderit, ipsumque hostem publicum nunciavit. Urbem quoque Papiam, & Cives ejus hostes, ac rebelles Imperii nunciando severam in eos sententiam in scriptis tulit in presentia suorum procerum, & copiosæ multitudinis populi Pisani, pronuncians multa crudeliter contra eos, & inter alia Civitatis muros, murorum Turres, & Portas dirui, ac destrui funditus ipsius Civitatis sumtibus; fossata quoque & valla in ambitu ipsius Civitatis facta explanari, & impleri. Urbis quoque solum aratrum pati, hæc etiam numquam refici absque Cæsarea licentia speciali. Ipsam quoque Civitatem privilegiis, libertatibus, & immunitatibus ab eo, & antecessoribus ejus concessis, nec non statutis, aut consuetudinibus, mero etiam & mixto imperio, omnique jurisdictione privans, pedagia, telonea, gabellas, quoscumque redditus, ac proventus, & cetera bona ipsius Universitatis suæ Camere confiscavit. Juristas, Advocatos, & Tabelliones suis quemque privavit officiis, ac cunctos pronunciauit infames, ac plerosque quorum nomina inferius scripta sunt, sæviore sententia damnat, quos secessionis, ac rebellionis Principes, & Auctores, nec non læsæ Majestatis reos vocans de toto Romano Imperio nulla interposita conditione, & absque ullius remedii termino exbannivit, & diffidavit. Eorum bona, & jura, ac jurium, rerumque quorumlibet actiones, quæ modo aliquo alicui bannitorum competant, annotavit Pisco. Ipsos quibuslibet privilegiis, ac libertatibus privatos perpetua damnavit infamia, ita quod intestabiles semper essent, nec ad ullum legitimum actum admitterentur, & si quis eorum in manus Imperii devenerit, sibi extremum furcis supplicium inferendum esse decrevit. Horum damnatorum nomina sunt hæc: Comes Philippo de Langusco, Ricardinus Girardinus de Sparavaria, Albertinus Formagiarus, Fredericus Guillelmus de Sparavaria, Petrus de Nicorbo, Ubertus Salvarisus de Petra, Guizardinus de Infimbardis, Jacobinus Guizardi Zazii, Marcellus Infimbardus, Lombardus de Zimpresso, Salimbene de Botigeriis, Guillelmus de Caneva-nova, Albore de Coëtia dictus Judex, Joannes Infimbardus, Jacobinus ejus frater, Roffinus de Strata, Philippinus Beccarius, Curradus Guasconus, Odoardus Botigiarius, Curradus de S. Michaële, Galvaneus Brusa-Mantica dictus Judex, Bordinus de Georgiis, Salvus de Canero, Piccus de Giandulphis, Comeynus Infimbardus, & fratres, Tadinus, Bregadinus, Jacobinus, Francionus fratres de S. Nazario, Rigatius Petrus de la Vilata, Guidarius de Strata, Nicolinus Toscanus, Ubertus de Cario, & filii, Simonellus Tritus, Baruellus Busticoja, & fratres, Guasparonus de Cario, Ribaldus Canisrubens, Guillelmus Biscoffa, Bonifacius de Certo. Multosque alios condemnavit Italicos eo die, quorum multi criminis expertes erant. Nam, ut fit, sequentes Curiam sæpe invidia, aut speciali odio quemque ad libitum authorem rebellionis faciunt, licet fortè defectione suarum urbium doleant. Verùm processum istum non magni-commodi fuisse arbitror, nam quisque etiam infestus infestior proscriptione est factus, imò etiam aliam antiquam Imperii cladem suscitaram esse creditur.

C A P. LX.

NAM Rex Robertus nunc condemnatus, & publicè nunciatus hostis, Gallica Regia ortus Philippo Francorum Regi natione propinquus erat; Amborum nempe proavus idem fuit, de quo una mater duos produxit natos, multum tamen natura, & moribus varios, humilem scilicet ac Catholicum Ludovicum sola innocentia in Regno tutum, nec non Carolum superbum, qui ferocitate animi reliquos mortales vicit. At tamen reverentia ætatis Gallicum diadema, & omnes patrias dignitates dimisit fratri, nec inde, velut vulgo creditur, quæstionem movit. His Ludovico, & Carolo nupserunt duæ Provincialis Comitissæ filię, quibus paternum jus Provincia defectu virilis proles cessit, cumque ambæ die magni Festi sublimes una sederent sede, quæ uxor Regis erat sorori inquit: *Tu cum non Regina sis cur aqua sede mecum sedes?* Pulsa igitur, & confusa quæstibus atque ira implet virum, quem respondisse ferunt: *Nec nos semper immunes Regni erimus, cujus Regina & tu coronam feres.* Ea res non modò eum diem festum, verùm totam turbavit Europam, nam non longum interea tempus fuit, Carolus iste Romano Pontifice, velut quod sui juris erat conferente, Gallico milite armatus terra marique Apulos invasit fines, & domito, ac Marte perempto Rege Manfredi Frederici Imperatoris filio, quem damnarat Ecclesia, Apuliam, & Siciliam occupavit, deinde adolescentulum Regem Conradinum secundum ipsius Frederici nepotem avi regni jura recuperare volentem Marte confutum, & in fuga multis diebus post pugnam captum occidit feroci sententia condemnatum. Verùm hic Carolus suo tempore, suoque ac suorum militum crimine, quibus nimia licentiã datã parum fuerat regnicolarum divitias omnibus modis rapere, quinimo eo regnante in Sicilia pudicitia mulierum minimè tuta fuit, ipso regno Sicilia, ac cunctis militibus, quos præsidio regni posuerat non sinè miraculo, non modò una die, verùm prope unã horã spoliatus fuit, quos regnicolæ injuriarum memores cum omni eorum semine trucidarunt, Petrum Regem Aragonum in suum protectorem, & dominum antea, ut creditur, provocatum in ipsa gerendæ rei hora opportunum habentes. Iste Petrus Arago tunc magna classe armata inferre bellum minitans Saracenis, ut ad instantiam Caroli, quod parabatur, suspicantis Romano Pontifici jurisjurandi religione promiserat, versùs Siciliam navibus iter tenens in ipso novitatis puncto Sicilia Regnum adeptus est, quod Carolus nullique successores ejus postmodum recuperare valuerunt. Imò Fredericus ipsius Petri Aragonis filius ipsum Sicilia regnum tenet, cujus subsidio Imperator nititur Regem Robertum memorati Caroli nepotem Apulia Regno pellere. Nec huic Frederico Roberti foror nupta pacis validum pignus fuit.

C A P. LXI.

ITaque Philippus Rex Francorum ubi contra Regem Robertum consanguineum suum hujus Imperatoris Henrici, ac Frederici Sicilia Regis, qui Aragonum stirpe natus nulla sanguinis affinitate placatus numquam remisit odium in Gallicam gentem semel sumtum, arma terra marique parata esse, non modò rumoribus famæ, verumetiam certis nunciis, ac literis intellexit, eosdem quos olim Ananiam Bonifacio Pa-

Papæ vim facturos miserat, ad Papam Clementem, qui Imperatori favere videbatur, mittit, qui ubi hos Regios Legatos ante se vidit, illico stupefactus sese perditum credit, Bonifacii Papæ catus memor, quibus ait: *Quid quaritis? At illi superbia pleni, videre volumus, inquit, quæ in Cancellaria litera, in quorum favorem, quorumve perniciem eas destinare conaris. Neque amplius in sermone morati ad Cancellariam Legati Regis tendunt. Ibi Conversus Ordinis Cisterciensis barbatus illiteratus penes se magnum acervum literarum tenet, quas antiqui moris Curia observantia fortè Papali Bulla testâ manu signat, ne literatus munere, aut personarum acceptione corruptus posteriores prioribus postpositis literis aliquando præsignet. Ibi utrique Gallicæ stirpis Regum invisas reperiunt, atque legunt literas, quibus Imperatorem Henricum, suosque processus cunctis Fidelibus Papalis favor recommendare velle videbatur, suadendo ut eidem fideliter obedirent. Harum pars jam, pars nondum sigillatæ erant; omnes tamen ad Pontificis præsentiam ferunt, easque cum indignatione ad pedes ejus spargunt. Cui ejus legationis Princeps horrenda voce tonat: *Hæc ne pro meritis reddere beneficia didicistis eorum hostes armantes, quorum prædecessores non modica sanguinis effusione Ecclesia pericula, & injurias propulsarunt? Credebatne Carolus olim contra Manfredum Tarentinum, aliosque persecutores Ecclesiæ se opponens, nepotes ejus Rectoribus ipsius, quam sapius liberavit, Ecclesiæ sic tractari? Cur non in quem protervia sua traxit Bonifacii Papæ casus te docuit? Certè si alieno doceri nescis exemplo, alios docebis tuo.* His aliisque duris sermonibus omnis Germanici Principis extinctus favor, favorisque literæ rejectæ sunt, neque earum ulterius mentio fuit. Imò in contrarium mandatum Apostolicum obtentum est, per quod Imperatori inhibuitur, ne Regem Robertum invadat, atque armis infestet, præcipuè in Regno Apuliæ, quod Ecclesiæ patrimonium est.*

CAP. LXII.

Imperator ubi tam durum, ac spe alienum Apostolicum mandatum accepit, hoc, secum inquit, *Philippi Gallorum Regis opus est, qui nullum superiorem cognoscens, ut asserit, Regnum suum tenet. Certè sciet.* Deinde convocato suorum Procerum consilio juxta domum Fratrum Prædicatorum astante magna Pisani populi multitudine protestatus est, quod galæarum, equitumque, quod parabat, effortium minime præjudicare intendebat Ecclesiæ Romanæ juribus, quæ per omnia defendere, & conservare volebat, intendens solummodo honorem, atque jura Imperii persequi. Nihilominus Legatos ad Papam mittit; scilicet Episcopum Tridentinum Cancellarium suum, Episcopum Borentinum, & Comitum Sabaudia, qui hujusmodi mandatum revocandi operam dent. Interim Henricum de Flandria Marschalcum suum cum octingentis equitibus, & populo Pisano expugnare Petram-Sanctam mittit, oppidum licet dives novum; ipsum namque construxerant quondam Guiscardus de Petra-Sancta nobilis Civis Mediolani urbe sua exulans, prima Turrianorum regnante Tyrannide, in districtu, aut prope confinia Lucanæ urbis, cujus Rector erat, oppido sui cognominis imponens nomen. Dives vi captum spoliavit oppidum, centum equitum, mille peditum Guelphico præsidio frustra muni-

Tom. IX.

Atum. Inde Gibellinus exercitus præda onustus Lucanum agrum visitans hostiliter Sarfanam, & plures alias Guelphorum terras occupat. Unde ad arma conciti socios, & amicos vocant, ac magno exercitu congregato ad castrum de Camajore duobus millibus passuum Petra-Sancta distans veniunt, iterumque ad reditum Pisanos obsident, qui numero equitum, atque peditum nimium impares, qua venerant, Pisas redire non audent; Erant enim in exercitu Lucano duo millia equitum, & XX. millia peditum, neque aliud iter Pisani tutum est. Nam, qui solus restat, passum maris Regis Roberti quatuordecim galæarum classis obsessum tenet. Pisani tamen vadantes ripam maris ante ora hostium, qui Mucronem propinquum ripæ maris Castrum obtandi causâ venerant, transferunt, periculosum & nimis altum maris vadum, quam hostium insultum minus timentes.

CAP. LXIII.

Eo tempore militabat Pisis nobilis, & egregius miles Struffa Brambancia gente, cujus nomen in castris juxta Brixiam clarum, ac Regi carum videram. Hunc cum LX. Theutonicis ad castrum Vico Pisanum pergentem hostes, qui numero erant CCCC. pedites IV. millia in itinere aggressi sunt. Ibi insignis pugna, ac memoriæ digna fuit, quoniam nullo unquam prælio fortuna ita paucis propitia fuit; Ea namque Lucanorum multitudo Germanorum parvitate superata, & in conflictu posita est, multis ex Magnatibus cæsis, multisque captis, pluribusque signis militaribus reportatis Pisas. In honorem B. Martyris Georgii, cujus numen imploraverant, ac nomen ejus in bello dixerant, victores novum Templum fundarunt in urbe Pisana juxta stratam S. Mariæ, ipsamque Ecclesiam magnificè decorarunt.

CAP. LXIV.

Dum in partibus Thuscia Imperator moram trahit, Placentia, cujus custodia, & jurisdicção Galeaz Vicecomiti commissa erat, prope perdita fuit. Nam Comes Philippo de Langusco Papæ, & Gibertus de Corrigia Parmæ, & partium circumstantium Guelphorum Principes, communicato consilio, excitis exulibus Laude, aliarumque terrarum, quibus ante exilium domi suæ maximum nomen erat, Malcum atque alia plura castra ceperunt, quibus tam Placentia, quam Laude crebris incursionibus, ad ipsam occupandam, in quo nihil dubii ponunt, diem certam statuunt. Eam nempe urbem mediam utriusque ducis fines, viresque dirimere, ac sæpe mutuis inter se subsidiis obitare dolent. Utrique igitur dicta die, collectis equitum, peditumque viribus, quibus quisque hostium urbe potiri posse solus putat, discendunt domo. Fortuna autem, cui studium est vertere ordinem rebus datum, alium ac rati sunt, Guelphicis rebus dedit eventum. Nam Galeaz, qui hæc contra se agi consilia senserat, prius quam hostes iter arriperent, aut ulla veniendi Placentiam signa darent, quid agendum sit sapius deliberat cum Conestabilibus, ac Primoribus eorum, qui præsidio urbis venerant. Nullum in re tam ardua consilium certum capit, dum in fortunæ magis arbitrio, quam in ullius deliberatione consilii hujus rei eventum existimant. Uno tamen consilio certo, atque immutabili capto, scilicet cum his, qui primò hostes appa-

R r r

rent,

rent, pugnandum, & cum singulis suo tempore potius, quam cum omnibus temere expectatis rem geri. Hæc unâ omnes laudant, quibus medica spes erat urbem tunc nullo muro, sed ligneo vallo, & humili fossa septam defendere, si hostis impetum expectent clausi. Erat tunc præsidio Placentiæ Yvanus de Cornu Laudensis ex antiquo exule Imperatoris beneficio factus Civis, ante cujus adventum in Italiam Yvanus iste domo pulsus in castris sæpius vitam degens bellicis artibus clarum nomen habuerat. Hic in pluribus hujus rei colloquiis Galeaz, & ceteros de consilio inducere conatus est, ut exules urbis suæ, qui per Padum venire nunciabantur, cunctis armatis navibus incurfarentur, se offerens ipsius insultu ducem, dum veteris offensionem quærit. Itaque multis frustra in consilio ventilatis, dum magna jam parte noctis consumpta hostium expectatione fatigati, ut poterant, non armis demtis se dedissent stratis, ante lucis ortum vigilans altæ Turris custos vociferat: *Ardet ebrius ignibus Padus. Arma citi; Jam nobis propinqui sunt, capite arma.* Itaque quibus ea nocte urbis custodia commissa erat, quique quieti dati erant, in unum sese coeunt. Galeaz his stipatus, primores suorum, reliquis seorsum esse jussis, consulit. Tunc Yvanus invadendi, quos volebat, occasionem nactus inquit: *Cur non hos, quos primo sensimus, occupamus? Armata classis & nos habemus.* Dum hæc Yvani, atque alia consulentium aliorum examinantur dicta, qui in Turribus speculabantur jam lucescente vociferant haud procul plenos hostibus campos esse, deinde Papiensium signa cernere. Tunc Galeaz Vassallum de Desio collateralem suum, quid agant, quoque ordine hostes veniant speculatum mittit. Ille hostes plus opinione propinquos reperiens illico rediit, quo pedites, quoque equites ordine veniant referens. *Acceleremus,* inquit; *Ad nos velut ad prædam tumultuario agmine veniunt. Nulla nobis mora tuta est.* Præmissis igitur peditibus Galeaz cum omni equitatu per portam de strata alta contra jam propinquos erumpit hostes. Primò autem utriusque partis peditum sese incurfant acies. Gibellini temere venientes Guelfos non suorum equitum acie subsequente illico turbatos fundunt, qui nihil minus, quam ut contra se hostes erumperent metuentes adeò procefferant, ut erumpentium impetum vitare non possent, absente imò ignorante Comite duce suo, quem Simon de la Turre Guidonis filius exul Mediolani Princeps secum in solitarium locum traxerat ad colloquium cum Simone Malvecino auctore prodicionis, quam in urbe esse afferebat uterque Simon. Quibus Comes incurfantium tumultum armorumque audiens sonitum: *Fortuna,* inquit, *quæ irrita hæc consilia nostra fecit, suo nos consilio nunc uti volet.* Indeque se subtrahens dum vociferantium conspectum petit suos cedentes, ac prope terga dantes videt. Ita confusus, ac prope perditus nullum ad suorum aciem equitum nuncium, ut veniant, mittit, immemor, quòd modò discedens jusserrat, ne donec rediret procederent. Imò paucis, qui secum, ut Secretarii venerant, eum sequentibus celeri gressu ad suos pedites, quorum magna pars hostibus terga dabat, ipsique adventu illius illi o animato in hostes jam impetu conspecto Comite tardiores vertit. Qui verò cum Galeaz cujusque generis erant equites non numerum ducentorum attingebant. Hi expeditum agmen peditum in fronte positum sequebantur. Ante omne equitum agmen erat

A unâ cum Vassallo de Desio Comes Serapontis nescio Gallicus, an Germanus utriusque enim erat linguæ gnarus, qui tunc in Thulciam ad Imperatorem transiens pluribus diebus fidelis hospitii gratiâ Placentiæ moram traxerat. Deinde precibus, atque donis illectus, nec non gloriæ Martis cupidus hujus Guelficæ novitatis, quam nunciabat ambiguus vulgi rumor, expectarat eventum. Cui Vassallus de Desio: *Ecce,* inquit, *Comitem Philipponem, qui in his partibus totius rebellionis primus auctor, atque causa fuit, quem nostrorum agmen peditum clava sternentem cernitis. Hic modò suos fugientes retro vertit, ac nostros fugantes sistit. Quid si sua equitum acies, cujus moram miror, venerit, quorum equitatu noster nimium impar numero est?* Hæc nec temerè dicta, neque Comiti audita sunt; nam illico sociis signum voce dedit, ac signa de coetu in dextrum latus aliquanto seorsum vertit, ne dum occurrat hostibus, frequens Gibellinorum agmen peditum, aquis pulsus, à tergo turbet. Jam utriusque partis expediti pedites, deinde qui armis graviores erant sese undique incurfantes increbrescebant latè pugnam. Cujus rei causâ hi, qui tensis hastis Comitem Philipponem, aliosque hostiles equites incurfare volebant, ad hoc liberum spatium non habentes hastas obijciunt. Deinde evaginati gladiis horrida voce missa versùs Comitem Philipponem per frequentem pugnantium turbam tendunt, & illico ejus, ac cunctiorum, qui secum erant, equitum pugnam in se vertunt. Tunc pedites Gibellini se liberos sentientes hostilium equitum pugna, quos jam priùs fuderant, hostium pedites acriùs aggressi sunt, qui dum impetum sustinere conantur suorum frustra equitum expectantes subsidium, ab equitibus Gibellinis jam periculum in mora cernentibus, ne hostilium equitum acies perveniat, laxis frænis in eos impetum facientibus dissipantur. Erat tunc in Gibellinorum peditum agmine plebejus civis Papiæ domo pulsus. Hic ut Comitem Philipponem in Comitem Serapontis scævientem clava, nec non in Johannem filium ejus, qui pugnae hostili pro genitore successerat, videt, ad eum tendit secum inquires: *Tunc exilit mei auctor hinc evades Comes?* Lancea non ipsum Philipponem, quem strenuis armis tutum existimat, imò intentior ad nocendum equum ejus petit, atque forat, neque illo lethali vulnere equus tardior, imò asperior Comitem in frequentiores hostes scævientem tulit, cujus rei causâ neque suos post terga relictos fugientes videt, nec nisi tardè suorum fugam, & se relictum sensit. Nam equo vulnere jam affecto, in gyrum flexo, dum retro lumina flectit, nullum suorum nisi fugientem videt. Tunc frustra fugæ memor equum soliti saltus immemorem, ut humilem fossam in latum campum transeat, ferrata calce vulnerat. At ille in ulteriore ripa moribundus ruens Comitem in discrimine prope infensos hostes liquit, vix à Vassallo defensum, dum Galeaz, cui se dedit, vocatus veniat. Nam Jacobinus de Landriano peditum Conestabilis socios exhortans in eum: *Hic,* inquit, *proterve Comes extinguendus erat: tua superbia furor. Jam Incensi Landriani panis dabis.* Eo tandem, sociisque rejectis invitatus quasi, & cupio mori vociferans, vixque Galeaz sese dedit, equo impositus in urbem fertur. Jam hostis in fugam sparsus undique per devia quærebat salutis viam. Plerique versùs Padum tutius naves petunt, reliqui peditum ex magna parte aut capti, aut gladio cæsi sunt, pluresque cecidissent, ni timor Parmensis Gilberti, ac Lau-

den-

densium exulum, quos venturos noverant, vi-
ctorem militem revocasset, qui etiam prope tar-
dus ad defendendam hostibus urbem fuit, quo-
rum jam multos, lacerato vallo, intrantes ur-
bem invēnit, qua nondum muro munita erat.
Nonnulli etiam hostium ad interiora urbis mœ-
nia propinquabant. Hi primū Papiensium per-
pendunt cladem, dum per urbem vagantes onu-
stos præda milites cernunt, & quam vulgo vo-
ciferanti increduli spreverant, receptam sociis
cladem cruentis occurrentium gladiis credunt,
audiuntque illico, & credunt Comitem Philip-
ponem captum; Nam ipsius cladis fama, aut
ullus nuncius ad eos nondum venerat. Itaque
omni spe perditā subito pavore percussi qui pri-
mi intraverant rapidos sistunt gradus, deinde
dum retro pedem ferunt qui dejecti passus valli
servabant ad se vocantes socios subito de agge-
ris tumulo sese præcipitant. Exteri itaque pa-
vore perussi, qui urbem, quam prope captam
putabant jam factō agmine intrare parabant.
Sed non multū dubitare sinuntur, nam illico
patefactis portis erumpunt tres Gibellinorum
equitum turmæ, qui neglectis, quos passim va-
gantes cernunt, hostibus, in frequentem hostium
aciem, quæ pro statione erat, ruunt. Eoque
primo impetu in fugam vertunt. Tunc multa
peditum strage facta evasit eques, tota cædis
clades peditum fuit, quos quia effusa fuga spar-
sos neque multū longè persequitur Gibellinus,
imò servatæ urbis periculo contentus, signo re-
ceptui dato urbem intrat. Comes Philippo ubi,
prout res processerat, sensit, secum, *quid ulte-
rius te, inquit, dilacerandum servas? Expecta-
bisne qualiter te tractet Henricus, qui Tebal-
dum amicum nostrum ante muros Brixie viliter
more canis dilaceravit, dilaceratumque in con-
spectu gentium, spectaculum horridum, atque
vile cunctis gentibus dedit?* Itaque horrenda
voce tonans ferrum, quo in se sæviat, querit,
quod ubi per custodes nunciatum est Galeaz,
Vassallum islandi, ac servandi Comitis causā
ad eum ire jubet, cui hos furiosos mores amicis
sermonibus increpanti, inquit Comes: *Cur fru-
stra solari agrum animum meum conaris amice?
Quid mihi usquam spei est? Episcopus Papien-
sis frater meus, cujus omnia, quæ verè non
sua, sed filiis meis dedita usui meo erant, vita
cessit. Ricardinus filius meus, in quo si quid
usquam spei misero mihi restat, sperare liceret,
perfidia Philippi de Sabaudia, dum secum nuptias
celebrare debebat, in Taurino captivus moram
trahit. Quid autem ulterius fortunæ novercanti
in me restat agendum, nisi ut aequalia Tebaldis
fata præstet mihi? O quàm pietas tua hodie,
cum hostibus gladiis, heu nimium tardis, pe-
terer, pestifera fuit mihi! Hoc fide fecisti; cui
me crudeliter lacerandum servares non vidisti.*
Tandem ut in hostibus non quam timebat sævi-
tiam, sed humanæ compassionis certa signa vi-
det, aliquantulum ad se rediens, vulnus, quod
per utramque aciarinam laminam transiens ho-
stilis gladius fecerat, mederi passus est. Verū
aliter quàm timebat, evēnit, aliumque fati ca-
sum habuit; Nam Imperator eo tempore con-
spirantibus aliquibus Senensibus intrinsecis cum
extrinsecis spem occupandæ per deditiōem Ci-
vitatē cepit. Et quingentis de Alemania equi-
tibus sibi missis, iter arripuit versū Senas per
agrum S. Miniati transitum faciens, & hostiles
villas incendio ponens. Sed urbis mœnibus ac-
cedens sua spe invēnit se deceptum, ejectis enim
fautoribus armatos muros Guelficis signis videt,
& cum ad se vocatis Aretinis, & Comite Mon-

Tom. IX.

A tis-Feltri, & Comitibus de Santaflore, & de
districtu Senarum fidelibus suis, ante urbis por-
tas sita statione, Senensem undique agrum de-
populans tenet exercitum, tridua febre im-
plicitus ad tumultum suorum in pugna levibus
certaminibus cœpta laborantium equitavit ar-
matus. Inde iram animi, & immodicus corpo-
ris ægri labor ipsius febris igniculum in conti-
nuam traxit, qua continua comite die XXIV.
Augusti anno MCCCXIII. migravit ad Domi-
num in loco, quem incolæ Bonconventum di-
cunt, distante Senis XV. millibus passuum. Amisso
Duce spargitur exercitus, nam Comes Frederi-
cus de Monte-Feltro cum Aretinis Aretium re-
versus est, diuque Senensis cum ceteris Guelfis
Thulciae securus fuit. Marschalcus cum cetero
exercitu corpus Domini sui secum ferens per
maritimam Pisas vēnit, & Pisanis id cum in-
stantia requirentibus corpus sepeliendum datur
in Ecclesia majori obsequio tanti Principis, ut
decuit, celebrato honorificè situm, Pisani omni
thesauro carius tenent.

C A P. LXV.

I Taque Comes Philippo cruciatam ac tru-
cem mortem, præventa morte Principis,
non habuit, quam timebat. Attamen perpetuo
carcere miseram deinceps vitam egit. Nam
Matthæus Vicecomes pater Galeaz, cui vinc-
tū destinatus fuit, carcere eum clausit, in quo per-
petuò vitam egit non immemor quòd Comes
iste unà cum Simone de Colobiano, & Antonio
de Fixiraga, & Alberto Scotto, quem contra
ipsum instigaverant ipsi falsi Comites Simon, &
Antonius, ejus exilium procurarat, & de Do-
mino ipsum Mediolani exulem fecerant, cor-
rupto precibus, & falsis rationibus ipso Alberto
mutato hostilibus aciebus stantibus in campo
Melzi, ubi Matthæus ipsius Alberti nimium
fidens, sibi clavam in signum remissionis domi-
nii urbis Mediolani, & plurium Civitatum,
quas tenebat dedit, contentus in urbe sua pri-
vatus vivere, quod ipse Albertus compositor pa-
cis, quæ tunc tractabatur inter Turrianos & ip-
sum, promiserat utrique parti. Verū instanti-
bus, imò, ut multi mortalium assērent, cogen-
tibus ipsis Comite Antonio, & Simone, intro-
ductis Turrianis Matthæus extrinsecus mansit
exul, & Guido de la Torre suæ factionis Prin-
ceps deluso temerariæ intentionis suæ Alberto,
qui Mediolani regnare posse credebat, regnavit
non modò Mediolani, imò etiam Placentiæ, ip-
so reconciliatore suo inde pulso. Et exulem fe-
cit, qui ipsum, & agnatos, & sequaces ejus
exules absque spe subito fecerat desideratæ ur-
bis suæ Cives. Itaque Matthæus iste, qui in pri-
ma dominatione junior regnans nullam injuria-
rum suarum ultionem sumserat, quasi indifferen-
ter pro malis reddens bona, postquam ab in-
gratis sceptro pulsus, exiliumque eisdem procu-
rantibus, à quibus non id meruisse credebat,
agrè nimium passus est; aliquantulum inclemen-
tior factus erat, credens nimis facile ignoscendo
periculum in urrisse, & propterea multos ad
experiendum fortunam belli in se audaciùs sur-
rexisse. Heic se instruat humanum genus, &
in Cœlo sciat esse, qui mortalium curam ha-
beat, & aliquando heic præmia pro meritis
iniquè agentibus, præcipuè ingratis, reddat. In
hos ingratos, imò retributores diabolicos, Mat-
thæus sævire potuit, ut voluit. Tamen eos in
ejus potestate captivos habens, Albertum, quia
aliorum astutia seductus fuerat, liberè relaxavit,

Rrrr 2

re-

retinens seductores in carceribus, qui perpetuum domicilium fuerunt sibi.

C A P. LXVI.

Post hujus Henrici Principis nostri mortem in cunctis partibus Italiae exultat Guelfus non modò Thuscus, verumetiam Lombardus. Et licet ex Primoribus Guelficæ factionis in Lombardia multi, & plerique domi suæ Principes aut cæsi, aut capti forent, Franciscus, & Simon de la Turre Guidonis, de quo superius pluribus locis mentio facta est, filii exulum Mediolani Principes, collectis undique amicorum viribus in Papia, tantum gentis effortium maxime equitum subito collegerunt, ut Gibellinæ gentis, specialiter equitum nulla parte timerent occursum. Sentientes Mediolanum conductorum equitum vacuum, nimia, & crebra contributione promissi auri Henrico facta, vacuato nimium Fisco, magnam etenim Matthæus, ut fertur, dederat sibi pecuniæ summam, & nimiam conferre promiserat, cùm juxta Brixiam eundem Matthæum Turrianis id tunc requirentibus præferens sibi contulit regimen Mediolani. Itaque exules Mediolani unà cum Thoma de Martiano Comite de Squilatio in partibus istis Mareschalco Regis Roberti, vadato Ticinello, haud longè à loco Gazzano fusis, ac pro magna parte captis agrestibus Seprii, ac Marthesanæ, quibus ipsius aquæ transitus custodia commissa erat, Mediolanensem agrum hostiliter occuparunt Erant in Marthesana quæ tertia pars Mediolanensis agri est, aduersantium ab antiquo partium studia, quæ olim in Burgo Vicomercato duarum invicem aduersantium agnationum, Rusticorum scilicet, & Melosorum discordiâ initium sumserant. Et licet utriusque ferè agnationis virilis sexus genus foret antiquitate consumtum, unico de domo Rusticorum superstitite, quem tamen nomine Philippum cuncti suæ factionis colebant ut Dominum naturalem. In Melosis autem, qui plures erant, nemo præ aliis cognitæ auctoritatis, ut taliter honoratus apud suos erat. Hujus Melosæ factionis, quæ semper inimica Turrianis fuerat, Nobilis, ac domi dives Marthesanus Obizo de Bernardigio tunc cum Turrianis exulans amicus ac præcipuus fautor, ac defensor extiterat, regnantibus Turrianis, nunc etiam domo patriis bonis secum pulsus, ipsis etiam inuitis, quos sequebatur ut Duces, cursitans undique per exercitum quoscunque suæ partis Melosæ captos reperit aut precibus, aut pretiis redemit, ut potuit. Plerosque quos crudelis spoliaverat prædo, suis, suorumque famulorum ejectis de dorso vestibus nudos cooperuit. Hujus viri mores filere nequeo: Nullus in Marthesana, ipso non exule, terram pluribus vertebat aratris; non tamen delicatis, sed grossis vivebat cibus. Amicus, quem casu aliquo visitasset, si ipsum lauta, & pingui mensa cibasset, non reprehensione carebat. Eidem visitanti possessiones suas nullus colonus ejus capones, aut alias pingues carnes præsentare audebat in mensa. Qui rapas macras modico sale conditas dabat sibi, admodum sibi carus erat. Sed ad tutandos, sublevandosque amicos totus deditus, prodigus semper fuit, nullis parcens expensis, aut laboribus personarum. Sæpe etenim oneratis victualibus plaustris non modò amicos amore sequaces, verumetiam mercede conductos secum ducens, nullam sui Communis pœnam metuens, ad propulsandas amicorum injurias, &

A offensas, aut eorum hostibus inferenda: celer tendebat agmine nunquam parvo. Interea frequentes in urbem nuncii veniunt nocturnum iter versùs Ticinum hostes clam facere nunciantes. Ad arma primum stipendiarios, qui auxilio venerant, equites sulcitat, deinde præmissa per urbis vicos præconis voce, Communis Campana fori Cives capere arma, & signa sequi jubet. Tunc Comes Serapontis, qui Imperatoris morte Italiam linquens Mediolani primum donis, deinde stipendio magno collato moram trahens subito conductam cohortem fecerat, nimium festinus ad hunc tumultum fuit; Nam Janarius Civis Placentinus, cujus Salimbene cognomen erat, Potestas Mediolani, & Comes Aymo de Ticinensi Capitaneus belli nuper factus, nullis præmissis exploratoribus unà cum hoc Comite Serapontis, paucisque equitibus Mediolani, versùs Gazianum celeri gressu tendunt, fluminis transitum hostibus inhibere volentes, quos transisse reperiunt. Et licet de eorum transitu, & multitudine certiorati occurrentibus Contadinis commisso fluminis loco pulsus, qui cruentis vultibus hostium multitudinem nunciabant, aded temerè processerunt, ut eodem campo cum hostibus, nullo mediante obstaculo, stupefacti sese videant. Tunc Potestas Mediolani: *Erravimus, inquit; errori autem nostro unicum remedium est. Aliquantulum retrocedendum est; scitis etenim quam fecimus, via fluvii collateralis est. Huc veniens haud procul hinc hujus strata locum vidi, cujus utrumque latus plaustris stagno junctum velut vallo muri nos tutos faciet, nec hostium multitudine nos circumvenire sinet, ibique solam hostiam timentes frontem sine periculo expectare poterimus gentes nostras, quæ plenis veniunt stratis.* Cuncti assentiunt, excepto Comite Serapontis. Ille vana quadam, temerariaque superbia: *signa mea, inquit, hostibus visa cedere nesciunt.* Maluit itaque vinci, quam defensionis, imò fortè victoriæ viam sequi, ut plerumque accidit, qui disciplinam militarem nesciunt. aut nescire volunt. **D** Murmur itaque toto insurgit agmine, quorum major pars occurrere hostibus, eorumve incursum ibidem expectare summam dementiam esse dicunt. Pauci Comitum dictum laudant. Nec mora, appropinquante hostium densa acie quisque opinionem suam secutus est. Nam Comes, & pauci ultra banniæ suæ comitivam secum inclinatis hastis, citatis equis, nullo ducis signo dato in hostes ruunt. Ceteri per devia salutis viam quarunt. Comes, quique eum secuti sunt, totam hostilem aciem transeunt, ac plerisque eorum absque ignominia per medios hostes factâ viâ evadere, ac tutum sibi locum petere licuit, sed reverentes occidi potius, aut capi hostibus maluerunt, quorum insuperabilem multitudinem esse cernebant. Hodie etiam in urbe nostra sæpe hujus quæstio ventilatur. Nam sunt qui asserunt: si cuncti dictum, factumque Comitum secuti forent, aut hostes in discrimine posuissent, aut cruentam victoriam eis dedissent. Hi neque id Comitum actum temerarium, sed potius laude dignum esse ferunt. In urbe ingens pavor, velut intra muros hostes fierent, undique circumeuntes occupat, existimantes hostes post terga fugientium ruentes unà secum urbis portas accedere, sed aliter quàm timent evenit. Nam qui fugientium Ticinelli stratam, ipso fluvio, paludibusque de se factis septam tenuere, quos ob id hostes insequi non audebant, ut frequentes Cives in occursum venientes vident, gradum sistunt, & tuto se locant loco, ubi Ticinellus transiens stratam ripas

ripas mutat, meridianum latus stratae linquens. Ibi antiquus pons ligneus amplectens fluvium interruptam stratum jungit. Ille locus ad resistendam hostibus aptus eligitur. Eo erumpentes urbe Cives subito glomerantur in unum, jam persequentium optantes adventum. Verum ipsi aliam viam capiunt, & juxta Albayrate gradum sistunt. Inde per apertos campos ad portam urbis, quae Vercellina vocatur, accedere commodius posse rati, adeo equos, seque itinere fatigatos reperiunt, ut ibi morari illa nocte necessitate coacti sunt. Quod ubi perceptum est, revocato exercitu in Burgum exteriorem Portae Vercellinae undique urbis clauduntur portae, ne quam moram in urbe faciat miles, & hostibus occurrere paratior sit. Cujus rei causam hostes, spe posita tam subito, ut speraverant, occupandae urbis, per aliam viam Legnanum tendunt. Hic inter ceteros Comitatus Mediolani ad colligendum Turrianae factionis vires aptior sedes visa est, XVI. millibus passuum ab urbe distans, qua primum ac sequenti die alii metu, alii favore partis Turrianae frequentibus turmis, maxime ex propinquis Seprii villis Francisco de la Turre, & aliis Primoribus exulum ostentantes temere illuc ruunt. A quibus docti, inductique Regio exercitus Duci urbem accedere suadent, quam dedi paratam asserunt. Pauci autem horum in exercitu moram trahunt, imo semper Sole cadente quisque domum tendit, neque ob id eos detrectare militiam dicitur, quibus, dum non extra Mediolanensem agrum militent, antiquus mos est, in castris tubis, aliisque soniferis instrumentis sub signis sese exercituum ducibus ostentare, & ad se devotos, promptoque offerre. Deinde iter domum faciunt plerique saepius non redituri. Hoc sentiens exercitus Dux, quem speciali titulo Mareschalcum appellabant, ad id per Turrianos exules pertrahi nequit, ut versus urbem accederet, ut instabant. Praemissis etiam plerisque exulum, ac nonnullis, qui praedae magis studio quam partium favore exercitum sequebantur, usque Rhaude, qui locus VI. millibus passuum ab urbe distat, incolis, utpote Canzianis, Brugoricis, & aliis, qui in ea contrata secum Turrianae factionis erant, cunctos, quos praedae avidos esse credebat, provocantibus, ut primitus injuriarum suarum ultionem sumant, & securum versus urbem accessum toti exercitui esse probent. His primis auctoribus, ac via Ducibus magna praedonum multitudo subito Rhaude fuit, quibus (ita eos trahere praedae cupiditas) non magno hortamine opus erat. Itaque plus quam mille illico discurrunt Rhaude, ibique & circumstantium partium spoliantur non modo adversariorum suorum domus, verum etiam nonnullorum, qui ab initio hujusmodi novitate gaudebant; Erat enim tunc Dux exercitus hospitio penes Religiosum militem Fratrem Singibaldum de Lampugnano, Ordinis Militiae B. Mariae Virginis gloriosae, cui non sine causa exercitus tadio erat, quippe suas, suorumque possessiones vastari cernebat. Imo etiam nec sibi, nec agnatis suis Turriana potentia umquam grata fuerat. Hic cum ipsius Ducis agrum animum, & ipsius rei causam perpenderet, jam magna ciborum copia consumpta, opportunaque mutui sermonis hora captam, in modico sermone Mareschalcum suae sollicitudinis, & agrae mentis causam manifestare coegit. Qui velut in arctis, & periculosis rebus consilium quaerens: *Quid agendum*, inquit, *ignarus omnium nescio; frequentantium etiam castra mea ambiguum fidem tenet. Non enim, ut fertur,*

*A omnes, qui ad nos magnis promissionibus veniunt, Turrianae domus amici sunt, imo plerique votis discordant secum. Cui Frater Singibaldus; ut postea eum referentem audivi: Exulibus, inquit, quos dulcis amor patriae incitat, mos est cuncta ardua, atque aspera suadere, attenuando etiam adversariorum suorum vires, quae imminet pericula reticere, ubi aliqua eis recuperanda patriae fuerit spes. At vobis equiori animo considerandum est, si a quis viribus, atque locis, vobis, atque hostibus geritur res. Nihil in mora vobis tutum video. Aut illico vincendum, aut abeundum est. Quippe nullo firmo munimento, nulla continua neque certo commatu freti, hostili agro positi, cujus incolae potentioris exercitus fortunam semper sequi parati sunt. Non sine magna vestri, ac gentis vestrae pericula Mediolanensium amicorum quotidie crescens expectatis effortium, quod ubi congregatum fuerit, scitote, vos tunc omni gentis ac victualis subsidio penitus derelictos. Imo si plerique qui nunc vobiscum sunt, hostes vestros viderint meliores, illico secum erunt. Hoc non impunè multi haecenus Principes experti sunt. Sed Ezelini de Romano casus non nimium antiquum documenti exemplum vobis est, qui superba dominatione urbium Brixiae, Verona, Trevisi, Vincentiae, ac totius ferè Marchiae Trevisinae adeo fretus, cum aliquot & ipse exulibus Mediolani trajecto flumine Adde Ambrosianum agrum invadere ausus non per pontem, ut venerat, sed per inexpertum fluminis vadum graviter vulneratus terga dare conatus est; & priusquam districtum nostrum evaderet, caecus in Soncino non multum magnifice sepultus est. His, atque aliis, quibus multipliciter periculum sibi nunciabatur in mora, adeo percussus metu creditur, ut absque ullius exulum deliberatione proponeret versus Papiam iter arripere summo mane, neque sibi, quorumque consilio regebatur, cura fuit nunciari recessum illis, qui Rhaude iverant. Id non oblivione, sed industria ejus, provincialiumque omisum fuisse creditur, ut potius versus urbem totius exercitus minarentur accessum; & hostium animos ad se converterent, qui si Guelfici fugam exercitus aliquantulum praesumissent, ut pluribus locis poterant, fugientes saltem ad vada fluminis occupassent. Itaque Mareschalco sequenti mane, ut abeundi idoneam occasionem quaereret, quasi objurgans his verbis Francischinum de la Turre subito multis audientibus (etenim audiri volebat) aggreditur inquit: *Francisce tua vana promissa secutus sum, quibus me nimium credulum perdidisti. Cui cum, absit me neminem perdidisse, responderet, Mareschalco ostentans cedula, quam sibi Francischinus Papiam dederat: Ubi nunc, inquit, promissa amicorum subsidia haec notata, quae nobis intrantibus Ambrosianum agrum occurrere debuerunt? Ubi nobiles de Birago cum duobus millibus armatorum? Ubi illi de Castillione, quos Sepriensi pago, in quo sumus, dominari dicitis? Ubi confluentes amici vestri, quorum multitudine urbis moenia superatis civibus occupentur? Tunc Francischinus Mareschalco inquit: multos amicorum ad vos venientes vidistis, pluresque promissionis numero venient, si proceditis, ut cupiunt; versus urbem. Nec capit hospitio vicus iste eas, qui venerunt, licet plurimum amplius sit. Huc venerunt Litri de Arluno, & alii multi Nobiles cum armata multitudine agrestium, qui postquam impinatam, & inutilem senserunt moram nostram, domum reversi sunt. Praesto ergo procedatis saltem usque Rhaude, ubi jam multitudo**

do nostræ gentis, pulsus inde, qui adversæ nobis factionis sunt, nos expectant, ibique spero videbitis manifestè nullam vobis factam promissionem fuisse vanam. Tunc Mareschalcus fictè ex industria: & Rhaude eatur, inquit. Hæc Mareschalci vox audita subitò per Legnamum sparsa multos perniciosè fefellit, qui non expectatis signis, tumultuosè rapido curtu versùs Rhaude tendunt. Illi verò, quos ante lucem Mareschalcus suæ intentionis conscios fecerat, prælati signis, non segniùs versùs Papiam simile iter figæ capiunt, nec alicubi moram trahunt citra passus fluminis Ticinelli. Qui verò Rhaude pervenerant, quique eò nimium festinatum iter arripuerant, ut dictum est, capti, aut spoliati, aliqui cæsi. Multos servavit pia caritas amicorum. Pauci ex captivis Mediolani consignati sunt; nam ferè omnes celeri, & modica redemptione dimissi sunt. At ubi Papiam ventum est, exules Mediolani tanta repatriandi spe frustrati questibus urbem replent, seque proditos Marescalco vocant, ipsumque auro corruptum dicunt, qui cum victoria in manu ejus esset, nullius periculi metusve causam habens procedere noluit contra hostes, qui urbis burgos exire non audebant, imò per ignavum scelus simulans metum, nos & exercitum, honoremque Regis, à quo huc solo infortunio nostro missus est, perdidit, sine quo ipse Dominus noster Rex, & omnis ejus factio Lombardiæ jam suum habuisset intentum. Ex Papiensibus, quæ gens natura prædæ avida est, multi dum exercitus Legnani foret, de castris prædandi causâ Rhaude processerant, quorum plerique viam prædantium exulum Mediolani temerè per villas secuti, ab offensis rusticis Guelfici exercitus fugam sentientibus crudeliter cæsi sunt, & in eos propter recentem offensam à Contadinis, per quorum territorium fugientes errabant, sæviùs lævitum est. Quorum casus ubi Papiæ nunciatus est, illico miserabilis mulierum insurgit questus filiorum cædem plorantium. Id ad eò multitudinem subitò stimulavit ad fremitum, ut inde orto clamore vociferantium Mareschalci mortem statim hospitium tumultuoso insultant agmine. Plerique ipsum per hospitii latebras quærunt, qui suorum cædes ipsius cæde ulcisci volunt. Alii hospitium spoliare satagunt. Fortè iste multitudinis furor oppressisset cum, ni Francischinus de la Turre audito tumultu, se sui que honoris dignum opus faciens cum ejus familia celeri gressu illuc properans ab hospitio jam tamen pluribus rebus spoliato furentem multitudinem alios precibus, alios, scilicet coexules suos, comminationibus repulisset. Certè ex prompta nimium suspitione hæc infanti ignominia Duci illata est, & falsa de ipso, sed non diu tamen credita, processit infamia.

CAP. LXVII.

EO, sequentique anno quod dignum sit memoria parum actum est. Guelfi tamen magno equitum Dalfini de Viana subsidio freti, qui eadem, qua Turriani, stirpe ortum se ferebat, congregatis Papiæ undique suæ factionis viribus Placentiam invadere conati sunt. Ipsi Civitatis Galeaz Vicecomes Matthæi filius Rector erat, modico equitum, ac peditum præsidio fretus. Ideo dubiam civium fidem timens frequentibus nunciis, non modò Genitorem, imò verò sapiùs qui ejus frequentabant Aulam sollicitat, ut sibi destinent saltem equitum subsidium petens. Itaque magna equitum turba,

A quibus Franciscus de Garbagnate, & Paxius Hermenzanus duces dati sunt; in ipsius urbis subsidium missa prope tarda fuit, dum ab hostibus retinentur ad flumen Padi equites nostri, quorum abeuntium vestigiis insisterent Guelfi persequentes ab alta ripa Padi. Verùm Francischi solertia fallitur hostis, qui ante occasum Solis ponere castra simulans, signis in hostis conspectu canentibus, & micantibus undique crebris focus tota nocte, interim cum omni equitum robore per campaniam somotum, ac aliquantulum à ripa distans, iter faciens longè ab illis hostibus transeundum flumen repetit. Ubi obscuræ noctis beneficio vix ante odiosam, ac sibi nimium præcipitem visam lucem non sinè inopinato pavore paucis navibus transeunt Padum. Quoniam dum veram ulteriorem ripam attigisse credunt, in longam, & latam fluminis insulam se descendisse reperiunt. Oportuit itaque reperto errore circumduci naves, & alterum ramum fluminis superare. Attramen priùs supervenit manifestans illusum hostem clara dies, quam omnes è navibus equites in solidam, ac tutam exirent ripam. At ubi senserunt Guelfi subsidium equitum à Mediolano missum repertis abeuntium vestigiis in suam ripam fluminis evasisse, hoc, necnon ut urbem intraverant, nunciato in exercitu, timentes ne recenti succursu equitum sumto animo iratus obsidione hostis erumperet, illico recessere. Ut sensit Galeaz abeuntes, an temerarii, audacive, an sani consilii Franciscus foret scire volens inquit sibi: *Erumpendum est, ne nobis torpentibus abeat tam securi.* Verumtamen laudante Francisco, servata urbe contentus fuit. Simulans tamen ægrè ferre hostes tam liberos, & sinè ullo periculo abire, inquit: *Francisce ego credere minime potuissem sub umbra salubris consilii ullum te Martis evitasse periculum.* Hæc vox audacis viri præcipitem animum movit. Et illico: *pandantur,* inquit, *portæ urbis, & insultentur hostes, postquam utilius hoc vobis esse videtur.* Risit Galeaz: *sufficit,* inquiens, *quod querendam habeo.*

CAP. LXVIII.

Tunc fessis Guelforum, præcipuè Papiensium, qui tunc in Liguria Principes ipsius factionis erant amicorum subsidiis, aliquandiu utriusque factionis languit vigor. Et velut nulla occasio belli, imò omnis causa pacis foret, undique rusticis arantibus, quietis agris, toto ipso anno cessasset omnis furor belli, ni domestici Consultores Matthæi de se graviter questi forent, ejus negligentiam accusantes. *In camera ejus,* inquiunt, *non ut expedit, sed segniùs opinione civicum hostibus bellum geri, nec propterea eorum bursis requiem dari; Non nos modò, sed hæc per urbis compita mussant Cives, quibus mercenariorum militum minime cessare videntur expensæ, nec ut habeant honestum optatumque finem belli, ullos bellicos actus ulla parte feri vident.* Itaque hujus querelæ causâ ex ipsis domesticis Consultoribus eliguntur sex, quibus gerendi belli onus, atque auctoritas, & omnis cura commissa est. Hi Homellinam, annonæ fertilem, quæ non modica, nec deterior pars Papiensis agri est, occupandam esse decernunt. Hæc Homellina inter Padum, Ticinumque more Insulæ sita est. Itaque Luchinus Matthæi filius cum exercitu Ticinum transiens in Homellinam tendit, cui qui ætatem ejus rogant, & gerendorum curam habeant, dati sunt Guillelmus de

Casate, Simon Crivellus, & Franciscus de Garbagnate vir impiger, in quo tanta erat audacia, ut potius moderandus, quam hortandus foret ad pericula capescenda, nullo labore corporis, aut animi fractus, inceptum negotium quantumcumque arduum vix liquit umquam infectum, cujus audaciæ fortuna sæpe plus, quam cuiquam credibile fuisset, arrisit. In hujus exercitus adventu in deditioem veniunt Oghiablanum, utraque Ferraria Homellinæ, aliudque castrum, quod Præpositi castrum vocant incolæ, pluresque aliæ villæ populationis agrorum, pleræque quarum incolis, si ab hostibus oppugnarentur modica spes defensionis erat. Duo autem nobilia oppida Rodopium, & Nicornum pugna frustra tentata sunt. Rodopium, defensorum multitudine, Nicornum vicina palude defensa sunt. Castrum quoque Comitum Guidetti de Languico, cui Herbonefium nomen erat, uno die continuo usque vesperras frustra pugna tentatum est, imò etiam quod extra murorum moenia receptum vocant, solo valli, ac fossæ ambitu defensum est. Tunc verò dato receptui signo à pugna cessatum est. Profuit, ut puto, defensioni, quòd cum scalæ prope portam castrum erectæ forent, & instantiori pugna urgerentur extrinseci, dejecti sunt denarii à dextris, atque sinistris plenis manibus sparsi, ut hostis, quem nimis avidum pugnandi vident, ad oblatam sibi pecuniam curreret, & ut sperabant intrinseci, sic accidit, nam Gibellinus miles, illico pugnam linquens incertæ prædæ prætulit certum lucrum; erat enim castrum illud undique inexpugnabile, non tamen ulla hominum, sed folius naturæ arte munitum, laci scilicet, & profundi stagni præsidio tutum præter ejus latus unum, ubi unica totius castrum porta erat, ante cujus lateris faciem receptus vallo, ac profunda fossa tutus obstabat, ne primus hostium impetus ad portam murumque interiora castrum impeteret. Dumque stipendiarii nostri illam solam partem recepti pugnant, quæ opposita ad portam castrum defendit accessum, ibique ex omnibus partibus concurrentibus totius recepti defensoribus magna vi resistitur, ita quòd in expugnatione modica pugnantibus erat spes, Arnaldus quidam non modò armis, imò laneis vestibus nudus ubi defensoribus desertum vallum videt, spretis pungentibus vepribus vallum ascendit, ibique militare signum, omni custode relictum à vallo revulsum supra caput ejus per aëra volitat alta voce vociferans captam terram. Hac voce territi qui ante portam castrum defendebant vallum, in arcem per ipsam portam fugiunt, & antequam persequens trajecto deserto vallo hostis accedat portam, catenis sublato pontem invenit nondum levato ponticulo, quem occupant nostri, & statim inhibent cæso retinaculo, ne levetur. Deinde cæsis catenis magni pontis, dum frangere portam putant, frustrati sunt, quoniam ferreis laminis tota cooperta erat. Itaque duabus junctis simul, ac

A firmiter colligatis scalis, cum nullæ singulæ altitudinem muri superare possent, equites duo scandere tentant murum, dum sagittarii, quorum plerique Januenses erant, vulneratos de muris defensores pellunt. Itaque ambo cum cura capite armato, ut minus lapidum ictus sentiant, alter post primum, quem manibus, ac brachiis subsequens retinet, ut à lancearum, lapidumque ictibus ambabus manibus se defendat usque prope merlos ascendunt murum. Ibique dum qui superior tendit hostilem murum à se captum putat, securis dorso in summitate galeæ fortiter ictus prope mactatus est, tamen de scali præcipitans semivivus à subsequente socio retentus est. Illico respersus vultum, interiùsque refectus vino, acriùs ferit contra securis auctorem, qui tunc securi voluit scire utrum aptior incidere sit, quàm mactare, si fortuna sinat. Verùm Januensis subito verrettonus volat oculos transiens caput ejus, quo vulnere cum securi de muro rejectus est. Tunc linquens scalas ascendit murum, & socios vocans dum castrum captum putat, positus ad pectus hostilibus lanceis pellitur, & ad ima fossæ volvitur. Non propterea ullus defensor apparet muris. Turris proxima hostilibus scalis vacua non modò telis, imò etiam lapidibus erat, nullaque in defensione intrinsecus erat spes. Hoc extrinsecus miles pugnans senferat, sed sola scalarum inopia morabatur captionem castrum.

C At Comes, qui priùsquam hostes senferat pestem suam, ultimus defensorum muri scutum mille sagittis fixum ad terram projicit, equum validum, & curracem armatus, ut erat, ascendit, portamque aperiri jubet. Hoc videns fida uxor ejus: *quid paras?* inquit, *visne comes te hostibus afferre mille vulneribus trucidandum?* At ille: *postquam video,* inquit, *quòd nec ullus vir, nec ullum telorum genus, aut quicquam aliud defendit muros, per hostium tela erumpens, si quis fidelis casus fortunæ affuerit, evadam, aut hunc dolorem aperta cæde finiam.* At ista vociferans: *est ne tibi aliqua in deditioem vita spes? Mediolanensis sanguis placabilis, atque mitis, cum vicerit, hucusque fuisse fertur. Diffidisne in clementia Matthæi Vicecomitis, qui necem patris oblitus Turrianis totiens à se captis vicariam necem nunquam voluit? Frequens mercenarius miles ante portam castrum te statim mille plagis opprimet. Cum vivere possis, scelus est velle mori.* His fidæ Comitum vocibus acquiescens, illico equo descendit, & murum ascendit vociferans se deditum, si cui se dedat dignus nominetur. Tunc quidam per scalas ascendens: *dede te,* inquit, *Ugberto de la Campana Conestabili meo.* Vocatus, atque inde appellatus, inquit: *Recipiamne te Comes mihi deditum, qui mercenarius miles sum?* Dede te Luchino Vice-Comiti Matthæi filio, deinde subjungit: *Et Franciscus de Garbagnate, qui nos regit.*

F I N I S.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several columns and is mostly illegible due to low contrast and fading.

VARIANTES LECTIONES
ET
SUPPLEMENTA
AD HISTORIAM
JOHANNIS DE CERMENATE
DE PROMTA
EX CODICE MSTO PERGAMENO
COMITUM DE CAPITANEIS.

M O N I T U M.

Absoluta jam editione Historiæ Johannis de Cermenate, emerfit vetustissimus ejus Codex, Seculo, uti videtur, quo ipse Auctor floruit, exaratus. Adservatur ille penes egregios Comites Pyrrhum, & Carolum de Capitanis, Patritios Mediolanenses. Et quidem, antequam hæc ederentur, me urgente, cura omnis adhibita fuerat, ut is impetraretur ad novæ hujus editionis præsidium atque ornamentum. Sed quum Mediolano abesset, ac in Aula Cesarea versaretur Comes Pyrrhus supra laudatus, serius quam par erat, datum est posse uti eodem Codice. Ne ergo aliquid Lectori optandum restet ad perfectam Cermenatensis editionis fructuram, en quid ex eodem Codice MSto cum editis collato collegerit numquam fatigatus ad hæc ornanda Philippus Argelatus, cujus industria ac patientia hæc Variantes Lectiones & Supplementa debeo. Ceterum monendus est Lector, desiderari in ipso quoque MSto Codice, quæ pauca hæc desunt, & nihil spei superesse implendæ aliunde ejusmodi lacunæ.

*In Manuscripto pergameno Seculo XIV. scripto,
hic titulus preponitur.*

Historia Johannis de Cermenate Notarii Mediolanensis de situ Ambrosianæ
Urbis & Cultoribus ipsius, & circumstantium locorum ab initio,
& per tempora successivè; & gestis Imperatoris Hen-
rici Septimi, & de his quæ gesta sunt post
ejus adventum in Italia, præcipuè
per Mediolanenses.

Deinde hoc additur Epigramma.

Si referam quæ multa mihi jam visa notavi,
Nulla fides dictis dicitur esse meis.
Quis mihi, si narrem per summa cacumina Lambrum
Esse reversurum, dicat habenda fides?
Omnia nunc credo, quia plus mirabile vidi.
Sic Lector scriptis tu quoque crede meis.

Col. 1227. D. populis admodum regio abundabat	MS. quod ex populis avunculi sui abundabat
ibid. Carnutes	MS. Carnites
ibid. E. ibi omnes sequentes	MS. ibi omen sequentes &c.
Col. 1229. C. decimum tertium	MS. decimum quartum
ibid. D. inane Capitolium	MS. in Arce Capitolium
Col. 1231. E. in unum contulit	MS. olim in unum contulit
Col. 1232. B. cujus inimicitiam	MS. cujus injuriam
Col. 1237. C. mensam crudeliter	MS. mensam, dum propius feruntur pila, crudeliter &c.
Col. 1238. D. folido	MS. stolido
Col. 1239. B. Italicis adjutus	MS. Italicis opibus adjutus
Col. 1244. B. aufu	MS. cursu
Col. 1245. A. tardior	MS. probior
Col. 1253. C. differam.	MS. differam; verum priusquam procedam ulterius, ipsius Civitatis miseram conditionem paucis exponendam puto.
Col. 1254. D. tractasse creditur	MS. <i>addit</i> contra Regem
Col. 1255. B. de	MS. de Radenasco <i>ut & infra semper</i>
Col. 1259. A. in quo	MS. iniquo
Col. 1266. C. quæ inter partes	MS. quæ in tot partes
ibid. D. consilium habeat	MS. consilium frequens habeat
ibid. E. de Viboldono	MS. de Vicoboldono
Col. 1267. E. rursus Suncinum	MS. versus Soncinum
Col. 1269. B. omni spe in suis partibus	MS. omni spe in his partibus &c.
ibid. E. tendunt ad Ancisam	MS. tendunt juxta Ancisam
Col. 1272. D. more clausam	MS. more intra muros clausam
Col. 1273. C. tunc patefactis portis	MS. tunc subito patefactis portis
Col. 1274. A. Germanicum vacare	MS. Germanicum Imperium vacare
Col. 1275. C. Girardinus de Sparavaria	MS. Girardinus ejus filii Roffinus, qui dicitur Comes de Mede, Guidacius de Sparavaria
ibid. E. Canis-rubens	MS. Ribaldus Canis Rubeus, &c.
Col. 1277. A. sese perditum	MS. sese proditum
Col. 1278. C. n. CCCC.	MS. erant equites CCCC. &c.
Col. 1280. B. peditum aquis pulsum.	MS. peditum equis pulsum
Col. 1281. C. more canis dilaceratum.	MS. more Canis tractum dilaceravit
Col. 1282. C. Simone de Colobiano	MS. Simone Advocato de Colobiano
Col. 1284. E. in occursum	MS. in succursum
Col. 1285. E. fidem tenet	MS. fidem timeo
Col. 1286. D. nimium perdidisti	MS. nimium prodidisti, <i>infra</i> prodidisse
ibid. E. dicitis? ubi confluentes	MS. dicitis? ubi ceteræ nationes factionis vestræ hac cedula scriptæ? ubi confluentes &c.

INDEX GENERALIS RERUM, ET NOMINUM, Quæ continentur in hoc Tomo IX. RERUM ITALICARUM.

A

A *Bdonus* Episcopus *Aquensis* Concilio Provinciali Archiepiscopi *Mediolanensis* interest. 579. B.
Accursius *Legum* Commentator quando floruerit. 133. C. 249. D.
Legum Commentator egregius. 703. A.
Acon Civitas à *Saracenis* capta, ac eversa. 143. B. 253. A.
Christianis erepta à *Turcis*. 589. A.
Aconensis Urbis obsidio facta à *Christianis*. 397. A.
Quæ tandem in eorum potestatem cadit. 402. B.
Ejus Urbis excidium à *Saracenis*. 733. D. 821. E.
Adrianopolis infelici successu à *Balduino* *Græcorum* Imperatore obsessa. 619. D.
Adriani I. *Papæ* gesta. 109. C. 165. B.
Adrianus II. *Papa*, ejus gesta. 168. A.
Adrianus III. *Papa* quando floruerit. 168. B.
Adrianus IV. *Papa*, ejus gesta. 178. A. 594. B.
Quid de eo referat *Johannes* *Salisberiensis*. *Ibid.* D.
Adrianus V. *Papa* paucorum mensium. 52. B. 181. D.
Ejus electio. 789. B.
Ejus res gesta. 723. A.
Adulphus Comes de *Nassavio* Imperator electus. 143. C. 253. B. 734. C. & 964. C.
In eum ira *Alberti* *Austriæ* Ducis. 965. A. 990. E.
Ad eum deficit *Præsul* *Moguntinus*. 991. D.
Atrox ejus prælium cum *Alberto*. 992. B.
In quo cadit. 734. D. 993. E.
Emilia Provincia *italiæ*. 190. C.
Aeneas *Silvius* *Senensis*, postea *Pius* II. *Papa*. 269. E.
Agapitus I. *Papa*, ejus gesta. 158. E.
Agapitus II. *Papa* quando floruerit. 171. A.
Agatho *Papa*, ejus gesta. 162. E.
Albericus de *Romano* *Tarvisii* tyrannus trucidatus. 134. B. 249. E.
Eccelini de *Romano* frater, ejus crudelitas & mors. 638. B.
A *Tarvisinis* captus ac trucidatus. 1203. C.
Albertus *Austriæ* Dux. 253. D.
Patri in Imperio succedere conatur. 963. A.
In *Adulphum* *Rom.* Regem electum ejus ira. 965. A. 990. E.
Ab eo deficit *Præsul* *Moguntinus*. 991. D.
Atrox prælium inter eum, & *Adulphum*. 992. B.
Ubi *Adulphus* cadit. 734. C. 993. E.
Romanorum Rex eligitur. 994. D.
Tom. IX.

A *Bonifacio* VIII. *Papa* respuitur. 995. A.
Ejus virtutes. 996. A.
Ejus gesta. 745. C.
Eisdia cum nepote *Johanne*. 1048. A.
A quo confoditur. 1049. B.
Ejus funus. 746. C. 1053. B.
Albertus II. *Austriacus* Imperator. 268. A.
Albertus, sive *Obertus* Episcopus *Genuens*. 30. B.
Albertus de *S. Vitale* Episcop. *Parmen*. 777. C.
Albertus *Azzo* *Estensis* Marchio, ejus origo & gesta. 315. A.
Alberti *Scaligeri* *Veronæ* Domini conjuratio adversus *Bardilonum* *Mantua* Dominum. 982. C.
Is primus *Veronæ* Dominus. 1204. E.
Patavinos auro placat. 1213. C. 1216. C.
Albertus Marchio *Gavii*. 35. D.
Albertus de *Flisco* *Lavana* Comes *Parmæ* obsessa opitulatur. 774. B.
Albertus *Scottus* *Placentiæ* Dominus, ejus dissidia cum *Maphæo* *Vicecomite*. 1019. B.
Contra eum cum *fæderatis* in arma surgit. 255. B. 730. A. 843. E. 1020. C.
Qui ejus fidei se committit. 844. B.
Grande *Parlamentum* *Placentiæ* celebrat. 845. A.
Eum dolose dominatione *Mediolani* exiit. 1021. B.
E *Placentiæ* dominatione dejectus. 1082. B.
Ejus gesta. 1282. C.
Constitutus perpetuus *Antianus*, & *Defensor* *Placentinorum*. 819. A.
Parmensibus subsidia mittit. 834. A.
Maphæo *Vicecomiti* contra *Turriacos* favet. 848. D.
Bella gerit contra *Papienses*. 849. D.
Contra ipsum *fæderatæ* *Urbes*. *Ibid.* E.
Placentini ipsi in eum conjurant. 851. C.
Contra illum *variæ* *Urbes*. 852. E.
Dejicitur è dominatione. 853. B.
Albertus bonus homo *Cremonensis* reputatus *Sanctus*. 791. E.
Albertus *Theutonicus* Ord. *Præd.* Philosophus. 703. C. 722. D.
Albinganensis Episcopus Archiepiscopo *Genuensi* subjectus. 23. A. 37. C.
Albingaunum Civitas à *Pisanis* attrita. 40. B.
Alboinus *Scaliger* *Veronæ* dominus. 1216. C.
Ejus gesta. 1022. C. 1217. B.
Brixia obsidioni instat. 1259. A.
Filiam *Giberti* de *Corrigia* uxorem ducit. 857. C. 1022. C. 1064. B.
Ejus bellum cum *Azzone* *Estensi*. 1023. B.
Ejus obitus. 1024. B. 1031. C. 1089. D.
Alcuinus *Anglicus* Philosophus claret. 165. C.
Aleriensis Episcopus Archiepiscopo *Genuensi* subjectus. 23. A. 37. C.
T t t t Al-

- Aldebrandinus- Oppizonis Marchionis Estensis filius.* 814. C.
Exulare cogitur. 1031. A. 1037. C.
Ad Bononienses fugit. 824. D.
Marchio Estensis & Anconitanus. 128. D.
Alexander I. Papa, ejus gesta. 149. A.
Alexander II. Papa; ejus gesta. 175. D.
*Alexander III. Papa Genuam à Genuensibus de-
 vectus.* 12. E.
Ab ejus nomine Alexandria urbs appellata.
 40. C.
*Venetis pacem statuit cum Friderico I. Augu-
 sto.* 587. B.
Ejus gesta varia. 595. B.
Qui Antipapa contra illum creati. 596. D.
Alexander IV. Papa, electus. 777. D.
Ejus gesta. 180. C. 698. E. 699. A.
Manfredum Siciliae Regem anathemate foris.
 678. E.
Contra Eccelinum procedit. 696. B.
Alexander V. Papa. 267. D.
Alexandria-nova Civitas in Lombardia. 40. C.
Ab Alexandro III. Papa nomen accipit. 597.
 A.
Ejusdem Civitatis origo. 373. C.
Alexandria Civitas sub Roberto Rege. 1236. E.
Alexandrinae Ecclesiae Episcopi. 184. A.
Alexandrini foederati cum Mediolanensibus. 763.
 B.
*Montisferrati Marchionem capiunt, & in car-
 cerem trahunt.* 820. B.
Placentinis opem ferunt. 850. B.
Contra Maphaem Vicecomitem consurgunt.
 844. A.
*Alexius Kirsachi frater, Graecorum Imperium
 usurpat.* 615. E. 616. A.
A Latinis victus & fugatus. Ibid. E.
*Alexius Kirsachi filius Latinis se commendat,
 ut Graecorum Imperium recipiat.* 616. B.
Imperiali diademate cingitur. 617. B.
Ejus mors violenta. Ibid. C.
Alghisus Archiep. Mediolanensis. 601. D. 626.
 A.
*Aloisius Comes Sabaudiae Legatus Henrici VII.
 Augusti ad Florentinos.* 532. C.
Alphonsus Rex Aragoniae vir Regno dignus.
 269. E.
Alphonsus Rex Castellae Saracenos profligat.
 135. B.
Ejus de Saracenis victoria. 705. A.
Altigradus Vicentinus Episcopus. 1044. C.
 1070. D.
Amadeus Sabaudiae Comes. 748. A.
In comitiva Henrici VII. Augusti. 1057. D.
Vide Sabaudiae Comes. 1057. A. 1059. A.
 1098. B. 1101. C.
Amalrici Carnotensis errores damnati. 632. E.
 633. A.
*Ambrosianum Officium sub Carolo M. omis-
 sum.* 113. E. 235. C.
Ambrosius Taigijs Ord. Præd. Chronographus.
 59.
Anacletus Papa, ejus gesta. 148. C.
Anastasius I. Papa, ejus gesta. 155. D.
Anastasius II. Papa, ejus gesta. 157. D.
Anastasius III. Papa. 170. A.
Anastasius IV. Papa, ejus gesta. 177. D. 593.
 E.
Anastasi Augusti gesta. 224. A.
Anastasi II. Augusti gesta. 229. E.
*Andreas Rex Hungariae Beatricem Estensem du-
 cit.* 128. D.
*Ejus filius Stephanus, nepos Andreae Rex
 Ibid.* E.
- Andreas Dandulus-Venetae classis Praefectus.*
 987. B.
In proelio cum Genuensibus occumbit. 989. A.
Andronicus Graecorum Imperator, ejus gesta.
 613. B.
A Kirsacho captus. 614. A.
Ejus opprobriosa mors. 615. A.
Angleria nobile Oppidum ad Verbanum. 82. A.
Urbs olim fuit, & Stationa appellata. Ibid. D.
Angliae Regnum Romanae Ecclesiae dono datum.
 641. E.
Anicetus Papa, ejus gesta. 150. A.
*Anselmus de Marano Abbas S. Joannis Par-
 mensis pacem impetrat à Giberto de Cor-
 rigia.* 868. C.
*Tum inter ipsum Gibertum, & Parmenses pa-
 cem statuit.* 875. A.
Anteros Papa, ejus gesta. 151. C.
Antiochena Ecclesiae Episcopi. 183. B.
*Antiochia Civitas à Genuensibus adversus Sara-
 cenos protecta.* 11. D. 31. A.
Antiochia Christianis erepta. 52. D.
A Christianis Cruce-signatis obsessa. 334. D.
Atque ab iis capta. 337. B.
Tum ab obsidione liberata. 340. C.
A Soldano Babyloniae capta. 709. B.
Antonia mulier Mutinensis XL. filiorum mater.
 141. C. 252. A.
Mulier fecundissima. 728. E.
Antonius de Fuxiraga dominus Laude. 730. A.
Arma gerit contra Placentinos. 852. A.
*Antonius de Fisserago dominus Laude & Henricum
 VII. Aug. in Regem recipit.* 889. B.
Ejus astuta consilia. 898. C.
A Papiensibus carceri datur. 907. B. 1019. D.
 1087. C.
Antonius de Fixiraga Laudensium Princeps.
 1234. D.
Veniam ab Henrico VII. impetrat. 1249. C.
 1282. C.
Antonius de Ord. Min. Paduae miraculis claret.
 127. E. 247. C.
Apostata Religiosi ad beneficia non promovendi.
 575. C.
Apulia provincia Italiae. 191. B.
Aquisgranensis Urbis fabulosa origo. 415. C.
Aragoniae Regnum Romanae Ecclesiae donatum.
 633. D. 642. E.
Arcadis Augusti gesta. 219. D.
Aretini à Florentinis ad Bibienam profligati.
 815. A.
Rursus ab iis afflicti. 862. E.
Aretini à Florentinis in proelio profligati. 732.
 D.
Fideles Henrico VII. Aug. 911. B. 923. E.
Aretinus Populus à Nobilibus depressus. 471. C.
*Ob Guelphos inde pulsos magnus belli appa-
 ratus.* Ibid. E.
*Proelium inter Aretinos & Florentinos, primis
 cedentibus, eorumque Episcopo occiso.* 473.
 C.
Aretium à Florentinis obsessum. 474. B.
Aretini sua Castellam recuperant. 505. C.
Gibellinos Florentinos exules recipiunt. 506. E.
Florentiam invadunt. 515. B.
Argelatus (Philippus) laudatus. 60. &
 1294.
*Armannus Ferrariensis honoratus ut Sanctus,
 ejus corpus combustum.* 712. A.
Armaria Civitas à Genuensibus capta. 38. B.
*Arnaldus Pelagrue Cardinalis Legatus Pontifi-
 cius Ferrariam Venetis eripit.* 530. B.
Henricum VII. Aug. Romae coronat. 533. C.
 Fer-

Ferrariam Venetis eripit. 879. B.
Legatus Pontificius contra Venetos. 1044.
Copias ingentes Ferrariam ducit. 1045. A.
Totis viribus Venetos impugnat. 1046. A.
Iis profligatis Ferraria statum componit. lb. B.
Arnaldus Sabinen. Episcopus Apostolica Sedis
Legatus. 748. B. 1076. A.
Arnoldus Tutelensis Abbas. 1042. D.
Arnoldus Brixienfis hereticus morti traditus.
 123. B. 177. B.
Arnulphus Romanorum Imperator. 116. D. 237.
 D.
Ejus res gesta. 305. A.
Arnulfus Mediolanensis Historicus laudatus à
Fratre Francisco Pipino. 584.
Arona nobile Oppidum in Verbano sub ditioe
Berromæorum. 73. E.
Excisa à Turrianis. 74. C.
Ab Ottone Archiepiscopo obseffa. 81. C. 89. A.
Astenses fœderati cum Mediolanensibus. 763. B.
A Marchione Montisferrati afflicti. 819. B.
Eorum bella civilia. 849. E.
Astenses à fide Henrici VII. Aug. deficiunt.
 907. D.
Comiti Sabaudia traditi. 929. A.
Augustini Hipponensis Episcopi corpus Genuam,
tum Ticinum, à Liutprando Rege adve-
ctum. 27. C.
Aurelia Provincia Italiae. 189. D.
Azzo Marchio Estensis opulentam hereditatem
Guilielmi de Marchesella consequitur. 124.
 E.
Primus Marchionum Estensium in dominatio-
ne Ferrariae. 126. D. 246. D.
Friderico II. Augusto adhaeret. 640. B. & C.
Tum ab ipso dissidet. 658. B.
Veronae Dominus. 402. E.
Ejus bella cum Salinguerra Ferrariensi. 761.
 B.
Salinguerram è Ferraria expellit. 403. C.
Azzo VII. Marchio Estensis in auxilium Parm-
ensium advolat. 770. D. 773. A.
Mutinam ad praesidium Guelforum se confert.
 779. C.
Carolo I. Sicilia Regi adhaeret. 780. D.
Azzo VIII. Marchio Estensis Dominus Ferrariae,
Mutinae, & Rhegii. 824. C.
Ejus bellum cum Patavinis. 826. B.
Miles factus mirabilem curiam habet. 828. C.
Parmensium turbis se immiscet. 833. D.
Contra eos bellum instituit. 834. B.
Bazanum reficit. Ibid. E.
Bellum inter eum & Bononienses. 835. B.
Cum Parmensibus pacem statuit. 837. E.
Sotorem suam Beatricem in uxorem tradit Ga-
leatio Vicecomiti. 841. C.
Contra eum multa Urbes conjurata. 845. E.
Caroli Apuliae Regis filiam ducit uxorem.
 854. A.
Bello impetitus à Parmensibus & Bononiensi-
bus. 855. C.
E dominatione Rhegii & Mutinae excidit. 856.
 E.
A Mantuanis & Veronensibus bello vexatus.
 859. B.
Fœdus init cum Bononiensibus. Ibid. D.
Ejus postrema dies. 868. C.
Mutinensibus oneri est. 979. C.
Ejus bellum cum Corrigiensibus. Ibid. E.
Et cum Bononiensibus. 980. C.
Prælium cum iis frustra appetit. 981. B.
Ejus secreta consilia contra Albertum Scottum.
 1019. C.

Beatricem sororem Galeatio Vicecomiti jungit.
 1020. A.
Veronenses & Mantuani adversus illum.
 1023. B.
Ab eo deficiunt Mutinenses & Regienses.
 1027. E.
Ejus gesta, & mors. 1037. B. & E.
Azzo junior Estensis Marchio Ferrariam obsidet.
 127. B.
Unà cum fœderatis ea potitur. 130. A. 671.
 A.
Contra Eccelinum acies ducit. 133. D. 696.
 D.
Tum contra Albericum Eccelini fratrem.
 134. B. 648. B.
Ferrariam obsidet. 667. D.
Ejus obitus. 135. A. 703. B.
Azzo Obizonis filius Estensis Marchio, ejus bel-
lum cum Paduanis. 143. B.
Deinde cum Parmensibus, & Bononiensibus.
 144. A. 253. B. D. & E.
E Mutinae dominatione decedit. 255. B.
Ferrariae, & Mutinae Dominus. 732. C.
Aymo Episcopus Gebennensis. 1058. A.
Vicentiam eripit Patavinis. 1069. A. 1072.
 B.
Aymo Episcopus Vercellensis. 419. A.
Ayraldus Episcopus Genuensis. 31. E.

B

B *Aldac Civitas à Tartaris capta.* 710. B.
Balduinus Rex Hierosolymorum Casaream
capit. 32. B.
Balduinus Archiep. Treveren. Henrici VII. Aug.
frater. 1057. D. 1095. A. 1098. B. 1114.
 C.
Balduinus Comes Flandriae Græcorum Imperator.
 126. B. 246. B.
Ejus bellum contra Francorum Regem. 611.
 B.
In Orientem transfretat. 616. B.
Constantinopolim capit. 617. A.
Græcorum Imperator eligitur. 619. B.
Adrianopolitanos invadit. Ibid. D.
Misera illius mors. 621. A.
Baluzius (Stephanus) V. C. evulgar relati-
onem de reb. gest. Henrici VII. Augusti.
 885.
Barchinonis Comes Almeriam, ac Tortosam Sa-
racenis eripit. 38. B.
Bardelonus de Bonacoffis Dominus Mantuae.
 822. B. 982. B.
Pacem exulibus donat. 828. E.
A Bottixella nepote de ea dominatione pulsus,
in exilio moritur. 983. A.
Bartholomæus Scaliger Capitaneus Verona, ejus
obitus. 459. D.
Ejus gesta. 1022. E. 1216. C.
Bartholomæus Episcopus Novariensis. 579. D.
Beatrix Estensis nupta Andreae Regi Hungariae.
 128. D.
Beatrix Estensis nupta Galeatio Vicecomiti.
 841. C. 1019. D.
Beda Anglicus Doctor, ejus ossa Genuam transla-
ta. 27. B.
Begardi heretici combusti Parisiis. 264. A.
Belcaveth Saracenorum Sultanus Italicis Pro-
vinciis innumera infert damna. 301. E.
 302. A.
Benedictus I. Papa, ejus gesta. 159. E. 162. D.
Benedictus III. Papa, ejus gesta. 167. C.
Benedictus IV. Papa quando floruerit. 169. C.
 Be-

- Benedictus V.** Papa quando floruerit. 171. B.
Benedictus VI. Papa quando floruerit. 171. C.
Benedictus VII. Papa, ejus gesta. 171. D.
Benedictus VIII. Papa, ejus gesta. 173. D.
Benedictus IX. Papa, ejus gesta. 174. A.
Benedictus X. Papatu se abdicat. 175. C.
Benedictus XI. Papa electus. 254. D.
Benedictus XI. Papa electus. 741. A. 848. D.
 1010. C.
 Ejus laudes. 509. A.
 Ejus res gesta. 746. D.
 Ejus acta ante Pontificatum. *Ibid.*
 Pontificia illius coronatio. 1011. C.
 Roma recedit. 1012. D.
 Ex veneno occumbit. 1013. B.
 Ejus obitus. 515. A.
Benedictus XII. Papa, ejus gesta. 264. A.
Benedictus XIII. Papa depositus. 266. C.
Benedictus Cajetanus Card. Legatus Apostolicus.
 818. D.
Benvenutus Campesanus Poita Vicentinus, in
 ejus obitum Carmen Ferreti. 1183. A.
Berengarius I. Rom. Imperator. 117. A. 238. B.
 Ejus res gesta. 307. B.
Berengarius II. Italiae Rex ab Ottone M. deje-
 ctus. 117. E. 118. A. 239. D.
Bergomensium bellum civile. 835. C.
 Inde Bonghi expulsi. 842. E.
 Qui rursus Urbem recipiunt. 844. D.
 Turrianis favent. 848. E.
Bergomates in fide erga Henricum VII. dubii.
 898. E. 905. B.
Bernardus Archiep. Genuensis. 51. C.
 Ejus mors. 52. A.
Bernardus Parmensis Archiep. Genuensis. 528. C.
Bernardus de Madiis Episcopus, & Dominus
 Brixiae. 1031. A.
 Finem vivendi facit. 877. D.
Bernardus Claravallensis Abbas Sanctus. 122. D.
 123. D. 245. B.
 Electus in Episcopum à Genuensibus. 34. B.
 Ejus obitus. 594.
**Bernardi Thesaurarii Historia à Ricobaldo lau-
 data.** 283. 284.
 E Gallico in Latinum conversa à Fratре Fran-
 cisco Pipino. 583.
**Bertholdus Ursinus primus Romaniolae Comes pro
 Ecclesia Romana.** 141. B.
Bertholdus Dux Meraniae Cruce-signatus. 593.
 D.
**Bertrandus de Gotho Archiep. Burdigalensis iram
 fugit Philippi Regis Francorum.** 739. D.
 Papa electus sub nomine Clementis V. 740. A.
 Vide Clemens V.
**Bessarion Cardinalis Nicenus Sedis Apostolicae
 Legatus.** 270. C.
**Bettus Brunellescus Florentinus ex vitiiis famo-
 sus, ejus mors.** 533. D.
**Blanci & Nerii Pistoriensium factiones unde
 natae.** 484. D.
 Florentiae quoque insurgunt. 487. C.
**Blanchi, seu Blachi, & Cumani Adrianopolita-
 nis obsessis opem ferunt.** 619. E.
 Latinos fundunt. 620. D.
**Babiensis Episcopus Archiepiscopo Genuensi sub-
 jectus.** 23. A. 37. C.
Bohemorum victoria de Hungaris. 704. B.
**Bojardus (Matthaeus Maria) Scandiani Comes
 in Italicam Linguam vertit Chronicon Im-
 peratorum Ricobaldi.** 281.
 Quod ei supposuisse videtur. 284.
Bonaventura de Bagnareto S. R. E. Cardinalis.
 140. A. 251. A.
- Boncomes Guidonis de Monte Feretro filius in
 praelio caesus.** 732. E.
Bonifacius I. Papa, ejus gesta. 156. A.
Bonifacius II. Papa, ejus gesta. 158. D.
Bonifacius III. Papa, ejus gesta. 160. D.
Bonifacius IV. Papa, ejus gesta. 160. E.
Bonifacius V. Papa, ejus gesta. 161. B.
Bonifacius VI. Papa quando floruerit. 168. E.
Bonifacius VII. Papa quando floruerit. 171. D.
Bonifacius VIII. Papa eligitur. 54. E. 143. C.
 Ejus ira in Columnenses. 144. B.
 Ejus contra Columnenses indignatio. 56. C.
 Ejus gesta. 144. B. 182. D. 737. A.
 Jubilaum celebrat. 253. E. 842. A.
 Vir magni animi Legatum mittit Florentiam.
 481. D.
 Tum Carolum Valesium ad eos cives pacandos.
 487. B.
 Alia in Columnenses. 737. C.
 Literae illius pro Jubilaum instituto. 738. A.
 Ejus ira in Philippum Regem Francia. *Ibid.* E.
 Anagninae captus à Sciarra de Columna. 739.
 B. 740. B.
 A terrae motu perterritus. 744. A.
 Ad eum Florentini discordes acciti. 975. C.
 Carolum Sinè-Terra ad eos pacandos mittit.
 976. E.
 Eum potestate abutentem revocat. 977. E.
 Ei suam electionem in Rom. Regem significat
 Albertus Austriacus. 994. E.
 Erga familiam suam prodigus. 996. B.
 Subsidia Philippo Francorum Regi decernit.
 1000. A.
 Inter eos odia suscitantur. 1001. B.
 Ipsum quantis potest modis atterere conatur.
 1002. A.
 Liber Romam se recipit. 1005. A.
 Ejus infelix obitus. 1008. C.
 Et exequiae. 1009. B.
 Fortuna illius varietas. *Ibid.* C.
 Porchettum Archiepiscopum Genuensem deji-
 cit. 3.
 Romam advocat Jacobum de Varagine Ar-
 chiepiscopum item Genuensem. 16. B.
 Ab eo opem contra Siculos petit Carolus II.
 Apuliae Rex. 958. C.
 Carolum fratrem Regis Francia in Thusciam
 mittit. 960. B.
 Tum in Fridericum Siciliae Regem. 961. B.
 Adhuc Cardinalis Celestino V. auctor est, ut
 Pontificatum deponat. 966. D.
 Ejus gesta ante Pontificatum. 967. A.
 Papatum quibus artibus conquiescit. *Ibid.* D.
 Romanus Pontifex renuntiatur. 968. D.
 In Columnenses iram & arma movet. 969. D.
 Palaestrinae Oppidum in deditioem accipit.
 970. D.
 Columnenses deprimit. 971. A.
 Ab impiis captus Anagninae, postea diem suum
 obiit. 848. B.
Bonifacii VIII. Papae memoria minimè laesa à
 Clemente V. 1015. E. 1016. C.
Bonifacius IX. Papa. 266. C.
**Bonifacius Archiep. Ravennas bellum agit con-
 tra Obizonem Marchionem Estensem.** 141. C.
**Bonifacius Archiep. Genuensis, & S. R. E. Car-
 dinalis.** 42. A.
**Bonifacius Archiep. Genuensis transfert corpus
 Sancti Syri.** 26. B.
Bonifacius Archiep. Genuensis. 634. D.
Bonifacius Marchio pater Comitissae Mathildis.
 121. E. 242. C.
**Bonifacius Marchio Montisferrati Constantinopo-
 lim**

lim cum Venetis capit. 43. E.
 Friderico II. favet. 645. B.
 Bononia dira seditio. 255. C.
 Ibi Gymnasium ab Henrico V. inter Reges institutum. 371. B.
 Bononienses ad seditionem Ferrariæ acciti. 256. D.
 Henrico VII. Aug. obsistunt. 257. D.
 Henricum sive Entium Sardinia Regem capiunt. 48. D. 131. D. 249. A. 657. E. 660. D.
 Eorum bellum cum Venetis. 138. E.
 Lambertaticorum factionem cedere cogunt. 140. B. 251. A.
 Eorum clades apud Sanctum Proculum. Ibid. D. 251. D.
 Cum Florentinis foederati contra Henricum VII. Aug. 532. A.
 Bellum civile inter eos excitatum. 716. D.
 Inde pulsa factio Gibellina. 717. E.
 Alterius factionis clades. 718. A.
 Fracti à Mutinensibus & Parmensibus, ad Castrum Bazani. 765. C.
 Tum ad S. Caesarium. 766. A.
 Tum ad Vignolam. 767. E.
 Pax inter eos restituta. 768. B.
 Henricum Regem Sardinia capiunt. 775. D.
 Infesti Mutinensibus. 786. C.
 Inter eos bellum civile. 787. B.
 Guelphi inde Gibellinos pellunt. Ibid. C.
 Apud Faventiam in prælio fracti. 788. A.
 Pax inter cives restaurata brevi in bellum convertitur 793. C.
 Per proditionem recipiunt Faventiam. 794. C.
 Eorum fœdus cum Civitatibus Guelphis. 797. D.
 Pacem inter Mutinenses procurant. 811. B.
 Tum inter Regienses. 814. B. 816. E.
 Imola potiuntur. 820. D.
 Societatem ineunt cum Parmensibus. 830. C.
 Bellum inter eos, & Azzonem March. Esten. 834. E.
 Fœdus ineunt cum Azzone Estensi. 859. D.
 Nonantula potiuntur. 860. D.
 Dominationem Ferrariæ affectant. 877. D.
 Contra Henricum VII. Aug. eorum conatus. 907. D. 908. A.
 Bononienses Bazano Castro potiuntur. 836. D.
 Pax inter eos, & Azzonem Estensem. 837. E.
 Cum exulibus Florentinis Florentiam invadunt. 852. D.
 Mutinensibus bellum inferunt. 855. D.
 Eorum fœdus cum Urbibus Gibellinis. 857. E.
 Ex Urbe pulsus Gibellini. 858. A.
 Bononienses, eorum bella cum Azzone Estensi. 980. C.
 Bazanum obsident. Ibid. E.
 Quod ei eripiunt. 982. A.
 Contra Venetos Ferrariam occupantes exercitum ducunt. 1045. B.
 Henricum VII. Casarem despiciunt. 1059. C.
 Bononienses Florentinis subsidia præbent ad Pistorii obsidionem. 1025. D.
 Neapolionem Card. Legatum abjiciunt. 1026. D.
 Pacem à Clemente V. impetrant. 1027. A.
 Libertate fruuntur. 1054. C.
 Henricum VII. despiciunt. 1086. C.
 Florentinis opem ferunt. 1112. C.
 Patavinis subsidia mittunt. 1147. B.
 Eorum bellum cum Azzone Estensi. 1144. A. 253. D.
 Eorum fœdus contra Nicolaum Estensem Dominum. IX.

minum Ferrariæ. 505. C.
 Cum præscriptis Florentinis Florentiam invadunt. 515. B.
 Eorum dolosa pax cum Lambertatiis. 718. D.
 Eorum bellum cum Azzone Estensi. 731. D.
 Borromæus (Comes Carolus) Casaris in Italia Plenipotentarius, laudatus. 73. E.
 Borromæorum nobilissima Familia Arona Dominana. 73. E.
 Uti & Angliæ. 82. D.
 Et Canobii. 87. E. 88. E.
 Bofus de Duaria contra Eccelinum de Romano. 696. D.
 E Cremonensi Urbe pulsus. 709. C.
 Bofii de Duaria Cremonensis acta. 782. B.
 Cremam sibi subdit. 796. E.
 Tum Soncinum. 798. A.
 Bottesella de Bonacojs Dominus Mantua. 862. A. 1022. D.
 Bottexella Bonacoffius Bardilonum patrum è dominatione Mantua expellit. 982. B.
 Ejus postrema dies. 983. D.
 Botrontum, sive Buthrotum Oppidum Corcyra. 886.
 Branca de Auria Capitaneus Populi Genuensis. 528. D.
 Brigida Vidua Sancta. 265. D.
 Brixia ab Henrico VII. Augusto obsessa. 257. E.
 Deditioem facit. 258. A.
 Henrico VII. Regi paret. 1137. A.
 Ab eo obsessa resistit. 1256. B. 1257. E.
 Quantis Cives animis obsidentes repellunt. 1258. D.
 In Mediolanenses irati. 1259. E.
 Honestis conditionibus deditioem faciunt. 1260. E.
 Brixianenses ab Henrico VII. Augusto deficiunt. 527. C.
 Eorum Civitas ab ipso obsessa. Ibid. D.
 Deditioem facere coacta. 528. C.
 Nova illic seditio. 529. D.
 Friderico II. Imp. obsistunt. 767. A.
 Qui eis Montem-Clarum eripit, eosque profli- gat. Ibid. C. & D.
 Frustra ab ipso eorum Civitas obsessa. Ibid. E.
 Parma obsessa opitulatur. 773. D.
 Eorum Civitas ab Eccelino capta. 778. A.
 Copiis Caroli I. Sicilia Regis obsistunt. 780. C.
 Cremonensibus subsidia ferunt. 796. E. 800. B.
 Eorum bellum cum Bergomatibus. 817. C.
 Deficiunt ab Henrico VII. 897. E. 899. D. 1063. A. 1067. B.
 Obsessi ab eo animosè resistunt. 900. A.
 A Florentinis in rebellionem committuntur. Ibid. D.
 Deditioem facta quam pœnam subierint. 904. C.
 Madorum familia ibi dominata. 1031. A.
 Fortissimè Cives sese tuentur. 1074. A.
 Ad eos Legatorum Pontificiorum oratio. 1076. C.
 In Henricum Casarem probra effundunt. 1077. A.
 Honestas deditioem conditiones accipiunt. 1080. D.
 Sed postea gravibus pœnis damnantur. 1081. B.
 In eos gesta Canis Scaligeri. 1122. D.
 Eorum bellum cum Cremonensibus. 865. C. 866. C. 868. A. 873. A.
 Bruneti moneta Genuensium. 34. A.
 Bruniatensis Episcopus Archiepiscopo Genuensi subiectus. 23. A. 37. C.
 V u u u Bu-

Bugella, nunc *Biella*, *Oppidum Vercellensis agri*. 81. B. & E.
Burdinus Hispanus Pseudopapa. 35. B.
A Papa Calisto dejectus, 36. B.
Burgum S. Domnini obsessum à Parmensibus, 782. B.
In deditionem venit, 783. D.
Atque ab ipsis evertitur. 784. A.

C

C*æsarea Civitas à Genuensibus aliisque Cruce-signatis capta*, 32. B.
Ibi repertum vas mirabile smaragdinum, postea Genuam deportatum, *Ibid.*, D.
Cajetanus (Octavius) è Soc. Jesu V. Cl. Testamentum Friderici II, Augusti evulgat. 585.
Calabria Provincia Italiae. 191. B.
Calistus I, Papa, ejus gesta, 150. E.
Calistus II, Papa Pisanos Ecclesiae rebelles anathemate ferit. 35. E.
Ejus gesta, 176. D.
Calisti III, Papae gesta. 269. C.
Campania Provincia Italiae, 190. E.
Cancellariorum Pistoriensium dissidia origo factionis Albae & Nigrae, 971. E.
Canis de Scala Princeps Veronae juvenis acer, 259. A.
Vicentiam sibi comparat ab Henrico VII, Aug. 905. A.
Veronae Dominus ab Henrico Cesare constituitur, 1064. B. & E.
Ejus gesta in Brixienfes. 1122. D.
Vicentia potitur. 1123. B.
In eum ira Populi Patavini. 1124. A.
Inter ipsos bellum accenditur. 1125. A. & seqq.
Populos suos affligit, 1131. D.
Qui cum eo foederati. 1135. B.
Patavinos è Vicentiae mœnibus fugat, 1143. A.
Henrico VII, in obsidione Brixiae subsidia adfert, 1079. E.
Imperii zelator optimus, 1087. C.
Alboinum fratrem tumulat, 1089. D.
Vicentiae contra Patavinos subsidium desert, 1170. E.
Eos profligat & fugat, 1171. D.
Monte-Silice potitur, 1175. C.
Tum oppidq Estensi, & Montagnana, 1176. C.
Pacem cum Patavinis statuit, 1178. B.
Ad illum Ferreti Vicentini Carmen. 1197. A.
Cur Canis appellatus. 1207. A. 1214. A.
Ejus nativitas, 1208. D.
Educatio & pueritia qualis. 1214. A.
Qualis adolescentia. 1216. E.
Vicentia potitur. 1218. A.
Brixiae obsidioni interest, 1239. A.
Cannetus (Petrus) Camaldulensis Abbas V. Clariss. 281.
Canobium Verhani Lacus oppidum. 87. A. & E.
Ejus incolae Ottonem Archiepiscopum recipiunt, *Ibid.*, B.
Capharus Primus Historiographus Communis Genuae, 4. 10. D.
Capitanorum regimen Genuae. 19. A.
Caputium supra caput deferre Clericis interdictum. 541. 542. & 577. B.
Cardinalibus olim praeferebantur Episcopi. 22. C.
Eisdem galerum rubeum concedit Innocentius IV. Papa. 48. A. 666. B.
Carinthia Duces pro Alberto Duce Austriaco militant. 991. A.

Carmelita, eorum origo, Regula, & vestimenta. 665. A.
Carolus Martellus, ejus gesta. 107. A.
Carolus Martellus Caroli II, Apuliae Regis filius. 736. B. & C.
Hungaria Rex constituitur. 957. A. 1010. E.
Neapoli diem suum obit. 832. C.
Carlomannus frater Pippini Regis Franciae Monasticam vitam amplectitur. 108. A.
Carolus M. Regnum Langobardicum Desiderio Regi eripit. 109. D.
Romanorum Imperator constitutus. 110. B.
Ejus gesta varia. 112. D. 113. A. 165. B. 134. E. 291. A.
Eidem affictus ridendus & praestigiosus amor feminae. 285. & 414. C.
Carolus Calvus Augustus, ejus gesta. 303. B.
Imperator constituitur, 116. B. 237. A.
Carolus Crassus à Johanne VIII. Papa coronatus Imperator, 116. C. 237. B.
Ejus gesta. 304. B.
Carolus VII. Francorum Rex, ejus obitus. 271. B.
Carolus IV. Imperator, quae gesserit. 263. C.
Carolus Comes Provinciae electus à Sancta Sede Rex Siciliae. 942. C. 679. B.
Ejus exercitus per Lombardiam transit. 780. B.
Manfredo superato Regnum Siciliae sibi subdit. 50. C. 135. B. & D. 250. B. 680. B. 781. A. 947. D. 948. C.
Podium Bonici obsidet, 136. A. 682. A.
Ejus praelium cum Conradino Conradi Regis filio. 136. D. 250. B. 682. E. 784. D. 949. B.
Quem captum securi percutit, 138. A. 950. B.
In Africam adversus Saracenos transfretat. 950. E.
Obsidioni Tunitii interest. 138. D. 686. B.
Tunitii Regem ad pacem emendam compellit. 951. D.
Ei favent Mediolanenses. 72. B.
Ad eum missi eorum Legati. 71. A.
Ejus partes tuetur Marchio Montisferrati. 77. E.
Ab eo Siculi deficiunt, 142. A. 686. C. 801. E.
Sibi timet à Petro Rege Aragonum, 952. B.
Conficta ejus Epistola ad eundem Petrum. 689. D.
Responsiva Petri ad ipsum. 691. A.
Sicilia à Petro ei erepta, 953. A.
Duellum cum Petro condicit, *Ibid.*, E.
Regnum Aragonum invadit. 954. C.
Ejus obitus, 142. D. 695. A. 955. D.
Ac Epitaphium. 806. C.
Carolus Caroli I. Siciliae Regis filius è Siculis captus, 142. C. 252. C. 804. B.
Libertati restituitur. 814. D.
Rex Siciliae creatur, 415. C.
Carolus Princeps Salernitanus, Caroli Regis Siculi filius à Siculis captus. 955. B. 694. C.
Obside filio relicto liber evadit. 695. D. 956. A.
In Siculos arma convertit, 957. C.
A Bonifacio VIII, Papa opem petit, 958. D. 971. C. 1000. C.
Carolus Roberti Regis filius ad Florentinos in subsidium missus. 1157. D.
In praelio cadit, 1160. B.
Carolus Valesus Sinè-terra frater Regis Gallici à Bonifacio VIII, Florentiam missus ad componendas ibi turbas, 487. C.

An-

Antea Romam se confert, 488. A.
 Florentiam intrat veluti pacis procurator, 491. D.
 Graviore ibi turbas cencitat, 494. E.
 Urbem diversimode affligit, 498. C.
 Pistorium obsidione cingit, 502. D.
 In Apuliam se confert, 503. A.
 Creatus à Bonifacio VIII. Papa Marchio Anconitanus &c. 842. E.
 Florentiæ pacem ineptè procurat, 843. B.
 A Bonifacio VIII. in Tusciam missus, odia ac discordias ibidem ferit, 960. B. 976. E.
 In Siculos classem ducit, 961. C.
 Pacem Friderica Sicilia Regi donat, 962. A.
 Florentinos ad mutua odia accendit, 977. B. 1000. D. 1001. A.
 Carrariensium seditio Patavii in Alticlinos, 1136. B.
 Carrocciorum restitutio facta invicem à Cremonensibus & Parmensibus, 795. E.
 Carrocci Patavini descriptio, 1212. B.
 Carusius (Jobannes Baptista) Testamentum Friderici II. Augusti typis donat, 586.
 Cassonus Turrianus, Archiep. Mediol. Concilium Provinciale celebrat Bergami ab eo, 538.
 Num potius Castonus appellatus, 541.
 Ejus varia fortuna, 542.
 Solum vertere coactus, 543. Vide Castonus.
 Captus à Guidone domino Civitatis, 880. C.
 Ad Henricum VII. confugit, 891. A.
 Ingratus eidem, 892. D.
 Legatos in Tusciam mittit, 906. A.
 Castellæ Rex electus Rex Romanorum, 675. C.
 Castonus de la Torre creatus Patriarcha Aquilejensis, 1153. C. Idem ac Cassonus, 1243. D.
 Castrucci de Interminellis Lucam Ugutiani tradit, 1156. B.
 Carceri traditur, 1162. A.
 Catanensis Urbis excidium è terræmotu, 627. B.
 Catharina virginis Senensis sanctitas, 266. A.
 Cathari Hæretici iidem ac Gazari, 425.
 Atque Manichæi, 445.
 Cavalcabos Marchio Viteliana de Cremona arbiter pacis inter Parmenses & Marchionem Estensem, 837. E.
 Cavalcantibus Florentinis ingentia damna illata in seditione populi, 514. A.
 Cechus de Ordelaphis Forlivii Dominus constituitur, 1163. E. 1164. A.
 Cerchiorum familia Florentina dives contra Donatos insurgit, 480. B. 482. D.
 Eorum sectatores, 483. A.
 Solum vertere coguntur ob avaritiam, 499. C. 501. E.
 Christianorum sacra expeditio ad recuperandam Hierosolymam, 331. C. & seq.
 Tum ad tuendam, 350. C. 385. C. 395. C.
 Christophorus Papa dejectus, 169. D.
 Ciriacus, sive Siriacus, Episcopus Genuensis, 30. E.
 Cisterciense Monasterium à Roberto Monacho fundatum, sub se 1200.
 Abbates numerat, 122. D. 243. B.
 Claudia strata, 765. D. 773. C. 789. A.
 Clemens I. Papa, ejus gesta, 148. A.
 Clemens II. Papa, sive Pseudo-Papa, 175. A.
 Clemens III. Papa privilegia Archiepiscopo Genuensi largitur, 40. A.
 Ejus gesta, 178. D. 598. C.
 Clemens IV. Papa Conradini Principis mortem prædicit, 50. C.
 Ejus gesta, 180. E.

Ottoni Archiepiscopo Mediolanensi favet, 69. D. 77. D.
 Eius soror Pontificatum prædicit, 70. A.
 Legatum ad Mediolanenses mittit, 78. B.
 Caroli I. Sicilia Regis amicissimus, 137. D.
 Eum in Regem Sicilia coronat, 679. D.
 Conradini interitum prædicit, 682. B.
 Quæ anathemata in ipsum, ejusque fautores emisit, 684. A.
 Ejusdem res gesta, 699. D.
 Clemens V. Papa electus 517. A. 747. D. 826. E. 854. C. 1015. A.
 Territus à Philippo Francorum Rege, 1277. A.
 Columnenses Cardinales dignitatibus pristinis restituit, 856. D.
 Sedem in Gallia figit, 1015. D.
 Templariis abolet, 880. A. 1016. C.
 Florentinis mandat, ut Pistorii obsidionem solvant, 518. B.
 Quos anathemate ferit, 1025. E.
 Supplicium Dulcini Hæretici decernit, 439. E.
 Venetos Ferraria causâ censuris innodat, 1043. C.
 Illius res gesta, 254. E. 747. D. 748. A.
 Ad eum scripta Relatio de rebus gestis Henrici VII. Augusti, 885.
 Ejusdem in Italiam adventum probat, 1233. B.
 Ejus obitus 750. C. 1018. B. 1139. C.
 Clemens VI. Papa ejus gesta, 265. A.
 Clemens VII. Papa dubius, 266. B.
 Clericorum honestas & habitus qualis esse debeat, 547. C.
 Ab armis & ludis abstineant, 548. B.
 Continentiam servant, 549. D.
 Cletus Papa, ejus gesta, 147. C.
 Clivate pagus, ubi olim nobile Monasterium, 91. E.
 Cluniacensis Monasterii origo, 117. A.
 Cælestinus I. Papa, ejus gesta, 156. B.
 Cælestinus II. Papa quando floruerit, 177. C.
 Cælestinus III. Papa, ejus gesta, 178. D. 632. B.
 Cælestinus IV. Papa, ejus gesta, 180. A.
 Illius brevis vita, 665. C.
 Cælestinus V. Papa electus 826. E.
 Pontificatu se abdicat, 54. B. 143. B. 253. B. 735. E. 828. B. 966. B. & seqq.
 Illius res gesta, 734. E.
 Honesto carcere à Bonifacio VIII. detinetur, 969. D.
 Ejus postrema dies, 736. C.
 Columnenses à Bonifacio VIII. exagitati, 737. C. 969. D.
 Unde originem sumserint, 744. A.
 Henrico VII. Cesari favent, 1098. E.
 Palæstrina Oppidum eidem Papæ tradunt, 970. D.
 Ab eo prorsus depressi, 971. A.
 Eorum artes pro electione Clementis V. Papæ, 1014. B.
 Comacina Insula à Comensibus eversa, 626. C.
 Comenses Ottonem Archiepiscopum recipere recusant, 86. D.
 Tum ipsum excipiunt ac juvant, 90. B.
 Pro ipso in aciem contra Mediolanenses prodeunt, 91. A.
 Victoriæ referunt, 92. B.
 Insulam Oppidum munitissimum evertunt, 626. C.
 Eorum bella civilia, 729. B.
 Cum Mediolanensibus fœderati, 763. B.
 Eorum bellum cum Mediolanensibus 806. A.
 Maphæum Vicecomitem in dominum eligunt, 822. D.

Inde

- Inde pulsa factio Episcopi.* 823. C.
Cometa ingens Anno 1302. seu potius 1312. visus. 259. E.
Cometarum natura & significatio. 260. B.
Alter Anno 1264. visus. 50. B. 68. C.
Concilium Lateranense ab Alexandro III. Papa celebratum. 41. C.
Lugdunense Oecumenicum celebratum à Gregorio X. Papa. 81. B.
Concilium generale Lugduni celebratum à Gregorio X. Papa. 139. E.
Constantiense. 267. *Basiliense.* 268. B.
Concilium Genuense Provinciale à Jacobo de Varagine Archiepiscopo celebratum. 53. D.
Provinciale Mediolani habitum à Castano Archiep. heic editum. 538.
Bergomi celebratum. 543.
Conon Papa, ejus gesta. 163. E.
Conradinus Conradi Regis filius, Friderici II. Augusti nepos. 678. C.
In Italiam descendit Siciliae regnum recepturus. 136. B. 784. C. 682. A. 948. C.
Diro praelio cum Carolo Rege certat. 250. C. 683. A. 949. B.
Profligatus capitur. 137. D.
Securi percutitur. 50. D. 138. A. 684. E. 685. A. 784. C. 950. B.
Conradus I. Germaniae Rex. 117. A. 238. D.
Conradus II. Germaniae Rex, inter Augustos Primus, ejus gesta. 119. E.
A Mediolani obsidione pulsus. 120. A. 241. D. 117. A. 238. D.
Ejus res gesta. 349. D.
In Orientem exercitum ducit. 350. E. & seqq.
Conradus III. Germaniae Rex Genuensibus jus monetæ cudendæ concedit. 37. E.
Friderici II. Augusti filius, Siciliae Rex. 132. D. 249. C. 660. D.
Ejus mater filia Johannis Regis Hierosolymitani. 661.
Siculum Regnum petit. 945. C.
Rex Romanorum eligitur. 675. C.
Literæ de ejus electione. Ibid. D.
Qui ejus Electores. 676. B.
Ejus literæ ad Manfredum fratrem. 677. B.
Potione venenata è medio tollitur. 678. C. 946. B.
Conradus I. Episcopus Genuensis. 29. D.
Conradus II. Episcopus Genuensis. 30. C.
Conradus Marabio Montisferrati Tyrum tuetur. 41. E.
Thessalonica Regnum obtinet. 622. A.
Tyri Dominus. 625. A.
A sicariis interventus. 707. C.
Conradus Comes Vintimilii. 29. D.
Constantia Wilielmi Siciliae Regis filia nupta Henrico VI. Regi. 588. C. 625. A.
Ejus mors. 631. B.
Constantinopolis capta à Latinis. 44. A. 126. B. 617. A.
Iterum ab ipsis expugnata. 618. D.
Capta à Turcis. 269. A.
Constantinus I. Papa, ejus gesta. 163. C.
Constantinus II. Papa, ejus gesta. 164. E.
Constantinus M., ejus gesta. 215. D.
Constantinus II. Augustus, ejus gesta. 228. A.
Constantinus III. Augustus, ejus gesta. 228. D.
Constantinus V. Græcorum Imperator. 109. B.
Constantinus Leonis filius Imp., ejus gesta. 230. E.
Constantinus Græcorum Imp. cum Irene matre. 231. D. 110. C.
Constantius I. Imperator, ejus gesta. 216. B.
Consulum regimen Genuæ. 18. D.
Cronelius Papa, ejus gesta. 151. D.
Corona Ferrea Henrico VII. Augusto imposta Mediolani. 525. D.
Cortonenses Henrico VII. Aug. adherent. 911. D.
Corsica dimidium ab Innocentio III. Papa in feudum Genuensibus concessum. 22. E.
Corsica Provincia Italiae. 192. A.
Corvus Donatus vir potens Florentiae, Dux copiarum. 473. A.
Ejus impotentia inter Cives. 477. C.
Ejus similitates cum Cerchiorum familia. 480. B.
E Florentia pulsus se confert ad Bonifacium VIII. Papam. 483. C.
Florentiam per vim intrat. 496. E.
Baronis titulo ob ejus superbiam donatus. 498. B.
Pæne dominatur urbi. 502. A. 509. B.
Ejus molimina, ut solus imperet. 521. C.
Recedens ex urbe casus occumbit. 523. B. Vide Curtius.
Cosmas Medices Florentinus civis amplissimus. 271. E.
Cottiarum Alpium Provincia. 189. A.
Crema reedificata à Friderico I. Augusto. 588. A.
Cremonenses populo Mediolanensi favent. 84. D.
Cremonenses factioni populari Mediolanensium favent. 67. C. 84. D.
Friderico II. Augusto favent. 645. D. & E. 767. A.
Parmæ obsidioni intersunt. 770. D. 774. D.
Inde fugati carrocium deserunt. 659. A. 775. A.
Parmenses in praelio fundunt. 775. E.
Eorum carrocio potiti. 776. A.
Pro Eccelino militant. 696. B.
Tum contra eum insurgunt. Ibid. D. 133. D. 697. A.
Bosium de Duaria expellunt. 136. C.
Eorum victoria de Mediolanen. 126. D. 246. E.
Caroli I. Siciliae Regis copiis obsistunt. 780. C.
Ubertum Pelavicinum Marchionem expellunt. 709. C. 782. B.
In eorum urbe mortuus Albertus reputatus Sanctus. 791. E.
Parmensibus carrocium restituumt. 795. E.
Ab eisdem fracti. 759. C. 760. A. & B.
Cum Mediolanensibus certant, & eorum carrocium capiunt. 764. A. 766. E.
Praelium rursus ineunt cum eis. 764. D.
Eorum civitas destructa. 761. A. & C.
Fædus cum Civitatibus Guelfhis ineunt. 797. D.
Marchioni de Monteferrato, & Mediolanensibus se opponunt. 800. A.
Pax inter eos instauratur. 801. B.
Inter Regienses pacem procurant. 816. E.
Pro Placentinis adversus Papienses militant. 818. D.
Pro Laudensibus contra Mediolanenses bella agunt. 796. C. 829. B.
Turrianis favent Mediolani Dominis. 848. E.
Contra Placentinos arma arripiunt. 850. A. 852. B. & E.
Mantuani & Parmenses eorum districtu vastant. 865. B.
In fide erga Henricum VII. dubii. 1059. B.
Ab eo deficiunt. 526. D. 529. C. 897. E. 1067. C. 1092. A. 1094. C. 1249. C.
Contra eos Imperator iratus procedit. 1253. B.

Veniam petunt, sed impetrare nequeunt. 527.
A. 899. B. 903. C. 904. A. 1154. E. 1155.
A.

Gibellinos, & Galeatium Vicecomitem expellunt. 1265. C.

Maphæo Vicecomiti se tradunt. 1122. A. 1152.
D.

Crispus (Hieronymus) Archiep. Ravennas. 281.

Curtius Donatus, ejus præpotentia, ac dissidia cum Circlis Florentinis. 974. A.

Bonifacio VIII. se gratum reddit. 975. C.

Quot mala in patriam regressus egerit. 977.
B. 978. B.

Vulneribus confectus occumbit. 979. A. *Vide Corfus.*

Cyprianus Episcopus Bergomas. 579. A.

Cyriacus Papa suppositicius. 151. B.

D

Daibertus Patriarcha Hierosolymitanus. 32.
B.

Damasus I. Papa, ejus gesta. 155. A.

Damasus II. Papa, sive Pseudopapa. 175. A.

Damiana Civitas à Christianis capta. 45. D.
667. C.

Saracenis erepta, & ab eis recepta. 126. E.
127. A. 247. A. & B.

Recuperata à S. Ludovico Rege Franciæ. 775.
D.

Dantes Aldigerius à Florentinis proscribitus.
501. E.

Decimum, nunc Desio, pagus decimo ab urbe Mediolanensi lapide situs. 91. B. & E.

Deusdedit Papa, ejus gesta. 161. A. 162. B.

Dini Compagni Historia Florentia heic edita.
462.

Illustria ejus munera. 465. 482. B. & C.

Pacem inter cives procurat. 483. A.

Electus Sevir. 458. D. 489. A. 490. D. & E.

Ejus gesta. 470. D. 472. B. 475. B. 481. E.

Quæ egerit pro Republica Florentina. 492. C.
493. B. 494. A. 496. A.

Ejus mors, liberi, & laudes. 466.

Dionysius Papa, ejus gesta. 152. B.

Dionysius Episcopus Genuensis. 27. E.

Donatorum familia potens Florentiæ contra Circlios insurgit. 480. B. 482. D.

Eorum sectatores. 483. B.

Corfus Donatus præpotens. 498. B.

Donus Papa, ejus gesta. 162. C.

Donus II. Papa quando floruerit. 171. C.

Dulcini Hæretici Historia heic edita. 422.

Qualis ejus hæresis. 425.

Lapidini lora lamabat. 426.

In Vercellensem Diocesim irrepit. 427. A.

Ejus origo. 419. B.

Ad Montem Parietis Calvæ se recipit. 431. A.

Tum ad Montem Zebellum. Ibid. D.

Multa hominum millia suis erroribus inficit.
450. C.

Tres Epistolæ ab eo scriptæ ad universos Christianos. Ibid. D.

Varia illius deliramenta. 451. B. & seqq.

Perversa illius dogmata. 456. B.

Ejus fraudes. 433. A.

Ejus abominandi errores. 434. E. 435. A. & seqq.

Ab Episcopi Vercellenfis exercitu captus. 439.
C.

Diris suppliciiis è vivis tollitur. 440. B.

Quo anno id factum. 441. A. 861. E.

Durand (Ursinus) V. Cl. è Congreg. S. Mauri
Tom. IX,

Testamentum Fridorici II. Augusti evulgat.
586.

E

Eccardus (Johannes Georgius) V. Cl. Ricobaldi Pomarium evulgat. 101.

Ejus Præfatio. 103.

Eccelinus de Romano, ejus origo. 403. E.

Fædus percutit cum Friderico II. Augusto.
128. A.

Montagnanam obsidet. 129. B.

Contra Mantuanos militat. 132. E.

Immanis ejus rabies in Patavinos. 133. B.

Etsens Marchioni eripit Ateste & Caloonum:
770. E.

Parmenses fugat. 771. C.

Parmæ obsidionem urget. 773.

Ejus gesta varia. 696. A.

Hæresis damnatus. 697. D.

Impia illius facta. 1199. C.

Mantuam frustra tentat. 1200. A.

Patavium ei ereptum. Ibid. D.

Irrito successu urbem illam recuperare nititur:
1201. C.

Brixia potitur. 1202. D.

Ad Abduam cadit. 68. A. 134. A. 249. E.

Captus in prælio moritur. 697. B. 778. A.
1203. A.

Eduardus Angliæ Rex à sicariis Vetuli de montanis vulneratus. 707. C. 714. B.

Illius bellum cum Philippo Rege Franciæ:
264. B.

Eduardi Regis Angliæ res gestæ. 713. D.

In Orientem transfretat. 714. A.

Eum Scoti Dominum recognoscunt. Ibid. D.

Ejus Epistola ad Bonifacium VIII. Papam
604. D. 715. D.

Ejus postrema dies. 716. C.

Eduardus III. Angliæ Rex num primas institutor Ordinis Garterii. 282. 284. & 412. E.

Eleutherius Papa, ejus gesta. 150. C.

Emmanuel Græcorum Imperator vir sanctissimus.
613. B.

Entius, qui & Henricus, Sardinia Rex captus à Bononiensibus. 131. D. 249. A. *Vide Henricus.*

Friderici II. Augusti filius, à Bononiensibus captus. 657. E. 660. D.

Ejus laudes. 661. B.

Episcopi olim præferebantur Cardinalibus. 22.
C.

Etsenses Marchiones Ferrariæ primò principes factionis Guelphæ. 125. A.

Tum ibi Domini. 126. D. 135. A. 246. D.

Quomodo potiti Ferrariæ. 628. A.

Evaristus Papa, ejus gesta. 149. A.

Eugenius I. Papa, ejus gesta. 161. E.

Eugenius II. Papa, ejus gesta. 166. C.

Eugenius III. Papa in Gallias fugit. 123. D.

Ejus gesta. 177. D.

Eugenius IV. Papa, ejus gesta. 267. E.

Eusebius Papa, ejus gesta. 153. C.

Euticianus Papa, ejus gesta. 152. C.

F

Fabianus Papa, ejus gesta. 151. C.

Faventia erepta Bononiensibus, tum ab eis recepta per prodicionem. 794. B. & C.

Federicus Episcopus Brixienfis. 579. D.

Felix I. Papa, ejus gesta. 152. C.

Felix II. Papa, ejus gesta. 154. E.

X x x x

Fe-

- Felix III. Papa, ejus gesta.* 157. C.
Felix IV. Papa, ejus gesta. 158. C.
Felix Episcopus Genuensis. 24. A.
Ejus sanctitas & gesta. 25. B.
Ferrandus Flandriæ Comes captus in prælio à Francis. 638. B. & D.
Ferraria obsessa à Matilda Comitissa. 122. B.
Tum ab Azzone Marchione Estense. 127. B.
Iterum obsessa & capta ab Azzone Marchione Estensi, & Principibus fœderatis. 130. A. 248. C. 671. A.
Venetis tradita, à copiis Pontificiis recepta. 530. A.
Quomodo potiti Estenses Marchiones. 628. A.
Venetis à Fresco Estensi tradita. 877. E.
Inde Veneti per copias Ecclesiæ Romanæ pulsî. 879. A. & seqq.
Episcopium quando translatum. 760. C.
De Urbis dominatione bellum & lis inter Marchionem Estensem & Salinguerram. 761. B.
Ferrarienses ab Estensibus deficiunt. 255. E.
Ingens bellum inter Venetos & Ferrarienses. 256. A.
Iidem contra Eccelinum de Romano. 696. D. 697. A.
Argenta potiti. 761. A.
Fœderati cum Parmensibus. 764. A.
Tum cum Bononiensibus. 765. C.
Parmæ obsessæ subsidia ferunt. 770. D. 773. D.
Carolo I. Siciliæ Regi adhærent. 780. D.
Cremonensibus opem ferunt. 800. B.
Quæ calamitas concusserit post Azzonis VIII. Marchionis Estensis mortem. 1037. B.
In libertatem se vindicare conatur. 1038. E.
Ferraria Venetis à Fresco Estensi venundata. 1039. C.
In eos arma vertunt cives. Ibid. E. 1041. B.
Quædam cum iis pacta ferunt. 1042. C.
Contra eos arma resumunt. 1045. C. 1046. A.
Iis profligatis, Legato Pontificio parent. 1047. C.
Sub Roberto Apuliæ Rege. 1054. C.
Deturbatis Roberti copiis, Estenses Marchiones rursus in dominos accipiunt. 1170. C. 1171. B.
Ferreti Vicentini Historia nunc primùm hæc edita. 935.
Vossii de illo iudicium. 937.
Eleganti stilo usus. Ibid.
Codices ejus Historiæ vitiatî. 938.
Quis fuerit, & quæ scripserit. Ibid.
Ejus ætas. 935.
Nomina Urbium affectatè mutat. Ibid.
Ejus maledicentia. Ibid.
In Bonifacium VIII. Papam. 969. E.
Ejus Carmen in obitum Benvenuti Campesani. 1183. A.
Alterum de Scaligerorum origine. 1192.
Fiacchius (Mariangelus) Monachus Camaldulensis, Classensî Bibliothecæ Præfectus. 281.
Flagellantium commotio per Italiam. 49. D. 134. D. Vide Verberantium.
Eorum motus per Lombardiam. 778. C.
Flaminia Provincia Italiae. 189. E.
Flandrensi bella cum Philippo Pulchro Gallorum Rege. 997. A. & seqq.
Fliſcæ Familiæ præstantia. 52. C.
Florentiæ affines populi. 468. A.
Guelphorum & Gibellinorum origo ibi qualis. 469. B.
Revocati in patriam Gibellini. 470. B.

- Carolus Sicilia Rex Florentia iter facit.* 472. A.
Florentini Aretinos in prælio frangunt. 473. C.
Tum Aretium obsident. 474. B.
Turbæ & factiones multi Florentiæ insurgunt. 480. A. 482. E.
Carolum Valesium ad se Florentini advocant. 490. A.
Turbæ ibi per eum excitatæ. 493. E.
Urbs gravissimè afflictæ. 499. A.
Inde Blanchi, seu Gibellini expulsi. 501. A. & D.
Florentini Pistorium obsident. 502. D.
Florentini magna clade à Senensibus percussî ad Montem Apertum. 134. E. 250. A.
Gibellinos ex Urbe pellunt. 136. C.
Henrico VII. Augusto obsistunt. 257. D.
Florentia ab eo ingenti terrore percussa. 258. E.
In duas factiones divisi tumultum cient. 510. A.
Pax inter eos constituta à Cardinale Pratenſi. 511. B.
Blanci Gibellini exules ad eandem pacem acciti. 512. E.
Ingens inter cives tumultus cum cadibus & incendiis. 513. D.
Blanci Gibellini Florentiam frustra tentant. 515. B.
Pistorium obsident. 517. C.
Et ad deditionem compellunt. 519. E.
Eorum bellum cum Aretinis. 520. C.
Tumultus in urbe causa Corsi Donati. 521. D.
Contra Henricum VII. Augustum Cremonenses sollicitant. 526. D.
Lombardiarum urbium rebellionem fovent. 529. A.
Contra Henricum varia illorum molimina. 530. A.
Eorum fœderati. 531. D.
Henrici Augusti Legatum despiciunt. 532. C.
Qualis tunc Florentiæ status. 535. A.
Cum Bononiensibus fœderati, à Parmensibus profligati. 765. C.
A Senensibus ad Montem Apertum ingenti clade percussî. 778. D.
Aretinos in prælio vincunt. 815. A.
A Carolo Sinè-Terra sub obtentu pacis malè habitî. 843. B.
Pax inter eos procurata à Nicolao Card. Pratenſi. 850. D.
Bellum civile inter ipsos. Ibid. E. 852. D.
Pistorio potiuntur. 858. D.
Prixienſes urgent, ut Henrico VII. Aug. adversentur. 900. D.
Quàm indignè exceperint Legatos Clementis V. Papæ. 908. C.
In Henricum Regem aperta eorum odia. Ibid. E.
Pacem ab eo secretè petunt. 922. D.
Eorum agrum is invadit. 924. E. 1109. D.
Quid ab iis tunc actum. 1110. D. & seqq.
A Carolo fratre Regis Franciæ in odia mutus compulsi. 960. B.
Unde inter eos natæ factiones. 971. D.
E Pistoriensium dissidiis venenum discordiæ bibunt. 973. C.
Inter Circlos & Donatos ortæ similitates. 974. A.
Ad illos pacandos missus Carolus Sinè-Terra. 976. E.
Discordiam inter eos serit. 977. B.

Ingentia mala inde sequuta. 978. B.
A Benedicto XI. anathemate percussi. 1012. E.
Irati in Pistorienses. 1024. D.
Pistorium obsidentes à Clemente V. anathemate feriuntur. 1025. A. & E.
Plebs apud eos dominata. 1054. C.
Henricum VII. Casarem despiciunt. 1059. C. 1086. C.
Contra eum fœdera percutiunt. 1092. C.
Petrum Tempesta Roberti Regis fratrem in Restorem accipiunt. 1155. B.
Ad Montem Catinum ab Ugutione fracti. 1160. A.
Contra eos Henricus VII. arma movet. 1269. E.
In Urbe se continent obsessi. 1270. A.
Quid in iis tumultibus egerint. 1272. B. & seqq.
Florentinorum clades in Comitatu Senensi. 703. E.
Florentia expulsi Gibellini. 704. A.
Florentinorum Guelphorum prælium cum Ariminis. 732. D.
Florentinus Populus contra Potentes duras leges statuit. 474. D.
A Carolo Valeſio deiectus. 500. A.
Florentini Nerii Bononia potiri nituntur. 505. B.
Fontanenses Ferraria expulsi. 138. E. 139. C. 250. E.
Forlivienſes à Militibus Eccleſiæ afflicti. 796. D.
Anathemate feriuntur. 797. A.
Exercitum Comitum Romaniolæ fugant. 799. C.
Eidem postea se subdunt. 803. A.
Cechum de Ordellaffis in dominum accipiunt. 1164. A.
Forlivienſium victoria de Malateſtis. 865. A.
Eorum bellum cum Bononiensibus. 139. B. 251. B.
Quos in prælio fundunt. 140. E.
Johannem de Appia Comitem Romaniolæ altero prælio frangunt. 142. A. 252. C.
Eccleſia Romanæ deditioem faciunt. Ibid. B.
Forlivienſium bella cum Bononiensibus. 716. E.
Ingenti clade eos afficiunt. 718. A.
Eorum prælium cum Johanne de Appia. 725. D.
Formoſus Papa, ejus gesta. 168. D. 169. E.
Franciscus de Urſinis Cardinalis. 506. C.
Franciscus Gaetanus S. R. E. Cardinalis. 740. C.
Franciscus Sfortia Dux Mediolani Genua potitur. 272. D.
Ejus obitus. 273. C.
Franciscus Eſtenſis Marchio unâ cum Pontificiis copiis Ferrariam recipit. 530. B.
Franciscus Marchio Eſtenſis. 824. C.
Contra Paduanos bella agit. 826. B.
Miles factus à Gerardo de Camino. 828. C.
Exulare cogitur. 1031. A.
Rhodigium sibi vindicat. 1037. C.
Ferrariam Fresco spuria eripere conatur. 1038. A.
Eam multis copiis invadit. 1039. A.
Ipsam intrat. 1040. A.
Cum Pontificiis contra Venetos pugnat. 1045. D.
Patavinos juvat. 1130. A.
Ejus mors. 1138. B.
Franciscus Marchio Eſtenſis Ferrariæ à Catela-

nis inhumanè casus. 259. B.
Franciscus de Turre in prælio casus. 729. D. 92. B. & E.
Franciscus Pepinus Ord. Præd. ejus Chronicon heic editum. 581.
Quis ille fuerit, & quos libros lucubravit. 583.
Quibus ex Scriptoribus suum Chronicon consarcinavit. 584.
Mediolani versatus est. Ibid.
Cur non integrum ejus Chronicon editum. 585.
Francorum expeditio sacra ad liberandam Hierosolymam. 331. C. & seqq.
Fridericus I. Imp. Mediolanenses ad parendum cogit. 39. A.
Eorum Civitatem delet. Ibid. D.
Genuensibus dimidiam partem Sardinia concedit. 41. B.
Barrisonem Regem Sardinia constituit. 40. B.
Ejus misera mors. 42. B.
Sola fidelitate Genuensium contentus. 12. D. 38. D.
Ejus gesta. 124. A. 244. C.
Infelix illius obitus. 125. C.
Terdonam destruit. 760. C.
Ejus acta contra Mediolanenses. 761. C.
Cremam reedificat. 762. C.
Friderici I. Augusti res gesta. 354. C.
Ejus in Orientem expeditio. 385. C.
Ejus concordia cum Alexandro III. Papa. 587. B.
Cremam reedificat. 588. A.
Cruce-signatus in Orientem contendit. 589. D.
Quid in itinere egerit. 590. A.
Illius prælia contra Sultanum. 591. B.
Iconium Civitatem expugnat. 592. C.
In fluvio mersus perit. 593. A.
Fridericus II. Imp. in Genuenses iratus. 13. A.
Parmam infelici successu obsidet, & finem vivendi facit. 48. B.
Fridericus II. Imp. ab Innocentio III. Papa proſectus. 44. C.
Genuenses affligit. 46. E.
Mediolanenses in prælio frangit. Ibid.
Eum despiciunt Genuenses. 47. A.
Gregorium IX. Papam vexat. Ibid. D.
A Principibus Alamannia Imperator electus. 126. C.
Ejus gesta varia. 127. A.
Mediolanenses in prælio superat. 129. A.
Fridericus II. Imperator Ravennam & Faventiam sibi subdit. 130. E.
Parmam infausto exitu obsidet. 131. C.
Ejus postrema dies. 132. A.
Mores & gloria. Ibid. B.
Ejus gesta. 247. A.
Fridericus II. quot ei Principes & populi opem tulerint, ut in Alemanniam se conferat. 645. A.
Ejus odium contra Mediolanenses. Ibid. C.
Rex Alamannia coronatur. 646. A.
Ejus bella cum Ottone IV. Augusto. Ibid. D.
Filiam Johannis Regis Hierosolymitani ducit. 647. C.
Ejus similtates, & pax cum ipso Rege. 648. A. & D.
Eum anathemate ferit Innocentius IV. Papa. 649. B.
Pax inter eum & Sultanum. Ibid. D.
Inter ipsum, & Gregorium IX. Papam discordia. 651. A.
Depositus ab Innocentio IV. Papa. Ibid. D.
Ejusdem anſusatio. 653. D.
 Ejas

- Ejus infelicitas in filiis*. 657. A.
Fridericus II. Augustus Mediolanenses in prælio atterit. 658. A.
Parmam obsidet. Ibid. E.
Inde cum dedecore pulsus fugit. 659. A.
Leges ab eo contra Hereticos promulgatæ. Ibid. B.
Ejus postrema dies. 660. D.
Qualis ejus forma & mores. 661. A.
Illius testamentum. Ibid. D.
Fridericus II. Imp. Parmam venit. 765. B.
Venienti in Italiam Mediolanenses obstant. 767. A.
Quos diro prælio atterit. Ibid. D.
Ab Innocentio IV. Imperiali dignitate privatur. 769. C.
Parmam obsidet. 770. C.
Quæ in ea obsidione egerit. 771. D. 772. B.
Victoriam Civitatem ædificat. 773. C.
Inde fugatus recedit. 775. A.
Diem suum obit. 776. B.
Friderici II. Augusti Testamentum heic editum, & à cujusdam censura inofficiosa vindicatum. 585.
Puer Henrico Aug. patri in Regno Siciliae succedit. 630. E.
Rex Alamanniae contra Ottonem IV. Augustum constituitur. 637. E.
Alamanniam intrat. 638. A.
Ejus prima gesta. 644. A.
Friderici III. Imperatoris gesta. 268. E. 274. C.
Fridericus Regis Castellæ frater. 684. B.
Filius Petri Regis Aragonum. 695. A.
Rex Siciliae creatur. Ibid. D.
Fridericus de Aragonia Rex Siciliae pacem statuit cum Carolo II. Rege Apuliae. 832. C.
Tum cum Roberto Rege. 1150. E.
Primogenitus Petri Aragonensis. 956. C.
Siculum Regnum viribus, & ingenio tuetur ab Apulis. 958. A.
A Jacobo fratre in prælio navali fractus. 959. E.
Impetitus etiam à Carolo Sinè-Terra. 961. C.
Bonifacio VIII. opem parat. 1008. A.
Henrico VII. Casari adheret. 1176. D.
Friderici Siciliae Regis Legatus ad Henricum VII. Regem. 913. B.
Inter eos consilia de affinitate contrahenda. 919. E.
Contra eum classis Roberti Regis. 1149. B.
Ejus Legati ad Henricum VII. 1091. C. 1103. D.
Cum eo affinitatem statuit. 1105. A.
Ingentem auri vim ad eum mittit. 1108. D. 1114. C. 1117. C.
Fridericus Alberti Austriaci Casaris filius. 1049. C. 1052. B. 1053. B.
Electus Rom. Imperator. 1169. C.
Fridericus Dux Sueviæ in Orientem cum Friderico Augusto patre contendit. 589. D.
Ejus fertitudo in præliis contra Græcos. 590. C.
Post mortem patris exercitum ducit ad obsidionem Aconensem, ubi diem claudit extremum. 593. C.
Fridericus Comes Montisferetri fœdus inicit cum Bononiensibus. 505. C.
Aretii Potestas, & Dominus. Ibid. E.
Vicarius Pisanum. 1272. A.
Fulco Marchio Estensis filius Alberti Azzonis. 317. C.
- G**
- Gajus Papa, ejus gesta**. 152. D.
Galdinus Sanctus Archiep. Mediolanensis. 601. C.
Galeatius Vicecomes Beatricem Estensem ducit uxorem. 841. C. 1020. B.
Bergamo potitur. 842. D.
Expellitur à Mediolanensibus. 844. B.
Pro Alberto Scoto militat. 850. B.
Turrianos dolosè in præceptis agit. 1060. E. 1062. A.
Placencia Dominus. 1082. C. 1240. D.
Galeatius Vicecomes pro Henrico Rege contra Theutonicos arma sumit. 1245. E.
Civium eadem inhihet. 1247. B.
In exilium à Rege missus. 1248. D.
Sed brevi in patriam restitutus. 1249. A.
Cremona pulsus. 1265. C. 1278. E. 1287. E.
Galeranus frater Henrici VII. Augusti in obsidione Brixia occumbit. 528. B. *Vide Valerianus*.
Galerate nobile Oppidum, Sepriensi Provinciae caput. 83. D. & E.
Gallia Cisalpina qualis olim. 192. B.
Trium Galliarum differentia. Ibid. D.
Galvagnus Comes Pisanus capitis damnatus à Carolo Siciliae Rege. 138. B.
Garerii Ordo num institutus à Richardo, an ab Eduardo III. Angliæ Regibus. 282. 284. 412. E.
Gazarorum secta Soboles Manichæorum. 425.
Sectatores fuere Dulcini Heretici. 431. A.
Cædes & damna ab iis illata Orthodoxis. 437. B.
Gelasius I. Papa, ejus gesta. 157. D.
Gelasius II. Papa Templum S. Laurentii Genue sacrat. 34. D.
Quare Genuam devectus. 35. B.
Ejus gesta. 176. D.
Genua Civitas olim exigui nominis, nunc nobilissima ac potens. B.
Ejus conditor Janus somniatus. 7. C.
Num à genibus appellata Genua. 8. C.
Num prima Italicarum Urbium Fidem Christi fuerit amplexa. 9. A.
Genuens Civitas à Saracenis divè afflictæ. 10. E.
Archiepiscopali dignitate aucta. 12. A.
Genuam delatæ reliquiæ S. Johannis Baptistæ. 31. C.
Ibi insigne Templum S. Laurentii. 35. A.
Genuens Civitas modò per Consules, modò per Potestates recta. 18. D.
Interdum quoque per Capitaneos. 19. A.
Quando ibi constitutus Episcopus. 21. C.
Quando Archiepiscopali dignitate donata. 22. B.
Genueses Innocentium III. Papam Romam deportat. Ibid. C.
Quot Episcopi Archiepiscopo Genuensi subiecti. 23. A.
Genuæ fons sanguinis manasse creditus. 28. C.
Genueses Alexandrum II. Papam protegunt. 29. E.
Tum Gregorium VII. Papam. 30. D.
Eorum gesta varia in Oriente adversus Saracenos. 32. A.
Genueses Crucesignati ad eripiendam Hierosolymam Saracenis, aliasque urbes, confluent. 10. C. 13. B.
Antischiam tuentur. 11. D.

Pisanos ingenti clade prosternunt. Ibid.
Friderico I. Imperatori obsistunt. 12. D.
Alexandrum III. Papam Genuam debebunt.
Ibid. E.
Tum Innocentium III. 13. A.
Plures de Pisanis victorias referunt. 13. C.
Septa Civitate potiuntur. Ibid.
De Venetis pluries triumphant. 14. B. & E.
Eorum magnificus apparatus contra eosdem
Venetos. 15. D.
Inter eos pacem procurat Bonifacius VIII. Pa-
pa. 16. A.
Potentissima classe in Venetos pergunt. 17. C.
Qui conflictum recusant. 18. A.
Genuenses vas mirabile smaragdinum Genuam
deferunt. 32. B.
Sanctum Bernardum Claravallensem in Epi-
scopum suum eligunt. 34. B.
Bellum inter eos, & Pisanos, Corsicae causa.
35. C.
Multa inferunt Pisanis incommoda. 36. A.
Jus cudendae monetae Genuensibus à Conrado
III. Rege concessum. 37. E.
Armariam, Tortosam, aliasque Urbes Sara-
cenis eripiunt. 38. B.
Manibus fortissimis Civitatem muniunt. Ibid.
D.
Barrisonem Sardiniae Regem constituendum cu-
rant. 40. B.
Multa Pisanis inferunt damna. 41. A.
Primum Potestatem eligunt. 42. C.
Genuenses Henrico inter Augustos Quincto mili-
tant contra Siculum Tancredum. 42. D. &
E.
Tum Friderico II. contra Ottonem IV. Aug.
44. E.
Ab eodem Friderico afflicti. 46. E.
Nonnullae Urbes ab eis deficiunt. 47. A.
Fridericum II. Imp. despiciunt. Ibid.
Parmensibus obsessis opem ferunt. 48. B.
Inter eos & Pisanos novum bellum. 49. A.
Uti & contra Venetos. Ibid. B.
Ignavia sui Ducis à Venetis fracti. 51. A.
Potenti apparatu contra Pisanos pergunt, eos-
que superant. Ibid. D.
Pax inter Cives restaurata. 55. A.
Magnificus eorum apparatus contra Venetos.
56. C.
Genuenses Henricum VII. Augustum recipiunt.
906. A.
Quid illis egerit. Ibid. B.
Illis idem Augustus Privilegia confirmat.
932. C.
A Rege Galliae deficiunt. 271. B.
Francisco Sfortiae se tradunt. 272. D.
Henricum VII. Augustum concordiae obsequio
recipiunt. 528. D.
Apud eos fato functa Imperatrix. 529.
Genuensium classis à Venetis superata. 712. C.
Victoria de Venetis. 253. E.
De Pisanorum classe. 731. B. 805. C.
Et de Venetis. 743. A. 827. C.
Civilia inter eos bella. 878. E.
Genuensium bella cum Venetis. 986. B.
Unde originem sumserint. 987. B.
Eos navali proelio frangunt. 988. A.
Pax inter eos instaurata. 990. C.
Magnifice Henricum VII. Caesarem excipiunt.
1088. A.
Quae ibi factiones. Ibid. B. & E.
Genuense Chronicon concinnatum à Jacobo de
Varagine, atque heic editum. 1.
Gentilis de Monteflore Cardinalis. 492. D.
Tom. IX.

Spoliatus Anagninae. 740. D.
Georgius (Michael Angelus) Vicentinus V. Cl.
laudatus. 937.
Gerardus Archiep. Mediolanen. 666. D.
Gerardus Blancus Parmensis S. R. E. Cardina-
lis 791. A.
Legatus Ecclesiae. 812. B. 818. D. 821. A.
Ejus mors. 843. C.
Gerardus Sabinensis Episcopus. 51. E.
Gerardus Socarellus de Parma Haeresiarcha. 425.
436. E.
Quae pestifera dogmata venditare coeperit. 447.
A.
Contra eum Inquisitores haeretica pravitatis
insurgunt. 449. E.
Vivicomburio tollitur de medio. 450. A.
Ejus errores varii. 456. A.
Gerardus Segarellus Haeresiarcha Parmensis.
826. D.
Gerardus de Camino potitur Tarvisio. 142. C.
828. C. 731. A.
Gerardus Comes Pisanus Galvagni Comitis filius
necatus à Carolo I. Siciliae Rege. 138. B.
Vide Girardus.
Gerardus Cremonensis quot libros ex Arabico in
Latinum verterit. 600. C.
Gibellinae & Guelfae factionum origo. 244. E.
354. D.
Quales Florentiae. 469. B.
Gibellini Florentiam revocati. 470. B.
Tum inde puls. 501. A. & D.
Eorum bella cum Guelfis. 503. A.
Factionum detestatio. 719. A.
Ghibertus de Corrigia dominus Parmae. 659. A.
Rhegio & Parma praefectus ab Henrico VII.
Augusto, ab eo deficit. 258. B.
Ab Henrico VII. Augusto deficit. 529. A.
Alias Civitates ad idem consilium trahit.
Ibid. C.
Gibertus de Corrigia creatus dominus Parmae.
847. D.
Opem fert Alberto Scoto Placentiae domino.
851. E.
Quo deposito, ejus Urbis dominationem affe-
ctat. 853. B.
Mutinam ac Rhegium Estensi eripere molitur.
855. C.
Gibertus de Corrigia Estensem à dominatione
Mutinae pellendum curat. 856. E.
Filiam Alboino Veronae Regula in uxorem tra-
dit. 857. C.
Cremonenses vexat. 865. B.
E Parma expellitur. 870. C. 1023. B.
Parmenses in proelio frangit. 873. E.
Pacem cum iis statuit. 874. E.
Turbas iterum Parmae excitat. 875. E.
Potestas Mercatorum creatur. 878. B.
Gibertus de Corrigia interest coronationi Henrici
VII. Aug. 895. C.
Rhegii dominatio ei tradita. 905.
A fide erga Henricum deficit. 907. D.
E Parma pulsus. 1032. A.
Parmenses in pugna atterit. Ibid. D.
Ab iis iterum recipitur. 1033. A. 1072. A.
1087. C.
Rebellionem à Cesare init. 1092. A.
Contra eum Regis processus. 1096. B. 1114. B.
1146. E.
Girardus Pisanus Comes Conradino militat.
682. D.
Capitis damnatus. 685. A. Vide Gerardus.
Goffredus S. R. E. Card. Legatus Apostolicus.
568. D.

- I N D E X
- 1323
- Godefridus nobilis Comes de Langusco**, 81. C. & E.
In prælio confoditur, 83. C.
Gratiani Augusti gesta, 218. C.
Gratianus Monachus Bononiæ Decretum componit, 123. E.
Gratianus Presbyter simoniacè ad Papatum euectus, ac dejectus, 121. B.
Gregorius I. Papa, ejus gesta, 160. B.
Gregorius II. Papa, ejus gesta, 163. C.
Gregorius III. Papa, ejus gesta, 163. D.
Gregorius IV. Papa, ejus gesta, 166. D.
Gregorius V. Papa, 118. E.
Ejus gesta, 172. B. 240. D.
Gregorius VI. Papa, ejus gesta, 174. C.
Gregorius VII. Papa creatus, cui adhaerent Genuenses, 30. C. 122. B. 176. A.
Gregorius VIII. Papa, ejus gesta, 178. C. 598. B.
Gregorius IX. Papa Decretalium Libros sciendos curat, 46. B.
Ejus dissidia cum Friderico II. Imp. 47. C. 127. C. 247. C.
Ejus gesta, 179. D.
Ejus discordia cum Friderico II. Aug. 651. A.
Ejus res gesta, 664. D.
Gregorius X. Papa sanctitate morum celebris, 81. A. & C.
Concilium generale Lugduni celebrat, 139. E.
Ejus gesta, 181. B. 700. A.
Papa electus, 785. E.
Parmam se confert, 786. D.
Concilium Lugdunense celebrat, 787. D.
Formam vivendi facit, 788. D.
Gregorius XI. Papæ gesta, 184. E. 266. A.
Gregorius de Montelongo Sedis Apostolicæ Legatus contra Fridericum II. Augustum, 129. D.
Ferrariam obsidet, 130. A. 248. C.
Patriarcha Aquilejensis creatur, 132. D. 670. E.
Gregorius de Montelongo Legatus Pontificius, 770. A.
Parmæ obsessæ fert opem, *Ibid.* D.
Friderici II. exercitum fugat, 775. B.
Copias ducit ad Medexanum, 776. D.
Guala S. R. E. Cardinalis, 666. E.
Gualfredus Poita Anglicus quando floruerit, 126. B. 246. E.
Gualo S. R. E. Card. Legatus Apostolicæ Sedis, 633. E.
Gualteri Archiepiscopi Genuensis res gesta, 702. B.
Gualterius de Vezano Archiep. Genuensis, 48. E.
Ejus laudes, 49. A.
Gualterus Comes Brennae in Apulia interfectus, 632. A.
Guelphæ & Gibellinæ factionum origo, 244. E. 354. D.
Quales Florentiæ, 469. B.
Guelphi Aretio depulsi, 471. C.
Eorum bellâ cum Gibellinis ex urbe pulsus, 503. A.
Guelphæ & Gibellinæ factionum detestatio, 719. A.
Guido Rex Hierusalem bella gerit cum Saladino, 624. D.
Guido Episcopus Ferrariensis, 712. B.
Vicentinus patria, 1039. C. 1044. D.
Guido Episcopus Astensis, 579. C.
Guido Comes Flandriæ in comitiva Henrici VII. Aug. diem postremum obit, 995. D.
Ejus mors, 1261. C. 1087. E.
- 1324
- Guido Comes Namurcensis**, 1057. E. 1080. A.
Guido Delphinus Viennæ, 1057. E.
Guido Comes de Monteforte filium Regis Angliæ interimit, 785. B.
A Siculis in prælio captus, 812. C.
Guido de Polenta Ravennæ dominus, 728. D.
Potestas Florentiæ, 733. C. 823. A.
Guido minor de Polenta Arimino potitur, 141. A.
Guido de Turre, postea dominus Mediolani, captus in prælio ad Decimum, 729. E.
Bella gerit contra Placentinos, 852. A.
Capitaneus populi constitutus, 868. B.
Perpetuus deinde dominus, 877. C.
Castellum Archiepiscopi in carcerem trudit, 880. C. *Vide Guidottus*.
Guido de Turre dominus Mediolani quid egerit in adventu Henrici VII. Augusti, 888. B.
Eum invitat ad Urbem, 892. E.
Eum Mediolani excipit, 893. D.
Pacem cum fratribus, & cum Matthæo Vicecomite statuit, 894. A.
Ob seditionem Mediolani ortam solum vertit, 897. D. 1022. A.
Guido de la Turre Capitaneus Mediolanensium, 1233. C.
Sibi timet ab adventu Henrici Caesaris, 1234. B. 1235. B.
Henricum ipsum demisse excipit, 1236. B.
Dolo Matthæi Vicecomitis in præceptis ruit, 1241. B.
Seditio ad ejus ædes, 1243. A.
Depressa illius superbia, 1247. E.
Cremonenses contra Henricum sollicitat, 1254. C.
Ejus obitus, 1268. D.
Guido de Turre Mediolani dominus adventum Henrici VII. Caesaris horret, 1054. A. & D.
Contra eum multa machinatur, 1055. D.
Henrico obviam pergit, 1058. B.
Dolo Maphæi Vicecomitis in perversa consilia agitur, 1060. C.
Ab Henrici copiis prævenitur, 1061. C.
Fuga salutem quaerit, 1062. B.
Illius obitus, 1094. C.
Guido Novellus Comes, Gibellinorum caput Florentiæ, 470. A.
E prælio fugit, 473. D.
Guido Comes de Monteferetro Bononiensis in prælio astitit, 140. E.
Ejus victoria de Bononiensibus, 718. A.
Ejus prælium cum Johanne de Appia, 725. D.
Guido Comes Montiferetri Civitates treptas Ecclesiæ Romanæ restituit, 726. B.
Pravum consilium Bonifacio VIII. Papæ dedisse fingitur, 741. C.
Seculo valedicens Ordinem Minorum ingreditur, 743. E.
Ejus filius in prælio cæsus, 732. E.
Vir celebratus ubique, 505. E.
Guido de Monteferetro Johannem de Appia Comitum Romanolæ in prælio superat, 142. A.
Minorum Ordinem ingreditur, 144. A. 251. D.
Ejus victoria de Bononiensibus, 788. A.
Comitem Romanolæ in prælio frangit, 799. D.
Tum ipse dejicitur, 803. A.
Fabulosum ejus consilium datum Bonifacio VIII. Papæ, 970. A.
In inferis graviter punitus fingitur, 971. B.
Guido de Suzaria præstantissimus Legum Doctor, 137. E.

Improbat Conradini damnationem. 684. D.
Guidones Comites Palatini in Thufcia. 908. B.
Guidonis Cavalcantis similtates cum Donatis Florentinis. 481. A. 483. A.
Guidottus Mantuanus Episcopus trucidatus ab Advocatis. 129. A. 248. B. 668. D.
Guidottus de Turri Dominus Mediolani Henricum V II. Augustum incertus consilii in urbem recipit. 525. A. & C.
Seditione oborta is inde fugit. 526. C.
Cremonam Augusto rebellem intrat ac tutatur. 529. C.
Infensus Castano Archiep. 542.
Mediolano pulsus. 257. D. *Vide Guido.*
Guilielmus Hollandiæ Comes Romanorum Rex electus. 666. A. 675. B.
In prælio cæsus. 777. D.
Guilielmus Rex Scotorum factus Vassallus Henrici Angliæ Regis. 604. D.
Guilielmi II. Siciliæ Regis gesta. 624. B.
Improlis ad plures abit. 625. A.
Guilielmus de Bergamo Cardinalis. 905. C.
Guilielmus Burgundiæ Dux conditor Monasterii Cluniacensis. 117. A.
Guilielmus de Rozolo Archiep. Mediolanensis. 667. A.
Guilielmus Montisferrati Marchio Ottoni Archiepiscopo Mediolanensi militat. 89. A. & E.
Ejus fuga. *Ibid.*
Guilielmus Marchio Montisferrati à Saladino captus. 41. E.
Guilielmus de Marchesella Princeps in populo Ferrariensi. 124. D. 125. E.
Ejus res gesta. 402. D. 403. A.
Princeps in populo Ferrariensi. 628. A.
Guilielmus Bochanigra Capitaneus populi Genuensis. 49. B.
Guilielmus de Nogareto Bonifacium Papam capere molitur. 1003. B.

H

Head (Georgius) eruditus Anglus. 284.
 Henricus I. Germaniæ Rex. 117. B. 238. E.
 Henrici I. Augusti res gesta. 323. B.
 Idem Secundus Rex Germaniæ, inter Augustos Primus, ejus gesta. 119. C. 241. B.
 Henricus II. Augustus, ejus fabulosa origo. 325. B.
 Tertius Germaniæ Rex, inter Augustos Secundus, fabulosa ejus origo. 120. A.
 Ejus gesta. *Ibid.* E. 121. A. 242. A.
 Henrici III. Augusti gesta. 327. D.
 Henrici IV. Germaniæ Rex, inter Augustos Tertius, ejus gesta. 121. C.
 Henrici IV. Augusti gesta. 331. B.
 Henricus V. Rex Germaniæ, inter Augustos Quartus, ejus gesta. 122. A. & C. 243. B.
 Henricus VI. Germaniæ ac Italiæ Rex, inter Augustos Quintus, ejus gesta. 125. D. 245. D.
 Ejus mors. 42. D. & E. 126. B. 246. A.
 Ejus gesta. 385. D. 394. B.
 Siculo Regno potitur. 395. A.
 Ejus postrema dies. 414. A.
 Henricus VI. inter Reges, inter Augustos V. Constantiam Siculam uxorem ducit. 588. B.
 Bellum indicit Comiti Sabaudiæ. 589. B.
 Richardum Regem Angliæ captivum habet. 610. A.
 Quanto ære ejus redemptionem statuerit. *Ibid.* E.
 Prima ejus gesta. 629. A.

Imperator coronatus Siciliam sibi subdit. *Ibid.* C.
 E vivis immatura morte raptus. 630. E. 631. A.
 Mediolani nuptias celebrat. 762. D.
 Henricus VII. inter Reges, VI. inter Augustos. 255. A.
 Ejus gesta. 257. C.
 Ejus coronatio Romæ. 258. C. 748. D.
 Rom. Rex electus. 748. A. 1052. B.
 Filio Regnum Bohemiæ conquirat. 1056. D.
 In Italiam descendit. 1057. A. 887. B.
 Mediolanum intrat. 1058. C.
 Ferrea Corona redimitur. 1060. B.
 Guidonis Turriani in eum consilia. 1061.
 Cremonenses rebelles asperè plectit. 1068. C.
 Brixiam obsidet. 1071. D.
 Ad deditiõis conditiones Brixienfes admittit. 1080. D.
 Eos graviter plectit. 1081. B.
 Ticini Concilium habet. 1085. B.
 A Genuensibus magnificè exceptus. 1088. A.
 Ad eum Proceres & Legati confluunt. 1089. D. 1090. A.
 Contra eum complures Urbes in arma ruunt. 1092. A.
 Mirabili apparatu Pisis excipitur. 1095. B.
 Romam ingreditur. 1099. B.
 Ubi Corona Cæsarea redimitur. 1104. D.
 Pacem inter Genuenses componit. 906. B.
 Ad eum Legati Roberti Regis Apuliæ. *Ibid.* C.
 Pisas petit. 912. C.
 Romæ proximus quid egerit. 916. B.
 Ibi sustinere bellum cogitur. 917. A. 918. B.
 In Lateranensi Basilica coronatur. 919. D.
 Tyburim secedit. 920. E.
 Florentinorum agrum invadit. 926. E.
 Quid contra eos egerit. 927. E.
 Ad Podium Bonizi se confert. 929. E.
 Dolet de damnis illatis Clericis. 931. B.
 In Robertum Apuliæ Regem arma parat. 933. A.
 Ejus in Italiam adventus. 1217. E.
 Ejus gesta à Nicolao Episcopo Botrontino descripta. 883. & 885.
 Ad eum plures Italici Principes confluunt. 889. B.
 Vigevano potitur. 891. A.
 Corona Ferrea cingitur in Basilica Ambrosiana. 895. C.
 Variis Civitatibus Vicarios suos decernit. *Ibid.* E.
 Cremonenses à se deficientes durissimè plectit. 899. B.
 Brixiam obsidet. 900. A.
 Immitis in Cremonenses. 903. C.
 Matthæo Vicecomiti Mediolani dominiũ concedit. 904. E.
 Genuam se confert. 906. A.
 Cum Fridrico Rege Siculo affinitatem statuit. 1105. A.
 In Florentinos exercitum ducit. 1109. D. 1269. C.
 Pisas repetit. 1113. E.
 Reum Læsæ Majestatis Robertum Apuliæ Regem pronuntiat. 1114. B.
 Postremum diem in agro Senensi obit. 1116. E.
 Ficta de veneno ei propinato narratio. 1117. A.
 Ab eo Patavini deficiunt. 1124. C.
 Henricus Lucemburgi Comes electus Romanorum Imperator. 524. D.

Me-

Mediolanum profectus quid ibi egerit. 525. A.
 Cremonenses asperè habet. 527. A.
 Brixiam rebellem obsidione cingit. Ibid. D.
 Genuam profectus Civis obsequentes habet.
 528. D.
 Illic Augusta conjux à morte rapitur. 529. A.
 Pisas progreditur. 532. B.
 Tum Romam, ubi Gibellinis favet. Ibid. E.
 Coronam ibi Imperatoriam recipit. 533. C.
 Henricus Comes de Lucemborg Rom. Rex electus.
 1232. E.
 Ejus Legati ad Mediolanenses. 1233. C.
 Mediolanum intrat. 1236. D.
 Ibi seditio contra ipsum. 1243. A.
 Cremonensibus veniam negat. 1255. A.
 Brixiam obsidet. 1256. B.
 Honestis conditionibus Urbem ad deditionem
 admittit. 1260. E.
 Genuam contendit. 1261. C.
 Ibi Regina diem claudit extremum. Ibid. D.
 Pisas se confert. 1263. A.
 Florentiam obsidet. 1270. A.
 Robertum Regem aggredi meditat. 1274. E.
 Ejus obitus. 1282. A.
 Henricus Balduini Flandriæ Comitis frater.
 619. E.
 Græcorum Imperator electus. 621. B. 622. A.
 Henricus Comes de Namurro electus Græcorum
 Imperator. 623. A.
 Henricus II. Angliæ Rex Crucesignatus. 589.
 D.
 Ejus gesta varia. 602. C.
 Pro illo Epistola Petri Blesensis. 604. A.
 Ejus mores descripti à Petro Blesense. 605.
 A.
 Ejus gesta varia. 606. A.
 Henricus Sardiniaæ Rex captus à Bononiensibus.
 775. D.
 Henricus, qui & Entius, Sardiniaæ Rex, captus
 à Bononiensibus. 48. D. 131. D. 249. A.
 Exercitum in Placentinos ducit. 769. D.
 Parmam obsidet. 770. C.
 Parmenses fugat. 771. C.
 Obsidionem Parmæ urget. 773. D.
 Colurnium obsidet. 774. A.
 A Bononiensibus captus. 657. E. 660. D. 661.
 B. Vide Entius.
 Henricus primogenitus Friderici II. Augusti in
 carcere diem suum obit. 657. A. 661. B.
 Henricus de Setara Archiep. Mediolanensis.
 666. E.
 Henricus frater Regis Castellæ Urbis Senator.
 136. D.
 In prælio fractus à Carolo Sicilia Rege capi-
 tur. 137. B.
 Confederatus cum Conradino. 682. C.
 In prælio captus à Carolo Sicilia Rege. 683.
 C.
 Ei parcitur. 685. A.
 Henricus Episcopus Regiensis. 864. E.
 Henricus Flandriæ Dux militiæ Henrici VII.
 Augusti Præfectus, 1095. A.
 Ejus gesta fortia Romæ. 1107. B.
 Henricus Comes de Malta Insula Cretensi poti-
 tur. 44. E.
 Classem Venetorum profligat. 643. D.
 Henricus Campania Comes quid de Vetulo de
 Montanis retulerit. 705. E.
 Henricus Tirolis Comes pro Alberto Duce Au-
 striaco leviro militat. 991. A. 992. D.
 Henrici Tirolensis Comitis & Carinthiæ Ducis
 acta pro Regno Bohemiæ. 1056. B.
 Henricus Eremita in Tarvisino Cenobio diem

suum obit. 1164. C.
 Veluti Sanctus à popello colitur. 1165. A.
 Hæretici eradicandi jubentur in Synodo Provin-
 ciali sub Castano Archiep. Mediolan. 545. D.
 Contra eos Leges promulgatæ à Friderico II.
 Augusto. 659. B.
 Heraclii Augusti gesta. 227. D.
 Hercules Estensis Dux Ferrariæ, ad eum Bojar-
 di Epistola. 289.
 Hermannus Contractus. Ave Maria & alias An-
 tiphonas concinnat. 114. C.
 Hermannus Marchio de Baden. 593. D.
 Hesperia provincia Italia. 192. B.
 Hierosolyma à Saracenis erepta Christianis. 589.
 B.
 Eam aliasque Urbes Genuensis populus unâ
 cum aliis Crucesignatis eripit è barbarorum
 manibus. 10. C.
 Hierosolymitanae Ecclesiæ Episcopi. 183. C.
 Hilarius Papa, ejus gesta. 156. E.
 Honorius I. Papa, ejus gesta. 161. B.
 Honorius II. Papa, ejus gesta. 177. A.
 Honorius III. Papa electus. 126. D. 247. A.
 633. D.
 Ejus gesta. 179. B.
 Fridericum II. Augustum sollicitat ad Orienta-
 lem expeditionem. 646. E.
 Ejus res gesta. 664. A.
 Honorius IV. Papa, ejus gesta. 142. E. 182. B.
 252. D.
 Ejus literæ contra Hæreticos. 448. B.
 Ejus res gesta. 727. A.
 Illius electio. 806. D.
 Honorii Augusti gesta. 220. B.
 Hormisda Papa, ejus gesta. 158. B.
 Hugo Capetus Rex Francorum. 117. D. 239. B.
 Hugo Archiepiscopus Genuensis, ejus gesta. 39.
 E.
 Ad Concilium Lateranense accedit. 41. C.
 Hugo Marchio Estensis filius Alberti Azzonis
 Marchionis. 317. C.
 Hugo Flandrensium Comes prælio cum Francis
 decertat. 997. B.
 Hugonis de S. Victore Doctoris insignis sancti-
 tas. 123. C.
 Hugutio Episcopus Ferrariæ librum Derivatio-
 num componit. 126. A. 635. A.
 Humiliatorum Ordo quando Regulam acceperit.
 633. C.
 Hungaria à Tartaris vastata. 673. A.
 Hungari in prælio fracti à Bohemis. 704. B.
 Hyginus Papa, ejus gesta. 149. D.

I

Jacobus filius Petri Regis Aragonum. 695. A.
 Pacem inquit cum Carolo II. Rege. Ibid. D.
 Sicilia Rex. 807. C.
 In Fridericum fratrem ira & invidia commo-
 tus. 958. D.
 Classe in eum fertur, ac eum superat. 959. E.
 Jacobus de Carraria captus à Cane Scaligero.
 1144. E.
 De concordia inter ipsum & Patavinos agit.
 1147. C.
 Patavium se confert. 1148. C.
 Patavii dominus constituitur. 1179. B.
 Jacobus de Columna Cardinalis, quæ passus
 fuerit à Bonifacio VIII. Papa. 737. C.
 Ab ipso depositus. 744. A.
 Pristino honori restitutus. 747. E.
 Jacobus Prænestinus Episcopus Legatus Aposto-
 licæ Sedis. 664. E.

Jacobi à Varagine Chronicon Genuense heic editum. 1.
Ab oppido Varagine ei cognomen accessit. 3.
Ejus mores summè pii. Ibid.
Fabulis minimè parcit. 4.
Ejus libri quales. 734. B.
Jacobus de Varagine Archiep. Genuensis Romam accitus à Bonifacio VIII. Papa. 16. B.
Sancti Syri Corpus in Provinciali Synodo detegit. 26. B.
Puer ingentem Solis eclipsim conspicit. 47. A.
Jacobus de Varagine Ordinem Prædicatorum intrat. 48. B.
Clementem IV. Papam prædicentem Conradini mortem audit. 50. D.
Archiepiscopus Genue constituitur. 53. A.
Ejus libri & gesta. Ibid. & 54. A.
Ejus Chronicon Genuense à Fratrem Francisco Pipino laudatum. 585.
Jacobus Episcopus Saonensis. 579. C.
Jacobus Episcopus Terdonensis. 580. A.
Jacobus de Columna electus in dominum à Romanis. 819. E.
Jacobus Gutenberg typographiæ inventor. 270. B.
Iconium Civitas expugnata à Friderico I. Augusto. 592. C.
Imperator Romanorum quomodo subiectus Ecclesiæ Romanæ. 921. C.
Imperii Romani divisio. 111. A. 232. D.
Num dignius Orientale, an Occidentale Imperium. 112. B. 234. C.
Innocentius I. Papa, ejus gesta. 155. D.
Innocentius II. Papa Lateranense Concilium celebrat. 123. D.
Ejus gesta. 177. B.
Genuam à Genuensibus deductus. 13. A. 22. B.
Iis Archiepiscopum largitur. 22. E. 37. B.
Illius gesta. 344. A.
Innocentius III. Papa quid damnavit in scriptis Joachimi Abbatis. 600. A.
Friderico II. favet. 644. A.
Ejus gesta. 125. E. 126. A. 178. D. 246. C.
Tutor Friderici II. postea Imperatoris. 631. C.
Ejus res gesta. 632. C. 633. C. 640. A.
Ottone IV. Augustum dejicit. 44. C.
Concilium generale celebrat. 45. A.
Innocentius IV. Papa Naulum Civitatem constituens, Episcopum ei concedit. 23. A.
Fridericum II. anathemate ferit. 648. E. 649. B.
Tum ipsum deponit. 48. A. 651. D.
Ejus res gesta. 665. C.
Rubros pileos Cardinalibus concedit. 666. C.
Innocentius IV. Papa electus. 768. C.
Fridericum II. Aug. deponit. 769. C.
Dierum suum Neapoli obit. 777. D.
Eccelsurum damnat. 679. D.
In Italiam regressus vivendi finem facit. Ibid. D.
Ejus gesta. 180. A.
In Lugdunensi Concilio Fridericum II. deponit. 131. A. & B.
In Italiam redit. 132. D.
Innocentii V. Papæ electio & obitus. 788. D. & E.
Paucis mensibus Cathedram Petri tenet. 52. A. 181. C.
Ejus res gesta. 722. E.
Innocentii VI. Papæ gesta. 265. B.
Innocentius VII. Papa. 183. E. 266. E.
Joachimi Abbatis Calabri ineptæ prædicationes. 558. D. 599. B.
 Tom. IX.

Quid in ejus scriptis damnarit Innocentius III. Papa. 600. A. 632. E.
Johannes I. Papa, ejus gesta. 158. B.
Johannes II. Papa, ejus gesta. 158. D.
Johannes III. Papa, ejus gesta. 159. D.
Johannes IV. Papa, ejus gesta. 161. C.
Johannes V. Papa, ejus gesta. 162. E.
Johannes VI. Papa, ejus gesta. 163. B.
Johannes VII. Papa, ejus gesta. 163. B.
Johannes VIII. Papa quando floruerit. 116. B. & C.
Ejus gesta. 168. A.
Johannes IX. Papa, ejus gesta. 169. B.
Johannes X. Papa, ejus gesta. 170. B.
Johannes XI. Papa quando floruerit. 170. D.
Johannes XII. Papa vitis multis infectus. 118. B. 171. A. 239. E.
Johannes XIII. Papa quando floruerit. 171. C.
Johannes XIV. Papa. 172. A.
Johannes XV. Papa. 172. A.
Johannes XVI. Papa quando floruerit. 172. B.
Johannes XVII. Papa. 172. C.
Johannes XVIII. Papa. 173. B.
Johannes XIX. Papa. 173. B.
Johannes XX. Papa quando floruerit. 173. E.
Johannes XXI. Papa paucorum mensium. 52. B.
Ejus gesta. 181. D. 723. C. 750. D.
Ejus electio. 789. C.
Johannes XXII. Papa, ejus gesta. 263. A.
Ejus electio. 1166. C.
Acta ante Pontificatum. 1167. B.
Carus Roberto Apulia Regi. 1168. B.
Bonifacii VIII. memoriam & ossa tuetur. 1169. A.
Johannes XXIII. Papa depositus. 267. D.
Johannes Rex Hierusalem Imperii Constantinopolitani gubernator electus. 623. E.
Filiam Friderico II. Aug. conjugem tradit. 647. C.
Ejus similtates cum eodem Friderico, & pax. 648. A. & D.
Rursus ab eo discors. 650. C.
Johannes de Balliolo Scotorum Rex. 715. A.
Johannes Anglorum Rex, ejus gesta. 641. B.
Regnum suum Ecclesiæ Romanæ subjecit. Ib. E.
Alia ejus gesta. 642. A.
Johannes Henrici VII. Cesaris filius filiam Regis Bohemi sibi copulat. 1056. D.
Ludovico Bavaro favet. 1169. C.
Johannes Gaditanus S.R.E. Cardinalis. 685. A.
Johannes de Cocurno Archiep. Genuensis. 47. B.
Johannes ex Advocatorum gente Episcopus Comensis. 90. E.
Johannes Episcopus Carnotensis. 627. C.
Johannes Episcopus Genuensis. 29. C.
Johannes Salisberiensis quid de Adriano IV. Papa referat. 594. D.
Johannes Græcus Placentinus Episcopus Pseudo-Papa. 118. E. 240. D.
Johannes Anglicus confectus Papa, sive Johanna Papiſſa. 167. C.
Johannes Roberti Regis frater adversus Henricum VII. missus. 533. B.
Romam contra Henricum VII. Regem munit. 913. D.
Ejus subdola consilia. 914. A.
Bellum eidem Regi indicit. 915. C. 1098. D. & seqq. 1101.
Johannes Dux Burgundiæ occisus. 267. C.
Johannes de Mandeville mirabilis peregrinationis scriptor. 263. E.
Johannis Wicleſi hæresis. 266. E.
Johannis de Cermenate Notarii Mediolanensis
 Z z z z Hi-

- Historia heic recusa*. 1221.
Quis ille fuerit. 1223.
Legatus Mediolanensium. 1266. A.
Johannes della Bella popularis factionis caput Florentia. 474. C.
Ejus audacia. 475. C.
Potentes in eum conjurati. 476. B. & E.
In exilium pellitur. 478. C.
Johannes de Procida Siculos ad rebellionem incitat. 686. D.
Quibus artibus id prastiterit. 687. A. 688. B.
Petrum Aragonum Regem ad Sicutum Regnum invadendum sollicitat. 952. D.
Johannes de Appia Comes Romanola profligatus à Foroliviensibus. 142. A. 152. C.
Johannes Ord. Prædic. vir plenus gratia in sermone, pacem in Marshia Tarvisina serit. 128. A. 668. C.
Johannis de Rupe-scissa prædictiones. 265. E.
Johannes Philippus de Lignamine Auctor Cronici heic editi. 102. & 104.
Istria Provincia Italiae. 188. A.
Italica gens quando pugionibus uti cæperit. 709. B.
Ejus expeditio pro recuperanda Hierosolyma à Saladiño capta. 395. C.
Italicarum Provinciarum Catalogus. 187. A.
Italia quæ rudes olim essent mores. 128. B. 247. D.
Jubilæi Annus primus celebratus à Bonifacio VIII. Papa. 253. E. 737. E. 738. A. 842. A.
Juliani Augusti apostata gesta. 217. B.
Julius I. Papa, ejus gesta. 154. B.
Justini I. Augusti gesta. 224. D.
Justini II. Augusti gesta. 226. C.
Justini III. Augusti gesta. 229. A.
Justiniani I. Augusti gesta. 225. B.
Justiniani Rhinometi Aug. gesta. 229. C.

K

- K** *Krisaobus ex Insula Cypræ pulsus à Ricarda Angliæ Rege*. 60. C.
Imperium Constantinopolitanum arripit. 614. B.
Andronicum Imperatorem obscurat. 615. A.
A fratre captus & exoculatus. 616. A.
Ejus obitus. 617. E.
Krisaobus Græcorum Imperator. 589. E.
Quid egerit cum Friderico I. Augusto in Orientem pergente. 590. A.

L

- L** *Ambertus Episcopus Genuensis*. 28. E.
Lambertati Bononia pulsi. 139. B. 140. C. 251. C.
Restituti in patriam, rursus inde abacti. 141. D.
Lampa de Auria strenuus Genuensium Dux. 985. B.
Eorum classis Præfectus. 986. C.
Venetos navali prælio frangit. 988. A.
Honores ei à patria habiti. 990. A.
Laudæ Papa quando floruerit. 170. A.
Landulfus Episcopus Genuensis transfert Corpus S. Syri. 26. A.
Qua tempore floruerit. 29. A.
Landulfus senior Mediolanensis Historicus laudatus à Fratre Francisco Pipino. 584.
Sub nomine Datii cognitus. 585.

- Lanfrancus beccensis Monasterii Prior, insignis Doctor*. 121. D. 242. D.
Lateranense Generale Concilium sub Innocentio III. Papa. 632. E.
Latinus Ursinus Cardinalis pacem Florentiæ statuere nititur. 470. A.
Legatus Ecclesiæ. 792. E. 53. B.
Laudenses factioni populari Mediolanensium favent. 84. D.
Fridericum I. in Mediolanenses incitant. 356. E.
In fide erga Henricum VII. Aug. titubant. 898. B.
Ad officium redeuntes veniam impetrant. 899. B.
Laudensis Civitas à Turrianis occupata. 791. A.
Obsessa à Mediolanensibus. Ibid. D.
Bellum inter Laudenses & Mediolanenses. 792. C. 796. C.
Tum pax inter illos. 797. C.
Laurentius Theopulo classis Venetæ Dux Genuensem profligat. 133. B. 249. D.
Leo I. Papa, ejus gesta. 156. C.
Leo II. Papa, ejus gesta. 162. C.
Leo III. PseudoPapa. 163. A. 164. E.
Leo IV. Papa, ejus gesta. 167. A.
Leo V. Papa, ejus gesta. 169. C.
Leo VI. Papa quando floruerit. 170. C.
Leo VII. Papa quando floruerit. 170. D.
Leo VIII. Papa quando floruerit. 171. B.
Leo IX. Papa Sanctus. 121. C. 175. B.
Leonis I. Augusti gesta. 223. A.
Leonis II. Augusti gesta. 229. B.
Leonis Isauri Augusti gesta. 230. B.
Leo de Perego Archiep. Mediolanensis. 672. D.
Leonardus Albanensis Episcopus Apostolica Sedis Legatus. 748. B. 1076. A. 1095. A.
Liberius Papa, ejus gesta. 154. C.
Liguria Provincia Italiae. 188. C.
Linus Papa, ejus gesta. 147. B.
Lipoldus Alberti Austriaci Cesaris filius. 1049. C. 1053. B.
Henrico VII. militat. 1057. E. 1079. C.
Lombardi artis nauticæ ignari. 11. A.
Lombardiæ status in adventu Henrici VII. Cesaris. 1054. A.
Lotharii I. Augusti gesta. 115. B. 236. A. 300. C.
Lotharius II. Imperator, vir Catholicus, & Ecclesiæ Advocatus. 122. C. 243. D.
Ejus gesta. 343. C.
Lotharius della Tosa Episcopus Florentinus. 509. D.
Pacem inter eum suis affinitibus. 511. A.
Ejus obitus. 523. D.
Lucas de Flisco Cardinalis coronationi Romani Henrici VII. Augusti interest. 533. C.
Bonifacium VIII. Papam liberat. 848. C.
Lucas de Flisco S. R. E. Cardinalis. 999. D. 1076. A.
Lucania provincia Italiae. 191. A.
Lucenses Serravallem Castellum ad deditionem cogunt. 502. D.
Una cum Florentinis Pistorum obsident. 517. C.
Ad componendas turbas Florentiam acciti. 510. C.
Legatos ad Henricum VII. Augustum mittunt. 531. E.
Pistorio potiuntur. 858. D.
Eorum fœdera contra Henricum VII. 1092. C.
Lucensis Urbis diræ factiones. 1155. C. Ugu-

Uguria de Fagilia ea potitur. 1156. B.
 Inde eo pulso, subditur Castruccio. 1163. C.
 Lucius I. Papa, ejus gesta. 151. E.
 Lucius II. Papa, ejus gesta. 177. C.
 Lucius III. Papa, ejus gesta. 178. B. 597. B.
 Ludovici Pii Augusti gesta. 114. C. 299. C.
 Ludovicus II. Augustus, ejus gesta. 115. C.
 236. C. 301. C.
 Ejus bella contra Saracenos. 302. D.
 Illius sepulcrum & epitaphium Mediolani.
 584.
 Ludovicus III. Augusti gesta. 305. C.
 Ludovicus Arnulphi filius Germaniae Rex. 116.
 E. 137. E.
 Ludovicus Bavarus Imperator, ejus gesta. 263.
 B.
 Anathemate percussus à Clemente VI. Papa.
 684. B.
 Electus Rom. Imperator. 1169. C.
 Ludovicus Sanctus Rex Franciae in Orientem
 transfretat. 48. C.
 Damiatam potitur. 131. E.
 Obsidens Tunitium & vivis rapitur. 138. D.
 Damiatam recuperat. 775. D.
 Iterum in Orientem navigat. 784. E.
 In Africam transfretat. 950. D.
 Ibi finem vivendi facit. 686. B. 951. B.
 Ludovicus XI. Rex Franciae Pragmaticam San-
 ctionem proscribit. 271. E.
 Ludovicus Caroli II. Siciliae Regis filius, Cle-
 ricalem vitam professus. 956. A.
 Sanctorum albo inscriptus. 957. B.
 Ludovicus Comes Blefensis transfretat in Orientem.
 616. B. 619. D.
 Ludovicus de Sabaudia Senator Urbis. 913. C.
 Recedit ab Urbe. 921. A. 1091. D. 1098. E.
 1101. A.
 Idem Senator Urbis. 1262. E.
 Lugdunense Concilium celebratum à Gregario X.
 Papa. 787. D.

M

Maffæus Vicecomes à Principatu Mediolani
 dejectus. 255. A.
 In patriam restituitur. 257. C.
 Maffæus, sive Matthæus, Vicecomes Henrico
 VIII. Augusto auctor est ut Mediolanum se
 conferat. 525. A.
 Dejectus Turrianis primas ipse obtinet Medio-
 lani. 526. D. 542. Vide Maphæus & Mat-
 thæus.
 Maffæus (Scipio Marchio) Vir Clariss. 101.
 Laudatus. 1195.
 Magdalena Sanctæ Corpus à Carolo Provincia
 Comite translaturum. 730. C.
 Malatesta de Arimino Dux Bononiensis exerci-
 tus. 140. D.
 Malatesta Guelpbos ex Arimino pellit. 785. C.
 Malatestarum exercitus fractus à Foroliviensibus.
 865. A.
 Manfredus Siciliae Rex à Carolo Provinciae Co-
 mite superatus. 50. C.
 Fridericus II. Aug. patrem suum veneno ex-
 tinxisse creditus. 776. B.
 Manfredus Friderici II. Aug. filius, ejus laudes.
 661. C.
 Ad eum vitæ Conradi Regis ejus fratris.
 677. D.
 Regnum Siciliae arripit. 678. D.
 In prælio caditur. 679. E.
 Ejus tumultus. 680. A. & D.
 Epistola ad Romanos. 681. A.

Manfredus Friderici II. filius, Regni Siciliae
 possessor iniquus. 945. B.
 Conradum fratrem à medio tollit. 946. B.
 Diro prælio à Carolo Provinciae Comite fra-
 ctus. 947. D.
 Inter arma occumbit. 948. A.
 Manfredi Siciliae Regis copias Florentinos ad
 Montem Apertum cadunt. 134. B.
 In prælio contra Carolum Provinciae Comitem
 cadit. 135. D.
 Manfredus Marchio Malaspina Pontremato posi-
 tur. 814. A.
 Mantuæ seditio magna. 139. C.
 Ejus Civitatis dominatio arrepta à Pinamonta
 de Bonacossis. 786. B.
 Bardelonus ejus filius in fratrem savus. 822.
 B.
 Pax ibi restituta. 829. A.
 Mantuæ dominatio erepta Bardilono à Bottarella
 nepote. 982. E. 983. A.
 Mantuani populi bella cum Eccelino de Romano.
 696. B. 697. A.
 Ii cum Parmensibus. 764. A.
 Friderico II. obsistunt. 767. A.
 Parmæ obsessæ opem ferunt. 770. D.
 Mantuani Carolo Siciliae Regi adhaerent. 780.
 D.
 Pinamonti de Bonacossis per vim subjecti. 786.
 B.
 Turrianis Mediolani dominis favent. 848. E.
 Contra Azzonem Estensem bella gerunt. 855.
 C. 859. C.
 Contra Cremonenses. 865. B. & seqq.
 Manichæorum hæresis nondum Seculo XIV. ex-
 tincta. 425.
 Cathari appellati. 445.
 Manuel Græcorum Imperator. 41. C.
 Maphæus Vicecomes Capitaneus Mediolani, ele-
 ctus dominus Comi. 822. C.
 Galeatio filio Beatricem Estensem in uxorem
 procurat. 841. C.
 E Mediolani dominatione dejicitur. 844. B.
 Diu latet. 850. C.
 Maphæus Vicecomes cum Azzone Estensi secreto
 fœdere junctus. 1019. C.
 Contra illum Albertus Scotus in aciem prodit.
 1020. C.
 Ejus dolis imperio privatur. 1021. B.
 Albertum Scotum à dominatione Placentiæ de-
 jicit. 1082. D.
 Maphæus Vicecomes in comitiva Henrici VII.
 Cesaris. 1057. C.
 Mediolanum intrat. 1058. D.
 Guidonem de Turis dolose in præceptis agit.
 1060. C.
 Mediolano præficitur. 1007. D.
 Populi benevolentiam captat. 1120. B.
 Ticino & Vercellis potitur. 1121. D. 1135. B.
 1147. A.
 Maphæus Vicecomes multarum Urbium dominus.
 1151. E.
 Cremonam & Ticinum sibi subdit. 1152. D.
 Tum Vercellas. 1153. B.
 Turrianos dolo occidit. 1242. C.
 Henricum Regem sibi advenit. 1245. B. Vide
 Matthæus & Maphæus.
 Maranensis Episcopus Archiepiscopo Genuensi
 subjectus. 23. A. 37. C.
 Marcellus I. Papa, ejus gesta. 153. C.
 Marcellinus Papa, ejus gesta. 152. E.
 Marchio Montisferrati captus ab Alexandrinis
 veneno perit. 143. A. 233. A. Vide Montis-
 ferrati.

Mar-

- Marciani Augusti gesta*. 222. D.
Marci Pauli Veneti Historia à Fratrem Francisco Pipino in Latinum conversa. 583.
Marcus Papa, ejus gesta. 154. A.
Margarita de Trideno socia Dulcini Hæretici capta ab Orthodoxis. 439. C.
Et morti tradita. 440. A. 454. B.
Martene (Edmundus) V. Cl. è Congreg. S. Mauri Testamentum Friderici II. Augusti evulgat. 586.
Martinus I. Papa, ejus gesta. 161. E.
Martinus II. Papa quando floruerit. 168. B.
Martinus III. Papa quando floruerit. 170. E.
Martinus IV. Papa, ejus gesta. 182. A.
Petrum Aragonum Regem anathemate ferit. 689. B.
Ejus postrema dies. 142. E.
Ejus electio. 795. A.
Illius rei gesta. 725. B. 726. A.
Martinus V. Papa in Concilio Constantiensi electus. 267. E.
Martinus Episcopus Parmensis. 768. D.
Martinus Turrianus Prætor seu Dominus factionis popularis Mediolanensis. 67. E.
Tebiam Castellum ab eo obsidetur. 68. A.
Otonis Archiepiscopi bona invadit. 69. C. 70. E.
Mascarati, factio Imperialis Genue, è Civitate ejecta. 47. C.
Maspili argentei, nunc bottoni, interdicti Clericis. 541. & 547. C.
Mathildis Comitissa, ejus virtutes, & gesta. 29. E. 30. A.
Qui ejus parentes fuerint. 121. E. 242. C.
Ferrariam obsidet. 122. B.
Ejus mors. Ibid. D.
Illius origo. 346. D.
Ubi ejus sepulcrum. 349. C.
Ejus mors. 760. C.
Matthæus de Aquasparta Cardinalis Legatus Florentiam à Bonifacio VIII. Papa. 481. D.
Iratus inde recedit. 482. C.
Matthæus Vicecomes Mediolani aliarumque Civitatum constitutus Dominus. 701. C.
Proditus dominio Mediolani privatatur. 730. A.
Vicarius Mediolani ab Adulpho factus. 734. D.
Matthæus Vicecomes ad Henricum VII. Aug. confugit. 891. A.
Pacem inquit cum Guidone de la Turre. 894. A.
A Guelfis electus, ut Henrico sit comes. 896. D.
Suspicio de proditiane illius contra Regem. 897. C.
Mediolani Dominus ab Henrico constituitur. 904. E.
Quomodo Ticini exceptus à Philippono Comite. 905. D.
Beatricem Estensem Galeatio filio conjungit. 1019. E.
Genavam obsidet. 118. E. Vide Maphæus, & Maffæus.
Matthæus Vicecomes in exilium ab Henrico Rege missus. 1248. D.
Sed brevi revocatus. 1249. A. & B.
Ejus varia fortuna. 1254. B.
Brixia obsidioni interest. 1259. E. 1260. A.
Mediolani Vicarius constituitur. 1261. A.
Olim à Turrianis & eorum fœderatis dolose depressus. 1282. C.
Henrico Casare sublato inops pecuniæ. 1283. B.
Subsidia filio Placentiam mittit. 1287. E.
Ejus clementia. 1290. D.
Matthæus de Corrigia, seu potius Guibertus, Parmæ Dominus, ejus bellum cum Azzone Estensi. 979. E. 980. B. Vide Gibertus.
Matthæus Rubeus Cardinalis, quæ in electione Bonifacii VIII. gesserit. 967. B.
De ejus electione gaudet. 968. E.
Insensus Philippo Regi Franciæ. 999. C.
Matthæus Ursinus Cardinalis iram Bonifacii VIII. in se concitat. 1005. B.
Ejus mortem accelerat. 1106. A. & seqq.
Ejus doli ac dissimulatio. 1012. D.
Potissimum in electione Clementis V. 1014. A.
Mauricii Augusti gesta. 227. A.
Medicei potentes Cives populares Florentiæ. 494. E.
Mediolanensi Archiepiscopo subiecti Regulares Seculo XIV. 543. & 563. C. 577. A.
Mediolanensis Civitas à Friderico I. Imp. attrita. 39. D.
Eam Cives readificant, & Imperatorem fugant. 41. A.
A Friderico II. in prælio fracti. 46. E.
Ejus origo ac præstantia. 66. A.
Ibi inter Nobiles & Populum teterrima dissidia. 67. A.
Metropolis nomine à Stephanardo sæpe designata. 68. D.
Mediolanenses à Cremonensibus in prælio superati. 126. D.
Mediolanensis Populus Legatos ad Clementem IV. Papam mittit. 70. D.
Carolo Siciliæ Regi favet. 72. B.
Ejus feritas in Clericis & Nobilibus. 75. D. 76. A.
Pax inter Plebem & Nobiles constituta. 78. B.
Exercitum factionis Nobilium ad Angliam frangit. 83. C.
Septimum obsidione premit. 84. D.
Ejus classis in Verbanò victa à classe Otonis Archiepiscopi. 88. B.
Ab Arona obsidione eum abigit. 89. D.
Otonem victorem in Urbem cum exultatione recipit. 93. E.
Mediolanum ab Eccelino de Romano frustra tentatur. 133. D.
In eam Urbem Henricus VII. Aug. intrat. 893. D.
Locus, ubi Corona Ferrea Reges Italiæ cinguntur. 894. C.
Seditio ibi exorta. 897. C. 1061. C.
A quo Urbs condita. 1227. E.
A quo restaurata. 1230. B.
Mediolani quid egerit Henricus VII. Augustus. 525. C.
Tumultus illic excitatus, ex quo Turriani solum vertere coguntur. 526. C.
Ibi sepulcrum, & epitaphium Ludovici II. Augusti. 584.
Mediolanenses Alexandriam condunt. 597. A.
Otoni IV. Imperatori adherent. 640. C.
Friderico II. sese opponunt in Alamanniam eunti. 645. C.
A Cremonensibus profligati. Ibid. D. & E.
Mediolanenses apud Fridericum I. à Laudensibus accusati. 356. E.
Contra ipsum insurgunt. 360. A.
Eorum Civitas obsessa. 364. B.
Capta ac eversa. 369. B.
Tum readificata. 372. C.

In praelio attriti à Friderico II. Augusto. 658. A.
Contra Eccelinum de Romano arma ferunt. 697. A.
Eorum Dominus constitutus Matthæus Vicecomes. 701. D.
Mediolanenses cum Placentinis contra Papienses bellum agunt. 818. D.
Tum contra Laudenses & Cremonenses. 829. B.
Parmensibus opem ferunt. 834. A.
Maphæum Vicecomitem abjiciunt. 844. B.
Contra Placentinas bellum agunt. 849. E.
Henricum VII. Casarem excipiunt. 1058. C.
Eos sibi devincit Maphæus Vicecomes. 1120. B.
Ad eos legatio Henrici VII. 1233. C.
Ipsam excipiunt. 1236. D.
Mediolanensium prælium cum Cremonensibus. 1260. C.
Eorum Civitas solo equata, tum restaurata. 1261. A.
Cum Placentinis fœderati contra Parmenses. 1263. B.
Carroccium eis ereptum à Cremonensibus. 1264. A.
Friderico II. obsistunt. 1267. A.
Qui eos profligat. Ibid. D.
Mediolanensium cum Cremonensibus pugna ad Zevenoltam. 1266. E.
Parmæ obsessæ subsidia ferunt. 1273. D.
Carolo I. Sicilia Regi adherent. 1280. B.
Praelium civile eorum ad Decimum. 1289. D.
Turrianos profligant in praelio. 1295. A.
Inter eos, & Laudenses, ac fœderatos bellum. 1296. C.
Tum pax inter eos. 1297. C.
Cremonensium agrum ingenti exercitu invadunt. 1300. A.
Pax inter eos instaurata. 1301. B.
Otto Archiep. Civitatis dominationem arripit. 1304. G.
Melchisedes Papa, ejus gesta. 1313. D.
Meroellus Marchio Malaspina. 1362. C.
Michaël Græcorum Imperator. 1110. E.
Michaël Scottus Astrologus. 128. A. 670. D.
Miletus Historicus post tempora Friderici I. floruit. 100.
Milites Mediolanenses. Vide Nobiles.
Militæ Hospitalis & Templi quando instituti. 123. A. 243. C. & D.
Milo Archiep. Mediolanensis. 602. B. 626. B.
Minorum Ordo quando cœperit. 643. C.
Missæ Liturgia quomodo sensim aucta. 114. A.
Modoetiensium studium, ut Henricus VII. Rom. Rex apud eos coronetur. 894. C.
Moguntinus Archiepiscopus, vir fallax & versutus in electione Imperatoris post mortem Rodulphi. 963. C. 991. D.
Ab Alberto Austriaco captus. 994. B.
Monasterium Sancti Benigni de Fructuaria. 37. C.
Monasterium Nonantulanum conditum ab Anselmo ex Duce Monacho in agro Mutinensi. 107. B.
Ibi tumultatus Adrianus I. Papa, sive ut relictus creditur, Secundus. 110. A.
Monetæ cudendæ jus Genuensibus concedit Conradus III. Italiae Rex. 37. E.
Montisferrati Marchio cum Latinis Constantinopolim navigat. 616. B.
Thessalonica Regnum ei traditum. 619. B.
Vide Marchio.
 Tom. IX.

Montisferrati Marchio obsidet Laudensem Urbem. 795. E.
Una cum Mediolanensibus Cremonenses invadit. 799. E.
Ejus Vicarius à Mediolano pulsus. 802. D.
Terdona potitur. 805. B.
Tum Papiensi Urbe. 815. D.
Placentinis bellum infert. 817. C. 818. A.
Astenses vexat. 819. B.
Ab Alexandrinis captus in carcerem truditur. 820. B.
Ubi diem claudit extremum. 822. E.
Montisferrati Marchio filius Imperatoris Constantinopolitani. 865. E.
Obvius Henrico VII. Augusto. 889. D.
Ejus controversiæ cum Saluciarum Marchione. 890. D.
Fidelis semper Imperio Romano. 891. A.
Morculphus Græcorum Imperium usurpat. 617. C.
Fugatur à Latinis, tum hecatur. 618. B.
Mores Italia quam rudes olim. 138. B. 247. D.
Muffatus (Albertinus) qualis ejus stilius. 937.
A Ferreto laudatus. 943. B. 1143. D.
Ejus mors. 944. A. 1052. E. 1065. A. 1072. B. 1073. B. 1144. B.
Mutinenses ab Azzone Estense deficiunt. 255. B.
Fœderati cum Parmensibus. 764. A.
Eorum prælium cum Mediolanensibus. Ibid. D.
Victoria de Bononiensibus. 765. D.
Friderico II. adherent. 767. C.
Mutinensium victoria de Bononiensibus ad Castrum Bazani. 765. C.
Tum ad S. Casarium. 766. A.
Tum ad Vignolam. 767. E.
Pax inter eos restaurata. 768. B.
Gibellini ibi prævalent. 771. A.
Qui subinde à Guelphis sunt pulsati. 779. B.
Passerino Bonacossio se tradunt. 1122. C.
Mutinenses Parmam tuentur. 782. A.
Cremonensibus Guelphis opem ferunt. Ibid. C.
Iis infesti Bononienses. 786. D.
In subsidium Cremonensium accurrant. 796. C.
Guelpham factionem tuentur. 797. D.
Mutinensis populi, ac nobilium dissidia. 798. D.
Ad Cremonensium subsidium convolant. 800. B.
Civili bello vexantur. 804. C. & D.
Frustra inter eos pacem instaurare Parmenses conantur. 805. A. 806. C. & seqq.
Bellum civile renovant. 808. C.
Pax inter eos à Parmensibus restituta. 809. A. & D. 811. B.
Odia rursus inter eos flâgrant. 813. A.
Opizonem Marchionem Estensem in Dominum eligunt. 814. C.
Mutinenses. Castrum in eorum Urbe edificatum à Marchione Estensi. 822. C.
Civitas ab Azzone VIII. munita. 824. E.
Eorum bellum cum Parmensibus. 836. C.
Iis illatum bellum à Bononiensibus. 855. O.
Azzonem Estensem Dominum expellunt. 856. E.
Fœdus ineunt cum variis Urbibus. 857. E.
Mutina exordium semper novitatum Lombardiæ, civili bello flagrat. 860. B.
Mutinenses ab Azzone Marchione Estensi afflictæ. 979. C.

Ab eo deficiunt. 1027. E.
Eorum virtus & opes. 1028. B.
Quibus artibus in libertatem se vindicant.
 1029. A.
Eis Bononienses semper infesti. 1030. D.
Factionibus scissi Passerino Mantua Domino
se subdunt. 1154. B.

N

Napus Turrianus Mediolanensi Urbi praest.
 70. E.
Nobiles multos obruncat. 76. E.
Prælio frangit exercitum Ottonis Archiepiscopi. 83. C.
Idem etiam appellatus Napuleo in prælio ad
Decimum pagum captus. 92. C.
Naulensis Episcopus Archiep. Genuensi subiectus.
 23. A. 37. C.
Neapolis à Conrado Rege capta & malè habita.
 678. C.
Neapoleo Cardinalis de Ursinis Sedis Apostolicae
Legatus ad Thuscum. 519. B.
Bononia sedem suam statuit, & inde expelli-
tur. 520. A. & B.
Arenis consistens in Florentinos bellum agit.
 Ibid. C.
Neapoleo de Ursinis Legatus Sancta Sedis per
totam Italiam. 858. E. 999. D.
In eum ira Bonifacii VIII. 1005. B.
Cujus mortem accelerat. 1006. D. & seqq.
Bononiam Legatus mittitur. 1025. E.
Inde abiectus abit. 1026. D. 1166. C.
Nebiensis Episcopus Archiepiscopo Genuensi sub-
iectus. 23. A. 37. C.
Nerii & Blanci factiones Pistoriensium unde
natae. 484. D.
Florentia quoque insurgunt. 487. C.
Nicaea Civitas à Christianis Crucesignatis capta.
 333. D.
Nicophorus Graecorum Imperator. 110. E.
Nicolaus I. Papa, ejus gesta. 167. D.
Nicolaus II. Papa, ejus gesta. 175. C.
Nicolaus III. Papa primum Comitem in Roma-
niola statuit. 141. B.
Ejus gesta. 182. A.
In Carolum Sicilia Regem malè animatus.
 687. B.
Ejus res gesta. 723. E.
Ejus Epitaphium. 724. D.
Ejus electio. 791. A.
Ejus postrema dies. 794. B.
Nicolaus IV. Papa eligitur. 142. E. 813. E.
Ejus mors. 53. A. 182. C.
Ejus res gesta. 727. E.
Nicolai V. Papae gesta. 269. B.
Nicolaus de Prato Cardinalis, ut pacem inter
cives resarciat, Florentiam accitit. 510. D.
Pacem ibi statuit. 511. B.
Malè acceptus à Pratenisibus. 512. B.
Infelici exitu Florentiam deserere cogitur.
 513. C.
Pistorium Ecclesiae Romanae tradendum curat.
 517. B. 518. B.
Pacem frustra curat inter Florentinos. 850. D.
Episcopus Ostiensis. 747. B. 748. B.
Nicolaus Episcopus Ostiensis. Vide Benedictus
XI. Papa. 741. A. 1076. A. 1086. B. 1098.
 A. 1104. C.
Nicolaus Episcopi Botrontini Relatio de Reb. gest.
Henrici VII. Augusti heic edita. 883.
Quis illic fuerit. 885.
Ejus pericula inter belli ambages. 901. B.

Legatus Clementis V. Papae per Thusciam.
 906. A. 907. E.
Quid illic egerit. 910. A.
Nicolaus Estensis Marchio dominus Ferrariae
quadam contra Bononiam molitur. 505. B.
Nicolaus Piscis vir mirandus. 669. A.
Nicolaus Theutonicus Genuam cum multis pere-
grinorum millibus venit. 45. E.
Nobiles Mediolanenses à plebe pulsati extra Urbem.
 67. C. 68. A.
Eorum legatio ad Clementem IV. Papam. 75.
 C.
Pax inter eos & populum. 78. B.
Ad Angleriam victi. 83. C.
Victores in lacu Verbano. 88. B.
Ab obsidione Arona pulsati. 89. C.
Ad Decimam pagum Turrianos profligant.
 92. B.
Patriam victores recuperant. 93. B.
Notharius Abbas Sancti Galli sequentias Missae
concinat. 114. C.
Novaria Civitas Ottoni Archiepiscopo Mediola-
nensi amica. 83. C. 91. A.
Illi dominatur Guilielmus de Brusatis. 892.
 C.
Novarienses foederati cum Mediolanensibus. 763.
 B.

O

Obertus, sive Albertus, Episcopus Genuensis.
 30. B.
Obizo Marchio Estensis dominus Ferrariae. 135.
 A.
Fontanenses inde expellit. 138. E.
Ei bellum infert Bonifacius Archiep. Raven-
nas. 141. C.
Dominus Mutinae eligitur. 143. A.
Finem vivendi facit. Ibid. B. 152. E.
Obizo Marchio Estensis quomodo potitus rerum
Ferrariae. 628. A.
Dominus Ferrariae & Mutinae. 732. A.
Oblatorum S. Caroli Congregatio Mediolanense
laudata. 584.
Octavianus de Ubaldinis Cardinalis. 504. B.
Octavianus S. R. E. Cardinalis, ejus mors &
laudes. 719. B.
Parmæ obsessae cum foederatis opitulatur. 773.
 D.
Odoardus Rex Angliae obsidioni Tunisi interest.
 138. D. 139. C.
In Orientem transfretat. 784. E.
Inde redit. 786. E.
Odofredus Jurisperitus illustis. 133. C. 149.
 D. 703. A.
Odoricus ab Arcu Adulphum Casarem in prælio
prostravit. 993. D.
Ordines militum Hospitalis & Templi, quando
instituti. 123. A. 243. C.
Prædicatorum & Minorum. 126. E. 247. A.
Ordo Britannicus Periscelidis num. institutus à
Richardo Angliae Rege an ab Eduardo III.
 282. & 412. E.
Opizo Marchio Estensis dominus Ferrariae electus
in dominum à Mutinensibus. 814. C.
Tum à Regiensibus. 817. D.
Castrum Mutinae aedificat. 822. C.
Finem vivendi facit. 824. B.
Opizo II. Estensis Marchio Ferrariam Roberto
Regi eripit. 1170. D. 1171. B.
Opizo Malispina Marchio Genuensibus infestus.
 40. E.
Opizo de Flisco Archiepiscopus Genuensis. 52. C.
 Opi-

- Opizo de S. Vitali electus Archiep. Ravenna . 830. E.
 E Parma timore compulsus fugit . 831. A.
 Episcopus Parmensis Gerardum Secarellum hereticum proscribit . 448. E. 765. B. 799. C.
 Otto I. Italia potitus Imperator constituitur . 118. A. & B. 239. E.
 Ejus Augusti res gesta . 316. E.
 Otto II. Imperator, ejus gesta . 118. C. 240. A. 318. B.
 Otto III. Imperator, ejus gesta . 118. E. 240. C. 321. E.
 Otto IV. Imperator ab Innocentia III. Papa dejectus . 44. C.
 Ab eodem Innocentia III. Papa praelectus . 125. E.
 Ejus gesta ac depresso . 126. C. 246. C.
 Ejus gesta . 414. B.
 Otto IV. Imperator, ejus parentes . 602. E.
 Rex Alamannia coronatur . 636. C.
 Imperator creatur, & deponitur . 637. B.
 Ejus pugna cum Francis, & mors . 638. B.
 Ejus gesta . 639. B.
 Fridericum II. oppositum habet . 644. E.
 Ab eo in quadam castra obsidetur . 646. D.
 Otto IV. Imp. Ferrariae pacem statuit inter Marchionem Estensem, & Sabingueram . 761. B.
 Concilium Parmae habet . 763. E.
 Otto Archiep. Genuensis, ejus dissidia cum Comuni Genua . 45. D. 643. B.
 Transfert Corpus Sancti Syri . 26. A.
 Ejus gesta . 34. C.
 Aptus Episcopus Bobiensis fuit . 43. E.
 Otto Episcopus Vigintimiliensis . 579. C.
 Otto Vicecomes Archiep. Mediolanensis, quo anno a vivis sublatus . 59.
 Quo renuntiatus Archiepiscopus . 69. C. & E.
 Ejus oratio coram Summo Pontifice contra populum Mediolanensem . 73. C.
 Ejus & Nobilium exercitus ad Angleriam fretus . 83. C.
 Multa Castella in Sepriensi Provincia recipit . 84. C.
 Mediolanensis populi copias fugat; tum ab iis fugatur . 86. B. & C.
 Comum infausto successu petit . Ibid. D.
 A Canobiensibus recipitur . 87. B.
 Mediolanensium classem delect . 88. B.
 Aronam obsidione cingit . 89. A.
 At inde superatus fugit . Ibid. D.
 A Camensibus recipitur . 90. B.
 In Oppido Decimi Turrianos adversarios profligat & capit . 91. C.
 Triumphans Mediolanum se confert . 93. B.
 Synodus Provincialis ab eo celebrata . 541. 568. D.
 Otto Vicecomes Archiep. Mediolanensis, ejus gesta . 701. A.
 Illius epitaphium . Ibid. E.
 Turrianos dejicit . 729. B.
 Civitatis Mediolanensis dominationem arripit . 802. C.
 Vitam cum morte commutat . 830. C.
 Otto Carinthiae Dux . 1140. D.
 Otto Marchio de Carreto . 45. C.

P

- P Aduani bellum Azoni Estensi Ferrariae domino inferunt . 143. B. Vide Patavinum.
 Patavus Patavinus Episcopus . 1044. C.

- De la Torre Episcop. Patavin. 1136. D. 1147. A.
 Muscha filius . 1238. C.
 Palaeologus Graecorum Imperator . 703. D.
 Caroli Sicilia Regis ruinam molitur . 952. D.
 Pandulphus de Sabello Legatus Clementis V. Papa in Thusciam . 906. A. 907. E.
 Papienses in praesidio fusi . 645. D. & E. Vide Ticinenses.
 Federati cum Mediolanensibus pugnant cum Parmensibus . 764. D.
 Friderico II. adherent . 767. C.
 Pro Parmensibus intercedunt . 772. C.
 Contra Maphaum Vicecomitem conjurant . 844. A.
 Contra Placentinos . 852. A. & E.
 Papias quomodo exceptus Henricus VII. Augustus . 905. D.
 In fide erga eum dubii . 907. B.
 Marchioni Montisferrati se dedunt . 815. D.
 Eorum bellum cum Placentinis . 817. C. & E.
 Cum Mediolanensibus . 818. D.
 Manfredinum de Beccaria in Dominum accipiunt . 820. C.
 Turrianis Mediolani Dominis favent . 848. E.
 Contra Placentinos bellum agunt . 849. E. 852. A. & E.
 Maphao Vicecomiti subiciuntur . 1152. D.
 Ab Henrico VII. diris poenis damnant . 1275. A.
 Papinianus Episcopus Parmensis . 842. C.
 Parma obsessa a Friderico II. Augusto . 131. C. 248. E.
 Ab Henrico VII. Augusto deficit . 529. B.
 A Friderico II. Augusto obsessa . 658. E.
 Et liberata . 659. A.
 Parmense Chronicon heic editum . 755.
 Ejus Auctor quando floruerit . 757.
 Parmensis Civitas ab obsidione Friderici II. Imp. liberata . 48. B.
 A diversa inoensis afflictata . 759. A.
 Quando illic prima instituta Carroccium . 761. E.
 A Guelphis exulibus recipitur . 770. B.
 A Friderico II. Aug. obsessa . Ibid. C.
 Gesta in obsidione . 771. C. & seqq.
 A qua liberatur . 774. E.
 Parmenses factioni populari Mediolanensium favent . 84. D.
 Victoriam de Cremonensibus referunt . 759. C.
 Eorum proelia cum Regiensibus, & alijs populis . 760. A. & B.
 Cum federatis obsistunt Mediolanensibus Placentinis, & alijs . 763. B.
 Praelium cum iis incunt . 764. C.
 Bononienses in praesidio fundunt . 765. D. 766. A.
 Alia eorum bellica gesta . Ibid. B.
 Friderico II. adherent . 767. A.
 Pontremulum affligunt . 768. C.
 Exules Guelphi Urbem Parmensem recipiunt . 770. B.
 Quam Fridericus II. obsidet . Ibid. C.
 Gesta in obsidione . 771. C. & seqq.
 Victoria Civitas secus eam adificata . 772. C.
 Quam Parmenses cum federatis capiunt . 774. E.
 Insignis eorum victoria de Friderico II. Augusto . 775. A.
 A Cremonensibus victi Carroccium deserunt . 776. A.
 Medexano, Bereto, ac alijs Castris potiti . 776. D.
 Cum.

- Cum Uberto Pelavicino concordiam ineunt .
 779. A.
 Civilis inter eos discordia . Ibid. C.
 Inde pulsa pars Imperii . 781. B.
 Burgum S. Domini obsident . 782. B.
 In deditionem accipiunt . 783. D.
 Tum ipsum evertunt . 784. A.
 Seditio apud eos excitata causa Fratrum Pra-
 dicatorum . 792. D.
 Carroccium restituunt Cremonensibus . 795. E.
 In eorum auxilium accurrunt . 796. C.
 Illorum fœdus cum Civitatibus Guelpbis . 797.
 D.
 Pacem procurant inter Murinenses . 805. A. &
 seqq.
 Et statuunt . 809. A. & D.
 Pacem inter Regienses procurant . 814. A. 816.
 B.
 Multi ex iis Crucefignati . 819. E.
 Intestinis discordiis vexantur . 829. D.
 Societatem ineunt cum Bononiensibus . 830. C.
 Seditio exorta in Populo contra Episcopum &
 ejus sequaces . 831. A.
 Et contra Monachos Sancti Johannis . 832. C.
 Quorum Monasterium spoliant . 833. C.
 Fœderatæ Urbes eis subsidia mittunt . 834. A.
 Bellum inter eos , & Azzonem Marchionem
 Estensem . Ibid.
 Pax inter eos coalescit . 837. E.
 Tum fœdus accedit . 845. E.
 Exules in Urbem revocati . 847. B.
 Gerardum de Corrigia in Dominum suum eli-
 gunt . 847. D.
 Placentinis opem ferunt . 850. A.
 Fœdus ineunt cum Cremonensibus . 854. A.
 Regiensibus bellum inferunt . 855. C.
 Eorum fœdus cum Urbibus Gibellinis . 857. E.
 Cremonensibus multa damna inferunt . 865. B.
 Ingens in ea Urbe tumultus obortus . 868. D.
 869. A.
 Gibertum de Corrigia abjiciunt . 870. C.
 Quid post receptam libertatem egerint . 871.
 B.
 Ab ipso Giberto fracti in prælio . 873. E.
 Inter ipsos & illum pax succedit . 874. E.
 Guibertum de Corrigia abjiciunt . 1032. A.
 Ab ipso ingenti strage profligati . Ibid. D.
 Eum rursus in Urbem accipiunt . 1033. A.
 Cum Giberto contra Placentinos militant .
 1278. D.
 A Galeatio Vicecomite fracti . 1286. B.
 Eorum bellum cum Azzone Estensi Ferrariæ
 Domino . 144. A.
 Paschalis I. Papa , ejus gesta . 166. B.
 Paschalis II. Papa , ejus gesta . 176. C.
 Passerinus de Bonacossis Dominus Mantuæ . 905.
 A.
 Turbas Mantuæ excitat . 1063. E.
 Ejus Urbis Dominus constituitur . 1064. E.
 Mutina potitur . 1122. C.
 Casus occumbit . 983. D.
 Subsidia Gani Scaligera mittit . 1135. B. 1146.
 D.
 Mutinam sibi subdit . 1154. B.
 Patavini populi bellum in Vicentinos . 259. A.
 Vide Paduani .
 Contra Azzonem Marchionem Estensem . 826.
 B.
 Contra Venetos . 850. C.
 Pax inter eos . 852. D.
 Dominationem Ferrariæ affectant . 877. D.
 Vicentiæ Domini eam affligunt . 984. A.
 Eorum dissidia cum Venetis . 1033. B.
 Infelix belli exitus . 1036. A.
 Vicentia ab eis deficit . 1069. C.
 Ab Henrico Casare privilegia impetrant .
 1073. B.
 Ab Henrico VII. deficiunt . 1124. C.
 Eorum ira in Canem Scaligerum . Ibid. D.
 Qui eis multa infert damna . 1125. A.
 Inter eos & Canem atrocè bellum geritur .
 1127. A. & seqq.
 Ingens eorum apparatus in nihilum vertitur .
 1130. A.
 Patavii tetra seditio in Alticlinos . 1136. A.
 Vicentiam furtim eripere conantur . 1140. D.
 Victi inde abeunt . 1144. A.
 De concordia cum Canem agant . 1148. D.
 Vicentiam rursus aggrediuntur . 1171. D.
 Inde fracti abeunt . 1173. D.
 Jacobum de Carraria in Dominum eligunt .
 1179. B.
 Patavinorum bellum contra Albertum Scalige-
 rum Veronæ dominum . 1211. C.
 Patavini Carroccii descriptio . 1212. B.
 Auro deliniti à Scaligero recedunt . 1213. C.
 Paterini iidem atque Manichæi . 445.
 Paulus I. Papa , ejus gesta . 164. D.
 Pauli II. Papæ gesta . 272. E. 273. D. 274. A.
 Pauperes de Lugduno Hæretici . 263. D.
 Pelagius I. Papa , ejus gesta . 159. C.
 Pelagius II. Papa , ejus gesta . 159. A.
 Pelavicinus Marchio Potestas Parmæ . 762. D.
 Vide Ubertus .
 Perisclididis Ordo num institutus à Richardo , an
 ab Eduardo Angliæ Regibus . 282. 284.
 412. E.
 Perusini factionis Guelphe sectatores . 912. B.
 Damna eis illata ab Henrico VII. 923. B.
 & C.
 Petrus de Morono electus Papa sub Cælestini no-
 mine . 54. B. 182. D.
 Petrus Comes de Alencione electus Græcorum Im-
 perator . 622. B.
 Misera illius mors . Ibid. D.
 Petrus Aragonum Rex Siciliam Carolo Regi
 eripit . 686. A. & C.
 A Johanne de Procida ad hanc rem peragendam
 sollicitatur . 687. E. 688. C.
 Rex Sicilia coronatur . 689. B.
 Ad eum commentitia Epistola Caroli Regis .
 Ibid. D.
 Ejus conficta responsio . 691. A.
 Duellum conditum inter eos . 693. B.
 Ejus interitus . 694. E.
 Quot filios reliquerit . 695. A. 1276. D.
 Ejus avus suum Regnum subjicit Ecclesiæ
 Romanæ . 633. D. 642. E.
 Petrus Aragonum Rex potitur Sicilia . 142. D.
 801. E.
 Duellum inter ipsum , & Carolum Regem .
 802. B.
 Bello impetitur à Rege Franciæ . 806. E.
 Ad Regnum Sicutum invitatus . 952. B. & C.
 Quod Carolo Regi eripit . 953. C.
 Aragonense Regnum à Rege Franciæ impeti-
 tum . 954. C.
 Ejus obitus . 252. D. 807. C. 956. E.
 Petrus Hispanus S. R. E. Cardinalis , postea
 Johannes XXI. Papa . 140. A.
 Petrus Cardinalis Apostolicæ Sedis Legatus .
 42. A.
 Petrus Capuensis Card. Apostolicæ Sedis Lega-
 tus . 633. D.
 Petrus de Columna S. R. E. Cardinalis . 666. C.
 Quæ passus sit à Bonifacio VIII. Papa . 737.
 C.
 Ab

- Ab ipso depositus. 744. A.
 Tum restitutus. 747. E.
 Quid in Bonifacii VIII. electione egerit. 967. D.
 Deceptus frustra dolet. 968. E.
 Ab eo honoribus privatur. 971. A. 1166. C.
 Petrus de Collemedio Archiep. Rothomagensis. 664. E.
 Petri Patriarchæ Aquilejensis bellum cum Rizzardo de Camino. 1036. E.
 Petrus Episcopus Compostellanus Salve Regina edidit. 114. C.
 Petrus Gradonicus Venetiarum Dux. 1035. B. 1043. B.
 Petrus Monoculus Abbas Claravallensis. 597. C.
 Petrus Martyr Ord. Præd. inter Sanctos relatus. 664. A.
 Petrus de Vincis dictator floridissimus. 659. E.
 Ejus res prospera, & infelix obitus. 660. A.
 Petrus Lombardus Libros Sententiarum componit. 124. C. 244. D.
 Petrus Tempesta Roberti Regis frater ad Florentinos missus. 1155. B.
 Cum Ugutione Pisano prælio decertat. 1159. E.
 Ubi confossus cadit. 1160. A.
 Petrus Comestor Historiæ Scholasticæ Auctor. 125. A.
 Petri Blefensis epistola excusatoria Henrici Regis Angliæ de morte Sancti Thomæ Cantuariensis. 604. A.
 Altera epistola, qua ejus mores describit. 605. B.
 Philippici Augusti gesta. 229. D.
 Philippus Rex Francorum Crucesignatus in Orientem transfretat. 42. B. 400. D.
 In Galliam regreditur. 405. D. 589. D.
 Philippi Francorum Regis acta cum Richardo Angliæ Rege. 607. C.
 In Orientem transfretat. Ibid. D.
 Ejus discordia cum eodem Richardo. 609. A.
 Cui nonnullas urbes eripit. 610. D.
 Ejus bella cum ipso Richardo. 611. B.
 Varia illius gesta. 612. B.
 Philippus III. Francorum Rex confæderatus cum Philippo Alamanniæ Rege. 636. D.
 Fridericum II. eligendum Imperatorem curat. 637. E.
 Ejus bella cum Ottone IV. Augusto. 638. C.
 Ejus gesta cum Johanne Anglorum Rege. 641. B.
 Philippus IV. Rex Franciæ ossa Ludovici sancti sui patris in Franciam defert. 785. C.
 Ejus obitus. 807. C.
 Aragonense Regnum bello invadit. 954. C.
 Ubi finem vivendi facit. Ibid. E.
 Aragoniam invadit. 693. E.
 Ejus postrema dies. 694. A. & E.
 Ejus gesta. 713. A.
 Philippus V. Francorum Rex Flandrenses innumeris copiis aggreditur. 997. B.
 Ejus exercitus ab ipsis fractus. 998. B.
 A Bonifacio VIII. subsidia petit. 999. A.
 Rursus à Flandrensis superatur. 1000. B.
 Inter eum, & Bonifacium Papam odia excitantur. 1001. B.
 In eum fulmina Pontificia. 1002. A.
 Bonifacium capiendum impie curat. 1003. B.
 Benedictum XI. à medio tollit. 1013. A.
 Quei se gesserit in electione Clementis V. 1014. C.
 Per eum Ecclesiæ reconciliatur. 1016. B.
 Tom. IX.
- Morte eodem Anno, quò Papa, sublatu. 1018. B.
 Philippi Pulchri Francorum Regis expeditio in Flandrenses. 254. B.
 Ejus contra Bonifacium VIII. Templarios, aliosque impotentia. 524. A.
 Ejus dissidia cum Bonifacio VIII. Papa. 738. E.
 Unde hæc originem sumserint. 739. B.
 Philippi Pulchri Francorum Regis mors, & domestica infortunia. 1138. B.
 Robertum Regem protegit. 1276. E.
 Ejus bellum contra Eduardum Regem Angliæ. 264. B.
 Philippus Sueviæ Dux Friderici I. Augusti filius. 631. A.
 Alamanniæ Rex electus bella gerit cum Ottone IV. postea Augusto. 636. D.
 Ejus mors. Ibid. D.
 Ejus gesta. 639. B.
 Philippus Princeps Taranti in subsidium Florentinorum à Roberto Rege fratre missus. 1157. D.
 Prælium infeliciter inicit cum Ugutione Pisano. 1159. B.
 Philippus Ravennas Archiep. Patavina Urbe potitur. 133. A.
 Ab Eccelino captus. Ibid. B.
 Philippus Archiep. Ravennas Patavium Eccelino eripit. 696.
 Brixia ab eo captus. Ibid. D.
 Philippus de Predebonis Archiep. Mediolanensis. 634. C.
 Philippus de Sabaudia Lacedæmonia Princeps, factus ab Henrico VII. dominus Papiæ, Vercellarum, & Novariæ. 904. D.
 Manfredum de Beccaria capit. 907. B.
 In comitiva Henrici Cesaris. 1057. E.
 Ei Vicariatus Papiæ, Novariæ, & Vercellarum datus ab Henrico VII. 1261. B. 1264. C. 1268. E.
 A Gibellinis deprimitur. 1269. A.
 Philippus de Valois Caroli Sinclerra filius. 1153. A. 1158. B.
 Philippopolis capta à Friderico I. Augusto. 590. A.
 Philipponus Comes dominus Ticini. 525. C.
 Ejus filius Richardinus. 528. D.
 Ab Imperatore deficit. 529. D. 730. A.
 Contra Maphæum Vicecomitem conjurat. 844. A.
 Fæderatus cum Mediolanensibus adversus Placentinos. 852. A. & E.
 A Marchione Montisferrati captus. 865. D.
 Philippanus Comes dominus Ticini Henrico VII. Aug. obsequium defert. 889. B.
 Ejus audax crudelitas. 891. C.
 Ticini quomodo Regem exceperit. 905. D.
 Dubius in fide. 907. B. 1019. A. 1096. B. 1120. E.
 Philipponus Comes Papiensium Nobilium Princeps. 1234. D.
 Timorem incutit Henrico VII. Cesari. 1260. E.
 Ejus crudelitas. 1264. B.
 Ab Henrico damnatur. 1275. C. 1278. D.
 Captus in prælio. 1280. D.
 Phocæ Augusti gesta. 227. C.
 Picenum Provincia Italiæ. 189. D.
 Pinamons de Bonacossis dominationem Mantuæ arripit. 786. B. 822. B.
 Pippinus Rex Franciæ, ejus gesta. 108. B. 109. A.

I N D E X

1347
Pisani à Genuensibus in praelio confracti. 11. D.
Pluries ab ipsis attriti. 13. C.
Cadaloo Pseudopapa adherent. 29. E.
Tum Guiberto Antipapa. 30. D.
Bellum inter eos & Genuenses Corsica causa.
 35. C.
A Callisto II. Papa anathemate percussus.
Ibid. E.
Alia inter eos & Genuenses bella. 36. A.
Pisani Albingaunensem Civitatem atterunt. 40.
 B.
Ottoni IV. Augusto favent. 44. D.
Præsules ad Concilium navigantes capiunt.
 47. D.
Inter eos & Genuenses novum bellum. 49. A.
A Genuensibus in praelio fracti. 51. D. 142. B.
Pisani factionis Imperialis Henricum VII. Au-
gustum ingenti favore excipiunt. 532. B.
A Genuensibus fracti. 805. C.
Henricum VII. Regem excipiunt. 912. C.
Conturbati adversus illum. 913. B.
Privilegia ab eo non impetrant. 932. B.
Pisani Legatos ad Henricum VII. Casarem mit-
tunt. 1090. E.
Mirabili tentorio illum donant. 1093. D.
Magnificè eum excipiunt. 1095. B.
Acies suas recensent. 1096. D.
Ad eos iterum se confert Henricus. 1113. E.
Sub Ugutione de Fagiola. 1118. C. 1155. A.
Ingentem victoriam de Florentinis referunt.
 1160. A.
Ab Ugutione afflicti. 1161. C.
In eum conjurant. 1162. D.
Atque inde expellunt. 1163. A.
Eorum clades in praelio navali cum Genuensi-
bus. 731. B.
Pistoriensis Civitatis factiones Neria & Blanca.
 484. D.
Ea Urbs à Florentinis obsessa deditionem fa-
cit. 485. C. 502. D. 517. C. 519. E.
Populi dissidia. 1024. B.
Obsessi à Florentinis & Lucensibus. 1025. A.
Deditionem faciunt. 1027. C.
Pistorienses origo factionis Albae & Nigrae. 971.
 E.
Eorum venenum Florentiam inficit. 973. C.
Pistorium à Florentinis & Lucensibus ad dedi-
tionem compellitur. 858. D.
Pius I. Papa, ejus gesta. 149. E.
Pius II. Papa, ejus gesta. 269. E. 270. A. 271.
 D.
Placentini Ottoni IV. Augusto adherent. 645.
 C.
Eorum praelia cum Parmensibus. 760. A. & B.
Eorum fœderati. 763. B.
Pugna eorum contra Parmenses. 764. C.
Fracti à Friderico II. Aug. 767. D.
In eos arma fert Henricus Sardiniae Rex. 769.
 D.
Eorum fœdus cum Civitatibus Guelphis. 797.
 D.
Cremonensibus opem ferunt. 800. B.
Bellum eorum cum Papiensibus. 817. C. & E.
 818. D.
Albertus Scotus eorum Antianus perpetuus
creatur. 819. A.
Grande Parliamentum Placentiae à Guelphis
habitum. 845. A.
Abjicere Albertum Scotum nituntur. 851. C.
 1082. B.
A Mediolanensibus aliisque fœderatis afflicti.
 852. B.
Albertum Scotum è dominatione dejiciunt.
 853. B.

1348
Intestinis discordiis agitati duos Abbates sive
Rectores eligunt. 861. D.
Pax inter cives restituta. 876. E.
Bellum civile iterum flagrat. 878. B.
Sub Galeatio Vicecomite. 1082. C. 1121. D.
Plebis ineptia in regimine Republicæ. 1033. C.
Podium Bonici restauratum ab Henrico VII. Au-
gusto. 259. E.
Pomarium, non Pomerium, locus, ubi pomi se-
runtur. 99.
Pontianus Papa, ejus gesta. 151. A.
Pontius Amatus Cremonensis Prætor Populi Me-
diolanensis. 91. E.
In praelio ad Decimum pagum cæsus. 92. E.
Pontremulum à Parmensibus destructum. 768. C.
Porchettus Archiep. Genuensis, à Bonifacio VIII.
Papa dejectus. 3.
Portus Veneris corruptè ita appellatus, quum sit
Portus Venerii sancti viri. 33. E.
Potestatum regimen Genue. 18. E.
Pratenses malè accipiunt Cardinalem Pratensem.
 512. B.
Henrico VII. Augusto favent. 531. E.
Prædicatorum Ordo Clementi IV. Papæ corus.
 70. A.
Primas versificator eximius. 628. C.
Priscianus (Peregrinus) vir doctissimus Ferr-
riensis. 101.

Q

Q *Uirini Veneti seditionem in patria ciunt.*
 256. B.

R

R *Aimundus Turrianus electus Archiep. Me-*
diolan. sed improbatu à Pontifice. 69. C.
 70. D.
Raimundus electus Episcopus Albensis. 580. B.
Rainaldus Estensis Marchio Ferrariam Roberto
Regi eripit. 1170. D. 1171. B.
Rambaldus Tarvisii Comes Rizzardum de Cam-
ino Tarvisii Præfectum è medio tollit. 1129.
 D.
Rangonus (Lanfrancus) Mutinensis, strenuus
Dux Lucensium. 979. D.
Contra Azzonem Marchionem Estensem mili-
tat. 980. B.
Ravennatis Ecclesiæ Episcopi. 184. B. 185. A.
 186. A.
Raymundus de Ord. Prædic. Libros Decretalium
concinnat. 46. B. 665. A.
Raymundus Turrianus Patriarcha Aquilejensis.
 729. E.
Raynaldus Agrigentinus Episcopus. 678. E.
Raynerius Episcopus Vercellensis quibus honori-
bus antea functus. 428. D.
Quo Anno electus Episcopus. 429. A.
Contra Dulcinum Hereticum copias parat.
 430. B. 432. C.
Ejus labores ad evertendum illum, ejusque
sectatores armatos. 438. C. 439. A.
Ejus laudes. 440. D.
Reatina Civitas ingenti terra motu concussa.
 742. A.
Regiensium bella civilia. 808. C. & E. 811. A.
Pax inter eos à fœderatis restituta. 814. A.
Iterum seditio exorta pacatur. 816. B.
Oppidionem Marchionem Estensem in Dominum
accipiunt. 817. D.
Iis illatum bellum à Parmensibus. 855. C.
Ab Azzone Estensi deficiunt. 856. E. 1027. E.
 Eo-

- Eorum sapientia & laus. 1154. A.
 Ab Azzone Estensi Marchione afflicti. 979. E.
 Cremonensibus Guelphis opem ferunt. 782. D.
 Cum iis rursus arma conjungunt. 796. C.
 Eorum fœdus cum Civitatibus Guelphis. 797. D.
 Cremonensibus opem ferunt. 800. B.
 Eorum prælia cum Parmensibus. 760. A. & B.
 Cum ipsis fœderati obsistunt Placentinis. 763. B.
 Auxilium Reginorum in proverbium abit. 764. E.
 Friderico II. adhaerent. 767. A.
 Guelpham factionem abjiciunt. 771. B.
 Regulares Seculo XIV. subiecti Archiepiscopo Mediolanensi. 543. 563. C. 577. A.
 Richardus Rex Angliæ in Orientem transfretat. 42. C.
 Num institutor Ordinis Garterii. 282. 284. & 412. E.
 In Orientem transfretat. 401. A.
 Ejus gesta contra Saladinum. 405. D. 408. D.
 Ejus in patriam reditus. 422. D.
 Ejus res gesta. 607. B.
 Cyprum Insulam sibi subjicit. 608. C.
 Quid in Oriente egerit. Ibid. D.
 Saracenorum terror fuit. 609. C.
 A Leopoldo Austriae Duce in regressu captus. Ibid. E. 610. B.
 Quanto ære sese redemerit. Ibid. E.
 Libertati redditus bella agit cum Philippo Francorum Rege. 611. B.
 Ejus mors. 612. A.
 Richardus frater Regis Angliæ electus Rex Romanorum. 675. C.
 Richardus Comes Sancti Bonifacii Ferrariam obsidet. 127. B. 675. A.
 Captus à Veronensibus. 247. C.
 Parmae obsessæ præsidia confert. 770. D. 773. A. & E.
 Carolo Sicilia Regi adheret. 780. D.
 Richardus Comes Casertanus. 680. C.
 Richardus nobilis Comes Laumelli. 91. A. & D.
 Ottoni Archiepiscopo militat. 91. A.
 Richardus de Camino Tarvisi Dominus creatus Miles. 832. C.
 Richardus Comes de Langusco. 729. D.
 Ricobaldi Ferrarensis Pomarium Ravennatis Historiæ heic rursus editum. 97.
 Hujus Historiæ Codices varii. 99.
 Cur multa in hac editione prætermittantur. 100.
 An Imperialem Historiam scripserit. 101.
 An ei tribuenda compilatio Historica heic edita. Ibid.
 Quo tempore is floruerit. 102. & 103.
 Restitutam muto nato lequellam Patavii videt. 127. E.
 Puer Innocentium IV. Ferrariæ prædicantem videt. 132. D.
 Cometam se aspexisse tradit. 135. C.
 Ejus Chronicon à Fratris Francisci Pipino laudatum. 586.
 Ejus Chronicon Imperatorum heic editum. 79.
 Num is illius Auctor. 282.
 Veri videtur similis, ei suppositum fuisse à Bojardo. 284.
 Rizzardus de Camino Tarvisio Præfectus. 1035. D. 1072. A.
 Ejus bellum cum Patriarcha Aquilejensi. 1036. E.
 Patavinis subsidia mittit. 1129. C.
 A conjuratis interficitur. Ibid. E. 731. A. 258. C.
 Robertus Rex Franciæ Antiphonam concinnat. 114. C.
 Robertus Guiscardus Apuliæ Dux Alexium Grecorum Imperatorem vincit. 122. C.
 Ejus gesta. 328. D. 329. A. & seqq.
 Robertus Tarenti Princeps, postea Rex Apuliæ, pro patre obses apud Aragonenses. 956. A.
 Filiam Friderici Aragonensis uxorem ducit. Ibid. C.
 Classem in Siculos ducit. 957. B.
 Contra Pistorienses exercitum ducit. 1024. E.
 Ejus Legatus ad Henricum VII. 1091. B.
 Romam contra eum armis replet. 1098. B. 1263. B.
 Ejus copias à fautoribus Cesaris attrita. 1108. B.
 Florentinis subsidia mittit. 1112. B.
 Ab Henrico Augusto sententia damnationis in eum pronuntiata. 932. E. 1114. B.
 Classem contra Fridericum Siculum mittit. 1149. B.
 Cum ea inducias statuit. 1151. A.
 Guelphos Lombardos fovet. 1152. A. & E.
 Florentinis copias ingentes contra Ugutionem de Fagiola mittit. 1157. C.
 Ejus consilia contra Henricum VII. Augustum. 890. B. 1262. B.
 De affinitate stabilienda cum eo agit. 900. C.
 Ad eum Legatos mittit. 906. C.
 Subdola consilia adversus illum. 914. B. 915. B. 917. D.
 Henrici apparatus ad eum invadendum. 1274. E.
 Ejus genealogia. 1276. A.
 Johannis XXII. electionem fovet. 1166. C.
 Ei erepta Ferraria ab Estensibus. 1170. C. 1171. A.
 Alexandria & Alba sub illo. 1236. E.
 Subjectus Ecclesiæ Romanæ. 921. C.
 In Lombardia dominium arripit multarum Civitatum. Ibid. E.
 Processus contra eum efformati ab Henrico VII. 924. A.
 Quo in eum meditaretur idem Henricus. 933. B.
 Florentinis favet contra Henricum VII. Augustum. 533. A.
 Robertus Calabriae Dux filius Caroli Regis Apuliæ. 517.
 Ab obsidione Pistoriæ recedit. 518. B.
 Robertus Comitum Flandriæ filius, virtus ejus bellica. 1272. B.
 Robertus Comes Atrabatensis Bajulus filiorum Caroli I. Sicilia Regis. 812. B.
 Robertus Monasterii Cisterciensis fundator. 122. D.
 Rodulfus I. Romanorum Rex electus Romanorum Imperator. 786. E.
 Confirmatur à Gregorio X. Papa. 787. E.
 Napo Turriano favet. 82. B. & E. 84. D. 720. C.
 Ejus Epistola ad Italicos Principes. Ibid. D.
 Ejus gesta & laudes. 139. D. 251. D. 722. C.
 Rodolphus Brabantia Dux. 1057. E.
 Rodolphus Dux Bavariæ. 1052. B. 1095. A. 1108. A.
 Rogerii Sicilia Regis res gesta. 343. E.
 Rollo Normannorum Princeps baptizatur, assumpto Roberti nomine. 126. C. 237. C.
 Romanae Ecclesiæ fides à Græcis recepta. 270. E.

Romanoli cum Bononiensibus fœderati. 765. C.
Romani Friderico I. Augusto resistunt. 359. A.
Jacobum de Columna in suum Dominum eligunt. 819. E.
Legatos mittunt ad Henricum VII. Augustum. 887. B.
Romanorum Pontificum Historia à Ricobaldo Ferrariense conscripta. 147. A.
Romanorum studia varia ob adventum Henrici VII. Regis. 913. C.
Qui ibi tumultus excitati. 917. A. 1098. D. 1099. D.
Ejus coronationem urgent. 1102. B.
De discessu cogitantem ægre ferunt. 1106. B.
Romanus Papa quando floruerit. 169. B.
Romulus Episcopus Genuensis. 24. A.
Ejus sanctitas & gesta. 26. C.
Corpus illius Genuam translatum. Ibid. E.
Rubeus della Tosa præpotens Civis ad Florentiæ dominationem inhiat. 509. B.
Ejus sectatores. 510. B.
De pace inter Cives inita dolet. 511. C.
Ejus impotentia. 521. C.
Ejus facinora & obitus. 531. B.
Rupertus Imperator electus. 266. D.

S

Sabatini Episcopus Genuensis transfert Corpus Sancti Romuli Genuam. 26. E. 27. A.
Sabaudia Comes Vicarius Generalis Henrici VII. Aug. 896. C.
Cum eo Romam pergit. 916. E.
Astensem Civitatem ab eo impetrat. 929. A.
Vide Amædeus.
Sabinianus Papa, ejus gesta. 160. D.
Sabantus (Johannes) Veronensis laudatus. 1195.
Saladinus in Oriente Christianorum potentiam detet. 41. E. 43. A.
Ejus potentia, virtus, & fama. 125. B. 245. C.
Et res gesta. 375. B. & seqq.
Hierosolyma potitur. 383. B.
Ejus mors. 421. A.
Varia illius gesta. 625. D. 627. D. 761. A.
Salimbeni Minoritæ Historia Parmensis deperdita. 757.
Salinguerra Ferrariensis Princeps Gibellinæ factionis. 127. B.
Ferraria obsessus & captus. 130. A. 248. C. 671.
Gibellinorum caput. 402. D.
Inde expellitur. 403. C.
Ejus bellum cum Azzone March. Estensi. 761. B.
Salviorum Marchio fidelitatem offert Henrico VII. Augusto. 889. C. 1089. E.
Sammium Provincia Italiae. 190. D.
Sanfovinus immeritò castigatus ab Angelo Historico Parmense. 757.
Saraceni Genuam depopulantur. 10. E.
A Genuensibus attriti. 11. A.
Eorum bella in Apulia. 302. C. 309. C. 310. A.
Sardinia Provincia Italiae. 191. D.
Sarra de Columna. 740. B.
In Bonifacium VIII. conjurat. 1002. D.
Eum Anagninæ captivum habet. 506. 740. B. 1004. C.
Henrico VII. Cesari adheret. 1091. B. & D. 1098. E.
Savonenses à Genuensibus deficiunt. 47. A.

Tum eis parent. 48. D.
Saxius (Joseph Antonius) Bibliotheca Ambrosiana Præfektus V. Cl. laudatus. 4.
Ejusdem Codices MStos in ordinem redigit. 60.
Historiam Dulcini Hæretici Collectioni Rer. Italic. ministrat. 425.
Ejus epistola. 445. & 542.
Scarpetta de Ordelfaffis Fori-Livii dominus. 503. A.
Infelici exitu Puliccianum Castellum tentat. 504. B.
Schenella Tarvisinus Comes Venetis militans in prælio occumbit. 988. E.
Scoti Anglorum Regibus subiecti. 604. D.
Eduardum Regem Angliæ in dominum suum eligunt. 714. D.
Ab ipso profligati. 715. C.
Senenses ingenti clade ad Montem-Apertum Florentinos sternunt. 134. E. 250. A.
Carolus Valesium suscipiunt. 489. D.
Ab eis opem Florentini petunt. 494. C.
Fidei non satis tenaces crediti. 503. B. 507. A. 532. A.
Eorum victoria de Florentinis ad Montem-Apertum. 703. E. 778. D.
Henrico VII. Augusto inobedientes. 910. E. 912. D.
De pace cum eo agunt. 930. C. 932. D.
Eorum fœdus cum Florentinis. 1092. C.
Et ager ab Henrico VII. copis vastatus. 1098. C.
In eorum fines idem Augustus intrat. 1115. C.
Sepriensis Comitatus Mediolanensi Urbi subiectus. 81. B. & E. 84. C.
Septa Civitas capta à Genuensibus. 13. C.
Sergius I. Papa, ejus gesta. 163. A.
Sergius II. Papa, ejus gesta. 168. E.
Sergius III. Papa, ejus gesta. 169. D.
Sergius IV. Papa quando floruerit. 173. C.
Severinus Papa, ejus gesta. 161. C.
Sicilia provincia Italiae. 191. C.
Ea potitur Henrico VI. Friderici I. Aug. filius. 629. C.
Seditio ibi exorta, defuncto eodem Henrico. 631. C.
Ab Henrico V. Augusto subjugata. 125. E. 246. A.
Siculi à Carolo Rege deficiunt. 686. B.
Gallicos universos in Sicilia degentes trucidant. 689. A.
Petrus Aragonum Regem ad invadendam Siciliam sollicitant. 952. C.
Gallis confossis eum Regem salutant. 953. C.
Contra eos Robertus Apuliæ Rex classem mittit. 1149. B.
Eorum defectio à Carolo Rege. 801. E.
Ejus filium capiunt. 804. B.
Eorum victoria de filiis Caroli Regis. 812. C.
Sigefredus Episcopus Genuensis. 35. E.
Sigibertus Episcopus Genuensis. 27. E.
Sigismundus Imperator electus. 266. E.
Silverius Papa, ejus gesta. 159. A.
Silvester I. Papa, ejus gesta. 153. E.
Silvester II. Papa, antea Gerbertus, ejus gesta. 171. E. 172. C.
Silvester III. Papa quando floruerit. 174. C.
Simon Locarnas Præfektus classis Ottonis Archiepiscopi. 88. E.
Comenses Ottoni eidem conciliat. 90. B.
Simon de Collobiano Vercellensium Princeps. 1234. E. 1282. C.

Sim-

Simplicius Papa, ejus gesta. 157. A.
Siracusana Civitas Genuensibus concessa ab Henrico V. Aug. 42. E.
Ab iis capta. 44. D.
Siracusæ captæ à Genuensibus. 643. C.
Siricius Papa, ejus gesta. 155. B.
Siriacus, sive Ciriacus, Episcopus Genuensis. 30. E.
Sisinus Papa, ejus gesta. 163. C.
Sixtus I. Papa, ejus gesta. 149. A.
Sixtus II. Papa, ejus gesta. 152. B.
Sixtus III. Papa, ejus gesta. 156. C.
Sixtus IV. Papa, ejus gesta. 274. E. 275. A.
Soter Papa, ejus gesta. 150. B.
Spitigeus Bohemiæ Dux Fidem Christi amplectitur. 117. B.
Stephanardi de Vicomercato Poëma de gestis in Civitate Mediolani heic recusum. 57.
Quæ Stephanardus scripserit. 59.
Is à Gualvano de la Flamma diversus. 60.
Duo illius fratres & pater in civilibus dissiidiis absunti. 69. A. & D.
Stephanus I. Papa, ejus gesta. 152. A.
Stephanus II. Papa, ejus gesta. 164. C.
Stephanus III. Papa, ejus gesta. 165. A.
Stephanus IV. Papa, ejus gesta. 166. A.
Stephanus V. Papa, ejus gesta. 168. C.
Stephanus VI. Papa, ejus gesta. 169. A.
Quando floruerit. 170. C.
Stephanus VIII. Papa quando floruerit. 170. E.
Stephanus IX. Papa quando floruerit. 175. C.
Stephanus Sanctus Rex Hungariæ. 119. D. 241. B.
Stephanus Comes Perticensis. 616. B. 620. D.
Stephanus de Dinazano Romandiolæ Comes à Polentanis captus. 733. C.
Stremita, nunc campana a martello. 432. B. & E.
Subrium regio Italiæ. 188. E.
Symmachus Papa, ejus gesta. 157. E.
Syrus I. Episcopus Genuensis. 23. E.
Ejus sanctitas & miracula. 25. D.
Ejus corpus translatum. 26. A. & B.
Syrus II. S. R. E. Cardinalis & Episcopus Genuensis. 22. C.
Archiepiscopus constituitur. Ibid. E.
Ejus gesta. 37. A.

T

T*Addæus insignis Medicinæ professor Bononiæ, ejus Opusculum de sanitate conservanda.* 143. C. 583.
Tancredus se Regem Siciliae constituit. 42. D. 629. D.
Ejus obitus. 630. A.
Tartari Vetulum de Montanis è medio tollunt. 708. E.
Civitate Baldac potiuntur. 710. B.
Alia eorum gesta. 711. A. 719. D.
Tarvisi seditio orta, ibique constitutus Dominus Gerardus de Camino. 731. A.
Tarvisini in libertatem se vindicant. 1130. A.
Patavinis opem ferunt. 1147. B.
Tebaldus Bruxatus Brixiensium antesignanus. 527. C.
Brixiam ad rebellionem impellit. 257. E. 1066. D. 1067. A.
Ejus doli, & crudelitas. 1227. A.
In pugna captus crudeli morte occumbit. 258. A. 528. A. 1074. A. 1256. E. 1257. A. & D.
Telephorus Papa, ejus gesta. 149. C.
 Tom. IX.

Templarii exauctorati in Concilio Viennensi. 258. E.
Eorum Ordo sublatus à Clemente V. Papa. 748. E. 879. D. & 1016. C.
Eorum spolia quibus cesserint. 1017. C.
Quantus eorum numerus. 1018. C.
Terdona capta à Marchione Montisferrati, & ejus Episcopus interfectus. 805. B.
Terræmotus ingens Reatinam Urbem concutit. 742. A.
Theobaldus Leodiensis Episcopus. 1057. D. 1068. E. 1095. A. 1101. E.
Theobaldus Vicecomes, pater Matthæi agnomento Magni, casus à Turrianis. 84. B. & E. 92. D. & E.
Theodorus I. Papa, ejus gesta. 161. D.
Quando floruerit. 169. B.
Theodosii M. Augusti gesta. 219. B.
Theodosii II. Augusti gesta. 221. B.
Theodosii III. Augusti gesta. 230. A.
Theodulfus Episcopus Genuensis. 24. E. 25. B.
Quo tempore floruerit. 28. A.
Theophilus, idest Theodulphus, Aureliarensis Episcopus concinnat Gloria laus & honot &c. 115. A. 235. D.
Tholosates Hæretici, in eos Orthodoxorum bellum. 634. A.
Thomas Sanctus Cantuariensis Archiepiscopus ad Alexandrum III. Papam confugit. 595. D.
Ejus gloriosa mors. 603. E.
Tiberii Imperatoris Græci gesta. 226. E.
Tiberii II. Augusti gesta. 229. C.
Ticinenses populo Mediolanensi copias conferunt. 84. D.
Nobiles Ottoni Archiepiscopo favent. 89. A.
Sub Philippono Comite. 525. C.
Ex ea urbe pulsa familia de Beccaria. 528. D.
Tortosa Civitas Barbaris erepta à Genuensibus. 13. B. & 38. C.
Triverii Villa in Diocesi Vercellensi afflictæ à Dulcini hæretici sectariis. 431. D.
Quid is populus præstiterit ab ea peste liberatus. 442. A.
Turrianorum impotentia in Urbe Mediolanensi. 75. D.
Eorum exercitus Nobiles ad Angliam fugat. 83. C.
Aronam obsessam liberat. 89. C.
Ad Decimum pagum profligati & capti ab Ottone Archiepiscopo. 92. B. 93. A. 141. B. 252. A. 789. D.
Tum altero prælio fracti. 795. A.
Eorum stemma. 525. A.
Inde pulsi abeunt. 526. C.
Ab Ottone Vicecomite Archiep. Mediolanensi depressi. 701. B. 729. A.
E carceribus soluti. 805. E. 806. A.
Dominationem Mediolani, dejecto Maphæo Vicecomite, recipiunt. 844. D.
Qui eorum fœderati. 848. E.
Per Italiam fusi. 1153. C.
A Matthæo Vicecomite decepti. 1242. E.
Eorum conatus contra Mediolanenses. 1283. A.
Tuscia Provincia Italiæ. 189. B.
Tyrus Civitas capta à Christianis. 345. A. 346. B.

V

V*Alentini I. Aug. gesta.* 217. E.
Valentini I. Aug. gesta. 219. A.
 C C C C C V 47

- Valentiniani III. Augusti gesta.* 222. A.
Valentinus I. Papa, ejus gesta. 166. C.
Valentinus Primus Genuensium Episcoporum notus. 21. D. 23. E.
Quo tempore floruerit. 24. D.
Valeranus frater Henrici VII. Aug. 1057. D. 1063. C. 1067. C.
Ejus ignobile factum. 1252. E.
In pugna confossus occumbit ad Brixiam. 1075. B. 1258. A. *Vide* Valeranus.
Valeria Provincia Italiae. 190. D.
Vandellius (Dominicus) Mutinensis laudatus. 885.
Varago Oppidum Liguria, unde cognomen Jacoba Genuensi Archiepiscopo. 3.
Varnerius Comes Theutonicus Vicarius Generalis in tota Lombardia. 1265. E.
Mediolanum petit. 1266. E.
Ejus victoria de Guilielmo Cavalcaboue. 1267. D.
Vas mirabile smaragdinum à Genuensibus in expugnatione Casarea captum, & Genuam asportatum. 32. B.
Num Christo Domina ad cœnam usui fuerit. 33. B. 283. 345. E. 346. A.
Ubertorum familia patens Florentiae inde proscripta. 470. B. 503. C.
Ubertus de Crivellis Archiep. Mediolanensis, postea Urbanus Papa. 602. A. 626. A.
Ubertus de Piravano Archiep. Mediolanensis, ejus res gesta. 601. A.
Ubertus alter de Piravano Archiep. Mediolanensis. 643. A.
Ubertus de Tertiago Archiep. Mediolanensis. 634. B.
Ubertus Vercellensis Episcopus. 579. B.
Ubertus Marchio Pelavicinus cum Eccelino de Romano fœderatus. 132. E.
Contra eum militat. 133. D.
Dux Cremonensium confœderatus cum Eccelino. 696.
Contra ipsum deinde militat. Ibid. D.
E Cremonensi Urbe pulsus. 709. C.
Vicarius Imperatoris. 768. E.
Medexana obsessa subsidia parat. 776. D.
Ticini & Placentiae Dominus. 777. D.
Caroli Siciliae Regis copiis se opponit. 780. C.
Cremona expellitur. 782. B.
Ejus obitus. 784. C.
Ubertus de Auria Capitaneus Populi Genuensis. 51. A.
Ubertus Spinola Capitaneus Populi Genuensis. 51. A.
Venceslaus Bohemiae Rex ad Imperium inhiat. 963. A.
Venetia Provincia Italiae. 188. B.
Veneti à Genuensium classe in praelio saepe fracti. 14. B. & E.
Ingens eorum apparatus contra ipsos. 15. C.
Inter eos pacem procurat Bonifacius VIII. Papa. 16. A.
Contra Venetos potenti classe feruntur Genuenses. 17. C.
At ii conflictum recusant. 18. A.
Constantinopoli potiuntur. 44. A.
Genuensem classem superant. 133. B. 249. D.
Ferrariam obsident. 671. A.
A Genuensium classe profligati. 827. C.
Eorum bellum cum Patavinis. 850. C.
Pax inter eos. 852. D.
Ferrariam à Fresco Estense emunt. 877. E.
Cum Latinis fœderati Constantinopolim navigant, eamque invadunt. 616. D.
- Quam captam Alexio Imperatori tradunt.* 617. A.
Tum ipsi eadem potiuntur. 618. C.
Quid honoris & lucri inde perceperint. 619. A.
Infausto exitu Adrianopolim obsident. 620. C.
Pisanis juncti contra Genuenses bella gerunt. 49. B.
Quos navali praelio fundunt. 51. A.
Ingens eorum apparatus adversus Genuenses. 56. B.
Parmæ obsessæ opitulantur. 773. D.
Ferraria potiti, ac inde pulsi. 530. B. 879. A. & seqq.
Eorum laudes. 1148. E.
Ferrariam à Fresco Estense emunt. 1039. B.
Ingentes copias illuc aduehunt. 1040. E.
In Civitatem seviunt. 1041. A.
Praelia inter eos, & copias Pontificias. 1045. B.
Magna cæde afficiuntur. 1046. A.
Ferrariam deserere coacti. 1047. B.
In eorum Urbe inundatio ingens. 731. E.
Veneti à Genuensibus fracti. 743. A.
Veneti nec Deum, nec Ecclesiam, nec Imperatorem volunt. 895. D.
Eorum bellum cum Anconitanis. 141. E.
Illorum classis à Genuensibus profligata. 253. E.
Eorum bellum cum Paduanis. 254. E.
Ferraria potiuntur. 255. E. 256. A.
Venectorum victoria de Genuensibus. 712. C.
Bella cum iisdem. 986. B.
Unde originem hæc habuerint. 987. B.
A Genuensibus navali praelio fracti. 988. A.
Pax inter eos restituta. 990. C.
Eorum dissidia cum Patavinis. 1033. B.
Verberantium commotio per Italiam. 49. D. 134. D. 704. D. 778. C. *Vide* Flagellantium.
Vercellarum Respublica contra Dulcinum Hereticum militat. 434. A. & seqq.
Ejus Urbis Dominus Simon de Advocatis. 889. B.
Vercellenses Maphæa Vicecomiti subjiuntur. 1153. B.
Eorum seditiones. 1268. E.
Veronenses factioni Nobilium Medialanensium favent. 67. C.
Turrianis Mediolani dominis favent. 848. E.
Bellum Azzoni Estensi inferunt. 856. C. 859. C.
Et Cremonensibus. 865. C. & seqq.
Placentinis opem ferunt. 850. A.
Eorum fœdus cum variis Civitatibus. 857. E.
Cremonensibus infesti. 865. C.
Eorum Urbis situs laudatus. 1198. B.
Sub Eccelino. 1199. C.
Sub Scaligeris. 1204. E.
Vestes virgulate Clericis interdita. 541.
Vestes de catabriato. Ibid. & 547. C.
Listata. 541. & 547.
Vetus de Monte celebris in Oriente. 404. B.
Ejus mores & gesta. 705. B.
Mirabilis obedientia subditorum erga ipsum. 706. A.
A Tartaris necatus. 708. E.
Vexillifer primus Jusbitia institutus Florentia. 474. D.
Uguccio de Faziola Aretii Potestas. 503. A.
Inde pulsus. 505. A. 521. B.
Henrico VII. Aug. adhæret. 1111. A.
Genuensibus præficitur. 1114. A.
Tum Pisanis. 1118. C.

Vir strenuus Gibellinam factionem fovet. 1155. A.
Lucensi Civitate potitur. 1156. B.
Montem Catinum obsidet. 1157. A.
Præsidia ab amicis contrahit. 1158. A.
Prælio Florentinos ad Montem Catinum atterit. 1160. A.
Pisano populo nimium gravis. 1161. C.
A quo expellitur. 1163. A.
Viator Episcopus Genuensis. 27. C.
Vicecomitum stemma anguis. 74. C. & E.
Vicentiæ qualis olim status. 983. E.
A Patavinis dominis graviter afflictæ. 984. A.
Ejus cives Patavinum jugum excutere meditantur. 1065. C.
In libertatem se vindicant. 1069. A.
Sed facinus multa incommoda sequuntur. 1070. D.
Populi tumultus obortus. 1072. D.
Eam rursus Patavini aggrediuntur. 1171. D.
Qui inde fracti abeunt. 1173. D.
Urbis illius infelix status. 259. A. 1174. B.
Vicentini sub Cane Scaligero. 1123. B. 1218. A.
Ab ipso afflictæ. 1126. C.
Bellum atrox inter Patavinos & Canem, Vicentiæ causa. 1127. A. & seqq.
Urbem Patavini frustra tentant. 1140. D. & seqq.
Victor I. Papa, ejus gesta. 150. C.
Victor II. Papa, ejus gesta. 175. B.
Victor III. Papa quando floruerit. 176. B.
Vigilius Papa, ejus gesta. 159. B.
Vintimilienses Genuensibus parere coacti. 38. A. 45. E.
Tum ab eis deficiunt. 47. A.
Vitalianus Papa, ejus gesta. 162. A.
Umbria Provincia Italiæ. 189. C.
Urbanus I. Papa, ejus gesta. 151. A.
Urbanus II. Papa in Gallias fugit. 30. E.
Genuenses ad sacram expeditionem in Orien-

tem sollicitat. 31. A.
Ejus gesta. 176. B. 597. E.
Urbanus III. Papa, ejus gesta. 178. C.
Ferrariæ è vivis sublatus, ibique sepultus. 385. B.
Urbanus IV. Papa, ejus gesta. 180. C. & 699. B.
Carolo Provinciæ Comiti Regnum Siciliae defert. 679. B.
Carolus Provinciæ Comitem constituit Regem Siciliae. 946. C.
Ejus obitus. 778. B.
Urbanus V. Papa, ejus gesta. 265. D.
Urbanus VI. Papa, ejus res gesta. 266. A.
Ursini adversus Henricum VII. Cæsarem militant. 533. B. 1098. D.
Usurarii qua pœna plectendi. 564. C.
Valeranus frater Henrici VII. Regis. 899. E.
Sagitta ictus occumbit. 900. A. 905. B. Vide Valeranus.
Wenceslaus Bohemiæ Dux Martyr. 117. B.
Wenceslaus Imperator, ejus gesta. 265. B.

Z

Z *Acharias Papa, ejus gesta.* 164. A.
Z *Zebellus Mons in Vercellensi Diocesi.* 427. A.
Postea appellatus Mons Gazzarorum, sive Fratris Dulcini. 431. D.
Illic Dulcinus castra sua statuit. 432. D.
Zenonis Augusti gesta. 223. D.
Zenus (Apostolus) V. Cl. Dini Compagni Chronicon edendum præbet. 465.
Zephyrinus Papa, ejus gesta. 150. D.
Zerminaga pagus in ora Verhani. 88. E.
Zosimus Papa, ejus gesta. 155. E.
Zotus pictor eximius Florentinus. 255. A.
Zurnigum castrum subalpinum. 87. A.

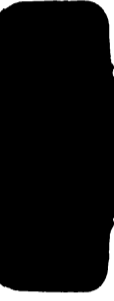
F I N I S.

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE

5313831473

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE

5313831473

